תלמוד בבלי · אחרונים

מהריט אלגאזי על הלכות בכורות וחלה

רבי יו"ט אלגאזי

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מהריט אלגאזי על הלכות בכורות וחלה

רבי יו"ט אלגאזי

מקור הטקסט: דיקטה · רישיון: CC BY-SA 4.0

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מהריט-אלגאזי-על-הלכות-בכורות-וחלה/
הקובץ נוצר ב־20 בנובמבר 2026 מגרסה v39-202611200317 של הספרייה.

תוכן העניינים

הקדמה 10
מהרי"ט אלגזי על בכורות 14
אות א ס"ק א 14
אות א ס"ק ב 17
אות א ס"ק ג 21
אות א ס"ק ד 26
אות א ס"ק ה 27
אות א ס"ק ו 29
אות א ס"ק ז 31
אות א ס"ק א 34
אות א ס"ק ב 35
אות א ס"ק ג 39
אות א ס"ק ד 46
אות א ס"ק ה 48
אות ב ס"ק א 49
אות ב ס"ק ב 52
אות ב ס"ק ג 56
אות ב ס"ק ד 57
אות ב ס"ק ה 60
אות ב ס"ק ו 60
אות ב ס"ק ז 62
אות ג 64
אות ד ס"ק א 66
אות ד ס"ק ב 67
אות ד ס"ק ג 68
אות ד ס"ק ד 70
אות ד ס"ק ה 74
אות ה ס"ק א 76
אות ה ס"ק ב 76
אות ה ס"ק ג 79
אות ה ס"ק ד 80
אות ו ס"ק א 81
אות ו ס"ק ב 84
אות ז ס"ק א 85
אות ז ס"ק ב 92
אות ז ס"ק ג 95
אות ז ס"ק ד 99
אות ח ס"ק א 101
אות ח ס"ק ב 102
אות ח ס"ק ג 108
אות ח ס"ק ד 111
אות ח ס"ק ה 113
אות ח ס"ק ו 116
אות ח ס"ק ז 118
אות ח ס"ק ח 121
אות ט 122
אות י 123
אות י ס"ק א 123
אות י ס"ק ב 124
אות יא ס"ק א 125
אות יא ס"ק ב 126
אות יב ס"ק א 130
אות יב ס"ק ב 132
אות יב ס"ק ג 133
אות יג ס"ק א 134
אות יג ס"ק ב 136
אות יג ס"ק ג 137
אות יג ס"ק ד 138
אות יד ס"ק א 142
אות יד ס"ק ב 145
אות יד ס"ק ג 149
אות יד ס"ק ד 151

אות יד ס"ק ה 152
אות טו ס"ק א 154
אות טו ס"ק ב 154
אות טו ס"ק ג 154
אות טז ס"ק א 155
אות טז ס"ק ב 156
אות טז ס"ק ג 158
אות יז ס"ק א 161
אות יז ס"ק ב 162
אות יז ס"ק ג 162
אות יז ס"ק ד 164
אות יז ס"ק ה 167
אות יז ס"ק ו 170
אות יז ס"ק ז 173
אות יז ס"ק ח 177
אות יז ס"ק ט 177
אות יח 180
אות יט ס"ק א 185
אות יט ס"ק ב 187
אות כ ס"ק א 188
אות כ ס"ק ב 190
אות כא 192
אות כב ס"ק א 193
אות כב ס"ק ב 196
אות כב ס"ק ג 200
אות כב ס"ק ד 206
אות כג 208
אות כד ס"ק א 211
אות כד ס"ק ב 213
אות כד ס"ק ג 214
אות כד ס"ק ד 215
אות כה ס"ק א 220
אות כה ס"ק ב 221
אות כה ס"ק ג 224
אות כו 226
אות כז 226
אות כח 227
אות כט 227
אות ל 231
אות לא ס"ק א 236
אות לא ס"ק ב 237
אות לב 239
אות לג ס"ק א 239
אות לג ס"ק ב 241
אות לג ס"ק ג 245
אות לג ס"ק ד 247
אות לג ס"ק ה 249
אות לד 250
אות לה ס"ק א 253
אות לה ס"ק ב 255
אות לו ס"ק א 257
אות לו ס"ק ב 261
אות לז ס"ק א 266
אות לז ס"ק ב 267
אות לח ס"ק א 268
אות לח ס"ק ב 269
אות לט 270
אות מ 272
אות מ ס"ק א 272
אות מ ס"ק ב 276
אות מ ס"ק ג 279
אות מ ס"ק ד 282
אות מ ס"ק ה 284
אות מ ס"ק ו 286

אות מ (השני) ס"ק א 287
אות מ (השני) ס"ק ב 288
אות מא ס"ק א 291
אות מא ס"ק ב 292
אות מא ס"ק ג 293
אות מא ס"ק ד 296
אות מב ס"ק א 298
אות מב ס"ק ב 302
אות מב ס"ק ג 303
אות מב ס"ק ד 304
אות מב ס"ק ה 305
אות מב ס"ק ו 308
אות מב ס"ק ז 308
אות מב ס"ק ח 311
אות מג ס"ק א 315
אות מג ס"ק ב 317
אות מד ס"ק א 320
אות מד ס"ק ב 322
אות מד ס"ק ג 325
אות מד ס"ק ד 328
אות מד ס"ק ה 330
אות מה 334
אות מו ס"ק א 335
אות מו ס"ק ב 338
אות מו ס"ק ג 346
אות מז ס"ק א 349
אות מז ס"ק ב 351
אות מז ס"ק ג 353
אות מח 357
אות מט 358
אות נ 360
אות נא ס"ק א 369
אות נא ס"ק ב 376
מהרי"ט אלגזי על חלה 379
אות א 379
אות ב ס"ק א 381
אות ב ס"ק ב 383
אות ב ס"ק ג 385
אות ב ס"ק ד 386
אות ב ס"ק ה 389
אות ב ס"ק ו 395
אות ב ס"ק ז 400
אות ב ס"ק ח 401
אות ב ס"ק ט 405
אות ב ס"ק י 407
אות ב ס"ק יא 409
אות ב ס"ק יב 412
אות ב ס"ק יג 414
אות ב ס"ק יד 415
אות ג 417
אות ד ס"ק א 418
אות ד ס"ק ב 420
אות ה 423
אות ו ס"ק א 423
אות ו ס"ק ב 424
אות ז ס"ק א 426
אות ז ס"ק ב 429
אות ז ס"ק ג 431
אות ח ס"ק א 433
אות ח ס"ק ב 435
אות ט ס"ק א 436
אות ט ס"ק ב 441
אות ט ס"ק ג 444
אות ט ס"ק ד 445

אות י ס"ק א 447
אות י ס"ק ב 456
אות י ס"ק ג 458
אות י ס"ק ד 463
אות י ס"ק ה 463
אות י ס"ק ו 464
אות יא ס"ק א 468
אות יא ס"ק ב 470
אות יא ס"ק ג 473
אות יא ס"ק ד 476
אות יא ס"ק ה 479
אות יא ס"ק ו 481
אות יב ס"ק א 485
אות יב ס"ק ב 488
אות יג ס"ק א 494
אות יג ס"ק ב 495
אות יג ס"ק ג 498
אות יד 501
אות טו ס"ק א 502
אות טו ס"ק ב 503
אות טז 505
אות יז 507
אות יח ס"ק א 508
אות יח ס"ק ב 511
אות יח ס"ק ג 515
אות יח ס"ק ד 518
אות יח ס"ק ה 520
אות יח ס"ק ו 521
אות יט ס"ק א 524
אות יט ס"ק ב 526
אות יט ס"ק ג 532
אות יט ס"ק ד 534
אות יט ס"ק ה 536
אות כ 539
אות כא 544
אות כב ס"ק א 547
אות כב ס"ק ב 551
מהרי"ט אלגזי על בכורות 553
אות כג ס"ק ג 553
אות כג 557
אות כד 559
אות כה 562
אות כו 565
אות כז 568
אות כח 570
אות כט 572
אות ל ס"ק א 573
אות ל ס"ק ב 575
אות ל ס"ק ג 576
אות לא ס"ק א 584
אות לא ס"ק ב 587
אות לב ס"ק א 587
אות לב ס"ק ב 593
אות לב ס"ק ג 597
אות לב ס"ק ד 598
אות לג 601
אות לד ס"ק א 604
אות לד ס"ק ב 606
אות לה ס"ק א 608
אות לה ס"ק ב 613
אות לו 616
אות לז ס"ק א 620
אות לז ס"ק ב 622
אות לז ס"ק ג 625

אות לז ס"ק ד 627
אות לז ס"ק ה 629
אות לז ס"ק ו 633
אות לז ס"ק ז 638
אות לח 640
אות לט 640
אות מ ס"ק א 640
אות מ ס"ק ב 643
אות מא ס"ק א 646
אות מא ס"ק ב 648
אות מא ס"ק ג 650
אות מא ס"ק ד 653
אות מא ס"ק ה 655
אות מא ס"ק ו 656
אות מא ס"ק ז 657
אות מא ס"ק ח 659
אות מא ס"ק ט 660
אות מב ס"ק א 665
אות מב ס"ק ב 669
אות מב ס"ק ג 672
אות מב ס"ק ד 675
אות מב ס"ק ה 677
אות מב ס"ק ו 680
אות מב ס"ק ז 684
אות מב ס"ק ח 687
אות מב ס"ק ט 689
אות מב ס"ק י 691
אות מב ס"ק יא 694
אות מב ס"ק יב 699
אות מב ס"ק יג 701
אות מג ס"ק א 706
אות מג ס"ק ב 707
אות מג ס"ק ג 708
אות מג ס"ק ד 714
אות מג ס"ק ה 718
אות מג ס"ק ו 721
אות מג ס"ק ז 730
אות מד 734
אות מה 735
אות מו 737
אות מז ס"ק א 737
אות מז ס"ק ב 738
אות מז ס"ק ג 744
אות מז ס"ק ד 744
אות מז ס"ק ה 748
אות מח 751
אות מט 752
אות נ ס"ק א 755
אות נ ס"ק ב 757
אות נ ס"ק ג 761
אות נא ס"ק א 762
אות נא ס"ק ב 766
אות נא ס"ק ג 769
אות נא ס"ק ד 774
אות נא ס"ק ה 776
אות נא ס"ק ו 779
אות נא ס"ק ז 783
אות נא ס"ק ח 788
אות נא ס"ק ט 789
אות נב ס"ק א 790
אות נב ס"ק ב 794
אות נב ס"ק ג 797
אות נב ס"ק ד 799
אות נב ס"ק ה 800

אות נב ס"ק ו 802
אות נג 804
אות נד 808
אות נה 810
אות נו 811
אות נז ס"ק א 812
אות נז ס"ק ב 813
אות נח ס"ק א 819
אות נח ס"ק ב 821
אות נח ס"ק ג 827
אות נח ס"ק ד 829
אות ס ס"ק א 834
אות ס ס"ק ב 838
אות ס ס"ק ג 841
אות ס ס"ק ד 845
אות ס ס"ק ה 849
אות ס ס"ק ו 853
אות ס ס"ק ז 855
אות סא 858
אות סב 860
אות סג ס"ק א 862
אות סג ס"ק ב 867
אות סד 869
אות סה 874
אות סה ס"ק א 874
אות סה ס"ק ב 875
אות סה ס"ק ג 880
אות סה ס"ק ד 885
אות סה ס"ק ה 887
אות סה ס"ק ו 889
אות סה (השני) ס"ק א 894
אות סה (השני) ס"ק ב 895
אות סו 897
אות סז ס"ק א 899
אות סז ס"ק ב 903
אות סז ס"ק ג 911
אות סח ס"ק א 918
אות סח ס"ק ב 922
אות סט ס"ק א 925
אות סט ס"ק ב 926
אות סט ס"ק ג 930
אות ע 936
אות עא 938
אות עב ס"ק א 940
אות עב ס"ק ב 941
אות עב ס"ק ג 942
אות עב ס"ק ד 945
אות עג 949
אות עד ס"ק א 952
אות עד ס"ק ב 955
אות עה ס"ק א 957
אות עה ס"ק ב 959
אות עו ס"ק א 961
אות עו ס"ק ב 964
אות עו ס"ק ג 965
אות עו ס"ק ד 967
אות עו ס"ק ה 972
אות עו ס"ק ו 972
אות עז ס"ק א 973
אות עז ס"ק ב 975
אות עז ס"ק ג 977
אות עח ס"ק א 978
אות עח ס"ק ב 981
אות עח ס"ק ג 982

אות עח ס"ק ד 982
אות עט 985
אות עט ס"ק א 985
אות עט ס"ק ב 987
אות עט (השני) 989
אות פ ס"ק א 995
אות פ ס"ק ב 996
אות פא ס"ק א 1000
אות פא ס"ק ב 1004
אות פא ס"ק ג 1006
אות פא ס"ק ד 1009
אות פא ס"ק ה 1010
אות פא ס"ק ו 1011
אות פא ס"ק ז 1014
אות פא ס"ק ח 1015
אות פב ס"ק א 1021
אות פב ס"ק ב 1026
אות פב ס"ק ג 1028
אות פב ס"ק ד 1029
אות פג ס"ק א 1030
אות פג ס"ק ב 1034

הקדמה

הקדמת המחבר:
הרב המופלא וכבוד ה' מלא ריש מתא וריש מתיבתא עמוד הימיני פטיש החזק איש האלה"י חסידא קדישא כמהר"ר יום טוב אלגאזי נר"ו אשר או"ר לו בציון עיר הקדש ירושלים תובב"א:
ברצות ה' עמא בחירא ויתן להם תורה שלימא חמדה גנוזה להם לבדם ניתנה על ישראל בפני עצמן:
חוט של חסד משוך בכל דור ודור חביבותיה גבן המאיר לארץ מתנתא דתורה המחדש בטובו רב חסד מטה הוא אבינו אב הרחמן:
מפני היד שנשתלחה גולת אריאל מפוזר ומפורד בין העמים מדינה ומדינה עיר ועיר נכוים בחמי חמין קורות הזמן:
זו היא סיבה למכסה עתיק לכל הדברות אמרות טהורות מפי סופרים ומפי ספרים חכמי הדורות הראשונים ליד המלך מלכו של עולם דברים שנאמרו בעליה משכיל להימן: הן הנה היו נאחז בסבך ותבלע דת"ן בנקיקי הסלעים דלא שלטא ביה עינא ונפשינו יבשה לשמע אזן השומע ישמע ועין לא ראתה אין אומר ואין דברים ואין רישומן: ובחמלת ה' גבר עלינו חסדו שבשפלנו זכר לנו מסיבות דמתהפך ובמספר הדורות קרבו ויאתיון בהגלות נגלות כמה הלכתא גברוותא המשבי"ע בטוב דברים העומדים ברומו של עולם יאכלו ענוים וישבעו ויאכלו בני ישראל את המן:
זאת היתה לי מטי למודי"ם אנכי בדרך גלאי כדגלו אינשי בשליחות מצוה המעון הזה ירו"ש דדאב"ה יצאתי ממחיצתי לשובב נתיבות ערי הירחמאלי גלילי זהב ערי פראנקיא יע"א לעורר הלבבות להביא אוצר ה' עולת תמיד לכל נדריהם ולכל נדבותם חובות הקבוע להם זמן:
מצוה גוררת מצוה זיכני ה' והאלהי"ם אנה לידי מנה הראויה הלכות גדולות דברים שערים המצויינים הליכות עולם מאירים ומזהירים מזהב ומפז עוז והדר שש וארגמן: שתי בתי נרי"ן הליכות אל"י מפי הגבורה שני לוחות הברית נתנו מרועה אחד לפעולות אדם הגדול בענקים מקור מים חיים גדול אדונינו בישראל גדול שמו רבינו משה בר נחמן מעשה רב תנא וצייי"ר לחבר את האהל על מסכת בכורות ומסכת נדרים והיה העלמ"ה וקא פסיק סדרא דבר הלכה גדול המעשה אשר עשה גאון עוזינו הרי"ף זלה"ה לחוף ימים ים התלמוד וקם שב"ט משה אמת יכוין מלאכתו כמשפט הזה יסודתו בהררי קדש מעשה ידי אומן:

בו בפרק ללב"י גליתי גילה ורנן מצאתי הון לי זכייה דאורייתא יקרה מפנינים מי יתן והיה זכני ה' לזכות את ישראל מגלה עמוקות לפני כל יודעי דת ודין ירויון מדשן ולקח מעץ החיים אילנא רבא ותקיף ויפרו וירבו נטעי נעמנים נטע נעמן: ונפשי אמרה נסב"ר לבי בקרבי וכרוזא קרי על מה עשה ה' זכייה לקטן מורה באצבע לגשת על האר"ש לגמור את ההלל להביא מן ההדיוט יום טוב הסמוך בעקבות משיחא יתן את רוחו הטפל לפריו נתלה באילן גדול כאשר בעינינו ראינו וספרין פתיחו שמרי משמרת הקדש קראם הקורא כמתורגמן:

מחשבה טובה הקבה"ו מצרפה ויהי עמדי בדרך אשר הלכתי ושבתי בשלום אל הקדש פנימה והיו עיני ולבי אשלמה את נדרי אחזתיו ולא ארפנו ושמתי פני תחלה וראש על מסכת בכורות לשם ולתפארת משפט הבכורה שמא גרים ואחר נדרים יש סימן: עלי לבי דוי חמסי על הזמן כי זה שבתי מיום בואי כתרוני הקיפוני נהמ"א דצער"י אגב דוחקא דצבורא בצערי"ך ירושלים לא נתנוני השב רוחי ימים גם לילות אין יום שאין קללתו מרובה בצערו"ת תימן:

ומעט אשר לפני גנובתי יום וגנובתי לילה כחותה על הגחלים דבר וחצי דבר דחיק ומוקים אנפשיה עמילן של טבחים וזומן:

דין גרמא דעצירא"ה בתרי לא מצינא אחת היתה זאת תורת העולה בד בבד אחת היא יואל אלוה לברך על המוגמר שתים כהלכתן ולפי שעה תגלה ותראה האחת אהובה פרט למזומן:

וידענא בנפשאי עישור שאני עתיד למוד מילי קטנ"י תוספת יום טוב מחול על הקדש מה יתן זה לפני גדולים אשר קטנם עבה ואולם באלה חפצתי שתים כהלכתן וזה וזה מתקיים לכל יש זמן:

חכם לבב ואמיץ כח יאחז צדיק דרכו דרך עץ החיים וזאת התורה אשר שם משה כי זה כלל גדול תורה שלימה מפיו אנו חיים ומימיהם אנו שותים ולאנשים האל תלמידי דבי רב עיניהם ישיתו אל האזוב אשר בקיר לצדדין קתני למצוא הפתח כאשר יהיה האופן איזהו מקומן:

ונכתב בספר לשם עולם הלכות יום טוב מטעם המלך מלכו של עולם כהגלות נגלות זו אחת מן ההלכות האדם הגדול גדול מרבן גדול אדונינו הרמב"ן כל חכמי לב ישישו וישמחו עבידנא יומא טבא לרבנן ובהדי שותא יעלה זכרוני שם קטן להודות ולהלל חסד אל חופף עלי הביאני המלך חדריו להוציא לאור זאת תורת האדם הגדול זי"ע ויעמוד מליץ טוב לנו ולכל עדת בני ישראל עד בשחק נאמן:

שומה זאת היתה בלבי למתי יהיה האו"ת יד"י לעושיהן ויוצא לאור הליכות עולם חם לבי בקרבי אינו אלא שר"ף כי אזלת יד אין כסף נחצ"ב לרגל המלאכה למרס בדמ"ן:
מהודא אנא ומשבח ולפעלא טבא אמרינן איישר מגלגלין זכות על יד איש משרי המלך מלכו של עולם נציב אחד בארץ שר בשרים ונגיד נגידים משועי איזמיר יע"א הוא הדר ממשפחת רם הגביר החכם המרומם על כל מעלה רמה רודף צדקות ומצמיח ישועות גדול הנאמר באברהם כולו כהדר"ת כמה"ר חיים אברהם שאול הי"ו העריף טובו וצדיק באמונתו ורוח הקדש אומרת אברהם אוהבי בכל ביתי נאמן:
וזרעו לברכה אבינה בבנים נטעי נעמנים שני בני היצה"ר גדולי הקדש ראשון בקדש הוד והדר הגביר שר חמישים חכם חרשים ונשוא פנים ויועץ ונבון לחש כמה"ר נסים גרשון שאול יצ"ו ומשנהו כסף משנה פנת יקרת והנה מנורת חיבת הקדש הלא זה הו"ד החכם השלם סיני בקדש כמה"ר יהושע שאול נר"ו מאהבת ה' הישרים בלבותם אב על בנים המה היו בגרם המעלות לעזרת ה' להד"ר עז"ר זרוע המיומן: תכון תפלתי לברך לשמים יומי ולילי משפחת השאולי הבית הזה יהיה עליון לעילא מן על ברכתא נשבעי"ן ונוטלין ממעייני הישועה טובה כפולה מרובה מדה טובה ושמם הטוב יתמיד יעמיד בשם הגדולים אשר בארץ ידותון והימן:
שפתי לא אכלה תודות והלל לאלהא דשמיא כי זבדנ"י אלהים זבד טוב בברכת חתנים במוט"ב תלתא ריש נהר"א אחד המיוחד צניף מלוכה ריכ"א ובר ריכא שלשלת יוחסין מר ניהו רב הו"ד יוסף הרב המופלא מהר"ר משה מרדכי יוסף ב' מיוחס נר"ו ושני בקדש נהירו דעיינין הרב ועצום המעלות לשלמה כמה"ר שלמה חאסאן נר"ו ושלישי בקדש עיני ולבי קרוב לנפש אחד מאי"ר שר בשרים ונגיד נגידים חכו ממתקים וכלו מחמדים הגביר החכם המרומם על כל מעלה רמה כמה"ר נסים פרחי הי"ו שלשה המה מטיבי והבן יקיר לי החכם השל"ם והכולל שופריה דיעקב יעמדו חיים הם ובניהם עד עולם נכון ביתם עם אל ומבורך לעולם בית נאמן:
וימן ה' ציר אמונים ברוך מבנים אשר הולך בשליחות מצוה מעה"ק חברון ת"ו לערי פראנקיא יע"א החכם השלם והכולל זה סיני כמה"ר יהודה ליאון נר"ו ומניתי אותו גם כן שליח מצוה לדבר הזה להביאו לבית הדפוס המפוארה אשר בעיר המהוללה ליוורנו יע"א על ישראל בפני עצמן:
אני אברך ולי נאה לברך לזרעו של ש"ם זרעו לברכה האדם הגדול שומעו הולך בכל הארצות רב חסד מטה ביתו בית ועד לחכמים הגביר השר המרומם כמה"ר אליעזר חי שאלתיאל ריקאנאטיזלה"ה תנצב"ה אשר זרעו בו למינהו זרע ברוכי ה' שני שרי צבאות

ישראל אוחזים במעשה אבותם רוזנים וקצינים עושים נחת רוח ליוצרם המשכילים יזהירו הגבירים רודפי צדקה וחסד הראשון אדם המאיר אור אוהב התורה ולומדיה כמה"ר יצחק חיים ריקאנאטי יצ"ו ומשנהו כס"ף רחמתי"ן עזיז"א שר חמישים וחכם חרשים ונבון לחש כמה"ר יהושע ריקאנאטי יצ"ו המה המלכים יהיו מאירים ומזהירים לעזרה ולהשתדל לדבר מצוה עושים ומעשים כיד ה' הטובה עליהם והו"ד ידם נטויה אולי יחנן ה' ועל ידם לברך על המוגמר להשלים השתי בתי נירי"ן ג"ם הלכות נדרים מעשה האדם הגדול רבינו הרמב"ן זלה"ה יעמד חי לפני ה' והתפלל עליהם בעד כוכב מערכתם ירום ונשא כל הימים וכשאני לעצמי אין כחי אלא בפי להתפלל לילה ויום בעד שמם הטוב לפני אלהינו למען יעמדו חיים דשנים ורעננים הם ובניהם ונשיהם וטפם סמוכי"ם לעד לעולם והון ועושר בביתם וצדקתם עומדת לעד לפני ה' למשמרת לדורותיכם כצנצנת המן:

ואנכי עשיתי אר"ש אליכם אשי"ם חל"ת המדב"ר להמתנדבים בעם וסגני ומלכי ישראל יתנו עדיה"ן להאי ספרא כדי להוציא לאור את שאר מעשה האדם הגדול זאת תורת העולה אגונא מגנא ואצול"י מצלא החוקים והתורות אשר ריבה וטיפח משה רבינו עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה על ספר וחוקה הנני מפתח נופת צופים מעשה רוקח ובשכר זאת אל חי יריק עליכם ברכה עד בלי די ורב שלום לעד אמת ונאמן: הנה ארשי גוזר ומקיים על כל הקרב לאדפוס"י הדר"א האי ספרא למן היום עד כלות עשר שנים הרי זה בארור מסיג גבול וליטרקיה חויא דרבנן נחש כרוך על עקבו יפול ברשת זו טמן: ושומע לי ישכון בטח בדד ושאנן ועליו תבא ברכת טוב נאמן בבריתו ופשריה מהימן: אתאן לסיפא קולי אל ה' אקרא אנא ה' הביטה וראה את חרפתינו באו מים עד נפש דבקה לארץ בטנינו והנה עבדיך מוכים כשוד שלמן:

לישרי לן מר משיח לישראל ובא לציון גואל וישראל עושה חיל איש תחת גפנו ותחת תאנתו על ארצינו ועל נחלת אבותינו מלך ביופיו תחזנה עינינו מלך רחמן: והבית בהבנותו בנוי ומשוכלל בתקונו כהנים בעבודתם ולוים בדוכנם מגישי מנחה זבח ונסכים וקבול דמן:

כיר"א כ"ד אנא זעירא סובל ונושא תלאות חולפות ובאות בצערי"ך ירושלם כללי ופרטי רבו מהרב"ה בימים האלה ובזמן:

עיני רואות מקוה חסדי אל לראות בטוב ירושלם בבנו"ת הארץ בניו"ת ברמ"ה אז ינוח לי מעצבי ומרוגזי מקוה חסדי צור עוזי ומעוזי החותם בסדר ושמו את שמי על בני ישראל

ואני אברכם משנת חס"ד וא מ"ת מ"ן לפ"ק ויתענגו על רוב שלום: פי המדבר הצעיר יום טוב ס"ט בן לא"א הרב החסיד קדוש יאמר לו ישראל יעקב אלגאזי זלה"ה:

.....

אנכי בדרך נחני ה' ועברתי בארץ תוניס יע"א עיר גדולה לאלהי"ם ודברתי משפטי עם מלכיה ושריה וראו כל כתבי הקודש של גדול אדונינו המלך אבינו רועינו ראש גולת אריאל הרב הגדול מעוז ומגדול עט"ר מו"ר אשר או"ר לו בציון עה"ק יום טוב ראשון דאורייתא נר"ו וכולם ענו אמן כאחד בלב שלם ובנפש חפצה כמנהגם הטובה ולהיותי נח"ץ עלי דרך ותמנ"ע היתה עכ"ב מפרק הספינה יקרא פרט למזומן: נדר גדול לה' נדרו בצאתו מן הקדש וישמח שם העם בהתנדבם לכל נדריהם ונדבותם להאי ספרא דבי רב תמידי"ן כהלכת"ן אז דברתי בחזו"ן להגבורים אשר בארץ הרבנים המובהקים המאירים כברקים כמה"ר יצחק אלחאייך נר"ו וריכא ובר ריכא כמה"ר אליהו בורגי"ל נר"ו המה המלכים יעמדו לעזר"ה כיד ה' הטובה עליהם זרוע המיומן:

שויתי עזר להשתדל לדבר מצוה האי זוגא דרבנן טובים השנים הנאהבים והנעימים החכמים השלמים בכל מדות טובות שמנו חכמים הראשון אכסניא נאה כמהר"ר מרדכי דרמון נר"ו ומשנהו כסף משנה בר אבהן ובר אוריין כמה"ר דוד ואיס נר"ו ה' עליהם יחיו מלאים מכל טוב ותכלת וארגמן:

כ"ד העבד נרצה לעבודת מו"ר עט"ר מלך ירושלם מקוה רחמי אליא"ב ואו"ן יהודה ס"ט בלא"א שלמה ליאון ז"ל:

מהרי"ט אלגזי על בכורות

אות א ס"ק א

מתני' הלוקח עובר חמורו של נכרי וכו'. כתבו התוס' [ב, א] בד"ה הלוקח וז"ל, לוקח מפטר מבכורה משום אם שהיא של גוי ומוכר מפטר משום ולד של גוי, ומתרי קראי נפקי דוכו' ושותפות של גוי פוטר בבכורה אפי' אזנו, וכדאמרינן [ג, א] מ"ש בו בעינן כל בכור וליכא אמו נמי בעינן כל מקנך תזכר וליכא וכו', והא דמשמע ממתני' דמחד קרא נפקי דקתני פטור שנאמר בישראל צ"ל דאמוכר קאי וכו' עכ"ל. נמצא מתוך דבריהם, דלרבנן דפליגי אר"י וס"ל שותפות דגוי פוטר בין אם יש לגוי חלק באם או בולד מתרי קראי נפקי לה, דאם יש לו חלק בולד פוטר מקרא דכל בכור בישראל דלעלויי אתא עד דאיכא כל בכור בישראל, ואם יש לו חלק באם פוטר מקרא דכל מקנך תזכר דמשמע עד שיהיה כל האם של ישראל:

והנה כי כן יש לחקור, דלרבי יהודה נמי דס"ל דשותפות הגוי אינו פוטר דס"ל דכל לגרועי אתא וכיון דאיכא כל דהו מישראל חייב, היינו דוקא כשיש לו לישראל חלק כל דהו בין באם ובין בולד, דאם יש לו חלק בולד ואין לו חלק באם כי האם כולה דגוי, או שיש לו חלק באם והולד כולו לגוי פוטר, דהא איכא תרי קראי כל בכור בישראל להצריך שיהיה לישראל חלק כל דהו בולד, וכל מקנך תזכר להצריך שיהיה לישראל חלק כל דהו באם, דמדרבנן נשמע לרבי יהודה דכשם דלרבנן לפטור פוטר שותפות גוי בין באם ובין בולד, כ"כ לר"י לחייב אינו מחייב כי אם כשיש לישראל חלק בין באם ובין בולד וזה נראה פשוט:

איברא דצריך להבין לפי זה דהא עיקר פלוגתייהו דרבנן ור"י הוא בהמקבל בהמה מן הגוי וילדה דלר"י נותן חצי דמיו לכהן, וסתם מקבל גוף הבהמה הוא של הגוי ואין לו חלק לישראל כי אם בולדות, ובהאי גוונא שאין לו חלק באם איך מחייב רבי יהודה ליתן חצי דמיו, כיון דלא קרינן ביה כל מקנך תזכר אפילו כל דהו, וצ"ל דע"כ במקבל נמי מסתמא יש לישראל חלק באם, דהא המקבל בהמה אף דהתנו ביניהם שיחלוקו הולדות ביניהם בעד שכר טורח המקבל, מ"מ לא קנה המקבל חלק הולדות ממש אם לא יקנה לו הבהמה לולדות כדין מוכר דקל לפירותיו [ב"ב קמז, ב], דבלאו הכי כיון דקי"ל [ב"מ לג, ב] אין אדם מקנה דשלב"ל, אף דמתנה דבעד שכר טרחא יזכה בחלק הולדות לא זכה, מידי דהוה אמ"ש הר"ן והריטב"א בחידושיהם בפרק השוכר את הפועל [ע"ז סג, א] גבי ההיא דבא עליה ואח"כ נתן לה אתננה, דהשוכר את הפועל והתנה עמו ליתן לו איזה חפץ מטלטלים בעד שכר טרחו כל דלא משך החפץ לא קנה, דהפעולה חשיבה כמעות ומעות אינם קונות בלא משיכה, וכל שלא משך יכול לפטור את עצמו בדמי החפץ בעד שכר פעולתו אבל גוף החפץ לא קנה יעויין שם, וה"ה הכא כיון דלא קנה מצד דהוי דשלב"ל, למ"ד [לקמן יג, א] דמעות קונות בגוי, אינו מתחייב הגוי בעד שכר טרחו כי אם בדמי חצי הולדות ואין לו זכיה בגוף הולדות, ואיך מחייב ר"י ליתן חצי דמיו כיון שלא זכה הישראל חלק בגוף הבכור מן הדין, אלא ע"כ צריך לומר דמסתמא מקנה לו הבהמה לשיזכה חלק בולדות כדין מוכר דקל לפירותיו, וכיון דמיירי בהכי שפיר מחייב ר"י דהא יש לישראל חלק כל דהו באם נמי, ולמ"ד [שם] דמשיכה בגוי קונה, צ"ל נמי דמיירי דהקנה האם לולדות ובמשיכת האם זוכה בולדות, דבלאו הכי בלאו טעמא דהוי דבר שלב"ל לא קנה כיון דלא משך הולד בשעת התנאי, ונמצא דבשעת לידה לא היה חלק לישראל כמ"ש הר"ן והריטב"א כאמור:

הן אמת דלפי זה מאי דקתני מתני' הלוקח עובר חמורו מן הגוי והמוכר לו, לפי מ"ש התוס' והרא"ש בסוף שמעתין [ג, ב] גבי חיותא דרב מרי בר רחל, דהמקנה אוזן העובר לגוי לפוטרו מן הבכורה, עובר חשיב דבר שלבל"ע וצריך שיקנה לו האם לעובר כדין דקל לפירותיו יעויין שם, א"כ מתני' דהקונה עובר ע"כ מיירי שהקנה האם לעוברה, וכה"ג לרבי יהודה חייב בבכורה, כיון דהעובר כולו דישראל וגם יש לו חלק כל דהו באם כדין המקבל בהמה שכתבנו, וא"כ מרישא דמתני' משמע דמתני' דלא כר"י, וק"ק דלפי זה מאי משני הש"ס על מאי דפריך כל הני ל"ל וכו' והמשתתף ל"ל, ומשני לאפוקי מדר"י דאמר שותפות גוי חייב, ולפי האמור ברישא דהקונה עובר גוי משמע דשותפות הגוי פוטר דלא כר"י:

והנה התוס' [ב, א] בד"ה והמשתתף כתבו וז"ל, בת"כ פרשת אמור, בכור איתיה בשותפות מדכתיב בכורות בקרכם וצאנכם, וא"ת תיפוק לי מדאיצטריך בישראל למעוטי שותפות גוי מכלל דשותפות ישראל חייב, ועוד קשה דבפ' ראשית הגז [חולין קלה, ב] אמרינן בקרך וצאנך למעוטי שותפות גוי והכא ממעטינן ליה מבישראל, ולמאי דפרישית דאיכא תרי קראי חד בעובר וחד באם ניחא וכו', וניחא דאיצטריך בקרכם משום שותפות אם דמדאיצטריך בישראל למעוטי שותפות גוי לא מרבינן שותפות אם בישראל דההוא בולד כתיב וכו' עכ"ל. וקשה דלפי האמור דלדעת התוס' דס"ל דעובר חשיב דבר שלב"ל, אם בא להקנות חלק בעובר צריך שיקנה האם לעובר כדין דקל לפירותיו, א"כ היכי משכחת לה שותפות ישראל בולד בלבד דמרבינן מקרא דבישראל, דאי במקבל בהמה מחבירו לחלק הולדות ביניהם כיון דהולדות דבר שלב"ל ע"כ דצריך שיזכה המקבל חלק באם כדי לקנות חלק בולדות כדין דקל לפירותיו כמש"ל, ואי מיירי בקונה חלק בעובר בהיותה מעוברת אכתי לדעת התוס' צריך שיזכה הקונה האם לעוברה, ואי מיירי במוכר לחבירו האם וחלק בעובר ומשייר לעצמו חלק בעובר, הא קי"ל [ב"ב קמח, א] דכשם שאין אדם מקנה דשלב"ל כך אין אדם משייר לעצמו דבר שלב"ל וצריך שישייר חלק באם לשייר חלק בעובר, וא"כ לא משכחת לה שותפין בולד אם לא יהיו שותפין נמי באם, וכיון דמרבינן שותפות ישראל בולד מרבינן נמי שותפות באם ואמאי איצטריך קרא דבקרכם: וי"ל דבמקנה האם לולד או לעובר אין לקונה זכות בגוף האם כי אם דוקא לקנות הולד אגב אמו, ולא יש לו ממש חלק באם כשאר שותפין באם שיש לכל אחד חלק ודרך דממונא בה, דהכא אינו אלא קנין לקנות הולד וכשתלד ויזכה בולד פקע מיניה חלק זכות שהיה לו באם לגמרי, וכה"ג לא חשיב שותפות ממש ולהכי איצטריך קרא דבקרכם לרבות אפילו שותפין גמורים באם. וע"כ צ"ל הכי דאל"כ

תקשי לן למה איצטריך לרבנן תרי קראי למעט שותפות הגוי [לקמן ג, א], קרא דכל מקנך וקרא דכל בכור בישראל, הא לא משכחת לה שיהיה לאחד מהם חלק בולד אם לא שיהיה לו זכות באם כאמור, וא"כ אפי' שותפין בולד בלבד ממעטינן ליה מקרא דכל מקנך, דלעלויי אתא דמשמע שתהיה כל האם לישראל, וכיון דיש לו לגוי קצת זכות באם דבלאו הכי אינו קונה חלק בולד, א"כ לא קרינן ביה כל מקנך ואמאי איצטריך קרא דבישראל לולד. אכן לפי האמור א"ש דכיון דאין לו ממש קנין ממון באם כי אם שעבוד בעלמא כדי לקנות הולד אגב אם, לא חשיב חלק כחלק השותפין דאיכא דררא דממונא ביניהם וקרינן ביה כל מקנך:

ואע"ג דלר"י דס"ל דהמקבל בהמה מהגוי חייב, ע"כ ס"ל דכיון דזכה המקבל באם לזכות בולד חשיב כשותפות ממש כאמור, היינו דוקא לר"י דדריש כל לגרועי וכל מקנך דריש אפילו כל שהוא מקנך, דלדידיה בכה"ג דקונה האם לולד הא איכא כל דהו זכות באם וקרינן ביה כל מקנך, אבל לרבנן דבעינן עד דאיכא כל מקנך כיון דאין לו חלק כחלק השותפין ממש, כי אם קנין כל דהו אית ליה לזכות בולד אגב האם שפיר קרינן ביה כל מקנך, כיון דאחר האמת כל האם של ישראל ואין לגוי אלא שעבוד בעלמא לזכות בולד אגב אמו, ומש"ה איצטריך קרא דכל בישראל למעוטי שותפות גוי בולד, וכמו כן י"ל הכא דמהאי טעמא איצטריך קרא דבקרכם לרבות שותפות ישראל ממש כאמור:

אך ק"ק דיש לומר דאיצטריך קרא דבקרכם לרבות שותפות ישראל דחייבים אפי' יהיו שותפים שוים בחלקים, דהיינו דחצי הבהמה לאחד וחצי הבהמה לשני, דמאחר דאמרינן בגמרא [ג, א] דלר"ה שותפות הגוי פוטר אפילו אין לו לגוי כי אם אזנו, ואפי' למ"ד דבר שעושה אותה נבילה כגון שיש חלק לגוי בוושט או בגרגרת שלו, מ"מ לענין שיווי הבהמה אפי' שרוב הבהמה היא של ישראל ומיעוט שיווי ממון אשר בה הוא של גוי פטור, י"ל דלעולם בשותפות ישראל שיש לשניהם בגוף של הבהמה חלק כחלק פטורים, ומאי דאיצטריך קרא למעט שותפות הגוי היינו בכה"ג דרוב הממון הוא של ישראל ומיעוטו לגוי, דכה"ג אי הוה שותפות ישראל חייבת כיון דרוב ממון הבהמה הוא של אחד, אבל כששני השותפין שווים חלק כחלק אפשר דאפילו שותפות ישראל כה"ג פטורים, ואמטו להכי איצטריך קרא דבקרכם לרבות אפילו בכהאי גוונא דשניהן שוים:

אות א ס"ק ב

עוד יש לעמוד בדברי התוס' במ"ש דבת"כ פרשת אמור אמרינן בכור איתיה בשותפות מדכתיב בכורות בקרכם וצאנכם, כי הנה מלבד דבת"כ בפרשת אמור לא מצאתי רמז דברים אלו כלל, יתר ע"כ קשה דע"כ הך ברייתא דת"כ אתיא אליבא דרבנן דפליגי ארבי

אלעאי בר"פ ראשית הגז [חולין קלה, א], דתניא התם בהמת השותפין חייב בראשית הגז ורבי אלעאי פוטר, ואמרינן התם (בדף קל"ו ע"א) דפליגי נמי לענין בכור, דתניא בהמת השותפין חייבת בבכורה ורבי אלעאי פוטר, ואמרינן התם דה"ט דר"א בראשית הגז דכתיב גז צאנך ולא של שותפות, ורבנן למעוטי שותפות הגוי, וגבי בכור נמי מ"ט דר"א דכתיב בקרך וצאנך, ורבנן למעוטי שותפות הגוי, וכיון דלרבנן גבי ראשית הגז בהמת השותפין חייב בלא שום ריבויא דקרא, דס"ל דצאנך לא מסתבר למעט מיניה כי אם שותפות הגוי, א"כ בבכור נמי אינו צריך ריבויא דקרא דבכורות בקרכם להכי, וא"כ הך ברייתא דת"כ מני אי רבנן הא לא צריכי קרא להכי ואי ר"א הא איהו ס"ל דבהמת השותפין פטורה:

שוב ראיתי בפרק מע"ב (דף נ"ו ע"ב) דאמרינן התם עלה דמתני' האחים השותפין קנו מתפוסת הבית חייבים במע"ב ואם לאו פטורים, ת"ר יהיה לך ולא של שותפות יכול אפילו קנו מתפוסת הבית ת"ל יהיה מ"מ, ופריך והאי בבכור כתיב, ומשני אם אינו ענין לבכור דהא איתיה בשותפות דכתיב ובכורות בקרכם וצאנכם תנהו ענין למע"ב ע"כ. הרי מפורש יוצא מסוגיא זאת דלמ"ד דבכור איתיה בשותפות דהיינו רבנן הוא מריבויא דקרא דבקרכם כמ"ש התוספות, וע"כ צ"ל דה"ט דלגבי בכור צריך לרבות שותפין לרבנן משא"כ גבי ראשית הגז, דבכור שאני דכיון דאיכא תרי קראי קרא דבקרך וצאנך וקרא דיהיה לך דכתיב גבי בכור והוו תרי מעוטי, אי לאו קרא דבקרכם הו"א דחד קרא למעוטי שותפות גוי וחד קרא למעוטי שותפות ישראל, אבל השתא דאיכא קרא דבקרכם לריבוייא ע"כ לומר דאם אינו ענין לבכור תנהו ענין למע"ב: איברא דבדין זה דהשותפין פטורים ממעשר בהמה איכא פלוגתא דרש"י עם הרמב"ם ז"ל, ותלוי בפירושא דמתני' [לקמן נו, ב] האחין השותפין דלדעת רש"י גריס האחים השותפין בלא וי"ו, והכי פירושו דהאחים שירשו מאביהם טלאים כל זמן שלא חלקו חייבים במעשר בהמה אותם הטלאים עצמם שירשו וכל מה שיולדו להם מהם, דכל שלא חלקו ועדיין תפיסת הבית קיים רשות יורש לאו כרשות לוקח הוא ולא חשיב לקוח לומר דפטורים מדין לקוח דקי"ל [שם נו, א] דהלקוח פטור ממעשר בהמה, והטלאים עצמם שירשו חייבים במעשר בהמה וכן מה שיולדו מהם, דכל שלא חלקו אין דינם כשותפין דעלמא, דבשותפין דעלמא שנשתתפו בטלאים פטורים ממעשר בהמה בין באותם הטלאים עצמם ובין באותם שיולדו אח"כ, דכיון דהם בשותפות שותפין פטורים ממעשר בהמה, וכמו כן האחים שחלקו וחזרו ונשתתפו כדדרשינן בברייתא מקרא דיהיה לך. אבל הרמב"ם בפירוש המשנה ובספר היד בפ"ו מהלכות בכורות דין י',

מתבאר מדבריו דגריס במתני' האחים והשותפין בוי"ו, ופירושא דמתני' הכי הוי האחים שירשו מאביהם או שותפין דעלמא קנו מתפיסת הבית חייבים, כלומר אם האחים ירשו טלאים או השותפין נשתתפו בטלאים אם ילדו אותם הטלאים ברשותייהו, והיינו קנו מתפיסת הבית דהרויחו וקנו קנין חדש וריוח חדש שילדו אותם הטלאים, דאותם הטלאים הנולדים מהם חייבים, דאע"פ שלא חלקו והם שותפין חייבים במעשר בהמה באותם שנולדו ברשותייהו, ואם לאו פטורים כלומר כל זמן שלא ילדו הם עצמן פטורין דכיון דלא נולדו ברשותייהו חשיב לקוח ופטור, דאפילו ביורשים חשיב לקוח כיון דסו"ס לא נולדו ברשותייהו. ולפי"ז מאי דאמרינן בברייתא יהיה לך ולא של שותפות, לאו למעוטי כל שותפות הוא אלא דוקא באותם הטלאים שנשתתפו או שירשו ומטעם לקוח, אבל הטלאים שנולדו ברשותייהו בעודם שותפים חייבים: וצריך להבין לדעת הרמב"ם דא"כ קרא דיהיה לך למעט שותפין ויורשים באותם הטלאים עצמם שירשו או נשתתפו דפטורים ל"ל, תיפוק ליה דלקוח הוא ונפקא ליה מקרא דכן תעשה לשורך לצאנך כדאמרינן התם (דף נ"ו ע"א). ונראה פשוט דאצטריך קרא דיהיה לך דאע"ג דלקוח פטור, ובשותפים שנשתתפו זה הביא מאה טלאים וזה הביא מאה טלאים קנו כל אחד ואחד בשל חבירו חלקו בהם, וכל אחד ואחד במה שקנה מחלק חבירו לקוח הוא ופטור, מ"מ לכל אחד ואחד נשאר לו חלק בטלאים שלו שנולדו ברשותו, והוה אמינא דמפני אותו חלק שיש לכל אחד ואחד ממה שנולד ברשותו יהיה חייב, דאע"ג דכל חד וחד יש חלק לחבירו שקנה ממנו שהוא פטור, מ"מ לא גרע משותפות הגוי, דקי"ל בפרק ראשית הגז לרבנן דאיצטריך קרא דגז צאנך למעט שותפות הגוי, דאף דשותפים ישראלים חייבים שותפות הגוי פוטר מכיון דהגוי פטור מצד עצמו, דנראה דאי לאו קרא דפטריה הוה אמינא דחייב הישראל בעד חלקו בכה"ג, וה"ה הכא דאצטריך קרא דיהיה לך, דלא נימא דהשותפים חייבים בעד חלק כל אחד ואחד אף דיש לחבירו חלק והוא פטור:

ואולם לפירוש רש"י קשה מההיא דאמרינן בר"פ ראשית הגז, דלרבנן בהמת השותפים חייבת דקרא דצאנך לרבנן למעוטי שותפות גוי, ואמרינן דהיינו טעמא דרבנן דשדו מיעוטא דקרא לשותפות גוי, משום דגוי לאו בר חיובא הוא ישראל בר חיובא הוא, ולדעת רש"י מ"ש התם דאמרינן דלרבנן דקי"ל כוותייהו כיון דליכא אלא חד מעוטא דצאנך שדינן ליה לשותפות הגוי אבל שותפות ישראל חייב, ומ"ש הכא גבי מעשר בהמה דאמרינן לענין הלכה דמקרא דיהיה לך ממעטינן כל שותפין אפי' ישראל, הא כיון דליכא אלא חד קרא למעט נימא דלא בא למעט כ"א שותפות גוי כדין ראשית הגז

ובכור וכיוצא, דבכולם קי"ל דדוקא שותפות גוי פוטר וה"ה הכא לענין מעשר בהמה דשותפות גוי, וכן שותפות ישראל באותם הטלאים שנשתתפו עצמם פטורים דכיון דכל אחד ואחד במה שקונה מחלק חבירו הוא לקוח לגבי דידיה ופטור, בכה"ג אפילו שותף ישראל חשיב כשותף גוי, דמידי הוא טעמא דגוי משום דלאו בר חיובא הוא, וישראל לענין מעשר בהמה דליתיה בלקוח לאו בר חיובא הוא, אבל לעולם דטלאים שנולדו ברשות השותפין חייבים אף דאיתנהו בשותפות כיון דשניהם בר חיובא נינהו דנולדו ברשותייהו. וי"ל דע"כ קרא דיהיה לך למעט אפי' שותפות ישראל, דלמעט שותפות גוי לא איצטריך קרא, דשפיר אפשר ללמד פטור שותפות גוי מגז"ש דהעברה העברה מבכור כדאמרינן גז"ש זאת בבכורות (דף ל"ב ע"א ובדף כ"א ע"ב) ע"ש: ברם אכתי יל"ע דלדעת רש"י דיש חילוק בין יורשים שלא חלקו עדיין לשותפין, דיורשים מתפיסת הבית לא חשיבי כשותפין וחייבים במעשר בהמה בין מה שירשו ובין מה שנולדו אח"כ מהם, דא"כ דיש חילוק זה מנ"ל דקרא דיהיה לך למעשר בהמה, כיון דגבי בכור כתיב, נימא דקרא דיהיה לך לבכור אתא למעט דאפילו שותפות ישראל פוטר, דאע"ג דלרבנן קרא דבקרך וצאנך שדינן ליה למעט אפילו שותפות גוי, מ"מ היינו דליכא אלא חד מעוטא, אבל כיון שיש מעוטא אחרינא ע"כ צריך לומר דלמעט אפילו שותפות ישראל אתא, וקרא דבקרכם וצאנכם י"ל דמיירי ביורשים דקנו בתפיסת הבית שאע"פ שהם שותפין כל זמן שלא חלקו חייבים בבכורה, כמו שאנו אומרים אחר האמת גבי מעשר בהמה, ומנ"ל לומר דקרא דבקרכם בא לרבות כל מין שותפות ישראל, דנדחוק לומר דקרא דיהיה לך אינו ענין לבכור ותנהו ענין למעשר בהמה. ובשלמא לדעת הרמב"ם אין להקשות באופן זה דנימא דקרא דיהיה לך מיירי לבכור, ובא למעט שותפות ישראל באותם טלאים שנשתתפו דפטורים, וקרא דבקרכם לחייב הנולדים מהם דומיא דמעשר בהמה דאמרינן השתא, דהא ליתא דבשלמא במעשר בהמה יש לחלק בהכי מטעם דגלי קרא אחרינא דלקוח פטור, וא"כ י"ל דכמו דכל הדברים שותפות דגוי פוטר, כן נמי שותפות ישראל במעשר בהמה בטלאים הראשונים שנשתתפו כשותפות הגוי הוא, כיון דהשותף לאו בר חיובא הוא במה שקנה בחלק חבירו, אבל בבכור דלא שייך ביה דין לקוח, דאם קנה בהמה שלא בכרה חייבת בבכורה, מאין הרגלים לחלק בין אותם שנשתתפו עצמם ובין אותם שיולדו אח"כ, דכיון דאותם עצמם פטורים מטעם שותפות ולא מדין לקוח, ה"ה נמי לאותם שנולדו דפטורים מטעם שותפות, אך לדעת רש"י קשה. וי"ל דכיון דאמרינן יכול אפילו קנו מתפיסת הבית ת"ל יהיה לך מ"מ, ש"מ דמשמעות יהיה הוא לרבות,

ואי משתעי קרא בבכור למעט שותפות דעלמא, מיהיה מרבינן לחייב יורשים מתפיסת הבית, וא"כ בקרכם וצאנכם ל"ל, ש"מ דקרא אינו ענין לבכור כי אם למעשר בהמה:
עוד יל"ע לסברת רש"י דיש חילוק בין יורשים לשותפין דעלמא, דאמרינן התם בפרק ראשית הגז (דף קל"ו ע"א) עלה דתניא בהמת השותפין חייבת בבכורה ורבי אלעאי פוטר, מ"ט דר"א דכתיב בקרך וצאנך, ופריך והכתיב בקרכם וצאנכם, ומשני דכולהו ישראל. ואם איתא דיש חילוק מיורשים לשותפין דעלמא, כיון דבברייתא שותפין סתם קתני וסתמא מיירי דעלמא, למה לן לדחוק נפשין דקרא דבקרכם וצאנכם לר"א אכולהו ישראל קאי, נימא דמודה ר"א באחים השותפין שירשו מאביהם דחייבים בבכורה, וקרא דבקרכם בא לרבות יורשים אע"פ שהם שותפים:

אות א ס"ק ג

והנה לדעת הרמב"ם איכא למידק מההיא דתנן בפ"ק דתמורה (דף י"ג ע"א) הצבור והשותפים אינם עושים תמורה שנאמר לא יחליפנו ולא ימיר אותו, יחיד עושה תמורה ואין הצבור והשותפין עושים תמורה, קדשי ב"ה אינם עושים תמורה, א"ר שמעון והרי מעשר בכלל היה ולמה יצא לומר לך מה מעשר קרבן יחיד יצאו קרבנות צבור, ומה מעשר קרבן מזבח יצאו קרבנות ב"ה ע"כ. והנראה פשוט ממתני' דר"ש פליג את"ק, דת"ק צבור ושותפין דאינם עושים תמורה מקרא דלא יחליפנו ולא ימיר אותו דנקט לשון יחיד נפקא לן דמשמע יחיד ולא שותפין, אבל לר"ש לא משמע ליה הכי, אלא מהיקשא דמעשר בהמה דיליף לה דמה מעשר בהמה ליתיה בשותפות וכו'. וכן אמרי' בגמ' בברייתא [שם], ת"ר לא יבקר בין טוב לרע ולא ימירנו הכתוב גבי מעשר בהמה, למה נאמר, והלא כבר נאמר לא יחליפנו ולא ימיר אותו, [לפי שנאמר לא יחליפנו ולא ימיר אותו] משמע קרבן יחיד קרבן צבור קרבן מזבח קרבן ב"ה ת"ל לא יבקר, א"ר שמעון והלא מעשר בכלל היה ולמה יצא לומר לך מה מעשר קרבן יחיד וקרבן מזבח ודבר שאינו בא בשותפות, ובריית זאת ע"כ כולה ר"ש היא כמ"ש רש"י שם לכולהו לישני. הרי מבואר דרבי שמעון לא משמע ליה צבור ושותפין מלישנא דקרא דנקט לשון יחיד כתנא קמא:
והרמב"ם ז"ל בפרק א' מהלכות תמורה דין י"ב פסק כרבי שמעון שכתב וז"ל, קרבנות בדק הבית אינם עושים תמורה שנאמר במעשר לא יבקר בין טוב לרע ולא ימירנו, והלא המעשר בכלל כל הקדשים היה ולמה יצא ללמד על הכלל מה מעשר קרבן יחיד יצאו קרבנות צבור וכן השותפין, ומה מעשר קרבן מזבח יצאו קדשי ב"ה, מה מעשר בהמה הוקש למעשר דגן שאין חייבים בו אלא ישראל ולא גויים יצאו קרבנות גויים

שאין עושים תמורה עכ"ל, הרי מבואר דהרמב"ם ז"ל פסק בכל הדברים כר"ש, וצבור ושותפין נמי ממעטינן מהיקשא דמעשר בהמה, ולפי סברת הרמב"ם ז"ל מעשר בהמה לא נתמעטו שותפין ויורשים כי אם דוקא בבהמות עצמם שירשו או שנשתתפו, אבל במה שנולד ברשותייהו חייבים אף דהם בשותפות, א"כ איך קי"ל דהשותפים אינם עושים תמורה בכל גוונא, התינח בקרבן שהפרישו מאותם הבהמות עצמם שנשתתפו דאיכא למילף ממעשר בהמה דבכה"ג פטור ממעשר בהמה, אבל אם הפרישו קרבן ממה שנולד ברשותייהו בשותפות מנ"ל דלא עבדי תמורה, אי ממעשר במעשר גופיה בכהאי גוונא חייבים במעשר בהמה. וכגון דא מלתא דפשיטא הוא דלענין תמורה אין חילוק כלל, שהרי מעיקרא מה שאמרו דקרבן השותפין אינו עושה תמורה, לא אמרו כשהם שותפים בבהמות והפרישו מהן קרבן, כדי שנאמר לחלק [בין] הבהמות עצמם שנשתתפו לאותם שנולדו ברשותייהו, אלא מיירי בשני בני אדם שקנו קרבן בשותפות להקריבו בשותפות, ואם כן מה שייך לחילוק זה כלל:

ועוד דאם יש לחלק חילוק זה צריך לומר דמעיקרא דין תמורה אפי' ביחיד אינו אלא בקרבן שנולד ברשותו של אדם ולא לקוח ונתון במתנה מאחר דומיא דמעשר, דכיון דשותפין דאינם עושים תמורה הוא באופן זה שהפרישו קרבן מהבהמות שנשתתפו, ע"כ לא מטעם שותפות הוא כי אם מטעם לקוח, כמו שהוא בענין מעשר כאמור דטעמא דמלתא משום לקוח כמ"ש הרמב"ם ז"ל, ואם כן ה"ה ביחיד דאינו עושה תמורה בלקוח דומיא דמעשר, וא"כ הוא למה נאמר דין השותפין ולא אישתמיט שום תנא לומר נמי דקרבן יחיד לקוח אינו עושה תמורה. אלא ע"כ צריך לומר דאפי' בלקוח עושה תמורה, ואף דהוקש תמורה למעשר ואין היקש למחצה, לענין לקוח לא ילפי' מהיקש זה, דכיון דעיקר דין לקוח במע"ב ילפינן מהיקשא דבכור אדם דכתיב בכור בניך תתן לי כן תעשה לשורך לצאנך, מה בכור אדם ליתיה בלקוח ובמתנה אף מעשר בהמה ליתיה בלקוח ובמתנה, כדאמרי' בפ' מעשר בהמה (דף נ"ו ע"א), הא קי"ל [זבחים מט, ב] דדבר הלמד בהיקש אינו חוזר ומלמד בהיקש בקדשים, וכיון דדין לקוח במע"ב מהיקש דבכור אדם הוא למד, אינו חוזר ומלמד בהיקש לתמורה. ולא מבעיא למ"ד בתר למד אזלינן דכיון דהלמד הוא קודש אינו חוזר ומלמד בהיקש אף דהמלמד הוא חולין, דלדידיה אף דנאמר דבכור אדם כחולין חשיב מ"מ בתר למד שהוא מעשר דהוי קודש אזלינן, אלא אפי' למ"ד בתר מלמד אזלינן דאי המלמד הוא חולין חוזר ומלמד בהיקש וכמו שהובא הך פלוגתא בפ"ק דתמורה (דף ג' ע"א) ובזבחים (דף מ"ד ע"א) ע"ש, מ"מ ע"כ צ"ל דלהאי מ"ד בכור אדם נמי דין קודש אית ליה, דאף דהפדיון הוא חולין מ"מ גוף הבכור קדושה כתיב

ביה דכתיב קדש לי כל בכור וגו' וכתיב הקדשתי לי כל בכור וגו', ונמצא דלכו"ע אפי' לקוח עושה תמורה, וכיון שכן ע"כ לומר דודאי דין השותפים בתמורה לאו משום לקוח אלא מטעם שותפות וא"כ פשיטא דבכל גוונא ליתיה בשותפות, ולפי סברת הרמב"ם מנין לנו ללמוד כן ממע"ב לומר מה מע"ב ליתיה בשותפות, הא מע"ב שפיר איתיה דבשותפות בבהמות שנולדו ברשותייהו בשותפות: הן אמת דלדעת רש"י קשה, דהא מעשר בהמה איתיה בשותפות באחים שירשו דכל זמן שלא חלקו לא הוו כשותפין דעלמא וחייבים, וא"כ לר"ש דיליף שותפין ממעשר בהמה נימא דהיינו דוקא בשותפין דעלמא, אבל האחים שירשו ומתפיסת הבית הפרישו קרבן בשותפות מהבהמות שירשו שיהיו עושים תמורה. ולדעת רש"י י"ל בדוחק, דלר"ש דלא ממעט שותפין מקרא דלא יחליפנו וגו' דנקט בלשון יחיד כמו שסובר ת"ק דמתני', ע"כ סבירא ליה דכיון דמקרא דיהיה לך ממעטי' שותפין ממעשר בהמה ה"ה יורשים, דלא ס"ל כתנא דמתני' דהתם דקנו מתפיסת הבית חייבים מקרא דיהיה לך, מ"מ לתנא דמתני' דמחייב יורשים היינו כת"ק דהכא דממעט שותפין מתמורה מלשון יחיד דנקט קרא, אבל לר"ש דממעט מהיקשא דמע"ב ס"ל דבמעשר בהמה אפי' יורשים פטורין דשותפין נמי מקרו, דלית ליה ריבויא דיהיה מ"מ, ואנן קי"ל דלא כר"ש, אבל לדעת הרמב"ם ז"ל דלענין הלכה פסק כר"ש קשה וכעת צל"ע:

וכבר עלה על דעתי לישב בין לדעת הרמב"ם ובין לדעת רש"י הא דתמורה באופן זה, דהא עיקר מאי דאמרינן דאין השותפין עושין תמורה הוא בב' בני אדם או ב' אחים שנשתתפו מחדש בקרבן אחד בכל אופן שיהיה, או שקנו בהמה מן השוק או מתפיסת הבית או מהשותפות, אבל מ"מ בענין הפרשת הקרבן באים להשתתף מחדש בקום עשה להיות שותפין בהקרבת קרבן זה, ובאופן זה שבאים להשתתף להקריב קרבן בשותפות לא מצינו אופן שותפות זה במעשר בהמה, דאם להשתתף בטלאים מחדש כדי לקיים מצות מעשר בשותפות מאותם בהמות עצמם, שדומה לענין שנים שבאים להשתתף להקריב קרבן אחד, הא ליתא במע"ב לדעת הרמב"ם, ואם בטלאים שנולד להם אח"כ שחייבים, זה האופן לא נגע ולא פגע בדין השותפין בקרבן, כיון דלא נשתתפו מחדש בידים על זה אלא מאליהם ילדו הבהמות ונתחייבו במע"ב, ונמצאו שותפין ממילא בלא שום מעשה, משא"כ בשותפין דקרבן, וכן לדעת רש"י ביורשים דחייבים במע"ב הוא שותפות הבא מאליו דמירושה דממילא נמצאו משותפים, ולא דמי לקרבן השותפים. ומאי דילפינן ממעשר הכי ילפינן, מה מעשר בהמה ליתיה בשותפות כלומר ליתיה בשותפות דכה"ג דקרבן השותפין שבאים להשתתף מחדש על זה, דלא שייך שותפות במע"ב כי אם דוקא

בשותפות דממילא, משא"כ בקרבן השותפין דאפי' ב' אחים שהפרישו קרבן מתפיסת הבית מ"מ הרי נשתתפו מחדש להיות שותפין בקרבן מה שלא היה מקודם:
אבל שוב ראיתי דזה אינו, דא"כ שותפין שהפרישו מעשר בהמה מהנולדים ברשותייהו וכן היורשים לדעת הרמב"ם ז"ל, או לדעת רש"י באותם שירשו עצמם, אם היה תם וראוי לקרבן נימא דאיתיה בתמורה, כיון דהאי קרבן לא נשתתפו בו מחדש לשם קרבן כי אם ממילא נולד להם ונתחייבו במעשר, וכן ב' כהנים שהיו שותפין בבהמה שלא בכרה וילדה בכור תם שהכהנים חייבים ג"כ בבכור בהמה טהורה להקריבו, בכה"ג נמי נימא דאיתיה בתמורה, אף דקרבן שותפין הוא מכיון דממילא נשתתפו בקרבן זה, ומצינו במעשר בהמה דאיתיה בשותפות בכה"ג, ולא מצינו חילוק זה כלל לענין תמורה דבכל גווני אין השותפין עושין תמורה. ועוד דאמרי' בפ"ג דתמורה (דף כ"א ע"א) במתני' דקתני מה בין בכור ומעשר לבין כל הקדשים, שכל הקדשים נמכרים באיטליז וכו' חוץ מן הבכור והמעשר וכו', ואם איתא אמאי לא קתני נמי דכל הקדשים אין השותפין עושים תמורה חוץ מן הבכור והמעשר דהשותפין עושים תמורה, כדקתני התם כל הדברים שיש בין כל הקדשים לבכור ולמעשר, ומדלא קתני הפרש זה ש"מ דל"ש דאפי' בכור ומעשר שותפין אינם עושים תמורה, והדרא קושיא לדוכתין דכיון דממעשר ילפינן ליה דליתיה בשותפין, א"כ בכה"ג הא איתיה בשותפות במעשר: ולדעת רש"י י"ל בדוחק דלר"ש דלא ממעט שותפין מקרא דלא יחליפנו וגו' דנקט בלשון יחיד כמו שסובר ת"ק דמתני', ע"כ ס"ל דכיון דמקרא דיהיה לך ממעטינן שותפין ממעשר בהמה ה"ה יורשים, דלא ס"ל כתנא דמתני' דהתם דקנו מתפיסת הבית חייבים דיהיה לך מ"מ, דתנא דמתניתין דמחייב יורשים היינו כת"ק דהכא דממעט שותפין מתמורה מלשון יחיד דנקט קרא, אבל לר"ש דממעט מהיקשא דמעשר בהמה ס"ל דבמעשר בהמה אפילו יורשים פטורים דשותפין נמי מקרו, ואנן קי"ל דלא כר"ש, אבל לדעת הר"ם דלענין הלכה פסק כר"ש קשה.:
ואפשר לומר ליישב ג"כ דעת הרמב"ם, והענין הוא דס"ל להר"ם דכולה מתני' דתמורה דקתני הצבור והשותפים אין עושים תמורה שנאמר לא יחליפנו ולא ימיר אותו וגו' כולה ר"ש קתני לה וליכא פלוגתא דת"ק עם ר"ש, וכמ"ש רש"י שם לגירסא אחרת שהביא שם דגרסינן הא רבי הא ר"ש, דלהאי לישנא יש לפרש דבמתני' ליכא פלוגתא אלא כולה ר"ש היא. וכתב הרב תוי"ט [תמורה פ"א מ"ו] דהרמב"ם שכתב בפ"א מהלכות תמורה קרבנות ב"ה אין עושים תמורה, ס"ל כהאי גירסא דכולה מתני' ר"ש, ות"ק ס"ל נמי דקדשי ב"ה איקרו קרבן, ומאי דאמרינן דקדשי ב"ה אין עושים תמורה הוא מהיקשא דמעשר דכולה ר"ש היא, ובהכי א"ש דקתני אר"ש ולא קתני רש"א כמי שבא לחלוק

את"ק. אלא שהתוי"ט כתב שבמחלוקת השותפים פליגי, דלת"ק ממעט להו מלשון יחיד דלא יחליפנו ולא ימיר ור"ש ממעט להו ממעשר, אבל לעד"נ דגם בחלוקה זאת לא פליגי וכולה ר"ש היא, דגם ר"ש ס"ל דיש למעט מלשון יחיד דנקט קרא שותפין, אלא דאיצטריך נמי היקשא דמעשר, דאילו לא היה היקשא דמעשר נמי הו"א דלשון יחיד דממעט קרא שותפין היינו בשותפין שקנו בהמה או יורשין שירשו בהמה ונשתתפו מחדש והפרישו אותו לקרבן בעבור ב', דבכה"ג כיון דמצינו במעשר בהמה דכה"ג דשותפות פטורים ממעשר בהמה דבאותם שנשתתפו או ירשו פטורים ה"ה גבי תמורה ובכהאי גוונא הוא דממעט קרא, אבל בשותפין שהפרישו מעשר בהמה ממה שנולד ברשותם וכן שותפין כהנים בבהמה ונולד להם בכור, אכתי י"ל דעושים תמורה, אבל כיון דאית לן היקשא דמעשר, דשותפין דכה"ג שקנו בהמה בשותפות או ירשו בהמה והפרישו אותה לקרבן דאינם עושים תמורה מהיקשא דמעשר ילפינן לה, דמה מעשר ליתיה בשותפות דכה"ג דאותם שנשתתפו או ירשו פטורים כן תמורה, א"כ ע"כ קרא דלא יחליפנו ולא ימיר לשון יחיד בא למעט אפילו בשותפין שהפרישו מעשר בהמה ממה שנולד ברשותם, ובכור שנולד לכהנים שותפין בבהמה, ולר"ש נמי איצטריך היקשא דמעשר וקרא דלא יחליפנו ולא ימיר דבא זה ולימד על זה למעט מתמורה שותפין בכל גוונא, והשתא כולה מתניתין ר"ש ופרושי קא מפרש ר"ש:

ומאי דאמרינן בברייתא דמייתי הש"ס דכולה ר"ש היא כאמור לפי שנאמר לא יחליפנו ולא ימיר אותו דמשמע קרבן יחיד קרבן צבור קרבן מזבח וקרבן ב"ה וכו', דנראה בהדיא דלר"ש לא משמע ליה למעט כלל מלשון יחיד דנקט קרא, יש לדחוק ולומר דמאי דקאמר דמשמע אפילו קרבן צבור, היינו בשותפין שהפרישו מעשר בהמה ממה שנולד ברשותייהו או כהנים שותפין שנולד להם בכור דאי לאו היקשא דמעשר הו"א דבכה"ג לא ממעט להו קרא דנקט לשון יחיד ולא ממעט אלא שותפין שקנו בהמה או ירשו. אלא דנראה דזה דוחק גדול בלשון הברייתא דנקט משמע קרבן יחיד קרבן צבור, דבקרבן צבור לא משכחת לה אופן זה שהצבור יהיו שותפין בבהמות וממה שנולד ברשותייהו יפרישו קרבן מעשר בהמה, דלעולם קרבן צבור מיירי שקונים בהמה ומקריבין אותם לשם הצבור, ומדנקט צבור נראה דלר"ש לא משמע ליה למעט מלשון יחיד אפילו בשותפין שקנו בהמה. ועוד דלפי"ז מהראוי היה שהרמב"ם יביא ג"כ משמעות קרא דלא יחליפנו וכו' דנקט לשון יחיד כיון דאפילו לר"ש איצטריך וצ"ע:

אות א ס"ק ד

והנה הרב לח"מ [פ"ו מה' בכורות ה"י] הקשה לסברת הרמב"ם מההיא דאמרינן בסוף פרק הגוזל עצים [קי, ב], דקא מבעיא לן אם נפלו י' בהמות בגזל הגר מיחייבי לאפרושי מנייהו מעשר או לאו, יורשין הוו וחייבים דאמר מר קנו מתפיסת הבית חייבים, או דילמא מקבלי מתנות הוו ופטורים ע"כ, דמוכח בהדיא שם דאי אמרינן יורשים הוו חייבים אפילו באותם הבהמות שנפלו עצמם, דאי לאותם שיולדו מהם ברשותייהו אפילו אי מקבלי מתנה הוו חייבים:

ולעד"נ לומר דהרמב"ם מפרש הבעיא הכי, דמיירי בגזל עשרה גדיים בתוך ח' ללידתם וכפר בהם ונשבע ומת הגר והודה והכל היה בתוך ח' ימים ללידתם, וקי"ל דאין הלקוח פטור אלא א"כ נלקח אחר שנראה למעשר דעבר זמנו, אבל אם לקחו בעודו מחוסר זמן חייב וכמ"ש הר"ם בפרקין דין ט"ו, והכא דמיירי דמת הגר והודה בהיותם מחוסר זמן ולא הספיק ליתנם לכהנים עד שעבר זמנם, דאי מקבלי מתנה הוו פטורים ממעשר בהמה, דמקבל מתנה אינו זוכה כי אם עד שיגיע לידו, וכשזכו בהם כבר נראו למעשר דכבר הגיע זמנם, וחל עליהם דין לקוח דפטור, אבל אי יורשים הוו הרי משעת מיתת הגר זכו בהם הכהנים, דיורש זוכה ממילא דכל היכא דאיתיה ברשות דיורש קאי וזוכה בו ממילא, וא"כ משעת מיתת הגר זכו בהם ואותה שעה שזכו בהם היו עדיין מחוסרי זמן, ואף דקי"ל דיורשים שירשו פטורים באותם בהמות שירשו, מ"מ אי ירשו בהמות מחוסרי זמן חייבים דכנולדו ברשותייהו חשיבי וחייבים, דגם בשותפין אי נשתתפו בענין זה חייבים. ומאי דמייתי הש"ס דאי יורשים הוו חייבים דאמר מר קנו מתפיסת הבית חייבים, היינו להביא ראיה שלא תאמר דאפילו הוו יורשים וזכו בהם בהיותם מחוסר זמן, מ"מ אפשר דכיון דכהנים של אותו משמר הם רבים הו"ל כשותפין, ואפשר דשותפין דעלמא נמי פטורים כמו שהיא סברת רש"י בשותפין דעלמא, לזה מייתי ממתני' דקתני דקנו מתפיסת הבית, דהכוונה להרמב"ם דאם נולדו ברשותייהו חייבים ולא אכפת להו משום שותפות וה"ה הכא שחייבים:

אלא שצריך להבין לפי זה דהרמב"ם הביא דין זה בפרקין דין י"ג וז"ל, כהן שנפלו לו י' בהמות בגזל הגר פטורים מן המעשר, שמתנות כהונה מתנות הם וכבר ביארנו שהנותן מתנה פטור מן המעשר, ולפי האמור אמאי לא באר הדין דמיירי שמת הגר בעודם מחוסר זמן כאמור, דבלאו הכי אין חילוק בין אם הם מקבלי מתנה או יורשים. וצ"ל דבעיין בגמרא מיירי כשנפלו לכהנים רבים דכיון דהוו רבים אפילו אם יורשים הוו לא שייך בעייא אם לא דמיירי במת הגר בעודם מחוסר זמן, אבל הר"ם נקט הדין בכהן אחד שנפל

לו לבדו, דביורש אחד אפילו הר"ם מודה דלא חשיב לקוח דרשות יורש לאו כרשות לוקח הוא וחייב, ולזה לא הוצרך לבאר דמיירי במחוסר זמן. אך קשה דגזל הגר לא ניתן לכהן יחיד כי אם לכל בני המשמר שנמצאו בשעה שהחזיר הגזל וכל בני המשמר זוכים בו וכמ"ש הר"ם בפ"ח מהלכות גזילה ה"ה [ובפ"א מה' בכורים ה"י] , וא"כ מתחילה עכ"פ יורשים רבים הוו. ואם נאמר דמיירי אחר שחלקו ביניהם ונפל לכהן אחד י' בהמות כה"ג אפילו הוו יורשים פטורים, דהא קי"ל האחים שחלקו לקוחות הם וכמ"ש הרמב"ם ז"ל לעיל [ה"י]. ואפ"ל דכיון דאמרינן בפ' הגוזל (דף ק"י ע"ב) דהכהנים אין חולקים גזל הגר כנגד גזל הגר מ"ט אשם קרייה רחמנא מה אשם אין חולקים כנגד אשם אף גזל הגר כן, א"כ נמצא דגזל הגר הוא כשאר קדשים דאין בהם דין חלוקה, דאע"ג דמחלקין ביניהם מ"מ אי אפשר להעלותו בדמים וליקח ממון אחר מחבירו כנגדו, וכיון דלית בהו דין חלוקה אפשר דאפילו אחר שחלקו לא הוו כלקוחות, ועיין בפרק האיש מקדש (דף נ"ג ע"א) יע"ש ודו"ק:

אות א ס"ק ה

איך שיהיה נחזור למאי דאתאן עלה, דמ"ש התוס' [ב, א ד"ה והמשתתף] דאיתא בת"כ דמקרא דבקרכם וצאנכם איצטריך לרבות שותפות ישראל בחבירו ואפילו בשותפות באם, האמת אתם כדאמרינן בפרק מעשר בהמה כנזכר, ואף דלרבנן גבי ראשית הגז לא בעינן ריבויא, שאני בכור דכיון דאיכא תרי קראי קרא דיהיה לך וקרא דבקרך וצאנך הו"א דחד למעט שותפות גוי וחד למעט אפי' שותפות ישראל, ואתא קרא דבקרכם לרבות שותפות ישראל וקרא דיהיה לך הוא למעשר בהמה:

ואולם אכתי קשה דאמרינן בספרי בפ' ראה על פסוק זה [יב, ו] וז"ל, ובכורות זה הבכור בקרכם וצאנכם אלו חטאות ואשמות ע"כ, דמפורש יוצא דקרא דבקרכם לא קאי אבכור אלא אחטאות ואשמות ומנין לנו לרבות שותפים בבכור, וי"ל דכיון דפשטיה דקרא משמע דאבכורות קאי כאילו אמר בכורות של בקרכם וצאנכם שפיר י"ל דאתא קרא לרבות שותפין, אלא דמיתורא דקרא דריש חטאות ואשמות, דאי קאי לבכור לבד למה איצטריך, הא בכורות סתם משמע דבכורות בקרכם וצאנכם קאמר דהא בקרבנות משתעי קרא, וע"כ לרבות חטאות ואשמות אתי קרא, אלא דמדשני קרא וכתב לשון רבים ולא כתיב בקרך וצאנך, ש"מ דתרתי אתא לאשמועינן הן על הבכור דאיתיה בשותפות דמשמעותיה דקרא דקאי לבכור, והן על חטאות ואשמות:

ולפי האמור דקרא דיהיה לך אתא למעוטי שותפות במעשר בהמה באם אינו ענין לבכור, ק"ק דאכתי איכא קרא אחרינא בפ' משפטים [כב, כח] בכור בניך תתן לי כן

תעשה לשורך לצאנך וכו', ואמרי' בר"פ עד כמה (דף כ"ו ע"ב) דמיניה ילפינן דבכור בהמה ניתן לכהן אחר ל' יום יע"ש, ומדלא קאמר קרא כן תעשה לשור ולצאן וכתיב שורך וצאנך ש"מ דבא למעט של שותפין, דאם נאמר דהאי קרא נמי בא למעט שותפין במעשר בהמה, דהא בפ' מעשר בהמה (דף נ"ו ע"א) דרשינן נמי להאי קרא למעשר בהמה למעט לקוח יע"ש, תרי קראי ל"ל למעשר בהמה קרא דיהיה לך והאי קרא, ולדעת רש"י בההיא דהשותפין פטורים ממעשר בהמה כנזכר לעיל יש לומר דתרוייהו אצטריכו למעשר בהמה, דאי מקרא דיהיה לך הוה אמינא דדוקא שותפות גוי דלאו בר חיובא, או באותן הטלאים עצמם שנשתתפו דאפילו שותף ישראל חשיב כשותף גוי כיון דלאו בר חיובא הוא, קמ"ל קרא דכן תעשה לשורך למעט שותפות ישראל אפילו בטלאים שנולדו ברשותייהו דשניהם בני חיובא נינהו, ולעיל כתבנו דלדעת רש"י ילפינן לה מגז"ש דהעברה העברה מבכור, ולפי"ז אין אנו צריכין להכי דהא איכא תרי קראי, אך לדעת הר"ם דפטור השותפין במעשר בהמה אינו אלא באותם טלאים שנשתתפו דוקא, תרי קראי למה לי:

והנה למ"ש התוס' בשמעתין דמאי דמייתי בפ' ראשית הגז שותפות גוי מקרא דבקרך וצאנך היינו לשותפות האם, וה"ה דמפיק ליה מכל מקנך תזכר, וניחא ליה לאתויי בקרך איידי דמייתי התם בקרכם. צריך להבין דסוף סוף אף דניחא ליה לאתויי קרא דבקרך מטעם האמור, מ"מ תרי קראי למעט שותפות גוי באם קרא דבקרך וקרא דכל מקנך תזכר ל"ל. דאין לומר דאיצטריכו תרוייהו, דאי מקרא דבקרך הוה אמינא דוקא בשותפין דיש להם חלק כחלק אבל בשותפות דרובא דישראל ומיעוט של גוי חייב, ולזה איצטריך קרא דכל מקנך לומר דבעינן שיהיה כולו של ישראל דאפילו מיעוט דגוי פוטר, דאפי' אזנו למ"ד פטור, דא"כ לישתוק קרא דבקרך כיון דפשטיה דקרא דכל מקנך לרבנן כל משמע לעלויי דעד שיהיה כולו של ישראל, ואפי' מיעוט פוטר וכ"ש ביש להם חלק כחלק, ולמ"ד דדוקא בדבר שעושה אותה טריפה או נבילה פוטר אבל באזן בלבד אינו פוטר, אתי שפיר דאי הוה כתיב קרא דכל מקנך בלבד הוה אמינא דאפילו יש לגוי חלק באזן האם דמצי אמר ליה שקול אזנך וזיל פוטר, כיון דכל משמע עד שיהיה כולו שלו, אבל השתא דכתיב נמי בקרך ולא כתיב כל, ש"מ דאם גוף הבהמה של ישראל דקרינן ביה בקרך אף דיש לגוי חלק באזן חייב בבכורה כיון דמצי אמר ליה שקול אזנך וזיל, וחלק שיש לו באזן אינו כלום ובקרך קרינן ביה כיון דכל הגוף שלו, אבל למ"ד דאפי' יש לגוי חלק באזן פטור והכי קי"ל כמו שיבא לפנינו, קשה תרי קראי ל"ל:

אות א ס"ק ו

והנה ראיתי להתוספתא (בפ"ב דבכורות ה"ב) וז"ל, בהמת המדבר וההקדש וגר שמת ואין לו יורשים פטורים מהבכורה ע"כ. ונראה פשוט דהכוונה הוא דבהמת מדבר דהיינו שהיתה הפקר מתחלה ולא היה לה בעלים מעולם, או שהיה לה בעלים שהיתה של גר ומת ואין לו יורשים דנשארה הפקר, דאם ילדה בכור בעודה הפקר קודם שזכה בה שום אדם לא חייל קדושה על הבכור מאליו בפטר רחם כל שבשעה שנולד לא היה לה בעלים, ואם זכה בו אדם אח"כ אינו חייב להקדישו בקדושת בכור, וה"ט דאע"ג דבכור בפטר רחם קדוש מאליו אף שלא הקדישו בפה [ערכין כט, א], מ"מ בעינן שיהיה לו בעלים וראוי להקדישו, דבהכי אף דלא הקדישו בפה קדוש מאליו, דכל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו, ומה גם דכשהבעלים מאשרים ומקיימים קדושתו ע"י מעשה שנותנו לכהן להקריבו חשיב כמקדישו בפה, אבל כשאין בעלים עליו שראויים להקדישו בין בפה ובין במעשה לא חל עליו מאליו:

ומאי דנקט ברייתא תרי גווני הפקר מדבר וגר שאין לו יורשים אע"פ שהכל אחד, דמה לי אם היו לה בעלים מעיקרא או לא כיון דבתר שעת לידה אזלינן ושניהם בשעת לידה הפקר נינהו, י"ל דנקט גר שאין לו יורשים לאשמועינן דאפילו אם נתעברה בהמה זו בחיי הגר ונמצא דנתהווה עובר זה בזמן שהיו לו בעלים ונראה למצות בכור, עכ"ז כיון דבתר פטר רחם אזלינן פטור. ועי' בבבא קמא (דף מ"ד ע"ב) דמייתי שם ברייתא דשור המדבר ושור של גר שאין לו יורשים שנגחו פטור, והאריך הש"ס שם צריכותא למה נקט תנא תרי גווני הפקר יע"ש. זה נראה פשוט בכוונת התוספתא דמיירי כשנולד בעודו הפקר קודם שזכה בו אדם, דאם מיירי שנולד אחר שזכה בו שום אדם פשיטא דחייבת בבכורה, דמאי שנא מלוקח בהמה מבכרת או ניתן לו במתנה דחייבת בבכורה, וזוכה מן ההפקר הוא הדין נמי דחייב, אלא על כרחך צריך לומר דמיירי בבכור שנולד בהיותה הפקר והטעם כאמור:

וצריך להבין מנין לנו זה, דכיון דקי"ל דאפילו למ"ד דמצוה להקדישו אם לא הקדישו קדוש מאליו כמ"ש הרמב"ם ז"ל בפ"א מהל' בכורות דין ד' יע"ש, א"כ קדושתו בפטר רחם תלוי וא"כ אפילו נולד ברשות הפקר למה לא חל קדושת בכור עליו בלא בעלים. וע"כ צ"ל דילפינן דין זה מקרא דבקרך וצאנך או מקרא דכן תעשה לשורך לצאנך, דכיון דלא איצטריך למעט שותפות הגוי ע"כ בא למעט בכור שנולד בהיותו הפקר, דהכי הוי משמעותיה דקרא דדוקא בבכור שנולד מבהמה שלך שבהיותה שלך נולד הבכור. וכיוצא בזה יש ללמוד מדברי רש"י בריש פרק הזרוע (דף ק"ל ע"א), דכתב

רש"י שם אמאי דאמרינן דלקוח פטור ממעשר בהמה וז"ל, אם לקח י' טלאים פטור מלעשר דבקרך וצאנך אמר רחמנא עכ"ל, הרי דמשמעות בקרך וצאנך ממעט מי שלא נולד ברשותו. אף שלע"ד דברי רש"י תמוהים בעיני, דמעיקרא בקרך וצאנך כתיב בבכור ולא במעשר, ואדרבה במעשר כתיב אך מעשר בקר וצאן וגו' ולא כתיב בקרך וצאנך, והיותר תימה דבפרק מעשר בהמה (דף נ"ו ע"א) ילפינן לה מהיקשא דבכור בניך תתן לי כן תעשה לשורך דאם אינו ענין לבכור תנהו ענין למעשר בהמה יעו"ש. מ"מ שמעינן מדברי רש"י דמשמעות בקרך וצאנך בא למעט מי שלא נולד ברשותו, ולפי דרכינו נאמר דקרא אתא למעט בהמת הפקר לענין בכור דכל שנולד הבכור בעודו הפקר פטור: דהא ודאי אין לומר דאתא למעט לקוח בבכור כדין מעשר, דהיכי משכחת לה בבכור דין זה, אי בלקחו או נתנו לו בכור אחר שנולד, אם לקחו מישראל בפטר רחם כבר חל עליו קדושה וחייב הישראל הא' ליתנו לכהן ואינו יכול למכרו או ליתנו לאחר דאינו שלו דממון כהן הוא דאין לו כי אם טובת הנאה, ואפילו שיכול ליתנו לאחר היינו שזוכה בו המקבל בטובת הנאה לבד ליתנו לכל כהן שירצה ולא בגוף הבכור, וא"כ איך שייך לומר דמצות בכור ליתיה בלקוח, ואם בלקחו מגוי הא דבר פשוט דכיון דנולד ביד גוי פטור, ואי מיירי בלוקח בהמה מעוברת מישראל חבירו ונולד הבכור ברשותו דכה"ג נמצא דהלוקח מקדישו, הא נמי לא אפשר דהא נמי במעשר דליתיה בלקוח בכה"ג חייב, דאם לקח עשרה עוברים ונולדו ברשותו חייבים במעשר כדאמרינן בפ' מעשר בהמה (דף נ"ו ע"א) יעו"ש, אלא עכצ"ל דלא אתא קרא למעט אלא בהמת הפקר, דכל שנולד הבכור בהיותה הפקר לא חלה קדושת בכור עליו כדבר האמור, ונמצא דקרא דבקרך וצאנך איצטריך להכי:

איברא דראיתי בפ' ראשית הגז (דף קל"ו ע"ב), דאמרי' התם עלה דאמר ר"ש דפוטר את הטריפות מראשית הגז דיליף לה ממעשר בהמה, ופריך ולילף צאן צאן מבכור וגו', ופריך עוד אדרבה מבכור הו"ל למילף שכן יתום שלקחו וכו' יעו"ש באורך. ויל"ע דהיכי משכחת לה בבכור דחייב הלוקח משא"כ במעשר לפי האמור, דאין לומר דנ"מ דאי לקח בהמה שלא בכרה דאותה בהמה עצמה חייבת בבכורה, משא"כ במעשר דאותה עצמה שלקח פטורה ממעשר כי אם מה שתלד חייב, דהא ליתא דבבכור נמי אין גוף הבהמה שלקח היא עצמה הבכור כי אם הבכור אשר תלד מתקדש בתורת בכור, ואינו דומה לראשית הגז שגיזת גוף הבהמה אשר לקח הויא ראשית הגז, וכה"ג דבכור כן הוא במעשר שהנולד מהלקוח חייב, ועכצ"ל דנ"מ לבהמת הפקר דאם נולד הבכור בהיותה הפקר אם זכה ישראל עצמו מן ההפקר נעשה הזוכה כיורש מן הגר, ומשעה שזכה בו

חל קדושת בכור עליו, וכה"ג משכחת לה לקוח דחייב בבכורה דבכה"ג מכח הזוכה הזה מתקדש הבכור ולא מכח הבעלים, ובכה"ג גבי מעשר פטור דאם זכה בבהמת הפקר פטור ממעשר דלקוח הוא:

ואם כנים אנו בזה צ"ל דתוספתא דפ"ב דבכורות הנזכר דקתני דבהמת הפקר פטורה מן הבכורה ר"ל כל עוד וזמן שלא זכה בה ישראל מן ההפקר דכיון דליכא בעלים לא קדיש בפטר רחם, ונ"מ דאם זכה בו גוי מן ההפקר ומכרו או נתנו לישראל פטור כיון דכבר פקע קדושתו ביד גוי, אבל אם זכה בו ישראל מן ההפקר משעה שזכה בו חל עליו קדושת בכור, דקדושת פטר רחם מתלא תלי עד שיהיו לו בעלים, וכיון שזכה בו אחר חל עליו קדושת בכור. ואפשר דקרא דבקרך וצאנך איצטריך לזה האופן דוקא דהיינו שזכה בו הגוי מההפקר ואח"כ בא ליד ישראל, דבכה"ג איצטריך קרא כי היכי דלא נימא דבפטר רחם תליא רחמנא ואפי' בעודה דהפקר מתקדש הבכור. ועל פי זה אפשר לישב ג"כ דלמה לי קרא דכן תעשה לשורך לצאנך, דלדעת הר"ם למע"ב לא איצטריך דהא כתיב קרא דיהיה לך כאמור לעיל [או"ק ה' ד"ה ולפי], די"ל דלדעת הר"ם קרא דבקרך וצאנך וקרא דכן תעשה וגו' תרוייהו איצטריכו לבכור גופיה לענין בהמת הפקר ע"ד האמור, וחד קרא אתא להפקר שלא היו לו בעלים מעולם וחד קרא אתא לבהמה דנכסי הגר, וכבר כתבנו לעיל דאיכא צריכותא בתרוייהו ודו"ק:

אות א ס"ק ז

והנה לסברת התוס' דלפטור שותפות הגוי איצטריכו תרי קראי חד לשותף באם וחד לשותף בולד, נראה פשוט דלסברת ר' אלעאי דאמרינן בפרק ראשית הגז [קלו, א] בהמת השותפין חייבת בבכורה ור' אלעאי פוטר מקרא דבקרך וצאנך, היינו דוקא בשותפין באם דהא קרא באם קא משתעי, אבל שותפין בולד כמו המקבל בהמה מחבירו וילדה בכור דב' שותפין בבכור, אפי' ר' אלעאי מודה דחייבים בבכורה כיון דליכא קרא לפטור בשותפות הולד כדאיכא לענין שותפות גוי מקרא דכל בכור בישראל, וא"כ שפיר י"ל דסברת רבי אלעאי מצי אתי אפי' כרבנן דהכא דדרשי מקרא דכל בכור בישראל לפטור שותפות הגוי. דליכא למימר מדאיצטריך קרא לפטור שותפות הגוי ש"מ דשותפות ישראל חייב, די"ל דלא איצטריך קרא למעט הגוי כי אם משום שותפות הולד, דבישראל שותפות הולד חייב. אבל נראה דהא ליתא דר' אלעאי בכל גוונא פוטר ואף בשותף בולד פוטר, דהא לפי המסקנא דהתם דפ' ראשית הגז מוכח דלא ס"ל לר' אלעאי לחלק בין שותפות גוי לשותפות ישראל, דליכא גריעותא בשותפות גוי טפי מישראל כדאמרי' התם [קלה, ב] ללישנא בתרא, ואב"א תרוייהו לרבי אלעאי מצאנך נפקא, שותפות דגוי

מאי טעמא דלא מיחדא ליה לישראל נמי לא מיחדא ליה, ומש"ה גבי בכור נפקא ליה גוי וישראל מחד קרא, וא"כ מקרא דבקרך וצאנך נפ"ל שותפות גוי וישראל באם, ומקרא דכל בכור בישראל נפ"ל שותפות בולד, דכיון דגלי קרא בשותפות הגוי ה"ה בשותפות ישראל דלא עדיף מגוי:

וראיתי לרבינו הרמב"ן שכתב גבי הא דאמרינן [ג, ב] לית דחש להא דר' יהודה דאמר שותפות הגוי חייבת בבכורה וז"ל, מהא שמעינן דלית הלכתא כרבי אלעאי דפוטר בהמת השותפין דתניא וכו' עכ"ל. ואני שמעתי ולא אבין היכן מצא משמעות זה הכא, דאע"ג דהכא מוכח דהלכתא כרבנן דשותפות הגוי פוטר דלא כר"י, מ"מ אפשר לומר דאף דלא קי"ל כר"י דשותפות הגוי חייבת, מ"מ קי"ל כרבי אלעאי דאפילו שותפות ישראל פוטר, ומאי דאצטריך קרא לפטור בשותף גוי היינו לפטור אפילו בולד, ומשותפות גוי ילפינן לשותף ישראל דלדידיה שווין הם ולא עדיף זה על זה כאמור, אלא דלרבנן דהכא דנראה דס"ל דדוקא שותפות גוי לטעמייהו אזלי דשותפות גוי גרע כיון דלאו בר חיובא הוא כדאמרי' התם, וא"כ לא פטר הכתוב אלא בשותפות גוי, אבל אכתי י"ל דלא קי"ל כוותייהו דרבנן בהא אלא לענין דשותפות גוי פטורה דלא כר"י, אבל אין ה"נ דקי"ל כר' אלעאי דאפי' בשותפות ישראל פטור. והיותר תימה על רבינו דאדרבה נהפוך הוא, דאם נאמר הכא דהלכה כר"י דשותפות גוי חייבת, הוי משמע בפשיטות דלא קי"ל כר' אלעאי דכיון דשותפות גוי חייבת ה"ה או כ"ש שותפות ישראל. ונראה פשוט דמאי דמשמע ליה לרבינו מהכא דלית הלכתא כר' אלעאי, הוא משום דקי"ל בעלמא הלכה כסתם מתני', והנה במכלתין הן לענין בהמה טמאה במתני' והן לענין בהמה טהורה ברפ"ב [יג, א], סתם לן תנא לומר דהמשתתף עם הגוי פטור, דמוכח דדוקא שותפות הגוי פוטר, דאי כר' אלעאי לאשמועינן רבותא אפילו בישראל המשתתף עם ישראל חבירו:

וראיתי להרב בצלאל כ"י שהביא בשמעתין משם תוספות חיצוניות וז"ל, ונראה לר"י דהאי בישראל לא איצטריך [אלא] ללוקח עובר חמורו של גוי, דשותפות של גוי באם נפקא לן דפטור מדכתיב כל מקנך תזכר, והכי אמרינן בגמרא [ג, א]. ותימה למה לן בעלמא בכורות בקרכם לחייב שותפות דישראל, הא מדאיצטריך לפטור שותפות גוי הא דישראל חייב, ואין לומר דאיצטריך לחייב שותפות ישראל באם דמהכא לא שמעינן רק שותפות הגוי דעובר, דהא נמי מכל מקנך תזכר נפקא, וי"ל דאי לאו דחזינן בפרק ראשית הגז [קלה, ב] מבכורות בקרכם לחייב שותפות ישראל דמשמע הא שותפות דגוי

פטור לא הוה ממעטינן מכל מקנך רק היכא שכל האם של גוי, והא דכתיב כל מקנך ר"ל אפילו בהמה טמאה עכ"ל:

ויש לעמוד בדבריהם, דמאי קשיא להו כיון דמקרא דכל מקנך תזכר ליכא שום גילוי דממעט דווקא גוי ולא ישראל דהא קרא סתמא כתיב, וכיון דבקרא דבקרך וצאנך אי לאו קרא דבקרכם וצאנכם הוה אמינא דממעט אפילו ישראל א"כ ה"ה בקרא דכל מקנך, וא"כ שפיר י"ל דאיצטריך קרא לחייב שותפות ישראל באם. ועוד יל"ע בדבריהם דנראה דס"ל דעיקר דרשא דבקרכם וצאנכם לחייב שותפות ישראל הוא מההיא דסוגיין דראשית הגז, והא ליתא דהתם לא נאמר דבר זה אלא לרבי אלעאי, אבל לרבנן בלא שום דרשא לא ממעטינן מקרא אלא שותפות גוי דלאו בר חיובא, ולמסקנא שם אפילו לרבי אלעאי לא דרשינן דרשא זאת דבקרכם וצאנכם, דכל ישראל קאמר. עוד יל"ע במ"ש דאי לאו דרשא דבקרכם וצאנכם הו"א דהא דכתיב כל מקנך תזכר ר"ל אפי' בהמה טמאה, דהא לרבות בהמה טמאה אינו צ"ל כל לרבות, דאי הוה כתיב מקנך תזכר בלבד הוה משמע דבהמה טמאה בכלל דבכל מקנך הוא, וע"כ צריך לומר הכי דהא הכא בשמעתין רב פפא הוא דקאמר דכל מקנך ממעטי' שותפות גוי באם בנ"ד, ואילו רב פפא עצמו לקמן (דף ו' ע"א) אמר דתנא דידן למעוטי סוסים וגמלים נפ"ל מקרא דכל מקנך תזכר כלל שור ושה וחמור פרט כלל ופרט אין בכלל אלא מה שבפרט שור ושה וחמור אין מידי אחרינא לא יעו"ש, ואם איתא דמקנך לבד בלא כל אינו נכלל בהמה טמאה, א"כ אחר האמת נמי איצטריך כל לדון בכלל ופרט לרבנן, ומנין לנו למעט שותפות גוי בכל דהו, אלא ע"כ לומר דמקנך לבד משמע כלל ופרט וא"כ ע"כ לומר אייתר לן תיבת כל: והנה צריך להבין דתלתא קראי כתיבי למעט, אחד בפרשת בא [יג, ב] בפ' קדש לי כל בכור פטר כל רחם בבני ישראל באדם ובבהמה וגו', ואחד בפ' במדבר [ג, יג] הקדשתי לי כל בכור בישראל מאדם עד בהמה, ואחד בפ' בהעלותך [ח, יז] כי לי כל בכור בבני ישראל באדם ובבהמה, וכולם משמעותייהו למעט שותפות גוי בולד. והר"ם בפ"ד דבכורות [ה"א] הביא קרא דפרשת בא דפטר כל רחם, ורש"י במתני' הביא קרא דפ' במדבר, והתוס' חיצוניות הביא דבריהם הרב בצלאל כ"י [שם] משם ר"י הביאו קרא דפ' בהעלותך. ואעיקרא דמלתא צריך ליתן טעם דלמה הוצרכו תלתא קראי, ואולי דשנים מהם איצטריכו למעט שותפות גוי בולד בין בבהמה טהורה ובין בבהמה טמאה, דאף דבכולהו כתיב באדם ובבהמה ובכלל בהמה הוא אף טמאה, מכל מקום כי היכי דלא נימא דמיעוטא דבישראל לא קאי כי אם למין בהמה טהורה או טמאה ולא לתרוייהו אצטריכו תרי קראי למאי דפי' לב' המינים, אבל הכתוב הג' צריך טעם למה איצטריך, ואולי דהכתוב הג' איצטריך

לגר שנתגייר וקודם שנתגייר נולד לו בכור דפטור דפטר רחם בישראל בעינן וכל שנולד קודם שנתגייר פטור, ואף שזה פשוט כדאמרינן בס"פ הזרוע (דף קל"ד ע"א), מ"מ י"ל דחדית לן קרא דאפילו בשותפות גוי דפטור דאף דנתגייר אח"כ ובר חיובא הוא פטור, דסד"א כיון דעיקר הבכור היה דישראל ומפני חלק הגוי נפטר, עכשיו שנתגייר ובר חיובא נחייבנהו ליתנו לכהן, קמ"ל דפטור:

אות א ס"ק א

ולענין הלכה עכשיו בזמן הזה מותר להקנות חלק לגוי כדי שלא לבא לידי תקלה כמו שהאריכו התוספות [ג, ב] והרא"ש [סי' ב'], וכתב הרא"ש דאופן ההקנאה לגוי המחוור שבכולם הוא, שיקבל פרוטה מן הגוי ויקנה לו מקום שהבהמה עומדת שם ויקנה לו אזן הבהמה יע"ש. מתבאר מדבריו דס"ל דיש דין קנין חצר לגוי, ומש"ה כתב דיקנה לו המקום וממילא זוכה באזן הבהמה מדין חצר. ויל"ע דהרי הרי"ף והרא"ש בפ"ק דב"מ [יא, א] גבי פלוגתא דר"י ור"ל אי קטן יש לו חצר או לא, כתבו דהעיקר דחצר דגברא מדין שליחות הוא ומש"ה קטן דלית ליה שליחות לית ליה חצר, וחצר דאתתא מדין יד הוא ומש"ה קטנה אית לה חצר יעו"ש, וא"כ גוי דאין לו שליחות דהא קיי"ל [שם עא, ב] דאין שליחות לגוי חצר נמי לית ליה כיון דמדין שליחות אתרבאי, וכמו דקטן אין לו חצר ה"ה גוי, וא"כ איך כתב דהמחוור לקנות לו המקום וצ"ע. ועי' במ"ש ועי' במ"ש בתוס' דרבנן באות מ"ם משיכה מזה [סי' ק"ע] ודו"ק: וכתבו התוס' והרא"ש משם ר"ת ז"ל דרב מרי לא היה מקנה אזן העובר לגוי דהוי דבר שלב"ל אלא הוה מקנה בהמה לאזני עוברה והוי כמו דקל לפירותיו עכ"ל, ומדלא חלק הרא"ש על סברת ר"ת ש"מ דאיהו נמי ס"ל דעובר דבר שלב"ל מקרי. ואיכא למידק דמרן הב"י בח"מ סי' רי"ב עלה ונסתפק בדברי הירושלמי [ב"ב פ"ג ה"א], דהמוכר עובר בהמתו לחבירו לא עשה ולא כלום אלא מוכר בהמה ומשייר עובריה, אם היו הבהמה והשפחה מעוברות כשמכר ולדותיהן אם קנה או לא, וכתב ומצאתי להרא"ש שכתב בפרק הספינה [ב"ב פ"ה סי' ט'] תוספתא [שם פ"ד ה"ג] המוכר שפחה וכו' שפחה מעוברת אני מוכר לך מכר את הולד, ומשמע שאם לא אמר שפחה מעוברת אלא שפחה סתם דלא מכר את הולד, ולא מסתבר כלל עכ"ל. ונראה דמייתי מדברי הרא"ש דעובר חשיב דבר שלב"ל, דאם איתא דס"ל דלא חשיב דבר שלב"ל ובר קנין הוא, איך כתב דבאומר שפחה זאת והיתה מעוברת דמפני שלא אמר שפחה מעוברת לא מסתבר דלא קנה הולד, הא כיון דעובר לא חשיב דבר שלב"ל להקנותו, ה"ה במשייר עובר לעצמו לא בעינן שישייר בגוף השפחה כדין משייר לעצמו דבר שלב"ל דבעין יפה משייר, וא"כ אף שלא שייר העובר בפירוש שפיר

י"ל דשייר העובר ושיורו שיור אף דלא פירש, אך אי ס"ל דהוי דבר שלא בא לעולם ואי שיירו בעינן שישייר בגוף השפחה כדין דבר שלא בא לעולם, כל שלא שיירו בפירוש ולא אמר חוץ מעוברה לא שייך לומר דבעין יפה שייר ושייר בגוף השפחה, דכל שאמר לו שפחה זאת אני מוכר לך הרי משמעות דבריו דמכר לו כל השפחה ולא שייר ממנה כלום, וא"כ מסתמא אין שיור העובר כלום כיון דלא שייר בגוף השפחה, ומש"ה לא מסתבר לומר דלא מכר את הולד, דכל דלא שייר בפירוש, העובר בתר אמו נגרר וקנה את הולד. ומהתימה על מרן הב"י איך לא הביא סברת ר"ת שהביאו התוספות והרא"ש שהדבר מפורש דעובר דלב"ל חשיב, והוצרך להביא מדקדוק דברי הרא"ש, וכבר הרב מחנה אפרים בהל' דבר שלא בא לעולם סי' א' עמד על דברי מרן הנזכר והאריך בענין זה יעו"ש:

אות א ס"ק ב

מתני' כהנים ולוים וכו'. גמ' [ד, א] אמר רבא ה"ק וכו' כתב רש"י ז"ל וז"ל, אלא אמר רבא גבי בהמה לא דרוש רבנן ק"ו מדאיצטריך לאקושי בכור בהמה טמאה לבכור אדם וכו', ש"מ גבי בהמה לא אתייהב למדרש האי ק"ו, וה"ק מתני' כהנים ולוים פטורים הם עצמם מפדיון הבן מק"ו עכ"ל. וכפי דברי רש"י אלו ק"ק על מ"ש רש"י לקמן גבי מאי דפריך הש"ס, בין לדידך ובין לדרבא בן חדש דאפקע ליפקע וכו' וז"ל, בין לדידך דדרשת ק"ו גבי בכור אדם, דכיון דדרשת לגבי בהמה כ"ש לגבי אדם דאי לא דרשת ביה ק"ו אדם מנ"ל, וכיון דדרשת איכא למיפרך וכו' עכ"ל, ולפי מ"ש רש"י דטעמא דרבא דלא דריש ק"ו בבהמה הוא מדאיצטריך לאקושי בכור בהמה לבכור אדם, א"כ מנ"ל דלאביי דריש ק"ו באדם נמי מטעם דאל"כ אדם מנ"ל, הא י"ל דלאביי מהיקש דבכור אדם לבכור בהמה ילפינן בכור, דמדאיצטריך לאקושי בכור אדם לבכור בהמה ש"מ דגבי בכור אדם לא אתייהב למדרש האי ק"ו לגבי אדם, כדאמר רבא מהאי טעמא דלא דרשינן ק"ו לגבי בהמה, דאביי ס"ל דאורחיה דקרא דסיפיה מפרש לרישיה, וכל היכא דאפשר לומר דסיפיה מפרש לרישיה עדיף טפי, וכמ"ש התוס' בפ"ג דפסחים (דף מ"ג ע"ב) ד"ה סד"א יעוין שם, והכא נמי טפי עדיף לומר דלא דרשינן מק"ו אלא בהמה אבל בכור אדם ילפי' מהיקשא, דבהכי סיפיה מפרש לרישיה, דדרשינן הכי כל שישנו בבכור בהמה טמאה ישנו בבכור אדם, וכל שאינו בבכור בהמה אינו בבכור אדם, הפך ממאי דדריש רבא דרישיה דקרא מפרש לסיפיה וי"ל ודו"ק:

והנה גרסי' במכילתא בפ' בא [יג, ב] על פסוק קדש לי כל בכור פטר כל רחם וכו' באדם ובבהמה וז"ל, באדם ובבהמה את שיש לו באדם יש לו בבהמה יצאו הלוים שאין להם

באדם אין להם בבהמה, ד"א הקיש בכור אדם לבכור בהמה ובכור בהמה לבכור אדם, מה הבהמה הנפלים פוטרים בו הבכורה אף האדם הנפלים פוטרים בו את הבכורה, ומה בכור אדם רשאי ליתנו לו בכל מקום שירצה אף בכור בהמה רשאי אתה ליתנו לו בכל מקום שירצה, לפי שהוא אומר והבאתם שמה עולותיכם שומע אני אפי' הוא במקום רחוק יהיה עליו חובה להביאו לבית הבחירה ת"ל באדם ובבהמה, ומה בכור אדם מטפל בו ל' יום אף בכור בהמה מטפל בו ל' יום ע"כ. וכלשון הזה אמרי' בספרי בפרשת קרח [יח, טו] על פסוק כל פטר רחם לכל בשר אשר יקריבו לה' באדם ובבהמה יהיה לך יעויין שם. וקשה דמאחר דמפורש בברייתות אלו דמכילתא ודספרי דמהקישא דקרא דבאדם ובבהמה ילפי' דהלוים פטורים מבכור בהמה ג"כ, אמאי הוצרך רבא בשמעתין להביא היקש חדש מקרא דאך פדה תפדה וגו' מה שלא הוזכר בדברי התנא דמכילתא וספרי.: ואולם בדברי המכילתא והספרי קשה טובא דנראה דמקרא דבאדם ובבהמה מקיש כל בכור בהמה, בין דבהמה טהורה ובין דבהמה טמאה לבכור אדם, דהא קרא ובבהמה כתיב סתם הכולל כל מין בכור בהמה אפי' הטהורה, וכמו שנראה משאר דברים דקתני התם, דילפינן מהאי היקשא דילפי' ליתנו בכל מקום ולא אמרי' דחובה עליו להביאו לבית הבחירה דזה מיירי בבכור בהמה טהורה, וכן מאי דיליף דבכור בהמה נמי מטפל בו ל' יום דזה נמי בבהמה טהורה כדאמרי' בריש פ' עד כמה [לקמן כו, ב], וכיון דבשאר דברים דקתני התם הוא בבהמה טהורה, י"ל דה"ה בדרשא ראשונה דבכור בהמה נמי הלוים פטורים הוא אפי' בבהמה טהורה, ובמתני' דרפ"ב דבכורות [יג, א] תנינן איפכא, דלא נפטרו כהנים ולוים אלא מבכור אדם ובהמה טמאה אבל לא מבכור בהמה טהורה, דדוחק לומר דכוונת התנא דמכילתא הוא על בהמה טמאה דווקא, דמנ"ל דלא ילפי' מהיקש זה כי אם לענין בהמה טמאה כיון דקרא בבהמה סתם נקט ולשאר דברים ההיקש הוא על בהמה טהורה. ועוד קשה דאמרי' בפ"ק דבכורות (דף ט' ע"ב) דלר' יהודה פטר חמור אסור בהנאה קודם פדיון ובכור אדם מותר בהנאה קודם פדיון, ואמרי' התם דה"ט דבכור אדם גלי קרא דלא תעבוד בבכור שורך אבל אתה עובד בבכור אדם, אבל בפטר חמור דלא גלי קרא להתיר אסור בהנאה יעויין שם, וכיון דהוקש בכור בהמה לבכור אדם הא קי"ל אין היקש למחצה, וא"כ אמאי לא ילפינן מהיקש זה היתר הנאה לפטר חמור, דמה בכור אדם מותר אף בכור בהמה מותר.: ולפי חומר הענין אפשר לישב הכל, והוא בהניח דלעולם האי היקש דבאדם ובבהמה לפטור לוים הוא אפי' לבהמה טהורה, אך לא ילפי' מהיקש זה אלא לענין דרא דממונא שאינם חייבים ליתן הבכור לכהן כדין ישראל אלא זוכים לעצמם, דכהנים זוכים בבכור דידהו

להקריבו ולזכות בבשרו והלוים נמי, אף דבכור בהמה טהורה שהוא תם וחזי להקרבה לית להו זכייה בגווייהו למכרו לכהן, דהא אפי' כהן אין לו זכייה בגויה למוכרו לכהן אחר כדי שיקריבנו הקונה כדאמרינן בתמורה (דף ז' ע"ב) יעויין שם, והלוים עצמם אינם יכולים לאוכלו אחר הקרבה דהבכור נאכל לכהנים דווקא ולא לזרים, מ"מ נ"מ במה שזוכים לעצמם הלוים לענין בכור בעל מום דאינו חייב ליתנו לכהן, וכן בבכור תם בחו"ל דאמרינן התם בתמורה דלר"ש דאמר אם באו תמימים יקרבו אית ליה זכיה לכהן מחיים ויכול למכרו אפי' בזמן שבהמ"ק קיים יע"ש, וכן בכור תם בזמן הזה, אבל לעולם דלענין קדושת בכור אפי' דכהנים ולוים קדושתם בפטר רחם והן קדושת בכור יש להם לכל מילי, ואין ההיקש אלא לפוטרם שיזכו לעצמן, דכיון דמבכור אדם הוא דילפי' לה אין ללמוד אלא דומיא דבכור אדם, שהוא לפטור מממון שאינם חייבים ליתן ה' סלעים לכהן אבל עכ"פ לא פקע שם בכור מעליו, דאי לאו דגלי דמותר בהנאה בכור אדם קודם פדיון, היינו מחייבים ללוים לפדותו כדי להתירו בהנאה והפדיון לעצמן, וה"ה גבי בכור בהמה לא פטר קרא אלא מליתנם לכהן אבל קדושת בכור יש להם. והיינו דנקט תנא דמכילתא ודספרי לוים דווקא ולא הזכיר כהנים כלל, דאי ההיקש הוא לפטור לגמרי הא אפילו לכהנים צריכים אנו להיקש, אבל כיון דההיקש לא בא אלא לפטור מנתינה לכהן, ע"כ ההיקש לא איצטריך אלא ללוים, דלכהנים פשיטא דהבכור שלהם כדין תרומות ומעשרות. וכן בבכור טמאה למאי דקי"ל כר"י דאסור בהנאה אף הכהנים והלוים צריכין לפדותו בשה להפקיע איסורו והפדיון לעצמם, והיינו דקתני במתני' דלא נפטרו מבהמה טהורה לומר דעכ"פ קדשי בקדושת בכור, אבל לעולם דאפי' הלוים אינם חייבים ליתנו לכהן במקום שיכולים הם לזכות ולהנות ממנו כבכור בעל מום וכיוצא.: והשתא א"ש מאי דמייתי רבא בשמעתין היקש חדש מקרא דאך פדה תפדה, דהא עינינו הרואות דממתני' דר"פ ב' דקתני לא נפטרו אלא מבכור אדם ובכור בהמה טמאה אבל לא מבכור בהמה טהורה, מוכח בהדיא דמבכור בהמה טמאה נפטרו לגמרי דלא חל קדושה עליו כלל ואפי' פדיון להפקיע איסורו לא בעי, דאי צריך פדיון להתירו א"כ היינו דין בהמה טהורה דקדש ואינם חייבים ליתן לכהן, אלא עכצ"ל דלא חייל שום קדושה עליו הא מנ"ל, דאי מהקישא דקרא דבאדם ובבהמה לא נפטרו אלא מדררא דממונא שלא ליתן לכהן דומיא דבהמה טהורה, ועכצ"ל דאיכא היקשא אחרינא לבכור בהמה טמאה בקרא דאך פדה תפדה וגו', דכיון דלענין לפטור מליתן לכהן לא איצטריך היקש זה, דהא ילפי' לה מהקישא דבאדם ובבהמה, ע"כ דהקיש הכתוב בכור בהמה טמאה לבכור אדם בהאי קרא דאך פדה תפדה ללמד דלא חל עליו קדושה כלל

דאפילו בלא פדיון מותר בהנאה. באופן דלפי האמור יצא לנו דמאי דאמרי' במתני' דלא נפטרו מבכור בהמה טהורה, היינו לומר דחל קדושת בכור עליו לכל דבר אבל לא ליתנו לכהן כאמור. ומאי דפריך רבא לאביי דדריש ק"ו מבהמה ממתני', הוא משום דאי דרשי' ק"ו דבהמה נמצא דגם מבכור בהמה טהורה פטורים לגמרי דאפי' קדושה לא חל עליהם כמו שפטרו בכור בהמה טהורה במדבר, דבהמת הלוים הפקיע קדושת בכורות דבהמה טהורה לגמרי כמו שמתבאר מדברי התוספות בשמעתין בד"ה ועוד אם איתא וכו' יעויין שם, וממתני' מתבאר דלא נפטרו מקדושת בכור בהמה לגמרי. ועל פי האמור א"ש דלא ילפי' מהיקש דבכור אדם דפטר חמור מותר בהנאה, דמדאיצטריך היקש אחר דקרא דאך פדה תפדה ללמד דפטורים לגמרי מבכור בהמה טמאה אפי' מפדיון להפקיע איסוריה, ש"מ דפטר חמור דישראל אסור בהנאה קודם פדיון, דאלת"ה אמאי איצטריך היקשא אחרינא.: ואולם אכתי פש גבן להבין דאמאי איצטריכו ב' היקשות א' דפ' בא וא' דפ' קרח, ודוחק לומר דהוצרכו תרי קראי דאי הוה כתיב קרא דפ' בא הו"א דלא פטר ללוים כי אם מבכור בהמה טמאה, אבל מבכור דבהמה טהורה לא פטר ללוים מליתן לכהן אפי' בעל מום, לכן איצטריך היקש דפ' קרח לפטור את הלוים מליתן לכהן אפי' בבכור דבהמה טהורה, דהתם משמעות דקרא הוא בבהמה טהורה דכתיב אשר יקריבו לה' באדם ובבהמה דמשמע דבראוי להקרבה משתעי קרא. והיותר נלע"ד דהא תנא דספרי ס"ל כר' אליעזר דתנן בסוף פרקין (די"ב ע"ב), דפדיון פ"ח חייב באחריותו כה' סלעים של בן, ואמרי' בגמ' דה"ט דכתיב אך פדה תפדה וכו' מה בכור אדם חייב אף בכור בהמה טמאה חייב באחריותו, ורבנן פליגי עליה דאינו חייב באחריותו דלא ס"ל היקש זה כדאמר רבא התם, דאף דרבא בשמעתין סבירא ליה דפטור הלוים מבכור בהמה טמאה הוא מהיקש זה, ועל כרחך לכ"ע קאמר, דאל"כ לרבנן דקי"ל כוותייהו מנ"ל דפטורים מבכור בהמה טמאה, ועכ"ל דאפי' רבנן מודו דעבדינן האי הקישא, אלא דס"ל דלא עבדינן היקש זה כי אם לגוף הבכור עצמו שדין בכור בהמה טמאה עצמו הוא כדין בכור אדם עצמו, אבל פדיון שניהם אינם שוים ולא הוקשו זה לזה, ור"א ס"ל דמדכתיב אך פדה תפדה דלגוף ופדיון עצמו הוקשו, ואדרבה לפדיון הוקשו ולא לגוף הבכור וכדאמר רבא התם אמר קרא אך פדה תפדה לפדיה הקשתיו ולא לדבר אחר, וא"כ לר"א כיון דאיצטריך האי היקשא דאך פדה תפדה לענין פדיון דחייב באחריותו, תו לא אפשר ללמוד מהיקש זה כדדריש רבא לפטור את הלוים מפטר חמור לגמרי אפי' בלא פדיון דהא איצטריך לדבר אחר, וע"כ הוצרכו תרי קראי דבאדם ובבהמה דפרשת

בא ופ' קרח לאשמעי' מיתורא דקרא דפטורים הלוים לגמרי מפ"ח אפי' בלא פדיון, ומאי דקאמר רבא דילפינן זה מקרא דאך פדה תפדה הוא אליבא דרבנן דקי"ל כוותייהו.:

והנה מלבד לשון המכילתא והספרי הנזכר דנראה דהוקש בכור בהמה טהורה לבכור אדם כאמור, כן מתבאר נמי בריש פרק עד כמה (דף כ"ו ע"ב) גבי מתני' דחייבין לטפל בבכור ל' יום, מנה"מ אמר רב כהנא דאמר קרא בכור בניך תתן לי כן תעשה לשורך לצאנך ע"כ, הרי דהוקש בכור בהמה טהורה לבכור אדם לענין טיפול ל' יום, וכיון דקי"ל דאין היקש למחצה יש ללמוד נמי דמה בכור אדם כהנים ולוים פטורים אף בכור בהמה פטורים, וצ"ל ע"ד האמור דפטורים ליתן לכהן, אבל לעולם קדשי בקדושת בכור. ונראה ליתן עוד טעם אחר אמאי לא דרשינן ההקש לגמרי דפטורים ולא קדשי כלל, על פי מ"ש התוס' בשמעתין בסד"ה ועוד אם איתא וז"ל, וא"ת ואביי מאי קסבר אמאי לא עביד ק"ו בטהורה, י"ל קסבר לענין טהורה דיש בהם קדושת מזבח לא שייך למימר פוטרין את של עצמן מק"ו דפוטרים של ישראל, דכהנים ולוים קרובים לצד מזבח יותר משל ישראל עכ"ל, ואפשר דמטעם זה נמי לא ילפינן מההקש לפטור לגמרי כיון דהם קרובים לצד מזבח יותר משל ישראל.:

עוד יש ליתן טעם אחר אמאי לא גמרינן מההקש לגמרי, דהא אמרינן בפ' כל פסולי המוקדשין (דף ל"ב ע"א) דגמרי' גז"ש דהעברה העברה בכור ממעשר, דבמעשר כתיב כל אשר יעבור תחת השבט ובבכור כתיב והעברת כל פטר רחם ואמרינן דג"ש מופנה היא יעו"ש, וכן אמרינן בפ"ק דזבחים (דף ט' ע"א) דמשני הש"ס בכור נמי העברה העברה ממעשר גמר יע"ש, וכיון דקי"ל דכהנים ולוים חייבים במעשר בהמה כמ"ש הרמב"ם בפ"ו מהלכות בכורות [ה"ג] וכן כתב הסמ"ג עשין רי"ב יע"ש, וכן דעת הרשב"א והר"ן בחידושי' בפרק ראשית הגז (דף קל"ו ע"ב), גבי הא דר"ש פוטר את הטרפות מראשית הגז דיליף צאן צאן ממעשר בהמה, ופריך וליליף צאן צאן מבכור, ומשני מסתברא ממעשר הו"ל למילף שכן זכרים וכו' יעו"ש, א"כ יש ללמוד בכור בהמה טהורה ממעשר בהמה בג"ש, דכהנים ולוים חייבים לענין קדושה דהבכור שלהם קדוש, ואהני לן היקש דבכור אדם לענין דרא דממונא דדין הלוים כדין הכהנים דאינם חייבים ליתן לכהן אם הוא בעל מום וכיוצא מהנזכר:

אות א ס"ק ג

הן אמת דראיתי להרשב"א והר"ן בחי' שם בפ' ראשית הגז בסוגיא הנזכר [קלו, ב], דכתבו שם דר"ח ז"ל גריס הכי, שכן כהנים זכרים טמאים וכו', פי' כהנים ר"ל דבכור אפי' בהמה של כהנים קדוש בבכורה, אבל במעשר בהמה ובראשית הגז פטורים יעו"ש,

וכן גרס הערוך בערך זכר, וס"ל כסברת ר"ח דכהנים פטורים ממעשר בהמה יעו"ש. והרשב"א והר"ן הקשו על סברת ר"ח דהא ר' אליעזר בן עזריה דכהן הוה והוה מעשר תריסר אלפי עגלא בכל שתא ושתא, ולע"ד י"ל דר"ח והערוך ס"ל כמ"ש התוס' בשם רבי אלחנן בשבת (דנ"ד ע"ב) ד"ה הוה מעשר, דמפרש דהוה מעשר אינו מעשר בהמה דהא אחר החורבן היה ובטלו מע"ב, אלא הכוונה דהוה מעשר בהמת ארנונא למלך יעו"ש, ור"ח לפי שיטתיה דכהנים פטורים ממעשר בהמה מפרש נמי הכי. ולסברת ר"ח והערוך לא שייך לומר טעם זה, וע"כ צ"ל דמאי דלא ילפינן מההקש לגמרי לומר דבכור כהן ולוי לא קדיש כלל הוא מטעם אחר כאמור. ואדרבה זו היא שקשה לסברת ר"ח ודעימיה, דכיון דג"ש זו דהעברה העברה היא מוסכמת, אמאי לא ילפינן מעשר מבכור בג"ש לומר דכהנים חייבים להפריש מעשר בהמה ולהקדישו, כמו שחל קדושה על הבכור שלהם להקריבו ולכל דבר, ואע"ג דקרא דוהעברת כל פטר רחם דמיניה ילפינן ג"ש זו כולל כל מיני בכור ובכור אדם ובכור בהמה טמאה בכלל, וא"כ י"ל דלדעת ר"ח ילפינן מג"ש איפכא, דפטורים ממעשר בהמה כמו שפטורים מבכור אדם ובהמה טמאה, דהא ליתא דהא קיי"ל [יבמות ח, א] דכל היכא דאיכא לאקושי לקולא ולחומרא לחומרא מקשינן, ובג"ש נמי אמרינן הכי וכמ"ש מרן זקני זצוק"ל בס' יבין שמועה דף מ"ד ע"ב ד"ה מהרי"ק, וכתב כן בשם הכריתות ובשם רבינו פרץ ז"ל יע"ש, ובפרק פסולי המוקדשין (דף ל"ב ע"א) דיליף בג"ש זו דהעברה דלא ליכתוב לא יגאל במעשר ותיתי מבכור, ולא אמרי' אדרבה מבכור אדם או מבהמה טמאה הו"א איפכא דיגאל ודו"ק:

הן אמת דראיתי בת"כ ס"פ בחקותי [כז, לג] והביאה הסמ"ג בעשין רי"ב וז"ל, ותניא בת"כ מנין למע"ב בעמוד ועשה, ר"י הגלילי אומר והעברת פי' ילפינן העברה העברה מבכור, ור"ע לומדו מעשר תעשר, ורבי לומדו מאלה המצות האמור בסוף הפרשה עכ"ל. דמתבאר מדברי הת"כ דג"ש זו אינה מוסכמת, דאם היא מוסכמת אמאי הוצרכו ר"ע ורבי ללמדו מקראי אחריני, דהא וודאי אין לומר דלא ניחא להו ללמדו מג"ש ומטעם דאפשר דכשם שאין מזהירין מן הדין איסור לאו, גם מצות עשה אין מזהירין מן הדין, דהא ליתא דלא נאמר דבר זה אלא בק"ו דאדם דן ק"ו מעצמו, אבל בג"ש שלא ניתנה לידרש מעצמו מזהירין ועונשין ממנה, דכמאן דכתיב מפורש במקרא חשיב, וכמ"ש רש"י בפ' בן סורר ומורה [סנהדרין עג, א], עיין בס' יבין שמועה דמ"א ע"א בדברי מהרי"ק יעו"ש, אלא ע"כ צ"ל דר"ע ורבי דשבקו ג"ש והלכו לדרוש מקרא אחרינא, ש"מ דלא קבלו ג"ש זו מרבם. והנה כי כן י"ל דההיא דפ' ראשית הגז לפי גירסת ר"ח דגריס כהנים, קאי אסברת ר"ש דפוטר טריפה מראשית הגז, י"ל דר"ש לא ס"ל ג"ש זו דהעברה העברה כר"ע ורבי. שוב

ראיתי דהא ליתא דבבכורות (דכ"א ע"ב) אמרינן דלר"ש יליף מג"ש זו מעשר מבכור לענין דמחוסר זמן נכנס לדיר להתעשר יע"ש, וכיון דר"ש דריש ג"ש זו הא קי"ל דאין ג"ש למחצה ואמאי לא ילפינן מעשר מבכור דכהנים חייבים.: עוד יש לתמוה על סברת ר"ח מההיא דתנן דפ"ק דתמורה (די"ג ע"א), ואין הצבור והשותפין עושים תמורה קדשי ב"ה אינם עושים תמורה, א"ר שמעון והרי מעשר בכלל היה ולמה יצא לומר לך מה מעשר קרבן יחיד יצאו קרבנות צבור, מה מעשר אינו בשותפות יצאו שותפין, ומה מעשר קרבן מזבח יצאו קרבנות בד"ה ע"כ. נמצא דלר"ש תמורה הוקש למעשר בהמה, ובכל דבר דלא שייך מעשר בהמה לא שייך תמורה, ומה"ט אמרינן בריש תמורה (ד"ג ע"א) דה"ט דר"ש דקדשי גויים אינם עושים תמורה, דאיתקש תמורה למע"ב, ומע"ב למעשר דגן, וגבי מעשר דגן כתיב כל מעשר בני ישראל בני ישראל ולא גויים ע"כ, הרי דמהיקש תמורה למעשר בהמה אמרינן דאין קדשי גויים עושים תמורה כיון דלא שייך דין מעשר בהמה בגוי. וא"כ לדעת ר"ח דכהנים פטורים ממע"ב, א"כ קדשי כהנים בשלהם לא יעשו תמורה, דמה מעשר לא שייך בכהנים כך תמורה לא שייך בקדשי כהנים, ותמן תנינן בתמורה (ד"ז ע"ב) הכהנים ממירים בשלהם, ופרש"י הקרבנות שהפריש הכהן לעצמו אם המיר בהם נתפסים בתמורה.: ויש לישב הכל לדעת ר"ח דאיהו ס"ל דעיקר מאי דאמרינן דכהנים פטורים ממעשר בהמה, ילפינן לה מהקישא שהוקש מע"ב לבכור אדם דכתיב בכור בניך תתן לי כן תעשה לשורך לצאנך, ואמרינן בר"פ מעשר בהמה (דנ"ו ע"א) דלקוח פטור ממע"ב מהך היקשא, דמה בניך אין בלקוח אף צאנך אין בלקוח, ומהאי היקשא נמי יש ללמוד דמה בכור בניך כהנים פטורים מפדיון הבן, כן מעשר בהמה כהנים פטורים, וכיון דמהיקש ילפינן לה הא קי"ל בפרק איזהו מקומן (דמ"ט ע"ב) דבקדשים דבר הלמד בהיקש אינו חוזר ומלמד בהיקש, וה"נ כיון דמעשר בהמה למד מהיקש דבכור אדם דכהנים פטורים, אינו חוזר ומלמד בהיקש דמעשר ותמורה ללמד דקדשי כהנים אינם עושים תמורה, דדבר הלמד (בהם) בהיקש אינו חוזר ומלמד בהיקש, ולא מיבעיא למ"ד בתר למד אזלינן דס"ל דאפילו אם המלמד הראשון הוא חולין כיון דהלמד ממנו הוא קדש אינו חוזר ומלמד, דלדידיה אף אם נימא דבכור אדם חולין מקרי מ"מ בתר למד אזלינן, ומעשר בהמה שהוא הלמד קדש הוי, אלא אפילו למ"ד בתר מלמד אזלינן דכל המלמד הוא חולין, לא איתמר האי כללא וכמו שהובא מחלוקת זה בזבחים (דף מ"ה ע"א) עלה דמייתי התם ההיא סוגיא דתמורה (ד"ג) הנזכר לעיל, דר"ש דאמר אין קדשי גויים עושים תמורה הוא משום דאיתקש תמורה למע"ב ומע"ב למעשר דגן, ופריך הניחא למ"ד בתר למד אזלינן אלא למ"ד בתר מלמד אזלינן מאי איכא למימר

הא מעשר דגן חולין הוא יעו"ש, די"ל דאפי' למ"ד בתר מלמד אזלינן בכור אדם דין הקדש יש לו, דהא קודש קרייה רחמנא כדכתיב קדש לי כל בכור וכתיב הקדשתי לי כל בכור, דאף דהפדיון הוא חולין לכהן מ"מ בכור גופיה קודם פדיון קודש מקרי.: ויש קצת סעד לזה שהרי לר"י דאמר פטר חמור אסור בהנאה קודם פדיון, אי לאו דגלי קרא דלא תגוז בכור צאנך דבכור אדם מותר בהנאה היינו אומרים דהיה אסור בהנאה דכל עוד שלא נפדה קודש הוא, וע"כ צ"ל הכי למ"ד בתר מלמד אזלינן, דהא כיון דהוקש תמורה למע"ב וכל דבר דליתיה בדין מעשר בהמה ליתיה בדין תמורה מהאי טעמא כאמור, א"כ יקשה דכיון דמעשר בהמה ליתיה בלקוח כדילפינן מהקשא דבכור בניך תתן, אם כן גבי תמורה נמי נימא דלא מתפיס תמורה כי אם בקרבן שנולד ברשות המקדיש, אבל לקוח ונתון במתנה והקדישו לקרבן אינו עושה תמורה דומיא דמע"ב דפטור, ולענין תמורה לא מצינו חילוק בזה כלל ועיקר. וע"כ צ"ל דה"ט דדבר הלמד בהיקש אינו חוזר ומלמד בהיקש, דאפילו למ"ד בתר מלמד אזלינן בכור אדם קודש מקרי, והדרן לכללין דדבר הלמד בהיקש אינו חוזר ומלמד בהיקש: אשר עפ"י זה יתיישב נמי מה שהקשינו לס' ר"ח מג"ש דהעברה העברה, דכיון דמההקש דבכור אדם ילפינן לה לומר דכהנים פטורים ממע"ב, אף דמג"ש י"ל איפכא דחייבים, היקש עדיף ועבדינן עיקר מלימוד ההיקש אף דההיקש איצטריך לדבר אחר. והכי אמרינן בזבחים (דף מ"ח ע"א) דלכ"ע היקש עדיף, וכתבו התוספות בד"ה דכ"ע הקישא עדיפא, דאע"ג דבפ' השולח אמרינן איפכא דלכ"ע ג"ש עדיפא, תירצו שם בתירוץ ב' דהתם שאני דשטר בשפחה כנענית לא קים לן אלא בג"ש דלה לה מאשה, לכך קאמר דג"ש עדיפא דטוב לעשות ג"ש דתהוי שטר בשפחה כמו גט אשה וכו', וכתבו דתירוץ זה עיקר יע"ש, וכן כתבו התוס' בפ' השולח (דמ"א ע"ב) תירוץ זה בלבד יע"ש, וא"כ הכא אף דהיקש דבכור אדם צריך למילי אוחרי, עם כל זה לגבי ג"ש היקש עדיף: אלא דיש לדחות דהא דאמרינן התם דהיקש עדיף הוא כההיא דהתם, דמההיקש ילפינן חומרא דהיינו לחייב בספק מעילה אשם תלוי, משא"כ מהג"ש, דאי ילפינן מהג"ש הוא לקולא שלא לחייב אשם תלוי בספק מעילה, משא"כ הכא דמההיקש ילפינן קולא לפטור את הכהנים ממעשר בהמה, ומהג"ש יש ללמוד דחייבים לחומרא, וכל כי האי גוונא י"ל דכל היכא דאיכא למדרש לקולא ולחומרא לחומרא דרשינן. ואע"ג דהתוס' כתבו בההיא דהשולח דדוקא משום דעיקר שטר מגז"ש נפקא לן הוא דאמרינן גז"ש עדיפא, דמשמע דאילו לא היה עיקר שטר מגז"ש, הוה אמינא בההיא דהשולח נמי דהיקש עדיף, אף דהתם אי דרשינן הוא קולא דמשתחרר בשטר לחצאין, דאם מתחלה שחרר חציו בשטר ואחר זמן שחרר חציו האחר הוי העבד

משוחרר ומותר בבת חורין, משא"כ אי ילפינן מגז"ש דאינו משוחרר כלל ואסור בבת חורין כל ששחררו לחצאין, מ"מ י"ל דהתם נמי לאידך גיסא יש קולא בגז"ש, דאם שחרר חציו לפי הגז"ש אינו משוחרר כלל ומותר בשפחה, ולפי ההיקש איכא חומרא דכיון דשחרר חציו הוי כמי שחציו עבד וחציו בן חורין דאסור בשפחה מפני צד חירות שבו.: ועוד יש לעמוד בסברא זאת דמהקישא דמעשר בהמה לבכור אדם ילפינן נמי דכהנים פטורים לדעת ר"ח, דהא הוקש מעשר בהמה למעשר דגן כדאמרינן בריש פרק מעשר בהמה (דף נ"ג ע"ב), דפריך התם אמתניתין ויהיה חדש וישן מתעשרים מזה על זה מק"ו וכו', ת"ל עשר תעשר בב' מעשרות הכתוב מדבר, אחד מעשר בהמה ואחד מעשר דגן, ומקיש מעשר בהמה למעשר דגן מה מעשר דגן מחדש על הישן לא, אף מעשר בהמה מחדש על הישן לא, ואף דמתבאר התם דאמר רבא אמר קרא שנה שנה לשנה הקשתיו ולא לדבר אחר, מ"מ הא אמרינן התם (דף נ"ד ע"ב), דאמר רבא דהיינו טעמא דבקר וצאן אינם מתעשרים זע"ז משום דאיתקש מעשר בהמה למעשר דגן וכו', ופריך והא רבא הוא דאמר שנה שנה לשנה הקשתיו ולא לדבר אחר, ומשני הדר ביה רבא מההיא, ואיבעית אימא חדא מינייהו רב פפא אמרה. והנה ללישנא קמא מבואר דהדר ביה רבא ובכן ההיקש הוא לכל דבר, ואף ללישנא בתרא דהויא סברת רב פפא אבל רבא דידיה ס"ל דלא הוקש לדבר אחר, הנה מלבד דלענין הלכה י"ל דהלכתא כר"פ דקי"ל דמאביי ורבא הלכתא כבתראי והלכתא כר"פ דבתראי הוא, יתר ע"כ הרי כתבו התוס' בפרק מעשר בהמה (דף נ"ט ע"א) בד"ה איתקש מעשר בהמה למעשר דגן וכו', דאמרינן התם דה"ט דר"י בר יהודה דס"ל דאם נטל אחד מעשרה בלא מנין דהוי מעשר משום דאיתקש מעשר בהמה למעשר דגן, והקשו שם התוספות דלרבא דס"ל דלא הוקש לדבר אחר היכי מפרש טעמא דר"י ב"י, ועוד דבזבחים פרק ב"ש [מה, א] דרשינן קדשי גויים אין עושים תמורה מדאיתקש מע"ב למעשר דגן, ותי' וז"ל, וי"ל לענין לעשר מזה על זה כגון ממין על שאינו מינו דהוי כעין חדש על הישן לגבי הני דווקא אומר רבא לשנה הקשתיו ולא לדבר אחר עכ"ל, הרי דהיקש מעשר בהמה למעשר דגן הוא מוסכם אפילו לרבא לכל הדברים חוץ מלעשר זה על זה כגון מין על שאינו מינו כמ"ש התוס', ומלבד מה שהביאו התוספות ההיא דזבחים לענין תמורה, עוד אמרינן בזבחים (דף קי"ט ע"א) דה"ט דר"ש משום דאיתקש מעשר דגן למעשר בהמה והוא לענין דבר אחר יעו"ש, אלמא דהיקש זה לכל הדברים חוץ ממין על שאינו מינו הוא מוסכם, והנה כי כן כיון דקי"ל לענין תרומות ומעשרות דכהנים ולוים חייבים להפרישם והתרומה והמעשר שלהם, כדילפינן מאתם גם אתם כמ"ש הרמב"ם בפ"א מהלכות מעשר [ה"ג] יעו"ש, הא קי"ל דכל היכא דאיכא

לאקושי לקולא ולחומרא לחומרא מקשינן, וכיון דיש בידינו ללמוד דכהנים פטורים ממעשר בהמה מהיקש דבכור אדם, ויש ללמוד איפכא דחייבים במעשר בהמה מהיקשא דמעשר דגן, ודאי דלחומרא מקשינן ותפסינן עיקר היקש דמעשר דגן לחומרא לחייב לכהנים במע"ב כמו שחייבים במעשר דגן.:

וע"כ צריך לומר הכי דהא מתבאר שם בפרק מע"ב [נו, א] גבי הא דלקוח פטור, דאף הנשים חייבות במעשר בהמה, שהרי פריך הש"ס שם למאי דאוקי הא דתניא דאיזהו אתנן שנכנס לדיר להתעשר זה שנתנו לה וחזר ולקחו ממנה, ומוקי לה בשנתן לה עובר במעי אמו, ופריך אם כן איהי ליחייב במעשר בהמה, ומוקי בזונה גויה, הרי מפורש דגם האשה חייבת במעשר בהמה, ואם אנו פוטרים כהנים מהיקשא דבכור אדם ולא משגחינן בהיקשא דמעשר דגן, מנ"ל לחייב את הנשים, הא מהיקשא דבכור אדם יש לפטור אותן, דמה בכור אדם אין האשה חייבת לפדות את בנה כדאמרינן בקידושין (דף כ"ט ע"א) כך פטורה ממעשר בהמה, אלא ע"כ דחייבת מהיקשא דמעשר בהמה למעשר דגן, אלא דיש לדחות קצת זה וק"ל:

ואין ספק אצלי שדעת הרמב"ם ודעמיה דס"ל דכהנים חייבים במעשר בהמה הוא מהיקש מעשר בהמה למעשר דגן, דמהיקשא דהוקש מעשר בהמה לבכור אדם אין לפטור אותם, דמלבד דלחומרא מקשינן כדבר האמור, יתר ע"כ דהיקש זה דבכור אדם אינו כתוב בקרא בהדיא אלא מדרשא קא אתי מדכתיב כן תעשה דדרשינן דאם אינו ענין לבכור דקדוש בפטר רחם ממילא תנהו ענין למעשר בהמה, ועיקר הקישא הוא לבכור כדאמרינן בר"פ עד כמה [כו, ב] ללמד דחייב ליטפל בבכור דבהמה טהורה ל' יום, וכל דלא כתיב בהדיא כי אם מדרשא כה"ג אמרינן דיש היקש למחצה, וכמ"ש הר"ן ז"ל בנדרים (דף ו' ע"ב) גבי מאי דקמיבעי לן אי יש יד לפאה או לא יעו"ש, וכיון שכן יכולים אנו לומר דלא איתקש אלא לענין לקוח, אבל שאר דברים דינו דמעשר בהמה כמעשר דגן: וראיתי להרב מ"ל בפ"ו מהל' בכורות [ה"ג] שהביא דברי ר"ח דס"ל דכהנים פטורים ממעשר בהמה, והקשה עליו מסוגיא דפרק הגוזל קמא [קי, ב], דקא מבעיא לן כהנים בגזל הגר יורשים הוו וחייבים במעשר בהמה, או מקבלי מתנות הוו ופטורים, הרי מפורש דאי יורשים הוו חייבים אע"פ שהם כהנים, והניחו בצ"ע. ולקע"ד אפשר לומר דלעולם כהנים בעדר שלהם פטורים כסברת ר"ח, והתם שאני דאי יורשים הוו חייבים דכיון דבהמות אלו שירשו מהגר, בחיי הגר כבר נתחייבו במעשר בהמה ושוב לא נפטרו מפני שבאו ליד כהן, דהרי זה דומה לכהן שירש מאבי אמו ישראל פטר חמור דחייב הכהן לפדותו בשה והשה שלו כדאמרי' בפ"ק דבכורות (דף י"א ע"א) יעו"ש, וה"ה י"ל

במע"ב דכהן שירש עדר מאבי אמו ישראל דחייב להפריש מעשר כיון שכבר נתחייבו ביד הישראל המוריש, דאע"ג דהלקוח פטריה רחמנא אע"ג דכבר נתחייבה בהמה זו במעשר ביד המוכר, לקוח שאני דגזירת הכתוב היא, אבל ביורש דחייב דרשות יורש לאו כרשות לוקח הוא דברשות אביו המוריש הוא, כיון שביד המוריש כבר נתחייבו שוב לא פקע חיובייהו מפני שבא ליד כהן, וה"ה בגזל הגר אי יורשים הוו, אבל לעולם דכהנים בבהמות דידהו פטורים:

אשר ע"פ זה יש לישב מה שיש לדקדק על סברת ר"ח מההיא דאמרינן בפ' קמא דבכורות (דף י"א ע"א), ת"ר כיצד אמרו דשה שפדה פטר חמור נכנס לדיר להתעשר, אי אתה יכול לומר בבא ליד כהן שהרי שנינו הלקוח ושנתון לו במתנה פטור ממעשר, אלא בישראל שהיו לו עשרה ספקי פטרי חמור וכו', ולדעת ר"ח דכהנים פטורים אמאי הוצרך התנא לומר דבבא ליד הכהן אי אפשר מטעם לקוח תיפוק ליה דהכהן פטור. ולפי האמור ה"ה הכא דאפי' ביד כהן צריכין אנו לטעם לקוח שהוא מגזירת הכתוב, דאי לאו האי טעמא אף הכהן היה חייב דכיון דכבר נתחייבו במעשר ביד ישראל שוב לא פקע חיובא מיניה. אלא דבלאו הכי י"ל דהוצרך תנא לומר טעמא דלקוח, לומר דלא משכחת לה אפילו כשחזר הישראל ולקחו ממנו משום דהוי לקוח ופטור, אבל אין ה"נ דביד כהן בלאו הכי פטור. ואדרבה נראה דיש להביא קצת ראיה לסברת ר"ח מברייתא זאת, מדלא אמר התנא דמשכחת לה שנכנס לדיר להתעשר בכהן שירש מאבי אמו ישראל פטר חמור, דלפי דינו מפריש עליו שה והוא שלו כאמור, דבכה"ג לא יצא השה מרשות הכהן, ועוד משכחת לה בישראל שנתן הפטר חמור עצמו לכהן כדתנן בפ"ק דבכורות (דף י"ב ע"א) נתנו לכהן אין הכהן רשאי לקיימו עד שיפריש שה תחתיו, ובכה"ג הרי השה לא יצא מרשות כהן, ואי כהן חייב במעשר בהמה משכחת לה בהני תרי גוונא, ומדלא אשכח תנא כי אם בישראל שיש לו עשרה ספקי פטרי חמור, ש"מ כסברת ר"ח דכהנים פטורים ממעשר בהמה:

שוב ראיתי בתוספתא בפרק קמא דבכורות [ה"ו] דקתני הכי, איזה הוא פדיון פטר חמור הנכנס לדיר להתעשר, ישראל שהיה לו ספיקות ועמד ופדאן, וכן כהן שירש את אבי אמו ישראל או שנתן לו מתנה פטר חמור לפדותו עכ"ל, הרי מפורש דתנא דתוספתא נקט נמי הני תרי גווני שכתבנו, ואדרבה מתוספתא זאת קשה לר"ח, דמהני תרי גווני דנקט תנא ע"כ לא משכחת לה אם לא שהכהן חייב במע"ב ודו"ק. ועיין במאי דתנן בפ"ק דחגיגה (דף ז' ע"ב), ישראל יוצאים י"ח בנדרים ונדבות ובמע"ב, וכהנים בחטאות ואשמות ובבכור וכו', דיל"ע דלמה נקט ברישא ישראל יוצאין וכו', ולדעת ר"ח א"ש

דדוקא בישראל שייך מע"ב, ורש"י ז"ל הרגיש מזה וכתב דמשום דבעי למתני סיפא והכהנים בחטאות וכו' נקט ברישא ישראל, והוא דוחק דמה חסר אילו נקט ברישא סתם יוצאין דמשמע כהנים בכלל ובסיפא והכהנים בחטאות ודו"ק: איך שיהיה נחזור למאי דאתאן עלה דודאי דלדידן דקי"ל דכהנים חייבים במע"ב כדעת הרמב"ם ז"ל ודעמיה, עיקר מאי דלא ילפינן מהיקשא דבאדם ובבהמה למפטר כהנים ולוים מבכור בהמה טהורה לגמרי, הוא משום דילפינן מג"ש דהעברה העברה ממע"ב דחייבים כאמור. הן אמת דגם לדעת הרמב"ם ודעמיה לא שייך טעם זה אלא למ"ד בתר מלמד אזלינן, דלפי האמור דטעמא דכהנים חייבים במע"ב הוא משום דילפינן מהיקשא דמעשר דגן, הא קי"ל בזבחים דבקדשים דבר הלמד בהיקש אינו חוזר ומלמד בג"ש כדאמרינן התם (דף מ"ט ע"ב) יע"ש, ובשלמא למ"ד בתר מלמד אזלינן בנדון זה חוזר ומלמד בג"ש דהעברה כיון דמעשר דגן חולין הוא, אבל למ"ד בתר למד אזלינן הרי מעשר בהמה הקדש הוא ואינו חוזר ומלמד בג"ש וצריכין אנו לטעמים אחרים הנזכרים: והנה מתוך דברי המכילתא והספרי הנזכר בראש אמיר [או"ק ב'] יצא לנו דבכור בהמה טהורה נמי הוקש לבכור אדם, וכן מבואר בר"פ עד כמה [כו, ב] דמקיש בכור בהמה טהורה לבכור אדם לענין ליחייב ליטפל בו ל' יום מקרא דכן תעשה לשורך וגו' כאמור. והתימה על הרב מ"ל ז"ל דבריש הלכות בכורים בפ"א דין י' כתב וז"ל, ודברי הרא"ש הם תימה בעיני שלא מצינו דאתקוש כי אם בכור בהמה טמאה לבכור אדם אך בכור בהמה טהורה לא מצינו יעו"ש, והדבר קשה איך נעלם ממנו כל הנזכר לעיל וצ"ע:

מתני' פרה שילדה כמין חמור וכו' פטור מן הבכורה וכו'. כבר הארכתי בדין זה דנדמה לענין בכור בס' תוספות דרבנן באות נו"ן [סי' רי"ד] יע"ש:

אות א ס"ק ד

מתני' [ה, ב] ומה הן באכילה בהמה טהורה שילדה כמין בהמה טמאה מותר וכו': גמ' [ו, א] מנא הני מילי, דת"ר אך את זה לא תאכלו וכו', ור"ש [ו, ב] גמל גמל ב"פ אחד גמל הנולד מן הגמלה וא' גמל הנולד מן הפרה:

הנה מפורש בשמעתין לקמן [ז, א] דסברת ר"ש לאו סברא יחידאה היא דעלה דקמבעיא לן אי בעי ר"ש ראשו ורובו לאכילה, מייתי ת"ש אך את זה לא תאכלו ממעלי הגרה וגו' זה אי אתה אוכל אבל אתה אוכל הבא בסימן אחד, ואיזה הבא בסי' אחד זה הטמא הנולד מן הטהור ועבורו מן הטהור וכו' דברי ר' יהושע, ר' אליעזר אומר אפילו עבורו מן הטמא ע"כ. הרי מבואר דר"י ור"א קיימי בשיטת ר"ש דטמא הנולד מן הטהור אסור עד שיהיה לו סימן אחד, וכתבו התוס' בד"ה זה וכו', דהבא בסימן אחד לאו בסימני

טהרה דמעלי הגרה וממפריסי הפרסה איירי, אלא בדמי למקצת סימנים לאמו ביד וברגל ובצמרו, ודברי רש"י בזה שם באו סתומים ויש לפרש דבריו כסברת התוספות:
ואולם ראיתי להרב בצלאל כ"י שהביא משם תוספות חיצוניות וז"ל, זה אי אתה אוכל, פ"ה כגון טמא הנולד מן הטהור, אבל אתה אוכל הבא בסי' א' של טהרה פרסותיו סדוקות או מעלה גרה כעין גמל הנולד מן הטהור, ולא נהירא דבסמוך מוקמינן לה כר"ש דאסר גמל הנולד במעי פרה, וי"ל דיש לחלק דדוקא גמל דאית ליה שם בהמה טמאה אסור אפילו במעי פרה אפי' יש לו סימן א' דטהרה, אבל אם נולד מין אחר בסימן א' דטהרה דאין לו שם בהמה טמאה אלא שנשתנה ממינו, מותר הואיל ויש לו סימן טהרה.
ותימה מאי רבותא הוא דשרי כיון דהך מתניתא לא בעי ראשו ורובו דומה לאמו וסגי בסימן אחד דומה לאמו, פשיטא דשרי בסימן טהרה, וי"ל דבסימן אחד דומה לאמו בעינן שיהא בו דבר הניכר היטב דומה לאמו, אבל בסימן טהרה כגון פרסותיו סדוקות או מעלה גרה מכשרינן בכל שהוא. מיהו תימה דמשמע דקאי אגמל דכתיב בקרא אך את זה לא תאכלו ממעלי הגרה וכו' את הגמל, ועלה קאמר זה אי אתה, ונראה לפרש לר"י זה אי אתה אוכל אבל אתה אוכל הבא בסימן אחד כגון דומה לאמו במקצת סימנים בפיו או באזנו או באחד מאבריו, ולפי מאי דפרישית אבל אתה אוכל בסימן אחד של טהרה, ק"ק דא"כ הול"ל אבל יש לך אחר הבא בסימן טהרה ואתה אוכלו עכ"ל: ויש לתרץ במה שתמהו התוס' על פי' זה וכתבו, מיהו תימה דמשמע דקאי אגמל דכתיב בקרא את הגמל ועלה קאמר זה אי אתה אוכל, דהא י"ל דברייתא זאת דריש קרא דאך את זה לא תאכלו וכו' כדמצדד הברייתא הראשונה [ו, א] לרבנן, דקאמר או אינו אלא טמא הנולד מן הטהור, ומאי ממעלי הגרה וממפריסי הפרסה, הכי קאמר דבר הבא ממעלי הגרה וממפריסי הפרסה לא תאכלו, דברייתא זאת דריש לקרא הכי דדבר הבא ממעלי הגרה כמו גמל והנזכר בקרא שנולד מן הטהור לא תיכול, ועל זה בא למעט קרא דזה אי אתה אוכל דהיינו גמל וכיוצא מהמוזכרים בקרא, אף דיש להם סימן אחד דטהרה אי אתה אוכל, אבל מין אחר בסימן אחד דטהרה דאין לו שם בהמה טמאה כגמל וכיוצא אתה אוכל, וכיון דדריש הכי מאי תימה איכא דמשמע דקאי אגמל, כיון דזה בא למעט דדוקא במינים אלו לא מהני סימן טהרה אף דנולדו מן הטהור, אבל מין אחר דאין לו שם בהמה טמאה מותר הואיל ויש לו סימן א' דטהרה. ואין לומר דא"כ דברייתא זאת דריש ליה לקרא הכי, א"כ מנין להו דטהור היוצא מן הטמא אסור, די"ל דאפשר דיש להם דרשא אחרת לזה, וכמו שראיתי בפסיקתא בפרשת שמיני [יא, ג] דדריש מקרא דכל מפרסת פרסה ושוסעת שסע אותה תאכלו, כל לרבות טמא הבא מן הטהור שהוא

טהור, ומקרא דטמא הוא לכם דריש לרבות טהור הנולד מן הטמא, הואיל ויוצא מן הטמא טמא והיוצא מן הטהור טהור יע"ש:
באופן דנמצינו למדין דסברת ר"ש לאו סברא יחידאה היא דהא ר"י ור"א ס"ל כוותיה, אלא דפליגי דלר"ש בעינן ראשו ורובו דומה לאמו, ולר"י ור"א במקצת סימנים דומה לאמו מותר, אבל כולהו פליגי אסברת רבנן דס"ל דאפילו בלא שום סימן דומה לאמו מותר:

אות א ס"ק ה

ויש לחקור אי הא דס"ל לר"ש דגמל הנולד מן הפרה אסור, אי ה"ה בשאר בהמות טמאות כמו שפן וארנבת וחזיר שנולדו מן הטהור. ולכאורה נראה פשוט דל"ש, דכולהו בהמות טמאות ילפינן מגמל, דמה טעם יש לחלק ביניהם, וכיון דגלי קרא בגמל ילפינן כולהו מיניה. דאין לומר דלא ילפינן כולהו מגמל, דהא לרבנן דגמל גמל מיבעיא להו לאסור חלבו, קי"ל דה"ה בשאר בהמות טמאות דחלבם אסור, וע"כ משום דילפינן מגמל הוא, וא"כ ה"ה לר"ש בענין טמא היוצא מן הטהור. וכן נראה ממאי דאמרינן בשמעתין לקמן [ו, ב] דפריך, אלא מעתה שפן שפן ארנבת ארנבת חזיר חזיר להכי הוא דאתו אלא לכדתניא, למה נשנו בבהמה מפני השסועה וכו', גמל נמי להכי הוא דאתא, ופרש"י אלא מעתה בין לרבנן בין לר"ש דדרשי לעיל גמל גמל, שפן שפן מאי דרשי ביה, ואם איתא דאי אפשר ללמוד שפן וכל הני מגמל מאי פריך שפן שפן וכו' להכי הוא דאתא, נימא דשפיר י"ל דשפן וכולהו נשנו נמי להכי, לרבנן לאסור חלבן ולר"ש לאסור היוצא מן הטהור כיון דא"א ללמוד מגמל, ומדפריך הכי ש"מ דכוונת המקשה לומר דאי אפשר דהני נמי נשנו להכי, דאי נשנו להכי ל"ל כולם לימא קרא גמל ומיניה ילפינן כולהו:
ואין לומר דכוונת המקשה הוא דאי אפשר דנשנו כולם להכי, דאם כן הא דתניא דנשנו מפני השסועה דלא כמאן לא כרבנן ולא כרבי שמעון, דהא לדידהו נשנו כולם לדרשא לגופייהו למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה, דהא ליתא, דאכתי יש לומר דלרבנן ורבי שמעון כולם נשנו לדרשא, והאי תנא דברייתא סבירא ליה כרבנן לענין דהיוצא מן הטהור מותר, ודריש את המקרא דאת הגמל קא מרבה לאסור חלבו, ומש"ה ס"ל דכולם לא נשנו לדרוש בגופייהו אלא מפני השסועה נשנו, דבכה"ג כתבו התוס' בשמעתין ד"ה ור"ש נפקא ליה מאת הגמל וכו', דשפיר י"ל דאיכא תנא דדריש את ומצי סבר כרבנן דקלוט במעי טהורה מותר, דס"ל דמה שנשנו אינו לדרשא אלא מפני השסועה וכתנא דברייתא, וכן כתב הרא"ש בפסקיו [סי' ה'] יעו"ש, וא"כ ה"ה דנימא דהכי ס"ל לתנא דברייתא, אבל לרבנן דלא דרשי את וע"כ נשנה גמל לדרשא ה"ה כולם דנשנו מפני דרשא זאת,

אם איתא דלא ילפינן זה מזה, אלא ע"כ צ"ל דעיקר מאי דפריך הש"ס הוא דלמה נשנו כולם כיון דאפשר ללמוד מגמל, וא"כ פשיטא דאחר האמת אף דכולם לא נשנו לדרשא, מ"מ גמל דאתי לדרשא למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה מיניה ילפינן לכולהו דדינייהו כדין גמל, הן לאסור חלבם לרבנן והן לאסור טמא היוצא מן הטהור לר"ש:

שוב ראיתי להתוס' בפ"ג דבכורות (דף כ"ד ע"א) ד"ה ראה חזיר שהוא כרוך אחר רחל שכתבו וז"ל, קצת היה נראה דנקט חזיר ולא גמל משום דס"ל כר"ש דאסר קלוט היוצא מן הטהור, ואפי' היה ידוע שהוא בנה של רחל היה נאסר באכילה, ומיהו מצינן למימר וכו', א"נ ניחא ליה למנקט למילתיה ככו"ע עכ"ל, מפורש יוצא מדבריהם דס"ל בפשיטות דסברת ר"ש לא נאמר אלא בגמל דוקא, אבל בחזיר וכל הני לא נאמר דלא ילפינן מגמל. ובאמת כי לע"ד היא סברא תמוה מטעם האמור, ותמהני מכל המפרשים שלא הרגישו בדברי התוס' אלו כלל. והיותר קשה על הרב כנה"ג דבסימן ע"ט הביא דברי התוס' הנזכר ודקדק עליהם דקדוק דק, ואיך לא הרגיש בעיקר סברת התוס' שהיא סברא תמוה. ומדברי הרא"ש בפסקיו בשמעתין נראה דלא כסברת התוספות, שהרי הביא ראיה שם לומר דקי"ל כרבנן ודלא כר"ש, מהא דאמר ר' יוחנן בחזיר שהוא כרוך אחר רחל, ואם איתא דאפי' ר"ש מודה בחזיר שנולד מן הטהור דמותר אין כאן שום ראיה כלל:

אות ב ס"ק א

ולענין הלכה בפלוגתא דרבנן ור"ש פסקו כל הפוסקים הלכתא כרבנן, וכמ"ש בשאלתות דרב אחאי גאון בפ' שמיני בסי' פ"ג, וכן כתב הרמב"ם בפ"א מה' מאכלות אסורות [ה"ד], וכן כתבו התוס' בשמעתין בד"ה ור"ש הנזכר לעיל, וכן כתב הרא"ש בפסקיו [סי' ה'], וכן כתב הטור בסי' ע"ט, ובשאלתות כתב וז"ל, והלכתא כרבנן דהא יחיד ורבים הלכה כרבים, ועוד סתם לן מתני' כוותייהו עכ"ל. ויש לתמוה שהרי מפורש בסוגיין דר"י ור"א ס"ל כר"ש דעכ"פ בלא מקצת סימנים דומה אסור, וא"כ נמצא דר"ש לאו יחידאה לומר יחיד ורבים הלכה כרבים. והטעם הב' שכתב מטעם דסתם לן תנא כוותייהו דרבנן, כן כתב הרא"ש נמי וז"ל, וי"ל דהלכה כרבנן ואע"ג דר"א ור"י שמעינן להו בברייתא דאית להו דר"ש, הו"ל סתם במתני' ומחלוקת בברייתא והלכה כסתם במתני'. ויל"ע על רבינו הרמב"ן שהביא פלוגתא דרבנן ור"ש ולא באר דעתיה אי הלכה כרבנן או כר"ש:

ואולי דכיון דהביא מתני' דסתם לן תנא כרבנן סתמו כפירושו דהלכה כרבנן, דכלל זה מסור בידינו דסתם במתניתין ומחלוקת בברייתא הלכה כסתם במתני', כדאמרינן בפרק החולץ (דף מ"ב ע"ב) יע"ש, אלא דאין זה מספיק למה שלא באר רבינו הלכה כמי, דהא

עינינו הרואות לתלמידי רבינו ה"ה הרשב"א והריטב"א דס"ל דאין כלל זה מוסכם מכל האמוראים, דהא איכא טובא דפסקו לעתים כמחלוקת בברייתא, וההוא כללא דהחולץ רבי אבהו בלחוד הוא דכייל לה אליבא דר"י, וכמ"ש הרשב"א הביא דבריו הרב בצלאל בס' אסיפת זקנים בפ' הגוזל עצים [ב"ק קב, א] בדף קנ"ט ע"ד בד"ה מחלוקת ואח"כ סתם וכו' יע"ש באורך, וכן כתב מרן זקני זצוק"ל בספר יבין שמועה כלל רס"ב משם הריטב"א שכתב שם בפ' הגוזל כדברי הרשב"א יעו"ש, באופן דמדבריהם מבואר דאין דבר זה כ"כ פשוט, ומבואר דלפעמים אפשר דסתם במתני' ומחלוקת בברייתא חשיב כסתם ואח"כ מחלוקת דמתני', וא"כ אכתי קשה דאמאי לא באר רבינו לענין הלכה:

ועוד דאעיקרא דמלתא בטעם זה שכתבו בשאלתות והרא"ש דהלכה כרבנן משום דסתם לן תנא כוותייהו, איכא למידק מההיא דאמרינן בפ' בהמה המקשה (דף ס"ט ע"א) עלה דמבעיא לן אי רובה בבת אחת בעינן, ומייתי ת"ש זה הכלל דבר שבגופה אסור ושאין בגופה מותר, שאין בגופה לאתויי מאי לאו לאתויי כי האי גוונא, ודחי לא לאתויי קלוט במעי פרה ואליבא דר"ש, דאע"ג דאמר ר"ש קלוט בן פרה אסור הנ"מ היכא דיצא לאויר העולם אבל במעי אמו שרי ע"כ. וכתב רש"י שם זה הכלל משנתינו היא, והיא מתני' דריש פרקין שם [סח, א], הרי דמוקי מתני' דהתם דסתם לן תנא כר"ש, דמשמע מינה דבקלוט דווקא במעי אמו שרי אבל ביצא לאויר העולם אסור כר"ש, דאילו לרבנן אפילו ביצא לאויר העולם מותר ולא גרע בפנים במעי אמו מבחוץ, וכמ"ש התוס' שם (דף ס"ח ע"ב) ד"ה ואליבא דר"ש וכו' יע"ש, וא"כ הוו תרי סתמי דסתרי אהדדי: ואע"ג דקי"ל דאין סדר למשנה בתרי מסכתות חוץ מסדר נזיקין, וא"כ לא שייך לומר כדאמרינן בתרי סתמי דמסכתא אחת דסתם בתרא עדיף, דבתרי מסכתות דאין סדר לא שייך זה, מ"מ כבר העלה מרן זקני זצוק"ל בס' יבין שמועה בכלל ס"ט, דכיון דלא ידעינן בתרי מסכתות הי סתמא בתרייתא אז הוי ספיקא, וחזינן אי במידי דאורייתא הוא אזלינן לחומרא ואי במידי דרבנן הוא הוי ספיקא דרבנן ואזלינן לקולא יע"ש. וא"כ הכא בענין זה אף דהוו תרי סתמי בתרי מסכתות הוי ספיקא בדאורייתא, ומספיקא שמא ההיא דחולין הויא בתרא צריך להחמיר כר"ש דכיון דיצא לאויר העולם אסור. ועוד כלל אחר כתב שם בכלל ע' משם הרא"ש והר"ן דסתמא בדוכתא דסתם התנא במקומו, דרך משל דין קרבנות במסכת זבחים וכיוצא, שם דייק התנא טפי למסתם אליבא דהלכתא, והרב שם הביא ראיה לזה מההיא דפ' אחד דיני ממונות [סנהדרין לד, ב], דאמרי' ואב"א משום דתני גבי הלכתא דדינא יעו"ש, וא"כ בענין זה דטמא היוצא מן הטהור שהוא מענין איסור והיתר באיסור טריפות וכיוצא, עיקר דוכתיה היא במסכת חולין, ואיכא למימר דהאי סתמא

דהוי בדוכתיה דייק תנא טפי והוא העיקר, משא"כ במאי דסתם לן תנא בבכורות דאין שם מקום דין זה רק דאגב גרירא דדין נדמה דבכור נקטיה, איכא למימר דלא דייק כולי האי והעיקר כסתמא דחולין והלכתא כר"ש דלא כסברת הפוסקים:

ואין לדחות למה שהקשינו לפי הכלל הא' דכיון דספיקא הוי שייך לאסור כר"ש לחומרא, דהא אכתי י"ל דבדרך דחייה קאמר הש"ס דאין ראיה ממתני' לבעיין אי בעינן רובא בבת אחת, דיש לדחות דמתני' לאתויי קלוט לר"ש ואינו אלא דחיה בעלמא, ועפ"י דחיה זאת בעיין לא איפשיטא ואזלינן לחומרא כמ"ש הפוסקים, וא"כ גם לענין אי סתם לן תנא הכא בחולין כר"ש ספיקא הוי, דדילמא האמת הוא דסתם מתני' אתא לאתויי כה"ג דבעי, ולא לענין קלוט כר"ש, וכיון דספיקא הוי אי סתם תנא הכא כר"ש או לא הו"ל ס"ס ולהקל, דמעיקרא הוו ספק אי סתם לן תנא הכא כר"ש, ואת"ל דסתם לן כר"ש אפשר דסתמא דבכורות הויא בתרייתא והוא העיקר, והוי ס"ס מתהפך דאיכא לצדד הכי ספק שמא סתמא דבכורות בתרא, ואת"ל דהוי קמא ספק שמא סתם לן תנא בחולין כר"ש, וכל דאיכא ס"ס אזלינן לקולא להתיר כרבנן, דהא ליתא, דאם איתא דמטעם ס"ס הוא כל כי הא הו"ל לפרש, ופשט הפוסקים הוא דהדבר ברור בלי שום ספק. ועוד דאכתי קשה לסתמא דש"ס דדחיק לאוקמי מתני' כר"ש, דאם איתא דקי"ל לסתמא דתלמודא דקי"ל כרבנן והעיקר כסתם דבכורות, איך דחיק מתני' לאוקומה כר"ש דלא קי"ל כוותיה ומשוי תרי סתמא דסתרי אהדדי, בהיות דאפשר לאוקמוה אליבא דהלכתא, ומדלא חייש סתמא דש"ס להכי ש"מ דקים ליה להש"ס דסוגיין דעלמא דהלכה כר"ש לגבי רבנן:

עוד כתב הרא"ש בפסקיו ראיה לפסוק כרבנן וז"ל, וסוגיא דעלמא נמי כרבנן דאמרי' בפרק בהמה המקשה [עה, ב], אמר אביי הכל מודים בקלוט בן פקועה שמותר, ואמרי' נמי התם אלא מעתה קלוט בן פרה ליתסר עכ"ל, ודבריו תמוהים בעיני דמה ראיה מייתי מההיא דאביי, דהא מפורש יוצא שם בפ' בהמה המקשה (דף ס"ח ע"ב ובדף ס"ט ע"א), דע"כ לא אסר ר"ש אלא כשיצא לאויר העולם דהיינו דנולד כדרכו, אבל אם נמצא במעי אמו מותר, ונראה פשוט דאפי' בבן ט' חי שנמצא במעי אמו כיון דלענין שחיטה מותר בשחיטת אמו מן התורה לכ"ע, כדדרשינן מקרא דכל מפרסת פרסה בבהמה תאכלו דכל אשר תמצא בבהמה אכול, ה"ה בקלוט הנמצא בבהמה טהורה לר"ש, דאפי' בן ט' חי והפריס ע"ג קרקע מותר כיון דלא נולד בדרך לידה, דהא מפורש שם (בדס"ח ע"ב) דטעמא דמתיר ר"ש בנמצא במעי פרה הוא מהאי קרא, וכמו שמתבאר מדברי רש"י בד"ה פרסה החזיר וכו' יעו"ש, וא"כ מה ראיה מייתי מהא דאביי דהכל מודים בקלוט בן פקועה, דכיון דקלוט זה הוא בן פקועה דנמצא במעי אמו וניתר מן התורה בשחיטת אמו

אפי' שהפריס ע"ג קרקע מודה ר"ש דמותר. והתוס' בשמעתין בדבור הנזכר הביאו ראיה זאת מאביי, אבל הביאו מלישנא בתרא דאיתא התם [עה, ב], אמר אביי הכל מודים בקלוט בן קלוטה בן פקועה שמותר תרתי תמיהי דכירי אינשי ש"מ קלוט שרי עכ"ד, דמלישנא בתרא יש ראיה דבן פקועה דקאמר הש"ס קאי לומר שהקלוט הזה שהוא בן קלוטה הוא עצמו הוא בן פקועה, אבל אמו שהיא קלוטה לא היתה בן פקועה כי אם שנולדה כדרכה, ועם כל זה מותרת ש"מ דקלוט אפי' נולד כדרכו מותר. וכן נראה מדברי רש"י שם וז"ל, הכל מודים בקלוט בן קלוטה ואותה קלוטה פקועה היתה וזה הקלוט נמצא בה עכ"ל, אבל להרא"ש דמייתי מלישנא קמא נראה דיש לדחות ע"ד האמור: ועוד קשה טובא ממאי דמייתי עוד ראיה ממאי דאמרי' התם עוד (דס"ט ע"ב), אלא מעתה קלוט במעי פרה ליתסר, דמאי ראיה איכא הא אפי' ר"ש מודה בכה"ג דמותר כל שלא יצא לאויר העולם, וכן כתב רש"י וז"ל, ואנן אמרי' לעיל דשרי אפי' לר"ש עכ"ל. וכבר ראיתי להרב מעדני מלך בביאורו על הרא"ש [אות ח'], שהגיה בדברי הרא"ש דלאו מהתם מייתי אלא מסוגיא אחרת דאמרי' התם (דף ע' ע"ב), דפריך לר"י הגלילי דאמר דבטהורה טהור, אלא מעתה קלוט במעי פרה ליטמא דמהלכי כפים בחיה הוא יעו"ש, והוא תימה דאם הרב הפך הגרסא שלנו לומר דלא מייתי מההיא דקלוט במעי פרה ליתסר, משום דמהתם ליכא שום ראיה דהא מודה ר"ש כשלא יצא לאויר, א"כ ה"ה בההיא דקלוט במעי פרה ליטמא אין ראיה דהא עובר במעי אמו מודה ר"ש, ואם אנו באים להפוך הגירסא הוא דמייתי ממאי דפריך עוד שם, קלוט במעי קלוטה ליטמא, דמשם יש ראיה גמורה כמו שמתבאר מדברי התוס' שם ד"ה קלוט במעי קלוטה וכו' יעו"ש ודו"ק, באופן דדברי הרב הנזכר תמוהים:

אות ב ס"ק ב

והנה לפי האמור מבואר מכל הני דוכתי דבפרק בהמה המקשה דאפי' ר"ש מודה כשלא יצא לאויר העולם. ויל"ע קצת דא"כ לרבנן מנין להם לומר דאפי' בטמא הנולד מן הטהור בדרך לידה מותר, הא י"ל דלעולם דקרא דאך את זה לא תאכלו ממעלי הגרה וכו' פי' הוא מדבר הבא ממעלי הגרה כמו שצדדו רבנן, ואי משום קרא דגמל טמא הוא, הא י"ל דתפסת מועט תפסת ולא אתא קרא למעט אלא דוקא בגמל בן גמלה בכל אופן טמא, אבל בגמל בן טהורה יש אופן שהוא מותר בשלא נולד ונמצא במעי אמו אבל לעולם דנולד אסור. ונראה דבהכי ניחא מאי דאמרי' בשמעתין דחולין (דף ס"ט ע"א) הנזכר דעלה דפריך, אלא מעתה השוחט הבהמה ומצא בה דמות יונה לישתרי, אלמה אמר רבי יוחנן השוחט את הבהמה ומצא בה דמות יונה אסור באכילה, ומשני בעינן פרסות

וליכא, ופריך אלא מעתה קלוט במעי פרה ליתסר, ומשני הא תנא דבי רבי ישמעאל כרשב"י פרסה בבהמה תאכלו. ויל"ע דבשלמא לר"ש תינח דצריך למשרייה כל עוד שלא יצא, אלא לרבנן דאפי' נולד מותר אמאי איצטריך הש"ס לרבות קלוט במעי פרה מקרא דפרסה. ואולם לפי האמור א"ש דאפי' לרבנן איצטריך ריבויא דפרסה, דאי לאו ריבויא דפרסה כיון דאיצטריך רחמנא למעוטי עוף, אי לא הוי אמר ריבויא דפרסה הוה אמינא דאפי' במעי אמו בעינן סימני טהרה, וע"ז בא הכתוב דגמל טמא הוא להתיר מיהא במעי אמו אבל בנולד לא, אבל השתא דכתיב ריבויא דפרסה לרבות היתר במעי אמו, א"כ על כרחך קרא דטמא הוא בא לרבות דאפי' בנולד מותר, דאילו במעי אמו הא ילפינן לה מקרא דפרסה ובא זה ולימד על זה, זה היה נראה לעניות דעתי לישב:

אבל שוב ראיתי להתוספות שם בדיבור המתחיל אלמה וכו', ושם (בדס"ח ע"ב) בד"ה ואליבא דרבי שמעון וכו', שכתבו דלא הוצרך הש"ס להתיר קלוט מריבוייא דפרסה אלא לר"ש, אבל לרבנן לא איצטריך, וכתבו דלרבנן איצטריך לדרשא אחריתי. ויל"ע דלפי סברת התוספות דבכורות [כד, א] הנזכר לעיל דס"ל דר"ש לא אסר אלא בגמל אבל בחזיר מודה דמותר, דכפי סברתם נראה דה"ה שפן וארנבת ושאר בהמות טמאות דאין להם סימן טהרה כלל, דמודה ר"ש דאם נולדו מן הטהורה דהם מותרים, דהא עיקר סברת התוס' הוא דדוקא גמל דנשנה ב' פעמים לדרשא, אבל אחריני דלא נשנו לדרשא כי אם מפני השסועה מודה לרבנן, א"כ יקשה דמנ"ל דקרא דפרסה בא להתיר במעי אמו כל מין קלוט ואפי' גמל, נימא דלא אתא קרא להתיר אלא שאר קלוטים שאין להם אלא פרסה אחת כמו שפן וארנבת וכיוצא משאר בהמות טמאות, אבל גמל דנשנה לדרשא לאוסרו בכל גוונא אסרו הכתוב אפי' בנמצא במעי אמו, ומדנקט תלמודא בכל המקומות קלוט סתם מוכח דה"ה גמל דבלאו הכי הי"ל לפרשו:

ע"כ צ"ל דאי קרא דפרסה לא בא להתיר אפילו גמל אלא לשפן וכיוצא, למה איצטריך, וכי גרע במעי אמו מנולד דמותר, ואם איתא דלרבנן איצטריך פרסה כי היכי דלא נימא דקרא דטמא הוא לא התיר אלא במעי אמו, א"כ לר"ש נמי נימא דלא איצטריך קרא דפרסה אלא לשפן וכיוצא, ואצטריך קרא להתיר במעי אמו כי היכי דלא נימא דקרא דטמא הוא דכתיב גבי שפן והשאר, לא בא הכתוב להתיר אלא במעי אמו, דע"כ אי ס"ל לר"ש דדוקא גמל אסור אבל השאר המוזכרים בקרא מותר, ע"כ מקרא דטמא הוא דכתיב בכל אחד ואחד יליף לה דדריש להו כדדרשי רבנן גבי גמל, דבלאו הכי יש לאסור אותם מקרא דאך את זה לא תאכלו ממעלי הגרה דפי' מהבא ממעלי גרה, אלא דבגמל

לא ס"ל לר"ש כיון דכתיב גמל גמל, וכיון דלר"ש ליכא למימר הכי גם לרבנן ע"כ עיקר קרא דפרסה לא איצטריך להכי אלא לדרשא אחריתי:

וראיתי בירושלמי בפ"ח דתרומות [ה"א] דאמרינן אבא בר רב הונא בשם ר' יוחנן, השוחט בהמה ומצא בה חזיר מותר באכילה, ורבי יונה אמר אסור באכילה, מה טעמא בהמה בבהמה תאכלו ולא עוף בבהמה תאכלו ולא שקץ בבהמה תאכלו עכ"ל. והביא הירושלמי הנזכר בס' דמשק אליעזר (דף קפ"ח) שגורס בירושלמי כנז"ל, וכן היא גירסת מהר"ר אליהו [פולדא] ז"ל בביאורו שם, ואם גירסא זאת מכוונת קשה מזה הירושלמי לסברת התוספות הנזכר, דס"ל דבחזיר מודה ר"ש דמותר דלא פליגי אלא בגמל, דאם איתא דאפי' בנולד כדרכו ס"ל לר' שמעון דמותר, א"כ סברת ר' יונה בירושלמי דאסר אפי' במעי אמו לא אתי אפי' כר"ש, דהא פשיטא דלא גרע בפנים במעי אמו משנולד כמ"ש התוס' לרבנן, וע"כ צ"ל דר"ש אפי' בחזיר פליג, ופלוגתא דר"י ורבי יונה בירושלמי הוא אליבא דר"ש, וע"כ צ"ל דס"ל להתוס' דגירסא זאת אינה נכונה, אלא עיקר הגירסא דבחזיר ליכא מחלוקת, ובמקום דגרסי הדמש"א ומהר"א ור' יונה אומר אסור גרסי יונה אסורה, כלומר אף דבמצא חזיר מותר במצא יונה אסור באכילה, וכן הוא גירסא ריי"ו [חלק אדם] בנתיב ט"ו [חלק ה'] וכמ"ש הרב כנה"ג בסי' י"ג בהגהת הב"י אות ל' יע"ש. וכן ראיתי למהר"ש סיריליו ז"ל בביאורו על הירושלמי כ"י דגירסתו כגירסת ריי"ו. ואולם אפילו לפי גירסא זאת ק"ק, דלפי סברת התוספות דר"י נקט התם חזיר שכרוך אחר בהמה טהורה, דנקט חזיר משום דמודה ביה ר"ש דמותר, א"כ הכא איך ר"י עצמו בירושלמי הוצרך לומר השוחט בהמה ומצא חזיר מותר באכילה, ומייתי לה מקרא דבהמה בבהמה דמשמע דדוקא במצא במעי אמו, הא בחזיר אפי' ר"ש מודה דמותר אפי' בנולד ויצא לאויר העולם, וא"כ נמצא דמאי דנקט ר"י בכה"ג דמצא חזיר במעי אמו דמשמע דביצא לאויר העולם אסור הוי דלא כמאן: איברא דיש קצת סייעתא לסברת התוס' הלזו, ממאי דלכאורה קשה דלר"ש דדריש קרא דפרסה לקלוט הנמצא במעי טהורה, למה איצטריך לדידיה קרא דגמל גמל לאסור גמל הנולד מן הפרה הא מקרא דפרסה נפקא לן, דמדאצטריך קרא להתיר בנמצא במעי אמו ש"מ דבנולד ויצא לאויר העולם אסור, דאם איתא דאפי' בנולד מותר לא גרע נמצא במעי אמו מנולד, ופשיטא דמותר ולא איצטריך קרא להתירו, כמו שלא הוצרך קרא דפרסה לרבנן לזה כמ"ש התוס'. ואולם אי אמרי' דסברת ר"ש אינו אלא בגמל דווקא א"ש דאצטריך נמי קרא דגמל גמל, דבלאו קרא דגמל גמל הו"א דמקרא דפרסה יוצא לנו דכל מין קלוט שיצא לאויר העולם אסור, אפי' קלוט דשפן וארנבת ושאר בהמות טמאות שאין להם

אלא פרסה אחת, דכיון דקרא נקט פרסה סתם למשרי קלוט משמע כל מיני קלוט, דבכולם בא להתיר בנמצא במעי אמו לאפוקי נולד, לכן איצטריך קרא דגמל גמל לומר דלא נאסרו כל הקלוטים אפי' ביצאו לאויר העולם כי אם דווקא גמל: ולפי מ"ש לעיל [אות א' או"ק ה'] דהרא"ש ז"ל פליג על סברת התוס' הנזכר, וס"ל דלרבי שמעון לאו דוקא קאמר דה"ה כולם, צריך ליישב לר"ש למה איצטריך קרא דגמל גמל. ונראה פשוט די"ל דאי לאו דאית ליה לר"ש קרא דגמל גמל לאסור ביצא לאויר העולם, לא היה דורש דקרא דפרסה איצטריך להתיר במעי אמו, אלא היה דורשו לדרשא אחרת כדדרשי ליה רבנן לדרשא אחרת כמ"ש התוספות, דפשיטא דאי ליכא קרא דגמל גמל לאסור הוה דריש ר"ש היתר מקרא דגמל טמא הוא כדדרשי רבנן, וא"כ הו"א דקרא דפרסה לדרשא אחריתי ודו"ק:

וראיתי להרב דמש"א בדף הנזכר ע"ג, שהרגיש מזה וכתב וז"ל, וא"ת לפ"ז גמל גמל ל"ל לר"ש, וי"ל אי מבהמה בבהמה הו"א ה"ה חזיר בין למ"ד חזיר מין בהמה או למ"ד מין חיה מ"מ חיה בכלל בהמה, וגם בקרא דכתיב בהמה בבהמה כתיב פרסה ופרסות וחזיר וגמל פרסה אית ליה, אע"ג דאין לו פרסות קמ"ל גמל גמל ב"פ למעט אפי' חזיר וגמל מטהורה, ואי כתב גמל גמל ב"פ הו"א הא שקץ ועוף דאינם כגמל שרי, קמ"ל בהמה בבהמה ולא שקץ ועוף עכ"ל. ואי כיון הרב להקשות לר"ש ע"ד שהקשינו אין תירוצו מובן כלל, דאי כוונתו לפי סברת התוס' דלא אסר ר"ש אלא בגמל דווקא ולא בחזיר כאמור, הנה מלבד דסברת התוס' הלזו לא הזכירה הרב כלל, יתר על כן דא"כ הוא איך יכוון לומר קמ"ל גמל גמל ב"פ למעט אפי' חזיר וגמל מטהורה, חדא דגמל מאן דכר שמיה, ועוד דאדרבה לא בא למעט לאסור חזיר אלא להתיר, ועוד קשה במ"ש ואי כתב גמל גמל הו"א הא שקץ ועוף וכו', דמעיקרא מאי קושיא איכא דלכתוב גמל גמל ולא לכתוב בהמה בבהמה, הא איצטריך לר"ש להתיר בנמצא במעי אמו דלא אסר הכתוב אלא בנולד, וא"כ מה לנו לילך אצל ענין שקץ ועוף, באופן דלע"ד אין דברי הרב מובנים כלל ועיקר:

ועוד ראיתי להרב הנזכר שם שיצא לדון בדבר חדש, והאריך להוכיח דכל אותה סוגיא דפ' בהמה המקשה [סט, א] דאסר ר' יוחנן במצא בה דמות יונה, וכן הירושלמי דאוסר בהמה שמצאו בה שקץ היא אליבא דר"ש, אבל אליבא דרבנן דהלכתא כוותייהו בהמה שילדה או שנמצא בה עוף בין טמא ובין טהור ובין שנמצא בה שקץ מותר באכילה, ותמה על הרי"ף והר"ם [פ"א מה' מאכ"א ה"ז] שפסקו כר"י, שר"י לא אמר למלתיה אלא לר"ש ולא לרבנן יע"ש. וכשאני לעצמי לא מצאתי לא טעם ולא ריח הוכחה לדבר זה

כלל ועיקר, דמ"ש דלרבנן דאמרו סתם ויוצא מן הטהור טהור משמע דאין חילוק ואפי' עוף ושקץ בכלל, הא ליתא, דהא מקרא דגמל טמא הוא ילפי' לה דדוקא סתם גמל בן גמלה אבל גמל בן טהורה טהור, וי"ל דדכוותיה דגמל קא ממעט, דכלל זה מסור בידינו דדכוותיה דקרא קא ממעט, והכא נמי אינו ממעט אלא דכוותיה דגמל שהוא מין בהמה, לא עוף ולא שקץ שאינם מין בהמה, וא"כ אפי' לרבנן מנין לנו להתיר בעוף ושקץ:

ועוד דאיך מלאו לבו לומר דר"י דאסר במצא דמות יונה הוא אליבא דר"ש, הא ביונה שהיא מין טהור מה שייך פלוגתא דרבנן ור"ש, הא לא נחלקו אלא במין טמא היוצא מן הטהור אבל ביונה שהיא מין טהור אפי' לר"ש מותר, ובדין יונה מה חילוק יש בין רבנן לר"ש. וע"כ צ"ל דר"י לאו דווקא לר"ש קאמר כי אם לכ"ע, וה"ט דכיון דסתם עוף אינו מתקיים כשיצא לאויר העולם, ואנו באים להתירו בשחיטת אמו, הא גלי קרא דכל דבר אפי' מין טהור אינו ניתר בשחיטת אמו, כי אם דווקא מין בהמה כדכתיב בהמה בבהמה לטעמיה דרב שימי, או משום דבעוף בעינן פרסות וליכא, וכיון דמצינו דר"י קאמר לה אפי' בעוף טהור דלא שייך פלוגתא דרבנן ור"ש מטעמים הנזכרים, דבעינן מין בהמה או בעינן פרסות וליכא, א"כ ה"ה בעוף טמא ושקץ, דאפי' אם נאמר דאם יש מציאות שיצאו לאויר העולם בדרך לידה מחיים יהיו מותרים ע"י שחיטה לרבנן, מטעם דכל היוצא מן הטהור סתם אמרו מה שאין כן דלא שייך לידה מחיים לשקץ ולעוף, מ"מ כל שנמצאו במעי בהמה לכ"ע אפילו לרבנן אינם ניתרים בשחיטת הבהמה, כיון דבעינן מין בהמה או פרסות וליכא דבזה אפי' רבנן מודו, מידי דהוה לעוף טהור וזה פשוט וברור:

ועוד דאיך אפשר לומר דמימרא זאת דר"י במצא דמות יונה הוא אליבא דר"ש, דא"כ הא יתחייב מזה דר"י ס"ל הלכתא כר"ש מדנקט מימרא דידיה סתם כר"ש, והוא תימה דר"י הוא בעל סברא זאת דהלכה כסתם משנה, וסתם במתני' ומחלוקת בברייתא נמי ס"ל לר"י דהלכה כסתם כדאמרי' בפ' החולץ [מב, ב] כנזכר לעיל [או"ק א'], ומאחר דסתם לן תנא בבכורות כרבנן איך ס"ל לר"י כר"ש. ועוד דמההיא דאמרי' בחזיר שהיה כרוך אחר בהמה טהורה כנז"ל, לדעת הרא"ש מוכח בהדיא דס"ל לר' יוחנן דהלכה כרבנן כאמור לעיל:

אות ב ס"ק ג

והנה הא דאמרי' [בכורות כד, א] דראה חזיר כרוך אחר רחל דאסורה באכילה מספק, דאמרי' התם דהיינו דמספקא ליה לר"י אליבא דרשב"ג, אי סבר רשב"ג יולדת מרחמת אפילו בחזיר דלאו מינה יע"ש, דמוכח מזה דאי הוה פשיטא לן דאפי' יולדת אינה מרחמת במינה או שלא במינה, היה מותר באכילה מכח חזקה דאית ליה לרשב"ג דאנן

סהדי דאינה מרחמת לבנה של אחרת. ויל"ע דהא קי"ל בעלמא [נדה יח, ב] דרובא וחזקה רובא עדיף והכא איכא רובא לומר דחזיר זה לא נולד מן הטהור, דהא רוב בהמות במינן יולדות וכדאמרינן בסוף פרק בהמה המקשה (דע"ז ע"ב), עלה דמתני' המבכרת שהפילה, מ"ט אמר ר"א בריה דר"א רוב בהמות יולדות דבר הקדוש בבכורה ומיעוט בהמות דבר שאינו קדוש בבכורה ומאי ניהו נדמה וכו' ע"כ, הרי מפורש דרוב בהמות יולדות במינן ולא נדמה דהיינו עז בת רחל, וא"כ הכא נמי רוב בהמות יולדות במינן דבר טהור כמותן ומיעוט יולדות מין טמא, וא"כ הכא דלא ידעינן אי חזיר זה ילדתו רחל זו או לא, שורת הדין נותן דליזיל בתר רוב בהמות דעלמא דאינן יולדות אלא במינן, ואף רחל זו מן הרוב היא ולא ילדה דבר טמא, ואף דאיכא לפנינו חזקה דכרוך אחריה מ"מ הא קי"ל רובא וחזקה רובא עדיף: שוב ראיתי דלק"מ לפי מה שראיתי למהרימ"ט בחא"ה סי' כ"ז, דהא דאמרי' רובא וחזקה רובא עדיף היינו חזקה דסתמא שאינה באה לא מכח סברא ולא מכח רובא, אלא דאמרי' העמד דבר על חזקתו כגון העמד טמא על חזקתו וכיוצא, אבל חזקה דאין אדם פורע תוך זמנו דבאה מכח סברא דחשיב כעדים, דאנן סהדי שלא פרע דהלואי שיפרע האדם בזמנו עדיף מרובא יעו"ש, וא"כ הכא נמי כיון דחזקה זאת דרשב"ג הוא מכח סברא, דאנן סהדי דלא מרחמא אלא על בנה, הך חזקה עדיפא מרובא ואזלינן בתר חזקה להתיר. ולע"ד מסוגיא זאת יש ראיה ברורה לסברת הרב מהרימ"ט, והרב לא מצא כ"כ ראיה ברורה ע"ז כי אם מדברי התוס' בחולין לתירוץ הב', אבל לתירוץ הראשון אין כאן ראיה אלא מסברא קאמר לה יעו"ש:

אות ב ס"ק ד

וחלב [ו, ב] בהמה טהורה מנ"ל דשרי, דכתיב ארץ זבת חלב ודבש אי לאו דשרי משתבח לן קרא במידי דלא חזי לנא:

זה הוא לפי המסקנא, אבל קודם זה צדד הש"ס לומר דילפי' לה מדאסר רחמנא בשר בחלב הא לחודיה שרי, ודחי ואימא חלב לחודיה אסור באכילה ומותר בהנאה בשר בחלב בהנאה נמי אסור, ולר"ש דשרי בהנאה משכחת לה למלקי על בשולה. ויש לעמוד דבפרק כל הבשר (דקט"ו ע"ב) איכא סברות טובא דמנין לנו דבב"ח אסור באכילה ובהנאה, דבי ר' ישמעאל תנא לא תבשל גדי בחלב אמו ג"פ א' לאיסור אכילה א' לאיסור הנאה וא' לאיסור בשול, ואיכא סברות אחרות שם דתנאי ואמוראי דע"כ צ"ל דס"ל דג' לא תבשל כולהו באיסור בשול, ואיסור אכילה והנאה מפקי להו מקראי אחריני, דרבי מפיק לאיסור אכילה מקרא דלא תאכלו יתירה דגבי דם, ובהנאה מפיק לה דנאמר כאן כי עם קדוש ונאמר להלן לא יהיה קדש וכו', דבי ר' אליעזר [תנא] לא תאכלו כל נבלה

וכו' לא תבשלנה ותמכרנה, (דרבי) [דר"א] מפיק ליה איסור הנאה מקרא דנבלה, ולר"ל ס"ל דאיסור הנאה הוא מקרא דובשל מבושל דק"פ, ולאיסי בן יהודה מפיק ליה איסור אכילה מגז"ש כי עם קדוש ונאמר ואנשי קודש וכו', ואיסור הנאה מפיק לה מק"ו דערלה, ור"ש מפיק איסור אכילה מג"ש זאת ומינה יליף דמותר בהנאה דומיא דטריפה וק"ו לית ליה, ורב אשי ס"ל התם דא' איסור אכילה וא' איסור הנאה הוא מקרא דלא תאכל כל תועבה כרבי אבהו, דאמר דאחד איסור אכילה ואחד איסור הנאה במשמע זהו כללות סברתם יעו"ש:

והנה כי כן צריך להבין דהאי דדחי הש"ס די"ל דדין בב"ח אינו אלא לאוסרו בהנאה, לא אתי אלא לסברת רב אשי דמפיק ליה מקרא דלא תאכל כל תועבה, די"ל דלא איצטריך קרא אלא משום איסור הנאה, אבל לרבי אי אפשר לומר הכי דהא עיקר קרא לאסור אכילה מקרא דלא תאכלנו דגבי דם, ואיכא קרא לאסור הנאה לרבי מג"ש דלא יהיה קדש, ולר"א מקרא דנבלה, ולר"ל מקרא דבשל מבושל דק"פ, ואם איתא דחלב אסור בלאו הכי מטעם אבר מן החי למה איצטריך קרא לאכילה ולהנאה, וכן לרבי ישמעאל דמפיק להו מג"פ דלא תבשל גדי לא מצינן לדחות הכי, דהא איכא קרא יתירה לאיסור אכילה, וכן לאיסי בן יהודה אם איתא אמאי איצטריך ג"ש דואנשי קודש תהיון לי דטרפה לאיסור אכילה, הא בלאו הכי משום אבר מן החי אסור, ואיסור הנאה שפיר יש ללמוד מק"ו דערלה. ולר"ש דדחי הש"ס דלמלקי על בשוליה איצטריך, קשה נמי דהא ר"ש נמי אית ליה ג"ש דקדש קדש דטריפה, ואי לאכילה לא איצטריך למאי איצטריך ג"ש זאת: ולזה י"ל והוא פשוט דאי לאו דרבי לן קרא דחלב מותר וליכא משום אמ"ה, הו"א דלר"ש לא אצטריך ג"ש זאת אלא להתיר הנאה [כי היכי דלא נילף] מק"ו דערלה כדיליף איסי בן יהודה, דאף דמק"ו זה ליכא למילף איסור אכילה ואיסור הנאה, משום דאיכא למימר חורש בשור ובחמור וחוסם פי פרה ודש בה יוכיח, כדאמרינן התם לסברת איסי בן יהודה, מ"מ כיון דאסור באכילה מטעם אמ"ה שפיר יש ללמוד איסור הנאה מק"ו דערלה כמו שהוא לאיסי בן יהודה, דהשתא דילפינן איסור אכילה מג"ש עבדינן ק"ו דכשם דאסור באכילה אסור בהנאה, דמ"ל אם איסורו משום ל"ת דבב"ח או אם איסורו משום גוף החלב דהוי אמ"ה, ולמה איצטריך ג"ש להתיר בהנאה כי היכי דלא נילף מק"ו, אבל לעולם דלאכילה לא איצטריך דמשום אמ"ה אסור: וע"ז הדרך י"ל לסברת כולם דכל הסברות הנאמרות שם הוא אחר האמת דילפי' מקרא דחלב מותר ולית ביה משום אמ"ה, אבל אי לא הוה לן קרא מפורש הו"א דלר' ישמעאל דאית ג' לא תבשל האחד מהם לאיסור אכילה לא הוה דרש אחד מהם לאכילה אלא איצטריך לדרשה אחרת, וכדאמרינן

התם (דקי"ג ע"א) במתני' דלר"ע איצטריך ג"פ למעט חיה ועוף ובהמה טמאה, וכמו כן הוא לר"י דאיצטריך למעט אחד מאלו ולאכילה לא איצטריך. ולרבי דמפיק מקרא דלא תאכלנו דגבי דם, אי לאו דאחר האמת לית ביה משום אמ"ה, הו"א דעיקר קרא דלא תאכלנו משום איסור הנאה הוא, דלרבי אבהו משמעות לא תאכלנו איסור הנאה נמי במשמע, ומאי דלא נפ"ל לרבי איסור הנאה מגופיה דקרא אחר האמת הוא משום דשאני הכא דאסמכי' קרא אלאו דל"ת דם למגמר מיניה דלא ליתסר בהנאה כדם, ואפי' רבי אבהו מודה בהכי דאינו אלא לאכילה כיון דהוקש לדם, וכן כתב הריטב"א בחי' לחולין ע"ז דרבי יעו"ש, אבל אי הו"א דחלב אסור משום אמ"ה ע"כ הו"א דלא תאכלנו לאיסור הנאה הוא, כיון דלאכילה לא צריך קרא דבלאו הכי אסור, ואף דאסמכיה קרא לדם ע"כ היינו אומרים דלאו להכי אסמכיה אלא עיקר הלאו לאיסור הנאה הוא דאתא, ואף דיליף רבי איסור הנאה מקרא דלא יהיה קדש לאו ג"ש הוא אלא סמך כל דהו, דמה ענין עם קדוש אצל לא יהיה קדש, וכמ"ש הריטב"א בחי' שם דאינו אלא סמך כל דהו, לומר דקרא דלא תאכלנו אחד איסור אכילה ואחד איסור הנאה ולא אסמכיה קרא לדם למשרי בהנאה, ואי הוה לן איסור אכילה מטעם אמ"ה אין לנו סמך גדול מזה כדי שנאמר דלא אסמכיה קרא למשרי הנאה: וכ"כ י"ל לדרשת ר"א מנבילה, דדריש הכי אמרה תורה כשתמכרנה לא תבשלנה ותמכרנה לאו דרשה גמורה אלא סמך בעלמא, כי היכי דנוכל לומר דלא תאכלנו דכתיב גבי דם איסור הנאה הוא. וכ"כ לר"ל דיליף לה מבשל מבושל דק"פ אינו אלא סמך בעלמא, דכפל בשל מבושל הא דרשינן ליה בפרק כל שעה (דמ"א ע"א) לשאר דרשות יע"ש, ואילו הו"א דחלב אסור משום אמ"ה לא היינו צריכים להני סמוכות, דע"כ היינו אומרים דאף דכתיב גבי דם ל"ת לאיסור הנאה הוא דלאיסור אכילה לא איצטריך. וכמו כן י"ל לסברת איסי בן יהודה לפי מ"ש התוספות (חולין דקט"ז ע"א) ד"ה מה להלן וכו' וז"ל, אע"ג דאיכא למילף איסור הנאה בק"ו כדלעיל, קא סבר אין ג"ש למחצה ויליף מינה אף היתר הנאה, וההוא דלעיל סבר דאהני ג"ש ואהני ק"ו, א"נ משום דבההיא קרא דטרפה מיירי נמי בקדשים שיצאו חוץ למחיצתן דאסירי אף בהנאה, וגלי לן ק"ו דילפינן מנייהו עכ"ל, וא"כ לפי"ז אילו הו"א דחלב בלאו הכי היה אסור משום אמ"ה, ע"כ בלא גלוייא דק"ו היינו אומרים דעיקר הג"ש הוא ללמוד מקדשים שיצאו ממחציתן לאסור בהנאה, דאי לאיסור אכילה לא איצטריך. באופן דכל אלו הדרשות דנראה דאיכא קרא לאסור אכילה למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה, אינו אלא אחר האמת דאיכא קרא להתיר חלב, אבל אי לאו קרא אין ללמוד מהתם היתר החלב, דכולהו קראי י"ל דאתו לענין איסור הנאה כדדחי הש"ס:

אות ב ס"ק ה

ואולם איכא למידק דמאי דוחקיה דתלמודא לדחות ראיה זאת דבב"ח באופן זה דאיצטריך לאיסור הנאה, בהיות דבלא"ה איכא למידחי דאיצטריך קרא לאסור בשר בחלב אפי' באכילה, ונ"מ לאוכל חצי זית בשר וחצי זית חלב מבשר וחלב שנתבשלו כאחת, דהשתא דחדית לן קרא איסור זה דבב"ח עבר על לאו ולוקה, כדאמרינן בפרק כל הבשר (דק"ח ע"ב) דבין לרב ובין ללוי לוקה על אכילתה יע"ש, ובכה"ג אילו היה משום איסור אמ"ה דחלב לא היה לוקה, דאפי' לר"י [יומא עג, ב] דאסר חצי שיעור מן התורה מ"מ אינו אלא איסורא בעלמא ומלקא לא לקי, ועל אכילת חצי זית החלב לא לקי משום אמ"ה:

ועוד מצינן לדחות דאצטריך קרא לאסור בשר בחלב ונ"מ דלוקין על אכילתו שלא כדרך הנאתם, וכדאמר אביי בפרק כל שעה [כד, ב] גבי הכל מודים בכלאי הכרם שלוקין עליהם שלא כדרך הנאתם, דפריך ליה התם מההיא דאיסי בן יהודה, ומשני אביי דה"ה בב"ח דלוקין שלא כדרך הנאתן כיון דלא כתיב אכילה, דאף דילפי' לה מג"ש דטריפה דכתיב ביה אכילה, להכי לא כתב אכילה בגופו לומר שלוקין עליו אפילו שלא כדרך הנאתן, וכן פסק הר"ם בפ' י"ד מהל' מאכ"א דין י' וי"א וכתב, שאם ערב דבר מר בתוך קדרה של בשר וחלב ואכלו חייב, ואם היינו אומרים דאיסורו משום אמ"ה בכה"ג לא היה חייב דכל האיסורים אין לוקין אלא כדרך הנאתן. ולזה י"ל דהש"ס לא דחי בכה"ג משום דבעי למדחי דחיה כוללת לכ"ע, משא"כ הא דשלא כדרך הנאתן, דע"כ הא דאביי אינו אלא או לר"י דג' לא תבשל כתיבי דאפילו איסור אכילה אפקיה בלשון בשול ולא כתיב ביה אכילה, או לאיסי ב"י דיליף מג"ש דלהכי לא כתב אכילה בגופו לומר שלוקין עליו של"כ הנאתן, אבל לרבי דמפיק לה מקרא דלא תאכלו דגבי דם, כיון דכתיב ביה לשון אכילה הוי כשאר איסורין דכתיב בהו לשון אכילה ואין לוקין עליהם שלא כדרך הנאתן, וכן לרב אשי דנפ"ל מקרא דלא תאכל כל תועבה דכתיב בגופיה לשון אכילה אף בב"ח אין לוקין שלכ"ה:

אות ב ס"ק ו

וראיתי בשיטה לבכורות למהר"ש גורמיזאן זלה"ה כ"י, שכתב בשמעתין וז"ל, וקצת קשה דלפי האמת דיליף מקראי דשרי, אכתי איכא למימר דהתם בשחוטה דליכא משום אבר מן החי, וכן כי קא יליף מדאסר רחמנא בשר בחלב איכא לאקשויי דלמא בתר שחיטה דשרי משום אבר מ"ה עכ"ל. ונוראות נפלאתי איך כתב כן, דהא קי"ל דהמבשל בחלב מתה או שחוטה אין איסורו מדאורייתא אלא מדרבנן, וכמו שמתבאר בי"ד בריש

סימן צ' בדין כחל וכן בסימן פ"ז ס"ו בחלב מתה יע"ש, ואמרי' בפ' כל הבשר (דף קי"ג ע"ב) דיליף לה שמואל מקרא דבחלב אמו ולא בחלב שחוטה, וא"כ איך אפשר לומר דעיקר איסור בב"ח הוא לחלב שחוטה כיון דכתיב בפירוש בחלב אמו. וגדולה מזו נראה לע"ד דאפי' בן פקועה דקי"ל [חולין עה, ב] דאפי' הפריס ע"ג קרקע ונתגדל מן התורה אינו צריך שחיטה דניתר בשחיטת אמו, ונראה דאין בו משום אבר מן החי מן התורה כיון דמדאורייתא כשחוט דמי, דה"ה בחלב בן פקועה אין בו דין בשר בחלב מן התורה דכחלב שחוטה דמי, ואף דלכאורה לא מצאתי דבר זה מפורש, מ"מ נראה פשוט דהכי הוי דמן התורה כשחוט דמי לכל מילי. ומשמעתין יש ראיה דאם איתא דבחלב בן פקועה כיון שהוא חי איכא משום בשר בחלב, מאי ראיה איכא מבשר בחלב הא יש לדחות דאצטריך, דנ"מ לחלב בן פקועה דמשום אבר מן החי ליכא ומשום בב"ח איכא, ועי' בש"ך סי' י"ג ס"ק ג' ודו"ק. ואולם חקירת הרב קיימת בהני קראי דמייתי הש"ס [מכלתין ו, ב] מדכתיב ודי חלב עזים ומדכתיב ואת עשרת חריצי החלב, דיש לדחות דהתם מיירי בחלב שחוטה, ובפרט דאפשר בחלב בן פקועה דלא שייך דין אבר מן החי ומש"ה מותר: עוד כתב הרב הנזכר שם וז"ל, וכן איכא לאקשויי דלמא התם משום בשר קאמר דבשר וודאי שרי, ומיהו הא וודאי טעות דאם חלב לחודיה אסור פשיטא דאסור כשנתבשל עם החלב עכ"ל. ולדידי החקירה במקומה עומדת די"ל דאיסור בשר בחלב משום בשר קאמר, דהא לדעת רוב הפוסקים ס"ל דאפי' למ"ד מין במינו בטיל [מנחות כב, א] אמרי' דבבשר וחלב חתיכה עצמה נעשית נבילה משא"כ בשאר איסורים, וכמו שמתבאר מדברי הר"ם בפ"ט מהל' מאכ"א [ה"ח] וכדברי ה"ה שם וכמו שמתבאר בי"ד סי' צ"ב יעו"ש, וכיון דבשאר איסורים לא אמרי' חתיכה עצמה נעשית נבילה א"כ באיסור אמ"ה נמי דינא הכי, ואילו לא חדית לן קרא דין איסור בישול בשר בחלב דנאסר עירוב בשר בחלב, אילו נפל חלב בחתיכת בשר דאין בה ס' כנגד החלב ואח"כ נתערב באחרות, לא בעינן ס' כנגד החתיכה כולה אלא כנגד החלב בלבד, אבל השתא דאסר לן רחמנא עירוב בשר בחלב חתיכה עצמה נעשית נבילה ובעינן ס' כנגד כל החתיכה. עוד אמרינן בשמעתין [מכלתין ו, ב], אלא מדגלי רחמנא בפסולי המוקדשין תזבח ולא גיזה בשר ולא חלב, ודחי דהתם לאסור אפי' בהנאה, וגם פה יל"ע דאמאי לא דחי הש"ס לומר דאצטריך בשר ולא חלב לאסור אפי' חלב שחוטה, ופשטיה דקרא הכי הוי דקאמר קרא תזבח ואכלת בשר, כלומר אחר זביחה לא תאכל ממנו אלא הבשר אבל חלב לא: שוב ראיתי להתוס' בפ"ג דבכורות (דף כ"ה ע"ב) בד"ה שער בכור וכו' דכתבו באמצע הדיבור וז"ל, וחלב נמי לא אסרינן מדכתיב בשר אלא מחיים ולא לאחר שחיטה, כמו למאן דדריש

לעיל אין לך בהם היתר אכילה אלא משעת זביחה ואילך, ועוד דשרי לכ"ע מדבעי למילף היתר חלב בפ"ק מדאסר רחמנא חלב של פסולי המוקדשין, ולא קאמר דאצטריך משום ההוא דלאחר שחיטה עכ"ל. הרי דפשיטא להו להתוס' דאיסור זה דגיזה וחלב דפסולי המוקדשין אינו אלא מחיים ולמדו כן מסוגיין, דאפי' למאן דדריש תזבח ולא גיזה בשר ולא חלב אינו אלא מחיים אבל לאחר שחיטה לכ"ע מותר. ולע"ד כן מפורש בספרי בפ' ראה [יב, טו] דאמרי' התם הכי, תזבח ואכלת ולא גיזה בשר ולא חלב, יכול יהיו אסורים לאחר זביחה ת"ל כברכת ה' אלהיך אשר נתן לך ע"כ, דנראה דהכוונה פשוטה לומר דכיון דאסר הכתוב גיזה וחלב יכול יהיו אסורים גיזה וחלב אפי' אחר שחיטה, ת"ל אשר נתן לך לומר שלך יהיה הגיזה והחלב אחר שחיטה ולא אסרתי לך אלא מחיים, וכן כתב מהר"א נחום ז"ל בביאורו על הספרי כ"י ופשוט הוא, ומהתימה על התוס' איך לא הזכירו הספרי הנזכר:

אות ב ס"ק ז

וראיתי להרב בצלאל בכ"י שהביא משם תוס' חיצוניות וז"ל, וחלב בהמה טהורה מנ"ל, וא"ת אמאי לא ילפי' מדכתיב גבי אברהם ויקח חמאה וחלב ובן הבקר וגו', ובודאי לא האכילם איסור דאברהם אבינו קיים כל התורה כולה, ואומר ר"י מפרי"ש דהיה סבור שהם בני נח ולא נצטוו ע"כ כי אין זה משבע מצות שקבלו עליהם, ואף בירושלמי משמע דאכלו בשר וחלב, דקאמר שא"ל הקב"ה כשבקשו שיתן להם התורה אין אתם ראוים לקבלה, שמיד שתינוק בא מבית הספר מביאין לו חלב ואוכל מביאין לו בשר ונוטל ידיו, אבל אתם אכלתם בשר וחלב כדכתיב ויקח חמאה וחלב עכ"ל: ויש להקשות דהתינח למ"ד דדם נעכר ונעשה חלב [מכלתין ו, ב], וחידוש היתר חלב בהמה טהורה היא משום איסור דם דמעיקרא הוה דם, דהא קי"ל כרבנן דבני נח מותרין בדם מן החי כדאמרינן בפרק ד' מיתות (דף נ"ט ע"א), דלרבי חנינא בן נח מוזהר על דם מן החי אבל לרבנן אינו מוזהר על דם מן החי, אבל לטעם הב' דהחידוש הוא משום אבר מן החי אכתי קשה אמאי לא הביאו מדכתיב גבי אברהם, דהא אפי' היה סבור שהם בני נח אם איתא דחלב יש בו משום אבר מן החי הא בן נח מצווה על אבר מן החי, ובכלל ז' מצות בני נח היא כדאמרינן בפרק ד' מיתות [שם], ואיך אפשר שנתן אברהם אבינו להם חלב ועבר על לפני עור לא תתן מכשול. ואין לומר דבני נח לא נצטוו אלא על אבר מן החי אבל על בשר מן החי שאינו אבר לא נצטוו, דהא קי"ל כר"י [חולין קב, ב] דאזהרת בשר מן החי הוא מקרא דובשר בשדה טרפה ובני נח לא נצטוו על הטריפה, דא"כ לא נצטוו על החלב, דאם יש מציאות לאסור את החלב משום שבא מן החי אינו אלא משום בשר כיון שאינו

אבר, דהא ליתא דבהדיא כתב הרמב"ם ז"ל בפ"ט מהל' מלכים דין י"א אחד האבר או הבשר הפורש מן הבהמה או מן החיה אסור לבני נח יעו"ש, ואף דמרן הכ"מ שם הק' על הרמב"ם דהא קי"ל כר"י דאינו חייב על בשר מן החי אלא משום טריפה והניח הדבר בצ"ע, מ"מ הלח"מ שם ישב הענין והביא ברייתא מפורשת דרבי הושעיא בפרק העור והרוטב (דקכ"א ע"ב) כדברי הרמב"ם, דגם בבשר מן החי הבן נח חייב יעו"ש:

ואולי דכוונת התוס' היא לומר דמאי דלא יליף הש"ס מהאי קרא הוא משום דכל הילפותות דמייתי הש"ס הם ראיה לב' הטעמים, הן לטעם דם והן לטעם אבר מן החי לכולי עלמא, אבל מקרא דאברהם ליכא ילפותא אלא לטעם דאבר מן החי לכו"ע, אבל לטעם דדם ליכא ילפותא כי אם דווקא לר' חנינא, אבל לרבנן דקי"ל כותייהו כמ"ש הרמב"ם בפ"ט מהל' מלכים [ה"י] דאין ב"נ מוזהר על דם מן החי ליכא ראיה, די"ל דכיון דהוא סבור דבני נח הם דאינם מוזהרים נתן להם. אלא דזה דוחק דע"כ מאי דמהדר הש"ס בהיתר החלב העיקר משום אבר מן החי הוא, דלטעמא דדם נעכר אין אנו צריכין קרא להתירו, שהרי סברא זאת דדם נעכר ונעשה חלב סברת ר"מ היא, ואמרי' בפ"ק דנדה (ד"ט ע"א) אמר ר' אלעאי מ"ט דר"מ דכתיב מי יתן טהור מטמא לא אחד, וכתב רש"י וז"ל, מ"ט דר"מ כלומר מנ"ל לר"מ דדם נעכר ונעשה חלב טהור מטמא חלב מדם עכ"ל. וכיון דעיקר סברת ר"מ מהאי קרא הוא, מגופיה דהאי קרא עצמו נלמד דחלב מותר דהא קרי ליה טהור לגבי דם אלמא דאינו בסוג דם ומותר, דאם איתא דבאיסורו עומד לא שייך לומר טהור מטמא. אלא דיש לדחות דטהור מטמא קאמר קרא, ואפשר דלא חדית לן קרא כי אם לענין טומאה וטהרה, דמעיקרא היה דם טמא דנדה באשה ונעכר ונעשה דם טהור בהיותו חלב, ולענין איסור והיתר לא משתעי קרא, דקרא בחלב אשה קא משתעי דשייך ביה טומאה וטהרה וטהור מטמא מקרי, אלא דחלב דבהמה ג"כ ילפינן מחלב אשה דדם נעכר ונעשה חלב, אבל עיקר קרא הוא על חלב אשה לומר דנהפך מדם טומאה לדם טוהר, וא"כ אין ללמוד היתר מהאי קרא כיון דלא כתיב מי יתן מותר מאיסור וכו'.:

והנה בפ"ג דבכורות (דף כ' ע"ב) אמרי' דפליגי ר"י ור"ע אי חלב פוטר מן הבכורה, ואמרי' דטעמא דמ"ד דחלב אינו פוטר הוא משום דהא איכא מעוטא דחולבות אע"פ שאינן יולדות יעו"ש, דנמצא דבבהמה איכא מעוטא דחולבות אפי' לא ילדו. וצריך לידע לר"מ דאמר דדם נעכר ונעשה חלב אם הוא דוקא בחלב בהמה שילדה דומיא דאשה, דכיון דמאשה יליף לא מצינו אשה חולבת אע"פ שלא ילדה, ואם כן ה"ה בבהמה אינה אלא בחלב יולדת, אבל בחלב בהמה שלא ילדה כלל לא אמרינן דדם נעכר ונעשה חלב,

דבכה"ג שלא ילדה מנ"ל לומר הכי. וכן נראה מדקדוק דברי רש"י בשמעתין שכתב וז"ל, דם נדות נעכר מחמת הלידה ונעשה חלב, דנראה דמחמת הלידה הוא דוקא דהדם נעשה חלב. ומסתברא דל"ש דכיון דחדית לן קרא דחלב יולדת הוא מן הדם, אין סברא לחלק בין חלב לחלב וע"כ כל מין חלב מן הדם הוא. וע"כ צ"ל הכי דאל"כ מאי מייתי הש"ס מכל הני קראי להתיר חלב אפי' לר"מ, מכיון דיש לדחות דכל הני מיירי בחלב דבהמה שלא ילדה דליכא משום איסור דם. ואולם לא תעזוב נפשי לשאו"ל, דמנ"ל בגמרא דלר"מ דיליף מקרא דמי יתן טהור מטמא לחלב אשה דה"ה דס"ל הכי בבהמה, דלמא ל"ק ר"מ כי אם באשה דרגילה לראות דם נדה, ועינינו הרואות דכל ימי היניקה אין לה דם נדה וקרא באשה כתיב, אבל בבהמה דלא שייך זה מנ"ל, כיון דמצינו מעוטא דבהמות דחולבות אף ע"פ שאינן יולדות:

אות ג

וביצת עוף טהור אע"ג דאתי מחי רחמנא שרייה מדגלי רחמנא גבי טמאה דאסירא וכו', והכי כתב בהל' גדולות וכו'. כ"כ בה"ג בהל' גיד הנשה דקל"ה סע"א יע"ש. וראיתי להתוס' בפ"ג דחולין (דס"ד ע"א) בד"ה שאם רקמה וכו' שכתבו וז"ל, וכה"ג משמע בפרק גיד הנשה דקרא דבת היענה לא איצטריך לגופיה אלא למידק מיניה הא דעוף טהור שרייא, דסד"א דאסירא משום דלא אשכח מידי דאתא מחי ושרייא עכ"ל. ואני לעצמי בקשתי בכל פרק גיד הנשה שהזכירו התוס' ולא מצאתי רמז מזה ואפשר דט"ס יש בדבריהם, וכצ"ל ובעל הלכות גדולות בהל' גיד הנשה דקרא דבת היענה וכו'. ומתוך דברי רבינו הרמב"ן מבואר דמסכים לס' בה"ג, דהא דביצת עוף טהור שרי הוא מדגלי רחמנא גבי טמאה דאסורה:

וצריך ליתן טעם למה לא ניחא להו כמ"ש התוס' שם בדבור הנזכר, וכ"כ הרא"ש בשמעתין [בכורות פ"א סי' ה'] וכ"כ הרשב"א והריטב"א והר"ן בחדושי' לחולין בדף ס"ד גבי הא שאם רקמה ואכלה, דכולהו פה אחד דהיתר ביצת עוף טהור נפקא לן מדדרשינן בחולין (דק"מ ע"א) גבי שילוח הקן תקח לך ולא לכלבך דממעטינן מיניה עוף טהור רובץ על ביצי עוף טמא, ואם איתא דאפי' ביצי עוף טהור אסורים א"כ אי אפשר לדרוש הכי גבי ביצים דמ"ל ביצים טהורים ומ"ל ביצים טמאים. דאין לומר דעיקר דרשת תקח לך ולא לכלבך הוא על האפרוחים ולמעוטי אפרוחים דהם עצמם טריפות, אבל ביצים טמאים לא בא למעט כיון דאפי' דעוף טהור אסורים, אלא דהשתא דגלי קרא דביצת טמאה אסורה דש"מ דביצת עוף טהור מותר, אמרי' בגמרא דה"ה דממעטינן רובץ על ביצי עוף טמא, אבל בלאו גילויי דקרא לא היינו ממעטים ביצי עוף טמא, דהא ליתא

דאיך אפשר לומר דקרא דואת הבנים תקח לך קאי על האפרוחים דוקא, כיון דהוקשו ביצים לאפרוחים לכל דבר, וכדאמרי' במתני' התם (דף ק"מ ע"ב), היו שם ביצים מוזרות פטור מלשלח שנאמר והאם רובצת על האפרוחים או על הביצים, מה אפרוחים בני קיימא אף ביצים בני קיימא וכו', ועיין במ"ש שם בגמרא (דף קמ"א ע"א), א"כ נכתוב קרא והאם רובצת עליהם מאי והאם רובצת על האפרוחים או על הביצים, לאקשויי אפרוחים לביצים וביצים לאפרוחים, וא"כ איך אפשר לומר שימעט הכתוב אפרוחים האסורים באכילה ולא ימעט ביצים:

וי"ל דאי לאו גלויא דקרא דאסור ביצת טמאה והיינו אומרים דביצי עוף טהור נמי אסורים, הו"א דע"כ קרא דתקח לך אינו למעט ביצים ואפרוחים שאינם ראויים לאכילה, דהא אפרוחים דומיא דביצים הוה ולא דרשינן לך הראויים לך לאכילה, אלא הו"א דהדרשא הוא לך הראויים לך להנאתך דהיינו שיהיו מותרים בהנאה, אבל ביצים או אפרוחים האסורים בהנאה פטור מלשלח. ואע"ג דבעלמא דרשי' קרא דלכם או לך הראוי לכם בכל דרכי הנאתו אפי' באכילה, וכדאמרינן בפ' לולב הגזול (דף ל"ה ע"א) גבי אתרוג של ערלה לפי שאין בה היתר אכילה, מ"מ כבר כתבו התוס' שם ד"ה לפי וכו' וז"ל, ואע"ג דגבי תרומה טמאה דרשינן בפ' ב"מ [שבת כד, א], לך שלך תהא להסיקה תחת תבשילך, כיון דנטמאת ואסרה הכתוב שייך לדרוש לך דידיה לגבי שאר הנאות, כמו לכם דלולב דלא שייך ביה אכילה עכ"ל, וא"כ ה"ה הכא דכיון דסתם ביצי עוף טהור אסורים באכילה משום אמ"ה, שייך לדרוש לך דקרא לגבי שאר הנאות ולא לאכילה, ובכן ע"כ ה"ה אפרוחים באופן דהו"א דלא בא הכתוב למעט אלא ביצים ואפרוחים האסורים בהנאה:

ונפקא מינה למאי דאמרי' התם בר"פ שילוח הקן [קלח, ב] נוהג בחולין ולא במוקדשין, ואמרי' בגמ' אמאי לא, דאמר קרא שלח תשלח את האם דמי שאתה מצווה לשלחו יצא זה שאי אתה מצווה לשלחו וכו', וכתבו התוס' שם ד"ה יצא וכו' וז"ל, ופי' בקונטרס מתקח לך לא מצי לאתויי דהא ביצי תורים לא מועלים ולא נהנין, ואע"ג דבקדשי ב"ה מועלים מתני' איירי בקדשי מזבח לכ"ע, ול"פ בסמוך אלא בקדשי ב"ה, ולהכי לא מצי ממעט מתקח לך ע"כ. וכ"כ הרשב"א והריטב"א והר"ן בחי' שם וז"ל, ואיכא דקא קשיא ליה ותיפוק ליה מתקח לך וכו', ויש מתרצים דכי איצטריך קרא לקדשי מזבח שאין מועלין בהם ומדרבנן בלחוד הוא דאסירי ביציהם, אבל בשל בדק הבית שמועלין בהם לא צריך קרא עכ"ל, וא"כ היינו אומרים דקרא דתקח לך בא למעט מוקדשים דאסורים בהנאה, דאם הקדיש תרנגולתו לבדק הבית ומרדו כדמוקי שמואל ור"י התם מתני',

דס"ל דאפי' קדשי בדק הבית לא פקע קדושתייהו ופטורים משילוח, והו"א דעיקר קרא דתקח לך אתא למעט קדשי ב"ה דאסורים בהנאה, וחדית לן קרא דאפי' קדשי ב"ה לא פקע קדושתייהו, דאילו מקרא דשלח תשלח את האם דדרשי' פרט לזו שאי אתה מצווה לשלחו, הו"א דדוקא בקדשי מזבח משתעי קרא דכיון דקדשי קדושת הגוף לא פקעה קדושתייהו מינייהו, אבל בקדשי ב"ה דקדושת דמים בעלמא הוא פקעה קדושתייהו וחייבים בשילוח, לזה איצטריך קרא דתקח לך למעט איסורי הנאה, וע"כ הוא למעט קדשי ב"ה הוא דשייך לומר דהביצים אסורים בהנאה מן התורה, משא"כ בקדשי מזבח. כל זה היינו יכולים לומר אי לאו דגלי קרא בביצת טמאה דביצי עוף טהור מותרים, אבל השתא דגלי קרא דמותרים דרשינן קרא דתקח לך כפשטה, למעט אפי' ביצים ואפרוחים שאינם ראויים לאכילה, ומש"ה אין ללמוד מהאי קרא לענין קדשי ב"ה, משו"ה פליגי בסברא זאת דלרב ולר"ל ס"ל דקדשי ב"ה פקע קדושתייהו, ולר"י ולשמואל לא פקע כיון דליכא שום ילפותא דקרא: ועוד י"ל דנ"מ למי שאסר על עצמו בקונם הנאה מן עוף פלוני היא וכל היוצא ממנה, דבכה"ג אם מצא קן ממין עוף זה דאסור עליו בהנאה אתא קרא דתקח לך למעט דפטור משלוח, כיון דהביצים או האפרוחים דהאם רובצת עליהם אסורים עליו בהנאה ולא קרינן בהו לך להנאתך. ואף על גב דאי בעי מתשיל על נדריה וחזי ליה, לא אמרינן הכי, דומה למ"ש הרשב"א בתשובה ח"א סי' תשמ"ז [וח"ד סי' ר"ב], דמי שאסר הנאת לולבו עליו אינו יוצא ביום ראשון דבעינן לכם הראוי לכם, אף דאיכא למימר הואיל ובעי מתשיל יעו"ש. וגדולה מזו איבעיא לן התם (דף ק"מ ע"ב) הושיט ידו לקן ושחט מיעוט סימנין מהו, מי אמרינן כיון דאילו בעי שביק להו מטרפי בעינן לך ולא לכלבך, או דלמא כיון דבידו למיגמר שחיטה תקח לך קרינן ביה וחייב בשילוח, וסלקא בתיקו, הרי שאפי' בדבר זה שהוא בידו ממש למיגמר שחיטה עכ"ז מבעיא לן, כיון דהשתא מיהא כל זמן שלא גמר בהם סימנים פטור מלשלח, וכ"ש במודר הנאה דאינו כ"כ בידו לאתשולי עד שימצא פתח לנדרו ועד שימצא ג' שיתירו לו, ואינו בידו ממש כענין גמר שחיטה שאינו צריך סיוע אחרים והכל הוא בידו. ועוד דמשכחת לה בנדר שנדר על דעת רבים דקי"ל שאין לו הפרה וא"כ לא שייך לומר הואיל ובעי מתשיל:

אות ד ס"ק א

ומה שהקשה רבינו לס' בה"ג דא"כ גבי חלב אמאי איצטריך קרא להתיר ותירץ, כן הקשה הב"ח בסי' פ"א. והכנה"ג שם בהגה"ט אות י"ז הביא קושיא זאת מהב"ח ותירץ הוא ז"ל כתירוץ רבינו. ועוד תירץ וז"ל, אי נמי י"ל דהו"א דאף על גב דאי הוה אסור

היוצא מן הטהור מיניה הוה ילפינן הטמאים מכ"ש, מ"מ צריכין לקרא דגמל לרבנן ואת הגמל לר"ש לאסרם ג"כ משום טומאה עכ"ל. ואני שמעתי ולא אבין תי' זה, דהא בגמ' הקשה [ו, ב] דלמה לן קרא לרבנן ולר"ש מ"ש מהא דתניא הטמאים לאסור צירן וכו', ומשני הואיל ובהמה טהורה חידוש הוא וכו', וא"כ אי ליכא חידוש זה בבהמה טהורה אין אנו צריכין קרא לאוסרם משום טומאה, דמקרא דהטמאים נפקא, מידי דהוה לאיסור צירן וכו', ע"כ צ"ל דמדאיצטריך קרא לאסור חלב ש"מ דלהתיר חלב טהורה אתא ולא לגופיה, וכ"כ בתי' הג' שכתב הרב שם יש לדחות על ד"ז כמבואר:

אות ד ס"ק ב

והנה התוס' בפרק אלו טרפות (דס"ד ע"א) בד"ה שאם ריקמה וכו' הנז"ל, העלו שם דביצת השרץ דוקא ריקמה אסירא ואי לא ריקמה שריא, מטעם חידוש דליכא מידי דאתי מחי ושרייה רחמנא, כמו דעוף טהור, שבעופות הוא דכתב קרא בת היענה ולא בשרץ, דעוף מעוף ילפינן ולא ביצת שרץ מעוף אלו תוכן דבריהם יע"ש. והר"ן בחידושיו הביא דברי התוספות הנזכר וכתב וז"ל, ולא נהיר דמכיון דגלי לן קרא דביצת עוף טמא אסירא ממילא ידעינן דאיסור אבר מן החי הוא דשרא רחמנא גבי ביצה ולא איסור טומאה, והיינו טעמא דביצת טריפה דאסירא וביצת השרץ דכוותה עכ"ל. ויל"ע קצת בסברת הר"ן דנראה דס"ל דילפי' שרץ מעוף אף דהם ב' מינים, מההיא דאמרינן בפרק אע"פ (דף ס' ע"א) יכול יהא חלב מהלכי שתים טמא, ודין הוא ומה בהמה שהקלת במגעה החמרת בחלבה אדם שהחמרת במגעו אינו דין שנחמיר בחלבו, ת"ל הוא הוא טמא ואין חלב מהלכי שתים טמא אלא טהור ע"כ. דמשמע דדוקא משום דאיכא ק"ו לאסור חלב דמהלכי שתים איצטריך קרא להתיר, הא לאו הכי לא הוה צריך קרא להתיר דפשיטא דהיה מותר ממילא מטעם חידוש היתר החלב, דמבנין אב דחלב בהמה טמאה לא היינו לומדים, כיון דמהלכי שתים ובהמה טמאה ב' מינים הם ולא ילפינן זה מזה כמ"ש התוס' לגבי שרץ ועוף, אבל לפי סברת הר"ן דילפינן זה מזה בלאו ק"ו נמי איצטריך קרא להתיר כי היכי דלא נילף מבהמה טמאה מבנין אב, וי"ל דלפי מה שהעלה הר"ן שם בהלכות כדעת הרמב"ם פ"ב מהל' מאכ"א ה"ג דס"ל דבבשר אדם איכא איסור לאו הבא מכלל עשה ולא לאו גמור א"ש, די"ל דדוקא גבי שרץ ועוף דשניהם שוים דאיכא לאו בהם ילפינן זה מזה, משא"כ גבי חלב מהלכי שתים דמעיקרא איסור בשר אדם אינו כאיסור בשר בהמה דאיכא לאו ואינו אלא עשה, ואיכא למימר דמטעם חידוש התירה תורה נמי איסור עשה ולא אסר אלא באיסור לאו וזה פשוט: ואדרבה נראה דלסברת התוס' קשה מהכא, דאף דלא ילפינן ביצת שרץ מבנין אב דביצת עוף טמא כיון דלאו

שניהם מין אחד, מ"מ נילף מק"ו ומה עוף טמא שהקלת במגעו החמרת בביצתה, שרץ שהחמרת במגעו אינו דין שתחמיר בביצתה, דומיא דהתם, דאי לאו קרא דהתיר חלב מהלכי שתים היינו אוסרים אותו מק"ו דחלב בהמה טמאה אף דהם ב' מינים, ובשרץ נמי יש לדון ק"ו כי האי. ואולי דס"ל להתוס' דעיקר הק"ו דעביד הש"ס התם מטעם מאדם החמרת במגעו, לאו מאדם בלבד הוא אלא דהחלב נמי אשר אנו דנין בה היא עצמה מטמאה במגע, דחלב הנדה נמי מטמאה במגע וכמ"ש הרמב"ם [פ"א מה' משכב ומושב הט"ז], משא"כ בבהמה, ומשו"ה הוא ק"ו אלים, אבל גבי ביצת השרץ דאף דהיא עצמה מטמא במגע, מ"מ הביצה שלה כל זמן שלא ריקמה אינו מטמא במגע כמ"ש התוס' שם, וא"כ לאו קל וחומר אלים הוא לאסור כקל וחומר דחלב מהלכי שתים:

אות ד ס"ק ג

ודע דבענין איסור בשר אדם איכא ג' סברות, דלדעת הרמב"ם [פ"ב מה' מאכ"א ה"ג] ודעמיה איכא איסור עשה, ולדעת רבינו הרמב"ן והרשב"א ליכא אפילו איסור עשה, ולדעת הרא"ה והריטב"א הביא בספר אסיפת זקנים בפרק אע"פ [כתובות ס, א] בסוגיא הנזכרת לאו נמי איכא יעו"ש. ויל"ע לסברת הרא"ה והריטב"א דא"כ מאי קשיא להו לש"ס בשמעתין, דבין לרבנן ובין לר"ש אמאי איצטריך קרא לאסור חלב טמאה דתיפוק ליה מדתניא הטמאים לאסור צירן וכו', ונדחק הש"ס לתרץ זה מטעם דחדוש, תיפוק ליה דאיצטריך קרא לאסור כי היכי דלא נילף היתר חלב בהמה טמאה מקל וחומר דחלב מהלכי שתים, ומה אדם דבשרו אסור והאוכלו עובר על לאו והחמרת במגעו הקלת בחלבו, בהמה שהקלת במגעו אינו דין להקל בחלבו, וכיון דאיכא ק"ו להתיר אף דאיכא קרא דהטמאים לאסור צירן הו"א דחלב שאני כדין חלב מהלכי שתים, ע"כ איצטריך קרא אחרינא לאסור החלב:

עוד יל"ע לדעת הרא"ה והריטב"א דס"ל דבשר אדם אסור מן התורה, מההיא דאמרינן בירושלמי בנדה בפרק המפלת הלכה ב', עלה דתנן במתני' התם דלר"מ המפלת כמין בהמה חיה ועוף הוי ולד, ר' חגי א"ר חנינא חברין דרבנן מקשין לה על ר"מ, הפילה דמות עורב עומד בראש הדקל ואומר לו בא וחלוץ או יבם, אמר ליה רבי מנא עד דאת מקשי לה על דר"מ, קשיתא על דרבנן דמר רבי יסא בשם ר"י, כולו אדם ופניו בהמה אינו ולד, כולו בהמה ופניו אדם ולד הוא, כולו אדם ופניו בהמה עומד וקורא בתורה ואומרים לו בא לשחטך וכו' ע"כ. והכוונה פשוטה דפריך ליה ר' מנא דאמאי לא מקשה כי האי גוונא אפי' לרבנן, דהא אמר ר' יוחנן דכ"ע מודו בכולו אדם ופניו בהמה דאינו ולד ואינה טמאה לידה אפילו לר"מ, ובכולו בהמה ופניו אדם אפי' רבנן מודו דטמאה

לידה דולד הוי, וא"כ איכא לאקשויי לכ"ע בכולו אדם ופניו בהמה עומד וקורא בתורה ואומרים לו בא לשחטך, וכן בהפכו. ואם איתא דבשר אדם אסור מן התורה איך קאמר הירושלמי בכולו אדם ופניו בהמה דאומרים לו בא לשחטך, כיון דקי"ל היוצא מן הטמא טמא, וזה שנולד מן האדם שהוא אסור כדין בהמה טמאה היוצא ממנו אף דפניו בהמה וחשיב כבהמה לגמרי מ"מ דינו כדין בשר אדם לאיסור אכילה. ובשלמא לדעת הרמב"ם דס"ל דאיסור בשר אדם אינו אלא איסור עשה לק"מ, לפי מ"ש ה"ה בפ"ב מהל' מאכ"א ליישב מה שהקשו עליו, דאם איתא דבשר אדם אסור מן התורה איך אפשר דחלב יהיה מותר, כיון דקי"ל היוצא מן הטמא טמא, דאין כלל זה אלא לטמאין בלאו, אבל באדם דאינו אלא בעשה לא נאמר כלל זה יע"ש, אבל לדעת הרא"ה והריטב"א קשה. וי"ל והוא פשוט דמאי דאמרינן בירושלמי עומד וקורא בתורה ואומרים לו בא לשחטך, לאו למימרא דמותר לישראל אם ישחטנו דפשיטא דלישראל אסור דהיוצא מן הטמא טמא, אלא תמיהת הש"ס היא לומר דאיך אפשר שיהיה מציאות זה בעולם שיעמוד לקרות בתורה כבן אדם ויהיה מותר לשוחטו כבהמה למכור לגוי זה אין הדעת סובלתו, ואמאי באופן זה דפניו כבהמה אינו ולד לענין טומאת לידה כיון שכל גופו כבן אדם ממש:

והפר"ח בסי' י"ג ס"ק י"ז הביא ראיה לומר, דאם מצא בבהמה דמות בהמה אע"פ שרגליה עוף דמותר באכילה מהירושלמי הנזכר, דמוכח מיניה דהכל תלוי בדמות יע"ש. ונראה פשוט דאין כוונת הרב להביא ראיה גמורה משם, דהא התם במין זה דכולו אדם ופניו בהמה וכן בהפכו מיירי כשנולד מן האדם, ומה ראיה הוא לדין הנמצא בבהמה, דאמרי' בגמ' [חולין סט, א] דהשוחט את הבהמה ומצא בה דמות יונה אסור, ואמרינן דה"ט משום דבעינן פרסה וליכא, וא"כ כיון דגזרת הכתוב דבעינן פרסה אפשר דאפי' מצא דמות בהמה ורגליה כרגלי עוף אסורה, דאף דהתם בירושלמי מוכח דהכל תלוי בדמות הוא לענין הנולד מן האדם, אבל לענין בהמה דאיכא מיעוטא דקרא מנ"ל. אלא עיקר ראייתו הוא דרך גלוי בעלמא, דהא איכא טעמא אחרינא בגמרא משום דבעינן בהמה בבהמה לאפוקי עוף, דלטעם זה ע"כ מצא דמות בהמה ורגליה כרגלי עוף מותר, כיון דקרינן ביה בהמה בבהמה, דהא מוכח בירושלמי דהכל תלוי בדמות דאם פניו בהמה דינו כבהמה, וכיון דלטעם זה ע"כ דמותר י"ל דה"ה לטעם דבעינן פרסה וליכא. והפרי תואר ז"ל שם סוף ס"ק ט"ו לפי הנראה דלא ראה הירושלמי במקומו, ודימה שהירושלמי מיירי בנולד מן הבהמה וע"ז הוצרך לדחות ראיית הפר"ח מטעם דהירושלמי אזיל לשיטתיה דעיקר הדרשה היא מבהמה בבהמה, אבל לדידן אי מסקינן דבעינן פרסה לא תלי רחמנא אלא בפרסה, ואה"נ אי הוה סבירא ליה להירושלמי הכי פשיטא דהוה אסור

בהמה אפילו בצורתה כל דרגליה כרגלי עופות עכ"ל, ואילו היה רואה דהירושלמי מיירי בנולד מן האדם לא היה לו לדחות דברי הפר"ח באופן זה, כי אם דיש לדחות דלמאי דמסקינן דבעינן פרסה אינו תלוי בצורה, ואין ללמוד מהירושלמי אלא לטעם דבהמה בבהמה בעינן, אבל לטעם דפרסה מנ"ל:

אות ד ס"ק ד

מתני' חמורה שלא בכרה וילדה ב' זכרים וכו'. הנה בגמ' [ט, א] אמרינן דמתני' דלא כרבי יוסי הגלילי דאמר אפשר לצמצם, ואביי דאמר הא דר"י הגלילי לא אמר אלא בבכור בהמה טהורה איתותב, ופריך הש"ס [ט, ב] ורבנן לימא קסברי רבנן מקצת רחם מקדיש דאי כוליה רחם מקדיש וכו' חציצה מיהא איכא, ומשני אמר רב מין במינו אינו חוצץ ע"כ. והתוס' [בד"ה אמר] והרא"ש [סי' י'] שם גרסי אמר רב אשי מין במינו אינו חוצץ. והתוס' הקשו מההיא דפרק בהמה המקשה [ע, א] דבעי כרכתו אחותו והוציאתו מהו ותירצו וז"ל, וי"ל דהכא במקצת הרחם פנוי איכא למימר טפי שמין במינו אינו חוצץ, אי נמי אחותו הויא חציצה טפי מאחיו עכ"ל. ולתירוץ האחד איכא למידק מההיא דאמרינן בזבחים (דף ק"י ע"א), עלה דמתני' המקריב קדשים ואימורים בחוץ חייב, ופריך אמאי הא איכא חציצה, ושני אמר שמואל בשהפכן, ור"י אמר אפי' תימא בשלא הפכן והא מני ר"ש היא וכו', רב אמר מין במינו אינו חוצץ ע"כ. הרי התם דלרב אמרינן מין במינו אינו חוצץ אף דבשלא היפך החלבים למטה, הבשר חוצץ לגמרי בין האימורים למערכה וליכא שום צד פנוי ועכ"ז אמרינן דאינו חוצץ. ונראה דעיקר סברת התוספות הוא התירוץ הב' דאחותו שאני, וכמו שנראה מדברי התוס' בשמעתין בד"ה זכר ונקבה וכו', וכן נראה מדברי התוס' לקמן (דף י"ז ע"ב) ד"ה זכר ונקבה וכו' יע"ש. ונראה דה"ט דדוקא בב' זכרים דשניהם קדשי בבכורה זה שיצא ראשון משו"ה חשיב מין במינו, אבל זכר ונקבה לא הוי מין במינו הואיל ולא קדיש בבכורה דזכר דבר מקדש הוא לא חייץ, וכ"כ התוס' חיצוניות הביא דבריהם גאון עוזנו הרב בצלאל כ"י, וכן מוכח מדברי הרא"ש בפסקיו [סי' י']. דבהכי ניחא ההיא דזבחים לפי תירוץ זה דהתם נמי אף דבקרבן זה אין הבשר ראוי להקרבה כי אם האימורים, מ"מ בקרבן עולה דכולה לגבוה סלקא הבשר נמי בר הקרבה היא ומשו"ה חשיב מין במינו:

הן אמת דלסברת שמואל דהתם דמוקי לה בשהפכן וכן לר"י דמוקי לה כר"ש עכצ"ל דס"ל מין במינו חוצץ, צריך להבין דמה יענו למאי דפריך הש"ס הכא לרבנן דאי כוליה רחם מקדש חציצה הוי. וי"ל דלדידהו דוקא הכא לא הוי חציצה כיון דאחיו בר מקדש בבכורה הוא, ובהאי לידה גופיה אי לאו דהקדים אחיו לצאת איהו גופיה היה ראוי

לצאת קודם ולמקדש בבכורה, משא"כ התם דבהאי קרבן גופיה הבשר לאו בר הקרבה הוא כלל, ובכה"ג לא חשיב כ"כ מין במינו אף דהבשר ראוי הוא בקרבן אחר להקרבה. ועוד י"ל דאינהו ס"ל דרבנן ס"ל דמקצת רחם מקדש ולא חיישינן לחציצה: והרמב"ם בפי"ט מהל' מעשה הקרבנות דין ה' פסק כרב בההיא דהמעלה בחוץ, וכתב מרן הכ"מ דפסק כרב לגבי שמואל באיסורי, ואע"ג דרבי יוחנן אמר הא מני ר"ש היא לא חייש ליה, משום דמוקי מתני' כיחידאה, וקרוב הדבר שאף הוא לא אמרה אלא לומר דאפשר לאוקמה מתני' הכי ולא לומר שתהא הלכה כיחידאה עכ"ל. ודוחק גדול הוא לומר הכי, דאדרבה מדדחיק נפשיה ר"י לאוקמי מתני' כי אם בהכי דסתמא קתני מתני', ולא מצי לאוקמי בשהפכן, וע"כ ס"ל דמין במינו נמי חוצץ. לכן נראה לע"ד דהרמב"ם פסק כרב לגבי דר"י מטעם דרב אשי דהוא בתרא ס"ל בשמעתין דמין במינו אינו חוצץ, דלא ס"ל לחלק כמו שחלקו התוס' דשאני התם דמקצת הרחם פנוי דאין טעם כלל בחילוק זה, דכיון דאמרינן דכוליה רחם בעינן מה לי מקצת פנוי או ליכא מקצת פנוי, וכן נראה שהתוס' עצמם עשו עיקר מתירוץ הב' דיש חילוק בין זכר לנקבה כאמור, ולא ס"ל לחלק כמו שחלקנו לומר דשאני התם דבהאי לידה עצמה היה ראוי למקדש בבכורה משא"כ בקרבן, ומשו"ה פסק כרב התם כיון דרב אשי דהוא בתראה ס"ל הכי. ובפרק ה' דיומא (דף נ"ח ע"א) קא מבעיא לן הניח מזרק בתוך מזרק וקבל בו את הדם מהו, מין במינו חוצץ או אינו חוצץ ומסיק דאינו חוצץ, וכן פסק הר"מ בפ"א מהל' פסולי המוקדשים דין כ"א, והתם נמי ה"ט משום דב' המזרקים ראוים לקבל הדם דשניהם כלי שרת נינהו. ובפרק לולב הגזול (דף ל"ז ע"ב) אמרינן אמר רבה לא לדוץ איניש לולבא בהושענא וכו', ורבא אמר מין במינו אינו חוצץ, וקי"ל כרבא כמ"ש הר"מ בפ"ז מהל' סוכה [הי"ב]. וכיון דבכל הני קי"ל דמין במינו אינו חוצץ משו"ה פסק הר"ם הכא כרב דלא כר"י ושמואל: והנה כתבו התוס' בשמעתין בד"ה זכר ונקבה וז"ל, וא"ת לר"י הגלילי דאמר אפשר לצמצם אם יצאו ב' בבת אחת אין הזכר קדוש לפי מה שפירשנו לעיל נקבה חוצצת, ועוד תנן לקמן [יז, ב] זכר ונקבה אין לכהן כלום, משמע דקאי איצאו ב' ראשיהם כאחת דרישא דנקבה מבטלת בכורת זכר שגם היא פטרה בכורת רחם, וא"כ סמוך מיעוט דבבת אחת למחצה דנקבות קודמות והוו להו זכרים קודמים מיעוטא, וי"ל כדפי' לעיל דבספק מועט החמירו להפריש טלה לעצמו עכ"ל. ויל"ע בדבריהם דאמאי נקטו קושיתם הראשונה דמטעם חציצה אליבא דר"י הגלילי דוקא, כיון דמתניתין אחר דאתותב אביי מתני' דלא כר"י הגלילי, ואמאי לא הוקשה להם אפי' לרבנן, דהא לרבנן אף דאי אפשר לצמצם לומר שיצאו בב"א, מ"מ הא איכא מיעוטא בהדי מחצה יולדות נקבה תחלה

דנפיק מקצתה של נקבה בהדי זכר מקמיה דניפוק ליה רוב ראשו דזכר, והויא ליה חציצה דנקבה חוצצת, דמטעם זה הוא מאי דפריך הש"ס לרבנן בב' זכרים דחציצה מיהא הוי. ואולי דנקטו קושייתם אליבא דר"י הגלילי מפני קושייתם הב' שהקשו, ועוד תנן וכו' דהוי אליבא דר"י הגלילי דוקא, דכוונתם לומר דביצאו ב' ראשיהם כאחת הנקבה מבטלת בכורת זכר דבעינן כוליה רחם מקדש, ובכה"ג הנקבה נמי פטרה בכורת רחם ולאו מטעם חציצה הוא, אלא מטעם דהנקבה פטרה נמי בכורת רחם. וכן מתבאר בדברי התוס' לקמן (דף י"ז ע"ב) ד"ה זכר ונקבה וכו' יע"ש, וכיון דלאו משום חציצה הוא לא שייך זה אלא ביצאו בב"א לר"י הגלילי:

וצריך להבין בסברא זאת דביצאו בב"א בלא טעם חציצה מתבטל בכורת הזכר, מטעם דלא פטר הזכר כל הרחם, דא"כ איך קס"ד דאביי לומר דמתני' אפילו כר"י אתי, דלא אמר ר"י אלא בבהמה טהורה דכתיב הזכרים משא"כ בבהמה טמאה, דבהכי מיירי מתני' אפילו ביצאו ב' בב"א, דכיון דלא חדית לן קרא גבי בהמה טמאה לחייב ליתן ב' לכהן, א"כ איך קתני במתני' דנותן טלה אחד לכהן, הא כיון שיצאו ב' כאחד ליכא חד זכר מהם דפטר כל הרחם, שהרי חבירו נמי פטר בכורת הרחם, וכיון דאי אפשר דליהוו שניהן בכורים הרי האחד מבטל בכורת חבירו דומיא דנקבה, דבשלמא בבהמה טהורה דב' קדשי הרי חשבינן לב' כגוף אחד, אבל בבהמה טמאה דלא קדיש אלא אחד, הרי כל אחד מבטל בכורת חבירו כיון דאי אפשר דלקדשו ב', ולא פטר אחד כל הרחם ולמה יחול קדושת בכור על אחד מהם, ויש ליישב ודו"ק:

והנה מ"ש התוס' לתרץ דאפילו דאיכא רובא להתיר חיישינן למיעוטא והחמירו חז"ל להפריש טלה לעצמו, כ"כ הרא"ש בפסקיו [שם], שכתב גבי מתני' דב' חמורות וילדו ב' זכרים ונקבה נותן טלה אחד לכהן, דגם צריך להפריש טלה א' לעצמו דשמא ב' זכרים בכורות הם, דאע"ג דהוו להו תרי ספיקי שמא אחת ילדה ב' זכרים ואחת ילדה נקבה, ואת"ל אחת ילדה זכר ואחת ילדה זכר ונקבה שמא יצאתה נקבה תחלה, אפ"ה כיון דאפשר לו בתקנתא דהפרשת טלה אחד ולא קא מפסיד ולא מידי שהרי הוא חולין והוא לעצמו, לית ליה למסמך אהתירא דב' ספיקי. דאשכחן נמי דעל רובא לא סמכינן, שהרי שנינו זכר ונקבה מפריש טלה והוא לעצמו, ואע"פ שיש כאן רובא לפטורה, דמחצה יולדות נקבה תחלה ונהי נמי דילדה זכר תחלה מעוטא נפיק מקצתם נקבה בהדי זכר וכו' והויא ליה חציצה וכו' עכ"ל. וי"ל קצת דלפי מ"ש דאיכא מיעוטא דנפיק מקצת הנקבה מקמי דנפיק ליה רוב ראשו דזכר והויא ליה חציצה, אמאי כתב דליכא אלא תרי ספיקי בב' זכרים ונקבה, הא איכא תלתא ספיקי, שמא אחת ילדה ב' זכרים ואת"ל אחת

ילדה זכר ונקבה שמא יצאת נקבה תחלה, ואת"ל שלא יצאת תחלה שמא נפיק מקצת נקבה מקמי דניפוק רוב ראשו דזכר והויא ליה חציצה, דבהכי הוי רבותא טפי: ובעיקר סברא זאת דשמעינן מהכא דלא סמכינן על רובא דכיון דאפשר לה בתקנתא חיישינן למיעוטא, יש לעמוד דא"כ איך קי"ל בעלמא דבשאר י"ח טריפות אף לכתחלה אין צריך לבדוק כלל, דסמכינן ארובא ורוב בהמות כשירות הם, וכמו שמתבאר בפ"ק דחולין (דף י"ב ע"א) דאמרינן אליבא דר"מ ודילמא היכא דאפשר אפשר היכא דלא אפשר לא אפשר, אלמא דלרבנן אפילו היכא דאפשר נמי אין בודקין כלל, וכמו שמתבאר מדברי רש"י והרשב"א שם בחידושיו יעו"ש, ומ"ש מהכא דכיון דאפשר בתקנתא בלא פסידא החמירו שלא לסמוך ארובא, דהא בטרפות ג"כ איתנהו בתקנתא לבדוק אותם בלא שום פסידא ואמאי החמירו בזה יותר מזה. ואדרבה נראה דיותר יש להקל בענין בכור כיון דאיכא רובא וחזקה להתיר, דכיון דיש לנו ספק אם זה הזכר הוא בכור או לא, איכא למימר העמד הולד בחזקת שאינו קדוש בבכורה שהוא חולין במעי אמו, וכמו שכתבו התוספות לקמן בפ"ג (דף כ' ע"ב) ד"ה חלב פוטר יעו"ש, דכתבו דשייך לומר חזקה זאת דאוקי הוולד בחזקת שאינו קדוש, וכן כתב הרא"ש שם בפ"ג בפסקיו [סי' ב'] יע"ש, משא"כ בעלמא לענין טריפות דליכא אלא רובא להתירו וליכא שום חזקת היתר. וכמו כן קשה למ"ש הרא"ש גבי ב' זכרים ונקבה דאף דאיכא ס"ס לא סמכינן כיון דאפשר בתקנתא, וכן כתבו רש"י והתוס' בשמעתין, וצריך להבין מ"ש ממ"ש הפוסקים דסמכינן אס"ס אפילו היכא דאפשר לברר ע"י בדיקה, כמ"ש מהרא"י בפסקיו בס"ס ק"י, וכן העלה הפר"ח בכלליו אות ב' יעו"ש, הרי דאפילו אפשר לברר ע"י בדיקה וליכא שום פסידא סמכינן אס"ס להתיר, והכא אמאי לא סמכינן כיון דאיכא תקנתא ויש לישב ודו"ק:

והנה גרסינן בתוספתא בספ"ק דבכורות [ה"ו], חמורה שלא בכרה וילדה ב' זכרים נותן טלה א' לכהן, זכר ונקבה מפריש טלה והוא לעצמו, שתי חמורות שלא בכרו וילדו ב' זכרים נותן ב' טלאים לכהן, זכר ונקבה או ב' זכרים ונקבה נותן טלה א' לכהן, ב' נקבות וזכר או ב' זכרים וב' נקבות ואין ידוע אין כאן לכהן כלום אלא מפריש טלה א' ופודה כל א' וא' לעצמו עכ"ל. ומהתוספתא הזאת קשה למ"ש הרמב"ם בפי"ב מהלכות בכורים דין כ"א, ילדו ב' נקבות וזכר או ב' זכרים וב' נקבות אין לכהן כלום ואינו צריך להפריש טלה לעצמו, וזה הפך התוספתא, ומהתימה על הראב"ד שהשיג עליו שם ולא השיג מכח התוספתא וצ"ע:

אות ד ס"ק ה

גמ' [ט, ב] וכיון דלעצמו הוא ל"ל לאפרושי לאפקועי איסורא מיניה וכו', מתני' מני ר"י היא וכו'. וכתבו התוס' בד"ה לאפקועי לאיסורא וכו' וז"ל, דלפוטרו ממצות עריפה לא היה צריך להפריש, כמו שאין נותן לכהן מספק כמו כן אינו עורפו מספק עכ"ל. ונראה דהוקשה להם אימא לפוטרו ממצות עריפה, דכיון דקי"ל דכל מצות עשה אם נסתפק אם קיימה או לא חייב לחזור ולקיימה כדאמרינן גבי ספק אם קרא ק"ש דחוזר וקורא, כדאמרינן בברכות (דף כ"א ע"א), ופסקו כן להלכה בא"ח סי' ס"ז [סעי' א'] יעו"ש. ולאו דוקא היכא דאיכא חיוב ברור כמו הכא גבי ק"ש, וכן ספק נטל לולב וכיוצא, דאתיליד ספיקא בתר דאיכא חיובא, אלא אפי' בדבר דעיקר הספק הוא אי גברא בר חיובא הוא או לא, ספיקא להחמיר וחייב לקיימה מספק, כמו שמתבאר בדברי הפוסקים לענין טומטום ואנדרוגינוס דהוא ספק איש ספק אשה, כדאמרי' לענין סוכה בסי' תר"ם [סעי' א'] דחייבים בסוכה מספק, וכמו כן לענין שאר מ"ע דהנשים פטורות הם חייבים מספק, אף דעיקר הספק אי גברא בר חיובא, וא"כ ה"ה הכא נימא דלאו מטעמא דאסור בהנאה, אלא לפוטרו ממצות עריפה דמספק חייב לקיימה, מידי דהוה אשאר מצות דחייב לקיימם מספק, אף דעיקר הספק הוא אי גברא בר חיובא או לא. ותירצו דלא שייך למימר הכי אלא במצות דליכא הפסד ממון, אבל במצות עריפה דאם אנו באים לחייבו לקיים המצוה מספק הרי אנו מפקיעים ממנו זכות ממון שיש לו, שע"י העריפה מפסיד ממון, ובפרט דאחר עריפה לכ"ע אפי' ר"ש מודה דאסור בהנאה כדאמרינן לקמן [י, ב], וכמו שאין אנו מחייבים אותו ליתנו לכהן מספק, דבכל ספק ממון אזלינן לקולא והמוציא מע"ה ואוקי ממונא בחזקת מאריה, כן אין אנו מחייבים אותו לעורפו להוציא ממנו זכות הממון שיש לו, דהעריפה היא כאילו בא להוציא ממון ממנו:

אך קשה דאמרינן לקמן בסוף פרקין (דף י"ב ע"ב) במתני', דלרבנן דקי"ל כוותייהו המפריש פדיון פטר חמור ומת דאין חייבים באחריותו כפדיון מעשר שני, דמשעה שהפרישה הרי הוא פדוי, אף דאכתי לא בא ליד כהן, דמתבאר מזה דעיקר מצות פדיה בפטר חמור הוא ההפרשה, דלא הוה כפדיון הבן דאפילו הפריש ה' סלעים לא קיים המצוה עד שיבא ליד כהן, וא"כ הכא אכתי קשה דלמה מוקמינן למתני' כר"י הא אפילו כר"ש אתי, והא דמפריש טלה לעצמו לאו לאפקועי איסוריה הוא אלא לקיים מצות פדיה הוא, דמספק חייב לקיים המצוה מידי דהוה לשאר מצות, דהכא נמי חייב מספק, ואף שהוא לעצמו בהפרשה בלבד מקיים המצוה, כיון דנתינת הכהן אינו מעכב, דמתני' אתיא כרבנן דקי"ל כוותייהו דאינו חייב באחריותו, ואם תרצו התוס' לענין מצות עריפה

מה יענו לענין מצות פדיה דמצות פדיה קודמת. ואין לומר כיון דכתיב ואם לא תפדה וערפתו איכא למימר כל דאיתיה בעריפה איתיה בפדיה, כדאמרי' גבי חליצה ויבום בפרק החולץ (דף מ"א ע"ב), דהיינו טעמא דלא תחלוץ בתוך ג' חדשים משום דכתיב אם לא יחפוץ האיש הא אם חפץ יבם, כל העולה ליבום עולה לחליצה וה"ה הכא. דהא ליתא, דהא פריך התם מהא דהספיקות חולצות ולא מתייבמות, ומשני הכי השתא התם אם יבא אליהו ויאמר דהא קידש בת חליצה ויבום היא, הכא אם יבא אליהו ויאמר דהא לא איעבר מי משגח ביה ויבמינן לה וכו' יעו"ש, וא"כ הכא כיון דאם יבא אליהו ויאמר דהאי בכור הוא הרי הוא בן פדיה ועריפה הוא, אלא דעכשיו דלא ידעינן אם הוא בכור לא מחייבינן ליה בעריפה להפקיע ממנו זכות ממונו ומשו"ה ליתיה בעריפה, אבל במצות פדיה דמקיים המצוה בלי הפקעת ממון ממנו, אמאי לא יהיה חייב לקיים המצוה מספק כשאר מצות:

ואי לאו דברי התוס' היה אפשר לומר דלפי מ"ש לעיל [או"ק ד'] משם הרא"ש, דהביא ראיה מהא דזכר ונקבה דמפריש טלה לעצמו, לומר דכיון דאיתיה בתקנתא לא אזלינן בתר רובא אע"פ שיש כאן רובא לפטורה מטעם חציצה כנזכר לעיל. י"ל דה"ט דמוקי מתני' כר"י דלאפקועי איסורא מיניה הוא, משום דבהכי ניחא דכיון דאיסורא רביע עליה, איכא למימר דהחמירו חכמים לומר דלא אזלינן בתר רובא להתיר, אבל אי טעמא דמתני' משום קיום מצות פדיה אין סברא לחייבו מספק במקום דאיכא רובא לומר שאינו חייב, דדוקא בספק שקול אמרינן בשאר מצות דחייב לקיים מספק, אבל בדאיכא רובא לפטור בתר רובא אזלינן. אבל לפי דברי התוס' דלא ניחא להו בתירוץ זה לגבי מצות עריפה, ותירצו באופן אחר, קשה דמה יענו לענין מצות פדיה כאמור. ועוד דאפילו בלאו דברי התוס' נראה דס"ל להש"ס דלר"ש דאפי' בספק שקול דליכא רובא להיתר אינו צריך להפריש, דהכי משמע לקמן (דף י"ב ע"ב), דקא בעי מהו לפדות בבהמת שביעית, ודאי לא תבעי לך וכו', כי תבעי לך ספק, ואליבא דר"ש לא תבעי לך דלית ליה ספק, כי תבעי לך אליבא דר"י ע"כ, ואם איתא הא לר"ש נמי תבעי ליה בספק שקול דבעי לאפרושי לקיים מצות פדיה, ודוחק לומר דפשיטא ליה דהפרשה דקיום מצוה לא חשיב כסחורה, דדוקא בהפרשה דלאפקועי איסוריה קמ"ל דחשיב כסחורה טפי ודו"ק:

ועיין במ"ש הרמב"ם בפי"ב מהל' בכורים דין ט"ז וז"ל, גר שנתגייר ואין ידוע אם עד שלא נתגייר וכו', הרי זה חייב לערוף או לפדות ואם פדה בשה השה של גר שהמע"ה עכ"ל, דמדכתב לשון חייב לפדות וכו', ולא כתב כמ"ש גבי ילדה זכר ונקבה בדין י"ט

מפריש טלה כדי להפקיע קדושה ממנו, ולא נקט לשון חייב כדנקט הכא, ש"מ דס"ל דהכא דהוי ספק שקול חייב לקיים המצוה מספק כדין שאר מצות כאמור ודו"ק:

אות ה ס"ק א

וכתב רבינו דהלכה כר"י מטעם דר"י ור"ש הלכה כר"י, ועוד דהא סתם לן תנא כוותיה וכן כתב הרא"ש ז"ל [סי' י"א] יעו"ש. וי"ע דאמאי לא כתבו נמי מטעם דיחיד ורבים הלכה כרבים, דהא רבים ס"ל כר"י, דהא תנן בסוף פירקין (דף י"ב ע"ב) מת פטר חמור אחר שהפריש טלה עליו, דר"א אומר יקבר וחכמים אומרים אין צריך להקבר, ואמרינן בגמרא דר"א ס"ל דאסור בהנאה כר"י, וכיון דס"ל דבהפרשה בלבד אינו פדוי עד שיגיע ליד הכהן כל שמת קודם נתינה יקבר, ומשמע דרבנן נמי הכי ס"ל דאסור בהנאה, אלא דס"ל דמשעת הפרשה פקע איסורו ומש"ה אין צריך להקבר, אבל כל שלא הפריש לכ"ע אסור בהנאה ואם מת צריך קבורה, וא"כ הרי רבנן ור"א קיימי בשיטת ר"י:

אות ה ס"ק ב

והנה אמרינן בגמרא [ט, ב] דר"י ור"ש בקרא דלא תעבוד בבכור שורך וגו' פליגי, דתניא וכו', ופריך הש"ס בשלמא לר"ש היינו דכתיב תרי קראי, אלא לר"י תרי קראי למעוטי שלך ושל אחרים למה לי. ואיכא למידק דהא אמרינן לקמן בפ"ג (דף כ"ה ע"א), דתניא לא תעבוד בבכור שורך ולא תגוז בכור צאנך, אין לי אלא שור בעבודה וצאן בגיזה, מנין ליתן את האמור של זה בזה ואת האמור של זה בזה, ת"ל לא תעבוד ולא תגוז ע"כ, ופירש"י ת"ל וכו' וי"ו מוסיף על ענין ראשון וילמדו שניהן זה מזה ע"כ. אלמא דאי לאו דאיכא וי"ו מוסיף ללמד זה מזה, הו"א דברים ככתבן שור בעבודה וצאן בגיזה דוקא, וא"כ אמאי לא נאמר דאיצטריך תרי קראי לר"י למעט שותפות גוי, דהוה אמינא דעיקר קרא דוי"ו מוסיף לא אתא אלא לענין לאסור גיזה ועבודה בשניהם אבל לא לענין אחר, ואי הוה כתיב מיעוט שותפות גוי בשור הו"א דוקא בעבודה פטר קרא בשותפות גוי, אבל בגיזה לא פטר, ואי הוה כתיב מיעוט זה בצאן הו"א דוקא בגיזה פטר קרא אבל בעבודה לא, דהו"א דה"ט דלא ערבינהו קרא לשור וצאן בחד קרא לא תעבוד ולא תגוז בבכור שורך וצאן או בבכור צאנך ושור, דאי הוה אמר הכי הו"א בחד מהם דל"א ביה מיעוט דשלך ושל אחרים חייב בו בין בגיזה ובין בעבודה, ולהכי חלק אותם קרא ללמדנו דוקא באחד מהם בגיזה או בעבודה חייב בשותפות אבל לא בב' בגיזה ועבודה, ולאפוקי זה איצטריך קרא למעט שותפות בתרי קראי, ויש ליישב ודו"ק:

עוד יל"ע דמתבאר בריש פירקין [ג, א] דלרבנן דס"ל דשותפות הגוי פוטר, הוא בין יש חלק לגוי בבכור עצמו ובין אפי' אין לו חלק בבכור ויש לו חלק באמו, דילפינן מתרי

קראי לפטור, דמקרא דכל בכור בישראל ילפי' שותפות בבכור עצמו, ומקרא דכל מקנך תזכר ילפי' שותפות באם, וכמו שכתבו התוס' בריש פרקין וכבר הארכנו בזה שם [ריש פרקין או"ק א'], ור"י ס"ל דשותפות הגוי חייבת בכל הני תרי גווני בין בשותפות בבכור עצמו ובין בשותפות האם. והנה כי כן י"ל דלר"י אפי' כשהבכור כולו הוא מישראל אינו חייב בגיזה ועבודה, דמסתמא לא פליג ר"י ארבנן מן הקצה אל הקצה, דלרבנן אפילו הבכור כולו מישראל כל שיש לגוי חלק באם פטור לגמרי אפי' לענין נתינה לכהן, ולר"י יהיה דינו כדין בכור לגמרי להקרבה ולענין איסור גיזה ועבודה, דאפי' כשהבכור כולו לישראל דשייך לומר דליחול קדושה עליה ס"ל דלענין קדושה אין בו דין קדושת בכור כי אם לענין נתינה לכהן. ולזה איצטריכו תרי קראי דקרא דלא תעבוד בבכור שורך בא למעט בשותפין באם דממילא הם שותפין ג"כ בבכור עצמו, דבכה"ג מסתברא לומר דלא חייל קדושה כלל בבכור כיון דחלק הגוי מעורב בו, אבל בשותפין באם ולא בבכור דשייך לומר דליחול קדושה נמי ביה כיון דכולו של ישראל, לזה איצטריך קרא דלא תעבוד בבכור שורך לומר דאפי' אינם שותפין כי אם באם והבכור כולו הוא שלך פטור מגיזה ועבודה, דכל דיד הגוי באמצע בין בבכור עצמו ובין באם לא חייל קדושת בכור עליו ליאסר בגיזה ועבודה, דלא אמרינן בשותפות הגוי חייב כי אם לענין נתינה לכהן:

עוד יל"ע מההיא דאמרינן בפ"ק דתמורה (דף י"א ע"ב), בעו מיניה מרבא הקדיש חד אבר מהו בגיזה, ובעא למפשטא מהא דתניא לא תגוז בכור צאנך אבל אתה גוזז בשלך ושל אחרים, ודחי התם לא נחתא עליה קדושה כלל הכא נחתא עליה קדושה, לישנא אחרינא התם אין בידו להקדישו הכא יש בידו להקדישו ע"כ. ומתבאר מדברי הרמב"ם בספ"א מהל' מעילה [הי"ג] דס"ל דבעיין דלא איפשיטא הוא בין בעבודה ובין בגיזה, דלא גרס בבעיא מהו בגיזה כגירסת רש"י, כי אם גריס מהו סתם והבעיא היא אפילו בעבודה, דאע"ג דמכחש אפשר דלא מחייב מדאורייתא אלא במקדיש כולה וכמ"ש מהריק"ו בביאורו כ"י יעו"ש:

ולליטנא בתרא העיקר תלוי אי יש בידו להקדישו כולו או לא, והנה כי כן י"ל דאיצטריכו תרי קראי לר"י, דאי מחד קרא הוה אמינא דלעולם אף דיש לו חלק לגוי בגוף הבכור נחתא ליה קדושה לענין דאסור לישראל לאוכלו בלא מום, אלא דלענין גיזה ועבודה התיר הכתוב מטעם דלא חייבה תורה אלא בהקדש כולו ולא מקצתו, ולזה איצטריך קרא אחרינא ללמדנו דעיקר טעם היתר גיזה ועבודה, הוא משום דלא חייל קדושה ביה כלל ומותר לאוכלו בלא מום, דכיון דאייתר לן קרא אחרינא מוקמינן לה בשההקדש וישראל שותפין בו, ומאי דקאמר ר"י בקרא תניינא נמי אבל אתה גוזז בשלך ושל אחרים,

לאו כגוונא דקרא קמא קאמר, אלא מיירי בבהמה של שותפין או דישראל עם חבריה או ישראל עם גוי, ואחד מן השותפין הקדיש חלקו לקדשי מזבח, דבכה"ג דאין בידו להקדיש כולה לא אמרינן פשטה קדושה בכולה כדאמרינן בפ"ק דקדושין (דף ז' ע"א) יעו"ש, דאם אותה בהמה ילדה בכור לרבנן דס"ל דשותפות הגוי פוטר כיון דלאו בר חיובא הוא, ה"ה בשותפות ההקדש נמי דפוטר כיון דלאו בר חיובא הוא, ולר"י חייבת כדין שותפות הגוי, וע"ז חדית לן קרא תניינא דבכה"ג דשותפות הקדש ליתיה באיסור גיזה ועבודה, וע"כ צ"ל דה"ט דלר"י לא חייל שום קדושה בחלק הישראל כלל אף לענין איסור, ומשו"ה בכה"ג לית ביה איסור גיזה ועבודה כיון דלא נחתא קדושה בכוליה, דאף דבעיין לא איפשיטא היינו במקדיש אבר דבידו להקדישו כולו, אבל בשאין בידו להקדישו כולו כהכא שאין הכל שלו אלא משותף, לית ביה איסור גיזה ועבודה, דאי חייל קדושה ביה לר"י לענין איסור אכילה בלא מום, א"כ אמאי פטר קרא בשותפות הקדש מגיזה ועבודה, הא עכשיו שהוקדש חלק ההדיוט נמי בקדושת בכור הרי כולו הקדש קדושת מזבח, חציו מדין בכור וחציו מדין הקדש, ולמה לא יהיה מוזהר עליו בגיזה ועבודה:

ועפי"ז יל"ע על מאי דפריך הש"ס עוד בשמעתין [ט, ב], בשלמא לר"י היינו דכתיב צאנך ושורך אטו צאנך, אלא לר"ש שורך וצאנך למה לי קשיא. ולפי האמור למה מסיק בקושיא לר"ש, הא שפיר י"ל דלר"ש אף דס"ל שותפות הגוי פוטר ולא איצטריך קרא לגיזה ועבודה בשותפות גוי, מ"מ איצטריך קרא לאשמועינן לענין גיזה ועבודה, דהו"א דאיתיה באיסור גיזה ועבודה מפני חלק ההקדש, וקמ"ל קרא דכיון דקדושת בכור לא חייל בחלק ההדיוט, א"כ לא הוי כולו קדוש ולא חייבה תורה אלא כשהוא הקדש כולו ולא במקצתו כיון דאין ביד המקדיש להקדיש כולו שאינו שלו כאמור. ולזה י"ל והוא פשוט דאי לר"ש איצטריך קרא להכי, א"כ מנין לו למדרש מהאי קרא אבל אתה עובד בפטר חמור, כיון דבלאו הכי הא איצטריך קרא לומר בכור צאנך למעט שותפות הקדש, דאין לומר דלמעט פטר חמור נפ"ל מדכתיב צאנך דאי אתא קרא דוקא למעט שותפות הקדש א"כ לימא קרא לא תגוז בכורך, דבהכי משמע דדוקא בכורך המיוחד לך ולא להקדש עמך, ומדנקט צאנך ש"מ דלמעט פטר חמור אתא קרא, דהא ליתא דאי איכא למימר הכי, א"כ לר"י נמי אמאי לא ממעט נמי פטר חמור מקרא תניינא, מדשני קרא ואמר צאנך ולא אמר בכורך דלמעט שותפות גוי די באומר בכורך, אלא ע"כ צ"ל דאין ללמוד כן מדנקט קרא צאנך ולא אמר בכורך, כיון דגופיה דקרא דצאנך איצטריך למעט שותפות גוי וא"כ ה"ה לר"ש:

ונראה דעפי"ז יתיישב מאי דלכאורה קשה, דלעניו הלכתא דקי"ל כרבי יהודה דפטר חמור אסור בהנאה דסתם לן כוותיה, להך לישנא בתרא דאמרינן בגמרא דפלוגתייהו דר"י ור"ש בקראי דלא תעבוד בבכור שורך ולא תגוז בכור צאנך קא מפלגי, דאיך מצאנו ידינו ורגלינו לומר דהלכה כר"י, מאחר דקי"ל כרבנן דשותפות גוי פטור מן הבכורה דלדידהו לעניו גיזה ועבודה לא איצטריך קרא, וע"כ צ"ל דכי איצטריך קרא דלא תגוז בכור צאנך הוא למעט פטר חמור כר"ש, ונראה דאפי' ללישנא דאמרי' בשמעתין דטעמיה דר"י הוא דיש לך דבר שהקפידה תורה בשה ומותר, קשה דהא עכ"פ לדידן דקי"ל דשותפות הגוי פוטרת מה בא למעט קרא דצאנך אם לא למעט פטר חמור. ואולם לפי האמור י"ל דלתנא דמתני' דסתם לן תנא כר"י ס"ל דקרא דצאנך איצטריך למעט שותפות הקדש על דרך האמור, דאף דחלק ההקדש נחתא ליה קדושה מ"מ כיון דאין כולו קדוש מותר בגיזה ועבודה:

ולע"ד אפשר להבין בזה בסוגיא דתמורה הנזכר, דללישנא אחרינא קאמר התם אין בידו להקדישו הכא בידו להקדישו, דאמאי נייד מלישנא קמא שהוא חילוק יותר פשוט, דפשיטא דגבי בכור שאני דמעיקרא לא נחתא ליה קדושה. לכן נראה דללישנא אחרינא ס"ל דמאי דמייתי הש"ס למפשט בעיין מברייתא דאבל אתה גוזז בשלך ושל אחרים, הוא לפי הדרשה שאנו דורשים בו אנן בדידן דקי"ל דשותפות הגוי פוטרת, דלדידן ע"כ לא אתא קרא אלא לשותפות הקדש, וא"כ לפ"ז לא שייך לדחות כלישנא קמא מטעם דלא נחתא ליה קדושה, דהא ליתא, דהא בחלק ההקדש כבר חלה עליה קדושה, ועם כל זה ממעט קרא מכיון דאינו כולו הקדש, וא"כ ה"ה בהקדיש אבר לבד, ולזה מחלק באופן אחר דהתם שאני דאף דנחתא ליה קדושה מ"מ אין בידו להקדישו כולו כיון דב' שותפין בו ואינו יכול להקדיש אלא חלקו בלבד, לא כן הכא דבידו להקדישו כולו:

אות ה ס"ק ג

והנה אמרינן בגמרא [ט, ב] אמר רבה ומודה ר"ש לאחר עריפה שהוא אסור, מאי טעמא גמר עריפה עריפה מעגלה ערופה וכו', ואמרינן עוד [י, ב] וכן אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה מודה ר"ש לאחר עריפה, דתניא וערפתו נאמר כאן עריפה וכו', וכן אמר ר"ל מודה ר"ש לאחר עריפה שהוא אסור, ורבי יוחנן אמר עדיין הוא מחלוקת. וצריך טעם דכיון דקי"ל כר' יהודה מאי נפקא מינה במאי דשקלו וטרו כל הני אמוראי אי מודה ר"ש לאחר עריפה כיון דלית הלכתא כוותיה, ובכמה דוכתין כתבו הפוסקים לפסק הלכה דמדשקלו וטרו אליבא דפלוני ש"מ דהלכתא כוותיה, והכא חזינן דשקלו וטרו טובא לר"ש דלית הלכתא כוותיה, וי"ל והוא פשוט:

ואיכא למידק דכל הני אמוראי שטרחו להביא ראיה דמודה ר"ש לאחר עריפה, אמאי לא הביאו ממתני' דסוף תמורה [לג, ב], דתמן תנינן ואלו הן הנקברין שור הנסקל ועגלה ערופה ופטר חמור ובשר בחלב וחולין שנשחטו בעזרה, ר"ש אומר חולין שנשחטו בעזרה ישרפו ע"כ, דמדפליג ר"ש אחולין בעזרה ש"מ דס"ל דכולהו דקתני ת"ק שהם מן הנקברים גם הוא מודה בהם, ואם איתא הא פטר חמור לר"ש מותר בהנאה, אלא ע"כ צ"ל דמודה ר"ש לאחר עריפה ומתני' לאחר עריפה מיירי. שוב ראיתי דלק"מ דהא ת"ק קתני בכלל בשר בחלב, וע"כ ר"ש לא ס"ל הכי דהא לר"ש [מכלתין י, א] בב"ח מותר בהנאה, וא"כ ה"ה בפטר חמור דלא נחית ר"ש לאפלוגי את"ק לגלות דעתו אי ס"ל דכל אלו אסורים בהנאה, ולא נחית אלא על ענין חולין בעזרה דאינו מן הנקברים:

אות ה ס"ק ד

והנה אמרינן בשמעתין [י, ב], אמר רב נחמן מנא אמינא לה מדתני לוי הוא הפסיד ממונו של כהן לפיכך יופסד ממונו וכו', וכתב רש"י וז"ל, לפיכך יופסד ממונו יכפוהו ב"ד לעורפו לאחר שלשים יום כדמפרש בפרקא ויאסר בהנאה עכ"ל, ולא ידעתי היכן מצא רש"י דמפורש בפירקין דאם שהה ל' יום ולא פדאו בשה דקונסין אותו לעורפו. ונראה דכוונת רש"י הוא להא דממתינין לא לכופו ל' יום ע"ז הוא דמפרש בפרקין, כדאמרינן בסוף פרקין [יג, א] דלר"נ מצוה להשהותו עד ל' יום, ואפילו לרב ששת דס"ל דמצותו לאלתר מ"מ אינו עובר עליו אלא עד ל' יום, ומשו"ה לא קנסינן ליה בתוך ל' יום אם לא רצה לפדותו, אבל אחר ל' יום אם לא רצה לפדותו כופין אותו לערפו משום קנס. דאף דביד ב"ד לכופו בדרך כפיה לפדותו עד שיאמר רוצה אני, דהא במצות עשה מכין אותו עד שתצא נפשו [כתובות פו, א] כדי שיקיים המצוה, ולענין קרבן אמרי' בפ' חזקת (דף מ"ח ע"א) יקריב אותו מלמד שכופין אותו עד שיאמר רוצה אני יעו"ש, מ"מ בדרך קנס אין כופין על הפדיון כי אם לערוף כדי שיופסד ממונו:

תניא [י, ב] תפדה תפדה מיד תפדה כל שהוא וכו'. וכתב רש"י וז"ל, תפדה תפדה תרי זמני כתיב ופטר חמור תפדה בשה עכ"ל. נראה מדברי רש"י דמדכתיב תרי זמני ופטר חמור תפדה בשה, אחד בפ' בא ואחד בפרשת תשא קא דריש דהאחד מיותר לאשמועינן תפדה כל שהוא. ויל"ע דהא אמרינן לעיל (דף ו' ע"א), דלתנא דידן ופטר חמור שני פעמים איצטריך לאשמועינן עד שיהיה היולד חמור והנולד חמור, ולר"י הגלילי מבע"ל למעוטי שאר בהמה טמאה מפדיון יעו"ש, וכיון דלמר כדאית ליה ולמר כדאית ליה איצטריכו הני תרי קראי, א"כ איך דריש תנא מתפדה דקרא תניינא כיון דלאו מיותר הוא כיון דאיצטריך לדרשה, דהיכי לימא קרא פעם ב' לדרשה אם לא דליכתוב ופטר

חמור תפדה בשה, דאין דרך דלימא קרא ופטר חמור בשה בלבד כיון דאין לו מובן בלא תיבת תפדה. ומהתימה על רש"י אמאי לא ניחא ליה לומר דמקרא דפ' קרח קא דריש דכתיב אך פדה תפדה את בכור האדם ואת בכור הבהמה הטמאה תפדה, דהאי תפדה הוא מיותר דכבר כתיב ברישא דקרא אך פדה תפדה, ומסתמא קאי לבכור האדם ולבכור בהמה טמאה, ואמאי הוצרך קרא לחזור ולומר ואת בכור הבהמה הטמאה תפדה, אלא ש"מ דלדרשה קא אתי, וכן נראה בספרי בפרשת קרח [יח, טו] דעל פסוק זה קא דריש דהכי אמרי' התם, תפדה מיד אתה אומר תפדה מיד או אינו אלא לאחר זמן, ת"ל ופדויו מבן חדש תפדה בערכך כסף חמשת שקלים, הנפדה בחמש סלעים נפדה לאחר שלשים יום, הא מה ת"ל תפדה תפדה מיד עכ"ל:

אות ו ס"ק א

רבי יהודה נשיאה [יא, א] הוה ליה ההוא פטר חמור שדריה לקמיה דר' טרפון וכו', הרי אמרו עין יפה בסלע וכו'. צריך להבין רבי טרפון כמאן ס"ל, אי כרבנן הא ס"ל דמקרא דתפדה ילפינן דאפי' כל שהוא, ואי כר"י בר' יהודה הא ס"ל דדוקא בסלע, וכיון דיליף לה מקרא דכל ערכך בשקל וגו' בדוקא הוא, וכל אפיא שוין דדוקא בסלע, ומנין לנו לומר דאיכא הני שלשה שיעורין דעין יפה ועין רעה ובינונית. ונראה פשוט דר"ט כרבנן ס"ל דקי"ל כוותייהו, ובוודאי דמן התורה שה דפדיון פטר חמור אין לו שיעור אלא דמדרבנן נתנו שיעורין הללו, כמו שתקנו חז"ל לענין תרומה דמן התורה חטה אחת פוטרת והם נתנו ג' שיעורין עין יפה אחד מארבעים ועין רעה אחד מס' ובינונית א' מחמשים, וה"ה לענין פדיון פטר חמור. וכן מתבאר מדברי הסמ"ג עשין קמ"ה דשיעורין אלו הם מדרבנן יעו"ש:

אלא דצריך להבין לפ"ז דמאי פריך הש"ס למאי דקאמר רבא הלכתא ברגיא וכמה שלשה זוזים קשיא הלכתא אהלכתא, כיון די"ל דהלכתא דקאמר רבא הוא מתקנת חז"ל, והלכתא דפסיק רב נחמן כרבנן הוא לדאורייתא דמן התורה בכל שהוא סגי, דלא כר"י בר' יהודה דס"ל דמן התורה נמי בשקל. וי"ל דכוונת המקשן לומר דמאחר דמדרבנן יש שיעור, לא היה מן הראוי דלימא רב נחמן סתם הלכה כרבנן דמשמע דלענין מעשה הכי עבדינן בכל שהוא, כיון דעכשיו שתקנו חז"ל שיעור לא נ"מ אי מדאורייתא בכל שהוא דכיון דמדרבנן יש שיעור. וע"ז משני הש"ס דמאי דפסיק רב נחמן הכי הוא דנ"מ לעושה מעצמו בכל שהוא, דכיון דקי"ל כרבנן דמן התורה בכל שהוא מה שעשה עשוי ופדיונו פדוי, אבל אה"נ דבבא להמלך מורין לו השיעורין שתקנו חז"ל: אך צריך להבין במאי דפסיק רבא הלכתא ברגיא, דהא עיקר ג' שיעורין שאמרו רז"ל לאו במחלוקת

שנוי לפסוק הלכתא כחד מן השיעורין, דהא חז"ל תקנו ג' שיעורין אלו לעין יפה ורעה ובינונית, ומה שייך בזה לפסוק הלכה לומר דלענין הלכה אין חילוק בין עין יפה לרעה ולבינונית דכל הדעות שוין ומשערינן בבינונית, דמנין ליה לרבא לומר כן ולדחות תקנת חז"ל שחילקו ביניהם ואמרו ששיעורו של זה לא כשיעורו של זה. ובאמת שמדברי רבינו הרמב"ן והרא"ש בפסקיו [סי' י"ב] נראה דלא גרסי הא דאמר רבא הלכתא ברגיא שלא הביאו זה כלל, כי אם קשיא הלכתא אהלכתא, אבל דברי רבא דאמר הלכתא דעל זה פריך קשיא הלכתא אהלכתא לא הביאו, ולפי האמור נראה דגירסא נכונה היא, דאיך אפשר שיפסוק רבא הלכתא הכי. אלא דצריך להבין דא"כ מאי קשיא הלכתא אהלכתא איכא, וצ"ל דכוונת המקשן הוא דמאחר דסברת רבי טרפון ע"כ הלכה היא דהא ר"ט מדרבנן קאמר אבל מדאורייתא ס"ל כרבנן דבכל שהוא, ובכן סברת ר"ט אפי' רבנן מודו בה, א"כ לענין הלכה הכי קי"ל, ואיך פסק ר"נ כרבנן דמשמע דלענין מעשה לכתחלה פודין בכל שהוא, ומשני דהוצרך לפסוק כרבנן לאפוקי מדר"י דמן התורה אין לו שיעור ונ"מ בדיעבד כאמור. וכן נראה מדברי הרמב"ם בפי"ב מהלכות בכורים דין י"ב דלא גריס הא דרבא, שהרי כתב וז"ל, בד"א כשהיו דמי פטר חמור מג' זוזים ולמעלה אבל אם היו דמיו פחות מג' זוזים אין פודין אותו אלא בשה או בג' זוזים ועין יפה לא יפחות מסלע ועין רעה בחצי סלע ובינונית בג' זוזים עכ"ל, ואם איתא דגריס כגרסתנו דפסק רבא הלכתא ברגיא א"כ איך כתב לענין הלכה הג' שיעורים דעין יפה ורעה ובינונית מאחר דרבא פסק דהלכתא ברגיא, אלא ע"כ צ"ל דגירסתו כגירסת רבינו הרמב"ן:

והנה הנראה מדברי הרמב"ם, דס"ל דהא דאמרי' עין יפה בסלע רעה בשקל בינונית ברגיא, היינו בזמן שבא לפדות במעות בשוויו, דבעין יפה לא יפחות מסלע אפי' שדמי הפטר חמור פחות מסלע, וכן על זה הדרך בעין רעה לא יפחות מחצי סלע אפילו שהפטר חמור אינו שוה כך, וכן נמי בבינונית, דכל מדה ומדה מאלו לא יפחות משיעורו אף שאין הפטר חמור שוה כ"כ, אבל אם בא לפדות בשה לא בעינן שום שיעור דאפי' כל שהוא סגי, אבל דעת רש"י והראב"ד אינו כן דס"ל דבשה נמי נאמרו השיעורים הללו. ונראה דדעת הרמב"ם הוא מטעם דאם בבא לפדות בשה נמי נאמרו השיעורים הללו, א"כ לעיל [י, ב] דאמרי' במתני' דהמקדש בפטר חמור אינה מקודשת, ופריך הש"ס הא מני לא ר"י ולא ר"ש, ומשני אמר רבה בר אבוה אמר רב לעולם ר"י וכגון שאינו שוה אלא שקל וסבר לה כר"י בר' יהודה, אמאי הוצרך לאוקמי מתני' דסתם לן תנא כר"י בר' יהודה דלא קי"ל כוותיה, בהיות שאפשר לאוקמא למתני' כר' טרפון, ומיירי מתני' בעין יפה שאינו שוה אלא סלע ובעין רעה שאינו שוה אלא חצי סלע ובבינונית דאינו שוה

אלא רגיא, דבהכי ליכא למימר דתקדש במאי דביני ביני, דאע"ג דלרבנן שיעורין הללו דר' טרפון אינו אלא מדרבנן ולכתחלה בבא לימלך אבל בדיעבד מה שעשה עשוי, מ"מ י"ל כיון דמדרבנן לכתחלה צריך לפדותו בשה שוה כדמי הפטר חמור, הרי אין לה שום הנאה כדי שתתקדש בו, שכל שאין בידה לכתחלה לפדותו בפחות ליהנות במאי דביני ביני נמצא דלאו מידי יהיב לה, ואף דלכתחלה נמי הוא מדרבנן מ"מ הרי היא אינה יכולה ליהנות, והרי זה דומה למקדש באיסורי הנאה מדרבנן שכתב הרמב"ם בריש פרק ה' מהל' אישות [ה"א] דאינה מקודשת יעו"ש זה נראה קצת סמך לסברת הרמב"ם:

אך קשה דאם כסברת הר"מ דדברי ר' טרפון קאי לפודה בדמים, ואתא לאשמועינן דלא יפחות מג' שיעורים אלו אפי' אינו שוה כ"כ, א"כ הרי מצינו תנא דס"ל בהדיא כר' יצחק אמר ר"ל דאמר לקמן [יא, א] דפודהו בשוויו, וא"כ אמאי שקיל וטרי הש"ס לומר דסברת ר"ל לא אתי אלא לר"ש ולא לר"י, ורבינא קשיא ליה דהא קי"ל כר"י עד דמסיק לומר דאפי' כר"י אתי דלא יהא חמור מן ההקדש, דמכל זה נראה דסברא זאת הולידה ר"ל וליכא שום תנא דאמר בפירוש כן, והוא תימה דסמוך ונראה לזה הביא הש"ס ברייתא כר' טרפון דע"כ הכי ס"ל ואמאי לא הזכירה כלל. ועוד דלפי סברתו מאי דמקשה הש"ס קשיא הלכתא אהלכתא, הו"ל לתלמודא לתרוצי כאן בבא לפדות בשה כאן בבא לפדות במעות, וכמו שהקשה הרדב"ז וז"ל, אלא דאכתי קשה למה לא כתב החילוק שיש בין הבא לימלך לעושה מעצמו, ואם היתה גירסתו כגירסת הספרים שלנו צ"ע, [ולפי מה שכתב, כך הו"ל לתלמודא לתרוצי, כאן בבא לפדות בשה כאן בבא לפדות במעות] עכ"ל:

לכן נראה לעניות דעתי לומר דהרמב"ם לא גריס ל"ק כאן בבא לימלך וכו', אלא גירסתו היא קשיא הלכתא אהלכתא, לא קשיא כדאמר ר"י אמר ר"ל מי שיש לו פטר חמור ואין לו שה וכו' וכל הנמשך, ומפני גירסא זאת פי' דברי ר"ט דבבא לפדות בדמים מיירי, דבלאו הכי אי אפשר להבין המשך הסוגיא, אמנם אי מיירי בבא לפדות בדמים אתי שפיר, וכוונת המקשן שהקשה קשיא הלכתא אהלכתא, הכוונה לומר דקס"ד לומר כדסבר רב אחא למימר דסברת ר"ל לא אתי אלא לר"ש ולא אליבא דר"י, וע"ז מקשה דקשיא הלכתא אהלכתא דהא קי"ל כר"י, הן דר"י ור"ש הלכה כר"י והן דסתם לן תנא כר"י כדפריך רבינא לרב אחא, והכא אפסיקא הלכתא כר"ט דאם בא לפדות בדמים שלא יפחות מהשיעורים הללו אלמא פודין נמי בדמים, ומשני ל"ק כדאמר ר"י אמר ר"ל וכו', כלומר דלר"ט יש לומר כדמסקינן אליבא דר"ל, דאפי' לר"י קאמר, ומטעם דלא יהא חמור מן ההקדש ולא אמרה תורה בשה להחמיר עליו אלא להקל עליו, אלא דכפי

זה צ"ל דגריס הר"ם אמר רבא הלכתא ברגיא, וכבר כתבנו דמדברי הר"ם נראה דלא גריס ליה:

לכן נראה דלפי גירסא זאת מה שכתב הרמב"ם דדברי ר"ט הוא בפודה בדמים, הוא לפי המסקנא דמשני הש"ס ל"ק כדאמר ר"י אמר ר"ל, אבל המקשן שהקשה קשיא הלכתא אהלכתא קס"ד דר"ט בבא לפדות בשה מיירי כפירוש רש"י והראב"ד, ועל זה הקשה ממאי דפסק רב נחמן הלכה כרבנן דבכל שהוא כמו שהוא לפירוש רש"י ודעמיה, והתרצן חדית לן לומר דלא מיירי בפודה בשה אלא כדר"ל דאם אין לו שה פודהו בשוויו, וע"ז קאמר ר"ט דאם בא לפדות בשוויו לא יפחות מג' שיעורים הללו אפי' שאינו שוה הפטר חמור כ"כ. ואולם אכתי יל"ע על הרמב"ם דכיון דעיקר הטעם דיכול לפדותו בשוויו שלא בשה, הוא משום שלא יהא חמור מן ההקדש, א"כ מה טעם החמירו בו יותר מן ההקדש, דאילו בהקדש פודהו בשוויו ממש, דאפי' ההקדש שוה פרוטה פודהו בשוה פרוטה דוקא ולא יותר, ואם בהקדש החמור לא החמיר לעשות שלא יפחות משיעורים הללו לא יהיה פטר חמור חמור מן ההקדש, וי"ל:

אות ו ס"ק ב

והנה אמרינן במכילתא בפרשת בא [יג, יג] ופטר חמור תפדה בשה למה נאמר, לפי שנאמר אך פדה תפדה שומע אני כל בכור בהמה טמאה במשמע, ת"ל ופטר חמור תפדה בשה, חמור אתה פודה ואי אתה פודה כל בכור בהמה טמאה, ד"א כל פטר חמור וכו', יכול כל פטר חמור אתה פודה בשה ושאר בהמה טמאה בכסות וכלים, ת"ל אך, א"כ מה ת"ל פדה תפדה אם אינו ענין שפודין בהמה טמאה תנהו ענין שמקדישין בהמה טמאה לבדק הבית ופודין אותה מהקדש ב"ה ע"כ. וכיוצא לזה אמרינן בספרי בפ' קרח [יח, טו] אך פדה תפדה שומע אני אף בכור שאר בהמה טמאה במשמע, ת"ל ופטר חמור תפדה בשה וכו', או פטר חמור תפדה בשה ושאר כל בהמה טמאה בכסות וכלים, ת"ל עוד במקום אחר ופטר חמור תפדה בשה, בשה אתה פודה אבל אי אתה פודה בכסות וכלים, א"כ מה ת"ל אך פדה תפדה, אם אינו ענין שפודין בהמה טמאה תנהו ענין שמקדישין בהמה טמאה לבדק הבית וחוזרין ופודין אותה מהקדש בדק הבית ע"כ. ולפי מאי דקי"ל דפדיון פטר חמור בשה בכל שהוא ואם רוצה פודהו בשוויו בדבר אחר, יל"ע בברייתות אלו, דהא ודאי מאי דקס"ד לומר אילו לא היה קרא תניינא דפטר חמור תפדה בשה או מיעוט דקרא דאך, דשאר בהמה טמאה בכסות וכלים, היינו לומר דפטר חמור בשה אפי' שוה כל שהוא, ובכסות וכלים עד שיהיה בשוויו, אבל בשאר בהמה טמאה פודה בכסות וכלים אפי' בכל שהוא כמו שהוא בשה בפטר חמור, וא"כ אף דאיכא קרא אחרינא

דפטר חמור תפדה, מנ"ל דמיעט קרא שאר בהמה טמאה לגמרי מקדושת בכור, נימא דקרא תניינא בא למעט דלא יפדה שאר בהמה טמאה בכל שהוא כי אם בשוויו דוקא, לא כמו פטר חמור דנפדה בפחות משוויו ע"י שפודהו בשה, וכן להמכילתא דממעט לה מקרא דאך פדה וכו' נימא דלא מיעט קרא כ"א באופן פדיון פטר חמור דנפדה בפחות משוויו, משא"כ שאר בהמה טמאה דאין מציאות לפדותו כ"א בשוויו:

והנה בגמ' בפרקין (דף ו' ע"א) הביאו ברייתא זאת משם ר"י הגלילי, דמפיק ליה מיעוט שאר בהמה טמאה מדכתיב פטר חמור פטר חמור שני פעמים כברייתא דספרי, ואמרי' התם פריך רב אחאי אי כתב רחמנא חד הוה אמינא דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל וכו' ולעולם בשה, כתב רחמנא פטר חמור אחרינא פטרי חמורים ולא פטרי סוסים, ואימא מעטינהו משה ולעולם בכל דבר, ומשני א"כ לכתוב רחמנא פטר חמור תפדה בשה וחמור תפדה בשה, פטר פטר ל"ל פטרי חמורים אמרתי לך ולא פטרי סוסים וגמלים ע"כ, דלפ"ז דמיתורא דפטר חמור קא דריש א"ש. אלא דיש להקשות על זה דכפי הברייתא דמכילתא והספרי, דקרא דאך פדה תפדה אמרי' תנהו ענין שמקדישין בהמה טמאה לבדק הבית וחוזרין ופודים אותה, וא"כ אכתי י"ל דאי הוה כתיב בקרא תניינא וחמור תפדה בשה, הוה אמינא דמדלא כתיב פטר להורות דעל בכור קאמר, דקרא לא משתעי בבכור אלא בפדיון חמור שהקדישו לבדק הבית, דחדית לן קרא דפדיונו מהקדש כדין בכור לפדותו בשה, דכל פדיון שאתה פודה לחמור לא יהיה אלא בשה, וה"ה דהוה אמינא דכ"כ הוא בשאר בהמה טמאה מטעם דכל דבר שהיה בכלל וכו', ואכתי הו"א דבין לענין בכור ובין לענין הקדש פ"ח ושאר בהמות טמאות שוין לפדותן בשה מדין דבר שהיה בכלל, ולזה איצטריך פטר להורות דאבכור קאי ובא למעט שאר בהמות משה לענין בכורה ולעולם בכל דבר:

עוד אמרינן בסוגיא הנזכר [ו, א] דפריך הש"ס, ותנא דידן למעוטי סוסים וגמלים מנ"ל, ומשני א"ר פפא כל מקנך תזכר כלל שור ושה וחמור פרט כלל ופרט אין בכלל אלא מה שבפרט, שור ושה וחמור אין מידי אחרינא לא, וק"ק דאמאי הוצרך ר"פ לטעם זה לתנא דידן לומר דתנא דידן דן כלל ופרט, מאחר שפטר הפסיק הענין כדאמרינן התם לר"י הגלילי, בהיות שאפשר לומר דתנא דידן ס"ל כתנא דמכילתא דממעט שאר בהמה טמאה מקרא דאך פדה וגו', דאך מעוטא הוא לומר דפטר חמור דוקא ולא שאר בהמות טמאות:

אות ז ס"ק א

אמר רב הונא [יא, א] הפודה וכו'. יש לחקור אם הכוונה אפי' פדאו שלא מדעת בעלים פדיונו פדוי, דאין לומר דפשיטא דאפי' שלא מדעת קאמר דמדעתו פשיטא ומאי קמ"ל,

דהא י"ל דאפילו מדעתו איצטריך לאשמועינן, דהא אמרינן בפ"ק דקדושין (דף ז' ע"א) דהאומר הילך מנה והתקדשי לפלוני מקודשת מדין עבד כנעני, עבד כנעני לאו אע"ג דלא קא חסר ולא מידי קא קני נפשיה, האי גברא נמי אע"ג דלא קא חסר ולא מידי קא קני לה להאי איתתא, ואמרינן עוד א"ר וכן לענין ממונא, ומדברי רש"י ושאר פוסקים מתבאר דקאי נמי לדין עבד כנעני, דאם ראובן אמר למוכר הילך מנה ושדך קנויה לשמעון קנה שמעון, אבל הרמב"ם בפ"א מהל' מכירה [ה"ו] לא הביא דין זה דעבד כנעני לענין ממון, וכתב הר"ן בפ"ק דקדושין דטעם הר"ם הוא, משום דסובר דדוקא גבי קדושין גמרינן מעבד כנעני משום דעבד ואשה כהדדי נינהו דעבד גמר לה לה מאשה, אבל לענין ממון אין למידין מעבד כנעני עכ"ל. וא"כ נמצא כפי זה דדין עבד כנעני דקני נפשיה אע"ג דלא קא חסר ולא מידי חדוש הוא שחדשה תורה גבי עבד כנעני ובקדושין דילפינן מיניה, אבל בממון לדעת הר"מ לא קנה כיון דהלוקח לא קא חסר ולא מידי. ודין זה הוא אפי' שעשאו שליח לקנות בדמי השליח דומיא דקידושין דע"כ כשעשאו שליח. וא"כ לסברא זאת בפדיון פ"ח אם המצוה מוטלת על הבעלים וחיובא רמייה עלייהו, כל שפדאו אחר בשה של הפודה עצמו והבעלים לא קא חסרי ולא מידי אף דבשליחותייהו קא עביד, הו"א דאין פדיונו פדוי, דכך היא המדה דהבעלים שבאים לקנות מהכהן הפ"ח ע"י השה שנותן לו וחשיב כמוכרו לו, צריך שהקונה והזוכה בו יהיה חסר ממונא, וכל דלא קא חסרי ממונא לא קא קנו ליה, וכיון דהבעלים לא קנו ליה גם הפודה לא קני ליה, הן מצד דע"ד שיזכו הבעלים בו פדאו והן דאפילו כוון לפדותו לעצמו לאו כל כמיניה כדאמרינן לקמן, וא"כ הו"א דאין פדיונו פדוי וקמ"ל ר"ה דפדיונו פדוי:

דאפילו לדעת הר"מ זה לא שייך הכא כי אם לסברת ר' אליעזר דפדיון פ"ח הוא כפדיון הבן דאינו פדוי משעת הפרשה עד שיבוא ליד כהן, דלדידיה אפשר שכן הוא, כיון שעיקר הפדיון הוא ע"י נתינה לכהן ודמי קצת למכר, אבל לרבנן דקי"ל כוותייהו דמשעת הפרשה פדוי אף שלא בא ליד כהן דאין דינו כפדיון הבן, וכדאמרינן לקמן במתני' (דף י"ב ע"ב) יעו"ש, לא שייך זה, דהא אין הפדיון תלוי במאי דקא חסר ממונא אלא בהפרשה תלוי ואפי' לא נתנו לכהן, דמהאי טעמא בספק בכור מפריש טלה להפקיע איסוריה, וכל כי האי עולה דמפקיע איסוריה אע"ג דלא קא חסר ולא מידי, ה"ה כשחבירו פודהו משלו, ולפי זה אפי' לר"א הוי דינא הכי, דהא אמרינן התם דמודה ר"א בספק פ"ח דמפריש טלה ומפקיע איסורו. ואי שייך דין זה לדעת הרמב"ם הוא בפדיון הבן, דכיון דבפדיון הבן לכו"ע אינו פדוי בהפרשה בלבד עד שיגיע ליד הכהן, דנמצא דכפי זה עיקר הפדיון תלוי בהנאת ממון שיגיע לו לכהן ודומה קצת למכר, א"כ הפודה בן חבירו בממון הפודה

אי אמרינן דעיקר המצוה מוטלת על האב בעינן דהאב יתן משלו דקא חסר ממונא, אבל אם נתן אחר בשבילו דלא קא חסר ממונא אין בנו פדוי, דכל דבר שתלוי בחסרון ממון כל שהזוכה לא קא חסר ממונא אף דאחר קא חסר ממונא בעדו ושליחותיה דאב קא עביד אפשר דלא מהני. באופן דיש לצדד קצת דרב הונא מיירי בפודה מדעת חבירו, ועם כל זה איצטריך לאשמועינן: אבל האמת יורה דרכו דר"ה עיקר דינו הוא אם פדאו שלא מדעת בעלים, וכן מפורש בדברי התוס' בד"ה הפודה וכו' שכתבו וז"ל, ולא דמי לתורם משלו על של חבירו דאיבעיא לן פ' אין בין המודר [לו, ב] אם צריך דעת, דהתם כתיב גם אתם לרבות שלוחכם מה אתם לדעתכם אף שלוחכם לדעתכם, אבל הכא לא כתיב בעלים עכ"ל, הרי מפורש דאפי' שלא מדעת הבעלים קאמר. ובעיקר כוונת התוס' לכאורה נראה דכוונתם לחלק דהכא לא כתיב בעלים, דס"ל דהכא אין המצוה תלויה בבעלים לשנצטרך שהפודה יפדה בשליחותו, אלא הרי הוא כהקדש דכל הרוצה לפדות פודה בלא שליחות המקדיש, וא"כ אף דמספקא לן לענין תרומה דאפשר דניחא ליה למעבד מצוה בממוניה, היינו דוקא לענין תרומה דתלוי ביד בעלים וצריך שליחות, ואי לאו דזכות הוא לו הרי ליכא שליחות, אבל הכא אפילו נאמר דחוב הוא לו שפיר פדיונו פדוי כיון דמעיקרא לא בעינן בעלים ולא בעינן שליחות:

ואולם ראיתי להרב בצלאל ז"ל כ"י דגרס בדברי התוס' הכי, דהתם כתיב אתם גם אתם לרבות שלוחכם שהם כמו הבעלים ולכך בעינן מה אתם לדעתכם אף שלוחכם לדעתכם, אבל הכא לא אתרבי שליח בכלל בעלים עכ"ל, דלפי גירסא זאת נראה דאין הכוונה ע"ד האמור, דלעולם דס"ל דהכא נמי המצוה תלויה בבעלים והפודה צריך שיפדה בשליחותו כדין תרומה, אבל מ"מ יש לחלק בין פדיון לתרומה, דהא כבר נודע דעיקר דין זכין לאדם שלא בפניו כתב ה"ה בפ"ד מהל' זכיה [ה"ב] משם הרמב"ן, הביא דבריו הרב מחנ"א בהלכות זכיה סי' ו', והעלה שם דג' חלוקים יש, הא' מידי דהוי זכות גמור וליכא שום צד חובה, דנראה דכל כי האי גוונא אפילו לא נתרצה כששמע לאו כל כמיניה, והב' הוא היכא דאיכא צד זכות וצד חובה, וכגון אפי' במזכה מתנה לחבירו דאיכא צד חוב נמי משום דשונא מתנות יחיה, כה"ג אם נתרצה כששמע זכה אבל אם לא נתרצה כששמע לא זכה, והג' הוא דאיכא צד חוב אצל כל אדם, דכה"ג אפי' נתרצה כששמע אינו כלום יעו"ש. אלא דלע"ד סברא זאת שהעלה הרב דמידי שהוא זכות גמור אפילו לא נתרצה, מדברי הרשב"א בחי' לקדושין על (דף כ"ג ע"א) גבי מאי דקי"ל כרבנן דבין בכסף ובין בשטר ע"י עצמו וע"י אחרים, בד"ה ולענין הלכה, מתבאר דס"ל בהפך דין זה דאפילו בזכות גמור אין זכין בע"כ, זולתי בשטר שחרור מהטעמים שכתב שם יעו"ש. וא"כ גבי

תרומה דאתרבי השליח כמו הבעלים עצמם, ובעינן מה אתם לדעתכם אף שלוחכם לדעתכם, אין מציאות לאדם שיתרום את של חבירו אם לא בשליחות גמור, או ע"י דין זכיה דזכין לאדם בדבר שהוא זכות גמור וליכא צד חובה, וכגון בתורם משלו על של חבירו דאי אמרינן דלא קפיד איניש לעשות המצוה בממוניה הו"ל זכות גמור שמרויח שיעור תרומה וליכא צד חובה, דאפילו משום שונא מתנות ליכא שהוא אינו נהנה כלל מממון אחרים כי אם מבריח ארי מנכסיו הוא, דבכה"ג דהוי זכות גמור דאפי' אם לא נתרצה לאו כל כמיניה, כל כי ה"ג חשיב כשליחות גמור וכאילו עשאו שליח בפירוש מתחלה דמי, אלא דמשום דמבעיא לן דילמא ניחא ליה למעבד מצוה בממוניה, א"כ הא איכא צד חובה, ואף דלא הוי חוב גמור דהא איכא צד זכות שמרויח ממון וצד חובה שמפסיד המצוה, ואם יתרצה כששמע כה"ג בעלמא שפיר דמי, מ"מ גבי תרומה דאתרבי שליח דומיא דבעלים לא מהני רצוי דאחר מעשה כיון דבשעת מעשה שלא מדעת בעלים היה, דלא דמי לדבר שהוא זכות גמור דבשעת הפרשה ליכא שום ספק דודאי ניחא להו לבעלים, כל זה הוא גבי תרומה אבל הכא גבי פדיון דלא אתרבי שליח בכלל בעלים לא בעינן שליחות ממש, אלא פדיונו פדוי מדין זכיה דמדין שליחות הוא, וכשם דזכין לאדם שלא בפניו אפילו בדבר דאיכא צד זכות וצד חובה כל שנתרצה כששמע, כמו כן נמי בפודה פטר חמור של חבירו, אף דבעיין לא אפשיטא ואפשר דאיכא צד חובה דהפסד מצוה, מ"מ הא איכא נמי צד זכות דריוח ממון דפדיונו לבעלים, וכל שנתרצה כששמע פדיונו פדוי והכא מיירי כשנתרצה כששמע, וכיון שנתרצה לבסוף הרי הוא פדוי למפרע:

ונראה דהעיקר בכוונת התוס' הוא כהדרך הב', דמלבד שלזה נוטה גירסת הר"ב ז"ל כאמור, יתר ע"כ דאפושי פלוגתא לא מפשינן, ועינינו הרואות להרמב"ן והרשב"א והריטב"א בחידושיהם בפ"ק דקדושין [כג, ב] גבי הא דאמר רב הונא התם הני כהני שלוחי דרחמנא נינהו, שהוקשה להם דבעיא בנדרים היא ולא איפשטא, ואמאי לא פשיטו לה מהא דרב הונא, ותירצו הם ז"ל דלא חששו לפשוט אלא מברייתא או ממשנה, וכיוצא בה באותו פרק דאבעיא לן התורם משלו על של חבירו וכו' ולא אפשיטא, ולא פשטוה מדאמר רב הונא בבכורות הפודה פטר חמור של חבירו וכו', וטעמא נמי התם משום דלא בעו למפשטה אלא ממתני' או מברייתא עכ"ל, הרי מפורש מדבריהם דבעיין דהתורם משלו על של חבירו איפשיטא מהא דרב הונא דפטר חמור, וע"כ צ"ל דס"ל דדין פ"ח כדין תרומה דבפדיון נמי המצוה תלויה בבעלים והפודה צריך שיפדה בשליחותו כדין תרומה. ואע"ג דלפי' התוס' בעיין דתרומה לא נפשטה מהכא דיש לחלק, מ"מ כל

היכא דאפשר להשוות דעות הפוסקים עדיף טפי, דלפי דרך הא' דס"ל דאין המצוה תלויה בבעלים סברתם היא מן הקצה אל הקצה עם הרמב"ן ודעמיה, אלא המחוור לומר כדרך הב', דהכא נמי בפדיון המצוה תלויה בבעלים:

אלא דעיקר פלוגתייהו תלוי בסברא אחרת, דלענין תרומה איכא פלוגתא אי גילוי דעת דקודם הפרשה או דאחר הפרשה מהני, כיון דתרומה לא הוי חוב גמור דהא לתרום עומד, ואם תרם שלא ברשות ובא בעה"ב ונתרצה מהני כיון דחשיב כדבר שיש בו צד זכות וצד חובה, דמדברי הרמב"ן שהביא הר"ן בפרק התקבל [גיטין סו, א] גבי מתני' דכל השומע יכתוב גט, וכ"כ הריטב"א שם בחידושיו דמהני גילוי דעת לחודיה, אבל מדברי הר"ן בפרק אין בין המודר (דף ל"ו ע"ב) נראה דס"ל דגילוי דעת לא מהני אלא בעינן שליחות גמור, וכמ"ש הרב מחנ"א בהלכות זכיה סי' ו' הנזכר לעיל יעו"ש, דלפי שיטת הרמב"ן והריטב"א דבתרומה נמי הוי כדין זכיה דעלמא, דאם יש צד זכות וצד חובה אם נתרצה אח"כ שפיר דמי, א"כ ע"כ צ"ל דמאי דקא מבעיא בתורם משלו וכו', הוא דדילמא מצד דניחא ליה לעשות המצוה חשיב כדבר דאיכא צד חובה אצל כל אדם דלא מהני רצוי דאח"כ, דאפילו אם נתרצה אח"כ לא מהני, ואי לא איפשטא בעייא מ"ש מפדיון דפדיונו פדוי, כיון דאפשר דמטעם הפסד מצוה חשיב כחוב גמור, אם לא דר"ה פשיטא ליה דזכות הוא לו. אבל התוס' ס"ל דכיון דשליח דתרומה אתרבי כמו הבעלים, לא מהני גילוי דעת כדעת הר"ן, וא"כ י"ל דבעיין דתורם משלו הוא דקא מיבעיא לן אם יהיה כדין זכות גמור דהתם לכו"ע מהני, או כדין צד זכות וצד חובה דא"כ הוא גבי תרומה לא מהני רצוי דאח"כ משא"כ גבי פדיון דמהני כאמור:

באופן דנלע"ד דהעיקר בדברי התוס' הוא כדרך הב', ופדיון פטר חמור נמי המצוה תלויה בבעלים והפודה פדיונו פדוי מטעם שליחות ודין זכיה הוא דזכיה מדין שליחות, אבל מדברי התוס' בפ' מרובה (דף ס"ח ע"ב) בד"ה הוא דאמר וכו', נראה דס"ל כהדרך הא' דדין פדיון פטר חמור כדין הקדש הוא לענין זה שיכול כל אדם לפדותו דאין המצוה תלויה בבעלים:

והרמב"ם בפ"ד דהל' תרומות [ה"ב] כתב וז"ל, והתורם משלו על של חבירו הרי זה תרומה, והרב מ"ל שם כתב ליישב סברת הרמב"ם, דס"ל כסברת הריטב"א דס"ל דבעיין איפשטא מהא דר"ה גבי הפודה פטר חמורו של חבירו, והביא הרב שם דברי התוס' דסוגיין, מתבאר מדבריו שם שהבין כוונת התוס' על הדרך הב' שכתבנו, שכתב על דבריהם וז"ל, ואעיקרא דמלתא דברי התוס' שגבו ממני, דהא דקי"ל שלוחו של אדם כמותו מתרומה ילפינן לה, והתם גלי קרא ואמר אתם גם אתם לומר דמה אתם לדעתכם

אף שלוחכם לדעתכם, א"כ פשיטא דבעינן דומיא דתרומה, ודברי התוס' צריכין אצלי תלמוד עכ"ל. ולע"ד לא הבנתי תמיהתו דהא מתבאר בפרק האיש מקדש (דף מ"א ע"ב) דלמסקנא התם אמרי' דבכל התורה ילפינן שלוחו של אדם כמותו מבינייא דקדשים וגרושין וקדושין, ואפילו תרומה ילפינן מינייהו ואמרינן דקרא דאתם לא איצטריך לעיקר שליחות אלא למעט שליחות גוי, אליבא דמ"ד דגוי איתיה בתרומה דנפשיה, ולר"ש דליתיה בתרומה דנפשיה איצטריך סד"א הואיל ואמר מר אתם ולא אריסין וכו', אימא אתם ולא שלוחכם נמי קמ"ל, באופן דמבואר שם דבכל התורה לא ילפינן מתרומה: ואע"ג דבפרק איזהו נשך (דף ע"א ע"ב) אמרינן, הא דר"א בדותא היא, מ"ש תרומה דלא, דכתיב אתם גם אתם מה אתם בני ברית אף שלוחכם נמי בני ברית, שליחות דכל התורה כולה נמי מתרומה גמרינן לה ע"כ, כבר עמד בזה הרשב"א בחידושיו לקדושין, וכתב דהתם ה"ק שליחות בכל התורה כולה דע"י ישראל ולא ע"י גוי מנ"ל מתרומה יעו"ש בדבריו, באופן דזה פשוט ממסקנא דסוגיין דקדושין, דשליחות דכל התורה מבינייא דקדשים וגרושין ילפינן, א"כ י"ל דדוקא גבי תרומה אתרבי שליח שיהיה כמו בעלים הלכך בעינן מה אתם לדעתכם וכו', אבל בכל התורה דלא אתרבי שליח בכלל בעלים אמרינן דמטעם דזכין לאדם וכו', כל מילתא דאיכא צד זכות וצד חובה כל שנתרצה כששמע חשיב כשלוחו למפרע דזכיה מדין שליחות היא. אלא דלע"ד ק"ק לסברת התוס', דלפי המסקנא בפרק האיש מקדש דכל שליחות ילפינן מבינייא, ופריך דא"כ אתם גם אתם דתרומה ל"ל, אם איתא לסברת התוס' דיש חילוק בין תרומה לכל התורה, א"כ נימא דאיצטריך קרא דאתם גם אתם לאלומי שליחות דתרומה שיהיה השליח כמו הבעלים ממש, ומדין זכות וגילוי דעת בלבד אינו מספיק:

וראיתי להרב מחנ"א בהל' זכיה סי' ז', דמתבאר מדבריו דס"ל בפשיטות דכוונת התוס' דשמעתין הוא עפ"י הדרך הא' שכתבנו, דס"ל להתוס' דפדיון פטר חמור הוא כדין הקדש דאין המצוה תלויה בבעלים, ואחר הפודה אותו אין אנו צריכין לא לשליחות ולא לזכיה יעו"ש. ולע"ד אינו נראה כן, דמלבד דלפי גירסת הרב בצלאל ז"ל אי אפשר לומר כן, יתר ע"כ דאפילו לפי גרסתנו אין דבריהם מורין כן, דאי כוונו לזה למה האריכו לומר מה אתם לדעתכם וכו', הכי הול"ל תרומה שאני דכתיב בעלים אבל הכא לא כתיב בעלים. ומהתימה איך לא ראה הרב דברי הרשב"א והריטב"א בחידושי קדושין שמזכירן בכמה דוכתין דהם סוברים דבעיין אפשיטא מההיא דהפודה פטר חמור, וע"כ צ"ל דס"ל דהמצוה תלויה בבעלים כתרומה. והרב ז"ל שם הפריז על המדה לומר דאפילו בפדיון הבן דחשיב כאילו כתיב בעלים דבכור בניך כתיב, עכ"ז יכול אחר לפדותו שלא מדעתו

ולא בעינן שליחות, והלכך הפודה הוא מקיים המצוה ולא הבעלים כיון דלא בעינן שליחות, והביא ראיה לזה מדברי הר"ן בפ"ק דפסחים [ז, א] יעו"ש:

ולע"ד יש לדחות, דדעת הר"ן כמו ששיערנו לדעת התוס', דכבר כתבנו דהר"ן ס"ל דלא מהני גילוי דעת בתרומה, כמ"ש הרב עצמו בסי' ו' שם כנזכר לעיל, דס"ל דבעינן שליחות גמור, דשאני תרומה דכתיב אתם גם אתם דבעינן שיהיה השליח ממש כמו הבעלים, והלכך בעינן מה אתם לדעתכם אף שלוחכם לדעתכם, והנה כי כן י"ל דלעולם דס"ל להר"ן דמצות פדיון הבן תלויה בבעלים, ואם פודה אחר בשליחותיה דאב קא עביד, והאב הוא המקיים המצוה כדין תרומה, אלא דהפודה בממונו כיון דאיכא צד זכות דקא מרויח ליה ממון ואיכא צד חובה דהפסד מצוה מממונו, יכול לפדותו אחר שלא מדעתו ופדיונו פדוי מדין זכיה דזכין לאדם וכו' כל שנתרצה כששמע, משא"כ בתרומה דכיון דבשעת הפרשה אינו זכות גמור לא מהני מה שנתרצה אח"כ כששמע, ועפי"ז הוא שחילק הר"ן לענין הברכה, דאף דאפשר ע"י אחר לא מברכינן עליה בעל כיון דעשיית השליח הוא מדעת הבעלים ממש ועשיית השליח כמעשה המשלח ממש הוא נחשב וחשוב כאילו לא אפשר ליפטר ממנה ע"י אחר, משא"כ בפדיון שאחר יכול לפוטרו שלא מדעתו דאף דשליחותיה קא עביד דמדין זכיה הוא דעביד, מ"מ כיון דבשעת מעשה נעשה שלא מדעת בעלים אלא דמהני מה שנתרצה אח"כ, שייך לברך בעל: ואין ללמוד מתוספתא הזאת [ברכות פ"ו הי"ט] שהביא הר"ן, דלא מברכינן בהפרשת תרומה בעל לפשוט הבעיא דתורם משלו על של חבירו, דכבר כתבנו דלפי סברת התוספות עיקר הבעיא הוא אי בכה"ג הוא זכות גמור אפילו שלא נתרצה אח"כ, דבאופן זה הוי כאילו עשאו שליח בפירוש, או דלמא דיש בו צד זכות וצד חובה ולא מהני בתרומה, וא"כ ממ"נ אין כאן ראיה מענין הברכה, דאפשר דהוי זכות גמור וחשיב כאילו עשו הבעלים עצמם ולא שייך לברך בעל, או אפשר דלא הוי זכות גמור, ובתרומה לא מהני תורם משלו שלא מדעתו, וכיון דאי אפשר ליפטר ע"י אחר אין לברך בעל: והרב מ"ל הביא שם דברי התוס' דפ' מרובה הנזכר וסיים וז"ל, ונראה ג"כ שגירסת התוס' בבכורות לא היתה כגירסתנו דוק ותשכח עכ"ל. ולע"ד י"ל דגרסתם כגירסתנו דקודם הבעיא דפדיונו לבעלים או לא אמרינן מימרא דר"ה דאמר הפודה פ"ח של חבירו וכו', ומאי דמייתי התוס' להכריח דשלא מדעתו נמי פדוי מהבעיא ולא מעיקר מימרא דר"ה, היינו משום דיש לדחות דרב הונא מיירי דוקא מדעת בעלים כאשר צדדנו לעיל בתחלת דברי:

והנה לפי סברת הרמב"ם ורבינו הרמב"ן והרשב"א והריטב"א דס"ל דבעיא דתורם משלו על של חבירו נפשטא מהא דרב הונא בפודה פ"ח של חבירו, דכשם דלענין פדיון פדוי

כן לענין תרומה תרומתו תרומה, נלע"ד דהיינו דוקא כשנתרצו הבעלים כששמעו דכיון דגלו דעתייהו אח"כ דניחא להו נתקיים המעשה למפרע דזכין לאדם שלא בפניו כל שנתרצה אח"כ, אבל אם לא נתרצו אח"כ אין תרומתו תרומה ואין פדיונו פדוי. דהא ודאי עיקר הבעיא היא דשמא מצד דניחא ליה למעבד מצוה דיליה חוב גמור מקרי ואין חבין לאדם שלא בפניו, דבהכי אפי' נתרצה אח"כ, ואם נפשטה הבעיא דלא הוי חוב גמור, מ"מ פשיטא דלא הוי זכות גמור דהא איכא צד חובה דזמנין ניחא ליה למעבד מצוה דיליה. ועוד דאפי' אם נאמר דחשיב זכות גמור כבר כתבתי לעיל דמדברי הרשב"א בחידושיו לקדושין נראה דלא ס"ל הכי, דאפי' בזכות גמור כגון הזוכה בעד חבירו בנכסי הגר ומהפקר דזכות גמור הוא דלא שייך שונא מתנות יחיה, ועכ"ז דוקא בנתרצה אבל אם לא מחה לא יעו"ש:

אות ז ס"ק ב

והנה גרסינן בערכין (דף כ"א ע"א), אמר שמואל עולה צריכה דעת שנאמר לרצונו, ופריך מאי קמ"ל תנינא אע"פ שאין מתכפר לו עד שיתרצה שנאמר לרצונו, ומשני לא צריכא דפריש ליה חבריה, מהו דתימא כי בעינן דעת מדידיה אבל מדחבריה לא, קמ"ל זמנין דלא ניחא ליה דליכפר במידי דלאו דידיה. ומתבאר שם דלשמואל המפריש חטאתו ואשמו של חבירו, צריך שיהיה מדעת המתכפר בין בשעת הפרשה ובין בשעת כפרה, והמפריש עולתו ושלמיו של חבירו בעינן דעתו בשעת הפרשה אבל לא בשעת כפרה, ועולא פליג אשמואל וס"ל דבשעת כפרה אין חילוק בין חטאות ואשמות לעולה ושלמים דבכולהו בעינן דעתו, אבל בשעת הפרשה בחטאות ואשמות בעינן דעתו, ובעולה ושלמים לא בעינן דעתו. וכתבו התוס' שם [ע"ב] בד"ה מאי וכו' וז"ל, נראה לר"י דהא דאמר שמואל עולה ושלמים צריכין דעת בשעת הפרשה משום דלא ניחא ליה לאינש להתכפר במלתא דלאו דידיה, אבל בשעת כפרה אינו צריך, ומשום סמיכה אינו צריך לדעתו כיון דאינם באים לכפר על חטאו, אבל חטאת ואשם שהם באים על חטא וצריכין להתודות בשעת סמיכה בעינן דעתו בשעת כפרה, ועולא ס"ל דאפילו בעולה ושלמים רוצה לקיים מצות סמיכה הלכך בעינן דעתו בשעת כפרה, אבל בשעת הפרשה לא בעינן דעת אלא בחטאת ואשם משום דלא ניחא ליה לאינש להתכפר במלתא דלאו דידיה, אבל עולה ושלמים דלאו לכפרה קאתו כולי האי אינו צריך בשעת הפרשה. ובגירסת הרב בצלאל כ"י מסיים בדברי התוס' וקדושים הם עכ"ל. ונראה דמ"ש התוס' דעולה ושלמים לאו לכפרה קא אתו כולי האי, דמשמע דלכפרה פורתא מיהא קא אתו אלא שאינם כמו החטאת והאשם, כתבו כן מפני עולה, דעולה מכפרת על עשה ועל לאו הניתק לעשה

כדאמרינן בת"כ בפ' ויקרא פ' ד' סימן ח' [א, ד וביומא לו, א ובזבחים ו, א] יעו"ש, אבל שלמים לא אתו לכפרה כלל, דמהאי טעמא כתב הרמב"ם בספ"ג מהל' מעשה הקרבנות [הי"ד והט"ו] דבעולה מתודה בסמיכה ובשלמים אינו מתודה יעו"ש: ואיכא למידק על עיקר שמועה זאת, דמהכא משמע דפשיטא ליה לעולא דדוקא בחטאת ואשם הבאים לכפר על חטאתו צריך דעתו בשעת הפרשה, דבלאו הכי לא סגי כשיודיעו לו בשעת הקרבה, דנהי דאם היה המפריש לפנינו בשעת הקרבה שפיר דמי כיון דמאותה שעה חלה קדושת ההקדש על הקרבן, אף אם נאמר דמשעה ראשונה לא חלה כיון שהפרישו שלא מדעתו, אבל אם אין המפריש לפנינו בשעת הקרבה, כי משעת הפרשה מסרו לכהנים להקריבו, אף שהחוטא נתרצה בשעת הקרבה לא חל קדושה משעה ראשונה כיון שהפרישו שלא מדעתו, דמסתמא כל שבא על חטאו אמרינן דלא ניחא ליה לאיניש להתכפר במלתא דלאו דידיה, ואף דלפי הדין יצא במה שהפריש עליו חבירו כיון דסו"ס לשמו הפרישו ועל שמו היא המצוה, מ"מ במתכפר מממונו עדיף טפי, דבההוא צערא דקא חסר ממונא מתכפר טפי. ואף דאיכא בהפרשה זאת לכאורה צד זכות דלא קא חסר ממונא וצד חובה שאינו מתכפר מן המובחר, וכבר כתבנו [לעיל או"ק א' בד"ה ואולם] דכל דאיכא צד זכות וצד חובה כל שנתרצה אח"כ כששמע מהני, ע"כ צ"ל דהכא מאי דניחא ליה לאינש להתכפר בממונו חשיב כחוב גמור, והוי כדין אין חבין לאדם שלא מדעתו, ומש"ה בעינן שיפרישנו מתחלה מדעתו, אבל בעולה ושלמים דלא קאתו לכפרה לא בעינן דעתו משעת הפרשה, דמסתמא אנן סהדי דניחא ליה דלא קא חסר ממונא וזכות הוא לו וזכין לאדם שלא בפניו. ושמואל פליג בזה דס"ל דאפילו בשלמים דאינם באים לכפרה כלל לאו זכות הוא לו, דכיון דמצוה דעליה הוא ניחא ליה למעבדה מממוניה אף דקא חסר ממונא, ואדרבה המפריש קרבנו חב לו ואין חבין לו שלא מדעתו. וא"כ בכל המצות נמי איכא למימר הכי דה"ה בתורם משלו על של חבירו דאבעיא לן התם בפרק אין בין המודר [נדרים לו, ב]:

נמצא כפי זה דתלוי בפלוגתא דשמואל ועולא דהכא, ומאי דלא איפשיטא בעיין מהכא, אין כאן תמיהה, דאף דבעיא זאת לא נפשטה במקומה מ"מ נפשטה במקום אחר, וכמ"ש רבינו הרמב"ן והרשב"א והריטב"א [קידושין כג, ב] דנפשטה בשמעתין דהפודה פטר חמורו של חבירו, ואין זה מן הקושי דאורחיה דתלמודא דלא למפשט אלא ממשנה או מברייתא אע"ג דאפשר למפשטה מאמוראי, וא"כ בדין זה לא בעו למפשטה אלא ממשנה או מברייתא, אע"ג דשמואל פליג בהכי, דאע"ג דעיקר פלוגתייהו תלוי בברייתות הנאמרות בענין כדאמרינן בגמרא, מ"מ כיון דמצד עצמן אין הכרח בדבר דאפשר לפרשן

כשמואל ואפשר לפרשן כעולא, לא ניחא להו למפשטא בעיין מהכא דסו"ס מאמוראי קא פשיט:

אמנם אי קשיא הא קשיא דכבר כתבנו דהרמב"ם בפ"ד מהל' תרומות [ה"ב] פסק דהתורם משלו על חבירו הרי זה תרומה, דאלמא ס"ל דנפשטא הבעיא, ובענין זה בפלוגתא דשמואל ועולא איהו גופיה בפי"ד מהל' מעשה הקרבנות דין י' פסק כשמואל, דאפילו בעולה ושלמים בעינן דעתו בשעת הפרשה דלא אמרינן זכות הוא לו, ונמצא נסתר מחמתו ממה שפסק לענין תרומה:

הנלע"ד לומר דס"ל להרמב"ם דכיון דחזינן ליה לעולא דס"ל דאפילו בעולה דאיכא מקצת כפרה זכות הוא לו ולא בעינן דעת, ולדידיה פשיטא ודאי דס"ל לענין תרומה דזכות הוא לו ולא צריך דעת, אפושי פלוגתא לא מפשינן, ואפילו שמואל מודה לענין תרומה דזכות הוא לו ולא צריך דעת כיון דלא אתי לכפרה, ולא קאמר אלא בעולה דבאה קצת לכפרה וכל שהוא כפרה מסתמא ניחא ליה לעשותו מממונו, ואף שלמים נמי דלא אתי לכפרה מ"מ כיון דעיקר הקרבן הוא הקרבת דורון לקונו, הרי הוא משל למי שאמר להקריב דורון למלך ובא אחר והקריב משלו בעדו דאינו כ"כ חשוב לפני המלך כיון שאחר הקריבו לפניו, לא כן בענין תרומה דעיקר המצוה היא להרווחת הכהנים חלף עבודתם, וכל שבא ליד כהן שיעור התרומה יהיה ממי שיהיה, כיון דבשליחות בעל הכרי הוא תורם והמצוה תקרא על שמו זכות הוא לו ואינו מקפיד שיהיה משלו. ואדרבה לע"ד מסוגייא זאת מצינו ישוב נכון לדעת הרמב"ם דאיך פסק לענין דהתורם משלו על של חבירו פירותיו מתוקנים, כיון דבעיין לא איפשיטא, אמנם לפי האמור א"ש דאף אם נאמר דהר"ם ס"ל כדעת התוס' בשמעתין [יא, א] ובפ' מרובה [סח, ב] דלא איפשיטא בעיין מהא דהפודה פטר חמור של חבירו, מ"מ ס"ל דאיפשיטא מפלוגתא דשמואל ועולא, דלענין תרומה כ"ע לא פליגי דזכות הוא לו. וקצת יש לדקדק על הרמב"ן והרשב"א והריטב"א, שהביאו ראיה לומר דאורחא דתלמודא דכל היכא דלא מצי למפשט ממשנה או ברייתא לא פשיט ליה מאמוראי, מהא דבעיין דאע"ג דלא איפשיטא במקומה איפשיטא מההיא דר"ה בפודה פטר חמור של חבירו, דאמאי לא הביאו נמי פלוגתא דשמואל ועולא דנראה דבעיא דתורם משלו על של חבירו תלויה בפלוגתא דשמואל ועולא:

וראיתי להרב בצלאל כ"י בסוגיא דערכין הנזכר שהביא משם הרא"ש וז"ל, הילכך לשמואל אם הפריש ראובן עולה או שלמים שיתכפר בהם שמעון בלא דעת שמעון אינם קדושין ואין מועלין בעולה, ואם נתרצה שמעון בשעת הפרשה מקריבה ראובן בלא דעת שמעון, ואם הפרישה שלא מדעתו ובשעת כפרה נתרצה שמעון יצא בו ידי חובתו, אבל

אין בה מעילה עד שיתרצה שמעון משום דזמנין דלא ניחא ליה לאיניש דליתכפר במידי דלאו דיליה, אבל חטאת ואשם וכו' עכ"ל. מתבאר מדברי הרא"ש דסברת שמואל הוא כמו ששיערנו, דאפי' בעולה חוב גמור הוא לו ושייך לומר אין חבין לאדם וכו', ואפילו נתרצה אח"כ לא חל קדושה עליהם למפרע, ומש"ה אין בהם מעילה עד שנתרצה. דאם איתא דדין זה הוא מסוג דבר שיש בו צד זכות וצד חובה אמאי אין בו מעילה למפרע, הא כיון דנתרצה אח"כ חל קדושה למפרע משעה ראשונה, דהא הרא"ש ס"ל בפרק האיש מקדש [סי' ח'] גבי נתקדשה שלא מדעת אביה דאי ידעינן דנתרצה האב אח"כ מקודשת למפרע, וכמו שכתב הרב מחנ"א בהל' זכיה סי' ו' הנזכר לעיל יעויין שם, ועיין בטור א"ה סי' ל"ז, דאלמא ס"ל דבצד זכות וצד חובה אם נתרצה אח"כ מקודשת למפרע משעה ראשונה. דאין לומר דמעילה לא שייך בהקדש דבשעת הנאה לא נתברר עדיין אם חל או לא כמו הכא, דבשעת הנאה תלוי ועומד חלות ההקדש עד שיתרצה, דבהדיא מפורש בירושלמי בפרק ג' דנדרים [ה"ה] גבי מתני' דהרי הנטיעות האלו קרבן אם אינם נקצצות, דאמרינן התם דלמ"ד דלמפרע קדשו אם נהנה קודם קיום התנאי מעל יעו"ש, דכל דבקיום התנאי חל ההקדש למפרע איכא מעילה יעו"ש. דבהכי ניחא דלפי דברי הרא"ש משמע, דלסברת עולא גבי עולה ושלמים דלא בעינן דעתו בשעת הפרשה יש בו מעילה קודם שנתרצה, ואמאי הא ע"כ צ"ל דאפילו לעולא אם לא נתרצה לבסוף לא חל קדושה עליהם, דאפילו במזכה מתנה לחבירו כל שלא נתרצה המקבל לא קנה, אלא דבנתרצה לבסוף חל ההקדש למפרע, ועכ"ז אם נהנה בינתים מעל כיון דלמפרע חל ההקדש:

אות ז ס"ק ג

והנה ברישׁ תמורה (דף ב' ע"ב) איבעיא לן התם, גוי מהו שימיר מי אמרינן מדאקדושי מקדיש אמורי נמי מימר, או דילמא כיון דלאו בר עונשים הוא בתמורה לא מתפיס, ופשיט רבא מדתניא קדשי גויים אינם עושים תמורה דברי ר"ש, ואמרינן דבהקדיש גוי להתכפר גוי לא קא מיבעיא לן, כי קמיבעיא לן בהקדיש גוי ומתכפר ישראל בתר מקדיש אזלינן או בתר מתכפר אזלינן, ופרש"י ומתכפר ישראל שהפרישו גוי לצורך ישראל שיתכפר בו ישראל. ויש לחקור אעיקרא דמלתא איך אפשר שהגוי יפריש קרבן לצורך ישראל, דהא קי"ל [ערכין כא, א] כשמואל דהמקדיש קרבן בעד חבירו צריך דעת המתכפר בשעת הפרשה, וכל הקרבנות שוים דאפילו עולתו ושלמיו בעינן מדעת המתכפר, וא"כ המפריש כיון דצריך דעת מתכפר שליחותיה דמתכפר קא עביד, ומדין שליחות דקי"ל [קדושין מא, ב] שלוחו של אדם כמותו הוא דמצי מפריש ליה בעד חבירו,

וא"כ גבי גוי דקי"ל [ב"מ עא, ב] דאין שליחות איך אפשר שיקריב גוי קרבן בעד ישראל. ועיין להרב מחנ"א בהל' שלוחין סימן י"א ובהל' מכירה סימן ט"ו, דמתבאר דכל מידי דאם עשהו שלא מדעת בעלים אין מעשיו כלום, אי אפשר לעשותו ע"י גוי כלל כיון דאימעיט משליחות יעו"ש, ואפילו לסברת עולא דס"ל דבעולה ושלמים לא בעינן דעתו בשעת הפרשה מ"מ בעינן שיתרצה בשעת כפרה, ומשעת הפרשה חל קדושה עליה מדין זכין לאדם שלא בפניו, והא קי"ל דאין שליחות וזכיה לגוי והא ע"כ מדין זכיה הוא דזכות הוא לו דלא קא חסר ממונא: וכבר עלה על דעתי לומר דהכא אליבא דר"ש דאמר קדשי גויים אינם עושים תמורה, קא מיבעיא לן במקדיש גוי ומתכפר ישראל, ונאמר דאליבא דר"ש [תרומות פ"ג מ"ט] דס"ל דתרומת הגוי אינה תרומה, א"כ י"ל כיון דעיקר דין אין שליחות לגוי מתרומה ילפינן לה [קדושין מא, ב] מאתם גם אתם מה אתם בני ברית וכו', דהיינו דוקא במלתא דליתיה כתרומה דליתיה בתרומה דנפשיה, אבל במלתא דאיתיה נעשה שליח, ולענין קרבן כיון דיכול להקדיש קרבן לעצמו נעשה שליח להקדיש בעד ישראל, דהכי אמרינן בפ' האיש מקדש [שם] דלר"ש דגוי ליתיה בתרומה דנפשיה לא היה צריך קרא למעט גוי, דסברא הוא דמלתא דליתיה אינו נעשה שליח, וא"כ י"ל דאין ללמוד מתרומה דאין שליחות לגוי אפילו במילתא דאיתיה, דאפשר דלר"ש היינו דוקא כגון תרומה דליתיה בתרומה דנפשיה, דבשלמא לרבנן דס"ל דתרומת הגוי תרומה שפיר יש ללמוד מתרומה דאפילו במלתא דאיתיה אינו נעשה שליח, אבל לר"ש לא: וכיוצא בזה כתבו התוס' בפרק התקבל (גיטין דף ס"ד ע"ב) ד"ה שאני וכו', שהקשו שם למ"ד דקטן זוכה לאחרים מדאורייתא דהא זכיה מדין שליחות ואין שליחות לקטן, ותירצו וי"ל, דאין למעט קטן משליחות מקרא דתרומה אלא במלתא דליתיה כגון תרומה דליתיה בתרומה דנפשיה, אבל בזכיה כמו שזוכה לעצמו זוכה נמי לאחרים, וה"ה די"ל כן לר"ש גבי גוי נמי, ומש"ה אמרינן הכא דלר"ש שפיר איכא למימר דגוי מפריש קרבן בעד ישראל, דנעשה שלוחו כיון דאיתיה בקרבן דנפשיה:

וראיתי בירושלמי (בפרק י"ג דיבמות הלכה ב') דאמרינן התם, גוי פשיטא לך שהוא מביא מהו שיעשה בהן שליח, מאחר שהוא בהן נעשה שליח בהן או מאחר שאינו נעשה שליח לכל הדברים אינו נעשה בהן שליח, התיב רבי יודן הרי יש לו טבל דבר תורה ופוטר טבלו דבר תורה, והכא אע"פ שהוא בהן אינו נעשה שליח בהן ע"כ. ונראה דהכוונה דקאמר דפשיטא שהגוי הוא מביא דהיינו שמפריש קרבנותיו נדרים ונדבות כישראל, מיהו קא מיבעיא לן מי נעשה שליח להפריש קרבן בשביל ישראל, הואיל ואיתיה בהקדש קרבן דנפשיה, או דלמא כיון דבכל התורה אין שליחות לגוי

ה"נ ל"ש, ופשיט לה רבי יודן דהא גוי איתיה בתרומה דנפשיה ופוטר את טבלו דבר תורה ואפילו הכי אינו נעשה שליח לתרום בעד ישראל, וה"ה גבי קרבן, וכן פי' הרב קרבן העדה בביאורו, הרי מבואר מדברי הירושלמי דהפרשת קרבן בעד חבירו צריך שליחות, ומשו"ה קא מיבעיא לן גבי גוי אי מצי מפריש בעד ישראל, דאף דאין שליחות לגוי במלתא דאיתיה נעשה שליח. ואפילו למאי דפשיט ליה היינו למ"ד דגוי שתרם תרומתו תרומה, אבל לרבי שמעון דאין תרומתו תרומה אה"נ דבמלתא דאיתיה נעשה שליח: איברא דהירושלמי הזה הובא בפרק קמא דתרומות [ה"א], גבי מתני' קטן שלא הביא שתי שערות ר"י אומר תרומתו תרומה וכו', והוא בסגנון אחר דלא הוזכר גוי כלל, אלא דקא מבעיא לן על מופלא סמוך לאיש מהו שיביא קרבן זיבה וכו', מאחר שהוא חובה לא מביא או מאחר שהוא מטמא בהן מביא. ואח"כ הביא הלשון הנזכר באופן זה, פשיטא לך שהוא מביא מהו שיעשה שליח וכו', ונראה דקאי אבעיא של קטן, וכן פירש מהר"ש סירילייו ז"ל וז"ל, פשיטא לך שהוא מביא, כלומר ואת"ל שהוא מביא קרבן זיבה וכו' מהו שיעשה בהן שליח לאחר כיון דקטן לאו בר שליחות הוא, ופשיט רבי יודן מתרומה דאף דקטן חייבים על טבלו עתה דאינו פוטר טבלו שלו לר"מ ולר"י, וכ"ש שאינו נעשה שליח לתרום לאחרים, והכי נמי גבי קרבן זיבתו אפילו הקדיש קרבן זיבתו לעצמו לא קדוש, וכ"ש להפריש לאחרים זה תוכן דבריו. ומוהר"ר אליהו [פולדא] בביאורו פי' דמאי דקאמר הש"ס פשיטא לך שהוא מביא, הוא דפשיט לה הש"ס דמביא קרבן זיבה, ולא בדרך את"ל קאמר לה, והאמת אתו, דדוחק לומר דהכוונה בדרך את"ל כמו שפירש מהרש"ס דאין משפט הלשון כן. מ"מ נראה דמהרש"ס הוכרח לדחוק עצמו בכך, דאל"כ מה מייתי רבי יודן מתרומה לפי הגירסא דמייתי דאינו פוטר את טבלו דבר תורה כר"מ ור"י, הא התם שאני דקטן אינו נעשה שליח לתרום הואיל וליתיה בתרומה דנפשיה, לא כן הכא גבי קרבן זיבה דכיון דאיתיה בקרבן זיבה דנפשיה דהא פשיטא לן דמביא, איתיה בקרבן זיבה דאחר, דנעשה שליח להפריש קרבן זיבה לאחר:

ואולם לע"ד דהגירסא דגרסינן ביבמות היא הגירסא העיקרית, וגרסינן גוי פשיטא לך שהוא מביא וכו', ולא קאי אדלעיל מניה, דאם איתא כגירסא דתרומות ופי' הגאונים הנזכרים אין לו מובן כלל, דאפילו דקא מבעיא לן בדרך את"ל דקטן מביא קרבן זיבה לעצמו מהו שיביא על אחר, מאי קא מבעיא ליה, הא אמרינן בפרק אין בין המודר (דף ל"ו ע"א), אר"י הכל צריכין דעת חוץ ממחוסרי כפרה שהרי אדם מביא קרבן על בניו ועל בנותיו הקטנים, שנאמר זאת תורת הזב בין גדול בין קטן, דנמצא כפי זה דהמפריש קרבן מחוסר כפרה כמו קרבן זיבה וכיוצא בעד חבירו אין צריך דעת חבירו,

ואם הפרישו בעד חבירו לאו מדין שליחות הוא כיון דיכול להקריב אפילו שלא מדעתו, דמהאי טעמא דחי הש"ס למאי דמייתי ממתניתין דמקריב עליו קני זבין וכו' דשלוחי דרחמנא נינהו, דמחוסרי כפרה שאני דלאו שליחותיה קא עביד דיכול להקריב שלא מדעתו, וא"כ בקטן נמי כיון שהוא מביא לעצמו למה לא יביא על אחר כיון דמחוסרי כפרה לא בעינן שליחות, ואף דלאו בר שליחות הוא מצי מפריש בעד אחר: באופן דהיה אפשר לישב האי דהקדיש גוי להתכפר ישראל, דלר"ש דאית ליה דאין תרומת הגוי תרומה אה"נ דבמלתא דאיתיה נעשה הגוי שליח. אבל שוב ראיתי דהא ליתא, דא"כ הוא דלמ"ד דתרומת גוי אינה תרומה יש שליחות לגוי במלתא דאיתיה, וכיון דאנן קי"ל הכי דתרומת הגוי אינה תרומה מן התורה, וכמ"ש הרמב"ם בפ"ד מהל' תרומות [הט"ו], יתחייב מזה דיש שליחות לגוי במלתא דאיתיה, ובפרק איזהו נשך (דף ע"א ע"ב) עלה דישראל שלוה מעות מן הגוי ברבית ובקש להחזירם לו, מצאו ישראל אחר ואמר ליה תנם לי ואני אעלה לך אסור, ואם העמידו אצל גוי מותר, ופריך דכיון דאין שליחות לגוי ולא מצי ישראל הב' לזכות לגוי בדמי החוב דזכיה מדין שליחות, א"כ אמאי מותר, וטרח הש"ס שם לתרץ הברייתא. ואם איתא מאי קושיא נימא דהך ברייתא אתיא כמ"ד דגוי ליתיה בתרומה דנפשיה, וכיון שכן אין ללמוד מקרא דאתם גם אתם כי אם דאין שליחות לגוי במלתא דליתיה כתרומה, אבל במלתא דאיתיה כי הא דזכיה דהגוי יש לו יד לזכות לעצמו, וכיון דאיתיה בזכיה דנפשיה שליחות נמי אית ליה, וזוכה לישראל וישראל זוכה לו, ומדלא משני הכי ש"מ דלכ"ע אין שליחות לגוי אפילו במלתא דאיתיה. וע"כ צ"ל דס"ל לש"ס הכי, דאפילו למ"ד דליתיה בתרומה דנפשיה ילפינן מקרא דאתם גם אתם דתרומה לכל התורה כולה דאין שליחות לגוי אפילו במלתא דאיתיה, דהא אמרינן התם בפרק האיש מקדש [מא, ב] דבמלתא דליתיה לא צריך קרא למעט שליחות גוי דסברא הוא, ומסתמא אמרינן דכיון דקרא דאתם גם אתם לא איצטריך לענין תרומה, דאמרינן דאתא קרא למעט שליחות גוי אפי' במלתא דאיתיה, דאם אינו ענין לתרומה תנהו ענין למעט במלתא דאיתיה: אלא דקשה לזה דאמאי לא משני התם על מאי דפריך הש"ס, ולר"ש דליתיה בתרומה דנפשיה אתם גם אתם למה לי, דלר"ש אתא קרא למעט במלתא דאיתיה באם אינו ענין לתרומה, ולמה הוצרך לשנויי דאיצטריך, דסלקא דעתך אמינא דאמר מר אתם ולא אריסין וכו' אימא ולא שלוחכם נמי קמשמע לן. ויש לומר דכל היכא דאפשר למהדר לומר דקרא לגופיה איצטריך אמרינן, ומכל מקום מסמיכות דסמיך קרא גם לאתם, דאי לאתויי שליח לימא קרא גם כן תרימו אתם, מאי גם אתם, שמע מינה תרתי, דבעינן שליח דומיא דאתם דמה אתם בני ברית אף שלוחכם בני ברית, ואם אינו

ענין לתרומה תנהו ענין לדבר דאיתיה ביה דאף על גב דאיתיה ביה אינו נעשה שליח. וכבר ראיתי להתוספות בפ"ב דגיטין (דף כ"ג ע"ב) ד"ה מה אתם דעמדו בזה, דלר"ש הא דקי"ל בכל דוכתא דגוי לאו בר שליחות, לענין זכיה ורבית מנ"ל, ותירצו וז"ל, וי"ל דמ"מ כיון דדרשינן שליחות מתרומה מגם אתם ומינה ילפינן בעלמא, מסתמא דלא מרבינן בעלמא אלא דומיא דאתם עכ"ל. ולע"ד אין תירוצם מובן דשליחות בכל התורה לא ילפינן מתרומה אלא מבינייא כנזכר לעיל, וא"כ מנ"ל לומר בעלמא דבעינן דומיא דאתם. שוב ראיתי להרב עצמות יוסף בפ' האיש מקדש (דף מ"א ע"ב) שהביא משם המרדכי בר"פ הא"מ, שתמה ע"ז והרב שם יישב הענין ע"ד האמור לעיל יעו"ש: באופן דנמצינו למדין דכל אפייא שוין דאין שליחות וזכיה לגוי אפילו במלתא דאיתיה לנפשיה, וא"כ הדרא קושיא לדוכתא איך אפשר שיפריש גוי קרבן בעד ישראל. שוב ראיתי דלק"מ דאפשר לומר דמשכחת לה בשהפריש הגוי קרבן דמחוסרי כפרה בעד ישראל, דכבר כתבנו לעיל דאמר ר"י הכל צריכין דעת חוץ ממחוסרי כפרה, וכיון דאפילו שלא מדעתו מהני כי עשאו מדעתו לא בעינן שליחות ואפילו גוי מהני. ואע"ג דאין מקבלין מהגויים אלא נדרים ונדבות, דכל שנידר ונידב מקבלין מידן וכל שאין נידר ונידב אין מקבלין מידן כדתנן בפ"א דשקלים [מ"ד], היינו דוקא כשמביאין לעצמם, אבל במפריש כדי שיתכפר ישראל מקבלין, דהא הגוי אין קרבנו אלא עולה ואפילו נדר שלמים הוי עולה, ובמפריש שלמים שיתכפר ישראל דינו כשלמים, וכמו שמפורש במנחות (דף ע"ג ע"ב) יעו"ש, וה"ה במפריש קרבן דמחוסר כפרה בעד ישראל:

אות ז ס"ק ד

והנה לפי האמור לענין פדיון פטר חמור נמי נראה, דאם גוי פדה פטר חמור של ישראל לדעת הרמב"ן והרשב"א והריטב"א, וכן לדעת הר"ם ז"ל לפי מ"ש המשנה למלך, דפשיט ליה בעיין דתורם משלו מהא דפודה פטר חמור של חבירו, דלדידהו דס"ל דבעינן שליחות דומיא דתרומה, גוי לאו בר שליחות הוא ואין פדיונו פדוי. ואף דהרב מחנ"א בהל' שלוחין סי' ט"ו העלה דגוי שעשה שליח לישראל להשכיר או לקנות בין במעות של ישראל בין במעותיו של גוי ועשה שליחותו דקנה הגוי, מטעם דההיא דרבא [קדושין כג, א] בעבד כנעני דקבלת רבו גרמה לו, דהכא נמי כל דקביל מוכר המעות ממילא מקנהו לאחרים ע"י כסף שלקח ולא בעינן שליחות וזכיה יעו"ש באורך, וכן כתב הרב הנזכר בהל' זכיה סוף סי' ז' דמטעם זה הפודה בנו של חבירו משלו אין צורך לשליחות וזכיה, דכיון דע"י קבלת הכהן הה' סלעים קבלת הכהן גרמה לו ולא בעינן שליחות יעו"ש, וה"ה לענין גוי:

לע"ד כבר כתבתי במקום אחר דדברי הרב תמוהים, דאיך כתב כן כאילו כ"ע ס"ל הכי, דהרואה יראה דלדעת הרי"ף והר"ם סבירא להו דהא דרבא דקבלת רבו גרמה לו לא נאמר אלא אליבא דר"מ, אבל לרבנן אפילו בכסף ע"י אחרים הוא מדין זכין לאדם שלא בפניו, ודוקא בנתרצה כששמע, אבל בע"כ לא, דלא אמרינן קבלת רבו גרמה לו, וכמו שמתבאר מדברי הר"ן בפ"ק דקדושין שם ומדברי מרן הב"י בי"ד סימן רס"ז יעו"ש, ולדידהו לא שייך לומר דבר זה, וא"כ ה"ה לענין פדיון פטר חמור דלדעת הרי"ף והרמב"ם דס"ל דלרבנן דקי"ל כוותייהו לא אמרי' קבלת רבו גרמה לו, אם פדאו גוי אין פדיונו פדוי, אבל לשאר הפוסקים דסבירא להו דסברת ר"מ דקבלת רבו גרמה לו כו"ע מודו בה, אפשר דפדיון הגוי מהני כיון דקבלת הכהן גרמה לו ואין צריך לשליחות וזכיה:

אך קשה כפי זה דהרי הרמב"ן והרשב"א והריטב"א בחי' בפ"ק דקדושין [שם], מבואר מדבריהם דלא ס"ל סברת הרי"ף, ובכסף ע"י אחרים אפילו בעל כרחו של עבד מטעמא דרבא דקבלת רבו גרמה לו, דבהא אפילו רבנן מודו יעו"ש בדבריהם, והנה כי כן יקשה לכאורה דאיך כתבו הם דבעיין דהתורם משלו על של חבירו נפשטה מדין הפודה פטר חמור של חבירו, כיון דגבי פדיון י"ל דאפילו אם תמצא לומר דחוב הוא לו דניחא ליה למעבד המצוה, מ"מ הפודה אינו חב לו דקבלת הכהן גרמה לו כדאמרינן גבי עבד אפילו לר"מ דחוב הוא לו, משא"כ בתרומה דעיקר התרומה הוא להפרשה לא נתינתה לכהן:

שוב ראיתי דהא ליתא, דלא שייך דבר זה כי אם בפדיון הבן דאין פדיונו פדוי עד שיבוא ליד כהן וההפרשה אינו כלום, אבל בפטר חמור דמשעת ההפרשה הרי הוא פדוי ומותר בהנאה, דהא קי"ל כרבנן דפליגי אר"א בסוף פרקין כמש"ל, א"כ הרי פדיון פטר חמור הוא ממש כדין הפרשת תרומה, דמשעת הפרשה חלה שם קדושת תרומה עליה, וה"ה בפדיון פטר חמור ולא שייך לומר קבלת כהן גרמה לו וזה פשוט. דבהכי ניחא אמאי נקט דין זה ר"ה בפדיון פטר חמור ולא נקט לה בפדיון הבן, לומר דהפודה בן חבירו שלא מדעתו פדוי, דהתם פשיטא דאפילו נאמר דחוב הוא לו קבלת הכהן גרמה לו ולאו מדין זכין לאדם הוא. וא"כ סלקא בידן דאם פדאו גוי אינו פדוי לדעת הסוברים דבעינן דעת הבעלים, אבל לפי דעת התוס' בפ' מרובה [סח, ב] דס"ל דדינו כדין הקדש דאין המצוה תלויה בבעלים וכל הרוצה לפדות פודה, אפשר דאפילו גוי נמי פדיונו פדוי, דאע"ג דלאו בר חיובא הוא וליתיה בדין פדיון פטר חמור, מ"מ כיון דבא לפדות פטר חמור של ישראל דבר חיובא הוא פדוי, מידי דהוה למפריש קרבנות שאינו חייב בהן הגוי ולאו בר חיובא הוא בעד שיתכפר בהן ישראל כאמור לעיל:

ועוד נ"מ מהב' סברות הנזכרים לעיל, לענין כהן שפדה פטר חמור של ישראל בשה שלו, דלמ"ד דהמצוה מוטלת על הבעלים והפודה פודה מדין שליחות, י"ל דאם הפודה כהן אינו פדוי דכיון דהכהן פטור מפטר חמור אינו נעשה שליח לפדות פטר חמור של ישראל, דבמלתא דליתיה לנפשיה אינו נעשה שליח, דהרי זה דומה למאי דאמרי' בר"פ האיש מקדש [מא, ב] דאין העבד נעשה שליח קבלה לקבל גט אשה כיון דליתיה בתורת גיטין וקדושין, דאף דעבד כשר לשליחות למלתא דשייך ביה, במלתא דליתיה אינו נעשה שליח, וה"ה הכא דכיון דהכהן ליתיה בתורת פדיון פטר חמור בשלו אינו נעשה שליח לפדות של ישראל, ולמ"ד דאין המצוה מוטלת על הבעלים ולא בעינן שליחות פדיונו פדוי. אלא דאפשר דאפילו אי בעינן שליחות יכול הכהן לפדות, דהא איתיה בפדיון עצמו בכהן שנפל לו בירושה פטר חמור מאבי אמו ישראל שצריך שיפדה אותו בשה והשה שלו כדאמרינן לקמן, וכיון דשייך קצת בתורת פדיון נעשה שליח:

אות ח ס"ק א

איבעיא להו פדיונו פדוי לפודה וכו'. ואמרינן בגמרא [יא, א] כי תבעי לך אליבא דר"י דאסר בהנאה, להקדש מדמי ליה ורחמנא אמר ונתן הכסף וקם לו, או דלמא כיון דקני ליה למאי דביני ביני לא דמי להקדש. וראיתי להרב המפורסם כ"י שהביא משם תוספות חיצוניות וז"ל, וא"ת כל הקדש נמי איכא דביני ביני דהא אמרינן בעלמא [ב"מ נז, א] דהקדש שוה מנה שחללו על שוה פרוטה מחולל, ומ"מ אחר מצי פריק ליה, וי"ל דדוקא בעלים יכולים לחללו על שוה פרוטה ולא אחר עכ"ל. ויש לתמוה דהא אמרינן בערכין (דף כ"ט ע"א), דהא דאמר שמואל הקדש שוה מנה שחללו על שוה פרוטה מחולל היינו בדיעבד אבל לכתחלה לא יעו"ש, וא"כ מאי ק"ל להתוספות מהקדש, הא אע"ג דבהקדש הפודה זוכה בהקדש אפילו אם פדה שוה מנה בפרוטה, ולא אמרינן דפדיונו פדוי לבעלים, לא דמי פדיון פטר חמור להקדש, דבפטר חמור ביד הבעלים לפדותו בשה לכתחלה ולזכות במאי דביני ביני, ומש"ה מסתבר לומר דלאו כל כמיניה דפודה להפקיע זכותו, משא"כ בהקדש דאין ביד הבעלים לפדותו בפחות משוויו לכתחלה דאסור לעשות כן לכתחלה, ואם הפודה עבר על האיסור ופדאו בפחות לא הפסיד לבעלים כלום כיון דאין בידו לכתחלה לפדותו בפחות, והפודה שעבר סברא הוא דאיהו זכה בההוא טופיינא ומאי ק"ל.:

וי"ל דאפשר דס"ל להתוספות כדעת הרשב"א והריטב"א הביא דבריהם הרב בצלאל בספר אסיפת זקנים עלה דאמרינן בפרק הזהב (דף נ"ז ע"א) גבי פלוגתא דר"י ור"ל דפליגי בדשמואל וכו', ואב"א כ"ע אית ליה דשמואל והכא בהא קמיפלגי, מ"ס שחיללו אין

לכתחלה לא, ומ"ס אפילו לכתחלה, וכתבו הם דלמ"ד אפילו לכתחלה כי היכי דלא תקשי דתמיה מלתא, דאיך אפשר למשרי למיעבד הכי לכתחלה, צ"ל דודאי דבהקדש שכבר בא ליד גזבר ורצו הבעלים לפדותו לכתחלה אינו יכול לחללו פחות משוויו, והא דהכא מיירי בהקדש שהוא עדיין ברשות הבעלים ובאים הבעלים לחלל, וכמו דלענין שאלה יש הפרש דהקדש שבא ליד גזבר אינו יכול לישאל עליו, ובהקדש ביד הבעלים יש בו שאלה להוציאו לחולין, כן נמי לענין פדיון יכול לחלל פחות משוויו יעו"ש, והתוס' הכא ס"ל כוותייהו:

וכונת הקושיא דבהקדש דעדיין ביד הבעלים דביד הבעלים לפדותו בפחות לכתחלה, הרי זה דומה ממש לפדיון פטר חמור, ומ"ש דבהקדש אפי' בכה"ג זוכה הפודה אם פדאו בפחות במאי דביני וביני, משא"כ בפודה פטר חמור דפדיונו לבעלים. דבהכי ניחא מה שתרצו דדוקא בעלים יכולים לפדותו בפחות ולא אחר, דזה דבר חדוש הוא מה טעם לחלק בין בעלים לאחר, כיון דלענין הקדש יד בעלים ואחרים שוים הם. אמנם לפי האמור דדבריהם מיירי בהקדש שלא בא ליד גזבר והיינו טעמא דיכולים לפדותו בפחות, דלפי זה איכא טעם כעיקר דדוקא בעלים דבידו לישאל עליו ולהוציאו לחולין בחנם, יש להקל בו לחללו בפחות, אבל אחר שאין בידו לישאל עליו אין בידו לפדותו לכתחלה בפחות, וכיון דאין בידו לפדותו בפחות מסתמא אינו בכלל קרא דונתן הכסף וקם לו, דקרא לא מיירי אלא בפדיון דאפשר לעשותו לכתחלה, אבל זה דאסור לכתחלה לעשות כן אינו בכלל. ואכתי יל"ע דאפי' אם פדאו בדיעבד דפדוי הוא, מ"מ פדיונו לבעלים כיון דאית להו לבעלים זכות בגוויה במאי דביני ביני דלכתחלה הוא רשאי לפדותו בפחות, ואיך יפקיע את זכותו:

אות ח ס"ק ב

והנה ראיתי להתוס' רי"ד בפ' האיש מקדש [נז, ב], דהמקדש בפטר חמור דאינה מקודשת שכתב וז"ל, בפטר חמור פירוש ואע"פ שהאשה יכולה לפדותו בשה ולהיות מותרת בו, אעפ"כ כל זמן שלא פדאתו הוי איסור הנאה ונמצא שלא נתן לה כלום, וה"ה בהקדש דאמר ר"י [שם נב, ב] במזיד לא קדש מפני שלא נתחלל וההקדש כדקאי קאי, ואע"פ שהאשה יכולה לחלל על שוה פרוטה כדקי"ל הקדש מנה שחללו על שוה פרוטה מחולל, אפי' הכי כל זמן שלא חללתו אינה מקודשת דבשעת קדושין לאו מידי יהיב לה וה"נ הכא עכ"ל. וגם עליו קשה הא דשמואל אינו אלא בדיעבד אבל לכתחלה לא, וא"כ איך מדמה הקדש לפ"ח, הא בהקדש אין אנו צריכין לטעם זה דמפני שבשעת קדושין לא יהיב לה מידי, דתיפוק ליה דלעולם לא יהיב לה מידי כיון דאין בידה לחללו

פחות משוויו לכתחלה, ואם תחללנו בשוויו אין לה הנאה כלל מחמת הקדושין דכאילו קנאתו בדמים דמי. אמנם לפי האמור [או"ק א'] דס"ל להרשב"א והריטב"א דבהקדש שהוא עדיין ביד הבעלים יכולים לפדותו בפחות לכתחלה, י"ל דהתוס' רי"ד אפשר דס"ל כוותייהו, וכיון דרבי יהודה במתני' קא פסיק ותני דבמזיד לא קידש דמשמע בכל גוונא אפי' בהקדש דעדיין ביד בעלים, הוצרך לומר דה"ט דאפי' הקדש ביד בעלים אינה מקודשת משום דסו"ס בשעת קדושין לא יהיב לה מידי דומיא דפ"ח. ואע"פ דלדעת תוספות חיצוניות שכתבנו לעיל [שם], ס"ל דאין דין זה אלא לבעלים עצמם אבל אחר אינו יכול לחלל בפחות לכתחלה, י"ל דאף אם נאמר דס"ל כוותייהו, מ"מ הכא במקדש את האשה בההיא הנאה שיש לה במאי דביני ביני חשיב כאילו הוא עצמו פדאו דשליחות דידיה קא עבדה, דהא ודאי פשיטא דאם עשה שליח לחלל בפחות ע"מ שפדיונו יהיה פדוי לבעלים פשיטא דפדוי כיון דשליחותיה קא עביד, ומה לי שיפדנו הוא או אחר בשליחותו להנאתו, וכ"כ האשה המקודשת דהנאת הקדושין לעצמה הוא וכאילו פדאו הוא דמי:

ואולם דברי התוס' רי"ד תמוהים במ"ש לענין פטר חמור, דהא בהדיא אמרי' בפירקין לעיל (דף ט' ע"ב) דאפי' לר"י דפטר חמור אסור בהנאה אם קדשה בו מקודשת דמקדשא בהן במאי דביני וביני, וכן אמרינן עוד לעיל (דף י' ע"ב) עלה דמתני' דהמקדש בפטר חמור ללישנא בתרא דפריך הש"ס אי ר"י תקדש בהך דביני ביני, ומוקי לה בדאינו שוה אלא שקל וסבר לה כר"י בר' יהודה, הרי מפורש דאי שוה יותר משקל ויש לה הנאה בהך דביני ביני מקודשת אף דקדשה בו קודם פדיון. וכבר הקשה כן בקונטרס אשר הובא בס' חזון נחום בדף ק"פ ע"ב והניחה בצ"ע, ובאמת שהוא דבר תימה: ולפי חומר הנושא אפשר ליישב דבריו בדוחק ע"פ מ"ש הרשב"א בחי' בפ' הא"מ גבי מתני' [נו, ב] דהמקדש באיסורי הנאה, שהקשה דהא קי"ל [תמורה לד, א] דכל הנשרפין אפרן מותר ותתקדש בשוה פרוטה דאיכא באפרן, ותירץ וז"ל, ומסתברא דלעולם אינה מקודשת משום דהשתא מיהא לית להו דמים דאסור למוכרן, ואי משום אפרן הא אינו בעולם, ולכי קלי ליה הו"ל כגופא אחרינא ולאו זה הוא מה שקדשה בו, ואע"ג דאמרי' בפ' האומר לקמן (דס"ב ע"א) גבי הרי את מקודשת לי לאחר שאתגייר דכל שבידו לאו כמחוסר מעשה דמי, התם הוא דאין הגוף משתנה אבל כאן שהגוף משתנה לגמרי לא, ועוד דהתם נמי דוקא כשאמר לכשיהיה אבל בלאו הכי לא וכדתניא התם וכו' עכ"ל. מפורש יוצא דלתירוץ הב' הכל תלוי במה שקדשה סתם ולא פי' שתתקדש אחר שיהיה אפר:

ונראה דהתוס' רי"ד ס"ל סברא זאת נמי הכא דכל שקדשה בפטר חמור סתם דמשמע דמעכשיו מקדשה בו אינה מקודשת, דכיון דקודם פדיון אסור בהנאה והשתא מיהא לית ליה דמים דכל דאסור בהנאה אסור למוכרו, דאפי' אם יפרש שמוכר לו מאי דשוה יותר משה כל שמכרו סתם משמע דכוונתו שיחול הקנין מעכשיו אסור למוכרו בכה"ג, כיון דכל עוד שלא נפדה אסור בהנאה, ואינו מן הראוי שיהיה לו הנאה למוכר בדמיו בקנין שחל מעכשיו שעדין אסור בהנאה, ואה"נ דאם פירש שמוכרו לו למאי דשוה יותר משה ולא יחול הקנין כי אם אחר שיפדנו, ונ"מ דיכול לחזור המוכר קודם פדיה שפיר דמי כיון דבשעת חלות הקנין הוא מותר בהנאה, וא"כ לענין קדושין נמי אם אמר לה התקדשי לי בו לאחר שתפדה אותו במאי דביני ביני הויא מקודשת, כיון דבשעת חלות הקדושין ממונו הוא, אבל במקדשה סתם או במפרש מעכשיו אינה מקודשת, כיון דענין הפדיון מחוסר מעשה הוא, ואף דכל שבידו לאו כמחוסר מעשה מ"מ בעינן שיאמר שתתקדשי לאחר פדיון, אבל בסתם דמשמע מעכשיו אינה מקודשת, כיון דבשעת חלות הקדושין כל שלא פדאתו עדיין אסור בהנאה הוא ואינו ממונו כדין אפר איסורי הנאה שכתב הרשב"א, ומאי דאמרי' בגמרא דלר"י מקדשה במאי דביני ביני היינו במפרש ואמר התקדשי בו לאחר שתפדנו:

ומאי דדחיק הש"ס גבי מתני' דהמקדש בפטר חמור דמיירי בדאינו שוה אלא שקל ואליבא דר"י בר' יהודה, בהיות שאפשר לומר דמתני' א"ש כר"י ומיירי אפי' בדשוה יותר ואיכא דביני ביני, אלא כיון דמיירי מתני' במקדש בסתם דמשמע מעכשיו אינה מקודשת, היינו משום דכיון דמתני' קתני סתם דהמקדש בפטר חמור אינה מקודשת, ש"מ דבכל גוונא אינה מקודשת אפי' במפרש לאחר שתפדנו, ובמפרש הכי אפי' לר"י אמאי אינה מקודשת, לכן ניחא ליה להש"ס דמתני' מיירי בכל גוונא אפילו במפרש לאחר שתפדנו, ומיירי שאינו שוה אלא שקל דליכא מאי דביני ביני. ודברי התוס' רי"ד לא בא ליתן טעם אמאי אינה מקודשת במפרש לאחר הפדיון דזה כבר מפורש בגמ', דע"כ צ"ל דמיירי בדלא שוה אלא שקל וכל עצמו לא בא אלא דבמקדש סתם, דסתמא מעכשיו אין אנו צריכין לומר דמאי דאינה מקודשת הוא משום דלא שוה אלא שקל, דאוקימתא זאת לא נצרכה אלא במפרש לאחר פדיון, אבל בסתמא אפי' שוה יותר דאיכא טופיינא אינה מקודשת, כיון דבשעת חלות הקדושין עדיין אסור בהנאה ואותה שעה לאו ממונו הוא. ולפי זה במקדש בהקדש נמי כיון דמתני' קתני סתם דבמזיד לא קדש סתמא בכל גוונא מיירי, ובמפרש שתתקדש לאחר שתפדנו ע"כ דמיירי בדליכא טופיינא

אחר החלול, אבל במקדש בסתם דסתמא מעכשיו משמע אפילו בדאיכא טופיינא אחר החלול כיון דבשעת חלות הקדושין לאו ממונו הוא:

והנה מ"ש דהרשב"א והריטב"א כתבו בפרק הזהב דבהקדש דעודנו ביד הבעלים אפי' לכתחלה פודה בפחות משוויו, נראה ודאי דלא קי"ל הכי, דהא אליבא דר"ל אמרי' הכי התם, אבל לר"י דקי"ל כוותיה אפי' בכה"ג דוקא בדיעבד, דבהכי מוקמינן פלוגתא דר"י ור"ל התם, אבל מדברי התוס' רי"ד דכתב דקי"ל הקדש שוה מנה שחללו על ש"פ מחולל וע"כ דאפי' לכתחלה קאמר, ש"מ דס"ל דהכי קי"ל. ואפשר דההיא דפ' הזהב לא מפרש כפי' הרשב"א והריטב"א, דכפי פירושם יוצא דקי"ל כר"י דאפי' בכה"ג בדיעבד דוקא, אלא ס"ל כפי' התוס' שם, אלא דמצד הסברא ס"ל דבהקדש ביד בעלים מסתברא דלענין הלכה אפי' לכתחלה פודה בפחות, כיון דבידו לאתשולי לעקור ההקדש לגמרי. וכן נראה דעת תוס' חיצוניות דאי לא"ה איכא למימר דסתמא דתלמודא הכא אזיל לשיטתיה דר"י דקי"ל כותיה ודוקא בדיעבד. באופן כי נמצינו למידין כי לדעת תוס' חיצוניות ותוס' רי"ד כל זמן שההקדש ביד בעלים הבעלים יכולים לפדותו שוה מנה בשוה פרוטה, ודוקא הבעלים אבל אחר לא:

והנה יש לעמוד כפי סברתם, דהא אמרי' בשמעתין [יא, א] דהגונב פטר חמור של חבירו משלם תשלומי כפל ואע"פ שאין לו עכשיו יש לו לאחר מכאן, וא"כ בגנב הקדש ב"ה מרשות הבעלים נמי אמאי אינו משלם תשלומי כפל, דבהקדש נמי איכא למימר דאע"פ שאין לו עכשיו יש לו לאחר מכאן, שהרי ביד הבעלים לפדותו בפחות ואית לו זכיה בגוויה למאי דביני ביני כדין פטר חמור. ובפרק מרובה (דף ע"ו ע"א) אמרי' דת"ק ס"ל דהגונב הקדש מבית בעלים פטור, מ"ט וגונב מבית האיש כתיב ולא מבית הקדש, ר"ש אומר קדשים שחייב באחריותן חייב, דמדקאמר מבית הבעלים ומדקאמר ר"ש קדשים שחייב באחריותם חייב דש"מ דלת"ק אפי' בחייב באחריותם פטור, וסתם אחריות הוא בדאמר הרי עלי והוא עדיין ביד בעלים, ש"מ דאפי' בהקדש דלא בא ליד גזבר פטור, ואמאי לימא דקרא דמבית האיש בא למעט הקדש שכבר בא ליד הגזבר, אבל בהקדש שביד הבעלים חייב כיון דבידו לפדותו בפחות ואית ליה זכיה בגויה למאי דביני ביני: דאין לומר דלא מיירי אלא בקדשי מזבח תמימים דאינם נפדין, והכי נראה דקדשים דחייב באחריותם לא שייך בקדשי ב"ה, דבקדשי ב"ה כיון דהפרישם אפי' למ"ד הרי עלי אינו חייב באחריותן דכל היכא דאיתיה בי גזא דרחמנא איתיה ואינו מחוסר הקרבה כקדשי מזבח, דהא ליתא דבהא מלתא אתפליגו ר"י ור"ל בחולין (דף קל"ט ע"א), דמפורש שם דלר"י דקי"ל כוותיה אפי' בקדשי ב"ה חייב באחריותן יעו"ש, וא"כ מסתמא

בקדשי ב"ה נמי מיירי ואפי' בהקדש שביד הבעלים. ומשמעתין מוכח נמי הכי דאמרי' ואי ס"ד להקדש מדמינן ליה וגונב מבית האיש אמר רחמנא ולא מבית הקדש, ואם איתא בהקדש כיוצא לזה דפטר חמור שהוא ביד בעלים ובידו לפדותו בפחות אה"נ דבהקדש כזה חייב בתשלומי כפל:

וע"כ צ"ל דפטר חמור לא דמי להקדש כלל, דפטר חמור אית להו זכיה לבעלים בגוויה קודם פדיון דמעכשיו קני ליה למאי דביני ביני, דבידו למוכרו לאחר, שיחול הקנין מעכשיו במאי דשוה יותר משה, וכמ"ש הרא"ש בפסקיו בסוגיין [סי' י"א], וכיון שכן נמצא דמעכשיו חשיב ממונו וכגונב ממונו של חבירו חשיב, אבל גבי הקדש לא חשיב כממונו קודם פדיון דאף דיש בידו לפדותו בפחות לא קני ליה למאי דביני ביני, ואסור למוכרו לאחר שיחול הקנין מעכשיו למאי דשוה יותר משוה פרוטה, והיינו דחדית לן הש"ס בשמעתין, דאף דנראה דדין פטר חמור והקדש שוין, אינו כן דרב המרחק כאמור, וא"כ לפי"ז אין מקום לדברי התוס' רי"ד אף לפי מה שצידדנו בדבריו:

ועוד יש לעמוד מההיא דתניא בתמורה (דף ל"ב ע"א), קדשי ב"ה שהתפיסן בין לקדשי מזבח בין לחרמי כהנים לא עשה כלום ע"כ. וכתב רש"י דה"ט דגופייהו לא מפקע מבדק הבית וטובת הנאה לא שייכא בהקדש ב"ה עכ"ל. והתוס' שם בד"ה מקדישין וכו' כתבו טעם אחר, דקדשי ב"ה שהקדישן אין לבעלים עליהם יותר משאר אדם, לפיכך אין בידו להתפיס ע"כ. ולפי ב' הטעמים הניחא בהקדש שבא ליד הגזבר, אבל בהקדש ביד בעלים דאית להו טובת הנאה לבעלים לחללו בפחות משוויו, וההוא יתרון ממונו הוא, אמאי אם התפיסה לקדשי מזבח לא עשה כלום, ודוחק לומר דמיירי דוקא בהקדש שבא ליד גזבר:

איברא דיש קצת סמך לדברי התוס' רי"ד ממאי דאמרי' בתוספתא דפ"ד דקדושין [ה"ו] וז"ל, המקדש בין בקדשי קדשים בין בקדשים קלים אינה מקודשת, בהקדש במזיד קדש מפני שמעל בשוגג לא מעל דברי ר"מ, ר' יהודה אומר אם יש לו טובת הנאה שהוא שוה פרוטה מקודשת ואם לאו אינה מקודשת ע"כ. דלכאורה דברי ר"י אינם מובנים, דמה שייך בהקדש טובת הנאה, אבל לפי סברת התוס' רי"ד אפשר דהכוונה לומר דאע"ג דר"י במתני' קתני סתם דבמזיד לא קדש, אתא לפרושי דהיינו דוקא בהקדש דלית ליה טובת הנאה שוה פרוטה, וכגון בהקדש שהגיע ליד גזבר או אפי' ביד בעלים וכשאינו שוה יותר מפרוטה, אבל בהקדש ביד בעלים ושוה ב' פרוטות מקודשת, דהא יש למקדש טובת הנאה דשוה פרוטה בגוף הקדש זה שיכול לחללו בפרוטה וירויח פרוטה וא"כ ממונו הוא ומש"ה מקודשת. אלא דצ"ל לפי האמור דאפי' בכה"ג מיירי במפרש התקדשי לי

לאחר שתחלל אותו בפרוטה, דבכה"ג כיון דחלות הקדושין הוא אחר חלול מהני, אבל זה דוחק בדברי ר"י דסתמא משמע אפי' במקדש סתמא דמעכשיו משמע, ואפי' כפי דברי התוס' רי"ד אינה מקודשת בכה"ג:

ואפשר לומר בפי' התוספתא דסברת ר"י לא קאי אהקדש, אלא אירישא דברייתא דקתני המקדש בקדשי קדשים ובקדשים קלים אינה מקודשת, דבענין הקדש ב"ה כבר פליג ר"י אסברת ר"מ במתני', והכא בתוספתא בא להוסיף דפליג ר"י נמי ברישא דהמקדש בקדשי מזבח. והענין הוא ע"פ מאי דתנן בערכין (דף כ"ח ע"ב) מחרים אדם את קדשיו בין קדשי קדשים בין קדשים קלים וכו', ואם נדבה נותן את טובתה, שור זה עולה אומדים כמה אדם רוצה ליתן בשור זה להעלותו עולה אף על פי שאינו רשאי ע"כ. וכתב הרב בצלאל כ"י משם הרגמ"ה, דאחר שפי' כפירוש רש"י והתוס' בהא דנותן את טובתה, כתב פי' אחר וז"ל, אומדין כמה אדם כהן אחר שאינו ממשמר זה העובד באותו זמן, רוצה ליתן לבעלים בשור זה שימתין לו שיתננו לו להעלותו עולה בזמן משמרתו כדי שיזכה בעורו, שאינו רשאי זה הכהן להעלותו אלא בזמן משמרתו, וכמה שאותו כהן רוצה ליתן כך הוא יתן לב"ה עכ"ל, וכיוצא לזה פי' רש"י נמי בתמורה (דף ל"ב ע"א) גבי מקדישין אותו הקדש עלוי יעו"ש:

דנמצא כפי פי' זה דנ"מ דבקדשי מזבח יש טובת הנאה לבעלים כמו שיש טובת הנאה למתנות כהונה, ולמאן דאמר טובת הנאה ממון אמרינן בפרק הא"מ [נח, ב], דישראל המקדש בתרומות ומעשרות מקודשת אי אמרינן דטובת הנאה ממון, וע"ז הוא דפליג ר"י הכא, דת"ק קאמר דהמקדש בקדשי מזבח א"מ דמשמע דבכל גווני אינה מקודשת דבין לאחר שחיטה שקדש הכהן בחלקו או הישראל בחלקו א"מ כיון דמשולחן גבוה קא זכו, ובין מחיים קודם שחיטה אם קדש בעל הקרבן בו אינה מקודשת, ועל זה פליג ר"י לומר דלאו בכל גווני א"מ, דאם יש לו טובת הנאה בו כגון מחיים דהבעלים יש להם טובת הנאה ליתן להקריב לכל כהן שירצה מקודשת, דס"ל לר"י דטובת הנאה ממון, ואם לאו שהוא באופן שאין לו טובת הנאה כגון אחר שחיטה דמשולחן גבוה קא זכו ולית להו שום טובת הנאה א"מ. (דטובת הנאה אינה ממון ור"י ס"ל דטובת הנאה ממון) אלא דקשה לזה דכמה טרחו בגמרא בפרק הא"מ (דף נ"ח ע"ב ובנדרים דף פ"ה ע"א) דלא לאוקמי הא דטובת הנאה אי הויא ממון או לא כתנאי, ואיך לא הזכירו בשום מקום דהוי פלוגתא דר"מ ור"י דפליגי בזה. ועיין במ"ש התוספות בתמורה (דף ל"ב ע"א) דחלקו על רש"י בהא דהקדש עלוי דלא שייך לומר בקדשי מזבח טובת הנאה דליתנו לכל כהן

שירצה להקריבו יע"ש, ולסברתם לא שייך פי' זה בתוספתא הנזכר. ועיין במה שכתבתי בדין טובת הנאה בספר נאות יעקב [סי' ד'] ודו"ק:

אות ח ס"ק ג

מתני' [ט, א] אחת בכרה ואחת שלא בכרה וכו' ופודה בו פעמים הרבה וכו'. בהא דתנן ופודה בו פעמים הרבה פירש"י ז"ל וז"ל, שאם חזר כהן ונתנו לו לישראל ויש לו פטרי חמורים אחרים יכול לפדותן בו עכ"ל. נראה מדברי רש"י דאינו חוזר ופודה בו אלא א"כ נתנו לכהן וחזר ולקחו, אבל אם יש ספיקות הרבה דצריך להפריש טלה והוא לעצמו אינו יכול לפדות בטלה אחד כמה ספיקות. וכן נראה בפי' דברי רש"י במתניתין, גבי שתי חמורות שלא בכרו וכו' או ב' זכרים וב' נקבות אין לכהן כלום שכתב וז"ל, אין לכהן כלום אלא מפריש עליהם ב' טלאים לאפקועי איסוריהן והן לעצמו, הרי דלב' זכרים ששניהם ספקות הצריך רש"י ב' טלאים ולא סגי בשיפדה בטלה אחד ב' ספיקות. והטעם דאף דלענין ממון אמרינן דמפריש טלה לעצמו מטעם דהמע"ה, מ"מ לענין איסור שבא להפקיע איסור של הספק הב' בטלה שהפקיע איסור הראשון איך אפשר, כיון דיש צד לומר שהראשון שפדה הוי בכור ודאי וא"כ השה ממון כהן הוא ואין פודין ב' ודאים בטלה א'. אבל ר"ת ז"ל ס"ל דמתניתין דפודה בו פעמים הרבה אספיקות קאי, ובספק זה שלא יצא מידו הוצרך למתני שחוזר ופודה בו ספק אחר פעמים הרבה, וכמ"ש התוס' בשם ר"ת בריש פרקין (דף ד' ע"ב) ד"ה ופודה בו וכו', וכתבו בסוף דבריהם שם וז"ל, אבל בודאי לא אפשר למימר פודה וחוזר ופודה כל זמן שהוא ביד ישראל ולא נתן, דהא תנן לקמן בפירקין ב' חמורות שלא בכרו וילדו ב' זכרים נותן ב' טלאים לכהן עכ"ל:

וצריך להבין דמהיכא תיתי לומר דבודאין פודה וחוזר ופודה כל זמן שהוא ביד ישראל, דהוצרכו להביא ראיה ממתניתין, הא מלתא דפשיטא הוא דאין פודין ב' פטרי חמורים בשה א'. ונראה דכוונתם לשלול דאי אפשר למימר דמתניתין דפודה וחוזר ופודה הוא בודאין, והוא באופן זה דאחר שפדה הפטר חמור ראשון מעלה אותו בדמים ששם את דמי השה כמה שוה ע"מ ליתן דמי השה לכהן, וחוזר ופודה פטר חמור אחר באותו השה עצמו. וכיוצא לזה אמרינן בפ' הזרוע (דף קל"ד ע"ב) לענין מתנות דאם אין שם כהן מעלין אותן בדמים ואוכלן מפני הפסד כהן, ונותן דמיהם לכהן הבא ראשון כיון דמתנות כהונה אין בהם שום קדושה יע"ש, וא"כ בשה דפדיון פטר חמור נמי דאין בו שום קדושה אם אין לישראל כי אם שה אחד ואם יבא לפדות הפ"ח הב' כיון דאין לו שה צריך לפדותו בשוויו ויש לו פסידא לישראל, הוה אמינא דשפיר יכול להעלות אותו בדמים ויחזור ויפדה הב' בשה זה עצמו, וע"ז הוצרכו להביא ראיה ממתני' דמדהצריך

התנא ב' טלאים ש"מ דלא אפשר בטלה א' על דרך הנזכר, וה"ט דהתם במתנות כהונה התירו לעשות כן כשאין שם כהן משום הפסד כהן, אבל הכא הא בידו ליתנו לכהן ויחזור ויקחנו ממנו:

ואולם אכתי קשה דנימא דפירושא דמתני' דפודה בו הרבה פעמים מיירי בודאין, אפילו כל זמן שהוא ביד ישראל ולא נתנו לכהן, והוא באופן זה דמעלהו בדמים דמיירי באין שם כהן באופן דאם ימתין עד שיבא הכהן יעבור ל' יום וקי"ל כרב ששת, דאמר בסוף פרקין [יג, א] דמצותו דפדיון פטר חמור לאלתר ואינו עובר עד ל' יום וכמ"ש הרמב"ם בפי"ב מהל' בכורים [ה"ו], ואפשר דכדי שיעשה המצוה לאלתר כמצותו ושלא יפסיד הישראל לפדותו בשוויו התירו לו להעלותו בדמים לחזור ולפדות פטר חמור אחר, כיון דאין בזה שום פסידא לכהן דמה לי שה עצמו ומה לי דמיו: ולעיקר מחלוקת רש"י ור"ת אי פודה וחוזר ופודה בספיקות, לענ"ד מפורש יוצא מהתוספתא דספ"ק דבבכורות [ה"ו] הנזכר לעיל [אות ד' או"ק ד'], דקתני גבי ב' חמורות שלא בכרו דאם ילדו ב' זכרים וב' נקבות ואין ידוע, אין כאן לכהן כלום אלא מפריש טלה א' ופודה כל אחד ואחד לעצמו עכ"ל. הרי מפורש דבילדו ב' זכרים וב' נקבות דב' הזכרים הם ספק בכור, דשמא כל אחד ילדה זכר ונקבה וקדם הזכר, או אפילו את"ל דהאחת ילדה ב' זכרים והאחת ילדה ב' נקבות מ"מ הא אין ידוע איזה מהזכרים נולד ראשון, וא"כ צריך להפקיע איסור בכורה משניהם, ועם כל זה קתני דמפריש טלה ובאותו טלה לבד פודה כל אחד ואחד לעצמו, ולא הצריך התנא ב' טלאים כמ"ש רש"י ז"ל, והוא תימה איך לא הזכירו התוס' תוספתא זאת כלל: ועוד יש להקשות לדעת רש"י, דמאיזה טעם ס"ל דאין פודה וחוזר ופודה בספיקות, דאי משום דאף דלענין ממון אין מוציאין מידו מ"מ לענין איסורא חיישינן שמא פטר חמור היה הראשון, ונמצא פוטר ומפקיע איסור הפטר חמור שני בממון של כהן שהשה שלו, הא ליתא דהא אמרינן בפ"ק דב"מ (דף ו' ע"ב), דמייתי סייעתא לומר דתקפו כהן מוציאין מידו, מהא דהספיקות נכנסין לדיר להתעשר, ואי ס"ד תקפו כהן אין מוציאין מידו אמאי נכנסין לדיר להתעשר נמצא זה פוטר ממונו בממונו של כהן, דמפורש יוצא דאי תקפו כהן אין מוציאין מידו דמהניא ליה תפיסה הא אית ליה דררא דממונא לכהן, ומש"ה איכא למיחש לשמא יפטור ממונו בממונו של כהן, אבל אי לא מהניא ליה תפיסה ומוציאין מידו לא חשיב אלא ממונו של ישראל לגמרי, ולא שייך למיחש לשמא יפטור בממונו של כהן, וא"כ הכא בפודה ספק פטר חמור בשה, דלכ"ע אפי' לדעת הרמב"ם בפ"ב דבכורות ה"ו דס"ל דספק בכור אם תקפו כהן אין מוציאין

מידו לענין בכור בהמה טהורה, ואפשר דהכי סבירא ליה נמי בבכור בהמה טמאה, דאם תפס הפטר חמור עצמו ופדאו בשה דאין מוציאין אותו מידו:

מיהו היינו דוקא בתפס הבכור עצמו, אבל אם פדה הישראל ספק פטר חמור בשה ותפס הכהן השה פשיטא דמוציאין מידו אפי' לדעת הרמב"ם, וכמו שמתבאר מדברי הרשב"א בתשובה ח"א סי' שי"א, דכשתפס השה כיון דמעיקרא הא איתחזק השה ביד בעלים ובחזקת בעלים הוא, וכשנפל ספק אי יצא מרשותו על ידי פדיון הפטר חמור או לא אמרינן אוקי ממונא בחזקת מאריה קמא, משא"כ כשתפס הבכור עצמו דכיון דקדושה הבאה מאליה היא משעה שנולד לא איתחזק ביה ישראל יותר מכהן ולא כהן יותר מישראל, דאע"ג דאיתחזק ישראל באם הולד בולד מיהא לא איתחזק יעו"ש, וא"כ כיון דלכ"ע אי תפס הכהן שה דפדיון ספק פטר חמור מוציאין מידו, א"כ לית ליה לכהן דררא דממונא, ולא שייך למיחש לשמא פוטר ומפקיע איסור בממון כהן, דכיון דלא מהני ליה תפיסה הרי כממון גמור שלו הוא לכל דבר, וא"כ אמאי אינו יכול לחזור ולפדות בו ספק פטר חמור אחר. ואפי' לפי התירוץ אשר תירץ מרן הכ"מ בפ"ב מהל' בכורות ובב"י יו"ד סי' שט"ו לדעת הר"ם, דלפי תירוצו יוצא דאפשר דלדעת הר"ם אפילו תפס השה אין מוציאין מידו, מ"מ עיקר תירוצו הוא באומרו דס"ל להר"ם דסייעתא דר"ח לאו סייעתא היא, דכיון דברשות ישראל הוא והמוציא מחבירו עליו הראיה, אע"ג דאם תקפו כהן אין מוציאין מידו לא נפיק מידי מממונו של ישראל, ושפיר יכול לפטור עצמו בו יעו"ש, א"כ ה"ה הכא דאפי' אם יסבור רש"י כסברת הר"ם אמאי לא יכול לחזור ולפדות, דכיון דעכ"פ כל עוד שלא תקפו כהן ממון ישראל הוא דהמע"ה:

עוד יש לדקדק על סברת רש"י, דאמאי דחק עצמו לפרש מתני' דפודה בו פעמים הרבה כשחזר וקנאו מהכהן או נתנו לו, דכגון דא מלתא דפשיטא הוא ולא איצטריך תנא לאשמועינן הא, ולמה לא פירש בדבר שאינו כ"כ פשוט, וכגון בכהן שירש מבית אבי אמו ישראל פטרי חמורים דשורת הדין דצריך שיפריש הכהן טלה להפקיע איסורם כיון דחל קדושת בכור ביד הישראל, וכן אם ירש ישראל הפטרי חמורים האלו מאבי אמו כהן ממה שירש מאבי אמו ישראל, וכמו שמפורש בשמעתין [יא, ב], דבכה"ג אשמועינן מתני' דבטלה אחד יכול לפדות את כולם בזה אחר זה, כיון שמן הדין הם שלו אע"פ שהם ודאין, דבכל פעם ופעם חשוב כאילו נתנו לכהן וחזר ולקחו, וכמו שכתבו התוס' בשמעתין ד"ה שהיו לו דאפי' רש"י מודה בזה יעו"ש:

וראיתי להרב המפורסם כ"י בר"פ (ד"ד ע"ב) שהביא משם תוס' חיצוניות וז"ל, לפי' הקונטרס קשה דמאי חידוש הוא כיון שחזר וקנאו, ושמא קמ"ל דאינו נתפס בקדושת

פטר חמור ויכול לחזור לפדות בו, ועוד פי' ר"ת דמיירי הכא בספק פטרי חמורים וכו', והוי דומיא דשה א' של בן לוי פוטר כמה פטרי חמורים של ישראל דמיירי שלא זז מתחת ידו עכ"ל. וי"ל דהא דפדיון פטר חמור אינו נתפס בקדושת פטר חמור, הא שמעינן ליה מסיפא דמתני' דהכא דקתני ואם מת נהנין בו, וקאי על פדיון פטר חמור שאם אחר שהפרישו מת השה נהנה בו הכהן כאילו הגיע לידו, כדאמרינן בגמרא [יא, א], ואם איתא דנתפס בקדושה איך נהנה בו הא ע"כ אם נתפס בקדושה אסור בהנאה כמו הפטר חמור ואיך נהנה בו, וא"כ למה איצטריך נמי הא דפודה וחוזר ופודה לדעת רש"י. וי"ל דאי הוה ס"ד דנתפס בקדושת פטר חמור, לאו היינו לומר שיהיה דינו כפטר חמור ממש דא"כ מה הנאה יגיע לו לכהן בנתינת השה והוא אחד ממתנות כהונה, ועוד מאי דקתני דספק בכור מפריש טלה והוא לעצמו דמה תועלת יש לו במה שיהיה לעצמו. אלא הענין הוא דהוה אמינא דנתפס בקדושה ויהיה דין השה כדין בכור בהמה, דאפילו נולד בעל מום חל קדושת בכור עליו ליתנו לכהן וליאסר בגיזה ועבודה ואם נולד תם להקריב אימוריו למזבח, כמו כן בשה דפדיון פטר חמור דאף דפודין בתם ובעל מום דינו כדין הבכור דאסור בגיזה ועבודה אפילו בעל מום ואם הוא תם להקריבו למזבח, וא"כ לפי זה יש לו הנאה לכהן כבכור, וגם אם מפריש טלה בספק יש לו תועלת במה שיפריש בעל מום דאוכל אותו במומו, ואם יפריש תם אם יפול מום בו יאכל במומו, באופן דהוה אמינא דכל דין קדושת בכור בהמה טהורה יש לו, והנה כי כן היינו יכולים לדחות ולומר דמתני' דאם מת נהנים בו מיירי בבעל מום שמת, אבל בתם אין נהנים דהוי כקדשי מזבח שמתו שהם מן הנקברים ואסורים בהנאה: עוד י"ל בדבריהם דמה שסייעו לסברת ר"ת דבספק מיירי, דמסתמא הויא דומיא דשה א' של בן לוי וכו' דמיירי שלא זז מתחת ידו, לע"ד לפי האמור אינו כ"כ סיוע, דהא אפשר לפרש מתני' דומיא דשה א' של בן לוי, דהיינו בכהן שירש פטרי חמורים מבית אבי אמו ישראל דשה א' פוטר את כולם, ומיירי שלא זז השה מתחת ידו כההיא דבן לוי:

אות ח ס"ק ד

עוד ראיתי להרב בצלאל שהביא משם תוס' חיצוניות במתני', גבי שתי חמורות וילדו ב' זכרים וב' נקבות אין כאן לכהן כלום וז"ל, דשמא כל א' ילדה נקבה קודם לזכר ומ"מ מפריש ב' טלאים והם לעצמו דשמא כל אחת ילדה זכר תחלה, ולפי' ר"ת דפירש ופודה בו פעמים הרבה דפודה וחוזר ופודה בטלה א' גם הכא לא בעינן אלא טלה אחד, אכן רש"י ז"ל דפי' ב' טלאים הולך לשיטתו דפי' לעיל ופודה בו פעמים הרבה אם חזר ולקחו מן הכהן, וקשה קצת אמאי לא קתני ב' חמורות של ב' אנשים שלא בכרו וילדו זכר

ונקבה אין כאן לכהן כלום וצ"ע עכ"ל תוס' חיצוניות. וכוונתם להקשות דמ"ש ממתני' דפ' יש בכור (דף מ"ח ע"ב) דקתני במתני' גבי בכור אדם, כל הספיקות באיש א' וב' נשים וחזר התנא למיתני כל הספיקות בב' נשים דב' אנשים, וא"כ הכא במתני' אף דקתני שורת הדין דכל הספיקות בשתי חמורות של אדם אחד, אמאי לא קתני נמי חמורות של ב' אנשים וילדו זכר ונקבה אין כאן לכהן כלום. ואני תמיה איך הניחו דבר זה בצ"ע, דהא התם בפרק יש בכור אמרינן שם (דף מ"ט ע"א), תני רב הונא ב' זכרים ונקבה אין כאן לכהן כלום, ופריך ותנא דידן כיון דבב' אנשים הוא דמשכחת לה, באיש אחד וב' נשים לא משכחת לה לא מתני ליה. נמצא כפי זה דלא תני גבי ב' נשים וב' אנשים אלא מאי דשייך בב' נשים דאיש אחד דווקא, ואף דקתני זכר ונקבה האבות פטורין ובאיש א' נותן ה' סלעים, מ"מ לא קתני דאין לכהן כלום, דעכ"פ אם האבות פטורים הבן חייב לפדות את עצמו, ואם כן הכא במתני' אי אפשר למתני חמורות של ב' אנשים שילדו זכר ונקבה דאין כאן לכהן כלום, דבב' אנשים הוא דמשכחת לה אבל ב' חמורות דאיש אחד לא משכחת לה דחייב ליתן טלה לכהן לא מתני לה:

עוד נלע"ד דאפשר דהכא במתני' לא שייך למתני ב' חמורות של ב' אנשים דאם ילדו זכר ונקבה דאין לכהן כלום, דדוקא גבי בכור אדם דלאו בר חלוקה הוא אינם נותנים לכהן כלום, דזיל הכא קא מדחי ליה וכו' דכל אחד אומר אין הבכור שלי, אבל הכא לענין ממון אם ילדו זכר ונקבה כיון דלא נודע למי הזכר ולמי הנקבה, ומסתמא יש הפרש דררא דממונא ביניהם דלפעמים הנקבה שוה יותר דמים מהזכר או איפכא, וכיון דלענין דררא דממונא דיש ספק ביניהם שורת הדין דיחלוקו ביניהם בין הזכר ובין הנקבה כדין כל ממון המוטל בספק דכל דליכא מוחזק חולקין, וכמו שהאריך בזה התרומת הדשן בסי' שנ"ב, דמתבאר שם דבספק דמציאות לכולי עלמא כל דליכא חזקה לשום א' יחלוקו יעו"ש, וא"כ הכא משעה שנולדו ונולד הספק הרי נעשו שותפין בזכר ובנקבה, וכיון דלענין דינא בדררא דממונא אשר ביניהם אין שום אחד מהם יכול לדחות את הכהן לומר לו אין הזכר שלי דהא שותפין הם, וכל אחד ואחד לפי דין יש לו חלק בו, ונמצא דהבכור משותף ביניהם וחייבים לפדותו בין שניהם, דחשיב כפטר חמור של שותפין דחייבין לפדותו בין שניהם, דהכא נמי אומר להם הכהן הבכור משותף ביניכם וחייבים אתם ליתן פדיונו. ואה"נ דאם נתרצו ביניהם שזה יקח הזכר וזה יקח הנקבה, דמי שלקח הזכר יכול לדחות הכהן ולומר של חבירי הוא הזכר והנקבה שלי והחלפתי בזכר ודין לוקח יש לי, והפדיון מוטל על בעל הזכר דאינו יכול למכור לי כי אם מה ששוה יותר משה, ומי שלקח הנקבה יכול לומר איפכא דאדרבה חבירו הוא בעל הזכר ועליו מוטל

הפדיון, ושפיר י"ל זיל הכא קא מדחי ליה, אבל כל זמן שלא נתרצו ביניהם באופן זה ונשארו שותפין בשניהם אפשר דאינם יכולים לדחות:

שוב ראיתי דבדין פ"ח בכל גוונא אינם יכולים לדחות לכהן, דדוקא גבי בכור אדם דגוף הבכור אינו קדוש ואם רצה ליתן גוף הבכור לכהן אינו יוצא בכך כי אם דוקא בפדיון, כמ"ש בפסקי מהרא"י סי' רל"ה יע"ש, א"כ נמצא דממון הוא דחייב אבי הבן ובספק כל אחד משניהם דוחה דאין הבכור שלו, אבל גבי פטר חמור דגופו קדוש בבכורה ואסור בהנאה קודם פדייתו, ואם נתן גוף הפ"ח לכהן יצא בלא פדיון, וכדתנן לקמן (דף י"ב ע"א) נתנו לכהן אין הכהן רשאי לקיימו עד שיפריש שה תחתיו, אלא דאמרינן בגמ' (שם ע"ב) דהרי זה לא יתננו לו אלא א"כ פדאו בפניו יע"ש, וזהו דבר תימה על דברי מהרא"י בתשובה הנז', שכתב על השואל דפשיטא ליה דבפ"ח יוצא בנתינת הפ"ח עצמו וז"ל, בדותא היא דא דבפ"ח גופיה לא ידענא מהיכן דייקת דיוצא אם נותן הבכור לכהן דלמא צריך לפדות או לערוף וכו', ואיך לא ראה דמשנה שלימה שנינו כדברי השואל, באופן דבפ"ח דבר פשוט הוא דיוצא בנתינת הפ"ח עצמו. וא"כ בנדון זה דב' חמורים של ב' אנשים וילדו זכר ונקבה דהזכר ודאי בכור הוא, מה דחיה שייך בו באמרם כל אחד וא' אין הבכור שלי, כיון דעכ"פ ממ"נ יהיה ממי שיהיה הרי הבכור לפנינו ברור, ויאמר להם הכהן אני איני שואל מכם שתפדו אותו כדי שתדחו אותי לומר אני איני מחוייב לפדות שאין הבכור שלי, אלא תתנו לי הבכור עצמו ואני אפדנו, ואם כה יאמרו אית לן זכותא בגוויה לפדותו בשה ונ"מ למאי דביני ביני, יאמר להם הכהן תפדו אותו ותנו לי השה, ואם אתם דוחים אותי שלא לפדותו תנו לי הבכור עצמו, ומ"מ למה אפסיד את זכותי, באופן דדברי התוספות חיצוניות תמוהים בעיני:

אות ח ס"ק ה

גמ' ת"ר [יא, א] כיצד אמרו נכנס לדיר להתעשר וכו', יש לעמוד בברייתא זאת, דלפי סברת הר"ם בפ"ו מהל' בכורות [ה"ג] וכן דעת רוב הפוסקים דכהנים ולוים חייבים במעשר בהמה, אמאי לא אשכח תנא אופן דנכנס לדיר להתעשר אלא זה, הא משכחת לה בכהן שפדה פ"ח של ישראל בשה שלו בין מדעת הבעלים ובין שלא מדעת הבעלים, דהא אמרינן לעיל [יא, א] דהפודה פ"ח של חבירו פדיונו פדוי לבעלים, וכבר כתבנו לעיל [אות ז' סוף או"ק ג'] דאפילו למ"ד דפדיון פ"ח המצוה תלויה בבעלים והפודה פודה בשליחות הבעלים, נעשה הכהן שליח ישראל אף דליתיה בפ"ח דידיה, כיון דאיתיה בפ"ח דירש מאבי אמו ישראל כנזכר לעיל. ונראה ודאי דישראל הפודה פ"ח של חבירו ישראל אף דהפ"ח פדוי לבעלים, מ"מ טובת הנאה דנתינת השה לכל כהן שירצה הוא

לפודה, וכדאמרינן בנדרים (דף ל"ו ע"ב) דהתורם משלו על של חבירו טובת הנאה שלו יעו"ש, וא"כ ה"ה הכא דט"ה שלו ונותן השה לכל כהן, ובאופן זה שפדאו הכהן בשה שלו זוכה הכהן בו לעצמו כיון דט"ה שלו, ובכה"ג משכחת לה שפיר דכיון דלא יצא מרשותו נכנס לדיר להתעשר ביד כהן דלא הוי לקוח: עוד יל"ע דמשכחת לה בפ"ח דישראל אפילו באופן שבא השה ליד הכהן, והוא בפודה פ"ח בשה קטן בתוך ח' ימים ללידתו שהוא מחוסר זמן, דקי"ל כרבנן בפרק מעשר בהמה [נו, א] דמחוסר זמן אינו נכנס לדיר להתעשר, ואמרינן בפ' הנזכר [שם] דדין לקוח אינו חל על מחוסר זמן, דאם לקחו בעודו מחוסר זמן חייב במעשר בהמה דבשעת עשיה מיעט קרא יעו"ש, והא ודאי דלענין פדיון פ"ח לא בעינן שה ראוי להקרבה דחולין הוא ואפי' מחוסר זמן מהני, דהא קי"ל [ט, א] דפודין בשה בין גדול בין קטן ולא מצינו חילוק בין קטן שהגיע זמנו לקטן שלא הגיע זמנו, דכיון דלאו בשוויו הוא פודה בעושה מעצמו פודה אותו בכל שהוא שה, ובבא לימלך בעינן ברגייא דהיינו תלתא זוזי ומשכחת לה במחוסר זמן דשוה ברגייא, ומה גם דלדעת הר"מ דכתבנו לעיל [אות ו' או"ק א' ד"ה והנה] דס"ל להרמב"ם דבבא לפדות בשה לא בעינן שיעור כלל דאפילו כל שהוא, ולא נאמרו שיעורין הללו אלא בבא לפדות בשוויו דלא יתן פחות משיעור כמו שכתבנו לעיל, וא"כ בכה"ג אם הפריש שה מחוסר זמן אפילו בא ליד כהן, כל שבא לידו בעודו מחוסר זמן משכחת לה דחייב במעשר. וע"כ צ"ל דהאי תנא דברייתא ס"ל כר"ש דס"ל דמחוסר זמן נכנס לדיר להתעשר, דלדידיה חל דין לקוח אפילו אם לקחו מח"ז כמו שמתבאר שם בפ' מעשר בהמה (דף נ"ו ע"א) הנזכר: עוד יל"ע דמשכחת לה בבא ליד כהן באופן אחר, והוא בכהן שירש נכסי אבי אמו ישראל ובכלל נכסיו ירש מה שהפריש אבי אמו לפדיון פ"ח ולא הספיק ליתנו ליד כהן עד שמת, ובן בתו כהן ירש אותו בכלל כל נכסיו, ובכה"ג נמצא דלא בא ליד כהן מתורת מתנות כהונה כי אם מתורת ירושה, דלא מיבעיא למ"ד ט"ה ממון דודאי אף דמשעה שהפרישו המוריש לא נשאר לו זכות כי אם ט"ה, מ"מ כיון דט"ה ממון הוא ניתנת במתנה ויורש יורשה, ואפילו אם היא ביד אחרים יכול היורש להוציאה מידו כדי ליתנה לכהן שירצה, וה"ה כשהכהן יורש דזוכה בה מתורת ירושה ולא מתורת מתנה, דהא בתורת מתנה הוא כשישראל נותן לו בתורת מתנות כהונה ודעת אחרת מקנה לו, אבל הכא אי לאו משום ירושה איך זוכה הכהן כיון דליכא דעת נותן, אלא אפילו למ"ד ט"ה אינו ממון וכ' מור"ם בח"מ סי' רע"ו [ס"ו] דט"ה אינה ממון ואין היורש יורשה, והסמ"ע שם [סק"ט] הביא דברי מהר"ם מפדובא ז"ל דכמו שאין היורש יורשה כך אינו יכול ליתנה לאחרים, מ"מ כבר כתב הש"ך [סק"ד] דהיינו דוקא אם הוא

תחת יד אחרים דאינו יכול להוציאם מידם וליתנם לאחרים, אבל אם היה תחת ידו יכול ליתנם לאחרים לחלקן למי שירצה, והרב מחנ"א בהל' טוה"נ [סי' א'] העלה והסכים לסברא זאת דודאי ט"ה אפילו שאינו ממון לא חשיב דבר שאין בו ממש וניתנת במתנה והיורש יורשה יעו"ש, ועיין במה שהארכתי בס' נאות יעקב בדין זה [סי' ד']. וא"כ בכה"ג כיון דזוכה בתורת ירושה לא חשיב לקוח, דרשות יורש לא חשיב כרשות לוקח וכדתנן במתני' (דף נ"ו ע"ב) דהאחים השותפין וכו' קנו מתפיסת הבית חייבים במעשר בהמה, ופירש"י דאם ירשו ממורישם בהמות חייבים כל זמן שלא חלקו, ואפילו לדעת הר"ם בפ"ו מהל' בכורות [ה"י] דיורשים פטורים באותם בהמות עצמם שירשו, ואינם חייבים אלא בוולדות שיוולדו מהם, מ"מ היינו דווקא כשהם יורשים הרבה, אבל ביורש אחד אפילו הרמב"ם מודה וכמו שמתבאר מדברי הל"מ שם גבי מה שהקשה על הר"מ מההיא דגזל הגר יעו"ש, ואף דלמ"ד טובת הנאה אינה ממון יכול לזכות הכהן שלא מתורת ירושה, דהא אפילו שלא היה יורש אין יכול להוציא מידו, מ"מ כיון דהכהן לא כוון לזכות מדין מתנות כהונה, אלא בכלל כל נכסיו ירש אותו וירושה ממילא קא אתי ולאו מדין זכיה במתנות כהונה זוכה אלא מתורת ירושה חייב במעשר: עוד משכחת לה בבא ליד הכהן, וכגון שהפריש שה נקבה מעוברת על פדיון פ"ח, דבכה"ג כיון דלאו בשוויו פודה אותו כי אם בשה אפילו שוה פחות מהפטר חמור, מלתא דפשיטא הוא דצריך שיפריש כל השה בשלימות, דאם שייר ואמר חוץ מאבר אחד שבו וכיוצא אינו פדוי דשה שלם אמר רחמנא וליכא, וא"כ בנותן בהמה מעוברת למ"ד עובר ירך אמו לא מצי לשייר העובר לעצמו דלא חשיב שה שלם, ואפילו למ"ד לאו ירך אמו, בכה"ג דבעינן שה שלם אי משייר העובר חשיב שיור, אי מטעם דכיון דמחובר בה כגופה דמיא והוי שיור, ואי מטעם דכיון דצריך לאשתרויי בהדה בשחיטה כמאן דשייר בגופה דמי, וכיוצא לזה אמרינן בפרק מרובה (דף ע"ח ע"ב), גבי וטבחו או מכרו דבעינן שימכרנו כולו ולא ישייר ממנו כלום כדי שיתחייב בד' וה', ומבעיא לן התם אם מוכרה חוץ מעוברה מהו, אליבא דמ"ד עובר ירך אמו פשיטא דהא שייר בה, כי תיבעי לך למ"ד עובר לאו ירך אמו מאי, כיון דמחובר בה הוי שיור אי נמי כיון דצריך לאשתרויי בהדה בשחיטה כמאן דשייר בגופה דמי וסלקא בתיקו, וא"כ הכא פשיטא לן דלמ"ד עובר ירך אמו אם משייר העובר חשיב שיור ולאו שה שלם מקרי, ואם כן משכחת לה ביד כהן דנכנס לדיר להתעשר באותו עובר שנכלל בשה דפדיון פ"ח דכגופו דמי, דכשנולד ברשותו לא חשיב לקוח, כדאמרינן בפרק מעשר בהמה (דף נ"ו ע"א), דהלוקח עובר במעי אמו חייב כיון שנולד ברשותו. וצ"ל דהאי תנא ס"ל כמ"ד עובר לאו ירך אמו ומש"ה לא אשכח גוונא בבא ליד

כהן באופן הנזכר, דכיון דלענין הדין אם שיירו משוייר, ומה שפודה באמו בלבד שה שלם חשיב, א"כ אפי' באופן שפירש שאינו משיירו לעצמו אלא נותנו לכהן, מ"מ לא חשיב העובר כגוף השה לומר עליו דשה דפדיון נכנס לדיר להתעשר, דהעובר לא היה בכלל הפדיון אלא אמו בלבד, והעובר בתורת מתנה נתנו לכהן, ומש"ה לא אשכח תנא אופן הנזכר. אלא דק"ק דהא סלקא בתיקו בעיא דחוץ מעוברה בפרק מרובה למ"ד לאו ירך אמו מהטעמים הנז', ולאו מלתא דפשיטא הוא לומר דלמ"ד לאו ירך אמו לא הוי שיור: ועוד דאפילו אם נאמר דפשיטא דלמ"ד עובר לאו ירך אמו שיורא הוי, מ"מ משכחת לה בפודה הפ"ח בעובר בהמתו, דהא למ"ד דאדם מקנה עובר בהמתו לאחר וחל הקנין קודם לידה ולא חשיב דבר שלבל"ע וכמו שהאריך בזה הרב מחנ"א בה' דבר שלבל"ע סי' א', שפיר יכול לפדות בעובר בלבד, ואפילו אם נאמר דלענין פדיון פ"ח בעינן שה דנולד ויצא לאויר העולם, מ"מ משכחת לה באופן שאמר לכהן שיזכה בעובר מהשתא לשם פדיון ולא יחול הפדיון כי אם לאחר שתלד. ואין לומר דאף דעובר חשיב דבר שבל"ע מ"מ באיזה קנין יקנה הכהן מעכשיו כיון דליכא מעות, ומשיכת האם אינה מועלת לעובר, וכמ"ש הגהות אשר"י בפרק הזהב הביא דבריו הרב מחנ"א שם יע"ש, דמשכחת לה שיזכה בעובר מעכשיו וכגון שמכר לו לכהן את אמו מעכשיו ומשך אותה לקנות אותה לשם קנין ועוברה לשם פדיון אגב אמו, דבהכי אפילו למ"ד דעובר הוי דבר שלבל"ע מ"מ במקנה האם והעובר קנה, וכמו שמתבאר כל זה מדברי הרב מחנ"א בסי' הנזכר, וכיון דבעודו עובר זכה בו הכהן משעה ראשונה, אלא שזכייתו היתה לשם פדיון שלכשתלד יהיה פדוי, הרי כשנולד חל הפדיון וכיון שנולד ברשותו לא חשיב לקוח:

אות ח ס"ק ו

ובאופן דנקט הברייתא [יא, א] בישראל שהיו לו עשרה ספקי פטרי חמורים שמפריש עליהם עשרה שיין ומעשרן והן שלו, כתבו התוספות וז"ל, לפי' ר"ת דמפרש לעיל פודה וחוזר ופודה אספיקות קאי, קשה למה לי עשרה שיין בשה אחד סגי וכו', ותי' וז"ל, ונראה דבכל הני דנקט עשרה לרבותא, אע"ג שכולם פ"ח כולם נכנסים לדיר להתעשר עכ"ל. ויל"ע בדבריהם דתירוץ זה ע"כ צ"ל בלאו הכי, דאפילו אי לא תקשה לן למה צריך עשרה שיין, מ"מ אעיקרא דמילתא קשה למה ליה לתנא דברייתא ולרב נחמן ליקח מציאות זה דיש לו עשרה ספק פ"ח, הא כל עיקר התנא בא לאשמועינן באיזה ענין משכחת לה דנכנס לדיר להתעשר, ולאשמועינן זה משכחת לה אפילו מי שיש לו ספק פ"ח אחד, דשורת הדין שמפריש טלה לעצמו דאותו הטלה נכנס לדיר להתעשר עם שאר הטלאים שבעדרו, ואם יצא זה של הפדיון עשירי פוטר את כולם, ולמה אנו צריכים

ליקח מציאות עשרה פ"ח. וכבר ראיתי להרב בצלאל כ"י שכתב בדברי רש"י אחר מ"ש רש"י, ומעשרן והן שלו המעשר קרב שלמים והוא אוכלו כדין שאר מעשר בהמה, כתב הרב וז"ל, בנוסחא ישנה כתוב כאן בדברי רש"י והיה נראה דאפילו היה לו פ"ח א' או ב' ומפריש שה או ב' שיין נכנסין לדיר להתעשר עם שאר כבשיו, אלא האי דנקט י' רבותא קמ"ל דאע"ג דיש בהם כדי מעשר בפני עצמן יש להם דין זה עכ"ל: אשר עפי"ז אפשר לישב סברת הרמב"ם שפסק בפ"ב מהל' בכורות [ה"ו] דתקפו כהן אין מוציאין מידו, דלכאורה קשה דהמסקנא [ב"מ ו, ב] נראה דמוציאין מידו ממאי דמייתי סייעתא מהא דהספיקות נכנסים לדיר להתעשר, וכמו שעמד הרשב"א בתשובה בסי' שי"א הנזכר ומרן הכ"מ שם. אמנם לפי האמור נראה דהרמב"ם ז"ל הוקשה לו דאמאי נקטו הברייתא ורב נחמן מציאות דעשרה ספיקי פ"ח ולא די להם בספק אחד בלבד, ומה שתירצו רש"י והתוס' דלרבותא נקט כן, ס"ל להר"ם דאם שורת הדין הוא דתקפו כהן [אין] מוציאין מידו דבהכי (ליכא) [איכא] שום דררא דממונא לכהן, איכא קצת רבותא דהו"א דכיון דאם תפס זוכה הכהן, א"כ אפילו שלא תפס עדיין לא חשיב כממון ישראל ממש לחייבו במעשר, דומה למאי דאמרי' בגמ' דאי אין מוציאין מידו חשיב כפוטר ממונו בממונו של כהן, וסבירא ליה דאדרבה בהיות שהדין נותן דאם תפס לא מפקינן מיניה ואיכא דררא דממונא לכהן, מש"ה נקטו מציאות זה דעשרה ספקי פטרי חמורים, דאילו בספק אחד השה שהפריש עליו אינו פוטר כבשים דשאר עדרו, כיון דחשיב כפוטר ממונו בממונו של כהן, אלא דוקא בעשרה ספקי פ"ח דיש בהם כדי מעשר בפני עצמן מעשר אותם מינם ובם, ולא חשיב כפוטר ממונו בממון של כהן כיון דאיכא ס"ס, ספק שמא זה שיצא עשירי לא היה בכור וממונו הוא, ואת"ל שהיה בכור ספק שמא העשרה הוו נמי בכורים וממון כהן הם, ונמצא דאינו פוטר ממונו בממון כהן, אלא דאפ"ה חייב לעשרם כאילו הם ממונו ודאי, דכיון שהוא מוחזק בהם ואין הכהן יכול להוציאם מידו, בע"כ שפיר חייב במעשר, וכל כי הא דאיכא ס"ס לומר דלא חשיב כפוטר ממונו בממון כהן, ליכא למיחש לשמא פוטר ממונו בממון כהן, משא"כ בספק פ"ח אחד דשייך לומר פוטר ממונו בממון כהן. וס"ל להר"ם דמאי דא"ל רב חנניא לרבה תניא דמסייע לך הספיקות נכנסים לדיר להתעשר, היינו משום דס"ד דדין הספיקות דנכנסים לדיר הוא אפי' בספק פ"ח אחד, דטלה אחד שמפריש לעצמו פוטר שאר כבשים שלו ממעשר, וע"ז הביא סייעתא דאם איתא נמצא פוטר ממונו בממון כהן, וקס"ד לומר הכי משום דלא שמיע להו הברייתא דשמעתין ומימרת ר"נ דמייתי לה התם, דפירושו דדין הספיקות אינו אלא בעשרה ספקי פ"ח דיש בהם כדי מעשר בפני עצמן, אבל בספק א' או ב' דליכא שיעור

מעשר בפני עצמן לא, ולענין הלכה קי"ל כפשט הברייתא וסברת ר"נ, דע"כ ס"ל דתקפו כהן אין מוציאין מידו וכרב המנונא דס"ל הכי, דלא כר"ח דמייתי מהא דהספיקות נכנסים לדיר להתעשר דלא כרב המנונא:

לפי"ז יצא לנו דלדעת הר"ם בפט"ח נמי אם תפס אין מוציאין מידו, ול"מ אם תפס הפ"ח עצמו שהרי תפס דבר שנפל בו הספק, אלא אפילו תפס השה שפדאו בו הישראל לעצמו שלא תפס הדבר שנפל בו הספק, דשייך לומר דמוקמינן השה בחזקת מאריה קמא, עם כל זה אין מוציאין מידו, וזה הוא על אופן תי' מרן הכ"מ, דכפי תירוצו כן ה"ה אפילו תפס השה, מה שאין כן לתירוץ הרשב"א בתשובה:

אות ח ס"ק ז

וראיתי להרדב"ז בפי"א מהל' בכורים דין י"ט שכתב על מה שכתב הרמב"ם מי שהוא ספק אם חייב בפדיון או לא הרי זה פטור שהמע"ה, וז"ל, דלגבי ספק בכור אדם פשיטא לי דאפילו רבינו מודה דאי תפס כהן מפקינן מיניה, שהרי לא תפס הדבר שנולד בו הספק אלא ה' סלעים, אבל גבי ספק פ"ח מספקא לי שהרי תפס הדבר שנפל בו הספק, או דלמא בשלמא גבי בכור בהמה טהורה כיון שיש בו צד קדושה אי תפס לא מפקינן מיניה, אבל ספק פ"ח אין בו צד קדושה, ובהל' בכורות העליתי דס' פ"ח לדעת רבינו אי תפס לא מפקינן ולקמן יתבאר בע"ה עכ"ל. ובפי"ב דהל' בכורים בדין כ"ג גבי דין זה דמי שהיו לו עשר טלאים וכו', העלה הרדב"ז שם דדעת הר"ם בבכור בהמה טמאה כיון שלא פי', משמע דאם תפס מפקינן מיניה, וכתב שם הטעם דבשלמא גבי ספק בכור בהמה טהורה, כיון שיש בו קדושה מצד עצמו דאסור בגיזה ועבודה ואין ביד הישראל להפקיע קדושתו עד שיפול בו מום, מש"ה אם תפס לא מפקינן מיניה, אבל ספק בכור בהמה טמאה כיון שאין בו קדושה מצד עצמו, דאף דאסור בהנאה קודם פדיון מ"מ ביד ישראל להפקיע איסורו כשיפדה אותו בשה והשה יהיה שלו, לכן אם תפס מפקינן מיניה, זה המובן מתוך דבריו שם, ולזה היתה כוונתו נמי במה שצדד בפי"א דבפט"ח מפקינן מיניה, מטעם דאין בו צד קדושה כלומר דביד הישראל להפקיע קדושתו בשה. ונמצא דדעת הרב דאם תפס הכהן ה' סלעים של בן או תפס פטר חמור, בין אם תפס השה שפדאו ובין שתפס הפטר חמור עצמו אפילו לדעת הר"ם מוציאין מידו: ויל"ע ע"ז דהא עיקר סברת הר"ם בדין בכור בהמה טהורה דאין מוציאין מידו, הוא משום דפסק כרב המנונא [ב"מ ו, ב] דמייתי מתניתא בידיה, דקתני ספק בכורות אחד בכור אדם ואחד בכור בהמה בין טהורים בין טמאים המוציא מחבירו עליו הראיה, דמדקתני המוציא מחבירו עליו הראיה דמשמע בין כהן ובין ישראל, ש"מ דאם תקפו כהן אין מוציאין

מידו, ולפי סברת הרב הא קתני בכלל הספיקות ס' בכור אדם וס' בכור בהמה טמאה, ומסתמא מאי דקתני המוציא מחבירו עליו הראיה קאי לכולם, וש"מ דבכור אדם ובכור בהמה טמאה נמי הישראל אינו יכול להוציא מיד כהן אם תפס. ודוחק לומר דנקט תנא סתם המוציא מחבירו עליו הראיה, דלישתמע בין כהן מישראל ובין ישראל מכהן לענין בכור בהמה טהורה בלבד אבל לא לשאר ספיקות, דא"כ י"ל דכיון דלשאר בכורות לא קאמר המוציא מחבירו עליו הראיה אלא לגבי כהן מישראל, ה"ה בספק בכור בהמה טהורה, ומנין ליה לרב המנונא ללמוד לענין בכור בהמה טהורה דאף לגבי ישראל מכהן הוי המוציא מחבירו עליו הראיה:

ונראה פשוט דלענין בכור אדם דלא שייך תפיסה בגוף הבכור אלא בה' סלעים לא קשיא מידי, דכיון דאין לכהן שום זכייה בה' סלעים אלא דחיוב בעלמא יש לו לאב, ונכסיו משועבדים לו לחיוב זה ומש"ה אפי' תפס מוציאין מידו, דהאב מוחזק בנכסיו ואמרי' אוקי ממונא בחזקת מריה, א"כ אפי' שתפס, המוציא מיד הכהן לאו מוציא מחבירו מקרי, דאדרבה הכהן התופס ורוצה לזכות בהם הוא נקרא מוציא, דהוא בא להוציא הדבר מחזקתו הראשונה, כי סתם מוציא מחבירו לא מקרי אלא הבא להוציא הדבר מחזקתו הראשונה, ושפיר י"ל דמאי דקתני גבי בכור אדם המוציא מחבירו עליו הראיה לא קאי אלא על כהן מישראל, דאפי' הוא תפוס הוא הנקרא באמת מוציא, וכן בבכור בהמה טמאה ופדאו בשה ותפס הכהן השה, כיון דשה בחזקת בעליו הוא גם אם הוא תפוס ביד הכהן נקרא מוציא דבא להוציא הדבר מחזקתו הראשונה, דקודם פדיון ממון ישראל הוא, באופן דכל הבא להוציא הדבר מחזקתו הראשונה הוא הנקרא מוציא, ושפיר קתני ברייתא עליהם המוציא מחבירו עליו הראיה, והוא דווקא כהן מישראל דלעולם הוא המוציא, משא"כ בבכור בהמה טהורה דכיון דאין לבעלים שום חזקת ממון יותר מכהן ולא לכהן יותר מישראל, כל המוציא מחבירו נקרא מוציא, דישראל המוציא מכהן נקרא מוציא דמאי אולמיה של זה מזה, ומדקתני סתם המוציא מחבירו עליו הראיה ש"מ דאין מוציאין מידו. וא"כ בתפס הפטר חמור עצמו נמי נימא דשניהם נקראים מוציא, כיון דאין לזה חזקה יותר מזה ובכלל המוציא מחבירו עליו הראיה הוא אם בא הישראל להוציא הפטר חמור שתפס הכהן, דאף דעיקר הפטר חמור הוא בחזקת הישראל דקנו ליה למאי דביני ביני, דפודה אותו בשה כל שהוא וההוא טופיינא הוא שלו, מ"מ בשיעור מה ששוה השה יש לו זכות לכהן בגוף הפ"ח כשהוא בכור ודאי, ועכשיו שהוא ספק שיעור שיווי השה אין זה מוחזק יותר מזה, ואם תפס הכהן גוף הבכור ישראל הבא להוציא ממנו אפי' זכות דשיעור השה מוציא מקרי:

וצריך לומר דאין שום זכות לכהן בגוף הפ"ח אפי' בשיעור השה, כמו שאין זכות לכהן בשיעור ה' סלעים בבכור אדם, אלא חיוב הוא שחייבה תורה לבעלים שיפדנו בשה והנכסים משועבדים לפדיון הפ"ח אבל בגופו אין שום זכות לכהן, דדוקא בבכור בהמה טהורה יש לכהן זכות בגוויה דהתורה חייבה ליתן הבכור עצמו לכהן, משא"כ בבכור בהמה טמאה דלא חייבה התורה כי אם בפדיונו ולא בנתינת גופו, אלא שאם רצה ליתנו יוצא ידי נתינה והכהן פודהו אבל כל שלא רצה אין לו אלא חיוב פדיון שחל על נכסיו לפדותו, וכיון שעיקר החיוב הוא זה נמצא דאפי' תפס הפ"ח עצמו אם אנו מחייבין לישראל שמחמת תפיסתו שיפדנו בשה ויתן לכהן, נמצא שהכהן מוציא מקרי דבא להוציא השה מחזקתו הראשונה. והנה כי כן בכל אופן הכהן נקרא מוציא ושפיר קתני המוציא מחבירו עליו הראיה על בכור אדם ועל בכור בהמה טמאה, משא"כ בבכור בהמה טהורה. וכן נראה מתוך דברי הרשב"א בתשובה דסי' שי"א הנזכר, דס"ל דלדעת הרמב"ם אפילו תפס הפטר חמור עצמו מפקינן מיניה כסברת הרדב"ז ז"ל יעו"ש: איברא דצריך להבין דא"כ הוא דבכור אדם אם תפס ה' סלעים, וכן בפטר חמור אם תפס השה או הוא עצמו מוציאין מידו מטעם דאיכא חזקת ממון לבעלים, א"כ איך פסק הר"מ בכמה דוכתין דכל תיקו או בעיא דלא איפשיטא דממונא אם תפס שכנגדו אין מוציאין מידו, וכמו שקבצם הרב תקפו כהן בסי' ח' כל המקומות אשר כתב הר"ם כן יעו"ש, בהיות דבספיקות אלו הוא בא להוציא ממון מחזקתו הראשונה, דעיקר הספק הוא אי מחייבין לזה לפרוע לו ממונו, אף דאיכא למימר העמד ממון על חזקתו. וי"ל עפ"י מ"ש הרב תקפו כהן בסי' ו', ליישב לדעת הרי"ף ודעמיה הסוברים דבספק בכור אם תפס מוציאין, ועכ"ז ס"ל דמהני תפיסה בתיקו ובבעיא דלא איפשיטא, דבספק בכור דלא תלי בסברא לכך מוציאין מידו משא"כ בתיקו דתלי בסברא, וכתב דבכה"ג מחלק הרשב"א להדיא במשמרת הבית יעו"ש החילוק באורך, דעפ"י חילוק זה י"ל לדעת הר"ם נמי. אלא דיל"ע על הרב הנזכר איך לא הכריח החילוק הנזכר מתוך סברת הר"ם, דהא הרב כתב שם סברת הרשב"א בתשו' בסי' שי"א אשר ממנה מתבאר דבספק פטר חמור לא מהני תפיסה, וכן מתבאר מתירוץ אשר תירץ הוא ז"ל ליישב סברת הר"ם מהסוגיא דפ"ק דב"מ, וא"כ ע"כ שצריך לחלק בין ספק בכור לשאר ספיקות דתיקו ובעיא דלא איפשיטא. ועיין בס' מחנ"א ה' זכיה סימן ח' דגם הרב שם כתב בפשיטות, דבספק בכור אדם אם תפס הכהן ה' סלעים מוציאין מידו אפילו לדעת הר"ם מטעם האמור: איך שיהיה נחזור למאי דאתאן עלה, דאפשר ליישב דעת הרמב"ם על פי זה דנקט תנא

דברייתא ורב נחמן במציאות עשרה ספק פטר חמור ולא נקטו הדין בספק פטר חמור אחד כדבר האמור:

אות ח ס"ק ח

והנה ראיתי להתוספות בפ"ק דמציעא (דף ז' ע"א) ד"ה מפריש וכו', שהקשו שם נמי דלמה צריך י' שיין, ועוד דמאי קמ"ל, מתניתין היא דהספיקות נכנסים לדיר להתעשר. וראיתי להרב בצלאל בספר אסיפת זקנים שהביא דברי התוספות וכתב משם רבו וז"ל, וי"ל דחדא מיתרצא בחברתה, דס"ד לומר דלא יוכל להפריש עשרה שיין מפני שמפסיד לכהן המעשר של אלו העשרה שיין שהוא מפריש כיון דבחד הוה סגי, וקמ"ל רב נחמן דהרשות בידו להפריש עשרה והם שלו, אעפ"י שפוטר את אלו העשרה מן המעשר, והיינו דקאמר והם שלו כל העשרה ואין צריך ליתן לכהן כלום עכ"ל: ואני שמעתי ולא אבין הפסד כהן במעשר בהמה מאן דכר שמיה, דמעשר בהמה אינו ממתנות כהונה אלא הבעלים מקריבין אותו קרבן והכל הוא לבעלים, ואין לכהן בו כלום אלא כולו לבעלים כפסח, כמ"ש הר"ם בפ"ו מהל' בכורות דין ד', וגם עורו הוא לבעלים דעורות קדשים קלים הוא לבעלים כמ"ש הר"ם בפ"ה מהל' מעה"ק דין י"ט יעו"ש, באופן דאין לכהנים שום שייכות במעשר. ועוד דאפי' את"ל דיש שייכות לכהן איך קאמר דמפסיד לכהן, דנראה דכוונתו דאף דקאמר דמעשרן מ"מ אינו חייב ליתן המעשר לכהן, וזהו מ"ש אחר זה קמ"ל וכו', אף עפ"י שפוטר את אלו העשרה מן המעשר כלומר שפוטר ליתנו לכהן. ולא ידעתי למה אם מעשר ניתן לכהן למה לא יתן המעשר לכהן, הא כיון דקאמר ר"נ ומעשרן ע"כ צ"ל דכממונו חשבינן ליה כיון דהוא מוחזק ומש"ה חייב לעשר, וא"כ למה לא יתחייב ליתן המעשר וממ"נ חייב ליתן, דאם זה שיצא מעשר בכור הוא הוא של כהן, ואם אינו בכור, של כהן נמי הוא מדין מעשר, ומהתימה על הרב שהביא דברי רבו ולא הרגיש כלל שדברי רבו אין להם שום הבנה כלל. ובהיותי בדברי הרב אלו ראיתי להרב שם לעיל שהביא דברי הריטב"א גבי מאי דאמרינן בגמרא [ב"מ ז, א], הכא נמי עשירי ודאי אמר רחמנא ולא ספק עשירי וז"ל, וא"ת ואמאי פטורים יהא בטל ברוב וכו', ותירצו בתוס' דיש כח ביד חז"ל לעקור דבר מן התורה בשב ואל תעשה, ואין זה מחוור דכי עקרי רבנן דבר מן התורה בשב ואל תעשה היינו לעשות גדר או סייג לתורה, דאילו בכדי לא עקרי, והכא אמרי' פטורין מן המעשר ועבדי גזל השבט עכ"ל. וגם בדברי הריטב"א אלו יל"ע דמה גזל השבט יש במעשר בהמה, הא כבר כתבנו דבמעשר בהמה אין לכהן כלום וצ"ע:

אות ט

ואם [יא, ב] מת נהנה בו וכו', קמ"ל דמעידנא דאפרשיה ברשותיה דכהן קאי. יל"ע דאי פשיטא ליה לתנא דמשעת הפרשה הפטר חמור פדוי והותר בהנאה, אם כן פשיטא דמשעה דאפרשיה ברשותיה דכהן קאי כיון דכבר פדוי הפ"ח, ומהיכא תיתי שיהנה בו הישראל ולא הכהן, ואי הא גופיה קמ"ל דמשעת הפרשה הוא פדוי אף דלא מטי ליד הכהן, הא דין זה תנא ליה במתני' דלקמן [יב, ב] דפליגי רבנן ור"א בזה, דלרבנן משעת הפרשה פדוי ולר"א אינו פדוי עד שיבא ליד הכהן, וקתני התם דלר"א אם פדאו ומת הפ"ח קודם שבא ליד הכהן יקבר ומותר הישראל בהנאתו של טלה, ולרבנן אין צריך ליקבר והטלה לכהן, וא"כ אמאי איצטריך הכא למתני' לאשמועינן דמעידנא דאפרשיה ברשותיה דכהן קאי. ואם נאמר דאצטריך למתני' הכא לאשמועינן דלענין הלכה קי"ל כרבנן, ומש"ה סתם לן תנא כוותייהו דרבנן דקי"ל הלכה כסתם, הא קי"ל נמי דסתם ואח"כ מחלוקת אין הלכה כסתם, כדאמרינן בפרק החולץ [יבמות מב, ב], ואפי' אם נאמר דהכא דסתם לן כסתם רבנן דרבים נינהו הלכה כסתם, מ"מ אכתי למה איצטריך, בלאו הכי ידעינן דהלכה כרבנן דרבים ויחיד הלכה כרבים, ועוד דהא קי"ל דאין הלכה כר"א דשמותי הוא, ועוד דאם כוונת התנא לסתום כרבנן הו"ל לפרש עיקר החידוש, והכי הול"ל ואם מת נהנה בו הכהן, ואמאי נקט סתם נהנה בו דהדבר שקול דאפשר דהכוונה דהכהן נהנה בו, ומדלא נחית לפרש ש"מ דלא אתא לאשמועינן אלא דמותר יהיה מה שיהיה, ועוד דאמאי אשמועינן תנא דהכא דין זה במת הטלה שהפריש, ולא בגוונא דנקט תנא דמתניתין דלקמן דמת הפטר חמור אחר שהפריש: ולפי מ"ש התוס' חיצוניות בר"פ (ד"ד ע"ב) הבאתי דבריהם לעיל [אות ח' או"ק ג' ד"ה וראיתי], גבי מ"ש פי' רש"י במתניתין דפודה וחוזר ופודה בו דהיינו בנתנו לכהן וחוזר וקנאו ממנו, דלפי פירש"י הא קמ"ל מתניתין דאינו נתפס בקדושת בכור ויכול לחזור ולפדות בו יעו"ש לעיל, א"כ טפי הוה עדיף לומר דהא גופא אתא לאשמועינן סיפא דאם מת נהנין בו, לומר שאינו נתפס בקדושת הפטר חמור להיות אסור בהנאה כמוהו, דאע"ג דמרישא דפודה וחוזר ופודה שמעינן לה, מ"מ אכתי איכא למימר דלעולם כל זמן שהטלה ביד הבעלים נתפס בקדושת הפטר חמור להיות אסור בהנאה עד שיבא ליד כהן, דבבא ליד כהן פקע ממילא קדושתו ומותר בהנאה, ומצינו כיוצא בזה בענין חרמי כהנים דאמרינן בערכין (דף כ"ט ע"א), חרמי כהנים כל זמן שהם ביד הבעלים הרי הן כהקדש לכל דבריהם, נתנן לכהן הרי הם לכל דבריהם כחולין יעו"ש, והכא נמי הו"א דכיון דאין לך דבר דפדיונו מותר והוא אסור כדאמרינן לעיל (דף ט' ע"ב) לר"ש דמתיר בהנאה, אם כן

הוה סלקא דעתך לומר דעל כל פנים ביד בעלים נתפס בקדושת פטר חמור ובבא ליד כהן פקע קדושתו, דכמו דהפטר חמור דפקע קדושתו על ידי הטלה כן הטלה עצמו נפקע קדושתו ע"י נתינה לכהן, דנתינתו לכהן היינו פדיונו, ומש"ה איצטריך תנא לאשמועינן דאם מת הטלה קודם שיבא ליד הכהן מותר בהנאה, דלעולם אינו נתפס [בקדושת] פטר חמור אפילו ביד הבעלים. וגם לסברת ר"ת דס"ל דפודה וחוזר ופודה דמתניתין קאי אספיקות, אכתי איצטריך לאשמועינן דאינו נתפס בקדושת פטר חמור כשעודנו ביד הבעלים, די"ל דווקא בספק בכור דמן הדין אין מוציאין מיד הבעלים והרי הוא לעצמו במקום כהן, כמאן דמטי ליד כהן דמי ותיכף אחר שהפרישו הוא חולין, אבל בפטר חמור וודאי דצריך ליתן לכהן הו"א דלא הוה חולין עד דמטי ליד הכהן קמ"ל:

אות י

מתני' אין פודין לא בעגל וכו':

אות י ס"ק א

גמרא [יב, א] איבעיא להו מהו לפדות בבן פקועה וכו'. מ"ש רבינו משם ר"ח דכתב דמסתברא כמר זוטרא דאין פודין דשמעתין כוותיה רהטא, נראה דמאי דשמעתין רהטא כוותיה הוא משום דרב אשי נראה שקיבל דבריו דמר זוטרא, שהרי אמר ליה רב אשי למר זוטרא מאי דעתך דילפת מפסח אי מה להלן זכר תמים וכו', וקא משני ליה תפדה תפדה ריבה, וחזר והקשה לו אי תפדה תפדה ריבה אפילו בן פקועה נמי, ומשני ליה א"כ שה שה מאי אהני ליה, ומדלא חזר להשיב על דבריו ש"מ דכיון דהשיב לו כהוגן קבל דבריו של מר זוטרא. ועוד דאעיקרא דמלתא נראה דר"א לא שמיע ליה ברייתא דמייתי הש"ס בשמעתין, דתניא בן בג בג אומר נאמר כאן שה ונאמר להלן שה וכו', דאילו שמיע ליה מאי פריך ליה למר זוטרא כיון דברייתא מפורשת היא דיליף מפסח לכל השמות הללו אלא דתפדה תפדה ריבה, ולא אמרינן כדס"ד לר"א אי תפדה תפדה ריבה ריבה הכל, מטעם דאמר מר זוטרא דאם כן שה שה מאי אהני ליה, וכשם דלכל הני דקתני במתני' ממעטינן מג"ש דשה שה מטעם זה דאל"כ שה שה מאי אהני, א"כ ה"ה דמה"ט נמי י"ל דממעטינן בן פקועה, דמאי חזית לומר דתפדה תפדה ריבה אפילו בן פקועה, ולא נאמר דממעטינן ליה מג"ש דשה שה. ומדהביא רבינו דברי ר"ח ולא חלק על דבריו ש"מ דהכי ס"ל נמי הוא ז"ל, והרא"ש בפסקיו הכא [סי' ט"ו] הביא ג"כ דברי ר"ח ולא חלק עליו אלמא דהכי ס"ל. אמנם בחולין בפרק בהמה המקשה [סי' ה'] כתב מסתברא דהלכתא כרב אשי דהוא בתראה, וכבר עמד ע"ז הרב מעדני יו"ט. והטור בסי'

שכ"א עשה עיקר דברי הרא"ש דבכורות שהביא משם ר"ח, והרב כנה"ג בסימן הנזכר נתן טעם לדבר:

אבל היותר נראה לע"ד דעיקר דעת הרא"ש לפסוק כמ"ד פודין, דכבר נודע דאורחיה דהרא"ש להביא לשון הרי"ף במקום אחד ואינו חושש אם הוא ס"ל בהפך, וכמו שהאריך הש"ך בח"מ [סי' ל"ט סק"כ, וסי' ס"ה ס"ק ל"ג] ובספר תקפו כהן סימן מ"ו להוכיח כן מכמה מקומות יעו"ש באורך, והנה כי כן י"ל כי כאשר עשה הרא"ש בהלכות הרי"ף כמו כן אפשר דעשה להלכות הרמב"ן, דהלכות נדרים והלכות בכורות אשר חברן לתשלום הלכות הרי"ף, דלפעמים מביא דברי הרמב"ן בהלכות ואפשר דאיהו לא ס"ל כוותיה כיון דגילה דעתו במקום אחר בהפך, וא"כ כיון דחזינן דבחולין פסיק הלכתא כר"א שמעינן דכך הוא דעתו ומ"ש בבכורות הם דברי הרמב"ן. ולע"ד יש להביא ראיה לזה דאף בהלכות הרמב"ן עשה כן הרא"ש כהלכות הרי"ף, שהרי לעיל (דף ז' ע"א) אמרינן דאמר ר' יהושע בן לוי דאין מתעברת לא בהמה מן חיה ולא חיה מן בהמה, ופסק רבינו הרמב"ן שם דהלכתא כריב"ל וכתב וז"ל, הלכך כוי שדברו חכמים בריה בפני עצמה הוא ולא הכריעו חז"ל אם מין חיה אם מין בהמה, וכן כתב הרא"ש שם [סי' ו'] סתם ולא הזכיר משם הרמב"ן. ועינינו הרואות דהרא"ש בפ' אותו ואת בנו [סי' ג'] גבי פלוגתא דר"א ומחלוקתו בענין כוי כתב, דדעת הרי"ף שלא הביא מזה כלום הוא משום דס"ל דקי"ל כרבי יהושע בן לוי דאין חיה מתעברת מבהמה א"כ לא שייך כוי בכה"ג, והוא דחה שם הראיה שכתב שם לדעת הרי"ף לומר דהלכה כר' יהושע בן לוי, ואף די"ל דלענין דינא אפשר דמודה לסברת הרי"ף כאשר כתב בבכורות אלא דכתב דיש לדחות ראייתו, מ"מ מי לנו גדול בקי בסברת אביו כהטור ז"ל, ומתבאר מדבריו בי"ד סימן ס"א בדין מתנות כהונה דלהרא"ש משכחת לה כוי דצבי הבא על התישה או איפכא לענין הלכה, אלמא דס"ל דדעת הרא"ש דכיון דדחה בפרק אותו ואת בנו ראיית הרי"ף, ש"מ דס"ל דלא קי"ל כר' יהושע בן לוי בזה ומשכחת לה כוי הבא מן החיה ובהמה, והדבר תימה דהא בבכורות כתב סתם דקי"ל כר' יהושע בן לוי ולא משכחת לה כוי בכה"ג. אמנם לפי האמור א"ש דמ"ש הרא"ש בבכורות הם דברי הרמב"ן בהלכות כדרכו להביא דבריו סתם, אבל לא ס"ל הכי כמו שגילה דעתו בחולין שדחה ראיית הרי"ף:

אות י ס"ק ב

והנה דעת הרמב"ם בפי"ב מהל' בכורים [ה"ט] לפי גירסת הרמב"ם בספרינו והיא גירסת מרן הכ"מ דפודין בבן פקועה, וכן נראה שהוא גירסת הטור בסי' שכ"א שכתב משם הר"מ שפודין, אמנם רש"ל בפ' בהמה המקשה סי' ח' והרב דמשק אליעזר בחולין דף

קצ"ז, כתבו דהרמב"ן גרסינן בדברי בעל הטורים דהרמב"ם כתב דאין פודין, אלמא דגירסתם בדברי הר"ם אין פודין, וכן היא גירסת מהר"י קורקוס והרדב"ז בביאורם, וכן היא גירסת הרב קרית ספר. ואולם מ"ש רש"ל ודמשק אליעזר דגרסינן בדברי הטור הרמב"ן במקום הרמב"ם, כתבו כן מפני שלא ראו דברי רבינו הרמב"ן בהלכותיו, דמדהביא סברת ר"ח בהלכותיו ושתק ש"מ דס"ל כוותיה, וא"כ ע"כ צ"ל דצריך לגרוס בדברי הטור הרמב"ם דגירסתו היתה כגרסתנו דפודין:

וראיתי להרב כנה"ג בסימן שכ"א בהגהת הטור אות ז' שכתב וז"ל, ויראה דרבינו אפרים שפסק כרבי מאיר בשחיטה דאינו ניתר בשחיטת אמו, וודאי דס"ל דפודין בו כיון דשה מעליא הוא, והכי אמרינן בגמרא בפירוש אליבא דר"מ לא קא מבעיא לן דהא שה מעליא הוא ופודין בו עכ"ל. ודבריו תמוהים לע"ד דאיך כתב כן בפשיטות בדרך ודאי דהכי הוא לסברת רבינו אפרים, הא אפשר דרבינו אפרים יסבור כסברת רש"י בשמעתין ובפרק בהמה המקשה [עד, ב] בד"ה דגמר שה וז"ל, דגמר שה שה מפסחים ופסח בבן פקועה פסול דקי"ל בקדשים כי יולד פרט ליוצא דופן עכ"ל, דכפי דבריו אפילו לר"מ פסול לפדיון מטעם דילפינן מקדשים דיוצא דופן פסול, ואע"ג דהתוס' שם בפ' בהמה המקשה בד"ה דגמר וכו' הקשו על רש"י ממאי דאמרי' בגמרא דאליבא דר"מ לא מבעיא לן, כבר כתב הרשב"א בחי' שם משם הרמב"ן, והביא דבריו הרב דמשק אליעזר בדף הנזכר ורש"ל סי' ח' שהקשה על התוס' (והרמב"ן), דהא מ"מ יוצא דופן הוא ויפסול אפי' לר"מ, וכתב דלעולם כפי' רש"י וקודם דמסיק אדעתיה לגמור ג"ש מפסח, היה סבור דלר"מ לא מבעיא לן דשה מעליא הוא, אבל השתא דיליף ג"ש לר"מ נמי אין פודין יעו"ש, הרי דלדעת רש"י והרמב"ן והרשב"א שהסכימו עמו ס"ל דאפילו לר"מ אין פודין, וא"כ איך כתב בדרך וודאי דלרבינו אפרים דפסק כר"מ שה מעליא הוא ופודין בו, מאחר דמסתמא ראה דברי הרשב"א (בס' דמשק אליעזר וכן ברש"ל), ואף אם נאמר דלא ראה חידושי הרשב"א מ"מ כבר באו דבריו ברש"ל ובדמשק אליעזר שהזכיר דבריהם, ואיך העלים עיניו מהם:

אות יא ס"ק א

ופרה [יב, א] שילדה כמין עז אין פודין הא רחל שילדה מין עז דהיינו נדמה בעיא דלא איפשיטא וכו'. יש לחקור ברחל או עז שילדה מין צבי או מין חיה אחרת אי פודין בו, דכיון דאמרי' בגמ' דבתר אימיה אזלינן בפרה שילדה מין עז, ה"ה ברחל או עז שילדה חיה דבתר אימיה אזלינן והאי צבי שה הוא, דומה למאי דאמרינן לעיל לענין איסור דפרה שילדה מין טמא מותר דבתר אמו אזלינן והיוצא מן הטהור טהור, ואפשר דה"ה

בזה דכאמו חשבינן ליה לענין פדיון, אלא דא"כ הוא יל"ע דלמאי דס"ד דש"ס להביא ראיה מברייתא דפרה שילדה מין עז מטעם דע"כ רבנן היא, דאילו ר"א אפי' בכלאים פרקינן וכ"ש בנדמה ולמה איצטריך למתנייה לדיוקא דהיתר נדמה, ודחי הש"ס דלעולם ר"א והיא גופה קמ"ל ולא משום דיוקא אתא, דאמאי נייד הש"ס לומר דהיא גופה קמ"ל ולא משום דיוקא, בהיות שאפשר לדחות דר"א היא אפילו לפי שיטת הפשטן, ואתא לדיוקא לומר דדוקא פרה שילדה מין עז אבל עז שילדה מין חיה פודין דבתר אימיה אזלינן ועז חשיב, דאע"ג דקס"ד דפרה שילדה מין עז הוא מלתא דפשיטא לאיסור, מ"מ להתיר לפדות בחיה שנולדה מעז איכא רבותא טפי, ואיצטריך תנא לאשמועינן משום דיוקא, ומדנייד הש"ס לומר דהיא גופה איצטריך, ש"מ דס"ל להש"ס דלהתיר לפדות בחיה לא אזלינן בתר אימיה וי"ל ודו"ק:

אות יא ס"ק ב

והנה דעת רבינו הרמב"ן דבעיא דנדמה כיון דלא איפשיטא לענין איסורא אזלינן ביה להחמיר, דאם פדה בנדמה לא פקע איסוריה ואסור בהנאה מספק ואם מת הפטר חמור יקבר. אמנם דעת הר"ם בפי"ב מהלכות בכורים דין ט' כתב וז"ל, אין פודין בשה הדומה לאחר ואם פדה פדוי עכ"ל, נראה דס"ל דדוקא לכתחלה אין פודין בו מפני הספק אבל בדיעבד אם פדה בו פדוי והפטר חמור מותר בהנאה. והדבר תימה דנראה פשוט דלמאי דקי"ל [יא, א] כר' יהודה דפטר חמור אסור בהנאה קודם פדיון איסור זה הוא מן התורה, כדמוכח לעיל (דף ט' ע"ב) דאמרינן דפלוגתייהו דר"י ור"ש בקרא דלא תעבוד בבכור שורך ולא תגוז בכור צאנך קמיפלגי, דלר"ש ממעט קרא בכור בהמה טמאה מאיסור גיזה ועבודה ולר"י לא ממעט קרא להתיר יעו"ש, וכיון דאיסור תורה הוא אמאי לא אזלינן בספק זה להחמיר אפילו בדיעבד, דמ"ש ממאי דאמרינן במתני' [ט, א] דחמורה שלא בכרה וילדה זכר ונקבה וכן בשאר הספיקות דמפריש טלה לעצמו, ואמרינן בגמרא דמפריש טלה לאפקועיה לאיסוריה אלמא דבספיקא אזלינן לחומרא, ואם בספק בכור דמעיקרא לא איתחזק לאיסורא אזלינן לחומרא, כ"ש בבכור ודאי דאיתחזק לאיסורא ונפל ספק בפדיון דפשיטא דשייך לאסור יותר, כיון דאיכא חזקת הגוף ואיכא למימר אוקי הפטר חמור בחזקתו כמו שהיה אסור קודם פדיון: וראיתי למרן הב"י בסי' שכ"א שכתב דטעמו של הר"מ הוא, דכיון דספק הוא אין מחייבין אותו לחזור ולפדותו, ולא החמיר בו כדין ספק בכור דלא חמיר פדיון פטר חמור כבכור בהמה טהורה שהוא קדוש קדושת הגוף, ופטר חמור אינו אלא קדושת דמים וקיל משאר קדושת דמים, דאינך פדיונן קדוש וזה פדיונו חולין עכ"ל. ודבריו תמוהים דהתינח לחלק בין ספק

בכור בהמה טהורה לספק פדיון פט"ח, אבל מה יענה לספק פט"ח עצמו דאמרי' במתני' דצריך להפריש טלה מספק להפקיע איסורו אף דאינו קדושת הגוף. ואף דהתם י"ל דכיון דאפשר בתקנתא דהפרשת טלה ולא קא מפסיד ולא מידי שהרי הוא חולין והוא לעצמו, לית לן לסמוך להתיר מטעם זה דקיל קדושתו, דמטעם זה כתבו התוס' והרא"ש דלא סמכינן להתיר אפילו בספק ספיקא, הא הכא נמי איתא בתקנתא דהפרשת טלה אחר ולא קא מפסיד ולא מידי, שהרי יתן הטלה הודאי לכהן והנדמה יעכב לעצמו כיון דאפילו חל הפדיון בו חולין הוא:

ואולי י"ל דלפי מה שמתבאר מתוך מה שתירץ מרן הכ"מ בעד הרמב"ם בפ"ב מהלכות בכורות [ה"ו], במאי דפסק דתקפו כהן אין מוציאין מידו דלא תקשי ליה ממסקנא דפ"ק דב"מ [ו, ב], דמייתי מההיא דהספיקות נכנסין לדיר להתעשר, יוצא דס"ל להר"ם דאף בספק פטר חמור אם תפס הכהן הטלה שהפריש לפדיונו אין מוציאין מידו וכמ"ש לעיל, דכפי זה י"ל דשאני ספק פטר חמור דמפריש טלה משום דלית ליה פסידא דלעצמו הוא, ואף אם יתפסנו הכהן ואין מוציאין מידו מ"מ ליכא כ"כ פסידא, דהא עכ"פ ספק הוא אם כדין תפס דבכור הוא, אבל הכא דפדה בנדמה אם יחזור לפדותו בטלה ודאי ויתננו לכהן, אם יבא כהן אחר ויתפוס הנדמה שפדאו בתחלה בו לא יוכל להוציאו מידו, כיון דספק הוא שמא הנדמה הוא היה עיקר הפדיון והטלה שנתן לכהן אחר מתנה הוא בידו, ונמצא זה מפסיד הטלה והנדמה דאין בידו להוציא מיד שניהם, דכל אחד דוחה לו לאמר מה שהפסדתיך אני הוא עיקר הפדיון וזיל הכא קא מדחי ליה, וכל כי הא דאפשר שיבא הפודה לידי פסידא באחד מהם על צד הודאי לא החמירו לחזור ולפדות, כיון דעיקר האיסור הוא קדושת דמים וקילא קדושתיה כמ"ש מרן הב"י. ומלבד דזה נראה דוחק גדול, יתר ע"כ דהתינח לדעת הכ"מ דלהר"ם אפי' בתפס הכהן הטלה אין מוציאין מידו, אבל לדעת הרשב"א בתשו' סי' שי"א וכן כתב הרדב"ז בביאורו בפי"ב מהל' בכורים [הכ"ג] דלדעת הר"ם מודה בפטר חמור דאם תפס השה מוציאין מידו כמש"ל [אות ח' או"ק ז'] מאי איכא למימר:

ומהר"י קורקוס ז"ל בביאורו עמד על דברי הר"ם אלו דאם פדה בנדמה פדוי וכתב וז"ל, ואפשר לומר דכיון דאיסור זה הוא תלוי בממון שהרי אם נותן לכהן שוויו או שה נפקע איסורו, וזה כבר פדה בנדמה ושמא הוא פדוי אזלינן לקולא כדין ספק ממון, עי"ל דכיון דאין איסורו מפורש בתורה אזלינן ביה לקולא כדין ספקא דרבנן לקולא והראשון יותר נכון עכ"ל. ונראה דכוונתו בתירוץ הראשון הוא דס"ל דאיסורא בתר ממונא גריר, וכיון דלענין ממונא חשבינן ליה כפדוי דאם נתנו לכהן שוב אינו יכול להוציאו מידו לכ"ע

כמ"ש רבינו הרמב"ן, דבכה"ג דהוי תפיסה ברשות אין מוציאין מידו לכ"ע מספק שמא כבר נפדה הפטר חמור, וכיון דלגבי ממון חשבינן ליה כפדוי כ"כ נמי לענין איסור, דבאיסור כזה דתלוי בממון דקדושת דמים הוא ובנתינת ממון מפקיעו איסורא בתר ממונא גריר, והדין שיש לספק זה כדין ממון יש לו לענין איסור, דדווקא בבכור בהמה טהורה דקדושת הגוף הוא דאינו נפקע קדושתו ע"י ממון דאין לו פדיון, אף דלענין ממון אמרינן דאין הכהן יכול להוציא מיד הבעלים, מ"מ לענין איסורא אסור מספק ול"א איסורא בתר ממונא גריר, משא"כ בפטר חמור דיש לו פדיון דאיכא למימר דאיסורא בתר ממונא גריר, והדין שיש לו לענין הפקעת ממון מהבעלים יש לו לענין איסור, דבכה"ג דיש לו פדיון לא אמרינן תרתי דסתרי בגוף אחד, דלענין ממון שלא להוציא מהכהן חשבינן ליה כפדוי לקולא, ולענין איסור שיהיה חשוב כאינו פדוי לחומרא, דכפי טעם זה לא דמי לספק פטר חמור דהצריכו להפריש טלה כיון דהתם אם נחמיר להפריש קודם הפרשתו ליכא תרתי דסתרן בגוף אחד, ואפשר שלזה כיון ג"כ מרן הב"י במ"ש דעיקר הטעם הוא משום דהוי קדושת דמים: ואולם התירוץ הב' שכתב מהר"י קורקוס דכיון דאין איסורו מפורש בתורה אזלינן לקולא כדין ספיקא דרבנן לקולא, הוא דבר תמוה דא"כ אמאי החמירו בספק בכור דמפריש טלה והוא לעצמו כיון דספק דרבנן לקולא, וי"ל ודו"ק: ולעיקר סברת הר"ם איכא למידק מההיא דאמרי' בירושלמי בפ"ב דמסכת בכורים [ה"ו] גבי מתני' כוי יש בו דרכים שוה לבהמה וכו' ואין פודין בו פטר חמור, תניא פדאו בכוי חוזר ופודה בשה לפיכך אם מת אחד מהם המוציא מחבירו על"ה עכ"ל. הרי דכוי דטעמא דאין פודין בו הוא מפני שהוא ספק חיה, ומפני הספק אפי' בדיעבד אם פדאו בכוי אינו פדוי וצריך לחזור לפדותו, וא"כ בנדמה נמי כיון דמפני הספק אין פודין בו, אפילו בדיעבד נמי נימא דאינו פדוי וצריך לחזור לפדותו, דלפי טעמייהו דמהרי"ק ומרן הב"י בסברת הר"ם טעם זה שייך בכוי ועם כל זה אינו פדוי: ויש ליישב בהקדים מאי דאמרינן עוד בירושלמי התם גבי מתני', דהכוי חייב בזרוע ולחיים וקיבה ור"א פוטר שהמוציא מחבירו עליו הראיה וז"ל, רבי אליעזר דו אמר עכשיו הוא מסתפק לן דו אמר פטור, ורבנין דינון אמרין מין הוא עיקרו אינון אמרין חייב ע"כ. וה"פ דלעיל מזה אמרי' התם, איזהו כוי אר"א לר' אליעזר עז שעלה על צבי וצבי שעלה ע"ג עזה, ורבנין אמרין מין בפני עצמו הוא עיקרו ולא יכלו חכמים לעמוד עליו עכ"ל. מפורש יוצא מזה דר"א ס"ל דכוי הוא מעז שבא על הצביה או אפכא וכדאמרינן בפרק אותו ואת בנו [עט, ב], ואמרינן התם דלר"א צבי הבא על התישה פטור ממתנות כהונה, דמספקא לן שמא חיישינן לזרע האב והוי מקצת שה, ולא ס"ל שה ואפי' מקצת שה

כרבנן, וזהו שאמרו בירושלמי דר"א דפוטר מן המתנות הוא לפום שיטתיה דכוי הוא מצבי הבא על התישה או איפכא, דבהכי הספק אשר יש לנו אי חיישינן לזרע האב או לא הוה ספק אלים, דעכשיו הוא מסתפק לן לענין דינא ככל הספיקות דהוי ספיקא דדינא, דשורת הדין לומר המוציא מחבירו עליו הראיה כיון דהספק הוא אלים, ורבנין דאינון אמרין מין הוא עיקרו ולא יכלו חכמים לעמוד עליו, כיון דחשיב כספק הבא מחמת מיעוט דחסרון ידיעה דלא חשיב ספק, כמו שהאריך בזה הרב פר"ח בכללי הס"ס כלל י"ז, דבספק כזה אפילו בספיקות דרבנן אזלינן לחומרא דלא חשיב ספק, וא"כ ה"ה בכוי דאינו ספיקא דדינא כי אם שלא יכלו חכמים לעמוד עליו חשיב כספק ומיעוט ידיעה, וכשם דלענין איסור אזלינן לחומרא דלא חשיב ספק כן לענין ממונא מפקינן מיד המוחזק דכיון דאינו ספק לא שייך לומר כדין כל ספק דהוי קולא לנתבע ומש"ה ס"ל לרבנן דכוי חייב במתנות. וכיוצא בסברא זאת כתב הרב בית חדש בי"ד סי' ס"א בדעת הר"ם, במ"ש כוי אע"פ שהוא ספק מפרישין ממנו כל המתנות יעו"ש, וכיוצא לדבריו כתב מהריק"ו בביאורו על דברי הר"ם בפ"ט מהל' בכורים [ה"ה] לענין מתנות בכוי, וכתב דסברת הר"מ הוא דס"ל בכוי שהוא בריה בפני עצמו ולא הכריעו בו חז"ל אם חיה אם בהמה דחייב בכל המתנות, ולמד כן מדברי הירושלמי הנזכר דלרבנן דאמרין דבריה בפ"ע הוא חייב, דאין ספק זה כשאר הספיקות לומר בו המע"ה כיון שהוא מין מעיקרו יעו"ש, ולע"ד הטעם דאינו דומה לשאר ספיקות הוא משום דחשיב כספק דחסרון ידיעה כאמור. והנה כי כן אין להקשות על הר"ם מהא דאמרי' דאם פדאו בכוי אינו פדוי, דשאני ספק דכוי דאינו כשאר ספיקי דאלימי, דכיון דבספק זה אפי' בממון מוציאין מיד המוחזק משום דלא חשיב ספק, א"כ ה"ה דלא חשיב ספק לענין איסור, ומש"ה צריך לחזור לפדותו בשה, משא"כ בפדה בנדמה דהוי ספיקא דדינא דהוי ספק אלים, דאיכא למימר דבדיעבד פדיונו פדוי מהטעם שכתבו מהריק"ו ומרן הב"י:

איברא דקשה לזה שהרי אמרו בירושלמי הנזכר חוזר ופודה בשה לפיכך אם מת אחד מהם המע"ה, ואם איתא דברייתא זאת שהביא הירושלמי הוא אליבא דרבנן דס"ל דכוי בריה בפ"ע ולא יכלו חז"ל לעמוד בו, א"כ אם מת אחד מהם אמאי אינו יכול להוציא הכהן ממנו ואם מת מת לכהן, כיון דעכ"פ לרבנן בספק זה דחסרון ידיעה מוציאין מיד המוחזק כדס"ל לענין מתנות כהונה דחייב ליתן, ועכצ"ל דר"א היא דס"ל דכוי הוא הבא מצבי שבא על התישה ומספקא לן אי חוששין לזרע האב או לא, וכיון דספיקא דדינא הוא הוי ספק אלים ולא מפקינן מיד המוחזק, וא"כ לר"א לדעת הר"מ בנדמה דבדיעבד פדוי, בפודה בכוי נמי כיון דהוי ספיקא דדינא אמאי צריך לחזור לפדותו:

אשר ע"כ נלע"ד לומר דמ"ש הר"ם בדין נדמה שאם פדה בו פדוי, מיירי בשכבר עשה כל המצוה בשלימות דהיינו שהפרישו לפדיון פטר חמור ונתנו לכהן כמצותו, ואח"כ נודע לו דאיכא ספיקא דדינא אי פדיונו פדוי, דבכה"ג שכבר נתנו לכהן שורת הדין נותן דאין צריך לחזור ולפדותו ומותר בהנאה דאיסורא בתר ממונא גריר, וכיון דלענין דררא דממונא זכה בו הכהן דאין מוציאין מידו דחשבינן ליה לומר דפדיונו פדוי, א"כ ה"ה לענין איסורא דיינינן ליה כדין ממון, דבדבר זה דתלוי בממון דבממון נפקע איסורו איסורא בתר ממונא גריר, ולא אמרי' בגוף א' תרתי דסתרן כדבר האמור. אבל אם הפרישו ועדיין לא נתנו לכהן ונודע למפריש דאיכא ספיקא דדינא בפדיונו ובא לישאל, ודאי דמורין לו שיחזור לפדותו בשה לצאת ידי ספק, דכל דעדיין לא נתנו לכהן ולא זכה בו הכהן וליכא תרתי דסתרן ממש, דבידו שלא ליתנו לכהן מטעם המע"ה דיכול לומר דשמא הדין נותן דלא חל הפדיון, א"כ אם יתננו לכהן לכתחלה כדי שאח"כ יפטר מלחזור ולפדות הו"ל כאילו פודה בנדמה לכתחלה, דכל דידע דאיכא ספיקא דדינא לכתחלה אסור לפדותו בו, והלכך כל שלא נתנו שורת הדין שיחזור ויפדה בשה כיון דעדיין ליכא תרתי דסתרן:

ודין הירושלמי בפדה בכוי מיירי בהכי דפדה בו ועדיין לא נתנו לכהן, דבכה"ג צריך לחזור ולפדותו בשה, דבהכי אתי שפיר לשון הירושלמי דקאמר לפיכך אם מת אחד מהם המע"ה, דהכוונה לומר דלפיכך דהדין כן דכל שלא נתנו עדיין לכהן צריך לחזור ולפדותו, ש"מ דכל עוד שלא נתנו לכהן לא אמרינן כל היכא דאיתיה ברשותיה דכהן איתיה משעת הפרשה, וא"כ אם מת הפטר חמור עצמו אינו יכול להוציא הכוי מידו, דיכול לדחותו לומר דעדיין לא חל הפדיון עליו וכבר מת הפטר חמור, וכן אם מת הכוי אחר שפדה בו אינו יכול להוציא השה שחזר לפדות בו, דספק הוא שמא כבר חל הפדיון בכוי, ואם מת מת לכהן ואין לו שוב זכות בשה שחזר ופדה בו, אלא שהדבר קשה אמאי השמיט הר"ם דין הירושלמי ולא הביאו כלל לענין הפודה בכוי בדיעבד מה דינו וצ"ע:

אות יב ס"ק א

והנה מ"ש רבינו בענין בעיין דנדמה דאם אחר שנתנו לכהן מת פטר חמור יקבר והטלה של כהן, דלא אמרינן תקפו כהן מוציאין מידו אלא בשתקפו, אבל נתנוהו לו בעלים הדר הוו להו כהן בעלים והוו להו בעלים המע"ה. וצריך להבין לפ"ז דא"כ מאי מייתי רב המנונא בשמעתין דפ"א דב"מ [ו, ב], דתקפו כהן אין מוציאין מידו מברייתא דתני ספק בכורות וכו' המע"ה, דמדקתני המוציא סתם משמע בין כהן בין ישראל, הא יש לדחות דשפיר קתני המוציא מחבירו על"ה אפי' בישראל המוציא מכהן, וכגון דנתנוהו

לו בעלים לשם מצות מתנות כהונה ולא מיירי בתקפו כהן מעצמו, ומדמייתי מינה ש"מ דס"ל לרב המנונא דתקפו כהן מעצמו או נתנוהו לו הבעלים דא ודא אחת היא, דכל שהבעלים נתנוהו לו מפני שטעו וסברו דהדין הוא דספק בכור חייב ליתן לכהן, ואילו היו יודעים דאין כאן חיוב ליתן לא היו נותנים הרי נתינה בטעות היא ולאו נתינה היא, ומעולם אינו זוכה מכח נתינת הבעלים אלא מחמת שתפסו עכשיו ואינו רוצה להחזירו לבעלים, ואם איתא דבתקפו כהן מתחלה מוציאין מידו גם באופן זה שנתנוהו בעלים כיון דבטעות היה מוציאין מידו: ואין לומר דא"כ אכתי מאי מייתי רב המנונא, הא יש לדחות דברייתא מיירי בנתנוהו בעלים אפי' שידעו דפטורים ליתן דרצו לצאת ידי ספק ונתנוהו לו, דבכה"ג זוכה הכהן ממש מכח נתינת הבעלים, ובכה"ג הוא דאמרי' דאם חזרו הבעלים ובאים להוציא ממנו אין מוציאין, דהא ליתא דלפי מאי דס"ד דרב המנונא דאיסור גיזה ועבודה הוא מטעם דיש לכהן זכות בגוויה אם תקפו, ומש"ה אפי' לא תקפו אסור וחל ההקדש עליו, ע"כ אי אפשר דמיירי הברייתא כשנתנוהו הבעלים נתינה גמורה אפי' שידעו שהם פטורים, דא"כ איך אפשר דמפני טעם זה חל ההקדש בעודו ביד ישראל, כיון דאין לכהן שום זכות ודררא דממונא אם לא ע"י נתינת הבעלים שנתנוהו לו במתנה גמורה, כי לא מצינו שיהיה אדם מקדיש דבר שאינו שלו מטעם שאם נתנו לו הבעלים במתנה הוא שלו, כיון דעדיין לא נתנוהו לו, אלא ע"כ צ"ל דמתניתא מיירי באופן דיש לכהן זכות בגוויה שיכול לזכות בו בלי רצון הבעלים ובלי שום נתינה, וע"כ דמיירי בתקפו כהן או נתנוהו לו הבעלים בטעות דכאילו לא נתנוהו דמי, ועוד דכה"ג שלא נתנו בטעות פשיטא, ולמה הוצרך התנא לאשמועינן זה דכיון דנתנו ברצונו זוכה מכח מתנתו, מהיכי תיתי שיוכל לחזור להוציאו מידו: שוב ראיתי להרב תקפו כהן בסי' ס"ב שכתב לישב דברי מור"ם די"ד סי' שט"ו [ס"א], די"ל דע"כ לא כתב הרמב"ן דתפיסה ברשות מהני אלא כשנתנו לו שלא בטעות רק שנתנו לגמרי, משא"כ הכא דאי הוה ידע שא"צ ליתנו לא היה נותנו לו, ומה שנתנו לו היה מחמת שהיה סבור שהדין כך שצריך ליתן ספק בכור לכהן, א"כ האי נתינה מעיקרא ליתא ולכך צריך להחזירו לו עכ"ל. וכיוצא לזה כתב הרב כנסת הגדולה בי"ד סי' ס"א בהגהת הב"י סוף אות מ"ד על דברי הדרישה, בההיא דלקח הכהן המתנות מלוי דהוי ספק יעו"ש:

ואני תמיה על זה דמפשט דברי רבינו אינו נראה כן, דממ"ש דלא אמרי' תקפו כהן וכו' אלא בשתקפו וכו', משמע דלא שייך דין זה דמוציאין אלא בתקפו, ואם איתא עדיפא מינה הול"ל דאפי' בנתנו בטעות כתקפו כהן דמי. ועוד דבכה"ג דנתנו שלא בטעות מלתא דפשיטא הוא ולמה הוצרך רבינו להאריך להכריח זה. ועוד דמהראיות שהביא נראה

איפכא דממה שהביא מההיא דיש בכור [לקמן מט, א], דאמר ר"ע אם נתן לא יטול, ע"כ יוצא לנו דאפי' נתנו בטעות זכה הכהן, שהרי התם מיירי מתני' בדאמר לו הילך ה' סלעים אלו ויהיה בני פדוי לאחר ל' יום, דמעכשיו אין בנו פדוי כדאמרי' בגמ' התם, וא"כ ע"כ בשנתנו אדעתא דפדיון נתנן על סמך שיחיה בנו עד אחר הל' יום, ואנן סהדי שאילו היה יודע שהיה מת מקודם ואפי' ביום ל' עצמו שהוא ספק לא היה נותן כלל, דמנין לנו לומר דמיירי דפירש בשעת נתינה דאפי' ימות ביום ל' רצונו שיזכה בהם לצאת ידי ספק, דזה דוחק גדול לומר דמיירי בהכי כיון דמסתמא לא אסיק אדעתיה שימות בנו כדי לפרש הכי אלא דעתו שיחיה בנו עד ל', וכל שמת ביום ל' אדעתא דהכי לא נתנם כיון דשורת הדין דמפני הספק פטור: וכן מההיא דהשוכר את הספינה [ב"מ עט, א] דמייתי רבינו נמי, דאמרי' דאם נתן שכירות כל הדרך לא יטול, דהתם נמי מסתמא כשנתן ע"ד שלא יטבע בים וילך למקום חפצו לשלום הוא מה שנתן, ואילו היה יודע שהיתה נטבעת בים לא היה נותן ובטעות נתן, דפשיטא דאין לומר דהתם מיירי במפרש דנותן לו השכירות שיזכה בו אפי' שיטבע בים בחצי הדרך, דא"כ לוקמה אפי' בספינה זו ויין סתם, דאף דהעכבה מצד בעל הספינה עכ"ז אם נתן לא יטול כיון שכבר פירש שנותן לו אפי' לא יגיע למחוז חפצו ומתנה רצה ליתן לו, וכיון דמיירי דנתן אדעתא שילך למחוז חפצו כל שנטבע בים בחצי הדרך אמאי לא יטול מה שנתן, כיון דבטעות נתן שאילו היה יודע מזה לא היה נותן לו כל השכירות, אלא ע"כ צ"ל דדעת רבינו דכל שבא לידו ברשות הנותן אף דבטעות נתן לו מהניא תפיסתו ואין מוציאין מידו:

אות יב ס"ק ב

והנה במאי דקתני מתני' [יב, א] דאין פודין בשה שחוטה, מתבאר בפ"ה דיומא (דף מ"ט ע"ב) דהא דממעטינן שחוטה לאו ממשמעות שה הוא דשחוט לאו שה מקרי, אלא משום דילפינן ג"ש שה שה מפסח, אבל לעולם דשה משמע אפי' שחוט וכדמסקי' התם, דאמר רב פפא [שם נ, א] דבעור ובשר ופרש לכ"ע לא פליגי דמקרי פר אפי' אחר שחיטה, וה"ה דשה שחוט מקרי שה, ועיין מ"ש התוס' ישנים בד"ה שאני התם וכו': והנה כי כן צריך להבין הא דאמרי' בתוספתא סוף פרק קמא דבכורות [ה"ו] וז"ל, כשם שאין פודין בשחוטה כך אין פודין בפטר חמור שמת ע"כ. ונראה דטעות סופר יש וצ"ל כך, אין פודין פטר חמור שמת, וע"כ צ"ל דהכוונה לומר דכשם שאין פודין בשחוטה מטעם דשה שחוטה לא מיקרי שה, כך מטעם זה עצמו אין פודין פטר חמור שמת, דפטר חמור תפדה כתיב דבעודנו חי איתיה בפדיון ולא אחר שמת, דפטר חמור מת לא מיקרי פטר חמור, וכל שמת בלא פדיון אסור בהנאה ויקבר דאין לו תקנה בפדיון.

ולפי האמור קשה הא מסקינן התם דשה אפי' שחוט מקרי שה, והא דאין פודין בשחוט הוא משום דילפינן ג"ש דשה שה מפסח, וא"כ בפטר חמור עצמו מנ"ל דאחר שמת אין לו פדיון. ואף דלענין קדשים קי"ל [תמורה לב, א] דבעינן העמדה והערכה ואם מתו יקברו ואינם נפדים אחר מיתה, ואיכא מ"ד [שם ע"ב] דבין קדשי מזבח בין קדשי ב"ה איתנהו בהעמדה והערכה, מ"מ היינו דווקא בהקדש שפדיונו נתפס בקדושתן וגלי קרא דדווקא בחיים נפדה דתפיס פדיונו אבל לאחר מיתה לא, אבל גבי פטר חמור דפדיונו לא תפיס והוא חולין מנ"ל דבעינן דוקא בחיים ולא לאחר מיתה, כיון דליכא גילוייא דקרא אלא גבי הקדש, ופדיון פטר חמור דלא דמי לפדיון הקדש לא גמרי זה מזה, ועיין בפ"ז דתמורה (דף ל"ג ע"א). וי"ל דכיון דכתיב ופטר חמור תפדה בשה ואם לא תפדה וערפתו, י"ל דכל שישנו בעריפה ישנו בפדיה, ופטר חמור שמת דליתיה בעריפה ליתיה נמי בפדיה, וכדדרשינן בעלמא לענין יבום וחליצה דכל העולה ליבום עולה לחליצה וכל שאינו עולה ליבום אינו עולה לחליצה, כדאמרינן בפ' החולץ [מא, ב] ובכמה דוכתין, וצ"ל דדמיון התוספתא דקתני כשם שאין פודין בשחוטה לאו דווקא דלאו מטעמא חדא הוי ודו"ק:

אות יב ס"ק ג

והנה במתניתין [יב, א] דקתני ולא בכוי פירש"י כוי ספק חיה ספק בהמה, אבל ביומא בסוגיא הנזכר [מט, ב] פירש"י ולא בכוי דתיש וצבייה יע"ש, וכן כתב הרב בצלאל כ"י משם הרגמ"ה ז"ל. וי"ל דא"כ דכוי דמתניתין הוא מהבא מתיש וצביה, א"כ מאי האי דקאמר ר"א במתניתין ור"א מתיר בכלאים מפני שהוא שה ואסר בכוי מפני שהוא ספק, דהא באופן זה דכוי הבא מתיש וצביה מה צד ספק איכא להתיר לפדות בו, דאף דאיכא ספיקא שמא חיישינן לזרע האב, כדאמרינן בפרק אותו ואת בנו (דף פ' ע"א) דר"א נמי ספוקי מספקא ליה, מ"מ הא אמרינן התם דלר"א לא אמרינן שה ואפילו מקצת שה, ואפילו אם תמצא לומר דהכא במתניתין לא גרסינן רבי אליעזר אלא ר' אלעזר, וכמ"ש התוס' בשמעתין בד"ה רבי אליעזר וכו' יעו"ש, ונאמר דר"א דמתניתין ס"ל כרבנן דשה אפילו מקצת שה, מ"מ אכתי קשה דאפילו לרבנן דס"ל הכי גבי מתנות וגבי כסוי כי אמרינן ואפילו מקצת שה, לא חשיב מש"ה כולו שה להתחייב בכל המתנות אלא בחצי מתנות, וכדאמרינן בפרק הזרוע (דף קל"ב ע"א), וכן כתבו התוספות לענין כסוי הדם בפרק אותו ואת בנו (דף ע"ט ע"ב) ד"ה בין לרבנן וכו', דלא חשיב כאילו הוא כולו דם צבי אלא חציו יע"ש, וא"כ הכא אפילו אם נאמר דחיישינן לזרע האב שהוא תיש לחושבו כשה לא חשיב משום הכי כולו שה אלא חציו, ואם כן אפילו לא יהיה ספק

אלא דברירא לן דחיישינן לזרע האב, עכ"ז שורת הדין נותן שלא לפדות בו דתפדה בשה אמר רחמנא עד דאיכא שה שלם, והכא אינו שה שלם אלא חצי שה והוה ליה כפודה בחצי שה ובחצי צבי דפשיטא דאינו פדוי, ואיך קאמר ר"א מפני שהוא ספק דמשמע דאי לא היה ספק שפיר היה יכול לפדות בו. ואולי דצ"ל דמאי דפירשו רש"י ורגמ"ה בכוי הבא מן הצביה, לאו דווקא וה"ה בצבי שבא על התישה, דלרבנן בכל גוונא אין פודין בו, והא דנקט ר"א טעם זה דמפני הספק קאי לכוי הבא מצבי הבא על התישה, דבכה"ג אי לא היה לנו ספק שמא חוששין לזרע האב שפיר ראוי לפדות בו, דאי אין חוששין לזרע האב והעיקר הוא אמו הרי שה שלם הוא:

אות יג ס"ק א

נתנו לכהן וכו' אר"נ אמר רבה ב"א [יב, ב] זאת אומרת נחשדו הכהנים על פטרי חמורים וכו' קמ"ל דמורה בה התירא, ופירש"י וז"ל, דקסבר כיון דשה שיפריש תחתיו יהא שלי למה לי לפדותו עכ"ל. וכתב הרב בצלאל כ"י משם תוספות חיצוניות וז"ל, ק"ל ישראל נמי כי מפריש טלה והוא לעצמו מורה בה התירא, וי"ל דכיון דעל פי ב"ד מעכבו על פיהם עכ"ל. ונראה דחסר סוף התירוץ בדבריהם, ואפשר דכוונת תירוצם הוא דכיון דעל פי ב"ד מעכבו, דמסתמא בנולד ספק בכור בא לשאול מב"ד אם חייב לפדותו או לא ומורין לו להפריש טלה על פיהם, ג"כ יזהירו אותו ב"ד שיפריש טלה בפניהם כדי שלא יורה לעצמו היתר שלא לפדותו, ואם זו היא כוונתם קשה דא"כ אמאי גבי כהן הזהיר התנא דברייתא שלא יתנו לו אלא א"כ פדאו בפניו, וגבי ישראל בספק פטר חמור אמאי לא הזהיר התנא שצריך שיפדנו בפני ב"ד מפני החשד: ואולם לעד"נ לישב בעיקר קושיתם, די"ל דלא החמירו גבי כהן לפדותו בפני הישראל מפני החשד אלא בודאי פ"ח דחמיר איסוריה, אבל בספק פ"ח דקיל, דלא מבעיא לדעת הר"ם דס"ל בעלמא דמאי דאמרינן ספק דאורייתא להחמיר אינו אלא מדרבנן דמן התורה שרי, אלא אפילו למ"ד דמן התורה אזלינן להחמיר מ"מ כיון דאיכא צד שאינו בכור ואינו פוגע באיסור אם לא יפדנו, אין אנו מחמירין מפני חשד דעלמא כיון דהוה כעין ס"ס, דשמא אינו בכור ואת"ל הוי בכור שמא אינו מן החשודים ויפדנו. אלא דלפי זה התינח בספק פ"ח, אבל בודאי פ"ח דאמרינן לעיל (דף י"א ע"א), דישראל שהיה לו עשרה פ"ח ודאי בתוך ביתו שנפלו לו מבית אבי אמו כהן, ואותו אבי אמו כהן נפלו לו מבית אבי אמו ישראל מפריש עליהם עשרה שיין ומעשרן והן שלו, דבכה"ג דהוי ודאי ליחוש דלמא מורה בה היתר כיון דלעצמו הן: הן אמת דאעיקרא דמלתא ק"ל על דברי התוס', מההיא דאמרינן לקמן בפ"ה (דף ל"ה ע"ב), דא"ר חסדא ספק בכור שנולד בבית ישראל צריך ב' מן השוק להעיד

עליו שלא הוטל בו מום בכוונה לר' יהושע דס"ל גבי כהן דצריך שנים, ורב נחמן אמר בעלים מעידים עליו כהנים הוא דחשידי אמומי ישראל לא חשידי אמומי. וקי"ל כר"נ כמ"ש מדברי הר"ם בפ"ה מהלכות בכורות דין ז' וכן פסק הטור י"ד סי' שי"ד יעו"ש, הרי דאפילו דספק בכור בהמה טהורה נאכל במומו לבעלים, ויש מקום לחשוד אותו שהטיל מום בו כדי להתירו באכילה, עכ"ז לא נחשדו ישראל על כך דלא נחשדו אלא כהנים ולא ישראל, וא"כ י"ל דה"ה גבי פ"ח דכהנים הוא דנחשדו על פטרי חמורים ולא ישראל:

איברא דראיתי להפרישה בסי' שי"ד שכתב, דה"ט לא חשדינן ליה לישראל בספק בכור שיעשה בו מום כדי שיאכלנו, שאין אדם חשוד שיעשה איסור ויעבור על לאו דמום לא יהיה בו מחמת אכילה, ואי משום הטרחא שאינו רוצה לטרוח בו עד שיפול בו מום ויאכלנו, הא אי לא ניחא ליה בזה ימסרנו לכהן והכהן צריך לקבלו ואפילו ספק בכור עכ"ל. וצריך להבין דאי עיקר הטעם דחשידי כהנים הוא משום טרחא שאינו רוצה להטריח בו עד שיפול בו מום, וזה לא שייך בישראל דאי לא ניחא ליה ימסרנו לכהן, א"כ התינח בזמן הזה דאינו יכול להקריבו, אבל בזמן הבית דהכהן יכול להקריבו ולא להטריח בו למה נחשדו להטיל בו מום, ומסתמא מאי דאמרינן בגמרא דכהנים חשידי על כך הוא בכל זמן אפי' בזמן בה"מ, וכיון דליכא טרחא למה חשידי בכך. ועכצ"ל דחשדינן להו דמפני איזה תועלת אשר יגיע לו כשיפול בו מום ולא יהיה ראוי להקרבה יעשה בו מום, דעכ"פ יש לו הנאה בהכי, דאם יקריבנו קרבן אף דהבשר נאכל לכהנים מ"מ אסור לזרים ואינו יכול למכור הבשר, משא"כ כשישחטנו ע"י מום שיכול למוכרו לזרים, אלא דאינו נמכר ונשחט באיטליז וכן אינו נשקל בליטרא כדאמרינן בר"פ כל פסולי המוקדשין [לקמן לא, א], אבל מ"מ יש לו תועלת במכירתו, וא"כ נמצא דחשדינן לכהנים דבשביל הנאת ממון עוברים על לאו דמום לא יהיה בו, ומ"ש ישראל דלא חשידי בכך להטיל מום כדי שיאכלנו מיד ולא יטריח בו עד שיפול בו מום, דאם ימסרנו לכהן יהיה לו הפסד ממון. אלא עכצ"ל דאין זה עיקר הטעם אלא דידעו לה רבנן להאי מלתא דכהנים חשידי וישראל לא חשידי, וא"כ בפ"ח נמי י"ל הכי ואין כאן קושיא כלל:

ולע"ד אדרבה אי קשיא הא קשיא דבפ"ח אמאי חשידי כהנים שלא לפדותו, דע"כ לא נחשדו כהנים לעבור על לאו אלא לאיזה תועלת כמו בכור בהמה טהורה, דבזמן הבית יטיל בו מום לתועלת הנאת המכירה, ובזמן הזה שלא להטריח בו עד שיפול בו מום דחשדינן ליה דחוטא מפני הנאתו, אבל בפ"ח מה תועלת יגיע לו במה שלא יפדנו, ומה נזק יגיע לו אם יפדנו דכיון דלעצמו הוא אין לו שום נזק, ולמה יעבור על איסור לעבוד עבודה בפ"ח יכול על מגן, בהיות שבידו לפדותו בשה והשה שלו ואין לו שום פסידא,

דאפי' אם אין לו שה לפדותו יכול לפדותו בשוויו במה שיש לו במטלטלין או במעות בכל אשר ירצה, או שיכול ליתן רשות לכהן אחר או לישראל שיפדנו בשה שלו והשה יהיה של ישראל או של כהן מכחו של זה, באופן דמכל הצדדין יכול לפדותו וליהנות מהפ"ח בהיתר, דלא מצינו אפילו מי שנחשד בדבר אחד דשביק התירא ואכיל איסורא, דכל היכא דאפשר לו לעשות בהיתר עושה, וכמו שמתבאר בפ"ק דחולין (דף ד' ע"א), אמר רבא ישראל מומר אוכל נבילות לתיאבון בודק סכין ונותן לו ומותר לו לאכול משחיטתו, מ"ט כיון דאיכא התירא ואיסורא לא שביק איניש התירא ואכיל איסורא, ומתבאר התם בסוגיא דאפילו באיסורא דרבנן אמרינן הכי, וכ"ש באיסורא דאורייתא דלא שביק התירא ואכיל איסורא וקי"ל כרבא, וכיוצא לזה אמרינן בע"ז (דף ל"ט ע"ב) יעו"ש, וא"כ הכא אמאי חשדינן ליה לכהן דשביק התירא ואכיל איסורא הפך החזקה אשר השרישונו חז"ל, דמדה היא בתורה דלא שביק איניש התירא ואכיל איסורא. ובשלמא בדהוחזק בכך דאתרמי דעבד עבודה בפ"ח קודם פדיון א"ש, כיון דהא איתרע חזקתיה דחזינן ליה דשבק התירא ועבד איסור, אבל לר"נ דקמ"ל דחשודים הם אפילו בסתמא דמורה בה התירא, הדבר קשה דלמה יהיו חשודים ע"כ מסתמא, כיון דאית לן חזקה אלימתא דלא שבק התירא ועביד איסורא. ויש ליישב קצת דאפילו לסברת ר"נ לא אמרו חז"ל דכהנים נחשדו על פ"ח, אם לא שראו חז"ל לקצת כהנים דעבדו עבודה בפטר חמור קודם פדיון, וכיון דראו כך בפועל אסרו ליתן בלא פדיון לכל כהן אפילו שאותו כהן שבא ליתן לו לא הוחזק בכך, מ"מ כיון דראינו דקצת כהנים נחשדו בכך, א"כ כל הכהנים הם בכלל חשדא זאת דכיון דאיתרע חזקתייהו ממקצתם דשבקי התירא ועבדי איסורא בלי שום תועלת ודררא דממונא חשדינן לכולהו:

אות יג ס"ק ב

מתני' [יב, ב] המפריש פדיון פטר חמור וכו':

תמיה לי למה ליה למיתני פלוגתייהו דר"א ורבנן במת הפדיון ובמת הפ"ח הא בחדא סגי, דאי תני במת הפדיון דחייבים באחריות כה' סלעים של בן, מינה נשמע דלא חל הפדיון משעת הפרשה עד שיגיע ליד כהן, וא"כ פשיטא דאם מת הפ"ח נמי קודם נתינת הפדיון יקבר הפ"ח לר"א, ואי תני במת פ"ח דיקבר מינה נשמע דלא חל הפדיון קודם נתינת הפדיון, וכיון דלא חל ודאי דחייב באחריות הפדיון ולמה ליה לתנא למיתני פלוגתייהו בתרתי. ונראה לומר דאי תנא רישא דמת הפדיון הו"א דלעולם לענין הפקעת איסור הפ"ח משעת הפרשה נפקע איסורו, אלא דמתלי תלי עד שיגיע הפדיון ליד הכהן, וכל שהגיע ליד הכהן הוי פדוי לענין הפקעת איסור למפרע משעה ראשונה, וכיון דמתלא

תלי אם מת הפדיון ולא הגיע ליד כהן חייב להפריש אחר, אבל לעולם דאם מת הפטר חמור אחר שהפריש הפדיון, כל שהגיע הפדיון ליד הכהן אפילו אחר מיתת הפ"ח שפיר דמי כיון דלמפרע הוא פדוי משעה ראשונה, ומש"ה איצטריך למתני סיפא לאשמועינן דבשעת הפרשה לא חל הפדיון כלל לר"א, כי אם דווקא חלות הפדיון הוא בעת נתינת הפדיון ולא למפרע משעה ראשונה. ואי תנא סיפא דמת פ"ח הו"א דה"ט דרבנן דס"ל דא"צ להקבר והטלה לכהן, משום דס"ל דלמפרע הוא פדוי משעה ראשונה, ומש"ה בהגיע הפדיון ליד הכהן אפילו אחר מיתת הפ"ח פדוי הוא למפרע, אבל לעולם דלרבנן נמי מתלא תלי חלות הפדיון עד שיתברר שהגיע הפדיון ליד הכהן, וא"כ אם מת הפדיון קודם נתינה חייב באחריות וצריך שיפריש טלה אחר, קמ"ל רישא דלרבנן אינו חייב באחריותו, דלרבנן משעת הפרשה חל הפדיון לגמרי ולא תלי כלל בנתינת הפדיון לכהן, ונמצא דתני רישא להודיעך כחן דרבנן ותני סיפא להודיעך כחו דר"א:

אות יג ס"ק ג

והנה אמרינן בגמרא [יב, ב] דתניא דמודה ר"א בישראל שיש ספק פ"ח בתוך ביתו שמפריש טלה עליו והוא שלו, וצריך להבין דלפי מאי דמסקינן דלר"א פ"ח אסור בהנאה, וס"ל דבהפרשת הטלה לא הותר הפ"ח עד שיגיע הפדיון ליד הכהן, א"כ בספק פ"ח מה יועיל מה שמפריש טלה עליו להפקיע איסור שעליו, כיון דאם באנו לאוסרו בהנאה מספק שמא הוא בכור, א"כ בהפרשת הטלה אכתי באיסוריה קאי כל דלא מטי ליד כהן כיון דלצד שהוא בכור לא הוי פדוי אם לא שיגיע ליד כהן, ולר"א היה ראוי לאוסרו מספק עד שיעשה תיקון להתירו, דהיינו שיכול ליתנו לכהן ולהתנות עמו שנותן לו ויזכה בו ע"מ להחזיר לו דמתנה ע"מ להחזיר הויא מתנה, דאין לחוש דלא יחזירנו לקיים התנאי כי אם יתפסנו הכהן כדין תקפו כהן, דהא כתבנו לעיל [אות ח' או"ק ג' בד"ה ועוד] דלכ"ע בתפס הכהן פדיון דספק פ"ח מוציאין מידו, דאפילו לדעת הר"ם דס"ל דתקפו כהן אין מוציאין מידו מודה דפדיון הבן ופדיון פ"ח מוציאין מידו, כמ"ש בדברי הרשב"א בתשובה ח"א סי' שי"א, וכמו שמבואר בדברי הרדב"ז בביאורו להר"ם בפי"ב מהלכות בכורים [הכ"ג] כנזכר לעיל, וא"כ כיון דמוציאין מידו בע"כ הרי נתקיים תנאי החזרה דהרי הוחזר לו ונתקיימה המתנה למפרע, ואת"ל שהוא בכור הגיע ליד הכהן וחל הפדיון, דלפי סברת הר"י בן מיגא"ש ז"ל בתשובה שהביא הרב מחנ"א בנמוקיו על הר"ם בהל' מאכלות אסורות [פ"ח הט"ז] דף כ"ב ע"ד מתבאר, דלענין פדיון הבן המתנה מתנה על מנת להחזיר אפילו אם החזירו הכהן בע"כ חשיב קיום התנאי ובנו פדוי יעו"ש, וה"ה הכא דאפילו אם מוציאין אותו ממנו בע"כ חשיב קיום התנאי וחל הפדיון,

אבל בלא תיקון זה צריך להבין טעם הדבר אמאי הותר הפטר חמור ע"י הפרשת הטלה לעצמו כיון דראו להחמיר מספק. דהא וודאי אין לומר דמאי דקתני דמפריש טלה לאו דוקא אלא דמפריש ומזכהו לכהן על דרך הנזכר לעיל, ומאי דקתני והוא שלו ר"ל שחוזר ולוקח אותו מיד הכהן, דהא ליתא דאי מיירי בהכי היכי שייך למתני בכה"ג דמודה רבי אליעזר, הא בכה"ג שנתנו לכהן בתנאי הנזכר אין כאן שום הודאה כלל ועיקר:

וי"ל בדוחק דכיון דאפילו לרבי אליעזר דבהפרשה לא חשיב פדיון, מודה הוא וודאי לשכנגדו בכהן שירש מאבי אמו ישראל פטר חמור שמפריש טלה לעצמו דבהפרשה בלבד פקע איסוריה, אף דליכא הוצאה מרשות לרשות כהן אחר, וע"כ דהיינו טעמא דכל דמן הדין אינו צריך ליתן לכהן אחר אין הוצאה מרשות לרשות מעכב מלחול הפדיון, ואם כן ה"ה בפדיון ספק פטר חמור נמי, כיון דמן הדין אינו צריך ליתן לכהן דגדול כח המוחזק, אין הוצאה מרשות לרשות הכהן מעכב, דכיון דמן התורה מפני הספק אין מוציאין מיד המוחזק הרי חשיב כאילו על צד הודאי הוא מה שאינו חייב ליתנו. דהרי זה דומה קצת למ"ש הר"ן בתשובה סי' נ"ו דמי שנדר ויש ספק אי חל הנדר מערב שבת, דלמ"ד ספיקא דאורייתא לחומרא איסורו מן התורה מתירין לו מערב שבת, דכיון דמפני הספק אסור עליו מערב שבת מן התורה חשיב כאיסור ודאי ולא הוי כמתיר את הנדר קודם שיחול יעו"ש באורך, וא"כ ה"ה הכא דאף דמפני הספק הוא דאינו חייב ליתן, כיון דהדין כן מן התורה דאין מוציאין מיד המוחזק חשיב כודאי אינו חייב ליתן, וכל דאינו חייב ליתן אין הנתינה מעכבת וחל הפדיון אפי' קודם נתינה:

אות יג ס"ק ד

והנה ראיתי להר"ם ור"ע בפי' המשנה במתני' [יב, ב] שכתבו וז"ל, וטעמא דר"א שכן מצינו שהקיש הכתוב פטר חמור לבכור אדם שנאמר ופטר חמור תפדה בשה וגו' וכל בכור בניך תפדה, וחכ"א אך פדה תפדה לפדיה הקשתיו ולא לדבר אחר עכ"ל. וכן כתבו עוד גם שניהם בריש פרק ז' דעדויות [מ"א] יע"ש, והרב תי"ט תמה עליהם דא"כ לרבנן למאי הוקש כלל דלפדיה גופה בהדיא כתיבה, ובגמרא לא אמרו לפדיה הקשתיו אלא לר"א וכו', ובהדיא אמרינן בגמרא אדרמי ברייתות אהדדי בזמן פדיון פט"ח, וקאמר רבא הא ר"א דמקיש הא רבנן דלא מקשי הלכך טעמייהו דרבנן דלא ס"ל להיקשא כלל עכ"ל. ובאמת שהם תמיהות גדולות ולפי חומר הענין אפשר לומר דדעת הר"מ ור"ע הוא, דאף דלענין דינא המפריש פדיון הבן חייב באחריותו, מ"מ משעת הפרשה שהפרישה לפדיון בנו נעשה כשאר מתנות כהונה, דמשעת הפרשה נעשה ממון כהן ואין לבעלים אלא טובת הנאה, ונ"מ דאם תפס הכהן הפדיון בבכור ודאי שלא מדעת בעלים אין מוציאין

מידו, כמו שאר מתנות כהונה שכתב הר"ם בפי"ב מהל' תרומות הט"ו דאין מוציאין מידו יעו"ש, וס"ל הכי מטעם דלכאורה קשה דאמאי איצטריך קרא לומר דהמפריש פדיון בנו ואבד חייב באחריותו, דבמתניתין בפרק יש בכור [נא, א] מייתי קרא לזה שנאמר יהיה לך אך פדה תפדה יעו"ש, הא בלאו קרא מלתא דמסתבר הוא דחייב באחריות ולא צריך קרא לזה, מידי דהוה לשאר חוב דעלמא שאם הפריש הלוה שיעור חובו ואבד חייב באחריותו, דכל כמה דלא מטי ליד מלוה ולא זכה בו אכתי ברשותיה דלוה הוא, וה"ה אם אנו אומרים דמשעה שהפרישם אינם ממון כהן דפשיטא דחייב באחריותם, כיון דאפי' אחר שהפרישם עדיין ממונו הוא כשאר נכסיו ולמה צריך קרא, אך אי אמרינן דפדיון הבן נמי משעה שהפרישו הוי ממון כהן כשאר מתנות כהונה א"ש דאיצטריך קרא, דסד"א דאינו חייב באחריותו כדין פטר חמור לרבנן ודין מעשר שני, קמשמע לן קרא דיהיה לך דחייב באחריותו:

ואולם צריך טעם למה נאמר דפדיון הבן חשיב כשאר מתנות כהונה דמשעה שהפרישו הוה ממון כהן, כיון די"ל דלא שייך זה כי אם במתנות כהונה כמו תרומה ומעשר, דמיד שהפרישם חל קדושת תרומה עליהם ואי אפשר להחליפם בפירות אחרות, ומיד שחל עליהם שם תרומה נעשה ממון כהן, וכן במתנות דהזרוע והלחיים וכו' כיון דהוא דבר מסויים ואי אפשר ליתן בעד המתנות מאברים אחרים, משעה שהפרישם נעשה ממון כהן, אבל גבי פדיון הבן דלא חייבו הכתוב בדבר מסוים מנכסיו כי אם חיובא רמיא עליה ליתן ה' סלעים מכל נכסיו יהיה מה שיהיה, דאם הפריש ה' סלעים לפדיון בנו כל שלא זכה הכהן פשיטא דיכול להחליפם באחרים דאכתי ממונו הוא, לא שייך למימר דמשעת הפרשה נעשה ממון כהן ואין לבעלים אלא טובת הנאה:

אשר ע"כ ס"ל להר"ם ור"ע דסברא זאת די"ל דבפדיון הבן משעת הפרשה נעשה ממון כהן, ילפינן לה מהיקשא דהוקש בכור אדם לבכור בהמה טמאה כדאמרינן בשמעתין, דהיינו טעמא דר"א דהמפריש פדיון פטר חמור חייב באחריותו, דכתיב אך פדה תפדה וכו' דהוקש בכור בהמה טמאה לבכור אדם וכיון דקי"ל אין היקש למחצה וילמד עליון מתחתון והתחתון מעליון, ה"נ י"ל דהוקש בכור אדם לבכור בהמה טמאה, דמה בכור בהמה טמאה מסתברא דמשעת הפרשה נעשה ממון כהן, דכיון דקודם הפדיון הפטר חמור אסור בהנאה, ומשעה שהפריש עליו הטלה פקע איסורא מיניה ונתחלל בשה, ונמצא דע"י הפרשת השה נעשה מעשה להוציא הפטר חמור עצמו מחזקתו, שמשעה שנולד ממון כהן היה ולא היה לבעלים כי אם טובת הנאה, שפיר י"ל דנכנס השה במקום הפטר חמור לומר דמשעת הפרשה נעשה ממון כהן, דאף דסברא זאת לא שייכא בפדיון

הבן מ"מ מגזרת הכתוב דהוקש בכור אדם לבכור בהמה טמאה ילפינן הכי, דמה בכור בהמה טמאה משעת הפרשה נעשה ממון כהן אף בכור אדם משעת הפרשה נעשה ממון כהן: ואע"ג דאמרינן דרבנן לא מקשי הך היקשא, י"ל דלעולם דלרבנן עבדי הקישא דהא היקש דן אדם מעצמו אפילו שלא קבלו מרבו, דדוקא ג"ש אין אדם דן מעצמו וכמ"ש התוס' בפרק לולב הגזול (דף ל"א ע"א) ד"ה ורבי יהודה וכו' יעו"ש, ואע"ג דמדברי רש"י שם נראה דס"ל דהיקש הוא כדין ג"ש, כבר כתב מרן הרמ"ז בס' יבין שמועה דף מ"ד ע"א ד"ה ודע וכו', דלא כתב רש"י כן כי אם לר' יהודה אבל לרבנן דקי"ל כותייהו ס"ל דהיקש (נמי) דן אדם מעצמו יע"ש, וא"כ הכא מ"ש דרבנן דהכא לא דרשי היקש זה דבכור אדם לבכור בהמה טמאה, ועכצ"ל דלרבנן נמי דרשינן הך היקשא, אלא דלרבנן כיון דכתיב אך פדה תפדה דמשמע לפדיה הקשתיו ולא לדבר אחר כדאמרינן אליבא דר"א, אף דר"א ס"ל דההיקש הוא על כל עניני הפדיון שילמדו זה מזה בין לענין אחריות ובין להשהותו ל' יום, מ"מ לרבנן ס"ל דדוקא לענין פדיה הקשתיו הוא למעט כל דבר אפילו ענין דיני הפדיה עצמו, ולא בא ללמד ההיקש כי אם שאופן פדיון בכור אדם הוא באופן פדיון בכור בהמה טמאה, דמשעה שהפריש הפדיון חל הפדיון ופקע זכות הכהן מגוף הפטר חמור ונכנס השה במקומו ונעשה ממון כהן, כך בכור אדם משעה שהפריש פדיון הבן נעשה ממון כהן, דס"ל לרבנן דפשט הכתוב דמשמע לפדייה ולא לדבר אחר מורה דמההיקש אין ללמוד אלא דשייך פדיון בזה כמו זה, אלא דכיון דעיקר הפדיון כבר כתוב בפי' בשניהם, ע"כ צ"ל דבא לחדש ההיקש אופן פדיון דבכור אדם מה שאינו מפורש בגופיה, דהא אופן פדיון בכור אדם סתמו הוא דלא חשיב פדיה אלא כשיתן ליד כהן אבל בהפרשה לא חשיב פדיה, וחדית לן היקשא אופן פדיה אחרת דאפילו בעודו ביד אבי הבן חשיב פדיון, ונ"מ דתיכף משעת הפרשה נעשה ממון כהן, דלמוד זה כיון שהוא קרוב לפשט הכתוב דלעיקר פדיה הקישם ולא לדבר אחר דרשי' ליה מהיקשא, אבל שאר דיני פדיון לא ילפינן מהיקש זה, וכיון דילפינן מהיקש זה אפי' לרבנן דפדיון הבן נמי משעה שהפרישו הוי ממון כהן כשאר מתנות כהונה, א"ש דאיצטריך קרא לומר דחייב באחריותו דסד"א דאינו חייב באחריותו, קמ"ל דיהיה לך אך פדה תפדה דמשמע דאינו פדוי עד שיבא ליד כהן, ואי לא היה ההיקש הו"א דלאו ממון כהן הוא משעת הפרשה מהאי קרא, אבל כיון דאיכא היקשא וע"כ צ"ל דההיקש בא ללמוד זה מזה באיזה דבר, ואין לנו לומר לרבנן אלא דבא ללמד דפדיון הבן נמי משעת הפרשה הוי ממון כהן, אלא דעכ"ז חדית לן קרא דחייב באחריותו מגזירת הכתוב אף דמשעת הפרשה נעשה ממון כהן, דלרבנן לא ניחא להו לומר כסברת ר"א דס"ל דאדרבה ההיקש בא ללמד על

פדיון פטר חמור דחייב באחריותו, ובשניהם לא יחול הפדיון עד שיבא ליד הכהן, דכיון דאין סברא לומר כן בפדיון פטר חמור כיון דדומה למעשר שני, ומסתברא לומר דפדיון פטר חמור משעת הפרשה הוי פדוי, א"כ ע"כ ילפינן מההיקש דפדיון הבן נמי משעת הפרשה נעשה ממון כהן, ואף דאינו דומה למעשר שני כפדיון פטר חמור דהא קי"ל דאין משיבין על ההיקש, אלא דמגזירת הכתוב אמרינן דפדיון הבן חייב באחריותו, זה נראה ליישב קצת דברי הר"ם ור"ע דס"ל דלכ"ע אית להו היקשא, אלא דלר"א ההיקש הוא לכל דיני הפדיון ולרבנן אינו אלא על עיקר שורש הפדיון, דאפילו קודם שיבא ליד כהן שייך פדיון דזה הוא יותר קרוב לפשט הכתוב שהוא על עיקר פדיה כאמור:

ואם כנים אנחנו בדרך זה יוצא לנו לענין דינא דפדיון הבן הוא כשאר מתנות כהונה דמשעת הפרשה נעשה ממון כהן, וא"כ אם תפס הכהן שלא מדעת אבי הבן אין מוציאין מידו כיון דאין לבעלים כי אם טובת הנאה כמ"ש הר"מ [פי"ב מהל' תרומות הט"ו] כנזכר לעיל. ואולם ראיתי להרב מחנ"א בהל' זכיה סי' ח' שהעלה שם, דאע"ג דבשאר מתנות כהונה אם תפס הכהן אין מוציאין מידו מ"מ היינו בתרומות ומעשרות וכיוצא, משום דמשעה שהפרישם נעשה ממון כהן ואין לבעלים אלא טובת הנאה, מה שאין כן בה' סלעים דפדיון הבן דכל כמה שלא באו ליד כהן ממונא דבעלים הוי, ואין לכהן זכיה בנכסיו של זה, וכיון שכן כי תפס הכהן חמשה סלעים לא זכה בהם. והביא ראיה מההוא עובדא דר' חנינא בפרק יש בכור [לקמן נא, ב], דאמר ליה לא גמרת ויהבת אין בנך פדוי, דאם איתא דאפילו בפדיון הבן אם תפס אין מוציאין מידו אם כן כי לא גמר אבי הבן ליתן מאי הוי, הלא כל שבאו ליד כהן כבר זכה בהם ר' חנינא וכי מחזירם אח"כ אינו אלא מתנה שרוצה הוא ליתן, וכל זה הוא אפילו לפירש"י בלשון ראשון שם שפירש דאין בנו פדוי אם החזירם, וכ"ש ללשון ב' שפירש דאפילו אם לא החזירם אין בנו פדוי, וכן הוא דעת הרשב"א דאפילו אם לא החזירם אינו פדוי ואם איתא אמאי אינו פדוי וכי גרע מתקפו, זה תו"ד יעו"ש:

אלא דאפשר לדחות ולומר דלפי הראיה שהביא הרב, אין ללמוד מההוא עובדא דרבי חנינא אלא כשהפריש אבי הבן החמשה סלעים, ע"ד שלא ליתנה לכהן במתנה כי מעולם לא גמר בלבו ליתן, וכל כי הא לא שייך לומר דמשעת הפרשה נעשה ממון כהן, ואחר ההפרשה אכתי ממון בעלים הוא כשאר נכסיו, ובכה"ג פשיטא דאם תפס הכהן מוציאין מידו דאין לכהן זכיה בנכסיו של זה, ומש"ה בהאי עובדא דר"ח לא אמרינן דבנו פדוי מטעם מידי דהוה לתקפו כהן, אבל י"ל דאם אבי הבן הפריש פדיון הבן וגמר בדעתו לקיים מצותו כתקנה ליתנו לכהן שירצה במתנה גמורה באופן המועיל לפי דעתו,

משעת הפרשה נעשה ממון כהן כשאר מתנות כהונה ומשעת הפרשה אין לבעלים אלא טובת הנאה, ואם תפס הכהן אין מוציאין מידו. ובאמת שבדברי הרב מחנ"א אין כ"כ הכרח, דדעתו לומר דאפילו בכה"ג שגמר בדעתו בשעת הפרשה לא מהני תפיסה, דאי ס"ל דאפילו בכה"ג לא מהני תפיסה, לע"ד אין ראייתו ראיה מההיא דרבי חנינא, כיון דיש לדחות דהתם שאני שלא היה שם הפרשה בגמר דעתו כתקנה, דמתחלה לא גמר בדעתו ליתן בהחלט במתנה גמורה, וכל כי הא לא חשיב הפרשה ליחשב כממון כהן משעת הפרשה:

אות יד ס"ק א

גמרא [יב, ב] תנן התם הערכין בשעתן וכו'. הנה המתבאר משמעתין דלענין אי בעינן שלשים יום לפדיון פ"ח או לאלתר איכא ג' סברות, דלרב נחמן ס"ל דלכ"ע לכתחלה מצוה להשהותו עד ל' יום ובדיעבד אם פדאו קודם פדוי, דאם איתא דאפילו לכתחילה אינו אלא לר"א דמקיש לבכור אדם אבל לרבנן דלא מקשי לא, מאי דוחקיה דרב נחמן לאוקמי הב' ברייתות כר"א בהיות דאפשר לאוקמא חדא כרבנן וחדא כר"א, וכן כתבו התוס' חיצוניות כ"י על דברי ר"נ וז"ל, ושמא כרבנן נמי אתי ולענין הא גמרי שפיר למצוה פ"ח מפדיון הבן עכ"ל, ונראה דכוונתם דלר"נ אפילו לר"א אין סברא לומר דילפינן פ"ח מפדיון הבן לעכובא ואפילו בדיעבד כדין פדיון הבן, דהא אמרינן לעיל (דף י' ע"ב) דתניא תפדה תפדה תפדה מיד תפדה כל שהוא וכו' דמכפל תפדה ילפינן דפודה אפילו בתוך שלשים יום, וכיון דאיכא האי קרא לרבות אפילו לאלתר, עכצ"ל דהיקש דפדיון הבן אינו אלא למצוה לכתחלה אבל אם פדאו פדוי, וס"ל לרב נחמן דבהא לא פליגי רבנן אר"א, דרבנן נמי ס"ל דדרשינן היקשא לענין זה מיהא שמצוה להשהותו עד שלשים יום, ומש"ה לא ניחא ליה לרב נחמן לשנויי דברייתא דלאלתר אתיא כרבנן. ולרב ששת ס"ל דאדרבה לכ"ע אפי' לר"א מצותו לאלתר אלא שאינו עובר עליו עד ל' יום, דאף דר"א ס"ל דדרשינן היקש דפדיון הבן, ע"כ לומר דלא הוקשו לזה כיון דאית לן קרא דתפדה תפדה, דאין סברא לומר דקרא דתפדה לא אתא אלא לבדיעבד דאם פדאו פדוי. ולרבא ס"ל דדין זה תלוי בפלוגתא דר"א ורבנן, דלר"א דמקשי פ"ח לפדיון הבן הא נמי ילפינן מההיקש דאין פודין עד שלשים יום, ונראה דלסברת רבא אין חילוק בין לכתחלה לדיעבד דודאי לר"א דין פ"ח כדין פדיון הבן ממש ואפילו בדיעבד אינו פדוי לר"א, אבל לרבנן דלא מקשי אפי' לכתחלה מצותו לאלתר. ובאמת דדבר תימה הוא דמאחר דאיכא סברות בזה ואיכא ברייתא דקתני דדינו כפדיון הבן דעד שלשים יום, איך לעיל ר"י דמייתי ברייתא דתפדה תפדה מיד ופריך הש"ס שם פשיטא, דלא די דמן הראוי היה דאדרבה דתקשי

להו דברייתא זאת היא הפך ברייתא דאין בערכין ובפדיון הבן וכו', אלא דמקשי הש"ס דמלתא דפשיטא הוא וי"ל ודו"ק:

והנה לסברת רבא איכא למידק, ממאי דקתני במתני' בסיפא מת פטר חמור ר"א אומר יקבר ומותר בהנאתו של טלה, דבמאי עסקינן אי מיירי בפדאו ומת תוך ל' יום, הא לר"א דינו כפדיון הבן דאפילו בדיעבד אם פדאו אינו פדוי, ותנן בפרק יש בכור (דף מ"ט ע"א) מת הבן תוך שלשים יום אע"פ שנתן לכהן יחזיר, וא"כ הכא אי מיירי בתוך ל' יום היכי קתני ר"א ומותר בהנאתו של טלה, דמשמע דדוקא שלא הגיע ליד הכהן הא הגיע ליד הכהן זכה הכהן, הא בתוך ל' יום לא חל החיוב עליו עדיין ואין פדיונו פדוי, ואי מיירי לאחר ל' יום אמאי מותר בהנאתו של טלה, הא כיון דהגיע זמן החיוב אפילו שמת הפטר חמור חייב ליתן, מידי דהוה לפדיון הבן דתנן התם מת הבן לאחר ל' יום אפילו שלא נתן יתן:

וכיוצא לזה קשה לסברת ר"ש דלדידיה דאין חילוק בין תוך הל' ובין לאחר ל' יום דלאלתר חל החיוב עליו, אמאי אם מת פטר חמור קודם פדיון לא יתן לכהן מאחר דכבר נתחייב מקודם בפדיונו, מ"ש מפדיון הבן דכל שמת אחר שנתחייב דאפילו לא נתן יתן, ובשלמא לר"נ דס"ל דלכתחלה מצותו אחר ל' יום אלא דאם פדאו פדוי, י"ל דמתני' מיירי בתוך הל' וכיון דאם פדאו פדוי בדיעבד, אם כבר נתן לכהן אפילו בתוך הל' הרי זכה הכהן כיון שכבר הוא פדוי, אלא דמשום שלא הגיע ליד הכהן לא חל הפדיון, דאין לומר דס"ל לר"א דפדיון פטר חמור כיון דעיקר מצות פדיונו הוא להפקיע איסוריה, כל כמה דלא מפקע איסוריה אינו חייב ליתן לכהן כלום, וכיון דס"ל דחייב באחריותו וכל דלא מטא לידא דכהן אינו פדוי ולא הפקיע איסורו, אף דמת בתר דמטי זמן חיובו אינו חייב ליתן כלום, ובכור אדם שאני דכיון דמותר בהנאה ועיקר הפדיון לאו לאפקועי איסוריה הוא, אלא עיקר המצוה היא נתינת הפדיון מש"ה כל דמת הבן בתר דמטי זמן חיוביה חייב ליתן, דהא ליתא דא"כ היכי ס"ד בגמ' בשמעתין דר"א ס"ל דפטר חמור מותר בהנאה, עד דמייתי הש"ס ברייתא דמודה ר"א בספק פטר חמור, הא ע"כ צ"ל דר"א ס"ל כר"י דאסור בהנאה, דאי ס"ל דדינו כבכור אדם דמותר בהנאה, א"כ אמאי במת פטר חמור בתר דמטא זמן חיוביה מותר בהנאתו של טלה ואינו חייב ליתן לכהן, כיון דפדיון פטר חמור הוא ממש כפדיון הבן דאין עיקר מצותו להפקיע איסוריה כי אם נתינת הפדיון:

שוב ראיתי להרב בצלאל כ"י שהביא משם תוס' חיצוניות גבי מתני' שכתבו וז"ל, ור"א אומר חייב באחריותו וצריך להפריש טלה אחר כמו פדיון ה' סלעים של בן דנפקא לן בגמ' תפדה תפדה ריבה, אבל ודאי אם מת הפטר חמור של ישראל אינו חייב לפדותו

בשום דבר, ואע"ג דגבי פדיון הבן ודאי אם מת אחר שלשים יום חייב ליתן ה' סלעים, לענין זה לא מקשינן לפדיון הבן משום דהתם חוב הוא שהטיל הכתוב על האב, אבל הכא אי בעי ישראל עריף ליה לחמור ואינו חייב כלום לכהן אם ירצה עכ"ל. הרי דלא ניחא להו לחלק על אופן הנזכר אלא חלקו חילוק אחר, דשאני פדיון דחוב הוא שהטיל הכתוב על האב ואין בידו לפטור עצמו מחיובו בשום אופן, משא"כ בפדיון פטר חמור דבידו לפטור את עצמו ע"י עריפה, ואף דתנן דמצות פדיה קודמת למצות עריפה מ"מ בידו לעבור על זה ויקדים מצות עריפה:

איברא דראיתי בפסיקתא בפ' קרח [יח, טו] וז"ל, דרש ר' טרפון אך פדה תפדה יכול אתה פודה את החיה ואי אתה פודה את המתה ת"ל פדה תפדה ע"כ, דנראה דמכפל פדה תפדה מרבה לפדות בכור בהמה טמאה שמת, כיון שכבר חל חיוב פדיון עליו כדין פדיון הבן. אבל שוב ראיתי דט"ס הוא שהרי בספרי שם בפ' קרח אמרי' איפכא, שאלה זו נשאלה בכרם ביבנה לפני חכמים בכור שמת מהו שיהיו הבעלים חייבים לפדותו ולהאכילו לכלבים, דרש רבי טרפון אך פדה תפדה אתה פודה את החיה ואין אתה פודה את המתה ע"כ, דנראה דממעט פדיון המתה מתיבת אך חלק למעט פדיון בכור שמת. ולפי הספרי הנזכר אין אנו צריכין לתירוץ התוס' חיצוניות, דשאני פטר חמור מפדיון דאיכא מיעוטא דקרא, ועיין מ"ש לעיל גבי מתני' דאין פודין בשה שחוט על דברי התוספתא [פ"א ה"ו] ודו"ק:

ואולם מ"ש התוס' בתחלת דבריהם דהא דפדיון הבן חייב באחריותו דנפקא לן בגמ' [יב, ב] תפדה ריבה, לא הבנתי דבריהם דמה שאמרו בגמ' תפדה ריבה לעיל [יב, א] גבי מתני' דאין פודין לא בעגל וכו', הוא לרבות דפודין בשה בין תמים ובין בעל מום וכיוצא מהנך דאמרי' התם ואין רמז מזה, ובפ' יש בכור (דף נ"א ע"א) אמרי' במתני' דילפינן לה מקרא דיהיה לך ופדה תפדה, ופרש"י וז"ל, כשיהיה לך הפדיון אז יהיה פדוי עכ"ל. ונראה דכוונת התוס' הוא כמ"ש הראב"ד בפי' המשניות ברפ"ז דמס' עדויות מ"א שכתב שם וז"ל, עיקרה בבכורות והתם מפרש טעמא דר"א דכתיב אך פדה תפדה וכו', ובפדיון הבן כתיב פדה תפדה אפי' כמה פעמים, ורבנן סברי אך חלק כלומר חלק בכור אדם לבכור בהמה טמאה עכ"ל, דמוכח מדבריו דמאי דילפינן דפדיון הבן חייב באחריותו הוא מדכתיב פדה תפדה דרשי' אפי' כמה פעמים, כדדרשי' בעלמא [חולין קמא, א] כיוצא לזה שלח תשלח אפי' מאה פעמים וכיוצא, וה"נ דרשי' הכא דאפי' אם נאבד כמה פעמים קודם שיבא ליד הכהן חייב באחריותם, ואפשר דכוונת התוס' הוא לזה, ומ"ש תפדה תפדה ריבה ט"ס וצ"ל פדה תפדה ריבה דמכפל המלות דרשינן אפי' מאה פעמים:

ואולם אכתי קשה בין להראב"ד ובין להתוס' דמפשטא דמתני' דפרק יש בכור אינו נראה כן, שהרי הביא התנא דמתני' רישא דקרא דיהיה לך אך פדה תפדה, ולפי סברת הראב"ד למה הביא התנא קרא דיהיה לך כיון דעיקר הדרשה הוא מכפל המלות דפדה תפדה, דמטעם זה פירש"י יהיה לך כשיהיה לך הפדיון אז יהיה פדוי. ולפי מה שכתבנו לעיל [אות י"ג או"ק ד'] דס"ל להר"ם ור"ע דבפדיון הבן נמי משהפרישו נעשה ממון כהן כדין פדיון פטר חמור, יש ליישב קצת דברי הראב"ד, דע"כ אי יש קצת סברא לומר כן גם בפדיון הבן, הוא מטעם דגם בפדיון הבן נמי י"ל דמשעה שנולד הבן הרי הוא קנוי לכהן וכממון כהן הוא, וכשפודהו בה' סלעים כקונה אותו מהכהן דמי, ולפיכך כשהפריש הרי ע"י הפדיון הוציא הבן מחזקת הכהן ונכנס הפדיון במקום הבן ונעשה ממון כהן. וזה שאנו אומרים דבכור אדם נמי משעה שנולד הבן הוא קנוי לכהן כפטר חמור, הכי משמע מלישנא דקרא דכתיב בפ' קרח [יח, טו] כל פטר רחם וגו' באדם ובבהמה יהיה לך אך פדה תפדה את בכור האדם וגו', דמשמע דגוף בכור האדם קאמר ליה רחמנא לאהרן יהיה לך, שמשעה שנולד הוא שלו אלא דפדה תפדה אותו, וכבר כתבנו לעיל דמאי דהוצרך התנא ללמוד מקרא דחייב באחריותו, הוא משום דשורת הדין דמשעת הפרשה נעשה ממון כהן, ומש"ה אי לאו דחדית לן קרא הו"א דאינו חייב באחריות:

וא"כ י"ל דלעולם דעיקר הדרשה הוא מכפל המלות דפדה תפדה, ומה שהביא התנא רישא דיהיה לך, הוא לומר דבא הכתוב ללמדנו דאף דגוף הבכור משעה שנולד הוא ממון כהן כדכתיב יהיה לך, וא"כ היה אפשר לומר דכל שהפריש הפדיון אינו חייב באחריותו, כתב רחמנא פדה תפדה בכפל המלות לחייבו באחריות מיהא. ואין לתמוה על דברי הראב"ד שכתב דה"ט דרבנן דפליגי משום דס"ל אך חלק, דמשמע דלרבנן נמי מקשי בכור בהמה טמאה לבכור אדם, אלא דלדבר זה בלבד לומר דאינו חייב באחריותו הוא דפליגי אר' אליעזר מטעם דאך חלק, וא"כ יקשה דאיך קאמר רבא בשמעתין דלרבנן פודין פטר חמור לאלתר כיון דלא מקשי, הא מעוטא דאך חלק לא ממעט אלא דבר אחד לפוטרו מאחריות, אבל לפדותו עד ל' יום אמאי לא ילפינן מההיקש, די"ל דדברי הראב"ד אמורים לענין הלכה דקי"ל כר"ש, דכתבנו לעיל דלרב ששת לכ"ע לא ילפי' מההיקש זה לענין זמן הפדיון מכיון דכתיב תפדה תפדה דמשמע מיד כנזכר לעיל:

אות יד ס"ק ב

והנה יש לעמוד בשמעתין [יב, ב] בעיקר דין זה אי בעינן ל' יום בפדיון פטר חמור או לא, ממה שמתבאר מדברי רש"י גבי מתני' דפ' יש בכור [לקמן מט, א] דקתני מת הבן בתוך ל' יום אע"פ שנתן לכהן יחזיר, שכתב וז"ל, יחזיר דנפל היה ולא מחייב פדיון עד

לאחר ל' יום עכ"ל. וכתבו התוס' שם בד"ה מת בנו וכו' וז"ל, פי' הקונטרס משום דנפל הוא, ובחנם פי' כן דאפי' קי"ל דכלו לו חדשיו בבן חדש תלה רחמנא עכ"ל. וכ"כ עוד רש"י שם בפ' יש בכור (דף מ"ח ע"ב) גבי ב' נשים שלא בכרו מת אחד מהם בתוך ל' יום וכו' וז"ל, הואיל ומת בתוך ל' יום איגלאי מלתא דנפל הוא ושלא כדין שקל עכ"ל. וכן כתב ריי"ו ז"ל [חלק אדם] בנתיב א' ח"ג דהטעם הוא משום דהוי נפל יעו"ש, ובאמת שהוא דבר תימה:

ואולם נראה דדברי רש"י יש להם שורש גדול מההיא דאמרי' בפי"ט דשבת (דף קל"ה ע"ב), תניא רשב"ג אומר כל ששהה ל' יום באדם אינו נפל שנאמר ופדויו מבן חדש תפדה, ח' ימים בבהמה אינו נפל שנאמר ומיום השמיני והלאה ירצה ע"כ. הרי דס"ל לרשב"ג דטעמיה דקרא הוא כדי שיצא מכלל נפל, וא"כ כל שידענו שכלו לו חדשיו הרי יצא מכלל נפל ופודין אותו אפי' בתוך ל' יום. אמנם נראה דהא לא אפשר, דא"כ גבי בהמה נמי כל שידענו שכלו לו חדשיו יהא מותר להקריבו אפי' קודם ח', והא ליתא דבהדיא מבואר בפ"ק דר"ה (דף ז' ע"א) דאפי' דקי"ל דכלו לו חדשיו אינו מותר בהקרבה, וכבר עמדו התוס' בזה בפ"ג דמנחות (דף ל"ז ע"א) ד"ה שומע אני וכו', ובפ"ק דב"ק (דף י"א ע"ב) בד"ה בכור שנטרף וכו' יעו"ש:

ועכצ"ל ליישב סברת רש"י ור"יו ז"ל דודאי אזלי ומודו הם ז"ל דבין לענין פדיון ובין לענין קרבן אפי' דידעינן דכלו לו חדשיו גזרת הכתוב דלא מהני בתוך ל' יום ובתוך ח' ימים, אבל ס"ל דכיון דחזינן דרשב"ג יליף דל' יום באדם וח' בבהמה אינו נפל מקרא דופדויו מבן חדש תפדה ומקרא דיום הח' וגו', ע"כ צ"ל דודאי טעמיה דקרא משום ספק נפל נגע בה, דאל"כ היכי יליף רשב"ג מהני קראי, דשאני התם דגזרת הכתוב הוא ואינו מטעמא דספק נפל, דהא אפי' בדקים לן דכלו חדשיו דינא הכי, אלא ע"כ צ"ל דלרשב"ג טעמיה דקרא משום ספק נפל נגע בה, אלא שלא רצה הכתוב דנסמוך גבי פדיון וקרבן אידיעת כלו לו חדשיו כיון דידיעה זאת מלתא דלא שכיח כ"כ הוא, דכבר כתב רש"י בשבת (דף קל"ו ע"א) דקי"ל שכלו לו חדשיו הוא ע"י שעברו ט' חדשים באדם משעה ששמשה עד שילדתו ולא שמשה כל ימי עיבורה יעו"ש, וכיון שזה שלא ישמש כל ימי עיבורה לא שכיח כ"כ לא רצה הכתוב שנסמוך על זה, וסתם לנו את הדרך וגזר ואמר דבשום אופן כל שלא עברו ל' יום באדם וח' בבהמה לא יצא מכלל נפל, אף באיתרמי דידעינן דכלו לו חדשיו, אבל לעולם דמאי דגזר הכתוב מבן חדש ומבן ח' עיקר הטעם הוא כדי שיצא מכלל נפל הוא, ולא בא לגזור הכתוב כי אם שלא נסמוך על בירור וידיעה אחרת אלא על הימים, דמסתמא ל' באדם וח' בבהמה אינו נפל. ונראה דאפילו להתוס' ושאר

ראשונים שחלקו על רש"י ע"כ צריכין לומר הכי, דאל"כ היכי יליף רשב"ג הכי מהני קראי כיון דגזרת הכתוב הוא. וכיוצא לזה ראיתי להרב משנה למלך בפ"ג מהל' איסורי מזבח הלכה ח', דנראה מדבריו שם דלכ"ע יישב הא דרשב"ג דהיכי יליף הכי מהני קראי ע"ד האמור, דלעולם מאי דגזר הכתוב כן משום ספק נפל נגעו בה, ולא בא לגזור הכתוב אלא שלא נסמוך אלא על הימים יעו"ש:

והנה כי כן יל"ע דלסברת רבא בשמעתין דברייתא דקתני דפדיון פטר חמור [אינו] עד ל' יום, הוא אליבא דר"א דמקיש בכור בהמה טמאה לבכור אדם, וכן לסברת רב נחמן דס"ל דלמצוה לכתחלה בעינן [להשהותו] ל' יום ואפי' לרבנן דע"כ מטעם ההיקש הוא כאמור לעיל, דהא כיון דעיקר פדיון הבן מבן חודש משום ספק נפל נגעו בה, א"כ אפי' למאן דמקיש בכור בהמה טמאה לבכור אדם מנ"ל ללמוד מההיקש דבעינן ל' יום בפטר חמור, הא י"ל דעיקר ההיקש לא בא ללמדנו אלא דפטר חמור נמי אין פודין אותו כי אם עד שיתברר לן דאינו נפל, ומגזרת הכתוב דהקישו לבכור אדם שלא נסמוך על בירור וידיעה אחרת כי אם על הימים, דאפילו אם נודע לנו שכלו לו חדשיו לא נסמוך על זה, אבל לעולם דהאי בדיניה והאי בדיניה דבכור אדם אינו מתברר שאינו נפל כי אם עד ל' יום, ובכור בהמה טמאה מתברר שאינו נפל לאחר שעברו עליו ח' ימים כדין בהמה טהורה, דיליף רשב"ג מקרא דמיום השמיני והלאה ירצה דמח' ימים והלאה יצא מכלל נפל, וה"ה בבהמה טמאה דמנין לנו לחלק בין בהמה טהורה לבהמה טמאה. ואם נאמר דיש חילוק בין בהמה טהורה לטמאה, דטמאה הוא כדין אדם דאינו יוצא מדין נפל עד ל' יום כמו שיש חילוק ביניהם בענין עיבורם, דבהמה גסה טהורה יולדת לט' חדשים ובהמה טמאה יולדת לי"ב חדש כדאמרינן לעיל בפרקין (דף ח' ע"א) יעו"ש, מ"מ אכתי קשה דלרבא אמאי לא משני דשני הברייתות כולהו אתו כרבנן דלא מקשו, והברייתא דקתני עד ל' יום מיירי בדלא קים לן דכלו לו חדשיו וספק נפל הוא, ומש"ה אין פודין אותו עד שיצא מכלל נפל דהיינו שיעברו ל' יום, דאי הוי נפל חשוב כמת כדאמרי' בשבת (דף קל"ו ע"א) דמסקינן התם דנפל דינו כמת ממש יעו"ש, וכיון דפטר חמור שמת אין לו פדיון כמו כן נפל, ואף דאם פדאו בתוך ל' יום ועברו עליו ל' יום דאיגלאי מלתא למפרע דלא היה נפל פדיונו פדוי, מ"מ תנא דברייתא אתא לאשמעינן דפדיון פטר חמור בעינן שיצא מכלל נפל, כי היכי דלא נטעי לומר דבר פדיון הוא אפי' שלא חי ל' יום דאין הדבר כן, ובברייתא דקתני דפדיונו לאלתר הוא בפטר חמור דקים לן שכלו לו חדשיו, דבכה"ג תיכף ללידתו ראוי לפדיון כיון דלא מקשינן פטר חמור לבכור אדם:

שוב ראיתי להרשב"א בחי' בפ"ק דב"ק [יא, ב] גבי הא דבכור שנטרף בתוך ל' יום וכו', שהביא דברי רש"י והקשה עליו ככל מה שכתבו התוס' שם, וכתב עוד וז"ל, וא"ת א"כ היכי נפקא לן בשבת מהאי קרא דופדויו מבן חדש תפדה דכל ששהה ל' יום אינו נפל, י"ל דודאי אי נפל הוא לא הוה מחייבת תורה לפדותו, ומ"מ אפי' קי"ל ביה דאינו נפל אינו בר פדיה דגזרת הכתוב הוא עכ"ל, מתבאר מדבריו דלא ס"ל כמ"ש הרב מש"ל כנז"ל דלרשב"ג קרא משום ספק נפל נגע בה, אלא לעולם גזרת הכתוב הוא לגמרי וליכא שום טעמא דספק נפל, אלא דלרשב"ג מייתי מהאי קרא דכל ששהה ל' יום אינו נפל, דודאי אי נפל הוה לא היה מחייבת תורה לפדותו כיון דחשיב כמת. וא"כ כפי דברי הרשב"א כל הראשונים שחלקו על רש"י מסתמא הכי ס"ל נמי בסברת רשב"ג, ולדידהו לק"מ מהא דשמעתין אפי' אם נאמר דבהמה טמאה דינה כבהמה טהורה דמח' ימים ואילך יצאה מכלל נפל, כיון דלדידהו קרא דופדויו מבן חודש גזרת הכתוב הוא ולא משום ספק נפל, ושפיר י"ל דה"ה בפטר חמור לר"א דמקיש פטר חמור לבכור אדם, ואולם לסברת רש"י ורי"ו קשה:

ואף לסברת התוס' והרשב"א החולקים על רש"י אכתי קשה משמעתין, דמשמעתין נראה דלכ"ע אי לא מקשינן פטר חמור לבכור אדם לענין זה פדיון פטר חמור לאלתר, כדקתני בברייתא ראשונה דפטר חמור פדיונו לאלתר, וכן בברייתא שהביא הש"ס לעיל (דף י' ע"ב), דקתני תפדה תפדה מיד דמכלל דתפדה תפדה יליף דפטר חמור פודין אותו מיד בשעה שנולד, והדבר קשה דכיון דנפל חשוב כמת ואינו בר פדיון דמהאי טעמא יליף רשב"ג מקרא דופדויו מבן חדש דודאי אינו נפל, דאי הוי נפל לא הוה מחייבה תורה לפדותו כמ"ש הרשב"א, וא"כ ה"ה בפטר חמור דאי הוי נפל לאו בר פדיון הוא, וא"כ היכי קתני דפודין אותו מיד, הא ספק נפל הוא עד שיעברו ח' ימים ויצא מכלל נפל. דאין לומר דקרא דתפדה תפדה מיד מיירי בדקים לן שכלו לו חדשיו, דא"כ מה מייתי רשב"ג מקרא דופדויו מבן חדש, וע"כ צ"ל דאי אפשר לאוקמא אוקימתא דקרא דמיירי באופן זה ולא מיירי בדלא קים לן שכלו לו חדשיו, וא"כ ה"ה בקרא דתפדה אין לומר דמיירי בהכי דקרא בכל גוונא מיירי. ועוד דאם איתא דלא מיירי אלא בדקים לן שכלו לו חדשיו איך לא נתבאר דבר זה בפוסקים לחלק בהכי, ולומר דבלא קי"ל שכלו לו חדשיו אין פודין עד ח' ימים, ומסתמיות דבריהם נראה פשוט דאין חילוק כלל, וא"כ צריך טעם בדלא קים לן דכלו חדשיו והוי ספק נפל אמאי לא נמתין לפדותו עד ח' ימים, דאף דאם פדאו בתוך ח' ימים ואח"כ היה חי עד ח' ימים הוי פדוי למפרע, דאיגלאי מלתא למפרע דלא היה נפל בשעת פדיון, מ"מ איך קתני סתם תנא דברייתא דפדיונו

מיד, דמשמע דהוא פדוי מיד אפילו מת אח"כ בתוך ח' ימים ולא איתברר אם היה נפל או לא ומסתמא זוכה הכהן בפדיונו, ואמאי כיון דאם היה נפל אינו חייב בפדיון דכמת הוא חשוב, א"כ אף את"ל דצריך לפדותו להפקיע איסורו דמשעה שנולד חל עליו איסור הנאה, אף דכיון דנולד נפל כנולד מת דמי מ"מ יפריש טלה עליו ויהיה לעצמו כשאר ספק פטר חמור דהמוציא מחבירו עליו הראיה, ואיך קתני סתם דנראה דפדיונו לכהן אפילו במת קודם ח' ימים, כיון דאם הוי נפל חשוב כמת ואינו בר פדיון דומיא דמת ממש קודם פדיון, דמהאי טעמא כתב הרשב"א דהיינו מאי דיליף רשב"ג מקרא דופדויו מבן חדש וגו', דאי טפי מל' יום עדיין הוי נפל לא היתה התורה מחייבת לפדות, כיון דנפל חשיב כמת הרי משעה שנולד כנולד מת דמי וכל שמת בתוך הל' יום אינו חייב בפדיון: איברא דלדברי הרשב"א אלו יל"ע, דהא התם בשבת עלה דפריך הש"ס אהא דרשב"ג, הא לא שהה ספיקא הוי ממהל היכי ממהלינן, ומשני הש"ס וחדית לן דנפל חשוב כמת ומ"מ ממהלינן, דאפילו נפל הוא כמחתך בבשר הוא, וסברא זאת דחדית לן הש"ס דנפל חשוב כמת קס"ד דאביי לומר התם דתנאי היא, דאיכא מ"ד דכחי הוא, ואם איתא לסברת הרשב"א דטעמא דקרא לא נגע ולא פגע מטעם נפל, אלא דמייתי רשב"ג דע"כ טפי מל' יום אינו ספק נפל, דאם איתא דעדיין הוי ספק נפל לא היתה התורה מחייבת לפדות, א"כ אמאי לא הכריע הש"ס מתוך דברי רשב"ג עצמו דודאי ס"ל לרשב"ג דנפל חשוב כמת, דאי ס"ל דדינו כחי אכתי י"ל דאפילו טפי מל' יום הוי ספק נפל, אלא דחייבה התורה לפדות מבן חדש מגזרת הכתוב, דכיון דגזרת הכתוב הוא ולא קפיד קרא אם יהיה נפל או לא, י"ל דלא קפיד שיהיה בן קיימא, אלא כל שהוא בן ל' סגי אף דאינו בן קיימא, כיון דבשעת הפדיון הוא חי וכחי חשבינן ליה, ומדמייתי מהאי קרא ש"מ דס"ל דנפל כמת חשיב וא"כ חשיב כמת תוך ל' יום דאינו בר פדיון:

אות יד ס"ק ג

והנה לענין הלכה כתב רבינו ופדיון פ"ח לאלתר ואי אשהי ליה אינו עובר עליו, וכן כתב הרא"ש בפסקיו [סי' ט"ז]. ונראה דמדכתבו סתם ואי אשהי ליה אינו עובר, ש"מ דס"ל דאפי' אי אשהי ליה טפי משלשים יום אינו עובר, וזה דלא כרב ששת דלר"ש מל' יום ואילך עובר, וע"כ צ"ל דהם פסקו כתירוצא דרבא דמשני ל"ק הא ר"א והא רבנן, וכיון דקי"ל כרבנן דלא מקשינן קי"ל דמצותו לאלתר, וס"ל דלרבא אפילו שהה עד אחר ל' יום אינו עובר עליו, דכיון דלרבנן לא מקשי לבכור אדם מנין לנו לומר דאם שהה טפי מל' יום עובר, דס"ל דשינויא דרבא באנפי נפשיה הוא, דאף דאמרינן אלא אמר רבא, אין הכוונה דבא לשנויי מאי דאותביה רמי בר חמא לרב ששת מברייתא דמצותו כל ל'

יום לומר דלעולם דמצוה להשהותו קתני, אלא דברייתא זאת הוא אליבא דר"א דמקיש אבל לרבנן מצותו לאלתר, ומ"מ ברייתא דלעיל דאין בפטר חמור פחות מל' יום אפילו כרבנן אתיא כאוקימתא דר"ש דבא לומר שאינו עובר עליו עד ל' יום, דהא ליתא דכיון דכבר נחית רבא לומר דדין זה תלוי בפלוגתא דרבנן ור"א, מי הכניסו לדחוק נפשיה לשנויי ברייתא קמייתא כרב ששת, בהיות דאפשר לומר דברייתא קמייתא נמי דאין בפטר חמור פחות מל' יום אתיא כר"א, ואידך ברייתא דלאלתר אתיא כרבנן, אלא ע"כ צ"ל דרבא שינויא באנפי נפשיה קאמר, ולדידיה לרבנן דקי"ל כותייהו לכתחלה מצותו לאלתר ואפילו שהה ל' יום או יותר אינו עובר: ובתוספות חיצוניות כ"י כתבו וז"ל, אלא אמר רבא וכו' וצ"ל דרבא לא ס"ל דרב נחמן דאמר מצוה להשהותו, דא"כ לא הוצרך לומר הא ר"א הא רבנן דלר"נ ניחא הך ברייתא דמצוה להשהותו, וודאי מצינא לפרושי דשינויא באנפי נפשה קא משני, ולא נימא דהא דקתני אין פטר חמור פחות מל' מיירי לומר שאין עובר עליו כרב ששת אלא כר"א, ובדיעבד נמי אינו פדוי אם פדאו תוך ל' או למצוה מיהת דמצוה להשהותו דהך דפטר חמור לאלתר כרבנן, ובקונטרס פירש לא כר"נ מיתרצא אלא כרב ששת, וצ"ע למה לא פירש רש"י דהאי שינויא באנפי נפשה היא עכ"ל. מפורש מדבריהם דהתוס' ס"ל דרבא שינויא באנפי נפשה קא משני, ולא ס"ל לא כרב נחמן ולא כר"ש כמו שכתבנו שהוא דעת רבינו והרא"ש, אבל דעת רש"י לפי' התוס' ס"ל דרבא ליישב דברי ר"ש אתא למאי דמותיב ליה רמי בר חמא, ונמצא דרבא ס"ל כוותיה ואם שהה יותר מל' יום עובר. וזה נראה שהוא דעת מרן הכ"מ בעד הרמב"ם בפי"ב מהל' בכורים [ה"ו] שכתב דפסק כר"ש, וע"כ צ"ל דמפרש דברי רבא על דרך פירוש רש"י ז"ל ודו"ק: ועל דברי רב ששת כתבו התוס' חיצוניות וז"ל, ר"ש אמר לומר שאינו עובר עליו, כלומר ודאי גם למצוה מצוה לאלתר כדקתני ברייתא קמייתא, והא דקתני אין בפטר חמור פחות מל' לענין דאינו עובר אם מאחר לפדותו עד ל', אבל מכאן ואילך עובר עליו אם אין פודהו או עורפו, וצ"ע קצת כיון דמצוה לפדותו לאלתר אלמא לא יליף כלל מפדיון הבן, א"כ מנ"ל הא דמל' יום ואילך עובר ומה שיעור הל' יום, וצ"ל דמדרבנן היא בעלמא עכ"ל. וקצת יל"ע בדבריהם דאם איתא דמדרבנן קאמר דעובר, אם כן מאי פריך רמי בר חמא מהברייתא דהול"ל או פודהו או עובר, הא שפיר י"ל דהאי תנא דברייתא לא משתעי בדרבנן כלל ומדאורייתא קאמר דאו פודהו או עורפו דמן התורה אינו עובר וי"ל:

ואולם אעיקרא דמלתא לע"ד יש לחקור ומהיכא תיתי לומר דעובר אחר הל' יום אפי' בפדיון הבן, וכן בפטר חמור אפילו אי יליף מפדיון הבן, דהא אמרינן בפרק ר"א דמילה

(דף קל"ב ע"א) עלה דאמר רב אחא בר יעקב, אמר קרא שמיני שמיני אפי' בשבת, דפריך האי שמיני מבעיא ליה למעוטי שביעי, ומשני שביעי מבן ח' ימים נפקא, ואכתי מבעי ליה חד למעוטי שביעי וחד למעוטי תשיעי, דאי מחד הו"א שביעי הוא דלא מטא זמניה אבל משמיני ואילך זמניה הוא ע"כ. הרי מפורש יוצא דבעינן תרי קראי חד למעט פחות משמונה, וחד למעט מכאן ואילך לומר דלאו זמניה הוא ומצותו ביום הח', ואי עבר ולא מל בח' עובר על מצותו, אלא דעכ"ז חייב למול מכאן ואילך אלא דעבר על מצות מילה בזמנה, ומיהו היינו דוקא משום דאיכא קרא יתירה, אבל אי לאו קרא יתירה הוה אמינא דמשמיני ואילך זמניה הוא, ובכל עת וזמן שימול מקיים מצות מילה בזמנה ואינו עובר כלל, וא"כ הכא בפדיון הבן דלא כתיב אלא חד קרא בפרשת קרח ופדויו מבן חדש תפדה, אכתי י"ל דלא אתא למעט אלא פחות מל' דלא מטא זמניה, אבל מל' ואילך זמניה ובכל עת וזמן שיפדה אחר הל' מקיים מצות פדיון בזמנו, ומנין לנו לומר דאם לא פדה מבן חדש עובר הא ליכא קרא יתירא לזה כמו שיש לענין מילה:

הן אמת דממקום אחר יש לדקדק מהאי דמילה, מההיא דאמרינן במכילתא בפרשת בא [יב, ג] בפסוק בעשור לחדש הזה ויקחו, אין לי אלא עשירי שהוא כשר ללקיחה, י"ד מנין, אמרת ק"ו ומה עשירי שאינו כשר לשחיטה כשר ללקיחה, י"ד שהוא כשר לשחיטה אינו דין שיהא כשר ללקיחה ע"כ. דמוכח משם דדוקא משום דאיכא קל וחומר מרבינן י"ד ללקיחה, הא אי ליכא קל וחומר לא מרבינן ליה כלל, ואמאי הא ליכא אלא חד קרא דבעשור לחדש, ונימא דאתא למעט פחות מעשרה אבל מעשרה ואילך זמניה הוא ואינו צריך ק"ו לרבות, ולזה י"ל דלא אמרינן הכי גבי מילה, אלא משום דשייך לומר דמשמיני ואילך זמניה הוא לעולם, דעד שימות זמניה הוא למול, לא כן הכא גבי לקיחה דכיון דאי אפשר לומר דזמניה הוא לעולם, דהא אין לו זמן אלא עד י"ד לא מרבינן טפי מעשרה כיון דאי אפשר לרבות לעולם, ומסתמא הוה אמינא דבעשור הוא דוקא ומכאן ואילך לאו זמניה הוא. אלא דאכתי ק"ק מההיא דאמרינן במכילתא בפרשת משפטים [כב, כט] על פסוק ביום השמיני תתנו לי, אין לי אלא שמיני משמיני ולהלן מנין, הרי אתה דן נאמר כאן שמיני ונאמר להלן שמיני, מה להלן להכשיר בין שמיני ומשמיני ולהלן, אף כאן להכשיר בין ח' ומשמיני ולהלן ע"כ. הרי הכא דאי מרבינן משמיני ולהלן הוא לעולם דלעולם ראוי להקרבה, ועכ"ז אי לאו דגמרי מג"ש הו"א דוקא שמיני ולא משמיני ולהלן:

אות יד ס"ק ד

מתני' [יג, א] לא רצה לפדותו עורפו בקופיץ מאחוריו וכו' מצות פדיה קודמת וכו':

ראיתי למהר"ש גורמיזאן בחידושיו כ"י שכתב על מתני' וז"ל, ותמיה לי למאי דתני לוי לעיל (דף י' ע"ב) דעריפה קנסא הוא דקנסו הכתוב, הוא הפסיד ממונו של כהן לפיכך יופסד ממונו, מה שייך לומר מצות פדיה קודמת והא עריפה מעיקרא ליכא, אלא לבתר דלא רצה לפדותו משום קנסא דהפסיד ממון כהן וצ"ע עכ"ל. וכיוצא לזה כבר עמד הראב"ד ז"ל בריש פרק י"ב דהל' בכורים [ה"א] על דברי הר"ם שכתב דעריפה מצות עשה היא יעו"ש באורך. ולדידי י"ל דלק"מ עפ"י מה שראיתי במכילתא בפ' בא על פסוק ואם לא תפדה וערפתו [יג, יג] וז"ל, אם לא תפדה וערפתו מכאן אמרו מצות פדיה קודמת למצות עריפה, דבר אחר אם לא תפדה וערפתו אם אין אתה פודהו עורפהו הואיל ואיבדת נכסי כהן אף נכסיך יאבדו עכ"ל, מפורש יוצא מהמכילתא דב' פירושים וב' דרשות יש בפסוק, דלפירוש ראשון הוא דב' מצות הן ומצות פדיה קודמת, ולפי' הב' עריפה לאו מצות עשה הוא אלא משום קנסא, והא דתני לוי דמשום קנסא הוא אתי כדרשא השניה דבמכילתא, אבל אנן לא קי"ל כהך דרשא אלא כדרשא הראשונה דעריפה נמי מצות עשה היא אלא שמצות פדיה קודמת, כיון דסתם לן תנא דמתני' דהכא דלא כתנא דלוי דהא קתני מצות פדיה קודמת למצות עריפה, אלמא דסתם לן תנא דהעיקר כדרשא הראשונה דמכאן אמרו מצות פדיה קודמת למצות עריפה, וזה דעת הר"ם ז"ל דפסק דשתיהם מצות עשה נינהו ולא משום קנסא הוא, דהלכה כסתם מתני' דהכי דרשינן ליה לקרא, ולא כדרשה דלוי והדבר אחר שאמרו במכילתא דמשום קנסא הוא:

אות יד ס"ק ה

והנה כתב רש"י ז"ל לעיל (דף י' ע"ב) גבי הא דתני לוי וז"ל, לפיכך יופסד ממונו יכפוהו ב"ד לעורפו לאחר ל' יום כדמפרש בפרקא ויאסר בהנאה עכ"ל, ונראה דכוונת רש"י במ"ש כדמפרש בפרקא, הוא להא דממתינין לו לכופו עד אחר ל' יום, דע"ז הוא דמפורש בפרקין כדאמרינן לעיל דלר"נ מצוה להשהותו עד ל' יום, ואפילו רב ששת דס"ל דמצותו לאלתר מ"מ אינו עובר עליו אלא עד ל', וכבר כתבנו לעיל [או"ק ג'] דלפי דעת התוס' חיצוניות בעד רש"י, דגם רבא דמשני הא ר"א והא רבנן, אזיל ומודה לסברת רב ששת דעובר אחר ל' יום ומש"ה לא קנסינן ליה בתוך הל' יום, ואם לא רצה לפדותו כופין אותו לעורפו משום קנס, דאף דביד בי"ד לכופו בדרך כפיה לפדותו עד שיאמר רוצה אני, דהא קי"ל דבמצות עשה מכין אותו עד שתצא נפשו כדי שיקיים המצוה כדאמרינן בפ' הכותב [כתובות פו, א], ולענין קרבן אמרינן בפרק חזקת הבתים [מח, א] יקריב אותו מלמד שכופין אותו עד שיאמר רוצה אני יעו"ש, מ"מ בדרך קנס אין כופין על הפדיון

כי אם לערוף כדי שיופסד ממונו. ונראה פשוט דלתנא דמתני' דמצות עריפה מצות עשה ולאו משום קנסא הוא, אם עבר ל' יום ולא רצה לא לפדות ולא לערוף כופין אותו ב"ד לקיים את המצוה כשאר מצות עשה, ואין כופין לערוף כי אם לפדות כדי שלא יופסד ממונא דידיה כיון דלדידן ליכא גלויי דקרא לקנוס אותו שיופסד ממונו, ואולם אם ברצונו רוצה לערוף ולא לפדות אין כופין אותו על הפדיון אף דמצות פדיה קודמת, כיון דהתורה נתנה לו הרשות בידו לפדות או לערוף. וכן מפורש מדברי התוס' בערכין (דף כ"ז ע"א) בד"ה מאי אומרין כופין וז"ל, ואם תאמר מ"ש דצריך כפיה הכא טפי מכל הני דתנן בסוף פ"ק דבכורות [יג, א] מצות פדיה קודמת למצות עריפה וכו', ומפיק כולהו מקראי התם ולא אשכחן כפיה כי אם בזה, וי"ל דשאני הכא דיכול לבוא לידי תקלה אם יהנו העולם ממנה עכ"ל:

ויל"ע בדברי התוס' במה שתירצו דשאני הכא דיכול לבוא לידי תקלה, דא"כ מה יענו לחלוקת מצות פדיה קודמת למצות עריפה, דאמאי אין כופין לפדות מטעם זה דיכול לבוא לידי תקלה אם יהנו העולם ממנו, דהא קי"ל כר"י דפטר חמור אסור בהנאה [י, ב] דהא סתם לן תנא כוותיה בפרקין ומסתמא סתמא דמתני' דהכא ס"ל כוותיה נמי. וי"ל דשאני הקדש דכדי שלא יהיה הפסד חומש להקדש, אי שורת הדין לומר שלא יכופו לבעלים בדרך כפיה לפדותו, מ"מ באמירה בעלמא שיאמרו לו שהדין הוא שהוא קודם לפדות מכל אדם לא סגי, אלא צריך שישתדלו קצת זמן עם הבעלים אולי יודה לפדותו ויוסיף חומש, וצריך שיאמרו לו קצת פעמים שהוא קודם ומאי דביני יכול לבוא לידי תקלה אם יהנו העולם ממנו, אבל גבי פטר חמור כיון דליכא פסידא אלא לכהן לא איכפת לן כ"כ בפסידא דכהן כפסידת ההקדש, ואין צריך להשתדל עמו שיקיים מצות פדיה, אלא בפעם אחד שמודיעין לו דמצות פדיה קודמת תיכף ומיד יקיים מצות עריפה, וליכא שהייה כלל לחוש שיבא לידי תקלה. ואולם זה נראה קצת דוחק דהעיקר חסר בדבריהם, שהיה צריך לפרש בדבריהם מתחלה דשאני הקדש דמשום פסידא דהקדש צריך להשהות קצת לפייס לבעליהם ויבא לידי תקלה, משא"כ במצות פדית פטר חמור דלא משהינן ליה כלל דלא איכפת לן בפסידא דכהן, ומזה אין רמז בעיקר תירוצם. ואין לומר דכוונת התוספות לאו משום שהייה דפיוס בעלים הוא, אלא משום שהייה עד שימצא אחר דיפדנו, דכיון דהבעלים קודמים והמצוה מוטלת עליו כופין אותו לפדותו שלא יבא לידי תקלה עד שימצא אחר, משא"כ בפדיון פטר חמור דליכא שהייה כלל דתיכף ומיד יקיים מצות עריפה וליכא חשש תקלה, דא"כ כפי זה אם יהיה האופן שיש אחר מזומן לפדותו ורצונו לפדותו למה יכופו לבעלים, בהיות שהפודה מזומן לפנינו

וליכא שהייה כלל, ומדאמרו דכופין לבעלים סתם ש"מ בכל גוונא כופין לבעלים, ומ"ש ממצות פדיית פטר חמור. ואולי די"ל דלא פלוג רבנן דכיון דתקנו לכוף לבעלים כשאין אחר מזומן לפנינו ה"ה במזומן:

אות טו ס"ק א

תניא לא רצה לפדותו עורפו וכו' ואסור בהנאה וכו'. הך ברייתא שהביא רבינו הכא על מתני' והביאה הרא"ש ג"כ הכא [סי' ט"ז] הובאה לעיל בגמ' (דף י' ע"ב), ואמרינן התם דלמאי דקי"ל דמודה ר"ש אחר עריפה דאסור בהנאה, רישא וסיפא מחיים רישא בהנאת דמיו סיפא בהנאת גופו, וצריכא דאי תנא הנאת דמיו בההיא קא שרי ר"ש אבל בהנאת גופו אימא מודה ליה לר"י, ואי תנא בהנאת גופו בההיא קאסר ר"י אבל בהנאת דמיו אימא מודה ליה לר"ש צריכא יעו"ש. ויל"ע אמאי השמיט רבינו דין זה דר"י דאוסר בהנאה הוא אפילו בהנאת דמיו, ולמה הביא הברייתא סתם וכתב וכבר איפסיקא הלכתא בהדיא כר"י, ולא ביאר זה כלל, דפשיטא דהעיקר כמ"ד דמודה ר"ש לאחר עריפה דאסור בהנאה, דהא רבים ס"ל הכי כדאמרי' התם דרב נחמן ור"ל הכי ס"ל, ואע"ג דאמרינן דר"י ואי תימא רבי אלעזר ס"ל דאפילו אחר עריפה מתיר ר"ש, מ"מ רבא דהוא בתרא אמרינן התם דס"ל דמודה ר"ש לאחר עריפה, וכיון שכן ע"כ צ"ל דרישא וסיפא דהך ברייתא מחיים והוצרך התנא לאשמועינן דאפילו בהנאת דמיו אוסר ר"י, וכיון דהתנא הוצרך לאשמועינן דין זה אמאי רבינו השמיטו ולא הזכיר מזה כלל. ובשלמא הרא"ש שהביא הברייתא הכא סתם הא כבר ביאר זה לעיל [סי' י"א] גבי מתני' דמפריש טלה והוא לעצמו יעו"ש, וכן הר"ם בפי"ב מהל' בכורים [ה"ד] ביאר זה דאפילו בהנאת דמיו אסור, והנה כי כן צריך טעם למה רבינו השמיטו ולא הזכירו כלל לא הכא ולא לעיל גבי מתני' דמפריש טלה והוא לעצמו, דשם פסק הלכה כר"י ולא הזכיר דין זה:

אות טו ס"ק ב

ומ"ש רבינו וכבר איפסקא הלכתא בהדיא כר"י, דנראה דבגמרא איפסקא הלכתא, והכי אמרינן לעיל (דף י"א ע"א) רבינא קשיא ליה ר"י ור"ש הלכה כר"י וסתם לן תנא כר"י ואת אמרת הלכה כר"ש יעו"ש. ומהתימה על מרן הכ"מ ז"ל שכתב בפי"ב מהל' בכורים [ה"ד] שכתב על דברי הר"ם דפסק כר"י דהכי משמע התם דהלכה כר"י, והדבר קשה דהא בהדיא אמרינן שם בדף (י"א ע"א) כנז"ל:

אות טו ס"ק ג

וגבי מתני' [יג, א] דתני דמצות יעידה קודמת למצות פדיה כתבו התוס' חיצוניות כ"י וז"ל, כלומר מצוה ליעד דודאי בפדיה אינו עושה כלום דבעל כרחיה דאדון הוא עכ"ל.

ולא הבנתי דבריהם דודאי מצות פדיה נמי מצות עשה כמ"ש הר"ם [פ"ב מה' עבדים ה"ח] והסמ"ג בעשין פ"ה והיינו משום דכתיב והפדה, ואמרינן בפ"ק דקדושין (דף י"ג ע"ב ודף י"ד ע"ב) דאמר חזקיה והפדה מלמד שמגרעת פדיונה ויוצאה, דמדלא כתב ונפדה משמע והפדה שאף האדון מסייע בפדיונה, דאינה נפדת בכל מה שקנאה אלא מגרע כל השנים שכבר עבדה, וזה שמגרע שיעור השנים שעבדה הוא המצות עשה דפדיה שמקיים האדון, וא"כ איך כתבו התוס' דבפדיה אינו עושה כלום דבע"כ דאדון הוא דנראה דאינו מקיים האדון שום מצוה, הא אפילו דבע"כ מגרע פדיונה מ"מ מקיים המצוה דהוי כשאר מצות עשה דכופין אותו לקיימה, ועל ידי כפיה נמי מקיים המצוה מיהא, ושפיר קתני מתני' מצות יעידה קודמת למצות פדיה ודו"ק:

אות טז ס"ק א

מתני' הלוקח עובר פרתו וכו':

גמ' [יג, א] א"ר יצחק בר נחמני ישראל שנתן מעות לגוי בבהמתו בדיניהם אע"פ שלא משך קנה וחייבת בבכורה וכו':

הנה קודם בואי לדברי רבינו לענין הלכה, ראיתי לעמוד בקצת דברים בסוגיא זאת, והנה התוספות כתבו בד"ה קנה וחייבת בבכורה וז"ל, ואע"ג דשמעינן קנה איצטריך לאשמועינן דחייבת בבכורה דלא תימא קנה מספק או מדרבנן קמ"ל דקנה קנין גמור עכ"ל. וצריך להבין דאיך היה אפשר לומר קנה מספק, הא כיון דספיקא דדינא הוא דספוקי מספקא ליה אי מעות קונות בגוי או לא, הא שורת הדין הוי דאוקמינן ממונא בחזקת מאריה קמא, כדקי"ל בכל ספיקא דדינא ובעיא דלא איפשיטא דמוקמינן ממונא בחזקת מאריה קמא, ואי איכא ספיקא אי קנה הלוקח או לא לא אמרינן דקנה מספק אלא דינא הוי דהמוציא מחבירו עליו הראיה, וכמו שמתבאר גבי בעיא דפ"ק דקדושין [כז, א] בהקנה שדה לאחד ומטלטלין לאחר דלא איפשיטא, ובדברי הר"ם בפ"ג מהל' מכירה [ה"י] ובדברי ה"ה שם יעו"ש, וכן מתבאר בכמה דוכתין, ואפי' אם נאמר דס"ל להתוס' הכא כדעת הר"ם שכתב שם ובכמה דוכתין דאף דלא קנה אם תפסם אין מוציאין מידו, מ"מ לא שייך לומר קנה סתם דמשמע דמעות קונות אפילו לא תפס: ויש ליישב עפ"י מה שיש ללמוד מדברי הרמב"ן והרשב"א והרא"ה והרא"ש הביא דבריהם הרב בצלאל בספר אסיפת זקנים בפ"ק כדכתובות (דף ט"ו ע"ב), גבי מאי דאמרינן התם מחצה על מחצה ישראל ואוקימנא לה התם דנ"מ לנזקין, דמתבאר מתוך דבריהם דגבי גוי לא אמרינן אוקי ממונא בחזקת מאריה דגוי לית ליה חזקה דממונא יעו"ש, והנה כי כן י"ל דשפיר אפשר לומר דקנה מספק קאמר, דכיון דאין לגוי חזקה דממונא לא שייך לומר

כדאמרינן גבי ישראל העמד ממון על חזקתו ולא קנה, ואע"ג דהישראל שנתן מעות ולא משך לית ליה נמי שום חזקה וחשיב כממון המוטל בספק דאין לשום אחד מהם חזקה דקי"ל דשורת הדין דיחלוקו, וכמו שהאריך בזה הרב תרומת הדשן בסי' שנ"ב, דלכו"ע כל דלא תפיס לא זה ולא זה דינא הוא דיחלוקו, מ"מ י"ל דהוה אמינא דקנה דקאמר היינו דקנה חלק בבהמה כיון דשורת הדין דיחלוקו, וא"כ הוה אמינא דאינה חייבת בבכורה דכל דיש חלק לגוי פטורה מן הבכורה דשותפות הגוי פוטר כדאמרינן במתני': ואולם צריך להבין דא"כ בגוי שנתן מעות לישראל דאמרינן קנה ופטורה מן הבכורה מה יענו התוס', הרי התם דהמוכר הוא ישראל דיש לו חזקת ממון ואיכא למימר העמד ממון על חזקתו, וכיון דאשמועינן קנה למה איצטריך לאשמועינן דפטורה מן הבכורה, הא קנה מספק אי אפשר כשהמוכר ישראל דיש לו חזקת ממון. ועוד דאפילו אם נאמר דבישראל נמי שורת הדין דיחלוקו וקנה הגוי חלק בבהמה, מ"מ הרי הדין נותן דפטורה מן הבכורה דשותפות הגוי פוטר. ואולי דהתוס' לא כתבו הא די"ל דקנה מספק כ"א ברישא דישראל שנתן לגוי, אבל בסיפא דגוי שנתן לישראל ע"כ לאו משום דאיכא למימר דקנה מספק, אלא משום דאיכא למימר דקנה מדרבנן, ומשום הכי איצטריך לאשמועינן דפטורה מן הבכורה, דבלא"ה הוה אמינא דכיון דאין קנין לגוי כי אם מדרבנן, לא העמידו דבריהם אדין תורה לעקור מצות עשה דקדושת בכור, וכמ"ש רש"י בפרק הזהב [מח, א] גבי פלוגתא דר"י ור"ל אי דבר תורה מעות קונות או לא, וכתב דנפקא מינה לענין איסורא כגון אם קדש בו את האשה לר"י הוו קדושין דמדאורייתא קנייה ודידיה הוא לר"ל לא הוו קדושין יעו"ש, דמתבאר מדבריו דאע"ג דחז"ל עקרו קנין מעות ותקנו משיכה, מ"מ לענין איסורא לא העמידו דבריהם לומר שאינה מקודשת, וה"ה הכא דאף דקנה מדרבנן, לענין איסורא להפקיע קדושת בכור לא העמידו דבריהם, ובפרט להתירו בגיזה ועבודה ושיהא מותר באכילה בלא מום, ומש"ה איצטריך לאשמועינן דפטורה מן הבכורה דקנה הגוי קנין גמור מן התורה:

אות טז ס"ק ב

והנה סברא זאת דהיה אפשר לומר דקנה מדרבנן קאמר כתבו התוס' גבי רישא דישראל שנתן לגוי, וע"כ צ"ל דס"ל להתוס' הכא כמ"ד דקנין מדרבנן אף בממון דאיכא למימר הפקר ב"ד הפקר לא חשיב כקנין מן התורה ולא מהני לענין דבר מן התורה, דלא כמ"ד דכיון דהפקר ב"ד הפקר מהני קנין דרבנן אפי' לדאורייתא, וכמו שעמד במחלוקת זה הרב מחנ"א בהל' משיכה סי' ב' יעו"ש, ומשו"ה הוה אמינא הכא דכיון דלא קנה הישראל

כ"א מדרבנן דמדאורייתא אכתי ברשות הגוי קאי אינו חייב בבכורה, דכיון דמן התורה בהמת גוי היא אין לחייבו לישראל בבכורה מפני קנין דרבנן שיש לו לישראל:
ואולם יל"ע דאפילו דס"ל להתוס' הכי דהאי טעמא דהפקר בית דין הפקר אינו מעלה ומוריד, מ"מ אמאי לא מחייבינן ליה בבכורה מדרבנן, דכיון דחז"ל תקנו שקנה הישראל א"כ מן הראוי להחמיר ג"כ מפני תקנתם להחשיב בהמה זאת כבהמת ישראל לענין קדושת בכור, הן דחייב ליתן הבכור לכהן והן שיהיה לו דין בכור לכל דבר לאוסרו באכילה בלא מום ולאסור בגיזה ועבודה להחמיר, דאף דלענין הקרבה אם הוא תם אפשר דאינו ראוי להקרבה כיון דאינו אלא בכור מדרבנן, ואיכא משום חולין בעזרה ולהקל לא אזלינן בתר קנין דרבנן, מ"מ לשאר עניני קדושת בכור אמאי לא נחמיר מדרבנן, הרי לענין קדושין אמרינן בפרק האיש מקדש [מז, ב] דאם קדש בחוב שחייבים לו אחרים וזיכה לה במעמד שלשתן מקודשת, ולמ"ד דקנין דרבנן לא מהני לדאורייתא, ע"כ צ"ל דמקודשת מדרבנן קאמר, וכמ"ש רבינו ירוחם כמ"ש מרן הב"י דבריו בא"ה סי' כ"ח. וגם מאי דאמרינן התם בפרק האיש מקדש [מח, א] דאם קדשה בשטר חוב מקודשת למאן דאמר דקנין השטרות אינו אלא מדרבנן, לסברא זאת ע"כ מקודשת מדרבנן קאמר, וכמ"ש הרמב"ן בפ' הספינה בחידושיו על דף ע"ז [ע"א] יעו"ש, וע"כ דה"ט דכיון דתקנו חז"ל דחל הקנין לכל דבר הוא תקנתם ומדרבנן מקודשת לחומרא, וא"כ ה"ה הכא דכיון דתקנו דקנה הישראל ראוי להחמיר מדרבנן להחשיבו כבהמתו ממש לענין קדושת בכור:
אלא דיש לחלק דשאני קדושין דאם לא נחמיר לעשותה מקודשת מדרבנן הוי תרתי דסתרן, דהם אמרו דזכתה האשה בחוב ההוא, ואם אנו אומרים דאינה מקודשת כלל חוזרים דמי החוב לבעליהם דאדעתא דקדושין נתן לה, וכל כה"ג דנעקר עיקר תקנתם שאמרו שזכתה ולא כן הוא שלא זכתה כיון דאינה מקודשת, החמירו חז"ל שתהיה מקודשת כדי שתזכה האשה בחוב ותתקיים תקנתם, משא"כ הכא לענין בכור דאם נאמר דלא הוי בכור כיון דלא הוי פטר רחם בישראל מן התורה, לא מפני זה נעקר תקנתם דקנין הישראל שתקנו דקנה במקומו עומד דלענין דרדא דממונא אין הגוי יכול לחזור בו, אלא דלענין קדושת בכור אוקמוהו אדין תורה. וכן יש ללמוד ממ"ש התוס' כיוצא לזה בפרק כל שעה (דף ל"ח ע"א) ד"ה אבל חלתו וכו' שכתבו וז"ל, זו הסוגיא כמאן דאמר מחיצה לקלוט דאורייתא, דאי מדרבנן יש לה היתר מושבות דאי יצאה חוץ למחיצה נפדת אפילו טהורה ע"כ, הרי דס"ל להתוס' דאף דמדרבנן אין לה היתר מושבות, כל דמן התורה יש לה היתר מושבות לא החמירו חז"ל מפני תקנתם דמחיצה לקלוט לפסול

מצה של חלה ושל מעשר שני בירושלים, כיון דאם לא יחמירו לפסול אינו סותר תקנתם ואוקמוה אדין תורה, ואע"ג דלפי תירוץ הב' שם שכתבו וז"ל, אי נמי כיון דמדרבנן אין לה פדיה לא חשיב נאכל בכל מושבות, נראה דס"ל איפכא, מ"מ לפי תירוץ הראשון הכי ס"ל וה"ה הכא גבי בכור דס"ל הכי: הן אמת דלתירוץ הראשון שכתבו התוס' בפ' כל שעה קשה, דהא אמרינן התם בפ' כל שעה (דף ל"ט ע"ב), בעי רמי בר חמא מהו שיצא אדם ידי חובתו במרור של מעשר שני בירושלים, אליבא דר"ע לא תיבעי לך וכו', כי תבעי לך אליבא דר"י הגלילי מאי, במצה דאורייתא הוא דלא נפיק במרור דרבנן נפיק וכו', ומסיק אמר רבא מסתברא מצה ומרור ופרש"י מצה ומרור הוקשו יחד וכי היכי דמצה יש עליה שם מעשר שני ולא נפיק [ביה], אף מרור נמי שיש עליה שם מעשר שני לא נפיק ביה ע"כ, הרי מפורש דאע"ג דמרור של מעשר שני מעשר ירק הוא מדרבנן, ומדאורייתא יש לה היתר מושבות, עכ"ז החמירו חז"ל דאינו יוצא במרור מעשר כיון דמדרבנן אין לו היתר מושבות:

אות טז ס"ק ג

כל זה כתבתי להבין דברי התוס' אשר לפנינו, אבל ראיתי להתוס' חיצוניות כ"י שכתבו וז"ל, ואומר ר"י דהוה ס"ד דקנה מספק והכהן לא יוכל להוציא מידו הבכור מטעם ספק, קמ"ל דחייב בבכורה ודאי שהקנין קנין גמור, ולהכי תנא נמי בתר הכי ואע"ג שלא משך קנה ופטורה מן הבכורה עכ"ל. ובדברי התוס' חיצוניות שלא כתבו אלא דהוה סלקא דעתיה דקנה מספק, ולא כתבו נמי דהוה ס"ד דקנה מדרבנן, אין ליישב דבריהם על דרך האמור בתוס' שלנו, והדבר תימה דבשלמא ברישא דישראל שנתן לגוי יש ליישב ע"ד האמור, מטעם דאין לגוי חזקת ממון, אבל בסיפא דגוי שנתן לישראל דיש לו חזקת ממון איך אפשר לומר דקנה הגוי מספק. ויש ליישב דהתוספות ס"ל דבס"ס מפקינן מיד המוחזק, וכמ"ש מהריב"ל בחלק ג' סימן ל"ג, והביא ראיה מדברי התוס' בפ"ק דכתובות (דף ט' ע"ב) ד"ה אי למיתב לה כתובה וכו' דכתבו שם, דאמאי מפסדת כתובתה כיון דאיכא ס"ס באומר פתח פתוח מצאתי, ספק שמא אינו בקי בפ"פ ואת"ל בקי ספק באונס ספק ברצון, דמתבאר מדבריהם דבס"ס מפקינן מיד המוחזק יעו"ש, והכא י"ל דמ"ש התוס' דהוה ס"ד דקנה מספק הוא משום דאיכא ס"ס, דמעיקרא מספקא לן אי ישראל וגוי קונה זה מזה במעות, דאו קנה מיד עמיתך כתיב ודרשינן מיד עמיתך במשיכה וגוי בכסף, או לא דרשינן הכי, אלא הכי דרשינן ישראל במשיכה וגוי עד דאיכא תרתי כסף ומשיכה כאשר צדד הש"ס לקמן דאיכא צד לומר הכי, דנמצא דאיכא ספק שמא קנה בכסף לחוד, ואת"ל דלא קנה עד שימשוך דבעינן תרתי, אפשר דאם משך אח"כ קונה

למפרע משעת נתינת המעות, דמאי דבעינן תרתי קנינים כסף ומשיכה חשיב כתנאי כאומר קנה בכסף ע"מ שתמשוך דבכה"ג קנה למפרע משעת נתינת הכסף: וכיוצא לזה יש ללמוד מדברי הריטב"א בפ"ק דקדושין [כו, א], דאמרינן דבמקום שכותבין את השטר לא קנה בכסף עד שיכתוב את השטר, דאע"ג דהר"ן ז"ל שם כתב דבשטרי קנין אינו קונה אלא בשעת השטר ולא משעה ראשונה בנתינת הכסף, וטעמא דמלתא משום דכל שיש לפניו ב' קניות אין דעתו לקנות אלא בקנין שהוא יותר מועיל והשטר מועיל יותר מכסף שמועיל לקנין ומועיל לראיה יעו"ש, מ"מ מדברי הריטב"א בחי' שם אינו נראה כן שכתב וז"ל, וכ"ת במקום שכותבין את השטר ל"ל לקנות בכסף ליקני בשטר, ואפשר לומר דנ"מ לקנות משעת נתינת הכסף, דהו"ל כאומר קנה בכסף ע"מ שתכתוב את השטר, ולכשתמצא לומר שלא קנה אפי' בכסף אלא מכתיבת השטר ואילך, נ"מ במקום שכותבין שטרי ראיה דלא קני בשטר וקני בכסף עכ"ל, נראה מדבריו דבשטרי קנין ספוקי מספקא ליה להריטב"א אי חשיב כאומר ע"מ שתכתוב את השטר וקונה למפרע משעה ראשונה. ולע"ד מדברי הריטב"א בפ"ק דגיטין (י, ב), גבי מתניתין דכל השטרות העולים בערכאות של גויים כשרים, ופריך הש"ס קא פסיק ותני ל"ש שטרי מכר וכו', בשלמא מכר מכי יהיב זוזי קמייהו הוא דקנה ושטרא ראיה בעלמא הוא, נראה דפשיט ליה דאפי' בשטרי קנין קונה למפרע, שכתב שם וז"ל, ואע"ג דקי"ל דבמקום שכותבין את השטר לא קנה עד שיכתוב את השטר, לאו למימרא דבשטר קני אלא דלא סמכי דעתייהו עד שכתב שטרא, וכי כתב שטרא קנה למפרע במעות שנתן עכ"ל. מבואר מדבריו דאפי' בשטרי קנין קונה למפרע משעה ראשונה, דאל"כ אכתי קשה דבמקום שכותבין שטר קנין שאינו קונה אלא ע"י השטר אמאי קונה. וכן יש לדקדק ממ"ש עוד בס"ד שם וז"ל, ומיהו ה"ה דלפעמים במכר השטר לקניה ובמתנה לראיה, וכגון שקנה קרקע ממנו ומעות הלואה גביה, דהשתא במעות לא קנה השטרא לאו לראיה אלא לקנות בו וכו' עכ"ל, ואם איתא אמאי לא אשכח גוונא דלהוי השטר לקנייה במכר אלא כי אם בבא לקנות במלוה, הא משכחת במקום שכותבין שטר קנין דכה"ג תולה קנייתו דוקא בשטר:

אשר עפי"ז אגב אורחין יל"ע על הר"ן ז"ל שכתב שם כדברי הריטב"א, דמשכחת לה במכר דליהוי השטר קניה בבא לקנות במלוה יעו"ש, ולפי שיטתיה דס"ל דבשטרי קנין תולה קנייתו בשטר דוקא, אמאי לא קאמר דמשכחת לה כה"ג דבמקום שכותבין שטר קנין אין דעתו לקנות כי אם בשטר והשטר פסול:

איך שיהיה למדנו מזה דלדעת הריטב"א בקדושין ספוקי מספקא ליה אי קונה משעה ראשונה, ובגיטין פשיטא ליה דקונה משעה ראשונה, וכמו כן יש לצדד אם נאמר דבעינן תרתי בגוי כסף ומשיכה, די"ל דאינו תולה קנייתו עד שימשוך כי אם קונה משעת נתינת הכסף, דענין המשיכה הוא בדרך תנאי, וכל שמשך זוכה משעת נתינת מעות, וי"ל דהכא גבי קנין משיכה ספוקי מספקא ליה אי זוכה למפרע או לא, כאשר נסתפק הריטב"א לענין שטר, וא"כ נמצא דאיכא ס"ס אי זוכה משעת נתינת המעות, ספק שמא מעיקרא מאי דממעט קרא דלעמיתך הוא שלא יקנה במשיכה אלא בכסף בלחוד, דא"כ הוא פשיטא דקנה משעה ראשונה, ואת"ל דקרא ממעט דאינו קונה במשיכה לחודה אלא דבעינן תרתי ספק, שמא אפי' בעינן תרתי אינו תולה קנייתו במשיכה אלא בדרך תנאי הוא וזוכה משעת נתינת המעות, וכיון דאיכא ס"ס זוכה הלוקח משעת נתינת המעות כל שמשך אח"כ, דכל דאיכא ס"ס לא אמרי' העמד הממון על חזקתו:

ומאי דאמרי' הכא קנה בין גוי מישראל או ישראל מגוי, י"ל דאשמועינן דקונים משעת נתינת המעות כל שלבסוף משכו, אבל לעולם דאינם קונים בכסף בלבד, וע"כ איצטריך לאשמועינן פטור וחיוב דבכורה ללמדנו דאינו כן, אלא קונים בכסף קנין גמור בלא שום משיכה כלל, ונ"מ דאם נתן מעות ונולד הבכור קודם שימשוך, אם ישראל נתן לגוי יכול הישראל להפקיע קדושת הבכור במה שלא יקיים תנאי המשיכה ולא ימשוך דיכול לחזור בו, דכל עוד שלא משך אי בעינן תרתי יכול לחזור ולא יהיה לו חיוב ליתן לכהן, דאע"ג דבלא משיכה נמי אכתי איכא חד ספיקא שמא קנה בנתינת הכסף לחוד, מ"מ אין הכהן יכול להוציא מידו מספק, ועוד דאפי' יקיים הישראל תנאי המשיכה ויקנה למפרע מס"ס דמוציאין מיד המוחזק מס"ס, מ"מ כיון דהקנין הוא מס"ס אין הכהן יכול להוציא מידו מטעם ס"ס, דאפי' למ"ד דמוציאין מיד המוחזק מס"ס, מ"מ לגבי הכהן דהוה ממון שאין לו תובעים אין מוציאין מיד הישראל אפי' בכמה ספיקות, וכמ"ש הרב משנה למלך בפרק ד' דבכורות [ה"א] בסוף התשובה דף ק"ג ע"ב יעו"ש, לכן איצטריך לאשמועינן דכל דנתן הכסף שוב אין בידו להפקיע חיוב הבכורה דעל צד הודאי קנה בכסף לחוד. וכן בגוי שנתן לישראל איצטריך לאשמועינן נמי דפטור מן הבכורה, כי היכי דלא נימא דמס"ס הוא דקנה משעה ראשונה והיינו דוקא בדמשך לבסוף, אבל אם לא משך לבסוף פקע קניינו של גוי משעה ראשונה, וכשנולד הבכור ברשות ישראל נולד וחייב בבכורה, אלא האמת הוא דאפילו בלא משיכה קונה הגוי בכסף לחוד, וכל שנולד הבכור אחר שנתן הכסף פקע קדושת בכור מעליו, ואפילו אם יחזרו שניהם מהקנין

ברצון שניהם הוה ליה כחוזר וקונה מהגוי דמי וכבר נפקע קדושת בכור מיניה בשעת לידה ושוב אינו חייב:

אות יז ס"ק א

ועל מאי דאמרי' בסוגיין [יג, א] אמר אביי בדיניהם שפסקה להם תורה או קנה מיד עמיתך וכו', ופריך הש"ס ואימא מיד גוי כלל כלל לא, פירש"י וז"ל, כלל כלל לא עד שתבא לרשותו של ישראל לא קני עכ"ל. מתבאר מדבריו דס"ל דמאי דאמרי' כלל כלל לא היינו דלא קני לא בכסף ולא במשיכה, אבל כשיבא ברשותו של ישראל קני מדין חצר דחצירו של אדם קונה לו. וק"ק דא"כ מאי משני הש"ס אמרי לא ס"ד ק"ו אם גופו קונה ממונו לא כ"ש, ואם איתא מאי ק"ו איכא, הא אף דבאלו הקנינים לא קני הא קני ממונו מדין חצר, וכל דאיכא מציאות לקנות ממונו ליכא ק"ו, דהא הק"ו אינו ללמוד דקונה בכסף מק"ו דגופו דקונה ליה ישראל בכסף כדאמרי' לעיל, דהא אמרינן דאין זה ק"ו דאיכא למיפרך ישראל מישראל יוכיח דגופיה קני ליה בכסף ממונו במשיכה, אלא עיקר הק"ו דאי אפשר שלא יהיה מציאות לקנות ממונו של גוי מק"ו מגופו וזה פשוט, וכן מתבאר מדברי התוספות חיצוניות כ"י שכתב וז"ל, אמרינן ק"ו גופו קונה וכו', וא"ת אמאי לא קאמר כסף דישראל יוכיח דגופו של ישראל קנוי בו ואין ממונו דישראל קנוי בו וה"נ קאמר לעיל, וי"ל דאין זה סברא שלא יהיה שום קנין בממונו דגוי, דלגבי זה אין לומר יוכיח, דדוקא לעיל דבעי למילף קנין כסף שיועיל במטלטלין שייך לומר ישראל מישראל יוכיח עכ"ל:

וע"ק ע"ד רש"י אלו דהא קי"ל [ב"מ יא, ב] דחצר מדין יד אתרבאי, ואם משך בידו לא קנה במשיכה ואיך יקנה בחצירו, ואפי' אם נאמר דחצר דגברא מדין שליחות איתרבי, מ"מ השליח לא יש לו כח יותר מן המשלח, דאם הלוקח עצמו אינו קונה במשיכה גם השליח כן. ולזה י"ל דס"ל לרש"י דהא דאינו קונה הלוקח עצמו במשיכה היינו דמשיכה אין החפץ הנמכר כולו בידו משא"כ בחצירו שכל החפץ נתון בחצירו דכה"ג דחצירו אם הוא בידו כגון חפץ קטן שיכול להיות כולו תוך ידו של לוקח קנה, וכיוצא לזה כתב מורי הרב בספר מחנ"א בלוח הטעיות ליישב סברת הרמב"ן, שכתב דלר"י דדבר תורה מעות קונות ומשיכה אינה קונה, במתנה במה יקנה, וכתב דקונה מתנה ע"י חצירו, דיש לעורר ע"ד האמור לרש"י, וע"כ צריך ליישב בדרך האמור יעו"ש, ונמצינו למדין לענין הלכה מדברי רש"י דלמ"ד אינו קונה מגוי במשיכה על ידי חצירו מיהא קונה בלא נתינת המעות:

אות יז ס"ק ב

עוד אמרי' בשמעתין [יג, ב] דלאמימר דאמר משיכה בגוי קונה, אי סבר כר"ל דאמר משיכה מפורשת מן התורה, לעמיתך למה לי, ומשני אמרי לעמיתך אתה מחזיר אונאה ואי אתה מחזיר אונאה לגוי, ומסיק דאי ס"ל כמ"ד גזילו אסור יכול להיות דס"ל כר"ל, אבל אי ס"ל כמ"ד גזילו מותר ע"כ כר"י ס"ל, דאי גזילו מותר אונאה מבעיא. ואיכא למידק מההיא דאמרי' בר"פ איזהו נשך (דף ס"א ע"א) אמר רבא למה לי דכתב לאו ברבית לאו בגזל לאו באונאה, ועביד צריכותא, דאי כתב רחמנא לאו באונאה לא אתי גזל מיניה, דמה לאונאה שכן לא ידע דמחיל תאמר בגזל דידע ואיכא למימר דמייאש ומחיל יעו"ש, נמצא דיש צד לומר דאונאה חמיר מגזל, וא"כ אמאי מסיק הש"ס הכא דאי סבר דגזל הגוי מותר ע"כ ס"ל כר"י, הא אפשר דאפי' יסבור דגזל הגוי מותר וסבר כר"ל שפיר י"ל דאיצטריך קרא דלעמיתך לומר דאין אתה מחזיר לגוי, דאף דגזילו מותר הו"א דשאני גזל דידע וא"ל דמייאש ומחיל, אבל אונאה דלא ידע ומחיל אפשר דאסור אפי' בגוי, קמ"ל קרא דלעמיתך לאשמועינן דאינו חייב להחזיר אף דלא ידע ומחיל:

אות יז ס"ק ג

והנני חוזר על דברי רש"י דלעיל שפי' מיד גוי כלל כלל לא עד שימשכנו לרשותו של ישראל לא קנה. דיש לעמוד עוד דמה יענה למאי דאמרי' לקמן בסיפא [יג, א], בגוי שנתן מעות לישראל דקנה ואמרי' נמי בדיניהם שפסקה להם התורה, ופריך נמי הכי ואימא גוי כלל כלל לא, דהתם אי אפשר לפרש כדפירש הכא דלא קני עד שתבא לרשותו של גוי, דגוי אין לו דין קנין חצר, דהא אמרי' בפ"ק דב"מ (דף י' ע"ב) אמר ר"ל קטנה אין לה חצר ור"י אמר יש לה חצר, ומסקינן התם דכו"ע דקטנה יש לה חצר כי פליגי בקטן, דר"ל ס"ל דחצר דגברא מדין שליחות אתרבאי וקטן דאין לו שליחות אין לו חצר, ור"י ס"ל דחצר דגברא נמי מדין יד איתרבאי וקטן נמי יש לו חצר, ואי בעית אימא מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, דמר מיירי בקטן ומר מיירי בקטנה. ונמצא דבין ללישנא קמא ובין ללישנא בתרא לר"ל דס"ל דאין חצר לקטן ס"ל דחצר מדין שליחות איתרבאי, ולדידיה פשיטא דאין חצר לגוי, דאפילו ללישנא קמא לר"ל הכי הוה, ומה גם דקי"ל כלישנא בתרא דלכו"ע חצר מדין שליחות איתרבאי, כמ"ש הרי"ף והרא"ש שם והר"ם בפ"ד מהל' זכיה [ה"ט] יעו"ש, וא"כ פשיטא דהכא מלבד דהאי מימרא דגוי שנתן לישראל מימרת ר"ל משמיה דר' אושעיא היא, ולר"ל ע"כ ס"ל דחצר מדין שליחות איתרבאי, יתר ע"כ דהכי קי"ל, וכיון שכן אין קנין חצר לגוי, ועכצ"ל דמאי דפריך הש"ס ואימא כלל כלל לא, הוא כמשמעו, דנימא דגוי לא יהיה לו שום מציאות קנין בממונו

של ישראל, וא"כ ה"ה ברישא דישראל שנתן לגוי, ומי הכניסו לרש"י לפרש הכי דעד שיבא לרשותו של ישראל לא קני, ולחדש לנו חידוש כזה דאף דבמשיכה אינו קונה כל שכל החפץ הוא בתוך החצר קנה דמדין דיד נמי אם הוא חפץ קטן ונכנס הכל בידו קנה כדבר האמור:

והנה הרא"ש בריש פ"ק דמכילתין [סי' ב'] גבי האי דרב מרי בר רחל דהוה מקנה לאודנייהו לגוי וכו', כתב דאופן ההקנאה לגוי המחוור שבכולם הוא שיקבל פרוטה מן הגוי ויקנה לו מקום שהבהמה עומדת שם ויקנה לו אוזן הבהמה יעו"ש, והביא דבריו הטור בי"ד סי' ש"ך יעו"ש, מתבאר מדבריו דס"ל דיש דין קנין חצר לגוי, ומשו"ה כתב דיקנה לו המקום וממילא זוכה באוזן הבהמה מדין חצר. ויש לתמוה דהרי הרא"ש בפ"ק דב"מ [סי' כ"ט] פסק כהרי"ף דחצר דגברא מדין שליחות איתרבאי ומשו"ה אין חצר לקטן, וכמו דאין חצר לקטן כן נמי ה"ה גוי, דכיון דאין שליחות לגוי חצר נמי לית ליה: וכבר ראיתי להרב ברכת הזבח בתשובה אחת הובאה בספר נחלת שבעה סימן ל' שכתב על דברי הרא"ש אלו וז"ל, ותמיהא לי דהא דחצר קונה הוא מדין שליחות, דאי משום יד היה צריך הגוי להיות עומד סמוך לו דמה יד בסמוכה וכו', וא"כ כיון דמדין שליחות קני החצר, ואנן קי"ל [ב"מ עא, ב] דאין שליחות לגוי, וא"כ תקנה זו לא ידענא דמנ"ל לומר דחצר של גוי קונה. ודוחק לומר דגוי לגוי יש שליחות, וא"כ חצר של גוי הוי כשליח גוי, דערבך ערבא צריך וכו', ומצאתי ברבינו ירוחם [חלק אדם וחוה נתיב כ' ח"ב] שכתב וז"ל, או יקנה לגוי המקום שהבהמה עומדת שם ויקנה לו אגביו אוזן הבהמה עם העובר וכו', ולפי"ז גם במכירת החמץ צריך מדין אגב ולא מדין חצר, וכך אני מורה לבא לפסח לשאול אותי, ומקום הניחו לי רבותי האחרונים להתגדר בו עכ"ל:

ויש לעמוד על דבריו במ"ש דחצר מדין שליחות, דאי משום יד בעינן עומד בצדו, דנראה דאי עומד בצדו יכול להיות מדין יד, והא ליתא דהא הרי"ף והרא"ש ורוב הפוסקים ס"ל דלכו"ע חצר דגברא מדין שליחות איתרבאי, ומשו"ה קטן אין לו חצר אפילו עומד בצדו, וא"כ ה"ה גוי דדין חצר דגברא יש לו דמדין שליחות הוא ואין שליחות לגוי. גם מה שלמד מדברי רי"ו ז"ל דלאו מדין חצר הוא אלא מדין אגב, מלבד דהדבר קשה דאי מדין אגב הוא למה נקטו הרא"ש ורי"ו והטור שיקנה לו מקום שהבהמה בו, קשה הא קי"ל [קדושין כז, א] דצבורין לא בעינן, והיה אפשר אפילו מקנה לו איזה מקום אחר ואגבו יקנה הבהמה דלענין אגב לא בעינן צבורים בתוכו. יתר ע"כ דהא קי"ל דקנין אגב אינו אלא מדרבנן, וכמ"ש התוס' בפרק קמא דב"ק (דף י"ב ע"א) [ד"ה אנא] וכן כתב הרא"ש שם יעו"ש, וא"כ איך בקנין אגב דמדרבנן מפקעינן קדושת בכור, התינח למ"ד דקנין

דרבנן מהני לאיסור דאורייתא מטעם הפקר ב"ד הפקר, אלא למ"ד דקנין דרבנן לא מהני לאיסור דאורייתא מאי איכא למימר. ורבינו ירוחם הוא מכת הסוברים דלא מהני, דהא כתב דהמקדש בחוב של אחרים במעמד שלשתן דאינה מקודשת כי אם מדרבנן כמ"ש לעיל [אות ט"ז או"ק ב'], וא"כ איך בקנין אגב דרבנן יועיל להפקיע איסור קדושת בכור דמן התורה. ועל כרחך צריך לומר דמדין חצר קאמר. ומ"ש רי"ו ויקנה לו אגביו, לאו דוקא האי לישנא דאגב, דמצינו לשון אגב שאינו קנין אגב, כדאמרינן בפרק הזהב (דף מ"ו ע"א) וליקני אגב סודר יעו"ש, הרי דנקט אגב סודר אף דמן הראוי היה לומר וליקני ליה בקנין סודר ונקט אגב סודר, ופי' הוא דאגב דקונה הסודר המוכר מקנה ליה ללוקח הפירות, וכ"כ הכא נקט לשון אגב והכוונה דאגב דקונה הגוי המקום קונה הבהמה מדין חצר, ולשון אגב לשון מושאל הוא:

לכן נלע"ד דהעיקר דהרא"ש ורי"ו והטור ס"ל דיש קנין חצר לגוי, והיינו טעמא משום דס"ל כספר המשאת בנימין, דגוי בגוי יש שליחות, וכיון דעושה שליח לגוי שכמותו גם קנין חצר יש לו מדין שליחות, כמו שצידד הרב בתשובה הנזכר. ואע"ג דבירושלמי פ"ק דתרומות [ה"א] נראה דאפילו גוי בגוי אין שליחות כמ"ש הרב משנה למלך בפרק ב' מהל' שלוחין הלכה א' יע"ש, מ"מ נראה דבש"ס דילן לא ס"ל הכי, דהא בפרק השוכר את הפועל (ע"ז דף ע"א ע"ב) מתבאר דכליו של גוי קונה לו יעו"ש, ובפ"ק דב"מ [ט, ב] מתבאר מתוך דברי הראשונים דכליו של אדם קונים לו הוא מדין חצר, ואם איתא דאין שליחות לגוי כלל אפילו בגוי חבריה, א"כ אף קנין חצר וכליו אין לו, וכבר עמדתי ע"ז בספר תוספת דרבנן באות מ' משיכה [סי' ק"ע] יעו"ש. והן עתה חשבתי דרכי דנוכל לומר דאדרבה מתוך סוגיא זאת יש ללמוד דעל כל פנים גוי בגוי יש לו שליחות דלא כהירושלמי, ומשום הכי יש לו קנין חצר וקנין כליו. באופן דנראה לע"ד מה שכתב הרא"ש דמקנה לו מקום שהבהמה שם הוא מדין חצר, וכן נראה מתשובת התה"ד סי' ע"ר, שלא מצא תיקון בפרה שהיא ברשות הגוי במקום רחוק ואי אפשר להקנות מקום הבהמה כי אם ע"י קנין חליפין, ואם איתא יקח פרוטה מן הגוי ויקנה לו איזה מקום משלו ואגב יקנה לו הפרה בכל מקום שהיא מדין אגב:

אות יז ס"ק ד

והן עתה אבא נבא לענין הלכה בענין קנין מטלטלין ישראל מגוי וגוי מישראל, וכבר נודע דאיכא שלשה סברות בדבר, דרש"י ז"ל [בכורות ג, ב קדושין יד, ב] ודעמיה ס"ל דהלכה כר"ל, דישראל מישראל במשיכה ודרשינן עמיתך במשיכה וגוי בכסף ולא במשיכה. ולדעת ר"ת [בסוגיין יג, ב] ודעמיה ס"ל דהלכה כר"י דדבר תורה מעות קונות בישראל,

וגוי דוקא במשיכה ולא בכסף. ומבואר בדברי רבינו הרמב"ן דס"ל כסברת ר"ת, ובין ישראל מגוי ובין גוי מישראל אינו קונה במעות כי אם במשיכה. וכתב רבינו דבעל הלכות גדולות ס"ל הכי כמו שמפורש בבעל הלכות הלכות בכורות דף קל"ט ע"ד. אלא שיש לדקדק קצת דראיתי לבעל הלכות עצמו בהלכות הלואה דף ק"ט ע"ד שכתב וז"ל, דתנן שאין להם אחריות אין נקנין אלא במשיכה דכתיב או קנה מיד עמיתך דבר הנקנה מיד ליד עכ"ל, דמדהביא קרא דאו קנה מיד עמיתך שמע מינה דסבירא ליה לענין הלכה כריש לקיש דמשיכה בישראל מן התורה, דהא בפרק קמא דקדושין [כו, א] גבי מתניתין ושאין להם אחריות אין נקנין אלא במשיכה, אמרינן מנא הני מילי דכתיב או קנה מיד עמיתך וכו', ואמרינן התם ולר"י דאמר דבר תורה מעות קונות תני תקנתא דרבנן יעו"ש, וא"כ אי ס"ל לבעל הלכות דהלכה כר"י איך מביא מקרא, אלא עכצ"ל דס"ל דהלכה כר"ל וא"כ איך כתב דמשיכה בגוי קונה ולא מעות, כיון דלר"ל נהפוך הוא דלעמיתך במשיכה ולגוי בכסף. והסברא הג' הוא סברת הרמב"ם בפ"א מהל' זכיה [הי"ד] דס"ל דגוי קונה ומקנה מישראל בין בכסף לחוד ובין במשיכה לחוד, וכתב ה"ה שם דהר"ם עשה עיקר מסוגיא דפרק השוכר (ע"ז דף ע"א ע"ב), דמוכח מינה דאמימר דאמר משיכה קונה אף משיכה קאמר דה"ה דמים, דהכי דרשינן לעמיתך בכסף בלבד הא לגוי בין במשיכה ובין בכסף, דהכי מוכח התם מדדחי הש"ס הא דמייתי ר"א מהא דאמר להו רב וכו' אקדימו ושקולי זוזי מנייהו, דהכא במאי עסקי' דכייל ורמי במנא דגוי, דקשה דכיון דהאי מקשה סבר דמשיכה בגוי קונה א"כ מעות אינם קונות ומה מועיל הקדמת המעות דקאמר להו רב, ועכצ"ל דסוגיא דהתם סבר כאמימר, אף דס"ל כר"י מ"מ הגוי קונה ומקנה בין בכסף ובין במשיכה, דלעמיתך בחדא ולגוי בתרתי בכסף או במשיכה דלא כשמעתין דבכורות:

והריטב"א בחי' לע"ז [שם] כתב משם רבינו הרמב"ן, דהכי ס"ל בפי' הסוגיא דהתם דלפום סוגיא אמימר אף משיכה קונה קאמר וה"ה כסף, ע"ש בדברי הריטב"א שכתב כן משם רבינו גבי הא דתני פרסאי משדרי פרדשני וכו', וגבי הא דדחי הש"ס דהב"ע דכייל ורמי במנא דגוי יעו"ש, וכן כתב הרשב"א בתורת הבית הארוך הביא דבריו מרן הב"י בי"ד סי' קל"ב וז"ל, אבל הרמב"ן פי' דאמימר לאו משיכה דוקא קאמר אלא אף משיכה וה"ה למעות, והלכך כל שהקדים לו מעות ופסק סמכא דעתיה ולפיכך מותר וזה יותר נכון עכ"ל, הרי מבואר ג"כ בדברי הרשב"א דדעת רבינו הרמב"ן הוא כמ"ש הריטב"א דס"ל דפי' הסוגיא דע"ז הוא על פי סברא זו, דלאמימר אף משיכה קונה קאמר וה"ה דמים. ומאחר שעינינו רואות דרבינו בהלכות בכורות נראה בבירור דדעתו

כדעת ר"ת ודעמיה דדוקא משיכה קונה ולא מעות, ע"כ צריך לומר דמ"ש משם רבינו הרמב"ן הוא דס"ל דפירוש הסוגיא דע"ז מתפרש הכי, דבסוגיא דהתם ס"ל דאפילו לר"י דרשינן הכי לעמיתך בכסף לחוד ולגוי בין בכסף ובין במשיכה, אבל כיון דסוגיין דבכורות לא ס"ל הכי דאדרבה אמרינן מה עמיתך באחת אף גוי באחת, וא"כ ע"כ לר"י דקי"ל כוותיה אין קנין הגוי אלא במשיכה כסוגיא דבכורות קי"ל לענין הלכה, וגוי לא קני אלא במשיכה, דרבינו לא ס"ל כדעת הר"ם דפסק כאותה סוגיא דע"ז דאיהו ס"ל דהעיקר כסוגיא דבכורות. ולפי האמור בחנם הגיה בדברי הרשב"א דתורת הבית הנזכר לעיל הריב"ע [הר"י בן עזרא] בתשובה הובא במהרש"ך ח"ב סי' קט"ז דגרסינן בדבריו הרמב"ם, דאי גרסינן הרמב"ן דבריו סותרות זו את זו, דלפי מה שאמר ה"ה משמו נראה דחולק אהרמב"ם יעו"ש. ולפי האמור אין צריך להגיה, דהאמת הוא דהרמב"ן הכי ס"ל בפי' הסוגיא דפ' השוכר כמ"ש הריטב"א בחי', והרשב"א ג"כ לא לענין הלכה הביא דברי הרמב"ן, כי אם ליישב הסוגיא דהתם דאי סבר רב דמשיכה קונה ומעות אינם קונות מאי אהני הקדמת המעות דאמר להו רב, דליישב זה הוכרח רבינו הרמב"ן לפרש דסוגיא דהתם ס"ל דאמימר אף משיכה קונה קאמר היפך ממה שמבואר בסוגיין דבכורות, אבל לענין הלכה העיקר כמ"ש בהלכות בכורות דקי"ל כסוגיא דהכא דלר"י אי אפשר בגוי אלא במשיכה בלבד:

והנה מפני המחלוקת זה דרש"י ודעמיה ור"ת ודעמיה, כתבו הראשונים דישראל הבא להקנות בהמה לגוי לפוטרה מן הבכורה טוב להחמיר לעשות הקנין לכולי עלמא שימשוך הגוי הבהמה וגם שיתן דמים, וכמ"ש הרא"ש בפ"ק דמכילתין [סי' ב'] גבי הא דרב מרי ידע לאקנויי קנין גמור וכו' יע"ש. וכן כתב הטור אחריו בי"ד סי' ש"ך וכן כתבו התוספות בע"ז (דף ע"א ע"א) ד"ה רב אשי וכו' יעו"ש, וכן כתב המרדכי בר"פ השוכר משם ר"י יעו"ש:

וצריך טעם דלמה הוצרכו להחמיר להצריך משיכה ודמים, בהיות דאפשר במשיכה לבד לכו"ע, דפלוגתייהו דהני רבוותא אינו אלא במכר, אבל במתנה לכו"ע קונה במשיכה, דאם לא במה יקנה, וכמ"ש התוס' שם בפרק השוכר בד"ה פרדשני וכו' וז"ל, ואומר ר"י דאפילו למ"ד משיכה אינה קונה ה"מ כגון דאיכא כספא אבל במציאה ומתנה דליכא כספא כו"ע מודו דקנו במשיכה או בהגבהה עכ"ל, וכן כתבו עוד שם (דף ע"ב ע"א) ד"ה ומאי לא ניתן להישבון וכו' יעו"ש, וכן כתב רבינו הרמב"ן בפ' הזהב הביא דבריו הרב בצלאל בספר אסיפת זקנים דלר"י דדבר תורה מעות [קונות] במתנה דליכא מעות קונה במשיכה, וא"כ ה"ה לר"ל לענין גוי, דאף דלדעת רש"י קי"ל כוותיה ודוקא בכסף,

היינו במכר אבל במתנה קונה במשיכה, וא"כ הא איכא תקנה לפטור מן הבכורה כשיתן הישראל הבהמה לגוי במתנה וזוכה בה במשיכה לבד, ולמה צריך בדרך מכר כדי להצריך תרתי בהיות דאפשר במשיכה בלבד. ובשלמא להרא"ש והטור י"ל דלא ס"ל הכי, אלא כמ"ש הריטב"א בחי' לע"ז דס"ל דכמחלוקת לענין מכר כן מחלוקת לענין מתנה, ומייתי ראיה מהא דפשיט הש"ס שם דמשיכה קונה מהא דר"י דבן נח נהרג על פחות משוה פרוטה יעו"ש, אבל להתוספות והמרדכי שכתב משם ר"י דצריך משיכה ומעות ק"ק, דהא ר"י עצמו הוא דאמר דבמתנה דליכא כספא לכו"ע קונה במשיכה וא"כ יתננו לו במתנה וסגי במשיכה:

אות יז ס"ק ה

וראיתי בס' בני יעקב בתשובה [סי' ב'] שהביא בשם מהר"ר יעקב ן' פורנה וז"ל שכתב שם, אך את זה ראיתי קשה ולכאורה לא מצאתי תשובה נצחת והיא, דהנה ידוע דספק ספיקא בפלוגתא דרבוותא שפיר מקרי ס"ס, וא"כ בהך דינא דבכור למה החמירו להצריך משיכה וכסף ולא התירו בנתינת המעות לבד מטעם ס"ס, ספק שמא הלכתא כר"ל דהכי פסק רש"י וא"כ הגוי קונה בכסף, ואם תמצא לומר הלכה כר"י כדעת ר"ת ובכן הגוי קונה במשיכה לבד, שמא הלכתא כהרמב"ם ודעמיה דס"ל דאפילו לר"י גוי קונה בכסף או במשיכה יעו"ש באורך:

וראיתי להרב בני יעקב שם בתשובה על דברי הרב הנזכר בסוף תשובתו השיב ע"ז וז"ל, ולדידי ב' תשובות בדבר חדא מ"ש התוספות בסוגיית פתח פתוח [כתובות ט, א] דכולה חד ספיקא דשם אונס חד הוא, והכי נמי הכא לא נפקא לן מינה אלא דמעות בגוי קונות, וכן אם נאמר דטעמא משום דקי"ל כר"ל וכן אם נאמר דטעמא משום דר"י מודה בגוי, סוף סוף מה שאנו לומדים אינו אלא דמעות קונות מה לי הכא ומה לי הכא, וכה"ג לא מקרי ספק ספיקא עכ"ל. ולע"ד אין ישוב זה נכון דהרי כתב הפרי חדש בכללי הספק ספיקא סי' י"ב, דמתבאר מדברי פסקי מהרא"י בסי' ק"ל דלא מבעיא כשהספק האחד מוסיף על חבירו בהיתר דמתקרי ס"ס ולא הוי שם אחד, אלא אפילו שלא יש שינוי בין ב' הספיקות אלא תוספת דמציאות, כגון ההיא שילדה זכר ונקבה דלספיקא קמא דשמא ילדה כבר אלו הגדיים שניהם פשוטים, ואידך ספיקא דשמא הנקבה ילדה תחלה הרי הוסיף שלא קדם שום ולד לנקבה זאת, ומקרי ספק ספיקא אפילו בכה"ג יעו"ש, ואם כן הכא נמי אף דלא נפקא מינה בב' הספיקות אלא דמעות קונות וליכא שום תוספת חידוש בדין קנין המעות בין ב' הספיקות, מכל מקום הא איכא תוספת בספק הב' לענין אחר, דלספק הא' שמא הלכה כר"ל אין מציאות קנין לגוי אלא בכסף, אבל לפי ספק

הב' דשמא הלכה כהרמב"ם מוסיף עוד דהגוי יש לו קנין בכסף ובמשיכה מה שאין כן בספק הא', ובכה"ג אף דלענין קנין מעות לא נפקא מינה כלל חשיב ספק ספיקא לדעת מהרא"י:

וגדולה מזאת דסברת מהרא"י יש ללמוד מדברי הרא"ש בפרק קמא דמכילתין [סי' י'] גבי מתניתין דב' חמורות שלא בכרו וילדו ב' זכרים ונקבה, דאמרינן במתניתין דנותן טלה א' לכהן, וכתב הרא"ש דעל הזכר הב' מפריש והוא לעצמו, דאף על גב דאיכא ספק ספיקא דשמא ב' הזכרים נולדו מחמורה אחת, דבהכי האחד ודאי פשוט, ואם תמצא לומר דהאחת ילדה זכר ונקבה שמא הנקבה ילדה תחלה, מכל מקום כיון דאפשר בתקנתא דהפרשת טלה לא מקילינן בספק ספיקא יעו"ש, ובספק ספיקא זה לא נפקא מיניה אלא דהא' אינו בכור, דבין אם נאמר שהב' זכרים נולדו תאומים ובין אם נאמר שהאחד נולד עם הנקבה, סוף סוף מה שאנו לומדים הוא שהאחד מהם הוא פשוט ולא פטר את הרחם, ואם כן כס"ס דשם אחד הוא, ועל כרחך צריך לומר דכיון דאיכא קצת שינוי במציאות בין ב' הספיקות חשיב ס"ס, והכא איכא קצת שינוי דלספק הא' דנולדו תאומים הרי הזכר הב' אינו אפילו ראשון לזכרים, אבל בספק הב' שנולד עם הנקבה הרי הזכר אף דלא הוי בכור דפטר רחם דהנקבה ילדה תחלה מ"מ הוא בכור וראשון לזכרים שקודם ממנו לא נולד זכר, ואף דלא נ"מ כלל מ"מ כיון דאיכא קצת שינוי דמציאות הוי ס"ס, כ"ש בנדון דידן דאיכא נפקותא לענין דינא בענין קנין הגוי עצמו, דהספק הא' מוסיף לו קנין אחר דאפי' במשיכה קונה, דפשיטא דאף דבגוף קנין מעות אינו מוסיף כלום הוי ס"ס.:

גם מ"ש הרב בני יעקב לסתור ס"ס זה מטעם דהמתבונן היטב יראה בעיניו דהספק האחרון סותר לראשון וכו' יעו"ש, לע"ד אינו סתירה דלמאי דקי"ל דלא בעינן ס"ס מתהפך כמו שהעלה הפר"ח [בכללי ס"ס כלל י"ג ובקיצור אות ל"ח] וכמו שהביא דבריו מהר"י ן' פורנה ע"ז, א"כ י"ל דאף דבצד א' נראה כסותר, מ"מ י"ל הס"ס לצד האחר שאינו סותר הראשון, דהיינו ספק אם הלכה כהרמב"ם דאפי' לר"י בין משיכה ובין מעות קונות, ואת"ל דאין הלכה כרמב"ם אלא כמ"ד דלר"י אינו קונה אלא במשיכה, שמא אין הלכה כר"י אלא כר"ל, ולר"ל גוי קונה בכסף ובכה"ג אינו סותר כלל: ואולם לעד"נ דה"ט דלא התירו הראשונים במעות בלבד מטעם ספק ספיקא, דהא כבר נודע דרוב הפוסקים עלו בהסכמה דאין מוציאין ממון מיד המוחזק מס"ס, דאפילו מהריב"ל שכתבנו לעיל [אות ט"ז או"ק ג'] שכתב דבס"ס מוציאין מיד המוחזק, איהו גופיה כתב להיפך בכמה מקומות, מטעם דס"ס הוא מטעם רוב וכיון דלא אזלינן בממון בתר רובא להוציא מיד

המוחזק ה"ה בס"ס, כמו שהביא כל הדעות הרב כנה"ג בכללי הקי"ל אות י' יע"ש, וא"כ אם נתן הגוי מעות בעד בהמת ישראל ואנו באים לדון לענין דררא דממונא דהישראל רוצה לחזור בו והגוי רוצה לזכות בקניינו מכח קנין מעות, שורת הדין נותן דאינו יכול להוציא מיד המוחזק, דאע"ג דאיכא ס"ס דפלוגתא דרבוותא ע"ד האמור אין מוציאין מיד המוחזק בס"ס וכיון דלענין דררא דממונא אזלינן בתר חזקת ממון, הרי מן הדין בהמה זאת שאנו דנין עליה לענין בכור של ישראל היא ופטר רחם בישראל קרינן בה כיון דאין הגוי יכול להוציא מיד ישראל מן הדין, ואיך אפשר שנאמר דפטורה מן הבכורה מטעם דלענין איסור מקילינן בס"ס, מאחר דאיסור זה תלוי בעיקר הממון ואיסור בתר ממונא גריר, וכיון דלענין ממונא חשבינן ליה כבהמת ישראל איך לענין איסורא נחשב אותה כבהמת גוי כיון דהוי תרתי דסתרן, דלענין דררא דממונא אין מוציאין מידו ולענין איסורא אמרינן דשל גוי היא, וכבר כתבתי בספר תוספת דרבנן באות חי"ת חמץ [סי' קל"ח] דאפי' להקל אמרינן איסורא בתר ממונא גריר, דכיון דלענין ממון אמרינן העמד ממון על חזקתו גם לענין איסורא בתר ממונא גריר, ולא אמרינן ספק איסורא לחומרא כיון דהוי תרתי דסתרן, דמהאי טעמא בספק שחרור עבד כיון דלענין ממונא עדיין משועבד לרבו, גם לענין איסורא אכתי עבד גמור הוא ומותר בשפחה כדין עבד, אלא שכתבתי שם דהיינו דוקא למ"ד דתקפו כהן מוציאין מידו, אבל למ"ד דאם תפס אין מוציאין מידו לא אמרי' הכי יעו"ש, וא"כ כ"ש הכא דאמרי' איסורא בתר ממונא גריר להחמיר, דכיון דלענין ממון ממון ישראל הוא אין כאן צד לפטור אותה מן הבכורה מטעם ס"ס, ואפשר דלהחמיר בנדון דידן אפי' למ"ד דאם תפס אין מוציאין מידו דיש לגוי דררא דממונא, אין טעם זה מספיק לפוטרה מן הבכורה. ועוד דהראשונים אשר כתבו להחמיר בענין בכור ס"ל דבספק אם תפס מוציאין מידו, דהתוס' הכי ס"ל כמו שנראה מדברי התוס' בפרק יש בכור (דף מ"ח ע"ב) ד"ה ואם וכו' יעו"ש, והרא"ש נמי הכי סבירא ליה כמו שמפורש בפ"ק דבכורות [סי' ט"ו] ובכמה דוכתי, והטור ג"כ נמשך אחריו וכמ"ש הרב תקפו כהן יעו"ש:

והנה לפי האמור לכאורה היה נראה, דאם ישראל נתן מעות לגוי בבהמתו ונולד בכור קודם משיכה דפטור מן הבכורה, דאף דספיקא הוא אם קנה במעות לבד, ובפרט דאיכא ס"ס להחמיר דחשיב כודאי בכור, דהא איכא ספק שמא הלכה כהרמב"ם דאפי' לר"י ישראל מגוי קונה נמי במעות, ואת"ל דאין הלכה כוותיה דהר"ם אפשר דהלכה כר"ל ע"ד האמור דהכא הוא להחמיר, מ"מ כיון דאיסורא בתר ממונא גריר ושורת הדין לענין דררא דממונא דאם רוצה לחזור הגוי יכול לחזור ואין מוציאין מידו, דאין מוציאין מיד

המוחזק אפי' בס"ס, א"כ ה"ה לענין איסורא דחשבינן לה כבהמת גוי ממש לפטור מן הבכורה. אמנם לפי האמור לעיל [אות ט"ז או"ק א'] בשם הראשונים שכתבו בספ"ק דכתובות [טו, ב], דגבי כנעני לא אמרינן אוקי ממונא בחזקת מאריה > דגוי לית ליה חזקה דממונא <, אין הדין כן, דכיון דאיכא ס"ס להחמיר יש לו דין בכור לענין איסור גיזה ועבודה ואיסור שחיטה קודם שיפול בו מום, דאע"ג דבספק שקול כתבנו לעיל דאף לסברת הראשונים דאין לו חזקת ממון מ"מ כיון דהישראל נמי אינו מוחזק חשיב כממון המוטל בספק דיחלוקו, מ"מ הכא דאיכא ס"ס המסייע לישראל הקונה, כיון דלענין איסור אמרינן בעלמא דס"ס להחמיר חשיב כודאי איסור, וכן משמע מדברי הרב משנה למלך בתשובה לענין בכור בהל' בכורות [פ"ד ה"א] בסוף התשובה דף ק"ג ע"א, וכן מתבאר מדברי הרב ל"מ בפ"ב מהל' גרושין [ה"ה] גבי דין מילי לא ממסרן לשליח יעו"ש, דכל דאיכא ס"ס חשיב כודאי איסור, א"כ הכא דאיכא ס"ס המסייע לישראל הקונה חשיב כודאי קנה הישראל ובהמת ישראל מיקרי וחייבת בבכורה לענין איסור קדושת בכור:

אות יז ס"ק ו

אלא דאעיקרא דמלתא צריך לדעת מאיזה טעם כתבו הראשונים הנז"ל דגוי לית ליה חזקת ממון, דמאחר דקי"ל דגזל גוי אסור, ומתבאר מדברי הר"ם בפ"א מהל' גניבה דין א' ובפרט בפ"ז מהלכות גניבה דין ח' דגזל גוי איסורו מן התורה יעו"ש בדברי ה"ה, וכ"כ הטור בח"מ סי' שמ"ח יעו"ש, וכיון דמן התורה ממונו של גוי אסור לגוזלו א"כ אמאי לא יהיה לו חזקת ממון כישראל. וע"כ צ"ל דכל הראשונים הנז"ל שכתבו כן ס"ל כסברת רש"י בפרק ד' מיתות [סנהדרין נז, א] הביא דבריו רש"ל בפ"ק דב"ק סי' מ"א ובפ' בתרא סי' כ' דס"ל > דגזל וגניבת הגוי אינו אסור אלא מדרבנן וקראי < אסמכתא בעלמא, ורש"ל תמה על סברת הרמב"ם והסמ"ג דס"ל דהוי מן התורה, דלא תגנוב ולא תגזול לישראל נאמר כי כל התורה כולה ובפרטה לישראל ניתנה > ולא לגוי < יעו"ש, וגם מרן הכ"מ בפ"א מהל' גזילה [ה"ב] כתב בעד הר"ם כן יעו"ש, > וכיון דמן התורה התיר ממונו של גוי לישראל ומותר לגוזלו, < א"כ פשיטא דלית ליה חזקת ממון, > דכממון הפקר דמי דכל הרוצה ליטול נוטל, < וא"כ הוא יוצא לנו דלדעת הר"ם והסמ"ג והטור ודעמיה דס"ל דגזל גוי אסור מן התורה יש לגוי חזקת ממון, ואמרינן לגבי גוי אוקי ממונא בחזקת מאריה כדין ישראל כיון דיש לו זכות בממונו ולא הוי הפקר, ולעד"נ דדבר זה במחלוקת שנוי ותלוי בזה אי גזל הגוי איסורו מן התורה או לא:

הן אמת דאגב אורחין הוקשה לי דאיך אפשר דגזל הגוי אינו אלא מדרבנן, הא בשמעתין מפורש להדיא דלמ"ד דגזל הגוי אסור מן התורה הוא, דאמרינן [יג, ב] דלאמימר דאמר משיכה בגוי קונה אי סבר כר"ל הניחא למ"ד גזילו אסור היינו דאיצטריך קרא > למשרי < אונאה וכו', ואם איתא דאינו אלא מדרבנן אפי' למ"ד דגזילו אסור לא מצי אתי אמימר כר"ל, > דכיון דמן התורה לכו"ע גזילו מותר תו לא איצטריך קרא למשרי אונאה. < שוב ראיתי להרב מחנ"א בהל' גזילה סימן ג' שעמד בזה על דברי רש"ל הנז"ל יעו"ש. ובאמת שתמיהת הרב מחנ"א בשמעתין על דברי רש"ל היא תמיה גדולה, שנראה מדברי רש"ל דס"ל בעד רש"י במ"ש בפ"ד מיתות דרש"י ס"ל דהני קראי דמייתי הש"ס בפ' הגוזל ומאכיל [ב"ק קיג, ב], לומר דגזל הגוי אסור הוא בדרך אסמכתא, > וליכא מ"ד דגזילו אסור מן התורה, < וזה דבר תימה משמעתין כאמור:

אבל לע"ד יש לפרש דברי רש"י עפ"י מ"ש הר"ן בחי' שם בפ' ד' מיתות וז"ל, וישראל בכותי מותר הא אתיא למ"ד דגזל גוי מותר מן התורה, ופלוגתא היא בפ' הגוזל בתרא, ומיהו מדרבנן אסור מפני חילול ה' וכדאי' התם, ומשמע לי מסתמא דהכי הלכה > דגזל גוי < מותר מן התורה וכדאמרינן בעלמא, > ובפרק שור שנגח דו"ה [ב"ק לח, א] עמד וימודד ארץ ראה ויתר גויים, ראה ז' מצוות שנצטוו ב"נ ולא קיימום עמד והתיר ממונם, < וכן משמע לי שכן דעת הר"ם בפ"א מהל' גזילה וכו' עכ"ל, מפורש יוצא מדברי הר"ן > דאפילו למ"ד דגזל הגוי מותר מה"ת מ"מ < אסור מדרבנן מפני חילול ה', ומ"ש הר"ן וכדאיתא התם היינו דאמרינן התם דלר"ע בגוי שבא לדין לפנינו אסור לבא עליו בעקיפין מפני קידוש ה', דאע"ג דמוקי לה התם בהפקעת הלואתו דלכו"ע > מותר מן התורה מ"מ מדרבנן < אסור מפני חילול ה', וכן אמרינן התם באבידת גוי > דמפני חילול ה' אסור אף דמן התורה מותר, וה"ה בגזל הגוי דלמ"ד מותר מן התורה < אסור מדרבנן מפני חילול השם, וזהו מ"ש רש"י שם ישראל בכותי מותר, > דלא תעשוק את רעך כתיב ולא גוי כלומר דהאי תנא דהכא אתי כתנא דאמרינן בפרק המקבל [ב"מ קיא, ב] דגזל הגוי מותר מה"ת מהאי קרא דל"ת את רעך יעו"ש, ומדרבנן < איכא למאן דאסר משום חילול ה' בהגוזל בתרא כמ"ש הר"ן, אבל לעולם דאין כוונת רש"י לומר דליכא מ"ד דאסור מן התורה כמו שהבין רש"ל, אשר מפני זה חלק עליו דאינו מטעם חילול ה', דלפי האמור דדברי רש"י אינו אלא למ"ד > >גזל גוי מותר מן התורה לא אסור מדרבנן אלא מפני חילול ה'.<: ובדברי הר"ן הנז"ל יל"ע במ"ש הא אתיא > אליבא דמ"ד גזל גוי מותר < מן התורה, ופלוגתא היא בפ' הגוזל בתרא, דלכאורה נראה דהתם ליכא פלוגתא דכו"ע מודו דגזל הגוי אסור מן התורה, אלא דלר"ע נפקא ליה מקרא דאחרי נמכר גאולה

תהיה לו, ורבי שמעון חסידא נפקא ליה מקרא דואכלת את כל העמים אשר ה' אלהיך נותן לך. ונראה פשוט דעיקר כוונת הר"ן הוא דעכ"פ פלוגתא הוי, דהא בפרק המקבל מפורש דדרשינן מקרא דרעך > דגזל הגוי < מותר, אלא דלא חש לומר דפלוגתא היא בפרק הגוזל בתרא, דהתם נמי איכא פלוגתא דלר"ע דדריש ליה מקרא דאחרי נמכר וכו' גזל הגוי אסור אפילו בזמן שהם מסורים בידך, אבל לר"ש חסידא בזמן שאינם מסורים בידך אסור, דבזמן שמסורים בידך הא כתיב ואכלת > את העמים ומותר, < דאין לומר דלא קאי הר"ן אלא דוקא להאי פלוגתא דבזמן שהם מסורים בידך, ואם כן צ"ל דמאי דפסק > כמ"ד דמותר מן התורה < הוא דוקא כר"ש חסידא, דבזמן שמסורים בידך מותר, דהכי כתב הרמ"ה בפרטיו שם הביא דבריו הרב בצלאל בס' אסיפת זקנים > וז"ל, הא דתניא את זו דרש ר"ע מנין לגזל הגוי שהוא אסור, שנאמר אחרי נמכר גאולה וכו', ליתא, דקיי"ל כרב אשי דשרי בהפקעת הלואתו, דומיא דמוכס, ורבא דאמר גופו קנוי הא איתותב בפ"ק דקדושין, ועוד דהא רב ביבי בר גוזלא ורב הונא א"ר לית להו הא דר"א, דהא אינהו לא אסרי אלא בזמן שאין מסורין בידך עכ"ל. < דאם סברת הר"ן נמי הכי איך פסק הלכה כמ"ד מותר מן התורה, ולא באר לומר דדוקא בזמן שמסורים בידך. אלא עכצ"ל דסמך הר"ן נמי ההיא דהמקבל [קיא, ב] דאיכא תנא דדריש מלא תעשק את רעך למעוטי גוי דהתם סתמא קא ממעט, דמשמע > אפילו בזמן שאינם מסורים בידך. < באופן דנמצינו למדין מדברי הר"ן דס"ל דהלכה כמ"ד דמותר מן התורה: אלא דמ"ש דכן משמע לו שכן דעת הר"ם, הדבר קשה דמדברי הר"ם נראה דפסק כמ"ד אסור מן התורה כאמור, ואדרבה מדברי הר"ם מתבאר דבגזל הגוי עובר על לאו כדין ישראל, ואולי דט"ס הוא בדברי הר"ן. ולסברת הר"ם והסמ"ג והטור דס"ל דגזל הגוי עובר על לאו, יל"ע מההיא דאמרי' בפרק איזהו נשך (דף ס"א ע"א), דפריך הש"ס ל"ל דכתב רחמנא לאו בגזל תיתי מבינייא דרבית ואונאה, ומשני דלאו דגזל לכובש שכר שכיר לעבור עליו בשני לאוין, וכיוצא פריך התם [ע"ב] לא תגנבו דכתב רחמנא, וכן לאו דכתב רחמנא במשקלות למה לי, ומשני התם, ואם איתא לוקמה בגזל גופיה ונ"מ לגזל הגוי, דמרבית ואונאה לא ידענא גזל הגוי דהא רבית שרי בגוי דכתיב לנכרי תשיך, ואונאה נמי > אין לגוי דלעמיתך כתיב לאפוקי גוי < כדאמרינן בשמעתין ופסקו הר"ם בפי"ג מהל' מכירה דין ז' יעו"ש. וי"ל דעכצ"ל דלאו דלא תגזול לא איצטריך לגזל הגוי, דאי איצטריך להכי ל"ל קרא דאחרי נמכר גאולה תהיה לו לגזל הגוי לר"ע, וקרא דואכלת את כל העמים לר"ש חסידא, הא נפקא לן מעיקר לאו דלא תגזול, ובשלמא בקרא > דואכלת את כל העמים < אדרבה י"ל דאיצטריך להתיר בזמן שהם מסורים בידך, דאי מקרא דלא תגזול

ולא תגנבו הו"א דאפילו בזמן שמסורים בידך אסור, אבל קרא דאחרי נמכר לר"ע למה לי, דהא לר"ע דדריש מהאי קרא, אסור אפי' בזמן שמסורים בידך, דהא קרא דאחרי נמכר בזמן דמסורים בידך מיירי, ואע"ג דכתב הרמ"ה דלא קי"ל כר"ע, מ"מ י"ל דלדעת הר"ם ודעמיה לא ס"ל הכי אלא דקי"ל כר"ע, וכמו שנראה מדברי הר"ם בפ"ז מהל' גניבה דין ח' יעו"ש: והנה התוס' בשמעתין דבכורות בד"ה כמ"ד גזל וכו' כתבו וז"ל, פ"ה פלוגתא בהגוזל בתרא, וכולה שמעתא דהתם מוכח דאסור, ובהפקעת הלואתו פליגי עכ"ל, ולפי האמור אין כאן השגה על רש"י, דהא עכ"פ איכא פלוגתא בזמן שמסורים בידך דלרבי עקיבא אסור ולרבי שמעון חסידא דמייתי לה מקרא דואכלת בזמן שמסורים בידך מותר, וא"כ אפי' לא היה לנו מקומות אחרים אשר כתבו התוספות דמוכח מהם דס"ל דגזל הגוי מותר, שפיר אפשר לפרש שמעתין דאהך פלוגתא קאי הש"ס. עוד כתבו התוס' שם ואם תאמר גזל הגוי היכי שרי הכתיב וחשב עם קונהו וכו', י"ל היכא דאיכא חילול ה' ודאי אסור וכו' ע"כ. ויל"ע דא"כ דאפשר לומר דקרא דוחשב וכו' הוא במקום דאיכא חילול ה', א"כ מאי פריך התם בפ' הגוזל לר"ע דאמר דאסור לבא עליו בעקיפין משום חילול ה', מהא דדריש ר"ע מקרא דאחרי נמכר, הא י"ל דהתם נמי מפני חילול ה' הוא, ומדלא משני הכי ש"מ דלא מצינן למימר הכי ודו"ק:

איך שיהיה נמצינו למדין דאף דדעת הר"ם ודעמיה ורוב הפוסקים ס"ל דגזל הגוי אסור מן התורה והכי קי"ל, מ"מ הר"ן ס"ל > דקיי"ל כמ"ד דגזל הגוי מותר מן התורה, וא"כ י"ל דכל הראשונים שכתבו דאין לגוי חזקת ממון הוא דכיון דאמרינן דראה ויתר גוים דהתיר להם את ממונם, הרי ממון הגוי כהפקר לישראל הוא, ולא שייך לומר לגבי גוי אוקי ממונא בחזקת מ"ק, כיון דממון הפקר הוא, ואפשר דלענין < הלכה לדעת הר"ם ודעמיה דגזל הגוי אסור מן התורה יש לגוי חזקת ממון, וא"כ דבר זה במחלוקת שנוי אי יש חזקה לגוי או לא:

אות יז ס"ק ז

עוד יש לעמוד בהא דההחמירו הראשונים בבא להקנות לגוי לפוטרה מן הבכורה דבעינן מעות ומשיכה לצאת י"ח כל הדעות, דאמאי הוצרכו לכך, הא אמרינן בשמעתין [יג, ב] דפריך הש"ס למ"ד מעות קונות בגוי, מהא דתניא הלוקח גרוטאות מן הגויים ומצא בהם ע"ז, אם עד שלא נתן מעות משך יחזיר, ואם משנתן מעות משך יוליך הנאה לים המלח, ואם אמרת מעות קונות משיכה ל"ל, ומשני הב"ע שקבל עליו לדון בדיני ישראל. הרי מפורש דאפילו דדינו של גוי במעות כל שקבל עליו לדון בדיני ישראל קנה במשיכה לבד כדין ישראל לר"ל, ומינה נמי לר"י דישראל בכסף וגוי במשיכה כל שקבל עליו

לדון בדיני ישראל קנה במעות לבד, וא"כ אמאי לא עשו תקנה זאת שיקנה במשיכה או בדמים ע"י תנאי שיתנה עמו שיקנה במשיכה או בדמים, דהיינו שיפרש שאפילו למ"ד שדינו בדמים מקבל עליו לקנות במשיכה, וכן אפילו למ"ד שדינו במשיכה מקבל עליו לקנות בדמים:

וכבר עלה על דעתי לומר דלענין איסורא דאורייתא להפקיע קדושת בכור לא מהני קבלת הגוי אם לא שיקנה בדיניהם שפסקה להם תורה, ודוקא גבי קונה גרוטאות ומצא ע"ז, דאע"ג דענין איסור הוא עכ"ז אם קבל לדון בדיני ישראל להקנות במשיכה חשבינן לה כע"ז דישראל לאוסרה בהנאה, דלהחמיר מהני קבלת הגוי, אבל להקל להפקיע קדושת בכור לא מהני קבלת הגוי עד שיקנה קנין גמור כדינו: אבל נראה דהא ליתא דא"כ מאי משני הש"ס למאי דפריך על זה, אי הכי מעות למה לי, ומשני ה"ק אע"פ שנתן מעות אי משיך אין ואי לא לא, דנראה דבדקבל לדון בדיני ישראל אפילו נתן המעות יחזיר ולא חשיבא ע"ז דישראל, ואם איתא דקבלת הגוי לא מהני לאסור אלא בדרך חומרא, א"כ בנתן המעות שהוא קניינו של גוי מן הדין למה לא תאסר כדין ע"ז של גוי אע"פ שלא משך, אלא דלזה י"ל דכיון דקבל עליו לדון בדיני ישראל שיקנה במשיכה, הרי הוא כמי שהתנה שלא יקנה כי אם במשיכה וקפידא הוי, וכההיא דאמרינן בפרק הספינה (דף ע"ו ע"ב) גבי ספינה דבאמר ליה משוך וקנה, דלרבנן דקי"ל כוותייהו קפידא הוי ולא קנה במשיכה כדינה עד שימשכנה כיון דקפיד שלא יקנה כי אם במשיכה וה"ה הכא. דעפי"ז לע"ד יש להבין דמי הכניסנו הכא לאוקמא בדקבל לדון בדיני ישראל דבהכי קשיא לן רישא דקתני דמשך עד שלא נתן יחזיר, בהיות שאפשר דלעולם דהכא מיירי דאין הגוי רוצה להחליף דתו לדון בדיני ישראל, אלא הכא מיירי כשהתנה שלא יקנה במעות לבד עד שימשוך, דמש"ה קתני סיפא דאע"פ שנתן מעות אי משך אין ואי לא לא כיון דהקפיד בכך, ובריש קתני דאפילו משך כל שלא נתן הדמים לא קנה דקנין הגוי הוא בדמים דוקא ולא במשיכה, וצ"ע אמאי לא משני הכי. באופן דנמצינו למדין דאפשר לדחות ולומר דלענין הפקעת קדושת בכור להקל קבלת הגוי לדון בדיני ישראל אינה עושה קנין, ודוקא להחמיר אמרינן הכי, דכיון דרואים העולם שקבל הגוי שיקנה במשיכה טועים לומר דבקבלתו זוכה הישראל קנין גמור, וע"ז של ישראל היא, ואם נתיר אותה בהנאה כיון דאין קבלת הגוי עושה קנין גזרינן שיתירו ע"ז דישראל אע"פ שקנאה קנין גמור: שוב ראיתי להרב מחנ"א בהל' קנין מעות סימן ט' שעמד על דברי הראשונים בזה. ועל עיקר חקירת הרב שכתב שם דל"ל לראשונים כולי האי, הא כשיתנה עם הגוי שיקנה במשיכה או בדמים סגי, צריך להבין דבשלמא במתנה שיקנה במשיכה שפיר דמי שהוא מתנה,

דאף דדינו בכסף כר"ל מקבל עליו שיהיה דינו כישראל שקונה במשיכה, ואם הלכה כר"י הא בלאו הכי דינו במשיכה, דנמצא דלכו"ע א"ש, אבל במתנה שיקנה בדמים התינח לר"ל דדינו בלאו הכי בדמים, אבל לר"י לא מהני, דכיון דחז"ל עקרו קנין מעות ואמרו שישראל נמי לא יקנה כי אם במשיכה, א"כ אפילו יקבל הגוי דין הישראל, אכתי דין ישראל אינו אלא במשיכה, דהא ודאי פשיטא דאין הגוי יכול לקבל עליו לעשות דבר שאינו קנין לא לישראל ולא לגוי שיקנה בו, דאפילו בישראל כתב הריטב"א בקדושין [כה, ב] דכל מקום שאמרו חכמים שאין קנין מן הקנינים קונה, אע"פ שפירש המוכר והלוקח שיקנה בו אינו קונה והרי הוא כאילו אומר שיקנה באמירה עכ"ד, וא"כ ע"כ הא דמהני קבלת הגוי הוא כשיקבל עליו דבר שהוא קנין לגבי ישראל, אבל בדבר שאינו קנין לישראל לא מהני, והנה כבר עקרו חז"ל קנין מעות:

ונראה דהרב מחנ"א חקר כן ע"פ מה שהעלה שם בהל' קנין מעות סי' א' בדברי מרן הב"י [חו"מ סי' קצ"ח וכ"פ הרמ"א שם ס"ה], שכתב דאף דעקרו חז"ל קנין מעות אם התנו בהדיא דהמעות יקנו קנה, דאף דהש"ך [סק"י] דחה דבריו מדברי הריטב"א דקדושין הנ"ל, הרב שם ישב את דבריו, דע"כ לא אמר הריטב"א הכי אלא במידי דאינו קנין כגון מסירה ברשות היחיד ומשיכה ברשות הרבים דחכמים לא תקנו שם אלו הקניות, אבל קנין כסף ודאי קנין גדול הוי דבר תורה אלא שחכמים הוא שאמרו שלא יקנה בדמים יעו"ש, וכיון שכן שפיר יכול להתנות עם הגוי שיקנה בדמים כדין ישראל שהתנה לקנות בדמים, דכיון דהתנאי מועיל בישראל כל שמקבל דינו של ישראל לא חשיב כאילו מקבל עליו לעשות דבר שאינו קנין שיהיה קנין, ולע"ד משמעתין דהא דגרוטאות דמוקי לה בדקבל לדון בדיני ישראל, יש ראיה לסברת מרן, דנראה מהכא דאף דאין דינו של גוי כי אם בכסף כל שהוא ברצונו רוצה להחליף דינו שיהיה דינו כישראל דקונה במשיכה שפיר דמי, וא"כ בישראל נמי אף דעקרו חז"ל קנין מעות לגבי כל ישראל, מ"מ כל שמתנין לומר שיהיה דינם כדין יתומים והקדש עניים, דקי"ל [שו"ע חו"מ סי' קצ"ט ס"ד] דאוקמוהו אדין תורה וקונים ומקנים במעות שפיר דמי, דמ"ש מגוי, דאף דדינו בכסף מקבל דין ישראל מהני, וה"ה בין ישראל לישראל דיכול לקבל שיהיה דינו כדין היתומים וכיוצא:

והנה מורי הרב ז"ל שם כתב ליישב חקירת הרב מחנ"א ע"פ מ"ש בתשובת הרמב"ן המיוחסות סי' רכ"ה, שכתב דלר"י דגוי במשיכה אפילו אם נהגו הגויים ביניהם לקנות בכסף, ישראל שנתן מעות בעד בהמת גוי פטורה מן הבכורה עד דמשיך לה, דלענין איסור בכורה דיינינן לה כדינא דאורייתא שהוא במשיכה, ולא דיינינן לה לפי המנהג,

אף דלענין ממונא אנו מחייבים את הגוי לתת לו לישראל בהמה זו שקנה ממנו דבדיניהם דיינינן ליה עכ"ל, נראה דדימה מורי הרב הא דקבל לדון בדיני ישראל למנהג:
ולע"ד אחר המחילה הראויה אליו יש לחלק, דבשלמא במנהג שנהגו ביניהם לקנות בכסף, י"ל דלא נהגו כן אלא ביניהם בגוי הקונה מגוי, אבל בישראל הקונה מגוי אין כאן מנהג, אלא דאנו אומרים דלענין דרדא דממונא דבדיניהם ומנהגם דיינינן ליה לחייב ליתן הבהמה לישראל, כדאמרינן אם אתה יכול לחייבו בדיניהם חייבהו, אבל כל שאינו מנהג בישראל הקונה וגם לא קבל עליו הגוי לדון בדיני ישראל דדינם בכסף, לענין איסור קדושת בכורה לא דיינינן בדיניהם אלא כדינא דאורייתא, דדוקא לענין ממון לזכות את ישראל בדינו מהדרינן לזכותו אפילו בדיניהם כמו שאמרו חכמינו ז"ל, אבל בענין איסור בכורה מה שייך לדון בדיניהם כיון דאינו זכות הישראל, אבל בנדון הש"ס שקבל הגוי בפירוש לדון בדיני ישראל, לא דמי למנהג, דהכא כיון דקבל, מדינא דידן נמי זוכה הישראל, וכל שהתנה בפירוש כן דינא דידן נמי הוא דקונה, דומיא למ"ש מרן הב"י דאם התנה הישראל בישראל לקנות בכסף קני, והיינו דמש"ה חשבינן ליה קנין גמור לענין איסור נמי, דחשבינן לה כע"ז דישראל לאוסרה בהנאה, משא"כ גבי מנהג דכתב הרמב"ן דפטורה מן הבכורה לגמרי, דמשמע דאפילו לענין איסור לאוסרו בגיזה ועבודה ושחיטה בלא מום לא מחמרינן לה לאוסרה, ואם איתא דנדון הש"ס דומה למנהג למה יאסר כע"ז דישראל. ונראה דמטעם זה לא משני הש"ס דברייתא מירי כדנהגו לקנות במשיכה, דמשום מנהג אשר נהגו ביניהם לענין איסור דיינינן לה כדינא דאורייתא ואינה נאסרת:
ונראה לע"ד דהעיקר דקבלת הגוי לדון בדיני ישראל עושה קנין וקונה מן הדין, ולאו דוקא להחמיר בענין איסור ע"ז כאשר שיערנו, דכן נראה פשט השמועה. וליישב חקירת הרב מחנ"א נלע"ד דהראשונים לא ניחא להו בתקנה זאת דתנאי, די"ל דס"ל דבהא דקבל הגוי לדון בדיני ישראל דקנה הישראל בקנין משיכה כישראל, היינו כל זמן שלא חזר בו הגוי מקבלתו, דכל זמן שהגוי עומד בדבורו לאו כל כמיניה דישראל לחזור מפני שלא קנה בקנין הגוי, דכיון דהלוקח הוא ישראל ודינו במשיכה כל דליכא העכבה מצד הגוי שכבר סבר וקבל קנין הישראל שוב אין הישראל יכול לבטל הקנין, אבל אם הגוי עצמו חזר בו ורוצה לבטל המקח מטעם שלא קנה בקנין הגוי וחוזר בו מקבלתו יכול לחזור בו, דהא מה שקבל לדון בדיני ישראל דבור בעלמא היה בלי שום קנין ולמה לא יוכל לחזור, דכיון דאתי דבור ומבטל דבור ולא מהני קבלתו כי אם לענין שהישראל לא יוכל לחזור בו, וכל שהישראל אינו יכול לחזור והגוי לא חזר ומש"ה חשיבא ע"ז דישראל, אבל לעולם דאם חזר בו הגוי בטל המקח. ומש"ה לא ניחא להו לראשונים בתקנה זאת,

דלפעמים מוכר ישראל בהמה לגוי מכירה גמורה מעכשיו עד שיקח אותה לאחר שתלד, ואם יעשה הקנין שיקנה בכסף או במשיכה בקבלת הגוי דיני ישראל, דילמא יחזור הגוי מדבורו ונמצא דבטל המקח מעיקרא, ומאי דביני ביני אם נולד בכור יסמוך הישראל בקנין הגוי ויכשל באיסור קדושת בכור שיאכלנו בלא מום וכיוצא, ונמצא למפרע נכשל הישראל באיסור בכורה, ואף דאם יבא הישראל להקנות לגוי כדי לפטור מבכורה ומקנה לו איזה חלק בה באופן דלא נחתי לשם מכירה כדרך משא ומתן, דבכהאי גוונא לא שייך למיחש ולומר דלמא יחזור בו הגוי, מכל מקום לא פלוג בתקנתם כדי שלא יבואו לעשות במכירה דרך משא ומתן דאיכא למיחש לשמא יחזור בו:

אות יז ס"ק ח

והנה לעיל [יג, א] דאמרינן ישראל שנתן מעות לגוי בדיניהם אע"פ שלא משך קנה וחייבת בבכורה, פי' רש"י בדיניהם, דיינין ליה בדיניהם עכ"ל. וכן כתב רגמ"ה בפי' כ"י וז"ל, בדיניהם כל סחורה שיש יד גוי באמצע בעי למיזל אחר דינו דאזלינן בתר דיניהם, ובדיניהם מעות קונות עכ"ל. דנראה מפי' דבדיניהם דאמרו בגמרא הוא דברי הש"ס לומר דבדיניהם דיינינן ליה. וי"ל דא"כ העיקר חסר, דהול"ל בדיניהם דיינינן ליה, או לפחות יאמר כדיניהם בכף הדמיון דמורה דבדיניהם דיינינן ליה, ועוד דהכי הול"ל קנה בדיניהם וחייב בבכורה, ומדקאמר ישראל שנתן מעות לגוי בדיניהם, נראה דתנאי הישראל הקונה הוא, ולמה לא ניחא להו לפרש דהם דברי הלוקח, דישראל נתן מעות והתנה שקניינו יהיה בדיניהם דמעות קונות, והא קמ"ל דאם התנה בהיפך שקניינו בדיני ישראל לא קנה ופטורה מן הבכורה, דהא אמרי' הכא דבדקבל הגוי לדון בדיני ישראל לא קנה עד שימשוך, וצריך טעם למה לא פירשו כן, ויש ליישב ודו"ק. ועיין בדברי התוס' בפ' חזקת (דנ"ד ע"ב) בד"ה וישראל וכו', שמתבאר מדבריהם דס"ל דפי' בדיניהם דאמרינן הכא אין הכוונה כמ"ש רש"י אלא הם דברי הלוקח שהתנה שקניינו יהיה בדיניהם דמעות קונות:

אות יז ס"ק ט

והנה בפ"ב דחולין (דף ל"ט ע"ב) אמרינן, דלר"א דמחשבת הגוי פוסלת אי יהיב זוזא לטבח ישראל חזינן אי איניש אלמא הוא דלא מצי מדחי ליה אסור ואי לא אמר ליה רישך והר ע"כ. וכתב הרשב"א בחי' שם על דברי הרמב"ן שדחה פי' רש"י וז"ל, ומסתברא לי דהא אתיא כאמימר דאמר בשלהי מס' ע"ז [עא, א] דמעות בגוי אינם קונות וקי"ל כוותיה, והילכך אי לאו גברא אלמא הוא הא לא קנה ואינו שותף בה דאמר ליה רישך והר, מיהו בגברא אלמא דעל כרחיה שקיל הו"ל כאילו נעשה שותף בה ואסור, ומדרבנן קאמר

וכו' עכ"ל, מתבאר מדבריו הכא דס"ל דהלכה כמאן דאמר דמעות אינם קונות בגויים כי אם משיכה, וזה היפך ממ"ש הריב"ע [הר"י בן עזרא] בתשובה שהובאה במהרש"ך ח"ב סימן קט"ז דהרשב"א ס"ל כדעת הרמב"ם ז"ל דמשיכה או מעות קונה בגוי, וכן כתב הרב כנה"ג ח"מ סימן קצ"ד בהגהת הטור אות י"ג ע"ש, דהכא מפורש דדעתו לענין הלכה כר"ת ודעימיה דדוקא משיכה קונה ולא מעות: והנה מהך סוגיא דחולין הנזכר למד הרב צמח צדק סי' ס"ב, דישראל שקבל מעות מגוי בעד בהמתו אפילו שלא משך הגוי פטורה מן הבכורה, אם הגוי גברא אלמא הוא, דלא מצי ישראל לדחויי ליה להחזיר לו המעות יעו"ש. ודבריו תמוהים לע"ד דהא כבר כתבו התוס' שם דלמ"ד מעות אינם קונות הא דבגברא אלמא אסור אינו אלא מדרבנן, וכן כתב הרשב"א כנזכר לעיל ואינו אלא בדרך חומרא, וא"כ איך אפשר לומר כן להקל לפטור מן הבכורה, דאף דמדרבנן עשו אותו כקניה גמורה בגברא אלמא לאסור ולהחמיר, מ"מ אין כח ביד חז"ל לעשותו כקנין גמור להפקיע קדושת בכור כיון דמן התורה לא קנה, דאף למ"ד דיש כח ביד חכמים לעקור דבר תורה בקום עשה, היינו דוקא למגדר מלתא כההיא דאמרינן ביבמות (דף פ"ט ע"א), דלרב חסדא אם תרם מן הטמא על הטהור אין תרומתו תרומה דאפי' ההוא גריוא הדר לטבליה, דב"ד מתנין לעקור דבר מן התורה מטעם דלמא פשע ולא מפריש מן הטהור יעו"ש, אבל בלי שום טעם כי הא דבכור איך יכולים לעקור דבר תורה, ואם אמרו דהקנאה גמורה חשיב בגברא אלמא להחמיר לא אמרו להקל וזה פשוט. ועוד דמדברי הרשב"א שכתב שם וז"ל, ובהא מיתרצא לי נמי קושיא אחריתי, דאי לא אפי' גברא אלמא אמאי אסור וכו', ואף הרמב"ן נשמר מזה ואמר דרב אשי לטעמיה דאמר במס' ע"ז דמעות בגוי קונות ולא קי"ל כוותיה, ואין צורך עכ"ל. הרי דלפי סברת הרמב"ן אי לאו מטעם דרב אשי לטעמיה, אפי' בגברא אלמא לא הוה אסרינן ליה אפי' מדרבנן, דאי ס"ל דשייך לאסור מדרבנן מיהא, למה הוצרך לומר דאתיא דלא כהלכתא דקי"ל דמעות אינם קונות, וכן משמע מדברי רש"י דעיקר טעם גברא אלמא הוא משום דקי"ל מעות קונות, וכן כתב הר"ן בחי' שם יעו"ש. נמצא דלדעת רש"י והרמב"ן והר"ן לא החמירו רבנן הכא לעשותו כקנין גמור לאסור כי אם מן הדין הוא, מטעם דהכא למ"ד מעות קונות הוא, וא"כ אפי' נאמר די"ל דלקולא נמי מדרבנן חשיב כקנין, היינו לפי דברי התוספות והרשב"א אבל לסברת רש"י והרמב"ן והר"ן אין לומר:

עוד למד הרב צמח צדק מסוגיא זאת דחולין בסי' ס"ג, דישראל שנתן מעות לגוי בבהמתו וילדה בכור קודם משיכה, דאם הגוי לאו גברא אלמא הוא וישראל מצי לדחויי ליה לגוי להניח לו המעות ושלא יקח הפרה, אין כאן קדושת בכור, דומיא דהתם דאמרי' דבין

לרש"י והתוספות, אעפ"י שמן הדין היה לגוי חלק בבהמה ומחשבת הגוי אוסרת אפ"ה אזלינן לקולא אי לאו איניש אלמא הוא הגוי, ואמרי' דישראל מצי מדחי ליה, ומכ"ש באיסור בכור דאזלינן להקל כיון דמצי ישראל לדחויי זהו ת"ד יעו"ש: ונלע"ד דגם דין זה צ"ע שהרי כתב הרשב"א בחי' משם הרמב"ן על דברי רש"י ז"ל וז"ל, והרמב"ן הקשה עליו דכיון שהוא קונה ממילא איתסר, דהא על כרחיה שותפא הוא ואוסר, ופירש הוא ז"ל דאי לאו גברא אלמא ומצי מדחי ליה לא סמכא דעתיה, ואף הוא אינו מחשב דמימר אמר דילמא דחי לי ישראל מיניה עכ"ד. וע"כ דליישב דעת רש"י צ"ל דלדעתו נמי הוא מטעם דלא סמכא דעתיה ואינו מחשב, וכן נראה מדברי הר"ן בחי' שם שכתב על דברי רש"י וז"ל, וכ"ת כיון דמעות קונות מ"מ הרי יש לו חלק בה, י"ל אין ה"נ אלא מיהו כיון דלאו אלמא הוא ולא סמכא דעתיה ולא מחשב לע"ז שלבו נוקפו שמא ידחנו ישראל וילך לו בפחי נפש עכ"ל, הרי שהבליע פי' הרמב"ן על דברי רש"י דהעיקר הוא משום דלא סמכא דעתיה, ולזה מטין דברי התוס' שכתבו דאפי' למ"ד מעות קונות הכא לא סמכא דעתיה וכו', דנמצא דלדברי הכל אין עיקר ההיתר משום דמצי מדחי ליה בלבד, אלא משום דכיון דמצי מדחי ליה אמרינן דאנן סהדי דאינו מחשב לע"ז כיון דלא סמכא דעתיה, ולבו נוקפו שמא ידחנו הישראל, ואף דמן הדין קנה ושותף הוא, מ"מ כיון דאנן סהדי דאינו מחשב ליכא שום איסור, אבל בדין בכור כיון דלמ"ד מעות קונות בגוי מן הדין קנה ישראל בהמת הגוי בנתינת המעות, איך אפשר לומר דכיון דמצי ישראל למדחי ליה לא חשיבא בהמת ישראל לפוטרה מן הבכורה, כיון דמן הדין קנה הישראל, ואף דאיכא למימר דהגוי לא סמכא דעתיה להקנות לישראל שמא ידחנו הישראל ויחזור בו ולבו נוקפו בקנינו, מ"מ כיון דמצד שורת הדין קנה הישראל ואינו יכול לחזור בו, ואם יחזור בו ויניח לגוי המעות ולא יתן לו הבהמה הוא מצד אלמות ולא מצד הדין, דמצד הדין בהמת ישראל היא, איך א"ל דפטורה מן הבכורה, באופן דדברי הרב צ"צ בב' הדינים אלו צ"ע לענ"ד:

ולפי כל האמור למדנו דמדברי כל הראשונים בסוגיא דחולין הנזכר מפורש יוצא, דלמ"ד מעות אינם קונות בגוי הא דבגברא אלמא דאסור אינו אלא מדרבנן, וכמ"ש הרשב"א בחי', וכתב בתוך דבריו ומיהו בגברא אלמא דע"כ שקיל הוה ליה כאילו נעשה שותף בה ואסור מדרבנן קאמר, וכאותה שאמרו בפסחים [ה, ב] בעירו חמירא דבני חילא דאילו מתביד או מתגניב ברשותייכו קאי הוה ליה כדידכו עכ"ל, נראה מדבריו דס"ל להרשב"א דההיא דפסחים הוא כמו שפי' הר"ם בפרק ד' מהל' חמץ [ה"ד] דהתם מיירי אפי' שלא קבלו אחריות עליהם ואינם חייבים בתשלומין מן הדין אלא מן האונס דגוי

אנס הוא יעו"ש, וע"ז דימה דין זה להההיא דחמץ דהכא בגברא אלמא אינו אלא מדרבנן כההיא דפסחים, דס"ל להרשב"א דאפי' לדעת הר"ם כל דהתשלומין אינו מן הדין אלא מן האונס אינו אלא מדרבנן, ולא דמי לחייב מן הדין דעובר על לא יראה מדאורייתא, ולענ"ד גם לדעת הר"ם י"ל כן דאינו אלא מדרבנן. ומאי דאמרינן בגמרא התם [שם] הא בדלא קבל אחריות הא בדקבל, כהא דרבא דאמר בעירו חמירא וכו', אין הכוונה לומר דבכה"ג דמשלמין באונס חשיב כאחריות גמור לאסור מן התורה, אלא ה"ק דמדרבא נשמע דבדקבל אחריות וחייב מן הדין אסור מן התורה, דאלת"ה למה אסר להם רבא מדרבנן אם לא דבדקבל אחריות מן הדין עובר מן התורה, ולכן במשלמין מפני האונס שייך לאסור מדרבנן, דדומה למקבל אחריות דמן התורה אסור. ועל פי זה לא קשיא מידי עיקר הקושיות שהקשה הט"ז בא"ח סי' ת"מ ס"ק א' על סברת הר"ם הנזכר, אשר מתוכם הכריח דהמקיל כסברת הראב"ד לא הפסיד מכח קושיות אלו יעו"ש, ולפי האמור דסברת הר"ם הוא כסברת הרשב"א דאינו אלא מדרבנן, הרואה יראה דלק"מ כמבואר למעיין:

אות יח

מתני' [טז, א] המקבל צאן ברזל וכו':

גמ' ופרקינן [טז, ב] אלא אמר רבא [וכו'], והכא ה"ט דכיון דאילו אתי גוי ובעי זוזי ולא יהיב ליה תפיס לה לבהמה וכו' הו"ל יד גוי באמצע:

והנה מדברי רש"י הכא ובפרק איזהו נשך (דף ע' ע"ב) מוכח דס"ל דסתם קבלת צאן ברזל דהכא, היינו דכל זמן שלא נתן לו הדמים הוולדות חולקין ביניהם דיש לו חלק לגוי בולדות עצמם, אבל מדברי הר"ם בפ"ד מהל' בכורות [ה"ד] נראה דס"ל דהכא מיירי אפי' אין לגוי חלק כלל בולדות עצמם, אלא שנותן לו חלקו מהריוח בדמים, אפ"ה מה שילדו הולדות פטורים, וכמ"ש הטור בשם הר"ם בסי' ש"כ יעו"ש. וכתב הרב ל"מ בפ"ד דהל' בכורות וז"ל, ודע שיש הפרש בין פירוש רבינו ז"ל לפרש"י, דלרבינו אפי' אין לגוי חלק בולדות אלא שנותן חלקו בדמים מהריוח, ולרש"י משמע דצריך שיהיה לו חלק בולדות וכבר ביאר זה הטור עכ"ל. ולעד"נ דאין חילוק לענין דינא בין הר"ם לרש"י, דהא כתב רש"י בפ' איזהו נשך דולדות דפטורין הוא אפי' בולדות המגיעים לחלק ישראל, דאפי' אחר שחלקו הולדות החלק של ישראל כשיתעברו וילדו פטורין, וכן כתב הטור בסי' הנזכר בעד רש"י, וז"ל, וצ"ל לפירושו דאפי' לאחר שחלק עם הגוי בולדות חלקו פטור עכ"ל, ואם איתא דס"ל לרש"י דדוקא צריך דיהא לו חלק בולדות, א"כ אמאי חלק הישראל פטורין, דבשלמא באמם או בולדות קודם שחלקו שייך לומר טעם זה, דכיון דיש לו חלק בולדות הרי חשוב כאילו יש לו קצת קנין באם לענין זכות הולדות, וגם הולדות

קודם חלוקה אם ילדו פטורים כיון דאכתי לא איתברר חלק הישראל בשעת לידה, אבל אחר שחלקו בחלק הולדות של ישראל אין לו שום שייכות לגוי מזכות וקנין, כי אם דוקא שעבוד ובטחון לדמים שהוא חייב לו דאי לא משכח בהמה תפיס ולדות דידה, ובשעבוד זה לבד חשיב יד גוי באמצע לפטור, וא"כ כמו שבחלק ולדות הישראל אחר חלוקה נפטרים מטעם שעבוד לבד, א"כ גם בבהמה דצאן ברזל עצמה נפטרת מבכורה מטעם שעבוד לבד, דאפילו התנה בפי' שלא יהיה לו חלק בולדות עצמם אלא שיתן לו מהריוח הדמים פטורה כיון דיש להגוי שעבוד בה, דמה חלוק יש בין בהמת הצאן ברזל עצמה לולדות. וע"כ לומר דרש"י אורחא דמלתא נקט דכן הוא סדר המקבל צאן ברזל, דיש לו חלק בולדות עצמן, אבל לעולם דאפילו התנה ליתן לו דמים בעד הריוח פטורה מטעם שעבוד שיש לו לגוי על הבהמה על דמי שומתה, וזה נראה פשוט וברור בעיני. וגם מדברי הטור לענ"ד אינו נראה דס"ל דאיכא נפקותא לענין דינא בין לרש"י בין להר"ם כאשר נראה דס"ל להרב לחם משנה, דלענ"ד אינו כן:

והחילוק שיש בין פרש"י להר"ם הוא דלדעת רש"י עיקר טעמא דרבא דקאמר דמטעם שעבוד חשיב יד גוי באמצע הוא לענין חלק הולדות שנטל הישראל אחר שחלקו דהפטור בהם הוא מטעם זה, אבל לענין פטור האמהות והולדות קודם שחלקו אין אנו צריכין לטעם זה, כיון דיש לגוי קנין וזכות בגוף הבהמה לחלק בולדות, וכן בולדות קודם חלוקה כיון דלא איתברר חלק הגוי בשעת לידה, אבל לדעת הר"ם טעמיה דרבא הוא שייך אפי' לאמהות כיון דאין לו לגוי שום קנין בגוף הבהמה לולדות עצמם, אבל לענין דינא לא פליגי:

וכיוצא לזה נראה מדברי מהר"י קורקוס ז"ל מכ"י בפ"ד דבכורות דכתב וז"ל, וממה שכתב רבינו אם לא ימצא מעות יגבה מן הבהמות, נראה דאפילו שהבהמה כמכורה היא לישראל ואין לגוי אלא מעותיה, ונותן לו חצי הריוח בשביל דמיה, דאי לא לא שייך יגבה מן הבהמות, גם דעתו שאפילו שאינו נוטל חצי הולדות עצמן אלא חצי הריוח נוטל במעות כיון שאם לא יתן המעות יטול הולדות הוי יד גוי באמצע, ולדעת מי שמפרש שנוטל חצי הולדות עצמם, איירי הכא דאפי' אחר שחלקו ולקח הישראל חלקו המגיע לו בולדות אפילו אותו חלק פטור, שאם לא ימצא דמים ואם תמות הבהמה או יפחתו דמיה יגבה מולדות אלו שנטל ישראל, הוי יד גוי באמצע והאי הוא דאשמועינן עכ"ל:

באופן דנמצינו למידין דלכ"ע אף דהבהמה היא קנויה לישראל לגמרי ואין לגוי שום זכות בבהמה אפילו לזכות בולדות, כל שחייב לו הדמים ויש לו שעבוד בבהמה או בולדות לבטחון מעותיו דחשיב כמשכון ביד הגוי כמ"ש רש"י בשמעתין, וז"ל, והכא

גבי בכורה לאו משום דהוה ברשותו של הגוי אלא משום דמשכון הוי גביה עכ"ל, חשיב יד גוי באמצע ופטורים מן הבכורה. דאף ע"ג דמשכון זה אינו אלא שעבוד כאפותיקי דעלמא ואינו קנין גמור, דהא אמרינן בפרק כל שעה (דף ל"א ע"ב) דגוי מישראל לא קני משכון לכ"ע יעו"ש:

ולכאורה נראה דלפי דרך האמור יש ללמוד מדין זה דאם גוי נתן מעות לישראל בעד בהמתו דפטורה מן הבכורה אפילו למ"ד משיכה קונה ולא מעות, לפי סברת ר"ח שהביא הרא"ש בפרק חזקת הבתים [סי' ס"ה], גבי גוי שמכר קרקע לישראל וקבל המעות ולא כתב השטר, דאע"פ שלא קנה הישראל קנין גמור מ"מ חלה זכיית הלוקח על השדה למשכנתא בשעת מתן מעות, דאע"ג דלא קנה בכסף לגמרי היינו לקנות גוף השדה אבל תורת משכנתא לא פקע מיניה. ומתבאר בדברי מרן הב"י ח"מ סי' קצ"ד דכן הוא סברת רבינו האיי ז"ל והרמב"ם והראב"ד והרמב"ן והרשב"א והריטב"א ורבינו יונה והנ"י שם, דלפי סברתם י"ל דה"ה בגוי שנתן מעות בעד בהמתו לישראל, דאע"ג דלא קני בכסף לגמרי היינו לקנות גוף הבהמה, אבל תורת משכון לא פקע מיניה דהבהמה משועבדת לו בתורת משכון דאם לא החזיר הישראל מעותיו גובה מעותיו מהבהמה, וכיון שיש לו שעבוד לגבות ממנה חשיב כיד גוי באמצע ופטורה. ואף דבדין זה איכא פלוגתא דהרא"ש שם בפרק חזקת ודעימיה חולקים אסברת ר"ח דלא הוי אפילו משכנתא, ולדידהו ה"ה הכא דאין לו שום שעבוד לגוי בבהמת ישראל מ"מ דין זה תלוי במחלוקת זה דר"ח והרא"ש:

וא"כ יש לחקור למ"ש לעיל [אות י"ז או"ק ד'] דכל הפוסקים עלו בהסכמה דלפטור מבכורה צריך מעות ומשיכה לצאת ידי כל הסברות, וכתבנו לעיל [שם או"ק ה'] דמהר"י ן' פורנה בתשובה שהובאה בספר בני יעקב חקר לאמר דאמאי לא סמכו להתיר בנתינת המעות לבד מס"ס דפלוגתא דרבוותא, ספק שמא קי"ל כסברת רש"י דמעות קונות והלכה כר"ל, וא"ת דקי"ל כר"ת דהלכה כר"י, שמא קי"ל כהר"ם ודעמיה דמשיכה או מעות קונות אפילו לר"י, והרב בני יעקב בתשובה שם שדי נרגא בס"ס זה מטעם דחשיב ס"ס דחד שמא, וגם דהספק הב' סותר לראשון כאשר כתבנו לעיל באורך בריש פרקין יעו"ש, ולפי האמור יש לתמוה אמאי לא סמכו להתיר במעות בלבד מטעם ס"ס, ספק שמא הלכתא כר"ל כדעת רש"י ומעות קונות בגוי, ואת"ל הלכה כר"י כדעת ר"ת ודוקא משיכה קונה, ספק שמא קי"ל כר"ח ורבינו האיי ודעמיה דכל דנתן מעות אף דלא קנה קנין גמור, מ"מ תורת משכון לא פקע מיניה דמשועבדת לגוי בעד מעותיה וחשיב יד גוי באמצע, ואם ילדה בכור קודם שנפרע הגוי מעותיה, אין לו דין בכור, וס"ס כזה לאו מחד

שמא הוא, וגם אינו סותר זה את זה, וגם הוא מתהפך שפיר, דהכא נמי יש לצדד שמא קי"ל כר"ח ודעמיה וא"כ מתורת משכון יד גוי באמצע ופטור, ואת"ל כהרא"ש דאין לו דין משכון ולמ"ד אין מעות קונות חייבת בבכורה, מ"מ אכתי יש להסתפק דלמא קי"ל כסברת רש"י דמעות קונות קנין גמור, דבכה"ג דס"ס לא שייך מ"ש לעיל [שם] דה"ט דלא התירו מטעם ס"ס דאיסורא בתר ממונא גריר, וכיון דלענין ממונא לא מפקינן מיד המוחזק בס"ס, גם לענין איסורא הכי הוי, דתרתי דסתרן אהדדי לא אמרינן, דהתם שייך לומר הכי בההוא גוונא דס"ס שכתב הרב הנז', אבל בס"ס כזה לא שייך זה, דאם אנו אומרים להתיר לפטור מן הבכורה בס"ס זה, אינו סותר לדררא דממונא דלא מפקינן מיד המוחזק, דהא י"ל דאף דגוף הבהמה היא של ישראל דמספק מוקמינן בחזקת מריה, מ"מ אנו תולין דפטור מן הבכורה כיון דיש לגוי שעבוד מעותיו בו ויד גוי באמצע ומש"ה פטורה, לא משום דאנו תולין דקנה הגוי הבהמה, וכל כה"ג דאינו סותר ענין האיסור לענין הממון שפיר יש להתיר מכח ס"ס הנזכר:

שוב ראיתי בתשובת מהרא"י בסי' ק"ל שכתב שם, על גוי שקבל בהמת ישראל לטפל בה והתנה עמו שיתן לו דמי חצי הולדות, ולא יהיה לו חלק בולדות עצמן כי אם בדמיהם, דלא אמרי' דפטורה מן הבכורה מטעם דיש לו לגוי שעבוד לגבות ממנה דמי חלקו בולדות אם לא יתן מעות, דומיא דישראל המקבל צאן ברזל, דהתם דוקא משום דהבהמה היתה של הגוי, ובכה"ג כל כמה דאית ליה לגוי צד זכיה פטורה, אבל בנדון זה שעיקר הבהמה היא של ישראל, בזכות שעבוד בעלמא שיש לו לגוי לא פקע קדושת בכור מעליו. והנה כי כן אזדא לה סברא הנזכרת, דאפילו לדעת ר"ח ודעמיה דגוי שנתן מעות בבהמת ישראל תורת משכון יש לה לגבות המעות ממנה, מ"מ לפי חילוק מהרא"י כל שעיקר הבהמה היא של ישראל לא אמרינן דבשיעבוד בעלמא חשיב יד גוי באמצע, ומש"ה לא מצאו הפוסקים היתר להתיר במעות לבד בס"ס הנז': וכן יש ללמוד מדברי הריטב"א בפ' איזהו נשך בשמעתין [ב"מ ע, ב], הביא דבריו הרב בצלאל בספר אסיפת זקנים שכתב על דברי רש"י וז"ל, ולפי דברי רבינו אעפ"י דאיתא לבהמה גופיה מצי מסלק ליה מקבל בזוזי השומא שקבל עליו, אבל במטלטלין אחרים אינו יכול לסלקו, לא מן הבהמה עצמה ולא אפילו מחלקו של הולדות, וכאפותיקי הם אצלו לענין זה, ואשמועינן רבא דאע"ג דמשום אפותיקי בעלמא דאיכא לגוי בעדרו של ישראל אינו נפטר מן הבכורה, ואע"ג דשעבודו נמי על שאר נכסיו עכ"ל, ונראה דחסר קצת לשון, וקודם לשון דאע"ג צ"ל מ"מ הכא גבי צאן ברזל שעבוד פוטר, ואע"ג דשעבודו נמי על שאר נכסיו, ונראה דכוונתו לחלק דאע"ג דהריטב"א העלה בפ"ק דפסחים דאם לוה

ישראל מגוי ועשה לו עדרו אפותיקי אינם פטורים מן הבכורה, דכיון דאין לגוי עליהם אלא שעבוד לא חשיבא יד גוי באמצע, וכמ"ש הריטב"א שם בתחלת הלשון שהביא הרב בצלאל בספר אסיפת זקנים שם, מ"מ הכא גבי צאן ברזל אשמועינן רבא דחשיב יד גוי באמצע, דשאני הכא גבי צאן ברזל, וע"כ צ"ל דעיקר החילוק הוא דשאני הא דצאן ברזל דעיקר הבהמה היתה של גוי, משא"כ בישראל שעשה לו עדרו אפותיקי לגוי על חובו, וכחילוק שחילק מהרא"י ז"ל. וגדולה מזו מתבאר מתשובת מהר"י וויל ז"ל בסימן קע"ד, דאפילו אם קבל הגוי מישראל בהמה לצאן ברזל אינה נפטרת מבכורה, לפי חילוק התוספות שחילקו בין היתה הבהמה מתחלה של גוי לבהמה של ישראל יעו"ש, אף שלענין גוי שקבל צאן ברזל מישראל פשיטא דאין הדין כן ופטורה מן הבכורה דדברי מהרי"ו תמוהים, כאשר תמהו עליו הרב משאת בנימין בתשובה סי' ל"ה יעו"ש. ולענ"ד כסברת מהר"י וויל נראה דס"ל למהרא"י בתשובה הנזכר שהרי כתב שם וז"ל, ואע"ג דכתב ביו"ד בקיצור או גוי שקבלה מישראל, משמע דאין מחלק בהכי, אין בידינו פה מיימוני מה' קדשים לדקדק בו, ובעירך מצויין הרבה תדקדק שם עכ"ל, מתבאר מדברים אלו דאם בדברי הר"ם היה כתוב דגוי נמי שקבל צאן ברזל מישראל פטור מן הבכורה, היה נסתר חילוק זה, אפילו כעין נדון דידן דעיקר הבהמה היא של ישראל ואין לגוי אלא שעבוד לגבות ממנה הריוח, והדבר תימה דפשיטא דבכה"ג דהגוי מקבל צאן ברזל מישראל כיון דכמכורה לגוי דמי ואין כאן לישראל אלא שעבוד משכון לגבות דמיו אין לך יד גוי באמצע כזה, וודאי דפטורה כמ"ש והאריך הרב משאת בנימין, באופן דאף דלענין גוי שקבל מישראל צאן ברזל אין הדין כן כמ"ש הם, מ"מ לענין כשאין לגוי אלא שעבוד בבהמת ישראל פשיטא דהאמת כסברתם דלא חשיב יד גוי באמצע, וכן מתבאר מדברי המשאת בנימין בסי' הנז', ועפי"ז א"ש מה שלא סמכו הפוסקים להתיר במעות לבד מטעם ס"ס הנז"ל:

ואולם ראיתי להרב צמח צדק סי' ס"ד, שכתב על גוי שנתן מעות לישראל שיקנה לו פרה והלך הישראל וקנאה במעות הגוי, דאף דמן הדין לא קנה הגוי בקנייתו, מ"מ כיון שהישראל קנה הפרה במעות הגוי הרי שעבוד מעות הגוי על הפרה, שאם לא ישלם לו הישראל מעותיו יתפוס הפרה ומקרי בכה"ג יד גוי באמצע, והביא הא דהמקבל צ"ב, והוקשה לו כפי זה דא"כ בגוי שנתן מעות לישראל על בהמתו דקי"ל דאין המעות קונות וחייב בבכורה, אמאי לא אמרינן דשעבודא דגוי על הפרה ההיא שאם לא ישלם לו המעות יתפוס הפרה ויהא מקרי יד גוי באמצע לפוטרה מן הבכורה, ותירץ הרב שם עפ"י מ"ש הטור בח"מ סי' קצ"ד, שהביא סברת הרא"ש דפליג אסברת ר"ח דאפילו זכות

משכנתא לא חלה עליה יעו"ש באורך. ואני תמיה עליו איך מלאו לבו להתיר מטעם זה מאחר שמהרא"י ומהר"י וויל ס"ל דשעבוד גוי בבהמת ישראל לא חשיב יד גוי באמצע לפטור, ותשובת מהרא"י הזכירה הרב בסי' ס"ב, וכבר כתבנו דמדברי הריטב"א מתבאר כן. ועוד איך נתיישב הא דקי"ל דמעות אינם קונות וחייבת בבכורה כסברת הרא"ש והטור בסי' קצ"ד, מאחר דרבים החולקים על סברת הרא"ש כנזכר, וא"כ אי שעבוד הגוי בבהמת ישראל פוטר אמאי לא התירו הפוסקים בנתינת המעות בלבד מטעם ס"ס כנז"ל, אם לא דשעבוד הגוי בבהמת ישראל אינו מעלה ומוריד לפטור מן הבכורה ודברי הרב צ"ע אצלי:

אות יט ס"ק א

אמר רב הונא [טז, ב] ולדות פטורין וכו'. הנה בפלוגתא דרב הונא ורב יהודה דלרב הונא רביעי לצאן ברזל ינתן לכהן ולרב יהודה חמישי, כתב רבינו דכיון דלא אפסיקא הלכתא כמאן הלכך רביעי ספיקא הוי. והרא"ש בפסקיו [סי' ב'] הביא דברי רבינו וכתב וז"ל, ונ"ל דהלכה כרב הונא שהיה גדול יותר מרב יהודה, דשמואל שהיה רבו של רב יהודה אמרינן בכמה דוכתי [גיטין ה, א] בעא מניה שמואל מרב הונא, ועוד דפריך ממתני' לרב יהודה טעמא דהעמיד הא לא העמיד לא ודחיק לשנויי, וכן נראה דעת ה"ר יונה ז"ל עכ"ל. ולדעת רבינו שלא הכריע כר"ה מטעמים אלו שכתב הרא"ש, הוא משום דס"ל דתרי רב הונא הוו אחד גדול אפילו משמואל רבו של רב יהודה והאחר תלמיד רב ושמואל, וכמ"ש התוס' בחולין (דף י"ג ע"א ובגיטין דף י"א ע"ב) יעו"ש, ונמצא כפי זה דרב הונא בר פלוגתא דרב יהודה הוא ר"ה השני שהיה חבירו של רב יהודה שהיו שניהם תלמידי רב ושמואל, ומאי דבעי שמואל מר"ה הוא מר"ה הראשון, ואעפ"י שרב הונא הב' היה גדול מרב יהודה ומכל תלמידי דרב כמ"ש התוס' במנחות (דף ל"ו ע"א) [ד"ה אמר רבה] יעו"ש, מ"מ ס"ל לרבינו דכיון דחברים הוו אין כל כך הכרח לפסוק כר"ה מטעם דהיה גדול החברים. ובב"ק (דף צ"ז ע"א) אפליגו רב הונא ורב יהודה גבי גזל מטבע ונסדק, והרי"ף הביא ב' הסברות דר"ה ור"י ולא הכריע לפסוק הלכה כאחד מהם, וע"כ דס"ל כדעת רבינו. והרואה יראה דהרמב"ם בפ"ג מהלכות גזילה [ה"ד] והסמ"ג עשין ע"ג פסקו בהך פלוגתא דמטבע ונפסל כרב יהודה, אבל הרא"ש שם [סי' י'] כתב ונראה דהלכה כרב הונא דהוה רביה דרב יהודה ואין הלכה כתלמיד במקום הרב יעו"ש, והוא תימה דהכא בבכורות לא כתב מטעם דרבו הוא אלא מטעם שהיה יותר גדול משמואל רביה דרב יהודה, ותיפוק ליה דר"ה רבו דרב יהודה הוא ואין הלכה כתלמיד במקום הרב וצ"ע, באופן דאין זה הכרח לפסוק כרב הונא הכא:

וטעם הב' שכתב הרא"ש דפריך ממתני' לרב יהודה טעמא דהעמיד וכו' ודחיק לשנויי, לדעת רבינו אין זה הכרח. ונקדים מ"ש התוספות בשמעתין בד"ה טעמא וכו' וז"ל, תימה דלקמן פריך לר"י ממתני' וכו' ומשני אימא הן וולדותיהן פטורים וכו', וא"כ גם כאן אמאי לא מפרש כן, ותי' התוס' ב' תירוצים יעו"ש. ורבינו לא ניחא ליה בתירוצים אלו, וס"ל דדבר פשוט דלפי מאי דמשני הש"ס לקמן במאי דפריך מרישא דמתני' דאימא הן וולדותיהן, אין קושיא כלל לרב יהודה נמי מסיפא דהעמיד, ואין אנו צריכין לשנוייא דחיקא דלרבותא נקט העמיד דאפילו העמיד קאמר כדמשני הש"ס דזה דוחק. וס"ל לרבינו דע"כ צ"ל הכי, דאל"כ יקשה דהא אורחא דתלמודא הוא דאם יש להקשות מרישא ומסיפא פריך מרישא תחלה ואח"כ מסיפא כסדר, כמ"ש התוס' בכמה דוכתין, והכא בשמעתין אמאי שינה הסדר דבתחלה הקשה לר"י מסיפא דהעמיד ואח"כ הקשה מרישא, אלא ע"כ צ"ל דמה שהביא בתחלה מסיפא ה"ט דאי הוה מייתי מעיקרא מרישא והוה משני אימא הן וולדותיהן, תו לא הוה מצי למפרך מסיפא דהעמיד דבסיפא נמי י"ל הכי, ומשום יגדיל תורה הביא בתחלה מסיפא ומשני לה דלרבותא נקט העמיד ואח"כ פריך מרישא, אבל לעולם דאחר דמשני רישא דאימא הן וולדותיהן ה"ה סיפא דהעמיד ואין אנו צריכין לשנוייא דחיקא. וכיוצא לזה כתבו התוספות בכתובות (דף ק"ב ע"ב) ד"ה ת"ש וז"ל, תימה אמאי לא מייתי הך מעיקרא מקמי דמייתי ההיא דפקחין דההיא נשנית תחלה במשנתינו, וי"ל שכן דרך הש"ס משום דאי הוה מייתי הך דמעיקרא והוה משני בשקנו מידו, תו לא הוה מצי למפרך מההיא דהפקחין דאיכא לאוקמה נמי בשקנו מידו עכ"ל.:

אשר עפי"ז יש ליישב דברי הטור בסי' ש"ך שכתב, דהיכא שהעמיד איכא פלוגתא בין ר"ה ובין ר"י, דלרב הונא הוי דור א' טפי מלא העמיד דהוי דור רביעי לוולדות ולרב יהודה הוי חמישי לוולדות, ותמה הרב ל"מ בפ"ד מהל' בכורות [ה"ד] דבגמ' לא משמע הכי, אלא דלר"י העמיד ולא העמיד שוה והוי כמו העמיד לר"ה דהוי דור א' טפי יעו"ש, ובאמת שהיא תמיה גדולה על הטור לפי מאי דמשני הש"ס מתניתין דהעמיד. אבל לפי האמור לק"מ דהטור ס"ל כמו ששיערנו לדעת רבינו, דבתר דמקשה הש"ס מרישא ומשני אימא הן וולדותיהן ה"ה בסיפא משנינן הכי, ואם כן לר"י בהעמיד הוי חמישי לולדות ובלא העמיד הוי רביעי לולדות. ואע"ג דהרא"ש נראה דלא ס"ל הכי שהרי הכריח דהלכה כר"ה ממאי דפריך ממתני' דהעמיד ודחיק לשנויי, י"ל דהטור לא כתב כן לדעת הרא"ש דפשיטא ליה דהלכה כר"ה, דלדעתו מאי נ"מ אי לר"י הוי חמישי לולדות או לא כיון דלא קי"ל כוותיה, ומה ליה להטור לבאר זה לדעת הרא"ש כיון דקי"ל כר"ה,

וע"כ צ"ל דמאי דביאר הטור דבר זה הוא משום דנ"מ לדעת רבינו הרמב"ן דלא הכריע והוי ספיקא והביא הטור סברת רבינו, לכן כתב ג"כ דאיכא נפקותא זאת בין ר"ה לר"י בהעמיד נמי, דלר"ה הוי רביעי לוולדות ולר"י הוי ה' לולדות, דלפי דעת הרמב"ן הכי הוי כמו ששיערנו ונ"מ דבהעמיד רביעי הוי ודאי דאינו בכור וה' הוי ספק:

וראיתי להרב בצלאל כ"י שכתב על מאי דפריך הש"ס מרישא דמתני' דהמקבל צ"ב וכו' וז"ל הרא"ש, ת"ש המקבל צאן ברזל הן ולדותיהן פטורים ברייתא היא דבמתני' לא קתני הן וקשיא לרב יהודה דמשמע הן הולדות עצמם, ומשני הן וולדות פטורים בתרי וו"י דמשמע הן הוולדות וולדותיהן פטורים דוולדות חשיבי כהן עצמם, ולאיכא דאמרי דפריך לר"ה גרסי' הן וולדות בתרי וו"י ומשני הן ולדותיהן עכ"ל. ולפי דברי הרא"ש אלו דמאי דפריך הוא מברייתא, א"ש מאי דקשה לדעת התוספות דמקשה ממתניתין דא"כ אמאי לא הקשה מרישא תחלה ואח"כ מסיפא כאורחא דתלמודא, ומש"ה א"ש דהכריח הרא"ש דהלכה כר"ה מדפריך הש"ס מסיפא דהעמיד ודחיק לשנויי, דלדידיה דמאי דפריך לקמן אינו מרישא דמתני' אלא מברייתא, תו ליכא למימר כמו ששיערנו לדעת רבינו הרמב"ן ודו"ק. אמנם רבינו הרמב"ן ס"ל כדעת התוס' ורש"י דפריך ממתני', ומש"ה ס"ל דאחר דמשני לרישא דמתני' דאימא הן וולדותיהן ה"ה בסיפא דמתני' דהעמיד, ונ"מ לענין דינא דלדעת רבינו דרביעי לצאן ברזל ספיקא הוי בלא העמיד, ובהעמיד חמישי לצאן ברזל נמי ספיקא הוי:

מתני' רחל שילדה מין עז וכו', עיין מה שהארכתי בזה ובדברי רבינו בספר תוספות דרבנן באות נו"ן נדמה [סי' רי"ד] יעו"ש:

אות יט ס"ק ב

מתני' [יז, א] רחל שלא בכרה וילדה ב' זכרים וכו', וחכ"א אי אפשר לצמצם אלא אחד לו ואחד לכהן וכו'. יש להבין דרבנן למה הוצרכו לטעמא דאי אפשר לצמצם, דלא ימנע אי ס"ל דדרשינן קרא דהזכרים לה' דמדנקט לשון רבים לחייב בב' זכרים שנולדו בב"א ממש, א"כ אמאי ס"ל דאי אפשר לצמצם הא מקרא ילפינן דאפשר, דאל"כ היכי משכחת לה קרא דהזכרים, ואי לא ס"ל דשייך למדרש מהאי קרא הכי, די"ל דקרא אזכרים דעלמא קאי דכל הזכרים אשר יולדו בפטר רחם דכל ישראל הם לה', ע"ד ההיא דאמרי' בפ' ראשית הגז (דף קל"ו ע"א), דבקרכם וצאנכם דכולהו ישראל קאמר ולא ילפינן מינה לחייב בהמת השותפין בבכורה יעו"ש, א"כ אפילו נאמר דכך היא המדה דאפשר לצמצם ושניהם יצאו ראשיהם בב"א ממש אין לו לכהן אלא אחד, דמנין לנו לחייב ליתן שניהם הא בכור אחד אמר רחמנא ולא שנים. ואין לומר דהוצרכו לטעם זה דאי אפשר לצמצם,

דאי אמרינן דאפשר לצמצם היה סברא לומר דאפילו א' מהם אינו בכור, דהא קי"ל כרבה [קדושין נ, ב] דכל שאינו בזה אחר זה אפי' בב"א אינו, דמהאי טעמא המקדש שתי אחיות בב"א שתיהם אינם מקודשות וה"ה הכא, דהא ליתא שהרי כתבו התוספות לעיל (דף ט' ע"א) ד"ה אמר וכו' וז"ל, וי"ל דלא מסתבר למימר הכי אלא בדבר התלוי במעשה כההיא דהמקדש שתי אחיות, אבל קדושה הבא מאליה לא אמרינן הכי ואע"ג דשייך למימר הי מינייהו מפקת עכ"ל יעו"ש:

וי"ל דלעולם דרבנן ס"ל דרשה דהזכרים לה' כדדריש ר' יוסי הגלילי, דקרא דלשון רבים הוא לאתויי דאם נולדו ב' בב"א ממש ב' לכהן, וכמו דמצינו שם בפ' ראשית הגז דדוקא לרבי אלעאי אמרינן הכי דבקרכם דכולהו ישראל, אבל לרבנן דהתם ס"ל דבהמת שותפין חייבת בבכורה מקרא דבקרכם וצאנכם לשון רבים וה"ה הכא. והנה כי כן אילו ידעינן בודאי שיצאו ב' בב"א ממש שניהם לכהן, אלא דס"ל דבידי שמים אי אפשר לצמצם, ואף דלפעמים דמקרי דיצאו ב' בב"א בצמצום מ"מ אין בידנו לברר צמצום דבידי שמים, וכגון לידה דהכא דאין פנאי לברר ולדקדק אי יצאו בזה אחר זה או יצאו בב"א בצמצום, ולעולם אין בידנו לברר דבר זה זהו ספק, וכיון דהוי ספק אי יצאו בב"א או בזה אחר זה אין לכהן אלא אחד. ואין ספק זה כספק שקול דעלמא, דהכא על הרוב יצאו בזה אחר זה, דבב"א בצמצום מלתא דלא שכיח הוא והוי מעוטא דמעוטא, ומש"ה ס"ל לרבנן דעל צד הודאי אין לו לכהן אלא אחד דלמלתא דלא שכיח לא חיישינן, וכמו שמתבאר זה מדברי התוס' בשמעתין בד"ה אפשר לצמצם בידי שמים וכו' בתחילת הדיבור יעו"ש. וס"ל דהזכרים דאתא לרבות כשיצאו ב' בב"א בצמצום איצטריך לאם יבא אליהו ויאמר דיצאו ב' בב"א בצמצום דחייב ליתן ב' לכהן. וכיוצא לזה כתבו התוס' בפ"ק דעירובין (דף ט"ו ע"ב) ד"ה פרוץ כעומד וכו' שכתבו וז"ל, ומפ"ב דחולין דמוקי קרא דתחת אמו פרט ליתום זה פירש למיתה וזה פירש לחיים וכו', אין לדקדק דאפשר לצמצם בידי שמים דשבקינן לקרא דדחיק ואיצטריך לשאם יבא אליהו ויאמר דבב"א היו עכ"ל, וה"ה י"ל לרבנן דהכא דס"ל בקרא דהזכרים, ולכן ס"ל דלעולם כל שלא יתברר ע"י אליהו אין לנו מציאות לברר הצמצום, ומש"ה אין לכהן אלא אחד דאזלינן בתר רובא דמלתא דלא שכיח הוא שיצאו שווין בצמצום, ומשום הכי הוצרכו לטעמא דאי אפשר לצמצם:

אות כ ס"ק א

ולענין הלכה אי הלכה כרבנן דאי אפשר לצמצם או כר"י הגלילי צ"ע דאמאי לא ביאר רבינו הרמב"ן הלכתא כמאן, דאף דפסק רבינו כר"ע דמתני' דמשמנין ביניהם דנראה מזה דהאחד בלבד הוא לכהן כרבנן, מכל מקום אין זה ראיה גמורה דפסק כרבנן דאי

אפשר לצמצם, דהא יכול להיות דפסק כר"ע בפלוגתא דמתני' תניינא, דפליגי בשתי רחליו שלא בכרו וילדו ב' זכרים ונקבה דלכ"ע אחד לו ואחד לכהן, וע"ז איפליגו נמי ר"ט ור"ע במתני' תניינא, וכן באחת בכרה ואחת שלא בכרה, ואפי' במתניתין קמייתא דרחל שילדה ב' זכרים נ"מ בשילדה ב' זכרים ולא יצאו ב' ראשיהם כאחד אלא דאינו ידוע מי יצא ראשון, אבל ביצאו ב' ראשיהם כאחד דבהא פליגי רבנן ור"י הגלילי לא ביאר דעתו הלכתא כמאן ולא ידעתי למה. והתוס' בשמעתין [יז, ב] פסקו לענין הלכה דבידי שמים הלכתא כרבנן דאי אפשר לצמצם, ובידי אדם הלכה כר"י דאפשר לצמצם, וכן כתב הרא"ש בפסקיו [סי' ד'], והר"ם בפרק ה' מהלכות בכורות [ה"א] פסק כרבנן לענין ב' זכרים שהוציאו ב' ראשיהם כאחד דאחד לכהן דאי אפשר לצמצם, וגם בידי אדם פסק בפ"ט מה' רוצח [ה"ח] כרבנן דאי אפשר לצמצם יעו"ש, והוא דבר תימה למה רבינו לא גילה דעתו כלל בזה.:

והתוספות בשמעתין בסוף הדיבור הנזכר כתבו דיש ללמוד דאפשר לצמצם אפי' בידי שמים מההיא דפרק בהמה המקשה [חולין ע, א] דבעי רבא הלכו באברים אחר הרוב עכ"ל, וכן כתבו התוספות בפרק קמא דעירובין (דף ט"ו ע"ב) ד"ה פרוץ וז"ל, ויש להביא ראיה מפרק בהמה המקשה גבי בעיא דהלכו באיברים אחר הרוב, דמוקי לה כגון שיצא חציו ברוב אבר, ואם אי אפשר לצמצם מאי קא מבעיא ליה ממה נפשך טעון קבורה שמא יצא רובו עכ"ל. ויל"ע דמאי ראיה משם הא אפשר לומר, דאף דרבא סבירא ליה דאי אפשר לצמצם ולעולם איכא ספיקא שמא יצא רובו, מכל מקום אינו אלא מספיקא דטעון קבורה ואסור בהנאה מספק שמא יצא רובו, אבל אינו על צד הודאי, וקא מבעיא ליה דאפי' דאזלינן באיברים אחר הרוב ושדינן מיעוט אבר דבפנים בתר רובא, וא"כ הוא בודאי יצא רובו ואסור על צד הודאי, ונ"מ לבהמה שהיא ספק אם בכרה מקודם או לא, דלענין דינא הוולד הראשון הוא ספק בכור ואסור בגיזה ועבודה, ואם אירע שהוולד הראשון יצא חציו ברוב אבר, אי לאו דאמרינן על צד הודאי יצא רובו מטעם דשדינא מיעוט אבר דבפנים אחר הרוב אבר, הו"א דהותר בהנאה זה שיצא ולא קדיש דהא איכא ס"ס, ספק שמא אעיקרא דמלתא כבר בכרה מקודם ולד זה, ואת"ל לא בכרה מקודם כיון דאי אפשר לצמצם אפשר שמא לא יצא רובו כי אם מעוטו ולא קדיש, אבל אי אמרינן דאיכא וודאי רוב הרי אין כאן אלא ספק אחד שמא בכרה, ומספיקא אסור בהנאה כדין ספק בכור. ועוד נ"מ לאם היא מעוברת מתאומים, דאם אמרינן הראשון יצא רובו על צד הודאי השני הבא אחריו הוי חולין, משא"כ אי הוי משום ספיקא דהבא אחריו ספק בכור הוא ואסור בגיזה ועבודה שמא לא יצא ראשון רובו: והנה הרא"ש בפרק בהמה

המקשה [סי' ד'] הביא בעיא זאת דרבא וכתב וז"ל, וקמיבעיא ליה לרבא ביצא חציו ברוב אבר אי שדינן ההוא מיעוט אבר דגוואי בתר רוב אבר והוי כילוד או לא ולא איפשיטא ואזלינן לחומרא. וכן הר"ם בפ"ד מהל' בכורות [הט"ז] הביא הבעיא הנזכר וכתב לענין הלכה דהבא אחריו הוי ספק בכור יעו"ש. וכן כתב הטור בסי' שי"ט דנפקא מינה להבא אחריו יעו"ש. ויל"ע דלפי מה שפסקו הם דקי"ל דבידי שמים אי אפשר לצמצם, אמאי פסקו בבעיא זאת דלא אפשיטא לחומרא, כיון דבבעיא זאת השתא דלא אפשיטא איכא ס"ס, שמא יצא הרוב בלא צירוף מיעוט אבר דבגוואי כיון דאי אפשר לצמצם שיצא חציו בלבד, ואת"ל שלא יצא רובו כי אם חציו אכתי איכא ספיקא שמא שדינן מיעוט אבר דבגוואי בתר רוב אבר והוה כילוד, וס"ס מתהפך הוא דשפיר איכא למימר ספק שמא שדינן מיעוט בתר רוב, ואת"ל דלא שדינן מיעוט דבגוואי אחר הרוב אפשר דמה שיצא לחוץ בלבד היה בו רוב, וכיון דאיכא ספק ספיקא אזלינן לקולא והבא אחריו לא הוי כדין ספק בכור, דמס"ס הבא אחריו מותר בגיזה ועבודה. ואף דבדברי הרא"ש לא הוזכר לענין הבא אחריו, מ"מ ע"כ מאי דכתב דאזלינן לחומרא נ"מ להבא אחריו, דאי משום לאסור הראשון ולהצריכו קבורה בלאו בעיא זאת אסור בהנאה, כיון דאי אפשר לצמצם ויש להסתפק שמא יצא רובו. ואין לומר דס"ס דשם אחד הוא, דהא איכא תוספת דמציאות בין ב' הספיקות, דהא לספק הראשון הוא מטעם דתלינן דאי אפשר לצמצם וכבר יצא הרוב, ולספק הב' דאמרינן דשדינן המיעוט בתר הרוב הוא מוסיף לומר דחשיב כילוד אפי' לא יצא רובו בפועל, כי אם דמצרפינן המעוט שלא יצא וחשבינן ליה כאילו יצא ממש, וכל דאיכא תוספת דמציאות בין ב' הספיקות לא חשיב ס"ס דשם אחד, וכמ"ש הפר"ח בכללי הס"ס משם פסקי מהרא"י [סי' ק"ל] באות י"ב יעו"ש:

והנה לסברת הפר"ח בי"ד סי' ל' [אות ב', ובפר"ח כללי ס"ס כלל ה'] שכתב, דמאי דמבעיא לן בגמרא ולא איפשיטא אינו נכנס תחת סוג ספק וספקו כודאו ולא עבדינן ס"ס מזה, א"ש הכא דלא חשיב ס"ס כיון דהספק האחד הוא בעיא דלא אפשיטא, אבל לדעת מרן הב"י [יו"ד] בסי' נ"ט שכתב בעד הר"ם גבי גלודה דבכה"ג הוי ס"ס, וכן לדעת מהריק"ש שכתב שם הפר"ח, וכן העלה שם הרב פרי תואר בסי' ל' דלא כהפר"ח קשה מהכא דאמאי לא אזלינן הכא לקולא מטעם ס"ס הנז"ל:

אות כ ס"ק ב

והנה התוס' בשמעתין [יז, ב] אחר שכתבו דהלכתא דבידי אדם אפשר לצמצם מההיא דפרוץ כעומד ומההיא דמחצה על מחצה כרוב, כתבו משם הר"ש מיינאבלה דלעולם דקי"ל כרבנן אפילו בידי אדם, והנהו נמי הכי ס"ל כרבנן אלא דהטעם הוא דהוה כעין

ס"ס, דלמאן דשרי הוא משום דאפשר שהם שוים ממש ואת"ל דאינם שוים אפשר דהעומד מרובה, ולמאן דאסר אוסר מטעם זה דאפשר שהם שוים ורחמנא אמר עד דאיכא רובא, ואת"ל אינם שוים אפשר דפרוץ מרובה, והשתא ניחא טפי ההוא דספק דבריהם להקל כיון דאי אפשר למדוד. והקשו התוספות על סברתו דא"כ משמע דספק דאורייתא היה אסור, וא"כ היכי דייק בשמעתין מנמצא מכוון בין ב' עיירות, דהתם נמי אע"ג דאי אפשר לצמצם מודו רבנן דמביאות ב' עגלות משום חששא דאורייתא דשמא הם שוים עכ"ל, מתבאר מדברי התוס' דס"ל דבספק כזה דספיקא הוא אי חייבים להביא עגלה ערופה, הוי כשאר ספיקות דאורייתא דאזלינן לחומרא:

ויל"ע קצת ממ"ש התוס' לעיל בפ"ק (דף ט' ע"ב) בד"ה לאפקועיה לאיסוריה וכו' וז"ל, דלפוטרו ממצות עריפה לא היה צריך להפריש כמו שאין נותן לכהן מספק כ"כ אינו עורפו מספק עכ"ל. וכתבתי שם לעיל [אות ד' או"ק ה'] דכוונת התוס' להקשות דאימא לפוטרה ממצות עריפה, דכיון דקי"ל דכל מצות עשה שיש ספק אם חייב או לא חייב לקיימה מספק, וא"כ ה"ה הכא נימא דלאו מטעמא דאסור בהנאה, אלא לפוטרו ממצות עריפה דמספק חייב לקיימה, מידי דהוה כשאר מצות דחייב לקיימם מספק. ותירצו דלא שייך למימר הכי אלא במצות דליכא הפסד ממון, אבל במצות עריפה דאם אנו באים לחייבו לקיים המצוה מספק, הרי אנו מפקיעין ממנו זכות ממון שיש לו שע"י העריפה מפסיד ממון, ובפרט דאחר העריפה לכ"ע אפילו ר"ש מודה דאסור בהנאה, וכמו שאין אנו מחייבים אותו ליתנו לכהן מספק, דבכל ספק ממון אזלינן לקולא והמוציא מחבירו עליו הראיה ואוקי ממונא בחזקת מאריה, כן אין אנו מחייבים לעורפו להוציא ממנו זכות הממון שיש לו, דהעריפה הוא כאילו אנו באים להוציא ממון ממנו. ולעיל הקשיתי על התוס' דקי"ל כרבנן דהמפריש פדיון פטר חמור דאין חייבים באחריותו, דמשעה שהפרישו הרי הוא פדוי אף דאכתי לא בא ליד כהן, דמתבאר מזה דעיקר מצות דפטר חמור הוא ההפרשה, וא"כ הכא אכתי קשה דלמה לא נאמר דאפילו לר"ש דלא אסור בהנאה צריך להפריש לקיים מצות פדיה, דמספק חייב לקיים את המצוה מידי דהוה אשאר מצות דהכא נמי חייב מספק, ואף שהוא לעצמו בהפרשה בלבד מקיים המצוה כיון דנתינת הכהן אינו מעכב, ואם תירצו התוס' לענין מצות עריפה מה יענו לענין מצות פדיה דמצות פדיה קודמת זה כתבתי לעיל:

ולעת עתה חשבתי דרכי וראיתי דלק"מ, דהא דאמרינן דפדיון פטר חמור בהפרשה סגי, הוא דוקא למ"ד דפטר חמור אסור בהנאה [לעיל י, ב], דבהכי כיון דההפרשה עושה מעשה דהיינו דחל הפדיון והותר הפטר חמור בהנאה חשיב ההפרשה כאילו בא ליד

כהן, אבל למ"ד דפטר חמור מותר בהנאה דאין הפרשת הפדיון עושה שום מעשה דבלא"ה בלא פדיון מותר בהנאה, ע"כ ע"י ההפרשה אין כאן קיום מצוה כלל, דהרי זה דומה לפדיון הבן דע"י ההפרשה אינו מקיים המצוה, כיון דאין ההפרשה עושה שום מעשה, כמו שהוא בשאר מתנות כהונה דמשעת הפרשה נתקדשו. וכמו שנראה מדברי התוס' בפרק יש בכור (דף מ"ז ע"ב) ד"ה הבן חייב לפדות את עצמו וכו', וכמו שהארכתי בזה שם [אות ס"ז או"ק ג']. דמדברי התוס' אלו ומדברי התוס' חיצוניות מתבאר דסבירא להו דלא כמו שנראה מדברי רש"י והרא"ש בתוספותיו ובפסקיו, וס"ל דבפדיון הבן נמי איכא מצוה בהפרשה יעו"ש באורך. ואפי' את"ל דאף למ"ד דמותר בהנאה איכא קיום מצוה בהפרשה, כיון דההפרשה עושה מעשה דפוטרו ממצות עריפה משא"כ בפדיון הבן, מ"מ כל דליכא מצות עריפה אין כאן קיום מצוה בהפרשה, וא"כ הכא אין כאן קושיא דלמה לא יפריש לקיים מצות פדיה, דלמ"ד דמותר בהנאה אינו מקיים שום מצוה בהפרשה בלבד. אלא דהוקשה להם להתוס' דאם היה הדין נותן לחייב במצות עריפה מספק היה מקיים מצות פדיה בהפרשה בלבד, כיון דהפרשת הפדיון עושה מעשה דהא פוטרו ממצות עריפה ע"י פדיון זה, משא"כ בפדיון הבן דההפרשה אינה עושה שום מעשה ושום תועלת, וע"ז תרצו דכיון דהעריפה הוא הפסד ממון חשיב כאילו אנו מוציאין ממון ממש והמוציא מחבירו עליו הראיה:

והנה כי כן קצת קשה דמאי הוקשה להו הכא דמספק יביאו ב' העגלות, כיון דאם אנו מחייבים אותם להביא עגלה ערופה אחרת הוא הפסד ממון דעגלה ערופה אסורה בהנאה, וכל כה"ג שייך למימר דבספק זה העמד ממון בחזקתו כדין מצות עריפה בפטר חמור. וי"ל והוא פשוט ומבואר, דשאני מצות עריפה דפטר חמור דאינו בא לכפרה אלא במקום פדיון הוא, ואם פודה אותו בממון נפקעת מצות עריפה, וכל כה"ג דע"י ממון הפדיון נפקעת מצות עריפה, כל דממון הפדיון אין מוציאין ממנו מספק, גם מצות עריפה דבמקום ממון קאי אין מפסידין אותו מספק, משא"כ בעגלה ערופה דלכפרה היא באה ואינה נפקעת ע"י ממון, פשיטא דאין לומר דאין מפסידין מהם ממון מספק כיון דאין הדבר תלוי בממון וזה פשוט. ועי' במ"ש התוס' בפרק ואלו נערות (דף ל' ע"ב) בסוף ד"ה זר שאכל תרומה ודו"ק:

אות כא

גמ' [יח, א] מאי טעמא וכו' והשני ירעה עד שיסתאב וחייב במתנות וכו' ור"מ מחייב מאי טעמא דר"מ וכו':

הנה מאי דאמרי' מ"ט דר"מ אע"ג דסתם מתני' הוא דקתני חייב במתנות ולא הזכיר דר"מ, היינו משום דבמתני' דלקמן (דף י"ח ע"ב) קתני סיפא דפלוגתא דר"י ור"מ היא בפירוש, גבי אחת בכרה ואחת שלא בכרה וילדו ב' זכרים. וראיתי להתוס' בחולין (דף קל"ב ע"א) ד"ה אמאי שכתבו וז"ל, בפ"ב דבכורות איכא פלוגתא גבי שתי רחלות אחת בכרה וכו' וחייב במתנות, והך סתמא כר"מ דבתוספתא מסיים בה דברי ר"מ עכ"ל, ודבריהם תמוהים דבמתני' עצמה מפורש דר"מ הוא המחייב במתנות: ורבי יוסי וכו' אמר רבא עשו את שאינו זוכה כזוכה, עי' במה שהארכתי בזה בספר תוספת דרבנן באות הע' עשו את שאינו זוכה [סי' רמ"ט] יעו"ש:

אות כב ס"ק א

מת [יח, ב] אחד מהם ר"ט אומר יחלוקו ר"ע אומר המע"ה אמר ר' חייא בר אבא אר"י משל דר' טרפון וכו':

הנה לכאורה יש לעמוד במאי דפריך הש"ס, אלא במאי פליגי ר"ע פליג בב' שהפקידו וכו' ור"ט פליג באחד שהפקיד וכו', מההיא דאמרי' בפרק השואל (דף ק' ע"א) גבי מתני' דהמחליף פרה בחמור וילדה זה אומר עד שלא מכרתי וזה אומר משלקחתי יחלוקו, דפריך הש"ס אמאי יחלוקו ולחזי ברשות דמאן קיימא וליהוי אידך המע"ה, ומשני א"ר חייא בר אבין אמר שמואל בעומדת באגם, ופריך ונוקמא אחזקת דמריה קמא וליהוי אידך המע"ה, ומשני הא מני סומכוס הוא דאמר ממון המוטל בספק חולקין בלא שבועה ע"כ, מפורש יוצא מסוגיא זאת דלרבנן דפליגי אסומכוס דקי"ל כוותייהו, דסבירא להו דזה כלל גדול בדין המע"ה כדאמרי' בב"ק (דף מ"ו ע"א) יעו"ש, ה"ה הכא גבי מחליף פרה בחמור אף דקיימא באגם ואין שום אחד מוחזק, עכ"ז אמרי' דמוקמינן ליה לולד בחזקת מריה קמא, מטעם שהיה מוחזק בודאי מתחלה קודם מכירה כשהיתה הפרה מעוברת, אף דלא הוחזק בודאי בולד אחר שנולד אלא בעובר, דסו"ס בעודו עובר כבר היה מוחזק בו בודאי ושייך לומר דנוקמא בחזקת מריה קמא. וא"כ הכא נמי גבי בכור מאי פריך הש"ס ור"ע פליג בב' שהפקידו, הא שפיר י"ל דפליגי, דר"ט ס"ל כסומכוס ומש"ה קאמר יחלוקו כל שהפקידו אותם ביד רועה ואין שום א' מוחזק, ור"ע ס"ל כרבנן דקי"ל כוותייהו דהמוציא מחבירו עליו הראיה, דלדידהו אף דאין א' מוחזק מ"מ מוקמינן הבכור בחזקת מריה קמא, דבעודו עובר כבר היה מוחזק בו דבמעי אמו אכתי לא חל עליו קדושת בכור דבפטר רחם תלה רחמנא, וא"כ מה שזוכה הכהן הוא אחר שנולד ובעודו עובר בחזקת הבעל הבית הוא, ושפיר י"ל בספק זה שמא מת הפשוט והבכור חי

דהמוציא מחבירו ע"ה, כיון דאפי' אם החי הוא הבכור הכהן בא לזכות עכשיו, ומקודם שנולד היה בחזקת הבעל הבית:

ואף דנראה דאין לומר דר"ט ס"ל כסומכוס ומש"ה קאמר יחלוקו, דהא קתני סיפא דמתני' ילדה זכר ונקבה אין כאן לכהן כלום, וכתב רש"י וז"ל, דשמא נקיבה יצאה תחלה והמוציא מחבירו ע"ה, והכא אפי' ר"ט מודה, דהתם הוא דפליג משום דודאי חד מינייהו לכהן הילכך יפה כחו לחלוק בשוה, אבל הכא הורע כחו דשמא לא שייכא בכורה כלל עכ"ל, ואי ס"ל כסומכוס אפי' בסיפא פליג ר"ט, דלסומכוס אפי' בכה"ג דלא שייך לומר דודאי חד מינייהו לכהן יחלוקו, כל שהם ביד הרועה ואין אחד מהם מוחזק דומיא דהתם במחליף פרה בחמור:

ונראה להמתיק חילוק זה שכתב רש"י לר"ט, דהרי זה דומה למאי דאמרי' בעלמא, דלדעת הרמב"ם ודעימיה הא דאמרי' ספק דאורייתא לחומרא אינו אלא מדרבנן, והיינו דוקא בדליכא חזקת איסור ולא הוקבע איסורא, אבל בדאיכא חזקת איסור כמו ספק מגורשת דעד השתא בחזקת אשת איש היתה, או בהוקבע איסורא כמו חתיכה מב' חתיכות דהוקבע איסורא דהא' ודאי חלב, כי האי ספיקא הוי איסורא מן התורה. נמצא כפי זה דהוקבע איסורא חשיב כאיתחזק איסורא, וא"כ הכא נמי אף דבספק שמא הנקיבה יצאה תחלה אמרי' המוציא מחבירו ע"ה, כיון דהבעל הבית יש לו חזקת ממון וכשנגדו אין לו שום חזקה, מ"מ בב' זכרים דודאי חד מינייהו בכור לכהן, כיון דהוקבע זכות ממון לכהן בב' זכרים אלו, הרי כנגד חזקת ממון של בעה"ב, לכהן נמי שכנגדו יש לו חזקת ממון שהרי הוקבע זכות ממון לכהן בב' זכרים דכחזקת ממון דמי ומש"ה יחלוקו, באופן דע"כ צ"ל דלר"ט לאו משום דס"ל כסומכוס הוא אלא מטעם האמור. מ"מ אכתי קשה דמאי פריך ור"ע פליג בב' שהפקידו וכו', כיון די"ל דשפיר פליג ר"ע כיון דס"ל כרבנן דזה כלל גדול בדין דהמוציא מחבירו ע"ה, ולא ס"ל לחלק כחילוק זה דס"ל לר"ט דבהוקבע זכות ממון לכהן בב' הזכרים שייך לומר יחלוקו מטעם שלשניהם יש להם חזקה, דס"ל לר"ע דחזקת מריה קמא עדיף טפי:

דדוחק לומר דדחיקא לש"ס לומר הכי דפליג בזה ר"ע כיון דסברת ר"ט סברא אלימתא היא, דיש לחלק, דהא בשמעתין דפרק השואל הנזכר דאמרי' התם, דרבה בר רב הונא אמר דסומכוס אפי' בברי וברי קאמר ורבה אמר דלא אמר סומכוס אלא בשמא ושמא, ופריך תנן זה אומר איני יודע וזה אומר איני יודע יחלוקו, בשלמא לרבה מדסיפא שמא ושמא רישא נמי שמא ושמא, אלא לרבה בר רב הונא השתא ברי וברי אמר יחלוקו שמא ושמא מבעיא ע"כ, והתם סיפא מיירי במוכר ב' עבדים או ב' שדות א' גדול וא'

קטן ומסופקים אם מכר הגדול או הקטן, דאם זה אומר איני יודע וזה אומר איני יודע יחלוקו, ואם סברא זאת דהוקבע זכות ממון לשכנגדו אלימא כ"כ דלכ"ע אמרי' יחלוקו, מה מקשה הש"ס לרבה בר רב הונא הא אפשר דסיפא אתאן לרבנן, דאפי' לרבנן דפליגי אסומכוס מודים בזה דיחלוקו כיון דעכ"פ אחד מב' עבדים או ב' שדות אלו קנה בודאי הלוקח והוקבע לו זכות ממון בכללות שניהם. ואפי' את"ל דדוחק לומר הכי דכיון דהאי תנא ברישא ס"ל כסומכוס ואפי' בברי, תו למאי איצטריך תנא למיתני האי גוונא דשמא ושמא אף דהוי אפי' לרבנן, מ"מ אכתי קשה דלרבה מי ניחא, הא לדידיה נמי סיפא אמאי איצטריך, השתא ברישא דהמחליף פרה וכו' דלא הוקבע זכות ממון בעיקר הולד אמרי' דיחלוקו, בסיפא דהוקבע זכות ממון בשניהם בודאי לא כל שכן, וא"כ לרבה נמי אמאי איצטריך סיפא כלל, וע"כ צ"ל דס"ל סתמא דתלמודא דאין סברא לחלק בין הוקבע ללוקח זכות ובין לא הוקבע, ופשט הסוגיא דהשואל משמע דס"ל דאין סברא לחלק בהכי. וכן נראה מהפוסקים ז"ל שפסקו במוכר ב' עבדים וב' שדות א' גדול וא' קטן, דאפי' בשמא ושמא מוקמינן ממונא בחזקת מריה קמא ולא קנה אלא הקטן דלא כסומכוס, ולא אמרי' דהכא בכה"ג דהוקבע זכות ממון בא' מהם ללוקח בודאי לכו"ע יחלוקו, וא"כ הכא בשמעתין אמאי דחיקא ליה לתלמודא לומר דרבי עקיבא פליג אר"ט בחילוק זה:

וי"ל דשאני הכא דחזקת ממון שיש לו בשני הזכרים לבעל הבית אינה כל כך חזקה אלימתא, דאף דהוחזק בולד בעודו עובר מ"מ אחר שנולד לא הוחזק בו שתכף שנולד חל עליו ספק בכור, ואם הוא בכור ממון כהן הוא ולא ממונו, ומה שיש לו חזקה בעודו עובר אינו מעלה ומוריד לאחר שנולד, דחזקתו דקודם שנולד אינו אלא שיש לו זכות בו שאם ימכרנה בעודה מעוברת יהיה לו קצת תועלת בשביל העובר שימכרנה ביותר, אבל כל עוד שלא מכרה אין לו שום זכות ממון שאפשר שיהיה נפל, ואחר שנולד דאיגלאי מלתא דהוי ממון גמור לא הוחזק בו בודאי, וכל כי האי חזקה דאינה כ"כ חזקה אלימתא אהני מה שכנגדו הוקבע לו זכות ממון דממ"נ אחד מהן לכהן לומר דיחלוקו, אבל בההיא דמכר ב' עבדים וב' שדות דחזקת מריה קמא היא אלימתא דקודם מכירה בחזקתו לגמרי היו שניהם, בכה"ג אפי' שהוקבע ללוקח זכות ממון עכשיו באחד מהם מוקמינן להו בחזקת מריה קמא ולא אמרי' דיחלוקו לרבנן:

וחילוק זה יש ללמוד מדברי ה"ה בפ"כ מהל' מכירה דין י"ג שכתב וז"ל, וכן כ"ש שאם אין הלוקח יודע דלא אמרי' יחלוקו דומיא דולד דלעיל, משום דהתם אין לזה בולד חזקה יותר מזה, מה שאין כן כאן שהרי זה מוחזק בעבדו והבא להוציא ממנו עליו הראיה

עכ"ל, הרי דמחלק ה"ה על דרך האמור, דאל"כ הרי בולד נמי איכא חזקה למוכר דבעודו עובר היה מוחזק בו. דאין לומר דכוונת ה"ה לומר דהכא בב' עבדים מיירי בדקיימי ברשות מוכר משא"כ בולד, דהא ליתא דבולד נמי כבר כתב הר"ם דאי קאי ברשות מוכר המוציא מחבירו עליו הראיה, אלא ע"כ צ"ל דכוונתו לומר דאפי' מיירי דהעבדים קיימי בסימטא עכ"ז אינו דומה לולד, דהכא שאני דיש לו למוכר חזקת ממון משא"כ בולד דכשנולד אין לו חזקה לזה יותר מזה:

ואולם נראה דחילוק זה גבי בכור לא ניתן ליאמר אלא למ"ד טובת הנאה אינו ממון, דלדידיה שפיר י"ל דכשנולד אין לו שום חזקת ממון, אבל למ"ד דטובת הנאה ממון אפשר דלא שייך לומר חילוק זה, כיון דעכ"פ אחר שנולד נמי אפי' מי שהוא הבכור בחזקת הבעלים הוא, דבידו ליתנו לכל כהן שירצה דטובת הנאה שלו וטובת הנאה שיש לו חשיב ממון, והרי הוא מוחזק בו בכדי שיעור טובת הנאה אשר בו דחשיב ממון. דבזה ניחא מ"ש התוס' בסוגיא דהשואל ד"ה וליחזי וכו' וז"ל הצריך לענייניו, אבל המוכר אם הוא מוחזק מועיל אפילו אם טוען שמא, שהיה מוחזק בודאי מתחלה קודם מכירה כשהיתה פרה מעוברת, ואע"ג דלא דמי ממש להההיא דבכורות דהתם הוחזק בודאי בולד מתחלה, אבל הכא לא הוחזק מעולם בודאי בולד אחר שנולד אלא בעובר עכ"ל, ולכאורה קשה דהתינח דלא דמי להההיא דבכורות למשל דר"ע בא' שהפקיד אצל בעה"ב, אבל בנמשל שהוא לענין בכור דלר"ע אמרי' המוציא מחבירו עליו הראיה התם נמי דומה להך דהכא, דמעולם לא הוחזק בודאי בולד אחר שנולד אלא בעובר, דאחר שנולד ממון כהן הוא. אמנם לפי האמור אתי שפיר דלמ"ד טובת הנאה ממון גבי בכור נמי הוחזק בולד אף אחר שנולד, ולמ"ד טובת הנאה ממון כתבו התוס' דלא דמי להההיא דבכורות:

אות כב ס"ק ב

והנה הר"ם בפ"כ מהל' מכירה דין י"א כתב וז"ל, זה אומר איני יודע [וכו'] ואינם ברשות אחד מהם יחלוקו ע"כ, וכתב ה"ה וז"ל, וקשה לי איך פסק כן רבינו שהרי אין הלכה כסומכוס וכו', ואולי שהוא סובר דהא דמוקמינן לה כסומכוס דוקא ודלא כרבנן כשעומדת ברשות מוכר הוא, אבל בעומדת באגם מודו ואין זה משמעות הסוגיא וצ"ע עכ"ל. וכן הקשה הטור ח"מ סימן רכ"ג על דברי הר"ם, והב"ח שם ישב דברי הר"ם על דרך דברי ה"ה, בהניח דס"ל להר"ם דסומכוס אפילו במוכר מוחזק קאמר, והלכך אע"ג דלא אמר הש"ס אלא הא מני סומכוס, הוא כמו אלא, דהכי אשכחן בתלמודא טובא, ולמאי דמוקי למתני' כסומכוס אפילו קיימא ברשותא דחד מינייהו יחלוקו, ולרבא דקי"ל כוותיה דלא קאמר סומכוס אלא בשמא ושמא, ורבנן לא פליגי עליה דסומכוס אלא היכא

דקיימא ברשותא דחד מינייהו, אבל בדקיימא באגם ובשמא ושמא מודו רבנן לסומכוס דיחלוקו יעו"ש:

ולע"ד י"ל עדיפא מינה דהרמב"ם גרסתו בגמרא הוא אלא הא מני סומכוס היא, דלפי גירסא זאת שפיר י"ל דלסומכוס אפילו היכא דקיימא ברשותא דחד מינייהו. והר"ן ז"ל בסוגיא דהשואל [ק, א] הנזכר הביא דבריו הרב בצלאל בספר אסיפת זקנים כתב וז"ל, ואיכא נוסחי דגרסי אלא, ואמרי השתא דאוקימנא לה כסומכוס לא צריכא לאוקמה כלל באגם או בסימטא אלא אפילו ברשותא דחד וכו' ועיי"ש שזהו דעת הרשב"א יעו"ש, וגם משם הריטב"א כתב שם הרב בספר אסיפת זקנים אבל יש מי שפירש דהכא אלא קאמרי ולסומכוס לא בעי סימטא כלל, והרבה יש בתלמוד דהוה צ"ל אלא ולא אמר עכ"ל, הרי דברי הריטב"א כאשר כתב הב"ח. אלא דצריך לדעת מנין לו להר"ם דבשמא ושמא וקיימא באגם מודו רבנן לסומכוס:

ונראה לע"ד לומר דמשמעתין דבכורות הוציא הר"ם דין זה, דלא ניחא ליה לומר כמו שכתב רש"י [יז, ב ד"ה זכר ונקבה] לחלק, דה"ט דר"ט ברישא משום דחד מינייהו ודאי לכהן והוקבע זכות ממון לכהן, אלא דהטעם הוא דכיון דשמא ושמא הוא ושניהם לא קיימי ברשותא דחד מינייהו שורת הדין דיחלוקו, דמודו רבנן לסומכוס דבכה"ג יחלוקו ולא אזלינן בתר חזקת מריה קמא, והילכך אם ב' הזכרים מופקדים ביד הרועה אפילו ר"ע מודה דיחלוקו, כיון דאין אחד מהם מוחזק ושמא ושמא נינהו, ומוקמינן פלוגתייהו דר"ט ור"ע בחצר בעל הבית ורועה כהן, דלר"ט אקנויי קא מקני ליה בחצירו והוה ליה כמופקדים ביד הרועה, ור"ע סבר דלא מקני ליה וא"כ כיון דקאי ברשות בעל הבית המע"ה:

ולפי זה אה"נ דבסיפא נמי דילדה זכר ונקבה דאין כאן לכהן כלום, אם היתה הבהמה מופקדת ביד הרועה וילדה זכר ונקבה, כיון דשמא ושמא נינהו ואין אחד מהם מוחזק שורת הדין דיחלוקו, ומתני' דקתני דאין לכהן כלום מיירי בדקאי בחצר בעל הבית דומיא דרישא, ובכה"ג דילדה זכר ונקבה אפילו ר"ט מודה דאין כאן לכהן כלום כיון דקאי ברשותיה. דעד כאן לא אמרינן דניחא ליה דלתעביד מצוה בממוניה ואקנויי קא מקני ליה לכהן מקום בחצירו, אלא דוקא כשנולד ודאי בכור, דאפילו בילדה ב' זכרים מ"מ חד מינייהו ודאי הוי לכהן, ומקנה לו מקום כדי שיזכה הכהן מדין חצר באחד מהם כדי לקיים מצות נתינת הבכור על צד הודאי, ולא חייש בעל הבית לפסידא כסברת ר"ע, אבל מ"מ היינו דוקא כשיש לו לכהן ודאי בכור ועביד מצוה בממוניה, אבל בילדה זכר ונקבה דאין כאן ודאי בכור לכהן, מסתמא לא מקני ליה מקום להפסיד זכותו מאי דמן

הדין אין לכהן כלום מהשתא, דהמוציא מחבירו עליו הראיה, ואי לא חייש לפסידא הוא לומר דלא אסיק אדעתיה דבעל הבית שמא ימות אחד מהם ויהיה לו פסידא, כיון דעכ"פ השתא יש לו זכות לכהן, משא"כ כשאין לו זכות מהשתא, דפשיטא דחייש לפסידא ולא מקני ליה מקום בחצירו, ומש"ה לא פליג ר"ט אסיפא. דהא דאמרינן דמקנה לו מקום בחצירו היינו בשעת לידת הבכור, לא שמקנה לו מתחלה מקודם לידה כשהשכיר הכהן לרועה, וא"כ לפי"ז הבכור הנולד מקנה לו דאם יש בכור ודאי מקנה לו ואם לאו לא מקני ליה. זה נלע"ד דהר"ם הוליד דין זה משמעתין, וא"ש לדעת ה"ה שכתבנו לעיל דס"ל דלא כתב הר"ם בזה אומר איני יודע וזה אומר איני יודע דיחלוקו כי אם במחליף פרה וכו', דחלוקים על הולד דאין לזה חזקה בולד יותר מזה כנזכר, והכי נמי לענין בכור לפי דעת הר"ם דס"ל דקי"ל טובת הנאה אינה ממון, הרי אין לבעה"ב חזקה בולד אחר שנולד כי אם בעודו עובר, ובכה"ג לכו"ע שורת הדין דיחלוקו:

אמנם ראיתי להר"ם בפ"ה מהלכות בכורות דבדין א' הביא מתני' דילדה ב' זכרים ופסק כר"ע דאם מת אחד מהם המע"ה, ולא באר לומר דהיינו דוקא בחצר בעה"ב דהבעה"ב מוחזק, אבל אם מופקדים אצל רועה דאין אחד מהם מוחזק יחלוקו כדמוכח בגמרא, דאם הם מופקדים אצל רועה אפי' ר"ע מודה דיחלוקו, ואף דהר"ם שם בדין ה' כתב דין זה בשנים שהפקידו אצל רועה ומת אחד מהם דיחלוקו, מ"מ המתבאר מדבריו הוא בשנים שהפקידו אחד בכור ודאי ואחד הפקיד פשוט, אבל בבעה"ב שהפקיד שנים זכרים שלא נודע איזה מהם בכור אינו מובן מתוך דבריו. ואפילו מ"ש שם [ה"ו] וז"ל, ואפילו כהן רועה שהניח בכורו בחצר בעה"ב עם פשוט של בעה"ב ומת אחד המע"ה וכו', דבא לרמוז על מאי דמוקמינן בגמרא פלוגתייהו דר"ט ור"ע ברועה כהן וחצר בעה"ב, דלכו"ע לא אמרינן דמקני ליה מקום בחצירו, כתבו באופן דמיירי שהרועה כהן הניח בכורו שכבר זכה בו מאחר שנתנו או מהבעה"ב שנתנו לו, אבל ברועה כהן וחצר בעה"ב בילדה ב' זכרים ולא נודע מי מהם הבכור לא באר דעתו, וכבר הרגיש מזה הרב ל"מ שם יעו"ש דאמאי השמיט הר"ם דבר זה יעו"ש: אשר ע"כ נלע"ד לומר בעד הר"ם הכל בתר איפכא ממ"ש לעיל, דהר"ם דחה סוגיא זאת דבכורות מהלכה מקמי סוגיא דפרק השואל, דמתבאר דפלוגתא דרבנן וסומכוס הוא אפילו בדהוקבע זכות ממון לשכנגדו, כההיא דסיפא דמכר לו ב' עבדים אחד גדול ואחד קטן, דלסומכוס אמרינן יחלוקו ולרבנן מוקמינן בחזקת מריה קמא, ופסק הר"ם בהלכות מכירה בפרק הנזכר [הי"ג] כרבנן בדין דמכר שני עבדים או ב' שדות, וכתב ה"ה דבכה"ג דאיכא חזקת ממון גמור, אפילו בליתנהו ברשותיה דחד מנייהו אזלינן בתר חזקת ממון אפילו בשמא ושמא, דדוקא גבי

ולד דאין לזה חזקה בולד אחר שנולד יותר מזה אמרינן דבשמא ושמא יחלוקו כמ"ש לשונו לעיל [או"ק א'], וכפי זה ס"ל להר"ם דה"ה גבי בכור בילדה ב' זכרים, דכיון דאיכא חזקת ממון, דאפי' אחר שנולד יש לבעה"ב חזקת ממון כיון דטובת הנאה שלו ליתנו לכל מי שירצה וממון שאין לו תובעים הוא, ולא מבעיא למ"ד טובת הנאה ממון, אלא אפי' למ"ד טובת הנאה אינה ממון מ"מ כיון דאין ביד הכהן ליקח ממנו בע"כ כי אם ברצונו חשיב שפיר חזקת ממון. וכן מוכח מדברי התוס' בסוגיא דהשואל בד"ה וליחזי וכו' שכתבנו לעיל, דנראה פשוט דמ"ש לעיל [שם] דהתוספות כתבו כן למ"ד טובת הנאה ממון דוקא, הוא דוחק גדול דהוה ליה לפרש, אלא נראה דהעיקר דאפי' למ"ד טובת הנאה אינו ממון חשיב כהוחזק בודאי בולד אפילו בנמשל, וכיון דהר"ם ס"ל כן בפשיטות דחה שמעתין דבכורות מקמי ההיא דהשואל. דהכא בשמעתין אפשר דרבא ואי תימא ר"פ דאמר הכל מודים בשנים שהפקידו וכו', הוא אליבא דסומכוס דממון המוטל בספק יחלוקו, אבל לדידן דקי"ל כרבנן דאזלינן בתר חזקת ממון, ה"ה גבי בכור דאם ילדה ב' זכרים דאחד מהם בכור, אפי' הפקידם ביד הרועה ואינם בחצר בעה"ב אמרי' המע"ה, כיון דאפי' נאמר דהחי הוא הבכור מ"מ הכהן בא לזכות עכשיו ואין לו חזקת ממון, אבל הבעה"ב יש לו חזקת ממון דקודם שיזכה בו הכהן היה מוחזק בו הבעה"ב, ואע"ג דהשתא אינו ברשותו מוקמינן ליה בחזקת מריה קמא:

ואולם דעת רבינו הרמב"ן והרא"ש [סי' ד'] ז"ל שהביאו שמעתין להלכה כצורתה, נראה דסברת רבא ואי תימא ר"פ דאמר הכל מודים בשנים שהפקידו וכו', קי"ל הכי אפי' בילדה ב' זכרים והפקידם אצל רועה, דאפי' ר"ע מודה דיחלוקו ולא אמרינן דמוקמינן ליה בחזקת מריה קמא, וע"כ צ"ל לדידהו כמו ששיערנו לעיל [שם], דשאני הכא דחזקת ממון שיש לו לבעה"ב אינה כ"כ חזקה אלימתא, דאף דהוחזק בולד בעודו עובר מ"מ אחר שנולד לא הוחזק בו שתיכף שנולד חל עליו ספק בכור, ואם הוא בכור ממון כהן הוא ולא ממונו, וכל כי האי דאינה כ"כ חזקה אלימתא, אהני מה שכנגדו הוקבע לו זכות ממון דממ"נ אחד מהם לכהן לומר יחלוקו, משא"כ בההיא דב' עבדים וב' שדות דחזקת מריה קמא אלימתא דקודם מכירה בחזקתו היו לגמרי שניהם, דבכה"ג אפילו שהוקבע זכות ללוקח מוקמינן ליה בחזקת מריה קמא. ואע"ג דרבינו נראה דס"ל לענין הלכה דטובת הנאה ממון, שהרי בס"פ האיש מקדש [קדושין נח, ב] כתב סברת ר"ח דפסק דטובת הנאה ממון, מטעם דרבא בנדרים [פה, א] אסיק למתני' כמ"ד טובת הנאה ממון יעו"ש, ומדלא חלק עליו נראה דהכי ס"ל, וכן הוא דעת הרא"ש שם בפ' האיש מקדש [סוס"י ל"א] יעו"ש, וא"כ הכא מלבד דיקשה דכיון דרבא בעלמא אית ליה דטובת הנאה

ממון וכמ"ש ר"ח ודעימיה, איך קאמר רבא דבהפקיד אותם ביד רועה לכו"ע יחלוקו, כיון דרבא ס"ל בעלמא דטובת הנאה ממון, קשה דאיך פסקו הם הכי כיון דקי"ל טובת הנאה ממון, וכבר כתבנו דמסתברא דלמ"ד טובת הנאה ממון חשיב מוחזק בבכור אפילו אחר שנולד. י"ל דס"ל דכיון דאפילו למ"ד ט"ה ממון אם תפס הכהן שלא מדעת בעלים אינו יכול לתובעו רק ט"ה שיש לו בו, וכמ"ש התוס' בפ"ק דב"מ (דף ו' ע"ב) בד"ה והא הכא יעו"ש, נמצא דאי אפשר לומר דמפני טובת הנאה מוחזק בכל הבכור כי אם בכדי שיעור ט"ה, וכל כה"ג דאינו מוחזק בעיקר הבכור ריע חזקתיה ואהני מה שכנגדו הוקבע לו זכות ממון דממ"נ אחד מהם לכהן לומר יחלוקו:

ועוד י"ל דלדעת רבינו והרא"ש דהכא מאי דקאמר רבא הכל מודים בשנים שהפקידו וכו' לענין בכור, תקנת חכמים היא דתקנו גבי בכור יחלוקו ולא אזלינן בתר חזקת ממון ואפילו לרבנן, וכמו שכתבו התוס' בב"ב בפ' י"נ (דף קכ"ו ע"א) בד"ה ובמלוה שעמו וז"ל, לאו משום דקי"ל ממון המוטל בספק חולקין דהא לא קי"ל כסומכוס כדפרישית לעיל, אלא תקנת חכמים הוא הכא, ובמקום שמפורש בהדיא דחולקין עכ"ל, וא"כ ה"נ י"ל דתקנת חכמים הוא:

אמנם דעת הר"ם נראה דאינו כן וצ"ל דס"ל כמ"ש, אלא דנראה דדוחק גדול הוא לומר דרבא ואי תימא רב פפא דבתראי נינהו והלכתא כוותייהו דאזלי בשיטת סומכוס דלא קי"ל כוותיה:

אות כב ס"ק ג

ועוד יש לעמוד בדברי הר"ם [פ"ה מה' בכורות ה"ו] במ"ש בדין חצר בעה"ב ורועה כהן, דכדי לאשמועינן דהלכה כר"ע דלא מקני ליה בחצר, המציא באופן דהרועה הניח בכורו בחצר בעה"ב, דמשמע דמיירי בבכור שכבר זכה הכהן מיד המוחזק בעל הבית או מיד אחר, ויל"ע דבכה"ג שכבר הוא בכורו של כהן נראה דאפילו ר"ט מודה דלא מקני ליה מקום בחצר, דדוקא בילדה ב' זכרים דעדיין לא זכה הכהן ס"ל דמקנה לו מקום בחצר כדי שיזכה כהן בבכורות כשיולדו, דתקני ליה חצירו דניחא לאיניש דתתעביד מצוה בממוניה, שיגדלו בכורותיו של כהן אחר שכבר זכה בהם בחצירו, דבלאו הכי כל זמן שלא זכה הכהן בו לא חשיב ליה מצוה שמגדל בכורות בחצירו, כיון דאינו בכורו של הכהן כי אם בכור שלו ומגדל בכור של עצמו הוא, וכמו שמתבאר מדברי רש"י בשמעתין [יח, ב], אבל בשכבר הוא בכורו של כהן שכבר זכה בו באופן זכייה אחרת ואינו צריך לזכות מדין חצר, מאיזה טעם יסבור ר"ט דמקנה ליה מקום, כיון דלענין מצוה לגדל בכור הכהן בחצירו אינו צריך לקנין החצר, דכיון דנותן לו רשות לגדל בכורותיו בחצירו

הרי מקיים המצוה בלא הקנאת החצר, ואדרבה בלא הקנאה עדיף טפי דמגדל בחצרו ממש בחצר שאין לו חלק לכהן כי אם בחצר שכולו שלו, וכדברי רש"י שכתב דעיקר הקנאת החצר לר"ט הוא כי היכי דליקני מדין חצר:

וכן ראיתי להריטב"א בחי' למציעא הנדפסים בדף כ"ג מהספר ע"ג [לז, ב] ד"ה עוד וכו' וז"ל, ר"ט אומר אקנויי אקני ליה מקום בחצירו למקני ההוא בכור, כיון דהוא רועה דיליה דניחא ליה דליתעביד מצות נתינת הבכור, והילכך יד בעה"ב ויד כהן שוה בחצר ואין נקרא הכהן מוציא מיד בעל הבית אלא מוחזק כמוהו ולכך יחלוקו עכ"ל, ואדרבה מתבאר מדבריו דעיקר מאי דאמרינן בגמ' דניחא ליה דליתעבד מצוה היינו על מצות נתינה, דכיון דילדה ב' זכרים ולא ידעינן איזה מהם בכור, אי מקיים מצות נתינה ע"י שיתן לו א' מהם ויזכה בו במשיכה, אינו מקיים מצות נתינה דאפשר דהפשוט נתן לו, אבל במקנה לו מקום בחצר וזוכה בא' מהם מדין חצר, מקיים מצות נתינה לגמרי דחצירו קונה לו אותו שהוא הבכור ודאי, דלא ס"ל להריטב"א דהמצוה הוא מה שמגדל בכור כהן בחצירו כדברי רש"י, דס"ל דמצוה דקאמר הש"ס היינו מצות גידול בכור כהן, אבל מ"מ שניהם שוים דעיקר הקנאת החצר הוא כי היכי דליקני הכהן מדין חצר, וא"כ באופן דנקט הר"ם נראה דאפילו ר"ט מודה כאמור: איברא דראיתי להרב בצלאל כ"י שהביא פי' הרגמ"ה ז"ל וז"ל, ר"ט סבר אקנויי אקני ליה בעה"ב לרועה כהן מקום בחצרו שיהא בכורו שם, דניחא ליה לבעה"ב דעביד מצוה בחצירו שיגדל בכורו של כהן שם וכו' עכ"ל, הרי שלא הזכיר דההקנאה הוא כי היכי דליקני מדין חצר, כי אם העיקר הוא המצוה שנותן לו רשות לגדל בכורו שם, וזה כדעת הר"ם. ונראה די"ל דס"ל דאף דלענין מצות גידול אינו צריך הקנאה כי אם בנתינת רשות לגדל בחצירו עושה המצוה, מ"מ כיון דהקנאה זאת הוא בדרך שאלה שמשאיל לו מקום בחצירו, כל שנתן לו רשות לגדל בחצירו הרי חשיב כמשאיל לו גוף החצר לשימוש כדין קנין שאלה ושכירות, דנתינת הרשות הו"ל כאומר אני משאיל לך החצר לגדל הבכור. ומאי דאמרי' בגמרא אקנויי מקני ליה, היינו שנותן לו רשות לגדל בחצירו, דנתינת הרשות כמשאיל דמי דנתינת רשות ושאלה דא ודא אחת היא: וכן מוכח מההיא דאמרינן בפרק הפרה (דף מ"ח ע"ב) דאמרינן התם, דהיינו טעמא דאם אמר כנוס שורך ושומרו דאם הזיק חייב, דס"ל כר' טרפון דקרן ברשות הניזק נזק שלם משלם, הלכך אמר ליה שומרו לא אקני ליה מקום בחצר והויא ליה קרן בחצר הניזק ומשלם נזק שלם, לא אמר ליה שומרו אקנויי אקני ליה מקום בחצר, והויא ליה חצר השותפים וקרן בחצר השותפים אינו אלא חצי נזק ע"כ, הרי דאפי' באומר כנוס שורך לחצירי שהוא נתינת רשות בעלמא, כל שלא אמר

ושומרו אקנויי אקני ליה מקום אפי' שלא פירש ואמר שמקנה לו המקום. וכן מתבאר מההיא דאמרי' בפרק השולח (דף ל"ז ע"א) דאמרינן דאפי' השאילו מקום לתנור וכו' כותבין עליו פרוזבול, ופריך איני והתני הלל אין כותבין פרוזבול אלא על עציץ נקוב נקוב אין שאינו נקוב לא, ואמאי הא איכא מקומו, ומשני ל"צ דמנח אסיכי ע"כ, ואם איתא דיש חילוק בין נותן רשות להניח עליו, לאמר אני משאיל לך המקום לענין זכות המקום בדרך שאלה, דבנותן רשות בלבד אין דעתו לזכות לו המקום, אלא שנותן לו רשות שלא ישתמש בו בדרך גזילה אבל אינו מקנה לו כדין שאלה, א"כ מאי פריך והא איכא מקומו הא שפיר י"ל דנתן לו רשות להניחו שם דוקא, ולא אמר לו בפירוש אני משאיל לך המקום, דבכה"ג לא זכה במקום אפי' לקנין פירות בדרך שאלה, ולענין פרוזבול לפחות בעינן שיזכה בקרקע בדרך שאלה, ומדלא משני הכי שמע מינה דלענין שאלה אפילו בנותן רשות בלבד חשיב כמשאיל, דכיון דעיקר השאלה הוא להנחת כליו כל שנתן רשות חשיב כמשאיל ממש, ואם קצב לו זמן אינו יכול לחזור בו כדין שאלה:

וא"כ הכא אף דלענין קניית הבכור אינו צריך לקנין חצר דבלאו הכי כבר זכה בו הכהן, מכל מקום כיון דאמרי' דמסתמא נותן לו רשות להניח בכורות שלו בחצירו דניחא ליה למעבד מצוה, הרי הרשות כמשאיל מקום ממש הוא דרשות היינו שאלה, וא"כ חשיב כחצר השותפין ובכן אינו נקרא הכהן מוציא. ונראה דאדרבה הר"ם ס"ל דהא דר' טרפון דמקנה לו מקום בחצר, ע"כ מיירי בבכור שכבר זכה בו הכהן בלא קנין חצר, דאפילו בילדה ב' זכרים מיירי שכבר זיכה לכהן באופן זכיה אחרת, דבהכי ניחא מה שהקשו התוס' בשמעתין [יח, ב] דאיך קונה המקום בלא קנין, דהא קי"ל דהשוכר קרקע או השואל צריך לקנותו בכסף או בחזקה, והכא מה קנין עושה הכהן. אמנם אי מיירי בנותן לו רשות להניח בחצירו הבכורות שכבר זכה בהם הכהן, שפיר זוכה הכהן בחצר מדין חזקה דהנחת בכורו שלו בחצר חשיב חזקה, כדין אכילת פירות דסבירא ליה להר"ם בפ"א מהל' מכירה [הט"ו] דהויא חזקה, ולדידיה אם שכר או קנה בית כיון שנתן כליו בתוכו קנה מדין חזקה, וכמ"ש ה"ה שם משם בעל העיטור שכתב כן משם הירושלמי יעו"ש, וה"ה לענין שאלה:

ומה שהתוס' בשמעתין תירצו באופן אחר ולא ניחא להו בהכי י"ל באחד מב' פנים, או דס"ל כדעת רש"י והריטב"א דהנה עיקר ההקנאה הוא כדי שיקנה מדין חצר, וא"כ לא שייך לומר דזוכה בחצר בהנחת הבכור כיון דעכשיו בא לזכות בבכור אחר שיזכה בחצר, או אפילו אי ס"ל כסברת הר"ם והרגמ"ה דסברת ר"ט הוא בבכור שכבר זכה בו, י"ל דסבירא ליה להתוספות דאכילת פירות לא חשיבא חזקה כדעת הראב"ד בפ"א מהל'

מכירה [שם] וכן הוא דעת רבינו הרמב"ן והרשב"א והר"ן בפרק קמא דקידושין [כב, ב] גבי עבד כנעני נקנה בחזקה, הביא דבריהם מרן הב"י בח"מ סי' קצ"ב: ואף דיש לומר דאפשר דגבי שכירות ושאלה כיון דאינו אלא זכיה לפירות דהיינו לאשתמושי ביה, כדרך תשמישו כך דרך זכייתו, כהא דקי"ל בסי' קצ"ב [ס"ז] דהקונה דרך להלוך כיון דלהלוך בלבד הוא דקא זכי בהלוך בלבד חשיב חזקה, וה"ה נמי דכיון דלהניח כליו שם שאל המקום בהנחת כלים הויא חזקה וזכה בו, ואפילו למ"ד דלענין קנין אכילת פירות לא חשיב חזקה, בכה"ג דשאלת מקום חשוב חזקה לכו"ע. וכן נראה מדברי הריטב"א בחי' לקדושין, דאע"ג דהריטב"א על דף כ"ב ע"ב כתב בהדיא כדעת הראב"ד ודעימיה, דאכילת פירות והנחת כליו בבית לא חשיבא חזקה יעו"ש, עכ"ז כתב הריטב"א שם בפ"ק דקדושין על דף כ"ה ע"ב עלה דפריך הש"ס, אלא מעתה פיל לר"ש במאי יקנה, ומשני אביי בשוכר את מקומו ור"ז אמר מביא ד' כלים ומניח תחת רגליו, ופריך הש"ס ש"מ כליו של לוקח ברשות מוכר קנה לוקח, כתב וז"ל, נ"ל דלהכי לא שני ליה דמיירי בדאמר ליה מוכר זיל קני, דא"כ הרי השאיל לו מקום והרי זה בכלל שוכר את מקומו עכ"ל, מתבאר מדבריו דסבירא ליה דמאי דאמרינן בפ' הספינה (דף פ"ו ע"א) דכליו של לוקח ברשות מוכר קנה בדאמר ליה זיל קני, הוא משום דמשאיל לו מקום, והו"ל כליו של לוקח ברשות לוקח וחשיב כשוכר את מקומו, וע"כ צ"ל דזוכה במקום דמשאיל לו מדין חזקה דבהנחת כליו שם חשיב חזקה, והיינו טעם דכיון דעיקר השאלה הוא לתשמיש הנחת כליו, כתשמישו כן זכייתו ובהנחת כליו זוכה מדין חזקה:

מכל מקום נראה דהתוספות שם בפרק הספינה בסוגיא הנזכר לא סבירא להו הכי, דאפילו בשאלה לא אמרינן כתשמישו כך חזקתו, שכתבו שם [פה, ב] בד"ה כגון שהיה בעלה וכו' וז"ל, ואם תאמר נהי דנותן לה רשות ומשאילה מכל מקום הא בעי חזקה כדאמרינן בהשואל וכו', וי"ל דאע"ג דאין המקום קנוי לה כיון דיש לה רשות להביא קלתה שם קנוי לה עכ"ל. וכן מתבאר מדברי הרא"ש בפסקיו שם [סי' ט"ו] עלה דאמרינן שאני התם דאמר ליה זיל קני וז"ל, שהקנה לו מקומו דהשתא הוי כליו של לוקח ברשות לוקח, וכ"ת מאי איצטריך לאתויי הא פשיטא דכליו של לוקח ברשות לוקח קנה, וי"ל דהא קמ"ל דלא תימא דלא מהני האי שאלת מקום להיות קנוי לו ללוקח בדברים בעלמא, דהשואל קרקע או השוכר צריך לקנותו בכסף או בחזקה וכו', קמ"ל דדבור מהני הכא, דודאי לענין שיקנה לו המקום בלא כלי בעי קניית המקום, אבל לענין קניית כלי בדבור בעלמא שנתן לו רשות להניח שם כליו קני עכ"ל. הרי מפורש דסבירא להו להתוספות והרא"ש דאפילו בשאלה ושכירות בהנחת כליו שם לא חשיבא חזקה, והוא הדין הכא

בשמעתין די"ל דהתוספות אזלי בשיטה זאת: ואגב אורחין הוקשה לי למה שראיתי למרן הב"י [בחו"מ] בסי' קצ"ב, דעלה ונסתפק בדעת הרא"ש ז"ל אי ס"ל דאכילת פירות הויא חזקה או לא ולא איפשיטא ליה יעו"ש, ויל"ע שהרי מפורש יוצא מדברי הרא"ש הנזכר דסבירא ליה דאפילו בשאלת מקום סבירא ליה דהנחת כליו שם לא חשיב חזקה, ומשו"ה הוצרך לומר דבנתינת רשות להניח כליו הדבר תלוי אף דלא קנה המקום, ואם איתא דסבירא ליה דאכילת פירות הויא חזקה אמאי לא קנה המקום ע"י הנחת כליו:

והנה לעיקר סברת התוספות והרא"ש דסבירא להו דהנחת כליו לא חשיבא חזקה, יל"ע מההיא דפרק השולח שכתבנו לעיל דפריך הש"ס נקוב אין שאינו נקוב לא והאיכא מקומו, ואם איתא מאי פריך וכי כל השואל קרקע מחבירו עושה חזקה לקנות, אפשר דמיירי שנתן לו רשות להניח שם ולא עשה שום חזקה במקום, ובכן אינו קנוי לו המקום דשאלת קרקע אינו נקנה בדברים, אלא עכצ"ל דהנחת הכלי חשיב חזקה ומש"ה הוצרך לדחוקי ולומר דמיירי דמנח אסיכי. וכמו כן קשה עליהם מההיא דפ' הפרה דכתבנו לעיל, דמתבאר שם דכיון דאמר ליה כנוס שורך ושומרו אקני ליה מקום בחצר ואפילו בלא שום חזקה, ועכצ"ל דהכנסת השור שם הוי חזקה:

עוד איכא למידק על סברת הרא"ש ממה שכתב הרא"ש עצמו בפ"ק דפסחים [סי' ד'], דישראל שהפקיד חמצו בבית הגוי, דיש מן הגאונים דסבירא להו דאין חיוב לבער על המפקיד כיון דאינו בביתו של ישראל, וכתב הוא ז"ל וז"ל, ונ"ל דבר פשוט דאע"פ שהנפקד קבל עליו אחריות מכל מקום עיקר הממון של בעלים הוא, וכיון שהשאילו הנפקד ביתו לשמירת ממונו קרינן ביה ביתו עכ"ל. ואם איתא דהנחת כליו לא הויא חזקה, א"כ הכא אף דהנפקד משאיל ביתו למפקיד לשמירת ממונו, מ"מ כל שלא עשה חזקה לא קנה המקום ולא קרינן ביה ביתו, אם לא דעל כרחך צ"ל דכיון דהניח ממונו שם חשיב חזקה וקרינן ביה ביתו ודו"ק:

איך שיהיה נמצא דלדעת התוס' והרא"ש הנחת כליו בחצר לא הויא חזקה אפילו לקנות מדין שאלה, וא"כ י"ל דהתוס' הכא בשמעתין אזלי בשיטה זאת, וע"ז כתבו וז"ל, ואפילו בלא קנין קא קני דגמר ומשעבד נפשיה א"נ כמה פעמים הרועה פותח ונועל עכ"ל, וכוונתם דכיון דאיכא טעמא דניחא ליה לאינש דליתעבד מצוה בממוניה, ומפני זה אנן סהדי דאקנויי קא מקני ליה מקום בחצירו, אף בלא קנין קא קני, דמסתמא אמרינן נמי דגמר ומשעבד נפשיה, ובגמר דעתו בלא קנין מקנה ליה מקום בחצר וזוכה בו הכהן בלא קנין. וכענין שאמרו בס"פ השוכר את הפועלים (דף צ"ד ע"א), דמתנה ש"ח להיות כשואל אפי' בלא קנין, דבההיא הנאה דקא נפיק עליה קלא דאיניש מהימנא הוא גמר

ומשעבד נפשיה יעו"ש, ה"ה הכא דמפני המצוה גמר ומשעבד נפשיה: אשר עפ"י דברי התוס' אלו יש ליישב דברי הרמ"ה שכתב הטור משמו בח"מ סימן ר' וז"ל, וכתב הרמ"ה דדוקא דאמר ליה זיל וקני דאז גלי דעתיה דכי יהיב ליה רשותא להניח כליו התם, אדעתא דלמיקנא ליה הוא דיהיב רשותא, אבל אי לא אמר ליה זיל קני אע"ג דיהיב ליה רשותא לאנוחי התם לא קנה. דלפי מה שכתבתי לעיל דנתינת רשות להניח כליו חשיב כאומר בפירוש אני משאיל לך מקום ורשות היינו שאלה ממש, כמו שהוכחנו מההיא דהשולח ומההיא דפ' הפרה, אם כן ע"כ מ"ש הרמ"ה דכל דלא אמר ליה זיל קני אפילו נתן לו רשות להניח כליו שם אין כליו של לוקח קונים לו, ה"ה אפילו באומר לו בפירוש אני משאיל לך מקום בחצר להניח כלים אין כליו של לוקח קונים לו, ואי סבירא ליה להרמ"ה כדעת הר"ם ודעימיה דאכילת פירות הויא חזקה והנחת כלים הויא חזקה לקנות החצר בשאלה, א"כ אפילו בדלא אמר ליה זיל קני כל דנתן לו רשות להניח כליו דהוי כמשאיל לו מקום, אמאי לא קנו כליו של לוקח שם כיון דקנה מקום בחצר וככליו של לוקח ברשות לוקח הוי, ואי סבירא ליה להרמ"ה דהנחת כלים לא הויא חזקה א"כ בדאמר ליה זיל קני במאי קני, כיון דלא קנה מקום בחצר בדרך שאלה בלא קנין חזקה ואכתי כליו של לוקח ברשות מוכר הוא ואמאי קנה: אמנם לפי דברי התוס' אתי שפיר דהיינו טעמא בדאמר ליה זיל קני, דכיון דגלי דעתיה דאדעתא דליקני ליה כליו יהיב ליה רשותא להניח כליו שם, אנן סהדי דמשאיל לו המקום וקונה המקום בלא שום קנין, דמסתמא כיון דניחא ליה דליקני ליה כליו ללוקח ובלאו הכי לא קני, אנן סהדי נמי דגמר ומשעבד נפשיה לאשר ולקיים שאילת המקום, כאילו נעשה ונגמר הדבר בקנין חזקה או בא' מהקנינים על הדרך שכתבו התוס'. ולזה אתי שפיר דהיינו דוקא בכה"ג דגלי אדעתיה דניחא ליה דליקנו ליה כליו, אבל בנותן רשות להניח כליו או אפילו באומר בפירוש אני משאיל לך, דלפי האמור הכל שוה דרשות חשיב כמשאיל, מכל מקום כיון שלא גילה דעתו המשאיל לו לענין דליקני ליה כליו, אין כאן אומדנא דמוכח לומר דגמר ומשעבד נפשיה על שאלת המקום כאילו נגמר הדבר בקנין, כי אם דבור בעלמא הוא, וכל שלא נעשה שום קנין על שאלת המקום לא קני דאכתי כליו של לוקח ברשות מוכר הוא. דהא ודאי אין לומר דטעמיה דהרמ"ה לאו מטעם זה הוא, אלא משום דכל דפירש דניחא ליה דליקני בכליו קנה, אף דמן הדין מסתמא כשלא פירש לא קני, דתנאי שבממון תנאו קיים ואי פריש פריש, כדאמרינן בפ"ק דקדושין [כו, א] דבמקום שכותבין את השטר אי פריש אי בעינא בכספא אקנה קנה בכסף לבד, דביד המוכר לקיים הקנין במה שירצה, דהא ליתא דהרי הר"ן והריטב"א כתבו בפ"ק דקדושין [כה, ב] גבי מתניתין

דבהמה גסה נקנית במסירה, דכל דמצד הדין לא הוי קנין אין ביד המוכר לעשותו שיהיה קנין, וכן מתבאר מדברי הרמב"ן בחי', והריטב"א שם הוקשה לו ע"ז וז"ל, ואי קשיא לך הא דאמרינן התם כליו של לוקח ברשות מוכר לא קני, ואי אמר ליה קני קני אלמא פריש מהני, הא לא קשה דהתם כיון דאמר ליה מוכר קני נעשה כמשאיל לו מקום בחצירו להניח שם כליו, והו"ל כליו של לוקח ברשות לוקח, הא אילו אמר ליה מוכר דליקני ליה כליו ברשות הרבים לא קנה עכ"ל, ודוחק לומר דהרמ"ה פליג עליהם בזה: שוב ראיתי דברי הרמ"ה אלו בחי' לבתרא כ"י וכתב שם עוד וז"ל, ודוקא גבי כליו של לוקח ברשות מוכר דאיתיה להאי טעמא, אבל ברשות הרבים או בחצר שאינו של שניהם דאין לו רשות להניחו שם, ואע"ג דאמר ליה זיל קני לא קני, דלאו כל כמיניה דמוכר לאקנויי ליה זכותא ללוקח ברשותא דלא דיליה עכ"ל, הרי בפי' דזיל קני בחצר המוכר הוא משום דמשאיל לו מקום משא"כ ברשות הרבים כמ"ש הריטב"א, וא"כ ע"כ צריך לומר דהיינו טעמא דגמר ומשעבד נפשיה כאמור. ועפ"י האמור בכוונת דברי הרמ"ה י"ל דכן הוא דעת הריטב"א, דמשום דגמר ומשעבד נפשיה הוא, ולא משום דסבירא ליה דאף דלענין קנין אכילת פירות לא הוי חזקה לענין שאלת מקום כליו הויא חזקה כמו ששיערנו לעיל, דכיון דהתוס' והרא"ש וכן נראה שהוא דעת הרמ"ה לא חלקו כלל בין קנין גמור לשאלה, דאפילו בשאלה הנחת כליו לא הויא חזקה, מנ"ל לומר דהריטב"א דעתו לחלק בהכי, אלא העיקר דדעתו כדעת הרמ"ה דהיינו טעמא משום דגמר ומשעבד נפשיה ומשאיל לו המקום:

אות כב ס"ק ד

איך שיהיה נחזור למאי דאתאן עלה בשמעתין [יח, ב], דלדעת רש"י והריטב"א בחי' למציעא [לז, ב] עיקר הקנאת החצר דלר"ט אקנויי מקני ליה מקום בחצר הוא, משום שיזכה הכהן בבכור מדין חצר כשיולד הבכור, אמנם דעת הר"ם [פ"ה מה' בכורות ה"ו] והרגמ"ה אינו כן אלא דמקנה לו החצר בדרך שאלה כדי שיגדלו הבכורות בחצירו כאמור. ויש לעמוד לדעת רש"י והריטב"א דאיך אפשר דע"י דמקנה לו מקום בחצר זוכה בבכור מדין חצר, הא קי"ל דחצר השותפין אין קונין זה מזה כדאמרינן בפ' הספינה (דף פ"ד ע"ב) יעו"ש, והכא דחשבינן ליה לר"ט כחצר של שניהם וכמ"ש רש"י וז"ל בד"ה דניחא וכו', והו"ל כחצר של שניהם והוי האי חצר כי רועה, וכאילו שניהן הפקידו אצלו הלכך חולקין דברשות שניהם עומד עכ"ל, וכיון דחצר השותפין הוי איך קונה הכהן בו הבכור מדין חצר כיון דחצר השותפין אין קונין זה מזה, דאם נאמר דמקנה לו כל החצר

כדי שיוכל לזכות בו מדין חצר, א"כ הרי אינו עומד ברשות שניהם אלא ברשות הכהן בלבד עומד ואמאי יחלוקו:

ויש ליישב דלעולם דלר"ט מקנה לו כל החצר כדי שיזכה בבכור, אלא דכיון דהקנאה זאת הוא בדרך שאלה בעלמא לקנין פירות וגוף החצר עומד ברשות בעה"ב, כיון שהגוף של בעה"ב חשיב כאילו עומד ברשות שניהם, דאף דכל החצר שאול לכהן לקנין פירות מ"מ גוף החצר הוא של בעה"ב, והרי לשניהם יש להם רשות בו, זה מצד קנין הגוף שיש לו בו וזה מצד קנין פירות דשאול לו, וכבר נודע סברת הרמב"ם בפ"ו מהל' שכירות [ה"ה] דחצירו של אדם קונה לו שלא מדעתו בדבר הפקר אע"פ שהיא שכורה ביד אחרים, דס"ל להר"ם דודאי חצר שהוא מושכר לאחרים יש לו דין חצר לקנות בו בין לבעל החצר ובין לשוכר, ובכן כשיש דעת אחרת מקנה אם רוצה להקנות לבעל החצר שפיר קני ליה חצירו, ואם רוצה להקנות לשוכר קני ליה כיון דאית ליה קנין פירות בחצר, ומ"מ כח בעל החצר עדיף טפי כיון דיש לו גוף ופירות לאחר זמן, ולפיכך בהפקר דליכא דעת אחרת מקנה קונה בעל החצר ולא השוכר:

ונראה פשוט דלדעת הר"ם אם איכא דעת אחרת מקנה שרוצה להקנות לבעל החצר ולשוכר בשותפות, זוכין שניהם בשותפות בקנין חצר זה, כיון דלשניהם יש להם כח לקנות כל א' וא' בפני עצמו מדין חצר ביש דעת אחרת מקנה. וא"כ י"ל דרש"י והריטב"א הכי ס"ל כסברת הר"ם הנזכר, וכיון דלענין קנין חצר יד שניהם שוה, דמפני ששאל החצר לכהן לקנין פירות לא נסתלק יד בעה"ב, כיון דהגוף שלו וחשיב חצירו לענין קנין חצר, א"כ לא חשיב הכהן מוחזק לגמרי כאילו עומד בחצירו ממש, אף דשאול הוא אתו כיון דמ"מ הגוף של בעה"ב, ולענין מי משניהם מוחזק חשיב כאילו שניהם מוחזקים דברשות שניהם עומד ולפיכך יחלוקו:

ואולם התינח לסברת הרמב"ם ז"ל, אבל לדעת הראב"ד דהשיג על הר"ם בזה שם בהל' שכירות, וס"ל דאפילו בדעת אחרת מקנה אין לבעל החצר רשות לקנות בו כלל אפילו שרוצה להקנות לו, דשכירות ליומיה ממכר הוי ובזמן השכירות אין לו כח לבעל החצר, וכמו שמתבאר מדברי הרב מחנ"א בהל' קנין חצר סי' ג' שזה הוא סברת הראב"ד, ומתבאר מדברי הפוסקים דסברת הראב"ד היא סברת רובא דרבוותא דלא כהר"ם, אשר מטעם זה עלה בדעת הרב כנה"ג דאין המוחזק יכול לומר קי"ל כסברת הר"ם דסברא יחידאה היא, ולסברא זאת נמצא דחצר המושכר או המושאל אין לו כח לבעל החצר לקנות בו מדין חצר, וא"כ גם לענין מוחזק נראה דהשוכר או השואל מוחזק לבד, וא"כ הכא אם איתא דשאל לו כל החצר הרי אין החצר עומד ברשות שניהם כדי שנאמר כי

שניהם מוחזקים, ועיין במה שכתבתי בקונטרס גט מקושר בסי' י"א דכ"ה ע"ד דלע"ד ר"ת סבירא ליה כסברת הר"ם ומי לנו גדול ואין סברת הר"ם יחידאה, וא"כ י"ל דהכא רש"י והריטב"א ס"ל כסברת הר"ם. ומ"ש רש"י והו"ל כחצר של שניהם ר"ל דחשיב כאילו של שניהם, כיון דלזה יש לו קנין הגוף ולזה יש לו קנין פירות. ואפשר עוד לומר דאפי' לסברת הראב"ד ודעימיה, אף דלענין קנין חצר אין לו כח לבעל החצר, מ"מ לענין שלא יחשב השואל כמוחזק גמור יש לו כח לבעל החצר וחשיב כב' מוחזקים:

עוד יל"ע בסברת רש"י והריטב"א דס"ל דהקנאת החצר הוא לקנות הבכור מדין חצר, מהא דאמרינן לעיל [יח, א] גבי פלוגתא דר"מ ור' יוסי דלר"מ בילדה ב' זכרים חייב במתנות ולר"י פטור, ואמרי' מ"ט דר"י אמר רבא עשו את שאינו זוכה כזוכה ואע"ג דלא מטא לידיה כמאן דמטא לידיה וזבניה לישראל במומיה, דלפי שיטת רבא דמוקי פלוגתייהו דר"ע ור"ט ברועה כהן וחצר בע"ה, אמאי הוצרך לומר דטעמיה דר"י משום דעשו את שאינו זוכה כזוכה, הא שפיר י"ל דמן הדין פליגי דהכא מיירי ברועה כהן וחצר בע"ה, ור"י ס"ל כסברת ר"ט דמקנה לו מקום בחצר ומדין חצר זכה הכהן באותו שהוא בכור ודאי, דהחצר זוכה לו ממילא מה שהוא ראוי לזכות, וכיון דמן הדין כבר זכה הכהן באותו שהוא הבכור, אם נזדמן שנתחלף אח"כ ולקח הבע"ה הבכור והפשוט לקח הכהן, הרי חשיב כמו דמטא לידיה וזבניה לישראל מן הדין ולא מן התקנה לעשות שאינו זוכה כזוכה, ור"מ ס"ל כר"ע דלא אמרי' דמקנה לו מקום בחצר משום פסידא ומש"ה לא חשיב כמאן דמטא לידיה, וי"ל דדחיקא ליה מלתא לרבא לומר דר"י דקי"ל כוותיה לענין מתנות דס"ל כר"ט דלא קי"ל כוותיה, ומש"ה נקט טעם זה דעשו את שאינו זוכה כזוכה. ועיין במה שכתבתי בספר תוספות דרבנן באות העי"ן [סי' רמ"ט] מה העליתי שם לפי הירושלמי [פאה פ"ה ה"ב], דאי אפשר לזכות באחד משניהם מספק כיון דזכיה מסופקת היא יעו"ש:

מתני' [יט, א] יוצא דופן וכו':

אות כג

גמרא במאי קא מפלגי וכו', וקי"ל כר"ע מחבירו ור"ט חבירו היה. בפ' הכותב (דף פ"ד ע"ב) מסקינן כלישנא בתרא דכ"ע הלכה כר"ע מחבירו ולא מרבו, ודכ"ע רבי טרפון חבירו היה, ור"י ור"ל בהא פליגי דמ"ס הלכה איתמר ומ"ס מטין איתמר, דר"י ס"ל מטין איתמר ופרש"י וז"ל, מטין ההוראה לכתחלה אחר ר"ע ומיהו אם עביד כאידך לא מהדרינן עובדא. והנה כי כן יל"ע על רבינו דכיון דקי"ל דר"ל ור"י הלכה כר"י, א"כ ע"כ קי"ל דמטין איתמר, וא"כ איך פסק רבינו לחלוטין כר"ע הו"ל לפרש דמ"מ לא מהדרינן

עובדא, ונ"מ דאם תפס הכהן היוצא דופן והבא אחריו ונפסק הדין כר"ט דהוי ספק דאין מוציאין מידו. אלא די"ל דהכא לא הוצרך לבאר כן דלא נ"מ זה אלא למ"ד תקפו כהן אין מוציאין מידו, אבל דעת רבינו הוא דמוציאין מידו כמ"ש בפ"ק דמכילתין גבי מתניתין [ה, ב] דפרה שילדה כמין חמור וכו', בהני בעיא דאיבעיא לן התם יעו"ש, וא"כ אפי' נפסק הדין כר"ט דספיקא הוי מוציאין מיד הכהן וא"כ לא נ"מ מידי:

ועוד נראה דאעיקרא דמלתא סוגיין דעלמא קי"ל כר"ל דהתם דמהדרינן עובדא, דלא כר"י דאמר מטין איתמר, דכן נראה מדברי הרי"ף שם בפרק הכותב שכתב וז"ל, והלכה כר"ע דקי"ל הלכה כר"ע מחבירו, ואמרינן נמי דן דייני כר"ט ואהדריה ר"ל לעובדא כר"ע עכ"ל, הרי מבואר דקי"ל בהא כר"ל. אלא דצריך להבין מ"ש דפסקינן כר"ל לגביה דר"י, דהא קי"ל [יבמות לו, א] דלכל דבר הלכה כר"י בר מתלת מילי. והרא"ש שם בפרק הכותב [סי' ב'] יישב זה שכתב וז"ל, והלכה כר"ע דקי"ל כר"ע מחבירו ור"ט חבירו הוה, ואמרי' נמי דון דייני כר' טרפון ואהדריה ר"ל לעובדא מינייהו, וגם ר"י אמר מה אעשה שכנגדי חלוק עלי עכ"ל, הרי דכבר הרגיש הרא"ש מזה וכתב דה"ט משום דר"י נמי אמר מה אעשה וכו'. אף כי לע"ד היה אפשר לדחות שהרי הכי אמרי' שם בפרק הכותב, קריביה דר"י תפוס פרה דיתמי מסימטא, אתו לקמיה דר"י א"ל שפיר תפסתוה, אתו לקמיה דר"ל א"ל זילו אהדור, אתו לקמיה דר"י א"ל מה אעשה שכנגדי חלוק עלי עכ"ל. די"ל דמאי דקאמר להו מה אעשה וכו' לאו משום דחש לדברי ר"ל, אלא הענין היה כן דהקרובים לר"י אחר שתפסו אתו לשאול לר"י קרובם אם תפיסתם תפיסה וא"ל דשפיר תפסו, אבל לא עמדו לדין לפניו עם היתומים, שר"י היה קרוב להם ופסול לדון לקרובם, והלכו לדון לר"ל ודן לומר זילו אהדור כסברתו, וכשחזרו הקרובים אצל ר"י אמר מה אעשה שכנגדי חלוק עלי, והדיין הפוסק את הדין הוא ר"ל שאני פסול לדון ומה אעשה, אבל אה"נ דאם היו התופסים רחוקים היה פוסק הדין הפך סברת ר"ל, ואין כאן ראיה לו לומר דגם ר"י חש לסברת ר"ל, באופן דנמצינו למדין דבפירוש כתבו הרי"ף והרא"ש דהכא קי"ל כסברת ר"ל דלא כר"י:

וראיתי להרא"ש בשמעתין [סי' ה'] שכתב וז"ל, והלכה כר"ע דהו"ל מחלוקת ואח"כ סתם, דתנן לקמן בפ' יש בכור [מז, ב] יוצא דופן והבא אחריו שניהם אינם בכור לא לנחלה ולא לכהן עכ"ל. ומדאיצטריך לטעם זה דהוי מחלוקת ואח"כ סתם, ש"מ דס"ל דבלאו הכי אין הלכה כר"ע לגבי ר"ט, ובפרק הכותב כתב איפכא. וכיוצא לזה נראה מדברי הרא"ש בפרקין [סי' ד'] במתני' דלעיל, דפליגי ר"ט ור"ע דלר"ט הכהן בורר לו את היפה ולר"ע משמנין ביניהם שכתב וז"ל, והלכה כר"ע דהא ר"ט גופיה הדר ביה

עכ"ל, דמהכא נמי משמע דס"ל הכא במכילתין דאי לאו דר"ט גופיה הדר ביה לא פסקינן כר"ע. ורבינו הרמב"ן דקדק לכתוב שם וז"ל, והלכתא כר"ע ור"ט נמי חזר בו עכ"ל, דקדק לומר כן דבלאו הכי קי"ל בעלמא כר"ע אלא דעדיפא מינה הכא דגם ר"ט הדר ביה. אבל מדקדוק דברי הרא"ש נראה בפירוש דאי לאו דר"ט הדר ביה לא הוה הלכתא כר' עקיבא, וזה הפך דבריו ממ"ש בפרק הכותב:

ועוד קשה על דברי הרא"ש דשמעתין, שכתב דהלכה כר"ע מטעם דהוי מחלוקת ואח"כ סתם בההיא דפרק יש בכור, דהא ההיא דפרק יש בכור, יש לדחות ולומר דאין ראיה משם דסתם לן תנא כר"ע, דאפשר דאפי' כר"ט אתיא דהא לר"ט יוצא דופן והבא אחריו שניהם ספק בכור הם, ובבכור אדם שורת הדין הוא דפטורין מפדיון כיון דאבי הבן מוחזק, ואיכא למימר המע"ה כדין כל ספק בכור, וע"ז קאמר התנא דאינם בכור לכהן דכיון דמצד הספק אין כאן לכהן כלום, חשיב כאילו על צד הודאי אינם בכור לכהן, דהא אפי' אם תפס הכהן הה' סלעים מוציאין מידו, דהא הרא"ש הוא מכת הסוברים דתקפו כהן מוציאין מידו, וכמ"ש הרא"ש בפ"ק דב"מ [סי' י"ג] בסוגיא דתקפו כהן ובכמה דוכתין, ואם כן ספק בכור כודאי אינו בכור חשוב, ומש"ה קתני סתם כיון דלא נ"מ בהיות הדבר מסופק. ואין זה תימה איך קתני התנא סתם כאילו על צד הודאי הוא, דמצינו כיוצא לזה דאמרי' בפ' לולב הגזול (דף ל"ג ע"א) דמצדד הש"ס דמאי דקתני כסהו הרוח חייב לכסות, דאפשר דהתנא ספוקי מספקא ליה אי יש דיחוי או אין דיחוי אצל מצות, ומספיקא לחומרא מחייבינן ליה לכסות, ואף דקתני התנא סתם חייב לכסות דמשמע דעל צד הודאי קאמר, ועכצ"ל דאף דמשום ספיקא הוא מ"מ כיון דשורת הדין הוא דספק דאורייתא לחומרא וחייב לכסות, לא חיישׁ תנא לפרש בפירוש דמפני הספק הוא. וכיוצא לזה אמרינן לענין ממונא בפרק המדיר (דף ע"ג ע"ב), עלה דהא דתנן קדשה סתם וכנסה סתם תצא שלא בכתובה, ופריך כתובה הוא דלא בעיא, הא גט בעיא, ומשני רבא אמר תנא ספוקי מספקא ליה, גבי ממונא לקולא גבי איסורא לחומרא יעו"ש, הרי דקתני סתם דתצא בלא כתובה ולא חיישׁ לפרש שהוא מפני הספק ובממון המע"ה. וכיוצא לזה אמרי' נמי גבי בכור עצמו בפרק המפלת (דף כ"ה ע"א), דעלה דתנן סימן וולד בבהמה דקה טינוף בגסה שליא באשה שפיר ושליא, מוקי לה התם דרבי יהושע ספוקי מספקא ליה גבי אשה דממונא הוא ספק ממונא לקולא ע"כ, הרי דאף דר"י מספקא ליה אי שפיר פוטר הבא אחריו מפדיון, קתני סתם דבאשה שפיר פוטר את הבא אחריו מבכורה כאילו הוא על צד הודאי. וא"כ אף אנו נאמר הכא דמאי דסתם לן תנא דשניהם אינם בכור לכהן היינו כסברת ר"ט דשניהם ספק בכור לכהן הם: ועוד קשה בדברי

הרא"ש אלו, דאף אם נאמר דהאמת דסתם לן תנא בפרק יש בכור כר"ע, היינו ביוצא דופן עצמו אבל בבא אחריו איך שייך לומר דסתם לן תנא כר"ע, כיון דמייתי סברת ר"ש דס"ל דהבא אחריו הוי בכור לכהן, ונמצא דהבא אחריו עדיין במחלוקת שנוי, ואכתי אפשר לומר דלית הלכתא כר"ע אלא ביוצא דופן עצמו, אבל בבא אחריו מנ"ל לפסוק כר"ע, אפשר דבבא אחריו הלכתא כר"ט כיון דלא סתם לן מתני' בזה ואכתי במחלוקת שנוי, ואף דאין הלכה כר"ש דס"ל דודאי בכור הוא מ"מ ספיקא מיהא הוי כר"ט, דבא אחריו מסתבר טפי דבכור לדבר אחד הוי בכור וכמו שהוא סברת ר"ש על צד הודאי:

אות כד ס"ק א

ת"ר [יט, א] קדש לי כל בכור וכו'. כתב רש"י וז"ל, הך רישא וכו' כל בכור כלל אפילו נקבות ת"ל זכר אשר יולד בבקרך ובצאנך הזכר, וזהו כלל ופרט השנוי במדה ראשונה של שלש עשרה מדות, שהפרט בא למעט את הכלל ממשמעו ולהעמידו על הפרט ואין בכלל אלא מה שבפרט וכו' עכ"ל. וצריך להבין דהא בכלל ופרט המרוחקין זה מזה פלוגתא הוא אי דנין או אין דנין, ומסקינן בפ"ק דפסחים (דף ו' ע"ב) דהני מילי בחד ענינא אבל בתרי ענינא דברי הכל אין דנין, וכתב רש"י בתרי עניני בב' פרשיות, בחד ענינא במקראות הסדורות בפרשה אחת עכ"ל, וא"כ הכא בפר' דקדש לי כל בכור דכתיב בפר' בא לא כתיב זכר, כי אם בפ' ראה בפ' כל הבכור אשר יולד בבקרך ובצאנך הזכר וכו', וא"כ כיון שמרוחקין כ"כ איך דיינינן במדה דכלל ופרט דאין בכלל אלא מה שבפרט. וכבר היה אפשר לומר דכלל ופרט זה דדן התנא הוא מקרא דקדש לי כל בכור וכו', ומקרא דוהעברת כל פטר רחם לה' וכל פטר שגר בהמה הזכרים לה', שכתוב שם בפרשת בא בסוף פרשת קדש לי וחשיב חד ענינא. אבל מדברי רש"י דנקט קרא דאשר יולד בבקרך ובצאנך הזכר אינו נראה כן.: וכדברי רש"י מבואר במכילתא בפרשת בא [יג, ב] וז"ל, קדש לי כל בכור זה אחת מי"ג מדות שהתורה נדרשת, מכלל שהוא צריך לפרט ופרט שהוא צריך לכלל, קדש לי כל בכור פטר רחם כלל אחד זכרים ואחד נקבות, כל הבכור אשר יולד פרט יצאו נקבות ממשמע, אני אקרא את הכלל מה ת"ל את הפרט, שאם אני קורא את הכלל אבל לא את הפרט, שומע אני כל שיולד ראשון בין זכר בין נקבה יהיה בכור, ת"ל כל הבכור זכרים ולא נקבות, אני אקרא את הפרט מה ת"ל את הכלל, ואם קורא אני את הפרט ולא את הכלל, שומע אני כל שהוא זכר בין שהוא פותח רחם ובין שאינו פותח רחם יהיה בכור, ת"ל קדש לי כל בכור עד שיהא זכר ופותח רחם עכ"ל. דמוכח בהדיא דקרא דפ' בא וקרא דפ' ראה קא דריש בכלל הצריך לפרט ופרט הצריך לכלל כדברי רש"י. אבל קצת קשה דמדברי המכילתא נראה דכלל הצריך לפרט

הוא לפרש דדוקא זכר ולא נקבה, ופרט הצריך לכלל הוא לפרש דדוקא זכר דפותח הרחם, ולענין מיעוט נקבה לא דריש במדה דכלל ופרט דאין בכלל אלא במה שבפרט כמ"ש רש"י, דהא במכילתא לא קתני חלוקה ג' דהבא אחר יוצא דופן כדקתני בברייתא דידן, דנוכל לומר דמציעתא וסיפא הוא וצריך לפרט וכו', וכיון דבמכילתא קורא כלל הצריך לפרט לענין מיעוט נקבה, מנ"ל לרש"י לומר דתנא דידן לא ס"ל הכי ודריש ליה במדה דכלל ופרט דאין בכלל אלא במה שבפרט:

ודע דמדברי המכילתא נראה דמאי דקורא קרא דקדש לי כל בכור כלל, הוא משום דכולל כל מיני בכור בין דאדם ובין דבהמה, וקרא דפ' ראה דכל הבכור אשר יולד בבקרך וגו' קורא אותו פרט, משום דאינו כולל כל מיני בכור כי אם בכור בהמה דוקא, אבל הכלל והפרט של הב' פסוקים אינו דורש. ואולם ראיתי להרב בצלאל בנימוקיו כ"י שכתב משם תוס' חיצוניות וז"ל, הקשה ה"ר יונה מטוליטולה על מה שכתוב בכמה ספרים וז"ל, מכלל שהוא צריך לפרט כיצד קדש לי כל בכור יכול אפילו נקבה ת"ל זכר, ונראה שיש כאן שיבוש בלשון, שלא מצינו כלל ופרט בכל התורה כזה, דזה הפסוק דקדש לי כל בכור זכר לא מצינו בשום מקום, דקרא דקדש לי כל בכור מצינו אבל תיבה דזכר לא מצינו בשום מקום באותו פסוק דקדש לי כל בכור, ואין לומר דדריש הזכר דקרא דהזכר תקדיש, דאם כן ליעביד כללא מהתם דברישיה דקרא כתיב כל הבכור, ואמאי הוצרך להביא קרא דקדש לי כל בכור שכתוב בפ' אחרת, אלא נ"ל דראוי להיות כתוב כן, כיצד תקדיש כל בכור יכול אפילו נקבה ת"ל הזכר תקדיש, והוא הקרא שבמשנה תורה פרשת ראה כל הבכור אשר יולד בבקרך ובצאנך הזכר תקדיש. ושמא טעה הכותב תחלה מפני שראה בסמוך פטר רחם, ונדמה בעיניו שכבר הביא הכלל שלפניו והוא קדש לי כל בכור דכתיב בההוא קרא פטר רחם, ואינו כן דב' כללות וב' פרטות הוא דורש, הראשון כל הבכור תקדיש הזכר וזהו פרט הצריך לכלל, לפי שהזכר משמע אפי' פשוט ת"ל כל הבכור כלל ופרט, והשני הוא קדש לי כל בכור פטר רחם וזהו כלל הצריך לפרט עכ"ל:

וכפי דברי המכילתא הנזכר מבואר דלא דרשינן שני כללות וב' פרטות, אלא דקרא דקדש לי וכו' וקרא דכל הבכור האחד הוא כלל והב' הוא פרט, והכלל דקדש לי צריך לפרט דקרא דכל הבכור, והפרט דכל הבכור צריך לכלל דקדש לי, וכבר כתבתי דקרא דקדש לי נקרא כלל לפי שהוא כולל כל מיני בכור, ולא ידעתי למה הוצרכו לשבש הספרים מטעם דלא מצינו תיבת זכר בפסוק דקדש לי כל בכור, כיון די"ל דזכר דמייתי היינו מקרא דכל הבכור, דכיון דכלל הצריך לפרט ופרט הצריך לכלל קא דריש, לא איכפת לן

מפני שהם כלל ופרט המרוחקין זה מזה בב' פרשיות, דכלל זה לא נאמר כי אם במדה דכלל ופרט דאין בכלל אלא במה שבפרט, אבל במדה זאת דכלל הצריך לפרט וכו' לא נאמר דבר זה, ובפרט דבמכילתא הכי אמרינן. ואולי דס"ל כסברת רש"י דרישא דברייתא דיכול אפילו נקבה כלל ופרט, קא דרשי במדה דאין בכלל אלא מה שבפרט, ומש"ה שבשו הגירסא מטעם דהוו כלל ופרט המרוחקין:

אות כד ס"ק ב

והנה במאי דמשני אביי בשמעתין לתרץ הברייתא, דלעולם דהתנא סבור בכור לדבר א' לא הוי בכור, ורישא ה"ק אי זכר יכול אפילו יוצא דופן ת"ל פטר רחם, יש לחקור דאמאי הוצרך לדחוק עצמו כ"כ, דהא ברישא קתני אי זכר אפי' יצאת נקבה לפניו, ולפי מאי דמשני אביי דקרא איצטריך ליוצא דופן עצמו אין כאן רמז בברייתא, וע"כ צריך לומר דמגיה הברייתא, דלא תני אפי' יצאת נקבה אלא הכי תני יכול אפי' יוצא דופן, וכן ראיתי בפי' הרגמ"ה כ"י שהביא הרב בצלאל בנימוקיו, דאמאי לא משני דלעולם כדקתני בברייתא אי זכר יכול אפי' יצאת נקבה לפניו, והא דלא מפיק לה מבכור דבכור לדבר א' לא הוי בכור, הוא משום דנ"מ מקרא דפטר רחם ללמדנו דאפי' ילדה בתחלה זכר ונקבה תאומים, וילדה אותם בבת אחת באופן שיצאו ב' ראשיהם כאחת, והאי תנא סבר כר"י הגלילי דס"ל דאפשר לצמצם, דמש"ה ס"ל במתני' דלעיל (דף י"ז ע"א) דאם ילדה ב' זכרים כאחת שניהן לכהן, ואע"ג דגם ר"י הגלילי מודה בילדה זכר ונקבה בב"א דפטור, מטעם דכיון דהנקבה נמי הויא פטר רחם כמוהו בטלה בכורתו לגמרי, וכמ"ש התוס' לעיל [שם ע"ב] בד"ה זכר ונקבה וכו' יעו"ש, מ"מ י"ל דהיינו דוקא משום דחדית לן קרא דפטר רחם, דבפטר רחם תלי רחמנא דבעינן שהזכר לבדו יפטור הרחם, דכשאחותו הנקבה חוצצת דגם אי פטרה את הרחם כמוהו לא חשיב פטר רחם, אבל אי לאו קרא דפטר רחם, בכה"ג דיצאו שניהם כאחד לא היינו פוטרים את הזכר מבכורה מקרא דכל בכור, דבכה"ג דהזכר עצמו יצא ראשון נמי שוה בשוה עם הנקבה, הרי חשיב כבכור לכל דבר ממש. ואע"ג דהברייתא קתני יכול אפי' יצאת נקבה לפניו, דבכה"ג שיצאת נקבה לפניו מקרא דהבכור נפקא, מ"מ נקט קרא דפטר רחם משום דנ"מ להיכא דיצאו שניהן כאחת, ובאופן זה הוא יותר מרווח דאינו צריך להגיה ולומר, דלא תני יצאת נקבה לפניו אלא יוצא דופן מה שלא נזכר רמז מזה בברייתא: ועוד היה אפשר לומר דיש ליישב באופן זה, אפי' אם נאמר דהאי תנא כרבנן ס"ל דאי אפשר לצמצם, מ"מ כיון דליכא למיקם עלה דמלתא איזה יצא ראשון הנקבה או הזכר, דמלבד דאיכא ספיקא דאפשר דהזכר יצא ראשון, יתר ע"כ דאפי' הנקבה יצאת ראשון מ"מ יציאת הזכר אין כאן דבר

ברור שיצא ולד אחר קודם לו, וכל כי האי גוונא קרינן ביה בכור, דלא דמי לבא אחר יוצא דופן דעכ"פ בבירור כבר נולד ולד אחר קודם לו ולא הוי בכור לולדות, משא"כ הכא דעכ"פ ליכא ולד ודאי בכור קודם לו. ובפרט אם נאמר דנ"מ כשיצאו ב' כאחת, והנקבה היתה נפל ולא היתה בן קיימא והזכר היה בן קיימא, דאע"ג דלא קי"ל כשמואל דאמר בר"פ יש בכור [מו, ב] דאין הראש פוטר בנפלים, ופירש"י דהיינו בתאומים דהאחד נפל והאחד בן קיימא והוציא הנפל ראשו תחלה דאינו פוטר דלא קי"ל הכי, אלא דאפילו נפל הראש פוטר מ"מ היינו דווקא משום דכתיב פטר רחם, דבפטר רחם תלי רחמנא, וא"כ כיון דפטר הרחם הנפל ביציאת ראשו תחלה אין חבירו בכור, אבל אי לאו קרא דפטר רחם מקרא דכל בכור לא היינו פוטרים בהוציא הנפל ראשו תחלה, מאחר דהזכר שהוציא ראשו אח"כ הוא בן קיימא, וקרינן ביה בכור דהא הוא ראשון לזכרים וראשון לולדות, שלא נולד ולד בן קיימא קודם לו, דלא דמי לנולד אחר יוצא דופן כיון דהיוצא דופן היה ולד גמור ובן קיימא:

אות כד ס"ק ג

והנה למאי דמשני רבינא בשמעתין [יט, ב] דלעולם סבר תנא דבכור לדבר אחד הוי בכור, ומיתורא דבכור הוא דמייתי לבא אחר יוצא דופן, פריך הש"ס דא"כ נימא דיתורא דקרא אינו אלא היכא דיצא זכר דרך דופן וזכר דרך רחם, אבל אם יצאת נקבה דרך דופן וזכר דרך רחם ליקדש דמיתורא דקרא אין ללמוד אלא חד. ויל"ע דהא כתיבי תרי קראי הא' קדש לי כל בכור והב' כל הבכור אשר יולד בבקרך וגו', ואם איתא דאי אפשר ללמוד מקרא ב' האופנים אפילו הבא אחר יוצא דופן דנקבה, מ"מ מתרי קראי למה לא נוכל ללמוד שניהם, דאם איתא דדוקא בזכר אחר זכר א"כ לשתוק קרא בקרא שני מבכור, ולימא קרא כל אשר יולד מבקרך הזכר תקדישו, ומדכתיב גם שם כל הבכור ש"מ למעט אפילו זכר אחר נקבה דלזכר אחר זכר ל"ל תרי קראי, וי"ל ודו"ק: והנה לפי המסקנא דהעיקר כסברת אביי, לענין הלכה הבא אחר יוצא דופן בכל גוונא לא הוי בכור, דאפילו זכר דרך רחם אחר נקבה יוצא דופן לא הוי בכור. ואולם מספקא לי למאי דקי"ל [מו, א] דנפל פוטר הבא אחריו, אם הוא דוקא בנפל דיצא דרך רחם אבל בנפל נקבה שיצא דרך דופן, ואח"כ זכר בן קיימא דרך רחם אי הוה בכור או לא, דאפשר לומר דקרא דבכור לא ממעט אלא בבא אחר יוצא דופן שיצא בן קיימא, דבכה"ג לא קרינן ביה בכור לבא אחריו כיון דאינו אלא בכור לרחמים ולזכרים אבל לולדות לא, אבל כשיצאת הנקבה נפל דרך דופן דכה"ג הבא אחריו הוי ראשון לזכרים ולרחמים ולולדות, דהולד שיצא דרך דופן לא חשיב ולד כיון דנפל היה, אפשר דקרינן ביה בכור או דלמא ל"ש:

ואפשר להביא קצת ראיה להצד הראשון, דהא אמרינן במכילתא בסוף פרשת בא על הפסוק [יג, יב] וכל פטר שגר בהמה הזכרים לה' וז"ל, אין פטר שגר בהמה אלא ששיגרתו אמו דהבא אחריו אינו בכור, וכן כתב רש"י בחומש שגר בהמה נפל ששגרתו אמו ושלחתו בלא עתו, ולמדך שהוא קדוש בבכורה לפטור את הבא אחריו עכ"ל. דנמצא דעיקר דין זה דנפל פוטר ילפינן מהאי קרא, ובכור אדם נמי דנפל פוטר הוא דילפינן מהיקשא דהוקש בכור אדם לבכור בהמה, בקרא דקדש לי כל בכור באדם ובבהמה וכדאמרינן במכילתא בקרא דקדש לי כל בכור [יג, ב] וז"ל, ד"א הקיש בכור אדם לבכור בהמה, מה הבהמה הנפלים פוטרין בו הבכורה אף האדם פוטרים בו את הבכורה עכ"ל: וצריך להבין דלפי המסקנא דהכא דמקרא דבכור ילפינן דלא מקרי בכור אלא כי הוי בכור לכל מילי, ומש"ה זכר הבא אחר יוצא דופן אפילו דנקבה לא הוי בכור אף דהוא ראשון לזכרים ולרחמים, כיון דחסר אחד מהם דאינו ראשון לולדות לא הוי בכור, א"כ אמאי איצטריך קרא לאשמועינן דהבא אחר הנפל פטור הא מקרא דבכור נפקא, דמשמע דבעינן שיהיה בכור לכל מילי, והבא אחר הנפל לא חשיב בכור לכל מילי, דהא אפילו דהנפל היתה נקבה והבא אחריו ראשון לזכרים מ"מ אינו ראשון לרחמים ולולדות. וע"כ צ"ל דאיצטריך קרא דכל שגר בהמה דבלא"ה הוה אמינא דהבא אחר הנפל לא ממעטינן מקרא דבכור, דכיון דהראשון נפל לא נקרא ולד ולא נקרא פטר רחם, דהבא אחריו שהוא בן קיימא הוא נקרא ראשון לולדות ולרחמים ולזכרים, וכיון דאי לאו קרא דכל פטר שגר הו"א הכי, א"כ י"ל דאף השתא דחדית לן קרא דנפל פוטר, הוא דווקא בנפל שיצא דרך רחם דבהכי הבא אחריו אינו ראשון לרחמים, אף דהוא חשיב ראשון לולדות ולזכרים, אבל בנפל שיצא דרך דופן דהבא אחריו הוא ג"כ ראשון לרחמים, מנ"ל דהנפל פוטר אף בכהאי גוונא, כיון די"ל תפסת מועט תפסת, ולא חדית לן קרא דכל פטר שגר בהמה, כ"א דוקא בנפל דפטר את הרחם כמשמעותו דקרא דקאמר וכל פטר שגר בהמה, אבל בנפל שלא פטר את הרחם לא אמרינן דפוטר הבא אחריו, ואולם לא מצאתי גילוי לדין זה בדברי הפוסקים:

אות כד ס"ק ד

עוד יל"ע על מאי דמשני אביי בשמעתין [יט, א], דרישא דמפיק לה מפטר רחם הוא על יוצא דופן עצמו, דהא ליוצא דופן עצמו דלא הוי בכור הא נפקא לן מקרא דכל הבכור אשר יולד, דסתם לידה הוא כדרכו פרט ליוצא דופן, וכדתניא בספרי בפ' ראה [טו, יט] וז"ל, כל הבכור אין לי אלא תם, בעל מום מנין תלמוד לומר כל הבכור אשר יולד פרט ליוצא דופן ע"כ. ובפרק יש בכור [מז, ב] נמי אמרינן דיוצא דופן אינו בכור לנחלה דוילדו

לו בעינן, ופירש"י וילדו לו דרך לידה, דמשמע דמלשון לידה קא גמר דיוצא דופן לא מקרי לידה, ואם כן ה"ה בקרא דאשר יולד דבכור בהמה. ואע"ג דאמרינן התם לחמש סלעים נמי לא, פטר רחם בעינן, היינו בבכור אדם, דלא כתיב בבכור אדם לשון לידה, אבל גבי בכור בהמה דכתיב לשון לידה אין אנו צריכין לטעם פטר רחם:

הן אמת דאעיקרא דמלתא בברייתא דספרי הנזכר קשה, דלמה איצטריך קרא דאשר יולד למעט יוצא דופן תיפוק ליה מקרא דפטר רחם, דפטר רחם על בכור בהמה נמי נאמר, ואפילו את"ל דלא כאביי דרישא דברייתא זכר אחר נקבה קתני דנפ"ל מקרא דפטר רחם, מ"מ יוצא דופן נמי נפיק מהאי קרא ולמה איצטריך קרא דאשר יולד. ולרב הונא דאמרינן בפרק בהמה המקשה (דף ס"ט ע"ב) דס"ל דיצא שליש דרך דופן ושני שלישים דרך רחם דאינו קדוש, וקי"ל כוותיה כמ"ש הר"ם בפ"ד מהלכות בכורות [הט"ו], י"ל דלזה איצטריך קרא דאשר יולד דאי מקרא דפטר רחם הו"א דמכאן ולהבא הוא קדוש, ומשיצא רובו או בתחלה או בסוף קדוש, וכיון שכן כיון דהב' שלישים יצאו דרך רחם שפיר קדיש, אבל מקרא דאשר יולד שהוא מיותר דהכי הול"ל כל הבכור מבקרך ומצאנך וכו', מה תלמוד לומר אשר יולד ללמדנו שצריך שיולד כולו בדרך לידה, וכל דשליש הראשון יצא דרך דופן לא קדיש, ומינה יליף ר"ה דלמפרע הוא קדוש שמתחלת לידה הוא צריך ליקדש, אבל לרבה דאמר התם דקדיש, אכתי קשה דלמה איצטריך קרא דאשר יולד. ובעיקר הספרי ק"ק דהא קי"ל [סנהדרין פו, א] סתם ספרי ר"ש הוא, ור"ש ס"ל בעלמא דאדרבה סתם לידה הוא אפילו יוצא דופן, ומש"ה [ס"ל] דהיולדת יוצא דופן יש לה טומאה וטהרה כדין יולדת כדאמרי' בר"פ יוצא דופן [נדה מ, ב] ובפרק יש בכור [מז, ב], דמה"ט ס"ל דיוצא דופן הוי בכור לנחלה מדכתיב וילדו לו בנים יעו"ש, וא"כ הכא איך ממעט מקרא דאשר יולד למעוטי יוצא דופן. ועיין להרב יד מלאכי בכלל זה דסתם ספרי ר"ש מ"ש בסי' תק"ג ודו"ק:

איברא דכל זה לסברת רש"י בפרק יש בכור, דנראה דס"ל דלרבנן סתם לידה דרך לידה בעינן לאפוקי יוצא דופן, וכמ"ש התוספות שם בד"ה ראשון לנחלה וכו' וז"ל, מתוך פירוש הקונטרס משמע דמלשון לידה גמר, והתוס' הקשו על פירושו דהא בנדה בר"פ יוצא דופן אמרינן, דרבנן ילפי לה מקרא דאשה כי תזריע וילדה זכר עד שתלד ממקום שמזרעת, אבל מלשון לידה לא, ולכן כתבו דיש לפרש דגמר הכא לידה מהתם יעו"ש. ולרש"י לע"ד יש ליישב דלעולם דרבנן מלשון לידה גמרי לענין בכור, וההיא דנדה איצטריך קרא דכי תזריע, דאי לאו קרא הוה דרשינן מקרא דאם נקבה תלד יתירה לרבות יוצא דופן כדדריש ר"ש התם, משא"כ גבי בכור דליכא קרא למעוטי בכך. וכיוצא לזה

כתבו התוס' שם בר"פ יוצא דופן בד"ה יוצא דופן ממקום שמזרעת, ליישב דלמה לי קרא נילף לידה לידה מבכור יעו"ש, ולרש"י ס"ל הכי ולעולם מלשון לידה גמרי גבי בכור. אבל התוס' לא ס"ל הכי, וכן מתבאר עוד כן מדברי התוס' בפ"ב דחולין (דף ל"ח ע"א) ד"ה פרט ליוצא דופן, שכתבו וז"ל, לאו מלשון לידה דריש אלא גמר לידה לידה מבכור כדאמרינן בפרק יוצא דופן וכו' ע"כ. ולפי סברת התוספות לק"מ לאביי דתיפוק ליה מקרא דאשר יולד, דלפי הגמרא מלשון לידה לא דרשינן הכי, ומש"ה איצטריך קרא דפטר רחם ומיניה ילפינן למקומות אחרים כמ"ש התוס'. ולדברי התוס' צ"ל דמאי דאמרינן בספרי אשר יולד פרט ליוצא דופן, לאו מלשון לידה [גמירן], אלא דילפינן מקרא דקדש לי כל בכור פטר רחם באדם ובהמה, דכיון דכתיב פטר רחם ממעטינן יוצא דופן, ואקרא דפטר רחם קא סמיך על הדרך שכתבו התוס' גבי קדשים, דמאי דקתני כי יולד פרט ליוצא דופן, לאו דוקא מלשון לידה אלא על דילפינן מבכור קא סמיך:

ובאמת דלדעת התוס' דוחק גדול לומר הכי בדרשא דספרי הנזכר, דבשלמא גבי קרא דכי יולד דקדשים שייך לומר לשון זה דקתני כי יולד פרט ליוצא דופן, משום דע"י דבקדשים יש לשון לידה ילפינן לידה לידה מבכור, אבל גבי בכור לא שייך לומר באופן זה דהא קרא דפטר רחם בבכור עצמו כתיב, בקרא דקדש לי כל בכור וגו', ולמה צריך לומר דרשא זאת בקרא דאשר יולד פרט ליוצא דופן. ודוחק לומר דמסמיך דרשא זאת בקרא דאשר יולד, אף דעיקר דרשא זאת הוא מקרא דפטר רחם כדי שיובן דלשון לידה דבכור הוא בדרך לידה, דמינה ילפינן לקדשים מג"ש דלידה לידה, ואולם לסברת רש"י מרווח טפי לשון הספרי, אלא דיש בזה מה שאין בזה, דלסברת התוס' לא קשיא הא דסתם ספרי הוא ר"ש כאמור, ולסברת רש"י קשה כאמור:

והנה במאי דפליג ר"ש במתני' דיש בכור בבכור אדם, דהבא אחר יוצא דופן הוי בכור לכהן, משום דס"ל דבכור לדבר אחד הוי בכור, יש לעמוד אמאי לא פליג נמי ר"ש במתני' לענין בכור בהמה נמי, דכיון דבכור לדבר אחד חשיב בכור מ"ש בכור בהמה מבכור אדם, ואם כן אמאי לא פליג גבי בהמה נמי ומדלא פליג ה"נ משמע דמודה ר"ש בבכור בהמה, וצריך טעם מ"ש מבכור אדם. וי"ל דלעולם דפליג נמי אבכור בהמה, אלא דנטר להו לרבנן עד לבסוף שגילו דעתייהו נמי בבכור אדם דהדין כן, ופליג ר"ש על כל מלתייהו. וכיוצא לזה כתב הרא"ש בחי' הביא דבריהם הרב בצלאל בספר אסיפת זקנים בפ"ג דכתובות על (דף ל"ו ע"ב), עלה דאמרינן במתני' התם דרבי יהודה סבירא ליה דשבויה שנשבית הרי היא בקדושתה וז"ל, תימה אמאי לא פליג בפ"ק דקתני השבויה שנפדית יתירה על בת ג' שנים ויום אחד כתובתה מנה, ובהדיא פליג ר"י לקמן דקתני

כתובתה מאתים, וכן בפרק האשה שנתארמלה [כב, א] דקתני ואם יש עדים שנשבית אינה נאמנת, וי"ל דנטר להו לרבנן עד לבסוף ופליג על כל מלתייהו עכ"ל: אלא דלע"ד נראה דיש לדחות דלא דמי מתני' להוא, דהתם שאני דכל הדינין דשבויה דתנו רבנן בהני מתני' דפ"א ובפ"ב דכתובות, כולם הם ענין אחד דהכל תלוי דס"ל לרבנן דסתם שבויה אינה בקדושתה, וע"ז נטר ר"י לרבנן עד לבסוף ופליג על כל מלתייהו, דהוא ס"ל איפכא דעדיין בקדושתה היא וממילא פליג על כל הדינין הנזכרים לעיל, משא"כ הכא דבכור אדם ובכור בהמה אינם ענין אחד ממש, דנהי דלפי הטעם דקאמר ר"ש בבכור אדם דה"ט משום דבכור לדבר אחד הוי בכור, ה"ה י"ל בבכור בהמה, מ"מ אכתי אינם ענין אחד ממש, דיש לדוחה לדחות ולומר דדוקא גבי בכור אדם ס"ל לר"ש הכי משום דיליף בכור בכור מבכור לנחלה, דכיון דילפינן מקרא דוילדו דאפילו יוצא דופן עצמו הוי בכור לנחלה, אלמא דבכור לדבר אחד מקרי בכור שהרי דאפילו דלא הוי בכור לרחמים נמי חשיב בכור, וא"כ ה"ה גבי בכור לכהן, דאע"ג דלענין יוצא דופן עצמו לא ילפי' מבכור לנחלה משום דכתיב פטר רחם בבכור לכהן, מ"מ גבי זכר הבא אחר יוצא דופן כיון דהוי בכור לדבר אחד דהוי בכור לרחמים חשיב בכור, כיון דמצינו גבי בכור לנחלה דקרייה רחמנא בכור אפילו שאינו בכור לכל מילי, ובפ"ק דקדושין (דף כ"ט ע"ב) אמרינן דאיצטריך קרא דכל בניך תפדה לחייב על כל הנשים שפטרו את הרחם, כי היכי דלא נילף בכור בכור מבכור לנחלה, דמה התם ראשית אונו אף הכא ראשית אונו דוקא יעו"ש. דנמצא דיש ללמוד בכור בכור מבכור לנחלה, וא"כ ה"ה י"ל דמהאי טעמא ס"ל לר"ש בבכור אדם דלדבר אחד הוי בכור, אבל גבי בכור בהמה אכתי י"ל דמודה ר"ש דאינו בכור, מדלא פליג גבי בכור בהמה נמי:

איברא דראיתי להריטב"א בחי' לכתובות בריש נערה שנתפתתה הביא דבריו הרב בצלאל בספר אסיפת זקנים שם גבי מתני' [מא, ב] דקתני והצער בתפוסה וז"ל, והא דקתני שמשלם צער בתפוסה דלא כר"ש בר' יהודה משמיה דר"ש, דאמר בפרקין דלעיל [לט, א] אונס אינו משלם את הצער, ואע"ג דר"ש פליג הכא בסיפא דמתני' ולא פליג בהאי רישא, דלמא ר"ש לא שמעה לרישא דהכא, ויש לנו כיוצא בזה בפ"ק דמכילתין (דף כ"ג ע"ב), גבי ב' נשים שנשבו דלא אתא כר' יהודה כדמוכח בפרקין דלעיל, ופליג ר"י בסיפא ולא פליג ברישא, וכן אמרינן בירושלמי בכאן דהא דלא כר"ש, וי"א דרבי לית ליה בהך רישא במתני' כר"ש בר' יהודה משמיה דר"ש ותנאי היא ואין צריך לזה עכ"ל. ומאי דכתב הריטב"א בפ"ק דמכילתין גבי ב' נשים טעות סופר הוא, דהך מתני' דב' נשים היא בפ"ב (דף כ"ג ע"ב), דשם קתני במתני' בסיפא וכן ב' אנשים זה אומר

כהן אני וכו', ועלה פליג ר"י ואמר אין מעלין לכהונה עפ"י עד אחד, וע"כ צ"ל דמאי דלא פליג ר"י נמי ברישא דב' נשים שנשבו היינו משום דלא שמעה ר"י לרישא דב' נשים, וא"כ לפי סברת הריטב"א הכי נמי י"ל גבי מתני' דר"ש, דפליג גבי בכור אדם ולא פליג גבי בכור בהמה, היינו משום דלא שמעה מתני' דבכור בהמה: ואולם לסברת היש אומרים שכתב הריטב"א דמכח מאי דלא פליג ר"ש ברישא, ש"מ דתנא דמתני' לא ס"ל כר"ש בר"י משמיה דר"ש ותנאי אינהו, וסברא זאת היא סברת רבינו הרמב"ן והרא"ה בחי' הביא דבריהם הרב בצלאל בספר אסיפת זקנים שם בר"פ נערה יעו"ש, וכן נראה שהיא סברת הרשב"א בחי' בפ' אלו נערות גבי הא דר' יהודה [לו, ב] הביא דבריו הרב בצלאל שם וז"ל, ועוד הקשה הרשב"א ז"ל דאמאי לא נחלק בפרק האשה שנתארמלה דקתני ואם יש עדים שנשבית אינה נאמנת, ובבבא דב' כהנים פליג ר"י, מ"ש דפליג בהא ושבקה לאידך וצ"ע עכ"ל. הרי דאצרכא עיון ולא ניחא ליה לומר כסברת הריטב"א, דר"י לא שמעה לרישא, וסמוך לדברי הרשב"א אלו כתב הרב שם וז"ל, וכן כתב הריטב"א וז"ל ולא ידענא היכי לא פליג ר"י בפרק האשה שנתארמלה עלה דתנן ואם יש עדים שנשבית, כי היכי דפליג התם בב' כהנים לענין שאין מעלין לתרומה עפ"י עד א' עכ"ל. הרי דגם הריטב"א עצמו תמה כתמיהת הרשב"א ולא ידע טעם לדבר הפך ממה שכתב בר"פ נערה שנתפתתה:

ועוד יל"ע על דברי הריטב"א דר"פ נערה הנזכר, שהרי בפרק האיש מקדש (דף מ"ט ע"א) מייתי הש"ס ראיה דמודה ר"ש באם הטעה בשבח יוחסין, מדפליג ר"ש ברישא דשבח ממון ולא פליג בסיפא דשבח יוחסין יעו"ש, ואם איתא אכתי יש לדחות דלעולם דפליג אפילו בשבח יוחסין, והאי דלא פליג אסיפא דלמא משום דלא שמעה לסיפא, ומדמייתי ראיה לזה ש"מ דלא שייך למימר הכי. ונראה דה"ט דאף דלגבי ר"ש עצמו איכא למימר דלא שמעה, מ"מ רבינו הקדוש דמסדר סברות התנאים, אם איתא דס"ל דר"ש פליג אפילו בשבח יוחסין, למה לא הביא סברת ר"ש בשבח יוחסין, ומדלא הביא ש"מ דרבינו הקדוש קים ליה דר"ש מודה בשבח יוחסין, א"כ ה"ה הכא גבי מתני' דוהצער בתפוסה, באופן דלסברא זאת דלא תלינן לומר דמשום דלא שמעה לא פליג, א"כ מתני' קשה אמאי לא פליג ר"ש גבי בכור בהמה נמי. ואולי דהאמת כן הוא דלא פליג ר"ש בבכור בהמה וה"ט כדבר האמור, דשאני בכור אדם דילפינן מבכור לנחלה, ומה גם די"ל דלר"ש דס"ל דבכור לדבר א' הוי בכור ס"ל כסברת רבינא בשמעתין, דמיתורא דקרא דכתיב כל הבכור הוא דילפינן דהבא אחר יוצא דופן לא הוי בכור, וס"ל דלא ילפינן מיתורא דכל הבכור כי אם בבהמה דוקא, דאף דכתיב קדש לי כל בכור באדם ובבהמה,

וכלל דיתורא דכל הבכור בין באדם ובין בהמה, מ"מ ס"ל דכיון דיש ללמוד בכור אדם מבכור לנחלה, אמרינן דיתורא דקרא אינו אלא לבכור בהמה דתפסת מועט תפסת:
מתני' [יט, ב] הלוקח בהמה מן הגוי וכו':

אות כה ס"ק א

גמרא [כ, א] ורבי יהושע סבר מטנפת חוזרת ויולדת בתוך שנתה וכו': הנה התוס' בשמעתין [שם] בד"ה ור' יהושע סבר חוששין לטינוף כתבו וז"ל, וא"ת הא קא מסקינן לקמן דר"י לא חייש למיעוט וכו', וי"ל דמ"מ לא הוי ודאי בכור שניתן לכהן, דאיכא חזקת ממונא דעדיפא והמוציא מחבירו עליו הראיה, ואפי' לרב דאזיל בממונא אחר הרוב וכו', היינו משום דאמר קים לי בנפשאי שאני מן הרוב, א"נ יש לחלק בין ממון שאין לו תובעים לממון שיש לו תובעים. ומיהו קצת תימה דלענין ללקות בגיזה ועבודה ולענין ליקרב למזבח חשיב ודאי בכור דאזלינן בתר רובא, ולענין נתינתו לכהן יחשב ספק. ונראה לתרץ דלהכי חיישינן למיעוט דמטנפת, משום דרוב בהמות מתעברות כשמגיעות לזמן שראויות להתעבר בו עכ"ל. וכוונתם פשוטה, דמעיקרא סברו לתרץ דלא קאמר ר"י דחיישינן למיעוט כי אם לענין ממון שלא ינתן לכהן, אבל לענין איסורא ודאי דאזלינן בתר רובא, ולבסוף דחו תירוץ זה דקצת תימה לומר הכי דאיך אפשר לומר תרתי דסתרן בגוף אחד, ומש"ה חזרו לתרץ תירוץ אחר, דלעולם דר"י אפי' לענין איסור חייש למיעוט דמטנפת, ושאני הכא דהרוב מסייע למיעוט מטנפת:
וצריך להבין דאכתי יקשה לר"י, דכיון דר"י לא חייש למעוטא א"כ נפלוג ארישא דמתני' דקאמר ר' ישמעאל מכאן ואילך ספק, ופרכינן בגמרא דנימא דרוב בהמות מתעברות ויולדות והא ודאי מילד אוליד, וקאמר רבא אלא מחוורתא דר' ישמעאל כר"מ ס"ל דחייש למעוטא וחשבינן ליה ספק בכור, ומתוך דברי ר' יהושע נראה מבורר דלא פליג אר' ישמעאל, אלא על הא דקאמר דעז בת שנתה ודאי לכהן, דלרבי יהושע בת שנתה נמי הוי ספק, אבל להך דינא דמכאן ואילך הוי ספק לא פליג רבי יהושע, ואמאי הא שמעינן ליה לרבי יהושע דלא חייש למיעוטא, ובשלמא לרבינא דמשני דרבי ישמעאל אפילו לרבנן אתי מטעם דשאני רובא דתלי במעשה ניחא, אבל לרבא דלא ס"ל חילוק זה ומוקי לרבי ישמעאל כר"מ מאי איכא למימר:
שוב ראיתי להרב בצלאל כ"י גבי מאי דמסיק הש"ס דר"י ס"ל חלב פוטר שהביא משם תוס' חיצוניות שכתבו וז"ל, וא"ת דהכא אמרינן דרבי יהושע לא חייש למיעוטא ולעיל חייש למיעוטא דאית ליה דחוששין שמא טנפה, ויש לומר דניחא דהוולד בחזקת שאינו בכור הלכך חיישינן שמא טנפה ואינו בכור, אבל הכא כיון שהוא בחזקת שאינו בכור

אין לומר שהוא מן המיעוט דחולבות אע"פ שאינן יולדות להחזיקן בבכור, מיהו אכתי הקשה ר"מ כיון דר"י לא חייש למיעוט א"כ נפלוג אריש דמתני' דקאמר ר"י מכאן ואילך ספק ופרכינן לעיל נימא רוב בהמות מתעברות ויולדות וודאי ילדה, ואוקימנא לה כר"מ דחייש למעוטא ומספקי' ליה השתא בבכור, ומשמע דר' יהושע לא חלק על ר"י אלא אהא דקאמר דעז בת שנתה ודאי לכהן, דלר"י בת שנתה אינו לכהן, אבל להך דינא דמכאן ואילך ספק משמע דלא פליג ר' יהושע, ותירץ ה"ר יונה מטוליטולה דיש לחלק דדוקא הכא גבי חלב דאיכא תרי רובי, חדא דרוב בהמות מתעברות ויולדות, ועוד דרוב בהמות אין חולבות אא"כ יולדות, לכך אמר ר"י החלב פוטר לגמרי, אבל לעיל דאינה חולבת וליכא אלא רוב דבהמות מתעברות ויולדות גרידא, הלכך חייש למיעוט ואית ליה שפיר דהוי ספק עכ"ל תוספות חיצוניות: ויש לתמוה דתירוץ זה דה"ר יונה ניחא להא דחלב פוטר, אבל בעיקר שורש סברת ר"י דלא חייש למיעוט במתני' דיבמות [קיט, א] דיצאת מלאה, דלר"י אינה חוששת מטעם דלא חייש למיעוטא, דהתם ליכא אלא רוב אחד וליכא תרי רובי, ועכ"ז ס"ל דלא חייש למיעוט, וא"כ מ"ש דקא מודה ליה לרבי ישמעאל להאי דינא דמכאן ואילך ספק אף דליכא אלא רוב אחד. ואין לומר דהתם שאני משום דאיכא חזקה דמותרת לשוק ורובא לשוק, דמלבד דביצאת מלאה איתרע לה חזקה כיון דיש לה עובר במעיה וכמ"ש התוס' ביבמות (שם ע"ב) ד"ה סיפא וכו' יעו"ש, יתר ע"כ דאפילו נאמר דחשיבא חזקה, הא גבי בכור נמי איכא חזקה דהוולד בחזקת שאינו בכור הוא דבמעי אמו חולין הוא, וכמ"ש התוספות חיצוניות עצמם לעיל מזה לתרץ ההיא דחייש למיעוט מטנפות, באופן דלע"ד דבריהם צ"ע:

אות כה ס"ק ב

עוד יש לעמוד על דברי התוס' דידן, שכתבו ליישב הא דר"י חייש למיעוט מטנפות, דהיינו טעמא משום דרוב בהמות מתעברות ויולדות כשמגיעות לזמן שראויות להתעבר בו, דאם כן התינח לרבא דס"ל דרוב זה דרוב בהמות מתעברות ויולדות רוב גמור הוא, אבל לרבינא דס"ל דרובא דתלי במעשה לא אזלינן בתר רובא דלא חשיב רוב גמור, א"כ אמאי חייש ר"י למיעוט מטנפות, מאחר דרוב זה דמסייע למיעוט מטנפות לאו רוב גמור הוא כיון דתלי במעשה. והיותר קשה למה שראיתי להרא"ש בפסקיו בתחלת הסוגיא [סי' א'] הביא הא דרבינא להלכה דלכ"ע רוב דתלי במעשה לא אזלינן בתר רובא, ואח"כ כתב וז"ל, והלכתא כר"י דסבירא ליה דתוך שנתה נמי ספק דחיישינן לטינוף ומטנפת חוזרת ויולדת בתוך שנתה וכו', ואע"ג דקי"ל בעלמא כרבנן דאזלינן בתר רובא וכו', ויש לומר כמ"ש ר"י דאיכא רובא דמסייע למיעוטא דמטנפות דרוב בהמות מתעברות

כשמגיעות לזמן שראויות להתעבר, וזו ודאי נתעברה בזמנה ולכך חוששין לטינוף עכ"ל. וקשה דכיון דרוב זה תלוי במעשה ולא חשיב רוב, הוי מסייע שאין בו ממש למיעוטא ואמאי חיישינן למיעוט מטנפות. וצ"ל בדוחק דהתוספות והרא"ש ס"ל דאף דרוב דתלי במעשה לא אזלינן בתר רובא דידיה, מ"מ אהני מיהא לסייע למיעוט דבהצטרפות שניהם חיישינן למיעוט. וזה נראה שהוא דעת הרמב"ם ז"ל בפ"ד מהלכות בכורות [ה"י], דפסק נמי דחיישינן למיעוט מטנפות כר"י כפסק הרא"ש יעו"ש:

אמנם רבינו הרמב"ן מתבאר בדבריו דלא סבירא ליה הכי, דכתב דהלכתא כר"י ולאו למימרא דחוששין לטינוף וכו', אלא דאי טניף ואמר רועה חכם דטינוף וולד הוא וחזרה וילדה בתוך שנתה, לא אמרינן מטנפת אינה חוזרת ויולדת וכו' עכ"ד, דטעמו דס"ל לרבינו מאחר דקי"ל כרבינא דרוב דתלי במעשה לא חשיב רוב, תו לא מהני להיות מסייע למיעוט ולא חיישינן למיעוטא דטינוף, ולא נ"מ אלא בידוע לנו דטניף. אלא דמ"ש רבינו בתוך דבריו להחזיק סברתו דלא חיישינן למיעוטא וז"ל, ואין חוששין למיעוט, ורבי יהושע נמי לא חייש למיעוטא כדתנן יצאת מליאה חוששת ור"י אומר אינה חוששת וכו', אין דבריו מובנים דאי כוונתו לומר דלר"י נמי לא קאמר אלא דבידוע דטניף, אבל באינו ידוע לא חיישינן לטינוף כיון דס"ל דלא חיישינן למיעוט, הא ליתא דמלבד דלישנא קמא דמשני הש"ס דפליגי אי חיישינן לטינוף או לא, הרי לר"י חיישינן לטינוף אף דהוי מיעוטא, יתר ע"כ דאפילו אם נאמר דלא כתב כן רבינו כי אם למאי דפסק כלישנא בתרא, דפליגי אי מטנפת חוזרת ויולדת בתוך שנתה או לא, מ"מ ע"כ מלישנא דרבי יהושע דפליג אר' ישמעאל, וקאמר צאו אמרו לו לר"י טעית אילו בולד בלבד הבהמה נפטרת יהיה כדבריך, אלא אמרו סימן וולד בבהמה דקה טינוף וכו', ש"מ דס"ל לר"י דחיישינן לטינוף, דאי מיירי בדידוע דטניף א"כ איך קאמר לרבי ישמעאל דטעה, הא רבי ישמעאל בלוקח מן הגוי ואינו ידוע אם טנפה קאמר דלא חיישינן לטינוף, אבל בידוע דטנפה אפשר דמודה דמטנפת חוזרת ויולדת בתוך שנתה, ואם כן ע"כ לכולי לישני לרבי יהושע חייש לטינוף, ואם כן מאי נ"מ למ"ש רבינו ור"י נמי לא חייש למיעוט וכו', ואי כוונתו להביא ראיה דקיימא לן דלא חיישינן למיעוט מאחר דר"י הכי ס"ל, נמי לזה אינו צריך ראיה מר"י דבלאו הכי הא קי"ל כרבנן דלא כרבי מאיר, וזה פשוט: ועוד דלפי דעת רבינו לקמן אין שום קושיא להא דחייש לטינוף, מאחר דסבירא ליה דאין חוששין למיעוט, שהרי כתב רבינו בסוף דבריו וז"ל, ומסתברא לן דכי אין חוששין לטינוף משום דהוי מיעוטא וכו', דוקא לגבי בכור גופיה לאכשורי למזבח, ולמלקא עליה בגיזה ועבודה, ולמנהג בגופיה כל דיני בכור ודאי, אבל לאפוקי כהן מינייהו דבעלים לא מפיק דקי"ל

אין הולכין בממון אחר הרוב עכ"ד, דמתבאר מדבריו דאמרינן בגוף אחד תרתי דסתרן, דלענין איסור אזלינן בתר רובא, ולענין ממון לא אזלינן בתר רובא, דהאי כדיניה והאי כדיניה, דלא כסברת התוספות הנז' דכתבו דהוי קצת תימה לומר תרתי דסתרן, וא"כ אין שום קושיא על ר"י אי חייש לטינוף, די"ל דלא אמר כן כי אם לענין ממון, דרבי ישמעאל קאמר בכור ודאי לכהן, וע"ז פליג ר"י דאינו ודאי לכהן דלא אזלינן בממון אחר הרוב, אבל למנהג בגופיה כל דיני בכור לענין איסורא לא חיישינן לטינוף דלמיעוט לא חייש: והנה מדברי הרא"ש [סי' א'] נמי נראה דס"ל כדעת רבינו דאמרי' תרתי דסתרן שהרי כתב וז"ל, ואפי' למאן דלא חייש למעוטא דמנטפת מודה הוא שאינו נותן לכהן שאין הולכין בממון אחר הרוב, ואפי' לרב דאזיל בממון אחר הרוב וכו' ע"כ. וי"ל דלפי זה שנראה מדבריו דאמרינן תרתי דסתרן, איך כתב בתחלת דבריו להחזיק סברתו דחיישינן למיעוט מטנפות מטעם דאיכא רובא דמסייע למעוטא, וז"ל, וכן צ"ל כי היכי דלא תיקשי דר"י אר"י וכו', הא שפיר י"ל דכי היכי דלא תקשי דר"י אר"י, דמאי דפליג ר"י וחייש למיעוטא הוא לענין ממון שלא ינתן לכהן, לאפוקי דרבי ישמעאל דס"ל בכור ודאי לכהן, אבל לענין איסורא לכל דיני בכור לא חייש למעוטא. דהתוס' לא כתבו טעם זה ליישב הא דר"י אר"י אלא מפני שכתבו דדבר תימה הוא לומר תרתי דסתרן, אבל לדעת הרא"ש אין אנו צריכין לזה:

ועוד י"ל בדברי הרא"ש במ"ש דאפי' למאן דלא חייש למעוטא דמטנפת, מודה הוא שאינו נותן לכהן, דהא רבי ישמעאל דס"ל דלא חיישינן וקאמר בפי' דבתוך שנתו בכור ודאי לכהן, הרי דאפילו לענין ממונא אזלינן בתר רובא, ואם נאמר דמ"ש הרא"ש כן הוא ללישנא בתרא דפליגי אי מטנפת חוזרת ויולדת בתוך שנתה, דרבי ישמעאל סבר דאינה חוזרת ויולדת בתוך שנתה, דמש"ה קאמר דינתן לכהן כיון דאין הטעם משום דאזלינן בתר רובא, אלא משום חזקה דודאי לא טנפה כיון דחזרה וילדה בתוך שנתה, מ"מ אכתי קשה דכיון דללישנא קמא דפליגי אי חיישינן למיעוט מטנפות, עכצ"ל כי היכי דלא תקשי מסברת רבי ישמעאל דקאמר בכור ודאי לכהן דהא אין הולכין בממון אחר הרוב, דעכצ"ל דהיינו טעמא דלא אמרינן תרתי דסתרן, דאי לא תימא הכי אמאי לא פריך הש"ס ללישנא קמא מהא דאין הולכין בממון אחר הרוב, וכיון דללישנא קמא עכצ"ל דלא אמרינן תרתי דסתרן, אם כן מנין לנו לומר ללישנא בתרא דאמרינן תרתי דסתרן. וגם על רבינו קשה באופן זה דאם איתא דאמרינן תרתי דסתרן אמאי לא פריך הש"ס ללישנא קמא, דאי אפשר דרבי ישמעאל היינו טעמא משום דלא חייש למיעוט, דא"כ התינח לענין איסור אבל לענין ממון אמאי ינתן לכהן כיון דלא אזלינן בממון אחר

הרוב. גם על התוס' קצת קשה נמי, דכתבו מיהא קצת תימה לומר תרתי דסתרן, דלמה לא הכריחו סברתם מסברת רבי ישמעאל דקאמר בכור ודאי לכהן, ואין לומר דאין מזה כ"כ הכרח דבלאו הכי דחי שפיר הש"ס לישנא קמא מהא דקאמר רבא דמחוורתא ר"י כר"מ דחייש למיעוט, וה"ה דהו"מ לדחות מטעם דאין הולכין בממון אחר הרוב, דהא ליתא, דטפי הוה עדיף למפרך מהא דאין הולכין בממון אחר הרוב, דבהכי פריך אפילו לרבינא דס"ל דר"י אתי אפילו כרבנן דרוב דתלי במעשה לא אזלינן בתר רובא, משא"כ במאי דפריך הש"ס דאינו אלא לרבא אבל לרבינא דקי"ל כוותיה לק"מ:

אות כה ס"ק ג

והנה בענין זה דאין הולכין בממון אחר הרוב לענין נתינת בכור לכהן, נראה דאיכא ב' סברות, דלדעת התוספות לא אמרינן תרתי דסתרן, וכיון דאמרינן דאזלינן בתר רובא לכל דיני הבכור לענין איסורא, ממונא בתר איסורא גריר והוי בכור ודאי לכהן. ואולם לדעת רבינו והרא"ש אמרינן תרתי דסתרן והאי כדיניה והאי כדיניה, דלענין איסור הוי בכור ודאי ולענין ממון הוי ספק בכור והמע"ה. ועוד סברא אחרת נראה דלדעת התוס' והרא"ש לענין בכור אפילו רב מודה דלא אזלינן בתר רובא, או מטעם דהכהן הוי שמא או מטעם דהוי ממון שאין לו תובעים, אבל מדברי רבינו שכתב בסוף דבריו, דהא קי"ל אין הולכין בממון אחר הרוב אלא זה כלל גדול בדין המע"ה, משמע דמטעם דקי"ל כשמואל אמרינן הכי ולאו כ"ע מודו בה, דאם איתא דס"ל דבבכור אפילו רב מודה, לא הוה שביק רבינו לאשמועינן זה כמו שכתבו התוס' והרא"ש. ועפי"ז מכאן מודעה כי מה שכתבתי בספר תוספת דרבנן באות נו"ן נדמה [אות רי"ד], על ישוב דברי הרמב"ם שהשמיט דין נדמה שנשתנה מאחד מהדורות מו' ימי בראשית, דטעמו משום דלא מצאנו ידינו ורגלינו איך [פדיון] בכור בהמה טמאה לכהן, כיון דאין הולכין בממון אחר הרוב יעו"ש באורך, דלפי סברת רבינו הרמב"ן והרא"ש ז"ל דאמרי' תרתי דסתרן (בעינן) [בענין] רובא, א"ש סברת הר"מ וטעמו גם בבכור בהמה טהורה ומרווח טפי, ולהיות כי כשעמדתי על זה לא ראיתי כי אם דברי התוספות דשמעתין בלבד כתבתי שם כן. ועוד צריך למודעי שמ"ש שם לדעת רבינו והרא"ש, דאפשר דס"ל דלענין מתנות כהונה חשיב כדבר איסור ואזלינן בתר רובא, טעות הוא בידי דבדברי רבינו והרא"ש בשמעתין מפורש דדין ממון גמור יש להם, ובבכור נמי אמרינן אין הולכין בממון אחר הרוב. וגם לפי מה ששיערנו בדעת רבינו דס"ל דלענין בכור נמי אכתי הוי פלוגתא דרב ושמואל, דגבי בכור נמי ס"ל לרב דאזלינן בתר רובא, א"ש טפי דדעת הר"מ בטעמו כדעת רבינו, ומש"ה ר"י דס"ל דכה"ג הוי נדמה הוא משום דס"ל כרב דהולכין בממון אחר הרוב כאשר שיערנו שם יעו"ש:

ולפי מ"ש התוס' והרא"ש דבספק בכור דהכהן שמא אפי' רב מודה דאין הולכין בממון אחר הרוב, אזדא ליה תירוץ הרב מהר"י הכהן זלה"ה שהביא בספר קול ן' לוי בסי' א', לישב מ"ש התוס' בב"מ (דף כ' ע"ב) דדוקא באיסור אשת איש שייך לומר איסורא מממונא לא ילפינן, דקשה עליהם מסוגיא דברכות (דף י"ט ע"ב), דהתם הוא אליבא דרב דס"ל דאזלינן בממון אחר הרוב יעו"ש, דכיון דמאי דאזלינן באיסורא אחר הרוב הכל הוא בדבר ספק דלא איתברר לן, דבכה"ג דהוי ספק ושמא לכל, דכוותה בממונא אף רב ס"ל דאין הולכין בממון אחר הרוב, וא"כ נמצא דממון חמור מאיסור לענין זה, ואמאי אמרינן התם בברכות איסורא ממונא לא ילפינן. ולמה ששיערנו דרבינו לא ס"ל הכי אלא דאפילו בשמא פליג רב, י"ל דהתוס' דבבא מציעא אזלי בסברא זאת. ועיין בתוס' בסוף פ"ק דכתובות (דף ט"ו ע"ב) ד"ה להחזיר וכו', דנראה מדבריהם שם שאפילו בשמא ס"ל לרב דהולכין בממון אחר הרוב יעו"ש:

והנה למאי דמתבאר מדברי רבינו והרא"ש דקי"ל כרבינא, דמשני דמכאן ואילך דר' ישמעאל דהוי ספק לכ"ע דרוב דתלי במעשה אפי' רבנן מודו דלא אזלינן בתר רובא, י"ל מההיא דאמרינן לקמן בפרקין (דף כ"ג ע"ב) גבי מתני' רשב"ג אומר, אמר רב הלכתא בכולהו פרקין בר מפלוגתא דפריך אהייא, אילימא אריש מיפלגי ר"י ור"ע וכו' ע"כ, דאמאי לא משני דלעולם דקאי אריש, וקאי על מאי דלא איפלגו עם ר"ע, דהיינו דקתני דמכאן ואילך ספק, דבזה כולי עלמא מודו דהוי ספק, ולאפוקי סברת רבא דקאמר דמחוורתא ר"י כר"מ ס"ל דחייש למעוטא, דלדידיה פשיטא דלית הלכתא כוותיה דלא קי"ל כר' מאיר, אתא רב לאשמועינן דהלכתא כוותיה דר"י בזה דהעיקר כסברת רבינא, דבענין זה דתלי במעשה אפילו רבנן מודו. ואף דעל כל פנים אחר האמת לא מצינן לומר דרב קאי אריש, על דין מכאן ואילך, כיון דאינו אלא דין אחד וליכא תרתי מילי, ולא שייך לומר בכולהו פרקין דמשמע טובא, וכמו שמתבאר ממאי דאמרינן בש"ס בצריכותא דעביד למאי דהוצרך רב לפסוק (הלכה) נמי הלכה כר"י בן המשולם, דבהכי ע"כ מאי דמוקי דברי רב דאדרבן שמעון בן גמליאל קאי, הוא משום דבדברי ר' שמעון בן גמליאל איכא תרתי מילי, דהא קתני סיפא נכנס לתוך עדרו וכו', דסיפא אשמועינן דהא דסבירא ליה דמסתמא לא מרחמא הוא אפילו בשכבר ילדה, דעכ"פ לא שבקה דידה ומרחמא דלאו דידה כדאמרינן התם לקמן גבי מאי דמבעיא לן יעו"ש. ומאי דקאמר הש"ס אלא אדר"א בן יעקב, ודחי מטעם משנת ראב"י קב ונקי ולא דחי מטעם דאינו אלא דין אחד, על כרחך לומר דה"ה דהוה מצי למימר הכי דבלאו הכי כבר דחי לה מטעם אחר, וא"כ בודאי דאחר האמת אי אפשר לומר דקאי אריש, אבל מכל מקום

אמאי דחי הש"ס דלא קאי ארישא מטעם דפליגי ר"י ור' עקיבא ואין האמת כן, דהא איכא מכאן ואילך דלא פליגי ושייך לומר דעל דין מכאן ואילך ספק קאי רב, והיה לו לדחות מטעם דלא הויא אלא חדא מלתא לא משום דפליגי, כיון דהא איכא מלתא דלא פליגי ודו"ק:

אות כו

והלכתא כר' יהושע דחלב פוטר וכו'. התוס' [כ, ב] והרא"ש [סי' ב'] כתבו משם ר"ת דס"ל דהלכה דאין חלב פוטר, והביא ראיה מהא דאפסיקא הלכתא כרשב"ג במתני' דלקמן (דף כ"ג ע"ב), דקתני הלוקח בהמה מניקה מן הגוי דמשמע דוקא מניקה אבל חלב לבד אינו פוטר. וכבר דחה רבינו לקמן גבי הא דרבן שמעון בן גמליאל ראיה זאת, ועיין במ"ש לקמן שם [אות מ' (הראשון) או"ק א'] בס"ד:

אות כז

ומ"ש רבינו, והא דתנן סימן הולד בדקה טינוף וכו' והכין סלקא שמעתא במסכת נדה בפ' המפלת (דף כ"ה ע"א), והמציא דין זה רבינו דשפיר עכור אפילו בבהמה פוטר מספק, ממאי דמסקינן התם דהעיקר כרבי יהושע בן לוי דקאמר דפלוגתא דר"י וחכמים בצלול, כדמייתי מההיא דמייתי ר"י מקרא דכתנות עור יעו"ש. אלא דקמבעיא לן התם אי בצלול מחלוקת אבל בעכור דברי הכל ולד, או דלמא בין בזה ובין בזה מחלוקת וסלקא בתיקו, והמציא רבינו דנ"מ מבעייא זאת נמי לענין שפיר בהמה, דכיון דאיכא ספיקא דילמא אפילו דקי"ל כוותייהו מודו בעכור לענין שפיר אשה, דאע"ג דבצלול לא סבירא ליה דהוא ולד משום עור לבד כשיטת ר"י, מ"מ מסתברא בעכור מודו דאיכא למימר דולד הוא ונימוח. א"כ יש לומר דהוא הדין גבי בהמה דכיון דסברא הוא מ"ש אשה ומ"ש בהמה, וכדאמרינן התם גבי מאי דאיתיביה רבא לרב נחמן ממתני' דסימן ולד בבהמה דקה וכו', דפריך ואילו שפיר בבהמה לא פטר אי אמרת בשלמא בצלול מחלוקת, משום הכי אשה דרבי קרא פטר בה שפיר, בבהמה דלא רבי קרא לא פטר בה שפיר, אלא אי אמרת בעכור מחלוקת מכדי סברא הוא מ"ש אשה ומ"ש בהמה ע"כ. מפורש יוצא דמי שסובר דדוקא בעכור מסברא באשה הוא הדין בבהמה, וא"כ לרבנן נמי אי אמרי' דמודו בעכור פשיטא דהוא הדין דפוטר שפיר בבהמה נמי, וכיון דבעיין סלקא בתיקו אי מודו רבנן או לא, דיינינן לה לענין בכור כדין ספק בכור: ואולם צריך להבין דנהי דמתחילת הסוגיא התם נראה דמסיק כרבי יהושע בן לוי דבצלול פליגי ר"י ורבנן, מדקאמר הש"ס אלא ש"מ בצלול מחלוקת, מ"מ בסוף הסוגיא שם מסיק אמר ליה רב חיננא בר שלמיא לרב, הא רבי הא ר"י ברבי יוסי והא רבי אושעיא והא רבי יהושע

בן לוי, מר כמאן ס"ל, אמר ליה אני אומר אחד זה ואחד זה אינה חוששת, ושמואל אמר אחד זה ואחד זה חוששת, ופרש"י אחד זה ואחד זה אחד עכור ואחד צלול עכ"ל. וכתבו התוס' ד"ה אינה חוששת וז"ל, וקא סבר רב דבעכור מחלוקת ר"י ורבנן עכ"ל. ולפי זה שמואל דקאמר אחד זה ואחד זה חוששת, רוצה לומר אחד עכור ואחד צלול חוששת וסבירא ליה לשמואל דר"י אפילו בצלול ס"ל דהוי ולד, ואע"ג דרבנן פליגי עליה, ואפשר דאפילו בעכור פליגי לפי בעית הש"ס דסלקא בתיקו, מ"מ חיישינן לחומרא לסברת רבי יהושע. וכיון דקי"ל דהלכה כרב באיסורי נמצא דלענין הלכה אפילו בעכור לא חיישינן כלל לולד אפילו בדרך ספק, זה נראה שהיא מסקנת הש"ס דהדבר תלוי בפלוגתא דרב ושמואל, וא"כ איך כתב רבינו דבעכור בבהמה נמי הוי ספק מטעם דאפשר דמודו רבנן בעכור, כיון דרב דקי"ל כוותיה באיסורי ס"ל דבעכור פליגי והלכתא כרבנן ולא חיישי' כלל לסברת ר"י: שוב ראיתי דכן פסק הרמב"ם בפ"י מהלכות איסו"ב דין ד' דשפיר מלא בשר הואיל ואינו מרוקם אינה חוששת לולד, ע"כ דפסק כרב באיסורי וכמ"ש ה"ה שם, אמנם כתב ה"ה שם עוד וז"ל, אבל הרמב"ן והרשב"א הורו להחמיר כשמואל ובכל גוונא חוששת יעו"ש:

אות כח

וגרסינן נמי התם בהמה שיצאת מלאה וכו' שם (דף כ"ט ע"א), וממאי דמשני רבינא דהטעם דהוי ספק ולא פשוט ודאי, הוא משום דאיכא רובא דרוב היולדות מטנפות וזו הואיל ולא טנפה איתרע לה רובא, יש קצת ראיה למ"ש התוס' והרא"ש לעיל [כ, א] דקי"ל כר"י דחייש לטינוף, אף דקי"ל דלא חיישינן למעוטא, מטעם דרוב בהמות מתעברות ויולדות כשיגיע זמנן מסייע למעוט מטנפות כמו שכתבנו לעיל [אות כ"ה או"ק ב'], דא"כ דכל דהרוב מסייע למעוט חיישינן למעוט אתי שפיר הכא, אף דאיכא רובא דרוב היולדות מטנפות מ"מ כיון דאיכא מעוטא דאינם מטנפות, ורובא דרוב בהמות יולדות דבר הפוטר בבכורה מסייע למיעוט חיישינן למיעוטא והוי ספק בכור. וזה פשוט דלרבינו דס"ל דלא חיישינן למיעוט מטנפות לא דמי כלל להך דהכא, דשאני הכא דהרוב המסייע למיעוט הוי רוב אלים, משא"כ התם דהרוב דאמרינן רוב בהמות מתעברות ויולדות בזמנן לא הוי רוב אלים, כיון דהוי רוב דתלוי במעשה כדבר האמור לעיל [שם] וזה פשוט:

אות כט

מצינו [כא, ב] לוקח מן הגוי, לוקח מן ישראל מאי, אמר רב בכור ודאי וכו', ופרש"י אשתבוחי משתבח ליה המוכר אומר קחנה שכבר בכרה ולא תסתכן בלידה עכ"ל,

והתוספות בד"ה אישתבוחי וכו' כתבו, ועוד יש לפרש דאישתבוחי דהכא היינו שכבר נפטרה מן הבכורה ואין צריך עוד ליתן ולדה לכהן, וכן הוא גירסת רש"י אשר לפנינו. אבל בגירסת הרב בצלאל כ"י כתוב בדברי רש"י כמ"ש התוס' משמו, והרא"ש ז"ל בפסקיו [סי' ג'] הביא ב' הפירושים יעו"ש:

ואיכא למידק דלפי סברת הרא"ש והתוס' ורוב הפוסקים, דסבירא להו דקי"ל כרבי יהושע דחיישינן שמא טנפה בתוך שנתה, ומש"ה אפילו בתוך שנתה ספק הוי דחיישינן למיעוט דמטנפות, א"כ כ"ש דאיכא למיחש אחר שנתה שטנפה כבר, א"כ איך קאמר רב דבכור ודאי הוי הכא, מטעם דאם איתא דבכרה אישתבוחי הוה משתבח ליה דבכרה ולא תסתכן עוד בלידה, הא אכתי איכא למיחש שמא לא ילדה עדיין לידה גמורה אבל טנפה והטינוף פוטר לכולי עלמא, דבטינוף בעלמא ליכא שבח לומר שלא תסתכן עוד בלידה כיון דלא ילדה לידה גמורה, ועד שתלד לידה גמורה בולד שלם אכתי איתא בסכנת לידה. ואפילו לפירוש ב' דהשבח הוא דלא יצטרך ליתן הולד לכהן, ק"ק נמי דאכתי יש לחוש שטנפה ולא ילדה לידה גמורה, ואפשר דהמוכר לא שבחה ללוקח לאמר שכבר בכרה דאפשר דטעה בדין לומר דטינוף אינו פוטר, דלאו כולי עלמא דינא גמירי ודין זה לאו כ"כ פשוט דטינוף פוטר, ובשלמא אם המוכר ת"ח דמסתמא יודע דין זה ניחא, אבל אם המוכר עם הארץ דיש לתלות שטעה דטינוף אינו פוטר מאי איכא למימר, וא"כ איך סתם רב את דבריו דמשמע דבכל גוונא הוי בכור ודאי אפילו במוכר עם הארץ. ובשלמא לדעת רבינו דס"ל לענין הלכה דלא חיישינן למיעוט מטנפות א"ש, דרב הכא אמר לענין הלכה דקי"ל דלא חיישינן למיעוט, וא"כ הכא ליכא אלא חשש לידה ולא חיישינן לטינוף. וראיתי להרב בצלאל כ"י שהביא פירוש הרגמ"ה שכתב וז"ל, אשבוחי הוה משתבח שהיה אומר לו הוי יודע שבת וולדות היא, ועוד כבר נפטרה מן הבכורה עכ"ל, ולפי פירושו זה דאפילו בטנפה שייך להשביחה שבת וולדות היא ויצאת מכלל עקרה ודו"ק:

והנה לפי' רש"י דהשבח הוא שלא תסתכן עוד בלידה, יש להקשות דא"כ מ"ש בלוקח מן הגוי דלא אמרינן נמי דהוי בכור ודאי מטעם זה, דאם איתא דבכרה אישתבוחי הוה משתבח דבכרה ולא תסתכן בלידה, ומדלא שבחה ללוקח ש"מ דלא בכרה. והתוס' סיימו על פרש"י וז"ל, אבל גוי אי נמי אמר ליה הכי אין בדבריו אמת, ויש ללמוד מפירושו דגוי אפילו מסיח לפי תומו אינו נאמן דלהשביח מקחו אומר כן עכ"ל, וכן כתב הרא"ש ז"ל. וצריך להבין דהתינח דאם באנו לומר שבכרה על פי דבור הגוי שאמר שבכרה, שייך דאפי' מסל"ת אין בדבריו אמת דלהשביח מקחו אומר כן, אבל מסתמא כשלא

דבר הגוי כלל, למה לא נאמר דמסתמא חזקה הוא שלא בכרה, דאם איתא דבכרה הוה משבח אותה ומדשתיק ש"מ שלא בכרה. ודוחק לומר דשאני גוי דתלינן לומר דמאי דלא שבחה הגוי ללוקח, הוא משום דיודע הגוי דאין הישראל מאמין את דבריו, דגוי אינו נאמן באיסורים כל דאיכא למימר דלהשביח את מקחו אומר כן, דמנין לנו לומר דהגוי יודע מסתמא דלא מהימנינן ליה ומש"ה שתיק, ובעיני נראה דוחק גדול. ולפירוש הב' שכתבו התוס' דאישתבוחי דהכא היינו שכבר נפטרה מן הבכורה א"ש. ובתוס' חיצוניות כ"י סיימו הכי וז"ל, אבל גוי לא דאינו יודע מזה הדבר כלום עכ"ל, כלומר דאינו בקי בדיני ישראל שישראל חייב ליתן הבכור לכהן ומש"ה לא שבחה ללוקח, אבל לפירוש רש"י קשה:

והנה מדברי התוס' והרא"ש אלו נראה, דסבירא להו דדוקא בכה"ג דאיכא למימר דלהשביח מקחו אומר כן, הוא דלא מהימן גוי מסיח לפי תומו, הא אילו לא הוה האי טעמא היה גוי מסיח לפי תומו נאמן בהכי. וראיתי למהראנ"ח ח"א סימן כ"ב שכתב ע"ד וז"ל, ומיהו אעיקרא דדינא דהתוס' והרא"ש קשה לי טובא, היאך תולים טעמא דלא מהימן גוי משום דלהשביח מקחו אומר כן, הא בלאו הכי אין גוי נאמן במל"ת במידי דאורייתא, אלא לעדות אשה כדאמרי' התם בהגוזל [ב"ק קיד, ב] וכו', וספיקא דבכור פשיטא ודאי דספק דאורייתא הוא וכו' עכ"ל יעו"ש. ולעד"נ ליישב תמיהת מהראנ"ח דיש לומר דהתוספות והרא"ש סבירא להו דהלוקח בהמה מן הגוי ויש ספק אם בכרה לאו ספיקא דאורייתא הוא, דהא מעיקרא הקשו בגמ' [יט, ב] עלה דמתני' דמכאן ולהבא ספק, דאמאי הלך אחר רוב בהמות ורוב בהמות מתעברות ויולדות בתוך שנתן נינהו, והא ודאי מילד אוליד, ומסיק אלא אמר רבא מחוורתא ר"י כרבי מאיר סבירא ליה דחייש למיעוטא. והתוס' שם [כ, א] בד"ה ואי בעית אימא וכו', דרבי מאיר דחייש למיעוטא אינו אלא להחמיר מדרבנן יעו"ש, וכן כתבו התוס' בפ"ק דחולין (דף י"ב ע"א) ד"ה פסח וקדשים וכו' יעו"ש. וא"כ כיון דטעמא דמתני' דמכאן ואילך ספק הוא משום דחיישינן למיעוטא, הרי ספק זה אינו אלא איסור דרבנן, והנה כי כן אי לאו טעמא דלהשביח מקחו אומר כן, היה נאמן הגוי מסל"ת. ואף למאי דמסיק רבינא וקי"ל כוותיה, דקאמר אפילו תימא רבנן כי אזלי רבנן בתר רובא ברוב דלא תלי במעשה, אבל ברובא דתלי במעשה לא, יש לומר דמאי דמודו רבנן לרבי מאיר ברובא דתלי במעשה, לאו למימרא דרוב דתלי במעשה לא חשיב רוב כלל מן התורה, אלא הכוונה דבכה"ג דתלי במעשה אזלי רבנן נמי בתר מיעוטא כרבי מאיר, אבל מ"מ אינו אלא מדרבנן דוקא, דומיא דרוב

דלא תלי במעשה לרבי מאיר דלא חייש למיעוטא אלא מדרבנן, וכיון דהוי ספק בדרבנן גוי נאמן במסל"ת:

ומהראנ"ח ז"ל שם כתב ליישב דברי התוס' וז"ל, ומתוך כך לבי מהסס דדילמא הא דנקטו התוס' והרא"ש טעמא דלהשביח מקחו, לאו דוקא אלא קושטא דמלתא נקטו דודאי בכה"ג ממה נפשך לא מהימן משום דלהשביח מקחו אמר כן, אי נמי דבעלמא נמי כל היכא דלא מהימן גוי מסיח לפי תומו, אע"ג דאינו אומר דבריו בתורת עדות, היינו מהאי טעמא גופיה משום דתלינן דאומר כן לאיזה כוונה, והכא נמי משום דחיישינן דלהשביח מקחו אמר כן. אלא שעדיין קשה מה שאמרו התוס', ויש ללמוד מדבריו דמסיח לפי תומו לא מהימן, שנראה שהוא למוד שאינו נלמד אלא מדברי רש"י כאן, ולפי מ"ש תלמוד ערוך דלא מהימן, וגם אח"כ כתבו פירוש אחר באשתבוחי אשתבח, ונראה לכאורה שר"ל שיש לפרש כאן פירוש אחר ולא נלמוד מה שלמדנו מפירושו של רש"י, וזה אי אפשר כדכתיבנא, דע"כ צריך לומר שדין זה אמת הוא שגוי מסיח לפי תומו לא מהימן עכ"ל:

ולעד"נ דאפשר לומר בכוונת התוס' כמ"ש מהראנ"ח, ומ"ש התוס' דיש ללמוד דין זה מדברי רש"י כאילו אין דין זה בידינו מתלמוד ערוך, היינו לענין זה דהלוקח מן הגוי, דאיכא רובא דרוב בהמות מתעברות ויולדות בזמנן, דאי לאו דברי רש"י הו"א דאפילו לרבינא דאמר דרוב זה דתלי במעשה חיישינן למיעוט, אינו אלא מדרבנן ובדרבנן מסל"ת נאמן, אבל מדברי רש"י יש ללמוד דסבירא ליה דלרבינא דקי"ל כוותיה רוב זה מן התורה נמי לא חשיב רוב וכספק שקול חשיב, ומשום הכי גוי מסיח לפי תומו אינו נאמן דבדאורייתא לא מהימן מסיח לפי תומו, ועל זה כתבו התוס' דיש לפרש פירוש אחר שלא ללמוד דין זה, דיש לומר דאפילו לרבינא מאי דחיישינן למיעוט אינו אלא מדרבנן, ובדרבנן נאמן מסיח לפי תומו כמו ששיערנו לעיל: והנה קצת יש לדקדק דאם איתא לפירוש התוס', דהשבח הוא שכבר בכרה ואין צריך עוד ליתן ולדה לכהן, אמאי נקט רב דין זה דלוקח מישראל סתם, דמשמע אפילו כהן הקונה מישראל, כיון דכהן אינו מחויב ליתן הבכור לכהן כי לעצמו הוא ואין כאן שבח, ודוחק לומר דבכהן נמי כיון דקדושת בכור חל עליו, וצריך להקריבו ואינו יכול לאוכלו בלא מום ואסור בגיזה ועבודה איכא שבח נמי ודו"ק:

ולענין אם הגוי נאמן לומר מסיח לפי תומו שלא בכרה לאסור לחומרא, עיין מה שהעלה מהריט"ץ בתשובה סי' רכ"ו. ובתוך דבריו ראיתי שטרח הרבה להבין פשט דברי התוס' דשמעתין, במה שהמציאו מתוך פירוש רש"י דגוי מסיח לפי תומו אינו נאמן, ובסוף

דבריו כתב, כן נלע"ד הבנת דברי התוס' ז"ל על מתכונתם עכ"ל. ולעד"נ דלא צדק בהבנת דברי התוס', שמ"ש לפרש מה שכתבו התוס' שהשבח הוא שנפטרה מן הבכורה, היינו משום דבכה"ג דכוון להעיד לפוטרה מן הבכורה לא הוי מל"ת, זה אינו שהרי לא פירשו התוס' דמיירי באומר בפירוש תדע לך שכבר נפטרה מן הבכורה, כדי שיחשב כאילו כוון להעיד, דפשט דברייתא נראה דהשבח הוא שאומר סתם כבר ילדה, וממילא נשמע שכבר נפטרה מן הבכורה, וכה"ג לא כוון להעיד ומסיח לפי תומו הוי. אלא כוונתם פשוטה כמו שסיימו התוס' חיצוניות הנזכר, דהכוונה דהגוי אינו בקי בדיני ישראל ומשום הכי לא שבחה ואינו משום דאינו נאמן כסברת רש"י: גם מה שהאריך להבין איך פירש רש"י בכה"ג דאומר שבכרה הוי מסיח לפי תומו משום דהגוי אינו מתכוון להעיד כי אם בעד הצלת הסכנה לא לענין פיטור בכורה, דנראה מפשט דבריו דלרש"י מיירי באומר בפירוש תדע שכבר ילדה וניצולה מן הסכנה, ומש"ה לענין פיטור בכורה הוי מסיח לפי תומו, אבל אם אמר סתם שכבר ילדה בלבד לא חשיב מסיח לפי תומו לענין פיטור בכורה. וצריך להבין למה, הא קיימא לן [שו"ע אה"ע סי' י"ז סע' י"ד] גבי עדות אשה דאפילו אמר פלוני מת סתם מסיח לפי תומו בלא שאלה, אע"פ שלא אמר דברים אחרים מקרי שפיר מסיח לפי תומו. ואף דיש מחמירין בזה והיא סברת הר"ן דבכה"ג לא מקרי מסיח לפי תומו עד שיאמר דברים בדרך סיפור, א"כ הכא לסברת הר"ן הנזכר לא סגי בשיאמר שיצאת מהסכנה, אלא צריך שיאמר דברים אחרים כגון שיאמר שילדה ובלדתה היה דבר תמוה, באופן שיהיה כדאמרי' לגבי אשה שצריך שיאמר אוי לפלוני שמת כמה נאה וכו', או שיאמר שמיתתו היתה תמוה כדאמרינן בא"ה סי' י"ז [סעי' י"ד] יעו"ש, וכל שאמר סתם ילדה אפילו אם אמר דבהכי יצאת מהסכנה לא מקרי מסיח לפי תומו, וע"כ צריך לומר דהתוס' הכא הם מהכת דסבירא ליה להקל באשה באומר סתם מת, וא"כ הכא באומר ילדה סתם נמי הרי הוא מסל"ת:

אות ל

מתני' [כא, ב] רבי אליעזר בן יעקב וכו'. גמ' א"ר יוחנן תקבר כדי לפרסמה וכו'. ומ"ש רבינו, ודקו רבנן גבי חררת דם נמי נימא הכי וכו', כן הקשו התוס' בשמעתין בד"ה בהמה גסה וכו', ובפ' בהמה המקשה (דף ע"ז ע"ב) יעו"ש. וכתבו עוד וז"ל, ומה שאינו דוחק בגמ' לומר כן אלא משום דרבי חייא, דקאמר וכי מאחר דאינה מטמאה לא במגע ולא במשא אמאי תקבר, ומשני כדי לפרסמה, דבלאו הכי היה צריך טעם דפרסום, אלא אדאמר ר' חייא לא ניחא ליה כ"כ שתקבר מטעם פרסום, כיון דאפילו יודע שילדה דבר הקדוש בבכורה לא בעי קבורה משום דבטיל ברוב עכ"ל. וכוונתם פשוטה דאין סברא

שיתקנו חז"ל קבורה מטעם פרסום אם לא יהיה קצת סרך איסור, דבלא"ה נראה כחוכא ואטלולא, ובשלמא מטעם דאמרינן התם דאזלינן בתר רובא ורובא הוא שלא ילדה דבר הקדוש, מ"מ הא איכא מעוטא ולר' מאיר דחייש למיעוט צריך קבורה, ואף דלדידן לא חיישינן למיעוט מ"מ כיון דאיכא קצת סרך איסור תקנו חז"ל שתקבר משום פרסום, אבל לר' חייא דס"ל דבטל ברוב א"כ ליכא שום סרך איסור לתקן הכי, דאפילו חיישינן למעוטא הרי בטיל ברוב, ומש"ה הקשה הש"ס כן לר"ח דקס"ד דלא מסתבר לומר טעמא דפירסום לר"ח:

והנה ראיתי להמרדכי בסוף חולין סי' תשל"ז שהקשה רבינו משולם, עלה דההיא דאמרינן [ב"ק כה, א] דשכבת זרע דזב מטמא במשא לפי שא"א בלא צחצוחי זיבה, וכה"ג אמרי' [ביבמות קה, א] דיבמה שרקקה דם דחליצתה כשרה לפי שאי אפשר בלא צחצוחי רוק, דהא קי"ל [זבחים עח, א] דדם מבטל רוק וא"כ הכא נמי נימא הכי, ותירץ וז"ל, דליכא למימר ביטול ברוב אלא בדבר שהיה ניכר בפני עצמו תחלה ואח"כ נתערב, אבל בדבר שתחילת ביאתו לעולם מעורב ליכא למימר דבטל, והא דתנן בפ' המפלת [נדה כו, א] שליא בבית טמא ורבי שמעון מטהר, ומסיק טעמא דרבי שמעון משום ביטול ברוב שנימוק ונימוח הולד ונתבטל ברוב, ויש לומר דהתם נמי הולד היה ניכר קודם שנימוח עכ"ל:

ויש לדקדק דהא תנן גבי שליא נימוק הולד עד שלא יצא, דנראה דקודם צאתו לאויר העולם נימוח העובר לרבי שמעון, ואע"ג דאמרי' בפרק המפלת (דף כ"ז ע"א) עלה דתניא שליא בבית וכו', אמרו לו לרבי מאיר אי אתה מודה שאם הוציאוהו בספל לבית החיצון שהוא טהור, אמר להם אבל, ולמה, לפי שאינו, אמרו לו כשם שאינו בבית החיצון כך אינו בבית הפנימי, א"ל אינו דומה נמוק פעם אחד לנמוק ב' פעמים ע"כ, דנראה דעיקר פלוגתייהו הוא בשליא בבית הפנימי, אבל יצא לבית החיצון לכ"ע נימוק הוא, וא"כ נוכל לומר דמאי דקתני ר"ש במתני' נימוק הולד עד שלא יצא, ר"ל עד שלא יצא לבית חיצון, אבל לעולם אפילו לר"ש אינו נימוק כי אם אחר שיצא לאויר העולם בבית הראשון שנולד בו. דהא ליתא, דהא א"ר יוחנן התם בדף הנזכר (ע"ב) ומודה ר"ש שאמו טמאה לידה, ואמרינן דה"ט דכתיב אשה כי תזריע אפילו לא ילדה אלא כעין שהזריעה, ופרש"י כלומר דנימוח כזרע, ואם איתא דאחר לידה הוא דנימוח לר"ש, למה אנו צריכין לטעם זה הא בשעת לידה ולד שלא נימוח הוא ופשיטא דאמו טמאה לידה, אלא עכצ"ל דלר"ש משעת לידה כבר נימוח, ומאי דקתני במתני' עד שלא יצא הוא עד שלא יצא

לאויר העולם. וכן נראה מדברי התוס' בשמעתין [כב, א] בד"ה ר"א ור"ש אמרו דבר אחד וכו' יעו"ש. וכן מתבאר מדברי הירושלמי דפרק המפלת שיבא לפנינו בס"ד:

והנה כי כן לפי הנראה מתחלת דברי המרדכי דכל דבר שתחילת ביאתו לעולם מעורב לא בטיל, א"כ איך תירץ להה'יא דשליא דהתם נמי הולד היה ניכר קודם שנימוח, כיון דסו"ס תחילת ביאתו לעולם יצא מעורב ואעפ"כ בטל ברוב. וכבר עמד בזה הרב מ"ל ז"ל בפ"א מהל' משכב ומושב דין י"ד, וכתב דעיקר חילוק המרדכי הוא דכל דבר שתחלת חלות איסורו וטומאתו היה מעורב לא שייך ביה ביטול, והיינו ההי'א דזב ויבמה שיצאו מעורבין ממקורם מתחלה, אבל שליא דאפילו קודם שיצא לאויר חלה עליו טומאה, כל שניכר הולד קודם שנימוק, שייך בו ביטול שהרי תחלת חלות טומאתו לא היה מעורב יעו"ש. הנה כי כן לפי חילוק המרדכי לא שייך זה כי אם לענין טומאה, אבל בחררת דם לענין בכור דלא חייל קדושת בכור כי אם אחר שיצא לאויר העולם דבפטר רחם תלי רחמנא, אף דלענין טומאה קאמר רבי חייא דבטל ברוב מכיון דתחלת חלות טומאתו לא היה מעורב, מ"מ לענין בכור כיון דמתחילת חלות איסור קדושת בכור יצא מעורב לא שייך ביטול ברוב, וא"כ לא שייך לומר מ"ש התוס' דהכא דוקא לר"ח דסבירא ליה בטל ברוב פריך אמאי תקבר, מכיון דאפילו לר"ח לא שייך בטול ברוב לענין איסור קדושת בכור, ועל כרחך צ"ל דהתוס' לא ס"ל חילוק המרדכי. ובאמת דלחילוק המרדכי קשה אמאי הקשה הש"ס קושיא לר"ח, כיון דבלאו הכי מכח מתני' דשליא דפרק בהמה המקשה צריך לומר דמשום פרסום הוא, דהא לר"ח נמי לענין איסור קדושת בכור אי חיישינן למעוטא שייך לאסרו, וכיון דאיכא סרך איסור שפיר יש לומר דתקנו קבורה משום פרסום כיון דלא שייך ביטול ברוב: ועוד יל"ע בחילוק המרדכי לפי מ"ש הרב מש"ל, דנראה פשוט דולד קודם שיצא לאויר העולם לא חלה עליו טומאה מדאורייתא כי אם מדרבנן, כדאמרי' בחולין (דף ע"א ע"א) דמאי דאמרי' במתני' שם, האשה שמת ולדה בתוך מעיה ופשטה חיה את ידה ונגעה בו החיה טמאה טומאת ז', טומאה זאת אינה מדברי תורה אלא מדברי סופרים גזרה שמא יוציא ולד ראשו חוץ לפרוזדור, ומתבאר מדברי התוס' שם בד"ה גזירה וכו', דאפילו לרבי עקיבא דמטמא עובר במעי אמו ופליג ארבי ישמעאל, אינו אלא בהוציא ידו דלא כר"י דבעינן שיוציא ראשו מגזירת הכתוב, אבל בלא הוציא ידו אפילו לרבי עקיבא אינו אלא מדרבנן מפני הגזירה יעו"ש, ואפילו אם נאמר דהמרדכי סבירא ליה דלרבי עקיבא עובר במעי אמו מטמא אפילו לא הוציא ידו, וכמו שנראה דסבירא להו הכי הר"ש והרא"ש בפירושם בפרק ז' דאהלות משנה ה' יעו"ש, ונאמר דר"ש דמתני' סבירא ליה כר' עקיבא, מ"מ התינח בדין שליא דאשה, אבל

מה יענה למתני' דבהמה ששפעה חררת דם דאמרי' דלרבי אליעזר בן יעקב אינו מטמא בטומאת מגע ומשא מטעם ביטול ברוב, ובעובר דבהמה אפילו רבי עקיבא מודה דאינו מטמא, כדתנן בחולין (דף ע' ע"ב) בהמה שמת עוברה בתוך מעיה והושיט הרועה את ידו ונגע בו טהור, וכתבו רש"י והתוס' שם בד"ה מאי טעמא, דאפילו ר"ע דסבירא ליה דעובר במעי אשה מטמא מודה הכא בבהמה יעו"ש:

אשר ע"כ נלע"ד דעיקר חילוק המרדכי אינו תלוי בדבר שתחלת חלות איסורו וטומאתו היה מעורב כמ"ש הרב מ"ל, אלא העיקר תלוי דכל דבר שלא הוכר מתחלתו בפני עצמו כי אם מעורב לא בטיל, לאפוקי שליא דקודם שיצא לאויר העולם היה לה שעת הכושר שניכר הולד קודם שנימוח בלי תערובת, ובאותה שעה אף שלא חלה עליו טומאה מכל מקום הרי ניכר, באופן שאילו יצא לאויר העולם באותה שעה היה מטמא, דלא שייך חילוק זה אלא כעין ש"ז דזב ורוק דיבמה, דקודם שיצאו לאויר העולם בהיותם בגוף לא היו נכרים לעצמם כלל:

דבהכי ניחא לע"ד, דהא איפליגו רבוותא בענין חמץ שנתבטל קודם הפסח אי חוזר וניעור בפסח לאסור במשהו או לא [טוש"ע או"ח סי' תמ"ז ס"ד], ועיקר סברת האומר דחוזר וניעור הוא משום דבשעה שנתבטל קודם הפסח היה היתר ואין היתר מתבטל, והדבר פשוט דלא נחלקו אלא אי חוזר וניעור ויהיה אסור מדרבנן כדין חמץ שתקנו חז"ל דאיסורו במשהו, אבל מן התורה דבטל ברוב או בנותן טעם, פשיטא דלא אמרינן דכיון דבשעת חלות איסור החמץ היה מעורב גם מן התורה אין לו ביטול, ואם איתא דעיקר חילוק המרדכי הוא משום דבשעת חלות האיסור היה מעורב, א"כ הכי נמי אף דקודם הפסח היה החמץ ניכר בפני עצמו, מכל מקום בשעת חלות איסור חמץ היה מעורב וגם מן התורה לא בטיל, אם לא דע"כ צ"ל דעיקר החילוק הוא דכל שניכר הדבר מתחלתו לעצמו בלי תערובת, אף דלא היה זמן איסורו ונתערב קודם חלות האיסור בטיל ברוב מן התורה. והנה כי כן מתישב שפיר גם כן בשמעתין, דפריך דאמאי תקבר אליבא דר"ח ע"פ מ"ש התוס' כנזכר, דאף דאיסור קדושת בכור לא חייל כי אם אחר שיצא לאויר העולם, מכל מקום מאחר דבהיותו עובר היה ניכר לעצמו, ואילו היה נולד באותה שעה היה חל האיסור עליו, אם נתערב אח"כ שייך ביטול כאמור: ועפי"ז ניחא לי ההיא דאמרי' בתוספתא ס"פ ה' דתרומות [הי"ח] והובאה בירושלמי בפרק ז' דדמאי הלכה ז', עלה דמתני' מאה טבל ומאה חולין וכו' וז"ל, מעשר טבל שנתערב בחולין אם יש לו פרנסה ממקום אחר מוציאו לפי חשבון, ואם לאו רבי אליעזר ב"ע אומר יקרא שם לתרומת מעשר ויעלה באחד ומאה ע"כ. ואם איתא דכל דתחלת חלות איסורו מעורב לא

בטיל, א"כ בקורא שם תרומת מעשר בעודו מעורב אמאי יעלה באחד ומאה. אמנם לפי האמור אפשר ליישב, דכיון דהמעשר קודם שנתערב בחולין היה ניכר בעצמו דלא היה לה שום תערובת חולין, אף דבאותה שעה לא קרא שם לתרומת מעשר שבו ועדיין לא חל שם תרומה על שיעור תרומת מעשר, מכל מקום כיון דבאותה שעה היה ראוי לקרא שם לתרומת מעשר שבו, אף שנתערב מקודם בחולין, כל שקורא שם בעודו מעורב עם החולין שפיר מתבטל באחד ומאה:

ואולם זו היא שקשה לי לסברת המרדכי הנזכר אפילו ע"פ הנחה הזאת, מההיא דתנן בספ"ז דכלאים [מ"ח] ומייתי לה בפרק כל שעה (דף כ"ה ע"א), המעביר עציץ נקוב בכרם אם הוסיף מאתים אסור, ודייקינן התם הוסיף אין לא הוסיף לא ופירש"י וז"ל, המעביר עציץ נקוב וזרעים בתוכו שכבר צמחו הוסיף הצמח בכרם מאתים, אחד מן המאתים שיש בו עכשיו שמתחלה היה בו קצ"ט ועכשיו יש לו ר' אסורים, לפי שאין בהיתר ראשון לבטל התוספת ואסור שהכלאים אין בטלים אלא בר' של היתר לבד האיסור, לא הוסיף ר' אלא פחות כ"ש מותר דיש בו כדי להעלות באחד ור' עכ"ל. הרי מפורש ממתני' דאם יש בהיתר שצמח מקודם ר' מלבד האיסור שהוסיף בכרם מותר דמתבטל באחד ור', ואם איתא דכל דבר דתחלת ביאתו לעולם מעורב לא בטיל, א"כ הכא נמי אמאי בטיל כיון דתוספת זה האיסור מתחלת ביאתו לעולם ומשעה שצמח מעורב בהיתר היה:

ואפשר ליישב הא דכלאים ויתיישב נמי ההיא דתרומת מעשר, די"ל דעיקר חילוק המרדכי הוא דכשהאיסור ורוב ההיתר שניהם מתחלת ביאתם לעולם יצאו מעורבים, ומעולם לא הוכרו זה לאיסור וזה להיתר, דבכה"ג דאיכא תרתי לריעותא, דהאיסור כיון דתחלתו מעורב מעולם לא חל שם איסור עליו, ולא אמרה תורה ביטול אלא בדבר שחל עליו האיסור ואח"כ מתבטל, ולא שלא יחול עליו שם איסור כלל, וזאת שנית ריעותא אחריתי דהרוב המבטלו מעולם לא הוחזק בעצמו להיתר גמור דבכה"ג לא בטיל, אבל בדליכא אלא חדא לריעותא, דהאיסור מתחלת ביאתו לעולם מעורב, אבל ההיתר היה לו שעת הכושר והוכר עצמו להיתר גמור בלא תערובת איסור, כגון ההיא דמעביר עציץ נקוב בכרם דהזרעים שבתוכו שכבר צמחו מקודם היו ניכרים להיתר גמור, וכן בההיא דמעשר טבל שנתערב בחולין, דהחולין שמבטלים לתרומת מעשר היו נכרים קודם התערובת לחולין גמורים, בכה"ג יש ביטול כיון דליכא תרתי לריעותא.: ועי' במ"ש הטור באו"ח סי' ש"כ, דחבית שממלאים אותה ענבים שלמים ונותנין יין עליה, ולאחר זמן מתבקעין ויוצא מהם יין אף בשבת מותר לשתות יין ממנה, דכל שיוצא ממנה בשבת מתבטל ביין היתר שיש בה, וכתב מרן הב"י שכ"כ המרדכי בספ"ק דשבת, וכתב דלא

דמי לדבר שיש לו מתירין דאין לו ביטול, דה"מ כשהאיסור בעין מתחלה ואח"כ נתערב בהיתר, אבל הכא דהיין היוצא לא ניכר מעולם לאיסור אלא מעט מעט שיוצא מתערב ביין היתר לא אמרינן הכי יעו"ש. הרי דס"ל להמרדכי איפכא, דאדרבא בהיות שהאיסור לא ניכר מעולם קיל טפי, ואפילו בדבר שיש לו מתירים בטיל, אלא דנראה דהתם נמי שאני דההיתר הוכר להיתר מתחלה. ולפי סברא זאת שכתב המרדכי בשבת, יש לדחות מה שדקדקתי בקונטרס גט מקושר סי' ט"ו, דהתוס' במעילה [כא, ב ד"ה פרוטה] דקדקו להקשות שם על חלוקת פרוטה שנפלה, ש"מ דס"ל דבחלוקת האומר פרוטה מן הכיס הקדש לא קשה מידי, דכיון דמתחלת חלות ההקדש מעורב ברוב לא בטיל, דיש לדחות דקבעו קושייתם בפרוטה שנפלה לרבותא, דאפילו בפרוטה שנפלה דהוכר האיסור מעיקרא ובכן י"ל דהוי דבר שיש לו מתירין קשה, משא"כ באומר פרוטה מן הכיס הקדש דכיון דלא הוכר האיסור דפשיטא דקשה ליבטל ברוב, כיון דלא שייך לומר טעם דדבר שיש לו מתירין. שוב ראיתי להתוס' בב"ק (דף ס"ט ע"א) ד"ה כל מה שילקטו, דנראה בסוף דבריהם דלא ס"ל חילוק המרדכי דשבת ודו"ק. ועיין במ"ש מרן הב"י בא"ח סי' שי"ח בשם שבולי הלקט גבי אם נתן מלח בכלי ראשון בשבת ודו"ק: איך שיהיה נחזור לענינינו, דלפי מה ששיערנו בכוונת דברי המרדכי מה שתירץ להיא דשליא, שייך נמי לענין חררת דם אפילו באיסור בכור דאינו חל כ"א עד שיצא לאויר העולם:

אות לא ס"ק א

והנה בההיא דפ' בהמה המקשה [חולין עז, ב] שהביא רבינו, דאמרי' דה"ט דישליכנה לכלבים משום דרוב בהמות יולדות דבר הקדוש בבכורה, ומיעוט יולדות דבר שאינו קדוש בבכורה ומאי ניהו נדמה וכו', יש לעמוד דנראה דהא דתנן בפ' המפלת [כו, א] דאין שליא בלא ולד, לאו למימרא דאין מציאות כלל שתהיה שליא בלא ולד, אלא הכוונה לומר דרוב שליות יש להם ולד, אבל מעוטא דשליא יש דאין בה ולד, וכמ"ש רש"י בפ"ב דנדה (דף י"ח ע"א) גבי הא דאמר ר"י בשלשה מקומות הלכו בו חכמים אחר הרוב ומייתי הא דשליא יעו"ש, וכן מתבאר מדברי רבינו הרמב"ן בחי' בפ"ב דנדה על דף י"ח ע"ב גבי תינוק הנמצא בצד העיסה יעו"ש, וכן כתב הריטב"א בחי' בפ' עשרה יוחסין [קדושין עט, א] אההיא דהרי בוגרת לפנינו, שכתב וז"ל, דטעמא דשליא הוא משום דרוב שליות יש להם ולד, והא דלא אמרי' אוקי מיעוט שליות שאין להם ולד לחזקה דבית שהיתה בחזקת טהרה, משום דכיון דהיה שליא בבית נפיק ליה בית מחזקתיה, ולא אמרי' אוקי אחזקתיה אלא בספק נגע ספק לא נגע אבל בודאי מגע לא עכ"ל:

ואיכא למידק דכיון דאיכא מיעוט שליות בלא ולד, אמאי הוצרך הש"ס הכא לבקש מיעוט דנדמה דאינו קדוש בבכורה דהוי מיעוט דאינו מצוי, בהיות דהו"מ למימר דרוב שליות יש להם ולד וכל היולדות מחצה זכרים ומחצה נקבות סמוך מיעוטא דאפשר דשליא זאת אין בה ולד למחצה נקבות והו"ל זכרים מיעוטא. וע"כ צ"ל דמדאיצטריך הש"ס למיעוטא דנדמה דהתם מיירי בשליא שנמצא ולד בתוכה, אלא דהיה נפל ואינו ניכר אם זכר אם נקבה וגם לא היה ניכר בו אם דומה במקצת סימנים לאמו או נדמה הוא. והנה כי כן יל"ע דכיון דמתני' דהתם מיירי בשליא שנמצא בה ולד, א"כ י"ל דהא דמותר להשליכה לכלבים הוא משום דבכה"ג דאיכא ולד ודאי אין אנו צריכין לפרסם שכבר נפטרה מן הבכורה, דכיון דנמצא בה ולד אין כאן שום ספק, וא"כ י"ל דגם בשליא אם לא נמצא בה ולד צריך קבורה לפרסם שכבר נפטרה מן הבכורה, דאף דרוב שליות יש בהם ולד מ"מ הא איכא מעוטא דאין בהם ולד, וטועים לומר ששליא זאת היתה מן המיעוט ולא נפטרה מן הבכורה. ומדברי רבינו הכא שכתב וז"ל, אבל התם אינו צריך לפרסם הדבר שכבר מפורסם הוא שאין שליא בלא ולד ונפטרה מן הבכורה עכ"ל, נראה דס"ל דסמכינן ארוב שליות דיש להם ולד ואינה צריכה פרסום אף דלא ניכר בה ולד, וק"ק דמנ"ל הא, כיון דאפשר לומר דמתני' דהתם מיירי כשנמצא בה ולד, וע"כ צ"ל הכי לפי שיטת רבינו דס"ל כדעת רש"י דאיכא מעוטא דשליות דאין להם ולד, דמאי דנקט הש"ס מיעוט דנדמה היינו משום דמיירי דנמצא בה ולד: והנה התוס' בפ"ב דנדה (דף י"ח ע"א) ד"ה שליא בבית וכו', הקשו על רש"י דס"ל דרוב שליות יש להן ולד, ממתני' דשליא שיצאת מקצתה אסורה באכילה וכו', וכתבו דיש ליישב פ"ה דהתם מיירי בשליא שיצאת מקצתה ונמצא ולד בתוך השליא, אבל התוס' חלקו על רש"י וכתבו וז"ל, ויש לפרש דאין שליא כלל בלא ולד, אך מעוטא נימוק ורובן אין נימוקין עד שיצא לבית החיצון עכ"ל. ויל"ע קצת אמאי לא דקדקו התוס' נמי לסברת רש"י מההיא דשליא דמשליכה לכלבים, והוצרך הש"ס לומר מטעם דאיכא מעוטא דנדמה, בהיות שאפשר מטעם מיעוט שליות דאין להם ולד כאמור. ולסברת התוס' דאין שליא כלל בלא ולד א"ש, דההיא דשליא דלא הצריכו פרסום מיירי אפילו בלא נמצא בה ולד, דכיון דאין שליא כלל בלא ולד ליכא למטעי כלל, אבל לדעת רבינו ודעמיה קשה קצת:

אות לא ס"ק ב

והנה הר"ם בפ"ד דבכורות דין י"א, פסק כמתני' דראב"י דבהמה שהפילה חררת דם הרי זו נפטרה מן הבכורה, ובפ"א מהל' שאר אבות הטומאה [הל' ט"ז] פסק כרבי חייא, דאע"פ שנפטרה מהבכורה אינה מטמאה לא במגע ולא במשא יעו"ש, והקשה הרב

ל"מ שם בהלכות בכורות, דכיון דפסק הר"ם כראב"י דאינה מטמאה, איך פסק בסוף הל' טומאת מת [פכ"ה ה"י] דלא כר"ש, שכתב שם האשה שהפילה שליא הבית טמא, ולכאורה נראה דבריו סותרים, ותירץ שם, דמשום הקושיא שהקשו התוס' בפירקין (דף כ"ג ע"ב) גבי הא דאמר רב הלכתא בכוליה פרקין בר מפלוגתא וכו', פי' רבינו ז"ל דכ"ע מודו דבטל ברוב דנימוק יפה, והא דאמרי' דראב"י ור"ש אמרו דבר אחד משום דלשניהם בטל בתחלת לידה וכמ"ש התוס' שם, אע"ג דהטעמים חלוקים דאיכא טעמא בהא דליכא בהא כדכתיבנא מ"מ בהא שוים דבטל בתחלת לידה עכ"ל. ולכאורה נראה דבר תמוה דכיון דאפילו רבנן מודו בחררת דם דנימוח בתחלת לידה, א"כ לא שייך לומר דראב"י ור"ש אמרו דבר אחד, כאילו הם דוקא אמרו כן משא"כ רבנן:

ונראה דע"כ צ"ל בעד הר"ם כן כתירוץ הרב ל"מ, אלא דלעד"נ דלמד כן הר"ם ממה שאמרו בירושלמי בפרק המפלת סוף הלכה ד', כלים שהיו שם בשעת יציאה מה הן, נשמעינה מן הדא דתנינן תמן, ראב"י אומר בהמה גסה ששפעה חררת דם הרי זו תקבר ונפטרה מן הבכורה, ותני עלה אינו מטמא במגע ובמשא, אמר ר' יוחנן ר"ש וראב"י שניהם אמרו דבר אחד, הדא אמרה כלים שהיו שם בשעת יציאה טהורים עכ"ל. וכתב הרב פני משה בביאורו דה"פ וז"ל, כלים וכו' אליבא דר"ש קמב"ל ובשעת יציאת הולד מאמו הוא דמספקא ליה, כלומר למאי דקאמר ר"ש דאף בבית הפנימי טרוף הוא, אם הוא כמו בית החיצון אליבא דרבנן דטעמייהו דמטהרי מפני שע"י הטלטול נימוק והולך לו, והכי נמי לר"ש בבית הפנימי שנימוק והולך, ובהא פליגי דלדידיה אף אם לא טלטלוהו להוציאו לבית אחר נימוק מעצמו הוא, וא"כ לא מטהר הכלים של בית הפנימי אלא אותם שהיו שם אחר שיצא הולד ממעי אמו, אבל אותם הכלים שהיו שם בשעת יציאתו ממעי אמו, איכא למימר דגם לר"ש טמאים דאכתי לא נימוק כולו, או דלמא אפילו אותם כלים מטהר ר"ש עכ"ל, ופירוש זה בכוונת הבעיא מוכרח הוא דאליבא דר"ש קא מיבעיא לן. ואולם צריך להבין מה מייתי מהא דאמר ר"י ר"ש וראב"י אמרו דבר אחד, דהדא אמרה כלים שהיו בשעת יציאה טהורין, הא אם איתא דרבנן דפליגי בדין שליא פליגי נמי בדין חררת דם דראב"י, א"כ ב' הדינין שוים וכמו דמספקא ליה בשליא אי נימוק בשעת לידה או אחר לידה, כן מספקא ליה בחררת דם, וא"כ מה ראיה איכא מהתם. אמנם אם אנו אומרים דבחררת דם מסתבר טפי דנימוק יותר משליא, ופשיטא לן דבשעת לידה נימוק ואפילו רבנן מודו בה, א"ש דמייתי שפיר ראיה דבשליא נמי לר"ש נימוק בשעת לידה, דאל"כ איך קאמר ר"י ר"ש וראב"י אמרו דבר אחד דהא

לא ראי זה כראי זה, דלר"ש בשליא נימוק אחר הלידה ולראב"י בחררת דם נימוק בשעת לידה, ומדמשוה אותם ש"מ דשניהם שוים דבשליא נמי נימוק לר"ש בשעת לידה:
וראיתי שם בפי' הירושלמי הנזכר במראה הפנים בד"ה כלים, שכתב ליישב דעת הר"ם בהני פסקי דסתרי אהדדי, דס"ל להר"ם דראב"י איכא למימר דלא ס"ל כר"ש לענין טומאה, די"ל דשאני טומאת נבילה דטומאה סרוחה אינה מטמאה, ואף דקי"ל כר"י דאמר עד שתהא אינה ראויה לכלב כל שתחלתה היתה ראויה לגר אגב אימיה, מ"מ כל שעכשיו אינה ראויה לגר אהני מיהא דבכה"ג אמרינן דבטל ברוב, אבל בטומאת מת דאפילו טומאה סרוחה מטמא לא אמרי' ביה בטיל ברוב אלו תורף דבריו. לעד"נ דלא צדק בזה כלל, דהא עיקר פלוגתייהו דרבנן ור"ש אינו אי אמרי' בטל ברוב או לא, דהא לכ"ע אית להו ביטול ברוב ובבית החיצון מודו רבנן דאינו מטמא וע"כ משום ביטול ברוב נגעו בה, אלא עיקר פלוגתייהו אי אמרינן דנימוח בשעת לידה או לא, וא"כ לראב"י דס"ל גבי חררת דם דאינו מטמא, ע"כ משום דס"ל דבשעת לידה נימוח כר"ש ודלא כרבנן, וא"כ מה יתן ומה יוסיף היותה טומאה סרוחה, כיון דלענין ביטול ברוב כל שנימוח כ"ע מודו בה, והעיקר הוא אם נימוח או לא, וכיון דפסק הר"ם כראב"י בחררת דם דנימוח בשעת לידה, א"כ אמאי פסק דלא כר"ש בטומאת מת, כיון דראב"י בשיטת ר"ש קאי, וכמו שמתבאר זה מדברי התוס' בשמעתין ד"ה ראב"י ור"ש אמרו דבר אחד וכו' יעו"ש:

אות לב

ותנן המבכרת המקשה לילד מחתך אבר אבר. בפרק בהמה המקשה (דף ס"ט ע"ב). והא דכתב רבינו דהא דקתני מתני' ונפטרה מן הבכורה אמחתך נמי קאי, כן כתב רש"י במתני', וכן כתבו התוס' [שם ע, א] בד"ה מאי לאו וכו', וכן כתב הרא"ש שם, וכן כתב הר"ן שם בהלכות. ומ"ש רבינו ואשכחן לחד מרבוותא שכתב דלא קאי אלא אסיפא הוא סברת הרמב"ם בפ"ד מהלכות בכורות הי"ד יעו"ש:

אות לג ס"ק א

איתמר יצא שליש ומכרו לגוי וחזר ויצא שליש וכו'. שם [חולין סט, ב] בסוגיא הנזכר. וצריך להבין במאי דמדמה הש"ס פלוגתייהו דר"ה ורבה ביצא שליש ומכרו, לפלוגתייהו דיצא שליש דרך דופן, והוצרך הש"ס למיעבד צריכותא, דלא נימא דה"מ לקולא אבל לחומרא לא, דמה ענין מחלוקת זה למחלוקת זה, דהא עיקר פלוגתייהו ביצא שליש ומכרו לגוי הוא, דלר"ה ס"ל אמרי' איגלאי מלתא למפרע, ומש"ה אף דהאמת כן הוא דקדושת בכור לא מצי חייל כי אם בשעת לידה, ואי לא חייל בשעת לידה תו לא חייל,

מ"מ כיון דנפק ליה רוביה איגלאי מלתא למפרע, ונמצא דלמפרע בשעת לידה חל קדושה על השליש, ורבה ס"ל דלא אמרי' איגלאי מלתא למפרע, ומכאן ולהבא קדוש, והילכך אפילו איתיה בעין השליש א' לא קדוש, דקדושת בכור לא מצי חייל אחר הלידה כי אם בשעת הלידה, ואנו יכולים לומר דשניהם מודים דמשיצא רובו מתקדש או בתחלה או בסוף, וא"כ י"ל דלר"ה נמי אפילו יצא שליש דרך דופן קדוש, או אפשר לומר דאפילו רבה מודה לר"ה, דדוקא תחלת לידה הוא צריך לקדש ויוצא דופן לא קדוש, דמה ענין פלוגתייהו אי תחלת לידה קדיש או סוף קדיש, לפלוגתייהו אי אמרי' איגלאי מלתא למפרע או לא, דהא כל מאי דאפשר לחול הקדושה בתחלת לידה פשיטא דלכולי עלמא דקדיש, וא"כ ע"כ טעמיה דרבה משום דלא אמרי' איגלאי מלתא למפרע, וא"כ איך יוצא לנו מחלוקת זה אי אמרי' איגלאי מלתא למפרע או לא, לומר דפליגי נמי אי תחלת לידה דוקא קדיש או אפילו סוף לידה קדיש, ולא ראיתי לשום אחד מהמפרשים שהרגישו ליתן שום טעם לדבר, דאיך פשיטא ליה להש"ס דב' המחלוקות שוים:

ונראה דלפי דעת רבינו והתוס' והרא"ש והר"ן ושאר הפוסקים, דס"ל דמתני' דקתני ונפטרה מן הבכורה אמחתך נמי קאי, י"ל דקים ליה להש"ס דר"ה דס"ל דאמרי' איגלאי מלתא למפרע דייק לה ממתני' דקתני דפטורה מן הבכורה אפילו מחתך, דאם איתא דשליש ראשון לא קדיש למפרע, דכל דלא חייל קדושה עליו בשעת לידה תו לא חייל קדושה עליו, א"כ אמאי נפטר מן הבכורה בלידה זאת כיון דלא חל קדושת בכור בולד. וי"ל דס"ל להש"ס דמסתמא ה"ט דר"ה דס"ל דשליש אחד מתקדש למפרע, דאי לא תימא הכי לא משכחת לה בכור מתקדש כי אם ביצא בתחלת לידה רוב בבת אחת, דאם יצא מיעוטו בתחלה ואח"כ יצא כולו אינו מתקדש כלל, שהרי כיון דתחלת לידה דוקא מקדש דמהאי טעמא אם יצא שליש דרך (יוצא) דופן לא קדיש, א"כ כיון דיצא מיעוט בתחלה ולא חלה קדושה עליה, אי לא אמרי' דמתקדש למפרע אפילו שיצא אח"כ תשלום הרוב או כולו לא קדיש, דכיון דמיעוט הראשון המשלים לרוב תחלת הלידה הוא חולין, איך יצטרף עם מה שיצא אח"כ להשלימו לרוב כדי שיחול קדושה עליו, כיון דאיהו גופיה לא קדיש וחולין הוא, אלא ע"כ צ"ל דמתקדש המיעוט למפרע משעת לידה בשנשלם הרוב, ובהכי שפיר מתקדש ע"י רוב דתחלת לידה, וא"כ ע"כ ס"ל לר"ה דתחלת לידה דוקא מקדש, ורבה דס"ל דמכאן ולהבא קדיש ומעולם לא חל קדושה על השליש ראשון, עכצ"ל דס"ל דרוב דסוף לידה נמי מקדש, ואף דלא קדיש ברוב הראשון דאי אפשר לצרף שליש א' שהוא חולין עם שליש ב', אלא מתקדש ע"י רוב אחרון חוץ

מהשליש אחד, וא"כ ע"כ ס"ל דסוף לידה נמי מקדש וה"ה ביצא שליש דרך (יוצא) דופן, ומש"ה פריך דהא איפליגו חדא זמנא:

ואולם ראיתי להתוס' בשמעתין [חולין ע, א] בד"ה מאי לאו וכו', דמתבאר מדבריהם דאפילו לרבה דבחותך ומניח השליש א' הוי חולין, מ"מ כשיוצא השליש הב' חל קדושה עליה דמצטרף השליש הראשון לרוב, וקדיש השליש הב' אף דהשליש הראשון הוי חולין יעו"ש, וא"כ קשה דמנין לנו לומר דרבה ס"ל דסוף לידה מקדש מדין יצא שליש ומכרו, אכתי יש לדחות דכ"ע מודו דתחלת לידה דוקא מקדש, וס"ל לרבה דשפיר משכחת לה דמתקדש בכור ביצא מיעוט תחלה, דאף דחולין הוא מ"מ מצטרף לרוב כדי שיחשב רוב בתחלת לידה אף דהוא עצמו חולין, דלא כר"ה דס"ל דאי אפשר שיצטרף כיון דהוא עצמו חולין. ויש ליישב והוא פשוט דהש"ס ס"ל דעיקר הכרח ר"ה הוא, דאי לא תימא הכי לא משכחת לה בכור דחזי להקרבה כי אם ביצא רובו בב"א בתחלה, דאי יצא מיעוטו בתחלה אם לאו דלמפרע קדיש לא חזי להקרבה דרוב דלבסוף אינו מקדש, ורבה ס"ל דמ"ל נמי ביצא מיעוטו בתחלה דרוב דסוף לידה מקדשו, ואם יצא עד לבסוף חי חזי להקרבה, דביציאת הרוב לבסוף מתקדש כולו מכאן ולהבא, דאף דביצא מחותך מיעוט הראשון אינו מתקדש ונשאר חולין היינו במחותך דלא חזי להקרבה, אבל ביצא כולו חי ביציאת הרוב דלבסוף מתקדש כולו, ונמצא דפליגי נמי אי סוף לידה מקדש או לא ודו"ק:

אות לג ס"ק ב

ולענין הלכה בפלוגתא דר"ה ורבה פסק רבינו כרבה, וכן פסק הרא"ש בפסקיו לחולין [פ"ד סי' ד'] וכתב ב' טעמים, ולע"ד הם הב' טעמים שרמז רבינו, מ"ש דדייקא מתני' כוותיה וסוגיין נמי הכי והיינו כמ"ש הרא"ש. אך רבינו כתב טעם אחר דמסתברא כרבה דהלכתא כרבה דרבה בתרא הוא שלא כתבו הרא"ש, ואע"ג דנראה דרבה תלמיד ר"ה היה, דהא כלל זה מסור בידנו דכל מקום שאמרו אמר ר' פלוני אמר ר' פלוני רבו היה שאומר שמועה משמו, וכמו שמתבאר מדברי רשב"ם בפי"נ (דף קי"ד ע"ב) ד"ה משום ר"י בר' שמעון וכו', וכן מתבאר עוד בדברי רשב"ם שם (דף קכ"ג ע"א) ד"ה אלא רבי יונתן רבך וכו', וכן כתב בעל הליכות עולם עיין בספר יבין שמועה דף י"א ע"ב, ובנזיר (דף מ"ב ע"ב) מצינו דאמרינן אמר רבה אמר רב הונא יעו"ש אלמא רבו היה, וכן מתבאר בהקדמת הר"ם לספר הי"ד, שכתב ומכלל החכמים שקבלו מרב הונא רבה ורב יוסף יעו"ש, וקי"ל אין הלכה כתלמיד במקום הרב, דדוקא מאביי ורבא ואילך אמרינן דהלכה כבתראי אפילו כתלמיד במקום הרב, אבל בקמאי לא אמרי' הכי:

י"ל דרבינו ס"ל כסברת הראב"ד שכתב הרא"ש במו"ק [פ"ג סי' כ'], הביא דבריו הרב הגדול מרן זקני זצוק"ל בספר יבין שמועה סוף כלל רע"ג ורע"ו, דס"ל דלעולם הלכה כבתראי ואפילו כתלמיד במקום הרב ואפילו באמוראי קמאי קודם אביי ורבא, ועיין במה שהאריך בזה הרב יד מלאכי בסי' קס"ז, אלא דקשה על זה ממה שהביא מהרי"ק בכלליו שם וז"ל, בפרק ר"א [שבת קמא, א] כתב הר"ן, הרז"ה ז"ל פסק כרב פפא דבתראה הוא והרמב"ן השיג עליו וכתב רבא רביה דר"פ הוא ואין הלכה כתלמיד במקום הרב, והרשב"א כתב דאי מהא לא אריא דבבתראי לא אמרינן הכי, דהא רב נחמן רביה דרבא הוא ואפי' הכי כל שלא היה יושב רבא לפני רב נחמן קי"ל כרבא, וסימנא איכא במלתא דכל דאשכחן א"ל רבא לר"נ הוא דחשיבא ליה כתלמיד יושב לפני רבו ולא קי"ל כוותיה, אבל כשנחלקו שניהם כב' חולקים בעלמא הלכה כרבא וה"נ ר"פ וכו' עכ"ל. מבואר מזה דרבינו הרמב"ן ס"ל דאפילו דליכא סימנא דנחלקו פנים בפנים, ואפילו באמוראי בתראי דמאביי ורבא ואילך אין הלכה כתלמיד במקום הרב, וכמ"ש מרן זקני ז"ל נמי בסוף כלל רע"ג, וא"כ אם כנים אנחנו דרבה תלמיד ר"ה הוא איך כתב רבנו הכא דהלכה כרבה מטעם דבתרא הוא. ושמא דרבינו לא ס"ל כלל זה דא"ר פלוני א"ר פלוני, הוא שאומר שמועה מרבו, ורבה נמי אמר שמועה משמיה דר"ה ולאו תלמידו היה וצ"ע:

ולע"ד נראה לומר טעם אחר דמסתברא דהלכה כרבה הכא, דהא אמרי' בר"פ החולץ [לה, ב], החולץ למעוברת והפילה ר"י אמר אינה צריכה חליצה מן האחים ר"ל אמר צריכה חליצה מן האחים, ואמרי' דר"י סבר אם יבא אליהו ויאמר דהא דאיעברא מפולי מפילא מי לאו בת חליצה ויבום היא, השתא נמי איגלאי מלתא למפרע, ור"ל אמר איגלאי מלתא למפרע לא אמרי', ואפסקא הלכתא התם בהא כר"ל דאיגלאי מלתא למפרע לא אמרי', וכתבו התוס' שם עלה דסבר ר"ל, דאע"ג דלקמן [יבמות מא, ב] גבי ספיקות שקדש אחת מב' אחיות חשבינן ליה בת חליצה ויבום, כיון דאם יבא אליהו ויאמר דהא קדיש, לא דמי דהכא אין זה ספק ראוי להתברר עכשיו שאי אפשר לידע עתידות, אבל התם אינו צריך אלא מה שבאותה שעה ע"כ. נמצא דכפי דברי התוס' עיקר סברת ר"ל הוא, דס"ל דכל ספק שאינו ראוי להתברר עכשיו שאי אפשר לידע עתידות לא אמרי' איגלאי מלתא למפרע:

אשר עפי"ז אפשר ליישב סברת הר"ם [בפ"ב מה' אישות ה"ג] והסמ"ג בההיא דאמרינן בפרק הערל (דף פ' ע"א), דאיפליגו רב ושמואל באכל חלב מבן י"ג ואח"כ נולדו בו סימני סריס מבן כ', דלרב נעשה סריס למפרע וחייב מלקות על אכילת חלב, ושמואל אמר קטן היה באותה שעה ולא אמרינן דנעשה סריס למפרע, ורש"ל שם בפ' הערל סי'

ל"א תמה על הר"ם והסמ"ג דנראה דפסקו כשמואל בזה, דכיון דעיקר פלוגתייהו לענין איסור אף דנ"מ לממון ולקדושין ולכל הדברים הלכה כרב, דקי"ל דהלכתא כרב באיסורי יעו"ש באורך. ולפי האמור י"ל דכיון דהכא איפסיקא הלכתא כר"ל דלא אמרי' איגלאי מלתא למפרע, א"כ ע"כ כפי מה שאמרו התוס' כנז', ה"ה הכא דכיון דבשעת אכילה או בשעת קדושין או בשעת מכירה לא היה אפשר להתברר אם סריס היה או לא, דאי אפשר לידע העתידות דמאן לימא שלא יביא ב' שערות קודם עשרים, הכי נמי לא אמרי' איגלאי מלתא למפרע כר"ל, ומש"ה פסקו הר"ם והסמ"ג כשמואל הכא, כיון דהא קי"ל כר"ל דאיגלאי מלתא למפרע לא אמרי':

והנה כי כן י"ל דה"ה בפלוגתא דר"ה ורבה דהכא, דראוי לפסוק כרבה כיון דרבה קאי בשיטת ר"ל דהתם דלא אמרינן איגלאי מלתא למפרע, והכא נמי אי אפשר לומר דכיון דנפק ליה רובא איגלאי מלתא למפרע דמעיקרא הוא קדוש, כיון דבשעת יציאת השליש הראשון לא היה אפשר להתברר אם יצא השליש הב' להשלים הרוב, דדלמא תמות הבהמה בהקשותה בלדתה ולא יצא עוד דאי אפשר לידע עתידות. וצריך להבין אמאי לא כתבו רבינו והרא"ש הכרח זה לפסוק כרבה:

שוב ראיתי להרב הנמוק"י ז"ל שם בפ' החולץ עלה דחליצת מעוברת שכתב וז"ל, אע"פ דבהרבה מקומות קי"ל איגלאי מלתא למפרע, שאני הכא שאם בשעה שחולץ היה ודאי שלא היתה ראויה לבא לכלל לידה, אה"נ דההוא כמאן דליתיה דמי וחליצה שחלץ לה כשרה, אלא שאני הכא דאיהו חייש דלמא באותה שעה ראויה היתה לילד ולד גמור, אלא שאח"כ גרם לה איזה דבר להפיל, נמצא דחליצה דמעיקרא לאו כלום היא עכ"ד. ולפי זה אפשר דרבינו ס"ל דהכא לא שייך לומר דבשעה ראשונה לא היה ראוי להיות כן, ומש"ה איכא למימר אגלאי מלתא למפרע. ואולם לענ"ד צריך טעם אמאי לא שייך הכא נמי לומר הכי, שאם בשעה שיצא שליש ראשון היה ודאי שתלד רוב אה"נ דקדיש השליש ראשון בשעת לידה למפרע, אבל איכא למיחש דלמא בשעת יציאת השליש ראשון היתה מסוכנת בהקשותה בלדתה, ולא היתה ראויה לילד עוד להשלים הרוב, אלא שאח"כ גרם לה איזה דבר שתנצל מהסכנה ולא מתה וילדה השליש הב' והשלים הרוב, וא"כ נמצא דהכא נמי לא שייך למימר איגלאי מלתא למפרע כיון דאין כאן גילוי מלתא למפרע: והיותר קשה על הר"ם דבפ"ד מהלכות בכורות [הי"ד] פסק כרב הונא דקדיש למפרע ומ"ש מההיא דר"ל. וראיתי להריטב"א בחי' ליבמות כ"י שם בר"פ החולץ, שהקשה משם מהר"ם כמו שהקשה שם הנמוק"י דמ"ש מכמה מקומות דאמרי' איגלאי מלתא למפרע, ותירץ כתירוץ הנמוק"י ממש. ועוד כתב וז"ל, ובתוס' פירשו דר"ל

סובר דכל שהיא מעוברת משום צדדים הוא דלא הועיל לה חליצה, שלא אמר הכתוב לחלוץ אלא במקום שאין שום צד של בן מעולם וכדנקט בתר הכי מקרא דבן אין לו עיין עליו אמר הכי מעיקרא מסברא ולהכי קאמר איגלאי מלתא למפרע לא אמרי' עכ"ל. מתבאר מדברי התוספות שכתב הריטב"א דאין ללמוד מסברת ר"ל לעלמא, דר"ל עיקר סברתו אקרא קא סמיך דבן אין לו עיין עליו, דכל דאיכא שום צד של בן אינה ראויה לחליצה, וא"כ א"ש הכא דפסק הר"ם כר"ה דאמרי' איגלאי מלתא למפרע, וגם על רבינו והרא"ש אמאי לא הביאו ראיה מזה. אלא דבהכי נסתר מה שתירצנו בעד הר"ם בההיא דנעשה סריס למפרע, ואפילו לפי סברת הנמוק"י נסתר התירוץ, דהתם לא שייך לומר דבשעה ראשונה לא היה סריס ואח"כ גרם לו איזה דבר להיות סריס, דבסריס חמה לא שייך זה דממעי אמו הוא סריס:

והנה הרב לח"מ בפ"ד דבכורות [שם] כתב דה"ט דהר"ם דפסק כר"ה, משום דגריס כגירסת התוס' [בכורות לה, א] דבמקום רבה גרסינן רב חסדא, וכיון דרב חסדא הוא בר פלוגתיה דהוא תלמיד דר"ה אין הלכה כתלמיד במקום הרב יעו"ש. ולע"ד לפי טעם זה לא היה צריך להפוך הגירסא דרבה נמי תלמיד דרב הונא הוה כנזכר לעיל, ואדרבה הר"ם בהקדמתו עשה עיקר התלמידים לרבה, והראב"ד השיגו שם דהא איכא רב חסדא ורבה בר רב הונא, ומרן הכ"מ כתב דאין זו השגה יעו"ש, וא"כ כיון דרבה נמי תלמידו איכא למימר דמש"ה פסק כר"ה דאין הלכה כתלמיד במקום הרב: וראיתי להרב דמשק אליעזר בשמעתין דחולין שכתב לסייע דהלכתא כרבה וז"ל, וכן נ"ל לדייק דבפ' כל שעה [ל, ב] פליגי אביי ורבא בב"ח אי למפרע הוא גובה אי מכאן ולהבא הוא גובה, והלכה כרבא בכל מקום וכן שם דמכאן ולהבא הוא גובה וה"ה הכא ל"ש עכ"ל, ולענ"ד נראה דשנא ושנא ורב המרחק ביניהם, דדבר זה אי אמרינן איגלאי מלתא למפרע הנזכר הכא וההיא דהחולץ וההיא דפ' הערל דסריס, אינו ענין לתנאים דעלמא, דהמקדש או המגרש או המוכר והנותן על תנאי ואמר שיחול המעשה מעכשיו אם יקיים התנאי, פשיטא דבהתקיים התנאי חל המעשה למפרע משעה ראשונה, הואיל והכי התנה מעיקרא ובדעת העושה המעשה והמתנה תלוי הדבר, ואינו דבר הנעשה ממילא כ"א עפ"י דעת העושה, וכ"כ נמי בפלוגתא דאביי ורבא, דעיקר פלוגתייהו הוא דאביי ס"ל דסתם משעבד נעשה כאומר אם לא אפרע לך בזמן פלוני נכסי קנויין לך מעכשיו, ורבא ס"ל דלא חשיב כאומר מעכשיו, אלא כאומר אם לא אפרע לך קנוייה לך באותו זמן, וכיון דענין תנאי הוא דתלוי ביד המקנה אמרינן דמכאן ולהבא הוא גובה דדעת המקנה כן היה, משא"כ הכא כיון דאין הדבר תלוי ביד אדם, כי אם ממילא הוא נולד והכל בידי

שמים, ואיכא למימר למפרע קדיש ואיכא למימר דמכאן ולהבא קדיש, ואי דומה ענין זה הוא להההיא דחליצה ולההיא דסריס, ועכ"ז לפי מ"ש מדברי הראשונים אין ראיה כלל:

אות לג ס"ק ג

והנה כתבו התוס' בשמעתין [חולין סט, ב] בד"ה ר"ה וכו' וז"ל, וכן הא דא"ל [תמורה כה, א] רב עמרם לרב ששת אמר [על הבכור] עם יציאת רובו יהיה עולה עולה הוא או בכור הוא, ההיא נמי דלא כרב הונא דמשמע דפשיטא ליה דקודם יציאת רובו יכול להפקיע קדושת בכור, אם לא נחלק בין מכירה לגוי להנך עכ"ל, ולא ידעתי מה חילוק יש בין מכירה להקדש, דכיון דלרב הונא למפרע הוא קדוש ומש"ה אין מכירתו מכירה דחשוב כמוכר דבר שאינו שלו, א"כ מהאי טעמא נמי אם הקדישו לעולה ג"כ אינו קדוש כיון דלמפרע כבר הוא קדוש קדושת בכור, וקדושת עולה איך תחול על קדושת בכור. ולדברי התוס' לא קשה כ"כ, דהם כתבו בפשיטות דההיא דלא כרב הונא אם לא שנחלק בדוחק בין מכירה להנך, לומר דשאני קדושת עולה כיון דחמירא חיילא אפילו דלמפרע קדוש, כיון דמ"מ בשעה שהקדיש עדיין לא נגמר קדושת בכור לגמרי, כיון דמתלא תלי עד שיצא רובו, אבל לא דס"ל דחילוק זה ניתן ליאמר בפשיטות: אלא אי קשיא הא קשיא לדעת הר"ם דפסק בפ"ד [מה' בכורות הי"ד] כרב הונא דלמפרע הוא קדוש, דאיך כתב לפי זה בפ"ד מהלכות תמורה [הי"ב] הא דאמר על הבכור עם יציאת רובו יהיה עולה דבכור הוי, דמשמע דדוקא אם אמר עם יציאת רובו, אבל אמר עם יציאת מיעוטו הוי עולה, ומאחר דהר"ם פסק כר"ה דלמפרע קדוש, אפילו באומר עם יציאת מיעוטו הוי בכור. ואין לומר דס"ל להר"ם דאף דלמפרע קדוש, מ"מ כיון דבשעת הקדש מתלי תלי קדושת בכור עד שיצא רובו חל קדושת עולה, דמאי שנא ממ"ש הר"ם בפ"ו מהלכות ערכין דין ט' וז"ל, האומר זה יהיה הקדש מעכשיו לאחר ל' יום אם הקדישו בתוך הל' יום למזבח אינו מקודש ע"כ, והאומר מעכשיו לאחר ל' יום בענין קדושין קי"ל כרב [קדושין נט, ב], דאמר ספק תנאה ספק חזרה הוא, ובשלמא לצד שהוא חזרה אתי שפיר דאם הקדישו למזבח אינו מוקדש דאין חזרה בהקדש אפילו בתוך כדי דבור, וכמ"ש הרב מחנה אפרים בנימוקיו על הר"ם בדין זה דהלכות ערכין יעו"ש, אבל לצד שהוא תנאה דמתלי תלי קדושת בדק הבית עד ל' יום, אמאי אם הקדישו למזבח בתוך הל' יום אינו קדוש, מ"ש מהכא דאע"ג דלמפרע הוא קדוש כיון דמתלא תלי קדושת בכור עד שיצא רובו אם הקדישו קדושת עולה קדוש: אשר ע"כ נלע"ד דהר"ם ס"ל דמאי דקאמר ר"ה למפרע הוא קדוש, אינו רוצה לומר דלמפרע עם יציאת מיעוטא כל גוף הבכור קדיש לגמרי, אלא הכוונה לומר דכיון דקדושת בכור תלוי ביציאת רובו א"כ ביציאת

שליש אחד מתקדש חצי גוף הבכור, וביציאת שליש הב' מתקדש חציו הב', דבין יציאת ב' השלישים דהוו רוב מתקדש כולו דמתחיל קדושתו מיציאת מיעוטו ונשלם ביציאת רובו, ונמצא כפי זה, דהא דאמר ר"ה למפרע הוא קדוש אינו על כולו, אלא על קדושת חציו שמתקדש ביציאת מיעוטו, ואינו נגמר עם יציאת מיעוטו אלא מתלי תלי עד שיצא השליש הב', דאם לא יצא השליש הב' לבסוף אין בו קדושה כלל, אבל כשיצא השליש הב' מתקדש חצי הבכור למפרע עם יציאת מיעוטו, באופן דלמפרע דאמר ר"ה הוא על חציו לבד המתקדש מצד שליש האחד, אבל חציו השני אינו מתקדש כי אם מכאן ולהבא בעת יציאת שליש השני: והיינו טעמא דאמרי' דאם מכרו לגוי אינו מכור, דנהי דבשעת מכירה אפילו למפרע עדיין חצי הבכור אינו קדוש והוא חולין, מ"מ כיון דחציו קדוש אי אפשר לקיים המכר בחציו שהוא חולין, דכיון דאסור לשוחטו בחוץ מפני קדושת חציו מוכרח הישראל לקנותו מהגוי בדמים, ובכה"ג הוי מקח טעות דאדעתא דהכי לא מכר לו, דמסתמא הוא טעה שהיה סבור שלא חל עליו שום קדושה, ולפטור אותו מבכורה לגמרי נתכוון, וכיון שאינו כן אדעתא דהכי לא מכר והוי מקח טעות ובטל המכר, וחל קדושה על כולו כאילו לא מכרו לעולם. ועוד דהא קי"ל בעלמא [ב"ב קמג, א], דהמוכר דבר שאי אפשר לחלק ונתבטל המקח בחציו בטל המקח לגמרי, כמ"ש בח"מ סי' ר"ג [סע' י'] יעו"ש, וה"ה הכא. וא"כ באומר על הבכור עם יציאת מיעוטו יהיה עולה, אפשר דקדושת עולה חל עליו ותקרב כדין עולה, כיון דביציאת מיעוטו עדיין אינו קדוש בקדושת בכור כי אם חציו, וחל קדושת עולה על חציו הב' שעדין לא נתקדש, אשכח רווחא לחול עליו קדושת עולה, וכיון שנתקדש חציו עולה תקרב עולה דאי אפשר בלאו הכי:

והרי זה דומה למאי דאמרי' בתמורה (דף כ"ו ע"ב), אמר אביי הכל מודים היכא דאמר חציה עולה וחציה מעשר ד"ה עולה קריבה, וכתבו התוס' שם בד"ה אמר אביי וכו', דה"פ דמיירי באדם המעביר צאנו תחת השבט, ואמר משתצא עשירי מן הדיר תהיה חציה עולה וחציה מעשר, ד"ה עולה קריבה דקדושת הפה שהקדישה לעולה עדיפא מקדושת מעשר שאינו יכול לחול אלא ע"י מנין עשירי והעברת שבט, דדוקא בעולה ושלמים פליג ואמר דחלו שניהם דלא אלימי כולי האי קדושה זה מזה, אבל בעולה ומעשר דאלים קדושת עולה ועדיפא מאד מקדושת מעשר, ד"ה תקרב עולה עכ"ד:

וא"כ יכולין אנו לומר דה"ה בבכור, באומר עם יציאת מיעוטו יהיה עולה, דכיון דקדושת עולה חמירא דהיא קדושת פה, עדיפא מקדושת בכור שאינה יכולה לחול כ"א ע"י

יציאת רובא ובפטר רחם תליא, וכיון דאלים קדושת עולה מקדושת בכור תקרב עולה דומיא דמעשר:

אות לג ס"ק ד

והנה התוס' כתבו עוד בתמורה [כו, ב] בדבור הנזכר וז"ל, אמאי לא אמרינן דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין כדאמרי' לעיל [תמורה כה, א] גבי בכור, וי"ל דהתם כשאמר בבכור עם יציאת רובו יהיה עולה, אבל הכא מיירי שאמר עם יציאת מיעוטו יהיה עולה ומעשר, דלא חל עליו קדושת מעשר עד יציאת רובו עכ"ל: ויש לחקור אי פלוגתא דר"ה ורבה גבי בכור איתיה נמי במעשר, דבמעשר נמי אף שאינו מתקדש עד יציאת רובו, מ"מ לר"ה מתקדש למפרע ביציאת מיעוטו כדין בכור, ולרבה אינו מתקדש כ"א מכאן ולהבא, ונ"מ דאם מכרו ביציאת מיעוטו לר"ה אינו מכור וקדוש קדושת מעשר, ולרבה מכור והוא חולין. ולכאורה נראה דדין המעשר כדין הבכור הוא, וכמו שאיפליגו גבי בכור פליגי נמי גבי מעשר, דכיון דעיקר פלוגתייהו אינו תלוי בילפותא דקרא אלא בסברא בעלמא קא מיפלגי, אי אמרינן איגלאי מילתא למפרע או לא ה"ה גבי מעשר:

אלא דיקשה ע"ז מההיא דאמרי' בר"פ מעשר בהמה [לקמן נג, א] דבזמן הזה עקרו חכמים מצות מעשר מפני התקלה, דדוקא גבי בכור נוהג בזמן הזה דהא אפשר להטיל בו מום במעי אמו כדרב יהודה, משא"כ במעשר דלא ידע הי מינייהו נפיק בעשירי להטיל בו מום, ולכוליה עדרא לא מצי מטיל מום, דמהרה יבנה בהמ"ק ולא ימצא בהמה לקרבן יעו"ש, דלפי סברת רבינו והרא"ש ורוב הפוסקים דס"ל דהלכה כרבה דלא אמרי' איגלאי מלתא למפרע, א"כ איך קאמר סתמא דש"ס דעקרו מצות מעשר מפני טעם זה, הא אפשר להטיל בו מום ביציאת מיעוטו, דהא תנן [בכורות נח, ב] דסדר מעשר בהמה הכי הוא, דמכניסם לדיר ועושה פתח קטן כדי שלא יצאו שנים כאחד, א"כ כשמתחיל לצאת העשירי והוציא אזנים שלו בלבד והוא יציאת מיעוטו, יכול לעכב אותו שלא יצא עוד עד רובו ויטיל בו מום קודם שיצא רובו, דבהכי לא היתה נעקרת מצות מעשר לגמרי, ומדלא משכחת לה בכה"ג ש"מ דלענין הלכה קי"ל כר"ה גבי בכור דלמפרע הוא קדוש, וא"כ ה"ה גבי מעשר, וכיון שכן אפילו ביציאת מיעוטו אסור להטיל בו מום: דאע"ג דלרב יהודה אמרי' בבכורות [לה, א], דאפילו יצא מיעוטו יכול להטיל בו מום דגדייא באזניה ואימרא בשפוותיה, וכן משמע בפרק כיצד מערימין [תמורה כד, ב], מ"מ כבר כתבו התוס' בשמעתין דחולין בפשיטות, דודאי הא דלא כר"ה, דלר"ה כיון דלמפרע הוא

קדוש אסור להטיל בו מום אפילו ביציאת מיעוטא, ואי קי"ל כר"ה גבי בכור אי אפשר לתקן דבר זה במעשר.:
ולפי מה ששיערנו לעיל דטעמיה דרב הונא דלמפרע קדיש, הוא משום דס"ל תחלת לידה קדיש ולא סוף לידה, א"כ אפשר דלגבי מעשר אפילו רוב דסוף יציאה קדיש, וא"כ אפשר דאפילו רב הונא מודה במעשר דלא קדיש למפרע, וא"כ קשה לכ"ע דאמאי עקרו חז"ל מצות עשה דמעשר לגמרי:
ונראה פשוט דלק"מ, דכיון דענין זה להטיל מום עם יציאת מיעוטא הוא דבר קשה, דאי אפשר לצמצם לעכבו שלא יצא יותר, וקרוב הדבר דאתי ביה לידי תקלה שיטיל בו מום אחר יציאת רובו, עקרו חז"ל המצוה לגמרי כיון שהוא בשב ואל תעשה, כדי שלא יבא לעשות איסור דהטלת מום אחר יציאת רובו שכבר חל קדושה עליו בקום עשה. וכיוצא לזה אמרי' בתמורה (דף כ"ד ע"ב) לענין בכור, דאפילו בזמן הזה דלא חזי להקרבה הוה ס"ד דנגזור דלמא נפיק רוב ראשו וקא שדי ביה מומא, אם מתירין לו להטיל בו מום במעי אמו או ביציאת מיעוטו יעו"ש, וגבי מעשר שייך למגזר יותר דבנקל יבא להטיל מום אחר יציאת רובו כיון דאי אפשר לצמצם כאמור: והנה מדברי התוס' שכתבו, דאם אמר על המעשר עם יציאת רובו יהיה עולה דלא הוי עולה, מטעם דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעים, נראה דאם עשה כן עכ"פ כוונתו לפטור התשעה שמנה בזה העשירי אע"פ שהקדישו עולה, ומפני זה אנו אומרים דלאו כל כמיניה דדברי הרב וכו', דאם כוונתו שלא יפטור את המנויים, למה לא יהיה דבריו קיימים, הרי חזר בו מהמנין ורצה להקדישו לעולה, ויחזור וימנה אותם מחדש לקדש העשירי בדין מעשר ובידו הוא, מידי דהוה דיכול למכור ולהקדיש מעדרו קודם שיעשר, וכמ"ש הרמב"ם בפ"ז דבכורות דין ז' יעו"ש, אלא עכצ"ל דכוונתו לפטור את המנויים, וא"כ באומר יהיה עולה עם יציאת מיעוטו הוא ג"כ במתכוון לפטור את המנויים ועכ"ז דבריו קיימים, דאע"ג דסוף סוף חל עליו קדושת עולה ומקריבין אותו עולה, פוטר את המנויים דעשירי יהיה קודש אמר רחמנא וכבר הוא קדוש, ואם יהיה קדושת עולה או קדושת מעשר לית לן בה, אדרבה קדושת עולה יותר חמורה מקדושת מעשר, והרי גבי בכור דאם אמר עם יציאת מיעוטו יהיה עולה דבריו קיימים, ופשיטא דבכה"ג פטורה מן הבכורה, דהבא אחריו אינו בכור, אף דהראשון לא נתקדש בקדושת בכור כי אם בקדושת עולה, וע"כ צ"ל כאמור דאם יהיה קדושת עולה או קדושת בכור לית לן בה, דרחמנא אמר קדש לי כל בכור וכבר הוא קדוש יהיה מה שיהיה:

והנה כי כן יש לעיין בההיא דתנן בפרק מעשר בהמה [נח, ב], קפץ אחד מן המנויים לתוכם הרי אלו פטורים, ולפי האמור קצת קשה דאמאי יהיו פטורים לגמרי, הא נהי דאי אפשר לעשות תקנה שיפריש בתנאי ויאמר, אם הוא מהחייבים יהיה מעשר ואם הוא מהפטורים יהיה עולה או שלמים, דהא יש הפרש גדול בין דין מעשר לעולה ושלמים לענין סמיכה וכיוצא, וכמו שמפורש בתוספות בפרק מעשר בהמה (דף ס"א ע"א) ד"ה והא דתניא וכו' יעו"ש, אבל מכל מקום יעשו תקנה לפחות שיאמר קודם המנין, העשירי יהיה עולה או שלמים עם יציאת מיעוטו, דכהאי גוונא איכא צד שיפטרו, אלא שהם חייבים עדיין אם יצא העשירי מהפטורים, מה שאין כן עכשיו דאנו פוטרים אותם לגמרי:

אות לג ס"ק ה

וראיתי להתוס' בתמורה (דף כ"ד ע"ב) ד"ה אמר רב יהודה, מותר להטיל מום בבכור קודם שיצא לאויר העולם כדאמרי' בבכורות [לה, א] גדייא באזניה אימרא בשפוותיה, וא"ת לימא דרב יהודה דהכא פליג אדרב הונא דס"ל למפרע הוא קדוש, דהכא נמי נימא גבי מטיל מום דאפילו עם יציאת מיעוטו אסור, ויש לחלק בין מטיל מום למכירה דבמכירה יש לטעות יותר שמא ימכור אחר יציאת רובו עכ"ל. ודבריהם תמוהים בעיני, דנראה דס"ל דהא דר"ה דאם מכרו אינו מכור והוא קדוש אינו מן הדין אלא מדרבנן, דגזרינן אפילו במיעוטא דלמא יבא למכור אחר יציאת רובו, והא ליתא דאם איתא דמדרבנן הוא, א"כ בדיעבד שכבר מכרו ומן התורה כבר מכור ולא חלה קדושת בכור עליו, איך אנו אומרים דקדוש ויקרב ע"ג המזבח כיון דמן התורה חשיב כחולין בעזרה, אלא דלזה י"ל דכיון דקי"ל הפקר ב"ד הפקר לענין ממון, וכיון דהם אמרו דלא זכה הגוי ממילא מן התורה נמי הוא קדוש. אבל הדבר הקשה דבשמעתין בחולין מפורש יוצא דרב הונא מן הדין קאמר דלמפרע קדוש, דהא מטעם זה אמר ר"ה דיצא שליש דרך דופן וב' שלישים דרך רחם דאינו קדוש, דר"ה לטעמיה דאמר למפרע הוא קדוש, הרי דמהאי טעמא אפילו לקולא קאמר ר"ה למפרע הוא קדוש, ואיך אפשר לומר דטעמא מפני הגזירה דאחר יציאת רובו:

ויש ליישב דהתוס' ס"ל כאשר שיערנו בדעת הר"ם [לעיל או"ק ג'], דאפילו לר"ה דמתקדש למפרע אינו אלא חצי הבכור, והתוס' לא ס"ל כמ"ש לדעת הר"ם, דה"ט דאם יצא שליש ומכרו לגוי דאינו מכור, הן מטעם דהוי מקח טעות והן מטעם דמקח שנתבטל מקצתו בטל כולו, דס"ל דטעמא דמקח טעות ליתא, דכיון דעיקר מכירתו לגוי הוא כדי לפטור את עצמו שלא ליתנו לכהן, הרי יצאת מחשבתו, דכיון דיש לו חלק לגוי

אף דקדוש מקצתו אינו חייב ליתן לכהן, ואף דאינו יכול לשוחטו וליהנות ממנו, מ"מ כשיפול בו מום יכול לשוחטו, וכל כי הא לא הוי מקח טעות. וטעמא דמקח שנתבטל מקצתו בטל כולו נמי ליתא, דהתינח כשמכר כל גוף הבכור לגוי, אבל אם מכר חלק ממנו דכיון דלפטור את עצמו הוא עושה, אורחא דמלתא הוא להקנות חלק אחד ממנו לגוי ושותפות הגוי פוטר, ואם פירש שמקנה לו חלק מצד החולין שבו, א"כ ליכא ביטול מקח, וא"כ מ"ט דס"ל דמתבטל המקח לגמרי. ועכצ"ל דאף דלר"ה מתקדש חציו למפרע מצד הדין, מ"מ מה שאינו חל המכירה בחלק החולין שבו הוא מטעם גזירה, דהרואה דאחר שחלה קדושה במקצתו, מכירתו לגוי מכירה, יבא לטעות למוכרו אחר שיצא רובו. ואה"נ דאי לאו דמתקדש חציו למפרע כדאמר רבה בשעת מכירה היה חולין גמורים, לא היינו גוזרים כיון דליכא למטעי כולי האי כיון דלא חלה עליה קדושה: ולפי זה סבירא ליה להתוס' דלענין הטלת מום אפילו לר"ה ליכא איסור תורה להטיל מום ביצא מיעוטו, דלא אסרה תורה הטלת מום כי אם בבכור שנתקדש כולו לגמרי, לא כן בנתקדש חציו לבד, ואי יש לאסור להטיל בו מום, הוא משום גזירה שמא יטעו להטיל בו מום אחר יציאת רובו, כדין מכירה לגוי דגזרינן, וע"ז כתבו דיש לחלק בין מטיל למכירה וכו'. ונראה דעיקר החילוק הוא דבמכירה יש לטעות יותר שמא ימכור אחר יציאת רובו, דאע"ג דלענין דינא כל שיצא רובו בב"א נתקדש כולו, דאפילו השליש שבפנים שלא יצא עדיין נתקדש, כמו שיבא לפנינו [אות ל"ד] בס"ד, מ"מ שמא יטעה הטועה לומר שמה שבפנים לא נתקדש עדיין כל שלא יצא לאויר העולם, ויטעה למכור לגוי השליש שבפנים כדי שיהיה בו שותפות גוי ולא יתחייב ליתן לכהן, משא"כ במטיל מום דכיון דהטלת המום הוא במה שיצא כבר, וכבר נתקדש כיון דיצא הרוב, לא טעי להטיל בו מום, כיון דעכ"פ מה שיצא הוא הרוב ואסור להטיל בו מום, אף במונח שיטעה שעדיין מה שבפנים לא נתקדש, כיון דבתר רובא אזלינן ולא חשיב בנתקדש המיעוט בלבד דליכא איסור:

אות לד

בעי רבא הלכו באברין אחר הרוב וכו'. שם בפרק בהמה המקשה (דף ע' ע"א). וכתב הרשב"א בחי' משם רבינו הרמב"ן, דבעיין היא בין למ"ד יש לידה לאברים ובין למ"ד אין לידה לאברים, ופי' הרשב"א דבריו וז"ל, דמבעיא לן ביצא חציו ברוב אבר ותיבעי למ"ד אין לידה וכו', או דלמא אפילו למ"ד יש לידה לא אמר אלא שאין אני קורא בו בבהמה תאכלו וקורא אני בו ובשר בשדה וכו', אבל מ"מ לא מקרי לידה לענין בכור

עד שיצא, דבפטר רחם תלה רחמנא והרי לא קדשוהו כותלי בית הרחם ולא אויר, ולא איפשיט עכ"ל:

ויש לחקור דלפי חילוק זה שכתב הרשב"א בצדדי הבעיא, דאפילו למ"ד יש לידה שאני בכור דאינו מתקדש עד שיצא ראשו או רובו דרך מרגלותיו, אם מתקדש ג"כ מה שבפנים שעדיין לא יצא כיון דהוי מיעוט, מידי דהוה לענין איסור, דמתבאר במתני' (שם דס"ח ע"א) דאם יצא ראשו הרי הוא כילוד וה"ה ביצא רוב גוף העובר דחשיב כילוד, ומה שבפנים נמי חשיב כילוד, דע"כ לא מיבעיא לן לעיל (שם ע"ב) אלא בדלא נפיק רובא בבת אחת, אבל ביצא רובא בבת אחת פשיטא דהרי הוא כילוד דהמיעוט שבפנים נמי הרי הוא כילוד, וכן מתבאר מדברי הרשב"א בחי' שם על דף ס"ח ע"ב, גבי הא דמ"ד יש לידה לאברים יעו"ש, וכן האריך הרב דמשק אליעזר דף קפ"ז עמוד ד', והביא מדברי התוס' ומדברי ה"ה בה' מ"א יעו"ש, וא"כ לגבי בכור י"ל דה"ה דהמיעוט שבפנים הרי הוא כילוד, או דלמא דלא מקרי לידה לענין בכור כמו שצדד הרשב"א לענין אבר, ואם יצא רוב הבכור בתחלה וחתכו ואח"כ יצא המיעוט לא מיבעיא לי דפשיטא דביציאת המיעוט נמי מתקדש מכח שכבר יצא הרוב ונתקדש, אך מאי דמספקא לי הוא ביצא הרוב וחתכו ולא יצא המיעוט עד ששחט את הבהמה ולא הספיק המיעוט לצאת אם טעון קבורה המיעוט, דלענין איסור דאינו ניתר בשחיטת אמו מ"מ יש לו דין נבילה ומותר בהנאה, מ"מ אם נתקדש מדין בכור במעי אמו אסור בהנאה וטעון קבורה, או דלמא כל שלא יצא המיעוט דרך לידה אינו מתקדש במעי אמו ומותר בהנאה: ולכאורה יש לדקדק דלא נתקדש קודם יציאתו, דאם נתקדש אמאי לא דחי הש"ס במאי דמייתי ת"ש יצא רובו הרי זה יקבר, ופריך מאי רובו אי לימא רובו ממש עד השתא לא אשמועינן דרובו ככולו, דאמאי לא משני דמתני' לאו על רוב היוצא אתא לאשמועינן דצריך קבורה, אלא הא אתא לאשמועינן דאפילו המיעוט שבפנים שלא יצא כלל טעון קבורה. ואולי דיש לדחות דלא ניחא ליה למימר הכי דהא נמי פשיטא לן דכל שיצא הרוב הרי הוא כילוד לגמרי אפילו מה שבפנים מידי דהוה לענין איסור. והתוס' שם (דף ס"ח ע"א) ד"ה סיפא וכו' כתבו וז"ל, וזה נמי אין להקשות דהא איצטריך לאשמועינן דאפילו מה שבפנים אסור וכו' והא לא שמעינן מההיא דבכורות, דהא נמי פשיטא כיון דחשיב כנולד ואפילו מה שבפנים אסור כיון שהולד שלם ובנחתך הוא דמבעיא לן לקמן עכ"ל, וה"ה הכא לענין בכור דפשיטא. ואולם לפי מה שצידד הרשב"א בצדדי הבעיא דהכא, נראה דאינו כ"כ פשוט לענין בכור, ואינו כ"כ רחוק לומר דמתניתא הא אתא לאשמועינן:

והר"ם בפ"ד מהל' בכורות דין ט"ז כתב וז"ל, יצא מיעוט אבר גדול והרי זה היוצא רובו של עובר נפטר מן הבכורה ויקבר היוצא עכ"ל, מדמדקדק לומר ויקבר היוצא ולא כתב סתם ויקבר, ש"מ דס"ל דמה שבפנים כל שלא הספיק לצאת אין צריך קבורה, דבכור שאני דבפטר רחם תלי רחמנא כאשר צדד הרשב"א:

וראיתי להרב דמשק אליעזר בדף קפ"ט ע"ג שכתב גבי פלוגתא דר"ה ורבה דלעיל וז"ל שם בסעיף ו', וכן לענין המיעוט שבפנים פשיטא אם לא חתך הרוב שיצא המיעוט שבפנים קדוש כמוהו וכו', אבל אם יצא רובו בב"א וחתכו גם בזה פליגי, לר"ה גם המיעוט שבפנים קדוש דלמפרע הוא קדוש, ולרבה אינו קדוש דמכאן ולהבא הוא קדוש עכ"ל. ונראה דכוונתו דמיירי בענין שלא יצא המיעוט שבפנים בדרך לידה, דאם לא חתך הרוב ולא הספיק לצאת המיעוט עד שמתה הבהמה ואח"כ הוציאו לגמרי, ודאי שכולו נתקדש כל שלא נחתך וכולו שלם, וכיון שהרוב יצא בדרך לידה גם מה שבפנים כילוד נמי הוי, וכן נראה מדברי התוס' הנזכר דר"פ בהמה המקשה שכתבו, דכשהוא שלם ולא נחתך הוא פשוט דכנולד דמי טפי מנחתך יעו"ש, אבל יצא רובו בבת אחת וחתכו ולא הספיק לצאת המיעוט עד שמתה הבהמה ולא יצא המיעוט דרך לידה, אם נתקדש המיעוט או לא תלוי בפלוגתא דר"ה ורבה.:

ולא הבנתי לע"ד איך תלוי זה בפלוגתא דר"ה ורבה, דלא שייך להסתפק בזה כי אם שאפשר דקדושת בכור לא נחית במה שבפנים, דבפטר רחם תליא רחמנא ואינו תלוי ביציאת הרוב דאינו דומה לענין איסור, ואם פשיטא ליה להרב דאין חילוק בין בכור לאיסור א"כ בשעת יציאת הרוב בהאי שעתא ממש חל קדושה נמי על המיעוט שבפנים, ומה שייך לומר למפרע מתקדש או מכאן ולהבא מתקדש כיון דבבת אחת מתקדש הכל. ואם נאמר דס"ל להרב בפשיטות דכל דהמיעוט לא יצא דרך לידה אינו מתקדש במעי אמו, דבכור שאני כמו שדקדקנו מדברי הר"ם, ונאמר דדברי הרב בשחתך הרוב ואח"כ יצא המיעוט דרך לידה דזה תלוי בפלוגתא, גם זה אינו מובן, דאם במעי אמו אי אפשר להתקדש איך אפשר לומר בשיצא המיעוט בסוף דרך לידה דמתקדש למפרע במעי אמו בשעת יציאת הרוב, ועוד דאמאי אנו צריכין דלחול קדושה למפרע הא אפילו לרבה בשעת יציאה מתקדש, אלא דלזה י"ל דנפקא מינה דאם מכר המיעוט לגוי קודם שיצא דלר"ה קדוש כשיצא כיון דלמפרע קדיש, אבל לרבה לא קדיש כיון דלא קדיש ע"י יציאת הרוב ובשעת יציאת המיעוט שמתקדש כבר הוא של גוי, ואף זה נראה דאינו כן דע"כ לא קאמר ר"ה דאמרינן איגלאי מילתא למפרע כי אם דוקא לענין שליש ראשון, דכיון דהשליש הראשון הוא משלים הרוב עם שליש שני דתחלת לידה דוקא מקדש, משום

הכי אמר ר"ה דע"כ דהשליש הראשון מתקדש למפרע, אבל במיעוט הנשאר לפנים מאיזה טעם יסבור ר"ה דלמפרע מתקדש ומנ"ל דפליגי גם בזה:

אות לה ס"ק א

בעי רבא כרכו בסיב מהו, בטליתו מהו וכו', כרכתו אחותו והוציאתו מהו קשיא לן וכו'. שם בפרק בהמה המקשה [ע, א] כל הני בעיות. ומה שהקשה רבינו מההיא דפרק קמא דמכילתין [ט, ב] דפריק רב אשי מין במינו אינו חוצץ, התוספות [שם ט, א] והרא"ש שם בפרק קמא [סי' י'] הוקשה להם זה, ותירצו דיש חילוק מב' זכרים דשניהם ראוים לבכורה, לזכר ולנקבה דכיון דאינה ראויה לבכורה מבעיא דאפשר דהוי חציצה, וכבר כתבנו בזה לעיל [אות ד' או"ק ד'] קצת. ורבינו נראה דלא סבירא ליה לחלק בין נקבה לזכר, וע"כ כתב דשינויא דר"א אינו אלא דרך דחיה בעלמא, ואכתי מספקא לן דאפשר דטעמייהו דרבנן משום דמקצת רחם מקדש, ולאו משום דמין במינו אינו חוצץ, וזה הוא עיקר בעיא דהתם בכרכתו אחותו:

ויש לדקדק לסברת רבינו דאם איתא דעיקר הבעיא הוא דה"ט דרבנן דמקצת רחם מקדש, א"כ אמאי לא נפשטה ממתני' דפ"ב (דף י"ז ע"א), דקתני פלוגתא דר"י הגלילי ורבנן בילדה ב' זכרים וילדה ב' כאחד, וקתני בסיפא זכר ונקבה אין כאן לכהן כלום, דנראה פשוט דאפילו איצאו ב' ראשים כאחד קאי, דבזכר ונקבה אפילו יצאו כאחד מודה ר"י הגלילי נמי דאין כאן לכהן כלום, ואם איתא דמקצת רחם מקדש אמאי מודה ר"י הגלילי בזכר ונקבה, כיון דהא איכא מקצת רחם בזכר, דאף דהנקבה פטרה רחם כמוהו מ"מ לא מפני זה בטלה בכורתו של זכר כיון דמקצת רחם מקדש, ומדחזינן דאפילו ר"י הגלילי מודה בזכר ונקבה, ש"מ דהעיקר הוא דכוליה רחם מקדש, ומשום הכי אין הזכר בכור כיון דהנקבה נמי פטרה הרחם כמוהו בטלה בכורתו לגמרי, וכמ"ש התוס' שם [ע"ב] בד"ה זכר ונקבה וכו', דודאי דברי התוספות שם הוא במונח דכוליה רחם מקדש דוקא כמבואר בדבריהם שם. דפשיטא דאין לומר לדעת רבינו דסיפא דזכר ונקבה מיירי בדלא יצאו ב' כאחד, דא"כ אמאי לא נקט מתני' פלוגתא דר"י הגלילי ורבנן בזה נמי, דבזכר ונקבה דיצאו כאחד לר"י הזכר לכהן ולרבנן אין כאן לכהן כלום. ואולי דסבירא ליה לרבינו דאפילו למ"ד מקצת רחם מקדש, אינו אלא לענין נגיעת הבכור ברחם דלא בעינן שיגע בכוליה רחם, כל שיצא ראשו ראשון דנמצא דהוא לבדו פטר את הרחם, אבל בזכר ונקבה דשניהן פטרו את הרחם לא אמרינן דמקצת פטר רחם מקדש, דלקדושת בכור לכ"ע בעינן שהוא יפטור את הרחם בלבד ולא בשותפות עם הנקבה, ומש"ה א"ל דאפי'

אם נאמר דמקצת רחם מקדש לענין נגיעה, מודה ר"י הגלילי בשפטר נמי הנקבה עמו דלא קדיש הזכר:

וראיתי להתוספות חיצוניות הביא דבריהם הרב בצלאל כ"י בשמעתין דפ' קמא, אמאי דקתני התם במתניתין חמורה שלא בכרה וכו' זכר ונקבה מפריש טלה אחד לעצמו שכתבו וז"ל, פ"ה דלכהן לא יהיב ליה דדלמא נקבה יצאה תחלה והמוציא מחבירו עליו הראיה ואיסורא ליכא וכו', וא"ת לרב דאמר הולכין בממון אחר הרוב [ב"ב צב, ב] היה לו לתתו לכהן דרובא מסייע ליה, דשמא הזכר יצא תחלה ועוד שמא יצאו יחד לר"י הגלילי דאמר אפשר לצמצם וקדוש הזכר למאן דאמר מקצת רחם מקדש, וליכא רק טעם אחד לפוטרו דשמא יצאה הנקבה תחלה, וי"ל דוקא במילי דתלי בדעות כגון מוכר שור לחבירו ונמצא נגחן אמרינן דמצי אמר אנא מרובא דמזבני לרדיא, אבל הכא לא מצי למימר הכהן שהבהמה מן הרוב שיולדות זכר קודם או השנים יחד עכ"ל. ויש ללמוד מדבריהם ב' דברים האחד שכתבו בתוך דבריהם למ"ד מקצת רחם מקדש, כאילו יש מחלוקת בזה ועינינו הרואות דאין כאן מחלוקת, כי אם דקס"ד לש"ס לומר דטעמייהו דרבנן דלא חיישי לחציצה משום דמקצת רחם מקדש, ובתר דפריק רב אשי דמין במינו אינו חוצץ אזדא לה סברא זאת. וצ"ל דס"ל כדעת רבינו דר"א דרך דחיה דעלמא הוא ואכתי מבעיא לן אי מקצת רחם מקדש או כוליה רחם מקדש. והלמוד השני שכתבו דלמאן דאמר דמקצת רחם מקדש לר"י דאפשר לצמצם, אי ילדה זכר ונקבה הזכר קדוש, וע"כ דסבירא ליה דלא כמו ששיערנו לדעת רבינו דלא נאמר זה כי אם לענין נגיעה דוקא, דהתוספות ס"ל דאף לענין פטר רחם נמי אף דהנקבה פטרה הרחם כמוהו אינו מבטל בכורתו. ולדידהו קשה דמה יענו למתניתין דפרק ב' הנזכר דקתני דזכר ונקבה אין כאן לכהן אפי' ביצאו ב' כאחד ואפילו לר"י הגלילי, דלמ"ד מקצת רחם מקדש אמאי לא קדיש הזכר:

ואגב אורחין ראיתי להתוספות דידן שם בפרק קמא בד"ה אמר רב אשי וכו', שכתבו דלאביי דס"ל דמודה ר"י הגלילי דבהמה טמאה אף דאפשר לצמצם, בילדה ב' זכרים כאחת דלא קדיש אלא אחד, צריך לומר דליכא למימר כל שאינו בזה אחר זה אפילו בבת אחת אינו, דבקדושה הבאה מאליה לא אמרינן הכי, והוקשה להם כפי זה בהא דאמרינן בגמרא נהי דאי אפשר לצמצם חציצה מיהא איכא, דמשמע דאי הוה אפשר לצמצם היה קשה לן היאך קדוש בלא טעם חציצה, ודחקו עצמם התוספות ליישב זה יעו"ש, וגם התוספות חיצוניות שם הביא דבריהם הרב בצלאל דחקו ג"כ עצמם ליישב לשון הש"ס במאי דקאמר נהי דא"א לצמצם וכתבו כמו שכתבו התוספות, אלא שתירצו

עוד תירוץ אחר, דהאי טעמא דאמרינן דכלל זה דכל שאינו בזה אחר זה אפילו בב"א אינו לא נאמר בקדושה הבא מאליה, אין אנו צריכין לומר הכי כי אם אליבא דאביי דס"ל דאפילו ר"י מודה בבהמה טמאה דלא קדיש אלא אחד, ואיהו איתותב, ולדידן אין הכי נמי דגם בקדושה הבאה מאליה אמרינן כלל זה, וע"ז מדייק תלמודא לומר נהי דא"א לצמצם יעו"ש: ולע"ד יש לדקדק בדבריהם דאמאי הוצרכו לדחוק לשון הש"ס, הא יש לומר דאף דמטעם כל שאינו בזה אחר זה וכו' לא שייך להקשות בלא טעם חציצה, מ"מ למאי דמהדר הש"ס להקשות אי אמרינן דכוליה רחם מקדש אי ס"ל לרבנן אפשר לצמצם, בלא טעם חציצה יש להקשות דאפילו אחד אמאי קדיש, כיון דב' הזכרים פטרו את הרחם דגם הב' פטר הרחם כמוהו וכל אחד ואחד מבטל בכורת חבירו כיון דלא פטר הרחם כולו דמ"ש מנקבה דלר"י מבטל בכורתו של הזכר כיון דנפטרה היא נמי כמוהו כמ"ש התוספות בפ"ב כנז"ל, ולטעם זה אין אנו צריכין מטעם כל שאינו בזה אח"ז וכו', דמטעם דבעינן דיפטור הרחם כולו וליכא לא קדיש, ואולי דבשני זכרים לא שייך זה ויש טעם לחלק בין שני זכרים לזכר ונקבה כמבואר למעיין ודו"ק:

אות לה ס"ק ב

והנה חוץ מאלו הבעיות שהביא רבינו עוד יש בעיות אחרות שם בפרק בהמה המקשה [ע, א], והביאם הר"ם בפרק ד' מהלכות בכורות והטור בסי' שי"ט. ורבינו נראה שלא הביאם משום דלא שכיחי ואינם מצויין כלל, דמטעם זה השמיטו הרי"ף והרא"ש ושאר פוסקים כל הבעיות אפילו הבעיות שהביא רבינו, ואף הרמב"ם והטור השמיטו בעיא דבלעתו חולדה וכו' מטעם זה. ואחד מן הבעיות שהשמיט רבינו הוא דאמרינן התם בעי רב אחא נפתחו כותלי בית הרחם מהו, אויר רחם קא מקדש והא איכא או דילמא נגיעת רחם קא מקדש והא ליכא ופסק הר"ם [שם הי"ט] דהוי ספק בכור:

ויש לחקור דמאי קא מבעיא ליה, דמ"ש משאר דברים דתלויין בהגעת הדבר במקום ההוא והאויר חשיב כמונח ממש, דהא לענין חצר דחצירו של אדם קונה לו בין לענין קנין ובין לענין גט וכיוצא לזה, קי"ל דכל שהגיע הדבר בהחצר באויר החצר חשיב כמונח וקני, כמו שמתבאר במתני' בפרק הזורק (דף ע"ט ע"א) היתה עומדת בראש הגג וזרק לה גט כיון שנכנס לאויר הגג הרי זו מגורשת, וכן מתבאר בכמה דוכתין, וכן לענין כלי דקי"ל כליו של אדם קונות לו אמרינן בפרק השוכר את הפועל (דף ע"א ע"ב), דמכי מטא לאוירא דמנא קנה יעו"ש, וכן לענין קדושה דמאי דקי"ל [זבחים פג, א] דהמזבח מקדש ואם עלו לא ירדו, כתב הר"ם בפ"ג מהל' פסולי המוקדשין דין י"ב דאויר המזבח כמזבח, וכתב מוהריק"ו דאף דבגמרא לא נפשטה הבעיא מ"מ נפשטה ממקומות אחרים יעו"ש,

וכן לענין כלי שרת כתב הר"ם בפ"ד מהלכות מעשה הקרבנות דין ט' דאויר כלי הרי הוא ככלי יעו"ש, ועיין במה שהאריך בזה הרב מ"ל בפי"א מהלכות שגגות דין ד' לענין אויר עזרה כעזרה יעו"ש, באופן דבכל המקומות אמרינן דכל דבר שנקנה ומתקדש ע"י הנחה ונגיעת המקום, אוירו חשיב כמונח בו ממש, וא"כ הכא מאי קא מב"ל, הא י"ל דאף דהעיקר הוא דנגיעת הרחם מקדש מ"מ אויר הרחם כנוגע ברחם חשיב ופשיטא דמקדש: ולעיקר בעיית הש"ס י"ל דהא אמרינן בפ"ק דבב"מ (דף י"ב ע"א) דמבעיא ליה לרבא בזרק ארקני בפתח זה ויצא בפתח אחר אי אויר שאין סופו לנוח כמונח דמי או לא דלא איפשיט, וא"כ יש לומר דמטעם זה קא מבעיא ליה הכא, כיון דהכא הוי אויר שאין סופו לנוח הוא, שהולד דרך העברה עובר דרך אויר כותלי הרחם לצאת לאויר העולם דכל כה"ג אויר שאין סופו לנוח הוא, ומבעיא ליה לענין בכור כעין בעיא דרבא דהתם אי אויר שאין סופו לנוח אי כמונח דמי או לא:

אבל להר"ם שפסק בעיא זאת דהוי ספק בכור ק"ק, דהא הר"ם השמיט בעיא דרבא דזרק ארנקי, וכתב ה"ה בפ"ה מהלכות גרושין דין י' דדעת ההלכות והר"ם שהשמיטוה היא משום דאע"ג דלא איפשיטא בעיין התם איפשיטא ממה שאמרו בגיטין וכו' יעו"ש, ועיין במ"ש הרב ל"מ בכוונת ה"ה שם יעו"ש, באופן דנמצינו למידין דדעת הר"ם דאויר שאין סופו לנוח לאו כמונח דמי, וכן בפ"ד מהלכות מעשה הקרבנות דין ט' פסק דאויר שאין סופו לנוח אינו כמונח, וכתב הרב ל"מ שם דמדין זה למד הר"ם שנפשטה בעיא דרבא דלאו כמונח דמי יעו"ש, וא"כ לענין בכור אמאי הוי ספק כיון דאויר שאין סופו לנוח הוא. ואף דקא מבעיא ליה לרב אחא הוא משום דלא בריר ליה דין זה ומבעיא ליה אי אויר שאין סופו לנוח כמונח דמי או לא, אבל לדידן דקי"ל דלאו כמונח דמי מנ"ל להסתפק אי אויר רחם מקדש או לא דמ"ש בכור משאר דברים, כיון דעיקר קדושת בכור בהמה הוא ע"י נגיעת הרחם דרוב הבהמות שאינם נפתחות כותלי הרחם דרך נגיעה מתקדש, וכיון דרובא הוא ע"י נגיעה ואורחא דמלתא ע"י נגיעה פשיטא דנגיעת הרחם מקדש, ואם אירע שנפתחו כותלי הרחם אי יש להסתפק הוא מטעם אי חשיב כשאר דברים דבנוגע באויר חשיב כנוגע בו ממש, וכיון דפשיטא לן בעלמא דכיון דאין סופו לנוח אינו כמונח ה"ה הכא:

ויש ליישב ע"פ מ"ש הרשב"א בחי' בפרק הזורק על (דע"ח ע"ב) גבי מאי דאמרינן התם היתה ידה עשויה כקטפרס וז"ל, ואע"ג דאמרינן בב"מ מתגלגל כמונח דמי, יש מפרשים דהתם שאני דאפשר לו לצבי שינוח, אבל כאן דבע"כ מתגלגל לאו כמונח דמי וכו', ומסיק שם הרשב"א דלענין גט דכתיב ונתן בידה בין אויר שאין סופו לנוח ובין מתגלגל

בע"כ מודה רבא דלאו כמונח דמי יעו"ש. ולפי מ"ש ה"ה דהר"ם ס"ל דאיפשיטא בעיא דזרק ארנקי מההיא דגט, ע"כ לא ס"ל לחלק בין גט לדבר אחר, וא"כ ה"ה במתגלגל בע"כ כההיא דהיתה ידה עשויה כקטפרס דבעלמא נמי מתגלגל נמי חשיב כאויר שאין סופו לנוח כיון שמתגלגל בע"כ. והנה כי כן גבי בכור דעינינו הרואות דאפילו כשלא נפתחו כותלי הרחם דנגיעת הרחם מקדש, אינו נגיעה גמורה בדרך הנוח כי אם מתגלגל בעלמא הוא דולד מתגלגל דרך כותלי הרחם ויוצא, וגלגול זה הוא בע"כ דבידי שמים מתגלגל ואין ביד הולד לנוח כענין הצבי, דהתם דאם ירצה ינוח דברשותו הוא ואפשר שינוח משא"כ בגלגול הולד וכל כה"ג מתגלגל לאו כמונח דמי, ועכ"ז בנגיעת הרחם בגלגול זה מתקדש הבכור, וא"כ מינה י"ל דמאי דקמבעי ליה אי אויר הרחם מקדש הוא אפילו אם נאמר בעלמא דאויר שאין סופו לנוח לאו כמונח דמי, בבכור שאני דכיון דמתגלגל בע"כ מתקדש בכותלי הרחם אף באויר שאין סופו לנוח, דהא מתגלגל בע"כ ואויר שאין סופו לנוח דא ודא אחת היא כאמור:

אות לו ס"ק א

אמר רב הונא [כב, א] שמעתי ב' פיקות וכו':

הך שמעתתא חזינא למכתבא משום דאית בה למקצת רבוותא פירושא דלא דאיק והכין כתב בהמה שיצאת מליאה וכו'. הם דברי הרמב"ם ז"ל ממש בפ"ד מהלכות בכורות דין י"ג, דס"ל להר"ם דהאי מלתא לענין בכורות אתמר, דכל נפל דלא העגיל ראש כפיקה על ערב אינו פוטר מן הבכורה. ונראה דהר"ם מההיא דבהמה שיצאת מליאה וכו' דפרק המפלת [נדה כט, א] הכריח קצת דין זה, דלא ס"ל כמו שכתב רש"י שם דמיעוט יולדות דבר שאינו פוטר מבכורה דאמרינן, היינו שחיישינן שמא רוח הפילה, דהר"ם ס"ל דעבור דרוח לא שייך כי אם באשה אבל בבהמה לא שייך, וא"כ עכצ"ל דמיעוט יולדות דבר שאינו פוטר מבכורה, לא משכחת לה אלא באם נאמר דנפל שלא העגיל ראש כפיקה של ערב אינו פוטר מן הבכורה, דמאי דאמרינן בשמעתין של בהמה כשל ערב נ"מ לענין פיטור בכורה, ומשו"ה כתב הר"מ דין זה דאין לנפלים דבהמה פטירת רחם עד שיעגילו ראש כפיקה אחר דין זה דבהמה שיצאת מליאה, כי אינו מובן דין זה דאמרינן דאיכא לספוקי שמא דבר שאינו פוטר מבכורה ילדה, כי אם עפ"י דין זה דפחות מפיקה של ערב אינו פוטר מבכורה. ודעת רבינו בההיא שיצאת מליאה כדעת רש"י, והא דאמרינן הכא של בהמה כשל ערב הוא לענין טומאה, דבהמה שמת עוברה בתוך מעיה אם משנפתח הקבר ודאי הושיט ידו הרועה ונגע בו טמא, והיינו דוקא משיעגיל ראש כפיקה של ערב

דבפחות מזה לא חשיב כילוד לטמא, וכן כתבו רש"י והתוספות בשמעתין [כב, א] כדעת רבינו דלענין טומאה אתמר:

והנה בפירוש מתניתין דפרק ז' דאהלות [מ"ד] דאין לנפלים פתיחת הקבר וכו', דנראה דמפרש לה רבינו כפירוש ר"ש שם, אלא דמתבאר מדברי רבינו דה"ט דעד שיעגילו ראש כפיקה, דפחות מכאן אין הקבר נפתח קודם יציאתה, ומשו"ה כל שלא העגיל ראש כפיקה הבית הראשון טהור דמסתמא לא נפתח הקבר שם, אבל מכללות דברי ר"ש שם במתניתין דיצא הראשון מת והב' חי טהור וכו' לא משמע הכי, דאפילו מפחות מפיקה הקבר נפתח קודם יציאתה, אלא כיון דכ"כ קטן הוא אין פתיחת הקבר שלו נחשב כאילו יצא לחוץ יעו"ש:

ולדעת רבינו יל"ע, דבשלמא באשה הוצרכו ליתן לנו שיעור לנפל, ונ"מ לענין בית הראשון דמספקא לן אם נפתח הקבר שם או לא, הכלל זה יהיה בידינו דכל שלא הגיע לשיעור זה אין להסתפק כלל, דמסתמא לא נפתח הקבר והבית הראשון טהור, אבל גבי בהמה למה הוצרכו ליתן שיעור לומר דבפחות מזה אין הקבר נפתח, הא בהושיט ידו הרועה ונגע בו יודע ומכיר אם נפתח הקבר באותה שעה או לא, דהא הרחם של הבהמה גלוי הוא וכי נפתח הקבר חזי ליה, וכמ"ש רש"י בפרק בהמה המקשה (דף ע"ב ע"א), דמה"ט ברועה ליכא למגזר הכי מפני שרחם שלה גלוי וכי מפיק חזי ליה עכ"ל יעו"ש, וא"כ למה אנו צריכין לשיעור זה, הכי היה ראוי לומר דרועה שהושיט ידו ונגע אם בשעה שנפתח הקבר נגע טמא ולמה לן כלל שיעור זה. ויש לומר דאפילו בבהמה אף דהרחם שלה גלוי וחזי ליה, היינו לומר שאם יוציא הולד ראשו חזי ליה ואינו נוגע ומשו"ה ליכא למגזר כדין חיה, אבל לענין פתיחת הקבר אפשר לומר דאפילו בבהמה לפעמים יטעה הרועה ולא ירגיש שנפתח הקבר ויגע בו ולא יהיב דעתיה, ומשו"ה נתנו חכמים שיעור זה דאם נגע הרועה ולאו אדעתיה אם נפתח הקבר או לא, כלל זה יהיה בידינו דכל שהנפל לא הגיע לשיעור פיקה של ערב, מסתמא לא היה באותה שעה פתיחת הקבר ואינו טמא פחות משיעור זה דאין הקבר נפתח קודם יציאתו: ולע"ד כיוצא לזה צ"ל במ"ש התוספות בשמעתין בד"ה עד שיעגילו וכו' שכתבו, דהא דתנן דהושיט הרועה את ידו דטהור מיירי כשלא העגיל ראש כפיקה, וכן אידך דקתני התם אשה שמת ולדה ופשטה החיה וכו' כשלא העגיל ראש כפיקה נמי מיירי, וכתבו עוד וז"ל, דאין לומר דלעולם הוי כשהעגיל כפיקה וקודם פתיחת הקבר, דהא לא מטמא אלא גזירה שמא יוציא ראשו חוץ לפרוזדור, משמע דקודם לכן טהורה אע"ג דפתיחת הקבר הוא קודם לכן וכו' עכ"ל. ויל"ע דהתינח גבי מתניתין דאשה דלא מצינן לאוקמה בשלא נפתח הקבר מטעם זה,

אבל גבי מתניתין דבהמה אמאי צריך לאוקמא בשלא העגיל כפיקה, הא מצינן למימר דמיירי קודם פתיחת הקבר ומיירי אפילו בהעגיל כפיקה. אמנם לפי האמור דאפילו בבהמה בפתיחת הקבר בלבד יש לומר דלפעמים יטעה הרועה ולא ירגיש שנפתח הקבר ויגע בו א"ש, דע"כ צ"ל דמיירי נמי בשלא העגיל כפיקה, דאי לא תימא הכי אלא דמיירי בלא נפתח הקבר אמאי לא גזרינן לומר דטמא שמא יפתח הקבר ולא ירגיש ויגע בו, כעין ההיא דגזרינן לענין אשה, אלא ע"כ צ"ל דמיירי אפילו בנפתח הקבר אלא דמיירי כשלא העגיל כפיקה:

והנה ראיתי להרב בצלאל כ"י דעמ"ש התוספות דההיא דאשה וחיה מיירי בשלא העגיל כפיקה, שכתב משם תוספות חיצוניות וז"ל, ועוד י"ל דהכא מיירי דוקא ביושבת על המשבר ואז אמרינן דיש לנפלים פתיחת קבר, והתם מיירי באין יושבת על המשבר עכ"ל. וצריך להבין דהא אמרינן בס"פ מפנין (דף קכ"ט ע"א) מאימתי פתיחת הקבר אמר אביי משעה שתשב על המשבר, רב הונא בריה דר"י אמר משעה שהדם שותת ויורד, ואמרי לה משעה שחברותיה נושאות אותה באגפיה ע"כ, ומתבאר מדברי הרי"ף שם בהלכות, ומדברי הר"ם בפ"ב מהלכות שבת [הי"ג], דשיעור דמשעה שהדם שותת או שחברותיה נושאות אותה באגפיה הוא קודם שתשב על המשבר דקאמר אביי, והרי"ף פסק כאביי והר"ם פסק לקולא דאפילו קודם ישיבת המשבר יעו"ש, והתוספות חיצוניות י"ל דס"ל דהלכה כאביי דלא חשיב פתיחת הקבר אלא משעה שתשב על המשבר, ומשו"ה התם דמיירי באין יושבת על המשבר א"כ לא חשיב פתיחת הקבר. ואין לומר דא"כ לדעת התוספות חיצוניות יקשה מה שהקשו התוספות דידן, דא"כ אמאי לא אמרי' דהחיה טמאה שמא תגע אחר פתיחת הקבר, די"ל דזה לא שייך אלא אם נאמר דמשכחת לה פתיחת הקבר קודם שתשב על המשבר, דבהכי יש לומר שתבא לטעות ליגע אחר פתיחת הקבר ולאו אדעתה, משא"כ לדידהו דס"ל דגבול פתיחת הקבר הוא דווקא על המשבר ליכא למגזר, דכשתשב על המשבר נזהרת מסתמא שלא ליגע:

ואולם נראה דבלאו הכי דבריהם תמוהים, דהא תנן במתניתין דפרק ז' דאהלות [מ"ד] אמר ר' יהודה אימתי בזמן שהיא ניטלת באגפיה וכו', וכתב ר"ש שם וז"ל, דאגפיה בזרועותיה שאינה יכולה לילך כדאמרינן בס"פ מפנין וכו', וצריך ליישב משנתינו לאמוראי אחריני דמפרשי התם אביי אמר משעה שתשב על המשבר, רב הונא בריה דר"י אמר משעה שהדם שותת עכ"ל. ולע"ד בנקל יש ליישב זה דלפי מ"ש, דלדעת הרי"ף והר"ם הא דדם והא דניטלת באגפיה הוא קודם ישיבת המשבר, י"ל דבהא פליגי אביי ור"ה, דהא דקאמרי' בזמן שניטלת באגפיה אינו על צד הודאי דבהכי ודאי נפתח הקבר,

דהא קתני במתניתין דהבית הראשון טמא מספק, ועכצ"ל דמשניטלת באגפיה איכא לספוקי שמא נפתח הקבר ונטמא הבית, וכיוצא לזה הוא מאי דקאמר רב הונא לענין שבת, דדם שותת נמי הוא סימן לפתיחת הקבר, ומיהו אינו אלא ספק אם נפתח או לא דומיא דניטלת באגפיה, אלא דסבירא ליה לר"ה לענין חילול שבת דאף מפני הספק מחללינן שבת עליה דספק פיקוח נפש להקל, אבל אביי סבירא ליה דכל אלו העונות כיון דהוי ספק אין מחללין, דלא אזלינן לקולא כי אם דווקא בנודע בודאי שנפתח, וודאי לא הוי כי אם בישבה על המשבר. וא"כ נמצא דמשנתינו ל"ק לאביי, דהא מתניתין ע"כ בספק קאמר ולאביי על צד הודאי קאמר. דעל פי זה י"ל מה שהקשה הרשב"א בחי' והר"ן שם להרי"ף, דאמאי פסק כאביי לחומרא כיון דספק נפשות להקל, דלפי האמור כיון דלפי מתניתין דאהלות ע"כ צ"ל דלא פליגי אביי ור"ה על צד הודאי, דאביי סבירא ליה דישיבה במשבר הוא פתיחת הקבר בודאי, ולרב הונא משניטלת באגפיה או דם שותת הוי ודאי, דהא במתניתין מוכח דניטלת באגפיה אינו אלא ספק, מכל מקום מקילינן מספק, ואביי ס"ל דאף דהאמת כן דעונות אלו ספיקא הוי כדאמרינן במתניתין דאהלות, מכל מקום בספיקא לא מקילינן, וכיון דעיקר פלוגתייהו בהכי, ודאי דקיימא לן כאביי דסבירא ליה דבספק לא מקילינן בענין זה דספק פתיחת הקבר. באופן דנמצא דלענין טומאה אף דלא ישבה על המשבר הוי ספק אם נפתח הקבר אי לא, ומפני הספק אמרינן במתניתין דהבית הראשון ספק טמא, ואין שום אחד מהאמוראים פליג אמתני', ואם כן לדעת התוספות חיצוניות אף אם נאמר דהתם גבי אשה וחיה מיירי בשלא ישבה על המשבר, מכל מקום אם הגיעה לידי שיעור זה דניטלת באגפיה או דם שותת, אם כן מספק טמאה שמא נפתח הקבר, ואי מיירי נמי דלא ניטלת באגפיה ואין דם שותת, א"כ למה להו לומר התירוץ באופן שלא ישבה על המשבר, כיון דעיקר התירוץ הוא דרוצים לומר דמיירי התם דלא נפתח הקבר, והכי הול"ל דמיירי בלא נפתח לא בשלא ישבה על המשבר, דישיבת המשבר מה יתן ומה יוסיף לזה אם יש לה סימנים אחרים דפתיחת הקבר אפי' מתורת ספק:

וראיתי להרב דמשק אליעזר בדף קצ"ב ע"ב, שעל דברי ר"ש שכתב שצריך ליישב מתני' דאהלות לאביי ורב הונא דהתם שכתב וז"ל, ודוחק לומר דאינהו ס"ל כת"ק דרבי יהודה, לכן נראה דדוקא לענין לחלל עליה את השבת, ס"ל לאביי ורב הונא דנקרא פתיחת קבר אפילו קודם שניטלת באגפיה, משום דספק נפשות להקל, אבל הכא לענין טומאה הלכה כר"י דמשנתינו אימתי הבית הראשון בספק משניטלת באגפיה עכ"ל. ולע"ד אין דבריו נכונים, דכיון דלר"י נמי לענין טומאה בניטלת באגפיה אינו בודאי פתיחת קבר אלא

מספק, דהא הבית הראשון טמא מספק, ע"כ דס"ל לר"י דלא שייך ספק אלא בניטלת באגפיה, דאי יש שני עונות אחרות דיש להסתפק בהם בספק פתיחה כדאמרי אביי ור"ה, אמאי לא קאמר להו רב יהודה, ומה יתן ומה יוסיף אם התם הוא לענין חילול דאיכא טעמא דספק נפשות להקל, סוף סוף הרי ס"ל דב' עונות אלו ספיקא הוא, וא"כ לענין טומאה נמי ספק טמא הוא, ואמאי נקט ר"י דוקא ניטלת באגפיה. גם מה שכתב בכלל דבריו, דס"ל לאביי ור"ה דנקרא פתיחת הקבר אפילו קודם שניטלת באגפיה וכו', לא דק, דבדברי הרי"ף מפורש יוצא דיושבת על המשבר הוא אחר העונות האלו דניטלת באגפיה או דם שותת:

עוד ראיתי להרב הנזכר שם בדף קצ"א סע"ג, שעל מה שכתבו התוספות בפרק בהמה המקשה דמתניתין דאשה וחיה מיירי בדלא העגיל ראש כפיקה וכו' כתב, ולעד"נ לתרץ קושית התוספות, דפ"ז דאהלות מיירי בנפלים אבל משנתינו שידענו שכלו לו חדשיו עכ"ל. ודבריו תמוהים טובא, דאי בנפלים אפי' כשיעור זה דהעגיל ראש כפיקה חשיב פתיחת הקבר כאילו יצא באויר העולם, כ"ש בשכלו לו חדשיו ובר קיימא הוא, דודאי ענין פתיחת הקבר דחשיב כילוד הוא לפי גדלות וקטנות הולד, ומי שהוא גדול יותר פתיחת הקבר שלו חשיב כלידה ביותר, וזה פשוט וכמו שמתבאר בדברי הר"ש שם במתניתין דאהלות גבי מתניתין דיצא הראשון מת והשני חי וכו' יעו"ש: עוד כתב שם סמוך ונראה לזה וז"ל, ופסק הר"ם פכ"ה מהל' טומאת מת [ה"ט] כפיקה על שתי, ותימה איך פסק כר"מ נגד ר' יהודה, ואישתמיטתיה דאיתא בפרק מי שהוציאוהו [עירובין מו, ב] דר"מ ור"י הלכה כר"י וצ"ע עכ"ל. גם אלה דברי תימה דהא אמרינן התם בפרק מי שהוציאוהו דאף דר' יוחנן ס"ל הכי דר"מ ור"י הלכה כר"י, מ"מ היכא דאיתמר בהדיא הלכה כר"מ איתמר, וכי כיילינן כלל זה היינו בסתמא היכא דלא איתמר הלכתא לא כמר ולא כמר יעו"ש, וא"כ הכא בשמעתין דבכורות מפורש דאמרינן אמר ר"ה שמעתי ב' פיקות אחת של שתי ואחת של ערב ואין לי לפרש כי אתא רבין פירשה משמיה דר' יוחנן של אשה של שתי של בהמה של ערב ע"כ, וכיון דר' יוחנן עצמו דהוא בעל הכלל הזה איהו גופיה פסק כר"מ לק"מ להר"ם:

אות לו ס"ק ב

איך שיהיה נמצא דלדעת רבינו ורש"י והתוס' בשמעתין [כב, א], הא דאמרינן של בהמה כשל ערב היינו לענין טומאה בלועה, דמשיעגיל ראש כפיקה ונפתח הקבר אם הושיט ידו הרועה טמא. ואני תמיה על רבינו ודעימיה בזה, דאיך אפשר לומר כן הא אמרינן התם בפרק בהמה המקשה (דף ע' ע"ב) עלה דמתני', בהמה שמת עוברה והושיט הרועה

את ידו ונגע בו טהור, מ"ט דת"ק אמר רב חסדא ק"ו אם הועילה אמו להתירו באכילה לא תועיל לו לטהוריה מידי נבילה יעו"ש. דנמצא דעיקר מאי דהרועה טהור כשלא נפתח הקבר הוא משום דשחיטת אמו מתירו באכילה, וא"כ לפי סברת רבינו ודעימיה דבנפתח הקבר אם נגע טמא, צ"ל דכל דנפתח הקבר והעגיל ראש כפיקה קודם שחיטת אמו אינו ניתר בשחיטת אמו, דכיון דנפתח הקבר קודם שחיטה הו"ל כילוד ואין שחיטת אמו מתירו, וזה הוא דבר תימה דהא תנן בר"פ בהמה המקשה [חולין סח, א], דבהמה המקשה לילד והוציא העובר את ראשו אע"פ שהחזירו הרי זה כילוד, דמשמע דדוקא דאם הוציא ראשו הוי כילוד ואינו ניתר בשחיטת אמו, ואם איתא דאפילו בפתיחת הקבר אינו ניתר בשחיטת אמו, לאשמועינן רבותא דאפי' בפתיחת הקבר אינו ניתר, ובפרט דכיון דהוציא ראשו ודאי דאיכא פתיחת קבר ולמה לן יציאת ראשו. ואם נאמר דהתם מיירי בעובר שלא העגיל כפיקה של ערב, מ"מ קשה דאמאי לא אשמועינן תנא לומר דאם ראש כפיקה בפתיחת הקבר לבד אינו ניתר בשחיטת אמו, ומה גם דלא מצינו שום אחד מהפוסקים מהראשונים ומהאחרונים שהשמיענו דין מחודש כזה, דבפתיחת הקבר בלבד אינו ניתר בשחיטת אמו. ומדברי רבינו ודעימיה נמי שלא פירשו הא דפיקה דבהמה, דנ"מ נמי לענין אם ניתרת בשחיטת אמו ולא כתבו אלא לענין טומאה, ש"מ דלא ס"ל הכי. ולעד"נ דטעם זה הכריחו להר"ם לפרש דדין זה הוא לענין קדושת בכור ולא לענין טומאה. שוב ראיתי להרב בצלאל כ"י שהביא משם תוס' חיצוניות על דברי רש"י בשמעתין וז"ל, של בהמה כשל ערב פי' הקונטרס לענין טומאת נבלות אם יצא לחוץ או אם הושיט הרועה את ידו ונגע בו, ואין נראה לר"י בזה, דבהדיא אמרינן בפרק בהמה המקשה דהרועה טהור, ואירי אף אם העגיל ראשו כפיקה, דהא מק"ו קאמר התם דטהור ומה אם הועילה לו אמו להתירו באכילה לא תועיל לטהרו מידי נבילה, ואפילו בהעגיל שייך ק"ו זה, אלא נראה כפי' קמא לענין אם יצא לחוץ שאז מטמא מגעו כמגע נבילה עכ"ל, הרי דהתוס' הרגישו מזה: ואולם מ"ש דנפקא מינה לענין אם יצא לחוץ שאז מטמא מגעו, דנראה דס"ל דאפילו אם יצא לחוץ אינו מטמא בטומאת נבילה כי אם כשהעגיל ראש כפיקה של ערב, אבל בפחות מזה אינו מטמא הוא דבר תימה, דאם נאמר דה"ט דכיון דהוא פחות מזה טומאה סרוחה הוא דאינה ראויה לגר, הא מבואר לקמן בפרקין (דף כ"ג ע"א) דלדעת רש"י בין לבר פדא ובין לר' יוחנן בטומאת מגע דנבילה עד שיהיה ראויה לכלב, ואפילו לדעת התוספות שם, דס"ל דבין טומאת מגע ובין טומאת משא טומאה חמורה מקרי, ולבר פדא עד שיהיה ראויה לגר, מ"מ לרבי יוחנן הא אמרינן התם דאפילו טומאה חמורה דנבילה עד שתהיה ראויה לכלב, והכא

דין זה דפיקה של בהמה של ערב ר' יוחנן קאמר לה. ואמרי' התם עוד דהא דאמרינן גבי מתני' [כא, ב] דבהמה ששפעה חררת דם, דתני ר"ח דאינה מטמאה לא במגע ולא במשא דמשום בטול ברוב נגעו בה, ופריך דתיפוק ליה דלא אתחזי כלל, ומשני הא נמי אתחזי מעיקרא אגב אימיה כל זמן שהיתה בבטן, וא"כ הכי נמי בפחות מפיקה אף דנאמר דכשיצא לחוץ לא אתחזי כלל, מ"מ כיון דמעיקרא הוה חזי אגב אימיה כל זמן שהיתה בבטן אמו מטמא, וא"כ מאי טעמא דפחות מפיקה דאפילו יצא לחוץ אינו מטמא, הא בשפעה חררת דם משמע דאי לאו טעמא דביטול ברוב היה מטמא במגע ובמשא על צד הודאי, אף דיש להסתפק בה אם העגיל ראש כפיקה של ערב כיון דנימוח ואינו ניכר:

באופן דלכל הפרושים קשה, ורבינו כתב בסיום דבריו האי הוא פירושא דוקא דשמעתא בלא קושיא ובלא ספק, ולע"ד נראה דאינו נקי מקושיא וספק, אם לא שנאמר דס"ל לרבינו, דה"ה לענין איסור כל שהעגיל ראש כפיקה של ערב ונפתח הקבר אינו ניתר בשחיטת אמו, וזה כבר כתבנו דפשט מתני' דהוציא את ראשו לא משמע כן, וגם מרישא דמתניתין דהתם דקתני הוציא העובר את ידו והחזירו מותר באכילה מוכח הכי, שהרי סתם מוציא ידו אי אפשר בלא פתיחת הקבר ועם כל זה לא חשיב כילוד ומותר בשחיטת אמו, ואם נאמר דמיירי בשלא העגיל ראש כפיקה של ערב, מכל מקום קשה דבגמרא [חולין סח, א] פריך מנא ליה לרב דאמר דאבר עצמו אסור, דאי מותר דקתני מתניתין קאי אעובר, מאי אריא החזירו אפילו לא החזירו נמי, ואם איתא לוקמה דמיירי בשהעגיל ראש כפיקה ואם כן דוקא החזירו דבהכי חזר ונסתם הקבר הוא דמותר, אבל אם לא החזירו דבשעת שחיטת אמו הקבר פתוח אינו ניתר בשחיטת אמו, אלא דיש לדחות זה כמבואר למעיין, אבל מ"מ פשט מתני' לא משמע הכי:

ולכאורה היה נראה ליישב דעת רבינו ודעימיה, עפ"י מ"ש רש"י שם גבי מאי דאמר רב חסדא מאי טעמא דתנא קמא ק"ו אם הועילה אמו להתירו וכו' וז"ל, ק"ו כלומר אפי' לר' עקיבא דאמר טומאה בלועה כגון עובר במעי אשה הכא מודה מק"ו וכו', וכן כתבו התוספות שם בד"ה מאי טעמא וכו' יעו"ש, וכן כתב הרשב"א בחי' יעו"ש, נמצא דהאי ק"ו לא ניתן לאמר אלא לסברת ר"ע, אבל לדידן דקיימא לן כר"י דעובר אינו מטמא במעי אשה דטומאה בלועה היא, והחיה טמאה מד"ס מגזירה, וכמ"ש הר"ם בפכ"ה מהלכות טומאת מת [הי"ב], וכן העלה רש"ל שם בסימן ו' יעו"ש, אין הטעם מפני ק"ו אלא מפני דטומאה בלועה היא, ומשו"ה אם הושיט הרועה את ידו ונגע טהור, ולדידן דאין הטעם מפני הק"ו, אין הכי נמי דאם נגע הרועה אחר פתיחת הקבר בעובר שהוא כפיקה טמא, דומיא דעובר של אשה דכיוצא לזה מטמא, זה היה נ"ל לכאורה. אבל כד דייקינן שפיר

ליתא להא מלתא, דהא אף דלדידן דקיימא לן כר"י, אין אנו צריכין לק"ו דמטעם טומאה בלועה היא, מכל מקום אדם דן ק"ו מעצמו, וכיון דק"ו זה ק"ו אלים הוא דכמעט גילוי מלתא הוא, דכיון דאנו מחשבין העובר כחי להתירו בשחיטת אמו איך אפשר שנחשוב אותו כמת לענין טומאת נבילה, וכיון שכן מכח ק"ו זה ראוי לומר דאף דגבי אשה בפתיחת הקבר טמא גבי בהמה אינו כן, דמסתבר דאפי' בפתיחת הקבר אינו מטמא, דאיך אפשר דלענין היתר מחשבינן אותו כחי וניתר בשחיטת אמו דחשבינן ליה כאילו אינו ילוד, ולענין טומאה נחשוב אותו כאילו יצא לאויר העולם. ואדרבה מצינו במתני' בפ' בהמה המקשה (דף ע"ב ע"א) איפכא, דלרבנן דקי"ל כוותייהו עובר שהוציא את ידו ושחט את אמו ואח"כ חתכו, דאע"פ דהשחיטה אינה מתרת את האבר באכילה מטהרתו מידי נבילה יעו"ש, ואיך אפשר שנאמר בדבר שהשחיטה מתרת באכילה שיהיה טמא לענין טומאת נבילה:

אשר ע"כ היותר נראה ליישב דעת רבינו בדוחק, דמ"ש רבינו דבפתיחת הקבר טמא, לאו לענין בהמה טהורה היא אלא לענין בהמה טמאה דוקא הוא, דאף דתנא קמא דמתני' סבירא ליה דהרועה טהור אפי' בבהמה טמאה, מטעם דאיתקש נבלת בהמה טמאה לנבלת בהמה טהורה, מ"מ י"ל דלא הוקש לבהמה טהורה כי אם לטהר בכל אופן עובר, דלא חשיב כאילו יצא לאויר העולם לשום דבר של טומאה, כמו עובר שאינו כפיקה או שהוא כפיקה ולא נפתח הקבר, אבל בעובר שהוא כפיקה ונפתח הקבר דלשאר דברים מטמא כדין עובר אשה דטומאה בוקעת ויוצאה, דבכה"ג לא חשיב טומאה בלועה, בהא לא עבדינן היקשא, דההיקש לא בא אלא להתיר טומאה בלועה ממש, אבל בטומאה דלא הוי בלועה לא מקשינן. וכיוצא לזה וכעין דוגמא לזה כתבו התוספות בפרק בהמה המקשה (דף ע"ב ע"א) בד"ה וחכמים אומרים וכו' שכתבו וז"ל, ולעיל דקתני הושיט רועה את ידו ונגע בו טהור, לאו דוקא לפי שהוא בפנים, דאפילו הוציא עובר ידו לחוץ ונגע בו הרועה טהור, אלא להודיעך כוחו דר"י הגלילי דאפ"ה בטמאה טמא, אי נמי מודו רבנן דהוציא ידו לחוץ ונגע בו דבטמאה טמא, דלענין מה שבפנים הוא דמקשינן טמאה לטהורה ולא לענין מה שבחוץ עכ"ל. ונראה דהתירוץ הב' הוא עיקר להתוספות, דבהכי ניחא מה שכתבו התוס' לעיל (דף ע' ע"א) בד"ה כרכתו וכו' שכתבו וז"ל, ועוד דמתני' דהושיט רועה את ידו בלא הוציא כלל איירי דאל"כ נטמא במה שיצא עכ"ל, דלפי האמור צריך לומר דדבריהם שייכי לענין בהמה טמאה, דבהמה טהורה אפילו הוציא ידו ונגע טהור, נמצא דאף דלענין בהמה טהורה אם הוציא ידו לחוץ טהור, מכל מקום גבי בהמה טמאה כל שאינו כעין טומאה בלועה לא מקשינן, וה"ה לענין פתיחת הקבר. אלא

דזה דוחק דכל כי הא הוה ליה לפרושי דנפקא מינה לבהמה טמאה דוקא, ועוד דלדידן דקיימא לן כר"י דטומאה בלועה אינו מטמא, אם כן למאי איצטריך היקשא דבהמה טמאה לבהמה טהורה, כיון דלא נפתח הקבר או בעובר שאינו כפיקה בלא היקשא טומאה בלועה היא, ואף בבהמה טמאה אינו מטמא. ואין לומר דדעת רבינו כתירוץ הראשון של התוס', דאפילו בטמא אם הוציא ידו ונגע טהור ולזה איצטריך ההיקש, דהא ליתא, דטפי מסתבר לומר דההיקש איצטריך לטהר בפתיחת הקבר, מלומר דאיצטריך לטהר אבר שיצא לחוץ, כיון דסוף סוף יצא לחוץ ואפילו בבהמה טהורה אינו ניתר בשחיטת אמו, אלא דלזה י"ל דההיקש בלאו הכי איצטריך להביא בהמה טמאה שתטמא במשא, דבטומאת נבילת בהמה טמאה לא כתיב אלא טומאת מגע כדכתיב ובנבלתם לא תגעו, וכדאמרינן בת"כ פרשת שמיני פרשה יו"ד סי' ד' [יא, לט] יעו"ש:

אך יש לדקדק דאמרינן התם דטעמא דר"י הגלילי דאמר בטמאה טמא, אמר ר"נ בר"י מהכא דכתיב נפש כי תגע בכל טמא וגו', וכי נבלת בהמה טמאה מטמאה ובטהורה לא מטמאה, אלא איזה זה עובר שבטמאה טמא ובטהורה טהור. ואם איתא דת"ק נמי מודה בעובר טמאה דהעגיל ראש כפיקה ונפתח הקבר דטמא, מה ראיה מייתי מהאי קרא כיון דאפשר לאוקמיה קרא דאיזה זה עובר שהוא כפיקה ונפתח הקבר שבטמאה טמא ובטהורה טהור דבכה"ג אפילו ת"ק מודה. ובאופן זה י"ל נמי להתוספות שכתבו בתירוץ ב' כנזכר לעיל, דאפילו ת"ק מודה בהוציא את ידו ונגע בו דבטמאה טמא ובטהורה טהור, דא"כ מה ראיה מהאי קרא, הא אפשר לומר איזה זה עובר שהוציא יד דבטמאה טמא ובטהורה טהור, דבכה"ג אפילו תנא קמא מודה:

והנה למ"ש התוס' חיצוניות דהכא נ"מ לענין אם יצא לחוץ שאז מטמא במגע נבילה אם הוי כפיקה של ערב, וכתבתי שדבריהם תמוהים. לעת עתה חשבתי דרכי, דיש לומר דאין כוונתם לומר בשיצא כל העובר לחוץ, דאם כן למה דקדקו לומר שמטמא במגע הא במשא נמי מטמא. אלא הכוונה בשהוציא ידו לחוץ ונגע הרועה בו, דבכי האי גוונא לא שייך אלא טומאת מגע ולא טומאת משא, וסבירא ליה דאע"ג דההיא דהושיט רועה את ידו ונגע בו טהור, מיירי אפילו הוציא העובר לחוץ ונגע בו הרועה טהור, והא דנקט מתניתין באופן שכולו בפנים, להודיעך כוחו דר"י הגלילי, או דמודו רבנן בהוציא ידו לענין בהמה טמאה כמ"ש התוספות בפרק בהמה המקשה כנז"ל, ס"ל דהיינו דוקא כשלא העגיל ראש כפיקה, אבל אם העגיל ראש כפיקה כל שהוציא ידו ונגע בו, דגבי יד שהוציא לחוץ לא שייך ק"ו אם הועילה אמו להתירו באכילה וכו', הרועה הנוגע ביד שיצא לחוץ טמא. ועפי"ז י"ל דהתוספות דידן נמי שכתבו בשמעתין, דההיא דהושיט

רועה ידו ונגע בו טהור מיירי בשלא העגיל ראש כפיקה, ס"ל נמי כתוספות חיצוניות, דאין כוונתם לומר דאפילו כולו בפנים אם הוא כפיקה מטמא, אלא כוונתם לפי שיטתם דההיא דרועה אפי' בהוציא ידו העובר מיירי, דבכה"ג דהוציא ידו יש לחלק ולומר דאם הוא כפיקה ונגע ביד שהוציא לחוץ טמא, אבל בדברי רבינו ורש"י ולפי גרסתינו אין לומר הכי:

אות לז ס"ק א

והנה מה שהקשה רבינו לסברת הר"ם [פ"ד מה' בכורות הי"ג] דס"ל דהא דפיקה לענין פיטור בכורה, מהא דתנן [בכורות יט, ב] טינוף פוטר, ומהא דתנן [שם כא, ב] בהמה ששפעה חררת דם, דאי אמרת דה"ט דפטר משום דאמרינן ולד הוה אלא שנימוק, אי הכי הו"ל ספק שמא לא העגיל ראש כפיקה והבא אחריו ספק בכור. יש ליישב דכבר כתבנו [לעיל ריש אות ל"ו] דתבלין מצא הר"ם לסברא זאת מההיא דיצאת מליאה דפרק המפלת, דלא ס"ל כמ"ש רש"י דהמיעוט שמא ילדה רוח דלא שייך עבור של רוח בבהמה, ועכצ"ל דהמיעוט שאינו פוטר הוא בנפל שלא העגיל כפיקה. והנה כי כן כיון דאמרינן התם דרוב יולדות דבר הפוטר ומיעוט יולדות דבר שאינו פוטר, ע"כ צ"ל דכל עיבור שהוכר עוברה כההוא דיצאת מליאה הרוב הוא דהולד העגיל ראש כפיקה של ערב, ואיכא מעוטא דאפילו דהוכר עוברה לפעמים עדיין לא העגיל ראש כפיקה, וכיון דאינו אלא מעוטא י"ל דהא דתנן טינוף פוטר וההיא דחררת דם מיירי בשכבר הוכר עוברה, ומשו"ה הבא אחריו לא הוי ספק דהא קי"ל דלא חיישינן למיעוטא ובתר רובא אזלינן, ורובא דאיתיה קמן דכל שהוכר עוברה דמסתמא העגיל ראש כפיקה, וכבר כתב הסמ"ג בעשין רי"א דניכר עיבורה הוא בשליש זמן עיבורה יעו"ש:

ואולם יל"ע אפי' לפי שיטה זאת, מההיא דאמרינן בפרק בהמה המקשה (דף ע"ז ע"ב) גבי מתני' המבכרת שהפילה שליא ישליכנה לכלבים, מ"ט רוב בהמות יולדות דבר קדוש בבכורה ומיעוט בהמות יולדות דבר שאינו קדוש בבכורה ומאי ניהו נדמה וכו' יעו"ש. ואם איתא דנפל שלא העגיל ראש כפיקה אינו פוטר מן הבכורה, א"כ אמאי לא אשכח הש"ס כי אם מיעוט דנדמה דדבר שאינו מצוי הוא, בהיות כי אפשר לומר דאפי' מיירי בשהוכר עוברה איכא מעוטא שלא העגיל ראש כפיקה ואינו קדוש בבכורה, דפשיטא דכיון דאינו פוטר אינו קדוש ומיעוט זה הוא מיעוט מצוי טפי מנדמה ואמאי לא קאמר ליה:

אות לז ס"ק ב

ומ"ש עוד רבינו להקשות על הר"ם [פ"ד מה' בכורות הי"ג] מענין בכור אדם דלא בעינן עגול ראש כפיקה, והאריך בזה להכריח כן דבבכור אדם נפל פוטר בלא עגול ראש כפיקה. וצריך להבין דמה השגה היא זאת להר"ם, דאפשר דיש חלוק בין בכור אדם לבכור בהמה לענין זה. ונראה פשוט דכוונת רבינו הוא להקשות קושיא אלימתא, דהא עיקר דין נפל דפוטר לא נאמר כי אם בבהמה דוקא, כדכתיב בפרשת בא [יג, יב] וכל פטר שגר בהמה, ואמרינן במכילתא שם כל פטר שגר בהמה, אין פטר שגר בהמה אלא ששגרתו אמו יהא פטור מן הבכורה והבא אחריו אינו בכור, והביאה רש"י ז"ל בפירוש החומש ופי' דהיינו נפלים יעו"ש, ומבכור בהמה דנפל פוטר ילפינן נמי לבכור אדם דנפל פוטר, וכדאמרינן במכילתא שם [יג, ב] בפ' קדש לי כל בכור וכו', דבר אחר הקיש בכור אדם לבכור בהמה ובכור בהמה לבכור אדם, מה בהמה הנפלים פוטרים בו הבכורה אף אדם הנפלים פוטרים בו את הבכורה וכו' עכ"ל, והובאה ברייתא זאת בספרי נמי בפ' ויקח קרח [יח, טו] יעו"ש. וכיון דעיקר פיטור נפלים באדם לא נלמד כי אם מהיקש דבכור בהמה, איך אפשר לומר שיפטור בבכור אדם נפל שאינו פוטר בבהמה, ואם איתא דבבכור בהמה בעינן נפל שהעגיל ראש כפיקה, פשיטא דה"ה בבכור אדם דמנין לנו לפטור באדם מה שאינו פוטר בבהמה. ובאמת שהיא קושיא חזקה על הר"ם ולא ידעתי אמאי לא באר רבינו חוזק הקושיא על הר"ם שהוא מזה: עוד יש לדקדק לענ"ד על סברת הר"ם, מההיא דאמרינן בריש פרקין [יט, ב], עלה דתנן דלר' ישמעאל מכאן ואילך ספק, דפריך דאמאי ספק הלך אחר רוב בהמות ורוב בהמות מתעברות ויולדות בתוך שנתן, ומשני אלא א"ר מחוורתא ר"י כר"מ ס"ל דחייש למיעוטא. ואם איתא דאיכא מעוטא נמי דיולדות דבר שאינו פוטר מן הבכורה כגון שלא העגיל ראש כפיקה של ערב, אמאי דחיק לאוקמי לר"י כר"מ, נימא דשאני הכא דאפי' רבנן מודו דאיכא תרי מיעוטי, מיעוט שאין מתעברות בתוך שנתן ומיעוט דמפילות דבר שאינו פוטר בבכורה דבכה"ג חשיב כפלגא ופלגא. וי"ל ע"פ מ"ש הריטב"א בחי' לקדושין על דף פ' ע"א גבי הא דרוב תינוקות מטפחין וכו', שהקשה שם גבי האי דיבמות דאמרינן דמצטרף מיעוט מפילות עם החזקה והוי פלגא וז"ל, וכ"ת ולמה לי התם חזקה דהתירא תיפוק ליה דאיכא תרי מיעוטי, מיעוט שאין מתעברות ומיעוט מפילות והו"ל פלגא, וי"ל דנשים שאין מתעברות אינם מיעוט גמור אלא מעוטא דמעוטא א' מק' או יותר עכ"ל, והנה כי כן י"ל הכא גבי בהמה דמיעוט שאין מתעברות אינם מיעוט גמור אלא מיעוטא דמיעוטא:

אות לח ס"ק א

מתני' [כג, ב] רשב"ג אומר וכו':

גמ' אמר רב הלכתא בכוליה פרקין בר מפלוגתא ואוקימנא להא דרב אדרשב"ג וכו'. יש לדקדק מסוגיא זאת על מ"ש מהראנ"ח ז"ל, הביא דבריו הרב אבא מארי ז"ל בספר מענה לשון חלק ב' בלשון חכמים באות כ' סי' י' [אות רצ"ב], כי מלת כל בלשון חכמים לא תבא על פחות משלשה, כלל ולמד כן ממ"ש הרא"ש בספ"ק דברכות [סי' י"ג] בענין ברכות התורה, שכתב דלפי סברת ר"ת דברכת והערב נא אינה ברכה בפני עצמה, ל"ג הילכך נמרינהו לכולהו יעו"ש, דא"כ הכא דאמר רב הלכתא בכוליה פרקין, איך מוקמינן ליה דאדרשב"ג קאי הא בדברי רשב"ג ליתא אלא תרתי, רישא דהלוקח בהמה מניקה, וסיפא דהנכנס לעדרו וכו', דאינו חושש שמא בנה של זו בא אצל זו, דבסיפא איכא רבותא טפי דאפילו בדילדה לא מרחמא דלא שבקה דידה ומרחמא דלאו דידה, דמרישא לא שמעינן דין זה, אבל מ"מ ליכא אלא ב' דינים, וכיון דליכא שלשה איך שייך לומר הלכתא בכוליה פרקין, כיון דכל בלשון חכמים לא תבא על פחות מג': ויש ליישב דאף דבמתני' ובברייתא שהובאה בגמרא ליכא אלא ב' חלוקות בדברי רשב"ג, מ"מ בתוספתא בפ"ב דבכורות [ה"ז] הובא חלוקה שלישית וז"ל, וכן היה רשב"ג אומר המוסר בהמתו לכותי לרעות, אע"פ שאינו רשאי, ולשחרית בא ומצא זכרים בזקנות ונקבות במבכירות, אינו חושש שמא הביא כותי את בנה של זו אצל זו ואת בנה של זו אצל זו ע"כ, הרי דרשב"ג קאמר חלוקה אחרת, לאשמועינן דלא נימא דדוקא הבהמה מעצמה אינה מקרבת ומרחמא על בן אחרת, אבל ע"י אחר דהרועה הביא בע"כ בנה של זו אצל זו, הוה אמינא דאינה מרחיקה אותו ומניקה, קמ"ל דאף בכה"ג מרחיקה אותו ואינה מניקתו, דאפילו דהרועה מניח הבן בע"כ שתניקהו היא מרחקת אותו, ולפיכך המוסר בהמתו לכותי לרעות בהיותן מעוברות וילדו ברשות הכותי, אינו חושש שמא הרועה הביא הנקבות אצל המבכירות כדי שיפטר הישראל מליתן הבכור לכהן כדי לעשות תועלת לישראל או להכעיס להטעותו שלא יקיים מצות בכור, דכיון דלא מרחמת לבן חברתה דלא שבקה דידה ומרחמא דלא דידה, ע"כ אי היה הרועה מביא הנקבות המבכירות לא היו מקבלות ותכף היו מרחיקות אותן מאצלן, וזהו חדוש ג' דאפילו בע"כ אינן מקבלות ואינם מרחמות, וע"ז הוא דקאמר רב הלכתא בכוליה פרקין וקאי על הג' דינים דקאמר רשב"ג, ושייך לומר כוליה דהא איכא ג'. ואולם אכתי קשה מסוגיא זאת למהראנ"ח, דאמרינן דאי אמר הלכתא בכוליה פרקין ולא אמר הלכתא כר"י בן המשולם, הו"א אדר"י בן המשולם קאי, ומאי בכוליה פרקין דרבי יוסי תרתי אמר, הרי דאף דר"י

לא אמר אלא תרתי שייך לומר לשון בכוליה פרקין אף דליכא תלתא: ודע דמאי דקתני בתוספתא הנזכר המוסר בהמתו לכותי אע"פ שאינו רשאי וכו', לאו דוקא כותי אלא ר"ל גוי, דהא אמרינן בפ"ק דע"ז (דף ט"ו ע"ב) דקתני בברייתא דאין מוסרין בהמה לרועה גוי ומוסרין בהמה לרועה כותי יעו"ש. וצ"ל אמאי לא הביא רבינו והר"ם ושאר פוסקים סיום דברי רשב"ג בחלוקה זאת הג' שהובא בתוספתא, דאף דבגמרא לא הביאו אותה אין ראיה לומר דמשבשתא היא, דהא כמה תוספתות לא הוזכרו בגמרא ופסקום הפוסקים. ובגמרא לא הביאו רישא דתוספתא זאת אלא לומר דאיכא פלוגתא בברייתא דרשב"ג ורבנן, ואע"ג דלזה לא היה להש"ס להביא סיפא דוכן היה רשב"ג אומר, י"ל דהביא גם סיפא אשר ממנה נראה דגם בסיפא דילדה ויש לה ולדה פליגי רבנן, דאיכא למימר דשבקה דידה ומרחמא דלא דידה, דאי לא תימא הכי מאי וכן היה רשב"ג אומר, דמשמע דרשב"ג לחוד הוא דאמר הכי, אלא ע"כ דרבנן פליגי נמי בסיפא ומייתי לה, דבהכי ניחא למאי דמוקמינן לדרב אדרשב"ג דהא איכא תרתי דפליגי בה רבנן והלכה כרשב"ג, דאי לא לא שייך לומר הלכתא בכוליה פרקין דמשמע לפחות תרתי, וכיון דלא פליגי רבנן אלא אחדא הא ליכא תרתי, אלא ע"כ דפליגי רבנן ושפיר שייך לומר הלכתא בכוליה דמשמע טובא, ולזה הביא הש"ס חלוקה זאת, אבל חלוקה הג' לא הוצרך הש"ס להביאה לזה, ואכתי יש לומר דמתרצתא היא, ואמאי לא הביאו אותה, ואין לומר דהא דשמעינן מחלוקה זאת יש ללמוד מרישא, דהלוקח בהמה מניקה מהגוי, דאם איתא אמאי לא חיישינן דנהי דאיהי מעצמה לא מרחמא, מכל מקום ניחוש שמא הגוי הרגיל ליתום א' אחר בהמה זאת שתניק אותו בע"כ של בהמה, וכ"כ הרגיל אותו בע"כ עד שנשאר כרוך אחרי', ומדלא חיישינן להכי ש"מ דאפילו בע"כ מרחקת אותו ואינה מקבלת אותו, דהא י"ל דהתינח דיש ללמוד כן בדלא ילדה דלא מרחמא כלל, אבל אכתי י"ל דבדילדה כל כי הא מרחמא דאם הביאו אותו בע"כ אינה מרחקו, ומחלוקה זאת דהתוספתא ילפינן לה ואמאי לא הביאו אותה:

אות לח ס"ק ב

והנה הא דקא מבעיא לן [בכורות כד, א] אי יולדת מרחמא לרשב"ג או לא, ונ"מ לענין למלקי עליה משום אותו ואת בנו, בעיא דלא איפשיטא כמ"ש רבינו, וכיון דספיקא הוי לכתחלה אין שוחטין ב' ביום א' ואם שחט אינו לוקה. וצריך טעם למה השמיט הר"ם דין זה בפי"ב מהל' שחיטה דין י"א, דאע"ג דכתב שם וז"ל, איסור או"ב נוהג בנקבות שזה בנה ודאי, ונאמר דכיון לומר דדוקא בדידוע בודאי שהוא בנה אבל בסתמא שהוא כרוך אחריה אינו נוהג, וה"ט מפני הספק, מ"מ היה ראוי לבאר הדין בפירוש דעכ"פ בדכרוך

אחריה אסור לכתחלה לשחוט ב' ביום א', משא"כ במה שכתב דנוהג בשזה בנה ודאי, דמשמע דכשאינו על צד ודאי אינו נוהג כלל ואפי' איסורא ליכא, וזה אינו, דהא בעיין לא איפשיטא ולא ראיתי מי שהרגיש בזה: וראיתי לרש"ל בפ' או"ב סי' ח' שכתב וז"ל, והא דלוקה באו"ב דוקא בידוע דילדה, אבל משום כרוך אחריה לא סמכינן ללקות, דהא אפילו לענין בכור לא סמכינן אולד כרוך אחריה לחוד לומר שזהו ולדה ולפטור הבא אחריו מן הבכורה, אם לא שהיא נמי חולבת ומשום רובא דאינה חולבת אא"כ ילדה, א"כ לענין או"ב אין כאן ראיה שזה הוא ולדה עכ"ל. הנה מלבד דטעם זה שכתב דגבי בכור ה"ט בהצטרפות דרובא דאינה חולבת אא"כ יולדת, לא שייך אלא לסברת ר"ת [בכורות כ, ב תוד"ה חלב] ודעימיה דפסקו דחלב אינו פוטר דחיישינן למעוטא דרשב"ג הכי ס"ל, אבל לדעת הר"ם [פ"ד מה' בכורות ה"ח] ורבינו ודעימיה דחלב פוטר דלא חיישינן למעוטא, דרשב"ג מיירי כשראינו בהמה זאת שהיתה חולבת קודם לידה כמו שיבא לפנינו [אות מ' (הראשון) או"ק א'] בס"ד באורך, לא שייך טעם זה, דע"כ לדידהו סמכינן אולד כרוך אחריה בלחוד לומר שזהו ולדה, וכיון דלדידהו בכרוך אחריה סגי אפושי פלוגתא לא מפשינן, ומסתמא י"ל הכי לכו"ע דסמכינן אולד כרוך אחריה בלחוד. יתר על כן קשה על דבריו דהא בעיא דלא איפשיטא הוא בשמעתין לענין או"ב, דמבעיא לן בשכבר ילדה אי מרחמא או לא, ואפילו לרשב"ג דקים ליה דלא סמכינן אולד כרוך אחריה, ואמאי לא קאמר בפשיטות דלענין מלקות באיסור או"ב דמשום דכרוך אחריה אינו לוקה, כיון דבעיין לא איפשיטא ודנין בו כדין ספק מלקות:

אות לט

והנה בהא דאמר ר"י בשמעתין [כד, א], דראה חזיר שכרוך אחר רחל דאסורה באכילה מספק, ואמרינן דה"ט דמספ"ל לר"י אליבא דרשב"ג, אי סבר רשב"ג יולדת מרחמת אפילו בחזיר דלאו מינה, דמוכח מזה דאי הוה פשיטא לן דאפילו יולדת אינה מרחמת במינה או שלא במינה היה מותר באכילה, מכח חזקה דאית ליה לרשב"ג דאנן סהדי דאינה מרחמת לבנה של אחרת. יש לדקדק דהא קי"ל בעלמא [יבמות קיט, ב] רובא וחזקה רובא עדיף. והכא איכא רובא לומר דחזיר זה לא נולד מן הטהור, דהא רוב בהמות במינן יולדות, וכדאמרינן בסוף פ' בהמה המקשה (דף ע"ז ע"ב) עלה דמתני' המבכרת שהפילה, מ"ט אר"א בריה דר"א רוב בהמות יולדות דבר הקדוש בבכורה, ומיעוט בהמות דבר שאינו קדוש בבכורה ומאי ניהו נדמה וכו' ע"כ, הרי מפורש דרוב בהמות יולדות במינן דבר טהור כמותן ומיעוט יולדות מין טמא, וא"כ הכא דלא ידעינן אי חזיר זה ילדתו רחל זו או לא, שורת הדין נותן דליזיל בתר הרוב בהמות דעלמא דאינן

יולדות אלא במינן, ואף רחל זו מן הרוב היא ולא ילדה דבר טמא, ואף דאיכא לפנינו חזקה דכרוך אחריה, מ"מ הא קי"ל רובא וחזקה רובא עדיף: שוב ראיתי דלק"מ לפי מה שראיתי למהרימ"ט חא"ה סי' כ"ז שכתב, הא דאמרינן רובא וחזקה רובא עדיף היינו דוקא חזקה בסתמא, שאינה באה לא מכח סברא ולא מכח רובא, אלא דאמרי' העמד דבר על חזקתו כגון העמד טמא על חזקתו וכיוצא, אבל חזקה דאין אדם פורע תוך זמנו דבאה מכח סברא דחשיב כעדים דאנן סהדי שלא פרע, דהלואי שיפרע האדם בזמנו, עדיף מרובא יעו"ש, וא"כ הכא נמי כיון דחזקה זאת דרשב"ג הוא מכח סברא דאנן סהדי דלא מרחמא אלא על בנה, הך חזקה עדיפא מרובא ואזלינן בתר חזקה להתיר. ולע"ד מסוגיא זאת יש ראיה ברורה לסברת הרב מהרימ"ט, והרב לא מצא כ"כ ראיה ברורה ע"ז, כי אם מדברי התוס' בחולין [יא, א ד"ה מנא] לתירוץ הב', אבל לתירוץ הראשון אין כאן ראיה אלא מסברא קאמר לה יעו"ש:

ועפי"ז מינח ניחא מאי דפריך הש"ס בשמעתין, למאי דמשני לעולם פשיטא ליה הלכה כרשב"ג, מיהו מספ"ל אי סבר רשב"ג יולדת מרחמת או לא, דפריך אי הכי עד דאשמועינן חזיר לישמעינן טלה ולמלקי עליה משום אותו ואת בנו, דלכאורה צריך להבין דמאי אי אמרת בשלמא איכא דפריך אי הכי, הא אפילו למאי דס"ד לומר דמספ"ל אי הלכה כרשב"ג אי כרבנן קשה נמי, דעד דאשמועינן חזיר לישמעינן טלה, דכיון דאפשר דהלכה כרבנן אפשר דלאו בנו ולא לקי משום או"ב. אך לפי האמור א"ש, דלפי מאי דס"ד דאין חילוק בין ילדה ללא ילדה, אלא עיקר הספק הוא שמא הלכה כרבנן, א"כ לא שייך להקשות דלישמועינן טלה, דחזיר איצטריכא ליה לאשמועינן, דאפילו חזיר דאינו מינו ואיכא רובא דרוב בהמות יולדות במינן, ואיכא למימר דאפילו רשב"ג מודה דרובא וחזקה רובא עדיף, עכ"ז כל שהיא חזקה דאתיא מסברא עדיפא מרוב ואפילו בחזיר קאמר רשב"ג, אבל השתא דאמרת דעיקר הספק הוא לרשב"ג אי יולדת מרחמת, וקס"ד דאין חילוק בין מינה לשאינו מינה לאשמועינן טלה, שע"י זה אנו מבינים עיקר הספק שלו שהוא אי ילדה מרחמא או לא, משא"כ בחזיר דנקט דיש לטעות דעיקר הספק שלו הוא דלמא לא קאמר רשב"ג בחזיר מטעם דרובא וחזקה רובא עדיף, אפילו בחזקה דאתיא מסברא, והו"א דפטורה מן הבכורה דקאמר, לאו לגמרי קאמר אלא דפטור הבא אחריו ליתן לכהן דקי"ל בממון לא אזלינן בתר רובא, וכיון דאיכא מעוטא דיולדות שלא במינן המע"ה:

דבזה ניחא מ"ש הר"ם בפ"ד דהל' בכורות דין ח', והטור יו"ד סימן שט"ז וז"ל, ואפילו היה זה שמניקה כמו מין אחר ואפילו כמין חזיר הרי זה פטורה מן הבכורה, דאע"ג

דבגמרא משמע התם דטפי ראוי לפטור כשילדה כמין חזיר מכשילדה מינה, ואיך כתבו הם דההחידוש הוא אפילו בילדה חזיר. מ"מ י"ל דלא אמרינן בגמרא הכי אלא אליבא דרבנן דמרחמת דלאו דילה, והבא אחריו ספק בכור, דלדידהו ודאי דההחידוש הוא אם נאמר דפטור מן הבכורה אפילו במינה, אבל לרשב"ג לענין פטור בכורה, דלא נ"מ בין ילדה ובין לא ילדה דממ"נ פטורה, עיקר החידוש לפטור מן הבכורה הוא בחזיר, דאע"ג דאיכא רובא כנגד החזקה עכ"ז אמרינן דחזקה דאתיא מסברא עדיפא, ועיין להרב ל"מ שם ודו"ק:

אות מ

(הראשון)

אות מ ס"ק א

הא דאצטריכנן למפסק כרשב"ג לפוטרה מן הבכורה משכחת לה וכו'. כן כתב הרא"ש נמי בפסקיו [סי' ב'] בשמעתין, ובר"פ בתרא דיבמות [סי' א'], דודאי קי"ל דחלב פוטר כיון דלא חיישינן למיעוטא, והא דרשב"ג דנקט מטעם דכרוך אחריה נ"מ לבהמה דידעינן שהיתה חולבת קודם שילדה, כמ"ש רבינו, וכן הוא דעת הר"ם בפ"ד מהל' בכורות דין ח', אלא דלא באר בדין הלוקח בהמה מניקה דמיירי בהכי, דלא הוצרך לפרש דמסתמא הכי הוי, וכמ"ש הרב ל"מ. אמנם דעת ר"ת כפי מ"ש התוס' והרא"ש לעיל [כ, ב] גבי פלוגתא דר"ע ור"י אי חלב פוטר או לא, דקי"ל דחלב אינו פוטר, כיון דאיפסיקא הלכתא כרשב"ג, ואע"ג דקי"ל דלא חיישינן למעוטא, היכא דאיכא חזקה בהדיה כי הכא שהיא בחזקת שלא ילדה, סמוך מעוטא דחולבת ואע"פ שאינה יולדת לחזקה והויא פלגא ופלגא, ואע"ג דלר"מ היכא דחזקה מסייע למיעוט חייש למיעוט מדאורייתא, מדמטהר בההיא דרוב תינוקות מטפחין [קדושין פ, א] ולא קי"ל כוותיה, מ"מ מדרבנן מיהא להחמיר מינה חיישינן היכא דאיכא סיוע חזקה יעו"ש, והמתבאר מדברי התוס' והרא"ש הכא ובר"פ בתרא דיבמות [קיט, א], דהאי אוקמתא דרבא דאמר התם, אלא אמר רבא רישא חזקה ליבום ורובא לשוקא סמוך מעוטא דמפילות לחזקה והויא ליה פלגא ופלגא, אליבא דר"מ הוא דוקא, ולא אתיא מתניתין דהתם אלא אליבא דר"מ דחייש למעוטא, וכיון דלא קי"ל כר"מ אין הלכה כמתני' דהתם, דלדידן האשה שהלך בעלה וצרתה תנשא לשוק משום דאזלינן בתר רובא יעו"ש:

אמנם הרי"ף והר"ם בפ"ג מהל' יבום [הט"ז] פסקוה למתני', וכתבו הרשב"א בחי' שם ביבמות וכן הריטב"א בחדושיו שם ובחידושיו לקדושין על דף פ' גבי הא דרוב תינוקות מטפחין, דתירוצא דרבא דהתם הוא דאליבא דכו"ע מוקי לה למתני' ואפילו כרבנן,

וכתבו שיש מקצת ספרים שכתוב בהם בפירוש אלא אמר רבא לעולם רבנן היא, ושכן כתב רבינו האיי ז"ל, דע"כ לא אמרי רבנן זיל בתר רובא אלא ברובא דליכא חזקה כנגדו, אבל היכא דאיכא חזקה סמכינן מעוטא לחזקה והוה ליה כפלגא ופלגא מן הדין. וע"ז הקשו מההיא דרוב תינוקות מטפחין דרבנן אמרי מעוטא כמאן דליתיה דמי, ורובא וחזקה רובא עדיף. והרשב"א והריטב"א תירצו לקושיא זו דשאני האי מעוטא דהכא משום דהאי מעוטא מרע הרוב ממש, ומן הרוב אתה מסלקו, דמאותו חלק המרובה שמתעברות ויולדות יש מקצתן שמפילות, ולפיכך חשוב לעמוד כנגד הרוב בצירוף החזקה, אבל התם שהמיעוט ההוא אינו ממעט ומגרע כחו של הרוב ממש, מיעוט כזה אינו חשוב להצטרף כלל יעו"ש באורך. אבל משם רבינו הרמב"ן הביאו שתירץ תירוץ אחר, שלפי תירוצו נראה דס"ל דאין לחלק כמו שחלקו הרשב"א והריטב"א, וכתב הריטב"א דלפי דבריו אומר מורי נר"ו, דמאי דאמרינן [חולין ג, ב] רוב מצויין אצל שחיטה מומחין הם לאו דוקא רוב אלא כל המצויין, דאי לא סמוך מעוטא לחזקת בהמה בחזקת איסור עומדת והו"ל פלגא ופלגא. וכתב עוד דלפי תירוצו שפיר אתיא ההיא דרוב מצויין אצל שחיטה וכו' כפשטה ממש דהוי רוב ממש ובהכי סגי, מפני שהמיעוט אינו מסולק מן הרוב וכמאן דליתיה דמי יעו"ש.:

באופן דנמצינו למידין מדבריהם דרבינו הרמב"ן ס"ל כדעת רבינו האיי, דברובא דאיכא חזקה כנגדו אפילו רבנן מודו, ומן הדין חשיב כפלגא ופלגא דסמכינן מיעוט לחזקה, אף דהמיעוט אינו מסולק מן הרוב כההיא דרוב תינוקות מטפחין וכההיא דרוב המצויין אצל שחיטה מומחין הם.:

ואיכא למידק על סברת רבינו הרמב"ן מההיא דאמרינן בפ"ק דחולין (דף י"א ע"א) דילפינן דאזלינן בתר רובא דליתיה קמן מפרה אדומה, דליחוש דלמא טריפה היא אלא לאו משום דאמרינן זיל בתר רובא, וכיון דילפינן מהתם הרי משם יש ללמוד דאע"ג דאיכא חזקה כנגד הרוב רובא עדיף, דהא התם כנגד הרוב דרוב בהמות כשירות גם יש חזקה כנגדו דאוקי גברא שמזין עליו בחזקת טמא, וכמו שכתבו התוס' שם בד"ה מנא הא מתלא וכו' יעו"ש, ובשלמא לדעת רבינו האיי והרי"ף והר"ם דס"ל כוותי' י"ל דס"ל לחלק כמו שחלקו הרשב"א והריטב"א, דהתם גבי פרה אדומה המיעוט דמיעוט בהמות טריפות אינו מסולק מן הרוב, ומשו"ה אינו מגרע כח הרוב ואינו חשוב להצטרף עם החזקה, אבל לדעת רבינו הרמב"ן קשה. וכ"כ יש לחקור בההיא דקאמר רב בר"פ המוכר פירות [ב"ב צב, ב] דבממון נמי אזלינן בתר רובא, דאם איתא דכל דאיכא חזקה כנגד הרוב סמכינן המיעוט לחזקה והוי פלגא ופלגא לכו"ע, א"כ גבי ממון לו יהיה

דחזקת ממון לא עדיפא מחזקת הגוף, מ"מ פשיטא דלא גרע מחזקת הגוף, וכיון דבחזקת הגוף אמרינן דסמכינן החזקה עם המיעוט לעשותו כספק שקול, ה"ה בחזקת ממון, וכיון דחזקת ממון היא כנגד הרוב י"ל סמוך מיעוט לחזקה והוי פלגא ופלגא וחשיב כספק שקול דקי"ל דהמע"ה:

שוב ראיתי להרב בצלאל בספר אסיפת זקנים לבתרא שם בר"פ המוכר פירות על זה שכתב משם תוס' הרא"ש וז"ל, הקשה ר"מ מ"ט דרב, אמאי לא אמר סמוך מעוטא דזבני לשחיטה לחזקה דממונא והו"ל פלגא ופלגא ונימא המע"ה, ותירץ דסבר רב דכל חזקה שנישנית דלפעמים זה מוחזק ולפעמים זה מוחזק לא חשיבא חזקה, דמעיקרא היה הלוקח מוחזק ועכשיו המוכר עכ"ל, ואולם ההיא דפרה אדומה קשה. וראיתי להרב מחנ"א בנמוקיו על הר"ם בפ"ג דהל' יבום הט"ז שכתב וז"ל, והשתא צ"ל לדברי התוספות והרא"ש דסבירא להו דהיכא דאיכא חזקה בהדי מעוטא חיישינן למעוטא, דהא בפ"ק דחולין (דף י"א ע"א) אמרינן מנא הני מילי דאזלינן בתר רובא ומייתי מפרה אדומה, והא התם איכא חזקה דמוקמינן גברא בחזקת טמא וכו'. ונלע"ד לחלק דכל היכא דהחזקה והרוב הם בגוף אחד, כגון מתניתין [יבמות קיט, א] דהלך עם צרתה למדינת הים שהיא בחזקת ריקנית שלא היו לו בנים, והרוב סותר לחזקה דרוב נשים מתעברות ויולדות, בכי הא חיישינן למעוטא כיון דהחזקה סותר הרוב לגמרי וכו', אבל היכא דהחזקה והרוב אינם בגוף אחד, כגון גבי פרה אדומה דבבהמה ליכא חזקה דטריפה, אלא דאיכא חזקה דטמא, ואין זה סותר לרוב בהמות דאינם טריפות עכ"ל. ודבריו תמוהים בעיני, דמה מקשה לדעת התוספות והרא"ש, הא מפורש יוצא מדברי התוספות והרא"ש דתירוצא דרבא דהתם אינו אלא דמוקמינן מתני' כר"מ, ואף דלר"מ בדאיכא חזקה חיישינן מדאורייתא אנן לא קי"ל אלא דמדרבנן להחמיר חייש למיעוטא בדאיכא חזקה, כמבואר בכל דברי התוספות והרא"ש בשמעתין, ואם כן אין כאן קושיא עליהם מההיא דפרה אדומה, ולע"ד אין להקשות מהתם כי אם לדעת רבינו הרמב"ן ולא עוד. וגם החילוק שחילק הרב אי אפשר לאומרו לדעתו, שהרי כתב הריטב"א בקדושין דלפום סברא זאת ההיא דרוב מציין אצל שחיטה לאו דוקא רוב אלא כל המציין בקיאין הם, ועכצ"ל דלא סבירא ליה חילוק זה, שהרי התם אין החזקה והרוב בגוף אחד ואין החזקה סותר את הרוב לגמרי, דבבהמה ליכא חזקה דמסתמא לא היה בקי השוחט, אלא דאיכא חזקה דבהמה בחייה בחזקת איסור עומדת:

והנה לענין חלב פוטר, לפי חילוק הרשב"א והריטב"א דכל דהמיעוט אינו מסולק מהרוב, אף דאיכא חזקה כנגד הרוב לא חיישינן למיעוטא, למאי דלא קי"ל כר"מ, אם

כן אתי שפיר דאמרינן לענין הלכה דחלב פוטר מטעם רוב, כיון דמיעוט החולבות קודם לידה אינו מסולק מהרוב ואינו ממעט הרוב, ואף דאיכא חזקה העמד בהמה בחזקת שלא ילדה כנגד הרוב לא חיישינן למעוטא, אך לדעת רבינו דלא סבירא ליה חילוק זה, צריך לעיין איך העלה לענין הלכה דחלב פוטר כיון דאיכא חזקה כנגד הרוב. ונראה פשוט דסבירא ליה לרבינו דחזקה דהעמד בהמה בחזקת שלא ילדה לאו חזקה היא, דאדרבה איכא למימר העמד ולד על חזקתו ונאמר שהוא חולין כמו שהיה במעי אמו, דכיון שהבהמה כבר ילדה עכשיו, ואנו דנים על הולד אם הוא בכור או כבר ילדה מקודם לזה, אין לומר העמד בהמה בחזקת שלא ילדה כיון דאיכא תרתי לריעותא דהרי ילדה לפניך והעמד ולד על חזקתו, וכדאמרינן בקדושין (דף ע"ט ע"א) גבי מקוה שנמדד ונמצא חסר כל טהרות שנעשו על גביו טמאות מטעם זה, דאיכא למימר העמד טמא על חזקתו, ולא אמרינן אדרבה העמד מקוה על חזקתו ואימר לא חסר, כיון שהרי חסר לפניך כיון דאיכא תרתי לרעותא יעו"ש, וה"ה הכא, וכן כתבו התוס' והרא"ש בשמעתין דלעיל וביבמות [שם], דאדרבה איכא למימר העמד הולד בחזקתו שהיה חולין במעי אמו. אלא שהרא"ש שם ביבמות כתב טעם אחר וז"ל, ועוד קשה למה נלך אחר חזקת בהמה שלא ילדה להוציא ממון מחזקתו, אדרבה העמד ולד על חזקתו ונאמר שהוא חולין כמו שהיה במעי אמו ולא מפקינן ליה מיד הבעלים עכ"ל. ודבריו אינם מובנים, דמאי קאמר למה נלך אחר חזקת וכו' להוציא ממון מחזקתו, הא ר"ת לא קאמר דחיישינן למיעוטא בדאיכא חזקה כי אם להחמיר להתנהג עמו כדין קדושת בכור לא ליתנו לכהן, דמהיכא תיתי הא לו יהיה כספק שקול אין מוציאין מיד הבעלים דהמע"ה כדין כל הספיקות, וא"כ איך מטעם זה מבטל כח החזקה שלא ילדה, כיון דאין אנו באים מכח חזקה זאת להוציא ממון מחזקתו. ועוד דאמאי לא כתב מטעם הנזכר כדאמרינן [קדושין שם] הרי חסר לפנינו דאיכא תרתי לרעותא, והכא דכוותיה:

ועוד י"ל טעם אחר לדעת רבינו עפ"י מ"ש התוס' חיצוניות כתבנו לשונם לעיל [אות כ"ה או"ק א'] גבי מאי דאמרינן דרבי יהושע ס"ל חלב פוטר, שהקשו דכיון דר"י ס"ל דלא חיישינן למעוטא, א"כ אמאי לא פליג ארישא דקאמר ר' ישמעאל מכאן ואילך ספק, ותירצו די"ל דהכא גבי חלב שאני דאיכא תרי רובי, חדא דרוב בהמות מתעברות ויולדות, ועוד דרוב בהמות אינם חולבות אא"כ יולדות, אבל לעיל דאינה חולבת וליכא אלא חד רובא חייש למעוטא יעו"ש. והנה כי כן י"ל דאף דהיכא דאיכא חזקה כנגד הרוב דמסייע למיעוט חשיב כפלגא ופלגא, מ"מ היינו דוקא בדליכא אלא רוב א' בלבד, אבל הכא בדין חלב דאיכא תרי רובי כאמור, לא אלימא חזקה דהעמד אותה בחזקת שלא ילדה

והמיעוט כתרי רובי למשויה כפלגא ופלגא. ומה גם דלפי הרוב דרוב בהמות מתעברות ויולדות בזמנן מרע לה לחזקה דלא ילדה, דכיון דרוב הבהמות יולדות הרי הדבר מצוי ושכיח, דחזקה ראשונה שלא ילדה עשויה להשתנות שהרי הלידה מצויה, וכיוצא לזה כתב הר"ן בתשובה סימן ס"ו דכל חזקה העשוייה להשתנות לאו חזקה היא, והביא ראיה מההיא דקי"ל כרבי יעקב [ב"ב קנג, ב] דהוא מוציא מידם, וטעמא דמלתא משום דכיון דאיכא למימר העמד ממון על חזקתו, לא אמרינן העמד אדם בחזקת בריא כמו שהיה מתחלה, לפי שאותה חזקה עשויה להשתנות שהרי החולי מצוי עכ"ל יעו"ש. ועיין בתשובת מהרימ"ט ח"א סימן מ"א מה שהאריך בזה, דמזה הטעם חזקה דקטנות לאו חזקה היא ודו"ק:

ולדעת הר"ם שפסק ג"כ דחלב פוטר מטעם דרוב אינם חולבות אא"כ יולדות, יש להקשות קצת, דהא לפי מה שהוא סבור דנפלים אינם פוטרים מן הבכורה כי אם עד שהעגיל ראש כפיקה של ערב, אבל פחות מזה אינו פוטר וכמ"ש לעיל [אות ל"ו או"ק א'], א"כ לדידיה הרי גבי חלב איכא תרי מעוטי, חדא דאיכא מיעוט דחולבות קודם לידה, ועוד מיעוט אחר מסולק מן הרוב דאינם חולבות אא"כ יולדות, דמיעוט מפילות נפל שאינו פוטר מן הבכורה והחלב בא לה מצד שהפילה, דאפשר וקרוב לודאי דגם בהפילה חשיב כלידה לענין חלב דמחמת הנפל יש לה חלב, כיון דעיקר טעם החלב אמרינן בפ"ק דמכילתין (דף ו' ע"ב) דהחלב בא מחמת שאיבריה מתפרקין מחמת הלידה יעו"ש. ועוד דהא איכא מעוטין אחרים מסולקין מן הרוב דיולדות, ואותה לידה אינו פוטר מן הבכורה לדעת הר"ם, שהרי כתב הר"ם בפ"ד מהלכות בכורות דין י"ד, דמבכרת המקשה לילד מחתך אבר אבר ומשליך לכלבים והבא אחריו בכור, וכן יש עוד דברים שהבא אחריו הוי ספק בכור כמ"ש שם הר"ם בבעיות דלא איפשיטו בגמרא יעו"ש, וא"כ נמצא דאפילו בעיקר רוב בהמות דאינם חולבות אא"כ יולדות יש מיעוט מסולק מן הרוב, דאפילו אם החלב היה מחמת לידה אינו פוטר, וכל דאיכא תרי מיעוטי כנגד הרוב חשיב כפלגא ופלגא, וכמו שמתבאר מתוך דברי הריטב"א בחידושיו לקדושין גבי הא דרוב תינוקות מטפחין וכו' יעו"ש, וא"כ אמאי לא חיישינן למיעוטא גבי חלב וי"ל ודו"ק:

אות מ ס"ק ב

גרסינן בפרק הזרוע וכו' (דף קל"ד ע"א). וגבי קרבן אשתו כתב רש"י וז"ל, ספק ילדה כשהיתה נכרית ספק משנתגיירה מביאה קרבן, דספק איסור כרת הוא לאכול בקדשים עד שתביא כפרה, דמחוסר כפורים אסור לאכול בקדשים וענוש כרת עכ"ל. ובפ"ד דנזיר

(דף כ"ט ע"א) אמרינן, ר"י בר' יהודה אומר מנין לחטאת העוף שהיא באה על הספק שאינה נאכלת, ת"ל והזב את זובו לזכר ולנקבה מקיש נקבה לזכר וכו' יעו"ש. מתבאר משם דהא דספק יולדת מביאה חטאת העוף אף דהוי ספק חולין בעזרה הוא, דילפינן לה מקרא דהיקשא דזכר ונקבה וכמו שמתבאר מדברי התוספות שם. והנה כי כן יש לחקור שהרי כתב הר"ם בפי"א מהלכות שגגות דין ב' וז"ל, יראה לי שאלו החייבים קרבן מספק אינם מביאין קרבן שמא יכניסו חולין בעזרה, ואם תאמר והלא חטאת העוף באה על הספק ואינה נאכלת, מפני שהמביא אותה מחוסר כפורים אסור לאכול בקדשים עד שיביא כפרתו, אבל מי שאינו מחוסר אינו מביא קרבן מספק עכ"ל. ולפי סברת הר"ם בכמה דוכתין [פ"י מה' כלאים הכ"ז, ופ"ט מה' טומאת מת הי"ב] דאיסור כל הספיקות אינו אלא מדבריהם דמדאורייתא כל ספק שרי, א"כ איך אפשר לומר דלא התיר קרא כי אם חטאת עוף שבא להכשיר לאכול בקדשים, הא מן התורה כיון דהוי ספק מחוסר כפורים מותר הוא לאכול בקדשים כדין כל ספק, וא"כ אמאי התיר קרא חולין בעזרה בחטאת העוף, טפי משאר קרבנות דבספק לא יביא, כיון דמן התורה כולם שוים דכולם לא חשיבי מחוסר כפורים, ומדגלי קרא גבי חטאת העוף דמביאה על הספק, וע"כ לאו מטעם הכשר אכילת קדשים הוא, א"כ משם י"ל דה"ה לכל החייבים קרבן מספק. ומהתימה על מהר"י קורקוס כ"י שכתב שם בהל' שגגות וז"ל, וחילוק חטאת העוף הבאה על הספק נכון, וי"ל עוד דהתם איכא קרא כמבואר בנזיר ונתבאר במקומו, אלא כי היכי דלא תימא נילף מינה הוצרך רבינו לחילוק זה עכ"ל, דאיך לא שם לבו דלדעת רבינו בדין הספיקות אין לחלק בהכי, ואכתי איכא למימר דנילף מינה:

ואין להקשות על הר"ם באופן אחר בלאו הכי, דכיון דאיהו ס"ל דלענין איסור כל הספיקות מותרין מן התורה, אם כן גם בספק יולדת למה חייבה התורה קרבן על הספק הא מספיקא פטורה, דהא ליתא, דסברת הר"ם אינו אלא באיסורין, אבל במצות עשה אם נסתפק אם קיים המצוה או אם חייב לעשות המצוה מן התורה חייב מספק לקיים העשה, דכיון דעשה אלים מלאו דהא קי"ל דאתי עשה ודחי ל"ת, לענין ספק נמי אלים וחייב מספק. דדוקא לענין לאוין דילפינן מאשם תלוי דמסתמא כיון דלא מחייב אלא בהוקבע איסורא, אבל בספק חלב ספק שומן לא מחייב אשם תלוי, ש"מ דספק מותר מן התורה, אבל במצות עשה אין ללמוד מהתם. אלא דלא שייך זה אלא בעשה דליכא שום חשש איסור אם יקיים העשה פעם ב', אבל במצות עשה דקרבן דאיכא משום איסור חולין בעזרה לא אזלינן לחומרא, וע"כ איצטריך קרא להתיר חטאת העוף על הספק דלא ניחוש אחולין בעזרה, ודוקא גבי חטאת העוף ולא שאר קרבנות דהבו דלא להוסיף עלה

כיון דאיכא משום חולין בעזרה. ואולם זו היא שקשה להר"ם שכתב דאין ללמוד מחטאת העוף, דשאני התם דבא להכשיר לאכול בקדשים, דהא לפי שיטתיה כיון דהוי ספק מחוסר כפרה מותר לאכול בקדשים. ואפשר לומר דמה שכתב הר"ם דהחייבים קרבן מספק אינם מביאים דשאני חטאת העוף, י"ל דמדרבנן אסרו להביא קרבן מספק שמא יביא חולין בעזרה, דדוקא במחוסר כפורים דמדרבנן אפילו בספק אסור לאכול בקדשים, משום הכשר קדשים לא אסרו חכמים להביא מטעם חולין בעזרה, והן כשאר מחוסרי כפרה כמו מצורע. דאין לומר דדוקא בחטאת העוף דיולדת דכתיב בהדיא מהיקש, אבל לא בשאר מחוסרי כפרה דמדרבנן אסרו, דאינו כן דמטעם היתר אכילת קדשים לא אסרו אפילו בשאר מחוסרי כפרה, אבל בשאר קרבנות דלא אסירי בקדשים אסרו חז"ל להביא מספק שמא יביא חולין בעזרה, דאף דמן התורה חייב להביא חכמים עוקרין דבר תורה בשב ואל תעשה ואסרו להביא. ועיין במ"ש מרן הכ"מ בפ"ז דהלכות פסולי המוקדשים דין י' שנראה מדבריו קצת דמדרבנן הוא יעו"ש ודו"ק:

והנה לפי האמור נמצא, דאפילו לדעת הר"ם ס"ל דבספק מצות עשה אזלינן לחומרא מן התורה בדליכא שום נדנוד איסור משא"כ בקרבן, ולזה איצטריך לחייב בספק חטאת העוף דיולדת. והנה כי כן יל"ע דמנין לנו דבספק ילדה קודם שנתגיירה או אחר שנתגיירה נמי חייבת בקרבן, הא הסכימו כל הפוסקים דאפילו לדעת רבוותא החולקים על הר"ם בספק האיסורים דספיקא אסור מן התורה, היינו דוקא בדבר דליכא למימר העמד דבר על חזקתו, אבל בדאיכא חזקה כגון בספק קדושין דאיכא למימר העמד אשה בחזקת פנויה וכן כל כיוצא לזה, ספק כזה אינו אלא מדרבנן, וא"כ לדעת הר"ם נמי דמודה דבמצות עשה חייב מן התורה, היינו כההיא דספק ילדה דבר שחייבת בקרבן או לא, דליכא שום חזקה לא לחייב ולא לפטור, אבל בנתגיירה ומספקא לן אם ילדה קודם או אח"כ, הא איכא למימר העמד אשה על חזקתה דעד עכשיו נכרית היתה, ואף דעכשיו נתגיירה והרי היא גיורת לפנינו לא מפני זה איתרע חזקתה, ואכתי שייך לומר העמד אותה על חזקתה שמתחילה נכרית היתה, וכמו שמתבאר בפ' עשרה יוחסין [עט, א] בההיא דמקוה שנמדד ונמצא חסר, דדוקא משום דאיכא למימר העמד טמא על חזקתו לא מוקמינן המקוה על חזקתו, אבל אי לאו האי טעמא הוה מוקמינן מקוה על חזקתו, אע"ג דעכשיו הרי הוא חסר לפניך. ועיין במה שהאריך בזה מהרימ"ט בח"א סי' מ"א ד"מ יעו"ש שהביא כמה ראיות ע"ז יעו"ש. וא"כ ה"ה הכא דאיכא למימר העמד אשה אחזקתה שהיתה נכרית מתחלה והשתא נתגיירה אחר שילדה, וכל דאיכא חזקה להתיר אינה חייבת מן התורה. וצריך לומר דהכא מדרבנן הוא דמייתי קרבן, דמן התורה

מוקמינן לה בחזקת גויה, וגם לענין אכילת קדשים מן התורה מותרת לאכול כיון דאיכא חזקה דהתירא, אך קשה דכיון דאיכא איסור שמא תביא חולין בעזרה, למה החמירו חז"ל כיון דמן התורה פטורה, וגם איסור אכילת קדשים אינו אלא מדרבנן, דכל דאיכא חזקת דגופא דהיתר דמוקמינן אותה בחזקת גויה כשילדה, לכ"ע בספק כזה אינו אלא מדרבנן, ואיסור חולין בעזרה הוי מדאורייתא ואיך דחינן איסור חולין בעזרה מפני איסור דרבנן: איברא דראיתי לרש"י בפ"ק דכריתות (דף ז' ע"ב), גבי מתניתין דהמפלת ואין יודע מה הפילה וכו' שכתב וז"ל, וחטאת לא מצי לאתנויי דאין חטאת נדבה, ומיחייבה בספק ואינו נאכל דשמא לאו בת קרבן היא ומליקתה כנבילה בעלמא, ומשום חולין על המזבח לא איכפת לן דכיון דאין למזבח אלא דמה לא חשיבא אכילה, ובמסכת נזיר ילפינן דחטאת העוף באה על הספק עכ"ל. דלפי דבריו נראה, דבחטאת העוף כיון דאין למזבח אלא דמה ליכא משום חולין בעזרה, ולפ"ז אתי שפיר הכא בגר דלא חששו משום חולין בעזרה, ואולם דנראה דמספקא ליה לרש"י סברא זאת, שהרי סיים וכתב ובמסכת נזיר ילפינן דחטאת העוף באה על הספק, דנראה דכוונתו לומר דאף את"ל דאיכא משום חולין בעזרה, הא ילפינן לה מקרא. ומדברי הר"ם דפי"א מהלכות שגגות הנז"ל, נראה בהדיא דגם בחטאת העוף שייך דין חולין בעזרה. ובדברי רש"י קשה, שהרי מדברי רש"י בפ"ד דתמורה (דף כ"ג ע"א), גבי מאי דאמרינן מלמד שאם היתה אכילה מועטת אוכלין עמה חולין שכתב וז"ל, ואי קשיא הא אין מכניסין חולין לעזרה, הא לא קשה יאכלם מבחוץ ואח"כ יכנסו ויאכלו המנחה עכ"ל. דנראה דס"ל בדבר דלא עביד כעין הקרבה איכא איסור הכנסת חולין בעזרה, וכמו שהאריך בסברת רש"י הרמ"ל בפ"ב מהל' שחיטה [ה"ג ד"ה והנראה] יעו"ש, וא"כ איך אפשר דבחטאת העוף כיון דאין למזבח אלא דמה ליכא משום חולין בעזרה, ויש ליישב:

אות מ ס"ק ג

והנה במאי דאמרינן [חולין קלד, ב] ראשית הגז וכו' ופדיון פטר חמור לפטור, פירש"י דפטר חמור מפריש טלה והוא שלו. ויל"ע דמ"ש בפטר חמור דתני לחיוב ולפטור, דחייב להפריש שה להפקיע איסורו ופטור ליתן לכהן, וגבי בכור בהמה טהורה, אמאי לא תני נמי לחיוב ולפטור, דזה פשוט דספק בכור המע"ה ואין הכהן יכול להוציא מידו, אלא דמספק אסור לשחטו עד שיפול בו מום וכמ"ש רש"י, וכן נמי בחלה אמאי לא קתני פיטור דאינו נותנה לכהן אלא מוכרה לכהן, כמ"ש בירושלמי בפ"ג דחלה [ה"ד], וכן כתב הרא"ש בפסקיו בשמעתין [חולין שם סי' ט'], וכיון דגבי חלה ובכור בהמה טהורה שייך פטור דפט"ח, מאי אולמיה דפטר חמור דתני ליה לפיטור משא"כ הנך. ולפי סברת

הר"ם בפ"ב [ה"ו] ובפ"ה [ה"ג] דהלכות בכורות, דס"ל דקי"ל דספק בכור אם תקפו כהן אין מוציאין מידו, ומתבאר מתשובת הרשב"א ח"א סי' שי"א, דאפילו לסברת הר"ם בספק פ"ח אם תפס הכהן השה שפדאו מוציאין מידו, כיון דמעיקרא השה הא איתחזק ביד בעלים ובחזקת בעלים הוא, וכשנפל ספק אי יצא מרשותו ע"י פדיון הפ"ח או לא אמרינן אוקי ממונא בחזקת מריה קמא, משא"כ כשתפס הבכור עצמו דקדושה הבאה מאליה הוא משעה שנולד, לא איתחזק ביה ישראל יותר מכהן ולא כהן יותר מישראל יעו"ש, וגדולה מזו העלה הרדב"ז בפי"ב מהלכות בכורים דין כ"ג, דדעת הר"ם בספק פ"ח דאפילו תפס הפטר חמור עצמו מוציאין מידו יעו"ש, וא"כ נמצא דאלים פיטור פטר חמור דמוקמינן לה בחזקת הבעלים לגמרי, עד כי אפילו תפסו הכהן מוציאין מידו, וכל כי הא דהוי פיטור גמור דבשום צד אי אפשר שיזכה בו הכהן תני לה גבי פיטור, משא"כ בבכור בהמה טהורה וחלה דאינו פיטור גמור, שאם תפס הכהן החלה או הבכור אין מוציאין מידו, וכיון דאינו פיטור גמור לא תני לה גבי פיטור:

ואפשר להמתיק דרך זה אפילו לסברת החולקים על הר"ם, וס"ל דספק בכור וכן שאר מתנות כהונה אם תפס הכהן מוציאין מידו, בהקדים מ"ש ברפ"ב דמכילתין [אות ט"ז או"ק א'], דמדברי הראשונים שהביא הרב בצלאל בספר אסיפת זקנים בספ"ק דכתובות (דף ט"ו ע"ב) מתבאר, דגבי גוי לא אמרינן אוקי ממונא בחזקת מריה קמא, דגוי ליתּ ליה חזקה דממונא יעו"ש באורך, ונקדים עוד דודאי דעת הסוברים דבספק בכור מוציאין מידו, היינו משום דאיכא למימר אוקי ממונא בחזקת הבעלים, דאע"ג דמשעה שנולד הבכור לא איתחזיק ביה ישראל יותר מכהן ולא כהן יותר מישראל דכממון המוטל בספק חשיב, וכמ"ש הרשב"א בתשובה הנ"ל לדעת הר"ם, מ"מ שאר הפוסקים ס"ל דהישראל איתחזיק ביה יותר, דהא איתחזיק באמו שמכוחה יצא הולד, וגם הולד בהיותו במעי אמו דאכתי חולין הוא בחזקתו עומד, דאם רוצה למכור הבהמה עם עוברה יכול למכרה, ויש לו תועלת בדמי העובר, וגם אם רוצה לשחוט אותה בהיותה מעוברת הולד חולין וזוכה בו, באופן דגם בוולד עצמו אית ליה חזקה, וכ"ש בשאר מתנות כהונה דבכל ספק אשר יסתפק אי חייב ליתן לכהן הוא המוחזק, דבתחלה קודם הפרשת המתנות בחזקתו הם עומדין, וכיון דיש לישראל חזקת ממון מש"ה אפילו אם תפס הכהן מוציאין:

והנה כי כן בספיקות של גר אי קודם שנתגייר נולד הבכור ועשה עיסתו או אחר שנתגייר, ליכא למימר אוקי ממונא בחזקת מריה כיון דבעודו גוי אין לו חזקת ממון, וכיון דליכא למיקם עלה דמלתא באיזה שעה נולד הבכור או גלגל העיסה, דאפשר דתכף דנתגייר היה ולא היה שעת הכושר ושום שהות להיות מוחזק אחר שנתגייר באמו ובולד במעי

אמו או בעיסה קודם גלגול, א"כ ליכא למימר אוקי ממונא בחזקת מריה, דאף דאפשר דהיה שעת הכושר ושהות להיות מוחזק אחר שנתגייר, מ"מ הרי חזקתו מספק, וכל דליכא חזקת ממון ברורה לא שייך אוקי ממונא בחזקת מריה. וא"כ אפילו להחולקים על הר"ם, בספק גר לענין בכור בהמה טהורה ולענין חלה אי תפס הכהן אין מוציאין מידו כיון דליכא חזקת ממון ברור, ומש"ה לא תני להו גבי חיוב ופטור, משא"כ בפדיון פטר חמור דתני לה נמי גבי פיטור, דהא אחר שנתחייב ונסתפק לנו אימתי נולד הפטר חמור, מפני הספק אנו מחייבים אותו לפדותו בשה, ובאותה שעה שהוא גר הרי כל ממונו בחזקתו כדין ישראל, ונמצא דבשעת פדיה השה שפדה בו בחזקתו, ואיכא למימר בו אוקי ממונא בחזקת מריה קמא, וא"כ אם תפס הכהן השה מוציאין אותו מידו, וכיון דהפיטור הוא פיטור לגמרי תני לה גבי פיטור כאמור: וראיתי בספ"ק דמסכת גרים [הי"א] הנדפס מחדש בספר הבהיר שמחת הרגל, דתני הכי, הא כיצד נולד לו בן בכור עד שלא נתגייר פטור משנתגייר חייב ואם ספק פטור, היה לו עיסה לעשות ושדה לקצור עד שלא נתגייר פטור ומשנתגייר חייב ואם ספק פטור ע"כ. וגבי היה לו עיסה לעשות קשה דהא ספק איסורא הוא ואיך קתני פטור, וצ"ל דהאי פטור דקתני הוא כפיטור פטר חמור דתני ר' חייא, דהיינו דלענין איסור מפריש טלה ופודהו אבל פטור ליתן, דלענין חלה נמי חייב להפריש אלא דפטור ליתן לכהן ומוכרה לכהן כדאמרינן בירושלמי כנז"ל, אלא שהוא קצת דוחק כמבואר: וראיתי להרב דמשק אליעזר בפרק הזרוע בשמעתין שכתב וז"ל, וה"ה דהוה מצי למימר ובכור בהמה טהורה משנסתאב לפטור, ובתוספות ז"ל משמע שהיה בגרסתם שלפניהם כך, ונמצא שצריך להגיה וחמש הן לפיטור, בכור בהמה טהורה משנסתאב ראשית הגז וכו', אבל יותר נראה לי לתרץ דבכור בהמה טמאה חשיב כתרתי משום דתרי גופי הם הבכור והשה, אבל בכור תם ונסתאב הכל בחדא גופא ולא קא חשיב אותם לתרתי עכ"ל. ולע"ד מדברי התוס' [חולין קלד, ב] בד"ה ראשית הגז וכו', שהקשו דליתני מתנות נמי לחיוב קודם שהורמו ולפטור אחר שהורמו, כי היכי דתני בבכור בהמה טמאה לחיוב ולפטור, נראה בבירור דלא ס"ל חילוק זה דתרי גופי לגוף אחד, דאל"כ מאי קשה ליה ממתנות הא מתנות החיוב והפיטור בגוף אחד הוא ומש"ה לא תני לה. ומ"ש הרב הנזכר דבתוספות משמע שהיה בגירסתם שלפניהם כך, לא ידעתי היכן מצא דברי התוספות אלו שמתוכם משמע הכי, דאדרבה מתוך דברי התוספות שהקשו גבי מתנות דאמאי לא תני חיוב ופיטור כי היכי דתני בבכור בהמה טמאה, משמע דגירסתם כגירסתנו דלא תנא אלא פדיון פטר חמור, דאל"כ עדיפא מינה הוי ליה למימר, דליתני במתנות כי היכי דתני בכור בהמה טהורה

דדמי למתנות טפי דהוי בגוף אחד. ועוד יש להקשות דלפי הגירסא הזאת, אמאי כתב דצריך להגיה וחמש הם לפטור, הא אי תנא בכור בהמה טהורה ע"כ דתני נמי חלה לפטור, דאף דצריך להפריש מ"מ פטור ליתן ומוכרה לכהן כמ"ש בירושלמי וכתבו הרא"ש, וא"כ צריך להגיה ושש לפטור, וכבר כתבנו דלפי מאי דתני במסכת גרים חלה דוקא תני לפטור דהיינו דפטור ליתן ומוכרה לכהן. ולזה צ"ל דעכ"פ מחלה לא קשה אמאי לא תני לה לפטור כיון דאינו פטור גמור, דאפילו אם מוכרה לכהן מוכרה לו בזול לפי שאינו מאכל כל אדם, כמו שמתבאר בפ"ו דתרומות משנה ד' דדמי תרומה אינם שווים כדמי חולין, וכמ"ש רש"י בפרק הזהב (דף נ"ד ע"א) יעו"ש, וא"כ לעולם יש לו פסידא משא"כ בבכור, דהא ליתא דבבכור נמי אי אפשר בלא פסידא, דהא תנן בר"פ כל פסולי המוקדשין [בכורות לא, א] דבכור שהנאתו לבעלים אינו נמכר באיטליז וכו', וכתב רש"י דמשום הנאת הדיוטות לא מזלזלינן בקדשים לנהוג בהם מנהג חולין למוכרו באיטליז וכו', ואם יפסיד לית לן בה יעו"ש, וא"כ דא ודא אחת היא ובשניהם אי אפשר לו בלא פסידא, ואי תני בכור ה"ה חלה:

אות מ ס"ק ד

והנה הרב מ"ל בפ"ט מהל' מעשר דין ב' הקשה מהירושלמי הנזכר [פ"ג דחלה ה"ד] דבספק חלה אמרינן דמוכרה לכהן, דהרי גבי דמאי אמרינן דמפריש תרומת מעשר ונותנה לכהן ולא אמרינן שימכרנה לכהן, ובשלמא למה שכתבו התוס' ביומא (ד"ט ע"א) [ד"ה מע"ר], דה"ט דלא ימכרנה כיון דדבר מועט הוא, י"ל דשאני חלה שהוא דבר מרובה שהוא אחד מכ"ד, אבל לטעמיה דרש"י בסוטה (דף מ"ח ע"א), שכתב דהיינו טעמא גזירה דלמא כי קא משהה לה לגביה אכיל ליה, א"כ ה"ה בחלה נימא הכי, ותירץ שם ב' תירוצים. והתירוץ הב' שכתב דשאני תרומת מעשר משום דלא כתיב ביה מיתה בפירוש אלא מהיקשא דתרומה, והביא מדברי רש"י דנדרים [פד, א] יעו"ש. ותמהני דהיכן מצינו דבר זה דתרומת מעשר ילפינן מהיקשא דתרומה גדולה, הא מעיקרא בתרומה לא ילפינן לה אלא מדסמיך קרא דכל זר לא יאכל קדש לקרא דומתו בו כי יחללוהו כדאמרי' בפ' הנשרפין (דף פ"ג ע"ב), דמשום הכי דליכא קרא מפורש אפילו בתרומה גדולה, סבירא ליה לרב התם דליכא חיוב מיתה אפילו בתרומה גדולה. ומה שהביא מרש"י מנדרים האמת שכן כתב רש"י שם, אבל כבר נודע דפירוש מסכת נדרים אינו לרש"י ז"ל כי אם מפרש אחר, ואין לסמוך על המפרש הנזכר כ"כ כאשר יראה המעיין הרגיל במסכת נדרים:

ולע"ד דלא היה צריך הרב לחלק לשום אחד מהחילוקים שחלק להה"א דדמאי לדעת רש"י, דהא רש"י עצמו כתב לחלק בספ"ק דמכילתין (די"א ע"ב), דעלה דאמרי' דהמפקיד פירותיו אצל הגוי, דלר"ש הוו כדין דמאי ומפריש ואינו נותנה לכהן, כתב שם בד"ה דמאי וז"ל, והמע"ה וישראל מוכר לכהן התרומה והדמים שלו, והאי דמאי לא דמי לשאר דמאי שנותן לכהן אחד ממאה, דהתם איכא טעמא כדמפרש במסכת סוטה משום דסבר עם הארץ ללוי הוא דפקיד רחמנא למיתב תרומת מעשר ולא לדידיה, אבל הכא ההיא ספיקא גופא דאיכא בתרומת מעשר איכא בתרומה גדולה עכ"ל. הרי דלא ניחא ליה לרש"י בשום א' מהחילוקים שחילק הרב, דבין תרומה גדולה לתרומת מעשר דדמאי דעלמא, יכול היה לחלק כמו שחילק הרב, אלא עשה רש"י עיקר מטעם דשאני תרומת מעשר דדמאי, דטעי עם הארץ לומר דדוקא ללוי הוא דפקיד רחמנא כשנותן לו הישראל המעשר ראשון, אבל הכא שמעכבו לעצמו לא חייבו רחמנא, וא"כ ה"ה דבספק חלה דגר א"ש דאמרינן דמוכרה לכהן:

והנה ביבמות פי"א (דף צ"ט ע"א) תנן, כהנת שנתערב ולדה בולד שפחתה הגדילו התערובות ושחררו זה את זה אינם אוכלים בתרומה, ומוכרין את התרומה והדמים שלהם וכו', ופטורים מן הזרוע ומן הלחיים ומן הקבה, ובכורו יהיה רועה עד שיסתאב. והכי תנן התם נמי [ק, א], במי שלא שהתה אחר בעלה ג' חדשים ואין ידוע אם בן תשעה לראשון או בן שבעה לאחרון, אם היה אחד כהן ואחד ישראל יעו"ש. ויל"ע בין לטעם רש"י ובין לדעת התוספות, דה"ט דתרומת מעשר משום דהוי דבר מועט, אם כן הכא ומוכרין את התרומה קתני סתם, דנראה דבין תרומה גדולה ובין תרומת מעשר קאמר, והתינח בתרומה גדולה דהוי דבר מרובה, דהא תרומה עין יפה אחד ממ' ובינונית אחד מנ' ועין רעה אחד מס' ולא הוי דבר מועט, אבל בתרומת מעשר דהוי דבר מועט אמאי לא תקנו חז"ל שיתנה לכהן כדין תרומת מעשר דדמאי. ולטעמיה דרש"י נמי מאי טעמא הכא דאפילו תרומת מעשר מוכרה, כיון דאיכא למימר דטעי עם הארץ לומר דללוי הוא דפקיד רחמנא למיתב תרומת מעשר ולא לדידיה, כדאמרינן בתרומת מעשר דדמאי דגזרינן דמטעם זה דטעי דלמא כי משהה לה לגביה אכיל לה, ויש ליישב: ובעיקר מתני' יש להקשות, אמאי לא קאמר באלו הולדות שנתערבו, כל הספיקות דתני להו גבי הגר דהכא [חולין קלד, א], אמאי לא קתני דפטורין מראשית הגז ומפדיון הבן ומפדיון פטר חמור, ובשלמא חלה ל"ק שהיא בכלל תרומה, דחלה תרומה נמי מקרי, ובפדיון הבן וראשית הגז י"ל דכיון דקתני דין מתנות כהונה דפטורים מן הזרוע וכו', מינה שמעינן דכל דבר ממתנות כהונה שאין בהם קדושה אין מוציאין מידם דהמוציא מחבירו עליו

הראיה, אבל דין פטר חמור אמאי לא קתני לאשמועינן בו פיטור וחיוב דחייב לפדותו בשה ופטור ליתנו לכהן. ואולי דכיון דאיכא פלוגתא דר"י ור"ש [לעיל ט, ב], דלר"י פטר חמור אסור בהנאה ולר"ש מותר בהנאה, דלמ"ד מותר בהנאה בספק בכור בהמה טמאה אינו צריך להפריש טלה עליו, כדאמרינן בפ' קמא דמכילתין [ב, א], ומילתא דפלוגתא לא קתני:

והר"ם בפ"כ מהלכות איסורי ביאה דין י"ז וכן הטור א"ה סי' ג', הביאו דין הולדות שנתערבו, ובענין מתנות כהונה מה יהיה דינו של בכור בהמה טהורה שלהם, ומה יעשו בתרומה שלהם, ואם פטורים מן הזרוע וכו' לא הביאו כלל, ולא כתבו אלא ולא אוכלים תרומה והשמיטו דינים אלו, ולא ידעתי למה. ואם נאמר דדינים אלו כבר פסקו אותם בענין ספיקות הגר, דמשם ילפינן דאפילו בענין מתנות כהונה בספיקא אמרינן דהמוציא מחבירו עליו הראיה וה"ה הכא לענין שנתערבו, מכל מקום אכתי צריכין למודעי דין זה דתרומה מוכרין אותם והדמים שלהם. ובפרט להר"ם שפסק לענין תרומת מעשר של דמאי דנותנה לכהן ואינו מוכר אותה. וכן דין זה דבכורו יהיה רועה עד שיסתאב, דזה אין ללמוד מספק בכור דגר, דאיכא למימר דהתם דין הוא דהבכור אשר הוא ספק אם אחר שנתגייר נולד או קודם שלא יתננו לכהן דהמוציא מחבירו עליו הראיה, וגם שלא יקריבנו כיון דהוי ספק חולין בעזרה, לא כן הכא בתערובת הולדות דהבכור קדוש ממ"נ בין אם הוא כהן ובין אם הוא ישראל, וכיון שכן יש סברא לומר דלא מפני שלא יפסיד זה לא יתקיים מצות הקרבת קרבן ודאי, וכל כי האי רבותא הוי דירעה עד שיסתאב ולא יקרבנו, ואם כן אמאי השמיטו הר"ם:

אות מ ס"ק ה

וראיתי להריטב"א בחידושיו ליבמות כ"י שכתב עלה דמתני' ומוכרין את התרומה והדמים שלהם וז"ל, ויש מקשים כיון דספיקא דאורייתא הוא היכי שרינן להו לכתחלה לעשות כן ולגזול את השבט ולבטל מצות נתינה, ומתרצים שלא חייב הכתוב מצות נתינה אלא לישראל ודאי, ואין כאן משום גזל עד שיודע בודאי שהוא חייב בנתינת תרומה, ויש גורסין אין מוכרין את התרומה ואם מכרו הדמים שלהם ובנוסחאות ישנות גרסינן כגירסת רש"י ז"ל עכ"ל. דנראה דלגירסא זאת שגורסין אין מוכרין את התרומה, אין הטעם משום מה שהקשו היש מקשים דהא ספיקא דאורייתא והיכי שרינן ליה לכתחלה לעשות כן, דזה פשוט דלענין ממון זה כלל גדול בדין המע"ה, אפילו לענין מתנות כהונה דאיכא מצות נתינה כדאמרינן בספיקות הגר [חולין קלד, א], ולענין ספק בכור בהמה טהורה וספק פ"ח דבכמה מתני' אמרי' דהמע"ה, ואי משום דהכא שאני

דעכ"פ ממה נפשך היא תרומה ודאית משא"כ בכל בספיקות, הא ליתא, דמאי איכפת לן אי גוף התרומה היא קדושה על צד הודאי, כיון דמ"מ אי הבעלים הוא כהן אינו חייב ליתן, אלא עכ"פ צריך לומר דהיינו טעמא, כדאמרי' גבי דמאי דתרומת מעשר נותנה לכהן ואינו מוכרה לכהן, וא"כ הוא קשה דהתינח בתרומת מעשר, אבל בתרומה גדולה בין לטעמייהו דהתוס' ובין לטעמיה דרש"י יכול למוכרה, וכמו שמתבאר מהסוגיא דספ"ק דמכילתין [יא, ב], דר"ש ס"ל דהמפקיד אצל הגוי פירותיו הוי כדמאי ומוכרה לכהן, וכן בספק חלה דגר אמרי' בירושלמי בפשיטות דמוכרה לכהן, ותקשי לן מתני' דהכא, ואיך הריטב"א ז"ל לא דחה גירסא זאת מטעם זה.:

ונלע"ד דהיינו טעמא דאין מוכרין את התרומה לכתחלה הכא לפי גירסא זאת, משום ההיא דתנן בפ"ז דשביעית משנה ג' אין עושין סחורה בפירות שביעית ולא בבכורות ולא בתרומות, וכתבו ר"ש ור"ע דהיינו טעמא דלמא משהי להו לגביה ואתי בהו לידי תקלה יעו"ש. ואע"ג דהיינו דוקא בדרך סחורה אבל בהזדמן מותר, הכא באלו התערובות דכל ימי חייהם מפרישין תרומות וחלה, והוא דבר תדירי וצריך לכל פעם שמפרישין למוכרה, באופן זה נראה כסחורה כיון שאינו בהזדמן בעלמא אלא תדיר עושים כן, משא"כ בספק חלה דגר או בההיא דר"ש שמא החליפן הגוי, דכיון דאינו דבר תדירי כי אם שנזדמן לו ספק זה לא חשיב כסחורה ומותר:

ועפ"י גירסא זאת מינח ניחא לי מאי דאמרי' בפרק כל שעה [כא, ב], גבי הא דאמר רבי אבהו כל מקום שנאמר לא תאכל אחד איסור אכילה ואחד איסור הנאה, ופריך [כג, א] והרי תרומה דכתיב וכל זר לא יאכל קדש, ותנן מערבין לנזיר ביין ולישראל בתרומה, דלפי גירסתנו במתני' דגרסינן מוכרין את התרומה קשה טובא, דאמאי לא אשכח הש"ס ראיה דתרומה לישראל מותר בהנאה, כי אם ממתני' דמערבין לישראל בתרומה, דהרואה יראה דיש לדחות ראיה זאת, דהרי כתבו התוס' שם [ד"ה מערבין], דהכא לא פריך למ"ד אין מערבין אלא לדבר מצוה ומצות לאו ליהנות נתנו יעו"ש, דיש לדחות דמתני' כמאן דאמר אין מערבין אלא לדבר מצוה ומצות לאו ליהנות נתנו. ובפרט דדברי התוס' תמוהים דהא בפרק בכל מערבין (דף ל"א ע"א) מפורש יוצא גבי פלוגתא דרבנן ור"י, אי מערבין לכהן בבית הקברות, דהמסקנא שם דכ"ע דאין מערבין אלא לדבר מצוה ומצות לאו ליהנות נתנו, וכן כתבו התוס' שם בפ' בכל מערבין (דף ל' ע"א) בד"ה ככר זו עלי וכו' יעו"ש, וא"כ מאי פריך הש"ס מהא דמערבין לישראל בתרומה כיון דענין העירוב לא חשיבא הנאה, דאין מערבין אלא לדבר מצוה ומצות לאו ליהנות נתנו וליכא מאן דאמר איפכא, ואמאי לא מייתי ממתניתין דיבמות הנז"ל דמפורש יוצא משם

דתרומה מותרת בהנאה לישראל, דאם איתא דאסורה בהנאה במה שאינו יכול לאוכלה מפני הספק שמא הוא ישראל, גם ליהנות ממנה למוכרה יהיה אסור שמא הוא ישראל ואסורה לו בהנאה. ואולם לפי גירסא זאת א"ש דלא מייתי מינה, דאדרבה ממתני' יש ללמוד איפכא דאסורה בהנאה, ומהאי טעמא אמרי' דאין מוכרין את התרומה לכתחלה, די"ל דמטעם איסור הנאה נגעו בה אלא דבדיעבד אם מכרו הדמים שלהם, דתרומה לאו מאיסורי הנאה התופסים את דמיו הוא, ודמיו מותרים, ואע"ג דקי"ל דאפילו באיסורי הנאה דאינו תופס את דמיו אסור למחליף מדרבנן, וכמ"ש רש"י בפ"ד דע"ז (דף נ"ד ע"ב) ובפ"ק דחולין (דף ד' ע"ב) יעו"ש, מ"מ כיון דאינו אלא מדרבנן, הכא דהוי ספק כהן הוי ספק באיסור דרבנן דאזלינן להקל ומותרים בדמים, אך לפי גירסתנו במתני' דיבמות קשה אמאי לא הביאו ממתני' וצ"ע:

אות מ ס"ק ו

והנה הטור כל ספיקות הגר פסקם כל אחד במקומו, ענין ספק פדיון הבן בסי' ש"ה, וספק בכור בהמה טהורה בסי' שי"ח, וספק פ"ח בסי' שכ"א, וספק חלה בסי' ש"ל, אלא שצריך טעם אמאי לענין חלה לא הביא דברי הרא"ש אביו שכתב שיכול למוכרה לכהן. ומהתימה על הרב כנה"ג שבסי' ס"א בהגהת הב"י אות ס"ג כתב, דהטור דין בכור פ"ח לא הביאו דמדין בכור בהמה טהורה נלמד יעו"ש, והוא תימה דכבר הביאו בסי' שכ"א: ועיין במ"ש הרב מ"ל בפרק עשירי מהלכות תרומות דין י"ד שכתב, דלענין ספק תרומה אם יכול למוכרה או לא נלמד מדין חלה לענין גר דאמרי' בירושלמי, והדבר קשה דלענין ספק תרומה הוא מפורש בדברי הר"ם בפ"ה מה"ת דין כ"ג, והוא מהירושלמי דפ"ג דתרומות [מ"ב], ומהתימה דדין זה דפ"ה מהלכות תרומה הזכירו הרב שם בתחלת דבריו.:

וראיתי להרדב"ז בפ"ח מהלכות בכורים [ה"ט] שהקשה בדין ספק חלה דגר, דבחלה בזמן הזה דמדרבנן אמאי לא אמרי' דספיקא דרבנן לקולא, וכתב וז"ל, ונראה דלתרץ קושיא זאת כתב רבינו לפי שהוא עון מיתה, כלומר כיון דחמיר כולי האי החמירו בספיקו ונכון הוא, אלא שצריך לדקדק אם נאמר כן בכל עון מיתה עכ"ל. כנראה שנסתפק הרב דבכל עון מיתה יהיה כן דספיקא לחומרא, והוא תימה דמשנה שלימה שנינו בפרק ג' דתרומות [מ"א], גבי ספק אם החמיצה עד שלא תרמה וכו' דתרומה ויחזור ויתרום, וקתני [שם מ"ב] נפלו ב' למקום אחד מדמעות כקטנה שבשתיהן יעויין שם. ויש לעיין כיון דספיקא דאורייתא הוא אמאי אינה מדמעת אלא כקטנה, וצ"ל דכיון דמן התורה חד בתרי בטיל, ומה שאין התרומה עולה אלא באחד ומאה אינו אלא מדרבנן אזלינן לקולא כדין כל ספק

דרבנן, וכמו שכתב הרדב"ז עצמו בפ"ה מהל' תרומות בדין זה [הכ"ג] יעו"ש, ואם איתא הרי תרומה איסור מיתה היא דחמיר ואמאי אזלינן לקולא:

אות מ (השני) ס"ק א

מתני' [כד, ב] ר' יוסי בן המשולם וכו'. גמרא אמר רב הלכה כר' יוסי וכו': מה שכתב רבינו, אשכחן לחד מרבוותא דשמע לה מינה דבעוף כנגדו ביו"ט אסור והכין כתב השוחט בהמה וכו', אבל בעוף לא ימרוט וכו', הם דברי הר"ם בפ"ג מהל' יו"ט [ה"ג]. ורבינו חלק עליו, ועיקר טעמו משום דתולש תולדה דגוזז הוא, וגוזז חיוביה בין מקמי שחיטה ובין לאחר שחיטה, וכיון דסופו של יו"ט לדחות אצל מלאכה זאת לאחר שחיטה, אמאי לא יתלוש מקמי שחיטה. והא דגוזז חייב אפילו אחר השחיטה, הביא רבינו ראיה מהתוספתא דפ"ט דשבת [ה"א], דקתני הגוזז אפילו מן השלח חייב, דהכוונה דהגוזז אפילו מן העור של הבהמה לאחר שהופשט חייב. עוד הביא רבינו ראיה מהירושלמי דפרק כלל גדול [ה"ב], דאמרי' תדע לך שהוא כן דתני התולש מהמתה תלישתה זו היא גיזתה, הרי מפורש דהתולש מן המתה חייב:

וצריך להבין למה הוצרך להביא רבינו ראיה מהירושלמי נמי כיון דברייתא מפורשת בתוספתא היא. ונראה פשוט דרבינו סבירא ליה דהא דאמרי' בירושלמי, דתני התולש מן המתה תלישתה זו היא גיזתה, מיירי בתולש מן העוף לאחר מיתה, דדוקא בעוף בתולש לאחר מיתה חייב דאורחיה הוא כדמסיק בשמעתין, אבל בתולש מן הבהמה אחר מיתה דוקא גוזז חייב, אבל בתולש אפילו אחר מיתה לאו אורחיה הוא וחשיב כלאחר יד ופטור, והא דנקט הירושלמי התולש מן המתה, אורחא דמלתא נקט דסתם תולש כנף מן העוף הוא אחר מיתה, והא דתניא התולש כנף והקוטמו וכו' חייב שלש, מיירי נמי בתולש אחר מיתה, וע"ז מייתי רבינו מהירושלמי, דאילו מהתוספתא אין ראיה אלא בגוזז מן הבהמה, אבל מן העוף אחר מיתה אין ראיה, ומהירושלמי יש ראיה. וכן מתבאר מדברי רבינו שסיים אחר לשון הירושלמי וז"ל, כך היא גמרא דמערבאי ומתפרש בה בהדיא דתולש מן העוף לאחר מיתה חייב משום גוזז כדמחייב מחיים, וכדתניא גבי בהמה אפילו מן השלח עכ"ל, הרי מפורש דהירושלמי סבירא ליה דמיירי בעוף. וא"כ יצא לנו לענין דינא דס"ל לרבינו דאין שום הפרש בין תלישה מחיים לתולש אחר מיתה, דבעוף זה וזה שוין דתולש חייב כיון דאורחיה הוא, ובבהמה זה וזה שוין דתולש פטור ואפילו אחר מיתה לאו אורחיה בתלישה. וזה דלא כמ"ש הט"ז באו"ח סי' של"ו בס"ק י', שצריך אדם ליזהר במלבוש שנעשה מעור בהמה שלא יתלוש שער ממנו

שיש בו חיוב חטאת, דהכי איתא בירושלמי התולש מהבהמה מתה חייב שתלישה זו היא גיזתה עכ"ל:

והנה הרב הוסיף בדברי הירושלמי התולש מהבהמה, שאין לשון הירושלמי כן אלא סתם התולש מן המתה, משום דס"ל בפשיטות בפי' הירושלמי דמיירי אפילו בבהמה, וכן כתב הרב קרבן העדה דאפילו בבהמה מיירי, דאע"ג דמסקנא דשמעתין דתולש דבהמה לאו אורחיה היינו מחיים, אבל במתה אורחיה בתלישה כעוף מחיים. ואולם לפי מה שהעלינו מדברי רבינו אינו כן, דבבהמה אין חילוק כלל דאפילו אחר מיתה תולש פטור דלאו אורחיה כלל. וראיתי להרב יד אהרן בסי' של"ו בהגהת הטור שהשיג על הט"ז, דנראה דהירושלמי הזה הוא דלא כהלכתא, דהא מתלמודא דידן נראה [להיפך], דמשמעתין דבכורות מבואר דהתולש מן הבהמה לאו היינו גוזז ולאו אורחיה, ותמה על הט"ז איך לא שת לבו לש"ס דילן יעו"ש. אחר המחילה לא דק דהא דמסקינן דתלמודא דידן דתולש בבהמה לאו אורחיה, י"ל דהיינו דוקא מחיים אבל לאחר מיתה אורחיה בתלישה ותלישתה זו היא גיזתה כדברי הירושלמי. ומ"ש הרב הנזכר שם דמדברי הר"ם בפ"ט מהל' שבת [ה"ז] נראה דהתולש בין מן החי ובין מן המת אין בו חיוב חטאת, האמת אתו שמשמע כן מדברי הר"ם, אך מ"ש דהר"ם דחה הירושלמי מקמי הש"ס דילן אינו כן, אלא די"ל דהר"ם נמי ס"ל בפירוש הירושלמי כדעת רבינו דמיירי בעוף דוקא:

אות מ (השני) ס"ק ב

והנה עיקר יסוד דין זה דס"ל לרבינו דגם בעוף מותר לתלוש קודם שחיטה, הוא משום מ"ש דתולש לא הוי משום עוקר דבר מגידולו, דהא תולדה דקוצר לא הוי אלא תולש מן הקרקע, אבל התולש מן בעלי חיים משום גוזז הוא דמיחייב בלחוד, ואין חילוק בין מחיים לאחר שחיטה. ויש לתמוה דבירושלמי בפ' כלל גדול מבואר בב' מקומות איפכא, דאמרינן התם [ה"ב] רבנן דקסרין אמרין ההן דצייד כוורא וכל דבר שאתה מבדילו מחיותו חייב משום קוצר ע"כ, ועוד דאמרי' התם [סוף ה"ב] דפיסקא [דהממחקו] דהמעבדו וכו' דהחולב והרודה חלות דבש לרבי אליעזר חייב משום קוצר יעו"ש, הרי מפורש דהירושלמי ס"ל שכל שמבדיל דבר מחיותו חייב משום קוצר. ואף דבתלמודא דידן אמרי' בשבת (דף צ"ה ע"א) דחולב חייב משום מפרק ולא משום קוצר, הרי כתב רש"י שם בד"ה מפרק וכו' וז"ל, ואית דאמר תולדה דקוצר, ולא היא דלאו מחובר הוא אלא פקיד ועקיר וקאי בעטיני הדד כתבואה בקשיה, ולשון מפרק נמי לא שייך למימר אלא לשון תולש עכ"ל. הרי מתבאר דדוקא משום דלאו מחובר הוא דאמרי' דלא חשיב קוצר, אבל בדבר המחובר אפשר דש"ס דילן נמי ס"ל כהירושלמי דהמבדיל דבר מחיותו

אפילו מבעלי חיים חייב משום קוצר, וי"ל דאף לרבנן דפליגי אר"א וס"ל דחולב אינו אלא משום שבות הוא משום דלאו מחובר הוא, אבל בדבר מחובר אפילו רבנן מודו דחייב משום קוצר לסברת הירושלמי. ובפרק שמונה שרצים (דף ק"ז ע"ב) אמרי', אמר שמואל הושיט ידו למעי הבהמה ודלדל עובר שבמעיה חייב משום עוקר דבר מגידולו יעו"ש: שוב ראיתי להרשב"א בחי' שם בפ' שמונה שרצים שכתב משם רבינו הרמב"ן וז"ל, הא דאמרינן במושיט ידו למעי בהמה וכו', הקשה הרמב"ן ז"ל דהא תולש כנף מן העוף כשהן חיים לא מחייבינן תרתי, חדא משום עוקר דבר מגידולו וחדא משום גוזז, וכן הנוטל שערו או שפמו וצפרניו, דאלמא ליכא משום עוקר דבר מגידולו אלא בגידולי קרקע, כמו שאין דישה אלא בגידולי קרקע, והכי נמי משמע בבכורות גבי תולש צמר מבכור דתולש לאו היינו גוזז, וכנגדו ביו"ט מותר דלית ביה משום עוקר דבר מגידולו, ולפיכך פי' הוא ז"ל דדלדל את העובר משום נוטל נשמה וכו', ומה שאמרו בירושלמי פרק כ"ג רבנין דקסרין אמרין ההן דצד נונא וכו', לא אתי בשיטתא דגמרא דילן עכ"ל, הרי מפורש הכא דרבינו דחה הירושלמי הנזכר מהלכה דלא אתי כשיטת תלמודא דידן: ואולם לא תעזוב נפשי לשאו"ל, כי לכאורה נראה דיש לדחות כל הראיות שהביא רבינו לדחות הירושלמי, דמה שהביא מהתולש כנף מן העוף כשהן חיין דלא מחייבינן תרתי, מנין לו לרבינו דדין התולש כנף מן העוף הוא בעודנו חי, הא הירושלמי עצמו דס"ל דהמבדיל דבר מחיותו חייב משום קוצר, הביא ג"כ הא דהתולש כנף מן העוף דלא מחייב תרתי, כמו שמפורש מהירושלמי הנזכר בדברי רבינו בשמעתין, וע"כ צ"ל דמיירי בתולש מן המתה דליכא אלא משום גוזז, דכבר כתבנו דרבינו ס"ל דמאי דאמרינן התם דתני התולש מן המתה וכו' מיירי בעוף, ונקט מתה דאורחא דמלתא לתלוש מן המתה ולא מן החיה, וא"כ הא דתניא התולש כנף מן העוף הוא במתה נמי, כיון דבירושלמי ע"כ צ"ל דמיירי במתה מנין לנו לומר דתלמודא דידן ס"ל דבתולש מן החי מיירי, דכל דאפשר למהדר להשוות סברת תלמוד דידן להירושלמי מהדרינן: גם מה שהביא מהיא דהנוטל שערו או שפמו וצפרניו, לא הבנתי ראייתו כלל, דהא דסוף פרק המצניע (דף צ"ד ע"ב), פליגי ר"א ורבנן במתני', דהנוטל צפרניו זו בזו או בשניו וכן שערו וכן שפמו דר"א מיחייב וחכמים אוסרים משום שבות, דאי כוונתו להביא ראיה מדרבנן דסבירא ליה דלא מחייב כלל, מה ראיה היא הא רבנן אפילו משום גוזז לא מחייבי, וע"כ היינו טעמא משום דלאו אורחייהו בכך ליטלם בידו או בשניו, וכל דלאו אורחיה הוי כלאחר יד ופטור, ואם כן ה"ה משום קוצר דלא מחייב מטעם זה כיון דלאו אורחייהו בהכי, דבתולש מן הקרקע נמי כל שתלש שלא כדרכו חשיב כלאחר יד ופטור, כדאמרי' בפ'

כלל גדול (דף ע"ג ע"ב), אמר רב פפא האי מאן דשדא פיסא לדיקלא ונתר תמרי חייב שתים וכו', רב אשי אמר אין דרך תלישה בכך ואין דרך פריקה בכך, וכתב רש"י אין דרך תלישה ופריקה בכך ע"י זריקה אלא או ביד או בכלי ותולש כלאחר יד הוא ופטור יעו"ש. ואי כוונתו להביא ראיה מדרבי אליעזר דמחייב, אין כאן שום ראיה, דאפשר לדחות דלרבי אליעזר מחייב תרתי משום גוזז ומשום עוקר דבר מגידולו, דמחייב סתם קתני. ועוד דאפשר דר"א משום עוקר דבר מגידולו דוקא הוא דמחייב, דאפשר דס"ל דאין כאן משום גוזז, דלא שייך גוזז אלא בצמר בהמה או בכנף עוף ולא באדם, וכמ"ש רש"י שם גבי מאי דאמרינן מהו דתימא רבנן בכלי נמי פטרי דכתב, דה"ט משום דאין כאן משום גוזז יעו"ש, באופן דלע"ד איני מוצא שום ראיה ממתני' הזאת. וכיון דמתני' היא אי אפשר דהירושלמי דס"ל דהמבדיל דבר מחיותו חייב משום קוצר דליהוי סברתם דלא כמתני', וע"כ צריך ליישב הדבר ע"ד האמור, כי היכי דלא תקשי מתני' להירושלמי, וא"כ מה שנאמר בעד הירושלמי נאמר ג"כ בעד הש"ס דילן, ומה ראיה היא זאת למשוי פלוגתא בין הירושלמי לש"ס דילן. גם מה שהביא רבינו משמעתין דבכורות דבריו תמוהים טובא, דהא מפורש בשמעתין דטעמא דכנגדו ביו"ט מותר ולא אסרינן ליה משום עוקר דבר מגידולו, הוא משום דתולש לאו כגוזז, וכיון דלאו אורחיה בתלישה, כלאחר יד הוא ופטור אבל אסור הוא, ומשום שמחת יו"ט התירו לגמרי, וכבר כתבנו דבתולש מן הקרקע נמי כל שתלש שלא כדרכו חשיב כלאחר יד ופטור, וא"כ מנ"ל לרבינו דמאי דאמרי' בגמ' בשמעתין, דבשבת ויו"ט איכא משום עוקר דבר מגידולו לאו דוקא, אלא משום גוזז דוקא הוא, באופן דדברי רבינו שהביא הרשב"א הם תמוהים, ומהתימה על הרשב"א שהביא דבריו ולא הרגיש כלל לומר דאין ראיותיו מספיקות לדחות סברת הירושלמי מהלכה:

עוד יל"ע על דברי רבינו שהביא הרשב"א, דאמאי לא הביא ראיה מן התוספתא דפ"ט דשבת שהביא רבינו בשמעתין, דקתני הגוזז מן הבהמה מן החיה ומן העופות אפילו מן השלח חייב, דמדכייל הגוזז מן השלח בהדי הגוזז קודם מיתה, שמע מינה דשניהם שוים דבשניהם לא מחייב אלא משום גוזז, דהא הגוזז מן המתה לא מחייב אלא חדא משום גוזז, אבל בגוזז מן החי אם איתא דאמרינן דחייב משום עוקר דבר מגידולו חייב ב', אחד משום קוצר ואחד משום גוזז, ואיך כלל אותם התנא גוזז מן המתה בהדי גוזז מן החי, ומדכייל להו תנא ש"מ דאפילו הגוזז מן החי אינו חייב אלא א' משום גוזז, דלע"ד ראיה זאת עדיפא טפי מהראיה שהביא מההיא דהתולש כנף העוף, כיון דהתם אפשר לדחות דמיירי בתולש מן המתה כאמור:

וי"ל דהא קתני הגוזז מלא הסיט כפול חייב, ובשיעור זה דמלא הסיט כפול שהוא שיעור חיוב גוזז, אפילו הגוזז מן החי אינו חייב משום קוצר, דהא אי אמרי' דהתולש מן בעלי חיים נמי עוקר דבר מגידולו וחייב משום קוצר, צריך שיתלוש מן הצמר שיעור כגרוגרת שהוא שיעור הקוצר, ופשיטא דשיעור מלא הסיט הוא פחות משיעור גרוגרת, דהא שיעור מלא הסיט הוא כדי לטוות ממנו חוט שאורכו כרוחב הסיט כפול, כמ"ש הר"ם בפ"ט מהל' שבת [ה"ז], ושיעור חוט זה ובפרט חוט דק יכול לטוות כרוחב הסיט בפחות משיעור גרוגרת, וכיון שכן י"ל דמש"ה כייל להו, דלענין שיעור זה דמלא הסיט אפילו הגוזז מן החי אינו חייב אלא אחת. ובהכי יש לדחות נמי ראיית רבינו מההיא דהתולש כנף מן העוף, דאפילו נאמר דמיירי בתולש מן החי, מ"מ י"ל דמיירי בתולש שיעור שמתחייב משום גוזז, וליכא שיעור משום קוצר ועוקר דבר מגידולו:

אות מא ס"ק א

ובעיקר דינו של רבינו שמתיר לתלוש מן העוף קודם שחיטה מטעם זה, יל"ע דנהי דסופו של יו"ט לדחות אחר שחיטה אצל מלאכה זאת, מ"מ נימא דאסור לתלוש קודם שחיטה, דחיישינן דלמא ימלך ואחר שיתלוש יחזור בו מאיזה סבה ולא ישחוט אותה, ונמצא שחלל יו"ט במלאכה דאורייתא למפרע בלא צורך אוכל נפש, דאע"ג דקי"ל כב"ה דלא גזרינן דלמא אתי לאמלוכי כדאמרינן בפ"ק דביצה (דף י' ע"א), גבי מתני' ב"ש אומרים לא יטול אא"כ נענע מבעוד יום וכו', וכן אמרי' עוד שם (דף י"א ע"א) יעו"ש, וכן מתבאר שם מכמה דוכתין דלב"ה לא גזרינן דלמא אתי לאמלוכי, ושם בפ"ק דביצה (דף ז' ע"ב) גבי מאי דאיפליגו רבה ורב יוסף אליבא דב"ש דלרבה אומרים לו שחוט חפור וכסה ולרב יוסף אומרים לו חפור שחוט וכסה, ואמרי' דבהא פליגי דכ"ע אית להו לדרבי זירא, רבה סבר אי איכא עפר למטה אין אי לא לא חיישינן דלמא ממלך ולא שחיט ולרב יוסף לא חיישינן, וכתב רבינו שם במלחמת ה' דהיינו טעמא דרב יוסף דלא חיישינן לאמלוכי אף דב"ש בכולה מכילתין ס"ל דחיישינן לאמלוכי, משום דשאני הכא שסמוך לחפירה שחיטה ולא אתי לאמלוכי יעו"ש, וא"כ כל שכן הכא דהוי טפי סמוך לשחיטה דתיכף לתלישה שחיטה ופשיטא דלא חיישינן דאתי לאמלוכי: מ"מ י"ל דכ"ז הוא באיסור מלאכה דרבנן כמו מוקצה וטורח יו"ט, וההיא דיחפור ויכסה הא מוקמינן לה התם בעפר תחוח וביש לו דקר נעוץ מבעוד יום דאינו אלא איסור מדרבנן, דהא מתבאר שם (דף ט' ע"ב) דהאי אוקמתא הוא אפילו לב"ש דדוקא ביש לו דקר נעוץ מבעוד יום, אלא דהחילוק הוא דלבית שמאי אפילו לכתחלה ולבית הלל דוקא בדיעבד, ומש"ה לא חיישינן לאמלוכי, דלו יהיה שימלך אינו אלא דעבד איסורא דרבנן, אבל בנדון דידן

דאם ימלך ולא ישחוט נמצא דעבר אדאורייתא, דהתולש שלא לצורך אוכל נפש חייב משום גוזז, ואפשר דבכה"ג אפילו דסמוך לתלישה היא השחיטה חיישינן לאמלוכי: וכיוצא לזה וגדולה מזו אמרי' בפ"ק דנדרים (דף י' ע"א), דהנודר לא לימא לה' קרבן דלמא אמר לה' ונמלך ולא אמר קרבן וקא מפיק שם שמים לבטלה, ותניא ר"ש אומר מנין שלא יאמר לה' עולה לה' מנחה וכו' ת"ל קרבן לה' ע"כ יעו"ש, הרי דמשום איסור תורה שלא יזכיר שם שמים לבטלה חיישינן דאפילו בדבור אחד שמא ימלך ולא ישלים דבורו, אף שהתחיל לומר לה' אדעתא שישלים לומר לה' קרבן, וכ"ש הכא לענין שחיטה דשכיח טפי שימלך אחר שיתלוש, דלפעמים יזדמן לו דבין תלישה לשחיטה שלחו לו דורון בשר או עוף שחוט ולא איצטריך ליה ולא ישחוט אותה, ונמצא שחלל יו"ט על מגן, ואמאי לא אסרינן ליה לתלוש מפני חששא זאת. ואפילו את"ל דלא חיישינן לאמלוכי בכה"ג, מ"מ ליחוש שמא יארע שום פיסול בשחיטה שימצא הסכין פגום אחר שחיטה והויא נבילה דחיישינן שמא בעור נפגמה, וקי"ל הכי אפילו בעוף כדאמרי' [בטויו"ד] בסי' י"ח, או שנפסלה השחיטה מחמת הגרמה או עקור או באחד מהדברים הפוסלים השחיטה ונעשית נבילה, ונמצא למפרע דחלל יו"ט בלא צורך אוכל נפש:

אות מא ס"ק ב

והנה בפ' ראשית הגז (דף קל"ז ע"א) עלה דמתני' דראשית הגז אינו נוהג אלא ברחלים, אמרי' דה"ט דגמרינן גיזה גיזה מדכתיב ומגז כבשי וגו', ופריך ונילף גיזה גיזה מבכור דכתיב לא תעבוד בבכור שורך וגו' וכו', ומשני אמר קרא תתן לו ולא לשקו, ופריך אלא מעתה נוצה של עזים ליחייב, ומשני בעינן גיזה וליכא, ופריך מאן שמעת ליה האי סברא ר"י הא מודה ר' יוסי במידי דאורחיה, ומשני אלא כדאמר ר"י בן לוי לעמוד לשרת דבר הראוי לשירות וכו', ואמרי' התם עוד תני חדא גוזז את העזים ושוטף את הרחלים פטור, ותניא אידך שוטף את הרחלים חייב, ומשני ל"ק הא רבנן הא ר"י דתניא וכו' ע"כ: הנה קודם בואי להבין סוגיא זאת עם שמעתין, אגב אורחין ראיתי להרב הגדול מרן זקני זצוק"ל בספר גופי הלכות בסי' קי"ז שהקשה בסוגיא זאת וז"ל, תו דלפי האמת דילפינן לדרבי יהושע בן לוי מלעמוד לשרת א"כ לו ולא לשקו למה לי וצ"ע עכ"ל. ואני תמיה על מרן איך אישתמיט מיניה מאי דאמרינן בפרק במה מדליקין (דף כ"ה ע"ב), דהא דתרומה טמאה יכול ליהנות ממנה הכהן להסיקה תחת תבשילו, רב נחמן בר יצחק אמר אמר קרא תתן לו ולא לאורו מכלל דבת אורו היא ע"כ, ופסוק זה דתתן לו קאי אתרומה וארשית הגז דכללן הכתוב בנתינה אחת, כדכתיב בפרשת שופטים ראשית דגנך תירושך ויצהרך וראשית גז צאנך תתן לו, והכא בסוגיא דחולין קס"ד לומר דקרא

דתתן לו דרשי' נמי לו ולא לשקו, דאף דהא דרשינן מיניה תתן לו ולא לאורו לענין תרומה, מ"מ תתן לו הוא מוסב על שניהם גם על ראשית הגז, ואילו תיבת לו לא קאי אלא לענין תרומה, למה כלל בו ראשית גז בהדיה, לימא קרא ראשית דגנך תתן לו וראשית גז צאנך, וממילא מובן דגם ראשית הגז תתן לו, ומדכתיב תתן לו לבסוף ש"מ דתיבת לו למעט בראשית הגז אתא, וע"כ דלו ולא לשקו ממעט, זה הוא מאי דס"ד דש"ס לומר. ואולם אחר האמת דהא ילפינן ליה מדריב"ל, פשיטא דתתן לו לא איצטריך למעט אלא לענין תרומה, ומאי דנקט תתן לו לבסוף לאו למעט לענין ראשית הגז אתא, אלא על עיקר הנתינה דגם ראשית הגז תתן לו כפשטיה דקרא:

אות מא ס"ק ג

ובכן הבא נבא להבין בשמעתין [בכורות כד, ב], דהתוס' דשמעתין בד"ה והיינו טעמא דשרי וכו' כתבו באמצע הדיבור וז"ל, ועוד כדפרי' לעיל דלא קרי פלוגתא אלא אם כן נחלקו על אותו דבר עצמו, וכן צ"ל דהא בשוטף נחלקו ר' יוסי ורבנן בחולין לענין ראשית הגז, דאיכא למאן דמחייב אלמא מקרי גז צאנך והוא הדין תולש דהיינו גוזז, אם לא נחלק בין תולש לשוטף עכ"ל. וצריך להבין דנראה מדבריהם דלא מצינו מאן דמחייב גבי ראשית [הגז] כי אם שוטף, אבל בתולש לא מצינו, והוא תימה דעיקר פלוגתייהו דרבי יוסי ורבנן לענין לקט הוא בתולש, דלרבנן הקוטף בידיו נמי חייב דלא בעינן קרא כדכתיב דדוקא קציר, ובהדיא אמרינן בתוספתא בפ"ב דפאה [הט"ו] איזהו לקט זה הנושר בשעת הקציר ובשעת התלישה, ר"י אומר אין לקט אלא הנושר בשעת הקצירה בלבד שנאמר ולקט קצירך לא תלקט ע"כ, הרי מפורש דבתולש נמי פליגי רבנן. ובסוגיא דחולין [קלז, א] מתבאר דכמחלוקת לענין לקט כן פליגי רבנן ור"י לענין ראשית הגז, דהא אמרינן מאן שמעת ליה האי סברא ר"י, הרי דקאמר הש"ס דלענין נוצה של עזים דדרכו בתלישה ובעינן גיזה וליכא לא שייך אלא לר"י, אבל לרבנן לא, הרי דמדמה הש"ס דפליגי בראשית הגז בתולש כדפליגי לענין לקט: וי"ל והוא פשוט דהא ודאי מה דהוקשה להתוס' מהא דשוטף דראשית הגז, הוא לצריכותא דעביד הש"ס לעיל (דף כ"ד ע"א) עלה דפריך הלכה כר"י בן המשולם ל"ל, דאי אמר הלכתא בכוליה פרקין הו"א אדר' יוסי בן המשולם קאי וכו', ופלוגתא דברייתא פלוגתא היא וכו', דכיון דאיכא דמחייב בשוטף גבי ראשית הגז הרי איכא פלוגתא בברייתא, וכיון דפלוגתא דברייתא פלוגתא איך היה אפשר דהלכתא בכוליה פרקין קאי אדר"י בן משולם, וע"ז אמרו דלענין הצריכותא דס"ד הו"א דמאן דמחייב התם אינו אלא בשוטף ולא בתולש, והו"א דלא מדמינן ראשית הגז לפלוגתא דגבי לקט דאין לדמות הענינים, ובכן היינו יכולים לומר דליכא פלוגתא אפילו

בברייתא לענין תולש, ושפיר קאי הלכתא בכוליה פרקין אדר"י ב"מ. ואולם כ"ז אינו אלא דהוי ס"ד לומר הכי דלהכי הוצרך לפסוק הלכתא נמי כר"י ב"מ, אבל אחר האמת דפלוגתא דברייתא לאו פלוגתא היא אה"נ דהאמת הוא כמו שמתבאר בסוגיא דחולין, דכמחלוקת לענין לקט כן בענין ראשית הגז, ולרבנן ס"ל תולש היינו גוזז, וכיון דפלוגתא דברייתא ס"ל לרב דלאו פלוגתא, פסיק הלכתא כר"י בן משולם דאזיל בשיטת ר"י דהתם דתולש לאו היינו גוזז:

באופן דנמצינו למדין מדברי התוס' דיש לדמות שפיר הא דתולש לאו כגוזז דמי בראשית הגז לענין איסור גיזה בבכור, והנה כי כן י"ל דהא אמרינן התם בסוגיא דחולין דנוצה של עזים דאורחיה בתלישה, אפילו לר"י דתולש דרחלים לאו כגוזז דמי, מודה הוא בנוצה של עזים כיון דאורחיה הוא, וא"כ הכא למאי דמוקי רב מתני' דה"ט דר"י בן משולם משום דתולש לאו כגוזז, אמאי נקט ר"י סתם השוחט את הבכור עושה מקום לקופיץ ותולש את השער, דמשמע בכל מין בכור אפילו בכור דעזים, הא בבכור דעזים כיון דאורחיה בתלישה כגוזז דמי ואסור:

ולפי חומר הענין י"ל דהא פריך התם בסוגיא דחולין ונילף גיזה גיזה מבכור וכו', דנראה דגמרינן גזרה שוה גיזה גיזה מבכור, דהא אפילו מאי דקאמר התם דיליף גיזה גיזה מדברי קבלה מקרא דומגז כבשי וגו', כתבו התוס' שם בד"ה אתיא גיזה גיזה דג"ש היא יעו"ש, וא"כ ה"ה וכ"ש במאי דקאמר הש"ס דנילף גיזה גיזה מבכור, דאע"ג דלשון גיזה איצטריך למכתב לגופייהו ולא הוי מופנה, מ"מ י"ל דמדכתב רחמנא לשון גיזה בראשית הגז ולא כתיב ראשית צמר צאנך תתן לו ש"מ לג"ש אתא. וכיוצא לזה כתבו התוס' בפרק הזרוע (דף קל"א ע"א) בד"ה גמר אחריך וכו' וז"ל, א"נ מדכתיב שכחה בלשון אחריך ש"מ לג"ש אתא עכ"ל יע"ש, וה"ה הכא. ואע"ג דלפי המסקנא לא ילפינן ג"ש זו, מדריב"ל דיליף מקרא דלעמוד ולשרת דדוקא דבר הראוי לשירות ולא דבר אחר, מ"מ הג"ש במקומה, וי"ל דאיצטריך לדבר אחר:

וכיוצא לזה כתב מהרי"ק בכללי הגמרא בספר יבין שמועה דף מ"ב ע"ב משם הר"ן בפ' הפועלים (דף פ"ז ע"ב), עלה דאמרינן אתיא קמה קמה וז"ל, כתב רש"י דמקשן היה אומר ג"ש זאת כדי להקשות, ואיכא למידק כיון דהך ג"ש לא קיימא היאך היה דן ג"ש מעצמו וכו', או י"ל דכ"ע מודו דג"ש דקמה קמה מסיני גמרי לה, אלא דגמירי לה סתם, ומש"ה אקשינן דלמא ג"ש דקמה קמה להכי איצטריך עכ"ל, ועיין בספר אסיפת זקנים שם דף קע"ט ע"ד שכתב כן משם הרמב"ן והרשב"א והר"ן יעו"ש. והנה כי כן הוא הדין הכא דג"ש זו דגיזה גיזה כ"ע מודו בה דמסיני גמרי לה אלא דגמירי לה סתם, וקס"ד דאצטריך

לרבות ראשית הגז בשור ובעזים, וכיון דלא אפשר לומר הכי דהא כתיב לעמוד ולשרת, ע"כ ג"ש זו אצטריך לדבר אחר, והנה כי כן י"ל דאחר האמת אדרבה ג"ש זאת איצטריך ללמד בכור מראשית הגז, דאף דאיכא סברא לומר דלענין בכור חייב בנוצה של עזים דאורחיה הוא בתלישה, מ"מ ילפינן מג"ש דראשית הגז דליכא איסור גיזה בבכור כי אם בכבשים ובשור בדרך גיזה ולא בדרך תלישה, דומיא דראשית הגז, דלשון גיזה דכתיב ביה אינו אלא ברחלים, דאע"ג דכפי זה היינו יכולים לומר דאף בשור ליכא איסור גיזה דומיא דראשית הגז מג"ש, מ"מ הא איכא קרא דלא תעבוד בבכור שורך ולא תגוז בכור צאנך דוי"ו מוסיף על ענין ראשון ליתן את האמור של זה בזה, ולא ילפינן מג"ש אלא למעט נוצה של עזים בלבד: ואולם זו היא שקשה דהתינח מתני' דר"י בן המשולם לענין בכור, אבל לרב דאמר דכנגדו ביו"ט מותר משום דתולש הוי כלאחר יד ולא חלק כלל בין כבשים לעזים קשה, דהא בעזים איך מותר לתלוש ביו"ט כיון דאורחיה בתלישה ולא חשיב כלאחר יד. אשר ע"כ נראה דמעיקרא קושיא ליתא לא לעיקר מתני' ולא לרב, דהא דאמרי' התם דנוצה של עזים אורחיה בתלישה, הוא בגוזז כל גוף הבהמה דבצמר הדק אשר עושים בגדים נאים ממנו אורחיה בתלישה, ומש"ה נקרא נוצה לפי שמורטין אותה כמו נוצת התרנגולין, אבל השער שבעזים דמקרי שער ולא נוצה אשר ממנו עושים השק אורחיה בגיזה ולא בתלישה. וכן נראה מדברי התוס' בפרק ב"מ (דף כ"ז ע"א) ד"ה ונוצה וכו' שכתבו וז"ל, ותירץ ר"י דשק הוי מן השער של עזים, וההיא מקרי שער ולא נוצה, ומן הדק דאיקרי נוצה עושים בגדים ולא שק, ועל שם שמורטין אותה כמו נוצת התרנגולים קרי להו נוצה עכ"ל, דמשמע דהשער שאינו נקרא נוצה אינו ע"י תלישה כמו שהוא הדק ממנו, דאם השער ג"כ הוא ע"י תלישה למה לא נקרא נוצה כיון שמורטין אותו בעוף, וא"כ בתולש מן הצואר לעשות מקום לשחיטה הוא תולש שערו, שהעזים יש להן שערות סביבות הראש והצואר, והשערות הם המעכבים השחיטה ותולש אותם לעשות מקום לסכין, ותלישה דאותם שערות הויא שלא כדרכה דאורחיה בגיזה ע"י כלי, וכל שתולש בידו תולש לאו כגוזז דמי לענין בכור, ולענין יו"ט כלאחר יד הוי ומותר:

ואולם אכתי קשה דהר"ם בפ"א מהל' מעילה הביא שם בדין י"א, דין השוחט בכור דתולש את השער מכאן ומכאן, ובדין ז' כתב כל קדשי מזבח אסורים בגיזה ועבודה וכו' ותולש אינו כגוזז עכ"ל, דדברי הר"ם אלו הוא כולל אפילו בתולש משאר הגוף, וא"כ אמאי לא ביאר לומר דדוקא בכבשים או בשער של עזים, אבל בנוצה של עזים כיון דאורחיה בתלישה כגוזז דמי. וע"כ צ"ל דס"ל להר"ם כמו שכתבנו דג"ש דגיזה גיזה

דבכור וראשית הגז ג"ש גמורה היא, וילפינן מראשית הגז דמה ראשית הגז לא שייך גיזה בנוצה של עזים, כ"כ לענין איסור גיזה דבכור וקדשים:

אות מא ס"ק ד

והנה הר"ם בפ"ד מהלכות מתנות עניים [ה"ב] פסק כר"י לענין לקט דהתולש פטור מן הלקט יעו"ש, ולענין ראשית הגז פסק בפרק י' מהל' בכורים [ה"ו] דהתולש צמר רחלים בידו ולא גזז חייב בראשית הגז, והוי כרבנן. וכבר הקשה הר"ן ז"ל [בחולין קלז, א] על דברי הר"ם דהוו תרתי דסתרן. וכמו כן נמי קשה דמ"ש ראשית הגז מאיסור גיזה דבכור דאמרינן דתולש לאו כגוזז ובפרט לפי מה שכתבתי דילפינן ג"ש דגיזה גיזה:

ולפי חומר הענין נראה ליישב קצת, דהר"ם הוקשה לו דאיך אפשר לומר דרבנן ס"ל גבי לקט דלא מדייקינן לישנא דקרא דלקט קצירך, ואפילו על ידי קיטוף חייב מן התורה, הא לענין קצירת חדש דאסור לקצור לפני העומר, דמתבאר במנחות (דף ס"ח ע"א) דלכ"ע ע"י קיטוף מותר, דאמרינן התם עלה דמתני' משקרב העומר יוצאין ומוצאין שוקי ירושלים שהוא מלא קמח וקלי שלא ברצון חכמים דברי רבי מאיר, רבי יהודה אומר ברצון חכמים היו עושים, ופריך הש"ס מההיא דחמץ, ומשני רבה שאני חדש מתוך שלא התרתה לו אלא ע"י קיטוף זכור הוא, ופריך ליה אביי התם, וקאמר רבא דר"י אדר"י קשיא דרבנן אדרבנן לא קשיא, אלא אמר רבא דר"י אדר"י לא קשיא כדשנינן, דרבנן אדרבנן ל"ק הוא עצמו מחזר עליו לשורפו מיכל אכיל מיניה ע"כ, ואם איתא דרבנן דפליגי לענין לקט דס"ל אפילו קוטף חייב מן התורה הוא, דלא דייקינן לישנא דקרא דלקט קצירך, א"כ ה"ה לענין קצירת העומר דלא דייקינן לישנא דקרא דראשית קצירכם, ואפילו ע"י קיטוף אסור, וא"כ מנ"ל דטעמא דרבנן דהכא הוא משום דגזרינן דילמא אתי למיכל מיניה ותקשי לן מחמץ, הא שפיר אפשר לומר דטעמא דרבנן דהכא הוא משום דע"י קיטוף נמי אסור, משום דהיו קוטפין קודם העומר אמרו שהיה שלא ברצון חכמים, ור"י ס"ל כרבי יוסי דהתם דע"י קיטוף מותר. אלא עכצ"ל דסבירא ליה לרבא דאי אפשר דס"ל לרבנן דע"י קיטוף אסור, דודאי לכ"ע דייקינן לישנא דקרא דדוקא בדרך קצירה. והדבר קשה דהרי התם גבי לקט דפליגי רבנן, ובתוספתא פרק עשירי דמנחות [ה"ז] אמרינן רשב"א אומר מקטפין לפני העומר ומוכרין לאחר העומר, הרי דלא מייתי שום פלוגתא על היתר קיטוף: ועוד ק"ל להר"ם, דקי"ל כמאן דאמר בעינן קרא כדכתיב, כדאמרי' בפרק נגמר הדין (דף מ"ה ע"ב), דאמר שמואל התם נקטעה יד העדים פטור, מאי טעמא דבעינן יד העדים וליכא דבעינן קרא כדכתיב, ומסקינן התם דפלוגתא דתנאי היא, ופסק הר"ם פ"ה מהל' מחוסרי כפרה [ה"א] כת"ק דבעינן קרא כדכתיב, ובפי"ד

מהלכות סנהדרין [ה"ח] יעו"ש, דמתבאר דקי"ל הכי אפילו בדליכא יתורא דקרא, ועי' מ"ש התוס' בסוטה (דף כ"ז ע"א) ד"ה דכתיב וכו' ודו"ק, וכיון שכן איך אפשר דרבנן דהכא דפליגי אר"י בענין לקט, דע"כ קי"ל כוותייהו דרבים נינהו לגבי דר"י, דסבירא להו דלא דייקינן לישנא דלקט קצירך דמשמע דוקא דרך קצירך, כיון דקי"ל בעלמא דבעינן קרא כדכתיב:

אשר ע"כ סבירא ליה להר"ם דמן התורה אפילו רבנן מודו דבעינן קרא כדכתיב ודוקא דרך קצירה, אבל בתולש אינו חייב אלא מדרבנן קאמרי רבנן דחייב, מטעם דלא יהיה כל אדם פוטר את עצמו ממתנות עניים ע"י קיטוף, וכדי שלא יתבטל ממצות מתנות עניים חייבוהו חכמים אפילו בתולש. ובראשית הגז נמי אפילו לרבנן אינו חייב בתולש כי אם מדרבנן, דהתם נמי שייך טעם זה שלא יבואו לעקור מצות ראשית הגז ע"י תלישה, משא"כ גבי קוטפין לפני העומר דלא שייך טעם זה כדי לאסור אפילו קיטוף, וכן גבי איסור גיזה דבכור נמי לא שייך טעם זה לאסור מדרבנן אפילו תולש. ופסק הר"ם בראשית הגז דחייב בתולש והיינו מדרבנן, וכסברת רבנן דלא כר"י כיון דרבנן רבים נינהו לגבי דר"י:

ולענין לקט דפסק כר"י הוא מטעם דסבירא ליה דסברת רבנן דס"ל דבתולש חייב בלקט מדרבנן דלא כהלכתא. והענין בהקדים מאי דאמרינן בירושלמי ברפ"ה דפאה [ה"א], עלה דמתני' גדיש שלא לוקט תחתיו כל הנוגעות בארץ הרי הוא של עניים, ואמר רבי אבהו בשם רבי יוחנן דקנס קנסו בו שגדש על גבי ליקטן של עניים, ואמרינן עוד רב אמי בשם רשב"ל דב"ש היא, דב"ש אומרים הפקר לעניים הפקר, וכב"ה עניים מעשרים ואוכלים, אמר ר' יוסי שמענו שהוא פטור מן המעשרות ד"ה משום קנס דהפקר בית דין הפקר דכתיב וכל אשר לא יבא וכו' ע"כ. מתבאר מהירושלמי הנזכר דלדעת רשב"ל מתני' משום קנס ואינו אלא מדרבנן, ע"כ אתי אליבא דב"ש דס"ל הפקר לעניים הפקר ופטור מן המעשרות, דהכא נמי כיון דחייבוהו חז"ל ליתן כל הנוגעות בארץ הרי גומר בדעתו הבעה"ב ומפקיר לעניים מה שהוא יותר מהלקט, ומש"ה קתני מתני' סתם ולא פירש לומר דחייבים לעשר, אבל לב"ה לא אתי מתני' כיון דהפקר לעניים לא הוי הפקר לפטור מן המעשר. ואף דלר"י ס"ל דמתני' אתיא אפילו אליבא דבית הלל, היינו משום דאליבא דבית הלל אין ההפקר מבעה"ב עצמו אלא מב"ד דהפקר בית דין הפקר, והפקירו ב"ד משום קנס את כל היתר מהלקט והפקירו בין לעניים ובין לעשירים כדין הפקר גמור ופטור מן המעשר, אלא דעם כל זה קתני מתני' דהוי לעניים משום דהעשירים אינם יכולים לזכות ביתרון כיון דהוא מעורב עם הלקט, ואיכא משום גזל עניים שמא

יבא לידם ממה שהוא לקט, וכבר הארכתי בפירוש הירושלמי הזה בספר תוספת דרבנן סוס"י ק"ע יעו"ש:

וא"כ כפי זה בהא דס"ל לרבנן דהתולש חייב בלקט, ויש לו דין לקט ממש לענין פטור מעשרות, ע"כ אתי כב"ש דהפקר לעניים הפקר, אבל לב"ה אי אמרי' מטעם הפקר ב"ד הפקר והוי הפקר לעניים ולעשירים, הרי אין כאן דין לקט לעניים דהא העשירים נמי זוכים בו, כיון דליכא משום גזל עניים כיון דכל הלקט אינו לקט מן הדין, אלא דבאים העניים לזכות מדין הפקר ב"ד וא"כ ה"ה עשירים, ונמצא דאין זה דין לקט, וכיון דאתי כסברת ב"ש לא פסק הר"ם כרבנן בדין לקט, דלא שייך חיוב מדרבנן בלקט כיון דאיכא איסור פטור מעשרות:

אלא שק"ק למונח זה דרבנן דפליגי אר"י ומחייבים אינו אלא מדרבנן, דמפשט סוגיא דחולין לא משמע הכי, דהרי אמרינן התם למאי דפריך אלא מעתה נוצה של עזים ליחייב, ומשני בעינן גיזה וליכא, ופריך מאן שמעת ליה האי סברא ר"י, הא מודה ר"י במידי דאורחיה, ואם איתא דמן התורה כ"ע מודו דבעינן גיזה ולא תלישה, אמאי קאמר מאן שמעת ליה האי סברא ר"י, הא לכ"ע היא דמן התורה תולש לאו כגוזז. וי"ל והוא פשוט דנקט אליבא דר"י, משום דעכ"פ לרבנן חייב בנוצה של עזים מדרבנן אף דהוי בדרך תלישה ודו"ק:

וצריך להבין אמאי השמיט הר"ם בפ"ז דהל' תמידין ומוספין בדין איסור קצירה קודם לקצירת העומר דקיטוף מותר, ואולי דסמך אמה שפסק לענין דין לקט דקוטף פטור:

אות מב ס"ק א

מתני' [כה, א] שער בכור בע"מ שנשר והניחו בחלון ואח"כ שחטו וכו': הנה מדלא איפליגו רבנן ועקביא כי אם לאחר שחיטה, דלעקביא כיון דצמר המחובר בו מותר דאחר שנשחט הכל מותר, ה"ה בצמר שנשר מחיים דבשעת שחיטה ניתרת, וחכמים אוסרים דמה שנשר מחיים אינו ניתר בשחיטה, דאף דמן התורה ניתר בשחיטה אפילו לרבנן מ"מ מדרבנן אסרוהו דלמא אתי לשהוייה, ש"מ דלכ"ע מה שנשר מחיים אסור בהנאה קודם שחיטה:

וצריך לחקור אם קודם שחיטה איסורו מן התורה או מדרבנן, ולכאורה היה נראה דאיסורו מן התורה, דהא אמרינן לעיל בפ"ב (דף ט"ו ע"א) ומייתי לה בפ"ו דתמורה (דף ל"א ע"א), מנה"מ דת"ר תזבח ולא גיזה ואכלת ולא לכליך בשר ולא חלב מכאן שאין פודין את הקדשים להאכילן לכלבים, איכא דאמרי תזבח ואכלת אין לך בהן היתר אלא משעת זביחה ואילך קסבר פודין את הקדשים להאכילן לכלבים ע"כ, ופרש"י שם

בתמורה וז"ל, איכא דאמרי תזבח ואכלת בשר אין לך בו היתר אכילה אלא משעת זביחה, לאפוקי חלב וגיזה דהנאה מחיים היא, אבל פודין את הקדשים להאכילן לכלבים, ולא מייתר ליה לואכלת למדרש ולא לכלבים, ומהך דרשא משמע דלכלביך שפיר דמי, דהכי משמע אתה לא תאכל קודם זביחה כלומר אל תתהני מחיים, אבל כלביך דלאחר מיתה הוא אפילו בלא זביחה שפיר דמי, ופודין את הקדשים להאכילן לכלבים תרי תנאי נינהו והכי מוקמינן בשחיטת חולין עכ"ל:

מתבאר משם דלתנא דאיכא דאמרי עיקר הדרשא הוא מואכלת דאין לך בו היתר אכילה אלא משעת זביחה, לאפוקי חלב וגיזה דהנאה מחיים הוא, וא"כ מוכח דלהאי תנא גיזה וחלב שניהם שוים דבשניהם אסר הכתוב שלא יהיה לו הנאה מהם כ"א אחר שחיטה ולא מחיים, ואף דלת"ק דדריש תזבח ולא גיזה ואכלת בשר ולא חלב איכא למימר דדוקא חלב שייך לומר דאסר הכתוב חלב מחיים, אבל גיזה דיליף ליה מתזבח ולא גיזה י"ל דלא בא הכתוב אלא לאסור שלא יגוז אבל אם עבר וגזז מותר אפילו מחיים, מ"מ לתנא דאיכא דאמרי פשיטא דחלב וגיזה שוים ואם עבר וגזז אסור מן התורה, ואיכא למימר אפושי פלוגתא לא מפשינן, ומסתמא תנא קמא נמי ממעט גיזה מתזבח לאסור הגיזה מחיים, דומיא דבשר ולא חלב דהמיעוט הוא לאסור החלב:

אמנם התוס' בשמעתין ד"ה שער בכור וכו' כתבו וז"ל, כולה הך שמעתא מוכחא דגיזה דפסולי המוקדשין שרי מדאורייתא, ואפילו רבנן דאסרי מפרש בגמ' דלמא אתי לאשהויי, והא דדרשינן תזבח ולא גיזה היינו תזבח ולא תגוז וכו', והעלו התוס' שם דלענין דרשא דבשר ולא חלב הוא לאסור החלב שנחלב דהכי הוי משמעותיה דקרא יעו"ש. מתבאר מדבריהם דלת"ק דדריש תזבח ולא גיזה היינו להזהיר שלא יגוז, אבל אם עבר וגזז הגיזה מותרת ואפילו מחיים קודם שחיטה. וכן מתבאר מדברי התוס' בחולין (דף ל"ו ע"א) ד"ה סלקא דעתך אמינא וכו' ובפ"ג דמעילה (דף י"ב ע"ב) ד"ה חלב המוקדשין וכו' יעו"ש, וע"כ דאפילו קודם שחיטה ס"ל דמותר מן התורה, כיון דכתבו דעיקר ההיתר הוא ממשמעותיה דקרא דתזבח משמע ולא תגוז משא"כ בחלב, וא"כ מנין לחלק בין קודם שחיטה לאחר שחיטה:

וצריך להבין דכיון דלאידך תנא דדריש אין לך בו היתר אכילה אלא מזביחה ואילך, עכצ"ל דגיזה וחלב שוים דמחיים אסירי, מנ"ל לומר דת"ק נמי לא ס"ל הכי, כיון דלא אמרו בפירוש דבהא נמי פליגי הני תנאי כדפליגי לענין אי פודין את הקדשים להאכילן לכלבים. ואי משום כולה שמעתין שכתבו התוס' דמוכחא דגיזה שרי מדאורייתא, יש לדחות דע"כ לא אמרינן הכי דאפילו רבנן דאסרי אינו אלא מדרבנן גזירה דלמא אתי

לאשהויי, אלא דוקא לאחר שחיטה, דמן התורה לכ"ע השחיטה מתרת אפילו הצמר שנשר מחיים, דמגו דאהני שחיטה להתיר צמרו המחובר לו אהני נמי להתיר לצמרו שנשר ממנו מחיים, וכמ"ש הראב"ד בפ"ה דעדיות [מ"ו] שזה הוא טעמו דעקביא שמתיר יעו"ש, וכמ"ש התוס' לקמן בשמעתין [כו, א] בד"ה התולש צמר מעולה וכו', דכתבו התוספות דהבעיא הוא בעולה שנשחטה למזבח שזריקת הדם מתרת בשרה למזבח ועורה לכהנים, ומבעיא ליה בצמר שנתלש אי משתרי בהכי נמי יעו"ש, והרי בעולה תמימה דפשיטא דקודם שחיטה מועלין בגיזתה ועם כל זה השחיטה מתרת, וא"כ הוא הדין בפסולי המוקדשין, די"ל דדוקא אחר שנשחט מותרת מן התורה במגו דמתיר הצמר המחובר בה, אבל לעולם דמחיים אסור מן התורה דגיזה אסירא מחיים דומיא דחלב, דבהכי ניחא מה שלא נחלקו רבנן ועקביא כי אם בהיתר דאחר ששחטו, ואם איתא דמדאורייתא מחיים נמי מותר, צריך טעם אמאי לא נחלקו נמי אם מותר קודם שחיטה, דלעקביא דלא גזר דלמא אתי לאשהויי אמאי לא יהיה מותר אפילו קודם שחיטה, ובכולה שמעתין מוכח דמודה עקביא דקודם שחיטה אסור:

ודוחק לומר דה"ט דמחיים, דאי מתירין לו ליהנות ממנו מחיים דמקרבא הנאתיה דאינו צריך להמתין עד אחר שחיטה, איכא למיחש טפי דלמא אתי לאשהויי ואפילו עקביא מודה דכה"ג גזרינן, דאין סברא לחלק בהכי, דאי איכא חששא דלמא אתי לאשהויי דמקרבא הנאתיה, אמאי לא ניחוש נמי דאתי לאשהויי כדי ליהנות מהגיזה אחר שחיטה, דכיון דיש תקוה ליהנות ממנו אחר שחיטה מה לי דמחיים דלאלתר ומה לי הנאה דלאחר שחיטה אף דלא הויא לאלתר, סוף סוף הרי יש לו תקוה ליהנות ממנו ואתי לאשהויי:

ועוד י"ל בדברי התוס' במה שהוקשה להם כפי זה ההיא דאמרי' בחולין, גבי על הארץ תשפכנו כמים דאתא למשרי דמן של פסולי המוקדשים, דהא אפילו הגיזה עצמה מותרת, דלפי האמור דלתנא בתרא דדריש דאין לך היתר אלא מזביחה ואילך גיזה וחלב שוין דגם גיזה אסירא, מאי קשה להו מהתם, הא אפשר לומר דהתם דחי דלא תקשי ליה לרב אסי דאמר, דאומר היה ר"ש שחיטתו מכשיר ולא דם שחיטה, דהא בדם שחיטה נמי כתיב על הארץ תשפכנו כמים, די"ל דר"ש ס"ל כאידך תנא דגיזה וחלב שוים ואפילו עבר וגזז אסור מן התורה, ומש"ה סד"א לאסור דמן כדין גיזה. וי"ל דמאי דדחי הש"ס דאתא למישרי דמן לאו בדם [שחיטה] קאמר, כדס"ל להתוס' ומש"ה הוקשה להם דהא לאחר שחיטה מותר הכל, דהא שפיר י"ל דמוקי קרא למשרי דם ההקזה, דאמרי' בפ"ג דמעילה (דף י"ב ע"ב) דהמקיז דם לבהמת קדשים אסור בהנאה ומועלין בו יעו"ש, וע"כ

אתי קרא למשרי בפסולי המוקדשים דם ההקזה כי היכי דלא נימא שיהא אסור כדין גיזה דמחיים אסור, ולעולם דאין לומר דכוונת הש"ס לומר דר"ש סבירא ליה כאידך תנא: באופן דקשה הדבר מנ"ל להתוס' דלת"ק דדריש תזבח ולא גיזה הגיזה מותרת אפילו מחיים, כיון דמשמעתין אין ראיה דאינו אלא לאחר שחיטה. ומלבד דבדברי התוס' דילן דהכא ומדברי התוס' בפ"ג דמעילה הנזכר, מוכח דס"ל דאפילו מחיים מותר מדאורייתא, יתר על כן ראיתי להתוספות חיצוניות שהביא הרב בצלאל כ"י על דברי התוס' דידן שכתבו וז"ל, משמע הכא דגיזה מותרת אלא שאסור לגזוז לכתחילה, ותימה מ"ש דחלב דאסור לאחר שנחלב כדמוכח בפ"ק [ו, ב], וי"ל דהכא מענינא דקרא והתם מענינא דקרא, תזבח כתיב משמע ולא תגוז, ואכלת בשר כתיב משמע אבל החלב אסור ולא תאכל וכו', והקשה ר"י דאמרינן נתכוין לחמם בגיזי חולין ונתחמם בגיזי עולה מעל, וי"ל דשאני עולה שמקדיש כולה היא וגיזותיה אבל בבכור שהקדושה באה מאליה גיזה רחמנא שרייה עכ"ל. הרי מפורש יוצא מדבריהם דמדאורייתא גיזה מותרת לגמרי אפילו מחיים, וא"כ צריך לדעת מאי טעמא לא אפליגו רבנן ועקביא אפילו מחיים, כיון דלעקביא לא גזרינן דלמא אתי לאשהוויי כאמור:

ויש לומר דהיינו טעמא דמחיים כ"ע מודו דאסור מדרבנן מטעם קנס, דאם גזז בכוונה ועבר על לאו דאיסור גזיזה קנסו אותו חכמים שלא יהנו מעשיו ולא יוכל ליהנות ממנו כי אם לאחר שחיטה דלאחר שחיטה כבר היה יכול ליהנות בלאו הכי, וכדאמרינן לענין מטיל מום בבכור בפ"ה דבכורות (דף ל"ד ע"א), דהצורם אוזן בבכור דלרבנן דקי"ל כוותייהו אם נולד בו מום אחר דבלאו הכי היה נשחט במום אחר ישחוט עליו דלא קנסינן ליה עולמית יעו"ש, וה"ה הכא דאחר שחיטה בלאו הכי מותר ליהנות ולא אהנו מעשיו מותר ליהנות נמי ממה שגזז, אבל מחיים אסור משום קנס. אלא דבאיסור זה דגיזה לא פלוג רבנן ואסרו בכל מין גיזה, אפילו נשר מאליו או שגזז גוי שלא מדעת בעלים. וכיוצא לזה מצינו דקנסו חז"ל בענין לקט עניים דאמרי' בירושלמי בריש פרק ה' דפאה [ה"א] עלה דמתני' גדיש שלא לוקט תחתיו כל הנוגעות בארץ הרי הוא של עניים, ואמרינן דקנס קנסו בו שגדש על גבי לקטן של עניים, ואפילו היה שוגג ואפילו הגדישוהו אחרים שלא מדעתו כל הנוגעות בארץ של עניים דמשום קנס לא פלוג רבנן, ופסקו הר"ם בפ"ד מהל' מתנות עניים [ה"ו וה"ז] יעו"ש, וה"ה הכא כיון שקנסו חכמים למי שגזז בכוונה שלא יהנה מהגיזה קודם שחיטה לא פלוג רבנן ובכל גוונא אסור:

אות מב ס"ק ב

והנה במסקנא דשמעתין [כו, ב] מסקינן דעקביא מתיר בבעל מום לאחר שחיטה אפילו בתולש בכוונה, דבברייתא נקט תולש להודיעך כחו דעקביא דאפילו בתולש מתיר. ויש לחקור אי האי תולש הוא בדווקא, דדוקא בתולש דקי"ל כרבי יוסי בן משולם לעיל [כה, א] דתולש לאו היינו גוזז, ובתלישה אינו עובר על לאו הוא דמתיר עקביא, דכיון דלא גזז כאורחיה לא קנסינן ליה לאסור הגיזה עולמית אפילו לאחר שחיטה, אבל בגוזז ממש אפשר דאפילו עקביא מודה דאפילו אחר שחיטה אסור, והיינו רבותא דתולש לעקביא, דהוא אמינא דכיון דתלש בכוונה והורה על עצמו שרוצה ליהנות מהגיזה, בכהאי גוונא מודה דגזרינן דלמא אתי להשהותו, דלא דמי לנשר מאליו דלא גילה דעתו שהוא רוצה ליהנות מהגיזה ומש"ה לא גזרינן דלמא אתי להשהותו, וע"ז בא התנא להודיע כחו דעקביא דאפילו בתולש דגילה בדעתו דניחא ליה בהנאת גיזה לא גזרינן, אבל אי גזז גיזה גמורה ועבר על לאו אפשר דאזיל ומודה דקנסינן ליה, דאל"כ לאשמועינן רבותא אפילו גוזז ולמה נקט התנא לישנא דתולש דמשמע דוקא תולש:

ואולם מדברי התוס' בדבור הנזכר [כה, א ד"ה שער] נראה דס"ל דלאו דוקא תולש דה"ה גוזז, שכתבו ליישב ההיא דחולין וז"ל, וכי תימא הא דשריא מדאורייתא היינו בנשר אבל גוזז דמתכוין אסור, חדא דמתכוין דדם כנשר דגיזה, ועוד אפילו בתולש פליגי כדמוכח בסוף פרקין דשרי ר"ע מכלל כי אסרי רבנן הוא מדרבנן עכ"ל, ואם איתא דתולש דוקא מה ראיה מייתו לגוזז הא אכתי י"ל דבגוזז דעבר על לאו אסור מן התורה, ודוקא בתולש דקי"ל דתולש לאו כגוזז הוא דהוה מדרבנן. ובאמת צריך טעם דלפי סברת התוס' אמאי נקט תנא דברייתא לישנא דתולש דאיכא למטעי דדוקא תולש דלאו כגוזז. ונראה דהתוס' הכריחו כן דלאו דוקא תולש דאזלו לשיטתייהו, שכתבו לעיל [כד, ב] גבי הא דהשוחט תולש את השער בד"ה והיינו טעמא וכו', דאף דתולש לאו כגוזז מן התורה מ"מ מדרבנן אפילו תולש אסור לתלוש דגזרינן תולש אטו גוזז, דאם אנו מתירין לו לתלוש בכוונה יבא לגזוז בכוונה יעו"ש, וע"כ הכריחו התוס' דאפילו בגוזז בכוונה לא אסירא גיזה כי אם מדרבנן, דאם איתא דגוזז מן התורה אסירא הגיזה, א"כ אמאי בתולש לא גזרו חז"ל לאסור הגיזה מטעם דגזרינן גיזת תולש אטו גיזה דגוזז כמו שגזרו לענין שלא יתלוש לכתחלה. הנה כי כן אכתי י"ל דמודה עקביא דבגוזז בכוונה דעבר על לאו דקנסינן ליה דאפילו אחר שחיטה אסור, ולפי סברת התוס' דלעיל דסבירא להו דבתולש נמי אסור מדרבנן דגזרינן אטו גוזז, יש לומר דהיינו רבותא דתולש דאשמועינן תנא דאפילו בתולש

מתיר עקביא, משום דס"ד דכיון דעבר אאיסור דרבנן ותלש בכוונה ליקנסיה, קמ"ל דכיון דאינו אלא איסור דרבנן לא קנסינן ליה, אבל בגוזז אפשר דקנסינן ליה:

אות מב ס"ק ג

והנה התוס' בדבור הנזכר [כה, א ד"ה שער] לא מצאו להכריח דאחר שחיטה גיזה וחלב מותר, כי אם לתנא דאיכא דאמרי דדריש אין לך היתר כי אם מזביחה ואילך, אבל לת"ק לא מצאו ראיה כי אם הא דפ"ק דמייתי היתר חלב מפסולי המוקדשים. והוא תימא דהדבר מפורש בספרי בפרשת ראה [יב, טו] וז"ל, תזבח ולא גיזה בשר ולא חלב, יכול יהיו אסורים לאחר זביחה ת"ל כברכת ה' אלהיך ע"כ, הרי מפורש בפירוש דמרבה היתר לאחר שחיטה מקרא דכברכת וגו', ולמה לא הזכירו התוס' הספרי דאתי אפילו לת"ק, ואפ"ה ס"ל הכי:

ובפרק כל פסולי המוקדשין (דף ל"ב ע"א) א"ר שמואל ב"י מנין למעשר בהמה של יתומים שמוכרין אותו כדרכו, שנאמר רק בכל אות נפשך תזבח ואכלת בשר, איזהו דבר שאין בו ברכה מחיים אלא לאחר שחיטה הוי אומר זה מעשר בהמה, ומהכא יש להביא ראיה דגיזה מותרת מדאורייתא אפילו מחיים, דאם איתא דגיזה אסורה מחיים, מנ"ל לומר דקרא דכברכת ה' אלהיך להתיר מכירה אחר שחיטה, אף דמחיים היתה אסורה, נימא דבא להתיר דמחיים לא היה לו ברכה והנאה מהגיזה, אבל אחר שחיטה יש לו ברכה והנאה דמותר ליהנות בגיזה, הן בגיזה שנגזז מחיים והן בצמר המחובר בו, ולעולם מכירה אסור אפי' לאחר שחיטה, ומדילפינן היתר מכירה ש"מ דמחיים נמי מותרת הגיזה, וא"כ אין כאן ברכה אחר שחיטה טפי מבחיים, וע"כ צריך לומר דמכירה מותרת משא"כ בחיים:

אלא דאכתי יקשה דנהי דגיזה מותרת, מ"מ חלב שנחלב אסור מחיים ואחר שחיטה מותר וכמ"ש התוס' בדיבור הנזכר, וא"כ נימא דהיינו הברכה דלאחר שחיטה לענין היתר החלב דמותר מה שלא הותר מחיים ולעולם דמכירה אסורה. ולפי סברת היש מפרשים שכתבו התוספות בפ"ג דמעילה (דף י"ג ע"א) ד"ה אתיא וכו' וז"ל, ויש מפרשים דכי אסר רחמנא חלב פסולי המוקדשים היינו באכילה דכתיב ואכלת בשר ולא חלב אבל בהנאה שרי, ולהכי צריכינן הכא לגזירה שוה דאמו אמו לאסור אף הנאת יניקת הולד עכ"ל, א"ש זה, דכיון דאפילו מחיים מותר החלב בהנאה הרי אין כאן ברכה דהיינו הנאה אחר שחיטה טפי מבחיים. אבל להתוס' שם שדחו סברת היש מפרשים וכתבו, ואין נראה דהא אמרי' בפרק השוחט הואיל ואסירי בגיזה ועבודה וכו' משמע דאף החלב אסור בהנאה, ע"כ קשה מהכא דאכתי מנ"ל דמכירה מותרת נימא דהברכה דאחר

שחיטה הוא לענין חלב. ולפי מ"ש לעיל אפשר דהיש מפרשים לא קשיא להו מההיא דחולין שהקשו התוס', דס"ל דהתם דחי הש"ס דלמשרי דמן של פסולי המוקדשים אתא, הוא במונח דר"ש דאמר אין דם שחיטה מכשיר ס"ל כתנא דאיכא דאמרי, דס"ל דגיזה נמי אסור מחיים ואיסור גיזה איסור הנאה הוא, וע"ז ס"ד דדם נמי טעון קבורה דאסור בהנאה:

אות מב ס"ק ד

עוד יש לעמוד בסברא זאת דס"ל להתוס' דגיזה מותרת אפילו קודם שחיטה, וכתבו התוס' חיצוניות דעולה דמועלין בגיזתה הוא משום דהקדיש גם הגיזה, משא"כ בכור שהקדושה בא מאליה ולא אסר רחמנא הגיזה עצמה כי אם שלא יגוז, אבל אם עבר וגזז מותרת, מהא דאמרינן בר"פ ראשית הגז (דף קל"ה ע"א), עלה דתנן ראשית הגז אינו נוהג במוקדשים, מ"ט לא, אמר קרא צאנך ולא צאן הקדש, ופריך והא לאו בני גיזה נינהו, ומוקי לה בקדשי בדה"ב, דאע"ג דמדרבנן אסורים בגיזה, מ"מ סד"א הואיל ומדאורייתא בני גיזה נינהו היכא דגזז ליה ליתיב ליה, ופריך הא קדיש, ומשני הכא במקדיש בהמתו לבדה"ב חוץ מגיזותיה, ופריך אי הכי קדשי מזבח נמי, ומשני כחשי, וחוץ מגיזה וכחישה לא שייך בקדשי מזבח משום דפשטה קדושה בכוליה יעו"ש. מתבאר מסוגיא זאת דבקדשי מזבח אפילו במשייר הגיזה איכא לאו דלא תגוז, כיון דהגיזה מכחיש את גוף הבהמה שהיא קודש, אע"ג דגיזה גופה לא הקדיש, כיון דעיקר טעמא דאיסור גיזה בקדשים הוא מטעם כחישה, גם במקדיש חוץ מגיזותיה איכא איסור גיזה מן התורה, וכמו כן בקדשי ב"ה דאסור בגיזה מדרבנן כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון, ומש"ה לאוקמתא זאת דסד"א דחייב לגזוז וליתן לכתחלה, ע"כ צריך לאוקמא באומר נמי חוץ מכחישה, דבלאו הכי אסור בגיזה מדרבנן דומיא דקדשי מזבח: אשר זה נראה לע"ד שהוא דעת הר"ם בפ"א מהלכות מעילה [הי"א] שכתב, דבהקדיש אבר אחד הוי ספק אי אסור בגיזה ועבודה, ולכאורה קשה דבגמ' בפ"ק דתמורה (די"א ע"ב) לא קמבעיא לן אלא מהו בגיזה, וכתב רש"י דבעבודה לא תיבעי לך דאסור דהא מכחיש לה ע"כ, ומנין לו להר"ם דהבעיא היא גם בעבודה, אבל לפי מה שמתבאר מסוגיא דריש פרק ראשית הגז דבגיזה איכא נמי משום כחישה, דמהאי טעמא אפילו במשייר הגיזה אסור בגיזה, ע"כ צ"ל דהא בעבודה נמי קמבעיא לן, ונקט גיזה וה"ה עבודה כיון דבשניהם הא קא מכחיש לה. ובאמת שצריך ליישב סברת רש"י דמשמע דס"ל דבגיזה ליכא כחישה, ואולי דלא כתב כן אלא משום דס"ל דהבעיא היא אם אותו אבר בלבד אסור בגיזה, דאפילו לא גזז כל גוף הבהמה עובר כיון דגזז אותו אבר שמקדיש, ויש לומר דבגזיזת אבר אחד אינו

מכחיש אפילו אותו אבר, משא"כ בעבודה שעושה עבודה בכל הגוף דפשיטא דמכחיש ולא קמבעיא לן, אבל מדברי הר"ם אינו נראה כן שכתב דהבעיא הוא אם אסורה כולה בגיזה ועבודה יעו"ש:

באופן דמסוגיא דראשית הגז הנזכר מתבאר דמטעם כחישה אסור בגיזה אפילו במשייר גזותיה, ואולם לפי סברת התוספות דבבכור דקדושה דמאליה היא לא אסר רחמנא הגיזה כי אם שלא יגוז לכתחלה, א"כ הכא קשה אמאי לא מוקי מתני' אפילו בקדשי מזבח, ונ"מ דאם עבר וגזז בכוונה או שלא בכוונה כי אם אחרים גזזו שלא מדעתו, דס"ד אמינא דכיון דכבר גזז דליתב לכהן דומיא למאי דסלקא דעתך לאוקמה בקדשי בדק הבית, דאף דמדרבנן אסור בגיזה אם עבר וגזז וה"ה בקדשי מזבח באומר חוץ מגזותיה, דכיון דעיקר איסור גיזה גופה בקדשי מזבח הוא משום דהקדיש נמי גיזותיה מה שאין כן בכור כמ"ש התוס' חיצוניות, א"כ הכא ששייר הגיזה ולא הקדישה ליהוי כדין בכור, דאע"ג דאסור לגזוז מן התורה משום כחישה, מ"מ לא מפני זה נאסרה הגיזה כיון דהיא גופה לא הוקדשה. ואם משום דכיון דעיקר הויית הגיזה היה ע"י כחישת הבהמה שהיא קדש חשיב כיש חלק קדושה בגיזה, הא ליתיה דבגוף הגיזה ליכא שום דררא דממונא דהקדש בגווה כי אם כחישת ההקדש היא גרמא בעלמא, והא קי"ל דבר הגורם לממון לאו כממון דמי, וכדמסיק רב אשי בפרק כל שעה (דף כ"ט ע"ב) לענין האוכל חמץ של הקדש במועד אי מעל אי לא מעל יעו"ש, ומדלא מוקי לה בקדשי מזבח בכה"ג, ש"מ דס"ל לש"ס התם דכל דבר שאסר רחמנא לגזוז אף אם כבר נגזז הגיזה אסורה, אף דלא אסירא מטעם דהקדיש, דכיון דהזהיר רחמנא שלא לגוז הוי ליה כמזהיר שלא יהנה מאותה גיזה, וי"ל ודו"ק:

ומהתימה על התוס' חיצוניות הנזכר, שלא מצאו מקום ראיה דגיזת עולה או שאר קדשי מזבח אסורה, כי אם מההיא דמתכוין לחמם בגיזי חולין ונתחמם בגיזי עולה, ואף גם זאת אין אנו יודעים איה מקום דברים אלו, כי הרבה חפשתי במסכתא מעילה ובתוספתא ובהרבה מקומות דשייך להיות שם ולא מצאתי כלל, בהיות שהיו יכולין להביא מסוגיא זאת דפרק ראשית הגז דמוכח מינה דגיזת קדשי מזבח אסורה, ואפילו דקדשי ב"ה כיון דהקדיש גם הגיזה:

אות מב ס"ק ה

עוד יש לעמוד בסברא זאת דגיזת הבכור מותרת מחיים, מההיא דאמרינן בפ"ק דמכילתין (דף ט' ע"ב) עלה דאיפליגו ר"י ור"ש, דלר"י פ"ח אסור ולר"ש מותר, ואמרינן התם דבהאי קרא קמיפלגי, דתניא לא תעבוד בבכור שורך אבל אתה עובד בשלך ובשל אחרים וכו'

דברי ר"י, ר"ש אומר לא תעבוד בבכור שורך אבל אתה עובד בבכור אדם, לא תגוז בכור צאנך אבל אתה גוזז בכור חמור ע"כ. ובשלמא אי אמרינן דכל שהזהיר רחמנא שלא יגוז הו"ל כמזהיר שלא יהנה מהגיזה אפילו אם נגזז, א"ש דרבי שמעון יליף היתר הנאה דפטר חמור מהאי קרא, דכיון דמיעטה קרא מאזהרת גיזה הרי היתר הגיזה אמור, שהרי חדית לן קרא שיכול ליהנות בגיזה, דאין דינו כבכור בהמה טהורה, אבל אם נאמר דלא אסר רחמנא כי אם שלא לגוז, אבל הגיזה עצמה מותרת אפילו בבכור בהמה טהורה, מנ"ל לר"ש מהאי קרא היתר הנאה, הא אפשר דלא התיר קרא אלא דבפ"ח מותר לגוזזו דאין בו איסור גזיזה כבכור בהמה טהורה, אבל לעולם דהפ"ח עצמו אסור בהנאה, דכיון דלר"י כיון דלית ליה קרא להיתר מסברא אוסרו בהנאה, כ"כ י"ל לר"ש דאה"נ דאסור ליהנות ממנו בעבודה או במכירה או אפילו בגיזה שגזז, דלא התיר הכתוב אלא לגוזזו כדי שאח"כ אחר שיפדנו יהיה מותר ליהנות בגיזה שגזז מקודם, דלא חדית לן קרא אלא דאין בו ענין איסור גזיזה כבכור בהמה טהורה דדכוותיה קא ממעט בפ"ח. ועוד דאפילו לא יהיה מותר הגיזה אחר הפדיון, י"ל דלא בא הכתוב אלא להתיר הגיזה אם יהיה צורך לגוזזו לצורך גוף הפ"ח. ועוד דאעיקרא דמלתא איכא למימר, דמאי דמיעט קרא פ"ח הוא לאמר דדוקא בכור צאנך אי אתה גוזז אבל אם נגזז מותר הגיזה, אבל פ"ח אינו כן דאפילו הגיזה אסור כיון דהפ"ח אסור בהנאה:

ואין ליישב כל זה, דע"כ לא כתבו התוס' דהגיזה מותר כי אם בבכור בעל מום, אבל בתם הגיזה אסורה מן התורה, דהכי דייקי דברי התוס' [בכורות כה, א] שכתבו, כולה הך שמעתתא מוכחא דגיזת פסולי המוקדשין שרי מדאורייתא, דמלבד דמדברי התוס' חיצוניות הנזכר שהוקשה להם מהא דמועלין בגיזי עולה ש"מ דאפילו בבכור תם קאמרי, דאי בבכור תם אסור הגיזה מאי ק"ל מעולה, הא התם אפשר דמיירי בגיזי עולה דתם דדכוותיה בבכור גיזת תם אסורה. יתר ע"כ דהתוס' דידן כתבו לדחות, דאין לחלק דבמתכוין לגוזזו אסורה דהא אפילו בתולש פליגי וכו', ואפילו בעולה תמימה לא מתסרא הגיזה אלא מדרבנן כדמוכח לקמן [כו, א] גבי תולש צמר מעולה תמימה וכו', דלפי דרכם דלא חלקו בין היתר דאחר שחיטה להיתר דמחיים, דמש"ה כתבו דמשמעתין משמע דגיזת פסולי המוקדשין מותרת מדאורייתא, א"כ ה"ה בתם דהא עולה תמימה אמרינן דגיזה מותרת אחר שחיטה אף דנגזז בעודה תמימה. ועוד דע"כ ה"ה תם, דאם איתא דבתם אסירא מן התורה איך אפשר דבפסולי המוקדשין הוא מותר, הא לענין מלקות חייב בפסולי המוקדשין בגיזה ועבודה כתם, וכתבו התוס' לעיל בפ"ב (דף ט"ו ע"א) ד"ה ואהני קרא וכו' וז"ל, כדתניא לקמן גבי פסולי המוקדשין דהגוזז והעובד בהם

סופג את הארבעים, ולא אמרינן דכיון דאתקש לצבי ואיל מפקיע לגמרי מלאו, וכי כתיב תזבח ולא גיזה איסורא בעלמא, אלא אמרינן אהדריה קרא לאיסוריה ללמד דלענין גיזה דין בע"מ כתם הוא, וכשם דבתם אסור כ"כ בבע"מ דאכתי באיסוריה הוא כמו שהיה בעודו תם כדאמרינן לענין מלקות:

וכן נראה מדברי ר"ש (בפ"ג דערלה משנה ג') עלה דקתני מתניתין, האורג מלא הסיט מצמר הבכור וכו' כתב וז"ל, גבי בכור בעי מלא הסיט וגבי מוקדשין תני כל שהוא, וצריך טעם מ"ש אטו בכור לאו מוקדשין, ושמא חדא בתם וחדא בבע"מ, ואע"ג דתרוייהו דרבנן דכולה סוגיא דשלהי הלוקח בהמה מוכחא דגיזי פסולי המוקדשין שריא מדאורייתא, ואפילו בעולה תמימה וכו' עכ"ל, הרי דכתב דתרוייהו אחד תם ואחד בע"מ אינו אלא מדרבנן:

אלא דצריך להבין דנהי דאזהרת דלא תגוז בין לתם ובין לבע"מ דבכור אינו אלא שלא יגוז לכתחלה, אבל הגיזה לא נאסרה מחמת דעבר על איסור גיזה, מ"מ היינו דוקא בבע"מ, אבל בבכור תם דיש לו דין קדשים קלים אמאי לא יהיה אסור הגיזה קודם הקרבה, כיון דקודם הקרבה דין מוקדשים יש לו. ואף דקי"ל דאין מועלין בשלמים מ"מ אסור ליהנות מהם מדאורייתא, וכמ"ש התוספות בפ"ק דנדרים [י, א] וכן כתבו התוספות בפ"ק (דמעילה) [דתמורה] (דף ג' ע"א) ד"ה לא וכו', וכן פירש"י בפ' כ"ש (דכ"ז ע"ב) ד"ה בעצי שלמים יעו"ש, וא"כ איך כתב הר"ש ואע"ג דתרוייהו מדרבנן וכו', הא אפשר לומר דמוקדשין דקתני כל שהוא ומיירי בבכור תם מיירי בצמר שנשר מבכור תם וארגו קודם הקרבה, דקודם הקרבה פשיטא דאסור ליהנות בו מן התורה, ובהכי אתי שפיר כיון דאיסורו מה"ת אסור בכ"ש, משא"כ בע"מ שאינו אלא מדרבנן. ובשלמא להתוספות חיצוניות שכתבו וחילקו בין עולה ושאר קדשי מזבח לבכור, דשאני עולה שמקדיש כולה היא וגיזותיה, אבל בבכור שהקדושה בא מאליה גיזה רחמנא שרייה כנז"ל א"ש, דלענין גיזה אין דין בכור כשאר קדשים קלים, דמעיקרא לא אקדישינהו רחמנא ואין לגיזה דין הקדש, אבל לר"ש שכתב דאטו בכור לאו היינו מוקדשים ומוקי מתניתין דמוקדשין בבכור תם, דנראה דס"ל דדין הבכור כדין הקדש יש לו לענין גיזה נמי, א"כ אמאי כתב דהוי איסורא דרבנן כיון דאפשר לומר דמתניתין מיירי בצמר הנתלש קודם הקרבה דאסור בהנאה מן התורה, דע"כ לא אמרו בעולה תמימה בשמעתין דאינו אלא מדרבנן אלא לאחר הקרבה, או דנפל בו מום ופדאו ושחטו כמו שמתבאר בדברי התוספות בשמעתין יעו"ש, אבל מחיים פשיטא דהוי מן התורה: ודוחק לומר דר"ש לא ס"ל כהתוספות ורש"י דס"ל דבשלמים איכא איסור תורה, דר"ש ס"ל דכיון דאין מועלין

בהם לא אסירי בהנאה כי אם מדרבנן דוקא. ועוד דאפילו ס"ל הכי מ"מ היינו דוקא בשלמים וקדשים קלים אבל בקדשי קדשים בעולה וכיוצא פשיטא דמועלין בגיזתן קודם הקרבה, וא"כ מאי דוחקיה לומר דמוקדשין דקתני במתניתין הוא אפילו בבכור תם, הא שפיר י"ל דבכור דקתני רישא הוא בכל גוונא אפילו בבכור תם, ודכותיה בשלמים דכיון דאין איסורו אלא מדרבנן בעינן מלא הסיט, וסיפא דקתני במוקדשין בכל שהוא מיירי בעולה וקדשי קדשים דאסירי מן התורה:

אות מב ס"ק ו

והנה גבי מאי דקמבעיא לן בשמעתין [כו, א] התולש צמר מעולה תמימה מהו, ופריך תולש מי איכא מאן דשרי וכו', כתב רש"י וז"ל, מי איכא מאן דשרי אליבא דרבנן הא ודאי רשע הוא עכ"ל. וצריך להבין דלפי מאי דקי"ל [כה, א] כר"י בן משולם דתולש לאו היינו גוזז, אמאי בתולש נקרא רשע כיון דלא עבר על לאו דלא תגוז וגו', דנהי דאסור ליהנות מעולה ומועלין בגיזתה, מ"מ לא מפני שגזז מעל כל שלא נהנה ממנה, דנהי דאם תלש בדרך גניבה ולקח הגיזה לעצמו אה"נ דמעל קודם הנאה, מכיון שהוציאה מרשות הקדש, מ"מ בתולש מעולה שהפריש לנדרו ועדיין הוא בידו דחשיב כגזבר עליה, דכל אדם שהקדשו בידו הרי הוא כגזבר לא מעל עד שיהנה ממנה, וא"כ הכא דנראה דמיירי שתלש במזיד דליכא מעילה, אם תלש מקרבן עולה של אחר, ודאי נקרא רשע דהא גזל מן ההקדש, ולא גרע הקדש מהגוזל ממון הדיוט דעובר על לאו דגזילה אף דחייב להשיב את הגזילה בעין, ובענין הקדש נמי אף דלא יצא לחולין ע"י הגזילה עובר על איסור גזילה, אבל אם תלש מקרבן עולה דידיה דחשיב כגזבר עליו, ולענין מעילה לא חשיב הוצאה מרשות לרשות, א"כ ה"ה באיסור גזילה דלא חשיב עובר על לאו דגזילה כיון דלא עשה שום מעשה קנין כדין קנין גזילה, וא"כ מאי פריך הש"ס תולש מי איכא מאן דשרי, וכתב רש"י מטעם דהוי רשע, הא אפשר דמיירי בתולש מעולה שהפריש לעצמו דהוי כגזבר עליה וליכא איסור גזילה: פרק רביעי:

אות מב ס"ק ז

מתני' עד כמה ישראל חייבין ליטפל וכו'. בגמ' [כו, ב] מנה"מ, אמר רב כהנא דאמר קרא בכור בניך תתן לי כן תעשה לצאנך, מלאתך ודמעך לא תאחר כן תעשה לשורך, ופריך איפוך אנא, ומשני מסתברא דמוקדם למוקדם דמאוחר לדמאוחר, ופריך אדרבה דסמיך ליה לדסמיך ליה, ומשני אלא אמר רבא א"ק תעשה הוסיף לך הכתוב עשיה אחרת בשורך, ופריך ואימא שיתין, ומשני לא מסרך הכתוב אלא לחכמים. מתבאר משמעתין דלפי המסקנא דמסיק רבא עיקר הדרשא הוא דבין שורך ובין צאנך לסמיך ליה מקשינן

להו לקרא דבכור בניך, אלא דמדקאמר קרא תעשה הוסיף עשיה אחרת לשורך, ואמרו חז"ל שהוא נ' יום. וראיתי להרע"ב שפי' במתניתין כדרשא דרב כהנא דרמינן שורך המוקדם במקרא למלאתך ודמעך המוקדם, וצאנך המאוחר לבכור בניך שהוא מאוחר, והדבר קשה דלמסקנא לא קאי הא דרב כהנא, כי אם העיקר משום דאמר קרא תעשה שהוסיף הכתוב עשיה אחרת, ומזה לא הזכיר כלום רע"ב:

הן אמת דגם מפי' הר"ם בפי' המשנה נראה שתפס לעיקר דרשת רב כהנא יעו"ש, ועפ"י סברת הר"ם פירש כן רע"ב, וי"ל על התוי"ט ז"ל איך לא הרגיש מזה. וכבר עלה ע"ד לומר דהר"ם ורע"ב ס"ל דע"כ עיקר הילפותא הוא כסברת רב כהנא דמסתברא דמוקדם למוקדם וכו', ולא משום דאמר קרא תעשה, דהא בפ' בתרא דבכורות (דף נ"ו ע"א) עלה דמתני' דהלקוח והנתון במתנה פטור ממעשר בהמה, מה"מ א"ר כהנא דא"ק בכור בניך תתן לי כן תעשה לשורך לצאנך, מה בניך אין בלקוח ומתנה אף צאנך ובקרך אין בלקוח ומתנה, ופריך והאי בבכור כתיב, ומשני א"ק כן תעשה אם אינו ענין לבכור דלא איתיה בעשיה דברחם קדוש תנהו ענין למעשר בהמה ע"כ, ואם איתא כדרשת רבא דבשמעתין הא איצטריך קרא דכן תעשה להוסיף לך עשיה אחרת דחייב ליטפל בשור נ' יום, וכבר התוס' שם תמהו ע"ז וכתבו וז"ל, א"ק כן תעשה תימה דבריש עד כמה לעיל דרשינן לענין בכור וכו', וי"ל הא דדרשינן ליה בבכור משום דכתיב בבכור, אבל מאחר דאפקיה רחמנא בלשון עשיה דרשינן ליה למעשר משום דבבכור לא שייך קדושת עשיה עכ"ל, והרואה יראה דתירוץ התוס' דוחק הוא, דכיון דקרא דכן תעשה מוקמינן ליה לבכור לעשות לבכור שור עוד עשיה אחרת ליטפל בו נ' יום, א"כ אף דלא שייך קדושת עשיה בבכור דברחם קדוש ממילא, מ"מ לענין הטיפול שחייב לטפל בו ולגדלו זה אינו נעשה ממילא כי אם חיובא רמי רחמנא עליה לעשות לו עשיה אחרת בידים ליטפל בו, ועל ענין הטיפול א"ק תעשה ולא על ההקדש, וכיון דאיצטריך קרא דתעשה לענין הטיפול מנין לנו לומר דקרא דתעשה קאי נמי על עיקר חלות הקדושה וכיון דאינו ענין לבכור תנהו ענין למעשר, וע"כ י"ל דהר"ם ורע"ב ס"ל דמאחר דהכא גבי מעשר המסקנא הוא כדדריש רב כהנא דלקוח דפטור הוא מקרא דתעשה באם אינו ענין לבכור, ש"מ דהעיקר נמי כדרשת רב כהנא בשמעתין לענין טיפול, דעיקר הדרשא דמוקדם למוקדם ודמאוחר לדמאוחר, וקרא דתעשה איצטריך לפטור לקוח ממעשר: אבל שוב ראיתי דהא ליתא דהא בשמעתין אמרינן דתניא כוותיה דרבא דמקרא דכן תעשה ילפינן לה, וכיון דתניא כוותיה ע"כ קי"ל כוותיה דרבא, ועוד דרבא עצמו בההיא דמעשר נראה דס"ל דעיקר דרשא דלקוח דפטור הוא מקרא דתעשה כסברת רב כהנא דהתם, דהא אמרינן התם

עלה דפריך מהא דאמר ר' יוחנן לקח עשרה עוברין וכו', ומשני אמר רבא א"ק תעשה בשעת עשיה מיעט הכתוב, ועכצ"ל כמו שתירצו התוס' אף שהוא קצת דוחק:
ולעד"נ דאפשר ליישב תמיהת התוס' באופן אחר, בהקדים דצריך להבין במאי דאמרינן במתני' ובברייתא דר' יוסי ס"ל דבדקה חייב ליטפל ג' חדשים ובגסה נ' יום, דמנין לו לר"י זה, דכיון דלת"ק אמרינן דנפקא ליה מקרא, א"כ סתמא גם ר"י מקרא נפקא ליה, וע"כ צ"ל דר"י ס"ל דכיון דערב הכתוב שורך וצאנך בקרא דכן תעשה, ש"מ דתעשה דרישא דקרא דבא להוסיף עשיה אחרת קאי בין לשורך ובין לצאנך, דאי לא תימא הכי לימא קרא כן תעשה לשורך וכן לצאנך, דבהכי הוה משמע דלא קאי תוספת עשיה כ"א לשורך ולא לצאנך כיון דאפסקיה קרא ואמר וכן לצאנך, וא"כ כיון דתעשה דקרא קאי נמי לצאנך, חשיב כאילו כתיב וכן תעשה לשורך וכן תעשה לצאנך, וש"מ דבין בשורך ובין בצאנך הוסיף לך קרא עשיה אחרת, ומסתברא דסמיך ליה למאי דסמיך ליה ורמינן שורך לבכור אדם ומשו"ה בשורך הוא נ' יום, וצאנך רמינן ליה לקרא דמלאתך ודמעך לומר דבצאנך תעשה עשיה אחרת כמוהו ויהיה מאה ימים, ולא מסרך הכתוב אלא לחכמים והם אמרו ג' חדשים דהוי פחות עשרה ימים, כדאמרינן לת"ק דהיה ראוי בבהמה גסה שיתין יום ואתו רבנן ובצרו עשרה ואוקמוה בנ', דנמצא דכפי זה לר"י חשיב כאילו א"ק וכן תעשה לשורך וכן תעשה לצאנך, דתעשה דרישיה דקרא קאי נמי לצאנך, וא"כ לת"ק נמי ע"כ הכי הוי, וא"כ י"ל דמאי דדריש רב כהנא מתעשה לענין מעשר דלקוח פטור, היינו ממשמעותיה דקרא דתעשה קאי נמי לצאנך, ומשמעות תעשה דצאנך לא איצטריך להוסיף עשיה אחרת לענין טיפול, דהא לרבנן בבהמה דקה ליכא הוספה דאינו חייב ליטפל כי אם ל' יום כדין בכור בניך, ועכצ"ל דאיצטריך לענין מעשר דאם אינו ענין לבכור דברחם תלה רחמנא ענין למעשר: והרב תוי"ט כתב וז"ל, וצריך לומר דרבי יוסי לית ליה דרשא דקרא אלא ס"ל דמסברא בעלמא אמרו חכמים שיטפל בו הישראל כדי שתהא הנתינה דרך גדולה עכ"ל, ולעד"נ דאפשר לומר דדריש לקרא ע"ד האמור ולעולם לכ"ע אינו מסברא בעלמא: והנה כתבו התוספות בשמעתין ד"ה מלאתך וכו' וז"ל, וא"ת האי ביום נ' הוא ולא הוי כעין בכור בניך תתן וצאנך דלאחר ל' עכ"ל. וראיתי להרב בצלאל כ"י שהביא משם תוספות חיצוניות שכתבו ע"ז וז"ל, וי"ל דבכורי יחיד לא מייתי עד לאחר עצרת עכ"ל. וצריך להבין דמנ"ל דבכורי יחיד אינו מביא בעצרת עצמו, דאחר הקרבת שתי הלחם כבר הותר להביא בכורים אפילו בו ביום, והר"ם בפ"ב מהל' בכורים דין ו' כתב אין מביאין בכורים קודם לעצרת וכו' ואם הביא אין מקבלין ממנו אלא יניחם שם עד שתבא עצרת ויקרא עליהם עכ"ל, ודבריו הם מדברי התוספתא

בפ"ק דבכורים [ה"א] דמשמע דביום עצרת עצמו יקרא עליהם דאחר הקרבת שתי הלחם הותר להביא. ואולי דס"ל להתוס' דהיינו דוקא בדיעבד שכבר הביא מקודם אבל להביא לכתחילה ביום עצרת עצמו לא, וה"ט דכיון דהבאת הבכורים טעון קרבן עמהם כמ"ש הר"ם בפ"ג מהל' בכורים בדין י"ב, ואפשר דכיון דכתב הר"ם שם דאין הבאת הקרבן מעכבת אינו בסוג קרבן חגיגה ושמחה שמקריבים ביו"ט מפני שהן חובה, אלא הוי כנדרים ונדבות דאין מקריבין ביו"ט כמ"ש בפ"א מהל' חגיגה דין ח', ואפילו את"ל דקרבן זה קרבן חובה מקרי מ"מ כיון דאין זמנן קבוע ביו"ט כמו שלמי שמחה אינו דוחה יו"ט, וכיון דעיקר המצוה לכתחילה להביא הבכורים עם הקרבן בב"א ודאי דלכתחילה לא יביא בעצרת כדי להביא הקרבן עמהם:

אות מב ס"ק ח

גמ' [כו, ב] מאי טעמא לא יתננו לו אר"ש מפני שנראה וכו', וכתב רש"י בד"ה שנראה ככהן המסייע בבית הגרנות וז"ל, לפי שבזמן הזה אין בכור ראוי לכלום עד שיפול בו מום, וכיון דעל ישראל רמיא ליטפל בו חמשים יום ואמר ליה הכהן בתוך הזמן תנהו לי וכו'. וי"ל דאמאי נקט חמשים יום, דנראה דס"ל דלא קאי מתני' דלא יתננו לו כי אם בבהמה גסה דאיכא טיפול דנ' יום ולא על בהמה דקה, וצריך טעם מ"ש. ודוחק לומר דכיון דבהמה דקה שאינו אלא ל' יום, אינו כ"כ הנאה לישראל מה שמצילו מהטורח קודם זמנו, אינו נראה ככהן שמסייע בבית הגרנות, דהא ודאי אין סברא בהכי דמה לי הנאה מרובה ומה לי הנאה מועטת סוף סוף נראה כמסייע, וצ"ל דדברי רש"י לאו דוקא וה"ה בהמה דקה וחדא מינייהו נקט:

ובכולן יש בהם טובת הנאה לבעלים, ומסקינן [כז, א] דדוקא תרומות ומעשרות אבל במתנות ובבכור אין בהם טובת הנאה, וכן כתב רש"י וז"ל, והאי דנקט תנא ובכולן, ה"ק ובכולן התרומות והמעשרות יש בהם טובת הנאה לבעלים עכ"ל. וצריך להבין דזה דוחק בדברי התנא, שהרי ברישא דברייתא קתני תרומות ומעשרות ומתנות ובכורות, ומשמע דובכולן יש בהם טובת הנאה אכולהו קאי. ואי לאו דברי רש"י היינו יכולים לפרש דהתנא אכולהו קאי, אלא דנקט תנא כיצד ישראל שהפריש תרומה וכו', לאשמועינן דדין טובת הנאה לא שייך בכולן כי אם באופן דליכא למיחש דאתי למטעי לומר דנתחלל קדושתייהו, כענין תרומה דלא אתו למטעי דקדושת הגוף היא, וה"ה בכל הני כבכור ומתנות כהונה, דאם הוא באופן זה דליכא למטעי, וכגון בבכור תם דקדושת הגוף הוא ואחר ההקרבה אינו נאכל אלא לכהנים, דהוי כדין תרומה, וכן במתנות כהונה משכחת לה דאם אירע שלא היה שם כהן ליתנן מיד והעלה אותם בדמים משום פסידא דכהן,

כדאמרינן בס"פ הזרוע (דף קל"ד ע"ב) ואם אין שם כהן מעלין אותן בדמים ואוכלן מפני הפסד כהן יעו"ש, דבכה"ג דמה שיש ביד ישראל עכשיו הוא הדמים דלא שייך בהו שום קדושה, שפיר יכול לומר לו ישראל אחר תן הדמים אלו לבן בתי כהן בטובת הנאה, דבדמים ליכא למיחש מידי. וכן משכחת לה באופן אחר כההיא דאמרינן בפרק כל הגט (דף ל' ע"א) המלוה מעות את הכהן ואת הלוי וכו' להיות מפריש עליהם והולך וכו', וא"כ משכחת לה בהפריש מעות להלוותם לכהן להיות מפריש עליהם מתנות כהונה, ומצאו ישראל אחר ואמר ליה תן לבן בתי כהן בטובת הנאה, דבכה"ג נמי ליכא למיחש כלל, ובכה"ג משכחת לה אפילו בבכור בעל מום, וכיון דטובת הנאה הוא על הדמים שהפריש להלוות לכהן לזכות בבכור בעל מום לעצמו, שייך טובת הנאה, באופן דיש לפרש דמאי דקתני ובכולן יש להן טובת הנאה הוא כפשטיה, דאפילו בבכור ומתנות כהונה יש להן טובת הנאה, ומאי דנקט התנא המציאות בתרומה לדוגמא בעלמא נקטיה, ללמדנו דדוקא כעין תרומה דליכא למיחש דאתו לחלל קדושתייהו, וצריך טעם אמאי לא ניחא ליה לרש"י לפרש כן, והוצרך לדחוק דברי התנא לומר דובכולן לאו דוקא:

שוב מצאתי להרב בצלאל כ"י [שטמ"ק אות ב'] שכתב בשמעתין קודם מאי דפריך הש"ס, ותנא מ"ט לא קחשיב מתנות כהונה וכו' וז"ל, בקצת ספרים ישנים כתוב כאן, ר"ש בן אלעזר אומר אף במתנות כהונה כן, כיצד ישראל שהפריש מאתים זוז למתנות כהונה, ומצאו ישראל אחר ואמר ליה הילך סלע זה ותנם לבן בתי כהן מותר, ואם היה כהן לכהן אסור, ותנא קמא מ"ט וכו', כן נמצא בקצת ספרים ישנים ורש"י לא גריס לה עכ"ל. ואח"כ כתב עוד, ואינה ה' לידי אח"כ תוספי הרא"ש ומצאתי שכתב וז"ל, רשב"א אומר אף מתנות כהונה כיצד ישראל שהפריש ר' זוז למתנות כהונה ומצאו ישראל אחר וכו', כך מצאתי בספרי ספרד, ונראה דהכי פירושו, שהפריש מאתים זוז להלוותן לכהן להיות מפריש עליהן מתנות כהונה בכורות וזרוע ולחיים וקיבה, כההיא דפרק כל הגט המלוה מעות את הכהן וכו', ודוקא בכה"ג הוא דשרי, אבל אם כבר הפריש המתנות או נולד הבכור אסור לקבל טובת הנאה, דילמא אתי למטעי בהו כיון שכבר הפרישן ולומר שנתחלל הקדושה, ולהכי לא גריס רש"י ות"ק מ"ט לא אמר מתנות, אלא גריס ותנא מ"ט, משום דאף רשב"א מודה במתנות כהונה שהופרשו עכ"ל. הרי מתבאר מדברי הרא"ש דגם רש"י יש לו נוסחא זאת דפליג רשב"א את"ק במתנות כהונה, ומשו"ה הוצרך לומר רש"י דלא גרסינן ות"ק מ"ט וכו' מהטעם שכתב הרא"ש כנז"ל:

והנה כי כן מצינו טוב טעם לרש"י שדחק עצמו לומר, דובכולן דקתני ת"ק ע"כ לא קאי אלא אתרומות ומעשרות בלבד, דהא לא משכחת לה בשהפריש מעות כאשר דמינו

לומר, דהא ת"ק פליג אדרשב"א דס"ל דאפילו בדמים לא שייך טובת הנאה, וע"כ צ"ל דה"ט דת"ק דכיון דחכמים אסרו טובת הנאה בשהפריש המתנות עצמם כי היכי דלא ליתו למטעי שנתחללו, עשו חיזוק לדבריהם וגזרו לגמרי, דאפילו הפריש דמים אסור בטובת הנאה כיון דהכל שם מתנות הוא לא פלוג רבנן ואסרו הכל. ומשו"ה י"ל דאפילו בבכור תם דקדושת הגוף הוא כתרומה, מ"מ אסרו טובת הנאה בו כיון דבבעל מום אסרו לא פלוג רבנן בין בכור לבכור, ומשו"ה ע"כ מאי דקאמר ת"ק ובכולן יש להן טובת הנאה לא קאי אלא אתרומות ומעשרות בלבד:

ולענין הלכה כתב הר"ם בפי"ב מהל' תרומות דין כ' וז"ל, ורשאי ישראל לומר לישראל אחר הא לך סלע זו ותן תרומה או בכור או שאר מתנות לפלוני הכהן בן בתי או בן אחותי וכל כיוצא בזה ע"כ. ודבריו תמוהים טובא דהא מסקינן בשמעתין דדוקא בתרומה מותר, אבל בבכור ומתנות אסור. וכבר עמדתי על דברי הר"ם אלו בקונטרס דין טובת הנאה אשר לי, הנדפס בספר נאות יעקב להרב אבא מארי זצוק"ל סימן ד' יעו"ש:

והן עתה חשבתי דרכי לומר ליישב דברי הר"ם באחד מב' דרכים, דהר"ם גרס כגירסתנו דליכא פלוגתא דרשב"א עם ת"ק, וע"כ ס"ל להר"ם דכיון דנקט תנא סתם ובכולן יש בהם טובת הנאה, ש"מ דעל כל הנזכרים ברישא קאי, וא"כ ה"ה בכור ומתנות, ומאי דהמציא התנא כיצד ישראל שהפריש תרומה וכו', האי דנקט תרומה לדוגמא נקטיה, וה"ה כל דדמי לתרומה דליכא למטעי שיחלל אותם, וכגון שהפריש דמים יש להם טובת הנאה, וע"ז קתני ברישא ובכולן יש להם טובת הנאה דבמפריש דמים יש להם טובת הנאה כאשר שיערנו לעיל, והר"ם מיירי במפריש דמים. או שנאמר דס"ל להר"ם דמאי דקתני ובכולן יש להן טובת הנאה ואפילו בכור ומתנות, היינו כשאמר לו ישראל לישראל הילך סלע ותן לבן בתי כהן ונתן לבן בתו כהן, אך הכהן המקבל לא ידע ממה שנתן זקנו סלע לישראל כדי שיתן לו, דסבור הוא דמעצמו נתן לו לקיים מצותו, דבכה"ג ליכא למיחש דטעי ואתי למינהג בהם מנהג חולין כיון דלא ידע מזה כלום, וכל כי האי לא חיישינן דילמא יבא לידע ויטעה, דכיון דאנו אומרים לנותן ולישראל דשורת הדין הוא דאם ידע כהן המקבל מזה אסור ליה לקבל הסלע מהכהן, מסתמא נזהרים שניהם שלא להגיד מזה לכהן המקבל. ומאי דקתני כיצד ישראל שהפריש תרומה, לדוגמא נקטיה דדוקא כעין תרומה דליכא למטעי, אבל בכור ומתנות כל שהענין הוא כעין תרומה דמיירי אפי' בידע המקבל מנתינת זקנו אסור, דדוקא תרומה דקדושת הגוף היא לא טעי, אבל בקדושת דמים טעי ואתי למינהג בהו מנהג חולין, כיון דידע שע"י נתינת זקנו נתן, אבל כל שלא ידע כלל אפילו בכור ומתנות שרי, והר"ם מיירי נמי בדלא ידע הכהן המקבל:

ואולם נראה דב' הדרכים אלו ניתנו ליאמר לפי גרסתנו, אבל לדברי הר"ם אינו מן הישוב, כיון דהר"ם סתם דבריו ולא באר לומר דהיינו במפריש דמים או בשלא ידע הכהן המקבל. וראיתי להרדב"ז בביאורו על הר"ם שתמה על דברי הר"ם וכתב וז"ל, וי"ל דלא אמרינן הכי אלא למיהב טעמא לתנא דפתח ובכולן יש להן טובת הנאה לבעלים עכ"ל. ולכאורה אין דבריו מובנים, והנראה דכוונתו לומר דמאי דמשני הש"ס הכי הוא למיהב טעמא לתנא דסיים בתרומה בלבד, ולא לענין דינא הוא, דודאי העיקר כרישא דמתני' דקתני ובכולן, אלא דהתנא בבא להמשיל לנו משל ללמדנו מה הוא ענין הטובת הנאה נקט תנא לדוגמא היותר פשוט לענין דינא, דתרומה הוא מלתא דפשיטא דשרי כיון דליכא למטעי, משא"כ במתנות ובכור שאינו כ"כ פשוט, כיון דאיכא למימר דאפשר דלא שרי לעשות כן במתנות כיון דאתי למנהג ביה מנהג חולין, ולכן נקט התנא לדוגמא היותר פשוט, אבל אחר האמת העיקר כרישא דמתני' דפתח בכולן, ואם זה הוא כוונתו דוחק גדול הוא בעיני:

והנה בקונטרס דין טובת הנאה הנזכר כתבתי ליישב דברי הר"ם, דהר"ם דחה זה דשמעתין דנראה דבבכור ומתנות אסור לעשות כן, מקמי מתני' דערכין (דף כ"ח ע"ב) דקתני, הבכור בין תם בין בעל מום מחרימין אותו, וכיצד פודין אותו אומדים כמה אדם רוצה ליתן בבכור זה ליתן לבן בתו כהן, דנראה בהדיא דאפילו בבכור בעל מום דקדושת דמים הוא, ושייך למיחש דאתי למנהג בו מנהג חולין יכול ליקח זוז, דלא כשמעתין:

והן עתה מצאתי להרב בצלאל כ"י בשמעתין שהביא דברי תוספות חיצוניות שכתבו וז"ל, כלומר במתנות כהונה אין להם טובת הנאה לבעלים פן יבואו לזלזל בהם, וא"ת הא אמרינן בפרק המקדיש שדהו בערכין בכור בין תם ובין בעל מום מקדישין ומחרימין אותו ואומדין כמה אדם רוצה ליתן בו כדי ליתנם לבן בתו כהן, וי"ל דמדאורייתא טובת הנאה שריא ולכך שייך בה הקדש, אלא מדרבנן הוא דאסירא טובת הנאה כדמפרש הכא טעמא עכ"ל. וכבר זכיתי לכוון לדעת התוס' חיצוניות בזה שם, אלא שכתבתי שם דלא שייך תירוץ זה כי אם לדעת רש"י, בההיא דדבר תורה מעות קונות [ב"מ מח, א], דס"ל דאם קדש בהם אשה לא העמידו דבריהם במקום איסור, אבל לדעת הריטב"א [ב"מ שם] והר"ם [בפ"ו מה' מעילה ה"ה] בההיא דמעילה, דבממון דאיכא למימר הפקר ב"ד הפקר שייך לומר דהעמידו דבריהם אפי' במקום איסור, וא"כ הכא גבי טובת הנאה כיון דמדרבנן הפקיעו זכות טובת הנאה שיש לו בבכור, כיון דהפקר ב"ד הפקר מן התורה הוא, חשיב כאילו מדאורייתא נמי לית ליה זכותא בגויה, וא"כ אכתי קשה איך חל

ההקדש, ולפיכך כתבתי דדחה הר"ם שמעתין מקמי דמתני'. ואולם התוס' חיצוניות ס"ל כסברת רש"י בההיא דדבר תורה מעות קונות:

אות מג ס"ק א

אמנם יש לעמוד על דברי רבינו הרמב"ן, שכתב דהלכה כשמעתין דדוקא בתרומות ומעשרות איכא טובת הנאה ולא בבכור ומתנות, וכן כתב הרא"ש בפסקיו [סי' א'] יעו"ש, דמה יענו למתני' דערכין הנזכר [כח, ב], דלרבינו והרא"ש נלע"ד דאין לתרץ כמו שתירצו התוס' חיצוניות דכיון דמדאורייתא טובת הנאה שריא לכך שייך ביה הקדש, דלדידהו ע"כ אי אפשר לומר הכי, והענין הוא ע"פ מה שכתבתי בספר תוספת דרבנן באות פ' [סי' רס"ה] דף צ"ג, דמתבאר מדברי רבינו הרמב"ן ומדברי הרא"ש בריש פרק פסולי המוקדשין [לא, ב], דס"ל דהא דבכור ומעשר אינם נמכרים באיטליז ואינם נשקלים בליטרא אינו אלא מדרבנן, והנה כי כן לדידהו מתבאר מסוגיא דזבחים (דף ע"ה ע"ב), גבי מאי דבעי רמי בר חמא התפיס בכור לבדק הבית מהו שישקול בליטרא וכו', דכיון דאיסור זה מדרבנן הוא, ע"כ הכי קמבעיא ליה דכיון דמדאורייתא יש לו זכות לכהן על שיעור דמי צמצום משקל הליטרא, הרי אפשר דחל ההקדש על שיעור זה הרווחא דהקדש עדיף, ודחי ליה ר' אמי דסו"ס כיון דמדרבנן אסרו משקל הליטרא והפקיעו זכות זה ממנו, הפקר ב"ד הפקר ולא נשאר לו זכות כלל ולא חל ההקדש על זכות זה יעו"ש, וא"כ במתניתין דערכין במקדיש בכור לבדק הבית, אמאי אמרינן דחל ההקדש על שיעור זכות טובת הנאה דאית ליה זכותא בגוויה, דאף דמן התורה אית ליה זכות ט"ה, מ"מ כיון דמדרבנן הפקיעו זכות טובת הנאה מניה הפקר ב"ד הפקר, ולא נשאר [לו] שום זכות כלל ולא חל ההקדש על זכות זה, דומיא דמתפיס בכור לבדק הבית דאינו נשקל בליטרא מטעם זה האמור: ונראה דלדעת רבינו והרא"ש ז"ל צריך ליישב מתני' דערכין ע"פ החילוק שכתבתי, דע"כ לא אמרינן בשמעתין דבמתנות ובכור אסרו טובת הנאה, כי אם דוקא דידע הכהן המקבל כי נתנן מפני הסלע שנתן לו זקנו, דבהכי איכא למיחש שמא יבא למינהג בהם מנהג חולין, אבל בדלא ידע הכהן המקבל בזה וסבור הוא שנותן לו מאיליו בלי שום נתינה, ומודיעין אותם דשורת הדין דאין להתיר טובת הנאה אלא בדלא ידע המקבל ליה זכות בגוויה כשיקבל מישראל זוזי ליתן לבן בתו כהן שפיר דמי, ומשו"ה אתי שפיר דחל ההקדש על שיעור טובת הנאה דאית ליה, דהא אפילו מדרבנן אית ליה זכות בגוויה כשיקבל מישראל זוזי ליתן לבן בתו כהן באזהרה שלא ידע מזה הכהן המקבל, אלא דק"ק דאי ס"ל חילוק זה אמאי לא ביארו רבינו והרא"ש חילוק זה, וכתבו סתם דהלכתא הכי דבבכור ומתנות ליכא טובת הנאה.:

והנה ע"פ החילוקים הנזכרים מתישב נמי הא דאמרי' בפ' האיש מקדש [נח, ב], דאיכא מאן דאמר התם דמאי דקתני מתני' דהמקדש בתרומות ומעשרות ובמתנות מקודשת, דהוי מטעם טובת הנאה ממון הוא, ולכאורה קשה דהתינח בתרומות ובמעשרות, אבל במתנות הא מסקינן הכא דבמתנות ליכא טובת הנאה, ואף דאינו אלא דרבנן מ"מ הפקר ב"ד הפקר והרי אסרו חז"ל טובת הנאה והפקירו זכותו. ואולם י"ל דהתם מיירי במפריש מעות למתנות, דבדמים לא אסרו חז"ל טובת הנאה, כיון דליכא למיחש למידי. ולגירסת הרא"ש וספרים ישנים דגרסי דרשב"א פליג את"ק, וס"ל דבמפריש מעות יש להן טובת הנאה, ות"ק לא ס"ל הכי, י"ל דמאן דאמר דמתני' דהמקדש במתנות משום טובת הנאה הוא, מוקי למתני' דהתם כרשב"א, דבמפריש מעות יש להן טובת הנאה, או אפילו כת"ק דהכא, מ"מ כיון דיש לו טובת הנאה לקבל מישראל ליתן לבן בתו כהן בלי שידע כהן המקבל כלום, הרי אית ליה זכותא בגווייהו ושפיר מקודשת אי טובת הנאה ממון:

ובעיקר האי דפריך הש"ס בשמעתין, ותנא מאי טעמא לא קאמר מתנות כהונה וכו' יש לעמוד, דאמאי לא פריך הש"ס כן לרישא דברייתא נמי, דקתני [כו, ב] הכהנים המסייעים בבית הרועים ובבית הגרנות ובבית המטבחיים אין נותנין להם תרומה ומעשר בשכרן, דאמאי לא קתני נמי אין נותנין להם מתנות ובכור, ואין לומר דמאי דפריך הש"ס ותנא אמאי לא קתני מתנות כהונה קאי נמי ארישא, ומאי דמשני הש"ס שייך נמי ארישא, דכיון דקתני ברישא ואם עשו כן חללו, דהכוונה דחללו והוציאו התרומה והמעשר לחולין שאין בהם דין קדושה, לזה דייק התנא למתני תרומה דוקא דקדושת הגוף היא ולא מתחלא, וא"כ אף שאנו אומרים להם שחיללו את התרומה לא אתו למטעי בה לזלזולי בה לאכול אותה בטומאה, או להאכילה לזרים, אבל מתנות כהונה דקדושת דמים נינהו אי אמינא להו דחללו אותם, איכא למטעי בהו דנתחללו קדושתייהו לגמרי ואתו למינהג בהו מנהג חולין, ומשום דבעי למיתני דאמינא להו חללו נקט התנא תרומה ומעשר, דהא ליתא דאי איתא דקאי גם ארישא מאי דפריך ומאי דמשני, האי דקאמר הש"ס הני כיון דקדושת דמים נינהו אתי למטעי בהו סבר תתחל קדושתייהו אארבעה זוזי, דהא דארבעה זוזי לא שייך אלא בסיפא דטובת הנאה אבל ברישא לא שייך:

שוב ראיתי להרב בצלאל כ"י שהביא פי' הרגמ"ה לשמעתין, וכתב גבי מאי דקתני ואם עשו כן חללו וז"ל, ואם עשו כן שנתנו להם בשכרן, חיללו הוציאו התרומה והמעשר לחולין שאין בהם דין קדושה, ולא יפה עשו ולא יצאו ידי חובתן וכו', וגבי מאי דפריך הש"ס ותנא מאי טעמא וכו' כתב וז"ל, ותנא קמא דאמר אין נותנין להם תרומה ומעשר בשכרן ואם עשו כן חללו מאי טעמא לא אמר במתנות נמי, להכי קאמר ותנא קמא משום

דהאי דקאמר ובקשו חכמים לקונסן הוא תנא אחריתי, ומשני אמר לך כיון דלא מתחלא שלעולם אין פודין את התרומה להוציאה לחולין לא אתי למטעי, דאע"ג דאמרינן הכא חללו לא אתי כהן לזלזולי בהו למכלינהו בטומאה, אבל הני מתנות כיון דקדושת דמים נינהו דנפדין, אי אמינא חללו אתי למטעי בהו ואתו למינהג בהו מנהג זלזולי דחולין, ושמא יאכילו לכלבים והוי בזיון עכ"ל. מפורש יוצא מפירוש הרגמ"ה דלפי הגי' דגריס ותנא קמא, פי' דלא קאי מאי דפריך הש"ס ותנא מ"ט וכו' אלא אריש דאין נותנין להם תרומה ומעשר, ועלה הוא דמשני הש"ס. וע"כ צ"ל דלא גריס הרגמ"ה האי לישנא דנוסחא דידן, דקאמר תיתחל קדושתייהו אארבע זוזי, וכן נראה מתוך לשונו:

וא"כ כפי פי' הרגמ"ה יוצא לנו לענין דינא, דלענין טובת הנאה לא נזכר בש"ס כלל חילוק זה שיש בין תרומה לשאר מתנות כהונה, דאפילו במתנות כהונה ובכור שריא טובת הנאה כפשט הברייתא דקתני ובכולן יש להם טובת הנאה, ולא קשיא ליה להש"ס דאמאי פתח תנא בלשון וכולן וכו' וסיים לומר כיצד ישראל שהפריש תרומה וכו', דס"ל דע"כ צ"ל דחדא מינייהו נקט. ובפרט די"ל דנקט התנא לדוגמא תרומה שהוא היותר פשוט דטובת הנאה שריא, כיון דהיא קדושת הגוף ולא אתי למטעי. ואין ספק אצלי שפי' זה שפירש הרגמ"ה בשמעתין, ס"ל להר"ם ז"ל, ומשו"ה פסק בפשיטות דטובת הנאה מותר בכל גוונא, בין בתרומות ומעשרות ובין במתנות כהונה. ובאמת שפי' זה מחוור יותר כי היכי דלא תקשי לן ממתני' דערכין הנזכר ומשאר דוכתין, ואפשר דמכח מתני' דערכין וכיוצא הכריעו דהעיקר כפי' זה:

אות מג ס"ק ב

והנה כתב הר"ם בפ"א מהל' בכורות דין ט"ו וז"ל, היה הבכור בעל מום ואמר לו בתוך הזמן תנהו לי שאוכלהו עתה, או שהיה תמים ואמר לו תנהו לי בתוך זמן זה שאקריבנו עתה הרי זה נותנו לו, ויראה לי שהבכור נותן לכל כהן שירצה עכ"ל. וכתב מרן הכ"מ וז"ל, ויראה לי וכו' נראה דהיינו לומר דטובת הנאה לבעלים עכ"ל. ויש לתמוה דהא דטובת הנאה דבכור לבעלים, כבר כתבו הר"ם בפי"ב מהל' תרומות [ה"כ] כנזכר לעיל, ובזה לא שייך לומר ויראה לי כאילו הוא דין שהמציא הר"ם, דלפי דרכו של הר"ם כאמור מבואר בהדיא בברייתא דשמעתין דקתני וכולן יש לו טובת הנאה וקאי נמי אבכור לדעת הר"ם כאמור:

אשר ע"כ נלע"ד לומר דמ"ש הר"ם הכא ויראה לי שהבכור נותן לכל כהן שירצה, הוא ללמדנו דאפילו בכור תם דחזי להקרבה אין דינו כבכורים שכתב הר"ם בפ"ג מהל' בכורים [ה"א], דהבכורים נותנין אותן לאנשי משמר, ובבכור נמי אמרינן בירושלמי בפ"ד

דחלה [ה"ח] עלה דמתני', ואלו נתנין לכל כהן שירצה וכו' וז"ל, יש מהם לאנשי משמר ויש מהם לכל כהן, הבכורות והבכורים לאנשי משמר והשאר לכל כהן ע"כ, והר"ם בפי' המשנה שם בפ"ד דחלה [מ"ט] כתב, אמרו בגמ' הבכורים והבכורות לאנשי משמר והשאר לכל כהן שירצה וכו' עכ"ל, וכוונתו על הירושלמי הנזכר. נמצא דלפי הירושלמי בכורות נמי ניתנין לאנשי משמר, ואף כי בפי' המשנה הביא סברת הירושלמי, מ"מ בספר הי"ד לא הביא להלכה כי אם בכורים דהוו לאנשי משמר, אבל בבכורות לא הביא כלל דהוו לאנשי משמר. ואדרבה נראה דעל זה כתב הכא ויראה לי דהבכור נותן לכל כהן שירצה, לאפוקי מסברא זאת, דאינו צריך ליתנו לאנשי משמר אלא הוי כשאר המתנות דנותן לכל כהן. ותלה הדבר בסברתו באומרו ויראה לי, ללמדנו דלפי ראות עיניו ולפי הראיות והכרחיות שיש לו, ע"כ דברי הירושלמי לאו דוקא, ואין הגירסא נכונה:

ויש סעד לזה מההיא דאמרינן במכילתא בפ' בא על פסוק [יג, ב] קדש לי כל בכור וגו' באדם ובבהמה וז"ל, באדם ובבהמה את שיש לו באדם יש לו בבהמה, יצאו הלוים שאין להם באדם אין להם בבהמה, דהא הקיש בכור אדם לבכור בהמה ובכור בהמה לבכור אדם, מה הבהמה הנפלים פוטרים בו הבכורה, אף האדם הנפלים פוטרים בו את הבכורה, ומה בכור אדם רשאי ליתנו לו בכל מקום, אף בכור בהמה אתה רשאי ליתנו בכל מקום שירצה, לפי שהוא אומר והבאתם שמה עולותיכם, שומע אני אף במקום רחוק יהיה עליו חובה להביאו לבית הבחירה, ת"ל באדם ובבהמה, ומה בכור אדם מטפל בו ל' יום, אף בכור בהמה מטפל בו ל' יום ע"כ. וכלשון הזה אמרינן בספרי בפ' קרח על פסוק [יח, טו] כל פטר רחם לכל בשר אשר יקריבו לה' באדם ובבהמה יהיה לך יעו"ש. וכיון דאיתקש בכור בהמה לבכור אדם ואף בכור בהמה טהורה, דמהיקשא זה ילפינן דאין חובה עליו להביאו לבית הבחירה, א"כ מהיקש זה יש ללמוד דמה בכור אדם נותן לכל כהן שירצה ואינו לאנשי משמר, אף בכור בהמה טהורה נותן לכל כהן שירצה ואין חובה עליו ליתן לאנשי משמר, כיון דאין היקש למחצה:

ועוד יש סעד לזה ממתני' דשמעתין [כו, ב] דקתני, דאם היה בכור תם ואמר לו תנהו לי בתוך זמן שאקריבנו עתה הרי זה נותנו לו, דאם איתא דדינו כבכורים דניתנין לאנשי משמר, אמאי שומעין לו באומר תנהו לי שאקריבנו עתה, דכיון דמן התורה אינו נותנו עד זמנו איך יכול כהן דמשמר זה לומר שיתנהו לו קודם זמנו להקריבו במשמר שלו, ומפסיד זכות המשמר שיהיה לאחר זמנו, דמצד הדין הם זוכים בו בזמנו. אם לא דע"כ צ"ל דהבכור דינו כשאר מתנות דניתנין לכל כהן, דבהכי א"ש דהר"ם סמך דין זה שכתב ויראה לי סמוך לדין זה, וכללו בסעיף א' לרמוז דמזה הדין המציא דבר זה:

ומתוך דברי המכילתא והספרי הנזכר לעיל דקתני, ומה בכור אדם מטפל בו ל' יום, אף בכור בהמה מטפל בו ל' יום, יצא לנו קצת ישוב עוד למה שהקשו התוס' [נו, א בד"ה אמר] בההיא דמעשר בהמה דיליף לקוח מקרא דוכן תעשה, דהא איצטריך לרבות עשיה אחרת לשורך דבהמה גסה מטפל בה נ' יום כאמור, דהא לכאורה קשה דהאי תנא דמכילתא וספרי הוי דלא כמאן, דהא סתמא קתני, דמשמע דכל מין בכור בהמה בין דקה ובין גסה אינו מטפל כ"א שלשים יום דומיא דבכור אדם. וע"כ צריך לומר דסבירא ליה לתנא דמכילתא וספרי, דמהאי היקשא דבאדם ובבהמה אין ללמוד אלא טיפול דל' יום אפילו בבהמה גסה, אבל מיתורא דהיקש שני דהוקש לבכור אדם בקרא דבכור בניך תתן לי כן תעשה לשורך, ילפינן דבהמה גסה מטפל נ' יום, דהיקש זה אי אפשר לומר דבא ללמדנו לטיפול ל' יום, דלל' יום זו היא בידינו מהיקשא דקרא דקדש לי כל בכור, ולמה איצטריך היקש אחר לזה, וא"כ ע"כ לומר דעיקר ההיקש אינו להקישו לבכור בניך, אלא לרישא דקרא דמלאתך ודמעך, לומר דבזמן הביכורים שהוא נ' יום כן תעשה לשורך, וס"ל להתנא דעיקר היקשא הוא לשורך ולא לצאנך, דטפי סמך ליה לשורך ממאי דסמיך לצאנך, וכל מאי דאפשר לדרוש ההיקש לרישיה דקרא דבכורים למאי דסמיך ליה יותר עדיף טפי, כדאמרינן בשמעתין [כו, ב] דאדרבה מדסמיך ליה לדסמיך ליה. וכיון דעיקר הטעם הוא משום דהיקש זה, לא איצטריך ליה לא לשורך ולא לצאנך לענין טיפול ל' יום, דהא ילפינן לה מהיקשא דקרא דקדש לי כל בכור, וע"כ דעיקר ההיקש הוא לרישיה דקרא דבכורים. ולא שייך להקשות דאדרבה דסמיך ליה לדסמיך ליה דמעיקרא לא מקשינן לצאנך בהיקש אלא לשורך מקשינן לבכורים דסמיך להו טפי, וא"כ כפי זה אין עיקר הדרשה בטיפול בהמה גסה נ' יום מקרא דכן תעשה, כ"א מגוף ההיקש:

ומאי דאמרינן בשמעתין דלתנא דברייתא ס"ל דמקרא דכן תעשה ילפינן, דהוסיף לך הכתוב עשיה אחרת, היינו משום דס"ל להאי תנא דלא ילפינן מהיקש דקרא דקדש לי כל בכור באדם ובבהמה דבר זה. ובפרט לסברת רש"י בפרק לולב הגזול (דף ל"א ע"א) הביא דבריו הרב הליכות עולם דף מ' ע"ב, דהא דאין אדם דן גזירה שוה מעצמו, לאו דוקא ג"ש, דכל המדות נמי לא ניתנו לידרש מעצמן חוץ מק"ו בלבד יעו"ש, דלדידיה י"ל דתנא דשמעתין לא קיבל היקש זה מרבו, אלא היקש דבכור בניך וכן תעשה, וא"כ ע"כ לא ילפינן לבהמה גסה דצריך נ' יום כי אם מקרא דכן תעשה, וא"כ י"ל דההיא דאמרינן בפ' מעשר בהמה [נה, ב] דלקוח פטור מן המעשר מקרא דכן תעשה באם אינו ענין, היינו לומר דהעיקר כתנא דמכילתא וספרי דדרשי היקשא דקרא דקדש לי כל בכור וגו'

לטפול ל' יום, דבהכי אייתר לן היקשא דכן תעשה לשורך, וע"כ צ"ל דלהיקש לשורך לרישיה דקרא דבכורים אתי, ומינה ילפינן דבהמה גסה בנ' יום, וקרא דתעשה הוא ללמד על מעשר באם אינו ענין:

ואחרי כתבי כל זה מצאתי בתוספתא בפ"ה דדמאי [הי"ט] דתניא הכי, רשאי ישראל שיאמר לישראל אחר הילך סלע זה ותן תרומה לבן בתי כהן, ותן בכור לבן בתי כהן, רשב"א אומר אומר אני אף במתנות כן, כיצד הרי עלי מאתים זוז לכל מתנות כהונה רשאי שיאמר לו הילך סלע זה ותנם לבן בתי כהן עכ"ל. מתבאר מתוספתא זאת דעיקר הגירסא בברייתא דשמעתין כמ"ש הרא"ש בתוספותיו, דרשב"א פליג את"ק, דלת"ק אפילו במפריש מעות למתנות כהונה אינו רשאי, ולרשב"א אם אמר הרי עלי מאתים זוז למתנות כהונה, דהיינו שהפריש ר' זוז להלוות לכהן רשאי לומר הילך סלע ותן לבן בתי כהן. ובהגלות נגלות גירסא זאת ע"כ גירסת התוספתא היא כמו שכתבתיה. ומ"ש בספרים אף במתנות מקודש בכהנים כן ט"ס הוא, וצ"ל אף במתנות כן כגירסת הרא"ש. ועיין בס' חסדי דוד מה שדחק עצמו לפרש הגירסא הזאת. ואולם לפי התוספתא יש ללמוד, דאפילו לת"ק מתיר לומר כן אפילו בבכור, וצ"ל דהיינו דוקא בבכור תם דהוי קדושת הגוף כתרומה דלא אתי למטעי למינהג ביה מנהג חולין, ולא גזרינן תם אטו בעל מום כאשר שיערנו בברייתא דשמעתין לדעת רש"י כנזכר לעיל:

אות מד ס"ק א

תנן [חלה פ"ד מ"ח] החלה נאכלת עם הזר על השלחן וניתנת לכל כהן שירצה וכו', וחזינן ביה תרין פירושי, א"ד ניתנין לכל כהן שירצה ואפילו לע"ה וכו', וא"ד לכל כהן אע"פ שאין משמר שלו וכו'. ואיכא למידק דאיך אפשר לפרש הפירוש הב' במתניתין, הא במתניתין [משנה ט'] בכלל כל הני קתני וקדשי המקדש והבכורים, וקדשי המקדש אינם ניתנין לכל כהן אלא לאנשי משמר דוקא, וכן הבכורים. דהא תנן בסוף מסכת בכורים [פ"ג מי"ב], ר"י אומר אין נותנין אותם אלא לחבר בטובה, וחכ"א נותנין אותם לאנשי משמר והם מחלקין ביניהם כקדשי המקדש, וא"כ איך אפשר לומר דמאי דקתני מתניתין דניתנין לכל כהן, הוא לומר דאע"פ שאין המשמר שלו. ומהתימה על רבינו שכתב דפירושא קמא עיקר ולישנא בתרא ליתיה, והוכרח להביא ראיה מהירושלמי, בהיות דמפשט מתניתין דקתני קדשי המקדש והביכורים דחוי מעיקרו פירוש זה. וכ"כ יל"ע על התוספות בפרק הזרוע (דף ק"ל ע"ב) ד"ה מנין וכו' שכתבו, ואין לפרש לכל כהן בין לאנשי משמר בין לשאר כהנים, דהא בירושלמי קאמר דיש מהם ניתנין לכל כהן ויש מהם לאנשי משמר, א"כ ע"כ לכל כהן דקאמר היינו בין כהן חבר ובין כהן

ע"ה עכ"ל. ולא מצאתי טעם נכון למה הוצרכו להוכיח מכח הירושלמי, כיון דזה פשוט דקדשי המקדש אינו אלא לאנשי משמר, והיאך אפשר לפרש כן:

ומאי דמייתי רבינו, והכי אשכחן לה בגמרא דמערבא במסכת חלה [פ"ד ה"ד], וניתנת לכל כהן בין חבר ובין ע"ה וכו', אע"ג דההיא דירושלמי קאי לחלת חו"ל דמדרבנן, דעלה דמתניתין דקתני חלת חו"ל נאכלת עם הזר על השלחן וניתנת לכל כהן שירצה אמרינן בירושלמי הכי, י"ל דהכי מייתי רבינו דכיון דלישנא דמתניתין דקתני גבי חלת חו"ל, ולישנא דמתניתין דאלו ניתנין לכל כהן שוין, כיון דלגבי ניתנת לכל כהן דחלת חו"ל פירשו בירושלמי דבין לכהן חבר ובין לכהן ע"ה, ה"ה גבי מתניתין מאי דקתני ואלו ניתנין לכל כהן, ע"כ הכי פירושו כיון דבלשון אחד קתני להו: והרשב"א והר"ן בחי' בפרק הזרוע הביאו ראיה זאת וכתבו וז"ל, וכ"מ בירושלמי וניתנת לכל כהן בין לכהן חבר בין לכהן עם הארץ, ואע"פ שאמרוה בירושלמי גבי חלת גוי בארץ ותרומת גוי בחו"ל, מ"מ מינה שמעינן דכל כהן שירצה דקאמרינן ר"ל בין חבר ובין עם הארץ עכ"ל. וצריך להבין דנראה דהבינו דהא דאמרינן בירושלמי וניתנת לכל כהן בין חבר ובין עם הארץ, קאי לחלת גוי בארץ, וכן נראה פשט הירושלמי דאמרינן, תניא חלת גוי בארץ ותרומת הגוי בחוץ לארץ, מודיעין אותו שאינו צריך ואוכל וניתנת לכל כהן וכו', דנראה דמאי דקתני וניתנת לכל כהן סיפא דברייתא היא וקאי לחלת גוי. אבל קשה דזה אי אפשר, דכיון דקתני דחלת גוי בארץ לא חלה קדושה עליה ונאכלת לזרים, וזהו מאי דקתני ואוכל, כמו שאמרו בש"ס דילן במנחות (דף ס"ז ע"א) יעו"ש, א"כ איך שייך לומר על חלת גוי וניתנת לכל כהן. ועכצ"ל דלשון זה דוניתנת לכל כהן לאו סיפא דברייתא דחלת גוי בארץ היא, אלא מלתא באנפי נפשה וקאי אמתניתין דחלת חו"ל דקתני וניתנת לכל כהן, ומפרש דפירושו הוא אפילו לכהן עם הארץ. וכ"כ הר"ש בפרק ד' דחלה גבי מתניתין [מ"ח] וז"ל, וניתנת לכל כהן מפרש בירושלמי בין לכהן חבר בין לכהן ע"ה עכ"ל: ומ"ש רבינו, אבל פירוקא דקושיין אמרי בה רבנן, במקום שיש חבר לחבר במקום שאין חבר אפילו לע"ה, ולא צריך למטרח בתר חבר או לעכבם עד שיבא חבר ע"כ. כן כתבו התוספות בפרק הזרוע (דף ק"ל ע"ב) [ד"ה מניין], ובפרק כל הבשר (דף ק"ד ע"ב) ד"ה וניתנת לכל כהן וכו' יעו"ש:

ומ"ש רבינו, ולא צריך למטרח בתר חבר, היינו דאין צריך שישכור שליח להוליכן למקום שיש שם חבר, וכמ"ש הרשב"א והריטב"א והר"ן בחי' יעו"ש: ומ"ש, ואין צריך לעכבם עד שיבא חבר, אין הכוונה דהוה ס"ד דיניחם כן עד שיבא החבר, דהא מהיכא תיתי הא אפשר שיתאחר עד שיבא החבר ויופסדו המתנות, אלא הכוונה דהיה אפשר דמעלה

אותם בדמים ואוכלן וכשיבא כהן חבר יתן הדמים, וכדאמרי' בס"פ הזרוע (דף קל"ד ע"ב) ואם אין שם כהן מעלין אותן בדמים ואוכלן מפני הפסד כהן, וקמ"ל דכל דיש כהן כאן אפילו ע"ה טפי עדיף ליתן המתנות עצמם כמצוותן לכהן ע"ה ולא ליתן הדמים לכהן חבר:

אות מד ס"ק ב

והנה בעיקר חילוק זה יש לעמוד, דהא דאמרינן בפרק הזרוע [חולין קל, ב] אין נותנין מתנה לכהן ע"ה שנאמר למען יחזקו בתורת ה', לאו דוקא במתנות דהזרוע והלחיים וכו' אלא דכל מתנות כהונה כן, ואפילו בקדשי המקדש, דהא אמרינן התם ת"ש ר"י ב"ב אומר משפט מלמד שהמתנות דין, יכול אפילו חזה ושוק דין ת"ל זה, למאי אילימא לחולקו בדיינין אטו חזה ושוק לאו בדיינין מחלקו, ופירש"י אטו חזה ושוק וכו' כלום היה יכול לתתם לכהן ע"ה והא מנת נינהו עכ"ל, וכן הביא רבינו הא דחזה ושוק, וא"כ ניחזי אנן גבי מתניתין [חלה פ"ד מ"ט] דאלו ניתנין לכל כהן, דיש מהם דניתנין לאנשי משמר כמו קדשי המקדש והבכורים והחרמים והבכורות כמ"ש בירושלמי, איך אפשר לומר דניתנין לכהן ע"ה ומיירי באין שם כהן חבר, הא אנשי המשמר כולם הם שם במקדש, ובכל יום עומדין שם הבית אב הנוגע לאותו יום, ומן הנמנע הוא שכל הבית אב יהיו כולם כהנים ע"ה, דכיון דמן הדין אין נותנין מנת אלא לכהן חבר, איך אפשר שיתקנו שיהיה במקדש בית אב שכולו מכהנים ע"ה ויזכו בכל קדשי המקדש אשר יקרבו באותו יום. ועכצ"ל דודאי דלפי סברא זאת דאפילו בקדשי המקדש אין ניתנין אלא לכהן חבר, דמעיקרא בתיקון המשמרות שתיקנו תיקנו שכולם יהיו כהנים חברים ולא הוה ביניהם ע"ה, דאיך אפשר שיהיה ביניהם כהן ע"ה ולא יחלק עמהם, ופשט דברי רז"ל נראה דכל המשמרות חולקין ביניהם בשוה, אלא עכצ"ל דמעיקרא תיקנו כולם כהנים חברים. ובפרט דהא אמרינן בכמה דוכתין כהנים זריזים הם, וכדאמרינן בפ"ק דשבת (דף כ' ע"א) ופירש"י שם וז"ל, וסמוך לחשיכה ה"ט דלא גזור משום דכהנים זריזים הם שכולם היו בני תורה עכ"ל: באופן דלא משכחת לה כלל שיארע מקרה שיהיו כל הכהנים עמי הארץ, כיון דמסתמא צריכין שיהיו בני תורה ושידעו הלכות עבודת המקדש, וכמ"ש רש"י בעירובין (דף ק"ג ע"א) גבי כהנים זריזין הם דאמרינן התם וז"ל, דכיון דנכנס לעבודה בידוע שלמדוהו הלכות קודם וכל העוסקין בקדשים זריזין וחכמים הם יעו"ש. ולפי מ"ש התוספות בפרק הזרוע ובפרק כל הבשר דאפילו איכא כהן חבר אם אינו רוצה לקבל יכול ליתן לכהן ע"ה יעו"ש, יש ליישב דהני דניתנין לאנשי משמר נפקא מינה כשלא רצו אנשי המשמר לקבל ומשכו את ידיהם ממנו, כההיא דאמרינן ביומא

(דף ל"ט ע"א) מכאן ואילך נשתלחה מארה בעומר ובשתי הלחם ובלחם הפנים וכל כהן המגיעו כפול הצנועין מושכין את ידיהם וכו' יעו"ש, דבכה"ג דאנשי משמר מושכין את ידיהם יכולין ליתן לכהנים עניים אפילו ע"ה כיון שהחברים הם צנועין מושכין את ידיהם, ואף דרבינו והרשב"א והריטב"א והר"ן לא הזכירו בתוך דבריהם אלא בשאין שם כהן חבר, צ"ל דה"ה אם היה שם כהן חבר ואינו רוצה לקבל יכול ליתן לכהן ע"ה, דבהכי אתי שפיר הני דניתנין לאנשי משמר דמתניתין:

והנה לע"ד דחילוק זה שהולידו רבינו ושאר פוסקים מתוך מתניתין, דכשאין שם כהן חבר יכול ליתן לכהן ע"ה, בלאו מתניתין יש ללמוד דבר זה, מהא דאמרינן בפרק הזרוע (דף קל"ב ע"א), דבי רבי ישמעאל תנא כהן ולא כהנת וילמוד סתום מן המפורש, דבי ר' אליעזר בן יעקב תנא כהן ואפילו כהנת הוי מיעוט אחר מיעוט ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות ע"כ, ואם איתא דבדין זה אם אין כהן חבר צריך לעכבם עד שיבא כהן חבר, או צריך שישכור וישלח אותם במקום החבר, א"כ קשה דהא כיון דעיקר סברא זאת דצריך ליתן לכהן חבר הוא משום דכתיב למען יחזקו בתורת ה', זה לא שייך אלא באנשים דמצווים על תלמוד תורה, והזהיר הכתוב לתת להם מנת כדי שיתחזקו בתורה, וכמ"ש רש"י על פסוק זה בדברי הימים [ב' לא, ד] וז"ל, למען יחזקו בתורת ה' יותר ברצון, ועוד בעוד שיהיה להם פרנסתם מזומנת יוכלו לעסוק בתורת ה', ולפי שלא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן ושניים להם אוכלי תרומה עכ"ל, אבל הנשים כיון דאינן מצוות על תלמוד תורה, ואדרבה קי"ל כל המלמד את בתו תורה כאילו מלמדה תיפלות כדאמרינן בפרק היה נוטל [סוטה כ, א], וכמו שפסק הר"ם בפ"א מהל' ת"ת [הי"ג] יעו"ש לא שייך דבר זה, דאפילו באשה כהנת שלמדה תורה כיון דלא מיפקדא אתלמוד תורה ליכא מצוה להחזיק בידה, וא"כ לר"א בן יעקב דקיי"ל כוותיה [רמב"ם פ"ט מה' בכורים ה"כ] איך אמרינן דאפילו כהנת. אבל אי אמרינן דכל שאין כהן חבר נותנין לע"ה א"ש, דמאי דאמרינן דאפילו כהנת הוא דווקא בשאין כאן כהן חבר, דאפילו איכא כהן ע"ה הוא והכהנת שווים הם ויתן למי שירצה. וקצת קשה אמאי לא הביאו הפוסקים ראיה מזה. וי"ל דאכתי יש לדחות, דהכא מאי דאיצטריך קרא לרבות כהנת היינו משום כהנת הנשואה לישראל חבר, דכיון דבעלה חבר זוכה בהם מכח אשתו חשיב כנותן לכהן חבר, כיון דלגבי בעלה קרינן ביה למען יחזקו בתורת ה', ולעולם י"ל דבכהנת פנויה או נשואה לישראל ע"ה לא ריבה קרא. אבל אחר האמת דלמדנו ממתניתין דכל שאין כהן חבר נותנין לע"ה, א"כ י"ל דה"ה כהנת בכל גוונא רבי קרא, כל דליכא כהן חבר ליתן לו אפילו יש כהן איש ע"ה יכול ליתן לכהנת: וראיתי לרש"ל בפ' הזרוע סי' ו' שכ'

וז"ל, ונראה בעיני היכא דאיכא כהן גמור יכול ליתן לכהנת, ואם יש כהן ע"ה והיא אשת חבר טוב ליתן לאשת חבר כחבר, ואם יש כהן חבר שקולים הם עכ"ל, ולע"ד צריך להבין מנ"ל הא דאשת חבר וכהן חבר שקולים הם, כיון דמסברא י"ל דטפי עדיף כהן חבר שבא לזכות מצד עצמו משא"כ באשת חבר שהחבר בא לזכות מכח אשתו. וי"ל דיש ללמוד כן דשקולים הם דאי לא תימא הכי, מנ"ל לראב"י לומר דתרי מיעוטי דקרא הוו לרבות דאין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות, בהיות דאפשר לומר דאיצטריכו תרי מיעוטי, דאי הוה כתיב מיעוט אחד בלבד הו"א דכיון דעיקר נתינת המתנות הוא לכהן חבר כדילפינן מקרא אחרינא, א"כ י"ל דמאי דממעט כהנת היינו בדאיכא כהן חבר שם, דאפילו דהכהנת היא אשת חבר ישראל כהן חבר קודם, אבל אי ליכא כהן חבר כי אם כהן ע"ה ואיכא כהנת אשת חבר אה"נ דאמרינן כהן ואפילו כהנת ואשת חבר קודם לכהן ע"ה, לזה איצטריך מיעוט שני דלעולם אמרינן כהן ולא כהנת, וכהן ע"ה קודם לכהנת אשת חבר, דעיקר דין מתנות לא נאמר אלא לזכרי כהונה, ומדלא אמרינן הכי ש"מ דהסברא הוא דכל דין המתנות הוא אחד האיש ואחד האשה וכהן ואפילו כהנת, תו אי אפשר לומר דאי הוה כתיב מיעוט אחד שדינן ליה להיכא דאיכא כהן חבר וכהנת אשת חבר דהכהן חבר קודם, דאין סברא לומר הכי, כיון דשניהם שקולים הם ובשניהם שייך לומר אחזוקי תורת ה': והנה הר"ש במתניתין דחלה [פ"ד מ"ט] עמד ליישב הא דפרק הזרוע דאמרינן דאין ניתנין לכהן ע"ה, ותירץ דהכא במתניתין בחבר מיירי אלא דאינו אוכל חוליו בטהרה, כההיא דר"מ בשלהי הנזקין [גיטין סא, א] יעו"ש באורך. ונלע"ד דאפי' הר"ש אזיל ומודה לסברת רבינו ודעימיה דאם אין כהן חבר יכול ליתן לכהן ע"ה, דאי לא ס"ל הכי תקשי ליה ההיא דכהן ואפילו כהנת, דמשמע בכל גוונא מיירי בין אשת חבר ובין אשת ע"ה או פנויה, ואם איתא דאפילו בדליכא כהן חבר צריך למטרח לשלוח לחבר או לעכבם בידו עד שיבא, התינח באשת חבר אבל באשת ע"ה או פנויה דליכא אחזוקי תורה אמאי יהבינן לה, אלא ע"כ דאף הר"ש מודה בדליכא כהן חבר, ומאי דלא ניחא לאוקמא למתניתין אפילו בכהן ע"ה ובדליכא כהן חבר כסברת רבינו, הוא משום דלישנא דמתניתין לא משמע ליה הכי, דאיך קתני מתניתין וניתנין לכל כהן סתם, דמשמע בכל גוונא אפילו בדאיכא כהן חבר, דכל כי הא הו"ל לתנא לפרש דדוקא בדליכא כהן חבר, ועוד דאם איתא דמיירי בדליכא כהן חבר, בהני דתני דניתנין לאנשי משמר מאי איכא למימר, דמסתמא אנשי משמר חבירים נינהו כאמור:

אות מד ס"ק ג

והנה הרי"ף והר"ם בפ"ט מהלכות בכורים והרא"ש בפסקיו והסמ"ג עשין קמ"ב ורי"ו [חלק אדם] בנתיב כ' ח"ג, השמיטו הא דר"ש בר נחמני [חולין קל, ב] דאין נותנין אלא לכהן חבר, והוא תימה אמאי השמיטוהו מהלכה. ולפי חומר הנושא לפי האמור י"ל דס"ל דדין זה דאמר ר"ש ב"נ משמיה דרבי יונתן, פלוגתא דתנאי היא [חולין קלב, א] בההיא דכהנת, דלתנא דבי ראב"י דס"ל כהן אפילו כהנת, לא ס"ל כסברת רבי יונתן בהא דאין נותנין לכהן עם הארץ, דאם איתא דס"ל כוותיה, מנ"ל לומר דתרי מיעוטי הוא לרבות דאין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות, בהיות דאפשר דתרי מיעוטי איצטריכו, דאי הוה כתיב חד הוה אמינא היינו דוקא בדאיכא כהן חבר, ולאו משום דמתנה זאת אינו אלא לזכרי כהונה, אלא ה"ט מידי דהוה לכהן ע"ה דכהן חבר קודם, ולזה איצטריך מיעוטא אחרינא למעט כהנת לגמרי, אפילו בדליכא כהן חבר או דהיא נשואה לחבר, וקמ"ל דמתנה זו לא ניתנה אלא לזכרי כהונה. דאין לומר דכשיש כאן כהן חבר לא איצטריך מיעוטא, אם איתא דאחד האיש ואחד האשה במתנה זאת, דהא גלי קרא דלמען יחזקו בתורת ה' דלכהן חבר נותנין ולא לע"ה, וה"ה כהנת דלא שייכא בתורת ה', דהא י"ל דקרא דהתם הוא מדברי קבלה, אבל מן התורה ליכא שום גילוי מזה:

דאף על גב דאמרינן בשמעתין בפרק הזרוע [שם קל, ב] דהא דאמר קרא וזה יהיה משפט הכהנים ללמד שהמתנות דין הוא לחלקן בדיינים כדרבי שמואל בר נחמני, מכל מקום נראה דזה הוא לפי מאי דס"ד התם, אבל בתר דפריך התם מברייתא דרבי יהודה בן בתירא יכול אפילו חזה ושוק וכו', ומשני הב"ע דאתו לידיה וקמ"ל דמתנות שלא הורמו כמי שהורמו דמיין, מאי דאמרינן מלמד שהמתנות דין הוא להוציאו בדיינים ולא לחלקן בדיינין, ואע"ג דבסוף פרשת קרח אמרינן בספרי [יח, כח], ונתתם ממנו תרומת ה' לאהרן הכהן, מה אהרן חבר אף כהנים חברים, מכאן אמרו אין נותנין מתנות אלא לחבר עכ"ל, יש לדחות דדוקא מתנות דומיא דתרומת מעשר דמשתעי בהו קרא, כגון תרומה גדולה או חלה שיש בהם איסור טומאה, וה"ט דאין ניתנין לכהן ע"ה מפני שהוא חשוד על הטומאה ושמא יטמאם ויאכלם, ולא משום אחזוקי ללומדי התורה הוא, וא"כ בשאר מתנות דליכא איסור טומאה אפשר דניתנין לכהן ע"ה, וכיון דליכא קרא בתורה בהא דלשאר מתנות נמי ניתנין לכהן חבר משום חיזוק תורת ה', שפיר י"ל דאיצטריך מיעוט אחד למעט כהנת בדאיכא חבר מטעם דהויא ככהן ע"ה, ומיעוט אחד ללמד דאפילו בדליכא כהן חבר או שהיא אשת חבר אין נותנין לכהנת, דפיסול דידה לאו משום דלא שייכה בתורה, אלא מצד עצמה דלא ניתנה מתנה זאת כי אם לזכרי כהונה:

ואין לומר דהיינו טעמא דראב"י דתרי מעוטי לרבות, דאי מיעוט שני בא ללמד כי היכי דלא נימא דמיעוט ראשון לא מיעט אלא בדאיכא כהן חבר, א"כ נמצא דעיקר קרא בא ללמדנו שצריך ליתן למחזיק בתורת ה', ולמאי הוצרך ללמדנו זה במיעוט כהנת, כיון דאיכא למטעי דפיסול הכהנת הוא משום דלנשים לא ניתנו מתנות אלו, ומן הראוי היה ללמד דבר זה בפירוש גבי אנשים עצמם דבעינן דומיא דאהרן שהוא חבר ולא כהן ע"ה, דמ"מ אכתי י"ל דנימא דקרא למעט כהנת וצריכי תרי מיעוטי ע"ד האמור:

וא"ת דא"כ אמאי לא מיעט קרא כהן ע"ה, דהו"א דמן התורה אין חילוק בין כהן חבר לכהן ע"ה, כיון דגופיה חזי לעסוק בתורת ה', ואפשר דע"י שיש לו פרנסתו יעסוק בתורה ויזכה לתורת ה' ויעשה עצמו חבר, משא"כ גבי אשה דגופה לא חזיא ולא מיפקדא, וי"ל דעליה הוא דקפיד קרא דאם יש כהן חבר לא יתנו, אבל בדליכא חבר או שהיא אשת חבר לא מיעט קרא, לזה איצטריך מיעוט שני, ומדס"ל לראב"י בפשיטות דהני תרי מיעוטי לרבות כהנת, ש"מ דס"ל דאין כאן שום סברא כלל לחלק בין כהן חבר לכהן ע"ה, דלענין מתנות דליכא איסור טומאה לא מסתבר כלל למעט כהן ע"ה מפני שאינו מחזיק בתורת ה', וכיון שכן אם איתא דאמרינן דכהן ואפילו כהנת, לא היה ממעט קרא כהנת מטעם דאיכא כהן חבר, מידי דהוה לכהן ע"ה, וא"כ במיעוט אחד היה יכול למעט כהנת אפילו אין כאן כהן חבר, ומדאיצטריך תרי מיעוטי ש"מ לרבות וזהו לראב"י:

אבל לתנא דבי רבי ישמעאל דס"ל דכהן ולא כהנת, י"ל דס"ל כסברת רבי יונתן דבאיכא כהן חבר אין נותנין לע"ה, ומש"ה איצטריכו תרי מיעוטי הכא למעט כהנת, כי היכי דלא נימא דלא מיעט אלא בדאיכא כהן חבר, ובא זה ולימד על זה כאמור. וכיון דאנן כראב"י קי"ל [רמב"ם הל' בכורים פ"ט ה"כ] דכהן ואפילו כהנת, א"כ ממילא לא קי"ל כר' יונתן כלל, דלעולם אין סברא לחלק בין כהן חבר לכהן ע"ה כלל, דכל דהוו מזרע אהרן כולם שווים לטובה ואין חילוק ביניהם. וע"ז א"ש דמתניתין דחלה דקתני סתם ואלו ניתנין לכל כהן, דמוכח דאפילו לכהן ע"ה נותנין לכתחלה אפילו בדאיכא כהן חבר, מדלא פירש תנא לומר דדוקא בדליכא כהן חבר, ומתניתין כראב"י דקי"ל כוותיה. ורבי יונתן דקאמר הכי דבאיכא כהן חבר אין נותנין לע"ה, תנא הוא דס"ל דלא כמתניתין דחלה ודלא כראב"י ולא קי"ל כוותיה, ומשום הכי השמיטוהו מהלכה לגמרי:

והרב דמשק אליעזר דף תט"ו ע"א תירץ תירוצים בזה, וכבר דחאם הרב כנה"ג בי"ד סימן ס"א בהגהת הטור אות י"ט, ותירוץ האחרון שתירץ שם הדמש"א הביאו הכנה"ג ולא דחאו, שכתב ואולי ר"ש ב"נ סובר דאין בהם טובת הנאה לבעלים, ואנן קיימא לן כמאן דאמר דיש בהם טובת הנאה לבעלים, ויכול ליתנם לכל כהן שירצה עכ"ל. ולע"ד

אף תירוץ זה לא הבנתי, דהיכן מצא דאיכא תנא דס"ל דבמתנות אין בהם טובת הנאה לבעלים ליתנם לכל כהן, דהא דרשינן בספרי בפרשת נשא [ה, י] מקרא דאיש את קדשיו לו יהיו דמגיד דטובת הנאה לבעלים, וליכא מאן דפליג עלה, ובפרק הזרוע [קלא, א] בשמעתין אמרינן דוקא ד' מתנות עניים שבכרם אין בהם ט"ה לבעלים, אבל שאר מתנות אפילו מעשר עני דנתינה כתיב בהו איכא טובת הנאה יעו"ש. ועוד דאיך תלוי זה בזה, הא י"ל דאף לדידן דקי"ל דיש בהם ט"ה לבעלים, כיון דחדית לן קרא דעיקר הנתינה הוא לכהן חבר, הטובת הנאה שיש לבעלים הוא דאם יש כאן כהנים חברים רבים שהרשות בידו ליתנם לכל כהן שירצה מהם:

ואפשר לומר ע"פ מאי דאמרינן בירושלמי בפ"ו דדמאי [ה"ב] דאיפליגו ר' יוחנן ור"י בר חנינא, דלר"י אין אדם נותן מעשרותיו בט"ה דקרא דאיש את קדשיו לו יהיו אינו אלא ליתנם לכל כהן שירצה, ולר"י בר חנינא אדם נותן מעשרותיו בט"ה, דאם אמר ישראל לישראל הילך סלע זה ותן המעשרות לבן בתי כהן מותר יעו"ש, וא"כ אפשר דר' שמואל בר נחמני משמיה דר' יונתן ס"ל כר"י דאין לבעלים שום זכות ממון בנתינת המתנות, ואם אנו אומרים שלא יתן כי אם לכהן חבר לית להו לבעלים שום פסידא של ממון, אבל לדידן דקי"ל דיכול ליתן בט"ה כריב"ח, ואם אמר ישראל לישראל הילך סלע זה ותן המתנות לבן בתי כהן מותר, אפשר דאין מזהירין לו שלא יתן כי אם לכהן חבר כיון דהתורה זכהו שיזכה בטובת הנאה, ואם אנו אומרים שלא יתן כי אם לחבר יהיה לבעלים קצת פסידא, דכיון דעכ"פ היותר טוב ליתן לחבר, אף דלא קי"ל כר"ש ב"נ וכמ"ש הר"מ בפירוש המשנה במתניתין דחלה [פ"ד מ"ט], אם כן אינו דומה הטובת הנאה שיש לו אם אומר תן לבן בתי חבר לאומר תן לבן בתי ע"ה, דכדי שיתן לבן בתו עם הארץ נותן לו יותר ממון כדי שיתרצה ליתן לע"ה, ואם אנו אומרים דמן הדין אינו יכול ליתן לע"ה אנו מפסידים אותו, והתורה אמרה ואיש את קדשיו לו יהיו דהתורה נתנה רשות לבעלים שיהיה לו הנאת ממון בטובת הנאה זאת ואנו מפקיעים אותה ממנו, וע"כ לדידן דס"ל דיכול ליהנות בט"ה, ע"כ דבר זה דליתן לכהן חבר אינו אלא מהיות טוב, אבל אינו מן הדין לעכב על ידו, זהו הנלע"ד להמתיק דברי הדמש"א בתירוץ זה:

באופן דנמצינו למידין דלדעת הרי"ף והר"ם והרא"ש והסמ"ג ורי"ו דהשמיטו דין זה סבירא להו דלא קיימא לן כרבי שמואל בר נחמני, ומן הדין אין מעכבין בידו מליתן לכהן עם הארץ אבל הדרך הטוב והיפה הוא ליתן לכהן חבר וכמ"ש הר"ם בפירוש המשניות, אבל לדעת רבינו הרמב"ן והתוספות והרשב"א והריטב"א והר"ן כולהו ס"ל דמן הדין צריך ליתן לכהן חבר, אלא דאם אין כהן חבר יכול ליתן לכהן ע"ה:

אות מד ס"ק ד

והנה כל זה הוא במתנות וכל הנזכר במתניתין דחלה [פ"ד מ"ט] דאין בהם איסור טומאה דאין בהם קדושה, אבל בתרומה גדולה ותרומת מעשר וחלה בארץ, לכו"ע מן הדין אינו יכול ליתן לכהן עם הארץ, ואפילו שהוא חבר אלא שהוא עם הארץ לדבר זה שאינו אוכל חוליו בטהרה, דכיון דהוא חשוד על הטומאה שמא יטמאם ויאכלם בטומאה, ואפילו אין כהן חבר אינו יכול ליתנם לכהן עם הארץ. אלא דצריך להבין דלפי זה אמאי קתני מתני' בחלה בכלל הניתנין לכל כהן אפילו עם הארץ שמן שריפה, שהיא שמן תרומה שנטמאה, הא כיון שעם הארץ חשוד לאכול תרומה טמאה, אמאי לא ניחוש דשמן שריפה לא ידליק בה ושמא יאכלנה בטומאה, וטמא האוכל תרומה טמאה איתיה בלאו [רמב"ם הל' תרומות פ"ז ה"א], ואפילו טהור האוכל תרומה טמאה איתיה בעשה כמ"ש הר"ם בפ"ז מהלכות תרומות [ה"ג]:

ואולי די"ל דמשו"ה נקט מתני' שמן שריפה, ולא נקט תרומה טמאה סתם, דדוקא שמן שריפה דחזי להדלקה לא חיישינן שיאכל אותה, דמסתמא לא שביק התירא ואכיל איסורא, דלמה יאכל שמן שריפה וידליק לצורכו בשמן חולין, בהיות דאפשר לו בהיתר דידליק לצורכו בשמן שריפה ויאכל שמן חולין בהיתר, אבל תרומה טמאה וחלה טמאה דלא חזי להדלקה כי אם לאכילה ואם לא יאכלנה מפסיד ממון, דאף אם יסיקנה תחת תבשילו הרי מפסיד דלא נהנה מהם כי אם כדי שיעור מה ששוו העצים אשר היו תחת תבשילו, אבל עד כדי שיעור מה ששוה לו אם יאכל מפסיד, וכל כי האי חיישינן: ואולם הר"ם בפ"ו מהל' תרומות דין ב' כתב וז"ל, ותרומה טהורה בין תרומה גדולה ובין תרו"מ בין של תורה ובין של דבריהם אינה ניתנת אלא לכהן תלמיד חכם, מפני שאסור לאכול תרומה טמאה וכל עם הארץ בחזקת טומאה, לפיכך נותן תרומה טמאה לכהן שירצה עד כאן לשונו. והדבר קשה דאיך כתב הר"ם תרומה טמאה סתם ולא פירש שמן שריפה כמתני', דבתרומה טמאה דלא חזיא להדלקה אמאי לא חיישינן שמא יאכלנה. ונראה שזה היתה כוונת מרן הכ"מ שכתב שם, קשה דהא איכא למיחש שמא יאכלנה ואסור לאכול תרומה טמאה עכ"ל, דלכאורה יש לגמגם בדבריו דמאי קשיא ליה על הר"ם, הא במתני' קתני שמן שריפה שהיא תרומה טמאה, ומה שיאמר במתני' יאמר על הר"ם. אך לפי האמור א"ש דמתני' דשמן שריפה לק"מ מטעם האמור, משא"כ בדברי הר"ם דכתב סתם תרומה טמאה קשה. וצ"ל דדעת הר"ם הוא דלא חיישינן אלא בתרומה טהורה, דיש לחוש דעביד שני איסורים שיטמאנה ואסור לטמא התרומה טהורה כמ"ש הר"ם בפי"ב מהלכות תרומות [ה"א], וגם יאכלנה, דבכה"ג דעביד ב' איסורים חיישינן, אבל בתרומה

טמאה דבלאו הכי היא טמאה, בשביל איסור אכילה לבד לא חיישינן, וכן נראה מדברי הר"ם בפירוש המשניות יעו"ש:

ובמ"ש הר"ם שם דבין תרומה של תורה ובין של דבריהם אינה ניתנת אלא לכהן תלמיד חכם, יל"ע דהא אמרינן במתניתין דחלה [פ"ד מ"ח] ומייתי לה בפ' כל הבשר (דף ק"ד ע"ב) דחלת חו"ל ניתנת לכל כהן, ופירשו בירושלמי [חלה פ"ד ה"ד] דלכל כהן הוא אפילו לכהן עם הארץ, וכן כתב רש"י שם בפרק כל הבשר [בד"ה לכל כהן], והטעם הוא דכיון דחלת חו"ל מדרבנן היא לא חיישינן שמא יאכלנה בטומאתו, ואם כן איך כתב הר"ם דאפילו תרומה דרבנן אין נותנין לעם הארץ. ואין לומר דהר"ם סבירא ליה כמ"ש התוספות [ד"ה וניתנת] משם ר"י דהיינו דוקא כשאין שם כהן חבר, אבל כשיש כהן חבר אין נותנין לעם הארץ אפילו בחלת חו"ל, כמו שמתבאר מדבריהם שם בפרק כל הבשר, דהא ליתא דעיקר דברי התוספות לאו משום חשש איסור טומאה הוא, אלא משום דסבירא להו דהלכה כרבי שמואל בר נחמני דאין נותנין אלא למחזיק בתורת ה', וסבירא להו דהוא הדין בחלת חו"ל דרבנן, אבל לדעת הר"ם דנראה דהשמיט סברת רבי שמואל בר נחמני וסבירא ליה דלא קיימא לן כוותיה, משום חשש איסור טומאה לא חיישינן, ואפי' בדאיכא חבר נותנין לעם הארץ, ומה גם דאי מיירי הר"ם כשיש כהן חבר וס"ל כסברת התוספות, א"כ מ"ש בתרומה טמאה שכתב שיכול ליתנה לכל כהן שירצה, כיון דסו"ס תרומה טמאה בכלל מתנות כהונה:

וראיתי בתשובת הרדב"ז ח"ב בלשונות הר"ם סימן רצ"ג [סי' אלף תרנ"ו] שכתב בדעת הר"ם, די"ל דסבירא ליה להר"ם דכל המתנות אינן ניתנין לעם הארץ כרבי שמואל בר נחמני משום אחזוקי תורת ה', אלא דוקא תרומה טמאה אמר נותנה לכל כהן שירצה, דמוטב שיאכל אותה ע"ה משריפתה, אע"ג דמותר לכהן להסיקה תחת תבשילו מוטב שיאכלנה ע"ה, דהא דאמרינן אין נותנין מתנות כהונה אלא לכהנים המחזיקים בתורת ה', ה"מ כשהכהן המחזיק יכול ליהנות דרך כבוד, אבל תרומה טמאה מוטב שיאכלנה כהן עם הארץ, ולפיכך כתב נותן תרומה טמאה לכל כהן שירצה עכ"ד. ודבריו תמוהים בעיני, דאם ס"ל להר"ם דמן הדין נותנין לחבר איך מפני שכהן עם הארץ יאכלנה לתרומה טמאה ויקיים מצות אכילה, מוטב שיתן אותה לכהן עם הארץ לקיים מצות אכילה, כיון דמצוה הבאה בעבירה היא דאסור לאכול תרומה טמאה, ואדרבה אפילו אם לא היה מצוה ליתן לחבר כל מתנות כהונה, בתרומה טמאה מצוה ליתן לחבר כדי שלא יעבור כהן עם הארץ על איסור אכילת תרומה טמאה, וכ"ש דבלאו הכי לכל מתנות כהונה החבר קודם:

ועוד דכפי הנראה הרמב"ם לא סבירא ליה לענין הלכה כרבי שמואל בר נחמני, וכן מתבאר מדברי הרמב"ם עצמו שכתב הכא, דאין נותנין תרומה טהורה לעם הארץ מפני שאסור לאכול תרומה טמאה, אלמא עיקר הטעם הוא משום חשש טומאה, ולא מטעם דבעינן מחזיק בתורת ה'. ועינינו הרואות דבכל מתנות כהונה דאין בהם קדושה וליכא חשש איסור טומאה, לא הזכיר הר"ם כלל הא דאין נותנין אלא לחבר. לכן נראה דמ"ש הר"ם דאפילו תרומה מדבריהם אין נותנין לעם הארץ מפני חשש טומאה, מיירי בתרומה דרבנן דעיקרה מן התורה כגון תרומה בזמן הזה, דאף דהאידנא בזמן הזה מדבריהם היא, מכל מקום מאחר שעיקרה מן התורה לא הקילו בה והחמירו בה כתרומה בזמן הבית, ולא אמרו להקל בחלת חו"ל שיכול ליתן לעם הארץ, אלא מפני שאין לה עיקר מן התורה, דחלת חו"ל עיקרה מדרבנן. וכיוצא לחילוק זה כתב רש"ל בפ' כל הבשר סי' ג' לענין חלה יעו"ש:

אות מד ס"ק ה

והנה בהא דאין נותנין תרומה לעם הארץ מפני איסור טומאה, מפורש בתוספתא ברפ"ג דדמאי [ה"ב], דהוא הדין דאין משלמין קרן וחומש אלא לכהן חבר, וז"ל כשם שאין נותנין תרומה אלא לכהן חבר, כך אין משלמין קרן וחומש אלא לכהן חבר, האוכל תרומת עם הארץ משלם קרן וחומש לכהן חבר, וחבר נוטל דמים ומפייס לעם הארץ עכ"ל. וכלשון הזה איתא בתוספתא ברפ"ז דתרומות [ה"ד] יעו"ש, ותוספתא זאת הובאה בירושלמי בפ"ו דתרומות [ה"א] באופן אחר וז"ל, אכל תרומת חבר משלם לחבר, תרומת עם הארץ משלם לעם הארץ, ופריך ולא נמצא מוסר טהרותיו לעם הארץ, ומשני כיצד הוא עושה נותן שתיהן לכהן חבר ונוטל דמי אחת מהן ונותן לכהן עם הארץ, רבי בון בר חייא אמר קומי רשב"ל אתיא כמ"ד הפרשתו מקדשתו, ברם דמאן דאמר מתנתו מקדשתו בלא כן אינו צריך זכיה, אמר ליה במזכה על ידי אחר עכ"ל הירושלמי: ופירש מהר"ש סיריליו ז"ל וז"ל, מוסר טהרותיו לעם הארץ, דהא תשלומין דתרומה הוא, ומוסר תרומה לעם הארץ ואסור כדאיתא במסכת דמאי, ונוטל דמי אחד מהם שמוכרה לחבר בדמים של תרומה, ואותם הדמים נותן לעם הארץ, הפרשתו מקדשתו דמשו"ה איקרי מוסר טהרותיו, דתרומה הם מיד קודם שיבואו לידו, ולדידן דקיימא לן כרבי אין כאן מוסר טהרותיו, בלא כן אינו צריך זכיה בתמיה והלא צריך שיזכה בה הכהן עם הארץ כי היכי דליחול עלה שם תרומה, אמר ליה במזכה ע"י אחר מיירי האי דפרכינן ולא נמצא מוסר טהרותיו וכו' דקא חייל עלה שם תרומה. והתימה על הר"ם ז"ל למה פסק בפ"י מהלכות תרומות [הכ"א], אכל תרומת עם הארץ משלם לחבר ונוטל דמיה ממנו

ונותן לעם הארץ שאכל תרומתו, שאין מוסרין טהרות לעם הארץ, דכיון דקיימא לן כרבי מחבירו, ופסק [שם הכ"ב] כרבי יוחנן דמשלם לשבט, היה לו לומר כן משלם לעם הארץ דאין בה קדושת תרומה עד שתבא לידו, בד"א שלא זיכה לו ע"י אחר, אבל אם זיכה לו ע"י אחר נותנה לחבר ומוכרה לו בדמי תרומה והדמים נותן לעם הארץ, שאין מוסרין טהרות לעם הארץ, ויש בזה קיצור גדול עד כאן לשון מהרש"ם:

והמתבאר מתוך פירושו דע"כ לא אסרינן לשלם לעם הארץ אלא למאן דאמר דמשעת הפרשה נעשה תרומה, או אפילו למאן דאמר עד שעת נתינה אי זיכה לו על ידי אחר כיון דבשעת מסירה כבר היתה תרומה, אבל למ"ד עד שעת נתינה ולא זיכה לו על ידי אחר, דנמצא דבשעת מסירה ליד עם הארץ עדיין לא היתה תרומה עד שהגיעה לידו לא חשיב כמוסר טהרותיו, ועל פי זה תמה על הר"ם דקצר:

ואני תמיה דאיך אפשר לפרש פירוש זה בירושלמי, הא כיון דטעמא דאין מוסרין טהרות לע"ה הוא כדי שלא יטמא אותם, אם כן מה לי אם חל שם תרומה משעת הפרשה או עד שעת נתינה, מכל מקום כיון דבשעת נתינה התשלומין עושים תרומה, נמצא דחשיב כמוסר טהרותיו לעם הארץ דעל ידי נתינה זאת גורם לטמא טהרותיו, דכל דעל ידי נתינה זאת ע"כ נעשית תרומה, פשיטא דמסתברא דחשיב כמוסר טהרותיו ממש, כיון דעל ידי מעשה הנתינה נמשך ממנה דממילא גורם טומאה לתרומה, דזכיית העם הארץ בתשלומין וחלות שם תרומה עליהם בב"א הם באים, דבגמר חלות הזכיה חל שם תרומה עליהם, וכיון דהנותן יודע בודאי דכן יהיה פשיטא דאינו יכול למוסרה לעם הארץ: ועוד דלפי פירושו לשון הירושלמי דחוק, דמוקי לה הא דפריך ולא נמצא מוסר טהרותיו לעם הארץ במזכה לו על ידי אחר, דמי הכניסו לומר דמאי דקתני בברייתא אכל תרומת עם הארץ משלם לעם הארץ לא הוי כפשטא אלא דמוכרה לכהן חבר, בהיות דאפשר לומר כפשטא דנותנה ממש לעם הארץ, והאי תנא דברייתא סבר כמאן דאמר מתנתו מקדשתו וליכא משום מוסר טהרותיו לעם הארץ, ולמה צריך לומר דמיירי במזכה על ידי אחר, דבהכי אפילו למאן דאמר מתנתו מקדשתו צריך למוכרה לכהן חבר, כיון דלשון הברייתא לפי מה שהביאו בירושלמי הוא דאכל תרומת עם הארץ משלם לעם הארץ, ואפשר לאוקומה כמאן דאמר מתנתו מקדשתו:

לכן נראה לע"ד פשוט דאין כוונת הירושלמי כפירוש הרב, דודאי אפילו למ"ד מתנתו מקדשתו איכא משום מוסר טהרותיו לעם הארץ מטעם האמור, ועל זה פריך ולא נמצא מוסר טהרותיו לעם הארץ לכ"ע אפילו למאן דאמר דמתנתו מקדשתו, ומשני דלשון הברייתא לאו דוקא אלא כיצד הוא עושה נותן לכהן חבר ונוטל דמי תרומה ממנו ונותן

לכהן עם הארץ, ועל זה פריך דהתינח אי האי תנא סבר כמ"ד הפרשתו מקדשתו, דלמ"ד הכי לא צריך לקיים מצות נתינה כדי שיחול שם תרומה עליה, אבל למ"ד דמתנתו מקדשתו דבעינן ונתן לכהן את הקדש דעל ידי מצות נתינה מתקדש, והמתנה צריכה ליתנה לעם הארץ, וכיון שאינו נותן לעם הארץ גוף התשלומין כי אם הדמים אין כאן נתינה, דמה שנותן לכהן חבר ולוקח ממנו הדמים הו"ל כאילו מכרו לו לכהן חבר, ולא נתקיים הנתינה בגוף התשלומין, דכיון דנתינה כתיב ביה ונתן לכהן את הקדש בעינן דליהוי נתינה בדרך מתנה בלא לקיחת דמים ממנו, וכדאמרינן בפ"ק דב"מ (דף י"א ע"ב) דמתנות כהונה אינו יכול לזכותם לכהן בקנין סודר, דמתנות כהונה נתינה כתיבה בהו וחליפין דרך מקח וממכר ע"כ, וכתב רש"י נתינה כתיב בהו וכו', לפיכך אסור להקנותן בסודר דדרך מקח הוא שזה נותן כליו תחתיהן ונראה כמוכרן לו עכ"ל, וא"כ הכא דכתיב ונתן לכהן את הקדש נתינה כתיב ביה, ובעינן דרך נתינה ולא דרך מקח וממכר, ואיך ע"י שמוכרן לכהן חבר יוצא ידי חובת מצות נתינה לכהן את הקדש, וע"ז משני דלמ"ד מתנתן מקדשתן מיירי במזכה ע"י אחר, דהיינו שנותן לכהן חבר כדי שיזכה לע"ה בעל התרומה, וכיון שזכין לאדם שלא בפניו הרי קיים מצות נתינה כאילו נתן בידו ממש, ואח"כ נותן הדמים לו וחשיב כאילו קונה החבר בדמים מעם הארץ:

ועפ"י פירוש זה לק"מ על הר"ם מה שהקשה מהרש"ם דקיצר בדבריו, ואע"ג דאנן קיימא לן כרבי מחבירו דמתנתן מקדשתן, וא"כ היה צריך הר"ם לפרש דמיירי במזכה לעם הארץ ע"י כהן חבר, דבלא"ה לא מקיימא מצות נתינה ולא קדשי התשלומין. י"ל דסבירא ליה להר"ם דמאי דאמרינן בירושלמי דמיירי במזכה ע"י אחר, לאו דצריך שיאמר בפירוש לחבר זכי בתשלומין אלו לכהן עם הארץ בעל התרומה, וכל דלא פירש שיזכה לו לא מהני, דאפילו סתמא כל שמפרש ואומר שזה שמוכר לו הוא תשלומין מתרומה שאכל מפלוני כהן ע"ה, ומטעם שאינו יכול למוסרו ביד עם הארץ נותן לו כדי ליתן לו הדמים, סתמו כפירושו, דכיון דאי אפשר לקיים מצות נתינה וחובת תשלומין בדבר שראוי להיות קודש, אם לא שיזכו הבעלים תחלה בגוף התשלומין, מסתמא נעשה כאילו אומר לו זכי מדין זכיה בגוף התשלומין לבעלים, ואח"כ שתזכה תקנה אותם בדמים:

ומצינו אופן כזה דאפי' בסתמא אמרינן דחשיב כאילו אמר זכי בהם לבעלים, כמ"ש הטור בא"ה סי' ק"כ משם הרמ"ה וז"ל, כתב הרמ"ה האומר לעדים כתבו גט ותנו לאשתי אין (צריך) [צריכין] לזכות לו הנייר קודם כתיבה, אלא אע"ג דכתבי מדידהו ויהבי לה כיון דבשליחותו קא עבדי מכי יהיבי לה בשליחותיה דבעל, כמאן דיהבו לבעל והדר בעל ויהיב לאתתא דמי, דכיון דמזכי לאתתא בשליחותיה אקנויי אקנו לבעל לגרושי ביה,

ונמצא זכיית הבעל וגירושי האשה באים כאחד עכ"ל. וכתב הדרישה שם וז"ל ונמצא זכיית הבעל וגירושי האשה באין כא', פי' העדים אינם יכולין לזכות הנייר לבעל אם לא ע"י אחר, ובקבלת האשה שמקבלת הגט כאילו היא מקבלת אותו מהעדים בשביל הבעל לזכות לו הנייר, ומאחר שנעשה הזיכוי בקבלתה ג"כ נעשו הגירושין הכל בפעם אחת עכ"ל:

וכתב הרב דברי אמת בקונטרס [קונטרס ז' סי' א'] דס"ג ע"ג, דשורש דברי הרמ"ה מצינו בירושלמי בפרק האיש מקדש [קדושין פ"ב ה"א] דאמרי', דאם אמרה תנהו לעני ונתנו לעני מקודשת, ואמרו דה"ט כרבי אילא דהעני זכה לאשה משל בעלה וחוזר וזוכה לעצמו יעו"ש, דמוכח משם דאפי' לא אמר המקדש בפירוש לעני זכה בזה לאשה ותחזור ותזכה בו, עם כל זה נעשה כאילו אמר בפירוש, והעני זוכה בתחלה לאשה ואח"כ חוזר וזוכה בו, וכ"כ בדין הרמ"ה דבקבלת הגט האשה מיד השליח זכתה לבעל וזכתה היא ג"כ בגט: וכיוצא לזה כתב הרב הנזכר שם דה"ט דהרמב"ן והרמ"ך דס"ל דקנין סודר צריך בסודר של הקונה, ומה שהעדים קונים בסודר שלהם, הוא משום דמקנים סודרם לקונה ע"י המקנה, דמתחלה זוכה המקנה הסודר לקונה מדין זכיה ע"י אחר וחוזר וזוכה לעצמו וע"י מקנה לו הקרקע יעו"ש, ובכל אלו אמרי' הכי אפי' בסתם שלא פירשו שיזכה להם אלא מסתמא אמרינן דנעשה כאילו אמר שיזכה בעדם, וה"ה הכא דכיון דאומר לכהן חבר שאלו התשלומין הם תשלומי תרומה שאכל מע"ה, ושאינו יכול ליתנם בידו משום דאין מוסרין טהרות ביד עם הארץ, הרי מסתמא הכהן חבר זוכה ביד הבעלים מדין זכיה ע"י אחר וחוזר וקונה לעצמו, ומש"ה לא פירש הר"ם דמיירי במזכה לו ע"י אחר, דס"ל דאפילו סתמא חשיב כאילו מזכה לו ע"י אחר בפירוש:

ומהירושלמי הזה יש לדקדק קצת על מ"ש הרב מחנה אפרים בהלכות זכיה סימן ל"ג שכתב משם רש"ל שכתב דאם אין כהן בעיר שיכול לזכות לכהן החמש סלעים ע"י אחר, וכתב על דבריו וז"ל, ולע"ד אין נראה לי כן דכיון דהתורה חייבתו לזה באחריותם עד דמטו ליד כהן, נראה דודאי לא מהני זכייתו אלא לענין דלא מצי למהדר ביה אבל באחריותיה קיימי, דלא גרע מהאומר תן מנה זה לפלוני בעל חובי, דאע"ג דאם רצה לחזור אינו חוזר אפ"ה באחריותיה קיימי [גיטין יד, א] וחמש סלעים של בן חוב הוא. ולפי דעתינו נראה דאם אין כהן בעיר אין תקנה לקיים המצוה כשיזכה לו ע"י אחר, דכיון דחייב באחריותם עדיין לא קיים המצוה עכ"ל. ואם איתא כסברת הרב, א"כ הכא דמוקי לה דמזכה ע"י אחר, כיון דחוב הוא דחייב לכהן עם הארץ ובא לשלם לו, מאי מהני מה שמזכה לו ע"י אחר לקיים מצות נתינה דונתן לכהן את הקדש, כיון דבתר הזכיה

אכתי חייב באחריותו כדין חוב בעלמא, דאע"ג דאינו יכול לחזור אפ"ה באחריותו קאי, וכל דחייב באחריותו עדיין לא קיים מצות נתינה, ולמאן דאמר מתנתם מקדשתם בעינן נתינה גמורה עד דאיכא קיום מצות נתינה, אלא ודאי דהעיקר כסברת רש"ל, דכל דמזכה לו ע"י אחר ולא מצי למהדר ביה אף דחייב באחריותם עדיין קיים מצות נתינה, ויש לחלק קצת ודו"ק:

ובעיקר הירושלמי יל"ע קצת, דאמאי לא מוקמינן לישנא דברייתא דקתני אכל תרומת עם הארץ משלם לעם הארץ, באופן דהוי יותר קרוב לפשטא דברייתא דקתני אכל תרומת ע"ה משלם לעם הארץ, דמשמע דמשלם לעם הארץ עצמו ולא ע"י כהן חבר, דאפשר לאוקמא דמשלם לכהן ע"ה עצמו, דמזכה לו התשלומין ע"י שמניח אותם בחצירו וחצירו קונה לו שלא מדעתו, ומאחר דזכה בהם ע"י חצירו ונעשין תרומה נותן לו את הדמים דמי תרומה, כיון דבכה"ג דלא ידע שהניחם בחצירו ליכא למימר שמא יעכבם בידו ואיכא חשש איסור טומאה. ועוד באופן אחר דאפי' אם ידע שהניחם בחצירו לזכות לו, משכחת כשהתנה עמו שיזכה בהם לקיים מצות נתינה על מנת שיחזירם לו בדמיו שיתן לו, דהא קי"ל בכל התורה מתנה ע"מ להחזיר שמה מתנה, ובכה"ג מקיים מצות נתינה, וכיון דמכח התנאי חייב להחזיר תו ליכא חשש מסירת טהרות לעם הארץ דע"כ צריך שיחזירם לו ויקח הדמים ודו"ק:

אות מה

אמר רבא [כז, א] תרומת ח"ל אין בה משום כהן המסייע וכו' רב חמא יהיב ליה לשמעיה. נראה פשוט דהא דיהיב ליה לשמעיה היינו אפי' שנותן לו בשכרו, דהא אמרינן בתוספתא בפ"ה דדמאי [הי"ח] וז"ל, לא יתן אדם תרומת ביתו לשומר ביתו, ולא בכור צאנו לרועה צאנו, אם נתן להם שכרם נותן להם לשום טובה, לא יתן ישראל בהמתו לטבח כהן לשחוט ולא לרועה כהן לרעות אא"כ נתן להם שכרם עכ"ל, ופסקה הרמב"ם בפי"ב מהלכות תרומות דין כ' יעו"ש. דמתבאר מזה דאפי' בתרומה דאורייתא מותר ליתן לשמעיה כל דנותן לו שכרו, וע"כ צ"ל דהיינו רבותא דתרומת ח"ל דאפי' בשכרו יכול ליתן לשמעיה. וכן כתב בפי' רגמ"ה הביא דבריו הרב בצלאל כ"י בשמעתין שכתב וז"ל, יהיב ליה לשמעיה כהן בשכרו ולא חייש לנראה כמסייע עכ"ל. והר"ם בפי"ב מהלכות תרומות השמיט דין זה דתרומת ח"ל, אבל כבר הביאו לענין חלה בפ"ה מהלכות בכורים דין י"ב, כפי גירסת מרן הכ"מ דגריס בדברי הר"ם, ואין בה משום כהן המסייע במתנותיו שהוא אסור עכ"ל, וא"כ ה"ה תרומה. ולפי האמור דמותר ליתן לשמעיה אפי' בשכר פעולתו, צריך טעם אמאי השמיט דבר זה דאפי' בדרך פרעון שכר פעולתו מותר ודו"ק:

אות מו ס"ק א

אמר שמואל [כז, א] תרומת ח"ל מבטלה ברוב וכו'. מאי דאיפליגו רבוותא שכתב רבינו הם רש"י והתוס' בשמעתין, דלרש"י ז"ל הא דשמואל לאוכלה זר נמי בטילה ברובה, ולדעת התוס' דלא מהני ביטול ברוב אלא לאוכלה בימי טומאתו כדהוה עביד רבה אבל לאוכלה זר לא. ויש לעמוד לסברת רש"י דס"ל דתרומת ח"ל כיון דמדרבנן היא אינה מדמעת וברוב חולין סגי להתירה לזר, דהא תנן ברפ"ב דערלה [מ"א] התרומה ותרומת מעשר של דמאי עולים בא' ומאה ע"כ, הרי דאפי' תרומת מעשר של דמאי דמדרבנן היא אמרי' דמדמעת ואינה עולה אלא בא' ומאה, ומ"ש תרומת ח"ל: איברא דראיתי בירושלמי שם ברפ"ב דערלה [ה"א] דאמרי' עלה דמתניתין וז"ל, מאן תנא תרומת מעשר של דמאי ר"מ, דר"מ מחמיר בדבריהם כדברי תורה, והא אשכחן דר"מ מחמיר בדבריהם כדברי תורה, א"ר חנינא ההיא דתנינן תמן הרואה כתם הרי זו מקולקלת וחוששת משום זוב דברי ר"מ, וחכמים אומרים אין בכתמים משום זוב עכ"ל. ובפרק הזהב (דף נ"ה ע"ב) בש"ס דילן עלה דמתני' דחמשה חומשין הן, דקתני נמי דהאוכל תרומת מעשר של דמאי חייב חומש, אמרי' אמר רבא ק"ל לר"א תרומת מעשר של דמאי וכי עשו חכמים חיזוק לדבריהם כשל תורה, ומשני הא מני ר"מ היא דאמר עשו חכמים חיזוק לדבריהם כשל תורה, דתניא המביא גט ממד"ה נתנו לה ולא אמר לה בפני נכתב ובפני נחתם יוציא והולד ממזר דברי ר"מ, וחכמים אומרים אין הולד ממזר ע"כ, וכתב הריטב"א בחי' שם הביא דבריו הרב בצלאל בספר אסיפת זקנים וז"ל, וכי עשו חכמים חיזוק וכו', ואע"ג דאיכא כמה מילי שעשו חכמים וכו', קשיא ליה הא מפני שהיא גזירה הרבה לפנים משורת הדין, דהא רוב עמי הארץ מעשרין הם, והיינו דמייתי לה מאידך דר"מ דהמביא גט, דהיא נמי גזירה קלושה היא ואפ"ה עשה בה ר"מ חיזוק כשל תורה להיות הולד ממזר מדבריהם, כאילו היה הגט פסול מן התורה דאיכא ממזר מן התורה כנ"ל עכ"ל:

ולפי דברי הריטב"א דעיקר מאי דמוקי הא דחומש כר' מאיר, הוא משום דהוי גזירה הרבה לפנים משורת הדין מטעם דרוב עמי הארץ מעשרין הם, אם כן הא דהחמירו חכמים לומר דתרומת מעשר של דמאי מדמעת ועולה באחד ומאה, ע"כ כר' מאיר היא, דאפי' בגזירה קלושה עשו חיזוק כשל תורה כיון דדמאי רוב עמי הארץ מעשרין הם, ובפרט גבי דמוע דמעיקרא אפילו בתרומה דאורייתא לא בעינן באחד ומאה כי אם מדרבנן, דמדאורייתא בטל ברוב וחכמים החמירו באחד ומאה, ואם בחיוב חומש דבתרומה דמן התורה איכא חיוב חומש מן התורה, אמרי' דבשל דמאי אינו אלא אליבא דר"מ דוקא, כ"ש גבי דמוע דאעיקרא עיקר מדומע אינו אלא מדרבנן. וכיון דבעיקר

סברת ר"מ בההיא דלא אמר בפני נכתב ובפני נחתם דס"ל דהולד ממזר לא קי"ל כר"מ, אלא כחכמים דאין הולד ממזר דס"ל דבגזירה קלושה כי האי לא עשו חיזוק לדבריהם כשל תורה, א"כ ה"ה לענין תרומת מעשר של דמאי דלא מחמירינן כולי האי לענין חומש ולענין דמוע, כיון דהוי גזירה קלושה דרוב עמי הארץ מעשרין הם: ואף דלפי מאי דמוקי מתניתין דערלה בירושלמי כר"מ, אמרי' שהוא סברת ר"מ בההיא דכתמים, דלר"מ ס"ל דחוששים בכתמים משום זוב, ולפי זה קי"ל כוותיה, דבההיא דכתמים קי"ל כוותיה, דהא בפ' בא סימן (דף נ"ב ע"ב) מוקמינן מלתייהו דחכמים בכתמים כיחידאה כרבי חנינא בן אנטיגנוס, דרבנן איפליגו עליה וקיימי כשיטת ר"מ, וקי"ל כוותייהו דאפי' בחלוק א' חוששת לזיבה, כמ"ש רע"ב שם במתני' בפרק בא סימן [פ"ו מי"ג] וכמו שמתבאר מדברי הר"ם בפ"ט מהלכות איסורי ביאה דין י"ב יעו"ש. הנה מלבד דהירושלמי דמוקי מתני' דערלה כר' מאיר, אפשר דלא ס"ל דחכמים דהתם גבי כתמים הוא כיחידאה, מדלא אמרו דמתני' אתיא אפי' כרבנן דקיימי בשיטת ר"מ הנהו רבנן דפליגי ארבי חנינא ב"א, ולעולם י"ל דאף לשיטת הירושלמי לא קי"ל כר"מ במאי דמחמיר בתרומת מעשר של דמאי. יתר על כן דלפי הש"ס דילן דקאמר דהיינו ר"מ בההיא דהולד ממזר, ע"כ בהא לא קי"ל כוותיה ומינה נמי לענין חיוב חומש בדמאי, ומלתא כבר אמורה דהדברים ק"ו לענין דמוע, מאחר דעיקר דין דמוע אפי' בדאורייתא אינו אלא מדרבנן:

ובירושלמי דפ"ק דדמאי [ה"ב] עלה דמתני' הדמאי אין לו חומש אמרי', תמן תנינן [ב"מ נה, ב] התרומה ותרומת מעשר של דמאי וכו', וכה את אמר הכין, אמר ר' זעירא תמן תרומת מעשר של דמאי, ברם הכא מעשר שני של דמאי, א"ר אמי אין המשנה הזאת יוצאה ידי תרומת מעשר של דמאי, מהו כדון, תמן ר"מ ברם הכא רבנין. ופירושו פשוט דלרבי אמי דפריך דאין המשנה הזאת יוצאה ידי תרומת מעשר, דבכלל מאי דקתני הדמאי אין לו חומש הוא חומש דת"מ נמי, וא"כ קשיא מתני' אמתני' דהזהב, ואמתני' דפ"ב דערלה, ומשני דמתני' דהזהב ודפ"ב דערלה כר"מ, ומתני' דהכא כרבנן. וכתב מהר"ש סיריליו ז"ל, תמן ר"מ דקסבר דחכמים עשו חיזוק לדבריהם כשל תורה כדאיתא בפרק הזהב, ומתני' דהכא רבנן דס"ל דלא עשו חיזוק לדבריהם כשל תורה עכ"ל. באופן כי מקום יש בראש לומר דלענין הלכה לא קי"ל כמתני' דפ"ב דערלה, כיון דר"מ היא ולא קי"ל כוותיה, ואפשר דתרומת מעשר של דמאי אינה מדמעת ובטילה ברוב, כדין תרומת ח"ל לסברת רש"י ודעימיה:

אשר עפ"ז אפשר ליישב מ"ש התוס' בפרק כל הבשר (דף ק"ד ע"ב) בסוף ד"ה חלת ח"ל וכו' שכתבו וז"ל, ואע"פ שהראשונה נראה קצת שמדמעת מדתניא בפרק ר"י וכו', מ"מ השניה שהיא קלה ביותר שמא אינה מדמעת, וכמו שלא גזרו על תערובת דמאי כמו כן שמא לא גזרו בה כיון שהיא קלה כ"כ עכ"ל. ולכאורה דבריהם תמוהים דהא דלא גזרו על תערובת דמאי מפורש בפ"ק דחולין (דף ו' ע"א), דהיינו אם לקח מע"ה דבר המעורב בדמאי כגון מורייס וכיוצא כיון דלקחו בתערובת לא גזרו, אבל בדבר שכבר נתחייב בדמאי והפריש ממנו תרומת מעשר אף שנתערבה בחולין אחרים מדמעת ועולה בא' ומאה כדתנן במתני' דערלה, וא"כ איך מדמין לומר דבחלה שניה דקילא אינה מדמעת דומיא דתערובת דמאי, כיון דבדמאי עצמו קי"ל דמדמעת. ואולם צ"ל דס"ל להתוס' דלא קי"ל כמתני' דערלה, וס"ל דלענין הלכה כל תערובת דמאי לא גזרו, ואפי' תרומת מעשר שכבר הפריש מהדמאי אם נתערבה אינה מדמעת: ואם כנים אנחנו במה שלמדנו מההיא דהזהב, דכיון דלענין חומש אמרינן דלר"מ הוא דוקא דחייב בתרומת מעשר של דמאי, כ"ש לענין דמוע דעיקרו מדרבנן, דודאי הא דתנן תרומת מעשר של דמאי מדמעת אינו אלא לר"מ, יש להביא ראיה לסברת רש"י ודעימיה דס"ל דתרומת ח"ל אינה מדמעת ובטילה ברוב ומותרת לזרים, ממתני' בפ"ז דתרומות משנה ג', האוכל תרומת ח"ל משלם את הקרן ואינו משלם את החומש ע"כ, דכיון דתרומת ח"ל פטור מן החומש אף דעיקרו של חומש בתרומה דאורייתא חייב מן התורה, א"כ כ"ש בדמוע דאפי' בתרומה דאורייתא דמוע אינו אלא מדרבנן דפשיטא דתרומת ח"ל אינה מדמעת, זה אפשר לומר לדעת רש"י ודעימיה:

ואולם ראיתי להר"ם בסוף הלכות תרומות [פט"ו] דין כ"א שכתב וז"ל, לפיכך דין ארבעתן לענין אכילה ודמוע אחד הוא, כולם עולים באחד ומאה וכו', ודין תרומת מעשר של דמאי בכל אלו הדרכים כתרומת מעשר של ודאי, אלא שאין לוקין על אכילתו עכ"ל, הרי מפורש דפסק הר"ם כסתם מתני' דפ"ב דערלה, דתרומת מעשר של דמאי מדמעת כדין תרומת מעשר של ודאי:

וצ"ל דהר"ם ס"ל דאין ללמוד מההיא דחומש לענין דימוע, לפי מ"ש התוס' שם בפרק הזהב בד"ה וכי עשו וכו' וז"ל, אע"ג דבכמה מקומות עשו חיזוק אפילו יותר משל תורה, היינו היכא דשייך לקנוס כדי לעשות סייג, אבל הכא אפי' בתרומת מעשר ודאי לא הוה שייך לקנוס חומש אם לא שאמרה תורה, ולכך לא היה לו לקנוס בשל דמאי, ומשני דה"נ עשו הולד ממזר אע"פ שאין סברא אלא משום דבאשת איש הולד ממזר עכ"ל. ולפי פירוש זה י"ל דס"ל להרמב"ם דדוקא גבי חומש דמעיקרא אפילו בשל תורה הוי דרך קנס,

לכך לרבנן לא מסתבר לקנוס חומש בדמאי דרבנן כי אם לר"מ, אבל גבי דמוע דאסרו רבנן באחד ומאה דמלתא דסברא הוא ולא בדרך קנס, י"ל דה"ה דאסור אפי' בתרומת מעשר של דמאי, דכל דתיקון רבנן כעין דאורייתא תקון, מידי דהוה אשאר איסורים שאסרו חז"ל מין במינו בששים, ולדעת רוב הפוסקים לא פלוג רבנן בין איסורי תורה לאיסורים דרבנן, כמו שמתבאר בדברי הטור ומרן הב"י ביו"ד סי' צ' וסי' צ"ח יעו"ש. ואף דלדעת הר"מ בפ' ט"ו מהלכות מאכלות אסורות [הי"ח] ס"ל דבאיסורין דרבנן בטלי בנ"ט כדין כחל, מ"מ מצינו שכתב הר"ם [שם הי"ז] דבשומן גיד הנשה אף דהוי מדבריהם החמירו רבנן בששים כאיסור תורה, וא"כ י"ל דה"ה דהחמירו בתרומת מעשר של דמאי דבעינן באחד ומאה כתרומה דאורייתא ולא סגי במאה לבד:

אך קשה לענין חומש שפסק הר"ם בפ"י דהלכות תרומות דין ד', דחייבים חומש על אכילת תרומת מעשר של דמאי כמתני' דפרק הזהב, והדבר קשה דכיון דמוקמינן לה כר' מאיר כההיא דלא אמר בפני נכתב ובפני נחתם דהולד ממזר, א"כ ממילא לרבנן דקי"ל כוותייהו דאין הולד ממזר, וכמו שפסק הר"ם בפ"ז מהלכות גירושין [הי"ז] יעו"ש, ה"ה דלא חייבו חז"ל חומש על אכילת תרומת מעשר של דמאי וצ"ע:

אות מו ס"ק ב

והנה מ"ש דיש מקום לומר דלא קי"ל כמתני' דפ"ב דערלה [מ"א] בהא דתרומת מעשר של דמאי מדמעת, כיון דאפשר דר"מ היא וקי"ל כרבנן, לכאורה היה נראה דיש לדחות סברא זאת, דהא תנן בפרק ד' דדמאי משנה א' תרומת מעשר שחזרה למקומה ר"ש שזורי אומר אף בחול שואלו ואוכלו על פיו, ואיפסיקא הלכתא כר"ש כדאמרינן בפרק בהמה המקשה (דף ע"ה ע"ב ובמנחות דף ל' ע"ב) יעו"ש, וכיון שכן ע"כ דקי"ל כמתני' דפ"ב דערלה דתרומת מעשר של דמאי מדמעת, דאי אינה מדמעת אמאי צריך לשואלו הא אפילו בלא שאילה מותרים הם דבטלי ברובא ואינו צריך באחד ומאה: אבל שוב ראיתי דאין זה ראיה גמורה, שהרי הר"ם בפי"ב מהלכות מעשר [ה"ד] פסק כר"ש שזורי וכתב וז"ל, מי שאינו נאמן שראינוהו שהפריש תרומת מעשר מפירותיו שהם דמאי, וראינוהו שחזרה ונפלה לפנינו בין למקום אחר בין למקומה, וחזר ואמר הפרשתיה נאמן אפילו בחול ואוכל על פיו, כשם שאימת שבת על ע"ה כך אימת דימוע עליהם, ואינן חשודים להאכיל את המדומע עכ"ל, הרי מפורש דס"ל דר"ש שזורי לא מיירי בחבר שהפריש מן הדמאי שקנה מעם הארץ תרומת מעשר, אלא מיירי שהע"ה עצמו ראינוהו שהפריש תרומת מעשר, דבכה"ג הוי כדין תרומת מעשר של ודאי, כיון שהוא עצמו הפריש וגילה

בדעתו שעדיין לא הפריש, ודינה כדין תרומת מעשר של ודאי דמדמעת, ומש"ה אי לאו דשואלו אסור באכילה:

הן אמת דצריך להבין דמי הכניסו להר"ם לפרש מתני' כה"ג דראינו דהפריש לפנינו, דלא כפשטא דמתני' דמשמע דמיירי בהפריש תרומת מעשר של דמאי כדין קונה מעם הארץ, ולא שהעם הארץ עצמו הפריש, כיון דכבר פסק הר"ם בסוף הלכות תרומות [פט"ו הכ"א] כמתני' דפ"ב דערלה דאפילו תרומת מעשר של דמאי מדמעת, ולמה הוצרך לומר דמיירי באופן שהיא תרומת מעשר של ודאי. וכבר ראיתי להרדב"ז בספרו בביאורו שכתב וז"ל, וא"ת מי דחקו לרבינו לפרש שראינוהו שהפריש תרומת מעשר של דמאי, וי"ל לישנא דמתני' דחקו, דקתני שחזרה למקומה מהיכא ידעינן שחזרה למקומה אם לא שראינו הכל עכ"ל. ולא זכיתי להבין דבריו דאי מיירי דחבר הקונה מעם הארץ הפריש תרומת מעשר ואח"כ חזרה למקומה, מאי דוחק יש לו דמהיכן ידעינן, הא הקונה שהפריש מהדמאי ונתערבה התרומה חזרה למקומה הרי נודע לו שנתערב, וכשאני לעצמי לא מצאתי שום רמז דוחק כלל:

אשר ע"כ נלע"ד דמה שפי' הר"ם מתני' באופן זה שראינו שהפריש תרומת מעשר, הוא ע"פ מה שנבאר דברי הירושלמי שם [דמאי פ"ד ה"א], עלה דמתני' דר"ש שזורי דאמרינן התם, תני תרומת מעשר של דמאי שחזרה למקומה מדמעת שלא למקומה אינה מדמעת, ר"ש אומר בין למקומה ובין שלא למקומה אינה מדמעת, רבי בון בר חייא בעי קומי רבי זעירא מ"ד מדמעת מדמעת ושאינה מדמעת אינה מדמעת ניחא, מ"ד למקומה מדמעת שלא למקומה אינה מדמעת מה בין למקומה ומה בין שלא במקומה, על רבי חגי אמרין כדין הוא מימר וכו' דאנא אמר טעמא, מ"ד מדמעת שהיא מתרת את השיריים לאכילה, מ"ד אינה מדמעת שאינה מתרת את השיריים באכילה, הורה רבי אילא כהדא דרבי חגייא ע"כ, זהו גירסתו של מהר"ר אליהו [פולדא] זצ"ל בביאורו, ופי' דה"פ וז"ל, וצ"ל דמ"ד מדמעת הו"ל כטבל גמור, וכי חזר והפריש, השיריים מותרין באכילה כדין שאר טבל שהופרש ממנו התרומת מעשר, ולמ"ד אינה מדמעת ה"פ, דהו"ל כתרומה שנתערבה בפירות מתוקנים בפחות ממאה, אע"ג דחזר והפריש ממנו כשיעור תרומה משום ממון כהן, מ"מ השיריים אסורים כדין שאר דימוע שנפל לחולין, והשתא למ"ד במקומה מדמעת היינו הואיל וחזרה למקומה הראשון הו"ל כטבל, אבל שלא למקומה הו"ל דימוע עכ"ל:

ואני שמעתי ולא אבין פירושו, דהא סתם מדמעת דתנינן במתני' ובברייתא בכל דוכתא הוא, שכיון שנתערבה בפחות ממאה נאסר הכל ולא מהני הפרשה, ואיך שייך לומר

דמ"ד מדמעת היינו דהפרשה מועיל להתיר את השיריים כדין טבל. ואף אם נאמר דהכי סבירא ליה לרבי חגיי, דלפעמים אמרינן לשון מדמעת ואין הכוונה שאוסר הכל ולא מהני הפרשה, אלא הכוונה דכל עוד שלא הרים התרומה משום גזל כהן דינו כמדומע דאסור לזר, וכמו שיבא לפנינו שכן הוא אפילו נפלה באחד ומאה, דכל עוד שלא הפריש התרומה אסור לזרים, וכל עוד שלא הרים התרומה מדומע מקרי, מ"מ איך שייך לומר לפי זה דמ"ד אינה מדמעת, הוא לומר דדינו כשאר דמוע דתרומה ודאי שאוסר אפילו בהפרשה, כיון דלת"ק מדמעת דקאמר הוא לענין שאסור קודם הפרשה בלבד, א"כ מ"ד אינה מדמעת דכוותיה דת"ק קאמר, דאינה מדמעת כלל דאפילו בלא הפרשה מותר. דאם נאמר דהכוונה דקאמר תנא בתרא דאינה מדמעת כמו שאתה אומר לת"ק, דאינו אלא לענין הפרשה אלא דינו כדין דמוע גמור, זה לא ניתן ליאמר ודוחק גדול, דפשטא דמלתא דתנא בתרא בא להקל דאינה מדמעת כלל אפילו לענין הפרשה: ועוד דעדיין אף לפי טעם זה אינו מובן טעמא דמ"ד דשלא במקומה אינה מדמעת, דאי במקומה מדמעת לענין חיוב הפרשה כדין טבל בלבד, למה שלא במקומה נמי אינו מועיל הפרשה להתיר את השיריים, ואמרינן דדינו כדין דמוע גמור, דהא אפי' בחזרה למקומה כיון דכבר קרא שם תרומה והפריש מהטבל שוב אם חוזרת למקומה לא מפני זה חשיב כאילו לא הפריש כלל מעיקרא, דאיך ע"י החזרה במקומה פקע שם קדושת תרומה להתיר השיריים בהפרשה שניה, משא"כ בשלא במקומה, הא כיון דקרא עליה שם תרומה דא ודא אחת היא, ואכתי קושיא דרבי זעירא במקומה קאי, באופן דלע"ד לא יצא ידי חובתו מביאור הירושלמי בפירוש זה:

וראיתי למהר"ש סיריליו ז"ל בביאורו על הירושלמי כ"י שהביא תירוץ רבי חגיי בסגנון אחר בקצת שינוי וז"ל, עאל רבי חגיי ואמר בדין הוא ממר משה דאנא אמר טעמא, מאי דאמר למקומה מדמעת שהיא מתרת את השיריים באכילה, הורי רבי אילא כהדא דרבי חגיי ע"כ. ופי' שם הרב בעיקר הברייתא דקתני במקומה מדמעת שלא במקומה אינה מדמעת וז"ל, שחזרה למקומה לצ"ט הנותרים, שלא למקומה אלא למקום אחר שעדיין לא הפרישו משם תרומת מעשר, ובדברי ר' חגיי פי' וז"ל, בדין הוא מימר, בדין הוא לפרש טעם בזה, משה דאנא אמר טעמא, לשון שבועה, וכן מצינו בפ' משילין [לח, ב] משה שפיר קאמרת ופירש"י ביקרא דמשה קא משתבע. שהיא מתרת את השיריים באכילה, כשחזרה לצ"ט שאסרתן כשאומר הע"ה מתוקנים הם תשובתו היא מתרת את הצ"ט שנפלה בתוכן על פיו, דאם אמר לא תקנתים מדומעין הם ואסורים, א"כ כי לא אשכחן ליה או שמת אסירי, אבל שלא למקומה דעדיין לא הפרישו כלום משם,

דאפילו אם יאמר ע"ה מתוקנים הם אכתי צריך להפריש מהן דין דמאי ואינה מתרת את השיריים, וכי היכי דמפריש דמאי דרמי עליו מפריש אידך בהדא ולא חשיב לשיהיו מדומעין אם לא מצאנוהו לשואלו. הורי רבי אילא כהדא דרבי חגיי, כלומר הורי כרבי אליעזר דמסתבר טעמיה כדמפרש רבי חגיי עכ"ל:

ולדידי פירושו תמוה בעיני, דאי בשלא במקומה מיירי דנפלו במקום דעדיין לא הפרישו ממנו תרומת מעשר וטבל הוא, נמצא דהעיקר תלוי בזה, ואמאי מחלק התנא בין במקומה לשלא במקומה, לפלוג וליתני בדידה בשלא במקומה עצמו, דבנפל לחולין מתוקנים מדמעת, ואם נפל לטבל אינה מדמעת:

והיותר תימה דמה המצוה הזאת ומה טעם יש בה, דבנפל בתוך טבל שלא הופרש ממנו תרומת מעשר אינה מדמעת, ואמרי' דכי היכי שמפריש דמאי דרמי עליה מפריש אידך בהדא הא משנה שלימה שנינו בריש פ"ז דתרומות, סאה תרומה טמאה שנפלה לפחות ממאה חולין וכו', ואם טהורה היתה אותה סאה ימכרו לכהנים בדמי תרומה חוץ מדמי אותה סאה, ואם למעשר ראשון נפלה יקרא שם לתרומת מעשר ע"כ, ופי' הר"ם בפי' המשניות וז"ל, ואם למעשר ראשון נפלה שלא ניטלה ממנו תרומת מעשר, ויקרא שם לתרומת מעשר החייבת לאותו מעשר ראשון, ויצטרף לאותה תרומה גדולה שנפלה, וימכור הכל לכהן חוץ מדמי אותה תרומה שנפלה ודמי תרומת מעשר ראשון שקרא לה שם עכ"ל, הרי בפירוש דבתרומה של ודאי בנפלה בטבל נמי מדמעת, ולא אמרינן דכי היכי דמפריש תרומת מעשר דרמיא עליה מפריש אידך בהדה. ואם כן אם אנו אומרים דדין דמוע איתיה אפילו בתרומת מעשר של דמאי כשל ודאי כמתני' רפ"ב דערלה, ומש"ה בנפלה בחולין מתוקנים מדמעת, א"כ ה"ה בנפלה למעשר ראשון שלא הפריש עדיין תרומת מעשר מדמעת, ואין תקנה במה שיפריש אותה בהדי מה שמפריש תרומת מעשר דרמיה עליה: ועוד צריך להבין דלפי פירושו מאי האי דקאמר בירושלמי הורה ר' אילא כהדא דרבי חגייא, ופי' הרב כלומר הורי כר' אליעזר דמסתבר טעמיה כדמפרש ר' חגיי עכ"ל, דאיך מפני שרבי חגיי מצא טעם לסברת רבי אליעזר, הורה לענין מעשה הלכה כר"א, מאחר דרבנן פליגי עליה ואמרו דבין במקומה ובין שלא במקומה מדמעת, כדאמרינן בתוספתא בפ"ה דמסכת תרומות [הט"ו] דמייתי שם סברת ר"א ור"ש וסברת רבנן, דס"ל דבכל גוונא מדמעת יעו"ש, וגירסת הירושלמי בברייתא הנזכר כן היא, דגרסינן סברת רבנן, דס"ל דאפי' שלא במקומה מדמעת וכמ"ש מהר"י קורקוס בפי"ב מהל' מעשר סוף דין ד' יעו"ש, ובפרט דקי"ל דאין הלכה כר"א דשמותי הוא. ועוד דאמאי תולה הדבר ברבי חגיי, דאי משום דאי לא הוה ידעינן טעמיה דר"א לא הוה

פסקינן כוותיה, מ"מ כיון דכבר בירושלמי שם טעמא משמיה דרבי חגיי תו אמאי צריך להזכיר לר' חגיי, ומן הראוי היה דלימא הורה רבי אילא כר' אליעזר בלבד:

אשר ע"כ נלע"ד דהפי' הנכון הוא, על פי מה שמתבאר מדברי הר"ם בפי"ג מהל' תרומות דין א', דאפילו תרומה שנפלה לא' ומאה דעולה בא' ומאה, כל זמן שלא נטל האי' אסור לזרים, דכיון דצריך להרים א' משום גזל הכהן, כל עוד שלא הרימה אסרו חז"ל לזרים וכמו שדקדק כן מדברי הר"מ מהר"י קורקוס שם, וכתב שכן נראה ממ"ש בפט"ו מהל' מאכ"א [הי"ג], וכן הביא מדברי התוס' [בכורות כב, ב] והר"ש [תרומות פ"ה מ"ב] יעו"ש, ובר"פ נוטל בשבת (דף קמ"א ע"ב) תנן רבי יהודה אומר אף מעלין את המדומע בא' ומאה, הרי דאפילו בסאה תרומה דנפלה בא' ומאה דכבר נתבטלה אפילו מדרבנן, כיון דאסרו חכמים לזרים עד שיטול הסאה קרי ליה רבי יהודה מדומע דקאמר מעלין את המדומע:

ועפי"ז יש לומר דר' חגיי כדי לתרץ מאי שנא במקומה לשלא במקומה יצא לדון בדבר חדש, דכולהו הני תנאי דברייתא דר"א אמר דבמקומה דוקא מדמעת, ורבנן אמרי אפילו שלא במקומה מדמעת, וכן לר"ש דאפילו במקומה אינה מדמעת, כולהו ס"ל דתרומת מעשר של דמאי אינה מדמעת כתרומה ודאית כדתנן בפ"ב דערלה, דהתם מתני' ר"מ היא דמחמיר בדבריהם כדברי תורה, וכדאשכחן גבי כתמים דס"ל דחוששין לזוב, אבל אנן קי"ל כרבנן דאין בכתמים משום זוב, וכדתלו ענין זה לפלוגתא דכתמים בירושלמי שם בפ"ב דערלה כנז"ל [או"ק א'], וס"ל לרבי חגיי דרבנן דקתני במתני' התם לאו כיחידאה נינהו, והלכה כרבנן דרבים נינהו לגבי ר"מ, ותרומת מעשר של דמאי כיון דמדרבנן היא אפילו נפלה לפחות ממאה בטילה. אבל עכ"פ אי איכא צד לדמות תרומת מעשר של דמאי לתרומה של ודאי, הוא דעכ"פ בין אם נפלה לא' ומאה ובין נפלה לפחות ממאה אין התערובת מותר לזרים עד שיטול התרומה שנפלה בתוכן, דכל עוד שהתרומה בתוכה אסרוהו חז"ל לזרים משום גזל כהן, כדין תרומה ודאית אפילו בא' ומאה ועשאוהו כמדומע לענין זה, דכל עוד שהוא מעורב מדומע הוא ואסור לזרים: ועל אופן מדומע כזה דנאסר עד שיפריש התרומה הוא דאפליגו הני תנאי, דלרבנן בין נפלה במקומה ובין נפלה שלא במקומה מדמעת דצריך שיפרישנה, אלא דאחר ההפרשה היא מתרת את השיריים באכילה וכל עוד שלא הפרישה אסור לזרים, ומ"ד אינה מדמעת ס"ל דאפילו לא יפרישנה מותרת לזרים, דלא החמירו חכמים בדמאי כיון דמעיקרא מדין ספק הוא, וכיון דעיקר ההפרשה לאו משום דמוע הוא אלא משום גזל השבט, כיון דהוי ספק ליכא משום גזל הכהן, כיון דאיכא למימר המע"ה. ואע"ג דמדברי הר"ם בפ"ט מהל' מעשר דין

ה', נראה דס"ל דתרומת מעשר של דמאי נותנה לכהן ולא אמרינן בה המע"ה, וכמ"ש הרב משנה למלך שם בפ"ט דין ב' יעו"ש, כמו שהיא סברת רש"י בפרק עגלה ערופה (דף מ"ח ע"א) דאחמור עליה שלא לעכבו אצלו ולמכור לכהן גזירה דלמא משהה ליה לגביה ואכיל ליה יעו"ש, מ"מ י"ל דהיינו כשהתרומה בעין, אבל כל שנתערבה בחולין ונתבטלה מן הדין שוב לא החמירו חז"ל לאוסרה מפני גזל הכהן, כיון דמעיקרא איכא למימר המע"ה, ורבנן לא ס"ל לחלק בהכי וס"ל דאפילו בתערובת איכא משום גזל הכהן ומש"ה מדמעת קודם הפרשה:

ועפי"ז שפיר מצינו טעם כעיקר לסברת ר"א, דס"ל דבמקומה מדמעת ושלא במקומה אינה מדמעת, דר"א נמי ס"ל כסברת מ"ד דכל שנתערב ונתבטל מן הדין שוב לא מחמירינן משום גזל כהן להפרישה, ואין לאסור התערובת מפני זה, אבל מ"מ ס"ל דבחזרה למקומה אם אנו מתירין בלא הפרשה, יבואו לטעות דמן הדין אינו צריך להפריש תרומת מעשר מן הדמאי, דהא רואין שחזרה התרומה למקומה ולא אסרו כלל, דמפני זה יאמרו דמעיקרא לא היה צריך להפריש ובטעות הפריש וכשנודע לו החזירה למקומה, ומש"ה החמירו חז"ל דמדמעת. ומאי דאמר מדמעת ר"ל שהיא מתרת את השירים באכילה, דכל עוד שלא יפרישנה אסור כל התערובת לזרים, וכיון דרואים דמחייבים להפריש איכא חיזוק לדבריהם בענין תקנת הדמאי, אבל כשנתערב שלא במקומה דליכא למטעי בהכי, משום גזל כהן לא אמרינן דמדמעת לאסור את השיריים עד שיפריש: ועפי"ז אתי שפיר מאי דאמרינן דהורי רבי אילא כרבי חגיי, דאין הכוונה לומר דעשה מעשה כר"א, אלא דעשה מעשה לומר כסברת ר' חגיי, דלא קי"ל כמתני' דפ"ב דערלה דקתני דתרומת מעשר של דמאי נמי מדמעת דמוע גמור בפחות ממאה, כיון דר"מ היא ולא קי"ל כוותיה, ולדידן אפילו בפחות ממאה בטלה, אלא דמדמעת לענין שצריך שיפרישנה, אבל אחר הפרשה השיריים מותרים באכילה, וע"ז הוא שהורה רבי אילא, ואפשר דלענין מחלוקת זה דברייתא פסק כרבנן דאפילו שלא במקומה מדמעת עד שיפרישנה:

וכזה הפירוש שפירשתי בדברי הירושלמי נראה דס"ל להר"ם [פי"ב מה' מעשר ה"ד], ומש"ה הוצרך לאוקמי מתני' דר"ש שזורי דמיירי בהפריש ע"ה לפנינו תרומת מעשר, דבהכי חשיב כתרומת מעשר של ודאי דלכ"ע מדמעת, דאי מיירי בחבר ומפריש משל דמאי מפני הספק תיקשי לר' חגיי ממתני' דר"ש שזורי, דמעיקרא למה צריך לשאול מעם הארץ אם הם מתוקנים, כיון דלדידן לא קי"ל כר"מ ותרומת מעשר של דמאי אינו מדמע לאסור כי אם עד שיפרישנה ובידו להפרישה ובהכי מתיר הכל. דאין לומר דעיקר

השאלה הוא להתירו בלא הפרשה, דלמה צריך להתיר בלא הפרשה כיון דאין לו שום נזק ופסידא במה שיפריש שיעור תרומת מעשר כיון שיכול למוכרה לכהן, דבכה"ג שנתערבה וכבר נתבטלה ברוב שוב לא הצריכו חז"ל ליתנה לכהן בחנם גזירה דלמא משהה לה לגביה ויבא לאכול, דזה אינו אלא בת"מ של דמאי שלא נתבטלה, אבל בשכבר נתבטלה לא אסרו חז"ל למכור כיון דמעיקרא איכא למימר המע"ה, אלא דהכא הצריכו הפרשה בלבד כדי שלא יבואו להקל בדין הפרשת תרומת מעשר מן הדמאי כיון דרואין שלא הצריכו הפרשה:

ונראה דאע"ג דהר"ם בסוף הל' תרומות [פט"ו הכ"א] פסק כמתני' דפ"ב דערלה דת"מ של דמאי מדמעת, וטעמא דאע"ג דלפי האמור לרבי חגיי בירושלמי ס"ל דלא קי"ל כמתניתין, דר"מ היא כההיא דכתמים, ס"ל דהיינו דוקא להירושלמי דלא מוקמינן מלתייהו דרבנן דמתניתין דפרק בא סימן כיחידאה דהיינו רבי חנינא ב"א, אלא ס"ל דר"מ יחידאה הוא ורבנן פליגי דאין חוששין בכתמים משום זוב, אבל לפי הש"ס דילן בפ' בא סימן [נב, ב] דאמרינן דרבנן כיחידאה הוא, ואדרבה רבנן איפליגו ארבי חנינא ב"א, וס"ל כסברת ר"מ וקי"ל כוותייהו דאפילו בחלוק א' חוששת לזיבה כנזכר לעיל [או"ק א'], א"כ ה"ה לענין דמאי דקי"ל כר"מ דמחמיר בשל דבריהם כשל תורה, ועכ"ז דס"ל להר"ם לענין הלכה דת"מ של דמאי מדמעת כשל ודאי, כיון דעכ"פ פירושא דמתני' דר"ש שזורי לפי הירושלמי מיירי בהפריש לפנינו העם הארץ תרומת מעשר מטעם האמור, בבואו לפסוק מתני' דר"ש שזורי נקט הר"ם מציאות הדין בשהפריש לפנינו תרומת מעשר, כיון דבכה"ג איכא רבותא לענין דינא, דאפילו בכה"ג דתרומת מעשר שהפריש ע"ה בפנינו דהויא כתרומה ודאית, מהימנינן ליה לע"ה במה שאומר חזרתי והפרשתי אותה מטעם אימת דמוע:

איך שיהיה נמצינו למידין מתוך כל הנזכר, דעכ"פ דין זה דת"מ של דמאי אי מדמעת בפחות מא' ומאה או לא, אע"ג דבמתני' דפ"ב דערלה סתם לן תנא דמדמעת, מ"מ בברייתא דהובאה בתוספתא בפ"ה ממסכת תרומות [הט"ו] והובאה בירושלמי הנזכר לעיל, איכא פלוגתא דתנאי דלר"א במקומה מדמעת שלא במקומה אינה מדמעת, ולר"ש בין במקומה ובין שלא במקומה אינה מדמעת, ולפי הירושלמי הנזכר ומה שפירשתי בו לע"ד יוצא לנו, דלכ"ע הני תנאי ס"ל דלא החמירו בת"מ של דמאי כשל ודאי ואינה מדמעת לאסור בפחות ממאה, וס"ל דאינה מדמעת כי אם לענין הפרשה דצריך להפרישה, ולר"א ולר"ש שלא במקומה אפילו הפרשה לא בעי, ולרבנן אף שלא במקומה הפרשה מיהא בעי:

ועפי"ז יש ליישב מה שהקשו התוס' [כז, א] על סברת רש"י, דס"ל דהא דאמר שמואל תרומת ח"ל בטילה ברוב הוא אפילו להתירה לזרים, והקשו עליו מההיא ברייתא דמייתי הש"ס בפ' רבי ישמעאל (דף ס"ז ע"א) דתרומת גוי בח"ל אינה מדמעת, דמשמע הא תרומת ח"ל דישראל מדמעת. די"ל דשמואל לענין הלכה ס"ל לענין תרומת מעשר של דמאי כסברת ר"א ור"ש, דתרוייהו ס"ל דלא כרבנן דשלא במקומה אפילו לענין הפרשה אינה מדמעת, והא דשמואל מסתמא מיירי כשנתערבה ברוב חולין שלא במקומה, וההיא ברייתא דפ' ר"י דיש לדקדק הא של ישראל מדמעת, נ"מ לתרומת ח"ל שחזרה למקומה או אפילו שלא במקומה והאי תנא סבר כרבנן דאפילו שלא במקומה מדמעת:

ועוד י"ל דשמואל בההיא דתרומת חו"ל ס"ל כמ"ד כל מקום אשר שנה ר"ש שזורי הלכה כמותו, ואמרינן בפ"ג דמנחות (דף ל"א ע"ב) דכלל זה הוא אפילו בברייתא יעו"ש, ובירושלמי בפ"ד דדמאי בסוגיא הנזכר נראה דסברת ר"ש המוזכר בתוספתא והובאה שם בירושלמי, דס"ל דבין במקומה ובין שלא במקומה אינה מדמעת הוא ר"ש שזורי, דאמרינן התם א"ר זעירא אתא עובדא קומי דרבי חנינא והורי כר"ש שזורי, ר' אחא בשם ר' יונתן אין הלכה כר"ש שזורי ע"כ, וכתב מהר"ר אליהו [פולדא] ז"ל בביאורו וז"ל, אין הלכה כר"ש שזורי במאי דקאמר דאינה מדמעת, אבל במתני' דשואלו ואוכלו על פיו הלכה כר"ש שזורי ע"כ. והאמת אתו, שהרי במנחות (דף ל' ע"ב) דאמרי' א"ר יוחנן הלכה כר"ש שזורי במסוכן ובתרומת מעשר של דמאי, כתבו התוס' שם ד"ה הא איתמר עלה וכו', דעיקר הגירסא גרסי' רבי יונתן ולא רבי יוחנן יעו"ש, דנמצא כפי זה דכפי פסק רבי יונתן כר"ש שזורי בתרומת מעשר של דמאי דשואלו, וא"כ איך אמר רבי אחא בירושלמי משם ר' יונתן דאין הלכה כר"ש שזורי, אם לא דע"כ לא קאי אלא לענין דאינה מדמעת דלא קי"ל כוותיה, דר' יונתן ס"ל דאין הלכה כר"ש שזורי כי אם בהני תרתי במסוכן ובתרומת מעשר של דמאי וכמ"ש התוס' שם בדבור הנזכר: אשר עפי"ז נלע"ד דיש לומר עוד טעם אחר מרווח לפי' הרמב"ם [פי"ב מה' מעשר ה"ד] , שפי' מתני' דרבי שמעון שזורי דמיירי בע"ה שהפריש תרומת מעשר בפנינו, דבהכי חשיב כעין תרומה ודאית, דמש"ה אי לאו דשואלו מדמעת אפילו לרש"ש, דאי מיירי שהחבר הפריש ת"מ מן הדמאי, א"כ איך קאמר רש"ש דבמקומה שואלו דבלאו הכי מדמעת, כיון דאיהו ס"ל דבין במקומה ובין שלא במקומה אינה מדמעת:

ואגב זה ראיתי למרן הכ"מ בפי"ב מהל' מעשר בדין הנזכר, שעל מ"ש הר"ם בין למקום אחר ובין למקומה כתב וז"ל, ומ"ש בין למקום אחר וכו' הכי אמרינן בירושלמי ברפ"ד דדמאי לר"ש עכ"ל. ולכאורה אין דבריו מובנים לע"ד, דהא סברת ר"ש שהביאו

בירושלמי הוא איפכא דבין במקומה ובין שלא במקומה אינה מדמעת, וצ"ל דכוונת מרן הוא לומר ע"ד האמור, דמה שצריך הר"ם להביא דין זה במציאות זה שעם הארץ הפריש לפנינו, הוא מטעם דבלאו הכי בין במקומה ובין שלא במקומה אינה מדמעת דסברא זאת הוא כר"ש דאמרינן בירושלמי הכי. אלא דק"ק דמשמע מדבריו קצת דהר"ם לענין הלכה פוסק כסברת ר"ש בת"מ של דמאי דאינה מדמעת, וזה אינו דבהדיא פסק הר"ם בסוף הל' תרומות כמתני' דפ"ב דערלה דמדמעת. וע"כ צ"ל שמה שהביא מציאות זה שהפריש לפנינו לענין הלכה, הוא לאשמועינן רבותא דאפילו בת"מ כזאת דהויא כעין תרומה ודאית נאמן לומר הפרשתיה, כיון דמתני' עכ"פ מיירי בהכי, כיון דרש"ש ס"ל דאינה מדמעת אפילו במקומה. והדבר קשה אמאי לא באר זה מרן הכ"מ לאמר דלאו לענין הלכה כתב כן הר"ם. וראיתי להתוי"ט שם בפ"ד דדמאי [מ"א] שכתב בד"ה שואלו וכו' וז"ל, והר"ם מפרש שאם יפריש העם הארץ תרומת מעשר לפנינו בתחלה, ונפלה לפנינו בין למקום אחר ובין למקומה כמ"ש לעיל לר"ש דבירושלמי, וכ"כ בכ"מ, אבל לא נתן טעם למה פסק כר"ש וצ"ע עכ"ל. ודבריו תמוהים שהבין שהר"ם פסק כר"ש, וזה תימה דבהדיא פסק בסוף הל' תרומות כמתני' דפ"ב דערלה כאמור:

איך שיהיה נמצא דכפי דברי הירושלמי הנזכר סברת ר"ש המוזכר שם ובתוספתא דבין במקומה ובין שלא במקומה אינה מדמעת כר"ש שזורי, וא"כ י"ל דשמואל דאמר תרומת ח"ל בטילה ברוב ס"ל כמ"ד דכל מקום ששנה ר"ש שזורי הלכתא כוותיה. וממ"ש התוס' במנחות (דף ל' ע"ב) בסוף הדיבור הא איתמר וכו' וז"ל, ובספר רבינו גרשום כתוב בההיא דפול המצרי ר"י בר נחמני אמר שמואל וכן בספרים ישנים עכ"ל, נראה דלשמואל ס"ל דבכל דבר הלכה כרש"ש, ולאו דוקא במסוכן ובת"מ יעו"ש, והנה כי כן י"ל דס"ל דלענין דמאי ס"ל כרש"ש דבין במקומה ובין שלא במקומה אינה מדמעת, ובטילה ברוב כיון דאינה אלא מדרבנן, וה"ה תרומת ח"ל דמדרבנן, וההיא ברייתא דפרק ר' ישמעאל דנראה דמדמעת הוא אליבא דרבנן, דבדמאי אף דהוי מדרבנן מדמעת בכל גוונא:

אות מו ס"ק ג

עוד יש לעמוד על סברת רש"י [כז, א] ודעימיה דס"ל דתרומת ח"ל בטילה ברוב אף להתיר לזרים משום דאינה אלא מדרבנן, דהא בפ"ד דתרומות משנה ח' מתבאר, דאפילו תרומת תאנים ושאר פירות דתרומת פירות אינו אלא מדרבנן לסברת רש"י ורוב הפוסקים, אינה מתבטלת כי אם בא' ומאה כתרומה דאורייתא, ואפילו בתרומת ירק דלכ"ע אינה אלא דרבנן, מתבאר שם בפ"ד משנה י"ג דאינה עולה כי אם בא' ומאה יעו"ש. ובפרק הערל (דף פ"א ע"א) מתבאר דהא דתרומת פירות אינה עולה כי אם בא'

ומאה, הוא אפילו בזמן הזה דליכא תרומה דאורייתא, דאפילו דגן ותירוש ויצהר הוא מדרבנן, דאמרינן התם א"ל ר"י לר"ל מי סברת תרומה בזמן הזה דרבנן, א"ל אין שאני שונה עיגול בעיגולים עולה. וכתב רש"י וז"ל, שאני שונה ברייתא עיגול של תרומה בטל במאה של חולין, ואי תרומה בזמן הזה דאורייתא כיון דעיגול דבר חשוב הוא ודרכו להמנות לא בטיל, אע"ג דתרומת תאנים דרבנן הואיל ותרומה דאורייתא נוהגת לא מבטלינן דרבנן, גזירה דרבנן אטו דאורייתא עכ"ל, הרי מפורש דאע"ג דבזמן הזה ליכא שום תרומה דאורייתא, ומש"ה לא מחמרינן בתרומת פירות דלא לבטל כלל כשהוא דבר חשוב כיון דליכא למגזר אטו דאורייתא, מ"מ אפילו היכא דליכא למגזר אטו דאורייתא לא בטיל תרומת פירות דרבנן כי אם בא' ומאה, ואפילו בזמן הזה לא הקילו שיתבטל ברוב בלבד:

וראיתי להרשב"א בחי' בפ' הערל גבי מאי דאמרינן התם (דף פ"ב ע"ב), וסבר ר"י בדרבנן לא בעינן רבויא והתנן מקוה וכו' שכתב וז"ל, ואית להקשות אשמעתין דמדמקשי' אדר"י ממקוה, ואמרינן וסבר ר"י בדרבנן לא בעינן רבויא והתניא מקוה, אלמא משמע דבאיסורין דרבנן אפילו נתערבו ודאי בטילין ברוב ואפילו איסורי אכילה וכו', וקשיא לן והא שמנו של גיד דרבנן הוא ואפ"ה לא בטיל אלא בששים כשל תורה וכו', וסתם יינם נמי דמדרבנן הוא ואפ"ה לא בטיל ברוב, ותרומת תאנים נמי דרבנן היא ואפ"ה אינה בטילה אלא במאה כשל תורה כדאיתא בפ"ד דתרומות [מ"ח], ותירץ הרמב"ן נר"ו דלא אמרו אלא באיסורי דדבריהם שאין להם עיקר בדאורייתא כלל כגון שאובה דכולה שאובה דרבנן, וכגון תרומת ח"ל או חלת ח"ל שאין לה עיקר בדאורייתא כלל, אבל שמנו של גיד שנאסר משום לתא דחלב דאורייתא, א"נ סתם יינם משום ודאי יינן וכו', ואי נמי תרומת הארץ שאסורה משום תרומה דאורייתא, בכי הא בעי' שיעורא כשל תורה והחמירו לששים ולמאה ולמאתים לפי מה שהוא האיסור, והיינו דהקילו בתרומת ח"ל שמבטלין אותה ברוב וכדאמרי' בבכורות וכו' ואפילו לאכלה זר וכו', והביא הוא נר"ו ראיה לחלק בין תרומה לתרומה בשל דבריהם, מהא דאמרי' בפ' כל הבשר [חולין קד, ב] גבי הא דתנן ונאכלת עם הזר על השולחן, בשלמא אי אשמועי' חלת ח"ל בארץ דאיכא למגזר משום דאיכא חלת הארץ שפיר, אלא הכא משום דליכא למגזר הוא, ש"מ דתרומה של דבריהם בארץ אינה עולה על השולחן עם הזר דאיכא למגזר, ובח"ל עולה דליכא למגזר, ומזה ילמוד לכל קולא דהקילו בה חכמים כגון ביטול ברוב ואינה אלא בח"ל וכו' עכ"ל הצריך לענינינו: הרי נתבאר מדברי רבינו הרמב"ן בתירוצו ישוב למה שהקשינו, דתרומה מדרבנן כגון תרומת פירות וירק כיון שהיא בארץ לא דמי לתרומת

ח"ל, דבשלמא תרומה דרבנן בארץ אמרי' דאינה מתבטלת ברוב משום דאיכא למגזר אטו תרומה דאורייתא, כיון דבא"י שכיחי ב' התרומות, משא"כ בתרומת ח"ל דלא שייך למיגזר משום תרומה דאורייתא כיון דלא שכיחא שם:

אלא דצריך להבין לפי חילוק זה דהתינח בזמן שביהמ"ק קיים דאיכא תרומה דאורייתא, או אפילו בזמן הזה למ"ד תרומה דאורייתא [ראב"ד הל' תרומות פ"א הכ"ו], אבל בזמן הזה למ"ד דהויא דרבנן אפילו בדגן ותירוש [רמב"ם שם], א"כ אמאי אנו מחמירים בתרומה של פירות ובשל ירק דעיקרה הוא דרבנן לומר דאינה בטילה ברוב, התינח דאנו מחמירים בתרומת דגן ותירוש דבזמן הבית היא דאורייתא, לומר דאפילו בזמן הזה מדמעת ואינה בטילה ברוב, אבל בתרומה דעיקרה הויא מדרבנן אמאי מחמרינן, כיון דלא שייך למגזר אטו תרומה דאורייתא אפילו בארץ. וכבר כתבנו מאי דאמרי' בפרק הערל [פא, א], דר"ל מייתי ראיה דתרומה בזמן הזה דרבנן מההיא דעיגול בעיגולים עולה, דמדלא גזרינן בפירות דמדרבנן אטו תרומת דגן דאורייתא דלא יהיה לה ביטול כדין דבר חשוב, ש"מ דאפילו תרומת דגן בזמן הזה דרבנן ומש"ה לא גזרינן, ואם איתא דעיקר מאי דאמרינן בתרומת פירות דמדרבנן דמדמעת, הוא משום דאיכא למיגזר אטו תרומה דאורייתא, הא בזמן הזה ליכא תרומה דאורייתא, וכשם דלא גזרינן דלא ליבטל כלל משום דבר חשוב מטעם דבזמן הזה ליכא תרומה דאורייתא, כן נמי לימא דתרומת פירות דרבנן דבטילה ברוב, ואמאי נגזור בהא דלא בטל ברוב, ולא נגזור דלא בטל כלל משום דבר חשוב. ומדחזינן דתרומת פירות דרבנן אפילו בזמן הזה מדמעת, ש"מ דלאו משום גזירה דתרומה דאורייתא הוא אלא מצד עצמה, שמה שתיקנו חז"ל כעין דאורייתא תקון, וא"כ ה"ה בתרומת ח"ל למה הקילו בה דליבטל ברוב, ויש ליישב ודו"ק:

והנה לפי ראיית רבינו הרמב"ן לחלק בין תרומה מדבריהם מההיא דריש כל הבשר, יוצא לנו דהא דתרומת חו"ל בטילה ברוב הוא דוקא כשנתבטלה ברוב בח"ל ושם בח"ל התירוה לזרים, אבל אם עלה תרומת ח"ל לארץ אפילו נתבטלה ברוב מדמעת ואסורה לזרים, דכיון דשם בארץ שכיח תרומה דאורייתא איכא למגזר דמדמעת אטו תרומה דאורייתא. אשר עפי"ז מתורץ יפה מה שהקשו התוס' לסברת רש"י מההיא דפרק רבי ישמעאל [מנחות סז, א], דאמרינן דתרומת ח"ל דגוי אינה מדמעת דמשמע הא דישראל מדמעת, די"ל דהכוונה לומר דשל גוי אינה מדמעת כלל בכל גוונא בין בהיותה בח"ל ובין אם העלה אותה לארץ, אבל של ישראל נהי דבהיותה בח"ל אינה מדמעת אבל אם העלה אותה לארץ מדמעת, משום דגזרינן אטו תרומה דאורייתא. ואה"נ דהוה ליה לתנא

לומר תרומת ח"ל דגוי אינה אסורה, ונקט לשון אינה מדמעת לדקדק מינה דשל ישראל מיהא איכא אופן דמדמעת בשהעלה אותה לארץ:

אות מז ס"ק א

רב הונא בריה דרב [כז, א] יהושע כי מתרמי ליה חמרא דתרומה רמי תרתי נטלי דחולין וחדא וכו':

הנה גרסתינו בגמרא אשר לפנינו היא, הוי רמי תרי נטלי דחולין וחדא נטלא דתרומה ושקיל חדא מכאן ואילך רמי חדא וכו', דלפי גירסא זאת מתחלה כי בטל חדא נטלא דתרומה בתרי דחולין הוה שקיל לחדא דתרומה, וכן ע"ז הדרך, וכן נראה דגריס רש"י ז"ל, דאף דבדפוס חסר מלשון רש"י זה, מ"מ הרב בצלאל בהגהותיו [שטמ"ק אות י"א] כתב וסיים בדברי רש"י שכתב בד"ה חמרא דתרומה דח"ל וז"ל, הוה רמי תרי דחולין וחדא דתרומה לבטלה ברוב והוה שקיל חדא נטלא דתלתא ושביק תרתי, ומכאן ואילך רמי חדא לגו תרתי לבטלה והוה שקיל חדא והוו להו תרי כמעיקרא לבטולי אחרינא, אוכל וכו' עכ"ל. וכן נראה גירסת הרגמ"ה מלשון שהביא הרב ז"ל, חדא דתרומה ושקיל חדא ואכיל לה, ומכאן ואילך רמי חדא דתרומה באותן שבטלו האחד ושקיל חדא, וכן היה עושה עד שכלה כל התרומה ומבטלה עכ"ל. ואולם משם התוס' חיצוניות כתב הרב בצלאל ז"ל [נדפס בשטמ"ק השלם], הוה רמי תרתי נטלי דחולין וחדא דתרומה והיו אז כולן חולין, ומכאן ואילך הוה רמי חדא דתרומה לבטלה ושקיל לה, ולפי זה לא היה צריך להשים בתחלה שתים של חולין דבאחת היה די, אלא שמא ישכח כשירצה ליטול ויטול אחד קודם שישליך לתוכו, וגם לכך לא היה נוטל [אחד] מאותם שלשה שבכלי מיד שבטל הראשונה וישארו ב' של חולין, שמא ישכח ויטול אחת מאותם שתים קודם שישליך אותה שירצה לבטל ולא תתבטל אותה שישליך שם בפעם השני, וי"מ דמיד שהיה מבטל אחת בשתיהן היה נוטל אחד ושביק תרתי ומכאן ואילך רמי חדא לגו תרתי לבטלה והוה שקיל חדא והוו להו תרי כדמעיקרא לבטל האחד עכ"ל תוספות חיצוניות: וכגירסת התוס' חיצוניות הנזכר נראה דס"ל להר"ם בפי"ג מהלכות תרומות דין י"א שכתב וז"ל, תרומת ח"ל מותר לבטלה ברוב וכו', ולא עוד אלא אם היה לו יין של תרומת ח"ל נוטל ממנו לוג אחד ונותן עליו ב' לוגין חולין ונמצא הכל ג', ואח"כ נוטל מיין של תרומה לוג ונותן לתוך הג' ומגביה מארבעתן לוג ושותה, וחוזר ומשליך לתוכן לוג אחד וחוזר ונוטל לוג ושותה וכן נותן לוג וכו', עד שיכלה כל היין של תרומה וכו' עכ"ל. והראב"ד השיג על דבריו, אמר אברהם טועה בזה שאינו כן בבכורות וענין זה אסור שהרי מחצה על מחצה הוא עכ"ל. ונראה דבהא פליגי דהר"ם גירסתו כגירסת

התוספות הנזכר, והראב"ד גירסתו כגירסת רש"י והרגמ"ה והי"מ דכתבו התוס'. וכן כתב מרן הכ"מ שם דפלוגתייהו תלוי בגרסאות, ושורש גדול לדבריו מדברי הראשונים הנזכר. ולענין השגת הראב"ד כתב מרן, די"ל דמאחר שלא השליכם בבת אחת אמרינן קמא קמא בטיל, דנמצא כפי זה דמאי דנקט דלא היה נוטל מהג' מיד שבטל הראשונה, לרבותא נקט דלא מבעיא בנוטל מהג' דאיכא רובא דחולין, כי אם אפילו השליך ב' מתרומה דהוי מחצה על מחצה מותר דאמרי' קמא קמא בטיל. וזה יש לתמוה על התוספות שדחקו עצמם לומר דה"ט דלא היה נוטל מהג' שבכלי מיד שבטל הראשונה, שמא ישכח ויטול אחד מן השנים קודם שישליך אותה שירצה לבטל, דזה דוחק גדול, בהיות שיש לומר דלרבותא נקט הכי דאפילו בכה"ג דהוי מחצה על מחצה מותר דקמא קמא בטיל, כדרך שכתב הר"ם דלרבותא היא וע"ז כתב ולא עוד אלא וכו': והנה רבינו הרמב"ן נראה דגרס כגירסת התוספות והר"ם דלא גרסי ושקיל חדא קודם לישנא דומכאן ואילך וכו', אבל יש חילוק דגירסת רבינו ומכאן ואילך שקיל חדא ורמי חדא, וס"ל לרבינו כסברת הראב"ד דמחצה על מחצה אסור, דאחר שבטל האחד בב' של חולין דוקא שקיל חדא (ואכיל) ואח"כ רמי חדא דתרומה עוד לבטלה בב' דכבר הנך תרי דפיישן חולין נינהו, אבל רמי חדא דהיינו דרמי חדא דתרומה בתוך הג' ושקיל חדא לא, דכיון דקודם דשקיל הוו ב' דתרומה וב' דחולין הוו מחצה על מחצה ואסור דלא אמרינן קמא קמא בטיל כדעת הראב"ד. ונלע"ד דגירסת הראב"ד היא כגירסת רבינו, דגרס מכאן ואילך שקיל חדא ורמי חדא, דבהכי לא קשה מה שדקדק מרן הכ"מ על גירסת הראב"ד, וכ"כ מהר"י קורקוס ז"ל בביאורו, דלגירסת הראב"ד אין לשון מכאן ואילך מתישב כהוגן שהרי גם מתחלה כן הוא רמי חד ושקיל ואין הפרש בין בתחלה לבסוף יעו"ש, אבל לפי האמור א"ש, דהראב"ד לא גרס בתחלה ושקיל חדא, כ"א מכאן ואילך שקיל חדא ורמי חדא כגירסת רבינו:

ויש לעמוד בסברת הראב"ד שכתב דענין זה אסור שהרי מחצה על מחצה הוא, שהרי דעת הראב"ד הביאו דבריו הרשב"א והר"ן והריטב"א בחי' בפרק בתרא דע"ז [עג, א], דאע"ג דלית הלכתא כרב דימי ורב יצחק באיסורי משהו, אבל באיסורי נותני טעמים הלכתא כוותיה דאמרינן ראשון ראשון בטל ול"א חוזר ונעור, והביא דבריהם בארוכה הרב פר"ח בסי' צ"ט ס"ק כ"א בד"ה ועדיין נשאר לנו לברר ענין חוזר ונעור יעו"ש, וא"כ כיון דהראב"ד עצמו ס"ל דאמרינן קמא קמא בטל ואינו חוזר ונעור, מ"ש הכא דס"ל דאפילו לא נתן ב' לוגין בבת אחת כי אם בזה אחר זה דאסור כיון דהוי מחצה על מחצה, כיון דבתחלה הרי נתבטל הלוג הראשון ואח"כ שנותן הב' אינו חוזר ונעור, דאע"ג

דהפר"ח שם העלה דאפילו לדעת הראב"ד דס"ל קמא קמא בטיל, אם נתרבה האיסור כ"כ בתערובת עד שהרוב הוי איסור לכ"ע חוזר ונעור, דהיינו דוקא כשהרוב הוי איסור אבל מחצה על מחצה אינו חוזר ונעור, כמו שנראה מהראיות שהביא הרב פר"ח שם, וכמו שנראה ג"כ בס"ד הרב פר"ח במסקנת דבריו שם שהעלה הוא לענין דינא כמ"ש, כללא דמלתא דאפילו מחצה על מחצה חוזר ונעור כל דליכא רובא דהיתרא, דאלמא לדעת הראב"ד אינו כן דבמחצה על מחצה אמרינן קמא קמא בטיל, וכן כתב הרב פרי תואר ז"ל דכתב דלהר"ם והראב"ד מחצה בדבר יבש אמרינן קמא קמא בטיל יעו"ש. ובשלמא לדעת הרמב"ן א"ש דאיהו לטעמיה אזיל דסבירא ליה דאף בשאר איסורין אמרינן חוזר ונעור, כמ"ש הרשב"א והריטב"א והר"ן משמו, ואולם לדעת הראב"ד קשה:

אות מז ס"ק ב

גרסינן בגמ' [כז, א] ואמר שמואל תרומת ח"ל אוכל והולך ואח"כ מפריש, ולא ידעתי למה השמיטו רבינו הרמב"ן, דאי משום דכבר הובאה מימרא זאת בפ"ק דביצה (דף ט' ע"א), מ"מ בהל' הרי"ף שם לא הביאה ואמאי השמיטה מהלכותיו. והנה רש"י כתב וז"ל, אוכל והולך הטבל וישייר כדי תרומה ויפרישנו באחרונה עכ"ל. והתוס' בד"ה אוכל וכו' כתבו וז"ל, משמע דלא בעי מוקף, מיהו הייתי יכול לפרש שבאחרונה לאחר שיפריש התרומה ישייר מעט כדי שיתקיים בו מוקף, אבל בקונטרס פירש וכו' עכ"ל. והרב בצלאל בחי' כ"י כתב על דברי התוס' משם הרא"ש ז"ל וז"ל, ומצינא לפרושי שישייר דבר מועט יתר על התרומה משום מוקף, אבל רש"י ז"ל פירש וישייר כדי תרומה ויפרישנה באחרונה, וכן מסתבר מדהקילו בה לאוכלה בטבלה כ"ש דלא בעי מוקף עכ"ל:

ולע"ד ק"ק ע"ד הרא"ש דנראה דאין זה כ"כ הכרח, די"ל דלא תקנו חז"ל תרומה בח"ל כ"א לענין הפרשה בלבד כדי שלא תשתכח תורת תרומה, אבל לא תקנו דכל עוד שלא הפריש שיהיה אסור משום טבל. דמצינו אופן כזה בדבר תורה דחייב להפריש ואינו טבל, כמו שהוא הדין בדין מעשר בהמה דחייב להפריש וקודם הפרשה אין העדר אסור משום טבל, כמ"ש הר"ם בפ"ז מהלכות בכורות [ה"ז], ודכוותה תקנו בדין תרומת ח"ל דדוקא להפרשה ולא לאסור משום טבל, אבל מה שתקנו להפריש י"ל דעיקר ההפרשה כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון, ובעינן דליהוי ההפרשה כעין של תורה ובעינן מוקף: והרא"ש בפסקיו בפ"ק דביצה [סי' י"ג] הביא הא דשמואל שם וכתב וז"ל, פרש"י אוכל כל הפת ומשייר כדי חלה ומפרישה באחרונה, ולא נהירא דא"כ הול"ל ומשייר כדי חלה, אלא משמע צריך לשייר יותר מכדי חלה כדי להפריש עליו חלה משום דבעינן ראשית ששיריה ניכרים, כדתנן בפ"ק דחלה [מ"ט] האומר כל גורני וכו', ומיהו מוקף ודאי לא

בעינן מדקאמר אוכל והולך ואח"כ מפריש וכו' עכ"ל הצריך לעניניו. הרי דהרא"ש בפסקיו סבירא ליה הפך ממ"ש בחידושיו דשמעתין, הן בעיקר הדין דלא סבירא ליה כרש"י אלא דצריך לשייר יותר מכדי חלה, והן בעיקר הטעם, דלפי מ"ש בחי' אם יש סברא לשייר יותר הוא לקיים מצות מוקף, דסבירא ליה דאע"ג דאינו מתקיים מוקף במה שכבר אכל, מכל מקום כיון שמתקיים מוקף באותו מועט אשר שייר יותר דיו, ואילו בפסקיו סבירא ליה דכל שאינו מקיים מוקף על מה שכבר אכל, באותו מיעוט לא חשיב קיום מוקף, אלא עיקר הטעם הוא משום דבעינן ראשית ששיריה ניכרים. וע"כ צ"ל דבפסקיו סבירא ליה דאע"ג דהקילו לאוכלה בטבלה, מ"מ בעיקר ההפרשה כעין דאורייתא תקון, אלא דלענין מוקף כיון דלא אסרו משום טבל והתירו לאכול קודם ההפרשה, ע"כ הא בהא תליא ולא בעינן מוקף כיון דלמה שאכל לא חשיב מוקף, אבל בשאר דברים בעיקר ההפרשה בעינן כעין של תורה:

וכתב הר"ן בפ"ק דביצה על מימרא זאת דשמואל וז"ל, וכתב ר"ת דמהא שמעינן שאין צריך מן המוקף בחלת ח"ל, אבל יש מי שאומר שצריך להניח לבסוף יותר משיעור חלה כדי שיפריש מן המוקף עכ"ל. ונראה דלר"ת סבירא ליה דלא חשיב קיום מצות מוקף במה שיניח יותר משיעור חלה כיון דכבר נאכל השאר, וכסברת הרא"ש בפסקיו, ומש"ה שמעינן מינה שאין צריך מוקף בחלת ח"ל, והיש מי שאומר ס"ל דכיון שמניח יותר מעט מתקיים מצות מוקף כסברת התוס' והרא"ש בבכורות, ובספר אורחות חיים כ"י כתב בהל' חלה דהרשב"א ג"כ כתב סברת הי"א דצריך שיניח יותר כדי שיפריש מן המוקף, והסמ"ג בעשין קמ"א כתב כדברי הרא"ש בפסקיו, ממ"ש דצריך שיניח יותר מעט משום דבעינן ראשית ששיריה ניכרים, ומיהו מוקף ודאי לא בעינן יעו"ש. ונמצא דלרובא דרבוותא דהיינו רש"י והתוס' בשמעתין דבכורות נראה דסבירא להו דלא בעינן מוקף, וכן דעת ר"ת שכתב הר"ן וכן דעת הסמ"ג, ואין לנו אלא סברת היש מפרשים שכתבו הרשב"א והר"ן דס"ל דאפילו בתרומת ח"ל דמדרבנן בעינן מוקף, ומש"ה בעינן שיניח יותר מכדי שיעור תרומה:

וי"ל קצת לדעת רובא דרבוותא דסבירא להו דלא בעינן מוקף בתרומת ח"ל דרבנן, מההיא דאמרינן בפ"ק דחולין (ד"ז ע"א), דפריך הש"ס התם דהתיר רבי את בית שאן ממה שאכל ר"מ עלה של ירק בבית שאן ולא עישר דאלמא ח"ל היא, דדילמא א"י היא ור"מ עישר עליהם ממקום אחר, ומשני לא נחשדו חברים לתרום שלא מן המוקף יעו"ש, הרי דאף במעשר ירק דאינו אלא מדרבנן בעינן מן המוקף. וי"ל והוא פשוט לפי מ"ש לעיל [אות מ"ו או"ק ג'] דברי רבינו הרמב"ן שכתב הרשב"א בחי' בפרק הערל [יבמות

פב, ב] לענין בטול ברוב, דדוקא בתרומת ח"ל שאין לו עיקר בדאורייתא כלל, אבל בתרומת פירות וירק בארץ דאף דמדרבנן נינהו מ"מ גזרו בהם משום תרומה דאורייתא, כיון דבא"י שכיחי ב' התרומות לא בטלי ברוב, משא"כ בתרומת ח"ל דלא שייך למיגזר משום תרומה דאורייתא כיון דלא שכיחא שם מקילינן בה ובטילה ברוב יעו"ש, וא"כ ה"ה לענין מוקף יש לחלק, דדוקא מעשר ירק בארץ דאיכא למגזר אטו תרומה דאורייתא דשכיחא שם בעינן מן המוקף כדין תרומה דאורייתא, אבל בתרומת ח"ל דליכא למגזר אטו תרומה דאורייתא לא בעינן מוקף:

והנה אעפ"י שכתבנו דהסמ"ג סבירא ליה כסברת הרא"ש דכתב ומיהו מוקף לא בעינן, מכל מקום אח"כ כתב וז"ל, אמנם כתב מורי רבינו יהודה בשם הרב רבי אלחנן דהא דאמרינן אוכל והולך ואח"כ מפריש זהו כשנתחייבה כל העיסה ביחד כשנילושה ביחד, אבל במצות שלנו שכל אחת נתחייבה בחלה לבדה סברא הוא שלא יועיל בלא הקפה לפטור את כולם עכ"ל. וראיתי למהריק"ו בביאורו בפ"ה דהל' בכורים [הי"ג] שכתב סברא זאת דרבו של סמ"ג בשם מי שכתב וז"ל, עוד ראיתי מי שכתב דאוכל והולך ואח"כ מפריש שפיר מיקרי מוקף, כיון שנילושה ביחד ומעת שהתחיל לאכול דעתו היה שישאר בסוף שיעור חלה ואותה שעה היה הכל ביחד, מפריש מן המוקף מיקרי וסברא נכונה היא, ונראה שזה דעת רבינו שסתם כאן ולא חלק כאשר כתבתי עכ"ל. מפורש יוצא דלפי סברת הרב גם דעת הר"ם כסברת רבו של הסמ"ג, ולא ידעתי אמאי הזכיר סברא זאת משם יש מי שכתב ולא הביא דברי הסמ"ג, ומה גם דמדברי התוס' בפ"ק דביצה [ט, א] בד"ה גלגל וכו' בסוף הדבור נראה דסבירא ליה כסברא זאת יעו"ש:

אות מז ס"ק ג

והנה בהיותי בסברת שמואל [כז, א] דקאמר דאוכל והולך ואחר כך מפריש, ראיתי להרדב"ז בביאורו בספ"ה דבכורים [הי"ב] דעל מ"ש הר"מ דתרומת ח"ל אפילו נתערבה שוה בשוה דליכא רוב חולין מותר, שהקשה הרב וז"ל, ואיכא למידק דאמרינן בפרק עד כמה רבה בטיל לה ברוב וכו' ומשמע דוקא רובא אבל שוה בשוה לא, ואיכא למימר דסמך רבינו על הירושלמי [חלה פ"ד ה"ה] דגרסינן עלה דמתני' אמר רבי זעירא מתניתין אמר כן אפילו אחד באחד וכו', ותו דשמואל סבירא ליה דאינה טובלת דאמר שמואל תרומת ח"ל אוכל והולך וכו', ואע"ג דהיה אפשר לחלק דכל זמן שלא הופרשה אינה מדמעת אבל אחר שהופרשה מדמעת, מ"מ רבינו אינו מחלק עכ"ל. ודבריו תמוהים דהא שמואל עצמו אמרינן בשמעתין דס"ל דמבטלה ברוב, ואם לשון זה משמע דוקא

ברוב אבל שוה בשוה לא כמו שדקדק הרב, א"כ ע"כ צריך לחלק בין קודם הפרשה לאחר הפרשה:

לכן נראה דהעיקר כמ"ש מרן הכ"מ שם, דהא דלא התיר שמואל לבטלה אלא ברוב אפשר דהיינו דוקא במתכוין לבטלה, אבל היכא דאינו מתכוין לבטלה אלא שהוא אוכלה עם הזר על השלחן וממילא היא מתערבת לפעמים, אפילו לא נתערבה אלא שוה בשוה מותר יעו"ש. אבל אכתי צריך ליתן טעם דמאי דאקילו רבנן בתרומת ח"ל הוא להעמיד הדבר אדין תורה, דאפילו תרומה דאורייתא חד בתרי בטיל דלא החמירו בה באחד ומאה, אבל כשנתערב חד בחד דאפילו מן התורה לא בטיל אפילו שלא במתכוין אמאי לא אסרינן, כיון דבכה"ג דחד בחד דליכא ביטול אפילו מן התורה חשיב כאילו אוכל התרומה בעיניה בלי שום תערובת:

שוב מצאתי להרב פרי תואר בסי' צ"ט בדף ר"ד רע"ג [סע' ו' ס"ק י"ב] שחדש לומר דלדעת הר"ם והראב"ד דס"ל דספק דאורייתא לחומרא אינו אלא מדרבנן אבל מדאורייתא לקולא, ביטול דחד בחד דלא בטיל לא הוי דאורייתא, דהא כל מאי דאמור רבנן דאזלינן בתר רובא הוא מדכתיב אחרי רבים להטות, ואי הוי מחצה על מחצה אין הכרח לאסור ולא להתיר מדאורייתא, דיכולין לומר דאין איסור עד דהוי רובא דאיסורא, ואיכא למימר אין להתיר עד דהוי רובא דהיתרא, וספק הוא ואינו אסור אלא מדרבנן כשאר הספיקות והביא ראיה לדבר יעו"ש:

ונראה דמדברי הר"ם אלו דתרומת ח"ל יש סמך לסברא זאת, דדוקא לכתחלה במתכוין אסור לערבה חד בחד דלכתחלה אסור ליכנס לבית הספק, אבל אם שלא במתכוין נתערב בדיעבד חד בחד כיון דמן התורה מותר כשאר הספיקות דלא אסירי אלא מדרבנן, בתרומת ח"ל העמידו הדבר אדין תורה כמו שהעמידו אדין תורה לבטלה ברוב לכתחלה:

ואולם ראיתי להרב פר"ח בסי' הנזכר בדף ר"ה ע"ד [סע' ו' ס"ק כ"א] בד"ה כללא דמלתא וכו', דחולק בסברא זאת וס"ל דמחצה על מחצה מדאורייתא נמי אסור, וכן כתב הרב פרי תואר בדעת הפר"ח שם בדף ר"ו ע"ב סוף ד"ה ומה שעלה במצודת הפר"ח וכו' יעו"ש, דלסברתו צריך טעם לסברת הר"ם בהא דתרומת ח"ל דאפילו שוה בשוה בטיל בדיעבד:

ונראה לע"ד דיש סמך לסברת הר"ם דפסק כרבי זעירא דירושלמי דאפילו חד בחד בטיל, ממאי דאמרינן בפ"ג דבכורות (דף כ"ג ע"ב), תנן התם ר"א ב"י אומר ציר טהור שנפל לתוכו מים כל שהוא טמא, אמר רב נחמן אמר רבה בר אבהו זאת אומרת נחשדו ע"ה לערב מחצה בציר, ופריך למה לי מחצה אפילו בציר ממחצה נמי והאי משהו הוי"ל פלגא ופלגא לא בטיל, ומשני אימא עד למחצה, איבעית אימא טומאת ע"ה דרבנן טומאת

משקין דרבנן ברובא גזרו רבנן בפלגא ופלגא לא גזרו בה רבנן עכ"ל. הרי דאפילו אם נאמר דמחצה על מחצה אסור מן התורה כדעת הפר"ח, מ"מ הרי מבואר מכאן דבדרבנן הקילו חז"ל, ואמרו דפלגא ופלגא בטיל כאילו נתבטל ברוב ולא חשיב כאילו הוא בעיניה ממש, וא"כ ה"ה די"ל כן בתרומת ח"ל דכיון דמדרבנן היא, אף דליכא למימר דהעמידו הדבר אדין תורה מאחר דבכה"ג דליכא רובא לא בטיל, מכל מקום כל שאין התרומה בעין ממש וכבר נתערבה במחצה חולין ואינה ניכרת התרומה לעצמה הקילו בה רבנן דבכה"ג דפלגא ופלגא לא גזרו. אלא דיש לדחות דנראה מתוך סוגיא זאת דדוקא משום דהוו תרתי דרבנן, הן דטומאת ע"ה דרבנן והן דטומאת משקין דרבנן מש"ה לא גזרו רבנן פלגא ופלגא, אדרבה י"ל מהכא דאי לאו דהוו תרתי דרבנן דקיל טפי, בחד דרבנן אמרינן דגזרו רבנן בפלגא ופלגא, דאל"כ למה הוצרך הש"ס לומר דהוו תרתי דרבנן כיון דבחד דרבנן איכא למימר הכי:

איברא דראיתי להרא"ש בפירוש המשניות בפ"ו דמכשירין [מ"ג] שהביא הסוגיא שם, ונראה דגירסתו הוא אב"א טומאת משקין דרבנן ברובא גזרו בפלגא ופלגא לא גזרו, ולא הזכיר הא דטומאת ע"ה דרבנן, אלמא דגירסתו הוא כן, ואם כן שפיר י"ל דיש סמך לסברת הר"ם לענין תרומת ח"ל מהכא לפי גירסא זאת:

והרב פרי תואר עיקר ראייתו לומר דמחצה על מחצה הוי כדין ספק דעלמא הוא מסוגיא זאת, דהוקשה להרב ז"ל דבמחצה על מחצה כיון שלא נתבטלו המים להיותם מחצה ועלתה להם השקה וטהורים הם, כמ"ש התוס' שם (דף כ"ב ע"א) ד"ה בטילו להו, איך יתעוררו אח"כ להיות טמאים יעו"ש באורך:

וראיתי להרב בצלאל ז"ל כ"י דשם בדף כ"ב בד"ה בטילו להו ברובא וכו' הביא לשון התוס' חיצוניות וז"ל, והקשה ר"י על הא דקאמר ואי מיא רובא נינהו וכו', ואי הוו מחצה על מחצה מאי הוי ואמאי לא איירי ביה, וי"ל דמחצה על מחצה נמי סלקא להו השקה דכל כמה דלא בטלי יש עליהם עדיין שם מים. וא"ת א"כ אמאי לא קאמר תלמודא בהדיא אי מחצה על מחצה סלקא להו השקה, וי"ל דהכי נמי הוי מצי למימר הכי, אלא צמצום לא שכיח דלא אפשר לצמצם, ואפילו לר"י הגלילי מ"מ לא שכיח פלגא ופלגא. וא"ת והא אמרינן בסוף שמעתין נחשדו עמי הארץ לערב מחצה בצירן אלמא דשכיח הוא לצמצם, ויש לומר דלאו דוקא מחצה בצמצום קאמר דהא מחצה על מחצה לא שכיח, אלא מחצה או קרוב למחצה כל כך שכשנפלו מים מועטין משלימין למחצה, וגם עודפין להיות יותר על מחצה עכ"ל. הרי דסבירא ליה להתוספות דהא דאמרינן נחשדו עמי הארץ לערב מחצה לאו דוקא מחצה אלא מחצה או קרוב למחצה: וצ"ל דלפי דברי

התוספות מאי דפריך הש"ס ולמה לי מחצה אפילו בציר ממחצה, היינו לומר דאמאי נקט מחצה כדי שיהיה מובן שהוא קרוב למחצה וחסר דבר מועט למחצה, כדי שע"י כן כשנפל לתוכו מים כל שהוא יהיו רוב מים, הא אפילו לא יהיה כל כך קרוב למחצה מ"מ לא בעינן שיהיו רוב מים, דכיון דאותו מעט מים שנפלו משלימין למחצה על מחצה סגי לטמא כיון דבמחצה על מחצה לא בטיל, ומשני על זה אימא עד למחצה, כלומר לא קרוב ממש כ"כ למחצה הרבה עד שמפני זה יתקרי מחצה, אלא אפי' לא יהיה כ"כ קרוב. ולפי זה אין ראיה מקושית הרב כיון דעכ"פ אינו מחצה ממש כי אם קרוב למחצה, ובכל שהוא יותר הוי רובא ולא סלקא להו השקה: ועל הא דאמר רב נחמן נחשדו עמי הארץ וכו' כתב הרב בצלאל כ"י משם תוס' חיצוניות שכתבו וז"ל, והיה אומר ר"י דאם נפרש דבמחצה על מחצה מהניא השקה כיון דליכא רובא ציר לבטל המים, תקשי ליה אמאי קאמר רב נחמן דמשום חשש עירוב מחצה מטמא בנפילת המים כל שהוא, והא אי עריב להו מחצה ע"מ טהרי להו בהשקה ותו לא מטמאי ע"י רבוי המים ע"י תוספת מים טהורים, אלא ש"מ דמחצה על מחצה לא הוי דוקא, אלא לכך הזכיר מחצה לומר שהמים הנופלין שם רגילין להעדיף על מחצה כאילו היה שם כבר מחצה, וה"ק נחשדו לערב מחצה בצירן וכל כך קרוב למחצה שהמים הנופלין בו יעדיפו על מחצה. וא"ת א"כ כי פריך א"ה למה לי מחצה אפילו בציר ובפחות ממחצה נמי נימא ליה דהכי קאמינא פחות ממחצה שהרי נחשדו לערב מים פחות ממחצה בציר כשנותנין במדה ולהכי לא סלקא להו השקה, ויש לומר דאם כן היה לו לומר נחשדו עמי הארץ לערב כמחצה בצירן, כי היכי דהוה משמע שקרוב וסמוך למחצה מעורבין, והמים כ"ש שנופלין בהם משלימין למחצה או עודפין. ומיהו נראה לר"י דבמחצה על מחצה נמי לא סלקא להו השקה, דמבטלי הציר למי הציר ולא נגעו מי הציר למקוה, אבל כשהרוב מים ובטיל הציר במים אז סלקא להו השקה, והשתא א"ש טפי לישנא דאמר ר"נ שנחשדו לערב מחצה דהיינו מחצה ממש, דאז לא סלקא להו השקה שהשיקוהו לציר לטהרו, ולפי שלא הועילה השקה לטהר המים ניעורת טומאתן ע"י נפילת מים כל שהוא, ועד עכשיו היו המים בטלין כיון דפלגא ופלגא לא גזור רבנן, ועכשיו שנתרבו מצא מין את מינו וניעור עכ"ל. הרי דתוספות חיצוניות הקשו משם ר"י קושית הרב פרי תואר, ולפי ב' התירוצים שתירצו אין כאן ראיה לסברת הרב ז"ל:

ולפי תירוץ הב' דמסיק ר"י לומר דהעיקר דמחצה על מחצה לא סלקא להו השקה, והכי ס"ל לר"נ ומש"ה נקט מחצה ממש, אין לומר דרב נחמן פליג אסברת ר"ל דאמר לעיל הלוקח ציר מעם הארץ משיקו במים וטהור ממה נפשך וכו', דלפי סברת ר"נ י"ל

דהשקה במים אינו מטהר אותו דדלמא מחצה על מחצה הוא ולא סלקא להו השקה, דהא י"ל דממ"נ דהשקה מטהרו דאפילו יהיה מחצה על מחצה טהור בלי טעם השקה במים, דהא אמרי' דבפלגא ופלגא לא גזרו רבנן, ולסברת ר"נ הא דאמר ר"ל משמיה דר"י נשיאה מטעם זה הוא. אלא דיש לדקדק דאמאי התוס' לעיל גבי הא דר"ל, בין תוס' דידן ובין התוס' חיצוניות לא כתבו טעם זה, דהיינו דלא חייש ר"ל למחצה על מחצה דכיון דטומאה דרבנן היא לא גזרו רבנן במחצה על מחצה כמסקנת סוף הסוגיא בהא דר"נ, ולמה דחקו עצמם לומר דמהני השקה למחצה על מחצה:

ועוד דהתוס' חיצוניות כתבו לעיל גבי הא דר"ל בשם ר"י בפשיטות במחצה על מחצה סלקא להו השקה, והכא גבי הא דר"נ מסיק ר"י איפכא:

לכן נראה דבין התוס' דידן ובין התוס' חיצוניות גבי הא דר"ל, הוצרכו לומר דמחצה על מחצה מהני השקה, כיון דאכתי לא חדית לן הש"ס דבפלגא ופלגא לא גזרו רבנן, והמקשן דפריך ליה לר"נ ס"ד לומר דלא פלוג רבנן בין איסור דאורייתא לטומאה דרבנן ופלגא לא בטיל, ולס"ד זה דס"ל דפלגא לא בטיל קשה דאמאי לא פריך הש"ס לר"ל, דליחוש דהוי מחצה על מחצה דליכא ברובא דציר לבטל המים והשקה לא מהני להו, לכן הוצרכו לומר דלס"ד ע"כ ס"ל דהשקה מהני במחצה על מחצה, ומש"ה לא פריך הכי לר"ל, אבל אה"נ דאחר המסקנא בסוף הסוגיא דאמרי' דפלגא ופלגא בטיל דרבנן לא גזרו בפלגא, אה"נ די"ל דהאמת הוא דמחצה על מחצה לא מהני השקה, דבהכי א"ש לישנא דר"נ דנקט מחצה דנראה דמחצה ממש קאמר, באופן דלפי כל האמור אין ראית הרב מכרעת כ"א מהא דמסקינן דבטומאה דרבנן לא גזרו בפלגא, והוא ע"ד שלמדנו מדין תרומת ח"ל לדעת הר"ם דבחד בחד נמי בטיל כאמור:

אות מח

גרסינן במנחות, בעי רבא גלגול גוי מהו, מיתנא תנן [חלה פ"ג מ"ו] גר שנתגייר והיתה לו עיסה וכו', בפ' רבי ישמעאל (דף ס"ז ע"א), ומתבאר התם דהא דפליגי תנאי במירוח הגוי אי פוטר, לאו דוקא בתבואה שגדלה ברשות ישראל, אלא אפילו גדלה ברשות גוי ומרחינהו גוי פליגי, דאיכא מ"ד דכיון דאין קנין לגוי בא"י מירוח הגוי אינו פוטר, דהא עיקר בעיא דרבא התם הוא עלה דמתנא תנן, גר שנתגייר והיתה לו עיסה דאם נעשית עד שלא נתגייר פטור, ועלה קמבעיא ליה הא מאן קתני לה, דאפשר דרבי יוסי ורבי שמעון קתני לה דקא פטרי מירוח גוי, אבל לרבי מאיר ורבי יהודה דלא פטרי מירוח גוי ה"ה גבי חלה דגלגול הגוי אינו פוטר, והכי מסיק רבא דלר"מ ור"י גלגול הגוי אינו פוטר. ואם איתא דמאן דאמר מירוח הגוי אינו פוטר אינו אלא בתבואה שגדלה ברשות ישראל

דוקא, א"כ אמאי מוקי רבא מתני' דגר שנתגייר דלא כר"מ, בהיות דאפשר לאוקמה אפילו כר"מ כיון דקי"ל דסתם מתני' ר"מ היא, ומיירי מתני' בעיסה של גוי מתבואה שגדלה בשדה של גוי דגלגול הגוי פוטר אפילו לר"מ, אבל אה"נ דאם לקח הגוי תבואה או קמח מתבואה שגדלה בשדה ישראל גלגול הגוי אינו פוטר, כדין מירוח הגוי דאמרינן דכיון דגדלה ברשות ישראל וחל עליה חיוב תרומות ומעשרות תו לא פקע חיובייהו ע"י מירוח הגוי, דה"ה לענין חלה דכיון דכבר נתחייבה ביד ישראל בכל החיובים וגם חיוב חלה בכלל תו לא פקע חיוב חלה ע"י גלגול גוי, ומדלא מוקי מתני' אפילו כר"מ ש"מ דלר"מ דמרוח אינו פוטר אין חילוק כלל, דאפילו בתבואה דגדלה ברשות הגוי כיון דאין קנין לגוי בא"י מירוח אינו פוטר, וא"כ ה"ה בגלגול לענין חלה. וכן כתבו התוס' בפ"ק דבכורות (דף י"א ע"ב) בד"ה דגנך אמר רחמנא וכו' שכתבו וז"ל, אבל סוגיא דמנחות מוכיח דפליגי אפילו בגדל ברשות גוי עכ"ל:

אות מט

והנה כי כן יל"ע על דברי רבינו הרמב"ן שכתב וז"ל, וקי"ל דמירוח הגוי פוטר דרבי יוסי הוא דאמר הכי ור"י נימוקו עמו, הלכך גלגול הגוי נמי פוטר עכ"ל, דאמאי הוצרך לומר מטעם דר"י נימוקו עמו, תיפוק ליה דהא קי"ל דהלכה כסתם מתני', ובפרק שלישי דחלה [מ"ו] סתם לן תנא במתני' דגר שנתגייר והיתה לו עיסה נעשית עד שלא נתגייר פטור, וכן סתם לן התם במתני' דלעיל מזה [מ"ה], גוי שנתן עיסה לישראל במתנה אם משגלגל פטור אלמא דגלגול הגוי פוטר. ואע"ג דהכא הוי סתם ואח"כ מחלוקת בברייתא, דהא איפליגו בברייתא הנזכרת בפ' רבי ישמעאל [סז, א] דפליגי ר"מ ור"י אי מירוח הגוי פוטר או לא, הא אמרי' בפרק החולץ (דף מ"ב ע"ב) דסתם במתני' ומחלוקת בברייתא הלכה כסתם:

ואין לומר דהוצרך רבינו לטעם זה משום דהא איכא סתמא אחרינא הפך מזה דסתם לן תנא דמירוח אינו פוטר, דהא תנן בפ"ג דתרומות [מ"ט] ומייתי לה בר"פ האיש מקדש (דף מ"א ע"ב), הגוי והכותי שתרמו תרומתן תרומה, וכתב רש"י שם דסבירא ליה להאי תנא דאין קנין לגוי בארץ ישראל ומירוח גוי אינו פוטר, דהא ליתא דהא התוספות שם בד"ה הגוי דחו פירש"י, וכתבו דמיירי בתבואה שגדלה שליש ביד ישראל, ואי משום מירוח גוי י"ל שמרחו ישראל יעו"ש, ורבינו הרמב"ן בחי' שם כתב כדברי התוס'. וכתב עוד דאי משום מירוח הגוי י"ל שתרם בעודם שבלין יעו"ש, וכן כתבו הרשב"א והריטב"א בחי' שם יעו"ש, וא"כ אין סתם זה סותר לסתמא דמתני' דחלה: וגם אין לומר מטעם דסתם לן תנא איפכא בפ"ה דדמאי [מ"ט], דקתני סתם מעשרין משל ישראל על של גוים

משל גוים על של ישראל, דהוי כר"מ דס"ל דאין מירוח הגוי פוטר, דהא י"ל דמתני' מיירי בישראל שקנה מגוי תבואה קודם מירוח ומרחה הישראל, דבכהאי גוונא כיון דאין קנין לגוי בארץ ישראל מירוח הישראל מחייבו, ואם תורם משלו על זה או מזה על שלו שפיר חשיב מן החיוב על החיוב, אבל לעולם דמירוח הגוי פוטר כסתמא דמתני' דחלה:

שוב ראיתי להרשב"א בחי' לבבא קמא בפ' הגוזל עצים [קב, א] עלה דתנן [ק, ב] ר"י אומר אם השבח וכו', והביא דבריו הרב בצלאל בתשובה סי' א' דף ה' ע"א, שכתב דהאי כללא דסתם מתני' ומחלוקת בברייתא דהלכה כסתם, האי כללא רבי אבהו לחודיה הוא דכליל ליה ואמוראי אחריני לית להו הכי בסתם במתני' ומחלוקת בברייתא, דהא איכא טובא דפסקי לעתים כמחלוקת דברייתא וכו' עכ"ל, הא קמן דאפי' סתם במתני' ומחלוקת בברייתא איכא אמוראי טובא דפסקו כמחלוקת דברייתא, וכסברא זאת ס"ל לרבינו הרמב"ן ומש"ה הוצרך לומר מטעם דר"י נימוקו עמו:

וראיתי בתוספות רי"ד בר"פ האיש מקדש גבי הא דהגוי והכותי שתרמו וכו' שכתב וז"ל, תרומת גוי מדמעת וכו', כיון דסבר ת"ק דאין קנין לגוי בא"י להפקיע מיד מעשר, וסבירא ליה דדיגון גוי חייב מדאורייתא כדדריש במנחות בפרק ר' ישמעאל [סז, א], מדגנך דגנך ב' פעמים אין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות, א"כ אסור לאכול מפירות א"י בלא תרומה ומעשר, ואף על גב דפליג עליה דת"ק ר"ש, ומפרש בתוספתא דדמאי [פ"ה הכ"ד] דת"ק הוא ר"מ, כיון דשנאה רבי בלשון חכמים הלכה כמותו, כדאמרינן בפ' כסוי הדם [פה, א], ואע"ג דבתוספתא לא מתניא כסתמא, הא קי"ל [יבמות מב, ב] דסתם דמתניתין ומחלוקת בברייתא הלכה כסתם מתני', וכמה סתמי אחריני תנן דטבלו של גוי חייב במעשר כדכתיבנא בסוף מסכת גיטין עכ"ל: ויש לתמוה דמאחר דסברת רבינו ישעיה הוא, דבזמן הזה אסור לאכול מפירות ארץ ישראל בלא תרומה ומעשר מטעם דקי"ל כסתמא דמתני', אלמא דס"ל דמאי דסתם לן מתני' דמירוח הגוי אינו פוטר, הוא אפי' בתבואה דגדלה בשדה הגוי, ומש"ה אסר לגמרי לאכול מתבואת הגוי אפי' אחר מירוח, א"כ מה יענה לסתמא דמתני' דחלה דסתם לן תנא דגלגול הגוי פוטר, ולדידיה הוה תרי סתמי דסתרי אהדדי, ומאי חזית לומר דקי"ל כסתמא דסתם לן תנא דמירוח הגוי אינו פוטר, ולא קי"ל כסתמא דמתני' דחלה דגלגול הגוי פוטר, ואיכא ב' סתמי כאמור הן בגוי שנתן מתנה לישראל אחר גלגול, והן בגר שנתגייר אחר גלגול. ואי משום דהנך סתמי דמירוח הגוי אינו פוטר נפישי טובא, דהא איכא מתני' דגוי וכותי שתרמו תרומתן תרומה, ואידך סתמא דמסכת דמאי דתורמין משל ישראל על של גוים, ועוד כמה סתמי שכתב הרב דאיכא סתמי אחריני דטבלו של גוי חייב, אף דלע"ד לא מצאתי כי אם הני

תרי סתמי דתרומות ודדמאי ולא עוד, מ"מ כבר כתב הרב דאיכא סתמי אחריני, אכתי קשה דכיון דיש לדחות ולומר דהני סתמי לא סתרי אהדדי, די"ל דההיא דגוי שתרם מיירי כשלא מרחו הגוי, או דתרם בשבלין כמ"ש הרמב"ן והרשב"א והריטב"א, וכן ההיא דדמאי דתורמין משל גוים על של ישראל, דמיירי בישראל שקנה מגוי ומרחו ישראל כאמור מי הכניסנו לומר דרבינו הקדוש סתם לן תרי סתמי דסתרי אהדדי:

ועוד דעכצ"ל דלא סתרי אהדדי, דאם איתא דסתרי אהדדי מנ"ל לרבא בשמעתין דמנחות להכריח דגלגול ומירוח הגוי שוים הם, דלר"מ דמירוח הגוי אינו פוטר ה"ה בגלגול הגוי לענין חלה, מטעם דיליף ראשית ראשית מתרומה, כיון דעינינו הרואות דרבי סתם לן לענין חלה דגלגול הגוי פוטר, ולענין מירוח הגוי סתם לן דמירוח אינו פוטר, ועכצ"ל דאפי' ר"מ מודה דגלגול פוטר ולא יליף ראשית ראשית דלא פליגי אלא לענין מירוח, דאל"כ אמאי סתם לן תנא בגלגול דפוטר ובמירוח דאינו פוטר דהוי תרתי דסתרן. ועוד דבפרק ט' דמסכת תרומות משנה ז' דקתני המנכש עם הגוי בחסיות אעפ"י שפירותיו טבל אוכל מהן עראי, ומתבאר מדברי הר"ש שם ומדברי שאר מפרשים דמתני' כמ"ד אין קנין לגוי ומירוח הגוי פוטר, הרי סתמא אחרינא דסתם לן תנא דמירוח הגוי פוטר:

אות נ

והנה מ"ש רבינו, וקאמרי רבנן דהני מילי בשל עצמן כגון שגלגל עיסתו ומכרה לישראל או שנתגייר, אבל גלגול גוי בשל ישראל חייב, והכי נמי אתמר משמיה דרבינו הגדול ז"ל כדכתבינן עכ"ל. יש להקשות דלמה כתב רבינו דין זה מפי השמועה דקאמרי רבנן הכי, וכן אתמר משמיה דהרי"ף ז"ל, כאילו אין הדבר מפורש בש"ס כלל, כיון דהדבר מפורש בתוספתא בפרק קמא דחלה [ה"ב], והובאה ברייתא זאת בירושלמי בפ"ג דחלה [ה"ד] גבי מתני' דגר שנתגייר וז"ל, תני רבי יהודה מלאי של ישראל ופועלין גויים עושים לתוכו [חייב בחלה, מלאי של גוי ופועלין ישראל עושים לתוכו] פטור מן החלה, ואמרינן עלה בירושלמי א"ר יוסי אף אנן נמי תנינן [חלה פ"ג מ"ה] גוי שנתן לישראל לעשות לו עיסה פטורה מן החלה ע"כ: ואפשר ליישב ולומר דמאי דהוצרך רבינו להביא מפי השמועה, הוא משום דעיקר הספק שיש להסתפק בדבר זה דגלגול הגוי בשל ישראל דאפשר דפוטר, משום דקי"ל [ב"מ עא, ב] אין שליחות לגוי, ובשלמא אם היה לגוי שליחות פשיטא דכיון דמדעת הישראל גלגל אותה שליחותיה קא עביד, ושלוחו של אדם כמותו וחשיב כאילו הוא עצמו גלגל אותה, אבל כיון דאין שליחות לגוי לא חשיב כאילו הישראל עצמו גלגל אותה, ואיכא פנים לומר דחשיב כגלגול הגוי לפטור. ולפי צדדי הספק באופן זה אין ללמוד מתוספתא הנזכר, דהתם שאני דפועלין גויים עושים

בתוכו, וכל דהוו פועלין ידו כידם, ואף דאין שליחות לגויים, פועל דגופו קנוי דשכירות ליומיה ממכר הוי חשיב כעבדו דידו כיד רבו, וגבי עבד נראה דאף במלתא דאין העבד נעשה שליח לאחרים, לרבו נעשה שליח כיון דידו כיד רבו ממש:

ויש ללמוד סברא זאת מההיא דאמרינן בפ' המביא תניין (דף כ"ג ע"א), בעו מיניה מר"א עבד מהו שיעשה שליח לקבל גט אשה מיד בעלה, א"ל מדקא פסיל ליה לגוי מכלל דעבד כשר, אמר ר"א אמר ר"י אין העבד נעשה שליח קבלה לקבל גט אשה מיד בעלה לפי שאינו בתורת גיטין וקדושין, וקי"ל כר"י דאין העבד נעשה שליח מטעם זה דאינו בתורת גיטין וקדושין. ונראה פשוט דר"י מסברא דנפשיה קאמר לה ולא יליף לה ממשמעותיה דקרא, וכמו שנראה בהדיא בר"פ האיש מקדש [מא, ב], דפריך התם אתם אתם גם אתם לרבות שלוחכם למה לי הא ילפינן שלוחו של אדם כמותו בכל התורה, ומשני מבעי ליה לדרבי ינאי מה אתם בני ברית אף שלוחכם בני ברית, ופריך הא ל"ל קרא מדר"ח בר אבא אמר ר"י נפקא אין העבד נעשה שליח לקבל גט אשה, ופרש"י הא ל"ל קרא דמסברא אית לן דמידי דלא שייך ביה לא מתעבד שליח:

ולפי זה איכא למידק מההיא דאמרינן במנחות (דף צ"ג ע"ב), ת"ר ידו ולא יד עבדו, ידו ולא יד שלוחו, ידו ולא יד אשתו, ופריך כל הני למה לי, ומשני צריכא אי כתב רחמנא חד הו"א למעוטי עבד דלאו בר מצוה, אבל שליח דבר מצוה הוא שלוחו של אדם כמותו אימא נסמוך, ואי אשמעינן הני תרתי דלאו כגופיה דמיין, אבל אשתו כגופיה דמייא אימא לסמוך קמ"ל, ופירושא דברייתא הוא דאצטריך תלתא ידו דקרא למעט עבדו ואשתו דאינם נעשים שלוחי הבעל לסמיכה אפילו מדעתו בקרבן דידיה, וכן למעט דאין שליחות לסמיכה דאפילו עשה שליח לחבריה אינו סומך, דסמיכה דוקא ע"י הבעלים הוא ולא ע"י שליח, דלא נימא דנהי דמקרא דקרבנו יתירה ילפינן דאין אדם סומך בקרבן חבירו כדאמרינן התם, מ"מ היינו דוקא שלא מדעת בעל הקרבן אבל מדעתו שפיר דמי, מידי דהוה אכל התורה כולה דשלוחו של אדם כמותו, דשאני הכא דידו יתירה לומר דסמיכה ליתא ע"י שליח. וקשה דלמה לי קרא למעט עבדו ואשתו דאינם נעשים שליח, תיפוק ליה דמסברא אמרינן הכי דהא סברא אלימתא היא דכל מלתא דלא שייך ביה לא מתעביד שליח, והכא אשה ועבד דליתנהו בתורת סמיכה בקרבן דידהו, דהא נשים נתמעטו מסמיכה מדכתיב בני ישראל בני ישראל סומכין ולא בנות ישראל [קדושין לו, א], ועבדים דין נשים להם דכל מצוה שהאשה חייבת עבד חייב בה: ובשלמא לר"י ולר"ש דס"ל נשים סומכות רשות כדאמרינן בברייתא דמייתי בר"ה (דף ל"ג ע"א) א"ש, דכיון דיש להם רשות לסמוך אע"ג דאין להם חיוב מידי דשייך ביה הוי ומתעבד שליח, דומיא

דגוי בתרומה דקא חשיב ליה הש"ס שם בסוגיא דגיטין הנזכר ובפ' האיש מקדש דאיתיה בתורת תרומה, הואיל ואי בעי תרים ותרומתו תרומה אע"ג דאין לו חיוב לתרום, דבהכי משני הש"ס דמש"ה איצטריך קרא דאתם גם אתם לומר מה אתם בני ברית וכו', אבל לר' יהודה דס"ל התם דאין בנות ישראל סומכות עכובא אף סמיכה לא שייך בהו כלל, ולמה לי קרא למעוטינהו משליחות, הא אפילו אי סמיכה איתא ע"י שליח ע"י חבירו, ע"י עבדו ואשתו א"א כיון דלאו בני שליחות נינהו:

דהא ודאי אין לומר דהך ברייתא דהתם אתיא כר"י ור"ש דסברי דנשים [סומכות] רשות, דהא קי"ל סתם ספרא רבי יהודה, ועיקר סברת ר"י דאין בנות ישראל סומכות עיכובא, אף דבסוגיא דר"ה הנזכרת הוזכרה סברא זאת בברייתא בשם ר"י בפירוש, מ"מ בסוגית עירובין [צו, ב] דהובאה ברייתא זאת נמי שם לא הוזכרה סברא זאת בשם ר"י בפירוש, כי אם סברת ת"ק דברייתא, והכריח הש"ס התם דע"כ ר"י היא דכיון דסתם ספרא ר"י היא, וא"כ הכא הך ברייתא דהכא כיון דספרא היא סתמא ר"י היא, ועיין בסנהדרין (דף פ"ו ע"א) ובשבועות (דף י"ג ע"א) דמכח האי כללא דסתם ספרא ר"י רמי הש"ס דר"י אדר"י יעו"ש:

וליישב זה עכ"ל דע"כ לא אמר רבי יוחנן דאין העבד נעשה שליח אלא בעבד שאינו שלה, דכיון דמטעם שליחות הוא מסתברא דבמידי דלא שייך בגוויה לא מתעביד שליח, אבל בעבד שלה דגופו קנוי וידו כידה מתעביד שליח קבלה דידה, הואיל ואלימא מילתיה דעבד דגופו קנוי וידו כידה דחשיב ממש כאילו קבלתו היא בעצמה, ומש"ה איצטריך קרא למעט אשתו דעבדו ואשתו ידם כידו, ואי לאו קרא דמעטינהו הו"א דנעשו שליח אף דליתנהו בתורת סמיכה:

אשר עפ"י חילוק זה מינח ניחא לי מאי דהוה ק"ל במאי דאיתא עוד בסוגיא דהמביא [כג, ב] הנזכר, מתקיף ליה ר"א טעמא במלתא דליתיה, הא במלתא דאיתיה כשר, והא גוים דאיתנהו בתורת תרומה דנפשייהו, ותנן גוי שתרם של ישראל אפילו ברשות אין תרומתו תרומה, מ"ט לאו משום דכתיב אתם גם אתם מה אתם ישראל אף שלוחכם ישראל, ומשני אמרי דבי רבי ינאי לא מה אתם בני ברית אף שלוחכם בני ברית ע"כ. דלכאורה הדבר קשה דהיכי קס"ד דר"א דטעמא דמתני' הוא משום דמה אתם ישראל אף שלוחכם ישראל דרשינן, דא"כ אדמותיב ליה לר"י מתני' גופא תקשי ליה, דהא תנינן בפ"ג דתרומות משנה ד', במד"א כשלא דבר אבל הרשה את בן ביתו או את עבדו או את שפחתו לתרום תרומתו תרומה ע"כ, הרי דעבדו ושפחתו איתנהו בתורת שליח לתרומה, וע"כ משום דאיתנהו בתורת תרומה דנפשייהו הוא אף דלאו ישראל נינהו: דאין לומר

דעבדו ושפחתו דקתני הכא היינו עבדו ושפחתו העברים, דהא ודאי סתם עבד ושפחה המוזכרים בכל מקום הם כנענים, כל שלא פירשו עבדו ושפחתו העברים. ועוד דאפילו אם נדחוק ונאמר דהכא עבדו ושפחתו העברים קאמר, ומצינו בכה"ג בפרק השואל [ב"מ צח, ב] גבי מתני' דשילח ביד עבדו וכו' יעו"ש, מ"מ נראה דהכא לא אפשר, דא"כ אמאי איצטריך למתני עבדו ושפחתו כלל כיון דליכא שום רבותא דהיינו בן ביתו כיון שעברים הוו. ועוד דאי מיירי בשפחתו העבריה האי שפחה היכי דמי, אי דאייתי ב' שערות מאי בעיא גביה הרי היא יוצאה בסימנים, ואי דלא אייתי ב' שערות קטנה היא ואין תרומתה תרומה דאין מעשה קטן כלום:

ואפילו אם נאמר דמתני' מיירי בשפחה שהגיעה לעונת נדרים, וכמ"ד מופלא סמוך לאיש דאורייתא, דלדידיה כשם שנדרו נדר כך תרומתו תרומה, כמו שמתבאר בפרק יוצא דופן [מו, ב] בשמעתא דמופלא סמוך לאיש יעו"ש, מ"מ אכתי קשה דנהי דמופלא סמוך לאיש תרומתו תרומה היינו בתרומה דנפשיה, אבל בתרומה דאחריני אינו יכול לתרום בשליחות בעל הפירות, דהא קי"ל דאין שליחות לקטן. ובשלמא לדעת התוס' בפ' התקבל (דף ס"ד ע"ב) בד"ה שאני שיתופי וכו', דס"ל דרב יהודה דאמר חפץ ומחזירו לאחר שעה זוכה בין לעצמו ובין לאחרים, היינו דזוכה לאחרים מן התורה, דאע"ג דזכיה מדין שליחות ואין שליחות לקטן, י"ל דאין למעט שליחות בקטן אלא במלתא דליתיה כגון תרומה דליתיה בתרומה דנפשיה, אבל בזכיה כמו שזוכה לעצמו זוכה לאחרים יעו"ש, דלדידיה מופלא סמוך לאיש דאיתיה בתרומה דנפשיה, שפיר י"ל דנעשה שליח לתרום נמי. אבל לדעת רש"י שם שפירש דר"י זוכה לאחרים מדרבנן קאמר, אבל מדאורייתא אינו זוכה לאחרים, וע"כ ה"ט דרש"י ז"ל משום דס"ל דאין שליחות לקטן אפילו במלתא דאיתיה, וכמ"ש הר"ן שם לדעת רש"י וכתב שדעת הרי"ף כסברת רש"י יעו"ש, קשה דאי בשפחה העבריה מיירי מתני' אף דכשהגיעה לעונת נדרים קא מיירי, לאו בת שליחות היא אפילו בתרומה דאיתיה בתרומה:

ודוחק לומר דלעולם דמתני' בשפחתו העבריה מיירי, ואיכא לאוקמא בתרומת ירק דמדרבנן היא, והכי אוקמינן בפרק התקבל בדף הנזכר מתני' טובא דכוותה, וכמו שראיתי למהר"ש סיריליו ז"ל שכתב כן במתני' פ"ג דתרומות [ה"ב] בביאורו על הירושלמי, דלע"ד זה דוחק גדול, דהא קתני מתני' עבדו ושפחתו דומיא דמרשה בן ביתו דמיירי אפילו בתרומה דאורייתא, ואם איתא דגבי שפחתו מיירי בתרומה דרבנן דוקא לא הוה נקיט להו תנא בחדא מחתא. וא"כ ע"כ צ"ל לע"ד דבעבדו ושפחתו הכנענים הוה, כל שלא פי' התנא העברים, וש"מ דכיון דהם גדולים הם ראוים לשליחות להפריש

תרומת רבם, וע"כ משום דאיתנהו בתרומה דנפשייהו הוא אף דלאו ישראל נינהו, וע"כ צ"ל דלא דרשינן מה אתם ישראל אלא מה אתם בני ברית וא"כ איך קס"ד דר"א לומר דדרשינן הכי:

אך עפ"י החילוק הנזכר א"ש, דאפילו אי דרשינן מה אתם ישראל, ממתני' לא קשה מידי דשאני עבדו ושפחתו דידם כידו, ואף דלאחרים לא מתעבדי שליח אפילו במלתא דאיתנהו בה משום דלאו ישראל נינהו, מ"מ לרבם מתעבדי שליח מכיון דידם כידו וכתורם בעצמו ממש דמי:

ויש ללמוד חילוק זה דיש לחלק בין עבדו לעבד אחרים מההיא דאמרינן בפרק השואל (דף צ"ו ע"א), אמר ליה רב עיליש לרבא האומר לעבדו צא והשאל עם פרתי מהו, תבעי למ"ד שלוחו של אדם כמותו ה"מ שליח דבר מצוה הוא אבל עבד דלאו בר מצוה הוא לא, או דלמא אפילו למ"ד אין שלוחו של אדם כמותו ה"מ שליח אבל עבד יד עבד כיד רבו דמי, אמר ליה מסתברא יד עבד כיד רבו ע"כ, ופרש"י עבד דלאו בר מצוה לא דשליחות נפקא לן מאתם גם אתם לרבות שלוחכם, דבעינן דומיא דמשלח שיהיו דיניו נוהגים בו וזה אין דין שואל נוהג בו וגם משאיל שאין לו כלום בלא רבו ע"כ, נמצא מדברי רש"י דמאי דקאמר הש"ס עבד דלאו בר מצוה הוא היינו משום דליתיה בתורת שאלה, ומלתא דלא שייכא ביה לא מתעבד שליח, ועכ"ז פשיט ליה לרבא דמסתבר יד עבד כיד כרבו, ובין למ"ד שלוחו של אדם כמותו לא שניא עבד בשביל דליתיה בתורת שאלה, ובין למ"ד אין שלוחו של אדם כמותו עבד שאני דנעשה שליח כיון דידו כידו ממש דמי, הרי בהדיא דעבדו שאני דנעשה שליח אף במלתא דליתיה, ואף בדבר שאינו נעשה ע"י שליח, וא"כ נראה דה"ה פועל דגופו קנוי לבעה"ב דשכירות ליומיה ממכר הוי דחשיב ידו כיד בעה"ב, ואפילו בדבר שאינו נעשה ע"י שליח, הפועל נעשה שליח כדין עבדו:

וכן יש ללמוד כן מההיא דאמרינן בפ"ק דב"מ (דף י' ע"א) עלה דאמרינן המגביה מציאה לחבירו לא קנה חבירו, ואותביה ליה ממתני' דהשוכר את הפועל לעשות עמו מלאכה היום מציאתו לבעה"ב, אלמא המגביה מציאה לחבירו קנה חבירו, ומשני שאני פועל דידו כיד בעה"ב, וצריך להבין דמאי שנא פועל משליח דעלמא, אי משום דיד פועל כיד בעה"ב שליח נמי שלוחו של אדם כמותו וכבעה"ב דמי, ועכ"ז ס"ל לר"נ דלא קנה חבירו, וע"כ צ"ל דשליח שאני משום דאין אדם יכול לעשות שליח שיזכה לו במקום שחב לאחרים, משא"כ בפועל דכיון דפועל גופו קנוי לבעה"ב דשכירות ליומיה ממכר הוי, חשיב ידו כבעה"ב וכאילו בעה"ב עצמו הגביה המציאה, דומיא דעבד כנעני דאמרינן

ידו כיד רבו, וחשיב שאלה בבעלים אם השאיל עבדו במקומו, אף דלגבי שליח לא חשיב שאלה בבעלים:

וכן ראיתי להרב מחנה אפרים בהל' שלוחין סי' י"א, שהעלה שם דישראל העושה מעקה ע"י פועל גוי דיברך עליו מטעם דפועל גופו קנוי לבעה"ב וחשיב כמתקן הישראל עצמו, ואף דאין שליחות לגוי מברך עליו, והביא ראיה מההיא דמציאת פועל לבעה"ב וההיא דהשואל דיד עבד כיד רבו יעו"ש:

וא"כ כפי זה שפיר י"ל דה"ט דרבינו דהוצרך להביא מפי השמועה ומסברת הרי"ף לומר דגלגול הגוי בשל ישראל אינו פוטר, ולא הביא מהתוספתא הנזכר, כיון דהתם מיירי דהגלגול הוא ע"י הפועלים, ואפשר לומר דשאני פועל דידו כיד בעה"ב וחשיב שלוחו וכאילו גלגל הישראל עצמו חשיב, אבל אם הישראל עשה שליח גוי לגלגל עיסתו שלא בתורת פועל, אכתי אפשר דכיון דאין שליחות לגוי לא חשיב כאילו גלגל הישראל עצמו ופטור, אלא דהכי אמרי רבנן וכ"ד הרי"ף דאפילו דגלגל הגוי כשליח בעלמא שלא בתורת פועל, אין גלגולו פוטר, דאף דלא חשיב כאילו גלגל הישראל עצמו כיון דאין שליחות לגוי, מ"מ אעיקרא דמלתא ל"א דגלגול הגוי פוטר אלא בגלגל בממונו, אבל כל שעיקר העיסה היה של ישראל אינו פוטר, כיון דממונו של ישראל הוא והבעלים בר חיובא נינהו, ובענין גלגול פוטר לעולם אזלינן בתר בעלים, דאם הבעלים ישראל גלגול הגוי אינו פוטר ואם הבעלים גוי אפילו גלגל ישראל פטור: ואולם לענ"ד נראה דאף דנוכל לומר כן בדעת רבינו דס"ל הכי כסברת הרב מחנ"א דיש לחלק בין פועל לשליח, מ"מ נראה דעיקר דין זה במחלוקת שנוי ורבים מהפוסקים חולקים על זה. דהא אי אמרינן הכי דעבדו ידו כידו ונעשה שליח לרבו אף במלתא דלא שייך ביה וכההיא דשאלה בבעלים לדעת רש"י כאמור, א"כ י"ל דהא דאמרינן דאין העבד נעשה שליח לקבלה לקבל גיטה מיד בעלה אינו אלא בעבד שאינו שלה, אבל בעבד של האשה נעשה שליח לקבלה דאף דליתיה בתורת גיטין, מ"מ כיון דידו כידה חשיב כאילו קבלתו האשה עצמה ממש, ועינינו הרואות דאין כן דעת הפוסקים, דהתוס' בסוגיא דהמביא תניין [גיטין כג, ב בד"ה לפי] כתבו וז"ל, לפי שאינו בתורת גיטין וקדושין והא דמתגרשת בעבד שלה היינו מטעם חצר עכ"ל, הנה נראה מדבריהם דס"ל דאפילו בעבד שלה אינו נעשה שליח, מדהוצרכו לומר בשמעתין דההיא דנותן ביד עבדה גט הוא מדין חצר. וכן ראיתי לריא"ז בשלטי הגבורים [דף י"ב ע"א מדפי הרי"ף אות א'] שכתב בפי' הכי וז"ל, העבד שפסלו שליחותו בגט בין אם היה של איש המגרש בין אם היה של אשה המתגרשת בין אם היה של איש אחר עכ"ל. וכן נראה מסתמיות כל הפוסקים שסתמו דבריהם ולא חלקו כלל:

וכי היכי דלא תקשי לן מההיא דשאלה בבעלים, דמוכח משם דאע"ג דעבד ליתיה בתורת שאלה נעשה שליח משום דיד העבד כיד רבו, וכן מההיא דמציאת פועל לבעה"ב כדבר האמור, ע"כ צ"ל דס"ל להתוס' וריא"ז וסתמות הפוסקים דמאי דקאמר הש"ס התם בהשואל, תיבעי למ"ד שלוחו של אדם כמותו ה"מ שליח דבר מצוה הוא, אבל עבד דלאו בר מצוה הוא לא, לאו משום דליתיה בתורת שאלה כמו שפרש"י, דהא ליתא שהרי בעבד נמי שייך דין שאלה בנתנו לו ע"מ שאין לרבו רשות בו, אלא כוונת הש"ס כמו שפי' הריטב"א שם ושאר מפרשים הביא דבריהם הרב בצלאל בספר אסיפת זקנים, דמצדד הש"ס לומר דאפילו למ"ד דלא מסתבר למעט מבעליו יתירה שליח, מ"מ עבד דלאו בר מצוה הוא כישראל גמור אפשר דמסתבר למעט, אע"ג דאיתיה בשליחות דעלמא במלתא דשייך ביה, דשאני הכא דמעטיה קרא, ואהא מסיק רבא דמסתברא דיד העבד כיד רבו ולא מסתבר למעוטי, וגם למ"ד אין שלוחו של אדם כמותו שאני עבדו דהואיל והעבד עצמו ראוי לשליחות הוא, מסתבר לומר דאף דשאלה ליתא ע"י שליח, עבד שאני דכגופו דמיא, ואם כן נמצא דדוקא בענין שהעבד ראוי לשליחות, אלא דהענין עצמו אינו נעשה ע"י שליח, אהני מה שהוא ע"י עבדו דחשיב כאילו עושה בעצמו ממש, וכן ההיא דמציאת פועל היינו טעמא משום דהפועל עצמו ישראל הוא וראוי לשליחות, אלא דהגבהת המציאה ליתא ע"י שליח, וכל דהוי מושכר לו ידו כידו חשיב כהגביה בעצמו, אבל לענין גט דמצד עצמו אינו ראוי לשליחות אף דהוי עבדו אינו נעשה שליח, דמה שגופו קנוי לו אינו מעלה ומוריד להכשירו מפיסולו:

והנה כי כן בנדון הרב מחנ"א במתקן המעקה ע"י פועל גוי דהעלה דיברך עליו מטעם זה, לענ"ד אינו נראה כן לענין דינא, כיון דלרוב הפוסקים נראה דסבירא להו דבדבר שהעבד והפועל אינהו גופייהו פסולים לשליחות אינם נעשים שליח אפילו לרבם, ואם כן בעושה מעקה על ידי הפועל גוי לא חשיב כאילו עשה הוא בעצמו, כיון דאין שליחות לגוי:

והנה גרסינן בפ"ד דשבועות (דף ל"ה ע"א) במתני', שילח ביד עבדו או שאמר להם הנתבע משביע אני עליכם הרי אלו פטורים עד שישמעו מפי התובע, ואמרי' בגמרא דילפי' לה מדכתיב אם לא יגיד וכתיב לוא בוי"ו ואל"ף, לומר אם לו לא יגיד ונשא עונו הא אם לאחר לא יגיד פטור ע"כ. ומפשט הסוגיא נראה דעד כאן לא ממעטינן מקרא דאם לא יגיד דעד שישמעו מפי התובע, אלא באם השביע להם אחר מעצמו שלא בשליחות התובע, דומיא דהשביע עליהם הנתבע דקתני מתני' שהוא מעצמו השביעם, דאי לאו קרא דאם לא יגיד הוה אמינא דלא שנא שמעו מפי התובע עצמו ול"ש שמעו מפי אחרים שלא בשליחות התובע, כיון דלא מסתבר לחלק דסו"ס הרי שמעו שבועה ולא העידו,

אבל אם התובע עצמו עשה שליח להשביעם אף דלא הרשהו על הממון לאשתעויי דינא בהדי נתבע כי אם עשאו שליח על ענין השבועה דוקא חייבים, דהא קי"ל בכל התורה כולה ששלוחו של אדם כמותו, וה"ה הכא דנהי דקפיד קרא על התובע עצמו, מ"מ העיקר אצלינו דשלוחו של אדם כמותו, והנה כי כן א"ש מאי דנקט מתני' שילח ביד עבדו ולא נקט שילח ביד חבירו, מטעם דדוקא עבדו דלא שייך בו שלוחו של אדם כמותו מכיון דאינו בר מצוה דליתיה בתורת שבועת העדות, דהא מה שקנה עבד קנה רבו ואין לו ממון לבא לידי שבועת העדות, וכמ"ש רש"י בההיא דשאלה בבעלים, וכיון דליתיה בתורת שבועת העדות אינו נעשה שליח על כך, אבל אם שילח ביד חבירו חייבים כיון דשלוחו של אדם כמותו:

אמנם נראה דהא ליתא דהתינח לדעת רש"י בההיא דשאלה בבעלים, אבל לדעת הסוברים דעבד איתיה בשאלה דהא משכחת לו ממון בנתנו לו ממון שאין לרבו רשות בו, ה"ה נמי הכא דהעבד נעשה שליח לענין שבועת העדות כיון דאיתיה בתורת שבועת העדות בממונו, ואם איתא דאי שילח ביד חבירו אמרי' בזה ששלוחו של אדם כמותו, א"כ מ"ש עבדו. לכן נראה דהמתבאר מתוך סוגיא זאת הוא דאפילו אם ע"י חבירו פטורים, דאם לו לא יניד בדוקא בעינן ולא לשלוחו. וכן מתבאר שם (דף ל"ג ע"ב) עלה דמתני', משביע אני עליכם אם לא תבואו ותעידו לי שאני כהן שאני לוי וכו', ופריך הש"ס טעמא דאיש פלוני כהן, הא מנה לפלוני ביד פלוני חייבין, הא קתני בסיפא עד שישמעו מפי התובע, ומשני אמר שמואל בבא בהרשאה ע"כ. דנראה בהדיא דדוקא בבא בהרשאה דיכול להוציא עיקר הממון מיד הנתבע דחשיב כבעלים ממש חייבים, אבל שליח (בלבד) על ענין השבועה בלבד פטורים, דאי לא תימא הכי אמאי הוצרך הש"ס לאוקמא בבא בהרשאה, תיפוק ליה דאפילו שאינו בא בהרשאה כל שעשאו שליח על השבועה חייבים. וכן מתבאר מדברי התוס' שם בד"ה בבא בהרשאה וכו' יעו"ש. ועיין במ"ש הרשב"א בתשובה ח"ב ס"י:

והנה כי כן צ"ל דמאי דנקט מתני' שילח ביד עבדו לפי גירסתנו, דלפי גירסת התוס' דגרסי שילח ביד בנו או ביד עבדו אין אנו צריכין לזה, אבל לגירסתנו דלא גרסי' אלא שילח ביד עבדו, צ"ל דה"ט דלרבותא נקט עבדו, דלא ניטעי לומר דאף דע"י חבירו ל"א ששלוחו של אדם כמותו, מ"מ עבדו שאני דידו כיד רבו וכגופו דמי וכדאמרי' בההיא דשאלה בבעלים, זה נלע"ד דמש"ה נקט מתני' עבדו. דלא כמ"ש התוי"ט במתני' [פ"ד מי"ב], דנקט עבדו דבכל ענין פטורים, דאפילו בבא בהרשאה אינו כלום למ"ד דאין עבד נעשה מורשה כיון דידו כיד רבו, משא"כ חבירו דאינו בכל ענין דהא בבא בהרשאה

חייבין, אשר מדקדוק זה דמתני' תמה הרב על הסוברים דיכול להרשות לעבדו. ולע"ד אינו דקדוק כלל, דלדעת הסוברים כן י"ל דמתני' לרבותא נקט עבדו, דהו"א שאני עבדו דידו כיד רבו משא"כ בחבירו: ואולם זו היא שקשה דמאיזה טעם חדית לן תנא הכא דאין העבד נעשה שליח על ענין השבועה, דמ"ש מההיא דשאלה בבעלים ומההיא דמציאת פועל, דלכ"ע כל שהעבד ראוי לשליחות מצד עצמו אלא דשאלה בבעלים ליתא ע"י שליח, עבד שאני דידו כיד רבו ונעשה שליח, וא"כ מ"ש הכא דאם שילח ביד עבדו פטורים כיון דידו כיד רבו ושפיר קרינן ביה אם [לו] לא יגיד, משא"כ חבירו דלא חשיב כאילו הוא עצמו השביעם כיון דאין ידו כידו ממש, וצריך להתיישב בדבר ואין כאן מקומו להאריך יותר בדברים הבאים באגב:

ונחזור למאי דאתאן עלה דלפי סברת רש"י בההיא דשאלה בבעלים, ולפי מה שלמד ממנה הרב מחנ"א שפיר י"ל דרבינו הכי ס"ל, ומש"ה לא הביא ראיה מהתוספתא דדמאי, דיש לדחות דפועל דגופו קנוי שאני כאמור:

וכסברת רבינו כתב הרא"ש בתשובה כלל ב' סי' ב' שכתב, דגלגול הגוי בשל ישראל אינו פוטר, וכתב שרבינו שמחה הביא ראיה מן הירושלמי דמסכת פאה [פ"ב ה"ה] על אותה משנה קצרוה גוים וכו', והרא"ש שם האריך לחזק דבריו במה שדימה חלה לפאה יעו"ש. ויל"ע דמאחר דניחא להו להביא מההיא דפאה, אע"ג דהתם בפועלים עסקינן כדקתני בברייתא דמייתי התם בירושלמי, אין שוכרין פועלין גויים וכו', דע"כ לא ס"ל לחלק בין פועל לשליח, א"כ אמאי הוצרכו להביא מפאה ולבקש ראיה דיש לדמות חלה לפאה, בהיות שהדבר מפורש בתוספתא ובירושלמי לענין חלה עצמה כנזכר לעיל:

והיותר קשה דהרא"ש שם כתב וז"ל, ועוד אני מביא ראיה ממסכת חלה פ"ג [מ"ה] גוי שנתן לישראל לעשות לו עיסה פטורה מן החלה, אלמא שהכל תלוי בעיסה, כמו שגלגול של ישראל אינו מחייב עיסת אינו יהודי ה"ה גלגול הגוי אינו פוטר עיסת ישראל עכ"ל, דעלה דמשנה זאת אמרו כן בירושלמי [שם ה"ד] והביאו התוספתא [חלה פ"א ה"ב], ואמרינן עלה בירושלמי אר"י אף אנן נמי תנינן גוי שנתן לישראל לעשות לו עיסה פטורה מן החלה ע"כ, דנראה פשוט דכוונת הירושלמי לומר דממתני' ילפינן מאי דתני בתוספתא, דכיון דבנתן לישראל פטורה אלמא שהכל תלוי בעיסה, וכמו שגלגול ישראל אינו מחייב עיסה של גוי ה"ה גלגול הגוי אינו פוטר עיסת ישראל וכדברי הרא"ש ממש, והוא תימה אמאי לא הזכיר הירושלמי כלל:

אות נא ס"ק א

ונראה דמ"ש רבינו דגלגול גוי בשל ישראל אינו פוטר, ה"ה דגלגול ישראל בשל גוי אינו מחייב בחלה, כיון דעיקר העיסה היא של גוי, ומה שלא באר רבינו כן היינו משום דסמך אמ"ש בהל' חלה לקמן שהביא מתני' דפ"ג דחלה [מ"ה], גוי שנתן לישראל לעשות לו עיסה פטורה מן החלה דממנה יתבאר דין זה:

והנה לפי מאי דמסיק רבא בשמעתין דמנחות [סז, א], דגלגול הגוי לענין חלה ומירוח הגוי לענין תרומה ומעשר שוים הם בדינם, וכמחלוקת שנחלקו במירוח נחלקו נמי לענין חלה, א"כ ה"ה בדין זה דמירוח הגוי דפוטר היינו דוקא מירוח בדגן של גוי עצמו, בין במה שגדל בשדה שלו ובין במה שקנה מישראל קודם מירוח ומרחו הגוי, אבל גוי שמרח דגן של ישראל בתורת פועל או שליח אינו פוטר, וכן איפכא דישראל שמרח דגן של גוי אינו מתחייב בתרומות ומעשרות בשביל מירוח ישראל, כיון דעיקר הממון הוא של גוי, כמו שמתבאר לענין חלה במתני' דפ"ג דחלה ובתוספתא [חלה פ"א ה"ב] שהביא הירושלמי [שם פ"ג ה"ד] כנזכר [לעיל ריש אות נ'], דאלמא הכל תלוי בעיקר הממון של מי הוא, שאם הוא של גוי המירוח של ישראל אינו מחייבו, ואם הוא של ישראל המירוח של גוי אינו פוטרו:

וכ"נ מדברי רש"י בפרק השולח (דף מ"ז ע"א) שכתב וז"ל, דגנך ולא דיגון גוי שאם מרחן גוי והן שלו בשעת מירוח וכו', ואפילו לקחן מישראל בשיבולין מירוח הגוי פוטרו עכ"ל, דאם איתא לאשמועינן רבותא דמירוח הגוי פוטר אפילו שלא לקחן מישראל כל שלא נמרח ע"י ישראל. וכן יש לדקדק מדברי רש"י בפ"ק דבכורות עלה דאמרי' התם (דף י"א ע"ב) אר"ש ב"נ אמר רבי חנינא הלוקח טבלים ממורחים מן הגוי וכו', דמרחינהו מאן אילימא דמרחינהו גוי דגנך אמר רחמנא ולא דגן גוי, אלא דמרחינהו ישראל מרשות גוי, ופרש"י שהישראל אריס של גוי וכו', וכתב הרא"ש בתוספותיו הביא דבריו הרב בצלאל בתשובה סי' א' ד"י ע"א, דמה שלא רצה לפרש כמו שמשמע פשטא דסוגיא שמירח הישראל תבואת הגוי, משום דאכתי מקרי מירוח הגוי כיון שהתבואה שלו אע"פ שמרחה הישראל, כי היכי דלא מקרי מירוח הגוי אם מירח הגוי תבואת הישראל עכ"ל. וכיוצא לזה כתב הרב בצלאל שם משם תוס' חיצוניות שאינם בדפוס, שכתבו על פי' רש"י וז"ל, ול"נ לר"י דכיון דהיה אריסו של גוי ויש לגוי חלק שם פשיטא דהוי [כמו] מרחינהו גוי, ועוד כי מירוח הקדש ר"ל מירחו ההקדש עצמו, אלא הוי פירושא מירוח ברשות הקדש, וא"כ מירח ישראל ברשות גוי הוי כמו מרחינהו הגוי עצמו, וא"כ קשה כדפרישנא, ע"כ נראה לר"י דמרחינהו ישראל ברשות הגוי מיירי שלקחם הישראל מן

הגוי בשבלין ואח"כ מירחם עכ"ל. מפורש יוצא דמדברי התוס' מתבאר הדין הא', דהיינו דמירוח ישראל בדגן של גוי אינו מחייב, אבל דיגון גוי בדגן ישראל אין ראיה מדבריהם, אבל מדברי הרא"ש מפורש דס"ל דדא ודא אחת היא כאשר כתב בתשובה בענין חלה, דכמו דמירוח ישראל אינו מחייב כן מירוח גוי בשל ישראל אינו פוטר:

וצריך להבין דלפי מ"ש התוס' בפ' הא"מ (דמ"א ע"ב) בד"ה הגוי והכותי וכו' משם ר"י ז"ל, נראה שהוא היפך דברי ר"י שכתבו התוס' חיצוניות הנזכרים, שכתבו התוס' שם וז"ל, לכך פי' ר"י דת"ק סבר דאפילו יש קנין משכחת שפיר שתבואתו חייב בתרומה כגון שגדלה שליש בידי ישראל, ואי משום מירוח גוי דפוטר י"ל דמיירי שמרחו ישראל, ואי משום זרעך ולא לקוח י"ל דמיירי דלקחן קודם מירוח ואח"כ מירחם ישראל, ופיטורה דלקוח אינו אלא אחר מירוח עכ"ל, הרי דמוקי לה הא דגוי שתרם שתרומתו תרומה, בגוי שלקח מישראל בשבלין ואחר שקנאה מירחה הישראל, דאע"ג דבשעת המירוח של גוי הוא עכ"ז לא חשיב כמירוח הגוי:

והדבר פשוט דלק"מ דמה שכתב משם ר"י בבכורות דמירוח הישראל חשיב כמירוח הגוי, היינו בתבואה שגדלה בקרקע הגוי והביאו שליש ביד גוי, דבהכי מעולם לא חל חיוב תו"מ עליהם דהגוי לאו בר חיובא הוא, ואפילו דאין קנין לגוי בא"י, היינו לענין דאם קנה ישראל ממנו בשבולין קודם מירוח דחייב להפריש כיון שמרחו ישראל, אבל בעודן ביד הגוי לא נתחייבו כלל, וא"כ אף במרחו ישראל ברשות הגוי הוה כמו דמרחינהו הגוי ומירוח הישראל אינו מחייב אותם, אבל הכא דמיירי בתבואה שלקח הגוי מישראל אחר שהביאה שליש ברשותו, שכבר נתחייבה בתרומה ברשות ישראל, אין קנין הגוי מפקיע חיוב זה כי אם ע"י מירוח הגוי בעצמו, אבל אם מירחם ע"י ישראל אכתי לא פקע חיובייהו שכבר נתחייבו מקודם, דמלתא דסברא הוא דצריך מירוח הגוי ממש לאפקועינהו מחיובייהו:

הן אמת דראיתי להריטב"א בחידושיו שם בפ' הא"מ שכתב על פרש"י, שפי' דה"ט דר"ש דפוטר בתרומת גוי משום דס"ל דמירוח הגוי פוטר וז"ל, ותו לר"ש דלא פטר אלא משום דמירוח הגוי פוטר היכי תנן פוטר סתם, דהא זמנין דלא מרח ליה כגון שהקדימו בשבלין א"נ שמירחו ע"י ישראל עכ"ל. וכלשון הזה כתב רבינו הרמב"ן בחידושיו שם וז"ל, שאילו לדברי רש"י שאומר משום דמירוח הגוי פוטר, אכתי איתנהו בתרומה שהקדימו בשבלין או שמירח ישראל ברשות גוי עכ"ל. וכיוצא בזה כתב הרשב"א שם בחי' יעו"ש. דמשמע מדבריהם דאפילו בתבואה שגדלה ברשות הגוי ממש, ס"ל דאם מירח ע"י ישראל לא חשיב כמירוח הגוי אף דעיקר הממון של גוי. וקשה דמ"ש דגבי

חלה אמרינן במתני' ובתוספתא דכל דעיקר העיסה היא של גוי, אף שגלגלה ע"י ישראל חשיב כגלגול הגוי עצמו ופטורה. ודוחק לומר דגם בזה כוונתם ע"ד סברת ר"י, דמיירי שגדלה שליש ביד הישראל וקנאה הגוי קודם מירוח ואחר הקנין מירחו ע"י, דבכה"ג כיון דנתחייבה ביד ישראל תו לא פקע חיובייהו עד שיהיה מירוח ע"י הגוי עצמו כאמור: וראיתי בחידושי קדושין אשר לא נודע למי מקדושים היא שכתב שם בפ' הא"מ גבי הא דגוי והכותי שתרמו תרומתן תרומה, והרב בצלאל בתשובה הנזכר דף ח' ע"א הביא דברי החידושין הנזכר כמו שהם בדפוס, וגם הוא כתב שלא נודע למי מקדושים הוא אלא שהיה קדמון בזמן הרשב"א ז"ל וז"ל, תרומת גוי מדמעת וכו', אלא איכא לאוקמה למ"ד אין קנין לגוי בא"י, ואי דמרחיה גופיה ודאי אין תרומתו תרומה דמירוח הגוי פוטר כדאיתא בפ' השולח [מז, א] וכו', אלא דהכא במאי עסקינן דמרחיה ישראל ברשות גוי דפליגי בה תנאי במנחות פ' ר"י [סז, א], דאיכא מאן דמחייב ליה דכתיב דגנך דגנך תרי זימני, דממעטינן מדגנך דיגון גוי והו"ל מיעוט אחר מיעוט ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות, פי' מדגנך איכא למעוטי כל דיגון גוי, בין דמרחיה גוי לדגן שלו או לדגן של ישראל, בין דמרחיה ישראל לדגן גוי דדיגון גוי נמי מקרי, כלומר דיגון ברשות גוי, ומדכתב רחמנא דגנך אחרינא הו"ל מיעוט אחר מיעוט ואתא לרבויי חד מתרי מילי דאמעיטינהו מדגנך קמא, ועדיף לן למימר דלרבויי דיגון ישראל ברשות גוי אתא שבאה שעת החיוב ע"י ישראל, ומירוח הגוי קם ליה אמעוטיה דאימעוט ליה מדגנך קמא, ודבר זה נראה מסוגיא דמנחות דכי פליגי תנאי במירוח הגוי, היינו במירוח ישראל ברשות גוי דומיא דמירוח הקדש, דהתם תנא להו בהדי הדדי עכ"ל. מפורש יוצא מדבריו דס"ל דל"פ תנאי אלא במירוח ישראל בדגן גוי ברשות גוי, אבל מירוח גוי בשלו או בשל ישראל כ"ע מודו דמירוח גוי פוטר: ויש לתמוה דהא לפי סגנון פלוגתא דתנאי דברייתא דפ' ר"י, מפורש יוצא דר"י קאי בשיטת ר"מ דמירוח ישראל בדגן גוי ברשות גוי אינו פוטר, ובתוספתא דפ"ק דחלה [ה"ב] שהובאה בירושלמי הנזכר, אמרינן רבי יהודה אומר מלאי של גוים ופועלין ישראל עושין לתוכו פטור מן החלה, הרי דר"י עצמו ס"ל דלענין גלגול הגוי דפוטר מן החלה, גלגול ישראל בעיסת גוי חשיב כגלגול גוי עצמו, וכבר מסיק רבא בשמעתין דמנחות דגלגול הגוי ומירוח הגוי שוים הם, וכמחלוקת לענין מירוח כך מחלוקת לענין גלגול, וא"כ לר"י דלענין מירוח ישראל ברשות גוי אינו פוטר, כמו כן גלגול ישראל בעיסת גוי אינו פוטר, ואיך קאמר ר"י איפכא בתוספתא: ועוד יל"ע דאם כסברת הרב בעל החידושין הנזכר דל"פ אלא במירוח ישראל בשל גוי ברשות גוי, א"כ אמאי בשמעתין דמנחות קבע רבא מאי דבעי בגלגול גוי עלה דמתניתין דמיתנא תנן

[חלה פ"ג מ"ו] גר שנתגייר והיתה לו עיסה וכו', וקא מבעיא ליה הא מאן קתני לה וכו', כיון דבכה"ג דמתני' דגלגלה הגוי עצמו על ידו קודם שנתגייר כ"ע מודו אפילו לענין מירוח דמירוח הגוי עצמו פוטר, ולפי סברת הרב הנזכר היה ראוי לקבוע הבעיא על מתני' דלעיל מזה [מ"ה], דקתני גוי שנתן לישראל עיסה לעשות פטורה מן החלה, דעל מתני' זאת שייך למיבעי הא מאן קתני לה דברי הכל היא א"ד דר"י ור"ש קתני לה אבל ר"מ ור"י פליגי, כיון דעיקר פלוגתייהו הוא דוקא באופן זה במירוח הישראל ברשות גוי. ואולי דהגאון הנזכר אית ליה גירסא זאת בשמעתין, דעיקר בעיא דרבא על מתני' דגוי שנתן לישראל עיסה לעשות וכו', דלפי גירסתנו דאמתני' דגר שנתגייר וכו' קבע הבעיא לא מצאנו ידינו ורגלינו בפי' הגאון הנזכר:

ולמה שהקשינו לפי' הרב מהתוספתא דסברת ר"י הוא, יש ליישב בהניח דמאי דנחלקו בברייתא דלר"מ ור"י מירוח ישראל בשל גוי אינו פוטר, מיירי דוקא באופן דמירוח הישראל לא היה לצורך הגוי, כי אם דעת הישראל לקנות מהגוי וקודם שיזכה בהם מרחינהו ישראל ברשות הגוי, כדי לפטור אותם מדין מירוח ברשות הגוי, דבכה"ג דלצורך עצמו עשה המירוח ולגרמיה הוא דעביד ולא לצורך הגוי לעשות מלאכתו עשה כן, בכה"ג אין מירוח זה פוטר:

והכי נראה ממ"ש עוד הרב בעל החידושין הנזכר, דההיא דפ"ק דבכורות [יא, ב] דאמרי' הלוקח טבלים ממורחין מן הגוי מעשרן והן שלו, דפריך דמרחינהו מאן וכו' ומשני אלא דמרחינהו ישראל ברשות גוי עכ"ל, דכוונתו לומר דמאי דמשני (הוא) דמרחינהו ישראל ברשות גוי שהיה רוצה לקנות אותם וקודם חלות הקנין מרחינהו ברשות גוי, וע"ז שייך לומר הלוקח טבלים ממורחין מן הגוי, כיון דעיקר הקנין לא היה אלא אחר המירוח שנעשה ברשות גוי ועכ"ז חייב, ועכצ"ל דאתי כסברת ר"מ ור"י דס"ל דבכה"ג לא חשיב מירוח גוי וחייב, באופן דנראה דבאופן הזה דמירחן הישראל ע"ד לקנותו לעצמו הוא דס"ל הכי לר"מ ולר"י, אבל אם מירחן הישראל לצורך הגוי לעשות מלאכתו כפועל העושה לבעה"ב, אפילו ר"מ ור"י מודו דמירוח הגוי חשיב ופטור. וה"ט דקתני בתוספתא משם ר"י מלאי של גוים ופועלין ישראל עושין בתוכן דפטורה מן החלה, כיון דלצורך הגוי גלגל הישראל. וכיוצא לזה חלקו בירושלמי בפ"ב דפאה [ה"ה] עלה דמתני' שדה שקצרוה גוים פטורה, דאמרי' מתני' בשקצרוה לעצמן אבל קצרוה לישראל חייבת יעו"ש, דה"ה י"ל בישראל העושה בשל גוי לצורך הגוי:

אלא דאם כנים אנחנו במ"ש ליישב דברי הרב, דע"כ גריס בבעיא דרבא דאמתני' דגוי שנתן עיסה לישראל לעשות אותה פטורה קאי הבעיא, א"כ נמצא דלר"מ ור"י אפילו

באופן זה דנתן לו לישראל לעשות לו עיסה לצורך הגוי ולא לצורך הישראל עצמו, ס"ל דחשיב כגלגל בשל ישראל וחייבת, וא"כ ה"ה גבי מירוח דאפילו מירח הישראל לצורך הגוי חייב. לכן היותר נראה לומר הוא דסברת ר"מ ור"י הוא, כשהישראל ממרח תבואה של גוי שלא כדרך פועל, ע"ד האמור במתני' דגוי שנתן עיסה לישראל לעשות אותה דמשמע שאינו בדרך פועל כי אם בדרך חסד שעשה לו לגוי, דכל דלא הוי דרך פועל אלא כשליחות בעלמא כיון דקי"ל דאין שליחות לגוי לא אינון לדידן ולא אנן לדידהו, ובהכי לא שייך לומר ששלוחו של אדם כמותו, אפילו שמירח הישראל או שגלגל עיסה לצורך הגוי, דבשליחותו לא חשיב כאילו מרח וגלגל הגוי עצמו כיון דאין שליחות לגוי, וההיא דקאמרינן בתוספתא דמיירי במלאי של גוים ופועלין ישראל, כיון דפועל גופו קני יד ישראל כיד הגוי ממש הוי, וחשיב כאילו נעשה ונגמר ע"י הגוי וכמו ששיערנו לעיל [אות נ'] לדעת רבינו:

כל זה כתבתי ליישב סברת הרב בעל החדושין, ונ"מ דלפי שיטת הרב יכול להיות, דמאי דמייתי הירושלמי התוספתא הזאת משמיה דר"י אפשר להיות דגירסא זאת אתיא אפילו לש"ס דילן, דאמרינן דר"י קאי בשיטת ר"מ לענין מירוח, אבל לפי פשט שמעתין דמנחות דר"מ ור"י פליגי אפילו במירוח הגוי בעצמו דס"ל דאינו פוטר, א"כ ע"כ צ"ל דלפי הש"ס דילן לא גרסינן בדברי התוספתא דר"י קתני לה, אלא סתמא קתני כמו שהוא הגירסא בתוספתא דסתם ברייתא היא, דאי ר"י קתני לה אי אפשר, דאף דגלגל ישראל בשל גוי חשיב כגלגלה גוי עצמו, מ"מ הא ס"ל דגלגול גוי עצמו אינו פוטר, אלא דבירושלמי קאי לפי שיטתם בירושלמי [דמאי פ"ה ה"ח] דרבי יהודה קאי בשיטת ר' יוסי ור"ש דמירוח פוטר, וכמ"ש הר"ש ז"ל בפ"ה דדמאי משנה ט' דהירושלמי גריס דר' יהודה כר"י ור"ש ס"ל יעו"ש:

עוד יל"ע בדברי החידושין הנזכר שכתב, פירוש מדגנך איכא למעוטי כל דיגון גוי בין דמרחיה גוי לדגן שלו או לדגן של ישראל וכו' עכ"ל, דנראה דס"ל דמירוח הגוי פוטר אפילו מירח דגן ישראל ברשות ישראל, ואפילו שלא קנה אותו הגוי. וכן מתבאר דס"ל להר"ם בפ"א מה' תרומות דין י"ג וי"ד שכתב וז"ל, וכן גוי שגמר פירות ישראל הואיל ודיגונן ביד גוי אינם חייבים בתרומה ובמעשרות אלא מדבריהם, מכר גוי לישראל פירות מחוברין אחר שבאו לעונת המעשרות ומרחן הגוי ברשות ישראל אינן חייבין בתו"מ, הואיל ובאו לעונת המעשרות ברשות גוי ומרחן הגוי אע"פ שהן ברשות ישראל עכ"ל. וכ"כ הסמ"ג בעשין קל"ג כדברי הר"ם ממש יעו"ש. וכתב מרן הכ"מ שם משם מהריק"ו על מ"ש וכן הגוי וכו' וז"ל, דעת רבינו שמה שדרשו דיגונך ולא דיגון גוי אפילו מירח

גוי פירות ישראל, דבדיגון תליא מלתא ואדיגון קפיד רחמנא, אבל מדרבנן מיהא מחייב מהטעם הנזכר לעיל, דכיון דנתחייבו דהיינו שהביאו שליש ביד ישראל אינם יוצאים מחיובם לגמרי, אבל אין טעם חיובם מפני שבשעת מירוח היו של ישראל דלדעת רבינו אין חילוק, וכל דיגון גוי פוטר אפילו שהוא דגנך, ולכן כשמכר הגוי פירות מחוברין אחר שבאו לעונת המעשרות ומירחן הגוי פטורים לגמרי, אע"פ שבשעת המירוח היו של ישראל, דכיון דהגוי מירחן פטורים מן התורה, וכיון שגם הם הביאו שליש בידו לא חייבו בו חכמים עכ"ל: ויש לתמוה דהרי בתוספתא הנזכר קתני מלאי של ישראל ופועלין גוים עושין בתוכן חייבים בחלה, הרי דלענין גלגול גוי דפוטר מן החלה ודינו שוה למירוח הגוי למאי דמסיק רבא, אמרי' דגלגול הגוי בשל ישראל כל שבשעת גלגול היו של ישראל אינו פוטר מן החלה, וא"כ מ"ש דלענין מירוח פוטר מירוח הגוי בשל ישראל. וא"ל דהתם שאני דהפועלים עושים בתוכם ופועל דגופו קנוי לישראל חשיב ידו כידו, דהא ליתא, דמדברי הר"ם ומטעם שכתב מהריק"ו מתבאר דלדעת הר"ם אין חילוק בין פועלין לשליח בעלמא:

והנה ראיתי למרן הכ"מ שם בדין י"א שכתב משם אורחות חיים בסוף הלכות חלה בשם הראב"ד, דאפילו קנה מהגוי דגן ומירח ישראל חייב בתרומה ומעשר, ואם קנה מהגוי שבולין לצורך מצות ומרחן הגוי בשביל ישראל חייב בתרומה דשלוחו של אדם כמותו, אבל אם המוכר הגוי מרחו פטור עכ"ל. וכתב מרן ע"ד וז"ל, ואיני יודע מנין לו לרב ז"ל לחלק בין מוכר עצמו לגוי אחר עכ"ל, והרב ב"ח בסי' של"א סעיף ל"ז כתב, דה"ט דכשהמוכר הגוי מרחו דפטור, לפי שהגוי היה מחוייב למרוח השבולין שכך התנה עמו בשעה שקנה ממנו, והשתא ודאי בשעת מירוח הו"ל של גוי, שהרי אין השבולין נקנין לישראל אלא לאחר שימרחם הגוי, א"כ בשעת מירוח קרינן בהו דגנך ולא דיגון של גוי ופטורים עכ"ל:

ולפי זה במ"ש הר"ם בדין מכר הגוי ומירחן הגוי ברשות ישראל לק"מ מהתוספתא, דהכא שאני דהמירוח היה ע"י המוכר דמסתמא על תנאי מירוח קנאה, ונמצא דמירוח הגוי לא לצורך ישראל ושליחותו הוא אלא לצורך עצמו הוא לקיים תנאו, דבלא"ה לא יקנה הישראל, וכל כה"ג במירוח גוי כדגן שלו חשיב, וא"כ לא דמי לפועלים העושים לצורך ישראל. אבל ממ"ש הר"ם וכן גוי שגומר פירותיו של ישראל וכו', נראה דאפילו מירוח הגוי בדגן ישראל שלא קנאו מהגוי פוטר וקשה מההיא דחלה. וי"ל דכיון דס"ל להר"ם דכיון דנתחייבו דהיינו שהביאו שליש ביד ישראל, אינם יוצאים מחיובם לגמרי מפני מירוח הגוי ומדרבנן חייבים, אף דהמירוח ברשות ישראל פוטר, א"כ ה"ה לענין חלה

דאם התבואה גדלה שליש ביד ישראל וכבר נתחייבה בתרומות ובמעשרות ובחלה ובכל המצות, תו אינם יוצאים מחיובם לגמרי, ואפילו לענין חלה אמרי' דמדרבנן מיהא חייבת בחלה אפילו בגלגל. ומאי דאמרינן בתוספתא דמלאי של ישראל ופועלין גוים עושין בתוכה חייבת בחלה היינו מדרבנן, כיון דכבר נתחייבה ביד ישראל בכל המצות, דכל דנתחייבה ביד ישראל בכל המצות, ובכלל מצות חלה, תו לא פקע חיובא, כ"א בגלגול גוי אחר שקנה הגוי מהישראל ומגלגל בשלו, אבל כל שלא קנאו ולא הויא עיסה של גוי, הגלגול של גוי לא אלים כולי האי להפקיע החיוב שהיה עליה ומדרבנן מיהא חייבת:

והנה כי כן נראה דלפי סברת הר"ם והסמ"ג והגאון בעל החידושין דמס' קדושין הנזכר, דס"ל לענין תו"מ דמירוח הגוי אפילו בשל ישראל פוטר מן התורה אפילו בהביאו שליש ביד ישראל, אלא דמדרבנן מיהא חייבים ואם גדל ברשות הגוי וקנאו הישראל קודם מירוח ומרחו הגוי אחר קנין הישראל פטור לגמרי, ה"ה לענין חלה דאם גדלה ברשות ישראל וגלגלה הגוי ברשות ישראל חייבת מדרבנן, ואם גדלה ברשות הגוי וגלגלה הגוי אחר שקנאה הישראל מן הגוי בעודה קמח פטורה מן החלה, דגלגול הגוי פוטר אף דבשעת גלגול היא ברשות ישראל דומיא דמירוח הגוי לענין תרומה ומעשר: ואולם לדעת רבינו הרמב"ן שכתב משם הרי"ף וכן כתב הרשב"א בפסקי חלה כמ"ש מרן הב"י בי"ד סימן ש"ל, דגלגול גוי בשל ישראל חייב, נראה דאין לחלק כלל, דאפילו בתבואה שגדלה שליש ביד גוי ואח"כ קנאה ממנו ישראל גלגול הגוי אינו פוטר, מדכתבו סתם ולא חלקו כלל. וע"כ צ"ל כן דהרא"ש בתשובה הנזכר [לעיל סוף אות נ'] כתב דגלגול הגוי בעיסה של ישראל אינו פוטר, וכן הטור בסי' ש"ל שכתב כן ע"כ מיירי אפילו בתבואה שגדלה בשדה גוי, דהא הרא"ש ס"ל לענין מירוח דמירוח הגוי בשל ישראל אינו פוטר, וכמ"ש בשם תוספי הרא"ש כ"י, וכ"כ הטור ביו"ד סי' של"א שהביא דברי הר"ם דמירוח הגוי בשל ישראל פוטר, וחלק עליו, וכמ"ש שם הב"ח והדרישה [אות י"ב] דדעת הטור הפך סברת הר"ם יעו"ש, וא"כ לדידהו ה"ה בחלה דבכל גוונא גלגול הגוי בשל ישראל אינו פוטר:

הן אמת דאם סתמיות דברי הפוסקים לענין חלה שכתבו סתם ולא חלקו, ש"מ דס"ל דאפילו בתבואה שגדלה ברשות גוי וקנאה הישראל גלגול הגוי אינו פוטר, א"כ יקשה למרן בש"ע דבסי' ש"ל [סע' א'] סתם כדברי הטור ודעימייהו לענין חלה, ובסי' של"א לענין תו"מ פסק כסברת הר"ם דמירוח גוי בשל ישראל פוטר ע"ש בס"ז ודו"ק: וכבר עלה על דעתי לומר, דאפילו לדעת הר"ם דמירוח הגוי בשל ישראל פוטר, היינו דוקא לענין מירוח דשאני התם דגלי קרא, דהא לפי מאי דאמרינן בשמעתין [מנחות סז, א]

דה"ט דר"מ דאין מירוח הגוי פוטר, משום דאיכא תרתי דגנך ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות, א"כ עכצ"ל דלר"י ור"ש דמירוח פוטר ס"ל דתרי קראי דגנך מצרך צריכי, וכמ"ש רש"י בפ' האי"מ (דף מ"א ע"ב) בד"ה ור"ש פוטר וז"ל, דקסבר אין מירוח הגוי חייב בתרומה, ויליף לה מדגנך ולא דיגון גוי, ולדידיה ליכא מיעוט אחר מיעוט דמצריך להו אצרוכי עכ"ל, ולדעת הר"ם י"ל דהוצרכו תרי קראי, דאי מדגנך קמא הו"א דוקא במירוח הגוי בשל גוי עצמו בתבואה שגדלה בשדהו או שקנה מישראל, אבל במירוח בדגן של ישראל בהיותו ברשות ישראל אינו פוטר, כיון דכעין שליחותיה דישראל קא עביד, קמ"ל דגנך יתירא ללמד דאפילו דיגון גוי בשל ישראל פוטר כיון דאין שליחות לגוי, ואם כן י"ל דוקא במירוח דגלי קרא, אבל גבי חלה דלא גלי קרא דהא לא כתיב אלא תרי עריסותיכם, חד לכדי עריסותיכם וחד למעוטי עיסת הקדש וגוי דגלגול הגוי פוטר, וכיון דליכא קרא יתירה אמרינן דוקא בעיסה של גוי עצמו גלגול פוטר, אבל בעיסה של ישראל אינו פוטר:

אבל לע"ד כד דייקינן שפיר הא ליתא, דהא טעמא דמסיק רבא בשמעתין דלר"מ כשם דמירוח הגוי אינו פוטר, כן גלגול הגוי אינו פוטר, הוא משום דילפינן מגז"ש דראשית ראשית מתרומה, וא"כ ה"ה לר"י ולר"ש דכיון דגלי קרא גבי תרומה דמירוח הגוי בשל ישראל פוטר, ה"ה בחלה דילפינן מגז"ש דראשית ראשית, דהא גז"ש זו דראשית ראשית נראה דהיא מוסכמת, דהא אמרינן בפ' ראשית הגז (דף קל"ה ע"ב) דפריך הש"ס, אלא טעמא דכתיב עריסותיכם הא לא"ה הו"א לילף ראשית ראשית מראשית הגז, אדרבה נילף מתרומה, וכתב רש"י אדרבה נילף מתרומה לחיובא, דהא בתרומה כתיב ראשית ושותפות חייב בה, וקולא וחומרא לחומרא מקשינן עכ"ל:

אות נא ס"ק ב

והנה ראיתי להדרישה בסי' ש"ל [אות א'] שכתב וז"ל, ומקומות שהולכין הנשים וקונין בצק מאופה גוי ולוקחין ממנה חלה נראה דאיסור גמור הוא, אם לא שנותנין היהודים לגוי מעות קודם שהתחיל לגלגל העיסה, נמצא שמגלגל הגוי אח"כ בשביל שותפות הישראל, דמהני שותפות בשיעור חלה כדבסמוך, ואפילו על זה יש לפקפק דמעות אינם קונות במטלטלין בלא משיכה, אם לא נאמר שיש לסמוך על זה הואיל שמדאורייתא מעות קונות. עי"ל במקום שדרך הנשים ליקח כל ערב שבת מהגוי, אפשר אפילו בלא נתינת מעות קודם הגלגול מותר, כיון דהגוי יודע מנהג ישראל ואדעתא דהכי לש תחלה, ודינו כאילו נתנו לישראל במתנה קודם שגלגלה כמ"ש בסמוך עכ"ל: ודבריו תמוהים בעיני דהא דקי"ל [ב"מ מז, ב] דדבר תורה מעות קונות במטלטלין ורבנן תקנו משיכה,

אינו אלא ישראל הקונה מישראל חבירו, אבל גוי מישראל או אפילו ישראל מהגוי באנו למחלוקת רש"י ור"ת, דלרש"י [בכורות ג, ב ד"ה קנין וקדושין יד, ב ד"ה הואיל] מעות קונות בגוי, ולר"ת [בכורות יג, ב בד"ה רב אשי] משיכה קונה בגוי, ועיקר פלוגתייהו תלוי דלרש"י הלכה כר"ל דאמר משיכה מן התורה, ולדידיה דרשינן או קנה מיד עמיתך לעמיתך במשיכה ולגוי בכסף, ולר"ת ס"ל דהלכה כר"י דדבר תורה מעות קונות ודרשינן לעמיתך בכסף ולגוי במשיכה, ולדעת רש"י דהגוי קונה בכסף מן התורה לא תקנו חז"ל גבי גוי דליבעי משיכה מדרבנן דבכסף בלחוד קונה, ולר"ת אינו קונה בכסף כלל אפי' מדאורייתא כי אם במשיכה קונה מן התורה:

ולצאת ידי חובת האי פלוגתא כתב הטור לענין בכור בסי' ש"ך, דכדי להפקיע קדושת בכור במה שמקנה לגוי צריך לצאת ידי שניהם, וצריך שיתן הגוי מעות וגם ימשכנה לרשותו. וכתב שם הדרישה אות ב' וז"ל הצ"ל, וכ"ש כשלא משך אלא נתן מעות לחוד דלא מפקע ביה הבכורה, ואפי' ודאי בכור הוי לפי מאי דקי"ל כר"ת דגוי מישראל או איפכא אינו קונה אלא במשיכה, והא דכתב הטור בח"מ סוף סי' קצ"ד דמטלטלין קונה מגוי במעות, כתבתי שם והוכחתי דלא כתב כן אלא לדעת רש"י דס"ל שהגוי קונה במעות לחוד, וקמ"ל דאין צריך ג"כ שטר כמו בקניית שדה דאיירי ביה לפני זה, ומינה נלמוד דלר"ת דקונה במשיכה ג"כ סגי במשיכה וא"צ עם המשיכה שטר ע"ש ובתשובותי שהארכתי בזה עכ"ל. וכדברים האלה כתב הדרישה בח"מ סס"י קצ"ד [אות א'] יעו"ש. מתבאר מדבריו אלו בבירור דדעת הדרישה הוא דאפי' ישראל מגוי תלוי במחלוקת זה, דלסברת ר"ת שהוא העיקר אינו קונה ישראל מגוי כי אם במשיכה: הן אמת דראיתי להש"ך בחו"מ סי' קצ"ד ס"ק א', שרצה לדקדק מדברי הסמ"ע בס"ק א' ובס"ק ט"ז, דס"ל דישראל מגוי לכו"ע קונה מטלטלין בדמים, והשיג עליו בזה יעו"ש. וכשאני לעצמי נלע"ד דמאחר דבדרישה באר דעתו בבירור דאין חילוק בין ישראל מגוי לגוי מישראל, עכצ"ל דמ"ש בס"ק א' דהחולקים על הר"ם הוא בגוי מישראל לאו דוקא, וכן מ"ש בס"ק ט"ז ודו"ק. וא"כ לענין חלה אפי' נותנות הנשים מעות לגוי קודם גלגול אינו חייב בחלה לדעת ר"ת שהוא העיקר, דאפי' ישראל מגוי אינו קונה אפילו מן התורה כי אם במשיכה, ואם יש מציאות קנין קודם גלגול הוא לסברת רש"י דס"ל דהגוי קונה ומקנה בכסף, ולדידיה לאו דוקא מדאורייתא דאפי' מדרבנן קונה, דלא תקנו משיכה דכיון דקי"ל לרש"י דמשיכה מן התורה בישראל, נמצא דלא תקנו חז"ל קנין משיכה אלא בישראל, ופשיטא דבגוי דקונה בכסף לא תקנו משיכה, ואם כוונת הרב לפי סברת רש"י

לא שייך לומר דצריך נמי משיכה, ואם כוונתו לסברת ר"ת שהוא העיקר לענין הלכה, אפילו מדאורייתא אינו קונה כי אם במשיכה:

ולע"ד דכיון דלשאר איסורין כמו הפקעת קדושת בכור וכיוצא חששו לצאת לכל הסברות, א"כ לענין חלה אינם יכולות הנשים לברך על הפרשת חלה ע"י נתינת המעות קודם גלגול, כיון דלסברת ר"ת ודעימיה לא קנה כלל, ובשעת גלגול אכתי עיסת גוי הויא ופטורה. ואם כנים אנחנו במה שכתבנו דלדעת הר"ם והסמ"ג והרב חידושי קדושין הנזכר [לעיל או"ק א'], דס"ל לענין תרומה דמירוח הגוי בשל ישראל פוטר דה"ה לענין חלה, אם עיקר התבואה היא של גוי ולא הביאה שליש ביד ישראל, דלדידהו בכה"ג גלגול הגוי פוטר אף שקנה הישראל ממנו קודם גלגול, ואם כן איכא עוד פלוגתא אחריתי בזה, ואם באים לברך על חלה זאת שנתנו המעות קודם גלגול איכא ספק ספיקא דפלוגתא דרבוותא להחמיר דחשיב כודאי איסור. דמעיקרא יש להסתפק שמא הלכה כסברת ר"ת ודעימיה דישראל מגוי או איפכא אינו קונה כי אם במשיכה, וא"כ בנתינת המעות שנותנין קודם גלגול לא קנוי לו, ואת"ל דהלכה כרש"י דגוי קונה ומקנה בכסף, אפשר דהלכה כסברת הר"ם והסמ"ג ודעימייהו דס"ל דגלגול הגוי אפילו בשל ישראל פוטר, והוי ספק ספיקא מתהפך יפה וכבר ידוע דספק ספיקא להחמיר חשיב כודאי איסור:

ועוד דאפשר דבכה"ג דהמוכר עצמו המגלגל לכו"ע גלגולו פוטר, שכבר כתבנו [לעיל או"ק א'] מה שכתב האורחות חיים משם הראב"ד שכתב לענין מירוח, דאף דס"ל דמירוח הגוי בשל ישראל אינו פוטר דשלוחו של אדם כמותו מ"מ היינו דוקא גוי אחר, אבל הגוי המוכר עצמו אם מרחו פוטר, דמסתמא כיון שמרחו המוכר ודאי דהתנה עמו ע"מ שימרח אותו, וא"כ כפי זה לאו שליחותיה דישראל קא עביד אלא לצורך עצמו קא עביד וכמש"ל, וא"כ ה"ה לענין חלה דאף לדעת הסוברים דגלגול הגוי בשל ישראל אינו פוטר, היינו דוקא כעין מאי דתניא מלאי של ישראל ופועלין גויים, אבל בכה"ג דנדון זה דנותנין מעות לנחתום והמוכר עצמו יגלגל העיסה, דפשיטא דחשיב כתנאי גמור דקנאו הישראל קודם גלגול על מנת שיגלגלנה הגוי, בכה"ג לגרמיה הוא דעביד וגלגולו פוטר:

גם מ"ש הדרישה דבמקום שדרך הנשים ליקח בכל ערב שבת מהגוי, דאפשר דאפילו בלא נתינת מעות מותר דאדעתא דהכי לש תחלה, ודינו כאלו נתנו לישראל במתנה קודם שגלגלה. גם בזה דבריו תמוהים, דאטו כוונת הגוי דאמרינן דאדעתא דהכי לש תחלה כדי שיזכה הישראל חלק בעיסה הכוונה עושה קנין, דאיך אפשר שיזכה הישראל במה שדעתו לזה כיון דליכא שום אופן זכיה, דאפילו ישראל אין אדם זוכה לחבירו במה

שבידו כי אם ע"י אחרים מדין זכיה דזכין לאדם שלא בפניו, ובגוי המזכה לישראל איכא מ"ד דאפי' ע"י ישראל אחר אינו יכול לזכות כיון דאין שליחות לגוי, והמזכה ע"י אחר נעשה שליח מבעל הממון, עיין להרב מחנ"א בהל' זכיה [סי' ל"ג], ובפרט דהכא אינו מזכה ע"י כי אם כוונה בעלמא הוא, ולא מצינו דבכוונה בעלמא עושה קנין, באופן כי לע"ד לא זכיתי להבין דבריו ודו"ק. ומהתימה על הש"ך בי"ד סימן ש"ל ס"ק א', שהביא דברי הדרישה הנזכר ולא הרגיש בהם כלל. ובפרט על מ"ש בטעם הראשון דבנתינת המעות סגי, דלענין טעם הב' כבר הביא דברי המשאת בנימין בסי' א' שכתב דלא מהני מה שהגוי דעתו ללוש למכור לישראל יעו"ש:

מהרי"ט אלגזי על חלה

אות א

תנן [חלה פ"א מ"ג] אלו חייבים בחלה ופטורין מן המעשרות וכו', מעשר ראשון שניטלה תרומתו ומעשר שני והקדש שנפדו וכו':

גרסינן בירושלמי [חלה פ"א ה"ג] עלה דמתניתין מעשר ראשון שניטלה תרומתו, ומכיון שניטלה תרומתו לאו כחולין הוא, תפתר שהקדימו בשבולין, דא"ר אבהו בשם רשב"ל מעשר ראשון שהקדימו בשבולין פטור מתרומה גדולה, אמר ר' יוסי כתיב את כל חלבו את מקדשו ממנו, ולא חלבו וחלב חבירו, א"ר יונה כתיב והרמותם ממנו תרומת ה' מעשר מן המעשר ולא תרומה ומעשר מן המעשר, בשמרח ואח"כ הפריש תרומת מעשר שבו, אבל אם הפריש תרומת מעשר ואחר כך מרחו לא בדא, כשהפריש ממנו עליו, אבל אם הפריש ממקום אחר עליו לא בדא עכ"ל, ועיין פי' הירושלמי בספר שדה יהושע ובביאור מהר"ר אליהו [פולדא] ז"ל. והיוצא מדברי הירושלמי הוא דהא דאמרינן דמעשר ראשון שהקדימו בשבולין פטור מתרומה גדולה, היינו כשהפריש תרומת מעשר אחר מירוח, דכיון דאחר מירוח חל עליו חיוב תרומה גדולה נמי, ונמצא דצריך שיפריש שני תרומות בבת אחת, פטר הכתוב מתרומה גדולה, אבל אם הפריש תרומת מעשר קודם מירוח דלא חל עדיין חיוב תרומה גדולה, אחר מירוח דחל חיוב תרומה גדולה חייב להפריש תרומה גדולה, כיון דלא חל חיוב ב' התרומות בב"א. וכמו כן אפי' הפריש תרומת מעשר אחר מירוח אם הפריש ממקום אחר ת"מ, כיון דלא הפריש ת"מ ממש ממנו חייב להפריש ממנו תרומה גדולה, כיון דאינו מפריש ממנו ב' תרומות. והרב משנה למלך בפ"ג מהל' תרומות הל' י"ג הביא הירושלמי הנזכר ועלה בדעתו להעמיס חילוק זה שחילקו בירושלמי בדברי הר"ם שם, ולבסוף כתב דליתא דאי הוה ס"ל להר"ם

חילוק זה היה כותבו בפירוש ולא ברמז, והעלה דהנכון אצלו דהר"ם דחה הירושלמי מכח מתני' דפ"י דתרומות [מ"ו], דתנן היו לו חבילי תלתן של טבל וכו' יעו"ש באורך, והרואה יראה שם דאין כ"כ הכרח לדחות דברי הירושלמי ממתניתין דחבילי תלתן, כיון דאפשר לפרש מתניתין עפ"י הירושלמי כמ"ש הרב שם: ואולם לעד"נ פשוט דהר"ם דחה דברי הירושלמי מטעם דמן הש"ס דילן נראה דלא ס"ל חילוק זה כלל, דהא אמרינן בפרק כל שעה (דף ל"ה ע"ב) עלה דמתני' דקתני דיוצא י"ח במעשר ראשון שניטלה תרומתו אבל לא במעשר ראשון שלא ניטלה תרומתו, דפריך הש"ס פשיטא דכיון דניטלה תרומתו חולין הוי, ומשני לא צריכא שהקדימו בשבולין דפטור מתרומה גדולה, וגבי סיפא דקתני אבל לא במעשר שלא ניטלה תרומתו, פריך נמי פשיטא, ומשני לא צריכא שהקדימו בכרי, מהו דתימא כדאמר ליה רב פפא לאביי קמ"ל כדשני ליה ע"כ. וכה"ג דמוקי רישא וסיפא דהכא מוקמינן נמי בפרק שלשה שאכלו (דף מ"ז ע"ב) מתניתין דהתם דקתני אכל מעשר ראשון שניטלה תרומתו מזמנין עליו, אכל מעשר ראשון שלא ניטלה תרומתו אין מזמנין עליו, וכן בפרק מפנין (דף קכ"ז ע"ב) מוקמינן רישא וסיפא דמתניתין דהתם בהכי, וכן בפ' בכל מערבין (דף ל"א ע"ב) מוקמינן רישא וסיפא דמתניתין דהתם בהכי. דאם איתא כסברת הירושלמי א"כ כיון דלפי מאי דמשני דסיפא מיירי בהקדימו בכרי, ומאי דקתני ולא ניטלה תרומתו היינו ת"ג, דניטלה ממנו ת"מ ולא ניטלה ממנו תרומה גדולה, למה צריך לדחוקי נפשין דאצטריך מתניתין לאשמועינן דלא נימא כדאמר ר"פ לאביי אלא כדשני ליה, ובהכי מוקי רישא בהקדימו בשבולין וסיפא בהקדימו בכרי, בהיות דהוה מצי לאוקמי סיפא נמי בהקדימו בשבולין כגוונא דרישא, ורישא מיירי בהפריש תרומת מעשר אחר מירוח דפטור מתרומה גדולה, וסיפא מיירי בהפריש תרומת מעשר קודם מירוח דאחר מירוח חייב בתרומה גדולה, או דרישא וסיפא מיירי בהפריש תרומת מעשר אחר מירוח, אלא דרישא מיירי במפריש תרומת מעשר מיניה וביה וסיפא מיירי בדהפריש ת"מ ממקום אחר עליו, דבהכי חייב בתרומה גדולה, דבהכי הויא סיפא נמי בהקדימו בשבולין, משא"כ במאי דמוקי הש"ס דסיפא מיירי בהקדימו בכרי, דאם איתא לחילוק הירושלמי איכא למקשי אמתניתין דליפלוג וליתני בדידיה דאפילו בהקדימו בשבולין משכחת לה חיוב תרומה גדולה, אלא עכצ"ל דלפום ש"ס דילן אין לחלק כלל דכל גוונא פטור מתרומה גדולה:

וכן ג"כ יש לדקדק מהש"ס דילן דלא ס"ל הכי, דאם איתא דשייך לחלק הכי מאי דחי ליה אביי לר"פ דסבר למימר דאפילו הקדימו בכרי פטור, ממאי דאמר קרא מכל מעשרותיכם תרימו את כל תרומת ה', הא יש לומר דבין הקדימו בשבולין ובין הקדימו בכרי שוים

הם וקרא דמעשר מן המעשר דפוטר מתרומה גדולה הוא בתורם ממנו תרומת מעשר, וקרא דכל תרומת ה' דמשמע דחייב אפילו בתרומה גדולה הוא בתורם תרומת מעשר ממקום אחר, וכמו כן י"ל דקרא דפוטר מיירי בתורם ת"מ אחר מירוח וקרא דמחייב בת"ג מיירי בתורם קודם מירוח:

וראיתי לרבינו יונה בפרק שלשה שאכלו דעל מאי דמוקי הש"ס התם דסיפא מיירי בהקדימו בכרי כתב וז"ל, ואיכא למידק דמעיקרא קרי ליה ניטלה תרומתו כשניטל ממנו ת"מ ואע"פ שלא ניטלה ממנו ת"ג, ובסיפא קרי ליה לא ניטלה תרומתו מפני שלא ניטלה ממנו תרומה גדולה אע"פ שניטלה ממנו ת"מ, וי"ל בשהקדימו בשבולין כיון שלא הגיע לו שעת חיוב תרומה גדולה קרי ליה ניטלה תרומתו, שהרי ניטלה ממנו התרומה שהגיע זמן חיובה דהיינו תרומת מעשר, אבל בהקדימו בכרי שהגיעה שעת החיוב ולא הפרישה קרי ליה לא ניטלה תרומתו אע"פ שניטלה ממנו ת"מ, שהרי לא ניטלה ממנו התרומה שהגיע חיובה ליטול דהיינו ת"ג עכ"ל. ואם נאמר לפי דברי רבינו יונה דאין ראיה לסתור סברת הירושלמי ממאי דלא משני דסיפא נמי בהקדימו בשבולין, אלא דמיירי דתרם ת"מ קודם מירוח, דלא ניחא ליה להש"ס לומר הכי, דא"כ איך ברישא דמיירי בתרם ת"מ אחר מירוח שכבר הגיע חיוב תרומה גדולה קרי ליה ניטלה תרומתו כשניטל ממנו תרומת מעשר, ובסיפא קרי ליה לא ניטלה תרומתו מפני ת"ג, אף דבשעה שתרם תרומת מעשר קודם מירוח לא הגיע עדיין חיוב תרומה גדולה. מ"מ אדרבה לפי דברי רבינו יונה נראה דיש ראיה ברורה דלא ס"ל להש"ס כהירושלמי, דהא לפי דבריו ע"כ מוקמינן רישא דמתניתין בתורם ת"מ קודם מירוח, דמשו"ה קרי ליה ניטלה תרומתו כשנוטל ממנו תרומת מעשר בלבד, שהרי ניטלה ממנו התרומה שהגיע זמן חיובה, דתרומה גדולה עדיין לא הגיע זמן חיובה עד אחר מירוח, משא"כ בסיפא, ולפי הירושלמי בכה"ג דתרם ת"מ קודם מירוח חייב בתרומה גדולה אחר מירוח:

אות ב ס"ק א

והנה גבי מתניתין [חלה פ"א מ"ג] דקתני דמעשר שני והקדש שנפדו דחייבים בחלה, כתב הר"ש וז"ל, בעיסה של מעשר שני בירושלים פלוגתא דר"מ ור"י בפ' כ"ש [לז, ב] , דלר"מ פטורים משום דממון גבוה הוא וכתיב עריסותיכם ולרבי יהודה חייבים, אבל בגבולין פטורין אפילו לר"י כדאמרינן בסוף פרק חלק, ומתניתין דהכא בגבולין ואפילו כר"י עכ"ל. הנה בסוף פרק חלק (דף קי"ב ע"ב) גבי הא דאמר רב חסדא דבגבולין דברי הכל פטור כתב רש"י ז"ל תרי לישני וז"ל, אבל בגבולין שאין לה היתר אכילה אלא בפדיה ד"ה פטורה מן החלה דממון גבוה הוא, ל"א אבל בגבולין דאין לה היתר אכילה

בשעת חיוב חלה דהיינו בשעת גלגול העיסה לא קרינן ביה ראשית עריסותיכם, ואפילו פדאה לאחר זמן פטור מן החלה עכ"ל, דמפורש יוצא מדבריו דללשון ראשון נראה דס"ל דבגבולין אפילו לר"י ממון גבוה הוא לכל דבר, וללשון שני נראה דס"ל דלר"י לעולם ס"ל דממון הדיוט הוא אפי' בגבולין, אלא דפטורה מן החלה בגבולין מטעם דבגבולין אין לה היתר אכילה בשעת חיוב חלה ולא קרינן בה עריסותיכם, דמשמעות עריסותיכם הראוי לכם לאכילתכם הוא, וכדאמרינן בפרק לולב הגזול (דף ל"ה ע"א) לענין אתרוג דבעינן לכם משלכם דלכו"ע היתר אכילה בעינן דהראוי לכם לאכילתכם בעינן, ה"ה לענין חלה. ולפי לשון שני מאי דפריך התם מההיא דמעשר שני וכתבי הקדש יגנזו, צ"ל דעל דרך זה פריך, דאם איתא דלענין חלה מודה ר"י מטעם דלית בה היתר אכילה, א"כ גבי עיר הנדחת דדרשינן שללה ולא שלל שמים, מעשר שני בגבולין נמי אף דממון הדיוט הוא ולענין ממון קרינן ביה שללה, מ"מ בעינן שיהיה שללה הראוי לכם לאכילה, ומעשר שני בגבולין כיון דאינו ראוי לאכילה לא קרינן ביה שללה:

ונראה דהעיקר כלשון שני שכתב רש"י דלעולם לר"י אפילו בגבולין ממון הדיוט הוא כמו שמתבאר ממתניתין דפרק האיש מקדש (דף נ"ב ע"ב), דלר"י אם קדש במעשר שני במזיד מקודשת ואפילו בגבולין, וכן כתבו התוספות שם [נג, ב] ד"ה איהו לא ניחא ליה וכו' יעו"ש. ובחידושין למסכת קדושין לאחד מהראשונים לא נודע למי מקדושים הוא, כתב שם בפרק הא"מ בדף הנזכר משם רש"י שם, דאפילו לר"י דאמר ממון בעלים הוא ה"מ בירושלים, אבל חוץ לירושלים ממון גבוה הוא כיון דלא מצי למיכליה הכא בקדושתיה, וכי מקדש לה חוץ לירושלים במע"ש במזיד קידש, אע"ג דהכא ממון גבוה הוא ומצי למהדר ביה, הרי זה כמאן דאמר הרי את מקודשת לי בהאי מעשר לכשתעלי עמי לירושלים, וכי מסקא ליה לירושלים מיהא מקדשא ליה וכו', והביא ראיה שם לדברי רש"י מההיא דפרק חלק, ומשם בעלי התוספות כתב שם וז"ל, והב"ה אומרים דכי אומרים במזיד קדש לאלתר נמי קדש דאפילו בגבולין נמי הוי ממון הדיוט, וההיא דפרק חלק גבי חלה התם הוא משום דעריסותיכם כתיב דמשמע דעכשיו שלכם היא לאכלה כאן, וכן כתב שם דהראב"ד הולך על דרך הב"ה יעו"ש: באופן דבגבולין לר"י אם הוי ממון גבוה או ממון הדיוט תלוי במחלוקת בין הראשונים, דלדעת רש"י בפרק חלק בלשון ראשון, ולדברי רש"י בההיא דמקדש במעשר שני במזיד, ס"ל דאפילו לר"י בגבולין ממון גבוה הוא, ולדעת התוס' והב"ה והראב"ד ס"ל דאפילו בגבולין ממון הדיוט הוא לענין קדושין וכיוצא, ושאני חלה וכן כל דבר דבעינן לכם משלכם כיון דבעינן ראוי לאכילה, ומע"ש דבגבולין אינו ראוי לאכילה לא קרינן ביה לכם:

אות ב ס"ק ב

והנה ראיתי בת"כ בפרשת בהר [כה, לז] בפסקא ו' וז"ל, את כספך ולא כסף אחרים, או כספך ולא כסף מעשר, כשהוא אומר [נשך] כסף לרבות כסף מעשר ע"כ. וצריך להבין דכלל בידינו דסתם ספרא רבי יהודה היא, ואם כן לרבי יהודה הא סבירא ליה דמעשר שני ממון הדיוט הוא, ושפיר קרינן ביה כספך, ואיך הוה ס"ד למעט כסף מעשר מכספך דאיצטריך קרא דנשך כסף לרבות. וע"כ צ"ל דמיירי בכסף מעשר בגבולין, דהוה ס"ד למעט מקרא דכספך בין למ"ד דאפילו בגבולין ממון הדיוט הוא, ועם כל זה מודה ר"י בחלה דלא קרינן ביה עריסותיכם כיון דאינו ראוי לאכילה, וה"ה לענין רבית דבגבולין לא קרינן ביה כספך כיון דאין בו היתר אכילה והנאה בגבולין, ולמ"ד דממון גבוה הוא פשוט יותר דאי לאו קרא דמרבה ליה הו"א דמעשר לא קרינן ביה כספך. ובאמת הברייתא זאת היא ראיה לסברת רב חסדא בפרק חלק [קיב, ב], וק"ק איך לא הזכירו ברייתא זאת דמוכח בהדיא דמודה ר"י בגבולין:

ואולם נראה דמברייתא זאת יש להוכיח כמ"ד דלר"י אפילו בגבולין ממון הדיוט הוא, דהא למ"ד ממון גבוה הוא אפילו לר"י בגבולין, לא מצי ליתן לאחר במתנה, וכמו שנראה מדברי התוספות בקדושין בדבור הנזכר [נג, ב ד"ה איהו], וכמ"ש הרב בחי' קדושין הנזכר לעיל, שכתב דלפי סברא זאת, ואי קשיא לך הא דתנן הפודה מע"ש שלו מוסיף עליו חומש בין משלו ובין שניתן לו במתנה, דאמרינן בשמעתין [נד, ב] דלרבי יהודה היא, אע"ג דפדיון מסתמא בגבולין הוא, דאלמא דלר"י ממון הדיוט הוא אפילו בגבולין מדמצי יהיב ליה במתנה, צ"ל דהתם נמי כגון דיהבה ניהליה דכי מסיק ליה לירושלים ניהוי שלו, ונהי דמצי נותן למהדר ביה כל כמה דלא אסקיה לירושלים, אבל אי לא הדר ביה עד דמטא התם, קפדי מעשר שני ומוסיף חומש עכ"ל. אף דלע"ד יש לגמגם קצת בדבריו, דכיון דלר"י אינו זוכה המקבל עד שיעלה אותו לירושלים, וכל עוד שלא עלה הרי הם פקדון בידו וברשות הבעלים הוא לחזרה, איך מפני שלא חזר בו הנותן קרינן ביה איש ממעשרו, כיון דאכתי אינו שלו ולמה יתחייב בחומש, כיון דהמקבל אם פודה אותו חשיב כפודה מעשר שני של אחרים דאינו צריך חומש. ועוד קשה דכיון דכ"כ דחק עצמו ליישב זה, עדיפא מינה הוה מצי למימר, דמיירי הכא במעות מעשר שני דמתבאר בפ"ג דמעשר שני משנה ד' דאף דאין פודין פירות מע"ש בירושלים, פדיון וחילול מעות מעשר שני מותר בירושלים, וכמ"ש הר"ם בפירוש המשנה שם יעו"ש. דבהכי ניחא לפי שיטת הרב דמודה ר"י בגבולין דממון גבוה הוא, דלא תיקשי להו מההיא דאמרינן במנחות (דף פ"ב ע"א) דמוקי ברייתא דהמתפיס מעות מעשר שני לשלמים כשהוא

פודאן מוסיף עליהם ב' חומשים דאתיא כרבי יהודה, כדי שלא תיקשי ממנו לר"א, די"ל דמיירי בירושלים ומעות: באופן דאם ממון גבוה הוא אף לר"י, א"כ במלוה כסף מעשר ברבית אין הלוה זוכה בגוף המעות כדין כל הלואה דזוכה בה הלוה דמלוה להוצאה ניתנה, אלא עד שיעלה אותם לירושלים, וקודם שיעלה אותם אינו יכול להשתמש בהם, כיון דאיסורא דמעשר שני רביע עלייהו, ואכתי לא זכה בהם הלוה, ובכה"ג אפילו שהלוה עבר ונשתמש במעות קודם עלייתן לירושלים שלא כדין, פשיטא דלא מיקרי אופן זה אגר נטר, מידי דהוה למלוה מעות הקדש במזיד ברבית דליכא משום איסור רבית, וכמו שכתבו התוספות בפרק הזהב (דף נ"ז ע"ב) בד"ה כיון דמעל וכו' וז"ל, ולא מ"ל דאוזפיה במזיד דלא נפקא לחולין, דא"כ ליכא אגר נטר כיון דהלוה אסור להשתמש בהם דלא זכה בהם עכ"ל, וא"כ אי שייך דין רבית בכסף מעשר הוא משום דמלוה לו כדי שיעלה אותם לירושלים ושם יזכה בהם וישתמש בהם כשאר הלואה, ובכה"ג דעיקר חלות זכות שם הלואה אינו אלא לאחר שיעלה אותם לירושלים, ומסתמא חשיב כאילו מפרש המלוה שיזכה בהם לאחר שיעלה אותם בירושלים, ובכה"ג לר"י למה צריך קרא לרבות דאיכא איסור רבית, כיון דלר"י ממון הדיוט הוא בתוך ירושלים, ובכה"ג חשיב כמלוה אותם מתחלה בתוך ירושלים, וא"כ למה צריך קרא לרבות כסף מעשר לרבית לר"י, ובשלמא למ"ד דאפילו בגבולין לר"י ממון הדיוט הוא א"ש, דכיון דלר"י אפילו חוץ לירושלים זוכה בהם הלוה אף דאינו יכול להשתמש בהם בגבולין, מ"מ כיון דבגבולין כבר זכה בהם כשאר מלוה זכיה גמורה על דעת להשתמש בהם בירושלים, הו"א דכיון דאסור להשתמש בהם, ובשעה שזוכה בהם בדרך הלואה לא קרינן ביה כספך הראוי לך לאכילתך ולהנאתך, אף דאחר עלייתן לירושלים יכול להשתמש וקרינן ביה כספך, מ"מ בשעת הלואה דאיכא זכיה לא קרינן ביה כספך, והו"א דליכא איסור רבית קמ"ל קרא דנשך כסף דאף בכה"ג איכא איסור רבית, כיון דקרינן ביה כספך אחר שיעלה אותן לירושלים:

ודע דאגב אורחין הוקשה לי בברייתא הזאת דת"כ הנזכר, דאמאי לא ממעט מקרא דכספך כי אם ממון גוים, ואמאי לא ממעט נמי ממון הקדש, דאם הלוה ממון הקדש לא שייך ביה רבית כדמצינו בכמה דוכתין דממעטינן שניהם, כדאמרינן בפ"ק דפסחים [ה, ב] דמקרא דולא יראה לך ממעטינן שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה. ונראה פשוט דלא שייך רבית בהקדש בכסף, דאי אוזפיה גזבר ק' בק"ך מעל הגזבר, וכיון דמעל הגזבר יצאו מעותיו לחולין, והוה להו דהדיוט, כדאמרינן בפרק הזהב (דף נ"ז ע"ב) יעו"ש, דלא אשכח התם רבית בהקדש כי אם באבני בנין המסורות לגזבר

כדשמואל דבונין בחול ואח"כ מקדישין יעו"ש. ויל"ע מההיא דאמרינן בפרק כל שעה (דף כ"ז ע"ב) גבי תנור שהסיקו בעצי הקדש דפריך, והלא מעל המסיק וכל היכא דמעל המסיק נפקו להו לחולין, ומשני אמר רב פפא הכא בעצי שלמים עסקינן ואליבא דר"י וכו', שלמים נמי כיון דלאו בר מעילה נינהו לא נפקי לחולין ע"כ, וא"כ גבי רבית נמי משכחת לה בדמים שהפרישן לקנות בהם שלמים, דכיון דהוקדשו הדמים לשם שלמים אין בהם מעילה, ואם הלוה אותם המקדיש או הגזבר לאחר ברבית אפילו אחר הלואה אכתי מעות הקדש נינהו, כיון דלא יצאו המעות לחולין, ומשכחת לה במלוה אותם בשוגג דלא ידעו המלוה והלוה שהם דמי של שלמים, דבכה"ג מסתמא משתמש בהם הלוה כשאר חובות ואיכא אגר נטר:

אות ב ס"ק ג

איך שיהיה נראה דמברייתא זאת דת"כ יש קצת סמך כמ"ד דלר"י לעולם ממון הדיוט הוא אפילו בגבולין. וכן יש ללמוד מדברי הירושלמי בפ"ד דמסכת מעשר שני [ה"ב] עלה דמתניתין בעל הבית אומר בסלע וכו', אמר רבי יוחנן הקדש שפדאו יותר על דמיו תפס הכל, מעשר שני שפדאו יותר על דמיו לא תפס הכל, מה בין הקדש מה בין מעשר שני, אמר רבי אמי שכן אדם מצוי להיות מרבה בהקדשות וכו', רבי יונה בעי כמ"ד כנכסיו ברם למ"ד אינו כנכסיו מה בין הקדש מה בין מעשר וכו', ואמרינן עוד אר"י הקדש שפדאו ולא הוסיף חומש הרי זה פדוי, מעשר שני שפדאו ולא הוסיף חומש הרי זה אינו פדוי וכו', רבי יונה בעי כמאן דאמר כנכסיו ברם כמ"ד אינו כנכסיו מה בין הקדש ומה בין מעשר שני וכו' ע"כ. והכא חוץ לירושלים מיירי, דהא הפודה מע"ש קאמר ופדיון לא שייך כי אם בגבולין, ועכ"ז אמרינן דאפילו בגבולין איכא פלוגתא, דאיכא מאן דאמר כנכסיו ואיכא מאן דאמר דאינו כנכסיו, אלמא דלר"י בכל גוונא ממון הדיוט הוא. והדבר קשה למ"ד דר"י מודה בגבולין דממון גבוה הוא, דמאחר דבירושלמי נראה בפירוש איפכא. ע"כ צריך לפרש הא דרב חסדא דס"פ חלק [סנהדרין קיב, ב] דמודה ר"י בגבולין [דפטור] בחלה, דלאו משום דממון גבוה הוא אלא משום דלית ליה היתר אכילה, דכל היכא דאפשר להשוות תלמוד ירושלמי עם תלמוד דידן משוינן, ובפרט כי סברת רב חסדא דפרק חלק דבגבולים מודה ר"י דפטור מחלה, כמו כן אמרו בירושלמי בפרק חמישי דמעשר שני [ה"ב] גבי מתני' כרם רבעי ב"ש אומרים אין לו חומש יעו"ש. ולפי מה שלמדנו מהירושלמי דאפילו בגבולין לר"י ממון הדיוט הוא, ע"כ צ"ל דה"ט דחלה דפטור משום דאינו ראוי לאכילה: ועפי"ז שלמדנו מן הירושלמי בפ"ד דמעשר שני דלר"י אפילו בגבולין ממון הדיוט הוא, הבא נבא להבין מאי דאמרינן בירושלמי עלה דמתני'

דחלה [פ"א ה"ג] וז"ל, ר"ז רבי יוסי וכו' מעשר שני שהקדימו בשבולין פטור מתרומה גדולה, רבי יונה כמ"ד אינו כנכסיו ברם כמ"ד כנכסיו הוא חייב, א"ל אף אנא סבר כן, הוי מע"ש הואיל וכל עמא מודו שהוא כנכסיו חייב. הוי פליגא הוא, מ"ד חייב אפי' תרומה שבו חייבת מ"ד פטור אפי' חולין שבו פטורין, עשאו תרומת מעשר על מקום אחר מה את עביד כגדיש שנדמע או כעיסה שנדמעה וכו' ע"כ. וכתב הר"ש במתני' וז"ל, מפרש בירושלמי מע"ש שהקדימו בשבולין פטור מתרומה גדולה ומן המעשרות, במה דברים אמורים שמירח ופדה אבל פדה ומירח חייב בכל, וה"ה לענין הקדש עכ"ל: נראה מדבריו דס"ל דמאי דאמרי' בירושלמי מע"ש שהקדימו בשבולין פטור מן התרומה, הוא לפרש מתני' דקתני אלו חייבים בחלה ופטורין מן המעשרות, וקתני בכלל מעשר שני והקדש שנפדו, דעכצ"ל דמיירי במעשר שני שהקדימו בשבולין, דאי מיירי במעשר שני שהפרישו כסדרו שהפריש תרומה גדולה בתחלה ואח"כ מעשר ראשון ואחריו מעשר שני, איך שייך לומר דהמעשר שני זה פטור מן המעשרות, דמשמע דפטור מטעם פיטור דהקדש דמע"ש ממון גבוה הוא, תיפוק ליה דמע"ש זה אין בו חלק תרומה ומעשר ראשון שכבר הפרישם בתחלה, אלא עכצ"ל דמיירי שהקדימו בשבולין דעדיין חלק תרומה ומעשר ראשון בתוכו, ופטור מצד דממון גבוה הוא וחשיב כאילו הקדיש קודם מירוח ומירחו ההקדש דפטור כיון דהקדימו בשבולין, וא"כ מש"כ הר"ש לעיל מזה ומתניתין דהכא בגבולין ואפילו כר"י, צ"ל דס"ל כמ"ד דאפילו לר"י בגבולין ממון גבוה הוא, ומתני' ע"כ בגבולין הוא, דהא קתני מע"ש והקדש שנפדו, ופדיון לא שייך אלא בגבולין, אתיא אפילו כר"י:

אלא דקשה על זה דאי כוונת הירושלמי הוא לומר דמתני' מיירי בהקדימו בשבולין מהטעם האמור, אם כן כיון דאמרו בירושלמי דהא דפטור הוא למ"ד שאינו כנכסיו אבל למ"ד שהוא כנכסיו חייב, עכצ"ל דהירושלמי ס"ל דלר"י אפילו בגבולין ממון הדיוט הוא, דהא מתני' ע"כ בגבולין הוא, והרי מהירושלמי הזה מוכח כדמוכח מהירושלמי דמעשר שני שכתבנו, וצ"ל דהר"ש מה שכתב דמתניתין אתיא אפילו כר"י, הוא עפ"י הש"ס דילן בפרק חלק, דסבירא ליה דפשט דברי רב חסדא הוא דלר"י ממון גבוה הוא בגבולין, ויל"ע דמאחר דבירושלמי נראה דאינו כן ודברי רב חסדא אפשר לפרשם דמטעם דלית ביה היתר אכילה הוא, מי הכריחו להשוות מחלוקת בין הירושלמי וש"ס דילן:

אות ב ס"ק ד

והנה ראיתי להר"ש ולרע"ב בפ' ראשון דתרומות משנה ה' עלה דתנן אין תורמין וכו' ולא ממעשר ראשון שניטלה תרומתו ולא ממעשר שני והקדש שנפדו וז"ל, ולא ממעשר

ראשון וכו' אין תורמין ממנו תרומה גדולה על כרי של טבל, ואיצטריך לאשמועינן היכא שהקדימו בשבולין דאמרינן בפ' כ"ש [לה, ב] דפטור מת"ג וכו'. ולא במע"ש, היכא דלא נפדו לא איצטריך דמתני' ר"מ היא דאמר מעשר שני ממון גבוה, אבל נפדו ס"ד דעושה אותם תרומה גדולה, וכי תימא הא נמי פשיטא דחולין גמורין הם, איצטריך היכא דהקדימו בשבולין דפטורה מתרומה גדולה כדפרשינן גבי מעשר ראשון עכ"ל:

ויל"ע דלפי מ"ש דהר"ש ס"ל במתני' דאפילו לר"י בגבולין ממון גבוה הוא, למה איצטריך לומר הכא דהיכא דלא נפדו ל"א דמתני' ר"מ היא, הא כיון דקתני נפדו בגבולין מירי דלא שייך פדיון אלא בגבולין, ואפילו לר"י ממון גבוה הוא, ולא איצטריך לאשמועינן בלא נפדו:

עוד יש לעמוד בדבריהם במ"ש דבנפדו נמי איצטריך היכא דהקדימו בשבולין דפטורה מתרומה גדולה כדפרשינן גבי מעשר ראשון, דמדלא פירשו דבריהם לומר דהא דמעשר שני שנפדה דפטור מתרומה גדולה, מירי דוקא בשמרחו בהיותו מעשר שני קודם פדיון דפטור, דומיא דהקדש דמירוח ההקדש פוטר, דמעשר שני ממון גבוה הוא, אבל אם מירחו אחר פדיון חייב בתרומה כדין הקדש דאם מירחו אחר פדיון חייב, ש"מ דס"ל דמעשר שני שהקדימו בשבולין בכל גוונא פטור מתרומה אפילו מירחו אחר פדיון, דטעם הפיטור לאו משום דהוי כהקדש, אלא מטעם דפרשינן במעשר ראשון שהקדימו בשבולין שפטור מת"ג מקרא דמעשר מן המעשר ולא תרומה ומעשר מן המעשר, דאע"ג דקרא גבי מעשר ראשון כתיב ילפינן מעשר שני ממעשר ראשון. וכן נראה מדברי התוי"ט שם שהבין כן בדבריהם שכתב וז"ל, ולא ממעשר שני וכו' פי' הרב רבינו עובדיה שהקדימו בשבולין וכן כתב הר"ש, ותימה לי מנין, דהא במעשר ראשון קראי דרשינן ברפ"ז דברכות, ואולי מסברא מפני ששם מעשר אחד הוא, והרי אפילו תרומה ילפינן ממעשר עכ"ל:

הן אמת דאינו כ"כ דחוק לומר דילפינן מע"ש ממעשר ראשון, דהא הוקש מעשר ראשון למעשר שני, כדאמרינן בספרי בפ' ראה [יד, כב] עשר תעשר מלמד שאין מעשרין משנה לחברתה, אין לי אלא מעשר שבו דבר הכתוב, מנין לרבות שאר מעשרות ת"ל עשר תעשר ע"כ, הרי דמכפל עשר תעשר דרשינן דבב' מעשרות הכתוב מדבר מעשר שני ומעשר ראשון, וכיון דהוקשו אהדדי לענין דאין מעשרין משנה לחברתה, י"ל דאין היקש למחצה ומע"ש נמי יליף ממעשר ראשון לענין זה:

אבל זה אי אפשר לאומרו כלל, שהרי בפירוש אמרו בשמעתין בירושלמי [חלה פ"א ה"ג] דמעשר שני שהקדימו בשבולין לפטור מתרומה גדולה היינו למ"ד שאינו כנכסיו,

אבל למ"ד שהוא כנכסיו חייב בתרומה גדולה, אלמא לא ילפינן מע"ש ממעשר ראשון לענין זה, ודוקא למ"ד ממון גבוה הוא פטור מתרומה אם מירחו קודם פדיון מידי דהוה אהקדש, אבל אם מירחו אחר פדיון או למ"ד ממון הדיוט אפי' מירחו קודם פדיון חייב דלא ילפינן ממעשר ראשון, ומהתימה שהר"ש עצמו כתב במתני' דחלה וז"ל, מפרש בירושלמי מע"ש שהקדימו בשבולין פטור מתרומה גדולה ומן המעשרות, בד"א שמירח ופדה אבל פדה ומירח חייב בכל וה"ה בהקדש עכ"ל:

ועוד נלע"ד דמלבד דמדברי הירושלמי דשמעתין מוכח דלא ילפינן מע"ש ממעשר ראשון כאמור, כן יש ללמוד מהש"ס דילן מההיא דפ' כל שעה [לה, ב] וההיא דפ' שלשה שאכלו [מז, ב] וההיא דפ' מפנין [קכז, ב] וההיא דפ' בכל מערבין [לא, ב] הנז"ל, דפריך הש"ס בכל הני דוכתי במתני' דקתני מע"ש והקדש שנפדו פשיטא, ומשני הב"ע כגון שנתן את הקרן ולא נתן את החומש, וקמ"ל דאין חומש מעכב, דאם איתא דמע"ש שהקדימו בשבולין אפילו מירחו אחר פדיון פטור מן התרומה כדין מעשר ראשון, אמאי לא משני דמעשר שני דמתניתין הוא במעשר שני שהקדימו בשבולין, וקמ"ל דאע"ג דמירחו אחר פדיון לא חל עליו חיוב תרומה גדולה, דומיא דמעשר ראשון שניטלה תרומתו דרישא דמוקמינן לה בהקדימו בשבולין, ואיצטריך תנא לאשמועינן הכי גבי מעשר שני נמי, כי היכי דלא נימא דלא ילפינן מע"ש ממעשר ראשון: דאין לומר דניחא ליה להש"ס לשנויי דמיירי דלא נתן לו את החומש, דבהכי בתירוץ אחד משני מעשר שני והקדש, דהא ליתא, דמאי דמשני גם חלוק מע"ש לאשמועינן דאין חומש מעכב, הדבר קצת קשה, דהא בפרק הזהב (דף נ"ד ע"א) איפליגו ר"א ורבי יהושע, דלר"א החומש אינו מעכב ולר"י מעכב, ופלוגתייהו בין בהקדש ובין במעשר שני, ומפורש התם דפלוגתייהו הוא אי חומש מעכב מדרבנן משום פשיעותא או לא, וקי"ל כר"י וכמו שפסק הר"ם בפ"ז מהלכות ערכין [ה"ג] לענין הקדש, ובפ"ה ממע"ש [הי"ב] יעו"ש, וא"כ הכא איך מוקי כל הני מתני' דסתמא נינהו כר"א דלא קי"ל כוותיה לגבי דר"י, ואע"ג דלר"י נמי חומש אינו מעכב מדאורייתא כי אם מדרבנן, מ"מ כיון דמדרבנן אסרו אותו באכילה לא חשיב דבר הראוי לאכילה, דומיא דטבל דקתני בהני מתני', ופריך הש"ס פשיטא, ומשני לא צריכא בטבל טבול מדרבנן, ה"ד בעציץ שאינו נקוב, אלמא אפי' משום איסור דרבנן לא חשיב ראוי וה"ה בלא נתן את החומש, והנה כי כן הוה עדיף טפי לשנויי דחלוקת מעשר שני מיירי בשנתן לו את החומש, והחידוש הוא דמיירי בשהקדימו בשבולין ומרחו אחר פדיון, ועם כל זה פטור מן התרומה, ובחלוקת ההקדש החידוש הוא דמיירי בלא נתן לו את החומש, וקמ"ל דהחומש אינו מעכב דבהקדש קאי, והאי אוקמתא אתיא ככ"ע ואפי'

כר"י, דאמרינן התם בפרק הזהב דאמר רבי יוחנן הכל מודים בשבת בהקדש שחלל, חדא דכתיב וקראת לשבת עונג ועוד הואיל וגזברין תובעין אותו בשוק, משא"כ במעשר שני, וכן פסק הר"ם בפ"ז מהלכות ערכין, דהא בההיא דמפנין וההיא דפרק בכל מערבין הא חזי ליה לאכילה בשבת משום עונג שבת, וכן ההיא דפרק כל שעה לענין מצה כיון דהוא לקיים מצות עשה דמצה לא גרע מעונג שבת, וההיא דפרק שלשה שאכלו הוה מצי לאוקמה דהא דקתני מתני' דבהקדש דנפדה מזמנין מיירי בחבית דמותר לו מפני עונג שבת, ומדדחיק הש"ס לאוקמי כל הני סתמי דמתני' כר"א דלית הלכתא כוותיה, ש"מ דאי אפשר לשנויי חלוקת מע"ש כי אם באופן זה, וע"כ דאתי כסברת ר"א ומוקמינן ב' החלוקות באופן אחד דאין החומש מעכב:

אות ב ס"ק ה

והנה מאי דאמרינן בירושלמי בשמעתין [חלה פ"א ה"ג] עוד, א"ל אף אנא סבר כן, הוי מעשר שני הואיל וכל עמא מודי שהוא כנכסיו חייב וכו', נראה דעיקר הגירסא הוא כגירסת מהרש"ס שהביא הרב שדה יהושע משמיה דגריס מעשר עני הואיל וכל עמא מודי וכו', דגירסת מהר"ר אליהו [פולדא] דגריס הוי מעשר שני ופירושו הוא דחוק מאד, אבל גירסת מעשר עני היא מרווחת, ואיצטריך לאשמועינן דבמעשר עני שהקדימו בשבולין דלכו"ע ממון הדיוט חייב בתרומה, כדי לאשמועינן דלא נימא דכל המעשרות ילפינן ממעשר ראשון דבהקדימו בשבולין פטור מתרומה גדולה, דהא ליתא דשאני מעשר ראשון דגלי קרא, ולא ילפינן שאר מעשרות מניה, ולהחזיק הדבר דהשיב לו אף אנא סבר כן דבמעשר שני למ"ד כנכסיו חייב בתרומה גדולה, הוסיף עוד לומר דלפי זה במעשר עני לכו"ע חייב:

ומאי דאמרינן עוד, הוו פליגי הוא, מ"ד חייב אפילו תרומה שבו חייבת וכו', ה"פ דלמ"ד חייב בתרומה אם הקדימו למעשר שני בשבלין דס"ל ממון הדיוט, אם כן לענין חלה אם עשה עיסה ממנו קודם הפרשת תרומה אפילו חלק התרומה שבו חייבת בחלה, דאף דתרומה בעלמא פטורה מחלה כאן חייבת, כדאמרינן לקמן בפירקין בירושלמי [ה"ג] גבי מתני' דאלו פטורין מן החלה וחייבין במעשרות, דהעושה עיסה מן הטבל חלה חייבת בתרומה, ותרומה חייבת בחלה, ומייתי לה מקראי התם, דכיון דבעודה בטבלה עשאה עיסה וחל עליה חיוב חלה גם חלק התרומה חייבת בחלה, וה"ה הכא, דלמ"ד דחייב בתרומה אפילו התרומה שבו חייבת, ומ"ד פטור מתרומה דממון גבוה הוא, א"כ אף דחולין שבו דהיינו מה שאינו חלק התרומה פטור מחלה:

ומאי דאמרינן עוד בשמעתין, מ"ד חייב עשאו תרומת מעשר על מקום אחר מה את עביד ליה כגדיש שנדמע או כעיסה שנדמע וכו', דברים אלו לכאורה משוללי הבנה הם וצריכין ביאור, והן קדם כדי לבא אל הביאור נקדים מאי דאמרינן בירושלמי בפ"ב דבכורים [ה"ג], עלה דמתני' יש בתרומה ומעשר משא"כ בבכורים, שהתרומה והמעשר אוסרים את הגורן, ופריך ניחא התרומה אוסרת את הגורן, המעשר אוסרת את הגורן, ומשני תפתר שהקדימו בשבולין, דאמר ר"א בשם רשב"ל מעשר ראשון שהקדימו בשבולין פטור מתרומה גדולה ע"כ. והר"ש הביא דברי הירושלמי שם וכתב וז"ל, משמע שרוצה לפרש אוסרין את הגורן, דאע"פ דלא נתמרחה קובעין אותה לאוסרה באכילת עראי, כההיא דתנן בפ"ב דמעשרות [מ"ד] ומייתי לה בפ' המביא כדי יין [ביצה לה, ב] פירות שתרמן עד שלא נגמרה מלאכתן ר"א אוסר לאכול עראי, ורבנן מודו דתורם מן הכלכלה, ולהכי קשיא ליה במעשר היכי משכחת לה דאסר שהתרומה לעולם קודמת, ומשני בשהקדימו בשבולין, ולא מייתי דרבי אבהו אלא לאשמועינן שחל שם מעשר כשהקדימו בשבולין, ואע"ג דרבי אבהו איירי במעשר ראשון ומתני' במעשר שני, לא שנא, כדאי' בירושלמי בפ"ק דחלה דאמר רבי יוחנן מעשר שני שהקדימו בשבולין פטור מן המעשרות, ומיהו בסיפא דמתניתין דקתני גבי תרומת מעשר שאוסרת את הגורן כתרומה לא יתכן לפרש בכה"ג שהקדימה, דאי אפשר להפריש תרומת מעשר עד שיקרא שם למעשר, ונמצא שכבר נאסר הגורן, אלא דטובלה לאסור באכילה עד שיפרישנה כתרומה גדולה משא"כ בבכורים, ובכה"ג היה יכול לפרש כאן עכ"ל:

ולענ"ד ק"ק דהא לפי מה שאמרו בירושלמי בשמעתין דפ"ק דחלה [ה"ג], דהא דמעשר ראשון שהקדימו בשבולין פטור מן התרומה, היינו דוקא בתורם תרומת מעשר ממנו, אבל אם תרם תרומת מעשר ממקום אחר עליו חייב בתרומה כנזכר לעיל, יתכן לפרש בסיפא דמתני' דקתני דתרומת מעשר אוסרת את הגורן, דמיירי נמי בהקדימו בשבולין, ומאי דקאמר דתרומת מעשר אוסרת את הגורן לאו על הגורן קאמר, אלא על גורן דמעשר ראשון שלקח הבן לוי בשבולין, דאם קודם מירוח תרם הבן לוי תרומת מעשר ממקום אחר על מעשר זה עודנו שבולין, דבכה"ג שתרם ממקום אחר נתחייב המע"ר זה בתרומה ובשאר מעשרות, ואף דעדיין לא נתמרח, הפרשת התרומת מעשר שהפריש עליו ממקום אחר הרי קובע אותו לאוסרו באכילת עראי כדין תרומה גדולה, דלרבי אליעזר תרומה קובעת, דמלתא דפשיטא הוא דהא דאמרינן דאם הפריש תרומת מעשר ממקום אחר חייב בתרומה, הוא לומר דאם מרחו יש לו דין טבל גמור עד שיפריש תרומה גדולה ומעשר שני או מעשר עני, וכל שלא הפריש תרומת מעשר המעשר ראשון זה תלוי

ועומד, דאם יפריש ממנו שוב לא יהיה טבל מחמת תרומה גדולה ומעשר שני, ואם יפריש תרומת מעשר ממקום אחר הרי בההיא שעתא חל עליו איסור טבל מחמת תרומה גדולה ומעשר שני אם הוא אחר מירוח, ובתורם תרומת מעשר קודם מירוח נמי קובע למעשר ראשון זה בטבל מחמת תרומה גדולה ומעשר שני, דתרומה קובעת, דמה לי מרים תרומה ממנו עצמו ומה לי שתרם ממקום אחר לענין קביעות, דהתרומה קובעת:
דעפי"ז נלע"ד דיש להבין מ"ש בירושלמי בספ"ק דתרומות [ה"ה] וז"ל, חייא בר אדא בשם רשב"ל מעשר ראשון שהקדימו בשבולין אסור לאכול ממנו עראי וכו', מהו שילקו על טבלו דבר תורה רבי אשיאן בשם רבי יונה מתני' אמרה דאין לוקין על טבלו דבר תורה, דתנינן תמן תרומת מעשר שוה לבכורים וכו' ואוסרת את הגורן ויש לה שיעור כתרומה, אית לך אוסרת את הגורן אלא לאחר מירוח, הדא אמרת שאין לוקין על טבלו דבר תורה ע"כ. ואם פירוש סיפא דמתני' הוא כמ"ש הר"ש, אינו מובן כלל מה ראיה ממתני' לומר דמעשר ראשון שהקדימו בשבולין דאסור לאכול ממנו עראי כדין טבל אינו אלא מדרבנן ואין לוקין עליו דבר תורה, כיון דהתם לא מיירי בהקדימו בשבולין:
אמנם לפי האמור א"ש דהכא בירושלמי אזיל לשיטת סוגיא דבכורים דמוקי רישא דמתני' בהקדימו בשבולין ואוסרת את הגורן היינו שאפילו קודם מירוח ומעשר קובע, ולשיטה זאת ה"ה סיפא דתרומת מעשר מתפרש הכי על דרך האמור, דהקדימו למעשר ראשון בשבולין, וקמ"ל מתני' דאם הפריש תרומת מעשר עליו ממקום אחר, הרי נטבל כל המעשר ראשון זה מפני התרומה גדולה שבו ומעשר שני שבו, וזהו שאמר אוסר את הגורן דמשעה שתרם תרומת מעשר ממקום אחר, אסור לאכול מהמעשר ראשון אכילת עראי, דמשמע דדוקא משום דתרם תרומת מעשר נקבע לאסור, אבל קודם הפרשת תרומת מעשר לא היה למעשר ראשון זה דין טבל מפני תרומת מעשר שבו, כיון דאכתי לא חל עליו חיוב תרומת מעשר עד אחר מירוח, וזה הוא אומרו אית לך אוסרת את הגורן אלא לאחר מירוח, אבל קודם מירוח אינו אוסרת, ואם איתא דהא דמעשר ראשון שהקדימו בשבולין אסור לאכול ממנו עראי דשמו טובלו הוא מן התורה, אם כן איך קאמר דאחר שהפריש תרומת מעשר דוקא נאסר גורן זה באכילת עראי, הא קודם הפרשת תרומת מעשר נמי כבר היה אסור גורן זה באכילת עראי דכבר היה טבול לתרומת מעשר דשם מעשר טובלו. אלא ע"כ צ"ל דאיסור דאכילת עראי אינו אלא איסורא דרבנן, ואין הכי נמי דמדרבנן אפילו קודם הפרשת תרומת מעשר אסור לאכול עראי, ומאי דקתני דע"י הפרשת תרומת מעשר אוסר את הגורן, היינו שאוסרת את הגורן מן התורה משא"כ קודם הפרשת תרומת מעשר:

ולענ"ד מהירושלמי הזה דספ"ק דתרומות יש ראיה דהעיקר כגירסת (כסברת) הר"ש בדברי הירושלמי דפ"ב דבכורים, דגרסינן תפתר דהקדימו בשבולין, דבהכי סיפא נמי דתרומת מעשר מיירי בהכי, ולא כגירסת מהרש"ס שהביא הרב שדה יהושע שם בפ"ב דבכורים, דלא גריס תפתר שהקדימו בשבולין, אלא שהקדימו סתם, והיינו שהקדימו בכרי אחר מירוח, ונ"מ לגומר פירותיו להוליכן לבית דמותר לאכול מהן עראי אפילו אחר שנגמרה מלאכתן עד שיקבעו למעשר, ואחד מו' דברים קובעת ואחד מהן הפרשת תרומה וכמ"ש הר"ם ברפ"ג דמעשר [ה"ג] יעו"ש, וע"ז הוא דקתני מתני' דאם הקדים המעשר המעשר קובע ואוסר הגורן אף שלא הכניסן בבית, ולפי זה גם סיפא דתרומת מעשר אוסרת הגורן הוא על אופן זה, שאחר מירוח הקדים מעשר ראשון וזה המעשר ראשון חייב בתרומה גדולה ובתרומת מעשר ובמע"ש, אבל כל זמן שלא ראה פני הבית לא נקבע, אבל אם תרם ממנו תרומת מעשר אוסר את הגורן, דהיינו הגורן של מעשר ראשון שהקדים, דקודם שיכנס לבית אסור לאכול ממנו עראי דתרומת מעשר קובע למעשר, זה נראה שהוא פי' גירסת הרב, אע"פ שהשדה יהושע כתב דבריו בקיצור, וא"כ הוא מה מייתי הכא בספ"ק דתרומות מתני' לענין הקדימו בשבולין דאיסור אכילת עראי הוא מדרבנן, ומהרש"ס עצמו בביאורו למסכת תרומות אשר בידי כתב ע"ד הירושלמי הנזכר וז"ל, ואוסרת את הגורן ע"כ בהקדימו מיירי, וגורן דתנן היינו שעשה הלוי בשבולין שנתנו לו למעשר, דאי בגורן דבעל הבית הא תרומה גדולה קדמה ואוסרת את הגורן היא, אלא ע"כ בגורן דלוי קאי, ואפ"ה לא אסרי משום טבל שילקו עליו עד שיפריש תרומת מעשר, אלא לאחר מירוח הוא דהוי גורן לטבול עכ"ל: ומהירושלמי הזה דספ"ק דתרומות דמסיק דמעשר ראשון שהקדימו בשבולין דאין לוקין על טבלו דבר תורה, נראה דעפ"י הירושלמי הזה כתב הר"ם בפ"ג מהלכות מעשר דין י"ט וז"ל, מעשר ראשון שהקדימו בשבולין אסור לאכול ממנו עראי קודם שיפריש תרומתו, ואם אכל מכין אותו מכת מרדות, והרב משנה למלך שם כתב שהר"ם לטעמיה אזיל, שכתב ברפ"ד [ה"ב] שאין לוקין מן התורה על אכילת טבל עד שיקבע בכניסתו לבית יעו"ש, ולפי טעם זה יוצא דאם הכניס לבית מעשר ראשון שהקדימו בשבולין בעודן שבולין, הרי נקבעו מן התורה, ואם נאמר דדברי הר"ם הם מהירושלמי הנזכר, אפשר דאפילו הכניסם בבית בעודן שבולין אין ראיית הבית קובע מן התורה, כדין שאר דברים שאם הכניסם לבית קודם גמר מלאכתן דאוכל מהם עראי דאפי' ראית פני הבית אינה קובעת כי אם אחר גמר מלאכה, כמ"ש הר"ם בפ"ג מהלכות מעשר דין ד' ודין ו' יעו"ש, וא"כ כיון דעיקר

דין מעשר ראשון בשבולין דאמרינן שמו טובלו אין לוקין עליו מן התורה מטעם דעדיין לא נגמרה מלאכתן, א"כ הוא הדין אם נכנס לבית אינו קובע ללקות מן התורה:
ודין זה דמעשר ראשון שהקדימו בשבולין דשמו טובלו הובא בפרק קמא דביצה (דף י"ג ע"א), וכתב רש"י וזה לשונו, שמו טובלו שם מעשר שנקרא עליו טובלו ואוסרו באכילת עראי ובמיתה כדין טבל עד שירים תרומת מעשר שבו עכ"ל, הרי דרש"י חולק על סברת הר"ם, ובאמת דדברי הירושלמי דספ"ק דתרומות הנזכר הוי תיובתיה, דכיון דבש"ס דילן אין גילוי בדבר אם הא דאמר שמו טובלו ר"ל טבל גמור מן התורה או אינו אלא מדרבנן, ובירושלמי פירשו דאין לוקין עליו מן התורה, לא משוינן פלוגתא בין הירושלמי לש"ס דילן, דאף דבש"ס דילן נקט לשון זה דטובלו דמשמע טבל גמור, מדלא נקט לשון הירושלמי דאסור לאכול עראי, מ"מ אין זה כ"כ הכרח לדחות מה שמפורש בהיפך דירושלמי. באופן דנמצינו למידין מהירושלמי דספ"ק דתרומות דהעיקר כגירסת הר"ש בההיא דפ"ב דבכורים דגרסינן, תפתר במעשר שהקדימו בשבולין כאמור:
ואולם יל"ע בגירסא זאת ובפירוש הר"ש בה, דהא אמרינן בתוספתא ברפ"ב דמעשרות [ה"ג] וז"ל, התורם גרוגרות ועתיד לדורסן, תמרים ועתיד לדושן, רבי אליעזר אומר לא יאכל מהם עראי, וחכמים אומרים אוכל מהם עראי, מודה ר"א לחכמים בתורם שבולין ועתיד לעשותן גורן, ענבים ועתיד לעשותן יין שיאכל מהם עראי עכ"ל, הרי בפירוש דאפילו ר"א מודה בתורם שבולין ועתיד לעשותן גורן דמותר לאכול מהן עראי. וכן מפורש בירושלמי בפ"ב דמעשרות [ה"ג] גבי מתניתין דפירות שתרמן עד שלא נגמרה מלאכתן, דקא מבעיא לן התם מעשר ראשון מהו שיטבול, מה אנן קיימין אם בכרי שנתמרח דברי הכל אסור, אם במעשר ראשון שהקדימו בשבולין דברי הכל מותר, אלא כי אנן קיימין בתמרים והוא עתיד לדושן וכו' ע"כ, דפשיטא דמאי דאמרינן דאי במעשר ראשון שהקדימו בשבולין ד"ה מותר, הוא עפ"י התוספתא הנזכר, דאמרינן דשבולין ועתיד לעשותן גורן אפילו רבי אליעזר מודה, וכן לעיל מזה אמרינן בירושלמי על עיקר פלוגתא דרבנן ור"א וז"ל, מה אנן קיימין אם בכלכלה של תאנים ד"ה אסור, ואם בזיתים על השמן וענבים על היין דברי הכל מותר, אלא כי אנן קיימין בתמרים והוא עתיד לדושן, ובגרוגרות והוא עתיד לדורסן, ר"א אומר תרומה טובלת בפירות שלא נגמרה מלאכתן, וחכמים אומרים אין תרומה טובלת בפירות שלא נגמרה מלאכתן, הרי בפירוש דסברת ר"א אינו אלא בתמרים ועתיד לדושן וגרוגרות לדורסן:
וראיתי למהר"ר אליהו [פולדא] ז"ל בביאורו שם שכתב בד"ה ואם במעשר ראשון שהקדימו בשבולין ד"ה מותר, שהרי בהפרשה זאת אפילו על תרומת מעשר שבו לא

נטבל מן התורה, וכדאיתא סוף פרק ט' דשביעית משום דכתיב דגנך, ואע"ג דאסור לאכול עראי וכדאיתא שם ובפ"ק דביצה דשמו טובלו לתרומת מעשר אין זה אלא מדרבנן משום קנסא עכ"ל. ולא ידעתי למה הוצרך לבקש טעם בסברת הירושלמי דקאמר דברי הכל מותר, דהא הדין מפורש בתוספתא דמודה ר"א בשבולין. ולע"ד דאם אין הדין מפורש בתוספתא, טעם זה שכתב אינו מספיק, דדוקא המעשר עצמו לא נטבל לתרו"מ מן התורה כיון שגוף המעשר לא נגמר מלאכתו ולא עשה שום מעשה בו המורה על הטבל, דאה"נ דאם היה תורם ממנו תרומת מעשר היה נטבל למעשר שני או למעשר עני, כדין התורם תרומה גדולה מהפירות קודם גמר מלאכתן דנטבלין, אבל עכשיו שלא הפריש ממנו שום דבר מהחיובים השייכים בו לא נטבל, אבל במפריש מעשר ראשון מהגורן בעודן שבולין כיון דכבר עשה מעשה והפריש אחד מהחיובים דשייכי בכללות הפירות, אפשר דהוי כתורם פירותיו עד שלא נגמרו מלאכתן דאפילו לא תרם כי אם תרומה גדולה נטבלו לשאר מעשרות, וה"ה במפריש מעשר ראשון לבד וחל עליו שם מעשר. ואפשר דלא אמרינן דכמו שנטבלו כללות הפירות בהפרשת מעשר ראשון מהם כן חל שם טבל על גוף המעשר, כיון דחלות שם טבל על הפירות הוא אחר הפרשת המעשר ראשון, ועל גוף הפירות חל שם טבל שהתחיל להפריש מהם אחד מהחיובים, ועל מעשר ראשון שלא הופרש ממנו כלום לא חל שם טבל:

גם מה שכתב כדאיתא בסוף פ"ט דשביעית, כשאני לעצמי בקשתי שם ולא מצאתי רמז מזה, ואולי דט"ס הוא וצ"ל בספ"ק דתרומות, והוא לשון הירושלמי הנזכר. אף דמדברי הרב שם משמע דס"ל דמאי דפשיט שם הירושלמי ממתניתין דבכורים הוא כמ"ש הרב וז"ל, דאע"ג שנתרבה לאיסור ולמיתה אין לוקין עליו עד אחר שנעשה גורן, דנראה מזה דס"ל דנתרבה מקרא איסור ומיתה אלא דמלקות ליכא, וא"כ נראה דנטבל מן התורה, מ"מ הכא לא ניחא ליה לומר הכי, והעיקר מ"ש כאן דזה פשוט לכל הישר הולך, דמהירושלמי הנזכר מוכח דהא דמעשר ראשון שמו טובלו אינו אלא מדרבנן, ואין צורך להאריך כמבואר למעיין היטב:

ומ"ש עוד, ובפ"ק דביצה דשמו טובלו אין זה אלא מדרבנן משום קנסא, לא ידעתי מנ"ל דמשום קנסא הוא, דלא נאמר טעם זה דמשום קנסא בפ"ק דביצה [יג, א], אלא למאי דפריך הש"ס למאי דמוקי בטבל טבול לתרו"מ, כותש למה לי, לימא ליה כי היכי דיהבו לי יהיבנא לך, ומשני אמר רבא קנסא, אבל לענין לאסור אכילת עראי לא הוזכר טעם קנס:

איך שיהיה מפורש יוצא מהתוספתא ומהירושלמי הנזכר דמודה ר"א בתורם שבולין ועתיד לעשותן גורן שיאכל מהן עראי, וא"כ איך מוקי לה הכא בירושלמי דתפתר במעשר שני שהקדימו בשבולין דאוסר את הגורן לסברת ר"א, הא הכא בשבולין אפילו ר"א מודה. ועוד דאפילו נאמר דסברת ר"א הוא אפילו בשבולין היינו דוקא בתורם ת"ג, אבל במפריש מעשר ראשון הא בעיא דלא איפשיטא הוא בירושלמי שם בפ"ב דמעשרות, אי מעשר ראשון טובל לר"א יעו"ש, ואם כן אם במעשר ראשון מיבעיא לן כ"ש במעשר שני דאיכא למימר דאינו טובל:

ולע"ד דיש להביא ראיה מהש"ס דילן דמעשר ראשון אינו טובל, מההיא דאמרינן בפ"ק דביצה (דף י"ג ע"א) דלמאי דמוקי התם מתניתין דחבילי תלתן של טבל בטבל טבול של תרו"מ, פריך כותש למה לי, ופריך עוד [שם ע"ב] מחשב הא מדידה בעי, ומשני הא מני אבא אלעזר בן גימל הוא וכו' ע"כ, ואם איתא דמעשר ראשון טובל לר"א בתרומה אפילו קודם גמר מלאכה, למאי דמוקי לה דמיירי במעשר ראשון שהקדימו בשבולין, אמאי דחיק לאוקמא בטבל טבול לת"מ וקאי לבן לוי, הא שפיר י"ל דגבי ישראל קרי ליה התנא טבל, דכיון דהפריש מעשר ראשון בשבולין הפרשת מעשר ראשון טובל כל שאר הפירות וחל עליהם שם טבל. דבהכי א"ש מאי דתני כותש, דאי בן לוי, כותש למה לי, וכן א"ש מאי דתני מחשב ולא תני מודד, דגבי תרומה שייך לשון מחשב דאינו צריך מדידה. ואין לומר דלא ניחא לש"ס לאוקמה מתניתין דחבילי תלתן כר"א דלא קי"ל כוותיה, דהא בלאו הכי מוקי מתני' כאבא אלעזר בן גימל, דס"ל דתר"מ ניטלת נמי במחשבה, אע"ג דלא קי"ל כוותיה, וא"כ אמאי לא ניחא להו לאוקמא כר' אליעזר דתרומה ומעשר ראשון טובל, ומדלא אוקמא בהכי ש"מ דס"ל להש"ס דמעשר ראשון אינו טובל אפילו לר"א:

אות ב ס"ק ו

והן עתה אבוא נבוא לבאר דברי הירושלמי דשמעתין דחלה [פ"א ה"ג], דקא מיבעיא לן מ"ד חייב עשאו תרומת מעשר על מקום אחר מה את עביד ליה, כגדיש שנדמע וכו', דלפי האמור דאפילו לר"א דתרומה טובלת מודה הוא בשבולין דאינה טובלת, ואפילו את"ל דתרומה טובלת אפילו בשבולין, מעשר ראשון או מעשר שני אינן טובלין, דהכא דמיירי דהקדים מעשר שני בשבולין לא נטבלו כל הפירות מפני הפרשת מעשר שני, ואפילו למ"ש הר"ש בפירוש הירושלמי דפ"ב דבכורים, דלר"א מע"ש שהקדימו בשבולין אוסר את הגורן, עם כל זה הכא י"ל דקא מבעיא אליבא דרבנן דפליגי אר"א

וקי"ל כוותייהו, דאפילו תרומה אינה טובלת וכ"ש מעשר ראשון או מע"ש, וא"כ בשאר הפירות שהפריש מהם מע"ש בשבולין פשיטא דלא טבלו:

ומאי דקא מיבעיא ליה הוא על מע"ש עצמו למ"ד דממון הדיוט הוא אפילו בגבולין וחייב להפריש ממנו תרומה גדולה ומעשר ראשון, אי חל עליו שם טבל בעודן שבולין מפני חלק התרומה וחלק מעשר ראשון אשר בתוכו, כיון דכל עוד שלא נפדה אסור לאכול ממנו בגבולין מפני איסור אכילת מע"ש חוץ לירושלים, ואיכא למימר דכל דע"י הפרשתו חל עליו איסור אכילה בכה"ג נטבל וחל עליו נמי איסור טבל, דכיון דנאסר ע"י קריאת שם מעשר שני מצד עצמו שמו טובלו לאוסרו ג"כ מחמת איסור טבל. דאע"ג דלא דמי למעשר ראשון שהקדימו בשבולין דאמרינן דשמו טובלו, דמעשר ראשון שאני דכיון דתרומת מעשר לא שייך אלא עד שיפריש מעשר ראשון, ואי לאו דמפריש מעשר ראשון א"י לקרות שם לתרומת מעשר, דנמצא דקריאת שם מעשר ראשון גורם לתרומת מעשר, כה"ג שייך לומר דשמו טובלו לתר"מ, משא"כ במע"ש דאין קריאת שם מע"ש גורם להתחייב בתרומה גדולה ובמעשר ראשון, דבלאו הכי היה יכול לקרות שם תרו"ג ושם מעש"ר הקודמים למע"ש. ואם יש טעם לומר דבמע"ש שמו טובלו לת"ג ולמעש"ר, הוא משום דאגב דנחית ליה איסור מע"ש בגבולין נחית ליה ג"כ איסור טבל:

והנה כי כן אם עשאו תר"מ על מקום אחר לא חשיב כתורם מדבר שלא נגמרה מלאכתו על דבר שנגמרה מלאכתו, כיון דכבר חל עליו שם טבל, דמדמינן ליה כגדיש שנדמע, דס"ל להירושלמי דגדיש שנדמע בעודו שבולין דהיינו דקרא שם תרומה בתוך הגדיש ולא הפריש אלא דקרא שם, וסיים מקומם בצפונו או בדרומו, דכה"ג דסיים מקומם קרא שם, וכדתנן בפ"ג דתרומות משנה ה' יעו"ש, וכה"ג דכבר חל שם תרומה בתוך הגדיש כל זמן שלא הפריש התרומה ממנו ממש הרי צד צפון או צד דרום שסיים בו התרומה הוא מדומע דיש בו תערובת תרומה, ובתוספתא בפ"ד ממסכת תרומות [ה"ט] ומייתי לה בירושלמי בפ"ג דתרומות [ה"ג] עלה דמתניתין הנזכר וז"ל, האומר תרומת הכרי הזה בצפונו מחציו כלפי צפון מדומע דברי רבי, וחכמים אומרים עושין אותו כמין כי, רשב"ג אומר נוטל את התרומה בצפון צפונו ע"כ, דמתבאר מזה דמר כדאית ליה ומר כדאית ליה כל זמן שלא הוציא התרומה משם, אותו המקום הוא מדומע, וא"כ בקורא שם בצפונו בגדיש בשבולין, הרי המקום שסיים מדומע הוא עד שיוציא התרומה מהמקום, ואע"ג דעד השתא היה מותר לאכול עראי מכל הגדיש, מ"מ משעת קריאת שם אסור לישראל לאכול עראי מאותו מקום שסיים התרומה מפני איסור תרומה לזרים שיש בתוכו. וס"ל להירושלמי דבכה"ג דקריאת שם תרומה גורם לאסור לישראל מלאכול עראי, אפילו

רבנן דפליגי אר"א, וס"ל דתרומה אינה טובלת מודו דבכה"ג טובלת, דכיון דע"י קריאת שם תרומה חל עליו בצד צפון איסור אכילת עראי לישראל מפני התרומה, מגו כי חל איסור תרומה חל נמי איסור טבל עליו גם על הכהן דאסור לאכול ממנו עראי כיון דנטבל למעשר ראשון ולמע"ש:

וא"כ אפשר דה"ה במקדים מע"ש בשבולין, די"ל דכיון דע"י הפרשה אסור לאכול ממנו עראי בגבולין עד שיפדה, מגו כי חל איסור מעשר שני עליו לאוסרו, חל עליו אפי' איסור טבל דנטבל לתרו"ג ולמעשר ראשון, או דילמא לא דמי הא דמע"ש לגדיש שנדמע, דהתם כיון דסברא הוא דתרומה טובלת דכיון דהתחיל אחד מהחיובים שבו הרי עשאו כאילו הגיע לעונת מעשרות, כמו שהוא סברת ר' אליעזר, א"כ י"ל דאפי' רבנן מודו כשקרא שם תרומה בצפונו דכיון דנעשה מדומע מפני איסור תרומה, חל עליו איסור טבל דמעש"ר ומע"ש, אבל בהקדים מע"ש דאף דכשימרחנו חייב בתרומה ומעשר ראשון, מ"מ כיון דבעודו בשבולין לא הפריש ממנו לא תרומה ולא מע"ר, לא בקריאת שם ולא בהפרשה גמורה, איך מפני שחל עליו איסור מע"ש בגבולין שהוא אופן איסור אחר שאינו מאחד מהחיובים דרביע עלייהו אחר מירוח, יחול עליו דין טבל, דאפשר דהרי זה דומה כעיסה שנדמעה, ולאו דוקא עיסה קאמר אלא כקמח שנדמעה כלומר שעומדת לעיסה, ומיירי בקמח של טבל שעדיין לא הפריש ממנה תרומה ומעשרות, וקרא עליה שם תרומה ומעשרות וסיים להם מקום בצפון או בדרום, דזה הקמח כל זמן שלא הוציא ממנה בפועל התרומה והמעשרות הרי אסורה לישראל משום תרומה ומעשרות המדומע בה, דבכה"ג פשיטא דלא אמרינן דכיון דחל על קמח זה איסור אכילת עראי מצד קריאת שם תרומה ומעשרות, חל עליה נמי איסור טבל דחלה, דאע"ג דעדיין לא נתגלגלה אסור לאכול ממנה עראי, אף דעיסה עד שלא נתגלגל מותר לאכול ממנה עראי, וע"כ דה"ט דכיון דלגבי איסור טבל דחלה איסור זה דחל עליה איסור תרומה ומדומע הוא איסור אחר ואינו מסוג חיוב חלה ואין לו שייכות עמו, משו"ה לא שייך לומר דנטבלת לחלה ואפי' הכהן אסור לאכול ממנה, וא"כ ה"ה בנדון דידן דמעשר שני שהקדימו בשבולין דאינו נטבל מחמת איסור אכילת מעשר שני בגבולין:

ואפשר דלפי מאי דמסיק דמה בין גדיש שנדמע לעיסה שנדמע, משום דעיסה שנדמע עד שלא נדמע עבר והפריש ממנה אינה חלה, דהמפריש חלה קמח אינה חלה, אין טעם עיסה שנדמע דפטורה משום דאיסור תרומה הוא איסור אחר דלא שייך באיסור חלה, אלא הטעם הוא מפני דאי אפשר דיחול שם טבל דחלה בעודה קמח, משא"כ בגדיש, וא"כ כפי טעם זה אפשר דדין מעשר שני דומה לגדיש שנדמע, דמעיקרא קס"ד דש"ס

דטעמא דעיסה שנדמע הוא מפני שהוא איסור תרומה דאין לו שייכות באיסור חלה, ואח"כ מייתי הש"ס הא דכל הני אמוראי דס"ל דהטעם הוא משום דלא מצי חייל שם טבל לחלה בקמח, וא"כ כפי זה מעשר שני דינו כגדיש שנדמע:

ואין לומר דכפי פי' זה נמצא דבעיא זאת דעשאו תרומת מעשר על מקום אחר מיירי בגבולין דמעשר שני אסור באכילה, וא"כ איך אפשר שיעשה המעשר שני עצמו תרומת מעשר על מקום אחר, כיון דעכ"פ אף דעושה אותו תרומת מעשר לא מפני זה פקע מניה קדושת מעשר שני שכבר חל עליו, בהיות דאף דחייב בתרומה גדולה ומעשר ראשון הא יכול להפריש עליו משאר הפירות דמפריש מהם תרומה ומעשר ראשון לפי חשבון המעשר שני נמי, וא"כ בעושה אותו תרומת מעשר על מקום אחר אכתי קדושת מעשר שני עליו ואסור לאוכלו בגבולין, וכיון דאינו ראוי לאכילה לכהן לא חייל שם תרומה דבעינן תתן לו ולא לאורו דבעינן ראוי לאכילה. דאפשר דהכא הבעיין ס"ל כמ"ד בש"ס דילן בפ' כל שעה (דף ל"ג ע"א), גבי הפריש חמץ תרומה דכל דהיה לו שעת הכושר כגון דאחמיץ בתלוש דקדשה התרומה, אף דלא קרינן תתן לו דאינו ראוי לאכילה יעו"ש. ועוד דאפי' את"ל דהירושלמי לא ס"ל הכי וכדמוכח בירושלמי בפ"ק דפסחים סוף הלכה ד' דאמרינן התם חמישית כר"י הקדישו מוקדש עשאו תרומה אינה תרומה שלא ניתנה אלא לאכילה בלבד יעו"ש, מ"מ מעשר שני שאני דכבר ראוי לאכילה בירושלים ויכול הכהן להעלותו לירושלים ולאוכלו שם, או אפשר דאה"נ דהעושה אותו תרומת מעשר על מקום אחר מחייבינן ליה שיפדה אותו ואח"כ יתננו לכהן:

זה נראה לע"ד בפירוש דברי הירושלמי הנזכר, ואף כי אין הפי' מרווח כ"כ מ"מ לפי חומר הנושא הפי' היותר נכון הוא פי' זה, כי כבר ראיתי מה שפירשו המפרשים ולע"ד אין פירושם עולה כהוגן, כי הרב שדה יהושע הביא הפי' שפירש מהרש"ס וז"ל בקיצור, גדיש שנדמע היינו כשהעומרין עשויין כרי קרויין גדיש וכו' ונפל בגדיש חטים של תרומה וכו', וא"כ כשנדמע שנפל בו תרומה מצא מין את מינו וניעור, ומצטרפין חלק תרומות שבמעשרות ובעינן מאה כנגד כולן וכו', והכא מיבעיא לן האי מעשר שני שהקדימו בשבולין וכו', היכי מידמי ליה דאי תימר דדומה לגדיש דנדמע אהני קריאת שם וכוליה הוי תרומה דלא פקע לה מעשר שני מיניה, דניעור חלק התרומה ותרומת מעשר שבו, ומגו דחייל שם במקצתו חייל בכולו וכו' עכ"ל: ולע"ד אין פי' עולה יפה דאיך שייך לומר הכא מצא מין את מינו וניעור להצטרף חלק התרומה שבו ובעינן מאה כנגד כולן, כיון דהתרומות שבו עדיין לא קרא עליהם שם תרומה, ולא הוקדשו ואין עליהן אלא שם טבל, באופן דאפי' הכהן אסור לאוכלם, ובפירוש אמרו בירושלמי ברפ"ק

דתרומות [ה"א] גבי מתני' סאה תרומה טמאה שנפלה לפחות ממאה חולין וכו' וז"ל, תני רבי חייא טבל מעלה וקורא שם למעשרותיו ע"כ, וכתב מהרש"ס עצמו שם וז"ל, טבל מעלה כגון שנפלה סאה תרומה למאה סאין של טבל בטלה ותעלה הסאה לכהנים ושרו אחרנייתא ומפריש מעשרות של הטבל, ולא תאמר דלא בטיל דהא קרוב לשלשה סאין של תרומה יש בתוכו, וכ"ש אם נאמר מגו דאי עביד כוליה תרומה בר מכל שהוא מצי עביד מצא מין את מינו ונעור, קמ"ל דכחולין דמו ומסייע נמי חלק התרומה לבטל עכ"ל. ואין לומר דהבעיין דהכא לא ס"ל הכי, דהא ברייתא הוא דתני רבי חייא, ואמרינן עוד התם אמר רבי יוסי מתני' אמרה כן סאה תרומה וכו' ולאו טבל הוא ע"כ:

ועוד דלפי פי' הרב איך שייך לומר גדיש שנדמע את אמר חייב, דמה שייך לומר לשון חייב, דמשמע דגדיש שנדמע חייב בתרומות ומעשרות דכבר נטבל, כיון דלענין ביטול במאה עסקינן דבעינן ק' כנגד כולן. ועוד, דמהו הדמיון דמדמי מעשר שני לגדיש שנדמע, דכשם דגבי גדיש אמרינן מצא מין את מינו ונעור, כן אמרינן דנעור חלק התרומה ותרומת מעשר שבו ומגו דחייל שם במקצתו חייל בכולו, דמשמע דאי לאו דמדמי' לדין גדיש דאמרינן דנעור חלק התרומה שבו, שורת הדין היתה דאם עשאו כולו תרומת מעשר על מקום אחר לא חייל כלל, דהא ליתא, דלענין לעשותו תרומת מעשר על מקום אחר כיון שהוא טבל לתרומה גדולה ולמעשר ראשון, הרי ראוי לעשות תרומת מעשר על מקום אחר, אף דלא נאמר דנעור התרומה שבו, שכל דבר שהוא טבול לתרומה יכול לעשותו תרומה על מקום אחר, וכדאמרינן דבן לוי יכול לעשות מעשר ראשון שלא ניטלה תרומתו תרומה גדולה על מקום אחר, וכמ"ש הר"ש בפ"ק דתרומות [מ"ה] דהכי אמרינן בספרי זוטא יעו"ש:

ומ"ש הרב, דהוה אמינא דהוה פקע ליה מעשר שני מיניה, דנראה דהיינו טעמא דאי לאו דאמרינן דנעור התרומה שבו לא הוה חייל שם תרומת מעשר על מקום אחר בכולו, כיון שנתקדש וחל עליו שם מעשר שני, הא ליתא, דאף דחל עליו שם מעשר שני לא מפני זה אינו חל עליו שם תרומת מעשר על כולו, דחלות שם תרומת מעשר עליו אינו מפקיע קדושת מעשר שני מיניה, דאפילו הכהן שיתן לו צריך שיאכל אותו בקדושת מעשר שני, ואי משום דבגבולין אינו ראוי לאכילה ולא ניתנה תרומה אלא לאכילה, הא כבר כתבנו דכיון דראוי לאכילה בירושלים ראוי לאכילה מיקרי, ובפרט אם נאמר דהישראל חייב לפדותו קודם שיתן אותו לכהן. באופן דלע"ד דאין מקום לפירושו כלל:

וגם מה שפירש מהר"ר אליהו [פולדא] בביאורו שדרך קצת על דרך שכתבתי, לע"ד אינו נראה בעיני, שהרי כתב דגדיש שנדמע היינו גדיש שנתערב בו שבולת אחת של

תרומה, חייב כל הגדיש בתרומה והוה ליה כאילו נתמרח ונגמר מלאכתו ואסור לאכול ממנו הכהן כדין טבל, עד שיתרום ממנו שיעור תרומה שיש בגדיש זה לבד השבולת שנתערב, וכיון דטבל הוא ע"י דימוע זה יכול לעשות הכל חוץ משבולת אחת תרומה למקום אחר עכ"ל. ואני שמעתי ולא אבין, דהיכן מצינו שורש דבר זה דמפני שנדמע כל הגדיש ואסור מפני התרומה שנתערב דנעשה הכל טבל ואפילו הכהן אסור לאוכלו, ועוד דכיון דשבולת אחת של תרומה היא שנתערבה הרי מן התורה בטלה ברוב ומותר הכל, ומה גם דבשבולת אחת בתוך הגדיש קרוב לודאי דאיכא מאה שבולין של חולין ושבולת של תרומה עולה באחד וק', דכבר כתבנו דמפורש בירושלמי דתרומה עולה באחד וק' אפילו נפלה לק' חולין של טבל, ואפילו את"ל דמיירי בדליכא ק' בגדיש כנגד התרומה מ"מ מן התורה בטילה ברוב, וכיון דמן התורה לא חל עליה שם טבל, כיון דמותר כל הגדיש איך יכול לעשות כל הגדיש תרומה למקום אחר, כיון דאין תורמין מדבר שלא נגמרה מלאכתו לדבר שנגמרה מלאכתו. ועוד לפי זה מה דמיון יש למעשר שני שהקדימו בשבולין עם גדיש שנדמע, ואי משום דס"ל דמיירי בגבולין וכיון דאסור מצד עצמו מחמת שם מעשר שני חל עליו שם טבל ע"ד שפירשתי אני, כל כי הא הו"ל לפרש:

אות ב ס"ק ז

והנה אמרינן בירושלמי בפ"ה דמעשר שני [ה"ב] עלה דמתני' כרם רבעי בש"א אין לו חומש כו', דלר' יהודה דס"ל דמעשר שני ממון בעלים ה"ה נטע רבעי ילפינן ממעשר שני דממון בעלים הוא, וקא מבעיא לן התם רבי ירמיה בעא קומי רבי זעירא כדברי מי שהוא עושה כנכסיו מהו שיהא חייב במעשרות וכו', אמר רבי אבין כלום למדנו נטע רבעי אלא ממעשר שני, כמה דתימא אין מעשר שני חייב במעשרות, ודכוותה אין נטע רבעי חייב במעשרות ע"כ. וצריך להבין האי מעשר שני דקאמר דפטור מן המעשרות במאי קא מיירי, אי מיירי במעשר שני שהפרישו כסדר, דהיינו שהפריש תרומה גדולה ומעשר ראשון ואח"כ מעשר שני, א"כ בכה"ג לא שייך לומר דמעשר שני פטור מן המעשרות, וילפינן נמי מיניה דנטע רבעי פטור, דהא שאני מעשר שני דכיון דהופרש כסדרו אין בו חלק תרומה ומעשר כדי שיפריש, משא"כ בנטע רבעי שיש בו כל המעשרות, אלא ע"כ דמיירי האי במעשר שני שהקדימו בשבולין, דבכה"ג יש בתוכו חלק תרומה גדולה ומעשר ראשון. א"כ בכה"ג הא אמרינן בשמעתין דחלה [בירושלמי פ"א ה"ג] דלמ"ד דמעשר שני כנכסיו הוא, אם הקדימו בשבולין חייב בתרומה ובמע"ר, דדוקא למ"ד ממון גבוה הוא פטור כל זמן שנתמרח קודם פדיון, וא"כ הכא מאי מייתי

לומר דנטע רבעי פטור מן המעשרות אפילו למ"ד כנכסיו כדין מעשר שני, הא למ"ד כנכסיו מעשר שני שיש בתוכו חלק המעשרות חייב וה"ה לנטע רבעי, וצ"ל דהכא רבי אבין דקאמר בירושלמי הנזכר דילפינן נטע רבעי ממע"ש דפטור מן המעשרות, ס"ל כמו שכתבנו לעיל [או"ק ד'], דס"ל להר"ש ולרבינו עובדיה בפ"ק דתרומות משנה ה' דמעשר שני נמי שהקדימו בשבולין ילפינן ממעשר ראשון שהקדימו בשבולין, דגלי קרא דפטור מן התרומה, וסברא זאת במחלוקת שנויה, דלפי הירושלמי בשמעתין דחלה לא ס"ל סברא זאת, וס"ל דלא ילפינן מעשר שני ממעשר ראשון, וסוגיא דפ"ה דמעשר שני ס"ל דילפינן מעשר שני ממעשר ראשון כסברת הר"ש והרע"ב, ואפשר שהם תפסו עיקר סוגיא זאת דפ"ה:

וכן משמע מדברי הר"ם בפ"ט מהל' מעשר שני דין ד' וז"ל, כרם רבעי אין לו שכחה וכו' ואין מפרישין ממנו תרומות ומעשרות כשם שאין מפרישין ממעשר שני, אלא כולו עולה לירושלים או נפדה ויעלו הדמים ויאכלו בירושלים כמעשר עכ"ל, דאע"ג דהר"ם פסק דבין מעשר שני ובין נטע רבעי ממון גבוה הוא, וכמ"ש שם ובשאר מקומות, וא"כ י"ל דהיינו טעמא דפטורים מן המעשרות כדין הקדש דהקדש פטור, מ"מ מדסתם דבריו ולא חילק לומר דהיינו דוקא כשנגמרה מלאכתן קודם פדיון, מידי דהוה אהקדש דכל שמרחו הגזבר פטור, אבל אם פדאו קודם מירוח אפילו בהקדש חייבים וה"ה במעשר שני ובנטע רבעי, דכל שפדאן קודם מירוח אחר מירוח חייבים, ומדלא חלק כלל ש"מ דפסק כרבי אבין בירושלמי, דס"ל דאפילו למ"ד דכנכסיו הוא פטור מן המעשרות, משום דילפינן ממעשר ראשון דפטור לגמרי אפילו פדאו קודם מירוח, דטעמא לאו משום הקדש אלא בגזירת הכתוב דגלי במעשר ראשון כן:

אות ב ס"ק ח

והנה הר"ם בפ"ו מהלכות בכורים [ה"ד] פסק דעיסה של מעשר שני בירושלים חייבת בחלה, וכבר מהריק"ו עמד על דבריו, דמאחר שפסק כר"מ דמעשר שני ממון גבוה הוא, איך פסק לענין חלה דחייבת, וישב דבריו, וכללות תירוצו הוא דהר"ם ס"ל דהלכה כרבי חייא בההיא דפרק לולב הגזול [לה, א] דס"ל דהיתר אכילה בעינן ודין ממון לא בעינן, וס"ל דאתרוג ומצה וחלה שלשתן שווים לרבי חייא, והאריך למעניתו בטעמים וראיות על זה יעו"ש בדבריו באורך:

אשר ע"פ יסוד דבריו אלה יתיישבו דברי הר"ם בפ"ה מהלכות בכורות דין ט' וז"ל, הלוקח בהמה ממעות מעשר שני בירושלים חייבת בבכורה עכ"ל, והדבר קשה דהא אמרינן בירושלמי בפ"ק דמעשר שני [ה"ב] וז"ל, ר"י בשם רבי יוחנן בהמת מעשר שני

בירושלים כר"מ פטורה מן הבכורה כרבי יהודה חייבת בבכורה, רבי ירמיה בעי קומי רבי זעירא ילדה בכור אימוריו מהו שיקרבו על גבי המזבח, אמר ליה ולא חל מעשר שני על אימוריו, ולא נמצא מבריחו מן האכילה, אמר ליה וכי הלוקח בהמה לזבחי שלמים לא חל שם מעשר שני על אימוריו ולא נמצא מבריחו מן האכילה, אמר ליה בלקיחתה פקעה ממנה קדושת מעשר, אמר רבי יוסי ואנן לא הוינן אמרין כן, אלא לא התירה התורה ליקח בכסף מעשר אלא שלמים בלבד וכו' עכ"ל, והעתקתי לשון הירושלמי לפי מה שהגיה מהר"ר אליהו [פולדא] בביאורו, דלע"ד הגהותיו הם מוכרחות: ולפירוש הרב שם יוצא לנו דמאי דקא מיבעיא ליה לרבי ירמיה מהו שיקרבו אימוריו הוא לרבי יוחנן דאמר דלרבי יהודה דמעשר שני כנכסיו הוא דחייבת בבכורה, וקמ"ל דאפשר דאף דלר"י חל קדושת בכור עליו מ"מ לא יקריבנו וירעה עד שיפול בו מום וישחטנו במומו, ואמר ליה רבי זעירא דכן הוא האמת דלא יקריבנו, וחזר והקשה לו ר"י לר"ז דא"כ הלוקח בהמה לשלמים היאך מקריבין אותה הרי חל שם מע"ש על אימוריו, ושני ליה דבליקחתה פקעה קדושת מ"ש וחלה עליה שלמים, משא"כ הלוקח בשר תאוה דחלה קדושת מעשר שני בלקיחתה ותו לא תפקע ממנה ומולדה הבכור, הואיל וכבר חלה שם מעשר שני בלקיחתה, ור' יוסי אמר ואנן לא הוינן אמרין כן, לא כתירוצו דר"ז ולא כר"י, אלא לא התירה תורה ליקח בשר תאוה כלל אלא שלמים, ואם לקח בשר תאוה לא חלה קדושת מעשר שני עליה כלל כרבי אליעזר לעיל דלא קנה, וא"כ לא שייך דין בכור אפילו לר"י דאמר כנכסיו, כיון דמעיקרא לא חלה שם מעשר שני על הבהמה ובהמת חולין היא ולכו"ע חייבת בבכורה יעו"ש:

ואם כן לדעת הר"ם דפסק בכמה דוכתי כר"מ דממון גבוה הוא, איך פסק דאם קנה בהמה ממעות מעשר שני חייבת בבכורה, הא בהדיא אמר רבי יוחנן בירושלמי דלר"מ פטורה מן הבכורה. ואין לומר דהר"ם פסק כרבי יוסי בירושלמי דלא התירה תורה ליקח בשר תאוה כי אם שלמים כר' אליעזר דאמר לא קנה מעשר, וא"כ לא שייך לפוטרו מן הבכורה כיון דמעיקרא לא חל קדושת מעשר שני על הבהמה, דהא ליתא, דהא כתב הר"ם בפ"ז מהלכות מעשר שני דין י"ב וז"ל, בראשונה היו לוקחין בהמות לאוכלן חולין מכסף מעשר שני כדי להבריחה מעל המזבח, גזרו ב"ד שאין לוקחין בהמה ממעות מעשר שני אלא שלמים עכ"ל, הרי דפסק הר"ם דדין זה אינו אלא מדרבנן, אבל מן התורה מותר ליקח בהמה לאוכלה חולין כמו שהיה בראשונה קודם גזירה, וכיון דמדרבנן הוא פשיטא דאם עבר וקנה בהמה לשם חולין חל קדושת מעשר שני עליה, וזה דלא כר"י

ור"א דאמרי דלא שייך דין בכורה בבהמת מעשר שני, כיון דמעיקרא לא קנה ולא חל קדושת מעשר שני עליה:

והנה ראיתי למרן הכ"מ שם בהל' בכורות שכתב ע"ד הר"ם וז"ל, הלוקח וכו' ירושלמי פ"ק דמעשר שני וכרבי זעירא דמסייע ליה מתניתא עכ"ל. ודברי מרן נראה דהם לקוחים מדברי מהריק"ו בביאורו להל' בכורות כ"י, דבתחלה עמד על דברי הר"ם והקשה דהא קי"ל דמעשר שני ממון גבוה הוא כר"מ, א"כ למה הבהמה חייבת בבכורה והרי אינו נוהג במוקדשין ולא קרינן ביה כל מקנך, ולבסוף כתב וז"ל, ושוב מצאתי בירושלמי דמעשר שני פ"ק שר"י בשם ר' יוחנן אמר כן וז"ל, בהמת מע"ש בירושלים כר' מאיר פטורה מן הבכורה וכו', והביא הרב כל לשון הירושלמי הנזכר וסיים הרב וז"ל, נראה שדעת ר' זעירא שהבכור קרב ולא חשו לאימוריו שנשרפין ואין נאכלין כי גם זבחי שלמים אימוריו נשרפין ואין נאכלין, וכבר נתבאר במקומו שקונים בו שלמים על הרוב, וכיון שסייעו אותו ממתני' סמך רבינו עליו עכ"ל. ונראה דהרב לא גריס בירושלמי א"ל ולא חל מעשר שני על אימוריו וכו' כגירסת מהר"ר אליהו [פולדא], דכפי גירסת מהר"א נמצא דרבי זעירא השיב לו לר"י דכן הוא האמת דאין מקריבין אותו מפני אימוריו, ור"י חזר והקשה לו לר"ז משלמים, ושני ליה ר' זעירא דשאני שלמים דבלקיחתו פקעה קדושת מע"ש, אבל הריק"ו לא גרס א"ל ולא חל וכו', אלא אכתי דברי ר"י הם כנותן טעם לבעייתו, דסברא הוא שלא יקריבנו מפני אימוריו, והשיב לו ר"ז דמקריבין אותו ואין חוששין לאימוריו מידי דהוה לשלמים, וחזר ר' ירמיה ודחה סברת ר' זעירא דמייתי משלמים, דשאני שלמים דבלקיחתן פקעה קדושת מע"ש, ולפי פירוש זה נמצא דלר"ז הבכור מקריבין אותו ואין חוששין לאימוריו:

והדבר קשה דזה לא אפשר דהרי אמרו התם ומתני' מסייע לר"ז [מנחות פא, ב], לא יביא מחיטי מעשר אלא ממעות מעשר שני, מה בין חטין מה בין מעות, אלא בלקיחתה פקעה ממנה קדושת מעשר, וכפי גירסתו מתני' מסייע לר' ירמיה לא לר' זעירא, דאדרבה ר"ז מייתי ראיה משלמים, ואי גריס הרב בירושלמי מתניתין מסייע לרבי ירמיה א"ש, משא"כ שהגירסא שהביא הוא כן מתניתין מסייע לר"ז. יתר ע"כ דא"כ איך כתב דכיון דסייעו אותו ממתניתין סמך רבינו עליו, דאדרבה נהפך הוא דראוי לפסוק כר' ירמיה דאין מקריבין את הבכור, כיון דסייעו אותו ממתניתין. ועוד קשה דמה מעלה ומוריד זה דסמך אסברת רבי זעירא, לעיקר מה שיש לתמוה על הר"ם דלפי דברי רבי יוחנן בירושלמי דבהמת מע"ש לר"מ פטורה מן הבכורה, מאחר דהוא פסק כר"מ דממון גבוה איך פסק דחייבת בבכורה, דלתמיה זאת מאי נ"מ מאי דסמך אסברת ר' זעירא, דסמך

סברת ר"ז אהני דלא תיקשי לן על הר"ם אמאי לא באר בדין זה שכתב דחייב בבכורה אי מקריבין אותו או לא, כיון דבעיא הוא בירושלמי דבעי ר"י לר"ז, אבל אי סמיך אר"ז אתי שפיר, דמשו"ה סתם וכתב חייבת בבכורה דמסתמא הוא כדין סתם בכור דמקריבין אותו ואין חוששין מפני האימורים:

אבל לענין עיקר הקושיא דכיון דפסק כר"מ דמע"ש ממון גבוה הוא איך פסק דחייבת בבכורה מאחר דאמרי' בירושלמי דלר"מ פטורה, ובעיא דר' ירמיה וסברת ר' זעירא הוא אליבא דר' יהודה, דס"ל דמע"ש ממון הדיוט הוא דלדידיה חייבת בבכורה אי מקריבין אותו כיון דהאימורים נשרפין ואינן נאכלין, מה מעלה ומוריד הא דסמך אדרבי זעירא. ואף דמהריק"ו קודם שכתב ושוב מצאתי בירושלמי וכו' כתב ליישב שם דעת הר"ם וז"ל, ואפשר שאחר שקנה הבהמה במעות הרי היא כחולין לענין זה וגם כי מותר לזרים, וכבר נתבאר במקומו שאינו חמור הלקוח בכסף מעשר שני כמו המעשר עצמו, ובפ"ב דבכורות הוצרכו לומר קסבר קדושת דמים מדחה מן הבכורה, א"כ בזה דגרע מקדושת דמים שמותר לזרים מודו כ"ע שחייבת עכ"ל, מ"מ כל זה קודם שראה הירושלמי, אבל בהגלות נגלות דברי הירושלמי דמפורש יוצא דלר"י ס"ל דבהמה שקנה במעות מע"ש דינו כמע"ש עצמו, ולר"מ דאמר ממון גבוה הוא פטורה מן הבכורה, לא שייך לומר על הר"ם סברא זאת, מאחר דבירושלמי אמרו בהיפך, וא"כ איך לא חשש הרב ליישב דברי הר"ם לתמיה זאת:

ואולם לפי מה שהעלה מהריק"ו בהל' בכורים לענין חלה, דס"ל להר"ם דהלכה כר' חייא דאמר דהיתר אכילה בעינן ודין ממון לא בעינן, ומשו"ה ס"ל דבין באתרוג דבעינן לכם ובין במצה וחלה יוצאים במעשר שני בירושלים אפילו לר"מ דלכם קרינן ביה ועריסותיכם קרינן ביה כיון דאית להו היתר אכילה, א"כ לק"מ פסק הר"ם לענין בכור דכתב דבהמת מע"ש חייבת בבכורה, דאע"ג דכתיב וכל מקנך תזכר דמיניה ילפינן דבהמת הקדש פטורה מן הבכורה כדאמרינן בתוספתא דבכורות [פ"ב ה"ב], ומע"ש ממון גבוה ובהמת הקדש חשיבה, מ"מ כיון דהיתר אכילה יש לו קרינן ביה וכל מקנך כענין לכם דאתרוג ועריסותיכם דחלה:

ומהתימה על מהריק"ו דמאחר שכבר האריך בהל' בכורים בסברא זאת דס"ל להר"ם, והביא ראיות וסמוכות לדבר איך לא ישב דין זה דבכור על דרך זה, ואמאי לא מצא ישוב כי אם באופן זה דהלקוח בכסף מעשר אינו חמור כמעשר עצמו כיון דאפילו במעשר עצמו הכי ס"ל להר"ם דומיא דאתרוג והנך, ובפרט דתירוץ זה אינו מעלה ומוריד לפי הירושלמי, משא"כ לפי דרך הרב בהלכות בכורים דלק"מ מהירושלמי, דר"י בירושלמי

ס"ל כר' אסי בפרק לולב הגזול וכרב חסדא בפ' חלק, אבל אנן בדידן קי"ל כרבי חייא דהכל תלוי בהיתר אכילה מהטעמים שכתב הרב שם:
ואולם זו היא שקשה בדברי הר"ם בדין זה דבכור, דמאחר דאמיתות פי' הירושלמי הוא דרבי זעירא ס"ל דאפילו למ"ד דחייבת בבכורה אין להקריבו ע"ג מזבח מפני אימוריו דמבריחם מן האכילה, אמאי לא ביאר הר"ם דבר זה מאחר דמתני' מסייע ליה לרבי זעירא:

אות ב ס"ק ט

הן אמת דיש לעמוד בסברת רבי זעירא דס"ל דלרבי יהודה דס"ל דממון הדיוט הוא דבהמת מע"ש חייבת בבכורה, אין מקריבין את האימורין ע"ג המזבח, דהא קי"ל כמ"ד בעלמא זה וזה גורם מותר ואמרינן בתמורה (דף ל' ע"ב) עלה דמתני' כל האסורין לגבי מזבח ולדותיהם מותרים, אמר רב ותני עלה ור' אליעזר אוסר, ואמר רבא התם מחלוקת כשנרבעו ולבסוף עברו דר"א סבר זה וזה גורם אסור ורבנן סברי זה וזה גורם מותר, אבל עברו ולבסוף נרבעו ד"ה אסורין ע"כ. וכתב רש"י זה וזה גורם הזכר שבא על הבהמה זו והיא גרמו לולד שיבא, והרי גרמוהו איסור והיתר דאביו מותר ואמו אסורה עכ"ל.
ומתבאר בפרק אלו טריפות (דף נ"ח ע"א) דהני תנאי פליגי אי זה וזה גורם מותר או אסור אפילו להדיוט, אלא דאיפליגו לגבוה להודיעך כוחו דרבי יהושע דאפילו לגבוה נמי שרי וכ"ש להדיוט, והר"ם בפ"ג מהל' איסורי מזבח דין י"ג פסק כמ"ד זה וזה גורם מותר אפילו לגבוה וכ"ש להדיוט יעו"ש: וא"כ הכא בבהמת מעשר שני בשלמא אי מיירי כשלקח במעות מע"ש בהמה שכבר היתה מעוברת בשעת קניה, אתי שפיר דקדושת מעשר שני חל נמי על העובר דעובר ירך אמו, ובפרט דמסתמא שמין אותה כמה שוה בהמה מעוברת דנמצא דבעד העובר נמי נתן ממעות מעשר שני, וכן נמי אתי שפיר אי מיירי בלקח ממעות מעשר שני זכר ונקבה דבהכי אפילו נתעברה אחר הקנין חל קדושת מעשר שני על העובר, כיון דאביו ואמו שניהם יש להם קדושת מעשר שני, אבל אם הזכר שבא על בהמה זאת הוא חולין ונתעברה אחר שקנאו, אמאי חל קדושת מעשר שני על הולד כיון שהזכר והיא גרמו לולד שיבוא, והרי גרמוהו איסור והיתר וזה וזה גורם מותר ואין בולד קדושת מעשר שני, וסתמא דמלתא נראה דמיירי בהכי דהאם דוקא היא בהמת מעשר שני, וסתמא דמלתא נמי נראה דמיירי אפילו בנתעברה אחר שקנאה, דאל"כ כל כי הא היה להם לפרש דמיירי כשהאב נמי קנוי ממעות מעשר שני או כשהיתה מעוברת בשעת הקנין, ומדקא אמרו סתם ש"מ דבכל גוונא מיירי אפילו בשהאם בלבד היא ממעות מעשר שני ואפילו נתעברה אחר הקנין, ובכה"ג דזה וזה גורם

לא חייל איסור מעשר שני על הולד, וא"כ אמאי אסור להקריב האימורין ע"ג המזבח. ובשלמא לר"מ דאמר ממון גבוה דאמרינן דלדידיה פטורה מן הבכורה לק"מ, דעיקר מאי דפטרינן לה מן הבכורה הוא מצד האם דהיא עצמה חלה עליה קדושת מעשר שני, וכיון דממון גבוה היא לא קרינן באם וכל מקנך תזכר, דהא האם לא מקנך היא דממון גבוה היא מש"ה פטורה מן הבכורה, אבל לר"י דממון הדיוט היא וחייבת בבכורה, אמאי אסרינן להקריב האימורין ע"ג המזבח כיון דגוף הולד אין בו קדושת מעשר שני דזה וזה גורם מותר:

ויש ליישב דכיון דמע"ש בירושלים מותר באכילה ואין כאן שום הפסד אם אנו מחמירים לומר דלא אמרינן זה וזה גורם, הרי חשיב דבר שיש לו מתירין, ובדבר שיש לו מתירין לא אמרינן זה וזה גורם מותר. וכיוצא לזה כתבו הרב מגדל עוז ומרן הכ"מ והרדב"ז בספ"ה מהל' נדרים [הט"ז], על מה שהקשה שם הראב"ד דכל היכא דאמרינן דאסור בגדוליהם אפי' בדבר שזרעו כלה, אמאי הא קי"ל זה וזה גורם מותר, ואם נטע אגוז של ערלה מותר בפירותיה עכ"ל, וכתבו הם דכשם דלענין ביטול אמרו חז"ל דדבר שיש לו מתירין אפי' באלף לא בטיל, כ"כ לענין זה וזה גורם דמותר דמטעם ביטול נגעו בה, כל דהוי דבר שיש לו מתירין לא אמרינן זה וזה גורם מותר יעו"ש בדבריהם. וכן יש ללמוד מדברי הר"ם בפ"ו מהל' מעשר שני דין י"ד וז"ל, פירות מעשר שני שנתערבו בפירות חולין וכו', לפיכך אם נתערבו בירושלים אסורין [בכל שהן] כמנין, הואיל והוא בירושלים הרי הוא כדבר שיש לו מתירין וכו', [הט"ו] הזורע מע"ש אחר שנכנס לירושלים הגדולין מעשר שני, זרעו קודם שיכנסו הגדולין חולין עכ"ל, הרי מפורש יוצא מדבריו דאף דאם זרעם קודם שיכנסו לירושלים הגדולין חולין, וע"כ היינו טעמא משום דזה וזה גורם מותר, וכמו שנראה מדברי הר"ם בס"פ י' מהל' מעשר שני [ה"כ] דפסק שם הא דנטע אגוז של ערלה דהצומח מותר, שהביא הראב"ד דה"ט מטעם דזה וזה גורם מותר כדאמרינן בס"פ כל הצלמים (דף מ"ח ע"ב) יעו"ש, מ"מ היינו דוקא קודם שיכנסו לירושלים דאינם מותרים באכילה, אבל כשנכנסו לירושלים דמותרים באכילה והוי דבר שיש לו מתירין הגדולין מע"ש, דבדבר שיש לו מתירין לא אמרינן זה וזה גורם מותר. וא"כ ה"ה הכא גבי בהמת מעשר שני כיון דבירושלים מיירי דבר שיש לו מתירין הוא ולא אמרינן זה וזה גורם מותר:

ואע"ג דנראה פשוט דהא דאמרינן דבדבר שיש לו מתירין לא אמרינן זה וזה גורם מותר אינו אלא מדרבנן, כמו שנראה מדברי המגדל עוז והרדב"ז שדימו הענין לביטול, דכשם דלענין ביטול דבר שיש לו מתירין לא בטיל כן לענין זה וזה גורם, וכיון דלענין ביטול

אינו אלא מדרבנן דמן התורה בטיל בכל גוונא, ה"ה לענין זה וזה גורם דאינו אלא חומרא מדרבנן, וא"כ יקשה הכא דאמאי משום איסור דרבנן עקרו חז"ל דבר מן התורה, דמן התורה מצות עשה להקריב את האימורים ע"ג המזבח. די"ל דכיון דכבר אסרו חז"ל בענין מעשר שני שנכנס לירושלים דזה וזה גורם אסור בזורע מעשר שני בירושלים דהגדולין אסורין מטעם דבר שיש לו מתירין, א"כ הכא נמי בבהמת מעשר שני אמרו חז"ל דחל קדושת מעשר שני בולד ואף דזה וזה גורם הוא ואסרו להקריב את האימורים, דחז"ל עוקרים דבר מן התורה בשב ואל תעשה דהכא שב ואל תעשה הוא. אלא דאכתי יש לדחות זה שהרי עיקר מאי דאמרינן דדבר שיש לו מתירין אסרו חז"ל זה וזה גורם, היינו משום דבאיסור זה לא מטי ליה שום פסידא, כההיא דזורע מעשר שני בירושלים, דאם אנו אומרים דהגדולין מעשר שני אין כאן שום פסידא דהרי יכול לאוכלן בטהרה, אבל הכא דאם אנו אומרים דחל קדושת מעשר שני בולד אף דהוי זה וזה גורם, הא איכא פסידא, דכיון דאינו יכול להקריבו צריך שימתין עד שיפול בו מום דבלאו הכי אינו יכול לשוחטו ולאוכלו, ומי יימר עד אימתי יפול בו מום, ואין לך פסידא גדולה מזו, ופשיטא דבכה"ג לא דמי לדבר שיש לו מתירין. ואשר על כן נראה דזהו דעת הר"ם דסתם וכתב חייבת בבכורה ולא ביאר דאסור להקריב האימורין, דס"ל דע"כ הא דאמרינן בירושלמי דאסור להקריב האימורין, הוא למ"ד בעלמא זה וזה גורם אסור, אבל לדידן דקי"ל דאפילו לגבוה זה וזה גורם מותר, ה"ה הכא דכיון דהאב והאם גורמין על הויית הולד והאחד חולין והאחד מע"ש הוי זה וזה גורם, והולד חשיב חולין גמורין דומיא דאיסור, דכיון דחד גורם הוא מותר גם הוא מותר:

אות ב ס"ק י

ונראה לע"ד דמדין הלוקח בהמה מפירות שביעית שכתב הר"ם סמוך לדין זה [פ"ה מה' בכורות ה"ט], מזה הדין יצא לו דבר זה, שכתב וז"ל, אבל הלוקח בהמה מפירות שביעית הרי זה פטורה מן הבכורה, לפי שאינו רשאי לעשות סחורה בפירות שביעית, שהרי נאמר בה לאכלה ולא לסחורה, ואם תהיה חייבת בבכורה הרי זה משתכר בבכור שהרי יצא מתורת פירות שביעית עכ"ל, והשיג עליו הראב"ד וז"ל, בגמרא [בכורות יב, ב] מפרש משום דלאכלה ולא לשריפה וקא בעי לאקטורי אימורין עכ"ל. וליישב השגת הראב"ד כתב מרן הכ"מ שם, דצ"ל דנוסחת הר"ם היה כתוב בגמרא לאכלה אמר רחמנא ולא לסחורה יעו"ש. וכפי גירסא זאת דגריס הר"ם לאכלה ולא לסחורה, הוקשה לו דאמאי לא אמרינן בש"ס דילן טעמא דלאכלה ולא לשריפה דקא בעי לאקטורי אימורים למזבח כמו שאמרו בירושלמי גבי בהמת מעשר שני, אלא עכצ"ל דלמאי דקי"ל דזה

וזה גורם מותר, וסתם בהמת שביעית מיירי שהאם דוקא היא מפירות שביעית ולא האב, וגם מסתמא נמי מיירי כשנתעברה אחר הקנין, וא"כ כיון דהאב הוא גורם דהיתר זה וזה גורם מותר, ולא חל על הולד קדושת שביעית, ושפיר מותר להקריב האימורים לשריפה, אבל מטעמא דלאכלה ולא לסחורה א"ש דפטורה מן הבכורה, דטעם זה אינו מפני הולד אלא מפני האם דקדושת שביעית חלה עליה, ואזהר רחמנא דלא ליעבד בפירות שביעית סחורה, ואם אנו אומרים חייבת בבכורה הרי זה נמצא משתכר בגוף האם ע"י שקנאה מדמי שביעית, שהולד אינו חייב לבערו בזמן הביעור ונותנו לכהן ויש לו טובת הנאה, משא"כ אם היה לוקח איזה דבר אחר לאכלה דאין כאן שום ריוח והנאה כלל, ואה"נ דלפי זה אפילו עכשיו דאינו חייב בבכורה והולד לא הוי בכור, לא מפני שאין בהולד קדושת שביעית מטעם זה וזה גורם יהיה מותר למוכרו בדמים או שלא לבערו בזמן הביעור, דאף דבגוף הולד עצמו ליכא איסור סחורה מ"מ מצד האם צריך שלא ישתכר בולד כלל, דאם ישתכר נמצא דלמפרע דעשה סחורה בדמי שביעית ע"י שקנה מהם בהמה שמשתכר בולדות, והוא מוזהר שלא יעשה כן דלאכלה ולא לסחורה אמר רחמנא, משא"כ אי אמרינן דטעם הפיטור מבכורה הוא מפני האימורין דלשריפה, דכה"ג דשריפה דליכא שום סחורה וריוח ועיקר האיסור הוא מפני הולד, כל הולד מצד עצמו אין בו קדושת שביעית דזה וזה גורם הוא, אין שום קפידא בהקטרת האימורין כיון דמצות אכילה לא נאמרה על הולד:

הן אמת דכפי זה קשה לגירסת הראב"ד והיא גירסת רש"י בספ"ק דבכורות דגרסי' לאכלה ולא לשריפה דאמאי פטרינן לה מבכורה מפני טעם זה, כיון דקי"ל דזה וזה גורם מותר ולא חייל קדושת שביעית על הולד, דדוחק לומר דמיירי דהאב נמי קנאו מדמי שביעית, או דקנאו נמי לאם מדמי שביעית בעודה מעוברת, דכל כי הא הו"ל לרב חסדא לפרש ולא לומר בהמת שביעית סתם, דמשמע דמיירי בכל גוונא אפילו בנתעברה אחר הקנין והאב חולין:

ואין לומר דלפי האמור דדבר שיש לו מתירין זה וזה גורם אסור, א"כ גבי שביעית הא אמרינן בפרק הנודר מן הירק (דף נ"ח ע"א), דשביעית קודם הביעור אוסרת בכל שהוא מטעם דחשיב כדבר שיש לו מתירין, דאם נתערב קודם הביעור אין לו ביטול וצריך לאכול התערובת קודם הביעור, דכיון דאפשר לאוכלו כדבר שיש לו מתירין הוי יעו"ש, וא"כ ה"ה לענין זה וזה גורם, דכיון דולד זה יכולין לאוכלו קודם הביעור דבר שיש לו מתירין הוא ואסרינן ליה להניחו אחר הביעור, וכיון דלענין אכילה קודם הביעור חשבינן ליה לולד כבהמת שביעית, א"כ ה"ה דאסור בשריפה. דהא ליתא דכבר כתבנו דאין זה

אלא מדרבנן כדין ביטול בדבר שיש לו מתירין, ואיך אפשר דמפני איסור מדרבנן עקרו חז"ל קדושת בכור לגמרי, ואמרו דאם נולד ממנה בכור דאינו בכור, דבהכי מתירין את הבכור בקום עשה לשוחטו בחוץ בלא מום והוא איסור כרת, והתירו בקום עשה לעשות בו גיזה ועבודה, כיון דמן התורה חל עליו קדושת בכור ואסור לשוחטו בחוץ בלא מום ואסור בגיזה ועבודה. ודוחק לומר דהכא רב חסדא אזיל לשיטתיה דאמרינן ביבמות (דף פ"ט ע"ב), דס"ל לרב חסדא דחכמים עוקרים דבר תורה בקום עשה יעו"ש, דא"כ כפי"ז מאחר דקי"ל דלא כרב חסדא בזה, דחכמים אינם עוקרים דבר תורה כי אם בשב ואל תעשה, ע"כ לא קי"ל לומר דבהמת שביעית פטורה מן הבכורה. ועוד דאפי' לרב חסדא דעוקרים בקום עשה, הכא לא שייך זה, דכיון דעיקר תקנתם הכא הוא לומר דאף דזה וזה גורם הוא צריך לאכול הולד נמי קודם הביעור, דכיון דאפשר לאוכלו קודם הביעור כדבר שיש לו מתירין דמי, אף דמפני זה צריך לומר דבולד נמי שייך דין שביעית שלא לשורפו, דאם אנו מתירים אותו בשריפה הוו תרתי דסתרן, מ"מ כיון דעיקר התקנה הוא על אכילתו קודם הביעור, ואיסור השריפה אינו אלא דבר נגרר ממנו ואין עיקר האיסור השריפה, למה יעקרו חז"ל מצות קדושת בכור מפני זה:

אות ב ס"ק יא

והנה לגירסת הר"ם [פ"ה מה' בכורות ה"ט] דגריס לאכלה אמר רחמנא ולא לסחורה, הקשה הרב ל"מ דא"כ מאי פריך מההיא דהאוכל מעיסת שביעית בלא חלה וכו' מטעם דלאכלה אמר רחמנא ולא לשריפה, ותירץ דצריך לדחוק ולומר דהכי פריך דכי היכי דדריש הכא רב חסדא לאכלה ולא לסחורה, הכי נמי נידרוש גבי חלה לאכלה ולא לשריפה עכ"ל, ולע"ד זה דוחק גדול דא"כ אמאי לא פריך נמי דאמאי נקט ר"ח מטעם ולא לסחורה גבי בכור ולא נקט טעמא דלא לשריפה דהא אימורים לשריפה קיימי: לכן נראה דהר"ם דגריס ולא לסחורה בכל הסוגיא גריס הכי, וגבי חלה נמי גריס הכי, מיתיבי האוכל מעיסת שביעית וכו' ואמאי לאכלה אמר רחמנא ולא לסחורה, ולא גריס גירסת רש"י דפריך הכי ואמאי כיון דאילו מטמיא בת שריפה היא לאכלה אמר רחמנא ולא לשריפה, וכן בסוף הסוגיא דפריך וליגמר מינה ומשני התם עיקר לאכילה הכא עיקר לסחורה, וה"פ דכבר כתבנו דכתב מרן הכ"מ דמ"ש הר"ם גבי בכור הרי משתכר בבכור, היינו לומר שאינו חייב לבערו בזמן הביעור ונותנו לכהן ויש לו טובת הנאה עכ"ל. ונראה פשוט דהכוונה דכיון דס"ל להר"ם דבזמן הביעור אם לא מצא אוכלין שורף באש או משליך לים המלח ומאבדן בכל דבר שמאבד, וכמ"ש הר"ם בפ"ז מהלכות שמיטה ויובל דין ג' יעו"ש, א"כ אם נאמר דיהיה לו קדושת בכור אם עבר ולא הקריבו קודם

הביעור אחר הביעור לא יוכל להקריבו וצריך שריפה או לאבדו, וזה אי אפשר דאסור לשרוף ולהפסיד קדשים כשירים שעדיין לא נפסלו, וא"כ ה"ה לענין חלה דשייך טעם זה דהא קי"ל דאסור להפסיד תרומה כדין קדשים, דאפי' להדליק תרומה טהורה אסור כ"א דוקא תרומה טמאה דתרומה טהורה לא ניתנה אלא לאכילה ולשתיה ולסיכה, וכמ"ש הר"ם ריש פרק י"א [ה"א] וריש פי"ב [ה"א] מהלכות תרומות יעו"ש, וע"כ פריך הש"ס דאם לענין בכור מפקעינן קדושת בכור מטעם זה, א"כ בחלה נמי אמאי לא פטרינן ליה מחלה מטעם זה דלאכלה ולא לסחורה, ובהפרשת חלה משתכר בה, דאם עבר ולא אכלה הכהן בשעת הביעור אינו יכול לשרפה ולאבדה אחר הביעור. וגם הטעם השני שייך בה, דנותנה לכהן ויש לו טובת הנאה. ומאי דמשני הש"ס למאי דפריך ולגמר מינה, דמשני התם עיקר לאכילה הכא עיקר לסחורה, לפי גירסת הר"ם צ"ל דה"פ, דהתם גבי חלה עיקר עשיית העיסה כוונתו לאכילה, אלא דרחמנא רמיא עלה חיובא דחלה, והעושה עיסה לא כיון לסחורה כי על כרחך צריך שיפריש, ברם הכא עיקר לסחורה דכיון דקנה בהמה בפירות שביעית ולא שחטה מיד לאוכלה והשאירה לגדל ולדות, ש"מ דכוונתו לסחורה להשתכר בבכור ומש"ה פטורה מן הבכורה:

דלפי גירסא זאת בכל הסוגיא לדעת הר"ם, א"ש מאי דק"ק לגירסת רש"י ודעימיה, דפריך ממתני' דהאוכל מעיסת שביעית עד שלא הורמה חלתה וכו' ואמאי כיון דאילו מטמיא בת שריפה היא וכו', דאמאי הוצרך המקשן להקשות מטעם דכיון דאילו מטמיא בת שריפה, תיפוק ליה דמתניתין סתמא קתני האוכל מעיסת שביעית, ומי לא עסקינן נמי דמיירי מתני' בעיסה שעשאה בטומאה ויש בעיסה כשיעור חלה, דאף דלכתחלה איפליגו רבנן ור"ע בפ"ב דחלה [מ"ג] דלרבנן יעשנה קבין ואל יעשנה בטומאה, ולר"ע יעשנה בטומאה ואל יעשנה קבין, מ"מ אם עבר ועשאה בטומאה לכ"ע נתחייבה בחלה ודין טבל יש לה, והאוכל ממנה בלא הרמת חלה חייב מיתה כדין טבל, וכיון דקתני מתני' דעיסת שביעית היא כשאר עיסה דשאר שנים לענין חלה, א"כ מוכרח הוא דה"ה בעיסה הנעשית בטומאה כל שלא הורמה חלתה דין טבל יש לה, וא"כ עדיפא מינה הוי להקשות, דהתינח בעיסה טהורה אבל בעיסה טמאה דהחלה ודאי בת שריפה היא לאכלה אמר רחמנא ולא לשריפה. דבכה"ג קשיא טפי ממאי שהקשה המקשן מעיסה טהורה מטעם דאילו מיטמיא בת שריפה היא, דכה"ג יש לדחות דשאני בכור דעיקרו לשריפה משא"כ בחלה דעיקרה לאכילה דאינה בשריפה אא"כ נטמאה, כדמשני הש"ס למאי דפריך וליגמר מינה דהתם עיקר לאכילה וכו'. ועוד קשה במאי דמשני הש"ס שאני התם דכתיב לדורותיכם, דאמאי לא משני כדמשני בתר כן, דשאני גבי חלה

דעיקרה לאכילה ברם הכא גבי בכור עיקרו לשריפה, ולמה הוצרך הש"ס מטעם קרא דלדורותיכם. ואם נאמר דניחא ליה להש"ס לשנויי מטעם דלדורותיכם כתיב כי היכי דלא תיקשי לן מעיסה טמאה דעיקרה לשריפה, דאף דהמקשן לא הקשה אלא מעיסה טהורה מ"מ התרצן תירץ תירוץ כולל אפי' לעיסה טמאה, א"כ מאי דמשני למאי דפריך וליגמר מינה מטעם זה דהתם עיקר לאכילה הכא עיקר לשריפה, כיון דמקרא דלדורותיכם ילפינן דאפי' עיסה דעיקרה טמאה חייבת בחלה ובעיסה טמאה הרי עיקר לשריפה היא כבכור: ועוד קשה דאמרי' בספרי בפ' שלח לך [טו, כא] וז"ל, לדורותיכם להביא את עיסת שביעית שהיא חייבת בחלה, שהיה בדין ומה שאר פירות שחייבין במעשר פטורין מן החלה, עיסת שביעית שפטורה מן המעשר אינו דין שפטורה מן החלה, והרי לקט ושכחה ופאה יוכיחו שפטורים מן המעשר וחייבים בחלה, והן יוכיחו לעיסת שביעית שאע"פ שפטורה מן המעשר שתהיה חייבת בחלה, לא אם אמרת בלקט שכחה ופאה שמינם חייבת במעשרות לפיכך חייבין בחלה, תאמר בעיסת שביעית שמינן פטורין מן המעשרות לפיכך תהיה פטורה מן החלה, ת"ל לדורותיכם להביא את עיסת שביעית שתהיה חייבת בחלה עכ"ל. ולפי מאי דמשני הש"ס הכא דשאני התם דכתיב לדורותיכם, אכתי קשה לרב חסדא מברייתא זאת דספרי, דמשמע דמאי דאיצטריך קרא הוא כי היכי דלא נילף מק"ו דשאר פירות חוץ מה' המינין דחייבין במעשר ופטורין מחלה, וק"ו לעיסת שביעית שפטורה ממעשר דודאי פטורה מחלה, ולפי סברת ר"ח אפי' בלאו האי ק"ו איצטריך קרא לחייב בחלה, כי היכי דלא נימא דלאכלה אמר רחמנא ולא לשריפה דכיון דאילו מיטמיא בת שריפה היא:

ואולם אם כנים אנחנו במ"ש דגירסת הר"ם בכל הסוגיא הוא לאכלה אמר רחמנא ולא לסחורה א"ש הכל, ומאי דאמרו בספרי דאי לאו ק"ו דשאר פירות לא היינו צריכין לקרא דלדורותיכם, י"ל דאין הכי נמי דלענין עיסה טהורה דאיכא למיפטר מטעם לאכלה ולא לסחורה בלאו ק"ו דשאר פירות איצטריך קרא, אבל לענין עיסה טמאה דלא שייך טעם זה, דהא מעיקרא חלה טמאה לשריפה קאי, ואינו משתכר שלא לבערה בשעת הביעור, על זה הוא דקאמר הספרי דאפי' לענין עיסה טמאה אצטריך קרא לחייבה בחלה, כי היכי דלא נילף לפטור מק"ו דשאר פירות דפטורין מחלה: והנה ראיתי לרש"י ז"ל [בכורות יב, ב] שכתב בד"ה לדורותיכם וז"ל, לדורותיכם כתיב בחלה משמע אפי' בשביעית וכתיב מראשית עריסותיכם וגו' עכ"ל, ולכאורה אינו מובן למה הביא רש"י קרא דמראשית עריסותיכם נמי, כיון דאינו ענין לדרשה זאת, וכבר הקשה כן הרב תוי"ט גבי מתני' דפ"ט דשביעית [מ"ט]. ולענ"ד נראה דרש"י בא לרמוז מאי דאמרינן בספרי

למעלה מלשון הספרי הנזכר וז"ל, מראשית להביא לקט שכחה ופאה שחייבים בחלה, שהיה בדין ומה שאר הפירות שחייבים במעשר פטורין מן החלה לקט שכחה ופאה שפטורין מן המעשר אינו דין שיהיו פטורין מן החלה, ת"ל מראשית עריסותיכם להביא לקט שכחה ופאה שחייבים בחלה ע"כ. וזה הוא שרמז רש"י בהביאו קרא דמראשית עריסותיכם, לומר דלא תקשי לך דאיך מרבינן עיסת שביעית מקרא דלדורותיכם מאחר דפירות שביעית פטורין מן המעשר, ושייך לומר דגם מחלה פטורין, מק"ו דשאר פירות שאינן מה' המינין, דהא לא קשה מידי דהא כתיב מראשית עריסותיכם, לרבות דאפילו לקט ושכחה ופאה דפטורין ממעשר חייבין בחלה, וא"כ ה"ה עיסת שביעית:

אות ב ס"ק יב

וראיתי להתוספות בסוגיא זאת [בכורות יב, ב] שכתבו בד"ה כיון דאילו מיטמיא וכו' וז"ל, ואע"ג דיכול להפריש מעיסה אחרת שאינה של שביעית על זאת ומקיף שתיהן, מ"מ הך לאו בת חלה היא ולא מצי לאפרושי מגופה הוי כמו מן החיוב על הפטור עכ"ל. ודברי התוס' אלו נפלאו ממני, דאיך כתבו דיכול להפריש מעיסה אחרת שאינה של שביעית, דאיך אפשר שיפריש מעיסה דפירות דשנה ששית לעיסת שביעית, הא תנן בפ"ק דתרומות [מ"ה] דאין תורמין מן החדש על הישן ולא מן הישן על החדש ואם תרם אין תרומתו תרומה, ודין זה איתא בחלה נמי כמו שמתבאר בפ"ד דחלה משנה ד' יעו"ש, וזה פשוט דהתורם מפירות שנה שעברה על פירות שנה זו הוי מן הישן על החדש, וכמ"ש הר"ם בפ"ה מהלכות תרומות דין י"א, וכתב דאפילו לקט ירק ערב ר"ה עד שלא בא השמש וחזר ולקט אחר שבאה השמש אין תורמין מזה על זה שזה חדש וזה ישן עכ"ל, וא"כ קשה דלמה הוצרכו התוס' לדחוק עצמם ולתרץ דחשיב כה"ג כמן החיוב על הפטור, דזה דוחק גדול בעיני, דכיון דגוף העיסה מצד עצמה חייבת בחלה אלא שמפני שלא תבא החלה לידי שריפה אם יטמא הוא דמפריש ממקום אחר, ובאופן זה אינו ברור דזה נקרא מן החיוב על הפטור, בהיות דהיה להם לומר טעם אחר ברור בלי שום ספק דמן הישן על החדש אין תרומתו תרומה:

ואפשר ליישב דמ"ש התוספות דיכול להפריש מעיסה אחרת שאינה של שביעית על זאת, משכחת לה מפירות שנה של שביעית עצמה ויהיה מהחדש על החדש, וכגון מעיסה דפירות דח"ל שנכנסו לארץ דכיון דבשעת גילגול העיסה שהוא זמן חיוב חלה היתה בא"י חייבת בחלה מן התורה, כדתנן ברפ"ב דחלה [מ"א] פירות ח"ל שנכנסו לארץ חייבת בחלה, ואמרי' בספרי בפ' שלח לך [טו, יח], וכן אמרינן בירושלמי שם [פ"ב ה"א] דילפי' לה מקרא דהארץ אשר אני מביא אתכם שמה, שמה אתם חייבים בין בפירות ח"ל

ובין בפירות הארץ, אלמא דמן התורה הוא, וכן נראה מדברי הר"ם בפרק א' מהלכות תרומות [הכ"ב] וכמ"ש הרדב"ז בביאורו על הר"ם שם יעו"ש, דבכה"ג דעיסה דפירות ח"ל אין מצות שביעית נוהגת בה דדוקא בפירות הארץ נוהג שביעית ולא בפירות ח"ל: ואע"ג דתנן בפ"ק דתרומות [שם] אין תורמין מפירות ח"ל על פירות הארץ ולא מפירות הארץ על פירות ח"ל, י"ל דהתם הטעם הוא משום דהוי כתורם מן הפטור על החיוב ומן החיוב על הפטור, דפירות ח"ל פטורים מתרומה וממעשר, דאפי' דנגמרו מלאכתן בא"י דחייבים מדרבנן כמ"ש הר"ם בפ"א מהלכות תרומות [שם], וכן במקומות של ח"ל שחייבו חז"ל בתרומות ומעשרות מ"מ כיון דאין חיובייהו אלא מדרבנן חשיב כתורם מן הפטור על החיוב, דהא תורם מן הפטור על החיוב מקרי, אבל גבי עיסה דפירות ח"ל דחייבת בחלה מן התורה חשיב כמן חיוב על החיוב:

ואע"ג דראיתי להר"ם בפי' המשנה בפ"ק דתרומות [מ"ה] דכתב דדין זה דאין תורמין מן פירות ח"ל על פירות הארץ ילפינן לה מקרא דכל מעשר הארץ מזרע הארץ, ומהר"י קורקוס בפ"ה מהל' תרומות [הי"ב] וכן מרן הכ"מ שם בפ"ה כתבו דהכי אמרינן בספרי דמהאי קרא ילפינן דין זה, והספרי הזה הוא בסוף פ' קרח [יח, כו] וז"ל, מנין שלא יתרום מפירות הארץ על פירות חוץ לארץ ת"ל וכל מעשר הארץ וכו', וא"כ הוא י"ל דאף דלענין חלה חשיב כמן החיוב על החיוב, מכל מקום גזירת הכתוב הוא דאין תורמין מפירות חוץ לארץ על פירות הארץ:

הן אמת דראיתי למהריק"ו שם בפ"ה דתרומות שאחר שכתב שם דדרשו בספרי כן מקרא דכל מעשר הארץ, תמה על הר"ם דאיך כתב דאם תרם מפירות סוריא על פירות הארץ דאין תרומתו תרומה כלל, דמ"ש מתורם מדבר דחייב מדרבנן דתרומתו תרומה ויחזור ויתרום, ופירות סוריא נמי מדרבנן מיהא חייבים. וק"ק דכיון דגזירת הכתוב הוא מקרא דכל מעשר הארץ וגו', דמהאי טעמא אפי' בפירות ח"ל דחייבים מן התורה כדין החלה אין תורמין מעיסה דפירות ח"ל על עיסה דפירות הארץ, א"כ ה"ה בפירות סוריא דלא עדיף מפירות ח"ל דחייבים מן התורה. וע"כ צ"ל דס"ל למהריק"ו דדרשא זאת דכל מעשר הארץ לאו גזירת הכתוב הוא, אלא עיקר הטעם הוא משום דחשיב כתורם מן הפטור על החיוב דמהאי קרא ילפינן דין זה דאין תורמין מן הפטור על החיוב, ומש"ה הוקשה לו דמ"ש סוריא מדבר החייב מדרבנן דאמרי' דתרומה ויחזור ויתרום, וזה נראה ג"כ שיהיה דעת התוס' הכא, דודאי דלענין חלה דחייבת מה"ת וליכא טעמא דמן הפטור על החיוב, שפיר מפריש מעיסת ח"ל לעיסת הארץ. אלא דלענ"ד נראה דלדעת התוס' אפשר לומר כן ליישב דבריהם, אבל מ"מ לדעת הר"ם המחוור יותר לומר דס"ל להר"ם דכיון דמקרא

דכל מעשר הארץ ילפי' לה, כיון דקי"ל דלא דרשינן טעמיה דקרא, ע"כ הא נמי אמרינן דגזירת הכתוב הוא, ולאו משום טעמא דמן הפטור על החיוב הוא, דאפילו מפירות ח"ל החייבים מה"ת בענין דין חלה אין מפרישין מזה על זה, ומש"ה כתב הרמב"ם דאפי' מסוריא על פירות הארץ אין תרומתו תרומה כלל ועיקר, דלא עדיף מענין חלה דחיובו מה"ת כאמור דלא כסברת מהריק"ו. ואפשר דאפי' לסברת התוס' אילו הוה ס"ל דדרשא זאת דכל מעשר הארץ דרשא גמורה היא, פשיטא דאין לומר דטעמא משום דהוה מן הפטור על החיוב כיון דגזירת הכתוב הוא ולא דרשינן טעמיה דקרא, אלא י"ל דס"ל דלאו דרשא גמורה היא אלא אסמכתא בעלמא הוא, דדין דאין תורמין מן הפטור על החיוב אסמכוהו אקרא דכל מעשר הארץ:

אות ב ס"ק יג

והנה בעיקר סברת ר"ח [בכורות יב, ב] דס"ל דבהמת שביעית פטורה מן הבכורה לא תעזוב נפשי לשאו"ל, דאפי' אם תמצי לומר דהא דאמרי' לענין שביעית לאכלה ולא לסחורה או ולא לשריפה, מצות עשה הוא, וכמו שהיא סברת הרמב"ן בספר המצות במצות עשה שהוסיף הרמב"ן על הרמב"ם ז"ל במצוה שלישית, דמצות עשה היא יעו"ש, וא"כ נאמר דה"ט דר"ח דפטורה מן הבכורה, מטעם דקי"ל דאין עשה דוחה עשה אחר, דהאי עשה דבכור והאי עשה דלאכלה אמר רחמנא מאי אולמא דהאי עשה מהאי עשה, מ"מ הא קי"ל דעשה אלים שיש בו כרת דוחה עשה, כדאמרי' בפרק תמיד נשחט (דף נ"ט ע"א) דעשה שיש בו כרת דוחה עשה דהשלמה, אע"ג דבעלמא אין עשה דוחה עשה יעו"ש, וכיוצא לזה אמרי' בפרק שלוח הקן (דף קמ"א ע"א) דעשה דמצורע דחמיר משום שלום בית דחי עשה דשלוח הקן, ועיי' בדברי התוס' בפ"ג דזבחים (דף ל"ג ע"ב) בד"ה לענין וכו', וא"כ הכא בעשה דבכור שהוא עשה אלים, דכל שהבכור הוא תם וראוי להקרבה אם שחטו בלא מום בחוץ חייב כרת כדין שחוטי חוץ, איך אנו מתירים אותו לשוחטו בחוץ בלא מום מפני עשה דלאכלה ולא לסחורה או ולא לשריפה, ולא אמרי' דליתי עשה דבכור דאלים הוא ולידחי עשה דלאכלה דשביעית. ואין לומר דלא שייך לומר ליתי עשה אלים וידחה עשה אלא כההיא דעשה דקרבן פסח דכבר חל עליו להקריב קרבן פסח ומחוסר כפרה, דבהכי אמרי' דאתי עשה דקרבן פסח ודחי עשה דהשלמה, משא"כ הכא דמעיקרא אמרי' דכשקנאה לבהמה בדמי שביעית הרי הבהמה נפטרת מבכורה משעת קנין כשאר הבהמות הפטורות מצד עצמן, וכשנולד הבכור לא חל עליו קדושה כלל, דהא ליתא, דאכתי אעיקרא דמילתא אני דן דמידי הוא טעמא דשייך לומר דנפטרה בהמה זאת מבכורה משעת קנין, מטעם דלא מצי לאקטורי אימורין

דלאכלה אמר רחמנא ולא לשריפה, דמנא ליה הא דמעיקרא לא חל על הבכור שום קדושה, הא כיון דמצינו בעלמא דעשה אלים דוחה עשה קל, א"כ ה"ה הכא די"ל דלעולם דחל קדושה על הבכור בפטר רחם, ואי משום הקטרת האימורין דלשריפה לית לן בה, דכך היא המדה דלקיים עשה אלים דחינן עשה קל:

אות ב ס"ק יד

והנה לפי האמור דסבירא ליה לרבינו הרמב"ן ז"ל דהא דלאכלה ולא לסחורה או ולא לשריפה הוא מצות עשה, שחייב הכתוב לאכול פירות שביעית ולא לעשות סחורה בהם או להפסידם, א"כ יוצא לנו דמאחר דקי"ל בעלמא דסתם אכילה בכזית, ובין לענין איסור לאו ובין לענין מצות עשה אינו עובר על הלאו ואינו מקיים המצוה כי אם בכזית, ה"ה הכא דלאכלה אמר רחמנא דדוקא בכזית או טפי מכזית הזהיר רחמנא לאכלה ולא להפסד וסחורה, אבל פחות מכזית אינו בכלל מ"ע כמו שהוא בשאר מצות עשה דלאכילה כעשה דאכילת מצה וכיוצא, וא"כ קשה דמאי פריך הש"ס [בכורות יב, ב] לרב חסדא ממתני' דעיסת שביעית חייבת בחלה מטעם דאילו מיטמיא בת שריפה היא ולאכלה אמר רחמנא ולא לשריפה, הא י"ל דחלה שאני דמן התורה חלה אין לה שיעור, דאפי' כשעורה שהפריש חלה יצא מידי טבל, וכל השיעורין הנאמרים בחלה לבעה"ב ולנחתום אינו אלא מדרבנן, וכמ"ש הר"ם ברפ"ה מהלכות בכורים [ה"א] יעו"ש, וכ"כ הטור בי"ד סי' שכ"ב יעו"ש, וזה מוסכם מהכל, וא"כ י"ל דשפיר קתני מתני' דהאוכל מעיסת שביעית קודם שהורמה חלתה חייב מיתה, דעכ"פ מן התורה שאין לה שיעור עיסת שביעית טבל היא כל זמן שלא הפריש ממנה כל שהוא לשם חלה, דבכה"ג דמפריש מה"ת אפי' פחות מכזית ליכא אזהרה דלאכלה ולא לשריפה, דאזהרה זאת אינה אלא בכזית, וכיון דמה"ת יכול לפטור העיסה בפחות מכזית למה נפקיע ממנה חיוב חלה: ואין לומר דלמאי דקי"ל [יומא עד, א] כרבי יוחנן דלענין איסורין חצי שיעור אסור מה"ת ה"ה נאמר לענין מצות עשה, דאם אין לו בליל פסח כ"א חצי זית מצה מחוייב לאוכלו מה"ת כדין איסור, וה"ה הכא בעשה דלאכלה דאפי' בפחות מכזית איכא איסור מה"ת להפסידו, דהא ליתא, דכבר העליתי בספר תוספת דרבנן להרב אדוני אבי ז"ל באות חי"ת חצי שיעור [סי' קל"ז] בדף מ"א סוף ע"א, דמתוך דברי הריטב"א בחי' ליומא שהביא הרב בני חיי, ומדברי המל"מ במה שהשיג על הרא"ם ממצות עשה, יוצא דבמ"ע לא אמרינן חצי שיעור מה"ת וע"ש שהארכתי, וא"כ הכא מאי פריך לרב חסדא ממתני' דחלה, כיון דעכ"פ מה"ת דאין לה שיעור אפי' עיסת שביעית היא טבל, כיון דבכל שהוא ליכא איסור שריפה:

הן אמת כי ראיתי להרב המופלא מופת הדור הי"ו בספר מחזיק ברכה סי' תע"ה ס"ד, החזיק דבריו אשר כתב בספרו הבהיר ברכי יוסף [או"ח סי' תפ"ב אות ד'], ודחה הראיה שהביא הב"ח מדברי הריטב"א, והעלה דהעיקר דבמ"ע חצי שיעור איכא קצת מצוה מה"ת יעו"ש, ובאמת כי מסוגיא זאת יש ראיה לדבריו, דמשום סברא זאת דבחצי שיעור איכא קצת מצוה מה"ת, פריך שפיר ממתני' דחלה. ואף דאכתי ק"ק דאמאי לא משני דר"ח ס"ל כר"ל, דס"ל דחצי שיעור הוא מדרבנן, מ"מ י"ל דעדיפא מינה משני הש"ס, ובפרט דדחיקא ליה מלתא לאוקמי לר"ח דקי"ל כוותיה במימרא זאת דבהמת שביעית דלא כהלכתא:

ואולם נראה דראיה זאת ניתנה ליאמר לסברת הר"ם בפ"ד מהלכות טומאת אוכלין [ה"א] דס"ל דאוכלין לטומאת עצמן בכל שהוא דאפי' שומשום או חרדל מקבל טומאה יעו"ש, וכן הוא סברת רש"י בפרק כל שעה (דף ל"ג ע"ב) יעו"ש, אבל לדעת התוס' שם בפרק כל שעה [בד"ה לאימת] ודעימייהו שחלקו על רש"י וס"ל דאפי' לקבל טומאה בעינן כביצה, ופחות מכביצה אינו מקבל טומאה, וכן נראה שהוא סברת רבינו הרמב"ן בביאורו על התורה בסוף פ' שמיני [יא, מ] יעו"ש, אכתי קשה דאפי' את"ל דאסור מן התורה לשרוף פירות שביעית אפי' פחות מכזית, מ"מ מאי פריך ממתני' לרב חסדא כיון דעיקר הקושיא הוא כיון דאילו מיטמיא בת שריפה היא, דהא כיון דמן התורה חלה אין לה שיעור, ע"כ עיסת שביעית טבל היא והאוכל ממנה קודם שהורמה חלתה חייב, כיון דיכול להפריש פחות מכביצה, דליכא למיחש לאילו מיטמיא, דאוכל פחות מכביצה אינו מקבל טומאה, וליכא משום לאכלה ולא לשריפה. ואם כנים אנחנו במה ששיערנו לעיל [או"ק י"א] דגירסת הר"ם בכל הסוגיא הוא לאכלה ולא לסחורה, גם גבי מאי דפריך ממתני' דחלה, ול"ג הא דאילו מיטמיא בת שריפה, אתי שפיר, דכ"כ י"ל דסבירא ליה לרבינו הרמב"ן, ומאן דסבירא ליה דפחות מכביצה אינו מקבל טומאה דהגירסא היא כסברת הר"ם:

ואין לומר דבלאו הכי יש ליישב זה, דהא אפי' למאן דאמר דאפי' לקבל טומאה אינו מקבל בפחות מכביצה היינו מדאורייתא, אבל מדרבנן מקבל טומאה, וכמו שהכריח מהר"ם בן חביב בספר תוספות יום הכיפורים (יומא דף ע"ט ע"א) יעו"ש, דהא ליתא, דמלבד דנראה דעל טומאה זו דרבנן אינה בת שריפה, כמו שמתבאר בפ"ק דשבת (דף ט"ז סוף ע"א) וכתב רש"י שם בד"ה עבדי רבנן היכרא וכו', דלא שרפי תרומה משום טומאה דרבנן בר משמה ספיקות יעו"ש, יתר ע"כ דאפי' את"ל דשורפין על טומאה דרבנן, מאי פריך לומר דתהיה פטורה מן החלה מטעם דבת שריפה היא מדרבנן, דאיך

אפשר דאנו עוקרים דבר תורה בקום עשה ואנו מתירין לאכול מהעיסה בלא חלה, מטעם דמדרבנן בת שריפה היא, הא כיון דמה"ת שפיר קרינן לאכלה. ועוד מאי משני שאני התם דכתיב לדורותיכם, דמשמע דקרא בא לחייבה בחלה, כי היכי דלא נפטור אותה מטעם דבת שריפה הויא, כיון דמה"ת לאו בת שריפה היא:

אות ג

כתב רבינו, ארשב"ל הללו מעשה אלפסין הן ור"י אמר מעשה אילפס חייבים והללו שעשאן בחמה וכו'. הנה פלוגתא דר"י ור"ל במעשה אילפס איתיה בפרק כל שעה (דף ל"ז ע"א). ומ"ש רבינו הרמב"ן והלכתא כרבי יוחנן וכו' והכי נמי פסק רבינו הגדול בהלכות, כן כתב הרי"ף שם בפרק כל שעה מהאי טעמא שכתב רבינו, דהא אמר רבא בפ' החולץ [יבמות לו, א] הלכתא כר"ל בהני תלת, דנראה דהא בעלמא קי"ל כר"י. וכן פסק הרמב"ם בפ"ו מהלכות בכורים [הי"ב] יעו"ש. ואע"ג דהרי"ף ברפ"ק דע"ז [ו, ב] גבי פלוגתא דר"י ור"ל בנשא ונתן לפני אידיהן פסק כר"ל דאמר מותר, משום דתניא כוותיה דר"ל, וכ"פ הר"ם בפ"ט מהלכות ע"ז [ה"א] יעו"ש, וא"כ הכא מ"ש דפסקו כר"י מאחר דאמרו בשמעתין דפ' כ"ש [לז, ב] דתניא כוותיה דר"ל, דאמרינן בברייתא דמייתי התם גבי מעיסה וחליטה וחכמים אומרים אחד זה ואחד זה עשאן באילפס פטור בתנור חייב, ואמרינן תיובתא דר"י מהך ברייתא, דאע"ג דקא משני אמר לך ר"י תנאי היא דתניא וכו', הא דחי לה הש"ס, וקאמר לא דכולי עלמא מעשה אילפס פטורין והכא כגון שחזר ואפאו בתנור קא מיפלגו וכו'. ומאחר דאיכא למדחי ולומר דבמעשה אילפס לא פליגי מי הכניסנו לומר דתנאי נינהו, כיון דיש לנו לומר בבירור אידך ברייתא דאמרו רבנן דמעשה אילפס פטור, ונמצא כפי זה דהכא נמי תניא כוותיה דר"ל:

דאף דהכא שאני דהברייתא לא הויא תיובתא דר"י, כיון דלדידיה ס"ל דבהא פליגי ת"ק ורבי יהודה ותנאי היא, מ"מ התם נמי בההיא דפ"ק דמסכת ע"ז הברייתא לא הויא תיובתא דר"י, דהא יכול לומר ר"י דתנאי נינהו כדאמרינן התם (דף ז' ע"ב) נשא ונתן איכא בינייהו, תנא קמא סבר נשא ונתן מותר ורבנן בתראי סברי נשא ונתן אסור. י"ל דהתם שאני דכיון דאיכא ברייתא מפורשת כר"ל מסתברא דהעיקר כר"ל, ויש לדחות דת"ק ורבנן בתראי דהתם לא פליגי בהכי, דאיכא למימר דפליגי בהם בלא אידיהן או בדשמואל פליגי כדאמרינן התם, משא"כ הכא דאף דיש לדחות דת"ק ור' יהודה לא פליגי בהכי, מ"מ ע"כ מידי פלוגתא לא יצא, דהא קתני בברייתא דמעיסה וחליטה ר' ישמעאל בר' יוסי אומר משום אביו זה וזה לפטור ואמרי לה זה וזה לחיוב, דלמ"ד זה וזה לחיוב איכא תנאי בהך ברייתא גופא, דע"כ הא דמחייב ר"י ברבי יוסי היינו באילפס,

דאי בתנור אבל באילפס פטור, אם כן רבי ישמעאל היינו חכמים, וכמ"ש התוס' שם ד"ה אמר לך וכו', וכתבו התוס' דלא איצטריך לאשכוחי תנאי אלא ללישנא דזה וזה לפטור, אבל ללישנא דזה וזה לחיוב איכא תנאי בהך ברייתא גופה:

ולע"ד לדעת הרי"ף והר"ם י"ל דאפילו ללישנא דזה וזה לפטור איכא תנאי בהך ברייתא, די"ל דס"ל דמאי דמייתי הש"ס ברישא דהך ברייתא דהמעיסה ב"ש פוטרין וב"ה מחייבין וכו', ובתר הכי קתני איזהו המעיסה וכו' הכל הוא ברייתא אחת, דמייתי הברייתא לישנא דמתני' דפלוגתא דב"ש וב"ה לפרש אותה וקאמר איזהו המעיסה וכו', ובתר הכי מייתי פלוגתא דרבי ישמעאל ורבנן, וכן משמע מפשט הסוגיא. דאי פלוגתא דב"ש וב"ה דמייתי הוא לישנא דמתני' דחלה, ולשון הברייתא אינו מתחיל אלא מלשון איזהו המעיסה וכו', א"כ הכי הול"ל, ומי אמר ר"י הכי והתנן התם המעיסה ב"ש פוטרין וכו', ותני עלה איזהו המעיסה וכו', ומדמייתי סתם מיתיבי המעיסה ב"ש פוטרין, ש"מ דהכל לישנא דברייתא דתנא דברייתא מייתי פלוגתא דב"ש וכו' לפרש פלוגתייהו, וא"כ לאידך תנא דאמר דבין במעיסה ובין בחליטה ב"ש פוטרין וב"ה מחייבים, ע"כ הא דמחייבים היינו דלאחר דהרתיחן ברותחים אפאן באילפס, דאי בתנור אבל באילפס פטור א"כ חכמים היינו ת"ק, דב"ה מחייבים. ומאי דאיצטריך רבי יוחנן לאשכוחי תנאי דתנא קמא ורבי יהודה הוא לאשכוחי תנאי אפילו לאידך תנא, דסבירא ליה דמחומרי בית שמאי ומקולי בית הלל הוי, וב"ש מחייבין, וקיימא לן ב"ש לגבי ב"ה אינה משנה:

באופן דבהך דהכא עכ"פ בכל אופן וצד שיהיה מידי פלוגתא לא יצא, ואיכא תנא עכ"פ דס"ל כר"י בלי שום ספק ויכול לומר אנא דאמרי כי האי תנא, ובפרט דהברייתא דמייתי ר"י לאותובי לר"ל דקתני הסופגנין וכו' עשאן באילפס חייבים בחמה פטורין פשטא דברייתא אתיא כר"י, דלר"ל לא אתיא אלא א"כ נאמר חסורי מחסרא והכי קתני כדמשני הש"ס, אבל בההיא דע"ז דליכא דבר ברור לומר דאיכא תנא דס"ל כר"י, ואדרבה איכא ברייתא ברורה כוותיה דר"ל, מסתברא דהלכתא כוותיה. אלא דדברי הר"ן מ"ש בפרק כל שעה בזה ומ"ש ברפ"ק דע"ז בהא דלפני אידיהן סתרי אהדדי, וכבר עמד עליהן הרב יד מלאכי דף קל"ו ע"ב יעו"ש, אלא שמה שתמה על עיקר פסקי הרי"ף והר"מ לע"ד יש ליישב כדבר האמור:

אות ד ס"ק א

והנה מ"ש רבינו הרמב"ן וז"ל, אלא מיהו אשכחן לחד מרבוותא במלתא פירושא דלא דייק וכו'. האי חד מרבוותא ר"ת ז"ל הוא כמ"ש התוספות [ברכות לז, ב ד"ה לחם ופסחים לז, ב ד"ה דכולי] והרא"ש [שם סי' ט"ז, ובהל' חלה סי' ב'] ושאר הראשונים

משמיה דס"ל דכולהו מיירי בדליכא גילגול מעיקרא דכולהו בלילתן רכה נינהו, אבל היכא דגלגל עיסה ל"ש באילפס ל"ש בחמה חייבת, דמעידנא דגילגל איחייבא ולא מיפטרה לעולם, אפילו בדגלגל אותה ע"ד לעשותה באילפס או בחמה ובסופגנין. ובדברי התוספות וכיוצא לא בא מפורש בסברת ר"ת אי סבירא ליה הכי גבי מתני' [חלה פ"א מ"ח] דעיסת הכלבים כשאין הרועים אוכלים ממנה דפטורה, דלדידיה מיירי נמי דווקא בבלילתו רכה, דאי מיירי בבלילתו עבה הא איכא גילגול ומשעת גילגול נתחייבה, אף שעשאה משעה ראשונה ע"ד שלא יאכלו הרועים ממנה, דאפשר דע"כ לא קאמר ר"ת דבלילתו עבה דאיכא גילגול לא מהני דעתו של אדם לפטור, אלא דוקא כשגלגל עיסה ועשאה ע"ד לעשותה סופגנין, דבכה"ג כיון שעשאה לשם אכילת אדם כדרך הפת חייבת, אבל בעיסת הכלבים שעשאה ע"ד שאין הרועים אוכלים אותה, אעפ"י שבלילתו עבה פטורה כיון שלא נעשית לאכילת בני אדם. וכהצד הזה כתב הר"ן בפרק כיצד מברכין (דף ל"ז ע"ב) בסברת ר"ת, דעפ"י סברת רבינו תם באופן זה יישב ההיא דאמרינן התם, דלחם העשוי לכותח דאופין אותה בחמה דמיירי דבלילתו עבה, וכל שעשאה כעבין חייבת מפני מראית העין, אבל בשעשאה למודין פטורה, י"ל דאע"פ שבלילתן עבה כיון שלא נעשית לדעת אכילה אלא לחרוך אותה באור ולעשות ממנו כותח לפיכך פטורה כדאמרינן בעיסת הכלבים יעו"ש. וכן נראה דס"ל לרבינו ישעיה בספר המכריע סי' ס"ג שהאריך שם בסברת ר"ת וכתב וז"ל, שמעינן מהכא דכל גילגול עיסה חייב בחלה אפילו בהנך באילפס לר"ל ובחמה לר"י, בר מהנהו דממעט במסכת חלה כגון עיסת הכלבים עכ"ל, כנראה דס"ל כסברת הר"ן הנזכר:

אמנם מדברי רבינו מתבאר דס"ל דסברת ר"ת הוא אפי' בעיסה עבה שעשאה לשם אכילת כלבים אעפ"י שלא נעשית לשם אכילת אדם, שהרי כתב וז"ל, ואפילו עיסת כלבים שאין הרועים אוכלין אותה משעת גילגול נתחייבה ותו לא מיפטרה, אלא כולהו הני פטורי דחלה בשלא גלגל עכ"ל, וכן מתבאר ממה שהביא ראיה לסתור סברת ר"ת מהירושלמי דפירשה ההיא דעיסת הכלבים, דלפי סברת המכריע והר"ן אין כאן שום ראיה משם לסתור סברת ר"ת, דהא ר"ת מודה כשעשאה שלא לשם אכילת אדם:

הן אמת דאפילו לפי סברת רבינו בסברת ר"ת יש ליישב דברי הירושלמי [חלה פ"א ה"ה] הזה דמייתי רבינו לר"ת, דהא לפי סברת רבינו הא דעיסת כלבים נמי לר"ת מיירי בבלילתה רכה כמ"ש הוא עצמו, וא"כ יש לומר דמתני' דעיסת כלבים מיירי דאף דבלילתו רכה מתחלה, מ"מ כיון דבסוף מיירי דאפאה בתנור כשאר לחם מן הראוי היה לומר דחייבת, מידי דהוה למאי דתנן תחלתה סופגנין וסופה עיסה חייבת, דתחלתה

סופגנין שבלילתה רכה וחלולין כעין הספוג, וסופה עיסה שנאפית בתנור כשאר עיסה חייבת, שבאחד מהן מתחייבת בחלה, וה"ה הכא בעיסת כלבים, וע"ז איפליגו אמוראי בירושלמי, דלרבי בא בשם שמואל אפילו עשאה קלוסקין, כל שעשאה משעה ראשונה שלא יאכלו הרועים ממנה פטורה, דלא דמי לתחלתה סופגנין וסופה עיסה, דהתם שאני דהמעשה דבסוף שאפאו בתנור כשאר לחם מוציא מידי מחשבה שחשב לעשותה כדרך הסופגנין, ואנו רואין שהמעשה הוא הפך ממש מהמחשבה, משא"כ הכא דנהי דאפאה בתנור כשאר פת אין כאן הוכחה במעשה הפך המחשבה, דעשאה ע"ד שלא יאכלו הרועים, דאכתי אחר המעשה עדיין הוא במחשבתו. ולדעת רבי יוחנן ור"ל דבעו הכירא דמורסן או דלמודין, הוא מטעם דכיון דאפאה בתנור כשאר לחם דלמא אתו לאחלופי בלחם דעלמא ומשתכחא תורת חלה כמ"ש רבינו עצמו:

באופן דמדברי רבינו נראה דסברת ר"ת הוא אפילו בעיסת כלבים שאינה עשויה לאכילת אדם, דלא כסברת ספר המכריע וסברת הר"ן. ומהתימה על הר"ן ז"ל דבפרק כל שעה הביא דברי רבינו הרמב"ן אלו דהלכות בכורות כדמותן וכצלמן, וכתב שהביא ראיה מהירושלמי עלה דההיא דעיסת כלבים, ומאחר שהוא עצמו בפרק כיצד מברכין העלה בפשיטות דסברת ר"ת לא נאמרה בעיסת כלבים, איך לא השיג על דברי רבינו לומר דאין סברת ר"ת כן כמ"ש רבינו:

אות ד ס"ק ב

והנה לפי שיטת ר"ת דמחלק בין בלילה רכה ובין בלילה קשה, הוקשה לו הא דאמר רבא [פסחים לז, ב] דה"ט דר"י דלחם שאין אפוי בתנור אחד אין קרוי לחם, וכתבו התוס' שם בד"ה לחם וכו', וא"ת מנ"ל לחלק בין בלילה רכה ובין בלילה קשה והלא אינה תלויה לרבי יהודה אלא באפוי בתנור אחד, ואומר ר"ת דה"פ לר"י לחם האפוי בתנור וכו' לחם שרגילין לאפות היינו בלילתו קשה. ובספר המכריע הביא דברי ר"ת אלו וביארם יותר וז"ל, וחלוט אם חזר ואפאו בתנור אפילו לרבי יהודה אדם יוצא בה י"ח, דמאי דקא מפרש רבא בשילהי שמעתא לר"י לחם האפוי בתנור אחד קרוי לחם, זה באותן סופגנין ודובשנין שבלילתן רכה, דלא אפשר תחלתה ע"י תנור אלא על ידי אילפס כדי שיקרוש, ואחר כך נותנו בתנור, ההוא ממעט, אבל תחלתה עיסה קשה דראויה להאפות בתנור מתחלתה אפילו במאה תנורים ואילפסים חייב בחלה עכ"ל: אמנם מדברי הרי"ף בפרק כ"ש אינו נראה כן שכתב ז"ל, ואיכא דפסק כר"י דאמר אין לחם אלא האפוי בתנור בלבד וכו', ואשכחן עלה פירכא מההיא דאמרינן בפרק החולץ [יבמות מ, א], והאי חלוט דקא אמרינן מצה היא למאי הלכתא אמר רבינא לומר שאדם יוצא י"ח בפסח, אלמא אע"ג

שחלטה מעיקרא כיון דאפייה בתנור או באלפס לחם הוא ואדם יוצא י"ח בפסח עכ"ל. ואם איתא דס"ל כסברת ר"ת דר"י ראויה ליאפות בתנור מתחלה הוא דבעי, לאפוקי עיסה רכה דלא אפשר תחלתה בתנור, א"כ מאי פריך להך סברא דפסק כר"י מההיא דהחולץ, הא אפשר לומר דההיא דהחולץ מיירי בחלוט דעיסה קשה, דבלא חליטה היא ראויה לאפותה בתנור, וכל כי הא אפילו ר"י מודה דאפילו בק' תנורים. וע"כ צ"ל דס"ל דלר"י הדברים כפשטן דאין לחם כי אם האפוי בתנור אחד דוקא, אבל כל שהתחיל בשולו בחליטה ואח"כ השלים בשולו בתנור לא חשיב לחם: וא"כ קשה מההיא דתניא בת"כ בפ' צו [ו, יד] בפ"ד סי' ו', תעשה מורבכת מלמד שנעשית ברותחין כל צורכה, אין לך רבוכה בתורה אלא זאת ורבוכה שבתודה ושבמלואים ע"כ, הרי דרבוכה של מלואים הויא חלוטה ברותחין כאותה של תודה, ומצינו שהכתוב קראה לחם בב' מקומות בין בצוואת המלואים בפ' ואתה תצוה [כט, א] דכתיב ולחם מצות וחלות מצות בלולות בשמן ורקיקי מצות משוחים בשמן, חלות מצות הן כנגד חלות של תודה, ורקיקי מצות כנגד רקיקים של תודה, ולחם מצות הן כנגד רבוכה של תודה, אלמא הרבוכה שהיא חלוטה ברותחין קורא אותה לחם, ובפ' צו [ח, כו] כתיב ומסל המצות אשר לפני ה' לקח חלת מצה אחת וחלת לחם שמן אחת, היא הרבוכה וקורא אותה לחם, וכיון דקי"ל סתם ספרא רבי יהודה היא, הרי ע"כ הא דת"כ דפ' צו הנזכר, ע"כ צ"ל דלר"י החלוטה ברותחין נקרא לחם, דאמרינן דבמלואים נמי היתה רבוכה, ע"כ צ"ל דלר"י החלוטה ברותחין ואח"כ אפאו בתנור נקרא לחם, דהא ודאי במלואים נמי לאו ברותחין בלבד עביד להו, אלא בתר הכי הוה אפי לה בתנור כדין חביתי כ"ג, דהא עיקר רבוכה במלואין מחביתי כ"ג ילפינן לה, כדאמרינן בפרק התודה (דף ע"ח ע"א) עלה דמתני' דהתם דקתני דהמלואים היו באים חלות ורקיקין ורבוכה, פריך הש"ס מה"מ, ומסיק אלא כדרב נחמן זה קרבן אהרן ובניו וגו', וכי מה למדנו לבניו ביום המשחו, אלא מקיש חינוכו להמשחו מה המשחו רבוכה אף חינוכו רבוכה ע"כ, הרי שמהיקש דהמשחו דהיינו חביתי כ"ג ילפינן דחינוכו דהיינו המלואים דבעי רבוכה, וכיון דאין היקש למחצה פשיטא דרבוכה דמלואים הויא דומיא דרבוכה דחביתי כהן גדול דאפי להו אחר חליטה, וכן כתב בספר המכריע בסוף סימן הנזכר [סי' ס"ג]. אלא דק"ק דהרב כתב שם וז"ל, ומסתברא דהכי הוא דתניא במנחת חביתין אין לך רבוכה בתורה אלא זו בלבד ורבוכה שבתודה ורבוכה שבמלואים, משמע שכולם היו שוות דאופין אותן בתנור אחר החליטה עכ"ל, והדבר קשה דאמאי לא הביא ראיה מההיקש שאמרו בגמרא שהיא ראיה ברורה דמהברייתא אינו אלא משמעות בעלמא. וכיון דלר"י אינו נקרא לחם אלא האפוי בתנור אחד, א"כ

הכא ברבוכה דמלואים דאח"כ אפי לה בתנור אחר החליטה איך קרא הכתוב לחם, דהא לדעת הרי"ף אף דרבוכה דמלואים היתה בלילתה קשה מ"מ בעינן תנור אחד, והכא דאפי לה בתחילה ברותחין ואח"כ אפי לה אפיה ב' בתנור לא קרינן ביה תנור אחד:

איברא דראיתי להתוס' בפרק כל שעה (דף ל"ו ע"ב) ד"ה פרט לחלוט וכו', דכתבו בשם ר"ת ליישב הא דאמרינן התם לחם עוני פרט לחלוט, כי היכי דלא תיקשי להההיא דהחולץ וז"ל, ואומר ר"ת דהתם בהחולץ מיירי בבלילתו רכה, דקודם אפיה לאו לחם הוא כלל, ואחר אפייתו הוא דחשיב לחם, וחשיב נמי לחם עוני כיון שבלילתו רכה עכ"ל. וי"ל דדעת הרי"ף בההיא דהחולץ הוא כסברת ר"ת דמיירי בבלילתו רכה, כי היכא דלא תיקשי הא דאמרינן פרט לחלוט, וכיון שכן אכתי י"ל דס"ל להרי"ף נמי כר"ת בהא דר"י דבעינן תנור אחד דהיינו דוקא בבלילתו רכה דלא אפשר לעשותו בתחלה בתנור, אבל בבלילתו קשה אפילו בק' תנורים קרוי לחם דומיא דרבוכה דמלואים:

וראיתי להמאור שכתב ע"ד הרי"ף וז"ל, ומאי דמייתי הרי"ף פירכא לאו פירכא היא, דמאן דפסק כרבי יהודה לא פסק לפום האי שינויא דשנינן בגמרא, ואוקימנא דר"י סבר אין לחם אלא האפוי בתנור מעיקרא, דההיא שינוייא אליבא דר"ל הוא, אבל לר' יוחנן לית ליה הדין שינוייא, ומוקי לה לשמעתין כתנאי, ולדידיה לא פליג ר' יהודה בלחם שחלטו וחזר ואפאו בתנור וכו', וליכא עליה פירכא מההיא דהחולץ עכ"ל. ולפי מ"ש המאור לעיל מזה ליישב הא דלחם עוני פרט לחלוט מההיא דהחולץ, דההיא דהחולץ מיירי בשחזר ואפאו בתנור והא דהכא מיירי שלא חזר ואפאו בתנור יעו"ש, דאלמא לא ס"ל דההיא דהחולץ מיירי בבלילתו רכה, א"כ מי הכניסו בדוחק זה לומר דמאן דפסק כר' יהודה לא פסק לפום שינוייא דשנינן בגמרא לר"ל, דכיון דהרי"ף ע"כ מעיד לנו שראה מי שפסק כר' יהודה לפום שינוייא דשנינן בגמרא, דאל"כ מאי קא פריך ליה פירכא מההיא דהחולץ, ואיך יכחישנו המאור לומר דמאן דפסק כן הוא אליבא דרבי יוחנן דתנאי נינהו, כיון דאפשר דהוא לא ראה סברת הפוסק שראה הרי"ף בזה, שאפשר שהוא בפירוש על שינויא דשנינן לר"ל. ומה גם דאם כוונת הפוסק שפסק כרבי יהודה הוא לסברת רבי יוחנן דתנאי נינהו, א"כ נמצא דכוונת הפוסק הוא לפסוק כר"ל דמעשה אלפס לאו לחם הוא, וא"כ למה לו לתלות הפסק דפסק כרבי יהודה, היה לו לומר דהלכה כר"ל וכמ"ש בעל ההלכות משמיה דכהן צדק, בהיות דהיה יכול לדחות פירכת הרי"ף מההיא דהחולץ דמיירי בבלילתו קשה דמתחילה היה יכול לאפותו בתנור, וכה"ג אפילו ר"י מודה כסברת ר"ת, ומדלא דחה פירכת הרי"ף באופן זה ש"מ דלא ס"ל כסברת ר"ת, אלא דלמאי דמשנינן דלר"י בעינן אפוי מעיקרא בתנור אחד אפילו בבלילתו קשה הוא,

וא"כ תיקשי ליה מההיא דרבוכה דמלואים דהכתוב קראו לחם דהא קי"ל סתם ספרא ר"י היא וההיא דתורת כהנים דפ' צו סתמא הוי ור"י היא:

אות ה

והנה לסברת רבינו הרמב"ן דסובר בעד ר"ת דאפילו בההיא דעיסת כלבים שעשאה שלא לשם אכילת אדם כל שבלילתו עבה חייבת, יש לתמוה דאיך לפי סברתו לא הקשה לו מהא דאמרינן בספרי זוטא והביאו הילקוט בפרשת שלח לך וגם הרא"ש בהל' חלה [סי' ג'] הביאו גבי מתני' דעיסת כלבים דדריש לה מדכתיב עריסותיכם שלכם חייב ושל חיה פטורה, וכן הביאו הספרי הנזכר מהר"י קורקוס בביאורו על הרמב"ם בפ"ו מהלכות בכורים דין ח' וכן הביאו מרן הכ"מ שם יעו"ש, דכיון דהספרי יליף לה מעריסותיכם ולא עיסת חיה, בודאי דמאי דממעט דומיא דעריסותיכם שלכם ממעט דמיירי שהיא עשויה כתקנה שבלילתה קשה, באופן שנתחייבה משעת גלגול דהא מעריסותיכם ילפינן דמשנתגלגל חל עליה חיוב חלה, ודכותה קא ממעט דאפילו בעיסה גמורה שאם עשאה לאכילת אדם חייבת, באופן זה כל שעשאה לשם אכילת חיה או בהמה פטורה, דכיון שעשאה שלא לשם אכילת אדם אפילו היא עיסה כתקנה פטורה, ויש ליישב ודו"ק:

אות ו ס"ק א

ועל מ"ש רבינו, ואילו היכא דשדא מוגלשין על גבי קמח וכו', בפרק כל שעה (דף ל"ז ע"ב), עלה דפלוגתא דר"י ור"ל מייתי מתניתין דפלוגתא דב"ש וב"ה במעיסה וחליטה, ומסיק התם דפלוגתא דב"ש וב"ה בין במעיסה ובין בחליטה הוא, ותנאי נינהו אליבא דב"ש וב"ה, דת"ק סבר דזו היא מקולי ב"ש וחומרי ב"ה, ותנא בתרא סבר דזו היא מחומרי ב"ש ומקולי ב"ה. ורבינו הרמב"ן פסק כת"ק דס"ל דזו מקולי ב"ש וחומרי ב"ה, דלב"ה בין במעיסה ובין בחליטה מחייבין וקי"ל כב"ה: ונראה דה"ט דפסק כמ"ד דזו היא מחומרי ב"ה, דהא תנן בפ"ה דעדיות משנה ב' ר' יוסי אומר ששה דברים מקולי ב"ש ומחומרי ב"ה וקא חשיב בכללן המעיסה ב"ש פוטרין וב"ה מחייבין, וכיון דקי"ל בעלמא דהלכה כר"י דנימוקו עמו הכי נקטינן דזו מחומרי ב"ה. דאע"ג דהתנא דשנה פרק ד' מקולי ב"ש ומחומרי ב"ה פליג אהנך דהאי פירקא, וס"ל דהנך דר"י וכיוצא מחומרי ב"ש וקולי ב"ה הם כמ"ש הראב"ד בפי' המשניות שם בר"פ חמישי [משנה א'], ואתי כהאי תנא בתרא דהכא דס"ל דבמעיסה וחליטה ב"ה פוטרין, מ"מ לענין הלכה קי"ל כר"י דנימוקו עמו. ואע"ג דבברייתא דמייתי הש"ס קתני רבי ישמעאל ברבי יוסי אומר משום אביו זה וזה לפטור ואמרי לה זה וזה לחיוב, דלליישנא קמא מוכח דר"י ס"ל לפטור הפך סברת ב"ה דהא ודאי אביו של רבי ישמעאל הוא רבי יוסי סתם המוזכר בכל

הש"ס דנימוקו עמו וכדמוכח בפ"ב דנדה (דף י"ד ע"ב) יעו"ש, דמלבד דכיון דר"י עצמו העיד דב"ה מחמירין בזה ודאי כוותייהו קי"ל, יתר ע"כ דנראה דכיון דר"י העיד דב"ה מחייבין ודאי דהעיקר כלישנא בתרא דזה וזה לחיוב. ומה גם דללישנא קמא ק"ק, לפי מ"ש התוספות בד"ה אמר לך ר"י וכו' וז"ל, לא איצטריך לאשכוחי תנאי אלא ללישנא דאמרי לה זה וזה לפטור, אבל ללישנא דזה וזה לחיוב איכא תנאי בהך ברייתא גופא, דע"כ הא דמחייב היינו באילפס, דאי בתנור חייב אבל באלפס לא א"כ ר"י ברבי יוסי היינו חכמים עכ"ל, דלפי דבריהם מבואר דלכל הסברות הא דמעיסה וחליטה מיירי דאחר שחלטו ברותחין אופה אותה בתנור או באילפס, וא"כ ללישנא קמא דאמרי זה וזה לפטור ע"כ דמיירי אפילו בחזר ואפאו בתנור, דאי מיירי בחזר ואפאו באילפס אבל אם אפאו בתנור חייב א"כ ר"י ברבי יוסי היינו חכמים, וא"כ הוא הדבר קשה דא"כ מה יענה ר"י להההיא דרבוכה דמלואים, דמפני דבתחלה עושה אותה ברותחין כל צרכה ואח"כ אופה אותה בתנור כדין חביתי כ"ג קורא אותה הכתוב לחם כמ"ש לעיל [אות ד' או"ק ב'], וכיון דקרוי לחם א"כ ה"ה לענין חלה חשיב לחם, ואמאי קאמר דאפילו חזר ואפאו בתנור פטור מטעם דאין אפיה אחר בישול, דמ"ש התם דאפיה דאחר בישול חשיבה אפיה וחשיב לחם:

שוב ראיתי דאי מהא לא איריא ולק"מ, דאפשר לומר דר"י בר' יוסי ה"ט דס"ל דזה וזה לפטור ואפילו חזר ואפאו בתנור, משום דס"ל כרבי יהודה לפי סברת רבא דס"ל דתנור אחד בעינן, לאפוקי בישול ואח"כ אפיה בתנור, וכבר כתבנו [אות ד' או"ק ב'] בשם ר"ת דסברת ר' יהודה אינו אלא בבלילתו רכה דמעיקרא אי אפשר לאפותו בתנור עד שיקרוש ע"י הבישול, אבל בבלילתו קשה דמעיקרא היה אפשר לאפותו בתנור אפילו בק' תנורים שפיר דמי, והכא במעיסה וחליטה בלילתו רכה הוא ומשו"ה פטור, משא"כ ברבוכה דמלואים דבלילתו קשה דכיון דהיה אופה אח"כ בתנור קרוי לחם:

אות ו ס"ק ב

ומ"ש רבינו הרמב"ן, ואילו היכא דשדא מוגלשין וכו' אע"פ שהאור מהלך תחתיו וקא מרתח להו טובא, אי עבדינהו עיסה וקא הדר אפי להו בתנור וכו' עכ"ל. צריך למודעי מנין לו לרבינו זה, דאע"פ שהאור מהלך תחתיו וקא מרתח להו טובא, דהא פשט מתניתין [חלה פ"א מ"ו עדיות פ"ה מ"ב] נראה דמיירי דשדא מים רותחין על גבי קמח שהקמח בכלי שאינו עומד על גבי האש, וכן בהפכו בנותן קמח על גבי מים רותחין מיירי נמי שאחר שסלק הכלי ממים רותחין מעל גבי האש נתן קמח בתוכו, דאפשר דבכה"ג דאינו בשול גמור הוא מאי דמחייבין ב"ה בחזר ואפאו בתנור או באילפס דדינו

כתנור, ובפרט למאי דקי"ל כשמואל דס"ל דתתאה גבר כדאמרינן בפרק כיצד צולין (דף ע"ו ע"א) יעו"ש, וא"כ בנותן מים רותחין ע"ג קמח קר אמרינן תתאה גבר ואינו מתבשל כי אם מעט ממנו כשיעור כדי קליפה כדאמרינן בפרק כיצד צולין, וגם בנותן קמח ע"ג רותחין כל שאין הכלי של המים על גבי האש אינו כ"כ בישול, וי"ל דמשו"ה דאינו כ"כ בישול חייבת, דאפיה בתנור אחר בשול כזה חשיבה אפיה כדין לחם, אבל כשהאור מהלך תחתיו בכלי שהקמח בתוכו או בכלי שהמים רותחין בתוכו וקא מרתח להו טובא דהוי בישול גמור, אפשר דאפילו ב"ה מודו דאפיה דאחר בשול גמור לא משוי ליה לחם.

ועיין במ"ש התוספות בשמעתין [פסחים לז, ב] בד"ה ות"ק מ"ש החליטה וכו':

שוב ראיתי דבדבר זה איכא פלוגתא בירושלמי בפ"ק דחלה [ה"ד] עלה דמתניתין דמעיסה וחליטה, דאמרינן התם איזהו חלוט ברור אמר רבי זעירא כל שהאור מהלך תחתיו, אמר רבי יוסי אפילו האור מהלך תחתיו מכיון שהוא עתיד לעשותה בצק מחייב בחלה עכ"ל, הרי דאיפליגו אמוראי בזה דאיזהו חלוט ברור שפטור מן החלה, דלרבי זעירא כל שהאור מהלך תחתיו של הכלי אשר הקמח בתוכו או המים רותחין בתוכו הוא חלוט ברור שפטור מחלה כיון דע"י החליטה נתבשל בישול גמור, ולרבי יוסי אפילו האור מהלך תחתיו חייב בחלה דכל שאפאו אח"כ בתנור נתחייב, ונראה דרבינו פסק כרבי יוסי. אבל ק"ק אמאי לא הזכיר דפלוגתא הוא בירושלמי והלכה כר' יוסי, וכתב חידוש דין זה בסתם דמשמע דמפשט הש"ס דילן כך הוא ולא צרכינן להירושלמי: ואפשר דס"ל לרבינו דמתוך דברי הש"ס דילן נראה דמלתא דפשיטא דאפילו שהאור מהלך תחתיו והוי בישול גמור מחייבין ב"ה, דהרי בירושלמי שם לפי שיטת הירושלמי דאית להו הפך הש"ס דילן, דאמרו איזהו המעיסה הנותן חמין לתוך קמח חליטה קמח לתוך חמין, פריך הש"ס עיסה חמין נחלטת כל צורכה ב"ש מחייבין לא נחלטת כל צורכה ב"ש פוטרין, ומשני שני תלמידים שנו אותה, דהכוונה לומר דאיך אפשר כפשטא דמתני' דב"ש מחייבין בחליטה ופוטרין במעיסה, דהדבר ק"ו ומה חליטה שהוא קמח לתוך חמין תתאה גבר והוי בישול גמור עכ"ז אפיה דאח"כ מהני, מעיסה דהוי חמין לתוך קמח דתתאה גבר ולא הוי בישול לכ"ש דאפיה דאחר בישול כזה מיחייב, ואם כן לפי הש"ס דילן דהמעיסה קמח לתוך חמין הוא למאי דפריך הש"ס ותנא קמא מאי שנא המעיסה ומאי שנא החליטה, עדיפא מינה הו"ל למפרך דאיך אפשר לומר דבית הלל במעיסה מחייבין אף דהוי בישול גמור דתתאה גבר, ובחליטה דהוי חמין לתוך קמח דלא הוי בישול דתתאה גבר פוטרים, כעין מה שהקשו בירושלמי לבית שמאי לפי גרסתם בברייתא. ומדלא הקשו כן בש"ס דילן כי אם דמאי שנא זה מזה, ע"כ צריך לומר

דסבירא ליה לש"ס דילן דבין במעיסה ובין בחליטה מיירי דהכלי שהקמח בו או הכלי שהמים רותחין בו הוא ע"ג האש והאור מהלך תחתיו, דבכה"ג זה וזה בישול גמור, וליכא לאקשויי כי אם דמ"ש מעיסה וחליטה ולא עוד, זה נראה בדעת רבינו: אבל התוס' במ"ש בד"ה ותנא קמא וכו' הקשו דלימא דמר סבר עילאה גבר ומר סבר תתאה גבר, דנראה דס"ל דהכא מיירי דאין האור מהלך תחת הכלי שהקמח או המים רותחין בו, דאי מיירי באור מהלך תחתיו לא שייך לחלק בין עילאה גבר או תתאה גבר. וק"ק דכיון דלרבי יוסי בירושלמי איירי הכא באור מהלך תחתיו, א"כ היו יכולין התוס' לתרץ דהכי ס"ל לש"ס דילן, ומשו"ה לא משני הש"ס דפליגי אי עילאה גבר או תתאה גבר, וניחא ליה להש"ס לומר דמיירי באור מהלך תחתיו ולא לומר דפליגי אי עילאה גבר או תתאה גבר, דכיון דקי"ל כשמואל דתתאה גבר, דתניא כוותיה דשמואל כדאמרינן בפרק כיצד צולין, א"כ לא ניחא ליה להש"ס לומר דב"ה דהלכתא כותייהו ס"ל דעילאה גבר הפך סברת שמואל דקי"ל כוותיה ודו"ק. ולפי מ"ש רש"י בפ"ג דשבת (דף מ"ב ע"א) בפלוגתא דב"ש וב"ה דהתם, דנראה דבין ב"ש ובין ב"ה ס"ל תתאה גבר יעו"ש, א"ש דלא משני הכא דפליגי אי תתאה גבר או עילאה גבר:

אות ז ס"ק א

מתני' [חלה פ"א מ"ט] החלה והתרומה חייבים עליה מיתה וחומש ואסורין לזרים וכו'. ומתבאר בירושלמי בפ"ב דבכורים [ה"א] דמאי דתנן ואסורין לזרים לצדדין קתני, דחייבים עליה מיתה וחומש בזר שאכל כזית, אבל בפחות מכזית מיתה וחומש ליכא אבל אסור מדין חצי שיעור דלר' יוחנן חצי שיעור אסור מה"ת, וכל הפוסקים הסכימו דאין לפרש מתני' במאי דקתני ואסורין לזרים אלא באופן זה דקאי לחצי שיעור, כמ"ש התוס' בפרק הזהב (דף נ"ג ע"א) ד"ה ואסורה לזרים וכו', וכן כתב הרב בצלאל בספר אסיפת זקנים שם משם רבינו הרמב"ן ז"ל, וכן כתבו עוד התוספות בפרק הערל (דף ע"ג ע"א) ד"ה ואסורין לזרים, וכן כתבו הרשב"א והריטב"א בפ' הערל בחי' יעו"ש, וכן כתב בתוספי הרא"ש שם בפרק הערל. ומדברי התוס' ורבינו הרמב"ן והרא"ש הנזכר מתבאר דמתני' מיירי בחצי שיעור לכו"ע לר"י מדאורייתא ולר"ל מדרבנן למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה, דלר"ל אסור לזרים מדרבנן. והר"ש במתני' הביא הירושלמי דבכורים דמוקי למתני' דהתם בחצי שיעור לר"י, וכתב ויתכן האי שינויא במתני' דהכא, אבל לא בא מפורש בדברי הר"ש וכן בדברי הרשב"א והריטב"א הנז' אי מצי אתייא מתני' נמי לר"ל ואיסורו הוא מדרבנן, וקרוב הדבר דהכי ס"ל כסברת התוס' ודעימייהו, מדלא פירשו לומר איך יפרש ר"ל למתני' לשיטתיה דחצי שיעור מותר מן התורה. ואולם

ראיתי להרא"ש בפי' מתני' אשר באו דבריו בתוך דברי הר"ש, דעל מ"ש הר"ש דבשלמא במתני' דבכורים קתני כן לומר דבמעשר אפילו איסורא ליכא, אבל הכא קשה, והרא"ש סיים וז"ל, אבל הכא כדי נסבא ואגב ריהטא דההיא מתני' תני נמי הכא, ואחר דברי הירושלמי שהביא הר"ש סיים הרא"ש וז"ל, ומיהו לר"ל דלית ליה חצי שיעור אסור צ"ל כדפרשינן עכ"ל. ודברי הרא"ש אלו הם הפך ממ"ש בתוספותיו בפרק הערל, דכתב דגם לר"ל אתייא מתני' ואסור מדרבנן קאמר. ומדברי רבינו עובדיה במתני' נמי נראה דס"ל דלא מצינן למימר דמתני' לחצי שיעור אלא לר"י דס"ל דחצי שיעור מדאורייתא, וצריך טעם אמאי לא אתיא כר"ל נמי כיון דמודה ר"ל דמדרבנן אסור:

ואפשר לומר דלא ניחא להו למימר דאתיא כר"ל, ואסורין לזרים דקתני הוא מדרבנן, דהא קתני מתני' אח"כ ועולין באחד ומאה, דאם נתערבו בפחות ממאה מדמעין, ומשמע דקאי על כל החלוקות דתני ברישא בין דאיכא כזית דחייבים עליו מיתה וחומש, ובין בפחות מכזית דאינו אלא איסורא בעלמא, דגם בפחות מכזית מדמע, ובשלמא לר"י דחצי שיעור מדאורייתא א"ש דמדמע כיון דמן התורה אסור, אבל לר"ל דאינו אלא מדרבנן אין סברא דמדמע, כיון דמעיקרא עיקר איסור דימוע אינו אלא מדרבנן דמדאורייתא בטל ברוב, והא דלא בטיל כי אם באחד וק' אינו אלא מדרבנן, ודוקא בדבר דאסור מן התורה החמירו חז"ל, אבל באיסור דרבנן לא החמירו. וכיוצא לזה אמרי' בפירקין דבכורות (דף כ"ז ע"א), דאמר שמואל תרומת ח"ל בטילה ברוב, ודעת רש"י ז"ל ורבינו הרמב"ן לעיל בסוגיא זאת דבטילה ברוב אפילו לאכלה זר ולא בעי אחד ומאה כיון דהויא מדרבנן, ויש לומר דה"ה חצי שיעור לר"ל דמדרבנן הוא, ועיין במה שהארכתי לעיל בסוגיא הנזכר [פ"ד אות מ"ו]:

ולדעת רבינו הרמב"ן דס"ל דמתני' אתיא נמי כר"ל, י"ל דס"ל דהא דקתני מתני' ועולין באחד ומאה לא קאי אלא על עיקר חלה ותרומה בשיש בה כזית דוקא. ועוד דכבר כתבנו לעיל בסוגיא דתרומת ח"ל [שם או"ק ג'], שכתב הרשב"א בחדושיו בפרק הערל משם רבינו הרמב"ן על דף פ"ב [ע"ב], דלא אמרינן הכי אלא בתרומת ח"ל שאין לה עיקר מן התורה, אבל בתרומת הארץ אף דאינו אלא מדרבנן כתרומת תאנים ושאר פירות דמדרבנן החמירו חז"ל דבעינן באחד וק' יעו"ש באורך, וא"כ ה"ה בחצי שיעור כיון דעיקרו מן התורה וגזרו חצי שיעור אטו שיעור שלם דמדאורייתא, אלא דכפי זה נראה דאין מקום ליישב לסברת הרא"ש והרע"ב ע"ד האמור מטעם דס"ל דחצי שיעור דמדרבנן אינו מדמע כעין ההיא דתרומת חו"ל, דהא ע"כ צריך לחלק כמו שחילק רבינו הרמב"ן דשאני תרומת ח"ל דעיקרו מדרבנן, דהא משנה שלימה שנינו בפ"ד דתרומות [מ"ח]

דאפי' בתאנים דתרומתו מדרבנן אמרינן דמדמעת, ואפי' את"ל דס"ל דמעשר פירות מדאורייתא כמעשר דגן, מכל מקום הרי תנן התם בפרק הנזכר משנה י"ג דאפילו בירק דלכ"ע מעשר ירק מדרבנן תרומתו מדמעת ואינו עולה כי אם באחד וק', וא"כ ע"כ צריך לחלק כמו שחילק רבינו הרמב"ן כאמור:

ועפ"י האמור יתיישב אצלי מאי דלכאורה קשה דלמה לא מצאו כל הראשונים אופן ליישב מתניתין דקתני ואסורים לזרים כי אם דמיירי בחצי שיעור, הא שפיר י"ל דמאי דקתני ואסורים לזרים הוא אפילו בשיעור שלם, ומיירי בזר האוכל תרומת ספק ולצדדין קתני, דהאוכל תרומת ודאי חייב מיתה וחומש, אבל ספק תרומה לכתחלה אסורה לזרים שמא תרומה היא וספק דאורייתא לחומרא, אבל בדיעבד אם אכל פטור ממיתה דספק נפשות להקל ופטור מן החומש דהמע"ה, וכדאמרינן במתני' רפ"ג דתרומות [מ"א] התורם קישות ונמצאת מרה אבטיח ונמצא סרוח תרומה ויחזור ויתרום, חבית של יין ונמצא של חומץ אם ידוע שהיתה של חומץ אינה תרומה וכו' אם ספק תרומה ויחזור ויתרום, הראשונה אינה מדמעת בפני עצמה ואין חייבין עליה חומש וכן השניה ע"כ, הרי מפורש דספק תרומה פטור מן החומש, וכן מתבאר ממתני' דפ"ז דתרומות משנה ה' ומשנה ו' יעו"ש, ופסקה הר"ם בפ"י מהל' תרומות דין י"ד ובפ"ה דהל' תרומות דין כ"ב יעו"ש, וכיוצא לזה פסק הר"ם בפ"ט מהל' מעשה הקרבנות דין י"ג בדין לחם המורם מן התודה יעו"ש. ואולם מתבאר בדינים אלו דספק תרומה אינה מדמעת, וכיון שכן י"ל דמש"ה לא ניחא להו לאוקמי מתני' דאסורין לזרים בספק תרומה, כיון דקתני עלה בסיפא ועולין באחד ומאה דמשמע דקאי נמי אחלוקה דאסורין לזרים, ואי מיירי בספק תרומה אין הדין כן, דברוב היתר בלבד מתבטל ולא בעינן אחד וק'. אלא דלע"ד זה דוחק דסיפא דקתני דעולין באחד וק' אינו כל כך מוכרח לומר דקאי נמי לסיפא דאסורין לזרים, די"ל דלא קאי אלא ארישא דחייבים עליה מיתה וחומש, דהא קתני סיפא וטעונים רחיצת ידים, ולפי מאי דמוקמינן לה דאסורים לזרים הוא לחצי שיעור, ע"כ הא דטעונים רחיצת ידים לא קאי לחצי שיעור, דהא קי"ל דלענין נטילת ידים שתקנו חז"ל לאכילת חולין משום סרך תרומה לכ"ע פחות מכזית אינו צריך נטילה כדמפורש בא"ח סימן קנ"ח [סעי' ג'] יעו"ש, וא"כ ע"כ דה"ה האוכל פחות מכזית מתרומה דאינו צריך נטילת ידים, דאל"כ אמאי לא תקנו נמי בחולין משום סרך תרומה, וכיון דסיפא דטעונים רחיצת ידים אמרינן דלא קאי לחלוקה דאסורין לזרים, א"כ שפיר י"ל דמיירי בספק תרומה וסיפא דעולין באחד ומאה לא קאי אלא לתרומת ודאי דרישא:

אות ז ס"ק ב

והנה בס' קהלת יעקב באות חי"ת חצי שיעור [סי' קל"ז] דף ל"ח ע"א, כתבתי דעלה על דעתי דאפי' לר"ל אפשר לאוקמא מתני' כאבא שאול, דאמרינן בפ' כל שעה [לב, ב] דס"ל דהאוכל פחות מכזית כל דאיכא שוה פרוטה חייב חומש, וכתבתי שם דע"כ מודה ר"ל דלאבא שאול חצי שיעור אסור מן התורה, ומש"ה כיון דבמזיד אסור מן התורה לאכול חצי שיעור מתרומה, גם בשוגג חייב חומש משום כפרה, דאי לא אסור מן התורה מה שייך חומש לכפרה. ונראה דעלה על דעתי לומר כן משום דלא אפשר לומר דלאבא שאול אפילו מיתה חייב במזיד בשוה פרוטה פחות מכזית, דעל כרחך צריך לומר דלא אמר כן כי אם לענין חומש בשגגה דבעי כפרה אפילו בפחות מכזית לכפרה, הואיל וחצי שיעור אסור מן התורה במזיד, אבל מודה אבא שאול דבמזיד אינו חייב מיתה בפחות מכזית, דהא כתיב וכל זר לא יאכל קודש, ואי אבא שאול לא ס"ל כר' שמעון בעלמא [מכות יז, א] דכל שהוא למכות, אי אפשר לחייב מיתה בפחות מכזית, דהא לרבנן סתם אכילה בכזית, ולא רבי קרא דונתן את הקדש דחייב בפחות מכזית, כ"א לענין תשלומי קרן וחומש בלבד, דכיון דבמזיד אסור מן התורה בעי כפרה בשוגג. ועפ"י יסוד זה עלה על דעתי שם לומר דמתני' אתיא כאבא שאול אפי' לר"ל, דרישא דחייבין עליו מיתה במזיד מיירי בכזית, וחיוב חומש מיירי בשוה פרוטה אפי' פחות מכזית, ואסורין לזרים נמי במזיד מיירי נמי בשוה פרוטה פחות מכזית דאיסורא איכא ולא מיתה, זה היה דעתי במה שכתבתי שם. אבל לעת עתה חשבתי דרכי דהדבר קשה לומר דלאבא שאול חייב חומש בשגגה בלא חיוב מיתה במזיד, דהיכן מצינו חיוב חומש שהוא במקום קרבן, וכדאמרינן בפ' כלל גדול (דף ס"ט ע"ב), רבא אמר מיתה במקום כרת עומדת וחומש במקום קרבן קאי יעו"ש, שיתחייב משום דאסור מן התורה במזיד, אף דליכא חיוב מיתה או מלקות במזיד, דאפילו לרב דס"ל דזר שאכל תרומה אינו חייב מיתה כי אם מלקות כדאמרינן בס"פ הנשרפין [פג, ב] ועכ"ז חייב חומש בשוגג, מ"מ הא איכא עונש מיהא במזיד דחייב מלקות, אבל בחצי שיעור דליכא עונש כלל כי אם איסור לא מצינו חיוב חומש:

אשר ע"כ נראה פשוט דהעיקר הוא דאבא שאול אף לענין מיתה קאמר דחייב במזיד בשוה פרוטה, וכן מוכח ממאי דאמרי' התם בסוף הסוגיא עלה דאמרינן דאף רב פפא הדר ביה ומייתי הא דתניא במעילה, ופריך מאן שמעת ליה דאמר הזיד במעילה במיתה רבי היא וכו', מ"ט דרבי אמר ר"א גמר חטא חטא מתרומה וכו', ומינה מה תרומה בכזית אף מעילה בכזית, ומתקיף לה רב פפא ממאי דרבי כרבנן ס"ל דילמא כאבא שאול ס"ל

דאמר יש בה שוה פרוטה אע"ג דלית בה כזית ע"כ, ואם איתא דאבא שאול לא אמר כי אם לענין חומש אבל למיתה בעי כזית איך מוקי לרבי כאבא שאול, אלא ע"כ צ"ל דאבא שאול אפילו לענין חיוב מיתה קאמר, ויליף לה מקרא דונתן את הקודש דמוכח מינה דתשלומי קרן וחומש בשוגג הוא בשוה פרוטה, וכיון דבשוגג חייב אפילו פחות מכזית ה"ה במזיד לענין חיוב מיתה דזה תלוי בזה, דבאופן שחייב בשוגג חייב נמי במזיד: ואין לתמוה על סברת אבא שאול דאי ס"ל בעלמא כרבנן דסתם אכילה בכזית, א"כ הכא הא בין במזיד ובין בשוגג כתיב לשון אכילה וסתם אכילה בכזית, וא"כ אף דגלי קרא בתרא דונתן את הקודש דבעינן שוה פרוטה, מ"מ אכתי נמי נימא דתרתי בעינן כזית ושוה פרוטה דבהכי אתי שפיר הני תרי קראי. דאין זה תמיה די"ל דס"ל לאבא שאול דכיון דלא מצינו בכל התורה כולה שום דבר שהצריך הכתוב תרי שיעורי כזית ושוה פרוטה, דבכל האיסורין הוא בכזית בלבד, ולא יש שיעור דשוה פרוטה כי אם במעילה ובשוה פרוטה בלבד סגי, וא"כ ה"ה בתרומה דמאחר דחדית לן קרא דבעינן שוה פרוטה, תו ליכא למימר דבעינן נמי כזית שיעורא אחרינא וזה לא מצינו, ועכצ"ל דקרא דאיש כי יאכל קדש בשגגה ההוא פרט למזיק כדאמרינן התם:

וקרא דכל זר לא יאכל קדש דגבי מזיד, י"ל דכבר נודע מ"ש הרא"ם דלר"י דחצי שיעור אסור מן התורה ס"ל דסתם אכילה שבתורה בכל שהוא, אלא דאתיא הלכתא ואפקיה ממשמעותיה לענין עונשין, אבל לענין איסורא כדקאי קאי, אבל לר"ל דחצי שיעור מותר מה"ת, סתם אכילה בכזית אפילו לענין איסורא כמו שהארכתי שם בזה יעו"ש. וא"כ הכא דלאבא שאול שיעור תרומה לעונש מיתה או לעונש חומש דהוא בשוה פרוטה, ובפחות משוה פרוטה פטור, מכל מקום לענין איסורא אי הוי פחות משוה פרוטה ויש בה שיעור כזית אסור מן התורה אפילו אליבא דר"ל, דהכתיב וכל זר לא יאכל קדש, ואף דלענין עונש לא מחייב בכזית דהא כתיב ונתן את הקדש, מ"מ אהני לן לישנא אכילה דכתיב בקרא דוכל זר לא יאכל קדש דסתם אכילה בכזית לענין איסורא דאסור מן התורה, דלא דמי לסברת ר"ל דעלמא דפחות מכזית מותר בכל האיסורין דהתם שאני דבעינן קרא כדכתיב, וסתם אכילה לא הויא פחות מכזית, משא"כ הכא דאדרבא קרא דלשון אכילה מסייע לן לאסור מן התורה בכזית, אף דעונש ליכא בפחות משוה פרוטה, ומאחר דרב פפא מוקי דרבי נמי ס"ל כאבא שאול, א"כ שפיר יכולין אנו לומר דאפילו לסברת הרא"ש ורע"ב דס"ל דלר"ל לא מצינן לאוקמי מתניתין דקתני ואסורין לזרים בחצי שיעור, אפשר לומר דמתני' אתיא כאבא שאול וכרבי דס"ל לענין עונש בשוה פרוטה,

וא"כ ה"פ דמתניתין דחייבין עליו מיתה וחומש בשוה פרוטה ואם הוא פחות משוה פרוטה כל שיש בו כזית שלם אסור לזרים מן התורה:

אות ז ס"ק ג

הן אמת שאני העליתי שם דהעיקר הוא דלר"ל אבא שאול סבירא ליה כר"ש דס"ל דכל שהוא למכות, ולא אמרו כזית אלא לקרבן, אבל לעת עתה ראיתי כי טעות הוא בידי, וכל מה שכתבתי שם בהא דאבא שאול כתבתי בחפזון בלא השגחה מעליא, דלפי האמור אין אנו צריכין לומר דלר"ל אתי הא דאבא שאול כרבי שמעון דעלמא. ועוד דאעיקרא דמלתא אי אפשר לומר כן דאבא שאול כר"ש ס"ל, אלא לפי שיטת התוס' שכתבו בפ"ג דשבועות (דף כ"א ע"ב) ד"ה ולא אמרו כזית וכו' וז"ל, ודוקא בשאר איסור בעינן כזית לקרבן שהקרבן תלוי בכרת וזדונו בכרת לא הוי אלא בכזית, אבל בשבועת ביטוי דאין בו כרת אלא לאו והקרבן תלוי בלאו, כי היכי דלוקין על כל שהוא מביא קרבן על כל שהוא עכ"ל, דלפי שיטתם אין הדבר תלוי לר"ש בקרבן בלבד כי אם בכרת נמי, דכיון דחמור הוא אינו חייב כרת בפחות מכזית וה"ה קרבן, וא"כ באכילת תרומה שהוא מיתה בידי שמים וקילא מכרת לר"ש חייב בכ"ש, כדין דבר שחייבין עליו מלקות בלבד, דהא עיקר פלוגתא דר"ש ורבנן בר"פ ואלו הן הלוקין [יג, א] הוא בטבל, דלר"ש אם אכל כ"ש מטבל חייב, וטבל חייב מיתה בידי שמים כדאמרינן בס"פ הנשרפין [פג, א], ומה שכתבתי שם דאפשר דאפילו במיתה בידי שמים ס"ל לר"ש כן, הוא משום דאיכא למימר דהכא דאיכא חומש בשוגג דבמקום קרבן אתי לא דמי לטבל, וחשיב כקרבן הבא על דבר שזדונו בכרת, ומש"ה אין ולאו ורפיא בידי שם, באופן דלדעת התוס' אפשר לומר כן:

אבל לפי דברי רש"י שם בפ"ג דשבועות נראה דסבירא ליה דשוגג ומזיד שוה, אלא דרש"י ס"ל דאפילו בקרבן דתלוי בלאו, דינא הכי דבין במזיד ובין בשוגג בכזית, דהכי גמר לה הלכה למשה מסיני דכל דבר דאיכא קרבן מסתמא סתם אכילה דכתב ביה קרא בכזית, ושבועה שאני דכיון דסתם אכילה דכל התורה חוץ מדבר שחייב קרבן לר"ש הוא בכל שהוא הוי, מסתמא אוסר עצמו בשבועתו בכל שהוא וחשיב כמפרש בפירוש דאוסר עצמו בכל שהוא, וכל דאסר עצמו בכל שהוא בין במזיד ובין בשוגג חייב, וא"כ הכא בחומש דאמרינן בפ' כלל גדול דחומש במקום קרבן קאי, אי אפשר לומר דלר"ש חייב בכל שהוא, ואפילו את"ל דההלכה למשה מסיני אינו אלא בקרבן ממש ולא לחומש דאתי במקום קרבן, מ"מ אכתי איכא סברא אחרת שכתב הריטב"א בחי' למכות על דף י"ז ע"א ד"ה ר"ש אומר כל שהוא למכות וכו', פירשו ביה דגמרא גמירי לה, ורבינו מאיר ז"ל נתן טעם דלמלקות כיון דאכל במזיד אחשביה לחומר איסור להתחייב בכל שהוא,

אבל קרבן שהוא על אכילת שוגג בעי כזית לחשיבות עכ"ל, דכפי סברת רבינו מאיר כיון דחומש על אכילת שוגג הוא בעי כזית לחשיבות כדין קרבן ממש: אלא דקשה לסברת רבינו מאיר דנראה דלא ס"ל כסברת התוספות ורש"י, דסבירא להו דכל דבר שיש בו חיוב קרבן בין לעונש מזיד ובין לעונש שוגג בעינן כזית אפילו לר"ש, אלא איהו ס"ל דהדברים כפשטן דלא אמרו כזית אלא לקרבן, דדוקא לענין קרבן בעינן כזית לחשיבות כיון דשוגג הוא, אבל במזיד בין לעונש כרת ובין לעונש מלקות לא בעינן כזית, דא"כ בההיא דשבועות דמחייב ר"ע בקרבן דשבועת ביטוי באוכל כל שהוא, איך קס"ד לומר דר"ע כר"ש סבירא ליה בעלמא, כיון דקרבן דשבועת ביטוי הוא בשגגה דנעלמה ממנו שבועה, וכל דחיוב קרבן הוא בשוגג אפילו לר"ש בעינן כזית לחשיבות. דאע"ג דהכא חשיב כמפרש כל שהוא כיון דסתם אכילה בכל התורה היא בכ"ש, מ"מ כיון דמסברא אית ליה לר"ש דסברא הוא דלא חייבה התורה קרבן בשוגג בפחות מכזית, א"כ ה"ה הכא, דאף דהנשבע נשבע על כ"ש מ"מ לא עדיף משאר איסורים, דאף דהאזהרה הוא על כ"ש ובמזיד חייב על כ"ש, מ"מ בקרבן אינו חייב אלא בכזית, וה"ה גבי שבועה. דדוחק לומר דמאי דס"ד דש"ס לומר דר"ע כר"ש ס"ל, הוא במונח דפלוגתייהו דרבנן ור"ע התם לאכלן כ"ש הוא במזיד לענין מלקות ולא לענין קרבן, דהא סתם חייב או פטור האמור גבי שבועה הוא לענין קרבן שבועת ביטוי. ומדברי התוספות בפרק קמא דנזיר (דף ד' ע"א) ד"ה ור"ש לית ליה צירוף וכו', נראה דס"ל כסברת רבינו מאיר, דהא כתבו דאפילו בשאר איסורין כחלב ודם מחייב בכ"ש, אלמא דבמזיד אפי' בחלב ודם דחייב כרת חייב בכ"ש. וגם נראה מדבריהם דאפילו בקרבן דתלוי בלאו כאיסורי נזיר שייך לומר כן דלא כהתוספות דשבועות:

ועוד קשה על סברת רבינו מאיר והתוס' דנזיר מההיא דאמרינן בירושלמי ברפ"ג דפסחים [ה"א] דאמרינן התם דתניא על חמץ ברור חייב כרת ועל עירובו סופג את הארבעים, ואמר רבי בון בר כהנא תפתר בחמץ ומצה שנתערבו, ופריך אמר רבי יוסא קשייתא על הדא דרבי בון בר כהנא מה אנן קיימין אם כשרובו חמץ חייב כרת אם כשרובו מצה יוצא בהן ידי חובתו בפסח, ומשני אמר רבי שמואל בר רב יצחק תפתר שיש בו חמץ ואין בו כזית כר"ש, דר"ש אומר כל שהוא למכות ע"כ. ונראה דה"פ דמאי דמשני תפתר שאין בו כזית הכוונה לומר דהא דאמר רבי בון דמאי דאמרינן על עירובו סופג את הארבעים דמיירי בחמץ ומצה שנתערבו, לעולם דמיירי כשרובו חמץ אלא דמיירי דיש בו חמץ ואין בו כזית, ור"ש הוא, ומש"ה אף דהחמץ הוי רוב וחשיב כאילו הכל חמץ, מ"מ אינו חייב אפי' לר"ש כי אם מלקות, אבל כרת לא דכרת אינו חייב על

כ"ש, הרי מפורש דלר"ש אפילו במזיד אינו חייב כרת בכל שהוא, דסברת ר"ש הוא דכל דבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת אינו חייב בין במזיד ובין בשוגג כי אם בכזית, כסברת התוספות ורש"י בשבועות דלא כסברת רבינו מאיר והתוספות דנזיר: ולפי מה שכתבו התוספות בע"ז (דף ס"ח ע"א) בד"ה ואידך וכו' באמצע דיבור, דלה"ר יקר ס"ל דאצטריך משרת לרבי שמעון להיתר מצטרף לאיסור בחצי זית איסור וחצי זית היתר דעל ידי תערובת, אף דלא שייך ביה ביטול מודה רבי שמעון דאינו חייב בכל שהוא יעו"ש. ואפשר דלרבינו מאיר י"ל דמאי דמשני בירושלמי תפתר באין בו כזית ור"ש, היינו שנתערב חצי זית מצה וחצי זית חמץ, דאע"ג דלר"ש כשהוא בעין אפי' בכ"ש חייב כרת, והיינו רישא דברייתא דקתני על חמץ ברור חייב כרת דמיירי אפילו בפחות מכזית לר"ש, אבל ע"י תערובת לשיטת הירושלמי ס"ל דכרת מתוך חומרו אינו חייב, אבל מלקות חייב אפילו ע"י תערובת לר"ש. ולפי דברי הירושלמי דלר"ש אף דאינו חייב כרת בכ"ש על המזיד מ"מ חייב מלקות, כיון דלר"ש סתם אכילה בכ"ש, אלא דאתיא הלכתא ואפיקתיה מעונש כרת וקרבן, אבל איסורו ואזהרת הלאו דלא תאכל כדקאי קאי וחייב מלקות, היה אפשר לדחות דברי התוספות דנזיר הנז"ל דאין מהן ראיה דס"ל כרבינו מאיר, דמ"ש דאפילו בשאר איסורין כחלב ודם מחייב בכ"ש, היינו לענין מלקות, דאף דכרת ליכא מלקות איכא, אלא דזה דוחק גדול דאם זה הוא כוונתם היה להם לסיים בדבריהם ולא אמרו כזית אלא לכרת ולקרבן, ומדמסיימו לומר ולא אמרו כזית אלא לקרבן בלבד ש"מ דמ"ש דבחלב ודם מחייב בכ"ש הוא אפילו כרת והוא כסברת רבינו מאיר:

אות ח ס"ק א

והנה במאי דאמרי' במתני' [חלה פ"א מ"ט] בסיפא, האומר כל גרני תרומה וכל עסתי חלה לא אמר כלום עד שישייר מקצת, יש לחקור דדין זה דבעינן שישייר מקצת אמאי לא הזכירו התנא במסכת תרומות, והמתין עד הכא להזכירו גבי חלה. ונראה פשוט דה"ט שהביאו התנא בחלה משום דדין זה עיקרו הוא בחלה ותרומה ילפי' מחלה, וכמו שכתבו התוס' בפרק ראשית הגז (דף קל"ו ע"א) ד"ה אף ראשית הגז וכו' שכתבו וז"ל, תימה מנ"ל דבעינן ששיריה ניכרין אי מדכתיב ראשית בראשית הגז נמי כתיב ראשית ומה צריך למילף מתרומה, וי"ל דהא דבעינן בתרומה שיריה ניכרין משום דילפינן תרומה מחלה דחלה נקראת תרומה, ובחלה כתיב מראשית דמשמע מראשית ולא כל ראשית עכ"ל, וכן מתבאר מדברי הירושלמי עלה דמתני' [חלה פ"א ה"ו] והביאו רבינו וז"ל, מנין שלא עשה כלום עד שישייר מקצת ת"ל מראשית ולא כל ראשית, הרי בפירוש דמקרא

דראשית אין ללמוד דין זה כי אם מקרא דמראשית עריסותיכם האמור בחלה דוקא דמ"ם מקצתית דרשינן בכמה דוכתין, כדאמרי' בפ"ק דחולין (דף כ"ג ע"א) [קדושין כד, ב] מן העוף ולא כל העוף, וכן דרשו ז"ל [מנחות פד, ב] בקרא דמראשית דגבי בכורים מראשית ולא כל ראשית שאין כל הפירות חייבים בבכורים, וק"ק איך לא הביאו התוס' הירושלמי דמתני' דחלה:

ובספרי פרשה שלח לך [טו, כא] אמרינן וז"ל, מראשית עריסותיכם למה נאמר, לפי שהוא אומר ראשית עריסותיכם שומע אני את הראשונה שבעיסות, ת"ל מראשית עריסותיכם מקצתה ולא כולה עכ"ל. ואפשר לומר דהכוונה כלפי מה דאמרינן בירושלמי ברפ"ג דחלה [ה"א], עלה דמתני' כיון דהיא נותנת את המים מגבהת חלתה, דר"ל מוקי לה כר"ע, ורבי יוחנן אמר דברי הכל היא, כיון שהיא נותנת את המים זו היא ראשית עריסותיכם, ועיין במה שהארכנו שם [לקמן אות ט' או"ק א'] בפירוש הירושלמי הנזכר, ותכלית היוצא דלר"י מקרא דראשית ילפינן דכל שנתערב במים שיעור ה' רבעים שיעור חלה, יכול להפריש חלה גם על הקמח הנשאר שלא נתערב במים, ובלבד שלא יהיה בקמח הנשאר כשיעור חלה, וכיון דראשית בא ללמד זה הוה אמינא נמי דבעינן ממש קרא כדכתיב דצריך שיפריש הראשונה שבעיסות, כלומר שאותו הראשית שנתערב במים שהיא הראשונה שבעריסה יפרישנה כולה לחלה, דמשמעות ראשית הכי משמע דאותו הראשית כולו יהיה חלה, לאפוקי זה ת"ל מראשית דמשמעותיה מראשית ולא כל ראשית ללמד מקצתה ולא כולה, דאינו צריך להפריש כל הראשית ממש. הרי מפורש בספרי נמי דליכא למילף מקצת ולא כולה כ"א מקרא דמראשית דמשמע מ"ם מקצתית, אבל קרא דראשית אדרבה משמע כל הראשית:

אלא דצריך טעם דמנ"ל לומר דהא דילפינן מקרא דמראשית מקצתה ולא כולה הוא לעכובא, דדוקא בעינן שישייר מקצת ואם לא שייר לא הויא חלה, כיון שאפשר לדחות ולומר דכיון דקרא דראשית איצטריך ללמד דבנתינת המים בכשיעור היא עונת חלה אף דלא נתערב הכל במים, והו"א דא"כ החיוב הוא להפריש כל הראשית שנתערב במים דהכי הוא משמעותיה דקרא, ע"ז איצטריך קרא דמראשית ללמדנו דלא נטעי לומר הכי דבעינן כל הראשית אלא אפילו מקצתו, אבל לעולם דאם רצה להפריש כל הראשית הויא חלה דלא בא הכתוב למעט אלא מחיוב דאינו חייב להפריש כל הראשית אבל אם רצה שפיר דמי, ויש ליישב:

עוד יל"ע מההיא דאמרינן בירושלמי בפ"ק דחלה [ה"ג] גבי מתני' דהמדומע פטור, העושה עיסה מן הטבל חלה חייבת בתרומה, ותרומה חייבת בחלה וכו', מנין שהתרומה

חייבת בחלה מן קושי פתרין ההן קרייא מראשית עריסותיכם תרימו תרומה, מאותה שכתוב בה ראשית תרימו חלה ע"כ, ופשוט הוא דדרשא זאת דהתרומה חייבת בחלה הוא מקרא דמראשית עריסותיכם ולא מקרא דראשית עריסותיכם, דמראשית הכי הוי משמעותיה דקרא מראשית מאותה שכתוב בה ראשית תרימו תרומה, וכמ"ש בפ"ג מחלה גבי מתניתין כיון שנותנת המים מגביה חלתה בסוף הענין יעו"ש. ואם כן כיון דאיצטריך לן מ"ם דמראשית ללמד דמאותה שכתוב בה ראשית תרימו תרומה, מנ"ל למדרש מיניה מ"ם מקצתית מראשית ולא כל ראשית, כיון דלענין הלכה קי"ל כמ"ד בירושלמי דתרומה חייבת בחלה, וכמו שפסק הר"ם בפ"ו מהל' בכורים דין ז' יעו"ש, וע"כ מהאי קרא דמראשית ילפינן לן. וי"ל והוא פשוט דלעולם דמ"ם דמראשית בעינן לה למעט מראשית ולא כל ראשית, ועיקר הדרשא זאת דהתרומה חייבת בחלה מיתורא דקרא, דאיכא תרי קראי ראשית עריסותיכם ועוד מראשית עריסותיכם ילפינן, דאפילו אי לא הוה כתיב מראשית במ"ם היינו דורשים הכי מיתורא, דראשית הב' בא ללמד דמראשית עצמו שהיא התרומה תרימו חלה ולאו משום דכתיב מראשית במ"ם:

וראיתי להרדב"ז בביאורו בפ"י מהל' בכורים [ה"ח] דעל מ"ש הר"ם האומר כל גיזותי ראשית הגז דבריו קיימים כתב וז"ל, לא ידעתי טעמו של דבר, דהא כתיב ביה ראשית, וגבי תרומה וחלה תנן וכו' דבעינן שיהיה שיריה ניכרים יעו"ש בדבריו שנדחק הרבה ליישב זה, ודבריו תמוהים טובא דאישתמיט מיניה דברי התוס' בפרק ראשית הגז, ודברי הירושלמי דחלה והספרי הנזכר, דתרומה יליף מחלה דאין ללמוד דבר זה אלא מקרא דמראשית דאיכא מ"ם מקצתית, אבל מתיבת ראשית אי אפשר ללמוד, ובראשית הגז אף דכתיב ראשית אין למעט מראשית ולא כל ראשית וזה פשוט:

אות ח ס"ק ב

ויש לחקור בעיקר דין זה דבעינן בתרומה וחלה שישייר מקצת, אי בעינן שישייר שיעור כזית לחולין, מטעם דמסתמא ה"ט דקרא דבעינן שיור להורות שההפרשה התיר השיריים באכילה לזרים, שעד עכשיו היה אסור לזרים ולכהנים משום טבל, ועכשיו הותר לכל, דכל שאינו משייר כלל נמצא דההפרשה לא הועילה אלא להתיר לכהנים אבל לזרים לא התיר כלל, וא"כ אם שייר פחות מכזית דלר"ל דחצי שיעור מותר מן התורה [יומא עד, א] נמצא דלא התיר לזרים כלל, דבלאו הכי טבל פחות מכזית מותר לכל, ואפשר דאפילו לר"י דס"ל דחצי שיעור אסור מן התורה, מ"מ אפשר דכל דההפרשה לא התירה דבר שהיו מחויבים עונש עליו לא חשיב שיור, או דלמא דגזירת הכתוב הוא דבעינן שיור, ולא דרשינן טעמיה דקרא מהאי טעמא דבעינן שיתיר מה

שהיה אסור לזרים, ואם כן אפילו לר"ל כל דמשייר כל שהוא הויא תרומה וחלה, וכ"ש לר"י, ולא בעינן שישייר כזית דלא קפיד קרא אלא שישייר וכיון דשייר יהיה מה שיהיה חשיב שיור, וכעת לא מצאתי גילוי לזה:

ועיין במ"ש הרא"ם בר"פ כי תבא [כו, ב] על דברי רש"י שכתב מראשית ולא כל ראשית, דהעיקר כנוסחא דגרסינן אין כל הפירות חייבין בבכורים, ומלתא באנפי נפשה הוא דילפינן ליה מגז"ש דארץ ארץ, ודרשא דראשית ולא כל ראשית היינו כדאמרינן בספרי מראשית אפילו אשכול אחד ואפילו גרגיר אחד, והרב נחלת יעקב כתב עליו דאישתמיטתיה משנה שלימה פ"ב דבכורים [מ"ד] עושה אדם כל שדהו בכורים יעו"ש. ולע"ד לא צדק בזה, דהתם הוא לומר דאם עבר ועשה כל שדהו בכורים מעשיו קיימים, וקרא דמראשית ולא כל ראשית היינו לומר דאינו חייב לעשות בכורים כל הפירות שבכרו דדיו באשכול אחד או גרגיר אחד, אבל אה"נ דאם רצה לעשות הכל בכורים קדשי, דאע"ג דגבי חלה מקרא דמראשית אמרינן דהוא לעכובא דהעושה כל עיסתו חלה לא אמר כלום, בכורים שאני דאיכא קרא אחרינא בכורי כל אשר בארצם לך יהיה, דמרבוי כל ילפינן דבידו לעשות כל שדהו בכורים כדאמרינן בירושלמי בפ"ב דבכורים [ה"ג] דמהאי קרא ילפינן לה יעו"ש, דכיון דאיכא תרי קראי דסתרי אהדדי אמרינן דקרא דמראשית הוא לפטור אותו שאינו חייב לעשות הכל בכורים כי אם מקצתו, וקרא דבכורי כל אשר וגו' בא ללמד דאם עשה כל שדהו בכורים ש"ד, משא"כ גבי חלה דליכא קרא אחרינא כי אם קרא דמראשית, ומסתמא דהוי נמי לעכובא, דאפילו עשה כל העיסה חלה לא עשה כלום, וזה פשוט דזהו כוונת הרב ומעולם לא עלה ע"ד הרב לומר דבכורים נמי הם כדין חלה ממש. ומדברי הרא"ם מתבאר יפה דס"ל בפשיטות כאשר כתבנו, דעיקר דרשה דחלה הוא מקרא דמראשית כמ"ש התוס' בפרק ראשית הגז, ועי' בספר שדה יהושע בפ"ב דבכורים שהקשה עליו דמנין לו דלא ילפינן כן אלא מקרא דמראשית ואישתמיט מיניה דברי התוס' הנזכר:

אות ט ס"ק א

תנן [חלה פ"ג מ"א] אוכלין עראי מן העיסה עד שתתגלגל וכו'. גרסינן בירושלמי עלה דמתני' [ה"א] אמר ר' חגיי ל"ש אלא עראי, אבל קבע אסור מפני שהוא מערים לפוטרו מן החלה ע"כ. וכתב הרשב"א בפסקי חלה [שער ד' פ"א] על דברי הירושלמי הנזכר וז"ל, ואני תמיה למה הוצרך לטענה זאת תיפוק ליה דכל שהגיע לעונה שיכול להפריש ואם הפריש הויא חלתו חלה אסור לאכול ממנה קבע, וכענין שאמרו בתבואה לענין תרומה ומעשרות שאפילו קודם גמר מלאכה דהיינו מירוח מותר באכילת עראי ואסור

לאכול קבע עכ"ל, יעו"ש מה שתירץ ע"ז. ונראה פשוט דכוונתו להקשות דמסתמא מאי דקתני מתני' אוכלין עראי מן העיסה עד שתתגלגל הוא דמותר לאכול עראי אפילו אם נתנה המים בקמח, דכל עוד שלא נתגלגלה גלגול גמור לא הוטבלה לחלה, דאף דאמרינן בסיפא כיון שהיא נותנת את המים מגבהת חלתה, היינו לומר דאם הפרישה חלה בנתינת המים חלתה חלה אף דעיקר מצותה הוא אחר גלגול, אבל עכ"פ קודם גלגול לא הוטבלה לחלה והאוכל ממנה קודם גלגול אינו חייב מיתה כדין אחר גלגול, דדמיון נתינת מים בקמח דהיינו תחלת עירוב העיסה הוי כמו עונת המעשרות, דילפינן מקרא דמשהביאו שליש ראוי לתרום ולעשר ומותר לאכול מהם עראי ולא קבע, דגלגול בעיסה דהיינו גמר ערוב בעיסה הוי כמו מירוח דתבואה, שאז חל עליו החיוב דטבל גמור ואינו יכול לאכול אפילו עראי, וכמ"ש כן הרשב"א בפסקי חלה בשער (הג' סי' ב') [הב' פ"ב ובשער ד' פ"א], גבי מתני' דהאומר כל גרני תרומה יעו"ש. וכ"כ מהר"י קורקוס בביאורו על הר"ם בפ"ח מהל' בכורים דין ב' עיין בדבריו שם בד"ה ולי נראה וכו'. וע"ז הקשה הרשב"א דתיפוק ליה דכל שהגיע לעונה שיכול להפריש ואם הפריש הויא חלתו חלה דהיינו ע"י נתינת המים אסור לאוכל ממנה קבע, ואף דקודם נתינת המים אפילו קבע מותר, דהא המפריש חלתו מן הקמח אין חלתו חלה ולא הגיע עונת ההפרשה, וא"כ היה אפשר לומר דנקט האי טעמא דמפני שהוא מעירים, ונ"מ דאפילו בעודו קמח קבע אסור. מ"מ ס"ל להרשב"א דבעודו קמח לא שייך אכילת עראי, דדוקא אחר נתינת המים משכחת לה אכילת עראי דלוקח מעט קמח מהמעורב במים ואופה אותו ואוכלו משא"כ בקמח, וכן הוא לשון מתני' דקתני אוכלין עראי מן העיסה וכו', וקודם נתינת המים ותחלת עירוב העיסה לא מקרי עיסה כלל: וראיתי להר"ש במתניתין שהביא לשון הירושלמי הנזכר דנקט טעמא משום דמעירים לפוטרה מן החלה, וסיים שם בהגה"ה והוא מפי' הרא"ש ז"ל וז"ל, לפי שאין שם עיסה עליה קודם גלגול ואין ראוי לאסור אכילת קבע, דלא דמי לתבואה קודם מירוח, משום הכי צריך לטעמא דשלא יערים עכ"ל. ולפי האמור דבריו תמוהים דכיון דקתני סיפא דבנתינת המים מגבהת חלתה, ע"כ דאפילו קודם גלגול חשיב כתבואה קודם מירוח, וכיון דקתני מתני' אוכלין עראי מן העיסה ע"כ דמיירי אחר נתינת המים, דמקמי הכי לא שייך שם עיסה כלל ועיקר, וא"כ מן הדין יש לאסור אכילת קבע דומיא דתבואה קודם מירוח:

ואפשר ליישב דבריו דהא קתני בסיפא ובלבד שיהיו שם ה' רבעים קמח, דהכוונה שיהיו שם ה' רבעים קמח שנתערבו במים, דבפחות מכן לא הגיעו עדיין לכלל חיוב, וא"כ י"ל דברישא דמתני' דקתני אוכלין עראי מן העיסה מיירי בכל גוונא, בין שנתערבו ה' רבעים

קמח במים ובין לא נתערבו ה' רבעים כי אם פחות, ובשלמא בנתערבו ה' רבעים חשיב כתבואה קודם מירוח דמן הדין אסור באכילת קבע, אבל בפחות מה' רבעים שעדיין לא הגיעו לכלל חיוב לא חשיב כתבואה קודם מירוח, וע"ז כתב הרא"ש דמאי דהוצרכו בירושלמי לטעמא דשלא יערים הוא משום דמתני' מיירי אפילו בנתערבו פחות מה' רבעים, דאפילו בפחות מה' רבעים שפיר קרי ליה התנא עיסה דמה שנתערב במים מיהא התחלת עירוב עיסה מקרי, ובכה"ג דפחות מחמשה רבעים ע"כ מאי דקתני דאוכלין עראי דמשמע ולא קבע הוא משום שלא יערים: ואולם זה ניחא לגירסא זאת, אבל לגירסא דהסכימו רוב הפוסקים דגרסינן ובלבד שלא יהיו שם ה' רבעים קמח, והיא גירסת הירושלמי [חלה פ"ג ה"א] כמ"ש רבינו הרמב"ן, וכן הוא גירסת הרמב"ם [בפה"מ ובפ"ח מה' בכורים ה"ב], והרא"ש בהל' חלה [סי' ה'] כתב דברוב הספרים כתוב כגירסא זאת, וכתב דהכי איתא בירושלמי, וכן כתב הר"ש במתני', וכ"כ הרשב"א בפסקי חלה [שער ג' פ"ב], אף דלע"ד נראה דבספרי פרשה שלח [טו, יט] גרסי' כגירסא ראשונה וז"ל, כיון דנותנת מים מגבהת חלתה ובלבד שתהא שם ה' רבעים קמח, ועוד כדי שיהיה כשיעור שאין מפרישין חלה מן הקמח ע"כ, מ"מ גירסת הירושלמי הוא כגירסא הב', ובלבד שלא יהיו שם וכו', והסכימו בה הפוסקים. דלפי גירסא זאת הפי' הוא שלא יהיו שם ה' רבעים קמח שלא נתערבו במים, דאם נשארו ה' רבעים קמח לא נפטרו בחלה שהפריש קודם שנתגלגלה. ונראה נמי דלפי גירסא זאת כל שלא נשארו ה' רבעים קמח נפטר הכל בחלה שהפריש ממה שנתערב במים, אף דאין במה שנתערב במים שיעור חמשה רבעים כ"א בצירוף שאר הקמח: וכן נראה ממה שאמרו בירושלמי בשמעתין רבי יוסי בשם רשב"ל דרבי עקיבא היא, דתנינן תמן [פ"ד מ"ד] הנוטל חלה מן הקב רבי עקיבא אומר חלה וחכמים אומרים אינה חלה, כלום אמר רבי עקיבא אלא לשעבר שמא בתחלה כן קיימין, רבי יונה רבי חייא בשם רשב"ל ירדו לה בשיטת ר"ע, אמר רבי יוחנן דברי הכל היא, כיון שהיא נותנת את המים זו היא ראשית עריסותיכם ע"כ, והפירוש מבואר דקאי אמתניתין דקתני כיון שהיא נותנת את המים מגבהת חלתה, והכי קאמר, מתני' דקאמר כיון דנותנת את המים מגבהת חלתה, ואע"פ שעדיין לא נילוש שיעור חלה, היינו כר"ע דס"ל דהנוטל חלה מן הקב, אף דקב אין לו שיעור קאמר ר"ע דהויא חלה, והכא נמי כר"ע הוא, ועיין בפי' הרב שדה יהושע. ואם איתא דאפילו לפי גירסת הירושלמי דגריס ובלבד שלא יהיו שם ה' רבעים קמח בעינן נמי שנתערב במים שיעור ה' רבעים, א"כ למה הוצרך ר"ל לאוקמא מתני' כר"ע, אפילו לרבנן אתי מתני', כיון דהא איכא שיעור במה שנתערב במים, ולא דמי למפריש מן הקב דאין בו שיעור כלל, ומדהוצרך לאוקמא כר"ע ש"מ

דלא בעינן שיתערב במים כשיעור, ומשום הכי מדמה לה למפריש מן הקב. וא"כ נמצא דהא דבנתינת המים הוא עונת הפרשת חלה הוא בכל גוונא אפילו אין בתערובת מים כשיעור, ובכל גוונא חשיב כתבואה קודם מירוח. ואכתי קשה למה הוצרך הירושלמי לטעמא דשמא יערים כיון דבכל גוונא מן הדין אסור באכילת קבע: איברא דראיתי להר"ש במתני' שהביא דברי הירושלמי הנזכר דמוקי מתני' כרבי עקיבא דאמר המפריש חלה מן הקב הוי חלה וסיים וכתב וז"ל, ונ"ל דטעות סופר דאדרבה מתני' כרבנן ולא כר"ע עכ"ל, ודבריו אינם מובנים דמאחר דהוא עצמו כתב לעיל דהירושלמי גריס ובלבד שלא יהיו ה' רבעים קמח, א"כ לפי גירסא זאת לא קפיד מתני' על מה שנתערב במים דליהוי כשיעור, וכיון שכן ע"כ אתיא כר"ע, דבשלמא לגירסא דגרסי ובלבד שיהיו שם ה' רבעים אתי שפיר דמתני' ודאי כרבנן דבפחות משיעור לא הוי חלה, אבל לגירסת הירושלמי מי הגיד לו דאף לפי גירסתם בעינן שיתערב במים כשיעור, ומנין לו דבר זה כיון דבמתני' ליכא שום גילוי מזה, ואפשר דהירושלמי ס"ל דמדלא קתני מתניתין תרתי, ובלבד שיהיו שם ה' רבעים ובלבד שלא יהיו שם ה' רביעים קמח, ולא קתני אלא חדא שלא יהי' שם ה' רבעים קמח, ש"מ דלא קפיד תנא על מה [שנתערב] שיהיה כשיעור, וא"כ על דעתיה דרשב"ל אתיא כר"ע, ומנין להר"ש לשבש הירושלמי ולומר דט"ס הוא, ובפרט דצ"ל דהך שקלא וטריא דפלוגתא דרשב"ל ור"י, דלרשב"ל מתני' כר"ע ולר"י מתני' אתיא ככ"ע ואפילו לרבנן, הכל הוא טעות, דלכ"ע מתני' אתיא אפילו כרבנן, וזה דבר תימה לעשות טעות כ"ז בהירושלמי בלי שום הכרח וראיה:

ועוד קשה דאפילו את"ל דכן הוא האמת, דאפילו לפי גירסת הירושלמי דגרס ובלבד שלא יהיו וכו' בעינן שיתערב במים כשיעור חלה, וכמו שראיתי להטור י"ד סי' שכ"ז שמתבאר מדבריו בפשיטות דהכי ס"ל, דאפילו לפי הגירסא הזאת בעינן שיתערב במים ה' רבעים, וכמ"ש מרן הב"י שם וז"ל, ורבינו כתב כדברי הגורסים ובלבד שיהיו שם משום דדינא קושטא הוא אפילו לדברי הגורסים ובלבד שלא יהיו שם עכ"ל, וכן כתב הב"ח שם יעו"ש, ולענ"ד אפשר לומר דטעמו של הטור דאף דעיקר הגירסא היא ובלבד שלא יהיו וכו', מ"מ מאחר דבברייתא דספרי הנז"ל מתבאר דקפדינן נמי שיתערבו ה' רבעים במים, אף דבמתני' לא קתני לה כ"א ובלבד שלא יהיו וכו', דינא דברייתא דספרי קושטא הוא, דכן דרך הברייתות שמוסיפין על מתני' מה שאינו מפורש במתני': עם כל זה יש לפרש הירושלמי הנזכר דמוקי מתני' כר"ע באופן שלא יהיה טעות סופר, והוא בהקדים מאי דאמרינן בירושלמי גבי מתני' [פ"ד ה"ב] דאמר ר"ע הנוטל חלה מן הקב הויא חלה, דחזרו לומר דהיינו טעמא דר"ע דמדמי לה לאומר הרי זה תרומה על פירות

האלו לכשיתלשו ונתלשו, ורבנן מדמין לה לאומר הרי זה תרומה על הפירות המחוברין עכ"ל, ונראה לומר טעם לסברת ר"ע דמדמי לה לאומר לכשיתלשו ונתלשו, אף דהכא מפריש סתם מן הקב ואינו מפרש לומר שיהיה חלה לכשישלים שיעור חלה, דה"ט דמסתמא אמרינן דכיון דאדם יודע דקב אחד אינו מתחייב בחלה, אנן סהדי דכוונתו לומר שיהיה חלה לכשישלים לשיעור דסתמו כפירושו, והנה כי כן י"ל דבהא פליגי ר"י ור"ל הכא, דלר"ל ס"ל דבנתינת המים אינו מתחייב מן התורה, דקרא דראשית עריסותיכם לא חשיב עריסה כי אם אחר הגלגול, וקודם גלגול לאו בר חיובא הוא כלל, וא"כ מתני' דקתני דכיון דנתנה המים מגבהת חלתה קודם גלגול, ע"כ ר"ע דהכא נמי המפריש חלה בנתינת המים הויא חלה, דחשיב כאילו פירש בפירוש שיהיה חלה לכשיגלגלנה, דבכה"ג המפריש ש"ד ואליבא דר"ע כההיא דמפריש חלה מן הקב, ה"ה דאמרינן דכיון דאדם יודע דאין חיוב חלה אלא לאחר גלגול, אנן סהדי דכוונתו שלא יחול שם קדושת חלה משעה ראשונה כי אם לאחר שיגלגלנה וסתמא הוי כמפרש, אבל רבי יוחנן פליג ארשב"ל ואמר דדברי הכל היא, דכיון שהיא נותנת המים זו היא ראשית עריסותיכם, דס"ל דמן התורה כל שנתערבו ה' רבעים במים אף קודם גלגול כבר חל עליו עונת חיוב חלה כדמות תבואה קודם מירוח, אלא דקודם גלגול אין לה דין טבל ומותר לאכול עראי וכיון שכן אפילו כרבנן אתיא מתניתין:

באופן דנמצינו למידין דלפי מה שלמדנו מדברי הטור דלכל הגירסאות בעינן שיתערבו ה' רבעים במים, א"ש מ"ש הרא"ש בפי' המשנה דנקט טעמא משום דמערים וכו' לפי שאין שם עיסה עליה קודם גלגול דלא דמי לתבואה קודם מירוח, די"ל דהוצרך הירושלמי לטעם זה ונ"מ לאם לא נתערב במים כ"א פחות מכשיעור, דבכה"ג אכתי לא הוי עונת חלה כדין תבואה, ומן הדין מותר לאכול אפילו קבע. ולפי האמור לפי שיטת הטור דבעינן עירוב מים בכשיעור, בכוונת פי' הירושלמי בהא דמוקי ר"ל מתני' כר"ע, י"ל דאפילו כשנתערב במים כשיעור שייך לומר דקודם גלגול לא דמי לתבואה קודם מירוח לאסור קבע, דהא י"ל דר' חגיי דאמר לא שנו אלא עראי אבל קבע אסור מפני שהוא מערים וכו' ס"ל כר"ל, דמוקי מתני' דנתנה המים וכו' כר"ע, ולפי סברת ר"ל אפילו נתערב כשיעור במים לא חל עליה עונת חיוב חלה, אלא דיכול להפרישה עכשיו משום דחשיב כאילו פירש ואמר שלא יחול שם חלה כ"א לאחר שתתגלגל, וא"כ כיון דחשיב כאילו אמר לאחר גלגול מעולם לא חל שם קדושת חלה משעה ראשונה כי אם אחר גלגול דוקא, וא"כ לא דמי לתבואה קודם מירוח, דהתם כבר הגיע לעונת מעשרות, דאם הפריש קודם מירוח תרומתו תרומה, אף דכיון שיחול שם תרומה משעת הפרשה, משא"כ בחלה

שעדיין לא הגיעה לעונת חלה, דאם כיון שיחול שם חלה משעת הפרשה אינה חלה. דהא ודאי למאי דאמרינן דר"ע מדמי לה לאומר הרי זה תרומה על פירות לכשיתלשו, ע"כ דלא חל שם חלה משעה שהפריש מן הקב כי אם לאחר שישלים, וכמו שמתבאר בההיא דהאומר לכשיתלשו בתוספתא בפ"ב דתרומות [ה"ז], דקתני אבל פירות תלושין אלו עשויין תרומה ומעשר על פירות מחוברין האלו לכשיתלשו, הרי זה אוכל מהן עראי ועושה אותן תרומה ומעשרות למקום אחר עד שיתלשו, נתלשו דבריו קיימים עכ"ל, הרי מפורש דקודם שנתלשו לא חל שם תרומה עליהם כלל, ועד שיתלשו חולין הם ויכול לחזור בו ועושה אותם תרומה ומעשרות למקום אחר, וא"כ ה"ה במפריש חלה מן הקב או מפריש קודם גלגול בנתינת המים לר"ע, דמדמי לה להההיא דלכשיתלשו דהוי הכי, דעד שישלים השיעור או עד שיגלגל לא חל שם חלה כלל וחולין גמור הוא עד שישלים או יגלגל, וא"כ אפילו בנתערב כשיעור במים לא דמי לתבואה קודם מירוח לאסור קבע: והנה מדברי הרשב"א בפסקי חלה הנזכר, שהקשה קושיא זאת ותמה למה הוצרך רבי חגיי לטעמא דמערים ולא אמר דמצד הדין הוא כדין תבואה קודם מירוח, ולא ניחא ליה ליישב כסברת הרא"ש דאיצטריך האי טעמא לעיסה שלא נתערבה במים שיעור ה' רבעים, ש"מ דלא ס"ל כסברת הטור הנזכר, דאיהו ס"ל דלפי הגירסא הב' שהיא העיקר כמ"ש הרשב"א שם, לא קפיד תנא אלא ובלבד שלא יהיו שם ה' רבעים קמח, אבל לא קפיד שיתערב במים ה' רבעים, ומש"ה הוצרך לתירוץ אחר. ונראה דחיליה מהירושלמי הנזכר דמוקי ר"ל מתני' כר"ע כאמור, וס"ל דפי' הירושלמי הוא כפי' הראשון שצדדנו, דאפילו ר"ל מודה דבנתינת המים הוי עונת חיוב חלה מקרא דראשית כדדריש ר"י, אלא דס"ל דבעינן שיתערב כשיעור במים דבהכי קרינן ביה ראשית, אבל ר"י ס"ל דאפילו נתערב במים פחות מכשיעור קרינן ביה ראשית עריסותיכם:

אות ט ס"ק ב

וגרסינן בירושלמי [חלה פ"ג ה"א] עוד וז"ל, ושאר כל הדברים את מהלך אחר הטמטום, עשה עיסה מן החטים ומן האורז אחר מי את מהלך אחר הטמטום או אחר הגלגול עכ"ל. והר"ם בפ"ח מהלכות בכורים [ה"ד] כתב דהכוסמין דינו כחטים עד שתגלגל, ומרן הכ"מ שם ובב"י סי' שכ"ז תמה על הר"מ מדברי הירושלמי, דנראה דכוונת הירושלמי דשאר הדברים מה' המינין הולכין אחר הטמטום, ותירץ דהר"ם מפרש דהא דתניא בפ' ר' ישמעאל במנחות [ע, א] דכוסמין [מין חטין] ושבולת שועל ושיפון מין שעורים לענין זה אתמר נמי ופליג אירושלמי, ולא קי"ל כהירושלמי במקום גמרא דידן עכ"ל:

ודבריו תמוהים לענ"ד דכיון דהא דפ' רבי ישמעאל ברייתא היא ולא דברי סתמא דתלמודא דידן, א"כ גם הירושלמי אי אפשר שיחלוק עם תנא דהך ברייתא, ואם לענין זה נמי אתמר דהכוסמין מין חטים לא פליג סתמא דתלמודא דהירושלמי עם האי תנא, וכיון דבירושלמי אמרו דלענין זה דכוסמין נמי אזלינן אחר הטמטום, א"כ ע"כ צ"ל דהברייתא הנזכר לא נאמרה לענין זה כי אם לענין צירוף, דכוסמין מצטרפין עם החטים לשיעור חלה, וכמו שכתבו רש"י והתוס' שם בפ' ר' ישמעאל, וכיון דבש"ס דילן ליכא שום גילוי לומר דהברייתא הזאת לענין זה אתמר, מנין לנו לחלוק עם הירושלמי בפירוש הברייתא לפרשה לענין זה מה שאין כן סברת הירושלמי: אשר ע"כ נלענ"ד דהר"ם לא ס"ל פי' הירושלמי הנזכר כאשר פי' מרן הב"י, דשאר כל הדברים דקאמר קאי אשאר ה' המינין כוסמין ושיפון ושבולת שועל, דכיון דהא תניא בפירוש דשפון ושבולת שועל מין שעורים, פשיטא דאחר הטמטום אזלינן, ואי משום כוסמין אתא לאשמועינן, לימא בפירוש דהכוסמין לענין זה אין דינו כחטים, ועוד דמה הלשון אומרת ושאר כל הדברים את מהלך אחר הטמטום, ולמה לא אמר בקיצור ושאר כל הדברים עד שיטמטם:

לכן ס"ל דפי' הירושלמי הוא דקאמר, דהא פשיטא לן דאם עשה עיסה מן החטים ומשאר המינים הפטורים מן החלה חוץ מן האורז, דבכה"ג אם יש ה' רבעים מן החטים כשעור חלה אף דערב הרבה ממינין הפטורים חייבת בחלה, וכיון דאותם המינים שעירב טבעם בטמטום דאינם מתגלגלים יפה וסגי בטמטום, אף דהחטים לא סגי עד שיגלגל, מ"מ הולכין אחר הטמטום להחמיר, וזהו דנקט האי לישנא שאת מהלך אחר הטמטום, כלומר דאף דיש לפנינו ב' דברים אחד דמתגלגל יפה ואחד דמטמטם, אמרינן דאת מהלך אחר טמטום להחמיר אלא הא קא מבעיא לן אם עשה עיסה מן החטים ומן האורז אחר מי את מהלך וכו', וזהו צדדי הבעיא, מי אמרינן דכיון דתנן לקמן [חלה פ"ג מ"ז] העושה עיסה מן החטים ומן האורז אם יש בה טעם דגן חייבת בחלה, ואית ליה שייכות לאורז עם החטים דהאורז נגרר עם החטים לחייב בחלה, אף דליכא שיעור חלה מחטים, וכמו שהיא סברת הר"ם לענין הלכה בפ"ו דהל' בכורים [הי"א], משא"כ בשאר מינים הפטורים מן החלה דאינם נגררים עם החטים, וכדאמרינן בירושלמי ברפ"ק דחלה [ה"א] , דאמרינן רבי אילא בשם רשב"ל לא שנינו אלא העושה עיסה מן החטים ומן האורז ואינו נגרר אלא עם החטים, וכתב הרב שדה יהושע שם דרשב"ל פליג בתרתי, חדא דאין שום מין נגרר אלא אורז, דמודו רבנן לרבי יוחנן בן נורי בהא דעם חטים נגרר חימוצו ומחמיץ אבל קרמית לא וכו', וכן מתבאר מדברי רבינו הרמב"ן לקמן גבי מתני' דהעושה עיסה מן החטים ומן האורז בדברי רשב"ל יעו"ש, וכיון שכן י"ל דדוקא עושה

עיסה מן החטים ומשאר מינים הפטורים אמרינן דאזלינן אחר הטמטום, כיון דאין להם שייכות עם החטים דאינם נגררים עם החטים, אבל בעושה עיסה מחטים ואורז דאית ליה שייכות עם החטים דנגרר עמו להצטרף לשיעור, איכא למימר דה"ה לענין גלגול, דאע"ג דהאורז טבעו בטמטום, מ"מ בתערובת חטים נעשה כמוהו לענין גלגול, או דלמא אע"ג דיש לו שייכות הוא דוקא לענין חיוב, אבל לענין גלגול אינו מתגלגל יפה וסגי בטמטום: ולע"ד דיש להעמיס פי' זה שפירשנו בירושלמי בדברי הרשב"א בפסקי חלה [שער ד' פ"א] שכתב וז"ל, ירושלמי ושאר כל הדברים את מהלך אחר טמטום, ואם עשה עיסה מן החטים ומשאר הפטורין מן החלה ודאי שהולכין אחר הטמטום להחמיר, ובירושלמי שאלו אפילו בשעשה עיסה מן החטים ומשאר המינין הפטורים מן החלה (ודאי) [ולא] נפשטה, דגרסינן התם עשה עיסה מן החטים ומן האורז אחר מי את מהלך וכו' עכ"ל, ונראה דטעות סופר איכא במ"ש ובירושלמי שאלו אפילו בשעשה עיסה מן החטים ומשאר מינין, וצ"ל ובירושלמי שאלו אפילו בשעשה עיסה מן החטים ומן האורז, דאל"כ מאי אפילו, ועוד דבירושלמי לא שאלו כי אם על האורז, וכוונתו לומר דבעשה עיסה מן החטים ומשאר מינין הפטורים פשיטא לן שודאי אזלינן בתר טמטום להחמיר, וזהו מה שאמרו בירושלמי ושאר הדברים את מהלך אחר טמטום, ואפילו בעשה מן החטים ומן האורז עם כל זה מבעיא לן בירושלמי, דאע"ג דהאורז נגרר אחר החטים לחיוב, אפשר דלענין גלגול אזלינן בתר טמטום ולא איפשיטא, זה נלע"ד שהיא כוונת הרשב"א וזה יהיה סברת הר"ם:

אך קצת קשה דאמאי השמיט הר"ם בעיא זאת ששאלו בירושלמי בעושה עיסה מן החטים ומן האורז, וגם רבינו הרמב"ן השמיטו, וכמו כן הרא"ש בהלכות חלה ולא ידעתי למה. וכמו כן קשה אמאי השמיטו מאי דאמרינן עוד בירושלמי [חלה שם] רבי אלעזר בשם ר' הושעיא משתעלה גבלולין גבלולין ופריך ומה ופליג, ומשני כאן להלכה כאן לדברי תורה עכ"ל, דמתבאר מזה דלרבי הושעיא משתעשה גבלולין דהיינו חתיכות קטנות מדובקין קשין חשיב כגלגול גמור מדרבנן, דאף דקתני במתני' דמותר לאכול עראי עד שתתגלגל, היינו מן התורה אבל מדרבנן אסרו אכילת עראי משתעלה גבלולין, ואיך לא הזכירו הפוסקים דבר זה דמדרבנן אסור משתעשה גבלולין, דאע"ג דמתני' קתני סתם עד שתגלגל ומשמע אפילו מדרבנן, מ"מ מאחר דבירושלמי אמרו דלא פליג ר"א אמתני', א"כ יכול להיות הלכה כרבי הושעיא:

אות ט ס"ק ג

תנן במתני' אחר משנה זאת [חלה פ"ג מ"ב] נדמעה עיסתה עד שלא גלגלה פטורה שהמדומע פטור ומשגלגלה חייבת ע"כ:

ורבינו הרמב"ן השמיט משנה זאת הכא, מפני דכבר רמזה לעיל בריש פ"ק גבי מתני' דהמדומע פטור מן החלה וז"ל, ודוקא נדמע עד שלא גלגלה אבל משגלגלה חייבת כדלקמן עכ"ל. ואיכא למידק ממתני' על מ"ש הר"ש בפ"ק דחלה משנה ד' וז"ל, ומשמע שם במסקנא בירושלמי דמדומע פטור מן החלה היינו כשאין מן החולין ה' רבעים, דאם נתערב סאה תרומה בצ"ט של חולין ולקח מהם ה' רבעים קמח וגלגלן, דנמצא דאחד ממאה שבהן תרומה ולכך פטורה מן החלה, אבל אם אחר שתסיר אחד ממאה נשתיירו עדיין ה' רבעים לפי חשבון תרומה שנתערבה, נתחייבה בחלה עכ"ל, ולפי סברת הר"ש הלזו דמסקנת הירושלמי הכי הוי, קשה ממתני', דקתני דאם משנתגלגלה נדמעה חייבת, דממה נפשך היכי דמי אי מיירי בעיסה שנתגלגלה ולא היה בה שיעור ה' רבעים וע"י שנדמעה נשלם השיעור א"כ אמאי חייבת, כיון דבשעת הגלגול לא נתחייבה כיון דלא היה בה שיעור, ובשעה שנשלם השיעור ומטא זמן חיובא מדומע הוי, ואי מיירי בעיסה דבשעה שנתגלגלה היה בה שיעור ה' רבעים, א"כ בכה"ג דיש לה שיעור ה' רבעים מהחולין בלי הצטרפות התרומה שנתערב בה איכא שיעור חלה, וא"כ מאי אריא גלגלה ואח"כ נדמעה דחייבת, הא אפילו נדמעה ואח"כ גלגלה בכה"ג דאיכא שיעור בלא"ה חייבת, וליפלוג וליתני בדידה, במה דברים אמורים בדליכא שיעור מחולין בלי הצטרפות התרומה, אבל בדאיכא שיעור מחולין בלא הצטרפות התרומה חייבת, ומדלא מפליג הכי ש"מ דכל שנדמעה ואח"כ גלגלה אף דאיכא שיעור מחולין בלי הצטרפות התרומה פטורה, דלא כסברת הר"ש דלמד כן ממסקנת הירושלמי. ועיין במ"ש בפ"ד דחלה גבי מתני' דב' קבין וקב אורז באמצע וכו', שכתבתי שם [אות י"ט או"ק ב'] דדעת הר"ם ורבינו הרמב"ן דאין ללמוד כן מדברי הירושלמי, דלא אמרו כן בירושלמי כי אם גבי ספק מדומע יעו"ש:

ובסיפא דהך מתני' קתני נולד בה ספק טומאה עד שלא גלגלה תעשה בטומאה וכו', וכתב הר"ש שם וז"ל, עד שלא גלגלה וכו', ופי' שם בקונטרס דתעשה בטומאה משום דבלא"ה לא מצי אכיל לה כהן שהרי נולד בה ספק טומאה, משמע דאם לא נולד בה ספק טומאה תעשה בטהרה, ואין לומר דה"ה לא נולד בה אלא משום רבותא דסיפא נקטיה, דהא אמרינן במס' ע"ז פרק ר' ישמעאל [נה, ב] וכו', ומיהו יש לחלק דהכא אם מפריש חלה קודם גלגול הרי הוא כמפריש חלה מן הקמח ואין שם חלה עליה, אבל

התם חל שם תרומה קודם גמר מלאכה כדאשכחן מעשר ראשון שהקדימו בשבולין וגם אסור באכילת קבע, אבל יש עוד ראיה מהא דתנן בהנזקין [גיטין סא, א] משתטיל מים לא תגע וכו' עכ"ל:

ודבריו תמוהים בעיני דאיך כתב דאם מפריש חלה קודם גלגול הרי הוא כמפריש חלה מן הקמח ואין שם חלה עליה, דמדכתב דהוי כמפריש מן הקמח ש"מ דכל שהוא קודם גלגול גמור אפילו בנתינת המים חשיב כמפריש מן הקמח, דלישנא דמתני' דקתני עד שלא גלגלה הכי משמע דאפילו אחר נתינת המים כל שלא גלגלה ובכה"ג נתערבה במים, הא קתני במתני' דלעיל [חלה פ"ג מ"א] דכיון דנתנה המים מגבהת חלתה דבנתינת המים כבר חל עליה עונת חיוב חלה אלא דאינה טבל גמור, והוי כדמיון פירות שלא נגמרו מלאכתן דאע"פ דלא נגמרו מלאכתן מ"מ כיון דאם תרם תרומתו תרומה אסור לעשות בטומאה:

ואין לומר דכוונת הרב לדחות דכבר כתבנו [לעיל או"ק א'] דהא דבנתינת מים הוא דוקא כשנתערב במים שיעור ה' רבעים, אבל אם נתערב פחות משיעור חשיב כמפריש מן הקמח, וא"כ לא דמי להיא דפירות קודם גמר מלאכה כי אם בנתערב במים כשיעור, אבל בפחות משיעור לא דמי כלל כיון דהוי כמפריש מן הקמח, דהא ליתא דכל כי הא הו"ל לפרש, דעכ"פ יש ראיה לסברת רש"י מההיא דר' ישמעאל כשנתערב במים כשיעור משא"כ בפחות משיעור ואיך סתם דבריו כ"כ. ועוד דא"כ איך כתב אבל יש עוד ראיה מהא דפרק הנזקין דקתני משתטיל למים לא תגע, דהתם נמי יש לדחות דמיירי דהטיל מים שיעור שנתערבו במים חמשה רבעים קמח, דבכה"ג דוקא אסור לעשות בטומאה מכיון דכבר הגיע עונת חיוב חלה, אבל בנתערב פחות מחמשת רבעים דעדיין לא נתחייבה בחלה מנ"ל דאסור לעשות בטומאה. ועיין במ"ש התוס' בפרק הנזקין שם בד"ה רישא טומאת חולין וכו', דבדבריהם שם נמי יש לדקדק קצת כעין מה שדקדקנו בדברי הר"ש יעו"ש, ועיין במ"ש הרשב"א והריטב"א בחידושיהם שם בסוגיא דהניזקין ודו"ק:

אות ט ס"ק ד

והנה בהא [פ"ג מ"א] דכיון דנתנה המים מגבהת חלתה שכתבנו לעיל [או"ק א'] דאיפליגו ר"י ור"ל, דלר"ל מוקי מתני' כר"ע ולר"י דברי הכל היא, וכתבנו דלפי מה שהעלינו דהא דנתינת המים אינו אלא כשנתערב במים כשיעור, א"כ פלוגתייהו דר"ל ור"י הוא דלר"ל קרא דראשית עריסותיכם לא דריש ליה להכי כדדריש ר"י, דכיון דהיא נותנת המים זו היא ראשית עריסותיכם דמתיבת ראשית דריש לה, ור"ל האי קרא דראשית

מבעיא ליה לדרשא אחריתי, כדאמרינן [בירושלמי] בפ"ק [ה"ג] גבי מתני' דהמדומע פטור וז"ל, בינתים מהו, ר' יונה בשם רשב"ל בינתים כבראשונה, ר' יוסי בשם רשב"ל בינתים כבאחרונה, איזה בינתים העושה עיסה מן הטבל, חלה חייבת בתרומה, ותרומה חייבת בחלה, מנין שחלה חייבת בתרומה, חלה תרימו תרומה, מחלה תרימו תרומה, מנין שהתרומה חייבת בחלה, מן קושי פתרין ההן קרייא מראשית עריסותיכם תרימו תרומה, מאותה שכתוב ראשית תרימו חלה ע"כ, ועיין פי' הירושלמי בספר שדה יהושע ומהר"ר אליהו [פולדא] ז"ל:

וכיון דר"ל סבירא ליה דקרא דראשית איצטריך ללמד שהתרומה חייבת בחלה, א"כ לדידיה אין ללמוד מהאי קרא לומר דכיון דהיא נותנת את המים זהו ראשית, ולכן ס"ל דמן התורה אין כאן שום חיוב חלה כי אם עד שיגלגל, וע"כ מתני' אתיא כר"ע ע"ד האמור לעיל, דמסתמא אמרינן דחשיב כאילו פירש שיהיה חלה לאחר גלגול. ואם כן נמצא כפי זה דלר"י דדריש קרא דראשית לנתינת המים, א"כ ע"כ לא ס"ל הא דדרשינן דהתרומה חייבת בחלה, כיון דהא מפיק ליה להאי קרא לנתינת המים, ע"כ ס"ל לר"י כסברת רבי יוסי דהתם דקאמר אליבא דרשב"ל דס"ל דבינתים הוא כבאחרונה דפטור כדין מדומע. ומהר"ר אליהו [פולדא] בשמעתין כתב על דברי ר"י דאמר נתינת המים זהו ראשית עריסותיכם וז"ל, זהו ראשית וכו' ולא ס"ל לר"י קושי פתרין דלעיל עכ"ל:

והנה כי כן קצת קשה דכיון דקי"ל כר"י דדרשינן מקרא דראשית דמן התורה נתינת המים זהו ראשית עריסותיכם, וכמו שפסק הר"ם בפ"ח מהל' בכורים [ה"ב] וכן כתבו כל הפוסקים, א"כ מן הראוי הוא לומר דהלכה כרבי יוסי אליבא דרשב"ל, דס"ל העושה עיסה מן הטבל פטורה, דאף דנאמר דהחלה שהפריש מעיסה של טבל חייבת בתרומה, כדילפינן מקרא דחלה תרימו תרומה מחלה תרימו תרומה, מ"מ התרומה שהפריש מעיסה של טבל פטורה מן החלה, כיון דקרא דראשית דמיניה ילפינן דתרומה חייבת בחלה הא איצטריך לרבות דמן התורה בנתינת המים חייבת, והר"ם בפ"ו מהל' בכורים דין ז' פסק דהעושה עיסה מן הטבל דאם הפריש תחלה תרומה לא תאכל עד שיפריש עליה חלה יעו"ש, ומאחר דקי"ל דהאי קרא דראשית איצטריך לחייב בנתינת המים כר"י, מנין לנו לחייב בחלה לתרומה שהפריש מעיסת טבל. ואין לומר דכיון דתנן במתני' דאם נדמעה אחר שגלגלה חייבת מכיון דכבר חל עליה חיוב חלה משגלגלה, וא"כ ה"ה נמי בטבל דכיון דגלגלה בעודה טבל הרי בשעת הגלגול נתחייבה כל העיסה בחלה ותו לא פקע חיוב זה ממה שהפריש לתרומה, דהא ליתא דהכא בעיסה של טבל דיש צדדין לומר דע"י גלגול לא חל החיוב כי אם על שיעור חולין שבה, כיון דשיעור התרומה מצד עצמה

אינה חייבת בחלה, וחשיב בשעת גלגול כאילו כבר הפריש התרומה, דמתנות שלא הורמו כמי שהורמו דמיין, משא"כ בגלגלה ואח"כ נדמעה דעכ"פ העיסה שנתגלגלה כבר נתחייבה ואין בה צד פיטור כלל, וע"כ צריך קרא דמראשית לחייב לתרומה שהפריש מעיסה של טבל ומאחר דקי"ל כר"י מנ"ל דין זה: שוב ראיתי דלא ק"מ דהא תרי קראי כתיבי בפרשת שלח לך, ראשית עריסותיכם חלה תרימו וגו' ועוד מראשית עריסותיכם תתנו וגו', והא דמפריש תרומה מעיסה של טבל מקרא דמראשית עריסותיכם מפיק לה, דהכי הוי משמעותיה דקרא מראשית מאותה שכתוב בה ראשית חלה תרימו, וההיא דר"י דכיון שהיא נותנת את המים ראשית עריסותיכם היא הוא מקרא דראשית עריסותיכם, ובהכי לא פליג ר"י אהא דקושי פתרין ועל דין זה דתרומה, ודלא כמ"ש הרב אליהו [פולדא] שעשה הדבר מחלוקת בין שמעתין ובין פ"ק דחלה יעו"ש, דאם כסברתו קשיא הלכתא אהלכתא כאמור:

אות י ס"ק א

תנן [חלה פ"ג מ"ה] נכרי שנתן לישראל וכו':

ירושלמי [חלה פ"ג ה"ד] מה בינה לעיסת ארנונא וכו', בבלי בפרק אור לארבעה עשר [ו, א] וכו'. צריך להבין למה הביא רבינו הרמב"ן הירושלמי ששאלו מה בינה לעיסת ארנונא וכו', דמאי נ"מ לענין הלכה מדברי הירושלמי, כיון דבעיקר חיוב עיסת ארנונא כבר בא מפורש בבבלי פ"ק דפסחים. ונראה דהביא הירושלמי לקיים הגירסא דגריס רבינו בשמעתין דפסחים, דגרסינן עיסת ארנונא חייבת בחלה ואע"ג דלא מצי מסלק ליה, ולא כגירסא אחרת דגרסינן עיסת ארנונא פטורה אי לא מצי מסלק ליה, דלפי גירסא זאת מאי פריך בירושלמי הכא עלה דמתני' דאם נתנה לו מתנה משגלגלה פטורה דמה בינה לעיסת ארנונא דחייבת, כיון דהתם דחייבת היינו בדמצי מסלק ליה בדמים, דבכה"ג דאית ליה לישראל זכותא בגוויה דבידו לסלקו לגמרי, אף דכל כמה דלא סלקיה יד הגוי שייכא בעיסה, דמה"ט ס"ל לרבא דגבי בהמה פטורה מן הבכורה, מ"מ ה"ט דבהמה אית לה קלא, אבל עיסה לית לה קלא, והרואה אומר שלו היא ואוכלה בלא חלה. וכיון דאיכא תרי טעמי הן דמצי לסלוקי ליה הן דמפני מראית העין [מש"ה חייבת], אבל בדלא מצי לסלוקי לא חיישינן מפני מראית העין, וא"כ במתני' דעיקר העיסה היא של הגוי ואין ביד הישראל לסלקו בדמים ולא שיתננה במתנה, כל שנתגלגלה ברשות הגוי ואח"כ נתנה לו במתנה, לא חיישינן לומר דהרואה אומר דשלו היתה משעת גלגול ואוכלה בלא חלה, אלא עכצ"ל דעיקר הגירסא הוא עיסת ארנונא חייבת ואע"ג דלא מצי מסלק ליה, וע"כ פריך שפיר דמה בינה לעיסת ארנונא דחייבת אף דלא מצי לסלק ליה, דמתני' נמי

אף דהישראל לא מצי לסלקו ואין בידו שיתננה לו במתנה, מ"מ תהיה חייבת אף דגלגלה ברשות הגוי מטעם דלית לה קלא והרואה אומר שלו היתה קודם גלגול ואוכלה בלא חלה. וכ"כ הר"ש במתני' דמהירושלמי הזה מוכיח דהעיקר הגירסא הוא עיסת ארנונא חייבת אע"ג דלא מצי לסלק ליה, ולא כרוב הספרים דגרסי פטורה והוא דלא מצי מסלק ליה יעו"ש:

ועוד י"ל דנ"מ מהירושלמי לדחות פי' אחר שפירשו הראשונים בענין בהמת ארנונא ועיסת ארנונא, הביאו הערוך בערך ארנן וז"ל, בריש גמ' דפסחים בעו מיניה דרבא בהמת ארנונא וכו', פי' שיש בה שותפות לגוי פטורה מן הבכורה דכל יד גוי באמצע פטורה, פי' אחר מי שיש לו בהמות שהמלך לוקח מהם מס חייבות בבכורה אי יש בכור ביניהם או לא, כל היכא דמצי לסלוקי בזוזי למקבל המס לא מבעיא דחייבת, דאמר ליה כהן הא אשתייר לך הבכור תנהו לי, כי קא מבעיא לי דלא מצי לסלוקי בזוזי, מצי אמר ליה הכהן שמא אחרת יקח המלך ותן לי הבכור, או מצי הבעה"ב אומר שמא הבכור יקח ממני עכ"ל. ופשיטא דלפי פי' הראשון דפי' ארנונא אינו מס המלך כ"א בהמות שיש בהן שותפות לגוי, א"כ ה"ה דפי' עיסת ארנונא הוי הכי, דפי' עיסה שיש בה שותפות לגוי, כמו שהוא הפי' בבהמת ארנונא. ופי' זה יש לדחותו מכח דברי הירושלמי דמתני', וכן כתב הרשב"א בפסקי חלה בשער (ג' באות א') [ב' פ"ב] שאחר שהביא דברי הירושלמי כתב וז"ל, ומכאן למדנו דעיסת ארנונא היינו עיסה שעושין לארוחת חיל המלך ולא כאותם שפירשו עיסת שותפות, דאם כן היאך חוששין שמא ימלך הגוי שלא ליטול את חלקו, ועוד דא"כ למה הקשה מברייתא דעיסת ארנונא ושבקה לסיפא דמתני' [דקתני] בהדיא העושה עיסה עם הנכרי אם אין בשל ישראל כשיעור פטורה, דמשמע דהא יש בה כשיעור חייבת, דהכי הוי עיסת ארנונא לפירושם, ועוד מאי קא מקשה מארנונא שיש כשיעור בשל ישראל לעיסה שהיא כולה של נכרי, וזה נ"ל ברור דאין לאותו פירוש קיום כלל לפי מה שאמרו בירושלמי עכ"ל. והמתבאר מדברי הרשב"א דהמפרשים פי' זה הוא דעיסת ארנונא היינו שותפות גוי, ויש לו לישראל חלק בה כשיעור חלה, דמש"ה אמרינן דחייבת בחלה כיון דבחלק הישראל בלבד יש שיעור חלה, דאי מיירי דאיכא שיעור חלה בין שניהם ואין שיעור חלה בחלק הישראל פטורה, דהא קי"ל בפ' ראשית הגז [חולין קלה, א] דלכו"ע שותפות הגוי פוטר כשאין בחלק הישראל שיעור:

ויש להקשות דא"כ הוא אמאי לא דחה הרשב"א פי' זה משמעתין דפרקא קמא דפסחים, דקאמר דה"ט דעיסת ארנונא דחייבת משא"כ בבהמת ארנונא, משום דבהמה אית לה קלא אבל עיסה לית לה קלא, דכפי זה נמצא דחיוב עיסת ארנונא אינו אלא מדרבנן מפני

מראית העין, דהרואה אומר שכולה של ישראל ואוכלה בלא חלה, ואם איתא דמיירי כשיש בחלק הישראל כשיעור מן הדין חייבת, כדמוכח מסיפא דמתני' דהכא דקתני דאם אין בשל ישראל כשיעור פטור, דמשמע דאם יש בשל ישראל כשיעור חייבת מן הדין, דבכה"ג דיש בשל ישראל כשיעור אין אנו צריכין לבקש חילוק בין בהמה לעיסה דהאי אית ליה קלא והאי לית ליה קלא, דהחילוק מבואר דבהמה דהגוי שותף בה הבכור הנולד ממנה פשיטא דפטור מן הבכורה כיון דיד גוי באמצע, ואין לו לישראל חלק בבהמה כדי שיעור חיוב בכורה, דלענין בכור לא שייך זה כי אם עד שתהיה כל הבהמה של ישראל, משא"כ בעיסה דאף דהגוי שותף בה כיון דראויה להחלק ובחלק הישראל בלבד יש שיעור חלה פשיטא דחייב הישראל על חלקו:

אשר על כן ע"כ צ"ל דבעלי הפי' הזה ס"ל דארנונא הוא בעיסה דהגוי שותף בה ובין שניהם יש שיעור חלה אבל בחלק הישראל ליכא שיעור, דרבא דאמר עיסת ארנונא חייבת דומיא דבהמת ארנונא קאמר, דהתם ליכא שיעור חיוב בחלק הישראל דכל שאין הבהמה כולה של ישראל לא שייך שיעור, ודכוותה בעיסת ארנונא, ועל זה פריך הש"ס דמ"ש עיסת ארנונא דחייבת משא"כ בבהמת ארנונא כיון דבשניהם קי"ל שותפות הגוי פוטר, ומשני דבעיסה נמי אינו אלא מדרבנן דכיון דלית לה קלא איכא משום מראית העין, משא"כ בבהמה דאית לה קלא. דאם סברתם דבעלי הפירוש הזה הוא כך, אין לדחות פירושם מדברי הירושלמי, די"ל דלדידהו מאי דפריך הירושלמי מה בינה לעיסת ארנונא, לא קאי אירישא דמתני', אלא אסיפא דקתני העושה עיסה עם הגוי אם אין בשל ישראל כשיעור פטור, דמשמע דפטור לגמרי אפילו מדרבנן, ואמאי מאי שנא מעיסת ארנונא דחייבת מדרבנן משום מראית העין, ומשני תמן ברשות ישראל היא עומדת שמא ימלך הגוי שלא ליטלה, ברם הכא בדעתו היא תלויה. ולפי פירושם צ"ל דהכי משני דס"ל להירושלמי דסתם ארנונא הוא דהגוי נותן דמים לישראל לקנות [לו] חלק בבהמה או בעיסה, ולפעמים מתנין ביניהם שאם ירצה הישראל לסלקו בזוזי בעד חלקו הרשות בידו, ולפעמים מתנין שלא יהיה ביד הישראל לסלקו בזוזי, כי אם הרשות נתונה ביד הגוי שאם ירצה יקח חלקו בגוף העיסה, ואם ירצה יתן לו את הדמים ולא יוכל הישראל לעכב ולומר שלא יתן לו דמים, וכיון שכן התם בארנונא כיון דברשות ישראל היא עומדת דיש לחוש שמא ימלך הגוי שלא ליטלה אלא ליקח הדמים, שייך קצת טעם להחמיר מדרבנן לחייבו בחלה, כיון דברשות ישראל קאי לשאם ימלך הגוי, ברם הכא בדעתו היא תלויה כלומר בניחותא, דהכא גבי מתני' מיירי דבדעתו של ישראל תלויה, דאפילו הגוי

אינו יכול לימלך ולומר שיתן לו את הדמים, ומכ"ש הישראל שאינו יכול לסלקו בדמים, דכה"ג דאין לו שום שייכות זכות לישראל לא החמירו חז"ל לחייב מפני מראית העין:
וכן נראה שהיא סברת הרא"ש בפסקיו בפ"ק דפסחים [סי' ה'] דס"ל דפי' זה דארנונא היינו שותפות גוי שכתב וז"ל, ובתוספתא קתני תרוייהו חייבת, ללישנא קמא דרבא ניחא דמיירי בדמצי מסלק ליה בזוזי, ואפילו הכי פסק הרי"ף כדאיכא דאמרי, וכן משמע נמי בירושלמי דגרסינן אהך מתני' העושה עיסה עם הנכרי אם אין בשל ישראל כשיעור פטורה מן החלה, ומה בינה לעיסת ארנונא וכו', תמן ברשות ישראל עומדת וכו', הכא בדעת הנכרי היא תלויה, ולישנא משמע אע"ג דלא מצי מסלק ליה מדקאמר שמא ימלך הנכרי שלא ליטלה, ומשמע נמי אפילו אין כשיעור חלה בשל ישראל חייב עכ"ל:
ולע"ד אין דבריו מובנים כ"כ במ"ש ומשמע נמי אפילו אין כשיעור חלה בשל ישראל חייב, דאי ס"ל דעיסת ארנונא היינו עיסה שעושין לארוחת חיל המלך, בכה"ג אין לישראל שום חלק בעיסה לא כשיעור ולא פחות מכשיעור, דמלתא דפשיטא הוא דהרא"ש בא להכריח מהירושלמי דעיסת ארנונא שאמרו דחייבת, הגירסא האמתית הוא אפילו דלא מצי מסלק ליה וגם דמיירי אפילו שאין כשיעור חלה בשל ישראל, ובארוחת חיל המלך מאן דכר שמיה שיש חלק לישראל בה, אם לא שסובר בפי' ארנונא כדעת המפרשים דשותפות גוי הוא, ומש"ה כתב דמאי דפריך בירושלמי מה בינה וכו' אסיפא קאי, דאמאי כשאין בשל ישראל כשיעור פטור לגמרי אפילו מדרבנן מ"ש מעיסת ארנונא ע"ד האמור. אלא דבמאי דמשני הירושלמי (כתב) ברם הכא בדעת הנכרי היא תלויה, ס"ל דבתמיה הוא, והכל הולך לדרך אחד וע"ז חייב, ומשמע נמי אפילו אין כשיעור חלה בשל ישראל חייב, לאפוקי סברת הרשב"א דס"ל דהמפרשים פי' זה מיירי בדאיכא שיעור בשל ישראל, דמדפריך הירושלמי אמתני' מעיסת ארנונא ש"מ דעיסת ארנונא חייבת אפילו בדליכא שיעור בשל ישראל, אלא שהוא מדרבנן מפני מראית העין: עוד י"ל בדעת המפרשים דארנונא היינו שותפות גוי, אפילו לפי מה שפירש הרשב"א בדעתם, דמיירי כשיש לישראל חלק בה כשיעור חלה, דלא תיקשי להו מהירושלמי, וגם מה שהקשינו דתיקשי להו משמעתין דפ"ק דפסחים, דלפי סברתם למה הוצרכו בגמ' לומר דה"ט דחייב משום דלית לה קלא ומדרבנן הוא, דתיפוק ליה דמן הדין הוא כאמור. דיש לומר דהמפרשים אלו ס"ל דהברייתא דקתני דעיסת ארנונא דהיינו שותפות גוי דחייבת, באה להוסיף על מתני' דקתני דאם אין בשל ישראל כשיעור פטורה, דמוכח מינה דאם יש לישראל כשיעור חייבת, דלאו דוקא דחייב ליטול חלה מחלקו של ישראל בלבד אבל מחלקו של גוי לא, אלא כיון דיש בשל ישראל כשיעור ונתחייב השיעור של ישראל

בחלה, חייב להפריש לפי חשבון כל העיסה אף דחלק הגוי פטור, ועל זה הוצרכו בגמ' לחלק בין חיוב בכורה לחיוב חלה, דכיון דלענין חלה אמרינן דחייב להפריש לפי חשבון כל העיסה, וע"כ אינו אלא מדרבנן מפני הרואים שיאמרו שכל העיסה היא של ישראל ואינו מפריש כשיעור חלה על כל העיסה, וא"כ מ"ש גבי בכור דלא מחייבינן ליה מה"ט שלא יבואו לטעות שהבהמה כולה של ישראל ואינו נותן הבכור לכהן, ועל זה מחלק דשאני בהמה דאית לה קלא משא"כ עיסה דלית לה קלא:

ועל פי זה יתיישב דברי הירושלמי לפי שיטתם בהניח דמאי דפריך הירושלמי מה בינה לעיסת ארנונא אירשא קאי כדסבירא ליה להרשב"א, והכוונה דאמאי אם נתנה לו אחר גלגול פטורה לגמרי אפילו מדרבנן, מ"ש גבי עיסת ארנונא דמחייבינן ליה גם על חלק הגוי מפני מראית העין שלא יאמרו שכולה שלו, ומ"ש הכא דלא מחייבינן ליה אפילו נתנה לו אחר גלגול מפני הרואים שיאמרו דמתחלה נמי קודם גלגול שלו היתה, ומשני התם ברשות ישראל עומדת שמא ימלך הגוי. ולא קשיא מה שהקשה הרשב"א דא"כ היאך חוששין שמא ימלך הגוי שלא ליטול חלקו, דכבר כתבנו דהמפרשים אלו ס"ל דסתם ארנונא הוא שנותן דמים לקנות חלק בעיסה, ולפעמים מתנין שיוכל הישראל לסלקו בדמים ולפעמים שלא יוכל לסלקו, ומתנה הגוי שתהיה הבחירה בידו דאם ירצה הוא ליקח דמים לא יוכל הישראל לעכבו, דבכה"ג דמעיקרא יהיב דעתיה להתנות הכי יש לחוש שמא ימלך להסתלק בדמים, וכיון דיש צד זכות לישראל שימלך הגוי ותשאר כל העיסה של ישראל יש פנים להחמיר בהצטרפות טעמא דמפני הרואים, אבל גבי מתני' דמיירי דליכא שום תנאי מעיקרא ואין בידו שיתן לו את הדמים בע"כ של ישראל, לא מחמרינן מטעם מראית העין בלבד:

ומה שהקשה הרשב"א דא"כ למה הקשה מברייתא דעיסת ארנונא ושבקא לסיפא דמתני' דקתני בהדיא דאם אין בשל ישראל כשיעור פטורה דמשמע דהא אם יש בה כשיעור חייבת, לפי האמור בסברת המפרשים לק"מ, דממתני' אין להקשות כלל דמאי דמשמע דאם יש לו כשיעור חייבת, י"ל דהיינו דוקא דחייב ליטול חלה על חלקו לבד מן הדין כיון דחלקו הוא כשיעור, אבל מחלק הגוי אין ללמוד ממתני' דחייב להפריש מפני הרואין, דזה לא למדנו אלא מהברייתא וממימרא דרבא דאמרי' דעיסת ארנונא חייבת כיון דלחלק הישראל דהוא כשיעור, מפורש במתני', מה באו לאשמועינן היינו מתני', ועכצ"ל דקמ"ל רבותא דחייב אפילו חלק הגוי, והיינו דנקטו כהאי לישנא עיסת ארנונא חייבת ולא נקטו לומר עיסת ארנונא ה"ז חייב, דכי האי לישנא משמע דהישראל לבד

חייב על חלקו, אבל לישנא דחייבת דנקטו משמע דכללות העיסה כולה חייבת אפילו חלק הגוי ומש"ה פריך מהברייתא:

אשר עפי"ז יתיישב קצת מה שיש לתמוה על הר"ם ז"ל שהשמיט דין זה דבהמת ארנונא ועיסת ארנונא ולא הביאו לא בה' בכורים לענין חלה ולא לענין בכור בהל' בכורות, והדבר קשה אמאי השמיטם ולא ראיתי לשום אחד מהמפרשים שהרגישו מזה. אמנם לפי האמור י"ל דהר"ם ס"ל כדעת המפרשים אלו דארנונא פירושו שותפות גוי באופן דיש לישראל חלק בעיסה כשיעור, וכבר כתב הר"ם בפ"ו מהל' בכורים דין ט' וז"ל, היו ישראל וגוי שותפין בעיסה אם היה בחלק ישראל שיעור עיסה החייבת בחלה הרי זו חייבת בחלה עכ"ל, דבכוונה שינה הר"ם מלשון מתני' דקתני אם אין בשל ישראל כשיעור פטורה, דהחיוב כשיש לו כשיעור נלמד מדיוקא, אלא דיוקא דמתני' דאם יש לו כשיעור עשאו עיקר הדין, והפיטור דאין לו שיעור השאירו מדיוקא, לאשמועינן מאי דאמרי' בגמ' דעיסת ארנונא חייבת בחלה, דמדלא נקט הרי זה חייב בחלה ש"מ דכל העיסה חייבת אפילו חלק הגוי מדרבנן מפני הרואים, ולזה דקדק הר"ם לכתוב הרי זו חייבת בחלה ולא כתב הרי זה חייב בחלה, לאשמועינן דכיון דיש לישראל חלק כשיעור צריך להפריש חלה על כל העיסה:

וכיוצא לזה ראיתי להרדב"ז בביאורו על הר"ם שכתב שם בפ"ו דהל' בכורים בדין הנזכר וז"ל, ועדיין יש להסתפק אם נוטל חלה מכל העיסה או מחלקו של ישראל, ונראה לומר מכל העיסה כיון שישראל עושה אותה ויש לו חלק בה שפיר קרינן ביה עריסותיכם, וכן יש לדקדק מלשון רבינו שכתב הרי זו חייבת ולא כתב הרי זה חייב, והכי משמע מדפריך בירושלמי מה בינה לעיסת ארנונא וכו', ומשני תמן ברשות ישראל היא שאם ימלך הגוי שלא ליטלה, ברם הכא לדעתו היא תלויה, ומדפריך מעיסת ארנונא משמע דעיסת שותפות גוי אם יש לישראל כשיעור חלה כולה חייבת עכ"ל: אלא שיל"ע בדבריו שנראה דס"ל דחייב מכל העיסה מן התורה, דהכי מוכח ממ"ש דכיון דעושה אותה ויש לו חלק בה קרינן ביה עריסותיכם, ולעד"נ דמלבד דזה לא מסתבר כלל, דאיך אפשר דלחלק הגוי קרינן ביה עריסותיכם, כיון דסו"ס של הגוי הוא ומאי אהני מה שעושה אותה הישראל, דמה טעם איכא לחלק בין אם כל העיסה של גוי ועושה אותה הישראל דפטור, ובין עושה אותה הישראל ויש לו חלק בה, יתר ע"כ דהא לפי סברת המפרשים דארנונא הוא שותפות גוי ויש לישראל חלק בה כשיעור כמ"ש הרשב"א, תיקשי ליה דאמאי אמרינן בשמעתין דפסחים דעיסת ארנונא חייבת משום דלית לה קלא, דמוכח דמדרבנן בעלמא הוא, ואם איתא מן הדין הוא דעריסותיכם קרינן בה: ועוד יש להקשות

בדבריו דכתב דמדברי הירושלמי משמע הכי מדפריך מעיסת ארנונא, דודאי דכוונתו הוא דס"ל דמאי דפריך הירושלמי, אסיפא קאי דאם אין לישראל כשיעור פטורה, דפריך מארנונא לפי פי' רש"י ודעימיה דהויא עיסת מס המלך, וכוונת הקושיא דמ"ש מהתם, דאע"ג דאין לישראל שום חלק כלל ואף דלא מצי לסלוקי בזוזי חייב מדרבנן מפני הרואים, וא"כ במתני' אפילו דאין לישראל כשיעור אמאי לא חייבו מדרבנן מפני הרואים שיאמרו שהיא שלו, אלמא דפריך הירושלמי שיחייבו רבנן כל העיסה דומיא דעיסת ארנונא דחייבו להפריש על כל העיסה, ואם זה הוא כוונתו אין כאן שום ראיה לומר דכשיש לישראל חלק כשיעור חייב בכולה מן התורה, כיון דבירושלמי לא פריך מארנונא על מתני', אלא לומר שיתחייב ליטול חלה מכל העיסה אפילו אין לו לישראל כשיעור, וע"כ בכה"ג דאין לו חלק כשיעור אינו אלא מדרבנן מפני הרואים, וא"כ מנין לנו לומר דכשיש לו חלק כשיעור חייב מן התורה בכל העיסה, אכתי י"ל דאינו חייב אלא מדרבנן מפני הרואים:

ועוד קשה דהרב עצמו כתב שם בסו"ד וז"ל, מדסתם רבינו משמע דס"ל דיכול להפריש מינה ובה ולא חיישינן שמא מחלק הגוי עלה בידו ונמצא מפריש מן הפטור על החיוב דהא קי"ל [ר"ה יג, ב] דיש בילה בלח וכו' עכ"ל, ודברי הרב הם דברי הרא"ש בהל' חלה [סי' ו'] והטור בסי' ש"ל יעו"ש, ואם איתא דכשיש לו חלק כשיעור חייב על כל העיסה מן התורה דקרינן ביה עריסותיכם, א"כ אפילו אין בילה בלח לא שייך לומר דמפריש מן הפטור על החיוב, כיון דעכ"פ חלק הגוי נמי חייב מן התורה כיון דישראל עושה אותה, אלא ע"כ צ"ל דמאי דחייב מכל העיסה אינו אלא מדרבנן, ושייך לומר דמפריש מן הפטור מן התורה על החיוב מן התורה. ואפשר דדעת הרב נמי כן, ומ"ש דקרינן ביה עריסותיכם דרך אסמכתא בעלמא קאמר:

באופן דלמדנו מדבריו דהרמב"ם דעתו לומר דכל העיסה חייבת כשיש שיעור בחלק הישראל, וא"כ נמצא דלא השמיט ההיא דעיסת ארנונא לפי פירושו שהיא שותפות גוי כדבר האמור. ואע"ג דבגמ' אמרינן דעיסת ארנונא חייבת אע"ג דלא מצי לסלקו, וזה החידוש לא הביאו הר"ם, י"ל דבכה"ג דכתב הר"ם ישראל וגוי שותפין בעיסה מסתמא מיירי בגוונא דלא מצי לסלוקי בזוזי על חלקו, דסתם שותפות הוא שקנו שניהם קמח ולשו אותה בשותפות דבכה"ג ודאי דלא מצי לסלוקי, ודוקא בארנונא דלפי פירוש זה דהוי שותפות הגוי ענין ארנונא הוא שגוף העיסה קודם גלגול היתה של ישראל, והגוי נתן לו דמים בדרך הלואה על עיסתו, ולפעמים מתנין שיקנה חלק בעיסה מעכשיו אם לא יתן לו הדמים, דבכה"ג מצי לסלוקי בדמים, ולפעמים מתנין שבעד הלואתו יקנה לו חלק

בעיסה ולא יוכל לסלקו בפרעון הדמים, וכיון שכן הוצרך הש"ס לפרש דחייבת בחלה אפילו אם התנו באופן דלא מצי לסלוקי, משא"כ בשותפות גמור דמעיקרא נשתתפו בה, דלא שייך לומר שיסלק אותו בדמים סתמו כפירושו, דאפילו שאינו יכול לסלקו חייבת: דבהכי ניחא ההיא דבהמת ארנונא לפי פי' זה שהוא שותפות הגוי, דלא תקשי מה שהקשו התוס' בשמעתין [פסחים ו, א] בד"ה התם דמצי וכו', שהקשו מההיא דהמקבל צאן ברזל, ותירצו דשאני התם שמתחילה היתה הבהמה של נכרי, אבל כשהבהמה של ישראל ומצי מסלק ליה לנכרי בזוזי לא נכנס לרשותו ע"כ, וכפי הפי' הזה דארנונא היינו שותפות גוי, אי מיירי דמעיקרא קנו בהמה בשותפות הרי זה דומה להההיא דהמקבל צאן ברזל, אבל לפי האמור אתי שפיר דהכא מעיקרא היתה הבהמה של ישראל, אלא שהגוי הלוה לו מעות על בהמתו והתנה שיקנה בה חלק בבהמתו מעכשיו אם לא יתן הדמים, דבכה"ג דעיקר הבהמה היא של ישראל ומצי מסלק בזוזי לא נכנס ברשותו. ועל פי שיטה זאת דס"ל להר"ם דפירוש ארנונא היינו שותפות גוי, יתיישב נמי מה שהשמיט דין בהמת ארנונא בהל' בכורות, דכיון דכתב בפ"ד מהל' בכורות דשותפות גוי פטור מן הבכורה, הרי דין בהמת ארנונא אמור. אלא דאכתי קשה אמאי לא באר הר"ם בדין השותפין מה דינו במצי לסלוקי ליה בזוזי, דאי ס"ל כלישנא קמא דשמעתין דבדמצי לסלוקי חייבת למה לא באר זה, ואי ס"ל כלישנא בתרא דאפילו בדמצי לסלוקי פטורה כדפסק הרי"ף למה לא ביארו, דאע"ג דכתב הר"ם דין המקבל צאן ברזל מן הגוי דהתם אף דמצי מסלק ליה פטורה, מ"מ הא כתבו התוס' דהתם שאני דמעיקרא היתה הבהמה של גוי משא"כ הכא, וע"כ צריך לחלק הכי ללישנא קמא: והנה ב' הדרכים אשר כתבנו לפי' המפרשים בדין ארנונא מצאתי שיש ללמוד כן מדברי רבינו ירוחם [חלק אדם] בנתיב כ"א ח"ג שכתב וז"ל, עיסת ארנונא פי' שחציה מגוי חייבת בחלה, ואע"ג דלא מצי ישראל לסלק הגוי בזוזי, דעיסה אין לה קול שיש לגוי חלק בה כך פשוט בפ"ק דפסחים עכ"ל. ואח"כ כתב וז"ל, והעושה עיסה עם הנכרי כלומר ששניהם שותפין, אם אין שיעור חלה בשל ישראל פטורה מן החלה, והא דאמרי' בפרק ראשית הגז דשותפות גוי פוטר מיירי שאין שיעור בשל ישראל, ואותה שכתבתי למעלה בעיסת ארנונא חייבת מיירי שבחלק ישראל יש בו שיעור חלה, אי נמי כדאמרינן בירושלמי דמיירי שהיא ברשות ישראל ושמא ימלך הגוי שלא ליטלה עכ"ל. הרי דרי"ו ס"ל כפירוש המפרשים וכתב ב' לשונות, דללשון א' הא דארנונא מיירי שבחלק הישראל יש בו שיעור חלה, וללשון ב' שכתב אי נמי כדאמרינן בירושלמי מיירי אפילו בפחות משיעור, והוא על הדרך שכתבנו שהוא

דעת הרא"ש בפ"ק דפסחים. וללשון א' ע"כ צ"ל דס"ל דכיון דיש לו לישראל שיעור חלה חייבת כל העיסה, והיינו דהוצרך לטעמא דעיסה לית לה קלא כאמור:

ועי' בתשובת הרשב"א ח"א סי' ש"מ שהשואל שם אזיל בשיטה זאת, דהר"ם נמי ס"ל דפי' ארנונא הוא שותפות גוי, ועפי"ז הקשה על הר"ם בהל' בכורים דהיה לו לפרש דוקא כשנודע שיש לגוי שיתוף בתוכה ואין כאן חשד, ואם לא נודע חייבת אפילו אין בחלק הישראל כשיעור, דהשואל שם ס"ל דמאי דבמתני' לא חיישינן לחשדא היינו דמיירי שנודע לכל שיש לגוי שיתוף יעו"ש. ויש להקשות קצת דאם איתא דיש חילוק זה אמאי לא תירצו בירושלמי כן למאי דפריך מה בינה לעיסת ארנונא, דמתני' שאני דמפורסם לכל דהגוי שותף, ועיין מה שהאריך שם הרשב"א בתשובה, ועיין עוד בסי' תקכ"ו ודו"ק:

והנה סברת השואל דסימן ש"מ דס"ל דכשנודע דהגוי שותף פטורה דליכא חשד, כן כתב הכל בו בהל' חלה סי' פ"ט וז"ל, ישראל ונכרי השותפין בעיסה אם יש בחלק ישראל שיעור חלה חייבת, ויש כותבין דאפילו אין בחלק הישראל שיעור חלה חייבת, משום דעיסה לית לה קלא וסברי דכולה דישראל היא דקא מפקע לה מחלה, אבל אם גוי עומד עליו פטורה, ואין לחוש לכך דסתם גוי מפעא פעי עכ"ל. ודין זה נראה דלמדו מדין מתנות דאמרי' בפרק הזרוע (דף קל"ג ע"ב) דהמשתתף עם הגוי אינו צריך לרשום, ומוקי לה דיתיב גוי אמסחתא דסתם גוי מפעא פעי, ומוכחא מלתא דהגוי שותף בה ואין כאן חשד יעו"ש, וה"ה הכא דכיון דבגמ' אמרי' דה"ט מפני החשד, בכה"ג דהגוי עומד עליו פטורה:

ומרן הב"י בסי' ש"ל הביא דברי הכלבו הנזכר בקצת שינוי באופן זה וז"ל, וכתב הכלבו בירושלמי העושה עיסתו עם הגוי פטור מן החלה, ויש מעמידין הירושלמי כשהגוי עומד עליו שהדבר מפורסם שידו באמצע עכ"ל, והרא"ש כתב בהלכות חלה אמתני' והא דפטרינן בראשית הגז שותפות הגוי מן החלה היינו כשאין בחלקו של ישראל כשיעור עכ"ל, וכן יש להעמיד הירושלמי הזה עכ"ל מרן הב"י. ודבריו תמוהים טובא דבדברי הכלבו לא הזכיר ירושלמי כלל, ולשון זה שהביא מירושלמי הוא לישנא דמתני', ועלה דמתני' דהעושה עיסתו עם הגוי וכו' קאי, והיותר תימה דכתב דלפי דברי הרא"ש יש להעמיד כשאין לישראל כשיעור, דמשמע דהכלבו אפילו כשיש לישראל כשיעור קאמר דפטור כשהגוי עומד עליו, דהא ליתא דהכלבו לא כתב כן אלא כשאין לישראל חלק כשיעור, דטעם החיוב מפני החשד דכל שהגוי עומד עליו ליכא חשדא, אבל כשיש לישראל חלק כשיעור דמן הדין חייב ואינו משום חשדא אפילו עומד עליו חייב וכמו שמבואר מדברי הכלבו הנזכר. והב"ח שם עפ"י מה שראה בדברי מרן הב"י כתב דנקטינן

דלא כהכלבו, דכל שיש לישראל כשיעור אפילו עומד עליו הגוי חייב יעו"ש, וכ"כ הש"ך שם [סק"ו] משם הב"ח, והוא תימה איך לא ראו דברי הכלבו במקומם שאין הדבר כן:
ועפי"ז אפשר ליישב דברי הר"ם לענין חלה שכתב סתם, דאם אין לישראל חלק כשיעור פטורה, ולא חילק לומר דדוקא בעומד הגוי עליו, ע"ד שהקשה השואל בתשובת הרשב"א, די"ל דאף דנאמר דהר"ם ס"ל דההיא דארנונא דהוא שותפות גוי מיירי אפילו אין לישראל חלק כשיעור מפני החשד, מ"מ לא חש הר"ם לפרש דדוקא במקום דלא שייך חשדא, דהכלבו כתב בדוקא עומד הגוי עליו דדמיא דין זה להההיא דמתנות כהונה, דס"ל כפרש"י שם בפרק הזרוע דלילשנא בתרא נמי מוקמינן בשהגוי עומד בשעת מכירה כמו שהוא סברת רוב הפוסקים, אבל הר"ם דס"ל לענין מתנות דהמשתתף עם הגוי אינו צריך לרשום, שסתם גוי מרבה דברים ומודיע לכל שהוא שותף, ואע"פ שאינו עמו בשעת מכירה כמ"ש בפ"ט מהל' בכורים דין י' יעו"ש, וכתב המהריק"ו בביאורו שם לתירוץ הב' דאפילו אם נאמר דלדעת הר"ם נמי מתני' דהמשתתף עמהם צריך לרשום קאי נמי אגוי, מ"מ י"ל דמתני' מיירי בגוי שותף שאינו עומד כאן במדינה, דבכהאי גוונא ודאי דצריך לרשום שלא יאמרו, אלא סתם גוי מיפעא פעי דאפילו שאינו עומד עמו בשעת מכירה מ"מ כיון שהוא בעיר מרבה הדברים ומודיע לכל שהוא שותף, וכיון שכן אינו צריך שיהיה בבית המטבחיים, אבל כשאינו בעיר דלא שייך למימר דמודיע צריך לרשום מפני החשד יעו"ש, וא"כ ה"ה לענין חלה ס"ל להר"ם דההיא בעיסת ארנונא מיירי באופן דלא שייך לומר דמפעא פעי, כגון שאינו בעיר אבל בסתם גוי שהוא בעיר, כל שאין לישראל בה כשיעור פטורה דליכא חשדא, דהגוי מרבה דברים ומודיע לכל שהוא שותף בה, והכא בחלה סתם הר"ם את דבריו כמו שסתם בענין שיתוף גוי במתנות:
ומה שלא תירצו בירושלמי בשמעתין למאי דפריך מה בינה לעיסת ארנונא באופן זה, י"ל דמאי דפריך הירושלמי הוא אריש דמתני' דאם נתנה במתנה אחר גלגול דפטור, דאמאי לא מחייבינן מטעם חשדא שיאמרו דמשעת גלגול היתה של ישראל, דבכה"ג דהגוי נתנה במתנה לא מצינו דהגוי מיפעא פעי, דדוקא בהיותו שותף מודיע הדבר אבל בנתנה לו במתנה דאין לו עוד שייכות בה אינו מודיע לכל דשלו היתה ונתנה לישראל במתנה ואיכא חשדא, ולזה תירצו באופן אחר ע"ד האמור לעיל:

אות י ס"ק ב

והנה צריך להבין בעיקר שמעתין דפ"ק דפסחים [ו, א] בהא דאמרינן בעו מיניה מרבא בהמת ארנונא חייבת בבכורה או לא, דמה שייכות יש לבעיא זאת הכא. ונראה לומר דבעו לה בתר אידך דרבא דאמרי' לעיל [ה, ב], דאמר להו רבא לבני מחוזא בעירו חמירא

דבני חילא מבתייכו, כיון דאילו מגניב ואילו מתבייד ברשותייכו קאי ובעיתו לשלומי כדילכון דמי, ועל זה בעו מיניה דרבא לענין בכורה או לענין חיוב חלה אי בהמת ארנונא או עיסת ארנונא חייבת, מטעם דאע"ג דלא מצי מסלק ליה בזוזי מ"מ כיון דהישראל חייב באחריותה דאילו נגנבה או נאבדה חייב באחריותה כדידיה דישראל דמי, דומיא דחמץ דמטעם זה עובר בבל יראה ובל ימצא. ופשיט להו רבא דטעם זה דאחריות לא נאמר אלא גבי חמץ, משום דשאני חמץ משום דכתיב לא ימצא, אבל גבי בכור וחלה לא אמרי' הכי, דהא קי"ל דלא כר"ש דדבר הגורם לממון לאו כממון דמי, ואפי' למ"ד כממון דמי הא אמרי' בלישנא בתרא בשמעתין דאפי' למאן דאמר כממון דמי איצטריך ולא ימצא גבי חמץ, דסד"א הואיל כי איתיה הדר בעיניה לאו ברשותיה קאי קמ"ל, וכתב רש"י וז"ל, וזה עדיין לא נאבד וכי אמר ר"ש להההיא היכא דאינו בעין כגון גבי גונב קדשים שהיו הבעלים חייבין באחריותן וכו': איברא דראיתי בתוספתא דפ"ק דחלה [ה"ג] וז"ל, עיסת ארנונא חייבת בחלה מפני שחייב באחריותה עד שעה שימסור ע"כ, ולכאורה יקשה דא"כ אמאי פשיט רבא דפטורה מן הבכורה, ואפי' בעיסת ארנונא מן הדין פטורה אלא דמפני החשד דלית לה קלא חייבו אותה מדרבנן, כיון דלפי התוספתא דיהיב טעמא מפני שחייב באחריות מן הדין חייב בחלה, וכ"כ גבי בכורה ליחייב מטעם אחריות. אבל נראה פשוט דהך ברייתא דחלה ר"ש היא דס"ל בעלמא [ב"ק עא, ב] דבר הגורם לממון כממון דמי, ואנן לא קי"ל כוותיה. דלפי זה הוה אפשר ליישב מאי דק"ל לרש"י והתוספות דללישנא בתרא דאמר רבא בהמת ארנונא פטורה מן הבכורה ואע"ג דלא מצי מסלק ליה, דהא תניא בהדיא בתוספתא דבכורות [פ"ב ה"ב] דבהמת ארנונא חייבת בבכורה והויא דלא כרבא, אבל לפי האמור י"ל דההיא ברייתא נמי לענין בכורה כר"ש היא דדבר הגורם לממון כממון דמי, וה"ט מפני שחייב באחריותה כדאמרינן באידך ברייתא דחלה. דבהכי ניחא להרי"ף ולהרא"ש [סי' ה'] שפסקו כלישנא בתרא דרבא, אף דהברייתא דבכורות הוי איפכא, דהתם טעמא הוי משום אחריות ואנן לא קי"ל כר"ש: ואולם הדבר קשה דהתינח ללישנא קמא דשמעתין לענין חמץ, דפריך הש"ס הניחא למ"ד דבר הגורם לממון כממון דמי, אלא למ"ד לאו כממון דמי מאי איכא למימר, ומשני שאני הכא דכתיב לא ימצא, דכפי לשון זה מתבאר דלמ"ד דבר הגורם לממון כממון דמי, הוא אפי' בדבר דאנו דנין בו בהיותו בעין כענין חמץ לעבור בבל יראה ובל ימצא, אבל ללישנא בתרא דקאמר דאפי' למ"ד דבר הגורם לממון כממון דמי איצטריך קרא דלא ימצא, דאי לאו קרא דלא ימצא הוה אמינא דכל דבר שאנו דנים בו בהיותו בעין אפי' ר"ש מודה דלאו ברשותו הוא, איך מצאנו ידינו ורגלינו בתוספתא זאת דחלה, דקתני

דטעמא דעיסת ארנונא הוא מפני שחייב באחריותה, הא בכה"ג דהיא בעין אפי' ר"ש מודה דלאו כממון דמי, דשאני חמץ דגלי קרא דלא ימצא לחייבו בבל יראה ובל ימצא מטעם אחריות. וע"כ צ"ל בדוחק דללישנא בתרא כיון דר"ש אית ליה בעלמא מסברא דבר הגורם לממון כממון דמי בדבר שאינו בעין, השתא דחדית לן קרא דלא ימצא דחשיב כשלו לעבור בבל יראה ובל ימצא מפני האחריות שבו, מיניה ילפינן לכל התורה דבר הגורם לממון כממון דמי לכל דבר אפילו איתיה בעין: ועיין מה שכתבתי בספר נאות יעקב בדין טובת הנאה סימן ד' בדף כ"ב ע"ג, דישבתי דברי הר"ם בההיא דתנן בשקלים המקדיש שקלים וכו', דישבתי שם במונח דקי"ל כלישנא בתרא דהכא, דכל דדנין על כי איתיה בעיניה לא חשיב ממונא דידיה לכו"ע. ולפי האמור מכח התוספתא הנזכר ע"כ צ"ל דבעלמא נמי ילפינן מחמץ דאפי' בדבר שאנו דנין בדאיתיה בעיניה מפני האחריות כממון דמי, ולא כמו שהעליתי שם. ועיין בירושלמי בפרק כל שעה [ה"ב] גבי מתניתין חמץ של גוי שעבר עליו הפסח וכו', דאמרינן אית תני תני אבל אתה רואה של גבוה, ואית תני תני אפי' של גבוה, א"ר בון בר חייא קומי ר' זעירא תפתר בקדשים שחייבים באחריותן כר"ש ע"כ, נראה דס"ל לר"ש אפילו בדנין כדאיתיה בעיניה סבירא ליה דבר הגורם לממון כממון דמי:

אות י ס"ק ג

אלא דאגב אורחין יש לעמוד בדברי הירושלמי הנזכר [פסחים פ"ב ה"ב], דקאמר תפתר בקדשים שחייב באחריותן כר"ש, דמאחר דאמרינן בשמעתין [פסחים ו, א] דאפילו למ"ד בעלמא דבר הגורם לממון לאו כממון דמי ישראל המקבל אחריות פקדון הגוי עובר, דשאני חמץ דכתיב לא ימצא מכל מקום לענין חמץ עובר, ואמאי הוצרכו בירושלמי לומר דאתי כר' שמעון, דמשמע דלמאן דפליג ארבי שמעון בעלמא דלאו כממון דמי ה"ה בחמץ דקדשים. ואין לומר דהירושלמי לא סבירא ליה דדרשינן מקרא דלא ימצא דלא יקבל פקדונות מהגוי כדאמרינן בש"ס דילן, דהא בפרק קמא דפסחים הלכה ג' אמרינן אמר רבי יוסא מכיון שזה צריך לזה וזה צריך לזה כמי שכולן אחד, לא יראה לך הייתי אומר הפקיד אצלו יהיה מותר ת"ל לא ימצא בבתיכם, אי לא ימצא בבתיכם הייתי אומר יחד לו בית יהא אסור ת"ל לא יראה [לך], הא כיצד הפקיד אצלו אסור יחד לו בית מותר ע"כ, הרי מפורש שגם הירושלמי אזיל כשיטה זאת דמקרא דלא ימצא ילפינן דהפקיד אצלו אסור, וע"כ דפקדון משום דחייב באחריותו הוא דעובר, וא"כ ה"ה בחמץ דהקדש דחייב באחריותו דלכו"ע עובר, דאפילו למ"ד בעלמא דבר הגורם לממון לאו כממון דמי, שאני חמץ דכתיב לא ימצא מ"מ, ואמאי הוצרכו לאוקומא כר"ש דוקא:

אשר ע"כ צ"ל דס"ל להירושלמי דאין ללמוד מקרא דלא ימצא כי אם לענין מקבל פקדון מהגוי דכיון דקבל אחריות כשלו הוא לענין חמץ, דכיון דאי אפשר ליפטר מהגוי אם נגנב ונאבד דע"כ צריך לשלם לו מן הדין, והוי דבר הגורם לממון על צד הודאי עובר, אבל גבי קדשים שחייב באחריותן אף דמן הדין אם נגנבו ונאבדו חייב לשלם להקדש, מ"מ כיון דבידו להפטר מחיוב זה דבידו לאתשולי אנדריה, דהא קי"ל [ערכין כג, א] דיש שאלה להקדש ואחר שנגנבו או נאבדו מצי לאתשולי ע"י פתח או חרטה מעיקרא, ובכן נפטר מלשלם להקדש, כל כה"ג דאינו דבר הגורם לממון על צד הודאי, דאיכא ב' צדדים לומר שלא יבא לידי חיוב ממון, דשמא לא יגנב ולא יאבד ואת"ל שיגנב ויאבד אפשר דמתשיל אנדריה ופטור, אפילו לענין חמץ למאן דפליג אר"ש בעלמא ה"ה בחמץ, ולכן הוצרכו בירושלמי לאוקמא בקדשים דחייב באחריותן כר"ש דוקא, דהא לר"ש דאפילו בקדשים שחייב באחריותן דיכול לפטור את עצמו ע"י שיתשיל אנדריה, קסבר דבר הגורם לממון כממון דמי בעלמא, כ"ש גבי חמץ: ונראה דחילוק זה דיש לחלק בין פקדון להקדש ניתן ליאמר לכו"ע, לא מבעיא לסברת התוספות דדקדק הרב מחנה אפרים מדבריהם בהל' צדקה סי' ה', דס"ל דיש שאלה בהקדש בחרטה בלבד בלא פתח, דלדידהו פשיטא דבידו ליפטר ע"י שאלה, דאף דלא ימצא פתח לנדרו יכול להתיר בחרטה, אלא דאפילו לסברת הר"ם [פ"ז מה' ערכין הי"ז] שכתב הרב מחנ"א שם, דס"ל דבהקדש לא סגי בחרטה בלחוד אלא בעינן פתח לנדרו, וה"ט דנדרי הקדש אין נשאלין עליהם אלא מדוחק דמצוה לקיימן, וכתב הרב מחנ"א שם דאף על גב דגבי תרומה מוכח דבידו לאתשולי אפילו בחרטה בעלמא, דתרומה שאני כיון דאינו רוצה להפקיע המצוה שדעתו הוא לחזור ולתרום אח"כ, משא"כ בהקדש דמפקיע המצוה לגמרי יעו"ש:

דעפ"י דבריו יש להביא ראיה לסברת הר"ם דבהקדש בעינן פתח, מההיא דאמרי' בפרק אלו עוברין (דף מ"ו ע"ב) גבי מתניתין כיצד מפרישין חלה בטומאה ביו"ט, דהיינו טעמא דר"א דעובר בבל יראה ובל ימצא הואיל ואי בעי מיתשיל ממוניה הוא, ולכאורה קשה דא"כ איך אמרי' אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה, והא של גבוה נמי חשיב כשלו הואיל ואי בעי מתשיל עליה, ואולם לפי סברת הר"ם א"ש דדוקא גבי חלה דאי בעי מתשיל בחרטה בעלמא כיון דאינו רוצה להפקיע המצוה דדעתו להפריש חלה אחרת משאר העיסה לאחר שתאפה, שפיר חשיב כשלו מטעם דאי בעי מתשיל כיון דבידו להתיר בלא פתח, משא"כ גבי הקדש דבעי פתח ואפשר שלא ימצא פתח לנדרו, וכל שאינו בידו להתיר עכ"פ לא חשיב כשלו כיון דעיקר השאלה אינו בידו דבחרטה בעלמא אינו יכול להתיר. והתוספות שם בד"ה הואיל, לפי שיטתם דס"ל דהקדש נמי יכול

לאתשולי אפילו בחרטה, והוקשה להם קושיא זאת דמ"ש גבי הקדש דאמרינן אבל אתה רואה של גבוה, ותירצו ב' תירוצים וז"ל, ותירץ ר"י דשאני הנהו דכתיב בהו לה' אע"ג דאי בעי מתשיל עלה חשבם הכתוב של גבוה, ועוד תירץ ר"י היכא דאתא ההקדש ליד הגזבר לא אמרי' הואיל ואי בעי מתשיל עלה עכ"ל:

באופן דסברת הר"ם דבהקדש לא סגי בלא פתח, ונראה דאפילו לסברתו יש לחלק בין פקדון להקדש, כיון דסוף סוף דבהקדש יש מציאות שיוכל ליפטר מהאחריות אם ימצא פתח לנדרו, משא"כ בפקדון גוי דליכא שום צד פיטור מהאחריות, ודוקא בכה"ג דליכא שום צד פיטור חשיב כממונו לעבור עליו:

והנה לתירוץ הב' שתירצו התוספות בהא דאתה רואה של גבוה דהיכא דאתא ההקדש ליד הגזבר לא אמרינן הואיל וכו', כוונתם דבהקדש נמי דינו כתרומה, דאמרינן בפרק הנודר מן הירק [נט, א] דהיכא דאתא ליד כהן לא מצי לאיתשולי דהוא הדין הקדש דכל היכא דאתי ליד גזבר לא מצי לאיתשולי, וכן כתב הרשב"א בחי' בפ"ק דגיטין [ט, א] גבי הא דאמר ר"נ שכיב מרע שכתב כל נכסיו לעבדו ועמד חוזר בנכסים ואינו חוזר בעבד, שכתב שם וז"ל, ועוד דלא אמרו אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט לומר שיהא כמסור ממש ליד גזבר ההקדש, שאם כן לא מצינו שאלה בהקדש שאין שאלה אחר מסירה, כדאמרינן בנדרים שאין שאלה בתרומה דאתא ליד כהן ולא אמרו כמסירה להדיוט אלא לענין קניה וכו' עכ"ל, וכן כתב הרשב"א בחידושיו בפ' גט פשוט [ב"ב קעד, ב] ובתשובה [ח"א סי' תרנ"ו] גבי הא דאמר רב הונא שכיב מרע שהקדיש כל נכסיו ואמר מנה לפלוני בידי נאמן, הביא דבריו הרב בצלאל בתשובה בסי' ט"ו יעו"ש, וכן כתב הריטב"א בחידושיו למכות על דף כ"ב ע"א, עלה דמשני הש"ס התם מלתא דאיתא בשאלה לא קתני ופריך והרי מוקדשין יעו"ש, וכן כתב עוד הריטב"א בחידושיו בפרק הזהב הביא דבריו הרב בצלאל בספר אסיפת זקנים, עלה דאמרינן התם בדף נ"ז ע"א דהא דאמר שמואל הקדש שוה מנה שחללו על שוה פרוטה דמ"ס אפילו לכתחלה וז"ל, ותדע דקי"ל דהקדש שבא ליד הגזבר אין בו שאלה ואילו הקדש שלא בא ליד גזבר יש בו שאלה להוציאו לחולין, וכדאיתא בהדיא במסכת ערכין עכ"ל, וכן הוא סברת התוס' הכא, ולזה כתבו דהא דאמרי' אבל אתה רואה של גבוה מיירי שבא ליד גזבר ואין בו שאלה:

ויש לתמוה דאמאי לא משני הירושלמי בפ' כל שעה, דהני תרי תנאי דאית תני תני אבל אתה רואה של גבוה, ואית תני תני אין אתה רואה של גבוה, מאן דתני אתה רואה של גבוה מיירי בהקדש שבא ליד גזבר ואין בו שאלה ולא שייך לומר הואיל, ומאן דתני אין אתה רואה של גבוה מיירי שלא בא ליד גזבר ואיתיה בשאלה, ופליגי אי אמרינן

הואיל או לא כדאמרינן בש"ס דילן בפ' אלו עוברין דפליגי ר"א ור"י אי אמרינן הואיל או לא, דלר"א אמרינן הואיל אי בעי מתשיל ולר"י לא אמרינן הואיל: איך שיהיה דבר הלמד מהירושלמי הנזכר דחמץ דהקדש דחייב באחריותו אינו עובר כי אם לר"ש דס"ל בעלמא דבר הגורם לממון כממון דמי גבי קדשים שחייב באחריותם, אבל לדידן דקי"ל דלאו כממון דמי ה"ה לענין חמץ, דשאני אחריות דפקדון גוי לאחריות דהקדש כדבר האמור. ועיין בס' קהלת יעקב בתוספת דרבנן סי' קל"ט שכתבתי התם בפשיטות מדברי הירושלמי הנזכר, דהדבר פשוט דפקדון גוי והקדש שחייב באחריות דא ודא אחת הוא, כנראה שלא דקדקתי יפה בדברי הירושלמי כשכתבתי זה, שהרי בירושלמי לא אמרו אלא דהברייתא אתיא כר"ש, דמוכח דדוקא לר"ש אמרינן הכי בהקדש, אבל לדידן דלא קי"ל כוותיה הקדש לא הוי כפקדון. והנה כי כן מה שכתבתי שם בפירוש התוספתא דפ"ק דפסחים [הי"א] בפלוגתא דת"ק ורשב"ג, דלרבי יוסי דאמר בירושלמי [פסחים פ"ב ה"ב] דפקדון הגוי שלא בערו מותר אחר הפסח, פלוגתייהו דהני תנאי הוא בחמץ של גוי או של הקדש שחייב באחריותו כמבואר בדברי, צ"ל דהנהו תנאי סבירא להו כר"ש דקדשים דחייב באחריותם עובר, וע"ז פליגי אי הקדש דסוף סוף הוא ממון דכללות ישראל אי אסור אחר הפסח או לא, וכן מה שכתבתי שם דלרבי יונה [בירושלמי שם] דאמר דאסור אחר הפסח, מוקי פלוגתייהו דהני תנאי בחמץ של גוי והקדש שאינו חייב באחריותם, ופליגי אי אמרי' הואיל אי בעי מתשיל יעו"ש: עפ"י דרך הקדים יש לומר דפליגי באופן אחר, דהא באופן זה דפליגי בהואיל יקשה להתוס' בפרק אלו עוברין בתירוץ הראשון, דסבירא להו דבהקדש דכתיב לה' אפי' דאי בעי מתשיל ברשות גבוה הוא, וכ"כ יקשה למה ששיערנו לדעת הר"ם דסבירא ליה דההקדש בעי פתח, דכיון דאין בידו למצוא פתח לא אמרינן הואיל לכו"ע, ועוד דלפי דרך זה יקשה לסברת הב"ח [או"ח סי' תמ"א] שכתבתי שם דסבירא ליה דמטעם הואיל אי בעי מתשיל עובר בבל יראה ובל ימצא, אבל אם עבר ולא בערו אינו אסור אחר הפסח יעו"ש, דלסברת תנא קמא דהכא הוי איפכא:

אמנם לפי האמור י"ל דלמ"ד דפקדון גוי אינו עובר כי אם שקבל אחריות דגניבה ואבידה כשומר שכר, יכולין אנו לומר דפלוגתייהו דהני תנאי מיירי בחמץ של גוי שהפקידו ביד ישראל וקבל עליו אחריות דגניבה ואבידה, וחמץ דהקדש נמי מיירי בהקדש דחייב באחריותו, ונקדים מ"ש הרב מחנה אפרים בהל' שומרים סי' ח', דלמ"ד דלעבור בבל יראה ובל ימצא בעינן שיקבל אחריות דגניבה ואבידה כשומר שכר, כיון דקי"ל דגויים נתמעטו משמירה כדדרשינן רעהו ולא גוי, ואף דמתחייב הישראל בפירוש בגניבה

ואבידה, כל שלא קנו מידו או שהקדים לו שכרו מקודם [אינו חייב בגניבה ואבידה] דנטילת מעות עביד קנין כדי לחייבו וכמ"ש הריטב"א, אבל אם בדבור בעלמא נתחייב אינו חייב בגניבה ואבידה יעו"ש, וא"כ י"ל דהכא מיירי בדקבל הישראל [אחריות] מגניבה ואבידה ולא קנו מידו וגם לא הקדים לו שכרו, ומשו"ה ס"ל לת"ק דמותר החמץ לאחר הפסח דהא לא עבר בב"י וב"י, כיון דיכול לפטור את עצמו מהגוי, דמיירי בגוי שאינו אנס, אבל בהקדש דחייב באחריותו דעבר על ב"י וב"י, דת"ק ס"ל כר"ש דהקדש דחייב באחריותו חשיב כממונו בעלמא וה"ה גבי חמץ, אבל רשב"ג לא סבירא ליה כרבי שמעון בעלמא, ומשו"ה ס"ל דאף בהקדש מותר אחר הפסח, דאף דכתיב לא ימצא לחייב על פקדון גוי, היינו דוקא גבי פקדון דאי אפשר לפטור את עצמו, אבל גבי הקדש דבידו לפטור את עצמו דאי בעי מתשיל לא חשיב כממונו אף לענין חמץ ואינו עובר:

ועפ"י סברא זאת דבהקדש דאיכא תרי מי יימר שבא לידי חיוב תשלומין, דדילמא לא יגנב ולא יאבד ואת"ל שיגנב ויאבד אפשר שימצא פתח לנדרו אפילו למ"ד דבעינן פתח, אינו עובר ואינו בכלל קרא דלא ימצא לדידן דקי"ל דלא כר"ש, יש קצת סמך למה שנסתפקתי דאמרינן בפ' שבועת העדות (דף ל"ב ע"א) דהמשביע עידי קינוי פטורין משבועת העדות, מטעם דאפילו למ"ד דבר הגורם לממון כממון דמי מודה דגורם דגורם לאו כממון דמי יעו"ש, דלגבי חמץ דמקרא דלא ימצא ילפינן דפקדון גוי עובר, אי הוא דוקא בשקבל אחריות בגוף החמץ דהוי דבר הגורם, אבל אם יהיה האופן דהוי גורם דגורם, וכגון שהפקיד הגוי חמץ וחפץ אחד לשמור ולא קבל הישראל אחריות החמץ עצמו ולא אחריות החפץ, אך התנה עמו ונתחייב הישראל שאם יגנב או יאבד גוף החמץ, יתחייב באחריות החפץ שאם יגנב ויאבד יתחייב לשלם, דבכה"ג גורם דגורם הוא, דמעיקרא אפשר דגוף החמץ לא יגנב ולא יאבד ויחזירנו לגוי בעין ולא יתחייב כלום, ואת"ל שיגנב ויאבד אפשר שגוף החפץ יחזיר אותו בעין ולא יתחייב כלל, ובכה"ג דהוי גורם דגורם אפילו גבי חמץ לא חשיב ממונו, או דלמא לא ימצא מ"מ משמע:

אבל לפי האמור דבהקדש דחייב באחריותו למאן דפליג אר"ש אינו עובר, מטעם דאיכא ב' צדדים שלא יבא המקדיש לידי חיוב תשלומין, ה"ה בנדון זה דאיכא ב' צדדים שלא יבא הנפקד לידי חיוב תשלומין ועדיפי טפי, ואולם לר"ש דס"ל בהקדש דעובר יש להסתפק דאפילו בנדון זה עובר, דאף דבעלמא אמרינן דמודה בגורם דגורם, שאני הכא דכתיב לא ימצא, ואפשר דאפילו לר"ש אינו עובר בנדון זה, דאם איתא דעובר ללישנא בתרא דשמעתין דפ"ק דפסחים דפריך דלמ"ד דבר הגורם לממון כממון דמי אמאי איצטריך קרא דלא ימצא, אמאי לא משני דאיצטריך קרא לאסור באופן נדון זה

דגורם דגורם הוא, דאע"ג דבעלמא מודה ר"ש בגורם דגורם הכא שאני דכתיב לא ימצא. איך שיהיה נמצינו למידין מהירושלמי הנזכר דס"ל דלר"ש אפילו כשאנו דנים בהיות ההקדש בעין חשיב כממונו, כמו שנראה מהתוספתא דפ"ק דחלה אשר לפנינו דעיסת ארנונא חייבת בחלה מפני שחייב באחריות עד שימסור:

אות י ס"ק ד

והנה הרשב"א בפסקי חלה [שער ב' פ"ב] אחר שדחה פירוש זה דמפרשים דארנונא הוא שותפות גוי מדברי הירושלמי, סיים שם, ותניא בתוספתא [חלה פ"א ה"ג] עיסת ארנונא חייבת בחלה מפני שחייב בארנונא עד שעה שימסור, וזה נראה לי ברור עכ"ל, נראה דגירסת הרשב"א הוא מפני שחייב בארנונא עד וכו', ולא כגירסתנו דגרסינן מפני שחייב באחריותה, ולפי גירסתו נמי הפי' הוא מפני שחייב באחריות הארנונא עד שימסור. וצריך להבין דנראה דמהתוספתא הזאת נמי דחה פי' המפרשים שפירשו ארנונא שותפות גוי, ולא ידעתי איך נדחה הפי' הזה מהתוספתא, כיון דיש לפרש דאפילו בשותפות גוי משכחת לה דחייב הישראל באחריות חלת הגוי עד שעה שימסור בידו דחייב בגניבה ואבידה כדין שומר שכר, דהא קי"ל דהשותפין שומרי שכר הם דכל אחד עוסק ומשמר חלק חבירו בשכר שגם חבירו יתעסק וישמור חלקו, כמו שמפורש בח"מ סי' קע"ו [סע' ח'], והכא נמי אפשר דמיירי שנשתתפו הישראל והגוי בענין עשיית עיסה ואפייתה, והתנו ביניהם שכל אחד יהיה עושה ועוסק ביום אחר, וכל כה"ג שומרי שכר הם ומן הדין כל אחד חייב באחריות חלק חבירו ביום שעוסק הוא. ועוד דמשכחת לה כשנתן הגוי שכר לישראל בעד עשיית העיסה ובכן שומר שכר הוא וחייב בגניבה ואבידה, ואע"ג דגויים נתמעטו מדיני השומרים מקרא דרעהו, שפיר י"ל דמיירי דנתחייב בפירוש בגניבה ואבידה ביום שעוסק הישראל וקנו מידו ע"ז או הקדים לו שכר ע"ז:

אות י ס"ק ה

ויש להעיר קצת בשמעתין דפ"ק דפסחים [ו, א] דבלישנא קמא נראה דלא בעו מיניה דרבא כי אם בהמת ארנונא, אבל עיסת ארנונא לא הזכירו, ובלישנא בתרא דפשיט להו רבא דפטור מן הבכורה מזכיר נמי דעיסת ארנונא חייבת, דמאן דכר שמה דעיסה בלישנא בתרא מאי דליכא בלישנא קמא. ומתוך דברי ספר התרומה בהלכות חלה סי' פ"ג מתבאר דגריס בב' הלשונות עיסת ארנונא נמי, ובלישנא קמא פשיט רבא דבין בהמה ובין עיסה פטורה היכא דלא מצי לסלוקי בזוזי, ובלישנא בתרא פשיט רבא דבעיסה אע"ג דלא מצי לסלוקי בזוזי חייבת מטעם דלית לה קלא, ולפי גירסא זאת נמצא דבעו מיניה דרבא תרתי בהמה ועיסה, וכן נראה מפשט דברי הרשב"א בתשובה סי' ש"מ דבעו מיניה

תרתי יעו"ש. דבהכי ניחא מ"ש התוס' בשמעתין [ד"ה בהמת] דבלישנא בתרא גרסינן בהמת ארנונא פטורה אי לא מצי לסלוקי בזוזי, דלכאורה קשה דא"כ מה חילוק יש בין לישנא קמא ללישנא בתרא, דאי משום דהוסיף רבא לאשמועינן דין עיסת ארנונא, לזה לא שייך לשון איכא דאמרי, דמשמע דיש חילוק לענין הדין המוזכר בלישנא קמא בין לשון ראשון ללשון שני. אמנם לפי האמור א"ש דלענין חלה יש חילוק בין לשון ראשון ללשון שני, דללישנא קמא אין חילוק בין בכורה ובין חלה, אבל ללישנא בתרא יש חילוק דלענין חלה אע"ג דלא מצי לסלוקי בזוזי חייבת מטעם דלית לה קלא:

אות י ס"ק ו

וכתב שם בס' התרומה [הל' חלה סי' פ"ג] וז"ל, מהא דאמרינן ריש ראשית הגז [חולין קלה, א] דשותפות חייבת בתרומה ובחלה, ליכא למשמע כי אם כשיש שיעור בחלק כל אחד ואחד, אבל קשה למורי על ההיא דמס' חלה [פ"ג מ"ה] דעושה עיסה עם הנכרי אם אין בשל ישראל כשיעור פטור הא אם יש כשיעור חייב, ואילו בריש ראשית הגז קאמר שותפות הגוי פטור מתרומה ומן החלה, וכשיעור בשל ישראל נמי מיירי, וכן בפ"ק דפסחים [ו, א] עיסת ארנונא פטורה, ונראה למורי רבינו דכי קנו הקמח וכו' ובראשית הגז יש איכא דאמרי שותפות גוי בתרומה חיובי מחייב, וכן בפסחים יש לשון זה דעיסת ארנונא חייבת בחלה, לפירוש זה אין צריך לחלק כלום, וללישנא דפסחים דעיסת ארנונא פטורה סבר כלישנא דראשית הגז דשותפות גוי פטורה, ואפילו כאיכא דאמרי דראשית הגז דאמר שותפות של גוי חייב היינו בחלק הישראל, וההיא דפסחים דפטר היינו בחלק הגוי עכ"ל:

והמתבאר מדבריו דס"ל כפי' המפרשים דארנונא היינו שותפות עם הגוי, ותרי לישני דפ"ק דפסחים דללישנא קמא עיסת ארנונא פטורה וללישנא בתרא חייבת מיירי בדיש לישראל חלק בה כשיעור, ואפילו הכי ללישנא קמא פטורה להפריש חלה אפילו מחלק הישראל, והני תרי לישני דהכא פליגי כהני תרי לישני דראשית הגז, דללישנא קמא דהתם דאמרינן דלר' אלעאי לשותפות גוי לא איצטריך קרא דצאנך דשותפות גוי ילפינן ליה מרישא דקרא מתרומה דכתיב דגנך, ולרבנן צאנך איצטריך לשותפות גוי דראשית הפסיק הענין, ש"מ דאפילו רבנן מודו דאפילו בתרומה שותפות גוי פוטר, וללישנא בתרא דקאמר ואב"א שותפות גוי בתרומה ורבנן חיובי מחייבי, ש"מ דבתרומה שותפות גוי חייב, וה"ט דתרומה שאני דבכל אופן יש חיוב תרומה בחלק הישראל דתרומה אינה צריכה שיעור כדין ראשית הגז דצריך חמשה צאן, ומשו"ה בסתם חלק הישראל חייב בתרומה על חלקו, ולהאי לישנא ה"ה בחלה דאם יש כדי שיעור חלה בחלק הישראל

חייב על חלקו, דהא אמרינן התם [קלה, ב] עלה דאמר רבא מודה ר' אלעאי בחלה דאף על גב דכתיב ראשית ואיכא למימר נילף ראשית ראשית מראשית הגז כתב רחמנא עריסותיכם, ופריך אלא טעמא דכתיב עריסותיכם הא לאו הכי הו"א נילף ראשית ראשית מראשית הגז, אדרבה נילף מתרומה, ומשני ה"נ אלא עריסותיכם למה לי כדי עריסותיכם ע"כ, וא"כ ללישנא בתרא דשותפות גוי חייב בתרומה ה"ה גבי חלה חייב על חלקו כדין תרומה דילפינן ראשית ראשית מתרומה, אבל עכ"פ י"ל דאם אין לישראל שיעור בחלקו פטור כיון דלא דמי לתרומה דיש לישראל חלק כשיעור, אבל ללישנא קמא דאפילו בתרומה שותפות הגוי פוטר אף דיש לישראל חלק הראוי להפריש תרומה, ה"ה גבי חלה דאפילו ביש לישראל כשיעור פטורה דילפינן לה מראשית ראשית דתרומה או דראשית הגז דבשניהם פוטר שותפות הגוי, ובכן הני תרי לישני דפסחים הוו כהני תרי לישני דראשית הגז:

אלא דיש להבין כפי זה דכיון דלישנא בתרא דפסחים דאמרי' דחייבת היינו כההיא לישנא דשותפות הגוי בתרומה חייב, א"כ ה"ה בחלה ביש לישראל חלק כשיעור, דמן התורה חייב הישראל על חלקו, וא"כ למה אמרו בגמרא דהיינו טעמא משום דעיסה לית לה קלא ומדרבנן בעלמא הוא. וצ"ל כמו ששיערנו לעיל [או"ק א' ד"ה אשר עפי"ז] לדעת הר"ם דלישנא דחייבת משמע דחייב להפריש על חלק הגוי נמי, וע"ז אמרו דהוי מדרבנן מפני החשדא. וכן יש לדקדק מדברי ספר התרומה שסיים וכתב, דאפילו באיכא דאמרי דראשית הגז וכו' היינו בחלק הישראל וההיא דפסחים דפטר היינו בחלק הגוי עכ"ל, וצ"ל דכוונתו בזה דאפשר לומר דתרי לישני דפסחים אתו כלישנא דהתם דחיובי מחייב בתרומה, אלא דללישנא קמא דהכא פוטר על חלק הגוי כמו שהוא מן הדין גבי תרומה, אבל ללישנא בתרא חייב אף חלק הגוי מדרבנן, וע"ז יהיב טעמא מטעם דעיסה לית לה קלא ואיכא חשדא:

וראיתי להר"ש במתני' [חלה פ"ג מ"ה] וז"ל, העושה עיסה עם הנכרי בשותפות, וכי פטרינן בראשית הגז שותפות גוי מן החלה, היינו כשאין בחלקו של ישראל כשיעור, וכ"כ הרא"ש בהל' חלה [סי' ו'] גבי מתני', וכן כתב רבינו ירוחם [חלק אדם] בנתיב הנזכר [נתיב כ"א ח"ג] יעו"ש. וצריך להבין דהיכן מוזכר בשמעתא דראשית הגז דשותפות הגוי פוטר מן החלה, דהתם לא נאמר זה בפירוש. אבל האמת הוא דכיון דאמרינן דילפינן ראשית ראשית מתרומה או מראשית הגז בג"ש, ללישנא קמא דהתם דאמרינן דלרבנן נמי שותפות הגוי פוטר בתרומה וראשית הגז ה"ה דילפינן נמי לחלה, ואע"ג דללישנא בתרא דהתם דלרבנן שותפות הגוי חיובי מחייב בתרומה, אין לומר דשותפות הגוי

פוטר מן החלה, דאי אפשר לומר דילפינן מראשית הגז דאדרבה נילף מתרומה להחמיר כדאמרינן התם, מ"מ כוונת הר"ש ודעימיה ליישב מתני' גם אליבא דלישנא קמא, דכיון דשותפות גוי פוטר בתרומה ה"ה בחלה וע"ז תירצו דלא נאמר זה אלא כשאין בחלקו של ישראל כשיעור:

ויל"ע דכיון דעיקר מאי דילפינן חלה הוא מתרומה, א"כ ילפינן מינה דומיא דתרומה, דכשם דבתרומה אמרינן דשותפות הגוי פוטר אף כשיש בחלקו של ישראל שיעור, דמסתמא איזה חלק שיהיה לו לישראל הן רב הן מעט יש לו לישראל שיעור חיוב תרומה, וא"כ י"ל דה"ה בחלה דאפילו יש לו לישראל חלק כשיעור פטור. דאין לומר דאדרבה ילפינן מראשית הגז להחמיר, דהתם בראשית הגז כשיש לישראל כשיעור חייב, דמנ"ל לומר כן בראשית הגז, הא בראשית הגז נמי י"ל דכיון דגלי קרא בתרומה דשותפות הגוי פוטר אפילו ביש לישראל חיוב מצד חלקו כמה שהוא דה"ה בראשית הגז, ואפשר דילפינן נמי לגבי ראשית הגז ראשית ראשית מתרומה, וכיון דבראשית הגז עצמו אין לנו הכרח לחייב כשיש לישראל כשיעור מנין לנו ללמוד ממנו חלה. ואף דלפי האמת דקי"ל כלישנא בתרא דשותפות גוי בתרומה חיובי מחייב כרבי ורשב"ג, וכמו שפסק הר"ם בפ"א מהלכות תרומות [ה"כ] אתי שפיר החילוק שחילקו הר"ש ודעימיה, דכשיש לישראל כשיעור חייב דילפינן מתרומה דאין לה שיעור ובכל דהו חייב, אבל אם אין לישראל חלק כשיעור דלא דמי לתרומה פשיטא דפטור, דאין ללמוד מתרומה אלא דכוותה שיש לישראל חלק כשיעור חיוב, אבל כשאין לישראל כשיעור אין ללמוד מתרומה, אבל אם כוונת הר"ש ליישב מתני' אפי' למ"ד שותפות גוי פטור בתרומה, אין ללמוד חילוק זה כלל, כיון דבתרומה פוטר אפילו דיש לישראל שיעור של חיוב:

וראיתי לרש"י התם בר"פ ראשית הגז גבי הא דאמרינן ואב"א שותפות נכרי בתרומה חייב וז"ל, חיובי מחייב חלקו של ישראל וכו' ואע"ג דמצאנך משמע להו ולא שותפות נכרי, לא משמע להו מדגנך למעוטי של שותפות גוי דדגן כמאן דפליג דמי, שהרי חולקין אותה במדה וקרינן ביה דגנך בחלקו של ישראל, אבל צאן כל בהמה ובהמה יש לנכרי חלק בה, ולא קרינא בחדא מינייהו צאנך עכ"ל, ומדחלק רש"י חילוק זה בין תרומה לראשית הגז, ולא חלק לומר דשאני תרומה דאין לה שיעור ובכל דהו יש לישראל חלק מחויב, דבכה"ג דיש לישראל חלק כשיעור בראשית הגז נמי חייב, דאם יש בשותפות עשרה רחלים דיש לישראל כשיעור חייב, ולא ממעטינן מצאנך אלא כשאין לישראל כשיעור, ש"מ דרש"י לא סבירא ליה לחלק הכי, דס"ל דכל דבר דממעטינן שותפות גוי הוא בכל גוונא אפילו יש לישראל כשיעור פטור. ולפי זה צריך לומר דלענין חלה דמוכח

ממתני' דכשיש לישראל כשיעור חייבת, היינו טעמא דעיסה נמי היא כדגן דכמאן דפליגי דמי שהרי חולקין במדה או במשקל שוה בשוה, ול"ד לבהמות שיש גדולה ויש קטנה ויש שמינה ויש כחושה וצריך שומא, וכיון דעיסה כמאן דפליגי דמי משום הכי חייב דומיא דתרומה:

עוד יש לדקדק למ"ש הר"ש ודעימיה, דההיא דראשית הגז לא נאמר אלא כשאין לישראל חלק כשיעור, דאם כן לרבי אילעאי דפוטר אפילו בשותפות ישראל הוי דכוותיה דשותפות גוי דפטרי רבנן, דדוקא כשאין לישראל חלק כשיעור, דלא עדיף שותפות ישראל לר' אלעאי משותפות גוי לרבנן. והנה כי כן אמאי הוצרך רבא התם בריש פרק ראשית הגז [לומר], דמודה ר' אלעאי בתרומה אע"ג דכתיב דגנך דידך אין דשותפות לא כתב רחמנא תרומותיכם, אלא דגנך למה לי למעוטי שותפות גוי, דכיון דרבא בכל הני דקאמר דמודה רבי אלעאי ס"ל כלישנא בתרא דאין סברא למעט של נכרי יותר משל ישראל כמ"ש התוספות שם ד"ה אמר רבא וכו' יעו"ש, לפי זה פשיטא דמודה רבי אלעאי בתרומה כיון דתרומה אין לה שיעור, ולעולם חלק הישראל חייב בלי הצטרפות חלק חבירו, ובלאו קרא דתרומותיכם אמרינן הכי, כיון דאין סברא למעט מקרא אלא בדבר שאין לאחד שיעור חיוב בלא הצטרפות חבירו, ואדרבה י"ל דלרבי אלעאי אפילו בשותפות גוי מודה דחייב בתרומה כסברת לישנא בתרא דהתם, דס"ל לרבנן דשותפות גוי חייב בתרומה, ומנ"ל לרבא לומר דאליבא דרבי אלעאי שותפות גוי פוטר מן התרומה, דבשלמא ללישנא קמא דר' אלעאי מייתי שותפות גוי מרישיה דקרא דראשית דגנך ולא שותפות נכרי, מוכרח דס"ל דגם בתרומה שותפות גוי פוטר, אבל ללישנא בתרא דהכי סובר רבא דתרתי נפקא ליה מצאנך, מנ"ל דפוטר שותפות גוי בתרומה כיון דאין סברא למעוטי מקרא דדגנך דבר שיש לישראל חלק כשיעור:

וראיתי להרשב"א בפסקי חלה בשער ב' סימן א', דלפי מה שהאריך שם להכריח דהלכתא כר' אלעאי בשותפות ישראל דפוטר בכל הדברים, עמד להבין מתניתין דהכא דקתני דאם אין בשל ישראל כשיעור פטורה, דמשמע הא יש בה כשיעור חייבת, דהא לדברי רבי אלעאי דהלכתא כוותיה כולן פטורין ואפילו היו של שותפות ישראל, וכ"ש משותפות עם הגוי, וכתב ע"ז וז"ל, ואין נראה לחלק אליבא דרבי אלעאי בין יש בחלק אחד כשיעור ובין אין בו כשיעור, דהא תרומה אין לה שיעור ואפילו הכי פטר רבי אלעאי שותפות ישראל וכ"ש שותפות גוי וממנה אנו דנין לחלה ורחוק הוא בעיני וכו', ואפשר לומר דמודה ר' אלעאי בחלה, משום דליכא בחלה מיעוטא בהדיא כתרומה דכתיב בה דגנך ובראשית הגז צאנך, ואע"ג דאיכא למילף ראשית ראשית מראשית הגז אי נמי

מתרומה, הא כתיב עריסותיכם ב' פעמים ומעריסותיכם יתירה נמי שמעינן מינה כדי עריסותיכם, כדאמרינן במנחות בפ' ר' ישמעאל [סז, א] תרי זימני עריסותיכם חד כדי עריסותיכם וחד כדי למעט עיסת גוי ועיסת הקדש, והא דממעטינן עיסת גוי היינו דוקא שלו אבל של שותפות אם יש לישראל כשיעור חייבת עכ"ל: ועפ"י דברי הרשב"א אלו יש ליישב דברי הר"ש ודעימיה הנזכר, דהם לא אמרו דכשיש לישראל חלק כשיעור דחייב אלא לענין חלה דוקא דליכא מיעוטא, דדוקא בתרומה דאיכא מיעוטא דדגנך אמרינן דאפילו דיש לישראל כשיעור פטור, דמשמעותיה דמיעוט דגנך הוא אפילו ביש לישראל כשיעור דסתם תרומה יש לישראל שיעור, ואע"ג דאיכא למילף ראשית ראשית מתרומה מ"מ אהני יתורא דקרא דעריסותיכם יתירא דמשמע לשון רבים לרבות אפילו שותפות גוי כל דיש לישראל חלק כשיעור, אבל כשאין לישראל כשיעור פטור דילפינן ראשית ראשית מראשית הגז או מתרומה, דאף דמגז"ש זאת איכא למילף אפילו כשיש לישראל כשיעור, מ"מ אהני לן יתורא דעריסותיכם דכשיש לישראל כשיעור חייב. ולפי"ז לא אמרו כן כי אם גבי חלה מטעם הנזכר, אבל גבי ראשית הגז וכל הנך דכתיב בהו מיעוטא בפירוש אפילו כשיש לישראל כשיעור פטור, וכדרך דכתב הרשב"א לר' אלעאי סבירא ליה להר"ש ודעימיה אליבא דרבנן, דשאני חלה דלא כתיב מיעוטא בפירוש:

אות יא ס"ק א

תנן גר שנתגייר והיתה לו עיסה וכו':

הנה אמרינן בירושלמי [חלה פ"ג ה"ד] עלה דמתניתין תמן תנינן גר שנתגייר והיתה לו פרה וכו' ואם ספק פטור שהמוציא מחבירו עליו הראיה, תמן את אמר ספק פטור, והכא את אמר ספק חייב, א"ר אחא איתותבת קומי רבי אמי ואמר מי יאמר לי שהוא נוטל דמיו מן השבט, ר"י בר זבדי ר"ח בשם ר' אלעזר נוטל הוא דמיו, ויפרש תמן ונוטל דמיו מן השבט, א"ר יוסי חלה שהיא טבל ובעון מיתה מפריש ולא יטול דמיו מן השבט, מתנות על שם המוציא מחבירו עליו הראיה עכ"ל. ופי' מהרש"ס ז"ל אמאי דאמרינן ויפרש תמן וכו' וז"ל קושיא היא, כלומר אי הכי היה לפרש תמן כלומר בתוספתא דחלה, דחייב דקתני במתניתין הוא דחייב להפריש ונוטל דמיו מן השבט, ומשני ר"י דהאי תירוצא דנוטל דמיו מן השבט ליתא, אלא האמת הוא דכיון דגבי חלה שהוא טבל ובעון מיתה חייב להפריש דספק דאורייתא להחמיר ה"ה דנותנה לכהן בלא דמים. וכן כתב הרב שדה יהושע דמסקנת ר' יוסי הוא דאינו נוטל דמים מן השבט, אלא שהרב פירש סגנון הקושיא במאי דפריך ויפריש תמן וכו' באופן אחר שהוא לשון הפרשה, וקאי להקשות אההיא דמתנות דאי הכי התם נמי יפריש המתנות ויקח דמים יעו"ש:

ויש לתמוה דאיך אפשר דמסקנת ר"י הוא דגבי חלה אינו נוטל דמים מהשבט, מטעם דכיון דהוי טבל ועון מיתה ואזלינן להחמיר להפריש אינו יכול ליטול דמים מן הכהן, מאי שנא מהא דתנן בפרק נושאין על האנוסה (דף צ"ט ע"א) כהנת שנתערב ולדה בולד שפחתה וכו', הגדילו התערובות ושחררו זה את זה נושאין נשים וכו', ואינם אוכלין בתרומה וכו', ומוכרין את התרומה והדמים שלהם ע"כ, וכיוצא לזה תנן התם (בדף ק' ע"א) במי שלא שהתה אחר בעלה ג' חדשים וילדה, ואין ידוע אם בן ט' לראשון אם בן ז' לאחרון וכו', היה א' מהם ישראל וא' כהן אינו אוכל בתרומה, ומוכר התרומה והדמים שלו ע"כ, והרי התם דאף על גב דמשום איסור טבל חייב להפריש תרומה, מ"מ כיון דהוי מחמת ספק אמרינן המוציא מחבירו עליו הראיה ולכן מוכרין את התרומה והדמים שלהם, אם כן הוא הדין בגר שנתגייר לענין חלה: ואפשר ליישב בהקדים מה שכתבתי ברפ"ב דבכורות [אות ט"ז או"ק א'], דמדברי הראשונים שהביא הרב בצלאל בספר אסיפת זקנים בספ"ק דכתובות (דף ט"ו ע"ב) מתבאר, דגבי גוי לא אמרינן אוקי ממונא בחזקת מריה קמא, דגוי לית ליה חזקה דממונא יעו"ש באורך, והנה כי כן בספק זה אם קודם שנתגייר עשה את עסתו או אחר שנתגייר ליכא למימר אוקי ממונא בחזקת מריה, כיון דבעודו גוי אין לו חזקת ממון, וכיון דליכא למיקם עלה דמלתא באיזה שעה גלגל העיסה, דאפשר דתכף שנתגייר היה ולא היה שעת הכושר ושום שהות להיות מוחזק אחר שנתגייר בעיסה קודם גלגול, א"כ ליכא למימר אוקי ממונא בחזקת מריה, דאף דאפשר דהיה שעת הכושר ושהות להיות מוחזק אחר שנתגייר מ"מ הרי חזקתו מספק, וכל דליכא חזקת ממון ברורה לא שייך לומר אוקי ממונא בחזקת מריה, ולענין חזקת ממון בעינן שיהיה לו חזקה ברורה מקודם הפרשת חלה, דאחר שהפריש אף דיש לבעלים טובת הנאה ליתנה לכל כהן שירצה, מ"מ עיקר הממון ממון כהן הוא, וא"כ דאין לזה חזקת ממון ברורה, ומן הדין מפני הספק לענין איסור צריך להפריש, בכה"ג לא אמרינן המוציא מע"ה כיון דאין כאן חזקה ברורה. ודוקא גבי מתנות דמעיקרא אין חיוב להפריש דליכא איסור טבל אין לו שום חיוב ליתן לכהן כלל, דגבי חלה דבלאו הכי חייב להפריש מכיון דליכא חזקת ממון ברורה אמרינן דממונא בתר איסורא גריר, וכיון דלענין איסור חייב להפריש גם לענין ממון חייב ליתן לכהן, ודוקא בכה"ג דליכא חזקת ממון ברורה, אבל בהנהו דמתניתין דפרק נושאין על האנוסה הנזכר בישראל עסקינן, דיש חזקת ממון ברורה דמעיקרא התבואה קודם הפרשת תרומה בחזקתו עומדת, וכיון דהוי ספק אף דלענין איסור חייב להפריש, אבל לענין זכות ממון המוציא מחבירו ע"ה, דכיון דמספקא לן אמרינן אוקי ממונא בחזקת מריה כמו שהיה מקודם הפרשה:

שוב ראיתי להריטב"א בחידושיו ליבמות כ"י שכתב עלה דמתניתין הנזכר לעיל וז"ל, ומוכרין את התרומה והדמים שלהם, יש מקשים כיון דספיקא דאורייתא הוא היכי שרינן להא לכתחלה לעשות כן ולגזול את השבט ולבטל מצות נתינה, ומתרצים שלא חייב הכתוב מצות נתינה אלא לישראל ודאי, ואין כאן משום גזל עד שיודע בודאי שהוא חייב בנתינת התרומה, ויש גורסין ואין מוכרין את התרומה ואם מכרו הדמים שלהם ובנוסחאות ישנות גרסינן כגירסת רש"י ז"ל עכ"ל. ולפי גירסא השנית שכתב הריטב"א דגרסינן ואין מוכרין א"ש דהירושלמי אזיל בשיטת גרסא זאת, וצ"ל דמאי דקאמר הכא ר"י דלא יטול הדמים מן השבט היינו לכתחלה, אבל אם עבר ומכרה הדמים שלו:

איברא דראיתי להרא"ש בפרק הזרוע [סי' ט'] דהביא מתניתין דחלה וכתב, ואם ספק חייב ומוכר החלה לכהן יעו"ש, ואם גירסת הירושלמי כגירסת מהרש"ס והרב שדה יהושע, דגרסינן במסקנת ר' יוסי ולא יטול דמים מן השבט, יקשה על הרא"ש איך כתב כן. ועוד דמצאתי בספ"ק דמסכת גרים [הי"א] הנדפסת מחדש בספר שמחת הרגל, דתניא הכי הא כיצד נולד לו בן בכור עד שלא נתגייר פטור משנתגייר חייב ואם ספק פטור, היה לו עיסה לעשות ושדה לקצור עד שלא נתגייר פטור משנתגייר חייב ואם ספר פטור עכ"ל, וגבי היה לו עיסה לעשות קשה דהא ספק איסורא הוא ואיך קתני פטור, וע"כ צ"ל דהאי פטור דקתני הוא כפיטור פטר חמור, דתנא ר' חייא דבספק נולד משנתגייר או לא דקתני פטור כדאמרינן בפרק הזרוע, דע"כ היינו דלענין איסור מפריש טלה ופודהו אבל פטור ליתן [לכהן], דלענין חלה נמי חייב להפריש אלא דפטור ליתן לכהן ומוכרה לכהן והדמים שלו, לכן נראה דגרסת הרב שדה יהושע בירושלמי גירסא משובשת היא, ועיקר הגרסא כמו שהגיה מהר"ר אליהו [פולדא] ז"ל בביאורו, דהכי גרסינן אמר רבי יוסי חלה שהוא טבל וכו' מפריש ויטול דמיו מן השבט יעו"ש, וכן נראה בפירוש מדברי הר"ש במתניתין דהכי גרס בירושלמי. ועיין במה שהארכתי בענין ספיקות הגר בפ"ג דמכלתין [אות מ' (הראשון) או"ק ג,ד,ה], שהביא רבינו שם גבי מתניתין רשב"ג אומר הלוקח בהמה מניקה וכו' הא דח' ספיקות נאמרו בגר יעו"ש:

אות יא ס"ק ב

ועל מאי דקתני מתניתין [חלה פ"ג מ"ו] ואין חייבים עליהם חומש, ראיתי בפירוש הר"ש שכתוב שם בהג"ה והוא מפירוש הרא"ש ז"ל וז"ל, ואין חייבים עליהם חומש אבל הקרן משלם דתשלומי תרומה כפרה נינהו, ולכך מפריש תשלומין ונעשים תרומה מספק ומוכרו לכהן עכ"ל. וכיוצא לזה כתבו התוספות בפרק אלו נערות (דף ל' ע"ב) ד"ה זר שאכל תרומה וכו', דהא דתנן בפרק נושאין כהנת שנתערב ולדה בולד שפחתה וכן ספק

בן ט' וכו' דאמרינן דאם אכלו בתרומה אין משלמים קרן וחומש, דודאי צריכין להפריש כיון דכפרה הם אבל אין נותנין לכהן ע"כ:

ואולם יש לתמוה במתניתין דהא קי"ל דלענין האוכל תרומה בשוגג דמשלם קרן וחומש, ודין החומש כדין הקרן לכל דבר, דבין הקרן ובין החומש צריך לשלם מחולין מתוקנין, והתשלומין תרומה בין תשלומי הקרן ובין תשלומי החומש, ובשניהם אם רצה הכהן למחול אינו מוחל כיון דלכפרה הם באים, וכמו שמתבאר במתניתין דרפ"ו דתרומות [מ"א], ומדברי הר"ם בפרק י' מהלכות תרומות דין ט"ו, ובפרק כלל גדול (דף ס"ט ע"ב) אמר רבא דחומש במקום קרבן יעו"ש, וא"כ במתניתין אמאי קתני ואין חייבים עליהן חומש, דמשמע דחומש הוא דאינם חייבים הא קרן חייבים, והדבר קשה דאם כוונת מתניתין לומר דאין חייבים חומש רוצה לומר ליתנו לכהן אבל לעולם צריך הפרשה לכפרה אבל אין נותנין אותו לכהן כי אם בדמים, א"כ בקרן נמי דינא הכי דמפריש ואינו נותן לכהן, כדאמרינן במתניתין דפרק נושאין [ויבמות צט, ב] דקתני דאין משלמין קרן וחומש דהיינו דמפרישין ואינן נותנין לכהן, ואם הכוונה לומר דבספק זה דחלה דוקא קרן מפריש לכפרה ואינו נותן לכהן, אבל אין חייבים עליה חומש אפילו בהפרשה בעלמא, הדבר קשה דמאי שנא קרן מחומש כיון דשניהם שוים בדינם ושניהם באים לכפרה, ואם אנו באים לחייב שיפריש הקרן מפני הספק לכפרה, ה"ה שראוי לחייב שיפריש החומש לכפרה:

אשר על כן היה נראה לומר בהקדים דכבר נודע מחלוקת הראשונים בענין ספיקא דאורייתא לחומרא, דלדעת הר"ם ודעימיה איסור הספיקות מדרבנן, ושאר פוסקים ס"ל דאיסור הספיקות מן התורה, ואולם מחלוקת זה אינו אלא בדליכא חזקה דגופא המסייע לאחד מצדדי הספק, אבל בדבר דאיכא חזקה כדין ספק קדושין דאיכא חזקה דעד השתא בחזקת פנויה היתה עומדת, לכו"ע אינו אלא מדרבנן, וכן בהפכו בספק מגורשת דאיכא חזקה דאשת איש אפילו הר"ם מודה דהוי מן התורה, וכמו שמתבאר בדברי הפר"ח בכללי הס"ס [יו"ד סי' ק"י אות א' ד"ה הנה] יעו"ש, וא"כ הכא בספק זה של גר דספיקא הוא שמא נתגלגלה קודם שנתגייר או אחר שנתגייר, לכו"ע מאי דחייב להפריש חלה מעיסה זאת אינו אלא מדרבנן, דמן התורה אמרינן אוקי דבר אחזקתיה, דאי מספקא אי בשעת גלגול היה גר אי לא, אף דעכשיו הרי הוא גר לפנינו מ"מ על שעת הגלגול דמספקא לן מוקמינן ליה אחזקתו הראשונה שהיה גוי, ואמרינן דבשעת גלגול נמי עדיין היה גוי כבראשונה, וכמו שהאריך מהרימ"ט בח"א סי' מ"א דכל חזקת הגוף מוקמינן לעולם אחזקה קמייתא אע"ג דאתרע לה השתא, אי לאו דאיכא תרתי לריעותא כההיא

דמקוה דהרי חסר לפניך, והביא כמה ראיות ע"ז יעו"ש, וה"ה הכא דאע"ג דהרי גר לפניך מוקמינן ליה אחזקה קמייתא שהיה גוי, וכיון שכן מאי דאמרינן במתני' דחייב להפריש חלה מספק אינו אלא מדרבנן, דמן התורה פטור אפי' להפריש בלבד, וכיון דמעיקרא אינה אלא מדרבנן לא אסרו חז"ל דליהוי האי חלה כדין חלה שאסורה לזר, כ"א לענין דהזר אסור לאוכלה במזיד, אבל אם אכלה בשוגג לא חייבו חז"ל כפרה דתשלומי קרן וחומש כדין אוכל חלה ותרומה דאורייתא, כמו שמצינו בתרומת חו"ל דאינה אלא מדרבנן, ואמרי' במתני' בפרק ז' דתרומות משנה ג' האוכל תרומת חו"ל משלם את הקרן ואינו משלם את החומש והתשלומין חולין ואם רצה הכהן למחול מוחל ע"כ, וה"ה הכא:

ואע"ג דבתרומת מעשר של דמאי דמדרבנן חייב חומש, וכתב הר"ם בפ"י מהל' תרומות דין ד' וז"ל, ומן הדין היה שאין חייבין חומש על תרומת מעשר של דמאי אבל אמרו חכמים אם לא יתחייב עליה חומש יזלזלו בה עכ"ל, וא"כ י"ל דדוקא גבי תרומת חו"ל דאין עיקרה מן התורה לא החמירו, משא"כ בדמאי דעיקרה מן התורה כיון דעיקר תרומת מעשר דודאי בא"י הוא מן התורה, החמירו חז"ל כדי שלא יזלזל בה, וא"כ ה"ה הכא דאע"ג דמדרבנן הוא כיון דעיקרו מן התורה היה ראוי להחמיר כדמאי, מ"מ י"ל דכיון דדין זה דגר שנתגייר ולא נודע אם גלגל העיסה מקודם או לא, מלתא דלא שכיח הוא, לא החמירו חכמים לחייב חומש:

והנה כי כן מאי דקתני במתני' ואין חייבים עליה חומש לאו דוקא חומש דה"ה קרן, ונקט תנא חומש דכבר כללא כייל לן תנא בפ"ז דתרומות משנה ד', זה הכלל כל המשלם קרן וחומש התשלומין תרומה אם רצה הכהן למחול אינו מוחל, וכן המשלם את הקרן ואינו משלם את החומש התשלומין חולין אם רצה הכהן למחול מוחל ע"כ, וא"כ הכא כיון דקתני אין חייבים עליהם חומש א"כ ממילא הרי ענין הקרן אמור, דכיון דאין חיוב בחומש הרי עיקר תשלומי הקרן אינה משום כפרה דהא הכהן יכול למחול, והכא דהוי ספק ודאי דאינו חייב ליתן לכהן דהמע"ה:

וגבי מתני' דכהנת שנתערב ולדה וכו' ומי שלא שהתה אחר בעלה ג' חדשים וכו', שכתבו התוס' דצריך להפריש משום כפרה, התם בספק זה ליכא שום חזקת הגוף לאוקמיה אחזקתיה, דמעיקרא יש ספק אם המפריש הזה שהפריש תרומה זאת הוא כהן או ישראל מעיקרו, וכל כה"ג ספק דאורייתא, דאפשר דס"ל להתוס' כמ"ד דאיסור הספיקות הוי מה"ת, וכיון דמה"ת מפני הספק אסור לאכול תרומה, א"כ ה"ה אם אכל בשוגג צריך כפרה דקרן וחומש. ואפשר דלדעת הר"ם דס"ל דאיסור הספיקות מדרבנן, כיון דמציאות דמתני' דהתם מלתא דלא שכיח הוא, אפשר דלא החמירו חכמים להפריש קרן וחומש.

זה היה אפשר לומר ולייישב מתני' דהכא, אבל לדברי הרא"ש הנז"ל שכתב במתני' דקרן מיהא חייב להפריש משום כפרה, קשה טובא דהיכן מצינו חילוק בין הקרן לחומש הא דין החומש כדין הקרן לכל דבר, ואם חייבו חכמים הכא להפריש הקרן כמו שחייבו בתרומת מעשר של דמאי אף דמדרבנן הוא, ה"ה דצריך להפריש החומש דלענין כפרה לא סגי זה בלא זה וכעת צל"ע:

אות יא ס"ק ג

והנה במ"ש התוס' במתני' דפ' נושאין [יבמות צט, ב ד"ה ואם] דמאי דקתני ואין משלמין קרן וחומש היינו דאינם נותנין לכהן, אבל הפרשה מיהא בעי לכפרה, יש לעמוד דתניא בת"כ פ' אמור [כב, יד] ומייתי לה בירושלמי ברפ"ו דתרומות [ה"א] גבי מתני' דאם רצה הכהן למחול אינו מוחל וז"ל, ואם רצה למחול וכו' כשלא הפריש, הפריש ואח"כ אכל פלוגתא דרבי ורבי אלעזר ברבי שמעון, דתניא ונתן לכהן את הקדש יכול תהא הפרשתו מקדשתו ומחייב עליו קרן וחומש ת"ל ונתן לכהן את הקדש מתנתו מקדשתו לחייב עליו קרן וחומש דברי רבי, ר"א ברבי שמעון אומר אף הפרשתו מקדשתו לחייב עליו קרן וחומש מלאכול בתרומה ע"כ, ופירש מהרש"ס משם הראב"ד וז"ל, יכול תהא הפרשתו מקדשתו וכו' משום דקי"ל דהתשלומין נעשין תרומה לחייב עליהם קרן וחומש כדאיתא במסכת תרומות, ונפקא להו טעמא מהאי קרא ונתן לכהן את הקדש דפשטיה דקרא מה שיתן יהא קדש, וקא בעי השתא יכול משעת הפרשת התשלומין יהיו קדושים שאם אכלם זר יהא משלם עליהם קרן וחומש, ת"ל ונתן לכהן את הקדש משעת נתינה ולא משעת הפרשה, ר"א בר' שמעון אומר אף הפרשתו מקדשתו לחייב עליו וכו', מ"ט את הקדש כתיב שהיה כבר קדש קודם נתינה, ומאן דמפרש להא מלתא על תרומה עצמה דעלה קאמר רבי שלא תהא הפרשתה מקדשתה לחייב עליה קרן וחומש עד שיתננה לכהן, טועה הוא עכ"ל הראב"ד, ונראה דלענין הלכה הא קי"ל דהלכה כרבי מחבירו, וא"כ הלכה כרבי דאין הפרשתו מקדשתו עד שיתננה לכהן: וא"כ בספיקות אלו דפ' נושאין איך יוצאים ידי כפרה בהפרשה כיון דעיקר הכפרה הוא שהתשלומין עצמם נעשים תרומה, וזה אי אפשר עד שיקיים מצות נתינה כדכתיב ונתן לכהן את הקדש, וכבר התוס' שם בפ' ואלו נערות [כתובות ל, ב ד"ה זר] הרגישו מזה וכתבו וז"ל, ולפי זה צ"ל דהכפרה תלויה בהפרשה, והא דאין הכהן יכול למחול היינו לענין שלא יהיה צריך להפריש, אבל לאחר שהפריש יכול למחול לו שיהיה שלו עכ"ל, והדבר קשה איך לא הזכירו כי דבר זה במחלוקת שנוי, דלרבי אפילו אחר הפרשה אינו יכול למחול, ומה גם דכיון דהלכה כרבי מחבירו, איך מוקמינן הנהו מתני' דפרק נושאין דתנן דאין משלמין

קרן וחומש דלא כרבי, דלרבי מספיקא כמו שחייבין להפריש תרומה ולא לאכלה במזיד, כ"כ באכלו אותה בשוגג חייבים ליתן לכהן משום כפרה, דבלא נתינה ליכא כפרה כיון דלא סגי בהפרשה. ובשלמא לדעת הר"ם ששיערנו [לעיל או"ק ב'] לומר דכיון דאיסור הספיקות מדרבנן, הכא דהוי מלתא דלא שכיח לא החמירו חז"ל לחייב בכפרה דקרן וחומש, כמו שלא החמירו בתרומת חוצה לארץ א"ש מתני', אבל לדעת התוס' דס"ל דבהנהו ספיקי דמתני' נמי בעי כפרה, לרבי לא סגי בהפרשה בלבד:

ואין לומר דע"כ לא אמרינן דלרבי לא סגי בהפרשה אלא באוכל תרומה שאינה שלו, דכיון דזקוק לשלם לכהן בעל התרומה בעינן קרא כדכתיב ונתן לכהן את הקדש ודוקא נתינתו מקדשתו, אבל במקום דאין זקוק לשלם לכהן כגון דאכל תרומה דידיה לכפרה סגי בהפרשה, והכא במתני' מיירי בדאכל האי ספק כהן בתרומה דידיה שהפריש מתבואתו, דכיון דבעיקר התרומה אינו חייב ליתן לכהן אלא מוכרה והדמים שלו, כן אם אכלו אינו חייב לשלם לכהן אחר ולכפרה סגי בהפרשה. דהא ליתא דהא אמרינן בירושלמי עוד שם בפ"ו דתרומות בתר פלוגתא דרבי ור"א בר"ש וז"ל, מחל ואח"כ אכל פלוגתא דר"י ור"ל דאתפלגון גזל תרומה משל אבי אמו כהן ומת, ר' יוחנן אמר משלם לשבט ור"ל אמר משלם לעצמו וכו', ומסיק התם רבי יוחנן כרבי, וריש לקיש כר"א בר' שמעון, אמר ר' בון בר חייא ואין יסבור ר"ל כרבי, ובלבד בדבר שהוא זקוק ליתנו לכהן, אבל בדבר שאינו זקוק ליתנו לכהן אף רבי מודה בה, כהדא מתני' הפריש פדיון פטר חמור ומת ר"א אומר חייבים באחריותו, ומודה ר"א בפטרי חמורים שנפלו לו מבית אבי אמו כהן מכיון שהפרישם קדשו ע"כ. הרי מפורש מהירושלמי הנזכר דאף דר"ל ס"ל לחלק בהכי, דאפילו לרבי כל דאינו זקוק ליתנו לכהן סגי בהפרשה, מ"מ לר"י דקי"ל כוותיה לגבי דר"ל לא ס"ל לחלק בהכי, וס"ל דאפילו בדאינו זקוק ליתן לכהן לא סגי בהפרשה, ומשו"ה ס"ל לר"י דאם גזל תרומה ומחל לו הכהן דמחילתו מחילה ואח"כ אכלה, או שגזל מאבי אמו כהן ומת ואח"כ אכלה, אף דבשעת אכילה דידיה קאכיל ואינו זקוק ליתן לכהן, עם כל זה משלם לשבט דההפרשה לבד אינו מכפר לכן יתן לכהן אחר בלא דמים, משא"כ לר"ל דאפילו לרבי בכה"ג הפרשה בלבד מכפר, ומשעת הפרשה התשלומין נעשין תרומה ומוכרה לכהן והדמים שלו, וא"כ כיון דקי"ל כר"י איך כתבו התוס' כן:

הן אמת דאם פי' הירושלמי הוא כפשטיה דפלוגתייהו דר"י ור"ל הוא בדאכל אחר שמחל לו או דאכל אחר שירש מאבי אמו כהן, יקשה לר"י ממאי דתניא בתוספתא בפ"ז דתרומות [ה"ז] וז"ל, ישראל שנתנו לו מבית אבי אמו ואכלה, וכן בעה"ב שגבה בחובו,

וכן לאשה בכתובתה, משלם קרן וחומש לכהן חבר, וחבר כהן נותן להם את הדמים ע"כ, הרי מפורש מהתוספתא כסברת ר"ל, דכל דבשעת אכילה דידיה קא אכיל משלם לכהן וכהן נותן לו דמים דלא כר"י. וכבר היה אפשר לומר ליישב סברת ר"י, דלר"י ברייתא זאת היא אליבא דר"א בר"ש, דס"ל דמשעת הפרשה נתקדשה, ואם מחל לו הכהן אחר הפרשה מחילתו מחילה, וא"כ ה"ה בהני גווני דאחר הפרשה מחיל לנפשיה כיון דעיקר התרומה דידיה היא ומשו"ה מוכרה לכהן בדמים, אבל לעולם דלרבי דלא סגי בהפרשה ובעינן נתינה, אף דמה שאכל משלו אכל מכל מקום כיון דצריך כפרה והכפרה תלויה בתשלומין שיהיו נעשין תרומה, וזה לא אפשר אם לא ע"י נתינה לכהן בחנם, דע"י שיקח דמים ממנו לא קרינן ביה ונתן לכהן את הקדש, דכיון שנותן דמים חשיב כמכירה, על כרחין צריך שיתן לכהן בלא דמים:

אבל כד דייקינן שפיר אי אפשר לומר הכי דא"כ לא מצאנו ידינו ורגלינו בדברי הר"ם בפרק י' מהל' תרומות דין כ"ב וז"ל, גזל תרומה מאבי אמו כהן ואכלה ואח"כ מת אבי אמו אינו משלם לעצמו אלא ליורש אחר משאר השבט, וכן אם נפלה לו תרומה מאבי אמו ואכלה ובעל חוב שגבה תרומה בחובו והאשה בכתובתה ואכלוה משלמין קרן וחומש לכהן חבר, והחבר נותן להם דמים שהיו מוכרין בה אותה התרומה כמו שאכלו עכ"ל. ויל"ע דכיון דברישא בחלוקת גזל תרומה מאבי אמו כהן וכו' נראה דפסק כר"י בירושלמי, איך פסק כדברי התוספתא, כיון דלר"י ההיא ברייתא דתוספתא אתיא כר"א בר"ש:

וכבר ראיתי להרדב"ז בביאורו על הר"ם שכתב גבי גזל תרומה מאבי אמו כהן וכו' דפסק כר"י בירושלמי, וגבי מ"ש הר"ם וכן אם נפלו לו תרומה וכו' כתב וז"ל, וא"ת מ"ש רישא דמשלם ליורש מאותו השבט ואינו נוטל ממנו הדמים, וי"ל דרישא גזלה ואכלה קודם שיזכה בה ולפיכך לא זכה בקרן ומשלם הכל ליורש מאותו השבט, אבל סיפא איירי בשבאו לידם בהיתר וזכו בקרן ואח"כ אכלוהו, לפיכך משלמין לכהן מפני שאכלו, אבל הקרן לא הפסידו דדידהו קא אכלי, ומה שכתב רבינו וכן אם נפלה וכו', לא בא להשוות שני הדינים לגמרי אלא לענין שאין משלמין לעצמם עכ"ל. ונראה דגירסת הרדב"ז כגרסתינו בדברי הר"ם גזל וכו' ואכלה ואח"כ מת אבי אמו, ומשו"ה חלק שפיר בין רישא לסיפא. אבל יל"ע דלפי דברי הירושלמי דאמרינן באופן זה מחל ואח"כ אכל פלוגתא דר"י ור"ל דאתפלגון בגזל תרומה מאבי אמו כהן וכו', מוכח בהדיא דפלוגתא דר"י ור"ל הוא אפילו אכל אחר שמת אבי אמו כהן וזכה בקרן מירושה דומיא דמחל לו ואח"כ אכל, דקאמר דתלוי בפלוגתא דר"י ור"ל, ולפי דברי הרדב"ז נמצא דהר"ם בהא

דגזל מאבי אמו לא פסק כר"י, דבכה"ג דאכלה קודם שיזכה בה אפשר דאפילו ר"ל מודה, וא"כ איך כתב בתחילת דבריו דדברי הר"ם הוא כר"י. וגם מרן הכ"מ ז"ל כתב על דברי הר"ם ברישא דפסק כר"י, אלא דאין גילוי בדבריו אי גריס בדברי הר"ם כגירסת הרדב"ז, דאי גריס כגירסת הרדב"ז א"כ נמצא דפסק הר"ם לא הוי כר"י, ואי לא גריס הכי כי אם סתם גזל מאבי אמו כהן ואח"כ מת אבי אמו כהן בלבד, וסתמא ס"ל דמיירי אפי' באכל אחר שמת אבי אמו שכבר זכה בה כגירסת מהר"י קורקוס כמו שיבא לפנינו בס"ד, א"כ צריך להבין מ"ש רישא ומ"ש סיפא:

אות יא ס"ק ד

אשר על כן עכצ"ל דפירוש הירושלמי הנזכר אין הפי' כפשטיה כדרך האמור, אלא עיקר הפירוש ע"פ מה שנקדים, מאי דתנן בפרק הגוזל קמא [קח, ב] הגוזל את אביו ונשבע לו ומת הרי זה משלם קרן וחומש ואשם לבניו או לאחיו, ואם אינו רוצה או שאין לו לוה ובעלי חוב באים ונפרעים, ופריך הש"ס התם (דף ק"ט ע"א) ונמחליה לנפשיה מי לא תנן מחל לו על הקרן כו', ומשני א"ר יוחנן לא קשיא הא ר' יוסי הגלילי הא ר"ע דתניא וכו', לר' יוסי הגלילי ל"ש לנפשיה ל"ש לאחריני מצי מחיל, ולר"ע ל"ש לאחרים ל"ש לנפשיה לא מצי מחיל יעו"ש, באופן דלמדנו מסוגיא הנזכר דלרבי יוחנן ס"ל דלר"ע דקי"ל כוותיה כל הנשבע על הגזל אין תקנה במחילה לא שנא לאחרים דהיינו דהנגזל מוחל לו ולא שנא לנפשיה, דהיינו דאפילו אם נפל לו בירושה לא מצי מחיל לנפשיה, ואין לו תקנה כי אם עד שיוציא מידו הגזילה: ונקדים עוד מה שמתבאר בדברי הרמב"ם בפרק שמיני מהלכות גזילה [ה"ב] דהא דמשלם קרן וחומש אפילו יורש שירש הגזילה היינו כשהגזילה קיימת ולא נשתנית, שצריך שיוציא מידו גוף הגזילה ולא יהיה לו הנאה מגוף הגזילה עצמה, אבל מ"מ מעכב בידו משאר נכסי אביו יותר מחלקו המגיעו בהם מקרן וחומש שנתן לאחיו, וה"ט דכיון דנתן כל הגזילה לאחיו הרי קיים מצות השבת הגזילה אף שיתבע חלקו משאר נכסי אביו, ולדידיה אחיו ובניו דוקא, דאם יש לו אחים לגזלן נותן להם ועושה עמהם חשבון על חלקו, ואם אין לו אחים וכל הירושה שלו מוציא הגזילה מתחת ידו לבניו שלו, ואם אין לו בנים נותן לבעל חוב בהלואתו או לצדקה, והיינו דוקא כשהגזילה קיימת ולא נשתנית, אבל אם אין הגזילה קיימת או דנשתנית הגזילה מעכב חלקו בקרן וחומש ונותן השאר לאחים שלו, וכן אם אין לו אחים אינו חייב ליתן לא לבניו לא לחובו ולא לצדקה, דס"ל דאם אין הגזילה קיימת או קנאה בשינוי אין עליו לשלם אלא דמי גזילה, ולא הוי בכלל עשה דוהשיב את הגזילה דהא קרא כתיב אשר גזל אם כעין שגזל יחזיר, דמהא ילפינן בפ' מרובה [סו, א] דשינוי

קונה, ואף דכשאינו יורש מחוייב להחזיר דמיה מ"מ כשהוא יורש לא מחמירינן כי אם כשהגזילה קיימת ולא קנאה בשינוי דהוי עיקר העשה:

ואגב אורחין ראיתי לעמוד בסברת הר"ם הנזכר דא"כ מאי פריך הש"ס עלה דמתני' אמאי נימחליה לנפשיה מי לא תנן מחל לו על הקרן וכו', ואי כסברת הר"ם מאי קושיא הא אי מתני' דמחל לו על הקרן מיירי כשאין הגזילה קיימת או בשנשתנית שפיר בר מחילה היא כי הכא, דבכה"ג ביורש נמי כיון דנפלה ירושה קמיה מחיל לנפשיה ומעכב חלקו או כולו אם אין לו אחים, דה"ה במחל לו הנגזל דאינו חייב לשלם דמי הגזילה כיון דכבר מחל לו, ואי מיירי כשהגזילה קיימת ולא נשתנית שפיר אמרינן דכיון דמחל לו אינו צריך לילך אחריו, דהא ביורש כיוצא לזה אינו מפסיד חלקו בירושה אלא שחייב להוציאה מידו ליתנה לבניו או להלואתו או לצדקה, באופן שעושה כמאן דעושה בשלו ובלבד דלא תשאר בידו כדי שלא יהנו מעשיו, וא"כ במחל לו נמי יתחייב ליתן לבניו של הגזלן או להלואתו או לצדקה, אבל אינו מחוייב ליתן לבעלים ולילך אחריהם כיון שכבר מחלו לו. ואין לומר שיתחייב להחזיר לבעלים לקיים מצות השבה ויקח דמיו ממנו, דבהכי עדיף טפי דאיכא השבה לבעלים, משא"כ בנותן לבניו או לחובו או לצדקה, דא"כ אמאי כתב הר"ם דאם אין לו יורש אלא הוא נותן לבניו או לחובו או לצדקה, בהיות דאפשר שישלם לא' מיורשי אביו כאחי אביו וכיוצא ויקח מהם דמיו. ואפילו אם נדחוק ונאמר דמאי דפריך הש"ס הוא דסתמא דמתני' דקתני מחל לו על הקרן אינו צריך לילך אחריו נראה דאינו חייב להוציא הגזילה מתחת ידו, דאם איתא לישמעינן התנא דנהי דאינו חייב לילך אחריו מ"מ חייב ליתן הגזילה לבניו של גזלן או לב"ח או לצדקה, דזה דוחק דאפשר דלא הוצרך מתני' לומר הכי שהרי כלל זו היא בידנו ממתני' דהגוזל את אביו דלמאי דס"ד דל"ש מחיל לנפשיה ול"ש מחיל לאחריני דדא ודא אחת היא:

יתר ע"כ דמאי קושיא, נימא דמתני' איירי כשאין הגזילה קיימת או שנשתנית ביד הגזלן, ואין לומר דע"כ בגזילה קיימת ולא נשתנית עסקינן, דאל"כ אפילו לא מחל על הקרן אינו חייב לילך אחריו, דהא כיון דעיקר טעמיה דהר"ם הוא משום דעיקר עשה דוהשיב את הגזילה הוא כשהגזילה קיימת ולא נשתנית, דאף דאיכא עשה דתשלומין אף כשאין הגזילה קיימת, מכל מקום לענין חומר השבה מעליא דאיכא בנשבע דאפילו יורש משיב אינו אלא בגזילה קיימת כפשטיה דקרא, וכיון שכן ה"ה י"ל דמאי דקי"ל דאם נשבע צריך לילך אחריו אפילו למדי דבלאו הכי אינו מתכפר לו, דצ"ל דהיינו דוקא בגזילה קיימת כפשטיה דקרא, אבל כשאין הגזילה קיימת אינו צריך לילך אחריו כאילו לא נשבע, דקי"ל [ב"ק קד, א] דאינו צריך לילך וכמ"ש הר"ם בפ"ז מהל' גזילה [ה"ט], דהא ליתא

דמלבד דמדברי הר"ם שם נראה דאינו מחלק בדין זה בין גזילה קיימת לאינה קיימת, יתר ע"כ דהכי מוכח בהדיא בפרק הגוזל (דף ק"ה ע"א) אמר רב פפא ל"ש אלא שאין גזילה קיימת אבל גזילה קיימת צריך לילך אחריו, דמשמע דעיקר חיוב לילך אחריו בשוה פרוטה מיירי אפילו כשאין הגזילה קיימת: הן אמת דהיא גופא קשיא לסברת הר"ם דמ"ש לענין השבת היורש שהיא חומרא מחמת שנשבע בעינן קרא כדכתיב אשר גזל דמשמע שהגזילה קיימת, ומ"ש לענין חיוב הליכת הגזלן אחריו דנגזל שהיא נמי חומרא מחמת שנשבע דלא בעינן קרא כדכתיב ואפילו כשאין הגזילה קיימת חייב. אלא שכבר ראיתי לרש"ל בפ' הגוזל סי' נ"ט שהקשה כן יעו"ש. ועוד ראיתי שהקשה שם דמנ"ל להר"ם דחומרא זאת דהשבת היורש אינו אלא בגזילה קיימת, דאי משום פשטיה דקרא משמע בגזילה קיימת הרי מצות השבה איכא נמי באין גזילה קיימת בדמיה, ומנין לנו לומר דחומרא זאת אינה אלא בגזילה קיימת: ולקע"ד י"ל דיש קצת סמך לסברת הר"ם מההיא דאמרינן בפ' הזהב (דף מ"ח ע"א) אמר רבא קרא מסייע לר"ל דכתיב וכחש בעמיתו בפקדון וגו', תשומת יד אמר רב חסדא כגון שיחד לו כלי להלואתו, עשק שיחד לו כלי לעשקו וכו', ופירש"י דדוקא יחד לו כלי דהוי דומיא דפקדון, דאילו כפר בהלואה גרידתא לא מחייב קרבן שבועה, והרמב"ן ז"ל ושאר מפרשים ראשונים הביאם הרב בצלאל בספר אסיפת זקנים שם תמהו על רש"י דמכמה דוכתין נראה בהדיא דקרבן שבועה מחייב אפילו בשאינו בעין דומיא דפקדון, ודחו סברת רש"י. וזה דעת הר"ם שהרי לא הביא דין זה דר"ח לא בהלכות שבועות [פ"א ה"ח ופ"ז ה"א] ולא בהלכות גזילה [פ"ז ה"ב], ללמדנו דבהלואה ועושק כל דלא יחד לו כלי פטור מחומש ומקרבן. ונראה דס"ל להר"ם דמאי דהוצרך רב חסדא לאוקמי כגון שיחד לו כלי להלואתו ולעשקו, הוא משום דס"ל לר"ח דהני חומרי דאיכא בהשבת הגזל והפקדון אם נשבע, דהיינו דאפילו יורש ישנו בהשבה וכיוצא, אינו אלא כשהגזילה והפקדון קיימת כפשטיה דקרא דאומר והשיב את הגזילה אשר גזל או את הפקדון אשר הפקד אתו, משמע הגזל והפקדון הידוע, דבכה"ג בעינן השבה מעליא, וא"כ בעושק ותשובת יד דאינם בעין כפקדון ואתרבו להשבון החמור, עכצ"ל דמיירי ביחד לו כלי וישנו בעין דדמיא לפקדון וגזילה וצריך השבה מעליא. דבהכי ניחא מאי דמייתי התם רבא סייעתא לר"ל דאמר משיכה מן התורה מהאי קרא, דמדלא אהדריה קרא לתשומת יד בהדיא ש"מ דמשום דמחסרה משיכה לא קניא ליה, ולכאורה ק"ק דא"כ תיקשי ליה לר"י דאמר דבר תורה מעות קונות: אמנם לפי האמור א"ש, דר"י ס"ל דמאי דלא אהדריה קרא בהשבון בהדיא כאחריני, הוא ללמדנו דתורת השבון החמור בזה דאפילו יורש חייב להשיב, אינו אלא דומיא דפקדון

וגזל דאיתנהו בעין, ועושק דאהדריה קרא ותשומת יד דמרבה ליה קרא להשבון אינו אלא ביחד לו כלי שישנו בעין, דאילו אהדריה קרא לא היה אומר ר"ח דלא איתנהו להשבון חמור כי אם ביחוד כלי, דמנ"ל לומר הכי, הא סתם עשק ותשומת יד אינו דבר מיוחד כפקדון, ואעפ"כ רבי להו קרא להשבון גמור. ור"ל דמייתי מיניה דמשיכה מן התורה היינו משום דס"ל דר"ח דס"ל דכל שאינו בעין אינו בהשבון חמור, היינו מפשטיה דקרא דכתיב הגזילה אשר גזל או את העושק, דמשמע הידוע, לומר שנתייחד והדר בעיניה, דאי בעשק גרידא ליכא דבר ידוע, אלא ודאי כגון שיחד לו כלי לעשקו, ומאי דלא אהדריה קרא לתשומת יד בהדיא ללמד דמשיכה מן התורה, זה נלע"ד להביא קצת סמך לסברת הר"ם. באופן דנמצינו למדין דהר"ם ס"ל דהא דהיורש חייב להוציא הגזילה מתחת ידו אינו אלא בגזילה קיימת ולא נשתנית, אבל באין הגזילה קיימת או נשתנית אינו חייב להוציא את הגזילה מתחת ידו כלל, ואפילו בגזילה קיימת אם יש לו אחים היורשים עמו נותן להם הגזילה, אבל מ"מ מעכב בידו משאר נכסי אביו כדי שיעור חלק שיש לו בקרן וחומש שנתן להם:

אות יא ס"ק ה

והנה כי כן לפי סברת הר"ם יש לפרש דברי הירושלמי [פ"ו מתרומות ה"א] הנזכר [או"ק ג'] דפלוגתייהו דר"י ור"ל מיירי בגזל תרומה מכהן וכפר ונשבע עליו ומחל לו הכהן ואח"כ אכלה, דבההיא שעתא שהיא בעין שייך דין מחילה כשאר גזל, וכן הגוזל משל אבי אמו כהן ומת אבי אמו ואחר כך אכלה, דלרבי יוחנן משלם לשבט ולר"ל משלם לעצמו, ועיקר פלוגתייהו תלוי בפלוגתא דרבי ור"א בר"ש, דכו"ע ס"ל כסברת ר' יוחנן בסוגיא דפ' הגוזל [קט, א] דס"ל דלר"ע דקי"ל כוותיה ל"ש לאחריני ול"ש לנפשיה לא מצי מחיל, וא"כ בב' הנדונות אלו אם היה שלא אכלה והיתה בעין היה חייב להשיב לנגזל אף דמחל לו, וכן היה חייב להשיב לשאר יורשים היורשים עמו מאבי אמו, אלא דהיה יכול ליקח דמי הגזילה מהנגזל הואיל וכבר מחל לו, וכן היה יכול ליקח משאר נכסי אבי אמו כדי שיעור חלקו הנוגע לו מהקרן והחומש שנתן לשאר היורשים, אבל עכשיו דמיירי דכבר אכלה אחר המחילה ואחר מיתת אבי אמו ואינה בעין, שורת הדין נותן דמצד חיוב השבון חמור דמחמת השבועה אינו מחוייב להשיב דמי הגזילה דהיינו הקרן והחומש לא לנגזל ולא לשאר יורשים דכיון דאין הגזילה בעין אינו חייב להשיב, אבל מצד חיוב איסור אכילת תרומה דצריך שישלם קרן וחומש מחולין ויהיו נעשים תרומה וזה הוא כפרתו בזה פליגי ר"י ור"ל, דר"י דס"ל כרבי דאין הפרשתו מקדשתו עד שיתן לכהן, צריך שיתן לכהן הנגזל או לשאר יורשים מהשבט ולא יקח דמים מהם,

דאי יקח דמים לא קרינן ביה ונתן לכהן את הקדש דמשמע בדרך מתנה, דבכה"ג דבא לידו בגזל ונשבע עליה לא דמי למי שנפלה לו תרומה מאבי אמו או גבה תרומה בחובו כדאמרינן בתוספ' דלוקח דמים מהכהן, דהתם שאני דבא לידו בהיתר ובשעה שאכל כבר זכה בה לגמרי ואין שום צד זכות לאחרים בה, משא"כ בנדון זה דבא לידו בגזל ונשבע ובשעה שאכלה שהיתה בעין אף דכבר זכה בה שכבר מחל לו או נפל לו בירושה, מ"מ לא היתה זכייתו זכיה גמורה דהא היה חייב להשיב הגזלה עצמה ולהוציאה מידו לעשות השבה מעליא, ואף דהיה יכול ליקח דמים בהשבתו מ"מ כיון דבשעת אכילת התרומה עדיין יש צד זכות לנגזל בה שלא יוכל לעכב אותה בידו, חשיב כאילו אכלה קודם שמחל לו וקודם שירש, דהתם ודאי פשיטא דכיון דבשעת אכילה עדיין לא זכה בה פשיטא דמשלם ואינו לוקח דמים אף דקודם תשלומין מחל לו או ירש, זה הוא סברת ר"י. אבל ר"ל ס"ל דאה"נ דכל דבשעת אכילה עדיין לא זכה בה לגמרי והיה מחוייב להוציאו מידו צריך שישלם לשבט, מ"מ היינו דוקא לרבי אבל לרבי אליעזר ברבי שמעון ההפרשה מקדשתו, כיון דעיקר התשלומין לכפרה בהפרשה בעלמא נעשים תרומה הקרן והחומש, ואח"כ ימכרנה לכהן בדמי תרומה: ולסברת רבי בון ב"ח אפי' יסבור ריש לקיש כרבי, סבירא ליה לריש לקיש דאפילו רבי מודה דאין זקוק ליתן לכהן, דס"ל דאין חילוק בין בא לידו בהיתר ובין בא לידו בגזל, דכשם דבבא לידו בהיתר אפילו לרבי אמרינן דאינו צריך לשלם בחנם כי אם ע"י שלוקח דמים ועכ"ז מתכפר לו, כ"כ בנדון זה דאף דבא לידו בגזל וקודם אכילתו שהיה בעין היה חייב להשיבו, מ"מ כיון דהחיוב היה ע"י שיקח דמים חשיב כאילו אכל משלו שבא לידו בהיתר ממש, אבל ר"י לא ס"ל הכי, דלרבי כל שלא זכה לגמרי בשעת אכילה דהיה חייב להשיב גוף הגזילה שוב אין לו כפרה כי אם עד שישלם קרן וחומש בחנם בלא דמים, דבהכי מקיים קרא כדכתיב ונתן לכהן את הקדש. והנה כי כן הר"ם לפי פירוש זה פסק כר"י כמו שכתב מרן הכסף משנה, אלא דצריך לגרוס בדברי הר"ם גזל תרומה מאבי אמו כהן ואחר כך מת אבי אמו ואכלה וכו' דמיירי דאכלה אחר שירש אותה כנדון הירושלמי, ופירוש דברי הר"ם הוא ע"ד שכתב הרדב"ז לגירסתו, ואנן בדידן לפי גרסתינו, כן הוא פירוש דברי הר"ם דברישא משלם בלא דמים ובסיפא לוקח דמים:

וראיתי למהר"י קורקוס בביאורו על הר"ם שכתב בדין זה וז"ל, גזל תרומה וכו' ירושלמי פ"ו גזל תרומה וכו', ופירושו משמע דלאו באכילה מיירי ולא משום אכילה אתו עלה אלא משום גזילה, ומשלם דקאמרינן פירוש אם נאבדה או אם היה בעין נותן אותה, והיינו דלא מדכרינן ואכלה בירושלמי ולא בדברי רבינו, וקרוב לזה נתבאר פ"ח מהל'

גזילה, אלא שכאן החמירו יותר לפי שיטת רבינו שם, מפני שהיא תרומה וכו' עכ"ל, ובסוף דין הב' העלה הרב, דהיותר נראה לו דהעיקר דלאו באכילה מיירי ולא משום אכילה אתו עלה יעו"ש. ודבריו תמוהים בעיני דאיך אפשר לומר דפלוגתא דר"י לא מיירי באכילה ועיקר פלוגתייהו משום גזילה, הא בפירוש אמרו בירושלמי מחל לו ואח"כ אכל פלוגתא דר"י וריש לקיש דאיתפלגון גזל תרומה מאבי אמו כהן וכו', וא"כ אם בנדון גזל מאבי אמו כהן לא הוזכר שם אכילה, ע"כ דמיירי באכלה ומשום אכילה אתו עלה דומיא דמחל לו דנקט, דהנדון הוא דמחל ואח"כ אכל, ועוד דאי פלוגתייהו לא מיירי באכלה ולא פליגי כי אם משום גזילה, איך אמרו בירושלמי דר"י ור"ל פליגי בפלוגתא דרבי ור"א בר"ש, דר"י כרבי ור"ל כר"א בר"ש, דמה ענין מחלוקת רבי ור"א שהוא לענין כפרה על אכילת תרומה עם ענין גזלה בעלמא, ודוחק גדול לומר שהרב ז"ל לא היה בגירסתו בירושלמי כל זה, ועינינו הרואות שהגירסא הוא כן כאמור בכל הספרים, ומהרש"ס בביאורו הכי גריס וכן הרב מהר"א [פולדא] בביאורו:

ועוד דאפילו אם יהיה כגירסתו מ"מ קשה, דלפי דבריו פלוגתייהו דר"י ור"ל מיירי בגזל ונשבע, וכו"ע מודו דלר"ע דקי"ל כוותיה לא שנא מחיל לאחריני ל"ש מחיל לנפשיה, ופליגי דלר"י אף דבגזילה דעלמא כל דמחל לו הנגזל או דירש מוציא הגזילה מתחת ידו ולוקח דמים כדעת הר"מ, מ"מ גבי תרומה החמירו דלא יקח דמים, אבל לר"ל ל"ש תרומה ול"ש שאר גזילה לוקח דמים ועושה חשבון עם אחיו, דזה הוא דבר תימה לומר דס"ל לר"י דשאני תרומה, דלע"ד הא לא מסתבר דמה יתן ומה יוסיף היות גוף הגזל תרומה וכי מפני שיש בה קדושה מחמירינן טפי בהשבון זה אי אפשר: ועוד דאי האי חומרא דתרומה הוא מן התורה לא ניתן ליאמר כלל, דמאיזה משמעות דקרא למדו לומר כן, וע"כ דאי יש מציאות לומר דיש חומרא בתרומה הוא לומר דמדרבנן החמירו, וא"כ הוא מסתברא דלא החמירו חז"ל כי אם לענין הקרן בלבד שישלם בחנם, אבל אין סברא שיחמירו בענין תשלומי החומש נמי, ומהירושלמי משמע דלר"י דין החומש כדין הקרן דהרי אמרינן התם עלה דהך פלוגתא דר"י ור"ל, אמר ר' יונה כך היה משיב ר"ל לר"י, ע"ד דתימר משלם לשבט והא תנינן גנב תרומת הקדש ואכלה משלם ב' חומשים וקרן וישלם שלשה, ר' יוסא בשם ר"י התורה אמרה בו יצא ידי גזילה ע"כ, ולפי מה שנבאר בפירוש הירושלמי מוכח דלר"י דין החומש כדין הקרן:

אות יא ס"ק ו

והנה בביאור מאי דמשיב ר"ל לר"י [ירושלמי תרומות פ"ו ה"א] מהא דתנינן גנב תרומת הקדש וכו' וישלם ג' חומשים וכו' כתב מהרש"ס וז"ל, תרומת הקדש כגון שהקדישה

לבדק הבית ואכלה חייב ב' חומשין חד משום הקדש וחד משום תרומה, וישלם ג' חומשין וכגון דכפר לכהן ונשבע והודה דאפילו הוי חולין איכא חומש ומצי תנא לאשכוחי תלתא חומשין, חד דשבועה וחד דתרומה וחד דהקדש, ובשלמא אי משלם לעצמו משו"ה לא תני לה דלא פסיק ליה דהא אי מחיל ואח"כ אכל משלם לעצמו ומוכרה לכהנים, א"נ אי גזל מן אבי אמו כהן ומת הדמים לעצמו הילכך אינו משלם, ומשו"ה לא תני אלא ב' חומשים דהני פסיקא ליה דגבי הקדש ליכא מחילה, אלא לדידך כיון דמהדר תנא לטפויי חומשין באכילה אחת ניתני שלשה, וניתני הכי גנב תרומת הקדש וכפר ונשבע והודה משלם קרן וג' חומשים עכ"ל:

הנה מדברי הרב נראה דהוא מפרש פלוגתא דר"י ור"ל במי שגזל מאבי אמו כהן דמיירי בכפר ונשבע ופליגי לענין חומש דמחמת שבועה, וע"ז משיב לו ר"ל לר"י דליתני ג' חומשין כיון דלדידיה מלתא פסיקתא הוא אפי' בחומש דשבועה, והדבר קשה דא"כ איך אמרי' דפלוגתא דר"י ור"ל הוא כפלוגתא דרבי ור' אליעזר ברבי שמעון, ואם נאמר דפלוגתייהו דר"י ור"ל הוא ע"ד ששיערנו [לעיל או"ק ד'] לפי דעת הר"ם בהל' גזילה [פ"ח ה"ב] דמיירי בנשבע, א"כ עיקר פלוגתייהו הוא על תשלומי החומש דמחמת אכילת תרומה, דהחומש שבא מחמת השבועה לכו"ע משלם לשבט ולוקח הדמים, דהא לדעת הר"ם כל דאין הגזילה בעין והוא היורש או מחל לו הנגזל אין צריך לשלם לא קרן ולא חומש דמשלם לעצמו, והכא דמיירי דאכל אחר שמחל לו או אחר מיתת אבי אמו לכו"ע משלם לעצמו. וי"ל דהרב מפרש פלוגתייהו דר"י ור"ל בנשבע, ואולם הוא עפ"י סברת רש"י [ב"ק קח, ב] ושאר פוסקים, דס"ל בההיא דהגוזל את אביו דדין זה דצריך להוציא הגזלה מתחת ידו הוא אפילו אין גוף הגזילה קיימת, וג"כ ס"ל דמשיב הגזילה קרן וחומש ואינו מעכב ואינו נוטל משאר נכסי אביו ואפילו כנגד חלקו, אלא נותן להם הגזילה ואינו עושה חשבון עמהם יעו"ש ברש"י, וא"כ הכא ר"י ור"ל בגזל ונשבע מיירי, וקס"ד דפליגי בתרתי הן בחומש דמחמת תרומה והן בחומש דמחמת השבועה דלר"י משלם לשבט קרן וחומש ונעשים תרומה דס"ל כרבי דאין הפרשה בלבד מקדש, וחומש מחמת השבועה דאין לו תקנה עד שיוציא הגזילה והחומש מידו דקי"ל כר"ע, דל"ש מחיל לאחריני ול"ש מחיל לנפשיה לא מצי מחיל ואינו לוקח דמים מהשבט, אבל ר"ל ס"ל דבין חומש וקרן דמחמת אכילה ובין חומש דמחמת השבועה משלם לעצמו, דלענין כפרת התרומה ס"ל כר"א בר"ש דהפרשתו מקדשתו, ומוכר הקרן והחומש דנעשו תרומה בהפרשה לכהן ולוקח דמים ממנו, וחומש דמחמת השבועה אף דיסבור ר"ל כר"ע דלא מצי מחיל לנפשיה, מ"מ ס"ל לר"ל כסברת הר"ם דכל שאין הגזילה קיימת אינו חייב להשיב כיון

שהוא יורש או מחל לו קודם אכילה, וע"ז פריך ליה ר"ל לר"י ממתני' דגנב תרומה של הקדש דליתני ג' חומשים ע"ד שכתב הרב. ומאחר דלפי המסקנא תירצו דלר"י אינו משלם כי אם חומש דמחמת אכילת תרומה ופטור מחומש דשבועה מדכתיב ונתן לכהן את הקדש מכיון שנתנו לו יצא ידי גזילה, אם כן מאי דקאמר ר' יוחנן משלם לשבט אינו אלא קרן וחומש דמחמת תרומה, ועל זה במסקנא מוקי פלוגתייהו דפליגי במחלוקת רבי ורבי אלעזר ברבי שמעון בלבד ולא פליגי בענין אחר:

אך קשה דא"כ לדעת הר"ם דס"ל דבאין הגזילה קיימת אינו חייב להשיב, וע"כ מאי דקאמר ר"י דמשלם לשבט אינו אלא קרן וחומש דמחמת אכילת תרומה, אם כן מאי פריך ליה דלתני ג' חומשים, מאחר דכיון דכבר אכל התרומה ואינה בעין מחיל לנפשיה ואינו חייב בחומש דמחמת השבועה. אשר ע"כ נראה לומר דע"כ לא ס"ל להר"ם דבאין הגזילה קיימת אינו חייב להשיב אלא בדאינה בעין מחמת שנגנבה או נאבדה מאליה, אבל באכלה הגזלן עצמו ובפשיעתו איננה בעין חייב להשיבו, בכה"ג דאבדה הוא בידים חייב להשיב ואינו עושה חשבון ליקח יותר מחלקו משאר נכסים, וע"ז קס"ד דלר"י משלם לשבט ב' חומשים דשבועה ודתרומה. ואולם זה דוחק בסברת הר"ם דהא כל כי הא הוה ליה לפרש דכל שאינה בעין מחמת הגזל חייב להשיב ובחנם, באופן דלסברת הר"ם קשה מהירושלמי במאי דפריך ר"ל לר"י ממתני' דגנב תרומה: והנה ראיתי למרן הכ"מ בפ"י מהלכות תרומות דין כ"ו שהביא דברי הירושלמי הנזכר, ובפירכת ר"ל לר"י פי' וז"ל, והקשה ר"ל לר"י מדתנן גנב תרומת הקדש וכו' וישלם חומש ג' משום גוזל או גונב שהוא חייב לשלם חומש, ובשלמא לדידי איכא לאוקמא כשאבי אמו כהן היה לו תרומה והקדישה וגזלה זה ואח"כ מת אבי אמו וירשו זה, דהשתא חומש דמשום גזל אינו חייב לשלם מחמת שהוא יורשו הרי הוא מעכב החומש לעצמו עכ"ל, ולכאורה דבריו משוללי הבנה הן, דאיך שייך ירושה בדבר שהקדיש מורישו, הרי כיון דהקדישה אבי אמו בחייו תו לא תבא לידי ירושה לעולם: ולפי חומר הענין לעד"נ ליישב דברי מרן, בהקדים דמעיקרא יש לתמוה בעיקר פירכת ר"ל לר"י, דמאי פריך ליה הרי אמרינן בת"כ בפ' ויקרא פ' כ"ב [ה, כא] וז"ל, מה ת"ל עמיתו עמיתו ב' פעמים עמיתו פרט לגבוה עמיתו פרט לאחרים ע"כ, ופירש הרב קרבן אהרן פרט לגבוה שאם כפר בפקדון של הקדש וכחש ונשבע אינו חייב חומש ואשם, פרט לאחרים פרט לגוי עכ"ל, הרי בהדיא דאין חייבים חומש על ההקדש. וכן נראה מהברייתא שהובאה בפרק הזהב (דף נ"ח סוף ע"א) יעו"ש. ומהתימה על הר"ם שהביא בפ"ז מהל' גזילה [ה"ז] דין הגוי שאין חייבים

חומש על כפירת ממון גוי והשמיט דין ההקדש, וא"כ הכא מאי פריך ר"ל לר"י וישלם חומש ג' משום גוזל הא אין חייבים חומש על ההקדש:

וע"כ צ"ל דכונת ר"ל להקשות לר"י לפי שיטתיה דר"ל, דס"ל בעלמא דגזל ולא נתייאשו הבעלים אף דלר"י שניהם אינם יכולים להקדיש זה לפי שאינו שלו וזה לפי שאינו ברשותו, אינו ס"ל [כן אלא] דהבעלים יכולים להקדיש, וכדאמרינן בפרק מרובה (דף ס"ח ע"ב) דאוקמא ר"ל מתני' דגנב והקדיש דמשלם תשלומי כפל בהקדישו הבעלים ביד גנב, וקודם שהקדישוהו בעלים באו עדים על הגניבה ועמד בדין וחייבוהו על הכפל יעו"ש, וה"ה דלפי שיטתיה פריך הכא, דשפיר משכחת לה חומש שלישי וכגון בגזל תרומה מכהן בהיותה חולין, ותבעה מיניה וכפר ונשבע ועמד בדין והודה מעצמו ונתחייב בקרן וחומש, ואח"כ הקדישוהו בעליו בעודו בידו ואכלה הגזלן אח"כ, דכה"ג חייב בחומש שלישי דמחמת שבועה, כיון דבשעה שנשבע לשקר וכחש בעמיתו קרינן ביה דאותה שעה ממון כהן היה, ואין הקדשו שהקדישו אח"כ פוטרו מחומש:

והנה כי כן נראה דט"ס נפל בדברי מרן הכ"מ, וצ"ל הכי שאבי אמו כהן היה לו תרומה וגזלה זה והקדישה ואחר כך מת וכו', והמדפיסים טעו והקדימו תיבת והקדישה לתיבת וגזלה זה, והכוונה לומר עפ"י האמור דמיירי דגזלה ונשבע והודה ואח"כ הקדישה אבי אמו בעודה ביד בן בתו הגזלן, דכיון דנשבע בשעה שהיתה תרומה מהדיוט חייב חומש אף שאח"כ הקדישה, וחיוב החומש מסתברא דלבעלים הראשונים הוי, דהא אילו לא הקדישה משלם קרן וחומש לבעלים, ואם הקרן הקדישו למה לא יזכה בחומש לעצמו, וא"כ כשמת אבי אמו והוא היורש, לר"ל דמשלם לעצמו א"ש דהחומש שהוא חייב לזקנו מורישו זוכה לעצמו ומחיל לנפשיה:

ואולם בעיקר פי' קושית ר"ל למרן הריני דן לפניו בקרקע דלכאורה אין פי' עולה יפה, דאיך שייך לומר דלר"ל מצי לאוקומה בגזל מאבי אמו משא"כ לר"י, הא אילו אנו רוצים לתרץ באוקימתות לר"י נמי לק"מ, דאפשר לאוקומי מתני' כשלא נשבע או דמיירי דהקדישוה בעלים קודם גזילה דאפילו נשבע אינו חייב חומש דכתיב בעמיתו פרט להקדש, ואוקימתות כי היכי דלא תיקשי לר"י שקלת מעלמא, לכן ע"כ צ"ל כפי' מהרש"ס דכוונת הקושיא, דכיון דמהדר תנא לטפויי חומשין באכילה אחת ניתני נמי דיש אופן דחייב ג' חומשין באכילה וכגון דנשבע כאמור:

איך שיהיה נחזור למאי דאתאן עלה לדברי התוספות דפרק אלו נערות [ל, ב ד"ה זר] דלפי כל האמור יצא לנו דכל דאכל תרומה שלו שבא לידו בהיתר כגון שנפלה לו בירושה או גבה בחובו, אפילו ר"י מודה דאף לרבי הפרשתו מקדשתו, וכל דהפריש קרן וחומש

מן החולין נעשים תרומה ומוכרה לכהן בדמים, וא"כ הכא בהנהו מתני' דפ' נושאין [יבמות צט, ב] דהוו ספק כהן מאי דקתני במתני' ואין משלמין קרן וחומש היינו אם אכלו בתרומה שלהם, דקתני סיפא דמפרישין תרומה ומוכרין אותה והדמים שלהם, וע"ז קתני דאם אכלו אותה אין משלמין קרן וחומש לשבט אלא מפרישין אותה ומוכרין כדין התרומה עצמה:

אות יב ס"ק א

והנה במאי דקתני מתני' [חלה פ"ג מ"ו] ר' עקיבא אומר הכל הולך אחר הקרימה בתנור, לכאורה היה נראה דר"ע ס"ל דגמר מלאכה לענין חיוב חלה לא הוי אלא אחר הקרימה בתנור, ואחר הגלגול נמי אוכלין מן העיסה עראי כדין לא נגמרה מלאכתה, ור"ע בא לחלוק על כל המשניות דלעיל, דלרבנן גלגול הוי גמר מלאכה והאוכל ממנה חייב מיתה, וכן כל הני דקתני מתני' לעיל דבגלגול תליא מלתא ר"ע פליג דהכל תלוי בקרימה בתנור. אבל אין האמת כן דהא אמרינן בירושלמי [חלה פ"ג ה"ד] עלה דמתניתין, חברייא בשם ר"א מודה ר"ע לחכמים בעיסת הדיוט שגלגולה פוטרה, ר' אילא בשם ר"א מודה ר"ע לחכמים בעיסת הקדש שגילגולה פוטרה ע"כ. מתבאר מדברי הירושלמי הנזכר ושאר דברי הירושלמי שם, דלעולם אפילו ר"ע מודה דגלגול הוא גמר מלאכה, ומשגלגלה טובלת כדין טבל גמור, וגלגול הקדש נמי פוטר כיון דבשעת חובתה היתה פטורה, ולא קאמר ר"ע דהכל הולך אחר הקרימה כי אם לענין גלגול גוי דאינה פוטרת, דס"ל לר"ע דמירוח הגוי לענין תרומה אינו פוטר, כסברת ר"מ ור"י דאמרינן בפרק ר"י במנחות (דף ס"ו ע"ב) דס"ל דמירוח הגוי אינו פוטר, ומסקנת רבא התם במנחות [סז, א] הוא דמ"ד מירוח הגוי אינו פוטר גלגול הגוי נמי אינו פוטר מחלה:

אלא דבש"ס דילן מ"ד דמירוח הגוי אינו פוטר הוא משום דכתיב דגנך דגנך יתירא, והוי מיעוט אחר מיעוט ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות, וכתב רש"י שם [בד"ה ואין מיעוט] דדוקא גוי מסתברא לרבויי שכן נאכל בלא פדיון כשל ישראל, אבל של הקדש כ"ע מודו דהקדש פוטר. ובירושלמי בסוגיא זאת אמרינן דרבנן דפליגי עם ר"ע, ס"ל נמי דמירוח הגוי אינו פוטר, ולפינן לה מקרא דכתיב וכל מעשר הארץ מזרע הארץ דמשמע כל שהוא זרע הארץ, ודגוי נמי זרע הארץ הוא, אבל לענין חלה ס"ל דגלגול הגוי פוטר דאע"ג דכתיב מלחם הארץ, מכל מקום אינו מיותר דהא דרשינן מיניה מלחם ולא כל לחם למעוטי אורז ודוחן, מה שאין כן קרא דמזרע הארץ דהוי מיותר, זה מתבאר מתוך דברי הירושלמי לפי מה שפירש מהר"ר אליהו [פולדא] בביאורו. ולע"ד העיקר כפירוש

הרב שם דדוקא הקדש פוטר, אבל כל דבר דמותר בלא פדיון הוא בכלל הרבוי דמרבינן דאינו פוטר:

ובריש פ"ב דחלה [מ"א] גבי מתני' פירות חוץ לארץ שנכנסו לארץ חייבים בחלה, אמרינן בירושלמי [חלה פ"ב ה"א] תניא זו דברי רבי מאיר, אבל דברי רבי יהודה פירות ח"ל שנכנסו לארץ רבי אליעזר פוטר ור"ע מחייב, מ"ט דר"א מלחם הארץ ולא לחם של חוץ לארץ, ופריך התם מה מקיים ר"ע טעמא דר"א דמקרא דלחם הארץ, ומשני מלחם הארץ בספינה שנכנסה לארץ אם קרמו פניה מן החוט ולפנים חייבת מן החוט ולחוץ פטורה, על דעתיה דר"ע היא ספינה היא עיסת הגויים שהכל הולך אחר קרימה בתנור עכ"ל. מבואר משם דבפירות חוץ לארץ נמי לא אזלינן בתר גלגול, דאפילו נתגלגלה מן החוט ולחוץ כל שהקרימה היתה בפנים חייבת, דכל שאנו באים לפטור מחמת שנעשה הגלגול ביד הפטור או במקום פטור, לא מחמת היות הגלגול במקום פטור נפטר דומיא דגלגול גוי דרבייה קרא לחייב, אבל לא באר הרב טעמיה דר"ע דס"ל דגם בחלה אין גלגול הגוי פוטר. ולע"ד י"ל דה"ט דר"ע דס"ל כר"מ ור"י דס"ל דמדכתיב תרי קראי דגנך אין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות, וילפינן חלה מתרומה מגז"ש דראשית ראשית כדאמר רבא לר"מ ור"י:

ובתוספתא בסוף חלה [פ"ב ה"י] תניא ספינה שהיא באה מחו"ל לארץ והיתה בה עיסה עד שלא קרמו פניה חייבת משקרמו פניה פטורה עכ"ל, וצ"ל דהך ברייתא כר"ע היא, וקצת קשה דבתוספתא בספ"א דחלה [הי"ב] תניא גר שנתגייר והיתה לו עיסה נתגייר עד שלא קרמו פניה חייבת משקרמו פניה פטורה דברי ר"ע, רבי יוחנן בן נורי אומר עד שלא תגלגל בחטים וכו' חייבת גלגלה בחטים וכו' פטורה ע"כ, הרי דלענין גר קתני דהוי פלוגתא דר"ע ור"י בן נורי, ואילו גבי ספינה הבאה מחוצה לארץ סתם לן תנא כר"ע, דהא ודאי לר"י בן נורי גבי ספינה נמי הכל הולך אחר הגלגול דאם נתגלגלה מקודם פטורה. שוב ראיתי בספר התרומה בהל' חלה סוף סימן פ"ה שכתב וז"ל, ובתוספתא תניא שלהי מס' חלה ספינה שבאה מח"ל וכו', ותימה דהו"ל למתלי שיעורא בעד שלא גלגלה שזהו חיוב חלה, ופי' מורינו רבינו דמיירי בדבר שבלילתו רכה דלא שייך גלגול ואין חיוב חלה עד שתאפה וכו', אמנם בתוספתא פ"ק פליגי בהא דתניא גר שנתגייר וכו', א"כ מתני' דמסכת חלה אתיא כר"י בן נורי, ובמתני' דחלה נמי תנן גבי גר ר"ע אמר הכל הולך אחר הקרימה, ונראה דדוקא גבי חלה דכתיב מלחם הארץ אזיל בתר קרימה, אבל בתרומות ומעשרות תלוי במירוח דכתיב דגנך עכ"ל. דנראה דה"ט דדחק עצמו לומר דמיירי בדבר שבלילתו רכה וכו', כדי דלא תיקשי אמאי סתם לן תנא הכא כר"ע:

ואולם מ"ש הרב בסוף דבריו, לפי כל האמור לע"ד קשה, דמפשט דבריו נראה דס"ל דר"ע לענין חלה ה"ט דס"ל דגלגול לאו גמר מלאכה הוא ובגלגול בלבד לא חייל עליו איסור טבל מדכתיב מלחם הארץ, וכי היכא דלא אסיק אדעתין לומר דה"ה לענין תרומות ומעשרות בתבואה דראויה לעשות ממנה לחם דלא הוי גמר מלאכה במירוח בלבד אלא הכל הולך אחר הקרימה, הוצרך הרב לומר דבתרומות ומעשרות הכל תלוי במירוח מדכתיב דגנך, ואם כך הוא כוונתו הא ליתא דאפי' בחלה ס"ל לר"ע דגלגול הוא גמר מלאכה וגלגולה טובלת כמ"ש בירושלמי בפירוש כנז"ל, ועיקר סברת ר"ע הוא דכיון דלענין תרומות ומעשרות מירוח הגוי אינו פוטר ה"ה דגלגול הגוי אינו פוטר, וא"כ איך היה אפשר לומר דגם בתרומות ומעשרות בתבואה הראויה ללחם אין המירוח גמר מלאכה:

איברא דראיתי בספרי בפ' שלח לך [טו, כ] שהובא שם פלוגתא דרבי עקיבא ור"י בן נורי באופן זה, איזו היא גמר מלאכתה קרימתה בתנור דברי ר' עקיבא, ר' יוחנן בן נורי אומר עד שתתגלגל בחטים ותטמטם בשעורים ע"כ, דנראה דלא איפליגו לענין גלגול גוי, אלא עיקר פלוגתייהו דלר"ע גלגול לא הוי גמר מלאכה כלל וגלגול אינו טובל כי אם שעת קרימה, וזה נראה כדברי הבעל התרומה, אבל בירושלמי אמרינן בפירוש איפכא:

ואולם יש קצת סעד לומר דאע"ג דבירושלמי מבואר דלר"ע גלגול נמי הוי גמר מלאכה וטובלת, וטעמא דר"ע משום דס"ל מירוח הגוי אינו פוטר וה"ה גלגול הגוי, מ"מ מש"ס דילן אינו נראה כן, דהא רבא בסוגיא דמנחות (דף ס"ז ע"א) הנזכר קא מבעיא ליה אי הא דגלגול הגוי פוטר, אם הוא אפי' למ"ד מירוח הגוי אינו פוטר, או דלמא דלמ"ד מירוח הגוי אינו פוטר ה"ה גלגול דילפינן ראשית ראשית מהתם, ולא מצא ראיה מפורשת לזה, עד דהתפלל לומר יהא רעוא דאחזיה בחלמא, ומסברא הדר אמר רבא דמ"ד מירוח הגוי (נמי) אינו פוטר גלגול הגוי נמי אינו פוטר, ואם איתא לסברת הירושלמי אמאי לא מייתי רבא ראיה ממתני', דאמר ר"ע דגלגול הגוי אינו פוטר כי אם קרימה ברשות גוי פוטר, דע"כ לומר דטעמיה דר"ע הוא משום דס"ל כסברת ר"מ ור"י דס"ל דמירוח הגוי אינו פוטר, מטעם דאיכא תרי מעוטי ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות ויליף חלה מתרומה מגז"ש דראשית ראשית, דאם איתא דאפי' ר"מ ור"י דס"ל דמירוח הגוי אינו פוטר מודו דגלגול הגוי פוטר דלא ילפינן חלה ממירוח, א"כ מ"ש ר"ע דמשוה להו מירוח וגלגול, ומדר"ע ס"ל דילפי' גלגול ממירוח ה"ה דר"מ ור"י הכי ס"ל, ומדלא מייתי רבא ראיה זאת ש"מ דרבא סבירא ליה דטעמיה דר"ע לאו משום דמירוח הגוי אינו פוטר, דאה"נ דס"ל דמירוח פוטר כיון דהוי גמר מלאכה, ושאני גלגול דס"ל דלאו גמר מלאכה לענין חלה

כי אם ע"י קרימה כיון דכתיב מלחם הארץ דמשמע דבלחם תליא מלתא. ואפשר דעפ"י הש"ס דילן כתב בספר התרומה כן:
וכן נראה מדברי הר"ם בפירוש מתני' שכתב וז"ל, לפי שר"ע סובר כי החלה מוציאין משיקרמו פני הפת ולדעתו זה היה שעת הוצאת חלה, וכן נראה מדעתו בספרי אמר שם אין מפרישין עד שתגמר מלאכתה איזה הוא גמר מלאכה קרימתה בתנור דברי ר"ע עכ"ל, הרי דתפס עיקר כדברי הספרי, ועכצ"ל דה"ט דדחה דברי הירושלמי משום דבש"ס דילן לא משמע הכי כדבר האמור:

אות יב ס"ק ב

ונראה דלפי הספרי וממה שנאמר מהש"ס דילן כאמור דר"ע ס"ל דגמר מלאכה דחלה הוא הקרימה בתנור ולא משעת גלגול, צריך להבין דמנ"ל הא דאי משום דכתיב מלחם הארץ תרימו וגו' דמשמע דעונת חיוב חלה הוא משעה שנעשה לחם, הא כתיב נמי ראשית ערסותיכם חלה תרימו דמשמע משיתערס דהיינו גלגול, ומאי חזית לומר דקרא דמלחם הוא עיקר ולא קרא דעריסותיכם, וי"ל עפ"י מאי דאמרינן בירושלמי בפרקין [פ"ג ה"א] גבי מתני' דאוכלין עראי מן העיסה עד שתגלגל תני ר"י בן בתירא אומר משעשה מקרצות מקרצות, מ"ט דר"י ב"ב כתרומת גורן כן תרימו אותה, מה תרומת גורן ניטלת מן הגמור אף זו ניטלת מן הגמור, ופריך אלא מעתה לכשתאפה, רבי מתניה לא הוקשה לתרומת גורן אלא למלאכת העירוס בלבד ע"כ, ועפי"ז י"ל דר"ע ס"ל דהוקשה חלה לתרומת גורן לגמרי, דמה תרומת גורן ניטלת מן הגמור שכבר נגמרה מלאכתה שאין מלאכה אחרת אחריה, אף זו ניטלת מן הגמור, ומן הגמור לא הוי כי אם עד שתאפה והיינו קרימה בתנור, אלא דס"ל לר"ע דיש לקיים הב' מקראות, דראשית ערסותיכם דמשמע מלאכת העירוס וכן קרא דמלחם הארץ דמשמע עד שיהיה לחם, דחלה הוי כעין תרומת גורן, דבתרומה איכא ב' עונות דתבואה שהגיעה לעונת מעשרות דהיינו שהביאה שליש הרי חל חיוב תרומה עליה ואוכלין ממנה עראי וקבע אסור, וכיון דנגמרה מלאכתה דהיינו אחר מירוח הויא טבל גמור ואפי' עראי אסור, וה"ה גבי חלה הוי כן, דקרא דעריסותיכם הוא ללמוד דמשעת גלגול הגיעה לעונת חיוב חלה ואסור לאכול ממנה קבע, ומקרא דמלחם הארץ ילפינן דשעת קרימה הוי גמר מלאכתה והויא טבל גמור ואפי' עראי אסור:
דעפי"ז היה אפשר להשוות הירושלמי עם הספרי, דמה שאמרו בירושלמי ר' אילא בשם ר"א מודה ר"ע לחכמים בעיסת הקדש שגילגולה פוטרה, די"ל דאע"ג דגמר מלאכתה הוי בקרימה מ"מ כיון דבשעת גלגול הרי חל עליה עונת חיוב חלה, והיה הגלגול

ביד ההקדש ההקדש פוטרה, מידי דהוה לענין תרומות ומעשרות דאם הקדיש פירות במחובר קודם שהגיעו לעונת המעשרות דהיינו קודם שהביאו שליש, והביאו שליש ביד הגזבר ופדאן ונגמרו ביד הדיוט דפטורין, אף דהמירוח והגמר היה על ידי הדיוט, דכיון דבשעת חובתן דהיינו דהביאו שליש ביד הקדש נפטרו נפטרין לגמרי, וכמו שמתבאר מדברי הירושלמי בפ"ד דפאה [ה"ה] עלה דמתני' הקדישן עד שלא נגמרו וגמרן הגזבר ופדאן פטורין שבשעת חובתן היו פטורין, דפריך הש"ס ולמה תנינן תרי זמנין, ומשני אחת למירוח ואחת לשליש, ופי' מהר"ר אליהו [פולדא] ז"ל וז"ל, ולמה תנינן תרי זמנין משנה זאת שנויה במסכת חלה [פ"ג מ"ד] והקשה הש"ס למה שנאה רבי ב"פ, ומשני אחת למירוח וכו' משנה דהכא שנאה רבי לעונת המעשרות לענין זמן שהפירות נקראו אוכל להתחייב במעשר והיינו משהביאו שליש, ומן אותה שעה והלאה אסור לאכול מהן אכילת קבע אבל מותר לאכול מהן עראי אף שהגיעו לעונת המעשרות עד שיגמרו מלאכתן, והתבואה עד המרוח והיינו מתני' דחלה, והכא קמ"ל כשהביאו שליש ביד הגזבר פטורים עכ"ל, מתבאר מזה דכל שהביאו שליש ביד הגזבר אף דפדאן קודם מירוח וגמר מלאכה פטורים כיון דהגיעו לעונת המעשרות ביד הגזבר, וכמו שמתבאר עוד ממאי דאמרי' התם [ירושלמי פאה שם] עוד, מתני' דר"ע היא דאמר אחר שליש ראשון את מהלך וכו', דאלמא מתני' מיירי כשהביאו שליש ופדאן ואח"כ נתוסף ב' שלישים ביד הדיוט, דבהכי נמצא דגמר מלאכה נעשה ע"י הדיוט יעו"ש, וכן כתבו מהריק"ו בביאורו על הר"ם בספ"ב דמעשר [ה"ח] והרדב"ז בביאורו בספ"ג דהל' מעשר [הכ"א], שכן הוא דעת הר"ם דכל דהגיעו לעונת המעשרות ביד הקדש אף דנגמרו ע"י הדיוט פטור יעו"ש:

אלא דיש לתמוה דאיך לא הזכירו דסברת הר"ם הוא מהירושלמי הנזכר, דאי מפשט מתני' נראה לדקדק איפכא, דגירסת כל הראשונים וגירסת הירושלמי במתני' הן במסכת פאה והן במסכת חלה הוא כן, המקדיש פירותיו עד שלא באו לעונת המעשרות ופדאן חייבים משבאו לעונת מעשרות ופדאן חייבים, דכפי גירסא זאת ה"פ משבאו לעונת המעשרות ביד המקדיש ואח"כ הקדישן אם פדאן קודם גמר מלאכה חייבים, והא קמ"ל דלא תימא דכיון דאחר שבאו לעונת המעשרות נכנסו ברשות ההקדש ונפטרו שוב אינם חוזרים ביד הדיוט לחיובא, וכמו שהוא סברת רב חסדא בירושלמי ברפ"ק דמעשרות [ה"א], דס"ל דאם הקדיש שבלין ופדה שבלין דפטור דאף דפדאן קודם מירוח פטור דכיון דחזו לתרומה כשהן שבלין הא אפקעינהו ההקדש, וקרינן ביה דגנך ולא של הקדש, והתם אמרי' דמילהון דרבנן פליגי אדרב חסדא דס"ל דבהקדש כה"ג דפדאן קודם מירוח

חייבים, ומהר"ר אליהו [פולדא] ז"ל בביאורו שם בתוס' בד"ה אף דבהקדש כן ישב מתני' דמשבאו לעונת המעשרות אליבא דרב חסדא דלא תקשי ליה ממתני' יעו"ש, וא"כ אם איתא לסברת הר"ם לפי סברת מהריק"ו והרדב"ז, דאפילו באו לעונת המעשרות ביד הקדש דהיינו דהביאו שליש אף דפדאן קודם גמר פטורים, א"כ מתניתין בסיפא אמאי שינה מלישנא דנקט ברישא, דתלי הדבר בעונת המעשרות ובסיפא נקט לישנא אחרינא הקדישן עד שלא נגמרו וגמרן הגזבר ואח"כ פדאן פטורין, ואמאי לא קמ"ל דפטורין אפילו בלא נגמרו ביד הגזבר כי אם שבאו לעונת המעשרות ביד גזבר, והכי הול"ל עד שלא באו לעונת מעשרות והגיעו לעונת מעשרות ביד גזבר פטורים, דבהכי הוי דבר והפכו מרישא וליפלוג וליתני בדידה בענין עונת המעשרות:

הן אמת דמדברי מהריק"ו בפ"ב מסגנון שהביא מתני' נראה דס"ל דהר"ם גריס במתני' הכי עד שלא באו לעונת מעשרות ופדאן חייבים משבאו לעונת מעשרות ופדאן פטורים, והכי פירושו דקתני סיפא דאם הקדישן קודם עונת מעשרות ובאו לעונת מעשרות שהביאו שליש ביד הגזבר פטורים, דכיון דבשעה שחל החיוב נפטרו שוב לא מתחייבי, וזה תימה דגירסת כל הספרים אינו כן אלא משבאו לעונת מעשרות חייבים, ועכצ"ל הכי דאם הגירסא כן א"כ דין זה דהביאה שליש ראשון ביד הגזבר דפטור הרי מפורש בב' המשניות דפאה ודחלה, וא"כ מה תירצו בירושלמי דפאה דשנה רבי משנה זאת ב' פעמים לאשמועינן דהביאה שליש ביד הגזבר פטור, הרי דין זה מפורש בב' המשניות ברישא. באופן דנמצינו למידין דלענין תרומות ומעשרות כל שהגיע לעונת מעשרות שהביא שליש ביד גזבר אף שגמר מלאכתן ביד הדיוט פטורים. וא"כ ה"ה גבי חלה דשפיר י"ל דאפי' ר"ע מודה דגלגול הקדש פוטר, כיון שהגיע לעונת חיוב חלה ביד הקדש אף דאינו גמר מלאכה עד הקרימה, ונאמר ג"כ דמאי דאמרו עוד בירושלמי חברייא בשם ר"א מודה ר"ע לחכמים לעיסת הדיוט שגלגולה טובלת, דלאו דוקא טובלת אלא דהוי עונת המעשרות חיוב חלה, ונ"מ דאסור לאכול ממנה קבע כדין עונת מעשרות, זה היה נראה לכאורה:

אבל נראה דהא ליתא דמלבד דזה דוחק גדול לומר דטובלת דקאמר הוא לענין אכילת קבע, דכיון דכל דבר שאסור לאכול בקבע ומותר לאכול בעראי אינו אלא מדרבנן דאסרו לאכול בקבע, וכמ"ש התוס' בפ"ק דיומא (דף י' ע"ב) ד"ה דילמא וכו' יעו"ש, א"כ אינו נקרא זה טבל, דמן התורה ליכא שם טבל עליו, וא"כ איך אפשר לומר דמודה ר"ע דטובלת. יתר ע"כ דאי ס"ל להירושלמי כסברת הספרי דלא הוי גמר מלאכה לר"ע כי אם ע"י קרימה, וה"ט דגלגול הקדש דפוטר משום דהגיעה לעונת חיוב חלה ביד הגזבר,

א"כ למה בגלגול גוי אינו פוטר לר"ע, הא בין גלגול גוי ובין גלגול הקדש לדידן מקרא דעריסותיכם ילפינן לה, כדאמרינן בפרק רבי ישמעאל [מנחות סז, א] עריסותיכם ולא עיסת גוי ולא עיסת הקדש, ואי ס"ל לר"ע דגלגול הקדש ממעטינן מקרא דעריסותיכם, דמשמע מלאכת העירוס שהוא הגלגול מטעם דהגיעה לעונת חיוב חלה ביד ההקדש, אם כן ה"ה יש למעט גלגול גוי כיון שהגיע לעונת חיוב חלה ביד הגוי דמ"ש הקדש מגוי, דאי לא ס"ל למעט גוי מעריסותיכם ה"ה דאין למעט גלגול הקדש, דגבי גוי נמי לענין תרומות ומעשרות כל שהביא שליש ביד גוי פטור, דישראל שלקט תבואה זרועה מן הגוי אחר שהביאה שליש, אף שהביאה ב' שלשים ביד הישראל ונגמר מלאכתו ביד ישראל, בשליש שהביאה ביד גוי לכ"ע פטור, אלא דבתוספת הב' שלישים שהוסיף ביד ישראל איכא פלוגתא, ולר"ע ס"ל דהתוספת נמי פטור, אלא דלא קיימא לן כוותיה כמו שכתב הרמב"ם בפ"א מה' תרומות דין י"ב, ואם כן הוי דומיא דהקדש דכיון דהגיע לעונת מעשר ביד הקדש פטור וכמו כן בגוי, וא"כ ה"ה לענין גלגול דהוי כעין עונת מעשרות והקדש וגוי שוים הם:

ועוד דאם פירוש הירושלמי ע"ד זה א"כ מובן מאי דאמרינן עוד שם [חלה פ"ג ה"ד], כהנא אמר דברי ר"ע אין מירוח פוטר בהקדש, א"ר יונה הדא דכהנא פליגא אר"א, מאן דאמר גלגול פוטר המירוח פוטר, ומאן דאמר אין גלגול פוטר אין המירוח פוטר, ופירש מהר"א [פולדא] ז"ל דכהנא בא לומר דכיון דלר"ע אין גלגול פוטר בגוי לענין חלה, וכ"כ אין גלגול הקדש פוטר, כן לענין תרומה ס"ל דאין מירוח הגוי פוטר וכ"כ אין מירוח הקדש פוטר, ונקט כהנא אין מירוח הקדש בדבריו דהחידוש הוא זה אליבא דרבי עקיבא, דמירוח הגוי אפילו רבנן דפליגי ארבי עקיבא סבירא להו בעלמא לענין תרומה דמירוח הגוי אינו פוטר יעו"ש בדבריו, והשתא אי טעמיה דרבי עקיבא בגלגול הוא משום דסבירא ליה דגלגול לאו גמר מלאכה הוא, א"כ מנ"ל לכהנא לומר אליבא דר"ע דס"ל לר"ע לענין תרומה דאין מירוח גוי והקדש פוטר דומיא דגלגול, הא י"ל דטעמא דגלגול הוא משום דלא נגמרה מלאכתה ביד הגוי וההקדש, לא כן במירוח דנגמרה מלאכתה ביד ההקדש: ואם נאמר דאה"נ דלכהנא הכי הוי, דס"ל דלר"ע נמי גלגול גמר מלאכה הוא, וע"ז הוא דאמרינן דהא דכהנא פליגא על ר"א דלר"א ס"ל דלר"ע גלגול לאו גמר מלאכה הוא, הא נמי לא אפשר, דהא לפי המסקנא התם אמרינן אמר ר' חנינא בריה דרב הלל מן הדא דרבנן אנן ילפינן דלית הדא דכהנא פליגא על ר"א, כמה דרבנן אמרין גלגול פוטר ברשות הגוי, אין המירוח פוטר ברשות הגויים, כן רבי עקיבא אומר אין גלגול פוטר ברשות הגוי ואין המירוח פוטר ברשות הקדש, דלעולם דר"ע נמי לא יליף חלה מתרומה מגזירה שוה

דראשית ראשית, ומאי דסבירא ליה דאין גלגול הגוי פוטר הוא מקרא דמלחם הארץ, דס"ל כר' ישמעאל דאמרינן ברפ"ק דחלה [ה"א] דלרבי ישמעאל ממעט אורז ודוחן מחלה מגז"ש דלחם לחם ממצה, וא"כ קרא דלחם הארץ אייתר לן נמי, ומרבינן מיניה אפי' דגוי, דהא גוי נמי לחם הארץ הוא, כדדרשי' רבנן מקרא דזרע הארץ, וס"ל לר"ע דאיכא תרי קראי לענין תרומה לרבות מירוח הגוי דאינו פוטר, דהא איכא מיעוט אחר מיעוט דגנך ב' פעמים לרבות, וקרא דמזרע הארץ דמייתו רבנן למירוח גוי, לכן ס"ל דאף דאין לרבות דמירוח גוי והקדש אינו פוטר מחד קרא כמו שכתב רש"י בסוגיא דמנחות [סז, א בד"ה ואין מיעוט], מ"מ הכא דאיכא תרי קראי ע"כ חד לרבות מירוח גוי וחד לרבות מירוח הקדש דאינו פוטר, וא"כ נוכל לומר דכהנא לא פליג אר"א דמודה הוא דר"ע מודה דגלגול הקדש פוטר כר"א, דהא לענין גלגול ליכא אלא חד קרא לרבות דהיינו מלחם הארץ, ולא מסתבר לרבות כי אם גלגול גוי אבל של הקדש לא:

ואם איתא דמה שסובר ר"א דגלגול הקדש פוטר הוא אפילו דיסבור ר"ע דגלגול לא הוי גמר מלאכה, א"כ ע"כ כהנא פליג אדר"א בזה שסובר ר"א דר"ע ס"ל דגלגול לא הוי גמר מלאכה, דאי ס"ל כוותיה מנין לו לכהנא לומר דר"ע דריש הני קראי להכי וס"ל דאין מירוח הקדש פוטר, כיון דאפשר דגלגול גוי שאני דלאו גמר מלאכה הוא משא"כ מירוח, אבל אי ס"ל דגלגול אליבא דר"ע הוא גמר מלאכה במירוח, יש קצת סמך לומר דר"ע ס"ל דמירוח הקדש אינו פוטר דומיא דגלגול הגוי, דאף דהוא גמר מלאכה כמירוח אינו פוטר, אף דאפי' דס"ל הכי אכתי יש לדחות דמנ"ל לכהנא דמדמינן הקדש לגוי ותרומה לחלה, מ"מ אינו כ"כ רחוק כמו שהוא רחוק לומר לר"ע אם יסבור כר"א דלר"ע גלגול אינו גמר מלאכה:

ויש לדחות זה דכהנא דקאמר אמר ר"ע אין מירוח הקדש פוטר, לאו משום דלמד כן מסברת ר"ע דאין גלגול גוי פוטר, אלא כך קבל כהנא וקבלה היתה בידו דר"ע ס"ל דאין מירוח הקדש פוטר, וכן נראה מלשון רב כהנא דמייתי הש"ס דילן בפ' ר' ישמעאל (דף ס"ה ע"ב) אמר רב כהנא אומר היה ר"ע אין מירוח הקדש פוטר, ואפשר דרב כהנא היינו כהנא דמזכיר בירושלמי, אבל מ"מ מהטעמים אחרים הנז"ל, עכצ"ל דלשיטת הירושלמי לכ"ע אפילו לר"א ר"ע מודה דגלגול הוי גמר מלאכה לענין חלה כמירוח לענין תרומה, וה"ט דר"ע דאין גלגול הגוי פוטר דיליף לה מקרא דמלחם הארץ דמיותר דלחם דגוי לחם הארץ הוי, ולענין תרומה כיון דאיכא תרי קראי לרבות אחד דמיעוט אחר מיעוט דדגנך, ואחד דמקרא דמזרע הארץ, מרבינן דבין מירוח גוי ובין מירוח הקדש אינו פוטר, אבל גלגול הקדש פוטר בין לר"א ובין לכהנא, דכיון דלענין חלה ליכא אלא חד קרא

לרבות, שדינן ליה לרבות גוי דוקא, אבל גלגול הקדש פוטר. וכל זה נראה בעיני שהוא פשוט דלפי שיטת הירושלמי ר"ע ס"ל דגלגול הוי גמר מלאכה דלא כמשמעות הספרי. והוצרכתי להאריך בזה לפי שראיתי מי שכתב דיש להסכים הירושלמי עם הספרי ואין דבריו נכונים:

ועפ"י מ"ש לפי מסקנת הירושלמי בעד כהנא, דר"ע מאי דס"ל דאין גלגול הגוי פוטר לאו משום דיליף לה ממירוח גוי דתרומה, אלא נפקא ליה מקרא דמלחם הארץ דמיותר כאמור, אין ראיה דהש"ס דילן לא ס"ל כהירושלמי מדלא מייתי רבא ראיה בסוגיין דפרק רבי ישמעאל [סז, א] דמאן דס"ל מירוח הגוי אינו פוטר גלגול הגוי נמי אינו פוטר מסברת ר"ע די"ל דרבי עקיבא טעמיה דידיה לאו משום דיליף ראשית ראשית מתרומה אלא יליף לה מקרא דמלחם הארץ, ואכתי אפשר לומר דר"מ ור"י דס"ל דאין מירוח הגוי פוטר לא ס"ל דרשא זאת דקרא דמלחם הארץ:

והנה אחר שכתבתי כל הנזכר בסברת ר"ע מצאתי להרשב"א בתשובות ח"א סימן נ"ד שעמד השואל על סברת ר"ע, דלפי מה שאמרו בירושלמי מאי טעמא אין גלגול הגוי פוטר, והרשב"א השיב דרבי עקיבא בקראי תלה ליה דתרי קראי כתיבי כתיב ראשית עריסותיכם וכתיב באכלכם מלחם הארץ, ועריסה היינו גלגול ולחם משיקרמו פניה, ולפיכך פירש ר"ע דבשל ישראל בתבואה הגדילה בחיוב הגלגול טובלה דכתיב ראשית וגו', ושל גוי אי נמי תבואת ח"ל הנכנסת לארץ תלה הכתוב בלחם דכתיב מלחם הארץ והיינו קרימה בתנור עכ"ל. וק"ק דא"כ מ"ש הקדש דהגלגול פוטר וגלגול הגוי אינו פוטר, ואם נאמר דבהקדש מיירי בתבואה שגדילה ביד הדיוט בחיוב ואח"כ הקדישה, א"כ כפי זה אם יהיה בתבואה שגדלה ברשות הקדש אינו פוטר, וא"כ למה אמרו בירושלמי סתם גלגול הקדש פוטר דמשמע בכל גוונא. ועוד דא"כ יוצא לנו דדוקא בתבואה שגדלה ברשות ישראל בחיוב הגלגול טובלה, אבל אם קנה ישראל קמח מתבואת גוי אין גלגול טובלה, וא"כ היה להם לפרש, ומדקאמר סתם דמודה ר"ע בעיסת הדיוט שטובלת, ש"מ דבכל גוונא גלגול הישראל טובלת:

ועוד קשה דאמאי הוצרך הרשב"א לבקש טעמים אחרים לסברת ר"ע, בהיות שיש לומר בפשיטות דר"ע ס"ל כר"י ור"מ דאמרי בפרק רבי ישמעאל [סו, ב] דאין מירוח הגוי פוטר לענין תרומה, ומסיק רבא התם [סז, א] דמ"ד מירוח הגוי אינו פוטר גלגול הגוי אינו פוטר דילפי' ראשית ראשית, וא"כ אפילו אי ר"ע ס"ל דגלגול גמר מלאכה הוא כמירוח ומש"ה גלגול טובל ביד ישראל וגלגול פוטר בהקדש, מ"מ גלגול גוי אינו פוטר דומיא דמירוח, וכבר כתבנו דסוגיית הירושלמי בהא דכהנא דפליג אר"א הכי אזלא כדבר האמור:

אות יג ס"ק א

תנן [חלה פ"ג מ"ז] העושה עיסה מן החטים ומן האורז וכו'.:

הא מתניתין חזינא לפרושא ולברורה הכא משום דקשיא היא ועמומא וכו': הנה גרסינן בירושלמי [חלה פ"ג ה"ה] עלה דמתניתין וז"ל, מתני' כדרבן שמעון בן גמליאל דרשב"ג אומר עד שיהא בה דגן כשיעור, זה הוא גרסתינו, אבל הר"ש במתניתין והרשב"א בפסקי חלה בשער א' [פ"ב] גרסי מתניתין דלא כרשב"ג דרשב"ג אמר וכו', אבל רבינו הרמב"ן הביא הירושלמי וגריס כגירסתינו מתניתין כרשב"ג, ופירש רבינו פירוש הירושלמי פירוש נאה ומתקבל ראוים הדברים אליו, וכל הראשונים לא ירדו להבין פירוש זה, ומפני זה הפכו הגירסא לומר דמתניתין דלא כרשב"ג, וכללות פירושו מתבאר יפה בדבריו, דהא דאמרינן מתניתין כרשב"ג קאי אסיפא דמתניתין, דקתני הנוטל שאור מעיסת חטים ונתן לתוך עיסת האורז אם יש בה טעם דגן חייבת, דמדקתני הנוטל שאור מעיסת חטים דמשמע שלקח שאור מעיסת חטים שיש בה שיעור וכבר נתחייבה בחלה, ולא קתני הנותן שאור של חטים בעיסת האורז, דבהכי משמע דהשאור לבדו עשאו מקמח חטים ונתנו בעיסת האורז, דנמצא דלפי זה מקמי הכי לא נתחייב השאור בחלה, ש"מ דמתניתין רשב"ג היא דאמר בעינן דגן כשיעור, ואין חטים גוררין את האורז אלא כשיש בחטים עצמן כשיעור החייב בחלה, דלרשב"ג ה"ה אפי' לא היה בחטים שיעור, כל שנתן קצת עיסת חטים שכבר נתחייבה מקודם בתוך עיסת האורז, אותו המעט שכבר הוא מחוייב גורר את האורז לעשות הכל לחם להתחייב כל שיש טעם דגן וטעמא לא בטיל. ומש"ה דייק מתני' בסיפא לומר הנוטל שאור מעיסת חטים וכו' משום דכרשב"ג היא, ורישא דמתניתין דקתני סתם העושה עיסה מן החטים ומן האורז אם יש בה טעם דגן חייבת בחלה, ע"כ צ"ל דמיירי דיש בחטים עצמם כשיעור החייב מצד עצמו:

אלא דלפי זה צריך להבין למה הוצרכו לומר בירושלמי ר"י בר אידי בשם רשב"ל הלכה כרשב"ג, דמה שייך לומר הלכה דמכלל דפליגי, כיון דבתוספתא [חלה פ"ב ה"א] אין שום פלוגתא בזה, כי אם סברת רשב"ג דווקא נאמרה שם ומתניתין כרשב"ג היא ונראה דלדברי הכל הוא, וע"כ צ"ל לדעת רבינו דאף דבתוספתא דידן אין שם כי אם סברת רשב"ג ואין חולק עליה, מ"מ י"ל דהירושלמי שמיע להו איזה ברייתא דקתני פלוגתא דת"ק ורשב"ג בזה, דלת"ק כל שיש בו טעם דגן סגי ולא בעינן דגן כשיעור, ומש"ה קאמר רשב"ל הלכה כרשב"ג. וכן מתבאר בירושלמי בפ"ב דחלה [ה"ג] גבי מתניתין ה' רבעים קמח חייבים בחלה הן ושאורן וכו', ניטלו מתוכן וחזרו לתוכן הרי אלו פטורין, ואמרינן בגמרא אמר ר' יוחנן דרך עיסה שנו כאן, אמר רשב"ל דרשב"ג היא דרשב"ג אומר לעולם

אינה חייבת בחלה עד שיהא בה דגן כשיעור, תלמידוי דר' חייא רובה בר לוליה בשם ריב"ל דברי הכל היא עכ"ל, דנראה משם דעכ"פ איכא מאן דפליג ארשב"ג בזה, אלא דרשב"ל מוקי מתניתין דקתני ניטלו מתוכה וחזרו לתוכה דלאו ד"ה הוא אלא כרשב"ג, דהכא נמי כיון דנטל מורסנן מתוכה כמין אחר הפטור מן החלה חשיב, ושאר העיסה דקמח מבורר שאין בו שיעור חלה אינו גורר המורסן להתחייב הכל, אבל ר"י וריב"ל ס"ל דמתניתין כדברי הכל היא, דאפילו למ"ד דדין גרירה הוא אפילו אין בחטים כשיעור כל שיש בה טעם דגן והכא ודאי הכל טעם דגן, מ"מ הכא שאני דפטורה דכל עיסה שאין דרכה בכך פטורה דדרך עיסה בעינן, וכשהן בשאורן ומורסנן וסובן מעיקרא דרך עיסה כך שדרכו של עני לאכול פתו עיסה בלוסה, אבל כשנטל וחזרו ונתנו אין דרך עיסה בכך ואפילו לעני ומש"ה פטורה. באופן דלכ"ע נראה דס"ל דסברת רשב"ג איכא מאן דפליג עלה. ומהירושלמי הנזכר יש ראיה לדעת רבינו דגרסינן הכא מתניתין כרשב"ג, דאי כסברת הר"ש והרשב"א דגרסינן מתניתין דלא כרשב"ג, דלפי גירסא זאת נמצא דסתם לן תנא הכא דלא כרשב"ג דבטעמא סגי, וא"כ איך קאמר התם רשב"ל דמתניתין דהתם כרשב"ג, דנימא דסתם לן תנא התם כרשב"ג, והוו תרי סתמי דסתרי אהדדי:

אות יג ס"ק ב

ולענין הלכה מסקנת רבינו דהלכה כרשב"ג דקאמר לענין חלה דעד שיהא בה כשיעור דגן, אבל לענין חיוב מצות מצה לא ביאר רבינו אי קי"ל כוותיה דרשב"ג, דהא קתני בתוספתא [חלה פ"ב ה"א] בסיפא דרשב"ג אומר דאין אדם יוצא י"ח בפסח עד שיהא בה כשיעור, ונראה פשוט דודאי דלענין מצה נמי קי"ל כוותיה דהכל הוא טעם אחד, דלרשב"ג לא אמרינן גרירה כי אם בדאיכא שיעור דגן. ואולם מה שצריך להבין לרבינו הוא דנראה מתוך דבריו דבין לענין חלה ובין לענין מצה חשיב לחם אף דליכא כזית בכדי אכילת פרס, שהרי כתב וז"ל, אלא ודאי טעמא לא בטיל, וכיון דלא בטיל ואיחזי לאצטרופי בדנפשיה, כגון דאיכא כזית בכדי אכילת פרס, מצטרף לכל עונשין שבתורה, לגבי חלה ומצה נמי גורר את האורז לעשותו לחם כטעמא דפרישנא עכ"ל, דמוכח מדבריו אלה דלענין מצה נמי יוצא ידי חובתו אף בדליכא כזית בכדי אכילת פרס, וכן כתב ה"ה ז"ל בפ"ו מהלכות פסח [חמץ ומצה ה"ה] שדעת רבינו הרמב"ן דאפילו בדליכא כזית דגן בכדי אכילת פרס יוצא ידי חובתו כדעת הרמב"ם ז"ל יעו"ש:

וצריך להבין לכאורה דכיון דרבינו פסק כרשב"ג ורשב"ג גבי מצה קאמר דעד שיהא בה כשיעור דגן, ועכצ"ל דכשיעור דגן דקתני גבי מצה היינו שיהא בו כזית דגן בכדי אכילת פרס, כדס"ל להראב"ד דפסק נמי כרשב"ג בפ"ו מהלכות בכורים [הי"א], ובהל' חמץ

ומצה פ"ו [ה"ה] כתב דאינו יוצא ידי חובת מצה כי אם עד שיהא בו כזית בכדי אכילת פרס, דכשיעור דקאמר רשב"ג היינו כזית בכדי אכילת פרס, דסבירא ליה להראב"ד דאי כשיעור חיוב חלה כדקתני ברישא לענין חלה קאמר, מה מעלה ומוריד זה לענין לצאת י"ח מצה שיעור עיסת חלה, ואם כן רבינו דפסק כרשב"ג אמאי ס"ל דאפילו לענין מצה לא בעינן כזית בכדי אכילת פרס:

ונראה פשוט דסברת רבינו הוא דמאי דקאמר רשב"ג גבי מצה עד שיהא בה כשיעור, היינו שיהא בה מדגן כשיעור ה' רבעים החייבים בחלה, כמו שהוא הפירוש ברישא לענין חלה, דכיון דילפינן גז"ש דלחם לחם חלה ממצה דמגז"ש זאת ילפינן כמה דברים, ועיקר לימוד דאין חייבים בחלה כי אם חמשת המינין אבל אורז וכיוצא להם מגז"ש זאת ילפינן דפטור, וכיון דאין גז"ש למחצה גם מצה למד מחלה, וכדאמרינן בפרק כל שעה (דף ל"ח ע"א) דמצה של מעשר שני אין אדם יוצא י"ח בפסח דילפינן לחם לחם מה להלן בחלה משלכם דכתיב ערסותיכם אף כאן משלכם יעו"ש, ואם כן ה"ה דיש לומר דילפינן מגז"ש זאת דכל דבר שחייבת בחלה ונקרא לחם ה"ה דהוי לחם לענין מצה לצאת י"ח מצה, וכיון דלענין חלה בעיסת חטים ואורז כל דאיכא כשיעור מדגן וטעמו דגן, ואף דהרוב אורז וליכא כזית בכדי אכילת פרס חייבת בחלה, דהחטים גוררים את האורז וחזר ונעשה האורז כחטים ממש, וצריך להפריש חלה כדי שיעור כל העיסה כאילו היתה כל העיסה מחטים, ה"ה נמי לענין מצה דכיון דבכה"ג חשיב לחם כל העיסה לענין חלה, גם לגבי מצה יוצא ידי חובה בה כאילו היתה העיסה כולה מחטים, ובכזית שאוכל ממנה יוצא י"ח, אבל אם יש בה מדגן פחות מכשיעור חיוב חלה, דבכה"ג חשיבא לענין חלה כאילו כל העיסה מאורז ופטורה, ה"ה לענין מצה דאינו יוצא י"ח בה:

ואין עיקר הטעם משום דכללא הוא דכל שאינו חייב בחלה אינו יוצא י"ח מצה, דהא ליתא דא"כ העושה עיסה מחטים פחות מכשיעור חלה דפטורה מן החלה האם נאמר נמי דאינו יוצא י"ח מצה, זה ודאי לא אמרו אדם בעולם, דעיקר הלמוד דיש ללמוד מצה מדין חלה דכל דבר שאינו חייב בחלה אינו יוצא ידי חובת מצה, היינו בעיסה דמצד עצמה אין בה חיוב חלה כההיא דמצה דמעשר שני, והכא לענין עיסה דחטים ואורז דשיעורא הוא דגרים לפטור אותה מחלה, דאילו היה בה שיעור דגן חייבת, לא שייך ללמוד מצה מחלה, מ"מ כיון דעיקר דין עיסת אורז דאינו יוצא י"ח מצה זו היא בידינו לענין מצה בלא למוד מחלה, אלא מטעם דאינו ראוי לבא לידי חמץ ומצה, ואדרבה חלה ממצה ילפינן, אלא דכיון דאנו אומרים לענין חלה דכל דאיכא שיעור מדגן בטל מעיקרו האורז וחשיב הכל חטים, מינה י"ל דה"ה לענין מצה ואם יש בו כשיעור חלה מדגן

יוצא ידי חובתו, אבל אין בה כשיעור חלה מדגן אינו יוצא ידי חובת מצה, כיון דלא מצינו לענין חלה או לענין אחר דאפילו בדליכא שיעור כדי חיוב דחוזר האורז להיות כדגן, וכיון דאין לנו מקום ללמוד כן נשאר הדבר בדינו, דכיון דהאורז רוב חשיב הכל כאורז ואינו יוצא ידי חובת מצה בה: ואין לומר דכיון דמן התורה חלה אין בה שיעור דבכ"ש שמפריש יצא, דאחד מכ"ד אינו אלא מדרבנן, אם כן יל"ע דלרשב"ג דאינו חייב אלא בשיש בה כשיעור דגן דחייב מצד עצמו, מאי נ"מ במאי דאמרינן דהחטים גוררין לאורז להתחייב האורז נמי, כיון דבלאו הכי הרי חייב להפריש מפני הדגן ובכל שהוא שמפריש יצא, ואם חייבו חז"ל להפריש לפי חשבון כל העיסה מטעם גרירה אחד מכ"ד זה אינו אלא מדרבנן, אבל [מן] התורה מי אמר שחזר האורז ונעשה כחטים כדי שנלמוד מזה לענין מצה שאם אכל כזית ממנה יצא, כיון דאותו כזית שאכל כיון דמעורב באורז מסתמא אין כאן כזית שלם מחטים, דאי אפשר אם לא יהיה בכזית זה שאכל מעט מהאורז, דהא ליתא דכיון דאנו אומרים לענין חלה דכיון דאיכא כשיעור מחטים החטים גוררין לאורז ונהפכים להיות כחטים ממש, הרי נעשה הכל טבל גמור והאוכל כזית ממנו חייב מיתה, ואם איתא דמן התורה אין כאן חיוב חלה אלא מפני שיעור של חטים, א"כ זה האוכל כזית מעיסה זאת לא יתחייב משום טבל, דמסתמא פחות מכשיעור אכל, דבכזית זה מעורב בו חלק מהאורז דאינו טבל, אלא עכצ"ל דהאורז עצמו נעשה טבל גמור כחטים עצמם, וא"כ ה"ה לענין מצה, זה נראה שהוא סברת רבינו הרמב"ן לפי מה שנראה מדבריו, ולפי מ"ש הרב המגיד ז"ל משמו בפ"ו מהלכות חמץ ומצה דס"ל דיוצא י"ח מצה אף בדליכא כזית בכדי אכילת פרס:

ולפי מה ששיערנו בדעת רבינו אין מקום למ"ש מרן הכ"מ ליישב סברת הר"ם שכתב בפ"ו מהלכות בכורים [הי"א] דאם יש בה טעם דגן חייבת כפשטא דמתני', ויש לתמוה דמאחר דפסקו בירושלמי [חלה פ"ג ה"ה] הלכה כרשב"ג איך פסק כמתני' וז"ל, ואפשר שרבינו היה גורס מתני' כרשב"ג וכן הוא בספרים שלנו, וה"פ מתני' דקתני שהאורז נגרר אחר החטים אינה חייבת בחלה עד שיהא בה טעם דגן כדרשב"ג, דהיינו כשיעור דקאמר רשב"ג, כלומר שיהא בה דגן כשיעור שיתן בו טעם דגן, ויש הוכחה לפירוש זה מדקתני בתוספתא העושה עיסה וכו' ואין אדם יוצא י"ח בפסח עד שיהא בה כשיעור, והשתא אי כשיעור עיסת חלה קאמר מה מעלה ומוריד זה לענין לצאת י"ח בפסח, אלא ודאי כשיעור דקאמר היינו שיהא בה טעם דגן כדפרישית, ולא משמע ליה דכשיעור דקתני לענין פסח היינו שיהא בו כזית בכדי אכילת פרס וכו' עכ"ל. ולפי מה שאנו מוכרחים לומר בעד רבינו הרמב"ן אין זה כ"כ הכרח, דשפיר י"ל דשיעור דרישא וסיפא שוין הם

והיינו כדי שיעור חלה, דכל שחייב בחלה יוצא י"ח מצה, ואם יש בו כשיעור חלה דבהכי חייבת בחלה וחשיבה כל העיסה טבל גמור והאוכל ממנה כזית חייב מיתה, ממילא ה"ה דיוצא י"ח מצה בכזית ממנה, דאם תאמר דאינו יוצא י"ח בכזית ממנה הוא תרתי דסתרן אהדדי, דלענין חיוב טבל חשיב הכל חטים ולענין מצה לא נחשוב האורז כחטים ממש, ולכן כל דחשיב טבל גמור אפילו האורז כמו כן לענין כזית מצה:

אות יג ס"ק ג

ועיקר הפירוש אשר רצה מרן הכ"מ לומר בדברי רשב"ג לדעת הר"מ, דכשיעור דקאמר היינו שיהא בה טעם דגן, אחר המחילה הראויה אליו זה אי אפשר, לפי דברי הירושלמי דפ"ב דחלה [ה"ג] הנזכר לעיל, עלה דמתני' דה' רבעים קמח חייבים בחלה הן ושאורן וכו', ניטלו מתוכן וחזרו לתוכן פטורין, דאמר רשב"ל דמתני' כרשב"ג נאמר עד שיהא בה דגן כשיעור, דסבירא ליה לרשב"ל דכיון דניטלו מתוכם חשיבי כמין אחר דפטור, ויש לו דין עיסת חטים באורז, ואם איתא דפירוש דברי רשב"ג הוא עד שיהא טעם דגן, א"כ הכא במתני' דניטלו מורסנן וסובן אף דכשהחזיר אותן למקומם חשיב כמין אחר, מ"מ כיון דכל העיסה הוא מדגן וגם המורסן הניטל ממנה מדגן הוא, הרי כל העיסה ודאי דטעם דגן הוא דאית לה, וא"כ בכה"ג דיש בה טעם דגן אפילו רשב"ג מודה דחייבת, ובפרט הכא דחיוב דעיסה הוא ממין החייבת דהמורסן הוא מועט, אלא עכצ"ל דכשיעור דקאמר רשב"ג הוא כפשטיה דהיינו שיעור חלה כסברת הראב"ד ורבינו הרמב"ן והרשב"א:

וכן מתבאר עוד ממאי דאמרי' בירושלמי ברפ"ק דחלה [ה"א] גבי מאי דאמרינן במתני' דה' מינין מצטרפין לשיעור חלה, ואמרינן בגמרא שם דהיינו דוקא בבלול, וקא מבעיא לן התם וז"ל, מהו שילקו על חלתן דבר תורה, רבי יונה בשם רבי שמואל רבי יוסי רבי אבהו בשם ר"ל אין לוקין על חלתן דבר תורה, אמר רבי יעקב ר"ל כדעתיה, דאיתפלגון הפיגול והנותר והטמא ששחקן ר"י ור"א אמרי לא בטלו זה את זה ור"ל אמר בטלו זה את זה, אמר רבי יוסי ולא דמיין, תמן אמרת זה אסור וזה אסור, ברם הכא ב' דברים רבין על אחד ומבטלין אותו וכבר בטלו עד שלא נעשו איסור וכו' עכ"ל, והמתבאר מפי' מהר"ר אליהו [פולדא] ז"ל דהא דאמרינן אין לוקין על חלתן דבר תורה לאו דוקא מלקות, דאפילו איסור תורה ליכא, דהא דעשה עיסה מה' המינין דבין כולם איכא שיעור חלה אפילו בבלול אינו אלא מדרבנן, דבכה"ג דכשנתערבו עדיין לא חל שם טבל עליהם, אפי' למ"ד התם גבי פגול ונותר וטמא שבללן דאין איסורין מבטלין זה את זה, הכא לכ"ע מבטלין זה את זה כיון שבשעת העירוב עדיין היתר הם, וע"כ ב' דברים רבים על אחד ומבטלין אותו, וכבר הארכתי בביאור הירושלמי הזה בפ"ד דחלה [אות י"ח אות קטן

ב'] גבי מתני' איזהו מין במינו החטים אינו מצטרף עם הכל וכו', והוכחתי שם דהעיקר כפירוש מהר"ר אליהו [פולדא] ז"ל יעו"ש:

ויל"ע דהא בפרק כל הזבחים (דף ע"ח ע"א) עלה דאמר ר"ל הפיגול והנותר והטמא שבללן זה בזה ואכלן פטור, אותיב לה רבא לר"ל דס"ל נותן טעם ברוב לאו דאורייתא, ממתני' דעיסה מן החטים ומן האורז וכו', ומשני אלא מין בשאינו מינו בטעמא, מין במינו ברובא, ופירש רש"י בד"ה אלא במין שאינו מינו וכו' וז"ל, וכי אמר ריש לקיש בפיגול ונותר של מין ומינו דליכא למיקם אטעמא, ולא תשמע מיניה נותן טעם ברוב לאו דאורייתא עכ"ל, ואם כן הכא בעשה עיסה מחמשת המינין בבלול, אמאי אמרינן דאינו אלא מדרבנן, דמן התורה ב' דברים רבים על האחד ומבטלין אותו, כההיא דאמר ר"ל הפיגול והנותר והטמא דמטעם ביטול פטור, והכא אפילו לר"י ור"א דפליגי התם מודו, הא לפי מתניתין דחלה דהעושה עיסה מן החטים ומן האורז דכיון דיש בו טעם דגן חייב, ע"כ הא דר"ל בההיא דפיגול וכו' הוא במין במינו דליכא למיקם אטעמא, וכמו דמסיק רבא התם, וא"כ הכא דעשה עיסה מה' המינין ומין בשאינו מינו הוא ואיכא נתינת טעם לא בטיל מן התורה, ואם כן אמאי לא מצטרפין מן התורה, אם נאמר דאפילו רשב"ג כשיעור דקאמר הוא עד שיהא בו טעם דגן: אבל אחר האמת דכשיעור דקאמר רשב"ג היינו שיעור חלה, מתני' דהכא נמי הוא כרשב"ג, דדוקא ביש בה כשיעור דגן, א"כ י"ל דסבירא ליה להירושלמי דע"כ לא אמרינן דטעמא לא בטיל במין בשאינו מינו ומש"ה עיסה דחטים ואורז אפילו רובא אורז חייבת, היינו משום דאיכא בלאו הכי כשיעור חיוב חלה, אבל בדליכא שיעור חלה אה"נ דאמרינן דטעמא בטיל ברובא, והכא דערב ה' המינין ועשה עיסה דאין בשום אחד מהם כשיעור כי אם בצירוף כולם, אף דמין בשאינו מינו הם ואיכא טעמא, מ"מ י"ל דב' דברים רבים על אחד ומבטלין אותו. ואף דבש"ס דילן בסוגיין דזבחים מייתי רבא ממתניתין דנותן טעם ברוב דאורייתא, ולא דחינן לומר דשאני התם דמיירי בדאיכא כשיעור מדגן, כיון דלרבינו מתניתין נמי אתיא כרשב"ג, וע"כ צ"ל דסבירא ליה לרבא דע"כ הטעם הוא משום דטעמא לא בטיל, דמה מעלה ומוריד מה שיש מדגן כשיעור חלה לעשות האורז שיש בו כדין חטים ולעשות הכל טבל גמור, אם לא משום דטעמא לא בטיל ברוב, מ"מ הירושלמי י"ל דסבירא ליה לחלק בהכי, דשאני התם דמיירי דאיכא כשיעור חטים, משא"כ בה' מינים דאין לשום אחד מהם שיעור כלל: וראיתי להרדב"ז בביאורו על הר"ם בפ"ו מהלכות בכורים [הי"א] דכתב ליישב סברת הר"ם וז"ל, ונראה לי להביא ראיה לדברי רבינו, דגרסינן בפרק כל הזבחים שנתערבו [עח, א] וש"מ נותן טעם ברוב לאו דאורייתא, ומותיב רבא

עשה עיסה מן החטים ומן האורז אם יש בה טעם דגן חייבת בחלה, ואע"ג דרובה אורז וכו', ואם איתא לדר"ל דבעינן כשיעור מן החטים, מאי מותיב רבא, לעולם נותן טעם ברוב לאו דאורייתא, ושאני הכא דאיכא שיעור מן החטים ולפיכך חייבת בחלה, אלא ודאי ליתא לדר"ל דאמר הלכה כרשב"ג, ודוחק הוא לומר דמותיב רבא ממשנה שאינה הלכה עכ"ל. וכן כתב מהר"י קורקוס בביאורו בקיצור וז"ל, רבינו נראה שלא סמך על ההיא דר"ל, משום דרבי יוחנן אמר הלכה כסתם משנה, גם בפרק התערובות מוכח דאותה משנה הלכה היא עכ"ל. ולכאורה ק"ק בדבריהם דהא עיקר מאי דמותיב רבא הוא מסיפא דיוצאים ידי חובת מצה בפסח, דבשלמא לענין חלה דרישא יש לדחות דשאני התם דאיכא שיעורא דחטים ומפני שיעור דחטים חייבת בחלה, דמצינו למימר דאין כל העיסה טבל גמור דאם אכל כזית ממנה קודם הפרשה אינו חייב מכיון דליכא כזית שלם מעיסת החטים כאמור, וי"ל דהא קמ"ל מתני' דלא נימא דכיון דהאורז הוי רובא דלבטלו החטים ברוב אורז שלא יהיה חייב בחלה, קמ"ל דחייבת, אבל לענין מצה אם איתא דנותן טעם ברוב לאו דאורייתא, א"כ איך יוצא י"ח באכילת כזית ממנה, כיון דליכא כזית שלם מחטים, ומה מעלה ומוריד מה שיש בעיסה כשיעור מחטים, כיון דמ"מ כדי שיעור דאורז אין יוצאין י"ח מצה, והכזית אשר אוכל ממנה אי אפשר שיהיה כזית שלם, אלא ע"כ צ"ל דנותן טעם ברוב מדאורייתא ומש"ה יוצא י"ח דגם האורז נגרר אחר החטים ונעשה כמוהו. ואולם לפי מה ששיערנו בירושלמי הנזכר דע"כ ס"ל דיש לדחות דמתני' שאני דיש כשיעור מחטים, משא"כ בעושה עיסה מחמשת המינין, דאיכא למימר ב' רבים על האחד, ומבטלין אותו, יש ראיה לומר כדברי הרבנים הנז"ל, דמכח מאי דמותיב רבא התם ממתני' דחה הר"ם פסק ר"ל דפסק הלכה כרשב"ג:

וראיתי להרשב"א בפסקי חלה [שער א' פ"ב] שכתב דקי"ל כרשב"ג כסברת הראב"ד, וכתב וז"ל, והכי מסתברא כיון דפסקו כן בירושלמי, ועוד דלדידי קשיא לי אם איתא דאפי' אורז מצטרף עם החטים לכשיעור כל שיש בה טעם דגן, א"כ למה הוצרך לשנות בריש פ"ק על חמשת המינין החייבים בחלה דמצטרפין זה עם זה, דהא ע"כ אית בה טעם אחד מן המינים שחייב בחלה, ואפילו היה זה כזה בצמצום, וכ"ש שאי אפשר שלא ירבה מין על מין אחר. ואי אפשר לומר דהתם לחלה דאורייתא והכא לחלה דרבנן, דהא קתני ואדם יוצא ידי חובתו בפסח, ומינה נמי דייקו בפרק התערובות נותן טעם ברוב דאורייתא, אלא נראה דההיא מתני' דרפ"ק לרשב"ג נצרכה עכ"ל. ויש לתמוה דהא בירושלמי אמרינן ברפ"ק דלכ"ע הא דחמשת מינין מצטרפין אינו אלא מדרבנן, דמן התורה ב' דברים רבים על האחד ומבטלין אותו, וע"כ צ"ל דהיינו טעמא דשאני מתני'

דאורז דקי"ל כרשב"ג דדוקא בדאיכא שיעורא דחטים, משא"כ הכא דליכא שיעורא באחד מן המינין, וא"כ איך כתב בפשיטות דמתניתין דה' המינין מצטרפין הוא מן התורה. ועוד מה ראיה מביא ממתניתין דריש פ"ק דהלכה כרשב"ג מכיון דלרשב"ג נצרכה המתניתין, דהא אדרבה מתוך מתני' דריש פ"ק יש ללמוד איפכא, דלפי סברת הירושלמי דאמר דשנים רבים על האחד ומבטלין אותו, ע"כ צ"ל דס"ל דאף דאיכא טעמא דחד מן המינים עם כל זה נותן טעם ברוב לאו דאורייתא, ומתניתין דאורז שאני דמיירי דאיכא כשיעור מחטים, וכמו שהכריחו מהריק"ו והרדב"ז משם לדעת הר"ם:

אות יד

והנה במ"ש רבינו הרמב"ן וז"ל, ומיהו היכא דרובא וטעמא דגן ואית בה שיעורא מדגן קסבר רב הונא דכולהו חייבים, ורב הילא בשם ר"ל לא פליג עליה בהא דהא לאו גרירה היא אלא חיובא דגופייהו הוא עכ"ל. ונראה פשוט דשאר כל המינין עם החטים או אפילו אורז עם שאר הארבעה [מינין] דהעלה רבינו דכ"ע מודו דחייבים, נראה דחייבים כדמיון חטים עם האורז, דהאוכל כזית מהעיסה חייב משום טבל, ואדם יוצא י"ח מצה כשאוכל כזית ממנה, דכיון דאיכא שיעור מדגן ורובא דגן וטעמא דגן, אף דלא שייך גרירה בהו מ"מ חיובא דגופייהו הוא, דהכל נהפך להיות כדגן עצמו, כיון דמה שיש בעיסה משאר המינין עם החטים או מהאורז עם שאר ד' המינין בטיל ברובא דדגן, דהא קי"ל דכל דבר אשר נתבטל ברוב נעשה הכל כדמיון הרוב, כדקי"ל [שו"ע יו"ד סי' צ"ח סע' א'] באיסורין דמין בשאינו מינו מתבטל ברוב היתר, כל דליכא טעמא, דאיסורא דאמור רבנן בטעמא, וכל דליכא טעם איסור בטל ברוב ומותר הכל, דחזר להיות הכל כהיתר גמור, וזה בלח בלח. וביבש ביבש נמי אמרינן במתני' ברפ"ט דכלאים [מ"א] צמר גמלים וצמר רחלים שטרפן זה בזה אם רוב מן הגמלים מותר וכו' ע"כ, הרי דאם רוב מן הגמלים נעשה הכל כצמר גמלים ומותר לערב עמהם פשתן, וכן לענין סוכה תנן בפ"ק דסוכה [יא, א] הדלה עליה את הגפן ואת הדלעת וכו' פסולה, ואם היה הסיכוך הרבה מהן כשרה, ואמרינן התם (בדף ט' ע"ב) דמיירי כשחבטן, וכתב רש"י וז"ל, כשחבטן השפיל ענפיו למטה מעורבין עם סכך כשר ואין נראין בעין וסכך כשר רבה עליו ומבטלו דמדאורייתא כל מילי בטלי ברובא ע"כ, הרי דמטעם בטול ברוב חזר הכל להיות כסכך כשר, וא"כ ה"ה הכא דכיון דהדגן הוי רובא וטעמו דגן, הרי שאר המינין דהוו מיעוטא בטלי ברוב וחשיב הכל כדגן:

אלא דכפי זה צריך טעם בדאיכא רוב דגן וטעמו דגן למה בעינן שיהיה כשיעור מדגן, מאחר דאיכא רוב דגן והמיעוט בטל ברוב דגן ונעשה הכל כרובא, דמ"ש משאר איסורין

דאמרינן דכיון דנתבטל ברוב נהפך הכל להיתר גמור, דהכא נמי אפילו לא יהיה בו מדגן כשיעור, כיון דאיכא רובא יצטרף המיעוט עם הרוב להיותו כמוהו להתחייב. ואם נאמר דאף דלענין איסור אמרינן דכיון דבטל נעשה הכל היתר, מ"מ לענין חיוב חלה כיון דמן התורה פחות מכשיעור פטור, אינו מצטרף מיעוט הפטור מצד עצמו לחייב, דע"י הביטול שנתבטל ברוב אינו מביא לה חיוב חלה. הנה מלבד הנראה דאין טעם לחלק בהכי, יתר ע"כ נראה דא"כ הוא אפילו בשיש מדגן כשיעור אמאי נעשה טבל והאוכל כזית ממנה חייב מאחר דליכא כזית שלם, וכן לענין מצה איך יוצא י"ח בכזית, דאי מטעם גרירה הא אמרינן דשאר המינין עם החטים או אורז עם ד' המינין אינם נגררים, דפשיטא דאין לומר דבשאר המינין עם החטים או אורז עם ארבעה המינים אינו אלא להתחייב בחלה דוקא, ואם אכל כזית ממנה קודם הפרשה אינו חייב משום טבל, וכן האוכל כזית מצה ממנה לא יצא י"ח כיון דליכא כזית שלם מדגן, דהא ליתא דכל כי האי היה לו רבינו לפרש, וסתמא דמלתא נראה דמה שהוא הדין בחטין עם האורז משום גרירה, הוא הדין נמי בשאר מינין עם החטים או האורז עם ארבעה המינין בדאיכא רובא דגן ושיעורא וטעמא דגן:

ועוד דאי הא דשאר מינין הוא דוקא לענין חיוב חלה, זו אינה צריכה לפנים דזה פשוט דחייבת בחלה ולא היה צריך לאשמועינן זה, דכיון דיש כשיעור מדגן דמהיכא תיתי שיהיה פטור כיון דהדגן הוא רובא, דאי יש סברא לפטור הוא אם היה הרוב מן הפטור, דאיכא ס"ד לומר דכיון דכשיעור מן הדגן מתבטל ברובא מן הפטור אינו מתחייב, אבל כשרובה דגן מהיכא תיתי לפטור:

אות טו ס"ק א

ועוד יש להבין בדברי רבינו במ"ש, דאפילו ר' הילא בשם ר"ל לא פליג עליה בהא, דהא לאו גרירה היא אלא חיובא דגופייהו, דהא לפי מ"ש רבינו דגרסינן מתני' כרשב"ג, ודייק לה מסיפא דהנוטל שאור מעיסת חטין וכו', א"כ הא דאמר רבי הילא על זה עד שיהיה רובא דגן, קאי למתני' דכרשב"ג היא דאפי' כשיש כשיעור מדגן וטעם דגן בעינן נמי רוב דגן, וכן מתבאר מדברי רבינו בביאורו על הירושלמי שכתב וז"ל, ש"מ דמתני' כרשב"ג דאמר בעינן דגן כשיעור וכו' ואמר ר' הילא דבעינן נמי רובא וטעמא דגן עכ"ל, הרי דרבי הילא על סברת רשב"ג בא להוסיף דבעי נמי רובא. וכיון דבעיקר מתני' דהעושה עיסה מן החטים ומן האורז דכרשב"ג הוא, קאמר ר' הילא דבין כרבנן דהכא ובין כרבנן דתמן בעינן נמי רובא, א"כ ע"כ הא דקאמר ר' הילא בשם ר"ל בפ"ק [דחלה ה"א], דאין לך גורר אלא חטין עם האורז, אבל שאר ארבעה המינין עם האורז או שאר מינין עם החטים

אינם נגררים, ע"כ דמיירי אפי' בדאיכא רובא דגן דהא מתני' דחטין ואורז בהכי מיירי, וא"כ איך אפשר לומר דאפי' ר' הילא בשם ר"ל מודה:
ודוחק לומר דמ"ש רבינו הוא דר"ל דקאמר ר' הילא משמיה לא פליג ארב הונא בזה, דלר"ל אפשר דס"ל כרב הונא דחטין ואורז לא בענין רובא, ובדליכא רובא הוא דמחלק ר"ל בין אורז לשאר מינין, אבל רבי הילא עצמו דסבירא ליה דאפילו בחטין ואורז בעינן רובא, ע"כ דאפילו בדאיכא רובא שאר מינים עם חטים או אורז וד' מינים לא, דא"כ איך קאמר רבי הילא דבין כרבנן דהכא דהיינו מארץ ישראל ובין כרבנן דתמן דהיינו מבבל כולהו ס"ל דבעינן רובא, כיון דהוא עצמו רבי הילא במאי דקאמר משמיה דר"ל, יוצא דלר"ל חטין ואורז לא בעינן רובא, והא איכא ר"ל דלא ס"ל הכי, ומדקאמר ר' הילא דכולי עלמא ס"ל דבעינן רובא, ש"מ דסבירא ליה דלר"ל הכי ס"ל נמי, ובשאר מינין אפילו ברובא דגן פטורה ויש ליישב ודו"ק:

אות טו ס"ק ב

והנה אמרינן בירושלמי בפ"ק דחלה [ה"ג] גבי מתני' דפליגי רבנן ור"א דלרבנן אפי' תבואה שלא הביאה שליש חייבת בחלה ולר"א פטורה, ר' חייא בר יוסף שאל על דעתיה דר' אליעזר מהו שיהא נגרר לענין חלה כעיסת האורז ע"כ, וה"פ דקא מבעיא ליה לר"א תבואה שלא הביאה שליש פטורה מחלה אם עשה עיסה מתבואה שהביאה שליש ומתבואה שלא הביאה שליש מהו שיהיה נגרר החלק שלא הביא שליש להתחייב בחלה עם החלק שהביא שליש, כמו שהוא הדין בעושה עיסה מן החטים ומן האורז: וצריך להבין דלפי מ"ש רבינו דמאי דמייתי רבא בפרק התערובות [זבחים עח, א] ראיה מהא מתני' דהעושה עיסה מן החטין ומן האורז וכו' דמין בשאינו מינו בטעמא וטעמא מדאורייתא לא בטיל קושטא הוא, ועל הדין אורחא נמי איתמר, דאע"ג דחטין גוררין את האורז, אי טעמא בטיל דבר שנתבטל מעצמו היאך גורר את אחרים אלא ודאי טעמא לא בטיל עכ"ל, מבואר מזה דבכל אופן דטעמא בטיל ברוב לא שייך לומר דגורר את אחרים, וא"כ הכא בבעיא זאת דקא מבעיא להו בירושלמי אי מיירי דהחלק שלא הביא שליש הוי רובא דומיא דחטין ואורז, דמיירי אפי' הוי האורז רובא, א"כ א"א לומר דנגרר אחר החלק שהביא שליש, דכיון דחלק זה שהביא שליש הוא מועט ובטל ברוב שלא הביא שליש, דאע"ג דטעמא לא בטיל מן התורה היינו במין בשאינו מינו דאיכא למיקם אטעמא, אבל במין במינו כי הכא דב' החלקים מין דגן הם הרי בטל מדאוריי' ברוב, ואי בטיל דבר שנתבטל מעצמו האיך גורר את אחרים, דזה פשוט דמין במינו בטל ברוב מן התורה וכמו שמתבאר שם בסוגיא דפרק התערובות, ואי מיירי הכא דחלק שהביא

שליש הוי רובא, א"כ מאי קא מיבעיא ליה, הרי מסקינן הכא בירושלמי בשמעתין [חלה פ"ג ה"ה] דכל דאיכא רובא דגן אפילו שאר מינין עם החטים או ד' מינין עם האורז אף דליתנהו בדין גרירה, דגרירה לא שייך אלא בחטין ואורז, עם כל זה חייבת בחלה מטעם דאיכא רובא דגן והמיעוט בטל ברוב, וא"כ ה"ה הכא, דאף דנאמר דדין זה אינו בדין גרירה, מ"מ כיון דאיכא רובא מן החיוב המיעוט שהוא פטור בטל ברוב, ואי מיירי הכא בדאיכא רוב שהביא שליש אבל כדי שיעור חלה ליכא, הא נמי מלתא דפשיטא, דבין מטעם גרירה ובין מטעם דהחיוב הוי רוב אינו אלא כי אם בדאיכא כשיעור מן החיוב, לרשב"ג דקי"ל כוותיה, ואפילו אם נאמר דקמבעיא ליה למאן דפליג ארשב"ג דלא בעינן כשיעור לענין גרירה, מ"מ אכתי תלוי ברובא דאי רובא מן הפיטור הרי המיעוט דמן החיוב כיון דנתבטל אינו גורר אחרים, ואי הרוב מן החיוב מה שיהיה הדין בשאר מינים עם החטים או ד' המינים עם האורז, דאם נאמר דלמאן דפליג ארשב"ג לא בעי כשיעור ה"ה בנדון זה:

ודוחק לומר דעיקר הבעיא דהכא מיירי דב' החלקים דפטור וחיוב הם שוה בשוה מחצה על מחצה בצמצום דבהכי קמבעיא ליה אי החלק שלא הביא שליש נגרר אחר החלק שהביא שליש להתחייב כיון דמחצה על מחצה לא בטיל ומצינו למימר דגורר לאחרים, או דלמא דבנדון דידן זה ליתיה, בדין גרירה כמו שהוא בדין האורז, דזה דוחק דאי אפשר לצמצם כל כך שלא ירבה חלק האחד על חלק האחר כל שהוא, דזה פשוט דביטול ברוב אינו צריך חד בתרי, דבכל שהוא טפי ממחצה חשיב רוב, וכמו שהעלה הפרי חדש ביורה דעה סימן ק"ט ס"ק ד' יעו"ש. והרשב"א [פסקי חלה שער א' פ"ב] גבי מאי דמייתי ראיה מדאיצטריך מתניתין [חלה פ"א מ"א] לאשמועינן דה' מינין מצטרפין כנזכר לעיל [אות י"ג סוף אות קטן ג'], כתב וז"ל, ע"כ אית בה טעם אחד מן המינין ואפילו היה זה כזה בצמצום, וכ"ש שאי אפשר שלא ירבה אחד מן המינין על מין אחר עכ"ל, דנראה דה"ט דאע"ג דאפשר שיהיו החלקים שווים שע"י משקל מניח שני החלקים בשוה בצמצום, מ"מ אי אפשר אם לא ירבה מין על מין אחר בשעת גלגול דקודם שיתגלגל יפה ירבה קצת מהקמח בעריבה או יפול קצת מהקמח ויהיה מאחד מהמינין וירבה מין על מין אחר, וה"ה הכא דאי אפשר לצמצם שלא ירבה חלק אחד מחלק האחר, דאע"ג דאי אפשר לידע מאיזה חלק נתמעט ואיזה חלק הוא הרוב, מ"מ איזה מהן שיהיה הרוב ליכא שום בעיא, דאם חלק הפטור הוא רוב הרי לא שייך גרירה, ואם חלק החיוב הוא רוב אפילו בלא שום גרירה חייבת מידי דהוה אשאר מינין כאמור: ולעד"נ דיש להביא ראיה לזה דמסתמא אי אפשר לצמצם שלא ירבה חלק על חבירו, דאל"כ מה מייתי רבא ראיה

דנותן טעם ברוב דאורייתא ממתניתין דהעושה עיסה מן החטים ומן האורז וכו', הא יש לדחות ולומר דמתני' מיירי דליכא רובא אלא מחצה על מחצה בצמצום, דכיון דליכא רובא לא שייך ביטול, אלא ע"כ צ"ל דאפילו מיירי דעשה עיסה במשקל שוה בשוה אי אפשר שלא ירבה מין על מין אחר, ואף דיש צד לומר דאדרבה החטים הן הרוב, מ"מ מידי ספיקא לא נפקא, ואפשר דהאורז הוא הרוב, ואי טעמא בטל מדאורייתא איך יוצא ידי חובת מצה כיון דספיקא דאורייתא לחומרא, ומספק שמא האורז הוא הרוב היה ראוי לומר שלא יצא ידי חובתו. ואין לדחות זה דאפשר דלא ניחא ליה לרבא לאוקמי מתני' במחצה על מחצה, דאם כן מה ספק יש אם יש טעם דגן דקתני במתניתין כיון דהם שוה בשוה ודאי דאיכא טעם וכו', ועוד דלמה בעינן טעם דגן כיון דליכא ביטול ברוב, דהא ליתא דהא בברייתא שהביאו בירושלמי [חלה פ"א ה"א] לאותובי לרב הונא דלא בעי רוב דגן קתני ערב בה שאר מינין עד שיהא בה רובא דגן וטעמו דגן ע"כ, הרי דאפי' ברוב דגן דעדיף טפי ממחצה על מחצה בעינן טעם דגן וכ"ש במחצה על מחצה. דעפי"ז ק"ק מאשר נראה מדברי רבינו דרב הונא דקאמר דלא בעינן רוב דגן ס"ל דאפילו ברוב אורז נמי, דמנ"ל הא, י"ל דר"ה לא אמר אלא דלא בעינן רוב דגן, אבל עכ"פ אפשר דס"ל דמעכב שלא יהיה רוב אורז אלא מחצה על מחצה דליכא שם ביטול ברוב, דאפילו לפי האמור דא"א לצמצם מ"מ כיון דאינו ודאי שהאורז הרוב דאפשר דהחטין הוא הרוב, שפיר דמי דמספיקא חייבת בחלה, מה שאין כן כשהאורז הוא הרוב על צד הודאי, ויש ליישב ודו"ק: מתני' [חלה פ"ד מ"א] שתי נשים שעשו שני קבין וכו':

אות טז

ירושלמי [חלה פ"ד ה"א] אמר רבי יוחנן סתם אשה אחת אינה מקפדת וכו': נראה פשוט דהיינו טעמא דסתם אשה אינה מקפדת, דכיון דקי"ל דאסור לאדם לעשות עיסתו פחות פחות מכשיעור כדי לפוטרה מן החלה, וכמ"ש הר"ם בפ"ו מהלכות בכורים דין ט"ז יעו"ש, מסתמא אמרינן דלאו דעתה למיעבד איסורא ותלינן דמאי דעשתה בב' מקומות מפני שלא היה לה כלי גדול ללוש שניהם כאחד, אבל עכ"פ ניחא לה שישוכו העיסות אהדדי כדי לחייבם בחלה. אלא דאמרינן בירושלמי דאם אנו רואים שיש לה כלי גדול ועם כל זה עשאתן בב' מקומות, אמרינן דמסתמא כוונתה היתה לפטור את עצמה מן החלה, משא"כ בב' נשים דכיון דלכל אחת ואחת אין לה חיוב להתחייב בחלה, דכל העיסה שלה אין לה שיעור, מסתמא אמרינן דלא ניחא להם שישוכו זה בזה ויתחייבו שניהם בחלה, מה שאין להם שום חיוב, דלמה יפסידו להפריש חלה בלא שום חיוב. דבהכי ניחא מאי דאמרינן בירושלמי [חלה פ"ד ה"ב] גבי מתני' דלקמן ב' קבים וקב אורז

באמצע וכו', דב' קבים של אשה אחת וקב של אשה אחרת באמצע, מצטרפין הב' קבין דאשה אחת ע"י נגיעת הקב האמצעי דאשה אחרת, דה"ט דאע"ג דלענין להתחייב בחלה ב' נשים מקפידות זו בזו, מ"מ היינו דוקא להתחייב האשה האחרת בחלה בנשיכה זאת, דמסתמא לא ניחא לה להפסיד בהפרשת חלה בלא חיוב, אבל הכא אף דלענין חיוב חלה בעיסה דידה אינו מצטרף ואינה חייבת, אבל עכ"פ לחייב הקבין של האשה האחרת מצטרפת ואין הקב שלה מפסיק, דלענין לחייב הקבין של האשה אחרת אינה מקפדת כיון דהקב שלה אינה מתחייבת ואינה מפסדת כלום: ונראה דהא דאמרינן דשל אשה אחת מין במינו מצטרף דסתם אשה אחת אינה מקפדת על עירוב ונישוך עיסותיה, מיירי אפילו אם דעתה להפריד אח"כ הב' קבין כמו שהיו מתחלה, ודעתה לאפות כל קב וקב בפני עצמו, דכיון דע"י נישוך מתחייב בחלה אף דאח"כ דעתה לחלקם תו לא פקע מינייהו חיובא דחלה, דאע"ג דלקמן אמרינן בירושלמי [שם ה"א] דאמר ר' יוחנן עושה עיסה ע"מ לחלקן בצק פטורה מן החלה, דמשמע אפילו כשלש כשיעור כל שבדעתו לחלקן פטורה, י"ל דהא דר"י מיירי בשדעתו לחלקן בינו ובין חבירו, דכיון דמעיקרא אין דעתו לשייר לעצמו כי אם פחות מכשיעור, אינו מצטרף חלק חבירו לחייבו אף דעשה העיסה כשיעור מתחלה, אבל בעושה עיסה כשיעור אף דדעתו לחלקה לעצמו ולאפות כל פחות מכשיעור לבדו חייב, כיון דחיוב העיסה בשעת גלגול הוא וכיון שדעתו לעשותה כולה לחם לעצמו ולא לחלק לאחרים, אף אם דעתו לחלק העיסה לעצמו למה יפטר, זה אין הדעת סובלתו, וא"כ ה"ה בב' קבין דאשה אחת שנשכו זה בזה, אף דדעתה להפרידן אח"כ כבתחלה ולאפות כל אחד לבדו חייב כיון דאין דעתה לחלק לאחרים:

דעפי"ז מינח ניחא מאי דאמרינן בירושלמי בשמעתין לקמן וז"ל, יש דברים שהן חיבור בחלה ואינן חיבור בטבול יום וכו', דתנינן בזמן שהם של אשה אחת מין במינו חייב, ואינו חיבור בטבול יום וכו' דתנינן תמן המכניס חלות ע"מ להפריש ונשכו, ב"ש אומרים חבור בטבול יום, וב"ה אומרים אינן חיבור בטבול יום ע"כ, ולכאורה קשה דהא תנן התם בפרק א' דטבול יום משנה ב' דהמכניס חלות ע"מ שלא להפריש, דאפילו לב"ה הוי חיבור לטבול יום, דלא אמרו ב"ה דלא הוי חיבור אלא במכניס ע"מ להפריש, ואם איתא דגבי חלה נמי לא הוי חיבור כי אם בשאינה מקפדת בעירוב העיסות, ומסתמא מיירי דניחא לה נמי לעשותן עיסה אחת ואין דעתה להפרידם עוד, אבל אי מיירי דאף דאינה מקפדת בנשיכתן מ"מ מקפדת ודעתה לחלקם לב' עיסות ולאפותן כל אחת ואחת לבדה לא הוי חיבור, א"כ נמצא דדין חלה ודין טבול יום שוה ודא ודא אחת היא, דבטבול יום נמי כל שנשכו זה עם זה ע"מ שלא להפרישן עוד הוי חיבור לב"ה. אלא ע"כ צ"ל דבחלה

הכל תלוי שלא תקפיד על נשיכתן, וכל שאינה מקפדת על הנישוך אפילו שמקפדת לעשות כל קב בפני עצמו ולאפות אותו כל אחת ואחת לבדו, הוי חיבור להתחייב בחלה, מה שאין כן בטבול יום, דאפילו דניחא ליה בנשיכתן כל דדעתו להפרישם אח"כ כל אחת ואחת בפני עצמה לא הוי חיבור. וע"כ צ"ל דהא דאמרי' דהעושה ע"מ לחלק דפטורה אינו אלא בעושה ע"מ לחלק לאחרים אבל לעצמו לא, וכן משמע מכל דברי הפוסקים אשר הביאו סברת ר' יוחנן דע"מ לחלק פטורה, דמיירי בע"מ לחלק עם אחרים:

וכן ראיתי למהר"י קורקוס בביאורו על הר"ם בפ"ו מהל' בכורים דין י"ט שעמד בזה, והעלה דסברת ר"י בעל מנת לחלק לאחרים, אבל אם דעתו לחלק העיסה ולאפות אותה כל פחות מכשיעור לעצמו ולא לחלק לאחרים למה יפטר. אלא שראיתי להרב שם שבתחלת דבריו כתב על מימרת ר"י וז"ל, ולכך יש מי שכתב דאפילו שלש כשיעור אם בדעתו לחלקו לעצמו לאפות כל פחות מכשיעור לבדו פטורה מן החלה, וקשה על זה וכו', ולכאורה לא נודע לי מי בעל סברא זאת דאפילו לחלק לעצמו פטורה. שוב ראיתי להרב עצמו שם בפרק ז' דהלכות בכורים דין ח' שכתב שם וז"ל, כי דעת ר"ש [פ"ד מ"ב] נראה שם דאפילו לחלק לעצמו פוטרו, ולכך הוקשה לו מההיא דנוטל שאור והוצרך לחלק דהתם לא ניטלה חלתה ולכך מצטרפת עם התוספת להתחייב, ורבינו נראה שסובר דלחלק לעצמו חייב וכבר הארכתי בזה למעלה ע"כ, הרי דלדעת הרב בעל סברא זאת הוא ר"ש ז"ל, דאפילו ע"מ לחלק לעצמו פטורה. ובאמת דלסברת ר"ש קשה מהירושלמי הזה דמחלק בין חבור דחלה לחבור דטבול יום ולפי זה שניהם שוים כאמור, דכיון דלר"י דאפילו בעושה עיסה אחת כשיעור כל שדעתו לחלקה אפילו לעצמו פטורה, כ"ש בב' קבין שעשאן כל אחת ואחת בפני עצמה והנישוך מחייבן דאם נשך אותן ע"ד להפרידן אח"כ ולאפותן כל אחת ואחת בפני עצמה פטורה, וא"כ היינו טבול יום, דתנן דאם כנסן ע"מ להפריש לא הוי חבור ואם כנסן על מנת שלא להפריש הוי חיבור אפילו לב"ה ודא ודא אחת היא:

אות יז

פיסקא [חלה פ"ד מ"ב] איזהו מין במינו החטים אינם מצטרפות עם הכל וכו'. מ"ש רבינו הרמב"ן אשכחן למקצת רבוותא דסברי בה דכללא הוא דלעולם לא מצטרפי וכו', לא מצאתי כעת לשום אחד מהראשונים סברא זאת שכתב רבינו, מטעם דכולם פסקו כהירושלמי [חלה פ"א ה"א] שהביא רבינו, דמתני' דהכא דאינם מצטרפין מיירי בנשוך, ומתני' דרפ"ק [משנה א'] דקתני דמצטרפין מיירי בבלול, וכמ"ש הר"ם בפ"ז מהל' בכורים דין ד' יעו"ש, וכן כתבו כל הפוסקים [טוש"ע יו"ד סי' שכ"ד סע' ב'] . ואע"ג

דמדברי רש"י ז"ל בפרק ר' ישמעאל (דף ע' ע"א), גבי מאי דאמרי' התם תנא כוסמין מין חטים שבולת שועל ושיפון מין שעורים, שכתב [בד"ה כוסמין] דלענין חלה מתניא, ולהכי מייתי לה אמתני' דמתניא לגבי חלה דתנן החטים והכוסמין וכו' מצטרפים זה עם זה, והך ברייתא לא פליגא אמתני', דמצטרפין דמתני' לאו אכולהו קאמר שיצטרפו זה עם זה, אלא כדמפרשא ברייתא, דברייתא לפרש מתני' קא אתי, וכמו שמתבאר מדברי התוס' שם בד"ה תנא, ובדברי ר"ש בריש מסכת כלאים [פ"א מ"א] יעו"ש, דסברת רש"י הוא כן דמתניתין דמצטרפין זה עם זה לאו אכולהו אלא במין במינו כדמפורש בברייתא, דלפי פי' רש"י ע"כ דלא קיימא לן כהירושלמי דמחלק בין בלול לנשוך, כיון דבש"ס דילן מייתי הברייתא לפרש מתני' דהא דמצטרפין לאו אכולהו קאי אלא במין במינו. מ"מ סברת מקצת רבוותא שהזכיר רבינו אי אפשר לומר שכוונתו על סברת רש"י, שהרי כתב דבעלי סברא זאת ס"ל דמתני' דפ"ק דחלה דקתני ומצטרפין זה עם זה, אף דקאי לכולהו מ"מ לא לענין חלה הוא אלא לאיצטרופי לשאר דברים, כמו לענין חדש וחמץ ומעשר שני, כמו שהביאו מההיא דפרק רבי ישמעאל, ולסברת רש"י אינו כן דשפיר ס"ל דמתני' לענין חלה מתניא, אלא דס"ל דלאו דוקא כולהו אלא במין במינו כדמפרש בברייתא. ומה גם דרש"י עצמו כתב בהיפך בפ' כל שעה (דף ל"ה ע"א) דפי' דהאי דתנא כוסמין מין חטים וכו', לאו לענין חלה הוא אלא לענין תרומה דאין תורמין ממין על שאינו מינו ותורמין חטין על כוסמין יעו"ש, דלפי דבריו שם נמצא דע"כ לומר דמאי דמייתי בפרק ר' ישמעאל הך ברייתא, לאו לפרושי מתני' דחלה קא מייתי לה, וא"כ אפשר דקי"ל כהירושלמי דמחלק בין נשוך לבלול, באופן דאין בידינו הכרח על דברי רש"י איזה מהן עיקר לענין הלכה:

אות יח ס"ק א

והנה מה שהקשה רבינו על סברא זאת דמקצת רבוותא דהאי פירושא לא מסתבר, דמכדי אנן במסכת חלה קיימינן ועיקרא דמתני' דחלה קתני הרי אלו חייבים בחלה, ועלה קתני ומצטרפין לחלה משמע וכו'. לפי סברת רש"י דמנחות [ע, א] הנזכר [אות י"ז] דמאי דמייתי הש"ס ברייתא דכוסמין מין חטים וכו', הוא לפרושי מתני' דמיירי בחלה דמצטרפין זה עם זה, לאו אכולהו אלא אמין במינו, דלפי פירושו הוא דמתני' נמי הא דקתני מצטרפין אחלה קאי, אלא דלאו אכולהו אלא במין ומינו דוקא, ואפשר לומר דמקצת רבוותא נמי ס"ל הכי, אלא דמייתו ראיה אחרת לזה, ממאי דהביא הש"ס [שם ע, ב] עלה דמתני' ומצטרפין זה עם זה מאי דתנא התבואה והקמחין והבצקות מצטרפין זה עם זה, ופריך למאי הלכתא, דס"ל דכיון דבירושלמי [חלה פ"א ה"א] הביאו ברייתא

זאת באופן זה תני ר' חייא כן וכולן שבללן תבואה קמחין בצקות מצטרפין, א"כ מסתמא היינו ברייתא דמייתי הש"ס דילן אלא שהביאה בקיצור, וכיון דתני כן וכולן שבללן וכו', א"כ לא שייך לומר דמצטרפין דקתני הוא דוקא מין במינו כדפרש"י במתני', דהא וכולן קתני, ועל זה פריך למאי הלכתא, דאי לענין חלה אינם מצטרפין כי אם מין במינו, ומשני דכולן מצטרפין אפילו מין בשאינו מינו לחדש ולחמץ ולמעשר וטומאה, ולעולם י"ל דבעלי סברא זאת לא ס"ל דמאי דמפרש התם למאי הלכתא אמתני' קא פרישו כן, אלא אברייתא הוא דפרישו כן, כמו שכתב רבינו, דבהכי לא קשיא על מקצת רבוותא מה שהקשה רבינו, ומדרבא שמעת מינה דקאמר והא קמ"ל דתבואה וקמחין דומיא דבצקות וכו' דנראה דמבואר דאברייתא קאי ולא אמתני' כאמור:

ואע"ג דלפי סגנון דברי מקצת רבוותא שהביא רבינו, וההיא דתנן דריש פירקין ומצטרפין זה עם זה לאו לענין חלה אלא לאיצטרופי לשאר דברים, מוכח דס"ל דמתני' דחלה הא דמצטרפין לא קאי אחלה, מ"מ יש לדחוק ולומר דכוונתם דאף דהא דמצטרפין זה עם זה קאי נמי אחלה, מ"מ משמעות מתני' דמשמע דכולהו מצטרפין זה עם זה לא קאי אלא אשאר דברים, אבל לענין חלה לא קאי מצטרפין כי אם לענין מין במינו דוקא, דקתני מתני' סתמא ומצטרפין זה עם זה כל אחד כפי דינו, והא כדאיתיה והא כדאיתיה, חלה מין במינו ושאר דברים אפילו מין בשאינו מינו: ואף דבירושלמי אמרי' דבבלול אפילו כולהו מצטרפין, מ"מ מהש"ס דילן לא משמע הכי, דס"ל כסברת רש"י דמייתי הש"ס ברייתא דכוסמין מין חטים לפרושי מתני', וכן ממאי דפריך על ברייתא דתבואה וקמחין וכו' למאי הלכתא, דע"כ אין לפרש דפירוש הברייתא הכי הוי, דערב כזית מתבואה וקמח ובצק ומיירי דשלשתן ממין אחד מה' מינים, דא"כ למה מייתי ברייתא זאת הכא עלה דמתני' דחמשת מינים מצטרפין זה עם זה, אם לא דס"ל לסתמא דתלמודא דפי' הברייתא הוא דערב כזית מתבואה מה' המינין או מקמחין שלהם או בצקות שלהם דמצטרף לכזית, אף דאין כזית ממין אחד כי אם בהצטרפות ה' המינין, וע"ז פריך למאי הלכתא:

ואף דלרבא דקאמר דלענין טומאת אוכלין הוא, והא קמ"ל דתבואה וקמחין דומיא דבצקות, צ"ל דס"ל דפירוש הברייתא הוא לאשמועינן דשלשתן מצטרפין לטומאת אוכלין אף בהיותן ממין אחד, דאי ס"ל דהכוונה לומר דהשיעור נשלם מחמשת המינין מתבואה או קמחין או בצקות, א"כ למה ליה לרבא למימר דהא קמ"ל דתבואה וכו' דומיא דבצקות, כיון דבלאו הכי י"ל דהא קמ"ל דה' מינים מצטרפין לשיעור טומאת אוכלין, ולא אמרינן שני דברים רבים על מין אחד ומבטלין אותו וחשיב כאילו אין כאן

שיעור, דומיא דחלה דאינם מצטרפין לשיעור מין בשאינו מינו מטעם זה, ועכצ"ל הכי דהא אתא לאשמועינן תנא להנך אוקמתא דמוקי לה התם דנ"מ לחמץ וחדש ומעשר דמצטרפין. מ"מ היינו דוקא לרבא דמוקי לה לענין טומאת אוכלין, אבל להנך אוקמתא דחמץ וחדש ומעשר עכצ"ל דמיירי במערב כזית תבואה מחמשת המינין או מהקמח שלהם או מבצקות שלהם, דאי מיריי דערב תבואה וקמח ובצק ממין אחד מאי קמ"ל תנא דמצטרפין פשיטא דמצטרפין:

וכן נראה מפשט דברי רבינו דסבירא ליה דלהני אוקימתות הכי הוי. וכן מתבאר מדברי הר"ם בפי"ד מהלכות מאכלות אסורות דין ה' שכתב וז"ל, וחמש מיני תבואה וקמחין שלהם ובצקות שלהם הכל מצטרפין לכזית, בין לאיסור חמץ בפסח בין לאיסור חדש מלפני העומר בין לאיסורי מעשר ותרומה עכ"ל, דודאי דבריו הם מהני אוקימתא דשמעתין דמנחות. ואע"ג דהר"ם פסק כאוקימתא דרבא בפ"ד דהל' טומאת אוכלין דין ג' שכתב וז"ל, כל האוכלין מצטרפין לכביצה אפילו חטה עם קמח עם בצק עכ"ל, דשורש דברים אלו הוא מאוקימתא דרבא, דלפי אוקימתא דרבא מיירי דערב חטים וקמח ובצק ממין אחד, מ"מ ס"ל דהנך אוקימתות דמיירי בערב כזית מחמשת המינים לענין חמץ וחדש ומעשר הלכה הם, דכיון דאפילו לענין חלה קי"ל דה' המינין מצטרפין, א"כ כ"ש לשאר דברים דמצטרפין, באופן דלכ"ע הנך אוקימתי חוץ מאוקימתא דרבא מיירי במערב כזית מה' המינים, אלא דלדעת הר"ם ורבינו ודעמייהו דפסקו דבבלול אפילו לענין חלה מצטרפין, ע"כ צ"ל דמאי דלא פי' בגמרא דנ"מ לענין חלה דמצטרפין, היינו משום דקתני בכלל תבואה וקמח דלאו בני חלה נינהו כמ"ש רבינו: ולמקצת רבוותא נראה דס"ל דמאחר דעינינו הרואות דבירושלמי מפרש ברייתא זאת לענין חלה, וע"כ דתבואה וקמח ובצק דקתני הוא לענין חלה, וזו אף זו קתני, לא מיבעי תבואה שעשה עיסה מה' המינים שנתערבו בהיותם תבואה וטחנם ביחד ועשאם עיסה, דבאופן זה הוא בלילה יפה יותר, אלא אפילו אם נתערבו בהיותם קמח אחר טחינה, לא מבעיא באופן זה שנתערבו קמח, אלא דאפילו דגלגל עיסה מכל מין ומין בפני עצמו ואח"כ עירב העיסות וערסן יפה חשיב כבלול להצטרף, וכמו שנראה מדברי רבינו על הירושלמי, ואם התלמוד דידן ס"ל כהירושלמי אמאי לא מוקי ברייתא דמצטרפין לענין חלה כדברי הירושלמי, ואמאי הוצרכו לומר שהוא לענין איסור חמץ וחדש ומעשר, אלא עכצ"ל דש"ס דילן לא ס"ל כהירושלמי, זה הנראה שהוא דעת מקצת רבוותא שכתב רבינו:

אות יח ס"ק ב

והנה בירושלמי בפ"ק דחלה [ה"א] אחר לשון הירושלמי שהביא רבינו, גרסינן התם וז"ל, מהו שילקו על חלתן דבר תורה ר' יונה בשם שמואל ר"י ר"א בשם רשב"ל אין לוקין על חלתן דבר תורה, אמר ר' יעקב בר אחא רשב"ל כדעתיה, דאיתפלגון [זבחים עח, א] הפיגול והנותר ששחקן ר"י אמר לא בטלו זה את זה ורשב"ל אמר בטלו זה את זה, אמר ר' יוסי ולא דמיין תמן זה אסור וזה אסור, ברם הכא ב' דברים רבים על אחד ומבטלין אותו וכבר בטלו עד שלא נעשה איסור, אילו אחד עשה חמש עיסות מה' המינין ועירבן ואמר רשב"ל אין לוקין על חלתן דבר תורה יאות עכ"ל. ופירש מהר"ר אליהו [פולדא] ז"ל בביאורו וז"ל, ומהו שילקו על חלתן דבר תורה האוכל חלה הנעשה ע"י ב' מינים ע"י בלילה, מהו שילקה כעל חלה גמורה דבר תורה, או דלמא אין כאן חיוב חלה רק מדרבנן, דכיון דאין מצטרפין מן התורה אין כאן שיעור חלה מן התורה עכ"ל. הרי מתבאר מזה דלפי מאי דאמרי' משמיה דר"ל דאין לוקין על חלתן דבר תורה, נמצא דמאי דאמרי' דמתני' דפ"ק [מ"א] דמצטרפין הוא בבלול משא"כ בנשוך, (אינו אלא מדרבנן) דאפי' בבלול אינו אלא מדרבנן דמדאורייתא אינם מצטרפין, ולפי מאי דמסיק ר"י מבואר דדין זה אתי לכ"ע, דאפילו ר"י ור' אלעזר דס"ל דאין איסורין מבטלין זה את זה, מודו בזה כיון דבשעה שנתערבו המינים לא היה לכל אחד ואחד שיעור חיוב חלה ולא חל עליהם שם איסור טבל, שפיר י"ל דב' דברים רבים על אחד ומבטלין אותו ואינם מצטרפין לשיעור חלה מן התורה: ואין לתמוה דמאחר דכל א' מה' המינין חייבים בחלה כשיש שיעור חלה לכל אחד ואחד מהם, למה לא יצטרפו חמשתן לשיעור חלה, כיון דכולם בר חיובא דחלה נינהו. דנראה דהיינו טעמא דאין מצטרפין מידי דהוה למאי דאמרינן בפרק בתרא דע"ז (דף ס"ו ע"א), עלה דתנן בפ"ב דערלה [מ"י] תבלין ג' שמות והן מין אחד או ג' מינים והם שם א' אסורין ומצטרפין, דאמר חזקיה הכא במיני מתיקה עסקינן, הואיל וראוי למתק בהן את הקדירה. וכן אמרינן בירושלמי בפ"ב דערלה [ה"ה], דפריך ניחא שני שמות ממין אחד, ב' מינים משם אחד, ומשני רבי אבהו בשם ר"א במיני מתיקה שנו כאן יעו"ש, מפורש יוצא דדווקא במיני מתיקה דשוים בטעמם ב' מינים דשם אחד מצטרפין לאסור הקדירה, אבל בשאינם שוים בטעמם ב' מינים אפי' דשם א' אינם מצטרפין. ודעת רוב הפוסקים דשמות דקתני הכא היינו שם דאיסור, וה"פ תבלין של ג' שמות כגון פלפל דכלאים ופלפל דערלה ופלפל דתרומה דתלתא איסורין וכולן מין פלפלין הן, או ג' מינים פלפלין וקנמון ושאר מינים וכולם איסור אחד, כמו שכתבו התוס' שם בפרק בתרא דע"ז ד"ה תבלין של ב' וכו', וכן כתב הריטב"א שם בחידושיו,

וכ"כ הר"ש במתני' בפ"ב דערלה, וכן דעת הראב"ד בפט"ז מהלכות מאכלות אסורות דין ט"ו יעו"ש, וכן מתבאר מדברי הראב"ד בפי"ד מהלכות מאכלות אסורות דין ו', שעל מ"ש הר"ם יראה לי שכל החייב בתרומות ומעשרות מצטרף לכזית בטבל מפני שהוא שם אחד וכו', וכתב הראב"ד וז"ל, אמר אברהם בעינן טעמן שוה כדאמרינן בעלמא ג' שמות והם מין אחד, ג' מינים והם שם אחד אסור ומצטרפין, ובירושלמי ניחא ג' שמות והם מין אחד, ג' מינים והם שם אחד, אמר חזקיה במיני מתיקה, אלמא אפי' באיסור אחד דהיינו שם אחד בעינן טעם אחד, והני שבעה מיני טבל לאו חד טעמא נינהו עכ"ל. וכתבו התוס' בפרק בתרא דע"ז בד"ה ורבא אמר וכו', דאפי לר"מ דאמר כל איסורין שבתורה מצטרפין ואפי' בלאו מיני מתיקה, ה"מ כשהאיסורין בעין, ואז ודאי מצטרפין חצי זית מזה וחצי מזה לחייב אפי' אינם שוים במתיקה, אבל כשהם מעורבין בתבשיל שאינם בעין כי ההיא דתבלין ב' וג' וכו' דמיירי שמתבל בהם הקדירה, אפי' ר"מ מודה לחזקיה דדוקא מיני מתיקה וכו' יעו"ש:

דעפ"י חילוק זה שכתבו התוספות אפשר ליישב השגת הראב"ד על הר"ם במה שכתב דז' מיני טבל מצטרפין לכזית מפני שהוא שם אחד, די"ל דס"ל דהא דחזקיה דאפילו בשם אחד בעינן טעמם שוה, אינו אלא במעורבין כההיא דתבלין בקדירה, אבל כשהב' מינים בעין מצטרפין חצי זית מזה וחצי מזה אפילו אינם שוים בטעמן, כיון דכל המינים שם איסור אחד להם, דאפילו לרבנן דפליגי אר"מ היינו בב' איסורים, אבל באיסור אחד אפי' בב' מינים מצטרפין לכזית כיון שהם בעין:

וא"כ לפי זה לענין חלה אם עשה עיסה מה' המינין ובין כולם איכא שיעורא, כיון דה' המינין אינם שוים בטעמם, וכמו שמתבאר מסוגיא דפרק בתרא דע"ז, דאמרי' דחמירא דחטי וחמירא דשערי, האי טעמא לחוד והאי טעמא לחוד יעו"ש, אינם מצטרפין, כיון דאינם בעין כל מין ומין אלא מעורבין יחד, דאף דלענין השם שם אחד להם דכולם יש להם שם חיוב חלה, דאם עשה כשיעור מכל א' ואחד היה להם דין טבל אבל מ"מ כל שהם מינים משונים ואינם מין אחד ואינם שוים בטעמם לא מצטרפים, ואיכא למימר ב' דברים רבים על האחד ומבטלין אותו, וא"כ לא חשיב שיעור חלה לחייב מדאורייתא, אלא דמדרבנן חייבו בחלה בבלול, זהו לפי פי' מהר"ר אליהו [פולדא] ז"ל:

אבל ראיתי להרב שדה יהושע בביאורו שכתב וז"ל, מהו שילקו על חלתן דבר תורה אבלול דמתני' קאי, והכי קא מבעיא ליה מהו שילקה זה שאכלו מן התורה, מי אמרי' דמין בחבירו מתבטל ואי אפשר להתרות בו ולומר אל תאכל חלה של קמח שעורים, שהרי נתבטלה בתוך של חטים וכוסמין, וליכא למימר ליה נמי אל תאכל של חטים

דכבר נתבטלה בתוך של שעורים, א"כ אין כאן שם להתראה, או דלמא לא, ומשני דאין לוקין על חלתן וכו', ומתני' לאסור ולא למקלות וכו' עכ"ל יעו"ש. דנראה מפורש דעל המלקות בלבד הוא דמיבעיא ליה אי חייב מלקות או לא מטעם דאין שם להתראה, אבל לעולם דפשיטא דאף דאינו לוקה מצטרפין לחיוב חלה מן התורה:

ולעד"נ דאין פירושו עולה יפה, דא"כ אמאי נקט בין בבעיא ובין בפשיטות אין לוקין על חלתן דבר תורה, דכיון דעיקר הענין הוא על המלקות, אף שהוא דבר תורה אמאי נקט דבר תורה, הכי הו"ל למימר אין לוקין על חלתן, דבהאי לישנא משמע דלענין מלקות אין לוקין אף דהוי דבר תורה, ומדנקט דבר תורה ש"מ דהעיקר הוא לומר דעיקר חיוב חלה אינו דבר תורה כי אם מדרבנן:

ועוד דנראה פשוט דאם סבירא ליה דמצטרפין מן התורה לחיוב חלה, פשיטא דה"ה לענין מלקות, דבכה"ג אינו דומה לפיגול ונותר דהם ב' איסורים משונים, והמתרה צריך שיתרה על צד הודאי בפיגול או בנותר, ובלאו הכי הויא התראת ספק, משא"כ בחלה דה' המינין דכיון דשם איסור חלה לזרים אחד הוא ואינם איסורים מוחלקים, דמכל מין שיהיה אינו אלא שם איסור חלה וליכא איסור אחר, א"כ אם יהיה של חטים או יהיה של שעורים לא נ"מ כלל לענין התראה, דכל שמתרה אל תאכל חלה יהיה ממה שיהיה התראה היא וזה נראה פשוט:

ועוד דאי שייך הכא דין התראת ספק, אם כן היכי מסיק שם רבי יוסי דבכה"ג דכבר בטלו עד שלא נעשה האיסור כולי עלמא מודו ואפי' רבי יוחנן, דמשמע דאפי' רבי יוחנן מודה דאין לוקין, והדבר קשה דהא ר' יוחנן דס"ל בעלמא התראת ספק שמיה התראה כדאמרינן בפרקא קמא דשבועות [ג, ב], ובפ' ואלו הן הלוקין (דף ט"ו ע"ב) בתלמודא דידן דר"י הוא דס"ל התראת ספק שמה התראה, וכן אמרי' בירושלמי בפרק תמיד נשחט [ה"ד], דקאמר איתפלגון בב' של גליות ר"י אמר מקבלין התראה על הספק, וכן גרסינן עוד בפי"א דיבמות [ה"ז] ובפ"ח דנזיר [ה"א]: ועוד דהא כתבו התוס' בזבחים (דף ע"ח ע"א) בד"ה הפיגול והנותר וכו' שהקשו על רש"י ובכלל הקשו וז"ל, ועוד קשה אם נפרש פיגול ונותר וטמא שלשתן יחד, ל"ל אי אפשר שלא ירבה וכו' הא ודאי יש כאן שנים המבטלין את השלישי ולכולהו ליפטר דכל אחד בטל ומבטל עכ"ל, דמשמע מדבריהם דבכה"ג דאיכא רוב ודאי אין הטעם משום התראת ספק, אלא משום דאין כאן איסור מעיקרא דכל אחד בטל ומבטל. דעפי"ז ניחא מ"ש הר"ם בפי"ח מהלכות פסולי המוקדשין דין כ' וז"ל, הפיגול והנותר והטמא שבללן זה בזה ואכלן אע"פ שריבה מין על חבירו אינו מבטלו, שאין האיסורין מבטלין זה את זה עכ"ל, דלפי מ"ש הר"ם בפרק

ט"ז מהלכות סנהדרין [ה"ד] דהתראת ספק שמה התראה, מאי נפקא מינה מפסק זה דאיסורין אין מבטלין זה את זה, אבל לפי האמור נ"מ דבכה"ג דודאי יש כאן ב' מבטלין את הג', דאם היו מבטלין זה את זה הוה מפטר לגמרי דאין כאן איסור:

וא"כ הכא גבי חלה דאיכא רוב ודאי, דכל אחד מה' המינים בטל בד' מינים ומבטל להם הרי חשיב כאילו אין כאן דבר המחוייב בחלה, ואם אנו אומרים דכיון דכל אחד מבטל את חבירו אין כאן שם להתראה ואינו לוקה, א"כ ה"ה דלענין חיוב חלה אינן מצטרפין מן התורה, כיון דכל אחד ואחד בטל ברוב שאר המינין, דמ"ש מלקות מחיוב חלה, כיון דבכה"ג דאיכא ודאי רוב המבטל לכל אחד ואחד לא שייך טעם התראת ספק. לכן נראה דהעיקר כפי' מהר"ר אליהו [פולדא] ז"ל דפי' הירושלמי לומר דהא דאמרינן דבבלול מצטרפין לחלה אינו אלא מדרבנן, ומש"ה אין לוקין על חלתן: דבהכי ניחא טפי מאי דאמרינן בירושלמי לקמן [חלה פ"א ה"ב] גבי מתני' האוכל מהם כזית בפסח יצא ידי חובת מצה חמץ חייב כרת, א"ר יעקב בר זבדי זאת אומרת לוקין על חלתן דבר תורה, ומשני תפתר שאכל כזית מזה וכזית מזה יעו"ש, דמשמע דפריך הש"ס לר"ל דאמר [שם פ"א ה"א] דאין לוקין על חלתן, ממתני' בין ממצה ובין מחמץ, למאי דס"ד דמיירי דבלל מה' המינין ואכל מצה או חמץ מהם, ואי טעמיה דר"ל משום התראת ספק ואינו אלא לענין מלקות, אבל עכ"פ מצטרפין מן התורה, א"כ לא שייך להקשות כי אם מחמץ דשייך התראה משא"כ במצה, ומהתימה מהרב שדה יהושע שכלל שם בפי' הקושיא מצה וחמץ, שכתב וז"ל, זאת אומרת וכו' משום דס"ד דמתני' דתני האוכל מהם כזית מצה כלומר כזית מכולהו, ומש"ה אמר דהדא אמרה דלוקין וכו', דאל"כ היכי מחייב על כזית חמץ ויוצא בכזית מצה, והלא כל מין מבטל את חבירו וכו' עכ"ל, ולא ידעתי דלפי דרכו דמשום התראת ספק הוא מה שייך במצות מצה דין התראה:

והנה אמרי' בירושלמי עוד שם גבי מתניתין דמצה וחמץ דמשני עוד, אמר ר' יוסי אפי' תימר כזית מכולהון שנייא היא שכולן שם חמץ, מיחלפא שיטתיה דר"י תמן הוא אמר ב' דברים מרבין על אחד ומבטלין אותו, וכא הוא אמר הכי, א"ר יוסי בר' בון כיני מתני' או כזית מזה או כזית מזה, והפירוש מבואר דר' יוסי רצה לומר דלעולם במתני' בבלול מיירי, שבלל מה' המינים ועשה מצה או חמץ ומצטרפין לצאת ידי חובתו ולהתחייב, דכיון דהוי שם אחד דאיסור שכולן שם חמץ, וכן במצה כולן שם מצה, דאע"ג דהוו מינים מחולקים מצטרפין כההיא דתנן בפ"ב דערלה [מ"י] דב' מינים ושם איסור א' מצטרפין, והקשו עליו ע"ז דא"כ לענין חלה נמי אמאי אינן מצטרפין מן התורה, וקאמר ר"י דמבטלין זה את זה, ועכצ"ל דה"ט דחלה משום דאינם שוים בטעמם, וכל דאינם

שוים בטעמם אף דהוו שם אחד אינם מצטרפין, כדמוקי חזקיה מתני' דפ"ב דערלה במיני מתיקה דשוים בטעמם כאמור לעיל, וא"כ מ"ש גבי מצה וחמץ דמצטרפין, ולכן דחה הש"ס האי שינויא דר"י וקאמר דמחוורתא כדשנינן מעיקרא, כיני מתני' דאכל או כזית מזה או כזית מזה:

ולפי מ"ש בדעת הר"ם בההיא דה' מיני טבל דמצטרפין לכזית כיון דהם שם א' אע"ג דאינם שוים בטעמם, מטעם מה שחלקו התוספות בפרק בתרא דע"ז, די"ל דאפילו לחזקיה דבעינן דטעמם שוה אינם אלא במעורבין ואינם בעין, אבל כשהן בעין ואכל חצי זית מזה וחצי זית מזה מצטרף, א"כ הכא בירושלמי אמאי מוקמינן מתני' דמיירי כזית ממין זה או כזית ממין זה, הא שפיר הוה מצי לשנויי לפי מה שרצה לשנויי ר"י, דשניא היא שכולן שם חמץ דמיירי מתניתין שאכל חצי זית ממין אחד וחצי זית ממין אחר בהיותם בעין בלא תערובת, דלא מיירי בשעשה עיסה בלולה מה' המינים, וא"כ בכה"ג ל"ד לדין חלה, דהתם מיירי ע"י תערובת ובכה"ג כל אחד מבטל את חבירו כיון דאינם שוים בטעמא, משא"כ באכל חצי זית מזה וחצי זית מזה בהיותם בעין, דאף דאינם שוים בטעמם מצטרפין, ובהכי לא היה דוחה שינויא דר"י, ומדלא משני הכי נראה דאין לחלק. ואפשר לומר דרבי יוסי דמשני הכי אפילו תימא כזית מכולהון, שנייא היא שכולן שם חמץ, כוונתו היתה לזה, דהכא מיירי דאכל כזית מכולהון בהיותן בעין בלי תערובת, דס"ל לחלק בין מעורבין ובין הם בעין, אלא דסתמא דש"ס לא ס"ל לחלק הכי, ומש"ה קאמר מיחלפא שיטתיה דר"י וכו', ועכצ"ל הכי דאיך אפשר דר"י סותר עצמו מדידיה אדידיה:

אות יח ס"ק ג

איך שיהיה נמצינו למידין מדברי הירושלמי [חלה פ"א ה"א] לפי מה שפי' מהר"ר אליהו [פולדא] ז"ל, ולע"ד כן הוא האמת כדבר האמור, דאפילו בבלול דאמרינן דמצטרפין לענין חלה אינו אלא מדרבנן, דמדאורייתא אינם מצטרפים אפילו בבלול, יש לתמוה איך לא הביא רבינו הרמב"ן סברת הירושלמי וכ"כ הרמב"ם [הל' בכורים פ"ז ה"ד] וכל הפוסקים שפסקו כהירושלמי דבבלול מצטרפין איך לא הזכירו סברא זאת דאינה אלא מדרבנן, ואדרבא מפשט דבריהם נראה דס"ל דמצטרפין מן התורה. והתוספות בפרק ר' ישמעאל בסוגיא הנזכר [מנחות ע, א] כתבו בד"ה תנא כוסמין וכו', דבחנם דחק רש"י לומר דמאי דמייתי הש"ס התם תנא כוסמין מין חטים כו', הוא לפרש מתני' דהתם לומר דלענין חלה אינו מצטרף כ"א מין במינו, דהא בירושלמי אמרו דבבלול מצטרפין אפילו מין בשאינו מינו יעו"ש, ואם איתא דהא דבבלול מצטרפין אפילו מין בשאינו מינו אינו

אלא מדרבנן, הא שפיר י"ל דמייתי הש"ס הא דתנא עלה דמתני' לפרש דדוקא מין במינו מצטרף, ונ"מ לענין חיוב חלה מן התורה, דבמין במינו לוקין על חלתן, כיון דמן התורה מצטרפין, משא"כ במין בשאינו מינו דאין לוקין על חלתן כיון דמדרבנן הוא:

ואפשר לומר דכיון דבירושלמי [חלה פ"א ה"ב] גבי חמץ ומצה נראה דס"ל דלר"ל דאין לוקין על חלתן דבר תורה, ה"ה דאם עשה עיסה מה' המינין ואכל מצה ממנה לא יצא ידי חובתו, ואם אכל חמץ ממנה פטור, א"כ עכצ"ל דלא קי"ל הכי, דהא בש"ס דילן בשמעתין דמנחות הנזכר [שם ע, ב] אמרי' דברייתא דקתני התבואה והקמחין והבצקות מצטרפין הוא לענין חמץ וחדש ומעשר שני, וכבר כתבנו לעיל [או"ק א'] דלכ"ע הני אוקימתי הוא דמיירי דאכל כזית מה' המינים דבין כולם אכל כזית בין מחמץ או מחדש או ממעשר שני, וא"כ מוכרח דס"ל לש"ס דה' המינין מצטרפין מן התורה לענין חמץ ושאר איסורים הנז', וזה דלא כהירושלמי, וכיון דלגבי חמץ לא קי"ל כהירושלמי ה"ה לענין חלה:

אבל נראה דאין זה מספיק לדחות סברת הירושלמי דס"ל דאינו אלא מדרבנן, דהא אעיקרא דמלתא עיקר חילוק זה דבבלול מצטרפין ובנשוך אינם מצטרפין מדברי הירושלמי הוא, דבש"ס דילן לא יש גילוי, דאפשר דס"ל לש"ס דילן דאף דלענין חמץ וחדש ומעשר שני מצטרפין, לענין חלה אין מצטרפין, כמו שהוא סברת מקצת רבוותא שהביא רבינו [במשנתנו ד"ה פיסקא], וא"כ באיזה כח אנו דוחין סברת הירושלמי, כיון דאפשר דבש"ס דילן ס"ל כהירושלמי לענין חלה דאינם מצטרפין כי אם מדרבנן ובחמץ ושאר איסורים לא ס"ל כהירושלמי:

ועוד די"ל דאפילו לענין חמץ לא פליג הש"ס דילן עם הירושלמי, דאפשר דמאי דאמרו דמצטרפין לענין חמץ הוא דמיירי בערב ובלל החמשה מינים אחר שנעשה חמץ כל אחד בפני עצמו, דומיא דאיסור חדש דקודם התערובת חל האיסור עליו, וכן י"ל במעשר שני דמיירי דאחר שהפריש מעשר שני מה' המינים מכל אחד בפני עצמו, ערב המעשר שני שלהם ואכל כזית מהתערובת, דכה"ג דקודם שעירב אותם חל האיסור, לדידן דקי"ל כר"י ור"א דאין איסורין מבטלין זה את זה כמ"ש הר"ם בפי"ח מהל' פסולי המוקדשין [ה"כ], א"כ ליכא למימר דכל מין מבטל את חבירו, דזה אינו אלא לר"ל דס"ל דאיסורין מבטלין זה את זה, דמש"ה לא משני הש"ס בירושלמי גבי מתני' דמצה וחמץ שנתערבו אחר היותו חמץ, כיון דלר"ל אף בכה"ג מבטלין זה את זה דאיסורין מבטלין זה את זה:

ועוד י"ל דלפי מ"ש לעיל [סוף או"ק ב'] דאפשר לחלק בין נתערבו ובין בהיותם בעין, וכתבנו דאפשר דזהו סברת ר"י בירושלמי דמשני גבי חמץ דשניא דשם חמץ הוא, א"כ

י"ל דהכא בש"ס דילן נמי י"ל דמצטרפין דקאמר היינו בהיותם בעין דאכל כזית בין כולן בהיותם בעין בלא עירוב, אבל במעורבים אפשר דס"ל כהירושלמי דאינם מצטרפין מן התורה ואינו חייב עליהם:

ועוד י"ל דנראה דהא דאמרו בירושלמי דאינו מצטרף מן התורה הוא דוקא בשעשה שיעור חלה או מצה או חמץ דערב מכל הה' מינים ועשה עיסה, דבכה"ג דאיכא רובא כנגד כל מין ומין כל אחד מהם בטל ברובא ומבטל לחבירו, אבל היכא דליכא רובא כנגד כל מין ומין, וכגון דעשה עיסה מחטים ושעורים לבד חצי שיעור מזה וחצי שיעור מזה בצמצום, באופן דליכא רוב במין אחד יותר מחבירו, בזה לא אמרינן דאין מצטרפין מן התורה, דהא מדמה לה להיא דפיגול ונותר וטמא שבללן זה בזה, דהתם דוקא משום דריבה מין על חבירו, וכן רבי יוסי דדחי דמיון זה נקט בלשונו ברם הכא שני דברים רבים על האחד ומבטלין אותו, וא"כ י"ל דהא דחמץ וחדש ומעשר שני דש"ס דילן מיירי במערב מב' מינים שוה בשוה דליכא רובא, אבל בדאיכא רובא מודה הש"ס לסברת הש"ס ירושלמי:

הן אמת דקשה ע"ז דא"כ אמאי דחיק הש"ס בירושלמי גבי מתני' דמצה וחמץ דמיירי באוכל כזית מזה או מזה, בהיות דהוה מצי למימר דמיירי בעשה עיסה מב' מינין מה' המינין משניהם שוה בשוה דליכא רובא, דבכה"ג מודה ר"ל דמצטרפין מן התורה, ומדלא משני הכי ש"מ דלר"ל לאו דוקא דאיכא רובא כנגד כל מין, וזה תימה דמתוך דברי הש"ס בירושלמי בסברת ר"ל נראה דהטעם הוא משום דכל מין מתבטל ברוב כדבר האמור. ואולי דלפי מאי דדחי רבי יוסי דלא דמי להההיא דפיגול וכו' אין עיקר הטעם משום ביטול, אלא אפילו בב' מינין בשוה אמרינן הכי דבטלי זה בזה, דעיקר הטעם הוא כמו שכתבנו לעיל [או"ק ב' ד"ה ואין], דכיון דאין טעמם שוה והם ב' מינים לא מצטרפין, כדאמרינן בפ"ב דערלה [מ"י] בג' מינים ושם אחד, דאמרי' דווקא בטעמם שוה, והתם מתבאר בדברי מתני' והירושלמי שם דאפי' בב' מינים ושם אחד כל שאין טעמם שוה אינם מצטרפים, ונראה דאפילו בב' מינים שהם שוים בשיעור שלא יש יותר שיעור למין זה ממין אחר מיירי, דאל"כ למאי דפריך התם בירושלמי [ערלה פ"ב ה"ה] ניחא ב' שמות ממין אחד, ב' מינים משם אחד, אמאי לא משני דהכא מיירי דהב' מינים הם שוים בשיעור, ומדלא משני הכי ש"מ דלא שנא, וא"כ ה"ה הכא לענין חלה, ומאי דנקט רבי יוסי ב' דברים רבים על האחד לאו דוקא נקט הכי. והכי נראה מסגנון דברי מהר"ר אליהו [פולדא] בביאורו שכתב גבי בעיא דמהו שילקה על חלתן וז"ל, האוכל חלה הנעשה ע"י ב' מינים ע"י בלילה מהו וכו', הרי שכתב אופן הבעיא אפילו בב' מינים,

ולא דקדק לומר ג' מינים או שנים והאחד יותר מחבירו כדי שיהיה רוב, ומדלא חש לדקדק בהכי ש"מ דס"ל דלפי המסקנא לאו דווקא רוב, כדמוכח מההיא דפריך ממתני' דמצה וחמץ כאמור, אבל זה נראה דוחק גדול דפשט הענין נראה בבירור דלא נאמר דבר זה אלא בדאיכא רובא כנגד כל מין ומין:

אות יח ס"ק ד

והנה עוד אמרינן בירושלמי שם [חלה פ"א ה"א] וז"ל, ר' יהושע דרומיא בעי וכו' לא צורכא דלא עשה חמש עיסיות מה' מינים וערבן, וחזר ועשה חמש עיסיות ולא עירבן, חטים שכן מהו שיבטלו חטים שכן ושעורים שכן מהו שיבטלו שעורים שכן עכ"ל, ופירש מהר"ר אליהו [פולדא] ז"ל וז"ל, לא צורכא וכו' לא נצרכה בעיא זאת אלא הא קא מבעיא לן עשה ה' עיסיות בכל אחת שיעור חלה ועירבן, דאז אינן מבטלות את עצמן הואיל ונעשו כל אחד איסור קודם שנתערבו יחד שאין איסורין מבטלים זא"ז, וחזר ועשה ה' עיסות מה' מינים ולא עירבן ואין בכל אחד שיעור חלה וכו', והלך וחלק עיסה ראשונה לה' חלקים וכל חלק יש בה חטים ושעורים ומכל ה' המינים, ועירב כל אחד ואחד מעיסות אחרונות עם כל חלק וחלק, והשתא הא דנעשה מחטים קמבעי ליה הואיל והיא התירא שהרי אין בה שיעור חלה, אם יכול לבטל מהאי חלק שנתערב בה שיעור חטים שבה הפחותים מחטים של עיסה זו, נהי דכל החלה אינה יכולה לבטל שכל החלק רבה ממנה, אבל חטים שבה נאמר שיבטל, כיון שהבטל והמבטל מין אחד, וגם עיקר ביטול דרוב על מין במינו נאמרה עכ"ל:

ולעד"נ דאין פירושו עולה יפה, דאיך אפשר לומר שיבטל שיעור חטים שבחלק זה מטעם ביטול ברוב, כיון דכל החלק כבר נאסר והוא טבל גמור והוא רובא לגבי עיסה זאת שנתערבה בו, וכיון דאיכא קמן רוב איסור לגבי עיסה זאת שנתערבה בו, איך אפשר לומר שיבטל חלק חטים שבה, כיון דאדרבה כנגד כל החלק הזה הוא מיעוטא, והיא נאסרת מחמת שנתערבה ברוב איסור, כדין חולין שנתערבו ברוב טבל שנעשה הכל איסור עד שיתקן, וא"כ איך נאמר שהוא יבטל חלק החטים, כיון דכל החלק הרי הוא טבל גמור:

ועוד דלמאי נ"מ לומר שמבטל החטים שיש בו, דאם נאמר דנ"מ דאם בא להפריש חלה כדי שיעור שיש בחלק זה מד' המינים הנשארים שלא נתבטלו לפי חשבון המינים הנשארים, אי אפשר להפריש מיניה וביה כי אם ממקום אחר, דאם יפריש מיניה וביה אפשר שיבא לידו מחלק החטים אשר בו, שכבר נתבטלו וחשיב כמפריש מן הפטור על החיוב, וכההיא דתנן בפ"ג דחלה [מ"ח] הנוטל שאור מעיסה שלא הורמה חלתה ונתן

לתוך עיסה שהורמה חלתה, אם יש לו פרנסה ממקום אחר מוציא לפי חשבון, ואם לאו מוציא חלה אחת על הכל, הא ליתא דאין זה שום נפקותא, דהא אפילו את"ל דחטים של כאן מבטל חטים של כאן מטעם דמין במינו בטל ברוב, אינו אלא מדאורייתא אבל מדרבנן טבל הוא במשהו, ומדרבנן צריך לתקנו וכמו שמתבאר במנחות (דף ל"א ע"א) ובשאר דוכתין יעו"ש, וא"כ דכיון דעכ"פ צריך להפריש גם על חלק החטים מדרבנן, אפוכי מטרתא למה לי, ולמה יפריש ממקום אחר כיון דשפיר יכול להפריש מיניה וביה חלה א' על הכל, וא"כ מאי נ"מ בביטול זה:

ועוד דכפי זה בעיא זאת לא נגע ולא פגע בענין אשר אנו דנין אי ה' מינין מצטרפין מן התורה לשיעור חלה, וגם מה שפירש דמיירי שחילק העיסה ראשונה לחמשה חלקים וכו' העיקר חסר מדברי הירושלמי:

לכן נראה לע"ד דפי' הירושלמי הכי הוי, דמיירי דעירב הה' עיסות הראשונות לעיסה א' ולא חלקן, ובהיותם עיסה אחת עירב הה' עיסיות אחרונות מה' מינים שאין בהם שיעור עם העיסה הראשונה, וקמבעיא ליה דכיון דאלו העיסות אחרונות אילו היה מערבן הם לעצמם לא היו מצטרפין לשיעור חלה מה"ת, א"כ אפילו שעירבן עם כללות עיסה ראשונה שכבר נתחייבה בחלה מטעם דאין איסורין בטלין זה בזה, לא מפני זה מצטרף העיסה אחרונה לראשונה להתחייב בחלה, דאף דקי"ל דלענין חלה אם מוסיף פחות מכשיעור על עיסה שכבר נתחייבה בחלה מצטרף לחייב את התוספת, כמ"ש הר"ש בפ"ד דחלה משנה ב' על דברי הירושלמי דקאמר מה בין הנשוך ומה בין הבלול ואפילו כשחילק העיסה, כ"ש הכא שהעיסה ראשונה עדיין היא בחיובה הראשון, דהכא שאני דהחטים של העיסה ראשונה אף דלגבי עצמה אינה בטילה בשאר מינים מכיון דכל א' וא' יש לו שיעור, מ"מ לגבי עיסה אחרונה הבאה להצטרף עמה ועיקר הצירוף הוא על שיעור עיסת חטים אשר בה, דעם שאר המינים לא יוכל להצטרף, שפיר אנו יכולים לומר שמתבטלים החטים של כאן בשאר מינים שבו. ומאי דקאמר הירושלמי החטים שכן ר"ל כאילו אמר לחטים שכאן, מהו שיבטלו החטים שכאן, כלומר לענין חטים של עיסה אחרונה מהו שיבטלו ד' מינים שבעיסה ראשונה לחטים שבה, כדי שלא תצטרף עיסה של חטים האחרונה שאין בה שיעור להתחייב, או דלמא דכיון דכבר נתחייבו העיסות הראשונות כל אחת ואחת לעצמה, וכשנתערבו לא נתבטלו ונשארו בחיובם, וכל העיסה בכללותה נעשה טבל הרי חשיב כאילו כל העיסה ממין אחד, וכל העיסות האחרונות אשר עירב עם העיסה ראשונה מצטרפין להתחייב בחלה, כדין תוספת על עיסה שכבר נתחייבה בחלה, שכתב הר"ש שמתחייבת, וחייב להפריש חלה לפי חשבון

עיסות ראשונות ועיסות אחרונות שכולן נתחייבו. ומאי דנקט הירושלמי הבעיא באופן דהעיסות האחרונות לא עירבן יחד בפני עצמם, היינו משום דאם ערבם יחד הרי נתבטל כל מין ברובא וחשיב כאילו אין כאן חטים, דכיון דמטעם ביטול ברוב אינם מצטרפים בפני עצמם לענין חלה, א"כ ש"מ דכל מין ומין מתבטל ברוב דכל או"א בטל ומבטל לחבירו, וכיון שכן איך אפשר לומר שיצטרפו אלו החטים המבוטלין בחטים של עיסה ראשונה שלא נתבטלו:

אות יח ס"ק ה

והנה אמרינן בירושלמי גבי מתני' דשתי נשים [חלה פ"ד ה"א] וז"ל, ריב"נ אומר שאר המינין מצטרפין זה עם זה, אית תני תני כל המינין מצטרפין זה עם זה, ופריך על דעתיה דהך תנא ברא מה בין נשוך מה בין בלול, אמר ר' יודן אבוה דר' מתניא כשחלקן והוסיף עליהם נשוכים חייבים בלולים פטורין, וכבר הביא הירושלמי הנזכר הר"ש [חלה פ"ד מ"ב] ופירשו יעו"ש. ומהירושלמי הזה נמי מבואר דהעיקר כסברת ר"ל [ירושלמי חלה פ"א ה"א] דס"ל דאין לוקין על חלתן, דבלול דחמשת המינים אינן מצטרפין כי אם מדרבנן, דאם איתא דבבלול מצטרפין מן התורה, א"כ אמאי לא משני דהיינו דאיכא בין בלול לנשוך, דבבלול איכא חיוב חלה מן התורה משא"כ בנשוך: דאין לדחות דלא משני הכי, משום דס"ל דבנשוך נמי הוי מן התורה, דהא עכצ"ל לפי מאי דמשני בשחלקן והוסיף עליהם דנשוך חייבין דלהחמיר אמרו ולא להקל, ע"כ דסבירא ליה דנשוכין אינו אלא מדרבנן, דאי מדאורייתא למה חייבין בהוסיף עליהם. וגם אין לומר דטעמא דבלול דאם הוסיף עליהם פטורים היינו משום דהוי מן התורה וא"כ אפילו להקל, דהא ליתא דטעמא דבלול הוא דאפילו יהיה מדרבנן אם חלקן והוסיף עליהם פטורין, דהא בבלול אי אפשר לחלקן כמו הנשוך דיכול לחלק כל מין בפני עצמו, דבבלול כל חלק וחלק ממה שנחלק יש בו מכל המינין, ואם יוסיף על כל חלק ממין חטים או ממין אחר, סוף כל סוף ליכא אלא תערובת מינים, וא"כ אפילו אם נאמר דצירוף המינין מדרבנן פטור בתוספת, כיון דסו"ס מדרבנן הוא וכבר נפטר מדרבנן, משא"כ בנשוך דכיון דחלקן הרי כל מין ומין בפני עצמו, וע"י התוספת י"ל שחל חיוב חלה מן התורה על כל חלק וחלק, ומדלא משני הכי ש"מ דס"ל בפשיטות דגם צירוף דבלול אינו אלא מדרבנן:

אך קשה דלפי האמור [או"ק ג' ד"ה ועוד י"ל דנראה] דסברת ר"ל אינו אלא בעושה עיסה מה' המינים או משלשה דאיכא רובא כנגד כל מין ומין ובטיל ברוב, אבל בעושה עיסה מב' מינים ושיעורן בשוה באופן דליכא רוב אפילו ר"ל מודה דמצטרפין מן התורה, א"כ אמאי לא משני דאיכא בין בלול לנשוך, דבבלול ב' מינים בשוה הוי מן התורה, ובנשוך

אפילו בשוה הוי מדרבנן, דבנשוך לא שייך לחלק בין בדאיכא רובא לדליכא רובא, דבאיכא רובא נמי לא שייך ביטול כיון דאינו מעורב יפה כי אם נשיכה בעלמא וכל אחד ניכר לעצמו, ואם בדאיכא רובא אמרינן דהוי מדרבנן ה"ה בדליכא רובא:

והנה אמרינן בירושלמי בפ"ג דחלה [ה"ה] גבי מתני' דהנוטל שאור מעיסה שלא הורמה חלתה ונותן לתוך עיסה שהורמה חלתה וכו', דאיפליגו ר' יוחנן ור"ל דלר"י הנשוך דחייב הוא מן התורה ולר"ל אינו אלא מדרבנן, ופלוגתייהו הוא אפילו במין במינו, וא"כ קשה לר"ל מהאי תנא ברא דס"ל דכל המינין מצטרפין בנשוך מדרבנן, דאם איתא דבנשוך דמין במינו אינו אלא מדרבנן, למה החמירו רבנן נמי בנשוך דמין בשאינו מינו, דבשלמא לר"י דנשוך דמין במינו הוא מן התורה שפיר י"ל דגזרו חז"ל נשוך דמינו בשאינו מינו אטו מין במינו, אבל לר"ל דמעיקרא מין במינו אינו אלא מדרבנן למה החמירו נמי במין בשאינו מינו, דבשלמא במין במינו צ"ל דגזרו בנשוך אטו בלול שהוא מן התורה, אבל במין בשאינו מינו דאפילו בבלול אינו אלא מדרבנן לר"ל למה גזרו בנשוך גם כן. ואם נאמר דסברת ר"ל אליבא דתנא דידן דנשוך אינו מצטרף כי אם מין במינו, דס"ל לר"ל דה"ט דתנא דידן דכיון דנשוך דמין במינו מעיקרא אינו אלא מדרבנן לא גזרינן גזירה לגזירה, א"כ נמצא דפלוגתא דר"י ור"ל פלוגתא דתנאי נינהו תנא דידן ותנא ברא, וא"כ מאי פריך התם בירושלמי לר"ל דאמר נשוך מדרבנן מהברייתא דקתני ואם לאו מביא ד' רבעים ומשיך, כיון די"ל דהך תנא דברייתא זאת סבירא ליה דנשוך מדאורייתא הוא במין במינו דסבירא ליה כהאי תנא ברא דהכא, דע"כ סבירא ליה דנשוך דאורייתא ומשו"ה ס"ל דמין בשאינו מינו נמי חייב בנשוך, דגזרינן נשוך דמין בשאינו מינו אטו נשוך דמין במינו דהוי מדאורייתא:

אות יח ס"ק ו

והנה אגב אורחין ראיתי לעמוד דהתם בירושלמי אמרי' משמיה דר' יוסי דעיקר פלוגתא דר"י ור"ל גבי מתני' דרפ"ק דטבול יום [מ"א] דתנן המכניס חלות ע"מ להפריש ונשכו, בש"א חיבור בטבול יום ובה"א אינו חיבור, דלר"ל הא דס"ל לב"ה דאינו חיבור לאו דוקא בטבול יום, דה"ה אם נגע טמא גמור באחד מהם אין הנשוך חיבור, ואין חייבים על האחרים משום טומאת האוכלין כי אם על אותה שנגע הטמא, וע"כ דטעמיה דר"ל משום דס"ל דנשוך מדרבנן, אבל ר"י ס"ל דדוקא טבול יום דקלישא טומאתו, אבל טמא גמור שנגע באחת מהן כולן טמאות לחייב עליהם משום טומאה, דנשוך הוי חיבור מדאורייתא יעו"ש:

ויש לעמוד דבסיפא דמתניתין דהתם קתני דפליגי ב"ש וב"ה במקרצות וככרות נושכות זו בזו וכיוצא, דב"ה אומרים אינו חיבור, ומסיים מתני' ומודים בשאר כל הטמאות בין קלות ובין חמורות, וכתבו הר"ש והרא"ש והרע"ב ז"ל וז"ל, וכל הני דחשיב הכא אפלוגתא דב"ש וב"ה דסיפא קיימי, והא דלא חשיב חלות בהדייהו, משום דחלות לב"ה אינן חיבור לא בטבול יום ולא בשאר טומאות עכ"ל. אבל הר"ם בפי' המשניות ובחיבורו בפ"ח מהל' טומאת אוכלין [ה"א] פירש דהא דקתני בסיפא ומודים וכו' אחלות נמי קאי, דדוקא בטבול יום דקלישא טומאתו לא הוי חיבור, אבל בשאר טומאות מודו ב"ה דהוי חיבור יעו"ש:

וי"ל דנראה דבהא פליגי ר"י ור"ל דהכא, דר"י ס"ל כסברת הר"ם דמודים ב"ה דסיפא קאי נמי אחלות, אבל ר"ל ס"ל כדעת הר"ש דכיון דלא חשיב חלות בהדי הנך דלקמן, ש"מ דחלות יש להם דין אחר דאפי' בשאר טומאות לא הוי חיבור. ולדעת הר"ם י"ל דפסק כר"י, דקי"ל ר"י ור"ל הלכה כר"י, אבל לדעת הר"ש ודעמיה קשה דאמאי פסקו כר"ל לגביה דר"י, ומה גם דפירוש פשטא דמתני' הכי הוי, ולא הזכירו כלל דדבר זה תלוי בפלוגתא דר"י ור"ל בירושלמי:

הן אמת דבעיקר סברת רבי יוסי בירושלמי, דלמד מפלוגתא דר"י ור"ל בההיא דהמכניס חלות דפליגי אי נשוך הוי מן התורה או לא, דלר"ל נשוך מדרבנן הוא ומשו"ה גבי חלות אפילו בשאר טומאות לא הוי חיבור, יש לעמוד דא"כ מה יענה ר"ל בהנך דסיפא דקתני מקרצות וככרות נושכות זו בזו, דע"כ דעלייהו נמי קתני סיפא ומודים ב"ה בשאר כל הטומאות, כיון דחשיב להו בהדי חלות דרישא וכמ"ש הר"ש והרא"ש והרע"ב ז"ל, ואם איתא דטעמא דר"ל בחלות הוא משום דס"ל דנשוך הוא מדרבנן, א"כ מ"ש מקרצות וככרות דמודים ב"ה דנשוך הוי חיבור לשאר טומאות. וע"כ צ"ל דסברת ר"ל בההיא דחלות לאו משום דנשוך הוי מדרבנן, אלא משום דחלות שאני, דכיון דכנסם על מנת להפריש אף בשאר טומאות לא הוי חיבור לבית הלל, וכמו שכתב הרא"ש בפירוש המשנה, וא"כ מנין לנו ללמוד דריש לקיש סבירא ליה דנשוך לאו מן התורה הוא: ואין לומר דלריש לקיש הא דמקרצות וככרות מיירי כשנשכן זו בזו על מנת שלא להפריש אלא דעתו להניחם מדובקין, ונאמר דע"כ לא קאמר ר"ל דנשוך הוא מדרבנן כי אם דוקא בנשוך דדעתו להפרישם אח"כ, אבל בנשוך דדעתו להניחם מדובקין כה"ג נשוך הוי מן התורה, דהא ליתא דא"כ דהא דמקרצות וככרות מיירי דדעתו שלא להפריש, א"כ מ"ש מחלות דקתני במתני' דהתם דהמכניס חלות ע"מ שלא להפריש דאפילו ב"ה מודו דהוי

חיבור בטבול יום וכ"ש לשאר טומאות, וא"כ ע"כ צ"ל דהא דמקרצות וככרות מיירי נמי ע"מ להפריש:

הן אמת דקשה לזה לטעמא דכתב הרא"ש דה"ט דחלות דלא הוי חיבור אף בשאר טומאות, דחלות שאני כיון דכנסם ע"מ להפריש, דא"כ מ"ש ממקרצות וככרות, וע"כ צ"ל דהא דמקרצות וככרות מיירי כשנשכן זה בזה בסתמא, ולא גילה דעתו אי דעתו להפרישם או לא, ומשו"ה הוי חיבור לשאר טומאות, ואה"נ דחלות נמי בכה"ג דהכניסם סתמא דהוי חיבור לשאר טומאות, אלא דבהכניסם על מנת [שלא] להפריש בפירוש אפילו בטבול יום הוי חיבור, וא"כ צ"ל דלר"ל דס"ל דנשוך לענין חלה אינו אלא מדרבנן היינו דוקא בנשכן ע"מ להפרישם אבל בסתמא וכ"ש ע"מ שלא להפרישם נשיכה כי האי הוי מן התורה, דומיא דמקרצות וככרות דאפילו בסתמא הוי חיבור לשאר טומאות, ודומיא דחלות על מנת שלא להפריש דהוי חיבור אפילו לטבול יום:

דבהכי ניחא מה שהקשינו מהא דתנא ברא דהכא, דס"ל דנשוך דחמשת המינים מצטרפין, די"ל דמיירי בנשכן סתמא וכ"ש בפירש ע"מ שלא להפרישם, דבכה"ג אפילו לר"ל במין במינו הוי מן התורה, וכיון שכן י"ל שגזרו מין בשאינו מינו אטו מין במינו. אך קשה דא"כ למאי דפריך בירושלמי לר"ל מהברייתא דמביא ד' רביעין ומשיך, ומשני ר' זעירא דע"כ לא קאמר ר"ל אלא בנשוך מאליו, אבל אם השיכו בידו כל עמא מודו דהנשוך תורה, אמאי לא משני דהתם מיירי במשוך בסתמא או על מנת שלא להפריש. ונראה דרבי זעירא דמשני הכי ולא משני באופן הנזכר, לא ס"ל כר' יוסי דהתם דקאמר דפלוגתא דרבי יוחנן וריש לקיש נלמד מההיא דטבול יום, אלא ס"ל כסברת ר' אימי דאמר דפלוגתא הוא דרבי יוחנן וריש לקיש בפירושא אתמר לענין חלה, ולאו מכללא איתמר מההיא דטבול יום, ואדרבה סבירא ליה דאין לדמות דין חלה לדין טבול יום, דאילו התם הכל תלוי באם דעתו להפריש או לא, דכל דדעתו להפריש לא הוי חיבור, מה שאין כן בחלה דמפשט מתניתין דחלה [פ"ד מ"א] דקתני שתי נשים שעשו ב' קבים ונגעו זה בזה אפילו הם ממין אחד פטורים ובזמן שהן של אשה אחת מין במינו חייב, נראה דהעיקר תלוי בהקפדה דסתם אשה אחת אינה מקפדת אם העיסות נוגעות זה בזה כדאמרינן בירושלמי עלה דמתניתין, ואין הדבר תלוי אם בדעתה להפרידם אחר כך או לא כההיא דטבול יום, דכל שאינו מקפיד בנגיעתם אף דדעתו להפרישם אח"כ הוי חיבור, וה"ט דלענין חלה מסתמא ניחא לה שיגעו זה בזה שיתחייב בחלה, דמסתמא אינה רוצה לעשות עיסתה פחות מכשיעור לפטור מחלה, וכל דניחא לה שיתחייב בחלה וניחא לה שינשכו זה בזה כדי שיתחייב, וא"כ אפילו דדעתה להפריש אחר כך לית לן

בה, דכיון דנשכו זה בזה ברצון הבעלים הרי נתחייבה, מה שאין כן לענין טבול יום דאף דניחא ליה בנשיכה, כל דדעתו להפרישם לא הוי חיבור:

דבהכי ניחא מאי דאמרינן בירושלמי [שם פ"ד ה"א] גבי מתני', יש דברים שהם חיבור בחלה ואינם חיבור בטבול יום, דתנינן ובזמן שהם של אשה אחת מין במינו חייב, ואין חייבים בטבול יום דתנינן תמן המכניס חלות על מנת להפריש ונשכו וכו', ולכאורה קשה דהא בטבול יום נמי הא קתני התם דאם הכניסם על מנת שלא להפריש הוי חיבור לבית הלל והיינו כדין חלה, וע"כ לומר דהכוונה דגבי חלה הכל תלוי בהקפדה, וכל שאינה מקפדת אם נוגעות זה בזה אף דדעתה עכ"פ להפרידם אח"כ עם כל זה הוי חיבור, מה שאין כן בטבול יום דכל דדעתו להפרישם אח"כ, אף דאינו מקפיד בנשיכתם לא הוי חיבור. וזהו סברת ר' זעירא דהכא דלא ס"ל לחלק גבי חלה בין דעתו להפריש או מסתמא כאמור, אלא עיקר החילוק דיש לחלק הוא בנשוך מאליו לנשכו בידים, ולר' זעירא נמי י"ל דהיא דתנא ברא דה' מינין מצטרפין בנשוך דמיירי דהשיכו בידו, דאפילו לר"ל הוי מה"ת במין במינו. אלא דנראה מלשון הירושלמי דרבי זעירא ספוקי מספקא ליה אי ניתן לאמר חילוק זה לר"ל או לא, ומפשט סתמא דתלמודא דירושלמי בתחלת סוגיא זאת נראה דס"ל דאין לחלק בין נשוך מאליו לנשוך ביד, דהא אמרינן עלה דברייתא זאת ואם לאו מביא ארבעה רבעים ומשיך, הדא אמרה נשוך תורה, אמר רבי אימי איתפלגון ר"י ורשב"ל וכו', דמדקאמר דהדא אמרה ש"מ דאין לחלק בין משיך ביד לנשוך מאליו, ולסברא זאת קשה מהאי ברייתא דתנא ברא דה' מינין מצטרפין בנשוך:

והנה רבינו הרמב"ן הביא מתניתין דאיזהו מין במינו וכו' [במשנתנו בד"ה פיסקא], ודברי ר"י בן נורי דאמר שאר מינין מצטרפין זה עם זה, ולא באר לענין הלכה אי הלכה כריב"נ או כת"ק, ולפי מ"ש הר"ש והרא"ש [חלה פ"ד מ"ב] נראה דמדברי הירושלמי משמע דפליגי ת"ק ור"י בן נורי, ונראה פשוט דמדלא דבר רבינו כלל בזה ש"מ דס"ל כסברת הר"ם בפ"ז מהל' בכורים [ה"ג] דפסק כר"י בן נורי, וס"ל בפירוש הירושלמי כמ"ש מרן הכ"מ לדעת הר"ם, דר"י בן נורי לאו לאפלוגי את"ק אלא לפרושי יעו"ש:

תנן [חלה פ"ד מ"ג] שני קבין וקב אורז או קב תרומה באמצע וכו':

אות יט ס"ק א

גירסא ירושלמית [חלה פ"ד ה"ב] קב אורז אינו מצטרף קב מדומע אינו מצטרף וכו'. ראיתי להרב שדה יהושע שכתב על דברי הירושלמי וז"ל, בספרי דוקני מצאתי כתוב תני קב אורז וכו', ומיחס אותה לברייתא או תוספתא, ואני בקשתי בתוספתא דמכילתין ואיננה, ומדברי הר"ש נראה דלא גריס תני וכו' עכ"ל. ואני תמיה עליו איך כתב דבקש

בתוספתא ולא מצאה, והרי היא ברייתא מפורשת בתוספתא בפ"ב דחלה [ה"ג] וז"ל, קב מכאן וקב מכאן וקב חדש באמצע, קב מכאן וקב מכאן וקב שעורים באמצע, הרי אלו מצטרפין, הוסיפו עליהם קב מכאן וקב מכאן וקב של אשה אחרת באמצע, וקב מכאן וקב מכאן וקב דבר שניטלה חלתו באמצע, הרי אלו מצטרפין, קב מכאן וקב מכאן וקב הגוי באמצע, קב מכאן וקב מכאן וקב אורז באמצע, קב מכאן וקב מכאן וקב מרובה באמצע אין מצטרפין עכ"ל, הרי מפורש דכל החלוקות שהזכיר הירושלמי הם שנויות בתוספתא, אלא דאינן שנויות כסדר שהביאם הירושלמי, דהירושלמי נקט החלוקות שאינן מצטרפין בתחלה, והתוספתא נקט החלוקות דמצטרפין בתחלה, אבל לענין הדין אין הפרש כלל. לכן נראה דהעיקר כגירסא שמצא הרב ז"ל דגרס תני אורז וכו'. ונראה פשוט דמאי דקתני בתוספתא וקב מרובה באמצע, הוא טעות, וצ"ל וקב מדומע באמצע כדאמרינן בירושלמי, וכן כתב הרב חסדי דוד נר"ו יע"ש. אלא דיש להקשות דאמאי בתוספתא לא הזכירו קב תרומה כמו שהזכירו בירושלמי. ונראה דלפי מ"ש מהרש"ס הביא דבריו הרב שדה יהושע אתי שפיר שכתב וז"ל, קב תרומה וכו' טעמא קא יהיב למילתיה, מ"ט מדומע משום דקב תרומה אינו מצטרף עכ"ל, ולפי האמור דגרסינן תני אורז וכו', דהתוספתא הוא שהביא הירושלמי ואינה מסתמא דתלמודא, ע"כ הא דקב תרומה הוא מסתמא דתלמודא כנותן טעם על קב מדומע למה אינו מצטרף, כיון דבתוספתא לא תני קב תרומה:

והנה בחלוקת קב מדומע באמצע קשה, דהא אמרינן בירושלמי בפ"ג דחלה [ה"ה] עלה דמתניתין הנוטל שאור מעיסה שלא הורמה חלתה וכו', דאיפליגו רבי יוחנן וריש לקיש, דלרבי יוחנן הנשוך לענין חלה הוי מן התורה, ולריש לקיש נשוך מדרבנן הוא דמדרבנן הוא דחייב בחלה אם נשכו זה בזה יעו"ש, ובשלמא לריש לקיש דנישוך מדרבנן א"ש הכא דקב מדומע באמצע אינו מתחייב בחלה מצד התרומה שנתערב בו, דאע"ג דדימוע מדרבנן דמן התורה בטל ברוב, אתי דימוע מדרבנן ומפקע חלה מדרבנן, דחיוב חלה דנשוך אינו אלא מדרבנן, אלא לר"י דנשוך חיובו מן התורה, איך אתי דימוע דרבנן ומפקע חיוב חלה דמן התורה, כיון דמן התורה חולין גמורים הוי, ונישוך גמור חשיב מן התורה. וצ"ל דלר"י מיירי הכא בחלה בזמן הזה דרבנן, ואמרינן בפרק יוצא דופן (דף מ"ז ע"א) דבחלה בזמן הזה אתי דימוע דרבנן ומפקע חלה מדרבנן:

וע"כ צ"ל דלר"י מיירי הכא בחלה בזמן הזה דרבנן, דאין לומר דעד כאן לא קאמר ר"י דנישוך דבר תורה כי אם בנישוך דב' העיסות עצמן הבאים להצטרף לשיעור חלה נושכין זה בזה ממש בלא אמצעי ביניהם, אבל הכא דהנישוך הוא ע"י דבר אחר אמצעי ביניהם,

דעל ידי הקב האמצעי חשבינן ליה כאילו גוף העיסה הבאה להצטרף לשיעור נושכת ממש בעיסה האחרת, כיון דנושכת לקב האמצעי הנושכת לחלק העיסה האחרת, דכה"ג לא חשיב נישוך כ"כ, ואפשר דבכה"ג דנישוך כזה מודה ר"י דאינו אלא מדרבנן, דהא ליתא דהא התם אמרינן בירושלמי דעיקר פלוגתייהו דר"י ור"ל יוצא ממאי דאיפליגו גבי מתניתין דפ"ק דטבול יום [מ"א] המכניס חלות ע"מ להפריש ונשכו זה בזה דלבית הלל לא הוי חיבור לטבול יום, דלר"ל ה"ה לשאר טומאות דנשוך לא הוי חיבור דבר תורה, ולר"י דוקא לטבול יום דקיל, אבל לשאר טומאות הוי חיבור דנישוך דבר תורה הוא יעו"ש, ואם איתא דיש לחלק בכה"ג כאמור, א"כ במתניתין דהתם דקתני סתם המכניס חלות וכו' משמע דמירי אפי' היו ג' חלות זה על גב זה, דבג' ליכא נישוך גמור להתחתונה מכולן עם העליונה שנגע בה הטמא, אלא הוי נישוך ע"י אמצעי, שע"י שהשלישית נושכת באמצעית הנושכת בעליונה חשיב נישוך ממש, ולר"י הוי חיבור מן התורה, וא"כ ה"ה בנישוך דמתני' דנישוך גמור מיקרי ולר"י הוי מן התורה. אלא דיש לדחות ולומר דאפי' דמתני' מירי אפי' בשלשה זה על זה, מ"מ מאי דאמר ר"י דלשאר טומאות הוי חיבור, הוא על הנושכת לעליונה דוקא, דאע"ג דלטבול יום קאמרי בית הלל דלא הוי חיבור אפי' לאמצעי הנוגע ממש בעליונה, לשאר טומאות מיהא מודו דהוי חיבור והאמצעית נמי טמאה, ולעולם דאכתי יש לחלק ע"ד האמור, דאפי' ר"י מודה בנישוך דמתני' דהוי ע"י אמצעי:

אות יט ס"ק ב

איברא דאכתי קשה בחלוקה זו דמדומע ממ"ש ר"ש ז"ל בפ"ק דחלה משנה ד' וז"ל, ומשמע שם במסקנא בירושלמי דמדומע פטור מן החלה, היינו כשאין מן החולין ה' רבעים, דאם נתערב סאה תרומה בצ"ט של חולין ולקח מהם ה' רבעים קמח וגלגלן, דנמצא אחד ממאה שבהן תרומה ולכך פטורה מן החלה, אבל אם אחר שתסיר א' ממאה נשתיירו עדיין ה' רבעים לפי חשבון תרומה שנתערבה נתחייבה בחלה עכ"ל. ולפי סברא זאת שכתב ר"ש משם הירושלמי קשה, דאמאי כתב מדומע באמצע אינו מצטרף, דהא אף דקב זה יש בו תערובת תרומה, מ"מ הרי הוא דבר שיכול לבוא לידי חיוב חלה, שאם ישלים בקב זה יותר קמח מהמדומע עד שיעור שיהיה ה' רבעים מחולין חוץ משיעור התרומה אשר נתערבו בו הרי חייב בחלה, והרי זה כקב שעורין באמצע או כקב אשה אחרת, דאף דהאמצעי המצרפן אין בו שיעור חלה, מ"מ כיון דראויין מצד עצמן להתחייב בחלה ע"י שישלים להם השיעור מצרפן, וה"ה במדומע, דכיון דהחולין שבו יכול להשלים עליהן השיעור ע"י חולין אחרים בלא שיעור התרומה אשר בו מצרפן.

ואפשר דמהאי טעמא מחק הר"ש חלוקה זאת דקב מדומע מהירושלמי, דלא כתב גבי מתני' אלא כלשון הזה, והדר מסיק בירושלמי קב אורז אין מצטרפין קב תרומה אין מצטרפין קב הגוי אינו מצטרף, ואילו קב מדומע לא מדכר ליה:

ואולם להר"ם בפ"ז מהל' בכורים [ה"ה] דגריס מדומע באמצע, וכן רבינו הרמב"ן וכן הרשב"א בפסקי חלה [שער א' פ"ב] וכן הרא"ש בהל' חלה [סי' י"ב] דכולהו גרסי לחלוקה זאת דקב מדומע באמצע, צריך ליישב הדבר. ונראה דעיקר דברי הירושלמי אשר ממנו למד הר"ש לומר דאפי' מדומע ודאי כל דאיכא שיעור חלה מחולין חוץ מחשבון התרומה אשר בו חייב, הוא ממאי דאמרי' התם בפ"ק דחלה [ה"ג] עלה דאמר ר"י מדומע פטור מן החלה ספק מדומע ונאכל משום דימוע חייב בחלה, אמר ר' אבינא הדא דתימא כשהיו יותר מה' רבעים אבל היו חמשת רבעים מצומצמים פטורה מן החלה ע"כ, וסברת ר' יוחנן זאת הובאה בירושלמי בפרק ז' ממסכת תרומות [ה"ג] גבי פלוגתא דר"מ ור' יוסי באין ידוע איזוהי של תרומה ואיזוהי של חולין, דלר"מ חייבת בחלה ולר"י פטורה בשינוי קצת וז"ל, ספק מדומע פטור מן החלה ספק מדומע הנאכל משום דימוע חייב בחלה, ופי' הר"ש סיריליו ז"ל שם וז"ל, א"ר יוחנן ספק מדומע פטור מן החלה ספק שאנו דנין אותו כמדומע כדתנן במתני' פטור כרבי יוסי דמתני', ספק דימוע הנאכל משום דימוע חייב בחלה כגון שהחולין היו טהורים ונפלה סאה תרומה טמאה דחיישינן שמא נפלה לתוכן, דאמרי' דמותרים לזרים דספק מדומע מותר וכדלעיל, אלא שיאכלום נקודים מטעם שיש בהם ספק דמוע, וקאמר דחייבים בחלה, דאיכא למתלי ולמימר תרומה לתוך תרומה נפלה עכ"ל:

ועפ"י פי' הרב נ"ל לפרש מאי דקאמר ר' אבינא הדא דתימא כשהיה יותר מה' רבעים וכו', דלכאורה קשה דאפי' אם יהיו ה' רבעים מצומצים אמאי פטורה מן החלה לגמרי, הא [מידי] ספיקא לא נפקא, דאפשר למתלי ולמימר תרומה לתוך תרומה נפלה ואלו הה' רבעים כולם הם חולין דחייבים בחלה, ואם להקל להתיר לזרים קופה של חולין תלינן לומר דתרומה לתוך תרומה נפלה, כ"ש להחמיר דתלינן להחמיר לחייבו בחלה משום ספק איסור טבל דחמיר וספיקא דאורייתא לחומרא. לכן נראה דמאי דמחלק ר' אבינא למימר דבה' רבעים מצומצמים איכא צד דפטור, ומספיקא הוא דחייבת בחלה כדין כל ספק דאורייתא, ולהיות כי ר' יוחנן קאמר סתם דחייב בחלה דמשמע דחייב על צד הודאי כאילו היא חלה ודאית, ונ"מ דזר האוכל חלה זאת חייב מיתה כדין כל חלה, וכן יכול להפריש מעיסה זאת חלה על עיסה אחרת שהיא ודאי של חולין גמורין, וזה לא שייך אלא כשהיה יותר מה' רבעים, דבכה"ג חשיב כודאי חולין גמורים, אבל

בחמשה רבעים מצומצים החלה שצריך להפריש ממנה הוא מצד הספק, וא"כ זר שאכל חלה זאת אינו חייב מיתה, וגם אינו יכול להפריש מזו על עיסה אחרת, דשמא התרומה נפלה בה והוי מן הפטור על החיוב, דאע"ג דתלינן דתרומה לתוך תרומה נפלה להקל להתירה לזרים, ולא חיישי' כדי לאסור, היינו משום דאיכא פסידא, וספק דמוע מותר כיון שהוא מדרבנן, אבל בדבר שאם נחמיר לחוש שמא נפלה תוך קופת חולין ליכא שום פסידא, כהא דאנו אומרים דיש לחוש דחלה זו שהפריש ממנה אינה חלה דאפשר דתרומה נפלה בה, חיישינן, וכדאמרינן דמהאי טעמא שיאכלום נקודים כיון דליכא פסידא בהכי, וה"ה דחיישינן לענין חלה, זה נראה לענ"ד שהוא פירוש הירושלמי: ומדברי ר' אבינא אלו משמע ליה להר"ש ז"ל דאפילו בודאי מדומע כל דאיכא שיעור חלה חוץ מחשבון התרומה אשר נפלה בה חייבת, דאם איתא דבודאי מדומע אפילו בשהיו יותר מה' רבעים פטור, א"כ למה בספק מדומע הנאכל אמרינן דכשהיו יותר מה' רבעים חייבת, ולדברי ר' אבינא חשיבא כדין חלה ודאית לחייב מיתה לזר וכיוצא, ואמאי אכתי איכא ספיקא שמא התרומה נפלה בה והוא מדומע, דאם יש שיעור חלה מחולין חוץ מחשבון התרומה מאי אהני לעשותה חלה ודאית, הא במדומע ודאי אפילו כשהיו ה' רבעים מלבד התרומה פטורה, אלא ע"כ צ"ל דה"ה מדומע ודאי דכל דהיו ה' רבעים מלבד התרומה חייבת, זהו סברת ר"ש ז"ל:

אבל הר"מ ורבינו הרמב"ן ודעמייהו שגורסים הכא קב מדומע באמצע, ע"כ צ"ל דס"ל דבודאי מדומע כיון דהוא על צד הודאי שיש חלק תרומה בעיסה אפילו אם יהיו ה' רבעים מלבד חלק התרומה פטורה, ומאי דקאמר ר' אבינא אינו אלא בספק מדומע הנאכל, דכיון דמעיקרא אנו מתירין אותה לזרים במונח דתלינן דתרומה בתוך תרומה נפלה, א"כ חשיב כודאי חולין גמורים, ומשו"ה כשהיו ה' רבעים מלבד חלק התרומה ראוי לחייבה בחלה, אף דבה' רבעים מצומצמים אנו מחמירים שלא להחשיבה חלה גמורה להקל, דחיישינן דאיכא תרומה בתוכה, מ"מ בדאיכא ה' רבעים מלבד חלק התרומה אנו מחשיבים אותה לחלה גמורה, מכיון דסוף סוף החששא שנפלה התרומה לתוכה היא חששא רחוקה, דמסתברא למתלי ולמימר דתרומה בתוך תרומה נפלה, ומפני שיש לחלק בהכי כתב ר"ש דמשמע כן במסקנת הירושלמי, ולא כתב כן בפשיטות כי אם בדרך משמעות בעלמא:

והנה מה שכתבתי דמאי דקאמר ר' אבינא דבחמשה רבעים מצומצמים דפטור, דלאו דוקא פטור אלא דיש צד פיטור וספיקא הוי, היינו משום דסתמא קאמר רבי יוחנן, דמשמע דמיירי נמי בזמן שחלה היא מן התורה, או אפילו למאן דאמר דבזמן הזה נמי

חלה הויא דאורייתא, אבל יש לומר דמיירי דוקא בחלה בזמן הזה למאן דאמר דמדרבנן היא, ומשום הכי בחמשה רבעים מצומצמים כיון דאיכא ספיקא דאיכא חלק תרומה בתוכה, הא קי"ל ספיקא דרבנן לקולא ומספיקא פטור מן החלה, דה"ט דפלוגתייהו דר"מ ור"י במתניתין דפרק ז' דתרומות [מ"ה], דפליגי בב' קופות אחת של תרומה ואחת של חולין ואינו ידוע איזו היא של תרומה ואיזוהי של חולין, ואכל אחד אחת מהן השניה חייבת בחלה לר"מ, ולר"י פטורה מן החלה, דלר"מ ס"ל דאפילו בזמן הזה חלה מה"ת וא"כ הוי ספיקא דאורייתא ולחומרא, ולר"י ס"ל דחלה בזמן הזה דרבנן והוה ליה ספיקא דרבנן לקולא, דהרי אמרינן בפ' יוצא דופן בסוגיא הנזכר [נדה מז, א], דפלוגתייהו דר"מ ור"י במדומע אי חייב בחלה או לא הוא מטעם דר"מ ס"ל דחלה מן התורה ולא אתי דמוע דרבנן ודחי חלה דאורייתא, ור"י ס"ל דחלה דרבנן ואתי דמוע דרבנן ודחי חלה דרבנן:

ויש להקשות קצת אמאי בשמעתין דיוצא דופן דמהדר הש"ס להביא דר"י ס"ל דחלה בזמן הזה דרבנן, אמאי לא אשכח כי אם ברייתא דמדומע דפליגי ר"מ ור"י, ואמאי לא מייתי מתניתין דפ"ז דתרומות הנזכר דממנה מוכח דס"ל לר"י דחלה בזמן הזה הויא דרבנן, דאי ס"ל דהויא מן התורה אמאי קאמר דבאינו יודע איזוהי של תרומה דפטורה מן החלה, הא קי"ל ספיקא דאורייתא לחומרא, ובפרט דבכה"ג איקבע איסורא דיש כאן ודאי אחת של חולין דחייבת בחלה, וא"כ לכו"ע אפילו לדעת הר"ם ספק כזה אזלינן לחומרא מן התורה, אלא ע"כ צ"ל דס"ל דחלה בזמן הזה דרבנן. וי"ל דה"ט דלא הביאו ממתני' משום דיש לדחות ולומר, דלעולם דס"ל לר"י דחלה בזמן הזה דאורייתא היא, אלא דהכא כיון דאיקבע איסורא דיש כאן בודאי אחת של תרומה הרי ספק זה אסור מן התורה לכו"ע, והזר אסור לאכול מב' הקופות מחשש איסור תרומה מן התורה, וכיון דמן התורה אסורות מדין תרומה הו"ל כתרומה ממש, וכשם דתרומה ודאית פטורה מן החלה דממעטינן לה מקרא דתרימו תרומה ולא שכבר נתרמה, את שמורם קדש והשאר חולין ולא שזה וזה קדש כדאמרינן בספרי בפרשה שלח לך [טו, יט], ה"ה ב' קופות אלו אף שהם ספק חשיבי כתרומה ודאית לפוטרה מן החלה כיון דמן התורה שניהם אסורות משום ספק תרומה:

וכיוצא לזה מתבאר מתוך דברי הר"ן בתשובה סי' נ"א שכתב גבי הא דאין מתירין את הנדר עד שיחול, ומספ"ל לענין דינא אם חל הנדר היום או לא חל כי אם למחר, ונסתפק שם הר"ן אם יכול להתיר היום מטעם דכיון דספיקא דאורייתא לחומרא, הרי מספיקא צריך שינהוג הנודר איסור מהיום, וכתב דלמ"ד דספק דאורייתא לחומרא מן התורה הוא, כיון דמדאורייתא מיחייב מהיום חל הנדר מקרי ויכול להתיר מהיום יעו"ש, הרי

דבר הלמד מדברי הר"ן דס"ל דאי ספיקא דאורייתא אסור מן התורה, הו"ל כחל הנדר מהיום על צד הודאי, כיון דעכ"פ חל איסור נדר עליו מהיום מן התורה, ולא אמרינן סוף סוף מצד ספק הוא ודילמא קושטא דמילתא הוא דלא חל מהיום, אלא אין אנו דנים על עיקר האיסור שהוא משום ספק, אלא על מאי דקמן שהרי נאסר מהיום מן התורה. וא"כ ה"ה הכא דאיכא למדחי ולמימר דאף דס"ל לר"י דחלה מן התורה, מ"מ כיון דלכו"ע אסורות הקופות אלו מן התורה מדין איסור תרומה, חשיב כודאי תרומה דהא לא קרינן ביה את שמורם קדש והשאר חולין, דכיון דמן התורה שניהם אסורות מדין איסור תרומה חשיבי כזה וזה קדש דמיעט קרא:

ואולם ק"ק לסברת הר"ן הנזכר דהא ע"כ ר"מ דמתניתין דס"ל דהשניה חייבת בחלה, ע"כ דס"ל דאף דמדאורייתא מחמרינן בספיקא ואסרינן להו לב' הקופות מספק, לא מפני זה נעשה כודאי איסור, דסוף סוף מפני הספק אזלינן לחומרא בכל הצדדין דאסרינן להו באכילה לזרים מספק ומחייבינן להו בחלה שמא חולין הוא, וא"כ בנדון הר"ן נמי אמאי כתב דיכולין להתיר הנדר מהיום, כיון דסוף סוף מצד ספק הוא ודילמא קושטא דמילתא הוא דלא חל מהיום, דמספיקא ראוי לילך לחומרא לכל הצדדין כסברת ר"מ הכא. ואע"ג דלר"י דקי"ל כוותיה ס"ל דפטורה מן החלה, מ"מ מאחר דר"מ סבר סברא זאת דיש לנו להחמיר לכל הצדדין, א"כ י"ל דאפושי פלוגתא לא מפשינן, וגם ר"י הכי ס"ל נמי, וטעמא דר"י דפטור מן החלה משום דאחר האמת ס"ל לר"י דחלה בזמן הזה דרבנן, כדמסיק הש"ס בפ' יוצא דופן מהברייתא דמדומע אין חייב בחלה, וספק דרבנן לקולא, אלא דהש"ס לא מייתי מתניתין דתרומות לראיה דר"י ס"ל דהוי מדרבנן, משום דיש לדחות דסברת ר"י הוא ע"ד סברת הר"ן ולא משום דס"ל דחלה מדרבנן:

והנה גרסינן בתוספתא בפ"א דחלה [ה"ג] ספק מדומע חייב בחלה דברי ר"מ ור"י פוטר וחכמים אומרים מדומע פטור מן החלה, ספק מדומע נאכל משום דמע וחייב בחלה עכ"ל. ולכאורה ק"ק דמהתוספתא הנזכר נראה דמאי דפליגי ר"מ ור"י הוא דוקא בספק מדומע, אבל במדומע ודאי לא פליגי, דאפי' לר"י חייבת בחלה, ואילו בברייתא דמייתי הש"ס בפרק יוצא דופן פליגי נמי במדומע ודאי, וצ"ל דהכא בתוספתא מיירי בזמן הבית דלכו"ע חלה דאורייתא ולא אתי דמוע דרבנן ודחי חלה דאורייתא, ומאי דפליגי בספק מדומע היינו ספק מדומע כעין פלוגתא דר"מ ור"י במתניתין דתרומות הנזכר, בב' קופות ואינו יודע איזוהי של תרומה ואיזוהי של חולין דהוי ספק דאורייתא ושניהם אסורות לזרים מספיקא, דלר"מ אף דמן התורה אסורות הואיל והוקבע איסורא מ"מ אנן אזלינן לחומרא בכל הצדדין ולהחמיר חייב בחלה, ולר"י לא מחמרינן כיון דמן התורה הרי הן

כתרומה ופטורה מן החלה כסברת הר"ן הנזכר לענין נדר, וכה"ג דספק דב' קופות קרי להו התנא דתוספתא ספק מדומע, כדקרי ליה ר' יוחנן [בירושלמי תרומות פ"ז ה"ג] גבי מתניתין דתרומות ספק מדומע לכה"ג דב' קופות, וכמ"ש מהרש"ס בפירושו:

דעל כרחך לא מיירי במדומע דתערובת, דאי מיירי בתערובת תרומה בפחות מק', כיון דמן התורה בטל ברוב ודמוע מדרבנן, א"כ בספק מדומע דמספק"ל אי נפלה תרומה בתוך חולין אלו או לא אמאי פוטר ר"י מחלה, הא אפילו אי ס"ל דחלה בזמן הזה דרבנן ואתי דמוע דרבנן ומפקע חלה דרבנן, מ"מ זה לא שייך אלא בודאי נדמע דידוע לנו בודאי דנפלה תרומה, אבל כשהוא ספק אם נפלה תרומה או לא הרי אפי' מדרבנן מותר דהא ספק דרבנן לקולא, וא"כ אמאי פטורה מן החלה:

אלא דיש לדחות ולומר דמיירי במדומע דליכא רובא חולין ומן התורה נמי אסורה, וכיון דאיכא ספיקא דאורייתא לחומרא, ומשו"ה לר"מ חייבת בחלה כיון דאסורה מצד הספק, דאי מספקא ליה אי נפלה תרומה בתוך החולין שיעור דליכא רובא חולין הרי הוי ספק דאורייתא דאזלינן להחמיר, ור"י פוטר מן החלה כיון דאסורה מספק, וי"ל דלמ"ד ספק דאורייתא לחומרא הוא מדרבנן אמרינן דאתי איסור ספק דמדרבנן ומפקע חלה דרבנן, ולמ"ד דאיסור הספיקות דאורייתא י"ל דר"י ס"ל ע"ד סברת הר"ן, דכיון דמצד הספק אסור מה"ת חשיב כודאי ופטור מן החלה, ומיירי אפי' בזמן שהחלה מה"ת, אבל לפי"ז אין כאן דבר מוכרח דר"י ס"ל ע"ד סברת הר"ן, די"ל דהכא פלוגתייהו דר"מ [ור"י] הוא בחלה בזמן הזה, דלר"מ ס"ל דהוי מה"ת ור"י ס"ל דאינו אלא מדרבנן, ומאי דאיפליגו בספק מדומע הוא באופן דאיכא ספק שמא נפלה תרומה ואין כאן רוב חולין, דבכה"ג אי ידעינן דהוי ודאי מדומע בכה"ג דליכא רובא דחולין לכו"ע פטורה מן החלה, דדמוע זה כיון דאסור מן התורה אתי דמוע דאורייתא ומפקע חלה דאורייתא, ואפילו ר"מ מודה:

ומאי דאמרינן בתוספתא וחכמים אומרים מדומע פטור מן החלה וכו', לענ"ד דטעות יש בתוספתא וצ"ל וחכ"א ספק מדומע פטור מן החלה, ספק מדומע נאכל וכו', הוא ממש כלשון ר' יוחנן דאמרינן בירושלמי בפ"ז דתרומות כנזכר לעיל, ופירוש דברי חכמים הוא ע"ד שפירש מהרש"ס בדברי הירושלמי, דספק מדומע פטור מן החלה, ר"ל ספק שאנו דנין כמדומע דהיינו ב' קופות ואינו ידוע איזוהי של תרומה ואיזוהי של חולין, ונפלה תרומה לא' מהן אמרינן דמותרין לזרים, דתלינן למימר תרומה לתוך תרומה נפלה חייב בחלה, ומאי דאמרי נאכל משום דמע הוא שיאכלוה נקודים אם סאה תרומה טמאה נפלה כמ"ש מהרש"ס בפירוש הירושלמי, וחכמים דהתוספתא באו להסכים כסברת ר'

יוסי, והוסיפו ללמדנו דבספק הנאכל אף דנאכל משום דמוע מ"מ כיון דמותר לזרים חייב בחלה:

אות יט ס"ק ג

והנה ראיתי להר"ם בפ"ו מהל' בכורים דין ד' שכתב וז"ל, וספק מדומע חייב בחלה אבל המדומע פטור מן החלה ע"כ, ונראה דספק מדומע שכתב הר"ם שחייב הוא בספק מדומע הנאכל, דהיינו ב' קופות אחת של תרומה ואחת של חולין, ונפלה תרומה על אחד מהן דתלינן תרומה לתוך תרומה נפלה כדאמרי' בירושלמי [תרומות פ"ז ה"ג], וכן לע"ד הוא סברת חכמים בתוספתא [חלה פ"א ה"ג]. אבל לא באר הר"ם לענין ב' קופות אחת של תרומה ואחת של חולין ואינו יודע איזוהי של תרומה ואיזוהי של חולין, דאיפליגו ר"מ ור"י במתני' דתרומות [פ"ז מ"ה] דלר"מ חייבת בחלה ולר"י פטור, ומסתמא הלכתא כר"י דנימוקו עמו וכמ"ש הר"ם בפי' המשניות, וכן מתבאר מדברי ר' יוחנן בירושלמי דאמר רבי יוחנן ספק מדומע חייב, והיינו כספק דמתני' וכר' יוסי וכמ"ש מהרש"ס. והר"ם בפי"ג מהל' תרומות בדין י"ג הביא כל החלוקות דמתני' דתרומה, ולענין פלוגתא דר"מ ור"י לענין חלה לא הזכיר כלל, והדבר קשה דאמאי השמיט דבר זה, והיותר קשה דמדכתב ספק מדומע חייב אבל המדומע פטור, משמע דדוקא מדומע ודאי פטור, הא כל שהוא ספק בכל אופן שיהיה חייב, דאי ס"ל כרבי יוסי ובספק איזוהי של תרומה חשיב כמדומע ודאי כיון דמה"ת אסורה לזרים כיון דאיקבע איסורא, א"כ לפחות היה צריך שיפרש דספק מדומע דחייב הוא בספק מדומע הנאכל כמו שאמרו בתוספתא ובירושלמי, ומדנקט ספק מדומע סתם משמע דאפי' ספק מדומע דאסור לזרים חייב בחלה וזה כסברת ר"מ דלא כר"י דנימוקו עמו, ובפרט בחכמים דבתוספ' דנראה דקיימי בשיטת ר"י ודוקא בספק מדומע הנאכל לזרים הוא דחייב:

איברא דראיתי למהר"י קורקוס בביאורו על הר"ם שכתב שם בפ"ו מהלכות בכורים וז"ל, ודין ספק מדומע בתוספתא שכתבתי סיימו בה וחכמים אומרים מדומע פטור מן החלה, ספק מדומע נאכל משום דמוע וחייב בחלה ע"כ, ובודאי דכרבנן נקטינן. ופירוש נאכל משום דמוע דאזלינן הכא לחומרא והכא לחומרא, דאין אוכלין אותו אלא כהנים כדין מדומע, וחייב בחלה שמא אינו מדומע, גם בירושלמי בפ"ק דחלה [ה"ג] דאמר רבי יוחנן מדומע וכו' נראה שצריך להיות נאכל משום דמע וחייב בחלה כלשון התוספתא שכתבתי וכאשר פירשתי בה עכ"ל. ונראה דלפי פירושו בתוספתא על כל פנים צריך לומר דספק מדומע מיירי בב' קופות דאינו ידוע איזוהי של תרומה ואיזוהי של חולין דהוי ספק דאורייתא, ושייך לומר דאזלינן הכא והכא לחומרא, אבל אם הוא ספק

מדומע דמספקא לן אם נפל תרומה בתוך החולין או לא, פשיטא דמותר לזרים דדמוע מדרבנן וספק דרבנן לקולא, וק"ק איך לא בארו הרב ז"ל. ועל עיקר פירושו ק"ק דא"כ חכמים היינו ר"מ דקאמר דספק מדומע חייב בחלה, דעכ"פ מיירי באופן ספק מדומע דאסור לזרים ואזלינן לחומרא הכא והכא, דאי מיירי בספק מדומע דמותר לזרים מ"ט דר"י דפוטר מן החלה ומה באו חכמים לחדש, חכמים היינו ר"מ: ועוד מש"כ דדברי הירושלמי מתפרש כאשר פירשתי בתוספתא ק"ק, דהתינח לפי סגנון מימרא דר' יוחנן בירושלמי בפ"ק דחלה, אבל לפי סגנון מימרא דר"י בפ"ז דתרומות דאמר רבי יוחנן ספק מדומע פטור מן החלה, ספק מדומע ונאכל משום דמע חייב בחלה, אי אפשר לומר פירוש זה, דהא נראה דר"י בספק מדומע שאינו נאכל לזרים ס"ל כר' יוסי דמתני' דפטור מן החלה, כיון דהוי ספק דאורייתא כדאמר ברישא ספק מדומע פטור, וא"כ ע"כ מאי דקאמר ספק מדומע הנאכל משום דמע, אין הפירוש דאזלינן הכא והכא לחומרא כמ"ש הרב, אלא ע"כ הכוונה כמו שפירש מהרש"ס דנאכל משום דמע, ר"ל דנאכל לזרים אלא דנאכל בטהרה שיאכלום נקודים אם נפלה תרומה טמאה. וכיון דגירסת דברי ר' יוחנן (הכא) בתרומות הכי הוי, דבמקום מדומע פטור גרסינן ספק מדומע פטור, ע"כ ה"ה הכא בפ"ק דחלה הכי הוי הגירסא ספק מדומע פטור ובפרט דגירסא זאת נראה עיקר, דמה בא לאשמועינן ר' יוחנן דמדומע ודאי פטור הרי משנה שלימה שנינו [חלה פ"א מ"ג] דמדומע פטור:

ואע"ג דב' קופות שאינו ידוע איזוהי של תרומה פלוגתא דר"מ ורבי יוסי הוא דלר"י פטור ומה בא לחדש ר' יוחנן, הא י"ל דמשו"ה נקט כי האי לישנא דספק מדומע ולא נקט בספק ב' קופות כרבי יוסי, לחדש ולהמציא לנו עוד אופן אחר דאיכא ספיקא דאורייתא, וכגון דמספקא לן אם נתערב תרומה בחולין אלא עד שיעור דליכא רובא חולין, או אפשר דאיכא רוב חולין, דבכה"ג הוי ספיקא דאורייתא ופטור מן החלה לרבי יוסי, והא קמ"ל דלא נימא דלא אמר ר"י דפטור אלא בב' קופות דאיקבע איסורא, ולכו"ע כי האי ספק הוי איסורו מה"ת, משא"כ בספק אי איכא רובא חולין דלמ"ד ספיקא דאורייתא להחמיר אינו אלא מדרבנן, י"ל דחייב בחלה, דלא אתי איסור דרבנן ודחי חיוב חלה, דהו"א דטעמא דר"י הוא ע"ד סברת הר"ן הנזכר [לעיל או"ק ב'] גבי נדר, ואשמועינן ר' יוחנן דטעמיה דרבי יוסי הוא משום דחלה בזמן הזה דרבנן ואתי איסור דרבנן ודחי לחיוב חלה. ואדרבה נלע"ד דגם בדברי חכמים דבתוספתא הכי גרסינן, ספק מדומע פטור, ספק מדומע נאכל משום דמוע וכו' כדברי ר' יוחנן ממש, ופירושה כאשר פי' מהרש"ס בדברי רבי יוחנן דירושלמי כאמור: ואע"ג דלפי דרכי [לעיל או"ק ב'] בפירוש דברי חכמים

דתוספתא יוצא דחכמים היינו רבי יוסי, מ"מ הא חדשו דבר זה דספק מדומע הנאכל לזרים חייב, ואפשר לומר דפליגי רבי יוסי וחכמים בזה, דאילו ר"י ס"ל דבכל גוונא דספק מדומע פטור, בין ספק דאינו ידוע איזוהי של תרומה דכה"ג אינו נאכל לזרים, ובין ספק מדומע הנאכל לזרים וכגון ב' קופות אחת של תרומה ואחת של חולין שנפלה תרומה לאחד מהם, דתלינן דתרומה בתוך של תרומה נפלה, דאע"ג דמותרת לזרים מ"מ היינו דוקא משום דאית ליה פסידא אי אסרינן לה, אבל בדבר דאין לו פסידא אכתי מספקא לן שמא בתוך של חולין נפלה ואמרינן שיאכלם נקודים, וכיון דסבירא ליה לר"י דחלה בזמן הזה דרבנן כיון דסו"ס הוי ספק שמא נפלה התרומה בשל חולין פטרינן להו מחלה דספק דרבנן לקולא, אבל חכמים סבירא להו דחלה בזמן הזה דאורייתא כסברת ר"מ, ומשו"ה מחלקין לומר דספק מדומע דאסור לזרים כמו ב' קופות דאינו ידוע איזוהי של תרומה דאיקבע איסורא ושניהם אסורות מה"ת, חשיב כאילו היא תרומה ודאית ופטור מן החלה, דלא כסברת ר"מ דס"ל דאזלינן בכל הצדדין להחמיר, אלא ס"ל ע"ד שכתב הר"ן ז"ל גבי נדר, אבל ספק מדומע הנאכל כגון ב' קופות ונפלה תרומה לתוך אחת מהם חייבת בחלה, דאף דיש להסתפק שמא בתוך של חולין נפלה, מ"מ כיון דחלה מדאורייתא היא הוי ספיקא דאורייתא ולחומרא:

אות יט ס"ק ד

ועל מ"ש הר"ם [פ"ו מה' בכורים ה"ד] דמדומע ודאי פטור מן החלה, הקשה מהר"י קורקוס שם דאמאי לא ביאר הר"ם לומר דדוקא בחלה בזמן הזה דמדרבנן, וכתב וז"ל אפשר דסבר רבינו דבכל גוונא מיירי, או משום דסבר דכיון דדרשינן ליה מאת מקדשו ממנו הרי הוא כשל תורה, אי נמי דעשו חיזוק לדבריהם, ויש כח בידם לעקור דבר מה"ת בשב ואל תעשה [יבמות צ, ב], והכי משמע בירושלמי [חלה פ"א ה"ג] דאמרי' כהנא שאל לשמואל א"ל לא מסתברא דההן מדומע דתנינן הכא כשרובו תרומה, א"ל אף אנא סביר כן, אלא כד תיסק לארעא דישראל שאיל ליה, כדסליק שמע ר' ייסא בשם ר"י אפי' סאה בצ"ט חולין, א"ר אבהו כך משיב ר"ל לר"י, הסאה פוטרת את הכל ע"כ, וכיון דכהנא ושמואל רצו לפרש המשנה כשרובו תרומה משמע דבאורייתא מיירי, ועלה אסיקו דאפי' סאה בצ"ט חולין דאותה סאה פוטרת הכל עכ"ל, והרב שם כתב דרך אחרת בסברת הר"ם ולבסוף כתב דהדרך הראשון נכון לדעת רבינו דסתם, דמשמע דבכל זמן מיירי:

ודבריו תמוהים לע"ד דאיך כתב דס"ל להר"ם דבכל זמן מיירי, מטעם דעשו חיזוק לדבריהם ויש כח בידם לעקור דבר תורה בשב ואל תעשה, דהא נהי דשלא להפריש

חלה הוא שב ואל תעשה, מ"מ מה שאנו מתירין שיאכל טבל הוא בקום עשה, דשב ואל תעשה לא שייך אלא דמבטל המצוה בשב ואל תעשה, אבל אינו עושה שום איסור בקום עשה, משא"כ הכא דנהי דביטול מצות חלה הוא בשב ואל תעשה, מ"מ אכילת טבל הוי בקום עשה דמן התורה טבל הוא והאוכלו חייב מיתה:

ועוד דכל דבר אשר תקנו חז"ל לא עקרו חז"ל דבר תורה מפני תקנתם כל דמעיקרא אין הדבר ההוא מעלה ומוריד לתקנתם, וכמו שמתבאר בכמה דוכתין דבפרק כיסוי הדם (דף פ"ו ע"א) מתבאר דהנוחר עוף אי אמרי' דאין שחיטה לעוף מה"ת אלא מדרבנן, חייב בכסוי כיון דמדאורייתא ראוי לאכילה וקרינן ביה אשר יאכל, אע"ג דמדרבנן בעי שחיטה ואסורה באכילה, וע"כ ה"ט דכיון דאפי' אי אמרינן דבעי כיסוי לא מיעקרא בהכי תקנתא דרבנן דהצריכו שחיטה, ובפ' מרובה (דף ע"א ע"א) אמרי' דשחיטה שאינה ראויה לא שמה שחיטה לענין תשלומי ארבעה וחמשה, ומתבאר התם דאי מעשה שבת אסורה מה"ת, השוחט בשבת שחיטה שאינה ראויה קרינן ביה ופטור, ואם שחיטת שבת אסורה מדרבנן, השוחט בשבת קרינן ביה וטבחו כיון דמה"ת שחיטה ראויה היא, וא"כ ה"ה הכא גבי חלה דאע"ג דאסרו חז"ל דמוע, לא מפני זה עוקרים מצות חלה ממנו, כיון דעכ"פ אפי' אי אמרי' דחייבת בחלה לא מיעקרא בהכי תקנתא דרבנן דאסרו דימוע, דאכתי תקנתם במקומה עומדת ואסורה לזרים ולמה יעקרו דבר תורה יכול על מגן, דאי משום דעשו חיזוק שמא הרואים שמפרישים חלה יטעו דדמוע מותר לזרים, א"כ בהנך נמי גבי כיסוי וכיוצא, אמאי לא חשו חז"ל דהרואה דמכסין דמו בנוחר עוף יבואו לטעות דאין העוף טעון שחיטה:

דעפ"י זה נמי אין ראיה מהירושלמי שהביא, דמשמע דס"ל לכהנא ושמואל דמתני' בחלה דאורייתא מיירי, דנראה דכונתו לומר דאי ס"ל דבחלה דרבנן מיירי מתני', מי הכניסם לפרש מתני' כשרובו תרומה, כיון דחלה דרבנן ואתי דמוע דרבנן ופקע חיוב חלה, אבל לפי דרך האמור אין ראיה דס"ל דבחלה דאורייתא מיירי מתני', דאפי' ס"ל דבחלה בזמן הזה דרבנן מיירי, מ"מ ס"ל דכיון דעיקר תקנת חז"ל הוא לאסור הדמוע לזרים, למה להם לחז"ל מפני תקנה זאת להפקיע מצות חלה שתקנו הם בזמן הזה יכול על מגן, כיון דהפרשת החלה אינו עוקר לתקנתם, דאפי' יפרישו חלה תקנתם לא זזה ממקומה דאין זה סותר לאיסור דמוע דהאי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי, ואף דאיכא קצת חיזוק לתקנתם, מ"מ כהנא ושמואל ס"ד לומר הכי, ואין האמת כן דאפי' סאה בצ"ט פוטר:

ואפשר להליץ קצת בעד הרב דכוונתו לומר דדעת הר"ם דאפי' בחלה דאורייתא, פטרינן ליה לישראל מלהפריש מהמדומע חלה, דאע"ג דהישראל גלגלה והתחייב בהפרשת

חלה, עכ"ז פטרו אותו חז"ל ומוכר העיסה לכהן חוץ מדמי התרומה אשר בתוכם בלא הפרשת חלה, וגם אינו מנכה לו לכהן שיעור דמי החלה אשר היה חייב להפריש מפני שעשו חיזוק לדבריהם, דאי לאו האי לא קיימא האי, דאם יחייבו בחלה לישראל יבואו לטעות דמדומע מותר לזרים, דכיון דתרומה היא חמורה דהזר חייב מיתה עליה, עשו חכמים חיזוק יותר משאר דברים כמו ההיא דהנוחר עוף דחייב בכיסוי, דאפי' האוכל מהבהמה בלא שחיטה אינו אלא לאו, משא"כ הכא בתרומה דאיסור מיתה הוא ומשו"ה פטרו לישראל מהפרשת חלה דשב ואל תעשה הוא, אבל לעולם דהכהן הקונה העיסה צריך שיפריש ממנה חלה ולא יאכל טבל, דלגבי כהן שכבר ראה שהמדומע הוצרך הישראל למוכרו, אם מחייבים אותו להפריש חלה לא אתי למטעי להאכילו לזרים. ואפשר דלפ"ז ה"ה בחלה בזמן הזה דרבנן, דאין הפיטור אלא לישראל מפני שלא יבואו לטעות שהמדומע מותר לזרים, אבל הכהן הקונה צריך להפריש להוציאו מידי טבל דרבנן, כיון דביד הכהן אין צריך חיזוק לאיסור הדמוע. ומאי דאמרי' בפרק יוצא דופן [נדה מז, א] דלר"י דחלה בזמן הזה [דרבנן] מדומע פטור קאי על ישראל בעל העיסה דוקא, דבהכי ניחא דנקט סתם הר"ם דמדומע פטור, דמסתמא קאי לכל זמן ויהיה הפיטור דוקא לישראל בכל גוונא בין בזמן הבית ובין בזמן הזה, דבלאו הכי הוא דוחק לומר דפיטור דבזמן הבית הוא לישראל דוקא ופיטור דבזמן הזה הוא פיטור גמור:

ועפ"י דברי הרב מהריק"ו הנזכר נראה דבדין אשר לפנינו שכתב הר"ם [פ"ז מה' בכורים ה"ה] דקב מדומע באמצע אינו מצטרף, כיון דסתם דבריו מסתמא מיירי בכל זמן אפילו בזמן הבית דחלה דאורייתא, ולר"י דאמרו בירושלמי [חלה פ"ג ה"ה] דנישוך לענין חלה מה"ת הוא, א"כ היכי אתי דמוע דרבנן ודחי חלה דאורייתא, כיון דמדאורייתא הוי כנשוך ואין המדומע מפיק. ואם כנים אנחנו במה שכתבתי לעיל [או"ק א'] דבנשוך דע"י אמצעי אפי' ר"י מודה דמדרבנן הוא א"ש. דהכא לא שייך לומר דהפיטור הוא לישראל דוקא, דעיקר העיסה אשר אנו דנין עליה אינה מדומעת, ולא שייך בה נתינה לכהן. אלא דיש לדחות דהכא מיירי במדומע דהרוב הוא תרומה, דבכה"ג מה"ת נמי כתרומה עצמה דמי, אלא דזה דוחק דכל כי האי היה לו לפרש, דמה"ט לא ניחא ליה למהריק"ו ליישב דברי הר"ם דמדומע פטור בכל זמן דמיירי במדומע דרובו תרומה דכל כי הא הו"ל לפרש:

אות יט ס"ק ה

והנה במאי דתנן במתני' [חלה פ"ד מ"ג] דבר שניטלה חלתו באמצע מצטרפין שכבר נתחייב בחלה, נראה דעיקר טעמא הוא כדקתני משום שכבר נתחייב בחלה, דאע"ג דהשתא מיהא לאו בר חלה הוא, כיון שכבר היה בר חלה מתחלה מצטרף. וראיתי

להרא"ש בהל' חלה סעיף י"ב שכתב וז"ל, [תני רבי חלפתא בן שאול קב הקדש מצטרף] קב חלה אינו מצטרף, מה בין הקדש ומה בין החלה, הקדש ראוי לפדותו ולחייבו בחלה, חלה אין ראוי לפדותה ולחייבה, אבל דבר שניטלה חלתה ראוי להתחייב אם נתן בו שאור מעיסה שלא הורמה חלתה ואין לו פרנסה ממקום אחר עכ"ל. כנראה דהוקשה לו מ"ש חלה מדבר שניטלה חלתו, הא אם דבר שניטלה חלתו מטעם שכבר נתחייב בחלה מעיקרא, אף דהשתא לאו בר חלה הוא מצטרף, א"כ חלה נמי קודם שהופרשה הרי היא נמי בכלל העיסה שנתחייבה בחלה, ואף דעכשיו לאו בר חלה אמאי אינו מצטרף. ולזה תירץ דשאני דבר שניטלה חלתה דאף עכשיו ראוי להתחייב אם נתן בה שאור מעיסה שלא הורמה חלתה:

ואם כך הוא כוונתו לא ידעתי אמאי בחלה נמי לא שייך זה לומר דאף עכשיו ראוי להתחייב, באם נתן שאור מעיסה שלא הורמה חלתה לתוך קב זה דחלה כדי שתחמיץ ע"י השאור, דבכה"ג כל שאין לו פרנסה ממקום אחר, כיון דהשאור אינו מתבטל צריך שיוציא חלה על כל העיסה אפילו על שיעור קב חלה, דטבל אוסר בכל שהוא במינו ונעשית כולה טבולה לחלה, ואפילו הכהן אינו יכול לאכול ממנה עד שיפריש חלה על הכל, כיון דיש בה תערובת טבל. וי"ל דשאני דבר שניטלה חלתה דראוי להתחייב השתא על ידי שיתן שאור באופן שיתחייב ליתן לכהן חלה על הכל, ויפסיד הישראל שיעור מה שיתן על דבר שכבר ניטלה חלתו, שבאופן זה הוא ממש כשאר חלה, הן דע"י ההפרשה מוציאה מידי טבל, והן שמחסר ממונו במה שנותן לכהן כמו שהוא בשאר הפרשת חלה, אבל גבי קב חלה אף דאפשר להתחייב ע"י נתינת שאור בהפרשת חלה על הכל היינו להוציאה מידי טבל, אבל חסרון ממון כשאר חלה אין לו, דמה שמפריש כנגד הקב של חלה ונתן לכהן לאו שלו הוא דבלאו הכי של כהן הוא, וכל שאי אפשר להתחייב באופן חלה דעלמא ממש לא חשיב להצטרף:

והנה בירושלמי גבי מתני' דלקמן [חלה פ"ד ה"ב] קב חדש וקב ישן שנשכו זה בזה וכו', אמרינן ר' יונה בעי אף לענין מעשר בהמה כן, כגון היו לו ה' חיוב בכפר עתני וחמש חיוב בכפר חנניא וחמש פטור בצפורי כמה דתימא הכא דבר שניטלה חלתו באמצע מצטרפין אוף התם כן, או תימא שנייא היא חלה שהיא בנשוך וההן ט"ז מיל לאו בנשוך הוא, מצינו חלה מהלכה ולא מצינו מעשר בהמה מהלכה ע"כ, ועיין מה שפירשו בפי' הירושלמי הרב שדה יהושע ומהר"ר אליהו [פולדא] ז"ל בביאורם יע"ש. ולפי מ"ש הרא"ש דבדבר שניטלה חלתו מלבד דמתחלה היה בר חלה גם עכשיו ראוי להתחייב בחלה אם נתן שאור מעיסה שלא הורמה חלתה, א"כ אמאי לא דחי הש"ס

דאפילו את"ל דהא דדבר שניטלה חלתו באמצע הוי כנשוך מן התורה, מ"מ אין לדמות מעשר בהמה לחלה, כיון דלענין חלה ראויה להתחייב עכשיו בחלה, משא"כ במעשר בהמה דהחמש שכבר נפטרו ממעשר בהמה, אף דמתחלה היו בר מעשר, אבל עכשיו שכבר נפטרו אי אפשר לבא לידי חיוב מעשר בהמה, דאפילו אם נתערבו אלו הפטורים בעדר שעדיין לא נפטרו, מלבד דהם עצמם אינם חוזרים להתחייב גם כל העדר נפטרים לגמרי, כדאמרינן בפרק מעשר בהמה (דף נ"ט ע"ב) קפץ א' מן המנויים לתוכן כולם פטורים דספיקא לאו בר עשורי הוא, ומתבאר שם דדין זה הוא בין הנפטרים מחמת מנין, דמנין הראוי פוטר, ובין הנפטרים מחמת שכבר עשר עליהם, ודין זה מיירי אפילו בדאיכא רובא בעדר שחייבים עדיין, וכמ"ש מדברי התוס' בפ"ק דב"מ (דף ו' ע"ב) ד"ה קפץ יעו"ש, וכיון דעכשיו אי אפשר להתחייב עוד במעשר לא דמי לענין חלה, ואמאי הוצרכו בירושלמי לחלק מטעם דדין זה בחלה אינו אלא מדרבנן שחייבו באופן זה בחלה ובמעשר בהמה לא מצינו חיוב מעשר מדרבנן.:

ואגב אורחין למדנו דדין זה דדבר שניטלה חלתו אינו אלא מדרבנן, ולא ראיתי לא' מהראשונים שביארו זה, אך יש להסתפק אי טעמא דאמרינן שהוא מדרבנן, הוא מהטעם האמור [לעיל או"ק א'] דאפילו ר"י דאמר דנשוך הוי מן התורה, מ"מ בנשוך כי האי דהוי ע"י אמצעי, אפילו ר"י מודה כאמור, א"כ הוא כל הני דקאמר הירושלמי דמצטרפי אינו אלא מדרבנן, או דלמא דדוקא בדבר שניטלה חלתו דלא אפשר לבא לידי חיוב מצד עצמה אמרינן דהוי דרבנן, אבל הנך כמו קב חדש וכיוצא דאפשר לבא לידי חיוב מצד גופו של דבר הוי דאורייתא. ונראה להכריח קצת כהצד הראשון הא דכוליה הוי מדרבנן, מטעם דהוי נשוך ע"י דבר אמצעי, דאל"כ לפי צדדי הבעיין בענין מעשר בהמה דצדד דאפשר דלא דמי לחלה דשנייא היא חלה שהיא בנשוך וההן ט"ז מיל לאו הוא בנשוך, א"כ אף דדחי הש"ס דליכא בעיא כלל אף שיחשב בנשוך מטעם דלא מצינו חיוב מעשר בהמה מדרבנן, מ"מ אכתי הוה מצי למבעי הבעיא באופן אחר, דהיינו אי איכא חמשה באמצע מן החדש דהיינו דהעשרה דאינון בב' מקומות רחוקים הם משנה שעברה והחמש האמצעיות משנה זאת, וקי"ל [בכורות נג, א] דאין מעשרין מעשר בהמה מן הנולדים בשנה זאת על הנולדים בשנה אחרת, כשם שאין מעשרין בזרע הארץ מן החדש על הישן, וכן אם היו הה' אמצעיות מן הבקר והרחוקים מן הצאן, וקי"ל [שם] דאין מעשרין מן הבקר על הצאן וכמ"ש הר"ם בפ"ז מהל' בכורות [ה"ד] יעו"ש, וכן אם היו אלו הה' אמצעים מאדם אחר, דהני תלתא גווני הם כדמיון קב חדש וקב מין אחר וקב אשה אחרת לענין חלה, דאם הני תלתא הוי כנשוך ממש מן התורה שפיר יש להסתפק

כנגדן במעשר בהמה, דאי הני ט"ז מיל חשיב כנשוך בחלה מצטרפין לחייבם במעשר בהמה, ומדלא קא מבעיא ליה לבעיין בהאי גווני, ש"מ דכולהו הוו מדרבנן וחיוב מעשר בהמה לא שייך מדרבנן:

תנן [חלה פ"ד מ"ד] קב חדש וקב ישן וכו':

אות כ

גירסא ירושלמית [וכו'], הילכך חדש וישן מצטרפין להתחייב בחלה דמין אחד הוא אלא דצריך לצרף עם כל אחד כיוצא בה. דעת רבינו דאע"ג דאמרינן בירושלמי [חלה פ"ד ה"ב] דלרבנן חדש וישן אינן מצטרפין מפני הגזירה שלא יאמרו שתורמין ומעשרין מזה על זה, מ"מ לא מפני גזירה זאת עקרו חכמים חיוב חלה לגמרי, דכיון דמן התורה כיון דנשכו זה בזה נתחייבו בחלה ויש להן דין טבל גמור, אף דחז"ל יש להם כח לעקור דבר מן התורה בשב ואל תעשה, והכא נמי בשב ואל תעשה הוא שלא להפריש חלה מהם, מ"מ כיון שמתירין חז"ל לאכול ממנו קום עשה הוא, דבקום עשה מתירין לאכול דבר שהוא טבל מן התורה, ובקום עשה אין להם כח לעקור דבר מן התורה:

ואע"ג דרבינו הרמב"ן נראה קצת דס"ל דהלכה כרב חסדא דס"ל ביבמות (דף פ"ט ע"א) דב"ד מתנין לעקור דבר מן התורה בקום עשה, כמו שנראה ממ"ש רבינו בחידושיו בפ' יש נוחלין על דף קכ"ט ע"ב, עלה דאמרינן התם והלכתא תוך כדי דיבור כדיבור דמי, שהביא סברת ר"ת דס"ל דתוך כדי דיבור כדיבור דמי תקנתא הוא דתקון רבנן משום תלמיד הלוקח מקח ופגע בו רבו שיוכל ליתן לו שלום, והשוו מדותיהם בכל מילי, ומדלא חלק על דברי ר"ת ע"כ צ"ל דס"ל לרבינו כוותיה. והר"ן בפרק בתרא דנדרים (דפ"ז ע"א) הביא דברי רבינו הרמב"ן במ"ש משם ר"ת, וכתב, דלא ניחא לי וכי ב"ד מתנין לעקור דבר מן התורה בקום עשה [בנדרים] עכ"ל יעו"ש, דע"כ דהר"ן ס"ל דלא קי"ל כרב חסדא, וכמו שהוא סברת הר"מ בפ"ה מהל' תרומות [ה"ח], ופסק כמ"ד דאין כח ביד חכמים לעקור בקום עשה, ועכצ"ל דסברת ר"ת בהא דתוך כדי דיבור ס"ל דהלכה כר"ח דב"ד מתנין לעקור בקום עשה, וכמו שכתבתי בספר קהלת יעקב באות תי"ו [סי' שי"ד] תוך כ"ד בתחלת הענין יעו"ש. וכיון דרבינו לא חלק על סברת ר"ת ע"כ דה"נ ס"ל, וא"כ הכא שפיר היינו יכולים לומר דמפני הגזירה אמרו חז"ל דנישוך דחדש וישן אינם מצטרפין להתחייב בחלה, דחכמים עוקרים ד"ת אפילו שהוא בקום עשה: מ"מ נראה דהכא אי אפשר לומר הכי, דלישנא דמתני' לא מוכח הכי, דא"כ הוא הכי הו"ל למתני מתני', קב חדש וקב ישן שנשכו זה את זה מצטרפין ויטול מן האמצע דברי ר"י וחכמים אומרים אין מצטרפין, דכה"ג משמע דבעיקר הצירוף פליגי, אבל השתא דקתני וחכמים

אוסרים, מוכח בהדיא דודאי דחכמים מודים לר"י בעיקר הצירוף דמצטרפין להתחייב מן התורה, אלא דאוסרין מפני הגזירה להפריש חלה בלא צירוף שיצרף עם כל אחד כיוצא בו, והכוונה דצריך שיביא קב חדש אחר ויצרף עם הקב הראשון ע"י נישוך, וכמו כן צריך שיביא קב ישן אחר ויצרף עם הקב הראשון ע"י נישוך, ומפריש חלה מכל אחד בפני עצמו מישן על הישן ומהחדש על החדש, וכה"ג לא יבואו לטעות כיון דראו דהם עצמם לבדם לא נצטרפו לחיוב חלה עד שצרפו אותם עם אחרים:

וכיוצא כתב הר"מ בפ"ז מהל' בכורים [ה"ד] וז"ל, עיסת חדש אינה מצטרפת לשל ישן אע"פ שהן ממין אחד כדי שלא יאמרו וכו', ולא יתרום מאמצע שתיהן אלא יביא עיסה אחרת חדש או ישן ויצטרף להם להשלים השיעור וכו' עכ"ל. וראיתי למרן הכ"מ שם שכתב וז"ל, ומ"ש יביא עיסה וכו' שם בירושלמי קב חדש מצטרף, ומשמע דהיינו לומר שאם היה ישן מצד זה וישן מצד זה וחדש באמצע מצרפן, וה"ה אם היה חדש מצד זה וחדש מצד זה וישן באמצע שהוא מצרפן עכ"ל. ודבריו תמוהים בעיני דמה ענין הירושלמי הזה דקב חדש באמצע מצטרף לדין זה שכתב הר"מ, כי בא לפסוק כחכמים דחכמים אוסרין ליטול מן האמצע, וס"ל להר"מ דע"כ מאי דאמרו וחכמים אוסרים דהאיסור הוא ליטול מן האמצע, אבל עכ"פ אפילו לרבנן מצטרפין, ומן הדין חייבים בחלה אלא שמפני הגזירה הצריכו שיביא קב אחד ויצרף עם הראשון כמ"ש רבינו הרמב"ן, ומ"ש בירושלמי דקב חדש באמצע דמצטרף כבר כתבו הר"מ שם בדין ו' יעו"ש, ואינו ענין לדין זה דמיירי שנשכו הב' קבים דחדש וישן זה בזה בלא דבר אמצעי, דדין זה דהירושלמי הוא דהקב החדש או הישן דבאמצע מצרף לב' הקבין דמן הצדדין דישן או דחדש כמ"ש מרן, דבכה"ג ליכא משום גזירה כיון דהקב האמצעי עצמו אינו מצטרף עם הקבין דמן הצדדין להתחייב הוא עצמו, אלא דמצרף על ידו הקבין דב' הצדדין, ולא אמרינן דהוי מפסיק ביניהם ולא מצטרפי, דהא אמרינן בירושלמי דאפילו קב דמין אחר באמצע אינו מפסיק, וא"כ לא יבואו לטעות לומר דמין אחד הוא ותורמין מזה לזה כיון דאפילו מין אחר אינו מפסיק:

והנה לפי מ"ש דמלישנא דמתני' דקתני וחכמים אוסרים, מוכח בהדיא דאפילו רבנן מודו דמצטרפין מן הדין, ואי אפשר להפקיע חיובא דחלה מעליהם לגמרי, ק"ק לסברת ריש לקיש דאמרינן בירושלמי בפ"ג [דחלה ה"ה] דפליגי ר"י ור"ל בנשוך, דלר"י נשוך מן התורה ולר"ל אינו אלא מדרבנן, ומתבאר שם דאיכא מ"ד התם דאפילו בהשיך אותם בידים אינו אלא מדרבנן יעו"ש, דלסברא זאת דחיוב חלה בנשכו זה בזה אינו אלא מדרבנן, כיון דלסברת חכמים איכא למיגזר דאם יראו דמצרפין לחלה יבואו לטעות

לתרום מחדש על הישן, אמאי לא הפקיעו לרבנן חיוב החלה לגמרי מטעם גזירה זאת. דצ"ל דהם אמרו והם אמרו דדוקא בנישוך דמין אחד וגם דהוו שניהם דחדש או דישן הוא שתקנו חז"ל דנשוך הוי חיבור להתחייב בחלה, אבל בנשוך דחדש וישן דחשיבי כב' מינין דהא אין תורמין מזה לזה לא תקנו חז"ל דליהוי נשוך חיבור להתחייב בחלה, כיון דנפיק מינה חורבא שיבואו לטעות ולומר דתורמין מזה לזה, ובשלמא לר"י דנשוך הוי מן התורה אתי שפיר, כיון דאין כח ביד ב"ד לעקור דבר מן התורה בקום עשה, ואפילו למ"ד דיש להם כח ג"כ בקום עשה מ"מ אינו בכל המקומות, די"ל דהכא לא רצו חז"ל לעקור דבר מן התורה הואיל דאיתיה בתקנתא דיכול לצרף לכל אחד כיוצא בו להשלים השיעור, אבל לר"ל אמאי לא הפקיעו חיוב חלה מהן לגמרי וי"ל ודו"ק:

והנה מדברי הר"מ הנז"ל שכתב אלא יביא עיסה חדש או ישן ויצטרף להם להשלים השיעור, נראה מדבריו דבעיסה אחת עוד סגי, דמדכתב חדש או ישן ש"מ דאינו צריך שיביא ב' אחד להשלים החדש ואחד להשלים הישן כמ"ש רבינו הרמב"ן דכתב דצריך לצרף לכל או"א כיוצא בו, וכן כתב מוהר"י קורקוס ז"ל בביאורו להר"ם בפ"ז מהלכות בכורים, כי זהו סברת הר"מ דבצירוף בא' מהם סגי, ונתן טעם לדבר שכיון שיש במין אחד כשיעור ומוציא ממנו חלה, לא יטעה עוד לומר שתורמין מזע"ז, שאין טועין בכך אלא כשאין חיוב חלה בא' מהן ורואין דמצטרף, יאמרו כמו שמצטרף זה עם זה ה"ה דתורמין מזה ע"ז, אבל כשיש באחת כשיעור לא יטעו שמפני האחרת הוזקק להוציא חלה עכ"ל:

ולעד"נ דאף דנראה כן בדעת הר"מ, מ"מ צריך לדחוק דברי הרמב"ם ולומר דהכוונה לומר כמ"ש הרדב"ז בביאורו על הר"מ שם וז"ל, ומ"ש רבינו אלא יביא עיסה אחרת חדש או ישן וכו' אין כוונתו שאם יביא חדש ויצרף בחדש ויהיה בחדש שיעור עיסה שיפריש ממנה ויפטור את שתיהן, דאכתי איכא למיחש שלא יאמרו תורמין מן החדש על הישן, אלא כוונתו ז"ל אם רוצה לתקן את החדש יביא חדש וכו' או ישן אם רוצה לפטור את הישן, ואם רוצה לתקן את שתיהן יוסיף מן החדש עד שיהא בו כשיעור וכן יוסיף מן הישן עד שיהא בו כשיעור, או יפריש עליהם ממקום אחר מן החדש על החדש ומן הישן על הישן עכ"ל:

ומש"כ לדחות דאכתי איכא למיחש שלא יאמרו תורמין מן החדש על הישן, לע"ד עדיפא מינה יש לדחות, דאם כוונתו שיוסיף על החדש בלבד כשיעור ויפריש ממנה על שתיהן לא משום גזירה שלא יאמרו וכו' בלבד איכא, אלא דאי אפשר להפריש חלה מן החדש על שתיהן, דהוי מפריש חלה מן החדש על הישן ממש, דכיון דהישן כבר נתחייב בחלה

מן התורה על ידי נישוך, אם כן צריך הפרשה כדינה, ומן החדש על הישן לא הויא חלה. אלא די"ל דכוונת הרדב"ז לומר דאפילו אם יפריש מן החדש על החדש ומן הישן יפריש מיניה וביה, ומ"ש ויפטור את שתיהן, ר"ל ע"י שיפריש מכל אחד ואחד לבדו, מ"מ אכתי אי אפשר לומר הכי דאכתי איכא משום גזירה דלא יאמרו וכו', דכיון דרואין דמפריש חלה נמי מן הישן אף דלא השלים כשיעור מן הישן, ומצד עצמו אין לו שיעור חלה כי אם בצירוף החדש, יבואו לטעות לומר דכיון דמצטרפין יאמרו דתורמין מן החדש על הישן:

והנה כי כן הדבר קשה לפרש דברי הר"מ ע"ד שפי' מוהריק"ו ז"ל, דמה תועלת יש במה שיש במין אחד כשיעור ומוציא ממנו חלה לומר שלא יטעו בזה כמו שכתב הרב ז"ל, דאם יפריש מן החדש על הכל הא ודאי פשיטא דלא מהני דהוי מפריש מן החדש על הישן ממש, ואם יפריש מכל אחד ואחד לבדו אכתי יש לטעות כיון דרואים דמפריש מן הישן שאין בו שיעור מצד עצמו בלא צירוף החדש. ומאחר דאנו רואין דרבינו הרמב"ן ס"ל דצריך שיוסיף על שניהם כשיעור כיוצא בו, מסתמא גם דעת הר"מ דעתו כן, דאל"כ היה רבינו מזכיר סברת הר"מ ודוחה אותה כדרכו:

ואולם מה שסיים הרדב"ז בדבריו וז"ל, ואם רוצה לתקן שתיהן יוסיף וכו' או יפריש עליהם ממקום אחר מן החדש על החדש ומן הישן על הישן עכ"ל. צריך להבין דנראה דס"ל להרב דיכול לפטור אותם מן החלה אפי' בלא צירוף, כשיפריש עליהם ממקום אחר מן החדש על החדש וכו', וזה תימה דאם כן מה הועילו חכמים בתקנתם כדי שלא יאמרו וכו', דאכתי כיון דרואין דמפרישין עליהם ממקום אחר בלא צירוף והשלמת שיעור בכל או"א, כי אם מטעם צירוף ונישוך החדש וישן, יאמרו דכשם דמצטרפין לחיוב תורמין מזה על זה, דמאי אהני מה שמפרישין עליהם ממקום אחר ולא מהן עצמן להוציא טעות זה מדעת הטועים, ואם כוונתו לומר שיפריש ממקום אחר ע"י צירוף שיביא עיסות אחרות החייבות ויצרף אותם עם אלו ע"י נשיכה, א"כ היינו הדרך הראשון שכתב הרב דיוסיף על החדש ועל הישן ממינו עד שיהא בו כשיעור, ומה חידש בדרך השני. ועוד דסתם מפריש ממקום אחר אינו ע"י צירוף דנשיכה, כי אם בעינן מן המוקף שיהיה במקום אחד, דכל דלא קפיד אנגיעתם זה בזה אפי' נגיעה בעלמא לא בעינן, וכמ"ש הר"ש בפ"ג דמעשר שני משנה י"ג יעו"ש, ובפ' ב' דחלה משנה ד' יעו"ש:

הן אמת דראיתי להר"ש עלה דמתניתין דידן [פ"ד ה"ד] דאחר שהביא לשון הירושלמי כתב וז"ל, הלכך צריך להפריש על כל אחת ואחת מעיסה אחרת שלא הורמה חלתה מחדש על החדש ומישן על הישן עכ"ל, הרי דלא הזכיר הר"ש שצריך שיצרף עד כדי

שיעור בכל אחד ואחד, כי אם דוקא שלא יפריש מינה ובה כי אם ממקום אחר, ואם הדברים כפשטן הדבר קשה דא"כ מה הועילו חכמים בתקנתם כאמור. ואפשר לומר דכיון דמן התורה כל שהוא שמפריש פוטר מן החלה, דהא דצריך להפריש חלק מכ"ד אינו אלא מדרבנן וכמ"ש הר"ם ברפ"ה מהל' בכורים יעו"ש, א"כ י"ל דמ"ש הר"ש דסגי דיפריש מעיסה אחרת שלא הופרשה חלתה בלא צירוף, היינו שיפריש ממנה שיעור חלה המחוייבת היא עצמה דוקא, ולא יוסיף להפריש יותר בעד אלו הב' קבין דחדש וישן, אלא כשיעור חלה אשר מפריש לפטור אותה העיסה יכוין לפטור את הב' קבין, כיון דמן התורה בכל שהוא יצא ידי טבל, א"כ במכוין לפטור בזה גם הב' קבין נחשב כל שהוא ממה שהפריש על אותה עיסה לפטור הב' קבין, ואף דזה הכל שהוא שמכוין לפטור את הקבין חסר משיעור חלה המחויבת אותה עיסה אחד מכ"ד לית לן בה, דכיון דאינו אלא מדרבנן שתקנו אחד מכ"ד הם אמרו והם אמרו, דכדי לתקן הב' קבין שלא יבואו לטעות בהם הקילו בעיסה הזאת שיפריש ממנה שיעור חסר קצת מאחד מכ"ד, ואותו הכל שהוא יפטור את הב' קבין, וכיון דרואין העולם דאינם מפרישין חלה מהב' קבין לא מהן עצמן ולא מעיסה אחרת עליהן לפי חשבון הב' קבין נמי, אינן באין לטעות לומר דכיון דמצטרפין תורמין מזה ע"ז, דהרי ליכא שום היכר דנתחייבו בצירופן, דמה שמכוין לפטור אותן ע"י עיסה אחרת אינו אלא כוונה בעלמא, וכל דאינו מפריש לפי חשבון הקבין מסתמא תולין לומר דלא נתחייב בחלה בצירופן:

ועוד י"ל דאפי' את"ל דכוונת הר"ש הוא שיפריש מעיסה אחרת אף לפי חשבון הב' קבין כמו שנראה פשט הדברים מסתמא, מ"מ י"ל דכיון דרואין העולם דאסרו חכמים להפריש חלה מינה ובה, והצריכו להפריש חלה עליהם מעיסה אחרת, מסתמא אומרים דה"ט דאסרו להפריש מהם עצמם, דאם יפריש ויטול מן האמצע מ"מ אי אפשר לצמצם כל כך שיטול משניהם בשוה, ואפשר שיטול מזה יותר מזה ומה שיטול יותר מזה חשיב מפריש מן החדש על הישן או איפכא, ואם יטול מן הצדדין מכל קב וקב בפני עצמו לפי חשבון דבהכי שפיר יכול לצמצם שלא ליטול מזה יותר על זה, מ"מ אסרו חז"ל להפריש ממנו בכל אופן שמא יבואו לטעות דכיון דנצטרפו להתחייב בחלה יטעו לומר דיכול להפריש מקב החדש על קב הישן וכן איפכא, ואין הדין כן, ומשו"ה אסרו חכמים להפריש ממנו אלא הצריכו שיפריש ממקום אחר עליהם, וכיון דרואים כן שכ"כ חיזוק עשו חז"ל בענין הפרשה מחדש על הישן, אפילו שמצטרפין לחיוב חלה לא יבואו לטעות דתורמין מהחדש על הישן, כיון דבדבר עצמו שאמרו שמצטרפין עשו גדר וחיזוק על

הדבר שלא יפריש מן החדש על הישן או איפכא, זה נראה שהוא דעת הר"ש ז"ל שלא הזכיר לשון צירוף כלל:

אבל דעת הר"מ ודעת רבינו דכתבו לשון צירוף, נראה דלא ס"ל הכי, דע"י צירוף לכל אחד ואחד כיוצא בו עדיף טפי לבטל הטעות, כיון דאנו עושין תקנה באופן שיראו העולם דלא נצטרפו ב' הקבין לחיוב, כי אם ע"י צירוף לכל אחד ואחד כשיעור כיוצא בו. אלא שכפי דברי הרדב"ז הנזכר לעיל נראה דס"ל דהר"מ נמי מודה בזה הדרך שכתב הר"ש דסגי בלא צירוף כי אם שיפריש מעיסה אחרת עליהם, ולא ידעתי מנ"ל הא, כיון דהר"מ נקט בפי' לשון צירוף, שכתב יביא עיסה ויצטרף להם להשלים השיעור. וראיתי למהר"י קורקוס שכתב בסוף דבריו וז"ל, ור"ש והרא"ש [הל' חלה סי' י"ג] הצריכו להביא ב' עיסות אחת חדש ואחת ישן ויצרף חדש עם חדש וישן עם ישן ויוציא מחדש על חדש ומישן על ישן עכ"ל, ולא ידעתי היכן מצא בדברי הר"ש שצריך צירוף חדש עם חדש וכו', דלע"ד פשט דברי הר"ש הוא שאינו צריך צירוף כי אם שיפריש מעיסה אחרת עליהם בלבד:

אות כא

תנן [חלה פ"ד מ"ד] הנוטל חלה מן הקב ר' עקיבא אומר חלה וכו': גרסינן בירושלמי [חלה פ"ד ה"ב] עלה דמתני', ר"ע מדמה לה לפירות שלא נגמרה מלאכתן שאם עבר והפריש מהן תרומה הרי זה תרומה, וחכמים מדמין לתבואה שלא הביאה שליש עבר והפריש ממנה תרומה אינה תרומה, חזרו לומר אינן דומין לא לפירות שלא נגמרה מלאכתן ולא לתבואה שלא הביאה שליש, אלא ר"ע מדמי לאומר הרי זה תרומה על פירות האלו לכשיתלשו ונתלשו, ורבנן מדמין לה לאומר הרי זה תרומה על הפירות המחוברין עכ"ל. ונראה פשוט דלפי סברא הראשונה דמדמה ליה ר"ע לתורם מפירות שלא נגמרה מלאכתן, סברת ר"ע דהנוטל חלה מן הקב דהוי חלה הוא אפי' שלא השלים על העיסה אח"כ עד כדי שיעור חלה, דומיא דתורם על פירות שלא נגמר מלאכתן דבדיעבד הויא תרומה, דאפי' נאבדו הפירות או נגנבו ולא הספיק לגמור מלאכתן, מ"מ כיון דבשעה שתרם היה בידו לגומרן ולתרום תרומתו תרומה, וכ"כ גבי חלה כיון דבידו להשלים העיסה לשיעור, אף דלא השלים שיעור לבסוף הויא חלה משעה ראשונה, דכל דחזי לאיצטרופי לשיעור חל עליו שם חלה, מידי דהוי לחצי שיעור דקי"ל כר"י דחצי שיעור אסור מן התורה, דאמרי' בריש פרק יום הכפורים [עד, א] דה"ט משום דחזי לאיצטרופי לכזית, ואפילו לר"ל דס"ל דחצי שיעור מותר מן התורה, הא אמרינן בירושלמי בפ"ו דתרומות הלכה א' דמודה ר"ל בעתיד להשלים, וכתב מהר"ר אליהו

[פולדא] בביאורו וז"ל, ומודה בעתיד להשלים כשאכל חצי שיעור היה דעתו להשלים לשיעור שהוא אסור, דהטעם דאסור לר"י חצי שיעור מפורש שם משום דחזי לאיצטרופי לשיעורא, וזה המכוין להשלים חזי לאיצטרופי קרינן ביה, ולא פליגי רק באם אינו מכוין אבל במכוין מודה עכ"ל, וא"כ הכא אם דעתו להשלים לשיעור חלה אפי' לר"ל חשיב חזי לאיצטרופי וחל שם חלה עליו אף דלא השלים אח"כ:

ובתוספתא בפ"ב דחלה [ה"ג] אמרי' וז"ל, אמר ר' אליעזר בן יעקב הנוטל חלה מן הקב למה הוא דומה לתורם תבואה שלא הביאה שליש שאין תרומתו תרומה, חזרו לומר לא כך ולא כך, שהרי הקב הזה מצטרף הוא עם אחרים עכ"ל. דנראה דה"פ דר"א בן יעקב כרבנן דמתני' ס"ל, ונתן טעם משום דדומה לתורם תבואה שלא הביאה שליש, וחזרו לומר לא כך ולא כך אלא דדומה לתורם מפירות שלא נגמרה מלאכתן, ועיקר הטעם דמדמינן לפירות שלא נגמרה מלאכתן הוא שהרי הקב הזה מצטרף הוא עם אחרים להשלים שיעורא, וכל דחזי לאצטרופי חשיב כשיעור חלה אף דלא השלים לבסוף. זהו סברת הירושלמי בסברא ראשונה, דלר"ע מטעם דחזי לאצטרופי משעה ראשונה חל עליו שם חלה על מה שהפריש מן הקב. ומיהו לסברא זאת דוקא בדיעבד אבל לכתחלה אינו יכול להפריש חלה מן הקב, דומיא דפירות שלא נגמרה מלאכתן דלכתחלה לא יתרום. אמנם למאי דחזרו לומר דלא דמי לא לזה ולא לזה, אלא דר"ע מדמי להו לאומר הרי זה תרומה על הפרות האלו לכשיתלשו ונתלשו, א"כ אפי' לר"ע לא הוי חלה כי אם כשהשלים על העיסה אח"כ עד כדי שיעור חלה, דחשיב כאומר הרי זה חלה על הקב הזה לכשאשלים לשיעור חלה, דכי האי גוונא לא חל שם חלה כי אם עד שישלים לשיעור, דאם לבסוף לא השלים שיעור חלה בעיסה לא חל שם קדושת חלה על מה שהפריש: ויש לעמוד על מאי דאמרינן בירושלמי בפ"ב דחלה [ה"ב] גבי מתני' מי שאינו יכול לעשות עיסתו בטהרה וכו' ור"ע אומר יעשנה בטומאה ואל יעשנה קבים, ופריך הש"ס מחלפא שיטתיה דר"ע תמן הוא אומר נוטל מקב חלה והכא הוא אומר קבין, ומשני תמן לשעבר כאן לכתחלה, דלכאורה קשה דלפי המסקנא דהכא דחזרו לומר דר"ע מדמי לה לאומר הרי זה תרומה על פירות האלו לכשיתלשו, ע"כ דר"ע לא קאמר דחשיב שם חלה בקב כי אם כשישלים לבסוף שיעור חלה, דאם לא השלים לא חשיב חלה כלל, וא"כ מאי פריך מהא דאמר ר' עקיבא יעשנה בטומאה ואל יעשנה קבים, דבעושה אותה קבין כדי שלא יתחייב בחלה ויהיה בטומאה ע"כ עושה אותה קבין ע"מ שלא לצרפן אח"כ לשיעור, וכן לבסוף עושה כל קב וקב בפני עצמו, ובכה"ג דלבסוף אינו משלים בו שיעור חלה אפי' ר"ע מודה דליכא שם חלה. ועכצ"ל דהכא בירושלמי אזיל בשיטת

הסברא קמייתא דאמרו בירושלמי, דר"ע מדמי ליה לתרום מפירות שלא נגמרה מלאכתן, דלסברא זאת אפילו לא השלים לשיעור לבסוף ואפילו אין דעתו להשלים לשיעור חל שם חלה עליו משעה ראשונה כיון דחזי לאצטרופי עם קב אחר, לר"י דס"ל דחצי שיעור אסור מן התורה אפי' באין דעתו להשלים לכזית, דבפירות שלא נגמרה מלאכתן דאם תרם תרומתו תרומה פשיטא דאפי' תרם ודעתו שלא לגמור מלאכתו דדעתו להאכילם לבהמה תרומתו תרומה, וה"ה הכא דאפי' אין דעתו להשלים, ולפי סברא זאת פריך שפיר דא"כ בעושה בטומאה אפי' שעושה אותה קבין ואינו משלים לשיעור וגם עושה ע"מ שלא להשלים, מ"מ לר"ע יש לה שם חלה, וע"ז משני שפיר דהתם דוקא בדיעבד אבל לכתחלה לא. וק"ק דמאחר דהכא מסקנא דסתמא דתלמודא הוא דדחו סברא זאת וחזרו לומר דאינו דומה לא לזה ולא לזה, כי אם דמדמי ליה ר"ע לתורם מפירות לאחר שיתלשו, דלדמיון זה פשיטא דלא אמר ר"ע אלא בשישלים אח"כ השיעור, וא"כ איך סתמא דתלמודא בפ"ב פריך הש"ס לר"ע דאמר יעשנה בטומאה עפ"י קס"ד דהכא:

וראיתי להר"ש גבי מתני' שכתב וז"ל, רבי עקיבא אומר חלה דוקא בדיעבד אבל לכתחלה לא, דהא לעיל בפרק ב' אמר רבי עקיבא יעשנה בטומאה וכו', ומפרש בירושלמי רבי עקיבא מדמי לה לפירות שלא נגמרה מלאכתן וכו' חזרו לומר וכו', אלא רבי עקיבא מדמי לאומר הרי זה תרומה על פירות הללו לכשיתלשו ונתלשו עכ"ל. וקצת קשה דמלבד דמאי דהכריח דרבי עקיבא בדיעבד קאמר ממתני' דפרק ב', לא הזכיר שכן אמרו בירושלמי שם בפ"ב. יתר על כן קשה דמאחר שהביא מסקנת הירושלמי דשמעתין דחזרו לומר דלא דמי אלא לתורם מפירות לכשיתלשו, והכי הוי העיקר, אם כן מה הכרח יש ממתני' דפ"ב דלא אמר רבי עקיבא אלא בדיעבד, כיון דלפי המסקנא דהכא לא אמר ר' עקיבא אלא כשישלים השיעור לבסוף, והתם בכוונה עושה אותם קבין ואין דעתו להשלים שיעור כלל, דבהכי אפי' רבי עקיבא מודה כאמור. ומה גם דלפי המסקנא דהכא דמדמה ליה לרבי עקיבא לאומר לכשיתלשו, דס"ל דהכא במפריש חלה מן הקב כיון דאדם יודע דאין מפרישין חלה בפחות מכשיעור, אנן סהדי דכוונתו שיהיה חלה לכשישלים השיעור, דנעשה כאומר הרי זה חלה כשאשלים בעיסה זאת עד כשיעור, וכיון דבכה"ג חלות שם חלה הוא לכשישלים השיעור, אפשר דאפי' לכתחלה קאמר ר"ע דיפריש מן הקב כיון דמתנה ואומר לכשאשלים:

וראיתי לרבינו עובדיה במתני' שכתב וז"ל, ר"ע אומר חלה והוא שהשלים על העיסה אח"כ כשיעור חלה דכיון דנשלם השיעור הויא חלה למפרע עכ"ל. ונראה דכתב כן עפ"י מסקנת הירושלמי בשמעתין, דמדמי לה לתורם מפירות לכשיתלשו, דלפ"ז לא קאמר

ר"ע כ"א כשהשלים אח"כ כאמור. והתוי"ט כתב שם וז"ל, פי' הר"ב והוא שהשלים וכו', דאי לא תימא הכי תיקשי דידיה אדידיה ממשנה ג' פרק ב' דאומר אל יעשנה קבין ירושלמי שם עכ"ל. ולא ידעתי היכן ראה בירושלמי שם בפ"ב הכי, הא התם מאי דמשני הש"ס בירושלמי הוא דלא קאמר ר"ע אלא בדיעבד אבל לכתחלה לא. אבל העיקר דדברי רע"ב הם מהירושלמי דשמעתין לפי המסקנא דדוקא בדהשלים, והאמת כן הוא דלפי חילוק זה לק"מ ממתני' דפ"ב כאמור, והתם דקא פריך הש"ס לר"ע מדידיה אדידיה הוא לפי הס"ד דהכא כאמור:

אות כב ס"ק א

והנה במאי דקתני במתני' [חלה פ"ד מ"ה] ב' קבין שנטלו חלתן של זה בפני עצמו ושל זה בפני עצמו חזר ועשאן עיסה אחת ר"ע פוטר וכו' נמצא חומרו קולו ע"כ. יל"ע דבמאי עסקינן אי מיירי דהחלה שהפריש עדיין קיימת והיא בעין, א"כ מאי חומרו קולו דקתני מתני', הא לר"ע נמי ליכא צד קולא יותר מסברת רבנן דאין הפרש ביניהם, אלא דלר"ע אין צריך לחזור ולקרות שם לחלה זאת, ולרבנן צריך לחזור ולקרות לה שם חלה, כיון דקריאת שם חלה קודם השלמה לאו כלום הוא, אבל בעיקר החלה ליכא שום הפרש הפסד ממון, דלכו"ע אינו נותן לכהן כי אם חלה אחת ולא שייך קולא או חומרא, אלא אם היינו אומרים דלרבנן צריך חלה אחרת חוץ מהראשונה משא"כ לר"ע:

ואי מיירי דאין החלה קיימת בשעה שחזר ועשאו עיסה אחת דכבר נתנה לכהן ואכלה או נגנבה ונאבדה קודם שחזר ועשאו עיסה אחת, דבהכי איכא קולא וחומרא דהפסד ממון, דלרבנן צריך לחזור ולהפריש חלה אחרת ויש לו הפסד, ולר"ע די בחלה ראשונה דבשעה שעשאו עיסה אחת ונשלם השיעור היא חלה למפרע משעה ראשונה, וכמו שכתב הרע"ב כנזכר בדברי ר"ע הנזכר לעיל [אות כ"א], וכ"כ הרע"ב גבי הא דחומרו קולו יעו"ש, וכן נראה מדברי הר"מ בפי' המשנה שכתב וז"ל, נמצא חומרו קולו לפי חומרא שהחמיר ואמר בחלה שהוציא מקב א' קדש ואסורה לזרים, הכריח לומר בב' קבין הנזכרים בכאן פטורה מן החלה וזה הוא קולא עכ"ל, הא לא אפשר דאפי' לר"ע אינו חל שם חלה למפרע כ"א לאחר שישלים השיעור, דכיון דמדמי לה ר"ע לתורם מפירות לכשיתלשו הוה דינו כדין תורם לכשיתלשו, והתם אינה תרומה למפרע משעה ראשונה כי אם מאחר שנתלשו, וכמו שמתבאר מהתוספתא בפ"ב דתרומות [ה"ז] וז"ל, אבל פירות תלושין אלו עשויין תרומה ומעשרות על פירות מחוברים אלו לכשיתלשו, הרי זה אוכל מהן עראי ועושה אותם תרומה ומעשרות על מקום אחר עד שיתלשו,

נתלשו דבריו קיימים עכ"ל, הרי מפורש דקודם שיתלשו לא חל שם תרומה עליהם כלל, ועד שיתלשו חולין הם, ויכול לחזור בו ועושה אותם תרומה ומעשר על מקום אחר: אשר עפי"ז נראה ליישב קצת דברי הר"מ בפ"ה מהל' תרומות דין ט' שכתב וז"ל, כיצד היו לו פירות תלושין ואמר פירות אלו יהיו תרומה על פירות אלו המחוברין אפי' אמר לכשיתלשו וכו' עכ"ל, ומרן הכ"מ שם כתב ויש תוספת בדברי רבנו שכתוב בהם אפי' אמר לכשיתלשו, וטעות סופר הוא וצריך למוחקו, כיון שאח"כ כתב רבינו בהפך יעו"ש, ומהריק"ו בביאורו על הר"ם האריך הרבה ודחק עצמו הרבה לקיים את הגירסא אשר לפנינו, והרואה יראה שהוא דוחק גדול. אבל לעד"נ לקיים הגירסא דמש"כ הר"ם בתחלת דבריו דאפי' אמר לכשיתלשו לא אמר כלום, כוונתו לומר דאף כשאמר לכשיתלשו לא חל שם תרומה עליהם משעה ראשונה, וקודם שיתלשו עדיין דין טבל עליהם, ואפילו כהן אינו יכול לאוכלם, וגם יכול לחזור ולעשות אותם תרומה על מקום אחר, ולענין זה הוא דכתב הר"ם לא אמר כלום, ומשו"ה אח"כ חזר ופירש דבריו, דאם אמר לכשיתלשו ונתלשו הואיל ובידו לתולשן אינו מחוסר מעשה, ולכשיתלשו שניהם דבריו קיימים, לבאר לנו דמש"כ דאפילו אמר לכשיתלשו דאינו תרומה היינו קודם שנתלשו, אבל אחר שנתלשו דבריו קיימים, והוא נלמד מדברי התוספתא הנזכר: באופן דנמצינו למדים דבההיא דלכשיתלשו לא חל שם תרומה כי אם אחר שנתלשו ולא משעה ראשונה למפרע כמו שכתב הרע"ב ז"ל, וכיון דר"ע הא דחלה להא דפירות לכשיתלשו מדמי לה, פשיטא דה"ה בחלה, דלר"ע נמי לא הוי חלה ולא חל שם קדושת חלה עליה כ"א אחר שישלים השיעור ולא קודם, אלא דאהני הדיבור של קודם השלמה שאינו צריך עוד לחזור ולקרות לה שם חלה בשעה שמשלים, וא"כ אם החלה אינה בעין כדי שיחול עליה קדושת חלה בשעה שחזר ועשאו עיסה אחת, איך אפשר דפוטר ר"ע מחלה אחרת כיון דבשעת חלות קדושת החלה אין החלה בעין כדי שיחול עליה קדושת חלה: ודוחק לומר דמיירי דהחלה היא בעין בשעת השלמה, וקולא וחומרא הוא כי לר"ע אינו צריך לחזור ולקרות לה שם חלה אחר שהשלים, משא"כ לרבנן דצריך לחזור ולקרות לה שם, דהקולא והחומרא הכל תלוי בהא, דלר"ע אין צריך לחזור ולקרות לה שם חלה דבזה איכא צד חומרא ואיכא צד קולא, דצד חומרא דאם הפריש חלה אחרת אחר שהשלים השיעור הרי לרבנן החלה הראשונה מותר לזרים, אבל לר"ע הראשונה היא חלה גמורה והזר האוכלה חייב מיתה, והצד של קולא הוא דאפילו לא חזר וקרא עליה שם חלה דלרבנן חשיב כאילו לא הפריש חלה ודין טבל גמור היא כל העיסה, ולר"ע הותרה כל העיסה ויצאת מידי טבל:

והנה מלבד זה דוחק דפשט מתני' דקתני דאם עשאו עיסה אחת ר"ע פוטר משמע דאפילו אין החלה הראשונה בעין בשעת השלמה פוטר, וכן י"ל מדברי הירושלמי בשמעתין [חלה פ"ב ה"ב] דאמרינן הוו בעין מימר מה דאמר ר"ע הנוטל חלה מקב חלה מהלכה הא מדברי תורה לא, מן מה דתנינן ר"ע פוטר וחכמים מחייבים הדא אמרה אפילו דבר תורה ע"כ, ואם איתא דלא אמר ר"ע אלא כשהחלה בעין כשעשאן עיסה אחת, א"כ אכתי י"ל דלא אמר ר"ע אלא מדרבנן, דכיון דהחלה בעין בשעת החיוב הרי דחלה הזאת עצמה פוטרת נמי מן התורה, דאף דאינו קורא לה שם עכשיו מ"מ לשם חלה הופרשה מעיקרא, ולב ב"ד שתקנו להפריש מן הקב מתנין עליה שיהיה חלה גמורה עכשיו, ובפרט דכיון דנותנה לכהן עכשיו לשם חלה חשיב כאילו קורא לה שם עכשיו, ומדדחי הש"ס סברא זאת ש"מ דר"ע פוטר אפילו אין החלה בעין דלמפרע משעה ראשונה הויא חלה וע"כ דבר תורה הוא:

יתר על כן דמדברי הר"ם בפי' המשנה ומדברי הרע"ב מתבאר דס"ל דלר"ע חל שם קדושת חלה על הראשונה למפרע משעה ראשונה ומשעת הפרשה אסורה לזרים, ולפי מסקנת הירושלמי דמדמי לה לאומר לכשיתלשו אינו כן, כמו שמתבאר מהתוספתא הנזכר דקודם שנתלשו לא חל שם תרומה כלל, ואפילו כשיתלשו לא חל שם תרומה למפרע משעה ראשונה, דאם אנו אומרים דחלות התרומה תלוי ועומד עד שיתלשו, וכשנתלשו חל למפרע, איך אמרי' דיכול לאכול מהם עראי קודם שתלשו כיון דלמפרע נעשה תרומה ואסורה לזרים למפרע, דמילתא דפשיטא הוא דהמפריש תרומה על תנאי ואמר מעכשיו יהיה תרומה אם יהיה כך וכך, פשיטא דקודם קיום התנאי אסור לזר לאכול כיון דבקיום התנאי הויא תרומה למפרע:

אשר ע"כ נראה לומר דמאי דאמרינן דר"ע מדמי לה לאומר לכשיתלשו, היינו לומר דדומה לאומר פירות אלו יהיו תרומה מעכשיו לכשיתלשו, דהכא נמי כיון דמפריש חלה מן הקב, ואדם יודע דאין חלה מחצי שיעור, אנן סהדי דכוונתו כאילו פירש ואמר שתהיה חלה מעכשיו לכשישלים שיעור חלה, דכיון דהפריש סתם וסתמא הוא כאילו מפריש חלה מעכשיו, דנין בדעתו לומר דכוונתו כאילו פירש מעכשיו ולכשישלים השיעור, דבכה"ג גבי פירות מחוברים אם אמר מעכשיו ולכשיתלשו אף דלא מצי חייל קדושת תרומה בגוף הפירות קודם תלישה, ונראה ודאי דקודם תלישה אין בה איסור תרומה לזרים, כיון דלא אפשר שיחול קדושת תרומה על המחובר, מ"מ נראה דכיון דאמר מעכשיו ולכשיתלשו אינו יכול לחזור בו לעשות אותם תרומה למקום אחר ולתרום על המחובר ממקום אחר. וכמו שיש ללמוד מדין מקנה דבר שלא בא לעולם, דלמ"ד אדם

מקנה דשלב"ל אף לדידיה נמי לא חל הקנין משעה ראשונה, ועכ"ז אם אמר מעכשיו ולאחר שיבואו לעולם לא מצי לחזור בו קודם שיבואו לעולם, וגם נ"מ דבאומר מעכשיו בדבר שלב"ל לא בעינן שיהיה השטר קיים כשבאו לעולם, וה"ט דכיון דאמר מעכשיו חל ונגמר הקנין משעה ראשונה אף שלא באו עדיין לעולם ולא מצי לחול הקנין בגופו של דבר כלל, וכמו שכתבתי בזה בקונטרס גט מקושר סי' ט"ו דע"ב ע"ג יעו"ש באורך: וא"כ י"ל דה"ה באומר מעכשיו ולכשיתלשו דמשעה ראשונה כבר נגמר ענין חלות התרומה לענין זה שאינו יכול לחזור בו, וגם אם נאבדו ונגנבו הפירות התלושין קודם שנתלשו המחוברין, כיון דהפירות התלושין הוו תרומה למפרע משעה ראשונה נפטרו הפירות המחוברין כשנתלשו אף דהתרומה שהפריש עליהם אינה בעין, דומה למה שכתבו התוספות והרשב"א והריטב"א בפרק האומר [קדושין סג, א], דנ"מ באומר מעכשיו במקנה דבר שלא בא לעולם לענין דלא בעינן שיהיה השטר קיים כמ"ש שם, דאף דעיקר חלות הקנין בגוף הדבר אי אפשר כי אם אחר שיבואו לעולם, ועיקרו הוא ע"י השטר והשטר איננו בעין, עם כל זה אמרינן כיון דגמר הקנין למפרע סגי אף דאין השטר בעין כשיבוא לעולם וה"ה לענין תרומה דכיון דנגמר ונקשר חלות שם תרומה משעה ראשונה, אף דבשעה שנתלשו המחוברין אינם בעין נפטרה ע"י, וה"ה לענין זה דלר"ע כיון דחשיב כאילו אומר מעכשיו ולכשישלים, אף דאין החלה בעין בשעה שהשלים נפטר בחלה הראשונה למפרע, אף שאי אפשר שיחול קדושת חלה משעה ראשונה על גוף החלה לאוסרה לזר, מ"מ כיון דאומר מעכשיו פוטר את העיסה אף שאינה בעין בשעת השלמה. ואפשר עוד דכיון דהויא חלה למפרע ופוטר העיסה בשעת השלמה אף דאינה בעין, ה"ה דיהיה אסורה לזר משעה ראשונה, דבהכי ניחא דברי הר"ם בפי' המשניות הנזכר לעיל, דאף דלא יהיה לה חיוב מיתה מ"מ איסורא איכא: ואולם כ"ז אפשר לומר לסברת התוספות והרשב"א בפרק האומר, אבל לפי סברת רבינו הרמב"ן שם בפרק האומר בחידושיו, דס"ל דלא מהני מעכשיו לדבר שלא בא לעולם, כי אם דוקא לשלא יוכל לחזור עד שלא בא לעולם, אבל אם השטר שחרור או שטר מכר אינו בעין כשבאו לעולם, כיון דאי אפשר שיחול השחרור או הקנין בגוף הדבר מעכשיו כי אם אחר שבאו לעולם, צריך שיהיה השטר קיים יעו"ש בדבריו, א"כ ה"ה לפי סברתו באומר מעכשיו לכשיתלשו או באומר מעכשיו לאחר שישלים השיעור דלא מהני אלא לענין חזרה, אבל כל שאין הפירות בעין או החלה בעין בשעה שהשלים השיעור אינו פוטר, כיון דעיקר חלות הקדש החלה הוא בשעת השלמה, ולדידיה אכתי קשה גבי מתני' דר"ע פוטר אפילו שאין החלה בעין כיון דאפילו באומר מעכשיו בפירוש לא מהני:

אות כב ס"ק ב

והנה הפוסקים אחרונים עלו ונסתפקו למאי דקי"ל [יומא עד, א] כר"י דחצי שיעור מן התורה לענין איסור, אי אמרינן נמי הכי לענין מצות עשה, דאם לא מצא אלא חצי כזית מצה אי חייב מן התורה לאכול החצי זית, כיון דחצי שיעור מן התורה לענין איסור וה"ה לענין מצוה, וכבר הארכתי בזה בספר תוספת דרבנן באות חי"ת [סי' קל"ז] חצי שיעור יעו"ש. ולכאורה היה נראה להביא ראיה דבמצות עשה לא שייך דין חצי שיעור מדין חלה דלכו"ע פחות מה' רבעים פטור מן החלה, ואם איתא אמאי לא מחייבינן ליה מדין חצי שיעור, דאף דדוקא בה' רבעים חייבה תורה, מ"מ היינו דוקא לקיים מצות עשה גמורה, אבל בפחות קצת מצוה איכא מן התורה, כדמיון חצי שיעור לאיסור. אבל כד דייקינן שפיר נראה פשוט דאין כאן שום ראיה מחלה, דספק זה לא ניתן להסתפק כי אם במצוה דבר חיובא הוא לעשותה כדין מצוה דחיובא רמייא עליה כאכילת מצה, וא"כ י"ל דאם לא מצא לקיים המצוה כתיקנה יקיים קצת בחצי שיעור, אבל גבי מצות חלה דלא חייבה התורה לעשות עיסה כשיעור ויקיים מצות חלה, אלא דאם רצה לעשות עיסה כשיעור חייב להפריש ממנה חלה, וכיון דאינו בר חיובא לעשות עיסה כשיעור אם עשה פחות מכשיעור ליכא שום סרך מצוה להפריש חלה ממנו: ואולם יש קצת סמך לומר דאין דין חצי שיעור במצות עשה, דאל"כ אמאי לא אמרו דטעמיה דר"ע [חלה פ"ד מ"ד] דאמר דהנוטל חלה מן הקב בדיעבד הויא חלה הוא משום דאף לכתחלה אין להפריש מחצי שיעור כיון דלא חייבה תורה לעשות עיסה כשיעור כדי להפריש חלה, מ"מ בדיעבד שכבר הפריש חלה מחצי שיעור, כיון דמצינו בעלמא דאיכא קצת מצוה בחצי שיעור מן התורה בדבר דחיובא רמייא עליה לעשותה מטעם דחזי לאצטרופי, ה"ה לענין חלה דאף דלא רמייא עליה חיובא להפריש לכתחלה, כיון דאין לו חיוב לעשות עיסה להתחייב, מ"מ בדיעבד שכבר הפריש חלה לשם מצוה, וקרא עליה שם קדושת מצות חלה, נתקדשה בקדושת פיו מדין אמירה לגבוה וחל עליה שם חלה, כיון דעכ"פ מקיים קצת מצוה כחצי שיעור בעלמא, ומדלא אמרינן הכי ש"מ דבכל גוונא לא מצינו שום סרך מצוה בחצי שיעור, ואפילו דקרא עליה שם חלה ורצה זה להתחייב לא חלה עליה שום קדושה, דחשיב כמפריש חלה מעיסה של אורז ושאר מינים שאינם חייבים, דאפילו הפריש לא קדיש קדושת חלה, משא"כ אי יש קצת מצוה בעלמא בחצי שיעור די"ל דכיון דהוא רצה להקדיש חלה זאת לשם חלה חל עליה קדושה כיון דקצת מצוה איכא. אלא דיש לדחות ולומר דאין ללמוד כן כי אם לפי המסקנא דמסיק הכא בירושלמי [חלה פ"ד ה"ב] דחזרו לומר דה"ט דר"ע דמדמי ליה לאומר לכשיתלשו, אבל לפי מאי

דס"ד לומר דה"ט דמדמי לה לפירות שלא נגמרו מלאכתן, דלפ"ז סברת ר"ע הוא אפילו בשלא השלים כשיעור לבסוף ואפילו לא היה דעתו להשלים, וזו היא סברת הש"ס בירושלמי בפ"ב דחלה [ה"ב] עלה דמתני' דאמר ר"ע יעשנה בטומאה ואל יעשנה קבין כנזכר לעיל [אות כ"א], דלפי סברא זאת ע"כ דטעמיה דר"ע הוא משום דס"ל בעלמא דבמצות עשה מקיים קצת מצוה כחצי שיעור, וא"כ ה"ה הכא דאע"ג דלכתחלה לא יפריש מ"מ בדיעבד אם הפריש חלה מן הקב חל קדושה על החלה, כיון שהוא כיון להקדישה לשם חלה ונתקדשה מדין נדר דאמירתו לגבוה, דכיון דבעלמא איכא קצת מצוה בחצי שיעור, במקדיש חלה מן הקב לא חשיב כמפריש חלה מן הדבר הפטור. ומקום יש לומר דמאי דס"ד הכא וההיא דסתמא דתלמודא דפ"ב דחלה הוא לשיטת ר' יוחנן דסבירא ליה בעלמא חצי שיעור אסור מן התורה, והוא הדין במצות עשה דאיכא קצת מצוה, והמסקנא דהכא הוא לומר טעם כולל אפילו אליבא דר"ל דסבירא ליה חצי שיעור מותר מן התורה:

איברא דראיתי להירושלמי בריש פרק ג' דחלה [ה"א] עלה דמתני' כיון דנותנת את המים מגבהת חלתה וז"ל, רבי יוסי בשם רבי שמעון בן לקיש דרבי עקיבא היא, דתנינן תמן הנוטל חלה מן הקב רבי עקיבא אומר חלה וחכמים אומרים אינה חלה וכו', אמר רבי יוחנן דברי הכל היא כיון שהיא נותנת את המים זו היא ראשית עריסותיכם עכ"ל, ועיין מה שכתבתי לעיל [אות ט' או"ק א'] בפי' הירושלמי במתני' דפרק ג' דלפי מה שכתב הטור בסי' שכ"ז דלכל הגירסאות בעינן שיתערבו במים ה' רבעים, ע"כ דהפירוש הוא דסבר ריש לקיש כמסקנת הירושלמי הכא, דחשיב כאילו אמר לכשאשלים השיעור כההיא דלכשנתלשו, דהכא נמי אף דקודם גלגול לאו בר חיובא, מ"מ דרבי עקיבא היא, דהכא נמי חשיב כאילו פירש שתהיה חלה לאחר שתתגלגל, דאי אפשר דסבירא ליה לריש לקיש כדס"ד דש"ס הכא וכסברת סתמא דתלמודא בההיא דיעשנה בטומאה [חלה פרק ב' הלכה ב'] וכו', דמלבד דריש לקיש סבירא ליה בעלמא חצי שיעור מותר מן התורה, ולדידיה אי אפשר לומר טעם זה על דרך האמור, יתר על כן דהתם בנתינת המים דהא איכא שיעור שנתערב במים והחסרון הוא דמחוסר גלגול גמור לא שייך טעם זה כלל, כי אם טעם דחשבינן ליה כאילו התנה ואמר שיהיה חלה לאחר שתתגלגל, ואם איתא די"ל דלרבי יוחנן דסבירא ליה חצי שיעור מן התורה שייך לומר דהעיקר כסתמא דתלמודא בההיא דיעשנה בטומאה וכו', אם כן אמאי קאמר רבי יוחנן בהאי לישנא אמר רבי יוחנן דברי הכל היא, דמשמע דאזיל ומודה דפליגי רבנן ורבי עקיבא באופן זה דנתינת המים, כיון דלדידיה בכהאי גוונא דליכא טעמא דדין חצי שיעור דעלמא אפילו

רבי עקיבא מודה, ודוחק לומר דלטעמיה דריש לקיש קאמר כי האי לישנא דדברי הכל היא דלדידיה מעיקרא ליכא פלוגתא דרבנן ורבי עקיבא, ודו"ק כי קצרתי:
סליק הלכות חלה:

מהרי"ט אלגזי על בכורות

אות כג ס"ק ג

מתני' [כו, ב] הבכור נאכל שנה בשנה וכו'. צריך לידע הא דקתני בין תמים בין בעל מום אם שניהם הוא מן התורה, דאפילו בע"מ נאכל בתוך שנתו מן התורה, או דלמא דוקא תמים הוי מדאורייתא ובעל מום אינו אלא מדרבנן, דהא עיקר קרא דלפני ה' אלהיך תאכלנו שנה בשנה בתמים משתעי (קרא), דלפני ה' אלהיך תאכלנו במקום אשר יבחר ה' כתיב. ונראה דאף בעל מום מן התורה הוא, וכן נראה מדברי הספרי בפרשת ראה בפ' כל הבכור [טו, יט] וז"ל, מגיד הכתוב שהבכור נאכל כל שנתו, אין לי אלא בכור תם בע"מ מנין ת"ל כל הבכור ע"כ. וכתב מהר"א נחום ז"ל בביאורו על הספרי שמצא כתוב פירוש הספרי וז"ל, ונלע"ד לפרש הא דקתני הכא מגיד שהבכור נאכל כל שנתו אקרא דתאכלנו שנה בשנה סמיך כפשטיה דקרא, ומרבוייא דכל יליף בכור בעל מום שנאכל כל שנתו עכ"ל, הרי דאיכא רבוייא דכל לאתויי בעל מום דנאכל כל שנתו. וכן נראה מדברי הר"מ בפ"א מהל' בכורות דין ח' שכתב וז"ל, הבכור נאכל בתוך שנתו בין תמים בין בעל מום, שנאמר לפני ה' אלהיך תאכלנו שנה בשנה וכי יהיה בו מום בשעריך תאכלנו וגו' עכ"ל:
ונראה דכוונתו במה שהביא סיפיה דקרא וכי יהיה בו מום וגו', הוא לומר דמהאי קרא יש ללמוד דה"ה דבעל מום נאכל שנה בשנה כתמים, דפשט הכתוב מורה דאין חילוק בין תם לבעל מום כ"א דתם אכילתו לפנים בבית הבחירה, ובעל מום בשעריך תאכלנו, הא לענין זמן אכילתו זה וזה שוים דגם בעל מום נאכל כל שנתו. ובפרט דמדכתיב וכי יהיה בו מום וגו' בוי"ו, ולא כתיב כי יהיה בלא וי"ו, איכא למימר וי"ו מוסיף על ענין ראשון וילמדו שניהם זה מזה, דמה תמים נאכל כל שנתו אף בעל מום כן. וכיוצא לזה אמרינן בפ"ג דבכורות (דף כ"ה ע"א) גבי קרא דלא תעבוד בבכור שורך וגו', מנין ליתן את האמור של זה בזה וכו' ת"ל לא תעבוד ולא תגוז, ופירש רש"י לא תעבוד ולא תגוז וי"ו מוסיף על ענין ראשון וילמדו שניהם זה מזה ע"כ, וה"ה הכא:
אלא שצריך טעם אמאי לא הביא הר"מ ילפותא דספרי דיליף לה מרבוייא דכל הבכור ובקש דרשא אחרת. וי"ל דהר"מ ס"ל דהעיקר כדרשא אחרת דאמרינן התם בספרי וז"ל,

מלמד שהבכור נאכל כל שנתו, אין לי אלא בכור מנין לרבות כל הקדשים ת"ל כל הבכור, וס"ל להר"מ דדרשות חלוקות הן ותנאי נינהו, ותנא קמא דריש רבוייא דכל לבעל מום, ותנא בתרא דריש רבוייא דכל לשאר קדשים, והעיקר כתנא בתרא. וכן נראה מהא דאמרינן בפ"ק דר"ה (דף ו' ע"ב), דתניא אחד בכור ואחד כל הקדשים כיון שעברו עליהם שנה בלא רגלים רגלים בלא שנה עובר בבל תאחר, וכתבו התוס' ד"ה אחד וכו' וז"ל, להכי נקט בכור דעיקר שנה בבכור כתיב מדכתיב כל הבכור וגו' מלמד שהבכור נאכל כל שנתו, כלומר דכתיב ביה תאכלנו שנה בשנה ושאר הקדשים דריש התם מכל עכ"ל, וכוונתם על דרשת הספרי הנזכר לעיל:

ויש להביא ראיה ברורה דס"ל להר"ם דהא דבעל מום נאכל כל שנתו, הוא מדאורייתא מדרשא זאת ואינו בדרך אסמכתא, דהא גבי מתני' דסוף פרקין דלעיל [כה, א] דקתני, שער בכור בעל מום שנשר ואח"כ שחטו דחכמים אוסרים, ואמרינן בגמרא שם דהיינו טעמא דילמא אתי לשהוייה, כתב הר"מ בפירוש המשניות שם ובפ"ה דעדיות [מ"ו], דהטעם הוא משום דמצוה לאוכלו בתוך שנתו בין תם בין בעל מום, וכן כתב בספר יד החזקה בפ"ג דהל' בכורות דין י"א וז"ל, וכבר ביארנו בהל' מעילה שלא גזרו גזירה זו אלא על הבכור ועל המעשר בלבד שאינם באים לכפרה, שמא ישהם אצלו כדי ליקח כל הצמר שינשור מהם, וכבר ביארנו שמצוה לאכלו תוך שנתו בין תמים ובין בעל מום עכ"ל, ואם איתא דהא דבעל מום נאכל תוך שנתו אינו אלא מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא הוא, א"כ איך אפשר לומר דאסרינן בהנאה לשער בכור בעל מום שנשר מחיים מטעם זה שמא ישהנו יותר משנתו, כיון דמעיקרא דין זה אינו אלא מדרבנן, ואיך שייך לגזור בדבר דאפילו אם ישהנו לאחר שנתו אינו אלא דעבר אאיסור דרבנן, דהא ודאי לא שייך למגזר הא אטו הא אלא כשהדבר שנגזר עליו הוא מדאורייתא, וכמו שלמד מרן זקני זצוק"ל בספר יבין שמועה כלל תקפ"ז מההיא דאמרינן בפ' משילין (דף ל"ו ע"ב) אהא דאין רוכבין וכו' יעו"ש:

איברא דרש"י גבי הא דשער בכור פירש במתניתין ובכל הסוגיא שם, דהיינו טעמא דאי שריית צמר הנושרת מחיים אתי לשהויי לבכור ואתי ביה לידי תקלה שיגזוז ויעבוד בו, ופסולי המוקדשים אסירי בגיזה ועבודה עכ"ל. אשר על פי טעם זה כתב רש"י [כו, א] גבי מאי דבעי רבי ינאי התולש צמר מעולה תמימה מהו, וכתב רש"י דבעלת מום לא תבעי לך דודאי לרבנן אסור, דאי שרית ליה אתי לשהוייה ואתי לידי גיזה ועבודה ע"כ, ואילו הר"מ לפי שיטתיה דטעמא דבכור הוא משום דאפילו בעל מום נאכל תוך שנתו, כתב בפ"א מהל' מעילה [ה"י] דכל שיתלש מכל הקדשים אחר שנפל בהן מום הרי הוא

מותר בהנאה, כיון דלא שייך טעמא דנאכל בתוך שנתו, דס"ל להר"מ דלא שייך למיחש דאתי לשהויי ואתי לידי גיזה ועבודה, שהדבר רחוק שיעבוד בו ויגזוז אותו ויעבור על לאו בידים ולא חשו לשהייה בכיוצא בזה, אלא בבכור ומעשר שצריך לאוכלו בתוך שנתו ואפילו לא יעבוד ולא יגזוז עובר בשהייתו: והנה כי כן צריך להבין לדעת רש"י מנ"ל הא דיש לחוש דאתי לידי גיזה ועבודה, ועפ"י זה הוליד דין זה דאפילו בשאר פסולי המוקדשים שייך חששא זאת, בהיות שבמתני' ובברייתא לא הוזכר דין זה בבעל מום, כ"א דוקא בבכור דשייך למיחש משום דצריך לאוכלו בתוך שנתו, ולמה לא ניחא ליה לומר טעם זה כסברת הר"מ, ולא להוליד חששא זאת דאתי לידי תקלה, ונ"מ לענין דינא דה"ה בקדשים. ואם נאמר דס"ל לרש"י דהא דבעל מום נמי צריך לאוכלו תוך שנתו אינו אלא מדרבנן, ורבוייא דכל הבכור דאמרינן בספרי אסמכתא בעלמא אתי שפיר, דמשו"ה ע"כ צ"ל דעיקר החששא הוא דילמא משהי ליה ואתי לידי תקלה, דמשום דצריך לאוכלו בתוך שנתו אי אפשר שאסרו הצמר שנשר מאליו, כיון דמעיקרא אפילו אם ישהנו אינו אלא מדרבנן, ובאיסור דרבנן לא שייך למגזר:

ולדעת הר"מ דהוכחנו דס"ל דאפילו בעל מום נאכל תוך שנתו מן התורה, יש לדקדק מהא דאמרינן בשמעתין [כח, א] ת"ש דתניא בכור בזמן הזה וכו', נולד לו מום בתוך שנתו רשאי לקיימו כל י"ב חדש, אחר שנתו אינו רשאי לקיימו אפילו יום אחד ואפילו שעה אחת, אבל מפני השבת אבדה לבעלים אמרו רשאי לקיימו ל' יום ע"כ, דהא לקמן בר"פ כל פסולי המוקדשים (דף ל"א ע"ב), גבי מעשר בהמה דאינו נמכר לא חי ולא שחוט, אמרינן דמעשר בהמה של יתומים מותר למוכרו משום השבת אבדה, שאין יכולין לאוכלו כולו ויסריח, ומסקינן התם דלא התירו מפני השבת אבדה במעשר של יתומים אלא בשחוט, דאינו אלא מדרבנן דגזרו לאחר שחיטה אטו לפני שחיטה, וביתמי אוקמוה רבנן אדאורייתא יעו"ש, וא"כ הכא אם איתא דמן התורה אינו נאכל אלא בתוך שנתו, איך מפני השבת אבדה לבעלים אנו מתירין להשהותו ל' יום אחר שנתו לעבור על איסור תורה מפני השבת אבדה. ועיין מ"ש הרב בצלאל בספר אסיפת זקנים בפ"ק דב"ק דף כ"ו ע"ד מדפי הספר [יב, ב] משם המאירי ז"ל, שכתב גבי הא דמעשר בהמה של יתומים דמותר למוכרו מפני השבת אבדה, שהקשה ואע"פ דאין עשה דוחה ל"ת והרי בכאן השבת אבדה עשה ולא ימכר לא תעשה, ותירץ דבשחוט אינו אלא איסור דרבנן. וכתבתי על דבריו בס' תוספת דרבנן [סי' רס"ה ערך פסולי המוקדשין] דף צ"א ע"ב, דאף דקי"ל דעשה דוחה ל"ת, מ"מ כוונתו דעשה כי האי דהשבת אבדה דממונא הוי לא דחי ל"ת, דלא דחינן איסורא מקמי ממונא כדאמרינן במסכת ב"מ (דף ל' ע"א)

יעו"ש. וא"כ כיון דעיקר הטעם הוא משום דלא דחינן איסורא מקמי ממונא, הכא נמי אף דדין זה דאינו נאכל כי אם בתוך שנתו עשה הוא, מ"מ כיון דאסור לאחרו ולאו הבא מכלל עשה הוא איך דחינן איסור זה מקמי ממונא דהשבת אבדה:

וי"ל דע"כ לא ריבה קרא דבעל מום נמי נאכל בתוך שנתו אלא דוקא בזמן שבית המקדש קיים, דבכור תם ראוי להקרבה ועיקר אזהרה היתה על בכור תם שלא יאחר הקרבתו עד לאחר שנתו, ולחוזק אזהרה זאת דהקרבת התם תוך שנתו הזהירה תורה גם על הבכור בעל מום שלא יאחר אכילתו עד לאחר שנתו, כדי שלא יבא לטעות לאחר הקרבתו של בכור תם עד לאחר שנתו, אבל בזמן הזה דליכא הקרבה בבכור תם תו ליכא אזהרה מן התורה שלא יאחר אכילתו של בעל מום לאחר שנתו, ואינו אלא מדרבנן שתקנו חז"ל שלא לאחר אכילתו עד לאחר שנתו זכר לבכור בזמן המקדש, וא"כ הכא בברייתא זאת דהתירו שלשים יום לאחר שנתו דמיירי בזמן הזה, כיון דאינו אלא מדרבנן התירו מפני השבת אבדה דומיא דמעשר בהמה של יתומים. דבהכי י"ל דגם רש"י אזיל ומודה לסברת הרמב"ם דבזמן הבית אפילו בעל מום הוי מן התורה, אלא דלא ניחא ליה לפרש גבי מתני' דשער בכור שנשר מחיים דאסרו חכמים מטעם שלא יבא לאחרו עד אחר שנתו, דהא סתמא קתני דמשמע דדין זה איתיה אפילו בזמן הזה, ובזמן הזה דאינו אלא מדרבנן לא שייך לומר דגזרו מפני איסור דרבנן, וע"כ צ"ל דהיינו טעמא דמתני' דחיישינן דילמא אתי לידי תקלה דגיזה ועבודה. אלא דלפי זה צ"ל דהר"מ ס"ל דדין זה דצמר שנשר לא שייך כ"א בזמן הבית, וזה דוחק דכל כי הא הוי ליה לפרש דבזמן הזה אם נשר מחיים לא אסרינן ליה אחר שחיטה, כיון דלא שייך למגזר שמא יאחר אכילתו לאחר שנתו כיון דאינו אלא מדרבנן כדבר האמור:

ועוד דא"כ צ"ל דהא דהתירו חז"ל מפני השבת אבדה ל' יום אינו אלא בזמן הזה, וסתמא דמתני' נראה דהיתר זה הוא אפילו בזמן הבית, וכן נראה מסגנון דברי הר"מ בפ"א מה' בכורות דין ט' שכתב דמותר לקיימו ל' יום, ופשט דבריו נראה דבזמן (הזה) [הבית] הוא, דהא אח"כ כתב דין הבכור בזמן הזה וחזר ולמד אותנו דבזמן הזה נמי מותר להשהותו ל' יום:

וראיתי להלבוש ביו"ד סי' ש"ו ס"ז שכתב וז"ל, תם בזמן הבית היה מצוה להקריבו תוך שנתו דכתיב לפני ה' אלהיך תאכלנו שנה בשנה, לפיכך אמרו חז"ל גם בעל מום מצוה לאכלו תוך שנתו עכ"ל. נראה מדבריו דס"ל דבעל מום דמצוה לאוכלו תוך שנתו לעולם אינו אלא מדרבנן, שהרי כתב דתם הקרבתו הוא מצוה מן התורה להקריבו תוך שנתו, ולפיכך אמרו חכמים ז"ל דגם בע"מ מצוה לאוכלו תוך שנתו, ולפי האמור הא ליתא

דבע"מ נמי מן התורה הוא. וראיתי להדרישה בסי' הנזכר [אות ט"ז] שכתב על מ"ש הטור, ואף בעל מום מצוה לאוכלו תוך שנתו וז"ל, ולא לאשהוויי דלא ליתי לידי תקלה עכ"ל. וכן כתב הטורי זהב [סק"ו] יעו"ש. ולפי האמור אינו מטעם זה אלא דמצותו בכך שיהא אכילתו בתוך שנתו מן התורה, ואפילו אם נאמר דבזמן הזה הוא מדרבנן כאמור, מ"מ אינו מטעם זה, אלא תקנו חז"ל אכילתו בתוך שנתו זכר למקדש, כמו שמצינו כמה דברים שתקנו חכמים לקיים בזמן הזה זכר לזמן בית המקדש ואין הענין מפני התקלה. ועיין במה שנכתוב עוד בזה לקמן [בפרקין אות כ"ד ד"ה ועוד] בס"ד:

אות כג

גמ' [כז, ב] מדקתני נולד לו מום בתוך שנתו למימרא דלשנה דידיה מנינן וכו': הנה כתבו התוס' בד"ה שנה בשנה וכו' וז"ל, וצריך לאוקמא הך שמעתא בשנה בלא רגלים, שברגלים בלחודייהו בלא שנה איכא בל תאחר כדאמרינן בפ"ק דר"ה [ו, ב] עכ"ל. והרב בצלאל כ"י הביא משם תוספות חיצוניות שכתבו באופן זה וז"ל, והקשה רבינו אלחנן דהכא משמע שמותר לאחר הקרבתו עד שתתמלא שנתו, ואמאי הא אמרינן בפ"ק דר"ה [ה, ב] שעובר בבל תאחר כשעברו עליו ג' רגלים, וי"ל דלא שייך בל תאחר אלא למי שעולה לרגל, אבל מי שאינו יכול לעלות לרגל כגון זקן וחולה או מי שאין לו קרקע אינו עובר בבל תאחר אם משהה להביא בכורות יותר מג' רגלים, דאמרינן התם אשה מה היא בבל תאחר מי אמרינן הא ליתא בראיה או דלמא הא איתא בשמחה, משמע מינה דמאן דליתיה לא בשמחה ולא בראיה ליתיה בבל תאחר עכ"ל. דכפי דברי התוס' חיצוניות מינח ניחא תירוץ זה דהכא מיירי בשנה בלא רגלים אפילו לענין הלכה, דהא הני גווני דאמרינן בפ"ק דר"ה (דף ו' ע"ב) דמשכחת לה שנה בלא רגלים, לא אתו אליבא דהלכתא לפי מאי דקי"ל דג' רגלים סגי אפילו שלא כסדרן, כמ"ש הר"מ בפי"ד מהלכות מעשה הקרבנות [הי"ג] וקיימא לן [פ"א מה' בכורות הי"ב] כחכמים דערכין (דף ל"א ע"ב) דאמרינן דאם נתעברה שנה נתעברה לו ודלא כרבי שם, וגם קי"ל כאחרים [ר"ה שם] דאין בין ר"ה לר"ה אלא ד' ימים, א"כ תו לא משכחת לה שנה בלא רגלים:

ומדברי הר"מ בפ"א מהלכות בכורות דין י"ג שכתב וז"ל, עבר ואיחר הבכור לאחר שנתו אע"פ שהוא עובר בלא תעשה אם היה תם וכו', דמדכתב אע"פ שהוא עובר בל"ת לאשמועינן רבותא, דלא מיבעיא בעבר ואיחר לאחר שנתו ולא קא עבר אלאו דבל תאחר, כ"א אעשה דשנה בשנה תאכלנו דאינו נפסל, אלא אפילו באופן דקא עבר על לא תעשה דבל תאחר אינו נפסל, ש"מ דס"ל דמשכחת לה שנה בלא רגלים, דאם איתא דלא משכחת לה למה לו לפרש הכי, הא בסתמא נמי כיון דעבר ואיחר לאחר שנתו

מסתמא קא עבר על לא תעשה דבל תאחר דאין שנה בלא רגלים לפי מאי דקי"ל. אמנם לפי דברי התוס' אתי שפיר, דמשכחת לה לענין הלכה במי שהיה זקן או חולה ברגלים דלא קא עבר אבל תאחר, גם להר"מ נוכל לפרש שנה בלא רגלים באופן זה. וכן ראיתי להרב ברכת הזבח בדף קס"ג ע"ב שכתב כן ליישב לדעת הר"מ עפ"י דברי התוס' דפ"ק דר"ה ד"ה בשלמא לרבי וכו' יעו"ש:

ואולם לע"ד נראה דאין זה ישוב לדעת הר"מ דהא הר"מ ברפ"ב דהל' חגיגה [ה"א], מנה י"א בני אדם הפטורים מן הראיה ובכללם הזקן והחולה והרך והענוג מאד שאינם יכולים לעלות על רגליהם, ובדין ד' שם כתב וזה לשונו, כל החייב בראיה חייב בחגיגה וכל הפטורים מן הראיה פטורים מן החגיגה, וכולן חייבים בשמחה חוץ מחרש שוטה וקטן וכו' ע"כ, הרי מבואר דס"ל דכולם חייבים בשמחה ובכללם הזקן והחולה הרך והענוג, דלא הוציא מן הכלל כי אם חש"ו וכיוצא מהנזכר בדברי הר"מ, וכיון דחייבים בשמחה פשיטא דעוברים על בל תאחר וכמו שמתבאר בדברי התוס' חיצוניות הנזכר, וכמ"ש הר"מ בפי"ד מהל' מעשה הקרבנות [הי"ד] דאשה עוברת על בל תאחר כיון דחייבת בשמחה יעו"ש, וה"ה בזקן וחולה דכיון דחייבים בשמחה עוברים על בל תאחר. והתוס' חיצוניות והתוס' בפ"ק דר"ה שהביא הרב בה"ז, צ"ל דס"ל דלא כסברת הר"ם, דזקן וחולה פטירי נמי משמחה, אבל לדעת הר"מ אי אפשר לומר הכי: ועוד דאעיקרא דמלתא דברי הרב ברכת הזבח שם תמוהים בעיני שכתב בתחילת דבריו וז"ל, פסק הר"מ פ"א מהל' בכורות דין י"ג דבכור כיון שעבר עליו שנה בלא רגלים הרי זה בבל תאחר, והכי איתא בפ"ק דראש השנה ע"כ, ולא ידעתי היכן מצא בדברי הר"מ אלו לומר דפסק כהברייתא בפ"ק דר"ה דשנה בלא רגלים עובר על בל תאחר, ועל זה תמה עליו דהיכי משכחת לה, ולדידי אין כאן שום רמז בדברי הר"מ, דאדרבה יש לומר דלפי מאי דקי"ל דלא משכחת לה שנה בלא רגלים, כתב בפשיטות אע"פ שהוא עובר בלא תאחר כיון דמסתמא אין שנה בלא רגלים. ומה שיש לדקדק בדברי הר"ם הוא על דרך מ"ש, דמדאיצטריך לפרש רבותא דאע"פ שהוא עובר בל"ת, ש"מ דמשכחת לה אופן אפילו לאחר שנתו דלא יעבור על בל תאחר, וכגון בשנה בלא רגלים דאינו עובר כי אם בעשה דשנה בשנה תאכלנו, ר"ל דמאי דאמרינן בברייתא דפ"ק דר"ה דשנה בלא רגלים או רגלים בלא שנה עובר בלא תאחר, האי לא תאחר קאי למאי דסליק מיניה ברגלים בלא שנה, אבל בשנה בלא רגלים אינו עובר בלאו אלא בעשה דשנה בשנה תאכלנו, וכמו שהוא דעת בעל המאור שם בפ"ק, ליישב מאי דאמרינן התם דמשכחת לה שנה בלא רגלים לר"ש דאמר בעינן ג' רגלים כסדרן יעו"ש, באופן דאין ללמוד מדברי הר"מ אלו כי אם דס"ל דמשכחת לה

לענין הלכה שנה בלא רגלים, אבל ללמוד מתוך דבריו דס"ל דשנה בלא רגלים עובר על בל תאחר אין כאן שום רמז בדבריו: אבל מה שיש לדקדק בדבריו כאמור צריך טעם, דלפי מאי דקי"ל, היכי משכחת לה שנה בלא רגלים, דהוצרך לפרש הך רבותא דאע"פ שהוא עובר על לא תאחר, ואף בזה י"ל דאין זה דקדוק, דאם היה כותב הר"ם בלשון זה, אע"פ שהוא באופן שעובר על לא תעשה, היה שייך לדקדק דמשמע דמכלל דאיכא אופן דאינו עובר בל"ת כי אם בעשה, אבל השתא שכתב כלשון הזה אע"פ שהוא עובר בל"ת, אין לדקדק הכי, דלשון זה מורה דלעולם כל שאיחר אחר שנתו עובר דלא משכחת שנה בלא רגלים, ומאי דהוצרך הר"מ לפרש כן הוא משום דאכתי לא הודיע לנו הר"מ דבבכור עובר על בל תאחר, דבפרק י"ד מהל' מעשה הקרבנות [הי"ג] לא הזכיר בכור, והכא בדין זה הוא שהודיע לנו דין זה דאיכא בל תאחר בבכור. ומה שדקדק הרב הנזכר שם, דפסק הר"מ שם כההיא דאמרינן בפ"ק דר"ה בכור מאימתי מונין לו שנה וכו', דאם איתא דלא משכחת לה שנה בלא רגלים, א"כ מאי נפקא מינה מאימתי מונין לו שנים, הא בין יהיו מונין שנה משעת לידה או מבן ח' ימים, סוף סוף אפילו שלא יהיה לו שנה תמימה כל שעברו עליו ג' רגלים עובר בבל תאחר, ואי משכחת לה שנה בלא רגלים א"ש דנ"מ מאימתי מונין דכיון דליכא רגלים בעינן שנה תמימה, אף זה אינו דקדוק כלל דהא כתבו התוספות בפ"ק דר"ה (דף ו' ע"ב) ד"ה שנה, דבירושלמי [ר"ה פ"א ה"א] מפרש דשנה בלא רגלים תפתר כגון דאקדשיה כשהיה מחוסר זמן, ולקמן לא משמע כן דאמרינן אין מונין שנה לבכור אלא משעה שראוי להרצאה עכ"ל, וא"כ י"ל דנ"מ במאי דאמרינן דאין מונין לו שנה אלא משעה שראוי להרצאה, דאם נולד בפסח וכיוצא מהרגלים אם היינו אומרים דמונין לו משעה שנולד הרי יש כאן שנה ורגלים, אבל כיון דאמרינן דאין מונין אלא משעת הרצאה הרי אין כאן לא רגלים ולא שנה בתשלום שנתו משעה שנולד:

אות כד

אבעיא להו [כח, א] היכי קאמר נולד לו מום וכו' ת"ש בכור שנולד בו מום ט"ו וכו': הנה מקמי הכי מייתי הש"ס ת"ש, דתניא בכור בזמן הזה עד שלא נראה להראותו לחכם רשאי לקיימו שתים וג' שנים וכו', ופירש"י עד שלא נראה להראותו לחכם שלא נפל בו מום, והתוס' בד"ה עד שלא נראה וכו' פירשו וז"ל, ונראה לפרש עד שלא נראה להראותו לחכם שלא נזדמן לו חכם אחר שנפל בו מום, שאין זקוק להוליכו למקום רחוק מקום שהחכם שם עכ"ל. ונראה דכפי דברי התוס' אלו ע"כ צ"ל דס"ל דנאכל בתוך שנתו בבעל מום אינו אלא מדרבנן כאשר שיערנו לעיל [אות כ"ב או"ק ג'] דלא כסברת הר"מ, דאם איתא דאפי' בבעל מום הוי מדאורייתא, איך אין אנו מחייבים אותו להוליכו למקום

רחוק להראותו לחכם אולי מום הוא דהא קי"ל ספיקא דאורייתא לחומרא, וכיון דמן התורה אי הוי מום זה מום קבוע אסור לאחרו עד אחר שנתו עד שלא הראה אותו לחכם דהוי ספק מום קבוע, מספיקא חייב להוליכו אצל חכם לברר הדבר, ובפרט בספק כזה דבידו לבררו שלא ליכנס בספק איסור, אלא עכצ"ל דס"ל דבעל מום הוא מדרבנן ומשו"ה אין מחייבין אותו להוליכו למקום רחוק כיון דספיקא דרבנן לקולא:

ולע"ד דכפירוש דברי התוס' מתבאר מתוך דברי הירושלמי בפ"ק דר"ה הלכה א' וז"ל, כתיב לפני ה' אלהיך תאכלנו שנה בשנה שנה לו ושנה לתמורתו, שנה לתם ושנה לבעל מום, שנה לבכור ושנה לקדשים, שנה בשנה מלמד שהבכור נאכל לב' ימים וכו', תני ר' ישמעאל נולד לו מום בט"ו יום בתוך שנתו רשאי לקיימו לאחר שנתו עד ט"ו יום, אמר ר' אילא זאת אומרת שאין שנתו של בעל מום מחוורת, אמר ר' יוסף מתניתא מסייע ליה לר' אילא הבכור בזמן הזה רשאי לקיימו אפי' ד' וה' שנים עד שלא הראהו למומחה, מה אנן קיימין אם לתם כבר אמור אלא אם אינו ענין לתם תנהו ענין לבעל מום עכ"ל. ופירש הרב קרבן העדה וז"ל, שאין שנתו של בעל מום מחוורת שאין ברור מן התורה שיהיה לבעל מום דוקא שנה ולא יותר, דא"כ אפי' נולד לו מום בסוף השנה נמי לא ישלים הל' יום, מה אנן קיימין, במאי עסקינן דליכא לפרושי עד שלא הראהו לחכם שלא נפל בו מום להראותו לחכם, הא כבר אמור, דתני בזמן הזה, ופשיטא דלא אפשר להראותו, אלא ודאי בבעל מום מיירי ואפ"ה מותר להשהותו ד' וה' שנים כל זמן שלא הראהו לחכם, ש"מ שאין שנתו של בעל מום מחוורת עכ"ל: הרי בפי' דיש ללמוד מדברי הירושלמי כמו ששיערנו בעיקר דברי התוספות, דעד שלא נראה לחכם הוא אפילו אחר שנולד בו מום, ומטעם דאין שנתו של בע"מ מן התורה וכדאמר ר' אילא דה"ט דמשלימין לו ל' יום דמפני השבת אבידה דחינן איסור דרבנן, דאי הוי מדאורייתא לא דחינן איסורא מקמי ממונא כמ"ש לעיל. ובאמת דלפי מה שהעלינו לעיל דדעת הר"מ הוא דאפילו בבע"מ הוא מן התורה, הירושלמי הזה הוי תיובתיה, וצ"ע אם יש לפרש כוונת הירושלמי באופן דלא תקשי ליה להר"מ, ולכאורה כשאני לעצמי לא מצאתי אופן לפרשו באופן אחר:

והנה במאי דקתני בברייתא אבל מפני השבת אבידה לבעלים וכו' כתב רש"י, דהשבת אבידה לבעלים היינו כהן, דאם ביד ישראל הוי זמנין דלא משכח כהן למיתבא ליה ואם ישחטנו מיד יסריח, לפיכך רשאי לקיימו ל' יום, ואי לא משכח כהן שוחטו ומולחו עד שימצא כהן עכ"ל. והתוספות שם חלקו על רש"י וכתבו וז"ל, ואומר רבי דמיירי ביד כהן וא"צ עכשיו לבשר ונתנו לו חכמים זמן ל' יום, אבל ישראל ממתין עד שימצא כהן עכ"ל. ויש לתמוה על פי' רש"י דאי מיירי בבכור ביד ישראל מ"ש ממצות מתנות כהונה

הזרוע והלחיים וכו', דאמרינן בס"פ הזרוע (דף קל"ד ע"ב) דאי אין שם כהן ליתנם לו מעלין אותם בדמים ואוכלן מפני הפסד כהן יעו"ש, דבבכור בעל מום נמי כיון דנאכל לזרים כמתנות כהונה, למה הקלו חז"ל לאחרו ל' יום כיון דאפשר לעשות תקנה שישום אותו בדמים ושוחטו ואוכלו ונותן דמיו לכהן הבא ראשון. וכן במה שכתב דאם עברו הל' יום ולא מצא כהן דשוחטו ומולחו עד שימצא כהן, ולמה לא ישחטנו לעצמו על ידי שיתן דמיו לכהן. ואין לומר דשאני הכא גבי בכור דאם לא יצטרך הישראל לאוכלו ורוצה למוכרו יהיה לו פסידא במכירתו, דהא בכור אינו נמכר באיטליז ואינו נשקל בליטרא וימכר בפחות ממה ששם אותו בדמים, דהא ליתא דכיון דלכהן עצמו אין לו זכות לימכר כי אם בשיעור מה שנמכר כדין הבכור, א"כ אינו צריך שישום אותו כי אם בדמי שיעור מה שנמכר, דהא אין לו לכהן זכות ממון בבכור זה כי אם בשיעור מכירת הבכור, וכמו שמתבאר בזבחים (דף ע"ה ע"ב) גבי מאי דבעי רמי ב"ח התפיס בכור לבד"ה מהו שישקול בליטרא יעו"ש:

וגם על התוספות קשה דכתבו דמיירי בבכור ביד כהן דביד ישראל ממתין עד שימצא כהן ואין לדבר קצבה, דאמאי לא נאמר דישום אותו בדמים כדין מתנות כהונה ויקיים מצות אכילה בתוך שנתו, אלא דלדברי התוספות י"ל דשאני התם גבי מתנות, דאם ימתין עד שימצא כהן יסריחו ויהיה פסידא גמורה לכהן ותתבטל מצות נתינה לכהן לגמרי, ולכן התירו לשום בדמים אף דאינו מקיים המצוה כתקנה דעיקר המצוה היא נתינת גוף המתנות ולא דמיהם, וא"כ הכא דליכא פסידא לכהן אם ימתין עד שימצא כהן מוטב שיתבטל מצות אכילת הבכור בתוך שנתו כדי שיקיים מצות נתינה בגופו של בכור כתקנה, אבל לדעת רש"י דהתינח במה שתקנו להמתין ל' יום, אבל אחר הל' יום דלא תקנו להמתין אלא אמרינן שישחטנו וימלחנו, אמאי לא חשו שמא יסרח הבשר ויהיה פסידא לכהן והיה ראוי לומר שישום אותו בדמים ויאכלנו או ימכרנו, ואם ע"י מליחה לא חיישינן לסרחון א"כ גם במתנות אמאי התירו לשום בדמים הא אפשר למולחם עד שיבוא הכהן:

ועוד יש לדקדק דמה תועלת יש במה ששוחטו ומולחו כיון דלא מקיים מצות אכילה, דהא עיקר המצוה היא לפני ה' תאכלנו שנה בשנה שלא יאחר אכילתו, דאין עיקר המצוה שלא יאחר שחיטתו, וא"כ למה ישחוט אותו ולא ימתין עד שימצא כהן בלא שחיטה. ולזה י"ל דדעת רש"י בדין זה דבעל מום נאכל בתוך שנתו בין בזמן בית המקדש ובין בזמן הזה אינו אלא מדרבנן, והטעם שתקנו חז"ל שלא יאחר אותו לאחר שנתו הוא מטעם שלא יבוא תקלה לידו דגיזה ועבודה, וכיון שכן כל ששוחטו ומולחו סגי דבבעל

מום ליכא מצות אכילה אפי' מדרבנן. ומדברי רש"י אלו יש ראיה למ"ש [לעיל אות כ"ב או"ק ג'] משם הדרישה ומשם הט"ז דס"ל דהיינו טעמא דבעל מום כדי שלא יבוא לידי תקלה, דעכצ"ל דרש"י הכי סבירא ליה: ונראה דגם התוס' הכא דדחו פירושו ולא הרגישו לדקדק על רש"י בזה, דאיך בשחיטה בלא אכילה יצא ידי חובתו, סבירא להו נמי דעיקר טעם בעל מום דתקנו רבנן שלא יאחר אותו הוא מפני שלא יבוא לידי תקלה. וצריך לומר דלפי שיטת רש"י כתבו כן הדרישה והט"ז, דלדעת הר"מ אינו כן, דלדעת הר"מ גם בע"מ הוא מן התורה, ואפילו אם נוכל לומר דגם דעת הר"מ דבזמן הזה הוא מדרבנן, מ"מ פשיטא דכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון, וכיון דבזמן בית המקדש מצוה מן התורה לאוכלו תוך שנתו דומיא דתם, אם כן ה"ה בזמן הזה כעין דאורייתא תקון, כמו שתקנו כמה דברים שיהיו נוהגים בזמן הזה נמי זכר למקדש ולא הוי טעמא משום תקלה:

אות כה

גרסינן [ר"ה ו, ב] בפרק ארבעה ראשי שנים איבעיא להו בכור מאימתי מונין לו שנה וכו': הנה לדעת הר"ם שכבר הוכחנו [לעיל אות כ"ב או"ק ג'], דעכ"פ ס"ל דבזמן בית המקדש קיים בין תם בין בעל מום נאכל בתוך שנתו מן התורה, יש לחקור בהא דאמרינן דאם נולד בעל מום וקים לן שכלו לו חדשיו מונין לו משעה שנולד, אבל אם לא נודע שכלו לו חדשיו והוי ספק נפל דלא מצי אכיל ליה עד יום הח' מונין לו מיום השמיני, וכמ"ש הר"מ בפ"א מהלכות בכורות דין ח' יעו"ש, דלפי מאי דס"ל להר"מ בעלמא דכל ספק איסור שריא רחמנא, ומדאורייתא לא אזלינן להחמיר אלא מדרבנן אמרו ספק דאורייתא לחומרא, א"כ הכא כשלא נודע שכלו לו חדשיו דהוי ספק נפל מן התורה מותר לאוכלו משעה שנולד, והנה כי כן שורת הדין דמונין לו שנה משעה שנולד מדאורייתא, וכיון דמן התורה מונין לו משעת לידה ואינו יכול לאחרו בתשלום שנתו משעה שנולד, אף דמדרבנן החמירו ואמרו דספק נפל אסור כמו שהחמירו בכל הספקות, מ"מ היינו דוקא לחומרא לאוסרו באכילה עד יום ח', אבל לא להקל מפני זה לעבור על עשה לאחרו יותר משנתו אם יתחילו למנות מיום הח', דלהחמיר תקנו חז"ל ולא להקל:

וכיוצא לזה אמרינן בחולין (דף פ"ו ע"א) דאמרינן במתני' דחרש שוטה וקטן ששחטו בינם לבין עצמם דלרבנן אף דמספיקא אסור באכילה חייבים בכיסוי, דאע"ג דהשוחט ונתנבלה בידו אמרינן התם דפטור, וכתב רש"י דה"ט דאשר יאכל כתיב, מ"מ היינו דוקא בודאי נתנבלה דמן התורה לא קרינן ביה אשר יאכל, אבל בספק אף דמדרבנן החמירו בכל הספיקות ואסרו אותו באכילה, מ"מ כיון דמדאורייתא מותר באכילה וקרינן ביה

אשר יאכל אית לן למיזל לחומרא לכל הצדדין לאוסרו באכילה ולחייבו בכיסוי, וה"ה הכא גבי ספק נפל:

ואין לומר דשאני ספק נפל דאיכא למימר אוקים הדבר אחזקתיה, דאף דעכשיו מספקינן דילמא אינו נפל מ"מ מתחלתו היה נפל ומוקמינן ליה בחזקתו הראשונה, וכבר נודע דכל דאיכא חזקה לאסור אפילו הר"ם מודה דאסור מדאורייתא, דהא ליתא דכל חזקה דאינו מצוי לעמוד באותה חזקה כי הכא, דאף דבתחלתו נפל מ"מ בכל יומא מתגדל ויוצא מידי נפל לאו חזקה הוא, וכמ"ש מהרימ"ט בח"א סי' מ"א דחזקת קטנות לאו חזקה היא מהאי טעמא יעו"ש שהאריך:

שוב ראיתי דלפי מ"ש מהרימ"ט בחי"ד סימן א' דאפילו למ"ד דאיסור הספקות הוא מדרבנן, היינו דוקא בספק שאי אפשר להתברר, אבל בדבר שאפשר להתברר מודה דמן התורה אסור לאוכלו מספק עד שיתברר יעו"ש לק"מ הא, דהכא נמי ספק נפל ספק דאפשר להתברר הוא, דהא קי"ל דכל ששהה בבהמה ח' ימים אינו נפל, וכיון דיכול להמתין עד ח' ימים שיתברר הספק, מן התורה נמי אסור לאוכלו. אף דיש לדחות דמדברי מהרימ"ט אין ללמוד אלא בספק שאפשר להתברר עכשיו בשעה שהוא רוצה לאכול, דבהכי מיירי כל הנהו דמייתי הש"ס בחולין [יא, א] ללמוד דאזלינן בתר רובא דליתיה קמן, אבל הכא דבשעה שהוא רוצה לאכול אי אפשר לברר הספק מיד דמחוסר זמן הוא, מ"מ ליישב הא דהכא י"ל דאין לחלק הכי, דאפילו בספק דאי אפשר לברר השתא כל שאפשר לברר אחר זמן אסור לאוכלו מן התורה:

ועכצ"ל הכי דהא מה שאסר הכתוב להקריב קרבן עד ח' ימים הוא כדי שיצא מכלל נפל כדאמרינן בשבת [קלה, ב], תניא רשב"ג אומר כל ששהה שמנה ימים בבהמה אינו נפל שנאמר ומיום השמיני והלאה ירצה, הרי דס"ל לרשב"ג דטעמא דקרא הוא משום ספק נפל נגע בה, ואע"ג דאפילו בנודע דכלו לו חדשיו פסול לקרבן, מ"מ טעמיה משום נפל הוא אלא שלא רצה הכתוב גבי קרבן לחלק בין כלו חדשיו ללא כלו לו חדשיו, אלא סתם את הדרך דבשום אופן לא יועיל שום בירור לצאת ידי נפל עד שיעברו ח' ימים דוקא, וכמ"ש הרב מ"ל בפ"ג מהל' איסורי מזבח דין ח' יעו"ש, ולמ"ד דאיסור הספיקות אינו אלא מדרבנן, מ"ש הכא דאסר הכתוב ספק נפל לקרבן כיון דמן התורה כל ספק שרי, אלא עכצ"ל דשאני הכא דכיון דאפשר להתברר אחר עבור ח' ימים וספק כזה מן התורה אסור, וכה"ג דהוי ספק דיכול להתברר ככל הספיקות הוי מן התורה. והכא מאי דאיצטריך קרא לאוסרו לקרבן הוא לאשמועינן דלענין קרבן אי אפשר ע"י בירור אחר, דאפילו נודע דכלו לו חדשיו פסול לקרבן עד יום הח'. אלא דיש לדחות דאפשר

דבשאר ספיקות אף דאפשר להתברר אחר זמן כל שאי אפשר להתברר השתא שרי מן התורה, וקרבן שאני די"ל דלגבוה אסר הכתוב אפילו ספק כמו שהוא האמת עכשיו, דאסר הכתוב לגבוה אפילו בנודע שכלו לו חדשיו, מה שאין כן להדיוט דבנודע דכלו לו חדשיו שרי:

והנה ראיתי לרבינו ירוחם ז"ל [חלק אדם] בנתיב ב' ח"ב שכתב וז"ל, בכור בין בעל מום בין תם אפילו שאינו נפסל אם שהה אותו ולא אכלו תוך שנה, מ"מ מצוה הוא לאוכלו תוך שנה אחת ללידתו עכ"ל. וי"ל דאיך כתב דבין תם ובין בעל מום מצוה לאכלו תוך שנה אחת ללידתו, דמשמע דתם נמי מונין לו משעת לידתו, דאפילו אם נאמר דמיירי בשנודע שכלו לו חדשיו, דבסתמא אף דלא פירש כן מיירי בהכי, דבלאו הכי אפילו בעל מום מונין מיום הח' ואילך דראוי לאכילה, מ"מ גבי תם אפילו בדנודע דכלו לו חדשיו אין מונין לו שנה אלא משעת הרצאה ולא משעת לידה, ואיך כתב דתם ובעל מום שווים. ויש לומר דבבכור בין בעל מום ובין תם דקאמר, נ"ל דר"ל בין בעל מום מעיקרו שנולד בעל מום, ובין תם מעיקרו שנולד תם ואח"כ נפל בו מום, ומיירי בזמן הזה דבשניהם מצוה לאוכלו תוך שנה אחת ללידתו אחר שנולד לו מום, ומיירי בדכלו לו חדשיו דמשעת לידה מותר באכילה, ומשום הכי בנולד בעל מום מעיקרו מונין לו שנה משעת לידה ממש, ובתם מעיקרו ואחר כך נולד בו מום מונין לו שנה, דהתם אכילתו שהוא משעה שנולד לו מום אפילו משעת לידתו, דאם נולד בו מום תיכף ביום לידתו מונין לו מאותה שעה, וכ"כ בנולד לו מום בתוך ח' ללידתו דאין אנו אומרים דאין מונין אלא מיום הח' ואילך, דכיון דכלו לו חדשיו מונין לו שנה אפילו אם נולד המום תיכף אחר לידתו, ומאי דכתב תוך שנה אחת ללידתו אף דלגבי בע"מ מעיקרו מונין משעת לידה ממש, מ"מ לגבי נולד תם מעיקרו אין הכוונה דמונין לו משעת לידה ממש, אלא דמונין שנה משעה שנולד המום אפילו נולד המום תיכף אחר לידת הבכור עצמו:

ועל דרך זה יש לפרש דברי הטור בסי' ש"ו שכתב, נולד תם ונפל בו מום תוך שנתו יכול להשהותו עד מלאת לו שנה ללידתו ע"כ. וכתב מרן הב"י שם דמיירי בנודע דכלו לו חדשיו, והש"ך שם [ס"ק י"ד] תמה ע"ז, והעלה דצריך להגיה בדברי הטור עד מלאת לו שנה מיום הח' ללידתו יעו"ש, והדבר קשה למחוק ספרי הטור. לכן נראה דיש לפרש כאשר שיערנו בדברי רי"ו ז"ל דעד מלאת לו שנה ללידתו ר"ל דמונין לו שנה משעה שנולד המום אפילו אם נולד המום תיכף ומיד אחר לידת הבכור, דאם בו ביום נולד המום מאותו יום עצמו מונין וחשיב כאילו מונין משעת לידת הבכור עצמו, אבל לעולם דאפילו בנודע שכלו לו חדשיו אין מונין לו שנה אלא משעת לידת המום. ומ"ש הטור

עד מלאת לו שנה ללידתו, כוונתו לאשמועינן דלא נימא דאפילו נולד לו המום קודם ח' ימים לא נמנה השנה כי אם מיום הח', דאין הדבר כן אלא משעת לידתו של הבכור עצמו דהיינו אפילו נפל המום בו ביום מונין לו שנה מאותו היום, דכל דכלו לו חדשיו משעה שנולד המום ראוי לאכילה, ולע"ד אף דזה דוחק בדברי ר"י והטור ז"ל מכל מקום עדיף טפי מלהגיה ולמחוק הספרים:

אות כו

ואי שהייה לבכור בתר זמניה מעבר קא עבר עליה וכו'. בפ"ק דר"ה (דף ה' ע"ב) עלה דאמרינן והיה בך חטא ולא בקרבנך חטא, פריך והא מהכא נפקא מדאחרים נפקא, דיליף לה מהקישא דבכור למעשר מה מעשר אינו נפסל משנה לחבירתה אף בכור אינו נפסל משנה לחבירתה, ומשני סד"א ה"מ בכור דלאו בר הרצאה הוא, אבל בקדשים דבני הרצאה נינהו אימא לא לירצו קמ"ל. ואיכא למידק מההיא דאמרינן בפרק כל הבשר (דף קט"ו ע"א), דעלה דאמרינן דבשר בחלב דאסור באכילה הוא מקרא דלא תאכל כל תועבה כל שתעבתי לך הרי הוא בבל תאכל, פריך הש"ס אלא מעתה מעשה שבת ליתסרו, ומשני אמר קרא קדש היא היא קדש ואין מעשיה קדש, ופריך חורש בשור ובחמור וחוסם פי פרה ודש בה ליתסרו, ומשני השתא ומה שבת דחמירא מעשיה מותרים הני לכ"ש, זהו גי' רש"י:

אבל התוס' בד"ה חורש וכו' כתבו וז"ל, ויש ספרים דגרסי, השתא לגבוה שרו להדיוט מבעיא, ולגבוה מנ"ל דשרי, דכתיב ומיד בן נכר לא תקריבו את לחם אלהיכם מכל אלה, מכל אלה אי אתה מקריב פירוש מעוך וכתות ונתוק וכרות, אבל אתה מקריב קדשים שנעבדה בהן עבירה עכ"ל. וגירסא זאת כתבה הריטב"א בחי' שם, וכתב דבכל הספרים גרסי' הכי, ונראה מתוך דבריו דגירסא זאת עיקר יעו"ש. ויש לתמוה דאם הגירסא הזאת עיקר, למה איצטריך קרא אחרינא לקדשים דבני הרצאה נינהו ללמדנו דאם עבר על בל תאחר אינו נפסל, הא ילפינן זה מקרא דלא תקריבו מכל אלה, מכל אלה אי אתה מקריב אבל אתה מקריב קדשים שנעבדה בהן עבירה, דה"ה קדשים שנעבדה בהן עבירה דעבר על בל תאחר אינו נפסל. ובסוגיא דר"ה [ה, ב] נראה דאפילו לבן עזאי דדריש בך חטא ולא באשתך חטא, יליף מקרא אותו בלא ירצה ואין מאחר נדרו בלא ירצה, נמצא דלכ"ע איכא קרא לקדשים אי עבר על בל תאחר, ואם איתא דגירסא זאת נכונה למה איצטריך קרא לבל תאחר, כיון דמקרא דמכל אלה ילפינן בקדשים על כל מין עבירה שנעבדה בהן שאינו נפסל:

והנה ראיתי להתוס' שם בסוגיא דר"ה בד"ה מה מעשר וכו' שכתבו וז"ל, וקצת תימה בכולה שמעתין מהיכא תיתי לן דנפסל דאיצטריך קרא דאינו נפסל, וכן אותו בלא ירצה ואין מאחר נדרו בלא ירצה למה לי עכ"ל. ויל"ע בדבריהם דהא י"ל דהוי קס"ד למפסל מקרא דלא תאכל כל תועבה, דכל שתעבתי לך אסור באכילה להדיוט, והו"א השתא להדיוט אסור לגבוה לכ"ש דכיון שנעבדה בו עבירה פסול, ולזה איצטריך קרא דאינו נפסל, אלא דנראה דלא שייך לומר כן אלא לפי גירסת התוס' בההיא דחולין הנזכר, אבל לפי גירסת רש"י דגריס השתא ומה שבת החמורה מעשיה מותרים הני לכ"ש, דלפי גירסא זאת לפי הק"ו דעבדינן ממעשה שבת לא שייך הא דתעבתי לך אלא כעין תועבת בשר בחלב דניכר האיסור והתיעוב דבלא ידיעה ניכר לכל שנעשה באיסור, אבל כל שהוא כעין מעשה שבת דאין ניכר שנעשה באיסור בשבת אינו בכלל כל שתעבתי לך ומותר להדיוט, וכמ"ש רש"י ובארו התוס' דבריו שם והריטב"א בחי' שם יעו"ש, וא"כ כיון דכל דבר שאינו ניכר האיסור ילפינן ממעשה שבת דאפי' להדיוט מותר כ"ש לגבוה דכשר, וא"כ בעובר על בל תאחר מהיכא תיתי דנפסל בכך. אלא דאכתי י"ל דבבכור וכיוצא אפשר דחשבינן בהו ניכר האיסור דהבקיאים מכירים שכבר עבר שנתו, וכל המכירים דעבר שנתו הרי מכירים דמסתמא עבר על בל תאחר וחשיב כבשר בחלב: והנה מדברי הר"מ בפ"א מהלכות בכורות דין י"ג מתבאר דגם בבעל מום אם עבר שנתו הוה ס"ד לומר דהיה אסור באכילה, ומהיקש זה דבכור למעשר ילפינן נמי לבעל מום דאינו נפסל, וכן מתבאר מדברי רבינו הרמב"ן, ומדברי הרא"ש בפסקיו [סי' ב']. ונראה דהוה ס"ד לומר דבע"מ שעברה שנתו אסור באכילה מטעם דההיא דכל דתעבתי לך, דס"ל דבין לפי גירסת התוס' או לפי גירסת רש"י שייך בזה הא דכל דתעבתי לך, דניכר הוא דנעשה בו איסור דומיא דבשר בחלב כאמור. ומדברי כולם אנו למדין דס"ל דהא דבע"מ נאכל כל שנתו הוא מדאורייתא כמו ששיערנו לדעת הרמב"ם לעיל [אות כ"ב או"ק ג'], דאם איתא דמדרבנן בעלמא הוא מהיכא תיתי דהיה נפסל באכילה מפני שעבר אדרבנן. אבל הטור בסי' ש"ו גבי בכור תם כתב דאינו נפסל להקרבה, אבל גבי בעל מום לא ביאר לומר דאינו נאסר באכילה ולא ידעתי למה ודו"ק:

והנני חוזר למ"ש התוס' בר"ה, דקצת תימה בכולה שמעתין מהיכא תיתי דנפסל, דמשמע דאפי' בבכור דכתיב תאכלנו שנה בשנה הוקשה להם כן דמהיכא תיתי דנפסל, והדבר קשה דאיצטריך קרא להכי כי היכי דלא נילף משאר קרבנות כתמידין וכיוצא דבעינן בן שנתו, וקי"ל דאפי' שעות פוסלות דאם עבר משנתו אפי' שעה אחת פסול לקרבן, וכמ"ש הר"מ בפ"א מהלכות מעשה הקרבנות [הי"ג], וא"כ י"ל דכיון דכתיב שנה

בשנה ועבר שנתו נפסל להקרבה מידי דהוי לשאר קרבנות דכתיב בהו בן שנתו, וי"ל דלזה איצטריך קרא ללמד שאינו נפסל. וכזה ראיתי להרב בצלאל כ"י במסכת תמורה (דף כ"א ע"ב) דמייתי התם הא דאחרים, דילפינן מהקישא מה מעשר אינו נפסל אף בכור אינו נפסל, ופריך ולרבנן דמפיק להו לטעם אחרינא משנה לחבירתה מנא להו, כתב הרב שם משם גליון וז"ל, תימה מהקישא דאין היקש למחצה, י"ל כיון שיש קרבן פסול אם עברה שנתו ס"ד דנילף מיניה קמ"ל, הרי להגליון עכצ"ל דיש ס"ד לומר דנילף משאר קרבנות כאמור:

ואולם בעיקר תמיהת הר"י בגליון הנזכר לע"ד י"ל באופן אחר, דזה דאמרינן בעלמא אין היקש למחצה הכונה הוא דדבר הלמד מחבירו בהיקש צריך שילמוד כל הפרטים הנמצאים במלמד, ולא שילמוד ממנו פרט א' בלבד, אבל אין הכוונה לומר דב' הדברים שהוקשו זה לזה דכל אחד ילמוד מחבירו מה שיש בו, וזה ילמוד מזה וזה ילמוד מזה, דאם האחד למד מחבירו תו חבירו לא ילמוד ממנו, וכמו שנראה מדברי רש"י בכריתות (דף כ"ב ע"ב) [בד"ה ור"ע אין] וכמו שהאריך בזה הרב חות יאיר סי' ר"ג ואחריו הרב יד מלאכי בסי' ל' יעו"ש. וא"כ הכא י"ל דמאי דפריך הש"ס ולרבנן משנה לחבירתה מנא להו, לא קאי אלא לסברת ר' ישמעאל דמקיש מעשר לבכור והמלמד הוא בכור, דמה בכור אינו נאכל אלא בפני הבית אף מעשר אינו נאכל אלא בפני הבית, וכן לבן עזאי התם דיליף מעשר מבכור לענין דמעשר אינו נאכל בכל הרואה, דלדידהו כיון דס"ל דההיקש ללמוד מעשר מבכור תו ליכא למימר דילמוד בכור ממעשר לענין דאינו נפסל לאחר שנתו, ולזה פריך מנ"ל הא. אבל לר"ע דמקיש בכור למעשר לענין דלא יעלה בכור מחוצה לארץ תו ליכא להקשות דמנ"ל הא, כיון דקי"ל אין היקש למחצה ויש לומר דילמוד בכור ממעשר לכל הפרטים וגם זה דאינו נפסל לאחר שנתו ילפינן ממעשר, ומאי דפריך הש"ס אינו אלא לר"י ובן עזאי. ודברי הר"י בגליון נראה דס"ל דאין היקש למחצה הוא גם כן לומר דזה ילמוד מזה וזה ילמוד מזה, ואם כן אפילו לר"י ובן עזאי יש לומר דלדידהו נמי כשם דמעשר יליף מבכור כמו כן בכור יליף ממעשר, וכבר כתבו הרב חות יאיר והרב יד מלאכי דאיכא מאן דאמר הכי יעו"ש:

ועפי"ז יתישב מה שתמה הרב ל"מ בפ"א מהלכות בכורות דין ה', דמאחר דפסק הר"מ כר"ע דאין מביאין בכורות מחוץ לארץ, א"כ איך פסק בדין י"ג דדין זה דאינו נפסל אם איחר עד לאחר שנתו מהקישא דבכור למעשר, מאחר דלר' עקיבא איצטריך לטעמיה יעו"ש. ולפי האמור אתי שפיר דהר"מ סבירא ליה דהא דפריך הש"ס ורבנן מנ"ל הא, לא קאי אלא אר"י ובן עזאי דעבדי היקש מעשר לבכור, דלדידהו תו ליכא למימר דבכור

יליף ממעשר נמי, דבכהאי גוונא לא שייך למימר אין היקש למחצה כאמור, אבל לר"ע דעביד היקש בכור ממעשר א"כ לכולהו מילי יליף בכור ממעשר, וה"ה לזה שאינו נפסל משנה לחבירתה כיון דקי"ל אין היקש למחצה:

אות כז

מתני' [כח, א] השוחט את הבכור וכו'. מ"ש רבינו הרמב"ן דהלכה כר"מ דקי"ל הלכה כר"מ בגזרותיו ושכן אשכחן בה"ג, כ"כ בה"ג בהל' בכורות דף קל"ט ע"ג כלשון רבינו ממש, דהיינו טעמא דהלכה כר"מ בגזרותיו. וע"כ צ"ל דס"ל דהכא לאו משום קנסא הוא אלא משום דגזרינן מומין שבגוף אטו מומין שבעין, דהא הבעל הלכות גדולות עצמו אשכחן בהלכות מיאון דס"ד ע"א, שכתב גבי הא דלא ישא אדם מעוברת חבירו ומינקת חבירו דהלכה כרבנן, ואי קשיא הלכה כר"מ בגזרותיו הכא קנסא הוא והלכה כר"מ בגזרותיו אבל לא בקנסיו עכ"ל:

ובשאלתות דרב אחאי ג"כ בפ' בא סי' מ"ד, פסק לענין בכור כר"מ כסברת הלכות גדולות מטעם דקי"ל הלכה כר"מ בגזרותיו, דס"ל נמי דהכא לאו קנסא היא אלא משום גזירה, דהא השאלתות נמי ס"ל דאין הלכה כר"מ בקנסיו, וכמו שיש ללמוד מדבריו ממש בפ' וירא סימן י"ג, דהלכה כרבנן בההיא דלא ישא מעוברת חבירו דלא כר"מ, אלמא דס"ל דאין הלכה כר"מ בקנסיו. ואפי' שמתוך דבריו שם שכתב וז"ל, ואע"ג דסבירא ליה הלכתא כר"מ בגזרותיו בהא הלכתא כרבנן משמעתיה דרב אשי, משמע דלאו ה"ט משום דהוי קנסא אלא משום דרב אשי סבירא ליה הלכתא כרבנן, מכל מקום התוספות בשמעתין בד"ה ר"מ וכו' כתבו ובשאלתות דרב אחאי פי' דהלכה כמותו דוקא בגזרותיו ולא בקנסיו, ופסקו דאין הלכה כמותו בההיא דמעוברת חבירו וכו', מבואר מדבריהם דטעמיה דהשאלתות הוי משום דבקנסא אין הלכה כר' מאיר. ומדברי התוספות לא משמע כלל לומר דהשאלתות פסקו לענין בכור דשמעתין כר"י, דכבר כתבנו דבהדיא פסקו כר"מ:

ואולם מדברי הרא"ש בפסקיו [סי' ג'] משמע קצת דהשאלתות פסקו לענין בכור נמי כר"י, וכן מתבאר מדברי הטור י"ד סי' ש"י שכתב וז"ל, ופסק בשאלתות כר' יהודה וכן כתב הרב שמואל הכהן הגאון בן חפני, ובעל הלכות פסק כר"מ עכ"ל. והוא תימה בעיני דבשאלתות בפ' בא מפורש יוצא דפסק כר"מ כדעת בעל ההלכות כאמור. ונראה דהטור מדברי הרא"ש הבין כן, אבל כיון דעינינו הרואות דנהפוך הוא דפסקו כר"מ, ע"כ דצריך לדחוק קצת דמ"ש הרא"ש משם השאלתות אינו אלא על ענין כלל זה דס"ל דאין הלכה

כר"מ בקנסיו, ולמד כן מההיא דמעוברת חבירו, אבל גבי דין בכור סברתו כבעל הלכות דמעיקרא הא דבכור לאו קנסא הוא:

וכיוצא לזה יש לתמוה על מ"ש התוספות בזבחים בפרק טבול יום (דף ק"ד ע"א) ד"ה אבל לא התירו מומחה וז"ל, משמע דוקא משום טרפות הא לאו הכי לא, והיינו דלא כר"מ דקניס בפרק עד כמה בבכור שנשחט שלא על פי מומחה, מכאן דקדק בהלכות גדולות דהא דקי"ל כר"מ בגזרותיו דוקא בגזרותיו ולא בקנסיו עכ"ל, והוא תימה דנמצא דבעל הלכות גדולות סבירא ליה דאין הלכה כר"מ בדין זה דבכור, דאדרבה דין זה דבכור עשאו בנין אב ללמוד ממנו דאין הלכה כר"מ בקנסיו, ועינינו הרואות דבעל הלכות פסק בפירוש בדין בכור כר"מ וכמ"ש רבינו הרמב"ן והרא"ש והטור אחריו, וכן מבואר בהלכות גדולות אשר לפנינו:

ועוד יש לתמוה בדברי התוספות הנזכר, שכתבו דמהא דאמרינן הלכה כר"ע ואף ר"ע לא אמר אלא כשהתירו מומחה אבל לא התירו מומחה לא, משמע דלא קי"ל כר"מ דמשמע דדוקא משום טרפות העור בשריפה, דזה תימה דאי ר"ע ס"ל דבמומין שבגוף מותר לגמרי אפילו הבשר כר"י, ומיירי הכא בנמצא אחר השחיטה מום שבגוף, איך משום הטרפות אסרינן העור, כיון דמצד המום אפילו הבשר מותר וכ"ש העור, ומצד הטרפות נמי שורת הדין נותן שיאותו הכהנים בעורו מטעם דלא ניכר טרפתו עד לאחר הפשט ושרייה שחיטתו והפשט עורו, ומה טעם לומר דבהצטרף הטרפות בריעותא דלא התירו מומחה קודם שחיטה קנסינן ליה לכהן שיצא העור לבית השריפה, כיון דעל עיקר מה שפשע ששחטו בלא היתר מומחה אין לקונסו לר"י, ועל הטרפות לא שייך קנס כלל כיון דלא היה ניכר טריפתו קודם שחיטה ולא פשע כלל בשחיטתו. דהא ודאי אין לומר דה"ט דכיון דלענין המום פושע היה במה ששחט בלא היתר מומחה, אנן סהדי שאילו היה יודע מהטרפות לא היה נמנע מלשוחטו דמאן דעביד הא עביד הא, דהא ליתא דמאי נפקא מינה במאי דאיכא למימר דאנן סהדי דאילו היה יודע נמי מהטרפות היה שוחטו, כיון דעכ"פ אחר האמת לא היה פושע בבירור בענין הטרפות:

ואדרבה נראה דמכאן יש ראיה דהלכה כר"מ כיון דאיפסיקא הלכתא כר"ע ועם כל זה בנמצא מום אם לא התירו מומחה העור בשריפה, אלמא דכר"מ ס"ל דאפילו אחר שחיטה בדיעבד נמי אסור משום קנסא, ודוקא משום טרפות לא קנסינן ליה כיון דלא היה ניכר הטרפות קודם שחיטה, אבל מפני שלא הראהו למומחה שהיה יודע הריעותא קודם שחיטה קנסינן ליה גם על העור שיצא לבית השריפה. אלא דכד דייקינן שפיר אין זה ראיה, ויש לדחות דהכא מיירי בנמצא מום בדוקין שבעין דלכ"ע אסור משום

דמשתני, אלא דלדברי התוספות דע"כ ס"ל דמיירי במום שבגוף אדרבה י"ל דיש להביא ראיה איפכא מהכא דהלכה כר"מ:

והנה מדברי רש"י בפרק אין צדין (דף כ"ז ע"א) עלה דאמרינן התם, א"ל אביי אטו ברואין מומין פליגי בקנסא פליגי, נראה דס"ל דהאי לישנא דקנסא דאמרינן בשמעתין והתם בדוקא הוא, דעיקר סברת ר"מ משום קנסא הוא, דהא כתב שם וז"ל, והא קנסא קניס כדמפרש ואזיל ואילו אדם אחר שחטו וכסבור שהוא ניתר מפי מומחה, אפילו ר"מ מודה דרואין אחר שחיטה עכ"ל, דאי ס"ל דהאי לישנא דקנסא לאו דוקא אלא העיקר משום דגזרינן מומין שבגוף אטו מומין שבעין, איך אפשר לומר דמודה ר' מאיר כששחט אחר בשוגג דהיה סבור דכבר ניתר, כיון דמ"מ אין העיקר משום קנס אלא משום מגדר מילתא דגזרינן לאסור מומין שבגוף כי היכי דלא ליתו למטעי במומין שבעין, ומטעם זה אפילו שחט אחר בשוגג יש לאסור:

אות כח

ורבינו הרמב"ן הביא ראיה דקנסא דקאמר הש"ס לאו דוקא, מדקתני מתניתין הואיל ונשחט ולא קתני הואיל ושחטו משמע אפילו שחטו אחר בשוגג ובהא לא שייך קנסא. ובאמת דיקשה לרש"י [הנ"ל אות כ"ז] דקדוק זה דקתני מתני' הואיל ונשחט כאשר דקדק רבינו הרמב"ן. ולדידי איכא למידק על ראיה זו שהביא רבינו, דהא מצינו בעלמא דבר שאסרו חכמים ז"ל משום קנס ואסור בכל גוונא אפי' שוגג דלא פלוג רבנן, וכדאמרינן לענין חמץ שעבר עליו הפסח דמשום קנסא דקניס ר"ש לאוסרו בהנאה משום דעבר עליו בבל יראה דאסור בהנאה, וקי"ל כר"ש דקנסא קניס משום דעבר על בל יראה ועל בל ימצא, וכתב הר"ם בפ"א מהלכות חמץ [ה"ד] דאפילו הניחו באונס ובשגגה אסור בהנאה יעו"ש. וכן כתב הטור בא"ח סימן תמ"ח ונראה דאין חולק בזה, דאע"ג דבשוגג לא עבר על בל יראה ועל בל ימצא, מ"מ כל הראוי לעבור אם היה במזיד אסור בהנאה דלא פלוג רבנן. ועיין להרב פר"ח בסי' תמ"ח בס"ק ג' שהביא ראיות מוכרחות מהש"ס על סברא זאת, דע"כ צ"ל דדין זה מוסכם, ואם כן הכא נמי בשוחט עד שלא הראה למומחה, י"ל דעיקר טעמיה דר"מ משום קנסא הוא, ועם כל זה נאסר אפילו שחט אחר בשוגג כל שאם היה מזיד ראוי לקונסו ולא פלוג רבנן כהאי דחמץ:

וכיוצא לזה אמרינן בירושלמי בפ"ד דפאה [ה"ב] גבי מתניתין, נטל מקצת פאה וזרק על השאר אין לו בה כלום, תני בשם ר"מ קונסים אותו ומוציאין ממנו את התלוש ואת המחובר, עד כדון מזיד ואפילו שוגג ואפילו כריכי ע"כ. וכתב הרב שדה יהושע וז"ל, עד כדון במזיד דלשון קנס מזיד משמע אבל שוגג מהו ומסיק דאפילו שוגג קנסינן ליה

אטו מזיד, ואפילו שהעומרים כרוכות ואגודות נוטלין ממנו עכ"ל. הרי מפורש דבקנס זה דקניס ר"מ לענין פאה אמרינן דקניס שוגג אטו מזיד, וא"כ ה"ה הכא דאיכא למימר הכי, ולעולם דעיקר סברת ר"מ דהכא קנסא הוא, ובגיטין (דף נ"ג ע"ב) אמרינן דהמטמא והמדמע אחד שוגג ואחד מזיד חייב לר"מ, ואמרינן התם דאף דהיזק שאינו ניכר לא הוי היזק ובמזיד הוא דמחייב, משום קנסא לר' מאיר קנסו שוגג אטו מזיד יעו"ש, ואם כן ה"ה הכא:

ועוד צריך להבין לדעת רבינו ודעימיה דאי עיקר דין זה משום גזירה הוא דגזרינן מומין שבגוף אטו דוקין שבעין, אמאי קרי ליה בשמעתין ובפרק אין צדין קנסא. וראיתי להרב בצלאל כ"י שכתב משם התוספות חיצוניות וז"ל, וא"ת והא גזירה היא דגזר שאר מומין אטו דוקין שבעין כדאמר לעיל, וי"ל דהך גזירה אינה אלא קנסא בעלמא, דלא שייך למגזר שאר מומין שבגוף אטו דוקין שבעין אם לא משום קנסא עכ"ל. ולדעת ה"ג ורבינו י"ל דאע"ג דאין הלכה כר"מ בקנסיו היינו בדבר דהוי דוקא דבר דקנסא, אבל הכא אף דמשום קנסא הוא דגזרו מומין שבגוף אטו דוקין שבעין, מ"מ בכלל הלכה כר' מאיר בגזרותיו הוא, כיון דסוף סוף לא אסור משום קנסא לבד כ"א בהצטרפות דאיכא למיגזר שאר מומין אטו דוקין שבעין: הן אמת דצריך טעם דלמה לא הוה שייך למגזר שאר מומין אטו דוקין שבעין אם לא משום קנסא כמ"ש התוספות חיצוניות, ולסברת הר"ם [פ"ט מה' טומאת מת הי"ב] ורבינו הרמב"ן [הובא בר"ן סוף"ק דקדושין] דס"ל בעלמא דכל ספק איסור מדאורייתא מותר, אלא דחכמים אסרו כל ספק ואמרו ספיקא דאורייתא לחומרא אתי שפיר, דכיון דמעיקרא בדוקין שבעין לאו איסורא דאורייתא הוא, דאע"ג דבדוקין שבעין משתנה העין מפני צער מיתה, ואיכא ספיקא שמא אע"ג דהשתא מיתחזי קבוע אי הוה חזי ליה מחיים הוה מיתחזי מום עובר, מ"מ מדאורייתא מותר דכל ספק שרייא רחמנא ואינו אלא חומרא מדרבנן, וכיון דמעיקרא בדוקין שבעין אינו אלא מדרבנן לא שייך למגזר שאר מומין אטו דוקין שבעין, דהא ודאי לא שייך למגזר הא אטו הא אלא כשהדבר שנגזר עליו הוא מדאורייתא, וכמו שלמד מרן זקני זצוק"ל בספר יבין שמועה כלל תקפ"ז מההיא דאמרינן בפ' משילין (דף ל"ו ע"ב) אהא דאין רוכבין על וכו' יעו"ש: ואין לומר דע"כ לא סבירא ליה להרמב"ן והר"ם דספק מותר מן התורה אלא היכא דליכא למימר אוקמי הדבר אחזקתיה, אבל הכא דעיקר הספק הוא אי מחיים היה לו מום זה או לא, הא איכא למימר דמוקמינן ליה אחזקתיה ראשונה דמעיקרא נולד בלא מום, וי"ל העמד הגוף על חזקתו, וכדאמרינן בפרק המדיר (דף ע"ה ע"ב) גבי היו בה מומין בבית אביה וכו' דאמרינן העמד הגוף על חזקתו ובלא מומין נולדה יעו"ש, וכבר נודע דכל

דאיכא חזקה לאסור אפילו הר"ם מודה דאסור מדאורייתא כדין ספק אשת איש וכיוצא. דהא ליתא דאע"ג דבכל חזקת הגוף מוקמינן לעולם אחזקה קמייתא אע"ג דאיתרע השתא, וכמו שהאריך מהרימ"ט בח"א סי' מ"א והכריח כן מכמה דוכתי יעו"ש, והכא אף דאיתרע חזקתיה השתא דהרי מום קבוע לפניך, כל דליכא תרתי לריעותא אמרי' העמד הגוף אחזקתו, מ"מ כיון דמחיים כבר נראה המום אלא שלא הראהו למומחה ומעיקרא כבר נולד הספק מחיים, וכבר מחיים היה מסופק לנו אם הוא מום קבוע או לא, א"כ הרי מחיים נמי לא נשאר בחזקה קמייתא ממש כמו שהיה בשעה שנולד בלא מום, דהרי נולד לו מום ואפשר שהיה מום קבוע מחיים, וכיון שעיקר מה שאנו דנים הוא לומר דמחיים קודם שחיטה מוקמינן ליה אחזקתיה דלא היה לו מום וזה אין בידינו, דהא מחיים נמי הרי נולד הספק ואיתרע חזקתיה, תו לא שייך לומר העמד הגוף על חזקתו: דלא דמי למקוה דנמצא חסר [נדה ב, ב], דהתם בשעה שטבל הטמא לא נולד לו שום ספק חסרון והשתא הוא דחסר, ומשו"ה בשעה שטבל מוקמינן ליה אחזקתיה שלא היה חסר, משא"כ הכא דעל שעת שחיטה שאנו דנין אולי היה לו מום כבר נולד לו ספק זה, ואיתרע חזקה ברורה שהיה לו כשנולד דהיה ברור דלא היה לו שום מום, דבשעת שחיטה כבר נעשית חזקה זו מסופקת כיון שנראה המום מחיים, דכל דקודם שחיטה ודאי היה מום איתרע לה חזקה קמייתא. דומיא דספק קדושין דתנן בפרק ד' אחים (דף ל' ע"ב) ספק קרוב לו ספק קרוב לה זו היא ספק קדושין וחולצת ולא מתייבמת, דכיון דודאי קדושין היו שם אלא שספק אם חלו ספק לא חלו, לא מוקמינן לה אחזקת פנויה דחזקת פנויה אתרע לה כיון שראינו לפנינו שזרק לה קדושין, וכמ"ש מהרימ"ט בתשובה הנזכר יעוין שם, אף כאן כיון דעל כל פנים קודם שחיטה דודאי היה מום אלא דמספקא לן אם היה מום קבוע או מום עובר, לא מוקמינן אחזקתיה כיון דאיתרע חזקתיה:

אות כט

והנה בשמעתין (כ"ח ע"ב) אבעיא לן מפני המשתנין דכולהו משתנין או דלמא איכא דמשתני ואיכא דלא משתני, ופריך למאי נ"מ, ומשני לאכחושי סהדי וכו', וכתב רש"י בד"ה למאי נ"מ וז"ל, הא אפילו איכא דלא משתני הואיל ולא קים לן הי משתני והי לא משתני כולהו אסירי אי נשחטו בלא מומחה עכ"ל. ויש להקשות דא"כ לפי מאי דאסיק דאיכא דמשתני ואיכא דלא מתשני, כיון דלא קים לן הי משתני והי לא משתני, אמאי אין אנו מתירין אפילו בדוקין שבעין מטעם ס"ס, לפי מה שהעלה הפר"ח בכללי הס"ס סימן י"ג, דכל ס"ס בין מתהפך ובין אינו מתהפך מקרי ס"ס, דהכא נמי איכא ס"ס דאינו מתהפך, דיש להסתפק מעיקרא שמא מום זה הוא מאותם דלא משתני, דבהכי פשיטא

דהוי מום קבוע מחיים, ואת"ל דהוי מאותם דמשתני אחר שחיטה, אכתי יש להסתפק דאפילו הוא מאותם דמשתנים מ"מ זה כבר נעשה מום קבוע מחיים, דלא משום דהוי מהמשתנים הוא מוכרח שלא היה מום קבוע קודם שחיטה. דכבר נודע מ"ש הפר"ח בכללי הס"ס אות י"ב משם פסקי מהרא"י ומה שהעלה הוא, דלא מיבעיא דכשהספק האחד מוסיף על חבירו בהיתר דמקרי ס"ס ולא הוי שם אחד, אלא אפילו שלא יש שינוי בין ב' הספיקות אלא תוספת המציאות מקרי ס"ס ולא חשיב משם אחד יעו"ש, והכא בס"ס זה פשיטא דלא חשיב שם אחד, דהא הספק הראשון מוסיף על חבירו בהיתר, דלספק הראשון דשמא מום זה הוא מאותם דלא משתני, לצד זה אי הוה קים לן והיה ניכר לנו בפשיטות כשאר מומי הגוף כנסדקה אזנו וכיוצא, אפי' אם יבואו עדים ויאמרו שראוהו מחיים ולא היה מום קבוע היינו מכחישים אותם, כיון דאנן סהדי דמום זה אינו מהמשתנים אחר שחיטה, וע"כ כן היה קודם, משא"כ בספק השני דשמא הוא מהמשתנים אלא דכבר היה מום קבוע מחיים, דאם יבואו עדים ויאמרו שראוהו מחיים ולא היה מום קבוע מהניא עדותם לאסור אותו על צד הודאי ולא מתורת ספק, וזה פשוט דאיכא נפקותא טובא בין איסור דנאסר על צד הודאי ובין איסור דנאסר מפני הספק:

אות ל ס"ק א

והנה אמרינן עוד בגמרא שם [כח, ב] עלה דמתניתין, מי שאינו מומחה וראה את הבכור ונשחט על פיו ה"ז יקבר וישלם מביתו, לימא תנן סתמא כר' מאיר ודחי דילמא בדוקין שבעין:

וראיתי להרב בצלאל כ"י שהביא משם תוספות חיצוניות עלה דפריך לימא תנן כר"מ וז"ל, תימה לר"י דע"כ אתיא כרבי מאיר דדאין דינא דגרמי דקתני ונשחט על פיו הרי זה יקבר וישלם מביתו לפי שגרם להפסיד לו, ואומר ר"י דנשחט על פיו היינו שצוה לעבדיו ולבני ביתו לשוחטו דהוי כמו שחטה בידים עכ"ל. ויש להקשות דמאי קשה ליה דע"כ אתיא כר' מאיר דדאין דינא דגרמי, הא י"ל דמאי דפריך הש"ס הוא לידע אי סתם לן תנא כר' מאיר לענין פלוגתא דר' מאיר ור"י במומין שבגוף, ונ"מ לענין הלכה, ואי ע"כ אתיא כר"מ לענין דדאין דינא דגרמי מאי נ"מ, הא עיקר שאלת הש"ס הוא אם הוא מוכרח לומר דסתם לן תנא בתרתי כר"מ, הן לענין מומין שבגוף והן לענין דינא דגרמי. והיותר תימה במה שתירצו דנשחט על פיו היינו שצוה לעבדיו ולבני ביתו לשוחטו דהוי כמו שחטה בידים, דאיך נחשב כאילו שחטה בידים כיון דקי"ל אין שליח לדבר עבירה, ולענין מזיק ע"י שליח נמי פטור כדאמרי' בפרק האיש מקדש (דף מ"ב ע"ב), הא דתנן

השולח את הבעירה ביד חרש שוטה וקטן פטור וכו', שילח ביד פקח פקח חייב, ואמאי נימא שלוחו של אדם כמותו, ומשני שאני התם דאין שליח לדבר עבירה:
ואין לומר דאם צוה לעבדו או לאשתו שכפופים לעשות ציוויו שאני, דבפ"ק דב"מ (דף י' ע"ב) גבי חצר אמר רבינא היכא אמרינן דאין שליח לדבר עבירה היכא דשליח בר חיובא וכו', ופריך אלא מעתה האומר לאשה ועבד צאו וגנבו לי דלאו בר חיובא ה"נ דמחייב שולחן, ומשני אשה ועבד בני חיובא נינהו והשתא מיהא לית להו לשלומי, רב סמא אמר היכא אמרינן אין שליח לדבר עבירה היכא דאי בעי עביד ואי בעי לא עביד, לאפוקי חצר דע"כ עביד, ופסקו הפוסקים כסברת רב סמא, וכמ"ש הרא"ש שם [סי' ל'], וכן כתב הנ"י שם משם הרמ"ה והר"ן יעו"ש, ואם כן י"ל דהמצוה לעבדו ולאשתו כיון שכפופים לעשות ציוויו המשלח חייב, כיון דלגבי דידהו לא שייך לומר אי בעי עביד אי בעי לא עביד דבע"כ עושים ציוויו. דהא ליתא דלא שייך זה כי אם בחצר דאין בו דעת ובע"כ עביד, אבל בעבד ואשה אף דכפופים מ"מ יכולין להשתמט ממנו שלא לעשות ציוויו, מטעם דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין:
ויש להביא ראיה לזה דהא אמרינן התם מאי בינייהו, ומשני איכא בינייהו כהן דאמר לישראל צא וקדש לי אשה גרושה וכו', ואם איתא אמאי לא אמרינן נמי דאיכא בינייהו באומר לעבדו או לאשתו צאו גנבו לי, דלרבינא כיון דבר חיובא נינהו לא מחייב שולחן, ולרב סמא כיון דבע"כ עבדי מחייב שולחן. ועוד יש לדקדק כן מההיא דאמרינן בפרק האיש מקדש [מב, ב] גבי שליחות יד דיש שליח לדבר עבירה, אמרו ב"ש לב"ה א"כ על כל דבר פשע ל"ל, שיכול אין לי אלא הוא, אמר לעבדו ולשלוחו מנין תלמוד לומר על כל דבר פשע ע"כ, ואם איתא דיש סברא לומר דבעבדו דכפוף לו יש שליח לדבר עבירה משא"כ בשליח אחר לדעתיה דרב סמא, א"כ מנ"ל לב"ה ללמוד מקרא דעל כל דבר פשע דיש שליח לדבר עבירה אפילו בשליח, הא יש לומר דלא חדית לן קרא אלא בעבדו דכפוף ולא שייך לומר אי בעי עביד ואי בעי לא עביד, דאע"ג דרב סמא מסברא קאמר לה מ"מ י"ל דהיינו דוקא גבי חצר דאי אפשר לאשתמוטי כלל, אבל גבי עבדו דבן דעת הוא ויכול לאשתמוטי מיניה סד"א דאין שליח לדבר עבירה, לזה איצטריך קרא ללמד דכל שהוא עבדו כחצירו דמי ויש שליח לדבר עבירה, אבל בשליח אחר שאינו עבדו מנ"ל. ועוד דאם איתא דעבדו הוא כדין חצרו למה נקטו ב"ה דכלל דרשתם דקרא דעל כל דבר פשע אמר לעבדו ולשלוחו, הא עבדו לא איצטריך רבויא דקרא כיון דכחצרו הוא ולא איצטריך קרא כי אם לשליח שאינו עבדו, ומדנקטו ב"ה עבדו ושלוחו ש"מ דשניהם שוים ודין אחד להם. וכן מתבאר מדברי הר"ם בפ"ב מהלכות רוצח דין ב' שכתב וז"ל,

אבל השוכר הורג להרוג את חבירו או ששלח עבדיו והרגוהו וכו' חייב מיתה לשמים ואין בהם מיתת ב"ד ע"כ, הרי שכתב דע"י עבדיו נמי אין שליח לדבר עבירה:
שוב ראיתי דלק"מ בדברי התוס' חיצוניות, די"ל דהכא מיירי דשחט העבד או אחד מבני ביתו בשוגג שלא ידעו שהיה שום איסור בשחיטה זאת, דהם סברו דהמצוה לשחוט הוא מומחה, וכבר נודע מ"ש התוספות בפרק מרובה (דף ע"ט ע"א) ד"ה נתנו לבכורות בנו וכו', דכל שהשליח שוגג דלא ידע באיסור יש שליח לדבר עבירה יעו"ש וזה פשוט. ומה שהקשינו דמאי קשיא ליה דע"כ אתיא כר"מ דדאין דינא דגרמי, דהא י"ל דעיקר שאלת הש"ס הוא לידע אם סתם לן נמי כר"מ לענין פלוגתא דר"מ ור"י במומין שבגוף, יש ליישב דאה"נ דהיו יכולין התוס' לתרץ הכי, וניחא להו לתרץ באופן זה דחשיב כשחטה בידים, דבלאו הכי צריך לומר הכי ליישב מה שתמהו התוס' דידן לקמן בד"ה לימא תנן סתמא כר"מ דדאין דינא דגרמי וז"ל, תימה דלא דייק הכי ברישא דמי שאינו מומחה וכו' דההיא ממה נפשך כר"מ אתיא דדאין דינא דגרמי וכו', דהא נשחט על פיו קתני עכ"ל, והתוס' חיצוניות כתבו ע"ז וז"ל, ור"י תירץ לעיל דנשחט על פיו היינו שצוה לעבדיו ולבני ביתו לשוחטו דהוי כמו שחטה בידים ע"י עכ"ל, הרי דעיקר תירוץ ר"י הוא ג"כ אהא דלקמן ומשום הכי ניחא להו לתרץ באופן זה. והתוס' דידן שהניחו בתימה קושיא זאת דאמאי לא דייק מרישא, צ"ל דהתוס' דהכא ס"ל דלא כסברת התוס' דפ' מרובה, אלא כסברת הסוברים דאפי' אם השליח שוגג אין שליח לדבר עבירה, וכמו שהביא הנ"י [ב"ק עט, א] משם האחרונים, הביא דבריו הש"ך בח"מ סימן שמ"ח ס"ק ו', וכתב שכן הוא סברת הריטב"א שם [קדושין מב, ב] והאריך שם להעמיד סברא זאת יעו"ש, ומשו"ה לא ניחא להו להתוספות דידן הכא לתרץ על דרך תירוץ ר"י שהביאו התוס' חיצוניות:

אות ל ס"ק ב

ובמאי דמשני הש"ס [כח, ב] למאי דפריך, לימא תנן סתמא כר"מ דמשני דילמא בדוקין שבעין וד"ה, יש לדקדק קצת דאמאי צריך דוקא לאוקמא מתני' דמיירי בדנמצא אחר שחיטה מום קבוע ויהיה או במומין שבגוף לר"מ או בדוקין שבעין וד"ה, ואמאי לא נאמר דמיירי דאחר שחיטה נראה למומחה ונמצא מום עובר דאין שוחטין עליו, וחייב לשלם משום דאפסדיה דהיה מניחו עד שיפול בו מום קבוע ולא היה מפסיד. וי"ל והוא פשוט דהא בפרק כל שעה (דף כ"ט ע"ב) גבי האוכל חמץ של הקדש במועד אי מעל או לא מעל, מסיק רב אשי דכ"ע אין פודין ודבר הגורם לממון לאו כממון דמי, הרי דאף דאחר הפסח מותר בהנאה בודאי, וזמן ממילא קאתי ולאו מחוסר מעשה הוא, עם כל זה לא מעל מטעם דבר הגורם לממון לאו כממון דמי, כיון דבשעת אכילה אסור בהנאה ולא

הוי ממונא, וכ"ש הכא בענין זה דאם נמצא מום עובר אינו חייב מי שנשחט על פיו, כיון דבשעה ששחטו לא היה שוה ממון דכל דהוי תם לא חזי לכלום, ואף דאפשר דאח"כ היה נופל בו מום והיה נשחט עליו, מ"מ בשעה שהזיק לאו ממונא הזיק אלא דבר הגורם לממון, ודבר הגורם לממון לאו כממון דמי, דבענין זה אפילו למאי דס"ד הש"ס בפרק כל שעה דדבר הגורם לממון כממון דמי, היינו התם דהוי גורם לממון על צד הודאי, דבודאי אחר פסח ממון גמור הוא וזמן ממילא קאתי, אבל בענין זה אינו גורם לממון על צד הודאי, דדילמא לא יפול בו מום לעולם עד שימות מאליו, וא"כ נמצא דלאו ברי הזיקא הוא לחייבו:

וכן מתבאר מדברי רש"י בשמעתין עלה דאמרינן תנא כשהוא משלם [משלם] רביע לדקה ומחצה לגסה, דכתב דה"ט משום דהוי ממון המוטל בספק דאיכא למימר דאפסדיה כולה דאי לא הוה שרי ליה הכי כי הוה מייתי ליה קמי מומחה גמור ושרי ליה והוה אכיל ליה והשתא בעי קבורה, ואיכא למימר דלאו מידי אפסדיה דדילמא לא הוה מומא ומומחה גמור לא היה שרי ליה, ושמא לא הוי נפיל ביה לעולם מום קבוע עד שימות עכ"ל, הרי בפירוש דאי הוה בריר לן דלא הוה מומא לא מחייב משום דשמא יפול בו מום וישחטנו כיון דלאו ברי הזיקא הוא, וכן מתבאר מדברי התוס' שם ד"ה רביע וכו' לפי' הראשון יעו"ש:

אות ל ס"ק ג

הן אמת דיש לחקור בזה דהא אמרינן בפ"ק דתמורה (דף ז' ע"ב), תנן התם בכור מוכרים אותו תם חי ובעל מום חי ושחוט ומקדשין בו את האשה, אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה ל"ש אלא בזמן הזה הואיל ואית ליה לכהן זכיה בגוויה, אבל בזמן שבהמ"ק קיים כיון דתם להקרבה הוא דקאי אין מוכרין אותו חי ותם ע"כ, וא"כ הכא דמשלם מחצה מטעם ספק, התינח בזמן שבית המקדש קיים דאם הוא תם לאו ממונא הוא כלל, דהא אין מוכרין אותו ואין מקדשין בו את האשה ולאו מידי אפסדיה במה שנשחט על פיו אם לא היה מום קבוע, אבל בזמן הזה דממונא הוא ויכול למוכרו ומקדשין בו את האשה אפי' בהיותו תם, אמאי לא יהיה חייב לשלם אפילו במונח שלא היה לו מום כיון דהא אפסדיה ממונא, דאם לא היה נשחט על פיו היה מוכרו לכהן אחר או לישראל והלוקח ימתין עד שיפול בו מום, וכל כי הא מזיק ממון גמור מקרי כיון דבשעה שהזיקו אית ליה זכותא בגוויה ודרא דממונא וכשאר מזיק ממון חבירו חשיב. ואף דעכ"פ אין לחייבו בדמי הבכור משלם כיון דעכ"פ אין בידו למוכרו בשיוויו לגמרי דלא ימצא קונים, כיון דהוי ספק אם יפול בו מום דשמא לא יפול בו מום עד שימות, ואם יש מציאות שימצא

קונה הוא בפחות משיוויו, מ"מ הא איכא זכות ממון בגוויה יהיה מה שיהיה, וא"כ ישלם באומד הדעת לפי מה שיהיה אפשר למוכרו ואותו שיעור שהפסידו ישלם. וצריך לומר דדין זה מיירי בזמן שבהמ"ק קיים דווקא, דכיון דאין מוכרין אותו תם לית ליה זכותא בגוויה ולא חשיב ממונו לחייבו לשלם כמזיק: וכן נראה דהרי אמרו דה"ט דרביע לדקה משום גזירת מגדלי בהמה דקה נגעו בה, ולכל הפירושים ע"כ היינו משום גזירה שגזרו חכמים שאין מגדלין בהמה דקה בא"י, וגזירה זאת אינו אלא בזמן שביהמ"ק קיים שהיו ישראל שרוים על אדמתם והיה להם שדות, אבל בזמן הזה דאין לישראל שדות בא"י אפילו בא"י מותר, וכמו שמתבאר מדברי הטור ח"מ סימן ת"ט ומדברי מרן בש"ע שם יעו"ש. אלא דאין זה כ"כ הכרח לומר דמיירי בזמן שביהמ"ק קיים, דהא מתבאר מדברי הטור והש"ע בסי' הנזכר [סע' א'], דגם בבבל היו אוסרין כשהיו שכיחי רוב ישראל והיה להם שדות וכרמים וה"ה לשאר ארצות אם היו בהם כן יעו"ש, וא"כ אין הדבר תלוי אלא כשהיו שם ישראל שיש להם שדות, ומשכח לה דאחר החורבן בזמן התנאים היו בארץ ישראל רבים מישראל שהיה להם שדות וכרמים והיה אסור לגדל בהמה דקה, ויכול להיות דדין זה דמי שאינו מומחה ונשחט על פיו מיירי בין בזמן בהמ"ק ובין בזמן הזה, וכן נראה מסתמיות דברי הפוסקים שלא חלקו כלל, והנה כי כן קשה דהתינח בזמן שביהמ"ק קיים, אבל בזמן הזה אמאי לא יהיה חייב לשלם אפילו במונח שהיה תם:

שוב ראיתי דלפי מאי דמסיק הש"ס בפ"ק דב"ק (דף י"ב ע"ב), דהא דמוכרין אותו תם בזמן הזה היינו דוקא לר"י הגלילי דס"ל דקדשים קלים ממון בעלים הוא, ובעו ליה אפילו בזמן שביהמ"ק קיים, אלא דמתנות כהונה שאני, ובכור בזמן שביהמ"ק קיים לאו ממון בעלים הוא, אבל בזמן הזה ממון בעלים הוא, ומש"ה מוכרין אותו תם, אבל רבנן פליגי אר"י הגלילי וס"ל דאפילו בזמן הזה לאו ממון בעלים הוא, וא"כ אפשר דהכא אליבא דרבנן הוא דאפילו בזמן הזה לית ליה זכותא בגוויה: הן אמת דיקשה ע"ז דא"כ אליבא דרבנן הוא, א"כ מעיקרא לא מצאנו ידינו ורגלינו אמאי חייב לשלם מפני שנשחט על פיו, דהרי מתבאר מדברי התוספות שם בפ"ק דב"ק ד"ה אם איתא לישני וכו', דלפי המסקנא לרבנן אפילו בכור בעל מום בזמן הזה ממון גבוה הוא, כיון דלאו בר פדייה הוא כפסולי המוקדשין כדמשמע בפרק הפרה (דף נ"ג ע"ב), דבכור לא הוי בכלל רעהו אפילו בזמן הזה, לפיכך פירש רבינו יהודאי גאון דשור פסולי המוקדשין היינו בכור שור דלא פריק ליה יעו"ש. וכפירוש רבינו יהודאי גאון גריס רש"י שם בפ' הפרה שכתב וז"ל, ה"ג מאי ניהו שור בכור דלא פריק ליה, בכור בעל מום שאין בר פדיון דכיון דלאו

בר פדיון הוא לא נפיק מקדושה קמייתא, והלכך שור הקדש קרינן ביה אע"פ שהכהן אוכלו לא קרינן ביה שור רעהו דמשולחן גבוה קא זכי עכ"ל:

ואף דרש"ל בהגהותיו כתב דל"ג בדברי רש"י זה, כיון דהתוספות לא הזכירו גירסת רש"י כי אם פירוש ר' יהודאי גאון, ועוד דמדברי רש"י שם (דף נ"א ע"א) גבי שור פסולי המוקדשין שנפל לבור נראה איפכא יעו"ש, מ"מ הרשב"א בחי' לקמן בפרק הפרה אחר שהביא פירוש רבינו יהודאי גאון כתב וז"ל, ואף רש"י ז"ל כן פירש, ובהדיא נראה שגורס הרב מאי ניהו שור בכור דלא פריק ליה וכן הגירסא במקצת הספרים, והוא תימה למה אמרו מאי ניהו דהא אפילו בכל שאר פסולי המוקדשין נמי איתיה, וי"ל לפי אותה גירסא דלרבותא נקט לומר דאפילו שמותר לזרים בלא פדייה ואפילו לגויים דהוקש לצבי ולאיל אפ"ה אינו בנזקי שור עכ"ל:

וכן כתב הרב בצלאל בספר אסיפת זקנים משם הרשב"א וז"ל, כתב רש"י ה"ג מאי ניהו שור בכור דלא פריק ליה וכו', ולגירסא זאת יש להקשות למה אמרו מאי ניהו דהא אפילו בכל שאר פסולי המוקדשים נמי איתיה. ויש לומר דלרבותא נקט לומר דאפילו שמותר לזרים בלא פדייה ואפילו לגויים דאיתקש לצבי ולאיל אפ"ה אינו בנזקי שור עכ"ל הרשב"א ז"ל. הרי דהרשב"א ס"ל דגירסתנו בדברי רש"י דגריס מאי ניהו [שור] בכור היא אמיתית, וכן נראה מדברי תלמידי הר"פ שהביא הרב בצלאל שם בפרק הפרה על דף נ"א גבי הא דשור פסולי המוקדשים שנפל לבור שכתבו וז"ל, ומה שהזכיר בקונטרס נמי בכור בעל מום לא דייק כדמוכח לקמן דבכור בעל מום לא קרינן ביה רעהו עכ"ל, נמצא דגם רש"י ס"ל כסברת רבינו יהודאי גאון. וכן מתבאר מדברי רבינו ישעיה שהביא הרב בצלאל שם בפרק הפרה על דף נ"ג סמוך לדברי הרשב"א הנזכר, דס"ל דבבכור בעל מום לא קרינן רעהו:

ונמצא דכמה ראשונים קיימי בשיטה זאת, רבינו יהודאי גאון ורש"י והתוספות והרשב"א ורבי ישעיה ותלמידי ר"פ, דכולהו ס"ל דבכור בעל מום לא קרינן ביה רעהו, אלא דנראה ודאי דלכ"ע אינו אלא אליבא דרבנן דפליגי אר"י הגלילי וכמו שכתבו התוספות בפ"ק דב"ק כנזכר. ומדברי הרא"ש בפסקיו בסוף פרק הפרה סימן י"ג נראה דפסק כן לענין הלכה שכתב גבי בכור וז"ל, וכ"ש בכור בע"מ שאין לו פדיה דאף אם נגח שור או נגחו שור פטור יעו"ש:

וא"כ הכא אי אליבא דרבנן הוא אפילו במונח שהיה מום קבוע אמאי חייב לשלם כיון דקי"ל דהמזיק נכסי הקדש פטור, כדתנן בפ"ק דב"ק (דף ט' ע"ב) נכסים שאין בהם מעילה, וכתב רש"י כלומר אם הזקתי נכסים שאין בהם מעילה אני חייב לשלם, אבל

אם הזקתי נכסי הקדש איני חייב דנפקא לן כולהו נזיקין משור רעהו עכ"ל, וכן מתבאר מדברי רש"י והתוס' בפ"ה ממסכת מעילה (דף י"ט ע"א) גבי יאכל פרט למזיק יעו"ש, וכיון דלענין נזקי שור בכור בעל מום לא קרינן בו שור רעהו, דשור הקדש חשבינן ליה לרבנן, אם כן ה"ה בשאר נזיקין דהמזיק בכור בעל מום כמזיק נכסי הקדש ממש הוא ופטור, וא"כ הכא לרבנן אמאי חייב לשלם הא לו יהיה כמזיק בידים מ"מ מזיק נכסי הקדש פטור:

אלא ע"כ צ"ל דהכא אליבא דר"י הגלילי הוא דמיירי דוקא בזמן שביהמ"ק קיים, דלר"י הגלילי בזמן שביהמ"ק קיים דווקא תם לא הוי ממון בעלים אבל בע"מ הוי ממון בעלים, ומשו"ה מי שנשחט על פיו חייב אם היה בעל מום קבוע. אלא דזה דוחק לענ"ד דסתמא נראה דאפי' בזמן הזה מיירי. ועוד נראה דלכל הראשונים דגרסינן התם בפרק הפרה ומאי ניהו שור בכור דלא פריק ליה, ע"כ צ"ל דקי"ל כרבנן דפליגי אר"י הגלילי דהלכה כרבים, כיון דסתמא דתלמודא מפרש פלוגתא דפליגי אביי ורבינא התם דבתראי נינהו בבכור בעל מום דאתי כרבנן דלא כר"י הגלילי, דאע"ג דבפ"ק דב"ק (דף י"ב ע"ב) מוקי סתמא דמתני' דנכסים שאין בהם מעילה כר"י הגלילי, היינו ר' יוחנן דמוקי לה הכי, אבל רבא דהוא בתרא משני התם באופן אחר, דאמרינן התם רבא אמר מאי נכסים שאין בהם מעילה נכסים שאין בהם דין מעילה יעו"ש. ואע"ג דהר"ם בפ"ח מה' נזק"מ [ה"א] פסק כר"י הגלילי וכמ"ש הרב ל"מ שם, מלבד דהר"ם נראה דפסק איפכא במקומות אחרים וכמ"ש הרב מ"ל בפ"ד מהל' מעילה דין ח', ועיין להרב ל"מ בפ"ו מהל' בכורות [ה"ב] יתר ע"כ דמדברי הר"ם בפי"ב מהל' נזק"מ [הכ"א] נראה דלא גריס גירסא זאת דמאי ניהו בכור, דלא כתב אלא שור הדיוט ושור פסולי המוקדשים דקודם פדייה יעו"ש ולא הזכיר דין בכור כלל, אבל להראשונים דס"ל כגירסא זאת ע"כ צ"ל דקי"ל כרבנן, ובפרט הרא"ש בפסקיו שהביא הא דבכור להלכה בפ' הפרה כנזכר [סי' י"ג], ובפ"ק דב"ק [סי' ט"ו] כתב הרא"ש בפסקיו וז"ל, ומסקינן דלר"י הגלילי במתנות כהונה בזמן הבית לא הוי ממון בעלים, אבל בכור בזמן הזה אפילו תם הוי ממון בעלים לקדש בו את האשה, ולרבנן אפילו בכור בע"מ חי בזמן הזה לא הוי ממון בעלים לקדש את האשה כדאמרינן בפרק הפרה וכו', ויש שפסקו הלכה כר"י הגלילי משום דסתם מתני' כוותיה וכו', ומיהו נ"ל מדפליגי אביי ורבינא אליבא דרבנן סברי כרבנן, ורבנן בתראי נינהו משמע דהלכה כרבנן וכהן שקדש אשה בבכור חי לא הויא מקודשת וצ"ע עכ"ל, הרי מתבאר מדבריו שכתב דמההיא דאיפליגו אביי ורבינא דהוו בתראין שמעינן דהלכה כרבנן כמ"ש: שוב ראיתי לרש"ל בפ"ק דב"ק סימן ל"ד שהביא דברי הרא"ש דפ"ק דב"ק שפסק כרבנן ודחה

שם ראיותיו והעלה דהלכה כר"י הגלילי יעו"ש, וא"כ גם שאר הראשונים הנזכר יכולים אנו לומר דאף דס"ל דלרבנן אפילו בכור בעל מום לאו ממון בעלים הוא, מ"מ לא קי"ל כוותייהו אלא כר"י הגלילי, ובהכי אתי שפיר מתני' דהכא דמי שנשחט על פיו חייב לשלם. אבל לסברת הרא"ש דפסק כרבנן דאפילו בע"מ לאו ממון בעלים הוא ודינו כדין הקדש, א"כ איך פסק דין זה דאם נשחט על פיו חייב מטעם מזיק, הא מזיק נכסי הקדש פטור הוא, ולרבנן דקי"ל כוותייהו בכור בעל מום כיון דלאו בר פדיה הוא לא פקע קדושתו מיניה ולא קרינן ביה שור רעהו, לכן נראה דהעיקר כמו שכתב רש"ל שם דגם הרא"ש חזר בו, דבפ' כל פסולי המוקדשים [סי' א'] הביא המשנה של מסכת מעשר שני שמקדשים בו את האשה לפסק הלכה, והך דשמעתין הוא ראיה גדולה על זה דחזר בו ממה שכתב בבבא קמא:

איך שיהיה נמצינו למדין דעכ"פ צ"ל דסוגיין אליבא דר"י הגלילי הוא דקי"ל כוותיה, וצ"ל דמיירי דוקא בזמן שביהמ"ק קיים, אלא שקשה לזה למה לא ביארו הפוסקים זה דמיירי בזמן שבית המקדש קיים וסתמו את דבריהם. ונראה דלא יקשה כן כי אם לדעת רש"י ז"ל שכתב דהיינו טעמא דמשלם מחצה לגסה ורביע לדקה משום דהוי ספק, דהיה לו לבאר דמיירי בזמן שביהמ"ק קיים דוקא, אבל לפוסקים כהר"מ ורבינו הרמב"ן והרא"ש והטור דפסקו דין זה סתם ולא חלקו כן, ואדרבה נראה דלרבינו הרמב"ן והרא"ש והטור דאין דרכם לפסוק הלכתא למשיחא דבזמן הזה מיירי, אין כאן שום קושיא דאפשר דלא סבירא להו כדעת רש"י דמשום ספק נגעו בה, כיון דלא קי"ל כסומכוס דממון המוטל בספק חולקין [ב"ק מו, א], וכמ"ש התוספות בד"ה רביע וכו' וכתבו דתקנתא דחכמים בעלמא הוא, והתוס' חיצוניות ביארו דבריהם יותר וז"ל, פירש"י ז"ל דהוי ליה ממון המוטל בספק חולקים, והקשה הר' אלחנן כיון דהאי טעמא משום דהוי ממון המוטל בספק אין זה אלא לסומכוס, אבל חכמים חולקים עליו וסוברים דהמע"ה וא"כ ה"נ הול"ל הכי, ואמר רב יהודה אמר שמואל זו דברי סומכוס אבל חכמים חולקים עליו ואומרים שזה הכלל בדין המע"ה כדאמרינן בפרק הפרה, ואומר ר' אלחנן דתקנתא בעלמא היא ולא רצו לחלק בין מום למום עכ"ל: והר"מ ורבינו הרמב"ן ודעמייהו לא ס"ל דהוי תקנתא דרבנן, אלא ס"ל דברייתא דקתני משלם מחצה לגסה וכו' מיירי בנמצא מום ממומי הגוף, דאין להסתפק בו דודאי מחיים נמי מום קבוע היה, דהאי תנא כר"מ דקי"ל כוותיה אתי דגזרינן מומין שבגוף אטו מומין שבעין, וכיון דמיירי בהכי אין כאן ספק כלל דודאי אם היה רואהו מומחה היה מתירו על ידו, ולא ס"ל כסברת התוספות דכיון דהוי תקנתא לא פלוג רבנן בין מום למום. והם ס"ל דה"ט דמשלם מחצה כפי' השני

שכתבו התוספות וז"ל, ועוד יש לפרשו דה"ט דמשלם מחצה ששיערו חכמים דאינו שוה יותר כל זמן שעומד בספק שעדיין לא הותר, ובתרומה נמי אשכחן שאינו שוה אלא כמחצה חולין כדאמרינן בפרק אע"פ [כתובות נח, א] וכו', ומיהו לא דמו ממש לתרומה דאסורה לזרים ואסורה בטומאה אבל בכור במומו שרי לגמרי כצבי ואיל עכ"ל:

ונראה דכוונת התוספות דמב' טעמים שיערו חז"ל דאינו שוה יותר, הן מטעם דכל זמן שעומד בספק שעדיין לא הותר, אם היה בא זה למוכרו לאחר בזמן הזה היה מוכרו בזול כיון דהלוקח לוקח על הספק, דשמא אכתי לא הוי מום קבוע וצריך להמתין עד שיפול בו מום, והן מטעם אחר דאפי' אם היה נשחט עפ"י מומחה היה נמכר הבשר בזול, דהא קי"ל דבכור ומעשר אינם נמכרים באיטליז ואינם נשקלים בליטרא כדאמרינן בריש פרק כל פסולי המוקדשין [לא, א], וזה פשוט דמטעם זה נמכר יותר בזול, וכמו שנתבאר בזבחים (דף ע"ה ע"ב) גבי מתפיס בכור לבדק הבית יעו"ש, ועל טעם זה הוא שדימו התוספות דין בכור לתרומה, ודחו דאף דבכור נמי נמכר בזול כתרומה מטעמא דאינו נמכר באיטליז ואינו נשקל בליטרא, מ"מ כיון דנאכל לזרים ובטומאה כצבי וכאיל לא דמי ממש לתרומה, אבל מכל מקום בהצטרפות ב' הטעמים דכל שעדיין עומד בספק אינו נמכר בשיוויו בעודנו חי, וגם אחר שחיטה נמכר בזול מהטעם הנזכר, שיערו חכמים דאינו שוה יותר ממחצה, והרב בצלאל כ"י הביא פי' רגמ"ה שכתב וז"ל, משלם רביע לדקה, איכא דאמרי דמשום הכי משלם מחצה ולא יותר דהוי ממון המוטל בספק, הואיל ואיכא דוקין שבעין דלא משתנין, ויש מפרשים מחצה לגסה משום דאמרי' דמשלם דמי בשר בזול עכ"ל, וא"כ י"ל דגם הפוסקים כרבינו הרמב"ן וכיוצא ס"ל דלאו משום ספק הוא כי אם משום דשיערו חכמים דאינו שוה יותר, ומיירי בנמצא מום ממומי הגוף דאין להסתפק כלל:

וצריך להבין כפי זה במאי דדחי הש"ס למאי דפריך לימא תנן סתמא כר"מ ודלמא בדוקין שבעין ודברי הכל, דבדוקין שבעין הוי ספיקא דדלמא נשתנה אחר שחיטה, וכיון דקי"ל כרבנן דזה כלל גדול בדין דהמע"ה, אי מיירי בהכי יקשה דאמאי חייב לשלם כיון דהוא מוחזק, וי"ל דלמאי דמוקי לה בדוקין שבעין צ"ל דמיירי דוקא בזמן הזה, דאפי' בכור תם ממון בעלים הוא ומקדשין בו את האשה, וא"כ ממ"נ חייב לשלם דאם היה מום קבוע מחיים הרי אפסדיה, ואם לא היה מום קבוע מחיים מ"מ הרי אפסדיה ממונא דהא היה יכול למוכרו תם בזול, ומש"ה ממ"נ חייב לשלם מחצה, ואה"נ דלפי אוקמתא זאת דמיירי בדוקין שבעין אם היה בזמן שביהמ"ק קיים שאינו ממון בעלים ואינו נמכר לא היה חייב לשלם מטעם דהמע"ה:

אלא דק"ק לזה על הר"מ דמייתי הלכתא למשיחא, אמאי לא ביאר דדין זה הוא במומי הגוף בכל גוונא בין בזמן שביהמ"ק קיים ובין בזמן הזה, אבל במום דדוקין שבעין דאיכא ספיקא לא שייך אלא בזמן הזה, דממה נפשך חייב כיון דממון בעלים הוא ונמכר חי, אבל בזמן שביהמ"ק קיים לא שייך דכיון דממון גבוה הוא ואינו נמכר תם הוי ממון המוטל בספק דהמע"ה. ובשלמא לדעת רבינו הרמב"ן והרא"ש דמסתמא אינם פוסקים הלכתא למשיחא, וסתמות דבריהם הוא דמיירי בזמן הזה לכן לא חלקו כלל, דאף בדוקין שבעין דהוי ספיקא חייב כיון דממ"נ אפי' היה תם היה יכול למכור אותו דממון בעלים הוא אבל לדעת הר"מ קשה:

ואולם נלע"ד דמתוך דברי הר"מ בדין זה בפ"ג מהלכות בכורות דין ו' נראה דגילה דעתו דדין זה בזמן שביהמ"ק קיים מיירי, שכתב וז"ל, ומי שאינו מומחה וראה את הבכור ונשחט על פיו הרי זה יקבר וישלם מביתו, וכמה משלם רביע לדקה ומחצה לגסה, ומפני מה לא ישלם כל דמיו מפני שקנסו את בעל הבהמה כדי שלא ישהנה ולא יגדל בהמה דקה בא"י עכ"ל, דלכאורה דברי הר"מ אינם מובנים דבתחלת דבריו פתח ליתן טעם כולל מפני מה לא ישלם כל דמיו בין בגסה ובין בדקה, וסיים ליתן טעם על הדקה דמשלם רביע מפני גזירת מגדלי בהמה בא"י, דבטעם זה אין כאן טעם על בהמה גסה למה לא ישלם כל דמיו, ומהתימה על מרן הכ"מ והרב בל"מ שלא הרגישו כלל מזה, ולא ראיתי מי שהרגיש מזה כי אם מהר"י קורקוס בביאורו כ"י שהאריך בדברי הר"מ אלו, ובסוף כתב וז"ל, דרך רבינו דחוק ולשונו כאן קצר וסתום, דפתח בגסה ודקה וסיים בדקה לבד, וגם כי לא ראינו שאסרו לגדל בהמה גסה משום גזירת דקה, ומ"מ יש ליישב שגם בהמה גסה נזק וחשש גזל יש בה, אלא שלא גזרו מפני שאין רוב צבור יכולין לעמוד בה, וגם דלרעות אפי' גסה אסור כאשר הכריחו בתוס' פרק מרובה [עט, ב ד"ה אין], דלכך שייך שפיר למקנס ולמגזר בכולהו ומ"מ לשון רבינו סתום והי"ל לפרש עכ"ל. עינינו הרואות כמה נדחק מוהריק"ו ליישב דברי הר"מ ולא נראה בעיניו:

ואולם לפי חומר הנושא נלע"ד לומר במה שיש לדקדק בדבריו, דאם כוונת הר"מ הוא משום גזירת מגדלי בהמה דקה בא"י וכפי' ב' דרש"י, א"כ למה הוצרך לכתוב מפני שקנסו את בעל הבהמה שלא ישהנה ושלא יגדל בהמה דקה בא"י, דמהראוי היה שיכתוב בלבד מפני שקנסו את בעל הבהמה שלא יגדל בהמה דקה בא"י ולמה כתב שלא ישהנה, ועוד דלפחות הול"ל שלא ישהנה כדי לגדל בהמה דקה בא"י, ומדנקט האי לישנא נראה דב' דברים וב' חששות הם:

לכן נראה דס"ל להר"מ דעיקר מה שאמרו שלא ישלם כל דמיו בדקה ובגסה הוא מטעם קנס שקנסו לבעל הבהמה מפני שהשהה אותה ולא הקריבה מיד, דמפני שהשהה את הבכור שלא הקריבו ודעתו היה כדי שיפול בו מום ויוכל למוכרו לזרים ויהיה לו הנאה, וכיון דמפני זה שהשהה מלהקריבו אירע דבר זה לשוחטו שלא עפ"י מומחה קנסו אותו שלא ישתלם כי אם מחצה, וכיון שיראו הכהנים שקנסו אותו בשביל ששהה מלהקריבו יהיו זריזין להקריבו מיד ולא להשהותו, וזהו מ"ש שקנסו אותו כדי שלא ישהנה. ומצינו כיוצא לזה שאסרו חכמים צמר שנשר מהבכור מחיים ואפי' אחר שחיטה מטעם שלא ישהנו אצלו ולא יקריבנו, דמצוה לאוכלו תוך שנתו בין תם בין בעל מום, וכמ"ש הר"ם שם בפ"ג דין י"א יעו"ש, וא"כ ה"ה הכא די"ל דכדי שלא ישהה אותו קנסו חז"ל דאם אירע ששחטו שלא על פי מומחה, הואיל ואירע דבר זה מחמת שהשהה אותו שלא ישלם כי אם מחצה כדי שלא ישהה אותו. אלא דבבהמה דקה קנסו אותו יותר שישלם רביע לבד, כיון דאם משהה אותו מלבד דעובר על המצוה דמצוה להקריבו מיד, עובר ג"כ על דברי חכמים ז"ל שאסרו לגדל בהמה דקה בא"י, ומש"ה קנסו אותו ביותר ולא ישלם כי אם רביע, דבזה לא יבא להשהותו ולא יגדל בהמה דקה בא"י ע"י שהייתו, זה נלע"ד בכוונת דברי הר"מ:

ואם כנים אנחנו בכוונתו הרי מתבאר מתוך דבריו דדין זה לא שייך כי אם בזמן שביהמ"ק קיים, דבזמן הזה כל שהוא תם אי אפשר אם לא ישהנו עד שיפול בו מום ואין לקונסו על שהייתו, וא"כ קשה דאמאי לא ביאר דאם מום זה בדוקין שבעין דהוי ספיקא, אינו חייב לשלם אפי' מחצה ורביע, כיון דקי"ל כרבנן דזה כלל גדול בדין דהמע"ה. דלדעת הר"מ אין לומר דתקנת חז"ל הוא הכא דיחלוקו כמ"ש התוספות לדעת רש"י, דהא לפי מ"ש בטעם הדבר דאינו משום דהוי ממון המוטל בספק אלא משום קנס, מנ"ל לומר דתקנו חז"ל הכא דיחלוקו כשאר מקומות, כיון דלא בא מפורש תקנתם: והרב בצלאל כ"י הביא פירוש רגמ"ה שכתב גבי הא דמשום גזירת מגדלי בהמה דקה וז"ל, משום קנס מגדלי בהמה דקה דאסור לגדל בהמה דקה בא"י, ומסקינן דהאי בכור של בהמת כהן והוא גדל בהמה דקה עכ"ל, מתבאר מדבריו דדוקא בכהן שגידל בהמה וילדה בכור הוא דקנסינן ליה, אבל אם ישראל נתן לכהן בכור שגידל בהמה באיסור או בהיתר בחורשין שהוא מותר וילדה בכור, אף שהכהן שהה הבכור עצמו וגידלו לא קנסינן ליה, דגידול בכור עצמו דחזי להקרבה ליכא איסור גידול בהמה דקה בא"י, ואין נראה כן משמעות דברי הר"מ לפי האמור:

אות לא ס"ק א

מתני' [כט, ב] החשוד על הבכורות אין לוקחין ממנו בשר צבאים וכו'. וכתב רש"י החשוד על הבכור כגון החשוד להטיל מום בבכור עכ"ל. מבואר מדברי רש"י דס"ל דמתני' לא מיירי בחשוד לשחוט בכור תם ממש בלא מום, וה"ט דחשוד כזה מלתא דלא שכיח שישחוט קדשים בחוץ שהוא בכרת, דאע"ג דנחשדו הכהנים להטיל מום בבכור, לא נחשדו לאכול קדשים בחוץ, וכמ"ש רש"י בפ' כל פסולי המוקדשים (דף ל"ו ע"א) בד"ה אבל הכא בבכור דלא סגייא דלא אמר וכו' וז"ל, דקדשים תמימים אין הכהן נחשד לאכול בחוץ דבר כרת הוא, אבל נחשד להטיל בו מום דלאו בעלמא הוא עכ"ל. ובפרט דאיכא למימר דכיון דאפשר לו ע"י מום דאיסור קל הוא לא שביק איסור קל ועביד איסור חמור דכרת, ומה גם דבהטלת מום בדיעבד הרי אין כאן איסור דאורייתא, דבדיעבד מותר לשוחטו במום זה מדאורייתא, אלא דמדרבנן קנסו אותו שלא לשוחטו במום, ואפי' אם שחטו שלא יהיה לו הנאה ממנו מפני שעבר אדאורייתא והטיל בו מום, משא"כ בשחט אותו בלא מום דמלבד דבשחיטה עבר על כרת, גם בדיעבד חשיב כאוכל קדשים בחוץ, וכל כי הא שייך לומר חזקה דלא שביק התירא דאורייתא ועביד איסורא דאורייתא, אע"ג דעביד איסורא דרבנן, מ"מ כל היכא דאפשר לאדם שלא לעשות איסור תורה לא שביק התירא דאורייתא ועביד איסורא דאורייתא, וכמ"ש הרדב"ז בח"א סי' רצ"ז יעו"ש:

ולפי מ"ש רש"י במתני' בד"ה בשר צבאים וכו' וז"ל, זימנין דמזבין עגל בכור תם ואומר שבשר צבי הוא עכ"ל, עכצ"ל דבכור תם דקאמר לאו תם ממש קאמר, אלא דהיה תם והוא הטיל בו מום. וכן בגמרא שכתב רש"י בד"ה שמעו רבנן, דבכור תם הוא וטעון קבורה ומפסידו ליה מינאי עכ"ל, צ"ל ג"כ דהיה תם קאמר אלא שהוא הטיל בו מום, דאם איתא דס"ל דמתניתין מיירי בחשוד בב' אופנים, דחשיד אהטלת מום או לשוחטו תם, אמאי בתחלת דבריו בפי' מתניתין לא כתב אלא אופן זה דחשוד להטיל מום. וצ"ל דס"ל לרש"י דהמטיל מום דקנסוהו רבנן שלא ישחט במום זה, בכלל קנס שקנסו חכמים ז"ל הוא דאפי' אם עבר ושחטו אסור ליהנות ממנו לא לאוכלו ולא למוכרו וליתנו במתנה לאחרים, ומש"ה אסרו שאין לוקחין בשר ממי שהוא חשוד להטיל מום, כי היכי דלא להוי ליה הנאה למטיל, דבלאו הכי מה הועילו חכמים בתקנתם: ואין להקשות ע"ז דא"כ התינח בלוקח בשר עגל וכיוצא דאיכא למיחש שהוא בכור, אבל בבשר צבאים אמאי אסרו ליקח ממנו מטעם דאדום הוא ומחלף בבשר עגל, כיון דהא איכא ס"ס, דאפשר שהוא בשר צבאים כמו שאומר, ואת"ל שהוא בשר עגל אפשר שאינו בכור, ואף שהוא

בכור אפשר ששחטו ע"י מום שנפל מאליו. דהא ליתא דכיון דגזרו חכמים ז"ל ליקח בשר עגל וכיוצא מהחשוד להטיל מום מפני הספק שמא בכור הוא והטיל בו מום, כיון שעיקר האיסור והגזירה אינו אלא מחמת ספק וחשש איסור דאורייתא עשאוהו כודאי איסור, ואינו ניתר עד שיהא בו ב' ספיקות מלבד הספק הראשון אשר אסרו בשר עגל מחשש איסור בכור. וכמ"ש כיוצא לזה הפר"ח בכללי הס"ס כלל י"ד מ"ש האו"ה בכלל מ"ז, דמטעם זה גבינות של ישראל שהיו בבית הגוי וספק אם נחלפו בגבינות הגוי, דיש להחמיר בספק חליפתן כיון דעיקר האיסור והגזירה דגבינות הגויים אינו אלא מחמת ספק וחשש איסור תורה ועשאוהו כודאי איסור יעו"ש:

דמטעם זה אמרינן בפרק כל פסולי המוקדשין [לה, ב] דלרב חסדא ספק בכור בי ישראל צריך ב' שיעידו על המום, ואפי' לרב נחמן דקי"ל כוותיה דס"ל דהבעלים נאמנים, היינו ישראל משום דלא חשידי ישראל אמומא, אבל כהנים דחשידי אמומא אין הבעלים נאמנים, ואמאי אין אנו מתירין מטעם ס"ס דהא ספק בכור הוא ושמא אינו בכור, ואת"ל הוי בכור שמא לא הטיל המום בידים. אבל לפי האמור אתי שפיר דכיון דעיקר איסור והגזירה אינו אלא מחמת ספק, שאסרו כל בכור שאומר הכהן שנפל מום מאליו כיון דחשידי אמומא עשאוהו כודאי איסור, ואינו ניתר אלא בב' ספיקות מלבד הספק הראשון, כיון דהספק הראשון עשאוהו כודאי, וא"כ ה"ה הכא במתני' דבבשר צבאים ליכא אלא ספק אחד דאפשר דהוא בשר צבי, ואין להתיר בספק אחד כיון דאי הוי בשר עגל עשאוהו כודאי איסור, ואינו ניתר כי אם בב' ספיקות מלבד הספק הראשון: ועוד נראה דהיינו טעמא דפי' רש"י במתני' דהחשוד על הבכור היינו דחשוד להטיל מום בבכור, משום דבמתניתין דלקמן [כט, ב] קתני החשוד להיות מוכר תרומה לשם חולין אין לוקחין ממנו אפילו מים ומלח וכו', דאם איתא דגבי בכור נמי מיירי דחשוד למכור בשר בכור תם לשם בשר חולין, הכי הול"ל מתני', החשוד להיות מוכר בשר בכור לשם חולין כדקתני גבי תרומה, ועוד דגבי תרומה אפליג ר"י ור"ש, דלר"י אפילו מים ומלח אין לוקחין ממנו ולר"ש דוקא כל שיש בו זיקת תרומה, ואם איתא דמתני' דבכור מיירי נמי במוכר בשר בכור תם לשם חולין, אמאי סתם לן תנא הכא כר"ש דלא אסיר כ"א דבר שיש בו זיקת בכור תם, דהא כל מאי דקתני מתני' הוא דברים שיש בהם זיקת איסור בכור תם, ואמאי לא קתני עלה פלוגתא דר"י ור"ש, דלר"י כיון דאיסור זה דבכור הוא איסור חמור כתרומה, דהא אוכל קדשים בחוץ איסור כרת הוא, ופשיטא דלרבי יהודה קנסינן ליה דאין לוקחין ממנו אפילו מים ומלח דומיא דתרומה, ואמאי בזה סתם כר"ש וגבי תרומה שנאה במחלוקת. אלא ע"כ צ"ל דמתני' דבכור הוא בחשוד להטיל בו מום,

וכיון דאחר שהטיל בו מום אין איסורו אלא מדרבנן, ובפרט דאעיקרא איסור הטלת מום אינו אלא לאו בעלמא, אפילו ר' יהודה מודה דלא קנסינן ליה כולי האי כ"א דוקא בדבר שיש בו זיקת איסור בכור ולא עוד:

ואולם מדברי הר"ם בפ"ג מהלכות בכורות דין ח' שכתב, החשוד על הבכורות למוכרן לשם חולין אין לוקחין ממנו אפילו בשר צבאים וכו', מתבאר בהדיא דלא סבירא ליה כפי' רש"י, אלא דחשוד למכור בכור תם לשם חולין, ומתני' דבכור הוי כעין מתני' דתרומה. ולכאורה קשה דא"כ אמאי לא קתני גבי בכור כדקתני גבי תרומה, וגם אמאי לא פליג ר"י נמי גבי בכור, כיון דאיסור כרת הוא ואיסור כרת חמור מתרומה דבמיתה בידי שמים היא, כדמוכח בכמה דוכתי דכרת חמור ממיתה ועיין בפרק כל שעה (דף ל"ב ע"ב), וא"כ אם באיסור תרומה ס"ל לר"י דקנסינן ליה דאפילו מים ומלח אין לוקחין ממנו, כל שכן גבי בכור דאיסור כרת הוא, וא"כ אמאי לא פליג נמי רבי יהודה גבי בכור:

ואין לומר דמה שכתב הר"מ החשוד על הבכורות למוכרן לשם חולין, אין כוונתו דמוכר בכור תם בחזקת חולין, אלא דמוכר בכור בעל מום לשם חולין והיינו דמזלזל במכירתו, דשוחטו באיטליז ומוכרו באיטליז ושוקל בליטרא כבשר חולין, וקיימא לן דהבכור אינו נמכר באיטליז ונשקל בליטרא כדאמרינן בר"פ כל פסולי המוקדשין [לא, א], וכתבו התוספות שם [ד"ה חוץ] דאיסור זה מדאורייתא הוא יעו"ש, וכיון שכן י"ל דמי שהוא חשוד ע"ז אין לוקחין ממנו אפילו בשר צבאים משום קנס דעבר אדאורייתא, וכיון דאינו איסור חמור כדין תרומה א"ש דלא פליג ר"י ע"ז לאסור ליקח ממנו אפילו מים, דהא ליתא דהא סיים הר"מ בדבריו וז"ל, אבל לוקחים ממנו טווי ובגדים ועורות עבודים שאינו מעבד עור בכור תמים מפני שהוא מפחד וכו', ואם איתא דבבכור בעל מום מיירי דמזלזל במכירתו, בכור תם שכתב הר"מ מאן דכר שמיה. ועוד דאי מיירי בבכור בעל מום דמזלזל במכירתו, התינח דקנסוהו שלא לקנות ממנו אפילו בשר צבאים מפני שהוא דומה לבשר עגל, ואם יקח ממנו נמצא דמחזיק בידו למכור בשר בכור בזלזול, אבל למה קנסו ליקח עורות וצמר אפילו מלובן ואצ"ל צואי, כיון דבמכירת אלו הדברים לא עשה שום איסור אפילו שהם של בכור, ולא שייך איסור זלזול במכירת דברים אלו:

וכן ראיתי למהריק"ו בביאורו כ"י שכתב ע"ד הר"מ וז"ל, ופירש"י החשוד על הבכור כגון שחשוד להטיל מום בבכור, ורבינו מפרש שחשוד למכור בכור לשם חולין, פירוש ומזלזל במכירת הבכור, וכבר נתבאר שאין לזלזל במכירתו, או שחשוד למכור בשר בכור תם קאמר, והוא הנראה, ממה שכתב שאין מעבדין עור בכור תמים וכו' בזה הוא שראוי להחמיר עכ"ל, הרי שהרב כתב בפירוש דברי הר"מ ב' דרכים כאשר צדדנו, וכתב

דהעיקר הוא שחשוד למכור בשר בכור תם, והנה כי כן קשה דכיון דמיירי בחשוד למכור בשר בכור תם איסור חמור הוא, ואמאי לא פליג ר"י לאסור אפילו ליקח ממנו מים ומלח כדין תרומה:

אות לא ס"ק ב

ולענין פלוגתא [כט, א] דר"י ור"ש גבי החשוד על התרומה כתב רבינו והרא"ש [פ"ה סי' ח'] דהלכתא כר"ש, מטעם מאי דאמרינן בשמעתין בההוא טבחא וכו' דקנסיה רבא לזבוני אפי' אמגוזי כר"ש. ויל"ע קצת דאמאי לא כתבו מטעם אחר, דנראה דסתם לן תנא כר"ש בההיא דתנן בפרק אין מעמידין (ע"ז דף ל"ט ע"ב), החגבים הבאים מן הסלולה אסורין, מן ההפתק מותרין, וכן לתרומה, ואמרינן עלה בגמרא מאי וכן לתרומה, אמר רב ששת וכן לכהן החשוד למכור תרומה לשם חולין לפניו הוא דאסור אבל הבא מן האוצר וכו' מותר אירתותי מרתת, סבר שמעו בי רבנן ומפסידו לי מינאי ע"כ, ולפי דברי רב ששת ע"כ מתני' כר"ש, דלא אסיר כ"א דבר שיש בו זיקת תרומה, דמש"ה דוקא במה שלפניו שכבר ראינו דבכלל הפירות אשר היו לפניו היה ג"כ תרומה ומכרה לשם חולין, מפקירין ב"ד כל מה שלפניו, אבל מה שיש לו באוצר וכיוצא אין מפקירין דכולי האי אין קונסין אותו:

אות לב ס"ק א

מתני' [ל, א] החשוד על השביעית וכו', זה הכלל החשוד על הדבר לא דנו ולא מעידו: גמרא סתמא כר"מ ולית הלכתא כר"מ כדמברר באידך פרקין וכו':

הנה מה שכתב רבינו כדמברר באידך פרקין, היינו מאי דאמרינן בפרק כל פסולי המוקדשין (דף ל"ה ע"א), דתנן כל המומין הראוים לבוא בידי אדם רועים כהנים אינם נאמנים, רשב"ג אומר נאמן הוא על של חבירו ואין נאמן על של עצמו, ר"מ אומר החשוד על הדבר לא דנו ולא מעידו, ואתמר התם [שם, ב] אמר רב נחמן הלכתא כרשב"ג, ומסיק התם והלכתא כרשב"ג, ודוקא בנו ובתו אבל אשתו לא מ"ט אשתו כגופו. ואע"ג דהא דאפסיקו הלכה כרשב"ג התם הוא על מאי דאפליגו התם בברייתא רשב"ג ור' יוסי, דלרשב"ג אפילו בנו ובתו מעיד ור"י אומר אפילו הם עשרה והם בני ביתו אין מעידין עליו, מ"מ כיון דאיפסקא הלכתא כרשב"ג לגבי ר"י, ואמרינן דהכי הלכתא כרשב"ג דאפילו בנו ובתו מעיד כל שאינו מעיד הוא בעצמו או אשתו כגופו, הרי מפורש יוצא דלית הלכתא כר"י דאמר דאינו נאמן אפילו על של אחרים. ובפרק בתרא דיומא (דף ע"ח ע"א) אמרינן דר"י בן זמרא הכי קא מבעיא ליה הלכה כר"מ או כרשב"ג, ופשט ליה הלכתא כרשב"ג דנאמן על של חבירו יעו"ש: ואע"ג דסתם לן תנא הכא במתני' כר"מ,

וקי"ל הלכה כסתם, מ"מ הא קי"ל דסתם ואח"כ מחלוקת בחדא מסכתא אין הלכה כסתם, והכא נמי הכי הוי, דהכא סתם לן תנא כר"מ ולקמן בפרק כל פסולי המוקדשין הוי מחלוקת. ועוד דהא סתם לן סתמא אחרינא בסוף פ"ב דנגעים [מ"ה] דלא כר"מ, דתנן התם כל הבכורות אדם רואה חוץ מבכורות עצמו, דע"כ הך סתמא כרשב"ג היא דנאמן על של אחרים, דאי כר"מ כיון דהכהנים חשידי אמומי הן להטיל מום והן להתיר במום עובר בשל עצמם, א"כ אף על בכורות של אחרים אינם נאמנים להתיר, דכל החשוד על הדבר לא דנו ולא מעידו, והכא איך דנים ורואים בכורות של אחרים:

דאין לומר דמתני' דכל הבכורות אדם רואה לאו בכהנים עסקי', דכהנים כיון דחשידי אמומי אפילו בכורות של אחרים אינם רואים כר"מ, אלא בישראל מומחה הרואה בכורות עסקינן, דכיון דישראל לא חשידי אמומי וכדאמרינן בפרק כל פסולי המוקדשין (דף ל"ה ע"ב), מש"ה כשרים לראות בכורות של אחרים, דהא ליתא דא"כ אפילו בכורות עצמו אמאי אינו כשר לראות, דהא מסקינן התם דלר"נ דקי"ל כוותיה, ישראל לא חשיד אמומי ובספק בכור ביד ישראל בעלים מעידין עליו דלא חשידי להטיל מום אף דלעצמו הוא, וא"כ גבי ראיית מום בבכור אמאי אין הישראל כשר לראות בכורות עצמו כיון דלא חשיד בזה, וא"כ שפיר יכול לראות ולהתיר אפי' בכור שהוא לעצמו כגון ספק בכור, או בירש בכור מאבי אמו כהן או ישראל שקנה בכור בזמן הזה מכהן דאפי' דהתועלת לעצמו לא חשידי. וכן נראה מדברי רש"י בסוף פרקין [לא, א] דמייתי התם הא דת"ר כל הבכורות אדם רואה חוץ משל עצמו, וכתב רש"י חוץ משל עצמו שאין כהן רשאי לראות מום של בכורותיו ולהתירו ע"כ, דנראה מדבריו דלא שייך דין זה אלא בכהן דחשיד:

וכן ראיתי בתוספות ישנים בפ' בתרא דיומא (דף ע"ח ע"א) עלה דאמרינן דפשט ליה כרשב"ג וז"ל, פר"ח דקי"ל כרשב"ג הואיל וסתם לן כוותיה במסכת נגעים כל הנגעים אדם רואה חוץ משל עצמו עכ"ל, וכוונתם להביא מסיפא דהך מתני' דקתני כל הבכורות אדם רואה וכו':

ואולם לע"ד יש לדחות דאין ראיה ממתני', דאפשר דמתני' בישראל מומחה הרואה בכורות מיירי ולא בכהן, וה"ט דאינו רואה בשל עצמו משום דשורת הדין כך, דכל איסור דאיתחזק איסורא כמו שאין עד אחד נאמן להתירו כך אין הבעלים נאמנים להתירו דקרוב אדם אצל עצמו, וכן הדין בכל האיסורין שאין ת"ח רואה להתיר לעצמו בדבר דאיתחזק איסורא, וכמ"ש הר"ש ז"ל שם במתני' דפ"ב דנגעים, ואין הדבר תלוי מטעם חשוד אלא מטעם דקרוב אדם אצל עצמו, ומשום הכי אמרינן בס"פ [לא, א] דרואה אדם את קדשיו ואת מעשרותיו ואת טהרותיו מטעם דאי בעי מתשיל בקדשיו, ואי בעי שדי

ביה מומא בכולה עדריה במעשרותיו, ונשאל על טהרותיו דהא חזי ליה בימי טומאתו, אבל בתרומה טמאה דלא חזיא ליה אינו נאמן כיון דאיתחזק איסורא, וא"כ בבכור נמי דבא לומר דמום קבוע הוא להתירו מחזקת איסור שהיתה לו, אינו נאמן על עצמו מידי דהוה אשאר איסורין דאיתחזק איסורייהו. ולא דמי לספק בכור ביד ישראל דהבעלים מעידין עליו דנפל המום מאליו להתירו, דהתם הרי מום לפנינו וכבר פקע חזקת האיסור ממנו מן התורה, אלא דמחמת קנסא הוא דאסרינן ליה אם הטילו בידים, וכל שהוא ישראל דלא חשיד בכך בעלים מעידין כיון שלא בא להתיר חזקת האיסור אשר עליו, דבלא"ה הרי המום לפנינו והותר, אבל הכא להוציא האיסור מחזקתו אדם קרוב אצל עצמו ואינו נאמן להתירו, וא"כ לא נגע ולא פגע מתני' דנגעים בפלוגתא דר"מ ורשב"ג:

ואם נאמר כסברת התוס' דיומא דסתם לן תנא בנגעים כרשב"ג, הרי איכא תרי סתמי דסתרי אהדדי, דהכא במתני' סתם לן תנא כר"מ, ובמתני' דנגעים סתם לן תנא כרשב"ג, וכיון דקי"ל דבתרי מסכתי אין סדר למשנה ואין ידוע לנו איזה סתם הוא בתרא, הוי ספיקא הי סתמא הוי בתרייתא שהיא העיקר, ובדאורייתא אזלינן לחומרא ובדרבנן אזלינן לקולא, כמ"ש מרן זקני זצוק"ל בספר יבין שמועה כלל ס"ט יעו"ש, וא"כ הכא לענין עדות אם מום זה נפל מאליו או לא, דאם הטילו בידים אינו אלא מדרבנן משום קנסא, אזלינן לקולא דנאמן על של אחרים כרשב"ג דסתם לן תנא בפ"ב דנגעים. שוב ראיתי דהא ליתא דהא כתב מרן זקני שם בכלל ע' וז"ל, הכלל הג' דסתמא דדוכתא דסתם התנא במקומו, דרך משל דין קרבנות במסכת זבחים וכיוצא, שם דייק התנא טפי למסתם אליבא דהלכתא עכ"ל, וא"כ הכא דסתם לן התנא במקומו דדין הבכור במסכתא זאת עדיף טפי והוא העיקר להלכתא, אלא דעכ"פ אף אם נאמר דסתמא דידן עדיף, מכל מקום כיון דבאידך פירקא קתני מחלוקת והוי סתם ואחר כך מחלוקת דאין הלכה כסתם כאמור:

איברא דלא תעזוב נפשי לשאו"ל, דאמאי כתב רבינו בפשיטות דאף דסתמא דהכא כר"מ לית הלכתא כוותיה כלל, ודחאה מהלכה לגמרי מכח ההיא דפרק כל פסולי המוקדשים, הא שפיר י"ל דאף דאיפסקא הלכתא כרשב"ג התם גבי בכור, מכל מקום אפשר להיות דהא סתמא דסתם לן הכא כרבי מאיר הלכתא, דהכא במתניתין דמיירי דחשוד על הדבר דקתני היינו בדידוע דעבר על הדבר והוחזק לעבור על הדבר, דהא ב' מיני חשודים איכא, האחד כמו ההיא דכהנים החשודים להטיל מום דהיא חשדא כוללת על כל הכהנים, וסתם כהן אנו חושדים אותו בכך אף דלא הוחזק בבירור דעבר על כך, כי אם מכח דסתם כהנים חשודים הם בכך, ויש מין חשוד אחר אשר אינו מכח מה שנחשדו העולם

בכך, כי אם שזה האיש אשר אנו דנין בו נחשד בכך דהוברר לנו דעבר על הדבר הזה והוחזק בכך, וב' מינים אלו נקראים בשם חשוד על הדבר בדברי ר"מ, דבשניהם לא דנו ולא מעידו, ובסוג זה שהוא חשוד מצד עצמו שהוחזק בכך מיירי מתני' דהכא, דעלה קתני מתני' החשוד על השביעית אין חשוד על המעשרות, דמיירי מצד עצמו דהוחזק בכך וכמ"ש רש"י וז"ל, אינו חשוד על המעשרות ולוקחין תבואה ממנו בשאר שני שבוע ואין צריכין לעשר ודאי אלא דמאי עכ"ל, דנראה מדבריו דמתניתין מיירי בחשוד מצד עצמו שהוחזק בכך, ולא משום דעמי הארץ חשודים על המעשרות כי אם שהוא עצמו הוחזק בכך, ומש"ה אם היה שהוחזק בכך היו צריכים לעשר ודאי ולא משום דמאי, ועל אופן זה דהוחזק בכך הוא דסתם לן מתני' כר"מ דהחשוד על הדבר לא דנו ולא מעידו, דדוקא בחשוד דלא הוחזק הוא בעצמו לעבור על הדבר, כי אם שאנו חושדים אותו מצד כללות הכהנים החשודים בכך, קי"ל כרשב"ג שנאמן על של אחרים, כיון דסו"ס זה האיש עצמו לא הוחזק בכך, אלא משום חששא הוא שמא מן החשודים הוא זה, וכל כה"ג לא מחמרינן כולי האי שלא להאמינו על של אחרים, אבל בחשוד שהוא מצד עצמו שהוחזק בכך מסתברא דקי"ל כר"מ בזה דאפילו על של אחרים אינו נאמן: וכשם דמצינו חילוק זה לאידך סברא, דאמר ר"מ דהחשוד על דבר אחד חשוד לכל התורה כולה, דהיינו דוקא היכא דהוחזק לן דעובר על דבר אחד, אבל אם לא הוחזק בכך כי אם שאנו חושדים אותו שהוא מהחשודים, לא אמרינן דחשוד על כל התורה וכדאמרינן בפ' כל פסולי [המוקדשין] (דל"ה ע"ב), דאמרינן אמר ליה רב פפא לאביי, לר"מ דאמר החשוד על הדבר לא דנו וכו', וקאמר ר"מ החשוד לדבר אחד חשוד לכל התורה כולה, כהנים ה"נ דלא דייני דינא, ומשני [לו, א] אימור דאמר ר"מ לחששא לאחזוקינהו מי אמר ע"כ, וכתב רש"י ז"ל, לאחזוקינהו בחשודים מי אמר ר"מ, כי אמר ר"מ חשוד לדבר אחד חשוד לכל התורה כולה היכא דמוחזק לן דעובר על דבר אחד עכ"ל. וכיוצא לזה יש לחלק דאידך דר"מ דלא דנו ולא מעידו דבהוחזק לן דעובר על דבר אחד חמיר טפי, וסבר סתמא דמתני' דהכא דבמוחזק לן דעובר מסתברא כר"מ דלא דנו ולא מעידו:

ועוד דאפשר לומר דבכה"ג דחשוד מצד עצמו דמוחזק לן שעובר, אפי' רשב"ג מודה דאינו נאמן על של אחרים מכיון דחמיר טפי, ושפיר י"ל דמתני' דסתם לן דלא דנו ולא מעידו לכ"ע הוא, ולא חשיב הכא כסתם ואח"כ מחלוקת, דמחלוקת ר"מ ורשב"ג דפ' כל פסולי המוקדשין לא נגע ולא פגע בזה, דהתם לאו במוחזק לן דעובר על זה הוא אלא דאנו חושדין אותו שמא הוא מכת הכהנים החשודים בכך, ואפי' את"ל דאי אפשר לומר כן דאפי' רשב"ג מודה במוחזק לן, מ"מ אינו כ"כ רחוק לומר דלא קי"ל כרשב"ג במוחזק

לן דעובר, ובמוחזק הוא דסתם לן תנא הכא, וצריך טעם אמאי לא ניחא ליה לרבינו לומר הכי כי היכי דלא נידחי סתם מתני' דהכא מהלכתא: והנה הר"מ בפי"ב מהל' מעשר דין י"ז כתב וז"ל, חשוד שהעיד על של אחרים נאמן, חזקה אין אדם חוטא ולא לו ואין צריך לומר עם הארץ וכו', אמר אלו פירות מתוקנין בשל אחרים נאמן והוא שלא יראו כעושה קנוניא כמו שביארנו עכ"ל, מתבאר מדברי הר"מ דס"ל כסברת רבינו, דס"ל דאפי' בחשוד דמוחזק לן דעובר קי"ל דנאמן בשל אחרים, דהרי כתב בתחלה חשוד שהעיד וכו', ואח"כ כתב ואין צריך לומר עם הארץ וכו', דהכוונה לומר דלא מבעיא עם הארץ דמאי דחשדינן ליה על המעשרות לאו מצד עצמו הוא, אלא דתלינן שמא זה הוא מאותם החשודים על המעשרות, דכיון דמצד עצמו לא הוחזק לן בכך פשיטא דנאמן על של אחרים, אלא אפילו החשוד מצד עצמו על המעשרות דמוחזק לן דאינו מפריש מעשרות, עם כל זה נאמן בשל אחרים. ומאחר שמדברי הר"ם עצמו נראה דיש צד לחלק בין מוחזק לאינו מוחזק, וכן נראה מדברי הר"ם בפי"א מהל' עדות [ה"ח] שהוצרך לאשמועינן דבב' האופנים נאמן להעיד בשל אחרים, צריך טעם אמאי דחה סתם מתני' דהכא דסתם לן כר"מ מהלכתא, בהיות דאפשר לומר דבמוחזק לן הלכה כר"מ:

שוב ראיתי להרשב"א בתשובה ח"א סי' ס"ד דעלה בדעתו לחלק בהכי, דבחשוד גמור דמוחזק לעבור יש סברא דלכו"ע אינו נאמן בשל אחרים, וכתב בסוף דיבורו דאין לחלק בהכי דכן דעת כל הפוסקים יעו"ש, הרי דגם הרשב"א לא מצא שום הכרח לדחות חילוק זה כי אם מדברי הפוסקים ותו לא:

והנה כתב הראב"ד על דברי הר"מ הנזכר וז"ל, אמר אברהם אין דבר זה מחוור שהרי הנכנס וכו', ועוד דר"מ ס"ל החשוד בדבר לא דנו ולא מעידו, ואם קבעו הלכה כרשב"ג לענין מטיל מום בבכור שהוא קנס, אבל לשאר איסורין חשוד אין מעיד וסתם לן תנא בבכורות כר"מ עכ"ל. מתבאר מדברי הראב"ד דס"ל דהאי דסתם לן תנא כר"מ במתניתין הכא הויא הלכתא, ולא שייך הכא לומר דהוי סתם ואח"כ מחלוקת, דמחלוקת דר"מ ורשב"ג ואיפסקא הלכתא כרשב"ג הוא בענין מטיל מום דקנסא הוי, וליכא שום חשש איסור תורה, דאפילו אם הטיל בידים ליכא שום איסור תורה, ובכה"ג יש להקל יותר ולומר דנאמן בשל אחרים, אבל בשאר איסורים דאיכא חשש איסור תורה כגון דמאי, דאמרינן דפירות ע"ה הוי ספק וצריכין לעשר ואינם נאמנים לומר שהם מעושרים, דאע"ג דאינו אלא מדרבנן מ"מ הא איכא חשש איסור תורה, דאם אינם מעושרים הרי הוו טבל מן התורה, בהא לא קי"ל כרשב"ג אלא כר"מ, ומתני' דסתם לן תנא כר"מ הוא באופן זה דאיכא חשש איסור תורה:

ויש לדקדק על סברת הראב"ד דהא מצינו דהחמירו חז"ל על ענין קנס זה דמטיל מום, יותר ממה שהחמירו בענין פירות עם הארץ, שהרי כתב הראב"ד בס"פ י"א מהל' מעשר על מ"ש הר"ם בדין י"ג, המוליך חטיו לטוחן גוי הוי גם דמאי שמא החליפן בחטים של ע"ה, וכתב הראב"ד וז"ל, אמר אברהם ואם מפני הספק הזה הלא הוא ס"ס עכ"ל, וכתב מרן הכ"מ על דבריו וז"ל, טעמו לומר דהוי ספק שמא החליפן שמא לא החליפן, ואת"ל החליפן בחטים של עם הארץ שמא אותו עם הארץ עשר ותקן פירותיו, ואני אומר דמאחר דקי"ל רוב ע"ה מעשרין הם ואפי' הכי חיישינן להו, משמע דרבנן אחמור בהו בהא למיחש למיעוטא, וה"ה דאחמור למיחש בהו לספק ספיקא עכ"ל, נמצא דלדעת הראב"ד דלענין דמאי בספק אחד יש להתיר מטעם ס"ס, דמעיקרא הוי ספק דשמא אותו ע"ה מעשר פירותיו:

וא"כ קשה מהא דאמרינן בפרק כל פסולי המוקדשין (דף ל"ה ע"ב), אמר רב חסדא ספק בכור שנולד בי ישראל צריך ב' מן השוק להעיד עליו, ומתבאר שם דאף דר"נ פליג עליה דרב חסדא וס"ל דהבעלים מעידין, היינו בספק בכור דישראל מטעם דישראל לא חשידי אמומי, אבל ספק בכור ביד כהן אין הבעלים מעידין דכהנים חשידי אמומי יעו"ש, ואם איתא לסברת הראב"ד בדין המוליך לטוחן גוי דחשיב ס"ס, אם כן הכא בספק בכור ביד כהן אמאי מחמרינן כולי האי, כיון דמעיקרא מאי דאסרו חכמים בבכור ביד כהן שלא להאמין לבעליו הוא מטעם ספיקא שמא הוא הטילו בידים, ובהצטרף ספק אחר אמאי לא נאמין אותו, ואם כן בספק בכור אמאי לא נאמין אותו הא איכא ס"ס, דהא מעיקרא אפשר שהאמת הוא שלא הטילו בידים, ואת"ל שהוא הטילו אפשר דאינו בכור דהא ספק הוא, כיון דלפי שיטת הראב"ד בההיא דפירות ע"ה מתירין בספק אחד בהצטרפות עיקר הספק שאסרו חז"ל לומר דחיישינן למיעוטא ושמא לא עשרן, והכא נמי הוי דכוותה, וכיון דלדעת הראב"ד בקנס זה דליכא חשש איסור תורה קיל טפי מדמאי דאיכא חשש תורה, דמש"ה ע"ה אינו נאמן על של אחרים, אם בפירות ע"ה דחמירי דאיכא חשש איסור תורה מקילינן בס"ס, כ"ש באיסור קנס דליכא חשש איסור תורה דשפיר יש להתיר בס"ס:

אלא עכצ"ל דאע"ג דהוי קנסא וליכא חשש איסור תורה מ"מ חמיר טפי מפירות ע"ה, דהתם כיון דרוב ע"ה מעשרין הם וקי"ל דלא חיישינן למיעוטא, ועם כל זה חששו חז"ל למיעוטא לחומרא היינו דוקא בדליכא ספק אחר, אבל בדאיכא ספק אחר לא החמירו דהוי מעוטא דמעוטא ולמעוטא דמעוטא לא חיישינן, משא"כ לענין קנס דאף דהוי מדרבנן מ"מ עיקר מאי דאסרו חז"ל בעדות הבעלים הוא משום דרוב הכהנים חשודים

בזה, ובתר רובא אזלינן ואמרינן דכהן זה מן הרוב הוא ומן החשודים הוא, וכיון דאיכא רובא דחשודים אין להתיר בספק בכור מטעם ס"ס, כיון דמעיקרא ספק הראשון אם הטילו בידים הוי ספק קרוב לודאי דהטילו בידים, כיון דרוב הכהנים חשידי ולא חשיב ס"ס, וא"כ ה"ה די"ל הכי לענין נאמנות בשל אחרים, דאם אנו אומרים דאינו נאמן עם הארץ על פירות אחרים לומר מעושרים, אף דהתם קיל טפי דרוב עם הארץ מעשרים ואינו אלא דחיישינן למיעוטא, כ"ש וק"ו לענין קנסא דמטיל מום החמור טפי דהוי קרוב לודאי דהטילו בידים, כיון דרוב הכהנים חשידי בכך ובתר רובא אזלינן, וכמו שהחמירו חז"ל בקנס זה לאסור אפילו בס"ס מה שלא החמירו בפירות עם הארץ, כן נמי יש להחמיר בענין נאמנות בשל אחרים טפי בדין קנסא דמום יותר מפירות עם הארץ:

אות לב ס"ק ב

והנה הראב"ד הקשה על סברת הר"ם הכא בהל' מעשר [פי"ב הי"ז] ובהל' עדות [פי"א ה"ח] מהירושלמי [דמאי פ"ד ה"ה], דפריך אמתני' דאמר איש פלוני נאמן, ועד א' נאמן, אמרינן קל הוא שהקילו באכסניא מפני חיי נפש, והרב פ"ח יו"ד סי' קי"ט [אות י"ז] והרב מחנ"א הל' עדות סי' י"ט, שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד כתבו ליישב, דמאי דאמרינן דחשוד על הדבר מעידו היינו על הדבר בעצמו לומר דהוא מתוקן, אבל להעיד על איש אחד דנאמן הוא חד לא מהימן בהא, דזה עדות גמורה וצריך ב' עדים, והרב מחנ"א הביא ראיה מההיא דאמרינן בר"פ אם אין מכירין אותו יעו"ש:

ועפ"י סברא זאת אפשר להבין מאי דאמרינן עוד בירושלמי שם בסוף פ"ד דדמאי, אחר מאי דמשני ר"י דהכא הקילו משום חיי נפש וז"ל, תניא הנכנס לעיר ואינו מכיר אדם, או שהיה עומד בגורן ואינו מכיר אדם שם, הרי זה נשאל בין לחבר ובין לעם הארץ דברי רשב"ג, רבי אומר אין נשאלין על התרומה אלא לחבר בלבד, אתיא דרבי כר"מ ורשב"ג בשיטתיה, דתנינן תמן כל המומין הראוים לבא בידי אדם וכו', א"ר יונה מה פליגי לחלק אבל ליקח אפילו רשב"ג מודה, מה בין לחלק מה בין ליקח, קול יוצא לחילוק ואין קול יוצא ליקח עכ"ל הירושלמי לפי גירסתינו, וכן הוא גירסת מהר"ש סיריליו בביאורו על הירושלמי כ"י, ופי' דברי הירושלמי וז"ל, נכנס לעיר ואינו מכיר אדם שם, ובתוספתא [דמאי פ"ה ה"ז] קתני והיה בידו תרומה, ומפרש לקמן דרוצה לחלקה לכהני העיר, ואין יודע אם אוכלין בטומאה או בטהרה, או שהיה עומד בגורן ורוצה לחלק התרומה, נשאל בין לחבר ובין לעם הארץ, דאפילו עם הארץ נאמן לומר זה כהן ואוכל בטהרה. ועל מאי דאמרינן אבל ליקח אפילו רשב"ג מודה כתב וז"ל, אבל ליקח אף רשב"ג מודה לרבי

דאין עם הארץ נאמן לומר זה כהן אוכל בטהרה, כדמפרש קול יוצא לחילוק וידעי כ"ע כשמחלק תרומה ולא משקר, אבל הלוקח בצנעא לוקח עכ"ל:

ומפשט דברי הירושלמי נראה דרבי יונה בא לדחות מאי דס"ד הש"ס לומר דרבי דהכא כר"מ ס"ל, ורשב"ג דהכא לשיטתיה דאמר גבי מומין דנאמן על של אחרים וה"ה הכא, וע"ז דוחה רבי יונה דהכא רשב"ג לאו משום דלשיטתיה אזיל, אלא משום דלחלק קול יוצא, דידעי כ"ע כשמחלק תרומה ולא משקר, משא"כ ליקח פירות מאחר על פי עדות ע"ה שאומר שהוא נאמן דאפילו רשב"ג מודה שאינו נאמן. וזה תימה דאפילו לסברת הראב"ד דס"ל דיש חילוק בין ההיא דמטיל מום שהוא קנסא דרבנן, לשאר דברים דיש בהם חשש איסור תורה, היינו לענין הלכה דלא קי"ל כרשב"ג בשיש חשש איסור תורה, אבל עכ"פ אפילו לדעתו רשב"ג סבירא ליה דאפילו ביש חשש איסור תורה נאמן בשל אחרים, וא"כ איך קאמר דליקח אפי' רשב"ג מודה. ועוד דבהדיא אמרינן בתוספתא בסוף פ"ד דדמאי [הכ"א] וז"ל, רשב"ג אומר היה לו אריס שיודע לתקן והוא אינו מאמינו על מעשרות, והביא לו פירות משלו ואומר שלך הם מתוקנות הן נאמן, רבי אומר אין נאמן שהחשוד על הדבר לא דנו ולא מעידו עכ"ל, הרי בפי' דלרשב"ג אפילו לענין מעשרות נאמן על של אחרים. ומאי דלא הביא ראיה הראב"ד לסברתו מברייתא זאת, דכיון דרבי סבירא ליה כר"מ לענין מעשרות קי"ל כוותיה, דהא קי"ל דהלכה כרבי מחבירו, הוא משום דזה פשוט דלרוב הפוסקים סבירא להו דלגבי רשב"ג שהוא אביו לא אמרינן הלכה כרבי מחבירו, וכמו שהאריך בזה בספר יד מלאכי כלל רל"ח יעו"ש:

באופן דלרשב"ג בכל גוונא נאמן בשל אחרים, וא"כ איך קאמר דליקח אפילו רשב"ג מודה. ואין לומר דהכא מיירי לענין נאמן על הטהרות כמו שהוא לענין לחלק התרומה וכמ"ש מהרש"ס שכתבנו לשונו לעיל, דלענין להאמינו על הטהרות עפ"י ע"א שאומר שפלוני נאמן על הטהרות אפי' רשב"ג מודה דאינו נאמן, וכמו שיש ללמוד כן מדברי התוספתא דפ"ה דדמאי [ה"ח], גבי הא דתניא היה עומד בתוך סיעה של בני אדם ואמר מי כאן נאמן וכו', וסיים שם בד"א בתרומות ומעשרות אבל בשביעית ובטהרות אינו נאמן, והביאה הר"ש בספ"ד דדמאי [מ"ו] יעו"ש, וכן פסק הר"מ בפי"ב מהלכות מעשר דין ט', ונראה דהיינו טעמא דהקילו בתרומות ומעשרות דנאמן עם הארץ לומר פלוני נאמן כשאינו מכיר אדם שם, מטעם דקי"ל רוב עמי הארץ מעשרין הם ואינו אלא חומרא שהחמירו חז"ל לחוש למיעוטא, משא"כ בשביעית וטהרות דאפשר דרוב עמי הארץ או לפחות מחציתן חשודין על הטהרות, דאין להקל אפילו בשאינו מכיר שם אדם. דהא ליתא דעכצ"ל דהאי תנא דברייתא זאת הוא אליבא דר"מ ורבי דס"ל החשוד על

הדבר לא דנו ולא מעידו, דאילו לרשב"ג דסבירא ליה דנאמן בשל אחרים מטעם דאין אדם חוטא ולא לו פשיטא דנאמן נמי בשביעית וטהרות, ועוד דקתני בברייתא דאפילו לתרומות ומעשרות אינו נאמן כי אם כשאינו מכיר שם אדם, ולרשב"ג אפילו במכיר שם אדם נאמן, וא"כ קשה דאמאי קאמר רבי יונה הכא דליקח מודה רשב"ג אפילו אי מיירי לטהרות:

אמנם לפי סברת הפר"ח והמחנ"א הנזכר, י"ל דהא דלרשב"ג החשוד נאמן בשל אחרים היינו בדבר שאינו צריך עדות גמורה כההיא דמום בבכור, דאפילו עד אחד ועד מפי עד ועדות אשה מועיל, דכיון דאינו צריך עדות גמורה החשוד ג"כ מעיד לאחרים, וכן לענין מעשרות דהחשוד מעיד על של אחרים שהם מתוקנים, דהתם נמי בשאינו חשוד אפילו עד אחד סגי, דעד אחד נאמן באיסורין בדלא איתחזק איסורא, וסבירא ליה לרשב"ג דכיון דעד אחד נאמן ה"ה חשוד, אבל בדבר הצריך עדות גמורה וצריך ב' עדים, כי הא שמעיד שאיש פלוני נאמן כמ"ש הרבנים הנזכרים, אפילו רשב"ג מודה דאין החשוד מעיד, ואפילו יהיו ב' עדים חשודים אינם נאמנים להעיד שאיש פלוני נאמן, דכל שצריך עדות גמורה אין החשודים נאמנים:

וזהו מה שהקשו בירושלמי אמתני' דאיש פלוני נאמן, ועד אחד נאמן, כלומר בדבר זה שאינו מעיד על גוף הפירות שהם מתוקנים כי אם על גופו שהוא נאמן, מי מועיל עדות עד אחד, הא בכה"ג לא סגי עד אחד, וכיון דלא סגי עד אחד אפילו לרשב"ג אינו מועיל עדות החשודים אפילו יהיו שנים, ועפ"י זה קאמר ר' יונה דלא נחלקו בברייתא אלא לחלק דאית ליה קלא, אבל ליקח אפי' רשב"ג מודה, דכיון דהכא מיירי דנשאל עם הארץ מי הוא נאמן ואומר איש פלוני נאמן דהעדות על גופו, דוקא לחלק דאית ליה קלא נאמן, אבל ליקח דאמר איש פלוני נאמן על המעשרות או על הטהרות דלית ליה קלא, אפי' אם יהיו ב' המעידים מודה רשב"ג דאינם נאמנים, כיון דלזה צריך עדות גמורה וכל דצריך עדות גמורה אין החשודים נאמנים, דלא אמר רשב"ג אא במעיד על הפירות שנתקנו דעד אחד מהני, אבל במעיד על גופו לא מהני עדות החשודים. ואע"פ שהפ"ח והמחנ"א לא אמרו אלא דבכה"ג צריך עדות גמורה ע"פ שני עדים, ונראה מדבריהם דלרשב"ג ה"ה בב' עדים חשודים נמי נאמנים, כיון דלרשב"ג על של אחרים נאמן, מ"מ לעד"נ דמכח הירושלמי הנזכר צ"ל דכל כה"ג אפי' בב' עדים חשודים אינם נאמנים, דבלאו הכי אין דברי רבי יונה מובנים. ואין לומר דאכתי קשה דאיך קאמר רבי יונה דבליקח מודה, כיון דהברייתא מיירי באינו מכיר אדם שם ובאינו מכיר הא אמר ר' יוחנן דנאמן משום חיי נפש, די"ל דהעיקר דדברי ר' יונה הוא באומר איש פלוני נאמן על הטהרות כמ"ש

מהרש"ס, והא אמרי' בברייתא דהיה עומד בתוך סיעה וכו' דלטהרות לא הקילו אפי' כשאינו מכיר אדם שם כאמור. ומהתימה מה יענו הראב"ד והר"ש דפירשו הא דפריך בירושלמי ועד א' נאמן דאתיא אליבא דר"מ, ועד אחד חשוד בזה קאמר, דנראה דלא ס"ל לחלק בין מעיד על הפירות למעיד על האיש שהוא נאמן בדברי ר' יונה בירושלמי: איברא דראיתי למהר"ר אליהו [פולדא] בביאורו על הירושלמי דהביא גירסת הירושלמי הפך גירסת מהרש"ס וז"ל, אמר ר' יונה מה פליגין ליקח אבל לחלק אוף רשב"ג מודה, מה בין לחלק ומה בין ליקח קול יוצא לחילוק ע"כ, וע"פ גירסא זאת פירש הירושלמי יעו"ש. ולעד"נ זה פשוט דאי אפשר לומר גירסא זאת, שהרי בתוספתא בברייתא זאת קתני בפירוש בין בנכנס לעיר בין בהיה עומד בגורן ותרומה בידו, דמוכח בבירור דהברייתא מיירי דבא לחלק תרומה שבידו ולא ליקח וכמ"ש מהרש"ס, ועוד דהרואה יראה דפירושו לפי גירסא זאת דחוק מאד, במ"ש דה"ט דלחלק מודה דאית ליה קלא ואיכא פרסום גדול, וחיישינן שיחזיקו את העד לנאמן על הטהרות אפילו בשלו ובשלו חשוד הוא עכ"ל, לע"ד אין טעם זה מספיק דמאין הרגלים לומר שיחזיקו אותו לנאמן, כיון דבני עירו כבר מכירים אותו שאינו נאמן, ומי שהוא חבר ונאמן כבר יודע שיש חילוק בין מעיד על של אחרים למעיד על שלו, ועוד דא"כ מאי טעמא דרבי דאין נשאלין אלא לחבר, מכיון דמשום חיי נפש הקילו על פי עד אחד, והרב שם יישב לזה באומרו דרבי לא פליג אלא אחלוקת עומד בגורן דווקא דשייך חשש תרומה גדולה ג"כ, דבעיר אין כאן חשש תרומה דהא קי"ל א"א לגורן שתעקר אלא א"כ נתרמה תרומה ממנו, וזהו שאמר רבי אין נשאלין על התרומה כלומר על אופן דאיכא חשש תרומה דהיינו בגורן, ובכה"ג ליכא משום חיי נפש דהא אפשר ליכנס לעיר וליקח דליכא חשש תרומה, דאף דלא נחשדו עמי הארץ על תרומה גדולה היינו לאכול תרומה גדולה, אבל למכור טבל נחשדו זהו תורף דבריו:

ולע"ד דבריו תמוהים דמלבד דפי' זה דחוק לומר דרבי לא קאמר אלא בגורן כיון דמסתמא קתני, ואי משום דקאמר אין נשאלין על התרומה אין זה דרך לסתום כ"כ, דהכי הול"ל אין נשאלין בגורן, ומדקאמר אין נשאלין על התרומה היינו דמיירי כדמוכח בתוספתא דלחלק תרומה שבידו מיירי. יתר על כן דמ"ש הרב דמה שלא נחשדו על תרומה גדולה היינו לאכול אבל למכור טבל נחשדו, דברי תימה הם, דהא כל המשניות מלאים מזה דהלוקח מן עם הארץ אינו מחוייב להפריש תרומה גדולה, דעמי הארץ לא נחשדו על תרומה גדולה ולא חיישינן שמא מכר לו טבל, והרב משנה למלך בר"פ ט' דהל' מעשר כתב, דלא מבעיא בלוקח מעם הארץ ושאל לו ואמר לו שהפריש תרומה גדולה דנאמן,

אלא אפילו ליקח סתם לא חיישינן שמא לא הפריש עדיין. ואף דיש לחלק ולומר דלא אמרינן הכי אלא כשלקח ממנו אחר שנעקר הגורן, דאיכא חזקה דאי אפשר לגורן שתעקר אלא א"כ נתרמה התרומה, וכמ"ש הרב הנזכר שם, אבל בעומד בגורן דעדיין לא נעקר הגורן, דאיכא למיחש דעדיין לא תרם אפשר דחיישינן, מ"מ היינו לומר דחיישינן שמא עדיין לא תרם ומה שמכר לו בסתם ולא פירש לו שלא תרם לאו דחשוד בכך למכור טבל, אלא דסבר לומר דוודאי הלוקח יפריש כיון דיודע דכל עוד שלא נעקר הגורן אכתי ליכא חזקה שנתרם, וא"כ אפילו בלוקח בגורן מן עם הארץ אם שואל למוכר ואומר לו שכבר תרם נאמן לומר שכבר תרם, דמילתא דפשיטא דלא חשידי בתרומה גדולה כלל אפילו למכור, דאי חשידי אף דאמרינן דאי אפשר לגורן שתעקר עד שנתרמה תרומה, מ"מ למה לא ניחוש דבפירות דלא היה דעתו לאוכלם אלא למוכרם לא תרם כדי להרויח התרומה, ומדלא חיישינן להכי ש"מ דלא חשידי לא לאכול ולא למכור, ובפרט כשאומר לו בפירוש שכבר תרם דפשיטא דאפילו בגורן נאמן, וא"כ אמאי קאמר רבי דאין נשאלין אלא לחבר, כיון דאפילו מוכר עצמו נאמן על התרומה גדולה לומר שכבר תרם, לכן נלע"ד דהגירסא העיקרית בדברי הירושלמי היא גירסת מהרש"ס וכפירושו, וכדי להבין ענין רבי יונה צריך לומר דאפילו רשב"ג מודה דלהעיד דאיש פלוני נאמן כיון דצריך עדות גמורה ע"פ ב' עדים, צריך נמי כשרים לגמרי וחשודים אינם כשרים לעדות כאמור:

אות לב ס"ק ג

והנה הראב"ד בפי"א מהלכות עדות [ה"ח] הקשה עוד על הר"מ ממתני' דרפ"ד דדמאי, הלוקח פירות ממי שאינו נאמן ושכח לעשרן ונכנסה שבת, הרי זה שואלו ואוכל על פיו בשבת, וכן אם אמר לו אחד שאינו נאמן מעושרין הם אוכל על פיו באותה שבת, ופסקה הר"מ בפי"ב מהלכות מעשר [ה"א], הרי דאפילו על של אחרים אינו נאמן כי אם דוקא בשבת. וראיתי להרב מחנה אפרים בהל' עדות סי' י"ב שכתב ליישב קושיא זאת וז"ל, ולע"ד לק"מ דנהי דחשוד נאמן על של אחרים, מ"מ אין עד אחד נאמן במידי דאיתחזק איסורא כל כמה דאין בידו לתקנו כדמוכח בפרק האשה רבה [פז, ב], אלא דבדמאי הקילו גבי שבת והכי אמרו שם בירושלמי, ומ"ש הר"מ דהחשוד על הדבר מעיד על של חבירו מיירי דאחד עומד עמו עכ"ל:

ולע"ד לא ידעתי למה הוצרך לומר כפי זה דהר"מ מיירי בעד אחד עומד עמו, הא אפי' בעד אחד מיירי אלא דמיירי דהבעלים אומרים שהוא מתוקן, וכל שהבעלים אומרים שהוא מתוקן כיון שבידו לתקן נאמן מן התורה, ובטלה חזקת איסור שבו כיון דרוב עמי הארץ מעשרים ומכח רובא בטלה החזקה, אלא דמדרבנן דחששו למיעוטא בעינן

עדות אחד, וכיון דעכשיו דאמרו הבעלים שהם מתוקנים כבר בטלה חזקה דטבל, וסגי בעד אחד כשאר איסורין דלא איתחזק איסורא דעד אחד נאמן. וגבי מתני' דשכח לעשרן דקתני דאם לא מצא לבעלים לשאול להם ושאל לאחר, התם שייך שפיר דאיתחזק איסורא כיון דהבעלים לא אמרו שכבר מתוקנין הם עדיין בחזקת טבל הם, וכל דאיחזק איסורא אין עד אחד נאמן, אבל הכא דברי הר"מ מיירי כשהבעלים אומרים שמתוקנים הם דבהכי בטלה חזקת איסור, כיון דאזלינן בתר רובא ורוב עמי הארץ מעשרין הם, והא קי"ל רובא וחזקה רובא עדיף:

אלא דלעד"נ דמטעם זה אפי' כשאין הבעלים אומרים שתקנן י"ל הכי, דכיון דמכרן לאחר מסתמא אמרינן דהם מעושרין דבתר רובא אזלינן, ואין להחזיק שום אדם ברשע בשביל מיעוט שאין מעשרין, וכיון דמכרן לאחר ולא פירש שאינן מעושרים מסתמא אמרינן דכבר עשרן ובטלה חזקת איסור שבהם. וההיא דאמרינן בהאשה רבה מיירי בטבל שיש בבית הבעלים שעדיין לא הוציאו מתחת ידו, והבעלים אינן כאן לומר אם מעושרין הם או לא, דבכה"ג עדיין בחזקת טבל הם די"ל דדעתו להפריש ועדיין לא הפריש, אבל בשכבר הוציאן מתחת ידו ומכרן סתם, מסתם לא מחזקינן ליה לרשע ותלינן דזה הוא מן הרוב דמעשרין, וא"כ ליכא חזקה דאיסור:

וכן ראיתי להתוספות בפ"ג דבכורות (דף כ' ע"א) סוד"ה ואיבעית אימא וכו' שכתבו וז"ל, וא"ת דבפרק הזהב [ב"מ נה, ב] אמרינן גבי חמשה חומשין הן משמע דדמאי הוי מדרבנן אפילו לר"מ וכו', ולמה אינו טבל דאורייתא דסמוך מיעוטא דאין מעשרין לחזקת טבל, וי"ל דאין זה חזקה דדילמא כר' אושעיא עבדי שהכניסה במוץ, ועוד דאין להחזיק שום אדם ברשע בשביל מיעוט שאין מעשרין עכ"ל, הרי מפורש בדברי התוספות כמ"ש. וגם למדנו מדבריהם דבשלא נודע דשמא הכניסה במוץ ליכא חזקה דטבל, ומש"ה אמרינן אפילו לר"מ דלא הוי טבל מדאורייתא כיון דליכא חזקה דטבל ברורה, וא"כ י"ל דההיא דהאשה רבה מיירי בטבל שהוחזק לטבל גמור דנודע לנו דלא הכניסה במוץ, אבל בסתם לוקח מע"ה דלא נודע בבירור אם הכניסה במוץ או לא, כיון דליכא חזקה ברורה עד אחד נאמן:

אות לב ס"ק ד

וראיתי להפר"ח ביו"ד סי' קי"ט [אות י"ז] שכתב ליישב מה שהקשה הראב"ד מהירושלמי, דפריך ועד אחד נאמן ומשני דקל הוא מפני חיי נפש, דמאי דפריך הש"ס כן לא קאי אארישא אלא אסיפא, דקתני הלך ליקח ממנו אמר ליה מי כאן מוכר ישן אמר ליה מי ששלחך אצלי, אע"פ שהם כגומלין זה את זה הרי אלו נאמנין, ואהא פריך דכיון דהוו

גומלין אין עד אחד נאמן, ומשני באכסנאי הקילו ולא חששו לגומלין עכ"ל. ולע"ד דבריו תמוהין דהא בפרק כל פסולי המוקדשין [לה, א] גבי מתני' דרועים כהנים אינם נאמנים מתבאר, דלת"ק כהן לכהן אינו נאמן משום דחיישינן לגומלין, ורשב"ג דקי"ל כוותיה דנאמן על של חבירו אפילו כהן לכהן אחר נאמן, וע"כ דס"ל דלא חיישינן לגומלין זה את זה:

וכי היכי דלא תקשי ממתניתין דהחמרים שנכנסו לעיר וכו' דספ"ד דדמאי [מ"ז], דנראה ממנה דחיישינן לגומלין, צ"ל דהתם שאני דשניהם לפנינו ובידיהם למכור ומשו"ה איכא חששא דגומלין, משא"כ הכא לענין בכור דליחוש דמעיד עכשיו כדי שיגמול לו לאחר זמן כשיבא לידו בכור ויטיל בו מום, לחשש גומלין כי האי לא חיישינן. וכן כתב התוי"ט בפ"ה דבכורות משנה ד' יעו"ש. וכתב עוד שם וז"ל, וכ"ש לפירוש רש"י בפ"ב דכתובות [כד, ב] דההיא דדמאי בשכלי אומנותו בידו דמוכח דבא למכור ולא להצניע הלכך חיישינן לגומלין, והיינו כדפרישית דמשום דעכשיו גם הוא בא למכור הוא דאיכא חששא הא לאו הכי לא עכ"ל, וא"כ הכא דקתני סיפא הלך ליקח ממנו א"ל מי כאן מוכר ישן, אמר לי מי ששלחך וכו' אף דנראה כגומלין זה את זה, מ"מ כה"ג לא חיישינן לגומלין, כיון דבשעה שאמר ליה איש פלוני נאמן, לא היה יודע שיבא לו הנאה מזה דמהיכן יודע שישאל זה על הישן כדי שיגמלו זה עם זה שאומר לו מי ששלחך מוכר ישן, וכל שאין לו לזה הנאה קרובה וברורה לא חיישינן לגומלין, כדין ההיא דבכור דלרשב"ג דקי"ל כוותיה כהן לכהן נאמן ולא חיישינן לגומלין, כיון דאינו ברור אצלו שיבא לידו בכור ויגמול לו לאחר זמן: ולע"ד לזה כיון הר"מ בפירוש המשנה שכתב עלה דמתני' דהנכנס לעיר [דמאי פ"ד מ"ו] וכו' וז"ל, העיקר אצלינו אין אדם חוטא ולא לו, ולפיכך לא ישלחהו לאיש שאינו נאמן שאין לו בזה הנאה קרובה מיד עכ"ל, וכיון דקי"ל כרשב"ג ע"כ דהא דאמרינן משום אכסניא הקילו לאו דהקילו לענין חששא דגומלין, דהא לענין בכור בלא טעם זה לא חיישינן לגומלין מטעם דאין ההנאה קרובה מיד וודאית: והנה למאי דפסק הר"ם במתני' דשואלו בשבת דאם אמר ליה אחר שאינו נאמן אוכל על פיו בשבת, לע"ד יש ליישב סברת הר"מ, דהא דאם לא מצא לבעלים ושאל מאחר ואמר ליה שהם מעושרין, מיירי שזה שא"ל מעושרין הם הוא אריס של בע"ה ואומר שהוא עצמו תקנן שנתן לו הבע"ה רשות להפריש, ואפילו אם לא נתן לו רשות אריס יכול לתרום כשתורם על חלקו עם חלק בע"ה, דכיון דתרם על הכל דינו כשותפין, וכמו שמתבאר מדברי הר"מ בפ"ד מהלכת תרומות דין י' לפי מ"ש מרן הכ"מ והמ"ל שם יעו"ש, וכיון דמיירי באריס שאמר שהוא עצמו תרם והפריש מעשרותיו מן הכל, אינו נאמן להתיר

חלק הבע"ה, דכיון דבאריס שורת הדין הוא דנותן חלק הבע"ה מטבל בלא תיקון וכמ"ש הר"מ בפ"ו מהלכות מעשר דין י"א, דהמקבל שדה מישראל חולק ונותן לבעל השדה בפניו כדי שידע שטבל נתן יעו"ש, אם כן יש לחוש שלא הפריש כלל ואמר שהפריש כדי להרויח שיעור המעשרות, דכיון דמן הדין נותן לו טבל אם הפריש מנכה לו מחלק הבע"ה, וכל דיש לחוש דלהנאתו אמר כן אינו נאמן אפי' בשל אחרים, כיון דלא שייך טעמא דאין אדם חוטא ולא לו:

הן אמת דצריך להבין לפי זה דברי התוספתא בסוף פ"ד דדמאי [הכ"א] הנזכר לעיל, דקאמר רשב"ג היה לו אריס שיודע לתקן והוא אינו מאמינו על מעשרות, והביא לו פירות משלו ואומר שלך הן מתוקנות הן נאמן ע"כ, דלפי האמור איך קאמר רשב"ג דנאמן. ונראה דע"כ צ"ל דהתם מיירי באריס שאומר שתקן חלק בעה"ב מחלקו של אריס, ואינו מנכה שיעור המעשרות מחלק הבעה"ב, דבכהאי גוונא נאמן כיון דאין לו שום תועלת, דמי הכניסו לומר שהפריש משלו על של בעל הבית בלא הפרשה ולעשות חטא כזה יכול על מגן, דמי חייבו להפריש משלו כדי לשקר ולומר שהפריש, הא בידו להפריש מחלק בעה"ב, וכל כהאי גוונא פשיטא דשייך טעמא דאין אדם חוטא ולא לו, אבל באריס שאומר שהפריש מחלק הבעה"ב ומנכה לו מחלקו שיעור המעשרות, יש לחוש דאומר שהפריש להנאתו להרויח שיעור המעשרות, כיון דחשוד הוא על כך שלא להפריש מפירותיו להרויח המעשרות, ובכה"ג מיירי דין זה דשאל לאחר בשבת דבאריס מיירי דאינו נאמן:

וראיתי להפר"ח בסי' הנזכר שכ' וז"ל, ובאמת שאני תמיה על הראב"ד דמה ישיב למתניתין דחמרין שנכנסו לעיר שהבאתי, דמוכח בהדיא מינה דאי לאו דהוו גומלין הוה מהימן בדחבריה עכ"ל. ולע"ד י"ל על פי מ"ש בירושלמי עלה דמתני' דהחמרים [דמאי פ"ד ה"ה], מאי טעמא דרבי יהודה דאמר דנאמנין מפני חייהם של בני העיר, מה טעמיהון דרבנן מצוין הם להתפרנס מעיר אחרת עכ"ל, הרי דלר"י מפני חייהן של בני העיר כדי שיביאו תבואות חמרין לעיר סמכו להקל, א"כ י"ל דמאי דס"ל לרבנן במתניתין דחמרין דאינם נאמנים, ולא חיישי להקל מפני חייהן של בני העיר, הוא משום דאיכא תרתי לריעותא, דאעיקרא עד אחד חשוד אינו נאמן אפילו בשל אחרים, וגם ריעותא אחרת דגומלין זה את זה, אבל אם לא היה טעמא משום דגומלין זא"ז, היינו מקילין להאמין עד אחד חשוד משום חייהם של בני העיר, כמו שהקלו להאמין לעד אחד חשוד דאמר איש פלוני נאמן משום חיי נפש דאכסניא כמ"ש בירושלמי, דאע"ג דהתם נמי איכא משום גומלין דאמר ליה מי ששלחך אצלי מוכר ישן ועכ"ז הקילו, מ"מ כבר כתבתי

דלע"ד לא שייך חשש גומלין התם כאמור ומשו"ה הקילו משום אכסניא, משא"כ הכא במתניתין דחמרין דאיכא משום גומלין דלא מקילינן משום חייהן דבני העיר:
מתני' החשוד על זה ועל זה וכו':

אות לג

תניא [ל, ב] ע"ה שקבל עליו דברי חבירות ונחשד לדבר א' נחשד לכה"ת כולה דר"מ וכו'. בגמ' [ל, א] הקשו עלה דמתניתין ויש שחשוד על הטהרות וכו', ורמינהו נאמן על הטהרות נאמן על השביעית הא חשיד חשיד, ומשני ר' אלעאי כדאית ליה ור' ינאי כדאית ליה. ואין לתמוה דאמאי לא משני הש"ס דהך ברייתא דנאמן על הטהרות וכו' ר"מ היא, דאמר בברייתא דלקמן דאם נחשד לדבר א' נחשד לכל התורה כולה, ומתבאר דלר"מ אפי' נחשד בעבירה קלה נחשד נמי לעבירה חמורה, דמה"ט אמרינן דהחשוד על המעשר חשוד על השביעית, אף דשביעית חמיר להו לאינשי כיון דאין לו פדיון, וא"כ י"ל דה"ה דחשוד על הטהרות חשוד על השביעית דחמירא. דהא ודאי לק"מ, דע"כ לא קאמר ר"מ אלא בנחשד על דבר אחד שאיסורו מדאורייתא, אף דהוי קל חשוד נמי על איסור החמור, אבל אם נחשד באיסור מדרבנן כענין חשוד על הטהרות אפי' ר"מ מודה דאינו חשוד על שאר איסורין דאסירי מדאורייתא, וא"כ אי אפשר לומר דהך ברייתא דחשוד על הטהרות הוא אליבא דר"מ וזה פשוט:
והוצרכתי לכתוב כן מפני שראיתי להרב פרי תואר בסי' קי"ט ס"ק ו' שכתב, דנראה דהר"ם דלא פסק לא כשנוייא קמא דר' אלעאי ולא כלישנא בתרא דר' ינאי, ה"ט דהר"ם ס"ל דבתר דחזינן ברייתא דפלוגתא דר"מ ורבנן בע"ה שקבל דברי חברות תו אין אנו צריכין להני שינויי, דשפיר י"ל דהך ברייתא ר"מ היא, ולא משני הני אמוראי בהני שינויי אלא קודם דידעו מההיא ברייתא דפלוגתא דר"מ ורבנן, אבל בתר דידעינן הך ברייתא לא קשה ולא מידי, וממילא מנ"ל לחדש דין זה, כי לא נתחדש אלא מכח רומיא דמתניתין ובהבטל הסיבה בטל המסובב זה תוכן דבריו:
ולע"ד לפי האמור אי אפשר לומר כן בעד הר"ם, דודאי ר"מ לא אמר אלא בחשוד באיסורא דאורייתא אבל חשוד אדרבנן מודה רבי מאיר, דאיך אפשר דיסבור רבי מאיר דמפני שהוא חשוד אדרבנן יהיה חשוד נמי אקלות וחמורות של התורה כולה זה אין הדעת סובלתו כלל, כי אם מאי דמסתבר הוא דלר"מ כיון דנחשד אדרבנן הרי הוא חשוד על כל איסורין דרבנן קלין וחמורין אבל לא על איסורי תורה. ועוד דאיך אפשר לומר דהך ברייתא ר"מ היא, דאי ר"מ הא אמר חשוד לדבר אחד חשוד לכל התורה כולה, וברייתא משמע דאינו חשוד אלא אשביעית. וכן ראיתי להרב בצלאל כ"י שכתב משם

תוספות חיצוניות וז"ל, הא חשיד חשיד, וא"ת למה יש לנו לחושדו וכי בשביל דחשוד אדרבנן נחשד לדאורייתא, ועוד יש להקשות בע"א דהך מתניתין אמאן תירמיה, אי ר"מ הא אמר חשוד לדבר אחד חשוד לכל התורה ובריית משמע דאינו חשוד אלא אשביעית ומעשרות, ואי כרבנן אמאי חשיד כלל, ואומר ר"י דאיכא למימר אין הכי נמי שחכמים חשדוהו על המעשרות ושביעית כיון שחשדוהו על הטהרות, משום דטהרות ומעשרות ושביעית בני חד ביקתא נינהו עכ"ל:

ואולם לע"ד יש ליישב סברת הר"ם עפ"י דרך הרב הנזכר, שהעלה שם דמה שאנו דוחקים לומר לדעת הר"ם דמעיקרא לא ידע הש"ס בההיא תוספתא [דמאי פ"ב ה"ד] עם כל זה אין כ"כ דוחק, והענין בהקדים מ"ש התוספות בשמעתין [ל, א] בד"ה הא חשיד וכו' וז"ל, דמשמע ליה דלגופא לא איצטריך דפשיטא דכי נאמן על הטהרות דנאמן על השביעית, כיון דנהיג מנהג פרושים שאוכל חולין בטהרה עכ"ל, ואיכא למידק על זה מההיא דאמרינן בירושלמי בפ"ב דדמאי [ה"ב], עלה דמתני' דהמקבל עליו להיות נאמן וכו', תני הנאמן על הטהרות נאמן על המעשרות, תניתא ר' ינאי בר רבי ישמעאל ואמר טעמא הדא דתימא במתארח אצלו, אבל ברבים אינו נאמן עד שיקבל עליו ברבים ע"כ, ופירש מהר"א [פולדא] וז"ל, תניתא ר' ינאי להא מתניתא וגם אמר בה טעמא, דנאמן על המעשרות משום שנאמן על הטהרות, היינו דרשאי חבר להתארח אצלו בביתו אבל להיות נאמן בפרהסיא לרבים אינו נאמן עד שיקבל עליו ברבים, דאין נאמנות למעשרות אלא בקבלה דאף מי שאינו חשוד צריך קבלה ברבים והם ג' חברים עכ"ל. הרי מפורש הכא דר' ינאי בר' ישמעאל עצמו דהכא בשמעתין ס"ל דע"כ הא דנאמן על הטהרות נאמן על השביעית דלאו לגופא איצטריך אלא לדיוקא, ומשו"ה הוצרך לשנויי דהכא מיירי דהוה חשוד אתרוייהו, איהו גופיה קאמר הכא עלה דנאמן על הטהרות נאמן על המעשרות דלגופא איצטריך, ואדרבה אינו נאמן אלא להתארח חבר בביתו אבל בפרהסיא לרבים אינו נאמן, ולפי דברי התוספות בשמעתין והוא מוכרח בשמעתין דלגופא לא איצטריך דפשיטא דכיון דנהיג מנהג פרושים נאמן, א"כ התם נמי לענין מעשרות אמאי קאמר דלגופא איצטריך, ואדרבה אינו נאמן לגמרי כי אם להתארח: דהא ודאי אין לומר דיש חילוק בין שביעית למעשרות, מטעם די"ל דחשש ע"ה שאין מעשרין שכיח טפי ממאי דשכיח חשש שביעית, ומשו"ה מחמרינן טפי להאמינו למעשר מפני שנאמן על הטהרות דיש צד לומר, דהא ליתא דמלבד דלו יהיה דיש חילוק מטעם האמור, מ"מ מנין לנו לומר דברייתא דנאמן על הטהרות וכו' לאו לגופא איצטריך אלא לדיוקא, דכיון דעינינו הרואות לענין מעשרות דאינו נאמן לגמרי כי אם להתארח בביתו, ע"כ

שפיר יש לומר דהוצרך התנא לאשמועינן דלענין שביעית נאמן לגמרי אפי' בפרהסיא לרבים דלא איצטריך לדיוקא כלל. יתר על כן דנראה פשוט דאדרבה חשש שביעית חמיר טפי מחשש מעשרות, וכמו שמבואר מדברי הר"ם בפרק י"ב מהלכות מעשר דין ט', שכתב דלא התירו דברים אלו אלא בתרומות ומעשרות אבל לענין פירות שביעית או לענין טהרות לא יקח אלא מן המומחה עד כאן לשונו, ודברי הר"ם הם תוספתא פרק ה' דדמאי [ה"ח] כנזכר לעיל, א"כ אם לענין מעשר דקיל א"ר ינאי בירושלמי דאיצטריך לגופא ואינו נאמן לגמרי לרבים, כ"ש לענין שביעית דחמיר טפי:

אשר על פי זה י"ל דס"ל להר"ם דהני שנויי דר' אלעאי ור' ינאי דשמעתין דחויין הם לענין הלכה, דסברת ר' אלעאי דבשלא ראינוהו נוהג בצינעא הוי חשוד לשביעית ע"כ לא קי"ל כוותיה, דהא סוגיא דסוף פרק הניזקין [סא, א] אזלא דחשוד על הטהרות אינו חשוד על המעשר דמדאורייתא, אע"פ שלא ראינוהו נוהג בצינעא והיינו דלא כר' אלעאי, וכמ"ש הרא"ש בפסקיו בפ' כל פסולי המוקדשין בסוף סימן ח' יעו"ש, וגם שינויא דר' ינאי דחוי הוא מעיקרו, דע"כ צ"ל דהא דמוקי לה כגון דהוה חשיד אתרוייהו, הוא לפי מאי דלא הוו ידעי ברייתא דפלוגתא דר"מ ורבנן, דלרבנן דקי"ל כוותייהו הא ס"ל דע"ה דקבל עליו דברי חברות ונחשד לדבר אחד שאין חשוד אלא לאותו דבר, דנמצא דאפילו דהיה חשוד בתחלה בכל מאי דחשיד ע"ה וקבל עליו דברי חברות, אף דחזר לסורו הראשון ונחשד בדבר אחד מהם אינו חשוד על שאר דברים, וא"כ סברת ר' ינאי דלא כרבנן הוא: והר"ם לא ס"ל לחלק כדס"ל לחלק רבינו הרמב"ן בשמעתין והרא"ש בפרק פסולי המוקדשין, דהא דרבנן שאני דמעיקרא קודם שקבל עליו דברי חברות לא היה חשוד ממש אלא מתורת סתם ע"ה, משא"כ בהא דר' ינאי דמתחלה היה חשוד ממש אתרוייהו דבכה"ג חמיר טפי, דלהר"ם י"ל דס"ל דאף דלאביי בסוף פרק הניזקין (דף ס"א ע"א) נראה דס"ל דחשוד ממש גרע מסתם ע"ה לגבי מעשר, מכל מקום לרבא דהלכתא כוותיה לגבי דאביי ס"ל התם דלא חמיר ליה חשוד מסתם, וכמ"ש התוספות בשמעתין בסוף ד"ה מתניתין כשראינוהו וכו' יעו"ש, ולרבא דס"ל דלא חמיר חשוד מסתם ע"ה, ה"ה לענין זה דע"ה שקבל דברי חברות ונחשד לדבר אחד דאינו חשוד לדבר אחר לרבנן, ומי שהיה חשוד ממש אתרוייהו וקבל חברות שוים הם, דלרבנן בשניהם נחשד בדבר א' אינו נחשד על השאר דלא כר' ינאי, וכיון דלפי המסקנא דמייתי הש"ס הך ברייתא מחודשת דפלוגתא דר"מ ורבנן דלא הוו ידעי לה הני אמוראי ור' ינאי, הרי סברת ר' ינאי ג"כ אינה הלכה:

וע"כ כדי לשנויי מתני' דקתני החשוד על הטהרות אינו חשוד על זה ועל זה דלא תקשי מהברייתא דנאמן על הטהרות וכו', צריך לומר דלענין הלכה העיקר כסברת ר' ינאי ברבי ישמעאל דאמרינן בירושלמי דדמאי, דס"ל דעיקר הברייתא לגופא איצטריך ולא לדיוקא, דאדרבה מאי דאמרינן דנאמן על השביעית אינו נאמנות גמורה כי אם להתארח בביתו, ובכן לא קשה מידי על מתניתין, ואפשר דרבי ינאי הכא בשמעתין הוצרך לשנויי הכי לפי שיטתיה דמקשן, דסבירא ליה דלדיוקא אתא ברייתא אבל לדידיה לגופא איצטריך כדאמרינן משמיה בירושלמי, זה הנלע"ד ליישב דברי הר"ם על פי ס"ד דברי הרב פרי תואר, דאפשר לומר דהמקשן והני אמוראי לא היו יודעים מברייתא זאת דפלוגתא דרבי מאיר ורבנן:

אות לד ס"ק א

והנה לענין הלכה, כללות היוצא מדברי רבינו הרמב"ן הוא, דאפי' לרבנן דקי"ל כוותייהו דאינו חשוד אלא על אותו דבר, ה"מ היכא דחמירא מיניה ואי נמי דקילא מיניה ואית בה אנפא דחומרא כגון שביעית ומעשר דהאי בעי חומה והאי לית ליה פדיון, אבל אי חשיד אחמירא חשיד לעבירה דכוותה כיון דהם שווים דשתיהן חמורות הם בכל, וכ"ש דחשיד בעבירה דקילא מינה. והא דפשיטא דחשיד אדכוותה או קילא מינה הוא דוקא דאותה עבירה דנחשד לא תקיף בה יצרא, אבל אם היא עבירה דתקיף בה יצרא אינו חשוד לקיל מינה דלא תקיף יצרא, די"ל דדוקא נחשד בזאת דתקיף יצרא אבל בקל דלא תקיף יצרא לא חשיד. והביא רבינו ראיה לזה מההיא דאמר רבא בפ' השוכר את הפועל (דף ס"ט ע"ב) דאמר זונה גויה וישראל מסובין חמרא שרי, דנהי דיצרא דעבירה תקיף להו דיין נסך לא תקיף להו, הרי דאע"ג דאיסור סתם יינם קיל מאיסור זנות בגויה, והיה ראוי לומר דמאן דחשיד אהאי חשיד אהאי, קמ"ל דכל היכא דהעבירה החמורה יצרו של אדם תקיף עליה אינו נחשד בעבירה דקילא מינה כיון דאין יצרו תקיף עליה:

ויש לעמוד בדברי רבינו מדברי תשובת הרמב"ן במיוחסות סימן ק"ע שכתב וז"ל, גם מה שאמרת החשוד על דבר קל אם חשוד על דבר חמור, אפילו על הקל ממנו אינו חשוד דמשומד לערלות אינו משומד לשחיטה, ולא אמרו משומד לדבר אחד הוי משומד לכל התורה כולה אלא במשומד ליין נסך וכו' וכדאי' בפ"ק דחולין [ה, א], ומ"מ במה שנחשד הרי אנו רואין אותו כמשומד גמור לאותו דבר, ואפי' בשבועה אינו נאמן שכבר הוא חשוד לעבור על השבועה על אותו דבר שהוא מושבע ועומד מהר סיני וכו' עכ"ל. ומרן הב"י ז"ל בסי' קי"ט עמד על דברי הרמב"ן בתשובה זאת, דאיך כתב דאפילו על קל ממנו אינו חשוד, דהא בשמעתין מפורש יוצא דהחשוד לחמור חשוד על הקל ממנו לכו"ע.

ותירץ בתירוץ הב' והוא העיקר, דע"כ לא אמר הרב דאינו חשוד אפי' על הקל אלא דוקא בב' מיני איסורין, אבל שביעית ומעשר וטהרות אע"פ שהם איסורים מחולקים, מ"מ כיון שכולם הם בדבר מאכל חשיבי כאיסור אחד לענין שאם נחשד על החמור חשוד על הקל עכ"ל. ובאמת שדברי מרן הב"י מוכרחים וכן הסכימו כל הפוסקים אחריו:

ואולם זו היא שקשה דמדברי רבינו הכא בהלכות נראה דלא ס"ל חילוק זה, הן מצד דכתב סתם דהחשוד על החמור חשוד על הקל ולא חלק לומר דדוקא במין אחד, והן מצד ממה שהביא מההיא דרבא דגויה זונה וישראל מסובין דהתם ב' מיני איסורין הם, זנות בגויה ואיסור יין נסך דאיסורין מוחלקים הם ואינם שניהם בדבר מאכל, ועם כל זה מאי דלא חשיד על יין נסך דקיל הוא משום דלא תקיף יצרא דעבירה, הא לאו הכי הו"א דחשיד נמי איין נסך, ויש להקשות דמה יענה רבינו להההיא דמומר לערלות דאינו חשוד על השחיטה, דע"כ צ"ל חילוק זה דבב' מיני איסורים לא אמרינן דחשוד וכו':

וי"ל דכיון דעינינו הרואות דהני תלתא שביעית ומעשר וטהרות חשיבי כמין א', וע"כ צ"ל דה"ט דכיון דמיני אכילה נינהו ונחשד בדבר אחד מהם הרי הוחזק דלהוט אחר הנאת הגוף, ומפני הנאתו עובר על האיסור למלאות תאוותו באכילה, וא"כ אמרינן דה"ה בשאר כיון דמידי דאכילה נינהו, א"כ הכא נמי בזונה ויין נסך נמי כמין מאכל דמי, דכיון דהוחזק דלהוט בהנאת גופו לענין עבירה דהנאת גופו דהוא למלאות תאוותו בהנאת עבירה, ולא חייש לעבור על האיסור דזונה מפני הנאתו, ה"ה דחשיד איין נסך דמידי דהנאה היא, ואי לאו טעמא דיצרא דעבירה תקיף ליה הו"א דחשיד נמי על יין נסך, דזה הכלל דכל מידי דהעבירה הוא מפני הנאת גופו חשיב נמי לדבר אחד, אע"פ שאינו מין אחד כל שהוא דבר הנאת גופו, ודוקא גבי מומר לערלות דלאו מידי דהנאה הוא, לגבי שחיטה לאו מין אחד הוא, ומאי דלא ביאר רבינו חילוק זה הוא מפני שסמך על עיקר שמעתין דמיירי בהני תלתא דמידי דאכילה נינהו:

באופן דנמצינו למידין דאפילו רבינו מודה דהא דחשוד על הקל הוא דוקא כששני האיסורין מין אחד הם, אבל בב' מיני איסורין לא אמרי' דחשוד על הקל: ולמדנו דין מחודש מדברי רבינו מה שלא הוזכר בשום א' מהפוסקים, דכל הפוסקים לא הזכירו אלא דהחשוד לחמור חשוד לקל, אבל רבינו חדית לן דחשוד נמי אאיסור אחר דכוותיה, דכל דב' האיסורין שווין ואין זה חמור מזה לא בעונש ולא בשום דבר החשוד בזה חשוד בזה, דדוקא חשוד על הקל אינו חשוד על החמור, אבל כל דשניהם שווים החשוד בזה חשוד בזה דמאן דעביד הא עביד הא כיון דשניהם שווים. ויש להביא ראיה לסברת רבינו ממ"ש התוס' והרשב"א בחידושיו בשם ר"ת בפ"ק דחולין, על מ"ש בגמ' שם (דף ה' ע"ב)

דאמרינן מאי בינייהו אמר רב המנונא מומר לאכול חלב ומביא קרבן על הדם איכא בינייהו, דפי' ר"ת דלכו"ע אית להו מומר לדבר אחד לא הוי מומר לכל התורה כולה, ובמומר לאכול חלב אם מביא קרבן על הדם בלחוד הוא דפליגי, דת"ק סבר דחלב ודם כחדא עבירה לפי ששתיהן שקולות, וכיון שכן מומר לזה כמומר לזה הוא, הילכך אע"פ שעדיין לא עבר על הדם כיון דמסתמא חשוד בו נמי אינו מביא קרבן על הדם יעו"ש, וזה לכאורה נראה כסברת רבינו: ואולם מדקדוק דברי התוס' והרשב"א נראה דלא שייך זה אלא בחלב ודם דשניהם שווים בכל, ששניהם בכרת ומטעם א' נאסרו שעולין לגבוה, ונאמרו בלאו אחד כל חלב וכל דם לא תאכלו, דנראה דדוקא בכה"ג אמרי' הכי דחשוד לזה חשוד לזה כיון דכחדא עבירה נינהו, אבל מדברי רבינו דסתם דבריו וכתב חשיד נמי אדכוותה וכ"ש אקילתא, נראה דאין דעתו דצריך שיהיו ב' איסורים שוים כדמיון חלב ודם, אלא כל שהעונש שוה החשוד לזה חשוד לזה. ואפשר לומר דלא הצריך ר"ת גבי חלב ודם לטעם שהושוו לענינים הרבה כי אם דוקא לענין קרבן, דלא מסתבר דממעט לה ת"ק מקרבן אם לא באופן זה דחשיבי ממש כעבירה אחת, דבהכי שפיר ממעט לה מקרא דמעם הארץ, אבל באופן אחר דלא השוו כ"כ כחלב ודם אף דמאן דחשוד בזה חשוד בזה מ"מ אין סברא למעטו מקרבן:

שוב ראיתי להרב פר"ת [יו"ד סי' קי"ט סק"ה] שעמד בחקירה זאת אי בב' איסורין שווים חשוד בזה חשוד לזה, והביא ההיא דפ"ק דחולין, והעלה דאפילו בב' איסורין שווים לא חשוד כי אם על הקל דווקא יעוין שם, ואילו היה רואה דברי רבינו לא היה מסכים לזה, דאף דשאר פוסקים לא כתבו בפירוש כן, מ"מ כיון דרבינו כתב כן דה"ה דכוותה, מסתמא כל הפוסקים ה"נ ס"ל אלא דסתמו דבריהם:

אות לד ס"ק ב

והנה במ"ש בתשובת הרמב"ן הנזכר דהחשוד על הדבר אפי' אם נשבע אינו נאמן בשבועה, דכיון דעבר עבירה דמושבע ועומד מהר סיני הרי חשוד על השבועה ג"כ, וכן פסקו הפוסקים לענין הלכה. יש לעמוד מההיא דאמרינן בפ"ק דב"מ (דף ה' ע"ב), עלה דאמרינן שבועה זאת תקנת חכמים היא וכו', פריך ונימא מגו דחשיד אממונא חשיד אשבועתא, ומשני לא אמרי' מגו דחשיד אממונא חשיד אשבועתא, הרי דאף דחשיד אממונא לגזול שהוא מושבע ועומד מהר סיני שלא יגזול עכ"ז לא חשיד אשבועתא. וכתבו התוס' שם ד"ה דחשיד וז"ל, נראה דה"ט משום דשבועה חמורה כדאיתא ביומא [פו, א] ובשבועות [לט, א] שהעולם נזדעזע על לא תשא עכ"ל, וה"ט דהחשוד על הקל אינו חשוד על החמור:

ונראה פשוט דלק"מ שהרי כתבו התוס' בדבור הנזכר וז"ל, וא"ת א"כ אמאי גזלן פסול לשבועה דאמרינן שכנגדו נשבע ונוטל וכו', י"מ בשם הרב יהודה חסיד דהא דחשיד אממונא כשר לשבועה משום דשמא ע"י שבועה יפרוש מגזל, אבל גזלן ודאי כמו שמהממון אינו פורש ה"ה משבועה עכ"ל, וכתירוץ זה של התוס' הביא הרב בצלאל שם בספר אסיפת זקנים דף כ"ב ע"ד משם רבינו הרמב"ן וז"ל, ואפשר דגזלן שגזל גזילה פעם אחת ועכשיו נתחייב שבועה אין מוסרין לו אותה שבועה מפני שכבר גזל פעם א', ועכשיו אנו חוששין שמא הוא שונה בה ונעשית לו כהיתר ומשום שבועה לא ממנע, שהרי בשביל חומר שבועה זאת לא יחזיר ממון הגזל הראשון, וכשם שלא ישיב הגזל הראשון לא ימנע מגזל זה ולא יעשה תשובה לחצאין, אבל זה שלא גזל פעם אחרת אלא שעכשיו אנו חוששין שמא כופר בממון הוא, אם מחייבת ליה שבועה דהוו ליה תרי חומרי במלתא פריש מכוליה איסורא, אבל כיון דטעים טעמא דאיסור וגזל ממונא חשיד אשבועתא עכ"ל, וא"כ ה"ה במי שהוא חשוד על עבירה אחת שכבר עבר עבירה זאת פעם אחת דטעים טעמא דאיסור, אינו נאמן על דבר זה עוד אפילו בשבועה כיון דעכשיו ע"י השבועה אינו פורש מהאיסור לגמרי דאכתי העבירה הראשונה אינו מתקן כלל, וא"כ י"ל שמא הוא שונה בה ונעשית לו כהיתר ומשום שבועה לא ממנע, כיון דע"י שבועה זו אין בידו לתקן מה שעבר בעבירה ראשונה:

ועוד דאעיקרא דמלתא קא אמרינן התם בפ"ק דב"מ [ו, א], דאביי ס"ל דמשום ספק מלוה ישנה הוא, וכתב רש"י דאביי ס"ל דחשיד אממונא חשיד אשבועתא, ופשיטא דקי"ל כאביי דהוא בתרא, והרי"ף ז"ל לא הביא שם כ"א דברי אביי, ומדלא הביא כ"א דברי אביי מכלל דסבירא ליה דמאן דחשיד אממונא חשיד אשבועתא, וכמ"ש הרא"ש שם בפסקיו [סי' ט'], וכן פסק הטור ח"מ סימן צ"ב שכתב וז"ל, וכן מי שחשוד ליקח ממון חבירו חשוד על השבועה, ודוקא שיש עדים שלקח ממון חבירו אבל בלא עדים אי אפשר להיות חשוד דשמא מלוה ישנה יש לו עליו שבשבילו תפס אותו ע"כ, וכן פסק מרן בש"ע שם [סע' ג'], הרי דבלא עדים דוקא משום די"ל מלוה ישנה יש לו עליו, הא לאו הכי הוה חשוד על השבועה וא"כ ה"ה החשוד על האיסורין:

שוב ראיתי להרב פרי תואר סי' הנזכר [קי"ט] ס"ק י"א שעמד ע"ז יעו"ש, ולע"ד לפי האמור אין כאן קושיא כלל, ובפרט דנראה דקי"ל כאביי דחשוד אממונא חשוד אשבועתא, ומ"ש לחלק דשאני ממון דמימר אמר דכיון דניתן להשבון לא מקרי עבריין על השבועה, לע"ד אינו נראה כן דא"כ אמאי גזלן חשוד על השבועה כיון דניתן להשבון, מה שאין כן בשבועה דלית לה תקנתא ודו"ק:

אות לה ס"ק א

ת"ר [לא, א] כל הבכורות אדם רואה חוץ משל עצמו ורואה את קדשיו ואת מעשרותיו וכו':

כתב רש"י ד"ה ורואה את קדשיו וז"ל, אם יש לו שלמים בביתו ונפל בהם מום יראה אם קבוע הוא ויפדם ויוציאם לחולין עכ"ל. וצריך להבין למה הוצרך רש"י לומר דמיירי בקרבן שלמים שעדיין הוא בביתו ולא מסרו עדיין לגזבר להקריבו. ונראה דהוצרך לומר כן מטעם שאמרו בגמרא דה"ט דרואה את קדשיו דאי בעי מתשיל עלייהו, ואי מיירי בשכבר מסרו להקריבו תו לא מצי לאתשולי עליה, דס"ל לרש"י דהקדש דינו כתרומה דאמרי' בפ' הנודר מן הירק [נט, א] דהיכא דאתא ליד כהן לא מצי לאתשולי, דה"ה הקדש דכל היכא דאתא ליד גזבר לא מצי לאתשולי. וכ"כ הרשב"א בחידושיו בפ"ק דגיטין [ט, א] גבי הא דאמר רב נחמן שכיב מרע שכתב כל נכסיו לעבדו ועמד חוזר בנכסים ואינו חוזר בעבד שכתב שם וז"ל, ועוד דלא אמרו אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט לומר שיהא כמסור ממש ליד גזבר ההקדש, שא"כ לא מצינו שאלה בהקדש שאין שאלה אחר מסירה, כדאמרינן בנדרים שאין שאלה בתרומה דאתא ליד כהן, ולא אמרו כמסירתו להדיוט אלא לענין קנין וכו' עכ"ל, וכ"כ הרשב"א בתשובה ח"א סימן תרנ"ו יעו"ש, וכן כתב עוד הרשב"א בחידושיו בפרק גט פשוט [ב"ב קעד, ב], ובתשובה גבי הא דאמר רב הונא שכיב מרע שהקדיש כל נכסיו ואמר מנה לפלוני בידי נאמן הביא דבריו הרב בצלאל בתשובות סי' ט"ו יעו"ש, וכן כתב הריטב"א בחי' למכות על דף כ"ב ע"א עלה דמשני הש"ס התם מלתא דאיתיה בשאלה לא קתני ופריך והרי מוקדשין יעו"ש, וכן כתב עוד הריטב"א בחי' בפרק הזהב הביא דבריו הרב בצלאל בספר אסיפת זקנים עלה דאמרינן התם (דף נ"ז ע"א) דהא דאמר שמואל הקדש שוה מנה שחללו על שוה פרוטה דמר סבר אפילו לכתחלה וז"ל, ותדע דקי"ל דהקדש הבא ליד הגזבר אין בו שאלה ואילו הקדש שלא בא ליד גזבר יש בו שאלה להוציאו לחולין, וכדאיתא בהדיא במסכת ערכין עכ"ל, וכן נראה מדברי התוס' בפרק אלו עוברין (דף מ"ו ע"ב) בד"ה הואיל וכו', דהקשו דמ"ש גבי הקדש דאמרינן אבל אתה רואה של גבוה כיון דאיכא למימר הואיל ובעי מתשיל, ותירצו בתירוץ הב' וז"ל, ועוד תי' היכא דאתא ההקדש ליד הגזבר לא אמרינן הואיל ובעי מתשיל עלה עכ"ל, דכוונתם ודאי לומר דלא שייך לומר הואיל, דהיכא דאתא ליד גזבר אין בו שאלה דומיא דתרומה. ואפשר שזה הוא דעת רש"י הכא שהוצרך לומר דמיירי בקדשי מזבח שעדיין הם בביתו שלא מסרם לגזבר, דבאתא ליד גזבר אין בו שאלה:

ואין לומר דע"כ לא אמרו התוס' והרשב"א והריטב"א כן כי אם דוקא בהקדש בדק הבית, אבל בקדשי מזבח אפשר דאפילו מסר לכהנים להקריבו יש בו שאלה, דהא ליתא דאדרבה אם אמרו כן בקדשי בדק הבית כ"ש וקל וחומר בקדשי מזבח, דאם קדשי בדק הבית דימו אותם לדין תרומה דאמרינן דבאתא ליד כהן לא מצי לאתשולי, אף די"ל דרב המרחק ביניהם, דבשלמא בתרומה דבעודה ביד ישראל יש לו לישראל טובת הנאה ליתנה לכל כהן שירצה דבהכי יש לו קצת זכות ממון בגווה, ובפרט למ"ד טובת הנאה ממון, מש"ה דוקא בדלא אתא ליד כהן איתיה בשאלה, אבל בדאתא ליד כהן וכבר זכה בו ולא נשאר לישראל שום זכות בגווה מסתברא לומר דליתא בשאלה, משא"כ בקדשי ב"ה דמשעה שאמר הרי זו הרי זכה ההקדש דאמירתו לגבוה וכו' ולא נשאר שום זכות ממון למקדיש, ועם כל זה אמרינן דאיתיה בשאלה, א"כ בדאתא ליד גזבר מה טעם איכא לומר דליתא בשאלה, כיון דלא נתחדש שום דבר ע"י שמסר לגזבר, דמשעה שהקדיש כל היכא דאיתיה בי גזא דרחמנא איתיה, וא"כ אם אמרו כן בקדשי ב"ה כ"ש בקדשי מזבח, דהא קדשי מזבח הם דומים לתרומה דבעודם ביד הבעלים יש להם טובת הנאה ליתנם לכל כהן שירצה להקריבם, דמהאי טעמא תנן בפרק ז' דתמורה (דף ל"ב ע"א) דקדשי מזבח מקדישין אותם הקדש עילוי ופירש רש"י וז"ל, הקדש עילוי כגון אם אמר על עולה הרי זה לבדק הבית וכו', ואם נדבה דאם מתה אינו חייב באחריותה, נמצא שאין לו חלק בה אלא טובת הנאה, דרשאי ליטול דבר מועט מישראל חבירו כדי שיתן עולתו זאת לבן בתו כהן להקריבה כדי שיטול את העור, וכפי אותה טובת הנאה יתן לבדק הבית עכ"ל, וכמו שבעולה שהעור לכהן רשאי ליטול דבר מועט כדי שיתן לכהן זה להקריבה ויש לבעלים טובת הנאה, כן בכל קדשי קדשים דקרבן יחיד דהעורות לכהנים כמ"ש הר"מ בפ"ה מהל' מעשה הקרבנות [הי"ט], שייך ג"כ טובת הנאה לבעלים. ואפשר דאפילו בקדשים קלים דהעורות לבעלים כמ"ש הר"ם שם שייך טובת הנאה לבעלים, דרשאי ליתן קרבן שלמים להקריבו לכל כהן שירצה כדי שיאכל הכהן חזה ושוק, דאל"כ לפי דברי רש"י איך קתני במתני' דתמורה קדשי מזבח סתם, דמשמע דאפילו קדשים קלים מקדישין אותן הקדש עילוי דהא סתם קדשי מזבח קדשים קלים בכלל, וא"כ שפיר י"ל דקדשי מזבח כיון דבעודן ביד בעלים יש להם טובת הנאה משו"ה איתנהו בשאלה, אבל כשמסרם לכהן להקריב דכבר זכה הכהן בהם ליתנהו בשאלה דומיא דתרומה: ואדרבה לע"ד צריך ליתן טעם בקדשי בדק הבית מה חילוק יש בין מסר ליד הגזבר ללא מסר ביד הגזבר, כיון דאפילו בלא מסרה כבר זכה ההקדש וכל היכא דאיתיה בי גזא דרחמנא איתיה, ולא נשאר למקדיש שום זכות בגויה כמו אחר מסירה ממש, ואי ליתא בשאלה

אחר מסירה קודם מסירה נמי אמאי איתיה בשאלה. ובשלמא בקדשי בדק הבית דהוי נדר הנודר ואמר הרי עלי כך וכך לבדק הבית ואח"כ הפרישו, דבעודו ביד המקדיש חייב באחריותו כדאמרינן בר"פ שילוח הקן [חולין קלט, א], דלר' יוחנן דקי"ל כוותיה ס"ל דאפילו בנדר דקדשי בדק הבית כל שלא מסרו ליד גזבר חייב באחריותו, דלא כר"ל דאמר דאינו חייב באחריותו דכל היכא דאיתיה בי גזא דרחמנא איתא יעו"ש, א"ש דכיון דבעודו ביד המקדיש חייב באחריותו חשיב דאית ליה זכות בגויה דדבר הגורם לממון כממון דמי, דאף דלא קי"ל כר"ש בעלמא מ"מ לענין שאלה חשיב כשלו מידי דהוה לענין הקדש עילוי, דאם אמר הרי עלי עולה והפרישה אם הקדישה לב"ה נותן את דמיה כאילו כולה שלו מטעם זה דחייב באחריותה, כמו שמתבאר בסוגיא דתמורה הנזכר, וה"ה לענין שאלה, אבל משכבר מסרו ליד הגזבר דאינו חייב באחריותו עוד, דכיון דמסרו כבר קיים את נדרו דאינו מחוסר הקרבה, הרי לא נשאר לו שום זכות ולא מצי לאתשולי, אבל בנדבה דאמר הרי זה הקדש לבדק הבית דאפילו בעודו בידו אינו חייב באחריותו מה טעם לחלק בין מסר ללא מסר: ואפשר לומר עפ"י מ"ש רש"י במתני' דערכין (דף כ"ח ע"ב) במאי דתנן אם נדבה נותן את טובתה וז"ל, אלא בכדי טובתה טובת הנאה שיש לו יתן לכהן, כיצד שור זה עולה והחרימו אומדים כמה אדם רוצה ליתן בשור להקריבו עולה שאינו חייב, כלומר אדם שאינו חייב עולה אם ימצא בזול נוטלו להקריב דורון לקונו, וכאותן הדמים יתן זה שזהו טובת הנאה שיש לו בה, שהרי אם מתה או נגנבה אינו חייב באחריותה ומשהפרישה יצא ידי חובתו, ומעתה אם תאבד אינו מפסיד אלא שלא הקריב דורון לקונו עכ"ל, והתוס' בסוגיא דתמורה הנזכר בד"ה מקדישין כתבו וז"ל, ובגמרא אמרינן דקדשי בדק הבית שהקדיש לקדשי מזבח לא עשה כלום, ופירש"י בגמרא דלא שייך טובת הנאה בקדשי בדק הבית, ולא נהירא למורי האי טעמא דאטו מי לא שייך ביה לומר כמה אדם רוצה ליתן לבדק הבית אע"פ שאינו רשאי כמו בקדשי מזבח עכ"ל: ונראה דהא דרש"י כתב דלא שייך טובת הנאה בקדשי בדק הבית, לפי מה שפירש הכא במתני' דטעמא דנדבה הוא משום דיש לו טובת הנאה ליתנה להקריבה לכל כהן שירצה, דטובת הנאה כי האי לא שייך בקדשי בדק הבית, אבל לפי מה שפירש בערכין דטובת הנאה דנדבה משום דניחא ליה להקריב דורון לקונו אע"פ שאינו חייב, ה"ה דשייך זה בקדשי בדק הבית דהקרבת דורון ג"כ, ועל פי פירש"י דערכין כתבו התוס' דלא נהירא ה"ט, דבקדשי בדק הבית נמי שייך טובת הנאה דהקרבת דורון, ושפיר י"ל דמפני טובת הנאה זאת חשיב כאית ליה זכותא בגוויה, ואם הקדישו לקדשי מזבח חייב ליתן כדי טובת הנאה, וא"כ לענין שאלה נמי במקדיש לבדק הבית בתורת נדבה כל זמן

שלא מסרו לגזבר איתיה בשאלה מטעם טובת הנאה שיש לו בהקרבת דורון לקונו, אבל כשמסרו לגזבר שכבר נהנה בהקרבת דורון ולא נשאר לו שום זכות בו ליתיה בשאלה, אלא דלפי דברי רש"י בסוגיא דתמורה דכתב דלא שייך טובת הנאה בקדשי בדק הבית לא שייך לומר זה:

באופן דבין קדשי בדק הבית ובין קדשי מזבח כל שבא ליד הגזבר או ליד כהן ליתיה בשאלה, וכן מתבאר מדברי הריטב"א בחידושיו ליבמות בר"פ האשה רבה [פח, א] גבי מאי דאמרינן התם האי הקדש ה"ד אי קדושת הגוף כיון דבידו לאתשולי, וז"ל דקי"ל דנשאלין על ההקדש כמו על נדרים דעלמא דקי"ל כב"ה דאמרי יש שאלה בהקדש, ודוקא עד שלא בא ליד הגזבר עכ"ל, הרי בפירוש דבקדשי מזבח נמי אמרינן הכי: וראיתי להתוס' בפ"ג דכריתות (דף י"ג ע"ב) ד"ה ד' חטאות וכו' שכתבו וז"ל, וא"ת אמאי לא חשיב ה' כגון שנשבע שלא יאכלנו ואכלו, וי"ל מידי דאיתיה בשאלה לא קתני, ומוקדשין דתני אע"ג דהוו בשאלה, מ"מ השתא שנשחטו ונזרקו דמן כהלכתן דכבר עלה הקרבן לבעלים לשם חובה ליתיה בשאלה עכ"ל, משמע מדבריהם דדוקא בנזרק דמן כהלכתן דכבר עלה הקרבן לבעלים לשם חובה הוא דליתיה בשאלה, אבל אם נשחטו בלבד ועדיין לא נזרקו דמן דעדיין לא עלו לבעלים לשום חובה, וכ"ש אם לא נשחטו כלל איתיה בשאלה אף שכבר מסרו ביד הכהנים להקריב, וזה הוי הפך מה שהעלינו מתוך דברי התוספות והרשב"א והריטב"א:

ונראה דודאי בהקדש שהוא בדרך נדבה דאינו חייב באחריותו בין קדשי המזבח ובין קדשי ב"ה כל שמסרו לגזבר שוב ליתיה בשאלה, ומה שהוצרכו התוספות הכא לומר דוקא בשנשחטו ונזרקו דמן הוא להשוות כל מיני מוקדשין, דאפילו קדשי מזבח שהם בדרך נדר שחייב באחריותם באופן זה דכבר נשחטו ונזרקו דמן דכבר יצא ידי חובה ואינו חייב עוד באחריותם ליתנהו בשאלה, מה שאין כן בנשחטו בלבד וכ"ש בלא נשחטו אלא דמסרן לכהנים בלבד דכיון דעדיין מחוסר הקרבה דלא יצא י"ח עדיין חייב באחריותו, דאם נגנב ונאבד קודם שחיטה או נפסל הקרבן אחר שחיטה אכתי חייב להביא קרבן אחר, וכמו שמתבאר מדברי הר"מ בפי"ד מהל' מעשה הקרבנות דין ה', שכתב שהנודר אם הפריש קרבנו ואבד או נגנב חייב עד שיקריב כמו שנדר עכ"ל. וכתב הרב מ"ל שם דקדק רבינו לומר עד שיקריב כמו שנדר, לומר שאפילו הביאן ליד כהן כל שלא הקריבו כמו שנדר לא יצא י"ח נדרו, וכתב דדין זה הוא פשוט והכריח הדבר שם יעו"ש. והנה כי כן ס"ל להתוס' דאף דכשהביאו ליד כהן להקריב לא שייך טובת הנאה כדשייך טעם טוה"נ כשלא הביאו ליד כהן, מ"מ מטעם דחייב באחריותו עדיין

כל שלא הקריבו כהלכתו אכתי אית ליה זכותא בגוויה כדין דבר הגורם לממון דלענין שאלה כממון דמי כמו ששיערנו לעיל, ומשו"ה איתיה בשאלה עד שיקריבנו כהלכתו. ולא לענין קרבן הבא בנדר בלבד הוצרכו התוס' לומר דדוקא בנשחטו ונזרקו, כי ה"ה ג"כ בכל קרבן יחיד שהוא חובה על האדם כחטאת ואשם וכיוצא כל שלא נגמר הקרבתו איתיה בשאלה, כיון דכל עוד שלא נקרב כהלכתו חייב באחריותו להביא אחר לצאת י"ח, ודבר הגורם לממון הוי כדין נדר כאמור:

דבהכי ניחא נמי מ"ש התוס' בפ"ק דסוטה (דף ו' ע"ב) ד"ה כי קדוש וכו' שכתבו וז"ל, ועוד אמאי נשרפת כיון דקי"ל כב"ה דיש שאלה בהקדש למה אינו נשאל עליה ותצא לחולין עכ"ל, והדבר קשה דהא בגמרא מיירי במנחת סוטה שכבר מסרה הבעל לכהן ונתקדשה בכלי שרת קדושת הגוף, וא"כ איך אפשר בשאלה. ואולם לפי האמור י"ל דכיון דמנחת סוטה דבר שבחובה היא, דכיון דקינא לה הבעל ונסתרה מחוייב הבעל להביא מנחתה, דבעל שמחל על קנוייו אחר שנסתרה אין קנוייו מחול כמ"ש הר"ם בפ"א מהל' סוטה [ה"ז], וא"כ עכ"פ מחוייב להביא מנחתה ואי אפשר לפטור את עצמו, ואם נאבדה או נפסלה אחר שהביא מנחתה חייב באחריותה להביא אחרת, וכל שהוא דבר הגורם לממון איתיה בשאלה כאמור:

וראיתי להרב חות יאיר בסוף סי' ק"ל שכתב וז"ל, ועוד צריך לי עיון אם יועיל התרה גבי קרבן באומר הרי זה דתכף הוי כבי גזא דרחמנא וכתרומה המסורה לכהן עכ"ל. ולעד"נ דאין שום ספק בזה דודאי אפילו בנדבה דאמר הרי זה הקדש כל שהוא ביד המקדיש מהני שאלה, אף דאיכא למימר כל היכא דאיתא בי גזא דרחמנא, מהטעם האמור דכל שעדיין ביד המקדיש יש לו טובת הנאה דהקרבת דורון לקונו כאמור, משא"כ כשמסרו לגזבר כאמור, וכן מוכח מפשט דברי הראשונים הנז"ל. דאל"כ למה הוצרכו התוס' בפ' אלו עוברין לאוקומי ההיא דשלך אי אתה רואה, אבל אתה רואה של גבוה דמיירי דאתא לידי גזבר, תיפוק ליה דאפילו ביד המקדיש ליתיה בשאלה דמיירי במקדיש בדרך נדבה דאמר הרי זה הקדש, ובפרט מדברי הרשב"א שהביא הרב בצלאל בסי' הנזכר, במ"ש בההוא דשכיב מרע שהקדיש כל נכסיו דמוקי לה במסרם ליד הגזבר דמשו"ה ליתנהו בשאלה, אף דשכיב מרע שהקדיש כל נכסיו מסתמא הוא במקדיש בדרך נדבה ולא בדרך נדר דאמר הרי כל נכסי הקדש, ועם כל זה לא מצא אופן לומר דליתנהו בשאלה כי אם משמסרם ליד הגזבר וזה פשוט. באופן דמקום י"ל דמ"ש רש"י בסוגיין דמיירי בשלמים שיש לו בביתו הוא מטעם זה דאם מיירי דמסרם לכהן להקריב תו ליכא למימר אילו בעי מתשיל:

אות לה ס"ק ב

ובעיקר טעם זה דאמרינן [לא, א] דהיינו טעמא דרואה את קדשיו משום דאי בעי מתשיל, יש לעמוד ממ"ש הר"מ בפ"ז מהל' ערכין דין י"ז וז"ל, המקדיש כל נכסיו ואח"כ גרש את אשתו וגבתה כתובתה, אינה גובה עד שידירנה הנאה שמא קנוניא עשו על ההקדש, ואין אומרים אילו רצה היה אומר בטעות הקדשתי וישאל על הקדשו לחכם ויתיר לו עכ"ל, מפורש יוצא מדברי הר"ם דאינו נאמן במגו דאי בעי מתשיל. וכתב הרב מחנ"א בהל' צדקה סי' ה' דהיינו טעמא דס"ל דבנדרי הקדש לא סגי בחרטה לחוד כשאר נדרי איסור, אלא בעינן פתח לנדרו שיאמר בטעות הקדשתי כלומר דאדעתא דהכי לא הקדיש, ומשו"ה ס"ל דליכא למימר מגו דאי בעי מתשיל דאפשר דלא מצא פתח לנדרו ומשו"ה לא אתשיל והוצרך לקנוניא, ועיין שם מה שהקשה הרב לסברת הר"מ מההיא דאמרינן בר"פ האשה רבה [יבמות פח, א] דאמרינן דבהקדש דידיה נאמן משום דבידו לאתשולי ותירץ שם יעו"ש. ולעד"נ משמעתין קשה על הר"מ דא"כ איך אמרינן דרואה את קדשיו ולא חשדינן ליה מטעם דנאמן במגו דאי בעי מתשיל, כיון דאפשר דאין בידו לאתשולי דלא מצא פתח לנדרו למשוי לנדריה נדר בטעות, או אפשר שלא ידע שיש שאלה בהקדש כדרך שכתב הרב הנזכר שם בעד הר"מ להההיא דהאשה רבה: ומדברי רש"י בשמעתין נראה דס"ל דבהקדש בעינן פתח לנדרו שיאמר בטעות הקדשתי שהרי כתב וז"ל, דמה לו לשקר הא אם היה רוצה להוציאן לחולין יכול לעשות בהיתר ולישאל לחכם עליהם ולפתוח בחרטה דהקדש טעות ולומר בטעות הקדשתי עכ"ל. אלא דלרש"י אין להקשות כמו שהקשינו לדעת הר"מ, שהרי מצינו דהרשב"א ס"ל דנדרי הקדש אין נשאלין אלא ע"י פתח כמו שהעלה הרב בצלאל בתשובה סי' ט"ו, ועם כל זה מתבאר מדברי הרשב"א בההיא דגט פשוט [ב"ב קעד, ב] במקדיש כל נכסיו ואמר מנה לפלוני בידי, דמוקי לה הרשב"א דמיירי שכבר מסרם ביד הגזבר דליכא מגו דאי בעי מתשיל, אבל אם לא מסרם לא בעינן טעמא דלא עביד קנוניא דבלאו הכי נאמן במגו דאי בעי מתשיל, כמו שהביא הרב שם דברי הרשב"א, הרי דס"ל דאמרינן מגו דאי בעי מתשיל אף דאיכא למימר שמא לא מצא פתח לנדרו, אבל לדעת הר"מ ק"ק משמעתין: ואפשר דמטעם זה השמיט הר"ם דין זה דרואה אדם את קדשיו, דחלוקת רואה אדם את מעשרותיו הביאו בפ"ו מהל' בכורות דין ט' יעו"ש, ודין שאין אדם רואה בכורות עצמו הביאו שם ברפ"ג דבכורות, ודין זה דרואה אדם את קדשיו לא הביאו בשום מקום, ואפשר דמטעם זה דכיון דאיהו ס"ל לענין הלכה דמגו דאי בעי מתשיל לא אמרי' גבי הקדש, דפסק כרב הונא בההיא דשכיב מרע שהקדיש כל נכסיו וכמ"ש מרן הכ"מ בפ"ז מהל' ערכין דין י"ז, דפסק כסברת ר"א

דסבירא ליה דחיישינן לקנוניא, אף דר' יהושע ס"ל דלא חיישינן לקנוניא מטעם דיש שאלה בהקדש ואיכא מגו דאי בעי מתשיל, כיון דר"ה ס"ל דבבריא חיישינן לקנוניא ואינו נאמן מטעם דמגו דאי בעי מתשיל, ובשמעתין דאמרינן דתנא דברייתא דקתני דרואה אדם את קדשיו מטעם דאי בעי מתשיל, י"ל דהאי תנא ס"ל כר' יהושע בעלמא דלא חיישינן לקנוניא משום מגו דאי בעי מתשיל, ולא קי"ל כוותיה אלא כסברת ר"א, דר"ה קאי כוותיה, ומשו"ה השמיטו דין זה, זהו מה שנראה לומר לפי יסודו של הרב מחנ"א כנזכר לעיל: אבל לעד"נ דאפשר דאפילו דס"ל להר"ם דבהקדש אין נשאלין אלא ע"י פתח מ"מ אמרינן מגו דאי בעי מתשיל, דאע"ג דאיכא למימר דלא מצא פתח לנדרו מ"מ היה יכול לשקר לומר שיש לו פתח דבטעות הקדיש אף שאין האמת כן, ומשו"ה רואה אדם את קדשיו דמה לו לשקר לומר שהוא מום קבוע להתירו, כיון דבידו היה לאתשולי ולמשרי ההקדש בטעות ע"י פתח של שקר אף שלא מצא פתח. ושאני התם גבי מקדיש את נכסיו וגרש אשתו דליכא למימר מגו דהוי ליה לשקר ולומר דיש לו פתח דהקדיש בטעות, דאם היה אומר כן היה נהנה מן ההקדש שלא כדין כיון דהאמת הוא דלא הקדיש בטעות, משא"כ במגרש את אשתו וגובה כתובתה מההקדש דנהנה מההקדש כדין, דהא קי"ל דהקדש בדק הבית אינו מפקיע מידי שעבוד כתובתה ובע"ח ושפיר גובה כתובתה מההקדש: ואפילו לדעת הר"מ בפ"ז מהל' ערכין הל' י"ד דמתבאר מדבריו דס"ל דאפי' קדשי ב"ה מפקיעין מידי שעבוד, דס"ל דמאי דאמרינן במתני' בפ' שום היתומים (דף כ"ג ע"ב), דאין האשה גובה כתובתה ולא בע"ח את חובו דצריך פדיון דמוסיף עוד דינר ופודה את הנכסים הוא מן הדין, דכיון דהקדש מפקיע מידי שעבוד חל עליהם ההקדש ואין האשה ובע"ח יכולין ליפרע מהם בלא פדיון יעו"ש, מ"מ כיון דע"י פדיון גובה כתובתה הרי יצאו לחולין ע"י פדיון ואינו נכשל באיסור הנאת הקדש, לא כן אם יהיה בודה מלבו פתח של שקר דנמצא שנהנה מההקדש שלא כדין, וכל כהאי גוונא ליכא למימר מגו דאי בעי מתשיל, דאפשר דלא מצא פתח אמיתי ופתח של שקר נמי לא עביד דלא שביק היתירא ואכיל איסורא כיון דע"י גירושין נהנה מההקדש בהיתירא, וזה לא שייך אלא התם, אבל בשמעתין דאם אנו באים לחשוד אותו דאומר שהוא מום קבוע להתיר ההקדש שלא כדין, שפיר י"ל דאם דעתו ליהנות מההקדש שלא כדין היה עושה תחבולה אחרת לומר שבטעות הקדיש ע"י פתח שבודה מלבו, וזה היה עדיף טפי שאי אפשר להכחישו, משא"כ באומר שמום קבוע הוא דאפשר להכחישו שיבא מומחה ויאמר דאינו מום קבוע:

עוד יש לעמוד בהא דרואה את קדשיו דאמאי איצטריך לומר מטעם דנאמן במגו דאי בעי מתשיל, דהא בעלמא בבכור ומעשר יש מקום לחשוד אותו דאומר דמום קבוע הוא דבהכי מתירו לשחוט אותו בלא פדיון, דלגבי בכור ומעשר מומו הוא פדיונו ובלא פדיון מותר, אבל גבי הקדשות אין מקום לחשוד אותו דמה מרויח במה שאומר דמום קבוע הוא, סו"ס הרי צריך לפדות אותו בשיוויו ולא בפחות משיוויו, וכמ"ש הר"מ בפ"ז מהל' ערכין דין ח' וז"ל, אחד קדשי בדק הבית ואחד קדשי מזבח שנפל בהם מום אין פודין אותן לכתחלה אלא בשוויהן, ואם עבר וחללן על פחות משוויהן וכו' הרי זה פדוי ויצא לחולין ומותר ליהנות בו, ומדברי סופרים שהוא צריך חקירת חכם וחייב להשלים את דמיו עכ"ל, וכיון דמדרבנן אפילו בדיעבד חייב להשלים דמיו מה בצע במה שיאמר שהוא מום קבוע כיון דצריך להשלים דמיו וא"כ למה נחשוד אותו: עוד יש לעמוד דאמרינן בפרק כל פסולי המוקדשין (דף ל"ו ע"ב) במתני' הכל נאמנים על מומי מעשר וכתב רש"י וז"ל, הכל נאמנים להעיד שמאליו נפל ובספק מעשר קאמר כגון קרא לתשיעי עשירי דאמרינן דאין לו תקנה אלא במום עכ"ל, מוכח מדברי רש"י דלא שייך נאמנות אלא בספק מעשר, דאיכא מקום חשדא דהפיל בו מום בידים כיון דאין לו תקנה בלאו הכי, אבל במעשר ודאי לא שייך נאמנות דפשיטא דנפל לו מום מאליו, דליכא חשדא לומר דהפילו בידים, דמה הפסד יש לו אם הוא תם ויקריבנו כיון דמעשר לבעלים הוא, דמסתמא לא חשדינן ליה דלא ניחא ליה להקריבו דלא חשיד איניש בזה כלל, וע"כ רבותא דמתני' הוא בספק מעשר דאיכא מקום לחשדא. הן אמת דק"ק לסברת רש"י דמוקי לה בספק מעשר, דא"כ איך אמרינן בגמרא דהיינו טעמא דנאמן משום דאי בעי שדי ביה מומא בכוליה עדריה, ואם איתא דבספק מעשר מיירי איך יתכן לומר דאי הוה בעי הוה שדי מומא בכוליה עדריה, דמנין היה יודע שיארע לו דבר זה שיטעה ויקרא לה עשירי כדי שיעשה תיקון זה לשדות מומא בכוליה עדריה. ובשלמא אי מיירי בודאי מעשר ועם כל זה חיישינן שאינו רוצה להקריבו, שפיר יש לומר דאי בעי שדי מומא לפוטרם מהקרבה וי"ל בדוחק:

באופן דמתבאר מדברי רש"י דלא חשיד איניש לומר דאינו רוצה להקריבו קרבן, וא"כ הכא בשלמא בבכור דאין אדם רואה מום בבכור של עצמו, שייך לומר דמיירי בספק בכור דאין לו תקנה אלא ע"י מום, וכן במעשר מיירי נמי במעשר ספק, אבל גבי רואה את קדשיו למה נחשוד אותו שיאמר שהוא מום קבוע, כיון דמסתמא לא חשיד איניש להבריחו מהקרבה דכיון דיש לו תקנה בהקרבה תו לא חשיד בכך. ויש ליישב והוא פשוט דהכא החשדא הוא דעכ"פ כבר ברור לנו דיש לו מום עובר, וזה בא לומר שהוא

מום קבוע ומותר לשוחטו במום זה, ועל זה יש לחוש דאומר כן שהוא מום קבוע כיון דבמום עובר נמי אינו יכול להקריבו, כמ"ש הר"מ בפ"א מהל' איסורי מזבח דין ה' יעו"ש, וכיון דאין לו תקנה בהקרבה צריך להשהותו עד שיעבור המום לגמרי או עד שיהיה מום קבוע וצריך להטפל עמו במזונות וכיוצא, ולהרויח זה אומר שהוא מום קבוע. דבהכי נמי ניחא מה שדקדקנו דהא צריך לפדותו בשיוויו ומה מרויח, דהריוח שמרויח הוא שלא להשהותו ולהוציא עמו הוצאת המזונות וכיוצא, ומפני זה חיישינן שאומר שהוא מום קבוע כדי לפדותו ולא יצטרך להשהותו ודו"ק:

====

אות לו

מתני' [לא, א] ושוקלין מנה כנגד מנה בבכור, כתב רש"י ז"ל, ושוקלין וכו' שאם יש לו חתיכת בשר חולין שנשקלה בליטרא יכול לשקול בשר בכור כנגדה ע"כ, והר"מ בפי' המשניות פירש באופן אחר וז"ל, מנה כנגד מנה חלק כחלק כגון שיחלקו אותה ו' או ז' ונותנים חלק בכף זה וחלק בכף זה ר"ל כפות מאזנים, וזה מותר בבכור בלבד, אבל מעשר לא לפי שנראה כאילו הוא מוכר וכאילו מחליף חלק זה בחלק זה וכו' עד כאן לשונו, וכן נראה מדברי הר"ם בספר היד נמי בפרק א' מהלכות בכורות [הי"ח] לענין בכור, ובפרק ו' שם [ה"ו] לענין מעשר כתב וז"ל, לפיכך אין שוקלין מנה כנגד מנה במעשר כדרך ששוקלין בבכור מפני שהוא נראה כמוכר עכ"ל, וכתב מרן הכ"מ שם דדקדק הר"ם כן ממתניתין דקתני דשוקלין מנה וכו' בבכור, דמשמע דוקא בכור אבל לא במעשר:

ויל"ע דאמרי' בירושלמי בריש פ"ק דמעשר שני, גבי מתני' מעשר שני אין מוכרין אותו ולא שוקלין כנגדו, דקא מבעיא לן התם עלה דאין שוקלין כנגדו, האחין שחלקו מהו שישקלו זה כנגד זה ולא איפשיטא יעו"ש, ואם איתא אמאי לא פשטה ממתני' דקתני דשוקלין מנה כנגד מנה בבכור אבל במעשר אסור, דהאחים שחלקו בשר מעשר אינם יכולין לשקול מנה כנגד מנה מפני שהוא נראה כמוכרו, וא"כ גבי מעשר שני דאסור למוכרו נמי פשיטא דהאחין שחלקו אינן יכולין לשקול זה כנגד זה מנה כנגד מנה דנראה כמוכרו. וראיתי להר"מ בפ"ג מהל' מעשר שני דין כ' שכתב האחין שחלקו מעשר שני אין שוקלין זה כנגד זה עכ"ל, וכתב מרן הכ"מ שם ומיהו יש לתמוה למה פסקה לחומרא כיון דמלתא דרבנן הוא ה"ל למפסק לקולא וצ"ע עכ"ל. ואפשר לומר דפסק לחומרא מטעם דלא גרע מדין מעשר בהמה, דאף דאיסור מכירה בבעל מום בשחוט אינו אלא מדרבנן עם כל זה אסור לשקול מנה במנה מפני שנראה כמוכר, וה"ה גבי מעשר שני

דאף דאיסור זה מדרבנן אזלי' לחומרא. אבל מ"מ מהירושלמי קשה אמאי לא איפשיטא מהא דמעשר בהמה:

ועוד צריך להבין במ"ש הר"מ בפ"א מהל' בכורות לענין בכור בדין י"ח וז"ל, אבל בשר בכור תמים אינו נמכר מפני שהוא בשר קדש, וכהנים שנמנו עם הבכור מותרין לשקול מנה כנגד מנה עכ"ל, וכתב מרן הכ"מ דמפשטא דמתני' משמע דארישא דמתני' קאי דקתני דבכור בע"מ אינו נשקל בליטרא, ומדברי רבינו כאן נראה שהוא מפרשה בבכור תמים בזמן המקדש עכ"ל. ונראה דה"ט דמפרש הר"מ מתני' בתם, דאילו קאי ארישא דבע"מ מ"ש רישא דקתני כל פסולי המוקדשין נשקלין וכו' חוץ מן הבכור והמעשר דאינן נשקלין בליטרא, דאע"ג דמעשר אינו נמכר אפי' שחוט מדרבנן, מ"מ מוקמינן לה בגמרא במעשר של יתומים דמותר למוכרו דאוקמוהו רבנן אדאורייתא, וא"כ בסיפא דקתני שוקלין מנה במנה בבכור מ"ש דנקט בבכור דוקא דמשמע דדין זה אינו כן במעשר, ואם איתא דקאי ארישא דבעל מום, ואתא מתני' לאשמועינן דאיכא אופן היתר לשקול מנה במנה, א"כ ה"ה במעשר בההוא אופן דמיירי רישא דהיינו מעשר של יתומים. אשר ע"כ פי' הר"מ דלא נגע ולא פגע הך סיפא בענין איסור משקל דבעל מום, כי אם דין בפני עצמו הוא לענין איסור מכירת בשר דבכור תם, דאסור למוכרו מפני שהוא בשר קדש, דהיינו דוקא מכירה ממש, אבל כהנים שותפין בבכור שחלקו הבשר ביניהם מותר לשקול מנה כנגד מנה ולא חיישינן משום דמיחזי כמכירה, ועל זה דקדק התנא לומר דוקא בכור אבל מעשר לא:

וצריך טעם מ"ש מעשר מבכור, דכיון דמעשר בעל מום בשחוט איסור מכירה הוא מדרבנן, ועם כל זה אסרו חז"ל מנה כנגד מנה מפני שנראה כמוכרו, א"כ ה"ה בבשר בכור תם אף דאיסור מכירה מדרבנן, מ"מ למה לא החמירו כמו שהחמירו במעשר, וכמו שהחמירו לענין מעשר שני כאמור. ועוד ק"ק דמנ"ל להר"מ לומר דבמעשר אפילו בע"מ שחוט מדרבנן אין שוקלין מנה כנגד מנה, הא כיון דמתני' מיירי בבשר בכור תמים י"ל דדכוותה קא ממעט התנא דדוקא בכור, אבל מעשר דכוותיה דהיינו בשר מעשר תמים אחר הקרבה דהאחים שחלקו הבשר אינן יכולין לשקול מנה כנגד מנה, דכה"ג מסתבר דבמעשר אסור, דלא מבעיא למה שצדדתי לעניות דעתי בסברת הר"מ בספר קהלת יעקב באות פ' [סי' רס"ה ערך פסולי המוקדשים] דף צ', דס"ל דמעשר תמים אפילו שחוט הוי מה"ת, דודאי יש סברא לחלק בין בכור למעשר, דכיון דעיקר איסור מכירת בשר בכור תמים אינו אלא מדרבנן משום גנאי דבשר קדש הוא, אין לאסור חלוקה דמנה כנגד מנה כיון דלאו מכר הוא אלא דנראה כמוכרו, משא"כ במעשר כיון דעיקר מכירה

גמורה הוא מדאורייתא, שפיר י"ל דגזרינן חלוקה דמנה כנגד מנה אטו מכירה גמורה, אלא אפילו לסברת מרן הכ"מ ומוהר"י קורקוס שכתבתי שם, דס"ל בעד הר"מ דאפילו שחוט דתם במעשר הוא מדרבנן, מ"מ מסתבר טפי דגזרינן חלוקה דמנה כנגד מנה בבשר דתם משום דלא חשיב גזירה לגזירה, דמאי דאסרינן מכירה בשר דתם לאו דווקא משום דגזרינן שחוט אטו חי, דבלא גזירה זאת מסתבר לאסור מכירה בבשר תם מטעם דהוי גנאי למכור בשר קדש, כדאסרינן מהאי טעמא בשר בכור תם, דודאי מאי דאסרינן בבשר בכור לאו משום דגזרינן אטו חי, דהא אע"ג דקי"ל כר"נ [תמורה ז, ב] דבכור תם חי אינו נמכר בזמן שבית המקדש קיים, מ"מ אין הטעם משום דאיכא איסורא דאורייתא למכור, אלא משום דממון גבוה הוא ולית ליה לכהן זכותא בגוויה כל זמן שלא הקריבו, וא"כ מה שאסרו בשר בכור תם למכור אינו משום דגזרינן שחוט אטו חי אלא משום גנאי דהוי בשר קדש וא"כ ה"ה בבשר מעשר תם, וכיון דאינו משום גזירה דשחוט אטו חי שפיר י"ל דאסרינן מנה כנגד מנה משום דנראה כמוכרו וגנאי הוא כלפי בשר קדש, משא"כ בבשר בעל מום דאינו אלא משום דגזרינן מכירה דשחוט אטו חי, דלא מסתבר לומר דגזרינן חלוקה דמנה כנגד מנה דנראה כמוכרו אטו מכירה גמורה, כיון דמכירה גמורה הויא משום מכירה דחי והוי כעין גזירה לגזירה. ודע דנראה פשוט דלפי סברת הר"מ כ"ש בכור בעל מום דחולקין מנה כנגד מנה, דשותפין שקנו בכור בעל מום חי או שנולד להם בשותפות בכור ונעשה בע"מ או האחין הבאים לחלוק, פשיטא דיכולין נמי לשקול מנה כנגד מנה דאם בתמים מותר כ"ש בבעל מום: ואולם מה שאני מסתפק בדעת הר"מ אי גם בטבח שמכר בע"מ שחוט לקצת בני אדם, אם המוכר עצמו יכול לשקול מנה כנגד מנה דכיון דע"י משקל זה מטי ליה הנאה דאינו מוכר להם באומד ויש לו פסידא, כיון דמחלק אותה לקצת ב"א חלק כחלק הרי הוא יכול לשום דמי הבכור בדקדוק וליקח חלק כחלק מהקונים, משא"כ אם לא יעשה כן צריך שימכור להם מאומד ויבא לידי פסידא. ואפשר דבענין מכירה שהטבח מוכר להרויח, גם באופן זה דמנה כנגד מנה חשיב בזיון, ולא הותר אלא בשותפין שיש להם בכור או קנו בכור מחיים לא לצורך סחורה כי אם לצורך אכילת ביתם, דכל כה"ג ליכא בזיון כיון דאינו נוהג בו דרך חולין ליהנות במכירה, דעפי"ז אפשר ליישב מאי דלכאורה קשה לפירוש הר"מ מההיא דאמרינן בפרק אין צדין (דף כ"ח ע"א), דאמרינן התם דתניא אמר ר' יהושע שוקלין מנה כנגד מנה ביו"ט, אמר רב יוסף הלכה כר"י הואיל ותנן בבכורות כוותיה דתנן פסולי המוקדשין וכו' א"ל אביי ודלמא לא היא וכו' ע"כ לא קאמרי רבנן התם אלא משום דלא מחזי כעובדין דחול אבל הכא דמחזי כעובדין דחול לא ע"כ. ורש"י ז"ל

לפי שיטתיה בפירוש מתני' דבכורות פירש שם וז"ל, ע"כ לא קאמרי רבנן וכו' דהתם מכירה הוא ואין דרך לשקול בשר הנמכר במנה כנגד מנה, אבל הכא וכו' קא עבדין עובדין דחול דהא חלוקה היא וכן דרך כל החולקין עכ"ל. וזה אתי שפיר כפי פי' רש"י דמתניתין דמכירה הוא ששוקל בחתיכת בשר חולין שנשקל בליטרא, אבל לדעת הר"מ מתני' מיירי בחלוקה נמי הרי מתני' נמי עובדין דחול הוא כההיא דר"י:

אמנם לפי האמור יש ליישב קצת דלדעת הר"מ אינו מפרש כפירוש רש"י אלא הכי מפרש הסוגיא, דאביי ס"ל דהא דר"י דשוקלין מנה כנגד מנה ביו"ט מיירי בכל אופן, בין בשותפין שקנו בהמה בחייה ושחטו אותה לצורך אכילתם ולא למכירה, ובין בטבח ששחט בהמה למכור לקצת בני אדם, דכה"ג נמי דמכירה דמוכר להם בשר שחוט מותר לשקול מנה כנגד מנה, וע"ז קאמר אביי דע"כ לא קאמרי רבנן גבי בכור דמותר כ"א דוקא בשותפין, שבאים לחלוק ביניהם בבהמה שלקחו מחיים לצורך אכילתם דווקא ולא למכירה, דבכה"ג לא חשיב כעובדין דחול כיון דלא עבדי הכי בדרך מכירה וסחורה להרויח כי אם לצורך אכילתם, ובכה"ג לא חשיב בזיון קדשים, דדוקא כשעושה הטבח כן למכור ולעשות סחורה חשיב כעובדין דחול דעביד לקודש חול, אבל בחלוקה שלא לצורך סחורה לא חשיב דעביד לקודש חול, וא"כ לענין יו"ט נמי לפי מתני' דבכורות דווקא חלוקת השותפין מותר, אבל טבח העושה כן למכור לאחרים חשיב כעובדין דחול ואסור, דס"ל לאביי דכיון דקי"ל כרבנן [שם] לענין יו"ט דאין משגיחין בכף מאזנים כל עיקר דאינו תלוי בשינוי, א"כ אפילו דמשנה אופן המשקל שלא כדרך חול כל דהוי דרך מכירה וסחורה אפילו בכה"ג דמנה כנגד מנה אסור אף דאיכא שינוי: וכבר ראיתי להרב ברכי יוסף נר"ו בא"ח סימן ת"ק אות א' שכתב דשמע מקשים להר"מ מדברי אביי דפרק אין צדין, וכתב ליישב וז"ל, ואפשר דס"ל להר"מ דהא דאביי לאו הלכתא היא וכמ"ש הפ"ח בדין זה עכ"ל. ולע"ד אחר המחילה הראויה אליו אין זה מן הישוב, דמאי דלא קי"ל כאביי לאו משום דלא קי"ל כוותיה במאי דס"ל בפירוש דמתני' דבכורות, דבמאי דס"ל בפירוש מתניתין ליכא מאן דפליג, ומאי דלא קי"ל כוותיה הוא לענין יו"ט, דאף דאביי נראה דס"ל דלכו"ע כל שהוא בדרך מכירה מותר מנה כנגד מנה ואין לאסור אלא בחלוקה דכל החולקין מחלקין כן מ"מ אנן לא ס"ל הכי, אבל למה שנראה מדבריו דפירוש מתני' הוא על דרך פירוש רש"י ולא כפירוש הר"מ, מנין לנו לומר דפליגי עליה דאביי כיון דאפושי פלוגתא לא מפשינן וזה פשוט:

עוד כתב הרב הנזכר שם וז"ל, ואין להקשות על הר"מ דמוקי מתני' בבכור תם, ממאי דאתמר בירושלמי בפרק אין צדין [ה"ו] דתני רבי חייא ור"ש ברבי הוו שוקלין מנה כנגד

מנה בבכור, ופשיטא דאיירי בבעל מום דר"ח ור"ש לאו כהנים ולאו בזמן הבית, די"ל דרצו להחמיר על עצמם גם בבעל מום עכ"ל. וכשאני לעצמי לא זכיתי להבין דבריו, דכבר כתבנו דלפי פירוש הר"מ דמוקי לה בבכור תמים פשיטא ודאי דכ"ש וק"ו בבע"מ, דאע"ג דבכור בע"מ נמי אסור לשקול בליטרא כדרך חולין כדתנינן התם במתניתין, מ"מ בכה"ג דהוא שוקל מנה כנגד מנה לא חשיב כשוקל בליטרא ומותר, וא"כ מאי ק"ל מירושלמי, ואיך שייך לומר דגם בבע"מ החמירו על עצמן, דזה אינו חומרא כי אם מן הדין דבכור ומעשר אפילו בע"מ אינו נשקל בליטרא, ולדעת התוספות [לא, א] מתניתין ס"ל דאיסור זה מדאורייתא וא"כ לא היה אפשר להם לשקול באופן אחר כי אם ע"י מנה כנגד מנה:

אות לז ס"ק א

תנן התם [מע"ש פ"א מ"ב] בכור מוכרין אותו תמים חי וכו' ואוקמא רב נחמן במסכת תמורה וכו'. בפ"ק דתמורה (דף ז' ע"ב). ואמרינן התם דאיתביה רבא לר"נ מוכרין אותו תמים חי חי אין שחוט לא, אימת אי לימא בזמן הזה מי איכא תם שחוט, אלא פשיטא בזמן שבית המקדש קיים, וקתני מוכרין אותו תמים חי, ומשני לא לעולם בזמן הזה מי קתני מוכרין אותו תמים חי אין שחוט לא, הא גופא אתא לאשמועינן דבזמן הזה נמי מוכרין אותו תמים חי ע"כ. ויש להעיר קצת דכבר נודע דקי"ל [תמורה ל, ב] כמ"ד אין פודין את הקדשים להאכילן לכלבים ולנכרים, ומתבאר מדברי התוספות לקמן בפרקין (דף ל"ב ע"ב) ד"ה פסק וכו', הבכור בע"מ שמת או נמצא טריפה דאסור לישראל, וכן בכור תמים שמת או נשחט בלא התרת חכם או הותר ונמצא טריפה, למ"ד אין פודין להאכיל לכלבים או לנכרים כל אלו טעונים קבורה ואסורים בהנאה יעו"ש, ועיין מה שהארכתי שם [לקמן אות מ"א או"ק ז'], וא"כ י"ל הכא דאמאי דחיק נפשיה ר"נ לאמר מי קתני שחוט לא, הא אפילו אם נאמר דאתא לאשמועינן לגופא ולדיוקא דדוקא חי, דאפילו בזמן הזה דליכא שחוט אתא לאשמועינן דיוקא דהיינו דדוקא חי, אבל אם מת או ששחטו בלא התרת מומחה אינו יכול למוכרו לגוי או ליהנות ממנו להאכילו לכלבים, והיינו למ"ד אין פודין הקדשים להאכילן לכלבים. ואע"ג דלמ"ד הכי אפילו בבכור בע"מ הוי הכי, דדוקא שחוט כהלכתו מותר אבל אם מת אינו יכול למוכרו דאסור בהנאה, וא"כ י"ל דאי האי תנא אתא לאשמועינן האי דיוקא לישמעינן דאפילו בע"מ דוקא חי אבל מת לא, מ"מ כיון דלגבי בכור תמים לא אמרו התנא בפירוש חי ולא מת כ"א בדרך דיוקא בעלמא אשמועינן כן, א"כ בבעל מום נמי דקתני חי ושחוט הרי אשמועינן מדיוקא דדוקא שחוט אבל אם מת מאיליו אינו נמכר: עוד אמרינן התם [תמורה ח, א], איתביה

בבכור נאמר לא תפדה ונמכר הוא, במאי עסקינן אי לימא בזמן הזה אימא סיפא ואת דמם תזרוק וכו', אלא פשיטא בזמן שבהמ"ק קיים, ובמאי אי בבע"מ אימא סיפא ואת דמם תזרוק וכו' מי חזי להקרבה, אלא לאו בתם וקתני נמכר הוא, ומשני מידי איריא רישא בבע"מ סיפא בתם ע"כ: ונראה דכפי זה אזהרת לא תפדה דכתיב בבכור הוא דוקא לבע"מ, וצ"ל דלתם אין צריך אזהרה דפשיטא דאינו נפדה לצאת לחולין, מידי דהוה לשאר קדשי מזבח דבעודם תמימים אינן נפדין, דיש לומר דה"ה בכור תם, אלא כי איצטריך קרא הוא לבעל מום, דבקדשי מזבח שנפל בהם מום נפדין, אבל בכור אפילו בע"מ אינו נפדה לצאת לחולין, ומשו"ה אמרינן דרישא בבע"מ. ועוד י"ל דמאי דאמרינן רישא בבע"מ סיפא בתם, היינו לומר דאע"ג דאזהרת לא תפדה קאי בין לתם ובין לבע"מ, מ"מ הא דדייק התנא לא תפדה ונמכר הוא לא קאי אלא לבעה"מ, אבל תם אינו נפדה ואינו נמכר בזמן שבהמ"ק קיים, והאי דנקט קרא לא תפדה דמשמע דנמכר היינו משום בע"מ דאפילו בזמן שבהמ"ק קיים נמכר. וכן נראה מדברי הר"מ בפ"א מהל' בכורות דין י"ז דאזהרת לא תפדה הוא כולל בין תם ובין בע"מ. אלא דקצת דוחק לומר כן דכוונת הש"ס לומר דאף דלא תפדה קאי בין לתם ובין לבע"מ מ"מ לא דייק תנא ונמכר כ"א לבע"מ, דמ"ש דלבע"מ דייקינן לומר דנמכר מדכתיב לשון פדיון, ומ"ש בתם דלא דייקינן הכי דומיא דבע"מ כיון דכלל אותם קרא בקרא דלא תפדה:

ועיין בירושלמי בפ"ק דמעשר שני [ה"א] גבי מתניתין דהבכור מוכרין אותו תמים חי וז"ל, רבי יעקב דרומיא בעא קומי ר"י כלום כתיב בבכור לא תפדה בבע"מ, מעשר בהמה לא חלקה תורה בין חי בין שחוט בין תם בין בעל מום ע"כ, ופירש מהר"ר אליהו [פולדא] ז"ל בביאורו וז"ל, כלום כתיב בבכור לא תפדה בבעל מום בתם הוא דכתיב וא"כ מנ"ל בבעל מום שנמכר, דבשלמא בתם ילפינן מדכתיב לא תפדה אבל מכירה על ידי כהן מותר, אבל בבעל מום דלא כתיב לא תפדה בבעלים מנ"ל מכירה על ידי כהן, ומשני דיליף ממעשר בהמה מה מעשר בהמה אין חילוק לאיסור אף בכור לא חילק להיתר, והכי גרסינן מה מעשר בהמה וכו' עכ"ל:

ויל"ע דמי הכניסו בדוחק זה לומר דעיקר מאי דבעי הוא מנ"ל דנמכר בע"מ כתם ומייתי לה ממעשר בהמה, הא לענין מכירה בבע"מ דמותר מילתא דפשיטא הוא, דאע"ג דקרא דלא תפדה הוא בתם, מ"מ ילפינן בעל מום מק"ו מתם ומה תם דחזי להקרבה וממון גבוה הוא ולית ליה לכהן זכותא בגוויה הוא נמכר, בעל מום דממון כהן הוא לא כל שכן דיכול למוכרו, ולסברת ר"נ בשמעתין דס"ל דבזמן שבהמ"ק קיים אינו נמכר, ע"כ מוקי ליה לקרא דלא תפדה ונמכר בבעל מום, אבל להירושלמי אי אמרינן כפירוש הרב ע"כ

צ"ל דס"ל דקרא משתעי בתם ונמכר, וא"כ ק"ו לבעל מום דנמכר: אשר ע"כ נראה פשוט דכוונת הירושלמי לומר דמנ"ל דבעל מום אינו נפדה, הא כיון דקרא דלא תפדה הוא בתם כדאמרינן בסיפא דקרא ואת דמם תזרוק וכו', ובע"מ לאו בר הקרבה הוא א"כ מנ"ל דבעל מום אינו נפדה, נימא דדין הבכור הוא כשאר קדשי מזבח שנפל בהם מום דנפדין וה"ה בקדושת בכור, ועל זה משני דילפינן ממעשר בהמה בגז"ש דהעברה העברה, דמה מעשר בהמה דכתיב לא יגאל דהיינו לא יפדה לא חלק הכתוב בין תם לבעל מום, כמו כן בכור לא חילק בין תם לבעל מום. וכדאמרינן בשמעתין בר"פ כל פסולי המוקדשים (דף ל"ב ע"א), דפריך הש"ס דיליף בכור העברה העברה ממעשר דהא מעשר גמר גאולה גאולה מחרמים לאיסור מכירה, ומשני מיעט רחמנא גבי חרמים הוא הוא ולא בכור ע"כ, וקרא דהוא לא ממעט אלא להתיר מכירה בבכור, אבל לענין פדיון ילפינן ממעשר דאפילו בעל מום איכא לאו דלא תפדה. וי"ל דגם בש"ס דילן מאי דאמרינן דלאו דלא תפדה הוא בבעל מום נמי הוא מג"ש דהעברה העברה ממעשר בהמה כדעת הירושלמי: ואין לומר דבלאו הכי ע"כ קרא דלא תפדה לבעל מום איצטריך, דלתם לא איצטריך קרא מידי דהוי לקדשי מזבח תמימים דאינן נפדין, כדילפינן מקרא ואם כל בהמה טמאה אשר לא יקריבו ממנה קרבן לה' דפרשת בחקתי [כז, יא], ואמרינן [תמורה לב, ב] דבבעל מום הכתוב מדבר שהיא טמאה להקריבה, וכתב רש"י בפירוש החומש ולמדך הכתוב שאין קדשים תמימים יוצאין לחולין בפדיון אלא א"כ הוממו עכ"ל, דכיון דלר"נ דקי"ל כוותיה בכור תם בזמן שבהמ"ק קיים אין לו לכהן זכות בגוויה למוכרו, א"כ הוי ליה כקדשי מזבח תמימים, דאף דבזמן הזה דיכול הכהן למוכרו איצטריך קרא דלא תפדה, דכיון דיש לו לכהן זכות בגוויה חשיב כממונו, והו"א דאיתיה בפדיון דלא דמי לקדשי מזבח, מ"מ קרא דלא תפדה ע"כ בזמן שבהמ"ק קיים מיירי דהא סיפא דקרא הוא ואת דמם תזרוק וכו' כמו שהקשו מזה לר"נ, דמ"מ י"ל דאפילו בזמן שבהמ"ק קיים הוא דאיצטריך קרא דלא תפדה, וכמ"ש החינוך בפרשת קרח סי' שצ"ג וז"ל, שלא נפדה בכור בהמה טהורה, מפני שהתורה ציותה לפדות פטר חמור אולי יעלה על דעתנו לפדות ג"כ בכור בהמה טהורה, ע"כ באת המניעה בזה שלא נפדה אותו לעולם עכ"ל:

אות לז ס"ק ב

והנה כתבו התוס' בשמעתין דתמורה [ח, א] ד"ה בבכור נאמר לא תפדה וז"ל, דלעולם הוא בקדושתו לענין דאינו נמכר באיטליז ואינו נשקל בליטרא עכ"ל, התוס' הכא אזלי לשיטתייהו דכתבו בריש פירקין [לא, א] דאיסור זה דאינו נמכר באיטליז הוא מדאורייתא, ומשום הכי איצטריך קרא דלא תפדה, דלעולם אינו יוצא מקדושתו לימכר

באיטליז בפדיון. ומאי דלא כתבו התוס' דנ"מ דלעולם הוא בקדושתו לענין גיזה ועבודה, וגם לענין בכור שמת או נשחט ונמצא טריפה דכיון דאסור לישראל אסור בהנאה כדדרשינן ואכלת ולא לכלביך כמ"ש התוס' בפרקין [לב, ב] כנזכר לעיל, י"ל והוא פשוט דלענין זה אפילו אם מן הדין היה בכור נפדה אינו יוצא ע"י הפדיון מקדושה זאת, דהרי אפילו פסולי המוקדשים שנפדו ע"י מום אסורים בגיזה ועבודה, ואמרינן בפ"ב דמכילתין (דף ט"ו ע"ב) דהגוזז והעובד בהם סופג את הארבעים, וכ"כ ג"כ בפסולי המוקדשים אחר שנפדו דרשינן ואכלת ולא לכלביך ואם מת או נמצא טריפה אסור, וא"כ מהיכא תיתי דע"י פדיון יוצא לחולין לענין דברים אלו בפדיון: דאין לומר דמשכחת לה דעל ידי פדיון יוצא לחולין כגון בכור שנולד במום והיה בעל מום מעיקרו, דלענין פסולי המוקדשים תנן בפרק ב' דמכילתין (דף י"ד ע"א) דכל הקדשים שקדם מום קבוע להקדשן דיוצאין לחולין ליגזז וליעבד אחר פדיונן, דהא קתני עלה חוץ מן הבכור והמעשר, וכתב רש"י דבכור ומעשר אפילו במומן חלה עליהם קדושה חמורה דבכור רחם מקדשו יעו"ש, דגבי קדשים שקדם מום קבוע להקדשן כיון שאינן קדושת הגוף דע"כ לדמיו הקדישו, אפילו קודם פדיון מותרים בגיזה ועבודה, אלא דמדרבנן אסרו בגיזה ועבודה גזירה אטו קדושת הגוף כדאמרינן בגמרא התם, אבל בבכור דאפילו בעל מום חל קדושת הגוף עליו מהיכא תיתי דע"י פדיון יוצא מקדושתו:

וכמו ששיערנו בדברי התוספות אלו דתמורה כן יש לדקדק מדברי רש"י בפ' קמא דב"ק (דף י"ג ע"א), שכתב שם בד"ה בבכור, תם נאמר לא תפדה פדיון הוא דלית ליה דליפוק מקדושת בכור למכור באיטליז ולשקול בליטרא, אבל נמכר הוא חי ולוקח יאכלנו בקדושתו עכ"ל, וזה כדברי התוספות דליכא למימר לענין גיזה ועבודה מטעם האמור. וכבר כתבתי כן בספר קהלת יעקב באות פ' [סי' רס"ה ערך פסולי המוקדשין] דף צ"ג ע"ג, אלא שכתבתי שם דיש לדחות, דאכתי י"ל דאיצטריך קרא דלא תפדה לענין גיזה ועבודה, ונ"מ לעבור עליו בלאו, מה שאין כן ממאי דדרשינן תזבח ולא גיזה דהוי לאו הבא מכלל עשה יעו"ש, ודברים אלו נכתבו שלא בהשגחה וטעות הוא בידי, דהא אמרינן דהגוזז והעובד בפסולי המוקדשין אחר פדיונן סופג את הארבעים, וע"כ איכא לאו דלא תגוז ולא תעבוד, ולא אמרינן כיון דאיתקש לצבי ואיל מפקיע לגמרי מלאו וכי כתיב תזבח ולא גיזה איסורא בעלמא הוא, אלא אמרינן אהדריה לאיסורא, וכמש"כ התוס' בפ"ב דמכילתין (דף ט"ו ע"א) ד"ה ואהני וכו' יעו"ש: ואפשר דכונתי שם לומר דמנין לנו לומר דאמרינן דאהדריה לאיסורא, דבהכי יקשה מה שהקשו התוס' שם בהא דאמרינן התם אי כתב רחמנא חלב הוה אמינא אהני היקשא למעוטי מכרת וכו', דאמאי

לא אמרינן דהדריה לגמרי אף מכרת, וכתבו דצריך לחלק ולא כתבו מהו החילוק, וגם שם הקשו מההיא דטעמו ולא ממשו דאסור ואין לוקין עליו, ואין אנו אומרים [אהדריה לאיסוריה]. דלעולם דלא אמרינן אהדריה קרא לאיסוריה, ותזבח ולא גיזה אינו אלא לאו הבא מכלל עשה, ומאי דלוקה בגוזז ועובד היינו מקרא דלא תפדה דגבי בכור, דהזהיר הכתוב שלא יצא לחולין לגיזה ועבודה ע"י פדיון, דאע"ג דאם פדאו אינו לוקה דהא לא אהנו מעשיו ואינו פדוי, ועל מה שהפדה אותו אינו לוקה כיון שלא עשה מעשה, וכמו שכתב החינוך בפ' קרח בסי' שצ"ג, מ"מ אם עשה מעשה לגזוז או לעבוד בו ע"י הפדיון לוקה, דהא עיקר האזהרה הוא שלא יהיה פדוי להוציא אותו מקדושתו והרי זה עשה מעשה להוציאו מקדושתו, וכיון דזה הוא אפילו בבכור בעל מום מינה ילפינן לפסולי המוקדשין דאפילו אחר פדיונן לוקה על גיזה ועבודה, דכיון דגלי קרא דתזבח ולא גיזה בפסולי המוקדשין דאיכא איסורא אמרינן מסתמא דינו כבכור דאיכא לאו, וקרא דתזבח ולא גיזה אהדריה לאיסוריה, אבל אי לאו קרא דלא תפדה דבכור, לא הוה אמרינן מסברא דאהדריה קרא לאיסוריה, ובהכי לק"מ מכל מה שהקשו התוס'. באופן דמדברי רש"י ג"כ מוכח כמו שכתבו התוס' הכא בתמורה דליכא למימר דקרא דלא תפדה אתא לענין גיזה ועבודה: וראיתי להתוס' בפרק כל הזבחים (דף ע"ה ע"ב) ד"ה הפדו לי בכור בעל מום וז"ל, פירש הקונטרס שיצא לחולין ליגזז וליעבד, וקשה דאפילו בהך פדיון לא נפיק, מידי דהוי אשאר פסולי המוקדשים, וי"ל דמיירי בבכור בע"מ מעיקרו, אי נמי הוה נפיק לחולין טפי משאר פסולי המוקדשים, משום דשאר פסולי המוקדשים יש בדמיהם צורך גבוה משא"כ בדמי בכור ומעשר עכ"ל:

הנה מה שתירצו דמיירי בבכור בעל מום מעיקרו, יש לתמוה דלגבי בכור דקדיש קדושת הגוף בפטר רחם אפילו בעל מום, מה מעלה ומוריד היותו בעל מום מעיקרו, דזה לא שייך אלא במקדיש בע"מ דקדם מומו להקדישו דאינו אלא קדושת דמים, ואפילו קודם פדיון מותר בגיזה ועבודה מן התורה כאמור, אבל גבי בכור דבעל מום קדיש קדושת הגוף ומן התורה אסור בגיזה ועבודה אמאי נפיק ע"י פדיון, מ"ש מפסולי המוקדשים דקדם הקדשם למומן:

ובתירוץ ב' שכתבו דשאני פסולי המוקדשין דיש בדמיהם צורך גבוה, יל"ע דאמרינן בספרי פרשת ראה [טו, יט] בפסוק כל הבכור, אין לי אלא בכור שאר קדשים מנין, ודין הוא ומה הבכור שאינו נוהג בכל הוולדות ויוצא לחולין בלא פדיון אסור בגיזה ועבודה, שאר כל הקדשים שנוהגין בכל הוולדות ואינן יוצאין לחולין אלא בפדיון אינו דין שיהיו אסורים בגיזה ועבודה, לא אם אמרת בבכור שכן קדושתו מרחם וקדושתו חלה על בע"מ

קבוע, תאמר בקדשים שאין קדושתן מרחם ואין קדושה חלה עליהם על בעל מום קבוע, ת"ל בבקרך ובצאנך הזכר תקדיש עכ"ל. וכיוצא ללשון זה אמרינן בספרי פ' ראה [יב, טו] גבי פסוק פסולי המוקדשין גבי הא דאין נשחטין אלא על מום קבוע יעו"ש. ולפי דברי התוספות אמאי לא עביד הספרי ק"ו מבכור באופן זה, ומה בכור בע"מ שאין בו צורך גבוה אסור בגיזה ועבודה, קדשים שיש בהם צורך גבוה אינו דין דאסורים בגיזה ועבודה. ובקדשים תמימים או אפי' בע"מ קודם שנפדו שאנו דנין עליהם אי אסורים בגיזה ועבודה, שייך טפי מעלה זאת דיש בהם צורך גבוה, יותר ממ"ש התוס' דיש סברא לומר דפסולי המוקדשים אחר שנפדו שיהיו אסורים בגיזה ועבודה טפי מבכור מכיון שיש בדמיהם צורך גבוה, כיון דאחר שנפדו אנו דנין ואחר שנפדו כבר אין בהם צורך גבוה, ועם כל זה מפני שקודם פדיון היו דמיהם צורך גבוה אפי' אחר פדיון יש להם מעלה, וכ"ש בקדשים תמימים או בע"מ קודם פדיון דעדיין הם בקדושתם דצורך גבוה ופשיטא דעדיף טפי, וא"כ אמאי לא עביד הספרי כי האי ק"ו. ועוד דכנגד מעלה זאת דיש לפסולי המוקדשים דדמיהם צורך גבוה, יש מעלה אחרת בבכור שכן קדושתו מרחם וקדושתו חל על בע"מ קבוע מה שאין כן בקדשים:

באופן דמדברי רש"י והתוס' דזבחים נוכל לומר דאיצטריך קרא דלא תפדה דבכור, כי היכי דלא נימא דיוצא לחולין לענין גיזה ועבודה דבע"מ מעיקרו לפי תירוץ הראשון שתירצו התוס', או אפילו בבע"מ דאחר שנולד, אבל הכא בתמורה לא ס"ל להתוס' הכי, דמשום הכי כתבו דגמ' דאינו יוצא לחולין לענין דאינו נמכר באיטליז וכו':

אות לז ס"ק ג

ולדעת רבינו הרמב"ן והרא"ש בפסקיו [פירקין סי' א'] דנראה דס"ל דהא דאינו נמכר באיטליז וכו' אינו אלא מעלה מדרבנן כמו שנראה מדבריהם בשמעתין, ע"כ צ"ל דקרא דלא תפדה איצטריך לענין גיזה ועבודה וס"ל כסברת התוס' דזבחים. ואולם י"ל דס"ל דלעולם לענין גיזה ועבודה לא איצטריך קרא, כיון דבפסולי המוקדשים הגוזז והעובד בהם לוקה דאהדרי' קרא לאיסוריה דלאו דלא תגוז ולא תעבוד, ואין חילוק בין בכור לפסולי המוקדשים, וקרא דלא תפדה איצטריך לענין שלא יצא לחולין לגמרי ע"י הפדיון, לענין אם מת הבכור בלא שחיטה שיהא מותר למוכרו לגוי או להאכילו לכלבים, דאף על גב דבפסולי המוקדשים נמי אסור בהנאה מדכתיב ואכלת ולא לכלביך, מ"מ אינו אלא לאו הבא מכלל עשה, ואתא קרא לומר דבבכור איכא לאו דלא תפדה, דקא מזהיר לן רחמנא דלא יחול הפדיון, דאפילו אם עבר ופדאו ורצה ליהנות בו למוכרו לגוי וכיוצא,

עובר בלאו דלא תפדה דעבר אמימרא דרחמנא, דרחמנא אמר דלא יועיל הפדיון והוא מוכרו לגוי בסמך של הפדיון:

ואין לומר דלגבי איסור זה ואכלת ולא לכלביך נמי י"ל דאהדריה קרא לאיסוריה, דלענין זה להאכילו לגוי או לכלבים אחר פדיון נמי כדקאי קאי, דהא אפילו אם נאמר דאהדריה קרא לאיסוריה, הא קודם פדיון אם מת הא קי"ל דקדשים שמתו אפילו תמימים אין בהם מעילה מדאורייתא כ"א מדרבנן כיון דלא חזו לגבוה, וקדושת דמים לית בהו דאין פודין את הקדשים להאכילם לכלבים, וכדאמרינן בפ"ג דמעילה (דף י"ב ע"א), וכיון דליכא מעילה מדאורייתא עכצ"ל דגם במזיד אם נהנה ממנו ליכא לאו דמעילה, וא"כ נמצא דאפילו אהדריה קרא לאיסורא לא אהדריה ללאו, ואין כאן אלא איסור הבא מכלל עשה דכתיב ואכלת ולא לכלביך:

ואע"ג דכפי זה נמצא דאפילו אחר פדיון אם מת אסור בהנאה מן התורה, דכיון דאסר הכתוב להאכילו לגוי או לכלבים ה"ה שאר הנאות דאסור בהנאה לגמרי וטעון קבורה, וכמ"ש התוס' לקמן בפירקין (דף ל"ב ע"ב) ד"ה פסק וכו' יעו"ש, וא"כ כ"ש קודם פדיון דאם מת אסור בהנאה, דכל מה שאמרו דאין מועלין מדאורייתא אלא מדרבנן, היינו לומר דהנהנה ממנו אינו חייב לשלם הקרן ממה שנהנה מן התורה אלא דחיוב תשלומין הוא מדרבנן, ובהדיא אמרינן בפ' בתרא דתמורה (דף ל"ב ע"א) במתני' דאחד קדשי מזבח ואחד קדשי ב"ה שמתו יקברו, וכבר נודע דכל הנקברים הוא משום דאסירי בהנאה כמ"ש רש"י שם (בדף ל"ג ע"ב) גבי מתניתין ואלו הן הנקברים, וצריך לידע הא דאסור בהנאה קדשים שמתו מאיזה אזהרה, דמאזהרת מעילה אי אפשר דהא אמרינן דקדשים שמתו אין בהם מעילה מן התורה, ועל כרחך צריך לומר דמפסולי המוקדשים ילפינן לה דכתיב ואכלת ולא לכלביך, דכל שכן בקדשים תמימים שמתו, ונמצא דליכא לאו בפני עצמו לאסור קדשים שמתו:

איברא דראיתי להתוס' בפ"ג דמעילה (דף י"ג ע"א) ד"ה אתיא העברה וכו' דכתבו וז"ל, דאי לאו האי קרא דהכא דאסר חלב במוקדשים לא הוה דרשינן בפסולי המוקדשין דבשר אתי למעוטי חלב, דלא הוה ידעינן לה למאי קאתי בשר למעוטי, אבל השתא דאסר חלב במוקדשין קאתי בשר לומר אבל חלב כדקאי קאי, תדע מדאיצטריך לכתוב ולא תגוז בכור צאנך ואסר גיזה בקדשים ואמאי צריך, תיפוק ליה מדאמר גבי פסולי המוקדשים תזבח ולא גיזה, אלא ודאי לא הוה ידענא למאי קאתי תזבח למעוטי, אבל השתא דאסר גיזה בקדשים א"כ אתי תזבח לומר אבל גיזה כדקיימא קיימא עכ"ל. נמצא דלא דרשינן הני דרשות בפסולי המוקדשין אי לאו דגלי קרא דאסר במוקדשין קודם

פדיון, וא"כ בדרשא דואכלת ולא לכלביך אי לאו דגלי קרא במוקדשין דמתו או נטרפו דאסורין בהנאה מניין לנו לדרוש הכי בפסולי המוקדשין:
הן אמת דדברי התוס' תמוהים ממה שהביאו ראיה מגיזה מדאיצטריך קרא לאסור גיזה במוקדשין, דלכאורה נראה דלאו ראיה היא דהתם שאני דאיצטריך קרא לומר דאיכא לאו בדבר והגווז והעובד לוקה, משא"כ מקרא דפסולי המוקדשין דהו"א דליכא אלא איסור עשה דתזבח ולא גיזה דהוי לאו הבא מכלל עשה. וכבר תמה כן הרב משנה למלך בפ"א מהלכות מעילה דין ז' והניחו בצ"ע יעו"ש:
ולפי חומר הענין נלע"ד לומר במה שנדקדק בדברי התוספות הנזכרות שכתבו וז"ל, תדע מדאיצטריך לכתוב לא תגוז בכור צאנך ואסר גיזה בקדשים וכו', דלמה הוצרכו לומר לא תגוז בכור צאנך וג"כ דאסר הכתוב גיזה בקדשים, אלא נראה דכוונתם על פי הספרי דפרשת ראה בפסוק כל הבכור שכתבנו לשונו לעיל [או"ק ב'], דרצה ללמוד התנא איסור גיזה ועבודה בקדשים מק"ו דבכור, דקדשים חמירי דשייכי בכל הוולדות ואינן יוצאין לחולין במום כי אם ע"י פדיון, אלא דדחי ק"ו זה דכנגד חומרא זאת איכא חומרא אחריתי בבכור דקדושתו מרחם וקדושתו חל אפילו על בע"מ קבוע, ולכן איצטריך קרא לקדשים, ומסיים הספרי ת"ל בבקרך ובצאנך הזכר תקדיש. וכתב מהר"א נחום ז"ל בביאורו וז"ל, מצאתי כתוב בקרך וצאנך תקדיש לא תעבוד הכי דריש ליה כל בקרך וצאנך אשר תקדיש לא תעבוד ולא תגוז, ולפיכך ע"כ לא יצא הבכור אלא ללמד כדאמרינן לקמן בספרי עכ"ל. נמצא דכפי זה איכא קרא ללמד איסור גיזה בקדשים, וע"ז הוא מה שהקשה התוס' דלמה איצטריך קרא ללמד דין זה בין בבכור ובין בשאר קדשים, תיפוק ליה מדגלי קרא בפסולי המוקדשים תזבח ולא גיזה, דאע"ג דמהתם אין ללמוד כ"א לאו הבא מכלל עשה, מ"מ כיון דגבי בכור איכא לאו מפורש מסתמא אמרינן דדכותיה דבכור ממעט בפסולי המוקדשין דעובר בלאו וכ"ש במוקדשין גמורים, ולמה איצטריך למוקדשים, אם לא דאי לאו דגלי קרא במוקדשים לא הוה ידענא קרא דתזבח למאי קאתי. וא"כ בדרשא דואכלת ולא לכלביך אי אפשר דדרשינן הכי בפסולי המוקדשים אם לא גלי קרא במוקדשים גמורים:

אות לז ס"ק ד

ואולי דבכלל מ"ש הר"מ ברפי"ח דפסולי המוקדשים דין ג' וז"ל, כל קרבן שנאמר שהוא פסול בין שנפסל במחשבה בין במעשה בין שאירע בו דבר שפסלו, כל האוכל ממנו כזית במזיד לוקה שנאמר לא תאכל כל תועבה, מפי השמועה למדו שאין הכתוב מזהיר אלא על פסולי המוקדשין עכ"ל, דמ"ש הר"מ בין שאירע בו דבר שפסלו משמע דאפילו

נפסל בדבר שלא נעשה בו עבירה הוא בכלל לאו זה, וא"כ ה"ה קדשי מזבח שמתו איתא באזהרה זאת, ואם אכל כזית מקדשים שמתו חייב שתים משום נבלה ומשום לא תאכל כל תועבה, וכיון דקי"ל [פסחים כא, ב] דכל מקום שנאמר לא תאכל אחד איסור אכילה ואחד איסור הנאה במשמע, ה"ה דקדשים שמתו אסורים בהנאה מאזהרה זאת דלא תאכל כל תועבה. וכיוצא לזה אמרינן בפרק כל הבשר (דף קי"ד ע"ב) דלרב אשי בשר בחלב דאסור באכילה ובהנאה הוא מהאי קרא דלא תאכל כל תועבה, מטעם זה דכל מקום שנאמר לא תאכל אחד איסור אכילה וא' איסור הנאה יעו"ש, וי"ל דה"ה בפסולי המוקדשין: אלא דיש לדחות דלאו זה דלא תאכל כל תועבה אינו אלא כשנפסל הקרבן אחר זביחה, וכן כתב החינוך בפ' ראה סי' תע"ח שכתב וז"ל, וכמו כן אם יפסל הקרבן בשום צד אחר זביחתו ג"כ בזה יש בו לאו וכו' עכ"ל, וכן כתב הר"מ בספר המצות מצוה [לא תעשה] ק"מ שדקדק לומר וז"ל, או שהיה אותו קרבן נפסל אחר שחיטתו בדרך מדרכי ההפסד עכ"ל, הרי דדקדקו דוקא אחר זביחתו, וא"כ בקרבן שמת קודם זביחה מנין לנו דהוא בכלל לאו זה, די"ל דלאו זה לא נאמר אלא בנשחט הקרבן ויצא מידי נבלה והוצרך לאו זה לאוסרו, אבל במת שבלאו הכי הוא נבלה אינו בכלל לאו זה: ועוד דאפילו את"ל דקדשי מזבח שמתו הם בכלל לאו זה דלא תאכל כל תועבה, מ"מ נראה דהוא דווקא לענין אכילה אבל לא לענין הנאה, שהרי כתב הר"מ בפ"ב מהל' שגגות דין י"ד וז"ל, שחט קרבנות יחיד שאין דוחין את השבת בשבת בשגגה חייב חטאת והבשר מותר בהנאה ואין זורקין את הדם, ואם עבר וזרק דמם לשמן בין בשוגג בין במזיד עלו לבעלים לשם חובה, ויקטיר אמורין לערב והבשר יאכל וכו' עכ"ל, וכתב מהר"י קורקוס בביאורו כ"י והביא דבריו מרן הכ"מ בקיצור וז"ל, ואיני יודע מה הנאה היא זאת כי כיון שאינו נאכל מפני שאין הדם נזרק וכתיב ודם זבחיך ישפך והדר והבשר תאכל מה הנאה יוכל ליהנות בבשר קדש, והרי זבח שנפסל הוא נשרף, וזה זבח פסול הוא כי דם ששקעה עליו חמה נפסל הזבח כמבואר ספ"א מהל' פסולי המוקדשין [הל' ל"ז] עכ"ל, ואם איתא דכל זבח שנפסל אסור בהנאה ג"כ מלאו דלא תאכל כל תועבה, א"כ למה הוצרך הרב מטעם דמה הנאה יוכל ליהנות כיון דזבח פסול הוא ונשרף, דכוונתו לומר דכיון דאיכא מצוה לשורפו דמצות עשה לשרוף כל פסולי המוקדשין כמ"ש הר"מ בפי"ט מהל' פסולי המוקדשין דין א', א"כ איך אפשר שיהנה מהם, ואם איתא עדיפא מינה הו"ל להקשות, דאי אפשר ליהנות בו דאיכא אזהרה דלא תאכל כל תועבה, אלא ודאי דלאו זה אינו אלא לענין אכילה ולא לענין הנאה:

אות לז ס"ק ה

ולעיקר תמיהת הרב י"ל דאף דזבח פסול מצוה לשורפו, מ"מ ס"ל דמותר ליהנות בו בהדי דקא שריף ליה, דיכול להדליק בחלב הזבח והוא נהנה מאורו וממילא מקיים מצות שריפה, וג"כ הבשר יכול להסיקה תחת תבשילו ויהנה מהבישול וממילא מקיים מצות שריפה, דומיא דתרומה טמאה דמצותה בשריפה וכדאמרינן בר"פ במה מדליקין (דף כ"ה ע"א), עלה דמתני' אין מדליקין בשמן שריפה ביו"ט, הא בחול שפיר דמי, מ"ט מצוה לשרוף את התרומה שנטמאת, ואמרה תורה בשעת ביעורה תיהני ממנה יעו"ש, ואע"ג דאמרינן התם דקדשים שנטמאו דמצוה בשריפה אינו יכול ליהנות בשעת ביעורם דילפינן ממעשר שני מק"ו יעו"ש, י"ל דהיינו דוקא בקדשים שנטמאו אבל שאר פסולי המוקדשין דבשריפה מנ"ל דאינו יכול ליהנות בשעת שריפה, דהא במעשר לא כתיב אלא לא בערתי ממנו בטמא, ודווקא טמא יש ללמוד ממעשר אבל שאר פסולי המוקדשין אין ללמוד משם:

הן אמת דראיתי להתוספות שם (בדף כ"ד ע"ב) ד"ה לפי שאין שורפין וכו' שכתבו וז"ל, וא"ת היכי ילפינן תרומה מקדשים דבקדשים דין הוא שאין שריפתו דוחה יו"ט לפי שאינו יכול ליהנות בשעת שריפה וכו', אלא שריפת תרומה טמאה שמותר ליהנות בשעת שריפה למה יאסר ע"כ, נראה מדברי התוספות דסבירא להו דשאר פסולי המוקדשין נמי אינו יכול ליהנות בשעת שריפה, ונראה דה"ט דס"ל דילפינן שאר פסולי המוקדשין מקדש טמא, ואפשר דהר"מ לא ס"ל הכי דדוקא בטמא אמרינן הכי אבל בשאר פסולי המוקדשין מותר ליהנות בשעת שריפה. ואפשר דליישב מה שהקשו התוספות דהיכי ילפינן תרומה מקדשים כיון דקדשים אסור ליהנות בשעת שריפה, ס"ל הכי דמאי דמייתי הש"ס התם הוא מנותר ובנותר דינו כתרומה דיכול ליהנות בשעת שריפה, דדוקא בטמא אסור ולא בשאר פסולי המוקדשין, ואפילו בקדש טמא השמיטו הר"מ דין זה דבשר קדש שנטמא אסור ליהנות בשעת ביעורו, דלא מצאתי בשום מקום שהביא דין זה ולא ידעתי למה השמיטו:

וצריך למודעי דדין זה שכתב הר"מ בהל' שגגות דהבשר מותר בהנאה בשוחט בשבת לאו מסברא דנפשיה קאמר לה, דהדין מפורש בתוספתא השנויה בפ"ה דמנחות [ה"א], דקתני התם גבי שני כבשי עצרת ששחטן שלא לשמן וז"ל, מהו לזרוק את הדם ביו"ט יזרק ומותר באכילה ובשבת לא יזרוק ומותר בהנאה, ואם זרק את הדם בין בשוגג בין במזיד הבשר יאכל ויקטיר האימורין במוצאי שבת עכ"ל, הרי מפורש כדעת הר"מ דכיון דלא יזרק הדם לכתחלה הבשר אסור באכילה ומותר בהנאה. וע"כ צ"ל דמותר בהנאה

דקתני הוא על דרך האמור דמותר ליהנות בשעת שריפתה כדין תרומה, דדוקא בקדש טמא אסור ליהנות אבל בשאר פסולי המוקדשים מותר ליהנות בשעת ביעורן. ומוהר"י קורקוס ומרן הכ"מ לא ראו שעיקר דברי הר"מ הם מהתוספתא הנזכר. וכן ראיתי במוהר"י קורקוס כ"י שכתב ולא מצאתי מקום מאין כתב רבינו כן והדבר צ"ע עכ"ל, ולע"ד שורשו פתוח בתוספתא, ועכצ"ל דמותר בהנאה היינו בשעת שריפה כאמור: ועוד י"ל דמ"ש בתוספתא והבשר מותר בהנאה ומ"ש הר"מ, היינו דמותר ליהנות אופן הנאה דאחר ההנאה יכול לקיים מצות שריפה, וכגון להניח ע"ג מכתו לרפואה דאחר אשר יתרפא ממכתו יוציאנו משם וישרפנו כמצותו. ועוד משכחת לה באופן הנאה אחרת שיוכל לקיים אח"כ מצות שריפה, כגון אם שקל ליטרא של בשר מקרבן זה ואח"כ שקל כנגדו בשר חולין, וכההיא דתנן ברפ"ק דמעשר שני [מ"א] אין מוכרין אותו ואין שוקלין כנגדו, ופי' הר"ש ולא שוקלין אם יש לו ליטרא פירות של מעשר שני לא ישקול כנגדו פירות חולין יעו"ש, ובכה"ג אחר שישקול כנגדו יקיים מצות שריפה, וכמו כן אם המצא ימצא בכללות כל הקרבן איזה אופן הנאה דיכול לקיים מצות שריפה אחר שיהנה ממנו: ואולם כל זה איננו שוה לי ליישב דברי הר"ם, שהרי כבר כתבנו [לעיל או"ק ג'] שכתבו התוספות לקמן בפירקין [לב, ב] ד"ה פסק וכו', דלמ"ד אין פודין את הקדשים להאכיל לכלבים ולגוי, לאו דוקא להאכיל אפילו שאר הנאות אסור, ופסולי המוקדשין שנמצאו טריפה או מתו אסורים בהנאה לגמרי בכל מיני הנאות. וכן כתבו התוספות בפרק כל שעה (דף כ"ט ע"ב) בד"ה רב אשי וכו', דאע"ג דלמאי דמשני רב אשי יוצא דהא דאין פודין הוא דוקא להאכיל מ"מ שרי להסיקו תחת תבשילו, היינו דוקא היכא דהוי קדושת דמים דאינו אלא מדרבנן, אבל היכא דאין פודין מדאורייתא, דהיינו היכא דאיכא קדושת הגוף אין פודין אפילו להסיק תחת תבשילו ושאר הנאות יעו"ש, וא"כ אם בפסולי המוקדשין שנפל בהם מום ונפדו גלי קרא דואכלת ולא לכלביך, דכל שנמצא טריפה או מת דאסור לישראל, אסור בהנאה אפילו הנאה דהסקת תחת תבשילו וכל מיני הנאות, א"כ כ"ש בקדשי מזבח תמימים שלא נפדו ונפסלו בא' מהפסולין אשר נפסל הקרבן והבשר אסור באכילה, דפשיטא דאסור ליהנות כל מין הנאה שבעולם, דאיך אפשר דפסולי המוקדשים שנפדו שהם כחולין יהיו יותר חמורים מקדשי מזבח שלא נפדו. והנה כי כן י"ל דהתוספתא דמנחות דקתני דהבשר מותר בהנאה אתיא כמ"ד פודין את הקדשים להאכיל לכלבים, דלדידיה פסולי המוקדשין אף דמת או נמצא טרפה מותר בהנאה, אבל לדידן דקי"ל דאין פודין את הקדשים להאכיל לכלבים כמו שפסק הר"ם בפ"ב מהל' איסורי מזבח [ה"י] יעו"ש, מנ"ל לומר דזבח שנפסל וטעון שריפה

מותר ליהנות בבשר כיון דבכה"ג הוי חמור מפסולי המוקדשין שנפדו: איברא דראיתי להתוספות בב"ק (דף נ"ג ע"ב) ד"ה לענין כלים ושור פסולי המוקדשין וכו', דנתבאר מדבריהם דס"ל דלמאי דמסיק רב אשי בפרק כל שעה אפילו בפסולי המוקדשין דקדושת הגוף הם, למ"ד אין פודין להאכיל לכלבים היינו שאין פודין להאכיל לכלבים ולגוי דלהאכיל הפודה פודה אותם ביותר, אבל פודין אותם להסיקו תחת תבשילו או לצורך הנאה אחרת דהפודה פודה אותם בפחות, דכיון דמקרא דואכלת ממעטינן ולא לכלביך לית לן למעוטי אלא כיוצא בה אכילה, וחוץ מדבר אכילה שאר הנאות מותר יעוין שם, וזה שלא כדברי התוספות דפרק כל שעה. ואפשר דהר"מ ס"ל כסברת התוספות דב"ק, וכיון דרב אשי שהוא בתרא הכי ס"ל דלכו"ע שאר הנאות מותר, אף דלרב יוסף שם בפרק כל שעה לא ס"ל הכי, וכן כתבו התוספות בב"ק וכתבו דרבא דאמר בב"ק דשור פסולי המוקדשין שנפל לבור פטור ס"ל כרב יוסף, מ"מ הלכתא כרב אשי שהוא בתרא, וכיון שכן שפיר י"ל דה"ה בקדשי מזבח שנפסלו אחר שחיטה דנשרפין מותר ליהנות מהם שאר הנאות שאינם בדרך אכילה, כיון שעכ"פ מקיים מצות שריפה ונהנה:

ואולם לעד"נ סברת התוספות דב"ק הוא תמוה בעיני, דאיך אפשר דרב אשי הכי ס"ל, דהא משנה שלימה שנינו בתמורה (דף ל' ע"ב) כל הקדשים שנעשו טריפה אין פודין אותן שאין פודין את הקדשים להאכילן לכלבים ע"כ, ואם איתא דלמ"ד אין פודין מקרא דואכלת דכוותה קא ממעט ודוקא אכילה דגוי או כלבים ממעט, אבל שאר הנאות מותר, א"כ היכי קתני דקדשים שנעשו טריפה דאין פודין אותם ויהיב טעמא מטעם דאין פודין וכו', הא י"ל דאף דאין פודין היינו בערך פדיון דאכילה לכלבים או לגוי, אבל בערך פדיון שהפודה פודה ליהנות ממנו שאר הנאות אמאי אין פודין, ואיך קתני סתם ואין פודין, אם איתא הכי הוי ליה למתני קדשים שנעשו טרפה אין פודין אותם להאכילן לכלבים, והר"מ בפ"ב מהל' איסורי מזבח הביא לישנא דמתניתין הכי יעוין שם כגירסתינו ממש:

ועוד דבפ"ב דתמורה (דף י"ז ע"א) אמרינן, אמר שמואל המקדיש את הטריפה צריכה מום קבוע לפדות עליו, ופריך ש"מ פודין את הקדשים להאכילן לכלבים וכו', ואם איתא מאי פריך הש"ס ש"מ פודין וכו', הא י"ל דלעולם דאין פודין אבל היינו דוקא לפדותו להאכיל, אבל פדיון דשאר הנאות ס"ל לשמואל דפודין כסברת רב אשי דפרק כל שעה, ומשום הכי קאמר דצריכה מום קבוע לפדותו והיינו לפדותו לשאר הנאות: ועוד ק"ק דהא אמרינן בריש פ"ג דמעילה (דף י"ב ע"א), אמר ר"י קדשים שמתו יצאו ידי מעילה דבר תורה, וכתב רש"י וז"ל, דלאו קדשי ה' נינהו דלא חזו לגבוה, וקדושת דמים נמי לית בהו דאין פודין את הקדשים להאכילן לכלבים עכ"ל, ואם איתא אכתי אמאי אין

מועלין הא אפשר לפדותן לשאר הנאות. ואף דלתוספות לא קשה מידי, די"ל דר"י הכא לא ס"ל כרב אשי כ"א כרב יוסף דפרק כל שעה, מ"מ להר"מ דפסק כר"י בהא דקדשים שמתו דאין בהם מעילה כמ"ש בפ"ג דהל' מעילה [ה"א], אי אפשר לומר דס"ל כסברת התוספות דב"ק וס"ל דהלכתא כרב אשי:

ועוד שהרי בפרק י"ב מהל' נזקי ממון [הי"ז] פסק כרבא דס"ל כרב יוסף כמ"ש התוספות וז"ל שם, שור פסולי המוקדשים שנפל לבור ומת פטור שנאמר והמת יהיה לו, מי שהמת שלו יצא זה שהוא אסור בהנאה ודינו שיקבר עכ"ל, וא"כ ע"כ אי אפשר לומר בעד הר"מ כן:

אבל לעולם לעד"נ דאפשר לומר בעד הר"מ דמה שכתב מותר בהנאתו, היינו דבהדי דקא שריף ליה לקיים מצות שריפה מותר ליהנות ממנו ע"ד האמור, דס"ל דדוקא קדש טמא דילפינן ממעשר אסור ליהנות בשעת שריפה אבל שאר פסולי המוקדשין מותר, ומאי דקי"ל דאין פודין את הקדשים להאכילן לכלבים ואפילו לשאר הנאות, היינו דוקא בקדשים שנפסלו שדינם בקבורה ומן הנקברים הם, כגון קדשי מזבח שהוממו ומתו קודם פדיונם כדתנן בתמורה (דף ל"ב ע"א) (וכן קדשי מזבח שהוממו ומתו קודם פדיונן) וכדתנן בפ"ב דמכילתין (דף י"ד ע"א), וכן קדשים שנעשו טריפה דדינם בקבורה וכמ"ש הר"מ בפ"ב דהל' איסורי מזבח שכתב דירעו עד שימותו ויקברו, וכן פסולי המוקדשין אחר פדיונן דינם בקבורה כמ"ש הר"מ בדין שור פסולי המוקדשין בהלכות נזקי ממון כנזכר לעיל, דכיון דכל אלו דינם בקבורה ואי אפשר ליהנות בשעת ביעורן מן העולם, שייך שפיר למימר דאי אפשר לפדות אותם לשאר הנאות, דאי אפשר ליהנות מהם בשום אופן, אבל בקדשים שנפסלו אחר שחיטתן דדינם בשריפה, שפיר י"ל דמותר ליהנות מהם בשעת שריפה כדין תרומה. וע"כ צ"ל הכי מדהוצרכו ללמוד ממעשר לענין קדש טמא דאסור ליהנות בשעת שריפה, דאם איתא דבכלל מה שאנו אומרים אין פודין להאכיל לכלבים ושאר הנאות, איתנהו נמי קדשים שנפסלו דדינן בשריפה מקרא ואכלת ולא לכלביך, א"כ קדש טמא הוי הכי ואמאי צריך ללמוד אותו מק"ו דמעשר, אלא ע"כ צ"ל דלענין ליהנות כשמן שריפה אינה בכלל שאר הנאות, דכל דמקיים מצות שריפה וממילא הוא נהנה לא חשיבה הנאה כיון שאינו יכול ליהנות קודם שריפה: איך שיהיה נמצינו למדין דאין בידינו דבר ברור לומר דקדשי מזבח תמימים שמתו דאסורין בהנאה איכא לאו בדבר, וא"כ שפיר י"ל דלדעת רבינו הרמב"ן והרא"ש דס"ל דהא דאין נמכרין באיטליז וכו' הוא מדרבנן, קרא דלא תפדה הוא ליתן לאו בדבר לענין שאינו יוצא לחולין ליהנות מהבכור אם מת או נמצא טריפה כדבר האמור:

אות לז ס"ק ו

והנה עוד אמרינן בשמעתין דתמורה [ח, א] על סברת ר"נ, מתיב רב משרשיא כהנת שנתערב ולדה בולד שפחתה, הגדילו התערובות משחררין זה את זה ושניהם אוכלין בתרומה וחולקין חלק אחד בגורן, בכורן ירעו עד שיסתאבו ויאכלו במומן ע"כ. הנה במתני' דיבמות [צט, א] גרסינן הכי, כהנת שנתערב ולדה בולד שפחתה הרי אלו אוכלין בתרומה וחולקין חלק אחד בגורן וכו', ולא קתני ובכורן ירעו וכו' ברישא כי אם בסיפא, דקתני הגדילו התערובות ושחררו זה את זה וכו' קתני ובכורן יהא רועה עד שיסתאב ע"כ. וסגנון לישנא דמתני' שהובאה הכא אינו לשון מתני', דאע"ג דקאמר בתחלה הגדילו התערובות משחררין זה את זה, מ"מ מאי דקתני אח"כ אוכלין בתרומה וכו' לא קאי לשחררו זה את זה, אלא מיירי קודם שחרור וכמ"ש רש"י ז"ל, ונראה דברייתא היא ולא מתני':

וכן מצאתי להרב בצלאל בהגהותיו לתמורה שהביא גירסא וז"ל, נוסחא אחרינא בקצת ספרים ישנים בולד שפחתה הרי אלו אוכלין בתרומה ונוטלין חלק אחד על הגורן, ותני עלה בכורן ירעו עד שיסתאבו ויאכלו במומן לבעלים במאי עסקינן וכו' עכ"ל, וכן הביא הרב שם פי' הרגמ"ה וז"ל, הגדילו התערובות הרי אלו אוכלין בתרומה ממה נפשך דכל חד אמר אם אני כהן תנו לי בשביל עצמי אם עבד כהן אני הריני מותר בתרומה, ונוטלין חלק וכו', ותני עלה דההיא בכורן של אלו התערובות אינן רשאין למוכרן דאין רשאי למכור בכור אלא כהן ודאי, אלא ירעו עד שיסתאבו ויאכלו במומן לבעלים, דאע"ג דחד מינייהו לא הוי כהן מצי למכליה דהא לא אסור בכור במומו למכליה לישראל עכ"ל, באופן דלפי גירסא זאת הא דבכורן ירעו וכו' גבי רישא דקודם שחרור הוא ברייתא, דבמתני' לא קתני ברישא הכי, וכ"כ צ"ל לגירסת רש"י דחלוקת ובכורן ירעו קאי נמי קודם שחרור, דאע"ג דרש"י לא כתב כן כ"א גבי תרומה שכתב וז"ל, ושניהם אוכלין בתרומה כל זמן שלא שחררו זה את זה וכו', וגבי בכורן לא כתב כן בפירוש, מ"מ ע"כ צ"ל דחלוקת בכורן קאי נמי לקודם שחרור, דאל"כ היה לו לתנא להזכיר חלוקת ובכורן קודם, אחר לשון משחררין זה את זה כדי שיהיה מובן דקאי אאחר שחרור. ועוד דע"כ גם חלוקת ובכורן קאי לקודם שחרור, דאי מיירי אחר שחרור א"כ היינו מתניתין דיבמות דבסיפא דאחר שחרור קתני ובכורן וכו', ואמאי הוצרך הש"ס להביא לישנא דברייתא ולא להביא לישנא דמתני' דקתני דאחר שחרור בכורן ירעו, אלא עכצ"ל דכוונת הש"ס להביא מהברייתא דקתני נמי קודם שחרור חלוקת בכורן ירעו וכו', משא"כ במתני' וזה מפורש כגירסת הרגמ"ה ז"ל: הן אמת דצריך להבין דלמה הוצרך המקשן

להקשות מברייתא דקתני ובכורן וכו' קודם שחרור, ולא הקשה ממתני' דלא קתני האי חלוקה דבכורן וכו' כ"א גבי סיפא דאחר ששחררו עצמן, דמאי אולמיה דברייתא דקתני הכי קודם שחרור ממתני' דקתני לה אחר שחרור דלעניו הקושיא דא ודא אחת היא, דבמתני' דמיירי אחר שחרור קשה נמי דבעל מום אי בזמן הזה מאי שנא דידן ומאי שנא דידהו דידן נמי מומין בעינן וכו': ועוד קשה טובא דאדרבה ממתני' אלימא טפי לאקשויי, דעכצ"ל דסיפא דקתני ובכורן ירעו מיירי בזמן שבית המקדש קיים, דמשום הכי לא קתני ברישא דקודם שחרור חלוקת בכורן דירעו, דכיון דקי"ל דבכור תם נאכל לכהנים לנשיהם ולעבדיהם כדין חזה ושוק, וכמ"ש הר"מ בפרק עשירי מהלכות מעשה הקרבנות דין ה' יעו"ש, א"כ קודם שחרור לא שייך לומר דירעו עד שיסתאבו כיון דאפשר להקריבו, ואין להם פסידא דהא יכולין לאוכלו כדין תרומה, דאם כהן הוא אוכלו מדין כהן ואם עבד הוא עבדו של כהן אוכל בבכור, משא"כ אי מיירי מתני' בזמן הזה דליכא הקרבה קשה אמאי לא קתני ברישא דקודם שחרור חלוקת בכור. וזו היא שקשה לגירסא זאת דהרגמ"ה ורש"י ז"ל דנראה דהברייתא קתני דבכורן ירעו הוא אפילו קודם שחרור, ואם כן איך קא ס"ד לומר דמיירי בזמן שבהמ"ק קיים כיון דאפשר בהקרבה דהא עבד כהן אוכל בבכור תם, ואם כן אמאי ירעו עד שיסתאבו כיון דאין להם פסידא בהקרבה, דיכולין למנות שליח איזה כהן שירצו שיקריב את אימורי הבכור והם יאכלו אותו כדין כהן ועבדו: ואפשר ליישב זה עפ"י מאי דאמרי' בפ' השולח (דף מ"ב ע"ב), דאיבעיא לן התם מעוכב גט שחרור אם אוכל בתרומה או לא, ובעי למפשט מהא דאמר רב משרשיא כהנת שנתערב ולדה בולד שפחתה הגדילו התערובות משחררין זה את זה, דאלמא דכופין אותם שישחררו זה את זה וקתני אוכלין בתרומה קודם שישחררו, ודחי הכי השתא התם אם יבוא אליהו ויאמר בחד מינייהו דעבד הוא קנין כספו קרינן ביה ע"כ. מתבאר מזה דאלו התערובות כיון דכופין אותם שישחררו זה את זה כדין מי שחציו עבד, וכדאמרינן נמי ביבמות (דף ק' ע"א), חשיב כדין מעוכב גט שחרור, (דמי שחציו עבד וחציו בן חורין) דאיבעיא לן התם בהשולח לומר דכיון דאין לו זכות ממון להשתעבד בו לא חשיב קנין כספו אף דמעוכב גט שחרור, אלא דדחי הש"ס דשאני אלו התערובות כיון דאם יבוא אליהו לומר דשניהם מותרים לאכול בתרומה, אבל מ"מ כיון דאין להם זכות זה על זה להשתעבד בו וכופין אותם לשחרר זא"ז אפשר דאינם יכולין לאכול בשר בכור תם, דע"כ לא אמרי' דחזה ושוק ובכור נאכל לכהנים לנשיהם ולעבדיהם כי אם דוקא עבדים גמורים שגוף ופירות קנוי לרבם מכיון שיכול להשתעבד בהם, אבל באלו התערובות דאין להם זכות להשתעבד וחשיב כמעוכב גט שחרור אינם אוכלים: ומצינו

כיוצא לזה בבת כהן שנשאת לישראל ומת בעלה דחוזרת לבית אביה לתרומה ואינה חוזרת לאכול חזה ושוק, דאף דלגבי תרומה לא חשיבה זרה לחזה ושוק חשיבה כזרה ואסורה לאכול כדאמרינן ביבמות (דף פ"ז ע"א) ע"ש, וא"כ אפשר לומר דלענין זה אלו התערובות אסורין לאכול בחזה ושוק אף דמותרין לאכול בתרומה, כיון דסוף סוף כל עוד שלא בא אליהו חשיב כמעוכב גט שחרור ואינו עבד גמור, וה"ה בבכור דאסורין, דהא עיקר היתר העבד בבכור הוא מהקישא דהקיש הכתוב בכור לחזה ושוק דכתיב ובשרם יהיה לך כחזה ושוק. זה נראה לומר על צד הדוחק, כיון דאחר האמת דמוקמינן לה דמיירי בזמן הזה אין הדין כן, דודאי קודם שחרור כמו שמותרין לאכול תרומה מותרים לאכול חזה ושוק ובכור, אלא דלפי הס"ד דמיירי בזמן בית המקדש עלה על דעת המקשן לחלק בהם:

והנה לפי המסקנא דמיירי בזמן הזה א"כ תיקשי לר"נ מתני' דיבמות, דאמאי לא קתני ברישא דקודם שחרור הא דבכורן ירעה, דבשלמא אי מיירי בזמן בית המקדש איכא למימר דלא קתני לה, משום דהאמת הוא דאלו התערובות מותרין לאכול בכור אחר הקרבה מדין כהן ומדין עבד, אבל בזמן הזה הא שייך לומר ובכורן ירעה. ואפשר לומר דר"נ ס"ל דע"כ מתני' אתיא כמשנה ראשונה דאמרינן בפרק השולח (דף מ"א ע"א) דברי הכל יום של רבו וכו' יעוין שם, וא"כ באלו התערובות ג"כ כיון שאין כופין לשחרר זה את זה, הרי אחד מהם שהוא עבד ע"כ כל נכסיו הוא לחבירו הכהן דמה שקנה עבד קנה רבו, א"כ אם נולד לו בכור הוי ליה ממש כאילו נולד לכהן עצמו, ופשיטא דלא יהיב ליה לכהן אחר ויאכלנו במומו, ודוקא בסיפא שכבר שחררו זה את זה איצטריך לאשמועינן דירעה וכו', אבל ברישא ממ"נ הוא שלו דאם בעל הבכור כהן פטור ואם הוא עבד הרי הוא של רבו כהן ופטור. ומהאי טעמא לא קתני ברישא הא דקתני סיפא דפטורים מזרוע ומלחיים, דאם איתא דלא קתני בכור ברישא משום דמיירי בזמן בית המקדש מ"מ הא תינח בכור אבל מתנות כהונה אמאי לא קתני, אבל לפי האמור אתי שפיר דברישא דלא שחררו זה לזה פשיטא דפטורין דממ"נ פטורים דמה שקנה עבד קנה רבו:

ואין כ"כ דוחק לומר דמתני' דהתם הוא למשנה ראשונה, דמצינו כיוצא לזה בדומה קצת בריש חגיגה [ב, א] דמוקי דמתני' דעבדים משוחררים כמשנה ראשונה. ובפרט במתני' דיבמות דקתני הגדילו התערובות ושחררו זה את זה וכו', דלשון ושחררו משמע דאי בעי אין ואי לא בעי לא, דאם איתא דכופין לשחרר זה את זה הו"ל למימר הגדילו משחררין זה את זה, כלישנא דברייתא דמותיב מינה רב משרשיא בסוגיין דתמורה. ואע"ג דהתם ביבמות פריך שחררו אי בעי אין ואי לא בעי לא וכו', ומשני אמר רבא אימא כופין אותן

ומשחררין זה את זה, י"ל דר"נ לא ס"ל הכי דלישנא דמתני' לא משמע דכופין. וכן נראה מסתמא דתלמודא בפ' השולח (דף מ"ב ע"ב) דבעי למפשט בעייא דמעוכב גט שחרור אי אכיל תרומה או לא מהא דרב משרשיא, דתני משחררין זה את זה דמשמע דכופין ועם כל זה מותרין בתרומה, ולכאורה קשה דאמאי לא הביאו ממתני' דיבמות והוצרכו להביא ממאי דתני רב משרשיא, אלא ע"כ צ"ל דס"ל לסתמא דהש"ס דלישנא דמתני' דקתני ושחררו משמע דאין כופין, וע"כ צ"ל דכמשנה ראשונה היא ומשום הכי אוכלין בתרומה דלא חשיבי מעוכב גט שחרור: ועוד יש לומר דאפילו את"ל דמתני' דיבמות כמשנה אחרונה כסברת רבא דהתם, מ"מ י"ל דס"ל לר"נ דאלו התערובות לא דמו למי שחציו עבד וחציו בן חורין דחשיב כמעוכב גט שחרור ומעשה ידיו שלו ואינו זוכה רבו בממונו, כיון דהכא שאני דאילו אתי אליהו ואמר דזה הוא העבד שפיר זוכה הכהן במעשה ידיו ובממונו, וא"כ אפילו קודם שבא אליהו ולא נתברר, לענין בכור פשיטא דאין מוציאין מידם דממ"נ אין כהן אחר מוציא מידו, דאם כהן הוא אינו יכול ואם עבד הוא הרי זכה רבו הכהן בו וכשלו הוא:

ובהכי ניחא דיש ליישב מה שהקשינו לעיל דלמה הקשה מהברייתא ולא הקשה לר"נ ממתני', די"ל דמתני' שפיר י"ל דמיירי בזמן הזה דלא חזי להקרבה, ולא קשה מידי מ"ש דידן ומ"ש דידהו דידן נמי מומין בעינן, דאפשר לומר דכיון דמתני' מיירי אחר ששחררו זה את זה, י"ל דאיצטריך לאשמועינן דדידהו ירעו עד שיסתאבו, לומר דדידהו אין להם מציאות בשום אופן ליהנות מהבכור עד שיפול בו מום, דאינם יכולים למכור אותו בעודו תם, דלעולם הזר אינו יכול ליהנות מבכור תם דלא הותר לישראל אלא בעל מום ואפילו באכילה, אבל תם אפי' בהנאת מכירה אסור עליו, וכיון דבעל בכור כבר נשתחרר והוי ספק זר אינו יכול ליהנות במכירתו, משא"כ דידן דכהן ודאי יכול למכור בכור תם ליהנות במכירתו בזמן הזה, אשר ע"כ הוצרך להקשות מהברייתא דקתני דבכורן ירעה אפילו קודם ששחררו זה לזה, דכל זמן שלא שחררו ממ"נ יכולין למכור בעודו תם וליהנות במכירתו, דממ"נ יכול למוכרו דאם הוא כהן שפיר מוכרו ואם הוא עבד הרי ממון כהן רבו הוא וכשלו חשיב ומותר ליהנות במכירתו, וא"כ מ"ש דידן ומ"ש דידהו, ומשני הש"ס דלעולם בזמן הזה, ודקשיא לן מ"ש דידן וכו' אף דאין חילוק מדידן לדידהו לענין מכירה דדידהו נמי יכולים למכור, ואין חילוק מכהן ודאי לדידהו דהוי ספק לענין מכירה, מ"מ יש חילוק מישראל שיש לו בכור לדידהו, דאנן יהבינן לכהן במומייהו אינהו לא יהבי לכהן במומייהו:

ואולם כל זה אפשר לומר על פי פי' רש"י ז"ל לפי מה ששיערנו לעיל דלרש"י נמי חלוקת ובכורן ירעה קאי נמי לקודם ששחררו זה את זה כחלוקת תרומה, וכ"כ לפי הגירסא שהביא הרב בצלאל מקצת ספרים ישנים כנזכר לעיל, וכתב בסוף וכן היא גירסת הרגמ"ה ז"ל, אבל לפי הגירסא שהביא הרב בצלאל בתוך פי' הרגמ"ה שכתבנו לשונו לעיל, שכתב בתוך דבריו וז"ל, ותני עלה דההיא בכורן של אלו התערובות אינם רשאין למוכרן, דאין רשאי למכור בכור אלא כהן ודאי אלא ירעו עד שיסתאבו ויאכלו במומן לבעלים עכ"ל, דמתבאר מדבריו דלשון הברייתא הכי הוי דקתני דאינם רשאים למוכרם, וצ"ל דמ"ש הרב וכן היא גירסת הרגמ"ה היינו על גירסא זאת דאמרינן בגמרא ותני עלה בכורן וכו', אבל יש תוספת בגירסת הרגמ"ה דהיינו דקתני ואינם רשאין למוכרן, ולפ"ז לא שייך לתרץ כן על דרך האמור, כיון דמתוך הברייתא נמי מתבאר דאינן יכולין ליהנות במכירה ככהן ודאי:

הן אמת דק"ק על הרגמ"ה דא"כ הוא הגירסא מאי פריך מ"ש דידן ומ"ש דידהו וכו', הא שפיר י"ל דהתנא אתי לאשמועינן דדידהו אין להם אופן הנאה כי אם במום דאינם רשאין למכור, משא"כ כהן ודאי דיכול ליהנות ממנו בעודו תם כיון דיכול למוכרו. ועוד דכיון דמיירי קודם שחרור למה לא יוכל למכור ממה נפשך, אם כהן הוא מוכרו מפני שהוא כהן ואם עבד כהן הוא הא שלו הוא דמה שקנה עבד קנה רבו, ואת"ל דס"ל דכיון דכופין לשחרר זה את זה חשיב כמו שחציו עבד וחציו בן חורין דלא אמרי' מה שקנה עבד קנה רבו, מ"מ כיון דעבד כהן מותר אפי' לאכול בשר בכור תם מכ"ש שיכול ליהנות במכירתו בזמן הזה, ואמאי אינו רשאי למוכרו ממה נפשך. והיותר קשה דא"כ הוא דבברייתא תני בפירוש דאין רשאין למוכרן וכו', אמאי הוצרך המקשן להקשות באופן זה, דאי מיירי בזמן בית המקדש כיון דלית ליה זכייה בגוויה למוכרו ליתי גזבר ולישקליה, הא בפירוש מבואר בברייתא דדוקא הני דהוו ספק כהן אינם רשאים למכור, הא כהן ודאי רשאי למכור אפילו בזמן שבית המקדש קיים דלא כר"נ, דאם איתא דאפי' כהן ודאי אינו רשאי למוכרו בעודו תם, למה ליה לתנא לומר על אלו התערובות דאינם רשאים למוכרו, השתא ודאי כהן אינו רשאי ספק כהן מבעיא: ודוחק לומר דלעולם גירסת הרגמ"ה הוא ממש כגירסת ספרים ישנים שכתב הרב ז"ל, דלא תני בברייתא לשון זה אינן רשאין למוכרן וכו' כמו שנראה מדברי הרב ז"ל שכתב בסוף דיבורו וכן היא גירסת הרגמ"ה ז"ל, והרגמ"ה הוא שכתב כן בפירושא דברייתא דקתני עד שיסתאבו דמשמע דאין להם אופן אחר ליהנות ממנו כי אם ע"י מום, דהיינו דאחר האמת דמיירי בזמן הזה כדמוקי

לה ר"נ, ה"ט דאי אפשר ליהנות ממנו ע"י מכירה דאין רשאין למכור בכור תם בזמן הזה כי אם כהן ודאי, ואף שהוא דוחק בדבריו ע"כ צ"ל הכי:
והנה ראיתי להרב קרבן העדה בביאורו על הירושלמי [בשיורי קרבן] בפי"א דיבמות הלכה ו' שכתב בד"ה ובכורן וכו' וז"ל, משמע לעולם הוא רועה עד שיפול בו מום, ותימה הא חייב להקריב בכור תוך שנתו כדכתיב תאכלנו שנה בשנה וכו' וכי בשביל הנאתן יעברו על מצות לא תאחר עכ"ל, ולפי מאי דקי"ל כר"נ דבזמן בהמ"ק לית ליה זכייה לכהן בבכור תם לא קשיא מידי, דהא מסקינן הכא בשמעתין דלר"נ ע"כ צ"ל דמיירי בזמן הזה, וא"כ ליכא לאו כיון דאינו יכול להקריבו, אלא אי קשיא לרב משרשיא דקס"ד לומר דמיירי בזמן בית המקדש קיים, איך קס"ד לומר הכי דאיך אפשר דבשביל הנאתן יעברו על לא תאחר, וראיתי להרב בצלאל בהגהותיו כ"י שכתב בשמעתין וז"ל, ובכורן ירעו וכו' יש מפרשים עד שנה אבל משנה ואילך עובר בבל תאחר, ויש מפרשים דדוקא בבכור ודאי אבל בבכור תערובת ליכא בל תאחר גליון עד כאן לשונו:

אות לז ס"ק ז

והנה בהא דאמר רב חסדא בשמעתין [תמורה ח, א] דהא דבזמן הזה מותר למכור תם היינו דוקא כהן לכהן אבל לישראל לא, כתב רבינו דלא קי"ל כוותיה והלכתא מותר אפילו לישראל, וכן פסק הר"מ בפ"א מהל' בכורות דין י"ז. ואיכא למידק ממ"ש הר"מ בסוף פ"ה מהל' בכורות [הי"א] וז"ל, אין שמין בכורות תמימים לישראל אבל שמין בכורות בעלי מומין, ושמין בכורות תמימים לכהנים בזמן הזה שהן עומדים להאכיל במומן, ואצ"ל ששמין להם בעלי מומין עכ"ל, ודין זה הוא תוספתא בפ"ג דבכורות [ה"ו], אבל אינו מפורש בתוספתא דמיירי בזמן הזה, אלא דהר"מ פי' דהתוספתא מיירי בזמן הזה, משום דאיהו אזיל לטעמיה שפי' במתני' דסוף פי"א דתרומות [מ"ט] דקתני, ישראל ששם פרה מכהן לא יאכילנה כרשיני תרומה וכהן ששם פרה מישראל מאכילה כרשיני תרומה, ופי' הר"מ בפי' המשנה וז"ל, וישראל ששם פרה מכהן רוצה לומר שיקנה אותה הישראלי מן הכהן בדמים ידועים, ויתנה עמו שיטפל במזונותיה הישראלי עד זמן ידוע ואח"כ שימכרו הפרה וכל מה שירויחו יחלקו אותו בשוה וכו', ולפי שזה הישראלי קנאה מכהן אע"פ שנשאר לכהן חלקו בריוח, לא תאכל בתרומה לפי שאינה קנין כספו, ואם הכהן קנאה מישראל על הדרך שזכרנו הרי זה אוכלת בתרומה עכ"ל, הרי דס"ל להר"מ דלשון חכמים באומרם ישראל ששם פרה היינו שקנאה לגמרי, אלא שהתנה ליתן למוכר חלק בריוח, וכן מתבאר מדברי הר"מ בספר היד סוף פרק ט' דהלכות תרומות [ה"י] יעו"ש, וא"כ הכא דקתני בתוספתא אין שמין בכורות או שמין פי' שומה זאת הוא

ע"ד שפי' הר"מ בההיא דתרומות, דאין שמין בכור לישראל או לכהן היינו שקנאה השם אותה הכהן או הישראל בדמים ידועים ע"מ שיטפל עמו במזונותיה ויחלוקו הריוח ביניהם דומיא דהתם, וזה לא אפשר דא"כ יקשה מברייתא זאת לר"נ דס"ל דבזמן שבית המקדש קיים לית ליה זכייה לכהן בבכור תם מחיים ואינו יכול למוכרו אפי' לכהן, ואי מיירי הכא בזמן שבהמ"ק קיים איך אפשר דשמים בכורות תמימין לכהנים כיון דאין לכהן זכות למכור, ע"כ פירש דמיירי בזמן הזה ומשו"ה שמין בכורות תמימים לכהנים, אבל לישראל אין שמין. וצריך להבין דלפי מה שפסק הר"מ בפ"א דבזמן הזה אף לישראל מותר למכור בכור תם, אמאי אין שמין ג"כ לישראל כיון דשומא היינו מכירה וכשם דמכירה מותר שומא נמי מותר: וראיתי למוהר"י קורקוס בביאורו על הר"מ כ"י שכתב על דברי הר"מ ז"ל, תוספתא פ"ג דבכורות כלשון רבינו אלא דרבינו הוסיף ביאור וכתב בזמן הזה, ונראה שהוא מוכרח לפרש כן דאי בזמן הבית קרב הוא ונאכל לכהנים לבדם בלבד ומאי שומא איכא, ואעפ"כ לישראל לא כי לא ידע להזהר בו וצריך להשהותו עד שיפול בו מום, וגם כי הוא זלזול לשום התמים ביד ישראל עכ"ל. ולפי הטעמים האלו קשה דמ"ש דמותר למכור לישראל ולא חיישינן שלא ידע להזהר וגם כי הוא זלזול. ואם נאמר דלטעם הב' שהוא משום זלזול לא דמי למכירה, דשומא שאני שהוא זלזול דחשיב קצת כעושה סחורה דשם אותה לפטמה ולחלוק הריוח ביניהם משא"כ במכירה, אכתי קשה דאמאי שמין לכהנים תמימים כיון דחשיב זלזול שעושה סחורה ולענין זה מה לי כהן מה לי ישראל: הן אמת דאעיקרא דמלתא קשה דאפי' בעל מום למה התירו לשום את הבכור, כיון דקי"ל דאסור לעשות בו סחורה דהיינו לקנות בכור כדי למוכרו לאחר להרויח בו כדאמרי' במתני' דפרק ז' דשביעית [מ"ג], וכתבו המפרשים דה"ט דלמא אתי בהו לידי תקלה דמשהי להו ואתו לידי תקלה דגיזה ועבודה, דאפי' בבע"מ אסורים בגיזה ועבודה, ואיסור זה נראה דבין כהן ובין ישראל אסורים בסחורה מטעם הנזכר, וא"כ הכא אמאי התירו לשום את הבכור בין לכהן בין לישראל בין תם ובין בעל מום, ולא חששו דמסתמא משהין אותו כדי לפטמו להרויח בו. ואף דנאמר דהכא מאי דשמין אינו באופן שהתנאי הוא דעד זמן ידוע יטפל בו ואח"כ ימכרו אותו והריוח יחלקו ביניהן דבאופן זה היינו ממש איסור סחורה, אלא דהכא מיירי דהשם אותו לקחו לצורכו למשתה בנו וכיוצא אלא שהתנה דעד זמן ידוע יטפל בו להשביחו ובהגיע הזמן שהתנו ורוצה לשוחטו לצורכו שמין השבח ונותן חלקו מדמים לבעל הבכור, ואולם מ"מ הא דמי קצת לסחורה כיון דמסתמא משהה אותו ודלמא אתי ביה לידי תקלה ואמאי לא חששו כלל בזה וי"ל ודו"ק:

אות לח

ומה שכתב רבינו הרמב"ן, וה"ה ששוקלין בשר בכור כנגד כלי וכנגד קופיץ, דהכי מוכחא גמרא דבפרק אין צדין [ביצה כח, א]. נראה פשוט דעיקר ראיית רבינו מהתם דאמרי' התם עלה דההיא דרבי חייא ור"ש שוקלין מנה כנגד מנה ביו"ט, כמאן דלא כר"י ולא כרבנן, אי כר"י דאמר שוקל אדם בשר כנגד הכלי וכו' כנגד הכלי אין כנגד מידי אחרינא לא ע"כ, וכתב רש"י כנגד הכלי אין דבחול לאו הכי אורחיה, אבל מנה כנגד מנה כך דרך כל החולקים, נמצא דלר"י דאמר שוקל אדם כנגד הכלי הוא משום דלאו אורחיה הכי בחול, וא"כ הכא דקי"ל במתני' דשוקל בבכור מנה כנגד מנה, כפי' רש"י דשוקל בחתיכת חולין כנגדה דמותר כיון דלאו אורחיה בכך בבשר חולין ולא הוי עובדין דחול, א"כ ה"ה דמותר לשקול כנגד כלי כיון דלאו עובדין דחול הוא, דאע"ג דגבי יו"ט קי"ל כרבנן דאין משגיחין בכף מאזנים, ע"כ לענין בכור לא קי"ל הכי דהא מותר לשקול מנה כנגד מנה, וא"כ י"ל דה"ה דמותר לשקול בכלי ובקופיץ:

אות לט

ומ"ש עוד רבינו ומסתברא לן דחלבו של בכור וכו'. הנה במה שמתבאר מדברי רבינו דאיסור זה דאין נמכרין באיטליז וכו' הוא מעלה מדרבנן, כבר הארכתי בספר קהלת יעקב באות פ' [סי' רס"ה ערך פסולי המוקדשין] דצ"ג יעו"ש. ומ"ש עוד רבינו תנן בפרק כלל גדול דשביעית [פ"ז מ"ג] וכו', עי' מה שהארכתי בענין איסור סחורה דאיסורין בספר הנזכר באות סמ"ך [סי' רל"ב] סחורה יעו"ש:

אות מ ס"ק א

מתני' [לב, ב] בית שמאי אומרים לא ימנה ישראל עם הכהן על הבכור ובית הלל מתירין אפילו גוי ע"כ:

גרסינן בגמרא מ"ט דב"ש דכתיב ובשרם יהיה לך מה התם כהנים אין ישראל לא אף הכא כהנים אין ישראל לא, וב"ה ה"מ תם אבל בעל מום כתיב הטמא והטהור יחדו יאכלנו, ומה טמא שאינו אוכל בקדשים קלים אוכל בבכור, זר שאוכל בקדשים קלים אינו דין שיאכל בבכור, איכא למיפרך מה לטמא שכן הותר מכללו בעבודת צבור, וב"ה אטו בעבודה קאמר באכילה קאמרינן אכילת זר עדיף ע"כ:

ויש לדקדק דאכתי איכא למיפרך דאף דלענין אכילת קדשים קלים עדיף זר מטמא כהן, מ"מ י"ל דהיינו דוקא בדבר שאינו מסוג מתנות כהונה כאכילת קרבן פסח ושלמים ומעשר, אבל במתנות כהונה כדין בכור דהבכור זיכה רחמנא לכהן בין תם ובין בעל מום, שייך לומר דעדיף כהן טמא מזר, דכיון דהבכור הוא נכסי כהן ולו דוקא זיכהו רחמנא

וכהן טהור אוכל ממנו אפי' תם, שייך לומר דגם בעודו טמא התיר לו רחמנא לאכול בעל מום דכיון דממונו הוא ושלו הוא, מה שאין כן זר דאין לו שום זכות בגוייה ותם אסור לאכול, וא"כ אפשר דאפילו בע"מ לא התיר לו הכתוב לאכול ממנו: ומצינו כיוצא לזה דיש חילוק בין כהן טמא לזר בענין אכילת תרומה דממתנות כהונה הוא, דכהן טמא שאכל תרומה טהורה חייב מיתה בידי שמים, ואם אכל תרומה טמאה אף שהוא בלאו מ"מ אינו חייב מיתה בידי שמים ולא מלקות, כמ"ש הר"מ ברפ"ז דהל' תרומות [ה"א] יעו"ש, ואילו זר שאכל תרומה בין שאכל תרומה טהורה ובין שאכל תרומה טמאה, בין שהיה טמא ובין שהיה טהור חייב מיתה בידי שמים, כמ"ש הר"ם בפ"ו מהלכות תרומות דין ו' יעו"ש, וכתב הרדב"ז שם בביאורו וז"ל, שנאמר ומתו בו כי יחללוהו וכו', וא"ת בשלמא תרומה טהורה ניחא אבל טמאה הרי היא מחוללת ועומדת כדאיתא בפרק אלו הן הנשרפין [סנהדרין פג, ב], ויש לומר דלגבי כהן שהטהורה מותרת לו הטמאה מחוללת ועומדת ולא מחייב עליה מיתה, אבל לגבי ישראל אין הטמאה מחוללת שהרי הטהורה והטמאה שוין אצלו עכ"ל, וא"כ ה"ה י"ל גבי בכור, דכיון דעיקר הבכור ממון כהן הוא ובהיותו טהור אוכל בין תם ובין בע"מ, בדין הוא לומר דאפילו טמא מותר לאכול בע"מ, דאע"ג דכהן טמא אסור לאכול בכור תם מ"מ בבעל מום שכבר נתחלל קדושתו מותר, דומיא דתרומה טמאה דאינו חייב עליה מיתה, אבל זר דלאו ממונו הוא, ובכור תם אסור לאכול ממנו, יש לומר דהוא הדין בעל מום דאסור לאכול ממנו, דמה שנתחלל קדושתו על ידי מום אינו מעלה ומוריד להתיר לזר, דומיא דתרומה טמאה דאף דנתחללה קדושתה חייב מיתה עליה, שהרי הטהורה והטמאה שוין אצלו, וה"ה בבכור די"ל דתם ובע"מ שוין אצלו לאיסור:

עוד יש לדקדק דהא ק"ו דעבדי ב"ה מטמא, איכא למיפרך דאונן כהן וזר באכילת תרומה יוכיח, דאונן כהן מותר לאכול בתרומה אף דאינו אוכל בקדשים קלים, וזר האוכל קדשים קלים אסור לאכול בתרומה כדמתבאר בר"פ הערל (דף ע' ע"ב) יעו"ש, ולא עבדינן ק"ו כי האי לומר ומה אונן דאינו אוכל בקדשים קלים אוכל בתרומה, זר שאוכל בקדשים קלים אינו דין שיאכל בתרומה, אלמא דלא ניתן לידרש ק"ו כזה בתרומה דהויא מתנות כהונה, דכיון דתרומה מתנה לכהן היא דזכי ליה רחמנא אין כ"כ תמיה אם הכהן שהוא אונן אוכל בתרומה והזר אינו אוכל, וזה הוא יוכיח לבכור בעל מום דהוי נמי מתנה לכהן, דאף דטמא אוכל י"ל דהזר אינו אוכל: ואפשר לומר דיש לדחות דמה לתרומה שכן חמירא קדושתה שהרי החמירה תורה לחייב לזר האוכל תרומה מיתה וחומש משא"כ בבכור, דאף לב"ש דס"ל דאסור לזרים ליכא חיוב מיתה, דאף דלב"ש נפקא להו מהיקשא

דחזה ושוק, אפשר דמעיקרו אפילו בחזה ושוק זר האוכל מהם אינו חייב מיתה וה"ה בכור. ואע"ג דקי"ל דכהנת הנשאת לישראל ומת בעלה או גרשה בלא זרע חוזרת לבית אביה ואוכלת תרומה ואינה חוזרת לחזה ושוק כמ"ש הר"מ בפ"ו מהלכות תרומות דין ז' יעו"ש, דמשמע דאדרבה חזה ושוק חמירי מתרומה, דתרומה אוכלת וחזה ושוק אינה אוכלת, ואם איתא אם אוכלת בתרומה דזר חייב עליה מיתה אינו דין שתאכל בחזה ושוק דאין הזר חייב עליהם מיתה. מ"מ י"ל דע"כ צ"ל דגזרת הכתוב הוא אף דחזה ושוק קיל מתרומה, דהא ע"כ אפילו אם נאמר דזר האוכל חזה ושוק חייב מיתה, מ"מ כהנת החוזרת לבית אביה דאינה זרה גמורה איסור אכילת חזה ושוק אינו אלא לאו וליכא אלא מלקות, כמו שנראה מדברי הר"מ בפי"ט מהלכות סנהדרין דין ד', דבכלל מה שמנה שם מנין הלוקין בלא תעשה שבתורה שאין בהם כרת ולא מיתה, מנה נמי באות נ"ח כהנת שנשאת לזר שאוכלת חזה ושוק אפילו לאחר מיתת בעלה יעו"ש, הרי מפורש כהנת שנשאת לזר דאסורה לאכול בחזה ושוק ליכא אלא מלקות ולא מיתה:

אלא דזה יש לדחות ולומר דדוקא נקט הר"ם כהנת שנשאת לזר שאוכלת וכו' אפילו לאחר מיתת בעלה, דדוקא אחר מיתת בעלה שכבר יצאת מכלל זרות שכבר חוזרת לבית אביה לתרומה הוא דליכא מיתה, אבל לעולם דבעודה תחת בעלה דזרה גמורה היא מפני בעלה איכא חיוב מיתה דומיא דתרומה, דאם אכלה תרומה בחיי בעלה חייבת מיתה כדין זר האוכל בתרומה וכדמוכח מדברי הר"מ בפ"ו מהלכות תרומות [ה"ה], שכתב בפירוש דכהנת אשת הזר הרי היא כזר, וכן העלה מהר"י רוזאניס ז"ל בדרך מצותיך [חלק שלישי] דף ס"ט ע"ב ד"ה ודין וכו' יעו"ש. ומ"ש הר"מ אפי' לאחר מיתת בעלה דמשמע דכ"ש בחיי בעלה, אין הכוונה לומר דלא מבעיא דבחיי בעלה נמי אינה חייבת מיתה, אלא אדרבה הכוונה לומר דלא מבעיא בחיי בעלה דחמיר טפי וחייבת מיתה ופשיטא דלוקה כדין הזר האוכל תרומה, אלא אפי' אחר מיתת הבעל:

אבל נראה דאין האמת כן דאפילו זר גמור אינו חייב מיתה באכילת חזה ושוק, וכ"ש כהנת אשת ישראל, דאם איתא אמאי לא הביא הר"מ במנין הלוקין בחייבי מיתה לאו זה דזר שאכל חזה ושוק, כמו שהביא זר שאכל תרומה וזר שאכל בכורים, ומדלא הביא זה ש"מ דאינו חייב מיתה. ומה שלא מנה במנין הלוקין שאינם חייבים מיתה זר שאכל חזה ושוק, הוא מפני שסמך על מ"ש דאפילו כהנת שנשאת לישראל אפילו אחר מיתת בעלה לוקה אם אכלה חזה ושוק וכ"ש זר גמור. וכן מוכח בהדיא ממ"ש הר"מ בכלל הלוקין שאינם מחוייבי מיתה באות נ"ז זר שאכל בכור, דאלמא זר שאכל בשר בכור תם אינו חייב מיתה, ואם איתא דזר שאכל חזה ושוק במיתה, הא אמרינן בשמעתין

דאפי' לב"ה הוקש בכור תם לחזה ושוק מדכתיב ובשרם יהיה לך כחזה התנופה וכו', ומהיקשא יש ללמוד דגם זר האוכל בכור חייב מיתה, אלא עכצ"ל דאפילו בחזה ושוק אינו חייב מיתה, וא"כ אפילו לב"ש דהוקש אפילו בכור בעל מום לחזה ושוק אינו אלא למלקות ולא למיתה, וא"כ שפיר יש לנו לומר דאכילת תרומה דאונן וזר לא הוי יוכיח לבכור בע"מ דשאני תרומה דחמירא קדושתה כאמור:

ודע דמ"ש משם מהר"י רוזאניס ז"ל דכתב בפשיטות דכהנת אשת הזר לכ"ע חייבת מיתה, שוב ראיתי להרב עצמו שם בסוף הענין דף ע' ע"ג ד"ה ודע וכו', דצדד לומר דאין האמת כן דכיון דלכ"ע חומש אינה חייבת ה"ה מיתה אינה חייבת יעו"ש: ולע"ד אם האמת כן דאשת הזר אינה חייבת מיתה, אף דכתב הר"מ דאשת הזר הרי היא כזר כיון דילפינן לה מקרא יתירה דכל זר לא יאכל קדש, וכן לפי מה שמתבאר מדברי הר"מ במנין הלוקין שאינן במיתה שמנה נמי באות נ"ט חללה שאכלה תרומה, דמתבאר דס"ל דלוקה ואינה חייבת מיתה אף דחלל הרי הוא כזר לכל דבר, וכמו שהאריך מהר"י רוזאניס שם בסברת הרמב"ם הלז בדף ס"ט ע"ד יעו"ש. דעפי"ז דמשכחת להו בדין אכילת תרומה דאיכא זרים דנקראים זרים ואינם חייבים מיתה כי אם מוזהרים שלא לאכול תרומה אבל מיתה ליכא, יש ליישב מתני' דפ"ק דחלה משנה ט' דקתני, החלה והתרומה חייבים עליהם מיתה וחומש ואסורים לזרים, וכל הראשונים לא מצאו לפרש מתני' במאי דקתני מתני' ואסורים לזרים, כי אם במה שאמרו בירושלמי בפ"ב דבכורים [ה"א] דאסורים לזרים קאי לאוכל פחות מכזית, כמו שהארכתי לעיל בהלכות חלה [אות ז' או"ק א'] גבי מתני' הנזכר יעו"ש, ואם איתא לסברת הר"ם הנזכר שפיר אפשר לפרש מתני' בפירוש יותר מרווח לע"ד, דכיון דיש ב' מיני זרים האחד זר גמור שחייב מיתה וחומש, והאחד שמוזהר שלא לאכול אבל אינו חייב מיתה וחומש, ע"ז קתני מתני' דהחלה והתרומה בחיוב אכילת הזרים איכא תרי גווני, האחד דחייבים עליה מיתה והאחד דאינו אלא איסור בלבד דמוזהר שלא לאכול אבל חיוב מיתה ליכא, ואע"ג דמ"מ חיוב מלקות איכא נקט מתני' לשון איסור בלבד, דאי הוה קתני ולוקין הזרים הוה משתמע דכל הזרים חייבים מיתה וחומש, ואשמועינן מתני' דכיון דמיתה בידי שמים היא לוקה כמ"ש הר"מ, ולהורות לנו חידוש כזה דאיכא זרים דליכא אלא אזהרה ולא מיתה נקט ותנא לשון איסור:

אות מ סק"ק ב

והנה התוס' בשמעתין [לג, א] בד"ה וב"ה ה"מ תם וכו', הקשו מכמה דוכתין דנראה דקרא דובשרם יהיה לך מיירי בין תם ובין בעל מום, וא"כ הקישא דחזה ושוק הוי אפילו

בעל מום, ותירצו דמ"מ אתי ק"ו דטמא ומפיק מהיקשא מאחר דמתוקמא היקשא דכחזה התנופה בתם יעו"ש, נמצא מדברי התוספות דכיון דאפשר לאוקמי ההיקש לענין אחר אף דאין היקש למחצה אתי ק"ו ומפיק לה. ויל"ע מההיא דאמרינן ביבמות (דף פ"ו ע"א) עלה דר"מ דס"ל דמעשר ראשון אסור לזרים, דה"ט דכתיב כי את מעשר בני ישראל אשר ירימו לה' תרומה, מה תרומה אסורה לזרים אף מעשר ראשון אסור לזרים, ופריך ורבנן, ומשני מה תרומה טובלת אף מעשר ראשון טובל ע"כ, ומתבאר דטעמיה דר"מ הוא משום דאין היקש למחצה, דאף דיש לומר דההיקש הוא לענין דמעשר ראשון טובל, מ"מ אין היקש למחצה וילפינן נמי דאסור לזרים כתרומה, וכמו שנראה מדברי התוס' שם ד"ה אף מעשר ראשון טובל וכו' יעו"ש:

ויל"ע דהא י"ל ק"ו כעין ק"ו דשמעתין, לומר דמעשר ראשון מותר לזרים מק"ו דאונן דמותר במעשר כמו שמותר בתרומה, ומה אונן דאינו אוכל בקדשים קלים אוכל במעשר, זר דאוכל בקדשים קלים אינו דין שיאכל במעשר, דהא אין לומר תרומה יוכיח דאף דזר אוכל בקדשים קלים אינו אוכל בתרומה, דאיכא למיפרך מה לתרומה דחמיר קדושתה דחייב עליה מיתה וחומש משא"כ במעשר דקיל, דאפילו לר"מ זר האוכל מעשר אינו חייב מיתה וחומש כדאמרינן התם, וא"כ שפיר יכולין אנו לדון ק"ו מאונן לענין מעשר, וכיון דאיכא ק"ו דמפיק לה מהיקשא אמרינן דההיקש הוא לענין דמעשר טובל ולא לאסור לזרים:

ובאופן אחר יש לעשות הק"ו כדוגמת הק"ו דשמעתין ממש, עפ"י מ"ש התוס' שם ביבמות בדף הנזכר ע"ב בד"ה מי שיכול לאוכלו בכל מקום וכו', דמתבאר מדבריהם דאפילו לר"מ דמעשר אסור לזרים מ"מ גזרת הכתוב הוא דיכול לאוכלו בטומאת הגוף יעו"ש, ואם כן כיון דאפילו לר"מ גלי קרא דטמא מותר במעשר א"כ ע"כ זר נמי מותר מקל וחומר, ומה טמא דאינו אוכל בקדשים קלים אוכל במעשר, זר שאוכל בקדשים [קלים] אינו דין דמותר במעשר, וכיון דאיכא ק"ו מפיק לה מהיקשא:

וי"ל דר"מ ס"ל כב"ש דשמעתין דס"ל דהאי ק"ו פריכא הוא, דאיכא למימר מה לטמא שהותר מכללו בעבודת צבור, ואע"ג דפירכא זאת דמה לטמא שהותר מכללו בעבודת צבור לא שייך הכא גבי מעשר, דהתם שאני דהבכור לכהן ולכהן טמא הוא דהתיר הכתוב לאכול, ואמרינן דכיון דהכהן טמא עצמו יש לו קולא זאת לעבוד עבודת צבור בטומאה, יש לו קולא זאת לאכול הבכור בטומאה, לא כן במעשר ראשון דללוי הוא דאנו מתירין לו שיאכל בטומאת הגוף, אף דבדידיה לא מצינו קולא זאת דעבודת צבור דלוי אינו ראוי לעבודה, די"ל דאף דלוי לאו בר עבודה מ"מ כיון דכהן טמא הותר בעבודת

צבור הותר מכללו מקרי להקל באכילת הלוי בטומאת הגוף: ומ"מ אף דר"מ ס"ל כב"ש דהכא אכתי קשה דאיכא ק"ו מאונן דאוכל מעשר אף דאינו אוכל בקדשים קלים כאמור, וליכא שום פירכא דהא ליכא למימר מה לאונן דהותר מכללו לענין עבודה, דהא אונן אסור בעבודה מן התורה בין בקרבן יחיד ובין בקרבן צבור, כמ"ש הר"מ בפ"ב מהלכות ביאת מקדש דין ו', ואולי י"ל דכיון דהותר לכהן גדול לעבוד באנינות כמ"ש הר"מ בפרק הנזכר, ועמ"ש הרב משנה למלך שם גבי הא דכ"ג, שפיר מקרי דאונן הותר מכללו בעבודה לגבי כ"ג אלא דזה נראה קצת דוחק ודו"ק:

דעפי"ז מינח ניחא האי דיל"ע קצת על מה שכתבו התוס' [ביבמות שם], דאפילו לר"מ דזר אינו אוכל במעשר טמא אוכל, דהא בפרק הערל (דף ע"ד ע"א) מתבאר דלר"מ דאמר זר אסור במעשר ה"ה ערל דאסור, וה"ה דבכל דוכתי אמרינן דערל הוא כטמא, ובפרט לר"ע דמרבה ערל כטמא כדאמרי' בר"פ הערל [עא, א] ובכמה דוכתין, וא"כ מ"ש דלענין מעשר ערל אסור וטמא מותר. ואולם לפי האמור דר"מ ס"ל כב"ש דשמעתין דס"ל דמה שטמא הותר מכללו בעבודת צבור מעלה ומוריד לענין אכילה, אתי שפיר דהכי נמי לענין מעשר דטמא שאני דהותר מכללו בעבודת צבור, משא"כ בערל כהן דאסור בעבודה דלא הותר מכללו בעבודת צבור, כמו שכתבו התוס' בזבחים (דף ט"ו ע"ב) בד"ה טבול יום וכו' דלר"מ ודאי דערל לא הותר בעבודת צבור:

ונראה דאף מה שכתבו התוס' שם דסוגיא דהתם דלא כוותיה דר"ע דמרבה לערל כטמא, מ"מ ע"כ צ"ל דערל נמי לא הותר בעבודת צבור אפילו לפי סוגיא דהתם, דהא אמרינן התם (דף ט"ז ע"ב) גבי אונן, דס"ד דרבא לומר דאונן בקרבן צבור מרצה מק"ו מטומאה, מה טומאה שלא הותרה מכללו אצל כהן גדול בקרבן יחיד הותרה אצל הדיוט בקרבן צבור, אנינות שהותרה מכללה אצל כה"ג בקרבן יחיד אינו דין שהותר אצל כהן הדיוט בקרבן צבור, ופריך התם, ומסקינן דאונן אפילו בקרבן צבור אינו מרצה יעו"ש, וא"כ ע"כ ערל לא הותר בעבודת צבור מק"ו דאונן, ומה אונן שהותר מכללו אצל כ"ג בקרבן יחיד לא הותר אצל כהן הדיוט בקרבן צבור:

ועוד דפשיטא דלהך סוגיא דהתם דהוצרכו תרי קראי לערל וטמא, ערל לא הותר בעבודת צבור כיון דלדידיה ערל לאו כטמא הוא לומר דדינו כטמא, דדוקא לר"ע דס"ל דערל כטמא צריך טעם למה לא יהיה כטמא לעבודת צבור, אבל לדידן פשיטא דלא הותר ערל בעבודת צבור דהא לא התיר רחמנא אלא טמא מת ולא עוד, ומנין לנו להתיר ערלות. אלא דכפי זה ק"ק אמאי לא הזכירו ב"ש בשמעתין לענין אכילת בכור כי אם זרים במתני', ובברייתא דאין מאכילין אותו לנדות, ולא הזכירו דערל לא יאכל בו כיון דאינו דומה

לטמא דהותר מכללו בעבודת צבור. ובשלמא מה שלא הזכירו דאונן לא יאכל בו, י"ל דכיון דהותר מכללו אצל כה"ג אפי' בקרבן יחיד שפיר דומה לטמא, דמטעם דהותר מכללו בעבודת צבור אוכל וה"ה לאונן, אבל ערל דלא הותר מכללו כלל אינו אוכל:

עוד יל"ע לדברי ב"ש דאמרי מה לטמא שהותר מכללו בעבודת צבור, שהרי מצינו עדיפות בזר דהותר מכללו בעבודת במה דהזר כשר לעבוד בבמה, משא"כ טמא דאינו כשר בבמה כמו שמפורש בריש פ"ב דזבחים (דף ט"ז ע"א) יעו"ש, ונמצא דיש עדיפות בזה מה שאין בזה. ואין לומר דאין זה הותר מכללו שהרי לא נאסר שם מעולם, דהא בפ' הקומץ רבה (דכ"ה ע"א) קרי עון יוצא הותר מכללו בבמה יעו"ש, אלא די"ל דאף דמקרי מותר מכללו מ"מ הותר מכללו דטמא עדיף דהותר בעבודת צבור, דבמקום שנאסר הטמא בעבודת יחיד במקדש הותר בצבור, משא"כ זר בבמה דלא נאסר שם בבמה בשום אופן, דנהי דהותר מכללו ממה שנאסר בעבודה במקדש מ"מ בבמה לא נאסר בשום צד. וכיוצא לזה מתבאר מדברי רש"י והתוס' בפ"ב דזבחים (ט"ז ע"ב) ד"ה שכן לא הותרו מכללן יעו"ש ודו"ק:

עוד יל"ע אמאי לא אמרו ב"ש מה לטמא שכן יש לו תקנה כשיטהר מטומאתו תאמר בזר שאין לו תקנה, דכיוצא לזה אמרינן ברפ"ב דזבחים (דף ט"ז ע"ב) דמייתי דאונן מחלל עבודה מק"ו דבע"מ, ופריך מה לבע"מ וכו', ומשני זר יוכיח, ופריך מה לזר שאין לו תקנה יעו"ש. ואף דלב"ש י"ל דניחא להו בפרכתם דמה לטמא דהותר מכללו בעבודת ציבור, דנ"מ לומר דאין מאכילין לנדות מטעם דלא הותרה טומאה זאת בעבודת צבור כדאמרי' בברייתא, משא"כ אי הוו אמרי מטעם דיש לו תקנה דה"ה נדות דאוכלות דיש להן תקנה, מ"מ לב"ה דדחו סברת ב"ש ואמרו אטו בעבודה קאמרינן באכילה קאמרינן אכילת זר עדיף, אכתי י"ל דשאני טמא דיש לו תקנה, וי"ל והוא פשוט:

אות מא ס"ק א

והנה עוד אמרי' בשמעתין [לג, א] ור"ע מתיר אפילו גוי, מ"ט דר"ע כצבי וכאיל וכו', ופריך ואידך תלתא צבי ואיל כתיבי וכו'. וצריך להבין דהא קי"ל דאין היקש למחצה, ועיקר הפירוש בהא דאין היקש למחצה הוא, דדבר הלמד מחבירו מהיקש צריך שילמוד כל הפרטים הנמצאים במלמד, ולא שילמוד ממנו אותו הפרט בלחוד וכמ"ש הרב חות יאיר בסי' ר"ג, ועיין מה שהאריך בזה הרב יד מלאכי באות א' סי' ל' יעו"ש, וא"כ הכא אף דכל אחד איצטריך מ"מ כיון דהקישו הכתוב לצבי ואיל בחד קרא, סגי ללמוד כל הפרטים הנמצאים בצבי ואיל דאין היקש למחצה וה"ה להיתר גוי, דהא ודאי קרא דכצבי וכאיל היקש מקרי, ועיין לעיל בפ"ב (דף ט"ו ע"א) דקרי ליה הש"ס התם הקישא. וזה

פשוט דגם בכה"ג דאמר הכתוב יהיה זה כזה הוי היקש גמור לכל דבר, וכמ"ש מרן זקני זצוק"ל בספר הליכות אלי סי' רס"ו יעו"ש:

אלא דלזה הדבר פשוט דלפי מה שכתבו התוספות דהיקשא דובשרם יהיה לך כחזה ושוק מיירי נמי בבע"מ אלא דאתי ק"ו דעבדי ב"ה מטמא ומפיק ליה להקישא, י"ל דהיינו לאכילת זר דאיכא ק"ו מטמא, אבל גוי דליכא ק"ו שפיר י"ל דהוקש בכור בעל מום לחזה ושוק לענין אכילת גוי. ואי אמרינן דמהיקשא דכצבי וכאיל ילפינן נמי דהגוי מותר, הרי מתבטל היקש דבעל מום לחזה ושוק לגמרי, וטפי עדיף לומר דהיקש דכצבי וכאיל הוי היקש למחצה לענין אכילת גוי, כיון דאינו מתבטל ההיקש לגמרי דהא איצטריך לענין אחר, ולא שיתבטל היקש בעל מום לחזה ושוק לגמרי, דאף דההיקש מתקיים לבכור תם מ"מ כיון דקרא מיירי בין בתם ובין בבעל מום לגבי בעל מום מתבטל ההיקש, וא"כ אם היה לנו קרא יתירא דכצבי וכאיל היינו מבטלין היקש דבעל מום לחזה ושוק לגמרי, אבל עכשיו דהני תלתא קראי איצטריכו כל אחד ואחד לענין אחר, לא מבטלינן היקש דבעל מום לחזה ושוק לגמרי. והנה כי כן צריך להבין מ"ט דר"ע דמתיר בגוי כיון דהני תלתא קראי איצטריך כל אחד ואחד לענין אחר, ומנ"ל לדרוש היתר הגוי כיון דאיכא היקשא דחזה ושוק:

ונראה לומר דה"ט דר"ע, דהא חד קרא מהם דאיצטריך לדרבי אלעזר הקפר הוא מאי דאמרינן בפ"ב דחולין [כח, א], ר"א הקפר אומר מה תלמוד לומר אך כאשר יאכל את הצבי וכו', וכי מה למדנו מצבי ואיל מעתה הרי זה בא ללמד ונמצא למד, מקיש צבי ואיל לפסולי המוקדשים מה פסולי המוקדשים בשחיטה אף צבי ואיל בשחיטה ע"כ. ומצינו דבכל מקום דאמרינן הרי זה בא ללמד ונמצא למד פירושו אף למד, דללמד נמי אתא וכמ"ש התוספות בפרק בן סורר ומורה (דף ע"ג ע"א) בד"ה הרי זה בא ללמד וכו', וסיימו שם בדבריהם דה"ה בהא דר"א הקפר דבא ללמד ונמצא למד דצבי ואיל נמי בשחיטה אף למד קאמר, דללמד אפסולי המוקדשין נמי קא אתי לפטור מן המתנות יעו"ש, וסברא אלימתא הוא, דהא עיקר פשטיה דקרא הוא בכל הני דללמד אתא, דהא פשטא דקרא באומרו כצבי וכאיל משמעו הוא דאתא קרא לומר דפסולי המוקדשים דינם כצבי וכאיל וזהו עיקר פשט הכתוב, אלא דאמרינן דבא ללמד ונמצא אף למד. וא"כ כיון דחד קרא איצטריך לדר"א הקפר לבד, אכתי עיקר קרא דבא להקיש פסולי המוקדשין לצבי ואיל למאי אתא, אם לא להתיר בכור לגוי, דסבירא ליה לרבי עקיבא דאף דלפי זה מתבטל היקש דבעל מום לחזה ושוק לגמרי, טפי עדיף שיתבטל ההיקש לענין בעל מום, כיון דההיקש לענין תם הוא, ולא לבטל היקש דכצבי וכאיל דפשטיה

דקרא דבא לאשמועינן דפסולי המוקדשין דינן כצבי ואיל שהוא העיקר. דאילו אתא קרא לומר דצבי ואיל דינו כפסולי המוקדשין, מן הראוי היה דלימא קרא לישנא דמשמע דהצבי ואיל הם כפסולי המוקדשין לא דהפסולי המוקדשין הם כצבי וכאיל, וא"כ ע"כ צ"ל דבא ללמד דמותר לגוי:

ונראה פשוט דאפי' אם נאמר דהעיקר הוא דהא דאין היקש למחצה לא נאמר על שילמוד זה מזה וזה מזה דכל אחד ילמוד מחבירו כמו שהוא סברת כמה מהראשונים, אלא כמו שנראה מדברי רש"י בכריתות (דף כ"ב ע"ב) [בד"ה ור"ע אין] כמ"ש הרב יד מלאכי בסי' הנזכר יעו"ש, מ"מ נראה דהיינו דוקא בהיקש דב' דברים הסמוכים בכתוב אחד, כמו היקש דההיא דכריתות דהוקש אשם תלוי לאשם מעילות דמההיקש ילפי רבנן תחתון מעליון ולא עליון מתחתון, אבל בהיקש דהכתוב אומר דזה דינו כזה, כהיקש דכאשר יאכל הצבי והאיל, וכהיקש כאשר יקום איש על רעהו וכיוצא, דבהכי חשיב כאילו אומר הכתוב בפירוש דדינו של זה כזה, ובפסולי המוקדשין חשיב כאילו אמר בפירוש דדינו כצבי וכאיל, ע"כ אמרי' דאין היקש למחצה וילמוד צבי ואיל נמי מפסולי המוקדשין, דאם נאמר דלא ילמוד ממנו נמצא דהצבי והאיל אינן צריכין שחיטה, וא"כ אם יאמר הכתוב דפסולי המוקדשין כמותם, הא אכילת פסולי המוקדשין צריכין שחיטה וצבי ואיל אינן צריכין שחיטה, ומפני שיתקיים קרא כדכתיב דפסולי המוקדשין הם ממש כצבי וכאיל, ע"כ צ"ל דגם צבי ואיל בעו שחיטה, וכמו כן שייך לומר בכל הנך שכתבו התוס' בפרק בן סורר ומורה, זה נראה שהיא סברת ר"ע:

אבל ת"ק דר"ע דסבירא ליה דבכור אסור לגוי, ע"כ דס"ל דמאי דאמרינן דנמצא למד היינו בדוקא דצבי ואיל למד מפסולי המוקדשים לענין שחיטה, אבל פסולי המוקדשים אינו למד מצבי ואיל, דאפילו בכה"ג אמרינן יש היקש למחצה לענין ללמוד זמ"ז וזמ"ז, ואף אם יסבור בעלמא כהנך דכתבו התוס' דאף למד אמרי', בהך דצבי ואיל לא אמרינן הכי, כיון דאי אמרינן הכי בכור מותר לגוי, ומתבטל היקש דבעל מום לחזה ושוק לגמרי כאמור. וק"ק איך כתבו התוס' בסנהדרין בפשיטות דה"ה בההיא דר"א הקפר אף למד קאמר ולא הזכירו כלל הא דשמעתין דת"ק דר"ע סבירא ליה איפכא זה כתבתי לע"ד:

אות מא ס"ק ב

אבל ראיתי להתוס' בפ"ב דמכילתין (דף ט"ו ע"א) ד"ה מה צבי ואיל וכו' שכתבו וז"ל, דשמעתין משמע דאי לא כתיב אך הוה דרשינן נמי מה צבי ואיל אין אותו ואת בנו נוהג בו וחלבו מותר, ולעיל בסוף פ"ק [יב, א] דרשינן נמי מה צבי ואיל אין פודין וכו', ותימה מנ"ל כל הנך דרשות דתלתא צבי ואיל כתובין וכולהו צריכי כדמפרש לקמן בפ'

כל פסולי המוקדשין, וי"ל וכו' עכ"ל. וצריך להבין דמאחר דקי"ל דאין היקש למחצה, והכוונה דצריך ללמוד מההיקש כל הפרטים הנמצאים במלמד ולא שילמוד ממנו דבר אחד בלבד, ודעת התוס' בכמה דוכתין הכי הוי כמו שקבצם הרב יד מלאכי בסי' הנזכר, א"כ ק"ק דמאי קשיא להו הכא הא שפיר י"ל דילפינן כל הני מחד צבי ואיל דילפינן מיניה דפטור מן הבכורה ומן המתנות, וה"ה לענין אותו ואת בנו וחלב ופדיון מטעם דאין היקש למחצה:

ומאי דאמרינן בשמעתין דצריך יתורא דקרא כדי לדרוש אותם דרשות, היינו דלענין היתר גוי בבכור צריך קרא יתירא, דבלאו הכי מטעם דאין היקש למחצה אי אפשר להתיר כיון דאיכא הקישא דחזה ושוק דקרא משתעי בבעל מום נמי, ואי אמרינן דמותר לגוי ג"כ מתבטל היקש זה דבעל מום לגמרי כאמור, ומאי דאיצטריך קרא יתירא ללמד דפסולי המוקדשין חייב משום כלאים בב' גופין, הא ודאי אי אפשר ללמד חידוש כזה כי אם בדאיכא קרא יתירא, דבשלמא אם היה דין זה כצבי וכאיל דבאחד מהם חייב משום כלאים כאילו הוא כב' גופין, שפיר הוה אמינא דה"ה פסולי המוקדשין בלא יתורא דקרא, אבל השתא דצבי ואיל נמי אינו חייב כי אם בב' מינין, אי לאו קרא יתירא אדרבה הוה אמינא דמהיקש ילפינן היתר, דדוקא ב' מינין מפסולי המוקדשין חייב משום כלאים דומיא דצבי ואיל, והוה אמינא דאיצטריך ללמוד דבר זה מהיקש כי היכי דלא נימא הואיל ונעשית כקדש וחול מעורבין זה בזה חשיב כבהמה טמאה עם הטהורה, כמ"ש הר"מ אחר האמת דמטעם זה הוא דחייב כמ"ש בסוף פ"ט דכלאים [הי"א], אבל כיון דאיכא קרא יתירא עכצ"ל דקרא יתירא להחמיר הוא בא. ומאי דאיצטריך קרא יתירא להיא דר"א הקפר היינו משום דאי לאו דאיכא קרא יתירא לא היינו אומרים דבא ללמד ונמצא למד לומר דצבי ואיל בעו שחיטה, כיון דעיקר קרא הוא להקיש פסולי המוקדשין לצבי ואיל ללמוד מהם כל הדינין דשייכי לצבי ואיל, ולא בא ללמוד צבי ואיל מפסולי המוקדשין. באופן דכל הנהו צריכין אנו לקרא יתירא, אבל שאר הדברים לפטור מבכורה ומתנות וחלב ואותו ואת בנו ופדיון שפיר ילפינן מחד קרא כיון דאין היקש למחצה:

אך קשה מאי דאמרינן בגמ' [בכורות טו, א] דאיצטריך צבי ואיל חד למתנות וחד לבכורה, ולא אמרי' דסגי בחד או בצבי או באיל משום דאין היקש למחצה, וי"ל דה"ט דצריכי ב' תיבות דצבי ואיל משום דכתיב אך למעט, דאחר האמת ממעטינן חלב ואותו ואת בנו, ואי הוי כתיב צבי או איל היינו ממעטינן מתנות דשוה בכל מאך נמי, כדממעטינן חלב ואותו ואת בנו ממעוטא דאך. ואולם אכתי קשה דהתינח למאי דמסיק אביי התם דמאך ממעטינן תרתי חלב ואותו ואת בנו, דלדידיה כיון דממיעוט

אחד ממעטינן תרתי י"ל דה"ה דממעטינן טפי, אבל לרבא דמסיק התם דלא ממעטינן אלא אותו ואת בנו, וחלב ממעטינן מקרא אחרינא, א"כ אכתי קשה כיון דאין היקש למחצה למה איצטריך שניהם צבי ואיל, בחד מהם סגי למתנות ולבכורה. ועוד דאעיקרא דמילתא אפילו לאביי סגנון לשון הברייתא דהתם דמצרכינן ב' תיבות דצבי ואיל למתנות ולבכורה לא משמע דמשום דכתיב אך למעט איצטריכו, והדבר קשה דאמאי צריכי תרתי כיון דאין היקש למחצה. ועוד דאפילו את"ל דסבירא ליה להברייתא דיש היקש למחצה, מ"מ איך קאמר התנא אי מה צבי ואיל חלבן מותר אף פסולי המוקדשין חלבן מותר ת"ל אך, דכיון דליכא יתורא להתיר חלבן למה איצטריך אך למעט, כיון דתיבות דצבי ואיל איצטריכו למתנות ובכורה:

ואפשר לומר דלעולם דהאי תנא סבר דאין היקש למחצה, ומאי דאצטריך תיבת איל יתירא למתנות, הוא משום דתנן בר"פ הזרוע [קל, א] דמוקדשין פטור מן המתנות, שהיה בדין לחייב מק"ו דחולין דאינם חייבים בחזה ושוק, ת"ל ואתן אותם וכו' אין לו אלא מה שאמור בענין ע"כ, וא"כ אי לאו דכתיב תיבת איל יתירא לפטור פסולי המוקדשים מן המתנות, היינו אומרים דחייבים במתנות, דמדאיצטריך קרא דואתן אותם לפטור קדשים גמורים, ש"מ דפסולי המוקדשין חייבים, דאי פטורין מן המתנות פשיטא דקדשים גמורים פטורין, דהשתא פסולי המוקדשין דהוי מקצת קדושה ואינן קדושה גמורה פטורין מן המתנות מטעם דבאו מקדושה גמורה, קדשים כשרים שעדיין בקדושתן לכ"ש דקדושתן פוטרתן, וא"כ לא צריך קרא לפוטרן, ומדאצטריך קרא לפוטרן הו"א דאף דהוקשו לצבי לא נפטרו אלא מבכורה אבל מתנות דשוה בכל חייבין, ומשו"ה איצטריך קרא לפטור קדשים כשרים, לכן איצטריך תיבת איל יתירא לפוטרן, דכיון דאיכא קרא לפוטרם ע"כ צ"ל דמאי דאצטריך קרא דואתן אותם וכו', הוא משום דאדרבה נהפוך הוא דבהיותם קדשים גמורים וחייבים בחזה ושוק מסתבר טפי לחייבם מק"ו דחולין, משא"כ בפסולי המוקדשין דאינם חייבים בחזה ושוק, אבל אי לאו קרא יתירא דאיל לפטור, הו"א דאדרבה דהסברא הוא איפכא דאדרבה בקדשים גמורים מסתבר טפי דקדושתן פוטרת אותם ודו"ק:

אות מא ס"ק ג

וראיתי בספרי בפ' ראה [יב, טו] לפי גירסת מהר"א נחום בביאורו על הספרי כ"י וז"ל, יכול יהיו חייבים בבכורה ומתנות תלמוד לומר כצבי, אוציאנו מכלל בכורה ומתנות ולא אוציאנו מכלל חזה ושוק ת"ל וכאיל, אי מה הצבי כולו מותר יכול אף זה כולו מותר ת"ל רק עכ"ל, ומהר"א נחום לא כתב על דברי הספרי כלל ועיקר, כי אם גבי סיפא יכול

אף זה כולו מותר כתב וז"ל, פי' אפי' חלבו תלמוד לומר רק אסמכיה לרק הדם מצאתי כתוב עכ"ל. והדבר קשה דברייתא דספרי לא הויא כברייתא דמייתי הש"ס [בכורות טו, א], דלפי הברייתא דמייתי הש"ס צריכי צבי ואיל חד לבכורה וחד למתנות, ולפי ברייתא דספרי נפקא ליה מצבי בכורה ומתנות ותיבת איל אצטריך לפטור מחזה ושוק:

ועוד קשה דאמרינן בר"פ הזרוע [חולין קל, א] עלה דפריך הש"ס, ויהיו חולין חייבים בחזה ושוק מק"ו, ומה קדשים שאין חייבים במתנות חייבים בחזה ושוק חולין שחייבים במתנות אינו דין שחייבים בחזה ושוק, ומשני א"ק וזה יהיה משפט הכהנים זה אין מידי אחרינא לא, ופריך אלא טעמא דכתב רחמנא זה הא לאו הכי הו"א חולין חייבין בחזה ושוק והא בעי תנופה, היכא לינפינהו אי אבראי לפני ה' כתיב אי אגוואי קא מעייל חולין בעזרה הלכך לא אפשר, אלא זה למה לי ע"כ. וא"כ בפסולי המוקדשין למה צריך קרא לפוטרן מחזה ושוק, הא אף דפסולי המוקדשין כל זמן שלא נשחטו הם כהקדש לכל דבריהם, דאסורין בגיזה ועבודה וחלבן אסור, מ"מ אחר שנשחטו הרי הם חולין גמורים ומותרים באכילה כחולין כמו שמתבאר בפ"ב דמכילתין (דף ט"ו ע"ב), וא"כ איך אפשר לחייבן בחזה ושוק והא בעי תנופה, ואי נשחטו בחוץ הרי נעשו כחולין משעת שחיטה ואילך וחשיב כמעייל חולין בעזרה, ואין לומר דמשכחת לה בשנשחטו בעזרה דהא כיון דאחר שחיטה הוו כחולין גמורים מסתמא אסור לשוחטן בעזרה, דפשיטא דחשיבי כחולין שנשחטו בעזרה דאסורין כדאמרי' בפרק האיש מקדש (דף נ"ז ע"ב) יעו"ש:

ואפי' דנדחוק עצמינו בברייתא זאת דספרי, כיון דמיירי בפסולי המוקדשין ונאמר דכל דקודם שחיטה יש להם דין הקדש אינם בכלל חולין שנשחטו בעזרה ומותר לשוחטן בעזרה, מ"מ בברייתא אחרת דאמרינן בספרי עוד שם בפרשת ראה [יב, כב] בפ' כי ירחיב ה' אלהיך דלפי הספרי בבשר תאוה מיירי, קשה טובא דאמרי' התם וז"ל, יכול יהיו חייבים בחזה ושוק ת"ל כצבי, הוציאו מכלל חזה ושוק ולא הוציאו מכלל ב' כליות ויותרת הכבד ת"ל וכאיל ע"כ, ולפי דברי הגמרא בר"פ הזרוע הנזכר למה איצטריך קרא לפטור את החולין מחזה ושוק כיון דבעי תנופה ולא אפשר: הן אמת דלפי הגמרא בפ"ב דחולין (דף כ"ח ע"א) האי קרא דכי ירחיב נמי בפסולי המוקדשין מיירי דלא כהספרי וכמ"ש רש"י שם יעו"ש, וא"כ ע"כ ליכא קרא לפטור חולין מחזה ושוק, אלא דוקא בא לפטור פסולי המוקדשין מחזה ושוק, ואולם לסברת הספרי דבבשר תאוה מיירי קרא קשה דלא שייך חזה ושוק בחולין כאמור. וגם לפי הש"ס שהכל מיירי בפסולי המוקדשין לע"ד קשה הדבר לומר דפסולי המוקדשין אחר שנפדו מותר לשוחטן בעזרה, כיון דעכ"פ אפילו קודם שחיטה אינה קדושה גמורה כ"א לענין גיזה ועבודה אבל אין מועלין בהם,

ובפרט דאינם ראויים להקרבה, ואחר השחיטה הם חולין גמורים איך אפשר דמותר לשוחטן בעזרה, וע"כ צ"ל דצריך לשוחטן בחוץ וא"כ איך אפשר לעייולי חזה ושוק בעזרה לתנופה ולמה צריך קרא: ומדברי הספרי הנזכר דקתני יכול אי מה צבי כולו מותר אף זה כולו מותר ת"ל רק הדם לא תאכלו, הוא ראיה לסברת רבא בשמעתין הנזכר [בכורות טו, א], דקאמר דחלבו מקרא דרק הדם נפקא, ואך הוא לאותו ואת בנו, דזהו כוונת הספרי במאי דקאמר ת"ל רק. והנה בברייתא דכי ירחיב וכו' דמיירי בבשר תאוה סיים הספרי שם נמי וז"ל, אי מה צבי כולו מותר אף זה כולו מותר ת"ל אך כאשר יאכל וכו', והדבר קשה דבשלמא בפסולי המוקדשים הוה ס"ד דחלבו מותר מטעם דמוקדשין הם, מידי דהוה דפטורין מן הבכורה ומן המתנות מטעם זה אבל בהאי קרא דבחולין מיירי לדעת הספרי, איך אפשר דס"ד לומר דחלבו מותר דאיצטריך קרא דאך לאסור, הא עיקר אזהרת איסור חלב בחולין נאמר, ואילו אף בחולין מותר בטלת איסור חלב לגמרי: ואפשר לומר בדוחק דאיצטריך קרא דאך לאסור חלב אפילו בפחות מכזית, דהוה אמינא דאהני היקשא דצבי ואיל לומר מה צבי כולו מותר אפילו באוכל כזית מחלב בבת אחת, אף זה כולו מותר ואפי' חלב אם אוכלו פחות מכשיעור, ואתיא הך ברייתא כאידך ברייתא דמייתי ר"י בר"פ יוה"כ [עד, א] דס"ל דחצי שיעור מה"ת, דתניא אין לי אלא כל שישנו בעונש ישנו באזהרה, כוי וחצי שיעור הואיל ואינו בעונש יכול אינו באזהרה ת"ל כל חלב. ואפשר דהאי תנא דספרי סבירא ליה כרבנן דאמרי בפרק אלו עוברין (דף מ"ג ע"ב) דלא דרשי כל בקרא דכל מחמצת יעו"ש, ומש"ה לית ליה דרשא דחצי שיעור מקרא דכל חלב, אלא ילפינן לה מקרא דאך כאשר יאכל וכו'. או נאמר דאע"ג דדריש כל מ"מ קרא דכל חלב לכוי בלבד הוא דאתא, דתרתי לא ילפינן מכל חלב, ואיצטריך הכא דאך כאשר יאכל לאסור חצי שיעור מה"ת:

ולר"ל דס"ל דחצי שיעור מדרבנן וקרא דכל חלב אסמכתא בעלמא הוא, ה"ה דסבירא ליה הכא דקרא דאך כאשר וכו' אסמכתא בעלמא. ועוד י"ל דלר"ל תנא דספרי ר"ש היא, דקי"ל סתם ספרי ר"ש ור"ש ס"ל [מכות יז, א שבועות כא, ב] דכל שהוא למכות ולא אמרו כזית אלא לעונש כרת וקרבן, דאם אכל חלב פחות מכזית במזיד אינו חייב כרת ובשוגג לא מחייב קרבן, אבל מלקות מיהא מחייב, דאפילו בדבר שזדונו בכרת ושגגתו בחטאת אינו חייב בכל שהוא מ"מ מלקות חייב, וכמו שמתבאר מדברי הירושלמי בריש פ"ג דפסחים, דמוקמינן התם ברייתא דקתני על חמץ גמור חייב כרת ועל ערובו סופג את הארבעים, אמר ר"ש בר רב יצחק תפתר שיש בו חמץ ואין בו כזית כר"ש, דר"ש אמר כל שהוא למכות יעו"ש, ועיין במ"ש בתוספת דרבנן באות ח' דף ל"ו ע"ד [אות קל"ז] ,

דלר"ש לא נמסרה הלכה למשה מסיני כ"א על העונשים, ואי לאו קרא דכל חלב לא הוה סבירא ליה לר"ש הכי, אלא הוי ס"ל דאפילו לעונש מלקות אתא הלכתא ולאו דוקא כרת וקרבן, ולפי ספרי הזה אפשר דר"ש לא דריש כל חלב, וא"כ הו"א דמהיקשא דצבי ילפינן דחצי שיעור מחלב מותר כמו שהוא לסברת רבנן לר"ל, ולזה איצטריך קרא דאך למעט לאסור חצי שיעור ואפילו מלקות חייב בכל שהוא דהלכתא לא אתא אלא לעונש כרת וקרבן בלבד:

איך שיהיה נחזור למאי דאתאן עלה דמה שישבנו לברייתא דמייתי הש"ס דלמה הוצרכו ב' תיבות דצבי ואיל לבכורה ולמתנות, ישוב זה לא שייך בברייתא דספרי, דכיון דהספרי ס"ל דמצבי בלבד ילפינן בכורה ומתנות, וס"ל דאי לאו מיעוטא דרק את הדם הו"א דחלבו נמי מותר, ע"כ דה"ט דאין היקש למחצה, וא"כ אמאי בעינן יתורא דקרא דאיל לפטור חזה ושוק. וכמו כן קשה בברייתא הב' דבשר תאוה, דקתני דאיצטריכו ב' תיבות דצבי ואיל חד לפטור מחזה ושוק וחד לפטור מב' הכליות ויותרת הכבד, דאמאי איצטריכו תרי קראי דצבי ואיל כיון דאין היקש למחצה, וכל שהוקש לצבי הרי הוא כצבי לגמרי לפטור אותו משניהם, וע"כ התנא ס"ל הכי דאין היקש למחצה, דאל"כ איך הוה ס"ד דחלבו מותר דומיא דצבי ואיצטריך קרא דאך למעט כיון דב' דברים לא ילפינן מהיקש זה:

אלא דלברייתא זאת י"ל דכיון דאיכא ק"ו לחייב בחזה ושוק וב' הכליות ויותרת הכבד בחולין מק"ו דקדשים, דמה קדשים שאינן חייבים במתנות חייבים בחזה ושוק ובב' הכליות ויותרת הכבד להקטירם ע"ג המזבח, חולין דחייבים במתנות אינו דין דלחייבו בהני כדאמרו ק"ו זה בר"פ הזרוע כנזכר לעיל, וכיון דאיכא ק"ו אתי ק"ו ומפיק ליה מהקישא, ואילו הוי כתיב צבי בלבד הו"א דהוי דוקא לפטור מחזה ושוק דלא חמיר כולי האי דלא הוי לגבוה אלא לכהנים, אבל בב' הכליות ויותרת הכבד דחמירי דבקדשים מקטירם ע"ג המזבח, הו"א דעבדינן ק"ו מקדשים לחייב החולין בב' הכליות ויותרת הכבד לחייב ליתן אותם לכהן אף שאינו מקטירם ע"ג המזבח, ת"ל קרא יתירא דאיל לפטור אף מאלו, אבל לברייתא דפסולי המוקדשין קשה כיון דלא שייך ק"ו זה בהם לחייבם בחזה ושוק, כיון דבפסולי המוקדשין נמי פטורין מן המתנות כקדשים גמורים, וא"כ מהיכא תיתי לחייבם כיון דהוקשו לצבי ואין היקש למחצה:

אות מא ס"ק ד

והנה בברייתא דשמעתין [בכורות טו, א] וגם בברייתא דספרי דפסולי המוקדשין, דס"ד לומר דחלבן מותר מהקישא דצבי ואיל, ובגמרא הקשו דיהיה מותר נמי באותו ואת בנו,

אמאי לא אמרינן דמהיקש זה ילפינן דחלב פסולי מוקדשין אחר שחלבו יהיה מותר, דאף דדרשינן תזבח ולא גיזה בשר ולא חלב נימא דכי אסר רחמנא חלב ה"מ לענין שאסור לחלוב, כי היכי דדרשינן מתזבח ולא גיזה דאסור לגזוז, אבל החלב עצמו שרי מידי דהוה אגיזה דשריא, וכמו שהוא סברת היש מפרשים שהביאו התוספות בפ"ג דמעילה (דף י"ב ע"ב) ד"ה חלב המוקדשין וכו', אלא שהתוס' שם הוכיחו דלא כהיש מפרשים דהעיקר הוא דהחלב עצמו אסור יעו"ש. וק"ק דכיון דהוקשו לצבי ולאיל אמאי לא אמרינן דאהני הקישא למשרי החלב עצמו ולא אסר הכתוב כי אם לחלוב כדין גיזה: וראיתי להרב בצלאל כ"י שהביא משם תוספות חיצוניות בהאי שמעתא וז"ל, אי הכי חלבן וכו' ק"ל אמאי לא פריך אי מה צבי ואיל חלבן מותר וכו', וכ"ת ה"נ והתנן במתני' וולדן וחלבן אסור ונפקא מינה דלא הוה מצי לשנויי כדשנינן לקמן, ואולי דגרסינן חלבן, ומחלבו פריך, ומיהו ק"ל דהא קאמר בתר הכי דכי כתיב כרת באוכל חלב, משמע דחלבן גרסינן עכ"ל, ונראה דכוונתם להקשות דנימא דמהקישא נילף היתר בחלב עצמו ולא אסר הכתוב כ"א לחלוב כאמור:

אבל דברי התוס' מגומגמים טובא במה שכתבו דנ"מ דלא הוה מצי לשנויי כדשנינן לקמן, דצריך טעם אמאי לא מצי לשנויי כדשנינן לקמן, דמאי דמשני אבייי למאי דפריך אי הכי אותו ואת בנו נמי דמאך ילפינן שניהם חלבן ואותו ואת בנו, הא תירוץ זה שייך אפילו אי פריך מחלבן. וגם מאי דמשני רבא דעיקר קרא דאך לאותו ואת בנו, וחלבו מדמו נפקא דכתיב רק את דמו וכו', שפיר אפשר לשנויי כן אי פריך מחלב, דעיקר קרא לאותו ואת בנו וחלב מדמו נפקא, מאי דמו אילימא דמו ממש וכו' אלא מאי דמו חלבו, ומאי דאפקיה רחמנא לחלבו בשם דמו הוא, דהאי תנא ס"ל כר' מאיר דאמרינן בפ"ק דנדה (דף ט' ע"א) דלר"מ דם נעכר ונעשה חלב ויליף לה מדכתיב מי יתן טהור מטמא, ובפ"ק דמכילתין (דף ו' ע"ב) אמרינן דהיתר חלב חידוש הוא שחדשה תורה כיון דדם נעכר ונעשה חלב, ותחלתו היה דם וחייב כרת ועכשיו הוא מותר יעו"ש, וא"כ שפיר י"ל דאפקיה קרא בלשון דמו כמו שהוא עיקרו, ואשמועינן קרא דאף דחלב חולין מותר ואינו נחשב לדם מ"מ בפסולי המוקדשין אכתי באיסור דם קאי. וי"ל דשנוייא דרבא אי אפשר לומר, דא"כ נמצא כפי זה דאיסור חלב דפסולי המוקדשין איכא לאו גמור דרק הדם לא תאכלו, וזה אינו דהעיקר אינו אלא לאו הבא מכלל עשה דדרשינן ואכלת בשר ולא חלב ולא לאו גמור. באופן דמתחלה כתבו התוס' דלא הוה מצי לשנויי כדשנינן לקמן, והדבר קשה דא"כ איך חזרו וכתבו ואולי דחלבן גרסינן, אלא דדחו גירסא זאת ממאי דקאמר בתר הכי דכי כתיב כרת באוכל חלב משמע דחלבן גרסי', דמדלא מצאו

כי אם משום דאמרינן דכי כתיב כרת וכו', ש"מ דשפיר שייכי שנויי דאביי ורבא אי גרסינן חלבן, וא"כ איך כתבו בתחלה איפכא דנ"מ דלא מצי לשנויי כדשנינן לקמן. ועוד קשה דאמאי לא דחו גירסא זאת ממאי דפריך ר"פ לאביי דאסיק אדעתיה לומר לאותו ואת בנו למאי מדמית ליה, אי לחולין אותו ואת בנו נוהג בו, ואי לקדשים חלבן אסור, ואי גרסינן חלבן לא שייך לומר הכי דחלב של חולין מותר ומאי פריך ליה, באופן דדברי התוספות משוללי ההבנה הם לע"ד:

אות מא ס"ק ה

והנה התוס' בשמעתין [לב, ב] בד"ה פסק מתני' מני רבי עקיבא וכו', כתבו לענין הלכה דהלכה כרבי עקיבא וכמתני' דאמרי' ובית הלל מתירין אפי' לגוי, וע"ז הוקשה להם וז"ל, והא דפרישנא בסמוך טעמא דר"ע מדכתיב כצבי ואיל, ואמרינן דאידך מוקים לה כר"א הקפר וכו', משמע דר"ע לית ליה לדר"א הקפר אלא סבר לה כרבי וכו', ודחקו עצמם לומר דדלמא הכי קי"ל כרבי וכו' ועוד דר"ע מצי סבר כר"א הקפר וגמר חד מצבי וחד מאיל עכ"ל:

ויש לתמוה דאמאי דחקו עצמם בזה, בהיות דאפשר לומר דר' עקיבא אף דסבירא ליה כר"א הקפר, מ"מ עיקר קרא ומשמעותיה הוא לומר שילמוד פסולי המוקדשין מצבי ואיל, אלא דאמרינן נמי דבא ללמד ונמצא למד לענין שחיטה, ועכצ"ל דאף למד קאמר דהעיקר הוא דפסולי המוקדשין למדין מצבי ואיל, כמו שהוא בהנך שכתבו התוספות בסנהדרין [עג, א] דכולן אף למד קאמר כמו ששיערנו לעיל בסברת רבי עקיבא. ועוד קשה במה שכתבו דאפשר דרבי עקיבא דריש חד מצבי וחד מאיל וכתבו כדפרישית לעיל בפ"ב וכו', והדבר קשה דהא כתבו התם דהך קרא דר"א הקפר איצטריך חד לשחיטה וחד להא דאמרי' דאין פודין פטר חמור בפסולי המוקדשין, ולר"ע דמבעי ליה להיתר גוי, הא דאין פודין מנ"ל:

עוד כתבו התוספות שם וז"ל, ובעל הלכות גדולות משמע שרוצה לפסוק כב"ה דברייתא, ומשמע נמי דמדרבנן הוא דפליגי אדר"ע עכ"ל, וכן כתב הרא"ש [בפרקין סי' ב'] משם הלכות גדולות דאיסור אכילת בשר דבכור לגוי אינו אלא מעלה מדרבנן יעו"ש. וקשה דלפי סברת הלכות גדולות א"כ מאי דפריך הש"ס במאי דאמרי' דה"ט דר"ע דכתיב כצבי וכאיל, ופריך ואידך, ומשני תלתא צבי ואיל כתיבי, הא אפי' ת"ק דר"ע דס"ל דלגוי אסור רק מדרבנן הוא, וא"כ מאי פריך מקרא דכצבי וכאיל הא מן התורה מותר מהאי קרא:

ונראה דלדעת בעל ה"ג מאי דפריך ואידך אינו מפרש כפי' רש"י דפירש דמאי דפריך ואידך קאי לת"ק דר"ע דאסר לגוי, אלא סבירא ליה דמאי דפריך ואידך קאי לב"ש דאסרו

לזרים וכ"ש גוי, דקס"ד דהש"ס דהאי קרא דמייתי ר"ע דכצבי וכאיל הוא קרא מיותר, ולא אצטריך כי אם לדרשא זאת להתיר לגוי, וע"כ פריך דא"כ דקרא מיותר הוא איך לא ילפינן מיניה לב"ש דמותר מיהא לזרים, דאף דאיכא היקש דחזה ושוק ואליבא דב"ש קרא מיירי בין בתם בין בבעל מום, מ"מ כיון דהיקש זה דכצבי וכאיל אין לנו לדרוש ממנו כי אם זו, ע"כ צ"ל דהיקש דחזה ושוק אינו אלא בתם אבל בעל מום לא הוקש לחזה ושוק דאתי הקישא דכצבי וכאיל ומפיק מהקישא דחזה ושוק, כיון דאותו ההיקש דחזה ושוק מתקיים בתם ואינו מתבטל לגמרי, משא"כ בהיקש דכצבי וכאיל דאינו מתקיים אלא בדרשא זאת להתיר לזרים, ועל זה משני דתלתא קראי כתיבי וכולהו אצטריכו לדרשא אחת, וכיון דכל התלתא קראי אצטריכו לדבר אחד ואינו מתבטל ההיקש לגמרי מטעם אין היקש למחצה, לא שבקינן הקישא דחזה ושוק, כיון דעכ"פ משתעי קרא דובשרם יהיה לך אפי' בבעל מום, ואי אמרינן דמותר לזרים מתבטל ההיקש מבעל מום לגמרי כמו ששיערנו לעיל משא"כ בהקישא דכצבי וכאיל:

אות מא ס"ק ו

והנה הרב בצלאל כ"י כתב בשם תוס' חיצוניות על פסק זה וז"ל, פסק ר"י הלכה כר"ע דקי"ל כסתם משנה וכו', ואפי' הנך דרשות דתלתא צבי ואיל כתיבי יכול להיות שר"ע מודה בהם, כי דבר פשוט הוא לתלמודא ללמוד כל אלו הדרשות מצבי ואיל, ואע"ג דהני ברייתות דתניא בסמוך אין מאכילין לנדות וב"ה מתירין וכן ברייתא דאין מרגילין בבכור דלר"ע שרי אפי' גוי, מ"מ סתם משנה עיקר. ובה"ג פי' שהחלב מותר להאכיל לגוי מן התורה מטעמיה דר"ע דכצבי וכאיל, ומיהו מה שאסרו להאכיל מהבשר לגוי מדרבנן, ואינו נראה לר"י שהרי לא מצינו שום תנא שאומר כן, וגם מה שמשמע מתוך דבריהם דב"ה דברייתא דאסרי מדרבנן הלכה כמותם, זה אין נראה לר"י אלא כב"ה דמתני' קי"ל כדפרישית. ויש שהיו מסתפקים על חלבו אם מותר להאכילו לגויים אפי' לר"ע דמתיר לגויים הבשר, דשמא אינו מקיש לצבי ואיל אלא הבשר שמותר לישראל, אבל החלב שהוא אסור לישראל לא היינו מתירין מטעם צבי ואיל, או שמא אפי' ב"ה דברייתא שאוסרין להאכיל הבשר לגוי מתירין החלב כמו העור, כיון שגם בבהמת חולין חלבה אינו בר אכילה לישראל. ור"י פירש דודאי דזה פשוט שהוא מותר להאכיל לגוי כמו הבשר כיון שהיה מותר לישראל החלב מכצבי וכאיל, אילו לא היתה דרשא דאך חלק דלעיל בפ"ב. ועוד דלב"ה דברייתא מותר להאכילו לגוי כיון שאינו בר אכילה לישראל. ואמרי' נמי לעיל [לא, ב] תנא מעשר בהמה מבליעו בעורו בחלבו ובגידיו ובקרניו אלמא דחלבו מותר הוי עכ"ל תוס' חיצוניות:

הנה מה שהקשו לבעל הלכות גדולות דלא מצינו שום תנא שאומר כן, כוונתם להקשות בסברתו דאינו אלא מדרבנן, דמדפריך ואידך על סברת ר"ע ש"מ דת"ק דר"ע דאוסר לגוי מדאורייתא קאמר, דס"ל כפי' רש"י במאי דפריך ואידך, אבל לע"ד אפשר לפרש כאשר שיערנו בדעת הלכות גדולות. גם מה שכתבו דיש מסתפקים אי חלב מותר לגוי לר"ע, עיקר הספק הוא דכיון דע"כ לא מקשינן לצבי ואיל כי אם לענין הבשר בלבד ולא לענין חלב, דאי גם חלב פסולי המוקדשין מקשינן לחלב צבי ואיל א"כ מן הראוי היה דחלבו מותר דומיא דצבי ואיל, ומדאמרינן דחלבו אסור ש"מ דלא מקשינן חלבו לחלב צבי ואיל, וא"כ מינה דחלב לא ילפינן מצבי ואיל להתירו לגוי. ור"י סבירא ליה דפשוט הוא דלר"ע דמתיר הבשר לגוי החלב נמי מותר, ושפיר ילפינן חלב נמי מהקישא דההיקש אפי' מחלב מקשינן ליה לחלבן דצבי, אלא דמשום דכתיב אך אסרינן ליה אבל לענין זה דהתרת גוף חלב לגוי מקשינן לחלבו של צבי: ואולם מאי דפשיטא ליה לר"י דאפי' לב"ה דברייתא דאוסר הבשר לגוי החלב מותר כיון דאינו בר אכילה לישראל, והביא ראיה מההיא דמעשר בהמה דמבליעו בעורו ובחלבו וכו', ק"ק דהא כתבו התוס' חיצוניות דר"י חולק עם בעל ה"ג וס"ל דלב"ה דברייתא מדאורייתא אסור לגוי, וא"כ מה ראיה מייתי מההיא דמעשר בהמה, כיון דהא מסיק רבא התם דמן התורה אחר שחיטה מותר למוכרו, אלא מדרבנן הוא דאסרו הבשר אחר שחיטה אטו קודם שחיטה ולא גזרו על חלבו, וא"כ י"ל דכיון דאחר שחיטה אינו אלא מדרבנן אפי' בבשר, לא גזרו בחלב, אבל הכא דאיסור אכילת הגוי היא מדאורייתא, מנ"ל דמשום דאינו ראוי לאכילה לישראל מותר לגוי, ואע"ג דאביי התם דמוקי אפי' מעשר בהמה דיתום בהבלעה נראה דסבירא ליה דאפי' אחר שחיטה אסור למוכרו מן התורה, מ"מ הא הלכתא כרבא לגבי דאביי, ובפרט דאמרינן התם דאף רב שמואל בר יצחק ס"ל כרבא וי"ל ודו"ק:

אות מא ס"ק ז

עוד כתבו התוס' [לב, ב] בד"ה פסק וז"ל, ואין להביא ראיה דאסור לגוי משום דקים לן כההוא דרשא ואכלת ולא לכלביך וה"ה לגוי כדאמרינן בפרק כל שעה [כט, ב], דאשכחן כמה סתמי כהך דאיתא הכא, לעיל גבי חררת דם [כא, ב] דתנן יקבר, ובפרק עד כמה [כח, א] מי שאינו מומחה וכו' הרי זה יקבר, ולקמן בפרקין [לז, א] השוחט את הבכור ונודע שלא הראהו וכו' עכ"ד הצריך לעניננו:

ויש לתמוה דאמאי לא הביאו התוס' סתמא דמתני' דתמורה (דף ל' ע"ב) דקתני בפירוש, כל הקדשים שנעשו טרפה אין פודין אותן שאין פודין את הקדשים להאכילן לכלבים. ועוד ק"ק דאפשר דהני סתמי דהביאו התוס' יש לדוחה לדחות, דאפי' למ"ד פודין את

הקדשים להאכילן לכלבים ה"מ בפסולי המוקדשין שכבר נפדו ע"י מום ונמצאו טרפה או מתו אחר פדיון, דיכול ליהנות ממנו דמוכרו לגוי או מאכילו לכלבים, וכמו כן נאמר דלמ"ד פודין אפי' נמצא טרפה קודם פדיון דעיקר הפדיון הוא להאכיל לכלבים פודין, כמו שנראה ממתני' דתמורה בטרפה, ואמרי' בגמרא התם דתלוי בפלוגתא דתנאי, וכ"כ נמי י"ל דאפי' מתו קודם פדיון פודין אותם למ"ד לא בעינן העמדה והערכה בקדשי מזבח, ואפי' בקדשי מזבח תמימין שמתו אפשר דלמאן דאמר פודין להאכיל לכלבים פודין אותם, וכמו שנראה קצת בפרק ב' דמכילתין (דף ט"ו ריש ע"א), דפריך דלמא משום דאין פודין להאכיל לכלבים יעו"ש, וה"ט דכיון דבשנפדה על ידי מום אחר כך אפי' אם מת או נטרף נהנה בו באכילת כלבים או אכילת גוי, אם כן ה"ה בנטרף או מת קודם שנפל בו מום כיון דלא חזי להקרבה חשוב כנפל בו מום ובר פדיון הוא ונפדה ונאכל לכלבים, וה"ה גבי בכור נמי דאם נפל בו מום והותר לישראל באכילה דמומו היינו פדיונו מותר לאכילת גוי וכלבים, ואפי' מת או נטרף אחר שנפל בו מום יכול להאכילו לגוי ולכלבים, אבל בכור תם שלא נפל בו מום כלל דהוא חזי להקרבה ומת או נמצא טריפה דלא חשיב מום, מנ"ל דלמאן דאמר דפודין להאכיל לכלבים יכול ליהנות ממנו למוכרו לגוי או להאכילו לכלבים בלי שום מום, דאיך פקע קדושתו מיניה על ידי המיתה והטריפות בלא מום או פדיון שיוכל ליהנות ממנו, הא י"ל דלמאן דאמר הכי לא אמר אלא דמותר ליהנות ע"י פדיון כפסולי המוקדשין דע"י הפדיון עכ"פ יצא לחולין ויכול ליהנות ממנו, וכן בבכור דאין לו פדיון מ"מ על ידי מום פקע קדושתו דמומו היינו פדיונו, אבל בלא מום דעדיין בקדושתו קאי מנ"ל דמותר ליהנות:

ואם כן בהני מתני' דקתני מי שאינו מומחה הרי זה יקבר וכן השוחט ונודע שלא הראהו, שפיר י"ל דלכ"ע יקבר ואסור בהנאה, דכיון דמספקא ליה דלמא תם היה ושוחטו בחוץ שלפי דעתו הרי אסור בהנאה כדין שחוטי חוץ, דספיקא דאורייתא לחומרא דכיון דאפשר דהיה תם גמור, ע"י מה נפקע קדושתו להתירו בהנאה, דאפשר דאע"ג דמיתה וטריפות חשיב כמום לענין מוקדשין דיכול לפדותו כדין נפל בו מום, מ"מ לענין בכור שהמום הוא פדיונו מנ"ל דעיקר מיתה וטריפות חשיב כמום להתירו בהנאה, אפשר דאינו מתירו כי אם מום גמור, וטריפה לא חשיב מום וכמו שנראה מדברי הר"מ בפ"ב מהל' איסורי מזבח דין י' שכתב וז"ל, בהמה שנולד בה אחד מן הטריפות האוסרות אותה באכילה אסורה לגבי המזבח הרי הוא אומר הקריבהו נא לפחתך וגו', וכתב מרן הכ"מ שם וז"ל, ומ"ש רבי' הקריבהו וכו' יש לתמוה שהרי בת"כ [ויקרא א, ב] ובפ"ו דתמורה [כט, א] וכו' משמע שמן התורה הוא וכו', ואפשר שסובר רבי' דסמך בעלמא

הוא דמסמיך להו אקרא ואג"ש, דהא קי"ל דלא מפסיל מום אלא בגלוי דוקא וכו' עכ"ל, הרי מפורש דאיסור טרפה לגבוה אינו משום מום, וא"כ אפשר דבכור שנטרף או מת בלא מום לא חשיב כנפל בו מום לומר דמומו היינו פדיונו, ואם כן אין ראיה מהני סתמא דאפשר דבכור שנטרף או מת בלא מום שאני כאמור, אבל סתמא דמתני' דתמורה הוא ראיה גמורה ואמאי לא הזכירו אותה כלל. וכן ראיתי להרא"ש בפסקיו דשמעתין [סי' ב'] שהביא כל דברי התוס' ולא הזכיר סתם מתניתין דתמורה:

אות מא ס"ק ח

והתוספות והרא"ש תירצו לקושיא זאת, דאף דקיימא לן כמאן דדריש ואכלת ולא לכלביך היינו דוקא היכא דאסור לישראל כמו מת או נטרף, אבל היכא דשרי לישראל איתקש לצבי ואיל ומותר לגוי. ונראה פשוט דמדברי התוספות והרא"ש מתבאר דהיכא דשרי לישראל מותר בין לגוי בין לכלב, וכן כתבו התוספות בפירוש בפרק כל הזבחים (דף ע"א ע"ב) ד"ה ובטריפה יעו"ש. ואולם מדברי הרשב"א והר"ן בפרק בהמה המקשה גבי מתניתין דמבכרת המקשה לילד [חולין סט, ב], מתבאר דסבירא להו דאע"ג דהיכא דשרי לישראל איתקש לצבי ואיל היינו דוקא להתירו לגוי, אבל לכלב אסור מקרא דואכלת ולא לכלביך, דאי אפשר דהוקש לצבי ואיל גם לאכילת כלב כיון דאיכא קרא דואכלת ולא לכלביך יעו"ש, וכן כתב רבינו ירוחם [חלק אדם] בנתיב כ' חלק ב' יעו"ש: ויש להעיר קצת בסברת הרשב"א והר"ן, דבשלמא לסברת התוספות דס"ל דהיכא דשרי לישראל אפי' לכלב שרי משום דס"ל דאין היקש למחצה, וכיון דהוקש לצבי הוקשה גם להתיר לכלב, משו"ה דרשינן מקרא דואכלת ולא לכלביך דאפילו היכא דלא שרי לישראל כגון שנטרף או מת אסור, ולא משגחינן דבהכי איכא פסידא להקדש, דהפודה אותו מעיקרא יהיב דעתיה דלמא ימצא טריפה וטעון קבורה, ומשו"ה פודה אותו בפחות משוייו, וכדאמרינן בריש פרקין [לא, א] דה"ט דפסולי המוקדשין דנמכרין באיטליז ונשחטין באיטליז משום דהנאתן להקדש, ואמרינן בגמרא [שם, ב] דאחר פדיון מיירי, ומאי הנאתן להקדש אדמעיקרא דכיון דשרי להו מר נמכרין באיטליז וכו' טפי ופריק מעיקרא, וא"כ ה"ה הכא איכא פסידא להקדש, אלא דלא איכפת לן כיון דגזרת הכתוב הוא כיון דקרא דואכלת אי אפשר לאוקמי כדשרי לישראל כיון דאית לן הקישא דצבי ואיל, אבל לדעת הרשב"א והר"ן דסבירא להו דאף דאיכא הקישא דצבי ואיל אינו אלא להיתר גוי, אבל לכלב אסור מקרא דואכלת, מנא להו לומר דאתא קרא לומר דאפי' בדלא שרי לישראל אסור לכלב, כיון דאי אסור בהנאה איכא פסידא להקדש כאמור: ועיין להתוספות בריש פרקין [לא, א] שכתבו דהא דבכור ומעשר אינן נמכרין באיטליז

וכו' הוא מדאורייתא דכיון דהנאתן לבעלים אסור, משא"כ בפסולי המוקדשין דהנאתן להקדש יעו"ש, דע"פ סברא זאת יש ליתן טעם למה שכתב הרשב"א בחידושיו לבבא קמא על דף נ"א ע"א, גבי מאי דאמרינן התם אמר רבא שור פסולי המוקדשין שנפל לבור פטור וכו' וז"ל, ואע"פ שנפדה לא הוי המת שלו לפי שאין פודין את הקדשים להאכילן לכלבים, ואף למ"ד פודין כתב הראב"ד דדוקא כשיהיה בו מום האוסרו באכילה כשפדאו דלא קרינן ביה ואכלת ולא לכלביך, אבל בבעל מום שמותר להדיוט לכ"ע אין פודין משום דבכי הא קרינן ביה ואכלת ולא לכלביך עכ"ל. ולפי האמור יש טעם לחילוק זה, דכשאסור באכילה בשעת פדיון מסתבר דלא קפיד קרא, משום פסידא דהקדש דהולך לאיבוד כיון דאין פודין, ובכה"ג לא מסתבר דאתא קרא לאסור, בהיות דאפשר לומר דלא אסר הכתוב כ"א בדליכא פסידא להקדש וכגון דבשעת (הקדש) [פדיון] מותר באכילה, דאף דאפשר שימצא טריפה אח"כ ולא טפי ופריק מעיקרא מ"מ אינו פסידא גמורה:

וע"פ חילוק זה שכתב הראב"ד יש להמתיק לישנא דש"ס, דבכל דוכתא נקטו האי לישנא דאין פודין להאכיל לכלבים או פודין, דלכאורה אינו מובן למה נקטו עיקר המחלוקת בפודין או אין פודין, כיון דעיקר פלוגתייהו הוא אפילו אחר פדיון שלא להאכילו, והכי הול"ל אין מאכילין או מאכילין, אבל לפי סברת הראב"ד אתי שפיר, דעיקר המחלוקת הוא בדאסור בשעת הפדיון. אבל אינו נראה כן מדברי רש"י בתמורה (דף ל"א ע"א), ומדברי התוספות בב"ק (דף נ"ג ע"ב) ד"ה לענין כלים ושור יעו"ש: ובהגהות מרדכי דיבמות בפרק האשה [סי' קכ"ו] כתבו בפי' כמ"ש התוספות דכשר לישראל מותר להאכילו לגוי ולכלבים יעויין שם דלא כהרשב"א והר"ן, ורש"ל בפרק בהמה המקשה סימן ד' הביא סברת הר"ן דסבירא ליה דאסור לכלבים, ודחה סברתו דהעיקר דאפי' לכלבים מותר, וכתב וז"ל, וכן איתא בהגהות מרדכי דחולין להדיא שמותר להאכילו לגויים ולכלבים כשהוא כשר עכ"ל, ואולי ט"ס הוא וצ"ל בהגהות מרדכי דיבמות, דבחולין ליכא רמז מזה כלל, דבפרק ח' דחולין דאיתא בהגמ"ר [סי' תשמ"ב] בענין זה, בענין אכילת כלבים ליכא רמז כלל יעו"ש:

אות מא ס"ק ט

והנה בהגהות מרדכי דיבמות בפרק הנזכר כתבו שם, דבכור בעל מום שנמצא טריפה אסור למוכרו לנכרי ולהאכילו לכלבים, ולפיכך כשיפול מום בבכור טוב והגון למוכרו לגוי מחיים עד כאן לשונו, וכן כתב מרן הב"י ביו"ד סי' ש"ז מתשובת אשכנזית שכתב משם הפרנס דטוב והגון למוכרו מחיים לגוי יעו"ש: ויש לתמוה דהא קי"ל דבכור שנפל

בו מום ופסולי המוקדשין שנפדו קודם שחיטה הם כמוקדשים לכל דבר, ואסור בגיזה ועבודה והגוזז והעובד לוקה, וגם בבכור אף דנפל בו מום ומותר למוכרו אינו נמכר באיטליז ואינו נשחט באיטליז ואינו נשקל בליטרא, וכתבו התוספות בריש פרקין [לא, א] דאיסור זה דבכור ומעשר הוי מדאורייתא, וכן כתבו התוספות בפרק ג' דמכלתין (דף כ"א ע"ב) ד"ה אכילה וכו' יעו"ש, וכיון דכל אלו הוו מדאורייתא א"כ אף דאמרינן בר"פ [לא, ב] הבכור בעל מום נמכר בין חי ובין שחוט, ע"כ צ"ל דחי אינו יכול למוכרו אלא לישראל, ומוכרו לו בחזקת בכור בעל מום, ועכ"פ מוכרו לו בזול לא כשאר בהמה, כיון דבכור בעל מום יש בו חסרון ממון דהא לא חזי לגיזה ועבודה כ"א לשחיטה דוקא, ואף אחר שחיטה אינו יכול למוכרו באיטליז כשאר בשר, דבהכי איכא פסידא לבעלים, דמהאי טעמא התירו בפסולי המוקדשין דהנאתן להקדש, ועוד דאפשר דיפסיד הכל דימצא טריפה או ימות מאיליו ואסור בהנאה וטעון קבורה, נמצא דמפני כל אלו החסרונות ע"כ מוכרו לישראל בזול שיעור מה שזיכה לו רחמנא בבכור, דאלו החסרונות לא זיכה לו רחמנא, וכיון דאין למוכר זכות בהם, מה מכר ראשון לשני כל זכות שיש לו דוקא מוכר לו ולא יותר, וא"כ איך אפשר דמותר למוכרו לגוי מחיים, דמסתמא לגוי מוכרו בדמי שיוויו כשאר בהמות חולין, לפי שהגוי הוא נהנה בכל אלו החסרונות דגוזזו ועובד בו עבודה ואם שחטו מוכרו באיטליז כשאר בשר ואם נמצא טריפה אוכלו דלדידיה ליכא חסרון כלל, ומי התירו לבעל הבכור למוכרו לגוי כדי לזכות בשיעור ממון מה ששוו אלו החסרונות אשר יש בבכור, כיון דמעיקרא לא זיכהו רחמנא בשיעור ממון החסרונות אלו, ואיך כדי לזכות כשיעור ממון זה מפקיע אותו מקדושתו על ידי מכירתו לגוי שיעשה בו בכל ענייניו כחולין גמורים ממש, כיון דמעיקרא אין בידו למכור כי אם מה שקנה הוא בעצמו:

וכיוצא לזה אמרינן בזבחים (דף ע"ה ע"ב) עלה דבעי רמי בר חמא התפיס בכור לב"ה מהו שישקול בליטרא, רווחא דהקדש עדיף או דלמא זילותא דבכור עדיף, ומסיק התם אלא אמר ר' אמי כלום הקנה זה אלא מה שקנו לו ופירש"י וז"ל, כלום הקנה הכהן זה לב"ה אלא מה שקנו לו בגופו דבכור זה, וכיון דאצלו לא הותר לשקל בליטרא אינו יכול להקנות לב"ה עודף דמי צמצום משקל הליטרא עכ"ל, הרי מפורש יוצא מהכא דאף דאם היה בידו להקדיש ולהקנות עודף דמי צמצום משקל הליטרא הוא דרווחא דהקדש עדיף והוא נשקל בליטרא, מ"מ כיון דאינו בידו להקנות אלא מה שקנו לו ולא חייל ההקדש על שיעור דמי צמצום משקל הליטרא, אינו נשקל בליטרא כדינו, אף דההקדש לאו בר חיובא הוא דאדרבה רווחא דהקדש עדיף, וא"כ דוק מינה ואוקי באתרין דאיך

יכול להפקיע קדושת הבכור ממה שמוזהר עליו, ע"י מכירה שמוכר לגוי, כיון דאינו בידו להקנות אלא מה שקנו לו, ושיעור צמצום משקל הליטרא וגיזה ועבודה ואם ימצא טריפה או ימות דאסור בהנאה אין בידו להקנות כיון דלא זכי ליה רחמנא: ואם נאמר דלא התירו למכור לגוי אלא כשמוכרו לו בזול שיעור מה שמוכר אותו לישראל, שמנכה לו מדמי שיוויו שיעור מה ששוו אלו החסרונות, ומתנה עמו ג"כ שמוכרו לו על מנת לשחוט אותו ושוחט אותו לפניו, ע"ד שכתב הר"מ בפרק כ' מהל' שבת [ה"ג וה"ד] גבי מה שאסרו חז"ל למכור בהמה גסה לגוי, דאם מתנה עמו לשחוט ושוחט אותה לפניו מותר יעו"ש, הא אפילו בכה"ג הרי מפקיע מיניה קדושתו לענין דאם ימצא טריפה הגוי אוכל אותה ודינו בקבורה. ואם נאמר דמיירי שמתנה עמו שאם ימצא טריפה יקברנה, כיון שכבר מכר לו בזול וניכה לו משוויו גם מפני ספק זה שמא ימצא טריפה, בכה"ג א"ש דמותר למוכרו כה"ג, אבל זה אי אפשר לומר דא"כ הוה להו לפרש דדוקא בכה"ג מותר, ומדכתבו סתם נראה פשוט דס"ל דאפילו בסתמא מוכר לו כמו שמוכר לו בהמת חולין, והדבר קשה דאינו יכול להפקיע קדושתו דאין בידו להקנות כ"א מה שהקנו לו: ואל תשיבני שהרי בפ"ק דע"ז [טו, א] דאמרי' דה"ט דאסור למכור בהמה גסה לגוי גזירה משום שאלה ושכירות, אמאי לא אמרינן דאסור מצד עצמה דמפקיע אותה מקדושתה דאינה שובתת בשבת דהגוי עושה בה מלאכה, דהא ליתא דהתם שאני דבגוף הבהמה ליכא שום קדושה אלא הישראל מוזהר על שביתת בהמתו, וכיון שמכרה לגוי שוב אינו מוזהר עליה דבהמה של גוי היא, משא"כ הכא דהבכור עצמו נתקדש בפטר רחם ואפי' בעל מום קדושתו עליו, וע"י שמוכרו לגוי מפקיע קדושתו לגמרי:

ובירושלמי בפ"ק דע"ז [ה"ו] גבי מתניתין דקתני מקום שנהגו שלא למכור בהמה דקה אין מוכרין אמרינן וז"ל, למה, מפני שמוציאה מידי גיזה, הגע עצמך שהיתה עז מפני שמוציאה מידי בכורה, הגע עצמך שהיתה זכר מפני שמוציאה מידי מתנות, ופריך מעתה חטים אל ימכור לו מפני שמוציאו מן החלה, יין ושמן אל ימכור לו מפני שמוציאן מן הברכה עכ"ל, הרי שאמרו דהאי טעמא דנוהגין בבהמה דקה הוא משום דמפקיע אותה מהמצות מראשית הגז או מבכורה או ממתנות כהונה, ואף דהתם אינו מן הדין כ"א למאי דס"ד הש"ס, ומה גם דהא דחי לה הש"ס דא"כ אפי' חטים ויין ושמן, מ"מ היינו דוקא התם דבשעת מכירה עדיין לא נתחייבו במצות אלו אלא דראויים לבוא לידי חיוב, אבל בבכור שכבר חל קדושה עליו בשעת מכירה מסתברא דאסור להפקיע קדושתו ע"י שמוכר אותו לגוי:

והרי אמרינן בפ"ק דמכילתין (דף ג' ע"ב), רב מרי בר רחל הויא ליה ההיא חיותא הוה מקנה לאודנייהו לגוי ואסר להו בגיזה ועבודה ויהיב להו לכהנים וכלאי חיותא דרב מרי, ופריך וכי מאחר דאסר להו בגיזה ועבודה ויהיב להו לכהנים אמאי מקני להו לאודנייהו לגוי, ומשני דלמא אתי בהו לידי תקלה, ופריך א"ה מ"ט כלו חיותא דר"מ, ומשני דמפקע להו מקדושתייהו, ופריך והאמר רב יהודה וכו', ומשני התם מקדושת מזבח קא מפקע ליה מקדושת כהן לא מפקע ליה, הכא אפי' מקדושת כהן קא מפקע ליה ע"כ. וכתבו התוספות והרא"ש והטור בסי' ש"כ דמה שנענש רב מרי היה מפני שהיה מקנה לגוי אוזן עצמו ואיכא הפקעה בגוף הבכור, אבל אם מקנה לגוי אוזן האם אין חשש עונש, ובזה"ז אין להקנות אוזן העובר כ"א אוזן האם יעו"ש. הרי דאפילו בעודו עובר שעדיין לא נולד ולא חל עליו עדיין קדושת בכור אסור להקנות אוזן העובר להפקיע קדושתו, וכ"ש בבכור שכבר חל קדושה עליו דאסור להפקיע קדושתו. ואף דיש לחלק דשאני הקנאת אוזן העובר דבהכי מפקיע קדושתו לגמרי וכחולין חשיב, משא"כ במוכר בכור בעל מום לגוי דבמכירה זאת אינו נעשה חולין גמורים דאכתי קדושתו עליו, ואם חזר הגוי ומכרו לישראל וידע הלוקח דבכור הוא חייב לנהוג בו כקדושת בכור, אלא שהגוי דלאו בר חיובא הוא נוהג בו כחולין גמורים, מ"מ אכתי הפקעת קדושה מיקרי כיון דביד הגוי נוהג בו כחולין, ומילתא דלא שכיח הוא שישראל אחר יקנה אותו, לפי שהגוי אינו מוכרו כ"א בשיוויו ממש והישראל יש לו פסידא ממה שצריך לנהוג בו בקדושת בכור: ועוד קשה דאיך כתבו דטוב והגון למכור לגוי מחיים, הא אמרינן בפרק אלו טריפות (דף ס"ד ע"א) דתניא אין מוכרין ביצת טריפה לגוי אלא א"כ טרופה בקערה, וכתב רש"י ז"ל, דהיינו טעמא דאין מוכרין דלמא הדר ומזבין לה לישראל יעו"ש, וא"כ הכא אמאי מותר למכור לגוי מחיים ולא חיישינן דלמא הדר ומזבין לה לישראל, והלוקח לא ידע שהוא בכור ואתי לידי תקלה דגיזה ועבודה, ואם ימות או ימצא טריפה ימכרנו לגוי או יאכילנו לכלבים שלא כדין דאסור בהנאה. ולזה יש לומר דהתם שאני דאי הדר ומזבין לישראל הקונה יבא לידי איסור על צד הודאי, דמסתמא לקח הביצים לאכול ויאכל דבר איסור, משא"כ הכא דאף דימכור הגוי לישראל אפשר שלא יבא לידי איסור כלל, שישחטנו מיד ולא יבא לידי גיזה ועבודה, ולא ימצא טריפה ולא יבא לידי איסור כלל, כל כה"ג לא חששו חז"ל כיון דהוי ספק ספיקא אם יבוא ישראל אחר לידי איסור:

וראיתי להר"מ בפי' המשנה ברפ"ק דמעשר שני וז"ל, והבכור הוא לכהן יקריב ממנו חלבו וכו', ואם נולד לו מום אוכלו הכהן בטומאה בכל מקום, וימכרנו למי שירצה ואפי' לגוי ואוכלו עכ"ל, ומסתמיות דברי הר"מ נראה דמ"ש וימכרנו אפילו לגוי הוא בכל

גוונא בין חי בין שחוט, והוא כסברת הגהות מרדכי דיבמות, אלא דיש לדחות דלא קאי אלא אשחוט, דאמאי דקאמר אוכלו הכהן בטומאה סיים ואמר דגם כן אם אינו רוצה לאוכלו ימכרנו אפילו לגוי דהיינו הבשר, ודיקא נמי דסיים הר"ם אפילו לגוי ואוכלו, דהיינו דעיקר מאי דאשמועינן הוא דמותר לגוי לאוכלו כדקיימא לן כב"ה:

והנה רש"ל בפרק בהמה המקשה בסימן הנזכר [סי' ד'] הביא סברת הפרנס שהביא מרן הב"י דסבירא ליה דטוב והגון למוכרו לגוי מחיים, ודחה סברתו מטעם דבהמה בחזקת טריפת הריאה עומדת ואם כן צריך קבורה עד שתבדק שהוא כשר, וכל זמן שלא בדק אסור למכור לגוי. ועוד הוסיף שם לומר דמדרבנן יש להחמיר דאפילו שחוט וכשר אסור למכור לגוי משום בזיון קדשים, דלא שרי ב"ה אלא לזמן עליו שיאכל הגוי עמו, אבל לא למוכרו ואפילו ליתן לו חתיכה חיה עכ"ל. ולפי מה שכתבנו בפירוש דברי הר"מ בפי' המשנה הנזכר, נראה דאינו כן דאפילו למכור לגוי מותר, דאי מדרבנן אסור למכור לו לא היה סותם הר"מ דבריו, ומה גם שלא מצינו לשום אחד מהראשונים שאמרו סברא זאת, ופשיטא דאין בידינו לחדש גזירות מדרבנן מדעתנו: ורבינו הרמב"ן בריש פירקין והרא"ש בפסקיו [סי' א'] נמי שם הביאו דברי הלכות גדולות שכתב וז"ל, חלבו של בכור מוכרין אותו לגוי מאי טעמא פסולי המוקדשין כצבי ואיל כתיב בהו, ומן התורה מותרים לגוי, מיהו רבנן עבדו להו מעלה בבשרו דחזי לאכילה, תנא כדס"ל, חלבו דאינו ראוי לאכילה העמידו על דין תורה עכ"ל. והרא"ש בפסקיו בשמעתין [כתב] ובה"ג משמע דפוסק כב"ה דברייתא אליבא דת"ק דר"ע, ומשמע דבעי למימר מדרבנן פליגי רבנן אר"ע עכ"ל, וכן כתבו התוס' בשמעתין בד"ה פסק וכו' כנזכר:

ואם איתא דיש סברא לומר דאפי' למ"ד דמותר לגוי למכור לו אסור מדרבנן, מנ"ל לומר דבה"ג פוסק כב"ה דברייתא, כיון דאפשר לפרש דבריו דכוונתו לומר דחלב כיון דאינו ראוי לאכילה מותר למוכרו לגוי אף שהוא בדרך מכירה, דבבשר הראוי לאכילה עבדו לה רבנן מעלה לאסור מכירה לגוי, אף דמן התורה מותר בין למכור לו ובין לזמן כסברת ב"ה דמתני' דכצבי וכאיל כתיב בהו, ואף דלזמן לגוי שיאכל עמו דליכא בזיון קדשים העמידו הדבר על דין תורה, מ"מ בדרך מכירה דאיכא בזיון אסרו רבנן, והיינו דוקא בבשר אבל בחלב דאינו ראוי לאכילה מותר למכור לגוי בדרך מכירה. ומ"ש הבה"ג תנא כדסבירא ליה רמז לנו דאיכא תנא דס"ל הכי, מדקתני הן במתני' והן בברייתא לשון לא ימנה ישראל עם הכהן לבכור דהוי זימון, ועלה קאמרי ב"ה דאפילו גוי מצי מזמין, אלא דדוקא זימון אבל למכור לו לא, וע"כ דמדרבנן הוא. דפירוש זה בדברי בעל ה"ג הוא מרווח טפי הן מצד דפשט הסוגיא הוא דת"ק דפליג אר"ע אוסר לגוי מדאורייתא,

מדפריך הש"ס על ילפותא דיליף ר"ע מצבי ואיל ואידך וכו' וכמו שעמדנו ע"ז לעיל, וגם התוס' חיצוניות הוקשה להם כן. ומדלא ניחא להו כפי' זה ש"מ דסבירא להו דליכא סברא כלל לחלק בין מזמן לגוי בין מוכר לו, דאי לא אסור מדרבנן זימון הוא הדין מכירה, ומשום הכי ע"כ צ"ל דס"ל לבעל ה"ג דת"ק דפליג על רבי עקיבא מדרבנן קאמר. ועל ת"ק דר"ע הוא דכתב בעל ה"ג תנא כדס"ל דהיינו ת"ק דר"ע, וא"כ ע"כ פסק כתנא דברייתא: שוב ראיתי דברי בעל ה"ג במקומם, וי"ל דמה שדקדקו לומר דס"ל דהלכה כבית הלל דברייתא, לאו מדבריהם אלו שהביאו הם בלבד הוא, אלא ממ"ש שם בהלכות בכורות דף קל"ח ע"ב וז"ל, אבל בעל מום יהיב ליה לכהן ואכיל ליה כל היכא דבעי, ואי ניחא ליה לכהן למספא לישראל מיניה ספי כדכתיב בשעריך תאכלנו עכ"ל, דמדלא הזכיר דגם לגוי מותר למספא ליה כל שהוא דרך זימון, ש"מ דפסק כת"ק דר"ע דברייתא, וא"כ ע"כ דמ"ש שם בדף קל"ט ע"ד בהא דחלבו של בכור וכו' שהם דברי ה"ג שהביאו התוספות והרא"ש, הוא על אופן שפירשו הם דבריו. ואדרבה לע"ד יל"ע קצת דאמאי כתבו בדרך משמעות דמשמע מדבריו דפסק דלא כרבי עקיבא, כיון דנראה דהדבר מפורש בדבריו שהשמיט דין גוי לגמרי וכתב דוקא למספא לישראל שרי, וזה ברור דהכי פסק: וראיתי בס' החינוך בפרשת קרח סי' שצ"א שכתב וז"ל, ובכור בעל מום יש לכהן למוכרו בכל זמן וכו', בין חי בין שחוט לכל אדם ואפילו לגוי דכחולין גמורים הוא עכ"ל, ואפי' אם נאמר דאפילו לגוי שכתב קאי לשחוט כאשר שיערנו בדברי הר"מ בפי' המשנה, מ"מ בשחוט הויא תיובתא דרש"ל:

אות מב ס"ק א

מתני' [לג, ב] בכור שאחזו דם וכו':

גמרא תנו רבנן בכור שאחזו דם וכו'. ואמרינן בגמרא דמתני ליה ר"א לבריה ואמרי לה רבי חייא לבריה כמחלוקת כאן כך מחלוקת בחבית של תרומה, דתנן חבית של תרומה שנולד בה ספק טומאה וכו', ודחי לה הש"ס, ומסקינן דהכא בקראי פליגי דאמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן הכל מודים במחמץ אחר מחמץ במסרס אחר מסרס שהוא חייב, לא נחלקו אלא במטיל מום בבעל מום, דרבי מאיר סבר כל מום לא יהיה בו ורבנן סברי תמים יהיה לרצון, ור"מ תמים יהיה לרצון מאי עביד ליה מבעי ליה למעוטי בעל מום מעיקרו, ופריך בעל מום מעיקרו פשיטא דיקלא בעלמא הוא, ומשני אלא למעוטי פסולי המוקדשין לאחר פדיונן, סד"א הואיל ואסירי בגיזה ועבודה במומין נמי ליתסרו קמ"ל. ויל"ע קצת דאמרינן בת"כ בפ' אמור פרשה ז' סימן ט' [כב, כא] וז"ל, תמים יהיה לרצון מצות עשה, מצות לא תעשה מנין תלמוד לומר כל מום לא יהיה בו וכו', מכאן

אמרו בכור שאחזו דם וכו'. דנראה מדברי הת"כ דאזהרה זאת דלא יטיל מום בקרבן איכא עשה ולא תעשה, דקרא דתמים יהיה לרצון היינו מצות עשה שישאר הקרבן תמים בלא מום כמו שהקדישו ולא יטיל בו מום ולאו הבא מכלל עשה עשה, וא"כ אמאי לא משני הש"ס לר"מ דקרא דתמים יהיה לרצון לא אתא לומר כדאמרי רבנן דאתא לומר דתמים וראוי לרצון אמרתי לך דכל מום לא תטיל בו אבל בעל מום לא, דהא הך קרא דתמים יהיה איצטריך ליתן עשה בדבר, וכל דאיצטריך לעשה אינו כ"כ מוכרח לדרוש דרשא זאת דדרשי רבנן, דמאן לימא לן דסמיכות דקרא דתמים יהיה אתא למעט בעל מום, כיון די"ל דליתן עשה בדבר איצטריך:

וראיתי להתוס' בפ"ה דמנחות (דף נ"ו ע"ב) סד"ה ר"ש אומר וכו', שהביאו דברי הת"כ שם וכתבו וז"ל, וקצת קשיא מת"כ דדריש התם קראי ומייתי עלה פלוגתא דמתני' דהו"ל לאתויי פלוגתא דברייתא וכו' עכ"ל. ולא הבנתי דבריהם, דהתם לא דרשי האי קרא כי אם לומר דלא יהיה בו מום הוא אזהרה שלא יטיל בו מום, ודרשא זאת דדריש ר"מ דמריבוייא דכל מום מרבינן אפילו המטיל מום בבעל מום, אין שם זכר מדרשא זאת, וכיון שכן איך יביאו שם פלוגתא דברייתא דאיכא מ"ד דהמטיל מום בבעל מום חייב, הא התנא דתורת כהנים לא סבירא ליה דאיכא פלוגתא דברייתא כי אם פלוגתא דמתני', דלכ"ע ליכא מ"ד דהמטיל מום בבעל מום חייב, דמתני' מיירי בשיש לו רפואה ע"י הקזת הגוף שאין עושה בו מום, וע"ז הביא הת"כ מתני' ולא הברייתא: והנה במאי דמשני הש"ס לר"מ דמבעי ליה למעוטי בעל מום מעיקרו ודחי לה דיקלא בעלמא הוא ומוקי לה בפסולי המוקדשין, יש לתמוה דאמאי לא קאמר דלעולם בבעל מום מעיקרו ונ"מ לתמורה, דקי"ל דאם המיר בעל מום בתם הויא תמורה וקדשה קדושת הגוף ואסורה בגיזה ובעבודה כדין קדושת הגוף, וכדתנן בפרק ב' דתמורה (דף ט"ז ע"ב) חומר בתמורה מבקדשים שהקדושה חלה על בעל מום קבוע ואינו יוצא לחולין ליגזז וליעבד יעו"ש, וכן נמי אמרינן ביומא (דף נ' ע"ב) יעו"ש, וא"כ יכול להיות דאתא קרא למעט בעל מום מעיקרו בתמורה. ועוד יש לדקדק במאי דמוקי לה בפסולי המוקדשין אחר פדיון דמיעט קרא דתמים יהיה לרצון דאם הטיל בו מום פטור, דא"כ מ"ש בכור דסבירא ליה לר' מאיר דאם הטיל מום בבכור בעל מום חייב, הא בכור מותר ע"י מום בלא שום פדיון דמומו הוא פדיונו, וא"כ אחר שנפל בו מום הרי דינו כפסולי המוקדשין אחר שנפדו, דאע"ג דאסור בגיזה ועבודה הרי פסולי המוקדשין נמי לא יצאו לחולין לגיזה ולעבודה ועם כל זה המטיל מום בו פטור: וי"ל דשאני בכור דחמיר דקדושתו מרחם, וכיוצא לזה אמרינן לעיל (דף ל"ג ע"א) דלמא עד כאן לא קאמרי ב"ש דבכור בעל מום אין מאכילין

אותו לנדות אלא בבכור דקדושתו מרחם, אבל פסולי המוקדשין דאין קדושתן מרחם לא מחמרי ב"ש לאסור לנדות יעו"ש, וכמו כן מצינו דאיכא חומרא בבכור דאינו נמכר באיטליז ואינו נשקל בליטרא משא"כ בפסולי המוקדשין כדתנן בריש פרקין [לא, א], ומתבאר מדברי התוספות שם ד"ה חוץ וכו' דאיסור זה הוא מדאורייתא יעו"ש:

ועוד דשאני בכור דעיקר קדושתו אינו בלבד בשביל הקרבה, כי אם עיקר קדושתו נמי הוא בשביל שהוא בכלל מתנות כהונה דזיכה רחמנא לכהנים, דמש"ה אפי' בעל מום מעיקרו משעה שנולד קדוש בפטר רחם אע"ג דלא חזי להקרבה, ואסור בגיזה ועבודה ואסור למוכרו באיטליז ולשוקלו בליטרא, משא"כ במוקדשים דעיקר קדושתם הוא להקרבה, דדוקא בפסולי המוקדשים קודם פדיונם המטיל בהם מום לוקה, כיון דמעיקרו היה תם והיה לו שעת הכושר ונראה להקרבה, וגם אחר שנפל בו מום נהי דלגופיה לא חזי להקרבה מ"מ דמיו חזו להקרבה, אבל לאחר שנפדו דלא חזו לא גופם ולא דמם לא קרינן בהו תמים לרצון כלל:

דבהכי ניחא מאי דאמרינן בפ"ק דע"ז (דף י"ג ע"ב), עלה דמשני רבא דהא דהמקדיש בהמה בזמן הזה דנועל דלת בפניה והיא מתה, דה"ט דאינו נושר פרסותיה מן הארכובה ולמטה מפני שנראה כמטיל מום בקדשים, ופריך נראה מום מעליא הוא, ומשני ה"מ בזמן שביהמ"ק קיים דחזי להקרבה השתא דלא חזי להקרבה לית לן בה, ופריך ולהוי כמטיל מום בבעל מום וכו', ומשני נהי דלא חזי לגופיה לדמי חזי, לאפוקי הכא דלא לדמי חזי ולא לגופיה חזי ע"כ. ולכאורה קשה דהא עיקר סברת רבי מאיר דסבירא ליה דהמטיל מום בבעל מום חייב, דמינה מקשה הש"ס הכא, הוא לענין בכור דס"ל דאסור להטיל מום בבכור בעל מום, והא בכור בעל מום לא לדמי חזי ולא לגופיה חזי, וא"כ מ"ש במקדיש בזמן הזה דלא חשיב מטיל מום ממש מן התורה:

אמנם לפי האמור אתי שפיר דשאני בכור דחמיר, ועיקר קדושתו לאו משום הקרבה בלבד הוא כי אם משום מתנות כהונה נמי, ומש"ה קדיש אפי' בבע"מ מעיקרו, וא"כ כיון דקדושתו אינו תלוי בהקרבה בלבד כל דחזי לכהן וקדוש לענין גיזה ועבודה ואינו נמכר באיטליז ואינו נשקל בליטרא, אפי' דהוי בעל מום קדושתו עליו, והוי בכלל כל מום לא יהיה בו וקרינן ביה תמים יהיה לרצון, דהא לרצון הוא למצותו ליתנו לכהן כשאר מתנות כהונה:

וראיתי להתוס' בשמעתין בד"ה בעל מום מעיקרו שכתבו וז"ל, תימה דלבכור איצטריך שיש בו קדושת הגוף ואין לו פדיון, וי"ל דניחא לאשכוחי דאיצטריך לכל הקדשים, דה"נ מצי למימר דאיצטריך לזמן הזה וכו' עכ"ל הצריך לענינינו, דנראה מדברי התוס' דמאי

דלא אמרי' דאיצטריך לבכור שהוא בעל מום מעיקרו שיש בו קדושת הגוף, הוא משום דניחא ליה לאשכוחי דאיצטריך לכל הקדשים, ואם כן אפילו למאי דאמרי' דאיצטריך לפסולי המוקדשין אחר שנפדו, ה"ה דממעטינן נמי בכור בע"מ מעיקרו, כיון דלא קרינן ביה תמים יהיה לרצון דלא היה לו שעת הכושר כלל להקרבה: וזה תימה דלענין בכור דעיקר קדושתו אינו להקרבה בלבד כי אם בשביל מתנות כהונה נמי, ומש"ה קדיש קדושת הגוף אפי' בבעל מום מעיקרו, ע"כ אינו בכלל מיעוטא דקרא דתמים יהיה לרצון כיון דהוא לרצון למצותו, דאי גבי בכור אזלינן נמי בתר ראוי להקרבה, לא קרינן ביה לרצון אם לא שהוא ראוי להקרבה או שהיה ראוי מקודם, וענין קדושה מטעם מתנות כהונה או דאלימא קדושתיה דקדושתו מרחם ואינו נמכר באיטליז ואינו נשקל בליטרא לא משגחינן, א"כ איך מצאנו ידינו ורגלינו לר"מ דכיון דס"ל דפסולי המוקדשין אחר שנפדו ממעט קרא, א"כ מ"ש בכור בעל מום דלא ממעט קרא כיון דמומו הוי פדיונו ולא חזי להקרבה לא לגופו ולא לדמיו. וכמו כן לא מצאנו ידינו ורגלינו בההיא דפ"ק דמס' ע"ז [יג, ב], דקאמר דבזמן הזה כיון דלא חזי לא לגופיה ולא לדמי אפי' ר"מ מודה, דא"כ מ"ש בכור דאמר ר"מ דחייב. אלא ע"כ לומר דבכור שאני מהטעמים האמורים, וא"כ גם לבכור בעל מום מעיקרו נמי י"ל דלא ממעט ליה קרא, כיון דאינו תלוי הכל בהקרבה כענין הקדשות דכל קדושתו תלוי בהקרבה בלבד. ועוד קשה למה שתירצו התוספות דניחא ליה לאשכוחי דאיצטריך לכל הקדשים, דהא משכחת לה בקדשים בתמורה דחל קדושת הגוף על בעל מום, וכן מעשר בהמה דדינו כבכור דחל אפי' על בעל מום מעיקרו:

עוד כתבו התוספות בדבור הנזכר וז"ל, ומיהו אע"ג דפריש' דבזמן הזה גרע ממטיל מום בבעל מום, אין לתמוה מהא דפסקינן לקמן הלכה כר"ש דברייתא דשרי להטיל מום בבע"מ, והתם במסכת ע"ז אסר רבא לקדשים בזמן הזה לנשר פרסותיה משום דנראה כמטיל מום בקדשים, דאע"ג דמטיל מום בבעל מום שרי מדאורייתא מ"מ מדרבנן מיהא אסור, ולא שרינן הכא אלא משום הקזה עכ"ל. וק"ק בדברי התוס' אלו דמה ראיה מייתו מהא דמסכת ע"ז דמדרבנן מיהא אסירא אפי' לרבנן ולר"ש דפליגי אר"מ, הא אדרבה מהתם יש לדקדק איפכא, דלכאורה קשה דמאי פריך התם הש"ס וליהוי כמטיל מום בבעל מום וכו', כיון דקי"ל כרבנן דהמטיל מום בבע"מ אינו חייב מטעם הקרא דתמים יהיה לרצון, ומשה"נ דקדק רבא לומר דאינו אלא דנראה כמטיל מום בקדשים, דמן הדין לדידן דקי"ל כרבנן אינו אסור מה"ת, ומדפריך הכי ש"מ דסבירא ליה להש"ס דלרבנן ולר"ש אפי' איסור דרבנן ליכא, ומשה"נ פריך ליה לרבא, דאי מוקים רבא לברייתא

דהמקדיש בהמה בזמן הזה כרבנן א"כ אמאי אינו נושר פרסותיה הא לרבנן אפי' מדרבנן מותר, אלא ע"כ לומר דמוקי להברייתא כר"מ, וא"כ אמאי קאמר נראה כמטיל וכו' מטיל מום ממש הוא ומה"ת אסור מידי דהוה למטיל מום בבעל מום, ומשני דבזמן הזה אפי' ר"מ מודה דאינו אסור אלא מדרבנן כיון דלא חזו לא לדמי ולא לגופיה, וא"כ י"ל דהיינו דוקא לר"מ כיון דאיהו ס"ל דמטיל מום בבעל מום בזמן שביהמ"ק קיים חייב, בזמן הזה דחשיב כמטיל בבעל מום גזרינן אטו מטיל בבעל מום בזמן שביהמ"ק קיים ואסור מדרבנן, אבל לרבנן דס"ל דהמטיל מום בבעל מום בזמן בהמ"ק מותר מאין הרגלים לאסור בזמן הזה:

אות מב ס"ק ב

והנה הרמב"ם בפ"א מהלכות איסורי מזבח דין ז' כתב וז"ל, המטיל מום בקדשים וכו' לוקה, ואינו לוקה אלא בזמן שביהמ"ק קיים שהרי היה ראוי לקרבן ופסלו, אבל בזמן הזה אע"פ שעבר בל"ת אינו לוקה עכ"ל. ודבריו תמוהים כמו שהאריך הרב לח"מ שם, דהא לפי סוגיא דפ"ק דע"ז [יג, ב] הנזכר קאמר רבא דנראה כמטיל מום בקדשים ולא אסר אלא מדרבנן, ואיך כתב הר"ם דעובר בלא תעשה. ולעד"נ דאפשר ליישב סברת הר"ם דסבירא ליה דעובר בלא תעשה דטעמו ונימוקו עמו, מטעם דקי"ל דאם איתא כמ"ש מפשט סוגיא דפ"ק דמסכת ע"ז דבזמן הזה ליכא אלא איסורא דרבנן וכמו שהיא סברת רש"י והתוס', א"כ אמאי אמרי' בריש פרק מעשר בהמה [בכורות נג, א] דחכמינו ז"ל עקרו מצות עשה דמעשר בהמה בזמן הזה מפני התקלה, דאי אפשר להקריבו וצריך להשהותו עד שיפול בו מום ואתי ביה לידי תקלה דגיזה ועבודה או שוחטו בלא מום יעו"ש, ואם איתא דאיסור זה דהטלת מום בזמן הזה אינו אלא דרבנן, אמאי מפני איסור דרבנן עקרו חז"ל בזמן הזה מצות עשה דמעשר בהמה, בהיות שהיה אפשר להקל גבי מעשר בהמה להטיל בו מום תיכף להפרשתו דבהכי לא יבא לידי תקלה, דטפי עדיף דלא יתבטל לגמרי עשה דמעשר מאיסור הטלת מום דמדרבנן, דאתי עשה דאורייתא ודחי איסור דרבנן:

ואף אם נאמר לזה דהא קי"ל בעלמא [יבמות צ, ב] דחכמים עוקרים דבר תורה בשב ואל תעשה מפני תקנתם, והכא נמי מפני שהם גזרו ואסרו להטיל מום בזמן הזה עקרו מצות מעשר בשב ואל תעשה, מכל מקום אכתי קשה דאמרינן התם בס"פ מעשר בהמה (דף ס"א ע"א), דמוקי הש"ס הא דתניא יצאו שנים בעשירי ימותו שניהם דבמעשר בזה"ז עסקינן ומשום תקלה, ופריך אי הכי אפי' חד, ומשני לא מיבעיא קאמר לא מיבעיא חד דלית ליה פסידא אבל תרי כיון דנפישי פסידא לישהינהו עד דניפול בהו מומא וניכלינהו

קמ"ל, וכתבו התוס' שם בד"ה במעשר בזמן הזה וכו' וז"ל, בריש פרקין מסקינן דאינו נוהג בזמן הזה משום תקלה ומ"מ אם עשר חל עליו שם מעשר עכ"ל, וכ"כ הר"ם בפ"ו מהלכות בכורות [ה"ב] יעו"ש, ואם איתא דאיסור זה דהטלת מום בזמן הזה הוא מדרבנן, אמאי לא התירו להטיל מום אם עבר והפריש מעשר ולמה ימותו דאית להו לבעלים פסידא, הא במקום פסידא התירו חכמים, דהא התירו להקיז את הבכור אפילו במקום שעושה מום משום פסידא וכמ"ש התוס' בשמעתין וכ"כ הרא"ש בפסקיו [סי' ד'] יעו"ש, אלא ע"כ צ"ל דאיסור זה דהטלת מום אפי' בזמן הזה דליכא הקרבה הוא מדאורייתא, ומש"ה לא התירו במקום פסידא, ולפי זה צריך להבין הסוגיא דפ"ק דמסכת ע"ז:

והנה כתבו התוס' שם [ע"ז יג, ב] בד"ה ונשחטי' וכו' וז"ל, פ"ה ואי משום שחוטי חוץ בקדשי ב"ה לא מחייב וכו', וקשה דכי משני רבא מפני שנראה כמטיל מום, בקדשי ב"ה מאי מטיל מום איכא, הא כי כתיב כל מום לא יהיה בו בקדשי מזבח כתיב וכו', לכך פי' ר"י דבקדשי מזבח איירי ובזמן הזה אין חיוב שחוטי חוץ מאחר שאינו ראוי לביאת פתח אהל מועד וכו', ועוד י"ל דלעולם בקדשי בדק הבית מיירי ורבא בא לפרש הטעם בקדשי מזבח וגזירה קדשי ב"ה אטו קדשי מזבח וכו' עכ"ל. ולדעת הר"ם ע"כ צ"ל דסבירא ליה כתירוץ השני שכתבו התוס' דמיירי בקדשי ב"ה ומשום גזירה הוא, דתירוץ הראשון אי אפשר לומר לדעת הר"מ, דהא כתב הר"ם בפ"ו מהלכות בכורות [ה"ב] דחכמים אסרו למעשר בהמה בזמן הזה גזירה שמא יאכלוהו תמים ונמצא בא לידי איסור כרת שהיא שחיטת קדשים בחוץ יעו"ש, הרי דס"ל דאפילו בזמן הזה שוחט חוץ חייב כרת דלא כסברת התוס', וא"כ ע"כ צ"ל דסבירא ליה כתירוץ השני דמיירי בקדשי בדק הבית ומשום גזירה דרבנן הוא:

ונראה פשוט דשיעור הסוגיא לפי זה הוא, דפריך דכיון דס"ל לרבא דבזמן ביהמ"ק קיים מדרבנן אסור בקדשי בדק הבית להטיל מום אטו קדשי מזבח א"כ בזמן הזה נמי מדרבנן אסור, ואמאי קאמר נראה כמטיל מום, מום מעליא מדרבנן הוא כמו שהוא בזמן ביהמ"ק, ומשני דשאני בזמן הזה דלא חזי להקרבה, דדוקא בזמן ביהמ"ק דהמטיל בקדשי מזבח כיון דחזי להקרבה חייב מלקות דחמיר גזרינן בדק הבית אטו קדשי מזבח, אבל בזמן הזה דקדשי מזבח כיון דלא חזו להקרבה אינו לוקה המטיל, אף דעובר על לא תעשה לא חמיר כולי האי, ולא שייך למגזר קדשי בדק הבית אטו קדשי מזבח גזירה גמורה כבזמן הבית, אלא דאיסור בעלמא איכא מפני שנראה כמטיל מום בקדשים. ופריך עוד וליהוי כמטיל מום בבעל מום ובקדשי מזבח בזמן הזה נמי אף דאינו ראוי להקרבה לא גרע ממטיל מום בבע"מ דלוקה, וא"כ בקדשי מזבח ג"כ לוקה ויש לגזור

קדשי בדק הבית כבזמן הבית, ומשני דשאני מטיל בבע"מ דחזי לדמי משא"כ בקדשי מזבח דבזמן הזה דלא חזו לכלום דלכ"ע ליכא מלקות, וכיון דאינו לוקה אף דעובר על לאו לא חמיר כולי האי ולא שייך למגזר גזירה גמורה כבזמן הבית: ונמצא כפי זה דמאי דגרעי קדשי מזבח בזמן הזה הוא דוקא לענין מלקות אבל מיהא עובר על לאו, דאף דאיכא גריעותא בזמן הזה מבעל מום בזמן ביהמ"ק משום דלא חזו אפי' לדמים, מ"מ לאידך גיסא יש צד לומר דקדשי מזבח תמימין בזמן הזה אלימי טפי מבע"מ בזמן הבית, כיון דעכ"פ תמימים הם וחזו להקרבה, אלא דאין מקדש להקריב ואפשר שבמהרה יבנה בית המקדש ויהיו ראויים להקרבה ושפיר קרינן בהו תמים יהיה לרצון, משא"כ בבע"מ דלא חזו אלא לדמים:

וגדולה מזו אמרי' בתמורה (דף כ"א ע"א) אמר רבא בר רב עזא בעון במערבא המטיל מום בתמורת בכור ומעשר מהו, מי אמרינן כיון דלא קריבין לא מחייב או דלמא כיון דקדשו מחייב, וכתבו התוס' בד"ה המטיל וכו', בפ' כל המנחות [נו, ב] פליגי תנאי במטיל מום בבע"מ וכו', והך בעיא דהכא לתרווייהו, אפי' למ"ד התם לוקה משום דחזי להקרבה קודם המום, אבל הני דלא חזו להקרבה לעולם לא לקי או לא שנא, ולמאן דאמר התם אינו לוקה היינו משום דמעיקרא נמי היה בו מום, אבל הכא דמעיקרא היה תם לקי או לא שנא עכ"ל. ונראה דהוצרכו התוס' לומר דהבעיא היא לכ"ע, משום דכיון דקי"ל כרבנן דלא כר"מ איך קא מבעיא לן אליבא דר"מ דלא קי"ל כוותיה, ולמדנו מדבריהם דהבעיין קס"ד לומר דהכא דמעיקרא היה תם אפי' לרבנן לקי, אף דלעולם משעה שהוקדשו לא חזו לא להקרבה ולא לדמי, כיון דהא מיהא תמים הוא ואיהו גופיה אילו לא היה עשאן תמורה גופן היה ראוי להקרבה, וא"כ כ"ש הכא בקדשי מזבח בזמן הזה דאף דאינן ראויין לא להקרבה ולא לדמי, מ"מ תמים הם והם ראויים בעצמם להקרבה. ואע"ג דהתם אפשר דאביי דפריך התם ותבעי לך המטיל מום בתשיעי של מעשר וכו', פשיט הבעיא דלכ"ע אינו לוקה בין בתשיעי של מעשר ובין בתמורת בכור ומעשר, מ"מ י"ל דהיינו דוקא התם דלעולם לא חזו, אבל בקדשי מזבח שהם תמימין בזמן הזה, כיון דחזו להקרבה לכשיבנה ביהמ"ק במהרה בימינו עדיפי טפי, דנהי דמשום דלא חזו השתא לא לקי מ"מ עובר על לאו כיון דחזו לכשיבנה ביהמ"ק:

דבהכי ניחא מאי דפריך הש"ס הכא בסוגיין דמסכת ע"ז וליהוי כמטיל מום בבעל מום, דלכאורה קשה דמאי פריך הא קי"ל כרבנן דהמטיל בבע"מ אינו חייב ורבא משני אליבא דהלכתא. ואולם לפי האמור יש ליישב קצת דהש"ס מקשה מסברת מ"ד דהמטיל מום בבע"מ דחייב, מטעם דקס"ד דכיון דמצינו למאן דאמר דהמטיל בבעל מום דחייב, אף

דאינו ראוי עכשיו להקרבה, מטעם דהיה לו שעת הכושר להקרבה קודם המום, ממילא יש סברא לומר דבנדון זה שהם תמימים וחזו להקרבה לכשיבנה ביהמ"ק, פשיטא דאפי' מאן דאמר דהמטיל בבעל מום לא לקי הכא מודה, דאי אפשר דפליגי מן הקצה אל הקצה, וכיון דהקס"ד דהמקשן הוי הכי מאי דמשני הש"ס דשאני הכא דלא חזו אינו מן הקצה אל הקצה, כ"א דלפי סברת המקשה ס"ל דלכ"ע לוקה, וחדית לן התרצן דכל דלא חזו השתא אין סברא שילקה ואם יש סברא הוא שעובר על לאו, וכיון דלא חמיר כולי האי לא גזרינן גזירה גמורה קדשי בדק הבית אטו קדשי מזבח. זה נראה לענ"ד שהוא סברת הרמב"ם בפי' סוגיין דפ"ק דמס' ע"ז, ואף שיש דוחק בדבר, מ"מ הוכרח לפרש כן מכח ההיא דסוף פרק מעשר בהמה כאמור:

אות מב ס"ק ג

וראיתי להרמב"ן והריטב"א בחי' למס' ע"ז [יג, ב] שכתבו ליישב קושית התוס' וז"ל, והנכון דכולהו מוקמינן לה בקדשי בדק הבית אלא שהם תמימים, וקי"ל [תמורה ו, א] המתפיס תמימים לבדק הבית הרי יקרבו מדרבנן מיהא, ואשמועי' רבא דאפי' הני שקדושתן קדושת בדק הבית יש בזמן שבהמ"ק קיים איסור מטיל מום מדרבנן, ובזמן הזה נראה כמטיל מום בקדשים וכו' יעו"ש, וגם לפי פירוש זה יש לפרש סוגיין ע"פ שיטת הר"ם ע"ד האמור. אבל שוב ראיתי דהא דכל הראוי למזבח אינו יוצא מידי מזבח סבירא ליה להר"ם דהוי מדאורייתא, כמ"ש הרב מ"ל בפ"ה מהל' ערכין דין ה' יעו"ש, וכיון שכן אי אפשר לפרש ע"ד הנזכר, כ"א לפי תירוץ שני שכתבו התוס', אלא דגם לפי תירוץ שני של התוס' קשה, דע"כ מיירי בשהקדיש תמימים לבה"ב, דאי מיירי בבעל מום איך פריך מעיקרא הש"ס נראה כמטיל מום מום מעליא הוא, כיון דבעל מום הוא לאו מטיל מום מעליא הוא כיון דכבר היה בעל מום, ואף דאיכא מאן דאמר על בעל מום חייב, מ"מ אכתי המקשה הראשון לא ס"ד להקשות מזה כ"א לבתר דמשני מטעם דלא חזי להקרבה חזר להקשות וליהוי כמטיל מום בבעל מום, וא"כ ע"כ מיירי בתמימים וכיון דקי"ל דכל הראוי למזבח אינו יוצא מידי מזבח לעולם מן התורה לדעת הר"ם, א"כ הוו כקדשי מזבח ממש ולא הוי מטעם דגזרינן קדשי בדק הבית אטו קדשי מזבח:

ולכן נלע"ד דאפילו לדעת הר"ם דס"ל דאינו יוצא מידי מזבח הוא מן התורה, מ"מ היינו דוקא דמן התורה אינם יוצאים מידי מזבח דהפודה פודה אותם ע"מ להקריבם, אבל לעולם קודם פדיון אין להם כ"א קדושת בדק הבית, דאיך אפשר שיחול קדושת מזבח על קדושת בה"ב. דמטעם זה אמרינן בירושלמי בפ"ד דשקלים הלכה ד' ר"ח בשם ר"י, בהמה תמימה שהקדישה לבה"ב פודין תמימים ויצאו לחולין, וא"ת לא יצאו לחולין

היאך קדשי מזבח חלין על קדשי בה"ב ע"כ, הרי דמטעם זה אמרו דע"י פדיון יצאו לחולין, אלא דמחוייב מה"ת להקדישם למזבח ואחר שמקדישם יש להם דין קדושת מזבח, וא"כ פשיטא דקודם פדיון דין קדשי בדק הבית יש להם ממש, ולא שייך בהם דין מטיל מום אלא מדרבנן, כיון דמחוייב להקדישם למזבח אסרו חז"ל להטיל, וזה שייך אפי' לסברת הרמב"ם דס"ל דהוי מדאורייתא. וא"כ יכולין אנו לפרש הסוגיא נמי לדעת הר"ם בדרך זה גם כן:

והנה מ"ש [לעיל או"ק ב'] בשם התוס' בתמורה [כא, א] דפירשו דבעיא דהתם בתמורת בכור ומעשר הוא אליבא דכ"ע אפי' לרבנן, כן נראה ג"כ מדברי הר"ם בפ"א מהלכות איסורי מזבח דין ט', דמדהוצרך לפסוק דין זה דהמטיל מום בתמורת בכור ומעשר, וכן המטיל מום בתשיעי של טעות עשירי שאינו לוקה, ש"מ דס"ל דהבעיא אפי' לרבנן, דאל"כ למה הוצרך לפסוק דין זה, כיון דעיקר הבעיא הוא לר"מ וכבר פסק בדין ח' כרבנן דהמטיל מום בבעל מום אינו לוקה משום דלא חזי להקרבה: ואולם אני מסתפק בסברת הר"ם אי מה דפסק בתמורת בכור ומעשר ובתשיעי של מעשר דאינו לוקה, הוא משום דס"ל דנפשטה הבעיא דאינו חייב, או דס"ל דלא נפשטה הבעייא ומש"ה כיון דספיקא הוי לא לקי כדין ספק מלקות. דלכאורה נראה דבעיא לא נפשטה, דאף דאמר ליה אביי ותבעי לך המטיל מום בתשיעי ללישנא קמא או תבעי לך תמורת בכור ומעשר ללישנא בתרא ע"כ, זה אינו פשיטות, דנהי דהבעיין לא בעי בהני מ"מ לאו משום דס"ל בפשיטות דבהני לא לקי, דאי ס"ל דדינא הכי דלא לקי וכך נתברר לו מאיזה ברייתא או מאיזה מקום, מאין הרגלים להסתפק בתמורת בכור ומעשר או בתשיעי של מעשר כיון דהכל אחד ואין שינוי כלל לענין הדין, כיון דעיקר הטעם בכולהו הוא משום דלא חזו להקרבה מה חילוק יש ביניהם, וא"כ איך פשיט אביי מזה לומר דליכא בעיא, משום דהבעיין שביק הני וקבע בעייתו בהכי. ועיקר קושייתו היא לראות בדעת הבעיין אם יש לו איזה גילוי לענין הדין בהני יותר מאלו, וכיון דהבעיין לא הראה לנו דלא מקבע בהני משום דיש ראיה לדבר נשאר הדבר דכלם בספק: וי"ל דאמאי לא הקשה אביי כי אם מתשיעי דמעשר או בתמורת בכור ומעשר, ולא הקשה דאמאי לא תבעי לך בה' חטאות המתות דהלכתא גמירי לן דלא חזו להקרבה, ואמרי' בפ"ב דמכילתין (דף ט"ז ע"א) דמקרא ילפינן דמתות, וכן אמרי' שם דתמורת פסולי המוקדשין אחר פדיונן מתה, דבכל אלו שייך בעיא זאת אי המטיל מום בהם חייב או לא, וג"כ קשה אמאי לא פריך אביי מתמורת פסח שאינה קריבה למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה כדאמרי' בפרק מי שהיה טמא (דף צ"ו ע"ב) יעו"ש:

וראיתי בפסקי התוס' דתמורה בפרק כיצד מערימין סי' ט"ז שכתבו וז"ל, בזמן הזה אסור להטיל מום בבכור ובקדשים שרי עכ"ל. וקשה דאיך כתבו בפשיטות דבקדשים שרי דמשמע דשרי אפי' מדרבנן ואין הדבר כן, דכבר כתבו התוס' בשמעתין [בכורות לג, ב] דמדרבנן אסור, וכמו שנראה מסוגיין דפ"ק דמסכת ע"ז. וצריך לדחוק ולומר דמדאורייתא הוא דאמרו דשרי, דאף דבזמן הזה לא חזי להקרבה מ"מ שאני בכור דכיון דקדושתו אינו תלוי בלבד בהקרבה שהרי קדושתו מרחם ואפילו נולד בעל מום, ועיקר מצותו נמי ליתנו לכהן תמים יהיה לרצון קרינן ביה, משא"כ בקדשים כמו שכתבנו לעיל [או"ק א']:

אשר על פי זה אפשר ליישב לדעת התוספות בשמעתין והרא"ש [בפרקין סי' ד'] דס"ל דקדשי מזבח בזמן הזה מדרבנן הוא דאסור להטיל מום דוקא, וכן הוא סברת רש"י בסוגיין דפ"ק דמסכת ע"ז, דלכאורה קשה דמה יענו להההיא דמעשר בהמה דאמרינן דאם הפריש מעשר בהמה בזמן הזה ימות ולא שרינן ליה להטיל מום משום פסידא, משום דמעשר בהמה נמי לא הוי כשאר קדשים דעיקר הקדשן להקרבה, דמש"ה לא קדשי קדושת הגוף כי אם תמימים, אבל קדם מומן להקדשן לא קדשי קדושת הגוף, דמעשר אפילו יצא עשירי בעל מום קדוש קדושת הגוף דאין לו פדיון ליגזז וליעבד ואינו נמכר באיטליז ולא נשקל בליטרא, וכיון דקדושתו קדושת הגוף ולא תלי רחמנא בדבר הראוי להקרבה בלבד, אין למעט מעשר מקרא דתמים יהיה לרצון כיון דגזרת הכתוב הוא דקדיש קדושת הגוף, אף בעל מום דאינו ראוי להקרבה, ומש"ה אפילו בזמן הזה אסור להטיל מום מן התורה דומיא דבכור:

דאע"ג דגבי בכור בעל מום אמרינן דאפילו לרבנן מותר להקיז אפילו עושה בו מום משום פסידא, היינו משום דכשהוא בעל מום אינו בכלל תמים יהיה לרצון, וה"ה מעשר דהכי הוי, דמותר להטיל מום בבעל מום משום פסידא, אבל בכור ומעשר בזמן הזה שהם תמימים ואיכא עדיפותא דראוים להקרבה נמי לכשיבנה ביהמ"ק, בהצטרפות דלא תלי רחמנא קדושת הגוף דידהו בהקרבה, דאפילו בעל מום קדיש קדושת הגוף, אמרינן דאסור להטיל מום מן התורה:

אמנם הר"ם לא ס"ל חילוק זה ומדין מעשר למד לכל הקדשים כאמור. וממתני' דתמורה (דף כ"א ע"א) דקתני מה בין בכור ומעשר לבין כל הקדשים, יש לדקדק כסברת הרמב"ם דאם יש חילוק זה לענין הטלת מום אמאי לא קתני נמי חילוק זה, שכל הקדשים בזמן הזה המטיל מום אינו עובר משא"כ בבכור ומעשר דהמטיל בהם מום בזמן הזה עובר. וזה יש לדחות די"ל תנא ושייר, דהא שייר שהקדשים בע"מ אינו חל קדושת הגוף

עליהם משא"כ בבכור ובמעשר, וכן שייר שתמורת קדשים קריבין משא"כ בתמורת בכור ומעשר:

ועל פי האמור דלדעת התוס' והרא"ש ודעימייהו ס"ל דבכור ומעשר בזמן הזה אסור להטיל בהם מום מן התורה, ניחא נמי מאי שהקשינו דאמאי פריך אביי ותבעי לך תשיעי של מעשר ללישנא קמא או תמורת בכור ומעשר ללישנא בתרא, ולא פריך מחטאות המתות ומתמורת פסח ומתמורת פסולי המוקדשין אחר שנפדו. דלפי האמור אתי שפיר, דעיקר הבעיא היא לענין תמורת בכור ומעשר שהתמורה דינו כבכור ומעשר ממש לכל דיניהם וכמ"ש הר"ם בפ"ג מהל' תמורה [ה"ב]. וכן טעות תשיעי דמעשר ג"כ דינו כמעשר, דאם קרא לט' עשירי והיה בעל מום חל עליו קדושת הגוף ודינו כדין מעשר לכל, שאין פודין אותה ואיתיה בלאו דלא ימכר ולא יגאל כמעשר עצמו, וכמ"ש הרגמ"ה הביא דבריו הרב בצלאל בנמוקיו כ"י גבי הא דאמר רבא בסוף פרק מעשר בהמה [ס, ב], יצאו ב' בתשיעי עשירי וקראן עשירי וט' מעורבין וז"ל, עשירי וט' מעורבין והוי להו תרוייהו קדושים, ואי גאל ומכר אחד מהן לוקה דתרוייהו עשירי קרי להו עכ"ל, וכן נראה דה"ה דאינו נמכר באיטליז ואינו נשקל בליטרא כמעשר אלא שאין מקריבין אותו. וא"כ י"ל דלא קמבעיא לן אלא בהני דאפשר דכיון דהם תמימים המטיל מום בהם חייב כדין בכור ומעשר בזמן הזה, דכל דהם תמימים אפילו דלא חזו להקרבה המטיל מום בהם חייב, או דלמא דשאני בכור ומעשר בזמן הזה דחזו להקרבה לכשיבנה בית המקדש משא"כ באלו, ולזה לא פריך אביי אלא מאלו דשייך לומר דדינן כבכור ומעשר, אבל באחריני כגון חטאות המתות וכיוצא מהנזכר דאין להם דמיון לבכור ומעשר, פשיטא דכיון דלא חזו להקרבה, לרבנן דאמרי דהמטיל מום בבעל מום פטור ה"ה באלו אף שהם תמימים:

אות מב ס"ק ד

והנה ראיתי בתוספתא בסוף פרק מעשר בהמה [פ"ז ה"ז] דתניא הכי וז"ל, בהמה שנתערב בה ספק מעשר בזמן הזה ירעו עד שיסתאבו, ספק אחד עשר הרי כלן ימותו עכ"ל. ונראה דהכי פירושה דהא אמר רבא בסוף פרק מעשר בהמה [ס, ב], יצאו ב' בתשיעי קראן ט', עשירי וחולין מעורבין זה בזה, עשירי מאליו קדוש, לתשיעי תשיעי קא קרי ליה. יצאו ב' בעשירי וקראן עשירי, עשירי וי"א מעורבין זה בזה ע"כ. וכתב רש"י וז"ל, עשירי וחולין דא' מהם הוי ט' ואחד מעשר, אע"פ שקראו תשיעי מעורבין ואינן נאכלין אלא במומן, והגוזז והעובד אחד מהם אינו סופג את הארבעים דשמא חולין הוא. עשירי וי"א מעורבין, כלומר מעשר גמור וי"א קדוש הוויין מעורבין ביחד, ומשום י"א

שהוא קדוש קרב שלמים, לכך יקרבו שניהם ויאכלו כחומר קודש שבהם, דטעונים ב' מתנות והרמת חזה ושוק כשלמים עכ"ל: ועל זה הוא דקתני בתוספתא דאם יצאו ב' בט' וקראן ט' דאמרינן דהא' מעשר והב' חולין, אם נתערב אחד מאלו הב' בבהמות אחרות דאיכא רוב חולין לגבי זה שנתערב בהם ירעו עד שיסתאבו, דאע"ג דכשנתערב באחרות איכא ס"ס בכל חד וחד, דבכל חד וחד י"ל שמא אינה זאת שנפלה מהתערובת הראשונה דהיינו מב' שאחד מעשר ואחד חולין דאפשר דהחולין נתערב בהם, ואת"ל המעשר נתערב בהן מ"מ אינה זאת ויכול להתיר כולן ע"ד זה, כל שאינו נהנה מכולן בבת אחת, כדין ב' תערובות שכתבו התוס' בפרק התערובות [זבחים עד, א ד"ה פירש], גבי כוס של ע"ז שנפל לאוצר וכו', דבב' תערובות נמי יש להתיר מטעם ס"ס, ומאי דנקט תנא ג' תערובות היינו משום דבתערובת הג' מותר ליהנות מהם בבת אחת, משא"כ בתערובת ב' דאינו מותר ליהנות מהם בבת אחת. ורוב הפוסקים ס"ל כסברת התוס', וכמ"ש הפר"ח בסי' ק"י ס"ק ל"ח יעו"ש. מ"מ היינו דוקא כשהתערובת הראשון נתערב האיסור ברוב, דמדאורייתא בטיל אלא דמדרבנן לא בטיל, וע"י תערובת הב' מותר מדרבנן נמי מכח ס"ס, אבל אם תערובת הראשון ליכא רובא אלא חד בחד, דמדאורייתא שניהם אסורים דהא איתחזק איסורא כדין חתיכה מב' חתיכות דחייב אשם תלוי, הרי כל חד וחד מיקרי ודאי איסור, וכשנתערב אח"כ אחד מהן ברוב היתר אין כאן אלא חד ספק דתערובת ואסור, וכמ"ש הפ"ח בסי' הנזכר ס"ק מ"ו בד"ה וראיתי למהריב"ל וכו', שכתב הרשב"א דלכ"ע באופן זה דהתערובת הראשון היה חד בחד אין להתיר בתערובת השניה מכח ס"ס יעו"ש: וא"כ ה"ה הכא דהתערובת הראשון דיצאו שנים בט' הוא תערובת דחד בחד ולא חשיב ס"ס בתערובת הב', ומש"ה אינם מותרים ליהנות מהם אפילו בזה אחר זה, אלא דכיון דכבר בתערובת הב' נתבטל ברוב מן התורה, דכל הדברים חד בתרי בטיל וליכא למיחש שמא יפגע באיסור תורה אמרינן דירעו עד שיסתאבו אפילו בזמן הזה, ולא חיישינן שמא יבא לידי תקלה דגיזה ועבודה או שישחטנו בלא מום, דכיון דאין איסורו אלא מדרבנן לא חיישינן להכי, ואף זה בהצטרפות דמלבד דמן התורה בטיל ברוב יתר ע"כ דבתערובת הב' עכ"פ איכא ס"ס אלא דאינו כ"כ אלים להתיר. וכל זה ביצאו ב' בתשיעי וקראן תשיעי דעכ"פ אחד חולין הוי, אבל בהמה שנתערב ספק י"א, דהיינו דיצאו ב' בעשירי וקראן עשירי דשניהם קדושים, דהאחד מעשר והאחד שלמים, ונתערב א' מהם בבהמות חולין דשורת הדין הוא דימותו שמא יבואו לידי תקלה, וכיון דשניהם קדושים וליכא ס"ס כלל אף דבטיל ברובא דחולין מן התורה, לא מקילינן למימר שירעו עד שיסתאבו, כיון דליכא צירוף דס"ס:

ולפי התוספתא יקשה לדעת התוס' [בכורות לג, ב] והרא"ש [סי' ד'] ודעימייהו דס"ל דשאר קדשי מזבח בזמן הזה ליכא איסור הטלת מום כי אם מדרבנן, ובמקום פסידא לא גזרו, משא"כ בבכור ובמעשר האיסור מן התורה, וא"כ אפילו במקום פסידא אסור, דא"כ הכא בספק י"א נמי שנתערב איכא ס"ס, דשמא הי"א שהוא שלמים שדינו שבזמן הזה מותר להטיל בו מום במקום פסידא הוא שנתערב ומותר להתירם ע"י מום, ואת"ל דהמעשר הוא שנתערב ואסור להטיל בו מום, מ"מ אפשר שזה שאני מטיל מום חולין, וכן יכול להטיל מום בכל חד וחד ושפיר דמי, כיון שאינו עושה כולם בבת אחת דבכל חד וחד איכא ס"ס על אופן זה. ואולם לסברת הרמב"ם [פ"א מהל' אסומ"ז ה"ז] דאפי' בשאר קדשי מזבח המטיל מום עובר בלא תעשה אתי שפיר, דבשום אופן ליכא ס"ס, דאפילו נתערב הי"א שהוא שלמים דינו כמעשר דאסור להטיל מום אפילו במקום פסידא: והנה לפי מה שפירשתי בכוונת התוספתא יקשה ממנה לתירוץ הראשון שכתב הרשב"א בתורת הבית [בית ד' שער ב', דף כה, ב], דנראה ממנו דלר"ת ב' תערובות הוי ס"ס אפילו אם התערובת הראשון חד בחד בלא רובא, וכן דעת בעל התרומה וכמ"ש הפר"ח שם בס"ק מ"ו בד"ה וראיתי למהריב"ל וכו' כנזכר לעיל, דלפי שיטתם אמאי הכא בספק מעשר לא אמרינן דעל ידי תערובת ב' מותרים מטעם ס"ס, ואמאי קתני ירעו עד שיסתאבו. ואולי דלפי שיטה זאת י"ל דקתני שירעו עד שיסתאבו דאסרינן להו בלא מום שמא יבא ליהנות מכולם בבת אחת, דהיינו שיעשה עבודה בכולם בבת אחת בחרישה וכיוצא או שימכור אותם בבת אחת, דבבת אחת ליכא ס"ס, ואין מותר ליהנות מהם בבת אחת כי אם ע"י תערובת ג' כמ"ש התוס' ע"ז:

אות מב ס"ק ה

וראיתי לבעל ה"ג בהל' בכורות דף קל"ט ע"ג שכתב וז"ל, בכור שאחזו דם ר' שמעון אומר יקיז אף במקום שהוא עושה מום ונשחט על אותו מום והלכתא כר"ש דברייתא. העושה מום בבעל מום לוקה את הארבעים. המחמץ את המחומץ הרי זה לוקה את הארבעים. המסרס את המסורס לוקה את הארבעים עכ"ל. ולשון זה שכתב העושה מום בבעל מום וכו' הוא לשון התוספתא בסוף פ"ג דבכורות [ה"ז] יעו"ש. ויש לתמוה דמאחר דפסק כר"ש דס"ל כרבנן דיקיז אפילו במקום שעושה בו מום, אם כן קי"ל דהעושה מום בבעל מום פטור, וא"כ איך פסק כתוספתא דהמטיל מום בבעל מום הרי זה לוקה, כיון דע"כ ברייתא זו היא אליבא דר"מ. ודוחק לומר דבעל ה"ג ס"ל דאחוזת דם חשיב כמום קבוע וכמו שנראה מדברי התוספות בשמעתין ד"ה אילימא ר"ש וכו' לתירוץ הראשון

יעו"ש, וע"כ במום קבוע פטור, ומ"ש העושה מום בבעל מום היינו בבע"מ עובר ועיין מ"ש לקמן:

והנה כתב הר"ם בפ"ב מהלכות בכורות דין י"ג וז"ל, בכור שאחזו דם יקיז, ובלבד שלא יתכוין לעשות בו מום, ואם נעשה בו מום בהקזה זו הרי זה נשחט עליו עכ"ל. וצריך להבין דלפי מ"ש התוס' בשמעתין [לד, א ד"ה אילימא] והרא"ש בפסקיו [סי' ד'] כיון דאמרינן הלכה כר"ש דברייתא ובברייתא אמרינן דפליגי בקראי, דלר"מ המטיל מום בבעל מום חייב ולרבנן פטור, ומש"ה ס"ל לרבנן שיקיז אפילו במקום שעושה מום, ע"כ דר"ש נמי כרבנן ס"ל דיכול להקיז אפילו במקום שעושה מום בודאי, אלא דפליגי דלרבנן כיון דעשה בו במתכוין לא ישחוט עליו אף דלא כוון להתיר אלא לרפואה, וכיון דהר"ם פסק בפרק א' מהלכות איסורי מזבח [ה"ח] דהמטיל מום בבעל מום אינו לוקה וע"כ דפסק כרבנן, דהא ליכא למימר דאינו לוקה קאמר ולעולם דעבר על לאו, דהא ליתא דלמה לא כתב כן בפי' אינו לוקה אע"ג דעבר על לא תעשה כמ"ש שם [ה"ז] במטיל מום בזמן הזה, וכמו שדקדק כן הרב ל"מ שם יעו"ש, וכיון דפסק כרבנן אף דאיפסיקא הלכתא כר"ש בברייתא, ע"כ סברת ר"ש כרבנן הוא דיקיז אף במקום דעושה בו בכוונה, וא"כ איך כתב הר"מ ובלבד שלא יתכוין לעשות בו מום, דנראה פשוט דלהקיזו במקום העושה בו מום בכוונה אסור, וסברא זאת הוא בפלוגתא דמתני' דמיירי דיש לו רפואה בשיקיז בשאר הגוף בלא עשיית מום, אבל בברייתא מפורש יוצא דאם אין לו רפואה אלא בשיקיז במקום דעושה מום מותר לעשות לו מום בכוונה, ואם מ"ש הרמב"ם הוא דין מתני' אמאי לא הביא מה שחדשו בברייתא דאפילו במקום שעושה מום מותר כרבנן ור"ש דס"ל הכי:

וי"ל דהר"ם סבירא ליה דבברייתא איכא ג' סברות, דלר"מ ורבנן תרווייהו ס"ל דאחוזת דם שאין יכול להתרפאות בלא עשיית מום חשיב כבעל מום וכמטיל מום בבעל מום דמי, אלא דלר"מ אסור מטיל בבעל מום ולרבנן מותר, אבל לר"ש נהי דסבירא ליה כרבנן דדרשי' תמים יהיה לרצון למעוטי מטיל בבעל מום גמור, מ"מ באחוזת דם אף דאין יכול להתרפאות בלא עשיית מום, מ"מ כיון דיש לו רפואה מקרי מום עובר, וכמ"ש התוס' בתירוץ הב' במה שהקשו בד"ה אילימא ר"ש וכו', דא"כ אי חשיב מום לשחוט עילויה, ותירצו בתירוץ הב' אי נמי חשיב כמו מום עובר שיש לו רפואה עכ"ל, וכיון דחשיב מום עובר קרינן ביה תמים יהיה לרצון, דאף דבשעת הטלת המום אינו ראוי להקרבה מ"מ כיון דלכשיתרפא ראוי להקרבה חשיב תמים יהיה לרצון, דלא ממעט קרא דתמים יהיה לרצון כי אם בבע"מ במום קבוע דאין לו רפואה, אבל מום עובר לא מיעט קרא כיון

דראוי אחר שיתרפא. דאפילו לרבנן שורת הדין הוא דמום עובר משאר מומין העוברין, כיון דאין נפדין ע"י מום זה כדאמרינן בסוף תמורה (דף ל"ג ע"א), הא מה אני מקיים ואם בהמה אשר לא יקריבו ממנה קרבן לה' בבעלי מומין שיפדו, יכול יפדו על מום עובר ת"ל אשר לא יקריבו ממנה קרבן לה' שאינה קריבה כל עיקר, יצתה זאת שאינה קריבה היום אלא למחר ע"כ, א"כ פשיטא דהמטיל מום על בעל מום עובר חייב אפילו לרבנן כיון דקרינן ביה תמים יהיה לרצון, דאף דהיום אינה קריבה למחר קריבה, אלא דבמום עובר דאחוזת דם הוא דקאמרי רבנן הכי, דכיון דאם לא יקיזו לה ע"י מום תמות, אם כן נמצא דע"י המום עושה מום עובר ותתרפא, ואם לא יקיז לא יהיה עובר כי אם כמום קבוע ולא תתרפא ותמות, ואין לך מום גדול מזה. אלא דרבי שמעון סבירא ליה דאפילו בכהאי גוונא חשיב כשאר מום עובר ואסור ליתן מום בו. ואם כן רבי שמעון דקאמר בברייתא אף נשחט על אותו מום, לא קאי אלא על אופן שיש לו רפואה בהקזה שלא על ידי מום, דכלפי דאמרו רבנן בברייתא אף במקום שעושה בו מום ובלבד שלא ישחוט על אותו המום, דמשמע דבכל גוונא לא ישחט אפילו לא כוון לעשות מום כי אם נעשה מאליו, על זה הוא דקאמר רבי שמעון דאף ישחט עליו, דכיון דלא כוון לעשות בו מום כי אם כוון לעשות הקזה במקום דאינו עושה מום ונמצא שנעשה מום ישחט עליו, דלא קנסינן ליה כיון שלא כוון לכך. וכיון דאיפסיקא הלכתא כר"ש דברייתא קי"ל כוותיה דאחוזת דם כיון דיש לה רפואה ומום עובר הוא קרינן תמים יהיה לרצון, וא"כ אם אין לו רפואה אלא ע"י מום אינו מותר להקיזו במקום שעושה מום, ולהכי לא כתב הרמב"ם כי אם האופן האחד, דהיינו שמקיז בשאר הגוף שאינו עושה מום ובלבד שלא יתכוין לעשות מום, אלא דאם עשה מום בלא כוונה ישחט עליו:

וכבר ראיתי להרב מחנה אפרים בנימוקיו על הרמב"ם שכתב על דין זה ע"ד האמור דלר"ש דווקא בלא מתכוין קאמר, וסיים שם וז"ל ואתי שפיר ההיא דע"ז ומשם משמע דאין הלכה כרבנן מדפריך לרבא ודו"ק עכ"ל. כנראה מדבריו אלו דהרמב"ם סבירא ליה דר"ש ס"ל כר"מ דהמטיל מום בבעל מום חייב, וכיון דאיפסיקא הלכתא כר"ש לא קי"ל כרבנן, דבהכי ניחא דפריך הש"ס לרבא התם בפ"ק דע"ז מסברת ר"מ כיון דקי"ל כוותיה. ולע"ד אינו נראה כן שהרי הר"ם פסק בפ"א מהלכות איסורי מזבח כרבנן כנזכר לעיל, וא"כ אי אפשר לומר דר"ש כר"מ ס"ל לגמרי, אלא מה שאפשר לומר הוא דאף דר"ש כרבנן ס"ל, מ"מ היינו בבעל מום שיש לו מום קבוע, אבל במום עובר קרינן ביה תמים יהיה לרצון כיון דראוי להקרבה לכשיתרפא:

איברא דראיתי להרא"ש בפסקיו בשמעתין שכתב בפשיטות, דרבנן דס"ל דמותר להטיל מום באחוזת דם אף דמום עובר הוא שיש לו רפואה, הוא הדין בשאר מומים עוברים דמותר מן התורה להטיל בהם מום, אלא דמדרבנן מיהא אסור, דבאחוזת דם דוקא הוא דשרו רבנן משום פסידא יעו"ש. נראה בפירוש דלא מסתבר ליה לחלק בין מום עובר דאחוזת דם לשאר מומין עוברים, וכ"כ הטור בסי' שי"ג:

ויל"ע דכיון דלענין פדיון בפסולי המוקדשין מום עובר אינו נפדה, דקרינן בי' אשר יקריבו ממנה דאף דהיום אינה קריבה למחר קריבה, אם כן הכא נמי בקרא דתמים יהיה לרצון, הא שפיר י"ל דמום עובר קרינן ביה יהיה לרצון דאף דהיום אינה עולה לרצון למחר עולה לרצון. ועוד דאם אין חילוק בין מום עובר דאחוזת דם ובין שאר מום עובר, מנ"ל לרבי יוחנן לומר דלר"מ ס"ל בעלמא המטיל מום בבעל מום קבוע חייב, ולא ממעט קרא דתמים וכו' כי אם לפסולי המוקדשין אחר שנפדו, הא שפיר י"ל דלא פליגי ר"מ ורבנן אלא במום עובר באופן זה דאחוזת דם, דלר"מ ס"ל דהמטיל מום על בעל מום עובר חייב כיון דקרינן ביה תמים יהיה דאם היום אינה קריבה למחר היא קריבה, אבל בבעל מום קבוע מודה ר"מ דאינו חייב, דקרא דתמים ממעט ליה כיון דאין לו תקנה לעולם. ומדאמרי' לר"מ אפילו בבעל מום קבוע ס"ל דחייב, ש"מ דהא דאחוזת דם חשיב כבעל מום קבוע, מאחר דאם לא יטיל מום ע"י הקזה תמות ולא תקרב, וכיון דבלאו הכי אינה ראויה להקרבה מחמת שתמות, אין כאן איסור להטיל מום לרבנן דכמו מום קבוע דמיא, וכיון דבכה"ג מחייב ר"מ ש"מ דסברת ר"מ הוא אפילו במום קבוע. באופן דנראה דאף דהרא"ש סבירא ליה דהמטיל מום בבעל מום עובר לא אסור מן התורה, מ"מ בעד הרמב"ם י"ל דלא ס"ל הכי אלא ס"ל דהמטיל מום בבעל מום עובר לוקה, ולע"ד יש ללמוד כן ממ"ש הרמב"ם בפ"ב מהל' איסורי מזבח דין ט"ו יעו"ש:

אות מב ס"ק ו

והנה אחר שבארו בשמעתין [בכורות לג, ב] פלוגתייהו דר"מ ורבנן לענין בכור שאחזו דם דפליגי בקראי כאמור, אמרינן נמי [לד, א] דלענין פלוגתא דחבית שנולד בה ספק טומאה פליגי בקראי, דכתיב ואני הנה נתתי לך את משמרת תרומתי ר"א סבר בב' תרומות הכתוב מדבר אחת תרומה טהורה ואחת תרומה תלויה ואמר רחמנא עביד לה שימור, ור' יהושע סבר תרומתי כתיב, ופריך למימרא דר"א סבר יש אם למקרא ורמינהי בבגדו בה (כתיב) וכו', ומשני אלא הכא בהא קמיפלגי ר"י סבר הראויה לך שמור ושאינה ראויה לך לא תשמור, ור"א סבר הא נמי ראויה היא שמא יבא אליהו ויטהרנה ע"כ. ויל"ע דלפי מ"ש הר"מ בפ"ט מהלכות טומאת מת [הי"ב] וז"ל, דבר ידוע שכל אלו הטומאות

וכיוצא בהן שהן משום ספק הרי הן של דבריהם, ואין טמא מן התורה אלא מי שנטמא טומאת ודאי, אבל כל הספיקות בין בטומאות בין במאכלות אסורות אינם אלא מדברי סופרים עכ"ל, וכ"כ בכמה דוכתין, ולפי סברתו קשה דלפי המסקנא דהכא דפליגי ר"א ור"י בחבית שנולד בה ספק טומאה בקרא דנתתי לך, דתיבת לך משמע דדוקא הראויה לך שמור ושאינה ראויה לך אל תשמור, ובין ר"י ובין ר"א דרשי הכי, אלא דלר"י לא אמרינן שמא יבא אליהו ולר"א אמרינן שמא יבא אליהו ויטהרנה, ולפי סברת הר"מ דספק טומאה אינו אלא מדרבנן, א"כ מן התורה חבית שנולד לה ספק טומאה כטהורה גמורה חשיבא, ואף דמדרבנן חשיבא תלויה ולא קרינן ביה הראויה לך, מ"מ איך אפשר דקרא דלך איצטריך למעוטי דבר שהוא מדרבנן, כיון דמן התורה לא משכחת לה תלויה שאינה ראויה לך:

ולזה י"ל דעיקר קרא דלך הראויה לך לא אתא לספיקא, אלא אתא למאי דאמרינן בפ"ק דפסחים (דף ט"ו ע"ב) עלה דמתני' דפליגי אי שורפין תרומה טהורה עם טמאה בפסח אמר ר"א א"ר יוחנן מחלוקת בשש אבל בשבע דברי הכל שורפין, וכתב רש"י אבל בשבע שנאסרה כבר מן התורה אין לך טומאה גדולה מזו ודברי הכל אף לר"י שורפין עכ"ל, וכיון דעיקר איסור שריפת תרומה טהורה עם טמאה הוא משום דאנו מוזהרין לשומרה בטהרה דכתיב את משמרת תרומותי, וכמו שמתבאר מדברי רש"י שם במתני' [יד, א] עלה דאמרינן מדבריהם למדנו וכו' יעו"ש, אם כן מנין לנו דבשבע דאסורה מדאורייתא אין אנו מוזהרין על שמירתה, כיון דס"ס טהורה מצד עצמה היא אלא דאיסור חמץ רביע עלה, ועכצ"ל דמקרא דלך הראויה לך ילפינן לה, דכיון דזו אינה ראויה לך מצד איסור חמץ אינו חייב בשמירתה. וכיון דעיקר קרא אתא להכי, מינה יליף ר"י דה"ה בחבית שנולד לה ספק טומאה, דכיון דמדרבנן אסורה ואינה ראויה לך קרינן ביה ה"ה דאין אתה חייב בשמירתה, וגם ר"א ס"ל סברא זאת אלא דס"ל דכיון דראויה היא אם יבא אליהו לך קרינן בה:

וס"ל לר"י ולר"א כסברת רבי יהודה דאמרי' בפ"ב דסוכה [כג, א] דתניא העושה סוכתו ע"ג בהמה ר"מ מכשיר ור"י פוסל, ואמרי' מ"ט דר' יהודה אמר קרא חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים, סוכה הראויה לשבעה שמה סוכה שאינה ראויה לשבעה לא שמה סוכה, ור' מאיר הא נמי מדאורייתא מחזא חזייא ורבנן הוא דגזרו בה ע"כ, הרי דלר"י עכצ"ל דעיקר קרא לא אתא למעט סוכה שע"ג בהמה, דכיון דמדרבנן הוא דאינה ראויה לשבעה איך נאמר דאתא קרא לזה, אלא צ"ל דעיקר קרא למעט איזה סוכה אשר אינה ראויה לשבעה מדאורייתא:

ואפשר דמשכחת לה כההיא דאמרי' בפ"ק דסוכה (דף י"ג ע"ב), אמר ר' אבא אמר שמואל ירקות שאמרו חכמים אדם יוצא בהן י"ח בפסח מביאין את הטומאה ואין חוצצין בפני הטומאה ופוסלין בסוכה משום אויר, מ"ט כיון דלכי יבשי פרכי ונפלי כמאן דליתנהו דמי, וכתב רש"י ירקות וכו' דקות הן הלכך אין חוצצין בפני הטומאה אם סכך בהן גג, ומדרבנן הוא דגזור עלייהו שלא יסמכו עליהם לחוץ בפני הטומאה דלמא סמכי עלייהו לכי יבשי נמי, מיהו בעודן לחין חוצצין מדאורייתא וכו', ומביאין את הטומאה בעודן לחין וכל כמה דלא יבשו אוהל הוא מדאורייתא ופוסלין בסוכה משום אויר כשיעור שאויר פוסל בה דהיינו בג' טפחים וכו', אלא כי אויר דיינינן להו לחומרא ובשלשה עכ"ל. ומדלא באר רש"י גבי סוכה נמי כמו שבאר לענין טומאה, דבעודן לחין אינו אלא מדרבנן דלמא סמכי עלייהו משום סכך לכי יבשי נמי, ש"מ דס"ל לרש"י דלענין סוכה אפי' בעודן לחים פסולה, דכיון דבעינן סוכה הראויה לשבעה אף דבעודן לחים חשיב סכך, מ"מ כיון דבתוך ז' יבשי ופסולה כדין אויר בשלשה אף בעודן לחין פסולה מדאורייתא, דהא לכ"ע דרשינן סוכה הראויה לז', אלא דלר' מאיר בסוכה שעשאה ע"ג בהמה מכשיר מטעם כיון דמדאורייתא מחזא חזייא, הא כל דמדאורייתא נמי לא חזייא פסולה, וא"כ י"ל דלר"י דפוסל ע"ג בהמה לאו משום דאתא קרא לזה, אלא קרא איצטריך למעוטי ירקות דיבשו בתוך ז', ומינה ילפינן דהשתא דגזור רבנן לעלות בי"ט ע"ג בהמה ואינה ראויה לז' מדרבנן פסלינן לה מטעם דאינה ראויה לז':

איברא דראיתי להריטב"א בחדושיו לסוכה עלה דהא דירקות שכתב וז"ל, אין חוצצין וכו' אע"ג דבטלינהו התם לגמרי, ואף על גב דבעודן לחים חזו לחוץ בפני הטומאה, גזור רבנן השתא, דלכי יבשי מפרכי וכמאן דליתנהו דמי, ומהאי טעמא אמור רבנן שיהיו פוסלין בסוכה משום אויר וכו' וכן פירש רש"י, וגריס ומביאין את הטומאה. ואית דמפרש לפום נוסחי דגרסי' ואין מביאין דכולהו מדינא נינהו ולא מדרבנן, דכיון דלאו בני קיימא נינהו לשבעת הימים מהשתא חשיבי כמאן דליתנהו והראשון יותר נכון עכ"ל. ולפי האמור סברת מ"ד דמדינא נינהו כיון דלאו בני קיימא נינהו לז' הימים הוא עיקר לענין סוכה, דהא בעינן סוכה הראויה לז' וליכא. ולסברא ראשונה קשה דאמאי לענין סוכה לא הוי מדאורייתא כיון דלכ"ע בעינן סוכה הראויה לז', ומ"ש דמדברי רש"י נראה כן הא דברי רש"י אינו נראה אלא לענין טומאה אבל לענין סוכה לא פי' כן, באופן דלמ"ד דבירקות פוסל משום אויר אפי' בעודן לחים מדאורייתא, א"כ לר"י עיקר קרא דחג הסוכות תעשה לך ז' ימים הוא למעט ירקות אפי' בעודן לחים:

ולמ"ד דאינו אלא מדרבנן אפשר לאוקמי קרא לר"י דמשכחת לה סוכה שאינה ראויה לז' מן התורה, וכגון מי שנשבע שלא ישב בסוכה זאת כי אם יום ראשון בלבד והשאר בסוכה אחרת, דבכה"ג אפי' ביום א' אינו יוצא בסוכה זאת כיון דסוכה שאינה ראויה לז' לאיש זה היא כיון דמושבע ועומד הוא. באופן דלר"י עכצ"ל דעיקר קרא משכחת לה דבא למעט דבר שאינה ראויה לז' מדאורייתא אלא דמינה ילפינן אם אינה ראויה לז' מדרבנן, וכ"כ הכא ס"ל לר"א ור"י דעיקר קרא לתרומה טהורה שהיא אסורה משום דכיון דאינה ראויה לך אין כאן חיוב לשומרה, ומינה ילפינן לתלויה דכיון דמדרבנן אסורה לא קרינן בה הראויה לך:

אבל שוב ראיתי דאין זה כלום די"ל דע"כ לא קאמר ר"י התם בסוכה דאזלינן בתר מילתא דרבנן אלא דוקא להחמיר, דבאיסור דרבנן נמי כיון דאסורה מדרבנן כל הז' מחמרינן כעין דאורייתא, אבל הכא דאי אזלינן בתר איסור דרבנן הוא להקל, דאנו אומרים דאינה ראויה לך מקרי ואין צריך שימור, ולהקל לא מצינו, והרי התם גבי חמץ [פסחים טו, ב] דפליגי ר"מ ור' יוסי דלר"מ שורפין בשש תרומה טהורה עם טמאה, ולר' יוסי אין שורפין, וה"ט דר"י משום דכיון דאינו אסור כי אם מדרבנן להקל לא אמרו חכמים לומר דמפני דהם אסרו החמץ בשש אינו חייב בשמירתה, וה"ה הכא בתלויה דמדרבנן. הן אמת דאפשר לומר דהכא בשמעתין מוקי פלוגתייהו דר"א ור"י אליבא דר"מ, דס"ל התם דכל דמדרבנן אסירא בשש דינו כחמץ בשבע דשורפין, דכיון דמדרבנן מיהא לא קרינן בה הראויה לך סגי. וצריך להבין שהרי ר"מ התם לענין סוכה סבירא ליה דבתר דאורייתא אזלינן, דקאמר דכיון דמדאורייתא מחזא חזיא לא משגחינן אדרבנן ואמרינן הכי אף להקל, וא"כ הכא גבי חמץ אמאי אזלינן בתר דרבנן להקל ומתיר לשרוף עם תרומה טמאה:

ואפילו דנאמר דשמעתין כר"מ מכל מקום אכתי קשה אפילו אם תמצי לומר דלהקל נמי אמרינן הכי, מכל מקום התינח לפי המסקנא דשמעתין דפליגי בקרא דנתתי לך הראויה לך, אבל לפי מאי דסלקא דעתין לומר דפליגי דלר"א יש אם למקרא, ובשתי תרומות הכתוב מדבר אחת תרומה טהורה ואחת תרומה תלויה, איך אפשר לומר דלדעת הרמב"ם דאתי קרא דשתי תרומות לתרומה שנולד בה ספק טומאה, כיון דמדאורייתא ספק טומאה מותרת באכילה וכתרומה טהורה חשיבא, ולמה איצטריך קרא לרבות דחייב לשומרה, ועוד לר"י אף דסבירא ליה דיש אם למסורת ולא כתיב אלא תרומה אחת, אמאי בתלויה אינו מוזהר לשומרה הא מדאורייתא אף שנולד בה ספק טומאה אכתי היא כטהורה ואמאי אינו חייב לשומרה:

אות מב ס"ק ז

איברא דראיתי להר"ש בפ"ח דתרומות עלה דמתני' [מ"ח] חבית של תרומה שנולד בה ספק טומאה שכתב וז"ל, בפ"ק דפסחים [טו, א] פי' בקונטרס כגון שנכנס בו אדם טמא ספק נגע ספק לא נגע, וקשה דאי ברשות הרבים ספיקו טהור ואי ברשות היחיד ספיקו טמא, ויש מפרשים כגון וכו', וצריך לומר כגון שתי חביות ברשות היחיד ונגע שרץ באחד מהם ולא ידוע בהי מנייהו דשניהם תלויות מדאורייתא, דאף על גב דספק טומאה ברשות היחיד ספיקו טמא, מדאורייתא אין ליטמא שניהם מכח זה כיון דממה נפשך חד מנייהו טהור, דמסוטה ילפינן ולא ילפינן אלא דבר שיכול להיות כדמוכח בריש ב' נזירין [נזיר נז, א] וכו' עכ"ל. וכן כתבו התוספות בפ"ק דפסחים (דף ט"ו ע"א) ד"ה חבית וכו' יעו"ש:

א"כ כפי זה דמיירי בשתי חביות דלא ידיע הי מנייהו טמא, לכאורה אין כאן שום קושיא על הרמב"ם משמעתין ככל האמור, דהא הדבר פשוט דסברת הרמב"ם דכל ספק דרחמנא שרייה אינו אלא בלא הוקבע איסורא כגון חתיכה ספק איסור או לא, אבל חתיכה משתי חתיכות דהוקבע איסורא וחייב אשם תלוי פשיטא דסבירא ליה להרמב"ם דספיקו אסור מן התורה, וכמו שכתב מהרימ"ט בחיו"ד סימן א' וכן כתב הפרי חדש בכללי הספק ספיקא [יו"ד סימן ק"י אות א' בד"ה ובאופן], וכן כתבו כל המפרשים אשר עמדו על סברת הרמב"ם, ואם כן הכא דהספק נולד בין שתי חביות ועל כל פנים הוקבע איסורא דאחת מהן וודאי טמאה היא, הרי מן התורה שניהם אסורות באכילה לכהן כדין תרומה טמאה, זה נראה פשוט לכאורה:

אבל כד דייקינן שפיר נראה דהא ליתא, דאם כן ברשות הרבים נמי כי האי גוונא דנולד ספק בין ב' חביות דנגע שרץ באחד מהם ולא נודע מי משניהם, הוי ספק תרומה טמאה דכיון דאחד מהם ודאי טמאה ואסורה היא, הרי הוקבע איסורא ואסורים מן התורה. דהא נראה מדברי הר"מ בפרק ט"ז מהלכות שאר אבות הטומאה [ה"א], דמאי דאמרי' דספק טומאה ברשות הרבים ספיקו טהור הוא משום דאיסור כל הספיקות הוו מדבריהם יעוין שם, וכיון דטעמא הוי הכי אם כן בהוקבע איסורא אפילו ברשות הרבים ספיקו טמא, ובהדיא כתב הר"מ בפרק י"ח מהלכות שאר אבות הטומאה דין ב' וז"ל, זה הכלל כל ספק ברשות הרבים טהור וכו', לפיכך עצמות המת ועצם נבילה ברשות הרבים או גוש מארץ טהורה וגוש מבית הפרס ונגע באחד מהם ואין ידוע במה נגע מהם, כזית מן המת וכזית מן הנבילה והאהיל על אחד מהם ואין ידוע על איזה מהן האהיל וכו', בכל אלו

הספיקות טהור עד כאן לשונו, הרי מבואר דאף על גב דהוקבע טומאה בכאן דאיכא דבר טמא ואיכא דבר טהור, אלא דלא נודע אם נגע בטמא או לא, עם כל זה ספיקו טהור:
ואף דיש לדוחה ולומר דהוקבע איסורא לא שייך אלא בשכבר נטמא בודאי אחת מן החביות ונאסרה, דבזה שייך לומר דמן התורה שניהם אסורות כיון דעכ"פ יש לנו אחת שהיא אסורה, משא"כ בכל הני שכתב הרמב"ם דהדבר אשר אנו דנים בו אין כאן שום קביעות איסור בגוף זה, שהרי אם לא נגע במי שהוא טמא כולו טהור, והקביעות בענין הטומאה הוא שיש לפנינו ודאי דבר טמא ודבר טהור ולא נודע למי נגע, ואפשר דבכה"ג לא חשיב הוקבע לטומאה ברה"ר. מ"מ יש להביא ראיה דברה"ר אפילו הוקבע איסורא ספיקו טהור, מההיא דפ' ב' נזירים שהביאו התוס' והר"ש, דפריך בגמרא, אבל הכא ב' נזירים והאי דקאי גביהון הא תלתא הוי ליה ספק טומאה ברה"ר וכל ספק טומאה ברה"ר ספיקו טהור, וא"כ באמר להם א' ראיתי א' מכם שנטמא ואיני יודע איזה מכם אמאי הוו שניהם טמאים מספק, הרי דהכא דעל אלו הב' נזירים שאנו דנים בהם אם נטמאו או לא נטמאו אחד מהם בודאי נטמא, וא"כ חשיב ממש כהוקבע איסורא, ועם כל זה ברה"ר ספיקו טהור:
ועכצ"ל דהיינו טעמא דלא חשיב הוקבע איסורא בכה"ג לטמא אפי' ברה"ר, משום דכלפי מאי דהוקבע איסורא ומסייע לטמא, יש כנגדו איפכא חזקת הגוף דעד השתא בחזקת טהור היה ומוקמינן ליה אחזקתיה, וכמו שמתבאר ממ"ש התוס' בפרק כשם [סוטה כח, ב ד"ה מכאן] לענין ספק ברה"ר, דהקשו דאמאי איצטריך ללמוד מסוטה תיפוק ליה דמוקמינן ליה אחזקתיה דטהור היה יעו"ש, וכיון דאיכא חזקה דטהור היה המנגדת לקביעות איסור דהחזקה מסייע לומר דטהור והוי תרתי דסתרן, חזר הדבר להיות כספק שקול דלא הוקבע איסורא דספיקו מדרבנן. וא"כ ה"ה הכא בחבית שנולד לו ספק טומאה, אף דהוקבע איסורא באחת מן החביות, דבכל אחד ואחד מהן איכא חזקת הגוף דבחזקת טהורה היתה עד השתא, הוי כספק שקול ואינו אלא מדרבנן:
וראיתי להרב דברי אמת בקונטרס ט' (דף פ"ה ע"ב) שחלק על מהרימ"ט ודעימיה, דסבירא להו דבהוקבע איסורא בין בחייבי לאוין ובין בחייבי כריתות ספיקו אסור מה"ת, והרב שם חלק ע"ז מדברי הר"מ דפרק י"ח מהלכות שאר אה"ט הנזכר לעיל, ולענ"ד אין מדברי הר"מ אלו לדחות דברי הראשונים, דמלבד דיש לדחות כאמור דכה"ג דכל הני שכתב הר"מ לא חשיב קביעות איסור, יתר ע"כ דמספק טמא אין ראיה, דכיון דאיכא חזקת הגוף דטהור היא המנגדת לקביעות איסור חשיב כספק שקול וספיקו מדרבנן:

הן אמת דלפי סברת התוס' והר"ש דאוקמוה למתני' דחבית בספק ב' חביות וברשות היחיד, א"כ אין קושיא לסברת הר"מ, דהא ודאי אפילו הר"מ ע"כ אזיל ומודה דספק טומאה ברה"י ספיקו טמא מדאורייתא, דהא אמרי' בפרק כשם (דף כ"ח ע"ב) דילפי' מסוטה דספק ברשות היחיד ספיקו טמא, אלמא דמן התורה ספק טמא להחמיר, ואם כן בדין חביות ברשות היחיד ספיקו להחמיר מן התורה:

אלא דיש לדחות לזה שהרי מהר"ם ן' חביב בקונטרס שבסוף כפות תמרים (דף ל"ח ע"ב) דקדק מדברי הר"מ בטוב טעם, דע"כ לדעת הר"מ דאפי' ספק דרה"י ס"ל דלא שייך למילף מסוטה אלא ספק הקרוב לודאי, כגון ספק סוטה דאיכא רגלים לדבר דנסתרה ומוכח טובא דנבעלה, וה"ה גבי טומאה כגון דהשרץ הוא קרוב לטהרות וכו', וה"ה כשהפילה נפל ודאי לבור והאהיל עליו אע"ג דחולדה וברדלס מצויין שם הוא טמא מן התורה משום דהוה ספק קרוב לודאי, בכה"ג שייך שפיר למילף מסוטה, אבל בספק שקול טהור מן התורה, אלא דחכמים החמירו ועשאוהו טמא, ובכה"ג ספק דאורייתא לחומרא מדרבנן אפילו ברה"י עכ"ל יעו"ש, וא"כ הכא דכבר כתבנו דבספק שקול חשיב אפי' בב' חביות, א"כ לדעת הר"מ אפי' ברה"י אינו אלא מדרבנן:

ואף אם נאמר דכיון דבודאי נגע שרץ באחת מהן אין לך רגלים לדבר גדול מזה, ולא גרע משרץ הקרוב לטהרות דחשיב ספק קרוב לודאי, אף דהתם נמי איכא חזקת הגוף דטהור היה עד השתא, מ"מ אכתי י"ל דכיון דמאי דילפינן מסוטה הוא דספיקו טמא כודאי כההיא דסוטה, א"כ אם יש ללמוד משם הוא באופן דשרץ קרוב לטהרות דבהכי מטמאינן ליה, אבל ללמוד משם בהא דחביות שדינן להיות שתיהן כדין תרומה תלויה מדאורייתא, אין ללמוד משם, דכיון דמטעם דלא ילפינן מהתם אלא לטמא דבר שאפשר שיהיה טמא, משא"כ בב' חביות שאין לנו כח לטמא שניהם דע"כ אחת מהן טהורה, א"כ מאין לנו לומר דבאופן זה שניהם תלויות מן התורה, כיון דמן התורה כל הספיקות הם מותרים מן התורה, ולא ילפינן מסוטה אלא לומר דטמא בודאי הוא. ובשלמא התוספות והר"ש שכתבו דשניהם תלויות מן התורה הוא משום דס"ל בעלמא דכל הספיקות אסורין מה"ת, ומש"ה כיון דאי אפשר לטמא שניהם הוי שניהם תלויות מה"ת, אבל לדעת הר"מ דכל הספיקות מדרבנן מנין לנו בענין טומאה דרה"י לעשות דין תלויה מדאורייתא, כיון דאין לנו ללמוד מסוטה כי אם לטמא בודאי, (אלא) [ולא] לעשות הספק כדין תרומה תלויה, ואפשר דכל דא"א לטמא כן כדין סוטה שניהם טהורות מן התורה:

שוב ראיתי דזה אינו דאף שכתבנו דלדעת הר"מ אפי' בב' חביות דאינו ידוע מי מהם נטמא ברה"ר טהור אף דהוקבע איסורא, מטעם דאיכא חזקת הגוף המנגדת לקביעות

איסור, מ"מ ברה"י כה"ג דב' חביות לא שייך לומר הכי, דכיון דמסוטה ילפינן דחדית לן קרא דחזקת הגוף דהעמד טהור אחזקתו לא אמרינן ברה"י, דחשבינן ליה כאילו אין כאן חזקה, א"כ בב' חביות אף דמסוטה לא שייך ללמוד כי אם לטמא בודאי ולא לטמא בספק, מ"מ כיון דהא ילפינן משם דחזקת הגוף ליכא ברה"י, א"כ ממילא בב' חביות דהוקבע איסורא הוו תלויות מן התורה, כיון דהא אית לן בעלמא דהוקבע איסורא ספיקו אסור מן התורה היכא דליכא חזקת הגוף המנגדת לקביעות איסור, ועיין מ"ש התוספות בריש נדה (דף ב' ע"א) ד"ה והלל כי אמר וכו', וא"כ כפי זה מתיישב נמי שמעתין שפיר לדעת הר"מ:

אות מב ס"ק ח

ועוד יש ליישב הא דשמעתין לדעת הר"מ, דהא כבר נמנו וגמרו מהרימ"ט והפר"ח דלדעת הר"מ לא אמרינן דכל הספיקות מדרבנן, כי אם למ"ד דאין חיוב אשם תלוי כ"א בחתיכה מב' חתיכות דהוקבע איסורא, אבל למ"ד דאפילו בחתיכה אחת חייב אשם תלוי פשיטא דהוי מה"ת כיון דבחתיכה א' דהוי ספק שקול חייב אשם תלוי, ואמרינן בכריתות (דף י"ז ע"ב) דרבי אליעזר ס"ל דאפילו בחתיכה אחת חייב אשם תלוי יעו"ש. ואין כל כך רחוק לומר דר' יהושע נמי קים ליה שמעתין דס"ל כר' אליעזר דאפילו חתיכה אחת חייב אשם תלוי, כיון דר"י בר פלוגתיה דר"א הוא ומדלא פליג עליה בזה ש"מ דס"ל נמי הכי, וכיון שכן נמצא דס"ל בכל הספיקות אסירי מן התורה. ואע"ג דלמאי דס"ד לומר בשמעתין דטעמא דר"א משום דתרומתי כתיב ויש אם למקרא פריך מההיא דבגדו בה, ולא פריך מהענין עצמו דכיון דס"ל לר"א דאפילו בחתיכה אחת חייב אשם תלוי, ע"כ ס"ל דיש אם למסורת כדאמרינן התם בכריתות דבזה תלוי פלוגתייהו יעו"ש, מ"מ י"ל דמאי דלא פריך מהתם הוא משום דהא איכא לישנא אחרינא התם בכריתות דלאו משום דיש אם למקרא הוא מ"ד דבעינן חתיכה מב' חתיכות, אלא משום דאפשר לברר איסוריה יעו"ש ומש"ה פריך מדבר מבורר טפי: שוב ראיתי להרב בני יעקב בתשובות סי' ב' דק"פ ע"א שהקשה משמעתין לסברת הר"מ, וכתב וז"ל, והשתא קשה לדעת הר"מ וכו' א"כ בתרומה תלויה אמאי קאמר ר"י דלא בעי שימור, הא כיון דספיקא הוא מדאורייתא טהורה היא ככל הספיקות דמדאורייתא לקולא, ושמא אפשר לומר דשאני התם דגלי קרא תרומתי למימר דדוקא טהורה בודאי אבל תלויה לא עד כאן דבריו. ולכאורה דבריו אינם מובנים במה שתירץ דשאני הכא דגלי קרא תרומתי וכו', דכיון דמן התורה לא משכחת לה תלויה דלעולם בכל ספק היא טהורה הרי תלויה דמדרבנן היא, אבל מן התורה מיהא בכלל טהורה היא, ואיך שייך לומר דאתא קרא דתרומתי לשון יחיד

למעט תלויה, וכי אפשר לומר דאתא קרא למעט דבר שהוא מדרבנן, וכיון דמן התורה לא מצינו אופן זה דב' תרומות י"ל דמש"ה נקט קרא תרומתי לשון יחיד, ואכתי קשה אמאי לר"י לא בעיא שימור. ואם נאמר דכוונתו לומר דשאני הכא דמדשני קרא דקרינן תרומותי לשון רבים וכתיב תרומתי לשון יחיד, והעיקר הוא המסורת דכתיב לשון יחיד, עכצ"ל דבא למעט תרומה אחרת, ואם בתרומה נמי אם נטמאה בספק טהורה היא ככל הספיקות, א"כ למה שינה קרא המסורת מהמקרא ולא כתב המסורת נמי כמקרא לשון רבים, כיון דאין שום אופן תרומה תלויה למעט, אלא עכצ"ל דשאני ספק תרומה מכל הספיקות דספק תרומה טמאה אזלינן להחמיר מדאורייתא נמי, ומשכחת לה נמי תלויה מן התורה, ועל זה אתא קרא דמסורת למעט תלויה:

ואם זהו כונתו אכתי קשה, דהתינח ליישב מאי דסלקא דעתך דש"ס לומר דפליגי בקרא דתרומתי אם יש אם למקרא או יש אם למסורת, אבל למסקנא דשמעתי' דדחינן זה ומוקי פלוגתייהו בקרא דלך, דר"י סבר הראויה לך דוקא מאי איכא למימר, הא מן התורה תלויה נמי ראויה לך הויא ואמאי לא בעי שימור, ובזה אין לומר דשאני הכא דגלי קרא דלך דמשמע דאיכא תרומה אחרת דאינה טמאה לגמרי ועכ"ז לא בעיא שימור ועל כרחך דבא למעט תלויה, וש"מ דאיכא תלויה גבי תרומה מן התורה כדאמרינן במאי דס"ד ע"ד האמור, דהא ליתא די"ל דלעולם דספק תרומה היא ככל הספיקות וקרא דלך בא למעט תרומה טהורה דאסורה משום חמץ כדאמרינן בפ"ק דפסחים [טו, ב] דכ"ע לא בעי שימור כאמור לעיל [או"ק ו']. ועוד דשוב ראיתי דגם למאי דס"ד דש"ס דהקשה הרב יש לדחות כן, דמאי דשני קרא וכתב במסורת תרומתי בלשון יחיד, י"ל דלאו למעט תרומה תלויה אלא למעט תרומה טהורה דכוותה, אלא דאסורה באכילה משום איסור חמץ:

ועוד דבר תימה הוא לומר דדעת הרמב"ם דלענין איסור תרומה טמאה ספיקו אסור מן התורה דאפי' נטמאה מספק אסורה מה"ת משא"כ בכל הספיקות, כיון דהר"מ כתב בדרך כלל בפ"ט מהלכות טומאת מת [הי"ב] דכל הספיקות בין בטומאות בין במאכלות אסורות אינם אלא מדרבנן. ועוד יש להקשות על הרב בני יעקב למה הקשה קושייתו על הרמב"ם ממאי דסלקא דעתין בשמעתין דפליגי בקרא דתרומתי, ולא הקשה מהמסקנא דמסיק דפליגי בקרא דלך הראויה לך. ולפי מ"ש לעיל יש לתרץ דניחא ליה להקשות מהס"ד, דלמסקנא יש לדחות כיון דמצינו דר"מ לענין חמץ מתיר לשרוף בשש תרומה טהורה עם טמאה, אלמא דלענין זה משכחינן דרבנן, דכיון דעיקר קרא דלך לא אתא להכי אלא לתרומת חמץ בשעות דאורייתא, מינה אמרינן דה"ה בחמץ דרבנן, א"כ לר"מ

ה"ה בתלויה דאף דאינו אלא מדרבנן לא קרינן בה הראויה לך כמו ששיערנו לעיל [או"ק ו']:

אות מב ס"ק ט

וראיתי לרש"י בפ"ק דפסחים (דף ט"ו ע"א) [ד"ה יניחנה במקום התורפה], עלה דס"ד התם לומר דמאי ומדבריהם מדברי ר"א ור"י דחבית של תרומה, שכתב דפלוגתייהו דר"א ור"י בקרא דתרומתי אם יש אם למקרא או יש אם למסורת, וצריך טעם אמאי נקט רש"י לעיקר פלוגתייהו מאי דקס"ד בשמעתין מאחר דכבר דחו בשמעתין אוקמתא זאת, ומסיק דפליגי בקרא דלך הראויה לך:

עוד יש לעמוד במ"ש עוד רש"י שם ד"ה יניחנה במקום התורפה וכו' וז"ל, אלמא שמעינן ליה לר"י דכיון דאינה ראויה אלא להדלקה יכול לגרום לה טומאה עכ"ל הצריך לעניניו, ונראה מדברי רש"י דכתב דאינה ראויה אלא להדלקה דס"ל דתרומה תלויה ראויה להדלקה, והוא תימה דכיון דדין תלויה אין שורפין אותה כדין תרומה טמאה כיון דספק טהורה היא, אם כן איך אפשר להדליק בה כיון דהדלקה היא שריפתה כדין תרומה טמאה, וכיון דספק טהורה היא הא קי"ל דתרומה טהורה לא ניתן אלא לאכילה ושתיה וסיכה ולא להדליק, כדמוכח במתני' בפ"ח דשביעית משנה ב', שביעית ניתנה לאכילה ולשתיה ולסיכה וכו' וכן בתרומה ובמעשר שני, קל מהם שביעית שניתנה להדלקת הנר, ואמרינן בירושלמי שם [פ"ח ה"ב] דמאי דמשמע דתרומה לא ניתנה להדלקה היינו תרומה טהורה, דטמאה ודאי ניתנה להדלקה יעו"ש, וא"כ כיון דטהורה לא ניתנה להדלקה א"כ בתלויה כיון דספק טהורה היא איך אפשר דמותר להדליק בה. ולדידי עכצ"ל דטעות סופר נפל בדברי רש"י וצ"ל כן, דכיון דאינה ראויה אפי' להדלקה וכו', וכונתו לומר דסברת ר"י דיכול לגרום לה טומאה הוא באופן זה שאינה ראויה לכלום אפי' להדלקה, דאם היתה ראויה מיהא להדלקה לא היה אומר כן ר"י:

אלא דצריך להבין דכיון דר"י לאו מסברא קאמר לה, אלא דייק לה מקרא דמדשני קרא המסורת מהמקרא, דהמקרא נקט לשון רבים והמסורת לשון יחיד, ש"מ דהמסורת אתא למעוטי דלא שייך אזהרה זאת דשמירה כי אם בתרומה טהורה ממש אבל לא בתלויה, וא"כ דקרא ממעט תלויה אפי' אם נאמר דמותר להדליק בה, מ"מ כיון דאינה ראויה לאכילה כטהורה הרי היא בכלל מיעוטא דקרא דתרומתי דהיינו טהורה ודאית אמרתי לך ולא תלויה. וצריך לומר דס"ל לרש"י דר"י מסברא בעלמא הוא דס"ל הכי, דמקרא דנקט לשון יחיד אין ללמוד כן, דאיכא למימר דנקט קרא לשון יחיד מאחר דהכי הוא האמת דאינו אלא בתרומה אחת דהיינו הטהורה ולא הטמאה, אבל בתלויה אכתי

יש לומר דכיון דספיקא דאורייתא לחומרא אפילו בתלויה צריכה שימור מספק שמא טהורה היא, ומאי דקאמר ר"י תרומתי כתיב, הוא דוקא לסתור סברת ר"א דס"ל יש אם למקרא ובב' תרומות הכתוב מדבר, אבל עיקר סברת ר"י הוא מסברא בעלמא דס"ל דמלתא דמסתבר הוא בתרומה שאינה ראויה לכלום לא שייך שימור דלמה ישמרנה מן הטומאה כיון דאין לה שום תיקון, ומש"ה שפיר י"ל דאפשר דאם היתה ראויה להדלקה לא היה סברא לומר הכי כיון דסוף סוף היה יכול ליהנות ממנה ע"י הדלקה:

ועל פי זה י"ל קצת מה שהקשינו דאמאי נקט רש"י עיקר פלוגתייהו מאי דס"ד בשמעתין דפליגי ביש אם למקרא כיון דהמסקנא לא הוי הכי, די"ל דס"ל לרש"י דע"כ דלמאי דס"ד הכא בסוגיא דפסחים לומר כסברת ר"מ דס"ל דשורפין תרומה טהורה עם טמאה אפי' בשש דאיסורו מדרבנן הוא מסברת ר"י בההיא דחבית, צ"ל דהכא נמי קס"ד כדס"ד בשמעתין דפליגי ביש אם למקרא וכו', דבהכי אתי שפיר דכיון דמצינו דר"י ס"ל בתלויה דאינה צריכה שימור, וס"ל כן מסברא דכל דאינה ראויה לכלום אין סברא לומר דצריכה שימור, א"כ ה"ה באיסור חמץ דאף דאיסורו מדרבנן מ"מ סברא הוא דכיון דמדרבנן אסורה היא ולא חזייא לכלום, דאין סברא שיהיה מוזהר בשמירתה כיון דבלאו הכי הולכת לאיבוד ולשריפה, דכל דבר שאנו אומרים מצד הסברא אין אנו מחלקים בין איסור דאורייתא לאיסור דרבנן. דהא קי"ל [קידושין נו, ב] דהמקדש באיסורי הנאה מדאורייתא אינה מקודשת ואמרינן דה"ה איסורי הנאה מדרבנן כדאמרינן בפרק כל שעה [פסחים כא, ב], וכמו שכתב הרמב"ם בפרק ה' מהלכות אישות [ה"א] יעו"ש, וה"ט דכיון דבאיסורי הנאה דאורייתא ה"ט דאינה מקודשת משום דלא מטי לה הנאה, א"כ הוא הדין נמי באיסורי הנאה דרבנן דהא לא מטי לה שום הנאה מחמת איסור דרבנן, ואמרינן דאינה מקודשת כלל אפילו להחמיר, וה"ה הכא דכיון דמכח סברא הוא ה"ה באיסור דרבנן:

אבל לפי המסקנא דשמעתין דר"י לאו מסברא קאמר לה אלא מקרא קאמר לה דלך הראויה לך, דנראה דאי לאו דחדית לן קרא הכי הו"א מסברא דאפי' בתלויה דאינה ראויה שייך בה שימור, וכיון דלא מכח סברא הוא אלא מקרא, יש לומר דיש לחלק בין אינה ראויה מדאורייתא לאינה ראויה מדרבנן, דבאינה ראויה מדרבנן כיון דמדאורייתא היא ראויה צריכה שימור להחמיר, דאף דתקנת חז"ל לאסור חמץ בשש מ"מ אם אנו מחמירים להצריכה שימור אינו מעלה ומוריד לתקנתם (אם אנו מחמירים), דבכמה דברים אמרינן דכל דהדבר הוא גזרת הכתוב באיסור דאורייתא מחמרינן באיסור דרבנן, וכההיא דכיסוי שהביא הרב בני יעקב בסי' הנזכר דף הנזכר יעויין שם, דכיון דגזירת

הכתוב דלא מיחייב בכיסוי כי אם בשחיטה הראויה לאכילה אמרינן דהיינו דוקא בשאינה ראויה לאכילה מדאורייתא, אבל באסורה לאכילה מדרבנן חייב בכיסוי כיון דמדאורייתא קרינן ביה אשר יאכל וכ"כ הכא, וא"כ אי הכא בסוגיא דפסחים סבירא ליה כמסקנא דשמעתין, היכי קס"ד ללמוד הא דחמץ מדרבנן מדין תלויה דקאמר ר"י, אלא ע"כ צ"ל דהכא נמי קס"ד כדקס"ד בשמעתין, זה נראה ליישב בדברי רש"י בדוחק לפי חומר הענין:

אות מב ס"ק י

והנה במה שהקשו התוספות והר"ש במתניתין דחבית דאי מיירי ברה"י הרי ספיקו טמא ואי ברה"ר הרי ספיקו טהור, ומש"ה אמרו דמתניתין מיירי בב' חביות שנטמא אחת מהן ולא נודע איזה מהן כאמור [או"ק ז'], לעד"נ די"ל דמשכחת לה נמי בחבית אחת ומיירי שנולד בה ספק טומאה שנכנס בה אדם טמא וספק נגע בה או לא, ונולד עוד ספק אחר שלא נודע ספק זה שנולד אם היה ברה"י או ברה"ר, שלא נודע אם היו שלשה בני אדם בשעה שנכנס טמא זה וחשיב כרה"ר או לא היו ג' בני אדם והוי רה"י, ובכה"ג למ"ד דספיקא דאורייתא לחומרא הוא מן התורה אף בספק כזה מן התורה אסור, וחשיבה תרומה תלויה דאין שורפין אותה, דדוקא בספק הנולד ברה"י ודאי שורפין כיון דבודאי טמא הוא, אבל בספק כזה דאפשר דלא היה ברה"י חשיבא כתלויה: דאין לומר דבכה"ג אפי' למ"ד דכל הספיקות אסירי מה"ת הכא לא אסור מן התורה, דכל דאיכא חזקה דהתירא לכ"ע אינו אלא מדרבנן כדין ספק קדושין דמוקמינן לה בחזקת פנויה, והכא נמי מוקמינן לה לתרומה בחזקת טהורה דעד השתא היתה טהורה. דנראה דהא ליתא דכיון דחדית לן קרא דילפינן מסוטה דספק ברה"י בטלה חזקה זאת, וחשיב כאילו אין כאן חזקת טהרה, א"כ כיון דעיקר הספק הוא שמא היה ברה"ר הרי חשיב כאילו עיקר הספק הוא אי שייך בנדון זה חזקת טהרה או לא, ואיך נאמר דמוקמינן לה בחזקת טהורה כיון דכפי זה חשבינן ליה כאילו הוא ודאי ספק ברה"ר ואינו כן דאיכא ספיקא דהיה ברה"י, וכיון דבכל הספיקות מחמרינן מן התורה כהצד אשר הוא להחמיר, מ"ש בספק זה דשמא היה ברה"י לא משגחינן ביה כלל דאמרינן דטהור הוא כדין ודאי ברה"ר, אלא ע"כ צ"ל דבספק זה אזלינן לחומרא ואמרינן דתרומה זאת דין תלויה יש בה:

דאין לומר דבכה"ג איכא ס"ס להקל, דהא איכא ספיקא שמא ברה"ר היה, ואת"ל ברה"י שמא מעיקרא לא נגע בה הטמא, דהא ליתא דספק השני אינו ספק כלל דכל שנולד הספק ברה"י לאו משום ספיקא מטמאינן לה, אלא על צד הודאי דגזרת הכתוב דכל דברה"י חשיב כאילו נטמא בודאי, וכדמוכח ברפ"ק דנדה [ג, א]. וכן מתבאר מדברי

התוספות ברפ"ח דנזיר (דף נ"ז ע"א) בד"ה באומר וכו' שהקשו וז"ל, וא"ת אם כן יביא כל אחד קרבן טומאה ודאי דכל ספק טומאה ברה"י שורפין עליה תרומה עכ"ל, הרי דכתבו התוספות דחשיב כודאי טמא, ומש"ה כתבו דהיו יכולין להביא כל אחד ואחד קרבן טומאה ולא חיישינן לחולין בעזרה. וגדולה מזו מתבאר מדברי התוספות בפ"ב דשבועות (דף י"ט ע"א) ד"ה הלך בראשון וכו' דס"ל דטמא שנטמא בספק רשות היחיד חייב על ביאת מקדש כטמא ודאי, שכתבו וז"ל, אי ברה"י מיירי בחד נמי חייב דספק טומאה ברשות היחיד ספיקו טמא, אבל הכא מיירי ברה"ר דמוקמינן ליה בחזקת טהרה עכ"ל: וכן מתבאר ממה שפירש הרא"ש בפי' המשנה בפי"ב דפרה משנה ד' דתנינן התם, המזה מחלון של רבים ונכנס למקדש ונמצאו המים פסולין פטור, מחלון של יחיד וכו' חייב ע"כ, כתב וז"ל, פי' מחלון של רבים חלונות היו בנויות בכותלי העזרה ובהם היו נותנים האפר למשמרת, ויש חלון מיוחד להזות על בני אדם שנטמאו בספק טומאה ברשות הרבים, שאע"פ שהם טהורים מן התורה היו מקבלים הזאה לצאת מן הספק, ואם אחר שהזה נכנס למקדש ונמצאו המים שהזה מהם פסולין פטור מקרבן, דבלאו הכי היה פטור מן התורה, מחלון של יחיד שהיו על ספק טומאה שאירע לו ברה"י חייב דטמא ודאי הוא עכ"ל, הרי בפי' דס"ל כסברת התוספות. וכ"נ מדברי הר"ש שם דמפרש למתני' דפרה הנזכר כפי' הרא"ש, שהרי כתב מחלון של רבים מטומאה דספק רשות הרבים ונמצאו המים פסולין ואיגלאי שלא היתה הזאתו הזאה עכ"ל: ולענ"ד אין ספק דכוונת דברי הר"ש הוא ע"ד פי' הרא"ש הנזכר, וכנראה דהרב תוי"ט לא ראה פי' המשניות דהרא"ש, ולכך כתב על דברי הר"ש שם וז"ל, ונפלאתי מאד דאם כן הזאה ל"ל דספק טומאה ברה"ר טהור, ועוד דאיך מחייבו בקרבן והא אין קרבן בא על ספק טומאת מקדש וקדשיו, כדתנן במשנה ב' פ"ק דכריתות עכ"ל. ולפי דברי הרא"ש אין כאן קושיא כלל, דהא כתב דאף דברה"ר ספיקו טהור מ"מ מצד חומרא בעלמא נזהרין להזות לצאת מידי ספק, ובפ"ב דמסכת ע"ז (דף ל"ז ע"ב) אמרינן דהא דספק טומאה ברה"ר טהור אמר ר' יוחנן הלכה ואין מורין כן, ופסקו הר"מ בפט"ו מהלכות אבות הטומאות דין ט' וכתב וז"ל, אע"פ שספק רה"ר טהור כשיבא לישאל אומרין לו אם טבלת אין בכך הפסד, אם טבל הרי זה משובח עכ"ל, וא"כ לא שייך להקשות על אופן שהקשה התוי"ט דהזאה ל"ל, די"ל דבדרך חומרא היא. ואי קשיא הא קשיא דלא שייך חומרא זאת כי אם לענין טבילה בדבר שנטהר בטבילה, אבל בדבר שצריך הזאה דמי חטאת אי אפשר להחמיר לעשות הזאה, דהא קי"ל דאדם הנוגע במי חטאת שלא לצורך הזאה טמא, כמ"ש הרמב"ם בפט"ו מהלכות פרה אדומה [ה"א] יעו"ש, וכיון דמן הדין ספק טומאה ברה"ר

טהור, אדרבה ע"י הזאה הזאת מתטמא כטומאה ודאית דשלא לצורך הזאה היא ולא שייך להחמיר בזה. ועיין ברפ"ה דמסכתא טהרות [מ"א] מ"ש הר"ש והרא"ש, דר"ע ור"י ס"ל דבטומאת גברא דאיתיה בתקנתא בטבילה והזאה מחמרינן בספק טומאה ברה"ר, ואפשר דמתניתין דפרה קאי כוותייהו ודו"ק: ומה שהקשה עוד דאיך מחייבו קרבן, לא הבנתי קושייתו, דמה שמחייבו קרבן הוא בחלון של יחיד שהוא על ספק טומאה ברה"י, וספק טומאה ברה"י ספיקו טמא כודאי, כמו שנראה בריש נדה ובדברי התוספות דנזיר ושבועות כנזכר לעיל, וכיון דחשיב כנטמא טומאה ודאית חייב קרבן אם נכנס למקדש בשגגה. ומאי דהביא ממתני' דפ"ק דכריתות [ב, א] אינו ענין לזה, דהתם מאי דאמרינן במתני' דעל לא הודע דמקדש וקדשיו אינו חייב אשם תלוי, דאשם תלוי אינו שייך אלא בחתיכה אחת מב' חתיכות, והיינו אם היה לפניו בשר קדש ובשר חולין ואכל הטמא אחד מהם ואינו יודע מאיזה מהם אכל, וכן טמא שנכנס למקום אחד ואינו יודע אם נכנס למקדש או במקום אחר הקרוב למקדש דאינו מוזהר עליו שלא ליכנס, דבכה"ג אף דהוי כחתיכה מב' חתיכות אינו חייב אשם תלוי, אבל בחיוב קרבן עולה ויורד דחייב המטמא מקדש וקדשיו בשגגה אינו ענין לזה, דאה"נ דאם נטמא בספק טומאה ברה"י דספיקו טמא חייב קרבן כיון דספיקו כודאו ממש הוא:

באופן דנמצינו למדין דדעת התוס' והר"ש והרא"ש הוא דגם לענין חיוב ביאת מקדש מי שנטמא בספק טומאה ברה"י חשיב כודאי וחייב, דהא דספק טומאה ברה"י טמא לאו דוקא לענין ששורפין תרומה על טומאה זאת, אלא חשיב כודאי טומאה לענין עונשין. ולע"ד יש להביא ראיה לזה מההיא דאמרינן בפ' כשם (סוטה כ"ט ע"א), אמר רב גידל אמר רב דבר שיש בו דעת לישאל ואין בו דעת לישאל מהאי קרא נפקא, והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל, ודאי טמא הוא דלא יאכל הא ספק טמא וספק טהור יאכל, אימא סיפא והבשר כל טהור יאכל בשר, ודאי טהור הוא דיאכל הא ספק טמא וספק טהור לא יאכל, אלא לאו ש"מ כאן שיש בו דעת לישאל כאן שאין בו דעת לישאל ע"כ. ואם איתא דהא דאמרינן דספק טומאה ברה"י אין דינו כודאי אלא לענין שריפת תרומה וקדשים וכיוצא, אבל לא לענין עונשים, א"כ מאי קשיא ליה מדיוקא דקראי, הא שפיר י"ל דדיוקא דרישא הכי הוי, דודאי טמא איכא לאו דלא יאכל והאוכלו חייב מלקות, הא ספק טמא ברה"י נהי דחשיב כודאי טמא וחשיב כבשר קדש שנטמא בודאי דניתן לשריפה, מ"מ לענין מלקות מיהא אינו לוקה האוכל אותו כיון דסוף סוף ספק הוי וספק מלקות להקל, ומש"ה כתיב בסיפא דדווקא טהור ודאי יאכל הא ספק טמא איסורא איכא באכילתו אף דאינו לוקה. וכיוצא לזה אמרינן בפ' י' יוחסין (דף ע"ג ע"א), גבי מאי

דאמרינן התם חמשה קהלי כתיבי וכו', ואב"א הני נמי תרי קהלי נינהו, ממזר בשתוקי ושתוקי בישראל מחד קהל נפקא, לא יבא ממזר בקהל ה' ממזר ודאי הוא דלא יבא הא ממזר ספק יבא וכו', ואב"א הני נמי תרי קהלי נינהו, וכתב רש"י, ואב"א הני נמי תרי קהלי נינהו, כלומר להנך תרתי דרשות תרי קראי איצטריכו, ואי לא אייתר קרא לא הוי דרשינן ממזר ודאי הוא דלא יבא הא ספק ממזר יבא, אלא הוה אמרינן ככל שאר ספיקי איסור, על הודאי אזהרת ודאי ללקות עליו, ועל אזהרת ספק אזהרת ספק לאיסורא עכ"ל, ואם כן ה"ה הכא בקרא דוהבשר אשר יגע בכל טמא י"ל הכי, ומדדייק מקרא הכי, ש"מ דספק רשות היחיד דספיקו טמא בשיש בו דעת לישאל הוא כטמא ודאי אפילו לעונשין, וא"כ אי אפשר לומר דעל ספק טמא בא למעט דאינו חייב מלקות, דלענין טומאה ברה"י לוקה אפילו על הספק:

וכן יש להביא ראיה דהא עיקר דין זה דספק טומאה ברה"י טמא, מסוטה ילפינן לה דעשאה הכתוב כודאי נטמאה ואסורה לבעלה קודם השקאת מי הסוטה, ולהחמיר עשאה הכתוב כודאי נטמאה אבל לא להקל, וכמ"ש התוס' בפ"ק דיבמות (דף י"א ע"א) ד"ה צרת סוטה וכו' יעו"ש, וכתבו התוס' שם בדף זה ע"ב ד"ה מאי נסתרה נבעלה וז"ל, וא"ת כיון דלא כתיב לאו בסוטה ספק אמאי אמרינן בסוטה דאם בא עליה בעלה בדרך לוקה, וי"ל דלחומרא עשה הכתוב ספק כודאי כדפרישית לעיל עכ"ל, וכדברים האלה כתב הרשב"א שם בחידושיו ליבמות יעו"ש, הרי מפורש מדבריהם דלהחמיר עשה הכתוב זה כודאי אפילו למלקות, וא"כ ה"ה לענין ספק טומאה ברה"י. אף דדברי התוס' והרשב"א שכתבו דאמרינן בסוטה דלוקה אם בא עליה קשים, דלכאורה לא מצאתי במסכת סוטה דבר זה, ואדרבה התוס' בפרק כשם (דף כ"ח ע"א) ד"ה מה תלמוד לומר וכו' כתבו וז"ל, י"ל הכתוב אוסרה קודם שתיה כאילו היא ודאי ואע"ג דליכא מלקות כדמוכח פ"ק דיבמות, מ"מ לאו הבא מכלל עשה איכא וכו' עכ"ל, הרי שכתבו בפירוש דליכא מלקות הפך ממ"ש ביבמות, אבל עכ"פ למדנו מדבריהם ביבמות דלהחמיר אף לעונשין עשה הכתוב כאילו היא ודאי, וכ"כ לענין ספק טומאה ברה"י ולמדנו מזה דדוקא להחמיר אבל לא להקל:

אות מב ס"ק יא

שוב ראיתי דענין זה אי ספק טומאה ברה"י חשיב כטמא ודאי לכל הדברים, הוי פלוגתא דרבי הושעיא ורבי יוחנן בירושלמי בסוף פ"ח דפסחים [ה"ח] וז"ל, נזיר שנטמא בספק רה"י ואינו בפסח רבי הושעיא רבה אמר הנזיר מגלח רבי יוחנן אמר אין הנזיר מגלח, דתנינן תמן כל טומאה מן המת שהנזיר מגלח עליה חייבין עליה על ביאת מקדש וכו',

האי דינו ספק רבי יוחנן אמר ראשה דפרקא רבי הושעיא רבה אמר ההן דהכא, יחיד שנטמא בספק רה"י בפסח רבי הושעיא רבה אמר ידחה לפסח שני ר"י אומר משלחין אותו לדרך רחוקה וכו', צבור שנטמא בספק רשות היחיד בפסח ר"י אמר יעשו בספיקן רבי הושעיא רבה אמר יעשו בטומאה, אף ר' הושעיא רבה מודה שיעשו בספיקן, לא אמר רבי הושעיא רבה אלא לחומרין עכ"ל. דנראה פשוט דכונת פלוגתייהו הוא דלר"י סבירא ליה דהא דספק רה"י ספיקו טמא אין דינו כודאי טמא אלא כספק טמא, דמאי דילפינן מסוטה הוא כי היכי דלא נימא דספיקו טהור כדין רה"ר דמוקמינן ליה בחזקתו דטהור היה, אבל לעולם ספק טמא הוא ולא ודאי טמא, ומש"ה אם נכנס למקדש בטומאה זאת פטור דספק נפשות להקל. וכ"כ נזיר שנטמא בספק רה"י אינו מגלח ומביא קרבן טומאה דכיון דספיקא הוא הוי ספק חולין בעזרה, ועל זה הביא ראיה מביאת מקדש דכשם דאינו חייב בביאת מקדש בטומאה זאת כ"כ אינו מגלח הנזיר בטומאה זאת:

וס"ל לר"י דאף דתנן בפ"ד דטהרות [מ"ה] דעל ששה ספיקות שורפין את התרומה על ספק בית הפרס וכו', דנראה דספק טומאה ברה"י ספיקו טמא ודאי ומשום הכי מותר לשרוף אותה, מ"מ סבירא ליה לר"י דלאו משום דחשיב טומאה ודאית התירו לשרוף תרומה, דהא טומאת בית הפרס וכיוצא הוא מדרבנן ועם כל זה התירו לשרוף, דתרומה תלויה דאינה ראויה לכלום אין איסור שריפתה מדאורייתא, ומש"ה התירו לשרוף אפילו בספק טומאה ואפילו בטומאה דרבנן כדי שלא יבואו לידי תקלה, אבל לעולם דלכל הדברים ספק טומאה ברה"י אינו אלא מספק ומש"ה הנזיר אינו מגלח. וכ"כ יחיד שנטמא בפסח טומאה ברה"י אינו נדחה לפסח שני, דאפשר דטהור הוא וחייב לעשות פסח ראשון וחייב כרת אם לא יעשה, ולכן עושין תקנה לשלח אותו לדרך רחוקה כדי שלא יתחייב. וכ"כ נמי צבור שנטמא בפסח בספק טומאה ברה"י עושין בספיקן דהצבור עושין בראשון ממ"נ, אם הם טהורין עושין כטהורין ואם הם טמאים הא צבור עושים בטומאה, אבל הטמאים שהם טמאים ודאי אינם עושים לא בראשון ולא בב', בראשון אינם עושין דאפשר דהצבור טהורים ובב' אינם עושים דאפשר דהצבור טמאים, וכל פסח הבא בטומאה עושים כולם בטומאה ואין שם פסח שני, וגם מטעם זה אינם יכולים הצבור לעשות בכלים טמאים כי אם הכל בטהרה דדלמא הם טהורים, באופן דלכל דבר דנין אותו כספק טמא זהו סברת ר"י:

אבל רבי הושעיא ס"ל הכל בתר איפכא, דסבירא ליה דספק טומאה ברה"י ספיקו טמא דינו כודאי טמא לכל הדברים, ומש"ה הנזיר מגלח, וכ"כ יחיד בפסח נדחה לפסח ב' כדין טמא ודאי, וצבור שנטמאו באופן זה עושין כולם בטומאה כלומר דאף היחידים

דטמאים ודאי עושין עם הצבור בטומאה, אלא דאזיל ומודה דהא דחשיב כודאי הוא להחמיר, דהיינו דהיחידים הטמאים בודאי יעשו בראשון ולא יהיו גרועים שלא לעשות לא בראשון ולא בב' כסברת ר"י, אבל לעולם דלהקל לא אמרינן דחשיב כודאי, והנה כי כן צריך שהצבור יעשו לעצמם בכלים טהורים ולא יתערבו עם הטמאים ודאי, דלהחמיר מיהא ספק חשיב כודאי, וכדאמרי' לענין סוטה דחשיב כודאי טומאה להחמיר אבל לא להקל, דאסורה לביתה ולתרומה ואם מת חולצת ולא מתייבמת, וכמ"ש התוספות בפ"ק דיבמות [יא, א] כאמור. וצ"ל דלרבי הושעיא לענין עונשין נמי חשיב כודאי, ומש"ה לא חש למאי דהביא ר"י ממתניתין דכל טומאה מן המת שהנזיר מגלח עליה חייבים עליה על ביאת מקדש וכו', דאיהו סבירא ליה דחשיב כודאי להחמיר אפילו לעונשים, ואם נטמא בספק רה"י ונכנס למקדש חייב כטמא ודאי וכמ"ש התוספות בשבועות [יט, א], וכתבנו שהוא סברת הרא"ש והר"ש בפי"ב דפרה: אלא דק"ק לפי' שפירשו הר"ש והרא"ש במתני' דפרה, במאי דקתני המזה מחלון של רבים או מחלון של יחיד דאיך לא חשו לפרש מתניתין באופן אחר כפירוש הרמב"ם וכיוצא, כי היכי דלא תקשי ממתני' לר"י דס"ל בירושלמי הנזכר דלא חשיב כודאי לחייב עליה על ביאת מקדש, דע"כ לר"י אין פירוש מתניתין כן, וכיון דלר"י אין הפירוש כן מנין לנו דרבי הושעיא פליג נמי בהכי, דפירוש מתניתין הוא ע"ד שפירשו הם כיון דאפושי פלוגתא לא מפשינן. דאף דלענין הלכה קי"ל כרבי הושעיא דרביה דר"י הוא, ומש"ה פירשו מתניתין אליבא דהלכתא, מ"מ כיון דלר"י ע"כ אין פירוש המשנה כן מנין להם לפרש מתניתין כן לרבי הושעיא כיון דלר"י אין הפירוש כן:

וכ"כ קשה על התוספות בריש פ"ח דנזיר [נז, א], שהקשו גבי ב' נזירים שנטמא אחד מהם דיביאו שניהם קרבן טומאה כיון דספק טומאה ברה"י ספיקו טמא כודאי, והביאו ראיה ממאי דתנן דשורפין תרומה שנטמאה בספק טומאה ברה"י יעו"ש, דכיון דלר"י בירושלמי דסבירא ליה דהא דספק טומאה ברה"י ספיקו טמא הוא מתורת ספק, עכצ"ל כי היכי דלא תיקשי ליה משנה ערוכה דעל ששה ספיקות שורפין תרומה דליכא ראיה משריפת תרומה, דהא אפי' בטומאה דרבנן כטומאת בית הפרס קתני מתני' דשורפין התרומה, וע"כ דהאי טעמא דהתירו חכמים ז"ל לשרוף כדי שלא יבואו לידי תקלה כאמור, וה"ה בספק טומאה ברה"י. וראיתי להרב קרבן העדה [בשיירי קרבן] בביאורו על הירושלמי ברפ"ח דנזיר [ה"א] דעמד על דברי התוספות אלו דנזיר, לומר דאין ראיה מהא דשורפין תרומה בספק טומאה, כיון דאפילו בטומאה דרבנן שורפין יעויין שם, ומהתימה איך לא הקשה להתוספות מהירושלמי הנזכר, דכיון דלר"י עכצ"ל דאין ראיה

משם איך הביאו התוספות ראיה זאת, ומה גם דהירושלמי הנזכר דפלוגתא דר' הושעיא ור"י הביאו אותו בירושלמי בסוף [ה"א] דפרק ח' דנזיר: איברא דראיתי להרב קרבן העדה דבין בפסחים ובין בנזיר פי' עיקר פלוגתייהו דר' הושעיא ור' יוחנן, דפליגי בנטמא בספק ואינו ידוע אם הספק נולד ברה"י דספיקו טמא או נולד ברה"ר דספיקו טהור דבהא פליגי בכל החלוקות, אבל בנטמא בספק ברשות היחיד ודאי לכ"ע כטמא וודאי דמי יעו"ש. ובאמת דסגנון לשון הירושלמי דקאמר נזיר שנטמא בספק רשות היחיד, וכי האי לישנא נקט בכוליה, דמדלא קאמר נזיר שנטמא בספק ברשות היחיד, מורה קצת כפירוש הרב, ועל פי פירושו מינח ניחא מה שהקשינו לפי' הר"ש והרא"ש במתניתין דפרה ולהתוספות דריש פ"ח דנזיר, דלפי פירושם אדרבה מוכח מהירושלמי דלכ"ע ספק טומאה ברשות היחיד, ספיקו טמא על צד הוודאי כסברתם, אלא שנראה שאף שנודה לו בפירושו מ"מ אכתי יש לתפוס עליו, דאדמקשי להו להתוספות דאין ראיה אמאי לא הביא ראיה וסייעתא מהירושלמי: אבל מ"מ לענד"נ דאין פירושו עולה יפה, דאיך אפשר לומר הא דבנדון זה דספק שנולד ואינו ידוע אם היה ברשות היחיד או ברשות הרבים ע"כ הוא כשאר ספיקות דאזלינן להחמיר אבל אינו טמא בודאי, וא"כ מאי טעמא דר' הושעיא דעושה אותו כודאי טמא, דהא כיון דספק הוא אין הנזיר מגלח, דאפילו למאן דאמר דספק דאורייתא הוא מן התורה, מ"מ איך יביא קרבן טומאה ושמא הוא טהור ומביא חולין בעזרה, וביחיד שנטמא כן בפסח למה ידחה לפסח שני מאחר דהוא ספק ולמה לא נעשה לו תקנה לשלח אותו בדרך רחוקה כדאמר רבי יוחנן, וגם בציבור שנטמאו כן בפסח אמאי יעשו אפי' הטמאים ודאים בראשון כיון דהצבור אפשר שעושים בטהרה: ואפילו אם נאמר דלמאן דאמר דספק דאורייתא לחומרא איסורו מדאורייתא סבירא ליה לר' הושעיא דכיון דמן התורה מפני הספק הרי הוא טמא, הרי הנזיר ע"כ צריך שיביא מן התורה קרבן טומאה, דבלאו הכי לא מצי להביא קרבן טהרה ולא חשיב חולין בעזרה, וכן ביחיד בפסח נדחה לפסח שני דכיון דמן התורה מפני הספק טמא הוא הרי הוא בכלל איש איש כי יהיה טמא, וכן ציבור שנטמאו באופן זה דכיון דמן התורה ספיקן טמא חשיב כצבור עושין בטומאה. וכעין דוגמא לזה כתב הר"ן בתשובה סי' נ"א לענין אין מתירין את הנדר עד שיחול, דאם מספקא לן לענין דינא אם חל הנדר היום או לא חל כי אם למחר, דלמאן דאמר דספק דאורייתא לחומרא מן התורה הוא, כיון דמדאורייתא מיחייב היום מספק, חל מהיום מקרי ויכול להתיר מהיום יעו"ש. מ"מ התינח לסברת האומרים דהוי מן התורה, אבל לדעת הר"מ דכל הספיקות שרו מן התורה ומדרבנן הוא דאסור, א"כ מאיזה טעם חשיב ליה ר' הושעיא כטמא ודאי. ודין זה דרבי הושעיא פסקו

הרמב"ם בפרק ז' מהלכות קרבן פסח [ה"ז] וכתב וז"ל, יחיד שנטמא בספק רשות היחיד כמו שיתבאר במקומו הרי זה ידחה לפסח שני כשאר טמאי מת, וצבור שנטמאו בספק רשות היחיד יעשו כולם בטומאה עכ"ל:

ולדעת הרמב"ם עכצ"ל דמפרש הירושלמי על הדרך שבארתי דהכוונה הוא שנולד לו ספק טומאה ברה"י, דבכה"ג כיון דמדאורייתא ספיקו כודאי טמא הוא ויחיד נדחה לפסח שני והצבור עושים בטומאה, אבל אי מיירי דנולד לו ספק טומאה ולא נודע אי ברשות היחיד או ברשות הרבים, הרי בכה"ג הוי כשאר ספיקות דאינו אלא מדרבנן, וא"כ אמאי היחיד נדחה, דהא בטומאה דרבנן לא העמידו דבריהם במקום כרת, וכמ"ש הר"מ בפרק ו' מהלכות קרבן פסח דין ח' לענין טומאת בית הפרס דמדרבנן יעו"ש. וגם בצבור שנטמאו באופן זה אמאי עושין כולם בטומאה דמשמע דאפילו הטמאים בודאי עושים את הראשון, כיון דמן התורה חשיב כאילו הצבור עושים בטהרה דיחיד נדחה לפסח שני, ואיך מפני הטומאה דרבנן יעשו הטמאים ודאין בטומאה ויאכלו קרבן פסח בטומאה. אלא דליישב דברי הר"ש והרא"ש במתני' דפרה ודברי התוספות דריש פרק ח' דנזיר, אפשר לומר בדוחק דמפרשים הירושלמי על דרך שפירש הקרבן העדה, אלא דלפי שיטתו היה ראוי בהקשותו על דברי התוספות דנזיר אדרבה לסייעם מדברי הירושלמי דנראה דסבירא ליה דכודאי טמא חשיב מן התורה:

ומדברי הר"מ דהל' קרבן פסח אלו מתבאר יפה, דמה שנראה מדברי הר"ם בפט"ז מהלכות אבות הטומאות [ה"א] דספק רשות היחיד נמי הוא מדבריהם, וכמו שנראה מדבריו בפ"ט דהלכות טומאת מת דין י"ב נמי, הוא ע"ד שביאר דבריו מהר"ם ן' חביב בקונטרס שבסוף כפות תמרים שכתבנו לעיל [או"ק ז' ד"ה אלא], דדוקא בספק שקול טהור מן התורה אפילו ברשות היחיד אלא דחכמים החמירו ועשאוהו טמא ככל הספיקות, אבל ספק הקרוב לודאי כגון ספק סוטה דאיכא רגלים לדבר דנסתרה ומוכח טובא דנבעלה, וה"ה גבי טומאה כה"ג דאיכא רגלים לדבר ספיקו טמא מן התורה אפילו לדעת הר"מ. דבהכי ניחא דברי הר"ם דפרק ז' דהלכות קרבן פסח [ה"ז], דעכצ"ל דמיירי באופן זה דאיכא רגלים לדבר דספיקו טמא מן התורה. ולא כמו שנראה מדברי הרב בתי כהונה ח"א בבית ועד דף ב' ע"ב ד"ה אנכי הרואה וכו', דהר"ם סבירא ליה דכל זה דילפינן מסוטה לספק טומאה ברה"י אינו אלא אסמכתא בעלמא יעו"ש. וכיוצא לזה נראה מדברי הרב בני יעקב בתשובה הנזכר [או"ק ח' ד"ה שוב], שהקשה על סברת הרמב"ם משמעתין דבכורות, ולא שת לבו דלפי מ"ש התוס' והרא"ש דמיירי בב' חביות שנטמא אחת מהם ולא נודע איזה מהם, הרי בכה"ג דאיכא רגלים לדבר דהא בודאי אחת

מהם נטמא, אפילו לדעת הר"ם כל שהיה ברשות היחיד ספיקו טמא מן התורה, ומדלא ישב באופן זה ש"מ דסבירא ליה ג"כ דדעת הר"מ אפילו ברשות היחיד בכל גוונא ספיקו מדבריהם, ולדידהו מה יענו לדברי הר"מ דהלכות קרבן פסח הנזכר לעיל, דנראה דעכ"פ אף לדעת הר"מ איכא גוונא בספק ברשות היחיד דספיקו טמא מן התורה, ועכצ"ל דיש חילוק בין ספק שקול לספק קרוב לודאי דספק דקרוב לודאי ספיקו טמא מן התורה:

אות מב ס"ק יב

והנה אמרינן בירושלמי בפרק כיצד צולין הלכה ו' וז"ל, צבור שנטמא אחד מהם ואין ידוע איזהו ר' זעירא אמר יעשו בטומאה, תני ר' הושעיא יעשו בספיקן, לא מסתברא אלא כהדא דתני רבי הושעיא שלא לענוש ליחיד כרת עכ"ל, וראיתי להרב קרבן העדה [בשיירי הקרבן] שם ד"ה תני רבי הושעיא וכו' שרצה לדמות הא דהכא להההיא דצבור שנטמא בספק ברשות היחיד בסוף פרק האשה יעו"ש, ולע"ד אין להם דמיון זה עם זה כלל ועיקר, דהתם כל הציבור נטמאו בספק ברה"י וכיון שכן סבירא ליה לר' הושעיא כיון דספק רה"י כטמא וודאי דמי, הרי חשיב כאילו היו הצבור כולם טמאים ולפיכך יעשו בטומאה, דאפילו הטמאים ודאים יעשו בראשון, משא"כ בנדון זה שנטמא אחד בודאי ולא נודע איזה הוא, דאין לומר הכי, דאף דכולם בספק שמא זה הוא, מ"מ עכ"פ אין כאן אלא טמא אחד והשאר טהורים ואין כאן צבור עושים בטומאה כדי שנאמר שיעשו כטמאים ודאין נמי בראשון, כיון דהספק אשר יש להסתפק בכל אחד ואחד שמא זה הוא וטמא, אין אנו יכולים לומר דספיקו כודאי, דהא מסוטה ילפינן ולא ילפינן אלא מאי דאפשר שיהיה טמא, וכמ"ש התוס' בההיא דרפ"ח דנזיר, דמה"ט אין מביאין שניהם קרבן טומאה דאי אפשר ליטמא כי אם אחד מהם בלבד:

ואפילו לפי פירושו שם דמיירי בנולד ספק ולא נודע אם ברשות היחיד או ברשות הרבים, דאפילו בספק זה אמר רבי הושעיא דיעשו בטומאה, לא דמי לדהכא, דהתם כיון דכולם נטמאו בספק זה וספק דאורייתא לחומרא מן התורה הרי חשיב כאילו כל הצבור כולם טמאין, אבל הכא אף דכולם נכנסו בכלל ספק, אבל האמת הוא דאין כאן אלא טמא אחד ולא עוד, דהשאר טהורים הם, ואיך יעשו הטמאים ודאין בראשון כיון דאנן סהדי דבודאי אין כאן אלא חד טמא ולא עוד, ואם יבא אליהו ויברר הדבר הרי ע"כ הבירור הוא שאחד בלבד הוא טמא אלא דמברר לנו מי הוא, משא"כ התם דאם יבא אליהו ויברר הדבר אם יברר שלא נטמאו הרי כלם טהורים, ואם יברר שנטמאו הרי כולם טמאים, ומש"ה יעשו הטמאים ודאין עמהם:

ועוד דאעיקרא דמילתא סברת ר' זעירא דקאמר הכא דיעשו בטומאה הוא תמוה, דהא אמרינן בריש פרק ח' דנזיר [נז, א] דמי שאמר לב' נזירים ראיתי אחד מכם שנטמא ואיני יודע מי הוא, אילו היה המעיד עמהם דהו"ל ספק טומאה ברשות הרבים כולן טהורים, דכל שיש בשעת הספק ג' חשיב כרשות הרבים, ולאו דוקא כשהשלישי המעיד לא נכנס בכלל הספק, דה"ה אם היו ג' דכולם נכנסו בכלל הספק, וכמו שמתבאר מדברי התוס' בפרק כשם (דף כ"ח ע"ב) ד"ה ברשות הרבים וכו', שהקשו מההיא דג' נשים ישנות במטה אחת ונמצא דם תחת אחת מהן כולן טמאות, דאמאי כיון דאיכא שלש הו"ל כרשות הרבים יעו"ש, הרי דהוקשה להו נמי כששלשתן נכנסו בכלל הספק, אלא דתירצו שם דדוקא גבי נזירים דהטומאה אשר אנו דנים שנטמא אחד מהם אין הטומאה מגופם אלא שנטמא אחד מהם מן השרץ אשר נגע בו וכיוצא, באופן שהוא שנטמא מדבר חיצוני, מה שאין כן בג' נשים דהספק נולד ביניהם בטומאה היוצאה מגופה של אחת מהם, ובכה"ג כיון דודאי אחת מהן טמאה שיצא הדם מגופה לא שייך ליטהר מטעם רשות הרבים, כיון דאין הטומאה מדבר אחר חיצוני אלא מגופה עצמה, וא"כ הכי גבי צבור שנטמא אחד מהם בטומאת מת שהיא טומאה חיצונית, אמאי כל הצבור נכנסו בכלל ספק טומאה הא רשות הרבים הוו וכלם טהורים, וא"כ איך שייך לומר שיעשו בטומאה, הא ספק טומאה ברה"ר טהור:

ולזה י"ל דהא כתבו התוס' בריש נדה [ב, א] ד"ה והלל כי וכו', דהא דאמרינן גבי ב' נזירים דאם היו ג' הוי רה"ר וטהורים היינו משום דכל אחד ואחד מוקמינן ליה בחזקת טהור, וא"כ י"ל דדוקא בב' נזירים דמשעה שנטמא אחד מהם לא הוכר מי משניהם שנטמא, ולעולם לא היה לו למי שנטמא חזקת טומאה אלא חזקת טהרה, ומש"ה מוקמינן ליה אחזקתיה, אבל אם מתחלה הוכר מי היה הטמא ואחר כך נתערב ולא ידעינן מי הוא לא אמרינן הכי, דהא ליכא למימר דמוקמינן ליה אחזקת טהרה, כיון דעל כל פנים כבר הוחזק בטומאה בתחלה שהוכר שזה שנטמא, ואח"כ שנתערב לא פקע מיניה חזקת טומאה. וי"ל דבאופן זה הוא נדון הירושלמי, שאמר אחד ראיתי אחד מן הצבור זה זמן רב שנטמא למת והוא לא הרגיש בטומאתו, ובאותה שעה הכרתי אותו מי הוא ועכשיו שכחתי מי הוא, דנמצא דחשיב כהוכר מתחלה ואח"כ נתערב, דבכה"ג ליכא חזקת טהרה וכולם טמאים בספק:

אלא דאכתי קשה אמאי אנו אומרים דכלם בספק טומאה, הא י"ל דיחיד זה שנטמא בטל ברוב הצבור שהם טהורים, ומן התורה כל הדברים בטילי ברובא, ובפ"ק דנזיר (דף י"ב ע"א) עלה דאמרינן האומר לשלוחו צא וקדש לי אשה סתם אסור בכל הנשים

שבעולם, כתבו התוספות בד"ה אסור וכו' וז"ל, וא"ת וכל העולם יאסרו לישא נשים דשמא זאת היא שנתקדשה על ידי שליח וכו', וי"ל דמדאורייתא אפילו הוא שרי לישא דאזלינן בתר רובא וכו' ואינו אלא קנסא בעלמא, וא"ת וליהוי איסורא דאורייתא דהויא ליה קבוע וכל הקבוע כמחצה על מחצה דמי, וי"ל דלא אמרינן קבוע אלא כשהאיסור ניכר לעצמו וההיתר ניכר לעצמו, אבל כשאין האיסור ניכר לעצמו לא אמרינן קבוע עכ"ל, ואם כן הכא פשיטא דאזלינן בתר רובא וכל אחד ואחד דבא להקריב קרבן פסח ופורש עצמו מן הרוב אמרינן דכל דפריש מרובא פריש, ועל כן מחזקינן ליה כטהור ואי אפשר שיעשה בכלים טמאים, ואם כן נמצא דכולם עושים באופן זה בטהרה, ואם כן איך קאמר רבי זעירא דיעשו כולם בטומאה: איך שיהיה נחזור למאי דאתאן עלה דדבר הלמד מכל האמור, דהא דספק ברה"י ספיקא טמא מן התורה הוא כודאי טמא, כמו שהוא סברת ר' הושעיא בירושלמי וקי"ל כוותיה, וגם לענין עונשין חשיב כודאי כמ"ש התוספות בשבועות והר"ש והרא"ש במתני' דפרה, וא"כ בנולד ספק טומאה ואינו ידוע אם היה ברשות הרבים או ברשות היחיד ספק שקול הוא, ולא שייך לומר דאיכא ספק ספיקא כיון דהספק הב' שמא ברשות היחיד הוא ליכא ספק דכוודאי דמי, אבל על כל פנים ליכא למימר דבאופן ספק זה שייך למימר דספיקו טהור מטעם דמוקמינן ליה אחזקתו דטהור כדאמרינן בספק רשות הרבים דודאי היה ברשות הרבים, דא"כ מאי נפקא מינה מספק זה שאנו מסתפקים אם היה ברשות היחיד ומה יתן ומה יוסיף צד זה, אלא ע"כ צ"ל דכיון דאיכא ספק שמא היה ברשות היחיד אזלינן לחומרא כדין רשות היחיד דלא אזלינן בתר חזקה. וראיתי להרב בתי כהונה ח"א בבית ועד דף א' בריש ע"ד, דנראה דסבירא ליה בפשיטות דבספק כזה אם היה ברשות היחיד או ברשות הרבים ספיקו טהור, דדוקא ברשות היחיד ודאי, והבו דלא לוסיף עלה יעו"ש, ולע"ד אינו נראה כן מטעם האמור. באופן דלע"ד אפשר לומר דמתני' דחבית של תרומה יש לאוקומה בענין זה:

אות מב ס"ק יג

והנה ע"פ מ"ש התוספות והר"ש דמתניתין מיירי בנולד הספק בין ב' חביות ואינו ידוע איזה מהם, יש להבין מ"ש בירושלמי בפ"ק דפסחים הלכה ח', דאמרינן התם דלרבי מאיר תרומה תלויה חשיבא כטמאה ומותר לשורפה אפילו בשאר ימות השנה, ומחלק בירושלמי דהיינו דוקא בתלויה שאין דעתו לישאל עליה אבל בתלויה דדעתו לישאל עליה חשיבא כטהורה ואסור לאבדה בידים, ומייתי שם ברייתא דתני כן תרומה תלויה שאמר טהורה היא הרי זו טמאה, אם אמר אני מניחה ע"מ להשאיל עליה הרי זו טהורה

ע"כ, והברייתא זאת הובאה בתוספתא סוף פ"ז דתרומות [הכ"א] ועיין מ"ש הרב חסדי דוד בפי' ועיין בספר קרבן העדה בירושלמי הנזכר:

וצריך להבין דאם אין בדעתו להשאיל עליה חשוב כטמאה ומותר לשורפה מטעם דאינה ראויה לך, אם כן בדעתו לישאל עליה חשיב כטהורה ואסור לאבדה בידים, הא כל עוד שלא נשאל עליה הרי אינה ראויה, ואם אחר שיתשיל עליה היא ראויה לאכילה הא אחר שאלה הרי היא חולין ואין שם תרומה עליה, ואנן בעינן הראויה לך בעודה תרומה ובעודה תרומה הרי אינה ראויה לך, דמה מעלה ומוריד מה שראויה לו אחר שיתשיל עליה כיון דבאותה שעה חולין גמורין היא:

אמנם לפי סברת התוספות והר"ש דלא משכחת לה תלויה אלא בדנפל הספק בין ב' חביות דלא נודע מי משתיהם נטמא אתי שפיר, דהא אם יבא להתשיל על החבית שנטמא בפתח שאילו היה יודע שיארע דבר זה של טומאה, באופן זה דאינו ידוע איזה מהם נטמא, דבהכי אינה ראויה לכהן כלל לא היה עושה אותה תרומה, וע"י פתח זה מתחרט מעיקרו על מה שעשה אותה תרומה, דאע"ג דקי"ל [נדרים סד, א] דאין פותחין בנולד היינו לעשות מן הנולד פתח כדי שיתחרט דודאי אינו מתחרט רק מן הנולד ואילך, אבל אם מתחרט מעיקרו אע"פ שעושה מכח הנולד מקרי חרטה ומתירין לו, וכמ"ש מור"ם בעל המפה בי"ד סימן רכ"ח בסעי' י"ג יעו"ש, וכיוצא לזה כתב מור"ם בסימן שכ"ג [ס"א] לענין חלה, שאם נתערבה ואין ק"א לבטלה אם לא אכל העיסה ישאל לחכם עליה ויתיר לו כנדר יעו"ש, הרי אפילו דאינו מתחרט רק מן הנולד שנתערבה עם כל זה מתירין לו, וע"כ צ"ל דהיינו טעמא דמתחרט מעיקרו מכח הנולד, ועיין מ"ש הט"ז שם [סק"ב] והנקודות הכסף חלק עליו וסתר דברי הט"ז שם:

וא"כ ה"ה הכא דמתחרט מעיקרו מכח הנולד שאירע שנטמא מספק ואינה ראויה לכהן, וא"כ כשיתשיל על חבית הטמאה במקום שהיא הרי עקר הנדר מעיקרו וחזרה להיות הטמאה לחולין ואחר שיתיר אין כאן ספק טומאה, אלא ב' החביות יש להם דין תרומה דאסורה לזרים. דאע"ג דהאחת היא חולין מ"מ כיון שלא נודע איזו היא שתיהם אסורות לזרים, וצריך שיתן שתיהם לכהן האחת בדרך נתינה והאחרת יקח ממנו הדמים, הואיל שכבר מפריש תרומה אחרת על פירותיו ונותן לו דרך נתינה, והכהן נוהג בב' החביות כדין תרומה דכיון דשניהם ספק תרומה הרי מן התורה שניהם יש להם דין תרומה. ולא מבעיא למאן דאמר ספק דאורייתא אסור מן התורה, אלא אפילו לדעת הר"מ דסבירא ליה דכל הספיקות מדרבנן הכא הויא מדאורייתא, דהא הוקבע איסורא דחד מהן היא ודאי תרומה וחשיב כחתיכה מב' חתיכות, ועי' במתני' דפ"ז ממסכת תרומות מ"ה גבי ב'

קופות וכו' יעו"ש, וא"כ כיון דב' חביות אלו יש להם דין תרומה מן התורה מן הספק הרי מוזהר עליהם שלא לגרום להן טומאה, דבכלל קרא דאני נתתי לך את משמרת תרומותי הוי דהא שתיהם ראויות לאכילה לכהן ומוזהר על שמירתן, וכיון דאחר ההתשלה יש להם דין תרומה הראויה לך קרינן בהו, א"כ אפילו קודם ההתשלה מוזהר על שמירתן, הואיל ואי בעי מתשיל עליהן וחזו לכהן, הראויה לך קרינן בהו מכח דבידו להתשיל והויא ראויה לך:

דעל פי זה יש לדקדק בשמעתין דמוקי פלוגתא דרבי אליעזר ור"י במסקנא, דר"י סבירא ליה הראויה לך בעינן וליכא ור"א סבר ראויה לך היא הואיל אי אתי אליהו ויטהרנה ראויה היא, ולפי האמור אמאי הוצרך הש"ס לומר טעמיה דרבי אליעזר בדבר דלא שכיח, ואמאי לא ניחא ליה לש"ס לומר דפליגי בפלוגתא דאיפליגו ר"א ור"י בעלמא, בפ"ג דפסחים [מו, א] במתני' דכיצד מפרישין חלה בי"ט דר"א אומר לא תקרא לה שם עד שתאפה ור"י אמר לא זהו חמץ שמוזהרין עליו וכו', ואמרינן בגמרא [שם ע"ב] דבהואיל קא מיפלגי, דר"א סבירא ליה אמרינן הואיל ואי מתשיל ממוניה הוא ור"י ס"ל דלא אמרינן הואיל, והכא נמי פליגי בהא דר"א סבר אמרי' הואיל ואי בעי מתשיל עליה ואחר ההתשלה ראויה לך קרינן לה, אף קודם שאלה מוזהר עליה לשומרה, אבל ר' יהושע לטעמיה דלא אמרי' הואיל ואין לנו אלא במה שהוא קודם שיתשיל ולא קרינן בה הראויה לך. וי"ל והוא פשוט דמאי דהוצרך הש"ס לטעמא דהואיל ואתי אליהו היינו משום דפלוגתייהו דר"א ור"י הוי בכל גוונא, בין שהתרומה עדיין היא ביד ישראל ובין שהתרומה כבר באתה ליד כהן, ובשלמא ביד ישראל שייך טעמא דהואיל ובעי מתשיל, אבל ביד כהן לא שייך זה דכיון דבאתה ליד כהן לא מצי מתשיל עלה וכדאמרינן בנדרים (דף נ"ט ע"א) יעו"ש:

איברא דראיתי להרא"ש בפי' שם שכתב וז"ל, והרא"ם פירש דלא מצי למתשיל עלה שהרי לא קרא עליה הוא שם תרומה משמע דאכהן קאי, אבל ישראל שהפריש מצי מתשיל עלה, וצריך לומר לפירושו דאע"ג דיכול הישראל להחזירה לחולין הוי ליה דבר שאין לו מתירין דלא שכיח כלל שישאל עליה, אבל כל זמן שהיא ביד ישראל זמנין דלית ליה תבואה לאכול ומתשיל עלה ומתקן לה ואכיל לה עכ"ל, ולפי סברת הרא"ם קשה הכא דאמאי לא אמרי' דטעמא דר"א הוא מטעם הואיל ואי בעי מתשיל דאפי' ביד כהן ישראל יכול להתשיל, ואע"ג דלא שכיח מ"מ יותר שכיח זה מאילו אתי אליהו, ומה גם דבכה"ג שנטמא אחד מהם ואין הכהן יכול ליהנות מהם מלתא דשכיח הוא שילך הכהן אצל ישראל ויבקש ממנו שיתשיל, ומסתמא הישראל עושה רצונו ומתשיל דניחא ליה

שיהנה הכהן בתרומה שנתן לו, דבהכי הוי המצוה כתקנה, וכיון שכן אמאי לא מוקי פלוגתייהו בהכי אי אמרינן הואיל או לא:

וכבר עלה בדעתי לומר ליישב סברת הרא"ם ע"פ מאי דאמרינן בערכין (דף כ"ג ע"א) גבי מתניתין דהמקדיש נכסיו והיתה עליו כתובת אשה דאיפליגו ר"א ור"י, ומסיק התם דהכא בשאלה בהקדש פליגי דר"א סבירא ליה כב"ש דאין שאלה בהקדש, ור"י סבירא ליה כב"ה דיש שאלה בהקדש יעו"ש, ואמרי' בריש פרק ב' דנזיר (דף ט' ע"א) דלב"ש אין שאלה בהקדש ה"ה דאין שאלה בנזירות, וכתב רש"י שם דה"ט דנזירות כהקדש דמי כדכתיב קדוש יהיה גדל פרע וכו', וכ"כ התוס' שם ד"ה אין שאלה וכו' יעו"ש, וכ"כ הרב בצלאל בספר אסיפת זקנים לנזיר משם שיטה יעו"ש, וכיון דבנזירות מטעם דקרי ליה קרא קדוש אמרי' דהוי כהקדש לב"ש ואין שאלה בנזירות, א"כ ע"כ ה"ה תרומה דבכמה קראי קרי ליה רחמנא קדש כדכתיב וכל זר לא יאכל קדש, ואיש כי יאכל קדש בשגגה ויסף חמישיתו עליו וגו', וכן בקראי אחריני קרי הכתוב לתרומה קדש, וא"כ י"ל דדינה כקדש ואין שאלה בתרומה לב"ש, וכ"כ לר"א דאמרי' בערכין דס"ל כב"ש ה"ה דסבירא ליה דאין שאלה בתרומה, ומש"ה לא מוקי בשמעתין דטעמא דר"א משום דהואיל ואי בעי מתשיל. אבל שוב ראיתי והוא פשוט דהא ליתא, דהא גבי חלה אמרי' [פסחים מו, ב] דהיינו טעמא דר"א דלא יקרא לה שם עד שתאפה משום דסבירא ליה הואיל ואי בעי מתשיל, ואם איתא דאין שאלה בתרומה ה"ה בחלה, וע"כ צ"ל דלר"א תרומה איתיה בשאלה, ואם כן אמאי לא משני בשמעתין דטעמא דר"א משום דהואיל ואי בעי מתשיל:

הן אמת דצריך ליישב דמאחר דאמרינן בערכין דר"א סבירא ליה כב"ש דאין שאלה בהקדש, אם כן ה"ה דסבירא ליה דאין שאלה בנזירות כיון דקראו הכתוב קדש, וא"כ מ"ש תרומה דאף דנקראת קדש יש שאלה לתרומה. ודוחק לומר דמ"ש בנזיר דלב"ש ה"ה בנזירות ליתא בשאלה היינו לב"ש, אבל ר"א לא סבירא ליה כב"ש אלא בהקדש ממש, אבל בדבר אחר כנזירות ותרומה אף דנקראו קדש אין להם דין הקדש, דזה דוחק דמאחר דר"א קאי כסברת ב"ש בדין אין שאלה בהקדש, ועינינו הרואות דלא סבירא ליה כן אלא בהקדש ממש ולא בדבר שנקרא קדש, מנין להו לסתמא דש"ס בההיא דנזיר לומר דסבירא ליה לב"ש דאין שאלה בנזירות מטעם שנקרא קדש, כיון דאילו היה כן לא היה ר"א תופס סברת ב"ש לחצאין. ובפרט לסברת התוספות ודעימייהו שכתבו בפ"ק דנדה (דף ז' ע"ב) ד"ה שמותי וכו', דר"א מתלמידי ב"ש הוא ומש"ה קרו ליה שמותי, וכמו שהביאו שם מהירושלמי דפ"ק דתרומות וטעות סופר נפל דאינו בפ"ק אלא בפרק חמישי דתרומות [ה"ב]. ולע"ד כן יש לדקדק מהירושלמי דפ"ט דשביעית במשנה ט' [ה"י] עלה

דקאמר ר"א במתני' ר"א אומר ינתנו לאוכליהם יעו"ש, וכן מתבאר מהירושלמי שהביאו התוספות בביצה (דף ל"ד ע"ב) ד"ה ואומר מכאן אני נוטל יעו"ש, וכיון דר"א מתלמידי ב"ש וכל דבריו כב"ש, איך אפשר לומר דב"ש ס"ל דאין שאלה בהקדש וגם בדבר שנקרא הקדש אין שאלה ור"א יתפוס סברת ב"ש לחצאין:

ואי לאו דברי התוס' ורש"י בההיא דנזיר דכתבו דטעמא דאין שאלה בנזירות הוא משום דנקרא קדוש, הוה אמינא דאין הטעם כן, אלא משום דנזירות הוא כולל מלתא דהקדש דכיון שנדר בנזיר הרי קבל עליו איסורי נזיר וקבל עליו קרבנות הנזיר שחייב עצמו להקריב קרבנות הנזיר, וכיון דעל ידי שאלה שעוקר הנדר עוקר ג"כ עיקר הקרבנות, נמצא דמשאיל על נדר הקדש ואין שאלה בהקדשות ובנדרי הקדש. וקצת כיוצא לזה כתבו התוספות בפ"ב דנזיר (דף י"א ע"א) ד"ה דהוי מתנה וכו', דאע"ג דנזירות ליתיה ע"י שליח יכול להתנות תנאי כיון דקרבנות הנזיר אפשר ע"י שליח יעו"ש, וכ"כ י"ל דאזלינן בתר הקרבנות לענין שאלה, אבל לפי דברי התוספות ורש"י והשיטה קשה מ"ש מתרומה:

איברא דראיתי להרב בצלאל ז"ל בנימוקיו למסכת ערכין כ"י [כג, א] שכתב משם הרגמ"ה ז"ל וז"ל, בשאלה בהקדש קמפלגי שכשהקדיש נכסיו גרש אשתו וגבתה כתובתה מהו, אם יכול זה המקדיש לישאל על הקדשו לפני חכם ולומר אילו הייתי יודע שהיא יכולה לחזור ולגבות כתובתה מן ההקדש לא הייתי מקדיש, ונמצא שלא היה הקדש שהיה הקדש טעות, ושמא יהיה מחזיר את אשתו והיו אוכלים הנכסים, הלכך קסבר ר"א ידירנה הנאה כדי שלא יהא נשאל, ור"י סבר אינו צריך להדירה שאין אדם יכול להשאל על ההקדש, שאפי' יאמר על דעת כן לא הקדשתי אפ"ה הוי הקדש והקדש טעות הוי הקדש, ב"ש כר"י ואין נשאלין, וב"ה כר"א ונשאלין ולכך ידירנה עכ"ל:

הנה מלבד דפירושו בגמרא בפלוגתייהו דר"א ור"י קשה להולמו, דאי מיירי הכא דאומר דהקדיש נכסיו מפני שנאת אשתו כדי שלא תוכל לגבות כתובתה, דטעה לומר דהקדש מפקיע מידי שעבוד, והשתא דידע דאין הדין כן הוי הקדש טעות, ובטעם זה ישאל על ההקדש, הא ממ"נ מה תועלת יש במה שידירנה הנאה, דאי כל מה שהקדיש הוא שיעור כתובתה א"כ למה ידירנה הנאה, הא שפיר יכול להחזירה ליהנות מהנכסים בלי שום שאלה, כיון דמשעה שגבתה האשה כתובתה פקע קדושתייהו וחולין הוא, ומותר הוא ג"כ ליהנות מהם, ואי משום דיש נכסים יותר מכתובתה ואם ישאל עליהם יתבטל הקדש מהם, א"כ מה תועלת במה שידירנה הנאה, כיון דסוף סוף ישאל על הקדשו כדי ליהנות מהיתר על כתובתה. ואם נאמר דלעולם אין בנכסים יתר על כתובתה, ונ"מ דאם יחזירנה

משאיל על הקדשו דבהכי יוצא ההקדש לחולין בלא שום פדיון, גם זה דוחק דמשום דבר מועט דצריך לפדותו מדרבי אבהו כדי שלא יאמרו הקדש יוצא בלא פדיון צריך שידירנה הנאה, מאחר שמן הדין אינו צריך פדיון: וגם מלבד דאיך אפשר לומר דר"א כב"ה מאחר שאמרו בירושלמי הנזכר בכמה מקומות דר"א מתלמידי ב"ש הוא וסברתו בכל הדברים כב"ש. יתר על כן דבפירוש אמרינן בירושלמי דנזיר גבי פלוגתא דב"ש וב"ה בפרק בית שמאי הלכה א' שהביאו שם מתני' דערכין ואמרו בפירוש דפלוגתא דר"א ור"י פליגי בפלוגתא דב"ש וב"ה, דר"א ס"ל כבית שמאי ור"י סבירא ליה כב"ה דנשאלין על ההקדש יעו"ש, ומאחר דבירושלמי אמרו בפירוש כן מנ"ל להרגמ"ה לפרש בש"ס דילן הפך דברי הירושלמי. ואולי דגירסת הרגמ"ה בסוגיא דערכין הוא גירסא אחרת דמפרש הש"ס ר"א כבית הלל ור"י כב"ש וע"פ נוסחא זאת פירש הענין וצ"ע:

אות מג ס"ק א

מתני' [לד, א] הצורם אוזן הבכור הרי זה לא ישחט עולמית דברי ר"א, וחכמים אומרים כשיולד בו מום אחר ישחוט עליו:

הנה רש"י ז"ל כתב הצורם וכו', ובכהן קא מיירי. וכן דקדק רש"י בפ' השולח (גיטין מ"ד ע"א) לומר כהן הצורם אוזן הבכור, דמשמע דבישראל לא משכחת לה דין זה. וצריך להבין דהא משכחת לה בספק בכור דקי"ל דאין הכהן יכול להוציא מידו דהמוציא מחבירו עליו הראיה וירעה עד שיסתאב ויאכלנו במומו, בכה"ג אם הטיל בו מום להתירו לא ישחוט באותו מום, דהא ודאי דכשם דאסור להטיל מום בודאי בכור ה"ה בספק בכור ככל דיני הספקות דקי"ל ספיקא דאורייתא לחומרא. וכן ראיתי להרב בצלאל כ"י שהביא פי' הרגמ"ה על מתניתין וכתב וז"ל, הצורם עסקינן בין בכהן בין בישראל, כהן בבכור ודאי וישראל בספק בכור דנאכל לו במומו עכ"ל, וצריך טעם אמאי רש"י לא פי' כן:

ואפ"ל דכיון דבכולא שמעתתא דידן מוכח דדין זה דלא ישחוט במום זה אינו אלא קנסא דרבנן כאשר יבא לפנינו, א"כ י"ל דרש"י ס"ל בעלמא כדעת הר"מ דס"ל דהא דאמרי' ספקא דאורייתא לחומרא אינו אלא מדרבנן דהחמירו לאסור הספק, דמן התורה כל ספק שריא רחמנא, וכיון דמן התורה בספק בכור מותר להטיל בו מום, אם עבר אדרבנן והטיל בו מום אין סברא לומר דקנסינן ליה שלא ישחוט, דלא קנסו אלא בדעבר אדאורייתא בבכור ודאי וזה לא משכחת לה בישראל. והרגמ"ה ז"ל ס"ל כדעת החולקים על הר"מ דס"ל דאיסור הספקות הוא מן התורה ומשום הכי אפי' בספק בכור קנסינן ליה, או דאף דס"ל כדעת הר"מ מ"מ ס"ל דאפי' באיסורא דרבנן קנסי' ליה: שוב ראיתי למהרימ"ט

בח"ב בי"ד סימן א' שכתב דדעת רש"י דכל הספקות אסורין דבר תורה, וכן כתב הפר"ח בכללי הס"ס [אות א'] ומכריח כן מדברי רש"י בכמה דוכתין יעו"ש, וכיון שכן ה"ה גבי ספק בכור, וא"כ אכתי צריך טעם אמאי דקדק לומר דמיירי בכהן דוקא, כיון דבישראל נמי משכחת לה בספק בכור, וכ"כ משכחת לה אפילו בודאי בכור בישראל, וכגון ישראל שירש בכור ודאי מאבי אמו כהן בזמן הזה דלא חזי להקרבה דפשיטא דשלו הוא ואי הטיל בו מום קנסינן ליה:

אות מג ס"ק ב

והנה כתבו התוספות בשמעתין [לד, א] בד"ה ומי קניס וכו' וז"ל, כולה שמעתא מוכחא דצורם אוזן של בכור קנסא הוא וכו', וא"ת דבספרי בפרשת ראה [יד, ג] תניא לא תאכל כל תועבה ר"א אומר מנין לצורם אוזן של בכור ואכל ממנו עובר בלא תעשה ת"ל לא תאכל כל תועבה אלמא דמדאורייתא [אסור] וי"ל דבסמוך דחשיבא ליה קנסא לרבנן דסברי כאחרים, דדרשי התם בפסולי המוקדשין הכתוב מדבר, או בבישול בשר בחלב, ואין לאסור שחיטה על אותו מום מלא תאכל כל תועבה כמו בשר בחלב וכלאי זרעים ומעשה שבת דיש לחלק. בדברי התוס' לא נתבאר מה שיש לחלק, אבל הרב בצלאל כ"י [נדפס בשטמ"ק השלם] הביא דברי הרא"ש ז"ל שכתב ככל דברי התוספות אלא שסיים וז"ל, ואין לאסור שחיטה על אותו מום מלא תאכל כל תועבה כמו מעשה שבת וכו', דממעט התם קדשים שנעבדה בהם עבירה מדכתיב ומיד בן נכר לא תקריבו את אלה, אלה אי אתה מקריב אבל אתה מקריב קדשים שנעבדה בהם עבירה עכ"ל. ודברי הרא"ש הוא דגריס כגירסת הספרים שכתבו התוס' בפרק כל הבשר (חולין קט"ו ע"א) ד"ה חורש וכו', שכתבו דאית ספרים דגרסי השתא לגבוה שרו להדיוט מבעיא, ולגבוה מנ"ל דשרו דכתיב ומיד בן נכר וכו'. ומתבאר מדברי התוס' דע"כ אין ללמוד מהאי קרא דאלה דמשתרו לגבוה אלא בעלי חיים שנעבדה בהם עבירה, וא"כ משום הכי אסרינן מקרא דלא תאכל כל תועבה בשר בחלב וכיוצא כיון דאינן בעלי חיים, אבל במטיל מום בבכור דבעלי חיים הוא שפיר יש ללמוד מקרבן דנעבדה בו עבירה דמותר לגבוה וכ"ש להדיוט, דאף דבעל מום אסור לגבוה מ"מ אין האיסור מצד דנעבדה בו עבירה אלא משום דבע"מ הוא, דאפי' נפל מאליו אסור לגבוה, וא"כ לגבי הדיוט דבעל מום מותר, משום דנעבדה עבירה אי אפשר לאסור, דאפי' לגבוה מותר להדיוט מבעיא, ואפשר דלזה כיוונו התוס' הכא במ"ש שיש לחלק. והתוספות בחולין בדף הנזכר ד"ה כל שתיעבתי וכו' הקשו, ואם תאמר צורך אוזן בכור ליתסר אפילו צרמו גוי, וי"ל דשרי רחמנא קדשים שהוממו כצבי וכאיל א"כ אינו דבר מתועב עכ"ל, ונראה דהוצרכו לתי' זה כדי ליישב

ג"כ לפי גרסא האחרת והיא גרסת רש"י שם, אבל לפי גרסת קצת ספרים שהביאו התוס' שם ד"ה חורש יש ליישב עפ"י האמור:

הן אמת דאפי' לפי גרסת רש"י אפשר לומר דרך זה שאין לאסור מטיל מום בשחיטה מהאי קרא כיון דעכ"פ הך דרשא דדרשינן בקרא דמיד בן נכר וכו' דאתה מקריב קדשים שנעבדה בו עבירה, אף דהכא בחולין לפי גרסת רש"י לא הביאוה, מ"מ בפרק עגלה ערופה (דף מ"ו ע"א) מייתי לה, דאמרינן התם דאיכא תלתא קראי ללמד דקדשים לא פסלי להו עבודה מהקרבה, ואחד מהם האי קרא דומיד בן נכר וכו', דדרשינן אלה אי אתה מקריב אבל אתה מקריב קדשים שנעבדה בהם עבודה, ועבדינן צריכותא דאצטריכו, דאי הוה כתיב חד קרא הוה אמינא דווקא עבודת היתר, אבל אם עבד בו עבודת איסור כגון בשבת או כלאים בשור וחמור אימא לא צריכא, ואי הוה כתיב זה הו"א דוקא כשעבד בהם בעודן חולין אבל עבד בהם כשהן קדשים אימא ליתסרו צריכא, הרי דעכ"פ ילפינן מהני קראי דקדשים שעבד בהם עבודה אע"פ שנעבדה בהם עבירה דעבר על לאו דלא תעבוד בבכור שורך, ואפי' עבד בו עבודת איסור דשבת או דכלאים דבשור וחמור, עם כל זה אינו נפסל לגבוה ומותר בהקרבה, וא"כ ממנו נלמוד להדיוט דבעלי חיים אינם נאסרים להדיוט מפני שנעבדה בהם עבירה, דהשתא לגבוה מותרים להדיוט מבעיא. ומאי דלא משני הש"ס בחולין למאי דפריך חורש בשור ובחמור ליתסרו מטעם זה, הוא משום דלפי גירסת רש"י מאי דפריך הש"ס אין הכוונה לומר דליתסרו השור והחמור כמו שפי' התוס' לפי אותה גירסא דקצת ספרים, דלפי גירסת רש"י מאי דפריך הש"ס הוא דליתסרו הזרעים והדישה כמ"ש רש"י שם, וא"כ לענין הזרעים ודישה אין ללמוד ממאי דמותר לגבוה דלא הותר לגבוה אלא בע"ח, וע"כ לא הקשו דליתסרו השור וחמור כיון דאיכא ק"ו לגבוה מותר, ועיקר הקושיא מזרעים ודישה הוא דאי אפשר ללמוד מגבוה, וא"כ לענין המטיל מום אי אפשר לאסור מקרא דלא תאכל כל תועבה:

אות מג ס"ק ג

ובעיקר דברי התוס' דחולין דהקשו, וא"ת צורם אוזן דבכור ליתסר אפי' צרמו גוי וכו', יש לעמוד דהא מכולה שמעתין מוכח דדין זה דמטיל מום קנסא הוא, ובפרט דאמרינן דאם מת לא קנסו בנו אחריו, ואם איתא דמדאורייתא הוא מלאו דלא תאכל כל תועבה א"כ אפי' בנו אסיר ליה. וע"כ צ"ל דסוגיין דעלמא בבכורות דלא קי"ל כר"א דספרי אלא כאחרים דדרש קרא לפסולי המוקדשין וכמ"ש התוס' בשמעתין. וא"כ הכא בחולין ממ"נ מה היתה כוונתם להקשות, אי כוונתם להקשות אעיקרא דמלתא בסוגיין דבכורות דאמאי לא אסרינן מהאי קרא דומיא דבשר וחלב, א"כ למה הקשו מצרמו גוי הא אפי'

בצרמו ישראל והבעלים עצמם איכא לאקשויי הכי, דאמאי אמרו דאסור מדרבנן משום קנס ולא אמרו דאסור מדאורייתא דומיא דבשר וחלב. אלא ע"כ צ"ל דעיקר קושייתם הוא על סברת ר"א בספרי, דס"ל דמהאי קרא ילפינן דאסור לשוחטו במום זה, דכיון דדריש מהאי קרא כן אמאי אם צרמו גוי מותר, הא בבשר וחלב אפי' אם בשלו גוי או קטן אסור מקרא דלא תאכל כל תועבה כמ"ש רש"י ז"ל שם: ונלע"ד דהרא"ם בפ' ראה ע"פ לא תאכל כל תועבה שעמד על דברי התוס' אלו דחולין כך הבין בכוונת התוס', דע"כ קושייתם הוא לסברת ר"א דספרי מדהקשו מצרמו גוי, וע"ז הוקשה להרב שם דמנ"ל להתוספות דלר"א דספרי ס"ל דצרמו גוי מותר, הא כיון דמהאי קרא נפקא מסתמא בכל גוונא אסר כל שהוטל המום ע"י אחר ולא נפל מאליו דומיא דבשר וחלב שכתב רש"י ז"ל. דאף דאנן קי"ל במתניתין דבכורות בפרקין [לה, א] דאם הטילו גוי שלא מדעת בעלים מותר, היינו למאי דקי"ל כאחרים דבפסולי המוקדשין הכתוב מדבר, ודוקא כשצרמו הבעלים משום קנסא אסרינן ליה משא"כ בצרמו גוי, אבל לר"א דדריש ליה לענין בכור פשיטא דאפי' צרמו גוי אסר רחמנא דומיא דבשר וחלב, זה נלע"ד בכונת הרא"ם. ולא לומר ח"ו דאישתמיטתיה משנה שלימה בפרק כל פסולי המוקדשין דקתני דכל שצרם גוי לדעתו אסור שלא לדעתו מותר כמ"ש הרב פ"ח בי"ד סימן ס"ד [אות כ"ו] יעו"ש:

וגם מה שהקשה להרב עוד שם וז"ל, אני תמה עליו שהרי מדברי התוס' מתבאר שסוברין כדעת רש"י דאפי' שלא בא בעבירה אסור מאחר שתיעבתי לך, ולפיכך הקשו דאפי' צרמו גוי ליתסר עכ"ל. לענ"ד י"ל דמ"ש הרא"ם הרי רש"י חולק על זה, הכוונה לומר דלענין צורם אוזן בכור, דלפי מה שתירצו התוס' דאם צרם הגוי מותר אפילו לר"א משום דילפינן מקרא דכצבי וכאיל, ע"כ רש"י חולק ע"ז שהרי בפי' החומש הביא ב' הדרשות דילפינן מקרא דלא תאכל כל תועבה צורם אוזן בכור ובשר וחלב, דמסתמא נראה דס"ל לרש"י דשניהם שוין דאפי' שלא בא בעבירה אסור דומיא דבשר וחלב, דאם איתא היה לו לפרש ולומר דיש חילוק ביניהם, דבשר וחלב הוא אפי' שלא בא בעבירה וצורם אוזן בכור הוא דוקא שבא בעבירה, ומדלא חילק ש"מ דס"ל דשניהם שוים דלא כהתוספות דס"ל דבצורם אוזן בכור הוא דוקא בבא בעבירה:

והנה על מה שדחה הרא"ם דאין ראיה מקרא דכצבי וכאיל דההיא כשנפל בו מום מעצמו מיירי, כתב הפר"ח דאינו מחוור כלל דלא מסתבר לפלוגי מדאורייתא בין נפל מום מעצמו להטיל גוי דהא בשניהם לא נעשה עבירה, ותדע דהא בבשר וחלב אף אם נתערבו מאליהם ע"י בישול אסורים באכילה עכ"ל:

ולעד"נ דעיקר חילוק הרא"ם הוא לחלק דבמום הנופל עליו מאליו בידי שמים דלא הוה שום בריה גורמת בנפילת המום בכה"ג לא מיקרי מתועב, אבל ע"י גוי או אפילו ע"י איזה גרמא מאיזה אדם נפל בו מום מקרי מתועב, ומה שהביא מבשר בחלב הא בבשר בחלב לא משכחת לה לעולם שיתערבו ויתבטלו בידי שמים, דלעולם אי אפשר שיתערבו כי אם ע"י גרמא דאיזה אדם שהניח החלב אצל קדירת בשר או בהפך ונתגלגל ונתערבו זה בזה, אבל בלא שום גרמא דבן אדם אי אפשר בעולם, משא"כ במום דאפשר שנעשה לו מום בלא שום גרמא כי אם בידי שמים, וכה"ג דבידי שמים דעל ידי חולי נעשה לו מום מיירי קרא דכצבי וכאיל, וא"כ נמצא דבכל גוונא שאנו אוסרין בב"ח אנו אוסרין נמי בנפילת מום, לבד כשהמום נעשה לו בידי שמים דאופן זה לא משכחת לה בבב"ח. ואולם זו היא שקשה דברי התוספות דפרק קמא דתמורה [ד, ב] גבי הא דאמר רבא התם כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד וכו' שהביא הפר"ח שנראה כדבריו: ולענ"ד יש קצת ראיה לסברת התוספות והפר"ח, מהא דאמרינן בפרק כל הבשר (דף קט"ו ע"ב) כעורה זו ששנה רבי לא תאכלנו בבשר בחלב הכתוב מדבר, או אינו אלא באחד מכל האיסורין שבתורה, צא ולמד מי"ג מדות שהתורה נדרשת בהן דבר הלמד מענינו במה הכתוב מדבר בב' מינין אף כאן בב' מינין ע"כ, דמדהביא רבי קרא אחרינא לאיסור בבשר בחלב, אלמא דלא ס"ל דרשא דלא תאכל כל תועבה דדריש רב אשי כל שתעבתי לך הרי הוא בבל תאכל, והוא הדין בצורם אוזן בכור דלא נפקא ליה מהאי קרא, וא"כ מנ"ל לומר דקרא דלא תאכלנו דגבי פסולי המוקדשין שנפדו בבשר בחלב הכתוב מדבר מטעם דבר הלמד מענינו, אדרבה טפי הוי דבר הלמד מענינו אי אמרינן דבפסולי המוקדשין עצמן הכתוב מדבר, דדוקא בנפל להם מום מעצמם התיר הכתוב באכילה כצבי וכאיל, אבל בנעשה בידים בא הכתוב להזהיר דאסור באכילה, ומדלא ניחא ליה לרבי לומר הכי ש"מ דסברא הוא דכיון דאם נפל מאליו כבר התירו הכתוב ה"ה דאף נעשה בידים אי אפשר לאוסרו, וא"כ ע"כ קרא לאיסור בשר בחלב הוא: ויש לדחות דלעולם רבי ס"ל כר"א דדריש מלא תאכל כל תועבה לצורם אוזן בכור, אלא דכיון דצורם אוזן הוא דוקא בידי אדם אבל בנפל עליו מעצמו מותר, א"כ הו"א דה"ה בבשר בחלב דאם נתערבו מאליהם מותר דומיא דמטיל מום, וע"כ קרא דלא תאכלנו דגבי פסולי המוקדשין דריש ליה לבב"ח דבכל גוונא אסור אפילו נתערבו מאליהם. דלפסולי המוקדשין אי אפשר לומר דאתא קרא, דהא התיר קרא בנפל מאליו, ובמטיל בידים הרי איכא קרא דלא תאכל כל תועבה, אבל אין הכי נמי דאי לא הוי דריש רבי קרא דלא תאכל כל תועבה לצורם אוזן, ודאי דהוה דריש קרא דלא תאכלנו לפסולי המוקדשין עצמם לאסור במטיל מום

בידים, דאינו כ"כ רחוק לחלק בין מאליו להטילו בידים: והנה אגב אורחין ראיתי בספרי [דברים יב, כה] דדריש קרא דלא תאכלנו לרבות בשר בחלב כמו שדרש רבי כנזכר:
והדבר קשה דהא רבי דריש הכי משום דס"ל דקרא בפסולי המוקדשין מיירי ויליף לה מדבר הלמד מענינו דבמה הכתוב מדבר בב' מינין וכו', אבל להספרי דדריש פסוק דכי ירחיב וכו' בבשר תאוה של חולין כמו שמתבאר התם וכמ"ש רש"י בפ"ב דחולין (דף כ"ח ע"א) יעו"ש, וא"כ מנ"ל לדרוש דלאו דלא תאכלנו מיותר הוא לאסור בשר בחלב ולא לאיסור אחר, כיון דענין בשר בחלב אינו דבר הלמד מענינו. וי"ל דתנא דספרי ס"ל כר"מ דאמרי' בפ"ק דנדה (דף ט' ע"א) דלר"מ דם נעכר ונעשה חלב, ויליף לה מדכתיב מי יתן טהור מטמא, ובפ"ק דמכילתין (דף ו' ע"ב) אמרינן דהיתר חלב חידוש הוא שחידשה תורה כיון דדם נעכר ונעשה חלב ותחלתו היה דם וחייב כרת ועכשיו הוא מותר יעו"ש, וא"כ ענין בשר בחלב דבר הלמד מענינו הוא דהא קרא באזהרת דם קא משתעי, ועל זה הזהיר לא תאכלנו, דאע"ג דחלב לבדו הותר ויצא מאיסור דם מ"מ בתערובת בשר בחלב לא תאכלנו:
ונחזור לדברי הפר"ח דעוד תמה על דברי הרא"ם במה שהקשה על הר"מ דהלכות בכורות [פ"ב ה"ז] שכתב דקנסא דרבנן הוא דצ"ע מהספרי, דדבריו תמוהים דסברת הר"ם מבואר בש"ס, ובסוף דבריו התם באופן שהרא"ם לא דק כלל וכו' לפי שנעלם ממנו מתני' וגמרא דבכורות בלי שום ספק דו"ק ותשכח עכ"ל. וכשאני לעצמי אף דלפי פשט דברי הרא"ם וקיצור דבריו נראה דודאי דבריו תמוהים והאמת כדברי הפר"ח, מ"מ אפשר להליץ קצת בעד הרא"ם, דכבר כתבנו דהרא"ם בהיות כי לא נעלם ממנו סוגיא דבכורות, על פי זה הוא שהקשה על דברי התוס' דפרק כל הבשר, דמדלא הקשו אלא על צירומו של גוי ולא הקשו דהא אמרינן דקנסא הוא אפילו צרמו ישראל, ש"מ דאליבא דר"א הקשו כאמור, וא"כ איך אפשר שיקשה על הר"מ שכתב שהוא קנס כיון דזה הוא בידינו מן הגמ':
אבל נראה דכוונתו להקשות על הר"מ שכתב כן לענין בכור, ועינינו הרואות שכתב בר"פ ח"י מהלכות פסולי המוקדשין [ה"ג] וז"ל, כל קרבן שנאמר שהוא פסול בין שנפסל במחשבה בין במעשה בין שאירע בו דבר שפסלו כל האוכל ממנו כזית במזיד לוקה, שנאמר לא תאכל כל תועבה, מפי השמועה למדו שאין הכתוב מזהיר אלא על פסולי המוקדשין, [הל' ה'] וכן קדשים שהוטל בהם מום האוכל מהם כזית לוקה הרי הם בכלל כל תועבה וכו' עכ"ל. הרי דפסק הר"מ דהטלת מום הוי בכלל לאו זה, וא"כ איך כתב גבי בכור דאינו אלא מדרבנן. ולא קס"ד להרא"ם לומר דיש לחלק בין מטיל מום בקדשים למטיל מום בבכור, דקס"ד דלאחרים דפליגי אר"א בספרי ואמרו

בפסולי המוקדשין הכתוב מדבר, ס"ל דלא משתעי קרא במטיל מום כלל ואפי' במטיל מום בקדשים, דלא משתעי קרא אלא בפסולי המוקדשין, דהיינו בקדשי מזבח שנפסלו במחשבה או במעשה וכיוצא, אבל במטיל מום לא הזהיר הכתוב, וא"כ הוא כוונת הספרי אם פסק הר"ם כאחרים א"כ לא היה לו לפסוק דין הטלת מום בקדשים כלל, ומדפסק דין מטיל מום בקדשים, ש"מ דפסק נמי כר"א דדריש מנין לצורם אוזן בבכור וכו', וס"ל דאחרים לא פליגי אר"א אלא דבאו להוסיף דקרא בפסולי המוקדשין משתעי נמי, ולפיכך פסק ב' האופנים הן בקרבן שנפסל באחד מן הפסולין והן כשנפסל ע"י מום, וא"כ כיון דפסק כר"א מנ"ל לחלק בין בכור למטיל מום במוקדשין, לומר דבבכור אינו אלא מדרבנן ובקדשים הוא מן התורה, כיון דר"א עיקר דרשתו בבכור, ועפ"י דס"ד דרא"ם הכי תמה על הר"מ. ולבסוף תירץ בעד הר"מ דהר"מ ס"ל דפליגי ר"א ואחרים ופסק כאחרים, דהכוונה לומר דלר"א דאפי' מטיל מום בבכור הוא בכלל האזהרה, אבל אחרים ס"ל דמטיל מום בבכור אינו בכלל לאו זה דבפסולי המוקדשין הכתוב מדבר, וע"כ אין כונתם לומר דקרא לא מיירי כלל במטיל מום אפי' במוקדשין כי אם קרא משתעי בקדשים שנפסלו במחשבה וכיוצא, דהא לפי מאי דיליף מג"ש דתועבה תועבה מקרא דלא תזבח לה' אלהיך שור ושה אשר יהיה בו מום כל דבר רע וכו', ע"כ יליף נמי כי תועבה מקרי בעל מום כדכתיב התם, וא"כ לסברת אחרים הכתוב מדבר בין בפסולי המוקדשין שהוטל בהם מום ובין שנפסלו מחמת דבר אחר, ובהא פליגי ר"א ואחרים דלר"א הא דהטלת מום הוא אפי' בבכור, ולאחרים אם הטיל מום בבכור לא אסיר מדאורייתא, דלאו זה לא נאמר כ"א במטיל מום בקדשים:

ונראה דהיינו טעמא דיש לחלק בין בכור לקדשים דבשלמא קדשים דאלים קדושתייהו דאפי' אם נפל בהם מום אכתי בקדושתייהו הם עומדים והנהנה מהן קודם פדיון מועל, ואפי' אחר פדיון אכתי נשאר בהם קצת קדושה לענין גיזה ועבודה, וא"כ כיון דחמיר קדושתייהו י"ל דכמו שאסר הכתוב בגיזה ועבודה ואפי' אחר פדיונן, כמו כן אסר הכתוב אפי' באכילה כל שהוטל המום בידים ולא נפל מאליו. ומה גם דבקדשים יש בדמיהם צורך גבוה דבדמי הפדיון מביא קרבן אחר, ואם יתיר הכתוב בהטלת מום בידים לפעמים יטיל מום בידים או יגרום להטיל מום ע"י אחר כדי להרויח לפדותו פחות משוויו, דאף דלכתחלה צריך לפדותו בשוויו מ"מ בדיעבד אם פדאו פחות משוויו פדוי מן התורה, אלא דמדרבנן חייב להשלים וכמ"ש הר"מ בפ"ז מהל' ערכין דין ח' יעו"ש, אבל בכור דתיכף שנפל בו מום כבר יצא לחולין ולא נשאר בו צורך גבוה כלל דמומו זהו פדיונו, אף דאסרו הכתוב בגיזה ועבודה לא החמיר עליו לאוסרו באכילה נמי אפילו דהוטל

המום בידים, דשאני קדשים דחמיר קדושתייהו ואיכא צורך גבוה בדמיהם, וכיוצא לזה חלקו התוספות בזבחים (דף ע"ה ע"ב) ד"ה הפדו לי וכו' יעו"ש:

ועוד יש לחלק דשאני בכור דכיון דעיקרו הוא מתנה לכהן חלף עבודתו, אין סברא לומר דאסרו הכתוב מפני שהוטל מום בו בידים, כיון דמטי ליה פסידא לכהן דצריך שימתין עד שיפול בו מום אחר, ואפשר שלא יפול מום לעולם עד שימות ויפסיד הכהן, דאף דאם הכהן הטיל מום הוא עצמו בידים להתירו, מתורת קנס ראוי לקונסו, מ"מ היינו מדרבנן, אבל אם אנו אומרים דאיכא איסור לאו מן התורה, אי אפשר שיהיה מתורת קנס אלא מטעם כל שתעבתי לך, וכיון שכן כל שהוטל מום בו בידים אפילו בלא פשיעה ודעת הכהן, כ"א ע"י גוי וכיוצא הוא אסור, וכשלא פשע הכהן סברא הוא דלא אסרו הכתוב עליו להפסיד לכהן מתנתו, וכיון דלא אפשר לאוסרו בכל גוונא אף בדפשע הכהן לא אסרו, דמן התורה אי אפשר לאסור אלא בכל גוונא דהוטל בידים וכמ"ש התוס' בפ"ק דתמורה כנזכר, אלא דלסברת אחרים דפסק הר"מ כמותם ע"כ צ"ל דאף דבמוקדשין שנפל בהם מום ופדאן התיר הכתוב לאכול כצבי וכאיל, היינו דוקא בנפל מום מעצמו בידי שמים בלא גרמא דשום אדם ושום בריה, משא"כ בהוטל בידים או בגרמא כמו ששיערנו לדעת הרא"ם שהקשה להתוס' דחולין, זה נלע"ד ליישב קצת דברי הרא"ם כדי שלא לעשותו כטועה, ואף דהוי דוחק גדול בדבריו. ומ"מ ליישב דברי הר"מ דהל' בכורות ודהלכות פסולי המוקדשין דנראה דסתרי אהדדי, הדרך הנכון בעיני הוא ע"ד האמור דהר"מ פסק כאחרים דפליגי אר"א וס"ל דיש לחלק בין בכור לשאר קדשים כאמור:

וראיתי להרב בני יעקב בנימוקיו על הר"מ דבפי"ח מהל' פסולי המוקדשין בדין הנזכר כתב וז"ל, דברי רבינו צ"ע ממ"ש בפרק ב' דהל' בכורות, גם צ"ע למה לא מנה לאו זה בפי"ט מהל' סנהדרין בכלל הלאוין שלוקין עליהם, והיה אפשר ליישב דלא ליסתרו דבריו שיש לחלק בין זמן הזה לזמן בית המקדש קיים עכ"ל. הנה מ"ש לחלק בין זמן הזה לזמן בית המקדש חילוק דמסתבר הוא, דבשלמא בזמן שבהמ"ק קיים המטיל מום הוא פשיעה גדולה דהא בידו להקריבו ויקטיר האימורין ובהכי יכול לאוכלו, ולמה יעבור עליו יכול על מגן כי אם דוקא להבריחו מעל גבי המזבח, וכגון דא ודאי דמן הראוי הוא לאוסרו עליו כיון דדבר זה הוא להכעיס, משא"כ בזמן הזה דאי אפשר להקריבו ואדרבה י"ל דהטיל מום זה כדי שלא יבא לידי תקלה ושיוכל לשוחטו: אבל לענ"ד זה אינו מן הישוב, דא"כ אמאי לא ביאר דבריו הר"מ בהל' בכורות לאמר דהיינו בזמן הזה אבל בזמן בהמ"ק לא הוי קנסא ואפילו לבנו אסור. ועוד דאם לאו זה דלא תאכל כל תועבה קאי על בכור שהטיל בו מום, מנין לנו לחלק ולומר דלא משתעי קרא אלא בזמן הבית,

כיון דהא קי"ל דלא דרשינן טעמא דקרא ולעולם אמרינן גזירת הכתוב הוא ולא שנא. ועוד דאי אמרינן דבזמן בהמ"ק איכא לאו זה הוא אפילו לא הטיל אותו בידים, דאפילו ע"י גוי וקטן אסור כמו שהוא לענין בב"ח, וכמו שנראה מדברי הר"מ בדין זה דהל' פסולי המוקדשין דנקט בלשון וכן קדשים שהוטל בהם מום דמשמע דאפילו לא הטילו אותו הבעלים, מדלא קאמר שהטיל בהם מום, ובהוטל ע"י גוי אפי' בזמן שביהמ"ק קיים אין טעם לאסור כיון שהוא לא היה פושע בדבר. באופן דלענד"נ שהעיקר ליישב סתירת דברי הר"מ הוא בדרך האמור, שיש חילוק בין בכור לשאר קדשים. ומ"ש עוד דצ"ע דלמה לא מנה לאו זה בהלכות סנהדרין, אני תמיה עליו איך לא ראה שכבר הביאו שם בסימן נ"ג האוכל מפסולי המוקדשין, והיינו לאו זה דלא תאכל כל תועבה דכולל לכל פסולי המוקדשין שהופסלו ע"י מחשבה או מעשה או ע"י מום דהכל נכלל בשם פסולי המוקדשין:

אות מג ס"ק ד

והנה לענין הלכה דהמטיל מום בבכור אסור לשוחטו דבר פשוט הוא דמשום קנס אפילו אם מכרו או נתנו לאחר אסור לשוחטו, דאם איתא דלאחר לא קנסו כמו בנו נמצא דלא חשיב קנס כלל, דהא בידו למוכרו או ליתנו דאהנו מעשיו ליהנות ממנו בלא מום אחר. וכיוצא לזה אמרינן בירושלמי בפרק ד' דשביעית ה"ב עלה דמתני' שדה שנטייבה וכו' לא תזרע למוצאי שביעית, ר"א בשם ר"י טייבה ומת בנו מותר לזורעה, טייבה ומכרה אסור לזורעה וכו' עכ"ל, הרי דמשום קנס הלוקח נמי אסור ונראה דה"ה הכא, וה"ה מתנה דהמקבל מתנה אסור דמתנה חשוב כמכר דהא מתהני הנותן בטובת הנאה של המקבל, וכמ"ש הר"ן בנדרים (דף מ"ז ע"א) ד"ה והוי יודע וכו' גבי מתני' דנותן לבניו ולאחיו יעו"ש, וא"כ ה"ה הכא דכיון דנהנה בטובת הנאה הרי אהנו מעשיו, דאי הוה יהיב ליה בעודו תמים לא היה לו כ"כ טובת הנאה. ואולם נראה פשוט דאם מכרו בדמים מועטים שיעור מה ששוה המוכר בכור תם שמוכרו בזול דבהכי אין לו הנאה מהמום, מותר הלוקח לשוחטו במום זה כיון דבלא"ה היה יכול למוכרו: וכמו כן נראה פשוט דאם ישראל שנולד לו בכור בזמן הזה והפיל בו מום ואח"כ נתנו לכהן כמצוותו, דאין הכהן אסור לשוחטו, דלמה יקנסו לכהן כיון דאיהו לא עבד איסורא, וגם ישראל הנותן אינו נהנה בנתינה זאת כי אם קיום המצוה, ובין שיהיה נותנו לו בלא מום ובין נותנו במום מקיים המצוה. ואפשר דלזה כיון רש"י במתני' שכתב הצורם וכו' ובכהן מיירי כאשר כתבנו בראש אמי"ר [או"ק א'], די"ל דבא לשלול זה דלא מיירי בישראל שהטיל מום ואח"כ נתנו לכהן, דבכה"ג לא קנסינן ליה כיון דהוי קנס לכהן לא לישראל:

ויש לחקור אם עבר ושחטו בדיעבד במום זה אי קנסינן ליה שלא יהנה מהבשר ולא יוכל לאכול הבשר או אפי' למוכרו או ליתנו לאחר שיאכלנו, דאפשר שלא קנסו אלא שלא ישחט על מום זה וימתין עד שיפול בו מום אחר, דבהכי ליכא פסידא דאפשר שיפול בו מום אחר וישחטנו, אבל אם עבר ושחטו דאם קנסינן ליה שלא יהנה ממנו מפסיד הכל ולהפסיד הכל לא קנסו. דכיוצא לזה אמרינן בירושלמי בפ"ד דשביעית [ה"ב] טייבה ומכרה אסור לזורעה עבר וזרעה מותר שלא גזרו אלא על הגדר שהוא יכול לעמוד בו עכ"ל, הרי שאמרו דלענין קנס שקנסו שלא לזורעה היינו לכתחלה אבל בדיעבד אם זרעה הוא עצמו הפירות מותרים שלא להפסיד ממנו הפירות, דאפשר דה"ה הכא דאם עבר ושחטו הבשר מותר שלא גזרו להפסיד ממונו, או דלמא הכא גבי בכור אפילו בדיעבד אם שחטו אסור:

ויש להביא ראיה דאפילו בעבר ושחטו אסור ליהנות ממנו, ממה שכתב רש"י בפרק עד כמה (דף כ"ט ע"ב), גבי מתני' החשוד על הבכורות אין לוקחין ממנו בשר צבאים וכו' שכתב וז"ל, החשוד על הבכור כגון החשוד להטיל מום בבכור עכ"ל, מתבאר מדבריו שאינו מפרש מתני' על דרך דנראה מפי' הר"מ דחשוד דמתני' הוא שהוא חשוד למכור בשר בכור תם בחזקת בשר חולין, כמו שנראה מדברי הר"מ בפ"ג מהל' בכורות הלכה ח' יעו"ש, אלא רש"י ס"ל דלעולם דאינו חשוד למכור בשר בכור תם בחזקת חולין, אלא שחשוד להטיל בו מום ושוחטו על מום זה ומוכר הבשר לאחרים, ואם איתא דאם עבר ושחטו מותר ליהנות בו אמאי אסרו לקנות ממנו:

הן אמת דיש לעמוד בפירוש רש"י דכיון דדין זה אינו אלא קנס שקנסו למטיל מום מדרבנן, ופשיטא דלאחרים מותר דהא אמרינן דלא קנסו בנו אחריו, ומן הדין אם מכר לאחרים הם יכולים לשוחטו או אם מכר להם אחר שחיטה מותרים לאוכלו, אלא דמשום קנס דידיה אסרינן ליה ללוקח ממנו, א"כ איך החמירו כ"כ בקנס זה לאסור אפי' בספק. דאף דזה חשוד להטיל מום מ"מ זה הבשר אשר לוקחים ממנו אינו ידוע על צד הודאי שהוא מבשר בכור שהוטל בו מום, דאפשר דמעיקרא בשר זה אינו מבכור, ואם תמצא לומר הוא מבכור אפשר שנפל לו מום מאליו ולא הטילו בידים והרי איכא ס"ס, ובאיסור קנסא דרבנן למה החמירו כולי האי דאפי' בשר צבאים דאדום הוא ומחלף בבשר עגל אסור לקנות ממנו, והא בבשר צבאים איכא תלתא ספיקי דאפשר דהוי בשר צבאים ממש. ואף דרש"י גבי בשר צבאים כתב וז"ל, שאדום הוא וכו' זימנין דמזבין עגל בכור תם ואומר שבשר צבי הוא, דנראה מדבריו דכיון דחשוד להטיל מום חשדינן ליה דמוכר ג"כ בכור בלא הטלת מום, ע"כ צ"ל דמ"ש בכור תם ר"ל שהיה תם והטיל עליו מום, דמלתא

דפשיטא הוא דאם חשוד להטיל מום שעובר על לאו דוקא אינו חשוד לשחוט קדשים בחוץ דבכרת הוא, וכמו שמתבאר בפרק עד כמה (דף ל' ע"א) גבי מתניתין החשוד על השביעית וכו', דהחשוד על איסור קל אינו חשוד על איסור חמור, ובפרט דהכא כיון דבידו לעשות בו מום ולא יעבור על איסור כרת לא חשדינן ליה, דלא שביק התירא ועביד איסורא וכמו שכתבו התוס' שם בד"ה באתריה דרבי יהודה וכו' יעו"ש:

וכמו כן קשה על מה שכתב רש"י במה שאמרו בגמרא שם, שאינן עבודים הא עבודים זבנינן, אם איתא דבכור הוא לא הוה טרח ביה סבר אי שמעו ביה רבנן ומפסדו ליה מינאי וז"ל, שמעו רבנן דבכור תם הוא וטעון קבורה מפסדו ליה מינאי עכ"ל, ואי בכור תם דקאמר הוא על דרך האמור שהטיל בו מום, א"כ אמאי כתב דההפסד הוא דטעון קבורה, הא בכה"ג דהטיל בו מום אף דקנסו לו שלא למכור ושלא ליתן מ"מ מפקיר אותו לאחרים ואחרים מותרים לאכול מהבשר וליהנות מהעורות דלאחרים לא קנסו ולעולם דלא בעי קבורה, והוה ליה למימר דההפסד הוא דמפסיד הממון דע"כ יבואו אחרים ויהנו מממונו, ואפשר דאפילו הפסד גמור לא יהיה לו דהא יכול למוכרו בזול כשיעור מה ששוה המוכר בכור תם חי, דבזמן הזה יכול למכור בכור תם חי כדאמרינן בפ"ק דתמורה [ז, ב], וכיון דבלא הטלת המום היה יכול ליהנות כשיעור דמים אלו נמצא דלא נהנה מהטלת המום ולא אהנו מעשיו כמ"ש לעיל, ואי ס"ל לרש"י דמתניתין מיירי בחשוד על הבכור בשתים הן דמטיל מום בו והן דשוחט בכור תם בלא מום וע"ז פי' כן, א"כ למה במתניתין לא פי' כי אם שחשוד להטיל מום ולא עוד: ואפשר לומר ליישב דברי רש"י דס"ל לרש"י דמתני' דהכא אתיא כר"א דספרי [פ' ראה יד, ג] דס"ל דקרא דלא תאכל כל תועבה היא אזהרה לצורם אוזן בכור דאסור באכילה, וס"ל לרש"י דסברת ר"א לאו בדרך אסמכתא הוא כמ"ש התוס' בשמעתין [לד, א ד"ה ומי קניס] בתירוץ הב' אלא דרשא גמורה היא ומדאורייתא אסור, וזה פשוט דלר"א דלאו משום קנס הוא אסור בין לו ובין לבנו ובין לאחרים, ומשו"ה החמירו הכא בחשוד להטיל מום לאוסרו אפילו על הספק לאחריני כיון דאיסור תורה הוא וספיקא דאורייתא לחומרא. ואע"ג דהכא איכא ס"ס לומר דשמא זה שמוכר עכשיו אינו מבכור כלל, ואת"ל הוא מבכור אפשר שהוא מבכור בעל מום שנפל בו מאליו, ובפרט שאסרו אפילו בבשר צבאים, י"ל דדבר זה שאסרו בס"ס הוא בדרך קנס, ומשו"ה כתב רש"י בההיא דשמעו ביה רבנן ומפסדי ליה דהיינו משום דטעון קבורה, משום דלר"א דאסור באכילה מן התורה וגם אסור בהנאה, דכל מקום דכתיב לא תאכל אחד איסור אכילה ואחד איסור הנאה כדאמרינן בפ' כל הבשר לענין בשר בחלב [חולין קיד, ב] א"כ ע"כ טעון קבורה. ואע"ג דהכי הוי ס"ס כיון

דאסרוהו רבנן אפילו בס"ס מדין קנס, החמירו נמי דיהא כודאי בכור שהוטל בו מום וצריך קבורה:

ומאי דהוצרך רש"י לדחוקיה נפשיה לאוקמא מתני' כר"א, ולא ניחא ליה לפרש כפי' הר"מ דבחשוד למכור בשר בכור תם ממש בחזקת חולין, היינו טעמא דדייק במתני' דקתני החשוד על הבכור סתם, ולא קתני כדתנן לקמן גבי תרומה [כט, ב] דקתני הכי, החשוד להיות מוכר תרומה לשם חולין אין לוקחין ממנו אפילו מים ומלח דברי ר"י, ר"ש אומר כל שיש בו זיקת תרומות ומעשרות אין לוקחים ממנו עכ"ל, ואם איתא דהכא מיירי באופן זה, אמאי לא קתני החשוד למכור בכור תם בחזקת חולין. וגם דאי מיירי כסברת הר"מ איך סתם לן תנא דאין לוקחין ממנו כי אם בשר ועורות וכיוצא מדברים שיש בהם זיקת בכור והיינו כר"ש גבי תרומה, ומאיזה טעם הכא סתם לן תנא כר"ש, ולקמן גבי תרומה מייתי פלוגתא דר"י ור"ש. אשר ע"כ ס"ל דמתני' אתי כר"א דספרי, וס"ל דע"כ לא קניס ר"י גבי תרומה דאפילו מים ומלח אין לוקחין ממנו כי אם באיסור תרומה דחמיר, דזר שאכל תרומה חייב מיתה בידי שמים, וכ"כ אי מיירי מתני' בחשוד לשחוט בכור תם דהוי איסור חמור דחייב כרת כדין שוחט קדשים בחוץ, דודאי לר"י חשיב כדין תרומה דראוי לקונסו דאפילו מים ומלח אין לוקחין ממנו, אבל אי מיירי בחשוד להטיל מום בבכור דאינו אלא איסור לאו ואינו כ"כ חמור, דאפי' ר"י מודה דדוקא בדבר שיש בו זיקת בכור אין לוקחין ממנו. ואם כנים אנחנו בדרך זה בדברי רש"י נמצא דאין ראיה מכאן לדידן דקיימא לן שהוא משום קנס, שלא ישחטנו במום לומר דאפילו אם עבר ושחטו קנסינן ליה:

וראיתי להש"ך בי"ד סי' שי"ג ס"ק ב' שכתב בפשיטות וז"ל, דחכמים קנסוהו לדידיה ולא לבנו, ולפי"ז נראה דאם שחטוהו בדיעבד הבשר מותר לאחרים עכ"ל, נראה דס"ל בפשיטות דאפילו עבר ושחטו לעצמו אסור אלא דלאחרים מותר. אלא דיש להעיר בדבריו דאמאי לא ביאר דהא דמותר לאחרים לאו שמותר למוכרו לאחרים או ליתנו לאחרים בדרך מתנה, דא"כ נמצא דהוא עצמו נהנה בהטלת המום, ואין היתר לאחרים כי אם במוכרו להם בזול שיעור מה ששוה המוכר בכור תם חי דבהכי אינו נהנה המטיל המום או שמפקירו לאחרים:

ועוד דמנ"ל להרב בפשיטות דאפילו עבר ושחטו לעצמו אסור, כיון דאפשר דאחר שחיטה דיש לו הפסד לא קנסוהו, כמו שמצינו בירושלמי לענין שביעית דאמרינן דאם עבר וזרעה דהפירות מותרים לו כאמור. ואף דמדברי רש"י בההיא דחשוד על הבכור נראה כן, מ"מ יש לדחות כדבר האמור, ואכתי מידי דספיקא לא נפקא שמא מדמינן לה

להההיא דשביעית, ובשמעתין פשטו בעיא דאם קנסו בנו אחריו מההיא דשביעית. אלא דלזה י"ל דאף דמוהר"ר אליהו [פולדא] ז"ל בביאורו על הירושלמי פי' דברי הירושלמי ע"ד שכתבנו דעבר וזרעה שאמרו בירושלמי קאי אפילו על מי שטייבה עצמו, אבל ראיתי למוהר"ש סיריליו בביאורו כ"י שפי' דקאי על הלוקח, דעלה קאמר טייבה ומכרה אסור לזורעה עלה קאמר דאם עבר הלוקח וזרעה הפירות מותרים, וא"כ י"ל דוקא הלוקח דאיהו לא עביד איסורא אלא דאסרינן ליה לזורעה משום קנס המוכר שלא יהנו מעשיו, והיינו דוקא לכתחילה דבהכי לא יקפצו קונים לקנותה, אבל בדיעבד דכבר זרעה מותרים הפירות, אבל אה"נ דאם זרעה הוא עצמו הפירות אסורים לו:

אות מג ס"ק ה

והנה ראיתי לרש"י בשמעתין [לד, ב] שכתב גבי מאי דאבעיא לן מהו לקנוס בנו אחריו וז"ל, ומת הצורם מהו לקנוס בנו אחריו שלא יאכל מאותו בכור עולמית עכ"ל, וכלשון זה כתב בפרק השולח (דף מ"ד ע"ב) יעו"ש. וי"ל דנראין דבריו דס"ל דעיקר הבעיא הוא לר"א, דקתני במתניתין דלא ישחוט עולמית אי קנסינן לבנו אחריו שלא ישחוט עולמית אפילו ע"י מום אחר. וע"כ צ"ל דאפילו לפי דברי רש"י הבעיא היא נמי לרבנן דישחוט ע"י מום אחר, אי קנסינן לבנו אחריו שלא ישחוט אלא עד שיפול מום אחר, אלא דלרבותא נקט רש"י כי האי לישנא, דלמאי דפשטינן דלא קנסו לבנו ה"ה לר"א דלא קנסו לבנו, דאע"ג דר"א מחמיר הרבה בקנס לאוסרו עולמית לענין זה אינו מחמיר. ואף דלרש"י [הנז"ל או"ק ד' בד"ה ואפשר] לר"א הא דצורם אוזן בכור הוא איסור דאורייתא מקרא דלא תאכל כל תועבה, מ"מ מדאורייתא כיון דנפל בו מום אחר מאיליו מותר, ומאי דאוסרו ר"א עולמית אפילו יפלו בו כמה מומין אינו אלא קנסא מדרבנן וכמ"ש התוספות בשמעתין, ובקנס זה אמרינן נמי דלא קנסו בנו אחריו. ולישנא דעולמית לאו דוקא אלא הכוונה דלעולם אסור כל ימי חייו. והנה כי כן יש לומר דהוא הדין לרבי אליעזר אם מכרו הצורם עצמו לאחר באופן דאינו נהנה ממנו, אלא כמוכר בכור תם חי דמוכרו בזול כשיעור מה שנמכר בכור תם, דכהאי גוונא מותר למוכרו כיון דאפילו בלא מום היה יכול למוכרו באופן זה כאמור, וביד הלוקח נפל בו מום מאליו מותר הלוקח לשוחטו, דכיון דנפל לו מום אחר מן התורה מותר אלא דלעצמו קנסו אבל ללוקח דלא עביד איסורא לא קנסו כמו שלא קנסו לבנו אחריו. ונמצא כפי"ז דאפילו לר"א יש מציאות שלא יפסיד הכל, דלפחות ימכרנו בדמי שיווי תם:

אלא דכפי זה ק"ק דאמאי לא משני הש"ס למאי דפריך בשמעתין מההיא דהיתה לו בהרת וקצצה בכוונה לר"א, לומר דשאני הכא גבי בכור דקניס ר"א עולמית משום דיש לו

תקנה שלא יפסיד הכל שימכרנו לאחר בזול שיעור מה שנמכר תם, וכיון דאינו מפסיד הכל קנסינן ליה עולמית, אבל גבי בהרת דאי קנסינן ליה אפילו שיולד לו נגע אחר הרי אין לו תקנה כלל ליטהר ובכה"ג לא קנסינן ליה לעולם. ואפשר דכיון דאכתי לא נודע לנו אי בקנס זה קנסו בנו אחריו וה"ה לאחרים, דבתר הכי קא מבעיא לן ואפשיטא דלא קנסו בנו אחריו ולאחרים, דבהכי יש מציאות לומר דאית ליה תקנתא במכירה, לא אסיק אדעתיה דש"ס לשנויי הכי דאפשר דאפילו ללוקח אסור: ודע דלכאורה נראה פשוט דלפי מאי דפשטינן דלא קנסו בנו אחריו, דה"ה נמי אם הפקירוהו הבעלים וזכה בו אחר מן ההפקר דמותר הזוכה לשוחטו, כיון דהפקר לא דמי למתנה דנהנה ונותן בטובת הנאה, והזוכה מן ההפקר כבן היורש דמי, וכ"כ לפי מ"ש הרגמ"ה דה"ה ישראל המטיל מום בספק בכור דקנסינן ליה דאם היה גר שאין לו יורשים והטיל בו מום ומת דכל נכסיו הוו הפקר, הזוכה בהם מותר לשוחטו דומיא דיורש:

ואולם ראיתי בירושלמי בסוף פרק ט' דשביעית [ה"ו] עלה דמתניתין מי שיש לו פירות שביעית שנפלו לו בירושה או שנתנו לו במתנה ר"א אומר ינתנו לאוכליהם וחכמים אומרים אין החוטא נשכר אלא ימכרו לאוכליהם ודמיהם יתחלקו לכל אדם, אמר ר"ש בן לקיש בפירות עבירה היא מתניתין ופריך והתניא המוצא פירות עבירה לא יגע בהם, ומשני שניא היא תמן מציאה הכא שנפלו לו על כרחו. וכתב הר"ש סיריליו ז"ל בביאורו וז"ל, בפירות עבירה היא מתני', כגון דמוריש או נותן המתנה גדר הכרם ולא הניח לעניים ליכנס, אי נמי איכא למימר שיצאו מן הארץ לחו"ל במזיד דהנהו אסירי לכו"ע כדפרישית סוף פרק שלש ארצות, אי נמי דלא עבד בהו ביעור לאוצר שבביתו כשהגיע שעת הביעור, ומשום הכי קניס להו ר"א דלא תתקיים מחשבתו דמוריש או דנותן, אלא יהבינן להו לקרובים דיליה והוי קצת קנסא, ולר"ל א"ש דרבנן אמרי ליה דהאי לא חשיב להו קנסא כיון דחטא דסוף סוף נהנה היורש והמקבל מתנה ומתקיימת מחשבת המוריש והנותן, שהרי משתרש כל אותו זמן שאוכלים אותם פירות שאינו נותן להם משלו, אלא ימכרו בציווי ב"ד. המוצא פירות עבירה סתמא היא וכו"ע מודי בה דלא יגע בהם, וכך היא מתנה וכך היא מציאה. שניא היא הכא שנפלו לו ע"כ שאם לא היה מקבלן מהנותן היה לו הפסד למקבל המתנה אם לא יקחם ממנו, וגבי ירושה נמי כה"ג עכ"ל:

מבואר יוצא מהך ברייתא דהמוצא מציאה שהוא זוכה בה מן ההפקר לא דמי לירושה ולמתנה, דאף דיורש ומקבל מתנה יכולין ליתנן לאוכליהן ולא קנסינן לומר דלא יגע בהם, מ"מ במציאה דזוכה בו מדעתו קנסינן ליה דלא יגע בהן, ואפשר דה"ה לענין בכור

דאף דליורש לא קנסינן היינו משום דירושה ממילא קא אתי ובע"כ זוכה בה, אבל בזוכה מן ההפקר דהוא רצה לזכות בו קנסינן ליה וצ"ע:

והנה במתני' דפ"ד דשביעית [מ"ב] דשדה שנטייבה לא תזרע למוצאי שביעית קתני בסיפא, שדה שנטייבה בית שמאי אומרים אין אוכלין פירותיה בשביעית ובית הלל אומרים אוכלין. וצריך להבין דנהי דלב"ה מן התורה אוכלין פירותיהם, מ"מ אמאי לא קנסינן ליה משום דעבר עבירה דומיא דשדה שנטייבה דלא תזרע במוצאי שביעית משום קנס. וצ"ל דהא דאמרינן דלב"ה אוכלין אותם הוא לעניים ולכו"ע אבל לבעל השדה שעבר עבירה וטייבה ודאי דאסירי הפירות משום קנס, דומיא דהצורם אוזן הבכור דלהצורם אסור לשוחטו ולאחרים מותר. ואין לתמוה דאמאי לא הביאו ראיה מדברי ב"ה בשמעתין לפשוט דלא קנסו בנו אחריו דלאחרים דלא עבדו איסור לא קנסו, דע"כ לב"ה היינו טעמא דלא קנסו לאחרים דלא עבדו עבירה. דיש לדחות דטעמא דב"ה לאו משום דלא קנסינן לאחרים שלא עבדו איסור, אלא טעמא דב"ה דכיון דשדה בשביעית היא הפקר אין אדם אוסר דבר שאינו שלו ולאו כל כמיניה להפקיע כח העניים וכח כו"ע, משא"כ גבי בכור דהמטיל מום שלו הוא ויכול לאוסרו אפילו לאחרים:

וכן ראיתי למוהרש"ס בביאורו על הירושלמי שכתב במתני' הנזכר וז"ל, וב"ה אומרים אוכלין דכיון דשדה בשביעית הפקר אין אדם אוסר דבר שאינו שלו ולאו כל כמיניה להפקיע כח העניים וכח כו"ע, וכי שרו ב"ה גבי פירות עבירה היינו לאחרים, אבל לרשע העובר פשיטא דאסירי דומיא דצורם אוזן בבכור, דלדידיה דעבד איסורא קנסו ולאחריני לא קנסו כדאיתא בפרק פסולי המוקדשין [לד, ב], ובסוף פרק הפיגם [שביעית פ"ט מ"ט] איכא פלוגתא דר"א ורבנן אי קנסינן ליורשים דדמו לדידיה או לא עכ"ל. ומ"ש דאיכא פלוגתא דר"א ורבנן בס"פ הפיגם, ע"כ לא שייך לומר דפלוגתא דר"א ורבנן התם הוא אי קנסינן ליורש בפירות עבירה, אלא לר"ל דאמרינן התם בירושלמי דלר"ל בפירות עבירה היא מתני', אבל לר"י דקי"ל כוותיה דקאמר התם בפירות היתר היא מתני' לא שייך זה. ואפילו נאמר דכוונת הרב על סברת ר"ל דהתם, מ"מ אין דבריו מובנים, דהא לסברת ר"ל כ"ע לא פליגי התם דודאי קנסינן ליה ליורש ולמקבל מתנה, דאפילו לר"א הא קניס ליה דינתנו לאוכליהן אבל להם דהיינו היורש ומקבל מתנה לא והוי קצת קנסא, אלא דלרבנן מחמירין בקנס טפי דלא סגי בהאי קנסא דר"א אלא ימכרו לאוכליהן והדמים יתחלקו לכל אדם, ונמצא דלכו"ע קנסינן ליורש ומקבל מתנה אלא דקנסא רבה וקנסא זוטא איכא בינייהו, ופשיטא דלר"ל דהתם ע"כ בכל מקום דקנסו חז"ל קנסו ליורש ולבאי כחו, וכההיא דשדה שנטייבה בשביעית אפילו מת אין בנו יכול לזורעה למוצאי שביעית, וכן

בצורם אוזן בכור, אלא דלא קי"ל כוותיה דר"ל אלא כר"י דמוקי מתני' דהתם בפירות היתר, דלדידיה אין ללמוד דבר זה ממתניתין:

אות מג ס"ק ו

והנה לפי מאי דמסקינן בשמעתין [לד, ב] דאפילו בצורם אוזן הבכור דעבר אאיסורא דאורייתא דקנסינן לו ולא לבנו אחריו דבנו מותר לשוחטו, ואם עבר ושחטו מותר הבשר לאחרים כמ"ש הש"ך [יו"ד שי"ג סק"ב] כנזכר לעיל [או"ק ד'], דלא קנסו אלא לו דוקא דעבר אדאורייתא. יש לעמוד לענין חמץ שעבר עליו הפסח דקי"ל כדאמר רבא בפרק כל שעה [כט, א], דמתניתין דקתני חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח אסור בהנאה ר"ש הוא, דר"ש קנסא קניס משום דעבר בבל יראה ובל ימצא, אי אמרינן דלא אסור משום קנס אלא למי שעבר אבל יראה ובל ימצא אבל לאחריני מותר, וכן אם מת בעל החמץ בנו מותר בהנאה כיון דהוא לא עבר דומיא דצורם אוזן בכור, דהא ודאי אין לומר דאין לדמות תקנות חז"ל וגזירותיהם זה לזה, דאפשר דבצורם אוזן בכור לא קנסו כ"כ ובחמץ קנסו יותר דאפילו לאחריני אסור, דהא ליתא דא"כ מה מייתי הש"ס למפשט בעיא מההיא דשדה שנטייבה בשביעית כיון די"ל דאין לדמות קנסות חז"ל זה לזה, וא"כ ה"ה די"ל דחמץ נמי אנו למדין מדין צורם אוזן בבכור: הן אמת דלפי האמור לעיל שיש ללמוד מהירושלמי דשביעית דאמרו דאם מכרה גם הלוקח אינו יכול לזורעה במוצאי שביעית, דש"מ דגם לאחריני אנו אוסרין משום קנס כדי שלא יהנו מעשיו, דה"ה לענין בכור דאם מכר או נתן לאחר בדמי שיווי בכור בעל מום אנו אוסרין ללוקח ולמקבל מתנה לשוחטו, דאי מותר להם הרי אין כאן קנס דבידו למוכרו או ליתנו ונמצא דאהנו מעשיו, ולכן אסרו חז"ל ללוקח ולמקבל מתנה דבהכי לא ימצא מי שיקנה בשיווי בכור בעל מום ולא יהנו מעשיו, דה"ה די"ל כן גבי חמץ דכיון דאסרו בהנאה מלבד דפשיטא דלכתחלה אסור למוכרו או ליתנו, דכל דבר שאסור בהנאה אסור למוכרו או ליתנו כדי ליהנות מהדמים מטעם זה דלא יהנו מעשיו, [גם אסרו חז"ל ללוקח ולמקבל מתנה] דכיון דאסור ללוקח לא ימצא קונים, דכיון דאם עבר ומכר הדמים מותרים אפילו למוכר עצמו למ"ד דחליפי איסורי הנאה מותרין בדיעבד אפילו למחליף כמו שהיא סברת הר"מ [פ"ח מה' מאכ"א הט"ז], ואפילו לסברת רש"י [חולין ד, ב, ע"ז נד, ב] דס"ל דמדרבנן אסורים למחליף עצמו, מ"מ י"ל דהיינו דוקא במחליף דבר דאסור בהנאה מן התורה אבל לא במה שאיסורו מדרבנן, וכמו שצידד לומר כן הרב מ"ל בפ"ה דהל' אישות דין א' בד"ה הכלל העולה וכו' יעו"ש. הנה כי כן י"ל דאף דהיו יכולין חז"ל לאסור הדמים על המוכר כדי שלא יהנו מעשיו, מ"מ לא החמירו כ"כ חז"ל לאסור דמי המכר על המוכר כיון

דבעלמא מותר אפילו למחליף, אלא עשו תקנה כדי שלא יהנו מעשיו שלא ימצא קונים כיון דאסור ללוקח. אבל לעולם י"ל דלבנו לא קנסו ואם מת העובר מותר החמץ לבנו, וכ"כ אם באו אחרים וזכו בו מן ההפקר מותר להם, כיון דבעל החמץ עצמו אשר עבר בבל יראה ובל ימצא אינו נהנה כלום לא בדמיו ולא בטובת הנאה דמתנה, דומיא דדין צורם אוזן בכור:

דעפ"י האמור אין סתירה לזה מההיא דאמרינן בפ"ק דחולין [ד, ב], חמצן של עוברי עבירה אחר הפסח מותר מיד מפני שהם מחליפין ומוקי לה כר"ש יעו"ש, דמשמע דהיינו טעמא דמותר מיד משום דמחליפין הא לאו הכי אסור לאחריני, די"ל דהתם מיירי בעוברי עבירה דמוכרין חמץ לאחריני דדוקא משום דמחליפין מותר מיד ללוקחים, אבל אם הוא החמץ עצמו אסור ללוקח מטעם דלא ליתי הנאה למוכר דימצא קונים ויהנו מעשיו, וכיון דאסרוהו לא ימצא קונים ויתקיים קנס שקנסוהו רבנן, אבל לעולם דכל דלא מטי ליה הנאה לבעל החמץ מותר לאחריני כגון אם מת בנו מותר בו וכ"כ אחרים שזכו מן ההפקר כאמור:

איברא דראיתי להר"ן בפרק כל שעה [שם] שכתב וז"ל, ודאמרינן קנסא הוא דקא קניס לאו לדידיה בלחוד דעביד איסורא הוא דקא קניס אלא אפילו לאחריני נמי אסור, וראיה לדבר מדאמרינן בפ"ק דחולין חמצן של עוברי עבירה וכו', וש"מ דחמץ של ישראל שעבר עליו הפסח לכו"ע אסור עכ"ל. ומסתימות דבריו נראה פשוט דס"ל דבכל גוונא אסור לאחריני בין בדרך מכר ומתנה דמטי ליה הנאה למוכר, ובין בדרך ירושה והפקר דלא מטי ליה הנאה לבעל החמץ אסרו רבנן לכו"ע, ומדלא ניחא ליה לחלק ע"ד האמור ולומר, דההיא דחמצן של עוברי עבירה הוא דוקא בדרך מכירה דמטי הנאה למוכר כאמור, ש"מ דס"ל להר"ן דלמ"ד דחליפי איסור הנאה אסורים למחליף עצמו מדרבנן ה"ה בדבר דאסור בהנאה מדרבנן, ודלא כמו שצדד הרב מ"ל בהל' אישות כאמור, וכיון שכן אם איתא דבדרך ירושה או בדרך הפקר מותר לאחריני והתם שאני דמיירי בדרך מכר מטעם דלא יהנו מעשיו ליהנות ממנו, הא בלאו הכי (הא) הדמים אסורים למוכר ולא מטי ליה הנאה למוכר ממכירה זאת, ומדאסרו בחמץ עצמו ש"מ דבכל גוונא אסרו לאחריני:

ועפ"י מונח זה שהביא ראיה הר"ן מההיא דחמצן של עוברי עבירה וכו', לע"ד יש להביא ראיה נמי ממאי דאמרינן בתוספתא דריש פרק ב' דפסחים [ה"א] וז"ל, חמץ של כותים מאימתי מותר אחר הפסח וכו' ר"ש אומר אף כשאמרו של נחתומין בכרכים עד ג' תנורים, אסור עד ג' ימים, שמשחרית היה בודק לו שאור כל אותו היום, בד"א בזמן שלא עשו פסחיהן עם ישראל או שהקדימו יום א', אבל אם עשו פסחיהן עם ישראל או שעכבו

אחר ישראל יום א' מותר אחר הפסח מיד עכ"ל, ועי' פירוש התוספתא הנזכר להרב חסדי דוד נר"ו. וכיון דלר"ש כל אלו הזמנים שאמרו שצריך להמתין כדי שיהיה מותר חמצן של כותים הוא בזמן שלא עשו פסחיהן עם ישראל או הקדימו יום אחד, דאחר הפסח של ישראל מיד מסתמא הוא חמץ שעשו בזמן ימי הפסח דישראל, דלכותים היה חול גמור ולדידהו החמץ מותר, וכיון דהך ברייתא כמאן דאמר כותים גירי אמת הם הוה ליה כחמץ של ישראל שעבר עליו הפסח דאסור לר"ש משום קנס, וכיון דגרים הם דינם כישראל לענין זה. ואם איתא דלא אסר ר"ש כי אם דוקא לבעל החמץ שעבר ולא לאחריני, א"כ הכא דאסר רבי שמעון בחמץ של כותים למי אסר, אי לכותים עצמם שעברו על בל יראה ובל ימצא הא אינם שומעים לנו לאסור להם דהם לפי שיטתם וטעותם החמץ הזה לא עשו אותו בתוך הפסח, דלדידהו כבר עברו ימי הפסח, ואם הם אינם שומעים לנו למנין שאנו מונין אפילו לאסור להם חמץ בתוך הפסח כ"ש שאינן שומעים לנו לאוסרו אחר הפסח דאינו אלא מדרבנן, אלא ע"כ צ"ל דר"ש אסר לאחריני מישראל דאסורים לאכול מחמצן עד שיעברו זמנים הללו, וש"מ דחמץ של ישראל שעבר עליו הפסח אסור לכו"ע:

אלא דהכא י"ל דאף דלדעת הר"ן דדמי חמץ שעבר עליו הפסח אסורין למוכר ולמחליף, מ"מ הכא אי אפשר למקנסינהו בהכי לאסור להם הדמים, דמסתמא אינם שומעים לנו כיון דלדידהו לא הוי חמץ שעבר עליו הפסח ולא צייתי לן, ולכן י"ל דאסרו לישראל הקונה מהם כדי שלא ימצא קונים ולא יהנו מעשיו, אבל לעולם שלא בדרך מכירה ומתנה מותר:

ולדידי אף לראיה שהביא הר"ן מההיא דפ"ק דחולין יש לדחות באופן זה, די"ל דדוקא בדרך מכירה מיירי, וטפי ניחא להו לרבנן לתקן שיהיה הלוקח אסור כדי שלא ימצא קונים ויהנו מעשיו, מלומר דכיון דהדמים אסורים לו אף דהלוקח יהיה מותר לית לן בה, דאכתי י"ל דכיון דעוברי עבירה נינהו ולא חשו לעבור על בל יראה ובל ימצא, לא ישמעו לאסור הדמים ונמצא דלא הועילו חכמים בתקנתן, דימכור אותו ויהנו מעשיו, אבל השתא דאסרו ללוקח מסתמא לא ימצא קונים מישראל ויועילו חכמים בתקנתם, ולעולם לא אסרו אלא באופן מכירה וכיוצא דמטי ליה הנאה לבעל החמץ, אבל בדרך אחר כירושה או בהפקר לא אסרו לאחריני דומיא דצורם אוזן בבכור. ולדברי הר"ן דאינו מחלק כלל צ"ע דמ"ש קנס שקנסו בחמץ מהא דצורם אוזן בכור דאע"ג דעבר אאיסורא דאורייתא לא קנסו לאחרים:

וראיתי להרב חק יעקב בסי' תמ"ח ס"ק כ"א שכתב וז"ל, אע"פ שבטלו, לכאורה היה נראה דלפי מה שמתבאר בסוגיא דמ"ק (דף י"ג ע"א) דהיכא דעביד איסורא דאורייתא קנסו בנו אחריו משא"כ באיסור דרבנן, וא"כ היכא שבטלו החמץ ומת יהיה חמצו עכ"פ מותר לבנו בהנאה דלא קנסו בנו אחריו כיון דאין כאן איסור דאורייתא, אבל זה אינו לפי מ"ש הר"ן הטעם דאסור להאכיל החמץ אחר הפסח אפילו לבהמת אחרים וז"ל, הא דקנסו רבנן לאו לדידיה דעבד איסורא קנסו אלא לכו"ע קנסו עכ"ל וצ"ע עכ"ל. ודבריו תמוהים בעיני במ"ש דמתבאר בסוגיא דמ"ק דהיכא דעביד איסורא דאורייתא קנסו בנו אחריו, דאף דשם אמרו את"ל צורם אוזן בבכור קנסו כיון דעבד איסורא דאורייתא, מ"מ מסקנא בשמעתין דבכורות הוי דאפילו בצורם דעביד איסורא דאורייתא לא קנסינן בנו אחריו, ועוד מה מייתי מדברי הר"ן לסתור סברתו דסבר לומר דאם בטל דלא עבר אדאורייתא לא קנסו בנו אחריו, כיון דהר"ן דבריו אמורים בעיקר קנס שקנסו חכמים בדעבד איסור דאורייתא דלא בטל ועבר על בל יראה ובל ימצא דבכה"ג קנסו לאחרים, אבל אם בטל דהוא איסור דרבנן מנ"ל דקנסו לבנו אחריו: והנה הפר"ח בסי' תמ"ח ס"ק ג' הביא דברי הר"ן שהביא ראיה מההיא דפ"ק דחולין וכתב הוא וז"ל, ועוד נ"ל ראיה מהא דתנן בפרק הגוזל קמא [ב"ק צו, ב], גזל חמץ ועבר עליו הפסח אומר לו הרי שלך לפניך, כלומר אע"פ שאסור לו, והא הכא דנגזל ודאי לא קעבר עליה אלא הגזלן ואעפ"כ אסור לנגזל, אלמא דכל חמץ שעבר עליו שום אדם נאסר לכל עכ"ל. ובאמת שהיא ראיה נכונה, דהא בגמ' אמרי' שם בפ' הגוזל (דף צ"ח ע"ב) עלה דהך מתני', מאן תנא דאומרים באיסורי הנאה הרי שלך לפניך, הרי מוכח דגם לנגזל אסור בהנאה אף דלא קעבר, דפשיטא דלכו"ע הנגזל אינו עובר כיון דאחריות החמץ הוא על הגזלן ואפי' לאונסים, דהרי אפילו במפקיד חמץ אצל ישראל וקבל הנפקד אחריות עליו דעת הרשב"א שאין המפקיד עובר על בל יראה לפי שאינו ברשותו, כמו שהביא מרן הב"י בשמו בסי' ת"מ וכן משמע דעת הרמב"ן והר"ן שם, ואף שהם נקטו בדבריהם המפקיד אצל הגוי לפי הנראה אין סברא לחלק לגבי המפקיד אם הנפקד ישראל או גוי, ואפי' להר"מ [פ"ד מה' חמץ ומצה ה"א] שפסק שישראל שהפקיד אצל גוי עובר המפקיד בבל יראה וכן דעת רבינו יונה הביאו הרא"ש בפ"ק דפסחים [סי' ד'], מ"מ הרי ביאר שם הרא"ש טעמו שכיון שהשאיל לו הנפקד ביתו לשמירת ממונו ביתו דמפקיד קרינן ביה יעו"ש, א"כ טעם זה שייך בנפקד אבל גזלן שגזל בזרוע להחזיקו לעצמו והוא בביתו של גזלן, והרי גזלן זה לא השאיל לו ביתו להנגזל ולא קרינן ביה ביתו דנגזל והנגזל חייב באחריותו, בזה כ"ע מודו שאין הנגזל עובר בבל יראה לפי שאינו ברשותו. ומה גם דבשלמא פקדון

כל היכא דאיתיה ברשותא דמריה איתיה ויכול הוא למוכרו או ליתנו במתנה בכל אחד מדרכי הקנייה, וכן יכול להקדישו והוא מוקדש, ולכן ס"ל להר"מ ורבינו יונה שעובר עליו המפקיד דברשותו הוא, אבל בגזל דאין הגזלה ברשותו לא למוכרו ולא להקדישו, וכמו שאמרו גזל ולא נתייאשו הבעלים שניהם אינם יכולים להקדישו זה לפי שאינו שלו וזה לפי שאינו ברשותו כדאמרינן בפרק מרובה (דף ס"ט ע"ב), ודאי שאינו עובר עליו הנגזל בב"י. ואף שכתב הר"ן [הובא בב"י הנ"ל] במפקיד וקבל הנפקד אחריות שאף שאין המפקיד עובר מה"ת מ"מ מדרבנן עובר ולכן הוא אסור אחר הפסח, נראה פשוט דהיינו במפקיד שבידו לבערו ולכן הטילו עליו חז"ל חיוב לבערו, אבל נגזל שאינו בידו לבערו ואינו ברשותו לשום דבר נראה דאפי' מדרבנן אינו עובר: כי על פי זה מה מאד תמהני על הרב חק יעקב דבסי' תמ"ח סוף ס"ק ד' כתב וז"ל, דלטעמים אלו אפשר ג"כ להקל אם גזל גוי חמץ של ישראל ועבר עליו הפסח צ"ע עכ"ל, ולפי האמור למה הוצרך לטעמים אלו דהיינו דשמא החליפו כדי להקל בגזל גוי חמץ, כיון דבגזל דהגוי חייב באחריותו והנגזל אין החמץ ברשותו פשיטא דאינו עובר הנגזל ומותר אחר הפסח בלי טעם זה כאמור דגזל לא דמי כלל לפקדון. באופן דלפ"ז דפשיטא דהנגזל אינו עובר מתני' דאומר לו הרי שלך לפניך היא ראיה נכונה לכאורה, וצריך להבין דאמאי לא הביא הר"ן ראיה זו, ואיך הניח מלהביא משנה ערוכה והביא משמעות דההיא דחמצן של עוברי עבירה, ונראה דהלא דבר הוא מה שלא הביאו הר"ן:

ואפשר דסבירא ליה להר"ן דראיה זו יש לדחותה, דאפשר דמתני' דפרק הגוזל סתם לן תנא התם כר' יהודה, דאמרי' בפ' כ"ש [כח, א] דס"ל לר"י דחמץ שעבר עליו הפסח עובר עליו בלאו, ומשו"ה כיון דמה"ת הוא ולאו משום קנסא הוא אין חילוק בין גזלן דעבר ובין נגזל דלא עבר דלכו"ע אסור מה"ת. ולעד"נ דיש קצת הכרח לומר דמתני' דהתם כר"י, דאי כר"ש דקנסא קניס על מאן דעבר בבל יראה ובל ימצא, א"כ הכא אמאי יכול לומר לו הרי שלך לפניך ואינו מפסיד כלום משלו, ואמאי לא קנסו אותו שישלם דמי החמץ כיון דעבר בבל יראה, דכיון דחייב באחריותו ואפי' באונסין ראוי לקונסו, דהא כיון שיכול לומר הרי שלך לפניך נמצא דהקנס וההפסד מגיע לנגזל שלא עבר כלל, והגזלן שעבר לא קנסינן ליה כלום, אלא עכצ"ל דר"י היא דלא קניס כלל אלא דמה"ת אסור לכל העולם:

ואין לתמוה דכפי זה הוו תרי סתמי דסתרי אהדדי, דבפ' כל שעה לפי סברת רבא התם סתם לן תנא כר"ש והכא סתם לן תנא כר"י, ואנן קי"ל כסתם מתני' דפ' כל שעה דקי"ל כר"ש, וכל היכא דאיכא תרי סתמי דסתרי אהדדי דלא ידעינן הי סתמי בתרייתא כגון

בתרי מסכתי כי הני סתמי, במידי דאורייתא אזלינן לחומרא וכמ"ש מרן זקני זצוק"ל בספר יבין שמועה בכלל ס"ט, דהא ליתא דהא כתב התם הרב שם כלל ע' דסתמא בדוכתא דסתם התנא במקומו שם דייק התנא טפי למסתם אליבא דהלכתא וקי"ל כוותיה יעו"ש, וא"כ הכא דסתם לן תנא בפסחים שהוא מקור דין זה דחמץ הוא העיקר לענין הלכה, ואף דסתם לן תנא איפכא בפ' הגוזל, כסתמא דפ' כל שעה נקטינן: וכן נראה מדברי הר"מ מסרקסטא ז"ל שהביא הרב בצלאל בספר אסיפת זקנים שכתב עלה דמתני' דהגוזל וז"ל, חמץ שעבר עליו הפסח וכו' וכן הדין אם גזל החמץ ועבר עליו הפסח נראה לומר לא זה וזה עוברים בבל יראה עכ"ל, דלפי שיטתו דלא זה וזה עוברין בבל יראה א"כ ע"כ צ"ל דס"ל דמתני' דאשמועינן דאומרים באיסורי הנאה הרי שלך לפניך אתי כר"י, דלר"ש כיון דבין הגזלן ובין הנגזל לא עברו על בל יראה אמאי אסור בהנאה אחר הפסח. אלא דדבריו תמוהים בעיני דהתינח דהנגזל לא עבר על בל יראה מטעם האמור, אבל הגזלן דחייב באחריותו ואפילו לאונסין אמאי לא עבר, מידי דהוה אפקדון דכל דחייב באחריות עובר בבל יראה. באופן דמקום יש בראש לומר דמתני' דפ' הגוזל אתיא כר"י, ואין ראיה מהכא לדינו של הר"ן ז"ל, דאפשר דלר"ש הכא אינו אסור בהנאה לנגזל:

ואולם נראה דאף דממתני' אין ראיה כ"כ אכתי יש ראיה ממימרות שנאמרו שם בענין חמץ בפ' הגוזל, האחת (בדף ק"ה ע"א) אמרי' ואמר רבא הרי אמרו גזל חמץ ועבר עליו הפסח אומר לו הרי שלך לפניך, בעי רבא נשבע עליו מהו, מי אמרי' כיון דאי מגנב בעי שלומי ליה ממונא קא כפר ליה, או דלמא השתא מיהא הא מנח ועפרא בעלמא הוא ולא כפר ליה ממונא ע"כ, ופשיטא דבהך בעייא רבא באלף גרסי', דהא אמרי' בתר הכי מילתא דאבעיא ליה לרבא פשיטא ליה לרבה, וכיון דרבא בפרק כל שעה מוקי סתם מתני' דהתם כר"ש, מסתמא הכי ס"ל לרבא לענין הלכה, וא"כ אם איתא דלר"ש מותר בהנאה לנגזל דלא עבר, א"כ מאי קא מבעיא ליה אי חשיב כפריה ממונא מטעם דאי מגנב בעי שלומי, תיפוק ליה דממון גמור הוא אצל הנגזל דלדידיה מותר בהנאה: אלא דלזה יש לדחות ג"כ דאפשר דס"ל לרבא דלענין שבועה לחייבו חומש ואשם אינו חייב כ"א בדכפריה ממונא דליהוי ממון לתובע ולנתבע, דכל דהוי (נמי) ממונא אצל התובע ואצל הנתבע לא הוי ממונא, כענין זה דחמץ דאצל הנגזל הוי ממון ואצל הגזלן לא הוי ממון, דכיון דעבר על בל יראה אסור עליו בהנאה ואינו יכול ליהנות בו כלל ולדידיה לא הוי ממון, דכל כה"ג דלדידיה לא הוי ממון ולא מטי ליה שום תועלת ממון ממה שכפר ונשבע עליו, דהא אינו יכול ליהנות בו ועפרא בעלמא הוא לדידיה אינו

חייב, אלא דמבעיא ליה לרבא דכיון דאי מגנב בעי שלומי הא מטי ליה הנאה משבועתו דמפטר נפשיה מלשלם אילו נגנב וליתיה בעין:

ועוד יש מימרא אחרת דרבא עצמו שם בפ' הגוזל (דף ק"י ע"ב), בעי רבא כהנים בגזל הגר יורשין הוו או מקבלי מתנות הוו, למאי נ"מ כגון שגזל חמץ ועבר עליו הפסח, אי אמרת יורשין הוו היינו האי דירתי מורית, ואי אמרת מקבלי מתנות הוו מתנה קאמר רחמנא דיהיב להו והא לא קא יהיב להו מידי דעפרא בעלמא הוא ע"כ, הרי מוכח מכאן דלרבא גם לנגזל אסור וגם לכהנים הניתן להם אסור בהנאה ונמצא דלא קא יהיב להו מידי. ואף גם זאת יש לדחות דלעולם לנגזל מותר והכהנים המקבלים ממנו יכולים ליהנות ממנו דלהנגזל לא נאסר, אבל מ"מ אי מקבלי מתנות נינהו צריך דליתב להם דבר שהוא שוה ממון אצל הגזלן, דבהכי שפיר חשיב כאילו נותן להם מתנה לכהנים, דהא במיתת הגר הרי זכה הגזלן בגזלה מן ההפקר, אלא דרחמנא אמר שיתן אותה במתנה לכהנים כמו שצוה הקב"ה ליתן שאר מתנות כהונה, דהישראל נותן לו לכהן משלו כן הוא מתנה זאת, דמה דזכה הגזלן מן ההפקר צוה הכתוב שיתן אותו מתנה לכהנים, וכל שהוא חמץ שעבר עליו הפסח ואסור בהנאה לגזלן ולא חשיב ממון אצלו הרי הכהנים כזוכים מן ההפקר דמי, דכיון דלגזלן אסור בהנאה אין לו זכייה בו, והכהנים מהפקרא קא זכו ונמצא דהוא לא נתן להם כלום בדרך מתנה כשאר מתנות כהונה:

איברא דלפי מ"ש דע"כ מתני' דהגוזל כר"י, דאי אתי כר"ש הא ר"ש קנסא קניס ואמאי לא קנסינן לגזלן לשלם מממונו, א"כ לא אתי שפיר לישנא דרבא במימרא קמייתא (דבדף ק"ה ע"א), דקאמר הרי אמרו גזל חמץ ועבר עליו הפסח אומר לו הרי שלך לפניך נשבע מהו וכו', דמשמע דלר"ש דקים ליה לרבא כוותיה אומר לו הרי שלך לפניך, ואינו כן דלר"ש אפילו בלא נשבע משום קנס קנסינן ליה שישלם ממונו. לכן נראה לומר דאפילו לר"ש אומר לו הרי שלך לפניך, די"ל דעיקר מאי דקניס ר"ש הוא לומר דאסור בהנאה לעובר על בל יראה אבל שאר מין קנס לא קנסינן, וכיון דהגזלן אינו נהנה במה שמחזיר לו החמץ עצמו הנאה חדשה, כי אם שמרויח שאינו משלם מממונו זה לא חשיבה הנאה, דמבריח ארי מנכסיו הוא. כדאמרינן בפרק אין בין המודר (דף ל"ג ע"א) דהמדיר הנאה מחבירו פורע לו את חובו מה"ט דלא חשיבא הנאה מידי שמשתרש ליה בממונו דמבריח ארי הוא ולא חשיבא הנאה:

ואע"ג דכתב הר"ן שם בנדרים (דף מ"ז ע"א) בד"ה והוי יודע וכו' גבי מתני' דפרק הגוזל [ב"ק קט, א] במדיר את בנו מנכסיו דקתני סיפא דאם אין לו לוה ובע"ח באים ונפרעים וז"ל, וכי תימא היכי קתני נותנו לבניו או לאחיו, בשלמא לוה ובעלי חובות באים

ונפרעים שפיר, דבע"ח לאו מדעתו קא מפרעו דליהוי פורע חובו באיסורי הנאה דבכה"ג ודאי אסור, דנהי דאמרי' לעיל דמבריח ארי מנכסי חבירו הוא, היינו כשאחר פורעו שלא מדעתו אבל מדעתו ודאי אסור, דהוי מוציאן מרשות לרשות ונמצא מועל, אלא בע"כ ב"ד מגבין להם, אע"ג דאיהו ממילא קא מתהני לא איכפת לן. וכיוצא לזה כתב הרשב"א בחידושיו שם וז"ל, קשיא לי הא כיון דאסרינהו בקונם שוינהו עליה עפרא בעלמא כשאר איסורי הנאה והיכי מצי יהיב להו לבניו או לאחיו, וכיצד בע"ח דידיה נפרעין ממנו וקרעינן לשטרא דבעל חוב, אדרבה הוא אסור ליתנו כשאר איסורי הנאה ואם הוציא מעל, ובע"ח שזכה הנכסים מן ההפקר הוא דזוכה כחמץ בפסח וכערלה וכלאי הכרם עכ"ל הצריך לענינינו. דנמצא מדבריהם דכשהוא פורע בעצמו מנכסים אלו האסורים לו בהנאה או פרעו מדעתו אסור, ולא אמרו אלא שלא מדעתו, וא"כ גבי גזלן שהוא עצמו יוצא ידי גזילה על ידי חזרת החמץ אסור.: דהא ליתא דהא מפורש מדברי הרשב"א והר"ן דה"ט במודר דאינו יכול לפרוע הוא מעצמו מהנכסים שאסרו עליו בקונם, משום דהוי מועל דמוציא מרשות לרשות דקי"ל דיש מעילה בקונמות, דאע"ג דאינו נהנה בפרעון החוב דמבריח ארי הוא, מ"מ הא איכא אופן מעילה אפילו שאינו נהנה בהוצאה מרשות לרשות כדין מוציא מרשות לרשות בהקדש, וא"כ הכא בגזלן דלא שייך זה, דהכל תלוי בהנאה שיהנה מהאיסור, אפילו החזיר הגזילה הוא מעצמו לא חשיבא הנאה כיון דמבריח ארי מנכסיו הוא. ועיין עוד במ"ש הרב בצלאל בספר אסיפת זקנים בפרק הגוזל (דף ק"ח ע"ב) עלה דהך מתני' דלוה ובאים בע"ח ונפרעין מהם משם המאירי ודו"ק:

והנה כי כן י"ל דמתניתין דפרק הגוזל דאומר לו הרי שלך לפניך כרבי שמעון אתיא אף אם נאמר דמותר בהנאה לנגזל כאמור, עכ"ז א"ש מה שאמרו בגמרא עלה דמתניתין מאן תנא דאומרים באיסורי הנאה הרי שלך לפניך, דר"ל דהוה קס"ד לומר דכיון דהגזלן אסור בהנאה עליו אינו יכול לשלם לנגזל ע"י החמץ עצמו כיון דאסור עליו בהנאה והרי זה נהנה, דאם לא היה משלם בחמץ היה צריך לשלם מממונו, קמ"ל לומר דאומרים באיסורי הנאה הרי שלך לפניך דמה שפורע לנגזל באיסורי הנאה לא חשיבא הנאה, דמבריח ארי מנכסיו הוא ומותר:

באופן דכפי"ז מתני' דפרק הגוזל לכו"ע אתיא בין לר' יהודה ובין לר' שמעון, דלר"ש אומר לו הרי שלך לפניך, ואין אנו צריכין לומר דסתם לן תנא כר"י דכר"ש נמי אתיא, אף דמותר בהנאה לנגזל איצטריך לאשמועינן דמותר הגזלן לשלם הגזילה ע"י החמץ עצמו ולא חשיב כנהנה מן החמץ:

והנה אמרינן שם בפרק הגוזל (דף צ"ח ע"ב), אמר רבה גזל חמץ לפני הפסח ובא אחר ושרפו במועד פטור שהכל מצווים עליו לבערו, לאחר הפסח מחלוקת ר"ש ורבנן, לר"ש דאמר דבר הגורם לממון כממון דמי חייב לרבנן דאמרי דבר הגורם לממון לאו כממון דמי פטור ע"כ, וצ"ל דרבה ס"ל לענין הלכה דקי"ל כר"י דס"ל דחמץ אחר הפסח אסור בהנאה מדאורייתא, ומשו"ה תלה הדבר במחלוקת ר' שמעון ורבנן בדבר הגורם לממון אי כממון דמי, אבל לעולם דלמאי דקי"ל כר"ש דמשום קנסא הוא הכא חייב השורף לכו"ע אפילו למ"ד דבר הגורם לממון לאו כממון דמי (הוא), הכא אף דלגבי הגזלן לאו ממון הוא דהא אסור לו בהנאה דאינו יכול ליהנות ממנו בשום אופן, ונמצא דלא הזיק לו כלל כי אם שגורם לו ממון שנתחייב לשלם מממונו, מ"מ כיון דלגבי הנגזל ממון גמור הוא חייב לשלם, דאף דהנגזל אין לו פסידא כיון שהגזלן חייב לשלם לו, מ"מ אפשר שלא יהיה לו לגזלן לשלם ויפסיד, ואפילו אם יש לו לגזלן ניחא ליה לנגזל שיחזיר לו החמץ שלו, ולא יצטרך לטרוח לאשתעויי דינא בהדי גזלן שישלם לו מממונו:

אלא דנראה דאפשר דאפילו אי סבר רבה כר"ש א"ש, דהא ע"כ הכא מיירי בדגזלן דוקא משתעי דינא בהדי מזיק, והנגזל אין לו עסק בדין זה, דבהכי א"ש דחייב המזיק מטעם דבר הגורם לממון, ואי עיקר החיוב הוא מפני הנגזל לא שייך טעם זה בנגזל כי אם בגזלן, וא"כ אפילו יהיה ממון אצל הנגזל לא נ"מ לגזלן אשר רוצה להוציאו מהמזיק, כיון דלדידיה עפרא בעלמא הוא ולדידיה לא הוי ממון כ"א דבר הגורם לממון, ולמ"ד דהוי ממון דוקא חייב אבל למ"ד לא הוי ממון לא מצי הגזלן לאשתעויי דינא בהדי מזיק כיון דלדידיה לא הוי ממון, דמה שהוא ממון אצל הנגזל אינו מעלה ומוריד לגזלן ומצי ליה למימר לאו בעל דברים דידי את עד שהנגזל עצמו יתבע ממנו:

ועוד אמרינן שם בפרק הגוזל (דף ק"ה ע"א), אמר רבא גזל שלש אגודות בג' פרוטות והוזלו ועמדו על ב', אם החזיר לו שתים חייב להחזיר לו אחרת, ותנא תונא [גזל] חמץ ועבר עליו הפסח אומר לו הרי שלך לפניך, טעמא דאיתיה בעיניה הא ליתיה בעיניה אע"ג דהשתא לאו ממונא הוא, כיון דמעיקרא ממונא הוא בעי שלומי, הכי נמי אע"ג דהשתא לאו שוה פרוטה כיון דמעיקרא שוה פרוטה ע"כ, הרי דרבא עצמו דס"ל בעלמא כר"ש דקנסא הוא, ס"ל דאפילו לגבי הנגזל לאו ממונא הוא: אלא דיש לדחות דאפשר דהגירסא הכא גרסינן רבה בה"א, שבהרבה מקומות בש"ס נשתבש הגירסא בין רבה לרבא, וכיוצא לזה כתבו התוס' שם בפרק הגוזל (דף ק"י ע"ב) [ד"ה למאי] גבי בעיא דרבא דקא מבעיא ליה אי כהנים בגזל הגר מקבלי מתנה הוא, דהוקשה להם מימרא אחרת דרבא דנראה דפשיטא ליה, ותירצו דע"כ דחדא מהם גרסינן רבה יעו"ש, וכבר

כתבנו דאפשר דרבה במימרא דהשורף חמץ אחר הפסח דלרבנן פטור ס"ל כר"י דאיסור חמץ אחר הפסח הוי מן התורה, ולדידיה מתני' דהגוזל אתיא כר"י, ומשו"ה קאמר הכא ותנא תונא גזל וכו':

ועוד דאפילו אם תמצא לומר דגרסינן רבא בהא דגזל ג' אגודות, יש לומר דרבא סבירא ליה דמתניתין דהגוזל דקתני דאומר לו הרי שלך לפניך, כיון דקתני חמץ דומיא דשור היוצא ליסקל, דמסתמא מיירי בכבר נגמר דינו מדקאמר היוצא ליסקל, ואתיא מתני' כמ"ד בגמרא שם [צח, ב] עלה דמתני' לענין שומר דאומר הרי שלך לפניך אפילו בשור דנגמר דינו שהוא אסור בהנאה לכל העולם, ומסתמא קתני חמץ דכוותיה דשור ומיירי באופן דאסור בהנאה אפילו לנגזל, וכגון דהודה לו הגזלן קודם פסח שהוא גזלו ואמר לו שהוא פקדון בידו ולא החזיר קודם פסח ועבר עליו הפסח, דבכה"ג אפילו לר"ש אסור בהנאה לנגזל נמי, כיון דכבר הודה לו קודם פסח ונשאר בידו כדין פקדון והיה ביד הנגזל לבערו. ומאי דנקט התנא דין זה בגזלן ולא נקט ליה כדין שומר פקדון דעלמא, היינו לאשמועינן דאפילו בגזלן שבא לידו באיסור, והוה אמינא דבעינן השבה מעליא והשבה באיסורי הנאה לא חשיבא השבה לענין גזלן, קמ"ל דאפילו בגזלן חשיבא השבה, ומשו"ה שפיר מייתי ראיה רבא ממתני' בענין גזל ג' אגודות. כל זה כתבתי בדרך דחייה בעלמא ליישב אמאי לא הביא הר"ן מכל הני דוכתי ראיה גמורה דלר"ש קנסא קניס אפילו לאחריני שלא עברו על בל יראה:

אות מג ס"ק ז

ואולם חשבתי דרכי דאפשר לומר דהאמת כן הוא לענין דינא, דאפילו לסברת הר"ן דאסור לכל העולם מודה הוא בענין גזל דהנגזל מותר בהנאה, דע"כ לא ס"ל להר"ן כן כ"א דוקא לומר דאסרו רבנן גם לאחריני אשר באים לזכות בחמץ מחדש, כגון לוקח שבא לקנות ממנו או מקבל מתנה או זוכה מן ההפקר או שמת העובר ובנו בא לזכות בו מתורת ירושה, דכל אלו דבאים לזכות מחדש שאין להם פסידא בממונם במה שאסרו להם חז"ל כי אם מניעת ריוח הוא, ולא חשו חז"ל לזה ואסרו להם. אבל בנגזל דהפסד ממון גמור הוא, דכיון דשורת הדין הוא דהגזלן אומר לו הרי שלך לפניך נמצא דיש לו פסידא לנגזל, דאי לא גזלו ממנו היה אוכלו קודם הפסח או מוכרו לגוי ולא היה מפסיד, ובכה"ג דמפסיד ממון לא גזרו חז"ל. דאע"ג דגבי לוקח אית ליה פסידא בשכבר קנאו, י"ל דכיון דאסרו חז"ל חמץ זה איהו דאפסיד אנפשיה שקנאו, ואי לא ידע שהיה חמץ שעבר עליו הפסח הרי חוזר ממקחו דמקח טעות הוא וחוזר, ואי ידע איהו דאפסיד אנפשיה:

ואם כנים אנחנו בכל האמור, אפשר ליישב כל התמיהות אשר תמה הרב משנה למלך בפ"ג מהל' גזילה הלכה ה', דלפי מה שהעלה שם דלא מצינו בשום מקום חיוב קרבן בלא תשלומין דקרן, דמהאי טעמא הביא הרא"ש בפסקיו [סי' כ"ה] ההיא דהגוזל (דף ק"ה ע"א) דבעי רבא בנשבע על חמץ שעבר עליו הפסח אי חייב, ואמאי השמיטה הרי"ף ז"ל כיון דנ"מ לענין דינא בזמן הזה דכיון דנשבע אינו יכול לומר הרי שלך לפניך. ועוד הקשה על הר"ם דממ"ש בפרק ג', דאם כפר בו אחר שנאסרה בהנאה ונשבע חייב לשלם קרן וחומש ואשם, נראה דס"ל דכל דנשבע אינו יכול לומר הרי שלך לפניך, ואילו ממ"ש בפ"ח דהלכות גזילה [ה"ח] גבי גזל הגר נראה איפכא, שהרי כתב שם, ואילו היה הגר קיים היה אומר לו הרי שלך לפניך, ושם בגזל הגר ע"כ מיירי בנשבע כמו שהאריך הרב שם יעו"ש:

ולפי האמור יש ליישב דכיון דקי"ל כר"ש דחמץ שעבר עליו הפסח אינו אלא משום קנס, ס"ל להרי"ף וגם להר"מ דאף דקנסו לאחריני נמי כדעת הר"ן, מ"מ לנגזל דאית ליה פסידא לא אסרו, וא"כ אפילו דלא מצינו קרבן בלא תשלומין דקרן, מ"מ בנשבע על חמץ שעבר עליו הפסח כיון דממון גמור הוא לגבי הנגזל דמותר בהנאה לו, הרי הוא כמשלם דמי חמץ מעליא דמי. אלא דקא מבעיא ליה לרבא, דאפשר דלענין קרבן בעינן דליהוי ממון נמי לגבי הגזלן, אבל בחמץ דלא הוי ממון אצל הגזלן דלדידיה אסור בהנאה ואין לו שום תועלת בכפירתו אינו חייב, ופשטינן לה מדרבה דכיון דאי מגניב ליה בעי שלומי ממונא קא כפר ביה, דלגבי הגזלן נמי יש לו תועלת בכפירתו דאינו מתחייב לשלם מממונו אי נגנב ואינו בעין, וכיון דמפשטא פשיטא ליה להרי"ף דין זה דהא דקניס ר"ש משום דעבר על ב"י וב"י, אי אפשר לומר דאסרו נמי על מי שיש לו הפסד ממון כמו הנגזל, א"כ אין כאן שום חידוש בנשבע לענין תשלומי הקרן, דלעולם מחזיר לו החמץ שהוא ממון גמור לנגזל בין שלא נשבע ובין נשבע, דהחמץ לגבי הנגזל ממון גמור, ומשום הכי לא הביאו הרי"ף דלא נ"מ מידי בזמן הזה לענין הקרן:

וזה הוא דעת הר"מ בפרק ג' שכתב דחייב לשלם קרן וחומש ואשם, דהיינו משום דבחזרת הגזילה עצמה חשיב לגבי הנגזל כמשלם קרן ממש, דלדידיה ממון גמור הוא. ואע"ג דלישנא דלשלם את הקרן לא שייך היכא דמחזיר את הגזילה עצמה כמ"ש הרב משנה למלך שם, מ"מ י"ל דכיון דהר"מ כלל שם בלשונו אם נשבע על שאר איסורי הנאה, כשור היוצא ליסקל דאסור בהנאה אפילו לנגזל, וצריך שישלם קרן מממונו ואינו חזרת הגזילה עצמה, ולגבי שור שייך לישנא דלשלם קרן, אף דלגבי חמץ לא שייך האי לישנא נקט האי לישנא דלשלם, כיון דעכ"פ לגבי חמץ נמי קרן גמור הוא מחזיר לו,

דלגבי הנגזל ממון גמור [הוא]. ובההיא דגזל הגר שכתב הר"מ דכהנים מקבלי מתנות נינהו, ואף דלהגר עצמו אומר לו הרי שלך לפניך, לכהנים צריך שישלם להם מממונו, היינו כמ"ש לעיל דאף דלגבי הנגזל ממון גמור, ובנשבע חשיב כמשלם הקרן, ולגר עצמו יוצא ידי חובתו בחזרת החמץ, מ"מ לענין כהנים כיון דמתנה קרייה רחמנא בעינן דליתב להו דבר שהוא מותר בהנאה לגזלן, דבהכי חשיב ממונו וחשיב מתנה כשאר מתנות כהונה שנותן להם מתנה מממונו, משא"כ בחמץ דכיון דאסור לו בהנאה אין לו זכות בו כדי ליתנו לאחר דלדידיה עפרא בעלמא הוא, וכהנים מהפקרא קא זכו ולא מכח הנותן ואינו מקיים מצות נתינה, וכתבתי ליישב דעת הר"מ בההיא דגזל הגר עפ"י מה שכתבתי לעיל, דמה שלא הביא הר"ן ראיה מהא דגזל הגר, דיש לדחות באופן הנזכר:

אבל שוב ראיתי דלפי האמת שכתבתי דאפילו לדעת הר"ן יודה דבנגזל דיש לו פסידא לא אסרו לו חז"ל, א"כ אין אנו צריכין לענין ישוב דברי הר"מ לומר דהטעם הוא משום דלא מיקרי מתנה כשאר מתנות כהונה, אלא מימרא דרבא היא כפשטא, ואפילו לכהנים אסור בהנאה דכיון דלכהנים הבאים לזכות מחדש אין להם הפסד ממון וכמניעת ריוח הוא להם, הרי הם נמי בכלל מה שאסרו חז"ל החמץ לאחריני, אלא דאם היה הגר קיים דהוא עצמו יש לו הפסד ממון היה מותר לו ככל נגזל דעלמא: ועפי"ז אפשר ליישב ג"כ מה שהקשה הרב הנזכר על הרא"ש בפסקיו שהביא בעיא זו דרבא וסיים וכתב, ולא מיכפר ביה עד דמשלם ליה דמי חמץ מעליא, מהא דגזל הגר, דנראה בהדיא דאילו היה הגר קיים אומר לו הרי שלך לפניך יעו"ש באורך. די"ל דהרא"ש ס"ל דלענין חיוב קרבן שבועה העיקר תלוי בדכפריה ממונא לגבי התובע, דכל דלגבי התובע ממון הוא אף דלגבי הנתבע לאו ממונא הוא כהא דגזל חמץ, דכיון דלגבי נגזל ממון גמור הוא פשיטא דחייב קרבן, אף דלגבי הגזלן לא הוי ממונא, דלא כמו ששיערנו לדעת הרי"ף והר"מ. וכדי ליישב מאי קא מבעיא ליה לרבא מטעם דאילו מיגניב, דתיפוק ליה דהוי ממון גמור לגבי הנגזל ופשיטא דחייב, ס"ל להרא"ש דרבא לפי שיטתיה דמוקי סתמא דמתני' דפרק כ"ש כר"ש, גם מתני' דהגוזל חמץ כר"ש אתיא, וכיון דקתני חמץ דומיא דשור היוצא ליסקל קתני, ומירי באופן דגם לנגזל אסור בהנאה וכגון דהודה לו קודם הפסח, דבכה"ג כפקדון גביה היה החמץ בפסח ועבר עליו ג"כ הנגזל בב"י וב"י, וכמו ששיערנו לעיל במימרת רבא בגזל ג' אגודות, וע"ז הוא דקא מבעיא ליה לרבא הכא הרי אמרו גזל חמץ ועבר עליו הפסח אומר לו הרי שלך לפניך, דמתני' מירי בדאסור בהנאה גם לנגזל משום דהוא נמי עבר על בל יראה, בנשבע כיון דלא הוי ממונו אפילו לגבי הנגזל מהו שיהא חייב, וכיון דפשיט רבא דחייב קרבן, א"כ נ"מ לענין דינא בזמן הזה

דמשלם ליה דמי חמץ מעליא, דלא מצינו חיוב קרבן בלא תשלומין דקרן, וחזרת החמץ עצמו לא חשיב תשלומי קרן כיון דאסור בהנאה לנגזל נמי:

דבהכי לק"מ מההיא דגזל הגר דהתם לא מיירי בהודה לו הגזלן לגר שגזל ממנו קודם הפסח, אלא מיירי שמעולם לא הודה לו ובתוך הפסח לא היה ביד הגזלן בתורת פקדון כי אם בתורת גזילה, וכל כי האי גוונא אינו עובר הנגזל ומותר לו אחר הפסח, ואילו היה הגר קיים היה מחזיר לו החמץ עצמו והיה נחשב כאילו שילם הקרן ממש כיון דלנגזל מותר, אבל לכהנים אינו יוצא ידי חובתו עד שישלם דמי החמץ מממונו, דבלא"ה אינו מקיים מצות מתנה כיון דבגוף החמץ עצמו אין לו זכיה ומדהפקירא קא זכו כאמור, או מטעם דלהכהנים דבאים לזכות מחדש ומניעת ריוח הוא אסור להם החמץ כגזלן עצמו:

ולמאי דאתאן עלה להבין לסברת הר"ן דחמץ אסרו משום קנס אפילו לאחריני ובניו, דמ"ש מדין צורם אוזן בכור דלדידיה קנסו לבנו לא קנסו, י"ל דשאני חמץ כיון דחז"ל אסרו החמץ באיסור הנאה למי שעבר על בל יראה, מסתמא כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון, וכמו שכל איסורי הנאה דמן התורה אסירי אין להם לבעלים שום זכיה וקנין בדבר האסור בהנאה כדין חמץ בתוך הפסח דהוי כעפרא בעלמא, ואינו ברשותו של אדם ואין לו שום זכות בו, כמו כן אסרו חז"ל חמץ שעבר עליו הפסח דלא נשאר שום זכיה וקנין בו לבעלים, ואם אנו אומרים דמותר בהנאה לאחריני ואם מת בנו מותר בהנאה, א"כ ע"כ אכתי נשאר לו שום זכיה וקנין בו לענין שמורישו לבניו או שלוה ובע"ח באים ונפרעים בעל כורחו מחמץ, או נותן לבניו ולאחיו ע"ד שכתב הר"ן בנדרים (דף מ"ז ע"א), עלה הא דתנן אסר בנו בהנאתו בחייו ובמותו אם מת לא יירשנו ויתן לבניו או לאחיו, ולוה ובע"ח באים ונפרעים ממנו, דהא דקתני אם מת לא יירשנו לאו למימרא דכיון דנכסים אלו אסורים לו בהנאה אינו זוכה בהם, דהא קתני ויתן לבניו או לאחיו או לוה ובע"ח באים ונפרעים ממנו, אלא ודאי נכסים דידיה נינהו אלא שאינו רשאי ליהנות בהם עכ"ל, וה"ה הכא דיש לו זכיה בגוף החמץ לדברים הנז', וא"כ הוא לא הוי הפקר ואין אחרים יכולין ליקח ממנו בע"כ דאין זה כדין איסורי הנאה דאורייתא, ולכן תקנו חז"ל דאסור גם לבנו ולאחריני דבהכי לא נשאר לו בו שום זכיה וקנין כלל, כיון דלא חזי לא לבנו ולא לאחריני: ואין לומר שיתקנו חכמינו ז"ל דכל ימי חייו של העובר שיהיה הפקר לכל העולם כדין הפקר ב"ד הפקר, דבהכי לא נשאר לו זכות ובאים אחרים וזוכים מן ההפקר ומותר להם, אבל לעולם דאם לא זכו אחרים בו ומת בנו זוכה בו מדין ירושה ומותר לו, דהא ליתא דא"כ חשיב כאילו הפקירוהו ב"ד לכל זמן שהוא חי דווקא דלא מצינו הפקר לזמן דסתם הפקר צריך שיפקיר לעולם לא לזמן. ועוד דכיון

דכל ימי חייו הוי הפקר ולא נשאר לו שום זכות, אם כן איך יזכה בנו בו בתורת ירושה כיון דלא הוי ממון אביו, מה שאין כן בצורם אוזן בכור דלא אסרוהו רבנן באיסור הנאה כי אם שלא ישחטנו במום זה ועכ"פ ממונו הוא וזכות גמור יש לו ליהנות ממנו על ידי מום אחר, וקודם שיפול בו מום אחר יכול למוכרו בדמי שיווי בכור תם, וכיון שכן שפיר יש לומר דלא קנסו בנו אחריו או לאחריני:

הן אמת דלפי מה שדקדקנו לעיל [או"ק ה'] מדברי רש"י דשמעתין [לד, ב], דנראה דס"ל דהא דלא קנסו בנו אחריו הוא אפילו לר"א דסבירא ליה דקנסו אותו שלא ישחט עולמית אפילו ע"י מומין אחרים, אכתי ק"ק וצריך לחלק באופן אחר: מתני' מעשה בזכר וכו':

אות מד

אמר רב חסדא א"ר קטינא [לה, א] וכו'. ועל מאי דאמרינן בגמ' שלא לדעת לאתויי מסיח לפי תומו, פירש"י שלא שאל קסדור מה טיבו אלא הם עצמם מסיחין לפי תומם ואומרים ראה לא ישחט זה לעולם אלא ע"י מום וכו' עכ"ל, מפורש יוצא דכשהישראל מסיח לפי תומו בלא שאלת הגוי מה טיבו, הוי רבותא טפי להתיר ע"י המום שהטיל הגוי, כיון דנראה כאילו מכוין הישראל לומר לו כדי שיטיל בו מום, דאל"כ למה הוצרך לומר דרך סיפור ראה לא ישחט זה לעולם אלא ע"י מום, משא"כ כששאלו הקסדור דליכא שום הוכחה דמכוון לכך, דמה שאמר לו כך הוא להשיב על שאלתו, ועל זה אתא לאשמועינן תנא דאפילו בכה"ג דמסיח לפי תומו מותר, ולכך כתב הר"מ בפ"ב מהל' בכורות דין ט', אמר אילו נפל בבכור זה מום הייתי שוחטו ושמע הגוי ועשה בו מום הרי זה שוחט עליו שהרי לא נעשה בדעתו ע"כ, [הרי] דכתב הר"מ החלוקה הזאת שהוא מסל"ת שהוא רבותא טפי, וכ"ש כשהוא ע"י שאלת הגוי, באופן דבב' החלוקות מותר לענין הלכה:

וראיתי לרבינו ירוחם [חלק אדם] נתיב ך' ח"ב שכ' וז"ל, תינוקות או גויים שהטילו מום בבכור אם כיוונו להתירו לא ישחט עליו ואם לא כיוונו להתירו ישחט עליו, כך פשוט בפרק פסולי המוקדשין, ופירוש כיוונו כגון ששאלו מהו זה וא"ל בכור הוא ואינו מותר עד שיהיה בו מום וכו', והטיל בו מום לא ישחט עליו כיון ששאל מה טיבו של זה מתחלה, אבל לא שאל הגוי או התינוק שום דבר מתחלה, וא"ל מסיח לפי תומו כי הבכור אין לו היתר אלא במום והטיל בו מום, הרי זה לא כיוונו להתירו ומותר לישחט על זה המום, כך פשוט שם בגמ' עכ"ל. ודבריו תמוהים בעיני דלו יהיה דס"ל לרבינו ירוחם דכששאלו גרע טפי ממסיח לפי תומו, דהיתר ע"י שאלה הוי רבותא טפי, וכמו שנראה מדברי הטור בסי' שי"ג שכתב, אפילו אם שואל למה אין שוחטין אותו והשיבו לו לפי תומם וכו', דמשמע דס"ל דבשואל הוי רבותא טפי, מ"מ עכ"פ לדעת הטור בין

בשואלו ובין בלא שואלו מותר, כל שלא כיוון להתירו שלא ידע שמתירין ע"י מום זה, וע"כ דהדין כן דהא משנה שלימה שנינו וראהו קסדור א' ואמר מה טיבו וכו' ובא מעשה לפני חכמים והתירו, הרי דאפילו ע"י שאלה התירו כל שלא ידע שמתירין על ידי מום שעושה הגוי, ואם כן איך כתב רבינו ירוחם דבשאלת גוי לא ישחט עליו:

ועוד קשה דאיך אפשר לומר דבשאל הגוי גרע ממסיח לפי תומו, כיון דאמרינן בגמ' דסיפא דקתני זה הכלל שלא לדעת מותר דלאתויי מסיח לפי תומו הוא, ואם איתא דבשואל הגוי גרע טפי א"כ אמאי איצטריך סיפא לאשמועינן מסיח לפי תומו הא מכ"ש דרישא נפקא, וגם על הטור קשה מזה וכמו שהקשה הרב לחם משנה יעו"ש: איברא דראיתי להרב בצלאל בנימוקיו כ"י שכתב בשמעתין, שפירש הרגמ"ה גבי הא דאמרינן לאתויי מסיח לפי תומו וז"ל, לאתויי מסיח לפי תומו דאפילו דאמר אא"כ נעשה בו מום קרי מסיח לפי תומו עכ"ל, נראה מדבריו דסתמא דש"ס מוקי סיפא דלאתויי אתא אפילו אמר אלא אם כן נעשה בו מום כרבא דפליג ארב חסדא, דאפילו באומר לשון נעשה דמשמע בידי אדם מותר, ואפשר דהטור ורבינו ירוחם ס"ל פירוש זה:

ולעד"נ דפירוש זה פירוש דחוק הוא דאין במשמעות מסיח לפי תומו זה, ומה גם דאמאי רבא לא פריך ליה לרב חסדא ממתני', דקתני סיפא זה הכלל וכו' דלאתויי אתא אפילו אמר אא"כ נעשה בו מום. ולעיקר דברי רבינו ירוחם אם נאמר דסובר כפירוש הרגמ"ה הנזכר יש ליישב דטעות סופר נפל בדבריו וצריך להפך הגירסא, דבמסיח לפי תומו בלא שאלה חשיב כיוונו להתיר כסברת רש"י והר"מ דבמסיח לפי תומו גרע טפי, אלא דלדעת רי"ו כיון דס"ל כפי' הרגמ"ה ס"ל דאין מתירין במסיח לפי תומו, ואין מתירין אלא בשאלת הגוי מה טיבו ומשיב על שאלתו כפשט מתני', דכיון דשואלו הגוי לא חשיב כיוונו להתיר, זה נראה לומר ליישב קצת דברי רבינו ירוחם לפי חומר הנושא והוא דוחק:

אות מה

מתני' [לה, א] כל המומין הראויין לבא בידי אדם וכו':

גמ' תניא [לה, ב] ר"י בן קפוסאי וכו':

הנה מ"ש רבינו הרמב"ן דרועה כהן בי ישראל דאיכא מרבוותא דס"ל דלא מהימן, הוא סברת הר"מ פ"ב מהל' בכורות דין ט"ז יעו"ש, וסברת הר"מ הוא משום דפוסק כלישנא קמא כמ"ש רבינו. ומה שהקשה רבינו עליו לומר דראוי לפסוק כלישנא בתרא, דמתני' כפשטא אתיא כי האי לישנא, וללישנא קמא איצטריכינן לחסורא כדר' יהושע בן קפוסאי, הכוונה פשוטה דללישנא בתרא אינו צריך לחסר ולמעט סברת ת"ק, לומר

דס"ל כסברת ר"י דדוקא רועה שלו אינו נאמן אבל רועה מן השוק נאמן דלא כסברת ר"מ, כמו שצריך לומר ללישנא קמא דמחסרינן מסברת ת"ק לומר דס"ל כר"י דכהן מן השוק נאמן דלא כר"מ, דללישנא בתרא אין צריך לומר הכי, דאפשר דת"ק נמי כר"מ ס"ל דכהן אפי' מן השוק אינו נאמן:

ואולם ק"ק לדעת רבינו דאיך אפשר לומר דלישנא בתרא הוא העיקר לענין הלכה, כיון דללישנא בתרא ע"כ צ"ל דס"ל כסברת רב חסדא דאמרינן לקמן דס"ל דישראל נמי חשידי אמומא, ומשו"ה בספק בכור בי ישראל צריך ב' מן השוק להעיד, דהא ללישנא בתרא קאמר דרועה ישראל בבי כהן אינו נאמן דחיישינן ללגימא, ואילו אנן קי"ל כר"נ דפליג אר"ח וס"ל דישראל לא חשידי אמומא, וספק בכור ביד ישראל בעליו נאמנין, וכמו שפסק רבינו וכל הפוסקים, ואם בספק בכור דשייך לחושדו טפי שע"י המום מרויח גוף הבכור כולו לשוחטו ועם כל זה לא חשדינן ליה, כ"ש בישראל המעיד על בכור של כהן שאינו אלא הנאה פורתא דבא להתירו כדי שישחטנו רבו כהן ויאכילנו איזה דבר ממנו, דפשיטא ודאי דאינו חשוד ישראל בכך להיות חוטא ומעיד שקר בעד קצת הנאה דמטי ליה, וא"כ עכצ"ל דהעיקר כלישנא קמא, דללישנא קמא הכי הוי דרועה ישראל הרועה בכור של כהן נאמן וללגימא לא חיישינן:

ואין לומר דאה"נ דלפי מאי דקי"ל כר"נ, אף דקי"ל כלישנא בתרא בכל החלוקות מ"מ בחלוקה זאת דרועה ישראל בשל כהן דאינו נאמן לא קי"ל, דהא ליתא דהא הני תרי לישני עיקר פלוגתייהו תלוי אי מאי דאמרינן במתני' רועי ישראל או רועי כהנים, אם הכוונה הוא שהרועים עצמם הם ישראל או כהנים, או הכוונה הוא דתואר ישראל וכהנים דקתני לא קאי ארועים אלא לבעלי הבכור, וא"כ אם אנו תופסים עיקר לישנא בתרא דהתואר הוא על בעלי הבכור, א"כ ע"כ שיעור הבנת המשנה הוא דהרועה יהיה מי שיהיה או ישראל או כהן כל שבעלי הבכור ישראל נאמן, וכל שבעלי הבכור כהן אינו נאמן, ונמצא דכפי זה ע"כ צ"ל דגם רועה ישראל בבכור דכהן אינו נאמן, ואם אנן קי"ל כר"נ דישראל לא חשידי אמומא, ע"כ אי אפשר לפרש פירוש מתני' באופן זה דיקשה לר"נ ממתני', וע"כ צריך לפרש כלישנא קמא דתואר ישראל וכהן קאי לרועה, וכיון שכן אתי שפיר דמתני' אתיא כר"נ דרועה ישראל בשל כהן נאמן משום דישראל לא חשיד, וא"כ ע"כ דקי"ל נמי בסיפא דרועה כהן בשל ישראל אינו נאמן כסברת הר"מ:

וי"ל והוא פשוט דע"כ לא קי"ל דישראל לא חשידי אמומי, אלא דלא חשדינן ליה דמטיל מום בידים להתירו, כיון דעובר על לאו דלא יהיה בו מום וחמיר להו לאו זה, ואפילו בספק בכור חמיר להו כיון דסוף סוף ספק דאורייתא לחומרא ואסור להטיל בו מום,

ובפרט למ"ד דכל הספיקות אסורין מן התורה, אבל אם אנו חושדים לכהן שהטיל בו מום דחשידי על כך, לא מהני עדות רועה ישראל דלזה חשיד הישראל דמעיד שקר להנאתו מפני הלגימא, כיון דלא חמיר ליה לישראל איסור זה, דמן התורה מותר בדיעבד אלא דמדרבנן קנסוהו שלא ישחוט על מום זה, ועל קנס זה שהוא מדרבנן י"ל דחשיד ישראל להעיד שמאליו נפל, הואיל דאין איסורו אלא מדרבנן. דלדעת הר"מ דס"ל בעלמא דאיסור הספיקות אינו אלא מדרבנן, וקי"ל דאפילו בספק בכור דמדרבנן לא חשידי, י"ל דה"ה בקנסא דרבנן, ומה"ט פסק כלישנא קמא ודו"ק:

אות מו

ועוד צריך להבין בדברי רבינו, במה שהקשה דלא מסתבר דקאי רשב"ג אמאי דמחסרא מתניתין דוקא ולא קאי אעיקר מתני', דאינו מובן דאיך אי רשב"ג קאי אחלוקת כהן לכהן חשיב דקאי אמאי דמחסרא מתני' ולא אעיקר, הא ב' החלוקות כהן לישראל או כהן לכהן שניהם כלולין במתני', דכיון דאמרינן דתואר כהן דסיפא קאי לרועה, הרי לפ"ז מסתמא מתני' מיירי בב' החלוקות בין שרבו כהן ובין שרבו ישראל אלא דהרועה כהן, מדלא פירש תנא מתניתין לומר דרבו ישראל כמו שפירש דהרועה כהן, וא"כ ב' החלוקות הם עיקר מתני', ושפיר י"ל דרשב"ג קאי אאחד מהם דהיינו כהן לכהן ולא על כהן לישראל, דכיון דכהן לישראל החשדא הוא דלעצמו הוא עושה כדי שיתננו לו, הרי הוא בכלל מאי דקאמר רשב"ג דאין נאמן על של עצמו, דכיון דישראל נמי לעצמו מיקרי לדעת הר"מ:

אות מז ס"ק א

ועוד יל"ע בדברי רבינו שכתב, דכיון דפלוגתא דלישני היא וליתא איסורא דאורייתא אלא גזירה דרבנן גרידא לקולא נקטינן, דא"כ בספק בכור ביד ישראל דלרב חסדא צריך שנים שיעידו, ואפילו לרב נחמן היינו דווקא ישראל, אבל בספק בכור שנולד לו לכהן אפילו רב נחמן מודה דאינו נאמן הכהן עצמו להתירו, וכמו שמתבאר מדברי רש"י בשמעתין [לה, ב ד"ה ר"נ אמר], ואם איתא דבדבר זה דאינו אלא קנסא מדרבנן אזלינן לקולא, אמאי לא מקלינן בספק בכור ביד כהן להתירו עפ"י עצמו אף דהכהן חשוד על כך, כיון דאיכא ס"ס להקל, דמעיקרא אפשר דאינו בכור ואת"ל דהוי בכור אפשר דהאמת כמו שאומר הכהן שנפל המום מאליו, ואמאי מחמרינן כולי האי לאוסרו עליו בלא עדות, אלא עכצ"ל דהחמירו חז"ל בקנס זה, וא"כ ה"ה די"ל דראוי להחמיר בהא דרועה כהן ורבו ישראל כלישנא קמא. כיון דהני תרי לישני אינו כסדר תרי לישני דעלמא דאיכא דאמרי ואיכא דאמרי דקי"ל כלישנא בתרא, דהכא פלוגתא דר"י ור"א הוא ולא ידעינן מי מהם קאמר

לישנא קמא ומי מהם קאמר לישנא בתרא, ואילו הוה ידעינן איזו היא סברת ר"י ואיזו היא סברת ר"א ודאי דפסקינן הלכה כר"י, דהא קי"ל ר"י ור"א הלכה כר"י דרביה דר"א הוא, וכמ"ש והביא כמה דוכתין הרב יד מלאכי בסי' תקע"א יעו"ש, והשתא דלא ידעינן איזו היא סברת ר"י ראוי להחמיר כלישנא קמא, כיון דאפשר דר"י הוא אמר כלישנא קמא והלכתא כוותיה לגביה דר"א, ולא שייך בזה לומר דהלכה כלישנא בתרא:

אות מז ס"ק ב

ויש להסתפק אי הא דאמרינן [לה, ב] דכהנים חשידי אמומי, אם הוא דוקא בזמן הזה דלאו בר הקרבה הוא, ויש לו בו טורח גדול לטפל בו עד שיפול בו מום ומשו"ה חשידי בכך להטיל בו מום, כדי שיוכל לשוחטו ולא יטרח הרבה בטפולו, אבל בזמן שבהמ"ק קיים דראוי להקרבה ואין לו טורח הרבה לא חשידי, דאף דבהקרבה יש לכהן קצת פסידא בהקרבת האימורין, וג"כ דכיון דבכור תם אינו נאכל אלא לכהנים, ולפעמים אין לו אוכלין הרבה וצריך שיאכיל ממנו לכהנים אחרים בדרך מתנה, משא"כ אם יהיה בע"מ שמרויח קצת באימורין, וגם שיכול למוכרו לאחרים בין חי ובין שחוט, משא"כ בתם דאינו יכול למוכרו לא חי ולא שחוט כדאמרינן בפ"ק דתמורה (דף ז' ע"ב) יעו"ש, מ"מ כיון דמקריבו קרבן לא חייש לפסידא דידיה כלל ולא חשיד, או דלמא אפילו בזמן בית המקדש קיים חשידי להטיל בו מום כדי שלא יהיה לו שום פסידא:

ולכאורה נראה דאפילו בזמן שבהמ"ק קיים חשידי, דאמרי' בשמעתין עלה דקאמר ר"נ ספק בכור ביד ישראל בעליו מעידין בו, דאי לא תימא הכי מעשר לר"מ מי מעיד עליו וכו', ואם איתא דדוקא בזמן הזה חשידי, מה מייתי ממעשר הא מעשר בהמה אינו נוהג בזמן הזה כדאמרי' בר"פ מעשר בהמה [נג, א], דחז"ל עקרו מצות מעשר בזמן הזה מפני התקלה יעוין שם. ואם נאמר דמשכחת לה באם עבר ועשר בזה הזמן דפשיטא דחל עליו שם מעשר, וכמ"ש התוס' בסוף פרק מעשר בהמה (דף ס"א ע"א) ד"ה במעשר בזמן הזה וכו' יעו"ש, וכן כתב הר"מ בפ"ו מהל' בכורות [ה"ב] יעו"ש, הא נמי ליתא דהא אמרינן התם בסוף פרק מעשר בהמה בדף הנזכר, דמוקי התם ברייתא דקתני יצאו ב' בעשירי ימותו דמיירי בזמן הזה ומשום תקלה, ולא מבעיא חד דלית ליה פסידא כ"כ, אלא אפילו תרי כיון דנפישי פסידא לישהינהו עד דניפול בו מום וליכלינהו קמ"ל, ולדעת התוס' שם מיירי באם עבר ועישר כנזכר לעיל, ואמרינן דאין הדין לומר שירעה עד שיפול בו מום, אלא שורת הדין דימותו כדי שלא יבא לידי תקלה: ולעד"נ דכן יש ללמוד מהתוספתא דס"פ מעשר בהמה [פ"ז ה"ז], דקתני ספק מעשר בזמן הזה שנתערב בבהמות אחרות ירעו עד שיסתאבו, ספק אחד עשר שנתערב ימותו כולם, ועיין פי' התוספתא לעיל גבי

מתני' דבכור שאחזו דם וכו' מה שכתבתי על זה [בפרקין אות מ"ב או"ק ד'], וא"כ כיון דבזמן הזה שורת הדין הוא דאם עבר ועישר תיכף ימות א"כ לא שייך בזמן הזה הטלת מום להתירו. ואם נאמר דנ"מ דאם אירע דקודם שיכניסנו בכיפה כדי שימות נפל לו מום מאליו דבכה"ג פשיטא דלא ימות דליכא משום תקלה, וע"ז פריך לר"מ מי יעיד בו, גם זה לא ניתן ליאמר, דבשלמא אי מיירי בזמן שבית המקדש קיים דכולן מעשרין מעשר בהמה ושכיח טובא שנופל בהם מום ומתירין אותו ע"י מום, יקשה לר"מ מי יעיד עליו שמאיליו נפל, דהא דבר רחוק לומר דלר"מ כל מעשר אשר יפול בו מום כיון דליכא עדות על המום ימות וילך לאיבוד, אבל בזמן הזה אם אירע זה שקודם שימות אומר שנפל בו מום מאיליו, כיון דאין כאן עדות לר"מ אמרינן דאכתי ימות כמו שיהיה קודם שנפל בו מום, ואינו כ"כ רחוק שיהיה הדין כן לר"מ כיון דמילתא דלא שכיח הוא:

ועוד דאעיקרא דמלתא ענין מעשר בזמן הזה לא שכיח כלל, דאפילו אם עבר ועישר שורת הדין דימות, ושיפול בו מום תכף גם זה מלתא דלא שכיח, באופן דכיון דלא שכיח לא שייך לומר דחשידי כל ישראל להטיל מום, כיון דענין זה דמעשר בדרך מקרה הוא ולא שכיח ואיך נאמר דחשידי. ואין לומר דכיון דבספק בכור דשכיח אמרי' דחשידי, א"כ מאן דחשיד אהאי חשיד אהאי, דכמו דחשידי להטיל בספק בכור ונעשה להם כהיתר, א"כ י"ל דכל ישראל פסולין להעיד על מעשר דאירע בזמן הזה, דהא ליתא דאי חשידי גבי ספק בכור להטיל מום לא חשידי על ודאי מעשר, דהא מילתא דפשיטא הוא דאיסור ודאי חמיר להו לאינשי מאיסור ספק, דבספק איכא למימר דמורה היתר לומר אינו בכור, ובפרט למ"ד דכל הספקות שרי מן התורה אלא דמדרבנן אסרו להחמיר. אלא עכצ"ל דמאי דפריך רב נחמן הוא ממעשר דבזמן בהמ"ק, וש"מ דמאן דחשיד אמומי אפי' בזמן שבהמ"ק דאיתיה בהקרבה חשידי, דחשודים הם דמשום קצת פסידא דיש לו בהקרבה מטיל בו מום:

איברא דראיתי להר"מ בפ"ו מהלכות בכורות [ה"ב], דבזמן הזה אם עבר ועישר חל עליו שם מעשר ויאכל במומו, הנה מלבד דדברי הר"מ תמוהים מההיא דסוף פרק מעשר בהמה, דנראה פשוט דאם עבר ועישר ימות וליכא מאן דפליג עליה, וכן נראה מן התוספתא, וכבר כתבתי זה בספר תוספת דרבנן באות אל"ף אפוטרופוס [סי' נ"ט] דף ע"ג יעו"ש. ואין לומר דמ"ש הר"ם ויאכל במומו היינו לומר דאם נפל מום תכף אחר שהפרישו או שהפרישו מעיקרא בע"מ דמותר לאוכלו במומו, וקמ"ל דמותר ולא קנסינן ליה להפסידו משום דעבר אדרבנן דאסור לעשר בזמן הזה, ומה שלא הוצרך לפרש דאם לא נפל לו מום תכף אם עישר תם דימות, היינו משום דסמך על מה שכתב בפ"ח מהל'

ערכין [ה"ח] גבי אם הקדיש בזמן הזה דשורת הדין הוא דימות, ויש לומר דהוא הדין במעשר בזמן הזה, דהא ליתא דאין ללמוד משם למעשר, דשאני הקדש דאיתיה בפדיון, והא דאמרינן דתמות הבהמה היינו אם אינו רוצה לפדותו כמ"ש הראב"ד שם, וכתב מרן הכ"מ שם דכן הוא דעת הר"מ נמי יעו"ש, כיון דבידו לפדות ולא יפסיד והוא לא רצה לפדות איהו דאפסיד אנפשיה, משא"כ במעשר דאין בידו לפדותו דאיתיה בלא יגאל דאיכא למימר דלא מפסדינן ליה. דמעיקרא אפי' בלא טעם זה דפדיון יש לחלק, דדוקא בהקדש דאיהו דאפסיד אנפשיה דהקדיש, וע"כ אדעתא דהכי הקדיש שלא יהיה לו תועלת ממנו, משא"כ במעשר דאף דעבר אדרבנן מ"מ לא היה דעתו להפסיד, כי אם רצה לקיים מצות מעשר על דעת שיאכלנו במומו, וכל דאסרינן ליה לאוכלו במומו יש סברא לומר דאדעתא דהכי לא הקדישו. וא"כ כיון דיש צדדין לומר דדין מעשר אינו דומה לדין הקדש בזמן הזה, היה ראוי שיפרש הר"ם דין זה גבי מעשר ולא שיכתוב ויאכל במומו סתם. ועי' להתוס' בריש פרק מעשר בהמה ד"ה ואיזהו וכו' במ"ש שיש לחלק בין בכור למקדיש, דבכור שרי בנפילת מום יעו"ש, וא"כ ה"ה י"ל במעשר. יתר ע"כ דאפי' לדעת הר"מ אכתי הכא קשה ע"ד האמור, דכיון דבזמן זה לא נהיג מעשר בהמה ואחד מני אלף הוא שיעשר בדיעבד ויעבור אדרבנן שאסרו לעשר מלתא דלא שכיח הוא, ולא שייך לומר דחשידי כל ישראל כיון דאינו דבר רגיל, ואי משום ספק בכור אינו דומה ספק לודאי כדבר האמור:

והנה ראיתי בנימוקי הרב בצלאל כתיבת יד שהביא פירוש הרגמ"ה וז"ל, מעשר בהמה לר"מ דאמר החשוד על הדבר לא דנו ולא מעידו, נהי דבספק בכור כיון דמילתא דלא שכיח הוא לא חשידי עליה כולהו ישראל ונאמנין עליו ב' מן השוק, אלא מעשר בהמה דשכיח והוא של ישראל שהוא אוכלו כיון דשלו הוא הוי חשיד עליו, וכל ישראל חשודין עליו שיש לכל אחד בהמות ויש להם מעשרות עד כאן לשונו, הרי מתוך דבריו מתבאר דממעשר דבזמן בית המקדש קיים קא פריך רב נחמן, דבזמן בית המקדש קיים שייך לומר דשכיח דכל ישראל מעשרין:

אלא דצריך להבין בדברי הרגמ"ה דכפי מה שכתב במאי דפריך ממעשר דמספק בכור לא פריך, כיון דמילתא דלא שכיח הוא ולא חשידי עליה כולהו ישראל ונאמנים עליו ב' מן השוק, א"כ איך חזר רב נחמן אחר דדחו הא דמעשר מטעם דאי בעי שדי ביה מומא וכו', והכריח הדבר מספק בכור דקאמר אלא ספק בכור לר"מ מי מעיד עליו, דמעיקרא מאי סבר ולבסוף מאי סבר. ונראה פשוט דכוונת הרגמ"ה הוא ליישב דאמאי רב נחמן מתחלה שבק הא דספק בכור והלך להביא ממעשר, וע"ז כתב דניחא ליה להביא ממעשר

מפני דבמעשר אלימא הק"ו, דהא מעשר כל ישראל יש להם בהמות ומעשרין והוא דבר כללי לכל ישראל, משא"כ ספק בכור דאינו שכיח כ"כ דלפעמים יארע ספק בכור לזה ולא יארע לזה, ואולם אחר שדחו ההיא דמעשר חזר להביא מספק בכור, דעכ"פ כיון דאיכא כמה מיני ספיקות בבכור מינים ומינים שונים אינו בסוג מלתא דלא שכיח ממש, דלכל א' מישראל לא יבצר שיארע לו איזה מין ספק בכור, וא"כ לר"מ אין לו תקנה אי אמרינן דחשידי ישראל על ספק בכור:

והנה לפי מה שכתבו התוס' בפ"ק דע"ז (די"ג ע"א) ד"ה אין מקדישין וכו', דהא דעקרו חז"ל מצות מעשר בזמן הזה לא בטלו אותו תיכף ומיד אחר החורבן, כי אם אחר כמה שנים אחר החורבן יעו"ש, יש לדחות ראיה זאת, דלעולם דמאי דחשידי כהנים אמומי הוא דוקא בזמן הזה, והא דמייתי רב נחמן ממעשר היינו מקודם שהתקינו חז"ל ובטלו המעשר דלר"מ מי יעיד. ועוד י"ל דהא דמייתי ראיה רב נחמן ממעשר הוא אפילו בזמן שבהמ"ק קיים, אלא דמייתי ממעשר דחו"ל, דתנן בר"פ מעשר בהמה [נג, א] נוהג בארץ ובחו"ל ואמרי' בגמ' דמעשר חו"ל לא חזי להקרבה, אלא דקדוש הוא ונאכל במומו לבעלים:

וקצת יש לדקדק דלא חשיד כהן כי אם בזמן הזה, ממאי דאמרינן בלישנא קמא דרועה כהן ורבו ישראל אינו נאמן, מטעם דמימר אמר כיון דקא טרחנא ביה לא שביק לדידי ויהיב לאחריני, וכתב רש"י שם דהיינו טעמא דנחשד האי כהן רועה שהוא עצמו הטיל בו מום דמימר אמר וכו', וצריך להבין דאמאי חשדינן ליה שהטיל בו מום קודם שנתנו לו, כיון דעכ"פ מידי ספקא לא נפקא שמא יזדמן לרבו איזה הכרח שיהיה מוכרח ליתנו לכהן אחר, ונמצא דעבר על לאו יכול על מגן ולמפרע היה חוטא ולא לו, בהיות שמן הראוי הוא שאחר שיתננו לו יטיל המום כדי ליהנות ממנו מיד, ולמה צריך להטיל המום מקודם נתינה וליכנס בספק שמא יעבור הלאו בלא שום תועלת ממנו, ובאמת אמרו דלכל דבר אמרינן לא שביק התירא ואכיל איסורא וה"ה הכא, דלא שביק דבר שהוא ודאי להנאתו ולתועלתו ועביד באופן דעבד איסורא בלא שום תועלת, ומדחזינן דיש בו מום קודם נתינה איכא הוכחה טובא שלא הטילו כי אם נפל מאליו. וע"כ צ"ל דמיירי בזמן הזה, ואמרינן במתני' בריש פרק עד כמה [כו, ב] דישראל חייבים ליטפל בבכור בדקה ל' יום ובגסה נ' יום, אמר לו הכהן תנהו לי הרי זה לא יתננו לו, ואם בעל מום הוא ואמר לו תנהו לי שאוכלנו מותר, ובשעת המקדש אם היה תמים אמר לו תן ואקריבנו מותר ע"כ, נמצא דבזמן הזה אם הוא תמים ואמר תנהו לי הרי זה לא יתננו, וא"כ הכא יש לחוש שזה הרועה להוט אחר הנאתו, ורוצה ליהנות ממנו מיד בתוך זמן אשר מחוייב

הישראל ליטפל בו, וכשהוא תמים לא יתננו לו בתוך זמנו, וע"כ חיישינן דמשו"ה הטיל מום בו דבהכי יכול ליתנו לו מיד, וא"כ זה לא שייך כי אם בזמן הזה, אבל בזמן המקדש לא שייך זה דהא בידו לומר לו תן ואקריבנו ואח"כ יעשה הוא זיופו ויטיל מום בו, וכיון דלחלוקה זאת דרועה כהן ורבו ישראל דקתני מתניתין מיירי בזמן הזה, א"כ החלוקה האחרת בדרבו כהן מיירי נמי בזמן הזה, דדוחק לומר דחלוקת כהן לכהן אפילו בזמן המקדש וחלוקת כהן לישראל הוא דוקא בזמן הזה, כיון דבחדא מחתא מחתינהו: והנה ראיתי להטור ביו"ד סימן שי"ד שכתב וז"ל, הכהנים חשודין להטיל מום בבכור מפני שיש להם טורח גדול לטפל בו עד שימות או יפול מום בו עכ"ל, ומדנקט טעם זה ש"מ דבזמן הזה הוא, דבזמן שבית המקדש קיים לא שייך זה כיון דראוי להקרבה. ויש לדחות דלא נקט אלא טעם דשייך בזמן הזה, משא"כ בזמן שבהמ"ק קיים דשייך טעם אחר משום דאית ליה פסידא ע"י הקרבה, משא"כ בזמה"ז דלא שייך טעם זה אלא משום פסידא שיש לו במה שמטפל בו זמן הרבה:

ואולם יש להביא ראיה ברורה דלא נחשדו כהנים כ"א בבכור דלא חזי להקרבה דוקא, מדברי רש"י במתני' דלקמן [לו, ב] דקתני הכל נאמנים על מומי מעשר וכתב רש"י וז"ל, הכל נאמנים וכו' להעיד שמאליו נפל בו, ובספק מעשר קאמר כגון קרא לתשיעי עשירי דאמרינן בפ' אחרון דאינו נאכל ואין לו תקנה אלא במום עכ"ל, הרי מפורש מדבריו דלא שייך חשדא זאת דהטלת מום כ"א בדבר שאינו ראוי להקרבה, דאי לא תימא הכי למה הוצרך רש"י למשכוני נפשיה לומר דמיירי בספק מעשר, בהיות דאפשר במעשר ודאי, דאף דבזמן הזה בטלו חז"ל מעשר בהמה, וס"ל לרש"י דתכף אחר החורבן נתבטל דלא כסברת התוספות דפרק קמא דע"ז הנזכר לעיל, מ"מ בזמן שבהמ"ק קיים משכחת לה, ועכצ"ל דס"ל דבזמן דראוי להקרבה לא שייך חשדא, ובלא האי טעמא דאמרינן בגמ' דהיינו טעמא דנאמן משום דאי בעי שדי ביה מומא בכוליה עדריה הוא נאמן, דלא חשיד איניש להבריח עצמו מהקרבת קרבן אף דמטי ליה קצת פסידא ע"י הקרבת האימורין, ומשו"ה לא מצא רש"י אופן בזמן שבהמ"ק קיים דנהיג מעשר בהמה דאינו ראוי להקרבה כי אם אופן זה דספק מעשר דקרא לתשיעי עשירי:

ומאי דלא כתב רש"י דמשכחת לה בספק מעשר ממש, כגון הא דתנן בפרק מעשר בהמה (דף נ"ח ע"ב), קפץ אחד מן המעושרין לתוכן כולם ירעו עד שיסתאבו ויאכלו במומן לבעלים, וכבר עלה על דעתי לומר דט"ס יש בדברי רש"י, וכן צ"ל, ובספק מעשר קאמר או כגון קרא לתשיעי עשירי וכו', וכוונתו לומר דבספק מעשר קאמר בספק ממש וכההיא דקפץ אחד מן המעושרין וכו', או משכחת לה כגון קרא לתשיעי עשירי וכו'. וע"כ היה

צ"ל דב' מציאות כתב רש"י, דהא הא דקרא לתשיעי עשירי לא מיקרי ספק מעשר, כי אם ודאי מעשר אלא דאינו ראוי להקרבה, וכדאמרינן בפרק מעשר בהמה (דף ס' ע"ב), ת"ר מנין שאם קרא לתשיעי עשירי ולעשירי תשיעי ולי"א עשירי ששלשתן מקודשין ת"ל וכל מעשר בקר וגו', הרי דגזרת הכתוב הוא דהשלשה מקודשין ולא משום ספק:

אבל שוב ראיתי דע"כ חד מציאות הוא דקאמר רש"י דהיינו קרא לתשיעי עשירי דוקא, דהא בגמ' אמרו דהיינו טעמא דהכל נאמנין על המעשר משום דאי בעי שדי מומא בכוליה עדריה, ואי מיירי בספק מעשר ממש כמו קפץ אחד מן המעושרין וכו', מעיקרא מי ידע דהיה מתערב אחד מן המעושרין בעדרו כדי שיעשה תקנה זאת להטיל מום בכל העדר שלו, הא דבר מקרה היה ולא עלה על דעתו שכן יהיה כדי שיעשה זה ואין כאן מיגו, אבל אי מיירי בקרא לתשיעי עשירי י"ל דמוקי לה רש"י כר"ח ורבה בר רב הונא דאמרי בנזיר (דף ל"ב ע"א), דהא דקרא לתשיעי עשירי הוא אפי' היה בטעות, וכ"ש אם היה בכוונה, וקי"ל כוותייהו וכמ"ש הר"מ בפ"ח מהל' בכורות [ה"א] דבין בטעות ובין בכוונה שלשתן מקודשין יעו"ש, וא"כ הכא י"ל שבכוונה עשה כן לקרות לתשיעי עשירי, וכיון דדעתו היה לעשות כן מה לו לשקר היה יכול להטיל מום בכוליה עדריה כדי שלא יאסר עליו התשיעי, ועכצ"ל דמאי דקרי ליה רש"י ספק מעשר היינו לומר דדינו כספק מעשר:

ואפשר לומר עוד דכוונת רש"י במ"ש קרא לתשיעי עשירי היינו ביצאו שנים בתשיעי וקראן עשירי, דאמרינן בפ' מעשר בהמה (דף ס' ע"ב) דתשיעי ועשירי מעורבין הם ואי אפשר להקריב שום אחד מהם דשניהם ספק מעשר הם, וכיון דעשה כן בכוונה יש לו מגו דאי בעי שדי וכו', אלא דזה דוחק דאין בידו כ"כ שיצאו שנים כאחד ומהיכן ידע שיצאו שנים כאחד לעשות תיקון זה להטיל מום בכל העדר. אלא דאכתי יל"ע על דברי רש"י דאמאי לא אשכח כי אם מציאות זה דקרא לתשיעי עשירי, הא שפיר משכחת לה במעשר דחו"ל דלא חזי להקרבה כנזכר לעיל, וחשוד להטיל בו מום כיון דלא חזי להקרבה:

באופן דנמצינו למדין מדברי רש"י דלא שייך חשדא זאת דהטלת מום כי אם בדבר שאינו ראוי להקרבה, אבל בדבר הראוי להקרבה לא שייך חשדא זאת דישראל כשרים הם, וניחא להו להקריב דורון לקונם ולא חיישי לפסידא דאמורין או לפסידא אחרת, דהיינו דאם יקריבנו ולא יהיה לו אוכלין הרבה וצריך שיתן לאחרים במתנה דאינו יכול למכור כלל דמעשר אינו נמכר לא חי ולא שחוט, וא"כ ה"ה בבכור דלא חשידי אלא בזמן הזה, או בספק בכור דאינו ראוי להקרבה, אבל בזמן בהמ"ק לא חשידי. ואע"ג דגבי מעשר

ליכא כ"כ פסידא דאפילו בע"מ אינו נמכר שחוט מדרבנן, דבהכי אינו מרויח בהטלת המום, משא"כ בבכור דמרויח ע"י הטלת מום שיכול למוכרו בבית, מ"מ גבי מעשר נמי הא אפשר למוכרו שחוט דמותר למכור חלבו וגידיו ועורו ועצמותיו, דלא אסרו למכור אלא בשרו בלבד, ואם הבליע דמי הבשר בדמי העור והחלב והגידים ומכר הכל בהבלעה מותר, כמ"ש הר"מ בפ"ו מהלכות בכורות [ה"ח] יעו"ש:

אות מז ס"ק ג

והנה ראיתי לרבינו ירוחם [חלק אדם] בנתיב כ' חלק ב' שכתב וז"ל, אפי' בנו ובתו של כהן נאמנים להעיד על מום הבכור שמעצמו נפל בו, ודוקא בנו ובתו אבל אשתו כגופו ואינה נאמנת, וכן רועה כהן אינו נאמן, ואם הוא ברשות ישראל שהבכור אינו שלו נאמן כך פשוט בפרק כל פסולי המוקדשין וכן כתב הרמב"ן, וכתב שיש מהגדולים שפסקו שרועה כהן בבית ישראל שאינו נאמן והוא תפס עיקר הראשון שנאמן והרבה ראיות ע"ז עכ"ל, ודבריו תמוהים דאיך כתב לענין הלכה שרועה כהן בבית כהן שאינו נאמן והשוה אותו לאשתו דכגופו היא, הא כיון דאיפסיקא הלכתא כרשב"ג הרי רשב"ג פליג את"ק, דקתני דרועה כהן לכהן אינו נאמן ועלה פליג רשב"ג דעל עצמו אינו נאמן אבל על אחרים נאמן ואפילו רועה נאמן:

אות מז ס"ק ד

והנה לענין פלוגתא דרב חסדא אמר רב קטינא [לה, ב] בספק בכור שנולד בי ישראל, דלרב חסדא אין בעלים נאמנים ולרב נחמן בעלים נאמנים דישראל לא חשיד אמומא, ומסיק הש"ס דמייתי ר"נ ראיה אלא ספק בכור לרבי מאיר מי מעיד עליו, וכ"ת הכי נמי דלית ליה תקנתא, והתנן שהיה רבי יוסי אומר כל שחליפיו ביד כהן פטור מן המתנות ור"מ מחייב, אלא ש"מ בעלים מעידים עליו ע"כ. וצריך להבין דלפי מה שפירש"י בעיקר פלוגתייהו דספק בכור, שהוא אם נאמנים הבעלים להעיד עליו שלא הוטל בו מום בכוונה, דאם כן מאי מייתי לומר דבספק בכור אפי' לרבי מאיר יש לו תקנה ממאי דקתני דרבי מאיר מחייב במתנות, וכתב רש"י דמדחייב רבי מאיר במתנות ש"מ דבר אכילה הוא כשיפול בו מום, הא שפיר יש לומר דהא דמחייב רבי מאיר במתנות בספק בכור שנולד במום מהמומים שאינם ראוין לבא על ידי אדם, כגון בעל ה' רגלים או עינו אחת גדולה כשל עגל או קטנה כשל אווז דהוו מומין שאין אדם נחשד עליהם:

ועיקר פלוגתא דר"י ור"מ הוא בפרק ב' דמכילתין (דף י"ח ע"ב), במתני' אחת בכרה ואחת שלא בכרה וילדו ב' זכרים אחד לו ואחד לכהן וכו', והשני ירעה עד שיסתאב וחייב במתנות ר"י פוטר ור' מאיר מחייב, דאע"ג דת"ק קאמר דמיחייב במתנות באופן

דנפל בו מום אח"כ כדקתני ירעה עד שיסתאב, מ"מ בסברת ר' מאיר י"ל דלא פליג לומר דחייב במתנות כ"א באופן זה דנולד במום שאינו ראוי לבא בידי אדם, דאינו צריך עדות וראוי לאכילה ועל זה מחייב במתנות, דבהכי ניחא דאמאי חזר התנא לומר ור"מ מחייב הא ר' מאיר היינו ת"ק דקאמר דירעה עד שיסתאב וחייב במתנות, אבל לפי האמור א"ש דהוצרך התנא למתני סברת ר' מאיר בפני עצמה, כיון דלרבי מאיר לא משכחת לה דין זה דמתנות כי אם כשנולד במומין שאינם ראויים לבא בידי אדם, דלא שייכי בהו לומר ירעה עד שיסתאב אלא דוקא במום שנולד בו, דאם ילדו ב' זכרים ושניהם נולדו בע"מ במום שאינו ראוי לבא בידי אדם האחד שהוא לבעלים חייב במתנות, וכן אפי' נולד אחד במום והאחד תם מסתמא הבעלים לוקחים הבעל מום כיון שהבע"מ שוה ממון יותר, עכשיו שנולד בשניהם ספק בכור כיון דהבעל מום יכול לשוחטו מיד וליהנות ממנו והתם עד שיפול בו מום, ומש"ה הבעל מום שוה יותר ודנין בו שיזכו הבעלים בו כדין המוציא מחבירו ע"ה:

וראיתי להר"מ בפ"ה מהלכות בכורות דין ז' שהביא דין ספק בכור בזה האופן וז"ל, לא נחשדו ישראל על הבכורות לפיכך נאמן הישראל לומר זה ספק בכור הוא ורואין לו מומו ואוכל אותו במומו עכ"ל. נראה מדברי הר"מ דמפרש עיקר פלוגתייהו בספק בכור אי צריך עדות או הבעלים נאמנים, דהנאמנות הוא על שני דברים הן דנאמן לומר דנפל בו מום בלא כוונה, וגם דהוי ספק בכור ואינו בכור ודאי. ואע"ג דזה פשוט דכיון דהבעלים טוענים שהוא ספק בכור, לענין דרא דממונא פשיטא דאין הכהן יכול להוציא מידם דהמוציא מחבירו עליו הראיה, מ"מ נ"מ דנאמן לומר שהוא ספק ורואין לו מומו ואוכל אותו, דלר"ח סבירא ליה דחשודין ישראל על הבכור בין על ענין הטלת מום ובין לומר שהוא ספק כדי שלא ליתנו לכהן, והנה כי כן צריך עדות על שניהם ובלא עדות אינו נאמן, ונ"מ דאין רואין לו את מומו עד שיביא ראיה ועדות, וכההיא דאמרינן בשמעתין לקמן [לו, ב] דאין רואין בכור לישראל עד שיהיה כהן עמו, דחיישינן דכיון דמורין לו שהוא מום אכיל ליה ולא יהיב לכהן, וה"נ כיון דחשוד הוא שאומר על הודאי שהוא ספק שאין רואין לו מומו, ואולי על ידי זה יודה על האמת. ורב נחמן סבירא ליה דלא נחשדו ישראל על כך והבעלים נאמנים לומר שהוא ספק ורואים לו מומו ואוכל אותו במומו. ומעיקרא הביא רב נחמן ראיה דלא חשידי ישראל על הטלת מום בלבד מההיא דמעשר, דלר"מ מי יעיד עליו, וכיון דדחי לה מטעם דאילו בעי שדי מומי וכו', מייתי שפיר ראיה מספק בכור שהוא ספק לב' החשדות, הן דלא חשידי שיאמרו על ודאי בכור והן דלא חשידי להטיל מום, דאל"כ לר' מאיר היכי משכחת לה דחייב במתנות, כיון

דאין מי יעיד אם המום נפל מאליו ואין מי שיעיד שהוא ספק בכור, ושורת הדין שלא יראו את מומו דחשדינן ליה שמא הוא ודאי וקנסינן ליה שלא לראות את מומו כדי שיודה, וא"כ לר"מ לא משכחת לה שיהיה ראוי לאכילה כדי לחייבו במתנות, אם לא שנאמר דישראל לא חשידי על כך, וכיון שכן לר"מ לא חשיב כדין החשוד על הדבר:

ואולם ק"ק דאי סבירא ליה להר"מ דהא דלא נחשדו ישראל על הבכורות הוא על ב' דברים, הן על חשד הטלת מום והן על חשד שאומר שהוא ספק על הודאי, אמאי לא באר הר"מ כ"א חלוקה האחת דהיינו דנאמנין לומר ספק בכור הוא זה, אבל לענין הטלת מום בבכור לא הזכיר כלל אי נאמן הישראל בספק בכור שהוא שלו, או ישראל שירש בכור מאבי אמו כהן ונפל בו מום לומר שמאליו נפל, דמזה החלוקה לא יש רמז בדברי הר"מ לא בדין זה ולא בשום מקום, ואי סבירא ליה פירוש הסוגיא על דרך האמור אמאי לא באר זה:

אשר ע"כ נלע"ד ברור דדעת הר"מ דהא דספק בכור לא נאמר אלא משום חשדא דאומר על ודאי ספק, אבל על ענין חשד הטלת מום לא מיירי כלל דפשיטא דישראל נמי חשיד אמומים כל שהבכור הוא שלו, כגון ספק בכור או ישראל שירש בכור מאבי אמו כהן או שכהן מכר לישראל בכור תם בזמן הזה, דהכי קי"ל דבמכירה דבדמי הוא לא חיישינן משום כהן מסייע בבית הגרנות, דבכל הני גווני ודאי דהישראל אינו נאמן על עצמו דחשיד להטיל מום ככהן, דמאי אולמיה דישראל מכהן. והרי בלישנא בתרא דשמעתין בפירוש מתני' אמרי' דרועה ישראל ורבו כהן אינו נאמן משום לגימא, ואפי' ללישנא קמא דלא חשיד היינו דוקא בהנאה פורתא כי הא דלגימא, אבל כשעיקר הבכור הוא של ישראל פשיטא דחשדינן ליה לכ"ע, ולא פליגי אלא לענין אי נאמן לומר שהוא ספק בכור ולא ודאי:

והוכרח הר"מ לפרש הכי, מטעם דקשה ליה דאמאי נקטו פלוגתייהו בספק בכור ולא נקט נמי כי הני גווני דירש או קנה בכור הישראל, ועוד קשה ליה מה שהקשינו לעיל, דמה מייתי ממתני' דע"כ דר"מ דמחייב במתנות סבירא ליה דיש לו תקנה, כיון דאפשר די"ל דסברת ר"מ נ"מ כשנולד במומין שאינם ראוין לבא ע"י אדם דאינו צריך עדות, ומש"ה פירש דהכא פלוגתייהו הוא אי נאמן לומר דספק בכור הוא, ונ"מ לאם רואין את מומו דלר"ח אין רואין את מומו עד שיביא עדים דספק בכור הוא, ולרב נחמן הבעלים נאמנים דלא חשידי ישראל על כך להשמט עצמו מליתן לכהן באומרו דספק הוא:

ולכתחלה קס"ד דרב נחמן להביא ראיה ממעשר בזמן שבית המקדש קיים, דאם אומר הישראל דמעשר שיש בידו שאינו יכול להקריבו דספק מעשר הוא, אם איתא דחשוד

הוא בכך כמו שחשוד על הבכור לומר על הודאי שהוא ספק אם כן לר' מאיר לא ימצא עדות על זה דכל החשוד וכו', וא"כ זה שאומר שהוא ספק מעשר לא ישחט לעולם על מומו דאין רואין לו את מומו כדי שיאמר האמת ולא יברח עצמו מלהקריבו קרבן, ודחי לה דשאני מעשר דיש לו מגו, דאם אומר שהוא ספק הוא להבריחו מעל גבי המזבח מה לו לשקר הא היה יכול להטיל מום על כל העדר ובכן לא היה מקריבו. וע"כ חזר להביא ראיה מספק בכור עצמו דאם איתא דהאומר דספק בכור הוא צריך עדות ואם לאו אין רואין את מומו, א"כ לר"מ נמצא דאין לו תקנה לשוחטו במומו, אם כן היכי משכחת לה חיוב מתנות, דהא אפי' מיירי כשנולד במומין שאינם ראוין לבא ע"י אדם, א"א להתירו אם לא על ידי היתר מומחה שיתיר אותו, וכיון דמן הדין אין רואין את מומו אין לו תקנה ואיך שייך דין מתנות, אלא ש"מ הבעלים מעידים דספק בכור הוא, דישראל לא חשידי לומר על ודאי בכור שהוא ספק:

אלא דצ"ל כפי זה דלא גריס הר"מ כגירסתינו, דמסיים רב נחמן בדבריו, ש"מ בעלים מעידים כהנים הוא דחשידי אמומי ישראל לא חשידי אמומי, דכל זה לא גריס, אלא ש"מ בעלים מעידים ותו לא, ועל זה אתי פסק הר"מ כרב נחמן דלא נחשדו ישראל על הבכורות, ונאמן לומר שהוא ספק בכור, ודקדק לסיים ולומר על זה, ורואים את מומו ואוכל אותו במומו, לאפוקי סברת רב חסדא דחשוד הישראל לומר על הודאי שהוא ספק ואין רואין לו את מומו, שעי"כ יודה האמת. ומהתימה על מרן הכ"מ שכתב על דברי הר"מ סתם דהדין מפורש בפרק כל פסולי המוקדשין, ולא באר כלל דברי הר"מ דאינם כפשטא דשמעתין:

ומוהר"י קורקוס בביאורו כ"י כתב על דברי הר"מ וז"ל, בפרק כל פסולי המוקדשין פלוגתא דרב חסדא ורב נחמן, דלרב נחמן בעלים מעידים פירוש, דדוקא כהנים נחשדו להטיל מום בבכורות, אבל ישראל לא נחשדו אפי' על שלהם, דהיינו ספק בכור, ונאמן לומר מאיליו נפל מום זה וכן הלכה כמבואר שם. ומדברי רבינו נראה שגם נאמן לומר ספק בכור הוא זה. וא"ת א"כ בודאי בכור למה אין רואין לישראל אלא אם כן כהן עמו [פרקין לו, ב], שחששו שמא לא יתן אותו לכהן, וליהמניה שיתננו לכהן מגו דאי הוה בעי אמר ספק בכור הוא זה שרואין אותו ונאמן, וי"ל דאין ה"נ שאם אין אנו יודעים שהוא בכור ודאי, והוא בא ואמר בכור ודאי הוא זה שרואין אותו לו דנאמן במגו, ומה שאמרו דאין רואין לו בידוע לנו שהוא בכור ודאי וליכא מגו, אי נמי יש לומר דאפי' אין ידוע לא הוי מגו, דהוי מלתא דעבידא לאגלויי וירא לשקר, ובודאי שהדין עם רבינו

שנאמן לומר ספק בכור הוא זה, דהבא לומר ודאי בכור הוא זה הוי מוציא מחבירו ועליו הראיה וזה פשוט עכ"ל:

מתבאר מדבריו דסבירא ליה בעד דעת הר"מ דפשט הסוגיא דשמעתין הוא כפשטא דפליגי אי חשיד ישראל על הטלת מום בשלו או לא כפי' רש"י, אלא דהר"מ חדש לומר דה"ה דנאמן לומר ספק הוא זה, ולענ"ד דברי תימה הם דאיך הר"מ לא הביא עיקר הדין שהוא עיקר הסוגיא ופסק בהדיא כרב נחמן דישראל נאמן אמומא דלא חשיד ישראל בכך, ומאי דחדש הוא לומר דהוא הדין הביא, והעיקר לא הביא, והרואה יראה שלא יש בדברי הר"מ בכל הלכות בכורות רמז לדין זה דלא נחשדו ישראל אמומי בבכור שלהם. ומ"ש מהר"י קורקוס דהדין עם הרמב"ם דפשיטא דאמרינן הממע"ה והכהן הוא המוציא, דבריו תמוהים דלענין זה דאין מוציאין מידו זה פשוט, ולא היה צריך הר"מ לאשמועינן דין זה, דכך שורת הדין בכל מקום דגדול כח המוחזק ואין מוציאין מידו, ואם כדבריו מה הוא זה שסיים הר"מ ורואין לו מומו ואוכלו במומו, דמה בא לאשמועינן בזה פשיטא דרואין לו לבדו בלא כהן עמו, כיון דשורת הדין הוא דנאמן ושלו הוא. אך לפי דרכי אתי שפיר דהוצרך לומר הר"מ כן לאפוקי מרב חסדא, דסבירא ליה דחשוד לומר על ודאי ספק וקנסינן ליה שלא יראו את מומו שע"י כן יודה האמת:

אות מז ס"ק ה

והנה בפ"ק דתמורה (דף ח' ע"ב) אמרי' אמר רב חסדא ל"ש אלא כהן לכהן אבל כהן לישראל אסור, מ"ט דלמא אזיל ישראל ושדי ביה מומא וממטי ליה לחכם ואומר לו בכור זה נתן לי כהן במומו, ופריך ומי שרי חכם הכי והא אמר רב אין רואין בכור לישראל אלא אם כן כהן עמו, עכ"ל, זו גירסת רש"י והתוספות שם, אבל יש גירסא אחרת והיא גירסת הרגמ"ה הביאה הרב בצלאל בנימוקיו כ"י [אות י"א] וז"ל, מ"ט אילימא דלמא מעכב ליה ישראל לבכור דהוי בתוך עדריה עד דנפל ביה מומא ואמר בכור זה מכר לי כהן במומו, הא לא חזי ליה חכם עד דאתא כהן דאמר ר"י אמר רב אין רואין בכור לישראל אא"כ כהן עמו ע"כ. ולשתי הגירסאות צריך להבין מאי פריך מהא דאין רואין בכור לישראל וכו', הא התם כשאומר שהוא שלו שנולד בעדרו, אבל באומר שאינו שלו כי אם שכהן מכר לו במומו מנ"ל דאף בזה אמר רב דאין רואין עד שיבא הכהן שמכר לו לפנינו:

ואם נאמר דעכצ"ל דהכי ס"ל לרב, דאפי' באומר כהן מכר לי במומו אמרי' ליה דיביא הכהן, דאל"כ אמאי באומר דבכור שנולד בעדרו הוא חשדינן ליה דאם יאמר לו שהוא מום יאכלנו ולא חייש לגזילת כהן, הא נאמן במגו דמה לו לשקר אם דעתו לעשות כן

היה יכול לומר מכהן הוא ומכרו לי במומו, ומדלא מהמנינן ליה במגו שמע מינה דאפילו בכהאי גוונא צריך שיביא הכהן. הא נמי ליתא דהא יש לומר דבכהאי גוונא לא הוי מגו דמלתא דעבידא לאגלויי וירא לשקר, וכמו שכתב מהר"י קורקוס לדעת הר"מ דהיינו טעמא דאינו נאמן במגו דאי בעי אמר ספק בכור הוא כנזכר לעיל [או"ק ד' ד"ה ומוהר"י], ואם כן יש לומר דאכתי באומר כהן מכרו לי במומו נאמן: ובפרט לאידך מימרא דקאמר ר"י אמר רב לקמן בפרקין [לו, ב], אמר"י אמר רב נאמן הכהן לומר בכור זה נתן לי ישראל במומו, מ"ט כל מלתא דעבידא לגלויי לא משקרי ביה אינשי, ואף דאיכא לישנא בתרא התם דאמר רבי ירמיה דאינו נאמן, מ"מ רב יהודה אמר רב קאמר דנאמן, וכן איפסיקא הלכתא לקמן, וא"כ הכא נמי אמאי לא יהא נאמן באומר כהן מכרו לי במומו, כיון דכל מלתא דעבידא לגלויי לא משקרי ביה אינשי. ולזה י"ל דע"כ לא אמרי דמלתא דעבידא לגלויי נאמן, כי אם באומר בכור זה נתן לי ישראל במומו, דבכה"ג לא משקרי אינשי דמרתת הכהן לומר שקר, שאם ישאלו מהישראל מסתמא כיון דישראל לא חשידי אמומי וחמיר ליה איסור זה, יאמר האמת דלא היו דברים מעולם דבלא מום נתן לו ויתגלה זיופו, אבל בישראל שאומר כהן נתן לי במומו, כיון דכהנים חשידי אמומי ונעשה להם כהיתר, יכול הישראל לשקר ולומר שמכרו במומו דלא מרתת לומר שקר, דיכול לעשות קנוניא עם הכהן להגיד לו שהוא הטיל המום, ואומר שהכהן מכרו במומו ושלא יגלה שקרו אם ישאלו ממנו, וע"ז סומך הישראל ואינו מתיירא לומר שקר, ומשו"ה אמר רב חסדא שלא ימכור לישראל כדי שלא ישקר ויאמר כהן מכרו לי במומו, ואפשר שהחכם אשר יבא דין זה לפניו יטעה לומר דהיינו דין כהן שאמר ישראל נתן לי במומו דנאמן וה"ה הכא דנאמן ויתיר לו, ואין האמת כן דיש חילוק בין כהן מישראל לישראל מכהן, ומשו"ה טפי עדיף להזהיר לכהן שלא ימכור לישראל, דבהכי לא יבא לידי מכשול לומר דבר שקר:

אבל אכתי אינו מתיישב בזה דמאי פריך ליה ממימרא דר"י אמר רב דאין רואין את הבכור לישראל, כיון די"ל דבכה"ג דאומר הישראל דמכרו לו הכהן במומו אפשר דמהימינן ליה ולא צריך לאתויי הכהן. ועכצ"ל דקים ליה להש"ס דמימרא דר"י אמר רב דאמר סתם אין רואין בכור לישראל הוא בכל גוונא, אפילו באומר הכהן מכרו לי במומו, דלגבי כהן דחשוד לא חשיב מלתא דעבידא לגלויי דלא מרתת מהכהן כאמור, ובכלל דברי ר"י א"ר הוא זה, וכן נראה מדברי רש"י שם בתמורה יעו"ש. וע"ז פריך ליה ממימרא זאת, דמאין הרגלים לאסור המכירה לישראל מטעם זה שמא יבואו לטעות

לומר דבכה"ג נמי חשיב מלתא דעבידא לגלויי, דבזה ודאי לא יטעה שום חכם ואמאי נאסור למכור לישראל:

ואולם כל זה יתישב לפי גירסת רש"י והתוס', אבל לפי גירסת הרגמ"ה דגרסי' דלמא יעכב בכור דבעדריה עד שיפול בו מום ויאמר כהן מכרו לי במומו, אכתי קשה דאמאי לא מהימנינן ליה כשאומר כהן מכרו לי במומו מטעם דהוי מלתא דעבידא לגלויי, דאם האמת הוא שהבכור הוא שלו שנולד בעדרו ועכבו עד שנפל בו מום, לא היה אומר שקר זה דהכהן מכרו לו דמרתת שיתגלה שקרו, דהא אינו יכול לעשות קנוניא עם הכהן, דאם יגלה לו ענין שקרו הוא עצמו יהיה תובע ממנו שיתן לו הבכור דרחמנא זיכה לו, ובכהאי גוונא פשיטא דמרתת לשקר ועבידא לגלויי מיקרי, ואם יאמר כך שהכהן מכרו לו בודאי שהוא האמת כן דכל מלתא דעבידא לגלויי אמרינן דכן הוא האמת. ולפי מה ששיערנו בדעת הר"מ [לעיל או"ק ד' ד"ה אשר ע"כ] דסבירא ליה דאין הפרש בין כהן לישראל דכולהו חשידי אמומי בשל עצמן, אף לפי גירסת רש"י והתוספות קשה מהיא דנאמן הכהן לומר בכור זה נתן לי הישראל במומו מטעם דכל מלתא דעבידא לגלויי, דמ"ש הכא בישראל שאומר כהן מכר לי במומו דאינו נאמן: וראיתי להתוספות בתמורה בד"ה דלמא אזיל וכו' שכתבו וז"ל, וא"ת מה בכך הא לא שרו ליה כיון דנפק המום מיד כהן בלא עדים שהרי נחשדו הכהנים על זה, וי"ל דהכי קאמר נתן לי כהן במומו וקמי דידי נפל בו מום מאיליו, וא"ת היכי חיישׁ דלמא אזיל ישראל ושדי ביה מומא והרי לא נחשדו ישראל על כך כדאמרי' בבכורות וכו', דהא בפרק פסולי המוקדשין אמר רב נחמן גבי ספק בכור דבעליו מעידים עליו וכו' עכ"ל. ויל"ע דמאי קשה ליה מדרב נחמן, הא רב חסדא עצמו דהוא בעל המימרא דהכא הוא עצמו פליג אדרב נחמן, וס"ל דספק בכור צריך שנים מן השוק שיעידו עליו דנחשדו ישראל אמומי בשל עצמן:

דאע"ג דרב חסדא משמיה דרב קטינא אמר לה, מ"מ מאן לימא לן דמשמיה דרב קטינא קאמר לה וליה לא סבירא ליה. ואי משום דע"כ ליה לא סבירא ליה דהרי הכא סבירא ליה לרב חסדא דכיון דאומר כהן נתן לי במומו וקמי דידי נפל בו מום מאליו שרינן ליה בעדותו, ואם איתא דישראל חשידי בכך איך נאמן בעדותו כיון דנוגע בדבר ולעצמו הוא דורש להתיר הבכור שקנה מהכהן. הנה מלבד דלא היה להם להקשות מדרב נחמן דמשם אין קושיא כלל כאמור, ועיקר הקושיא הוא ממ"נ, דאי סבירא ליה דחשודין הם א"כ אמאי מהני עדותו לומר שמאליו נפל, הא הוי נוגע בדבר כמו המעיד על ספק בכור שלו. דהכא כיון דהכהן מכר לו בחזקת בעל מום שנפל מאיליו דשוחטין עליו ואדעתא דהכי קנאו, כל שאין מתירין אותו במום זה אין לו פסידא דהא בידו לחזור ממקחו דמקח

טעות הוא דאדעתא דהוא מותר לשוחטו קנאו, ואם כן מה לו לשקר ולהעיד עליו בשקר שהוא ראה שנפל מאליו, ש"מ שכן הוא האמת:
ולזה יש לומר דמדהאמין ר"ח עדות הלוקח שאומר שמאליו נפל ועפ"י עדותו בלבד שרי, ש"מ דלא סבירא ליה כרב קטינא דנחשדו ישראל ככהנים, דהא לרב קטינא סבירא ליה דספק בכור שנולד בבית ישראל צריך שנים מן השוק להעיד עליו, ואמרינן דאתי כר' יהושע בן קפוסאי דבעי שנים מן השוק להעיד, דעד אחד לא מהני דבחשודים בעינן ב', וא"כ הכא אמאי מכשיר בעד אחד כיון דישראל חשידי ככהנים, אלא ע"כ צ"ל דמשמיה דרב קטינא קאמר לה וליה לא ס"ל, וליה ס"ל דישראל לא חשידי וכיון דלא חשידי עד אחד ישראל מהני להתיר בכור ביד כהן אפי' לר' יהושע בן קפוסאי, וכמ"ש התוס' בשמעתין ד"ה איכא בינייהו וכו' יעו"ש:
ואין לדחות דלעולם דרב חסדא ס"ל כרב קטינא לענין דאף ישראל חשודין הם, אבל לא סבירא ליה כוותיה דרב קטינא דס"ל כר' יהושע בן קפוסאי דבעינן שנים, ורב חסדא סבירא ליה דלית הלכתא כר"י בן קפוסאי, אלא כרשב"ג או כר' יוסי, ולדידיה בעד אחד סגי, ומשום הכי אמר רב חסדא דיש לחוש דאזיל ישראל ושדי ביה מומא. דהא ליתא דא"כ אמאי התיר רב חסדא למכור כהן לכהן מטעם דצריך להביא עדים שנפל המום מאליו כמ"ש רש"י, הא לרשב"ג כל שאינו מעיד על של עצמו כהן אחד נאמן להעיד, וכ"כ אי סבר כר' יוסי כהן אחד נאמן כל שאינו מבני ביתו, וא"כ הכא אי ישראל נאמן לומר קמי דידי נפל המום ה"ה כהן לכהן, ומדהתיר למכור לכהן ש"מ דעכ"פ ס"ל כר"י בן קפוסאי דבכהנים בעינן ב' משא"כ בישראל דלא חשיד דבאחד סגי:

אות מח

אמר [לו, א] ר' אילעא לא היו מוחזקין בו שהוא בכור וכו' ומומו עמו נאמן וכו': הנה לפי מה שלמדנו מדברי רש"י לעיל [אות מ"ז או"ק ב' ד"ה ואולם] דסבירא ליה דלא נחשדו הכהנים בזה כי אם בזמן הזה דלא חזי להקרבה, אבל בזמן בית המקדש לא נחשדו, אתי שפיר מאי דאמרינן דה"ט דשייך הכא נמי לומר דאי בעי הוה שתיק ולא אמר שהוא בכור, דאי הוה בעי הוה שדי ביה מומא דניכר ואכיל ליה, דאמאי לא אמרינן דה"ט משום דאי בעי הוה שתיק מבכור והוי אמר שהוא מעשר בהמה דנפל בו מום, דהא תנן [לו, ב] דהכל נאמנין על מומי מעשר. אלא דאין מכאן ראיה, דנקט טעמא דשייך בין בזמן בית המקדש קיים ובין בזמן הזה, משא"כ בטעם זה אילו הוה בעי אמר מעשר הוא דלא שייך אלא בזמן בית המקדש דנוהג מעשר בהמה, אבל בזמן הזה דלא נהיג לא שייך טעם זה, דאע"ג דאם עבר והפריש מעשר בזמן הזה קדוש ונאכל במומו אם

נפל בו מום תיכף ומיד להפרשתו או שהפרישו במומו מתחלה, ובא להראות לחכם אם הוא מום קבוע לשחוט עליו, מ"מ כיון דמלתא דלא שכיח הוא בזמן הזה שיפריש מעשר כיון דחכמים אסרו לעשר מפני התקלה, אינו נאמן בטעם זה, כיון די"ל דאם יאמר שהוא מעשר יחשדוהו לשקרן כיון דמעשר אינו נוהג בזמן הזה: ואולם קצת יש לדקדק דאמאי לא אמרינן דמשכחת לה דאי הוה בעי הוה שתיק מלומר שהוא בכור ודאי, אלא היה יכול לומר שהוא בכור ספק, לא ספק שקול אלא שנולד מבהמה שהיתה חולבת מעיקרא וסבירא ליה כר' יהושע [מכלתין כ, ב] דחלב פוטר דאזלינן בתר רובא דרוב הבהמות אינם חולבות אלא א"כ יולדות, ולא חיישינן למיעוטא דחולבות אע"פ שאינן יולדות, וכמו שפסק רבינו הרמב"ן לעיל בריש פ"ג דמכילתין, וכ"כ שאר פוסקים, ואם כן היה יכול כהן זה לומר דמאי דמייתי בכור זה לחכם לראות את מומו הוא מפני שרוצה לצאת ידי חובת מאן דאמר דחלב אינו פוטר דחיישינן למיעוטא וכמו שיש מחמירין בזה כמ"ש מור"ם בי"ד סימן שט"ז [סע' ג'] יעויין שם, ומסתמא החכם שרואה המום כיון שרואה שרוצה להחמיר על עצמו כמאן דאמר חיישינן למעוטא, מסתמא אינו מיקל עליו לומר על מום עובר שהוא מום קבוע, דבכה"ג נמי שייך למימר אילו הוי בעי הוה שתיק, ובפרט אם כהן זה חבר הוא לפי מאי דאסקינן לקמן [לו, א] דאפילו כהן חבר נחשד בזה להטיל מום, דבחבר שייך טפי למימר דלהחמיר הוא דאתא להראות המום, ואפילו בכהן שאינו חבר משכחת לה שיאמר ששאל לחכם ואמר לו שיש להחמיר בזה, ופשיטא דבכי ה"ג דלענין הדין אינו בכור אלא דראוי להחמיר, לא מחמרינן כולי האי לומר שאפשר שהוא הטיל המום בידים, דאפילו אם הטילו בידים לא קנסינן ליה כיון דמן הדין אינו בכור:

אות מט

והנה דין זה דלא היו מוחזקין בו שהוא בכור דנאמן הביאו רבינו להלכה, וכן הרא"ש בפסקיו [סי' ט'], וכן הטור בסי' שי"ד, וכן הביאו רבינו ירוחם [חלק אדם] בנתיב כ' ח"ב יעו"ש, אבל הר"מ בפ"ב דבכורות שהוא מקום דין זה דכהן חשוד על המום לא הביא דין זה כלל, וכן בקשתי בכל הלכות בכורות ולא מצאתי שהביא דין זה, ואיני רואה שום טעם למה השמיט הר"מ דין זה שהוא מימרא מפורשת בשמעתין, ומהתימה שלא ראיתי לשום אחד מהמפרשים שנתעורר בזה וצ"ע:

ויש לחקור אם דין זה דאמרינן דאם לא היו מוחזקין שהוא בכור דנאמן מטעם דהפה שאסר הוא הפה שהתיר, אם הוא דוקא באופן זה דאמר בכור הוא ומומו עמו, דבשעה שבא להראות המום אמר שהוא בכור, אבל אם מתחלה אמר בפני עדים שהוא בכור

בשעה שעדיין לא היה בו מום, ואחר כך נפל בו מום ובא ואמר שנפל מאיליו לא מהימנינן ליה, דכיון דמתחלה כבר הודה שהוא בכור וקודם שנפל בו מום כבר הוחזק לבכור, תו אינו נאמן לומר דנפל מאיליו. דכבר נודע דרוב הפוסקים סבירא להו בההיא [כתובות כב, א] דאשת איש הייתי וגרושה אני וכן בההיא דנשביתי וטהורה אני דנאמנת, דהיינו דוקא באומרת כן בתוך כדי דיבור, אבל אם מתחלה החזיקה עצמה לאשת איש ולשבויה ואחר זמן אומרת דנתגרשה או טהורה היא דאינה נאמנת, וכמ"ש ה"ה בפי"ב מהל' גירושין [ה"א] והטור באה"ע סי' קנ"ב [ובשו"ע שם ס"ו], אלא דהרב המגיד צדד לומר דנאמנת אפי' אחר הזמן, וכן כתב הטור, ואם כן ה"ה גבי בכור: אלא די"ל דלא אמרינן הכי אלא בההיא דאשת איש הייתי, דמה שאומרת אחר כדי דבור ואחר זמן גרושה אני אינה אומרת שנתגרשה אחר שאמרה אשת איש אני, אלא אומרת דכשאמרה אשת איש הייתי כבר היתה גרושה, דבכהאי גוונא אינה נאמנת, דכיון דמתחלה אמרה סתם ולא פירשה דגרושה היא ש"מ דלא היתה גרושה ועכשיו מיהדר הוא דקא הדרא בה, ואינה נאמנת מטעם הפה שאסר וכו' כיון דכבר החזיקה עצמה לאשת איש, וכן נראה מדברי תלמידי רבינו יונה שהביא הרב בצלאל בספר אסיפת זקנים בפ"ב דכתובות על מתני' דאשת איש הייתי וכו', דהטעם דאינה נאמנת הוא משום דאמרי' מיהדר הוא דקא הדרא בה יעו"ש:

ובירושלמי בפ"ב דכתובות על מתני' [הל' ה'] אמרינן היום אומרת אשת איש הייתי ולמחר אמרה גרושה אני אמרי' לה אתמול אמרת אכין ויום דין אכין, אמרה לון מפני כת של פריצין שהיו באים להזדווג לי, ר"א בשם ר' אילא מכיון שהביאה אמתלא לדבריה נאמנת ע"כ. הרי מבואר דמאי דאינה נאמנת אם לא נתנה אמתלא לדבריה באומרת למחר גרושה אני הוא משום דאומרת דכשאמרה אשת איש הייתי כבר היתה גרושה, ומש"ה לא מהימנינן לה דמסתמא אמרינן דאינה גרושה ומיהדר הוא דקא הדרא בה. ומדברי הירושלמי הזה מבואר כסברת האומרים דאפילו באשת איש הייתי דדוקא תוך כדי דבור, אבל לאחר כדי דבור אינה נאמנת בלא אמתלא, ומהתימה איך לא הזכירו הפוסקים ירושלמי הזה וגם החולקים מה יענו להירושלמי הזה: באופן דסברא זאת אינה אלא כשאומרת שכבר היתה גרושה בשעה שאמרה אשת איש הייתי, אבל אם אמרה אשת איש אני ואחר זמן אמרה אמת שאמרתי שאשת איש אני אבל אחר כך נתגרשתי, והוא באופן שיש זמן שאפשר שהאמת כן נאמנת, דבכהאי גוונא אין לסתור דבריה דמסתמא הדרא בה מפני שלא אמרה בתחלה דהא האמת כן הוא, שבתחלה בשעה שאמרה אשת איש אני לא היתה גרושה, ואף דהיא אינה נאמנת לומר גרושה אני במוחזקת לאשת

איש, מ"מ בכה"ג דלא הוחזקה לאשת איש כי אם מפיה נאמנת מטעם הפה שאסר הוא הפה שהתיר, ואם כן ה"ה גבי בכור כיון שמתחלה בשעה שהחזיק אותו לבכור לא היה בעל מום, ואחר כך נפל בו מום:

וכן יש ללמוד ממה שכתב רש"י בפרק שני דייני (דף ק"ט ע"ב), גבי הא דעשאה סימן לאחר, דאמרי' התם דאם טען ואמר חזרתי ולקחתיו ממנו נאמן, וכתב רש"י וז"ל, דנאמן דהפה שאסר הוא הפה שהתיר, דמאחר שיש עדים שהיה שלו ונגזלה הימנו, אין לזה זכות באותו תלם אלא על פיו של זה שעשאה סימן לאחר, והרי חזר ואמר לקחתיו עכ"ל, הרי דסבירא ליה דבכהאי גוונא שאומר שאחר שהודה שמכרה לו חזר ולקחו ממנו נאמן מטעם הפה שאסר וכו', כיון דמעיקרא לא היה לו זכות לזה כי אם על פי הודאתו וחשיב כדין הפה שאסר וכו'. אבל נראה דהא ליתא דגם באופן זה דאומר חזרתי ולקחתי אחר שהודה כל הראשונים חלקו על רש"י בזה, וכמו שנראה מדברי התוספות שם ומדברי הרא"ש בפסקיו שם [סי' י"ב] וכמ"ש הר"ן שם דלא אמרי' הפה שאסר וכו' כי אם בתוך כדי דבור, אבל לאחר זמן לא אמרי' הכי, וכן כתב הרב בצלאל בספר אסיפת זקנים שם בפרק שני דייני משם רבינו הרמב"ן והרשב"א והריטב"א ורבינו ישעיה מטראני ז"ל, דכולם פה אחד סתרו דברי רש"י דלא אמרינן הפה שאסר וכו' כי אם כשאוסר ומתיר בתוך כדי דבור אבל לאחר זמן לא יעויין שם: והנה ראיתי להרב בצלאל בספר אסיפת זקנים בפ"ב דכתובות דף ל"ב מהספר [על דף כ"ג ע"א בגמ'] שכתב וז"ל, כתוב בהשלמה הא דתנן נשביתי וטהורה אני נאמנת שהפה שאסר וכו', איכא לעיוני אי אמרה נשביתי ולאחר זמן אמרה טהורה אני מי אמרינן הפה שאסר וכו', וגבי שדה נמי אי אמר שדה של אביך היתה ולאחר זמן אמר לקחתיה ממנו מי אמרינן הפה שאסר או לא וכו', ובפרק שני דייני גזירות משמע דאמרינן בזה הפה שאסר וכו', דגרסי' התם וכו' דאם אמר חזרתי ולקחתי ממנו נאמן, ופרש"י דה"ט משום דהפה שאסר וכו' מ"מ שמעינן דאמרינן בה הפה שאסר וכו' אפילו לאחר זמן, ונראין הדברים ה"ה בנשבית עכ"ל. ויל"ע דאיך דימה דין נשביתי וטהורה אני להיא דעשאה סימן ללמוד מדברי רש"י דאפילו אמרה לאחר זמן טהורה אני נאמנת אף דלא אמרה בתחלה, דאין הנדון דומה לראיה, דהתם שאני דליכא ריעותא לומר דלא אמר בשעה ראשונה כשהודה לזה כיון דמה שטוען הוא שאחר ההודאה לקחה ממנו, משא"כ בשבויה דאם היא טהורה משעה ראשונה היא טהורה ומדלא קאמרה מתחלה ש"מ דאין האמת כן ומיהדר הוא דהדרא בה, ואפשר דבכהאי גוונא אפילו רש"י מודה דאינה נאמנת לאחר זמן:

ונראה דמשמעתין מוכח קצת כסברת האומרים דהפה שאסר וכו' לא שייך אלא בתוך כדי דבור אבל לאחר זמן לא, דאל"כ אמאי נקט רבי אילעא כי האי לישנא ובא אחד ואמר שהוא בכור ומומו עמו, דדקדק לומר ומומו עמו לאשמעינן דדוקא מומו עמו דבבת אחת אומר שהוא בכור ושנפל בו מום נאמן, הא לאו הכי אינו נאמן, דאי לא תימא הכי אמאי לא קאמר ובא אחד ואמר שהוא בכור ואחר כך אמר שנפל בו מום נאמן, אלא דיקשה לזה דא"כ הוא אמאי לא משני הש"ס, דהא אתא לאשמועינן דדוקא בתוך כדי דבור אבל לאחר זמן לא, דממתני' דאשת איש הייתי וגרושה אני יש לדחות, דה"ק האשה שאמרה אשת איש הייתי וגרושה אני לאו בבת אחת בתוך כדי דבור אמרה כן אלא בזה אחר זה, מדקתני סיפא ואם באו עדים שהיא אשת איש אינה נאמנת, דאם איתא ליפלוג וליתני בדידה דאפי' בלא עדים כל שאינו תוך כדי דבור אינה נאמנת, וכמו שדקדק ה"ה בפי"ב מהלכות גרושין, אלא דלסברת האומרים כן דבעינן תוך כדי דבור ס"ל כיון דפשט מתניתין הוא בתוך כדי דבור דבבת אחת קאמרה אשת איש וגרושה אני, לא הוצרך התנא לפרש זה, דמדנקט לשון זה דמשמע בבת אחת ש"מ דדוקא תכ"ד קאמר והרי חשיב כאילו פירש התנא בפירוש ודו"ק:

אות נ ס"ק א

מתני' בכור [לו, ב] שניסמית עינו וכו':

גמרא ר' שמלאי ור"י נשיאה וכו' התרת בכור בח"ל עפ"י ג' בני הכנסת וכו'. וכתבו התוס' ד"ה התרת וכו' וז"ל, ממתני' לא שמעינן ליה דאיכא לאוקומא בזמן הזה, אבל בזמן שביהמ"ק קיים הוי ליה למגזר ח"ל אטו א"י שלא להקל להתיר עפ"י ג' בני הכנסת עכ"ל. מתבאר מדבריהם דסבירא להו בפשיטות דבזמן שבית המקדש קיים שראוי להקרבה אין להקל להתיר בג' בני הכנסת, כ"א דוקא עפ"י מומחה, דכיון דראוי להקרבה מחמרינן טפי, שמא כיון שאין התרתו ע"י מומחה יבואו לומר על מום עובר שהוא מום קבוע ויגיע פסידא למזבח ומשום תיקון המזבח החמירו, משא"כ בזמן הזה או בחוצה לארץ בזמן שבית המקדש קיים וכיון דאינו ראוי למזבח וליכא ביטול מזבח לא מחמרינן כולי האי, ובפרט דאין לו תקנה לאוכלו כי אם על ידי מום ומש"ה יש להקל להתיר עפ"י ג' בני הכנסת:

וכן נראה מדברי הרגמ"ה שכתב הרב בצלאל בנימוקיו כ"י דסבירא ליה דבזמן שבית המקדש קיים חמיר טפי כסברת התוספות שכתב וז"ל, מאי קמ"ל תנינא בכור שניסמית וכו' ומתני' בחוצה לארץ או בזמן הזה עסקינן מדקתני זקן ושערו מדולדל דאי סלקא דעתך בזמן בית המקדש לקריביה עכ"ל, דנראה דהוקשה לו דמאי פריך הש"ס להא

דאמר רבא על מימרת ר"י נשיאה ובמומין מובהקין מאי קמ"ל תנינא בכור וכו', הא י"ל דמתניתין מיירי בארץ ובזמן שבית המקדש קיים דראוי להקרבה, ומש"ה חמיר משום תיקון מזבח ואין להקל אלא במומין מובהקין, אבל בח"ל דאינו ראוי להקרבה אין להחמיר להצריך מומין מובהקין, וע"ז תירץ דסתם מתני' דפירקין מיירי בזמן הזה דאינו ראוי להקרבה, כמתני' דלעיל [לה, א] דתנן מעשה בזכר של רחלים זקן ושערו מדולדל וכו', וכיון דמצינו דתנא מתניתין על בכור בזמן הזה א"כ ה"ה בכולהו מתני' דפרקין דכולהו מיירי בזמן הזה וה"ה הך מתני' דהכא:

דאע"ג דתנן לעיל בפרקין [לו, ב] הכל נאמנין על מומי מעשר ומסתמא מיירי בזמן בית המקדש קיים, דבזמן הזה בטלו חז"ל מעשר בהמה, י"ל דמלבד די"ל דדוקא גבי בכור אמרינן דמיירי בזמן הזה, יתר על כן דאפשר דסבירא ליה להרגמ"ה כמ"ש התוספות בפ"ק דע"ז (דף י"ג ע"א), דלא בטלו חז"ל תיכף אחר החרבן כי אם אחר זמן מה, ומתני' דהכא אפשר לומר דמיירי בזמן הזה קודם שבטלו חז"ל דין מעשר. ועל פי דברי הרגמ"ה דכולהו מתניתין דפרקין מיירי בזמן הזה, יש קצת ראיה דמאי דתנן לעיל [לה, א] דכל המומין הראויין לבא ע"י אדם חשודים הכהנים להטיל מום בידים, דאינו אלא בזמן הזה, אבל לא בזמן בית המקדש, כמו שצדדנו שם [אות מ"ז או"ק ב' ד"ה ואולם], שאין סברא דחשידי בזמן שבית המקדש קיים כיון דראוי להקרבה. באופן דנמצינו למדין דסבירא ליה להרגמ"ה דלעניין זה להתיר בשלשה בני הכנסת בזמן בית המקדש חמיר טפי כסברת התוס':

אבל עכ"פ מדלא תירץ דמאי דלא משני דמתני' בזמן שבית המקדש קיים משום דלא אפשר, דבזמן ביהמ"ק אפילו במומין מובהקין אין להתיר, וע"כ דמיירי בזמן הזה, ש"מ דסבירא ליה דלעניין הלכה אף דחמיר בזמן שבית המקדש קיים מ"מ יש להקל להתיר בשאין מומחה. אבל באמת צריך להבין, דכיון דמתניתין לא איירי מסתמא אלא בזמן הזה, ויש סברא לחלק ולומר דבזמן ביהמ"ק דחמיר טפי אין להקל, מנ"ל לומר דה"ה בזמן בית המקדש, ובפרט דכן נראה מפשט הש"ס, מדלא משני הש"ס דרבא אתא לאשמועינן דאפילו בח"ל דקיל בעינן מומין מובהקין דממתני' אין ראיה די"ל דמיירי בזמן בית המקדש קיים דחמיר, ועוד אם איתא דאפילו בזמן שבהמ"ק קיים ואפילו בארץ יש להתיר, אמאי הוצרך ר"י נשיאה לומר התרת בכור בח"ל בשלשה בני הכנסת, הא אפילו בארץ ובזמן בית המקדש מותר וכ"ש בח"ל בזמן הזה או בזמן שבית המקדש קיים, דבשלמא לדעת התוספות ניחא, אבל לדעת הרגמ"ה קשה: ואין לומר דכיון דאמרינן לקמן [מכלתין שם] דאמר שמואל דג' מתירין את הבכור במקום שאין מומחה דוקא,

א"כ י"ל דמדלא פירש זה ר"י נשיאה בבכור ח"ל דדוקא במקום שאין מומחה, ש"מ דסבירא ליה דבח"ל מותר אפילו במקום שיש מומחה, דיש טעם לחלק, דדוקא בארץ בזמן שבית המקדש קיים דראוי להקרבה וחמיר (וכן בזמן הזה בארץ) מחמרינן דדוקא בדליכא מומחה, וכן אפילו בזמן הזה בארץ כיון דמצד עצמו ראוי להקרבה בזמן הבית גזרינן זמן הזה אטו זמן ביהמ"ק דדוקא במקום שאין מומחה, אבל בח"ל בזמן שבית המקדש קיים וכ"ש בזמן הזה, דמעיקרא אפילו בזמן בית המקדש אינו ראוי להקרבה, אפילו ביש מומחה יש להתיר, והא קמ"ל ר"י נשיאה דבח"ל יש להתיר אפילו במקום דיש מומחה. דהא ליתא דא"כ מאי פריך הש"ס לרבא דקאמר ובמומין מובהקין מאי קמ"ל תנינא, הא י"ל דאתא לאשמועינן דלא נימא דכמו דבח"ל מקילינן אפילו בדיש מומחה, הכא נמי מקילינן אפילו במומין שאינן מובהקין, ומדלא משני הכי ש"מ דאין להקל בחוצה לארץ יותר ממאי דמקילינן בארץ בזמן הזה:

אות נ ס"ק ב

והנה מדברי הר"מ בריש פרק ג' דבכורות [ה"ב] שכתב סתם וז"ל, אם אין שם מומחה וכו' ה"ז ישחט עפ"י שלשה בני הכנסת, וכן בכור שיצא לחוצה לארץ וכו' הרי זה יותר על פי שלשה בני הכנסת עכ"ל, נראה דמדלא חלק לגמרי דהא דיותר עפ"י שלשה בני הכנסת הוא דוקא בזמן הזה אפילו בארץ, או בח"ל אפילו בזמן בית המקדש קיים, ש"מ דסבירא ליה דאפילו בזמן בית המקדש קיים ואפילו בארץ מתירין, וזה שלא כדברי התוספות, וגם קשה על מה שהקשינו לדעת הרגמ"ה, דאמאי הוצרך ר"י נשיאה לאשמועינן בכור בח"ל, הא אפילו בזמן שבית המקדש קיים מתירין וכ"ש בח"ל, וכן על הר"מ עצמו קשה דמאחר דמתחלה סתם דבריו דמשמע דאפילו בארץ ובזמן בית המקדש קיים, אמאי הוצרך לומר וכן בכור שיצא לח"ל וכו', וכבר הקשה כן הרב לחם משנה שם:

ולע"ד דלדעת הר"מ י"ל דסבירא ליה הפך סברת התוספות והרגמ"ה דס"ל דבזמן שבית המקדש קיים חמיר טפי ומסתברא טפי לאסור, דהר"מ ס"ל דנהפוך הוא, דאדרבה בזמן בית המקדש קיים דראוי להקרבה קיל טפי, דכיון דראוי להקרבה ואין לבעלים הפסד ממון ליטפל בו עד שיפול בו מום דבידו להקריבו, דמשום פסידא דהקרבת אימורין וכיוצא מפסידא הבאה על ידי הקרבה לא חשיבא פסידא, דמהאי טעמא כתבתי לעיל [אות מ"ז ריש או"ק ב'] דבזמן שבית המקדש קיים לא חשידי כהנים להטיל מום, לא מחמרינן להצריך מומחה, מטעם דכיון דאינם מומחים יבואו לטעות להקל בדבר ולא יחקרו היטב לעשות תועלת לבעליו שלא יהיה לו פסידא כיון דבידו להקריבו, משא"כ בזמן הזה אפילו בארץ וכן בחוצה לארץ אפילו בזמן שבית המקדש קיים, דכיון דאינו

ראוי להקרבה ומטי ליה פסידא, יש לחוש יותר דעל ידי שלשה בני הכנסת יבואו להקל דלא יחקרו היטב מפני תועלת הבעלים שלא יפסיד. ולכאורה היה נראה דמש"ה הוצרך ר"י נשיאה לומר דבכור בח"ל מתירין, כי היכי דלא נימא דמתניתין דקתני דמתירין היינו בזמן בית המקדש, דליכא למיחש כיון דראוי להקרבה, אבל בח"ל דאינו ראוי להקרבה הוה אמינא דחיישינן שמא יבואו להקל ואין ג' מתירים, קמ"ל דאפילו בח"ל לא חיישינן: אבל לפי מ"ש הר"מ וכן בכור שיצא לח"ל וכו', ולא נקט הדין בבכור שנולד בח"ל, עכצ"ל דסבירא ליה להר"מ דדין זה אינו אלא בזמן בית המקדש דראוי להקרבה, אבל בזמן הזה דאינו ראוי להקרבה חיישינן ואין מתירין בג', וע"כ פי' דברי ר"י נשיאה דבכור בח"ל היינו שיצא לח"ל, שכיון שנולד בארץ ראוי להקרבה הוא דיכול להחזירו, והא קמ"ל ר"י נשיאה דבכור בח"ל דאפילו בכהאי גוונא דיצא לח"ל דיש לו טורח להחזירו לארץ, לא חיישינן דיבואו להקל מפני הטורח. והיינו טעמא דס"ל להר"מ כן משום דקשה ליה בדברי ר"י נשיאה, דלמה ליה לאשמועינן דין זה דבשאינו ראוי להקרבה נמי לא חיישינן דמקילין מפני פסידת הבעלים בבכור דח"ל, ולא אמר סתם בכור בזמן הזה מתירין בג', וכיון דאשמועינן בבכור בזמן הזה ה"ה בבכור דח"ל בזמן בית המקדש קיים דדא ודא אחת היא, וליישב זה פירש הר"מ דהא דאמרינן בכור בח"ל היינו בכור שנולד בארץ ויצא לח"ל, דבכה"ג דוקא מתירין כיון דסוף סוף חזי להקרבה, אלא דאתא לאשמועינן דלא חיישינן שיבואו להקל מפני הטורח. ואף דהר"מ בתחלת דבריו כתב סתם דמתירין ולא חלק בין בזמן שבית המקדש קיים לזמן הזה, מ"מ הרי גילה דעתו דדוקא בזמן שבית המקדש קיים במ"ש וכן בכור שיצא לחוצה לארץ:

ואין לומר דהשתא דאתינן להכי מצינן למימר דסבירא ליה להר"מ כדעת התוספות דבזמן בית המקדש קיים חמיר טפי ואין מתירין, ומאי דכתב בתחלת דבריו סתם הוא דווקא בזמן הזה, דהא גילה דעתו במ"ש וכן בכור שיצא לחוצה לארץ, דאם היה כותב וכן בכור בח"ל שנולד בח"ל היה גילוי בדבר דסבירא ליה דבזמן בית המקדש אין מתירין, ואשמועינן דבכור חוצה לארץ נמי מותר דלא גזרינן בכור ח"ל אטו בכור בארץ, אבל השתא דנקט אופן זה דבכור שיצא לח"ל אדרבה יש גילוי בהפך, דאם איתא דס"ל דבכור בארץ בזמן ביהמ"ק אין מתירין מפני שראוי להקרבה, א"כ בבכור שיצא לח"ל הרי ראוי להקרבה נמי דמפני שיצא לח"ל לא נפסל מהקרבה, ועם כל זה ג' מתירין, וא"כ צ"ל דהר"מ לא סבירא ליה כסברת התוספות, אלא דאדרבה אין היתר אלא בזמן שבית המקדש קיים דראוי להקרבה ואין לו פסידא, ועל זה הוצרך לאשמועינן בבכור שיצא ח"ל דאף דאיכא למיחש שיבואו להקל מפני הטורח מתירין ג' כבכור בארץ:

אלא דדבר קשה הוא לומר דבר זה דלפי שיטה זאת ס"ל להר"מ דבזמן הזה דאינו ראוי להקרבה אין מתירין ג' בני הכנסת, ודבר רחוק הוא לומר זה דכל מה שאמרו האמוראים בשמעתין דג' מתירין את הבכור במקום שאין מומחה הוא הלכתא למשיחא ללמדנו שבזמן בית המקדש מתירין ג', כיון דלא נ"מ לענין דינא בזמן הזה: לכן נראה דעיקר הגירסא הכא בדברי הר"מ הכי הוא, וכן בכור בחו"ל מתירין בג', והיינו אפילו נולד בחוץ לארץ, ואשמועינן לומר דלא גזרינן ח"ל בזמן בית המקדש אטו א"י כמ"ש התוספות, דבהכי א"ש דבזמן הזה מתירין בג' כפשטא דשמעתין. וגירסא זאת דגריס הכא וכן בכור שיצא לח"ל הוא על פי גירסת רבינו הרמב"ן בדברי הר"מ בפ"א מהלכות בכורות [ה"ה], דגרסינן בכור בהמה טהורה אינה נוהגת אלא בארץ, ואין מביאין בכורות מח"ל לארץ וכו', ואם הביא אין מקבלין ממנו ולא יקרב אלא הרי אלו חולין עכ"ל, כמ"ש רבינו בסוף פרקין, וס"ל לרבינו בעד הר"מ דסבירא ליה דבכור שנולד בח"ל לא חל קדושה עליו כלל דכחולין הוא ורבינו חולק עליו, וכן הראב"ד שם בפ"א גריס הכי בדברי הר"מ והשיג עליו, וכן הרשב"א בתשובה סימן של"א גריס הכי וחלק עליו יעו"ש, ועפ"י גירסא זאת נגרר דגרסינן נמי הכא וכן בכור שיצא לח"ל, דלפי שיטתם בעד הר"מ ע"כ לא משכחת אלא בבכור שיצא לחוצה לארץ דבכור שנולד בח"ל כחולין הוא, וכן משמע מדברי רבינו בסוף פרקין דבכלל הראיות שהביאו לסתור סברת הר"מ כתב הוא משמעתין וכתב וז"ל, ותו דאמרינן לעיל בהדיא התרת בכור בח"ל על פי שלשה בני הכנסת, וליכא לאוקומה בבכור שיצא מארץ לחו"ל דא"כ הוו אמרין הכי בהדיא ולמה ליה לאדכורי ח"ל אתרא דלא נהיג ביה בכור בהמה טהורה, ולא שכיחי התם בוכרי אלא בגוונא רחיקא שבאו משם לכאן, לימא התרת בכור במקום שאין מומחה על פי שלשה בני הכנסת, אלא ש"מ דח"ל אתרא דבוכרי הוא ונקט דוכתא דלא שכיחי בה מומחין לקרובי מלתא, וה"ה לכל דוכתא דלא הוו בההוא זימנא עכ"ל, הרי דמשמע מתוך דבריו דס"ל דהר"מ מפרש לה דבכור בח"ל ביצא מן הארץ, דגירסתו כגירסתינו, ומפני כן הוצרך לשלול פי' זה. באופן דגירסא זאת דדין זה הוא על פי גירסת ההיא דפ"א:

אבל לפי מ"ש מהר"י קורקוס כ"י בפ"א מהלכות בכורות דנוסחא משובשת נזדמנה להם בספרי הר"מ ועיקר הגירסא כגירסתינו, וכתב דבפירוש ראה בתשובה בערבי להר"מ כאשר כתבתי וכנוסחת ספרינו וזה נכון עכ"ל, וכן כתב מרן הכ"מ שם, דלפי נוסחא זאת גם בדין שלפנינו הנוסחא עיקרית היא וכן בכור בח"ל כלשון הגמרא, וכן כתב מהריק"ו בביאורו בדין שלפנינו וז"ל, ורבינו כתב בכור שיצא לח"ל, ויל"ע למה לו לכתוב כן דהא שייך דין זה בנולד בח"ל, ונראה שלשון זה נכתב עפ"י הנוסחא שהיתה בספרים

דשל ח"ל הוו חולין גמורים, וכמו שנתבאר בתחלת ההלכות, לכן הוצרכו לפרש דבנולד בארץ ויצא לח"ל מיירי דין זה, וכיון שנתבאר שאותה נוסחא משובשת ממילא שגם זה טעות ודוקא בנולד בח"ל הוא דנשחט עפ"י ג' בני הכנסת עכ"ל, ומדסיים לומר דכפי"ז דוקא בנולד בח"ל נשחט על פי ג', ש"מ דלדעת הר"מ דוקא בזמן הזה נשחט על פי ג', אבל בזמן ביהמ"ק קיים אינו נשחט כי אם עפ"י מומחה, ומש"ה דוקא נולד בח"ל אפילו בזמן בית המקדש קיים נשחט דלא גזרינן אטו א"י, אבל בנולד בא"י ויצא לח"ל דחזי להקרבה אינו נשחט כי אם על פי מומחה, דס"ל להר"מ כסברת התוספות:

ואולם ראיתי למהריק"ו שכתב עוד על דין זה וז"ל, וא"נ אפשר דלרבותא נקט הכי שאפי' שנולד בא"י והוא ראוי להקרבה אם הוא תם והיה שם מומחה, כיון שיצא לח"ל נשחט עפ"י שלשה בני הכנסת, וסובר רבינו דאין שייך להחזירו להראותו למומחה שבא"י דהיינו חדושיה דר"י נשיאה, ומ"ש התוס' לא הוי חידוש כולי האי כיון שנולד בח"ל ואינו קרב וכו', לכך פירשה רבינו ביוצא מא"י. וראיתי מי שכתב שדין יצא לח"ל באין מומחה מיירי, ואין זה כלום דא"כ אפילו בא"י עכ"ל. וצריך להבין דאי סבירא ליה בדעת הר"מ דבזמן ביהמ"ק קיים בעינן מומחה דוקא כסברת התוספות, א"כ איך אפשר דביצא לח"ל מתירין עפ"י ג' כיון דסוף סוף ראוי להקרבה הוא ומאי שנא בא"י עצמו מיצא לח"ל, דאי סבירא ליה לתירוץ זה דהר"מ סבירא ליה דאפילו בזמן בית המקדש ניתר עפ"י ג' כמו שנראה מסתימות דברי הר"מ ברישא, אם כן אמאי הוצרך לאשמועינן ביצא לח"ל דניתר, כיון דמכ"ש הוא דבהיות בא"י ניתר ביצא לח"ל לכ"ש:

וגם מ"ש הרב דיש מי שכתב שדין יוצא לח"ל באין מומחה מיירי אינו כלום דא"כ אפילו בא"י, דמשמע דסבירא ליה דביוצא לח"ל אפילו יש מומחה ניתר עפ"י ג'. הן אמת דכפי סברתו זאת אתי שפיר מ"ש על הר"מ דלרבותא נקט הכי, דהוא במונח דהר"מ ס"ל דאפילו בזמן בית המקדש קיים ובא"י ניתר בג' כשאין מומחה, ועל זה אתא לאשמועינן דביצא לח"ל אפילו ביש מומחה מתירין בג'. ואולם הדבר קשה לומר דין זה דביצא לח"ל אפילו בדיש מומחה הוא, דא"כ עיקר חסר מדברי הר"מ דלא ביאר דהחידוש הוא אפי' ביש מומחה, ואדרבה פשט דברי הר"מ שכתב וכן בכור שיצא לח"ל וכו' משמע דמשוה דין זה לדין מה שכתב ברישא דדוקא בדלית מומחה, ועוד דמאיזה טעם יש להקל ביצא לח"ל יותר מבהיותו בא"י כיון דביצא נמי ראוי להקרבה, ואפי' את"ל דזה כתב עפ"י מה שכתב דהעיקר כפי' הראשון דזה הגירסא דיצא לח"ל טעות היא, אלא עיקר הגירסא היא וכן בכור בח"ל כדאמרינן בגמרא, מ"מ קשה דאם איתא דיש לחלק ולומר דבח"ל יש להקל יותר דניתר אפילו ביש מומחה, א"כ אמאי לא משני הש"ס למאי דפריך הש"ס

לרבא דאמר ובמומין מובהקין דמאי קמ"ל תנינא וכו', הא י"ל דממתני' הוה אמינא דמיירי בא"י, אבל בח"ל אפי' במומין שאינם מובהקים דיש להם להקל בח"ל כמו שאנו מקילין דאפילו ביש מומחה מתירין עפ"י שלשה בח"ל:

אות נ ס"ק ג

והנה בסוף שמעתין [לז, א] אמרינן, אמר רב חננאל אמר רב אין הלכה כרבי יוסי, ופריך פשיטא יחיד ורבים הלכה כרבים, ומשני מהו דתימא נימוקו עמו קמ"ל, ופריך תפשוט דהך קמייתא משמיה דשמואל אתמר דאי משמיה דרב תרתי למה לי, ומשני חדא מכלל חברתה אתמר. ויל"ע דכבר נודע דאיכא פלוגתא דרבוותא בכלל זה דהלכה כר"י דנימוקו עמו, דאיכא מ"ד דדוקא לגבי יחיד אבל לגבי רבים אין הלכה כר"י, ואיכא מ"ד דאפי' כנגד רבים הלכה כר"י. ולמ"ד דאין הלכה כר"י כנגד רבים הוא ראיה גמורה מהא דשמעתין דאתיא כפשטא, דקמ"ל דאין הלכה כר"י כנגד רבים, וכללא כייל לן רב דבכל מקום הכי הוי דאין הלכה כר"י לגבי רבים. אבל למאן דאמר דבעלמא קי"ל הלכה כר"י אפי' כנגד רבים, צריך לומר דהא קמ"ל רב הכא דאף דבעלמא הכי הוי דהלכה כר"י אפילו כנגד רבים, מ"מ הכא אין הלכה כמותו משום דלא מסתבר טעמיה ואין נימוקו עמו בזה, וכמ"ש מרן זקני זצוק"ל בספר גופי הלכות סי' קנ"ט יעו"ש:

ולמ"ד דהכא רב קמ"ל כלל זה דאין הלכה כר"י כנגד רבים, ולאו משום דלא מסתבר טעמיה אלא דבעלמא נמי הכי הוי, דכנגד רבים לא קי"ל כוותיה, יש להעיר דא"כ מאי פריך הש"ס תפשוט מהא דהך קמייתא משמיה דשמואל אתמר דאי משמיה דרב תרתי למה לי, ואם איתא אכתי יש לומר דאיצטריכו תרתי, דאי אמר הא דאין הלכה כר"י סתם הוה אמינא דפלוגתייהו דרבנן ור"י הוא ביש מומחה, דלרבנן אפילו ביש מומחה נשחט עפ"י ג' אבל באין מומחה אפילו ר"י מודה, כדאמרינן לעיל, דפריך עלה דהא דשמואל מאי קמ"ל תנינא, ומשני אי ממתניתין הוה אמינא במקום מומחה קמ"ל, ואי אמר רב הך דקדמייתא דג' מתירין את הבכור במקום שאין מומחה, הו"א דהלכה כרבנן משום דמסתבר טעמייהו והכא אין נימוקו עמו דר"י, אבל בעלמא אה"נ דהלכה כר"י אפי' כנגד רבים, קמ"ל הך מימרא בתרייתא דאמר בדרך כלל אין הלכה כר"י, לאשמועינן דכלל גדול בכל מקום דאין הלכה כר"י כנגד רבים אפילו בדבר דמסתבר טעמיה דגדול כח הרבים. ולמ"ד דבעלמא הלכה כר"י אפי' כנגד רבים אלא דהכא שאני דלא מסתבר טעמיה, אתי שפיר קושיית הש"ס תרתי למה לי ודו"ק:

אות נא ס"ק א

מתני' השוחט [לז, א] את הבכור ומכרו ונודע שלא הראהו וכו': גמרא תנו רבנן המוכר בשר לחבירו ונמצא בשר בכור וכו' וכן הלכתא, וכבר איכתיבא בהלכות בפרק המוכר פירות [ב"ב על מתני' צב, א]:

הנה הנמוקי יוסף ז"ל שם בפרק המוכר פירות [דף מ"ו ע"ב מדפי הרי"ף] כתב, דמתני' דקתני מה שאכלו אכלו ומחזיר להם את הדמים אינו אלא משום קנסא שמכר במזיד, וכן כתב הש"ך בי"ד סי' קי"ט [ס"ק כ"ה], ודקדק כן מפירוש רש"י במתניתין דבכורות יעו"ש. והרב מחנה אפרים בהלכות נזקי ממון סי' ט' עמד על דבריהם וכתב וז"ל, ולע"ד ק"ל עד מאד דבגמרא שם מייתי פלוגתא דרבנן ורשב"א, דרשב"א חולק עם חכמים ומחלק בין דברים שהנפש קצה בהם לדברים שאין הנפש קצה בהם, דדברים שאין הנפש קצה בהם ינכה להם את הדמים ודברים שהנפש קצה בהם כגון נבלות וטרפות יחזיר את הדמים משום דנפשו של אדם קצה בהם ולא קא מטיא ליה הנאה באכילתו, ומשמע דלא פליגי חכמים ורשב"א בזה, מדלא נקטו חכמים בברייתא נבלות וטרפות, משמע דבאלו ליכא פלוגתא ביניהון דלכ"ע יחזיר את הדמים כיון שלא נהנה וכו' יעו"ש, שהאריך בטוב טעם בקושיא זאת. ועיקר קושייתו על מ"ש הנ"י גבי טריפה דמתני' דמשום קנס הוא, דאפי' אם נאמר גבי בשר בכור וטבלים ויין נסך דמשום קנס הוא, מ"מ גבי טריפה דנפשו של אדם קצה בה ולא נהנה, מן הדין יחזיר את הדמים ואפי' בשוגג:

ולעד"נ דיש ליישב סברת הנ"י עפ"י מה שראיתי שהביא הרב בצלאל בשמעתין דברי התוספות חיצוניות כ"י, שכתבו על דברי רשב"א דקא חשיב נבלות וטריפות מדברים שנפשו של אדם קצה בהם וז"ל, תימה אמאי הוו דברים שהנפש קצה בהם, וכי אם נתנבלה בשחיטה תהא יותר נפש האדם קצה בהם וכן הטריפות והלא הן טובות וראויות לאכול, וי"ל דמיירי שמת במיתת עצמו וטריפה נמי הוי דומיא דשקצים ורמשים, וכה"ג יש לפרש בפרק בתרא דהוריות [יא, א] דקאמר התם ואיזה הוא משומד דסתמו מין הוי אוכל נבלות וטריפות שקצים ורמשים, ומיהו קשה דהתם חשיב יין נסך בהדייהו דהוי סתמו מין, אלמא סבירא ליה דנפשו של אדם קצה בהם והכא חשיב ליה בדברים שאין נפשו של אדם קצה בהם, וי"ל דיש לחלק דהתם מיירי בנתנסך לפני ע"ז שמאוס יותר עכ"ל. הרי מבואר דטריפות דמיירי רשב"א דנפשו של אדם קצה בהם מיירי בטריפה דהוי דומיא דשקצים ורמשים, וכגון טריפה האמורה בתורה שטרפה אותה חית היער ושברה אותה ונטתה למות שהשבר עשה אותה ראויה לכלב דוקא, כמ"ש הר"מ בפ"ד מהלכות מאכ"א [ה"ו] דבכה"ג ודאי שנפשו של אדם קצה בה כשקצים ורמשים, אבל

בשאר טרפות שהם הלכה למשה מסיני שאינם מאוסים כ"כ הוו בכלל דברים שאין דעתו של אדם קצה בהם:

ועיין בתוספות בפרק אין מעמידין (דף כ"ו ע"ב) ד"ה וחד אמר וכו' שכתבו בהדיא בההיא דהוריות כמ"ש התוס' חיצוניות הכא, דפירוש נבלה דהתם הוא שמתה מחמת חולי וטריפה שנשברה מפרקתה שמתה והולכת דאינה ראויה לאכילה יעו"ש, וא"כ ע"כ דה"ה בהא דרשב"א דלא מיירי כי אם באופן זה, דאל"כ מ"ש הכא דאפי' נבילה דע"י שחיטה או שאר טרפות חשיבי כהנהו דנפשו של אדם קצה בהם, ואם כן בסתם טריפה דקתני במתני' דלא כלל לה התנא בהדי שקצים ורמשים כמו שכלל אותה רשב"א, מסתמא מיירי בטריפה שאין דעתו של אדם קצה בה, וכיון דליכא טעמא לומר דלא נהנה ועל כן הא דיחזיר הדמים הוא משום קנס דמכר להם טריפה במזיד:

עוד כתב הרב מחנ"א בס' הנזכר, דלפי מה שכתב בירושלמי בפ"ו דתרומות [ה"ב], אמתני' דהמאכיל את פועליו תרומה, מתבאר דרבנן דפליגי ארשב"א בברייתא דידן, ס"ל דכל הני בכור וטבלים ויין נסך דקתני דיחזיר את הדמים, ס"ל דנפשו של אדם קצה בהם ומן הדין יחזיר את הדמים יעו"ש. ולדידי נראה דאף דלפי הירושלמי נראה דפלוגתייהו דרבנן ורשב"א הוא בבכור וטבלים ויין [נסך] אם הוא מדברים שנפשו של אדם קצה בהם או לא, מ"מ לפי סגנון לשון הברייתא שהביא הש"ס דילן אינו נראה כן, דקתני רשב"א אומר דברים שהנפש קצה בהם יחזיר להם את הדמים ושאין הנפש קצה בהם ינכה להם את הדמים, דאם איתא דבהא פליגי דלרבנן אפי' בשר בכור וכל הני ס"ל דנפשו של אדם קצה בהם, א"כ הכי הול"ל רשב"א אומר ינכה להם את הדמים דבכורות וטבלים ויין נסך אין נפשו של אדם קצה בהם, דכי האי לישנא מוכח שפיר דבא לחלוק רשב"א ארבנן, דס"ל דגם אלו נפשו של אדם קצה בהם, אבל בכה"ג דמייתי הש"ס דקאמר רשב"א לא משמע הכי:

ואדרבא נראה דפשט דברי רשב"א דבא לחלוק עם רבנן לאמר דאין הדבר תלוי במאי דספי להו איסורא וטעמא משום קנסא הוא כסברת רבנן, אלא העיקר תלוי אם היו מדברים שהנפש קצה בהם או לא, דהני שאין הנפש קצה בהם כיון שנהנו באכילתם מנכה להם את הדמים ולא קנסינן ליה למוכר, דרשב"א לא ס"ל לקנוס. וכיון דמפשט הברייתא שהביאו בש"ס דילן הכי נראה דטעמייהו דרבנן משום קנס הוא הכי נקטינן, די"ל דהירושלמי אפשר דהיה להם סגנון אחר בלשון הברייתא בדברי רשב"א ע"ד האמור, אשר מתוך אופן לשון רשב"א למדו לומר דרבנן ס"ל דאפילו בכור והני וכל דבר איסור נפשו של אדם קצה בהם. ואין כ"כ דבר רחוק לומר דתלמוד ירושלמי היה להם

איזה שינוי בלשון הברייתא אשר מתוכה למדו לומר כן, דעינינו הרואות דברייתא זאת הובאה בתוספתא בקצת שינוי ממה שהביאו אותה בגמרא כמו שיבא לפנינו בס"ד, ואנן בדידן אין לנו אלא כתלמוד דידן:

וכן נראה מדברי התוס' בשמעתין בד"ה ביין נסך וכו' שכתבו וז"ל, אע"ג דבהוריות קאמר דהוי אפיקורס ביין נסך כמו בנבילה, מכל מקום לא חשיב נפש קצה בו, ועוד דהכא מסקינן ע"י תערובת עכ"ל, ותוס' חיצוניות ג"כ הוקשה להם כן, ותירצו דהתם מיירי בנתנסך לפני עבודה זרה, ואם איתא דרבנן ס"ל דבכור וטבלים ויין נסך נפשו של אדם קצה בהם דלא כרשב"א, מאי קשה להו להתוס' הא שפיר י"ל דההיא ברייתא דמייתי בהוריות דע"י יין נסך סתמו הוי מין, יש לאוקומה כרבנן דהכא, דס"ל דאפי' י"נ נפשו של אדם קצה בהם, דכיון דלפי הירושלמי רבנן ס"ל דאפי' בטבלים ותרומה ושאר איסורין נפשו של אדם קצה בהם, א"כ ה"ה יין נסך ומאי קושיא, אלא עכצ"ל דס"ל להתוס' דלפום ש"ס דילן אפי' לרבנן לא הוי הני מדברים שנפשו של אדם קצה בהם, וטעמא דיחזיר הדמים ע"כ משום קנס הוא כדעת הנ"י:

וכן יש ללמוד מדברי רש"י במתני' דגבי בכור כתב וז"ל, ויחזיר להם את הדמים משום קנס דאיסור ספק הוי עכ"ל, והרב מחנ"א שם דחה דאין ראיה מדברי רש"י, דמ"ש משום קנס לא איצטריך לזה אלא באיסור ספק דמדינא המע"ה, אלא דמשום קנסא אמרו דיחזיר את הדמים עכ"ל, והאמת אתו לפי גירסתינו בדברי רש"י, אבל ראיתי להרב בצלאל ז"ל בנימוקו אשר עשה על מסכת בכורות, שהביא כדרכו קצת חדושים מהראשונים, שהגיה בדברי רש"י כן משום קנס דאיסור ספי להו עכ"ל, וכבר ידוע דאינו מגיד מדעתו כי אם שמצא כן בגירסת הראשונים, ולע"ד העיקר כגירסא זאת, דלפי גירסתינו אם היה משום ספק אין משפט הלשון לומר דאיסור ספק הוי, אלא הכי הוי ליה למימר דספק איסור הוי, ועוד דהוי ליה למימר משום קנס אף דאיסור ספק הוי, דלשון זה דאיסור ספק הוי משמע כנתינת טעם, ואינו כן, דמטעם ספק היה לנו לומר המע"ה, ועוד דמי הגיד לו לרש"י דמתני' מיירי בספק, הא י"ל דמתני' מיירי כשראהו מומחה אחר שחיטה והוברר הדבר שלא היה לו מום קבוע, דבהכי הוי על צד הודאי דחייב להחזיר הדמים, אבל אם לא הוברר הדבר ונשאר הדבר בספק אה"נ דשייך לומר המע"ה ולא יחזיר הדמים:

דאף דבגמרא מוקמינן הא דרשב"א כגון דזבין ליה ממקום מומא דאמר ליה אי לאו דאכלת הוה מחזינא ליה ושרו ניהליה כרבי יהודה, דנמצא דלפ"ז רבנן דפליגי עליה ס"ל דבבכור מחזיר הדמים אפילו בספק, דבמאי דקאמר רשב"א דינכה קאמרי רבנן דיחזיר כל הדמים, מ"מ לא היה ליה לרש"י לפרש כן גבי מתניתין אלא בברייתא, דבמתניתין

ליכא שום גילוי לומר דמיירי אפילו בספק בעל מום, אלא דזה יש לדחות דע"כ מתני' בספק בע"מ איירי, דאי מיירי בנתברר שלא היה מום, א"כ פשיטא דיחזיר את הדמים מן הדין, דאף אם נאמר דאכילתה חשיבא הנאה, מ"מ הא קי"ל [ב"ק כ, א] דזה נהנה וזה אינו חסר פטור, והכא המוכר לא קא חסר מידי דאסור בהנאה הוא אחר שחיטה, וכמו שהקשו בש"ס לרשב"א דלימא ליה מאי אפסידתך, וזה פשוט, ולמה איצטריך מתני' לאשמועינן דיחזיר הדמים, ועכצ"ל דמיירי דזבין ליה ממקום מומא וספיקא הוי:

ועוד אעיקרא דמלתא קשה על הרב, דאם נאמר דרש"י ס"ל דלרבנן אפי' בבכור ושאר איסורין, שייך למימר דנפשו של אדם קצה בהם וחייב להחזיר מן הדין אפי' שוגג, א"כ אמאי אנו צריכין לטעם דמשום קנס בספק בכור או תם או בע"מ, כיון די"ל דאפי' בספק מן הדין הוא, דכיון דקי"ל ספק דאורייתא לחומרא הרי מה שאכלו הלוקחים איסור אכלו ולא נהנו ממנו דנפשם קצה בדבר איסור, ולא מבעיא למ"ד דאיסור הספיקות דאזלינן לחומרא הוא מן התורה, דהא ודאי הו"ל כמוכר להם איסור ודאי דאורייתא, וכן הוא דעת רש"י כמ"ש הפר"ח בתחילת כללי הס"ס יעו"ש, אלא אפי' לדעת הר"מ ודעימיה דס"ל דהא דאזלינן לחומרא בספק אינו אלא מדרבנן, מ"מ הרי מדרבנן אסור באכילה ובהנאה ולא גרע מיין נסך דהוי מדרבנן, ואמרי' בברייתא דלרבנן יחזיר הדמים כיון דאסור בהנאה, וכמ"ש הר"ם בפט"ז מהלכות מכירה [הי"ד], דאיסורי הנאה אפי' מדרבנן יחזיר הדמים, וא"כ ה"ה בספק תם או בע"מ: ועוד דבספק זה אפשר דאפי' הר"מ מודה דאזלינן לחומרא מדאורייתא, דכבר ידוע דכל דבר דאיכא חזקת הגוף דאיסור מוקמינן ליה אחזקתיה מן התורה, והכא גבי בכור איכא חזקת איסור דמסתמא נולד כשהוא תם ובחזקת איסור שחיטה עומד מתחלה, והשתא דמספקא לן אי נפל לו מום או לא מוקמינן ליה אחזקתיה דמתחלה דלא היה לו מום. וכדאמרינן כיוצא לזה בפרק המדיר (דף ע"ה ע"ב) גבי מומין בבית אביה וכו', דאמרינן העמד הגוף על חזקתו ובלא מומין נולדה יעו"ש, וה"ה הכא גבי בכור. וכיון דסוף סוף מפני הספק אסור באכילה ובהנאה הרי איסור ספי להו ולא מקרי הנאה דאף מאיסור זה נפשו של אדם קצה בהם, ומאיזה טעם היה לנו לומר דאי לאו משום קנס הוא המע"ה, כיון דעכ"פ כיון דאסור להם נפשם קצה בהם ולא מקרי הנאה, וכיון דלא נהנו למה לא יחזיר להם את הדמים:

באופן דלעניות דעתי נראה דהעיקר כגירסת הרב בצלאל ז"ל, ונמצינו למדין דרש"י נמי ס"ל כסברת הנימוקי יוסף, דעיקר הטעם הוא משום קנס ודוקא במזיד, אבל בשוגג מנכה מה שאכלו, וזהו דוקא במוכר בכור או טבלין או יין נסך שלא נתנסך לעבודה זרה, וכן בנבילה שנתנבלה בשחיטה וכן בטריפה דשאר טריפות הראוין לאכילה דליכא למימר

בהו נפשו של אדם קצה בהם, אבל ביין נסך שנתנסך לע"ז דמאיס טפי, וכן בנבילה שמתה מחמת חולי ובטריפה האמורה בתורה שאינה ראויה לאכילה, וכן בשקצים ורמשים דבכל אלו נפשו של אדם קצה בהם ולא חשיבא הנאה, לכ"ע מן הדין מה שאכלו אכלו ויחזיר להם את הדמים, ואפי' בשוגג חייב להחזיר להם את הדמים, דכיון דלרשב"א בכל הני חייב להחזיר מן הדין אף רבנן מודו, אלא דאינהו ס"ל דאפילו בדברים שאין נפשו של אדם קצה בהם משום קנס קנסוהו רבנן דיחזיר את הדמים, וכמו שכתב הרב מחנ"א דזה נראה מוכרח דכן הוא. וזה יש לתמוה על הנימוקי יוסף ז"ל איך לא ביאר דיש חילוק בין איסור לאיסור, דיש איסורין באלו הנזכרים דאפי' מן הדין חייב להחזיר אפי' בשוגג כיון דלא חשיבא הנאה שנפשו של אדם קצה בהם:

אות נא ס"ק ב

ועל פי זה דאפי' לרבנן טעמייהו דמוכר בכור וטבלים ויין נסך דמחזיר את הדמים משום קנס הוא, יתיישב מאי דאמרי' בתוספתא בפ"ב דתרומות [ה"א] המוכר פירות לחבירו ואמר ליה פירות שמכרתי לך טבלים הם, הבשר בשר בכור הוא, היין יין נסך הוא, שורת הדין אין נאמן וכו'. [שם ה"ב], היה מקריב עמו זבחים וכו', אבל אמר ליה זבחים שהקרבתי עמך באותו היום נטמאו, שורת הדין אין נאמן ע"כ, וסיפא דזבחים שהקרבתי עמך וכו' הובאה בגמרא בפרק הניזקין (דף נ"ד ע"ב) וכתב הריטב"א בחידושיו שם וז"ל, והא דקתני שורת הדין אינו נאמן דמשמע שורת הדין היה נותן שלא יהא נאמן, אבל נאמן הוא, דהכי דייק לישנא דשורת הדין, י"ל דמשום מזיד נקטיה, דהיכא שיאמר במזיד טמאן או פגלן הדין נותן דלא יהא נאמן, דהא אינו חייב לשלם דהא היזק שאינו ניכר הוא וקי"ל דלא שמיה היזק, אבל עכשיו דתקנו דבמזיד משלם מהימן, דמתוך דנאמן על עצמו לשלם נאמן הוא לטמאן או לפגלן, ומש"ה נקט לישנא דשורת הדין עכ"ל הצריך לענינינו. וצריך (להבין) [לומר] דלפי דברי הריטב"א בסיפא, הכי צ"ל ברישא דמכר בכור וטבלים ויין נסך דקתני נמי האי לישנא דשורת הדין אינו נאמן, דהכי פי' דהדין נותן דלא יהא נאמן דהא אינו חייב להחזיר את הדמים מן הדין, כיון דדברים אלו אינם מדברים שנפשו של אדם קצה בהם, והרי הלוקח נהנה בהם, ומיירי בבכור דמכר לו מקום המום, דאמר ליה אי לאו דאכלת ליה מחזינה ליה ושרו ניהליה כרבי יהודה, וכן בטבלים ויין נסך כדאמרינן בגמרא לרשב"א דמיירי באופן דזה נהנה וזה חסר הוא, ובכן אינו מחזיר הדמים, ומשו"ה שורת הדין דלא יהא נאמן, אבל השתא דתקנו דבמזיד משום קנס יחזיר את הדמים נאמן, דמתוך דנאמן על עצמו להחזיר הדמים נאמן הוא לאוסרו

כדכתב הריטב"א. ויצא לנו מזה דגם הריטב"א ס"ל כסברת הנימוקי יוסף דמשום קנס הוא דיחזיר את הדמים ובמזיד:

ועפ"י דברי הריטב"א, יתיישב מאי דאמרי' בתוספ' בפ"ג דמעשר שני [הי"ב] דמייתי התם פלוגתא דרבנן ורשב"א דשמעתין בסגנון אחר וז"ל, המוכר פירות לחבירו ואמר ליה פירות שמכרתי לך טבלים הם, בשר בכור הוא, יין נסך הוא, מה שאכלו אכלו ויחזיר להם את הדמים, רשב"א אומר דבר שהנפש קצה בו מה שאכלו אכלו ויחזיר להם את השאר, דבר שאין הנפש קצה בו מה שאכלו אכלו וינכה להם מן הדמים עכ"ל, לכאורה קשה דהכא נראה דאם אמר לו המוכר פירות שמכרתי לך טבלים הם או בשר בכור או יין נסך נאמן לאוסרם, מדקתני מה שאכלו אכלו ויחזיר להם את הדמים, דאם אינו נאמן ובכן אפי' מה שלא אכלו יכולין לאכול דלאו כל כמיניה לאוסרם, אמאי אם אכלו יחזיר להם הדמים. ואולם לפי האמור א"ש דהתם בתרומות שורת הדין קתני, אבל השתא דתקנו חז"ל מפני הקנס שיחזיר להם את הדמים מתוך שנאמן להחזיר הדמים נאמן נמי לאוסרם, והכא במעשר שני קתני לה למאי דהשתא דתקנו שיחזיר את הדמים מפני הקנס:

איברא דראיתי להר"מ בספי"ב מהל' מעשר [הי"ח] שהביא התוספ' דפ"ב דתרומות וכתב וז"ל, המוכר פירות לחבירו ואחר שיצאו מתחת ידו אמר ללוקח פירות שמכרתי לך טבלים הם, הבשר בשר בכור, היין יין נסך, שורת הדין שאינו נאמן, אפילו היה המוכר חבר, והזהיר מחמיר על עצמו, ואם האמינו הרי זה משובח אפילו היה המוכר עם הארץ עכ"ל, דמתבאר מדבריו דס"ל דמאי דנקט התנא לישנא דשורת הדין נותן דאינו נאמן, הכוונה דמן הדין בין מן התורה ובין מדרבנן אינו נאמן, אלא דאם מחמיר על עצמו הרי זה משובח, וכן כתב עוד הר"מ בסוף הל' פסולי המוקדשין [פי"ט הט"ו] בדין זבחים שהקרבתי לך באותו היום נתפגלו ואותן הטהרות נטמאו דשורת הדין שאינו נאמן והמחמיר הרי זה משובח יעו"ש, וזה דלא כפי' הריטב"א: והנה כי כן צריך להבין בתוספתא זאת דפ"ג דמעשר שני דנראה ממנה דנאמן לאסור, ממאי דקתני דיחזיר להם את הדמים. וי"ל דלעולם אינו נאמן לאסור מן הדין, אלא דאם בא הלוקח ורצה להחמיר על עצמו להאמינו ומה שאכל אכל והשאר רוצה להחזיר לו, מיחייב המוכר להחזיר לו כל הדמים אפילו מה שאכל כיון דבמזיד מכר לו ומשום קנס חייב להחזיר, ואף דאינו נאמן לאסור מ"מ לענין חיוב ממון נאמן על עצמו, דהודאת בע"ד כק' עדים דמי וכמו שכתב הר"ן ז"ל [דף כ"ח ע"ב מדפי הרי"ף] בפרק כל הנשבעים גבי מתני' [שבועות מד, ב] ושכנגדו חשוד על השבועה כיצד אחת שבועת העדות וכו', דהקשה הרשב"א ז"ל

מאן מוכח דעבר עליה במזיד דילמא אשתלי ולא מזיד הוא, ואי במודה שהזיד דידע הוא ולא העיד להם, אין אדם נאמן לשוויה נפשיה רשיעא, וכתב הר"ן דלא קשיא דבמודה שהזיד משכחת לה, דאע"ג דאין אדם משים עצמו רשע, הני מילי לפוסלו לעדות אחרת, אבל זה שמחייב עצמו ממון שהרי הוא אומר שאינו יכול לישבע מפני שהוא חשוד, הוי ליה הודאת בעל דין דמהניא לגבי ממון דהודאת בעל דין כמאה עדים דמי עכ"ל, והוא הדין הכא דאף דאינו נאמן לאסור, מכל מקום לענין ממון חייב על פי הודאתו דהודאת בעל דין כמאה עדים דמי: הן אמת דראיתי להרדב"ז בביאורו על הר"מ בפרק י"ב מהלכות מעשר, שכתב על דברי הר"מ הנזכר וז"ל, זה מבואר בכמה דוכתי דנאמן אדם על הדבר בעודו ברשותו, אבל אחר שיצא מתחת ידו אינו נאמן, והזהיר מחמיר על עצמו, וכיון דמטעם חומרא הוא אין מחזיר המקח, ואם נאבד אין המוכר חייב לשלם כלום דמצי למימר לא מפני חסידותיך אפסיד אני, והא דתניא בפרק כל פסולי המוקדשין [לז, א] המוכר בשר לחבירו ונמצא בכור פירות ונמצא טבלים יין ונמצא יין נסך מה שאכלו אכלו ומחזיר הדמים וכו', התם איירי שנמצא הדבר כן בעדות אחרים שמן הדין אסורים היו ולא מטעם חומרא, והכא מדינא מותרין שאין המוכר נאמן, ומשום חומרא בעלמא שזה מחמיר על עצמו אין חבירו חייב לשלם עכ"ל, ולכאורה קשה דנראה דאישתמיטתיה מיניה התוספתא דפ"ג דמעשר שני, דנראה ממנה דאפילו בדליכא עדות אחרים כי אם עדות המוכר חייב להחזיר הדמים, וע"כ היינו טעמא כדבר האמור, דאף דאינו נאמן לאסור לענין ממון נאמן בהודאתו דהודאת בע"ד כמאה עדים דמי: הן אמת דבעיקר התוספתא דתרומות קשה, דאמאי שורת הדין דאינו נאמן לאסור, הא כיון דלענין ממון נאמן וחייב להחזיר הדמים, מתוך שנאמן להפסיד בחזרת הדמים נאמן נמי לאסור, כההיא דאמרינן בפ' הנזקין [נד, ב] בההוא דכתב ס"ת ולא עבד הגווילין לשמה, דאמרינן דמתוך דנאמן להפסיד שכרו נאמן לאסור, ופסקו הר"מ בפ"א מהל' תפילין [הי"ח] ועיין במ"ש מרן הכ"מ בסוף הל' מטמאי משכב ומושב [פי"ג ה"ח], שכתב על דברי הראב"ד דאין זו השגה, דדין הס"ת כבר כתבו במקומו וה"ה הכא יעו"ש, דע"כ צריך לומר או דהכא בתרומות מיירי בדמכר בשוגג דלא קנסינן ליה, ובההיא דפ"ג ע"כ מיירי במזיד דקנסינן ליה, וכיון דחייב להחזיר הדמים נאמן לאסור ג"כ במגו. ואף אם נאמר דזה דוחק דסתמא קתני הכא והתם ומשמע בכל גווני, יש לחלק באופן אחר דהכא בתרומות מיירי שהפירות הם בעין עדיין ולא אכל הלוקח מהם כלל, ומיירי דכשבא המוכר להודיעו הדבר וקודם שהודיעו שאול שאל לו אם הפירות בעין או לא, וכשאמר לו שהם בעין הודיע לו לומר טבלים הם וכו', דבכה"ג אף דחייב להחזיר הדמים כיון דהלוקח נמי

יחזיר לו הפירות בעין חיישינן דאין האמת כן, דמה שאמר כן הוא מפני שרצה לחזור ממקחו ועשה המצאה זאת לומר שהם של איסור ולא היו דברים מעולם, וא"כ הוא נמצא דליכא למימר מגו ומשו"ה אינו נאמן לאסור, אבל התם במעשר שני דקתני מה שאכלו אכלו ויחזיר הדמים דנמצא דמיירי דאין כל הפירות בעין, וי"ל דמיירי נמי דקודם שהודיע לו חקר לידע אם הם בעין, ואמר ליה דמקצתן כבר אכל, וכיון דמיירי בהכי נאמן לאסור שאר הפירות מן הדין, דמתוך דנאמן להפסיד שיעור מה שאכל שחייב להחזיר הדמים נאמן נמי לאסור: ואולם אף לפי דרך זה דברי הרדב"ז תמוהים, דמדמחלק לומר דהתם שאני דמיירי בעדות אחרים, משא"כ הכא דהוא עפ"י המוכר דאינו נאמן ומשום חסידות אינו חייב, מוכח דס"ל דאפילו אם נאמר דמיירי הכא נמי דאכלו מהפירות כי התם אינו חייב להחזיר הדמים, והא ליתא כמו שמתבאר מהתוספתא דמעשר שני, ואדרבה י"ל דאי מיירי הכא בשאין הפירות בעין אפשר דנאמן נמי לאסור מתוך דנאמן להפסיד, ועוד דאפילו אם תימצי לומר דאינו נאמן לאסור מן הדין מטעם מגו זה, מ"מ כל שהלוקח רוצה להחזיר חייב להחזיר לו הדמים ממה שאכל נמי, דלענין ממון מחייבינן ליה בהודאתו דהודאת בעל דין כמאה עדים דמי וכמ"ש משם הר"ן ע"ז:

אות נא ס"ק ג

איך שיהיה נמצא דלדעת רש"י והנימוקי יוסף הא דמה שאכלו אכלו ויחזיר להם את הדמים הוא משום קנס, ודוקא במזיד אבל בשוגג לא, דאף דמדברי הירושלמי דתרומות [פ"ו ה"ב] נראה דלרבנן דפליגי ארשב"א ס"ל דטעמא דטבלים וכל הני הוא משום דנפשו של אדם קצה בהם ולא מקרי הנאה, מ"מ ס"ל דמפשט הש"ס דילן שהביא סגנון פלוגתייהו דרבנן ורשב"א באופן זה אינו נראה כן כדבר האמור: וכל זה שכתב הרב מחנ"א שלפי הירושלמי יוצא דרבנן ס"ל דטעמא דיחזיר הדמים משום דטבלים וכל הני נפשו של אדם קצה בהם, היינו לפי מ"ש ר"ש שם במתני' [תרומות פ"ו מ"ג] דכיון דנפשו קצה לא חשיבא אכילה, וכ"כ מהרש"ס בפי' הירושלמי, אבל לפי מ"ש הר"מ בפ"י מהלכות תרומות [ה"י] שפסק כהירושלמי אינו כן, שהרי כתב וז"ל, המאכיל הפועלים תרומה הם משלמים קרן וחומש מפני שהן שוגגין, והוא משלם להם דמי סעודתם שדמי החולין יתרין מדמי תרומה שאכלו, שדבר האסור נפשו של אדם חותה ממנו עכ"ל, ומהר"י קורקוס שם האריך למעניתו בביאור דברי הירושלמי ודברי הר"מ, והעלה דהיותר נכון הוא לומר שדמי כל סעודתם מה שהיו ראוים לאכול הוא משלם להם, ומפני שהיה אפשר לומר שאין ראוי לשלם אלא דמי תרומה מה שהיה שוה החפץ שמכר להם, ואם הם שלמו חולין מתוקנים הם בעון אכילתם שקנס אותם הכתוב שלא

יספיק לשלם דמי תרומה, והרי זה היתר כמו החומש שמשלמין אותו בעון אכילתם, ואין חוזרין ונפרעים ממנו דרחמנא רמייא חיובא אאוכל ולא אמאכיל, ואם מפני סעודתם הרי כבר אכלו, וכיון שהאכילם אינו משלם אלא מה שהיתה שוה הסעודה מפני שנמצאת שאינו שלו, להכי משני טבלים נפשו של אדם וכו' ולכך צריך לשלם שיווי מה שאכלו לשלם לבעליו, וגם ההפרש שבין חולין לתרומה מפני שנפשם קצה באכילתה ואינה כאכילת היתר וחייב להם זה ההפרש, וזהו מ"ש הר"מ דמי סעודתם שדמי החולין וכו' עכ"ל, דמתבאר מדברי הר"מ כפי זה דס"ל להר"מ דמה שאכלו תרומה חשיבה אכילה ונהנו בה אלא שאינה נחשבת הנאה גמורה כאכילת חולין, דכיון שנפשו של אדם קצה באכילת איסור, ואחר שנודע לו שאכל איסור שמצטער לא חשיבא הנאת אכילה זאת אלא כשיעור מה ששוה התרומה ולא כאכילת חולין, וכן כתב הרב מחנה אפרים שם דזה הוא דעת הר"מ יעו"ש:

ולפי סברא זאת אי אפשר לומר דטעמייהו דרבנן דפליגי ארשב"א דיחזיר את הדמים הוא מן הדין מטעם דנפשו של אדם קצה בהם, דאם כן אמאי יחזיר להם כל הדמים שיווי כל מה שאכלו, הא מן הדין אינו חייב להחזיר כ"א ההפרש שיש בין אם היה הדבר של היתר לאיסור, דהיינו בטבלים מה ששוה חולין מתוקנים יותר על הטבל, ובבכור לפי מאי דמוקמינן לרשב"א בדמכר להם מקום המום דאפסידו לו, דאפשר דהיה מראה המום למומחה והיה מתיר אותו, דמסתמא גם רבנן בכה"ג קאמרי דיחזיר את הדמים, היה צריך שיחזיר מה ששוה בשר שאינו של בכור יותר משל בכור, דאפילו בבכור שנשחט במום יש הפרש מבשר חולין, דהא קי"ל דבשר בכור ומעשר אינם נמכרים באיטליז ואינם נשקלים בליטרא כדאמרינן בריש פירקין [לא, א], וזה פשוט דמטעם זה נמכר יותר בזול וכמו שמתבאר בזבחים (דף ע"ה ע"ב) גבי מתפיס בכור לבדק הבית יעו"ש, ועיין במ"ש התוס' לעיל (דף כ"ח ע"ב) ד"ה רביע וכו' בתי' השני וכמו שכתבתי שם לעיל [פ"ד אות ל' או"ק ג'] יעו"ש, וכן ביין נסך לפי מאי דמוקמינן לה בתערובת יין נסך היה צריך שיחזיר מה ששוה יין כשר יותר על יין נסך ולא כל הדמים, וע"כ דהיינו טעמא משום קנס דקנסו לו דספי להם איסור. ולפ"ז מ"ש בירושלמי דאיכא מ"ד דטבלים ותרומה נפשו של אדם קצה בהם, לאו רבנן דרשב"א הוא כמ"ש מהרש"ס בביאורו, וצריך לומר דברייתא אחרת היא דאיכא תנא דס"ל הכי דטבל נפשו של אדם קצה בו:

ואולם יש לתמוה על הרב מחנ"א מנין לו לומר דלדעת הר"ש ומהרש"ס ס"ל דמה שאכלו הפועלים תרומה לא חשיבא אכילה כלל דנפש האדם קצה בה ולא נהנה בה כלל, הא מאי דקאמרי רבנן והוא משלם להם דמי סעודתם, דמלשון זה מבואר דאינו משלם להם

כי אם מה ששוה קרן דמי הסעודה מחולין, ואם איתא אמאי אינו משלם להם חוץ מזה דמי הסעודה כשיעור מה ששוה התרומה, כיון דהוא היה חייב ליתן להם סעודה ואותה סעודה כיון דלא נהנו בה הוה ליה כמאן דליתיה, ואף דהם חייבים לכהן לפרוע הקרן מחולין והוא כבר נותן להם הקרן מחולין והיתר על דמי תרומה עליהם מוטל, מ"מ שיעור דמי התרומה שנתן להם שעליו מוטל לפרוע לכהן הם לא נהנו ממנו שהם לכהן, ונמצא שלא נתן להם דמי הסעודה כיון דהסעודה הראשונה לא נהנו בה, ועכצ"ל דלכו"ע ס"ל דמה שאכלו תרומה חשיבא אכילה ונהנו בה, אלא שאינה נחשבת הנאה גמורה כאכילת חולין, ומשו"ה אינו משלם להם נמי דמי תרומה חוץ ממה שנותנין לכהן, דעכצ"ל דמה שכתבו הר"ש ומהרש"ס דלא חשיבא אכילה היינו דלא חשיבא כאכילת חולין שהתנה עמהם:

הן אמת דלפי פי' הר"ש שכתב דמאי דמקשה הירושלמי והלא כבר אכלו, דלרבי יוחנן אליבא דר"מ קא פריך, וכתב מהר"י קורקוס בביאורו בפרק הנזכר דגם הרא"ש בפי' המשנה כתב כפי' הר"ש והרב שם השוה פי' הרא"ש לפי' הר"ש, דלר"י דאמר דעיקר סעודה ביניהון דלר"מ עיקר סעודה לבעל הבית ורבנן אמרי עיקר סעודה לפועלים, דהכוונה דלר"מ בעל הבית חייב לטרוח ולהכין סעודה לפועלים ואינו יכול לומר אני אתן דמים ואתם תקנו, ולכך אמר הוא משלם את הקרן כלומר שישלם כל מה שהיתה שוה הסעודה עם הטורח שלה או יתן להם סעודה עשויה ומתוקנת, ולרבנן אינו חייב לתת אלא דמי סעודתם מה שהיתה שוה הסעודה בלי טורח, כי הטורח ותיקון הסעודה עליהם מוטל, ופריך לר"מ למה יתן להם סעודה מתוקנת או יתן להם כל דמי הסעודה עם הטורח, והלא כבר אכלו והטורח שהיה לו לטרוח כבר טרח אותו, ואין לו ליתן אלא דמים, כי הסעודה שהיתה מוטלת עליו כבר האכילה להם, ומשני כיון שאותה אכילה היתה דבר איסור אינה נחשבת אכילה וכאילו לא האכילם ולא טרח דמי הילכך משלם להם כל הטורח שלא יפסידו הם דבר, זהו תורף דבריו ועיין שם שהאריך: וצריך להבין דכיון דאפילו שיעור מה ששוה טורח הכנת הסעודה משלם להם משום דלא חשיבא אכילה כדי שלא יפסידו כלל, הא עיקר שיווי הסעודה דדמי תרומה הם מפסידים דמשלמים אותה לכהן מה שהיה הוא חייב לכהן דמי תרומה מיהא, ואזדא להם סעודתם כיון דמה שאכלו לא חשיבא אכילה כלל, ואע"פ שבעל הבית נחסר בסעודה שאכלו לא חשיב לחיובינהו משום מזיק כיון דהיו אנוסים כמ"ש הרב מחנ"א שם, וע"כ צ"ל דה"ט דאינו משלם להו שיעור דמי תרומה חוץ מדמי חולין, מטעם דאע"ג דאכילת איסור לא חשיבא אכילה ולא נהנו מאותה אכילה כלל מ"מ היינו דלא נהנו מגוף הסעודה, אבל

ע"י הסעודה נהנו דאם לא היה סעודה זאת היו מוכרחים לאכול סעודה זאת מממונם, וכדי שיעור סעודה שאכלו אישתרשי להו בממונם שלא חסרו, וכל שלא חסרו מממונם הנאה הוי:

וכדאמרינן בפרק השולח (דף ל"ה ע"א), גבי האי אתתא דנשבעה אם נהנתי מדינרך דאיענשא מטעם דאישתרשי לה מקום דינר, וכתב רש"י ז"ל, נשתכרה בו עיסה כעובי דינר, שאם לא היה הדינר היתה נותנת עוד עיסה בככר עכ"ל, הרי דבכה"ג חשיב הנאה. ובפרק הכונס [ב"ק נו, ב] אמרינן דשומר אבידה שומר שכר הוא משום פרוטה דרב יוסף, דכיון דמפטר מליתן פרוטה לעני דהעוסק במצוה פטור מן המצוה חשיב הנאה ושומר שכר הוא. והכי אמרינן בפרק אין בין המודר (דף ל"ג ע"ב) לענין נדר דאם נכסי בעל אבידה אסורים על המחזיר לא קא מהדר ליה דקא מהני ליה פרוטה דרב יוסף יעו"ש. הרי דאף דאינו נהנה מממון המדיר ממש, כל שהמודר לא קא חסר ממונא מסיבת המדיר חשיבא הנאה דמפני דגורם לו שלא יתן פרוטה לצדקה חשיבא הנאה: ואע"ג דתנן התם [לג, א] המודר הנאה מחבירו שוקל לו את שקלו ופורע את חובו, כבר הקשו התוספות שם וז"ל בד"ה דמהני ליה פרוטה דרב יוסף וכו', וא"ת והא אברוחי ארי בעלמא הוא שמבריח מעליו העני, דאפילו גבי פורע את חובו חשבינן ליה מבריח ארי מעליו, משום דמצי למימר מפייסנא ליה לפיכך לאו ברי הזיקא, כ"ש הכא גבי פרוטה שאינה מצויה כ"כ והא לא חשיב הנאה, וי"ל דפורע חובו היינו אותו שפורע חובו בעבורו מבריח ארי מעליו הילכך לא הוי ברי הזיקא ולכך הוי כמבריח ארי, אבל [הכא] המחזיר עצמו כמבריח ארי מעל עצמו ע"י שמתעסק באבידת חבירו והרי הוא כאילו הוא נוטל מכיסו של בעל האבידה ונותנה לעני עכ"ל, וא"כ ה"ה הכא במאכיל לפועלים כיון דהם עצמם אכלו ונחסר בעל הבית, ועי"כ הם נשכרו מה שהיה ראוי לאכול מממונם הרי חשיבא הנאה, ואף דמגוף האכילה לא נהנו הרי נשכרו שיעור סעודה זאת מממונם, ומשו"ה לא מיחייב בעה"ב לשלם להם, אלא דכיון דיכולים לומר דאילו היו אוכלים בממונם לא היו אוכלים סעודה מתוקנת כסעודה זאת שהאכילם הבעה"ב, והיו מצמצמים עצמם עד שיעור שהיה עולה סעודתם שיעור דמי תרומה בזול ושיעור זה נהנו במה שנשכרו מממונם, משו"ה מה ששוה יותר דמי החולין אשר ראוי להאכילם, וגם כדי שיעור מה ששוה הטורח דהכנת הסעודה חייב לשלם להם: ואע"ג דהתוס' בפרק הזרוע (דף קל"א ע"א) ד"ה שאני התם וכו' כתבו וז"ל, וא"ת מתנות כהונה כשאכלם משתרשי ליה שבמקום זה לא אכל דבר אחר ואמאי פטור, ויש לומר דלא דמיא לאנסו בית המלך וכו', אבל באכלו אפשר דלא משתרשי ליה שהיה מתענה עכ"ל, וא"כ נוכל לומר נמי

הכי גבי פועלים, הנה מלבד דגבי פועלים דיגעים במלאכתם נראה דאינם יכולים לומר דהיו מתענים, יתר ע"כ דנראה דדברי התוס' גבי מתנות כהונה לאו כו"ע ס"ל הכי, וכמו שמתבאר מדברי הר"ן שם בפרק הזרוע ומדברי הריטב"א בחי' שם יעו"ש, ומה ששיערנו בפי' הירושלמי לפי סברת הר"ש והרא"ש יכולים אנו לומר דס"ל דלא כהתוס', דטענת שהיו מתענים אינה טענה ודו"ק: באופן דנמצינו למדין לפי זה דלכו"ע בין לשיטת הר"ש והרא"ש ובין לשיטת הר"מ, י"ל דלפי הירושלמי תרומה וטבלין נפשו של אדם קצה ולא חשיבא אכילה כלל, דאינם נהנים מאכילתם אפי' כדי שיעור דמי תרומה, אלא דאינו משלם להם כי אם התוספת שיש בדמי החולין, משום דעיקר הסעודה דדמי תרומה כבר נשכרו שלא אכלו מממונם וזה חשיבא הנאה. והנה כי כן אפילו לירושלמי אי אפשר לומר דטעמייהו דרבנן דרשב"א הוא משום דס"ל דטבלים וכל הני נפשו של אדם קצה בהם, דאפילו ס"ל הכי מ"מ אינו חייב להחזיר להם אלא ההפרש שיש בין שיעור דמי דבר היתר לשיעור דמי איסור, דעכ"פ אם לא היו אוכלים זה היו אוכלים דבר אחר מממונם, והרי נשכרו מה שלא חסרו מממונם שיעור דמי האיסור שאכלו, ועכצ"ל דמאי דקאמרי רבנן דמחזיר להם הדמים אפי' כדי שיעור מה ששוה האיסור הוא משום קנס: הן אמת דלסברת הר"ש והרא"ש דע"כ ס"ל דכיון דתרומה נפשו של אדם קצה בהם לא חשיבא אכילה כלל ולא חשיבא הנאה כלל, ועם כל זה אמרינן דאינו משלם להם שיעור דמי תרומה חוץ ממה שמשלמין לכהן מטעם הנזכר, דכיון דהרויחו שלא חסרו מממונם שיעור זה חשיב כאילו נהנו בסעודה, צריך להבין דא"כ יקשה להירושלמי מסברת רשב"א דס"ל דדברים שנפשו של אדם קצה מהם כנבילות וטריפות דמחזיר להם כל הדמים, דאמאי יחזיר כל הדמים הא עכ"פ כבר הרויחו במה שאכלו דברים אלו, דבלאו הכי היו אוכלים דברים של היתר מממונם, וא"כ מן הראוי היה דכדי שיעור דמי האיסור ינכה להם, וההפרש שיש בין דמי ההיתר לדמי האיסור יחזיר להם, כיון דלרשב"א לא ס"ל דקנסינן ליה, ודוחק לומר דאף דרשב"א ס"ל דדברים שאין נפשו של אדם קצה בהם כטבלים וכל הני לא קנסינן ליה, מ"מ במוכר להם דברים מאוסים כאלו הדומים לשקצים ורמשים כאמור ס"ל דראוי והגון לקונסו שיחזיר הכל, שמלאו לבו להאכילם דבר מאוס ושקוץ כזה, משא"כ בטבלים ובכור ויין נסך דכיון דאינו כ"כ מאוס לא קנסינן ליה כדס"ל לרבנן:

ודע דלסברת הר"ש והרא"ש בפי' הירושלמי דתירוצא דטבלים נפשו של אדם קצה בהם אדרבי יוחנן אליבא דר"מ הוא, עכצ"ל דלהירושלמי לר"י בין לר"מ ובין לרבנן דהתם ס"ל דתרומה וטבלים נפשו של אדם קצה בהם, דאם איתא דלרבנן לא הוו מדברים שנפשו

של אדם קצה בהם, א"כ אמאי איצטריך ר' יוחנן לאוקומי פלוגתייהו דר"מ ורבנן בעיקר סעודה דלרבנן על הפועלים לטרוח ולקנות הסעודה, הא אפילו נאמר דרבנן כר"מ ס"ל דעל הבעל הבית לטרוח ולקנות, מ"מ ס"ל לרבנן דאינו משלם להו הטורח, דכיון דכבר אכלו והטורח שהיה לו לטרוח כבר טרח אותו כיון שאותה אכילה נחשבת אכילה, אלא עכצ"ל דלא ניחא ליה לרבי יוחנן לומר הכי דס"ל דהעיקר כסברא זאת דטבלים ותרומה ושאר איסורין לא חשיבי אכילה כלל. והנה כי כן לדידיה עכצ"ל דהכא בברייתא בין רבנן ובין רשב"א ס"ל דכל דבר איסור אפילו כעין טבלים שייך לומר נפשו של אדם קצה בהם, אלא דבהא פליגי דלרבנן אפילו בטבלים וכיוצא קנסינן ליה ומחזיר כל הדמים, ולרשב"א לא קנסינן ליה כי אם בדברים דמאיסי טובא כשקצים ורמשים, דאל"כ דפליגי רבנן ורשב"א אם טבלים וכיוצא נפשו של אדם קצה בהם או לא, אמאי לא ניחא ליה לר' יוחנן לומר דפליגי רבנן ור"מ במתני' נמי בהכי: ואפשר דלדעת הר"ש והרא"ש לא היו גרסי בתי' הירושלמי כגרסתנו, דפריך ולא כבר אכלו, ומשני כמאן דאמר טבלים נפשו של אדם חותה בהם, דנראה דמעיקרא איכא פלוגתא בזה, אלא גירסתם הוא כדאמר טבלים נפשו של אדם חותה בהם, כלומר כדאמרינן בטבלים כן אמרינן בתרומה. דכבר כתב מהר"י קורקוס שם דחסר להם בגירסתם הרבה מגרסתנו יעו"ש. ולפי זה צ"ל דמאי דקאמר רשב"א בטבלים דמנכה להם את הדמים, אין הכוונה כל הדמים ממש ממה שאכלו, אלא כשיעור דמי האיסור דוקא, אבל מה ששוה יותר מדמי איסור מחזיר להם:

אות נא ס"ק ד

והנה צריך ליתן טעם אמאי גבי סעודת פועלים לא קנסינן ליה לבעל הבית שישלם נמי דמי תרומה, חוץ מדמי חולין שפורעין הפועלים לכהן, מטעם קנס שהאכילם דבר איסור, דומיא דהמוכר דבר איסור דקנסינן ליה ומחזיר כל הדמים ממה שאכלו נמי, אף דנהנו באכילתם ממה שלא חסרו מממונם כדי סעודתם. דאין לומר דהכא שאני דכבר משלם לפועלים דמי הסעודה מדמי חולין שהוא יותר מדמי תרומה, דהא ליתא דהכא נמי גבי מוכר נימא דדי במה שיחזיר להם ההפרש שיש בין היתר לאיסור שהוא מן הדין ולא יקנסו יותר, וכיון דאמרינן דיחזיר כל הדמים ש"מ דקנסינן ליה לגמרי, וא"כ הכא נמי אמאי לא קנסו לבעל הבית לשלם להם ג"כ דמי התרומה חוץ ממה שנתן להם כדי שיפרעו לכהן. לכן נלע"ד דמתני' דתרומות מיירי שהאכילם תרומה בשוגג דטעה ונתן להם תרומה במקום חולין דבשוגג לא שייך קנס, אבל אה"נ אם היה מזיד קנסינן ליה: וראיתי להרב מוצל מאש שבסוף ספר אש דת סימן ס"א, שכתב על מי ששכר פועלים מבני ישראל והאכילם דבר איסור בשר נבילה וכיוצא אם חייב לפרוע להם מזונותיהם,

ובתחלת דבריו רצה ללמוד מדין מוכר דבר איסור דמחזיר הדמים והוא הדין הכא גבי פועלים דנותן להם דמי סעודתם לגמרי, ואחר כך הביא מתניתין דתרומות וכתב, הרי מפורש שהמאכיל את הפועלים דבר האיסור לאו שמה אכילה ואם קצץ עמהם מזונות חייב לשלם להם דמי סעודתם עד כאן לשונו, נראה מדבריו דלמד ממתניתין דתרומות דחייב לשלם כל דמי סעודתם. ולעניות דעתי הא ליתא דכפי מתניתין דתרומות והירושלמי אינו חייב לשלם להם מן הדין אלא ההפרש שיש בין דבר היתר לדבר איסור, אבל מה ששוה האיסור שהאכילם אינו חייב כיון דבלאו הכי נהנו שלא חסרו מממונם כדי שיעור זה, ואם יש מציאות לומר שישלם הכל הוא משום קנס אם היה מזיד: עוד כתב הרב שם וז"ל, ואין לומר שאני התם שהפועלים משלמים לכהן וכו', אלא ודאי שמה שאמרו שהוא משלם להם דמי סעודתם ר"ל שהם משלמין דמי תרומה שהוא בזול והוא נותן להם דמי חולין שהם יותר שווים מהתרומה שאכלו וכו'. ודבריו תמוהים דהא ודאי דבר פשוט הוא דהפועלים משלמים לכהן דמי חולין, דהא בעינן ונתן לכהן את הקדש דבר הראוי להיות קדש, ופרעון חולין מעכב הכפרה כמו שמעכב החומש, וכמו שמתבאר נמי מדברי הראשונים גבי מתניתין, וא"כ יש לדחות עדיין לפי שיטתו דשאני התם דמשלמין לכהן דמי חולין, אלא דלדידיה אין כאן שום דחיה, דהא עיקר טעמא בירושלמי הוא משום שנפשו של אדם קצה בדבר איסור ואינו תלוי במה שמשלמין לכהן, ואם יש לדחות הוא דטעם זה אינו מספיק אלא לחייבו לשלם להם ההפרש שיש בין חולין לתרומה, כיון שכבר נהנו ממה שלא חסרו מממונם:

עוד כתב הרב שם בסוף דיבורו וז"ל, איך שיהיה נפשטה בעיין ואין לומר דכי היכי דקנסוהו למוכר בשר נבילה בחזקת כשירה שמשלם הכל, אמאי לא קנסוהו ג"כ לבעל הבית שקצץ עם הפועלים להאכילם והאכילם דבר איסור שיתחייב לשלם להם אף מה שנתנו לכהן עכ"ל. ולענ"ד לא הבנתי דבריו, דאם כוונתו דהכא גילה דעתו דמה שיש ללמוד מההיא דתרומות הוא שחייב לשלם לפועלים ההפרש שיש בין היתר לאיסור דוקא, דמשו"ה גבי תרומה אינו משלם דמי תרומה בזול חוץ מדמי החולין שמשלמין לכהן, ועל זה הקשה דאמאי לא קנסינן ליה שישלם עוד דמי תרומה חוץ ממה שנתן להם שישלמו לכהן, הנה מלבד דעד השתא מבין ריסי עיני הרב נראה דדעתו ללמוד ממתני' שישלם להם כל דמי סעודתם, יתר ע"כ כשאני לעצמי לא ידעתי מה חילוק מבואר יש לומר טעם אמאי לא קנסינן ליה, אם לא שנאמר דמתני' מיירי בשוגג דלא שייך למיקנסיה, וא"כ בנדון דידן אם האכיל לפועלים בשר נבילה במזיד ודאי דקנסינן

ליה כדין מוכר בשר נבילה, דלכאורה נראה דאין סברא לחלק דלמה לא יקנסוהו ג"כ גבי פועלים:

אות נא ס"ק ה

והנה במאי דאמרי' בשמעתין [לז, א] אליבא דרשב"א, דאמר דדברים שאין נפשו של אדם קצה בהם ינכה להם את הדמים, דפריך בכור ולימא ליה מאי אפסידתך, ומשני לא צריכא כגון דזבין ליה ממקום מומא דאמר ליה אי לא דאכלת הוה מחזינא ליה ושרו ניהליה כר"י, יל"ע דאמאי דחיק הש"ס לאוקומה בכה"ג דזבין ליה ממקום מומא, ולא מוקי לה דבכור דקתני בברייתא מיירי בכהן דמכר בשר בכור תם לישראל אחר הקרבה דאסור לזרים, וזר שאכל מבשר בכור תם עובר על לאו כדאמרינן בפרק אלו הן הלוקין (דף י"ז ע"א), דאין לומר דניחא ליה לאוקומה בבכור בע"מ דומיא דמתני' דמיירי בנודע שלא הראהו, דהא ברייתא זאת אינה שנויה עלה דמתני', דהא כבר נתברר דברייתא זו שנויה במס' מעשר שני, ושפיר יכול לאוקומה בבשר בכור תם: וגם אין לומר דמוקי לה בבכור בע"מ דבהכי ניחא מאי דקתני רשב"א ינכה להם את הדמים, דהאי לישנא משמע דמחשב להם כל מה שאכלו ובערך מה שמכר הבשר מנכה שיעור מה שאכלו לאותו ערך, וזה לא אפשר בבכור תם דכיון דמכרו בחזקת בשר חולין דמיו ביוקר יותר מבשר בכור תם, דכיון דלא חזי אלא לכהנים הוי בזול דומיא דתרומה דדמיה בזול, וא"כ היה צריך שיפרש דמנכה שיעור מה ששוה בשר בכור תם, אבל השתא דמיירי דמכר להם ממקום מומא כיון דהוי ספק שמא הוה מחזי ליה ושרו ניהליה מנכה שיעור בשר חולין, כיון דהוא מוחזק בדמים והמע"ה דלא היה מום. דהא ליתא דא"כ בטבלים נמי דנקט לשון ינכה וע"כ לאו דוקא דאינו מנכה כי אם שיעור מה ששוה הטבל שהוא יותר בזול דצריך להוציא ממנו תרומות ומעשרות, ואף דבטבלים י"ל דמיירי נמי בכהן המוכר טבלים, דמדקנסינהו עזרא ללויים אף המעשר ראשון לכהנים, וא"כ צריך שינכה שיעור חולין מתוקנים כיון שהמעשר שלו, וכן י"ל דרשב"א ס"ל כרבי דאמרינן בס"פ האיש מקדש (דף נ"ח ע"ב), דס"ל דהגונב טבלו של חבירו משלם לו דמי טבלו, לפי קצת אוקימתות דמוקי לסברת רבי התם יעו"ש, מ"מ מה נאמר גבי יין נסך דמוקי לה הש"ס ביין נסך ע"י תערובת, דע"כ מאי דמנכה על מה ששתו הוא חוץ מן דמי יין נסך שבו:

ואולם ק"ק דפשט דברי רשב"א דאמר ינכה מן הדמים נראה דמנכה על מה שאכלו ושתו לאותו ערך שמכר להם ממש:

הן אמת די"ל דהכי הוא האמת, דאם מכר בשר בכור אחר הקרבה או תרומה או בשר טריפה הראויה לאכילה שאין נפשו של אדם קצה, ינכה את הדמים במה שאכלו לפי

ערך שמכר להם ממש, דאע"ג דקי"ל דזה נהנה וזה אינו חסר פטור, דמהאי טעמא אמרינן בפ"ב דבב"ק (דף כ' ע"א) דהדר בחצר חבירו שלא מדעתו בחצר דלא קיימא לאגרא וגברא דעביד למיגר פטור, דזה נהנה וזה אינו חסר פטור, והכא נמי אף דזה נהנה באכילת דבר איסור הנאה גמורה כאילו היה של היתר, מ"מ המוכר אינו חסר אלא כדי שיעור מה ששוה האיסור, ומה שנהנה יותר חשיב זה נהנה וזה אינו חסר, מ"מ הא אמרינן התם [שם כא, א] דאם חסרו אפי' דבר מועט כגון שהיה הבית חדש וזה חסרו במה שהשחירו מגלגלין עליו את הכל, וצריך לשלם כל מה שנהנה, ורוב הפוסקים פסקו כן לענין הלכה, וכמ"ש הטור ח"מ סי' שס"ג, וכ"כ ה"ה בפ"ג מהל' גזילה [ה"ט], וכן כתבו התוס' והרא"ש גבי קילקלתא דיתמי וכן הרשב"א וכמ"ש מרן הב"י שם, וכ"כ רבינו ירוחם [חלק מישרים] בנתיב י"ב [חלק א'], וכן כתב הנ"י שם בפרק כיצד הרגל משם הרא"ש והריטב"א, ועי' בחידושי ספר אסיפת זקנים להרב בצלאל שם בסוגיא הנזכר שמתבאר כן מכמה ראשונים דס"ל הכי, דכל שחסרו אפי' מעט על ידו מגלגלין עליו כל השכר כפי מה שנהנה, באופן דרוב הפוסקים הכי ס"ל, מלבד דראיתי להנימוקי יוסף שכתב משם הרמ"ה דס"ל איפכא דאפי' חסרו מעט אין לו אלא מה שחסרו יעו"ש, ואולם רוב הפוסקים חולקים עליו, וא"כ הכא נמי באכילת איסור כיון דעכ"פ חיסרו שיעור מה ששוה האיסור, וזה נהנה באכילת האיסור כאילו אכל היתר, מגלגלין עליו הכל וחשיב כזה נהנה וזה חסר, ושפיר י"ל דמנכה את הדמים לפי ערך מה שמכר לו כאילו היה דבר היתר:

ונראה דזה לא שייך ביין נסך, דיין נסך אפילו סתם יינם דינו כעבודה זרה דתופס את דמיו ואפילו בדיעבד דמיו אסורים, כדאמרינן בריש פ' בתרא דע"ז [סב, ב] וכן פסק הר"מ בפי"ג מהל' מאכ"א [הט"ו] יעו"ש, וא"כ זה שמכר יין נסך מעורב ביין כשר שיעור יין נסך שבו תופס דמיו ואינו יכול ליהנות מהם, דאפשר דאפילו ביין נסך ע"י תערובת דנתבטל תופס את דמיו, וא"כ נמצא דאין לו הנאה במה שמנכה ג"כ שיעור דמי יין נסך שבו, ואם יחזיר אותם ללוקח הלוקח יכול ליהנות מהם, דלגבי הלוקח לא חשיבי דמי יין נסך כיון דלא ידע שהיה יין נסך ומקח טעות הוא, ונמצא דלדידהו לאו דמי יין נסך הם אף דכבר שתו את היין ואין בידם להחזיר המקח, משא"כ לגבי המוכר דידע ובמזיד מכר דדמי יין נסך הוו, וא"כ עכצ"ל דמאי דקאמר רשב"א לגבי יין נסך ינכה את הדמים, לאו כל הדמים קאמר אלא מנכה שיעור דמי יין של היתר ממה ששתו, וכיון דלגבי יין נסך פירוש ינכה דרשב"א לאו דוקא כל הדמים, א"כ אכתי הוה מצי לאוקומה הא דבכור בבכור תם אחר הקרבה:

ולענין דינא נראה דלפי האמור אם מכר בכור תם או תרומה וכיוצא בשוגג דלא קנסינן ליה, ומה שאכלו אינו מחזיר את הדמים, נראה דאפילו ההפרש שיש בין איסור להיתר אינו מחזיר, כיון דכבר נהנה הלוקח כאכילת היתר, וכל דהמוכר הוא חסר אפילו דבר מועט מגלגלין עליו את הכל כאמור לסברת רוב הפוסקים, דס"ל הכי גבי ההיא דדר בחצר חבירו שלא מדעתו:

ואולם נראה דדבר זה יש ללמוד מהירושלמי דתרומות הנז"ל באופן זה דלפי סברת הר"מ בפ"י מהלכות תרומות [ה"י] דקושיית דהלא כבר אכלו ותירוצא דטבלים נפשו של אדם חותה, לא שייכא אלא אדרבי אבהו בשם ר"י בר חנינא, דמשני שבח סעודה ביניהם, וקושיית דהלא כבר אכלו הוא לרבנן דאמרי והוא משלם דמי סעודתם, דמשלם להם דמי חולין כמו שהיה ראוי להאכילם, וכמ"ש מהר"י קורקוס בביאור דברי הר"מ, דכפי פירושו מוכרח מהירושלמי דדוקא משום דס"ל לרבנן דתרומה וטבלים נפשו של אדם קצה, ובכן לא חשיבא אכילתם כאכילת היתר כמו שהיה חייב להאכילם, חייב לשלם להם כל דמי הסעודה מדמי חולין, אבל אי אמרינן דאין נפשו של אדם קצה בהם וחשיבא אכילה גמורה כאילו אכלו חולין מתוקנים, פשיטא דאינו משלם להם אלא דמי תרומה מפני שגזל היה בידו, אבל מה ששוה החולין שהיה חייב להאכילם יותר על התרומה אינו משלם שכבר נהנו בסעודתם כאילו אכלו חולין, ואע"ג דזה נהנה וזה אינו חסר פטור, מ"מ כיון דכה"ג חסר הוא הבעל הבית בדמי תרומה, מגלגלין עליהם שיחשב כאילו אכלו סעודתם מחולין, מידי דהוה למכר תרומה בשוגג דאם אכלה הלוקח אינו מחזיר מהדמים כלל מטעם זה דחשיב זה נהנה וזה חסר:

אבל לפי סברת הר"ש והרא"ש בפי' המשנה דס"ל דקושית והלא אכלו ותירוצא דטבלים נפשו של אדם קצה בהם הוא לסברת רבי יוחנן אליבא דר"מ, דעיקר סעודה על בעה"ב וחייב לשלם להם גם מה ששוה הטורח דהכנת סעודה, דעל זה פריך והלא כבר אכלו לפי מ"ש מוהר"י קורקוס כנזכר לעיל, עכצ"ל דס"ל דלענין מה שמשלם הבעה"ב הסעודה מדמי חולין בין לר"מ בין לרבנן לא קשיא דאמאי משלם חולין כיון דכבר אכלו ואכילתם חשיבא כאילו אכלו משל חולין, דלענין תשלומי חולין שורת הדין הוי הכי, דאפילו אם נאמר דאין נפשו של אדם קצה בתרומה וחשיבא הנאה גמורה כנהנה מן החולין, מ"מ זאת ההנאה שיש הפרש בין חולין לתרומה לא משל בעה"ב נהנו, דהבעה"ב אינו חסר אלא דמי תרומה, ועל היתר חשיב כזה נהנה וזה אינו חסר, דאפי' דחסר דמי תרומה לא מפני זה מגלגלים עליהם לחשב להם כל הנאתם, וכמו שהוא סברת הרמ"ה שהביא הנ"י בדין הדר בחצר חבירו שלא מדעתו כנזכר:

אות נא ס"ק ו

והנה הר"מ בפט"ז מהל' מכירה דין י"ד כתב וז"ל, אבל המוכר דבר לחבירו שאיסור אכילתו מדברי סופרים אם היו הפירות קיימים מחזיר את הפירות ונוטל את דמיו, ואם אכלן אין המוכר מחזיר לו כלום, וכל איסור הנאה בין מדברי תורה בין מדבריהם מחזיר את הדמים ואין בהם דין מכירה עכ"ל. ומדבריו אלה יש ללמוד דהאמת כמו ששיערנו דיש ללמוד מדברי הר"מ לפי פי' הירושלמי, דנראה דמהאי טעמא נמי כתב הכא דהמוכר דבר איסור דאסור באכילה מדברי סופרים דאם אכלם אינו מחזיר מהדמים כלום דמשמע דאינו מחזיר כלל, וצריך להבין אמאי הא כיון דמכר בחזקת היתר ודאי קבל דמים יותר ממה ששוה איסור דרבנן, דאיסור דרבנן כיון שאינו יכול למוכרו לישראל ודאי שנמכר יותר בזול, וא"כ אמאי אינו מחזיר ההפרש שיש בין איסור להיתר, דנהי דס"ל להר"מ דבאיסור דרבנן לא שייך קנס ולא שייך נמי טעם דנפשו קצה בהם, מ"מ במה שלקח יותר מדמי איסור אמאי אינו מחזיר, כיון דמה שנהנה הלוקח באכילתו כדבר היתר חשיב כזה נהנה וזה אינו חסר, ואולם לפי האמור אתי שפיר דכיון דהמוכר חסר במקצת מגלגלין עליו הכל, וכל ההנאה חשיבא כזה נהנה וזה חסר, דמשו"ה באיסורי הנאה דרבנן דאין המוכר חסר כלום מחזיר כל הדמים, כיון דהוי ממש זה נהנה וזה אינו חסר: וראיתי להש"ך ביו"ד סי' קי"ט ס"ק כ"ז שהקשה קושיא זאת על דברי הר"ם שהביא מרן [בסע' י"ג] וכתב וז"ל, ועוד לדבריהם די אם לא קנסוהו כיון שהוא מדרבנן, מ"מ למה אין המוכר מחזיר כלום, יחזיר מה שקבל יותר מדמי הטריפה שהוא חייב מדינא ולא מצד הקנס, אלא נ"ל הטעם דהם לא גזרו איסור כדי להוציא ממון דלענין ממון אוקמוהו אדין תורה וכו' עכ"ל, ולפי האמור יש ליישב קושייתו ע"ד הנזכר, דכל דהמוכר חסר במקצת וזה נהנה כאילו היה היתר ממש חשיב זה נהנה וזה חסר, דבאותו מקצת דחסר מגלגלין לו ללוקח את הכל. ומ"ש הרב לתרץ מטעם דלא גזרו איסור כדי להוציא ממון דלענין ממון אוקמוהו אדין תורה, לענ"ד אינו נראה כן דהא בכמה דוכתין נראה דכל דגזרו חכמים איסור בדבר העמידו דבריהם אדין תורה, כדאמרי' לענין קדושין דהמקדש באיסורי הנאה אפי' מדרבנן אינה מקודשת כמ"ש הר"מ בפ"ה מהל' אישות [ה"א], הרי דלא אמרי' דחז"ל לא גזרו איסור אלא לאסור הדבר לא להתיר אשת איש כיון דמה"ת היא מקודשת, וע"כ היינו טעמא דכיון דקדושין בהנאה תליא מילתא והאשה אינה יכולה ליהנות בו מה לי אי הוו דאורייתא או דרבנן, סו"ס השתא לא יהיב לה מידי דלאו בר דמים הוא:

וכיוצא לזה אמרי' בסוף פ' הגוזל קמא [קי, ב], דאבעיא [להו] כהנים בגזל הגר מקבלי מתנה נינהו או יורשים הוו, למאי נ"מ למיתב להו חמץ שעבר עליו הפסח, אי אמרת יורשים הוו מאי דירתי מורית, אי אמרת מקבלי מתנה נינהו הא לא יהיב מידי דעפרא בעלמא הוא, ופשטינן דמקבלי מתנה נינהו ופסק הר"מ בפ"ח מהל' גזילה [ה"ח] דאם נתן להם חמץ שעבר עליו הפסח לא יצא ידי נתינה, ואמאי לא יצא הא חמץ שעבר עליו הפסח אינו אלא קנסא דרבנן ומדאורייתא חזי ושפיר מקיימת נתינה דאורייתא, אלא ודאי כיון דבשעת נתינה אינו שוה ממון מה לי אי הוי דאורייתא או דרבנן, סו"ס השתא דאסרו רבנן לא יהיב להו מידי. באופן דנמצינו למדין לכל דבר שתלוי ענייננו בהנאת ממון אפי' שאיסורו מדרבנן אמרי' סוף סוף הא ליכא הנאה ומדאורייתא נמי לא מהני, וא"כ הכא אף דעיקר מה שתקנו חז"ל הוא לענין איסור לאוסרו, מ"מ כיון דאסרו חז"ל אינו שוה ממון כמו ששוה דבר ההיתר, מאיזה טעם נאמר דלא העמידו דבריהם במקום ממון, מאחר דאפי' לענין איסור העמידו דבריהם מטעם דסו"ס השתא אינו שוה ממון, ולא נחייב למוכר שיחזיר מה שיאכל יותר מדמי הטריפה, כיון דהשתא דאסרו חכמים אינו שוה כשיעור דמי היתר, ונמצא דהמוכר לא חסר מממונו כי אם שיעור דמי האיסור ולא יותר. ועכצ"ל הכי דאל"כ אמאי באיסורי הנאה דרבנן כתב הר"מ דיחזיר הדמים, ואמאי לא אמרינן דהם לא גזרו איסור הנאה כדי להוציא ממון, אלא עכצ"ל דכיון דאסרוהו רבנן בהנאה הרי לא שוה מידי ולא קא חסר המוכר ולא מידי, ואומר לו הלוקח מאי אפסידתך, וא"כ ה"ה לענין איסורי אכילה דאומר לו הלוקח לא אפסדתיך אלא שיעור דמי טריפה ולא עוד: ומה שהביא הש"ך ראיה ממה שדימה ה"ה דין זה למה שאמרו דמותר לעשות סחורה באיסורי אכילה דרבנן, אחר המחילה הראויה אליו אינו ענין לזה, דהתם אין הדבר תלוי בהנאת ממון דסוף סוף הא אינו שוה ממון לפי מה שאסרו חז"ל, דהתם נאסר לעשות סחורה באיסורי אכילה כדי שלא יבא לידי תקלה לאכול ממנו, ובאיסורי אכילה דרבנן לא החמירו בזה דאפילו אם יבא לאכול אינו עובר אדאורייתא, אבל בענין זה דעיקר זכות הדמים שזוכה המוכר הוא חליפין מה שמכר לו, וא"כ השתא דאסרו חכמים ז"ל דבר זה אין לו זכיה בדמים אלא כשיעור הזכות שהיה לו באותו דבר שמכר, וחז"ל כבר הפקיעו ממנו שלא יש לו זכות כשיעור דבר היתר, וזה נראה ברור בעיני, ואם יש להשיב הוא ע"ד האמור דכל דחסר מעט מגלגלין עליו את הכל: ואחר שכתבתי זה מצאתי להרב מחנה אפרים בהל' אונאה סי' כ"ו שהביא דברי הש"ך הנזכר וכתב וז"ל, ולכאורה היה נראה כדבריו מדברי התוס' בפרק אלו נערות (דף ל' ע"ב) שכתבו בד"ה לא צריכא וכו', דכל היכא דנחסרו הבעלים כל שהוא משלם זה כל

מה דנהנה יעו"ש, ומלבד דלאו כו"ע מודו בזה כמבואר בסוגיין דפרק כיצד הרגל עכ"ל. ולענ"ד טעם זה טעמו ונימוקו עמו לקיים סברת הש"ך, דעכצ"ל דהכי ס"ל להר"מ מדכתב אינו מחזיר כלום, ואני בעניי כבר כתבתי טעם זה, ובהגלות נגלות דברי התוס' דפרק אלו נערות שהביא הרב הוא ראיה גמורה לטעם זה, ואם יש מי שחולק ע"ז כמ"ש הרב מחנ"א מ"מ י"ל דהר"מ הכי ס"ל כמ"ש ה"ה סברא זאת בהל' גזילה כנזכר, דכיון דחסר כל שהוא מגלגלין עליו הכל, ובפרט דכבר כתבנו דרובא דרבוותא ס"ל הכי, וכעת לא מצאתי חולק בסברא זאת כי אם הרמ"ה שכתב הנ"י: עוד כתב הרב שם דמלבד זה איכא למדחי, דהכא אין זה נהנה הנאה גמורה שנפשו של אדם קצה מאכילת האיסורין, וע"ז הביא הירושלמי דתרומות יעו"ש, ואני כבר כתבתי דבדבר שאין נפשו של אדם קצה בהם כאיסורי דרבנן וכיוצא, אם מנכה כל הדמים ממה שאכלו או מחזיר היותר מדמי האיסור תלוי בפירוש הירושלמי, דלדעת הר"מ קושית הירושלמי הוא לרבנן דאמרי משלם דמי חולין, משמע דדוקא משום שנפשו של אדם קצה לא חשיב כאילו נהנו מחולין, אבל בדבר שאין נפשו של אדם קצה מהם משלם להם דמי חולין בין לר"מ ובין לרבנן, דאף דנהנו וחשיבא להם הנאה כאילו נהנו מההיתר, מ"מ לא נהנו מנכסי בעה"ב מההיתר כי אם מדמי איסור, ולדעת הר"ש והרא"ש אפי' בדבר שאין קצה מהם משלם להם דמי חולין בין לר"מ ובין לרבנן, דאף דנהנו וחשיבא להם הנאה כאילו נהנו מההיתר מ"מ לא נהנו מנכסי בעה"ב:

עוד כתב הרב שם, אבל עדיין נ"ל דלא דמי להההיא דפרק אלו נערות דמשלם כל מה שנהנה, דהתם נתכוון ליהנות מאותה אכילה אבל הכא אנן סהדי דאילו היה יודע זה לא היה קונה אותו עכ"ל. ולעד"נ דחילוק זה לא ניתן ליאמר אלא אם היה המציאות דלא נתכוון ליהנות מאותה אכילה, דאילו היה יודע שהיה צריך לשלם דמי האכילה לא היה אוכל, וכההיא דאמרינן בב"ק (דף קי"ב ע"א) דהניח להם פרה כסבורים של אביהם היא טבחוה ואכלוה משלמין דמי בשר בזול יעו"ש, דה"ט דהם לא כוונו ליהנות מאותה אכילה ע"מ לשלם, ואילו היו יודעים לא היו אוכלים בשר, ואם היה כן במוכר דבר איסור שייך לומר הכי, אבל במוכר דבר איסור הוא מכוון ליהנות מאותה אכילה ע"מ לשלם דמי שיווי ההיתר, דרצונו לאכול דבר זה ולשלם, וכיון דעיקר רצונו וכוונתו הוא ליהנות מאכילה והרי כבר נהנה ונתמלא תאוותו, מה מעלה ומה מוריד לומר דאנן סהדי דאילו היה יודע מהאיסור לא היה אוכל, כיון דסוף סוף עכשיו כבר נהנה ממנו כמו שהיה כוונתו לאכול ע"מ לשלם כשווי דבר היתר, וכיון דהמוכר חסר כל שהוא לא חשיב זה נהנה וזה אינו חסר וחייב לשלם כדמי היתר כיון דכבר נהנה כמו שהיה

כוונתו ורצונו. ואע"ג די"ל דאנן סהדי דאילו היה יודע דצריך לשלם כשיעור מה ששוה ההיתר אף דהאיסור אינו שוה כ"כ, מ"מ התם נמי בתוחב תרומה לחביריו י"ל דלא כיון ליהנות על מנת לשלם, דטעה לומר דכיון דנמאס ואינו שוה פרוטה לא יחייבו אותו, ואילו היה יודע שחייב לשלם כל מה שנהנה לא היה בולע אותו, אלא עכצ"ל דכיון דנהנה חייב לשלם אפי' שלא היה דעתו לכך, ומה גם דאפילו הנאה הבאה לו לאדם בגופו שלא מדעתו חייב לשלם וכמ"ש התוס' בפרק הגוזל (דף ק"א ע"א) ד"ה או דילמא וכו', והביאו ראיה מהא דתחב לו חבירו בפרק אלו נערות דכשגופו נהנה חייב יעו"ש, ועכצ"ל דס"ל להתוס' דאף דהכא מצי לאהדורה ע"י הדחק, מ"מ כיון דמעיקרא הוא לא היה בדעתו ליהנות, וחבירו תחב לו עד שיעור שאינו ש"פ ובלעו מפני שהיה סבור שלא יתחייב וכשלא מדעתו דמי ודו"ק:

עוד כתב הרב וז"ל, ועוד דאעיקרא דמילתא דברי התוס' בפ' אלו נערות אינם מוכרחים, דמה שדימו להיא דמשום דא"ל את גרמת וכו' אין דמיון זה עולה יפה, דהתם דמשלם כל מה שנהנה היינו משום דהכי שוה הבית, אבל הכא היאך נחייב לשלם ביותר שוה ממה שאכל עכ"ל, וכשאני לעצמי לא הבנתי חילוק זה, דאע"ג דהתם הכי שוה הבית, מ"מ כיון דחצר דלא קיימא לאגרא הוא והוי זה נהנה וזה אינו אינו חסר נמצא דאינו מפסידו לבעה"ב כלום ע"י הנאתו, ושורת הדין היא שלא ישלם כי אם מה שחסרו דוקא, ועם כל זה אמרי' דמגלגלין עליו את הכל, וא"כ ה"ה הכא דכיון דזה נהנה בהנאת מעיו שיעור ש"פ משלם כל מה שנהנה כיון דעכ"פ הוא נהנה בש"פ אף דלבעלים לא היה ש"פ:

עוד כתב הרב שם וז"ל, ולענ"ד עיקר קושית התוס' ליתא לפי' הירושלמי והביאו הר"מ בהלכות תרומות פ"י [הכ"ד] וז"ל, אכל תרומה שאינה ש"פ יעו"ש בכ"מ עכ"ל, ודבריו תמוהים בעיני דנראה דכוונתו לומר, דמה שהוצרכו התוס' לומר דמשלם כל מה שנהנה כיון דחסר כל שהוא, הוא משום דס"ל דהאוכל תרומה אינו חייב בתשלומין עד שיאכל ש"פ, ומדברי הר"מ והירושל' נראה דאפי' בפחות מש"פ כל שיש כזית חייב בתשלומין. והוא דבר תימה דזה פשיטא שלא נאמר אלא באוכל תרומה בשוגג לחייבו חומש, כיון דכתיב לשון אכילה איש כי יאכל קדש בשגגה וסתם אכילה בכזית, אבל באוכל במזיד דגזל תרומה פשיטא דאינו חייב לשלם אלא בש"פ, כדין כל גוזל ממון חבירו דלכתחלה אסור לגזול כל שהוא אבל בדיעבד לא ניתן להשבון, והכא בפ' אלו נערות מיירי באוכל תרומה במזיד כמבואר למעיין, וא"כ בפחות מש"פ אינו מתחייב אם לא משום דמגלגלין עליו כל מה שנהנה:

ועוד קשה דאפי' אם נאמר דבמזיד נמי לא בעינן ש"פ, א"כ מאי משני הש"ס (ל"ק) [ל"צ] דמצי לאהדורה ע"י הדחק, דבהכי נמצא דחיוב ממון ומיתה באין כאחד, הא משעה שנמאסה ונתקלקלה ועמדה על פחות מש"פ קודם בליעה כבר נתחייב בממון שיעור פחות מש"פ ולא חשיב באים כאחת. והנראה ודאי דאפי' הרב ז"ל מודה דהגוזל תרומה מזיד ולא אכלה דפחות מש"פ אינו משלם כשאר גזל, אלא דבאכלה במזיד ס"ל דחייב בתשלומים בכזית כדין שוגג דאפי' פחות מש"פ, כיון דאזהרת אכילת תרומה הוא מקרא דכל זר לא יאכל קדש, וכמו שהוא במיתה בכזית כן לענין תשלומין, וכיוצא לזה מצינו שהשוה הר"מ מזיד לשוגג באוכל תרומה לענין שמשלם מן החולין שם בפ"י דין ח"י יעו"ש, ואפשר דלזה נמי שוין, אבל הדבר קשה איך מפני סברא זאת בלא ראיה ראוי לומר דקושיית התוס' ליתא, כיון די"ל דהתוס' ס"ל דפחות מש"פ לא נאמר אלא בשוגג, וכן ס"ל להתוס' לענין תשלומי חולין וכמ"ש מוהר"י קורקוס שם בדין ח"י יעו"ש:

אות נא ס"ק ז

ולענ"ד אפשר לדמות סברת התוס' דס"ל דכל דנחסרו הבעלים כל שהוא משלם זה כל מה שנהנה, להההיא דאמרי' בפ"ק דקדושין (דף ז' ע"ב), בעי רבא ב' בנותיך לב' בני בפרוטה מהו, בתר נותן ומקבל אזלינן והא איכא ממונא, או דילמא בתר דידהו אזלינן והא ליכא, ונתבאר שם בתוס' דבתר נותן דקאמר לאו דוקא שהרי הנותן ע"כ בתורת שליחות בניו הוא, ואם בתר נותן אזלינן הוה בעי שתי פרוטות כאילו הבנים עצמם הוו מקדשים, אבל הבעיא היא אי בתר מקבל אזלינן לגמרי, דשמא אין לחוש אלא שיקבל המקבל ש"פ. והנה מדברים אלו נראה דאי הוה פשיטא לן דבתר האב המקבל אזלינן ולא אזלינן בתר הבנות, פשיטא לן דשתיהן מקודשות בפרוטה, אף דהמקדשים לא חסרו ממון ש"פ כל אחד ואחד כי אם חצי פרוטה, ועכצ"ל דה"ט דאע"ג דלגבי המקדש נמצא שלא נתן ממון, מ"מ כיון דלגבי המתקדשת איכא ש"פ שפיר דמי, דבתר הנאה דידה אזלינן והא כבר נהנית מש"פ, ולא אמרינן דכיון דזה נהנה וזה אינו חסר פטור, א"כ כיון דהאשה בכה"ג אינה חייבת לשלם אמאי מקודשת, אלא ע"כ צ"ל דכיון דכל אחד ואחד קא חסר כל שהוא והיא נהנית מש"פ חשיב כאילו כל אחד ואחד חסר ש"פ, כיון שבאה לה הנאה זאת דש"פ מחמתם. והרדב"ז בתשובת כ"י הביאה הרב מ"ל בפ"ה מהל' אישות סוף דין א', למד מזה על מי שזרק קדושין ולא היו שוים פרוטה, ולא הספיקו להגיע לידה עד שנתייקרו ועמדו על פרוטה, דבתר מקבל אזלינן והא איכא פרוטה ונותן לא איכפת לן יעו"ש באורך, ונראה דענין זה דומה קצת לסברת התוספות דפרק אלו נערות הנזכר לעיל:

ואין לדחות ולומר דשאני התם בקדושין די"ל דמקודשת מדין עבד כנעני, דאע"ג דלא קא חסר ולא מידי קני נפשיה, האי גברא נמי אע"ג דלא חסר מידי קני להאי איתתא וכמ"ש הרדב"ז בתשובה הנזכר בטעם הדבר יעו"ש, ואיכא למימר דדוקא גבי קדושין גמרינן מעבד כנעני משום דעבד ואשה כהדדי נינהו דעבד גמר לה לה מאשה, אבל לענין ממון אין למדין מעבד כנעני וכמ"ש הר"ן בפ"ק דקדושין, עלה דאמרי' שם (דף ז' ע"א) הילך מנה והתקדשי לפלוני מקודשת מדין עבד כנעני, ואמרי' התם דאמר רבא וכן לענין ממונא, והר"מ לא הביא דין זה לענין ממונא, דס"ל דוכן לענין ממונא לא קאי אלא לחלוקת תן מנה לפלוני ואתקדש אני לך דמקודשת מדין ערב, דבממון לא ילפינן מעבד כנעני יעו"ש:

דהא ליתא דמלבד דרש"י שם בסוגיא הנזכר ס"ל דוכן לענין ממונא קאי לדין עבד כנעני דאם אמר הילך מנה ושדך קנויה לפלוני קנה, וכן כתב הטור בח"מ סי' ק"צ [ובשו"ע ס"ד] יעו"ש, יתר על כן דסברת הר"ן בעד הר"מ תמוה היא בעיני, דהא עיקר קדושין מגז"ש דקיחה קיחה משדה עפרון ילפינן לה, וא"כ כל דלא חשיב כסף גבי קנין קרקע לא תועיל נמי גבי אשה, ואי מועיל באשה בקנין נמי יועיל. ועוד דהך גז"ש דלה לה דילפי' עבד מאשה ואשה מעבד אינו אלא מגט אשה דהיינו מיציאתה ולא מקדושי אשה, וכן משמע בפ' השולח (דף מ"א ע"ב) דאמרי' התם דכו"ע גז"ש עדיפא, ושאני הכא דאיכא למיפרך מה לאשה שכן אינה יוצאה בכסף תאמר בעבד שיוצא בכסף, ואם איתא דילפינן מקדושין נמי אכתי נילף מקדושי אשה דמתקדשת בכסף ועם כל זה אינה מקודשת לחצאין:

ועוד יל"ע דדין זה דקי"ל [קדושין כב, ב] דעבד כנעני נקנה בכסף ע"י אחרים והעבד נקנה בו אף דלא קא חסר ולא מידי, היינו לר"מ דס"ל דאין קנין לעבד בלא רבו, דאפי' נתנו לו מתנה ע"מ שאין לרבו רשות זוכה בו רבו, ולדידיה ע"כ כיון דחדית לן קרא [ויקרא יט, כ] דהפדה לא נפדתה דעבד כנעני נקנה בכסף ע"כ בכסף ע"י אחרים מהני אף דלא קא חסר ולא מידי, וחדוש הוא שחדשה תורה בעבד משא"כ בקנין ממון, אבל לרבנן דאמרי דיש קנין לעבד בלא רבו, ואי נתנו מתנה לעבד ע"מ שאין לרבו רשות בה זוכה בה העבד, לדידהו כיון דיש מציאות בכסף ע"י עצמו דקא חסר ממונא דוקא ע"י עצמו מהני ולא ע"י אחרים, דכיון דאפשר ע"י עצמו דקא חסר ממונא מנ"ל דמהני ע"י אחרים דלא קא חסר ממונא מאי דלא מהני בקנין ממון. והנה כי כן קשה דאמרי' בפ"ק דקדושין [כג, א] עלה דמתני' וחכ"א בכסף ע"י עצמו, ופריך בכסף ע"י עצמו אין ע"י אחרים לא אמאי כו', וכ"ת מאי ע"י עצמו אף ע"י עצמו וקמ"ל דיש קנין לעבד בלא רבו ע"כ, וכיון דלרבנן יש

קנין לעבד בלא רבו ואפשר ע"י העבד דקא חסר ממונא, מאי קפריך ע"י עצמו אין ע"י אחרים לא אמאי וכו', הא שפיר י"ל דדוקא ע"י עצמו משום דקא חסר ממונא, דמניין לנו לומר דעבד כנעני הוא משונה משאר קנין ממון:

ולזה י"ל דהכא סתמא דהש"ס פריך הכי אליבא דהלכתא, דאמרי' התם [שם ע"ב] דלר' אלעזר אפילו בע"מ שאין לרבך רשות כ"ע מודו דקני עבד וקני רבו, כי פליגי בנתנו לו מתנה ע"מ שתצא לחירות, דלרבנן בכה"ג לא קני רבו, וקי"ל כוותיה ולא כרב ששת דקאמר התם דאפי' בע"מ שאין לרבו רשות פליגי רבנן, וכיון שכן שפיר פריך הש"ס ע"י אחרים אמאי לא, דכיון דאפי' לרבנן לא אפשר ע"י עצמו כי אם בנתנו לו מתנה ע"מ שתצא לחירות, א"כ אפי' ע"י עצמו לא קא חסר ולא מידי, דכל דהעבד לא היה יכול ליהנות בממון זה כי אם לשחרר עצמו בו הו"ל כע"י אחרים שנתנו לרבו דלא קא חסר ולא מידי, דדא ודא אחת היא:

ואולם עוד קשה לסברת הר"ן מההיא דאמרי' בירושלמי דפ"ק דקדושין הל' ג', ר' ירמיה בעי קומי ר' זעירא הילך כסף זה שתצא שדך לחירות, אמר ליה יצאת, שתצא שדך להפקר אמר ליה לא יצאת, מה בין זה לזה זה זיכה לבן דעת וזה לא זיכה לבן דעת ע"כ, הרי מפורש דאפי' בקנין ממון אמרי' דין עבד כנעני, שהרי אמרי' דאם היה בידו שדה ממושכנת מהלוה, ובא אחד ואמר למלוה הילך כסף זה ותצא שדך לחירות מהשעבוד אשר היה לך עליה, יצאת לחירות, ודוקא בהפקר דליכא דעת זוכה לא מהני, אבל כל שמזכה לבן דעת אפי' לענין ממונא אמרי' דין עבד כנעני. ועוד יש לדקדק מההיא דאמרי' בפרקא קמא דגיטין (דף י"ג ע"ב), גבי מעמד שלשתן דאמר אמימר דה"ט דמעמד שלשתן, משום דנעשה כאומר בשעת מתן מעות שעבדנא לך לדילך ולכל דאתי מחמתך ע"כ, וע"כ האי נעשה הוא דחשבינן ליה כאומר הילך כסף להלואה ותשתעבד עצמך לפלוני, ואם איתא דדין עבד כנעני לא אמרינן בקנין ממון, במה משעבד זה לאותו פלוני אם לא בכסף שנותן לו זה, אע"פ דלא קא חסר ולא מידי שנתחייב לו, דהא ודאי זה אינו מתחייב בחנם לזה אם לא מכח הלואתו של זה, ועיין בחידושי הריטב"א שם מ"ש ע"ז ודו"ק. באופן דנראה דסברא זאת תמוה היא. ובפרט דרוב הפוסקים ס"ל דהא דאמרינן בפ"ק דקדושין [ז, א] וכן לענין ממונא קאי נמי לחלוקת מקודשת מדין עבד כנעני, וכיון שכן שפיר יש לדמות סברת התוס' דפ' אלו נערות להא דשתי בנותיך לשני בני וכתשובת הרדב"ז:

איברא דראיתי להרב משנה למלך שם שהביא תשובה אחרת להרדב"ז וכתב בסוף דבריו וז"ל, ועי' היטב בתשובה הזאת עם תשובה האחרת דלכאורה נראה דסותרות זו לזו

והדבר צריך תלמוד עכ"ל. ולע"ד ליישב סתירת דברי הרדב"ז י"ל דע"כ לא כתב בתשובה הראשונה דבתר מקבל אזלינן, אלא כגון נדון דידן דאיהו נתן לה פחות משוה פרוטה ובידה נתייקרה הש"פ, דבכה"ג כיון דהאשה זכתה מחמת הקדושין בממון שוה פרוטה מקודשת אף דאיהו לא קא חסר שוה פרוטה, מכיון דסו"ס הגיעה לידה שוה פרוטה ואותה שוה פרוטה הויא ממון גמור בידה, שאילו רצתה למוכרה שויא לכל העולם שוה פרוטה, אבל בתשובה השנית דמיירי שקדש לאשה חולה באיסורי הנאה ואמר לה הרי את מקודשת לי באלו אינה מקודשת, דאע"ג דהם מותרים לה והיא נהנית בהם ושוין אצלה ממון שאילו היתה קונה אלו הסממנים היתה קא חסרה ממונא, מ"מ איהו לאו מידי יהיב לה, דאף דבתר מקבל אזלינן הא בתר מקבל נמי לא הגיעה לידה דבר השוה ממון, דכל דבר שאינו יכול למוכרו וליקח דמיו לא חשיב ממון, ובכה"ג דגוף הקידושין אינם שוים ממון אם מקדשה בגוף האיסורי הנאה דאינם ממון, ונהי דלגבי דידה שהיא חולה מטי לה הנאה דאית בה שוה פרוטה מינייהו, ואילו אמר התקדשי באותה הנאה שנתתי לך דבר שתתרפאי בו מקודשת, מ"מ באומר שתתקדש בגוף האיסורי הנאה אינה מקודשת, מידי דהוה למקדש במלוה [קדושין ו, ב] דאי מקדש בגוף המלוה אינה מקודשת ואי מקדשה לה בהנאת מחילת מלוה מקודשת, וכן הדבר הזה. וכיוצא לזה חלק הרב מל"מ לעיל מזה לומר דאין ללמוד מדברי רש"י במקדש בחליפי איסורי הנאה דאסורים למחליף לענין אם האשה חולה יעו"ש:

ועפ"י חילוק זה נראה דלזה כיון הרב מחנ"א במ"ש על דברי התוס' דפרק אלו נערות, דמה שדמו להההיא דאמרינן [ב"ב ד, ב] דמשום דגרם ליה היקפא יתירתא קצת משלם כל מה שנהנה דאין דמיון זה עולה יפה, דהתם דמשלם כל מה שנהנה היינו משום דהכי שוה הבית, אבל הכא היאך נחייב לשלם ביותר שוה ממה שאכל עכ"ל, דכוונתו לומר דנהי דהתם נמי [ב"ק כ, א] כיון דבחצר דלא קיימא לאגרא מיירי לא קא חסר ולא מידי אלא ההוא פורתא, מ"מ הדר בו ונהנה הוא דבר של ממון גמור, שאילו היה רוצה בעל החצר היה משכיר לאחרים, וכל שזה נהנה בדבר ששוה ממון לכל העולם מתחייב בכל הנאתו אגב ההוא פורתא דקא חסר בעל החצר, משא"כ התם דנהי דזה שבלע התרומה נהנה בשוה פרוטה, מ"מ אינו אלא הנאה בעלמא שנהנה הוא, וכל שבעת הנאתו אינו שוה ממון לכל העולם דאינו דבר הנמכר דכבר אינו בעין, בכה"ג לא אמרי' דמשלם כל מה שנהנה, דסו"ס י"ל זה נהנה וזה אינו חסר פטור אף דבעל דבר חסר פורתא, וכמו שחלקנו לענין קדושין כעין זה:

איך שיהיה נמצינו למדין דלפי דברי התוספות דפרק אלו נערות, שפיר אנו יכולין לומר דדעת הר"מ שכתב במוכר איסור אכילה מדרבנן דאם אכלן הלוקח אינו מחזיר כלום, הוא מטעם זה, דכיון דהמוכר נחסר במקצת והלוקח נהנה, כאילו אכל דבר היתר אף דלא היה רצונו ליהנות הנאה זאת מדבר איסור, לא גרע מהנאה הבאה לאדם שלא מדעתו דחייב לשלם, כמ"ש התוספות בפרק הגוזל (דף ק"א ע"א) כנזכר לעיל, משו"ה כתבו חשיב כאילו נהנה מדבר היתר ואינו מחזיר כלום:

והנה הפר"ח ז"ל בסימן קי"ט [ס"ק כ"ד] חלק על דברי הש"ך ודחה את דבריו והעלה דאין ה"נ, אלא דמיירי באיסור דלית ביה הפרש מאיסור להיתר כגון גבינה וכו', וכבר הרב פרי תואר שם בס"ק י"ז הקשה עליו מה שיש לדקדק על דבריו יעו"ש, וכתב הרב שם ליישב אמאי אינו מחזיר ההפרש מאיסור להיתר, על פי פסק מרן בח"מ סי' רל"ב סוף ס"ד וז"ל, וכן אם רצה הלוקח ליקח פחת המום הרשות ביד המוכר לומר או קח אותו כמות שהוא או תקח מעותיך ותחזיר לי מקחי וכו' יעו"ש בדבריו באורך. ולע"ד אחר המחילה רבה הראויה אליו אין דמיון זה עולה יפה, דע"כ לא אמרי' דהמוכר יכול לומר או קח אותו כמות שהוא או קח מעותיך ותחזיר לי מקחי, אלא כשהמקח בעין או אפילו שאינו בעין שמכרו הלוקח או אכלו, דבכה"ג טענת המוכר טענה מעלייתא היא, דאם בעין שיחזיר לו מקחו ואם אינו בעין איהו דאפסיד אנפשיה, דהו"ל למידק לראות אם יש בו מום קודם שימכרנו כיון דהיה בידו לברר הדבר להחזיר לו מקחו, וכיון דהוא לא עשה כן שפיר טוען המוכר שיחזיר לו מקחו, ואם אין בידו להחזירו אינו נותן לו הפחת, אבל בנדון זה שמכר לו דבר איסור דהוי כמום ומקח טעות הוא ואין בידו להכיר במום זה, נמצא דמה שאכלו מפני שסבור שהיה של היתר אנוס הוא בדבר, דמה בידו לעשות, ואדרבה המוכר הוא דגרם במה שאינו יכול להחזיר לו מקחו, וכל כה"ג שהיה אנוס אין בידו לעכב פחת ההפרש שיש מאיסור להיתר, וחילוק זה נראה בעיני ברור:

ועכצ"ל הכי דאל"כ תקשי לן סיפא דמתני' [לז, א], דקתני גבי טריפה מכרוהו לגויים או הטילוהו לכלבים ישלמו לו דמי הטריפה, ואמאי לימא ליה המוכר או קח אותו כמות שהוא או קח מעותיך ותחזיר לי מקחי, אלא עכצ"ל דשאני הכא דאינו יכול להחזיר מקחו דאנוס היה דלאו בידו לידע שהיה בו מום. ומה שכתב הרב ז"ל שם דטעמא דמתני' דקנסוהו נמי בפרט זה כי היכי דלא ליתהני מאיסורא דעבר אדאורייתא, אבל באיסור דרבנן לא קנסו ואוקמוהו אדין תורה, הדבר קשה דאם כן הוא אמאי לא אישתמיט שום אחד מהראשונים לומר דגם פרט זה הוא מטעם קנס, ומה גם דדוחק לומר דקנסוהו רבנן מפני שחשב להכשיל חבירו בדבר איסור, כיון דסוף סוף לא גרם להם שיעשו איסור:

אות נא ס"ק ח

והנה גבי מתניתין [לז, א] דמכרוהו לגויים או הטילוהו לכלבים כתב רבינו עובדיה וז"ל, וגבי בכור לא תני מכרוהו לגויים דבכור תמים אסור בהנאה עכ"ל, וכתב הרב תוי"ט שם על דבריו וז"ל, ואני תמיה שאע"פ שאסור בהנאה אינו תופס את דמיו שאין לך דבר שתופס את דמיו אלא ע"ז ושביעית עכ"ל. ואני תמיה על דבריו דהא גבי מתני' דפרק האיש מקדש [נו, ב], דהמקדש אשה באיסורי הנאה אינה מקודשת, מכרן וקדש בדמיהם מקודשת, כתבו הראשונים דע"כ מיירי בדמכרן לגויים, אבל אם מכרן לישראל לדעת הרא"ש שם והטור בא"ה סי' כ"ח ס"ל דאם לא ידע הלוקח שהם איסורי הנאה הוי מקח טעות והמעות שביד המוכר גזל הם, ולדעת הרמב"ן והרשב"א והריטב"א בחי' והר"ן ז"ל שם צדדו לומר דשפיר מיירי מתני' במוכר לישראל ולא הכיר בהם הלוקח, ועפ"י זה אין המעות גזל בידו דכיון דלאפוקינהו מסרם לידו, אף שנתבטל המקח יש לו רשות להוציאם וכמלוה בידו הם ומשלם מביתו יעו"ש, באופן דבין למר ובין למר כשמכר לישראל ולא הכיר בהם המקח בטל, והמעות אשר בידו או הם גזל או הלואה, אבל עכ"פ אינו זוכה בהם מתורת מקח, ואם כן מה שייך בזה דבכור אינו תופס את דמיו, דלא שייך זה אלא כשמכר לגוי דהמכר קיים והדמים מותרים בדיעבד דאינו תופס דמיו, אבל במוכר לישראל דאין כאן מכירה כלל דבטל המקח, עכ"פ צריך שיחזיר הדמים או כהשבת הגזל או כפרעון הלואה, דמעולם לא זכה בהם מתורת מקח כדי שנאמר דבדיעבד הדמים מותרין, ואי משום דהלוקחים מכרוהו לגויים או הטילוהו לכלבים ונהנו בו, לא מפני זה חייבים ליתן למוכר מה שנהנו דחשיב כזה נהנה וזה אינו חסר, דהמוכר אינו חסר בזה כיון דלכתחלה לאו ממון הוא כלל, דהא מן התורה אסורין בהנאה ואינו יכול למוכרם לגוי, וא"כ יכולין לומר למוכר מאי אפסדתיך כדאמרינן בגמרא לרשב"א, דמשו"ה מוקי לה בדמכר להם מקום המום, ומה לי אכלו הם עצמם ומה לי האכילוהו לכלבים או מכרוהו לנכרים, סוף סוף אין כאן פסידא למוכר כיון דלכתחלה אינו יכול ליהנות ולאו דבר השוה ממון הוא:

ונראה דכוונת התוי"ט הוא דמאחר דרע"ב כתב דמתניתין דבכור דמחזיר להם הדמים ממה שאכלו שהטעם משום קנס ולא מן הדין, ע"כ דס"ל דמתניתין נמי מיירי בדמכר להם מקום המום, דבלאו הכי מן הדין צריך להחזיר הדמים כיון דאסור בהנאה, ויכולין לומר מאי אפסדתיך וזה נהנה וזה אינו חסר הוא, וכיון שכן מ"ש דליתני בסיפא דמכרוהו לגויים בבכור, הוא באופן זה דמיירי מתניתין דמכר להם מקום המום ובכה"ג איכא פסידא למוכר, דאי לאו דמכרוהו לגויים או הטילוהו לכלבים הוה מחזי ליה ושרו

ניהליה, דמה"ט אמרינן לרשב"א דמנכה להם הדמים וה"ה הכא. ומ"ש התוי"ט מטעם דבכור אינו תופס את דמיו, היינו לומר דלא נימא דלא נקט בכור דלא שייך חלוקת מכרוהו לגויים דאפילו הלוקחים אינם יכולים ליהנות בדמים והיאך יתנו למוכר, דהא ליתא דאינו תופס את דמיו וכיון דהלוקחים נהנים מהדמים גם המוכר יכול ליהנות:

וליישב דברי הרע"ב י"ל דס"ל כסברת רש"י בריש חולין (דף ד' ע"ב), דס"ל דכל חליפי איסורי הנאה אף דלאחרים מותרים, למחליף או למוכר עצמו אסורים החליפין או הדמים יעו"ש, וא"כ הכא אף דהלוקח שמכרו יכול ליהנות מהדמים, דהא ודאי טעמא דאסורים למחליף הוא משום קנס דעבר אדאורייתא ומכר איסורי הנאה במזיד, אבל הכא דהלוקח לא ידע דהיה איסורי הנאה פשיטא דלא שייך לומר דאסורים לו, אבל מ"מ המוכר הראשון שמכר ללוקח במזיד ועבר אדאורייתא, אף דלא אהנו מעשיו דלגבי ישראל לא אהנו מעשיו דבטל המקח ממילא, מ"מ ע"י מכירתו לישראל במזיד נמשך שמכר לגוי ואהנו מעשיו, דחשבינן ליה כאילו הוא עצמו מכר לגוי והדמים אסורים לו מטעם קנס כסברת רש"י:

אות נא ס"ק ט

והנה בפרק האיש מקדש [נו, ב] תנן המקדש בערלה בכלאי הכרם וכו' אינה מקודשת, וכתבו התוספות ד"ה המקדש בערלה וכו', וא"ת אמאי אינה מקודשת הא שרי ליהנות ממנו שלא כדרך הנאתן וכו', אי נמי י"ל דמיירי שפיר דאיכא שוה פרוטה אף שלא כדרך הנאתן, מ"מ כיון דהאשה סבורה שיש לה ליהנות כדרך הנאתן ואינו כן לא סמכא דעתה והוי מקח טעות עכ"ל. ויל"ע דכפי זה מתניתין דהמקדש באיסורי הנאה מיירי במקדש בחזקת שהם של היתר, וא"כ קשה אמאי תני מתני' כל הני האסורים בהנאה, דמשמע דוקא הני האסורים בהנאה אינה מקודשת, הא אם קדש בשאר איסורי אכילה בלבד דלא אסירי בהנאה מקודשת, ואמאי כיון דמיירי באופן דסברה האשה דשל היתר הוא, אפילו באיסורי אכילה אינה מקודשת, דכיון דהאשה סברה שהם של היתר ושוים יותר משל איסור ואינו כן לא סמכא דעתה והוי מקח טעות, ואמאי לא קתני נמי בהדי איסורי הנאה איסורי מאכלות נמי:

ולפי האמור לעיל בדעת הר"מ במוכר איסור מדרבנן דאם אכל הלוקח אינו מחזיר הדמים אפילו ההפרש שיש מאיסור להיתר, מטעם מ"ש התוס' בפרק אלו נערות דכיון דזה חסר פורתא משלם זה כל מה שנהנה, וכתבנו דיש סמך לזה מענין קדושין, דלפי סברא זאת אפילו באיסורי מאכלות דאורייתא מן התורה דינא הכי דאינו מחזיר אם אכלו, כיון דמן התורה לא קנסינן ליה, ובפרט אם מכר בשוגג דאינו מחזיר אפילו

ההפרש שיש בין איסור להיתר כיון דכבר נהנה הלוקח כדבר היתר ממש, הנה כי כן יש לומר דהיינו טעמא דלא נקט מתניתין המקדש באיסורי מאכלות דאינה מקודשת, משום דלא הוי מילתא פסיקתא כאיסורי הנאה, דאילו איסורי הנאה אפילו אכלה האשה מה שנתן לה לקדושין ונהנית בו מ"מ אינה מקודשת כיון דאיסורי הנאה נינהו, וזה נהנה וזה אינו חסר הוא לגמרי, משא"כ באיסורי מאכלות דאם קדמה ואכלה מקודשת כיון דכבר נהנית מכל גוף הקדושין כאילו אכלה דבר היתר כמו שהיתה סבורה דדבר של היתר היה, וכיון דאם לא היה הקדושין היתה חייבת לשלם כל מה שנהנית, כיון דהמקדש חסר ממון פורתא בדמי האיסור הרי בשעת אכילה מתקדשת. ואולם דדבר דחוק לומר הכי דכיון דבשעה שקדשה אם היה נודע לה קודם אכילה פשיטא דבטילין דמקח טעות הוא, א"כ איך נאמר דכיון דאכלה קודם ידיעה תהיה מקודשת, מאחר דמעיקרא לא חלו הקדושין מחמת מקח טעות ודו"ק:

אות נב ס"ק א

מתני' על אלו מומין שוחטין את הבכור וכו'. גרסינן בגמ' [לז, א] אמאי, פסח ועור כתיב, ומשני כתיב נמי כי יהיה בו מום, ופריך ואימא כי יהיה בו מום כלל פסח ועור פרט כלל ופרט אין בכלל אלא מה שבפרט וכו', ומשני כל מום רע חזר וכלל וכו', ופריך ואימא מה הפרט מפורש מומין שבגלוי ואינם חוזרים ובטל ממלאכתו אף כל וכו', ומשני כל מום רע ריבויא הוא עכ"ל. וכיוצא לזה אמרינן בפ"ק דקדושין (דף כ"ד ע"ב) לענין עבד כנעני היוצא בראשי איברים, דפריך נמי התם אימא מה הפרט מפורש מומים שבגלוי ובטל ממלאכתו ואינו חוזר וכו', ומשני לחפשי ישלחנו ריבויא הוא יעו"ש:

ויש לעמוד מההיא דאמרינן בריש פרק מרובה [סג, א], דגבי מאי דדרשינן התם קרא דעל כל דבר פשע וגו' בכלל ופרט וכלל, דפריך דלפי"ז עופות טמאים לא, ומשני כל ריבויא הוא, ופריך וכל היכא דכתיב כל ריבויא הוא, והא גבי מעשר דכתיב כל ודרשינן ליה בכלל ופרט דתניא וכו', ומשני אמרי בכל כללא, כל ריבויא הוא, ואב"א כל נמי כלל הוא מיהו כל דהכא ריבויא הוא דכתיב כי יתן איש אל רעהו וגו' וכו', על כל דבר פשע ל"ל ש"מ ריבוייא הוא יעו"ש. וכיוצא אמרינן בס"פ שור שנגח את הפרה (דף נ"ד ע"ב), גבי מאי דאמרינן דקרא דוכל בהמתך בדברות אחרונות חזר וכלל והוי כלל ופרט וכלל, ומסיק התם בהמתך ריבויא הוא, ופריך נמי ממעשר, ומשני כהני תרי תירוצי, דבכל כללא, וכל ריבויא, ואב"א כל נמי כללא הוא מיהו האי כל דהכא ריבויא הוא, מדהו"ל למיכתב ובהמתך כדכתיב בדברות ראשונות וכתב וכל בהמתך ש"מ ריבויא הוא. הרי

מבואר דללישנא בתרא דהני סוגיות כל נמי כללא הוא ודייניגן ליה בכלל ופרט וכלל, זולתי דהיכא דאיכא הוכחה מתוך הענין אמרינן דרבויא הוא:

והנה מלבד דבכל הדברים קי"ל כלישנא בתרא, יתר ע"כ נראה דסוגיין דעלמא דקי"ל כלישנא בתרא, דאפילו במקום דכתב כל, כל היכא דליכא הוכחה דרשינן ליה כללא, דהא ברפ"ק דשבועות (דף ד' ע"ב) דפריך הש"ס למאי דאמרינן דרבי ס"ל כר"ע דמחייב בשבועה דלשעבר משום דדריש ריבויי ומעוטי, דהא רבי דריש כללי ופרטי בההיא דמרצע, ואם איתא דקי"ל דכל ריבויא הוא בלא שום הוכחה דקרא, מאי פריך מההיא דמרצע, הא י"ל דאף דרבי לא דריש רבויי ומעוטי בעלמא, לענין שבועה דריש כיון דכתיב לכל אשר יבטא האדם בשבועה, דכיון דכל ריבויא הוא ודרשינן ליה ברבויי ומעוטי, ה"ה בקרא דלכל אשר יבטא. ואפי' אם ירצה הדוחה לדחות דדוקא כל הוי רבויא, לכל לא הוי רבויא, על דרך שמחלק הש"ס דבכל הוי כללא וכל הוי רבויא, מ"מ אכתי יש להוכיח כן מסוגיא דסוטה (דף ט"ז ע"א), דמוקמינן הא דמ"ד דמגלח כדלעת כר"ע דדריש ריבויי ומעוטי, ואם איתא דקי"ל דכל הוי רבויא בלי שום הוכחה מקרא, התם גבי גלוח דכתיב ואת כל שערו יגלח לכו"ע ריבויא הוא, ואפילו רבי ישמעאל מודה דדרשינן ליה ברבויי ומעוטי כיון דכל רבויא הוא, אלא עכצ"ל דהעיקר כלישנא בתרא דלא אמרינן כל רבויא כי אם בדאיכא הוכחה מקרא. והנה כי כן קשה בשמעתין דמסיק דכל מום רבויא הוא בלי שום הוכחה מקרא, ואתי כלישנא קמא דההיא דמרובה ודפ' שור שנגח הנז', דלא כמו שהוכחנו מההיא דשבועות וסוטה: ונראה דעפ"י מסקנא דשמעתין דנראה דהעיקר כלישנא קמא דכל רבויא בלי שום הוכחה מקרא, יש להמתיק מ"ש הפר"ח ביו"ד סי' פ"ד ס"ק ז', שכתב ליישב דעת הרמב"ם [פ"א מה' שבועות ה"ב] דלענין שבועה פסק כר"ע דאפילו בשבועה דלשעבר חייב, והדבר קשה דהא הר"ם פסק בכמה דוכתין דדרשינן כללי ופרטי [פ"ז מה' מע"ש ה"ג, פ"ט מה' גזילה ה"א], וכתב הרב דהר"מ פסק כר"ע כוותיה ולאו מטעמיה, דהיינו טעמא דשבועה דכתיב לכל אשר יבטא האדם ולכל ריבויא הוא, והוקשה לו מההיא דריש פ"ק דשבועות, דאם איתא לימא דרבי ס"ל כר"ע כוותיה ולא מטעמיה אלא משום דכתיב לכל, וכתב ליישב לזה וז"ל, וצ"ל דס"ל להך סוגיא דכל כללא הוא, וה"ה לכל, אבל לסוגייא דמרובה דמפלגינן בין בכל לכל ה"נ מפלגינן בין כל ללכל, א"נ אפשר דההיא סוגיא דשבועות הויא דחיה בעלמא לשיטתיה דמקשן עכ"ל:

ולכאורה זה נראה דוחק גדול, דמאחר דבסוגיין דריש מרובה איכא תרי לישני, ודוקא ללישנא קמא אמרינן כל ריבויא, וללישנא בתרא אמרינן דכל נמי כללא הוא, ומסתמא

הלכתא כלישנא בתרא, ובסוגיא דריש שבועות מוכח דסוגיין דעלמא כלישנא בתרא דפרק מרובה דכל נמי כללא הוא, מנין לו להר"ם לפסוק כלישנא קמא דהתם דכל ריבויא דלא כסוגיא דריש שבועות, ומה גם דמסוגיא דסוטה הנזכר מתבאר ג"כ דעיקר כלישנא בתרא דכל נמי כללא הוא. אבל לפי האמור א"ש קצת, דמאחר דמשמעתין לענין מום מוכח בהדיא דלענין הלכה קי"ל דכל רבויא, דהא דין זה דלא ממעטינן כי אם מום עובר ומום שאינו בגלוי, ולא ממעטינן מום שאינו בטל ממלאכתו כו"ע ס"ל הכי, ומוסכם הוא לכל התנאים, ולמ"ד דדרשינן התורה בכללי ופרטי לא מצאנו ידינו ורגלינו, אם לא שנאמר דכל רבויא ולא כללא, וא"כ ע"כ הכי נקטינן, ומאחר דמסתברא דכל ולכל שוים הם, ע"כ צ"ל דההיא דריש שבועות דחיה בעלמא הוא לשיטתיה דמקשן, דע"כ ס"ל כלישנא בתרא דפרק מרובה, אבל לענין הלכא לא קי"ל כוותיה:

וכן בההיא דסוטה י"ל דס"ל להר"מ דמאי דקאמר רב אשי התם, הא מתניתא מני כר"י דדריש כללי ופרטי, כדלעת מני כר"ע דדריש ריבויי ומיעוטי, צריך להבין דאמאי נקט ר"א פלוגתא דר"י ור"ע ולא נקט פלוגתא דתנאים אחרים אשר פליגי נמי בזה אי דרשינן רבויי ומעוטי או כללי ופרטי, דהא איכא תנאי טובא דפליגי בהכי כדאמרינן בפרק בכל מערבין (דף כ"ז ע"ב) לענין מעשר שני, ורבי ור' יהודה פליגי בהכי בדין נרצע כדאמרינן בפ"ק דקדושין [כא, ב], וברישׁ פ"ק דשבועות [ד, ב], וכן פליגי לענין מנורה כדאמרינן בפרק הקומץ רבה (דף נ"ח ע"ב), וצריך להבין אמאי בחר ר"א הכא להביא פלוגתא דר"י ור"ע לענין שבועה, ולא נקט שאר תנאים דאיפליגו בהכי בשאר דברים:

אשר ע"כ ס"ל להר"מ דר"א דהכא לא ס"ל כרבי יוחנן דס"ל דפלוגתייהו דר"י ור"ע הוא בכל התורה אי דרשינן כללי ופרטי או לאו ולאו דוקא לענין שבועה, וכדאמרינן בפ"ג דשבועות (דף כ"ו ע"א) דאמר ר' יוחנן, רבי ישמעאל ששמש את רבי נחוניא בן הקנה שהיה דורש את כל התורה כולה בכלל ופרט איהו נמי דורש בכלל ופרט, ר"ע ששמש את נחום שהיה דורש בריבה ומיעט איהו נמי דורש ריבה ומיעט, דנראה דס"ל דבכל התורה פליגי, דר"א ס"ל דבכל התורה אפילו ר"ע מודה דכללי ופרטי דרשינן, ודוקא גבי שבועה הוא דפליגי, דלר"ע ס"ל דשאני שבועה דכתיב לכל אשר יבטא ולכל רבויא הוא, ודרשינן ליה ברבויי ומעוטי, ומשו"ה בהאי פלוגתא דתנאי דגבי גילוח דכתיב וגלח את כל שערו דכל רבויא, מייתי פלוגתא דר"י ור"ע דפליגי אי לכל רבויא הוא או לא, וה"ה הכא גבי גלוח דכתיב את כל שערו ולא מייתי פלוגתא דתנאים אחרים. ואע"ג דרב אשי נקט האי לישנא, מתניתא כר"י דדריש כללי ופרטי, וכדלעת כר"ע דדריש רבויי ומעוטי, לאו למימרא דבכל התורה דריש ר"ע הכי, כי אם גבי שבועה דלכל הוא רבויא דרשינן

ליה ברבויי ומעוטי, דהא ודאי הא דאמרינן בכל הני דוכתין דכל רבויא הוא היינו לומר דכיון דכל רבויא אפילו למ"ד דדרשינן כללי ופרטי בכל התורה הכא דרשינן ברבויי ומעוטי. וכן מאי דאמרינן בפ"ק דקדושין [כד, ב] גבי עבד כנעני לחפשי ישלחנו רבויא הוא, היינו לומר דכיון דרבויא הוא דרשינן ליה ברבויי ומעוטי וכמ"ש רש"י שם, וכ"כ שם בתוס' רי"ד יעו"ש, וכ"כ שם בחי' קדושין לא נודע למי מקדושים יעו"ש, וא"כ ה"ה ברבויא דכל וכיון דמכח רבויא דכל דרשינן ליה בריבה ומיעט היינו דנקט ר"א דלגבי שבועה דריש ר"ע רבויי ומעוטי, ולדידיה ה"ה גבי גלוח דכתיב כל, ולהכי פסק הר"מ לענין גלוח בפי"א מהל' טומאת צרעת [ה"א] שמגלח כל שערו חוץ משער תוך החוטם, והיינו כר"ע דדריש רבויי ומעוטי כיון דכתיב כל דרבויא הוא כמו שפסק לענין שבועה כר"ע. אלא דנמצא כפי זה דהאי סברא דכל רבויא הוא הוי פלוגתא, דר' ישמעאל ס"ל דאפילו כל כללא הוא ודרשינן ליה בכללי ופרטי, ולר"ע כל רבויא הוא, וצ"ל דשמעתין דאמרינן כל מום רבויא הוא אליבא דר"ע דקי"ל כוותיה: הן אמת הדבר היה אפשר לדחות דמשמעתין אין ראיה לומר דהלכה כלישנא קמא דריש מרובה דכל רבויא בלי שום הוכחה, די"ל דהכא יש הוכחה מקרא דע"כ כל רבויא הוא, דהא קרא כתיב כי יהיה בו מום וגו' לא תזבחנו לה' אלהיך בשעריך תאכלנו, דחדית לן קרא ב' דברים דכשיש בו מום לא יקריבנו, וגם שמותר לשוחטו בחוץ, ואם אנו דורשין קרא בכלל ופרט וכלל הרי יוצא לנו דדוקא כעין הפרט דהיינו מום קבוע אבל מום עובר לא חשיב מום, וא"כ יוצא לנו דמום עובר יכול להקריבו, דלא תזבחנו קאי דווקא למום קבוע ואין האמת כן, דאפילו מום עובר אסור להקריבו וכמ"ש הר"מ בפ"א מהל' איסורי מזבח [ה"ה] יעו"ש, אלא עכצ"ל דדרשינן ליה לקרא ברבויי ומעוטי, וכיון דריבה הכל דאפילו מום עובר חשיב מום ואהני לן לענין שאסור להקריבו, אבל לענין שחיטה בחוץ לא חשיב מום, דסברא הוא מק"ו דהשתא מיפרק לא פרקינן עילויה משחט שחטינן עילויה כדאמרינן בשמעתין [לז, ב] ללישנא קמא:

אבל הרואה יראה דהא ליתא דהניחא ללישנא קמא דשמעתין, אבל ללישנא בתרא דאמרינן ואב"א א"כ פסח ועור ל"ל, מאי איכא למימר, הא לפי"ז מום עובר ממעטינן מגופיה דקרא מהני מעוטי דפסח ועור, וא"כ י"ל דאזהרה דלא תזבחנו לא קאי כי אם אמום קבוע ואין האמת כן, וע"כ צ"ל דמעוטא דפסח או עור לא ממעט מום עובר אלא לענין שחיטה בחוץ אבל להקרבה לא, כיון דשאר קדשים אפילו במום עובר אסור להקריבו וילפינן הכי מקראי, וא"כ פשיטא דה"ה לענין בכור, וא"כ ליכא למטעי מהאי קרא לומר דבכור במום עובר מותר להקריבו דמ"ש משאר קדשים, וע"כ צ"ל דמעוטא

לא קאי כי אם לשחיטה לא להקרבה, וא"כ נמצא דליכא שום הוכחה מקרא לומר דכל רבויא, דאפילו אם נאמר דכל כללא הוא, עכצ"ל דלא מיעט קרא דדוקא כעין הפרט כי אם לענין שחיטה אבל להקרבה לא מידי דהוה אשאר קדשים, אלא עכצ"ל דסוגיא דשמעתין דכל רבויא הוא אפילו בלי שום הוכחה מקרא:

אות נב ס"ק ב

והנה בגמרא פריך [לז, א] על האי שינויא דכל מום רבויא הוא, אי הכי מום שבסתר נמי, ומשני [שם, ב] בעינן מום רע וליכא, ופריך אי הכי מום עובר נמי, ומשני מום עובר סברא הוא, השתא מיפרק לא פרקינן עילויה משחט שחטינן עילויה וכו', ומשני עוד אי בעית אימא אם כן פסח ועור ל"ל ע"כ. ונראה פשוט דלפי האי שינויא בתרא דא"כ פסח ועור ל"ל, אין אנו צריכין לתירוץ קמא לא על ענין מום עובר ולא על ענין מום שבסתר, דכיון דאיכא תרי פרטי פסח ועור ממעטינן מינייהו תרתי מום שבסתר ומום עובר. דאע"ג דלפי"ז דכל רבויא הוא דרשינן ליה ברבויי ומעוטי, ומאן דדריש רבויי ומעוטי מרבינן מרבויא בתרא אפי' מה שהוא שלא כעין הפרט, ולא מיעט המיעוט אלא דבר אחד הראוי להוציא מן הכלל הזה יותר מן הכל, מ"מ היינו במקום שאין שם כ"א מיעוט אחד, אבל במקום דאיכא תרי מעוטי ממעטינן מינייהו ב' דברים, וכמו שמתבאר בסוגיין בריש פרק מרובה [סג, א], דלמאי דמסיק התם דכל רבויא הוא, ממעטינן מתלת מעוטי דאיכא התם מכל אחד דבר אחד דממעטינן קרקעות ועבדים ושטרות יעו"ש, וה"ה הכא. ואע"ג דמדברי רש"י בשמעתין [ד"ה אם כן] נראה דלא קאי תירוץ בתרא כי אם על ענין מום עובר דוקא, מ"מ נראה פשוט דלאו דוקא כתב כן, דלתירוץ זה גם מאי דפריך על מום שבסתר מתורץ יפה. וכן כתב הרב בצלאל בספר אסיפת זקנים משם תוספות חיצוניות וז"ל, א"כ פסח ועור מאי אהני ליה פירוש אי הוה מרבינן מום עובר, אלא אתי פסח ועור חד למומין שבגלוי וחד לאינו חוזר, ומשמע דלהכי צריך אלו המעוטין דפסח ועור לפי שאינן שוין אלא הוו זה למעלה מזה וכו' עכ"ל הרי מפורש כאמור:

וצריך להבין למה התרצן הראשון הניח טעם דאיכא תרי מעוטי דפסח ועור והלך לבקש טעמים אחרים, וכבר ראיתי להתוס' שכתבו בד"ה השתא מיפרק וכו' וז"ל, וא"ת להאי שינויא קמא דנפיק מום עובר מק"ו, פסח ועור מאי אהני ליה, וי"ל דקסבר השתא דאי לא כתיב פסח ועור הוי קמרבינן מכל מום רע מום עובר והו"א דאתא לאפוקי מק"ו, ולא הוה ממעטינן נמי ממום רע מומין שבסתר עכ"ל. ועל דבריהם אני דן דסוף סוף מהמעוטים דפסח ועור אית ליה דיו למעט מום שבסתר ומום עובר, ולמה אנו צריכים

לטעמים אחרים לענין מום שבסתר משום דבעינא מום רע וליכא, ולענין מום עובר מסברא דק"ו:

ולקע"ד יש ליישב בהקדים מאי דאמרינן בספרי בפרשת ראה [טו, כא] וז"ל, וכי יהיה בו מום אין לי אלא שנולד תמים ונעשה בעל מום, נולד בע"מ ממעי אמו מניין ת"ל כל מום רע ע"כ, דמתבאר מזה דיש סברא לומר דמום שנולד עמו ממעי אמו לא חשיב מום לשוחטו בחוץ, דהוה אמינא כיון דאפילו בנולד במום חל עליו קדושת בכור לענין גיזה ועבודה ונתינה לכהן, סברא הוא דמום זה לא חשיב מום לשוחטו עליו אי לאו דגלי קרא דכל מום רע, וכיוצא לזה אמרינן בת"כ בפרשת אמור פסקא ט' [כא, יז] גבי כהן בע"מ דאינו עובד וז"ל, אין לי אלא שנולד תמים ונעשה בע"מ, בע"מ ממעי אמו מניין ת"ל אשר יהיה בו מום. והנה כי כן יש לומר דלהכי הוצרך התרצן הראשון לבקש דרשא אחרת למעט מום שבסתר, דאיצטריכו ב' דרשות הן מיעוט אחד דפסח ועור והן דרשא דמום רע בעינן וליכא, ללמדנו דמום שבסתר דלא הוי מום בין שנולד תמים ונעשה בעל מום שבסתר אח"כ, ובין נולד במום זה ממעי אמו, דסד"א דבנולד במום זה דוקא לא חשיב מום, אבל בנפל לו אח"כ אפילו מום שבסתר חשיב מום ומשו"ה הוצרך לב' דרשות:

ולענין מום עובר הוצרך למיעוט אחד דעור ופסח ועוד ק"ו מפדיון קדשים, והענין הוא בהקדים מה שמתבאר מדברי התוס' בפרקין (דף ל"ח ע"ב) ד"ה וסימניך ברקא וכו', דלחד תי' כתבו דהא דמום עובר לא חשיב מום הוא במום שעובר מאליו בלא שום רפואה, אבל אם אינו מתרפא מאליו כ"א ע"י רפואה שיעשו לו חשיב כמו קבוע, ואולם לשאר התירוצים שכתבו שם אין הדין כן. והרב בצלאל הביא שם משם תוס' חיצוניות שכתבו וז"ל, נראה לר"י דהוה משמע דאע"פ שיש למום רפואה חשיב מום קבוע, שהרי אין לך דבר שלא יוכל להתרפאות ע"י סם, מיהו אכתי קשה דלעיל באידך פרקין [לג, ב] אמרינן דאין שוחטין את הבכור ע"י מום של אחיזת דם, אע"ג דחשיב מום דמטיל מום בבע"מ חשיב, כיון דיכול להתרפאות ע"י רפואה מום עובר הוא, וי"ל דה"נ מצינן למימר דהיכא שיכול להתרפאות בשום רפואה מום עובר הוי, ומברקא דהכא ל"ק דאין יכול להתרפאות, והא דקא חשיב בפרק מי שאחזו [גיטין סט, א] לברקא דבר רפואה הוי, היינו מתחלה כשהוא ממשמש לבא, מיהו אם נפרש דאפילו כשעובר המום ע"י רפואה חשיב מום קבוע, לא תקשי אמאי אין שוחטין הבכור ע"י אחוזת דם, דכיון דהוי מום קבוע אע"פ שמתרפא ע"י הקזה דאיכא למימר דמדרבנן החמירו שלא לשחוט עליו כיון שאינו ניכר מום עכ"ל:

והנה התוס' דידן אף דצדדו הכא גבי וסימניך ברקא דאמרינן דאם עובר ע"י רפואה חשיב מום קבוע, מ"מ נראה דס"ל לענין הלכה דהעיקר הוא דאפילו ע"י רפואה מום עובר הוי, שהרי כתבו התוס' בפרקין דלעיל (דף ל"ד ע"א) בד"ה אילימא ר"ש וכו' לענין מום דאחוזת דם בס"ד הנזכר וז"ל, וא"ת וכיון דאחוזת דם חשיב כמום שאין יכול להתרפאות בלא עשיית מום א"כ לשחוט עילויה, וי"ל דמדרבנן אסור דאתי לאחלופי בתם, א"נ חשיב כמו [מום] עובר שיש לו רפואה עכ"ל. ונראה דמלבד דלפי תירוץ השני מפורש יוצא דס"ל דאפי' ע"י רפואה חשיב עובר, יתר ע"כ דאפי' לפי תירוץ הא' נראה דהכי ס"ל, דפשיטא ליה דאם הוא מום עובר ע"י רפואה, שע"י הרפואה אינו עושה שום מום מחדש, פשיטא דמום עובר הוא, ומאי דהוקשה להו דלישחט עילויה היינו באחוזת דם דאין לו רפואה כי אם ע"י עשיית מום, וכיון שכן מסתברא דכיון דהשתא יש לו מום וכשיתרפא א"א בלא מום לא חשיב מום עובר, וכמו שדקדקו בדבריהם שכתבו שאין יכול להתרפאות בלא עשיית מום:

וראיתי בפסקי תוספות בסי' פ"ו שכתב וז"ל, מום שאינו עובר מאליו הוי מום קבוע, ורפואה מועלת אף למום קבוע, ד"ה וסימנך עכ"ל, נראה מדברי הפסקי התוס' דס"ל לענין הלכה איפכא. אלא דאין זה הכרח דהכי ס"ל להתוס' לענין הלכה, שהרי בתשובות מהר"י הלוי סי' י"ד דף ל"ו ע"ד כתב וז"ל, כל זה אמינא אם התוס' גופייהו עבדו הפסקים ולא אחר מבחוץ שלקט ואסף מבין עמודי הדבורים מה שנראה לו והדפיסם עכ"ל, הרי שהרב מסתפק אם פסקי התוס' הם מהתוס' עצמם או מאחר, באופן דלפי דברי התוס' באחוזת דם ולפי תירוץ הראשון דהתוס' בההיא דברקא, ס"ל דאפי' במום עובר ע"י רפואה לא חשיב מום קבוע, אבל מ"מ יש צד לומר דמום ע"י רפואה חשיב מום קבוע:

ולפי"ז י"ל דמשו"ה לתירוץ קמא איצטריך מיעוטא דעור ופסח וק"ו דפדיון פסולי המוקדשין, דממעוט דעור ופסח הו"א דוקא מום עובר מאליו, אבל ע"י רפואה חשיב מום קבוע, אבל ע"י הק"ו ילפינן דאפילו מום עובר ע"י רפואה חשיב מום עובר, שהרי מקרא דאשר לא יקריבו ממנה קרבן לה' ילפינן לה, דמשמע מי שאינו קריבה כל עיקר יצאת זאת שאינה קריבה היום אלא למחר, דכפי דרשא זאת יוצא דאפילו ע"י רפואה לא קרינן ביה שאינה קריבה כל עיקר, כיון דיש מציאות להקריבה ע"י רפואה. וא"ל דא"כ הוא יקשה משם לסברת התוס' דהתם בההיא דברקא דס"ל דע"י רפואה חשיב מום קבוע, ובפרט להפסקי תוס' דפסקו כן לענין הלכה, דהא ליתא דכל זה הוא לסברת התרצן הראשון דהכא, אבל לפי תירוץ בתרא דהכא דמשני דא"כ פסח ועור מאי אהני ליה ולא מצריך לק"ו כלל, ע"כ צ"ל דלא ס"ל הכי כסברת התירוץ הראשון דס"ל דילפינן

מקרא דאפילו ע"י רפואה מום עובר הוא, אלא העיקר דאפילו ע"י רפואה מום קבוע הוא כסברת התוס' דלעניו הלכה כלישנא בתרא. וצ"ל לפי"ז דכל שמחוסר מעשה הרפואה ובלא"ה אינה ראויה להקרבה קרינן ביה שאינה קריבה כל עיקר, כיון דאי לא עבדינן ליה רפואה אינה קריבה כל עיקר:

אות נב ס"ק ג

והנה התוספות בשמעתין [לז, א] בדבור המתחיל מה הפרט מפורש וכו' כתבו וזה לשונם, כה"ג דרשינן בפ"ק דקדושין [כד, ב] גבי שן ועין, וא"ת ומ"ט לא הוי הכא מומא כשנפלה שינו וכו', דלקמן בפ' מומין אלו [מד, א] לא פסלינן ניטלו שיניו גבי אדם אלא משום מראית העין דאינו שוה בזרעו של אהרן מכלל דבבהמה כשר וכו', וי"ל דשאני גבי עבד דגלי קרא, אבל הכא שכך דרך שהשינים נופלות מחמת זקנה לא הוי כעין פסח ועור, ומיהו צריך טעם אחר דהכי נמי עיניו מחמת זקנה עכ"ל: ולענ"ד דמ"ש התוס' משום מראית העין דאינו שוה בזרעו של אהרן, לאו למימר דהא דנשרו שיניו חשיב כדבר דאינו שוה בזרעו של אהרן, דהא במתני' דנשרו שיניו [מד, א] קתני מפני מראית העין, ואמרינן לקמן (דף מ"ג ע"ב) מאי איכא בין שאינו שוה בזרעו של אהרן למראית העין, איכא בינייהו עשה ע"כ, אלא כוונת התוס' להגדיל קושיא, לומר דמלבד דנפלו שיניו לא הוי מום כלל מן התורה, יתר ע"כ הא דאסרו מדרבנן מפני מראית העין לאו משום דנראה כמום ויבואו להתיר במום גמור, דפשיטא דליכא למגזר משום מום גמור, אלא משום דנראה שאסור מפני שאינם שוים בזרעו של אהרן, ומפני שלא יבואו להתיר בדבר שאינו שוה בזרעו של אהרן אסרו זה דנפלו שיניו, באופן דכ"כ קל הוא הא דנפלו שיניו דאפילו משום גזירת מום גמור ליכא למגזר, וקשה מ"ש מעבד, ולאלומי קושיא כתבו כן:

והנה במה שתירצו התוס' דשאני התם דגלי קרא משא"כ הכא דכן דרך השינים שנופלות מחמת זקנה, יל"ע קצת דהא התם בפ"ק דקדושין [כד, א] למאי דס"ד התם דילפינן ראשי איברים מבנין אב דשן ועין, ופריך דליהוי ב' כתובים הבאים כאחד, ומשני דצריכי דאי כתב שן הו"א אפילו שן של חלב, ואי כתיב עין הו"א דוקא עין שנברא עמו משא"כ שן יעו"ש, ואם איתא למאי דס"ד להתוס' דיש חילוק בין שן לעין דהשן דרך הוא שנופל, אמאי לא דחו סברא זאת דא"כ אמאי לא עביד התם הך צריכותא, דאי כתיב עין משום דאין דרך בכך משא"כ בשן דדרכו ליפול, ואף למאי דאסיקו התוס' דגם בעין שייך זה דדרכו בכך, אמאי לא הכריחו כן מההוא דפ' קמא דקדושין מדלא עביד הך צריכותא:

והנה לפי מ"ש התוס' דשן ועין שוים דדרך הוא ליפול על ידי זקנה, וכתבו דלפי"ז צריך טעם אחר, ולא ביארו התוס' מהו הטעם, ואנחנו לא נדע מה טעם אחר יש לחלק בין עבד לבכור. ואפשר לומר לע"ד דה"ט דכיון דאיכא סברא לומר דדוקא עין שנברא עמו, ואפילו בעבד אי לאו דגלי קרא דשן נמי בכלל, הוה אמינא דדוקא בדבר שנברא עמו, וא"כ י"ל דדוקא בעבד דגלי קרא דשן הוי מום, משא"כ גבי בכור דכיון דלא כתיב כי אם עור ופסח בלבד, י"ל דבעינן דומיא דעור ופסח דהם מום באיברים שנבראו עמו משא"כ שן. ואע"ג דאמרינן דכל מום רע רבויא ומרבה הכל, הרי עבד דאף דאיכא רבויא דלחפשי ישלחנו דמרבה הכל, עם כל זה הוצרך קרא ללמדנו דה"ה שן: ואין לומר דנילף מעבד דאיכא רבויא ואין חילוק בין אבר שנברא עמו ללא נברא עמו, אף אנו נאמר כן גבי בכור, דהא איכא קרא אחרינא גבי עושה מום בחבירו בן חורין בפ' אמור [כד, יט] דכתיב ואיש כי יתן מום באדם כאשר עשה כן יעשה לו שבר תחת שבר עין תחת עין שן תחת שן כאשר יתן מום באדם וכו', ובמכילתא בפרשת משפטים [כא, כד] דריש הני קראי בכלל ופרט וכלל, מה הפרט מפורש מומים הקבועים שאינם חוזרים וראשי אברים בגלוי אף כל מומין קבועין ובגלוי יעו"ש, וכיון דאיכא תרי קראי לענין שן דהוי בכלל המומין, הוי להו ב' כתובים הבאים כאחד ואין מלמדין. דלענין העושה מום בחבירו לא היה צריך קרא ללמדנו על השן דאף דלא נברא עמו חשיב מום, דהא ילפינן לה מעבד בק"ו, ומה עבד דלאו בר מצות הוא כישראל וגם שיוצא לחירות כל גופו יוצא תחת שינו, בן חורין דישראל גמור הוא ובר מצות הוא ואינו בא לשלם כי אם דמי שינו לכ"ש דחשיב מום, וא"כ למה הוצרך הכתוב ללמדנו ג"כ בעושה מום בחבירו דה"ה שן, וכיון דלא צריכי שניהם הוה להו ב' כתובים הבאים כאחד ואין מלמדין:

ועל פי דרך הקדום י"ל עוד ליישב תירוצא קמא [לעיל או"ק ב' ד"ה ולענין] דלמה אנו צריכין מעוטי דפסח ועור והדרשות אחרות דבעינן מום רע וליכא לענין מום שבסתר וק"ו מפדיון קדשים למום עובר, די"ל דאי לאו ההוכחות אלו הוה אמינא דהני מיעוטי דפסח ועור אתו למעוטי חד לשן או אבר שלא נברא עמו, וחד למום שאינו מבטל ממלאכתו, אבל לעולם דבין מום שבסתר ובין מום עובר רבינן להו מרבויא דכל מום רע, והשתא דאיכא הני הוכחות למעט מום שבסתר ועובר, ע"כ הני מיעוטי איצטריכו להכי, ולא ממעטינן מינייהו שן או מום שאינו בטל ממלאכתו, דאפילו אינו בטל ממלאכתו חשיב מום, ושן פשיטא לן דלא הוי מום גבי בכור, דכיון דאיכא ב' כתובים הבאים כאחד לרבות שן, ש"מ דבעלמא שן לא הוי מום:

אות נב ס"ק ד

עוד כתבו התוס' בדבור הנזכר וז"ל, וא"ת מ"ש דהכהו על אזנו וחרשו חשיב מום התם גבי עבד וכו', ולקמן בפ' אלו מומין [מה, ב] תנן חרש ושוטה פסולים באדם וכשרים בבהמה וכו', ואין לחלק בין חרש בידי אדם לחרש בידי שמים וכו' ע"כ. וצ"ל דאמאי אין לחלק בין בידי אדם לבידי שמים, הא אמרינן בספרי [פ' ראה טו, כא] דאיצטריך כל מום רע ללמד דאפילו נולד במומו חשיב מום ואין שוחטין עליו כמ"ש לשון הספרי לעיל [או"ק ב' ד"ה ולקע"ד], אלמא דכשנולד במומו דנעשה לו בידי שמים יש סברא לומר דלא חשיב מום, ואי חדית לן קרא דאפילו בנולד במומו חשיב מום, י"ל דהיינו דוקא במומים דעור ופסח וכיוצא בהם דבהם משתעי קרא, אבל במום הזה דחרש אפשר דיש חילוק דאם נולד חרש בידי שמים לא חשיב מום, משא"כ גבי עבד דאינו אלא בהכהו על אזנו וחרשו דהוי בידי אדם, ואם כוונת התוס' לומר דאין לחלק בחרש שנתחרש אחר שנולד בין בידי אדם לבידי שמים, א"כ הי"ל לחלק ליישב קושייתם בהניח דהא דחרש לא חשיב מום בבהמה מיירי כשנולד במום שנולד חרש בידי שמים: והנה בשמעתין [לז, ב] עלה דמתני' נסדקה אע"פ שלא חסרה אמרינן, ת"ר הסדק כל שהוא, הפגימה בין בידי אדם בין בידי שמים, ופריך מכלל דסדק בידי שמים לא, ומשני אלא סדק ופגימה בין בידי אדם בין בידי שמים, וכתב רש"י בידי שמים שנולד עמו עכ"ל. ויש לדקדק דמנ"ל לרש"י דבידי שמים דקאמר הכא הוא שנולד עמו, כיון די"ל דבידי שמים או בידי אדם דקאמר הכא שניהם מיירי אחר שנולד, אבל אם נולד במום זה אפשר דלענין מומין אלו דפגימה וסדק לא חשיב מום כיון שנולד עמו, כיון דאיכא סברא לחלק כן בכל מומין כדאסיק אדעתיה בספרי [שם] אי לאו קרא דכל מום רע, ואכתי י"ל דלא חדית קרא אלא במומין דכעין עור ופסח דמשתעי קרא וי"ל ודו"ק, ונראה פשוט דהתוס' כתבו דאין לחלק בין בידי אדם לבידי שמים הוא מכח הא דשמעתין:

והנה הר"ם בפ"ז מהלכות ביאת מקדש ה"ב הביא דין זה דנפגם או נסדק סחוס אזנו ולא באר לומר דבין בידי אדם בין בידי שמים הוי מום, ולא ידעתי אמאי השמיטו מאחר דהברייתא הוצרך לאשמועינן דין זה דאפילו בידי שמים חשיב מום: ואמרינן בשמעתין שם, וכמה שיעור פגימת האזן כדי שתחגור בה צפורן, וכן אמרינן בפ"ק דחולין (דף י"ז ע"ב) גבי ג' פגימות הם דאחד מהם אזן בכור ואמרינן דהיינו שתחגור בה הצפורן יעו"ש, וראיתי להרב בצלאל כ"י בפרקין דלעיל (דף ל"ה ע"א) גבי מתני' מעשה בזכר של רחלים זקן וכו' וראהו קסדור וצרם אזנו וכו' כתב משם תוס' חיצוניות וז"ל, נראה לר"י דאפילו בצרימה קטנה שהצפורן חוגרת בה יש לנו לחושבו למום מובהק, דלשון צרימה משמע

אפילו קטנה שהצפורן חוגרת בה עכ"ל, ולא ידעתי מה באו לאשמועינן הרי בפירוש אמרינן הכי בשמעתין ובפ"ק דחולין ואין זו צריכה לפנים:

אות נב ס"ק ה

עוד אמרינן בשמעתין [לז, ב] עלה דמתני' ת"ר כמה נקיבת האזן מלא כרשינא, ר"י בר יהודה אומר בכעדשה, ופריך ור"י בר"י כעדשה אין בציר מכעדשה לא, ורמינהי מרצע וכו' וקתני סיפא אמר רבי אלעזר, יודן ברבי היה דורש כשהם רוצעין אין רוצעין אלא במילת, וחכ"א אין עבד עברי כהן נרצע מפני שנעשה בעל מום וכו', ומשני לא קשיא כאן לשחוט כאן לפסול, ופרש"י דמאי דפריך לר"י בר"י דוקא הוא משום דקתני הכא דמן הרציעה נעשה בעל מום, ולר"י בר"י רציעה ישנה במחט דלא הוי כעדשה עכ"ל. וראיתי להרב בצלאל כ"י שהביא משם התוספות חיצוניות שכתבו וז"ל, וא"ת מאי קפריך מדר"י בר יהודה הא אפילו מדרבנן נמי יכול להקשות, שת"ק מצריך מלא כרשינא דהא לא פריך אלא מסיפא ושם אין ר"י בר"י נזכר, ואומר ר"י דניחא ליה לאקשויי מדר"י בר"י הואיל ונזכר ברישא דברייתא עכ"ל. ודבריהם תמוהים דלמה הוצרכו לידחק כל כך, מאחר דנראה פשוט דפריך מדר"י בר יהודה משום דאיהו סבירא ליה דהרציעה הוא אפילו על ידי מחט, וכיון דעל ידי מחט הויא רציעה, אם כן בכהן יכול לעשות רציעה ע"י מחט דהוי נקב פחות מכעדשה, משא"כ לרבנן דאפשר דרבנן ס"ל כסברת ר"א דאמרינן בפ"ק דקדושין (דף כ"א ע"ב), המרצע להביא המרצע הגדול, וכתב הריטב"א בחידושיו שם ופי' מרצע הגדול היינו שהוא עב וגס והוא עושה נקב גדול כמלא כרשינא, ולפיכך היה יודן אומר שאין רוצעין אלא במילת, שאילו בגובה האזן הרי נעשה בעל מום בכהנים, וחכמים מביאין ראיה ממנה בהפך שהרי אין עבד עברי כהן נרצע מפני שנעשה בעל מום, ואילו היו רוצעין במילת אפילו נקב ככרשינא אינו נעשה בעל מום, אלא ודאי אין רוצעין אלא במקום שעושה מום דהיינו בגובה של אזן שהוא הסחוס עכ"ל:

שוב ראיתי להתוס' חיצוניות שכתבו עוד בשמעתין עלה דברייתא דמרצע וז"ל, נראה לר"י דהגדול גדול מזכיר קודם, דסול גדול מסירא וסירא גדול ממחט ומקדח נהי דהוא גדול מאותם שהזכרנו מ"מ הוי מענין אחר ואינה מענין מרצע, ומכתב אומר ר"י דמחט שהזכיר דבר גדול הימנו, דאותו מחט מיירי במחט של סקאין שהוא גדול, כי אין נ"ל דאותו מחט מיירי כעין מחטין שתופרין בה בגדים, דהא כיון דרבינן מחט קטן שאינו דומה כ"כ למרצע, כ"ש מכתב שדומה יותר למרצע עכ"ל, מפורש יוצא מדבריהם דס"ל דמחט המוזכר בברייתא הוא מחט של סקאים שהוא גדול, דאם נוקב עמו פשיטא דעושה בו נקב בכעדשה, ומשו"ה הוקשה להו דמ"ש שהקשה לר"י בר"י ולא לרבנן.

דבשלמא לרש"י נראה דס"ל דמחט שהזכיר ר"י בר"י הוא מחט קטן שתופרין בה בגדים, ומשום הכי לדידיה אתי שפיר דפריך לר"י בר"י דוקא, אבל התוס' דס"ל דהוי מחט גדול שפיר קשה להו דאמאי לא פריך אפילו לרבנן, דהא ע"כ מאי דפריך לר"י לאו משום מחט קא פריך כסברת רש"י, אלא משום דס"ל לש"ס דהא דאמרינן דבעינן מרצע גדול וכל הני שעושים נקב גדול ככרשינא או כעדשה אינו אלא למצוה מן המובחר ולא לעכב, דאם בדיעבד עשה נקב כל שהוא קיים את המצוה, וא"כ בעבד עברי כהן דלא אפשר לעשות נקב גדול משום שלא יעשה אותו בעל מום, לכתחלה נמי יכול לעשות נקב קטן פחות מכרשינא וכעדשה, וע"ז פריך לר"י בר"י דלמה כהן אינו נרצע הא יכול לעשות נקב פחות מכעדשה, וא"כ גם לרבנן דבעו ככרשינא שייך קושיא זאת: ולע"ד כן יש ללמוד מדברי הריטב"א בחידושיו לקדושין, דכל השיעורין הללו דרציעה אינו אלא למצוה ולא לעכב שהרי אחר שכתב דבריו הנזכר סיים וכתב וז"ל, ובירושלמי [קדושין פ"א ה"ב] אמרו וירצע מן הסחוס פחות מכרשינא, ומשני שלא יבא לידי כרשינא, ויבא לידי כרשינא, התורה אמרה ושב לאחוזתו בעינן, ופי' שמפני כן לא התירה תורה לרצוע בגובה של אזן פחות מכרשינא שאינו מום, מפני שבכל נקב של ברזל יש לחוש שמתרחב הנקב, ושמא יבא לידי כרשינא וכו' עכ"ל. ולפי מ"ש הריטב"א לעיל מזה שלמ"ד דבעינן מרצע גדול בעינן כדי כרשינא, והיינו טעמא דיודן דאמר דאין רוצעין אלא מן המילת, א"כ אמאי לא ביאר דלפי"ז מאי דפריך הירושלמי הוא דוקא למ"ד דלא בעינן ברציעה כדי כרשינא, ומדסתם דבריו ופי' הירושלמי בסתם, ש"מ דלא בעינן כדי כרשינא אלא למצוה אבל לעכובא לא, ומשו"ה בכהן דלא אפשר סגי בכל שהוא כאמור. אלא דיל"ע קצת בדברי הריטב"א דאמאי לא ביאר דהש"ס דידן לא ס"ל כהאי שינויא דמשני בירושלמי דמשום גזירה הוא, דהא בשמעתין פריך הכי, ומשני הא לשחוט והא לפסול, דש"מ דלאו משום גזירה דרבנן הוא אלא מן הדין הוא דבכהן פוסלו מעבודה אפילו פחות מכרשינא או בכעדשה:

ואפשר לומר עוד דלדעת תוס' חיצוניות ס"ל דאפילו מצוה לעשות נקב ככרשינא ברציעה ליכא, דכל השיעורין הללו אינן למצוה, דעיקר המצוה הוא אפילו בכל שהוא, אלא רשות הוא שנתנה תורה לרבו שאם רוצה יכול לעשות בו נקב גדול כדי כרשינא, אפילו שעושה אותו בעל מום, דכיון דמוזהר הוא שלא ליתן מום בחבירו ואם עשה לו מום חייב ליתן לו דמיו כדכתיב ואיש אשר יתן מום בעמיתו וכו', וא"כ הו"א דמוזהר ע"כ אפילו בעבד עברי, ולא התיר הכתוב רציעה כי אם בנקב שאינו עושה אותו בעל מום, וע"ז חדית לן קרא דהרשות בידו לעשות הרציעה אפילו בנקב גדול דעושה אותו

בע"מ, וא"כ גבי כהן דאיכא משום דבעינן ושב אל אחוזתו היה יכול לקיים מצות רציעה בפחות מכרשינא, וע"ז פריך למה כהן אינו נרצע:

אות נב ס"ק ו

והנה ממאי דאמרינן בשמעתין [לז, ב] דרבנן ס"ל דאין רוצעין אלא בגובה של אזן מדאמרינן דאין עבד עברי כהן נרצע, שמע מינה דאם נרצע במילת דאינו בגובה האזן כי אם באליה לא חשיב אפילו מום עובר, דאם איתא דנקב במילת חשיב מום עובר, אכתי אין ראיה ממ"ש אין הכהן נרצע, דאכתי יש לומר דאין רציעה אלא במילת, והאי דאין הכהן נרצע הוא משום דאפילו אם נרצע מן האליה נעשה מום עובר, וקיימא לן דכהן נפסל לעבודה אפילו במום עובר עד שיתרפא מהמום וכדתנן בריש פרק מומין אלו [מג, א] יעו"ש, ובעינן שלא יפסל מעבודה אפילו שעה אחת משום דכתיב אל משפחתו למותר שבמשפחתו, (ומשו"ה כהן אינו נרצע אפילו במילת) וכמ"ש התוס' בשמעתין בד"ה כאן לשחוט וכו', ומשו"ה כהן אינו נרצע אפילו במילת:

ויש לתמוה דבמתני' כתב רש"י וז"ל, אבל לא מן העור דהדר בריא ולא הוי מומא, והאי עור היינו אליה רכה של אזן עכ"ל, דמשמע מדבריו דמן העור דהיינו אליה הוי מום אלא דהוי מום עובר, וכן משמע בשמעתין לעיל דפריך אי כל רבויא הוא, אי הכי אפילו מום עובר נמי אלמה תנן ולא מן העור, הרי דמייתי הש"ס ראיה דמום עובר אין שוחטין עליו מהא דלא מן העור, ואם איתא דנקב בעור לא חשיב אפילו מום עובר מאי מייתי הש"ס ממתני', והרי בהא דאמרינן אין רוצעין אלא במילת פירש"י דמילת היינו אליה של האזן, ואם אמרינן דאליה מום עובר הוא מאי מייתו רבנן לומר דאין רוצעין כ"א מגובה אזן מהא דאין הכהן נרצע, כיון דאפילו במום עובר נפסל מעבודה. ואי לאו דברי התוס' שכתבו דמום עובר כיון דנפסל לפי שעה לא קרינן ביה ושב אל משפחתו, היינו אומרים דבכל שהוא מום עובר ולמחר ראוי לעבודה וחוזר למותר שבמשפחתו קרינן ביה ושב אל משפחתו, אבל לפי דברי התוס' קשה, וע"כ צ"ל דס"ל להתוס' דנקב מן העור לא חשיב מום כלל אפילו מום עובר: ואפשר דלא היו גורסים הא דאמרינן בשמעתין לעיל, אי הכי אפילו מום עובר אלמה תנן ולא מן העור, כי אם לפי הנראה דבר פשוט ומוסכם הוא דאין מום עובר מתיר הבכור לישחט ואין צורך לראיה מן המשנה. וכיוצא לזה כתב מהר"י קורקוס בביאורו על הר"מ בפ"ז מהלכות ביאת מקדש [ה"ג] בסברת הר"ם, דע"כ צ"ל דס"ל דמן העור אפילו מום עובר לא הוי, דאל"כ אמאי לא ביאר במומין הפוסלין באדם דאם ניקב האזן אפילו מן העור פסול לעבודה, כיון דאדם פסול אפילו במום עובר, והנה כי כן צ"ל דלא גרסינן הא דפריך א"ה וכו' אלמה תנן ולא מן העור, וכתב הרב שם

דרש"י במתני' נראה דס"ל דאפילו מן העור חשיב מום עובר כמש"ל יעו"ש, וצ"ל לסברת רש"י דבמום עובר כיון דכשיתרפא ראוי לעבודה ושב למשפחתו קרינן, ומדכהן אינו נרצע ש"מ דאין רציעה אלא מגובה האזן:

והנה ראיתי להתוס' לקמן בריש פרק ז' (דף מ"ג ע"א) בד"ה למה לי וכו' שכתבו וז"ל, תימה למאי דקאמר צריכי דמשמע דלא ילפינן מהדדי, מנ"ל באדם ובקדשים כל מום שבגלוי ואינו חוזר, דגבי בכור הוא דדרשינן ליה לעיל בפרק אלו מומין [לז, א] מכלל ופרט עכ"ל. ונראה פשוט דמאי דקשה להו להתוס' במום דאינו חוזר לא קאי אלא אקדשים, דגבי אדם אפילו מום עובר פוסל וכדתנן התם בר"פ, וא"כ קשה טובא דמאחר דהזכירו שמעתין דריש פרק אלו מומין דילפינן לה לבכור מכלל ופרט, איך לא ראו דהתם אמרי' דבקדשים נמי איכא קרא להכי, כדמייתי הש"ס בשמעתין [לז, ב] דילפינן לה מקרא דואם כל בהמה טמאה אשר לא יקריבו ממנה קרבן, דאמרינן פרט למום עובר דהיום אינה קריבה ולמחר קריבה, הרי דמהאי קרא ממעטינן בקדשים דבמום עובר אינו נפדה. ובריית זאת דדרשינן מקרא דואם כל בהמה טמאה למעט מום עובר מייתי אותה הש"ס נמי בסוף מסכת תמורה (דף ל"ג ע"א). ועוד קשה דנראה דהתוס' מקשים נמי מנ"ל מום שבגלוי בקדשים, והדבר קשה דהא אמרינן לקמן בפרקין (דף ל"ט ע"א) גבי מאי דקמבעי ליה יש מחוסר אבר מבפנים או לא, ופריך למאי אי לקדשים עורת או שבור כתיב, הרי דמהאי קרא ילפינן לקדשים דדוקא בגלוי ולא בסתר: ואגב אורחין ראיתי שם בריש פרק ז' [מג, א] עלה דמתני' מומין אלו בין קבועין בין עוברין פוסלין באדם, שכתב הרב בצלאל כ"י משם תוס' חיצוניות וז"ל, בין עוברין דמומין עוברין דפוסלין באדם נפקא לן מדילפינן מבהמה, גבי בהמה כתיב מום בם ודרשינן בפרק התערובות [זבחים עז, ב] מום בם הוא דלא ירצו הא עבר מומם ירצו, א"נ באדם נמי כתיב מום בם ודרשינן הא עבר מומם ירצו כמו בבהמה עכ"ל. ודבריהם אינם מובנים לע"ד, דלמה הוצרכו להביא דמום עובר פוסל באדם דילפינן מבהמה דכתיב מום בם, או דבאדם עצמו כתיב מום בם, הא מפורש בת"כ בפ' אמור פסקא ב' [כא, כא] אין לי אלא מום קבוע (בעל) מום עובר מניין ת"ל כל אשר בו מום ע"כ, אלמא דמהאי קרא ילפינן לה ואין אנו צריכין לקרא דמום בם, דהני קראי דמום בם דאדם ובהמה לא אתו אלא ללמד דאם עבר מומם ירצו. ועוד קשה דמעיקרא כתבו דילפינן מבהמה דכתיב מום בם כדאמרינן בפרק התערובות, ואח"כ חדשו לומר דדרשא זאת נמי דרשינן באדם, והרואה יראה דאמרינן בת"כ פ' אמור פ"ג סי' ו' [כא, כא] וז"ל מום בו פרט לשעבר מומו, והלא דין הוא ומה אם בהמה שפסל וכו', לא אם אמרת בבהמה שהכשיר בה הכושי וכו', תאמר באדם שפסל בכל אלו, אם

עבר מומו לא יהיה כשר ת"ל מום בו פרט לשעבר מומו ע"כ, הרי הדרשא זאת דמום בו דרשינן ליה נמי באדם, ואי לאו דאיכא קרא להכשיר לשעבר מומין באדם לא הוה מצינן למילף מבהמה, כיון דאיכא למפרך דאם אמרת בבהמה שהכשיר בה הכושי וכו' מה שאין כן באדם:

אות נג

מתני' [לח, א] הריס של עין שניקב וכו'. אמרי' בגמרא [לח, ב] אמר רבה בר בר חנה סח לי יאשיה דמן אושא, דק שחור מושקע הרי זה מום וכו', וסימניך ברקא, וכתבו התוספות בד"ה וסימניך וכו' וז"ל, משמע דהוי מום קבוע, ותימה דבפרק מי שאחזו [גיטין סט, א] משמע דיש רפואות לברקא, וי"ל דהתם מיירי בממשמשין ובאים קודם שנקבעו וכו', ועוד י"ל דהיכא דאין מתרפא מאיליו חשוב מום קבוע עכ"ל. וכבר כתבנו במתני' דלעיל [אות נ"ב או"ק ב'] דמלבד דהתוס' הכא לתירוץ הראשון לא ס"ל הכי, כי אם דס"ל דאפי' מום עובר ע"י רפואה לא חשיב מום קבוע, כמו כן נראה דס"ל להתוס' בפרקין דלעיל [לד, א] גבי אחוזת הדם כמ"ש לעיל: ולע"ד יש להכריח קצת דהאמת כן הוא דמום העובר בין מאליו ובין ע"י רפואה לא חשיב מום קבוע, דהא אמרינן בספרי בפרשת ראה על פסוק רק בכל אות נפשך [יב, טו] וז"ל, במה הכתוב מדבר וכו' הא אינו מדבר אלא בפסולי המוקדשין שיפדו וכו', ומנין שאין נשחטין אלא על מום קבוע, אמרת ק"ו ומה בכור שאינו נוהג בכל הוולדות ויוצאין לחולין שלא בפדיון אינו נשחט אלא על מום קבוע, קדשים שהם נוהגים בכל הוולדות ואינם יוצאין לחולין אלא בפדיון אינו דין שלא יהיו נשחטים אלא על מום קבוע, לא אם אמרת בבכור שכן קדושתו מרחם וקדושתו חלה עליו על בעל מום קבוע, תאמר בקדשים שאין קדושתם מרחם ואין קדושה חלה עליהם על בע"מ קבוע, ת"ל אשר נתן לך בכל שעריך, שעריך לגזרה שוה, מה שעריך האמורים להלן אין נשחטין אלא על מום קבוע, אף שעריך האמור כאן אין נשחטין אלא על מום קבוע עכ"ל:

הרי מפורש יוצא מהספרי דמגז"ש דשעריך האמור בבכור ובפסולי המוקדשין, ילפינן דמה בכור אינו נשחט על מום עובר כדילפי' מפרטי דעור ופסח דהוי מום שאינו חוזר, כן כל המומין דוקא שאינם חוזרים, כן נמי פסולי המוקדשין. וא"כ קשה טובא דמאחר דילפינן בפסולי המוקדשין דאינו נפדה ונשחט על מום עובר מגז"ש דבכור, א"כ אמאי איצטריך ללמוד כן מקרא דאם כל בהמה טמאה אשר לא יקריבו ממנה קרבן לה' דאמרי' בשמעתין דלעיל [לז, ב], דדרשינן מי שאינה קריבה כל עיקר יצאת זאת שאינה קריבה היום אלא למחר, וכן מייתי הש"ס בסוף תמורה (דף ל"ג ע"א) דרשא זאת ואי אמרי'

דמום עובר אפי' ע"י רפואה לא חשיב מום קבוע, א"ש דאיצטריך הך קרא, דאי מגז"ש דבכור הוה אמינא דאפי' גבי בכור לא ממעטינן מום עובר כי אם בעובר מאיליו, אבל ע"י רפואה חשיב מום קבוע, אבל השתא דכתיב קרא דאשר לא יקריבו ממנה קרבן לה' אמרי' דאפי' מום עובר ע"י רפואה חשיב מום עובר, דהכי הוי משמעותיה דקרא דדוקא מי שאינה קריבה כל עיקר, יצא מום עובר שהיא קריבה לאחר זמן במום עובר מאיליו או לאחר שיעשו לו רפואה במום שאינו עובר כי אם על ידי רפואה, וכיון דגלי קרא בקדשים דאפי' במום עובר ע"י רפואה חשיב מום עובר, ה"ה דאמרי' כן גבי בכור דילפי' בכור מקדשים מגז"ש דשעריך, דהא קי"ל דאין גז"ש למחצה. ואי הוה כתיב קרא דאשר לא יקריבו ממנה קרבן בלבד ולא הוה כתיב שעריך לגז"ש, הוה אמינא דלא מיעט קרא דאשר לא יקריבו [ממנה] קרבן דמשמע מי שאינה קריבה כל עיקר כי אם במום עובר מאיליו, דראויה ליקרב למחר ואינו מחוסר שום מעשה דממילא עובר, משא"כ באינו עובר מאיליו כי אם ע"י רפואה כיון דמחוסר מעשה שפיר קרינן בה שאינה קריבה כל עיקר. אבל לפי תירוץ שני של התוס' דס"ל דמום עובר ע"י רפואה מום קבוע מקרי, צ"ע אמאי הוצרכו תרי קראי לקדשים לענין מום עובר:

ואולם י"ל קצת ראיה לתירוץ שני של התוס' דע"י רפואה חשיב מום קבוע, מההיא דאמרי' בזבחים (דף קי"ד ע"א), דעביד הש"ס צריכותא התם לר"ש דס"ל דכל דראוי לבוא לאחר זמן איתיה בלא תעשה דשחוטי חוץ, וקא"ל בין בבעלי מומין עוברין ובין בתורים שלא הגיע זמנם, וקא עביד צריכותא למה הוצרך לומר דין זה בתרתי, ואם איתא דמום עובר הוי אפי' ע"י רפואה א"כ סתם מום דקאמר ר"ש הוא בין מום עובר מאיליו ובין ע"י רפואה, וא"כ שפיר י"ל דאצטריכו תרתי, דאי תני תורים הו"א משום דראוי לאחר זמן ממילא ולאו מחוסר מעשה בגופו דממילא גדלי, ומחוסר זמן לאו כמחוסר מעשה דמי, אבל גבי בע"מ דאינו עובר כי אם ע"י רפואה, כיון דמחוסר מעשה דאי אפשר שיעבור המום מאיליו כי אם ע"י מעשה הרפואה, אימא מודה ר"ש דליתיה בלא תעשה, דכל דאינו ראוי לבוא אל פתח אהל מועד ממילא, כעין מחוסר זמן, ליתיה בל"ת, דמחוסר מעשה, דאיכא מהראשונים דס"ל לענין שאין מתירין את הנדר עד שיחול דהיינו דוקא במחוסר מעשה כדי שיחול הנדר, אבל במחוסר זמן לא חשיב מחוסר מעשה כמ"ש ביו"ד סי' רכ"ח יעו"ש, וי"ל דה"ה לענין זה, ומדלא משני הכי ש"מ שמום שעובר ע"י רפואה לא חשיב מום עובר כי אם מום קבוע, וכיון דחשיב כדין מום קבוע אפי' ר"ש מודה דליתיה בל"ת דשחוטי חוץ, דכיון דמום עובר כזה שוחטין עליו את הבכור ופודין קדשים עליו הרי פקע קדושתו לגמרי ע"י מום זה, וא"כ פשיטא דאם עבר המום אח"כ

ע"י הרפואה אינו ראוי להקרבה עד שיחזור ויקדישנו כמקדיש בהמה מחדש, דקדושה ראשונה כבר אזדא לה, וכיון דאינו ראוי להקרבה ע"י הקדושה ראשונה אינו ראוי לבוא קרינן ביה:

איברא דיש לדחות זה דאפשר דבמום עובר ע"י רפואה, אף לסברת התוס' דחשיב מום קבוע לשחוט עליו בכור ולפדות עליו קדשים, כל שעבר המום ע"י רפואה קודם שישחט הבכור וקודם פדיית הקרבן חזר לקדושתו הראשונה וחשיב כבכור תם וקדשי מזבח תמימים וראויים להקרבה, כיון דע"י המום סוף סוף לא פקע קדושתייהו לגמרי, דהא אפי' ע"י המום בקדושתייהו קיימי לענין דאסורים בגיזה ועבודה כקדשי מזבח דאפי' אחר פדיון קדשי מזבח אסורים בגיזה ועבודה, וכיון שכן כשנתרפא המום קודם שחיטה ופדיון חזרה קדושת הגוף דידהו במקומה וכקדשי מזבח תמימים הוו דחזו להקרבה. אלא דאכתי יש קצת ראיה ממאי דלא משני הש"ס בזבחים האי צריכותא, דהא אף דמום עובר ע"י רפואה אפשר להיות דאחר שיתרפא ראוי להקרבה, אבל מ"מ לא מצי הש"ס לעשות צריכותא זה, כיון דעכ"פ לפי דברי התוס' מום שמתרפא ע"י רפואה אינו נקרא ונכלל בכלל לשון מום עובר, וכיון דר"ש נקט בלשונו בעלי מומין עוברין ע"כ לא משתעי ר"ש אלא במום עובר מאיליו דנקרא סתם מום עובר משא"כ ע"י רפואה, ומום עובר מאיליו היינו תורים שלא הגיע זמנם דשניהם אינו מחוסר מעשה: והנה בזבחים (דף ע"ז ע"ב) וביומא (דף ס"ד ע"א) אמרי' דמקרא דמום בם ילפינן דמום בם הוא דלא ירצו הא עבר מום ירצו יעו"ש, מפורש יוצא מזה דאי לאו קרא דמום בם הוה אמינא דמום עובר אף דעבר המום פסול לקרבן, וצריך להבין דאמאי איצטריך קרא להכי, הא ע"כ כיון דגלי קרא הן לענין בכור דמום חוזר אינו נשחט עליו, כדילפי' בריש פרקין מפרטי דפסח ועור, והן בקדשי מזבח דאין נפדין על מום עובר כדילפינן מקרא דואם כל בהמה טמאה אשר לא יקריבו ממנה קרבן, וכן מדרשת הספרי דילפינן גז"ש דבשעריך, עכצ"ל דמום עובר שכבר עבר המום ראוי להקרבה, דאם לא כן אלא דהו"א דכיון דנדחה בעודו המום עליו אינו חוזר ונראה, ונמצא דכפי"ז אין שום תיקון למום זה, למה אסר רחמנא לומר דבמום עובר לא חשיב מום ובכור לא נשחט עליו וקדשי מזבח אין נפדין עליו, כיון דמום עובר זה כמום קבוע ועולמי הוא, כיון דעל ידי מום זה נדחה קרבן זה מהקרבה לעולם. דהא פשיטא ודאי דלא דמי זה לשאר קדשי מזבח דדינם שאינם ראויים להקרבה ועם כל זה אין פודין אותם אם לא על ידי מום, ואמרינן דירעו עד שיסתאבו ואח"כ פודה אותם, דהתם שאני שאין להם מום כלל ופסולייהו לאו משום מום הוא אלא מצד דבר אחר, ובלא מום אי אפשר לפדות אותם, מה שאין כן הכא במום עובר דפסולייהו הוא

מחמת שנפל עליו מום, ואף בהיותו מום עובר נדחה לעולם מהקרבה, וא"כ אם איתא דנדחה לגמרי מהקרבה אף אחר שעבר המום, למה אסר רחמנא במום עובר לשחוט עליו בכור ולפדות קדשי מזבח, אם לא דע"כ הדין כן דאחר שעבר המום ראוי להקרבה וחוזר ונראה, ומשום הכי אסר רחמנא לשחוט ולפדות במום זה, ואם כן אמאי אצטריך קרא דמום בם ללמדנו דאחר שעבר המום ירצו:

וכיוצא לזה יל"ע מדברי התוס' בזבחים בד"ה הא עבר וכו' וז"ל, אע"ג דדרשי' בבכורות בכלל ופרט דמום עובר מרצה, מום עובר דמוקדשים אצטריך דהו"א כיון שנדחה שוב אינו נראה עכ"ל, ונראה פשוט דמ"ש לענין בכור דרשי' בבכורות בכלל ופרט דמום עובר מרצה, הכוונה הוא ע"ד האמור, דכיון דממעטינן מכלל ופרט דאין שוחטין את הבכור על מום עובר, ע"כ צ"ל דהיינו טעמא משום דכשיעבור המום חוזר ונראה להקרבה, ומש"ה אסרו הכתוב לשוחטו, דאי אמרי' דאינו חוזר ונראה אמאי אסר הכתוב לשחוט עליו. ונראה דאם קושייתם קושיא אין תירוצם שכתבו דאיצטריך למוקדשים תירוץ, שהרי כתבנו שמפורש יוצא דגם בקדשים איכא קרא דאשר לא יקריבו ממנה קרבן לה', וגם דרשת הספרי דילפינן מגז"ש דשעריך מבכור דאין פודין קדשי מזבח על מום עובר, ואם כן אכתי אמאי אצטריך קרא דמום בם, ובאמת שהוא תמיהא גדולה על התוס' איך לא ראו דבמוקדשים נמי איכא קרא למעט מום עובר. ומאחר דאיכא קרא למעט מום עובר בין בבכור בין במוקדשין חל עלינו חובת ביאור למה אצטריך קרא דמום בם ללמד דאם עבר המום ירצה:

ואולם לפי סברת התוספות דסבירא להו דמום עובר על ידי רפואה חשיב מום קבוע ושוחטין ופודין עליו כפי האמור, ניתן לאמר דאף באופן זה כל עוד שלא נפדה ולא נשחט אם נתרפא ועבר המום חוזר ונראה להקרבה, אתי שפיר דקרא דמום בם לא אצטריך אלא למום עובר שאינו עובר כי אם על ידי רפואה, דבכהאי גוונא כיון דשוחטין ופודין עליו, אף דנתרפא המום קודם פדיון ושחיטה הו"א דאינו חוזר ונראה להקרבה כיון דסו"ס כבר פקע קצת מקדושתו ע"י המום והיה ראוי לשחוט ולפדות עליו, ת"ל קרא דמום בם דדוקא במום בם לא ירצה הא עבר מומם ירצה:

אלא דקצת דוחק יש בדרך זה, דבסוגיא דיומא הנזכר דאמרי' דרב מייתי ראיה דבעלי חיים אינם נדחין, דיליף מבע"מ עובר, בע"מ עובר לאו אע"ג דלא חזי השתא כי הדר מחזי שפיר דמי הכא נמי ל"ש, ופריך והתם מנ"ל, דכתיב מום בם מום בם הוא דלא ירצו וכו', דקשה קצת דכיון דלעיקר ראיית רב שפיר מייתי ראיה דילפינן ממום עובר מאיליו, וכמו שהוא פשט דברי הש"ס דקאמר דיליף ממום עובר דמשמע מום עובר

מאיליו, דמום שעובר ע"י רפואה אינו נכלל בכלל מום עובר דמום קבוע מקרי כמש"ל, וא"כ למום עובר מאיליו אין אנו צריכין לקרא דמום בם, דהאי קרא לא אצטריך אלא למום שעובר ע"י רפואה כדבר האמור. ויש לדחות ולומר דעיקר ילפותא דרב הוא ממום עובר דע"י רפואה שהוא מחוסר מעשה, דדמי לענין ב' שעירים דמת אחד מהם דצריך להביא ב' אחרים ולהגריל עליהם דהוי כמחוסר מעשה, וכמ"ש התוס' שם בד"ה התם וכו' יעו"ש, וממום עובר מאיליו אינו כ"כ ראיה, די"ל דמחוסר זמן דממילא קאתי אין בעלי חיים נדחים, ומאי דנקט הש"ס האי לישנא דמום עובר הוא משום דהא נמי מום עובר הוא ע"י רפואה ולאו בדוקא הוא:

מתני' [מ, א] אין לו ביצים וכו':

אות נד

גמרא השתא אין לו אלא ביצה אחת אמרת הוי מומא, אין לו כלל מבעיא וכו'. ויל"ע דאמאי לא משני דזו אף זו קתני, דע"כ הכי צ"ל במתני' דפ"ז דלקמן [מד, ב] גבי מומי אדם, דקתני נמי הכי אין לו בצים או אין לו אלא ביצה אחת, והתם ע"כ ל"ש לשנויי כדמשני הכא דחסורי מחסרא וה"ק, אין לו ב' ביצים בב' כיסין אלא בכיס אחד, א"נ ב' כיסין וביצה אחת, דזה לא שייך אלא בבהמה שיש לה ב' כיסין, וכמ"ש רש"י בשמעתין וז"ל, ב' כיסין דכל בהמה יש לה לכל ביצה כיס אחד לפי שהכיס חלוק באמצעיתו ומבחוץ ניכר שהרי באמצע הוא משוקע ונראית בו שורה עמוקה עכ"ל, דזה אינו אלא גבי בהמה, אבל אדם אין לו אלא כיס אחד כמו שנראה בחוש הראות, וכמ"ש התוס' ברפ"ז לקמן (דמ"ג ע"א) ד"ה הא איכא וכו' שכתבו באמצע הדבור, ואין לחלק בין אדם לבהמה משום דבהמה יש לה ב' כיסין וחשיב מום טפי, דהא אפי' אין לו ביצים כלל מבעי ליה למעוטי ממרוח אשך עכ"ל, וא"כ גבי מתני' דמומי אדם עכצ"ל דזו אף זו קתני, וא"כ מנין לנו לומר גבי בהמה דחסורי מחסרא ולא לומר דזו אף זו קתני כמתניתין דאדם: וי"ל דאף דאדם הכיס שלו אינו נראה כב' כיסין כמו שנראה בבהמה, מ"מ שייך לומר באדם נמי דיש לו ב' כיסין, דאע"פ שנראין כיס אחד יש דופן מפסיק באמצע וניכר הוא למסתכל בכיס, וכ"כ מהריק"ו בביאורו על הר"מ כ"י בפ"ז דהלכות ביאת מקדש על מ"ש הר"ם שם דין ח' וז"ל, מי שאין לו אלא ביצה אחת אע"פ שיש לו ב' כיסין ומי ששני ביציו בכיס א', כתב שם וז"ל, וצריך לדעת כי גם האדם יש לו ב' כיסין אע"פ שנראין כיס א' יש דופן מפסיק באמצע וניכר הוא למסתכל בכיס, והרי חמשים מומים אלו באדם ובבהמה הם כאשר הזכיר בתחלת הפרק, ועכצ"ל כאשר כתבתי עכ"ל. והנה כי כן נמצא דמתני' דאדם מתפרש שפיר כמתני' דבהמה, דמי שאין לו ביצים היינו ששני ביציו בכיס אחד

גמור שאין בו דופן מפסיק באמצע, ומי שאין לו אלא ביצה אחת אע"פ שהכיס שלו יש לו דופן מפסיק באמצע:

וצריך לידע אי שייך פלוגתא דר"י ור"ע דאיפליגו על סברת ת"ק בבהמה, דלר"י כל שיש לו ב' כיסין בידוע שיש לו ב' ביצים אי ס"ל הכי גבי אדם, דאם יש לו דופן מפסיק באמצע דחשיב כב' כיסין, אי אמרי' דלר"י לא הוי מום דבידוע שיש לו ב' ביצים, וכ"כ לר"ע דס"ל דצריך למעך אי אמרי' הכי גבי אדם. ואין ראיה ממה שלא אפליגו כן במתני' גבי אדם, דאף שנחלקו שם ר"י ור"ע לענין דאין זה מרוח אשך דקרא, מ"מ בזה לא איפליגו, די"ל דכיון דאיפליגו גבי בהמה ה"ה גבי אדם: אלא דנראה דא"כ הוא דלר"י ה"ה באדם דאמרי' בידוע הוא שיש לו ב' ביצים, א"כ יקשה דאמרי' התם גבי מתניתין דאדם, קשיא ליה לר"י הא חסר אשך מבעי ליה, תני שנמרחו אשכיו, ואם איתא לסברת ר"י ל"ש לומר שהוא מום כי אם בב' כיסין כעין כיס אחד דאין לו דופן מפסיק באמצע, ובאופן זה לא שייך לומר דלימא קרא חסר אשך, כיון דבאופן זה דיש לו ב' בצים אין כאן חסרון אשך דהחסרון הוא בגוף הכיס דאינו כסדר כיס האדם, ומש"ה קראו הכתוב מרוח אשך, כי ע"כ צ"ל דגבי אדם מודה ר"י לת"ק דלא אמרינן בידוע שיש לו ב' ביצים, וא"כ שפיר מקשה ר"י דחסר אשך מבעי ליה, דבשלמא כשיש לו ב' ביצים בכיס אחד קרי ליה מרוח אשך, אבל ביצה אחת כעין ב' כיסין דאיכא חסרון ביצה אחת חסר אשך מבעי ליה, ועכצ"ל דלא משתעי קרא דמרוח אשך בהכי. ונראה דגם לר"ע לא שייך לומר גבי אדם דממעך ואם יש ביצה סופה לצאת, והיינו דהר"מ ז"ל בדין זה בפ"ז דהלכות ביאת מקדש לא ביאר סברת ר"ע דפסק כוותיה בפ"ג מהל' בכורות [ה"ה] לענין בכור בהמה דממעך ואם יש ביצה סופה לצאת, דכיון דהכא בה' ביאת מקדש חמשים מומין אלו שמנה כאן הם באדם ובבהמה כמו שהזכיר ברישׁ הפרק, ובאדם לא שייך, לזה לא הביא סברת ר"ע כאן כי אם בהלכות בכורות בענין בכור בהמה:

ועפי"ז צ"ל מ"ש התוס' ברישׁ פרק ז' (דמ"ג ע"א) בד"ה הא איכא יבלת וכו' וז"ל, וא"ת אין לו ביצים או אין לו אלא ביצה אחת דתנן לעיל גבי בהמה הרי אין זה אלא מרוח אשך דקאמר ת"ק וכו', תינח לת"ק אבל לר"י ולר"ע מנ"ל וכו', דאין לחלק בין אדם לבהמה משום דהבהמה יש לה שני כיסין וחשיב מום טפי, דהא אפי' אין לו ביצים כלל מבעי ליה למעוטי ממרוח אשך עכ"ל. ולפי האמור דמתני' דמומי אדם מתפרש נמי דאין לו ביצים דקתני לאו כפשטא, אלא דיש לו ביצים בכיס אחד דהיינו דאין שום דופן מפסיק באמצע, אין דברי התוס' מובנים, דהא לפי"ז שפיר י"ל דיש לחלק בין אדם לבהמה, משום דבהמה יש לה ב' כיסין וחשיב מום טפי, ובאין לו ביצים דהיינו דיש לו ביצים

אלא שהם בכיס אחד גמור בלא שום הפסק בינתים, גם באופן זה לא חשיב כ"כ מום כבהמה, כיון דבהמה הוא דבר הניכר לכל דיש לה ב' כיסין גמורים, ובהיות הב' ביצים תוך כיס אחד ממש הוא שינוי גדול והוי מום טפי, אבל באדם שאין לו ב' כיסין ממש כי אם שיש לו מעט הפסק, אם לא היה בו זה הדופן המפסיק אינו שינוי כ"כ, ומש"ה איצטריך קרא למעוטי, מה שא"כ בבהמה ל"צ קרא. ועכצ"ל דס"ל להתוס' דאין לו ביצים דקתני גבי אדם, הוא כפשוטו דאין לו כלל, דסבירא להו דבאדם שאין לו ב' כיסין נפרדים אף דיש הפסק דופן באמצע, אם לא יש לו דופן באמצע לא חשיב מום כיון דאינו שינוי כ"כ, וזה שלא כסברת הר"מ לפי מ"ש מהר"י קורקוס. אלא דלפי סברת התוספות קשה דע"כ מתני' דגבי אדם זו ואף זו קתני, וא"כ גבי בהמה מנ"ל לומר דחסורי מחסרא וה"ק וכו', להוציא דין מחודש דאם יש לו ב' ביצים בכיס א' הוי מום, בהיות דאף דמתניתין דגבי בהמה מתפרש כמתני' דגבי אדם דזו אף זו קתני:

אות נה

והנה לענין הלכה כתב רבינו דהלכתא כת"ק דלא כר"ע ולא בעי אפילו מיעוך, דאע"ג דקי"ל דהלכה כר"ע מחבירו, הכא סתם ת"ק הם רבנן כי רבים הם והלכה כר"ע מחבירו ולא מחביריו. דזה פשוט דכל שלא בא מפורש בגמרא דת"ק יחידאה הוא אמרינן דרבים הם, וכ"מ מדברי הר"ן בנדרים (דף נ"ד ע"ב), שכתב דכיון שמפרש הש"ס דת"ק רשב"ג הוא הוי ליה יחידאה והלכה כר"ע מחבירו יעו"ש, דמוכח דכל שלא בא מפורש דת"ק יחידאה, רבים הם, ואין הלכה כר"ע, וכן דעת הרא"ש [פרקין סי' ב'] כסברת רבינו: אבל הר"מ בפ"ג מהלכות בכורות דין ה' כתב וז"ל, בכור שהיה לו ביצה אחת וב' כיסין, ובדק המומחה והושיבוהו על הרגוזו ומעכו ולא יצאת ביצה שניה והתירו המומחה ונשחט ונמצא השני דבוק בכסלים ה"ז מותר הואיל ומעכו, אבל אם לא נמעך אע"פ שנשחט עפ"י מומחה יקבר עכ"ל. וכתב מהר"י קורקוס בביאורו להלכות בכורות כ"י וז"ל, וכתב הרא"ש בשם הרמב"ן מסתברא לן דהלכתא כת"ק וכו', אבל רבינו אין דעתו כן אלא דדוקא במיעוך, (אף) דסובר דת"ק אע"פ שאמר ביצה אחת וב' כיסין דהוי מום, מודה הוא שאין מתירין אותו אלא במיעוך, שכיון שאפשר שתצא ע"י מיעוך ואם יצאת ודאי שאינו מום למה ישחוט בלא מיעוך ושמא אין בו מום, אלא ודאי דאחר מיעוך מיירי ת"ק, ומה שלא פירש ת"ק פירש ר"ע, ולפרושי תקנתא אתא, דת"ק לא חשש למנות אלא עיקר המום. ואפי' נאמר דלת"ק א"צ לכתחלה להושיבו על הרגוזו ובהא פליג ר"ע, מ"מ אם לא הושיבו ושחטו ונמצאת הביצה יודה דלא הוי מום ויקבר, ולא נמעך לת"ק כנמעך לר"י בן נורי, דכיון דריב"נ סובר דאפי' נמעך ונשחט בהיתר אם נמצאת בכסלים יקבר, דוחק

הוא שנאמר דלת"ק אפי' לא נמעך מותר עכ"ל, וראוים הדברים למי שאמרם. דבהכי ניחא דלא כתב הר"מ דצריך למעך לכתחלה כסברת ר"ע, כי כל דברי הר"מ הם דבדיעבד אם שחטו במיעוך ובלא מיעוך, דבאופן זה דשחטו בלא מיעוך אפי' תנא קמא מודה דאם נמצאת הביצה לא הוי מום ויקבר, ואין הכי נמי דלכתחילה א"צ למעך כסברת ת"ק, דלכתחלה סמכינן לומר דמסתמא כיון שאין הביצה בתוך הכיס מלתא דלא שכיח הוא שתמצא הביצה בכסלים, ובמלתא דלא שכיח לא חיישינן, אלא דאם עבר ומעך ואחר שחיטה נמצאת הביצה בכסלים מותר כסברת ר"ע דהלכתא כוותיה לגבי ר"י בן נורי, דהא קי"ל דהלכה כר"ע מחבירו, ובפרט דגם ת"ק ס"ל כוותיה:

וראיתי להרב תוס' י"ט במתניתין שכתב וז"ל, כתב הרע"ב וכן הלכה וכ"כ הר"ם, ונ"ל טעמו דס"ל דר"י ור"ע במילתיה דת"ק פליגי והלכה כר"ע מחבירו עכ"ל, ולא הבנתי דבריו דאם כוונתו לומר דר"י ורבי עקיבא אליבא דת"ק פליגי, דחד מפרש ת"ק באופן אחד וחד מפרש באופן אחר, ומש"ה שייך לומר הלכה כר"ע מחבירו שהוא ר"י, הא ליתא דהא ת"ק עכצ"ל פליג אתרווייהו, דלת"ק אין לו אלא ביצה אחת הוי מום ולא בעי מיעוך, ואילו לר"י מסתמא אמרינן דבידוע שיש לו ב' ביצים ולא הוי מום כלל, ולר"ע נהי דהוי מום מ"מ בעינן מיעוך, וא"כ נמצא דת"ק דהוו רבים פליגי בין אר"י בין ארבי עקיבא, וקי"ל הלכה כרבי עקיבא מחבירו ולא מחביריו: מתני' [מ, א] בעל חמש רגלים וכו' ושרגליו קלוטות וכו':

אות נו

גמרא [שם] ושרגליו קלוטות אמר רב פפא לא תימא דעגילן ולא סדיקן וכו': וראיתי להרב בצלאל כ"י שהביא משם תוס' חיצוניות שכתבו ע"ז וז"ל, אומר ר"י מכאן יש ליישב דלא תקשי לר"ש דפ"ק [ו, ב] דאסר קלוט להדיוט, אמאי אסור דהא מדאסרינן לגבוה מכלל דלהדיוט שרי, דאיכא למימר דאסר לגבוה אפי' אותן שפרסותיו סדוקות כיון שעגילן, שאותן יהא מותר להדיוט אע"ג דעגילן, כיון שפרסותיו סדוקות, ועוד אומר הר"ר אלחנן דאיכא למימר כגון שפרסה אחת קלוטה ושאר פרסותיו סדוקות, שאותו יהא מותר להדיוט, ולגבוה אסור שחשיב כבעל מום עכ"ל. ודבריהם תמוהים דמדהוקשה להם מהא דאמר הכתוב דקלוט הוי מום ואסור לגבוה לסברת ר"ש, ש"מ דס"ל דלר"ש דאסר להדיוט קלוט היינו קלוט ממש, דכל דפרסותיו קלוטות כשל בהמה טמאה אסור להדיוט אף דכל גופו וראשו ורובו דומה לאמו, וזה ודאי ליתא דהא אמרינן בפרקא קמא (דף ז' ע"א) דאפי' לר"ש כל דראשו ורובו דומה לאמו שהיא בהמה טהורה מותר באכילה, מכ"ש אם כל גופו דומה לבהמה טהורה, דפשיטא דאפי' אם כל פרסותיו

קלוטות כבהמה טמאה כיון דפרסותיו אינן אלא מעוטא דמעוטא דכל הגוף, ושאר הגוף דומה לבהמה טהורה פשיטא דאפי' לר"ש מותר, דאף דבגמרא מצינו בכמה מקומות דמכני סברת ר"ש בשם קלוט לבד, וכדאמרי' בפרק בהמה המקשה (דף ס"ח ע"ב) דקאמר בקלוט בן פרה אליבא דר"ש, וכן שם (דף ס"ט ע"א) דקאמר לאתויי קלוט בן פרה ואליבא דר"ש יעו"ש, עכצ"ל דלאו דוקא האי לישנא דקלוט, דאע"ג דבלשון מקרא קרי ליה קרא קלוט לענין קדשים כל שפרסותיו בלבד קלוטות אף דשאר הגוף דומה לבהמה טהורה, מ"מ בלשון חז"ל לענין סברת ר"ש עכצ"ל דלאו דווקא, אלא הכוונה הוא דסתם קלוט מסתמא גופו נמי דומה לבהמה טמאה, וכל שאין ראשו ורובו דומה לבהמה טהורה אסר ר"ש:

מתני' [מ, ב] עינו אחת גדולה וכו':

אות נז ס"ק א

גמרא תנא גדולה וכו', ודווקא אחת גדולה ואחת קטנה, אבל ב' גדולות ב' קטנות לא הוי מומא, והכין אסיקנא בפ"ק דמכילתין וכו'. הכי אמרי' התם בפ"ק (דף ג' ע"ב) עלה דפריך הש"ס לר"י דמום קבוע מאי קמשמע לן הא נמי תנינא וכו': הנה ראיתי לרש"י בפרקין דלעיל (דף ל"ו ע"ב) דגבי מאי דאמרי' התם ההוא שרוע דאתא קמיה דר"א כתב וז"ל, שרוע עינו אחת גדולה ואחת קטנה עכ"ל, וילע"ע דאמאי פירש"י כן הא עיקר שרוע דקרא אמרינן בת"כ פרשת אמור [כב, כג] דשרוע הוא שנשמטה יריכו, וכן אמרי' בפרקין (דף מ' ע"א) תנא השרוע והקלוט שרוע שנשתרבב לו יריכו, וכ"כ הר"מ בפ"ז דהלכות ביאת מקדש דין ט', מי שנשמטה יריכו הוא שרוע האמור בתורה ע"כ, ואם כן אמאי לא פירש"י כן ופי' עינו אחת גדולה וכו'. דנהי דבשמעתין דפ"ק קס"ד הש"ס לומר דה"ט דעינו אחת גדולה משום דהוי כמו שרוע, ולא הוי טעמא משום שינוי לשנויי מאי דפריך לר"י ממתניתין, מ"מ הא מסיק התם דמשום שינוי הוא ולא משום שרוע, ונראה דהכי הוי המסקנא אחר האמת דמשום שינוי הוא, שהרי כתב רש"י שם בד"ה תרווייהו בעי וז"ל, והא ודאי משונה הוא, ואי קשיא אמאי איצטריך לר"י למימר הא אוקימנא דשינוי הוי מומא, תריץ כיון דאיכא למימר נמי דלאו משום שינוי הוא אלא משום שרוע איצטריך לר"י למימר עכ"ל, הרי מתבאר מתוך דבריו דאחר המסקנא האמת הוא דמתני' דעינו אחת גדולה משום שינוי הוא ולא שום שרוע, ולמה פי' הכא דעינו אחת גדולה שרוע הוא:

ורש"י בפי' החומש בפ' אמור [שם] פי' אבר א' גדול מחבירו עכ"ל, נראה מדבריו דבכל האברים שייך זה דכל דאחד גדול מחבירו שרוע הוי, וא"כ ה"ה עינו א' גדולה, ואף

לפי פי' החומש ק"ק למה בפרקין דלעיל פירש עינו אחת גדולה דהוא אבר מיוחד, ולא פירש כפירוש החומש שהוא דבר כולל בכל האברים, אבל עכ"פ מדברי רש"י בשמעתין [דפ"ק] אינו נראה כן, דאם איתא דהאמת כן הוא דבכל האברים שייך דבר זה, למה הוצרך רש"י לדחוק עצמו דלא תקשי לר"י ממתני' כיון דהאמת כן הוא דבכלל שרוע דקרא הוא זה, וא"כ לאו משום שינוי הוא, אלא דהש"ס דחי התם דאין ראיה מההיא דשתיהן גדולות לומר דטעמא משום שרוע הוא, אבל אין ה"נ דהאמת כן הוא דמשום שרוע הוא, ולמה הוצרך רש"י לומר דקמ"ל ר"י דלאו משום שרוע הוא כי אם משום שינוי, בהיות דהאמת כן הוא דעינו אחת גדולה שרוע הוא, ואין ראיה ממתני' לומר דשינוי מומא הוי ומעיקרא קושיא ליתא לר"י:

אות נז ס"ק ב

והנה לסברת ר"י דבשמעתין [בכורות ג, ב] דהביאה רבינו להלכה דרחל שילדה מין עז וכו' דאם יש בו מקצת סימנים דומה לאמו, אף דחייב בבכורה מ"מ מום קבוע הוא לשחוט עליו, יש לחקור אם הא דחשיב מום קבוע הוא דווקא ביש בו מקצת סימנים דומה לאם, דבכה"ג דמקצתו דומה לרחל אמו ומקצתו דומה לעז מסתבר דהוי מום, כיון דבגופו מצד עצמו יש בו שינוי דכל הרואה אותו מכיר בו דיש בו שינוי, אף דהרואה אין לו ידיעה דבן רחל הוא ושינוי המום הניכר הוא, אבל בעז בן רחל דאין לו מקצת סימנים דומה לאמו אלא כולו עז גמור הוא, אי אמרי' דאף באופן זה חשיב מום כין דאשתני מאמו, דאף דבכה"ג אינו ניכר המום מצד עצמו, דהא הרואה אותו ואין לו ידיעה שהוא בן רחל אינו רואה בו שום שינוי כי עז גמור הוא לא חשיב מום בכה"ג, ונ"מ לקדשים, דקי"ל דנדמה פסול להקרבה, דאי אמרינן דאף דבכה"ג דאין לו מקצת סימנים דומה לאמו חשיב מום קבוע, אם הקדישו או הקריבו לוקה כדין בעל מום ממש, ואי אמרינן דבכה"ג לא חשיב מום אינו לוקה:

ומדברי הר"מ בפ"ג דהלכות איסורי מזבח נראה כצד זה דאפי' בכה"ג דאין לו מקצת סימנים דומה לאמו חשיב מום, שכתב שם בדין ה' וז"ל, הנדמה אע"פ שאינו כלאים הרי הוא פסול למזבח, כיצד רחל שילדה כמין עז וכו' אע"פ שיש בו מקצת סימנים הואיל והוא דומה למין אחר פסול כבעל מום קבוע שאין לך מום קבוע גדול מן השינוי, דנראה מתוך דבריו דמי שאין לו מקצת סימנים נמי הוא מטעם מום, וא"כ הוא יקשה דבכמה דוכתין אמרינן דתניא שור או כשב פרט לכלאים או עז פרט לנדמה כדאמרי' בפרק מרובה (דף ע"ז ע"ב) ומייתי לה בפ' יוצא דופן (דף מ"א ע"א) ובחולין (דף ע"ח ע"ב) ובמכלתין (דף י"ז ע"א), ואם איתא אמאי איצטריך קרא למעט נדמה בקדשים, תיפוק

ליה דבעל מום הוא כיון דיש בו שינוי, ומדאצטריך קרא למעט נדמה ש"מ דבנדמה גמור שאין לו מקצת סימנים דומה לאמו לא חשיב מום, ומשו"ה איצטריך קרא למעוטי:
וכבר ראיתי למהריק"ו בבאורו על הר"מ כ"י שכתב ע"ד הר"מ דהלכות איסורי מזבח הנזכר וז"ל, ואף דתרי גווני נדמה איכא, נדמה שאינו דומה לאמו כלל ודומה לגמרי למין אחר זה נקרא כלאים, והוי בכלל כלאים שהרי כבש ועז מעורב בו, אמו רחל וצורתו עז, ומום אין בו כיון שאין בו צורת רחל כלל, ונדמה שיש בו קצת סימנים שדומה לכבש וקצת לעז אין לך מום וכיעור מזה, דלא גרע מזנב הטלה שהוא ב' חוליות שכשר בגדי ופסול בטלה, או פיו דומה לשל חזיר ורגליו כשל חמור עכ"ל הצריך לענייננו, מבואר מדבריו דאף הר"מ לא אמר דחשיב מום כי אם ביש בו מקצת סימנים דומה לאמו, אבל באינו דומה כלל לא חשיב מום כי אם פסולו משום כלאים: איברא דראיתי להתוס' במסכת תמורה (דף כ"ד ע"ב) ד"ה קסבר שכתבו שם וז"ל, ועוד קשה לפי מאי דפירש ר"י בפרק מרובה גבי הא דאמרי' או עז להוציא את הנדמה, וקשה לר"י לשם ל"ל קרא למעוטי נדמה תיפוק ליה דבעל מום הוא דמדאשתני מומא הוא כדאיתא ריש בכורות, ותירץ ר"י דאיצטריך קרא למעוטי נדמה בולדות קדשים, דמהו דתימא ליקדשו אגב אמיה קמשמע לן או עז דלא עכ"ל. ולפי האמור דהא דחשיב מום אינו אלא ביש לו מקצת סימנים דומה לאמו, אבל באין לו כלל לא חשיב מום מהטעם האמור, א"כ מאי ק"ל לר"י, הא שפיר י"ל דאיצטריך קרא לנדמה גמור דאין לו מקצת סימנים דומה לאמו, ומדהקשה ר"י כן שמע מינה דס"ל דאפי' בכהאי גוונא הוי מומא: ואולם יש לדחות די"ל דר"י הכא אזיל לשיטתיה שכתבו התוס' משמו בפרק מרובה (דף ע"ח ע"א) בד"ה עד שיהא וכו', דע"כ ל"צ קרא למעט נדמה בקדשים, אלא למעט אפי' יש לו מקצת סימנים דומה לאמו, כי היכי דלא נילף מבכור דביש לו מקצת סימנים חייב בבכורה יעו"ש, ויש לומר דעפ"י שיטה זאת הוא דהוקשה לר"י הכא, דאכתי אמאי איצטריך קרא למעט נדמה בקדשים דאפי' יש לו מקצת סימנים, תיפוק ליה דהוי מומא, אבל לעולם דנדמה גמור שאין לו מקצת סימנים לא חשיב בע"מ:
והנה ראיתי בתוס' חיצוניות בפ"ק דמכילתין (בדף י"ב ע"א) שכתב הרב בצלאל משמם וז"ל, או עז פרט לנדמה, וא"ת תיפוק ליה דהוי מומא כדאמרי' לעיל, וי"ל דאיצטריך למעט לענין תמורה דאע"ג דחיילא על בעלת מום קבוע לא חיילא אנדמה, וא"ת תיפוק ליה דנילף קדשים מבכור מגז"ש דתחת תחת דבכור ול"ל קרא, וי"ל דאיצטריך היכא דאיכא מקצת סימנים דומה לאמו דאז מחוייב בבכורה עכ"ל, מדבריהם אלו י"ל דסבירא להו דאפי' בנדמה גמור דאין לו מקצת סימנים חשיב מומא, דאל"כ מהראוי היה דיקבעו

קושיתם השניה שהקשו דל"ל קרא נילף קדשים מבכור, ועל פי תירוצם דאיצטריך ליש בו מקצת סימנים יקבעו קושיתם הראשונה דתיפוק ליה משום מום, ומדלא חשו לזה ש"מ דקושיתם הראשונה דתיפוק ליה משום מום אפי' באין לו מקצת סימנים:

והנה מה שתירצו התוס' חיצוניות לקושיתם דנ"מ לתמורה דחיילא אבעלת מום קבוע, יל"ע דאמאי לא אמרו נמי דנ"מ לענין מעשר בהמה, דקי"ל [בכורות נז, א] דחל קדושה אפי' אבעלת מום, וי"ל דניחא להו לומר דנ"מ לתמורה דהכי הוי עדיף טפי, דהא קרא דשור או כשב בכל הקרבנות מיירי, ודוחק הוא לאוקמי קרא במעשר בהמה דוקא, משא"כ אי מוקמינן ליה דנ"מ לתמורה דשייך בשאר קרבנות. כי עפ"י זה נמי יש ליישב בדברי התוספות דתמורה, דלא מצאו ליישב קושייתם כי אם דאיצטריך למעט נדמה דוולדות קדשים, ואמאי לא ניחא להו דנ"מ לתמורה דחיילא אבעלת מום, משום די"ל דטפי עדיף לאוקומי לקרא בוולדות קדשים כפשטיה דקרא דמיירי בקרבנות דתחלת הקדש, ולא בתמורה דהוי סוף הקדש, וכ"כ לא ניחא להו לומר דנ"מ למעשר בהמה כאמור, דאם אנו אומרים דנ"מ למעשר בהמה לא הוי כפשטיה דקרא דמשכחת לה בשאר קרבנות, מה שא"כ אם אנו אומרים דנפקא מינה לוולדות קדשים דשייך זה בכמה קרבנות:

והנה לפי דברי התוס' דתמורה ודברי התוס' חיצוניות דבכורות הנזכר, יל"ע בשמעתין [בכורות ג, ב] דמאי פריך הש"ס לר"י דמאי קמ"ל דמום קבוע הוא דהא תנן במתני' עינו אחת גדולה וכו' דהוי מומא, דאלמא דכל שינוי הוי מומא, הא שפיר י"ל דר"י הוצרך לאשמועינן דע"י שינוי דנדמה גמור או בדיש לו מקצת סימנים דומה לאמו דהוי מומא, כי היכי דלא נימא דמדאיצטריך קרא דאו עז למעט נדמה גבי קדשים, עכצ"ל דשינוי זה לא הוי מומא, דאי מדמינן ליה לשינוי דעינו אחת גדולה א"כ ל"ל קרא דאו עז למעט, הא מסברא פסלינן ליה דהא כל בע"מ פסול לקרבן, ומדאיצטריך קרא שמע מינה דלא הוי מומא, והא קמ"ל ר"י דלא אמרי' הכי אלא דמומא הוי, ומאי דאיצטריך קרא דאו עז נ"מ לתמורה כסברת תוס' חיצוניות, או אתא קרא למעט אפי' נדמה דוולדות קדשים, ואילו לא אשמועינן כן ר"י מנ"ל לומר הכי: והנה למ"ש דיש לצדד דהא דאמר ר"י דנדמה בעל מום קבוע הוא, דהיינו דוקא ביש בו מקצת סימנים דומה לאמו, אבל אינו דומה כלל לאמו לא חשיב בעל מום, יש להביא קצת ראיה עוד מההיא דאמרי' בפרק קמא דמכלתין (דף י"ז ע"א), גבי פלוגתא דרבי מאיר ורבנן גבי בכור, ומוקמינן התם דפלוגתייהו דרבי מאיר ורבנן הוא ברחל בת רחל בת עז דדומה לאמו ואינו דומה לאמיה דאימיה, או ברחל בת עז בת רחל דדומה לאימיה דאימיה ואינו דומה לאמיה, דלרבי מאיר בהני תרי גווני

מחייב בבכורה ולרבנן פטור, ואמרי' עוד אמר ר"י מודה ר"מ בשעיר של ר"ח דבעינן בן שעירה, מאי טעמא א"ק אחד המיוחד משמת ימי בראשית, ופריך דהא מהתם נפקא מקרא דאו עז פרט לנדמה, ומשני צריכא דאי מהתם הו"א ה"מ היכא דלא נחת לדרי, אבל היכא דנחת אימא לא, ואי מהכא הו"א ה"מ לגבי קרבן חובה אבל נדבה לא צריכא ע"כ. דנראה דלרבי מאיר נמי איצטריך קרא דאו עז להיכא דלא נחית לדרי, דהיינו ברחל בת עז בת רחל דאינו דומה לאמו ודומה לאם אמו, דבכה"ג לענין בכור מחייב בבכורה, אבל לקרבן פסול להקרבה ואם איתא דכל דאינו דומה לאמו כלל אפילו במקצת סימנים הוי בעל מום, אמאי איצטריך קרא דאו עז למעוטי תיפוק ליה דהוי בעל מום, אלא ודאי דעכצ"ל דכיון שאינו דומה לאמו כלל דבהכאי גוונא אין בו שינוי מצד עצמו לא חשיב בעל מום, ולהכי איצטריך קרא דאו עז למעט לרבי מאיר:

איברא דאיכא למידק דלרבנן דאמרי דבהני תרי גווני נמי נדמה פטור מן הבכורה, עכצ"ל דהני תרי קראי דקרא דאו עז דאתא למעט היכא דלא נחית לדרי, וכן קרא דשעיר דאחד המיוחד דאתא למעט היכא דנחית לדרי, מיירי ביש בו מקצת סימנים דומה לאמו, כשהוא רחל בת עז בת רחל דיש בו מקצת סימנים דומה לעז, וברחל בת רחל בת עז יש בו מקצת סימנים דומה לאימיה דאימיה, וע"ז איצטריכו קראי למעט כיון דלגבי בכור ביש בו מקצת סימנים לא חשיב נדמה, מהו דתימא דה"ה בקדשים קמ"ל דלענין קרבן חשיב נדמה ופסול. וכמ"ש התוספות בפרק מרובה משם ר"י דקדשים לא איצטריך אלא למעט דיש בו מקצת סימנים, דבאין בו מקצת סימנים הא ממעטינן ליה מג"ש דתחת תחת דבכור. וא"כ קשה דבשלמא בקרא דשור או כשב או עז כיון דקרא כולל בכל הקרבנות, שפיר י"ל דאיצטריך קרא לתמורה או למעשר בהמה דחיילי אפילו על בע"מ כמ"ש התוספות חיצוניות, או דאתא קרא למעט נדמה בוולדות קדשים כסברת ר"י דכתבו התוספות, אבל בקרא דאחד המיוחד דשעיר ר"ח דמיירי בקרבן מיוחד דר"ח, למה צריך קרא למעט בדנחית לדרי דהיינו דדמי לאימיה דאימיה אם יש בו מקצת סימנים דומה לאימיה דאימיה, כיון דבכה"ג בע"מ הוא ויש בו שינוי מצד עצמו שנראה בו סימני כבש וסימני עז, וכל כי הא דמצד עצמו הרואה אותו רואה שינוי חשיב בע"מ ולמה איצטריך קרא:

דהכא לא שייך תירוץ התוספות חיצוניות דנ"מ לתמורה, דהא קרא בשעיר ר"ח דווקא מיירי, וכן לתירוץ התוס' דתמורה ל"ש למימר דלשעיר שהוא ולד קדשים אתא קרא, דאיך משכחת לה שעיר של ר"ח שיהא ולד קדשים, הא כל קרבנות צבור זכרים הם כדתנן בתמורה (דף י"ד ע"א). ואין לומר דמשכחת לה ביחיד שהתנדב שעירת עזים

מעוברת, ואמר שהיא שלמים וולדה אם יהיה זכר יהיה שעיר של ר"ח, דכיון דמסרו לצבור חשיב כשל צבור כמ"ש הר"מ בפ"ח מהלכות כלי המקדש [ה"ז], דכל קרבנות הצבור שהתנדב אותם יחיד כשרים יעו"ש, ור"י ס"ל בעלמא דעובר לאו ירך אמו, דמה"ט הפריש חטאת מעוברת וילדה רצה בולדה מתכפר כדאמרינן בתמורה (דף כ"ה ע"א) יעו"ש, דהא ליתא דבכה"ג ל"צ קרא, דהא דאיצטריך קרא לנדמה דוולד קדשים לר"י, היינו כי היכי דלא נימא דלקדשו אגב אימיה, וזהו דוקא היכא דמכח אימיה נחת ליה קדושה ולא מחמת נפשיה, אבל בנדון זה דמחמת עצמו הוא דקדיש כמקדיש בהמה באנפי נפשה אין סברא לומר דליקדשו אגב אימיה:

ואפשר ליישב עפ"י מאי דאמרי' בפ"ג דיומא (דף ל"ד ע"ב) גבי פלוגתייהו דרבי ורבנן, אי ילמד שחרית מערבית או ערבית משחרית, דה"ט דרבי דכתיב לכבש האחד איזהו כבש שנאמר בו אחד הוי אומר זה תמיד של שחר, ורבנן אחד מיוחד שבעדרו, ורבי ממבחר נדריך נפקא, ורבנן חד בחובה וחד בנדבה וצריכי ע"כ. וי"ל דרבנן דהכא גבי נדמה ס"ל כרבי דילמד ערבית משחרית מקרא דלכבש האחד, ודרשא דבעינן מיוחד שבעדרו דריש לה מקרא דשעיר אחד דראש חדש, דלענין שיהיה מיוחד שבעדרו אתא קרא, ולא לענין שיהא מיוחד ששת ימי בראשית, ואע"ג דלרבי התם ס"ל דנפק"ל מקרא דמבחר נדריך, רבנן דהכא ס"ל כרבי לענין דשחרית הוא עיקר, אבל מאי דס"ל לרבי דלא בעינן תרי קראי חד לחובה וחד לנדבה לא סבירא להו כוותיה, אלא ס"ל כרבנן דבעי קרא לחובה. וכיוצא לזה מצינו בפ"ז דיומא (דף ע' ע"ב), דרבי ס"ל מדכתיב איל אחד ש"מ דאיל אחד דווקא הוא, ור"א בר"ש ס"ל דשני אילים הם, ואמרינן דה"ט דר"א בר"ש משום דס"ל דמאי אחד מיוחד שבעדרו, ופריך ורבי, ומשני נפקא ליה ממבחר נדריך, ור"א [בר"ש] חד בחובה וחד בנדבה צריכי, ומדהוצרך קרא אחרינא לדרשא זאת ש"מ דס"ל כרבי דילמד ערבית משחרית מקרא דלכבש אחד, וא"כ מבעי ליה קרא אחרינא לחובה, דלא ס"ל כרבי דלא בעינן תרי קראי לחובה ולנדבה, וכמו כן נאמר לרבנן דהכא ס"ל כרבי בההיא דאיל אחד הוא ולא שנים, ואם כן לא נשאר שום קרא לדרוש מיוחד שבעדרו לחובה, ודריש לה מקרא דשעיר אחד, ועי' בתו"י מ"ש בסוגיא דיומא ודו"ק:

הן אמת דקשה לזה דא"כ מנ"ל לר"י דמודה ר"מ בשעיר ראש חדש מקרא דשעיר אחד, דאמאי לא נאמר דלר"מ נמי ס"ל דקרא דשעיר אחד הוא לדרוש מיוחד שבעדרו כרבנן. ואולי די"ל דאפשר דר"י קים ליה דר"מ ס"ל בעלמא כרבי דלא צריכי תרי קראי, וממבחר נדריך נפקא ליה בין חובה בין נדבה. דבהכי ניחא מאי דקשה לכאורה בשמעתין דלמה הוצרך הש"ס הכא גבי נדמה למעבד צריכותא, דאי מהתם היכא דלא נחת לדרי ואי

מקרא דשעיר אחד הוא דווקא בדבר חובה אבל נדבה לא, הרי מהב' סוגיות דיומא הנזכר מתבאר דצריכי תרי קראי לחובה ולנדבה, דיש צד לומר דחובה חמור מנדבה ויש צד דנדבה חמור מחובה כמ"ש רש"י שם, ואם כן בהאי דחובה ונדבה אית ליה דיו למעבד צריכותא דצריכי תרי קראי חד לחובה וחד לנדבה, ומדלא משני שמע מינה דקי"ל דרבי מאיר סבירא ליה כשיטת רבי דמקרא דמבחר נדריך נפ"ל נדבה וחובה, וא"כ ה"ה הכא, וכיון דסבירא ליה כרבי קרא דשעיר אחד לא איצטריך למיוחד שבעדרו, ועל כרחך איצטריך למיוחד משׁשׁת ימי בראשית זה אפשר לדחוק בזה: ואולם ראיתי להר"ם בפ"ג מהלכות איסורי מזבח הלכה ז' דאחר שכתב דין כלאים ונדמה כתב וז"ל, ויראה לי שאע"פ שאין כל הפסולין האלו ראויין למזבח לקרבן, אם עבר והקריבן אינו לוקה מה"ת עכ"ל, דנראה דס"ל דאף נדמה בין דאינו דומה כלל לאמו ובין יש בו מקצת סימנים דומה לאמו אם הקריבו אינו לוקה. ויל"ע דהא בשמעתין [בכורות ג, ב] דפריך הש"ס לר"י דאמר דהוי מום קבוע דמלתא דפשיטא הוא, דהרי זה דומה לעינו אחת גדולה, נראה דמשווה הש"ס דין מום זה למום דעינו אחת גדולה, וכיון דבעינו אחת גדולה וכו' פשיטא דאם הקריבו לוקה ה"ה במום זה דנדמה, ומנין לו להר"ם דאינו לוקה:

ונראה דסברת הר"מ הוא מטעם דהוקשה לו להר"ם מה שכתבו התוס' חיצוניות והתוס' בתמורה בשם ר"י, דלסברת ר"י דמום קבוע הוא למה איצטריך קרא דאו עז למעט נדמה, הא אפילו אם נאמר דאיצטריך קרא ליש בו מקצת סימנים כאמו מ"מ בע"מ הוא ובלאו הכי פסול להקרבה כשאר בע"מ, ולא ניחא ליה כתירוץ התוס' חיצוניות או כתירוץ התוס', ובפרט דאכתי קשה דאמאי איצטריך קרא דשעיר אחד למעט כיון דאם יש בו מקצת סימנים כאמו או כאימיה דאימיה בע"מ הוא ולמה צריך קרא, דבהאי קרא לא שייך הני תירוצים כדבר האמור. ולכן ס"ל להר"מ דהני קראי דאתו למעט כל גווני נדמה לאו דאיצטריכו לפוסלן, אלא ללמד דאינם בכלל לאו דכל מום לא תקריבו, דאין בהם אלא איסור עשה דהכתוב נתקו לעשה, וכדא"ר זירא בפרק אותו ואת בנו [פ, ב] הנח למחוסר זמן שהכתוב נתקו לעשה, מ"ט דאמר קרא ומיום השמיני והלאה ירצה, מיום השמיני אין מעיקרא לא לאו הבא מכלל עשה עשה, כמ"ש מרן הכ"מ שם בדין זה בסוגיא הנזכר. וכתב הרב לח"מ דהר"מ מפרש כפירוש התוס' שפירשו דהא דאמר ר"ז הנח למחוסר זמן דהכתוב נתקו לעשה, אין פירושו כפי' רש"י דהוי לאו הניתק לעשה, אלא דהכתוב נתקו מלאו דלא ירצה ולא הוי בכלל כל הפסולין דהוו בלאו דלא ירצה, אלא נתקו לעשה ולית ביה אלא עשה דמיום השמיני והלאה, והאריכו שם התוס' יעו"ש. ואם כן ה"ה לענין נדמה דאף דהוי בכלל לאו דכל מום לא תקריבו, בא הכתוב ונתקו לעשה

דכתיב או עז ולא נדמה, וכן שעיר אחד ולא נדמה בדנחת לדרי, ולאו הבא מכלל עשה ללמד דאין בו אלא איסור עשה, ולכן אין כאן קושיא למה איצטריך קרא תיפוק ליה משום בע"מ, דאדרבה איצטריך קרא להקל עליו להוציאו מכלל לאו ונתקו לעשה, דאין כאן אלא איסור עשה ואין לוקין עליו:

דבזה ניחא דכתב הר"ם בדין זה בלשון יראה לי כאילו הוא סברתו, והרי מפורש בסוגיא דאותו ואת בנו דקאמר ר' זירא הנח למחוסר זמן דנתקו הכתוב לעשה כמ"ש מרן הכ"מ, ודחק ליישב דברי הר"מ וגם הלח"מ דחק עצמו ליישב דבריו, אבל לפי האמור הוצרך לומר בלשון יראה לי לענין נדמה, דאף על גב דמפשט שמעתין יראה דהוי כשאר מומין דלוקין עליו, וגם פשט דברי התוספות חיצוניות ודברי התוס' דתמורה בשם ר"י דבקשו תירוצים אחרים, שמע מינה דסבירא להו דלוקה עליו כשאר מומין, מדלא ניחא להו לומר דאיצטריך קרא לנתקו לעשה, והר"ם הוא דחדש זה מסברתו, דלענין נדמה נמי אמרינן דהכתוב נתקו לעשה, ועיקר קרא לזה הוא דאתא. ועיין מ"ש בענין זה בספר תוספת דרבנן באות נו"ן נדמה דף ע"ד [סי' רי"ד] עד סוף הענין, ולפי מ"ש הכא הרואה יראה דיש בכלל דברי שם איזה פרטים שאינם מחוורים יעו"ש ודו"ק:

מתני' [מא, א] הטומטום ואנדרוגינוס וכו':

אות נח ס"ק א

הנה ברישא דמתניתין [שם] קתני ואלו שאין שוחטין עליהן וכו', ושנעבדה בו עבירה ושהמית אדם וכו', וי"ל דאמאי לא קתני מתניתין כל הני דרגיל התנא למתני נעבד ומוקצה, כדתנן בריש פרק התערובת (דף ע"א ע"ב), נתערבו בשור שנעבדה בו עבירה או שהמית את האדם וכו' ברובע ונרבע במוקצה ונעבד וכו' וכן בכמה דוכתין. דאין לומר דכיון דקתני ושנעבדה בו עבירה הרי בזה נכללו כולם וכמו שנראה מדברי רש"י שם בפרק התערובת שכתב וז"ל, נתערבו זבחים כשרים בשור שנעבדה בו עבירה אחד באחד ומפרש ואזיל מאי היא כגון שהמית את האדם וכו' עכ"ל, דלפי דברי רש"י מפורש יוצא דבלישנא דנעבדה בו עבירה כלול כל הנזכר במתני', אלא דתני והדר מפרש, והכא במתני' כיון דכבר פירש התנא במתני' דזבחים הנזכר דנעבדה בו עבירה כולל כל הני, וכן במתני' אחרות, סמך התנא בכאן ותני סתם ושנעבדה בו עבירה וכולל כל הדברים הנכללים בלשון הזה, דהא ליתא דאם כן אמאי הוצרך התנא לפרש ושהמית את האדם כיון דאף זה נכלל בכלל ונעבדה בו עבירה, ואי נחית התנא לפרש זה אמאי לא פירש כולן רובע ונרבע נעבד ומוקצה:

וי"ל דהכא במתני' דמיירי בבכור לא שייך מכל הני אלא רובע ונרבע ושהמית את האדם, אבל נעבד ומוקצה לא שייך, דהא אמרינן בזבחים (דף קי"ד ע"א) דרובע ונרבע משכחת לה דאקדשינהו מעיקרא והדר רבעו, אבל מוקצה ונעבד לא שייך אלא קודם דאקדישינהו, אבל לאחר דאקדישינהו לא שייך דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו, וא"כ הכא גבי בכור דקדושתו מרחם לא שייך דין מוקצה ונעבד בו, דאפי' אם הוקצה או נעבד לא חל עליו איסור דאין אדם אוסר דבר שאין שלו. דאע"ג דאמרי' התם בזבחים דלר"י הגלילי קדשים קלים ממון בעלים הוא שייך בהם דין מוקצה ונעבד אף לאחר דאקדישינהו, מ"מ היינו דווקא בקדשים קלים דאינם ממתנות כהונה, אבל בכור דהוי ממתנות כהונה אפי' ר"י הגלילי מודה דלאו ממון בעלים הוא אלא משלחן גבוה קא זכו, וכמו שמתבאר בפ"ק דב"ק (דף י"ג ע"א) דמסיק הש"ס שאני מתנות כהונה דכי קא זכו משולחן גבוה קא זכו. וכן פירש"י שם בפי' הסוגיא דאפילו לר"י הגלילי בכור בארץ בזמן שבית המקדש קיים כשהוא תם דראוי להקרבה ממון גבוה הוא ולית להו לכהנים זכותא בגוויה, ודווקא בבכור דחוצה לארץ אפילו בזמן שביהמ"ק קיים או בזמן הזה דאינו ראוי להקריבו הוי ממון בעלים לר"י הגלילי יעו"ש. וא"כ לא שייך גבי בכור תם בזמן ביהמ"ק דין מוקצה ונעבד, כיון דאין אדם אוסר דבר שאין שלו, וכיון שכן לא נכלל בכלל לישנא דמתני' דשנעבדה עבירה כי אם רובע ונרבע או המית את האדם, דהני נאסרים אפי' אם אירע לו אחר דאקדישינהו: ודין רובע ונרבע כללם מתני' במאי דקתני ושנעבדה בו עבירה, ואח"כ מפרש התנא דה"ה המית את האדם. והוצרך התנא לפרש דה"ה המית את האדם, כי היכי דלא נימא דנעבדה בו עבירה הוא אחד משניהם או רובע ונרבע או המית את האדם דוקא, דכיון דבקרא לא נכללו כולם בכלל נעבדה בו עבירה, הוה אמינא דלא נכלל כי אם אחד משניהם, דמסתבר טפי דהא אלו הב' יש בזה מה שאין בזה, דיש צד חומרא לזה משא"כ באחר כדאמרינן בתמורה (דף כ"ח ע"ב), אמר ר"ש אם נאמר רובע למה נאמר נוגח ואם נאמר נוגח למה נאמר רובע, לפי שישנו ברובע מה שאין בנוגח, יש ברובע שהרובע עושה אונס כרצון, משא"כ בנוגח, יש בנוגח שהנוגח משלם את הכופר, משא"כ ברובע, וכיון דיש צד לומר דרובע חמיר מנוגח, ויש צד לומר איפכא דנוגח חמיר מרובע, הוצרך התנא ללמד דהא דנעבדה בו עבירה הוא בין ברובע בין בנוגח, כיון דכללות נעבדה בו עבירה אינם נכללים כולם, דהא נעבד ומוקצה אינם בכלל:

איברא דראיתי להר"ם בפ"ב דהלכות בכורות דין ג' שכתב וז"ל, וכן אם נעבדה בו עבירה או שהרג בעד אחד וכו' או שהוקצה או נעבד ירעה עד שיפול בו מום עכ"ל, ולפי המבואר

קשה דאמאי נקט מוקצה ונעבד, כיון דקי"ל דאין אדם אוסר דבר שאין שלו. ובשלמא בנעבד י"ל דאזיל לשיטתיה שכתב בפ"ד דהלכות איסורי מזבח [ה"ו] דדין הנעבד הוא בין שעבד שלו בין של חבירו, אבל במוקצה קשה, שהרי כתב הר"ם שם דין ה' וז"ל, אבל המוקצה אם הוא שלו והוקצה קודם שיקדיש נפסל, הקצה של חבירו או שהקצה שלו אחר שהקדישו מותר שאין אדם מקצה דבר שאין שלו עכ"ל, וא"כ מ"ש גבי בכור דכתב דבכור שהוקצה נאסר לגבוה, כיון דבכור תם לא הוי ממון בעלים אפי' לר"י הגלילי. וע"כ לא מיירי הר"מ בבכור דחו"ל, דאי מיירי בבכור דחו"ל בלאו הכי אינו ראוי להקרבה:

ואפילו אם נאמר דלא ס"ל כסברת רש"י דההיא דפ"ק דב"ק, אלא דס"ל דאפי' בבכור בארץ ס"ל לר"י הגלילי ממון בעלים הוא, והוא פוסק לענין הלכה כר"י הגלילי דקדשים קלים ממון בעלים הוא, וכמ"ש מדברי הר"מ בפ"ח דהלכות נזקי ממון [ה"א] וכמ"ש הל"מ שם דהר"מ פסק כר"י הגלילי, מ"מ עינינו הרואות דלענין מוקצה שכתב שאם הוקצה אחר שהקדיש לא חלק הר"מ בין קדשי קדשים לקדשים קלים, ועכצ"ל דלענין מוקצה אין הלכה כר"י הגלילי לומר דאם הוקצו קדשים קלים אסורים, וא"כ מ"ש גבי בכור דס"ל דאסור. ועי' בפ"ד דהלכות מעילה דין ח' מ"ש הרב מ"ל, דמדין זה שכתב הר"מ דהמוכר שלמיו לא עשה כלום, ע"כ צ"ל דלא פסק הר"מ כר"י הגלילי, וכן מההיא דמוקצה, וכן נראה ממ"ש גבי אתנן בפ"ד מהלכות איסורי מזבח [הט"ו] דהרי מכמה מקומות נראה היפך ממ"ש בפ"ח דהלכות נזקי ממון יעו"ש, ועכצ"ל דלאו לכל מילי פסק הר"מ כר"י הגלילי, דלענין אין אדם אוסר דבר שאין שלו לא קי"ל כוותיה כדמוכח מדין מוקצה ומדין אתנן, וכן לענין מכירה במכר שלמיו, ולענין נזיקין דוקא קי"ל כר"י הגלילי דהוו ממון בעלים, וה"ט משום דהבעלים חייבים בשמירתו, וא"כ גבי בכור איך פסק דחל עליו איסור מוקצה. ודוחק לומר דמוקצה דבכור שכתב הר"ם מיירי בשהקצה אמו בהיותה מעוברת ממנו, דקי"ל גבי קדשים דהעובר נמי יש לו דין מוקצה וכמ"ש הר"מ בפ"ג מהלכות איסורי מזבח דין י"ב וי"ג יעו"ש, ובכור כיון דלא חל קדושה עליו כי אם בשעת לידה הרי חל עליו איסור מוקצה, דזה דוחק דכל כי הא הוי ליה לפרש, כיון דדין נעבד והשאר שהזכיר הר"מ מיירי אפילו אחר שנולד:

אות נח ס"ק ב

ובעיקר מתני' דמייתי רבינו בדין אנדרוגינוס דפליגי תנאי במתני' [מא, א] פסק רבינו כרבנן בתראי, דאמרי דאנדרוגינוס אינו בכור כלל אלא נגזז ונעבד, ומתבאר מדברי רבינו דפסק כרבנן מטעם ההיא דפ' הערל [יבמות פג, א], דאמרי שם בי רב הלכה כר"י באנדרוגינוס, וס"ל לרבינו כמ"ש מדברי הרי"ף שם, דאמרי בי רב כרב ס"ל דאמר ליתא

למתני' דקאמר דר"י ס"ל דאנדרוגינוס כזכר ממש הוי, מקמי ברייתא דתניא ר"י אומר אנדרוגינוס בריה בפ"ע היא וכו', ואמרי בי רב כר"י דברייתא פסקו הלכה. וס"ל לרבינו דבריה בפ"ע הוא דקאמר ר"י בברייתא, אין הכוונה לומר דהוי ספק זכר ספק נקבה כמ"ש התוס' שם בפ' הערל ובכמה דוכתין, אלא הכוונה דהוי בריה בפ"ע ממש דלא הוי לא זכר ולא נקבה כי אם מין אחר בפ"ע הוא, וזהו סברת רבנן דהכא דס"ל דאנדרוגינוס אינו בכור כלל כיון דבריה בפ"ע הוא. ומה שיקשה על רבינו, מההיא דפ' המפלת [נדה כח, א] דקאמר רב טומטום ואנדרוגינוס שראו לובן או אודם וכו', וכן מה שקשה עליו מההיא דכוי דאמרינן בפ' אותו ואת בנו [חולין פ, א] דאמר ר"י כוי בריה בפ"ע הוא, וע"כ התם ספק חיה ספק בהמה קאמר, כבר ישב הכל רבינו בחי' ליבמות בקונ' אחרון שיש שם בסוף המסכתא על זה יעו"ש, והמתבאר מדבריו שם דגם בסברת ר"י גבי כוי דבריה בפני עצמה הוא, אין הכוונה דהוי ספק חיה ספק בהמה אלא בריה בפ"ע ממש דמין אחר הוא ולא הוי לא חיה ולא בהמה: אלא דקצת קשה על זה מהא דאמרינן שם בפרק אותו ואת בנו (דף פ' ע"א), אמר רב ספרא הני עזי דבאלא כשירות לגבי מזבח, סבר לה כי הא דאמר ר"י עשר בהמות מנה הכתוב ותו לא, והני מדלא קא חשיב להו בהדי חיות ש"מ דעז נינהו ע"כ, ואם איתא דלר"י כוי מין חדש הוא, אמאי לא מנה לה הכתוב למין זה שאינו לא בהמה ולא חיה, והכתוב לא מנה כי אם אלו העשרה שהם כשירות ואין לנו עוד מין אחר שכשר בעולם. אלא דאין זה קושיא על רבינו, דמה שנאמר ליישב למ"ד בפי' דכוי מין בפ"ע הוא ולא ספק, דהא סברא זאת יש כדאמרינן בפרק בתרא דיומא (דף ע"ד ע"ב) גבי כל חלב לרבות כוי, דמשני הש"ס קסבר כוי בריה בפ"ע, דהתם ע"כ לא הוי ספק כי אם מין חדש ממש, וכן אמרינן בכריתות (דף כ"א ע"א) דהתם נמי אמרינן הכי, ומ"ש ליישב למאן דאית ליה סברא זאת נאמר נמי לסברת ר"י, אפי' אם נאמר דסבר ר"י כפי' רבינו דכוי לא הוי ספק:

וקצת יש להביא ראיה לסברת רבינו, דלר"י כוי לא הוי ספק, מההיא דאמרינן בפרק אותו ואת בנו (דף ע"ט ע"ב), דפריך התם אהא דתנן כוי אין שוחטין אותו בי"ט ואם שחטו אין מכסין את דמו, במאי עסקינן אילימא בתיש הבא על הצביה וילדה וכו', והקשה הרשב"א שם בחי' וז"ל, ותמיה לי מאי קא קשה ליה מכוי, דלמא לא ר"א ולא רבנן אלא ר"י דאית ליה כוי בריה בפ"ע הוא וכו', ודחק עצמו הרשב"א ליישב קושיא זאת והניח הדבר בצ"ע יעו"ש, ולפי סברת רבינו דלר"י נמי לא הוי ספק אלא מין אחר ממש, לא מצי לאוקומי מתני' התם כר"י דהא קתני מתני' התם כוי מכסין את דמו מפני שהוא ספק, ולר"י לא הוי ספק. ואע"ג דלרבינו נמי לענין כסוי בפרק כסוי הדם משוי

ליה לכוי לענין חיוב כסוי הדם ספק, מ"מ כבר כתב רבינו שם בקונטרס אחרון דסוף יבמות הנזכר דלר"י לא הוי ספק מצד עצמו, דעל גופו של כוי ליכא שום ספק דפשיטא דמין אחר הוא, אלא הספק הוא ספיקא דדינא, דאפשר דכיון דלכמה דברים רבי רחמנא לעשותו כמין בהמה אפשר דה"ה דנותנין עליו חומרי חיה נמי, וזה לא שייך במתני' דקתני כוי מכסין את דמו מפני שהוא ספק, דהאי לישנא משמע שגופו של כוי מצד עצמו הוא ספק חיה ספק בהמה, דאי כוונת התנא הוא משום ספיקא דדינא הכי הול"ל, מכסין את דמו מפני הספק. וזה נראה שהוא דעת הריטב"א בחי' שכתב גבי מתני' דכסוי הדם [פג, ב] וז"ל, ונוהג בכוי מפני שהוא ספק, וסתמא דלא כר"י דאמר כוי בריה בפ"ע הוא עכ"ל, ולכאורה קשה דהא ר"י עצמו קרי ליה ספק לענין כסוי כדאמרי' בפרק כסוי הדם (דף פ"ד ע"ב) דקאמר גבי כוי אינו דין שאין ספיקו דוחה י"ט יעו"ש, וא"כ נוכל לומר דמתני' כר"י נמי אתא, אמנם לפי הנ"ל א"ש דפשטא דמתני' נראה דהאי תנא סבר דהוי ספק או חיה או בהמה הוא וזה דלא כסברת ר"י, דסבירא ליה להריטב"א כסברת רבינו הרמב"ן:

וראיתי להרא"ש בחידושיו ליבמות [פג, א] בסוגיין דפרק הערל, שהאריך להכריח כסברת התוס' דבריה בפני עצמו דקאמר ר"י פי' דהוי ספק זכר ספק נקבה ולא מין אחר, והביא ראיה מההיא דהמפלת, וכתב עוד וז"ל, וכן בפרק אותו ואת בנו דקתני כי האי לישנא דהכא, והתם נמי אי אפשר לומר שאינו לא חיה ולא בהמה שהרי עשר בהמות מנה הכתוב וטפי ליכא כדאיתא התם, ועוד האריך שם יעו"ש. ולא ידעתי אמאי לא הביא ראיה לומר דגבי כוי ע"כ הכי פירושא ספק חיה ספק בהמה, דהא ר"י עצמו קרי ליה לענין כסוי הדם ספק כנזכר לעיל. דהראיה שהביא מההיא דעשר בהמה מנה הכתוב אינו כל כך ראיה, דהא לפי סוגיא דפרק בתרא דיומא וסוגיא דכריתות ע"כ בריה בפני עצמו פי' דהוי מין בפני עצמו, ומה שנאמר לאותם סוגיות נאמר לר"י כמש"ל. באופן דלמדנו מדברי הרא"ש דס"ל כדברי התוס', דלר"י דברייתא בריה בפני עצמו היינו דהוי ספק זכר ספק נקבה. והנה כי כן צריך להבין דממ"ש הוא ז"ל בפסקיו בסוגיין דבכורות [סי' ח'], נראה דס"ל כסברת רבינו דבריה בפני עצמו הוא ואינו לא זכר ולא נקבה, שהרי הביא סברת הרי"ף דנראה דס"ל דהלכתא כר"י דברייתא, וכתב, ולהאי פיסקא הלכה כרבנן בתראי דאמרי דאנדרוגינוס נגזז ונעבד, ואח"כ הביא סברת רש"י והתוס' דהלכתא כר"י דמתני' דהוי זכר, ומסיק שם לענין הלכה דכיון דפליגי בהאי פיסקא רבוותא טוב להחמיר בדבר, ובכור מספק הוי ונאכל במומו לבעלים יעו"ש, ואם איתא דס"ל דלר"י דברייתא נמי אינו אלא ספק זכר וספק נקבה, א"כ אפילו לסברת הרי"ף לית הלכתא

כרבנן בתראי דאמרי נגזז ונעבד, כיון דספק זכר הוי מספיקא אזלינן לחומרא כדין כל ספק בכור, וע"כ צ"ל דבפסקיו חזר ממ"ש בחידושיו:

הן אמת דראיתי לרש"ל בפרק הערל סי' ל"ב שהביא דברי הרא"ש אלו דבכורות, שכתב דמאחר דאיפליגו רבוותא טוב להחמיר והוי בכור מספק, וכתב עליהן וז"ל פי' כי לפי דברי הרי"ף שתפס אנדרוגינוס לספק זכר, ממילא לענין בכור הוי חולין גמורים כדברי רבנן דנגזז ונעבד וכו' עכ"ל הצריך לענינינו, ודבריו תמוהים דאי ס"ל להרא"ש דדעת הרי"ף דהוי ספק זכר וכדעת התוס', א"כ לכ"ע אף לדעת הרי"ף הוי ספק בכור כיון דאפשר דהוי זכר. הן אמת דלפי מה שנראה מדברי הרא"ש שלא בא להכריע הדין על פי סברת עצמו, כי אם על פי פלוגתייהו דהרי"ף ור"י, א"כ אף דנאמר דהרא"ש ס"ל כסברת רבינו הרמב"ן דלר"י מין בפ"ע הוא, מ"מ מנ"ל דהרי"ף ס"ל הכי ולא ס"ל כסברת התוס', הא מדברי הרי"ף בפרק הערל אין כאן שום גילוי לזה, דאפשר דס"ל כסברת התוס' דספק זכר קאמר ר"י, וא"כ לענין בכור גם לדעת הרי"ף דאיפסיקא הלכתא כר"י דברייתא הוי בכור מספק, וע"כ גם לדעת הרי"ף לא קי"ל כרבנן בתראי דהכא. ונראה דזה הוקשה לו לרש"ל, ועפי"ז הוצרך לפרש דברי הרא"ש דדבריו לסברת הרי"ף הוא אפי' במונח דסבירא ליה דלהרי"ף נמי ספיקא הוי, וא"כ צריך לדעת דא"כ הוא אמאי כתב הרא"ש דלדעת הרי"ף פסקינן כרבנן דלא הוי בכור ונגזז ונעבד, כיון דעכ"פ קי"ל דספיקא דאורייתא לחומרא, וכיון דמספקא לן אי הוי זכר אזלינן לחומרא ואינו נגזז ונעבד, דלא גרע ספק זה דאנדרוגינוס ממאי דתנן במכילתין בפ"ב (דף י"ט ע"א), יוצא דופן והבא אחריו שניהם ירעו עד שיסתאבו ויאכלו במומן לבעלים, ואמרינן בגמרא דה"ט דר"ט דמספקא ליה בכור לדבר אחד אי הוי בכור אי לא הוי בכור יעו"ש:

ולפי חומר הענין אפשר ליישב בדוחק, דהרא"ש בפסקיו ס"ל דכיון דקי"ל בעלמא דהלכה כרבים והכא רבנן בתראי רבים נינהו, ואי אמרינן דרבנן דהכא ס"ל דלא הוי ספיקא אלא מין חדש, א"כ הוי איפכא ממאי דפסקי' התם כר"י דברייתא דס"ל דהוי ספיקא, ולכן מסתברא לומר דגם רבנן דהכא סבירא להו דהוי ספיקא כר"י, אלא דצ"ל דר"י דאמר דהוי ספיקא לא בכל אנדרוגינוס דעלמא קאמר, אלא על הרוב קאמר דרובא דאנדרוגינוס הוי ספק זכר ספק נקבה ואינם מין בפני עצמו, אבל מכל מקום מיעוטא איכא דהוו מין בפני עצמו ואינם ספיקא, דכיון דעינינו הרואות דאיכא תנא דס"ל דכל מין אנדרוגינוס שיש בעולם הוו מין בפ"ע כמ"ש בשמעתין בכל הברייתות דמייתי הש"ס להקשות לר"ח, דאמר דלכולי עלמא טומטום הוי ספיקא, ומשני עליהן סמי מכאן טומטום, דלא אתו קראי אלא לאנדרוגינוס דהוי מין בפ"ע אלא ספיקא, ואין

כ"כ דוחק לומר דאפילו למ"ד ספיקא הוי אינו אלא על הרוב דרובא הוו ספיקא אבל איכא מיעוטא דהוו מין בפ"ע, וחכמי המחקר כתבו דהיה מעשה באנדרוגינוס שהיו נישאות לאנשים ותלדנה בנים ובנות, ואח"כ נשאו להם נשים והולידו ג"כ בנים ובנות, וכמ"ש בספר מעשה טוביה בחלק עולם קטן פ"ה יעו"ש, וע"כ באנדרוגינוס כזה שיש לו ב' כוחות לילד בנים כאשה ולהוליד בנים כאיש אינו בסוג ספק זכר ספק נקבה, ועכ"פ סוג זה הוי מין בפ"ע ובריה חדש הוא ואינו לא איש ולא אשה: והנה כי כן י"ל דרבנן דהכא כר"י דברייתא ס"ל נמי, אלא דס"ל דכיון דאיכא מיעוטא דאנדרוגינוס דהוו מין בפ"ע, אף דרובא הוו ספק זכר, לענין בכור לא קדיש בבכורה, דהא קי"ל דכל היולדות יולדות מחצה זכרים ומחצה נקבות, וא"כ הכא ברובא דאנדרוגינוס חשבינן ליה כמחצה זכרים ומחצה נקבות, דכיון דמספקינן ביה אם הוא זכר או נקבה היינו לומר דמספקי' ביה אם זה הוא מן המחצה זכרים דעלמא או הוא מן המחצה נקבות דעלמא, וכיון שכן לענין בכור אי נולד בכור אנדרוגינוס אמרי' סמוך מיעוטא דאותם שהם מין בפנ"ע שאינו קדוש בבכורה למחצה נקיבות שיש ברובא דאנדרוגינוס והוו ליה דבר הקדוש בבכורה מעוטא, ולמיעוטא לא חיישינן דלא קי"ל כר"מ דחייש למיעוטא. וכיוצא לזה אמרי' בחולין (דף ע"ז ע"ב) גבי מתני' דהמבכרת שהפילה וכו', מ"ט אמר רב איקא בריה דרב אמי רוב בהמות יולדות דבר הקדוש בבכורה, ומיעוט בהמות דבר שאינו קדוש, ומאי נינהו נדמה, וכל היולדות יולדות מחצה זכרים מחצה נקבות, סמוך מעוטא דנדמה למחצה נקבות והוו להו זכרים מיעוטא ע"כ, וה"ה הכא באנדרוגינוס כאמור:

באופן דנמצא כפי זה דפלוגתא דת"ק ורבנן במתני' לענין בכור הוא, דלת"ק ספק שקול הוא דכולהו אנדרוגינוס דעלמא הוו ספק זכר וליכא מיעוטא, אבל לרבנן ס"ל דנהי דרובא דידהו הוו ספק, מ"מ איכא מיעוטא דהוו מין בפני עצמו, ובהכי הוו להו זכרים מיעוטא ולמיעוטא לא חיישינן. ומאי דאמרי' בשמעתין [מא, ב] דברייתא דקתני זכר ולא נקבה כשהוא אומר למטה זכר וכו', מה ת"ל להוציא טומטום ואנדרוגינוס, דמני אילימא ת"ק ספיקא הוא ואתי קרא למעוטי ספיקא, אלא רבנן בתראי וכו', דנראה דלרבנן בתראי ס"ל דהוי מין בפני עצמו ומשום הכי איצטריך קרא למעט כיון דלא הוי ספיקא, י"ל דהכוונה לומר דמצינן לדחוק דהא ברייתא כרבנן אתיא ולא כר"י, ואיצטריך קרא למעט אנדרוגינוס מקרבן, והוא על המיעוט שהוא מין בפ"ע, דאם אירע בבהמה שהיא אנדרוגינוס שנתברר לנו שיש לה ב' כוחות לילד כנקבה ולהוליד כזכר כמעשה שהיה באנדרוגינוס דמין אדם, דפסול לקרבן, דכיון דסוג זה לא הוי ספיקא אלא מין בפני עצמו איצטריך קרא למעט, משא"כ לת"ק דסבירא ליה דכולהו הוו ספיקא לא מצי אתיא

הך ברייתא כוותיה כלל: אשר עפי"ז אפשר ליישב פסק הר"ם שבפ"ב מהלכות בכורות דין ה' כתב וז"ל, בכור שהוא אנדרוגינוס אין בו קדושה כלל והרי הוא כנקבה שאין בו לכהן כלום ועובדים בו וגוזזין אותו כשאר החולין עכ"ל, דמדבריו אלו נראה דפסק כרבנן דמתני', וע"כ דס"ל דמין בפ"ע הוא ולא ספיקא כסברת ת"ק, ואילו בכמה דוכתין פסק הרמב"ם דאנדרוגינוס ספיקא הוי כדין הטומטום כמו שנתבאר בפ"א מהלכות משכב ומושב דין ז' וז"ל, טומטום ואנדרוגינוס נותנין עליהם חומרי האיש וחומרי האשה מטמאין בלובן כאיש ובאודם כאשה, וטומאתם בספק לפיכך אין שורפין עליהם תרומה וקדשים וכו' עכ"ל, הרי בפירוש דס"ל דספק זכר ספק נקבה הוא, דאי ס"ל דהוי מין בפני עצמו אינו מטמא כלל לא כאיש ולא כאשה, וכן מתבאר עוד ממ"ש בפ"ד מהלכות אישות דין י"א וז"ל, טומטום ואנדרוגינוס שקדשו אשה או שקדשן איש הרי אלו קדושי ספק וצריכין גט מספק עכ"ל. אמנם לפי האמור י"ל דהר"מ ס"ל כמו ששיערנו לדעת הרא"ש דטעמא דרבנן דאמרי דאינו בכור הוא משום דאזלינן בתר רובא, דסמוך מיעוט דאותם אנדרוגינוס שהם מין בפ"ע למחצה נקבות והו"ל זכרים מיעוטא ולמיעוטא לא חיישינן. והכי יש לדקדק מדברי הר"ם בהלכות בכורות דכתב והרי הוא כנקבה דאין בו לכהן כלום, דמאחר דכבר כתב דאין בו קדושה כלל ונגזז ונעבד, למה הוצרך לדמותו ולומר הרי הוא כנקבה, אבל לפי האמור אתי שפיר דכוונתו לומר דה"ט דאין בו קדושה משום דחשבינן ליה כנקבה ודאית, דכיון דאיכא מיעוטא דלא קדיש בבכורה וסמכינן ליה למחצה נקבות הוי להו זכרים דקדשי בבכורה מיעוטא ובתר רובא אזלינן, וחשיב כנקבה ודאית:

ומ"ש לענין קדושין דהוי ספק קדושין, היינו משום דגבי קדושין משום חומר אשת איש חיישינן למיעוטא אפילו בדאיכא חזקת היתר. וכן משמע מדברי הר"ם בפ"ט מהל' אישות [הל' כ"ח] לענין חשש סבלונות, שכתב הר"ם שם שצריכה גט מספק שרוב אנשי העיר אין משלחין סבלונות אלא קודם האירוסין עכ"ל, הרי דס"ל להר"מ דחיישינן למיעוטא דמקדשי והדר מסבלי משום חומרא דאשת איש, וה"ה הכא לענין אנדרוגינוס דחיישינן לקדושיו מטעם זה:

וכן ההיא דהלכות משכב ומושב שכתב הר"מ דאנדרוגינוס מטמא בלובן כאיש ובאודם כאשה מספיקא, דנראה דאף דאין שורפין תרומה מ"מ תולין אותה מפני ספק טומאתו, וכמ"ש רש"י בסוגיא דהמפלת [נדה כח, א], ולפי האמור יקשה דכיון דלכל הצדדים איכא רובא להקל, דבלובן תלינן דרובא דאנדרוגינוס הם נקבות, ובאודם תלינן דרובם זכרים, ואמאי אין אנו מטהרים מטעם רובא. ונראה דמטעם רוב כזה אין להקל דלא

עדיף רוב זה מס"ס דהא רוב זה כס"ס דמי, וכן משמע מדברי רש"י בההיא דחולין [עז, ב] דהמפלת שליא דכתב וז"ל, וכל היולדות וכו', הלכך ולד זה ספק זכר ספק נקבה, ונקבה לא קדשה, ואת"ל זכר הוא שמא נדמה הוא עכ"ל, והכא נמי כעין ספק ספיקא הוא, דהוי ספק שמא אנדרוגינוס זה מן המיעוט דהוי מין בפני עצמו, ואת"ל דלא הוי מין חדש אפשר שהוא נקבה ואינו מטמא בלובן, או אפשר שהוא זכר ואינו מטמא באודם, והא קיימא לן דספק טומאה ברשות היחיד דספיקו טמא הוא, ואפילו בדאיכא ספיקות הרבה כמ"ש הר"מ בריש פרק י"ח מהלכות אבות הטומאה [ה"א] יעויין שם, אלא דלענין לשרוף תרומה וקדשים אין שורפין בס"ס כי אם בספק אחד בלבד כמ"ש הר"מ בפרק י"ג [הי"ב] יעו"ש, ואם כן הכא בענין אנדרוגינוס דתולין התרומה מפני ספק טומאתו, ודאי דמיירי בנטמאה התרומה ברשות היחיד דספיקו טמא, וכיון דברה"י הוא אפילו בספק ספיקא נמי טמאה. באופן דשפיר י"ל דמ"ש הר"מ לענין בכור דלא קדיש, לאו משום דס"ל דמין בפני עצמו הוא אלא ספיקא הוי, אלא דכיון דאיכא מיעוטא דהוו מין בפ"ע דסמכינן להו בהני דמחצה נקבות אזלינן בתר רובא: דעל פי זה ג"כ מתישב תמיהת הרב תוי"ט בפ' מעשר בהמה משנה ד', שהקשה דלפי מ"ש הר"מ לענין בכור דגנזז ונעבד נראה דס"ל דבריה בפ"ע הוא ולא הוי ספק זכר, אם כן גבי מעשר בהמה אמאי לא כתב דאנדרוגינוס אינו נכנס לדיר להתעשר, והניח הדבר בצ"ע יעו"ש. ולפי הנ"ל יתישב שפיר, דטעמא דבכור לאו משום דס"ל דלא הוי ספיקא, אלא משום דאיכא מיעוטא דסמכינן ליה למחצה נקבות והוה ליה רובא לפטור אותו מקדושת בכור, משא"כ גבי מעשר בהמה דשייך בין בזכר בין בנקבה, דודאי דשפיר נכנס לדיר להתעשר, דממ"נ חל עליה קדושת מעשר בין אם יהיה זכר בין אם יהיה נקבה קדיש בקדושת מעשר:

אות נח ס"ק ג

והנה אמרי' בשמעתין [מא, ב] גבי מאי דמבעיא ליה לרבא אי לרבי ישמעאל מפשט פשיטא ליה דאנדרוגינוס הוי בכור או ספוקי מספקי ליה, ומייתי הש"ס למפשטא, ת"ש זכר ולא נקבה כשהוא אומר למטה זכר שאין ת"ל מה ת"ל להוציא טומטום ואנדרוגינוס, וכתב רש"י וז"ל, ה"ג בת"כ [א, ג] זכר ולא נקבה זכר כתיב גבי עולת בקר זכר תמים יקריבנו, ומשמע ולא נקבה, כשהוא אומר זכר בעולת הצאן שאין ת"ל דלא צריך לגופיה דלא צריך למעוטי נקבה דהא אימעיטא לה עכ"ל. נראה פשוט דאף דמיעוט נקבה נאמר בעולת בקר, מ"מ עולת צאן ילפינן מעולת בקר מהקישא דואם מן הצאן דוי"ו מוסיף על ענין ראשון וילמד עליון מתחתון ותחתון מעליון, כדאמרינן בזבחים (דף מ"ח ע"א) דמהיקש זה ילפינן צפון בעולת בקר דילמד עליון מתחתון, ותחתון מעליון מלתא

דפשיטא דילפינן, אלא דעליון מתחתון ס"ד התם דלא ילפינן, וכתבו התוס' שם בד"ה אשכחן וכו', דמהאי הקישא ילפינן נמי סמיכה והפשט בעולת הצאן מעולת בקר יעו"ש, וא"כ ה"ה דלא בעינן מיעוט נקבה בצאן דילפינן מבקר. וכן כתב הרב קרבן אהרן על הת"כ בדף מ"ח ע"ב יעו"ש. ובת"כ בפרשתא ה' [א, י] אמרינן נמי ואם מוסיף על ענין ראשון ולמה הפסיק וכו', ופי' שם הקרבן אהרן דהיינו לומר דילמד עליון מתחתון ותחתון מעליון יעו"ש:

ויש לדקדק ע"ז מהא דאמרי' בת"כ בפרשת ויקרא פרק ד' [א, ד] גבי סמיכה דכתיב בעולת בקר וז"ל, אין לי אלא עולת בקר, עולת הצאן מנין, ודין הוא נאמר הכא עולה מן הבקר ונאמר הכא עולה מן הצאן, מה עולה מן הבקר טעונה סמיכה אף עולה מן הצאן טעונה סמיכה, לא אם אמרת בעולת הבקר שנתרבה בנסכים תאמר בעולת הצאן שנתמעט בנסכים וכו', ת"ל עולה אחד עולת בקר ואחד עולת הצאן זו וזו טעונה סמיכה ע"כ. וכיוצא לזה אמרי' שם בת"כ פרק ה' [א, ו] גבי הפשט דכתיב בעולת בקר ולא בעולת הצאן וז"ל, אין לי אלא עולת בקר עולת הצאן מנין, ודין הוא נאמר הכא עולה מן הבקר ונאמר הכא עולה מן הצאן, מה עולת בקר טעונה הפשט אף עולת הצאן טעונה הפשט ע"כ. וכתב הרב ק"א בד"ה נאמר הכא עולת חובה וז"ל, אקרא קא סמיך, דאי מהיקשא איכא למיפרך מאי דפרכינן לעיל על היקש זה בעינן סמיכה, אלא אמסקנא סמיך דיליף לכולה בבנין אב מהעולה עכ"ל. ולפי האמור דלפי מאי דאמרי' בגמרא דוי"ו ואם מן הצאן מוסיף על ענין ראשון והוי היקש גמור, ואמרינן דילמד עליון מתחתון ותחתון מעליון, דמהיקש זה ילפינן צפון בעולת בקר, וגם להתורת כהנים ס"ל היקש זה כאמור, דמטעם זה ילפינן מזכר דעולת צאן למעט טומטום ואנדרוגינוס, א"כ אמאי איצטריך קרא דהעולה לסמיכה ולהפשט כיון דמהיקש ילפינן להו דאין היקש למחצה. ואי משום דאיכא למיפרך דאם אמרת בעולת בקר שנתרבה בנסכים וכו', ומש"ה איצטריך קרא, הא ליתא דהא קי"ל [מנחות פב, ב] דאין משיבין על ההיקש, ובפרט בהיקש דוי"ו מוסיף דאלים טפי. דזה יש לדקדק על דברי הרב קרבן אהרן שכתב בברייתא דהפשט דהא דקאמר נאמר הכא עולת בקר וכו' הוא היקש, וזה תימה דא"כ איך עביד פירכא כיון דקי"ל דאין משיבין על ההיקש:

ולפי חומר הענין ע"כ צ"ל דהני ברייתות דתורת כהנים דסמיכה והפשט דלא דרשי' היקש זה דלא קבלו מרבם לדרוש היקש זה, וס"ל דכשם דאין אדם דן גז"ש אלא א"כ קבלו מרבו ה"ה בהיקש הוי הכי, וכמו שהיא סברת ר' יהודה דעל הרוב סתם ספרא כוותיה דר"י וכמ"ש רש"י בפרק לולב הגזול (דף ל"א ע"א), וכתב מרן זקני זצוק"ל בספר

יבין שמועה דף מ"ד ע"א דרש"י לא כתב כן כי אם לסברת ר"י דס"ל דאין אדם דן היקש מעצמו, אבל לרבנן דקי"ל כוותייהו ס"ל דכל המדות אדם דן מעצמו חוץ מגז"ש יעו"ש, וא"כ האי תנא דהני ברייתות דסמיכה והפשט הוו כר"י דלא דריש היקש מעצמו. ומאי דקאמר התנא נאמר כאן עולת בקר ונאמר הכא עולת הצאן מה עולה וכו', לאו מהיקשא קא יליף כי אם מבנין אב, וכיון דבנין אב הוא שייך למפרך פירכא דמה לעולת בקר שנתרבה בנסכים, ומש"ה איצטריך קרא דהעולה לרבות. ולהך תנא עכצ"ל דמאי דילפינן צפון בעולת בקר מעולת הצאן לאו מהיקשא הוא אלא מבנין אב כיון דליכא פרכא, דאדרבה יש ללמוד בק"ו דמה עולת הצאן שנתמעט מנסכים טעון צפון עולת בקר שנתרבה בנסכים אינו דין דטעון צפון:

ואף לפי סברת התוס' שם בפרק לולב הגזול שחלקו על רש"י, וס"ל דלכ"ע כל המדות אדם דן מעצמו חוץ מגז"ש, מ"מ כבר כתבו דפליגי ר"י ורבנן התם, דלר"י לא מקשינן לולב לאתרוג דיש דברים דאין להקישם לאותו דבר ולרבנן מקשינן, דנמצא כפי זה דמצינו דלפעמים איכא פלוגתא דתנאי אי דרשינן ההיקש או לא, ומאיזה טעם לא ס"ל לחד תנא למדרש ההיקש, וכמו שהוא סברת ר"י בהיקש דלולב לאתרוג, וא"כ ה"נ בהיקש זה דקרא דואם מן הצאן אי דרשינן ליה בהיקש דוי"ו מוסיף על ענין ראשון או לאו הוי פלוגתא דתנאי, דלתנא דהני ברייתות דסמיכה והפשט לא דריש היקש זה ומש"ה איצטריך קרא דהעולה, ולתנא דאמרינן בתורת כהנים דנאמר זכר למטה שאין ת"ל אלא למעט טומטום וכו', וכן לברייתא דריש פ"ה דקתני ואם מן צאן וי"ו מוסיף על ענין ראשון וכו', וכן בגמרא בזבחים, ובכריתות (דף כ"ב ע"ב) דסוגיא אזלא דצפון בעולת בקר ילפינן בהיקש דוי"ו מוסיף, ע"כ ס"ל דדרשינן היקש זה, וכיון דאין היקש למחצה ילפינן תחתון מעליון וילפינן סמיכה והפשט בעולת צאן בהיקש זה, ותיבת העולה דמיותר בעולת בקר איצטריך לדרשות אחרות שדרשו בתורת כהנים בברייתות הנז"ל:

אות נח ס"ק ד

והנה נא הואלתי להעתיק כאן אשר נשאלתי מרחימי דנפשאי חמיד לבאי החה"ש כמה"ר יאושוע שאול בן להגביר החכם המפורסם רודף צדקה וחסד כמה"ר חיים אברהם שאול נר"ו ממתא אזמיר יע"א והלא כה דברו וז"ל, הנה נעלמו ממני דברי הרא"ם ז"ל בפ' ויקרא [א, יד] אקרא דואם מן העוף שכתב וז"ל, מן העוף ולא כל העוף לפי שנאמר וכו' פירוש אע"פ שעוף בע"מ כשר וכו', וא"ת מנ"ל לרז"ל לומר שעוף בעל מום כל זמן שלא נחסר ממנו אבר כשר, אי משום דכתיב תמות וזכרות בבהמה ולא בעופות, סמיכה והפשט וניתוח נמי דכתיב בבקר ולא בצאן נמי נימא סמיכה והפשט וניתוח

בבקר ולא בצאן יעו"ש, וכן לעיל כתב אמ"ש רש"י [א, י] ואם מן הצאן וי"ו מוסיף וז"ל, בתורת כהנים אמרו וכו' אשכחן בן צאן בן בקר מנין וי"ו מוסיף על ענין ראשון, וילמד עליון מתחתון וה"ה שילמוד תחתון מעליון לסמיכה והפשט וניתוח וכו':

ובאמת אמינא דהקושי מבואר לעין כל, דהא בהדיא קאמר קרא גבי צאן ניתוח ול"צ למילף תחתון מעליון לדינא דניתוח, וכן ג"כ בההיא לישנא דקאמר ז"ל דנימא סמיכה והפשט וניתוח בצאן ואין סמיכה וכו', ואחר ניו"ק אמינא דדבריו קשים מאחר דבהדיא בצאן [א, יב] קאמר נתוח. והן אמת דתו ק"ל עוד במאי דחזיתיה להרב קרבן אהרן ז"ל בפ' ויקרא (דף ס"א ע"ב) [א, י] אהא דתניא ואם הרי זה מוסיף על ענין ראשון וז"ל, מוסיף על ענין ראשון וילמד עליון מתחתון וכו' סמיכה והפשט וניתוח עי"ש, הרי שהוא ג"כ הזכיר נתוח כמ"ש הרא"ם ז"ל, והכי דייקי דברי התוס' בזבחים (דף מ"ח ע"א) ד"ה אשכחן שכתבו וז"ל, ומיהו מההיא דבן הבקר לפני ה' ניחא דלא קאמר סמיכה והפשט, בן צאן מנין, דפשיטא ליה דילפינן תחתון מעליון וכו' עי"ש, ועין רואה דלא כתבו התוס' נתוח כמ"ש הרא"ם ז"ל:

ותו ק"ל על הרא"ם ועל הק"א במ"ש דילמד תחתון מעליון לסמיכה והפשט, וגם על התוס' איכא לתמוה שכתבו דבסמיכה והפשט ניחא דלא קאמר בן צאן דפשיטא דילפינן תחתון מעליון, שהרי בברייתא דתורת כהנים נראה להיפך, דהוצרך קרא יתירא לרבויי בין על סמיכה ובין על הפשט דטעון בצאן ולא משום דילפינן תחתון מעליון, דהכי איתא בברייתא דת"כ בס' ויקרא (פ"ד דף נ"א) אקרא [א, ד] דוסמך ידו על ראש העולה וז"ל, אין לי אלא עולת בקר עולת הצאן מנין, ודין הוא נאמר הכא עולה מן הבקר ונאמר הכא עולה מן הצאן, מה עולה מן הבקר טעונה סמיכה אף עולת הצאן טעון סמיכה, לא אם אמרת בבן הבקר שנתרבה בנסכים תאמר בבן הצאן שנתמעט בנסכים, ת"ל עולה, אחד עולת בקר ואחד עולת צאן, וה"נ איתא לקמן אקרא [א, ו] דוהפשיט את העולה וגו' יעו"ש, והביאה רש"י בפירוש החומש אקרא דוסמך את ידו ואקרא דוהפשיט את העולה, והסמ"ג נמי הביאה בעשין ק"פ עי"ש. הרי להדיא דאי לאו יתורא דעולה לא הוה ילפינן תחתון מעליון ליתן את של זה בזה, והוא דלא כמ"ש הרא"ם והק"א, ומה גם על התוספות שכתבו בסמיכה והפשט לבן צאן ניחא דלא קאמר בן צאן מנין, דהרי בעו בברייתא בין בסמיכה ובין בהפשט עולת הצאן מנין, ואיך קאמרי דלא קאמר בעולת הצאן סמיכה והפשט מנין וילפי' תחתון מעליון דלכאורה הוא היפך הברייתא כמ"ש, ולי ההדיוט דברי התוס' צ"ע יותר:

ותבט עיני להלחם משנה ז"ל בפ"ג מהלכות איסורי מזבח הלכה א', דמקשה להרא"ם במאי דמתרץ דמדאיצטריך זכר לגבי צאן למדנו דדוקא בבקר ובצאן איכא תמות וזכרות אבל לא בעוף, מקשה וז"ל, ומ"מ קשה לי על תירוץ הרב ז"ל דהא איצטריך זכר לגבי צאן למעט טומטום ואנדרוגינוס וכו', לכך נ"ל לתרץ קושית הרב דבת"כ דריש יקריבנו דכתיב גבי בקר וכו', ולהאי יקריבנו דכתיב גבי צאן לא ראינו בת"כ שום דרשא, מש"ה נ"ל לומר דלהך דרשא אתא יקריבנו לזה ולא לאחר, כלומר דא"צ אחר זכרות ותמות דהיינו עוף וכו', ואע"ג דמלשון רבינו ז"ל אין נראה תירוץ זה וכו', נ"ל דרבינו קיצר וכו' יעו"ש עכ"ל:

ונוראות נפלאתי עליו דנראה מדבריו דהודה לדברי הרא"ם ז"ל, דמה שדרשו בת"כ בפ' ויקרא לפי שנאמר תמים זכר וכו' הוא מזכר תמים דכתיב באותו סדר גבי בקר וגבי צאן, אלא דהודחק הרב לומר דדריש מיתורא דיקריבנו דגבי צאן, ובודאי דא"א לומר כן דע"כ דרשא דת"כ הוא מקרא דסדר אמור [כב, יט], דהכי איתא התם בת"כ גופיה אקרא דלרצונכם תמים זכר וכו' וז"ל, תמים זכר בבקר בכשבים ובעזים תמות וזכרות בבהמה ואין תמות וזכרות בעוף וכו', וא"כ נסתלקה קושית הרב ז"ל דזכר לגבי צאן אינו מיותר דאתא למעוטי טומטום וכו', משום דמה שדרשו בת"כ אינו מזכר גבי צאן דסדר ויקרא כמ"ש הרא"ם, ומן התימה עליו איך הוציא מפי קדוש זה דמיתורא דיקריבנו נפיק דאין תמות וזכרות בעוף, מאחר דבברייתא מפורש דהמיעוט הוא מדכתיב תמים זכר בסדר אמור:

ואת זה ראיתי להרב צדה לדרך בסדר ויקרא דף צ"ד שהקשה להרא"ם, דכתב דמ"ש בת"כ לפי שנאמר תמים זכר הוא מקרא דלעיל דבאותו סדר דכתיב גבי בקר וצאן, וכן הקשה על רבו מוהר"ם יפה ז"ל שכתב בפי' [לבוש האורה] דהמעוט הוא מהני קראי ולא מקרא דסדר אמור, ואם נאמר דהוא מקרא דסדר אמור לא ממעטינן מהתם אלא זכרות, משום דזכר דהתם הוא מיותר, אבל תמים דהתם אינו מיותר, דאיך לא ראו מ"ש רש"י להדיא בפ"ק דקדושין [כד, ב] שלא כדבריהם גבי תמות וזכרות בבהמה ואין תמות וזכרות בעוף, דבפירוש כתב שם דהמיעוט הוא מקרא דסדר אמור יעו"ש. וכן הרב שמע שלמה תמה על הרא"ם דאישתמיט מיניה דברי רש"י הללו יעו"ש:

ולע"ד דבריהם נפלאו ממני דאדמקשו מפירש"י דקדושין ליקשו מהת"כ גופיה דסדר אמור דמפורש כך להדיא כמ"ש, והביאו גם רש"י בפי' החומש עי"ש, והסמ"ג בלאוין שט"ו. ומה גם דמדברי רש"י אינו כ"כ קושיא, דבחולין (דף כ"ג ע"א) על מה שכתב בש"ס תמות וזכרות וכו', לפי הפשט נראה דפי' להפך שכתב וז"ל, בבהמה כתיב תמים

זכר אבל עוף לא כתיב ביה לא תמים ולא זכר וכו', ומ"מ לע"ד זה אינו הפך ממה שכתב בקדושין והכי פירושא, בבהמה כתיב תמים זכר היינו הקרא דסדר אמור דכתיב ביה תמים זכר, ומ"ש אבל עוף לא כתיב ביה וכו' היינו סיפא דברייתא דקתני ואין תמות וזכרות בעופות, כלומר אבל עוף לא נאמר בו דין זה והוא מהאי מיעוטא דסדר אמור:

והכי דייק מדברי הש"ס דבכל דוכתא מייתי תמות וזכרות, וע"כ צ"ל דהיינו קרא דסדר אמור, דאם איתא דהוא קרא דסדר ויקרא, הול"ל זכרות ותמות כדכתיב התם זכר תמים, וכ"מ מדברי רש"י הללו שכתב בבהמה כתיב תמים זכר דהיינו קרא דסדר אמור. וכן מלשון הר"מ ז"ל שכתב שלא נאמר תמים זכר אלא בבהמה לבד, ומש"ה ציין מרן מלכא כלשון הברייתא דסדר אמור ממש, וא"כ הקושיא מבוארת דאיכא להרא"ם ולמהר"ם הוא מברייתא דת"כ דסדר אמור. וראיתי להרב מר דודי ז"ל בספרו הבהיר מטה אפרים הנדפס מחדש בהל' איסומ"ז בפ"ג ה"א, שפי' עפ"י דברי הרא"ם הללו דברי התוס' בחולין (דף כ"ג ע"א) בד"ה תמות וזכרות עי"ש, ולפי מה שכתבתי שדברי הרא"ם הם היפך הת"כ לא יתכן לפרש כן בדברי התוס', משום דדברי התוס' כפשטיה אזלי דהיינו אקרא דסדר אמור וק"ל עד כאן דבריו:

וזאת תשובתי אליו מאורי אור דברות קדשך האירו אל עבר פני שמח לבי ויגל כבודי מלראות נפלאות מתורתך, ועל מה שתמה כבוד תורתו על דברי הרא"ם והקרבן אהרן דנקטו בכלל דבריהם סמיכה והפשט ונתוח, דמשמע דנתוח נמי יליף עולת הצאן מעולת בקר, וזה תימה דמקרא מלא הוא דנתוח כתיב נמי בעולת הצאן, כשאני לעצמי להיות שהדבר תמוה לומר כי חס ושלום נעלם מהם מקרא מלא, ע"כ צ"ל דכוונתם במה שנקטו בכלל דבריהם נתוח, אין הכוונה על הנתוח עצמו, אלא הכוונה לומר דילפי' נמי מעולת בקר סדר דין הפשט ונתוח, דהיינו דמצוה להפשיט העור מתחלה ואח"כ ינתח, ולא בהפך דהיינו ניתוח תחלה ואח"כ הפשט כל אבר ואבר בפני עצמו, וכמו כן שלא יפשיט אבר אחד וינתחנו וכן כל אבר ואבר, אלא צריך שיפשיט את כולו ואח"כ ינתח, וכמ"ש בת"כ ברפ"ה [א, ו] יעו"ש, ולזה כוונו לכלול בדבריהם נתוח דילפי' נמי דהסדר הוא הפשט כולו ואח"כ נתוח זה נראה על צד הדוחק:

ומ"ש כבוד תורתו על הרא"ם והק"א, שכתבו שעיקר סמיכה והפשט ילפינן להו מהיקש דוי"ו מוסיף, ומהברייתות הנז' בת"כ מפורש יוצא דמקרא דהעולה ילפינן לה ולא מהיקשא, וכ"כ הוקשה לו על תוס' דזבחים. לע"ד לפי האמור לעיל [או"ק ג'] דע"כ צ"ל דהיקש זה דוי"ו מוסיף פלוגתא דתנאי הוא, דלהני ברייתות דילפי' סמיכה והפשט מקרא דהעולה ע"כ לא ס"ל היקש זה, אבל איכא ברייתות אחרות דס"ל דהוי היקש גמור,

וכיון דאין היקש למחצה ילפי' סמיכה והפשט נמי מהיקש זה, והעיקר כסברא זאת דהוי היקש גמור וכל הדברים ילפינן בהיקש זה, כיון דבגמרא בזבחים ובכריתות אמרי' דהוי היקש וילמד עליון מתחתון וכ"ש תחתון מעליון, וכיון דסברת האי תנא הוא עיקר תפסו התוס' והרא"ם והקרבן אהרן לעיקר דרשא זאת: גם מ"ש כבוד תורתו על הרא"ם והל"מ מברייתא דתורת כהנים בפרשה אמור, וגם על הראשונים שלא הקשו ממנה להרא"ם כי אם מדברי רש"י דפ"ק דקדושין, אפשר ליישב לע"ד בהדק היטב בדברי הרא"ם, דאמאי קבע קושייתו לומר דמנ"ל לרז"ל דאין מום פוסל בעוף בלבד, ואמאי לא הקשה נמי דמנ"ל דלא בעינן בעוף נמי זכרות, הא מהקישא דוי"ו מוסיף נילף נמי דבעינן נמי בעוף תמים זכר. אלא עכצ"ל דכבר ראה הרא"ם ברייתא זאת דתורת כהנים דפרשת אמור, דילפינן מקרא דלרצונכם תמים זכר וכו' דתמות וזכרות בבהמה ואין תמות וזכרות בעוף, אלא דס"ל דמהאי קרא לא ילפינן אלא דבעוף לא בעינן זכרות, דאיכא למימר דאזכר דסליק מיניה הוא דממעט סיפיה דקרא דבבקר בכשבים וגו' דתפסת מועט תפסת, ובפרט דעיקר הדרשא שם הוא משום דתיבת זכר התם מיותר, דבמום משתעי קרא, ולרצונכם תמים בלבד הוי למימר, דזכר כבר מפורש ויוצא בפ' ויקרא בעולת בקר וצאן, ולמה איצטריך לומר זכר, ומש"ה דרשו דלמעט זכרות בעופות אתא קרא:

ומאי דנקט תנא התם תמות וזכרות וכו' תמות לא ממעטינן מהאי קרא אלא מקרא דפרשת ויקרא דכתיב ואם מן העוף, דמדלא כתיב ביה תמים זכר כמ"ש בבקר ובצאן ש"מ דאין תמות בעוף, ומש"ה הביאו הכא בתורת כהנים בפ' ויקרא דרשא זאת בקרא דאם מן העוף, והכא בפ' ויקרא והתם בפ' אמור נקטו תמות וזכרות שניהם יחד, דבהצטרפות הני תרי קראי ילפינן דאין תמות וזכרות בעוף. ומש"ה לא הוקשה לו להרא"ם אלא דמנ"ל לרז"ל דאין מום פוסל בעוף, כיון די"ל דבעינן תמות בעוף מהקישא דוי"ו מוסיף, כדילפינן מהיקש עולת צאן ועולת בקר סמיכה והפשט, אבל מזכרות לא קשה ליה דמנ"ל דהא ילפינן מקרא דפ' אמור:

ושפיר אפשר לומר דס"ל להרא"ם דאף דמקרא דפרשת אמור אפשר ללמוד שניהם תמות וזכרות כמ"ש פשט הת"כ, מ"מ קשה ליה להרא"ם דלא משום משמעות הך קרא דאמור מבטלינן ההיקש דוי"ו מוסיף וכו', בהיות דאפשר דלא מיעט קרא דפ' אמור כי אם זכרות אבל תמות לא, דבהכי אנו מקיימין ההיקש נמי, זה נראה דעת הרא"ם. ומש"ה לא הקשו הראשונים על הרא"ם כי אם מדברי רש"י דקדושין, דנראה דס"ל דמקרא דפ' אמור ילפינן תרתי תמות וזכרות:

אשר עפ"י זה יתיישב מ"ש הרב ל"מ על תי' הרא"ם, דהא קרא דתמים זכר דעולת צאן בעינן ליה למעוטי טומטום וכו', דלפי הנ"ל אתי שפיר דאף דתיבת זכר איצטריך לדרשא זאת, מ"מ עיקר מ"ש הרא"ם הוא דא"כ לישתוק קרא מתמים, דלימא קרא זכר יקריבנו לבד ותמים כבר ילפינן ליה מהיקשא דעולת בקר, ואם תיבת זכר איצטריך למעט טומטום וכו' תיבת תמים למה איצטריך, אם לא להראות לנו דלא ילפינן תמים מהיקש, וא"כ ע"כ דגבי עוף לא ילפינן. ומדהקשה הרב לחם משנה כן להרא"ם ש"מ דהבין בדברי הרא"ם דתרתי ק"ל להרא"ם, דמנ"ל לרז"ל בין תמות בין זכרות דאין פוסל בעוף, וע"כ השיג עליו על תי' דהא זכר בעינן למעט טומטום ואנדרוגינוס, ואם כך הבין בדברי הרא"ם הוי ליה להקשות על הרא"ם מברייתא דתורת כהנים בפ' אמור כמו שהקשה כבוד תורתו ודו"ק:

אות ס ס"ק א

יש [מו, א] בכור לנחלה ואינו בכור לכהן וכו', איזהו בכור לנחלה ואינו בכור לכהן הבא אחר הנפלים אע"פ שיצא ראשו חי, ובן ט' שיצא ראשו מת וכו'. ופירש"י וז"ל, הבא אחר הנפלים כגון שהיו תאומים אחד נפל ואחד כלו חדשיו והוציא נפל ראשו חי והחזירו ובא חבירו וקדמו ויצא, זה האחרון בכור לנחלה דראשון לא הפסידו, ואף ע"ג דראשו שהוציא חשוב לידה מעליא, מ"ט דגבי נחלה כתיב ראשית אונו מי שלב אביו דוה עליו אם מת, יצא נפל שהוציא ראשו ראשון והוי כילוד דלאו בר קיימא הוא ואין לבו דוה עליו וכו' עכ"ל:

ונראה פשוט דמאי דהוצרך רש"י לפרש דמתני' מיירי בתאומים, והבא אחריו דקתני דהוי בכור לנחלה היינו על חבירו שקדמו לצאת, היינו משום דכיון דלפי מאי דמסקינן בגמרא [מו, ב] דאתותב שמואל דאמר דאין הראש פוטר בנפלים אפי' לענין כהן ממתני', עכצ"ל דמיירי בתאומים, דאי לא מיירי בתאומים אלא מיירי דעיבור ראשון לא היה כ"א מאחד אלא שלא כלו חדשיו ונולד נפל, והבא אחריו דקתני דהוא בכור לנחלה היינו דנולד בן קיימא מעיבור אחר, א"כ אמאי איתותב שמואל ממתני', הא שפיר י"ל דמאי דקתני מתני' דהבא אחריו אינו בכור לכהן היינו משום דהראשון כבר פטר את הרחם לגמרי, שנולד כולו ויצא לאויר העולם קודם שנולד השני. ומאי דקתני אע"פ שיצא ראשו חי גבי נפל וראשו מת בבן ט', היינו לאשמועינן דלא נימא דאע"ג דכשנולד הנפל כולו יצא לאויר העולם מת ואין לב אביו דוה עליו, מ"מ כיון שיצא ראשו חי אפשר דאפילו בבן שמונה דלאו בר קיימא הוא כיון דיצא ראשו חי חשיב כבן ט' שיצא ראשו חי, דהתם אף דכשנולד ויצא לאויר העולם יצא מת פוטר את הנחלה, דזה ג"כ פוטר, וקמ"ל מתני'

דבנפל דאין לב אביו דוה עליו אינו פוטר ובסיפא דקתני בן תשעה שיצא ראשו מת הוא לאשמועינן נמי לדיוקא, דדוקא ראשו מת אבל ראשו חי אף דכשנולד כולו נולד מת כל דהוציא ראשו חי פוטר נמי מנחלה, וא"כ אמאי איתותב שמואל, כיון דשמואל ע"כ איירי בתאומים שהשני שהוא בן קיימא יצא קודם לידת הנפל לגמרי, דיציאת ראש אינו פוטר בנפל, משא"כ במתניתין: ואין לומר דמנא ליה להש"ס דמתני' איירי בתאומים דמותיב מינה לדשמואל, אדרבא לימא דמתניתין לא איירי בתאומים ובהכי לא הויא תיובתא דשמואל, דהא ליתא דעכצ"ל דסיפא דמתני' דקתני בן ט' שיצא ראשו מת לאשמועינן דראש פוטר מבכור כהן, דאי אתא לאשמועינן לדיוקא דדוקא ראשו מת הא ראשו חי פוטר אפילו מנחלה, הא לא איצטריך דהא תנינא לה במתני' דפרק המפלת [נדה כח, א] דראשו חי כילוד דמי לכל דבר, ועכצ"ל דמתני' לגופא איצטריך ולא לדיוקא לומר דהראש פוטר בנפלים, ומיירי כולה מתני' בתאומים ושפיר שמעינן מינה דראש פוטר בנפלים: אלא דק"ק דמעיקרא למאי דס"ד להתרצן לומר דלא תקשי ליה לשמואל ממתני', מטעם דאיצטריך מתני' לדיוקא דראשו חי דפוטר מנחלה אמאי הוצרך לדחוקי נפשיה כ"כ ולומר דראשו דמתני' לאו דוקא דמאי ראשו רובו, דזה ודאי דוחק גדול הוא, וטפי עדיף לומר דמתני' לא מיירי בתאומים אלא בב' עיבורים זה אחר זה, דבהכי אין הראש בלבד פוטר כי אם לידת כל הנפל. ולפי שיטת התרצן דקס"ד דאיצטריך מתני' לדיוקא דבן ט' שיצא ראשו חי, שפיר הוי מצי למימר הכי, דרישא וסיפא איצטרכינן להכי, דבן ט' שיצא ראשו חי פוטר מנחלה אף דכשנולד כולו נולד מת, וברישא אשמועינן דהיינו דוקא בבן ט' אבל בבן ח' דלאו בר קיימא ראשו חי אינו פוטר דאין לב אביו דוה עליו. ואל תשיבני מנ"ל לומר דבן ט' שיצא ראשו חי פוטר אף דכשנגמר הלידה היה מת, דמלבד דסברא פשוטה היא דכיון דראשו חשיב כילוד הו"ל כאילו מת אחר שנולד כולו, יתר ע"כ דכ"כ בפירוש בפרישה בח"מ סי' רע"ז [אות ו'] , שכתב וז"ל, לאו דוקא נקט ראשו דיציאת פדחת נמי מיקרי ראש לענין זה, א"נ הכא דאיירי בשנמצא אח"כ מת, אי לאו שהוציא כל ראשו אי אפשר להכיר ולעמוד על הדבר שהוא חי בבירור עכ"ל, באופן דשפיר ה"מ התרצן לתרץ אליבא דשמואל לפי שיטתיה, דמתני' לא איירי בתאומים ולא לדחוק ולומר דמאי ראשו רובו:

ולזה י"ל דע"כ ניחא ליה להתרצן לדחוקי נפשיה ולומר, דמאי ראשו רובו ומיירי מתני' בתאומים ולא לומר דראשו הוא בדוקא ולא מיירי בתאומים, דאי מיירי כשאינן תאומים א"כ יוצא לנו ממתני' לענין דינא, דאפילו בן ח' דלאו בר קיימא הוא אי נולד כולו ויצא לאויר העולם חי אף דתכף ומיד מת פוטר מן בכור לנחלה, דדוקא ביצא ראשו חי בלבד

ואח"כ בעת לידתו יצא כולו מת הוא דאינו פוטר, דהא קתני במתני' אע"פ שיצא ראשו חי, ואם איתא דבנולד כולו חי [אינו] פוטר, מתניתין דאתא לאשמועינן רבותא לישמעינן רבותא טפי, דאפי' נולד כולו חי ויצא לאויר העולם חי אינו פוטר, דהא אין לומר דנקט ראשו לרבותא לענין בכור לכהן דאפילו בראשו בלבד פוטר מכהן, דהא לשמואל דאין הראש פוטר ומיירי בשאינן תאומים, נמצא דעיקר פיטור הבכור לכהן משום דנולד כולו מת קודם עיבור ולידת הב' ולא משום ראשו הוא, ופשיטא ליה להתרצן דודאי אין שורת הדין כן, דכל שאינו בן קיימא אפילו נולד כולו חי אינו פוטר מבכור לנחלה כיון דאין לבו של אביו דוה עליו כיון דלאו בר קיימא הוא:

וכמו שנראה דהכי ס"ל להתרצן דמוקי מתני' דמאי ראשו רובו, דכיון דקי"ל רובו ככולו וכדאמרינן בפרק המפלת (דף כ"ט ע"א), דפריך ליה רב זביד לר"פ (בכח) מכלל דבמסורס רובו נמי לא פוטר הא קי"ל רובו ככולו יעו"ש, א"כ כיון דס"ל להתרצן דאפילו יצא רובו חי מיירי מתני' דאינו פוטר לנחלה, א"כ פשיטא דה"ה בנולד כולו חי, ואי הוה מוקי למתני' בשאינם תאומים היה הדין יוצא איפכא כאמור, לכן ניחא ליה למדחק נפשיה דמאי ראשו רובו, ולא לומר דמיירי בשאינם תאומים, כיון דאי מיירי בראשו ממש נמצא דיש לדקדק ממתני' דאי נולד כולו חי אפילו בן ח' פוטר מנחלה ואין האמת כן:

ונראה לע"ד דמה שלא תי' התרצן אליבא דשמואל דמתני' מיירי בשאינם תאומים, ודחיק לתרץ מאי ראשו רובו, הוא ראיה נכונה לדין זה, דאפי' אי נולד כולו חי בן ח' דלאו בר קיימא הוא אינו פוטר מנחלה. דאף למי שירצה לומר דלדבר הזה לא אמרינן רובו ככולו, וירצה לומר דאף דנראה פשוט מדברי התרצן דמוקי לה ברובו דרובו בחיים אינו פוטר מ"מ בכולו לחיים פוטר, מה אין האמת כן דהא קי"ל רובו ככולו, אי אפשר לומר כן דא"כ אמאי דחיק עצמו בכך ולא משני דמתני' אליבא דשמואל לא איירי בתאומים:

ועוד יש לי להביא ראיה לע"ד דכל שאינו בן קיימא ואינו מתקיים אפי' נולד כולו חי אינו פוטר מנחלה, מההיא דאמרינן בפ' המפלת (דף כ"ג ע"ב) דמייתי התם דרל"מ דאמר בהמה במעי אשה ולד מעליא הוא, אף דאפשר להיות שנולד כולו חי מ"מ לאו בר קיימא הוא ואינו חי, ומייתי ממתני' דפרק יש בכור דקתני המפלת כמין בהמה וכו' ולד מעליא הוא ופוטר מבכור לכהן דברי ר"מ, ואי ס"ד דחי, הבא אחריו בכור לנחלה מי הוי, ודחי אמר רבא לעולם דחי ושאני התם דאמר קרא ראשית אונו מי שלבו דוה עליו יצא זה שאין לבו דוה עליו ע"כ, ולפי מאי דס"ד דלא ס"ל לחלק בין ולד אדם במעי אשה ובין בהמה במעי אשה, דבבהמה נמי אילו אמרינן דחי חשיב כולד אדם וקרינן ביה ראשית

אונו דאף זה לבו דוה עליו, ושייך לומר דהבא אחריו אינו בכור לנחלה, א"כ למה לא פריך רבא, ולטעמיך מי ניחא, הא אפילו אי לא חי ולאו בר קיימא הוא מ"מ הבא אחריו אמאי הוי בכור לנחלה, מ"ש מבן ח' דלאו בר קיימא הוא דכל שנולד כולו חי פוטר הבא אחריו, וה"ה בבהמה במעי אשה לר"מ דכל דנולד כולו חי פוטר הבא אחריו, אלא עכצ"ל דשאני בהמה במעי אשה דלא קרינן ביה ראשית אונו דאין לבו דוה עליו, וא"כ ה"ה דאפילו נאמר דבר קיימא הוא אינו פוטר הבא אחריו כיון שאין לבו דוה עליו, ומדלא קאמר ולטעמיך ש"מ דבבן ח' נמי כיון דלאו בר קיימא הוא אפילו נולד כולו חי אינו פוטר מבכור לנחלה:

ומאי דנקט במתני' אע"פ שיצא ראשו חי לאו למימרא דאי נולד כולו חי פוטר, אלא נקט ראשו לפי האמת דאיתותב שמואל, לאשמועינן לענין בכור לכהן דהראש בלבד פוטר, דכיון דמתני' בתאומים מיירי דהקדים השני ויצא אחר שהחזיר ראשו הראשון, נמצא דאנו למדין ממתני' דאפי' ביציאת ראשו פוטר מבכור לכהן. וכ"כ רש"י בפירוש בריש פרק בהמה המקשה (דף ס"ח ע"א) וז"ל, אע"פ שיצא ראשו חי וכו', שאפי' נולד הנפל כולו אינו מפקיע את הבא אחריו שאין לבו דוה עליו, וכ"ש אם יצא ראשו מת, והאי דנקט ראשו משום בכור לכהן נקט ליה דביציאת ראשו הוי ילוד ופוטר את אחיו מבכור לכהן עכ"ל הרי מפורש כאשר כתבנו:

אלא דיל"ע קצת דאכתי קשה דאמאי נקט מתניתין ראשו חי, כיון דאפילו נולד כולו, דאי נקט ראשו לאשמועינן משום בכור לכהן כמ"ש רש"י ז"ל, הא י"ל דמסיפא דקתני בן ט' שיצא ראשו מת דפוטר מבכור לכהן אנו לומדים דראשו פוטר מכהן, דהא כיון דסיפא נמי בתאומים מיירי ומיירי בהוציא ראשו מת והחזירו ואח"כ יצא אחיו ועם כל זה פוטר מבכור כהן השני, ע"כ דראשו בלבד פוטר ואמאי איצטריך רישא נמי לאשמועינן:

וי"ל דאיצטריך נמי לאשמועינן ברישא דאפילו בנפל דלאו בר קיימא ראשו כילוד לענין כהן, דאי מסיפא דבן ט' מת הו"א דכיון דכתיב כל אשר נשמת רוח חיים באפיו, אף דבן ט' ראשו מת חשיב כילוד, מ"מ הו"א דדוקא בן ט' דבן קיימא הוא וראוי היה להיות בו רוח חיים אלא שע"י חולי וסבה אחרת מת, קרינן ביה כל אשר נשמת רוח חיים באפיו דראשו כילוד, אבל בנפל דאפילו מצד עצמו לאו בר קיימא הוא אפשר דראשו לא חשיב ילוד, דבעינן לפחות ראוי להיות לו רוח חיים, וקמ"ל מתני' דאפי' בנפל דלאו בר קיימא הוא ראשו כילוד:

אלא דק"ק לזה דא"כ הוא י"ל דאפי' לשמואל דאמר אין הראש פוטר בנפלים, מודה דבן ט' שהוציא ראשו מת פוטר, כיון דראוי היה להיות בר קיימא ונשמת רוח חיים בו קרינן

ביה, דבהכי הוי ניחא מאי דס"ד דתרצן לתרץ אליבא דשמואל מאי ראשו רובו, דעיקר מאי דפריך לשמואל הוא מרישא דאע"פ שיצא ראשו חי, דמסיפא דבן ט' וראשו מת לא קשה ליה, ומאי דמשני דראשו היינו רובו הוא ברישא דוקא, אבל בסיפא דבן ט' ראשו ממש קאמר, דבהכי ניחא מאי דמשני דבדין הוא דאיבעי ליה למיתני רובו ואיידי דקא בעי למתני סיפא בן ט' שיצא ראשו מת וכו' תנא נמי רישא ראשו, דאם איתא דבסיפא נמי צ"ל לשמואל דמאי ראשו רובו, א"כ איך קס"ד לדחוק כ"כ דסיפא לדיוקא אתא דראשו חי פוטר, כיון דאיכא למימר דאפי' חי דוקא רובו פוטר לנחלה, דומיא דראשו מת דפוטר מבכור לכהן דהוא דוקא ברובו:

אבל נראה דרש"י בשמעתין לא ס"ל לומר דיש לחלק לשמואל בין נפל דהיינו בן שמנה ובין בן תשעה שהיה ראוי להיות בן קיימא, דבשניהם ס"ל לשמואל דראשו אינו פוטר, שכתב בד"ה איידי דבעי למיתני סיפא וז"ל, דלא מצי למיתני רובו בהדיא אע"ג דאיהו גופיה לא משמע אלא רובו, ואהכי לא מצי למיתני בסיפא רובו משום דבעי למידק מיניה וכו' עכ"ל, ואם איתא די"ל כאמור אמאי דחק כ"כ סברת התרצן דמי איכא מידי דאיהו גופיה הוי ברובו והדיוק דראשו בחיים יהיה בראשו ממש זה דוחק גדול, ועכצ"ל דס"ל לרש"י דלשמואל אפי' בבן ט' מת ראשו אינו פוטר דאין סברא לחלק. וא"כ כיון דאין סברא לחלק אכתי קשה דאמאי לא נקט ברישא אפי' נולד כולו חי דאינו פוטר, ואי משום לאשמועינן דראשו פוטר מבכור לכהן דלא כשמואל הא מסיפא ילפינן, ואם נאמר דיש חילוק בין נפל לבר קיימא שיצא ראשו מת א"כ אמאי לא נאמר חילוק זה ג"כ לשמואל, ויש ליישב ודו"ק:

באופן דנמצינו למדים מדברי רש"י דחולין דכל שאינו בר קיימא אפילו נולד כולו חי אינו פוטר הבא אחריו לנחלה, וכן מתבאר מדברי רשב"ם בפ' יש נוחלין (דקי"א ע"ב), עלה דפריך הש"ס התם דראשית אונו מבעי ליה לבא אחר הנפלים דליהוי בכור לנחלה מי שלבו דוה עליו יצא זה שאין לבו דוה עליו וז"ל, ומקשינן האי ראשית אונו אצטריך לדרשא, לאשמועינן דהבא אחר הנפלים שילדה אמו לפניו הרבה נפלים כגון נולדו מתים, או בן ח' חיים וזה נולד אחריהם הוי בכור לנחלה עכ"ל הצריך לענינינו, הרי שכתב דאפי' נפלים שנולדו ממש לידה גמורה בין בן ט' מת או בן ח' חי אפילו בנולד כולו דסתם לידה הוא שנולד כולו חי, הבא אחריו הוי בכור לנחלה כמ"ש רש"י ז"ל:

אות ס ס"ק ב

איברא דראיתי בספרי בפ' תצא [כא, טז] על פסוק לא יוכל לבכר את בן האהובה דאמרינן הכי, את בן האהובה, כיון שיצא ראשו ורובו בחיים פוטר את הבא אחריו מן הבכורה,

על פני בן השנואה, אע"פ שבן הבכור לשנואה ע"כ. ונראה דה"פ דמאי דאצטריך קרא להזהיר שלא יוכל לבכר את בן האהובה, הוא אפילו במקום דיש צדדים לומר שראוי בן האהובה לבכורה ויש צדדים דאינו ראוי, והוא רוצה לבכרו ולבטל זכותו של בן השנואה, ולכן דרשו דמיירי דאהובה והשנואה ישבו על המשבר כאחת, ובן השנואה יצא ראשו ורובו בחיים בתחלה וחזר למעי אמו, ובתוך כך נולד לגמרי בן האהובה, דבכה"ג יש סברא שיטעה האדם שעיקר בכורה לבן אהובה, הואיל ונולד הוא בתחלה לידה גמורה, משא"כ בן השנואה שלא נולד לגמרי בתחלה, וע"ז בא להזהיר הכתוב דלא יוכל לבכר את בן האהובה על פני בן השנואה, אף בכה"ג דאיכא פנים לומר דעיקר הבכורה לאהובה, ורצונו הוא ג"כ לבכר את בן האהובה מסבת אהבתה, וזה הוא מה שסיימו בספרי אע"פ שבן הבכור לשנואה זהו פירושו:

אבל קשה דאמאי נקט ראשו ורובו דמשמע דלא סגי בראשו לבד אלא בראשו ורובו, דאי מיירי בבן ט' אפילו ראשו חי בלבד פוטר לכ"ע, ואי מיירי בבן ח' אפילו ראשו ורובו אינו פוטר, דאפילו נולד כולו חי אינו פוטר וכ"ש ראשו ורובו. ובתוספתא דבכורות בריש פ"ו [ה"א] אמרינן הכי, הבא אחר הנפלים אע"פ שיצא בן ח', ובן ט' שיצא ראשו מת, בכור לנחלה ואין בכור לכהן, שנאמר לא יוכל לבכר את בן האהובה וגו', זה הכלל כל שיצא ראשו ורובו בחיים פוטר את הבא אחריו מן הבכורה, אבל לא ה' סלעים של בן ע"כ. דהכי נמי בתוספתא צריך להבין אמאי נקט ראשו ורובו כמו שדקדקתי בברייתא דספרי: ועכצ"ל דראשו ורובו דקתני ר"ל או ראשו או רובו, דאם נולד כדרכו ראשו תחלה סגי ביציאת ראשו דבראשו בלבד חשיב כילוד, ואם יצא דרך מרגלותיו בעינן עד שיצא רובו, וכדתנן בפ' המפלת (דף כ"ח ע"א) יצא מסורס משיצא רובו ה"ה כילוד, יצא כדרכו עד שיצא רוב ראשו, ופירש"י מסורס דרך מרגלותיו יעו"ש. ולעולם דבין בספרי ובין בתוספתא מיירי בבן ט', דכל שיצא ראשו תחלה סגי בראשו, דראשו חי כילוד דמי, ואם יצא מסורס ברובו חי פוטר הבא אחריו. ומאי דסיים תנא דתוספתא אבל לא ה' סלעים של בן, הכוונה לע"ד דקאי אקרא דלא יוכל לבכר את בן האהובה דדריש ליה כדדריש לה בספרי, ובב' נשים משתעי קרא דשתיהן לא ביכרו עדיין מקודם, דכיון דיצא ראשו או רובו דבן השנואה בחיים בתחלה וחזר למעי אמו, ואדהכי והכי נולד בן האהובה לגמרי, בכור לנחלה הוא בן השנואה, אבל בן האהובה בכור לכהן הוא כיון שהוא פטר רחם של אמו וחייב בה' סלעים של בן, אבל לנחלה אינו בכור כי אם בן השנואה שיצא ראשו בתחלה:

שוב ראיתי דאי אפשר לומר דראשו ורובו דקאמר הוא ראשו או רובו, דהיינו דאם יצא דרך מרגלותיו כיון שיצא רובו פוטר את הבא אחריו מבכור לנחלה, דהא אמרינן בשמעתין דבכורות [מו, ב] דאמר ר"ל דפדחת פוטרת בכל מקום חוץ מן הנחלה מאי טעמא יכיר אמר רחמנא, ור"י אמר אפילו לנחלה, באופן דנראה לכ"ע לענין נחלה בעינן הכרת פנים, דאפי' לר"י דריש מקרא דיכיר דבעינן הכרה, דמאי דקאמר אף לנחלה היינו משום דקסבר דפדחת נמי הויא היכרא, כמ"ש רש"י וכמ"ש התוס' בד"ה מ"ט יכיר וכו' יעו"ש, וכ"נ מהברייתא דמותיב מינה לר"י דקתני יכיר זו הכרת פנים עם החוטם, ולר"י משני דתני עד החוטם, דעד החוטם הוי היכרא, באופן דלכ"ע בעינן הכרת פנים מקרא דיכיר, וא"כ איך אפשר דאם יצא אפילו רוב דרך מרגלותיו דהבא אחריו אינו בכור לנחלה, כיון דבכה"ג דרך מרגלותיו ליכא הכרת פנים כלל:

ודוחק לומר דראשו ורובו דקתני בספרי ובתוספתא הכוונה דאם יצא ראשו חי כולו או יצא רובו של ראש, דמשיצא רוב ראשו חשיב כילוד כדאמרינן במתני' דהמפלת (דף כ"ח ע"א), דמלבד דהלשון דחוק, יתר ע"כ אם הפירוש כן אמאי לא הקשה בש"ס מהני ברייתות דספרי והתוספתא לר"ל דאמר פדחת אינו פוטר לנחלה דבעינן הכרת פנים וליכא הכרת פנים אלא עם החוטם, דהא קתני הכא דרובו של ראש שהוא הפדחת, וכדאמרינן במתניתין דהמפלת יצא כדרכו משיצא רוב ראשו ואיזהו רוב ראשו משתצא פדחתו וזה דלא כר"ל, ואמאי לא מסייעינן לרבי יוחנן מברייתות אלו: וראיתי בירושלמי בר"פ החולץ הלכה א' דאמרינן, אמר ר' יוסי אע"ג דשמואל אמר זכין לעוברין, מודה והוא שיצא ראשו ורובו בחיים יעו"ש, והפירוש מבואר דאע"ג דשמואל ס"ל דהמזכה לעובר קנה מ"מ מודה דלא קנה עד שיצא לאויר העולם, ועד שיצא ראשו ורובו בחיים לא מיקרי ילוד. וצריך להבין דע"כ מיירי בבן ט' שהוא בן קיימא, ובשמעתין מתבאר דאפי' שמואל מודה דבן ט' שהוציא ראשו בלבד מחיים הוי ילוד לכל דבר, והכא אמאי בעינן ראשו ורובו. ועיין בחידושי הרמב"ן בפרק מי שמת [ב"ב קמב, א] בסוגיא דהמזכה לעובר שהביא דברי הירושלמי הנזכר. וע"כ צ"ל דהכא הכוונה לומר ראשו או רובו, דאם יצא כדרכו סגי בראשו, ואם יצא מסורס דרך מרגלותיו בעינן עד שיצא רובו, ובדרך דס"ד לומר בדברי הספרי והתוספתא. אבל כבר כתבתי דזה לא שייך (קרא) [הכא], דכיון דלענין בכור לנחלה בעינן הכרת פנים דכתיב יכיר אינו פוטר לנחלה עד שיצא ראשו דאיכא הכרת פנים: וכיוצא לזה אמרינן בירושלמי בפרק המפלת הלכה ב', עלה דמתני' המפלת כמין בהמה חיה ועוף דחשיב ולד לר"מ, אר"י הלידה הזאת ככל הלידות שבתורה, מה הלידות שבתורה עד שיצא ראשו ורובו, וזו עד שיצא ראשו ורובו, רשב"ל

אמר משונה היא הלידה הזאת מכל הלידות שבתורה, כל הלידות שבתורה עד שיצא ראשו ורובו, וזו עד שתצא הכרת פניו, מה נפק מביניהון, יצא מחותך או מסורס, ע"ד דר"י עד שיצא ראשו ורובו, ע"ד דרשב"ל עד שתצא הכרת פניו ע"כ. הרי מבואר מהכא דראשו ורובו היינו ראשו או רובו, ראשו ביצא כדרכו, ורובו ביצא מסורס, וס"ל לרשב"ל דכיון דאפי' לר"מ דס"ל דהמפלת מין בהמה חשיב ולד וטמאה לידה, בעינן הכרת פני אדם שיהא בפניו סימני אדם, ואם יצא מסורס לא חשיב לידה אפי' ברובו עד שיצא ראשו דאיכא הכרת פני אדם, ואפי' יצא רובו מסורס אינה טמאה לידה מאותה שעה, כיון דלא נתברר בשעת יציאת הרוב אם הוא ולד, כיון דהעיקר תלוי בסימני הפנים, וכיון דאנו רואים גופו דומה לבהמה אף דאח"כ ביציאת ראשו הוכר דיש לו סימני פני אדם, מ"מ אינה טמאה לידה למפרע משעה ראשונה. אלא דר"י ס"ל דביצא מסורס חשיבא לידה ברובו, כיון דאח"כ יצא ראשו והוכר בו פני אדם וטמאה לידה למפרע משעה ראשונה, ועיין בביאור הירושלמי להרב פני משה ודו"ק:

וע"ז האופן דס"ל לר"ל הכא מטעם דבעינן הכרת פניו, ה"ה לענין בכור לנחלה דאפי' לר"י בעינן הכרת פנים דודאי אינו פוטר לנחלה כי אם עד שתצא ראשו או פדחתו, אבל ברובו אם יצא מסורס אינו פוטר, וא"כ צריכים אנו להבין דברי הספרי והתוספתא דקתני כיון שיצא ראשו ורובו בחיים פוטר, דע"כ א"א לפרש דראשו או רובו קתני, ואי מיירי בבן תשעה בראשו (לחיים) [לחוד] סגי ואי מיירי בבן ח' אפי' נולד כולו אינו פוטר:

אות ס ס"ק ג

ואפשר ליישב עפ"י מה שנבאר דברי הרמב"ם בפ"ב מהלכות נחלות דין י' וז"ל, הבא אחר הנפלים אע"פ שיצא ראש הנפל כשהוא חי הבא אחריו בכור לנחלה, וכן בן תשעה שיצא ראשו מת הבא אחריו בכור לנחלה, שזה שנאמר ראשית אונו הוא שלא נולד לו קודם לזה ולד שיצא חי לאויר העולם, לפיכך בן ט' שהוציא רוב ראשו חי הבא אחריו אינו בכור עכ"ל. דלכאורה מדברי הרמב"ם נראה דלא ס"ל כסברת רש"י ורשב"ם [לעיל או"ק א'], דהרמב"ם ס"ל דאפי' בן שמנה כל שנולד כולו חי ויצא לאויר העולם פוטר מן הנחלה, דאל"כ אמאי כתב לרבותא ברישא אע"פ שיצא ראש הנפל חי, עדיפא מינה הוה ליה לאשמועינן רבותא, דאפי' נולד כולו חי כל שאינו בר קיימא אינו פוטר. דבדברי הרמב"ם ליכא למימר כמ"ש רש"י גבי מתני', דנקט ראשו לאשמועינן לענין בכור לכהן דאפי' ראשו פוטר, כיון דהרמב"ם לא משתעי הכא כלל לענין בכור לכהן כי אם לענין בכור לנחלה, אלא ע"כ דס"ל להרמב"ם דאפי' בן ח' כל שנולד כולו חי פוטר. וכן משמע נמי ממ"ש הרמב"ם שזה שנאמר ראשית אונו הוא שלא נולד לו קודם לזה ולד שיצא

חי לאויר העולם, דנראה דהכל תלוי ביציאתו חי לאויר העולם אף דלאו בר קיימא הוא, כיון דלא ביאר דבריו לסיים ולומר ולד של קיימא שיצא חי לאויר העולם:

ומאחר שהוכחנו לעיל מדברי הש"ס כסברת רש"י ורשב"ם, צ"ל בעד הרמב"ם עפ"י מ"ש ה"ה ז"ל בפ"א מהלכות יבום דין ה', דמ"ש הרמב"ם בפ"א מהלכות נחלות דין י"ג דאם מתה האם תחלה ואח"כ הבן אפי' היה קטן בן יומו ולא כלו לו חדשיו, הואיל וחי אחרי אמו שעה אחת ומת, הרי זה נוחל את אמו ומנחיל הנחלה ליורשיו ממשפחת אביו, עכצ"ל דמ"ש הרמב"ם דאפי' לא כלו לו חדשיו בודאי נוחל מסתמא מיירי כשנגמרו סימניו בשערו וצפורניו, דבכה"ג דנגמרו סימניו ס"ל להרמב"ם לענין הלכה דמן התורה כל שנגמרו סימניו אפי' בן ח' ודאי, ודאי בן קיימא הוא דאמרי' בן שבעה הוא אלא דאשתהויי אשתהי עד שמונה, דפסק כרבי ורשב"ג דס"ל הכי כדאמרינן בפרק הערל (דף פ' ע"ב) יעו"ש, וס"ל דכל שנגמרו סימניו אפי' שלא שהה שלשים יום ולד של קיימא הוי לכל דבר מה"ת, אלא דבאיזה דברים החמירו חכמים ואמרו דאפי' בכה"ג דנגמרו סימניו לא חשיב בן קיימא, ולענין נחלה לא רצו חכמים לשנות דבר לענין ירושה בדין הירושה, מפני שכל דבר שבממון קולו של זה חומרו של זה יעו"ש בדברי ה"ה באורך:

הרי מבואר מדברי ה"ה דבדין הנחלה אף דלא כתב בפירוש הרמב"ם דמיירי בנגמרו סימניו, מ"מ כיון דבלא כלו לו חדשיו ולא נגמרו סימניו נפל מיקרי ולא ולד כמ"ש הרמב"ם בהלכות מילה [פ"א הי"ג], מסתמא בנגמרו סימניו מיירי, דבדין הירושה אוקמוהו אדין תורה דחשיב בר קיימא. ואם כן נראה דלדעת הרמב"ם ה"ה לענין בכור לנחלה, דכיון דהוי דבר שבממון דקולו של זה חומרו של זה, אוקמוה אדין תורה דבן שמונה שנגמרו סימניו בן קיימא הוי, ואם נולד כולו חי ויצא לאויר העולם אע"פ שמת מיד ולא שהה שלשים יום הבא אחריו אינו בכור לנחלה. ומש"ה כתב הרמב"ם אע"פ שיצא ראשו חי, ולא כתב רבותא דאפי' נולד כולו חי, כיון דהרמב"ם מיירי בכל אופן בין בבן שמונה שלא נגמרו סימניו ובין בבן שמונה שנגמרו סימניו, דבנגמרו סימניו אם נולד כולו חי פוטר מן הבכורה, ועל זה הוא שכתב שזה שנאמר ראשית אונו הוא שלא נולד לו קודם לזה ולד שיצא חי לאויר העולם, דהיינו מה שנקרא ולד שהוא בן שמונה שנגמרו סימניו, ומש"ה נקט הרמב"ם אע"פ שיצא ראשו חי שהוא דבר כולל אפי' בנגמרו סימניו:

ואין לומר כיון דבנגמרו סימניו ס"ל להרמב"ם דהוי בר קיימא לענין בכור לנחלה, א"כ ביצא ראשו חי בלבד נמי אמאי אינו פוטר כיון דבן קיימא הוא, ומ"ש דבן תשעה דבראשו חי סגי. דהא ליתא דהא עיקר הסימנין ע"י שנגמר בשערו וצפורניו הוא, וביציאת הראש

בלבד אינו ניכר כ"א שנגמר שערו, אבל אם נגמר בצפורניו אינו ניכר, דפשיטא דשני הסימנין בעינן שערו וצפורניו והא בלא הא לא סגיא, וכיון דבכור לנחלה בראשית אונו תלה רחמנא במי שלבו של אביו דוה עליו, דוקא בבן תשעה שכלו לו חדשיו וכבר ברור לאביו דבר קיימא הוא ביציאת ראשו בחיים הרי לבו של אביו דוה עליו, משא"כ בבן שמונה כיון דלא ברור לאביו שהוא בן קיימא ודאי כ"א על ידי הסימנין, כל שע"י יציאת ראשו אינו בירור גמור שהוא בר קיימא, דאפשר דלא נגמר בצפורניו כיון דהוי ספק בן קיימא אין לבו דוה עליו, אפילו הוציא ראשו חי עד שיולד כולו חי, וכיון דרואה שנגמר בסימניו ובר קיימא הוא לבו דוה עליו ופוטר מן הבכורה:

ולפי מה ששיערנו בדעת הרמב"ם י"ל דתנא דספרי דקתני כיון שיצא ראשו ורובו בחיים פוטר מן הבכורה, מיירי בבן שמנה שלא כלו חדשיו, והאי תנא סבר כרבי ורשב"ג דס"ל דכל שנגמרו סימניו בר קיימא הוא, והכא מיירי בנגמרו סימניו ומש"ה בעינן ראשו ורובו בחיים, דתרתי בעינן דלא סגי בראשו כיון דאפשר דלא נגמר עדיין בצפורניו, אבל כיון שיצא רובו דרך ראשו הרי ניכר דנגמר בשערו ובצפורניו ורואה דבר קיימא הוא, ואפי' חזר אח"כ למעי אמו ונולד בן האהובה, בן השנואה הוי בכור לנחלה, וזה ג"כ כוונת התוספתא:

ולע"ד אפשר דטעות סופר יש בלשון התוספתא, וצ"ל הכי הבא אחר הנפלים אע"פ שיצא בן ח' ראשו חי, ובן ט' שיצא ראשו מת, בכור לנחלה ואין בכור לכהן, בן ט' שיצא ראשו חי הבא אחריו אינו בכור לנחלה שנאמר לא יוכל לבכר וגו', זה הכלל כל שיצא ראשו ורובו בחיים פוטר את הבא אחריו מן הבכורה, והכוונה דברישא קתני דבן תשעה שהוציא ראשו חי פוטר מן הנחלה נמי, וע"ז מייתי קרא דלא יוכל לבכר וגו', אבל מ"מ אינו אלא בבן ט' שהוציא ראשו חי דאפילו ראשו בלבד סגי, משא"כ בבן ח', ואח"כ אמרינן בסיפא זה הכלל וכו' כלומר דאם הוציא ראשו ורובו בחיים הוא דבר כולל לבן ח' ולבן ט', דכל שיצא ראשו ורובו דעי"ז ניכר בסימניו, אפילו בבן ח' פוטר את הבא אחריו מבכור לנחלה. ונמצא כפי"ז דדוקא למ"ד דנגמר בסימניו חשיב בר קיימא אמרי' דבראשו ורובו פוטר מנחלה, אבל למ"ד דאפי' נגמר בסימניו לא חשיב בר קיימא אפי' נולד כולו בחיים אינו פוטר מן הנחלה, ומ"ש רש"י ורשב"ם גבי מתני' הוא לומר דמתני' הוא למ"ד דאפי' נגמר בסימנין לאו בר קיימא הוא, או דנאמר דמיירי מתני' בדלא נגמרו סימניו אם נולד כולו או אפי' ראשו ורובו בחיים [אינו] פוטר:

וראיתי בספר שארית יוסף סי' כ"ה, שהשיב על מי ששאלוהו על אשת ראובן שילדה זכר פטר רחם והוא ראשית אונו של בעל לסוף תשעה חדשים מליל טבילתה, אבל לא

פירש ממנה בעלה רק היה תדיר מצוי אצלה, ואותו בן חי כערך ג' או ד' שעות ומת, ואחר שנה או ב' ילדה בן וחי, אם אותו הבן הנולד אחרון הוא בכור לנחלה או לא. והעלה שם בתשובה דאין השני בכור אפי' לנחלה, מטעם דהכריח שם ממתני' ומדברי הרמב"ם דהל' נחלות הנזכר לעיל, דבן שמנה שנולד כולו חי כיון דיצא לאויר העולם וחי מעט פוטר את הבא אחריו מן הבכורה לגמרי יעו"ש. ולענ"ד לפי כל האמור אין דבריו מחוורים, וכבר הרב הדרישה בח"מ סי' רע"ז [סק"ה] הביא דבריו ודחה ראיותיו, אבל לא הביא שום סמך וראיה לסתור דינו, והרב ש"ך ח"מ סי' הנזכר [סק"א] והרב תוי"ט במתני' דבכורות [מ"א] תמהו על הדרישה איך לא הביא דברי רש"י דבפרק בהמה המקשה יעו"ש, ולעד"נ דיש ראיות אחרות לסתור דין זה כדבר האמור:

עוד אני תמיה על הרב שארית יוסף, דמוכח מדבריו דאי לאו דסבירא ליה דשורת הדין הוא דאפילו נפל שנולד כולו חי פוטר מן הבכורה, לא היה פוסק לענין נדון דידיה דאין השני בכור לנחלה, והוא תימה כיון דנדון דידיה מיירי בבן תשעה אלא דאינו בן תשעה ודאי, דאפשר דלא נתעברה בליל טבילתה כי אם אחר זמן דמידי ספיקא לא נפקא הואיל ולא פירש ממנה, א"כ הוי כסתם תינוקות דאינו ידוע אם כלו לו חדשיו או לא, דלכ"ע חשיב כבן קיימא מה"ת לכל דבר, דמן התורה אזלינן בתר רובא דרוב התינוקות בני קיימא נינהו אלא מדרבנן החמירו לענין איסור, ואף לענין איסור איפליגו רבנן ורשב"ג, דלרבנן אפי' לענין איסור פוטר את אמו מן החליצה דלא חיישינן למיעוטא, ולרשב"ג חיישי' למיעוטא להצריכה חליצה וקי"ל כרשב"ג כמו שנתבאר בפרק ר"א דמילה (דף קל"ו ע"א) יעו"ש, וכתבו התוס' בפ' החולץ (דף ל"ו ע"ב) ד"ה הא לא שהה וכו', דה"ט דחיישי' למיעוטא הכא להצריכה חליצה משום דמיעוט נפלים מצוי ובמיעוט מצוי חיישינן למיעוטא יעו"ש, וא"כ לענין ממון פשיטא דאזלינן בתר רובא דרוב ולדות בני קיימא נינהו, ומסתמא אמרינן דהראשון בר קיימא היה אע"פ שמת בתוך שלשים יום, דאע"ג דלא אזלינן בתר רובא בממונא היינו להוציא מיד המוחזק, אבל לענין פי שנים דאין שום אחד מהבנים מוחזקים ונכסי מורישם בחזקת כולם הם ואין זה מוחזק יותר מזה, פשיטא דאזלינן בתר רובא, וכיון דרוב ולדות בני קיימא נינהו חשיב כאילו הבן הראשון ודאי בן קיימא היה ולו משפט הבכורה:

ואע"ג דאמרי' בסוגיא דפ' ר"א דמילה, אמר אביי פיהק ומת לכ"ע מת הוא, כי פליגי באכלו ארי או נפל מן הגג, דלרשב"ג מת הוא ולרבנן חי הוא, דמוכח מזה דדוקא היכא דאיכא לתלות דמפני שאכלו ארי או נפל מן הגג מת, הוא דס"ל לרבנן דאזלינן בתר רובא דרוב ולדות בני קיימא נינהו, ותלינן דאילו לא נהרג היה חי, אבל אם מת מאליו אפי'

רבנן מודו דמת הוא ולאו בר קיימא, דכיון דאנו רואין דרוב הולדות שהם בני קיימא אינם מתים מיד הרי איתרע רובא דרוב ולדות בני קיימא נינהו, וא"כ הכא בנדון הרב דנראה דמת מאליו הרי ליכא רובא: מ"מ הא ליתא דמלבד דדעת הרי"ף שם דפיהק ומת דאמר אביי לאו דוקא אלא ה"ה חלה ומת, ומש"ה השמיט הא דאביי מקמי הא דאמר רבא לקמן [שם] מת בתוך שלשים יום ונתקדשה לישראל צריכה חליצה, ולכהן א"צ חליצה דסמכינן אדרבנן, דע"כ ס"ל לרבא דאפי' בחלה ומת דהוי כמו פיהק ומת פליגי רבנן על רשב"ג, וכמ"ש הר"ן בדעת הרי"ף שם, וכן הוא דעת קצת מהפוסקים. ולדידהו פשיטא דבנדון דידן אפי' שמת ע"י חולי או מאליו אכתי לרבנן בחזקת בר קיימא הוא מטעם רובא ולא אמרי' דאיתרע ליה רובא. יתר ע"כ דאפי' לסברת רבינו יונה ודעימיה שכתב הר"ן שם דס"ל דהלכה כאביי, די"ל דרבא לא פליג אאביי דמיירי דמת מחמת דאכלו ארי או נפל מן הגג, דלדידהו נמצא דכל דמת מאליו אפי' רבנן מודו דכמת הוי, מ"מ לאו כמת ממש הוא דאכתי ספק בר קיימא הוא, אלא דבכה"ג דחלה ומת אפי' רבנן מודו דאיתרע ליה רובא והוי ספק שקול, וזה פשוט, וכמ"ש רש"ל בפרק החולץ סי' ג', דאף דאמרו בש"ס פיהק ומת לכ"ע מת הוא לאו דוקא מת אלא ספק דמודו רבנן דבכה"ג ספק הוא, ונ"מ דאפי' אם נתקדשה לכהן חולצת כיון דבכה"ג ליכא למימר דסמכינן אדרבנן יעו"ש. וכיון דספק בר קיימא הוא לכ"ע א"כ איך אפשר לומר דהבן השני הוא בכור לנחלה, כיון דקי"ל דבכור ודאי נוטל פי שנים ולא בכור שהוא ספק מעיקרו אם הוא בכור או לאו, וכמו שמתבאר בפ' יש נוחלין (דף קכ"ז ע"א) וכן פסקו הפוסקים [רמב"ם נחלות פ"ב ה"ו, שו"ע חו"מ סי' רע"ז סע' י"א] יעו"ש:

אות ס ס"ק ד

והנה בדברי רש"י [מו, א] דמוקי מתני' בתאומים בין בבן שמונה ובין בבן תשעה וכתב בשניהם וז"ל, והוציא נפל ראשו חי והחזירו ובא חבירו וקדמו ויצא זה האחרון, וכן בבן תשעה שיצא ראשו מת והחזירו ויצא אחיו הוי בכור לנחלה וכו', דמדמדקדק לומר והחזירו ש"מ דא"א לומר דבא חבירו והקדימו אלא כשהחזיר הראשון ראשו. וכ"פ רש"י במימרא דשמואל [מו, ב] דאין הראש פוטר בנפלים וז"ל, בן ח' שהוציא ראשו חי והחזירו וכו', וכ"כ בריש פרק בהמה המקשה [חולין סח, א] וז"ל, אע"פ שיצא ראשו חי והחזירו ויצא אחיו וכו', וכ"כ רש"י בפרק המפלת (דף כ"ט ע"א) גבי הא דאין הראש פוטר בנפלים, יצא ראש הנפל כגון יולדת תאומים וכו', ויצא ראש הנפל והחזירו ואח"כ יצא אחיו וכו' עכ"ל, הרי בכל אלו המקומות נזהר רש"י לפרש דמיירי דהחזיר ראשו, כנראה דא"א שיקדים אחיו לצאת אם לא בהחזיר הראשון ראשו:

וצריך להבין דאמאי לא אפשר אפי' בלא החזירו, דתיכף דהנפל הוציא ראשו בעוד שעדיין לא הוציא הנפל כי אם ראשו ולא נולד לגמרי דחק ויצא אחיו לגמרי ואח"כ יצא הנפל לגמרי ומשכחת לה אפי' לא החזירו. דאין לומר דסבירא ליה לרש"י דא"א בתאומים שיצאו שניהם בבת אחת ויפתח הרחם בשניהם כי אם בזה אחר זה, ומש"ה בהיות הראש של הראשון בחוץ א"א שיצא השני, דהא תנן בספ"ז דאהלות [מ"ה] יצא הראשון מת והשני חי טהור, הראשון חי והשני מת טמא, ר"מ אומר בשפיר אחד טמא בשני שפירים טהור, ופירש הר"ש בשפיר אחד טמא כלומר אם יצאו שניהם כעין שפיר אחד שיצאו בבת אחת טמא ע"כ, הרי דמשכחת לה שיוצאים שניהם בבת אחת. וגבי בהמה תנן בפ"ב דמכלתין (דף י"ז ע"א) רחל שלא בכרה וילדה שני זכרים ויצאו שני ראשיהן כאחד, ר"י הגלילי אומר שניהן לכהן שנאמר הזכרים לה', וחכמים אומרים א"א לצמצם, ופירש"י א"א לצמצם שיצאו שניהם ראשיהן כאחד אלא האחד יצא תחלה ולא ידעינן הי נינהו עכ"ל, ומדלא אפשר לברר מי יצא ראשון ש"מ דבעוד דהוציא האחד ראשו תחלה יצא ראש השני, ומש"ה א"א למידע מי משניהם הוציא ראשו תחלה, ואם איתא דא"א שיצא השני בעוד שלא נולד לגמרי הראשון או שלא החזיר ראשו, אמאי הוי ספיקא מי יצא ראשו ראשון. ובפירקין תנן (דף מ"ח ע"א) מי שלא בכרה אשתו וילדה שני זכרים נותן ה' סלעים לכהן, מת אחד מהם בתוך שלשים יום האב פטור, וכתב רש"י האב פטור דמצי למימר הבכור מת עכ"ל, הרי דבאשה נמי משכחת לה דיולדת שני זכרים כאחת, אלא כיון דא"א לצמצם שיצאו שני ראשים כאחת אלא האחד יצא ראשונה, הרי שניהם הם ספק בכור דלא ידעינן הי מינייהו נפיק ברישא. דאין לומר דהכא מיירי שנולדו זה אחר זה ובתחלה הוכרו מי היה הבכור ואח"כ נתערבו ואינם מכירים מי הבכור, דהא בפ"ק דמכלתין (דף ט' ע"א) תנן חמורה שלא ביכרה וילדה שני זכרים נותן טלה אחד לכהן, ומתבאר שם בש"ס דמתני' דלא כר"י הגלילי אלא כרבנן דא"א לצמצם, אלמא דהאי לישנא דילדה שני זכרים לאו דהוכרו בתחלה ואחר כך נתערבו, אלא דמתחלה לא הוכרו דיצאו שנים כאחת, ומפני דא"א לצמצם שיצאו שני ראשים כאחת אלא האחד יצא ראשון הוו שניהם ספק, ודכוותה דמתני' דמי שלא ביכרה אשתו וילדה שני זכרים הכי הוי דלא הוברר מתחלה. וא"כ נמצא דאפשר להיות דבעוד שיצא ראשו של ראשון ועדיין לא נולד לגמרי, יכול לצאת ראשו של שני אפי' לא החזיר הראשון ראשו, ומש"ה א"א לידע מי יצא ראשון, וא"כ אמאי הוצרך רש"י לומר דמיירי בשהחזיר ראשו:

וי"ל דס"ל לרש"י דאף דאפשר לצאת ראשו של שני בהיות עדיין ראש הראשון חוץ לרחם, מ"מ לא משכחת לה שאחר שיצא ראשו של ראשון לחוץ שיקדים אחיו לצאת לגמרי לאויר העולם, דאף שיוצא השני עם הראשון מ"מ כשנגמר לידת הראשון נגמר נמי לידת השני, דכיון דכבר שני הראשים יצאו לחוץ דבר רחוק הוא שיהא נולד האחד לגמרי והאחר ישאר בפתח הרחם ראשו בלבד, וע"כ לא משכחת לה שנולד השני לידה גמורה קודם הראשון אם לא שהחזיר ראשון ראשו. וכן נראה מדברי הרמב"ם בפי"א מהלכות בכורים דין ט"ו שכתב וז"ל, בן שמנה חדשים שהוציא ראשו והוא חי והחזירו ומת, וכן בן תשעה שמת ויצא ראשו והחזירו ואח"כ יצא אחיו וילדה, זה שילדה אינו פטר רחם שהרי נפטר בראשו של ראשון עכ"ל. הרי דדקדק לומר והחזירו בין בבן שמנה בין בבן תשעה כדברי רש"י:

אלא דצריך להבין במ"ש הרמב"ם גבי בן שמנה דמיירי בהחזירו ומת ואחר כך יצא אחיו חי, דכיון דעיקר מאי דאתא לאשמועינן הוא דהראש פוטר בנפלים דלא כשמואל, אמאי הוצרך לאוקמי דאיירי במת הבן שמונה אחר שהחזיר ראשו, הא אפילו לא מת ונולד חי אחר שיצא אחיו שייך דין זה דהראש פוטר, כיון דעכ"פ לא יצא קודם לידת השני כי אם ראשו של ראשון. ואפשר לומר דלפי מש"כ לעיל [או"ק ג'] דלפי שיטת הר"מ דפסק כרבי דבן שמונה שנגמרו סימניו בר קיימא הוא, וס"ל דכל שנולד חי מסתמא מיירי דנגמרו סימניו, דמש"ה לענין נחלה בפ"א מהלכות נחלות [הי"ג] כתב דאפילו לא כלו חדשיו נוחל ולא פירש דמיירי בנגמרו סימניו כמ"ש ה"ה ז"ל, וה"נ אי דין זה היה כותב אותו בסתם היה משמע דנלמד ממנו דהראש פוטר אפילו במציאות דהמחזיר ראשו נולד אח"כ חי, וכיון דמסתמא נגמרו סימניו כיון דנולד חי הרי אין חידוש זה דראש נפל פוטר דלא כשמואל, דהא אפילו שמואל מודה דכל שהוא בר קיימא אם יצא ראשו בחיים פוטר, והכא כיון דאחר שנולד חי ניכר בו שנגמרו סימניו הרי למפרע משעה שיצא ראשו חי פטר אפילו לשמואל, דאיגלאי מילתא למפרע דבן קיימא היה, מש"ה פי' הר"מ דמיירי דמת אחר שהחזיר ראשו ואיגלאי מלתא דלאו בר קיימא היה, אלא דשורת הדין הוא דאפי' ראש דנפל דלאו בר קיימא פוטר: אלא דאכתי קשה דאפילו דהיה סותם דבריו, דבהכי הוי משמע אפילו נולד חי הראשון אחר שיצא אחיו, מ"מ דין זה דראש פוטר בנפלים שפיר נלמד מדין בן תשעה שמת ואח"כ הוציא ראשו מת, דלפי מ"ש לעיל [או"ק א' ד"ה אבל] דמדברי רש"י בשמעתין נראה בבירור דאפילו בבן תשעה שהוציא ראשו מת סבירא ליה לשמואל דאין הראש פוטר, ש"מ דאין חילוק לשמואל בין ראש דבן שמונה חי לראש דבן תשעה מת. ואם נאמר דדעת הר"מ דלא כרש"י, דהר"מ

ס"ל דיש חילוק דבבן תשעה מת כיון שהיה ראוי להיות בן קיימא קרינן ביה כל אשר נשמת רוח חיים באפיו, א"כ נמצא דעיקר מאי דאיתותב שמואל ממתני' הוא מרישא דמתני' דבן שמונה שיצא ראשו חי, וא"כ הוא ק"ק דאמאי איתותב, הא י"ל דלשמואל בבן שמונה שלא נגמרו סימניו דלכ"ע נפל הוי ולאו בר קיימא הוא, דמש"ה לא קרינן ביה כל אשר נשמת רוח חיים באפיו, ומתני' מיירי בבן שמונה שנולד חי אחר שנולד אחיו ונגמרו סימניו, ומתני' רבי היא דס"ל דנגמרו סימניו בר קיימא הוא. ויש ליישב והוא פשוט דכיון דבמתני' קתני הבא אחר הנפלים אע"פ שיצא ראשו חי, ע"כ לא מיירי מתני' בנפל שהוא בר קיימא דהיינו נגמרו סימניו, דאי מיירי בהכי אינו נקרא נפל דסתם נפל הוא דלאו נגמרו סימניו כמו שכתב ה"ה בהלכות יבום, דמי שנגמרו סימניו נקרא ולד לא נפל, וכיון דקתני הבא אחר הנפלים ע"כ לא מיירי בנגמרו סימניו ומש"ה איתותב שמואל: איך שיהיה נמצא דגם הר"מ ס"ל כסברת רש"י דע"כ מתני' מיירי במחזיר ראשו ויצא אחיו, אבל ראיתי להתוס' בר"פ בהמה המקשה [סח, א] בד"ה סיפא מאי קמ"ל וכו' שכתבו וז"ל, וא"ת ודלמא אצטריך לאשמועינן אע"ג דהחזירו הוי כילוד, דמההיא דבכורות לא שמעינן אלא בלא החזירו עכ"ל, נראה מדבריהם דמתני' אפשר להיות דקדם אחיו ויצא לגמרי אף דלא החזיר הראשון ראשו דלא כסברת רש"י והר"מ, ואי טעמייהו דרש"י והר"מ מטעם דטבע הדבר הוא כן דא"א שיצא אחיו לגמרי כל עוד שלא החזיר הראשון את ראשו אם לא שיצאו שניהם כאחת כדבר האמור, ק"ק דהתוס' ס"ל איפכא והוי מחלוקת במציאות:

שוב ראיתי דמ"ש ליישב דברי רש"י והר"מ אינו מן הישוב וטעות הוא בידי, דהא אפי' אם נאמר דכל עוד שלא החזיר ראשו א"א שיצא אחיו לגמרי אם לא שיצאו לאויר העולם שניהם כאחד, שפיר אפשר דמיירי אפילו בלא החזיר ראשו ויצאו אח"כ שניהם כאחד כמו שהוא טבע הענין, ועם כל זה שפיר שמעינן דהראש פוטר דאף דיצאו לאויר העולם שניהם כאחד, מ"מ כיון דהראשון הוציא ראשו בתחלה הרי פוטר את הרחם והבא אחריו פטור מבכור לכהן, וכן בבן תשעה שהוציא ראשו מת לענין בכור לכהן, או ראשו חי לענין דאין השני בכור לנחלה, דמה שבסוף לידה יצאו שניהם כאחד לא נ"מ כלל כיון דהראשון הוציא ראשו תחלה, ואם כן אדרבה סברת התוספות דס"ל דמתני' איירי בלא החזיר ש"ד, ולרש"י והר"מ צריך טעם למה הוצרכו לאוקמוה בהחזיר ראשו: ובשלמא לדברי הר"מ ולדברי רש"י גבי מתני', י"ל דלרבותא נקטו דמיירי בהחזיר ראשו דאפילו בהחזיר ראשו הראש פוטר, דסד"א דכיון דחזר והחזיר ראשו הרי נתבטל יציאת הראש שהוציא הראשון וחשיב כאילו לא הוציא ואחיו שקדם לצאת הוא הבכור לכל, קמ"ל

דאפי' בהחזירו כל דהוציא ראשו הבא אחריו אינו בכור, וכדמשמע במתני' דר"פ בהמה המקשה דקתני הוציא ראשו אע"פ שהחזירו וכו' דמשמע דבמחזיר ראשו הוא רבותא טפי מאי דחשיב כילוד, אבל במ"ש רש"י בשמעתין ובפ' המפלת גבי מימרא דשמואל דס"ל דאין הראש פוטר בנפלים, ומוקי לה רש"י ז"ל במחזיר ראשו וקדם אחיו ויצא קשה, דלפי האמור הו"ל לרש"י לומר לרבותא דלשמואל אפי' לא החזירו אין הראש פוטר וכ"ש החזירו, ואי ס"ל דלשמואל דוקא במחזיר ראשו הוא דאינו פוטר אבל בלא החזיר פוטר א"כ אמאי איתותב שמואל בשמעתין ממתני', נימא דמתני' דהראש פוטר מיירי בלא החזירו ושמואל מיירי במחזיר ראשו:

אות ס ס"ק ה

עוד יש לעמוד בדברי רש"י דפרק המפלת [כט, א] גבי הא דשמואל דאין הראש פוטר וז"ל, אין הראש פוטר בנפלים, יצא ראש הנפל כגון יולדת תאומים לשבעה אחד נגמרה צורתו ואחד לא נגמרה צורתו ויצא ראש הנפל והחזירו וכו' עכ"ל. דנראה דהוצרך רש"י לאוקומה דמיירי כגון יולדת תאומים לשבעה, אחד נגמרה צורתו ואחד לא נגמרה צורתו, דהא קי"ל דאין אשה מתעברת וחוזרת ומתעברת, וסתם תאומים מעבור אחד דטיפה אחת היתה ונתחלקה לב', וא"כ איך אפשר דהאחד יהיה בן קיימא והאחד נפל, ועכצ"ל דהאחד נגמרה צורתו בז' והאחד לא נגמרה, וכדאמרינן שם בפרק המפלת (דף כ"ז ע"א) גבי ב' ולדות בני קיימא דנשתהה ולד אחר חבירו ג' חדשים יעו"ש. אבל ק"ק דלפי מאי דסבירא ליה לרש"י בעלמא, דהא דאין אשה מתעברת וחוזרת ומתעברת היינו דאינה חוזרת ומתעברת בן קיימא, אבל נפל חוזרת ומתעברת, וכמו שמתבאר מדברי רש"י בפרק יוצא דופן (דף מ"ה ע"א) גבי הא דאמרן שלש נשים משמשות במוך וכו', וכמ"ש התוספות בפרק המפלת (דף כ"ה ע"ב) ד"ה קמ"ל וכו', דלר"ת סבירא ליה דאין מתעברת וחוזרת ומתעברת אפילו נפל, ולרש"י סבירא ליה דהיינו בר קיימא, אבל נפל חוזרת ומתעברת יעו"ש, וא"כ אמאי הוצרך רש"י לאוקומי הא דשמואל ביולדת תאומים לז', הא שפיר אפשר לומר דמיירי בילדה תאומים לט', אלא דהבן קיימא היה העבור מליל טבילתה וכלו לו חדשיו, והנפל היה מעיבור שנתעברה אח"כ: וראיתי למהר"ם מינץ סי' צ"ה שכתב משם הר"מ מרוטנבורג בהלכות שמחות, דהיכא דבא עליה סמוך לטבילה [ובא עליה כמו"כ סמוך לוסתה] וילדה ב' ולדות [בחצי חודש ט' לטבילתה] ומת אחד מהם מיד אחר הלידה והב' חי ויצא מתורת נפל ביום ל"א, והשתא ע"כ נתעברה סמוך לטבילה דאי סמוך לווסתה בר ח' הוי ומי חיי, וכיון דהאי בר קיימא הב' נמי בר קיימא, אפילו תאמר דזה נקלט מיד וזה נקלט אחר שלשה ימים אכתי בר קיימא הוא דיולדת

לט' יולדת למקוטעין וא"כ יתאבל עליו עתה, או דלמא (לא דמי) כיון דהשתא כבר עברו שלשים יום הו"ל כמו שמועה רחוקה או דלמא לא דמיא לשמועה רחוקה וכו' וכ"ז לפי' ר"ת דפי' דאין האשה מתעברת וחוזרת ומתעברת אפילו נפלים, אבל לרש"י דס"ל דחוזרת ומתעברת נפלים אין החי מוכיח על הב' ע"כ. מתבאר מדבריו דלר"ת אי לאו מטעמא דשמועה רחוקה חייב להתאבל על הראשון אע"פ שלא שהה שלשים יום, דמסתמא כיון דהשני בר קיימא גם הראשון בר קיימא כיון דהאשה אינה חוזרת ומתעברת אפילו נפל, ולדעת רש"י שחוזרת ומתעברת נפל אין החי מוכיח על הראשון דאפשר דחזרה ונתעברה מנפל. וכיוצא לזה כתב הרשב"ץ ברמזי פסקי נדה בפרק המפלת וז"ל, אין האשה מתעברת וחוזרת ומתעברת, הלכך יולדת ב' תאומים ומת הראשון תוך ל' ונתקיים האחר יותר מל' מתאבלין עליו שהרי כלו לו חדשיו כמו האחר וכו' עכ"ל:

ואין להקשות על סברתם ממתני' דהבא אחר הנפלים אע"פ שיצא ראשו חי בכור לנחלה ואין בכור לכהן, דכיון דמיירי מתניתין בתאומים א"כ אמאי לא אמרינן דמדהשני בר קיימא הוא דהא משוי ליה בכור לנחלה, גם הראשון שהוציא ראשו חי מסתמא בר קיימא הוא ויגיד עליו ריעו, דכיון דאין אשה מתעברת וחוזרת ומתעברת אפילו נפל, על כרחך שניהם בני קיימא נינהו, וכיון דהראשון בר קיימא, חשיב כבן ט' שהוציא ראשו חי, דאפילו דמת אח"כ הבא אחריו אינו בכור לנחלה. דל"ק מידי דלא אמרו כן אלא בסתם תינוק שאינו ידוע אם כלו לו חדשיו או לאו, דמן הדין היה חייב להתאבל עליו מטעם דאזלינן בתר רובא דרוב ולדות בני קיימא נינהו, אלא דמשום דקי"ל כרשב"ג דחייש למיעוטא דמיעוט מפילות, כיון דמיעוט מצוי הוא ומשוי ליה ספק נפל, גם לגבי אבל משוינן ליה ספיקא וספק אבילות להקל, וכיון שכן בהיותם תאומים והאחד בר קיימא דאיכא הוכחה גדולה דמדהאי בר קיימא הראשון נמי בר קיימא, הרי חשיב מיעוטא דמיעוטא ולא הוי מיעוט מצוי להחשיב הראשון לנפל, ומש"ה חייב להתאבל עליו דחשיב כוודאי בר קיימא בהצטרפות הרוב והוכחת הולד הב' המגיד עליו ריעו, משא"כ במתני' דמיירי בבן ח' ודאי דליכא ספיקא אם כלו לו חדשיו או לא דודאי לא כלו, ובכן לא שייך רובא דרוב ולדות בני קיימא נינהו, וליכא אלא הוכחה לומר דמדהאי בר קיימא הראשון בר קיימא והוכחה כי האי בלחוד לא משוי בר קיימא, כיון דאיכא למימר דהב' נגמר צורתו לז' חדשים ואשתהויי אשתהי עד ח' והראשון לא נגמר צורתו לז' והוא בן ח' ממש ובן ח' לאו בר קיימא הוא:

ואולם ממקום אחר יש לעמוד על סברת מהר"ם מינץ והרשב"ץ, מההיא דאמרינן בפ"ב דנזיר (דף י"ג ע"א) גבי מתני' דהאומר הריני נזיר כשיהיה לי ולד דאם הפילה אשתו אינו

נזיר לר' יהודה, בעא מיניה ר"א מר"ה הריני נזיר כשיהיה לי בן והפילה אשתו והפריש קרבן וחזרה וילדה מהו וכו', קדוש או אינו קדוש, וכתבו התוס' ד"ה והפילה וכו' וז"ל, והפריש קרבן פי' לנזירותו, וילדה פי' מאותו הריון עצמו ולד קיימא, דהשתא יש הוכחה גדולה מדהאי בר קיימא הנפל נמי בר קיימא וכלו לו חדשיו, דטיפה אחת נחלקה לב', הלכך חלה הקדושה על קרבן שהפריש כשהפילה, דאפילו לר"י הכא דאיכא הוכחה גדולה קדוש הקרבן, או דלמא לא חל קדושה על הקרבן כלל מכח הפרשה ראשונה, דשמא מקצת הטיפה נקלטה מיד ומקצת הטיפה לא נקלטה עד אחר ב' ימים או ביום הג' והוא נפל עכ"ל. והנה דברי התוס' נוטים למ"ש מהר"ם מינץ, דכתב בסוף דבריו דכיון דאיכא פלוגתא בעלמא [נדה לח, א] אי יולדת לט' יולדת למקוטעין או לא, אפילו לרבינו תם דאינה חוזרת ומתעברת אפילו נפל אינו מתאבל על הראשון, כיון דאיכא לספוקי שמא הראשון נקלט אחר ב' ימים או ג' ימים ועדיין לא כלו לו חדשיו, דקיי"ל כמ"ד יולדת לט' אינה יולדת למקוטעין, ושורש גדול יש לדין מהר"ם מינץ מבעיא זאת דנזיר לפי פי' התוס', דאף דבעיא דלא איפשיטא היא ואיכא ספיקא דמסתמא אמרינן דמדהאי בן קיימא הראשון נמי בן קיימא, מ"מ כיון דלא איפשיטא ספק אבילות להקל. אך לדברי הרשב"ץ שכתב בפשיטות דאם נולדו ביום אחד מסתמא אמרי' דהראשון בר קיימא ודאי נמי הוא ומתאבל עליו, ק"ק דלפי דברי התוס' בעיא דלא איפשיטא הוא דבר זה ולענין אבילות אזלינן לקולא ככל ספק אבילות:

וכיוצא לדברי התוספות כתב הרא"ש שם בנזיר בחידושיו הביא דבריו הרב בצלאל בספר אסיפת זקנים שם וז"ל, והפילה אשתו והפריש קרבן וחזרה וילדה פי' בו ביום, ומסיק דמיבעיא ליה אליבא דר"י דאמר דעל נפל לא הוי נזיר, ואי לא חזרה וילדה פשיטא דלא הוי קדוש, אבל השתא דילדה בו ביום איכא הוכחה דהוי בן קיימא שאין אשה מתעברת וחוזרת ומתעברת וטיפה אחת נחלקה לב', או דלמא זה נגמרה צורתו לשבעה והראשון נגמרה צורתו לתשעה ולא כלו חדשיו ולא קדיש והגווז והעובד בו פטור עכ"ל. הרי דכפי פי' הרא"ש ז"ל נמי מידי ספיקא לא נפקא, והאי סברא דמדהאי בר קיימא הראשון בר קיימא ספיקא דדינא הוא, דדילמא זה נגמר צורתו בז' וזה לא נגמר צורתו לז' כי אם לט' ועדיין לא כלו, וכיון דספיקא הוי לענין אבילות פשיטא דלקולא אזלינן, ואיך הרשב"ץ כתב בפשיטות דמתאבל עליו: והרב בספר אסיפת זקנים שם בנזיר כתב וז"ל, אי אליבא דר"ש הא אמר ספק נזירות להחמיר, ואפילו לא ילדה אח"כ בר קיימא מייתי על הנפל, ולא מיבעיא ליה לענין פדיון ולענין אבילות דפשיטא מספק לא יתאבל עליו ולא יהיה צריך לפדותם עכ"ל, הרי פשוט דלענין אבילות אזלינן לקולא. אלא דמ"ש הרב דלענין

פדיון פשיטא דא"צ לפדותם, דבריו אינם מובנים כלל דלענין פדיון אי חייב לפדות הבן הב' דבר קיימא הוא אינו תלוי בספק זה, דהא אפילו אי נאמר דהראשון נפל גמור על צד הודאי הרי הב' הבא אחריו אינו בכור לכהן כמו שמפורש במתני' דאפילו ראש נפל פוטר, ומדברי הרב משמע מטעם דהוי ספיקא פטור מפדיון כדין המוציא מחבירו עליו הראיה, והא ליתא דבפדיון אינו תלוי בבר קיימא:

עוד יש לי להבין בדבריו, דאם בא ליישב דאמאי אמרו דלר"ש לא משכחת לה בעיא זאת, הא שפיר שייך בעיא זאת לענין פדיון ואבילות, מה ישב באמרו דפשיטא מספק לא יתאבל וכו', הא עיקר הבעיא הוא דדלמא ודאי הוא, דמדהאי בר קיימא הראשון נמי בר קיימא ודאי הוא, ולצד זה דהוי ודאי בר קיימא פשיטא דחייב באבילות, דנהי דאחר האמת דלא איפשיטא בעי' הוי ספק להקל, אבל מ"מ עיקר הבעיא שייך לר"ש נמי לענין אבילות, דלצד דהשני הוי הוכחה על הראשון הוא ודאי בר קיימא ומתאבל עליו. וכן נראה מדברי הרא"ש הנז"ל שסיים וכתב, ולא קדיש והגוזז והעובד בו פטור, דמשמע דלר"י לצד דקדיש הגוזז והעובד בו לוקה, דכיון דמכח הוכחת השני אמרינן דלר"י הוי ודאי בר קיימא, ולא שייך למימר גביה לא נחית איניש נפשיה לספיקא, אם כן הקרבן קדיש ע"צ הודאי והגוזז והעובד בו לוקה, דאל"כ דבצד זה דהוי הוכחה אכתי לא הוי אלא ספק, אכתי לר"י לא חל הנזירות כיון דלא נחית נפשיה לספיקא. איברא דראיתי להתוס' בד"ה הנזכר לעיל שמסיים בדברי התוס' הגהה אחת, אשר מתבאר ממנה דס"ל להתוס' דאפילו לצד זה דהשני הוי הוכחה על הראשון דהוי בר קיימא, אינה קדושה ודאית ללקות לגוזז ולעובד בו אלא לענין איסורא יעו"ש, ולע"ד אין הגהה מחוורת, דאיך אפשר לומר דהקרבן יהא קדוש לר"י, אם לא שנאמר דמכח הוכחת הב' הראשון הוי ודאי דבלא"ה לא קדיש כלל, דכל דאפילו לצד זה ספק הוא לענין מלקות א"כ לא קדיש כלל כיון דאכתי איכא למימר לא נחית נפשיה לספיקא:

וראיתי בחי' המאירי לנזיר שכתב בסוגיא הנזכר וז"ל, מי שאמר הריני נזיר כשיהיה לי ולד והפילה, ונמצא הולד ספק אם בר קיימא או לא, והפריש קרבנותיו לנזירותו והקדישם בחזקת שהוא בר קיימא להיותם מוכנים לכשישלים נזירותו, וניכר בו שאינו בר קיימא, ואח"כ ילדה מאותו עיבור בעצמו ולד שהוא בר קיימא, כגון שהיתה מעוברת תאומים והפילה אחד ואח"כ חזרה וילדה את השני בר קיימא, הרי זה ספק אם קרבן זה צריך להפרישו ולהקדישו מתחלה אם לאו, שמא הואיל ובשעת הפרשה לא היתה הנזירות חלה עליו, לדעת ר' יהודה שהלכה כמותו, אף עכשיו אין אותה הפרשה מועלת כלום וצריך להפרישו פעם אחרת לשם זה וכל שלא הקדישו פעם אחרת מותר בגיזה

ועבודה, או שמא הואיל ולשם אותה לידה הפרישו וכבר אירע שחל הנזירות באותו עיבור בעצמו חלה עליו קדושה עכשיו משעת הפרשה, והלכך אסור בגיזה ועבודה מספק ואין לוקין עליו, ומכל מקום כל שהפריש ללידה זו והפילה וילדה מחמת עיבור אחר אינו כלום עכ"ל. הרי מתבאר מדברי המאירי דאף דמפרש הבעיא ע"ד שפירשו התוס' והרא"ש דבחזרה וילדה מאותו עיבור עצמו מיירי, מ"מ צדדי הבעיא לא צדד ע"ד שצדדו התוספות והרא"ש, דלהמאירי ליכא למימר סברא זאת דהשני הוי הוכחה על הראשון דהוי בר קיימא, ולא קמבעיא ליה משום צד זה, כ"א מטעם שהפריש לשם אותה לידה ואירע שחל הנזירות באותו עיבור עצמו, ודלא כהרשב"ץ דפשיטא ליה דאמרינן מדהאי בר קיימא הראשון נמי בר קיימא:

אות ס ס"ק ו

ועפ"י דרך הקדום דיש מציאות לומר דבתאומים דכיון דהאחד הוא בר קיימא הוי הוכחה דהראשון נמי בר קיימא לר"ת ודעימיה, דס"ל דאפילו נפל אינה חוזרת ומתעברת, אפשר לדחות באופן אחר ראיית הרב שארית יוסף [הובא לעיל או"ק ג'], דרצה ללמוד ממתניתין דמדנקט אע"פ שיצא ראשו חי ולא נקט אע"פ שנולד כולו חי, דבנולד כולו חי פוטר מן הבכורה לנחלה נמי, וכמו כן מדברי הרמב"ם בהלכות נחלות [פ"ב ה"י]. דאם דקדוק מתני' ודברי הרמב"ם הוא ראיה לזה, אין ללמוד מזה כי אם בילדה תאומים בבת אחת והיו בני שמונה חדשים על צד הודאי, דבכה"ג אף דהראשון דנולד כולו חי מת מיד ולא שהה שלשים יום, כיון דהשני שהה ל' יום וניכר שהוא בר קיימא, וע"כ צ"ל דנגמר צורתו לז' חדשים אלא דאשתהי עד שמונה, מקום יש להסתפק ולומר דמדהאי בר קיימא הראשון שמת מיד נמי בר קיימא, ואפשר דהוא נמי נגמר צורתו לז' כמו השני, כיון דלסברת רבינו תם ודעמיה א"א לומר דהראשון היה שחזרה ונתעברה נפל, וכל שנולד חי הראשון מידי ספק לא נפקא שמא הוא ג"כ בר קיימא דיגיד עליו ריעו. דדוקא כשהראשון הוציא ראשו בלבד חי ואח"כ החזירו ומת בתוך מעי אמו, ליכא ספיקא לומר דבר קיימא הוא דהרי איכא ריעותא בפנינו דמת קודם צאתו לאויר העולם, ומיתתו קודם שנולד הויא הוכחה גדולה דנפל הוא דלא נגמרה צורתו לז':

דכיוצא לזה כתב מוהרח"ש בחלק א"ה סי' מ"א דף קע"ד ע"א ליישב מה שהקשה מהרשד"ם בחא"ה סי' ר"ח, דכיון דסתם תינוקות דלא נודע אי כולו חדשיו או לא, מן התורה כל שנולד חי אפי' מת מיד פוטר מן החליצה, דמדאורייתא חשיב בר קיימא כיון דאזלינן בתר רובא, א"כ בההיא דנזיר אמאי אמרי' דלר"י אם הפילה דלא הוי נזיר מטעם דהוי ספק אי כלו חדשיו או לא, כיון דמן התורה בכה"ג אזלינן בתר רובא דרוב תינוקות

בר קיימא נינהו ואמאי לא הוי נזיר. וכתב מהרח"ש שם דהא דאמרי' דמן התורה חשיב בר קיימא היינו כשיצא לאויר העולם חי, אבל אם נולד מת לא חשיב בר קיימא, וההיא דנזיר מיירי בנולד מת יעו"ש, דאלמא דכל דנולד מת איתרע ליה רובא ולא מחזקינן ליה בר קיימא אפי' מן התורה כי אם ספק גמור מן התורה הוא, ה"ה הכא דאף דהשני הוי הוכחה לראשון כשנולד הראשון חי, מ"מ בנולד מת איתרע חזקה זאת וליכא אפי' ספק: ומש"ה קתני מתני' אע"פ שיצא ראשו חי לומר דאם יצא כולו חי כיון דאיכא ספק שמא גם הראשון נגמר צורתו לז' כולד הב' דיגיד עליו ריעו, הרי הב' גם בכור לנחלה לא הוי, דבכור ודאי אמר רחמנא ולא ספק בכור. וגם הרמב"ם בהלכות נחלות דנקט לישנא דמתני' הוא משום דאיהו ס"ל דמתני' בתאומים מיירי, אע"ג דהכא בהלכות נחלות לא בא מבואר בדברי הרמב"ם דבתאומים מיירי, מ"מ הרי ביאר דעתו בפי"א מהלכות בכורים הט"ו דפי' מתני' בתאומים, וע"ז דקדק שם בהל' בכורים לומר והוציא ראשו חי והחזירו ומת, דנמצא לפי"ז דנולד מת, דאי לא מת ונולד חי אין כאן חדוש דהראש פוטר דלא כשמואל, דאם נולד כולו חי הרי הראשון ספק בר קיימא הוא מטעם דאיכא הוכחה מהשני, וא"כ פשיטא דאפי' לשמואל אין הב' חייב בפדיון, דכיון דהוי ספק שמא הראשון בר קיימא הכהן הוי מוציא והמוציא מחבירו עליו הראיה ואפי' לשמואל פטור, אבל כיון דמיירי דאח"כ מת איתרע לה הוכחת השני וע"כ דמטעם דהראש פוטר דלא כשמואל. ועפי"ז דמתני' מיירי בתאומים הוא דדקדק הרמב"ם בה' נחלות אע"פ שיצא ראשו חי אלא דאח"כ מת, אבל אם יצא לאויר העולם חי הב' אינו בכור לנחלה דמכח הוכחת השני הוי ספק שמא הראשון נמי בר קיימא, ובכור ספק אינו נוטל פי שנים. וא"כ אין ראיה מכל זה דבן ח' שנולד הוא לבדו חי מעיבור זה, לומר דהבא אחריו מעיבור אחר בענין נדון הרב שארית יוסף דאינו בכור לנחלה, כיון דבכה"ג ליכא שום הוכחה לומר דנגמר צורתו לז' ובר קיימא הוא: וראיתי למוהריב"ל ח"ג סי' מ"ד שהביא שם שמעתין דבכורות וכתב וז"ל, ושמעינן מהך שמעתא דאפי' בכור לנחלה דכתיב ראשית אונו היכא דיצא ראשו חי והוא בן ט' שאין הבן הבא אחריו בכור לנחלה, ולענין פדיון הבן היכא דאיכא חדא מתרתי דיצא ראשו חי או יצא ראשו מת והוא בן ט' אין הבן הבא אחריו חייב בפדיון, ומשמע דאם יצא ראשו מת ואינו בן ט' הבן הבא אחריו חייב בפדיון עכ"ל, וק"ק דאמאי כתב דמשמע הכי כיון דהטור כתב כן בהדיא בסי' ש"ה דבן ח' שהוציא ראשו מת הבא אחריו בכור לכהן ופסקו מרן בספרו הקצר [סע' כ"ג] יעו"ש:

אות ס ס"ק ז

מתני' [מו, א] והמפלת כמין בהמה וחיה וכו' וחכ"א עד שיהא בו מצורת אדם. וכתב רבינו בגמרא לאו דוקא כל צורה אלא אפי' מצורה, הלכך המצח והגבין והעין והלסת וגיבת הזקן עד שיהיו כולן מצורת אדם, היו כולם אע"פ שגופו וצד הב' שבפניו תיש הרי זה אדם, פניו תיש אע"פ שגופו אדם ולא כלום. בפרק המפלת (דף כ"ג ע"ב) איפליגו אמוראי דלר"י בר אבא אמרי' המצח והגבינים והעינים והלסתות וגבות הזקן עד שיהיו כולן כאחד, רבא אמר חסא המצח והגבין והעין והלסת וגבת הזקן עד שיהיו כולן כאחד, ופסק רבינו כרבא אמר חסא דבצד א' סגי, ושם אמרו בש"ס דגופו אדם ופניו תיש ולא כלום. וכתב הרשב"א בת"ה [בית שביעי שער ששי] וז"ל, והשתא לא בקיאינן בצורות ולא קים לן אי דמי אי לא דמי וחששת לכולם, ואפי' הפילה כעין דגים ושרצים וא"נ כמין בהמה חיה ועוף אם זכר תשב לזכר ואם נקבה תשב לנקבה, וימי טהרה לא יהבינן לה עכ"ל. וכ"כ ה"ה בפ"י מהלכות איסורי ביאה דין ח' דכן הוא דעת רבינו הרמב"ן כדברי הרשב"א דבזמן הזה בכולם מטמאין אותה לידה יעו"ש: והנה לענין בכור מדלא ביאר רבינו הרמב"ן ז"ל לומר דבזמן הזה שאין אנו בקיאים בצורות, בכולם נקרא ולד ופוטר מן הבכורה, ולא כתב אלא דינא דהש"ס בלבד, ש"מ דלענין בכור אינו פוטר כי אם באופן דנקרא ולד לענין דינא. וצריך טעם דכיון דבזמן הזה לא בקיאינן ומחמרינן לענין טומאת לידה דבכולן מטמאין מספק, אם כן לענין בכור נמי כיון דספק הוי אי האי דהפילה פטר רחם מיקרי, איך אנו מחייבים לבא אחריו שיהא בכור לכהן, כיון דקי"ל ספק בכור אדם פטור מפדיון דהמע"ה, והשתא בזמן הזה דלא בקיאינן בכל גוונא ספק הוי:

וכבר היה אפשר לומר דהא קי"ל דכל ספק הבא מחמת מיעוט וחסרון ידיעה אינו ספק, דאפי' באיסור דרבנן אין להקל בספק זה דלא מיקרי ספק, וכמו שהאריך הפ"ח בכללי הס"ס סי' טו"ב יעו"ש, וא"כ הכא דספק דחסרון ידיעה הוא דלא בקיאינן ואם יש בקי בדבר מכיר אם הוא ולד הפוטר או לא, בכה"ג לא מיקרי ספק לפטור מדין המע"ה, ודוקא לענין טומאת לידה מחמירינן האידנא דאין אנו בקיאים דלחומרא חשיב ספק ולא להקל. ואולם ראיתי להפר"ח שם שהביא משם תשובת המ"ב דכיון דהאידנא לא סמכינן אבדיקה דידן כלל, א"כ לא מיקרי חסרון ידיעה שהרי אפי' חכם גדול ובקי בבדיקה אינו רשאי לסמוך על בדיקתו, והו"ל כאילו אין הריאה לפנינו דהוי ספק גמור, ולפיכך ספק נשבר מחיים וחשש נקיבת הריאה האידנא תרווייהו ספיקא מיקרי וסמכי' עלייהו להתיר משום ס"ס, וכן העלה הפ"ח שם בקיצור כללי הס"ס בסי' מ"ד יעו"ש, וא"כ הכא דהאידנא דאפי' חכם גדול ובקי בבדיקת הוולדות לא מצי למיסמך אבדיקה דיליה לטהר

האשה מטומאת לידה, א"כ בכה"ג ספק גמור הוא, וכיון דבספק כזה חשבינן ליה ספק גמור להתיר באיסור דרבנן ובאיסור תורה בס"ס, א"כ לענין ממונא נמי דאזלינן לקולא לגבי המוחזק ככל הספיקות, בספק כזה ספק גמור הוא ואמאי לא אמרינן דפטור מבכור לכהן כדין כל ספק בכור:

שוב ראיתי למוהריק"ו שורש קמ"ג שכתב וזה לשונו, אע"ג שכתב בטור י"ד [סי' קצ"ד] דעכשיו אין אנו בקיאים להבחין בשפיר דאם ישנו מרוקם אם לאו וכו', פשיטא דהיינו דוקא לענין איסור נדה משום חומרא דכרת, אבל בכיוצא בזה דהיינו לפטור הבא אחריו מן הבכורה, נראה לענ"ד דליכא למימר הכי, דאדרבה יש להעמיד אשה בחזקת שלא נפטר רחמה עדיין, וגם הנפל הזה בחזקת שלא נתרקמו איבריו עדיין, דהא חזקה גמורה היא זאת עכ"ל. ולפי דברי מוהריק"ו הוא הדין בנדון זה שהפילה בהמה חיה ועוף וכיוצא דלא בקיאינן אם יש לו קצת מפני אדם, דעכ"פ יש לחייב הבא אחריו בפדיון מטעם דאזלינן בתר חזקה דגופא, וחזקה גמורה היא דמוקמינן לאשה בחזקת שלא ילדה עדיין כמו שהיתה בתחלה:

הן אמת דאני תמיה על סברת מהריק"ו, דהא קי"ל כשמואל דאמר בר"פ המוכר פירות [צב, ב] דלא אזלינן בממון אחר הרוב דחזקת ממון עדיף מרובא, וא"כ כ"ש בחזקה דגופא דהא קי"ל רובא וחזקה רובא עדיף, ואם חזקת ממון עדיף מרובא כ"ש דעדיף מחזקת הגוף, ובפרק המדיר (דף ע"ה ע"ב) אמרינן א"ר לא תימא ר"י לא אזיל בתר חזקה דגופא כלל, אלא כי לא אזיל ר"י בתר חזקה דגופא היכא דאיכא חזקה דממונא, אבל היכא דליכא חזקה דממונא אזיל בתר חזקה דגופא ע"כ, הרי דחזקה דממונא עדיפא מחזקה דגופא. ואע"ג דקי"ל כרבן גמליאל דפליג אר' יהושע דהיא נאמנת לומר משארסתני נאנסתי מטעם חזקת הגוף אף דאיכא חזקה דממונא כנגדה, הא מתבאר מתוך דברי הראשונים בפלוגתא דר"ג ור"י בפ"ק דכתובות [יב, ב], דהיינו דוקא התם דברי ושמא הוא, דבכה"ג דמסייע ליה חזקה דגופא ברי עדיף, אבל בברי וברי או שמא ושמא לכ"ע חזקה דממונא עדיף מחזקה דגופא:

והתוס' בפ"ג דבכורות (דף כ' ע"א) ד"ה ור' יהושע וכו' גבי בכור בהמה כתבו, דאף דאיכא רובא דאין מטנפות וחזקה שהיא בחזקת שלא ילדה, מ"מ לא הוי ודאי בכור שניתן לכהן דאיכא חזקה דממונא דעדיפא דהמע"ה, ואפי' לרב דאזיל בממונא אחר הרוב דיש לחלק בין ממון שאין לו תובעים לממון שיש לו תובעים יעו"ש, ועי"ש עוד בד"ה לקולא לא חיישׁ וכו', הרי מבואר דאף דהכא איכא רובא וחזקת הגוף שהיא בחזקת שלא ילדה, עם כל זה חזקה דממונא עדיפא, ואפי' רב מודה לענין בכור, וא"כ בנדון

מהריק"ו מה מעלה ומוריד מה שיש להעמיד האשה בחזקת שלא ילדה, כיון דחזקה דממונא עדיפא. ואין לומר דס"ל למהריק"ו דכל דאיכא ב' חזקות כנגד חזקת ממון חזקת הגוף עדיפא, והכא בנדון דידן איכא ב' חזקות הן חזקת האשה שהיא בחזקת שלא ילדה, והן חזקת הולד שבחזקת שלא נתרקמו איבריו קאי, דהא ליתא דלא עדיפי ב' חזקות מרובא וחזקה, שכתבו התוס' דחזקה דממונא עדיפא, כיון דקי"ל דרובא עדיף מחזקה ואם ברובא וחזקה לא עדיף מחזקת ממון כ"ש בשתי חזקות: וי"ל דס"ל למהריק"ו דכל זה דחזקה דממונא עדיפא הוא בספק גמור דאינו בא מחסרון ידיעה, אבל בספק כזה דהטעם שאנו מחמירים לענין איסור נדה הוא משום דאין אנו בקיאים וספק דחסרון הידיעה הוא, אף דלפי מ"ש המשאת בנימין דבכה"ג דאפי' אם חכם גדול ובקי בבדיקה זאת אינו ראוי לסמוך על בדיקתו, כיון דכבר הסכימו כל גדולי החכמים שאין לסמוך על בדיקה זאת, וה"ה בנדון זה דמהריק"ו, מ"מ אכתי ספק דחסרון ידיעה הוי, ולא אלים כ"כ לומר דיהא דינו ככל ספק דממונא דאמרי' דחזקה דממונא עדיפא מרובא וחזקה או משתי חזקות, דכיון דסוף סוף ספק דחסרון ידיעה הוא לא אלים כ"כ, וכל דאיכא חזקה דגופא דהאשה בחזקת שלא ילדה היא, ועוד חזקת הולד שבחזקת שלא נתרקמו אבריו הוא, בכה"ג דהספק גרוע חזקה דגופא עדיפא מחזקה דממונא, ובפרט דאיכא שתי חזקות ומנגדים לחזקת הממון:

וכבר ראיתי להרב כנה"ג בי"ד סי' ש"ה, שעמד בזה על דברי הטור, שכתב בסימן ש"ה בהגהת הטור אות נ"ו, דהמפלת כמין בהמה חיה ועוף שחצי פרצוף פניהם דומות לצורת אדם פוטר, דנראה דהאידנא נמי סמכינן אבדיקה זאת, והדבר קשה דהטור בסי' קצ"ד לענין טומאת לידה כתב דהאידנא שאין אנו בקיאים בכולן טמאה וחוששין לולד. וכתב ליישב זה על פי דברי מהריק"ו הנזכר לעיל כדבר האמור יעו"ש. ולע"ד יש לדחות קצת דאפשר דסברת מוהריק"ו התם הוא משום דאיכא שתי חזקות כנגד חזקה דממונא, משא"כ הכא במפלת בהמה וכו' דליכא אלא חזקה דגופא דהעמד אשה בחזקת שלא ילדה אבל חזקת דולד עצמו ליכא. וכבר הרגיש הרב שם בס"ד וכתב וז"ל, ועוד אני אומר שאם הדבר ספק אם היה חצי פרצוף פניהם דומה לשל אדם או לא וכו' צריך פדיון, דיש להעמיד האשה בחזקתה שלא נפטר רחמה, וגם הנפל היה בחזקת שלא היו פניו דומות לשל אדם, וכמו שנלמד מתשובת מוהריק"ו עכ"ל:

ואני שמעתי ולא אבין דבשלמא בנדון מוהריק"ו שייך חזקה בולד, כיון דעיקר הספק שם היה אם היה מרוקם או לא, דבכה"ג איכא חזקה כיון דעכ"פ בתחלת יצירתו לא היה מרוקם, ועכשיו דמספקא לן אמרינן העמד דבר על חזקתו כמו שהיה בתחלת יצירתו

שלא היה מרוקם, אבל בנידון זה דמפלת כמין בהמה דמספקא לן אם היו פניו דומה לשל אדם, לא שייך לומר בזה דבחזקת שלא היו פניו דומות לשל אדם הוא, דהא לא ימנע אם נפל זה הוא מאותם שפניו דומות לשל אדם, הרי ע"כ מתחלת יצירתו כך נוצר בדמיון צורת פני אדם, ואם הוא מאותם שאין פניו דומות לשל אדם מתחלת יצירתו הוא כן, דהא ודאי א"א שישתנה הבריה ע"י זמן העיבור דבתחלה לא היה שם צורת אדם ואח"כ נשתנה, דלא שייך זה אלא לענין ריקום דע"י אריכות הזמן מתרקם, אבל בעיקר שורש בריה פשיטא דאינו משתנה דמה שהיה בתחלת יצירתו הוא שיהיה אחר זמן, וא"כ מה חזקה שייך בולד עצמו בנדון מהריק"ו:

אות סא

גרסינן עוד במתני' [מו, א] המפלת סנדל הבא אחריו בכור לנחלה ואינו בכור לכהן: הנה בפ' המפלת (דף כ"ו ע"א) אמרינן דאין סנדל בלא ולד, ופריך סנדל דתנן גבי בכורות למאי הלכתא, ומשני לבא אחריו בכור לנחלה ואינו בכור לכהן, ופירש"י למאי הלכתא קס"ד לבא אחריו לסוף שנה או שנתיים קמיירי ול"ל סנדל, והלא בלא סנדל פטר ולד דבהדיה את הבא אחריו, ומשני לבא אחריו כלומר לכך נזכר סנדל אם יצא ולד שעמו אחריו הוי בכור לנחלה ולא לכהן. ואמרינן בירושלמי בפרק המפלת [ה"ד] גבי מתניתין דהמפלת סנדל, ר' בא בשם ר"י אין סנדל אלא שרצמו חי ואינו יוצא עם החי אלא עם המת, ופי' הרב פני משה וז"ל, ואינו יוצא עם החי וכו', כלומר דרך הולד היוצא עם הסנדל להיות נפל ואינו מתקיים עכ"ל: ונראה דלפי מאי דמוקי בש"ס דידן בההיא דבכורות, דהולד שיוצא עמו אחריו הוי בכור לנחלה, ע"כ צ"ל דלא ס"ל לש"ס דילן סברת הירושלמי דהולד היוצא עם הסנדל הוי נפל ואינו מתקיים, אלא ס"ל דמתקיים כשאר ולד דכלו לו חדשיו, דאלת"ה יקשה דלפי מה שהעלינו לעיל [אות ס' או"ק א' וג'] דלדברי רש"י ורשב"ם ושאר ראיות דלא כסברת השארית יוסף, דהעיקר הוא דבן ח' אפילו נולד כולו חי כל שאינו מתקיים דבן ח' הוא לא קרינן ביה ראשית אונו והבא אחריו הוי בכור לנחלה, והכא אם איתא לסברת הירושלמי דולד היוצא עם הסנדל אינו מתקיים אפילו יהיה בן ט', א"כ איך אפשר שנאמר דזה הולד הנולד עם הסנדל הוא בכור לנחלה והבא אחריו אינו בכור לנחלה, כיון דאפילו נולד כולו חי כיון דאינו מתקיים חשיב כבן ח' דנפל הוא ואין לבו של אביו דוה עליו, אלא ע"כ לומר דלהש"ס דידן מתקיים כשאר הולדות:

ואולם ראיתי להתוס' בשמעתין [נדה כו, א] ד"ה סנדל דאית ליה חיותא וכו' וז"ל, אע"ג דשמואל דאמר אין הראש פוטר בנפלים איתותב, נפל דאית ליה צורת פנים עדיף

מסנדל, והא ולד דאית ליה חיותא ל"ד וכו', ועוד דמשמע בירושלמי דולד שעם הסנדל אינו מתקיים אלא כלומר שראוי לחיות דהיינו שנגמר בצורת פנים עכ"ל. משמע מדברי התוספות דבש"ס דידן נמי מסכימים לסברת הירושלמי דאינו מתקיים, והדבר קשה דא"כ איך ולד זה היוצא עם הסנדל הוי בכור לנחלה, דמ"ש מבן ח' שנולד כולו חי דכיון דאינו מתקיים אינו בכור לנחלה. וצ"ל דס"ל להתוספות כסברת הרב שארית יוסף, דכל שנולד כולו חי הוי בכור לנחלה אף דאינו מתקיים:

ואין לדחות ולומר דהתוס' לא ס"ל כפירש"י במאי דמשני הש"ס התם למאי הלכתא לבא אחריו דהכוונה כמ"ש רש"י דהיינו דולד הנולד עמו הוי בכור לנחלה, אלא הכוונה לבא אחריו אחר שנה או ב' מעיבור אחר, וה"פ דמשני הש"ס דמאי דהוזכר סנדל גבי בכור לאו משום לאשמועינן דהבא אחריו מעיבור אחר אינו בכור לכהן דהא בלא סנדל הרי פוטר הולד שעמו מבכור לכהן, אלא עיקר מאי דאתא לאשמועינן מתני' דאע"ג דהולד היוצא עם הסנדל נולד כולו חי, וא"כ הו"א דהולד הזה הוי בכור לנחלה והבא אחריו הוי פשוט, קמ"ל דכיון דהולד שיצא עם הסנדל לאו בר קיימא הוא לא קרינן ביה ראשית אונו, והבא אחריו מעיבור אחר הוא בכור לנחלה:

דהא ודאי א"א לומר פי' זה, דהרי אמרינן התם אמרוה רבנן קמיה דר"פ ומי איתנהו להני שנויי והא תניא כשהם יוצאים אין יוצאין אלא כרוכין, אמר רב פפא ש"מ מכרך כריך ליה ולד לסנדל אפלגיה ומשלחפי ליה כלפי רישיה, גבי בכורות כגון שיצאו דרך ראשיהם דסנדל קדים ונפיק ע"כ, ואם איתא דמאי דאמרי' לבא אחריו בכור לנחלה לא קאי לולד שעמו אלא לולד דעיבור אחר, א"כ מה הוקשה להם מהא דיוצאין כרוכין לענין בכורות, ואמאי הוצרך רב פפא לשנויי הכי שיצאו דרך ראשיהם, אם לא דע"כ צ"ל דמאי דמשני דהבא אחריו בכור לנחלה קאי אולד שעמו. ואם ס"ל לש"ס דידן דולד הבא עם הסנדל אינו מתקיים כמ"ש התוספות עכצ"ל דהעיקר כסברת השארית יוסף, דאף דאינו בן קיימא כל שנולד כולו חי הוי בכור לנחלה והבא אחריו אינו בכור. ובשמעתין דבכורות נמי כתבו התוספות בד"ה המפלת סנדל וכו' כפירש"י, והוא מוכרח מתוך הסוגיא כאמור, באופן דלפי דברי התוספות דמסכים הש"ס דילן עם הירושלמי דס"ל דאינו מתקיים יש ללמוד דס"ל כסברת השארית יוסף. ודוחק לחלק ולומר דשאני ולד דעם הסנדל דאף דאינו מתקיים מ"מ כיון שכלו לו חדשיו ובן ט' הוא קרינן ביה ראשית אונו, כיון דמאי שאינו מתקיים אינו מצד עצמו אלא מצד הסנדל אשר עמו, משא"כ בבן ח' דלאו בר קיימא הוא מצד עצמו דאפילו נולד כולו חי אינו בכור לנחלה ודו"ק:

אות סב

גרסינן עוד במתני' [מו, א], המפלת שפיר מרוקם הבא אחריו אינו בכור לכהן, ובסיפא [מז, ב] קתני המפלת שפיר מלא מים מלא דם מלא גנונים הבא אחריו בכור לכהן:

הנה בפ' המפלת (דף כ"ה ע"א) נחלקו במפלת שפיר מלא בשר נמוח, וכן נחלקו בעכור וצלול, ומסקנא דגמ' שם א"ל רב חנינא בר שלמיא לרב הא רבי והא ר' ישמעאל ברבי יוסי (הא רבנן הא רבי יהושע) והא רבי אושעיא והא ריב"ל, מר כמאן ס"ל, א"ל אני אומר אחד זו ואחד זו אינה חוששת, ושמואל אמר אחד זו ואחד זו חוששת, ואזדא שמואל לטעמיה דכי אתא רב דימי אמר מעולם לא דכו שפיר בנהרדעא ע"כ: והרמב"ם בפ"י מהל' איסו"ב [ה"ד] כתב דאפילו מלא בשר כל שאינו מרוקם אינה חוששת לולד, וכתב ה"ה דפסק כרב לגבי שמואל מטעם דהלכתא כרב באיסורי, ועוד דהתם מתפרש בהדיא דחכמים אפילו בעכור מטהרי והלכה כרבים, והא דשמואל חומרא יתירא הוא ואין הלכה כמותו, וכתב ה"ה דדעת רבינו הרמב"ן והרשב"א להחמיר כסברת שמואל, דאע"ג דקי"ל כרב באיסורי בין להקל בין להחמיר, כיון דעביד בה שמואל עובדא ולא דכו שפיר בנהרדעא הכי קי"ל דמעשה רב עכ"ל. והיוצא מתוך דברי ה"ה בדעת רבינו הרמב"ן והרשב"א, דס"ל דמן הדין שפיר מלא בשר בין עכור בין צלול טמאה לידה כיון דפסק כשמואל:

דאע"ג דכתב הרשב"א בספר תורת הבית [בית שביעי שער ששי] דהשתא דלא בקיאינן בהא אפילו מלא גנונים ואפילו מלא מים ודם טמאה מטעם חומרא דלא בקיאינן, מ"מ היינו דוקא באלו, אבל במלא בשר נמוח בין עכור בין צלול הוי מן הדין כיון דקי"ל כשמואל, וכמו שנראה מסגנון דברי הרשב"א ז"ל שם בת"ה יעו"ש. והנה כי כן יש לתמוה על רבינו הרמב"ן, איך לענין בכור הביא מתניתין בסתם להלכה, ולא ביאר דעתו לומר דאף דמלישנא דמתניתין נראה דדוקא שפיר מרוקם פוטר ולא בשום ענין אחר, אבל מ"מ כיון דלענין טומאת לידה קי"ל כשמואל דאמר דאחד זו ואחד זו חוששת, הרי משכחת לה שפיר שאינו מרוקם נמי דפוטר בשפיר מלא בשר נמוח בין צלול ובין עכור, ואמאי לא ביאר רבינו דבר זה, דמדהביא מתניתין סתם ש"מ דס"ל דלענין בכור קי"ל כמו שנראה מסתם מתניתין, דדוקא מרוקם פוטר, וצריך טעם דמ"ש מטומאת לידה:

דאע"ג דמוהרי"ק בשורש קמ"ג כתב על נדון דהפילה שפיר ולא הבחינו שום ריקום איברים אלא ראו כעין גידים דקים מאד וכעין בשר ויש מהן אומרות שהיה מלא מים או מוגלא, וכתב וז"ל, והנה דבר פשוט הוא כאשר כתבת שלפי עדות הנשים אין ראוי לחוש, וכמ"ש הר"מ ושאר הפוסקים, ואע"ג שכתב בטוי"ד שעכשיו שאין אנו בקיאין וכו' יש

להחמיר וכו', פשיטא דהיינו דוקא לענין איסור נדה וכו', אבל לפטור הבא אחריו מן הבכורה נלע"ד דליכא למימר הכי וכו' עכ"ל. מ"מ נראה דמ"ש לחלק הכי, היינו דלא נתן לנ"ד דין שפיר מלא בשר ממש, רק ראו כעין גידין דקין וכעין בשר, דכיון שכן י"ל דהרי זה כדין שפיר מלא גנונים, שפירש הר"מ בפירוש המשנה וז"ל, כבר ביארנו דשפיר כולו מבשר וגנונים הוא מין התולעת כאילו הוא בשר חתוך כתבנית התולעת עכ"ל, וא"כ י"ל דע"כ לא פירש הרב מוהרי"ק כן אלא במלא גנונים, דלדעת הר"מ אין לחוש כלל ולדברי הטור ושאר פוסקים אינו אלא דרך חומרא משום דאין אנו בקיאים האידנא, אבל בשפיר מלא בשר ממש דלדעת רבינו הרמב"ן והרשב"א מדינא טמאה לידה דהלכה כשמואל, נראה דאין לחלק בין טומאת לידה לפדיון בכור: וכן יש ללמוד מדברי רבינו הרמב"ן עצמו ממה שכתב גבי בכור בהמה טהורה עלה דמתניתין דריש פרק ג' דמכילתין, דתנן סימן הולד בדקה טינוף ובגסה שליא ובאשה שפיר ושליא וז"ל, ואילו שפיר בבהמה לא, דוקא בצלול, אבל בעכור ספיקא הוי והבא אחריו נאכל במומו לבעלים, והכין סלקא שמעתא במסכת נדה פרק המפלת עכ"ל, וכבר כתבנו שם [אות כ"ז] דמה שכתב רבינו דעכור הוי ספיקא, אין כוונתו על מאי דאמרינן התם בפרק המפלת עלה דאר"נ מחלוקת בעכור אבל בצלול ד"ה אינו ולד, ואיתיביה רבא לר"נ ממתניתין דסימן ולד בבהמה וכו' ואילו שפיר בבהמה ל"ק וכו', ושני ליה מי סברת ר' יהושע מפשט פשיטא ליה ר"י ספוקי מספקא ליה ואזיל הכא לחומרא והכא לחומרא, גבי אשה דממונא הוא ספק ממונא לקולא, גבי בהמה דאיסורא הוא דאיכא לגבי גיזה ועבודה ספק איסורא לחומרא, הכי נמי גבי אשה ספק טומאה לחומרא, ופריך ומי מספקא ליה והא קרא קאמר, ומשני מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא הוא ע"כ. דהא לפי סגנון דברי רבינו שכתב, ואילו שפיר בבהמה לא, דוקא בצלול, אבל בעכור ספק הוי, נראה מבואר דס"ל דלפי שיטה זו באשה בין עכור בין צלול הוי ולד, ולסברת ר"נ דמשני דספיקא הוי ס"ל דמחלוקת בעכור, אבל בצלול אפילו ר"י מודה דלא הוי ולד אפילו באשה:

אלא כוונת רבינו היא דלפי מאי דקי"ל כשמואל לגבי דרב דאחד זו ואחד זו חוששת דהיינו בין צלול ובין עכור, דעכצ"ל דשמואל ס"ל כרב (אושעיא) [יהושע בן לוי] דאמר התם דבצלול פליגי, דאי ס"ל דבעכור דוקא פליגי א"כ הא דאמר שמואל דחוששת אפילו בצלול הוי דלא כמאן, אלא ע"כ דס"ל דבצלול פליגי, ולסברת ר' יהושע כ"ש עכור דהוי ולד. ולפי סברת שמואל דעשה עיקר מסברת ר' יהושע, א"כ גבי בהמה בצלול פשיטא דאינו פוטר, דשאני אשה דאיכא קרא אבל בעכור ספק הוי, דהא מיבעיא לן התם דלר' (אושעיא) [יהושע בן לוי] בצלול פליגי אבל בעכור כו"ע מודו, או דילמא אף בעכור

פליגי וסלקא בתיקו, דכיון דבעיא דלא איפשיטא הוא א"כ גבי בהמה נמי לענין בכור ספק הוי, דאפשר דאפילו רבנן מודו בעכור ומשו"ה נאכל במומו לבעלים, דס"ל לרבינו הרמב"ן דטעמא דשמואל דס"ל דאפילו בצלול חוששת, לאו משום דחייש לסברת ר' יהושע דהא ודאי פשיטא דהלכה כרבנן דרבים נינהו, אלא הטעם הוא דס"ל דאפילו בצלול פליגי, וכיון דמספקא לן דילמא רבנן מודו בעכור דהא בעיין לא איפשיטא, ומן הדין יש להחמיר בעכור כדין כל ספק ובעיא דלא איפשיטא, וכיון דאין אנו בקיאים בגוונו שפיר מי מיקרי צלול ומי מיקרי עכור חוששין בסתם שפיר מספק:

וא"כ לענין בכור כיון דאיכא חזקת הגוף דמוקמינן לה בחזקת שלא ילדה וגם חזקת הולד בצלול הבא אחריו נותנו לכהן, דכיון דצלול משום חומרא הוא דלא בקיאינן, דוקא התם אמרינן הכי ולא לענין בכור כמ"ש מוהרי"ק, אבל בעכור דהוי ספק גמור דאפשר דאפילו רבנן מודו דהוי ולד גם לגבי בכור הבא אחריו הוי ספק ויאכל במומו לבעלים, וא"כ כפי זה אמאי לא ביאר רבינו כן לענין פדיון בכור, דאם הוי שפיר מלא בשר עכור הבא אחריו הוי ספק בכור ודינו כדין ספיקא דממונא דהמע"ה כמ"ש גבי בכור בהמה, ודוחק לומר דסמך על מ"ש גבי בכור בהמה דה"ה גבי בכור אדם:

אות סג ס"ק א

עוד גרסינן במתני' [מו, א] והיוצא מחותך הבא אחריהם בכור לנחלה ואין בכור לכהן: הנה בפ' המפלת (דף כ"ט ע"א) אמרינן התם בלישנא בתרא, אמר ר"א אין הראש כרוב איברים ור"י אמר הראש כרוב איברים, וקמיפלגי בדשמואל, ופריך תנן יצא מחותך או מסורס משיצא רובו הרי הוא כילוד, מדקאמר מסורס מכלל דמחותך כתקנו וקאמר משיצא רובו ה"ז כילוד קשיא לר"י, ומשני אמר לך ר"י אימא יצא מחותך ומסורס וכו' ע"כ. ויש לדקדק קצת אמאי לא פריך ליה לר"י ממתני' דפרק בהמה המקשה (דף ס"ט ע"ב), המבכרת המקשה לילד מחתך אבר אבר ומשליך לכלבים, יצא רובו ה"ז יקבר ונפטרת מן הבכורה, ואם איתא דהראש כרוב אברים א"כ אדקתני סיפא יצא רובו ה"ז יקבר, לאשמועינן רבותא דבמחתך אבר אבר אם יצא ראשו בתחלה וחתכו ה"ז יקבר, דביציאת הראש בלא רוב חל הקדושה עליו דקרינן ביה אשר יולד, וכיון דלא קתני אלא יצא רובו ש"מ דאין הראש כרוב אברים, וכיון דמצינו גבי בכור בהמה דאין הראש כרוב אברים א"כ בכל דבר דבענין לידה לא חשיב לידה:

וי"ל דאפשר לומר דאדם לא ילפא מבהמה, משום דאדם שאני דחשוב פרצוף פנים שלו, וכיון דחשוב י"ל דהראש כרוב אברים, משא"כ בהמה דלא חשוב וכדאמרינן בשמעתין דבכורות [מו, ב], דהוצרך תנא לאשמועינן דיציאת הראש חשיב לידה בין בבהמה ובין

באדם, דבהמה מאדם לא ילפא משום דחשיב פרצוף פנים דידיה. דאע"ג דאחר האמת אשמועינן תנא גבי בהמה נמי דיציאת הראש חשיב לידה ולא מחלקינן בין אדם לבהמה, מ"מ י"ל דהיינו דוקא בבן ט' חי שהוציא ראשו, אבל במת י"ל דדוקא באדם דחשוב פרצוף דידיה הראש כרוב אברים משא"כ בבהמה דלא חשוב. ובמאי דפריך הש"ס לר"י ממתני' דהמפלת דיצא מחותך או מסורס, יש לדקדק דאמאי הוצרך הש"ס לדחוק מתני' דבמחותך נמי יצא מסורס, בהיות דאפשר לשנויי דמתני' אף דמחותך כדרכו בעינן רובו, משום דמיירי בשלא כלו לו חדשיו, דאפילו לדידן דס"ל דלא כשמואל בנפלים, מ"מ היינו בבן ט' שהוציא ראשו מת ובן ח' שהוציא ראשו חי, אבל בן ח' שהוציא ראשו מת אין הראש פוטר וכמ"ש הטור בסימן ש"ה. וכן י"ל לע"ד מדברי הרמב"ם בפי"א מהל' בכורים דין ט"ו וז"ל, בן ח' חדשים שהוציא ראשו והוא חי והחזירו ומת, וכן בן ט' שמת ויצא ראשו, דדקדק לומר בבן ח' שהוציא ראשו חי ש"מ דדוקא חי אבל מת אין הראש פוטר. דאע"ג דמתני' נמי קתני אע"פ שהוציא ראשו חי גבי בן ח', מ"מ ממתני' ליכא לדיוקי הכי דאפשר דלרבותא נקט הכי לענין דהבא אחריו בכור לנחלה, דאפילו יצא ראשו חי דבבן תשעה ראשו חי פוטר אפילו מן הנחלה, מ"מ בבן ח' וראשו חי אינו פוטר מבכור לנחלה, אבל אה"נ די"ל דלענין בכור לכהן אפילו ראשו מת פוטר, אבל בדברי הרמב"ם דלא מיירי כלל הכא לענין בכור לנחלה, מדנקט ראשו חי ש"מ דדוקא ראשו חי אבל מת אינו פוטר, וא"כ י"ל דמתני' דיצא מחותך כיון דמיירי בבן ח' והרי הוא מת כיון דלאו ב"ק הוא אין הראש פוטר: וי"ל והוא פשוט דלא מצי לאוקומה בבן ח', דא"כ אדתני בסיפא דמתני' יצא כדרכו משיצא רוב ראשו ליפלוג וליתני בדידה במחותך עצמו, בד"א במחותך דלא כלו לו חדשיו אבל בבן ט' משיצא ראשו הרי הוא כילוד, ועפי"ז אין אנו צריכים לדחוק בההיא דמתניתין דבהמה המקשה משום דיש לחלק בין אדם לבהמה, אלא מתני' י"ל דמיירי בבן ח' ומשו"ה קתני סיפא יצא רובו ה"ז יקבר, דכל שהוא בן ח' בראשו בלבד לא חשוב כילוד כיון שיצא ראשו מת:

והנה שם בפרק בהמה המקשה (דף ע' ע"א) אמרינן, בעי רבא כרכו בסיב מהו בטליתו מהו וכו' כרכתו ואחזתו והוציאתו מהו, ופריך היכי דמי אי דנפק דרך רישא פטרתיה אלא דנפק דרך מרגלותיו, וכתב רש"י וז"ל, ה"ד כל הנך בעיי אי דנפק דרך ראשו ואחר שהוציא אותו עשו בו אחד מהדברים הללו פטרתיה רישיה לרחם וקדוש מיד דהא יצא ראשו ה"ז כילוד, ואם איתא דבן ח' שהוציא ראשו מת לא פטר באדם וכ"ש בבהמה, אמאי לא מוקי כל הני בעיי דנ"מ לענין בן ח' שהוציא ראשו מת דלא חשיב כילוד עד שיצא רובו וקודם שיצא רובו כרכוהו וי"ל ודו"ק:

ואמרינן עוד בסוגיא דפ' המפלת [כט, א] אמר ר"פ כתנאי יצא מחותך או מסורס משיצא רובו הרי הוא כילוד, ר' יוסי אומר משיצא כתקנו, מאי קאמר אר"פ ה"ק יצא מחותך ומסורס משיצא רובו הרי הוא כילוד, הא כתקנו הראש פוטר, ר"י אומר משיצא רובו כתקנו, מתקיף לה רב זביד וכו', אלא אמר ר"ז ה"ק יצא מחותך ומסורס משיצא רובו הרי זה כילוד הא כתקנו הראש פוטר, ר"י אומר משיצא כתקנו לחיים וכו'. ומתבאר מפירש"י שם, דבין לר"ז ובין לר"פ הא דראש פוטר במחותך פלוגתא דתנאי, דלת"ק דר"י הראש פוטר ולר"י אין הראש פוטר במחותך. אבל התוס' שם ד"ה מכלל וכו', ס"ל דלר"ז לכולי עלמא הראש פוטר ואפילו ר"י מודה, ואדרבה ר"י בא להקל דלת"ק במחותך כתקנו בעינן עד שיוציא כל הראש, ולר' יוסי לא בעינן כל הראש וכיון דיצא רוב ראשו פוטר. ורש"י עלה דמתניתין דבכורות כתב וז"ל, מחותך וכו' הוי פטר רחם אבל ראש מחותך לא פטר, אם קדם אחיו ויצא קודם יציאת רוב אברי המחותך ה"נ הוי בכור לכהן עכ"ל, נראה דאזיל רש"י לשיטתיה דפרק המפלת דס"ל דבין לר"פ ובין לר"ז הא דראש פוטר במחותך הוא פלוגתא דתנאי, דלרבנן הראש פוטר ולר"י אין הראש פוטר, וס"ל לרש"י דקי"ל כר"י דנימוקו עמו, דהא גריס בעירובין בפרק מי שהוציאוהו [מו, ב] דהלכה כר"י מחבירו ולגירסא זאת קי"ל דהל' כר"י ואפי' נגד רבים, וכמ"ש הכנה"ג בכללי הש"ס אות ד' יע"ש, ומשו"ה כתב גבי מתני' הכא בפשיטות דאין הראש פוטר במחותך כסברת ר"י דקי"ל כוותיה. והתוס' גבי מתני' ד"ה והיוצא מחותך כתבו וז"ל, פירש בקונטרס וכו' והך מילתא פלוגתא דאמוראי הוא בפרק המפלת דר"י סבר התם דאפילו מחותך הראש פוטר עכ"ל, ונראה דהתוס' אזלי לשיטתייהו דלמסקנא דמסיק ר"ז ליכא פלוגתא דתנאי בהא דלכו"ע הראש פוטר, וליכא אלא פלוגתא דאמוראי דר"א ור"י:

והנה הרמב"ם בפ"י מהל' איסו"ב דין ו' כתב וז"ל, נחתך הולד במעיה ויצא אבר אבר בין שיצא על סדר אברים כגון שיצא הרגל וכו' ובין שיצא שלא על הסדר אינה טמאה לידה עד שיצא רובו, ואם יצא ראשו כולו כאחד הרי זה כרובו, ואם לא נחתך ויצא כדרכו משתצא פדחתו ה"ז כילוד אע"פ שנחתך אח"כ עכ"ל, וכתב ה"ה שם וז"ל, וסובר רבינו דראש זה כל הראש בעינן ולא אמרינן במחותך ברוב ראשו אלא כולו בעינן עכ"ל, ולע"ד נראה פשוט דהרמב"ם ס"ל כסברת התוס' דלרב זביד אפילו ר"י מודה דהראש פוטר, אלא דפליגי אי בעינן כל הראש או לא, דלת"ק בעינן כל הראש במחותך ולר"י אפילו ברוב ראשו, ופסק הרמב"ם כרבנן כדרכו בכמה דוכתין דלא אמרינן הלכה כר"י אפילו כנגד רבים, ועיין בספר יד מלאכי סימן ר"ל שהרבה להביא כמה פסקי הר"מ שפסק

כרבנן דלא כר"י דס"ל דהלכה כר"י מחבירו אמרינן ולא מחביריו יעו"ש, ומשום הכי פסק כרבנן דבמחותך בעינן כל הראש:

וראיתי למרן הכ"מ שם שכתב על דברי ה"ה הנזכר וז"ל, שאין טעמו משום דר"י לא נקט רוב ראשו משמע דכל הראש קאמר, דהא איכא למימר דאמתני' סמיך דקתני ביצא כדרכו משיצא רוב ראשו, ואיהו ס"ל דכל שיצא כדרכו לא שאני לן בין מחותך לשלם. ועוד דאיידי דאר"א אפילו הראש עמהם, נקט איהו לא שנו אלא שאין הראש עמהם, ושמא י"ל דכדי למעט המחלוקת בין ר"א ור"י פירש כן עכ"ל. ודבריו תמוהים לע"ד דבהיות שיש בידינו פירוש התוס' שם במסקנא דמסיק רב זביד, דכפי פירושם פלוגתא דרבנן ור"י הוא בהכי דלרבנן בעינן כל הראש, מה לן לבקש טעם אחר כיון דהדבר פשוט דהר"ם ס"ל בפירוש הסוגיא כפירוש התוס', ובפרט דעינינו הרואות דפירוש התוספות מרווח טפי הן בלשון ר"י הן בלשון ר"ז ודברי הש"ס שם: והרב בצלאל כ"י בשמעתין דבכורות על דברי התוס' דידן בד"ה תיובתא דשמואל וכו', שהביאו שם פירוש ר"ח דלחיים דקאמר ר"י התם היינו בר קיימא, הביא דברי התוס' חיצוניות שכתבו וז"ל, והקשה ר"י על פירוש ר"ח דא"כ אמאי איתותב שמואל וכו', ועוד קשה הלשון דמשיצא משמע שבא להקל מדלא קאמר עד שיצא, וע"ק מאי האי דקאמר התם איזהו כתקנו לחיים משיצא רוב ראשו וכי זהו פירוש של לחיים, וע"ק דמה שמפרש רש"י שם כתקנו לחיים שלם לאפוקי מחותך, לא נהירא חדא דלישנא משיצא כתקנו לחיים דקאמר ר"י משמע שבא להקל ואינו אלא להחמיר, ועוד מאי האי דקאמר בסמוך איזהו כתקנו לחיים משיצא רוב ראשו וכי זה פירוש של לחיים דקאמר איזהו, ועוד כי שם כתוב בפירוש ר"ח בדרב זביד יצא מחותך או מסורס דמשמע לכאורה מחותך כדרכו ומסורס שלם, וא"כ הא דקאמר התם הא כתקנו הראש פוטר אמסורס שלם קאי, דאילו מחותך כדרכו הוא ומאי קאמר ר"י כתקנו שלם היינו ת"ק, ומפרש ר"י משיצא כתקנו לחיים היינו בכמו שחשוב עיקר החיות הוי ילוד דהיינו רוב ראשו כדמפרש התם, ואמחותך או מסורס דקאמר ת"ק דהראש פוטר כתקנו קאי ובא להקל טפי מת"ק, ולפי"ז לא הוו כתנאי דכו"ע מודו דהראש פוטר במחותך כר"י, ור"א התם דאמר לעיל אין הראש פוטר במחותך יפרש הא כתקנו הראש פוטר דקאי אמסורס שלם אבל במחותך לא מהני הראש, והשתא א"ש לישנא איזהו כתקנו לחיים משיצא רוב ראשו דהיינו פירוש דלחיים, והא דתנן התם יצא רוב ראשו הרי הוא כילוד א"ש לכו"ע בבר קיימא דבר קיימא סגי ברוב ראשו עכ"ל. הרי מפורש יוצא מדברי התוס' אלו דפירוש התוס' מרווח טפי בראיות חזקות, וא"כ לעד"נ דדעת הר"מ כן: והנה כל דברי התוס' חיצוניות ברורים,

ואולם מה שהקשה לפירש"י לפי גי' ר"ח בדברי ר"ז דגריס מחותך או מסורס דלפי"ז ר"י היינו ת"ק, לע"ד לא הבנתי דהא לת"ק הא דקאמר הא כתקנו הראש פוטר קאי בין אמחותך שהוא כדרכו ובין אמסורס דהראש פוטר, ור"י פליג דדוקא בשלם כתקנו הראש פוטר, אבל מחותך אפילו כדרכו אין הראש פוטר, דהא לרש"י בהא פליגי ת"ק ור"י, ובפירוש ר"י שכתבו התוס' הכי הוי דת"ק בין אמחותך ובין אמסורס כתקנו הראש פוטר ולר"י אפילו רוב הראש בלבד: והר"מ בפי"א מהל' בכורים דין ט"ו הביא דין מחותך וכתב וז"ל, חתך העובר במעיה והוציאו אבר אבר הבא אחריו אינו פטר רחם עכ"ל, וצריך להבין דלפי מה שפסק בהלכות איסורי ביאה כר' יוחנן דאפילו מחותך הראש פוטר, אמאי לא ביאר דבר זה לענין בכור דאם היו תאומים ואחד יצא מחותך, דאע"ג דיצא אחיו קודם שיצא רובו של המחותך לא הוי בכור השני כל שיצא השני אחר שהוציא ראשו של המחותך, ולא הזכיר דין זה דראשו פוטר כי אם בבן שמונה שהוציא ראשו חי או בבן תשעה שהוציא ראשו מת, ואילו במחותך לא הזכיר כלל דהראש פוטר, והדבר קשה דהא בהל' איסו"ב פסק כר' יוחנן דהראש פוטר אפילו במחותך:

ונראה דהר"מ ס"ל דדין זה דמחותך דהבא אחריו הוי בכור לנחלה ולא לכהן, לא משכחת לה בתאומים כדין בן ח' או בן ט', דכיון דמיירי שחתך העובר במעיה מחמת קושי הלידה, דמסתמא באשה המקשה ללילד קמיירי, וכההיא דתנן בספ"ז דאהלות [מ"ו] אשה המקשה ללילד חותך אבר אבר וכו', א"כ ע"כ אם היו תאומים גם הולד הב' יוצא מחותך, דכדי להציל את היולדת חותך כל מה שבמעיה ומוציאו אבר אבר, וא"כ לא שייך בולד הב' דין בכורה לא לכהן ולא לנחלה, ומאי דאמרינן במתני' הבא אחריו, היינו הבא אחריו בעיבור אחר, וא"כ לא שייך בזה דין זה דהראש פוטר או רובו פוטר, ומשו"ה לא הזכיר הר"מ שום אופן לא יציאת רובו או ראשו. ועוד דאפילו אם תמצי לומר דשייך הכא בתאומים מכל מקום לא הוצרך להביאו הכא, דסמך עמ"ש דין זה בהל' איסו"ב לענין טומאת לידה דהראש פוטר וה"ה הכא:

ואולם ראיתי למהר"י קורקוס ז"ל בביאורו על הר"מ שכתב על דברי הר"מ הנזכר וז"ל, וביצא מחותך לא ביאר רבינו אם יצא הראש אם הוא פוטר, או דוקא עד שיצא רובו והראש הוא כשאר אברים, ובפרק המפלת איכא פלוגתא וכו', וכיון שרבינו לא הזכיר ראש אלא בבן ח' ובן ט' ויצאו כתקנן, וביצא מחותך כתב והוציאו אבר אבר, נראה דבמחותך הראש פוטר וכל האברים שוים, ושם הביאו ברייתא דפליגי רבנן ור"י בזה, וזו היא דעת רבנן והלכה כרבים, ומ"מ סתם רבינו יותר מדאי עכ"ל. ודבריו תמוהים טובא דאיך אפשר לומר דהר"מ פסק כמ"ד דאין הראש פוטר במחותך, כיון דבהדיא

פסק בהלכות איסו"ב לענין טומאת לידה דאפילו במחותך כיון דיצא הראש חשיבא לידה דפסק כר' יוחנן דהתם, והיותר תימה בדברי הרב במ"ש דהתם פליגי רבנן ור' יוסי בזה ורבנן ס"ל הכי דאין הראש פוטר, וזה תימה דנהפוך הוא דלפי פירוש רש"י דפליגי בזה מ"מ בין לר"פ בין לר"ז רבנן ס"ל דהראש פוטר ור"י הוא דמחמיר דבמחותך אין הראש פוטר:

אות סג ס"ק ב

והנה בפ"ז דאהלות מ"ו תנן האשה שהיא מקשה לילד מחתכין את הולד במעיה ומוציאין אותו אברים אברים מפני שחייה קודמין לחייו, יצא רובו אין נוגעין בו שאין דוחין נפש מפני נפש ע"כ. וצריך להבין דאמאי נקט תנא יצא רובו הא אפילו בהוציא ראשו חשיב כילוד. שוב ראיתי בפרק בן סורר ומורה (דף ע"ב ע"ב) שהובאה שם מתני' הנזכר באופן זה, יצא ראשו אין נוגעין בו שאין דוחין נפש מפני נפש יעו"ש, וכן מצאתי בתוספתא בפ"ט דיבמות [ה"ט] דקתני התם יצא ראשו אין נוגעין בו, וכפירוש התוספתא הנזכר ע"כ לומר דהגירסא במתניתין היא יצא רובו, והיינו דחדית לן תנא הברייתא דאפילו ביצא ראשו חשיב ילוד. וכן נראה שהוא גירסת הר"ש והרא"ש בפירוש המשנה דגרסינן במתניתין יצא רובו כגירסתינו שכתבו וז"ל, יצא רובו של ולד והראש כרוב אברים, דע"כ לא פליגי ר"א ור"י בפרק המפלת אלא בנפלים, אבל בבר קיימא מודו משיצא רוב ראשו איזהו רוב ראשו פדחתו עכ"ל, באופן דלכל הגירסאות הדין כן דכיון דיצא פדחתו חשיב כילוד, וההורגו חייב כאילו יצא כולו לאויר העולם. וכ"נ דאמרינן בשמעתין דבכורות [מו, ב] אמר ר"ל פדחת פוטרת בכל מקום, ופריך בכל מקום לאתויי מאי, לאתויי הא דת"ר גיורת שיצא פדחת ולדה בהיותה נכרית ואחר כך נתגיירה אין נותנין לה ימי טומאה וימי טהרה ואינה מביאה קרבן לידה, וכתבו התוס' בד"ה לאתויי וז"ל, וא"ת מה חדוש הוא זה בהך מילתא טפי משאר דברים דחשוב בהן כילוד כגון לזקוק אשת אחיו ליבום ולפטור מן היבום וההורגו חייב ושאר דברים השנויים בפרק יוצא דופן עכ"ל, מפורש יוצא מדבריהם דפשיטא להו דלכל הדברים דקתני התם דבן יום א' כחתן שלם ה"ה ביצא פדחתו בלבד חשיב כילוד לכל דבר, דכל שידוע שכלו לו חדשיו ובן קיימא הוא חשיב כילוד לכל דבר בין לזקוק ליבום ובין לפטור מיבום וההורגו חייב:

איברא דראיתי להר"מ בפ"א מהל' יבום דין ו' שכתב וז"ל, מי שיש לו אח מ"מ וכו' בין קטן בין גדול משיצא ראשו ורובו לאויר העולם קודם שימות אחיו ה"ז זוקק את אשתו ליבום עכ"ל, וקשה דאמאי נקט משיצא ראשו ורובו דמשמע דלא חשיב כילוד בחיי אחיו כי אם עד שיצא רובו בחיי אחיו, הא ביציאת פדחתו סגי דהא כללא כייל לן ר"ל

בשמעתין דפדחת פוטרת בכל מקום, וי"ל דכוונת הר"מ הוא לומר משיצא ראשו או רובו דהיינו דאם יצא כדרכו דרך ראשו כל שהוציא ראשו חשיב כילוד, ואם יצא מסורס דרך מרגלותיו לא חשיב כילוד אלא (כדרכו) [ברובו], וכבר כתבנו לעיל [אות ס' או"ק ב'] בכמה דברים דלשון זה דראשו ורובו מתפרש ראשו או רובו. ועיין במ"ש בירושלמי בפרק המפלת [ה"ב] גבי מתני' דהמפלת בהמה וחיה וכו' בפלוגתא דר"י ור"ל דאיתא התם, דע"כ לישנא דראשו ורובו דקאמר ר"י התם פירושו או ראשו או רובו יעו"ש. וראיתי להלבוש באה"ע סי' קנ"ז שהביא דברי הר"מ דהל' יבום ממש, וסיים שם, אבל אם לא נולד רובו בחיי אחיו אלא אחרי מות אחיו אינו זוקק את אשתו עכ"ל, ולפי האמור לא היה לו לכתוב אם לא נולד רובו בלבד, כי אם כלשון הר"מ ברישא, דהיינו אם לא נולד ראשו ורובו, ומדכתב הכי ש"מ דס"ל דראשו ורובו דכתב הר"ם אין הכונה ראשו או רובו אלא ראשו ורובו בעינן דוקא, בנולד [ראשו] ורובו זוקק ליבום, אבל אם לא נולד רובו בחיי אחיו אף דנולד ראשו אינו זוקק ליבום, ולפי האמור אינו נראה כן:

ולענין לפטור מן היבום לפי האמור נראה, דמי שמת והניח אשתו מעוברת והעובר כלו לו חדשיו והוציא את ראשו חי ואחר כך החזירו ומת פוטר מן היבום, דכיון דהוציא את ראשו חי ובן קיימא היה חשוב כנולד כולו ואחר כך מת, אבל הר"מ שם בפ"א מהלכות יבום דין ה' כתב וז"ל, ומי שמת והניח אשתו מעוברת וכו' ואם ילדה ויצא הולד חי לאויר העולם אפילו מת בשעה שנולד הרי אמו פטורה מן החליצה ומן היבום עכ"ל, דמשמע מדבריו דדוקא אם יצא הולד כולו חי לאויר העולם פוטר, אבל ביציאת ראשו בלבד אינו פוטר, וי"ל דדברי הר"מ מיירי בשאינו ידוע אם כלו לו חדשיו, כמו שנראה מדבריו שסיים, אבל מדברי סופרים עד שיודע בודאי שכלו לו חדשיו ונולד לט' חדשים שלמים, דמן התורה אפילו לא נודע אם כלו או לא פוטר, מטעם דמן התורה אזלינן בתר רובא ורוב תינוקות בני קיימא נינהו, וס"ל להר"מ דהיינו דוקא בנולד כולו חי דליכא ריעותא, אבל כשנולד מת דאיכא ריעותא אינו פוטר, וכמ"ש מהרח"ש בסימן מ"א דף קע"א בדעת הר"מ יעו"ש. וה"ה י"ל דאפילו הוציא ראשו חי כל שהחזירו ומת חשיב ריעותא ואפילו מן התורה אינו פוטר, אבל לעולם דאם נודע דכלו לו חדשיו ובן קיימא הוא, כל שהוציא ראשו חי אפילו החזירו ומת פוטר מן החליצה ומן היבום דחשיב כאילו נולד כולו חי. אבל צריך טעם אמאי לא ביאר כן הר"מ כמו שביאר לענין נולד לו אח דמשיצא ראשו או רובו זוקק ליבום:

אות סד

עוד גרסינן במתני' [מו, א] מי שלא היו לו בנים ונשא אשה שכבר ילדה, עודה שפחה וכו', ר"י הגלילי אומר בכור לנחלה ולכהן שנאמר פטר רחם בישראל עד שיפטור רחם מישראל. ונראה פשוט דהך סברא דר"י דבעינן עד שיפטור רחם מישראל לא אמרה כי אם דוקא בבכור אדם, אבל בבכור בהמה אין לומר דבהמה שילדה ברשות הגוי ואח"כ לקחה ישראל דהנולד ברשות ישראל הוי בכור, דהא אע"ג דקרא פטר רחם קאי נמי לבכור בהמה, דהא כתיב פטר כל רחם בישראל באדם ובבהמה וכו', מ"מ לא דרשינן הכי כי אם גבי בכור אדם. דמסתבר לומר הכי כיון דקי"ל לענין כמה דברים דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי, ומהאי טעמא שרינן ליה בקרובותיו כדאמרינן בפרק נושאין (יבמות צ"ז ע"ב), וכן מכשרינן עדותן של ב' אחים גרים כדאמרינן בפרק כיצד (שם כ"ב ע"א) יעו"ש, וכיון דכקטן שנולד דמי שפיר מסתבר לדרוש מקרא דפטר רחם בישראל, כיון דעכשיו שנתגיירה כבריה חדשה היא וחשיב כאילו לא ילדה כלל, אבל גבי בהמה דבגוף הבהמה ליכא שום שינוי בגופה כי אם שינוי בעלים בלבד, אין סברא לדרוש הכי כיון דסוף סוף כבר ילדה, ולידתה ברשות הישראל אינה לידה ראשונה כיון דבגופה ליכא שום שינוי. ובפרט דגבי בהמה הא איצטריך קרא דפטר רחם בישראל לפטור שותפות גוי וכל דיד גוי באמצע פטור וכדאמרינן בריש מכלתין [ב, ב], משא"כ גבי בכור אדם דלא איצטריך להכי:

דאין לומר דאף דלא איצטריך למעוטי שותפות גוי, מ"מ אפשר לומר דאיצטריך קרא בישראל כי היכי דלא נימא דנכרית שילדה בכור בעודה נכרית ואח"כ נתגיירה, דעכשיו דנתגיירה דבר חיובא היא צריך לפדותו, וע"ז חדית לן קרא פטר רחם בישראל דלא חשיב בכור כי אם דוקא כשפטר רחמה בישראל, אבל בעודה נכרית כל שבשעת לידה היתה פטורה שוב אינה חוזרת להתחייב כשנתחייבה. דהא ליתא דלהא נמי לא אצטריך קרא דסברא הוא, דכיון דקדושת הבכור בפטר רחם תלה רחמנא, כל דבאותה שעה לא חל עליו חובת בכור לא מצי חייל אח"כ, והרי לכמה דברים אמרינן דהכל תלוי בשעת החיוב, כגון מתנות כהונה וראשית הגז, דאם חל החיוב בעודו גוי ואח"כ נתגייר פטור, וכן לענין חלה דאם נתגלגלה העיסה בעודו גוי שוב לא מיחייב כשנתגייר, וכן לקרבן יולדת דאם ילדה בעודה נכרית ואח"כ נתגיירה פטורה מקרבן כמו שנתבאר בפרק הזרוע (דף קל"ד ע"א) יעו"ש, וכל הני אמרינן הכי מסברא בלא שום קרא, וא"כ גבי בכור אדם למה איצטריך קרא לזה. אם לא דאתא קרא לאשמועינן דכיון דגר כקטן שנולד דמי מי שילדה בעודה נכרית לא חשיב פטר רחם עד שיפטור רחם בישראל: ונראה דלרבנן

דפליגי על ר"י הגלילי וסבירא להו דבנתגיירה וילדה אינו בכור לכהן, אף דיש סברא לומר דהוי בכור לכהן מטעם דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי, מכל מקום מקרא דפטר רחם בישראל יש ללמוד איפכא, דאדרבה י"ל דקרא אתא לאשמועינן היפך דרשת ר"י הגלילי, דהכי קאמר קרא דדוקא אם פטר רחם בישראל דהיינו דהלידה הראשונה היתה בהיותה ישראלית חייבת, אבל אם הלידה הראשונה היתה בעודה נכרית אף דנתגיירה וכקטן שנולד דמי לענין בכור לא חשיב בכור הנולד אחר שנתגיירה, כיון דלא קרינן ביה פטר רחם בישראל, כיון דכבר ילדה בעודה נכרית: דבהכי ניחא מאי דאמרינן בשמעתין [מז, א] דאיפליגו ר"י ור"ל דהיו לו בנים בעודו נכרי ונתגייר, דלר"י אין לו בכור לנחלה ור"ל ס"ל דיש לו בכור לנחלה מטעם דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי, דנראה פשוט דפלוגתייהו הוא אפילו אליבא דרבנן דפליגי אר"י הגלילי לענין בכור לכהן, וצריך טעם אליבא דר"ל דמ"ש דלענין בכור לנחלה חשבינן ליה כאילו הוא בריה חדשה עכשיו, וכאילו לא היו לו בנים כלל מטעם זה דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי, ומ"ש לענין בכור לכהן דלא חשבינן לה כאילו לא ילדה כלל בעודה נכרית מטעם זה דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי. ואולם לפי האמור אתי שפיר, דשאני בכור לכהן דילפינן לה מקרא דפטר רחם בישראל דלא הוי בכור לכהן מטעם זה, משא"כ לענין בכור לנחלה דליכא קרא לפטור דמטעם זה יש לו בכור לנחלה. ובהא פליגי ר"י ור"ל, דלר"י סבירא ליה דלרבנן כיון דגלי קרא בגיורת דלא חשיב פטר רחם לענין בכור לכהן, מינה ילפינן בגר לענין בכור לנחלה דיליף איהו מינה דידה, ולר"ל ס"ל דלא ילפינן איהו מינה דידה, דדוקא לענין קדושת בכור לכהן גלי קרא ולא ילפינן בכור לנחלה מיניה. ובשמעתין פריך לר"י מהא דתניא היו לו בנים בהיותו נכרי ונתגייר יש לו בכור לנחלה, ומשני דהא מני ר"י הגלילי היא ויליף איהו מינה דידה, וכמו דלר"י הגלילי יליף איהו מינה דידה, כן צ"ל לר"י דילפינן איהו מינה דידה לרבנן כפי דרשתם בקרא דפטר רחם בישראל גבי גיורת: ובשמעתין פריך לר"י ממתני' דמי שלא היו לו בנים וכו', ילדה ממאן אילימא מישראל שלא היו לו בנים מאי איריא גיורת ושפחה אפילו בת ישראל נמי, אלא לאו בגר שהיו לו בנים ונתגייר וקתני בכור לנחלה, ומשני לא לעולם מישראל שלא היו לו בנים, ואינו בכור לכהן איצטריכא ליה לאפוקי מדרבי יוסי הגלילי וכו'. ויל"ע קצת דלפי מאי דמשני דלעולם מישראל שלא היו לו בנים, ואינו בכור לכהן איצטריכא ליה, אמאי לא מוקי לה כדס"ד מגר שלא היו לו בנים ונתגייר, ובכה"ג עדיף טפי דלענין בכור לנחלה נמי איצטריכא ליה הא דנקט גיורת ושפחה, דבגיורת ושפחה מסתמא מיירי דנתגייר בעלה עמה או נשתחרר בעלה עמה, דבכה"ג אף דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי מ"מ אין לו

בכור לנחלה כי אם דוקא בלא היו לו בנים כסברת ר"י, דנמצא דכפי"ז איכא רבותא בין לענין בכור לכהן בין לענין בכור לנחלה. אבל לפי האמור בסברת ר"י דאין לו בכור לנחלה הוא משום דילפינן איהו מינה דידה גר מגיורת, א"כ כיון דחדית לן תנא בגיורת ושפחה לענין בכור לכהן דלא אמרינן דכקטן דמי, א"כ מינה דה"ה לענין בכור לנחלה דילפינן מינה דדא ודא חדא היא, ומשו"ה לא הוצרך הש"ס לאוקומי נמי בגר שלא היו לו בנים ונתגייר אלא כפשטא דמיירי בישראל:

ואולם ק"ק דאמרינן ביבמות (דף ס"ב ע"א) גבי פלוגתא דר"י ור"ל לענין פריה ורביה, אמר רב הכל מודים בעבד שאין לו חייס דכתיב שבו לכם פה עם החמור, וכתבו התוס' שם ד"ה הכל מודים וכו' וז"ל, ואם נשתחרר לא קיים פריה ורביה עכ"ל. וכן פסק הר"מ בפרק ט"ו מהל' אישות [ה"ו] וז"ל, היו לו בנים והוא עבד נשתחרר הוא והם לא קיים מצות פריה ורביה עד שיוליד אחר שנשתחרר שהעבד אין לו יחוס עכ"ל. ולפי"ז נראה פשוט דה"ה לענין בכור לנחלה, דעבד דהיו לו בנים והוא עבד ונשתחרר יש לו בכור לנחלה אפילו לר"י, כיון דאותם הבנים דבעודו עבד אינם נקראים בניו כיון דאין לו חייס, וכיוצא לזה כתב הר"מ בפ"ב מהל' נחלות דין י"ב, דישראל שיש לו בן מן השפחה או מן הגויה הואיל ואינו קרוי בנו הבא לו אחריו מן הישראלית בכור לנחלה עכ"ל, וא"כ אמאי לא מוקי לה הכא דילדה מהעבד שהיו לו בנים בעודו עבד ונשתחרר, דאותם הבנים שהיו לו בעודו עבד לא חשיבי בנים ויש לו בכור לנחלה, ואפילו ר"י מודה בזה:

ועל דברי הר"מ דהל' נחלות דכתב דישראל שהיה לו בן מן השפחה או מן הגויה הואיל ואינו קרוי בנו הבא לו אחריו מן הישראלית בכור לנחלה, כתב ה"ה וז"ל, ומיהו שם בגמרא לא בעו לאוקומא אליבא דר"י בישראל שבא על השפחה ועל הנכרית, משום דלא בעי לאוקומא באיסורא זה נראה לדעת רבינו עכ"ל:

ולע"ד אכתי יש להקשות על סברת הר"מ מהא דפריך תו בשמעתין לר"י, ת"ש היו לו בנים בהיותו נכרי ונתגייר יש לו בכור לנחלה, ודחיק לאוקומא כר"י הגלילי, ולפי סברת הר"מ אמאי לא משני דאפי' כרבנן אתיא, דהא כתב הרמב"ם בפט"ו הל' איסו"ב דין ו' וז"ל, גוי הבא על השפחה שטבלה ה"ז עבד, ועבד שטבל שבא על הגויה הולד גוי הלך אחר האם עכ"ל, ולע"ד דין גוי הבא על השפחה שכתב הר"מ דה"ז עבד מפורש בירושלמי דקדושין בס"פ האומר הי"ג, דאמרינן התם א"ר זעירא הדא אמרה גוי שבא על השפחה והוליד בן הולד עבד יעו"ש וכתב ה"ה שם וז"ל, זה הוא בכלל מה שאמרו בשפחה ונכרית שולדה כמותה עכ"ל, וא"כ שפיר י"ל דהא דקתני בברייתא דיש לו בכור לנחלה, מיירי בנכרי שהיו לו בנים בהיותו נכרי שבא על שפחה שטבלה ונולד לו בנים

ממנה, דכיון דולדה כמותה ואינו נקרא בנו, כשנתגייר יש לו בכור לנחלה, דבזה האופן אפי' ר"י מודה דיש לו בכור לנחלה, מידי דהוה לישראל שהיה לו בן מן השפחה דלא חשיב בנו והבא אחריו בכור לנחלה:

ובשלמא במתני' י"ל דמאי דלא אוקמא בגוי שהיו לו בנים מהשפחה שטבלה דבכה"ג לא חשיב בנו, משום דהא תינח גבי עודה שפחה ונשתחררה, אבל בחלוקת עודה גויה ונתגיירה אמאי הוי בכור לנחלה, ועוד דאפילו בשפחה י"ל דלא בעו לאוקמא באיסורא, דהא כיון דבשפחה שטבלה מיירי דינה כבת ישראל דאיכא איסורא לגבי דידה דהגוי יבא עליה, דמאי דהאשה בת ישראל אסורה לה, השפחה נמי אסורה לה. ועפי"ז מינח ניחא מה שהקשיתי דאמאי לא מוקי מתני' בעבד שהיו לו בנים בעודו עבד, דהתינח גבי עודה שפחה שהותרה לו, אבל בחלוקת עודה גויה שאסורה לעבד, אף דשפיר אפשר לאוקומי הכי הן מצד דהעבד אין לו חיים והן מצד דולדה כמותה וכמ"ש הר"מ, מ"מ באיסורא לא בעו לאוקמא כמ"ש ה"ה ז"ל, אבל על מאי דפריך מברייתא, אמאי לא משני הכי, וצ"ל דלא ניחא ליה להש"ס לאוקמי בהכי, כיון דסתמא קתני היו לו בנים בהיותו נכרי דמשמע בכל גוונא, דאם איתא דבשפחה מיירי כל כי הא הו"ל לתנא לפרש ולומר היו לו בנים מן השפחה, ומדסתם ש"מ דבכל גוונא יש לו בכור לנחלה: ועכצ"ל הכי הן במאי שישב ה"ה בההיא דמתניתין דה"ט דלא מוקי מתניתין בהכי משום דלא בעו לאוקומא באיסורא, והן במאי דפריך מברייתא, דאף דנראה קצת דוחק, מ"מ דברי הר"מ הם דברי הירושלמי בפ"ב דיבמות הלכה ה' גבי מתני' מי שיש לו אח מ"מ וז"ל, בין גוי שבא על בת ישראל וילדה, ובין ישראל שבא על הגויה, משבאת לישראל וילדה בכור לנחלה ולא לכהן, גוי שבא על הגויה וילדה ר' יוחנן אומר גויים יש להם יחסים ר' שמעון בן לקיש אומר גויים אין להם יחסים וכו' יעו"ש, וה"פ דגוי שבא על בת ישראל והיה לו בן ממנה בהיותו גוי, ואחר כך נתגייר ונשאה, וכן ישראל שבא על גויה וילדה בן בהיותה גויה, ואח"כ נתגיירה ונשאה ישראל, הבן הנולד להם אחר שנתגיירה הוי בכור לנחלה אבל אינו בכור לכהן וכמ"ש הרב קרבן העדה בביאורו יעו"ש בתוספותיו [שיירי קרבן] ד"ה בכור, וא"כ הרי מפורש דישראל שיש לו בן מן הגויה לא חשיב בנו, והבן הנולד לו מישראלית או מהגויה עצמה שנתגיירה הוי בכור לנחלה, דאין לומר דהא אתיא כר"ל דאמר דגוי שהיו לו בנים בגיותו יש לו בכור לנחלה, דהא אחר זה הביא פלוגתא דר"י ור"ל בגוי שבא על הגויה וילדה דלר"י יש לו יחס עם אביו ולר"ל אין לו יחס עם אביו ואינו נקרא בנו, ונ"מ לענין בכור לנחלה ולענין אם קיים פ"ו, וא"כ הא דאמרינן בתחלה

בישראל שבא על הגויה לכו"ע הוא דאפילו ר"י מודה כמ"ש הר"מ, דכיון דולדה כמותה לא חשיב בנו והבא אחריו בכור לנחלה:

ועוד יש ללמוד מהירושלמי הנזכר דגוי הבא על בת ישראל ואח"כ נתגייר, דהבן שיהיה לו מישראלית אחר שנתגייר הוי בכור לנחלה לכו"ע אפילו לר"י, ולפי"ז ה"ה דהו"מ לשנויי בשמעתין דתנא דברייתא דקתני דיש לו בכור לנחלה מיירי בגוי שבא על בת ישראל וילדה בהיותו גוי, דאם נתגייר אח"כ יש לו בכור לנחלה, אלא די"ל דלא ניחא ליה לאוקמא בהכי מטעם דסתמא קתני דמשמע בכל גוונא על דרך האמור: ואולם צריך להבין אמאי הר"מ השמיט חלוקה זאת דגוי הבא על בת ישראל שאמרו בירושלמי נמי דיש לו בכור לנחלה כשנתגייר, ולא הביא כי אם חלוקת ישראל הבא על הגויה ושפחה בלבד. ואפשר לומר דס"ל להר"מ דהא דאמרינן בירושלמי דגוי הבא על בת ישראל דיש לו בכור לנחלה, הוא למ"ד גוי ועבד הבא על בת ישראל הולד ממזר, דלמ"ד הולד ממזר שדינן ליה בתר בת ישראל דולדה כמותה ולהכי שייך ממזרות, כיון דולדה כמותה לא חשיב בנו של גוי ואין לו יחס עם אביו הגוי, ומשו"ה יש לו בכור לנחלה כיון דהבן אשר היה לו מבת ישראל בעודו גוי לא חשיב בנו. אבל לדידן דקי"ל דגוי ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר, וכמ"ש הר"מ בפט"ו מהל' איסו"ב [ה"ג] יעו"ש, ולמ"ד הולד כשר שדינן ליה בתר אביו הגוי, וכמ"ש התוס' בשמעתין לקמן ד"ה ולא תימא אליבא דמ"ד אין מזהמין וכו' שכתבו וז"ל, ולמ"ד מזהמין היינו מאן דשדי ליה בתר גוי כדפירש בקונטרס, ומאי דקרי ליה מזהמין היינו משום דהגויים מזוהמין, ומ"ד גוי ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר שדינן ליה בתר הגוי, אבל מ"ד הולד ממזר שדי ליה בתר בת ישראל ולהכי שייך ביה ממזרות, ובקונטרס פי' איפכא עכ"ל. וכ"כ התוס' בפ"ב דיבמות (דף כ"ג ע"א) ד"ה קסבר רבינא יעו"ש. דלפי"ז י"ל דמאי דאמרינן בירושלמי דגוי הבא על בת ישראל יש לו בכור לנחלה, הוא למ"ד הולד ממזר דשדינן ליה בתר בת ישראל ומשו"ה שייך ביה ממזרות ובנה הוא ולא בנו של הגוי, אבל לדידן דקיי"ל דהולד כשר לא שייך לומר הכי:

ואולם נראה דלפי מה שנראה מדברי ה"ה בפרק ט"ו מהל' איסו"ב דין ג', דהרמב"ם ס"ל דהולד כשר לגמרי ואינו פסול אפילו לכהונה, וכ"כ מרן הב"י [אה"ע ריש סי' ד'] וכ"כ רש"ל בפ' החולץ סי' ל"ח דדעת הרמב"ם כן הוא, ואם כן ע"כ שדינן ליה בתר אביו הגוי וכגוי גמור הוא וכמו שיתבאר זה לקמן באורך, דלפי המסקנא דאמרינן בס"פ האומר [קידושין סח, ב] כסברת רבינא דקאמר, בן בתך הבא מן הגוי בנך הוא, כל דלא פסיל אפילו לכהונה גוי הוא, אלא דלפי מה שראיתי להרב מל"מ שם בפט"ו מהל' איסו"ב

שכתב דלפי מ"ש הר"ם בפי"ג מהל' איסו"ב [ה"ח] מוכרח דס"ל דהולד פגום יעו"ש א"א לומר הכי, אבל לע"ד לפי מה שראיתי לרבינו הרמב"ן בחידושיו בפ' החולץ [יבמות מז, א] שכתב ע"ז דאינו נאמן לפסול את הבנים וז"ל, ולדברינו שאין אנו מורים לפגום הולד נ"מ שאם אמר אני ובני נתגיירנו בינינו לבין עצמנו אין עדות לגוי עכ"ל, ואם כן להר"ם נמי י"ל דחלוקת היה נשוי ישראלית נ"מ לאני ובני נתגיירנו בינינו לבין עצמנו:

אות סה

(הראשון)

אות סה ס"ק א

גרסינן בגמ' [מז, א] א"ר אדא בר אהבה לויה שילדה בנה פטור מחמש סלעים, ופריך דאיעבר ממאן וכו', ומשני א"ר פפא דאיעבר מנכרי, ולא תימא אליבא דמ"ד אין מזהמין את הולד, אלא אפילו למ"ד מזהמין את הולד לוי פסול מיקרי עכ"ל, ופירש"י וז"ל, ולא תימא אליבא דמ"ד אין מזהמין את הולד, במסכת יבמות דאיכא מ"ד נכרי הבא על בת ישראל הולד כשר דבתר אימיה שדינן ליה ומשו"ה פטור מה' סלעים, אלא אפילו למ"ד מזהמין דשדי ליה בתר נכרי אפ"ה פטור דלוי פסול מיקרי, והואיל ואית ליה שמא דלוי פטור עכ"ל. והתוס' בד"ה ולא תימא וכו' כתבו דלא כפירש"י, אלא דמ"ד בעלמא הולד כשר הוא מ"ד מזהמין דשדינן ליה בתר נכרי דהוי מזוהם, ומ"ד הולד ממזר הוא מ"ד אין מזהמין דשדינן ליה בתר בת ישראל ולהכי שייך ממזר. וכ"כ הרב בצלאל כ"י בשם תוספות הרא"ש, ומשם הרגמ"ה כתב כפירש"י וז"ל, ולא תימא דרב אדא דתני פטור היינו אליבא דמ"ד במסכת יבמות אין מזהמין את הולד, דגוי ועבד הבא על בת ישראל אין הולד ממזר דלא שדינן ליה בתר אבוה והאי נמי בתר אמיה לויה שדינן דפטור מה' סלעים, אלא אפילו למ"ד מזהמין הולד מכל מקום בתר אמיה שדינן ליה ולוי פסול מיקרי עכ"ל:

והנה כדי להבין עיקר שמעתין ופלוגתייהו דהני רבוותא בפירוש דשמעתא, נקדים עיקר פלוגתא דאפליגו תנאי ואמוראי בעלמא בדין גוי ועבד הבא על בת ישראל, דאיכא מ"ד דהולד כשר ואיכא מ"ד דהולד ממזר, כמו שמפורש בפרק החולץ (דף מ"ה ע"א), ואמרינן התם דאפילו למ"ד הולד כשר מודה דהולד פגום לכהונה, ואף בזה אם הולד פגום לכהונה נראה מדברי הראשונים דמידי פלוגתא לא נפקא, דלפי מה שכתב הרשב"א ז"ל בחידושיו שם בפרק החולץ, וכן הריטב"א בחידושיו לקדושין בס"פ האומר (בדף ס"ח ע"ב) משם רבינו הרמב"ן ז"ל, דהא איכא אמוראי בסוגיא דהחולץ דס"ל דהולד כשר לגמרי אפי' לכהונה, דהא רב דמורה בה להיתרא, וההוא דאתא לקמיה דרב דקא"ל דאי

הוה כיהושע בן נון לא יהיבנא ליה ברתי, מדהדר ליה הכי ולא א"ל פגום מיהא הוי ולא בעינן לערוביה בזרעי פיסול כהונה, אלמא משמע דלגמרי מורה בה להתירא אפילו לכהונה, ורב יהודה ורבא דאמרי ליה זיל גלי זיל אטמר ודאי משמע דמורו ביה היתר גמור, דאי לא הוה אפשר דנפיק מיניה חורבא, וכתב הרמב"ן ז"ל דהצעה דשמעתא הכי, דרב יוסף סבר דמאסהדותיה דרב דימי דאמר משמיה דריב"ל דאע"ג דמיכשר משוי ליה פגום לכהונה מינה שמעינן לכולהו אמוראי דמכשרי דפגום מיהא הוי, וא"ל אביי סמוך אדרבין דאמר דרבי גופיה מורה בה להיתרא והיתרא לגמרי, ולפי"ז כיון דאיפסיקא הלכתא [יבמות מה, ב] כמ"ד הולד כשר, ולא אמרי' בהדיא הולד כשר לכהונה, ופגום נמי לא אמרינן בהדיא, איכא לספוקי אי כר"י ב"ל ורב יוסף ורב דימי, אי כרבין ורב יהודה ורבא, הילכך מספיקא לא מנסבינן בתו לכהונה ואם נשא אין מוציאין מידו והולד ספק חלל. וכתב הרשב"א דהרמב"ן כתב כן לפי דרכו שכתב דכיון דגמר ק"ו מאלמנה הוי כאלמנה ממש, מה אלמנה בנה חלל ואם בא על כהנת לויה וישראלית בתו פסולה לכהונה אף זה כן, ורש"י שאמר בנקבה לאו דוקא נקט לה, והרשב"א כתב ע"ז דאינו נראה מדברי רש"י כן אלא בהדיא קא פריש דא"א דין זה דפגום לכהונה כי אם בנקבה דילדה נקבה ופסולה לכהונה, ובנה דקאמר משום בתה נקט לה יעו"ש בדבריו באורך: נמצינו למדים דלדעת רבינו הרמב"ן דס"ל דאיסור פגום לכהונה איתא אפילו בנולד בן דדינו כדין אלמנה ממש, יוצא לנו דהא דפגום לכהונה הוי פלוגתא דאמוראי דלריב"ל ורב יוסף ור"ד הולד פגום לכהונה, ולרבין ורב יהודה ורבא הולד כשר לגמרי אפילו לכהונה. ולע"ד דיש ללמוד מדברי התוספות דפרק החולץ (דף מ"ז ע"א) ד"ה נאמן וכו' דס"ל כסברת הרמב"ן, דלאו דוקא אם הולד נקבה אלא אפילו זכר בתו פסולה לכהונה, דהא כתבו שם וא"ת ה"ד וכו' ואם היתה אשתו ישראלית ממ"נ בניו כשרים דקי"ל נכרי ועבד הבא על ב"י הולד כשר, וכי תימא נהי דממזר לא הוי פגום מיהא הוי הא השתא נמי וכו' יעו"ש, ואם איתא דס"ל דדוקא בולד נקבה אמרינן הכי א"כ אמאי לא דחו נמי דא"כ אמאי לא קא"ל אית לך בנות, דמדלא קאמר ליה כי אם אית לך בנים ש"מ דאפילו בבנים זכרים פוסל אותם בעדותו, ואי משום פגם כהונה זה לא שייך כי אם באית ליה בנות אבל בבנים לא שייך זה:

אות סה ס"ק ב

והנה אמרינן בקדושין ס"פ האומר [סח, ב] אמר רבינא ש"מ בן בתך הבא מן הנכרי קרוי בנך, ופריך נימא קסבר רבינא נכרי ועבד הבא על ב"י הולד ממזר, ומשני נהי דכשר לא הוי ממזר לא הוי פסול מיקרי ע"כ, זהו גירסת רש"י שם ופי' וז"ל, הולד ממזר גרסינן

דאתא לאשמועינן דלא שדינן ליה בתר נכרי דנימא דנכרי הוא ואם נתגייר יהא מותר לבא בקהל, אלא בתר ישראלית שדינן וכיון שבעבירה נולד הו"ל ישראל פסול כשאר נולדים ממי שאין עליו קדושין דתנן במתניתין [שם סו, ב] שהם ממזרים, ומשני מהכא לא תשמע ממזרות, נהי דשמעינן מינה דכשר לא הוי מדשדי ליה בתר ישראל להיות נולד בעבירה, ממזר מיהא לא תשמע מינה וכו', פסול מיקרי כשאר נולדים מעבירה מחייבי לאוין או עשה שאינם ממזרים עכ"ל. ומימרא זאת דרבינא הובאה ג"כ בפ"ב דיבמות (דף כ"ג ע"א) והגירסא שם איפכא, לימא קסבר רבינא גוי ועבד הבא על ב"י הולד כשר וכו', והתוספות שם בד"ה קסבר כתבו דהגירסא הנכונה קסבר הולד ממזר, כדגריס רש"י בפרק האומר, ופירשו התוספות שם כדברי רש"י בקדושין, דכיון דבתר ישראלית שדינן ליה הוי טפי ממזר ממאי דהוה שדינן בתר גויה דאין ממזרות לגוי יעו"ש. וכ"כ בתוספי הרא"ש ליבמות דעיקר הגירסא כדגריס רש"י בקדושין קסבר הולד ממזר, וסיים שם בדבריו וז"ל, ומשני נהי דכשר לא הוי דילפינן מקל וחומר מאלמנה כדאמרינן בקדושין דכולהו תנאי מודו דבנה פגום, ממזר לא הוי עכ"ל. מתבאר מדבריו דמאי דאמרינן לרבינא פסול הוי היינו דפגום לכהונה. וכ"כ ג"כ הריטב"א בחי' לקדושין דפסול דאמרינן לרבינא היינו דפגום לכהונה כדאמרינן בפרק החולץ יעו"ש:

ולע"ד המתבאר מתוך גירסא זאת דגרסינן קסבר הולד ממזר, ולפי מה שפירש"י הוא דלפי מאי דקס"ד דש"ס לומר דלא שייך לומר דבן בתך הבא מן הגוי בנך הוא דהוי כישראל ממש, אם לא דשדינן ליה בתר אימיה, וכיון דבעבירה היה הוי ממזר, ש"מ דאם לאו דאמרינן דהוי ממזר ע"כ שדינן ליה בתר גוי ודינו כגוי גמור ומותר לבא בקהל אחר שיתגייר, אבל קודם שיתגייר דין גוי גמור יש לו, אבל למאי דדחי הש"ס דנהי דכשר לא הוי ממזר לא הוי פסול הוי, דהכוונה דנהי דשמעינן מהא דבנך הבא מן הגוי בנך הוא דע"כ צריך שיהיה בו איזה פסול שדינן ליה בתר אמו, דאי כשר גמור הוא אפילו לכהונה אם כן ע"כ לאו בנך הוא דשדינן ליה בתר אביו הגוי וכגוי דמי, ואינו כשר לבא בקהל כי אם עד שיתגייר, וע"כ כיון דגלי קרא הדיוט כדין ישראל, ש"מ דיש בו איזה פיסול מצד שנעשה בעבירה ומשו"ה חשיב כישראל גמור ובנך הוא, דאע"ג דלא הוי ממזר שהוא פסול גדול מ"מ כל שיש בו קצת פיסולי דפגום לכהונה הרי שדינן ליה בתר אמיה וקרינן ביה בנך. ולפי"ז נראה דלפי מ"ש דאיכא מ"ד בפרק החולץ דהולד כשר לגמרי ואפילו פגום לכהונה לא הוי, ע"כ למ"ד הכי שדינן ליה לגמרי בתר אביו הגוי, וכגוי גמור, דהולד כשר דקאמר היינו דכשר לבא בקהל אחר שיתגייר, ולא דריש דרשה

זאת דדריש רבינא דבן בתך הבא מן הגוי קרוי בנך, כיון דא"א דשדינן ליה בתר אמיה להיות דינו כישראל אם לא שיהא בו קצת פיסול מצד שנעשה בעבירה:
ואולם למאי דקי"ל דהולד פגום דקי"ל כרבינא דדריש דבן בתך הבא מן הגוי קרוי בנך, ופשיטא דכישראל הוא דשדינן ליה בתר אמיה כיון דיש בו צד פיסול, דלא שייך פיסול אי שדינן ליה בתר גוי, והדבר פשוט דגוי ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר וראוי לבא בקהל אפילו קודם שיתגייר דאין דינו כגוי, דאפילו לפי גירסא זאת דגרסי' קסבר רבינא הולד ממזר לפי המסקנא זה פשוט דכל דאיכא צד פיסול דפגום לכהונה קרינן ביה בנך, וכיון דהכתוב קראו בנך איך אפשר שיהיה דינו כגוי. וכן נראה מדברי רש"י בפרק י' יוחסין (דף ע"ו ע"א), גבי הא דאמר רבא עבד ושפחה נתערבו בהם דפריך איסור משום מאי משום שפחה ניתני חדא וכו', ופירש"י ופרכינן וכו' דע"כ נכרי ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר עכ"ל, ואם איתא דס"ל לרש"י דאף אחר האמת למ"ד הולד כשר אינו מותר לבא בקהל עד שיתגייר, מאי פריך הרי כיון דלא נתגייר אסור לבא בקהל, אלא עכצ"ל דאחר המסקנא דהכתוב קראו בנך אף דלא הוי ממזר כל דיש בו צד פיסול דפגום הוא לכהונה:
וכן יש ללמוד מדברי התוס' בפרק החולץ (דף מ"ז ע"א) ד"ה נאמן וכו', דהקשה היכי דמי וכו' ואם היתה אשתו ישראלית ממה נפשך בניו כשרים דקי"ל נכרי ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר וכו' עכ"ל, ואם איתא דלפי גירסת רש"י דגריס בההיא דרבינא קסבר הולד ממזר, יוצא לנו דאפילו אחר המסקנא למ"ד הולד כשר הוא דראוי לבא בקהל לאחר שיתגייר, א"כ התוס' דס"ל כגירסא זאת וכמ"ש התוס' בפ"ב דיבמות כנזכר לעיל הכי ס"ל, וא"כ מאי קשיא להו הכא, הא אפילו למ"ד הולד כשר אכתי פוסל את בניו שדינם כגויים כל זמן שלא נתגיירו, אלא עכצ"ל דאחר המסקנא כל שהוא פגום לכהונה שפיר קרינן ביה בנך ואפילו קודם שנתגייר מותר:
ועוד ראיה גמורה לזה משמעתין דלויה שילדה בכור דפטור מחמשה סלעים, ומוקי לה ר"פ דאיעבר מגוי, ואפי' למ"ד מזהמין את הולד לוי פסול הוא, דלפי פי' התוס' והרא"ש הכוונה דאפילו למ"ד הולד כשר והיינו מזהמין דכיון דלא הוי ממזר הוא מזוהם דשדינן ליה בתר אביו הגוי, ואם איתא דלמ"ד הולד כשר אינו מותר לבא בקהל כי אם אחר שיתגייר, א"כ איך אמרינן דאפילו למ"ד מזהמין פטור משום דלוי פסול, תיפוק ליה דאפילו בת ישראל שנתעברה מגוי וילדה בכור פטור מחמשה סלעים, כיון דבפטר רחם תלה רחמנא וכיון דבשעה שנולד גוי הוי דשדינן ליה בתר אביו, א"כ אפילו אחר שמלו אותו וגיירו אותו פטור מפדיון כיון דבשעת לידה פטור, כדאמרינן בפרק הזרוע [קלד,

א) בגר שנתגייר דאפילו בספק אם נולד אחר שנתגייר או קודם פטור דהמוציא מחבירו עליו הראיה יעו"ש. אלא ע"כ צ"ל דאחר המסקנא דההיא דקדושין, כל דשדינן ליה בתר ישראל ופסלינן ליה לכהונה הרי חשיב כישראל אפי' קודם שיתגייר. ועפי"ז הוא דמצדד הש"ס הכא, דלא תימא למ"ד אין מזהמין את הולד דהיינו דהולד ממזר, דהתם פשיטא דכיון דהוי ממזר שדינן ליה בתר אמו לגמרי ואין לו שום שייכות עם אביו, ואם היתה בת ישראל חייב בה' סלעים, אלא דבהיותה לויה פטור, אלא אפילו למ"ד מזהמין את הולד דהיינו דשדינן ליה בתר אביו, עכ"ז אם היתה בת ישראל חייב בה' סלעים כיון דעכ"פ הא שדינן ליה בתר אמו דפסול לכהונה, וא"כ בלויה פטור דהא לוי פסול הוא, וכיון דפסול לכהונה הוא הרי שדינן ליה קצת בתר אמו ולא הוי גוי גמור:

ונראה דהא דקרינן ליה מזוהם כגוי דקאמר מזהמין את הולד אע"פ דבנך קרינן ביה, היינו משום דיש לו צד גיות ויש לו צד ישראל, דמצד דאינו ממזר הרי שדינן ליה בתר הגוי אביו, ומצד דפגום לכהונה שדינן ליה בתר אמו, ונ"מ מזה דמאי דאמרינן דלמ"ד כשר אפילו קודם שנתגייר כשר, היינו בגוי שבא על בת ישראל בדרך זנות ונתעברה ממנו ושוב לא ידע הגוי מהולד כלל, ואמו גדלו בתורה ובמצות כבן ישראל ממש, דבכה"ג אמרינן דאיגלאי מילתא למפרע דהורתו ולידתו בקדושה ומתחלתו ישראל גמור היה ולא כגוי שנתגייר, אך אם היה הענין שהגוי לקח את בנו וגדלו הוא בעצמו כמשפט בני הגויים ונתגדל בגיות, כה"ג אמרינן דאיגלאי מילתא למפרע דהורתו ולידתו בגיות וחשיב כאילו תחלתו גוי גמור, ובאופן זה אינו מותר לבא בקהל עד שיתגייר גירות גמור, דהכי דרשינן ליה לקרא את בתך לא תתן לבנו כי יסיר את בנך מאחרי, דה"פ דבן בתך דקרוי בנך וכישראל מעיקרו מיקרי היינו אם לא יסירנו מאחרי, דאם יסיר את בנך מאחרי דמעיקרא מגדל אותו גוי כמגדל בין הגויים, הרי למפרע אינו קרוי זה בנך. ונראה לע"ד דצ"ל לדעת התוס' והרא"ש שפירשו מ"ד מזהמין דהיינו דהולד כשר דכיון דשדינן ליה בתר אביו נקרא מזוהם כגוי, ואם איתא דבכל גוונא בנך קרינן ביה וכישראל גמור הוא מעיקרו, לא מכנו חז"ל מי שאינו ממזר בלשון זה דמזהמין את הולד, כיון דאחר האמת ישראל הוא ולא שדינן ליה בתר אביו כלל, אמנם לפי האמור א"ש דעכ"פ יש לו צד גיות וצד ישראל והכל תלוי במה שיתברר אח"כ, דאם גדלתו אמו כישראל גמור למפרע משעת לידה הוא כישראל גמור ולא כגר שנתגייר, ואם גדלו הגוי כמשפט הגויים למפרע משעת לידה הוא כגוי גמור, דלפי מה שגדלוהו אותו הצד גובר להיות עיקר מאותם ב' צדדים שיש לו צד גיות וצד ישראל כאמור:

אשר עפי"ז יש לישב מ"ש התוספות בספ"ק דיבמות (דט"ז ע"ב) ד"ה אמוראי וכו' שכתבו וז"ל, ועוד דמתני' דנדה אלימא טפי וכו', וליכא למימר משום דסברא דהולד כשר דבתר נכרי ועבד שדינן ליה וכו' עכ"ל, דמשמע מדבריהם דשדינן ליה בתר נכרי ועבד ואינו כשר לבא בקהל כי אם עד שיתגייר, וכן מוכח ממ"ש התוספות עוד שם בד"ה נכרי שקדש וכו' וז"ל, ונראה דטעמא דר"י אר"א משום בנות וכו', אע"ג דר"י אית ליה בהחולץ נכרי ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר הכא משמיה דרב אסי קאמר עכ"ל, דנראה מדבריהם דלמ"ד כשר אין לחוש לקדושין כיון דעכ"פ קודם גירות גוי גמור הוא. וחוץ מן המכוון יש לומר דכבר כתבנו דהתוס' ס"ל כסברת רבינו הרמב"ן, דהא דהולד פגום לכהונה ל"ד נקבה דה"ה זכר, וכן מוכרחים אנו לומר דסבירא להו להתוספות בשמעתין דמאן דאמר מזהמין את הולד היינו למ"ד כשר. ועכ"ז אמרי' דלוי פסול הוא וע"כ דהוא פגום לכהונה קאמר, ואפי' דהכא מיירי בזכר, וכיון דס"ל הכי יש ללמוד דרב יהודה בפרק החולץ ס"ל דהולד כשר לגמרי ואפילו פגום לכהונה ליכא כמ"ש משם הרשב"א והריטב"א, וכבר כתבנו דלפי המסקנא בהדיא דרבינא דווקא אם פסלי' ליה לכהונה שייך לומר דקרינן ביה בנך כיון דפסלינן ליה מצד דשדינן ליה בתר אמיה, אבל למ"ד דכשר לגמרי לא קרינן ביה בנך וגוי גמור הוא אלא דכשר לבא בקהל אחר שיתגייר, וזהו מה שהוקשה להתוס' הכא דאיך קאמר רב יהודה דחיישינן לקדושי נכרי כיון דהוא ס"ל דהולד כשר לגמרי ואפי' פגום לכהונה ליכא, וא"כ לפי סברתו קודם שנתגייר גוי גמור הוא ואין קדושיו קדושין. וגם מ"ש התוס' בד"ה אמוראי וכו' הוא עפ"י יסוד זה דהכי קא אמרינן דליכא למימר דסברא דהולד כשר לגמרי דאפי' פגום לכהונה לא הוי, דבהכי שדינן ליה בתר גוי ועבד לגמרי ואינם כשרים עד שיתגייר וישתחרר:

אמנם לפי דרך הקדום ל"ק מידי בדברי התוס' אלו דפ"ק דיבמות, דהתם דמיירי דגויים באו על בנות ישראל והולדות נטמאו בגויים דאביהם הגויים גדלום כמשפט בני הגויים הרי דינם כגויים גמורים עד שיתגיירו, וכיון שנתגדלו בגיות איגלאי מילתא למפרע דמעיקרא משעת לידה כגויים הם, דהצד של גיות גבר וחשיב גוי מעיקרו. דבהכי ניחא מ"ש התוס' בפרק עשרה יוחסין (דף ע"ה ע"ב) ד"ה ור' ישמעאל וכו' שכתבו וז"ל, ושמא י"ל אם הולד כשר א"כ הוא הולך אחר הנכרי כדאמרינן בס"פ דלעיל וליכא למיחש לכך אם ינשא לנכרי עכ"ל, ועיין במ"ש הרב עצמות יוסף בפי' דברי התוס' אלו דפרק עשרה יוחסין, ותראה משם איך פשיטא ליה להרב דלפי המסקנא בההיא דרבינא כל דפסלינן ליה לכהונה מצד דשדינן ליה בתר אמיה בנך קרינן ליה אפילו קודם שנתגייר ודו"ק, דמדבריהם אלו ג"כ נראה דס"ל דלמ"ד כשר חשיב כגוי עד שיתגייר, דהכא

נמי י"ל דהכותים גדלו את הבנים כמשפט הגויים, וכיון שכן אילגאי מילתא למפרע דמשעת לידה גויים נינהו ועד שיתגיירו כגויים נינהו: וכיוצא לזה ראיתי לרש"ל בחי' ליבמות שכתב ליישב דברי התוס' דספ"ק דיבמות ע"ד הנזכר, וראיתי להרב חידושי הלכות שכתב שם בד"ה אמוראי וכו' שהביא דברי רש"ל ותמה עליהם וז"ל, וכי משום דנוהג כגוי יהא כגוי שלא ניחוש לקדושיו דהא כיון דבתר אמו שדינן ליה ישראל מומר מיקרי ופשיטא דחוששין לקדושיו יעו"ש, ולעד"נ דודאי כוונת רש"ל הוא ע"ד האמור דכיון דשדינן ליה בתר אביו דמשו"ה לא הוי ממזר, ושדינן ליה בתר בת ישראל דמשו"ה הוי פגום לכהונה, ונמצא דכפי"ז יש בו צד גיות וצד ישראל, הנה כן הדבר תלוי במה שיתברר, שאם ינהוג כגוי מתחלה הרי למפרע משעת לידה דינו כגוי ולאו כישראל מומר, ואם יתנהג מתחלה כדין ישראל הרי למפרע משעת לידה דינו כישראל, דבהכי ל"ק מידי על רש"ל:

אות סה ס"ק ג

והנה כל זה הוא לפי הגירסא דגריס רש"י בס"פ האומר [סח, ב] דגרסי' קסבר הולד ממזר, והיא גירסת התוספות והרא"ש בפ"ב דיבמות [כג, א], דלפי גירסא זאת יוצא לנו דאי שדינן ליה בתר אמיה שייך טפי להיות ממזר, ואי שדינן ליה בתר אביו גוי לא שייך ממזרות:

אמנם לפי הגירסא דגרסינן בפ"ב דיבמות והיא גירסת רש"י שם, דגרסינן לימא קסבר רבינא נכרי ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר וכו', וכן היא גירסת הריטב"א בקדושין, וכן היא גירסת חידושי קדושין לא נודע למי מקדושים, וכ"נ שהיא גירסת רבינו הרמב"ן בחידושיו ליבמות, שכתב בפירוש בסוגיין דפרק החולץ [מז, א] על סברת הרי"ף וסברתו, דהא דהולד פגום לכהונה ספיקא דדינא הוא וז"ל, ועוד אמרינן בפרק כיצד עליה דרבינא ישראל פסול מיקרי ואע"ג דהוא אכשר הכא [שם מה, ב] משמיה דרב גזא, ומיהו ההיא נמי לא מכרעא לפיסולא דדחייה בעלמא הוא בגמרא עכ"ל, דמדקאמר דדחייה בעלמא הוא בגמרא ש"מ דגריס קסבר הולד כשר, דבהכי שייך לומר דדרך דחיה היא, דלעולם י"ל כדסלקא דעתך מעיקרא דהולד כשר גמור ואפי' פגום לכהונה לא הוי, דאי ס"ל כגירסת התוס' דגרסי' קסבר הולד ממזר, וא"כ אם י"ל דדחייה בעלמא היא היינו לומר דלעולם דהעיקר כדס"ד דהולד ממזר, אבל לא שייך לומר דדחייה בעלמא היא ואפילו פסול לא הוי:

ולפי גירסא זאת אדרבא הכל בתר איפכא מסברת התוס' והרא"ש, דכפי גירסא זאת מפורש יוצא דאי הולד ממזר ע"כ שדינן ליה בתר הגוי, וקס"ד לומר דלרבינא דקאמר בנך

הוא צריך שלא יהיה לו שום פיסול, דכל שיש לו צד פיסול דהולד ממזר או אפי' פיסול לכהונה ע"כ לאו בתר אמיה שדינן ליה אלא בתר הגוי ולא קרינן ביה בנך, אלא דדחי ליה הש"ס דאין ה"נ דאם היה הולד ממזר ודאי דשדינן ליה בתר הגוי וכגוי דמי, אבל כיון דאין הולד ממזר אף דפסול הוי כישראל הוא וקרינן ביה בנך. וז"ל הריטב"א בס"פ האומר, גירסת הספרים נימא קסבר רבינא הולד כשר פירוש אפילו לכהונה כישראל גמור מדקרי ליה בנך ולא אמר הולד כמוהו, ודחינן נהי דכשר לא הוי ממזר לא הוי ישראל פסול מיקרי, כלומר מזוהם לכהונה ושפיר מיקרי בנך כיון דלאו ממזר הוא עכ"ל. ובחי' קדושין לא נודע למי מקדושים הוא כתב וז"ל, ה"ג לימא קסבר רבינא גוי ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר, דאי ממזר הוא א"כ אין ולדה כמוה, וכיון דאין ולדה כמוה אינו בנך אלא בן גוי הוא, ורש"י גריס הולד ממזר ולא נהירא עכ"ל. הרי מפורש מדבריהם דפשיטא ליה להש"ס דלמ"ד הולד ממזר אינו קרוי בנך ושדינן ליה בתר הגוי, ונראה דלפי דבריהם דינו כדין גוי גמור הוא כיון דלא שדינן ליה בתר אמיה:

הנה כי כן יש לעמוד בשמעתין דבכורות דפי' רש"י ורגמ"ה למ"ד אין מזהמין הוא למ"ד דלא הוי ממזר, ומ"ד מזהמין היינו למ"ד דהוי ממזר, וגם כל הפוסקים הנזכרים הגורסין במימרא דרבינא לימא קסבר הולד כשר וכו', ע"כ הכי מפרשי הא דשמעתין. ולפי האמור ק"ק דהיכי קאמר הש"ס דלמ"ד מזהמין דהיינו דהולד ממזר, דדוקא גוי הבא על לויה פטור מחמשה סלעים מצד האם, דמשמע הא אם בא על בת ישראל חייב בה' סלעים, וזה אינו דכיון דאביו גוי הוי ובן גוי אינו חייב בפדיון הוא, דהא לפי סברתם לא שדינן ליה בתר אמיה. ולזה י"ל דמאן דס"ל גירסא זאת מפרש שמעתין באופן זה, דב' חלוקות דאין מזהמין או מזהמין למ"ד הולד כשר הוא, דכיון דאיפסקא הלכתא בפרק החולץ [מה, א] כמ"ד הולד כשר, אין סברא לומר דהכא מצדד הש"ס למ"ד הולד ממזר כיון דלא קי"ל כוותיה, אלא הכוונה דמצדד הש"ס לעניין אם הוא פגום לכהונה, דכבר כתבנו משם רבינו הרמב"ן דלפי שיטתו דהא דפגום לכהונה לאו דוקא בת אלא ה"ה זכר בתו פסולה לכהונה, דין זה במחלוקת שנוי בפרק החולץ, דאיכא מ"ד דכשר לגמרי אפי' לכהונה. וע"ז הוא דמצדד הש"ס הכא, לא תימא למ"ד אין מזהמין את הולד, כלומר דאפי' מזוהם לכהונה לא הוי, דפשיטא דשדינן ליה לגמרי בתר אימיה וישראל גמור בן לויה הוא ופטור, אלא אפילו למאן דאמר דמזהמין הולד דמזוהם הוא לכהונה, מ"מ כיון דאינו ממזר אלא פסול, לוי פסול מיקרי ושפיר שדינן ליה בתר אימיה ופטור, והיינו כמסקנא דמסיק הש"ס אליבא דרבינא ולא כס"ד התם דאם אינו כשר גמור לאו בנך מיקרי:

וכן ראיתי לרבינו הרמב"ן בפרק החולץ בסוגיין, שעל מ"ש דדין זה דפגום לכהונה ספיקא דדינא הוא, כתב עוד וז"ל, והיינו דגרסי' בפרק יש בכור אמר רב פפא דאיעבר מגוי, ולא תימא אליבא דמ"ד אין מזהמין אלא אפילו למ"ד מזהמין לוי פסול מיקרי, והאי לישנא משמע דאיכא מ"ד דאין מזהמין אותו כלל אלא כשר גמור הוא לכהונה, ולכך בלויה שילדה כישראל הוא, ולמ"ד מזהמין היינו מאן דפסיל לכהונה ולפיכך מיקרי לוי פסול שהוא הולך אחר אמו עכ"ל, הרי מפורש דפי' שמעתין ע"ד האמור. ולפי מ"ש רבינו הרמב"ן דאף רש"י שפירש דהא דפגום לכהונה מיירי בילדה נקבה דלאו דוקא נקט לה וה"ה זכר כנז"ל, ולע"ד יש קצת סמך לזה, שהרי לפי הגירסא דגריס רש"י שם בפ"ב דיבמות דגרסי' לימא קסבר רבינא הולד כשר וכו', אם איתא דס"ל לרש"י דדוקא נקבה, א"כ קשה מי דחקו להש"ס לומר דלרבינא נמי פסול הוי ולא כשר גמור כדס"ד להש"ס, כיון די"ל דקרא דכי יסיר בנך בדוחק הוא בן בתך ולא בת בתך, אלא דיש לדחות והוא פשוט. ומ"מ לדעת רבינו הרמב"ן דרש"י ג"כ ס"ל דה"ה זכר א"כ יכולים אנו לומר דפירוש זה שכתב רבינו בשמעתין, כן ס"ל לרש"י והרגמ"ה דמזהמין או אין מזהמין הכל הוי למ"ד כשר, אלא ב' החלוקות הוא למ"ד דאפילו פגום לכהונה לא הוי או למ"ד דפגום לכהונה מיהא הוי: דבהכי ניחא דרש"י ורגמ"ה דוקא בחלוקת אין מזהמין פירשו שהוא למ"ד כשר, אבל בחלוקת מ"ד מזהמין לא פירשו כלל שהוא מ"ד הולד ממזר אלא כתבו סתם, ולפי האמור א"ש דחלוקת מזהמין הוא ג"כ למ"ד כשר אלא דמזהמין אותו לכהונה. דבהכי א"ש לישנא דלוי פסול מיקרי דאי למ"ד ממזר לאו פסול בלבד הוא אלא ממזר, ולישנא דפסול לא משמע ממזר וכמו שנראה בשמעתא דס"פ האומר גבי הא דרבינא. והרב בצלאל כ"י הביא משם תוס' חיצוניות דהקשה על רש"י זה וז"ל, ועוד דלישנא דלוי פסול מיקרי לא משמע דמיירי בצד ממזרות כמו ישראל פגום דס"פ האומר דלא הוי ממזר אלא פסול בעלמא עכ"ל. ולפי האמור לק"מ. ואולם כ"ז הוא לדברת רבינו הרמב"ן שכתב דל"ד נקט רש"י נקבה דה"ה זכר, אבל לדעת הרשב"א דס"ל דדעת רש"י הוא דדוקא ילדה בת פסולה לכהונה אבל בולד זכר לא, א"כ א"א לומר פירוש זה לפירוש רש"י. באופן דלפי גירסת רש"י ביבמות והיא גירסת הריטב"א וחי' קדושין הנזכר, למ"ד הולד ממזר דינו כגוי, ולענין פדיון אפילו גוי הבא על בת ישראל הבן פטור מפדיון מכיון דקודם שנתגייר חשוב כגוי, ומאי דאמרינן בשמעתין דאי היתה בת ישראל היה חייב היינו למאן דאמר הולד כשר:

ואולם עדיין יל"ע לסברת בעלי הגירסא הזאת מההיא דתנן בפ' אלמנה לכ"ג (דף ס"ט ע"ב), ממזר פוסל ומאכיל, כיצד בת ישראל לכהן ובת כהן לישראל וילדה הימנו בת

ונשאת לעבד ולנכרי וילדה הימנו בן ה"ז ממזר, היתה אם אמו בת ישראל לכהן תאכל בתרומה, בת כהן לישראל לא תאכל בתרומה ע"כ, ואמרי' בגמ' [ע, א] דמתני' כמ"ד גוי ועבד הבא על בת ישראל הולד ממזר, ואם איתא דלמ"ד הולד ממזר בתר אביו שדינן ליה ודינו כגוי, אין בן זה הנולד מנכרי ועבד פוסל ומאכיל כיון דאינו מתייחס אחר אמו כי אם אחר אביו ודינו כגוי, וה"ז כבן הנכבש עם השפחה וילדה בן דכיון דולדה כמותה והוי עבד אין הבן פוסל ומאכיל כדקתני רישא דמתני'. ונראה פשוט דה"ה בבן הנכבש עם הגויה דאינו פוסל ומאכיל דהא שפחה וגויה שווים הם, כדתנן בפ"ב דיבמות [כב, א] לענין יבום מי שיש לו בן מ"מ פוטר, חוץ ממי שיש לו בן מן השפחה ומן הנכרית דשתיהן ולדה כמותה ואינו מתייחס אחר אביו ומשו"ה אינו פוטר מן היבום, וא"כ ה"ה הכא לענין תרומה. והר"מ בפ"ו מהל' תרומות [הט"ז] הביא דין בן הנכבש עם השפחה וכתב הרדב"ז בביאורו שם וז"ל, העבד אינו פוסל וכו' והכי איתא נמי לענין יבום שהזרע הבא מן השפחה הרי הוא עבד והבא מן הגויה גוי ולא נקרא זרעו, ולא הוצרך רבינו לכתוב דין הבא מן הגויה דכ"ש הוא ע"כ, ואפי' את"ל דמתני' בדווקא, דדוקא שפחה, מטעם דכתב הר"מ דלית לה חייס, ובנכבש עם הגויה לא הוי הכי וה"ה בגוי הבא עליה, מ"מ בעבד הבא עליה מאי איכא למימר: שוב ראיתי לרבינו הרמב"ן בחי' לקדושין בס"פ האומר שכתב שם וז"ל, והא דאמרי' נהי דכשר לא הוי ממזר לא הוי, ק"ל דילמא ממזר נמי הוי, ומקרא לא גמרי' אלא שאין הולד גוי כמוהו, וי"ל דלאו מדיוקא דהא מילתא בלחוד קא דחי לה הכי, אלא משום דשמעינן ליה לרבינא בהדיא בפרק החולץ דמכשר הילכך לא הוי לא גוי ולא ממזר, מיהו ישראל פסול כלומר פגום לכהונה הוי עכ"ל. מתבאר מדבריו דס"ל דמאי דס"ד דש"ס לומר דע"כ ס"ל דהולד כשר מכח קרא דקרי ליה בנך דאי ממזר הוא לאו בנך הוא, אין זה כ"כ הכרח, וה"ה דהיה יכול לדחות דלעולם דס"ל דהוי ממזר ועכ"ז קרינן ביה בנך דלא מפני שהוא ממזר הוא מוכרח דשדינן ליה בתר אביו למהוי גוי, דאפי' הוי ממזר מפני שנעשה בעבירה מ"מ ולדה כמוה ואינו מיוחס אחר אביו הגוי, אלא דהש"ס לא ניחא ליה לומר דרבינא ס"ל דהולד ממזר כיון דשמעינן ליה בעלמא דהולד כשר. ואפשר דלפי דברי רבינו הרמב"ן אפשר דהריטב"א וחידושי קדושין הנזכר הכי ס"ל, דאף דלפי הס"ד פירשו הם דס"ד דאי הוי ממזר אינו קרוי בנך אלא בן הגוי, מ"מ אינו כל כך מוכרח לומר הכי, אלא דלא ניחא ליה להש"ס לומר דס"ל דהוי ממזר מאחר דשמעינן ליה לרבינא דס"ל כשר. ואולם לענ"ד זה נראה דוחק בדברי הריטב"א והחידושין הנזכר דכל כי הא הו"ל לפרש הס"ד זה, דס"ד לש"ס איננו עיקר דה"ה דאפילו יהיה ממזר קרינן ביה בנך:

והנה התוס' בשמעתין [מז, א] כתבו דסברתם דאי שדינן ליה בתר בת ישראל שייך ביה ממזרות, דהכי מוכח בספ"ק דיבמות [יז, א] בחלח וחבור וכו' אמר ר"י וכולן לפסול, כי אמריתה קמיה דשמואל א"ל כי יסיר את בנך מאחרי בנך הבא מישראלית קרוי בנך ואין [בנך] הבא מן הגויה קרוי בנך אלא בנה, פירוש ולא מיפסיל כיון דמתיחס אחר הגויה, ובנות ישראל דההוא דרא איצטרויי איצטרו, וכן מוכח בפ"ב דיבמות דהאי דקרוי בנך גורם לו ממזרות עכ"ל. ונראה דכוונתם דס"ל דהא דאמרינן וכולם לפסול, הכונה כיון שבאו ישראל שבאותו הדור על גויות הרי הבנים אשר הולידו ממזרים הם ומשו"ה מפסלי משום ממזרים ומעורבים בהם, וע"ז קאמר הכא אמריתה קמיה א"ל דאינו כן כיון דישראל הבא על הגויה ולדה כמוה ואינו ממזר, דמזה מוכח דאי הוה שדינן בתר אביהם ישראל הוה שייך ממזרות, אבל כיון דשדינן להו בתר אימיה הגויה לא שייך ממזרות. ומ"ש עוד ובנות ישראל דההוא וכו', כוונתם להביא ראיה נמי דאמרינן התם עלה דאמר שמואל דהאיכא בנות ישראל דהא באותו הדור באו גויים על בנות ישראל, ואמר רבינא בן בתך הבא מן הגוי קרוי בנך, ומשני דאיצטרויי איצטרו, דאלמא דלרבינא דאמר דבן בתך הבא מן הגוי קרוי בנך איכא חשש ממזרות בהם דכיון דקרוי בנך ע"כ הולד ממזר, הרי ראיה דכיון דשדינן בתר אימיה ישראלית שייך ממזרות:

וכן מתבאר מדברי התוס' חיצוניות שהביא הרב בצלאל כ"י שכתבו כדברי התוס' דידן והביאו ראיה זאת וז"ל, וקשה לר"י דהא בספ"ק דיבמות משמע שיותר יש לחושבו ממזר כשמתיחס אחר ישראל ממה שהוא מתיחס אחר הגוי, דקאמר התם וינחם בחלח וחבור וכו', כי אמריתה קמיה דשמואל וכו', ופריך והאיכא בנות ואמר רבינא בן בתך הבא מן הגויה קרוי בנך, פירוש וכיון שהוא מתיחס אחר הישראל שייך ביה ממזרות יותר ממה שהוא מתיחס אחר הגוי עכ"ל:

וק"ק דנראה מדבריהם כפי זה דמסוגיא זאת נראה דהעיקר הוא דלרבינא דאמר קרוי בנך ס"ל דהולד ממזר, ומשו"ה פריך דאמאי קאמר שמואל דלא פסלינן להו משום ממזרות כר"י והאיכא בנות, דגוי הבא על בת ישראל הולד ממזר, וזה תימה דאפי' לפי גירסתם בס"פ האומר ופ"ב דיבמות דגרסי' לימא קסבר רבינא הולד ממזר, הא דחי לה הש"ס דנהי דממזר לא הוי כשר לא הוי פסול הוי, הרי דלפי המסקנא אף דלא הוי ממזר כיון דפסול הוי קרוי בנך לרבינא, ועכצ"ל הכי כמ"ש רבינו הרמב"ן בחידושיו לקדושין כנזכר לעיל דהא אמרינן בפרק החולץ דרבינא ס"ל דהולד כשר, וא"כ איך מייתי הש"ס הכא בספ"ק דיבמות להא דרבינא להכריח דכיון דהא איכא בנות איכא חשש ממזרים בתוכם, כיון דהעיקר דלרבינא קרוי בנך אף דלא הוי ממזר כי אם פסול, וכיון דאיפסיקא הלכתא

בפרק החולץ דלא הוי ממזר, איך פריך הש"ס הכא והאיכא בנות והכוונה לומר דאיכא חשש ממזרות כיון דלא קי"ל הכי. אלא ע"כ צ"ל כדפירש"י דקאי למאי דאמר ר"י משמיה דר"א דנכרי שקדש חיישינן לקידושיו, ועל זה קאמר כי אמריתא קמיה דשמואל וכו' א"ל דבגויות ולדן כמותן, וע"ז פריך האיכא בנות ואמר רבינא דקרוי בנך ודינו כישראל וא"כ אם קדש קדושיו קדושין ואיך קאמר שמואל דלא חיישינן לקדושיו, דכפי פירוש זה אין כאן רמז לענין ממזרות כלל וי"ל:

אות סה ס"ק ד

וראיתי להרב צאן קדשים שכתב על דברי התוס' אלו שחלקו על פירש"י דשמעתין וז"ל, ודבריהם קשים להולמם דבשלמא לפירש"י דלא קאי אלא למ"ד נכרי הבא על בת ישראל הולד כשר ה"ק, לא תימא דמשו"ה פוטר משום דס"ל כמ"ד אין מזהמין ושדינן ליה בתר אימיה, אלא אפי' וכו', אלא לפי' התוס' דלמ"ד אין מזהמין ושדינן ליה בתר אימיה הולד ממזר, ע"כ רב אדא לא קאי אלא דוקא למ"ד מזהמין והולד כשר, דאי למ"ד אין מזהמין והולד ממזר קשה קושית הגמ' מאי איריא לויה אפילו ישראלית נמי פטור דהולד ממזר, וי"ל בדוחק עכ"ל. ודבריו תמוהים בעיני דלפי סברתו דכל דהולד ממזר פטור מפדיון אפי' בישראלית אמאי ניחא ליה לפירש"י, הא לרש"י נמי ע"כ ר"א לא קאי אלא למ"ד אין מזהמין דהולד כשר, אבל למ"ד מזהמין דהולד ממזר מאי איריא לויה אפי' ישראלית פטור כיון דהולד ממזר. ואי ס"ל להרב דלרש"י כל השני צדדין דמצדד הש"ס הוא למ"ד הולד כשר, ומזהמין ואין מזהמין הוא לענין אם פגום לכהונה או לא כאשר שיערנו לעיל, זה לא אפשר אלא לדעת רבינו הרמב"ן דס"ל בעד רש"י דהא דפגום לכהונה לאו דוקא נקבה אלא אפי' זכר, אבל לפי פשט דברי רש"י בפרק החולץ נראה דדוקא נקבה וכמ"ש הרשב"א, וא"כ הכא דבזכר עסקינן לא שייך לצדד ולומר מזהמין על פגום לכהונה דבזכר לא שייך זה. ואי סמך הרב על סברת רבינו הרמב"ן או דרש"י הכי ס"ל הכא בשמעתין, כל כי הא היה צריך לפרש באורך לא לסתום הדברים כאילו פשט הדברים מורין כן:

ואדרבה נראה דלפי פשט דברי רש"י למ"ד מזהמין הולד ממזר קשה יותר מדברי התוספות, דלהתוס' י"ל דה"ק הש"ס ולא תימא למ"ד אין מזהמין דהולד ממזר דפשיטא דפטור, דהא אפי' ישראלית בכה"ג פטור כיון דהוי ממזר וכ"ש לויה, אלא אפי' למ"ד מזהמין דהולד כשר דבישראלית חייב בלויה פטור, דאפשר דלזה כיון הרב במ"ש וי"ל בדוחק, ולענ"ד אין זה דוחק, אבל פירש"י אי אמרינן דמזהמין הולד ממזר א"א לומר הכי, דאדרבה אם הולד ממזר לאו רבותא היה טפי כיון דאפי' ישראלית פטור, והול"ל

איפכא לא תימא למ"ד מזהמין דהתם פשיטא דאפילו ישראלית פטור, אלא אפילו למ"ד אין מזהמין בלויה פטור:

וכל זה בהודאת דברי הרב דנראה דס"ל לענין דינא דבכור ממזר פטור מפדיון הבן, ומשו"ה כתב דאי הולד ממזר אפי' בישראלית בכה"ג פטור כיון דהוי ממזר, וכשאני לעצמי לא ידעתי מנין לו להרב דין זה דממזר פטור מפדיון, דאי משום דכתיב פטר רחם בישראל וממזר לא חשיב פטר רחם בישראל כיון דאינו ראוי לבא בקהל ישראל, הא ליתא דאף דאינו ראוי לבא בקהל מ"מ כישראל גמור הוא וחייב בכל המצות כישראל, והרי בס"פ האומר בקדושין [סח, א] דאמרינן דממזר מותר בשפחה, הקשו הראשונים [רמב"ן רשב"א ריטב"א ור"ן] דמ"ש ממזר דמותר בשפחה אפילו לכתחלה וליתיה בלאו דלא יהיה קדש מבנ"י שאסור ישראל בעבד ושפחה, ותירצו משם ר"ת דהכא כיון דכתיב לא יהיה קדש ולא אמר לא יקח שפחה אלא לא יהיה קדש, פרט לזה שהוא קדש ועומד שיצירתו בעבירה היתה בתחלה יעו"ש, אלמא דדוקא משום דאמר לשון לא יהיה קדש ממעטינן לממזר, אבל מלישנא דכתיב מבני ישראל לא ממעטינן דממזר נמי בכלל בני ישראל הוא כיון דמחויב בכל המצות כישראל, כדמוכח בתוספתא בפ"ה דברכות [הט"ו], דתני התם הכל חייבים בבהמ"ז כהנים [לוים] ישראלים וגרים ועבדים משוחררים חללים וממזרים נתינין סריס אדם סריס חמה פצוע דכא וכרות שפכה כולן חייבים ומוציאין את הרבים ידי חובתן עכ"ל, וכ"כ תניא לענין מצות תקיעת שופר [בתוספתא] בפ"ב דר"ה [ה"ד] דקתני הכל חייבים בתקיעת שופר כהנים וכו' וממזרים וכו' ומוציאין את הרבים י"ח יעו"ש, וכ"כ תניא לענין מקרא מגילה [בתוספתא] בפ"ב דמגילה [ה"ד] ממש כלשון זה, והביאה הפר"ח בהל' מגילה סי' תרפ"ט [אות א'] ע"ש, הרי בפירוש דממזר חייב בכל המצות, ולא עוד אלא דמוציא את הרבים י"ח כישראל גמור:

אשר עפ"י זה תמיה לי מ"ש המרדכי בסוף הלכות קטנות וז"ל, ותניא במס' סופרים וכו' ותו פסל התם [מסכת סופרים פ"א הי"ג] ס"ת שכתבו גר או ממזר, ורבינו שמחה כתב דלא גרסינן ממזר משום דקתני התם זה הכלל כל המוציא את הרבים י"ח כותבו וממזר מוציא את הרבים י"ח, ואיני יודע מנין לו שמוציא את הרבים י"ח, דמההיא דמס' סופרים איכא למילף שאין מוציאין או מדאורייתא או מדרבנן עכ"ל, והדבר תימה איך אשתמיט להמרדכי ברייתות מפורשות בתוספתא דקתני בפירוש דמוציא את הרבים י"ח לא במקום אחד אלא בשלש מסכתות, ובתלתא הויא חזקה דודאי ברייתא מתרצתא היא והאמת כן הוא דמוציא את הרבים י"ח כסברת ר"ש, וע"כ לומר דל"ג התם לענין

ס"ת ממזר כיון דממזר מוציא את הרבים י"ח, ומהתימה על כל הפוסקים שהביאו דברי המרדכי הנזכר ביו"ד סי' רפ"א [סע' ד'] ולא הרגישו מזה, ובשיורי כנה"ג א"ח סי' נ"ג הגהת הב"י אות י"ד כתב וז"ל, שליח ציבור ממזר נראה שתלוי במחלוקת ר"ש והמרדכי אם ממזר כשר לכתוב ס"ת עכ"ל, וגם הוא לא הרגיש לומר דודאי דברי המרדכי דחוים הם מקמי סברת ר"ש כיון דאיכא ברייתות מפורשות כוותיה: באופן דנמצינו למדים דעכ"פ ממזר חייב בכל המצות, ואפי' לסברת המרדכי אינו אלא להוציא אחרים י"ח מטעם דאינו כבוד צבור דממזר דיצירתו בעבירה יוציא את הרבים י"ח, אבל פשיטא דאזיל ומודה דאיהו גופיה חייב במצות, וא"כ לענין בכור ממזר דהוי פטר רחם מהיכא תיתי שלא יתחייב בפדיון, דאם ידוע מי הוא אביו חייב לפדותו כמו שאר בכור כשר, דהא קי"ל בפ"ב דיבמות [כב, א] דמי שיש לו בן אפילו ממזר בנו הוא לכל דבר לפטור מן החליצה ומן היבום וליורשו ולהטמא לו, וכיון דבנו הוא לכל דבר הרי קרינן ביה וכל בכור בניך תפדה ואם לא פדאו אביו חייב לפדות את עצמו:

ובגוונא דשמעתין בבת ישראל דאיעבר מנכרי וילדה בכור אפילו למ"ד הולד ממזר חייב לפדות את עצמו כיון דחייב בכל המצות ה"ה במצות פדיון בכור, והרי לענין בכור לנחלה כתב הרמב"ם בפ"ב מהל' נחלות דין י"ג וז"ל, היה הבכור ממזר נוטל פי שנים שנאמר כי את הבכור בן השנואה יכיר זו ששנואה בנשואיה, וא"צ לומר אם היה בן גרושה או בן חלוצה עכ"ל, הרי מפורש דאפי' ממזר הוי בכור לנחלה, וכיון דלענין פי שנים קראו הכתוב בכור פשיטא דילפינן מיניה לענין פדיון דבכלל קרא דכל בכור בניך תפדה הוי בכור ממזר. ובפ"ק דקדושין (דף כ"ט ע"ב) ת"ר מנין שאם היו לו חמשה בנים מחמש נשים שחייב לפדות כולן ת"ל כל בכור בניך תפדה, ופריך פשיטא בפטר רחם תלה רחמנא, ומשני מ"ד נילף בכור בכור מנחלה מה להלן ראשית אונו אף הכא ראשית אונו קמ"ל, הרי דאי לאו דגלי רבויא דכל בכור בניך מטעם דילפינן בכור בכור מנחלה, הו"א דדוקא הבכור הראשון חייב בפדיון ותו לא, וא"כ לענין בכור ממזר דליכא שום מיעוטא לומר דפטור מפדיון פשיטא דילפינן בכור בכור מנחלה, מה להלן ממזר הוי בכור אף כאן הוי ממזר בכור לפדיון:

אות סה ס"ק ה

הן אמת דראיתי להר"ב לחם משנה בהלכות נחלות [פ"ב הי"ג] שכתב על דברי הר"מ בדין ממזר נוטל פי שנים וז"ל, קשה דאין ממזר אלא מחייבי כריתות דלא תפסי בהו קדושין והך קרא דשנואה בנשואין איירי בחייבי לאוין דתפסי בהו קדושין, כדאמרינן בפרק כיצד ביבמות [כג, א] ואימא פרט לחייבי לאוין, אמר רב פפא חייבי לאוין תפסי

בהו קדושין שנאמר כי תהיין לאיש שתי נשים וכי יש אהובה וכו', אלא אהובה בנשואיה ושנואה בנשואיה ואמר רחמנא כי תהיין, משמע דקרא לא איירי אלא בבת הויה יעו"ש שהאריך בתמיה זאת:

ולענ"ד דבריו תמוהים דדברי הר"ם הם ברייתא דספרי בפירוש בפרשת כי תצא [כא, טו] וז"ל, איזו היא אהובה אהובה לפני המקום שנואה זו שנואה לפני המקום, יכול אין לי אלא אנוסה ומפותה שאינן לו כדרך כל הנשים, מנין אלמנה לכ"ג גרושה וחלוצה לכהן הדיוט ת"ל שנואה, ריבה את העריות שהם בלא תעשה, ועדיין לא ארבה את העריות שחייבים עליהם כרת בידי שמים ת"ל שנואה שנואה ריבה את העריות שהם בל"ת וחייבים עליהם כרת, יכול אפי' שפחה אפי' נכרית ת"ל כי תהיין לאיש כל שיש בה הויה יצאו אלו שאין בהם הויה, וילדו לו בנים מי שהולדות שלו יצאו אלו שאין הולדות שלו עכ"ל. הרי מפורש מהספרי דמרבויא דכתיב שנואה שנואה כמה פעמים מרבינן חד לאנוסה ומפותה וחד לחייבי לאוין וחד לחייבי כריתות, ומפורש מזה דאפילו ממזר הוא בכור לנחלה כדברי הר"מ:

הן אמת דהספרי נראה דלא כדברי רב פפא בפ"ב דיבמות דיליף מקרא דכי תהיין דגבי בכור דקדושין תופסין בחייבי לאוין, דלפי הספרי אינו כן דכיון דרבינן אפי' חייבי כריתות ע"כ כי תהיין דכתיב אין הכוונה בדוקא באשה דקדושין תופסין לו, דהא חייבי כריתות אין קדושין תופסין לו, אלא הכוונה דדרשינן כי תהיין לומר דכל היכא דקרינן ביה כי תהיין לשום איש שבעולם שקדושין תופסין בה מאחר שאינה ערוה עליו, לאפוקי שפחה ונכרית דלא תפסי קדושין לעלמא כלל כמו שמסיים הספרי, וכיון דר"פ לא ס"ל כתנא דספרי קשה על הר"ם איך תפס עיקר כספרי: אבל כד דייקינן שפיר נראה דלק"מ דהא בס"פ האומר [קדושין סח, ב] סתמא דש"ס התם ע"כ דלא כר"פ, דאמרינן התם ולדה כמוה מנלן דאמר קרא וילדו לו כל היכא דקרינן ביה כי תהיין קרינן ביה וילדו, וכל היכא דל"ק ביה כי תהיין לא קרינן ביה וילדו ע"כ, וע"כ ה"פ דדריש הכי כי תהיין כל היכא דקרינן כי תהיין לשום איש שבעולם קרינן ביה וילדו ואפי' חייבי כריתות במשמע, אבל שפחה ונכרית דלא קרינן ביה כי תהיין לשום איש שבעולם לא קרינן ביה וילדו. וכן ראיתי לרבינו הרמב"ן שם בפ"ב דיבמות גבי הא דיליף רב פפא חייבי לאוין מהאי קרא, שהביא שם מ"ש בגמ' בס"פ האומר, ופירש הענין כדבר האמור דלפי סתמא דהתם קרא דכי תהיין אפי' בחייבי כריתות מיירי, וכתב וז"ל, ולההיא מסקנא דהתם חייבי לאוין דתפסי בהו קדושין לא מכי תהיין נפקא כדאמר רב פפא, אלא מדגלי רחמנא בחייבי כריתות דלא תפסי קדושין דגמרינן מאחות אשה מכלל דחייבי לאוין

תפסי בהו קדושין, והא דאמר ר"פ בשמעתין אתיא כאידך לישנא דאמר התם רב אחא בר יעקב דאתיא מק"ו מיבמה, והאי מסקנא דהכא אתיא כר"פ ורב אחא בר יעקב דאיצטריך להו כי תהיין לחייבי לאוין ולא נפקא להו מאחות אשה כלל, דכולה סוגיא בתר תרוציה דר"פ רהטא ולדידיה אתמר, ומסקנא דהתם כלישנא קמא דמפקינן להו מאחות אשה ומייתר כי תהיין לולד שפחה ונכרית שהוא כמוה כנ"ל עכ"ל, וכיוצא לדברי הרמב"ן כתב הריטב"א בחידושיו בפ"ב דיבמות יעו"ש. והנה כי כן י"ל דהר"מ עשה עיקר ממסקנא דקדושין דמייתר כי תהיין למעט שפחה ונכרית, דכי תהיין פי' דכל שיש לה קדושין לשום איש שבעולם קרינן ביה וילדו למעוטי שפחה, כיון דהספרי הכי ס"ל דאפי' חייבי כריתות מרבינן מקרא:

ובהיותי בזה ראיתי בשלטי הגבורים בפרק הבע"י [יבמות סב, ב] דגבי פלוגתא דר"י ור"ל בגוי שנתגייר אם יש לו בכור לנחלה שכתב וז"ל, צ"ע היכא שנודע לנו שהוליד בן ממזר ונשא אשה והוליד בן בכור אי הוי בכור לנחלה או לא עכ"ל. ודבריו תמוהים שהרי כתב הר"מ ושאר פוסקים דממזר נוטל פי שנים דבכור לנחלה הוא, וא"כ מאי מספקא ליה הא הבן ממזר שנולד לו ראשון הוא בכור לנחלה והבא אחריו אין לו שום בכורה כלל. וכבר הרב כנה"ג בח"מ סי' רע"ז בהגהת הטור אות י"ג הביא [בשם הדרכי משה בטור חו"מ שם] דבריו והרבה להשיב על דבריו יעו"ש. וזה פשוט דאם נאמר דדברים אלו הם דברי ריא"ז שהזכיר הש"ג קודם זה וספק זה דממזר הם סוף דברי ריא"ז, ונאמר דריא"ז ספוקי מספקא ליה בדין זה שכתב הר"מ דממזר הוי בכור לנחלה, מטעם דלפי סברת רב פפא דס"ל דמקרא דכי תהיין ילפינן דקדושין תופסין בחייבי לאוין, ומסקנא דסוגיא דפ"ב דיבמות כרב פפא דלדידיה נמצא דקרא דכי תהיין לא מיירי בחייבי כריתות, ואפשר שכן הוא העיקר ולא כמסקנא דפ' האומר, זה דוחק גדול לומר הכי מאחר דבספרי תניא כההיא מסקנא דקדושין ופשיטא דהכי נקטינן, ועוד דלשון ריא"ז אינו סובל זה דא"כ הו"ל למימר בקיצור, צ"ע אם בן ממזר הוא בכור לנחלה או לא, ולמה לו להאריך כ"כ ולומר היכא שנודע לנו וכו' ונשא אשה והוליד בכור וכו', דמה לנו במה שנולד לו בכור אח"כ כיון דעיקר הספק הוא על בן ממזר אי הוי בכור לנחלה או לא:

אות סה ס"ק ו

ואולם לפי חומר הענין אפשר ליישב בדוחק עפ"י מה שנעמוד במ"ש בירושלמי בפ"ב דיבמות [ה"ו] גבי מתני' דמי שיש לו בן אפילו ממזר פוטר ובנו הוא לכל דבר, בעי רב בון בנו הוא לכל דבר אפילו לפריה ורביה ולא שניא עכ"ל, ולכאורה נראה דכפי גירסא זאת בעיא דלא איפשיטא היא אם קיים פריה ורביה בממזר ונשאר הדבר בספק. אמנם ראיתי

לרבינו הרמב"ן בחידושיו שם [יבמות כב, א] וכן הרשב"א וכן הריטב"א בחידושיהם שם שהביאו לשון הירושלמי כן וז"ל, ובירושלמי אמרינן בנו הוא לכל דבר ואפילו לפריה ורביה ולשניה, לומר שאפילו שהוא ממזר גזרו בו שניות וקיים מצות פריה ורביה עכ"ל, מוכח מדבריהם דגירסתם בירושלמי אינו בלשון בעיא כי אם בפשיטות ס"ל לרבי בון דקיים פריה ורביה, ומשו"ה הביאו כן להלכה דקיים פריה ורביה, ואולם הרי"ף והרמב"ם והרא"ש השמיטו הירושלמי:

ויל"ע דאיך אפשר דס"ל להירושלמי בפשיטות דיצא ידי פריה ורביה, כיון דהא קי"ל מצוה הבאה בעבירה אפילו בדיעבד לא יצא ידי חובתו, כדאמרינן בריש פרק לולב הגזול [ל, א] דמטעם זה לולב הגזול פסול מטעם מצוה הבאה בעבירה, וכן כל מצות שבתורה וכ"ש מצוה הבאה בעבירה דערוה החמורה וגדולה כזו, דפשיטא דכל דזה הבן נעשה ונולד בעבירה לא יצא ידי חובת מצות פריה ורביה. ובירושלמי פרק י"ג ממסכת שבת [ה"ג] עלה דמתני' דהקורע בחמתו ועל מתו וכו' אמרינן, חברייא בעון קומי רבי יוסי לא כן אמר ר"י בשם ר"ש בן יוצדק מצה גזולה אין אדם יוצא בה ידי חובתו בפסח, א"ל תמן גופיה עבירה הכא הוא עבר עבירה, כך אנו אומרים הוציא [מצה] מרה"י לרה"ר אינו יוצא ידי חובה בפסח עכ"ל, ולפי מ"ש הריטב"א בחידושיו לשבת גבי מתני' הנזכר ואמרינן בגמרא שם דתניא הקורע על מתו חייב ואעפ"י שמחלל את השבת יצא ידי קריעה וז"ל, פי' ואינו צריך לחזור ולקרוע בחול דקריעה באיסור קריעה היא, ובעו בירושלמי ולא אמרינן בשם ר"ש ב"י מצה גזולה וכו' תמן היא גופא עבירה וכו' כן אמרינן הוציא מצה מרה"י לרשות הרבים אינו יוצא ידי חובתו בתמיה עכ"ל, וכיון דהא דהוציא מצה מרשות היחיד וכו' הוי בתמיה ע"כ דהכוונה דמייתי סייעתא לחילוק שחלק רבי יוסי מהא דהוציא מצה מרשות היחיד, דכיון דהתם פשיטא לן דיצא ידי חובת מצה ה"ה קריעה, ונמצא דצ"ל דעיקר החילוק דר"י הוא דדוקא גבי גזל דהיא גופא עבירה כלומר דגזל בכל אופן היא גופא עבירה, דאפילו אם בא לאכול ממנו לדבר הרשות עבירה היא בידו, משא"כ מוציא מצה מרשות היחיד לרשות הרבים דאין גופא עבירה דלא בכל אופן הויא עבירה, דאם הוציא ברה"ר בחול אין כאן עבירה, וכן בקורע בשבת על מתו דגוף הקריעה עצמה אינה עבירה דאם היה קורע בחול לא היה עבירה, וכל כי הני גווני הוא עובר עבירה מיקרי ואין גופא עבירה. וכן נראה דפירוש הירושלמי כן ממ"ש מרן הב"י בי"ד סי' ש"מ, וכ"כ הלבוש שם גבי קריעה יעו"ש. ואם כן גבי בן ממזר דהערוה אשר בא עליה היא גופה עבירה, דאפילו אם בא עליה שלא לשם מצות פריה ורביה דהיינו שכבר קיים פריה ורביה עבירה היא בידו ודמי לגזל, דמשו"ה דאפילו בדבר הרשות

חשיב עבירה נקרא היא גופא עבירה, וה"ה גבי ערוה דפשיטא דהיא גופא עבירה מיקרי ואין לך מצוה הבאה בעבירה כזאת:

ואפשר היה לומר דמאי דאמרינן בירושלמי דיצא ידי מצות פריה ורביה מיירי בשבא על הערוה בשוגג, ונאמר דע"כ לא אמרינן מצוה הבאה בעבירה אלא כשעבר עבירה במזיד אבל בשוגג לא. אבל נראה דהא ליתא דהר"מ בפ"ו מהל' חמץ דין ז' כתב וז"ל, אין אדם יוצא ידי חובתו באכילת מצה האסורה לו כגון שאכל טבל וכו' או שגזלה, זה הכלל כל שאין מברכין עליו ברכת המזון אין יוצא ידי חובתו וכו' עכ"ל, מתבאר מדבריו דטעם המצוה הבאה בעבירה שייך אפילו בשוגג, שהרי לענין ברכה כתב הר"מ בפ"א מהלכות ברכות [הי"ט] דכל האוכל דבר איסור בין בשוגג בין במזיד אינו מברך עליו לא בתחלה ולא בסוף, וכיון דכלל מסר בידינו הר"מ דכל שאין מברכין עליו ברכת המזון אינו יוצא בה ידי חובתו הרי הוא בכלל, דאפילו אם אכל מצה של איסור בשוגג אין יוצא בה ידי חובתו, דבשוגג נמי איכא משום מצוה הבאה בעבירה. וכן יש ללמוד ממ"ש התוס' בר"פ לולב הגזול [ל, א] בד"ה משום וכו' בס"ד וז"ל, ומיהו תימה בפרק כל שעה דתניא אין יוצא ידי מצה בטבל ודריש לה מקרא, תיפוק ליה משום מצוה הבאה בעבירה דקא אכיל איסורא ונפיק ידי מצה עכ"ל, ואם איתא דבשוגג לא שייך טעם זה למה הניחו הדבר בתימה, בהיות די"ל דאיצטריך קרא לאוכל מצה של טבל בשוגג, דמשום מצוה הבאה בעבירה ליכא אבל מקרא דקפיד לומר דאין יוצאין אלא בדבר שחל עליו איסור חמץ גם בשוגג לא יצא במצה של טבל, כיון דאין בה כ"א איסור טבל ולא מצי חל עליה איסור חמץ, אלא עכצ"ל דס"ל להתוספות דאפילו בשוגג שייך טעם זה דמצוה הבאה בעבירה, וא"כ הכא אפילו אי מיירי בבא על הערוה בשוגג מ"מ לא יצא ידי פריה ורביה כיון דהויא מצוה הבאה בעבירה:

אלא דאפשר לומר דהירושלמי מיירי בבא על הערוה באונס, וכגון מה שכתבו התוס' בר"פ החולץ [לה, ב] בד"ה ונמצאת מעוברת וכו' שכתבו, דמאי דאמרינן במתני' דהכונס את יבמתו ונמצאת מעוברת וילדה בזמן שהולד של קיימא יוציא וחייבין בקרבן, היינו שבא עליה תוך ג' חדשים, דאי לאחר ג' אמאי חייב קרבן כיון דרוב נשים עוברן ניכר לשליש, וזו כיון שלא הוכר עוברה מאי הוה ליה למיעבד, וכה"ג אמרינן בשבועות [יח, א] פרט לאנוס יעו"ש, והר"ם פרק ה' מהלכות שגגות [ה"ו] כתב, דהיינו טעמא דבאנוס אינו חייב חטאת ובשוגג חייב, משום דהשוגג היה לו לבדוק ולדקדק ואילו בדק יפה יפה ודקדק בשאלות לא היה בא לידי שגגה, ולפי שלא טרח בחקירה ודרישה ואח"כ יעשה צריך כפרה, אבל זה מה לו לעשות הרי טהורה היתה ושלא בשעת וסתה בעל

אין זה אלא אונס עכ"ל, וא"כ י"ל דאף דבשוגג נמי איכא משום מצוה הבאה בעבירה היינו דוקא מפני שהיה לו לבדוק יפה יפה ולא היה בא לידי שגגה, אבל באונס שבא על יבמתו אחר ג' חדשים ולא הוכר עוברה ואח"כ נמצאת מעוברת דאנוס הוא כמו שכתבו התוס', לא חשיב מצוה הבאה בעבירה דאונס רחמנא פטריה, ועל ממזר הנולד בזה האופן דבאונס בא עליה דקי"ל דאפילו באונס הוי ממזר וכמ"ש הרמב"ם בפט"ו מהלכות איסו"ב [ה"א] ע"ז הוא שאמרו בירושלמי דיוצא ידי פ"ו, אבל במזיד או שוגג אם בא עליה לא קיים פ"ו מטעם מצוה הבאה בעבירה. ואפשר דמזה הטעם השמיטו הירושלמי הנזכר הרי"ף והר"מ והרא"ש, דכיון דע"כ א"א לומר דין זה דיוצא י"ח פ"ו כי אם בבא עליה באונס ע"ד הנזכר, וכגון דא מילתא דלא שכיחא הוא ומשו"ה השמיטוהו: והנה טעם זה דמצוה הבאה בעבירה וכ"כ בענין זה דממזר סהדי במרומים דקיימתיהו מסברתי, ושוב זכיתי וראיתי תשובה להרדב"ז כ"י [ח"ז סי' ב'] שעמד בדין זה והביא הירושלמי דיבמות ודברי הראשונים והעלה לענין הלכה דבממזר אינו יוצא י"ח פ"ו, עיקר טעמו מטעם מצוה הבאה בעבירה, והאריך בזה וגם הביא דברי התוס' בפרק יש נוחלין (דף ק"ט ע"א) ד"ה כיון וכו' שכתבו וז"ל, אבל ממזר איצטריך ריבוי משום דבזרע פסול הוי שמו מחוי עכ"ל, וכתב הרב על דברי התוס' משמע בהדיא דלא קיים פ"ו וזהו תורף דבריו:

ולפי כל האמור אפשר ליישב דברי ריא"ז בהניח דס"ל לענין הלכה כדעת הרי"ף והרמב"ם שהשמיטו הירושלמי הנזכר, וס"ל דהיינו טעמא דכיון דמצוה הבאה בעבירה היא לא שייך לומר דקיים מצות פריה ורביה כי אם בבא על הערוה באונס, אבל במזיד או שוגג לא יצא י"ח, ועפי"ז עלה ונסתפק בהוליד בן ממזר ומיירי בבא על הערוה במזיד או בשוגג דסתמא דמלתא הכי הוי, דאונס מילתא דלא שכיחא הוא, ומשו"ה לא פירש דבריו, וספוקי מספקא ליה דסברא אלימתא הוא דכל דלא קיים בו פריה ורביה לא חשיב ראשית אונו לענין בכור לנחלה כיון דהוו תרתי דסתרן. וכיון שכן י"ל דמה שדרשו בספרי מקרא דשנואה דאפילו מחייבי כריתות, היינו באופן דבא על הערוה דשנואה היא לפני המקום והיה באופן שהיה באונס, דבכה"ג כיון דמקיים מצות פריה ורביה הרי חשיב בנו לכל דבר ולבכור לנחלה נמי חשיב בנו, אבל אם בא עליה במזיד או בשוגג אפשר כיון דאינו מקיים בו מצות פריה ורביה לא חשיב בנו נמי לענין בכור לנחלה זהו צדדי הספק:

והיותר נראה בעיני ליישב דברי הרב כדי שיתיישב נמי למה הוצרך להאריך לומר ואחר כך נשא אשה ונולד לו בכור, ואמאי לא כתב בקיצור דצריך עיון אי בן ממזר הוי בכור

לנחלה כאמור, והוא על פי מה שראיתי להרב בית שמואל באה"ע סי' א' שהביא מור"ם שם [ס"ו] דבבן ממזר מקיים פ"ו, דכתב הרב ב"ש [ס"ק י"א] דמדברי ספר חסידים סי' ת"ק שכתב מוליד ממזר ל"מ דלא קיים מצות פריה וריביה אלא שמעכב המשיח, דקאמר ממזירא לא חי ואותו ממזר שהוליד לא יוליד בנים דלא חי כטרפה דלא חי עכ"ל, יש לדון דאיירי בשאינו ידוע שהוא ממזר שאינו חי, אבל אם ידוע שהוא ממזר, קיים האב פריה וריביה דאז חי עכ"ד, ולפי זה אפשר דגם מ"ש בירושלמי והראשונים שהביאו, היינו כשידוע שהוא ממזר שהוא חי, אבל כשאינו ידוע שאינו חי אליבא דכו"ע לא קיים פריה וריביה. והנה בירושלמי פרק האומר בקידושין הל' י"א וכן ביבמות פרק הערל הל' ג' אמרינן, רב הונא אמר אין ממזר חי יותר מל' יום, ואמרינן אימתי בזמן שאינו מפורסם אבל אם היה מפורסם חי הוא יעו"ש, מפורש יוצא דבאינו ידוע חשיב כאילו נולד בן ח' דנפל הוא דאינו חי ל' יום, דממזר נמי אם אינו ידוע לאו בר קיימא הוא ואינו חי ל' יום שלמים:

וע"כ י"ל דריא"ז הכי ס"ל כסברת ספר החסידים לענין מצות פריה וריביה, וע"כ עלה ונסתפק דאם נודע לנו שהוליד ממזר, כלומר דאין לנו ידיעה מגוף הממזר מיהו, אלא שנודע לנו שזה הוליד ממזר, וגוף הממזר אינו ידוע ואינו מפורסם, דבכה"ג אינו חי עד ל' יום שלמים, וע"כ לענין בכור לנחלה אין להסתפק על גוף הממזר אם נוטל פי שנים כיון שאינו ידוע לנו, ועיקר הספק הוא על הבא אחריו מאשה אחרת אם הוא בכור לנחלה, דכיון דהממזר שהוליד אינו ידוע ואינו חי ל' יום שלמים, אפשר דהדר דיניה כבן ח' שנולד חי שהעלינו לעיל, דאף שיצא כולו לאויר העולם חי כל שאינו בר קיימא הבא אחריו בכור לנחלה, והכא נמי אף דמיירי דכלו לו חדשיו ובן ט' הוא, מ"מ כיון דאינו חי ל' יום שלמים כאילו לא כלו לו חדשיו דמי, ולא קרינן ביה ראשית אונו דבעינן שלבו של אביו דוה עליו לאפוקי זה שאין לבו של אביו דוה עליו כיון דלאו בר קיימא הוא, די"ל דאף דאמרינן בספרי דממזר הוי בכור לנחלה היינו באופן שידוע ומפורסם הוא דחי ובן קיימא הוא, אבל בנ"ד דאינו ידוע ולאו בר קיימא הוא אפשר דחשיב כאילו אינו בן ט', או דלמא דכל דכלו לו חדשיו ונולד כולו חי חשיב בכור לנחלה והבא אחריו אינו בכור, זה צדדי הספק, ואף כי ידעתי כי כל הדרכים בדוחק נאמרים, מ"מ לפי חומר הענין זהו הנראה לע"ד ליישב דבריו:

איך שיהיה נחזור למאי דאתאן עלה דפשיטא כיון דממזר חייב בכל המצות ממזר בכור חייב בפדיון, ובפרט דילפינן בכור בכור מבכור לנחלה, דאפילו ממזר כל שידוע

ומפורסם לכו"ע הוי בכור לנחלה וה"ה לפדיון, וכ"כ מוהריק"ש בי"ד סי' ש"ה משם תשובת הרדב"ז דממזר פטר רחם חייב בפדיון יעו"ש:

אות סה (השני) ס"ק א

והנה לענין הלכה בפלוגתא דר"פ ומר בריה דרב יוסף משמיה דרבא [בכורות מז, א], כתב רבינו הרמב"ן דהלכתא כרב אדא דלויה שילדה בנה פטור כמר בריה דרב יוסף דאפילו בדאיעבר מישראל, והביא ראיה מדאמרינן בפ"ק דמכילתין [ד, א] לויה לא תיפקע, ומשני הא ל"ק כדמר בריה דרב יוסף משמיה דרבא, ומדלא קאמר א"נ כדר"פ ש"מ הלכתא כוותיה, וכתב הרא"ש בפסקיו [סי' ב'] ע"ד רבינו וז"ל, מה שהביא ראיה מפ"ק אינה ראיה דלא מצי למימר התם א"נ כדר"פ, דהא פריך לויה לא תיפקע כמו לוי והוצרך לדמר בריה דרב יוסף דכל לויה מפקעת לתרץ קושיתו, ולר"פ אה"נ דלויה לא מפקע אי איעבר מישראל דלמשפחותם לבית אבותם כתיב עכ"ל:

ולע"ד לא הבנתי דחיה זאת, דהא ודאי מילתא דפשיטא הוא דמאי דפריך התם לויה לא תיפקע אלמה אמר רב אדא וכו' לכו"ע פריך, דקושיא זאת שייכא נמי לסברת ר"פ דס"ל דדוקא אם איעבר מגוי לויה פוטרת, דכיון דעיקר הק"ו היא דכיון דלא נמנו במדבר לפטור בכורי ישראל אלא זכרים אבל נקבות לא הפקיעו כלום כמ"ש רש"י שם, אם כן אפילו לר"פ דס"ל דכל דאביו ישראל בתר אביו שדינן ליה דלמשפחותם לבית אבותם כתיב, מ"מ כיון דאביו גוי פוטר אותו מפני שאמו לויה, ומאין הרגלים דמפני אמו לויה יפטר כיון דבמדבר לא הפקיעו אלא הזכרים, וע"ז משני הא ל"ק כדמר בריה דר"י דאמר פטר רחם בפטר רחם תלא רחמנא, הך שינויא שייך נמי לר"פ, דאם נאמר כפרש"י שם דס"ל דלא מיתרצא הך פירכא דבן לויה בשינויא דפטר רחם, אלא הכוונה הוא דאם אשכחן דכל הלוים פטורים אפילו פחותים מבן חדש שהיו במדבר שלא הפקיעו בן לויה פטור, א"כ לר"פ נמי א"א לומר דלויה פוטרת אף שאביו גוי אף דלא מצינו לויה שהפקיעה במדבר, כי אם מטעם זה דכיון דבפ"ר תלא רחמנא, הרי צד קדושת לוי שיש לו מצד אמו פוטר אף דאינו לוי מצד אביו, דכל דאפילו פחות מבן חדש פוטר מסתברא דה"ה לויה, כיון דבפ"ר תלא רחמנא בדין הוא דצד לויה אמו בלבד פוטר: וכן לסברת התוספות שכתבו שם דמתרצא הך פירכא דבן לויה בשינויא דפטר רחם, וכוונתם לע"ד לפי מה שהביא הרב בצלאל כ"י ע"ד התוספות שם בגליון וז"ל, דבן לויה כיון דבפ"ר תלא רחמנא והיא לויה מיפטרא שפיר אע"פ אין אביו לוי, אבל פחות מבן חדש כיון דאיכא גריעותא דמחוסר זמן גרע טפי עכ"ל, דהכוונה לע"ד דבשלמא בלוי זכר שהפקיע במדבר ובר הפקעה הוא גרע טפי במחוסר זמן, אבל לויה דמעיקרא הנקבות לא היו

בכלל הפקעה ולאו בני הפקעה נינהו, מסתברא דמצד שהיא לויה והלוים עצמם פטורין מפדיון ה"ה דלויה נמי פוטרת מכח דצד לויה יש בו מצד אמו, וא"כ אף לסברת התוספות כ"כ צ"ל הך שנויא, דלרב פפא נמי דאיעבר מגוי. ומ"ש הרא"ש דלר"פ אה"נ דלויה לא מפקעה אם איעבר מישראל וכו' אינו מובן, דהתינח אי איעבר מישראל אבל אי איעבר מגוי דאמרינן דפטור צריכין אנו ע"כ להך שנויא, דאם לא כן כיון דנקבות לא הפקיעו במדבר מנ"ל דלויה פוטרת בדאיעבר מגוי, וא"כ שפיר היה אפשר לומר א"נ כדר"פ כדכתב רבינו, ומדלא קאמר הכי ש"מ דלית הלכתא כוותיה דר"פ:

אות סה (השני) ס"ק ב

עוד כתב רבינו טעם אחר מטעם דאין הלכה כתלמיד במקום הרב, וע"ז נמי כתב הרא"ש וז"ל, אדרבה הגאונים פסקו דמאביי ורבא ואילך הלכה כבתראי עכ"ל. ונראה דרבינו עושה עיקר מאי דחזינן בה"ג דפסק כרבא דלא כר"פ, בההיא דאמרינן בשבת (דף קמ"א ע"א) בטיט שעל גבי רגלו דלרבא מקנחו בכותל ואין מקנחו בקרקע ור"פ ס"ל דאחד זה ואחד זה מותר כמו שמפורש בדברי ה"ג בשבת דף כ' ע"ג [פרק כ"ג] יעו"ש, וכן פסק הרי"ף שם בהלכות והביא דברי ההלכות גדולות יעו"ש, ואף דהמאור השיג ע"ז דלא כהרי"ף דאנן כר"פ עדיפא לן משום דבתרא הוא מ"מ רבינו כתב שם במלחמות וז"ל, אמר הכותב לא כי אלא ר"פ במקום רבא תלמיד היושב לפני רבו הוא וכו', ואין הלכה כתלמיד במקום הרב יעו"ש. וכיוצא לזה מתבאר מדברי רבינו במלחמות דפ"ב דב"ק [על דף כ"ו ע"ב], בההיא דאמרינן בדף י"ז ע"ב אמר רבא זרק כלי מראש הגג וכו' כתב שם וז"ל, ודעת רבינו הסכים עליו שהרי חצי נזק צרורות מיבעיא ליה לרבא אי משלם מן העליה או לא ולר"פ פשיטא ליה, ופסק רבינו ז"ל בפ"ק הלכתא כר"פ משום דרבא לא פשיטא ליה, דאילו פשיטא ליה ופליג אדר"פ בודאי הוה הלכתא כרבא עכ"ל: והנה הרא"ש שכתב בשמעתין [סי' ב'] דהגאונים פסקו דמאביי ואילך הלכה כבתראי, כ"כ ג"כ בההיא דפ' תולין [סי' י"ג] דהלכה כר"פ מטעם זה, וכן מתבאר ממ"ש הרא"ש בריש פ"ק דב"ק [סי' א'] גבי חצי נזק צרורות יעו"ש, וכ"כ הרא"ש בפ"ד דע"ז סי' י"א גבי ההוא חביתא דאישתקל ברזא מיניה, דר"ת פסק דלית הלכתא כר"פ מטעם דרבא רביה פליג, וכתב שם וז"ל, והא נמי ליתא דאי פליג ר"פ אדרבא הלכתא כר"פ דהוא בתראה, וכ"פ בעל ה"ג דהלכתא כאביי דאמר ידו כידה בפרק החולץ [לט, א] משום דקאמר ר"פ דיקא מתני' כוותיה דאביי עכ"ל, ודברי הה"ג בההיא דידו כידה הביאה התוס' ג"כ בפרק החולץ (שם) ד"ה ואע"ג וכו'. וקשה דאם כן דברי הה"ג סתרי אהדדי מההיא דפסק כרבא בשבת בפ' נוטל, וסברת ר"ת שהזכיר הרא"ש בע"ז הביאה התוס'

שם בפ"ד דע"ז (דף נ"ט ע"ב) ד"ה אמר רב פפא וכו' וכתבו וז"ל, אומר ר"ת דודאי דלית הלכתא כר"פ משום דרבא פליג עליה, ואע"ג דהוא בתראה יותר מרבא, משום דרבא רבו וגם הוא בתראה והיה גדול ממנו בחכמה ובמנין עכ"ל, ולפי דברי ר"ת אלו צריך ליישב מ"ש התוס' בפ' האיש מקדש (דף מ"ה ע"ב) ד"ה הוה עובדא וכו' משם ר"ת יעו"ש, דלכאורה נראה דדבריו סתרי אהדדי. וי"ל דשאני ההיא דע"ז דחלקו ר"פ עם רבא פנים בפנים, דהתם אמר ליה רב פפא לרבא אמרינן, והא דאמרי בקדושין מיירי בשלא חלקו פנים בפנים:

וראיתי להרא"ש בפרק ב' דעירובין בסי' ד' שכתב וז"ל, טחו בטיט ויכול לעמוד וכו' רבא אמר לא הוי מיעוט ורבה אמר הוי מיעוט, והראב"ד והרז"ה פסקו כרבא והר"ם ז"ל [פט"ז מה' שבת ה"ט] פסק כרבה, וכ"נ דאין הלכה כתלמיד במקום הרב ומאביי ורבא ואילך הוא דקי"ל כבתראי ולא כאביי ורבא כנגד רבן עכ"ל, מפורש יוצא מדבריו דס"ל בפשיטות דהא דמאביי ורבא ואילך הלכתא כבתראי ואפילו תלמיד במקום הרב היינו אחר אביי ורבא, אבל הם עצמם אביי ורבא לית הלכתא כוותייהו נגד רבן. ובפרק המדיר עלה דאמרינן בש"ס (דף ע"ה ע"א) גבי הלכה אצל חכם והתירה מקודשת דרבא מוקי לה באשה חשובה, וכתב הרא"ש [סי' י"ג] וז"ל, ומצאתי כתוב שנסתפקו הגאונים היכא דפליגי רבה ורבא הלכתא כמאן, משום דקי"ל דמאביי ורבא ואילך הלכתא כבתראי אף אם הוא כנגד רבה שהיה רבם או לא, והלכך יש להחמיר להצריכה גט אף באשה חשובה עכ"ל:

וראיתי להר"ן ז"ל שם בפרק המדיר שכתב וז"ל, ולפי אוקמתא דרבא באשה חשובה אינה מקודשת, והר"מ ז"ל פסק בפ"ז מהלכות אישות ה"ח שלא חלק בין אשה חשובה לשאינה חשובה, אבל הרמב"ן ז"ל כתב דכיון דלא איתבררא מילתא בין הגאונים ברבה ורבא כמאן מינייהו פסקינן בכל מקום, מסתברא הכא דחיישינן, ולכך באשה חשובה אינה מקודשת גמורה אבל ספק מקודשת היא עכ"ל, ויש לתמוה דמאחר דרבינו הרמב"ן ס"ל בפשיטות בשמעתין ובשאר דוכתין הנז"ל דאפילו ר"פ דהיה אחר אביי ורבא לא אמרינן דהלכתא כוותיה דר"פ דבתרא הוא כיון דאין הלכה כתלמיד במקום הרב, א"כ נראה דלא ס"ל הא דכתבו הגאונים דמאביי ורבא הלכתא כבתראי כדכתב הרא"ש, וא"כ כ"ש באביי ורבא עצמם דמילתא דפשיטא הוא דאין הלכה כרבא לגבי רבו רבה, ואיך תפס הכא שיטת הגאונים בזה לעשותה ספק מקודשת, דהא לא שייך זה אלא לשיטת הגאונים דס"ל בפשיטות דאחר אביי ורבא הלכה כתלמיד במקום הרב, וע"ז נסתפקו

דלא אמרו אלא מהם ואילך אבל מהם לרבה שהיה רבם הלכה כרבם, אבל לדעת רבינו דאפילו מהם ואילך הלכה כרבם לא שייך ספק זה וצ"ע:

אות סו

עוד יש לעמוד בטעם זה שכתב רבינו משום דאין הלכה כתלמיד במקום הרב, דהא אמרינן בשמעתין [מז, א] עלה דפריך הש"ס לר"פ ממתני' היא וכהנת היא ולויה, אלא דאיעבר מנכרי כהנת פטורה והאמר רב פפא בדיק לן רבא כהנת שנתעברה מגוי מהו ואמינא ליה לאו היינו דר"א ב"א וכו', וא"ל הכי השתא בשלמא לויה בקדושתה קיימא ע"כ, דמדאמר ליה ר"פ בפשיטות לאו היינו דר"א ב"א, ש"מ דידע ברבו רבא דהא דר"א בלויה היא, ע"כ מיירי דאיעבר מגוי, דאי מישראל למשפחותם לבית אבותם כתיב דהכי אגמריה רבא רביה לר"פ, וע"כ אמר ליה בפשיטות לאו היינו דר"א ב"א, דאלת"ה מאי מייתי מהא דר"א ב"א כיון דאפשר לומר דמיירי דאיעבר מישראל, ואפילו את"ל דר"פ לפי שיטתיה דס"ל דהא דר"א ב"א אי אפשר אלא בדאיעבר מגוי וא"ל הכי לידע דעת רבו אי ס"ל כוותי' אי ס"ל דאפשר דין זה אפילו בדאיעבר מישראל, מ"מ אם איתא דס"ל לרבא דמשכחת לה אפילו בדאיעבר מישראל, למה לא השיב לו דאין ראיה מדברי ר"א ב"א אפילו בלויה דאיעבר מגוי דאפשר לדחות דמיירי בדאיעבר מישראל, ואפילו את"ל כיון דס"ל דדין זה דלויה מיירי בין בדאיעבר מישראל ובין דאיעבר מגוי, וע"ז השיב לו דל"ד לויה לכהנת, מ"מ אם איתא דרבא ס"ל דר"א מיירי אפילו בדאיעבר מישראל לא היה מניח לר"פ שישאר בסברתו זאת דס"ל דבאיעבר מישראל לא שייך דין זה, דכיון דרבו מובהק היה מן הראוי היה דלימא ליה סברתו דסובר דלא כוותיה, אלא דאפילו מישראל שייך דין זה, וגם לימא ליה דאפילו דדין זה כוותיה בדאיעבר מגוי נמי מ"מ ל"ד כהנת ללויה:

אלא עכצ"ל דכפי ויכוח זה שהיה לר"פ עם רבא רבו ש"מ דרבא ס"ל דלויה מישראל אינו פוטר כסברת ר"פ, וא"כ כפי"ז י"ל דאמוראי נינהו אליבא דרבא, דלמר בריה דר"י רבא סבר דאפילו מישראל פוטר, ולר"פ ס"ל איפכא דלרבא מישראל אינו פוטר, וכיון דר"פ סובר דרבו ג"כ סבירא ליה כוותיה א"כ אזדא לן הך טעמא דאין הלכה כתלמיד במקום הרב:

ואין לומר דהכא גרסינן בדיק לן רבה בה"א ולא רבא באל"ף, דמלבד דזה א"א דרבה בה"א גרסינן, דהא ר"פ לא ראהו לרבה בה"א, וכמ"ש רש"י בכתובות (דף ל"ד סוף ע"א) יעו"ש, יתר ע"כ דאי גרסינן רבה בה"א אדרבה יותר קשה לרבינו, דכיון דמכח זה מוכח

דרבה רבו של רבא ס"ל היפך סברת רבא תלמידו הלכתא כרבה ולא כרבא דאין הלכה כתלמיד במקום הרב:

והנה בעיקר מאי דפריך הש"ס לר"פ ממתני' דהיא וכהנת היא ולויה, דר"פ במאי מוקי לה, ומשני הש"ס דלעולם דאיעבר מכהן והיא בת ישראל ואמאי קרי לה כהנת דבנה כהן. ויש לעמוד דהאי שינויא דמשני הש"ס דוחק גדול הוא, ואמאי לא משני באופן דעדיף טפי, דלעולם דכהנת דאיעבר מגוי מיירי מתני', אלא דמיירי דנבעלה לגוי באונס, ואמרינן ביבמות (דף נ"ו ע"ב) דללישנא בתרא דרבא התם דכל שהוא באונס לא קרינן בה זונה, ואע"ג דסברת הר"מ בפ' י"ח דהלכות איסו"ב דין ו' ולפי מ"ש ה"ה שם, דאפי' ללישנא בתרא דרבא לא קאמר אלא באשת איש, אבל שאר פסולין כגון עבד ונכרי מודה רבא דאפי' באונס קרינן ביה זונה יעו"ש, מ"מ מדברי הרשב"א בתשובה סי' אלף רל"א מתבאר דס"ל דללישנא בתרא דרבא כל שהוא באונס אפילו בשאר פסולין לא קרינן בה זונה, וכן מתבאר ממ"ש בחידושיו ליבמות על (דף נ"ט ע"ב) דפריך התם למאי דמוקמינן לרב כר"א דמאי איריא משום בעולה תיפוק ליה דהויא לה זונה שכתב וז"ל, קשיא לן דהא רבא גופיה הוא דאמר לעיל כל שבאונס לא קרינן לה זונה ואפשר לומר וכו' יעו"ש, וכדברי הרשב"א אלו כתב רבינו הרמב"ן בחידושיו ליבמות שם יעו"ש, דלדידהו נמצא דס"ל דאפילו בשאר פסולים כל שבאונס לא הויא זונה, וא"כ הכא שפיר הוה מצי לאוקומא בנבעלה לגוי באונס דכיון דלא עשאה זונה לא נפסלה מן הכהונה ושפיר פוטר את בנה מחמשה סלעים:

שוב ראיתי לרבינו הרמב"ן בספר המלחמות שכתב על דברי המאור בהא דרבא דכל שבאונס לא הויא זונה וז"ל, אבל מפני שמדברי בעל המאור נראה שלא עלה לו פי' השמועה כהוגן אנו צריכין לפרש דללישנא קמא דרבא וכו', וללישא בתרא דרבא כל שבאונס לא קרינן בה זונה, הלכך בכולן אין לוקין עליהם מן השמות הללו, אלא פסולין לכהונה משום ובת כהן כי תהיה אלמנה וגרושה וכו' מי שיש לו אלמנות וגרושין בה יצאו אלו שאין אלמנות וגרושין בה, ולכהונה ק"ו מתרומה כדאמרינן לקמן בפרק אלמנה עכ"ל, הרי מבואר דאפילו לפי סברת רבינו היינו דוקא דאינו לוקה הכהן עליה משום זונה, אבל עכ"פ אפילו באונס פסולה לכהונה מקרא דובת כהן כי תהיה אלמנה וגו', ומסתמא גם הרשב"א קאי כסברתו של רבינו. ויש לתמוה על הרב מ"ל בפרק י"ח מהלכות איסו"ב דין ב' בד"ה שוב ראיתי להרשב"א וכו', שנראה שכל מה שתמה על הרשב"א הוא מפני שלא ראה דברי רבינו הרמב"ן במלחמות הנזכר לעיל, דלפי דברי הרמב"ן אין כאן קושיא כלל. וא"כ אין כאן שום קושיא בשמעתין דאמאי לא מוקי לה

בנבעלה באונס, דאפי' באונס נפסלה לכהונה כדילפינן מקרא דובת כהן וגו' וכמ"ש רבינו הרמב"ן ז"ל:

והנה הריטב"א בחידושיו לקדושין בס"פ האומר [קדושין סח, ב] גבי גוי ועבד הבא על בת ישראל, הביא סברת רבו דהיה פוסק להיתרא לגמרי דהולד כשר אפילו לכהונה, ככל הנהו דמורו להיתרא לגמרי, ולית לן דרשא דר"י משום רשב"י דאמר מנין לגוי ועבד וכו' שפסלוה שנאמר ובת כהן כי תהיה אלמנה וכו', היינו דס"ד לרבו לומר דכיון דהולד כשר לכהונה ה"ה דהיא נמי אינה נפסלת לכהונה, אלא דאח"כ בסוף דבריו כתב, ומסתברא לי דאפילו מאן דמכשר לגמרי דווקא בולדה אבל היא ודאי כיון שנבעלה לגוי נפסלה לכהונה מדר"י משום רשב"י וכו', והיינו דפסלינן שבויה בכל מקום לכהונה אפילו לכהן הדיוט וכן חזר ואמר מורי נר"ו עכ"ל: ויש להעיר קצת דאמאי לא הכריע דהיא ודאי פסולה משמעתין דהא רבא בפרק החולץ (דף מ"ה ע"א) גבי ההוא דאתא לקמיה דרב א"ל גוי ועבד הבא על בת ישראל מהו וכו', וכי אתא לקמיה דרבא א"ל או גלי או נסיב בת מינך, ופירש"י גלי צא לגלות במקום שלא יכירוך ויתנו לך בת ישראל כשרה, וע"כ צ"ל דסבירא ליה לרבא דהולד כשר לגמרי, דאי הוה ברתיה פסולה לכהונה היכי אמר הכי הא נפיק מיניה חורבא דאזל כהן ונסיב לברתיה כמ"ש שם הריטב"א לעיל מזה, ואם איתא דהיא ג"כ אינה נפסלת איך קאמר רבא בשמעתין דכהנת דאיעבר מגוי חייב הבן בחמשה סלעים מטעם דכיון דנפסלה לכהונה חשיבא כזרה. הן אמת דהריטב"א לעיל מזה הביא הא דזיל גלי משמיה דרב יהודה שכ' בזה הלשון, כי אתא לקמיה דרב יהודה א"ל זיל גלי וכו', כנראה שגירסתו היה כן בגמרא, דאם איתא דאית ליה כגירסתינו דאיכא תרתי כי אתא קמיה דרב יהודה א"ל זיל איטמר וכו' וכי אתא לקמיה דרבא א"ל זיל גלי וכו', ואם איתא דגירסתו כך היה לו להביא תרתי דרב יהודה ודרבא, וא"כ הוא דלא גריס הא דאתא לקמיה דרבא א"ש מה שלא הביא משמעתין ודו"ק:

אות סז ס"ק א

איתמר [מז, ב] אר"ש בן יאשיה אמר ר"ל כהן שמת והניח בן חלל בתוך ל' יום וכו': הנה מקמי הכי אמרינן בשמעתין דפליגי בזה רב חסדא ורבא בר רב הונא, דלרבא ב"ר הונא אפילו במת האב בתוך שלשים יום אין הבן חייב לפדות את עצמו, מטעם דא"ל אתינא מכח גברא דלא מצית לאשתעויי דינא בהדיה, ולענין הלכה [רמב"ם פי"א מה' בכורים הי"ב ושו"ע יו"ד סי' ש"ה סי"ט] לא קי"ל כוותיה אלא כרב חסדא ור"ש יאסינאה ור"ל דס"ל דכל דמת בתוך ל' יום לא זכה אביו בפדיונו דהא לא איחייב האב מעולם, דבתוך ל' יום לאו בר פדיון הוא, אלא הבן נתחייב לאחר מיתת אביו וחייב ליתן לכהן אחר, ולא

מצי למימר אתינא מכח גברא דלא מצית לאשתעויי דינא בהדיה. וכיוצא לזה מתבאר בפ"ק דמכלתין (דף י"א ע"א) אר"נ אמר רבה ב"א ישראל שהיה לו טבלים ממורחין בתוך ביתו שנפלו מבית אבי אמו כהן, ואותו אבי אמו כהן נפלו לו מבית אבי אמו ישראל מעשרן והן שלו. ומתבאר שם בצריכותא דעביד הש"ס מההיא דישראל שיש לו עשרה פטרי חמורים וכו', דדוקא משום דאמרינן מתנות שלא הורמו כמי שהורמו דמיין, והיה ביד הכהן מורישו להפריש תרומה ומעשר חשיב כאילו כבר הפריש וזכה בהם וזוכה היורש נמי בהם, אבל אי אמרינן מתנות שלא הורמו לאו כמי שהורמו דמיין, או אפילו למ"ד כמי שהורמו דמיין והיה קודם מירוח דעדיין לא היה בידו להפריש, חייב ישראל היורש להפריש וליתן לכהן אחר. וכן מתבאר בפ' האיש מקדש (דף נ"ח ע"א) דלמ"ד טובת הנאה אינה ממון מוקי מתני' דהמקדש בתרומות ומעשרות בישראל שנפלו לו טבלים מבית אבי אמו כהן וקסבר מתנות שלא הורמו כמו שהורמו דמיין יעו"ש, דמשמע דדוקא אי אמרינן כמי שהורמו זוכה בהם היורש, אבל אי אמרינן כמי שלא הורמו לא זכה בהם היורש:

וכן מתבאר מדברי הר"ם בפ"ו מהל' מעשר דין כ"א שכתב וז"ל, ישראל שירש טבל ממורח מאבי אמו כהן ואותו אבי אמו ירשו מאבי אמו ישראל ה"ז מפריש ממנו מעשרותיו והם שלו, שהמתנות הראויות לתרם כמו שהורמו הם אע"פ שלא הורמו עכ"ל, ופשוט הוא שדין זה הוא ממאי דאמרינן בפ"ק דמכילתין במימרא דר"נ אמר רבה בר אבוה הנזכר הוא, ומשו"ה נקט הר"מ בגונא דנקט ר"נ דהיינו דאותו כהן ירשו מאבי אמו ישראל, ולרבותא נקט הכי וקמ"ל דאע"ג דמכח הישראל קא אתי דאיכא למימר נתבינהו השתא לכהן כי היכי דהוה עביד ישראל קמא, אפ"ה כיון דיד כהן באמצע פטור וכמ"ש רש"י שם בשמעתין דפ"ק דמכלתין יעו"ש. ומהתימה מהרדב"ז בביאורו על הר"מ שכתב על דין זה דפ"ו דהל' מעשר, דבתחלה כתב דלרבותא נקט הר"מ הכי, ובסוף דבריו כתב וז"ל, ועדיין אני חושש שיש ט"ס לפי שלא ראיתי בגמרא ולא בירושלמי אלא שירש מאבי אמו כהן ותו לא עכ"ל, ואישתמיט מיניה סוגיא דפ"ק דמכלתין הנזכר, דאף דבפ' האיש מקדש לא הוזכר זה מ"מ בסוגיא הנזכר מפורש טפי האי רבותא דאפילו דהכהן ירש מישראל קמא הוי הכי. איך שיהיה נמצא מפורש בדברי הר"מ דדין זה לא שייך אלא בשירש טבל ממורח דשייך לומר כמי שהורמו דמיין, אבל אם לא היה זה דכמי שהורמו דמיין אינו זוכה היורש בהם, ולא אמרינן דיזכה בהם היורש מטעם דמצי למימר אתינא מכח גברא דלא מצית לאשתעויי דינא בהדיה:

וכיוצא לזה אמרינן התם בסוגיא הנזכר אמר רב נחמן אמר רבה ב"א ישראל שהיו לו עשרה פטרי חמורים ודאין בתוך ביתו שנפלו לו מבית אבי אמו כהן ואותו אבי אמו כהן נפלו לו מאבי אמו ישראל מפריש עליהם עשרה שיין ומעשרן והם שלו ע"כ, ומימרא זאת הוא דומיא דמת אביו אחר ל' יום, דאמרינן דאע"ג דמת אביו קודם שהפריש חמשה סלעים לפדיון בנו, מ"מ כיון דכבר חל החיוב עליו זוכה בנו אחריו, והכי נמי לענין פטר חמור דאף דאכתי לא הפריש הכהן השיין עליהן זוכה היורש בהם. ואמרינן בגמרא בצריכותא דאי אשמועינן קמייתא משום דקא מפריש וקאי וכו', וכתב רש"י וז"ל, כלומר שהשה מין אחד והחמור מין אחר ואינו מחוסר מעשה והלכך הוי כאילו נפלו לו מבית כהן החמורים לעצמם והטלאים בעצמם עכ"ל, וה"ה גבי פדיון הבן הדומה לו:

ויש להעיר קצת דאמרינן בסוף פרק קמא דמכלתין (דף י"ב ע"ב) דלרב נחמן הא דתניא דאין פודין פטר חמור פחות מל' יום היינו לכתחלה, אבל אם פדאו בתוך ל' יום פדוי בדיעבד, משא"כ בנו דאפילו בדיעבד אין בנו פדוי יעו"ש, וא"כ הכא אמאי סתם ר"נ דבריו דמעשרן והן שלו ולא פי' לומר דהיינו דוקא במת אבי אמו כהן אחר ל' יום מלידתן, דבכה"ג היה בידו להפריש עליהן שיין וחשיב כאילו כבר זכה בהם, אבל אם מת בתוך ל' יום דלא היה יכול לפדותו אינו זוכה בהם היורש דומיא דפדיון הבן, ומדלא פירש ש"מ דל"ש דאפילו בתוך ל' יום זוכה בהם היורש. וצ"ל דכיון דבדיעבד אי עבר ופדאו בתוך ל' יום פדוי אף דלכתחלה אינו יכול לפדות שפיר חשיב כאילו זכה בהם, דל"ד לפדיון הבן דאפילו בדיעבד אין בנו פדוי. אלא דק"ק לפי"ז למאי דעביד צריכותא לומר אמאי הוצרך לאשמועינן דין זה גבי פ"ח, וקאמר הש"ס ואי אשמועינן הכא דאפשר לעשורי מיניה וביה דהא מרח, אבל התם כיון דשה מעלמא בעי אתויי ומפריש וקאי אימא לא צריכא, ואם איתא אמאי לא עביד צריכותא טפי עדיף דאיצטריך הא דפטר חמור לאשמועינן דאפילו במת המוריש בתוך שלשים יום דלכתחלה אינו ראוי לפדיון זוכה היורש, דאי אשמועינן ההיא דמעשר הו"א דווקא התם דהיה בידו להפריש המעשרות, משא"כ הכא דלא היה בידו לכתחלה לפדותו בתוך ל' יום, ואולי דנקט הש"ס אופן צריכות אחר ונ"מ לומר דאפילו במת אחר ל' יום איכא צריכותא:

והנה בסוגיא הנזכר דפ"ק דמכלתין (דף י"א ע"ב) אמרי' אר"ש בר נתן אמר ר"ח הלוקח טבלים ממורחין מן הנכרי מעשרן והן שלו, ואמרי' דה"ט דהם שלו דא"ל קא אתינא מכח גברא דלא מצית משתעית דינא בהדיה עכ"ל, ולכאורה קשה דהא דהלוקח טבלים מהנכרי דהמעשר שלו הכי קי"ל ומטעם הנזכר לעיל וכמ"ש הר"מ בפ"א מהל' תרומות [הי"א] יעו"ש, וא"כ מ"ש הכא דאמרינן דזוכה הלוקח במעשרות מטעם זה דאתינא

מכח גברא דל"מ לאשתעויי דינא בהדיה, ומ"ש גבי פדיון הבן דאמרינן דכל דמת האב בתוך שלשים יום הואיל ולא נתחייב עדיין והבן הוא שנתחייב, דאינו זוכה הבן מטעם זה דאתינא מכח גברא דל"מ לאשתעויי דינא בהדיה, דהא הלוקח מנכרי כיון דנכרי לאו בר חיובא הוא, ולא שייך לומר מטעם דכבר זכה הנכרי היה ראוי שלא יזכה הלוקח במעשרות, ועכ"ז אמרי' דזוכה מטעם זה, וא"כ ה"ה בפדיון הבן. וכ"כ קשה בהא דישראל שירש טבלים ממורחין מאבי אמו כהן דאמרינן דזוכה בהם היורש מטעם דכבר נתחייב הכהן בהם וחשיב כאילו זכה בהם, אבל אם ירש קודם מירוח דעדיין לא נתחייב במעשר, או אפילו בממורחין אי הוה אמרינן דלאו כמי שהורמו דמיין לא היה היורש זוכה ואמאי לימא אתינא מכח גברא דל"מ וכו': שוב ראיתי דלק"מ דהא אמרינן התם בסוגיא הנזכר [שם] עלה דתנן המפקיד פירותיו אצל הנכרי כפירותיו, ר"ש אומר דמאי, ואמרינן התם דלהפריש כו"ע ל"פ כי פליגי ליתנם לכהן וכו', ופריך עלה אביי והאמר ר"ש אר"ח הלוקח טבלין ממורחין מנכרי מעשרן והן שלו, ומשני כאן בתרומה גדולה כאן בתרומת מעשר, אדכרתן מילתא דאמר ר' יהושע בן לוי מנין ללוקח טבלים ממורחין מן הנכרי שהוא פטור מתרומת מעשר שנא' וללוים תדבר כי תקחו מאת בני ישראל, טבלים שאתה לוקח מבני ישראל אתה מפריש תרומת מעשר ונותנה לכהן, טבלים שאתה לוקח מן הנכרים אי אתה מפריש תרומת מעשר ונותנה לכהן ע"כ, הרי מפורש יוצא דלפי המסקנא הא דר"ש אר"ח דאמר דמעשרן והן שלו לאו משום טעמא דמצי למימר אתינא מכח גברא וכו', אלא גזירת הכתוב הוא דלוי דלוקח טבלים מנכרי מפריש תרומת מעשר ואינו נותנה לכהן. ור"ש אמר ר"ח דקאמר מעשרן והן שלו דמשמע דאפילו המעשר עצמו שלו, לאו בישראל הלוקח מן הנכרי עסקינן, אלא בלוי הלוקח מנכרי עסקינן דבלא"ה המעשר הוא שלו, דהא קי"ל דאין מוציאין מעשר מלוי ללוי אחר כדאמרינן בפ' הזרוע (דף קל"א ע"ב) וכ"כ הר"מ בפ"א מהל' מעשר [ה"ד] יעו"ש, וע"ז אמרי' הכא מעשרן והן שלו, ואתא לאשמועינן לענין תרומת מעשר דאינו חייב ליתן לכהן כדילפינן מקרא כי תקחו מאת בני ישראל, והא דאמרי' טעמא דמצי למימר אתינא מכח גברא וכו', טעמיה דקרא קאמר דה"ט דפטריה רחמנא משום דאיכא טעם זה דאתינא מכח גברא וכו'. דאי מימרא דר"ש אר"ח מיירי אפי' בישראל, א"כ היכי קאמר מעשרן והן שלו דמשמע דאפי' המעשר ראשון פטור הישראל ליתן ללוי, והא מנ"ל לומר הכי, הא לא חדית לן קרא אלא בתרומת מעשר אבל מעשר ראשון עצמו מנ"ל. ואי משום דילפינן מתרומת מעשר דכשם דתרומת מעשר פטור מטעם דמצי למימר אתינא מכח גברא וכו' וה"ה למעשר ראשון, א"כ אמאי בתרומה גדולה לא ילפינן מתרומת מעשר,

והא בתרומה גדולה אמרינן דלכו"ע חייב ליתן לכהן ומ"ש ממעשר ראשון, אלא ע"כ לומר דלפי המסקנא הא דר"ש אר"ח מיירי בלוי שלקח מן הגוי, וכן מוכח מדברי התוס' שם בד"ה טבלים שאתה לוקח וכו' יעו"ש. באופן דנמצא דכפי"ז דהא דתרומת מעשר ילפינן מקרא ולאו מסברא אמר לה, וא"כ אין ללמוד למקום אחר כי היכי דלא ילפינן מתרומת מעשר לענין תרומה גדולה:

אות סז ס"ק ב

איברא דראיתי להר"מ בפ"א מהל' תרומות [הי"א] דפסק שם לסברת ר"ש אר"ח, ונראה דמפרש לה אפי' בישראל הלוקח מן הגוי, שכתב וז"ל, ואם לקחם ישראל אחר שנתלשו קודם שנגמר מלאכתן וגמרן ישראל חייבים בכל מה"ת, ומפריש תרומה גדולה ונותנה לכהן, ותרומת מעשר ומוכרה לכהן, ומעשר ראשון הוא שלו, מפני שהוא אומר ללוי במעשר ולכהן בתרומת מעשר אני באתי מכח איש שאין אתם יכולים להוציא ממנו כלום, ומפני מה אמרו לא יתן תרומת מעשר לכהן כתרומה גדולה לפי שנאמר בתרומת מעשר כי תקחו מאת בני ישראל את המעשר וכו' עכ"ל. ולפי דברי הר"מ צריך טעם דכיון דקרא לא מיירי כי אם בתרומת מעשר, מנ"ל לומר דמעשר ראשון נמי הוא של ישראל מטעם דאתינא מכח גברא וכו', דאי משום דילפינן מתרומת מעשר א"כ נילף נמי תרומה גדולה מינה, ואי לענין תרומה גדולה לא ילפינן דאמרינן שאני תרומת מעשר דגלי קרא והבו דלא לוסיף עליו, במעשר ראשון נמי לא ילפינן:

ואפשר ליישב סברת הר"ם עפ"י מאי דאמרינן בספרי בפרשת קרח [יח, כו] בפרשת תרומת מעשר על הפסוק והרמותם ממנו תרומת ה' מעשר מן המעשר, וכי מה למדנו לתרומת מעשר מעתה אלא ה"ז בא ללמד ונמצא למד מה תרומת מעשר חובה אף מעשר ראשון חובה ע"כ, וכתב מהר"א נחום בביאורו על הספרי כ"י וז"ל, מצאתי כתוב מן המעשר קרא יתירא הוא, דהול"ל והרמותם ממנו מעשר ואנא ידענא דמן המעשר מפריש אלא ה"ז בא ללמד וכו' על כל מעשר ותרומת מעשר שהיא חובה ולא רשות, היינו משום דאיקרי תרומה דכתיב [שם, כו] והרמותם ממנו תרומת ה', ואמרינן לקמן שהוא חובה ולא רשות מדשינה עליו הכתוב [שם, כט] תרימו את כל תרומת ה' חובה ולא רשות, וס"ל להאי תנא דאע"ג דבמעשר כתיב [שם, כד] אשר ירימו לה' תרומה, והוא לאו משום דהמעשר עצמו קרוי תרומה אלא משום דמעורב בו תרומת מעשר, הוא דהכתוב קראו תרומה כדאמרי' לעיל בספרי [שם, כד] והביאו רש"י בפי' החומש, ואע"ג דלעיל [ספרי שם, כו] אמרי' שאלו החיובים ילפי' מהדדי, היינו כשהחיוב ודאי ולענין אופני ההפרשה הוא דילפי' מהדדי, אבל עיקר החיוב לא, וצ"ל דהאי תנא ס"ל דתרומה

ותרומת מעשר כקדש דמו דבעינן שינה עליו הכתוב לעכב, ונראה דרשות דקאמר היינו מצוה אלא דמצוה לגבי חובה רשות קרי ליה, ובכל זה עדיין צריך יישוב עכ"ל מהר"א: ובאמת דעדיין צריך ביאור דהא דאמרי' דבהקדש בעינן שינה הכתוב לעכב, היינו לומר דאם לא שינה הכתוב אמרינן דלא אמר הכתוב אלא למצוה לכתחלה אבל בדיעבד כשר, וזה לא שייך בתרומה ותרומת מעשר ובמעשר, דפשיטא דא"א לומר דהפרשת תרומות ומעשרות הוא למצוה אבל אם עבר ולא הפריש מותר לאכול, דהא איכא קרא לחייב לאוכל טבל במיתה כדאמרי' בפ' הנשרפין (דף פ"ג ע"א), אמר שמואל משום ר"א מנין לאוכל את הטבל שהוא במיתה דכתיב ולא יחללו את קדשי בני ישראל אשר ירימו לה' בעתידים לתרום הכתוב מדבר יעו"ש, לכן נראה דרשות וחובה דקאמר הכא לענין תרומות ומעשרות, היינו משום דקי"ל דאינו חייב להפריש מה"ת אלא הגומר פירותיו לאכלן לעצמו, אבל הגומרם למוכרן פטור מה"ת וחייב מדבריהם כמ"ש הר"מ ברפ"ב דמעשר [ה"א] יעו"ש, דנמצא כפי"ז דמצות הפרשת תרומות ומעשרות הרשות ביד האדם לפטור את עצמו מהם שאם ירצה יגמור פירותיו למוכרם ואין כאן חובה להפריש, ועל זה איצטריך קרא לחובה דאין בידו לפטור את עצמו דאפי' בגומר למכור חובה עליו להפריש, אע"ג דהר"מ כתב דמדרבנן דוקא חייב להפריש, היינו דפסק כתנא דברייתא דפרק הפועלים (דף פ"ח ע"א) דתניא מפני מה חרבו חנויות של בית הינו שלש שנים קודם ירושלים מפני שהעמידו דבריהם על דברי תורה, אבל לפי תנא דספרי אפי' בגומר למכרן איכא חובה להפריש מה"ת. ואפשר דאפילו לפי תנא דספרי אינו אלא למצוה שחייב להפריש דאסור לו למכור בלא הפרשה, אבל אם עבר ומכר בלא הפרשה אין חייבין עליו משום טבל דעיקר איסור טבל אינו אלא בגומר פירותיו לאכילה. באופן דנמצינו למדים מהספרי הנזכר דהוקש מעשר ראשון לתרומת מעשר בקרא דוהרמותם מעשר מן המעשר דמיניה ילפינן דמעשר נמי חובה ולא רשות, וכיון דקי"ל בעלמא דאין היקש למחצה יש ללמוד מהיקש זה דמה תרומת מעשר הלוקח מן הגוי פטור אף מעשר הלוקח מן הגוי פטור, זה אפשר לומר בדעת הר"מ:

וס"ל להר"מ דע"כ צ"ל דאפי' דישראל הלוקח מן הנכרי אמרינן הכי, דאי רבי שמואל אמר ר"ח מיירי בלוי הלוקח מן הנכרי דוקא, לא היה סותם דבריו לומר סתם הלוקח מן הנכרי דמשמע סתם לוקח הכי הוי ואפי' ישראל והול"ל בפירוש לוי הלוקח וכו', ועוד דאם איתא דבלוי מיירי ל"ל למימר טעמא דא"ל אתינא מכח גברא וכו', תיפוק ליה דהכי נפקא לן מקרא דכי תקחו מאת בני ישראל ול"ל למידרש טעמא דקרא, אלא עכצ"ל דאפי' בישראל קאמר הכי, וכי היכי דלא נימא דאין ללמוד מקרא דכי תקחו מאת בני

ישראל כי אם בלוי הלוקח מן הנכרי, דבלוי הקונה מן הנכרי משתעי קרא ודוקא ללוי פטר ולא לישראל, ע"ז קאמר דכיון דעיקר טעמיה דקרא דפטר ללוי מתרומת מעשר הוא מטעם זה דאתינא מכח גברא וכו', א"כ מזה הטעם נמי יש ללמוד לישראל נמי דפטור. דאע"ג דבעלמא קי"ל דלא כר"ש דדריש טעמיה דקרא היכא דנפקא לן מידי לענין דינא, דע"כ מפני זה לא פטרינן ליה מתרומה גדולה דומיא דתרומת מעשר אף דאיכא למימר זיל בתר טעמא, ובתרומה גדולה איכא טעמא דאתינא מכח גברא וכו', והיינו משום דקי"ל דלא דרשינן טעמא דקרא להוליד ממנו דין, מ"מ כיון דאיכא היקשא דמעשר מן המעשר דהוקש מעשר ראשון לתרומת מעשר לענין זה דהלוקח מן הנכרי פטור ליתן המעשר, ע"כ צ"ל דדין זה איתיה אפילו בישראל דפטור ליתן תרומת מעשר לכהן, ואתא הקישא לומר דה"ה מעשר ראשון דאינו חייב ליתן ללוי, דאי דוקא לוי פטור למה צריך קרא לפטור ממעשר ראשון הא בלא"ה סתם מעשר ראשון אין מוציאין מלוי ללוי:

ואולם לפי סברת הר"מ דאפי' בישראל הלוקח מן הגוי פטור ליתן מעשר ותרומת מעשר, דילפינן מקרא דפטר את הלוי הקונה מן הגוי, אכתי קשה דמ"ש מישראל שירש מאבי אמו טבלים דכתב הר"מ דדוקא בירש טבל אחר מירוח והטעם דכמי שהורמו דמיין, הא אפי' אם ירש קודם מירוח דעדיין לא נגמרו למעשר יהא המעשר ראשון שלו ותרומת מעשר ימכרנה לכהן, דכמו דפטר הכתוב ישראל שלקח מן הנכרי מטעם דא"ל אתינא מכח גברא וכו', ה"ה ביורש מהכהן דשפיר י"ל אתינא מכח גברא דלא מצי לאשתעויי דינא בהדיה, דהא בקונה מן הגוי אפי' בקונה קודם מירוח מן הגוי כתב הר"מ דפטור מטעם זה:

וכ"כ קשה ממ"ש הר"מ בפ"ו מהלכות מעשר דין ט"ז וז"ל, כהן או לוי שמכרו פירות תלושין וכו' הרי התרומה או המעשר שלהן, ואם מכרו אחר גמר מלאכה הרי התרומה ומעשר של לוקח ומפריש ונותן לכל כהן ולוי שירצה עכ"ל, וקשה דלפי מאי דדרשינן מקרא דכי תקחו מאת בני ישראל למעוטי הקונה מן הנכרי, כיון דעיקר טעמא דא"ל אתינא מכח גברא וכו', ה"ה דמהאי קרא נמי לוי הלוקח טבלין מכהן דפטור מתרומת מעשר דתקחו מאת בני ישראל כתיב ולא הקונה מכהן, וא"כ ה"ה ישראל הקונה מכהן או מלוי פטור ממעשר ומתרומת מעשר, כמו שפטור הקונה מן הנכרי כיון דאתי מכח גברא דלא מצי לאשתעויי דינא בהדיה, ואמאי כתב הר"מ דמפריש ונותן לכל כהן שירצה, דמשמע דאין לו אלא טובת הנאה ליתנה לכל כהן שירצה, ואמאי לא יהיה שלו לגמרי וימכור התרומת מעשר לכהן והמעשר יהיה שלו לגמרי:

וי"ל דסבירא ליה להר"מ דכיון דדין זה דהלוקח מן הגוי דפטור לא מסברא הוא מטעם דאתינא מכח גברא וכו', אלא מקרא דכי תקחו מאת בני ישראל ילפינן, הרי ע"כ אין ללמוד מהאי קרא כי אם למעוטי לוי הקונה מן הגוי בלבד, דמסתבר טפי לפוטרו מטעם זה דאתינא מכח גברא וכו', משום דהגוי לאו בר חיובא הוא כלל, ושפיר א"ל אתינא מכח גברא דלא מצית לאשתעויי דינא בהדיה, דמעיקרא הגוי לאו בר חיובא ולאו בר אפרושי תרומות ומעשרות הוא, מה שאין כן ביורש או לוקח מהכהן או מלוי דבר חיובא נינהו והם עצמם מחוייבים להפריש תרומות ומעשרות אלא דהם שלהם, דאין מוציאין מידם מכהן לכהן ומלוי ללוי, דכיון שהם מחוייבים ומה שאין מוציאים מידם הוא מטעם דמצות נתינה לכהן או ללוי מתקיים בהם, דאם ישראל מקיימים מצות נתינה בהם איך הם לא יקיימו מצות נתינה בהם עצמם, א"כ בבא הדבר ליד ישראל מכח ירושה או מכח קנין והישראל בר חיוב הוא לקיים מצות נתינה בכהן אחר או בלוי אחר, לאו כל כמיניה לפטור עצמו בטענה זאת דאתינא מכח גברא וכו', דדוקא בגוי גילה קרא דאלים טעמיה כיון דלאו בר חיובא הוא כלל והבו דלא לוסיף עלה:

איברא דבדין זה שכתב הר"מ בישראל הקונה מכהן ולוי אחר גמר מלאכה דאין לו אלא טובת הנאה ליתנה לכל כהן שירצה, קשה כיון דקי"ל מתנות שלא הורמו כמי שהורמו דמיין בנגמר מלאכתן, דמטעם זה בישראל שירש מאבי אמו כהן התרומות והמעשרות שלו מטעם דחשיב כאילו כבר זכה המוריש בהם, וכאילו ירש תרומות ומעשרות אחר הפרשה דמי, א"כ אמאי בקונה נמי מכהן ולוי אחר שנגמרו מלאכתן אמאי לא נאמר דחשיב כאילו מכר לו לישראל תרומה ומעשר אחר הפרשה ויזכה בהם הישראל לגמרי וימכור התרומות והמעשר שלו דמ"ש לוקח מיורש:

ואפשר דמהתוספתא דפ"ז דדמאי [ה"ד] שכתב מרן הכ"מ דדין זה שכתב הר"מ הוא משם, יש ללמוד משם איפכא, דאמרינן התם כהן ולוי שמכרו פירות שדה לישראל וכו' עד שלא מירחו המעשרות שלהם, משמירחו מעשרות שלו מפריש תרומות ומעשרות ונותן לכהן והשאר שלו עכ"ל, דאם בלשון הברייתא ליכא טעות סופר אינו מובן סיום דברי התוספתא במאי דקתני והשאר שלו, דמה נשאר להיות שלו כיון דנותן התרומה והמעשר, דאם למעשר שני לא ידענא מאי אתא לאשמועינן פשיטא דהוי שלו, אלא ע"כ צ"ל דט"ס איכא, וה"ג מפריש תרומה ותרומת מעשר ונותן לכהן והשאר שלו, דבהכי א"ש דאתא לאשמועינן דכיון דקנה אחר מירוח חשיב כקנה תרומה ומעשר מלוי אחר הפרשה, ומשו"ה התרומה ותרומת מעשר דהלוי עצמו היה נותנה לכהן בחנם גם הוא נותן לכהן בחנם, אבל השאר דהיינו המעשר הוא שלו דמה מכר לוי לישראל כל זכות

שבא לידו, וצ"ל לפי"ז דנותן לכהן דקתני קאי לחלוקה זאת דלוי שמכר לישראל, אבל בחלוקה דכהן שמכר לישראל גם התרומה ותרומת מעשר מוכרה לכהן אחר כדין הכהן המוכר עצמו, דמ"ש תרומות בקונה מכהן מדין מעשר בקונה מלוי שהוא שלו, וע"כ צ"ל דהר"מ ל"ג בתוספתא סיפא דקתני והשאר שלו, וגורס ברישא כגרסתינו דקתני מפריש תרומה ומעשר ונותן לכהן, דבהכי דברי הר"מ הם דברי התוספתא:

ועל דברי התוספתא עצמה כפי גי' הר"מ קשה, דמ"ש מישראל היורש מכהן דאמרי' דהמעשרות שלו ומ"ש מלוקח מכהן דאין המעשרות שלו, כיון דאחר מירוח מירי ומתנות שלא הורמו כמי שהורמו דמיין, ועכצ"ל דהאי תנא דתוספתא ס"ל כמ"ד מתנות שלא הורמו כמי שלא הורמו דמיין ומשו"ה אינו זוכה הישראל הלוקח בהם, אבל לדעת הר"מ דפסק כמ"ד מתנות שלא הורמו כמי שהורמו דמיין למה לא יזכה בהם הלוקח כדין יורש:

איך שיהיה נמצינו למדין דהא דהלוקח מהגוי דהמעשרות שלו לאו משום טעמא דמצי למימר אתינא מכח גברא וכו' בלבד, אלא ילפינן לה מקרא דכי תקחו מאת בני ישראל, אלא דאמרינן דטעמיה דקרא מטעם דאמר ליה אתינא מכח גברא וכו'. ואולם ראיתי להתוס' חיצוניות הביא דבריהם הרב בצלאל ז"ל כ"י בסוגיא זאת שכתבו וז"ל, מנין ללוקח טבלים ממורחין וכו' עד טבלים שאתה לוקח מן הגוי אי אתה מפריש מהם, וא"ת ל"ל קרא תיפוק ליה משום סברא דלעיל דא"ל אתינא מכח גברא דלא מצית לאשתעויי וכו', ואומר ר"י דהכא מירי בגוי שעשר פירותיו ונתן המעשר ללוי ועתה הוא טבול לתרומת מעשר, וה"פ מנין ללוי שלקח טבלים ממורחין מן הגוי שהפריש הגוי המעשר ונתנו ללוי מנין שהוא פטור, ואותו מעשר מן התורה הוא משום דאין לגוי קנין בא"י וכו', ואפילו למ"ד מירוח הגוי פוטר שמא מן התורה הוא שעישרו בשבולין, ואתא ר"ש למימר שאם לקח הלוי מן הגוי טבלים בשבולין אי מירוח הגוי פוטר, או אפי' ממורח למ"ד אינו פוטר, שהוא פטור מתרומת מעשר משום דאמר לוי לכהן קא אתינא מכח גברא וכו', ואע"ג דלקוח פטור מתרומת מעשר מן התורה, אי לאו האי טעמא דקא אתינא מכח גברא וכו' היה צריך ליתנה לכהן מדרבנן עכ"ל: וכיוצא לזה כתבו התוס' דידן בד"ה טבלים וכו' ליישב הא דלקוח פטור מן התורה, אלא דבתוס' חיצוניות חידשו להקשות דאמאי איצטריך קרא דכי תקחו תיפוק ליה מטעמא דקא אתינא מכח גברא וכו', דמוכח דס"ל דמטעם זה סגי לפטור ולא צריך קרא, וע"ז תירצו דנ"מ בגוי שעשר פירותיו ונתן המעשר ללוי דבכה"ג כיון דקיבל הגוי עליו לתרום ולעשר כישראל תו לא שייך למימר קא אתינא מכח גברא וכו', כיון דעינינו הרואות דהגוי רוצה לקיים

דיני תרומות ומעשרות כישראל, ועל אופן זה הוא דאיצטריך קרא דכי תקחו וגו', אבל בלוקח מן הגוי דמסתמא אין הגוי מקיים דיני המעשר, מטעם דא"ל אתינא מכח גברא וכו' פטור בלא שום ילפותא דקרא, דבטעם זה אית ליה דין לפטור ללוקח, זהו הנראה מדברי התוספות חיצוניות: וצריך להבין דא"כ כפי"ז מ"ט אמרינן דהלוקח מן הגוי חייב ליתן לכהן תרומה גדולה, הא בתרומה גדולה נמי שייך הך טעמא דקא אתינא מכח גברא וכו', אף דליכא למילף מקרא דכי תקחו מאת בני ישראל כיון דבהאי טעמא סגי, ואיך משני הש"ס כאן בתרומה גדולה כאן בתרומת מעשר. וי"ל דדברי התוס' חיצוניות הם מוסיפים על דברי התוס' דידן כמו שהוא סדרן בכל מקום, והכא נמי באו דבריהם להקשות על מ"ש התוספות בד"ה טבלים וכו', דתירצו משם ר"ת דלקוח קודם מירוח חייב מדאורייתא והאי דרשא דדרשינן מקרא דכי תקחו מאת בני ישראל מיירי בלקוח קודם מירוח דמן התורה חייב, דלפי"ז נמצא דההיא דר"ש דלעיל דמיירי בלוקח מן הגוי קודם מירוח וממרח ישראל וכמ"ש התוס' לעיל, נמצא כפי"ז דאפילו בכה"ג דלוקח קודם מירוח והוי מן התורה אמרינן דפטור ליתן ומעשרן והן שלו מטעם דא"ל אתינא מכח גברא וכו', דטעם זה מספיק לפטור אפילו בדבר שחיובו מן התורה, וע"ז הוקשה להם להתוס' חיצוניות דא"כ דכולה שמעתין אזלא הכא לשיטת ר"ת דבלוקח קודם מירוח חייב מן התורה, וא"כ טעם זה דאתינא מכח גברא וכו' מספיק אפילו לחיוב מדאורייתא, א"כ אמאי איצטריך קרא דכי תקחו וגו' לפטור הלוי מתרומת מעשר תיפוק ליה דאתינא מכח גברא וכו', וע"ז תירצו משם ר"י דלעולם דאין לחלק בין לוקח קודם מירוח ללוקח אחר מירוח דבכל גוונא פטור מן התורה, ובכן מימרא דר"ש דלעיל אפילו דמיירי בלוקח קודם מירוח עכ"ז פטור מן התורה, וכיון דעיקר החיוב אינו אלא מדרבנן אהני לן טעמא דאתינא מכח גברא וכו', אבל בדבר דחייב מדאורייתא אינו מעלה ומוריד טעם זה לפטרו מליתן, והכא דדריש מקרא דכי תקחו לא מיירי בלוקח אלא בגוי שהפריש מעשר ונתנו ללוי דמן התורה חייב, ואי לאו קרא דכי תקחו לא היה נפטר הלוי מטעם דאתינא מכח גברא וכו' כיון דמן התורה חייב להפריש: ולפי עניות דעתי נראה הדרך זה נכון בדברי התוס' חיצוניות, דאם איתא דכוונתם על דרך ששיערנו לעיל, דכוונתם לתרץ דבכה"ג דעישר הגוי ונתן ללוי לא שייך אתינא מכח גברא וכו' כיון דכבר קבל הגוי לעשות חיוב הישראל, דזה נראה דוחק, דלו יהיה דהגוי רצה להפריש כדת ישראל מ"מ כיון דלאו בר חיובא הוא ובידו היה שלא להפריש סו"ס שייך לומר אתינא מכח גברא וכו', אבל לפי האמור א"ש דאין כוונתם לומר דבכה"ג לא שייך טעם זה, אלא הכוונה לשלול סברת ר"ת, וע"כ דרשה זו לא מיירי בלוקח כלל, נמצא כפי"ז דלא אהני טעם זה דקא אתינא

מכח גברא וכו' כי אם דווקא בדבר שחיובו מדרבנן, אבל בדבר שחיובו מן התורה אינו מעלה ומוריד טעם זה:

ומאי דמחלק רב דימי לשנויי לאביי דילמא כאן בתרומה גדולה כאן בת"מ, היינו לומר דההיא דהמפקיד לנכרי דאי חלפינהו דודאי חייב ליתן תרומה גדולה, דאע"ג דחשיב כלקוח ולקוח פטור מן התורה טעם זה דאתינא מכח גברא וכו' מהני לחיוב דרבנן, מ"מ דילמא יש לחלק דבתרומה גדולה דהויא אחד מנ' או אחד מששים דאינו כ"כ פסידא תקנו חז"ל שיתן לכהן ולא פטרוהו מטעם דאתי מכח גברא וכו', אבל בתר"מ דהוי הפסד מרובה דהויא א' מעשרה פטרוהו חז"ל מטעם זה: ולפי פירוש זה שפירשו התוס' דידן ותוספות חיצוניות דמיירי בעישר הגוי, מאי דאמרינן בגמ' ע"ז אדכרתן מילתא, אין הכוונה לומר דאביי מייתי ראיה לחילוק רב דימי דמחלק בין תרומת מעשר לתרומה גדולה מדרשה זאת מקרא דכי תקחו, דמה ענין זה לזה הרי הכא מיירי בעישר הגוי ונתן ללוי, דבכה"ג אם תרם הגוי תרומה ונתן לכהן דאין לכהן להפריש שום דבר ממנה לא שייך לחלק בין תרומה גדולה לתרומת מעשר, ואפילו אם תמצא לומר דשייך טעמא דאתינא מכח גברא וכו' בעישר הגוי, מ"מ כיון דבכה"ג לא שייך בתרומה גדולה הרי אין כאן שום חילוק, דלא שייך חילוק כלל אלא בלוקח מן הגוי דמדרבנן, דאפשר דיש לחלק בין תרו"מ לתרומה גדולה כמו שצדד רב דימי, אבל ראיה מדרשה דכי תקחו וגו' ליכא כלל, וע"כ לומר דאדכרתן מילתא דקאמר אביי לאו להביא ראיה הוא, אלא הכוונה דמענין זה ומיכוח זה שהיה לאביי עם רב דימי זכה מדרשה זאת דקרא דכי תקחו וגו', ולא ראי זה כראי זה ובאמת שהוא דוחק:

שוב ראיתי למוהרימ"ט בח"א סי' פ"ה שהאריך קצת בסוגיא זאת, וישב שם דכיון דהלקוח פטור מן התורה אהני טעם זה דאתינא מכח גברא לפוטרו שלא יתן כיון דעיקר חיובו מדרבנן יעו"ש, וזה ע"ד מ"ש בפירוש דברי התוס' חיצוניות, אלא שדברי הרב שם צ"ע כמ"ש הרב מ"ל בפ"א מהל' תרומות דין י"א יעו"ש, ואני לעצמי הנראה לע"ד כתבתי בסוגיא זאת:

ודע שדברי התוספות חיצוניות שכתבתי שוב ראיתי שהביאם הרב בצלאל בתשובה סימן א' דף י"א סע"ב, ואף שכתב הרב שם בשם התוספות סתם ע"כ לאו התוספות דידן קאמר דהא אין לשון זה בתוספות דידן כי אם לשון התוספות חיצוניות שהביא הרב כ"י, ושם כתב הרב דלדעת הר"מ בפ"א מהל' תרומות דס"ל דהלוקח מן הנכרי המעשר והתרומת מעשר שלו מטעם דאתינא מכח גברא וכו', צ"ל דדוקא במעשר סגי האי טעמא לפי שאין באכילת מעשר איסור כמו שיש בתרומה, שמעשר ראשון אע"פ שהיא חלק

ללוים אינו אסור לזרים אלא חולין הוא, אבל בתרומה ות"מ דחמירי לא סגי האי טעמא, ומיהו בת"מ גזר הכתוב ואמר כי תקחו מאת ב"י וכו', דבהכי ל"ק מה שהקשו התוס' חיצוניות דל"ל קרא תיפוק ליה מטעם זה, דבתרומה דחמירא לא סגי טעם זה אלו תורף דבריו, ואני לעצמי לא הבנתי טעם זה דמאי דתרומה חמירא דאסורה לזרים מה מעלה ומוריד לענין ממון שיכול לומר דאתי מכח גברא וכו', הרי שיוכל למכרה לכהן ולזכות בדמים, וכי בשביל שאסורה לזרים אסורה בהנאה היא, וא"כ אמאי לא יזכה בה לענין ממון מטעם זה, ולע"ד אין טעם לחלק הכי:

עוד ראיתי להרב בצלאל בתשובה הנזכר דף יו"ד רע"ב שכתב וז"ל, ובההיא דלקט שכחה ופאה של גוי דחייבים במעשרות בליקטן ישראל לא אמרינן מעשרן והן שלו כדאמרינן בלוקח מן הגוי, דהכא ל"מ למימר קא אתינא מכח גברא וכו' דלא זכי אלא מכח הפקר, דהני ליקוטים כבר הניחם גוי זה לישראל ודמי לזוכה מן ההפקר, אלא דלא חייל עלייהו שם פאה ולקט ושכחה לפוטרם מן המעשר עד שיפקירם בפירוש עכ"ל. ולא ידעתי אמאי לא שייך לומר טעם זה דאתינא מכח גברא וכו', כיון דסו"ס מכח הגוי הוא שזוכה, דכיון דשם לקט שכחה ופאה לא חייל עלייהו והוא לא הפקיר בפירוש, הרי אם היה רוצה הגוי היה מוציא מיד ישראל הזוכה בו כיון דאכתי שלו הוא, דהוא סבור דיכול לקרות עליהם שם לקט שכחה ופאה, ואינו כן שאין בידו לעשות כן, וכשמניח הליקוטים ביד ישראל כנותן לו לישראל במתנה דמי, ושפיר י"ל דבא מכחו של גוי. ואפילו שהגוי לא כיון בפרטות ליתן לישראל זה כי דעתו היה שמי שיזכה בהם אינו מעכב, מ"מ דבנדון זה כיון דאינו הפקר דמשעה שהפקירו יצא מרשות המפקיר והזוכה לאו מכח המפקיר זוכה, אינו יוצא מרשות הגוי עד שיזכה בו אחר ולא ימחה בזכיתו, דבכה"ג בשעה שזוכה הישראל מכחו של גוי חשיב כדין מקבל מתנה, ושפיר י"ל אתינא מכח גברא וכו', ולע"ד אפשר דבכה"ג נמי מעשרן והן שלו. ומה שלא ביאר הר"מ בדין זה דלקט שכחה ופאה של גוי שכתב סתם חייב במעשרות ולא כתב שמעשרן והן שלו, הוא מפני שסמך על מ"ש בפ"א מהלכות תרומות בדין הלוקח מן הגוי:

והנה לסברת הר"מ דאפילו ישראל הקונה מן הגוי מעשרן והן שלו, דהמעשר ראשון והתרומת מעשר הוא שלו, יל"ע קצת אמאי בפ' האיש מקדש (דף נ"ח ע"א) דמוקי למתניתין דהמקדש בתרומות ומעשרות בישראל שירש מאבי אמו כהן, אמאי לא מוקי לה בישראל שקנה מן הגוי קודם מירוח דחייב במעשרות והם שלו, ותרומה דקתני מתניתין הוא תרומת מעשר שהיא שלו ומוכרה לכהן, והמעשרות היינו המעשר ראשון שהוא שלו וי"ל דו"ק:

איך שיהיה נחזור למאי דאתאן עלה לעיקר שמעתין, דשפיר קי"ל כמ"ד דאם מת האב בתוך הל' יום דלא היה בידו לפדותו דחייב הבן לפדות את עצמו, ולא אמרינן דמצי למימר אתינא מכח גברא דלא מצי לאשתעויי דינא בהדיה, ול"ק מידי מסוגיא דספ"ק דמכלתין ככל האמור:

אות סז ס"ק ג

והנה במאי דאמרינן בגמ' [מז, ב] במת האב אחר ל' יום דכו"ע לא פליגי דאין הבן חייב לפדות את עצמו שהרי זכה אביו בפדיונו, כתב רש"י שהרי זכה אביו בפדיונו דאי נמי יהיב ליה האב הוה מפריש ליה ושקיל לנפשיה דהא כהן הוא, וכיון דזכה האב בפדיונו מורישו לבנו עם שאר נכסיו עכ"ל, המתבאר מדברי רש"י דס"ל דאחר ל' יום חייב אביו להפריש החמשה סלעים ולפדותו בהם, ובמקום נתינה לכהן אחר זוכה הוא עצמו בהם וחשיב כאילו נתן לכהן אחר, דמשו"ה כתב דא"נ יהיב ליה האב הוה מפריש ליה, אלמא דהפרשה מיהא בעי:

וכן מתבאר מדברי הרא"ש בתוספותיו הביא דבריו הרב בצלאל כ"י וז"ל, כו"ע לא פליגי דאין הבן חייב לפדות את עצמו שהרי האב זכה בפדיונו, שאם היה האב קיים היה צריך לפדותו אע"פ שהוא כהן כיון שהבן חלל, דהא דכהנים פטורים היינו כשהולד כהן כדאמרינן לעיל ברישׁ מכלתין [ד, א], אם הפקיע קדושתן של לוים של ישראל במדבר דין הוא שתפקיע את של עצמן, אבל אם הבן חלל חייב האב לפדותו ומפריש ה' סלעים ופודהו ומעכבו לעצמו, ואע"ג דלויה וכהנת שילדו מישראל פטור מחמשה סלעים, היינו משום דבפטר רחם תלא רחמנא, והיינו דקאמר שהרי זכה האב בפדיונו דירש כל זכותו של אביו, ואם היה אביו קיים היה מפריש ה' סלעים ומעכבן לעצמו גם הבן יעשה כן, ובתוך ל' פליגי ר"ח סבר כיון שלא הגיע זמן פדייתו לא זכה האב בפדיונו וחייב הבן לפדות את עצמו, ורבא בר"ה פטר ליה משום דא"ל קא אתינא מכח גברא וכו', וכמו שלא היית יכול להוציא ממנו אם היה חי כך לא תוציא ממני כי כל כחו וזכותו ירשתי, ודמי לישראל שירש מאבי אמו כהן טבלים שלא נתמרחו עכ"ל:

הרי מבואר בפירוש דחייב האב להפריש פדיונו ומעכבו לעצמו, ולא אמרינן כיון דאינו נותנו לכהן אחר אפוכי מטרתא ל"ל, דהא מיהא מקיים מצות פדיון בהפרשת הה' סלעים ואומר הרי בני פדוי בה' סלעים אלו, אלא דמ"ש בס"ד לסברת רבא בר"ה דאפילו בתוך ל' יום פטור הבן דדמי לישראל שירש מאבי אמו כהן טבלים שלא נתמרחו, ק"ק דהא בשמעתין בפרק קמא דמכלתין הנז' [יא, א] אמרינן דדוקא בירש טבלים ממורחין דשייך למימר מתנות שלא הורמו כמי שהורמו דמיין, אבל קודם מירוח דלכו"ע לאו

כמי שהורמו דמיין לא אמרינן הכי, ואולי דס"ל להרא"ש ז"ל דהתם אמר ר"נ דדוקא ממורחין משום דלא קי"ל כרבא בר"ה דס"ל דמצי למימר אתינא מכח גברא וכו', אבל לרבא בר"ה פשיטא דאפילו קודם מירוח זוכה בהם מטעם זה דאתינא מכח גברא וכו'. אלא דאכתי יש להעיר דמה מדמי זה לירש מאבי אמו כהן, דאם נאמר דראייתו של רבא בר"ה הוא מהתם דקי"ל בעלמא בירש טבלים קודם מירוח דזוכה היורש, אכתי אינה ראיה, דהתם שאני דביד המוריש היה למרחן ולהפריש מהם מעשרות, דכיון דהיה בידו כל שבידו לאו כמחוסר מעשה דמי וחשיב כאילו כבר מירחן והפרישן, משא"כ הכא דבתוך ל' אין בידו לפדותו כלל ואפילו בדיעבד אין פדיונו פדוי, וכיון דמחוסר זמן שאין בידו לקרב הזמן כמחוסר מעשה דמי וי"ל ודו"ק. באופן דמפורש יוצא מדברי הרא"ש דאביו חייב להפריש פדיונו, וכן משמע מדברי הרא"ש בפסקיו [סי' ג'] שכתב וז"ל, והוי כאילו הפריש האב ה' סלעים ופדה בהם את בנו ועכבם לעצמו, כן הבן יפריש ה' סלעים ויפדה את עצמו ולא יתנם לכהן, מידי דהוה מי שירש טבלים מאבי אמו כהן שמתקנו ומוכר התרומה לכהן עכ"ל: אבל מדברי התוס' בשמעתין ד"ה הבן חייב לפדות וכו' נראה דלא ס"ל דהאב חייב להפריש ה' סלעים שכתבו וז"ל, חייב הבן לפדות עצמו אע"ג דליכא חיובא באב וכו', ותימה דבפ"ק דקדושין [כט, א] אמרינן תפדה תפדה דאשה שאין אחרים מצווים לפדותה אינה מצווה לפדות את עצמה, והכא נמי האי בן שאין אחרים מצווים לפדותו לא יהא חייב לפדות את עצמו עכ"ל, ואם איתא דאחר ל' יום האב נמי חייב להפריש ה' סלעים ולפדותו ומעכבן לעצמו, לא דמי לההיא דאשה, דהתם אין אחרים מצווים לפדותה כלל לא בהפרשה בלבד ולא בנתינה לכהן, משא"כ הכא דאחרים מצווים לפדותו דהאב חייב להפריש ה"ס ולפדותו אחר הל' יום. וכן כתבו בפירוש בתוספות חיצוניות הביא דבריהם הרב בצלאל על דברי רש"י הנזכר שכתבו וז"ל, שהרי זכה האב בפדיונו ואע"ג דאינו צריך להפריש כלל הפדיון ולפדותו ולעכבו, מ"מ קרי ליה שפיר זכה כיון שאינו חייב כלום לתת לכהן אחר עכ"ל. והרא"ש עפ"י שיטתו דס"ל דחייב האב להפריש כתב על דברי התוס' דידן הנז"ל וז"ל, הבן חייב לפדות את עצמו וכו' אלמא חייב הבן לפדות את עצמו אע"ג דליכא חיובא באב, ותימה דבפ"ק דקדושין גמרי' כל מצות הבן על האב וכו', ומהכא ל"ק כולי האי שהרי האב חייב לפדותו אלא שמעכב הפדיון לעצמו, אבל קשה ממתני' דתנן [מכלתין מו, א] נתגיירה מעוברת וכו' בכור לכהן, וי"ל דלא ממעט מתפדה אלא אשה שאין במינה פדיון עכ"ל. ועל עיקר קושית התוספות והרא"ש מההיא דפ"ק דקדושין, ק"ק דאמאי המתינו להקשות קושיא זאת הכא, ולא הקשו כן לעיל [מז, א], דאמרינן לויה שנתעברה מגוי

דפטור מטעם דבפטר רחם תלא רחמנא, ותיפוק ליה משום דאין אחרים מצווין לפדותו, וכן מאי דאמרינן דכהנת דאיעבר מגוי חייב הבן בפדיון אף דאין אביו חייב לפדותו: באופן דנמצינו למדים דלדעת רש"י והרא"ש אף שאביו כהן חייב להפריש חמשה סלעים ולפדותו, ולדעת התוס' דידן ותוס' חיצוניות אינו חייב אביו להפריש ה"ס ולפדותו, ולדידהו נראה דה"ה הבן שמת אביו אחר ל' יום דאינו חייב להפריש, דהפרשה מה עושה כיון דמעכב הפדיון לעצמו, ועיקר הפדיון הוא שיוציא הה"ס מרשותו ויתן לכהן. ולדעת רש"י והרא"ש צ"ל דס"ל דפדיון הבן חשיב כשאר מתנות כהונה, דמשעה שהפרישם הוי ממון כהן ואין לבעלים בהם כי אם ט"ה ליתנם לכל כהן שירצה, וה"ה בפדיון דכיון דהפריש ה"ס הרי נעשה ממון כהן ואין לו אלא טוה"נ, והנה כי כן בדין זה דבן חלל כיון שהפריש אביו ה"ס ופדאו הרי חשיב פדיון ומשעת הפרשה ממון כהן הוא, וכיון דיש לו טוה"נ ליתנם לכל כהן שירצה הוא זוכה בהם דהוא קודם לכל כהן, וכ"כ בנו היורש זכותו בהפרשה סגי וזוכה לעצמו: אלא דיש להבין בזה דלא שייך זה כ"א במתנות כהונה כמו תו"מ דמיד שהפרישם חל קדושת תרומה עליה, וא"א להחליפם בפירות אחרות ומיד שחל שם תרומה נעשה ממון כהן, וכן במתנות דהזרוע והלחיים וכו' דכיון דהוא דבר מסויים, וא"א ליתן בעד מתנות מאברים אחרים, משעה שהפרישם נעשה ממון כהן, אבל גבי פדיון דלא חייבו הכתוב בדבר מסויים מנכסיו, כ"א חיובא רמיא עליה ליתן ה"ס מכל נכסיו יהיה מה שיהיה, ואם הפריש ה"ס לפדיון בנו כל שלא זכה הכהן פשיטא דיכול להחליפם באחרים דאכתי ממונו הוא, ומהאי טעמא אמרינן בפרקין במתני' דלקמן [נא, א] דהמפריש ה' סלעים לפדיון בנו חייב באחריותם דכל כמה דלא מטי ליד כהן ממונו הוא, ופדיון הבן הוי כשאר חובות שחייב האדם דאם הפריש מממונו כדי שיעור חובו לא זכה המלוה משעת הפרשה וכ"כ גבי פדיון, וא"כ לא שייך למימר דמשעה שהפרישם נעשה ממון כהן, דא"כ אמאי חייב באחריותם הא בשאר מתנות כהונה משעה שהפרישם אינו חייב באחריותם עוד. דאפילו בפטר חמור דפודהו בשה או בכל דבר בשיוויו דדומה לפדיון הבן דהתם נמי אינו דבר מסויים מנכסיו, ועכ"ז המפריש פדיון פטר חמור לרבנן דקי"ל כוותייהו בספ"ק דמכלתין (דף י"ב ע"א) אינו חייב באחריותו, וע"כ צריך לומר דפדיון פ"ח שאני דכיון דקודם פדיון הפ"ח עצמו אסור בהנאה, ומשעה שהפריש עליו השה פקע איסורא מיניה ונתחלל בשה, ונמצא דע"י ההפרשה נעשה מעשה להוציא הפ"ח עצמו מחזקתו, שמשעה שנולד ממון כהן היה ולא היה לבעלים כ"א ט"ה, שפיר י"ל דנכנס השה במקום הפטר חמור, לומר דמשעת הפרשה הוא ממון כהן, משא"כ בפדיון הבן דליכא למימר הכי, דדוקא בפ"ח דהוא עצמו

ממון כהן דאם נתנו לכהן הפ"ח עצמו יצא ידי נתינה כדאמרינן בפ"ק דמכלתין (דף י"ב ע"א), אלא דהכהן צריך לפדותו בשה, שפיר י"ל דנכנס השה במקום הפטר חמור בהפרשה, אבל בבכור אדם לא שייך למימר דגוף הבכור הוי ממון כהן קודם פדיון, כיון דאם נתנו לבכור עצמו לא מצינו שיוצא ידי נתינה, כיון דבכור אדם חולין גמור הוא ולא שייך בו זכייה דלאיזה דבר יזכה בו הכהן, אי לעבד אין בן חורין נעשה עבד ואי לבן לאו זרעו הוא, וכמ"ש התרוה"ד בפסקים וכתבים סי' רל"ה יעו"ש:

והנה כי כן כיון דהפרשת פדיון הבן לא הוי כשאר מתנות כהונה דמיד שהפרישם נעשה ממון כהן ואין לו אלא טובת הנאה, א"כ בדין בן חלל אי האב מחוייב לפדותו וחייב להפריש מה מעלה ומוריד הפרשה זאת, כיון דאחר ההפרשה נמי אכתי ממונו הוא ולא יצא מרשותו כלל, ואיך יחשב זה לפדיון כיון דעיקר הפדיון הוא על ידי נתינה לכהן בהוצאה מרשות לרשות, ובהפרשה בלבד ליכא הוצאה מרשות לרשות, ובפרט בבן הפודה את עצמו במת אביו אחר ל' יום איך חשיב פדיון בהפרשה בלבד. ומאי דמייתי הרא"ש בפסקיו דוגמא לדבר מישראל שירש טבלים מאבי אמו כהן דמפריש תרומה ומוכרה לכהן, לא דמי כלל דהתם שאני דמשעת הפרשה הרי נעשה ממון כהן וכאילו יצא מרשות לרשות דמי, דהתורה הוציאתו מרשותו וזיכה אותה לכהן ולא נשאר לו כי אם טובת הנאה בלבד, ויכול לעכבה לעצמו כמו שהיה עושה המוריש, וכן בההיא דישראל שירש עשרה פטרי חמורים מאבי אמו כהן דפודן והן שלו, דהתם נמי משעה שהפריש השיין לפדותן הרי נעשה ממון כהן ולא נשאר לו כי אם טובת הנאה, ומכח אותו טובת הנאה זוכה בהם הוא עצמו מכח המוריש, אבל פדיון הבן דא"א לומר דמשעת הפרשה נעשה ממון כהן איך יהיה פדוי בהפרשה בעלמא. ואם נאמר דלפי סברת רש"י והרא"ש צ"ל דצריך שיפריש הפדיון ויזכה אותו ע"י אחר שיזכה בו לכהנים, באופן דע"י זכיה זאת יהיה ממון כהנים כדין הפרשת תרומה ושאר מתנות כהונה דהוו ממון כהן ויש טובת הנאה לבעלים, או שיזכה ע"י אחר לכהן מיוחד ויתנה עמו ע"מ להחזיר לו, דכל כי הא הי"ל לפרש, וסתמיות דבריהם נראה דבהפרשה בלבד הבן פדוי: הן אמת דבספ"ק דמכילתין [יב, ב] פליג ר"א ארבנן וס"ל דהמפריש פדיון פ"ח חייב באחריותו כה' סלעים של בן, ואמרינן בגמ' דמודה ר"א בישראל שיש לו ספק פ"ח בתוך ביתו שמפריש טלה עליו והוא שלו יעו"ש, הרי דאף דלר"א המפריש חייב באחריותו כפדיון הבן עכ"ז מודה דהיינו דוקא בודאי פ"ח שעכ"פ צריך שיתננו לכהן, וכיון דצריך ליתנו חייב באחריותו ואינו פדוי עד שיבא ליד כהן, אבל בספק פ"ח דאינו חייב ליתן דהממע"ה בהפרשה בעלמא סגי, וא"כ י"ל דה"ה בפדיון הבן דכל דאינו מחוייב ליתן לאחר בהפרשה סגי.

ונראה דהא ליתא ול"ד כלל דהא מסקינן התם דר"א סבירא ליה דפטר חמור אסור בהנאה קודם פדיון, ומשום הכי צריך שיפריש בספק פטר חמור, וכיון דאסור בהנאה והפדיון מוציאו לחולין הרי הפרשה עושה מעשה, דלהצד דהוא פטר חמור הרי משעה שנולד הפ"ח ממון הכהן הוא והשה שפודה בו נכנס במקומו בהפרשה, ומודה ר"א דאפי' בודאי פ"ח משעת ההפרשה הותר בהנאה, אלא כיון דילפינן מפדיון הבן אמרינן דהפדיון תלוי ועומד, דאם הגיע ליד הכהן הרי למפרש משעת ההפרשה היה פדוי והותר בהנאה, ואם הפדיון לא הגיע ליד הכהן הרי למפרע הפ"ח אכתי איתיה באיסוריה, וזה לא שייך בפדיון הבן כדבר האמור: ואפשר לומר דלעולם דלדעת רש"י והרא"ש פדיון הבן הוי כשאר מתנות כהונה דמשעת הפרשה הוי ממון כהן, וס"ל דילפינן לה מהקישא דהוקש בכור אדם לבכור בהמה טמאה כדאמרינן בסוף פרק קמא דמכילתין [יב, ב], דה"ט דר"א דהמפריש פדיון פטר חמור חייב באחריות כה' סלעים של בן, דכתיב אך פדה תפדה מה בכור אדם חייב באחריותו אף בכור בהמה טמאה חייב באחריותו, וכיון דקי"ל אין היקש למחצה וילמוד עליון מתחתון ותחתון מעליון, ה"נ י"ל דהוקש בכור אדם לבכור בהמה טמאה, דמה בכור בהמה טמאה מסתברא דמשעת הפרשת השה נעשה ממון כהן, אף בכור אדם משעת הפרשה נעשה ממון כהן:

ואע"ג דלפי פשט הסוגיא שם בספ"ק נראה דלרבנן דס"ל דפדיון פ"ח אינו חייב באחריותו כפדיון מע"ש ולא עבדי האי הקישא וכדאמר רבא שם בסוף הסוגיא, ל"ק הא ר"א דמקשי הא רבנן דלא מקשי, מ"מ י"ל דלעולם דלרבנן עבדינן הקישא, דהא היקש דן אדם מעצמו אע"פ שלא קבלה מרבו, דדוקא גז"ש אין אדם דן בעצמו וכמ"ש התוס' בפרק לולב הגזול (דף ל"א ע"א) יעו"ש, ואע"ג דמדברי רש"י שם נראה דס"ל דהיקש הוא כדין ג"ש, כבר כתב מרן זקני זצוק"ל בספר יבין שמועה דף מ"ד ע"א ד"ה ודע וכו', דלא כתב רש"י כן כי אם לר"י, אבל לרבנן דקי"ל כוותייהו ס"ל דהיקש נמי דן אדם מעצמו יעו"ש, וא"כ הכא מ"ש דרבנן דהכא לא דרשי היקש זה דבכור אדם לבכור בהמה טמאה, ועכצ"ל דלרבנן נמי דרשינן הך הקישא אלא דלרבנן כיון דכתיב אך פדה תפדה דמשמע לפדיה הקשתיו ולא לדבר אחר כדאמרינן אליבא דר"א התם, אף דר"א ס"ל דההיקש הוא על כל עניני הפדיון שילמדו זה מזה בין לענין אחריות ובין להשהותו ל' יום, מ"מ לרבנן ס"ל דדוקא לענין פדיה הקשתיו הוא למעט כל דבר אפי' ענין דיני הפדיון, ולא בא ללמד ההיקש כי אם שאופן הפדיון של בכורי אדם הוא באופן בהמה טמאה, דמה בכור בהמה טמאה משעה שהפריש הפדיון חל הפדיון ופקע זכות הכהן מגוף הפ"ח ונכנס השה במקומו ונעשה ממון כהן, כך בכור אדם משעה שהפריש פדיון הבן נעשה ממון

כהן, דס"ל לרבנן דפשט הכתוב דמשמע לפדיה הקשתיו ולא לדבר אחר מורה דמההיקש אין ללמוד אלא דשייך פדיון לזה כמו זה, אלא כיון דעיקר הפדיון כבר כתוב בפירוש בשניהם, ע"כ צ"ל דבא לחדש ההיקש אופן פדיון בבכור אדם מה שאינו מפורש בגופיה, דהא אופן פדיון דבכור אדם סתמא הוא, דלא חשיב פדיה אלא כשיתן ליד כהן, אבל בהפרשה לא חשיב פדיה, וחדית לן הקישא אופן פדיה אחת דאפי' בעודו ביד אבי הבן חשיב פדיון, ונ"מ דתיכף משעת הפרשה נעשה ממון כהן, ולמוד זה כיון שהוא קרוב לפשט הכתוב דלעיקר פדיה הקישו ולא לדבר אחר דרשינן ליה, אבל שאר דיני פדיון לא ילפינן מהיקש זה:

דבהכי ניחא מאי דלכאורה קשה, דאמאי איצטריך קרא לומר דהמפריש פדיון בנו ואבד חייב באחריותו, דבמתני' דלקמן [נא, א] מייתי קרא לזה שנאמר יהיה לך אך פדה תפדה יעו"ש, הא לפי האמור מלתא דמסתברא דחייב באחריותו ולא צריך קרא לזה, מידי דהוה לשאר חוב דעלמא שאם הפריש שיעור חובו ואבד חייב באחריותו, דכל כמה דלא מטי ליד המלוה ולא זכה בו אכתי ברשותו הוא, וה"נ אם אנו אומרים דמשעה שהפרישו אינו ממון כהן פשיטא דחייב באחריותו, דאפילו אחר שהפרישו עדיין ממונו הוא כשאר נכסיו ולמה צריך קרא:

ואולם לפי האמור א"ש דכיון דהוקש בכור אדם לבכור בהמה טמאה וילפי' מההיקש אפילו לרבנן דפדיון הבן נמי משעה שהפרישו הוי ממון כהן כשאר מתנות כהונה, וא"כ סלקא דעתך אמינא דאינו חייב באחריותו כדין פדיון פטר חמור ומעשר שני, קמ"ל קרא דיהיה לך אך פדה תפדה דמשמע שאינו פדוי עד שיבא ליד כהן, ואם לא היה ההיקש הוה אמינא דלאו ממון כהן הוא משעת הפרשה מהאי קרא, אבל כיון דאיכא הקישא וע"כ צ"ל דההיקש בא ללמד זה על זה באיזה דבר, ואין לנו לומר לרבנן אלא דבא ללמד דפדיון הבן נמי משעת הפרשה הוי ממון כהן, אלא דעם כל זה חדית לן קרא דחייב באחריותו דאף דמשעת הפרשה הוי ממון כהן מ"מ מתלי תלי עד שיבא ליד כהן, דאם הגיע ליד כהן הרי למפרע משעת הפרשה היה ממון כהן, ואם נאבד ולא הגיע ליד הכהן אין בנו פדוי למפרע דחייב באחריותו. ונמצא כפי"ז דפדיון הבן לרבנן הוא כסגנון פדיון פטר חמור לרבי אליעזר כמו ששיערנו לעיל לדעתו דרבי אליעזר, וא"כ בנדון זה דבן חלל שאינו מחוייב ליתן לכהן אחר, בהפרשה סגי, דכל דאינו זקוק ליתן בהפרשה סגי כדאמרינן לענין פטר חמור לר"א, דמודה ר"א בספק פטר חמור דמפריש טלה והוא שלו, כמו כן לרבנן בפדיון הבן:

ונראה דלפי"ז לדעת רש"י והרא"ש ה"ה בספק פדיון הבן, דקי"ל דאם הוא ספק אם הוא בכור או שהוא בכור ודאי והספק הוא אם פטור מן הפדיון דפטור מה' סלעים דהמוציא מחבירו עליו הראיה, דמכל מקום חייב להפריש ה' סלעים ולפדותו ומעכב הפדיון לעצמו, כיון דהפרשה עושה מצוה כדין פטר חמור לר"א דבספק מפריש טלה והוא שלו. דהא אין לומר דלא אמרו כן כי אם בודאי בכור כמו בן חלל דעל צד הודאי הוא חייב בפדיון, וע"כ מחוייב לפחות לעשות מצות הפרשה, מה שא"כ בספק בכור, דשאני בכור פטר חמור דצריך שיפריש טלה להפקיע איסורו, משא"כ בבן דחולין הוא ואינו צריך הפרשה להתיר, דהא ליתא דהא סוף סוף מצוה מדאורייתא היא וקי"ל ספק דאורייתא לחומרא, ודווקא לענין ממון לא מפקינן מידו דגדול כח המוחזק, אבל לענין קיום מצות הפרשה דלא מטי ליה למוחזק שום פסידא של ממון למה לא נחמיר מספק לחייבו בהפרשה מספק. ואם נאמר דאה"נ דלדעת רש"י והרא"ש שורת הדין כן דבספק בכור אדם חייב להפריש ומעכבו לעצמו, יקשה דהרי אמרינן בחולין בפרק הזרוע (דף קל"ד ע"א), דאמרינן התם תני ר"ח ח' ספיקות נאמרו בגר ד' לחיוב וד' לפטור, קרבן אשתו וחלה ובכור בהמה טמאה ובכור בהמה טהורה לחיוב, ראשית הגז והמתנות ופדיון הבן ופדיון פטר חמור לפטור, ואם איתא דספק בכור אדם חייב להפריש אמאי לא קתני פדיון הבן לחיוב ולפטור כדקתני בכור בהמה טמאה לחיוב ולפטור, דקתני דחייב להפריש טלה להפקיע איסורו וקתני לפטור דהיינו דמפריש והוא לעצמו, וכ"כ גבי פדיון הבן ליתני חיוב הפרשה ופיטור נתינה דמעכבו לעצמו:

והנה בירושלמי פ"י דיבמות ה"א הובאה מימרא זאת דבן חלל באופן זה וז"ל, ר"ש בן יוסינא בשם רב הושעיא כהן שבא על הגרושה והוליד בן ומת האב בתוך שלשים יום וכו', לאחר ל' יום חזקה שפדאו אביו, ואם לאחרים הוא פודה לא כ"ש בנו עכ"ל, ופשט לשון הירושלמי נראה כסברת רש"י והרא"ש דכתבו דחייב האב לפדותו דמפריש ה"ס ומעכבן לעצמו, דהכי משמע הא דאמר חזקה שפדאו אביו, דלשון זה מורה דעכ"פ צריך שיפדה אותו אביו, ואתא לאשמועינן דאע"ג דתנן לקמן בפרקין [מט, א] מת האב אחר ל' יום בחזקת שנפדה, מ"מ אפשר לומר דדוקא כשאביו ישראל, אבל בכה"ג דאביו כהן דאפילו אם פודה אותו הפדיון שלו אינו בחזקת שנפדה דאפשר דלא פדאו דתלי לומר שאינו צריך להפריש, קמ"ל דאפי' בכה"ג הוי בחזקת שנפדה דמסתמא פדאו, ולפי דלא נטעי לומר דמלשון זה משמע דצריך שיפדנו כישראל וצריך שיתן הפדיון לכהן אחר, לזה סיימו בירושלמי לומר ואם לאחרים הוא פודה לא כ"ש בנו, וא"כ ודאי דה"ס שלו, ומאי דאמרינן בחזקת שנפדה היינו מצות הפרשה בלבד. ולסברת התוס' בשמעתין דס"ל

דאינו צריך להפריש צ"ל דפי' דברי הירושלמי הכי הוי, אחר ל' יום בחזקת שפדאו אביו כלומר שמעמידין אותו בחזקת פדוי, דאם לאחרים הוא פודה לכ"ש בנו, כלומר כיון דהפדיון הוא שלו ואינו צריך ליתן לכהן אחר, דאם הוא לוקח מאחרים איך אפשר שיתן הוא לכהן אחר, ואם כן כיון דעיקר הפדיון הוא הנתינה לכהן וההפרשה אינה מעלה ומוריד כלל, הכא דלא שייך נתינה הרי הוא בחזקת פדוי בלא הפרשה כלל, דהפרשה אינה מצוה כי אם נתינה, וכיון דנתינה ליכא אפוכי מטרתא ל"ל ובלא הפרשה הרי הוא בחזקת פדוי:

אות סח ס"ק א

פיסקא וכן מי שלא שהתה אחר בעלה ג' חדשים וכו', ופריך [מז, ב] בכור לנחלה הוא דלא הוי הא כפשוט שקיל ואמאי ליזיל לגבי האי ולדחייה וכו', ומשני אמר רבי ירמיה לא נצרכא אלא לבא אחריו וכו'. ונראה פשוט דהא דקבעי הש"ס קושיא זאת גבי חלוקת מי שלא שהתה אחר בעלה וכו', לאו דוקא דה"ה בשאר חלוקות מתני' דקתני היא וכהנת, היא ולויה, היא ואשה שכבר ילדה דעליהם נמי קתני בכור לכהן ואינו בכור לנחלה, ושפיר יש לדקדק בהם הא כפשוט שקיל וכו', וגם שינוייא דמשני ר"י א"ש לאלו החלוקות נמי, דה"ק בכור לכהן והבא אחריו אינו בכור לנחלה, דאם בעלי הנשים האלו לא היה להם בנים עדיין הרי אלו שנתערבו אינן בכור לנחלה, וגם כפשוט אינם יורשים עם אחיהם שנולדו אחריהם, דזיל הכא קא מדחי ליה וזיל הכא קא מדחי ליה, והבא אחריהם ג"כ אינו בכור לנחלה דאמרי' ליה אחיו אותו הראשון שהוא ספק הוא בכור לנחלה. אלא דקבעי הש"ס הך שקלא וטריא על חלוקת מי שלא שהתה וכו' שהיא אחרונה שבכולן וסמיך לה דברי התנא דהוי בכור לכהן ואינו בכור לנחלה: ואף דבחלוקות אלו דהיא וכהנת וכו' אפשר להיות דהראשונים שנולדו ונתערבו אפשר שיזכו אף בחלק בכורה ע"י שיכתבו הרשאה להדדי בהוכרו ולבסוף נתערבו, אלא דלא נקט מתני' בחלוקות אלו דיש מציאות דהוא בכור לנחלה ע"י הרשאה בהוכרו ולבסוף נתערבו מפני דרצה התנא לכלול עמהם חלוקת מי שלא שהתה, דלא יש אופן בו שיהיה בכור לנחלה דלעולם הוי ספק מעיקרו, וכיון דלגבי הך חלוקה לא שייך לחלק כלל, גם באותם חלוקות אף דשייך לחלק בהם לא נקט אלא אופן דלא הוכרו מתחלה, דבהכי אינם יכולים לכתוב הרשאה, וע"ז קבעי הך שקלא וטריא על חלוקת דמי שלא שהתה וכו', לומר דמפני חלוקה זאת לא חילק התנא כלל דגם באותם חלוקות מיירי בשלא הוכרו מתחלה כלל, ומש"ה לא מהני הרשאה, ומפני חלוקת מי שלא שהתה וכו' לא חש התנא לחלק בשאר החלוקות:

והנה ראיתי להרב בצלאל כ"י שהביא משם תוס' חיצוניות בשמעתין וז"ל, והק' הר"ר אלחנן אמאי לא מוקי לה ביבם דהוי ספק ובני יבם שבאו לחלוק נכסים שאז נוטל הספק חלק כדאמרי' בהחולץ בשמעתא דספק ויבם, וי"ל דמתני' משמע ליה דמיירי בכל בני אדם שבעולם אפי' באותם דלא הוו יבם עכ"ל, ולא ביארו התוס' באיזה אופן נכסים הוא שנוטל הספק חלק, ובפרק החולץ (דף ל"ז ע"ב) אמרי' ספק ובני יבם שבאו לחלוק בנכסי מיתנא ספק אמר ההוא גברא בר מיתנא הוא ונכסי דידי הוא, בני יבם אמרי את אחינו את ומנתא הוא דאית לך בהדן, וסבור רבנן למימר מתניתין היא דתנן [יבמות ק, ב] הוא אינו יורש אותם וכו', ודחי להו רב משרשיא דל"ד דאי דמייא למתניתין הוא כספק ובני יבם שבאו לחלוק בנכסי יבם גופיה, דהתם אמרי' ליה אייתי ראיה דאחונא את ושקיל, וכתב רש"י בנכסי יבם גופיה התם מיתוקמא מתניתין דהוא לא יורש אותם דאמרי ליה אייתי ראיה ושקיל, אבל בההיא דלעיל הבאים לחלוק בנכסי מיתנא שניהם ספק, ונראה בעיני דההיא מנתא דקא מודו ליה שקיל, ואידך הוי ממון המוטל בספק וחולקין הוא נוטל החצי ובין כולם החצי עכ"ל, נמצינו למדים דספק ובני יבם שבאו לחלוק בנכסי יבם גופיה אינו נוטל הספק שום חלק, ועל כרחך לומר דמ"ש התוס' דהוה מצי לאוקמא ביבם היינו בספק ובני יבם דבאים לחלוק בנכסי מיתנא דחולקין ביניהם: ולע"ד דברי התוס' הנזכרים נפלאו ממני, דאי ס"ל כסברת רש"י דההיא מנתא דקא מודו ליה שקיל ואח"כ חולקין, דכן הוא סברת רוב הפוסקים וכמ"ש הרשב"א בחידושיו שם והרא"ש בפסקיו [סי' ט'] ודעימייהו יעו"ש, וע"ז הוא דמקשה לומר דאמאי לא מוקי לה בהכי דבכה"ג דבאים לחלוק בנכסי מיתנא כיון דהם מודים לו בההיא מנתא שאומרים לו אחינו את, א"כ נמצא דזה הספק יורש כפשוט בחלק נכסי מיתנא מכח שיורש ליבם לפי הודאתם דבן היבם הוא, הרי הדבר קשה דלפי סברת רש"י ודעימיה אם היה זה הספק שאנו מסתפקים בו שהוא בן היבם ראשון לבניו וראשית אונו, כמו שהוא יורש בחלק פשוט במנתא דקא מודו ליה, יורש נמי חלק בכורה כיון דכבר הודו לו שהוא אחיהם והוא הבכור ולו משפט הבכורה, דלצד זה שהספק הוא בן היבם הרי נמצא דכדין יבם את יבמתו וזכה בנכסי המת כדין כל יבם, ומחיים כבר זכה היבם בנכסי מיתנא ושפיר נוטל הבכור פי שנים כיון דמוחזק הוא ולא הוי ראוי, וא"כ אי מתני' דהכא מיירי בהכי אמאי קתני דאינו בכור לנחלה, הא אם כפשוט לוקח בנכסי מיתנא מטעם דמודו ליה גם חלק בכורה נוטל מהנכסים והשאר יחלוקו:

ואי ס"ל להתוספות כסברת הרמב"ם בפ"ה מהלכות נחלות [ה"ד] דלא ס"ל כסברת רש"י, אלא ס"ל דספק ובני יבם חולקין נכסי מיתנא בשוה חלק כחלק ואינו נוטל מנתא דמודו

יעו"ש, א"כ נמצא דזה הספק שאנו מסופקים שמא הוא בכור לנחלה ליבם אינו נוטל מכח ירושת היבם לא כפשוט ולא כבכור, ומה שנוטל הוא חלק בנכסי מיתנא הטעם דאנו אומרים דבן מיתנא הוא, ובנכסי מיתנא לא שייך בכור לנחלה לומר דכבכור אינו נוטל אבל כפשוט נוטל, דהא במיתנא לא יש לו בנים אחרים, דאם יש ספק הוא שזה הבן דוקא הוא שלו ואין לו אחים, ודווקא ביבם שהיו לו בנים אחרים אח"כ שייך לומר דנוטל חלק כפשוט ואינו נוטל חלק כבכור, ומנכסי היבם אינו נוטל כלל אפילו חלק כפשוט, וא"כ איך שייך לומר ביבם דאינו נוטל כבכור ונוטל כפשוט, כיון דמה שלוקח חלק בנכסי מיתנא לאו מכח ירושת היבם הוא אלא מכח שיורש למיתנא מספק שמא בנו הוא מטעם דממון המוטל בספק חולקין:

ואפשר לומר דכוונת התוס' להקשות מההיא דאמרינן בפרק החולץ בסוף הסוגיא ספק ובני יבם שבאו לחלוק בנכסי סבא, ספק אמר ההוא גברא בר מיתנא הוא ופלגא דידי הוא ובני יבם אמרי אחונא את ומנתא אית לך בהדן, פלגא דקא מודי להו שקלי, תלתא דקא מודו ליה שקיל, פש להו דנקא הוי ממון המוטל בספק וחולקין ע"כ, ובכה"ג הו"מ לאוקומה הכא האי ספק אי הוי בן היבם הוא ראשית אונו אף דלוקח בנכסי סבא תלתא דקא מודו ליה דאחיהם הוא כחלק פשוט, מ"מ אינו נוטל בנכסי סבא מכח אביו היבם פי שנים כבכור כיון דנכסי הסבא לגבי היבם הוי ראוי, כיון דמת היבם קודם ואח"כ מת הסבא, דנמצא דלא זכה אביו בנכסים בחייו והוי ראוי ואינו נוטל בראוי כבמוחזק:

ואולם אף באופן זה הוי דוחק דאיך אפשר לאוקומי מתני' בהכי כיון דמשמעות מתני' היא דמה שאינו בכור לנחלה הוא מטעם דספק הוא וזיל הכא קא מדחי ליה וכו', ואם מיירי בהכי לאו מטעם זה הוא, דהא כיון דבחלק פשוט לוקח תלתא מטעם דמודו ליה דאחיהם הוא, א"כ בחלק פי שנים נמי נוטל מטעם זה דכבר הודו ליה דאחיהם הוא, ומאי דאינו נוטל פי שנים הוא משום דהוי ראוי ודין זה דראוי הא קתני לה במתניתין לקמן [נא, ב] ואינו מסוג מתני' דהכא:

ועוד קשה על דברי התוס' דאיך הוה מצי לאוקומה בהכי, דא"כ התינח לחלוקה מי שלא שהתה וכו' דמיירי ביבם, אבל בשאר חלוקות דהיא וכהנת היא ולויה היא ואשה שילדה מאי א"ל, ופשיטא דטפי עדיף בהאי שינוייא דרבי ירמיה דמשני לבא אחריו דבהכי מתורץ יפה כל החלוקות. ולזה י"ל והוא פשוט ונקדים דהא דאמרינן דאם לא הוכרו בתחלה כלל דאינם יכולים לכתוב הרשאה זה לזה הוא מגזרת הכתוב, כדאמרינן בפרק י"נ (דף קכ"ז ע"א) דתניא בן ולא טומטום בכור ולא ספק דכתיב והיה הבן הבכור לשניאה, דהאי קרא מיותר הוא דאי להורות דהבכור הוא לשניאה הא כתיב אח"כ לא

יוכל לבכר את בן האהובה על פני בן השנואה הבכור, ועל כרחך לומר דהאי קרא דוהיה הבן הבכור איצטריך להכי למעט בכור ספק, וכן אמרינן בספרי בפ' תצא [כא, טו] דמהאי קרא דוהיה הבן הבכור ממעטינן ספק בכור מעיקרו, והנה כי כן נראה פשוט דדווקא בחלק בכורה אמרינן דאין יכול לכתוב הרשאה, אבל בחלק פשיטות אפי' ספק מעיקרו יכולים לכתוב הרשאה, דלא מיעט הכתוב אלא לענין בכורה, וכ"כ הרב בצלאל בספר אסיפת זקנים שם בפי"נ משם הרא"ם יעו"ש, וכ"כ מרן הב"י בח"מ סי' רע"ז שכ"כ רבינו ירוחם יעו"ש וכ"כ הב"ח שם וז"ל, ספק בכור וכו' וטעמא משום דכתיב יכיר דבעינן שהוכרו מתחלה, ולפיכך בחלק פשיטות יכולים לכתוב הרשאה אפילו לא הוכרו מתחלה דיכיר לא כתיב אלא גבי חלק בכורה עכ"ל, וכ"כ בפרישה שם [אות י"ג] וז"ל, ודוקא בבכור דינא הכי דכתיב ביה יכיר אבל בן ראובן פשוט ובן שמעון פשוט שנתערבו אפילו לא הוכרו מעולם איזה של מי כותבין הרשאה זה לזה עכ"ל:

אלא דבריהם תמוהים במ"ש דדין זה ילפינן משום דכתיב יכיר לומר דבעינן היכרא שהוכרו מתחילה, דהא בספרי ובגמרא ילפינן לה מדכתיב והיה הבן הבכור כאמור, דקרא דיכיר איצטריך למילי אוחרי וכדאמרינן בפרק מי שמת (דף קמ"ב ע"ב) בן שנולד לאחר מיתת אביו אינו נוטל פי שנים מאי טעמא יכיר אמר רחמנא והא ליתא דיכיר, וע"כ לומר דמאי דלא מייתי הא דספק בכור מקרא דיכיר וילפינן לה מקרא דוהיה הבן הבכור וכו' היינו משום דלא קפיד קרא דיכיר בהיכרא, אלא בדאינו ראוי להיכרא כגון דנולד לאחר מיתת אביו, אבל בנולד בחייו אפילו לא ראהו ולא הכירו הואיל ווראוי להכרה אין הכרה מעכבת בו כדר' זירא וכו', כמ"ש רשב"ם שם יעו"ש, וא"כ י"ל דאפילו נתערבו מתחלה כיון דהיה ביד האב להשגיח ולהשתדל שלא יתערבו כדי להכירו ראוי להיכרא חשיב ואין היכרא מעכבת, ומש"ה איצטריך קרא אחרינא: באופן דכל אפייא שווין דהא דאין יכולים לכתוב הרשאה הוא דוקא לחלק בכורה אבל לחלק פשיטות יכולים לכתוב הרשאה. והנה כי כן י"ל דשפיר הו"מ לאוקומי מתניתין דמי שלא שהתה ביבם, דלשאר החלוקות דמתניתין דהיא וכהנת וכו' לק"מ, דלגבי שאר חלוקות י"ל דמתניתין דמשמע דבחלק פשוט נוטל מיירי כשכתבו הרשאה זה לזה, דלענין חלק פשוט מהני הרשאה, ולענין חלק בכורה לא מהני הרשאה כיון שלא הוכרו מתחלה:

ודע דאין לומר כפי"ז דמש"ה קבע הש"ס קו' זאת דפריך הא כפשוט שקיל על חלוקת מי שלא שהתה וכו' דבשאר החלוקות דהיא וכהנת וכו' לק"מ, די"ל דמיירי בכתבו הרשאה זה לזה, דהא ליתא דא"כ למאי דפריך הש"ס לשינוייא דר"י וליכתבו הרשאה אהדדי, וכי תימא מתני' שלא בהרשאה הא מוקמינן לה לקמן בהרשאה, אמאי הוצרך המקשן

להביא ממתני' דלקמן דמוקי לה שמואל בבא בהרשאה, תיפוק ליה דמתני' דהכא בשאר החלוקות דהיא וכהנת וכו' מיירי כשכתבו הרשאה זה לזה, אלא עכצ"ל דקו' הש"ס קאי לכל החלוקות, אלא דקבעו קושיא על האחרונה דמי שלא שהתה וכו' וה"ה השאר, וכל החלוקות מוקי להו ר"י דלא נצרכא אלא לבא אחריו, ואע"ג דלגבי היא וכהנת וכו' מצינן לתרוצי דמיירי בבא בהרשאה, מ"מ ניחא ליה להש"ס לשנויי לכולהו בחדא מחתא:

אות סח ס"ק ב

והנה ראיתי לרש"י בשמעתין [מז, ב] בד"ה מסייע ליה לר' ינאי דאמר הוכרו ולבסוף נתערבו, כגון ב' נשים של ב' אנשים שהוכרו וולדותיהן ואח"כ נתערבו, ועכשיו כשהם באים לירש דוחים אותם אחיהם דלכל אחד אמרי לאו אחינו את, כותבין הרשאה זה לזה האחד לחבירו על חלקו בנכסי אביו, ובעל ההרשאה בא אצל יורשי ב' האבות ואומר לכל אחד אם אחיכם אני תנו לי ואם זה אחיכם תנו לי חלקו וכן לבני הב', אבל לא הוכרו מעולם אין כותבין דלא היתה להם זכיה מעולם בנכסים, ומתני' נמי בדלא הוכרו מעולם דמעולם לא נודע איזה בכור ולא זכה אחד מהם בחזקת בכורה עכ"ל. ובגי' הרב בצלאל כ"י גריס בדברי רש"י אחר דיבור וכן לבני הב' וז"ל, דהיינו ודאי הרשאה מעלייתא עבדי שהיתה לו זכיה בנכסי אביו קודם שנתערבו אבל לא הוכרו וכו':

ולעד"נ דהמדקדק בכל דברי רש"י בהא דרבי ינאי יראה דרש"י ס"ל דהא דר' ינאי דבלא הוכרו מתחילה דאין כותבים הרשאה אפילו בבנים פשוטים שנתערבו מתחלה מיירי, מדלא הזכיר רש"י כלל בתוך פירושו שפירש דמיירי כגון ב' נשים של שני אנשים דהולדות אלו היו בכורות לאביהם לענין נחלה, כי לא יש מזה רמז בדבריו. ועוד דכיון דדין זה דבכור ספק ילפינן לה מקרא דוהיה הבן הבכור וכו' דכל שלא הוכרו מתחלה אינו נוטל פי שנים אפי' בהרשאה, למה הוצרך רש"י ליתן טעם אחר מדעתו וסברתו, דכיון דהוכרו מתחלה והיה להם זכייה בנכסים קודם שנתערבו כותבין הרשאה, אבל אם לא הוכרו מעולם אין כותבין דלא היתה להם זכייה בנכסים מעולם, תיפוק ליה דגזירת הכתוב היא, וקי"ל דלא דרשינן טעמיה דקרא, דא"כ הוא דטעמיה דקרא הוא מפני שלא היה להם זכייה בנכסים, א"כ לאו דוקא בחלק בכורה דאפי' בחלק פשוט, או דאינו בכור אלא דבאים לידון על הירושה בלבד כפשוט אינם יכולים לכתוב הרשאה כיון דמעולם לא היה להם זכייה בנכסים, דכפי טעם זה מ"ש פשוט מבכור: ואף דזה אינו כ"כ הכרח דאפשר דהוצרך רש"י ליתן טעם דיש לחלק בין הוכרו מתחלה ללא הוכרו מתחלה, דכיון דיש טעם לחלק, מש"ה אמרינן דקרא דוהיה הבן הבכור וכו' דממעט ספק, אינו ממעט כי אם דוקא בספק המסתבר בשלא הוכרו מתחלה דלא היה להם זכייה כלל,

אבל בהוכרו מתחלה דלא מסתבר אינו ממעט קרא. מ"מ אי ס"ל לרש"י דר' ינאי בבכור דוקא מיירי כל כי האי היה לו לפרש דבבכור מיירי, ולא לפרש הענין בסתם כאילו דין זה מיירי אפי' בבנים פשוטים דכל שלא הוכרו אינם יכולין לכתוב הרשאה על חלקו. ואדרבה פשט דברי רש"י שכתב כותבין הרשאה זה לזה על חלקו בנכסי אביו, נראה דעל חלק פשוט בנכסי אביו קאמר, דאי לאו הכי הול"ל על חלק פי שנים בנכסי אביו ולפרש בעיקר המציאות דהולדות האלו היו בכורות לאביהם ולא לסתום דבריו לגמרי: ולכן נראה דדעת רש"י דאפי' בולדות פשוטים כל דלא הוכרו מתחלה מטעם זה דלא היה להם זכייה בנכסים מעולם אינם יכולים לכתוב הרשאה זה לזה, והכי ס"ל לר' ינאי מסברא. ומאי דאמר ביש נוחלין [ב"ב קכז, א] אלא בכור ולא ספק לאפוקי מאי לאפוקי מדדרש רבא וכו', הכוונה לאפוקי מדרשא בתרא דדריש רבא כר' ינאי גבי בנים פשוטים שנתערבו דאם הוכרו מתחלה כותבין הרשאה ואם לא הוכרו אין כותבין, לאפוקי סברא זאת אתא קרא דוהיה הבן הבכור למעוטי ספק, דלענין חלק הבכורה אפי' בהוכרו מתחלה אין כותבין הרשאה כיון דעכשיו נתערבו ולא הוי בכור ודאי: ומאי דסיים רש"י בדבריו בשמעתין וז"ל, ומתני' נמי בדלא הוכרו מעולם דמעולם לא נודע איזה בכור ולא זכה אחד מהם בחלק בכורה וכו', דמשמע דאפי' בבכור דווקא בשלא הוכרו מתחלה אין כותבין, היינו לפי שמעתין שלא הביאו כי אם הא דר"י, דנראה דמסברת ר' ינאי גבי בנים פשוטים אנו לומדים לבכור, דהכא בשמעתין ע"כ צ"ל דלא שמיע ליה דרשה דקרא דוהיה הבן הבכור דדרשינן בכור ודאי ולא ספק, דלפי דרשה זאת פשיטא דאין לחלק כלל דקרא סתמא קא ממעט ואפי' בהוכרו מתחלה במשמע, כיון דלא הביא הש"ס הכא כי אם הא דר"י ולא הביאו ברייתא דדריש והיה הבן הבכור ודאי ולא ספק, וכיון דמרבי ינאי אנו לומדים, א"כ בבכור נמי דווקא בדלא הוכרו כדין פשוט:

הן אמת דאם כנים אנחנו דהכי הוי סברת רש"י דסברת ר"י הוא אפילו בפשוטים, אבל לפי מאי דדרשינן בפרק יש נוחלין מקרא דוהיה הבן הבכור למעוטי ספק אפילו בהוכרו מתחלה ממעטינן מקרא, דמאי דאמרינן התם לאפוקי מדדרש רבא היינו לאפוקי דדרשה בתרא קאמר, יקשה לסברא זאת דהא אמרינן התם בפרק י"נ [קכז, א] שלחו בני אקרא דאגמא לשמואל ילמדנו רבינו, היו מוחזקין בזה שהוא בכור ואמר אביו על אחר שהוא בכור מהו, שלח להו כותבין הרשאה זה לזה, ופריך ממ"נ אי כרבנן ס"ל לישלח להו כרבנן אי כר"י ס"ל לישלח להו כר"י, ומשני מספקא ליה אי כר"י אי כרבנן עכ"ל. ואם איתא דקרא דוהיה הבן הבכור ולא ספק ממעט אפילו הוכרו בתחלה, א"כ הכא אף דחשיב כהוכרו ולבסוף נתערבו, דהא אותו שהיו מוחזקים שהיה בכור כל עוד שלא אמר

אביו על אחר שהוא בכור דבאותה שעה חל הספק אי נאמן האב או לא, הרי מקודם זה הראשון היה לו זכיה בחזקת בכורה אלא דאח"כ נפל הספק, ומש"ה ס"ל לשמואל דזה הראשון דמוחזק דהיה לו זכיה כותב הרשאה לשני, כיון דהו"ל זכיה בבכורה מקודם אמירת אביו על אחר, מ"מ הרי לענין בכורה הא דרשינן מקרא דוהיה הבן הבכור דממעט ספק אפילו בהוכרו ולבסוף נתערבו, וא"כ הכא דנפל הספק אח"כ מי הוא הבכור לענין דינא בכלל דרשה זאת הוא דבכור ולא ספק דלא מהני הרשאה. וכ"כ הרב בצלאל בספר אסיפת זקנים שם גבי הא דשמואל משם הרא"ם ז"ל, דהכריח מכאן דמאי דאמרינן לאפוקי מדדרש רבא לאו לאפוקי מדרשה בתרא דרבא, אלא לאפוקי מדרשה קמא דרבא, דקס"ד לומר דאפי' לא הוכרו מעולם כותבין הרשאה יעו"ש, ואם סברת רש"י על דרך האמור יקשה מהא דשמואל:

ואולי דיש לדחות דרש"י יסבור דיש לחלק דלא ממעטינן מקרא בכור ספק דלא מהני הרשאה כי אם בספק דמציאות שא"א להתברר, אבל בספק דדין כי הא דשמואל דמספקא ליה אי כר"י אי כרבנן, בכה"ג לא ממעטינן מקרא, כיון די"ל דאף דלשמואל מספקא ליה הלכתא כמאן, מ"מ אפשר שימצא דיין אחר שיזכה לאחד מהם בחלק בכורה, דאותו חכם יהיה פשוט אצלו דהלכה כר"י או כרבנן בבירור, ובכה"ג דאפשר שיתבררו הספק ע"י דיין אחר ויהיה לו זכייה כיש לו זכייה דמי וכותבין הרשאה זה לזה, כיון דלא דמי לספק דמציאות:

דבהכי ניחא לע"ד דלפי סברת הרא"ם דנראה דמשוה ספק דדין זה לספק דמציאות והכא שאני דחשיב כהוכרו ולבסוף נתערבו, א"כ אמאי שלח להו שמואל סתם כותבין הרשאה זה לזה, דמשמע דהרשאה מהני אפילו אם כתב הרשאה אותו שאמר אביו עליו שהוא בכור לראשון שהיינו מוחזקים בו, מדלא פי' לומר להם דהראשון יכתוב הרשאה לשני, ובשלמא הראשון לשני א"ש כיון דלראשון היה לו שעת זכייה בחלק בכורה קודם שאמר אביו על אחר שהוא בכור וחשיב כהוכרו ולבסוף נתערבו, אבל השני שאמר עליו אביו שהוא בכור מעולם לא היה לו שעת זכייה, דבשעה שאמר אביו עליו שהוא בכור הרי נולד הספק אם הוא בכור ומעולם לא הוחזק לבכור, ואם כן לגבי דידיה חשיב כלא הוכרו מתחלה ואיך מהני הרשאתו שהרשה לראשון. אמנם לרש"י א"ש דבספיקא דדינא שאני דאפילו דחשיב כלא הוכרו מתחלה חשיב כאילו היה לו שעת זכייה, כיון דאיכא למימר דאילו מתרמי דין זה לדיין אחר דלא מספקא ליה כדמספקא ליה לשמואל ויזכה לאחד מהם:

והרי בפ' החולץ (דף מ"א ע"ב) אמרינן המקדש אחת מב' אחיות ואינו יודע איזה מהם קדש דחולצת, דכיון דאם יבוא אליהו ויאמר דזו קדש בת חליצה ויבום היא יעו"ש, הרי דאע"ג דהשתא לא ידעינן איזה מהם קדש ואינו עולה ליבום, מ"מ אילו יבא אליהו ויברר איזה מהן קדש חשיב כאילו ראויה ליבום, וא"כ הכא לענין בכור דוקא בספק דמציאות דאינו ידוע מי הוא הבכור גלי קרא דאינם כותבין הרשאה, דאע"ג דאיכא למימר הא אית ליה זכייה בנכסים אילו יבוא אליהו ויאמר דזה הוא הבכור, מ"מ כיון דבירור זה הוא ע"י נס שיבוא אליהו לא חשיב דיש לו שייכות זכייה, משא"כ בספיקא דדינא דאפשר שיתברר בדרך טבע ולא בדרך נס שיבוא דיין אחר דלא סבירא ליה כשמואל ויזכה אותו בחלק בכורה, וכל כי האי דיש לו שייכות זכייה בנכסים כותבין הרשאה זה לזה:

מתני' מי שלא ביכרה אשתו וילדה ב' זכרים וכו':

אות סט ס"ק א

גמרא [מח, א] הא מתני' הוינן עלה בגמרא דמית האב אימת וכו': וצריך להבין בדברי רבינו הרמב"ן דלמה הוצרך להביא סברת רבי ירמיה דמוקי לה למתני' במת האב בתוך שלשים יום וטעמייהו דרבי מאיר ור"י אליבא דר' ירמיה, כיון דקיימא לן כרבא דמוקי לה במת האב אחר שלשים יום ודחה סברת ר"י, ולא היה לו להביא כ"א מסקנא דרבא, דמאי נ"מ ממאי דס"ל לר"י לענין הלכה שהוצרך להביאה. וי"ל והוא פשוט דמה שהביא רבינו סברת ר' ירמיה הוא כדי להורות לנו לענין הלכה השני דינים אלו, ללישנא קמא וללישנא בתרא בשני יוסף בן שמעון אם קנו שדה בשותפות או קנה זה שדה מחבירו, דלר"י ב"ח גובה ממנו דאין הדין כן, אלא כמסקנא דרבא דכיון דנכסוהי אינון ערבין ביה אין נפרעין מן הערב תחלה: ואפשר עוד לומר דאף לענין בכור נ"מ במה שהביא רבינו סברת ר' ירמיה, להורות לנו דאע"פ דלכאורה נראה דהני תרי לישני דלישנא קמא ולישנא בתרא בסוגיין באוקימתא דמתני' סתרי אהדדי דללישנא קמא משמע דלא ק"ל אי מוקמינן מתני' במת בתוך ל' יום כ"א לר"מ, דכי לא חלקו נמי אמאי חייבין, אבל לר"י לק"מ דאיך קאמר דאפי' חלקו אמרי' נתחייבו הנכסים מכיון דבחיי האב בתוך שלשים לא נתחייבו הנכסים, ומדלא פריך לר"י נמי בלישנא קמא ש"מ דשפיר י"ל דאפי' מת בתוך שלשים נתחייבו הנכסים מכח חיוב האב, וללישנא בתרא דפריך לר"י דאי מת בתוך ל' יום אמאי נתחייבו הנכסים, ס"ל איפכא, וע"ז הוצרך רבינו לפרש הענין דאין הדבר כן דהני תרי לישני לא סתרי אהדדי, דלכ"ע כל שמת בתוך ל' יום לא שייך לומר דנתחייבו הנכסים בחיי האב, כיון דאכתי בחיי האב לא מטא זמן חיוביה, והני תרי לישני שייכי אהדדי וכל אחד מגלה טעם כעיקר לחבירו, דללישנא קמא עיקר טעמיה דר"י דאמר

נתחייבו הנכסים אפי' במת האב בתוך ל' הוא משום דהאחים שחלקו לקוחות הם, וכל חד מכח חבריה קא אתי ודינו כדין שני יוסף בן שמעון שלקח אחד מהם שדה חבירו דב"ח גובה ממנו וה"ה הכא, וללישנא בתרא נמי דבמת בתוך ל' יום דלא פריך אלא לר"י ולא פריך נמי לר"מ כדפריך ללישנא קמא, ה"ט דר"מ דבלא חלקו חייבים הוא מטעם לישנא קמא דדין זה דומה לשני יוסף בן שמעון שלקחו שדה בשותפות דבע"ח גובה מהם בגופן דאין הפרש כלל בין לישנא קמא ללישנא בתרא לענין דינא: והחילוק שיש ביניהם דללישנא קמא האי דינא דשני יוסף בן שמעון שלקח אחד מהם שדה חבירו דבע"ח גובה ממנו מפשט פשיטא ליה לר"י דשורת הדין כן ממקום אחר ולא הוצרך ללמדנו ממתני', ומאי דחדית לן ללמוד ממתני' הוא דין שני יוסף בן שמעון שלקחו שדה בשותפות דגובה הב"ח ממנו, ובלישנא בתרא הכל בתר איפכא, דדין זה דשני יוסף בן שמעון שלקחו שדה בשותפות דגובה הבע"ח ממנו מפשט פשיטא ממקום אחר ולא הוצרך ללמדו ממתני', ומאי דחדית לן ללמוד ממתני' הוא דין שני יוסף בן שמעון שלקח אחד מהם שדה חבירו, זה נראה דקדוק דברי רבינו שכתב על דברי ר"י דללישנא קמא וז"ל, ובדר' יהודה פריש טעמא משום דאחין שחלקו וכו', הלכך דאין מינה זאת אומרת שני יוסף בן שמעון שלקח אחד מהם שדה חבירו וכו', דפשט דברים אלו מורים כאילו כן נאמר בלישנא קמא, ואינו כן, וע"כ צ"ל דכוונתו להורות לנו דהני תרי לישני לא פליגי אהדדי, דמלישנא קמא נמי טעמיה דר"י כטעמא דלישנא בתרא:

והוצרך לאשמועינן כן לאפוקי ממ"ש הר"מ בפי"א מהלכות בכורים דין כ' וז"ל, מי שלא ביכרה אשתו וכו' ילדה שני זכרים וכו' מת האב בין בתוך ל' בין אחר ל' יום בין שלא חלקו האחים בין שחלקו, ינתן ה' סלעים מן הנכסים לכהן שכבר נתחייבו הנכסים עכ"ל, וכתב מרן הכ"מ שם דדעת הרמב"ם שכתב דאפי' מת בתוך ל' יום ואפי' חלקו דחייבים, הוא משום דס"ל דהני תרי לישני פליגי אהדדי, דללישנא קמא מדלא פריך לר"י נמי ש"מ דאפי' במת בתוך שלשים יום שפיר נתחייבו הנכסים מכח האב דכשהגיע יום ל' חל החיוב על הנכסים, ואע"ג דללישנא בתרא הוי איפכא, פסק כל"ק משום דמסתבר טעמיה יעו"ש, ולאפוקי מסברת הר"מ הנזכר כתב רבינו כן:

אות סט ס"ק ב

וצריך להבין בסברת הר"מ [הנ"ל] דאפי' בתוך ל' יום אמרי' דנתחייבו הנכסים לפי סברת מרן הכ"מ דפסק כלישנא קמא, שהרי אף דלסברת המקשה בלישנא קמא דלא פריך נמי לר"י מוכח דס"ל דאפילו מת בתוך ל' יום שייך לומר נתחייבו הנכסים, מ"מ למאי דמסיק רבא ומוקי לה למתני' במת לאחר ל' נראה איפכא, דאם איתא דאפילו מת בתוך שלשים

יום שייך לומר דנתחייבו הנכסים, אמאי הוצרך רבא לפי מאי דמוקי פלוגתייהו דר"מ ור"י לאוקומא בדמת אחר ל' יום, כיון דבמת בתוך שלשים יום שייך לאוקמא פלוגתייהו נמי, ע"ד שפירש רבא פלוגתייהו במת לאחר ל' יום, ומדקאמר רבא דמת לאחר ל' יום ש"מ דדוקא לאחר ל' יום שייך לומר נתחייבו הנכסים, אבל אם מת בתוך ל' יום לא שייך לומר שנתחייבו הנכסים בחיי האב, וכיון דרבא אחר האמת הכי ס"ל אפי' ללישנא קמא, איך פסק הר"מ כדמשמע בס"ד דמקשן. ועוד צריך להבין דמאיזה טעם נוכל לומר במת בתוך שלשים יום דנתחייבו הנכסים מכח חיוב האב, כיון דבחייו אכתי לא מטא זמן חיוביה, דהפודה את בנו בתוך ל' אין בנו פדוי: ואפשר לומר דהר"מ ס"ל כסברת רש"י ז"ל דס"ל דעיקר מאי דקאמר רחמנא ופדויו מבן חדש תפדה הוא משום דבתוך ל' ספק נפל הוא, וכמו שמתבאר מדברי רש"י במתני' דלקמן [מח, ב] במתני' דשתי נשים שלא ביכרו וכו' בד"ה אם לכהן אחד נתן יעו"ש, וכ"כ עוד גבי מתני' דלקמן [מט, א] מת הבן בתוך ל' יום וכו' בד"ה יחזיר וכו', והתוספות כתבו שם בד"ה מת בנו בתוך שלשים יום וכו' וז"ל, פי' בקונטרס משום דנפל הוא, ובחנם פי' כן דאפילו דקים לן ביה דכלו לו חדשיו בבן חדש תלה רחמנא עכ"ל, אלמא לדעת רש"י לא קפיד רחמנא בבן חדש כי אם משום ספק נפל, אלא דס"ל לרש"י דאפילו ידעינן דכלו לו חדשיו לא מהני עד ל' יום, דגזירת הכתוב בבירור זה שלא היה נפל לא יועיל שום בירור אחר כי אם עד שיתברר מכח שחי ל' יום, וכמ"ש בס"ד באורך יותר בסוגייא דלקמן [אות ע"ו או"ק ד'] בפלוגתא דרב ושמואל בפודה את בנו בתוך שלשים יום, דבאמר לאחר שלשים יום ונתאכלו המעות לרב בנו פדוי ולשמואל אין בנו פדוי יעו"ש:

וכיוצא לזה מתבאר מדברי רש"י בפ"ק דב"ק (דף י"א ע"ב) גבי בכור שנטרף בתוך שלשים יום יעו"ש, והתוס' שם בד"ה בכור וכו' הקשו על סברת רש"י מהא דאמרי' לשמואל דהפודה את בנו בתוך שלשים יום דאם נתאכלו המעות אין בנו פדוי, ואמאי הא איגלאי מילתא למפרע דלאו נפל הוא, אלא ודאי גזירת הכתוב הוא דאפי' קים לן שכלו לו חדשיו צריך ל' יום עכ"ל. ונראה דהתוס' שם הוקשה להם זה משום דס"ל דהלכתא כשמואל בההיא דהתם, דהם גורסין כגירסתינו דאמרי' ואף דקי"ל בעלמא דהלכתא כרב באיסורי וכשמואל בדיני הכא הלכתא כשמואל, אבל לרש"י י"ל דס"ל כסברת הר"מ בפי"א מהלכות בכורים [הי"ח] דפסק כרב, מטעם דהלכתא כרב באיסורי דל"ג בגמ' כגי', וכן הוא דעת רבינו הרמב"ן לקמן וכן דעת הרא"ש וכמו שיבוא לפנינו שם באורך: וכיון שכן י"ל דעיקר פלוגתייהו דרב ושמואל התם תלוי בזה, דרב ס"ל דטעמיה דקרא דופדויו מבן חדש הוא משום חשש נפל, וכיון דהגיע לל' יום הרי איגלאי מלתא למפרע

שלא היה נפל בשעת הפדיון ובנו פדוי למפרע אף דעכשיו נתאכלו המעות, אבל שמואל ס"ל דגזרת הכתוב הוא ולאו מטעם חשש נפל הוא כסברת התוס', דהא אפילו ידוע דכלו חדשיו מבן חדש כתיב, וכיון דקי"ל כרב דהכי ס"ל לרש"י דהכי קי"ל כסברת הר"מ, שפיר כתב בכל המקומות הנזכר דמשום חשש נפל הוא כסברת רב דהלכתא כוותיה. וכ"כ צ"ל לדעת הר"מ דפסק כרב דס"ל כסברת רש"י דמשום חשש נפל הוא, וה"ט דאפילו בנתאכלו המעות בנו פדוי משום דכיון דאיגלאי מלתא למפרע דלאו נפל הוא חל הפדיון משעה ראשונה. וא"כ ה"ה הכא במת האב בתוך ל' יום אף דבתוך ל' יום לא מטא זמן חיוביה, מ"מ כיון דחי עד ל' יום הרי איגלאי מילתא למפרע שלא היה נפל ולמפרע חל החיוב על האב ועל נכסיו בחייו:

דאין לומר דלא מצינו שיחול השעבוד על נכסיו על דבר שאין החיוב מבורר בחיי האב דאכתי תלוי ועומד עד שיתברר שיהא חי הבן ל' יום, דהא מצינו כיוצא לזה בהדיא דאמרי' בירושלמי [כתובות] בפרק מי שהיה נשוי הלכה א', קדש את רחל ולא כנסה ואח"כ קדש את לאה וכנסה ואח"כ כנס את רחל, דקס"ד התם לומר דע"ד דרבנן רחל קודמת וע"ד דראב"ע לאה קודמת, ודחי הש"ס אימור אף ר"א מודה מאחר שחזר וכנס רחל רחל קודמת יעו"ש, הרי מפורש דאע"ג דלר"א אינו מתחייב בכתובה לרחל ע"י הקדושין בלבד כ"א עד שיכניסנה, ונמצא דמשעה שקדשה החיוב תלוי ועומד עד שיתברר שכנסה לבסוף, עכ"ז כל שכנסה לבסוף אף שכנסה אחר נשואי לאה שעבוד רחל קודמת, דכיון דאיגלאי מילתא למפרע שכנסה הרי למפרע חל החיוב על גופו ועל נכסיו משעת קדושין ורחל קודמת, וה"ה הכא דאף דבחיי האב מתלא תלי החיוב מכל מקום כל דנתברר לבסוף שלא היה נפל הרי למפרע חל החיוב על אביו ועל נכסיו משעה שנולד הבן, ושפיר י"ל נתחייבו הנכסים:

והא דרבא בשמעתין הוצרך לאוקומי מתני' דמיירי במת האב אחר ל' יום ולא ניחא ליה לאוקמא דמיירי אפי' במת בתוך שלשים יום, דאפשר דרבא ס"ל כסברת שמואל דס"ל דקרא מבן חדש גזירת הכתוב ואין הטעם משום ספק נפל, דלדידיה ודאי דא"א לאוקומי מתני' במת האב בתוך ל' יום כיון דא"א לומר דחל החיוב עליו למפרע בחיי האב, וליכא למימר נתחייבו הנכסים. ולסברת המקשן דלא הקשה כי אם לר"מ ולא אליבא דר"י אי מיירי בתוך ל' יום, נראה דס"ל כסברת רב דטעמיה דקרא משום ספק נפל (כסברת רב), וכיון דהר"מ פסק כרב מש"ה פסק דלר"י אמרי' דנתחייבו הנכסים מכח האב כיון דחל החיוב למפרע משעה ראשונה בחיי האב:

ועפ"י זה ימצא טוב טעם למה שכתב מרן דפסק הר"מ כלישנא קמא, כיון דבעלמא קי"ל דהלכה כלישנא בתרא, ומאי שנא הכא דפסק כלישנא קמא, דלפי האמור אתי שפיר כיון דללישנא בתרא צ"ל דס"ל כסברת שמואל דלאו משום חשש נפל הוא, ומש"ה במת האב בתוך ל' יום לא שייך לומר נתחייבו הנכסים בחיי האב, קי"ל כלישנא קמא דאתיא כסברת רב וקי"ל כוותיה לגביה דשמואל דקי"ל הלכתא כרב באיסורי: ועפ"י סברת הר"מ יש להמתיק קצת מאי דאיכפל תנא במתני' דלקמן [מח, ב] פלוגתא דר"מ ור"י פעם שני, גבי מי שהיה נשוי שתי נשים אחת ביכרה ואחת לא ביכרה וילדו שני זכרים דנותן ה' סלעים לכהן וכו', מת האב והבנים קיימין ר"מ אומר וכו' ור"י אומר נתחייבו הנכסים, והתוספות כתבו שם ד"ה אם נתנו וכו' וז"ל, צריך שום צריכותא אמאי קתני בתרווייהו פלוגתא דר"מ ור"י עכ"ל, ועפ"י סברת הר"מ י"ל דה"ט דרבינו הקדוש קתני פלוגתא דר"מ ור"י ב' פעמים, כדי שילמוד מיתורא דמתני' דדין זה דר"י דנתחייבו הנכסים הוא אפי' במת האב בתוך שלשים יום, דמתני' קמייתא מיירי במת האב לאחר ל' יום, ומתני' דב' נשים אתא לאשמועינן דאפי' במת האב בתוך ל' יום קאמר ר"י נתחייבו הנכסים, והיינו דהוצרך רבא לאוקומא מתני' קמייתא במת לאחר ל' יום כיון דדין זה דאפי' מת בתוך ל' יום אמרי' הכי, אנו למדים מיתורא דמתני' בתרא:

ועוד אפשר לומר דהוצרך תנא למיתני פלוגתא דר"מ ור"י נמי גבי מי שהיה נשוי ב' נשים, לאשמועינן דר' יהודה דאמר נתחייבו הנכסים הוא במציאות דהבנים הם משתי נשים, ונפקא מינה דאפי' יש בנכסי אביהם דינר יותר מסכום ב' כתובות, אמנם דשורת הדין הוא דזה נוטל כתובת אמו וזה נוטל כתובת אמו כדין כתובת בנין דכרין [כתובות צא, א], לר' יהודה חייבים בה' סלעים, דבכהאי גוונא דהבנים נוטלין כתובת אמם הוה אמינא דאפי' ר' יהודה מודה דפטורים מחמשה סלעים, כיון דלפי מאי דמסיק רבא עיקר פלוגתא דר"מ ור' יהודה, דלר"מ אחר שחלקו הוי דינם כלקוחות דאחים שחלקו לקוחות הם ומלוה על פה אינו גובה מלקוחות, ור"י ס"ל דאפילו אחר שחלקו יורשים הוו ומלוה על פה גובה מן היורשין, וא"כ י"ל דהיינו דוקא היכא דחלקו בתורת ירושה, אבל בחלקו בתורת כתובת אמם כיון שכל אחד ואחד לא ירשו מאביהם אלא גבו חוב כתובת אמם, הוה אמינא דהם קודמין בחוב כתובת אמם לחוב פדיון הבכור כיון דכתובת אמם נתחייב קודם לידת הבכור, דהוה אמינא דיסבון תנן, וקמ"ל מתני' דאפי' בכה"ג חוב ה' סלעים קודם, דהאמת הוא דירתון תנן, כדאמרינן בפרק יש נוחלין (דף קל"א ע"א) דע"כ ירתון תנן, דאי יסבון תנן א"כ אמאי לא טרפא ממשעבדי כדין כל חוב מוקדם, אלא ע"כ ירתון

תנן, ולשון ירושה אינו אלא לאחר מיתה ומש"ה לא טרפא ממשעבדי דלא חלה אלא לאחר מיתה, וא"כ חוב ה' סלעים קודם שחל החיוב בחיי אביהם:
ואין לומר דהכא מיירי אפי' אחר שחלקו לר"י, א"כ הרי קדם וגבה כל א' בחלקו, ואע"ג דקי"ל בע"ח מאוחר שקדם וגבה מה שגבה לא גבה, מ"מ היינו בבע"ח בשטר שהוא מוקדם דמוציא מיד המאוחר, אבל מלוה על פה מוקדמת אינו מוציא מיד המאוחר שקדם וגבה, וכמ"ש הר"ן בפרק מי שהיה נשוי והביאו מור"ם בח"מ סי' ק"ד [ס"א] יעו"ש, והכא דאמרי' דחוב ה' סלעים דין מלוה על פה יש לו אמאי מוציאין מידם, דהא ליתא דכיון דירתון תנן והוי אליבא דר"י, ע"כ דס"ל דאם אמר על מי ראוי ליורשו בלשון ירושה מהני, וכדאמרינן התם בפרק יש נוחלין בסוגיא הנזכר, א"כ חשיב כירושה ממש ומלוה על פה גובה ממנה, וכמו שמתבאר בפרק יש נוחלין (דף קל"ג ע"א) עלה דאמר רב הונא שכיב מרע שכתב כל נכסיו לאחר רואין אם ראוי ליורשו נוטלן משום ירושה ואם לאו נוטלן משום מתנה, אמרי' דנ"מ שאם נוטלן משום ירושה אלמנתו ניזונית מנכסיו, ואם לאו אין אלמנתו ניזונית מנכסיו, ודחי רבא מגרע גרע השתא בירושה דאורייתא אמרת אלמנתו ניזונית מנכסיו במתנה דרבנן לא כ"ש:
הרי דלפי מסקנת רבא בין נוטלין משום ירושה ובין נוטלין משום מתנה כיון דהוי מדרבנן אלמנתו ניזונית, וכן פסקו הפוסקים [שו"ע חו"מ סי' רנ"ב ס"א], וכתבו הרי"ף והרא"ש דה"ה מלוה על פה גובה ממנו כמזונות אלמנה יעו"ש, וא"כ בענין כתובת בנין דכרין דאינו אלא מדרבנן, ולאחר מיתה פשיטא דמלוה על פה גובה ממנה אפילו אחר שחלקו, דכירושה גמורה חשיב לענין זה, ולאשמועינן דבר זה כפל התנא לרבא פלוגתא דר"מ ור"י גבי מי שהיה נשוי ב' נשים, ואף דלא פי' התנא לומר דהדין כן אפי' בדחלקו ונטלו כל א' כתובת אמו, מ"מ כיון דסתם לן תנא משמע דבכל גוונא חייבים בה' סלעים ואפי' כשנטלו כתובת אמם ולא נטלו משום ירושה כלל, וסתמו כפירושו, דאפי' בכה"ג דנטלו כתובת אמם חייבים מדלא פי' התנא איפכא, ובפרט דמיתורא דשמעתין שמעינן לה:

אות סט ס"ק ג

איך שיהיה נחזור לסברת הר"מ ז"ל דכל זה כתבתי ליישב דברי הר"מ עפ"י מ"ש מרן הכסף משנה דפסק כלישנא קמא. ואולם לענ"ד אפשר ליישב סברת הר"מ באופן אחר, במה שנקדים להבין טעמיה דרבי ירמיה בהני ב' דינים שלמד ממתני' לענין שני יוסף בן שמעון, דללישנא קמא למד דאם לקחו שדה בשותפות דבעל חוב גובה ממנו, ולללישנא בתרא למד דאם לקח א' שדה מחבירו בעל חוב גובה ממנו, דמה יענה ר"י למאי דדחי

רבא דדינים אלו א"א כיון דנכסוהי דבר איניש אינון ערבין ליה וקי"ל אין נפרעין מן הערב תחלה:

ונראה דעיקר פלוגתייהו דר"י ורבא בזה הוא, דלרבא ס"ל דמאי דקי"ל בעלמא שעבודא דאורייתא מדין ערב הוא, דעיקר סמיכות דעת המלוה על הנכסים ולכן נכסוהי דבר איניש אינון ערבין ליה, אבל ר"י ס"ל דלאו מדין ערבות הוא, אלא מקרא דיוציא לך העבוט החוצה וילפינן קרקעות ממטלטלין וכמו שהוא סברת עולא בפ' גט פשוט [ב"ב קעה, ב] בשמעתא דשעבודא דאורייתא, דעולא ס"ל שעבודא דאורייתא מהאי קרא וכמ"ש רשב"ם, והרמ"ה בחי' כתב דלעולא דיליף מקרא דיוציא לך העבוט החוצה, ע"כ צ"ל דס"ל כר"מ דמטלטלי דיתמי משתעבדי לבעל חוב כיון דקרא במטלטלין מיירי, וע"כ איכא שעבודא דאורייתא במטלטלין, דאין סברא לומר דס"ל לעולא דמטלטלי דיתמי לא משתעבדי מדרבנן, דלא שייך תקנה גבי יורשין דלית להו פסידא, ומש"ה כתב דלר' פפא דמסיק התם שעבודא דאורייתא, כיון דקי"ל דמטלטלי דיתמי לא משתעבדי לב"ח, עכצ"ל לענין הלכה דין זה דשעבודא דאורייתא אינו מן המקרא אלא מדין ערבות, ודווקא בקרקעות דדעתו סומכת עליהם איכא ערבות, משא"כ במטלטלין דאין דעתו סומכת עליהם ליכא ערבות, וכמ"ש לשונו באורך בספר תוספת דרבנן באות ש' שעבודא דאורייתא [סי' ש"ג] בדף ק"ב ע"ב:

ואולם לפי מה שכתבתי שם בדף ק"ב ע"א דברי הרשב"א בחי' בפ"ק דבב"ק [יד, ב בד"ה אין אומרים], דס"ל דלמ"ד שעבודא דאורייתא ה"ה במטלטלין ומן התורה מטלטלי דיתמי משתעבדי לבעל חוב, אלא דתקנת חז"ל הוא דאין בעל חוב גובה ממטלטלי דיתמי, י"ל דלענין הלכה נמי דין שעבודא דאורייתא מקרא ילפי' לה כסברת עולא, ולפיכך אפי' במטלטלין איכא שיעבודא, ואצ"ל דעולא דיליף לה מקרא ס"ל כר"מ דלא כהלכתא, דודאי אזיל ומודה דמדרבנן מיהא מטלטלי דיתמי לא משתעבדי לבעל חוב, וע"כ לסברת הרשב"א דאפילו במטלטלין איכא שיעבודא מקרא ילפינן לה ואינו משום ערבות, כיון דלגבי מטלטלין לא שייך ערבות דאין דעתו סומכת עליהם: וא"כ נוכל לומר דר' ירמיה כעולא ס"ל דמקרא ילפינן לה, וענין שעבודא דאורייתא לאו משום ערבות הוא, אלא הענין הוא דמקרא ילפינן, דמסתמא אמרי' דדמי החוב מקנים שעבוד בנכסי הלוה כדין קונה קרקע בכסף, וכן מטלטלין דדבר תורה מעות קונות, ונתינת דמי החוב נעשה כאילו אמר אם לא אפרע לך עד זמן פלוני זכי בנכסי שיעור מעותיך בקרקע או במטלטלי:

והנה כי כן בקנו שדה בשותפות או קנה שדה מחבירו דאיכא טעמא דממה נפשך גובה ממנו ולא מצי כל אחד ואחד למדחי ליה שפיר גובה, מטעם דליכא למימר דכיון דמהלוה עצמו אינו יכול לגבות איך יגבה מנכסיו, דזה לא שייך אלא א"כ שעבודא מדין ערב הוא, דאם מן הלוה אינו יכול ליפרע איך יגבה מן הערב, כיון דקי"ל לא יתבע מן הערב תחלה, משא"כ אם דין שעבוד מדין קנין דנעשה כאילו אמר אם לא אפרע לך עד זמן פלוני זכי בנכסי שיעור מעותיך לא שייך זה, כיון דהלוה עצמו אינו רוצה לפרוע לו דכל אחד ואחד דוחה אצל חבירו, כל דמוצא דבר שהוא בשותפות ביניהם או קנה אחד מחבירו דאיכא ממה נפשך, הרי נתקיים התנאי שאם לא יפרע יזכה בנכסיו שיעור החוב, ואין לך דבר גדול מזה שאינו יכול ליפרע ממנו מחמת דחייתו ושפיר זוכה שיעור החוב בנכסיו שהרי נתקיים התנאי שלא פרע:

והנה כי כן י"ל דהר"מ ס"ל כסברת הרשב"א דאפילו במטלטלי איכא שעבודא דאורייתא, וכיון שכן ע"כ לומר דס"ל ג"כ דשעבודא דאורייתא לאו מדין ערבות הוא, אלא מדין קנין מקרא דיוצא לך וגו' כסברת עולא, ומש"ה פסק הכא לענין בכור כסברת רבי ירמיה, דלר"י ס"ל בין שמת האב בתוך הל' יום ובין שמת האב אחר הל' יום בין קודם חלוקה ובין אחר חלוקה חייבים ליתן ה' סלעים, דקודם חלוקה הוא כדין לקחו שדה בשותפות, ואחר חלוקה הוא כדין אחד מהם שלקח שדה חבירו: ואין להקשות ע"ז שהרי הר"מ בר"פ כ"ב מהל' מלוה [ה"א] פסק דאין יורדין לנכסי הלוה תחלה עד שיתבענו ללוה, ואם טעה הדיין והוריד המלוה לנכסי הלוה קודם שיתבענו מסלקין אותו, ודין זה איתא בפרק גט פשוט (דף קע"ד ע"א) דלההוא דיינא דעביד הכי סלקיה רב חנין בריה דרב ייבא, וא"ר מאן חכים וכו' קסבר נכסי דבר איניש אינון מערבין יתיה, ותנן המלוה את חבירו ע"י ערב לא יתבע את הערב תחלה ע"כ, וא"כ כיון דפסק הר"מ דין זה ש"מ דס"ל כסברת רבא דמדין ערבות הוא:

די"ל דרבא קאמר התם דהטעם הוא משום דלא יתבע הערב תחלה הוא משום דלשיטתיה אזיל דס"ל דשעבודא מדין ערבות, ולסברתו קאמר דטעמיה דרב חנין הוא משום הא, אבל מ"מ לסברת עולא ור"י דס"ל דנפ"ל מקרא ומדין קנין הוא, נמי שורת הדין דאינו יכול להוריד לנכסי לוה תחלה עד שיתבענו, כיון דענין השעבוד הוא דנעשה כאילו אמר אם לא אפרע לך עד זמן פלוני זכי בנכסי שיעור החוב, א"כ אינו יכול לזכות בנכסיו שיעור החוב כי אם דוקא אם לא יפרע הוא, וכל זמן שלא תבעו ולא נתברר אם פורע לו או לא איך יוכל לזכות בנכסיו, וכיון דדין זה אתי לכ"ע לכן פסקו הר"מ

אף דאיהו לא ס"ל כרבא דשעבודא מדין ערבות, ודברי הר"מ סתומים הם דלא פירש מטעם ערבות:

ואם נאמר כן דסברת הר"מ בדין בכור הוא דפסק כרבי ירמיה, יתיישב שפיר מה שתמה תמיהא גדולה רש"ל בסוגית ברירה [ב"ק פ"ה סי' ל"ב (דף מ"ה ע"ג)] דף מ"ו ע"ד, דלהר"מ דס"ל בעלמא דקי"ל דאין ברירה, ופסק נמי גבי אחין שחלקו מחזירין זה לזה ביובל דהוו כלקוחות, א"כ איך פסק הכא לענין בכור כרבי יהודה דחייבים ליתן חמש סלעים, ולפי אוקמתא דרבא הוא משום דס"ל לר"י אחין שחלקו יורשים הם ומלוה ע"פ גובה מן היורשין, והוי היפך פסק הר"מ דאין ברירה ואחין שחלקו לקוחות הם יעו"ש שהאריך בזה. ולפי האמור א"ש דפסק הר"מ הכא גבי בכור לאו כאוקמתא דרבא אלא כרבי ירמיה, והנה כי כן לא נגע ולא פגע בדין ברירה. ואדרבא אני אומר דמטעם זה דהא קיימא לן בעלמא אין ברירה ואחין שחלקו לקוחות הם לא פסק כרבא, אף דהוא בתרא לגבי דר' ירמיה, כיון דלפי אוקמתא דרבא ר' יהודה דקיימא לן כוותיה הוי דלא כהלכתא: שוב ראיתי למוהרש"ך ח"ב סי' נ"ז שהביא משם הרב בר פלוגתיה שתירץ בעד הר"מ ע"ד הנזכר, דדעת הר"מ לפסוק כר' ירמיה, ומהרש"ך דחה דבריו מכח דברי הר"מ דפרק כ"ב מהלכות מלוה הנזכר יעו"ש, ולע"ד דרך זה ניתן לאמר בסברת הר"מ ואין סתירה מדברי הר"מ פ' כ"ב מהל' מלוה כאמור. ועוד דמלבד דלפי דרך זה מתיישב שפיר תמיהת רש"ל מהא דקי"ל אין ברירה ואחין שחלקו לקוחות הם, יתר ע"כ יתיישב נמי מה שיש לתמוה על הר"מ, דאם איתא דס"ל דהלכתא כדחיית רבא דדחי סברת ר"י, אמאי השמיט הר"מ בפ' כ"ד מהלכות מלוה [ה"ח] בדין ב' יוסף בן שמעון דאין מוציאין עליהם שט"ח, ולא הזכיר כלל מאלו הב' דינים לומר דאפילו לקחו שניהם שדה בשותפות או א' לקח שדה מחבירו דאפ"ה אין הב"ח גובה ממנו כמו שהוא סברת רבא, וכמו שפסקו כן הבעל התרומות בשער ל"ג ח"ד סי' ה' והטור ח"מ סי' מ"ט יעו"ש, והר"מ לא הזכיר זה כלל. ואם נאמר דהר"מ פסק כר' ירמיה א"ש דהשמיטו בהלכות מלוה ולא הזכיר באלו הב' דינים דהב"ח גובה ממנו, מטעם שסמך עמ"ש בה' בכורים לענין בכור דממנו ניקח לענין ב' יוסף בן שמעון:

ואולם זו היא שקשה דה"ה ז"ל שם בפרק כ"ד מהלכות מלוה בדין ח' כתב וז"ל, ומפורש בפרק יש בכור שאפילו קנה האחד נכסים מחבירו אין א' יכול לגבות ממנו מ"נ וכו', והטעם בזה לפי שכיון שאינו יכול לתבוע לאחד מהם אינו יכול לתבוע נכסיהם כמו שמפורש שם עכ"ל. משמע מדברי ה"ה ז"ל דהר"מ נמי הכי ס"ל דהלכה כרבא, מדכתב ע"ד הר"מ דין זה שמפורש בפ' יש בכור בסתם. ועכצ"ל דה"ה לא ס"ל דהר"מ לענין בכור

פסק כר' ירמיה כדבר האמור. אלא דיל"ע בדברי ה"ה אמאי לא הביא כי אם דין הב' דלישנא בתרא כשאחד קנה שדה מחבירו, והדין הא' דלישנא קמא דקנו שדה בשותפות לא הזכיר כלל, דהא ודאי מילתא דפשיטא הוא דאף דלישנא בתרא לא הוזכר כי אם דין קנה שדה מחבירו, מ"מ מטעם דדחי רבא דין זה משום דלא יתבע הערב תחלה ממילא נמי דחוי מעיקרא דין קנה שדה בשותפות, דודאי אין ב"ח גובה ממנו כדין ערב:

ואם נאמר דמה שהביא ה"ה הוא הדין שנחלקו בו ר"י ורבא שהוא קנה שדה מחבירו, דלפי לישנא בתרא שהוא העיקר לענין הלכה, לא נחלקו אלא בזה, אבל בקנו שדה בשותפות כ"ע מודו דאינו גובה ממנו, וכיון דלא נחלקו בו אינו צריך לפסוק הלכה בו, הא ליתא דע"כ אפי' ללישנא בתרא ס"ל לר"י דקנו שדה בשותפות גובה ממנו, דאל"כ במת האב תוך ל' יום אמאי לא פריך הש"ס כי אם לרבי יהודה דאמאי בחלקו חייבים, ואמאי לא פריך נמי בין לר"מ בין לר"י דמ"ט בלא חלקו חייבים, וגם ר' ירמיה לא חש לתרץ כי אם לר"י בחלקו בלבד, דמוכח מזה דדין הראשון דקנה שדה בשותפות מפשט פשיטא ממקום אחר דגובה ממנו, ואכתי דין זה במחלוקת שנוי, ואמאי לא הזכירו ה"ה, הרי הבעה"ת והטור הזכירו שני הדינים לענין הלכה: וראיתי למהריק"ו בביאורו על הר"מ בהל' בכורים שדחה בשתי ידים סברא זאת דפסק הר"מ כר' ירמיה מכח דברי הה"מ דהלכות מלוה, וכתב ליישב דברי הר"מ ע"ד ישוב מרן הכ"מ, וגם דרך זה דחאו מטעם דא"א דיפסוק הר"מ כלישנא קמא, כיון דקי"ל דהלכה כלישנא בתרא, ולבסוף העלה דהיותר מחוור דדברי הר"מ לצדדים הם כמ"ש בתחלת דבריו, דאפשר לדחוק בדברי הר"מ דבין שלא חלקו קאי גם אמת בתוך שלשים יום, אבל בין שחלקו לא קאי אלא אמת לאחר שלשים יום, וגילה לנו זה מ"ש שכבר נתחייבו הנכסים וכו' עכ"ל. ולע"ד דבריו תמוהים דכיון דהרב אזיל ומודה דהר"מ פוסק כרבא לענין נכסוהי דבר איניש אינון ערבין ביה, ומש"ה באחר שחלקו אין מציאות לחייבם במת האב בתוך שלשים יום, א"כ בלא חלקו נמי כל שמת האב בתוך ל' יום א"א לחייבם, דמאיזה טעם היו חייבים אם מכח חיוב האב הרי לא נתחייב האב בחייו, ואי משום דכיון דלא חלקו חשיב כב' יוסף בן שמעון שקנו שדה בשותפות הא לרבא דקי"ל כוותיה אין הדין כן, דכל דלא מצי לתבוע מן הלוה עצמו אינו יכול לתבוע מן הערב ונכסוהי ערבין ליה, דמאי שנא מדין אם קנה שדה מחבירו דלא מצי גבי מיניה מטעם ממ"נ, ומאי שנא בקנו שדה בשותפות דמצי לגבות ממנו. דאי משום דבלישנא בתרא לא קשיא לן במת בתוך שלשים יום כי אם בחלקו, דמשמע דבלא חלקו לק"מ, הא לא איריא דדין קנה שדה בשותפות דחדית לן ר"י בלישנא קמא מפשט פשיטא ליה למקשן ולר"י בלישנא בתרא, ומה שחידש ר"י

בלישנא בתרא הוא דין קנה שדה מחבירו, באופן דלע"ד דרך זה בעד הר"מ א"א לאומרו כלל. ואם יש פנים ליישב דברי הרמב"ם לפי דברי הרב המגיד בהלכות מלוה הוא דרך מרן הכ"מ, וכבר כתבתי טוב טעם אמאי פסק כלישנא קמא:

וראיתי להרב ט"ז בי"ד סי' ש"ה בס"ק כ"ד שכתב וז"ל, ילדו ב' נקבות קאי לסעיף כ"ט ב' נשים של ב' אנשים ושניהן לא ביכרו, וקשה לי למה כתב כאן בב' זכרים וב' נקבות דאז אין כאן בכור ודאי וכו', לימא רבותא אפי' בב' זכרים ונקבה אחת דאז הוה אחד ודאי בכור דהרי שניהן לא ביכרו ואפ"ה פטורים הבנים לפדות את עצמם, דכל חד יבריח וידחה על חבירו לומר כי הוא הבכור וכו', ונראה דסעיף זה הוא לשון הר"מ ואיהו לטעמיה אזיל דס"ל בסעיף כ"ו דהבנים חייבים במת אביהם תוך שלשים יום ול"מ כל חד לדחות על חבירו, ה"נ כן הוא עכ"ל הצריך לענינינו יעו"ש שהאריך, שעפי"ז תמה תמיהא גדולה על סברת הר"מ דפסק כלישנא קמא, כיון דסתמא דתלמודא ובריייתא דרב הונא ס"ל כלישנא בתרא הי"ל לפסוק כן:

ודבריו תמוהים לע"ד דמה ענין ב' בנים מאב אחד ולב' בנים של ב' אנשים, דהא ודאי סברת הר"מ דס"ל דאפי' מת האב בתוך שלשים יום חייבים הבנים לאו בדרך גזרה וחוקה בלי טעם, דע"כ ה"ט או כסברת מרן הכ"מ דאמרינן דס"ל דאפילו מת בתוך ל' יום כל שהגיע הבן לשלשים יום נתחייב האב למפרע בחייו, ונשתעבדו הנכסים נמי למפרע בחייו, וכיון דב' הבנים ירשו הנכסים מכח האב חייבים לפרוע חוב אביהם, דכיון דאביהם ממה נפשך היה חייב ולא הוה מצי לדחות, בניו נמי לא מצי לדחות, אבל ב' בנים מב' אנשים שכל אחד ירש את אביו, ואביהם עצמם הוי מצי כל אחד ואחד להבריח ולדחות שהבן הבכור אינו שלו אלא של חבירו, גם הבנים אף שירשו נכסים כל אחד מאביו יכול כל אחד ואחד לדחות שהוא אינו הבכור כי אם חבירו, כיון שאביו ג"כ לא נתחייב, וכן אם נאמר דה"ט דסברת הר"מ משום דפסק כרבי ירמיה דשעבודא לאו מדין ערבות הוא, ומש"ה קודם שחלקו חשיב כלקחו שדה בשותפות כדין ב' יוסף ב"ש, ואחר שחלקו חשיב כדין קנה שדה מחבירו דאחין שחלקו לקוחות הם, ובשתי החלוקות חייבים ליתן כיון דאיכא למימר דממ"נ נתחייבו הנכסים, אבל בב' בנים של ב' אנשים שכל א' ירש את אביו ולא ירשו דבר בשותפות דליכא למימר דממ"נ נתחייבו הנכסים, לא שייך כלל דבר זה, וזה פשוט לענ"ד. ודבר תימה הוא על הרב איך כתב כדברים האלה דמשוללי הבנה הם בלי ספק ודבריו צ"ע:

אות ע

והנה בעיקר שינוייא דרבא [מח, א] דמוקי לה במת האב לאחר שלשים יום וליכא אלא ה' סלעים ודכולי עלמא ס"ל דרב אסי דפלגא יורשין ופלגא לקוחות, ואם כן בפלגא דלקוחות לא מצי גבי המלוה על כרחך אינו גובה מלקוחות. יש לעמוד דבח"מ סי' ק"ז [ס"ד] מתבאר דאיכא כמה מרבוותא דס"ל דיתומים שמכרו קרקע אביהם המשועבד לב"ח לגוי שא"א לגבות ממנו, או שהיה החוב מלוה ע"פ דגובה מן היורשין ולא מן הלקוחות אפילו אם מכרו לישראל, חייבים היורשים לפרוע לב"ח מהדמים, דאע"ג דאלו הדמים לא נשתעבדו לו, מ"מ מטעם מזיק שעבודו של חבירו מדינא דגרמי חייבים. ועיין למהרח"ש בח' א"ה סי' נ' שכתב דרובא דרבוותא ס"ל הכי, דלא כסברת הרא"ש דס"ל דאינם חייבים, וא"כ הכא דמלוה על פה חשבינן לה ושורת הדין דקודם חלוקה הכהן היה יכול לגבות מהיורשים דמלוה על פה גובה מן היורשים, והיורשים שחלקו הירושה וגרמו בחלוקה זאת שנחשבים כלקוחות וגרמו נזק לכהן דמלוה על פה אינו גובה מן הלקוחות, חייבים להשלים לכהן ה' סלעים מדינא דגרמי דהזיקו שעבודו של הכהן, וכל אחד ואחד צריך שיתן לכהן מחצה דלקוחות אשר בידו דבהכי הוו ה' סלעים שלימים:

וי"ל דהא אמרינן בפרק הזרוע (דף ק"ל ע"ב) אר"ח המזיק מתנות כהונה או שאכלן פטור מלשלם משום דהו"ל ממון שאין לו תובעין יעו"ש וכתב הר"ן שם וז"ל, ותמיהני א"כ מאי איריא מזיק אפילו אי איתנהו בעינייהו נמי אין לו תובעין, ומשמע לי דה"ק דכיון דמתנות כהונה ממון שאין לו תובעין הוא נהי דכי איתנהו בעינייהו מחייב משום מצוה, כי ליתנהו בעינייהו אין כאן מצוה ולא דין ממון הלכך פטור עכ"ל, וא"כ הכא כיון דממון שאין לו תובעין הוא דיכולין לדחות לכל כהן וכהן, כל שלא חלקו דחשיב כאיתנהו בעינייהו חייבים, אבל משחלקו חשיב כדין מזיק מתנות כהונה דפטור מטעם דממון שאין לו תובעין הוא:

הן אמת דלפי"ז צריך להבין אמאי כשלא חלקו חייבין מטעם ירושה הא ממון שאין לו תובעין הוא, דמ"ש הר"ן ז"ל דכי איתנהו בעינייהו חייבים משום מצוה, היינו דוקא לבעל המתנות דעליה רמי רחמנא מצוה ליתנן, וכ"כ הכא לענין בכור דהוא עצמו דנתחייב ליתן פדיון חייב ליתן משום קיום מצוה ולא מצי דחי לכהנים, אבל יורשים שלא חל עליהם המצוה דכל או"א אינו יודע אם הוא בכור, וכיון דאינו יודע כל או"א דוחה לכהן לאמר שחבירו הוא הבכור ומש"ה פטורים הם עצמם לפדות מממונם, ואינם חייבים כי אם מממון שירשו מאביהם, וכיון שהם עצמם לא רמי עלייהו חיובא דמצוה, אמאי לא פטרינן להו מטעם ממון שאין לו תובעין אפי' קודם שחלקו. דמ"ש מההיא דאמרינן

בפ"ק דקדושין (דף כ"ט ע"ב) דכהן בפדיון הבן אי ליכא בני חרי טורף ממשעבדי, והקשו הראשונים ע"ז דהיכי מצי טריף ממשעבדי הא ממון שאין לו תובעים הוא, ותירצו דמיירי במכירי כהונה כמ"ש הריטב"א בחי', ובחי' קדושין אשר לא נודע למי מקדושים הוא יעו"ש, דאם לגבי לוקח אמרינן הכי דאינו יכול לטרוף מטעם זה כיון דהלוקח אין המצוה מוטלת עליו, ה"ה י"ל גבי יורשין כיון דאין המצוה מוטלת עליהם:

ועכצ"ל דהכא נמי הא דקודם שחלקו גובה הכהן מממון אביהם מיירי במכירי כהונה דהיה רגיל אביהם ליתן פדיון ושאר מתנות כהונה לכהן זה, וכיון שכן משעה שחל חיוב הפדיון על אביו חשיב כמוחזק ביד כהן זה ולא חשיב ממון שאין לו תובעין. וא"כ אי מיירי בהכי אפילו חלקו נמי חייבים מדינא דגרמי דבחלוקותם הזיקו שעבודו של כהן זה שכבר זכה בו בחיי אביו וחשיב כמוחזק בידו, דהא י"ל דהא דאמרינן המזיק מתנות כהונה פטור מטעם דאין לו תובעין היינו בדליכא מכירי כהונה, אבל במכירי כהונה דחשיב כמוחזק, דהא אמרינן בפרק יש נוחלין (דף קכ"ג ע"ב) עלה דאמרינן הבכור נוטל פי שנים בזרוע בלחיים ובקיבה, ופריך דאי לא אתו ליד אבוהון ראוי הוא ואין הבכור נוטל בראוי, ומשני במכירי כהונה ודאשתחיט בחיי אבוהון וקסבר מתנות שלא הורמו כמי שהורמו דמיין יעו"ש, הרי דמכירי כהונה חשיב כמוחזק גמור, א"כ כיון דאחר שחיטה חשיב כאילו זכה הכהן, ודאי דאם הזיק אותם בעל המתנות חייב לשלם, והכא נמי לענין בכור חייבים לשלם: ואולם ראיתי להתוס' שם בפרק יש נוחלין בד"ה הכא במכירי כהונה, דמתבאר מדבריהם דהא דמכירי כהונה חשיב כמוחזק היינו כל זמן שלא חזר בו בעל המתנות ומסתמא אמרינן דלא חזר בו, אבל אם חזר בו בפירוש אין לו זכיה לכהן כלל, וא"כ במזיק או אוכל מתנות כהונה אין לך חזרה גדולה מזו ואפילו במכירי כהונה פטור, וה"ה הכא גבי בכור דאף דהאב בחייו דעתו היה ליתן לכהן זה ולא חזר בו, מ"מ כיון דקמו נכסי קמי יתמי יכולין היורשים לומר שאינם רוצים ליתן לכהן זה, כיון דדין מכירי כהונה לא חשיב זכיה גמורה. אלא דכפי"ז ק"ק אמאי קודם חלוקה אינם יכולים לדחותו מטעם ממון שאין לו תובעין כיון דלא רמי עלייהו חיובא דמצוה: ואפשר לומר דאעיקרא דמילתא אין לדמות הא דכתבו הראשונים לענין כהן הבא לטרוף ממשעבדי דשייך למימר דממון שאין לו תובעין הוא, דהתם שאני דהלוקח אין לו שייכות במצות פדיון בנו של זה, משא"כ הכא דעיקר חיוב פדיון שנתחייב האב הוא עכ"פ על אחד מהבנים היורשים שהכהן בא לגבות מהם, דאף דאין להם חיוב ממון מצד עצמם כיון דאין ידוע מי הוא הבכור, מ"מ היינו לענין ממונא מטעם דהמוציא מחבירו עליו הראיה, אבל לענין חיוב המצוה אי לאו דהוי ענין ממון היו חייבים, דהא

אמרינן התם בפרק הזרוע [קל, ב] עלה דאמר רב חסדא המזיק מתנות כהונה פטור, דפריך הש"ס [שם קלא, א] ת"ש הרי שאנסו בית המלך גרנו אם בחובו חייב לעשר, ומשני שאני התם דקא משתרשי ליה, הרי דכיון דמשתרשי ליה דהיה צריך לפרוע חובו ממעותיו הרי הוא חייב, ולא אמרינן דליפטר מטעם ממון שאין לו תובעין, וא"כ הכא נמי גבי בכור שחלקו האחים וחשיבי כלקוחות הרי כל אחד כנגד מה שמכר לאחיו לקח הוא נמי כנגדו מאחיו ומשתרש ליה:

ואף דכתב רש"י ז"ל שם וז"ל, שאני התם וכו' התם לאו בהוצאה בדיינין תנן בה אלא חיובא בעלמא כשאר חיובי מעשרות, וחיובא ודאי איכא עליה דהא משתרשי ליה כלומר משתכר הוא בה שהרי היה צריך לפרוע מעות עכ"ל, דמוכח מדברי רש"י דלאו משום דינא הוא אלא משום חיובא דמצוה, מ"מ הכא אם אנו אומרים דקודם חלוקה חייבים ואינם יכולים לדחות מטעם ממון שאין לו תובעין משום דשייכי הם בעיקר המצוה כאמור, א"כ אחר החילוק נמי יהיו חייבים מדינא דגרמי דגרמו לו נזק ולא יהיו פטורים מטעם ממון שאין לו תובעין ודו"ק:

אות עא

והנה במ"ש רבינו במסקנא וז"ל, ואסיקנא הלכתא בהדיא בפ' בית כור [ב"ב קז, א] כרב דאמר בטלה מחלוקת אלמא יורשין הוו, וקי"ל כר"פ דמלוה ע"פ גובה מן היורשין הלכך נתחייבו הנכסים כר"י עכ"ל. יש להבין דהא רבינו הרמב"ן ס"ל בעלמא דקי"ל כמ"ד אין ברירה בדאורייתא, וכמו שמפורש בדבריו בחידושיו בר"פ כל הגט ובכמה דוכתין, וכבר ידוע דלמ"ד אין ברירה ע"כ דהאחין שחלקו לקוחות הם, וצ"ל דההיא דפרק בית כור דאיפסיקא הלכתא כרב דבטלה מחלוקת לאו משום דקי"ל דיורשין הוו, אלא משום דכולהו כרעא דאבוהון הם ועל כולם מוטל לפרוע חוב אביהם, ומסתמא ע"מ כן חלקו שאם יטרוף ב"ח חלקו של אחד שלא יפסיד לגמרי אלא יחזור על הב', וכמ"ש התוס' בס"פ השולח (דף מ"ח ע"א) ד"ה אי לאו דאמר וכו', וכ"כ שם הראשונים ז"ל, וכ"כ הרא"ש בפסקיו בפרק בית כור [סי' ב'] יעו"ש, דבהכי ניחא דאע"ג דקי"ל אין ברירה ואחין שחלקו לקוחות הם, מ"מ הכא משום תנאי הוא כאמור, וא"כ הכא איך מביא רבינו הרמב"ן לומר דהלכה כר"י כיון דאיפסיקא הלכתא כרב דבטלה מחלוקת, כיון דאפילו למאי דאיפסיקא הלכתא התם אכתי לקוחות הם ושייך לומר מלוה ע"פ אינו גובה מלקוחות, ונמצא דאין לאחד מהם שום פסידא, וכיון דכולם שווים מאיזה טעם נאמר דחשיב כאילו התנו שאם יבא בעל חוב לטרוף מאחד שתתבטל החלוקה, כיון דאדרבה עפ"י תנאי זה יש להם פסידא שיגבה הבעל חוב את חובו, משא"כ אם

החלוקה קיימת שאינו גובה, וא"כ איך תולה רבינו דהלכה כר"י הכא מטעם דאיפסיקא הלכתא כרב:

שוב ראיתי לרבינו הרמב"ן בחידושיו לבתרא בפרק בית כור, שבתחלת דבריו כתב דלא קשה מידי אמאי דפסקינן הלכתא כרב מהא דקי"ל אין ברירה, דלעולם אפילו לרב לקוחות הם אלא היינו טעמא דע"מ כן חלקו, ובסוף דבריו כתב, דיש שמשיבין בה משמעתין דבכורות דמשמע דלר"י יורשין גמורים הם שאם הם לקוחות איך גובה מהם, וכתב רבינו ע"ז וז"ל, ואינה קושיא דאפשר כיון דע"מ כן חלקו שאם יטרוף חלקו של אחד תבטל חלוקתם, נמצא שאינם לקוחות לגבי בעל חוב, שלא לקחו אלא אם לא יצא עליהם שטר חוב עכ"ל יעו"ש. ולע"ד צריך טעם למה בכה"ג דאין לשום אחד פסידא, דאדרבה אם תהיה החלוקה קיימת לא יטרוף הבעל חוב למה יהא דעתם להתנות גם על אופן זה שאם ימצא בע"ח תבטל חלוקתם:

ואפשר לומר דהיינו טעמא דמסתמא ניחא להו לפרוע חוב אביהם כדי שלא ישאר אביהם מחויב לאחר, ומשום הכי דעתם להתנות כן, דאפילו אם יצא עליהם חוב דמלוה ע"פ דבהכי לא יגבה מהם, דתבטל חלוקתם, דלא ניחא להו שהם ירשו מאביהם ושיפסיד הבעל חוב ממונו. ועיין במ"ש רש"ל בשורש ברירה [ב"ק פ"ה סי' ל"ב (דף מ"ה ע"ד)] דכתב בפשיטות דלא שייך לומר תנאי בזה בדבר שלא יפסידו הם, וכתב כן מפני שלא ראה דברי רבינו הרמב"ן, דכפי דבריו אין כאן קושיא. ועפי"ז מתישב דברי הר"מ שתמה רש"ל עליו ודו"ק [שם (דף מ"ה ע"ג)], דמאי דפסק הר"מ בהל' בכורים כר' יהודה, היינו משום דס"ל שאין דין האחים שחלקו ובא בע"ח וטרף תלוי בדין ברירה, אלא דטעמא דמלתא הוא דמר סבר ע"מ כן חלקו ומר סבר לא חלקו אלא ע"מ כן וכמ"ש רבינו הרמב"ן בחידושיו כנזכר. וכן נראה דאזיל בשיטה זאת בהלכותיו הכא: אלא דקשה לע"ד לשיטה זאת דאין דין זה תלוי בדין ברירה, דא"כ אמאי הוצרך רבא לאוקומא דכ"ע ס"ל כר"א ופליגי בחמש סלעים ולא חצי חמש, דלמא פליגי כפשוטו דאפילו בדאיכא הרבה נכסים, דר"מ ס"ל לקוחות הוו דבכה"ג לא אמרינן דעל מנת כן חלקו ולא גבי מידי, ור"י סבר יורשים הוו דס"ל דע"מ כן חלקו שאם יטרוף בע"ח דתבטל החלוקה, ופליגי בפלוגתא דרב ושמואל דפרק בית כור, ואמאי הוצרך רבא לדחוקי נפשיה לאוקומא בדליכא אלא ה' סלעים דהוי דוחק גדול, ובפרט מאחר דהמסקנא דהתם בפרק בית כור דהלכתא כרב ולא כרב אסי דמספקא ליה, ובשלמא אי דין זה תלוי בדין ברירה כפשט הענין, אתי שפיר כמ"ש רש"ל שם בשורש ברירה דף מ"ו ע"ד, דישב קושיא זאת עפ"י דברי התוספות [בכורות מח, א ד"ה דכולי, ולקמן נב, ב ד"ה אמר], דחלקו לומר דשאני

ברירה שאחים שחלקו שאינו מתנה ומברר דבריו ור"מ בכה"ג מספק"ל, דמש"ה דחק רבא לאוקמא בהכי, דעכ"פ אפילו הכא דאינו מתנה ומברר דבריו מספק"ל לר"מ, דלא גרע כ"כ לומר דס"ל בבירור דלא אמרינן ברירה כלל, אלא אמרינן דמספקא לן יעו"ש, אבל לדעת רבינו צריך טעם, למה הוצרך רבא לדחוקי כ"כ: וי"ל דניחא ליה לרבא לס"ד לאוקמא בהכי, דאי הוה אמר בפשיטות דפליגי ר"מ ור"י בפלוגתא דרב ושמואל, הוה קשיא לן בפלוגתא דרב ושמואל לימא כתנאי, כדרך מאי דפריך הש"ס בכל דוכתא, דדחיקא להו מלתא שיאמר האמורא דבר סתום כאילו לא איפלגו ביה תנאי, דאם באו לפסוק הלכה כפלוני לימא בהדיא הלכה כפלוני, ולעולם משני ע"ז באופן דכל א' אומר אנא דאמרי אפי' כפלוני התנא, וע"כ המציא רבא מציאות זה, דיש מציאות דפליגי אי אמרי' ה' סלעים ואפי' חצי חמש או לא, דבהכי לא אתי פלוגתא דרב ושמואל כתנאי ממש, דרב ושמואל באו לחדש דעיקר פלוגתא דר"מ ור"י הוא בזה, דמ"ס ע"מ כן חלקו ומ"ס דלא ע"מ כן חלקו, ולעולם דל"פ אי חמש ואפי' חצי חמש או לא, ורב ס"ל כר"י ושמואל ס"ל כר"מ, וכיון דהם חדשו דפלוגתא דר"מ ור"י הוא בהכי לא הוצרכו כל אחד לומר הלכה כר"מ או כר"י, דכל דמחלוקת התנאים אינו מפורש בפי' דפליגי בהכי דיש פנים לפרש דהמחלוקת תלוי לענין אחר, אינו תמיהא אם לא יאמרו בפי' הלכה כפלוני, דאם לא היה סברתם היינו אומרים דבין ר"מ ובין ר"י מספקא להו דין זה אי אמרינן ע"מ כן חלקו ופליגי באי אמרינן חמש ואפילו חצי חמש, זה היה דעתו של רבא בס"ד ליישב באופן זה כי היכי דלא תיקשי להו לרב ושמואל, ואחר המסקנא דא"א לומר דפליגי בהכי דלכ"ע חמש ולא חצי חמש, אה"נ דפלוגתא דר"מ ור"י הוא בפלוגתא דרב ושמואל, ומאי דקאמר במסקנא דפליגי בדרב אסי לאו דווקא, וכמ"ש רש"ל שם יעו"ש, ועכ"פ אפילו אחר המסקנא דהאמת הוא דלכ"ע הכי הוי דחמש ולא חצי חמש, מכל מקום לק"מ לרב ושמואל לימא כתנאי, כיון דעכ"פ איכא למטעי במתני' בפי' אחר דכ"ע מספקא להו אי אמרינן ע"מ כן חלקו ופליגי בה' ואפילו חצי חמש, והם חידשו דאינו כן דלא מספקא לן לר"מ ור"י.:

מתני' [מח, ב] שתי שנים של ב' אנשים וכו' מת אחד מהם בתוך שלשים יום אם לכהן אחד נתנו יחזיר להם ה"ס וכו':

אות עב ס"ק א

גמרא [שם] מ"ש ב' כהנים דאזיל לגבי האי ומדחי ליה וכו' כהן אחד נמי ליזיל לגבי האי ולדחייה וכו', ומשני אמר שמואל בבא בהרשאה וכו'. ויל"ע דאמאי לא מוקי לה אפי' שלא בהרשאה כגון שאחד מאבות הבנים פדה את ב' הבנים מממונו, דהפודה בנו של

חבירו אפילו שלא מדעתו של אב בנו פדוי, דכל שפדאו זה משלו זכות הוא לו וזכין לאדם שלא בפניו, כדאמרי' [נדרים לו, א] בתורם משלו על של חבירו דזכות הוא לו וכמ"ש הט"ז בי"ד סימן ש"ה [ס"ק י"א] וכמו שהאריך בזה נמי הרב מחנה אפרים בה' זכייה סימן ז' יעו"ש, וכל שפדאו משלו אם מת אחד מהבנים בתוך שלשים יום שפיר יכול הפודה להוציא חמשה סלעים אם נתן לכהן אחד, דממ"נ חייב להחזיר לו דאם מת בנו חייב להחזיר לו ואם בן חבירו מת חייב להחזיר לו נמי כיון שהוא פדאו מממונו, ע"ד שיתחייב האב בפדיון ויחיה הבן ל' יום ופורע חוב חבירו היה, וכל דאגלאי מלתא למפרע דלא נתחייב חבירו חוזר ותובע ממנו ואין לחבירו שום זכות בממון זה כי הוא לא נתנם כי אם אדעתא דפדיון בנו ולא לשם מתנה, ואיזה מהבנים שמת אחר האמת דהפודה הזה הוא התובע בלא שום הרשאה, משא"כ אם נתנם לב' כהנים דאפילו באופן זה שאחד פדה את שניהם אינו יכול להוציא מידם: ויותר שייך דקדוק זה על מ"ש התוס' בשמעתין [מט, א] בד"ה ה"מ היכא דכפריה וכו' שכתבו וז"ל, תימה דלישנא קמא דמרובה דלא מפליג בין כפריה ללא כפריה מאי א"ל וכו', ויש לתרץ הך שמעתין אליבא דאית ליה פודין בקרקעות וכו', א"נ איכא לאוקמא כרבי נתן דמדר"נ יכול להוציא מידו וכו', ועוד יש לתרץ דדלמא אם שניהם מצויים לפנינו ומצווים לתת לאחד חייב להחזיר, ולא הוצרך להעמידה בבא בהרשאה אלא כדי שיוכל האחד להוציא מידו בפני עצמו עכ"ל, דאמאי לא ניחא להו להתוספות לתרץ באופן זה דלישנא קמא דמרובה איכא לאוקומא באופן הנזכר דאחד משניהם פדה את ב' הבנים משלו, דבהכאי גוונא הפודה הוא התובע האמיתי ויכול להוציא מיד הכהן ממ"נ בלי שום הרשאה:

אות עב ס"ק ב

ועל תירוץ הג' שכתבו התוס' [מט, א] דאם שניהם בפנינו אינו צריך הרשאה, יל"ע מהא דאמרינן בפרק ג"פ (דף קע"ב ע"ב) דמייתי התם ללמד דלא חיישינן לנפילה מהא דתנן ב' שהיו בעיר אחת שם אחד יוסף ב"ש וכו' אינם יכולים להוציא שט"ח זע"ז ולא אחר יכול להוציא עליהם, הא הם על אחרים יכולים, ואמאי ניחוש לנפילה וכו', ולפי דברי התוס' הנזכר יל"ע דאיך יש ללמוד ממתני' דהם על אחרים יכולים להוציא מדלא קתני לה, הא אפשר לומר דלא קתני אלא אופן המוזכר במתני' דא"א להוציא זה על זה או אחרים עליהם בשום צד ואופן, משא"כ הם על אחרים דאם שניהם לפנינו דמצווים לתת החוב לאחד חייב הלוה לפרוע לו ומש"ה לא קתני לה, דהא אפשר שיוציאו שטר על אחרים באופן זה:

והיותר קשה דפריך התם [קעג, א] אמתני', ואלא הא דתניא כשם שאין מוציאין שט"ח זה על זה כך אין מוציאין על אחרים, במאי קמיפלגי וכו', ואמאי לא ניחא ליה לומר דלעולם דזה שלא בפני זה אינם יכולים להוציא דזיל הכא קמדחי ליה וכו' כדאמרינן בברייתא, והא דלא קתני לה במתני' משום דלא דמי לאחריני דהם יכולים להוציא על אחרים כששניהם לפנינו. ואין לומר דבלאו הכי הא יכולים להוציא על אחרים ע"י הרשאה, דהא ליתא דאם יבא אחד בהרשאה יכול לדחותו אותו הלוה, דהך הרשאה עשאה בערמה שאמר לעדים שהוא רוצה לעשות הרשאה לחבירו שהוא יתבע החוב ועפ"י דבריו חתמו העדים בהרשאה, ועכשיו מוציא ההרשאה לגבות הוא בעצמו החוב על חבירו מכח הרשאה הזאת בלא רשות חבירו, אבל בכה"ג דב' לפנינו ומצווים לתת לאחד מהם דליכא למיחש מידי. ואף אם נאמר דאפשר ע"י הרשאה וכגון שישלשו שמותיהם בהרשאה, מ"מ אפשר לומר דע"י הרשאה לא ניחא ליה להש"ס לדחות מתני', דאכתי י"ל דהתינח ללישנא בתרא דמרובה [ב"ק ע, א], אבל ללישנא קמא דמרובה דבכה"ג דאינו יכול להוציא מיד הלוה לא כתבינן הרשאה, וכמו שמתבאר מדברי התוס' הנז"ל דגבי בכור דהוי בכה"ג לא כתבינן הרשאה ללישנא קמא מאי איכא למימר: ועוד תירצו התוספות בשמעתין דללישנא קמא יכול לאוקומא הא דבכור במעמד שלשתן, ודחו תירוץ זה יעו"ש. אבל בפרק שבועת העדות (דף ל"ג ע"ב) שהקשו שם קושיא זאת דללישנא קמא דמרובה מה יענה למתניתין דבכור, ותירצו וז"ל מיהו התם נמי איכא לשנויי בבא במעמד ג' יעו"ש. וראיתי להרב גידולי תרומה בדף רצ"ח סע"ב שהקשה על דבריהם וז"ל, וקשה לי דהא מעמד ג' באמירה בעלמא הוא ולא צריך תו שום מילתא אחריתי, ואי הך דבכורות מיירי במעמד שלשתן היכי קאמר דבא בהרשאה וכו' יעו"ש, ונדחק עצמו הרבה ליישב. ולעניות דעתי לא קשה מידי דכוונת התוס' הוא לומר דללישנא קמא דמרובה י"ל דמיירי בבא במעמד ג' בלי שום הרשאה, ומאי דמשני שמואל התם דבא בהרשאה שנראה שאינו במעמד ג' היינו ללישנא בתרא דקי"ל כוותיה. וזה פשוט ומפורש בכוונת התוספות בשבועות ובשמעתין דבכורות ואין כאן מקום קושיא כלל ודו"ק:

אות עב ס"ק ג

והנה בהני תרי לישני דפ' מרובה [ב"ק ע, א] בדין הרשאה איכא פלוגתא דרבוותא, דרובא דרבוותא ס"ל דללישנא בתרא דקי"ל כוותיה [שו"ע חו"מ סי' קכ"ג ס"א] סתם הרשאה תקנת חז"ל היא ושליח בעלמא שויה, ואף דאינו מקנה לשליח גוף הממון יכול לאשתעויי דינא בהדי נתבע, ומש"ה קי"ל כרב אשי דשליח שויה ואי תפס השליח

מפקינן מיניה כיון דגוף הממון אינו קנוי לו, וכיון שכן כתבינן הרשאה אפילו במלוה ע"פ שאינו יכול להקנות כיון דאינה בעין, וכן במלוה בשטר אם לא הקנהו בכתיבה ומסירה כדין הקנאה ממש, דכיון דתקנת חז"ל הוא אף בדבר דאין הקנין חל עליו כתבינן הרשאה:

אבל דעת הר"ם בפ"ג מהל' שלוחין [ה"ז] ודעימיה דדין הרשאה אפילו ללישנא בתרא מדינא דגמרא אינו מן התקנה אלא מן הדין, דכיון דכותב לו זיל דון זכי ואפיק לנפשך מקני לשליח גוף הממון, אלא דאם תפס מפקינן מיניה דכיון דכתבינן ליה כל דמתעני מן דינא קבילית עלי שליח שויה ואינו קנין גמור באופן שיוכל לתפוס הממון לעצמו, אלא קנין דקונה בנכסים הוא כדי שיוכל לאשתעויי דינא בהדי נתבע כתובע את שלו. והנה כי כן מדינא דגמרא לא כתבינן הרשאה על המלוה בין מלוה ע"פ בין מלוה בשטר, כיון שאין לו דרך להקנותם כי אם במעמד ג' או מלוה בשטר בכתיבה ומסירה יעו"ש. ומתבאר מחלוקת זה באר היטב בתשובת הרשב"א חלק ב' סימן רכ"ד יעו"ש, דהרשב"א נמי קאי בשיטת הר"ם ומחזיק שם סברת הר"ם דע"כ הרשאה מדינא דגמרא הקנאה גמורה היא, דאל"כ בשבועת העדות אמאי חייבים בהשביעם הבא בהרשאה כיון שלא כפרו העדים לבעל הממון יעו"ש:

ואיכא למידק על סברת הר"מ מההיא דאמרינן בנדרים (דף מ"ח ע"ב), דאמרי פומבדיתאי דכל קני ע"מ להקנות לא קנה, ור"נ אמר קנה דהא סודרא קני ע"מ להקנות הוא, אמר רב אשי ומאן לימא לן דסודרא אי תפיס ליה לא מתפיס ע"כ, ואם איתא לסברת הר"מ דקנין הרשאה קנין גמור הוא, א"כ מאי ק"ל לר"א מסודרא דמאן לימא לן וכו', הא מצינו אופן הקנאה זאת בהרשאה, דלר"א עצמו פשיטא ליה דאי תפיס השליח מפקינן מיניה ועכ"ז חשיב הקנאה לאשתעויי דינא בהדי נתבע וחשיב כבעל הממון ממש לכל דבר, ושבועת העדות חשיב הבא בהרשאה כמושבע מבעל הממון ממש, ונמצא דחשיב דקני ע"מ להקנות כדין הסודר לר"נ, ואפילו מספקא ליה לר"א גבי סודר דאפשר דאי תפיס לא מפקינן מיניה מ"מ הו"ל לסיועי לר"נ מדין הרשאה דמפשט פשיטא ליה דאי תפיס מפקינן מיניה:

והנה מדברי הר"מ בפ"ג מהלכות שלוחין נראה דסובר דמדינא אפילו מלוה בשטר ואפי' הקנהו לשליח בכתיבה ומסירה, אינו יכול לכתוב הרשאה כל שהוא בדרך הרשאה ולא בהקנאה גמורה, וכמו שמתבאר מבתוך דברי מרן הב"י בח"מ סי' קכ"ג, וכתב הרב כנה"ג שם בהגהת ב"י אות ה' דדעת מרן בדעת הר"מ דבמרשה שאינו מקנה ליה החוב לגמרי למורשה ול"מ למיתפס לנפשיה לא אהניא כתיבה ומסירה להגבותו יעו"ש. ואולם

מתשובת הרשב"א בתשובות דח"ב סי' רכ"ד הנזכר במ"ש ליישב דעת הר"מ דלפי דעתו אין הפרש בין לישנא קמא ללישנא בתרא ולא נפקא מינייהו מידי, וכתב דנ"מ למלוה בשטר, דללישנא קמא לא כתבינן אפילו במלוה בשטר וללישנא בתרא כתבינן הרשאה במלוה בשטר כיון שמקנה השטר לשליח בכתיבה ומסירה יעו"ש. מפורש יוצא דאף לדעת הר"מ כיון דקי"ל כלישנא בתרא כתבינן הרשאה דלא כמ"ש מדברי מרן הב"י. וע"כ לדעת הרשב"א צריך לדחוק דברי הר"מ דמ"ש דאפי' החוב בשטר אינו יכול לכתוב הרשאה הוא דוקא במסירת השטר לבד, אבל אם הקנהו כדינו בכתיבה ומסירה כתבינן: ולע"ד יש להביא ראיה שהאמת כן כדברי הרשב"א, מההיא דאמרינן בפרק מי שהיה נשוי (דף צ"ד ע"ב) הנהו תרי שטרי דאתו לקמיה דרב יוסף חד הוה כתוב בה' בניסן וחד הוה כתיב ביה בניסן סתמא, אוקמיה ר"י להההוא דה' בניסן בנכסים, א"ל אידך ואנא אפסיד, א"ל את ידך על התחתונה אימא בר כ"ט בניסן את, א"ל ונכתוב לי מר טירפא מאייר ואילך, א"ל יכלי למימר לך את בר חד בניסן את, מאי תקנתיה נכתבו הרשאה להדדי ע"כ. והאי עובדא פסקה הר"מ בפ"כ מהל' מלוה דין ה' ופירש הוא ז"ל דמיירי דהנהו תרי שטרי שטרי הלואה נינהו, וכן ה"ה בב' שטרי מכר כמ"ש רש"י דבב' שטרי מכר על שדה אחת מיירי יעו"ש. ואם איתא דלדעת הר"מ לא כתבינן הרשאה על מלוה בשטר אפילו בכתיבה ומסירה מדינא דגמרא, א"כ היכי אמרינן דמאי תקנתיה נכתבו הרשאה אהדדי. אך לפי סברת הרשב"א א"ש, דהכא תקנתיה למכתב הרשאה ע"י הקנאת השטר בכתיבה ומסירה דבכה"ג אפי' הר"מ מודה, ולפירושו בשני שטרי מכר מיירי זה שמכר לו בסוף ניסן שלא קנה השדה בא לגבות דמי המכר מבני חרי או ממשעבדי ע"י שטר מכר זה שבידו שכתוב ביה אחריות, ופשיטא דיכול הלוקח להקנות שטר זה לאחר לגבות דמי המכר בכתיבה ומסירה, ואם כן ה"ה דיכול להרשות לאחרים בדרך הרשאה ע"י כתיבה ומסירה:

וכבר ראיתי להרב מ"ל שם בפ"כ מהלכות מלוה [ה"ה] בדין זה שהרגיש מזה, דכיון שכתב הר"מ דאין כותבין הרשאה על מלוה בשטר היאך מוקי הך עובדא דהנהו תרי שטרי בשטרי הלואה, והיאך מתוקמא שיטת התלמוד דקאמר מאי תקנתיה ליכתבו הרשאה וכו', דהא לדידיה מדינא ל"מ למכתב שטר הרשאה על הלואה, ותירץ דאפשר לומר דהרשאה ל"ד אלא יקנהו לו בכתיבה ומסירה עכ"ל. ובאמת דזה הוא דוחק גדול בלישנא דש"ס לומר דהרשאה דקאמר היינו הקנאה, דהרשאה לחוד והקנאה לחוד, והיאך נקט הש"ס לישנא דהרשאה, ואם כוונת הרב לומר דהרשאה דקאמר הש"ס היינו ע"י הקנאה דכתיבה ומסירה, וס"ל להרב דדעת הר"מ הוא דווקא בלא כתיבה ומסירה,

אבל בכתיבה ומסירה אפילו בדרך הרשאה מהני, הנה מלבד דלשון הרב אינו סובל זה דא"כ לישנא דהרשאה דוקא ואמאי הוצרך לומר דהרשאה ל"ד, יתר ע"כ דכל כי הא הו"ל לפרושי כיון דדעת מרן הב"י אינו כן:

ועוד יל"ע בדברי הרב דנראה מדבריו דלא הוקשה לו בדעת הר"מ אלא למאי דמוקי האי עובדא בשטרי הלואה, אבל אי הוה מוקי ליה בשטרי מכר אין כאן קושיא כלל, ולע"ד לא ידעתי אמאי לא הקשה כן בשטרי מכר נמי, כיון דעיקר הרשאה בהאי עובדא הוא לגבות דמי השדה שנתן הלוקח, דכיון דיצא השדה מתחת ידו נשארו המעות ביד המוכר כשאר חוב, וכיון דאין כותבין הרשאה על מלוה דעלמא אמאי יכתבו הרשאה על אופן מלוה כזאת כיון דלהוצאה ניתנה ואינם בעין, למ"ד דבמקח טעות יש לו רשות למוכר להוציאם, ואפילו למ"ד דאין לו רשות להוציאם דגזל הם בידו מ"מ אם כבר הוציאם ואינם בעין חשיב כשאר חוב דאין כותבין הרשאה עליה:

אות עב ס"ק ד

והנה אגב אורחין ראיתי לעמוד בעיקר האי עובדא דפרק מי שהיה נשוי [צד, ב] הנזכר, דלפי פירוש רש"י שפירש אותו בשטרי מכר על שדה אחת, וגם מדברי הפוסקים שפירשו אותו בשטרי חוב מפורש יוצא מדבריהם דמתפרש נמי בשטרי מכר כפירש"י, וכמו שמתבאר מדברי הר"מ והרב בצלאל בספר אסיפת זקנים יעו"ש. והנה כי כן איכא למידק מההיא דאמרינן בפרק איזהו נשך (דף ע"ב ע"א) ההוא גברא דמשכן ליה פרדיסא לחבריה אכלה תלת שני חזקה, א"ל אי מזבנית לה ניהלי מוטב, ואי לא כבישנא לה לשטר משכנתא ואמינא לקוחה היא בידי, אזל קם אקניה לבנו קטן, והדר זבנא נהליה, זביני ודאי לא הוי זביני, זוזי כמלוה בשטר דמי וגובה מנכסים משועבדים או דלמא כמלוה על פה דמי ואינו גובה מנכסים משועבדים, ומסיק התם דכיון דשטר מכר זה לא ניתן ליכתב כיון דמקודם שטר זה אקניה לבנו קטן, דין מלוה ע"פ יש לו, ואינו יכול לטרוף דמי המכר ממשעבדי יעו"ש. וא"כ בהאי עובדא דהכא דהנהו תרי שטרי אי מיירי בשטרי מכר איך אמרינן דע"י הרשאה יכול לטרוף מעות השדה ממשעבדי, כיון דבה' בניסן מכרו לראשון כשמכרו לשני בסוף ניסן הו"ל כמוכר דבר שאינו שלו, וכיון דהשטר לא ניתן ליכתב אין לו דין מלוה בשטר לטרוף ממשעבדי: ולכאורה היה נראה ליישב, דע"כ לא אמרינן דלא ניתן ליכתב היינו במוכר באונס כההוא עובדא דמשכן פרדיסא דלא היה רצונו למכור לו ובאונס עשה שטר מכירה, וכל שלא היה רצון המוכר בשום צד למכור בכה"ג לא ניתן ליכתב כלל ואין לו דין שטר, אבל אם המוכר כותב שטר מכר לשני ברצונו, שמפני דוחקו אחר שמכרה לראשון מכרה לשני בשביל המעות ורימה את

הלוקח שני לצרכו ולהנאתו, בכה"ג כל שרצונו לכתוב את השטר להנאתו ניתן להיכתב מיקרי וטורף ממשעבדי. והכי מתבאר שם דפריך התם [ב"מ עב, ב], אלא הא דתניא הרי שגזל שדה מחברו ומכרו לאחר וכו' גובה את הקרן מנכסים משועבדים וכו', נימא לא ניתן ליכתב, ומשני הכי השתא אי למ"ד ניחא ליה דלא ניקריה גזלנא אי למ"ד ניחא דליקום בהימנותיה מפייס ליה למאריה ומקיים לה לשטריה, הכא לאברוחי מיניה קא מכוין שטרא מקיים ליה בתמיה, ע"כ. מפורש יוצא דדין זה דלא ניתן ליכתב לא שייך כי אם במוכר באונס דלא ניחא ליה, אבל במוכר ברצונו מפני דוחקו אפילו שדה גזולה השטר קיים וגובה הקרן ממשעבדי: ואל תשיבני ממ"ש הרשב"א בתשובה [ח"ב סי' קפ"ח] הביאה מרן הב"י [חו"מ] בסוף סי' ע', על מי שמכר קרקע לחבירו במנה והקונה עשה שטר הודאה בעדים למוכר שכל זמן שיפרענו שהוא חייב להחזיר שטר המכירה, והשיב דבכה"ג אין המקח מקח דהוי כההיא [ב"מ סה, ב] דלכשיהיו לי מעות תחזירם לי וכו', ולא עוד אלא דעל מעות המכר נאמן המוכר לומר פרעתי, דאף דנזכר בשטר זה שקבל ממנו כך וכך מעות ל"ח כמלוה בשטר, דהכא האי שטרא לא ניתן ליכתב כלל, וכיון שכן מלוה ע"פ הוא וכדאמרינן באיזהו נשך וכו' עי"ש, דהרי התם דאף דהמוכר ברצונו כתב השטר ולא באונס חשיב לא ניתן ליכתב. די"ל והוא פשוט דשאני מוכר שדה גזולה דכיון דברצונו מכרה טרח ומקיים ליה לשטריה דניחא ליה דלא נקרייה גזלנא או דליקום בהימנותיה, אבל הכא לו יהיה שברצונו כתב שטר המכר מ"מ אינו רוצה בקיומו של שטר, אלא רצונו וחפצו לפרוע לו מעותיו שיתבטל למפרע לגמרי, וכל שרצונו שלא יתקיים לא ניתן ליכתב חשיב:

וכן ראיתי להסמ"ע בסימן ק"ן [סק"ג] שהעלה דדין זה אינו אלא במוכר באונס, אבל כשמכר שלא באונס אף שהמכירה בטלה מכח המוכר שבא עליו בערמה שמכרה או נתנה תחלה לאחר, ודאי המעות שנתן בידו וכתבו בשטר יש לו דין מלוה בשטר לטרוף ממשעבדי יעו"ש. ואולם הרב ט"ז שם חלק על הסמ"ע בדין זה, והעלה דאפילו בלא אונס כל שהמכירה בטלה מכח המוכר שמכרה או נתנה לאחר לא ניתן ליכתב מקרי, והמעות דין מלוה על פה יש לה והביא ראיות לזה. ומלבד דהרואה יראה בדבריו דאין ראיותיו מכריעות לחלוק על הסמ"ע, יתר ע"כ דאם כסברתו לא מצאנו ידינו ורגלינו בהאי עובדא דפרק מי שהיה נשוי בהנהו שטרי מכר, דא"כ אפילו בא בהרשאה איך יכול המאוחר לטרוף ממשעבדי, כיון דשטר מכר שלו לא ניתן ליכתב כל המכירה בטלה מכח שמכרה המוכר לאחר בה' בניסן מקודם לזה, ודין מלוה על פה יש לה ואיך יכול לטרוף ממשעבדי:

הן אמת דאפילו לפי סברת הסמ"ע קשה מהאי עובדא דמי שהיה נשוי, דכיון דהלקוחות שלקחו מאייר ואילך הם מוחזקים, יכולים לטעון ללוקח שני דהשטר שכתב לו המוכר לא ניתן ליכתב, דאפשר דהמוכר באונס הוצרך למכור לו ללוקח שני מצד איזה אונס שעשה לו הלוקח, וכדי להנצל מהאונס הלך ומכרה לאחר תחלה וכתב זמן השטר מה' בניסן ואחר כך כתב שטר מכירה ללוקח השני האנס וכתב זמן השטר בניסן סתם, וכל כה"ג לא ניתן ליכתב לכ"ע, והמעות שנתן לו דין מלוה על פה יש להם, דמאן לימא לן דהלוקח השני לא היה אנס והמוכר מכרה בערמה ללוקח שני מפני דוחקו למעות אחר שמכרה לראשון:

ואין לומר דכיון דהלוקח עד השתא בחזקת כשרות היה אנן מוקמינן ליה בחזקתיה דכשר הוא ולא היה אנס וחמסן, ואין הלקוחות יכולין לטעון דאנס היה היפך חזקתו להוציאו מחזקת כשרות שהיה לו, דהא ליתא דמלבד דחזקת ממון שיש ללקוחות שהוא בא להוציא מהם עדיף מחזקת הגוף שיש לו ללוקח חזקת כשרות, דחזקת ממון עדיף מחזקת הגוף כמו שמתבאר בפרק קמא דכתובות (דף י"ב ע"ב) בפלוגתא דר"ג ור"י גבי היא אומרת משארסתני נאנסתי וכו' יעו"ש, ובפרק המדיר (דף ע"ה ע"ב) יעו"ש, ועיין בפ"ג דמכילתין (דף כ' ע"א) במ"ש התוס' שם בד"ה ור' יהושע יעו"ש, יתר ע"כ דאפילו את"ל דחזקת כשרות שיש לו ללוקח עדיף מחזקת ממון, מ"מ גם להמוכר יש לו חזקת כשרות, וי"ל דאדרבה מוקמינן למוכר בחזקתיה דכשר הוא ומסתמא בלא אונס לא מכר לשני לאחר שמכר לראשון מפני שהיה צריך למעות, כיון דאם עשה כן גזלן הוא דהלוקח לא נתן מעותיו כי אם לשם מקח ולא לשם הלואה, וכיון דאיכא חזקת כשרות המוכר בהדי חזקת ממון שיש ללקוחות פשיטא דאין המאוחר יכול לטרוף ממשעבדי כיון דאפשר דבאונס מכר לב':

ואחרי כתבי זה ראה ראיתי דמחלוקת זה שנחלקו הסמ"ע והט"ז בענין זה כבר נפתח בגדולים ומחלוקת הוא בראשונים ז"ל, דהרב בעל התרומות בשער מ"ז האריך בזה, והעלה דדין זה דלא ניתן ליכתב לא נאמר כי אם בההיא דפרדסא דמכר לו באונס ולא היה רצון המוכר למכור, אבל בדבר שרצון המוכר למכור אלא שנתבטל המקח מאיזה סיבה, כגון שהמקח היה אסמכתא או קטן פחות מבן עשרים שנה שמכר קרקע אביו, או מי שמכר דבר שלא בא לעולם כגון פירות דקל, או שמכר מה שעתיד לירש מאביו, אף דיכול המוכר לחזור מהמקח, המעות שנתן דין מלוה בשטר יש להם לטרוף ממשעבדי, והביא ראיה מההיא דמי שגזל שדה מחבירו ומכרה דהקרן טורף ממשעבדי כאשר כתבתי לעיל יעו"ש. ואולם ראיתי למרן הב"י בח"מ סימן רל"ה גבי דין דלמכור בנכסי אביו

עד שיהיה בן כ' שנה, שכתב משם הרשב"א בתשובה וז"ל, וכתב עוד שם אפילו מכר בנכסי אביו שאמרו לא עשה כלום, מ"מ חייב הוא להחזיר דמי המכר ואפילו ליתנהו להני זוזי חייב לשלם מנכסי אביו, וגובה הלוקח מנכסים ב"ח ולא מהמשועבדים, שכל שאין עיקר המקח מקח חזרו המעות כמלוה ע"פ, כדאסיקו במעשה דפרדסא עכ"ל, הרי מפורש יוצא מדברי הרשב"א דס"ל דאפי' במקח שמכר ברצונו בלי שום אונס כל שאין עיקר המקח מקח חזרו המעות להיות כמלוה ע"פ דלא כסברת בעל התרומות: והתימה על הסמ"ע והט"ז שלא ראו שהראשונים נחלקו בזה, ומי לנו גדול מהרשב"א דס"ל דלא כהסמ"ע. והיותר קשה על הסמ"ע דבסימן רל"ג סעיף ט"ו הביא מור"ם דברי הרשב"א דתשובה הנזכר, וכתב הסמ"ע שם ס"ק מ"ד וז"ל, וגובה מב"ח וסיים שם כמעשה דההוא פרדיסא עכ"ל, וטעמו דכיון דדעתו סומכת ע"ז דהחזיק בקרקע לא הוה כחוב בשטר לגבות ממשעבדי עכ"ל הסמ"ע, והדבר קשה דאיך לא הרגיש דסברת הרשב"א הוא היפך ממ"ש הוא עצמו בסימן ק"ן:

הן אמת דלפי הטעם שכתב בסברת הרשב"א דטעמו כיון דדעתו סומכת ע"ז שהחזיק בקרקע וכו' נראה דלא הבין בדברי הרשב"א דטעמו הוא משום דלא ניתן ליכתב שטר זה, והדבר קשה דבהדיא כתב הרשב"א כמעשה דההוא פרדיסא והסמ"ע הביא לשונו, ואם כן למה בקש הרב טעם אחר בהיות דעיקר הטעם הוא כההיא דפרדיסא דכל דלא ניתן ליכתב אין לו דין שטר, ואם איתא לטעם שכתב משום דדעתו סמכה על קרקע זה א"כ בההיא דפרדיסא אמאי לא אמרינן טעם זה דסמכה דעתיה על הקרקע, באופן דדברי הסמ"ע משוללי הבנה הן:

ואולם בעיקר הדין במאי דס"ל להסמ"ע בסימן ק"ן אפשר ליישב דלא תקשי ליה מסברת הרשב"א הנזכר, דודאי אפי' הרשב"א מודה לסברת הבעל התרומות דבמקח שמכר ברצונו בלי שום אונס אף דהמקח בטל חזרו המעות כמלוה בשטר, ואי מכר דבר שלב"ל או דבר שאין ברשותו או מה שעתיד לירש מאביו אף דיכול לבטל המקח מ"מ המעות דין מלוה בשטר יש להם כסברת הבעה"ת, וההיא דקטן שמכר פחות מבן כ' שאני, כיון דחז"ל תקנו דבקרקע שירש מאבותיו אין ממכרו ממכר שמא ימכור בזול מפני שדעתו נוטה אחר המעות ועדיין לא נתישבה דעתו בדרכי העולם, נמצא דלענין זה חשיב כקטן שאין בו דעת דאין ממכרו ממכר דמוכר שלא מדעתו הוא, וס"ל להרשב"א דכיון דלגבי קטן שמכר בשטר פשיטא דהמעות חזרו להיות כמלוה ע"פ דלא ניתן ליכתב, דאין העדים חותמין על השטר אא"כ נעשה בגדול וכמ"ש הרב בעל התרומות בשער הנזכר יעו"ש, א"כ ה"ה בגדול פחות מבן כ' בנכסי אביו חשיב כמלוה ע"פ, דבפחות מבן כ' נמי

שייך לומר אין העדים חותמים על השטר אא"כ נעשה בגדול, וכמו שמתבאר מתשובת הרשב"א שהביא מרן הב"י שם בסי' רל"ה סמוך ונראה לתשובה הנז' יעו"ש, דבפחות מבן כ' כמוכר שלא מדעתו הוא כיון דאין דעתו שלם, אבל גדול המוכר מדעתו ומרצונו ונתבטל המקח מאיזה סיבה כמו מוכר דבר שלב"ל וכיוצא, וכן אם מכר לא' ואח"כ מכר לשני כרצונו כנדון הסמ"ע, מודה הרשב"א דלא שייך לומר לא ניתן ליכתב ודין מלוה בשטר יש לו דלא כסברת הט"ז ודו"ק:

אות עג

מתני' [מט, א] מת הבן בתוך ל' יום וכו' לאחר ל' יום אע"פ שלא נתן יתן: הנה בגמרא לקמן בפרקין (בדף נ"א ע"ב) גבי מתניתין המפריש פדיון בכור ואבד חייב באחריותו, אמרינן מנה"מ אמר ר"ל אתיא ערך ערך מערכין וכו', ופריך מתקיף לה ר"פ קרא לקרא, אלא אר"פ כי אתמר דר"ל אריש אתמר מת לאחר ל' יום אע"פ שלא נתן יתן מנ"ל אמר ר"ל אתיא ערך ערך מערכין ע"כ, נמצא דמג"ש דערך ערך מערכין ילפינן דאפילו מת הבן חייב ליתן:

ואיכא למידק מההיא דאמרי' ברפ"ק דערכין (דף ד' ע"א), דאמרינן התם הכל מעריכים כהנים לוים וישראלים, ופריך פשיטא, ומשני אלא אמר אביי אצטריך סד"א הואיל וכתיב ופדויו מבן חדש תפדה בערכך, כל דאיתיה בפדיון הבן איתיה בערכין והני כהנים הואיל וליתנהו בפדיון הבן ליתנהו בערכין קמ"ל, ופריך אמר ליה רבא אלא מעתה גבי איל אשם דכתיב ואת אשמו וגו' הכי נמי דכל דאיתיה בערכין וכו' ע"כ, נראה דאביי מגופיה דקרא דתפדה בערכך קא דריש דהוקש פדיון לערכין, וע"ז פריך ליה רבא דאפילו דכתיב בערכך לאו בערכין משתעי קרא, אלא בערך הפדיון משתעי ולא שייך למדרש היקש דערכין, דומיא דקרא דכתיב ואת אשמו יביא לה' וגו', ולפי האמור דדרשינן ג"ש דערך ערך מערכין למה הוצרך אביי לומר דהוקשו ערכין לפדיון הבן ומאי קא פריך ליה רבא, הא שפיר י"ל דסד"א דנילף ערכין מפדיון הבן בג"ש דאין ג"ש למחצה, ומה פדיון הבן כהנים פטורים אף בערכין ליתנהו כהנים בערכין, וכיון דהוי מג"ש תו ליכא למפרך מדכתיב ואת אשמו יביא לה' וגו': והנה בפלוגתא דרבנן ור"ע במת ביום ל' אמרינן בגמרא מ"ט דרבנן גמרי חדש חדש ממדבר מה התם ומעלה אף הכא נמי ומעלה וכו'. ויל"ע דאמאי לא אמרינן דה"ט דרבנן דגמרי' ערך ערך מג"ש דערכין, ומה בערכין ומעלה אף פדיון בכור ומעלה ולמה איצטריך ג"ש דחדש חדש ממדבר, וי"ל דהא אמרינן ור"ע מספקא ליה מדאיצטריך למכתב ומעלה בערכין ולא גמרינן ממדבר הוו להו ב' כתובים הבאים כאחד ואין מלמדים, או דילמא כי אין מלמדין לעלמא אבל לגופייהו

מלמדין, ונראה דר"ע ס"ל דב' כתובים הבאים כאחד דאין מלמדין הוא אפילו אם אנו רוצים ללמוד אותו הדין שיש בב' כתובים בנדון אחר מכח ג"ש שיש מלה שוה נלמד עם האחד בב' כתובים, דהא הכא ג"ש דחדש חדש ממדבר גמרי רבנן וע"כ דר"ע סבירא ליה דאפי' בג"ש לא ילפינן מב' כתובים, וא"כ י"ל דמאי דמספקא לן לר"ע דלגופייהו מלמדין היינו ע"י ג"ש דוקא, אבל בלא ג"ש אין מלמדין מבנין אב אפילו לגופייהו, ורבנן ה"נ ס"ל דאפי' לגופייהו צריך קרא אלא דמפשט פשיטא להו דלגופייהו מלמדין, דאלת"ה אמאי איצטריך ג"ש, מבנין אב למדין, וכיון שכן ע"כ לומר דה"ט דרבנן דלמדו מג"ש דחדש חדש דהוי ג"ש לגופייהו, משא"כ ג"ש דערך ערך דאפילו דהויא ג"ש אין למדין כיון דפדיון וערכין ב' דברים הם ולאו גוף אחד הוא:

ועפי"ז יל"ע עמ"ש התוספות בערכין (דף י"ד ע"ב) ד"ה אבעיא להו לרבנן אית להו ג"ש וכו' וז"ל, הק' רבינו אלחנן אמאי לא נילף מניהון ג"ש, נהי דבניין אב לא ילפינן מינייהו מ"מ ג"ש נילף מינייהו וכו' יעו"ש, מפורש יוצא דס"ל להרב אלחנן דאפילו למ"ד אין מלמדין היינו בבנין אב אבל בג"ש מלמדין מהב' כתובים, וכן נראה מדברי התוספות בפ"ק דקדושין (דף ל"ד ע"ב) ד"ה ה"א דנילף ראיה וכו' וז"ל, וא"ת הא אמרינן מצה והקהל ב' כתובים הבאים כאחד ואין מלמדין, וי"ל דמג"ש דראיה ראיה ה"א דנילף ע"כ, הרי נראה מדבריהם דדווקא בבנין אב אבל בג"ש מלמדין, ומשמעתין נראה איפכא, דהא ר"ע אפי' בג"ש ס"ל דאין מלמדין. דלא מספקא לן כי אם מטעם דלגופייהו מלמדין, וכיון דלר"ע מפורש יוצא דהכי ס"ל, גם רבנן הכי ס"ל דאפושי פלוגתא לא מפשינן, ומאי דפליגי רבנן אר"ע הוא משום דפשיטא להו דלגופייהו מלמדין, ועכצ"ל הכי דאלת"ה אמאי הוצרך לדרוש ג"ש ולא ילפינן מבנין אב ממדבר או מערכין, ומה גם דכיון דאיכא ג"ש דערך ערך ושבקי רבנן ג"ש זו דערך ערך וגמרי ג"ש דחדש חדש, ע"כ דס"ל דאפילו בג"ש אין מלמדין כל דלא הוי לגופייהו:

ואולי די"ל דס"ל להתוס' דהא דילפינן חדש מחדש מדבר לאו ג"ש גמורה היא, אלא גילוי דעת בעלמא דילפינן מבנין אב דמה חדש דמדבר הוא ומעלה אף חדש דהכא הוא ומעלה. וכיוצא לזה כתבו התוס' בכתובות (דף מ"ו ע"א) ד"ה אתיא שימה שימה דאע"ג דקאמר הש"ס אתיא שימה שימה לאו ג"ש היא אלא גילוי דעת יעו"ש, וכן נראה ממאי דאמרי' ברפ"ק דבכורות (דף ד' ע"א) דכהנים ולוים נפטרו מפדיון הבן במדבר מק"ו אם הפקיע קדושתם של לוים קדושה של ישראל במדבר וכו', ופריך ולדורות מנ"ל, ומשני א"ק והיו לי הלוים והיו בהוייתן יהיו ע"כ, ואם איתא דג"ש דחדש חדש הוא ג"ש גמורה אין ג"ש למחצה, ושפיר י"ל דילפינן חדש דלדורות מחדש דמדבר מה במדבר נפטרו

הלוים אף חדש דלדורות הלוים פטורים, ומדלא אמרינן הכי ש"מ דלאו ג"ש הוא אלא גילוי מלתא. ואולם צ"ל ג"כ כפי"ז דהא דאמר ר"ל אתיא ערך ערך אינו ג"ש גמורה כי אם גילוי דעת, דאי הויא ג"ש גמורה תקשי ליה לר"ל מסברת ר"ע דמספקא ליה אי מלמדין מב' כתובים דמאי מספקא ליה הא איכא ג"ש דערך ערך ובג"ש לר"ע מלמדין, ודוחק לומר דהא דערך ערך נמי לאו ג"ש גמורה היא, ועיין בהרמ"ז בספר יבין שמועה דף ס"ז שהאריך בזה יעו"ש ודו"ק:

ובעיקר מאי דאמרינן דר"ע מספקא ליה מדאיצטריך למכתב ומעלה בערכין וכו', יל"ע דהא לא כתיב ומעלה בערכין אלא בשנים דכתיב מבן ששים שנה ומעלה, ומג"ש דשנה שנה ילפינן נמי דשנת חמש ושנת עשרים כלמטה אע"ג דלהקל הוא, וא"כ י"ל דלא הוו הא דערכין ודמדבר ב' כתובים הבאים כאחד כיון דשניהם צריכי, דאילו כתיב ומעלה גבי שנים י"ל משום דלא מצינו גבי שנה מקצת השנה ככולה, אבל גבי חדש דקי"ל דמקצת יום שלשים ככולו אף בדבר דבעינן שלשים יום גמורים, כדאמרינן גבי נזיר בפ"ק דנזיר (דף ה' ע"ב) דלרב מתנה דקי"ל כוותיה דסתם נזירות ל' יום אם גלח ביום ל' יצא דמקצת היום ככולו יעו"ש, וא"כ ה"ה הוה אמינא לענין בכור, ואילו כתיב בחדש דמדבר הוה אמינא דדוקא בחדש בעינן ומעלה אבל גבי שנה לא בעינן, והיינו טעמא משום די"ל דאין יוצא מידי חשש נפל עד שיעברו שלשים יום שלמים וכמ"ש רש"י במתני' דה"ט דמת בתוך ל' יום דפטור משום חשש נפל, והכי מוכח בשבת (דף קל"ה ע"ב) דקאמר רשב"ג דכל ששהה ל' יום באדם אינו נפל ומייתי מקרא דופדויו מבן חדש תפדה משא"כ בשנה דלא שייך טעם זה, וכיון דב' כתובים צריכי תו לא שייך לומר דאין מלמדין:

ואין לומר דא"כ דשייך לומר דאף דחדית לן קרא בשנה דבעינן למעלה ליכא למילף מיניה לחדש מכיון דקי"ל מקצת היום ככולו במידי דבעי שלשים יום שלמים, מנ"ל בערכין דיום ל' כלמטה הימנה ואם אמר ערך פלוני קטן עלי ואותו קטן היה באותו יום בן שלשים יום לא אמר כלום כדתנן בערכין (דף י"ח ע"א), כיון די"ל דמקצת היום ככולו כדין נזיר, ואין ללמוד משנת חמש ועשרים. דהא בלא"ה קשה דמנ"ל הא, אי מג"ש דשנה שנה דילפינן דאפי' להקל אמרינן שנת חמש ושנת עשרים כלמטה הימנה וה"ה יום שלשים, י"ל דשאני שנת חמש ועשרים דאינו להקל לפטור אותו מערך לגמרי אלא להקל מערך גדול לערך קטן, אבל להקל לפטור אותו מערך לגמרי כמו שהוא אי אמרינן יום ל' כלמטה מנ"ל:

וע"כ צ"ל דהא דיום ל' כלמטה מייתי לה תנא מג"ש דחדש חדש ממדבר, וכדאמרינן התם לר' אלעזר דיליף ג"ש ממדבר נאמר כאן למעלה ונאמר להלן למעלה מה להלן חדש

ויום אחד וכו', וה"ה די"ל לת"ק דיליף חדש חדש ממדבר דמה התם כלמטה אף כאן יום ל' כלמטה, או אפשר דמייתי לה תנא מגזרה שוה דערך ערך דפדיון הבן כדאמר ר"ל בשמעתין, דכיון דאין ג"ש למחצה ילפינן ערכין מפדיון הבן (למחצה) מה התם שלשים יום כלמטה דילפינן מחדש דמדבר אף בערכין יום שלשים כלמטה, וזה נראה עיקר, דאילו איכא ג"ש דחדש חדש בערכין אמאי לא קאמר ר"ל מגזרה שוה דחדש חדש, באופן דנראה דשני כתובים אלו אצטריכו לגופייהו ואיך שייך לומר דאין מלמדין מהם: ואולי די"ל דלמאן דאמר גבי נזיר דמקצת היום ככולו מה לי יום ומה לי שנה, דבשנה נמי איכא למימר מקצת שנה ככולה כמו שאנו אומרים מקצת היום ככולו, וא"כ כיון דגלי קרא בשנים דבעינן למעלה ולא אמרינן מקצת שנה ככולה, ה"ה בחדש דבכור לא אמרינן מקצת יום ל' ככולו, ואמאי אצטריך קרא דחדש ומעלה, אם לא לומר דלא ילפינן מינייהו לעלמא דשני כתובים הבאים כאחד אין מלמדין, והיינו טעמא דמ"ד בעלמא מקצת היום ככולו לענין נזיר ולא ילפינן מערכין ובכור דיום שלשים כלמטה הימנה, משום דהוו שני כתובים הבאים כאחד ואין מלמדין, דדוקא לגופייהו ילפינן אבל לדבר אחר לא ילפינן:

והנה מתבאר בפ"ק דנזיר (דף ה' ע"ב) דלבר פדא דס"ל דסתם נזירות כ"ט יום לא אמרינן מקצת היום ככולו כמו שמתבאר שם מדברי רש"י והתוס' שם יעו"ש, ולדידיה קשיא דא"כ אמאי אצטריך קרא בערכין ואם מבן ששים שנה ומעלה ללמד דשנת ששים וחמש ועשרים כלמטה, הא כיון דלא אמרי' בעלמא מקצת היום ככולו א"כ ה"ה גבי שנה דבעינן שנה שלימה ולא אמרינן מקצת שנה ככולה, ופשיטא דבעינן שנת ששים ועשרים וחמש שלימים ואמאי אצטריך קרא. וכן מבן חדש ומעלה דגבי בכור אמאי אצטריך, הא סתם חדש הוי שלשים יום כמ"ש התוס' בפרק החולץ (דף מ"ח ע"ב) ד"ה ירח ל' יום וכו' יעו"ש, וכיון דליכא למימר מקצת היום ככולו פשיטא דיום שלשים כלמטה הימנו ואמאי אצטריך קרא לרבנן, ומה גם לר"ע דמספקא ליה אי ילפינן משני כתובים דמבואר בהדיא דאי לאו דגלי קרא אמרינן יום ל' כלמעלה ממנו, אלמא אמרינן מקצת היום ככולו וצ"ע:

מתני' [מט, א] מת האב בתוך ל' יום בחזקת שלא נפדה וכו':

אות עד ס"ק א

גמ' אתמר [שם] הפודה את בנו בתוך ל' יום רב אמר בנו פדוי וכו', דכ"ע מעכשיו אין בנו פדוי וכו', וכתב רש"י וז"ל, אי אמר ליה מעכשיו יהא בני פדוי לאו פדיון הוא אלא מתנה בעלמא דהא בתוך שלשים לא שייכא פדייה עכ"ל. ויש לתמוה דנראה מדבריו דבאומר

מעכשיו לכ"ע המעות מתנה אפי' לרב, והדבר קשה דהא איפלגו רב ושמואל בעלמא בפ' האיש מקדש (דף מ"ו ע"ב), במקדש אחותו דרב אמר מעות חוזרין דאדם יודע שאין קדושין תופסין באחותו וגמר ונתן לשם פקדון, ושמואל אמר מעות מתנה דאדם יודע וכו' וגמר ונתן לשם מתנה, וכיוצא לזה איפליגו רב ושמואל בפ"ק דב"מ (דף ט"ו ע"ב) גבי הכיר בה שאינה שלו, דלרב מעות יש לו דגמר ונתן לשם פקדון, ולשמואל מעות נמי אין לו דגמר ונתן לשם מתנה, וא"כ הכא אפילו אם נאמר דדין זה דאין פודין בתוך ל' יום מעכשיו כ"ע ידעי ליה, ושייך לומר דאדם יודע דאין פדיון בתוך ל' יום, לא שייך למימר דמפני זה גמר ונתן לשם מתנה כי אם לשמואל, אבל לרב אין לומר דנתן לשם מתנה אלא דגמר ונתן לשם פקדון: ועוד דאפשר דהכא אפילו לשמואל לא הוו מעות מתנה, דדין זה דאין פודין בתוך ל' יום מעכשיו שלא יועיל הפדיון אפילו אם הגיע הבן לשלשים יום אפשר דלאו כ"ע ידעי לה, דנהי דאם מת הבן בתוך השלשים יום כ"ע ידעי דאין הפדיון פדיון, ואפי' אם נתן לכהן יחזיר משום דזיל קרי בי רב הוא ומקרא מלא הוא ופדויו מבן חדש תפדה, אבל אם חי הבן עד ל' יום שהפדיון שנתן בתוך הל' יום אינו מועיל לאו כ"ע גמירי, דאפשר דטעי לומר דכיון דאילנאי מלתא שהגיע להיות בן ל' יום בנו פדוי במה שנתן מקודם, וא"כ י"ל דאפי' לשמואל בטעות נתן ואמר מעכשיו והמעות הוו פקדון בידו דאדעתא דפדיון בנו נתנם, וכיון דאין בנו פדוי המעות חוזרים לו כדין הנותן דמים על המקח ונמצא מקח טעות דהמעות חוזרין:

הן אמת דנראה דהוצרך רש"י לומר דהמעות מתנה, דאם איתא דבכה"ג אין אדם יודע והמעות חוזרים, א"כ אי איתנהו המעות בעין לאחר ל' יום אמאי אין בנו פדוי, דמדאמרינן בגמ' דבאומר לאחר ל' יום ואיתנהו המעות בעינייהו בנו פדוי, נראה דבאומר מעכשיו אפילו איתנהו המעות אין בנו פדוי, ואם איתא דהמעות אינם מתנה אמאי אין בנו פדוי אי איתנהו המעות. והנה כי כן יש לומר דמה שכתב רש"י דהמעות מתנה הוא אליבא דשמואל דווקא דס"ל הכי בעלמא, ולא הוצרך רש"י לפרש דלרב לא הוי הכי, כיון דדין זה לרב ידוע ומפורסם הוא, ולא נחית רש"י הכא אלא ליישב אמאי לא קאמר הש"ס דאפילו באומר מעכשיו אי איתנהו המעות בעין בנו פדוי, די"ל דכיון דלא מצי למימר באומר מעכשיו דלכ"ע בנו פדוי אי איתנהו המעות, דהא לשמואל דס"ל מעות מתנה אין בנו פדוי, להכי נקט לה באומר לאחר ל' יום דלכו"ע דינא הכי דבאיתנהו בנו פדוי:

וצ"ל כפי זה דרש"י ס"ל בדין הנותן מעות על המקח ונמצא מקח טעות דהמעות שביד המוכר גזל הם, ואי איתנהו המעות בעין צריך שיחזיר לו המעות עצמם כדין גזל, וכמו

שמתבאר מדברי התוס' בר"פ המוכר פירות (דף צ"ב ע"ב) ד"ה אי דליכא וכו', דס"ל דסתם מקח טעות אי איתנהו זוזי בעינייהו ביד המוכר צריך להחזירם לו הם עצמם, דכיון דהוי מקח טעות לא דמי להלואה דהלואה להוצאה ניתנה יעו"ש, וכן נראה שהוא דעת הרא"ש בפרק האיש מקדש [נו, ב, ובראש סי' ל"א] גבי מתני' דמכרן וקדש בדמיהם מקודשת שכתב, דאי לא ידע הלוקח שהם איסורי הנאה והוי מקח טעות המעות שביד המוכר גזל הם, ומש"ה אוקמא למתני' במכרן לגוי או לישראל והכיר בהם הלוקח שהם איסורי הנאה יעו"ש, וכ"כ הטור באה"ע סימן כ"ח יעו"ש, דלדידהו ה"ה גבי פדיון הבן דכיון דנתן הדמים בטעות שהיה סבור דבנו פדוי מעכשיו ואינו כן הרי המעות ביד הכהן גזל, ואי איתנהו המעות בעין חייב להחזירם הם עצמם: אמנם דעת הרמב"ן והרשב"א והריטב"א בחידושיו לקדושין והר"ן ז"ל גבי מתני' דמכרן וקדש בדמיהם, צדדו לומר דשפיר מיירי מתני' במוכר לישראל ולא הכיר בהם הלוקח, ועכ"ז אין המעות גזל בידו דכיון דלאנפוקינהו מסרם בידו, אף שנתבטל המקח יש לו רשות להוציאם וכמלוה הם בידו ומשלם מביתו יעו"ש, ולדידהו ה"ה הכא, די"ל דאפילו לשמואל אין המעות מתנה, ומאי דלא אמרינן דבאומר מעכשיו דאי איתנהו המעות בעין דבנו פדוי, היינו משום דמסתמא המעות ביד הכהן כמלוה דמי ויש לו רשות להוציאם ואינו מחוייב ליתן אותם הדמים עצמם ואפילו הם בעין חשיב כפודה במלוה:

אלא דיש לדחות דאפילו לדעת הרמב"ן והרשב"א ודעמייהו לא אמרו כן כ"א במקח טעות דס"ל דסתם נותן מעות על המכר דעתו הוא שאם יתבטל המקח מצד מקח טעות יהיו המעות ביד המוכר כהלואה, דכיון דלאנפוקינהו יהבינהו ניהליה לא קפיד שאם יתבטל המקח שיהיה המעות פקדון בידו ולא יוכל להוציאם, והיינו טעמא דכיון דמסתמא נתן הלוקח המעות להוציאם דלא אסיק אדעתיה לומר אפשר שיהיה המקח מקח טעות, אף דאנן סהדי דאילו היה מסיק אדעתיה שיתבטל המקח יהיב דעתיה לומר שאם יתבטל יהיו המעות פקדון ולא יוציאם, מכל מקום כיון דמצד דלא אסיק אדעתיה ביטול מקח נתן המעות לגמרי ע"ד להוציאם, הרי דעתיה אסח מהמעות ונתייאש מהם שלא יחזרו לו המעות האלו ממש, ומשום הכי אף דנתבטל המקח וחייב להחזיר לו מעות אחרים, אותם המעות עצמם אפילו שהם בעין אינו חייב להחזירם, אבל הכא גבי פדיון דאף דלא אסיק אדעתיה שאין הפדיון כלום, מ"מ יהיב דעתיה בשעת מתן מעות דאם באולי ימות הבן קודם הל' יום יהיו המעות ברשותו ולא יוכל להוציאם ולא נתיאש מאלו המעות לגמרי, וכיון שכן אפילו לא מת הבן כל דאיגלאי מלתא דאין בנו פדוי חזרו המעות כפקדון. ואם כן נמצא דלכ"ע הוצרך רש"י לומר דהכא נמי לשמואל מעות

מתנה, דאי לאו הכי אמאי באיתנהו המעות אין בנוי פדוי, אלא דקצת דוחק אמאי לא ביאר רש"י דדווקא לשמואל הוו מתנה:

אות עד ס"ק ב

והנה בסברת שמואל דס"ל דבאומר לאחר ל' יום ונתאכלו המעות אין בנו פדוי כיון דאין בידו לפדותו מעכשיו, יש לעמוד דא"כ לפי"ז דאמרינן בקדושין בפרק האומר (דף ס"ג ע"א) דר"מ אית ליה אדם מקנה דבר שלב"ל והאומר לאשה הרי את מקודשת לי לאחר שאתגייר לאחר שתתגיירי וכו' דמקודשת כיון דסתם קדושין הוא בכסף, ע"כ צ"ל אליבא דשמואל דהיינו דוקא בדאיתנהו המעות בעין בשעת חלות הקדושין, אבל אם נתאכלו אינה מקודשת כיון דאין בידו לקדשה עכשיו דומיא דפדיון: והנה כי כן ק"ק מההיא דאמרינן בפרק מי שמת (דף קנ"ז ע"א) בעי שמואל דאיקני וקנה מהו, אליבא דר"מ דאמר אדם מקנה דבר שלא בא לעולם לא תבעי לך דודאי קנה, אלא כי תבעי לך אליבא דרבנן דאמרי אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם ע"כ, ולסברת שמואל דכל שאין בידו לעשות עכשיו ונתאכלו המעות לא מהני אפילו לר"מ, א"כ למאי דמבעיא ליה אי שעבוד דמי לקנין או לא אפילו לר"מ שייך בעיא זאת, דהא עיקר מה שקונה המלוה קנין שעבוד בנכסי הלוה הוא ע"י מעות ההלואה, וכיון דסתם מלוה להוצאה ניתנה הרי מסתמא נתאכלו המעות ההלואה קודם שיקנה הלוה נכסים, וכל שבעת נתינת המעות אין בידו להקנות לו שעבוד בנכסים שיקנה אח"כ מעכשיו, אם נתאכלו המעות קודם שיקנה אין קנין השעבוד חל עליהם אפי' לאחר שיקנה, כיון דבשעת חלות השעבוד כבר נעשו מעות מלוה. וי"ל דכשם שאין אדם קונה קרקע במלוה מדין כסף כדאמרי' בפ' האיש מקדש [מז, א] דהמקדש במלוה א"מ, וכן הקונה במלוה לא קנה יעו"ש, כך אין אדם משעבד במלוה, כיון דעיקר בעיא דשמואל הכי הוא דאפשר דשעבוד חשיב כקנין גמור, וא"כ י"ל לענין דינא דאם בשעת ההלואה לא כתב לו דאיקני ואחר שקנה הנכסים שעבדם לו על המלוה הראשונה לא חל השעבוד כיון דאין כאן כסף בעין כי אם מלוה:

וכיוצא לזה כתב הר"ן בפרק שבועת הדיינים גבי דין הילך [דף י"ח ע"א מדפי הרי"ף] דכתב הר"י ן' מיגש ז"ל דנתינת משכון לא הוי כהילך לפטור משבועה, וכתב הר"ן דה"ט דמשכון שנותן הלוה בעצמו אחר ההלואה אינו קונה אותו לשעבוד דאין אדם קונה אלא במעות בעין ולא במלוה כדאמרינן גבי קדושין ומכר יעו"ש, וא"כ ה"ה דאיכא למימר הכי גבי שעבוד נכסים:

וכתב הריטב"א בפ"ק דגיטין [יג, ב] בסוגיא דמעמד שלשתן, למאי דס"ד להש"ס דה"ט דמעמד שלשתן דנעשה כאומר לו בשעת מתן מעות משתעבדנא לך ולכל דאתי מחמתך, שכתב וז"ל, פי' ובכסף זה נשתעבד ואפשר דלא חל השעבוד עליו אלא מאותה שעה שהמחהו אצלו ואילך, ואע"ג דנתאכלו המעות הא אשכחן נמי בקדושין כה"ג, דאמרינן התם האומר לאשה התקדשי לי בכסף זה לאחר שלשים יום אע"פ שנתאכלו המעות מקודשת, וטעמא דכיון דאית ליה שעבוד עליה דאתתא הרי אנו רואין כאילו המעות בעין, ודווקא בכסף הוא דאמרינן הכי ולא בקנין אחר, ומיהו דווקא כשאשה הזאת ראויה בשעת נתינת המעות להתקדש לו כגון שהיא גדולה, אבל אם היא קטנה בשעת נתינת המעות ואח"כ גדלה ונתאכלו המעות בכי הא ודאי אינה מקודשת, והיינו מאי דמקשי הכא רב אשי לאמימר אלא מעתה הקנה לנולדים דלא הוו בשעת מתן מעות ה"נ דלא קנה עכ"ל, הנה מפורש יוצא מדברי הריטב"א דס"ל בפלוגתא דרב ושמואל בפדיון דהלכה כשמואל דאם נתאכלו המעות אין בנו פדוי כיון דלא היה ראוי לפדיון בשעת מתן מעות, ומש"ה ס"ל דה"ה לענין קדושין, וכ"כ לענין שעבוד דכל דבשעת נתינת המעות לא היה נולד ולא היה ראוי להשתעבד לו לא חל השעבוד עליו אם נתאכלו המעות, וא"כ ה"ה הכא בשעבוד דאקני דאם אמרינן דקנין ושעבוד שווים לרבנן ה"ה לר"מ דלא חל השעבוד כיון דנתאכלו המעות קודם קנייה:

ויש ליישב דהא כתבו התוס' שם בפרק מי שמת בד"ה דאיקני וכו' וז"ל, וא"ת אימור דאמר ר"מ כגון פירות דקל דעבידי דאתו הני לא עבידי דאתו שיקנה נכסים וימכור, וי"ל דמודה ר"מ בהא שהשעבוד חל ממילא וכו' משום דאלים כח השעבוד, ה"נ אלים לר"מ לענין דמהני אע"ג דלא עבידי דאתו עכ"ל, דכיון דלר"מ לענין דלא עבידי דאתו אמרינן דאלים כח השעבוד, ה"ה י"ל דאלים כח השעבוד לענין דמהני אפי' נתאכלו המעות. ואע"ג דמדברי התוספות בפרק הספינה (דף ע"ט ע"ב) ד"ה אימור וכו', מתבאר דלסברת הרב ר' אליעזר דכל שהגוף בעולם אלא שאינו ראוי לקנין כמו כל הנך דאמר ר"מ לאחר שאתגייר וכו', כל הנך חשיב כמו עבידי דאתו, דלפי סברא זאת הוא הדין באומר שדה זו לכשאקחנה מכורה לך חשיב כעבידי דאתו, ואם כן בשעבוד דאיקני חשיב נמי כעבידי דאתו, וכן לתי' אחר שכתבו התוספות שם דפירות דקל וכולהו דליכא בהו אלא חד מי יימר חשיב עבידי דאתו, ולא חשיב דלא עבידי דאתו אלא בדאיכא תרי מי יימר יעו"ש, וא"כ בשעבוד דאיקני עבידי דאתו חשיב כיון דליכא אלא חד מי יימר דמי יימר שיקנה קרקע דעיקר השעבוד חל בשעת קנייה, וא"כ נמצא דלתירוצים אלו לא מצינו דאפילו לר"מ אלים כח השעבוד, וא"כ אמאי יהיה אלים לענין אם נתאכלו המעות:

לכן נראה די"ל והוא פשוט דכיון דלשמואל דס"ל בפרק גט פשוט [קעה, ב] דשעבוד לאו דאורייתא ולא שייך שעבוד כי אם בשטר, ואם מועיל שעבוד דאקני היינו בכותב כן בשטר, א"כ י"ל דאפילו נתאכלו המעות קודם קנייה מ"מ קונה המלוה שעבוד בקרקע שקנה ע"י השטר קיום שבידו, מידי דהוה לקונה קרקע בשטר לאחר ל' יום דאם השטר קיים לאחר ל' יום קנה מדין שטר, וכמו כן לענין שעבוד:

אות עה ס"ק א

והנה לענין הלכה בהאי פלוגתא דרב ושמואל לפי גירסתינו, דאמרינן [מט, ב] אע"ג דקי"ל דכל היכא דפליגי רב ושמואל הלכתא כרב באיסורי וכשמואל בדיני הכא הלכתא כוותיה דשמואל, לית דין ולית דיין דנימא איפכא, דודאי הלכתא כשמואל כיון דאיפסיקא הלכתא בהדיא כשמואל. ואולם דעת רבינו הרמב"ן והרא"ש בפסקיו [סי' ה'] דהלכתא כרב דהא קי"ל הלכתא כרב באיסורי, וכן דעת הר"מ בפי"א מהלכות ביכורים [הי"ח] יעו"ש, וע"כ צ"ל דלא היה להם גירסא זאת וכמ"ש מרן הכ"מ שם, וכיון דאין להם גירסא זאת הדרא לכללין דקי"ל דהלכתא כרב באיסורי. ואע"ג דלכאורה נראה דכלל זה דהלכתא כרב באיסורי וכשמואל בדיני, לא הזכירו אותו הפוסקים, כי אם מסוגיין דפרק יש בכור, וכמ"ש מדברי התוס' בגיטין (דף ס' ע"ב) ד"ה והשתא דלא אתמר וכו', וכן בפ"ב דנדה (דף ט"ז ע"א) ד"ה ורב נחמן וכו' יעו"ש, מ"מ לא מפני שסיימו התוס' סוגיין דפרק יש בכור אינו נמצא כלל זה במקום אחר, דהא כבר בא כלל זה בפרק המפלת (דף כ"ד ע"ב) דאמרינן התם, עביד מיהא כוותיה דרב דקי"ל הלכתא כרב באיסורי בין לקולא בין לחומרא:

ומאי דהוצרכו רבינו הרמב"ן והרא"ש לומר טעם אחר, דהלכתא כרב משום דהא תני תנא קמיה דר"י הפודה את בנו בתוך ל' יום בנו פדוי אלמא ברייתא כרב, וכיון דתניא דמסייע לרב ודאי הלכתא כרב ולית בה ספיקא, י"ל דהוצרכו לזה דלא ידחה הדוחה לומר דאף דקי"ל דהלכתא כרב באיסורי מ"מ הכא גבי פדיון מאן לימא לן דאיסורא הוא אפשר דדין ממון הוא, דהא עיקר פלוגתייהו הוא אם חייב האב ליתן ה"ס אחרים אם אינו יכול ליפרע (מהכהן) [מה"ס] הראשונים או לא, וכל כי הא דין ממון הוא אי חייב ליתן או לא, דאם היה הבן אסור בהנאה וע"י פדיון מתירו כמו שהוא דין פטר חמור הו"א דחשיב איסורא, אבל אחר האמת שהפדיון לא בא להתיר שום איסור אין כאן [אלא] חיוב ממון, ואכתי י"ל דהלכתא כשמואל בדיני, ולכן הוצרכו לומר טעם ב' דאפילו את"ל הכי כיון דאיכא תנא דמסייע ליה לרב פשיטא דהלכתא כוותיה: הן אמת דצריך טעם למה יהיה זה אחר האמת מלתא דאיסורא, כיון דקי"ל לענין ספק אם חייב

בפדיון או לא דפטור בין ספק דמציאות ובין ספיקא דדינא כדין כל ספק ממון דלקולא, וכמו שמתבאר בפרקין (דף מ"ח ע"ב) במתניתין לענין ספק מציאות, אחת בכרה ואחת שלא בכרה מת א' בתוך ל' יום האב פטור, זכר ונקבה אין כאן לכהן כלום, וכן שם בדף הנזכר (ע"א) במתני' מי שלא בכרה אשתו וילדה ב' זכרים וכו' יעו"ש, ולענין ספיקא דדינא תנן נמי (בדף מ"ט ע"א) במתני' דרבי עקיבא אמר דאם לא נתן לא יתן, ואמרינן בגמרא דה"ט דר"ע משום דמספק"ל יעו"ש, ואם איתא דפדיון מלתא דאיסורא הוא אמאי אזלינן לקולא הא קי"ל דספק איסורא אזלינן לחומרא: איברא דראיתי לרבינו הרמב"ן בהלכותיו דנדרים בפ"ק (ד"ז ע"א) דקא מבעיא לן התם אי יש יד לפאה ולצדקה ולא איפשיטא, וכתב הוא ז"ל ולא איפשיטא ותיקו דאורייתא לחומרא עד כאן דבריו, וכן כתב הרא"ש שם בפסקיו [סי' ג'], וכ"כ הר"ן שם משם הרשב"א, והר"ן ז"ל חלק עליהם והביא כמה ראיות לזה דספיקא דדינא דממון עניים לא מיקרי ספיקא דאיסורא אלא ספיקא דממונא ולקולא. ולע"ד מלבד מה שהביא הר"ן, עוד יש לתמוה עליהם מדין ספק פדיון הבן דקי"ל דהממע"ה כאמור ואזלינן לקולא כדין ספק ממון, וא"כ מ"ש בדין ספק ממון עניים דאזלינן לחומרא: ולמאי דאתאן עלה דאיך אנו קורין פדיון הבן איסור כבר עמד מהר"י קורקוס בביאורו על הר"ם בזה [פי"א מה' בכורים הי"ח] ותי' וז"ל, אלא הנכון נ"ל דכשאנו מסופקים אם חייב בפדיון אנו אומרים המוציא מחבירו עליו הראיה דממונא הוא, אבל כשהוא ודאי חייב בפדיון ואנו מסופקים אם הוא פדוי או אינו פדוי איסור נקרא זה, כיון שבודאי חייב במצוה ואנו מסופקים אם נפטר או לא נפטר ולכך אין בנוי פדוי. א"נ אפשר דאע"ג דהוי ממונא ואנו דנין ספיקו להקל, כיון שיש חיוב מצוה בדבר קרינן ליה איסורא לפסוק כרב לגבי שמואל, דהא מאי דפסקינן כרב באיסורי וכשמואל בדיני היינו לפי שידעו בעלי התלמוד שרב היה בקי יותר בדבר של איסור והיה יורד לעמקו של דין ושמואל בדיני ממון, וכיון שכן אנו דנין זה כאיסור כיון שיש חיוב מצוה בדבר ופסקינן כרב והראשון נכון עכ"ל:

ולע"ד אדרבה תי' הב' נכון ועיקר, דודאי מאי דפסקינן כרב באיסורי הוא משום שהיה בקי יותר בדבר איסור, וכל חיוב ממון שהוא משום מצוה בכלל דבר איסור הוא, משא"כ לתי' ראשון דהא לענין ממון נמי בעלמא קי"ל הכי, דהאומר מנה הלויתני ואיני יודע אם פרעתיך כיון דברי בחיובא וספק בחזרה הוא חייב וה"נ דכוותה, ומאי אולמיה דפדיון משאר ממון. ואם נאמר דלא אמרינן הכי אלא כגון ההיא דהלויתני ואיני יודע אם פרעתיך דליכא רגלים לדבר להסתפק בפרעון כי אם מתוך טענתו שהוא אומר שמסתפק אבל אנן בדידן לא מספק"ל כלל, אבל בדבר שאנו מסופקים אם פרע או לא פרע מכח

הספק הנולד לפנינו לא הוי כדין ברי בחיובא וספק בחזרה: וכן משמע ממ"ש הרשב"א בחי' בפ' הזורק (דף ע"ח ע"ב) גבי הא דמוקי רבה ורב יוסף מתני' דקרוב לה מגורשת, מחצה ע"מ מגורשת ואינה מגורשת, דהכא בב' [כתי] עדים עסקינן וז"ל, הק' רבינו אלחנן ז"ל א"כ הא דקתני נמי לענין החוב מחצה ע"מ יחלוקו היינו נמי בב' כתי עדים וכו', וא"ת אדרבה הו"ל כמנה הלויתני ואיני יודע אם פרעתיך או לא דקי"ל דחייב, י"ל דשאני התם דליכא רגלים לדבר שפרעו אבל הכא הרי נולד ספק זה לפניך והלכך יחלוקו עכ"ל, וכיוצא לזה כתבו הריטב"א והר"ן בחי' שם יעו"ש, וא"כ הכא גבי פדיון כיון דנולד ספק זה לפנינו אם נפטר בפדיון זה אי לא, כיון דאיכא רגלים לדבר שכבר נפטר שורת הדין הוא לומר כדאמרי' לענין ממון דיחלוקו, אלא שנראה שדין זה חידש מהריק"ו ז"ל דכיון דהספק הוא בדבר מצוה לא אמרינן דיחלוקו, אלא מחייבים אותו לחזור לפדותו לגמרי מפני חומר המצוה, וכיון דמצינו קצת חומרא לענין פדיון בספק פרעון מפני היותו חיוב מצוה, דבר איסור מקרי, ואע"פ שאין לו להרב ראיה לדין זה לומר שיש חילוק בין ספק פרעון דממון לספק פרעון דמצוה, מ"מ מתוך מה שפסק הר"מ ודעמיה כבר למדנו דס"ל דדין פדיון דין איסור יש לו, וע"כ לומר דנ"מ לספק פרעון כעין נדון פלוגתא דרב ושמואל:

אות עה ס"ק ב

איך שיהיה נמצא דדעת הר"מ ורבינו הרמב"ן והרא"ש ז"ל דהלכתא כרב דאפי' אם נתאכלו המעות בנו פדוי. ואולם כבר כתבנו [אות ע"ד או"ק ב'] דברי הריטב"א בחי' בפ"ק דגיטין [יג, ב] גבי דין מעמד שלשתן שכתב וז"ל, ומיהו דוקא כשאשה זו ראויה בשעת נתינת המעות להתקדש לו כגון שהיא גדולה, אבל אם היא קטנה בשעת נתינת המעות ואח"כ גדלה ונתאכלו המעות בכי הא ודאי אינה מקודשת עכ"ל, הרי מפורש דס"ל כסברת שמואל, אלמא ס"ל דהלכתא כשמואל משום דגריס בסוגיין כגירסתינו. ומ"ש הריטב"א אבל אם היא קטנה בשעת נתינת המעות וכו', ע"כ צ"ל דמיירי שקדשה בעודה קטנה וא"ל הילך כסף זה והתקדשי לי לאחר שתגדיל, דבכה"ג ס"ל להריטב"א דלא חשיב כאומר לאשה התקדשי לי לאחר שאתגייר לאחר שתתגיירי וכו' דאינה מקודשת דהוי דשלב"ל, דהתם שאני דהוי מחוסר מעשה אבל כאן שאינו מחוסר מעשה דזמן ממילא קא אתי ל"א דבר שלב"ל ומקודשת אי לא נתאכלו המעות. וע' בספר משנה למלך בפ"ד מהל' אישות הל' ז' שהעלה ונסתפק בזה, ובדברי הריטב"א הנזכר מבואר הדין. והרב הנזכר כתב שם דדין זה במחלוקת שנוי בין רש"י והתוס' ביבמות (דף ל"ד ע"א), בההיא דאמרי' בשופעת מתוך י"ג לאחר י"ג דלדברי רש"י מקודשת ולדברי התוס' א"מ יעו"ש. וראיתי להריטב"א בחי' ליבמות כ"י שם שהביא פירש"י ודחאו וכתב שהעיקר

כסברת התוס', דלפירש"י צ"ל דאתיא מתני' כר"מ דאמר דהאומר לאחר שתתגיירי מקודשת יעו"ש, והדבר קשה שהוא נסתר מחמתו ממ"ש הוא עצמו בפ"ק דגיטין כנז"ל וצ"ע. באופן דמדברי הריטב"א אלו דפ"ק דגיטין מפורש יוצא דס"ל דהלכתא כשמואל: וכן מתבאר עוד מדברי הריטב"א בפ"ק דבב"מ (דף ט"ז ע"א) הביא דבריו הרב בצלאל בספר אסיפת זקנים גבי הא דחזר ולקחה, דפריך הש"ס מכדי לוקח במאי קני וכו' וז"ל, ומיהו אפילו נתן לשם מקח אינו קונה בו, כיון שבאותה שעה לא היה ראוי לקנות, דהא דאמרינן דמקודשת אע"פ שנתאכלו המעות התם הוא שהכסף ראוי לקנות בשעתו עכ"ד. וכן ראיתי בחי' הריטב"א למציעא שנדפס, בס"פ השואל (דף ק"ב ע"ב), גבי מאי דמייתי מתני' דפדיון הבן התם שכתב וז"ל, ואדרבה ק"ל טפי דהתם בבכורות פליגי רב ושמואל בפדאו תוך חדש רב אמר פדוי ושמואל אמר א"פ, ואע"ג דבכוליה הש"ס הלכתא כרב באיסורי הכא הלכתא כשמואל ע"כ, הרי מפורש מדבריו כאן דאית ליה כגירסתינו דהלכתא כשמואל. אלא דלעד"נ דחי' הריטב"א אלו אינו מהריטב"א האחרון בעל חי' קדושין וגיטין וכיוצא, אלא הריטב"א קדמון אחד מבעלי התוס', וכמו שכתב המדפיס בתחלת הספר, והרגיל בהם יראה בפירוש שכן הוא האמת מכמה טעמים, אבל עכ"פ למדנו דגם הריטב"א קדמון קאי בסברא זאת:

והנה ראיתי להריטב"א האחרון בחידושי יבמות כ"י שכתב גבי הא דאמרי' בפרק ב"ש (דף ק"ט ע"ב) בעא מיניה ר"א מרב מ"ט דר"ג משום דקסבר קדושי קטנה מתלא תלי וכי גדלה גדלי בהדה אע"ג דלא בעל וכו' וז"ל, ורבותי פי' דה"ק דלכי גדלה גדלי קדושי בהדה וחיילי השתא לאחר גדלות, דהו"ל כאומר לאשה הרי את מקודשת לי לאחר ל' שאם לא חזרה בה מקודשת לאחר ל' יום ואפי' שנתאכלו המעות כדאיתא במסכת קדושין, והתם פריש טעמא דבההוא שעבוד שיש עליה מן הנותן מתקדשת לאחר ל' יום, ואינו דומה למקדש במלוה שלה והכא הרי קבלה הכסף בקטנותה, ואע"פ שאינה משתעבדת מן התורה חכמים שעבדו אותה שתקנו לה נשואין והפקר ב"ד הפקר, ולפיכך כשלא חזרה בה בקטנותה הרי היא מתקדשת בו דבר התורה עכ"ל, ולפי מ"ש במקומות הנזכר מבואר דס"ל דכל דבשעת נתינת המעות אינה ראויה לקדושין אם נתאכלו המעות אינה מוקדשת, א"כ קשה דמ"ש הכא דאמרינן דגדלי קדושי בהדה במעות הראשונות אפי' נתאכלו המעות בקטנותה, כיון דבשעת נתינת המעות לא היתה ראויה להתקדש מדאורייתא, דהא פשיטא דמה שהיא ראויה להתקדש מדרבנן אינו מעלה ומוריד להתקדש במעות הראשונות לכשתגדיל מן התורה:

והנה התוספות בפרק מרובה (דף ע' ע"א) בסד"ה אמטלטלין וכו' כתבו וז"ל, ואין לדקדק מההיא דבכורות גבי פדיון הבן שיכול להרשות אע"פ שניתן לכהן ע"מ להוציא, דלא מסקי אדעתייהו שימות תוך שלשים יום אלמא יכול להרשות במלוה, דהתם ע"כ לאו ע"מ להוציא נתנו לו דקי"ל כשמואל, דאמר התם בסמוך דההיא שמעתא הפודה בנו בתוך שלשים יום ונתאכלו המעות דאין בנו פדוי ע"כ, הרי מפורש דס"ל דהלכה כשמואל. אלא דיש לדקדק דלמה הוצרכו התוספות לדחייתם הא דקי"ל כשמואל, הא אפילו אי לא קי"ל כשמואל ע"כ בנותן ע"מ שלא להוציא מיירי, דהא התם אליבא דשמואל קאי דשמואל הוא דמוקי התם בבא בהרשאה, ולדידיה ע"כ מיירי בנתנן ע"מ שלא להוציא, וא"כ אין הדבר תלוי אי קי"ל כשמואל או לא. ומדברי התוספות בפרק השואל (דף ק"ב ע"ב) ד"ה בחזקת שלא נפדה וכו' נראה ג"כ דס"ל לענין פדיון דהלכתא כשמואל יעו"ש. אמנם מדברי התוס' בפרק האשה רבה (דף צ"ג ע"א) ד"ה קנויה לך וכו', ובפ"ג דקדושין (דף ס"ג ע"א) ד"ה כגון וכו', נראה דס"ל דאפילו אינו ראוי לחול הקנין בשעת מתן מעות מהני, שכתבו דה"ט דלגבי הרי את מקודשת לאחר שתתגיירי דאמר ר"מ דמקודשת לא הצריך לומר מעכשיו דכיון דסתם קדושין הם בכסף אינו צריך מעכשיו דאפי' נתאכלו המעות מקודשת מידי דהוה לאומר לאשה התקדשי לי לאחר ל' יום יעו"ש, הרי דאפילו דבשעת נתינת המעות לא היתה ראויה להתקדש מקודשת: אלא דיל"ע דאיך כתבו הדבר בפשיטות והביאו ראיה מהאומר התקדשי לאחר שלשים יום דאפי' נתאכלו המעות, כיון דעינינו הרואות דלאו מלתא דפשיטא הוא לדמותו למקדש לאחר שלשים יום, כיון דאיפליגו רב ושמואל בזה גבי פדיון, והדבר קשה איך לא הזכירו כלל מזה. וגם הרשב"א בחי' לקדושין על דף ס"ג כתב כדברי התוספות ממש יעו"ש. וכ"מ עוד מדברי הרשב"א בחי' בפ' הא"מ [קדושין מד, ב] גבי הא דאמרי' דקטנה שנתקדשה שלא לדעת אביה שאם נתרצה האב אח"כ דמקודשת, והוקשה להראשונים במאי מיקדשה, ותי' הוא ז"ל דהו"ל כאומר לה התקדשי לי לאחר שיתרצה אביך ומקודשת כאותה שאמרו הרי את מקודשת לי לאחר ל' יום דמקודשת אע"פ שנתאכלו המעות, וכ"כ הרמ"ה הביאו הטור בא"ה סי' מ', הרי דאע"ג דבשעת נתינת המעות לא מצי חיילי קדושין עד שיתרצה האב מקודשת אלא דהא דקודם שיתרצה האב יש לדחות דלא דמי כמבואר למעיין:

אות עו ס"ק א

איך שיהיה נמצא לענין הלכה דלדעת הר"מ [פי"א מה' בכורים הי"ח] ורבינו הרמב"ן והרא"ש והטור בסי' ש"ה [ובשו"ע שם סע' י"ג דעת המחבר] הלכה כרב דאפי' נתאכלו

המעות וכן דעת רבינו ירוחם בחלק אדם וחוה נתיב א' ח"ג יעו"ש וכ"ד התוספות והרשב"א בפרק האומר [קדושין סג, א] גבי דבר שלב"ל, אבל דעת התוס' בפ' מרובה [ב"ק ע, א] וכן דעת הריטב"א [גיטין יג, ב] דהלכה כשמואל, וכ"כ בספר יראים סי' שנ"ג יעו"ש, ובספר תה"ד סימן רס"ט כתב דכן ס"ל לא"ז [הובא בשו"ע שם ברמ"א]. והסמ"ג במ"ע סימן קמ"ד כתב וז"ל, הפודה את בנו בתוך ל' יום דפליגי רב ושמואל וכו' ואע"ג דקי"ל הלכתא כרב באיסורי וכו' הכא הלכתא כשמואל ע"כ, והיינו כגירסא אשר לפנינו, אלא שאח"כ כתב בסי' הנזכר, האומר מעכשיו אין בנו פדוי, לאחר ל' יום בנו פדוי אפילו נתאכלו המעות, הרי נמצא דבריו סותרים זה לזה, דמאחר דקי"ל כשמואל א"כ אפי' בלאחר ל' יום אינו פדוי בנתאכלו: ולפי חומר הענין י"ל דגירסת הסמ"ג בשמעתין הוא כן, אתמר הפודה את בנו בתוך שלשים יום רב אמר בנו פדוי ושמואל אמר אין בנו פדוי, ואע"ג דקי"ל דכל היכא דפליגי רב ושמואל וכו' הכא הלכתא כשמואל, ול"ג הכא בשמעתין מאי דאמר רבא מעכשיו דכ"ע אין בנו פדוי, לאחר שלשים יום ואיתנהו המעות וכו', כי פליגי לאחר ל' יום וכו', כ"ז לא גריס, אלא תכף לפלוגתא דרב ושמואל גריס מאי דפסק הש"ס הלכתא כשמואל, וכל דברי רבא בב' חלוקות דמעכשיו ולאחר שלשים יום גריס להו בספ"ק דבכורות (דף י"ב ע"ב), דפריך התם מכלל דבנו אם פדאו אינו פדוי והאתמר הפודה את בנו בתוך שלשים יום רב אמר בנו פדוי וכו', ומשני לאו אתמר עלה אמר רבא דכ"ע מעכשיו אין בנו פדוי ע"כ, וכתבו התוס' שם בד"ה לאו אתמר וכו' וז"ל, לשון זה אינו לקמן בפרק יש בכור עכ"ל, הרי דהתוספות ל"ג בסוגיין דיש בכור הא דאמר רבא דכ"ע מעכשיו אין בנו פדוי והכא גרסי לה, ואפשר שגירסת התוס' היתה שכל מימרת רבא היו גורסין אותה בסוגיא זו דספ"ק דבכורות, דמסיים בה לאחר שלשים יום ואיתנהו המעות וכו' וכל סברת רבא, והתם ל"ג כלל כי אם פלוגתא דרב ושמואל סתם, וזהו גירסת הסמ"ג:

וע"כ הביא הסמ"ג ב' הסוגיות ההיא דיש בכור דאיפליגו רב ושמואל בפודה את בנו בתוך שלשים סתם, ולא פי' לא מעכשיו ולא לאחר שלשים יום, דבפודה בתוך שלשים יום סתם איפסיקא הלכתא כשמואל, ואח"כ הביא סוגיא דספ"ק דבכורות, דחדית לן רבא דפלוגתייהו דרב ושמואל הוא ג"כ באומר בפירוש לאחר שלשים, וכיון דלענין אומר בפי' לאחר ל' לא איפסיקא הלכתא כמאן, הדרן לכללין דהלכתא כרב באיסורי, ומש"ה פסק דבנו פדוי אפילו נתאכלו המעות, דאע"ג דבפודה בסתם איפסיקא הלכתא כשמואל, י"ל דדוקא בפודה סתם מסתבר טעמיה דשמואל, והטעם הוא דהפודה בסתם כל שלא פירש שיחול הפדיון לאחר שלשים יום סתמא דמלתא דדעתו שיחול הפדיון

מעכשיו וכאילו אמר מעכשיו דמי, דה"ז דומה למאי דאמרי' בקדושין (דף ס"ב ע"ב) אין תורמין מן התלוש על המחובר וכו', כיצד אמר פירות ערוגה זו תלושין יהיו תרומה על פירות ערוגה זו מחוברת וכו' לא אמר כלום, אבל אמר לכשיתלשו ונתלשו דבריו קיימים ע"כ, הרי מפורש דאפי' אמר סתם פירות ערוגה זו יהיו תרומה וכו' ולא אמר מעכשיו, כל שלא פי' ואמר לכשיתלשו, כאומר מעכשיו דמי:

וא"כ נחזי לפי גירסת הסמ"ג כמו ששיערנו איך אפשר לומר דפליגי רב ושמואל אפילו בסתם כיון דסתם חשיב כמפרש מעכשיו, וכבר אמר רבא בסוגיא דפ"ק דלכ"ע מעכשיו אין בנו פדוי, וע"כ צ"ל דשאני ההיא דתרומה דלא שייך לומר פי' אחר במה שסתם ואמר יהיו תרומה ולא פי' לכשיתלשו דמשמע מעכשיו כי אם לומר דדעתו שיחול שם תרומה מעכשיו, והא לא אפשר, לא כן הכא דאף דפדה סתם ומשמע מעכשיו י"ל דכונתו לומר דמעכשיו יהיו המעות ברשות הכהן להוציאם אם ירצה ולא יהיה כשולח יד בפקדון, אך עיקר חלות הפדיון ושיהיו המעות מתנה גמורה לא יהיה כי אם בזמנו אחר שלשים יום, וכיון דבסתם דנין לומר דכוונת הנותן הוא בהכי, א"כ ע"כ באומר בפי' לאחר ל' יום עכצ"ל דמאי דפי' הכי בפירוש הוא לשלול שלא יהיה לכהן רשות להוציאם אלא יהיו כפקדון בידו עד אחר ל' יום ואם הוציאם הוא כגזל בידו, דאל"כ למה פירש לאחר ל' כיון דבסתם נמי דעתו לאחר ל' יום:

והנה כי כן י"ל דדוקא בפודה בסתם דמסתמא נתן רשות לכהן להוציאם, מסתבר טעמיה דשמואל דכיון דנתאכלו המעות מחמת שהוציאם הכהן וברשות הנותן הוציאם, אותם המעות חשיבי כמלוה ואין פודין במלוה כיון דבשעת הפדיון אינו מגיע שום הנאה לכהן דבלא"ה כבר היו בידו בתורת הלואה דברשות הוציאם, אבל במפרש לאחר ל' יום דאמרי' דלטפויי אתא דלא יהיה לו רשות להוציאם כלל, מסתבר מלתא דרב דאפילו נתאכלו המעות בנו פדוי דכיון דהוציאם הכהן ואכלם שלא כדין הו"ל כגזלן וחוב הדמים הוא כגזל בידו ולא כעין מלוה, וכל דהוי כעין גזל ולא הוציא המעות ברשות נותן לא חשיב כמלוה, דדוקא מלוה שהוציא אותה ברשות בעלים הוא דאמרינן דל"ח כסף משום דלא יהיב מידי, דמלוה להוצאה ניתנה והמעות דידיה נינהו והרשות בידו להוציאם ומה הרויח המקבל עכשיו מחדש, משא"כ בגזל דעד עכשיו לא היה חוב זה בידו בהיתר אלא באיסור, ועכשיו שפודה את בנו הו"ל כנותן לו מחדש דמים דעכשיו הוא זוכה בחוב זה להיות בידו בהיתר. ואפי' את"ל דלענין דינא אם גזל הכהן איזה דבר קודם ענין הפדיון דאין הגזל בעין, דאפי' אמר לו הנגזל שיזכה בגזל לפדיון בנו דאין בנו פדוי דחשיב כפודה במלוה וכמו שכ"כ מהר"ש יונה בסי' ס"ב בדין קדושין יעו"ש, מ"מ בנדון

זה דמעיקרא לא באו לידו לשם גזל כי אם לשם פדיון אלא דלא היה לו רשות להוציאם, י"ל דמסתבר טפי לומר דבנו פדוי טפי מפודה את בנו סתם מטעם האמור:
וכבר עמדו בדברי הסמ"ג הנזכר מהרי"ק בשורש צ"ו ורש"ל בתשובה סי' ז' וב' נביאים מתנבאים בסגנון אחד ליישב דברי הסמ"ג, בהנחה זו דיש חילוק בין פודה בסתם למפרש ואומר לאחר ל' יום, כל אחד לפי דרכו, והמעין יראה כי לא דרכי דרכם, ובפרט כי כל אחד מהדרכים אשר כתבו הם ז"ל הם בדוחק גדול כאשר יראה הרואה בדבריהם, ולקע"ד זה הדרך שכתבתי הוא היותר נכון בדברי הסמ"ג, ובפרט כי יש סמך מדברי התוס' בספ"ק לגירסא זאת אשר שיערנו בדברי הסמ"ג. וג"כ כי חילוק הזה שחלקו הגאונים הנזכרים בין סתם למפרש לא ביארו טעם לחילוק זה כלל, ואופן החילוק אשר כתבתי הוא מלתא בטעמא דבהכי לא תיקשי לן לחילוק זה מההיא דאומר פירות ערוגה זו יהיו תרומה וכו', דמוכח משם דסתם כל שלא אמר לאחר שיתלשו חשיב כאומר מעכשיו, אמנם לפי האמור א"ש:

אות עו ס"ק ב

וראיתי [בתה"ד] בפסקים וכתבים סי' רל"ד שכתב דלמ"ד דהלכה כרב דאפילו נתאכלו המעות בנו פדוי, הוא הדין נמי אם החזיר הכהן לאבי הבן כמו שרגילים מקצת הכהנים העשירים, בתוך השלשים יום, בנו פדוי, דחזרה שהחזיר חשיב כנתאכלו המעות יעו"ש, ולע"ד דבר תימה הוא לומר כן דהא טעמא דנתאכלו המעות בין בקדושין ובין בפדיון הוא כמ"ש התוס' בפ' האשה רבה (דף צ"ג ע"א) ד"ה קנויה לך וכו', דה"ט דאפילו נתאכלו המעות חשיב כל שעה כאילו הם בעין שהמעות נשארו אצל המקנה ואם לא נעשה קנין היה מוטל עליו להחזירם וחשיב כאילו הם בעין לשם קדושין ע"כ, וא"כ במחזיר הפדיון בתוך ל' יום לאבי הבן, אף דמתנה הוא דיהיב ליה מ"מ בשעת חיוב הפדיון אילו לא בא לכלל פדיון כגון שמת הבן קודם ל' יום לא היה מוטל על הכהן להחזיר לו המעות, דכבר החזירם מקודם בתורת מתנה, ואילו היה יודע שימות הבן בתוך הזמן ומוטל עליו להחזירם, מעולם לא היה נותן לו במתנה, דודאי לא כוון ליתן לו מתנה משלו וכשימות הבן יחזיר לו פעם אחרת משלו, ופשיטא דאדעתא דהכי לא נתן לו במתנה, א"כ נמצא דאם נתבטל הפדיון אינו מוטל עליו להחזירם, וכיון דאינו מוטל עליו להחזירם לא חשיב כאילו הם בעין, ופשיטא דבכה"ג אפילו רב מודה דאין בנו פדוי:
ואדרבא אני מסתפק לפי"ז בפודה את בנו בתוך ל' יום ופירש ואמר לאחר ל' יום והתנה עמו להחזיר, דקי"ל מתנה ע"מ להחזיר שמה מתנה לענין פדיון נמי, וכתב הרא"ש בפ' לולב הגזול [סי' ל'] ובפ"ק דקדושין [סי' ו'] דאפי' אם היה חפץ מה שנתן, חזרת דמים

הויא חזרה יעו"ש, וכ"ש בנותן לו דמים דאם הוציא אותם דמים והחזיר לו הדמים אחרים קיים תנאו, אם באופן זה דפדאו בתוך ל' יום בעינן שיהיו המעות עצמם בעין אחר הל' יום אפילו לרב, כיון דה"ט דנתאכלו דחשיב כאילו הם בעין כיון שאם לא נעשה הדבר מוטל עליו להחזירם, ובכה"ג דבלאו הכי מחויב להחזירם לקיים תנאו באיזה טעם נחשוב אותם כאילו הם בעין בההיא הנאה שאינו מחזיר אותם כיון דבלאו הכי חייב להחזירם, דדוקא בפודה בזמנו מהני מתנה ע"מ להחזיר כיון דזכה באותם המעות מיהא לפי השעה, משא"כ בפודה בתוך שלשים יום ונתאכלו המעות:

אות עו ס"ק ג

עוד נראה לומר בדעת הסמ"ג עפ"י הגי' אשר שיערנו בדעת הסמ"ג באופן אחר, ונאמר דשמעתין נמי דיש בכור מיירי נמי באומר בפי' לאחר ל' יום, דבסתם לכ"ע אין בנו פדוי דסתמא כאומר מעכשיו דמי, כמו שמוכח ההיא דאומר פירות ערוגה זאת יהיו תרומה וכו' כאמור, אלא החילוק שיש משמעתין להההיא דאמר רבא בספ"ק דבכורות [יב, ב] הוא זה, דהא מאי דאמרינן לענין קדושין דבמקדש לאחר שלשים יום מקודשת אע"פ שנתאכלו המעות, מיירי אפילו שנתאכלו בכל ענין בין שהוציאם האשה לצרכה ונהנית מהם ובין שנגנבו ולא נהנית מהם, וכמו שמפורש יוצא ממאי דאמרינן בר"פ האומר [קדושים נט, א] רב ושמואל דאמרי תרוייהו מקודשת אע"פ שנתאכלו המעות, מ"ט הני זוזי לא למלוה דמו ולא לפקדון דמו, לפקדון ל"ד פקדון ברשותה דמאריה קא מתאכלי והני ברשותה דידה קא מתאכלי וכו', וכתב רש"י וז"ל ולאו לפקדון דמו דנימא אם לא נשתייר בה שוה פרוטה א"מ, כדאמרי' בפ' האיש מקדש [מז, א] התקדשי לי בפקדון והלכה ומצאתו שנגנב או שנאבד אם נשתייר בו שוה פרוטה מקודשת וכו' ע"כ, הרי מוכח דכיון דל"ד לפקדון דברשותה דידה קא מתאכלי אפי' לא נהנית האשה כי אם נגנבו ונאבדו מקודשת, וכ"מ מדברי התוס' בפ' האומר (ד"ס ע"ב) ד"ה איכא בינייהו וכו' דאם נאבדו הקדושין הויא מקודשת, וכן מתבאר מדברי הרשב"א בחידושיו לקדושין שם על דף ס' הנזכר, וכ"מ עוד בדברי הרשב"א בחי' פרק מי שאחזו על דף (ע"ד ע"א) יעו"ש, וכן נראה מדבריו בר"פ האומר ממ"ש בס"ד דהמתקדשת בשטר דדעתה אניירא דינו כדין כסף דאם נשרף או נאבד השטר מקודשת, באופן דזה פשוט דאפילו נגנב ונאבד ולא נהנית מקודשת:

והיינו טעמא כמ"ש הר"ן בר"פ האומר עלה דאמרינן דאפילו נתאכלו המעות וז"ל, ומיהו משמע שאם הוא חוזר בו אינה חייבת להחזיר, דאל"כ במאי מקדשה הרי אינם קנויים לה עד לסוף ל' יום והרי נתאכלו בינתיים ע"כ, דכיון שאם הוא חוזר בו אינה

חייבת להחזיר נמצא דבדידה תליא מלתא, ואם היא אינה חוזרת הרי המעות משעה ראשונה הם נתונים לה וזכתה בהם, ובאותה זכיה שזכתה בהם לשם קדושין בהיותם בעין מקודשת לסוף השלשים יום אף דליתנהו המעות בעין באותה שעה, ואפילו נגנבו או נאבדו ולא נהנית בהם, דכיון דזכתה בהם משעה ראשונה ברשותה נאבדו וזכייתה שזכתה בשעת נתינה מועיל לשתתקדש בסוף הל' יום מכח הנאת המתנה שזכתה בתחלה, כיון שהיתה לשם קדושין שיחולו לאחר שלשים יום, וא"כ לענין פדיון נמי אם אנו אומרים דאפי' בנתאכלו המעות הוא באופן זה שכתב הר"ן דעכ"פ משעה ראשונה זוכה בהם הכהן, דאם יחזור בו אבי הבן ורוצה לפדותו ע"י כהן אחר אינו חייב להחזיר, ובכח זכיה זאת שזוכה משעה ראשונה בהיותם בעין לשם פדיון בנו פדוי לסוף השלשים יום, אלא דבהא פליגי רב ושמואל דלרב מדמי לה לקדושין, ושמואל ס"ל דשאני גבי קדושין דמתקדשת בזכיה ראשונה הואיל ובידו לקדשה בשעת נתינת המעות, דכיון דזמן ראוי לקדושין הוא מה לי אם יאמר שתתקדש מעכשיו מה לי שיאמר שבמתנה זו של עכשיו לא יחולו מעכשיו כי אם אחר ל' יום, אבל גבי פדיון דאין בידו לפדותו מעכשיו ואינו זמן ראוי לפדיון איך אפשר שבמה שזוכה משעה ראשונה לשם פדיון שיהיה בנו פדוי לאחר שלשים יום אם אין המעות בעין:

ולהיות כי כלל זה בידינו דאפושי פלוגתא לא מפשינן, אילו לא היה דברי רבא בסוף פ"ק דמבואר דסבירא ליה דפלוגתייהו דרב ושמואל הוא בנתאכלו המעות בכל אופן, בין בנגנבו או נאבדו דלא נהנה הכהן מהם ובין בהוציא אותם הכהן לצורכו, מדקאמר לאחר ל' יום ואיתנהו בעינייהו לכ"ע בנו פדוי, דמשמע דדוקא איתנהו בעין ממש, אבל ליתנהו בעין אפי' אם הוציאם הכהן לצורכו ונהנה מהם פליג שמואל דאין בנו פדוי, היינו אומרים דשמעתין דפליגי רב ושמואל סתם מיירי כשנתאכלו מחמת שנגנבו ונאבדו ולא נהנה הכהן מהם כלל, דבכה"ג הוא דס"ל לשמואל דאין בנו פדוי כיון דנמצא דלא נהנה בהם הכהן כלל, ועל זכיתו שזכה בהם הכהן בהיותם בעין אינו מעלה ומוריד כיון דלאו זמן פדיון היה, אבל בהוציא אותם הכהן לצורכו ונהנה בהם מודה שמואל דבנו פדוי, דדל מהכא הזכיה שזכה בשעה ראשונה בנו פדוי כיון שנהנה בהם וכל שעה חשיב כאילו הם בעין, ואילו היה מתבטל הפדיון היה מוטל עליו להחזירם והיתה מתבטלת הנאתו שנהנה מהם:

וא"כ י"ל דאף דאחר האמת כפי דברי רבא סברת שמואל הוא אפי' בנהנה הכהן בהם, מ"מ י"ל דמאי דאיפסיקא הלכתא כשמואל הכא, היינו דוקא בנגנבו או נאבדו דמסתבר טעמיה דשמואל, אבל בהוציא אותם הכהן לצרכו ונהנה לא איפסיקא הלכתא, ואהדרן

לכללין דהלכתא כרב באיסורי. ועל זה הביא הסמ"ג בתחלה שמעתין דיש בכור והביא פלוגתא דרב ושמואל סתם, ולא פירש דבנתאכלו המעות מיירי פלוגתייהו, להורות דהתם בפרק יש בכור סתם נאמרה המימרא כדי שנבין מזה דלא מיירי דנתאכלו בכל אופן, ואח"כ הביא מימרת רבא דספ"ק, דמפורש בה דסברת שמואל הוא אפילו בנהנה הכהן בהם, ופסק בהא כרב דהלכתא כרב באיסורי, דלא איפסיקא הלכתא כשמואל אלא בנגנב ונאבד דלא נהנה הכהן:

והנה ראיתי להרימ"ט בקדושין בחי' הרי"ף בפרק האומר שהביא דברי הר"ן שכתב שאם הוא חוזר בו אינה חייבת להחזיר, וכתב ולבי מהסס בה דכיון דאשה לא קנה ממון למה יחסר וכו', וכ"ת אי יכול לחזור בו ליטול הכסף במאי מקדשה הני זוזי למלוה דמו, איכא למימר לקדושין יהבינהו ניהלה אם לא יחזור בו, כדאמרינן גבי דייתיקי וכו' מהיום אם לא אחזור, ה"נ לאחר ל' יום אם חזר בו הדרי זוזי למרייהו, והא דאמרי' לפקדון לא דמו דברשותה דידה קא מתאכלי, לא תימה אדרבה ברשותיה דידיה קא מתאכלי דאי הדר ביה הדרי בעינייהו, דטעמא משום דכיון דבתורת קדושין יהבינהו ניהלה פטורה אף מפשיעה דלא קבילת עלה שמירה של כלום וכו' הלכך לא לפקדון דמו עכ"ל:

ודבריו תמוהים דמורה מפשטות דבריו דמאי דאמרינן לאו לפקדון דמו, הוא משום דבכה"ג אינה מתחייבת האשה בפשיעה וכ"ש בגניבה ואבידה כפקדון כיון דלא קבילת עלה שמירה, וזה תימה דא"כ איך אמרינן לפקדון לא דמו דברשותה דידה קא מתאכלי, וכתב רש"י דלא הוי כשאר פקדון דאם נגנב ונאבד אינה מקודשת עד שישתייר שוה פרוטה, דמשמע דכיון דזכתה היא בהם אינו כפקדון אלא ברשותה קא מתאכלי ואפילו בנגנבו ונאבדו מקודשת, וכבר כתבנו לעיל דברי התוספות ודעמייהו דסבירא להו דאפי' בנגנבו ונאבדו מקודשת, ועוד דאיך יאמר הרב דהטעם דלא דמי לפקדון הוא משום דאינה מתחייבת בשמירה, בהיות שבפירוש אמרו בש"ס הטעם דל"ד לפקדון משום דברשותה קא מתאכלי, והוא היפך הטעם שאמר הרב מן הקצה אל הקצה:

אות עו ס"ק ד

עוד יש ליישב דברי הסמ"ג על פי הגירסא אשר שיערנו, ועפ"י ההנחה הנז' דפודה בסתם בתוך שלשים יום כוונתו שיחול הפדיון משעה ראשונה, כדמוכח מההיא דפירות ערוגה זו יהיו תרומה וכו', והענין עפ"י מה שנבאר דברי רש"י שכתב גבי מתני' [בכורות מט, א] מת הבן בתוך ל' יום אע"פ שנתן לכהן יחזיר וז"ל, יחזיר דנפל היה ולא מחייב בפדיון עד לאחר ל' יום עכ"ל, וכתבו התוס' שם בד"ה מת בנו וכו' וז"ל, פי' בקונטרס משום דנפל הוא, ובחנם פירש כן דאפי' קים לן דכלו לו חדשיו בבן חדש תלה רחמנא עכ"ל.

וכ"כ עוד רש"י במתני' דלעיל [מח, ב] גבי ב' נשים שלא בכרו מת אחד מהם בתוך ל' יום וכו' וז"ל, והואיל ומת בתוך ל' יום איגלאי מלתא דנפל הוא ושלא כדין שקל ע"כ, וכ"כ רבינו ירוחם [חלק אדם] בנתיב ה' ח"ג דהטעם הוא משום דהוי נפל, ובאמת שהוא דבר תימה:

ואולם נראה דדברי רש"י יש להם שורש גדול מההיא דאמרי' בפי"ט דשבת (דקל"ה ע"ב), תניא רשב"ג אומר כל ששהה ל' יום באדם אינו נפל שנאמר ופדויו מבן חדש תפדה, ח' ימים בבהמה אינו נפל שנאמר ומיום השמיני והלאה ירצה ע"כ, הרי דס"ל לרשב"ג דטעמא דקרא הוא כדי שיצא מכלל נפל, וא"כ כל שידענו שכלו לו חדשיו הרי יצא מכלל נפל ופודין אותו אפי' בתוך ל' יום:

אמנם נראה דהא לא אפשר, דא"כ גבי בהמה נמי כל שידענו שכלו לו חדשיו יהא מותר להקריבו אפי' קודם ח', והא ליתא דבהדיא מבואר בפ"ק דר"ה (דף ו' ע"ב) דקים לן דכלו לו חדשיו אינו מותר בהקרבה, וכבר עמדו התוס' בזה בפ"ג דמנחות (דף ל"ז ע"ב) ד"ה שומע אני וכו', ובפ"ק דב"ק (דף י"א ע"ב) ד"ה בכור וכו', ועוד הקשו על סברת רש"י שם במנחות ובב"ק משמעתין דיש בכור דאמר גבי פודה בנו תוך ל' יום ונתאכלו המעות דאין בנו פדוי אפילו הגיע הבן לשלשים יום, דאמאי כיון דעיקר הטעם הוא משום ספק נפל, כיון דחי עד ל' יום הרי איגלאי מלתא למפרע דלא היה נפל והרי פדוי למפרע:

והנראה ליישב סברת רש"י הוא דודאי אזיל ומודה הוא ז"ל דבין לענין פדיון ובין לענין קרבן, אפילו דידעינן דכלו לו חדשיו גזרת הכתוב הוא דלא מהני בתוך ל' יום ובתוך ח' ימים, אבל ס"ל דכיון דחזינן דרשב"ג יליף דל' יום באדם וח' בבהמה אינו נפל מקרא דופדויו מבן חדש ומקרא דמיום השמיני וגו', עכצ"ל דודאי טעמא דקרא משום נפל הוא, דאל"כ היכי יליף רשב"ג מהני קראי דשאני התם דגזירת הכתוב היא ואינו מטעמא דספק נפל, דהא אפי' בדקים לן דכלו לו חדשיו דינא הכי, אלא עכצ"ל דלרשב"ג טעמא דקרא משום ספק נפל נגעו בה, אלא שלא רצה הכתוב דנסמוך גבי פדיון וקרבן אידיעת כלו לו חדשיו, כיון דידיעה זאת מלתא דלא שכיחא כ"כ, דכבר כתב רש"י בשבת (דף קל"ו ע"א) דקים לן שכלו לו חדשיו הוא ע"י שעברו ט' חדשים באדם מששמשה עד שילדתו ולא שמשה כל ימי עיבורה יעו"ש, וכיון דזה שלא ישמש כל ימי עיבורה לא שכיח לא רצה הכתוב שנסמוך ע"ז, וסתם לן את הדרך וגזר ואמר דבשום אופן כל שלא עברו ל' יום באדם וח' בבהמה לא יצא מכלל נפל אף בדאיתרמי דידעינן דכלו לו חדשיו, אבל לעולם דמאי דגזר הכתוב מבן חדש לפדיון ומבן ח' להקרבת בהמה הטעם הוא כדי שיצא מכלל נפל הוא, ולא בא לגזור הכתוב כי אם שלא נסמוך על בירור בידיעה אחרת

אלא על הימים, דמסתמא ל' באדם וח' בבהמה אינו נפל. ונ"מ כפי"ז לענין פדיון דאי אמרינן בעלמא איגלאי מלתא למפרע, אם פדאו בתוך ל' יום ונתאכלו המעות הוי בנו פדוי, דכיון שהגיע הבן לשלשים יום ויצא מידי נפל הרי למפרע משעת הפדיון איגלאי מלתא דבן קיימא היה, ואיגלאי מלתא דראוי לפדיון היה באותה שעה:

ואולם הא מלתא אי אמרי' איגלאי מלתא למפרע או לא הויא פלוגתא דר' יוחנן ור"ל בר"פ החולץ [לה, ב], איתמר החולץ למעוברת והפילה ר"י אמר א"צ חליצה מן האחים ור"ל אמר צריכה חליצה מן האחים, במאי קא מפלגי ר"י סבר אם יבא אליהו ויאמר דהא דאיעברא מפולי מפלא מי לאו בת חליצה ויבום היא השתא נמי תגלי מלתא למפרע, ור"ל אמר תגלי מלתא למפרע לא אמרי', ואיפסיקא הלכתא התם כר"ל כדפסק רבא התם דהלכתא כוותיה דר"ל בתלת יעו"ש. וכתבו התוס' שם עלה דסברת ר"ל, דאע"ג דלקמן גבי ספיקות שקדש אחת מב' אחיות חשבינן לה בת חליצה ויבום כיון דאם יבא אליהו ויאמר דהא קדיש, ל"ד דהכא אין ספק זה ראוי להתברר עכשיו שא"א לידע עתידות, אבל התם א"צ לידע אלא מה שבאותה שעה עכ"ל, הרי מבואר דלר"ל דקי"ל כוותיה כל שבשעת החליצה לא נתברר עדיין אם ראויה לחליצה או לא וא"א להתברר עכשיו אין חליצתה חליצה, ולר"ל ה"ה גבי פדיון דאם פדה בתוך ל' יום ונתאכלו המעות קודם הל' אין בנו פדוי, כיון דבעת נתינת המעות לא היה מבורר עדיין אם היה ראוי לפדיון או לא, ולא היה אפשר להתברר עכשיו דא"א לידע עתידות אם יחיה הבן עד ל' יום או לא, אף שהגיע הבן לל' יום ל"א איגלאי מלתא למפרע:

ולדעת רש"י י"ל דבהא פליגי רב ושמואל דרב ס"ל כר"י דאמרינן איגלאי מלתא למפרע, ומש"ה ס"ל דאפי' נתאכלו המעות בנו פדוי, דכיון דהיה חי הבן עד ל' יום הרי איגלאי מלתא למפרע דבעת נתינת המעות לא היה נפל וראוי היה לפדיון, וה"ז דומה ממש למקדש את האשה לאחר ל' יום דקי"ל דאפי' נתאכלו המעות מקודשת, וה"נ ראוי היה בשעת נתינת המעות לפדיון, אבל שמואל ס"ל דאין בנו פדוי משום דס"ל כר"ל דאיגלאי מלתא למפרע לא אמרי', וא"כ לא דמי לאשה דהתם בידו לקדש מעכשיו משא"כ בפדיון, וכיון דשמואל אתי כר"ל דקי"ל כוותיה, פסקינן ה"נ הלכה כשמואל לענין פדיון:

אבל אכתי צ"ל לדעת רש"י לפי דרך זה, דא"כ איך קאמר רבא מעכשיו דכ"ע אין בנו פדוי, הא לפי טעם הנזכר דטעמיה דרב הוא משום דאיגלאי מלתא למפרע דלא היה נפל, א"כ באומר מעכשיו נמי אמאי אין בנו פדוי, וי"ל דס"ל לרש"י דמדלא אמר רבא דאפי' פודה בסתם אין בנו פדוי, כיון דכבר הוכחנו מההיא דתרומה דסתם נמי דעתו שיחול עכשיו, צ"ל דבדוקא נקט רבא מעכשיו, דדוקא באומר מעכשיו בפירוש הוא דאין בנו

פדוי, כיון דהפודה בסתם דעתו שיחול מעכשיו, מדהוצרך לפרש מעכשיו ש"מ דלטפויי אתא לומר דהוא נותן הפדיון לחלוטין מעכשיו אף אם ימות הבן קודם, ואין רצונו שיהיה הפדיון תלוי ועומד עד שיגיעו השלשים יום ויתברר למפרע שלא היה נפל אלא מעכשיו יהיה פדיון לחלוטין, ומש"ה כתב רש"י ז"ל [בדף מ"ט ע"א] דבאומר מעכשיו המעות הם מתנה כנז"ל [אות ע"ד או"ק א'], אבל בפודה בסתם אף דסתמא דעתו שיחול עכשיו, אבל מ"מ דעתו הוא שיהיה הפדיון תלוי ועומד עד שיתברר שלא היה נפל, וכיון דבהגיע תור השלשים יום אמרי' דאיגלאי מלתא למפרע דבאותה שעה לא היה נפל חל הפדיון למפרע מאותה שעה, ושפיר י"ל דסתם דעתו שיחול מעכשיו ועכ"פ למפרע חל משעה ראשונה לסברת רב, כל זה יש לומר ליישב סברת רש"י לפי גירסתינו: אבל לפי גירסת הסמ"ג לפי מה ששיערנו לעיל, י"ל דהסמ"ג נמי ס"ל כדעת רש"י דמטעם חשש נפל נגעו בה, ובשמעתין דיש בכור לא פליגי רב ושמואל כי אם בפודה בסתם וטעם פלוגתייהו ע"ד האמור, דפליגי אי אמרינן איגלאי מלתא למפרע או לא, וס"ל להסמ"ג דדוקא בפודה בסתם דמשמעו הוא שיחול מעכשיו, ע"כ דפליגי בדין זה אי אמרי' איגלאי מלתא למפרע או לא, ומש"ה איפסיקא הלכתא כשמואל כיון דאתי כר"ל דקי"ל כוותיה, וע"ז הביא הסמ"ג בתחלה האי פלוגתא דבסתם דשמעתין דפרק יש בכור ומאי דאיפסיקא הלכתא כשמואל, והדר מייתי מאי דפירש רבא עוד בסוף פ"ק דמכלתין פלוגתייהו דרב ושמואל דפליגי נמי במפרש ואומר לאחר ל' יום ונתאכלו המעות, ופסק בזה כרב דהלכתא כרב באיסורי, כיון דבאומר לאחר ל' יום לא איפסקא הלכתא כשמואל כיון דאמר בפירוש שלא יחול הפדיון כי אם לאחר ל' יום, ואם אנו אומרים איגלאי מלתא למפרע דלא היה נפל אינו לומר כדי שיחול הפדיון למפרע משעה ראשונה כמו שהוא לענין חליצה, אלא לענין דנחשוב אותו למפרע כאילו היה בידו בשעה ראשונה לפדותו, ושיהא דומה למקדש את האשה לאחר ל' יום, שפיר י"ל דלדבר זה אנו אומרים איגלאי מלתא שהיה ראוי, כיון שחלות הפדיון הוא אחר ל' יום, וכל דחשיב למפרע כאילו היה ראוי באותה שעה הרי זה דומה לקדושין דמקודשת אפי' נתאכלו המעות מטעם דחשיב כאילו הם בעין כיון דהיתה חייבת להחזיר, אלא דלשמואל אפי' בכה"ג חדית לן רבא דס"ל דלא אמרי' איגלאי מלתא למפרע, וכיון דלא איפסיקא הלכתא בזה כשמואל אמרי' דהלכתא כרב באיסורי, דדוקא בסתם דאנו באים לומר איגלאי מלתא למפרע כדי שיחול הפדיון משעה ראשונה דדומה לחליצה פסקינן הלכתא כשמואל הואיל וקאי בשיטת ר"ל דקי"ל כוותיה לענין חליצה, אבל באומר שלא יחול הפדיון כי אם אחר ל' יום לא קי"ל כוותיה:

ועפ"י כל האמור יובנו אצלי דברי הריטב"א בחי' מציעא הנדפס שכתבנו לעיל שהוא הריטב"א קדמון שכתב בפרק השואל על (דף ק"ב ע"ב) וז"ל, ואדרבה ק"ל טפי דהתם בבכורות פליגי רב ושמואל בפדאו תוך חדש רב אמר פדוי ושמואל אמר אינו פדוי דכתיב ופדויו מבן חדש, ואע"ג דבכוליה ש"ס הלכתא כרב באיסורי הכא הלכתא כשמואל משום דקרא מסייע ליה עכ"ל, דנראה מדבריו דגירסתו כך היתה בש"ס כלשון שהביא ממש, דמביא שמואל ראיה מקרא ופדויו מבן חדש ואיפסיקא הלכתא כוותיה משום דקרא מסייע ליה, ולכאורה צריך להבין מה שייך לומר דקרא מסייע לשמואל כיון דרב נמי אזיל ומודה דאי אמר מעכשיו אין בנו פדוי, ולא פליגי אלא לאחר ל' יום ונתאכלו המעות, דרב ס"ל דדמי לקדושין דבכה"ג לא חשיב כפודה בתוך החדש כיון שחלות הפדיון הוא לאחר ל' יום:

אמנם לפי האמור א"ש דקרא מסייע ליה לשמואל, ויהיה טעם פלוגתייהו דרב ושמואל דרב ס"ל דטעמיה דקרא דופדויו מבן חדש הוא משום חשש נפל כסברת רש"י, וכיון שהגיע לל' יום הרי איגלאי מלתא למפרע שלא היה נפל בשעת הפדיון ובנו פדוי למפרע, ושמואל ס"ל דאף אם נאמר דבכה"ג דפדיון אמרי' איגלאי מלתא למפרע אפילו לר"ל, ומטעם החילוק שחלק הנמוקי יוסף בפרק החולץ גבי פלוגתא דר"י ור"ל יעו"ש, מ"מ כיון דכתיב ופדויו מבן חדש התם גזרת הכתוב הוא ולא מטעם חשש נפל כסברת התוס', דהא אפי' כלו חדשיו מבן חדש כתיב, וא"כ אם פדאו תוך החדש אין בנו פדוי, ואיפסיקא הלכתא כשמואל דקרא מסייע ליה דפשטיה דקרא מגזירת הכתוב הוא ולא משום נפל כדי שנאמר איגלאי מלתא למפרע:

ואפשר דלדעת רש"י י"ל דאזיל ומודה לחילוק הנ"י, ולגבי פדיון אפי' לר"ל י"ל דאמרינן איגלאי מלתא למפרע, ופלוגתא דרב ושמואל הכי הוא דרב ס"ל דטעמיה דקרא משום חשש נפל הוא ושמואל פליג עליה, ונאמר דרש"י ל"ג בגמ' דאיפסיקא הלכתא כשמואל, וכיון שכן הלכתא כרב באיסורי, וכמו שהוא דעת הר"מ ודעימיה, ומש"ה כתב בכל המקומות הנזכר דטעמא דפדיון משום חשש נפל הוא:

הן אמת דאם נאמר כן בסברת רש"י יקשה ע"ז, דאמרי' בפ"ג דבכורות (דף כ"א ע"ב) דבקדשים מחוסר זמן מלבד דאינו יכול להקריבו אינו יכול להקדישו נמי, ואע"ג דהתוס' בזבחים (דף קי"ד ע"ב) ד"ה היתר במה וכו' כתבו דאסור להקדישם קאמר אבל אם הקדישם תוך זמנם קדושים אלא דעבד איסור יעו"ש, וכ"כ התוס' בתמורה (דף י"ט ע"ב) יעו"ש, מ"מ רש"י ז"ל כתב שם בבכורות וז"ל, נילף קדשים משלמים שאין יכול להקדישם שאין קדושה חלה עליהם כדאמרינן וכו', דמדכתב שאין קדושה חלה עליהם

מוכח דס"ל דאפי' אם עבר והקדיש תוך זמנו אינו קדוש, ואם איתא דקרא דמיום השמיני והלאה משום חשש נפל הוא ואמרי' איגלאי מלתא למפרע אמאי אם הקדישו אינו קדוש, דבהגיע יום השמיני ואיגלאי מלתא דלאו נפל הוא קדוש הוא למפרע משעה ראשונה: וי"ל דמ"ש רש"י שאין קדושה חלה עליו היינו כשלא הגיע לח' ימים, דאם שחטו בתוך ח' ימים דלא הוברר אם היה נפל או לא לא חלה קדושה עליו כלל, דאף דספיקא הוי דאפשר דאם לא היה שוחט אותו היה חי והיה מתברר שלא היה נפל והיה קדוש למפרע, מ"מ גזרת הכתוב הוא דכל שלא נתברר שלא היה נפל בפועל בהגיע השמונה ימים משום ספיקא לא אסרינן ליה, וכמ"ש רש"י בפ"ק דב"ק (דף י"א ע"ב) גבי בכור שנטרף בתוך ל' דילפינן מקרא דאך חלק דאין פודין אותו, דלא אמרי' אי לאו דאיקטיל היה חי ולא נפל הוא ולפירקיה יעו"ש, וה"ה הכא דלא חל קדושה עליו כלל, ונ"מ דמותר ליהנות ממנו למוכרו לגוי אף דאסור באכילה אפי' להדיוט:

אות עו ס"ק ה

והנה י"ל דלפי מה שמתבאר בסוגיין [מט, א] לענין פדיון דלכ"ע באומר לאחר ל' יום ואיתנהו המעות בעין דבנו פדוי, נראה דבכה"ג דלאחר ל' יום דזמן ממילא קא אתי לא דמי לאומר לאשה הרי את מקודשת לי לאחר שתתגיירי וכו', דשאני התם דהוי מחוסר מעשה וכדבר שלב"ל הוי, משא"כ הכא גבי פדיון דאף דאם פדה בנו בתוך ל' יום מעכשיו אין בנו פדוי, באומר לאחר ל' מהני כיון דזמן ממילא קאתי, וכמ"ש הרב מ"ל בפ"ד מהל' אישות סוף דין ז' משמעתין דבכורות לענין קדושין, דאם נתן קדושין בעודו קטן ואמר שיחולו לשיגדיל דמהני משום דזמן ממילא קא אתי יעו"ש. ולפי"ז נראה פשוט דאם היתה אשתו מעוברת והיתה מבכרת, ונתן ה' סלעים לכהן ואמר לו אם תלד אשתי זכר והוא בכור הילך פדיונו שיחול הפדיון לאחר שיהיה לו ל' יום, דאפילו אם לא נתאכלו המעות אין בנו פדוי כיון דהוי מחוסר מעשה שעדיין לא נולד, דל"ד לאומר לאחר ל' יום דזמן ממילא קא אתי:

אות עו ס"ק ו

ויש לחקור לענין ערכין דקי"ל [ערכין ה, א] דפחות מבן חדש אינו נערך, אם היינו דווקא באומר סתם ערך פחות מבן חדש זה עלי דסתמא כאומר מעכשיו דמי, אבל אם אמר ערך פלוני עלי לאחר שיהיה מבן חדש אי חייב ליתן ערכו לאחר הל' יום. ולכאורה נראה פשוט דדינו כדין פדיון, דאפי' אם נאמר דאם אמר על עובר במעי אמו ערך זה עלי לאחר שיצא לאויר העולם ויתקיים שלשים יום דאינו חייב ליתן ערכו, דאין אדם מתחייב על דבר שלב"ל כיון דמחוסר מעשה הוא, מ"מ לאחר שנולד אם אמר לאחר ל' יום שפיר חל

נדרו כיון דזמן ממילא קא אתי, ואף דאין בידו להעריכו מעכשיו יכול להעריכו לאחר ל' יום שהוא ראוי לערך כדין פדיון:

והנה כי כן יל"ע דאמרינן בפ"ק דערכין (שם), ת"ר המעריך פחות מבן חדש רבי מאיר אומר נותן דמיו וחכ"א לא אמר כלום, במאי קמיפלגי ר"מ סבר אין אדם מוציא דבריו לבטלה, אדם יודע שאין ערכין לפחות מבן חדש וגמר ואמר לשם דמים וכו', ולפי האמור לר"מ דאין אדם מוציא דבריו לבטלה מנ"ל לומר דגמר ואמר לשם דמים, בהיות דאפשר לומר דאף דאמר ערך פלוני עלי סתם דמשמע מעכשיו קאמר, מכל מקום כיון דאין אדם מוציא דבריו לבטלה ואדם יודע דאין ערך לפחות מבן חדש גמר ואמר שיתחייב בערכו לאחר ל' יום שהוא ראוי לערך, דטפי עדיף לפרש דבריו דהכי קאמר מלפרש דלשם דמים קאמר, כיון דאם אנו דנין דכוונתו לדמים אין פיו ולבו שוים דבפיו אמר לשון ערך, מה שאין כן אם נפרש כוונתו דכיון לאחר ל' יום אינו סותר מה שהוציא בפיו לגמרי כיון דסתם קאמר ולא אמר מעכשיו, וא"כ מנא לן לר"מ לחייבו בדמים בהיות שאפשר שאינו חייב אלא בערך אם יחיה הנערך עד ל', ואם ימות קודם יהיה פטור לגמרי:

ועוד יל"ע עפי"ז דאמרי' התם דאמר רב דהאומר ערך כלי עלי נותן דמים לר"מ, ופריך לר"מ למאי איצטריך, ומשני מ"ד טעמא דר"מ התם דגזר פחות מבן חדש אטו בן חדש, אבל הכא דליכא למימר הכי אימא לא קמ"ל, ואם איתא דבערך נמי אם אמר ערכי עלי לאחר ל' יום חייב בערך א"כ עדיפא מינה הוה ליה למימר, דמהו דתימא דטעמא דר"מ דגזר פחות מבן חדש עצמו באומר סתם ערכו עלי אטו אומר ערך זה עלי לאחר ל' יום, דהך גזירה היא יותר קרובה למטעי בה, ומדלא אמרינן הכי ש"מ דהאומר סתם והאומר לאחר ל' יום שוים הם דאין ערך לו, וא"כ הוא צריך טעם מ"ש מפדיון ודו"ק:

אות עז ס"ק א

תנן בהאשה נקנית [קידושין כט, א] כל מצות הבן על האב וכו'. ויש לעמוד במאי דאמרינן בגמרא, והיכא דלא פרקיה אבוה מחייב איהו למיפרק נפשיה שנאמר תפדה קרי ביה תיפדה ע"כ, דסתמא דתלמודא קאמר לה דנפקא ליה מקרא דתיפדה. והדבר קשה דבמכילתא פרשת בא פסקא י"ח [יג, טו] אמרינן, מנין שאם לא פדאו אביו יפדה את עצמו ת"ל וכל בכור בני אפדה, ר"י הגלילי אומר הואיל ואמרה תורה פדה את בנך ולמד את בנך תורה, אם למדת על תלמוד תורה שאם לא למדו אביו מלמד לעצמו, כך אם לא פדאו אביו פודה את עצמו, לא אם אמרת בתלמוד תורה שהוא שקול כנגד הכל וכו' תאמר בפדיה שאינה שקולה כנגד הכל וכו', והרי מילה תוכיח שאינה שקולה ככל התורה ואם לא מלו אביו הוא מל את עצמו וכו', לא אם אמרת במילה שחייבין

עליה כרת וכו', ומסיק דאתי פדיון מבינייא דת"ת ומילה, דהצד השוה ביניהם שאם לא עשה אביו יעשה הוא לעצמו, אף פדיון כן יעו"ש, וא"כ אמאי הוצרך הש"ס ללמד זה מקרא דתיפדה:

איברא דצריך להבין במכילתא דלת"ק דמייתי לה מקרא דוכל בכור בני אפדה, איך משמע ליה להאי תנא מהאי קרא שחייב לפדות את עצמו, כיון דפשטיה דקרא הוא שהאב אומר לבן וכל בכור בני אפדה. ואפשר לומר דמשמע ליה מדשני קרא וכתב וכל בכור בני אפדה, ולא כתיב וכל בכור בני אני פודה כרישא דקרא דאמר על כן אני זובח לה' כל פטר רחם דהאי לישנא הוא לשון הווה, וגבי פדיון הבן נמי נימא הכי לשון הווה אני פודה, ולמה נקט לשון אפדה שהוא לשון עתיד, וע"כ צ"ל דנקט האי לישנא שהוא לשון הבטחה, שאומר שהוא מבטיח שכה יעשה ויפדה את בניו בודאי ולא יעבור, וכיון דאינו ביד האדם לפדות את בנו דשמא ימות קודם ולא יפדנו איך מבטיח לומר דודאי יפדנו, אם לא דשורת הדין הוא דאם לא פדאו אביו חייב לפדות את עצמו, דכיון שכן נמצא דהפדיון הוא על צד הודאי דהא אם לא פדאו אביו הוא פודה את עצמו ולא יעבור מלפדות את הבכור. אי נמי י"ל דשינה קרא ולא אמר אני פודה, כדי שלא נבין למעט אני פודה דווקא ולא אחר, דאם יאמר לשון הווה כרישא דקרא א"א שלא יכתוב אני פודה שהוא לשון מיעוט אני ולא אחר, דא"א שיאמר כל בכור פודה לבד, דאיך יכתוב סתם ולא יאמר מי הוא הפודה, לכך הוצרך קרא לשנות ולכתוב לשון עתיד אפדה כדי שלא לומר אני פודה שהוא מיעוט לאחר. באופן דמפורש יוצא דבין ת"ק ובין ר"י הגלילי אית להו דרשא זאת מקראי אחריני, וצריך טעם למה סתמא דתלמודא הכא נייד מסברת הני תנאי דמכילתא והלך לדרוש מקרא ומסורת דקרא דתפדה ללמוד דין זה:

ולע"ד אי לאו דברי התוס' בפרק יש בכור (דף מ"ז ע"ב) ד"ה הבן חייב וכו', הייתי אומר דאמרינן התם כהן שמת והניח בן חלל אי מת האב בתוך הל' יום הבן חייב לפדות את עצמו דהא לא זכה אביו בפדיונו יעו"ש, דיש לחקור דמנ"ל הא, כיון די"ל דקרא דתפדה דגמרינן מיניה דאם לא פדאו אביו חייב לפדות את עצמו, אפשר לומר דאינו אלא כשהאב בר חיובא הוא לפדותו, דבכה"ג מסתבר לומר דאם עבר ולא פדאו אביו פודה את עצמו, אבל כשהאב הוא כהן ואינו בר חיובא, מנ"ל דהבן חייב לפדות את עצמו כיון דעיקר המצוה מוטלת על אביו והוא לאו בר חיובא הוא, לכן י"ל דסתמא דתלמודא דהכא ידע שפיר מהני קראי דתנאי דמכילתא, והוצרך להביא עוד ילפותא מחודשת ללמד דאפי' בכה"ג שאביו כהן והוא פטור הבן חייב, דאי מקרא דוכל בכור בני אפדה אין ללמוד אלא דבר אחד, והיינו היותר מסתבר כשאביו היה חייב, אבל כשאביו לאו

בר חיובא לא, ומבינייהו דתלמוד תורה ומילה דמייתי ר"י הגלילי נמי לא שייך ללמוד דבר זה, דסתם מילה ותלמוד תורה הכל חייבים בהם כהנים לוים וישראלים, לכן מייתי הש"ס קרא דתפדה ללמוד נמי אפי' אם אביו לאו בר חיובא הוא, דבאביו בר חיובא הא ילפינן לה מקראי אחרינא וכדאמרינן במכילתא: ואולם ראיתי להתוספות בדבור הנזכר שכתבו, ותימה דבפ"ק דקדושין גמרינן ממצות הבן על האב דדרשינן תפדה תיפדה אשה שאין אחרים מצווים לפדותה אינה מצווה לפדות את עצמה, והכא נמי האי בן שאין אחרים מצווים לפדותו לא יהא חייב לפדות את עצמו, ותירצו קושיא זאת בדוחק כאשר יראה הרואה, אך לפי האמור א"ש דא"א לומר היקש זה גבי בן, כיון דעיקר קרא דתפדה בא ללמד דין זה דאפילו אביו לאו בר חיובא הוא הבן חייב, וע"כ צ"ל דלא ס"ל להתוס' כאשר כתבנו מטעם דמפשט הש"ס דקאמר אי לא פרקיה אבוה חייב הבן לפדות את עצמו, ל"מ למימר הכי דמיירי כשהאב לאו בר חיובא, והנה כי כן צריך טעם אמאי נייד הש"ס מדרשא דמכילתא:

אות עז ס"ק ב

והנה ראיתי בתוס' רי"ד בשמעתין דקדושין [כט, א] שכתב וז"ל תפדה קרי ביה תיפדה, פי' אפי' למ"ד יש אם למקרא, הכא תפדה יתירה קא דריש, דכתיב לעיל מיניה בפרשת קרח אך פדה תפדה את בכור האדם והדר כתיב ופדויו מבן חדש תפדה עכ"ל. ויל"ע דהא תפדה דמקרא ב' לאו מיותר הוא, דבפרק יש בכור (דף נ"א ע"א) דרשינן מהאי קרא כלל ופרט וכלל למעט קרקעות ועבדים ושטרות, ופדויו מבן חדש כלל בערכך כסף פרט תפדה חזר וכלל, וכתב רש"י דאע"ג דהאי תפדה כתיב קודם לפרט אפילו הכי דייניגן ליה בכלל ופרט כדאמרינן לקמן עכ"ל, הרי מבואר דאיצטריך לכלל ופרט ולאו מיותר הוא, וי"ל דהתוס' רי"ד סבירא ליה דקרא דאך פדה תפדה וקרא דופדויו הם תרי כללי הסמוכים זה לזה ותפדה דבתר ופדויו מבן חדש הוא מיותר לדרשא זאת: וראיתי בחידושי קדושין לא נודע למי מקדושים שכ' וז"ל, ואפילו למ"ד יש אם למקרא, ואע"ג דלא שני קרא ממסורת כגון יראה, י"ל דשאני הכא דתפדה גופיה שהיא מקרא איכא למישמע ביה פדיון עצמו כלומר תפדה עצמו, ואע"ג דקרא משמע דגבי אבוה קאי דכתיב וכל בכור אדם בבניך תפדה, מ"מ תפדה דדרשת לפום מסורת תיפדה שייך למימר ביה נמי תפדה עצמך אף למאי דקרי תפדה ע"כ. ונראה מדבריו דמ"ש ואע"ג דלא שני קרא ממסורת כגון יראה, היינו בדרך ועוד, וכוונתו להקשות דאפי' למ"ד יש אם למסורת היינו היכא דשני קרא ממסורת, אבל היכא דלא שני כגון יראה לכ"ע יש אם למקרא. והדבר קשה דבסנהדרין (דף ד' ע"ב) קס"ד לומר דהיכא דכי הדדי נינהו לכ"ע יש

אם למקרא, ודחי לה מהא דתניא יראה יראה כדרך שבא לראות כך בא ליראות יעו"ש, ואף דרבנן פליגי על ר"י בן תימא, דאמרו בריש חגיגה [ב, א] הכל לאתויי סומא באחד מעיניו לאפוקי מדר"י ב"ת, וע"כ טעמייהו דרבנן הוא משום דלא דרשי מסורת וסברי מקרא עיקר היכא דכי הדדי נינהו, מ"מ אכתי לא שייך להקשות הכא כי אם למ"ד הכי, לא לכ"ע כמו שנראה מפשט דבריו:

ונראה דכוונתו דס"ל דלרבנן דפליגי אר"י בן תימא טעמייהו הוא משום דלא שני קרא ממסורת, דרבנן דהכי ס"ל בעלמא יש אם למקרא, וכוונת הרב לאלומי הענין יותר שכתב ואפילו למ"ד יש אם למקרא בכל גווני אפילו בדשני, וכתב עוד ואע"ג דלא שני קרא ממסורת, כלומר דבכה"ג דל"ש קרא אף למ"ד דיש אם למסורת מודה דיש אם למקרא כההיא דיראה יראה לרבנן, ונמצא דהכא אפילו למ"ד דיש אם למסורת היכא דשני קרא, הא דתפדה לא אתי כוותיה כיון דלא שני קרא, באופן דכוונתו אינו לומר דלכ"ע הוי הכי, אלא כוונתו אליבא דרבנן דפליגי אר"י בן תימא דס"ל דהלכתא כרבנן דרבים נינהו. וכן נראה מדברי הר"ן בשמעתין שכתב, ולא מקרא ומסורת דריש דהא אמרינן בסנהדרין דכל היכא דכי הדדי נינהו מקרא עיקר ומקרא גופיה מסורת היא, אלא ה"ק דלשון תפדה משמע תפדה אחרים או תפדה עצמך עכ"ל, והדבר תימה דהכי אמרו בסנהדרין לפי הס"ד, אבל אח"כ מסיק דאפילו היכא דכי הדדי נינהו פליגי מההיא דיראה יראה, ועכצ"ל דכוונת הר"ן דס"ל דהלכה כרבנן דפליגי אר"י בן תימא, ולרבנן ס"ל הכי דכל היכא דכי הדדי נינהו מקרא עיקר, וכ"כ בכוונת דברי הר"ן ז"ל הרב המפורסם בספר ברכי יוסף בי"ד סי' ש"ה אות כ"ד לתירוץ הראשון יעו"ש: ועוד תירץ הרב הנזכר שם דכוונת הר"ן דמוכרח דהכא דאמרינן קרי ביה תיפדה לא תלי במקרא ומסורת, דאי אמרת דהיינו ממקרא ומסורת תקשי לס"ד דהתם בסנהדרין דמקרא עיקר היכא דכי הדדי נינהו מהלכה רווחת דפודה את עצמו והיינו טעמא דקרי ביה תיפדה וכו' יעו"ש. ואחרי המחילה לע"ד יש לדחות תירוץ זה, דכיון דעינינו הרואות דבמכילתא יש עוד ב' דרשות ללמוד הא דפודה את עצמו כנז"ל [או"ק א'], לא מצי מקשי הש"ס להאי קס"ד מהא דהלכה רווחת דפודה את עצמו, כיון דיש לדחות דס"ל כהני תנאי דמכילתא דאית להו דין זה מדרשא אחרינא דלא נגע ולא פגע בענין זה ודו"ק. וכשאני לעצמי היה אפשר ליישב דברי הר"ן עפ"י מ"ש התוס' במכות (דף ח' ע"א) ד"ה היינו וכו' שכתבו וז"ל, וכן פירש רבינו תם בסנהדרין גבי יראה יראה דמשמע נמי שפיר מן המסורת דהיינו יראה, משום דפשטיה דקרא משמע דכתיב בתריה אל פני האדון והיינו לפי המסורת, אבל לפי המקרא דקרינן יראה הול"ל לפני האדון עכ"ל, מבואר מדבריהם דס"ל דאפי'

למ"ד מסורת בקרא דיראה, היינו משום דפשטיה דקרא משמע כמסורת, וכ"כ שם דלרבי דדריש שם ונשל קרי ביה ונישל דיש אם למסורת היינו משום דפשטיה דקרא דמן העץ משמע לדרוש המסורת יעו"ש, וא"כ נמצא דאפילו למ"ד הכי היינו היכא דפשטיה דקרא משמע הכי, אבל היכא דפשטיה דקרא לא משמע הכי כהא דתפדה, דאדרבה פשטיה דקרא דכתיב וכל בכור אדם בבניך תפדה משמע כמקרא ולא כמסורת, כ"ע מודו דלא דרשינן מסורת כל דכי הדדי נינהו, ולא שני קרא ממסורת. ואפשר דדעת הר"ן כסברת התוס' הנזכר, ומ"ש הר"ן דאמרינן בסנהדרין דהיכא דכי הדדי נינהו מקרא עיקר, היינו לומר דשם בסנהדרין נאמר עיקר חילוק זה, ואע"ג דדחו סברא זאת שם מההיא דיראה יראה, לא נדחה חילוק זה כי אם בההיא דיראה דפשטיה דקרא משמע כמסורת, אבל היכא דליכא משמעותיה דקרא ודאי דלכ"ע מקרא עיקר. אלא דכפי"ז קשה דאם כן אמאי דחי הש"ס בסנהדרין מאי דמשני בההיא דלא תבשל גדי בחלב אמו, כיון דחלב וחלב כי הדדי נינהו יש אם למקרא מההיא דיראה יראה, בהיות שאפשר לומר דשאני התם דפשטיה דקרא משמע כמסורת, מה שאין כן הכא בחלב וחלב דליכא שום משמעות לדרוש המסורת, ובלא"ה לדברי התוס' קשה כן וצ"ע:

אות עז ס"ק ג

ומאי דאמרינן בשמעתין דקדושין [כט, א] ואיהי מנ"ל דלא מיפקדא דכתיב תפדה תפדה כל שמצווה לפדות וכו', וכתב רש"י וז"ל, ואיהי מנ"ל היא אמו מנין שאין מצווה לפדות את בנה, כיון שמצוה שלא הזמן גרמא היא בעי קרא למעוטה ע"כ. ומדברי רש"י אלו מוכח דפדיון הבן פודין בלילה נמי, דאי לא תימא הכי הוי מ"ע שהז"ג, וכמ"ש התוס' שם ד"ה אותו ולא אותה לענין מילה וז"ל, וא"ת אכתי מ"ע שהז"ג דאין מלין אלא ביום וכו', וי"ל דאתיא כמ"ד התם דמילה שלא בזמנה נוהגת בין ביום ובין בלילה ע"כ. וע"ד התוספות אלו ראיתי למוהרימ"ט בחי' שכתב, ויש שהקשה בלא"ה הוי מ"ע שהז"ג משום דל"מ למימהל בשבת ויום טוב, ותי' כיון דבזמנה דוחה את השבת לאו ז"ג הוא, ופירוקתייהו לאו פירוקא וכו', ותו פדיון לעולם ליתיה בשבת וכו' ע"כ. ודבריו תמוהים דהא דפדיון ליתיה בשבת אינו אלא מדרבנן משום דדומה למקח וממכר וכמ"ש התה"ד בסימן רס"ט יעו"ש, וכיון דמן התורה פודין אפילו בשבת לא מפני שאסרו חכמים היא בסוג מצוה שהז"ג, כיון דמן התורה לאו מצוה שהז"ג היא: עוד ראיתי להרב הנזכר שכתב ע"ד התוס' אלו לעיל מזה וז"ל, וק"ל אמאי לא תירצו התוס' אפילו למ"ד אינה נוהגת אלא ביום, דמשו"ה לא מקרי זמן גרמא דמצותה אחר שנעשית נוהגת בין ביום בין בלילה, ויכול למול בלילה לאכול בקדשים שלא יבואו לידי נותר עכ"ל. נראה מדבריו

דס"ל דלכ"ע אם מל בלילה בדיעבד יצא, והא ליתא דבהדיא כתבו הגהות מיימוניות בפ"א מהל' מילה דין ח' איפכא וז"ל, ואם מל בלילה בין קטן ובין גר צריך להטיף ממנו דם ברית כדאשכחן דבר שמצותו בלילה אם עשהו ביום אינו כשר כגון קצירת העומר, ה"ה דבר שמצותו ביום אם עשה בלילה דאינו כשר עכ"ל. גם מ"ש דיכול למול בלילה לאכול בקדשים שלא יבואו לידי נותר, לא ידעתי מנין לו דין זה דמשום שלא יבא לידי נותר שרינן לעשות מילה בלילה, וע"כ א"א לומר דין זה, דכיון דלמדנו מדברי הגה"מ דאפילו בדיעבד הו"ל כאילו לא מל, אם כן אפילו ימול עדיין דינו כערל ואינו יכול לאכול בקדשים, באופן שדברי הרב צ"ע:

אות עח ס"ק א

מתני' [מט, א] הוא לפדות ובנו לפדות וכו'. גמרא [מט, ב] אמר ר' ירמיה הכל מודים היכא דליכא אלא חמשה סלעים הוא קודם לבנו מ"ט מצוה דידיה עדיף, כי פליגי היכא דאיכא ה"ס משועבדות וה' בני חורין, ר"י סבר מלוה הכתובה בתורה ככתובה בשטר דמיא ודידיה אזיל וטריף ממשעבדי ובהני ה' בנ"ח אזיל ופריק ליה לבריה, ורבנן סברי מלוה הכתובה בתורה לאו ככתובה בשטר דמיא הלכך מצוה דידיה עדיף. ויש לחקור דאיך אפשר לומר דהכהן אזיל וטריף ממשעבדי בעד פדיון דידיה, כיון דחוב זה אינו מבורר שהוא חייב לכהן זה ולא לאחר, וכל שאינו מבורר ממון שאין לו תובעים הוא ויכולים הלקוחות לדחותו ולומר לאו ב"ד דידי את. ואפשר לומר דהכא מיירי בדכתב לו שטר חיוב לכהן זה שהוא חייב ה' סלעים, ושטר חיוב זה הוא מאוחר ללקוחות ואינו יכול לטרוף מהם מכח שטר זה, כי אם מכח דמלוה הכתובה בתורה ככתובה בשטר דמי וקודמת ללקוחות, ובכה"ג לא שייך למימר דממון שאין לו תובעים הוא, דהא אמרינן לקמן במתני' (דף נ"א ע"א) דאם כתב לכהן שהוא חייב ה' סלעים חייב ליתן ואין בנו פדוי ואפילו לכשיתן, וא"כ הכא אף דמכח שטר זה אינו יכול לטרוף מהלקוחות דמאוחר הוא, מ"מ אהני האי שטרא לברר הדבר דמסתמא לא ניחא ליה ליתן הפדיון לכהן אחר כ"א לזה, דאם יתן לאחר יתחייב לפרוע ה' סלעים לזה מכח שטר החיוב, ואף דאם יתן לזה נמי אין בנוי פדוי עד שיחזור ויתן לו ה' סלעים אחרים שיפרע שטר החיוב, מ"מ אם יתן לזה הוא מובטח שיחזור ויתן לו במתנה כדאמרי' במתני' הנזכר, לפיכך אם רצה הכהן ליתן לו במתנה רשאי, ומה גם דבידו ליתן לו בפעם ב' בתנאי דעל מנת להחזיר דשמה מתנה, והכהן לא יעכב בתנאי זה כיון דהוא מודה דשטר החיוב על פדיונו נכתב ולא נתחייב לו בלא פדיון, משא"כ אם יתן לכהן אחר שאפשר שלא יקבל

בתנאי דע"מ להחזיר או להחזיר לו במתנה, וכיון שכן מכח שטר חיוב זה כממון שיש לו תובעים דמי:

וראיתי בחי' קדושין לא נודע למי מקדושים שכתב בפ"ק (דף כ"ט ע"ב) וז"ל, וא"ת כהן היכי מצי טריף ממשעבדי והא ממון שאין לו תובעים הוא, י"ל כגון דכתב ליה יצחק הרשאה, א"נ במכירי כהונה עכ"ל. ודבריו תמוהים דאיך שייך הרשאה בדבר שהמרשה הוא חייב לאחרים והוא עצמו אינו יכול להוציא מיד הלקוחות כי אם דוקא הכהן שהוא בעל חוב טורף מהם, ואיך יכול להרשות את אחרים על זה, דהרשאה לא שייך אלא במרשה לגבות ממון שחייבים לו אחרים, לא למה שהוא חייב והוא אינו יכול לטרוף מלקוחות בעצמו. אך מה שתירץ דמיירי במכירי כהונה הוא תירוץ נכון וכן כתב הריטב"א בחידושיו לקדושין שם יעו"ש:

ונראה דליישב חקירה זאת דהיכי מצי טריף הכהן ממשעבדי כיון דממון שאין לו תובעים הוא, פירש הטור בי"ד סימן ש"ה דהא דלר"י טריף ממשעבדי לאו היינו מלקוחות אלא מן המשועבדים ששעבד נכסיו לבע"ח בשטר, שכתב וז"ל, ואם אין לו אלא ה' סלעים פודה את עצמו בהן, שיעבד כל נכסיו עד שלא נשאר לו ה' סלעים בני חורין אין הכהן גובה הפדיון מן המשועבדים אע"פ שקדם חוב הפדיון לחוב של בעל חוב ע"כ, נראה דמפרש הא דמשעבדי דאמרינן בש"ס היינו דמשועבדים לבע"ח בשטר, דבהכי א"ש דפלוגתייהו דר"י ורבנן הוא דאם בא לישאל זה האיש אם יפדה את עצמו בה' סלעים שהם בני חורין ולא יפדה את בנו כלל, או יפדה את בנו בבני חורין והוא עצמו יפדה משאר נכסים המשועבדים לבע"ח וידחה מצות פדיון עצמו לחוב הבע"ח, דלר"י מורין לו דכן יעשה לפדות את עצמו במשועבדין כיון דהפדיון שלו קודם לחוב דמלוה הכתובה בתורה ככתובה בשטר דמי, דבאופן זה לא שייך למימר ממון שאין לו תובעין, דהפודה עצמו הוא בא לשאול אם מותר לעשות כן להפקיע שעבוד הבעל חוב ואין הכהן בא לתבוע לטרוף ממשעבדי כדי שנאמר ממון שאין לו תובעים הוא:

והנה פירוש הזה שפירש הטור הוא לפי סברת הרי"ף שהביא הטור בח"מ סי' ק"ד, דס"ל דאם יש מלוה בשטר ומלוה על פה שהיא מוקדמת למלוה בשטר, שמלוה בשטר קודמת אפי' שהיא מאוחרת, ששעבוד שטר דומה למכר, וכשם שמלוה ע"פ אינו גובה מלקוחות מאוחרים מפני שאין לה קול כך אינו גובה מבני חורין שנשתעבדו לאחר מכאן מפני שאין לו קול ע"כ. אך לסברת רבינו האי גאון שכתב הטור שם דס"ל דמלוה על פה מוקדמת קודמת לגבות מבני חורין כיון שעדים מעידים שקדמה, לא שייך פירוש זה, דא"כ אפילו לרבנן דס"ל דלאו ככתובה בשטר דמיא, אמאי לא טריף ממשעבדי כיון

דהפדיון הויא מלוה על פה מוקדמת דקודמת למלוה בשטר שהיא מאוחרת. ולייישב דברי הטור דהתם בח"מ הביא הב' סברות דרבינו האי והרי"ף ולא הכריע, והכא בי"ד סימן הנזכר כתב בפשיטות כסברת הרי"ף. כבר כתב הרב הדרישה בי"ד [פרישה אות ל'] דהכא מיירי בששיעבד נכסיו בפירוש בתוך שטר הב"ח, דע"כ לא פליג רבינו האי אלא כשלא שיעבד בפירוש למלוה בשטר, אבל כל ששעבד בפירוש למלוה בשטר לכ"ע מלוה בשטר חשיב וטורף מן הלקוחות, וכן חילק חילוק זה הש"ך בח"מ סימן ק"ד [סק"כ], ובהכי ניחא דמרן בש"ע ח"מ סימן ק"ד [סע' י"ג] פסק כרבינו האי, והכא גבי פדיון העתיק דברי הטור והוא כסברת הרי"ף ז"ל, אך לפי הנ"ל א"ש דהכא גבי פדיון מיירי בששיעבד נכסיו בפירוש למלוה בשטר, דבכהאי גוונא חשיב כמוכר אותם, ואפילו רבינו האי מודה:

ולעד"נ להביא ראיה לסברת הרי"ף הנזכר מדברי הירושלמי ר"פ הנזקין [ה"א], דמייתי התם ברייתא מיטב שדהו ומיטב כרמו פרט להקדש, ופריך מה אנן קיימין אם כשהזיק ואח"כ הקדיש הדא היא דתנינן הקדיש צ' מנה והיה חובו מאה מנה וכו', ומשני אלא כן אנן קיימין באומר הרי עלי מאה מנה להקדש והלך הוא והזיק, שלא תאמר אילו נזקין ומלוה בעדים הנזקים קודמין הכא קודם הנזק להקדש, לפום כן צריך מימר כרמו פרט להקדש ע"כ. והירושלמי הנזכר הביאו הריטב"א בחי' ר"פ הנזקין וביארו באר היטב, ובמאי דמשני אלא כי אנן קיימין באומר הרי עלי מאה מנה וכו' פירש וז"ל, שלא תאמר דכי היכי דבעלמא אמרינן הנזקין ומלוה בעדים הקודמת לנזקין דהנזקין קודמין משום דנזקין כמלוה בשטר דמיא משום דהוי מלוה הכתובה בתורה, וכאן נמי נזקין קודמין להקדש אע"פ שההקדש מוקדם משום דקסבר דהקדש הרי הוא כמלוה בעדים דלאו כמלוה בשטר דמי דהא אינה כתובה בתורה ביחוד כנזקין, דאף על גב דכתיב בתורה מוצא שפתיך תשמור, זה דרך כלל, לכך נאמר כרמו פרט להקדש דכיון דהקדש מוקדם אינם גובים נזקים ממנו עכ"ל. הרי מפורש יוצא מהירושלמי הנזכר דמלוה על פה בעדים מוקדמת ונזקים מאוחרים, כיון דנזקין כמלוה בשטר דמו נזקין קודמין, דכיון דנשתעבדו נכסיו לנזיקין בשטר שעבוד הוי כמכר, וזו היא סברת הרי"ף ממש, ולא ידעתי מה יענה רבינו האי ז"ל לירושלמי הנזכר: ואולי דלפי"ה דבשעבד לו נכסים בפירוש בשטר מודה רבינו האי ז"ל, י"ל דגבי נזיקין שאני דכיון דחשבינן להו כמלוה בשטר מטעם דכל דהחיוב כתוב בתורה ככתוב בשטר דמי, א"כ י"ל דכיון דכתוב בתורה מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם הרי שעבוד נכסים אמור, וכאילו שעבד נכסיו בפירוש

בשטר דמי דשעבוד הכתוב בתורה דשדהו וכרמו משועבדים כאילו כתוב בשטר דמי, וכל דהשעבוד בפירוש חשיב כמכר לכולי עלמא:
ואולם בתשובת הרשב"א ח"א סי' תתקי"ד משמע דסבירא ליה דאפילו משועבדים בפירוש מלוה ע"פ מוקדמת קודם יעו"ש, וכמ"ש הש"ך בסימן ק"ד ס"ק כ' יעו"ש ולדידיה אין ספק דהירושלמי הנזכר הוי תיובתיה:

אות עח ס"ק ב

עוד יש לעמוד בשמעתין [מט, ב], דהא קי"ל דאפילו מלוה בשטר אינו טורף ממטלטלין המשועבדין כי אם דוקא בכתב לו מטלטלי אגב מקרקעי כדמפורש בפרק חזקת הבתים [מד, ב], והכא ע"כ מאי דטריף הכהן ממשעבדי היינו מקרקעות המשועבדים, דהא אפי' לר"י דס"ל דמלוה הכתובה בתורה ככתובה בשטר דמיא, פשיטא דל"ח מ"ש בתורה כאילו כתב לו מטלטלי אגב מקרקעי, וא"כ מן הקרקע היכי טריף בעד פדיונו, דהא קי"ל כרבנן לקמן [נא, א] דאין פודין בקרקעות, דאין לומר דר"י הכא ס"ל כסברת רבי דאמרינן לקמן דס"ל דפודין בקרקעות, דא"כ אמאי מוקי פלוגתייהו הכא לומר דרבנן ס"ל דמלוה הכתובה בתורה לאו ככתובה בשטר דמיא, נימא דלכ"ע ככתובה בשטר דמיא והכא בהא פליגי דלר"י פודין בקרקעות ולרבנן אין פודין בקרקעות: ואין לומר דהא דאמרינן דטריף ממשעבדי לאו דטורף הקרקע עצמו אלא דימכרם הלוקח ויתן דמים לכהן, דהא ליתא דמי חייבו ללוקח למכור קרקע וליתן לו את הדמים, אטו בע"ח דעלמא דבא לטרוף ממשעבדי מחייבים אנו ללוקח שימכור קרקע ויתן לו את הדמים, הא אפילו לוה עצמו אם אין לו דמים ויש לו קרקע אין אנו מחייבים למכור ליתן לו דמים כמו שמפורש בח"מ סימן ק"א [ס"ב] יעו"ש, וי"ל דכיון דכל נכסי הבכור משועבדין לפדיון וגם הקרקעות, ואם אין לו מטלטלין ע"כ אנו מחייבים לבכור עצמו שימכור ויתן לו דמים, דלא דמי לשאר חוב שאפשר בקרקע דהכא כיון דלא אפשר בקרקע חשיב כאילו התנה בשאר חוב שהפרעון יהיה במעות ולא בדבר אחר, דכה"ג חייב למכור וליתן דמים כמ"ש מתשובת הרשב"א שהביא מרן הב"י בסימן ק"א מחודש ה' יעו"ש, וגבי בכור סתמא הו"ל כאילו התנה וחייב למכור, וכיון דהבכור עצמו חייב גם הלוקח חייב למכור וליתן לו דמים דשעבודו שיש לו על קרקע זה לא על גופו הוא אלא על הדמים אשר ימכר:
שוב ראיתי להתוס' בפ"ק דשבועות (דף ד' ע"ב) ד"ה בכל פודין בכור אדם, שהוקשה להם הא דאין פודין בקרקעות ותי' על אופן זה יעו"ש, וכ"כ הריטב"א בחי' לקדושין על דף כ"ט [ע"ב] יעו"ש, באופן דמאי דאמרינן דטריף הכהן ממשעבדי לאו דטורף הקרקע עצמו אלא הדמים:

אות עח ס"ק ג

וכתבו התוס' בשמעתין [מט, ב] ד"ה ודידיה אזיל וכו' וז"ל, וא"ת אכתי ליהדרי לקוחות מהני חמש שפדה כהן בנו דמה נפשך שיעבודם קודם ללידת בנו, דאי לידת בנו קדמה א"כ היה יכול לטרוף מן הלקוחות לפדיון בנו כמו לפדיון עצמו עכ"ל. ויל"ע דאמאי לא תי' דהכא מיירי בשלא כתב ללקוחות שעבוד מטלטלי אג"ק, דכל דלא כתב הכי אינם יכולים לטרוף מהני חמש שפדה כהן בנו, דע"כ בחמש מטלטלין הוא שפדה כיון דקי"ל שאין פודין בקרקעות, ושם תי' התוס' בתי' הב' לקושיא זאת, דמיירי בדלא כתב שעבוד דאקנה ללקוחות, ואמאי לא ניחא להו לתרץ דמיירי בדלא כתב להו מטלטלי אג"ק, וכתבו התוספות לתרץ קושיא זאת בתי' הב' וז"ל, ועוד י"ל כגון שלא כתב ללקוחות דאקנה והוא קנה הנך ה' בנ"ח אח"כ, ואפילו היכא דכתב ליה דאיקני בעיא בפרק מי שמת [ב"ב קנז, א], אבל היכא דלא כתב ליה קי"ל דלא מהני עכ"ל. הנה מפורש יוצא דסבירא ליה להתוס' דשעבוד דאקנה צריך שיכתוב בפירוש ולא אמרינן אחריות ט"ס וכן הוא דעת הר"מ בפרק י"ח מהלכות מלוה [ה"א] ושאר פוסקים, אבל הרשב"א כתב דהשעבוד דאקנה אע"פ שלא נכתב כמי שנכתב דמי ואפילו אצל לקוחות כמ"ש ה"ה שם בשמו יעו"ש:

ולעד"נ דיש להביא ראיה ברורה לסברת הר"מ והתוס' מההיא דאמרינן בירושלמי בס"פ מי שהיה נשוי [פ"י ה"ו] אמר ר' יוסי הדא אמרה ההן דיזיף מן תרי בני נשא, אתא תניינא א"ל קומי פושרין וכו', פשר מן הב' חזקה שהראשון בא וטורף, פשר מן הראשון א"ר פנחס אתיא עובדא קומי רבי ירמיה אמר פשר, א"ר יוסי לא כתב דאיקני, לא אתיא אלא ביורש, א"ר חנינא אפילו בבעל חוב אתיא היא, בההיא דלא כתיב כל דאיקני ע"כ, הרי מפורש דבעינן שיכתוב דאקנה בפירוש וכל שלא כתב לא אמרינן דחשיב כנכתב דלא כסברת הרשב"א ודו"ק, ופירוש הירושלמי עיין בספר קרבן העדה והוא פשוט יעו"ש:

אות עח ס"ק ד

ועוד כתבו התוס' שם [מט, ב] בשמעתין וז"ל, וא"ת אי הנך משעבדי בנכסים שקנה מאביו ניחא, אבל בנכסים שקנה הוא היכי משתעבדי לפדיונו, דהא אימת חל חיוב פדיון עצמו כשהביא שני שערות שנעשה לגדול תו לא אשתעבד נכסי שקנה אח"כ, דלא כתב לו לכהן דאקנה עכ"ל. וכוונת התוס' פשוטה דס"ל דלא משכחת לה שיקנה קרקע בעודו קטן עד שיהיה גדול אם לא שנפל לו בירושה, דהא קי"ל דפעוטות מקחן מקח וממכרן ממכר במטלטלין ולא בקרקעות, ועכצ"ל דהתוס' לא ס"ל סברת הר"מ שכתב בפ' כ"ט מהל' מכירה דין י"א וז"ל, יראה לי שקטן שקנה קרקע ונתן דמים וההחזיק

בקרקע תעמוד בידו אע"פ שאין ממכרו בקרקע כלום, שהקטן כמי שאינו בפנינו הוא וזכין לאדם שלא בפניו וכו':

והדבר קשה שהרי כתב ה"ה שם דדין זה מפורש בגמרא בפרק יש נוחלין [ב"ב קלז, ב] גבי האי דקלא אזל רב ביבי אקנייה לבנו קטן יעו"ש. ולע"ד כן יש להביא ראיה מהא דאמרי' בפרק איזהו נשך (דף ע"ב ע"א), גבי ההוא גברא דמשכן ליה פרדסא לחבריה וכו', אזל אקנייה לבנו קטן והדר זבנא ניהליה, זביני ודאי לא הוו זביני ע"כ, הרי מבואר דבדעת אחרת מקנה קונה הקטן קרקע. ואף דלדברי התוספות י"ל דהא דרב ביבי דיש נוחלין והא דפרק איזהו נשך מיירי דוקא במתנה, אבל קטן שנתן דמים לקנות קרקע אינו קונה, דס"ל דאין הקטן זוכה כשיש דעת אחרת מקנה אלא במידי דהוי זכות גמור כגון במתנה, אבל במקח שאפשר שאם היה גדול לא היה חפץ לקנות לא קנה, וכמ"ש מור"ם בח"מ סי' קצ"ה [ס"ג], דהא דנקנה המקח שלא בפני הקונה היינו במתנה דודאי ניחא ליה, אבל במקח שאפשר שאינו חפץ הלוקח לקנות לא קנה ושניהם חוזרים עכ"ל, וקטן כשלא בפניו דמי, מ"מ במתנה הרי מפורש מהנהו תרי עובדי הנז"ל דקנה הקטן כשיש דעת אחרת מקנה, וא"כ הא משכחת לה שקטן יקנה קרקע בעודו קטן כשנתנו לו במתנה:

ועוד קשה דהא אפשר שיקנה הקטן קרקע ע"י ב"ד או אפוטרופוס כמ"ש בתוספתא דיבמות פ"ט [ה"ד], והביאה הר"מ בפ"ז מהלכות תרומות דין ט"ו וז"ל, חרש שוטה וקטן שקנו להם עבדים אינם אוכלים, אבל אם קנו להם ב"ד או אפוטרופוס או שנפלו להם בירושה הרי אלו אוכלין ע"כ, הרי מפורש דאע"ג דהם עצמם אם קנו אין קנינם קנין, מ"מ ע"י ב"ד ואפוטרופוס קנו ואוכלין בתרומה, ואם כן ה"ה קרקע. ומה שיש לעמוד בדברי תוספתא זאת כבר כתבתי באורך במקום אחר יעו"ש:

וראיתי בחי' קדושין לא נודע למי מקדושים (דף כ"ט) הנזכר שכתב וז"ל, וא"ד חמש משועבדים ששעבד יצחק וה' בני חורין נמי דיצחק וכו', ולהאי פירושא צריכין אנו לומר דהני בנ"ח לאו מקרקעי נינהו דאי מקרקעי נינהו יכולים לומר הנחנו לך מקום לגבות ממנו, וי"ל כיון דפריק בהו יצחק ליעקב דמצותו עליה כאשתדוף דמי וקי"ל [כתובות צה, ב] אשתדוף בנ"ח טריף ממשעבדי ע"כ, ובלשון הרב חסר לשון וע"כ צ"ל כן כמ"ש. ודבריו אינם מובנים דהא קי"ל דאם מכר לב' בני אדם בזה אח"ז ב"ח אינו יכול לטרוף כי אם מהאחרון, מטעם דהראשון יכול לומר הנחתי מקום לגבות וכמ"ש בפ"ק דב"ק (דף ח' ע"א) יעו"ש, וא"כ הכא איך אפשר דכיון דפריק בהו ליעקב כאשתדוף דמי, הא קרקע זה דפריק ליעקב בעין הוא דאם מכרו לאחר ופדה את בנו בדמיו מטעם דאין פודין

בקרקעות, א"כ יכול לטרוף לפדיון עצמו מלוקח שלקח קרקע זה שנמכר לפדיון בנו, ושורת הדין הוא דאינו טורף אלא מן האחרון, ואם בכהאי גוונא חשיב כאשתדוף בני חורין אם כן במכר לשנים בזה אחר זה למה אינו טורף אלא מן האחרון, הא שייך לומר דאף דהניח בני חורין מ"מ כיון שמכרן לשני כאשתדוף דמי וזה פשוט, באופן דלע"ד דבריו משוללי הבנה:

וכתבו התוס' בפרק קמא דקדושין (דף כ"ט ע"ב) ד"ה ואזיל כהן, דפירש ר"י דמיירי כגון דאיכא חמש משעבדי מיצחק בעבור יעקב בנו, ושוב גדל יעקב והיה לו בן ועמד הוא ובנו לפדות ואין להם אלא חמשה סלעים מבני חורין וכו', ולכך גובה מהם אע"פ שיש בני חורין ליעקב לפי שמצותו על אביו יותר מעליו, ואינם יכולים לומר הנחנו לך מקום בנכסי יעקב, שאין עליו לשלם חוב של אביו, ומנכסיו אין לו כלום וכו' ע"כ:

וראיתי למהרימ"ט בחידושיו שכתב ע"ד התוס' הנזכר וז"ל, ועל פירוש התוס' ק' דאפילו הי"ל יותר מה"ס נימא להו נשתעבדו נכסי אבא, ונהי דמדקתני לשון קדימה משמע דאין כדי לזה וכדי לזה, מיהו אגופא דברייתא ק' דאפילו עשיר גדול אינו מחוייב לפדות עצמו אלא מנכסי אביו כדאמרינן בפרק יש בכור [מח, א] גבי מת האב והבנים קיימין דאם לאחר שלשים יום לכ"ע נתחייבו הנכסים וחייבים הבנים לפרוע מן האמצע לא מצי למדחי ליה עכ"ל, ולכאורה היא קושיא אלימתא: ואולם יש ליישב ולומר דאף דלאחר שלשים יום עיקר החיוב על האב ונשתעבדו נכסיו, מ"מ כיון דאם אין לו נכסים לאב חדית לן קרא דחייב הבן לפדות עצמו מנכסי עצמו, הרי עשאו הכתוב לבן כדין ערב דעלמא, דכל דיש נכסים ללוה פטור הערב, אפילו אם מת הלוה ונשארו הנכסים ליורשיו הערב פטור, וכן הדבר הזה דכל שהאב חי ויש לו נכסים או אפילו מת ונשארו הנכסים ליורשיו חייבים לפדותו מן האמצע, והבן פטור לפדות משלו כדין ערב, וכל שאין נכסים לאב או ליורשיו חייב הבן לפדות עצמו מנכסיו כערב. וכן אם אין לו נכסים לאב ב"ח כי אם משעבדי, והבן יש לו נכסים הרבה פודה עצמו מנכסיו שנכסי הבן שהוא כערב חשיב כב"ח לגבי המשועבדין, ושייך לומר דאין נפרעין מנכסים משועבדים במקום שיש ב"ח, וכמ"ש הרשב"א בתשובה ח"א סימן תתפ"ח לענין ערב וז"ל, ואין בידינו ראיה מוכרחת בדין זה, אלא שהדעת נותן שגובה מן הערב שנכסי הערב כבני חורין לגבי המשועבדים, וכל שאין נכסים ללוה ממש גובה מן הערב ע"כ, וה"ה הכא לענין פדיון דהתורה עשאו כדין ערב. ואע"ג דהרשב"א שם ספוקי מספק"ל דין זה גבי ערב וכתב וצריך להתישב בדבר, ושם בסימן תתצ"ב כתב בפשיטות איפכא דודאי היכא דאיכא משעבדי וערב, יכול הערב לדחותו למשעבדי יעו"ש, מ"מ י"ל דהיינו דוקא בערב דעלמא דאין חיוב

הלוה בא מחמת ערב, אבל גבי פדיון דחיוב אביו הוא מחמת הבן עצמו שחייב לפדות את עצמו אם מת האב בתוך שלשים יום, ולכן אפילו מת האב אחר שלשים יום ונשתעבדו הנכסים הדעת נוטה שנכסי הבן חשיב כבני חורין לגבי המשועבדין, ואינו יכול לדחות שיטרוף ממשעבדי דאביו במקום שיש בני חורין בנכסי הבן, ודוקא כשאין לו לבן אלא ה' סלעים בני חורין והני משועבדים לפדיון בנו דמצותו עליו חשיב דאין לו בני חורין ושפיר טריף לפדיון עצמו ממשעבדי, אבל אם יש לו נכסים הרבה אינו טורף ממשעבדי: ואפשר לומר דלהכי איצטריך קרא דתפדה קרי ביה תיפדה דאמרינן בש"ס [קדושין כט, א] דבא ללמד דאם לא פדאו אביו חייב לפדות עצמו, והקשיתי לעיל [אות עז או"ק א'] דאמאי נייד הש"ס מדרשת תנאי דמכילתא דפרשת בא והלך לדרוש דרשא אחרת. אמנם לפי האמור י"ל דדרשא זאת דקרי ביה תיפדה איצטריך ללמד דחייב לפדות את עצמו משלו אפילו שיש לו משעבדי לאביו, דקרא יתירה דתיפדה אתא לאשמועינן זה, דאילו מדרשת המכילתא י"ל דה"ד כשאין לו לאביו נכסים כלל אפילו ממשעבדי, ומשמעותיה דקרא הכי הוה דקרי תיפדה דחייב לפדות את עצמו משלו אף במקום דשייך לומר תפדה שהחיוב על אביו דהיינו שיש לו נכסים, וביש לו נכסים בנ"ח א"א, אלא ע"כ דבא ללמד דאפילו יש לו משעבדי ושייך לומר תפדה לגבי אביו באופן זה עצמו קרינן תיפדה דחייב לפדות עצמו משלו ואינו דוחה למשעבדי:

אות עט

(הראשון)

אות עט ס"ק א

מתני' [מט, ב] חמש סלעים של בן וכו'. ואמרינן בגמרא [נ, א] רב אשי שדר ליה שיבסר זוזי לר"א בריה דרבינא בפדיון הבן וכו', מהך עובדא דר"א יש ללמוד יכול לפדות ע"י שליח ודלא כמ"ש מור"ם בי"ד סימן ש"ה [סע' י'] משם הריב"ש [סי' קל"א] דאין האב יכול לפדות ע"י שליח יעו"ש, שהרי אמרינן דשדר ליה לר"א שיבסר זוזי בפדיון הבן, דנראה דע"י שליח שלחם, וכיון דעיקר מצות הפדיון היא בעת נתינת ה' סלעים ליד הכהן וזו נעשה ע"י שליח ש"מ דפודין ע"י שליח: דאין לדחות ולומר דהכא מיירי שמקודם זה כבר קיים המצוה על ידו, אלא שמחמת שלא היו לו מעות מזומנים נתן לר"א משכון, ואח"כ שלח לו שיבסר זוזי לפדות המשכון, דהא ליתא דבנתינת המשכון אין בנו פדוי דבעינן נתינה אלימתא, וכמ"ש הרב בני יעקב בדף ק"ד, וכ"כ שם משם רבו דאם נתחייב לכהן ה' סלעים ונתן עליהם משכון דאין בנו פדוי, ולמד כן מתשובת הריב"ש יעו"ש, וכיון דבנתינת המשכון לא נעשתה המצוה עכשיו ששלח ליה שבסר זוזי הוא עיקר

המצוה ונעשית ע"י שליח: ואין לדחות עוד דהכא מיירי שנתן לו איזה חפץ בתחלה מידו לידו לפדיון בנו ונתנו לו בתורת מתנה גמורה, אלא שהתנה עמו ע"מ שיחזירנו לו כשיתן לו המעות, דבכה"ג שפיר דמי, דהא קי"ל דמתנה ע"מ להחזיר שמה מתנה אפילו בלא נתינת דמים כ"ש הכא שהתנאי הוא שיחזיר לו בקבלת הדמים. דא"כ זה הויכוח שהיה ביניהם דרב אשי שלח לו לומר לישדר לן מר תלתא יתירתא דאיכא עילויה, דלא אסיק אדעתיה דבפדיון הבן נמי בתר דאוסיפו עלייהו הוא ה' סלעים כ' דינרין, ורב אחא שלח לו לומר לשדר לן מר תלתא אחרינא דאוסיפו עלייהו, אמאי בפעם א' דנתן בידו חפץ לא נתברר זה הויכוח ביניהם, דכשנתן לו החפץ ודאי דשמוהו ביניהם אם היה שוה ה' סלעים, ומסתמא אם היה כן שנתן חפץ בתחלה היה מתברר דבר זה ביניהם. ואם נאמר שנתן לו חפץ בלא שומא, דהא קי"ל [קדושין ח, א ושו"ע יו"ד סי' ש"ה ס"ו] דאפילו לא שמוהו תחלה כיון דשמוהו אח"כ והוא שוה ה' סלעים פדיונו פדוי, ורב אשי כפי שיטתיה נתן לו חפץ השוה שיבסר פחות שליש, ור"א קבלו בסתם דסמך ארב אשי דודאי נתן לו שיעור עשרים ולא היה ויכוח ביניהם בתחלה, מ"מ כיון דבחפץ לא היה שיעור כ' דינרין ועכשיו ע"י שליח שלח לו השאר הרי עיקר המצוה נעשה ע"י שליח: ואם נאמר שנתן לו חפץ שוה הרבה יותר מה' סלעים, ואמר לו סתם קני בחפץ זה שיעור ה' סלעים ע"מ להחזיר, ולא פירש שיעור הה' סלעים מה הוא, מ"מ נהי דרב אחא כפי שיטתו דבתר דאוסיפו עלייהו הוו עשרים דינרים, כיון לזכות בכסף שיעור כ' דינרים, מ"מ כדי שיזכה בעינן דעת אחרת מקנה, ורב אשי כפי שיטתו דהיה סבור דה' סלעים הוא פחות מזה לא כיון להקנותו בגוף החפץ כי אם שיבסר פחות תילתא ולא עוד, וכיון דהוא לא כיון להקנות לו זה היתרון לא זכה בו רב אחא, וא"כ משעה ראשונה לא נגמרה המצוה עד שישלים לו, ואם איתא דאין פודין ע"י שליח אף דקי"ל דאם לא נתן הה' סלעים בבת אחת כ"א בזה אחר זה יצא, מכל מקום גמר המצוה הוא כשמשלים, וא"כ איך שלח ליה רב אחא לומר לישדר לן מר תלתא אחרינא דמשמע דע"י שליח אם ישלח יצא:

ואולם נראה דיש לדחות דהכא מיירי דרב אשי זיכה לו לר"א ע"י שליח דקי"ל זכין לאדם שלא בפניו, ושפיר יוצא ידי נתינה ע"י זכיה ע"י אחר וכמ"ש מהרש"ל ז"ל, ונמצא דכפי זה עשה המצוה ע"י ולא ע"י שליח אלא שאחר זכייתו שלח לו השבסר זוזי ע"י שליח, וגם רב אחא דשלח לו לומר לשדר לן מר תלתא אחרינא, הוא ע"ד זה שיזכה אותם לו ע"י אחר וישלח אותם לידו. וראיתי להרב מחנ"א בהלכות זכיה סי' ל"ג שחלק על סברת

מהרש"ל בזה, והעלה דאפי' אם זיכה לו ע"י אחר אינו יוצא ידי נתינה כיון דאכתי חייב באחריותם יעו"ש, ולדידיה שפיר יש לדקדק מהך עובדא דפודין ע"י שליח:

אות עט ס"ק ב

והנה לא נתבאר בש"ס [נ, א] אם רב אשי קבלה מיניה דרב אחא הא דשלח לו לומר דלשדר ליה תלתא אחרינא דאוסיפו עלייהו, דאפשר דרב אשי לא ס"ל הכי ולא קבלה מיניה, דרב אשי ס"ל דאפילו בתר דאוסיפו עלייהו לא הוסיפו על ה' סלעים של בן, וכמ"ש שהוא סברת ר' חנינא [מט, ב] דאמר בשמעתין איסתריא סרסיא וכו', וכמ"ש מדברי רש"י והתוס' שם, וכמ"ש ראב"ן בספרו סימן נ"ז יעו"ש. וראיתי להריטב"א בחדושיו לקדושין (דף י"א ע"ב) עלה דאמרינן מאי קמ"ל תנינא ה' סלעים של בן וכו' שכתב וז"ל, תמיה מלתא אמאי לא עריב ה' סלעים של בן בהדי אידך ועבד מיניה מימרא באנפי נפשה וכו', ומורי נר"ו תירץ לי דמשום דאמרינן התם בבכורות שהוסיפו על כל השקלים האלו חוץ משקלים של פדיון הבן מני ליה הכא באנפי נפשה ונכון הוא עכ"ל. ולכאורה נראה דמשמעתין נראה איפכא, דר"א שדר ליה לומר לר"א דלישדר ליה ההוא טופיינא דבתר דאוסיפו עלייהו, ועוד דר"י אמרינן בשמעתין בפי' דס"ל דה"ס של בן הוו עשרים דינרין בתר דאוסיפו עליהם, ואיך כתב בפשיטות שלא הוסיפו על השקלים של פדיון הבן. וע"כ צ"ל דס"ל דמדלא מייתי הש"ס שקבלה מיניה ר"א, ש"מ דר"א עמד בסברתו ולא קבלה מיניה, וה"ט דס"ל דעל כל השקלים הוסיפו חוץ משל פדיון הבן והלכתא כרב אשי דהוא בתרא. אלא דק"ק בדברי הריטב"א דאמאי לא הקשה לתי' רבו לומר דהתינח לר"א אבל לרב אחא ור"י דס"ל אפכא דאף על של פדיון הבן הוסיפו מאי איכא למימר:

ועוד יל"ע דרבו של הריטב"א הוא הרשב"א ואיך אפשר דס"ל הכי דבשקלים של בן לא הוסיפו, מאחר שרבינו הגדול הרמב"ן רבו לא ס"ל הכי, דמפורש יוצא בדבריו בשמעתין דס"ל דאפי' בשקלים של בן הוסיפו, ולענין הלכה ס"ל הכי, באופן דדברי הריטב"א תמוהים, ובפרט במה שכתב בפשיטות דאמרינן התם בבכורות שהוסיפו על כל השקלים חוץ משקלים של בן כאילו הוא דבר מוסכם בגמ', ועינינו הרואות דבמחלוקת שנוי, אף במונח דרב אשי לא קבלה מרב אחא מה שאין נראה כן מפשט הגמרא. ומלבד דרבינו הרמב"ן הכי ס"ל, כ"נ שהוא סברת רוב הפוסקים ראשונים ואחרונים, וכ"כ רע"ב במתני' [מ"ז] וז"ל, השקל האמור בתורה היה בימי משה משקל ג' מאות ועשרים גרגירי שעורה, ובבית שני הוסיפו עליו והעלוהו למשקל ג' מאות ופ"ד שעורים, וכן מונים היום לה"ס של בן, נמצאו ה"ס משקל אלף וט' מאות ועשרים שעורות עכ"ל, וכ"כ הרא"ש

בפסקיו [סי' ט'] וז"ל, נמצא ה"ס משקל אלף וט' מאות ועשרים שעורים כסף עכ"ל, הרי שכתב המשקל של עכשיו שכתב רע"ב ז"ל, ועיין בתשב"ץ בח"ג סי' רכ"ו שכתב דכן כתבו הראשונים והאחרונים ודבר מוסכם הוא שה"ס של בן הוו עשרים דינרי כמו שהוא הסלע בתר דאוסיפו עליהם יעו"ש, והרואה יראה דהריטב"א בשם רבו נראה דחולק ע"ז ודו"ק:

איברא דק"ק על רבינו והרא"ש, דמאחר דרב אשי היה סבור דלא הוסיפו על שקלים של בן, ור"א קאמר ליה דאוסיפו גם לשקלים של בן, איך לא ביארו לומר דר"א ל"פ אסברת רב אחא, דאף דמעיקרא היה סובר דלא אוסיפו מ"מ מכד שמעה מר"א קבלה מיניה, כיון דבגמרא אין שום גילוי אי קבלה מיניה או לא, ופשיטא דאי לא קבלה מיניה הלכתא כרב אשי דהוא בתרא. ובשלמא לדעת הרא"ש היינו יכולים לומר דגריס בש"ס לישדר לן מר תלתא אחריני דאוסיפו עלייהו ושדר ליה, דהכי נראה שהיא גירסת התוס' בפ"ק דכתובות (דף י' ע"א) ד"ה ונותן לה ממעות קפוטקיא יעו"ש, אבל לרבינו הרמב"ן שהביא הגירסא כמו שהוא לפנינו דל"ג ושדר להו, אמאי לא ביאר זה, כיון שאינו כ"כ פשוט דרב אשי קיבל דברי רב אחא, דהדבר שקול דאפשר דרב אשי לא קבלה מיניה, ומנין יש לנו לומר שהוא פשוט דקבלה מיניה והודה לדברי רב אחא. וי"ל דס"ל לרבינו דכיון דאמרינן התם דר"י כרב אחא ס"ל, וגם רב אסי במאי דקאמר מנה צורי במנה של צורי נראה דס"ל הכי, וכמ"ש מדברי רש"י והתוס' שם, ובדברי ראב"ן בסי' הנזכר, אי לאו דרב אשי מסכים עמהם לא הוה שתיק הש"ס לומר לנו דלא קבל סברת רב אחא ולא שדר ליה, כיון דנ"מ לענין הלכה דהלכה כבתראי, אלא עכצ"ל דמעשה שהיה כך היה דקבל דבריו רב אשי ושדר ליה, ולא הוצרך הש"ס לפרש זה דמסתמא לא פליג ר"א אר"י ורב אסי דס"ל כרב אחא:

וראיתי בס' אסיפת זקנים בפ"ק דכתובות על דף י' ע"א שהביא שם בדף מ"ט של הספר בסוף ע"ד משם תלמידי ר"י שכתבו וז"ל, ואין זה נכון דבתוספתא משמע בהדיא דבאונס ומפתה אינו נותן התוספת שהוסיפו בשקלים, וכתובה מאונס ומפתה נפקא, וכי היכי דבהני אינו נותן התוספת ה"נ בכתובה עכ"ל. ועיקר תוספתא זאת שהזכירו תלמידי ר"י בקשתיה ולא מצאתיה בשום מקום לא בכתובות ולא במקומות אחרים דשייכי לזה. ואולם נראה דמסתמא כיון דאונס ומפתה אינו נותן התוספת, הכי נמי באידך דקתני במתניתין בשמעתין, ל' של עבד וק' של מוציא שם רע בהדי דאונס ומפתה, ה"ה דדינייהו כדין אונס ומפתה כיון דבחדא מחתא מחתינהו, וא"כ הוא האמת י"ל מה שהקשה הריטב"א בחידושיו לקדושין דאמאי לא עריב ה"ס של בן בהדי אידך ועבד מינה מימרא

באנפי נפשה, דהא מפורש יוצא מדברי תלמידי ר"י שם דבה"ס של בן נותן התוספת, וא"כ הוצרך תנא למעבד חלוקת ה"ס של בן מימרא באנפי נפשה, כיון דחלוקה זאת אינה שוה לאידך דקתני התם, דבה"ס של בן נותן התוספת משא"כ באחריני, והוא ממש היפך תי' הריטב"א, דאדרבה בה"ס של בן נותן התוספת ובאחריני אינו נותן התוספת:
איברא דאם תוספתא הנזכר בדברי תלמידי ר"י היא אמיתית, יש להקשות שהרי כתב רש"י בשמעתין [נ, ב] גבי הא דאמר ר"י א"ר אסי כל כסף האמור בתורה סתם כסף צורי וז"ל, היכא דכתיב שקל הוי סלע צורי דהוא ד' דינרין וכו', הרי דכללא כייל לדעת רש"י דבכל המקומות הסלע ד' דינרין דהיינו בתר דאוסיפו, ואם איתא דאונס ומפתה אינו נותן התוספת איך אמרינן דכל כסף האמור בתורה הוא הסלע ד' דינרין, ומדברי הר"מ בפ"א מהל' שקלים דין ב' מתבאר דאונס ומפתה ומוציא ש"ר ול' של עבד כולם משלמים התוספת אשר הוסיפו חכמים על השקל יעו"ש, דלא כהך תוספתא. ואדרבה לע"ד מדברי התוספתא בשלהי כתובות [פי"ב הי"ד] נראה היפך דברי תלמידי ר"י ז"ל, דאמרי' התם בזה הלשון, ה"ס של בן ל' של עבד נ' של אונס ושל מפתה וק' של מוציא ש"ר כולם אע"פ שהם בבבל גובה עליהם כסף ארץ ישראל, כסף שדברה התורה בכל מקום זה כסף צורי, איזה כסף צורי זה כסף ירושלים ע"כ, הרי דהתוספתא כלל לכולם בהדי ה"ס של בן ובחדא מחתא מחתינהו דנראה דדינם שוה לענין הפרעון, וכיון דלענין ה"ס אמרינן דנותן התוספת ה"ה בכולם, וע"כ צ"ל דמתניתין דלא עריב להו ועבד להה"ס של בן מימרא בפני עצמו לאו דוקא, ואפשר דמשו"ה לא עריב להו שלא לערב דבר מצוה בהנך כולם שהם עבירה:

אות עט (השני)

והנה לסברת הבעל ה"ג שהביא רבינו הרמב"ן הכא דס"ל דפדיון הבן דין הקדש יש לו דצריך שיוסיף חומש על ה' סלעים כדין הקדש, א"ש נמי מתניתין [מט, ב] דלא עריב פדיון הבן בהדי אחריני כיון דאין דינם שוה לענין זה דבפדיון הבן צריך חומש:
ואולם כבר כתב רבינו שדברי בה"ג בזה הם תמוהים הרבה דמה ענין פדיון הבן לפדיון הקדש, וכך כתב משם רבינו האיי גאון ז"ל. ולע"ד מלבד מה שתמהו הם עוד אני תמיה, דיותר סברא לומר בפדיון פטר חמור דאם בא לפדותו בדבר אחר ולא בשה דקי"ל [בכורות יא, א] דצריך שיפדנו בשוויו דצריך שיוסיף חומש כדין הקדש, דהא קי"ל [שם, ב] דפ"ח אסור בהנאה כהקדש, ובספ"ק דבכורות [יב, ב] במתני' אמרינן דהמפריש פדיון פ"ח ונאבד אינו חייב באחריותו לרבנן דפליגי אר"א התם, ואמרינן דה"ט דמשום דמדמו ליה למעשר שני יעו"ש, ובפ"ק דבכורות (די"א ע"א) גבי הפודה פ"ח של חבירו דס"ד

לומר דפדיונו לפודה, דכיון דאסור בהנאה להקדש מדמי ליה ורחמנא אמר ונתן הכסף וקם לו ע"ש, הרי דאפילו דאחר המסקנא אפילו פטר חמור לא דמי להקדש, מ"מ כיון דאסור בהנאה יותר מסתבר לומר דפ"ח דומה להקדש, משא"כ בפדיון הבן כיון דבכור אדם קי"ל [שם ט, ב] דמותר בהנאה, וא"כ טפי הול"ל לבעל הל' גדולות דבעי חומש בפ"ח יותר מפדיון הבן, ונהפוך הוא דסברא זאת דצריך חומש לא כתבה הבעל ה"ג ז"ל כי אם דוקא גבי פדיון הבן בהלכות בכורות דף קל"ט סוף ע"א, ובפדיון פ"ח שהביאו שם בדף ק"ס ע"א דאי פריק ליה במידי אחרינא פודה בשוויו ולא הזכיר שצריך חומש, אלמא דלא ס"ל הכי כי אם לענין פדיון הבן, ואדרבה נהפוך הוא דיותר מסתבר לומר כן בפדיון פ"ח. ועוד יש לתמוה על סברת הלכות גדולות דהא אמרינן בפרק יש בכור (דף נ"א ע"ב) דילפינן ג"ש ערך ערך מערכין, דמהאי ג"ש ילפינן דאם מת הבן אחר ל' יום חייב ליתן דומיא דערכין, וא"כ יש ללמוד דמה ערכין אין מוסיף חומש אף פדיון הבן אינו מוסיף חומש, ובערכין פשיטא דאינו מוסיף חומש כדאמרינן בפ"ג דערכין (די"ד ע"ב) יעו"ש: ולעד"נ להליץ קצת בעד הגאון ז"ל, ולפי חומר הענין אפשר להביא קצת סמך לסברא זאת ויתישב נמי הא דפ"ח, והענין הוא בהקדים מאי דגרסינן בספרי בפ' קרח [יח, טו] על פסוק אך פדה תפדה את בכור האדם וכו' וז"ל, שומע אני אף שאר בהמה טמאה במשמע ת"ל ופטר חמור תפדה בשה חמור אתה פודה ואי אתה פודה בכור כל שאר בהמה טמאה, או יכול פ"ח תפדה בשה ושאר כל בהמה טמאה בכסות וכלים ת"ל עוד במקום אחר ופ"ח תפדה בשה, בשה אתה פודה אבל אי אתה פודה בכסות וכלים, א"כ מה ת"ל אך פדה תפדה אם אינו ענין שפודין בכור כל בהמה טמאה, תנהו ענין שמקדישין בהמה טמאה לבדק הבית וחוזרין ופודין אותה מהקדש בדק הבית עד כאן לשונו, ובריתא זאת עצמה הובאה במכילתא בפרשת בא [יג, יג] ככתבה וכלשונה, וכן הובאה בפסיקתא בפרשת קרח יעו"ש:

והדבר תימה דמה בא לאשמועינן קרא הכא דמקדישין בהמה טמאה לבדק הבית ופודין אותה, הא דין זה כבר הוא בידינו מקרא שכתוב בפרשת בחקותי [כז, כו] אך בכור אשר יבוכר לה' בבהמה לא יקדיש איש אותו וגו', [כז, כז] ואם בבהמה הטמאה ופדה בערכך ויסף חמישיתו עליו וגו', וכתב רש"י בפירוש החומש וז"ל, ואם בבהמה הטמאה וגו' אין המקרא הזה מוסב על הבכור שאין לומר בבכור בהמה הטמאה ופדה בערכך, וחמור אין זה שהרי אין פדיון פ"ח אלא טלה והוא מתנה לכהן ואינו להקדש, אלא הכתוב מוסב על ההקדש שהכתוב של מעלה [שם, יא] דבר בפדיון בהמה טהורה שהוממה וכאן דבר במקדיש בהמה טמאה לבדק הבית עכ"ל, הרי דדין הקדש בהמה טמאה ופדיונה כבר

מפורש בפ' זה, וא"כ אמאי איצטריך ללמדו מהאי קרא דואת בכור הבהמה הטמאה באם אינו ענין. ודברי רש"י ז"ל דקרא דפ' בחקותי הם מפורשים בת"כ על פסוק [שם, יא] ואם כל בהמה טמאה אשר לא יקריבו ממנה קרבן לה' וגו' וז"ל, יכול בבהמה טמאה הכתוב מדבר כשהוא אומר אם בבהמה הטמאה ופדה הרי בהמה טמאה אמור, הא אינו מדבר אלא בפסולי המוקדשין שיפדו ע"כ. ובריייתא זאת הובאה בש"ס בתמורה (דף ל"ב ע"ב) יעו"ש. באופן דזו היא בידינו מוסכם דקרא דאם בבהמה הטמאה אינו מוסב על הבכור כי אם על פדיון הקדש בהמה טמאה כמ"ש רש"י. אלא שבדברי רש"י ק"ק במה שהכריח שאינו מוסב על הבכור מטעם דאי מיירי בפטר חמור אין פדיון פ"ח אלא טלה והוא מתנה לכהן, דהא קי"ל דהפודה פ"ח בדבר אחר ולא בשה צריך לפדותו בשוויו, וא"כ אפשר לפרש דהאי קרא מוסב על בכור פ"ח דאם בא לפדותו בדבר אחר אשמועינן קרא ופדה בערכך שצריך שיפדה אותו בשוויו. באופן דמהאי קרא ילפינן דמקדישין בהמה טמאה לבדק הבית, וא"כ אמאי הוצרך ללמדנו בהאי קרא דואת בכור בהמה הטמאה באם אינו ענין:

וליישב זה ס"ל להגאון דהכא איצטריך קרא ללמדו הכי כי היכי דנילף בכור אדם מהקדש בהמה טמאה מהקישא, דמה פדיון הקדש בהמה טמאה מוסיף חומש אף פדיון בכור אדם מוסיף חומש, דהיקש זה בהאי קרא כבר הוזכר בש"ס בספ"ק דבכורות [יב, ב], דה"ט דר"א דס"ל דהמפריש פדיון פ"ח ונאבד דחייב באחריותו משום דיליף מפדיון הבן בהיקשא דאך פדה תפדה וגו', ואף דאמרינן התם דלרבנן דס"ל דאינו חייב באחריותו לא דרשי היקש זה, י"ל דע"כ צ"ל דמאי דלא דרשי רבנן הך היקשא הוא מטעם דס"ל דהך קרא דואת בכור בהמה הטמאה לאו בבכור משתעי קרא, ואם אינו ענין בא ללמד דמקדישין בהמה טמאה לבד"ה כסברת תנא דספרי הנזכר, וא"כ א"א ללמוד מהיקשא לחייב באחריות פדיון פ"ח, דאל"כ אמאי לא דרשי רבנן היקשא הא קי"ל דאדם דן היקש מעצמו כדין ק"ו מעצמו, וכמ"ש התוס' בפ' לולב הגזול (דף ל"א ע"א) יעו"ש. אלא ע"כ לומר דה"ט דרבנן דלא דרשי היקשא לזה כיון שהכתוב בהקדש בהמה טמאה קא משתעי, וא"כ י"ל דאפילו לרבנן יש ללמוד מהיקש זה לחייב בחומש בפדיון הבן כדין הקדש בהמה טמאה דאם לא בא הכתוב להקיש בכור אדם להקדש אמאי איצטריך קרא כלל:

הן אמת דיש לדקדק בדברי הספרי הנזכר, דקתני תנהו ענין שמקדישין לבדק הבית וחוזרין ופודין אותו מהקדש בדק הבית, דלכאורה הא דקתני דפודין אותו מהקדש בדק

הבית אינו מובן, דאם הקדיש בהמה טמאה לבדק הבית איך אפשר לפדות אותה בהקדש ב"ה עצמו, הא אין הקדש מתחלל על הקדש אחר, ופדיון לא שייך אלא בפודה מן החולין: אשר לפי"ז היה אפשר לפרש דכוונת התנא דקרא לא אתא לאשמועינן שמקדישין לבדק הבית כל בהמה טמאה, כי אם שמקדישים אפילו בכור פטר חמור לבדק הבית, וחל ההקדש עליו מידי דהוה למאי דאמרינן בפ"ק דבכורות (דף י' ע"ב) דהמקדש אשה בפ"ח אפילו לר"י דס"ל דאסור בהנאה מקודשת במאי דביני ביני דפרקא ליה בשה ומקדשה במאי דביני ביני יעו"ש, וא"כ אם הקדיש פטר חמור לב"ה חל ההקדש במאי דביני ביני, וההקדש פודה אותו בשה מהקדש ב"ה ונותנין אותו לכהן, דהא כדי דמי השה לא חל ההקדש עליו דממון כהן הוא, וזה השה שפודין אותו מהקדש ב"ה מתחלל בשיעור השה שבגוף הפ"ח דחולין הוא, דאין אדם מקדיש דבר שאינו שלו, אבל האמת יורה דרכו דאין פשט דברי הספרי סובלים זה, דהא עיקר דרשתם הוא ליישב מאי דמשמע דדין בכור איתיה בכל בהמה טמאה, וע"ז קאמר א"כ מת"ל אך פדה תפדה וכו', ואם איתא דבמקדיש פ"ח עצמו קאמר, א"כ אכתי קשה אמאי קאמר קרא בדרך כלל וכל בכור ב"ט דמשמע דדין בכור הוא בכל בהמה טמאה, גם פשט הלשון של הספרי לא משמע הכי, דקתני אם אינו ענין שפודין כל בכור ב"ט תנהו ענין שמקדישין ב"ט לב"ה דמשמע דבמקדיש כל ב"ט מיירי אפילו אינה בכור:

וע"כ צ"ל דכוונת התנא לומר דקרא תרתי אתא לאשמועינן, דמקדישין כל בהמה הטמאה לב"ה ופודין אותה מן החולין, ואשמועינן נמי דכיון דדינא הכי דמקדישין בהמה טמאה לב"ה, ה"ה אם הקדיש פ"ח קודם פדיון חל ההקדש עליו ופודין אותו מהקדש ב"ה, ושיעור הברייתא כך היא, וחסורי מחסרא וה"ק, אם אינו ענין שפודין בכור כל ב"ט תנהו ענין שמקדישין כל ב"ט ובכור פ"ח נמי הוא בכלל, אלא שהבכור חוזרין ופודין אותו מהקדש ב"ה כאמור, וכיון דדין זה דמקדישין ב"ט לב"ה זו היא בידינו מקרא דפ' בחקותי, ואילו עיקר קרא הכי הוא לאשמועינן דחל הקדש על פ"ח לא היה צריך לאשמועינן נמי הא דמקדישין ב"ט לב"ה, אלא ע"כ צ"ל דלא הזכירו כאן כי אם לאקושי פדיון הבן לפדיון הקדש, דמה הקדש מוסיף חומש כן הפודה את בנו צריך חומש:

ועפי"ז דסברת הבה"ג הוא משום דילפינן לה מהקדש מהיקשא, יתיישב ג"כ מ"ש עליו רבינו הרמב"ן, דא"כ אמאי לא מנו לה בפ' הזהב [נה, ב] בהדי הנך דתני ה' חומשין הם, די"ל כיון דדין חומש לא כתיב בפדיון הבן אלא דילפינן מהקדש, ואם כן ל"מ למתני ולמימר ששה חומשים הם, מידי דהוה למאי דתנן התם כרם רבעי ומעשר שני דלא מנה כרם רבעי לחוד בפני עצמו כיון דמעשר שני ילפינן לה מג"ש דקדש קדש כדאמרינן בפ'

האיש מקדש (דף נ"ד ע"ב). ומה שיש לדקדק הוא דאמאי לא הזכיר לפדיון הבן בהדי הקדש, כמו שהזכיר כרם רבעי בהדי מעשר שני, לזה י"ל דתנא ושייר, דס"ל לבה"ג, כמ"ש הכריתות דאפי' בשייר א' בלבד אמרינן תנא ושייר, וכמ"ש הרמ"ז בס' יבין שמועה דף כ"ח ע"א ד"ה ודע שהכריתות וכו' יעו"ש: איברא דאם אנו עושים היקש זה דהקדש ב"ט לפדיון הבן, הא קי"ל דאין היקש למחצה וילמד עליון מתחתון ותחתון מעליון, וא"כ יש ללמוד הקדש מפדיון הבן, דכשם שהמפריש פדיון הבן ואבד חייב באחריותו, כן אם הקדיש ב"ט או דבר אחר וקודם שמסרו ליד הגזבר פדאו במעות וכיוצא ונאבדו חייב באחריותו, דאע"ג דקי"ל [חולין קלט, א] דבהקדש כ"ז שלא אמר הרי עלי אלא אמר ה"ז הקדש אינו חייב באחריותו, י"ל דהיינו דוקא כשנאבד ההקדש עצמו, אבל כשהחליפו בדבר אחר וחללו עליו דומה לשולח יד בפקדון ומתחייב באחריותו דומיא דפדיון הבן, ובחולין (דף קל"ט ע"א) אמרינן דתניא לפי שמצינו בהקדשות ומעשרות שמתחללין על מעות שבחולין נגנבו או שאבדו אינם חייבים באחריותם ע"כ, ואמאי נילף מהיקש דפדיון הבן דחייבים באחריותן:

והנה ראיתי להתוס' שם בד"ה לפי וכו' שכתבו וז"ל, תימה באיזה הקדש מיירי, אי דאמר ה"ז מאי איריא דנקט לאחר שנתחללו, אפילו הקדש עצמו נגנב או נאבד אין חייב באחריותו, אלא ע"כ דאמר עלי אע"ג דבהקדש גופיה חייב באחריותו, כיון שנתחלל [אינו] חייב באחריותו ע"כ. מתבאר מדברי התוס' דס"ל דבאומר הרי זה טפי מסתבר לומר דבהקדש גופיה חייב באחריותו ממה שיש לומר לאחר שנתחללו, וי"ל דא"כ תינח גבי הקדש דתירצו דמיירי באומר הרי עלי, אבל במעשרות דקתני נמי בכלל הקדשות מאי א"ל, הא מעשר שני קי"ל דאפילו מעשר שני עצמו אם נאבד אינו חייב באחריותו, כדתנן בפ"ב דבכורים משנה ד' ויש בבכורים מה שאין כן בתרומה ומעשר שהבכורים חייב באחריותם יעו"ש, אלמא דבגוף המעשר נמי אינו חייב באחריותו, וא"כ מאי איריא דנקט לאחר שנתחללו אפילו במעשר עצמו אינו חייב באחריותו. וע"כ צ"ל בחלוקת מעשרות דסבר האי תנא דטפי מסתבר לומר דחייב באחריותם לאחר שנתחללו, מטעם האמור דכיון דהחליפו וחללו על דבר אחר דומה קצת לשולח יד בפקדון מסתבר טפי לחייבו באחריות, וא"כ ה"ה בהקדש, ושפיר י"ל דאפילו באומר הר"ז מיירי, ואיצטריך לאשמועינן דאפילו בפדיון ההקדש אם נאבד אינו חייב באחריותו, וכ"ש בגוף ההקדש עצמו. באופן דנמצא דאפילו בפדיון ההקדש אינו חייב באחריות, ואמאי לא ילפינן מהיקש הנזכר איפכא לדעת ה"ג לפי מה ששיערנו: עוד יש לעמוד על בעל ה"ג במ"ש גבי בכור דחייב חומש וז"ל, וכמה הוי חומש דילהון שתות

מלבר כל ה' זוזי שדי עלייהו זוזא וכו', דבפרק הזהב (דף נ"ד ע"א) מסיק דסתם לן תנא במסכת ערכין כמ"ד חומשו מלבר, דחמישיתו שיהא הוא וחומשו חמשה, וכיון דסתם לן תנא הכי פשיטא דהלכה כסתם מתני' וכן פסק הר"מ בפ"ח מהלכות ערכין [ה"ה] יעו"ש, ואיך פסק הבה"ג איפכא. ומהתימה על רבינו הרמב"ן דאחר שהביא דבריו אמאי לא השיג עליו נמי בזה, וסברא זאת כתבה הבה"ג עוד שם דף קל"ח ע"ד בדין גזל הגר דחומשא מלגיו יעו"ש:

והנה סברת הבה"ג הנזכר דס"ל דבפדיון הבן צריך חומש כהקדש, לא ראיתי לשום א' מהפוסקים הראשונים אשר באו בדפוס שהזכירו כלל סברא זאת כי אם דווקא ברבינו הרמב"ן ז"ל, ולא ידעתי אמאי לא הזכירו אותה ודחו אותה כיון דס' הבה"ג היא מוצאת בס' בה"ג בפי'. לבד זה ראיתי למהר"י קולון שורש קל"ג שכתב וז"ל, ועל הפודה בכור אם צריך להוסיף חומש אני בעניותי לא שמעתי בלתי היום, והדבר זה קשה לכמה טעמים וכו', לכן בקשתי ממך לשלוח לי אותה נסחא עתיקא אשר כתבת דאומרת הכי עכ"ל, ואפילו מהריק"ו לא ראה שהיא סברת ה"ג דרב גובריה ורב חיליה כי אם עפ"י הנוסחא עתיקא שכתב לו השואל:

וראה זה דבר חדש שכתב הרב כנה"ג בי"ד סי' ש"ה בהגהת הטור אות ט"ו בשם א"ח, דאם עבר יותר מל' יום מזמנו ולא פדאו חייב להוסיף חומש יעו"ש. ואני מצאתי כדברי הא"ח שכתב כן בחידושי קדושין לא נודע למי מקדושים, שכתב שם על דף ח' ע"א, גבי מאי דאמרינן התם אלא לאו אע"ג דשוי כיון דלא קייצי אין בנו פדוי וז"ל, ונ"מ אם נאבדו וכו', אי נמי להוסיף חומש דאי לא קץ להו עד לאחר ל' יום מוסיף חומש ע"כ, הרי בפי' דסבירא ליה בפשיטות דאם איחר הפדיון מזמנו יותר מל' יום מוסיף חומש:

ואני ראיתי דברי הא"ח במקומם בי"ד כ"י, שכתב בזה הלשון, ואמרו רז"ל עברו עליו ל' יום ולא פדאו חייב להוסיף חומש עכ"ל. ובאמת שצריך לחפש באיזה מקום אמרו רז"ל כן, וכעת לא מצאתי בשום מקום בדברי רז"ל רמז מזה. ואדרבה מצאתי בספ"ק דבכורות (דף י"ב ע"ב) דמייתי התם הא דתניא אין בערכין ובפדיון הבן ונזירות ובפטר חמור פחות מל', ומוסיפין עד לעולם, הרי דקתני פדיון הבן בהדי פדיון פ"ח, ועל שניהם קתני ומוסיפין עד לעולם, דמשמע דכשם דפ"ח אם איחר פדיונו כמה זמן אינו נותן יותר על פדיונו, כן בפדיון הבן אפילו אם עבר הרבה זמן אינו נותן כי אם ה"ס ולא עוד. וכ"כ רש"י ז"ל שם בהדיא וז"ל, ואם המתין מפדיון בנו ומפדיון פ"ח כמה שנים עדיין יכול לפדותו ואינו נותן יותר עכ"ל. ונראה דדקדק רש"י ז"ל דאינו נותן יותר דסבירא ליה דאם איתא דאם המתין זמן מפדיון בנו חייב להוסיף חומש א"כ לא שייך למתני ומוסיפין עד

לעולם, דמשמע דלא יש הפרש בין פודהו בזמנו לאם המתין לפדותו אחר זמן, ואם חייב ליתן יותר נמצא דאין לו להוסיף יותר מל' כיון שחייב ליתן יותר. ונראה דכוונת רש"י הוא לומר דעיקר מאי דאתא תנא לאשמועינן דמוסיפין, היינו לומר שמוסיפין ואינו נותן יותר, ועיקר דברי רש"י הוי פי' על הברייתא, ולא שבא לחדש לנו דין זה דאינו נותן יותר, אלא דעיקר כוונת התנא הוא דמוסיפין ולא יש שום חילוק בפדיון:

אות פ ס"ק א

גרסינן בפרק האשה נקנית [קדושין ח, א] תניא עגל זה לפדיון בני וכו': הנה ברייתא זאת היא בתוספתא דבכורות פ"ו [ה"ד] ומסיים בה וז"ל, אבל אין פודין לא בעבדים ולא בשטרות ולא בקרקעות, ואפי' אמר עבד זה בה"ס לפדיון בני וקרקע זו בה"ס לפדיון בני אין בנו פדוי עכ"ל. ויל"ע דלפי מאי דמסיק רבא דרישא מיירי בדלא שוי וכגון שקביל כהן עילויה, גבי קרקעות ועבדים דפסולים לפ"ה אפילו בדשוי, מה שייך לומר ואפילו אמר עבד זה בה"ס, דמשמע דבלא שוי העבד והקרקע ה"ס מיירי, דבהכי שייך לומר לא מיבעיא בדאמר סתם עבד זה לפדיון בני דלא קביל כהן עילויה דאין בנו פדוי, אלא אפילו דפירש ואמר בה"ס דקביל כהן עילויה דאין בנו פדוי, ואם כן משמע דמשום דלא שוי ה"ס אין בנו פדוי, די"ל דבעבד וקרקע אף דקביל כהן עילויה לאו כל כמיניה, והא ליתא דפיסול עבד וקרקע מגזירת הכתוב דאין פודין בהם אפילו בדשוי. ובשלמא לרב יוסף דמוקי לרישא בדשוי, והיינו טעמא דאין בנו פדוי משום דלא קייצי א"ש, דאף בעבד וקרקע בדשוי מיירי וכיון דאשמועינן תנא ברישא דכל דבא לפדות בדבר שהוא שוה כסף צריך שומא בתחלה, ללמדנו דפיסול עבד וקרקע הוא פיסול מחמת עצמן, איצטריך תנא לומר דפסולייהו הוא אפילו באמר עבד זה בה"ס לפדיון בני דאף דשמוהו בתחלה אין בנו פדוי, אבל לרבא קשיא דלא הוה ליה למימר ואפילו אמר עבד זה בה"ס וכו', דמשמע דבלא שוי מיירי וגבי עבד וקרקע נמי היינו טעמא דאין בנו פדוי משום דאינו שוה ואפילו קבל הכהן עילויה לא מהני, ואין האמת כן דפיסול קרקע ועבד הוא מגזרת הכתוב אפילו בדשוי ה"ס:

ודוחק לומר דתנא דברייתא רבי הוא דאמרינן לקמן [נא, א] עלה דמתני' דאין פודין בעבדים וכו' דרבי ס"ל דבכל פודין חוץ מן השטרות, ועל סברא זאת קאמר תנא דהיינו דוקא בדשוי ה"ס, אבל בדלא שוי אפילו קבל כהן עילויה אין בנו פדוי, דס"ל לתנא דאפילו קבלו הכהן בה' סלעים אין בנו פדוי, אלא דוקא בגברא רבא וסודרא, אבל מעות ותכשיט אחר לא, וכמו שהיא סברת הרוקח בסי' ש"ס הביא דבריו הרב כנה"ג בסי' ש"ה הגהת ב"י אות ה' יעו"ש, ולס' הרוקח ע"כ צ"ל דעגל זה דקתני בברייתא נמי דאם קבלו

הכהן דבנו פדוי הוא דוקא דומיא דטלית דקים לן בגוויה דאדם חשוב ולדידיה שוה, דבעגל נמי לפעמים שיש לו לעשות סעודה ואינו מוצא במקום אחר ושוה לדידיה אותו עגל ה"ס, באופן דדעת הרוקח דכל דבר שאנו רואים דהכהן צריך הוא לאותו דבר לאותה שעה, כיון דקבל עליו אמרינן דמסתמא לדידיה שוה ה' סלעים לפי צורך השעה, אבל בדבר שאינו צורך שעה אפילו קבל עליו אין בנו פדוי, וא"כ בעבד וקרקע דאינם דומים לטלית ועגל אפילו קביל כהן עילויה אין בנו פדוי:

ואולם זה נראה דוחק גדול, דא"כ דהאי תנא כרבי ס"ל אם כן אמאי עריב ותני שטרות בהדי עבדים וקרקעות, כיון דפיסול שטרות הם מצד עצמם אפילו בדשוי ה' סלעים ופיסול עבדים וקרקעות הוא בדלא שוי, ועוד דלפי סברת שאר הפוסקים נראה דס"ל דלאו דוקא עגל וטלית אלא אפילו כל דבר דדרכו להתיקר בו וקביל עליה בנו פדוי, וכמ"ש הר"ן בהלכות בפ"ק דקדושין, וכ"נ משמעות רוב הפוסקים [רמב"ם פי"א מה' בכורים ה"ז, שו"ע יו"ד סי' ש"ה ס"ה], וא"כ לדידהו ה"ה עבד וקרקע אם דרכו להתיקר בהם בנו פדוי, ואי הכא מיירי בדלא שוי ורבי היא אמאי אין בנו פדוי אפילו אם קבל הכהן עליו, וי"ל ודו"ק:

אות פ ס"ק ב

וראיתי לראב"ן בסי' נ"ז שכתב לפרש שמעתין [מט, ב] דה' סלעים של בן במנה צורי וז"ל, מאי מנה צורי כלומר מה ענין סלעים אצל מנה, הכי הול"ל ה' סלעים של בן בסלע צורי שהם גדולים מסלע של תורה וכו', ומפרשה ר"א מנה של צור כלומר האי מנה לאו מנה ממש הוא, אלא לשון מנין וחשבון ואשמועינן מתני' דכל דבר שיש סכום בצור בה"ס נותנו לכהן בכל מקום לפדיון הבן, ואינו צריך לנותן לומר לכהן דבר זה אני נותן לך בה"ס, אלא נותנו סתם והוי כאילו נותן ה"ס, דדבר שאין לו סכום בצור צ"ל בפירוש בה"ס אני נותן לך, כדתניא פרה זו או טלית זו לפדיון בני אין בנו פדוי, פרה זו וטלית זו בה"ס בנו פדוי, והאי דנקט צורי משום דשומת צור הוי שומא לכל המקומות דמקום סחורה הוא וכו' עכ"ל הצריך לעניננו. ודבריו תמוהים לע"ד דנראה מדבריו דברייתא דעגל זו וטלית זו לפדיון בני מפרש אותה הרב כמו שפי' אותה רב יוסף [קדושין ח, א] לשיטתיה דבעינן שומא בתחילה, דה"ט דכל שלא פירש בה"ס אין בנו פדוי, דכל דלא שמוהו בתחלה לא סמכא דעתו ואין בנו פדוי, ומשו"ה כתב דבדבר שאין לו סכום בצורי דאין הכהן בקי בסכומו, צ"ל בפירוש בה"ס אני נותן לך כדי שיסמוך דעתו הכהן לפדות את בנו, וזה תימה דהא איפסיקא הלכתא כרבא בגמרא בפ"ק דקדושין דלא בעינן

שומא דלא כרב יוסף, ופי' הברייתא הוא כדאוקמא רבא התם דמיירי בדלא שוי וקבל הכהן עילויה:

ואין לומר דכוונת הרב לומר דאם רוצה הנותן ליתן לו פחות מה"ס כל שהוא מסכום צורי שידוע לכל חשיב כמפרש הנותן בה"ס, וכיון דקבל הכהן עילויה בנו פדוי, משא"כ בדבר שאין לו סכום בצורי, דהא ליתא דמלבד דפשט לשונו מורה בפירוש דאפילו בבא לפדותו בחמש סלעים שלימים קאמר, כאשר מבואר למעיין בדבריו הנזכרים, ובפרט למה שכתב אחר כך לפרש דברי רב אמי שכתב וזה לשונו, והוסיף ר"א לפרש ולהורות לבני מקומו דדינר זהב ערביא סכום הוא בצורי חמש סלעים שכך הוא עובר לסוחר, וכיון שכן הנותן סלע ערבי לכהן אינו צריך לומר בחמש סלעים אני נותנו לך דמסתמא בהכי קאי כיון דנישום בצורי בהכי עכ"ל, יתר ע"כ דע"כ לא אמרינן דבקבל כהן בנו פדוי אלא בנותן לו חפץ כמו טלית ועגל וכיוצא, דכיון דהוא צריך לאותו דבר דרכו להתיקר בו ושפיר מצי למימר לדידי שוה לי, אבל בנותן מעות בעין מאיזה מטבע שיהיה פחות מה' סלעים, פשיטא דאפילו קבל הכהן עילויה אין בנו פדוי, כיון דלא שייך לומר במעות לדידי שוה לי, דלא שייך להעלות בדמיו כי אם בחפץ לפי הצורך אשר יש לו בו ולפי מה שהוא חשוב בעיניו, אבל במעות לא שייך זה, ובמקבל פחות מה' סלעים הוה ליה כאילו מוחל לו השאר, ומחילה לא מהני כל שלא קיים מצות נתינה והגיעו ליד הכהן:

הן אמת דמפשט דברי הרב שכתב דבדבר שאין לו סכום בצורי צ"ל בפירוש בה' סלעים אני נותן לך כדתניא וכו', משמע דלא מטעמא דבעינן שומא בתחלה קאמר כרב יוסף, דאם כן הכי הול"ל דבדבר שאין לו סכום בצורי צריך שישומו אותו בתחלה ששוה חמשה סלעים, דלר"י דמוקי סיפא דעגל זה בה' סלעים בנו פדוי בדשוי, לא סגי באומר הנותן בה' סלעים אלא עד שישומו אותו בה' סלעים, אלא נראה דכוונת הרב לפרש פי' אחר, דטעמא דברייתא לאו משום דבעינן שומא, דלעולם כל שהנותן מפרש שחפץ זה נותן בה' סלעים דעת הכהן סומכת עליו ואדיבוריה דידיה קא סמיך ולא צריך שומא, ובאומר סתם עגל זה לפדיון בני ה"ט דאין בנו פדוי משום דענין הפדיון דומה למכר, דכיון דרחמנא אמר כל פטר רחם באדם ובבהמה יהיה לך אך פדה תפדה וגו', הרי הבכור קודם פדיה של הכהן הוא, אלא שע"י הפדיון מוכרו לאביו והפדיון לוקח חלף הבכור, ואם כן הוא צריך הכהן שיכוין להקנותו ע"י קבלת הפדיון, וכל שלא פירש הנותן בה' סלעים ואיכא למימר שלא נתן לו חפץ שוה ה' סלעים אלא פחות לפי שעה, ודעתו להשלים לו החמשה סלעים אח"כ לכהן זה או לכהן אחר, דהא קי"ל [לקמן נא, ב] דאפילו נתן לעשרה כהנים בין בבת אחת ובין בזה אחר זה יצא, ובנותן בזה אחר זה

פשיטא דבנתינה אחת אין בנו פדוי כלל עד שישלים דאין פדיון לחצאין, וכל שעדיין לא השלים מה שנתן בראשונה כפקדון ביד הכהן דמי ואם נאבד מיד כהן חייב הנותן באחריותו, ודוקא בשעה שישלים זוכה הכהן במה שנתן בראשונה ובאותה שעה הוי בנו פדוי ולא קודם, וא"כ בכה"ג שלא פירש ואיכא למימר שמא לא נתן כעת כי אם מקצת ה' סלעים בנתינת חפץ זה, הרי הכהן לא גמר להקנותו לאביו כדין פדיון עד שיתברר לו ששוה ה' סלעים או ישלים לו, ואף דהנותן כבר יודע ששוה חמש סלעים ודעתו ליתן ה' סלעים, מ"מ אין כאן אלא דעת קונה שמכוין לקנות הבן ע"י נתינה זאת, אבל דעת מקנה שהוא הכהן ליתא כיון שאינו יודע אם גמר הקנין נעשה עכשיו ע"י נתינה זאת או עד שישלים לו, ולכן צריך שיאמר לו בה"ס כדי שיכוין להקנות ע"י נתינה זאת, דכל שאומר לו סמכא דעתיה דכהן דשוי כמו שאמר ואדבוריה דידיה קא סמיך, דלא כר"י דמצריך שומא משום דלא סמכה דעתיה:

ואם כוונת הרב כן אכתי קשה דאמאי לא מוקי לה הש"ס בדשוי, ופי' הברייתא הוא באופן האמור, ואמאי הוצרכו לאוקומא בדלא שוי וקבל הכהן עילויה. וע"כ צ"ל דלא ניחא ליה להש"ס לומר טעם זה, משום דענין הפדיון אינו כעין מכר דבעינן דעת מקנה, אלא הכל תלוי בדעת הנותן, דכל שהוא מכוין לקנותו בנתינה זאת הוי פדוי, דכיון שזוכה הכהן בהן מן הדין הוי בנו פדוי אף דהכהן אינו מכוין להקנות, מידי דהוה למ"ש הרש"ל דאם אין כהן בעיר יכול לזכות הפדיון ע"י אחר ובנו פדוי וכמ"ש לעיל [אות ע"ט (ראשון) או"ק א'] בשמו, ואם איתא דפדיון חשוב כמכר איך מועיל מה שמזכה לכהן כיון דבשעת הזיכוי אין כאן דעת הכהן שיכוין להקנות, אלא ע"כ לומר דענין הפדיון הכל תלוי בדעת הנותן, דכל דהוא מזכה הה' סלעים לכהן וזוכה מן הדין בנו פדוי:

וכיוצא לזה מתבאר ממ"ש הרב כנה"ג בי"ד סי' ש"ה בהגהת הטור אות ג', שהעיד מהר"א לפפא ז"ל שדעת הרבנים מהר"ר לוי קוזי ומהר"ר מאטול ז"ל, דאפילו כהן קטן פודה את הבן, ושכן עשה מעשה הרב מהר"ר מאטול ע"כ, ואם איתא דפדיון דומה למכר איך כהן קטן פודה את הבן, הא אפילו אם נאמר דמיירי בקטן שהגיע לכלל פעוטות, דקי"ל דהפעוטות מקחן מקח וממכרן ממכר במטלטלין, אף דנאמר דלענין פדיון חשיב הבן כמטלטלין, ובכלל תקנת חז"ל דממכרן ממכר במטלטלין הוא, מ"מ איך בנו פדוי מן התורה דכיון דמן התורה אין מכירת הקטן כלום, ה"ה דאין פדיון הקטן כלום. דנראה פשוט דאפילו למ"ד דקנין דרבנן מהני לצאת י"ח מן התורה, כמו שהאריך הרבה הרב בעל מח"א בהל' משיכה סי' ב', מ"מ היינו דוקא בדבר דאיכא למימר הפקר ב"ד הפקר, דכיון דהפקר ב"ד הוי מן התורה הרי אם זכה באתרוג במשיכה שהיא מדרבנן שפיר

יוצא מן התורה, דהשתא דתקנו חז"ל דליקני במשיכה כבר זכה מן התורה מדין הפקר ב"ד הפקר, אבל גבי פדיון דאינו דבר של ממון דאף אם נניח דפדיון דומה למכר, מ"מ אין קנין לכהן בגוף הבן כמ"ש בתרומת הדשן סי' רל"ה יעו"ש, וא"כ לא שייך לומר גבי בן הפקר ב"ד הפקר וחכמים הפקירו והקנו הבן לאב כיון דלאו בר הקנאה הוא כלל, ואם כן אמאי הסכימו הרבנים הנזכרים לפדות ע"י כהן קטן, אלא מוכרח לומר דענין הפדיון תלוי בדעת הנותן ואינו כעין מכר, וכיון דקטן אית ליה זכייה מדאורייתא כשדעת אחרת מקנה לו, כיון דזוכה הקטן בה' סלעים מן התורה ממילא בנו פדוי:

הן אמת דלפי"ז יקשה דמה מייתי ר"י בשמעתין דקדושין מברייתא דעגל זה לפדיון בני וכו', וכ' התוספות שם דלליש נא קמא דפליגי באמר לה בחמשין ושוי חמשין מייתי ראיה, דהא הכא דאע"ג דשוה ה' סלעים כל שלא שמוהו בתחלה אין בנו פדוי, ולפי האמור דעיקר הפדיון תלוי ביד הנותן, א"כ כיון שהנותן יודע ששוה ה' סלעים וזיכה אותם לכהן מה לנו בידיעת הכהן, כיון שעיקר המצוה הוא הנתינה וכבר נתן לו ה"ס. והרב עצמות יוסף הוקשה לו כן בדברי התוס', ותירץ וז"ל, כיון שהכהן הוא אדון בכור זה, אם אין לו ידיעה בשיווי הדמים אין בנו פדוי, וצריך דעת כמו שצריכה האשה לידע שיעור קדושיה ע"כ, נמצא דלפי דברי התוספות דין פדיון לקדושי אשה מדמינן ליה דכמו שצריכה האשה שהיא מקנה את עצמה לידע שיעור קדושיה דבלא"ה לא סמכא דעתה, כן הכהן שמקנה הבן לאביו ע"י הפדיון צריך שידע שיעור ה' סלעים דבלא"ה לא סמכא דעתיה לפדותו, ואם כן כפי זה קשה לסברת מהרש"ל דסבירא ליה דאם אין כהן בעיר יכול לזכות לו ע"י אחר, דמה מהני זכית ה' סלעים ע"י אחר כיון דליכא דעת כהן כדי שיכוין להקנות את הבן ע"י קבלת המעות, דלפי האמור כמו שא"א לזכות לאשה ע"י אחר כדי שתתקדש לו דבעינן דעת האשה, ה"ה בפדיון לא מהני זיכוי כיון דליכא דעת כהן המקנה. וכן קשה לסברת הרבנים הנזכרים דסבירא להו דכהן קטן פודה את הבן כיון דליכא דעת מקנה, דקטן כשלא בפניו דמי כאמור: ולמאי דאתאן עלה להבין דברי ראב"ן ז"ל, י"ל דהרב סבירא ליה כסברת הר"מ בפרק ז' מהלכות אישות דין ח"י, דסבירא ליה דוקא שיראי שהאשה מתאוה להם גמרה ומקניא נפשה בלא שומא כל היכי דשוי כדקאמר, אבל במילי אחריני צריכים שומא, ומתבאר מתוך דברי הר"ן וה"מ דיצא לו זה להר"מ מדאמרינן והלכתא שיראי לא צריכי שומא, ולא אמרינן כל מידי לא בעי שומא. ואע"ג דלפי סברת הר"מ מתבאר מתוך מה שפלפל הרב ל"מ ז"ל, דמעיקרא מאי דפליג רבא אר"י דלא צריך שומא אינו אלא בשיראי ולא בדבר אחר, ולייש כפי זה מאי מייתי ר"י מההיא דעגל זה לפדיון בני, כתב דלליש נא בתרא הוא דמייתי, וס"ל

להר"מ דאף דבקדושין בשאר דברים צריכים שומא, גבי פדיון אינו כן דבכל הדברים אין צריך שומא, דגבי כהן לא שייך סמיכות דעת כדאמרינן באשה דלא סמכא דעתה. מ"מ לדעת ראב"ן י"ל דסבירא ליה כדעת התוס' דלילישנא קמא מייתי ר"י, וא"כ על כרחך צריך לומר דפלוגתייהו דרבא ור"י הוא בכל הדברים אפילו שאין האשה מתאוה להם, ומשו"ה מייתי מעגל זה לפדיון בני אף שאינו דומה לשיראי. ומשו"ה קאמר הש"ס והלכתא שיראי לא צריכי שומא, ולא קאמר הלכתא כרבא, כמו שהקשו כן הראשונים דאמאי לא קאמר הכי, ולפי האמור אתי שפיר דלרבא בכל הדברים לא צריכי שומא, ולא קי"ל כוותיה כי אם בשיראי שהאשה מתאוה להם, אבל שאר דברים צריכי שומא, ומשו"ה לא אמר סתם הלכה כרבא. ולפי זה לענין הלכה אתיא ברייתא דעגל זה לפדיון בני כפשטה, דמיירי בשוה ה' סלעים, והיינו טעמא דאין בנו פדוי משום דבעי שומא כדסבר ר"י. והא דמוקי לה רבא התם בדלא שוי וקבל הכהן עילויה, היינו לאוקומא בהכי, כי היכי דלא תקשי ליה לרבא דס"ל דלכל הדברים לא צריך שומא, אבל לדידן דלא קי"ל כוותיה כי אם בשיראי, אתיא ברייתא דעגל זה וכו' כפשטה דמשום שומא. זה נראה לשער בכוונת דברי ראב"ן לפי חומר הנושא:

אות פא ס"ק א

מתני' [נא, א] אין פודין לא בעבדים וכו', ואמרינן בגמרא מתני' דלא כרבי, דתניא רבי אומר בכל פודין חוץ מן השטרות, מ"ט דרבי דריש רבויי ומיעוטי, ופדויו מבן חדש ריבה בערכך כסף מיעט תפדה ריבה, ריבה ומיעט וריבה ריבה הכל ומאי מיעט מיעט שטרות, ורבנן דרשי כלל ופרט וכלל מה הפרט מפורש וכו', מפורש משמעתין דריבה ומיעט וריבה לרבי או כלל ופרט וכלל לרבנן הוא מפסוק דכתיב בפ' קרח ופדויו מבן חדש תפדה, דתיבת ופדויו בכל דבר משמע והוי כלל, ותיבת תפדה חזר וכלל, דאע"ג דופדויו ותפדה גבי הדדי כתיבי והדר כתיב בערכך כסף, איכא תנאי דס"ל דשתי כללות הסמוכין זו לזו והפרט אחריהם הטל הפרט ביניהם ודונם בכלל ופרט וכלל או בריבה ומיעט וריבה:

וראיתי בספרי בפ' קרח דתניא התם [יח, טז] ופדויו מבן חדש תפדה כלל כסף ה' שקלים פרט, כלל ופרט אין בכלל אלא מה שבפרט, וכל בכור אדם בבניך תפדה חזר וכלל, או כלל בכלל הראשון, אמרת לאו אלא כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט, מה הפרט מפורש נכסים דמטלטלין וכו', מכאן אמרו בכל פודין חוץ מעבדים וקרקעות ושטרות, רבי אומר בכל פודין חוץ מן השטרות עכ"ל. ובריייתא זאת ג"כ הובאה בסגנון זה במכילתא בפ' בא [יג, יג] יעו"ש. מבואר מהברייתות אלו דס"ל להאי תנא דופדויו מבן

חדש תפדה לא חשיב אלא כלל אחד, ואי לאו קרא דכתיב בפ' בא וכל בכור בניך תפדה דחזר וכלל, קרא דפ' קרח היינו דנין אותו בכלל ופרט דאין בכלל אלא מה שבפרט:
ואין להקשות דהא אמרינן בפ"ק דפסחים (דף ו' ע"ב) דאפילו למ"ד כלל ופרט המרוחקים זה מזה דנין אותו בכלל ופרט, ה"מ בחד ענינא אבל בתרי ענינא אין דנין, וכתבו התוס' שם בד"ה אבל בתרי ענינא וכו' וז"ל, והא דפריך בסוף הפרה [נד, ב] ואימא בהמתך דדברות ראשונות כלל שור וחמור פרט בהמתך דדברות אחרונות חזר וכלל, ואע"ג דמרוחקים זה מזה, היינו משום דעשרת הדברות חשיב כחד ענינא דבדבור אחד נאמרו ע"כ, דמשמע קצת מדבריהם דכלל זה דפרט וכלל המרוחקים זה מזה בתרי ענינא דאין דנין אותו בכלל ופרט, ה"ה בכלל ופרט וכלל, דכל דרחוק הכלל הראשון מהכלל והפרט האחרון כההיא דבהמתך דעשרת דברות הראשונות, אין דנין אותו בכלל ופרט וכלל כיון דרחוקים בב' פרשיות, ואם כן הכא דקרא דכל בכור בניך תפדה דפ' בא הוא רחוק מאד מכלל ופרט דכתיב בפרשת קרח איך אפשר לדון אותם בכלל ופרט וכלל:
דהא ליתא דודאי לא נאמר דבר זה דאין דנין במרוחקים בב' ענינא כי אם דוקא בכלל ופרט, אבל בכלל ופרט וכלל כהא דפדיון אף דכלל הראשון מרוחק הרבה מכלל ופרט דנין אותו בכלל ופרט וכלל. והטעם פשוט דהא מפורש התם בפ"ק דפסחים דה"ט דתרי ענינא משום דאין מוקדם ומאוחר בתורה בתרי ענינא, וכיון דאיכא למימר דאדרבה הכלל הוא אחר הפרט ונעשה מוסיף על הכלל אין דנין אותו בכלל ופרט, אבל בכלל ופרט וכלל כהא דפדיון דאפילו אם נאמר דאין מוקדם ומאוחר בתורה, מ"מ בכל צד ואופן שנאמר חשיב כלל ופרט וכלל, דאם נאמר שהכלל הראשון הוא מאוחר שפיר אפשר לדון אותו בכלל ופרט וכלל, דאם מקומו הראוי לו הוא אחר כלל ופדויו מבן חדש תפדה קודם הפרט, הרי חשיב כתרי כללי דסמיכי אהדדי דהטל פרט ביניהם ונידון בכלל ופרט וכלל, ואם נאמר דמקומו הראוי לו הוא אחר הפרט דכסף ה' שקלים הרי הוא כלל ופרט וכלל גמור כסדרו, וא"כ אם הוא מרוחק אמאי לא נידון אותו כשאר כלל ופרט וכלל:
ומה שהוקשה להתוספות שם בפ"ק דפסחים מההיא דעשרת הדברות דפ' הפרה, עיקר קושיא הוא ממאי דפריך התם ואימא בהמתך די' דברות הראשונות כלל שור וחמור דדברות אחרונות פרט ואין בכלל אלא מה שבפרט, ואע"ג דהתוס' נקטו בלשונם דמאי דפריך התם דליהוו כלל ופרט וכלל, עכצ"ל דלשון דברי התוס' ל"ד, דהא מאי דפריך התם אינו אלא דלימא דליהוי כלל ופרט, ומאי דאמרינן דבהמתך דדברות אחרונות חזר וכלל תי' הוא דמשני הש"ס התם, ומעולם ליכא שום פירכא התם אילו הוי כלל ופרט וכלל, ועיקר הפירכא הוא אי להוי כלל ופרט וע"ז מקשים התוספות דהא מרוחקים

הם, ומ"ש התוס' בהמתך דדברות אחרונות חזר וכלל לאו דבכלל הפירכא הוא זה, אלא דמייתי נמי מאי דמשני הש"ס דחזר וכלל דהפירכא הוא מכלל ופרט דוקא: והנה אמרינן בשמעתין דרבי בעלמא ס"ל דדרשינן כללי ופרטי והכא שאני דהוו תרי כללי הסמוכים זה לזה, ולתנא דבי ר"י אין זה כלל ופרט אלא ריבה ומיעט, ורבנן דמתניתין דסבירא להו דאין פודין בקרקעות וכו' סבירא להו כדאמרי במערבא דאפילו בתרי כללים הסמוכין זה לזה דנין אותו בכלל ופרט. ויל"ע דלפי תנא דספרי הנזכר דסבירא ליה דקרא דופדויו מבן חדש תפדה כלל אחד הוא, אלא דבפ' בא חזר וכלל בקרא דכל בכור בניך תפדה, לרבי אמאי ס"ל דאין ממעטין אלא שטרות, כיון דבעלמא רבי דריש כללי ופרטי, הא הכא כיון דלא הוו תרי כללי הסמוכים זה לזה, דכלל דכל בכור בניך תפדה הוא רחוק מאד בתרי עניני ליכא למימר דדנין אותו בריבה ומיעט וריבה, דהא טעמא דבי ר"י דס"ל דתרי כללי הסמוכין זה לזה דרשינן ליה בריבה ומיעט, היינו טעמא דהואיל ושינה הכתוב להשים הפרט אחר הב' כללים, ש"מ דלגלויי הוא דלא נדרוש ליה בכללי ופרטי ככל התורה כולה אלא בריבה ומיעט, וכמ"ש מרן זקני זצוק"ל בספר יבין שמועה בדף נ"ג ע"ב יעו"ש. וזה לא שייך כי אם בתרי כללי דסמיכי אהדדי דליכא למימר אין מוקדם ומאוחר בתורה כיון דבחד ענינא הוא, וע"כ לומר דשינה הכתוב במה שלא הטיל הפרט ביניהם, אבל הכא דהכלל הראשון הוא רחוק מאד בתרי עניני, דשייך לומר אין מוקדם ומאוחר בתורה, הרי אין כאן דבר ברור לומר דהפרט הוא אחר השני כללים דאפשר דהכלל הראשון דכל בכור בניך ראוי להיות אחר הכלל והפרט דפרשת קרח, וכל היכא דליכא מופת חותך לומר דשינה הכתוב להשים הפרט אחר הב' כללים הרי אין כאן שום גילוי לומר דדרשינן ליה בריבה ומיעט, דהרי זה דומה למאי דאמרינן דכלל ופרט המרוחקים זה מזה בתרי עניני לא דרשינן ליה בכללי ופרטי, דהיינו מטעם זה דאין מוקדם ומאוחר בתורה וכו', וליכא אות חותך דהפרט הוא אחר הכלל, כיון די"ל דאדרבה הכלל הוא אחר הפרט, וכ"כ הכא לענין כלל ופרט וכלל, וי"ל דע"כ צ"ל דמאי דאמרינן בספרי דקרא דפ' קרח הוא כלל אחד בלבד, הוא דוקא לת"ק, דמשו"ה ס"ל דאין פודין בקרקעות, אבל רבי דס"ל דפודין בקרקעות, ע"כ דס"ל כדאמרינן בשמעתין דרבי ס"ל דקרא דופדויו מבן חודש תפדה תרי כללי נינהו דסמכי אהדדי ודרשינן ליה בריבה ומיעט: אשר עפי"ז אפשר ליישב דברי הרמב"ם דבפ' י"א מהל' בכורים [ה"ו] פסק כתנא דמתני' דאין פודין בעבדים וקרקעות, וע"כ דס"ל דהלכתא כדאמרי במערבא דאפילו בב' כללי הסמוכין זה לזה דנין אותו בכלל ופרט, ואילו בפרק ב' מהל' מאכ"א [הי"ח] פסק כתנא דבי ר"י גבי במים במים, דהיכא דאיכא תרי כללי סמוכין זה לזה דריש להו בריבה ומיעט, ורבי

חריצין ונעיצין אף שאינם נובעים, דכיון דמושכין אסורים, וזהו תרי פסקי דסתרי אהדדי. וכבר עמד בזה הרב פר"ח בי"ד סי' פ"ד ס"ק ז' יעו"ש. אמנם לפי הברייתא דספרי י"ל דס"ל להר"מ דאף דקי"ל כתנא דבי ר"י דדריש להו בריבה ומיעט, מ"מ הכא פסק כתנא דמתני' דאין פודין בקרקעות וכו', ולא פסק כן מטעם דאמרי במערבא דדרשינן ליה בכלל ופרט, אלא היינו טעמא משום דפסק כת"ק דספרי הנזכר, דס"ל דקרא דופדויו לא הוי אלא כלל אחד בלבד, אלא דבפרשת בא חזר וכלל, דלהאי תנא כיון דלא הוו ב' כללי הסמוכין זה לזה דרחוקים הם בב' ענייני, ואיכא למימר אין מוקדם ומאוחר בתורה, הרי ליכא דבר ברור לומר דהפרט הוא אחר התרי כללי לכשנאמר דמדשינה הכתוב להשים הפרט אחר הב' כללים ש"מ דדרשינן בריבה ומיעט, כיון דאדרבה יש לומר דלא שינה קרא דכלל הראשון ראוי להיות מקומו אחר הפרט כאמור:

ואף על גב דבשמעתין אמרינן דלרבנן דסבירא ליה דאין פודין בקרקעות היינו טעמא משום דסבירא ליה כדאמרי במערבא, ולא אמרו דלרבנן אף דסבירא להו כתנא דבי ר"י טעמייהו דרבנן משום דלא סבירא להו כרבי דקרא דופדויו הוו תרי כללי, אלא אינהו סבירא להו כתנא דספרי דס"ל דאינו אלא כלל אחד, לא מפני זה י"ל דסברא זאת דת"ק דספרי דחויה היא בש"ס בשמעתין מדלא אמרו כן בסברת רבנן, די"ל דלעולם דסברת תנא קמא דספרי לאו סברא דחויה, דה"ה דהו"מ למימר הכי דרבנן דת"ק דספרי ס"ל דבטעמייהו דרבנן איכא למימר ב' טעמים, או דס"ל כדאמרי במערבא או דסבירא להו כת"ק דספרי, וחדא מינייהו נקט הש"ס, ומיהו אנן בדידן לענין הלכה דהא קי"ל כתנא דבי ר"י בעלמא, וע"כ הכא לענין פדיון קי"ל כרבנן לגבי רבי דהלכה כרבי מחבירו ולא מחביריו, ובפרט דסתם לן תנא דמתני' דלא כרבי וקי"ל הלכה כסתם משנה, על כרחך צ"ל דלענין זה קי"ל דטעמא דסתם מתני' דאין פודין בקרקעות וכו' הוא מטעם דסבירא ליה כת"ק דספרי, זה נראה ליישב דברי הר"מ לפי חומר הנושא: וראיתי להרב תוי"ט במתני' [פ"ח מ"ח] שהקשה על הר"מ והרע"ב, דפסקו כר' עקיבא בשבועות דדריש בכל התורה כולה ברבויי ומעוטי, ומשו"ה מחייב בשבועה דלשעבר, דאמאי לא דחו מתני' דאין פודין בקרקעות וכו' מהלכה כיון דע"כ תנא דמתניתין דריש כללי ופרטי יעו"ש. ולעד"נ דיש ליישב דהא הא דתני דבי ר"י דסבירא ליה דב' כללי הסמוכין זה לזה דדנין אותו בריבה ומיעט, ה"ט הואיל ושינה הכתוב להשים הפרט אחר הב' כללים ש"מ דלגלויי דלא נדרוש בכלל ופרט ככל התורה אלא בריבה ומיעט כמ"ש לעיל, וא"כ י"ל דדוקא משום דסבירא ליה דבכל התורה דריש כללי ופרטי, משו"ה בשינה הכתוב להשים הפרט אחר הב' הכללים דריש בריבה ומיעט, אבל למאן דדריש בכל התורה

בריבה ומיעט אפילו כשהכלל הב' אחר הפרט, א"כ כששינה הכתוב להשים הפרט אחר הב' כללים, ע"כ לגלויי אתא כי היכי דלא נדרוש ברבויי ומעוטי ככל התורה אלא בכללי ופרטי, דאי בריבה ומיעט למה שינה הכתוב להשים הפרט אחר הכללים, כיון דאפילו כתוב הכלל הב' אחר הפרט דרשינן ליה ברבויי ומעוטי, באופן דלפי טעם הנזכר מאן דדריש בכל התורה בכללי ופרטי בב' כללות הסמוכין זה לזה דריש ברבויי ומעוטי, ומאן דדריש בכל התורה ברבויי ומעוטי בב' כללות הסמוכין זה לזה דריש בכללי ופרטי, וה"ט דאמרי במערבא דדרשינן בכללי ופרטי משום דסבירא להו דבכל התורה דרשינן רבויי ומעוטי, וא"כ מתניתין דאין פודין בקרקעות אתיא שפיר כר"ע דדריש בכל התורה כולה ברבויי ומעוטי [שבועות כו, א], ומינה דבב' כללות הסמוכין זה לזה דרשינן כללי ופרטי. זה נראה פשוט ואין צורך לדחוק מה שדחק התוי"ט ליישב זה. ואי קשיא הא קשיא דכיון דפסק הר"מ כרע"ק דדריש ברבויי ומעוטי, וא"כ ע"כ לדידיה בשינה קרא וכתב הפרט אחר הכללים דרשינן ליה בכללי ופרטי, א"כ איך פסק בפ"ב מהל' מאכ"א כתנא דבי ר"י בהני כללי דבמים במים דדרשינן ליה ברבויי ומעוטי, והוו תרי פסקי דסתרי אהדדי:

אות פא ס"ק ב

והנה בהא דאמרינן [נא, א] דלרבנן אין פודין בשטרות משום דילפינן לה בכלל ופרט וכלל, דמה הפרט מפורש דבר שגופו ממון יצאו שטרות דאין גופן ממון, וכן לרבי אין פודין בשטרות דדריש רבויי ומעוטי דמאי מיעט מיעט שטרות. יש לעמוד דכבר נודע דדעת הרי"ף בפ' הכותב [כתובות פה, ב וברי"ף דף מ"ד ע"ב] והר"מ בפ"ו מהל' מכירה [הי"ב] דקנין שטרות מדרבנן, דמן התורה אין הראיות נקנות אלא גוף הדבר בלבד קנוי יע"ש, והקשו הראשונים על סברא זאת מההיא דאמרי' בפ' הזהב (דנ"ו ע"ב) גבי אונאה, וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך דבר הנקנה מיד ליד יצאו קרקעות ועבדים, וכי תמכרו ממכר מי שגופו מכור ומי שגופו קנוי יצאו שטרות שאין גופן קנוי, ואם איתא דקנין שטרות דרבנן איך ממעטינן שטרות מאונאה מקרא, ונאמרו תירוצים הרבה בקושיא זאת, והיותר נכון כתב הר"ן בפ' הכותב, דעיקר קרא למעוטי קרקעות ועבדים אתא, ואעפ"כ ממעטינן שטרות מאונאה לפי שאין בכלל הכתוב אלא דבר המטלטל וגופו קנוי ומכור, אבל מידי אחרינא לא, הלכך שטרות מכירה דרבנן כיון דאין גופן קנוי ומכור אין להם אונאה. ולפי תי' זה א"ש נמי הא דפדיון הבן, די"ל דעיקר קרא אתא למעט קרקעות ועבדים ואפ"ה מפקינן שטרות מפדיון לפי שאינם בכלל הכתוב אלא דבר המטלטל וגופו קנוי, ושטרות בקנין דרבנן אין גופן קנוי:

ואולם לרבי דדריש רבויי ומעוטי ורבי כל מילי ומיעט שטרות בלבד לא שייך תירוץ הר"ן, דהא לרבי עיקר המיעוט דבערכך כסף אתא למעט שטרות, וכיון דמן התורה אין להם קנין איך בא הכתוב למעט שטרות, הא פשיטא דאין בנו פדוי, כיון דמסתמא אין בנו פדוי כ"א עד שיזכה הכהן בפדיון, ומן התורה במסירת השטר ליד הכהן אינו זוכה בחוב הכתוב בו, ולפי תי' הר"ן קשה על הרי"ף והר"מ מסוגיא זאת. ואין לומר דעיקר קרא לא אתא למעוטי הפודה בשט"ח שחייבים לו אחרים, כיון דאין קנין להם מן התורה, אלא עיקר קרא אתא למעוטי לפודה בשטר חיוב שאם כתב לכהן חייב אני לך חמש סלעים אין בנו פדוי כיון דאין גופו ממון, די"ל דהא דהפודה בשטר חוב דאין בנו פדוי הוא מטעם פיסול שטר חוב דאין גופו קנוי, דמאי דאמר עולא בשמעתין [נא, ב] גבי שטר חוב דבר תורה בנו פדוי לכשיתן, היינו דוקא דחלות הפדיון אינו אלא לאחר שנתן, אבל משעה ראשונה אינו פדוי למפרע מטעם זה דשטרות דאין גופן ממון. דהא ליתא דהא דעת הר"ן בפ"ק דקדושין דלכל הדברים המתחייב בשטר לא חשיב כסף, ואם קדש אשה בשטר חיוב שנתחייב לה מנה אינה מקודשת, וכיון דמסברא לענין קדושין אמרינן הכי בלא שום ילפותא דקרא, מ"ש לענין פדיון דאיצטריך קרא לרבי, ואם נאמר דעיקר קרא אתא להכי, א"כ י"ל דמדאיצטריך קרא גבי פדיון למעט ש"מ דבעלמא לענין קדושין ולענין קרקע וכיוצא חיוב בשטר חשיב ככסף. ועיין מה שהארכתי בהא דשטר חיוב בספר תוספת דרבנן באות פ':

והנה רבינו הרמב"ן בחי' לבתרא בפ' הספינה על דף (ע"ז ע"א) תי' לקושיא זאת מההיא דאונאה וז"ל, והא דהקשו מדתנן אין להם אונאה, לאו מילתא היא דכי איצטריך קרא להיכא דזבין ליה שטר ולא חזר בו עד שגבה הלוקח את חובו דתו ל"מ הדר ביה, ורחמנא מעטיה מדין אונאה כיון דשטר מכר לו מתחלה עכ"ל, ותירוץ זה נמי שייך הכא, דכי איצטריך קרא להיכא דנתן לו לכהן שטר חוב דאחרים לפדיון בנו ולא חזר בו עד שגבה הכהן את חובו דתו לא מצי הדר ביה, דאפילו בכה"ג שכבר בא הממון ליד כהן וזכה בו, רחמנא מיעטיה דאין בנו פדוי כיון דמעיקרא שטר נתן לו לפדיון מתחלה. אך קשה דא"כ איך אמרינן בשמעתין עלה דמתניתין [נא, א] דכתב לכהן חייב אני לך ה' סלעים דאין בנו פדוי, ואמר עולא [נא, ב] דבר תורה בנו פדוי לכשיתן, ומ"ט אמרו אין בנו פדוי גזירה שמא יאמרו פודין בשטרות, ואם איתא לסברת רבינו הרמב"ן אמאי בנו פדוי מן התורה לכשיתן כיון דסו"ס מתחילה שטר חיוב בעלמא הוא דנתן לו, ומ"ש מנותן לו שטר חוב דאחרים דאפי' אם גבה החוב אין בנו פדוי כיון שמעיקרא שטר שאין גופו ממון נתן לו, ועיקר קרא להכי הוא דאתא, וי"ל:

אות פא ס"ק ג

ועלה דתנן [נא, א] ולא בהקדשות פריך הש"ס פשיטא לאו דידיה נינהו, ומשני אימא ולא הקדשות בכל אלו. ויש לחקור דאמאי הוצרך הש"ס להגיה לישנא דמתניתין דלא הקדשות באלו קאמר, בהיות שאפשר לאוקומא כפשט לישנא דמתניתין דאפדיון קאי שלא יפדה בהקדשות ממש, והכוונה דאתא לאשמועינן דאם פדה בהקדש בדק הבית בשוגג דלא ידע שהיה של הקדש, דמהו דתימא דכיון דקי"ל כר' יהודה דאמר בפרק האיש מקדש (דף נ"ב ע"ב) דהמקדש אשה בהקדש בשוגג הרי זו מקודשת, דכיון דהקדש בשוגג מתחלל בהוצאה מרשות לרשות הרי נתחלל ביד האשה וזכתה באותו הקדש ושפיר מתקדשת בו, וא"כ ה"ה הכא לענין פדיון, דכיון דהוציאו מרשות הקדש ונתנו לכהן בשוגג הרי נתחלל ביד הכהן ויכול כהן ליהנות ממנו ושפיר בנו פדוי, קמ"ל מתני' דאין בנו פדוי:

וה"ט כההיא דאמרינן בר"ה (דף כ"ח ע"א), אמר רב יהודה בשופר של עולה לא יתקע ואם תקע יצא, מ"ט עולה בת מעילה היא כיון דמעל בה נפקא לחולין, מתקיף לה רבא אימת מעל לבתר דתקע כי תקע באיסורא תקע, אלא אמר רבא לא יצא ע"כ. הרי מפורש דלרבא דקי"ל כוותיה אף דיצא לחולין ע"י מצות התקיעה, מ"מ כיון דכי קא תקע באיסורא תקע דכיון דע"י המצוה נעשית העבירה דמעל בהקדש לא יצא, וה"ה הכא דכיון דבשעת נתינת הפדיון לכהן שהוא עיקר המצוה באיסורא עבד לא יצא ואין בנו פדוי, ועיקר מתניתין אתא לאשמועינן דלא כר"י דהתם דס"ל דאם תקע בשופר של עולה יצא:

וי"ל דההיא דשופר לאו מטעם מצוה הבאה בעבירה הוא, דהא אפשר דבשוגג לא שייך מצוה הבאה בעבירה, אלא עיקר טעמא הוא דהכא כיון דעיקר התקיעה הוא לשם מצוה ואין כוונתו לתקוע לשיר, אי לאו דמקיים המצוה נמצא דלא נהנה מן ההקדש, דבלא קיום המצוה אינו נהנה בתקיעתו כלל, וא"כ אם אנו מורין לו שיצא נמצא דאנו גורמין שיעבור האיסור ויהנה מההקדש וכאילו מורין לו לכתחלה שיהנה מההקדש, ולכן אנו מורין לו דלא יצא ויחזור ויתקע בהכשר, דבהכי נמצא למפרע דלא נהנה מן ההקדש. וכן מתבאר בדברי הרשב"א בחידושיו ליבמות על דף ק"ג ע"ב ד"ה א' סנדל וכו' שעיקר הטעם הוא זה יעו"ש:

ולפי טעם זה בפדיון ליכא למימר דמורין לו כן דאין בנו פדוי כדי שלא יהיה מועל בהקדש, דהא אפילו דאין בנו פדוי מ"מ מעל בהוצאה מרשות לרשות, דהקדש שנתנו לחבירו מעל בהוצאה מרשות לרשות, אף שמן הדין לא קנה דאין אדם מקנה דבר שאינו

שלו, וה"ה הכא דאף דאין בנו פדוי ולא קנה הכהן מ"מ כיון דהוא כיון ליתן לו במתנה בשוגג מעל, וא"כ ליכא שום תקון במה שמורין לו דאין בנו פדוי, ומשו"ה לא ניחא ליה להש"ס לאוקמא מתניתין בהכי:

איברא דשוב ראיתי דסברא זאת דמעל בהוציאם מרשות לרשות בלבד, לא ניתן ליאמר כי אם לסברת רבינו הרמב"ן והרשב"א והריטב"א בחי' בפ' האיש מקדש [נו, ב] גבי מתני' דמכרן וקדש בדמיהן מקודשת, דצדדו שם לומר דשפיר מיירי מתניתין במוכר לישראל ולא הכיר בהם הלוקח שהם איסורי הנאה, דאע"ג דהמקח מקח טעות וצריך שיחזיר את הדמים, מ"מ בקידש בדמיהם מקודשת דאין המעות גזל ביד המוכר, דכיון דלהנפוקינהו מסרם בידו אף שנתבטל המקח יש לו רשות להוציאם וכמלוה הם בידו ומשלם מביתו, וכן דעת הר"ן שם בהלכות יעו"ש, דלפי סברא זאת בפודה בנו בהקדש בשוגג, אף במונח דאנו מורין לו דאין בנו פדוי מעל, דכיון דאם היה זה בממון שלו ונתבטל הפדיון מפני איזה סיבה דאין בנו פדוי, יש לו רשות לכהן להוציא המעות וכהלואה הם בידו, א"כ ה"ה בהקדש דמעל דכיון דעשה מעשה דאם היה ממונו קנה אותם הכהן הרי חשיב הוצאה מרשות לרשות ומעל:

אמנם לדעת הרא"ש שם בפ' האיש מקדש [סי' ל"א] והטור בא"ה סי' כ"ח, דס"ל דאם לא ידע הלוקח שהם איסוה"נ והוי מקח טעות המעות הם גזל ביד המוכר ואין לו רשות להוציאם ולשלם מביתו יעו"ש, א"כ בכה"ג דפדיון כל דאם פדאו מממונו ונתבטל הפדיון המעות הם גזל ביד הכהן, א"כ בפודה בהקדש נמי אם אנו מורין לו דאין בנו פדוי אנו מתקנין לומר דלא מעל, דכיון דבממון הדיוט אין הכהן זוכה במעות, לא מעל. דאין לומר דלענין מעילה ע"י הוצאה מרשות לרשות אינו תלוי כשיזכה בהם המקבל מן הדין, מטעם דסתם מוציא אינו זוכה המקבל מן הדין כיון שאין בידו ליתן דבר שאינו שלו, ועכצ"ל דהעיקר תלוי בכוונת המוציא, דכיון דהוא כיון להוציא מעל אף דלא זכה המקבל, דהא ליתא דנהי דתלוי בכוונת המוציא מ"מ בעינן דהמוציא יעשה מעשה הקנאה בהוצאה זאת, באופן שאם היה ממונו היה המקבל זוכה בו לגמרי, אבל כל שלא עשה מעשה קנין שאף אם היה ממונו לא היה זוכה המקבל לא שייך מעילה, כדאמרינן בפ' השואל (דף צ"ט ע"א) דלמ"ד דהשואל קורדום לא קנה עד שיבקע בו, ה"ה לענין מעילה דהמשאיל קורדום של הקדש דלא מעל עד שיבקע בו חבירו ויעשה מעשה הקנאה יעו"ש:

אלא דהיפך מזה יש להוכיח, מההיא דאמרי' בפ' הא"מ (דף נ"ג ע"ב) עלה דמתני' דלר"מ בהקדש במזיד קדש בשוגג לא קדש, בעא מיניה רבא מר"ח לר"מ אשה אינה מקודשת

מעות מהו שיצאו לחולין, א"ל אשה אינה מתקדשת מעות היאך יצאו לחולין, וע"ז אמרי' עוד בעא מניה ר"ח ב"א מר"ח במכר מאי א"ל אף במכר לא קנה ע"כ, ומתבאר מתוך דברי חי' קדושין לא נודע למי מקדושים דלר"ח ס"ל דלר"מ איכא מעילה נמי בהוצאה מרשות לרשות בנותן מתנה, או מלוה לאחר מעות הקדש בשוגג, וכ"מ עוד ממ"ש החי' קדושין הנזכר שם בדל"ו מהספר ע"ג, גבי הא דאמרי' התם (דנ"ד ע"ב) דלבר פדא אין מעילה לר"מ אלא באכילה שכתב וז"ל, ולא פליגי בר פדא ור"י אלא במתנה לדר"י מעל ולבר פדא לא מעל, ובמקח וממכר ובקדושי אשה תרוייהו מודו דאין מתחלל למר משום טעות ולמר משום דינא משום דלא אתהני מגוף ההקדש וכו' יעו"ש, וכתב דה"ט דדוקא בקדושי אשה ובמכר הוא דליכא מעילה משום דהוו קדושי טעות ומקח טעות, דתרוייהו לא ניחא להו דליתחל ההקדש על ידם, משא"כ במתנה או בהלואה דכיון דקא רווח מקבל אע"ג דמחל ההקדש על ידיה כיון דאיהו לא מעל ניחא ליה, ואם איתא דבעינן שיעשה מעשה הקנאה באופן דאם היה ממונו היה זוכה בהם המקבל, א"כ הכא במתנה לר"מ אמאי מעל, נהי דהמקבל ניחא ליה דיתחלל ההקדש ע"י, מ"מ לגבי הנותן מתנה בטעות היא דמסתמא לא ניחא ליה דיתחלל ההקדש על ידו, דמה"ט במכר לא קנה דמקח טעות הוא, ועכצ"ל דשאני מכר דתרוייהו לא ניחא להו, משא"כ במתנה דכיון דאחד מהם ניחא ליה איכא מעילה, אע"ג דמן הדין אם היה ממון הדיוט כיון דהנותן נתן בטעות לא קנה, אלמא דלענין מעילה לא בעינן שיעשה מעשה הקנאה גמורה כהקנאה דהדיוט:

וצריך לחלק בין זה להה"א דהמשאיל קורדום דהקדש והחילוק הוא, דשאני ההיא דהמשאיל קורדום דעכ"פ בעינן שיעשה לפחות מעשה הקנאה שיהא ניכר לעיני הרואים שכבר נתנם במתנה וזכה בהם המקבל מי שלא ידע שהם הקדש, וכל שבקורדום לא עשה קנין הבקוע דבאופן זה כל הרואה הקנאה זאת מכיר שלא עשה אופן הקנאה לא מעל, אבל בהא דלר"מ מעל במתנה אף דהנותן נתן בטעות ומן הדין אם היה בממונו המתנה בטלה לית לן בה, דכיון דלעיני הרואים הרי עשה מעשה הקנאה שכבר משך המקבל כדין, וכל מי שאין לו ידיעה דהוי הקדש חושב דהמקבל כבר זכה כדין כל כה"ג מעל. והנה כי כן בענין פדיון לדידן דקי"ל כר"י דהמקדש בהקדש בשוגג מקודשת דלא ס"ל דתרוייהו לא ניחא להו, א"כ הכא אפילו לסברת הרא"ש דהמעות גזל איכא מעילה, ומשו"ה לא ניחא לש"ס לשנויי הכי, דאפילו אם מורין לו דאין בנו פדוי מועל וליכא תקנתא, וא"כ לר"י אם נתן הקדש בפדיון בנו בשוגג כיון דנתחלל ההקדש אפשר דבנו פדוי דומיא דקדושין:

ועוד י"ל דעיקר הקושיא אמאי לא משני הש"ס דמתני' אתא לאשמועינן בפודה בהקדש בשוגג, דלא ניחא ליה לש"ס לשנויי הכי, כיון דקתני לשון דאין פודין דמשמעו דאין פודין לכתחלה, דנראה דלכתחלה נמי איכא רבותא ואתא לאשמועינן דלא יפדה לכתחלה בהקדש, ולכתחלה לא שייך אלא בבא לפדות בהקדש במזיד, דאילו בשוגג לא שייך אזהרה שלא יפדה כיון דאינו יודע שהוא הקדש, ובמזיד פשיטא כיון דלאו דידיה הוא, ואי כוונת התנא לאשמועינן אם פדה בשוגג לא הוה ליה למימר לישנא דלכתחלה, אלא אם פדה בהקדש אין בנו פדוי הול"ל. והא אין לומר דלוקמא מתני' כר"מ דאמרינן התם בפרק האיש מקדש (דף נ"ד ע"ב) דאומר היה ר"מ הקדש במזיד מתחלל בשוגג אין מתחלל ולא אמרו בשוגג מתחלל אלא לענין אכילה יעו"ש, וא"ש לישנא דלכתחלה, דקמ"ל דאע"ג דבמזיד מתחלל ובשעת נתינת הפדיון ליד הכהן מתחלל ונמצא שפדה בחולין, אפ"ה לא יפדה בהקדש כיון דלכתחלה אסור למעול בהקדש להוציאו לחולין, ואף דזה פשוט מ"מ עיקר החידוש הוא לומר דאפי' בדיעבד אין בנו פדוי, דהקדשות דומיא דעבדים וקרקעות קתני דאפי' בדיעבד אין בנו פדוי כיון דהוי מצוה הבאה בעבירה, דהא ודאי לא ניחא ליה להש"ס לאוקומא לסתם מתני' כר"מ, כיון דסתם לן תנא במעילה כר"י כדאמרי' התם בפרק האיש מקדש בדף הנזכר דמשו"ה קי"ל כר"י יעו"ש:

אות פא ס"ק ד

עוד יש לחקור דאמאי לא משני [נא, א] דהני הקדשות דמתני' בקדשים קלים מיירי, דאם פדה בבהמת שלמים או בדמי שלמים דאין בנו פדוי, ומתני' ר"י הגלילי היא דאמר [ב"ק יב, ב] קדשים קלים ממון בעלים הוא וחשיבי כדידיה, וכיוצא לזה מוקי הש"ס מתני' דר"פ מעשר בהמה [נג, ב] דקתני מעשר בהמה נוהג בחולין אבל לא במוקדשין, ופריך פשיטא לאו דידיה נינהו, ומשני בקדשים קלים ואליבא דר"י הגלילי דאמר קדשים קלים ממון בעלים הם, סד"א ליעשרו קמ"ל יעו"ש, ובפרק האיש מקדש (דף נ"ב ע"ב) גבי מתניתין דהמקדש בחלקו בין קדשי קדשים ובין קדשים קלים אינה מקודשת, ופריך נימא מתני' דלא כר"י הגלילי וכו', ומשני אפי' תימא רבי יוסי הגלילי כי קאמר ר"י הגלילי מחיים אבל לאחר שחיטה לא מ"ט כי קא זכו משלחן גבוה קא זכו ע"כ, דמתבאר מזה דאם קדש אשה בקדשים קלים מחיים מקודשת לר"י הגלילי, דממון בעלים הם וניתן במתנה ושפיר זוכה האשה בו להתקדש בו, ובפסחים (דף פ"ט ע"ב) מוכח דהמוכר שלמיו דקתני התם דלא עשה ולא כלום היינו דלא כר"י הגלילי, דלר"י הגלילי מכירתו מכירה וזוכה הלוקח להקריבו במקום הבעלים יעו"ש, וא"כ ה"נ אפשר לומר דמתני' כפשטא היא ומיירי בקדשים קלים ואליבא דר"י הגלילי דס"ל דממון בעלים הם מחיים,

וא"כ אם נתן לכהן בהמת שלמים דשוויה ה' סלעים או ה' סלעים מדמי שלמים כיון דממון בעלים הוא שפיר י"ל דליהוי בנו פדוי, וקמ"ל מתני' דאפילו לר"י הגלילי אין פודין בהם:

וה"ט דאם נתן לכהן ה' סלעים בצמצום משלמים או מדמי שלמים נמצא דחשיב כאילו פדה בפחות מחמש סלעים, שהרי הכהן צריך להקריבו וחייב להקריב אימורים לגבוה וליתן חזה ושוק לכהן העובד, ונמצא שנתן לפדיון בנו דבר שאינו שוה חמש סלעים דהא צריך לחסר מהם כל הנזכר, ואע"ג דהכהן המקבל הפדיון יכול להקריב קרבנו בכל עת שירצה אפילו בשאינו בית אב שלו וזוכה הוא בחזה ושוק כמ"ש הר"מ בהלכות כלי המקדש בפ"ד [ה"ז] יעו"ש, מ"מ הוא זוכה משלחן גבוה חלף עבודתו ואינו נהנה בשיעור חזה ושוק מצד הפדיון כי אם גרמא בעלמא היה הפדיון, אבל עיקר ההנאה (בלא) [בא לו] חלף עבודתו:

אות פא ס"ק ה

עוד י"ל בשמעתין [נא, א] דהא אמרי' בנדרים (דף כ"ט ע"א) דהאומר נטיעות האלו קרבן עד שיקצצו כיון שנקצצו יצאו לחולין דקדושת דמים פקע בכדי וקדושת הגוף לא פקע בכדי, ופריך וקדושת הגוף לא פקע בכדי והתנן שור זה עולה כל ל' יום ולאחר ל' יום שלמים, כל ל' יום עולה לאחר ל' יום שלמים, ומשני הכא במאי עסקינן דאמר לדמי יעו"ש, מפורש יוצא דקדושת דמים פקע בכדי, דאם אמר הרי זה הקדש ל' יום לבדק הבית, שלשים יום הוי הקדש ואחר הל' יום יוצא לחולין בלא פדיון, וא"כ אמאי לא מוקי מתני' בהכי דאין פודין בהקדשות כאילו שהם הקדש לזמן, שאחר עבור הזמן קדושתייהו פקע בכדי בלא פדיון, דמהו דתימא דכיון דאחר שיעבור גבול זמן ההקדש הוו חולין גמורים דקדושת דמים פקעה א"כ בתוך זמן ההקדש נמי נחשבים כממונו, כדס"ד בש"ס בפרק כל שעה (דכ"ט ע"ב) גבי האוכל חמץ של הקדש בתוך הפסח דלמ"ד מעל ה"ט דכיון דאחר המועד הוי ממון בתוך המועד נמי חשיב ממון דדבר הגורם לממון כממון דמי, וה"ה דה"נ נימא כממון דמי ופודין בהם אפילו בתוך זמן ההקדש כיון דדבר הגורם לממון כממון דמי, קמ"ל מתני' דכיון דבשעת הפדיון אכתי הקדש נינהו ולאו דידיה נינהו, אף דאחר זמן ממונו הוא דבר הגורם לממון לאו כממון דמי כדמסיק ר"א התם בפרק כל שעה יעו"ש:

ואין לומר דאם מתני' אתא לאשמועינן דבר זה דדבר הגורם לממון לאו כממון דמי, למה ליה לאשמועי' בהקדשות אפי' בחולין לישמועינן הכי, וכגון אם נתן לחבירו איזה מתנה לזמן באופן שאחר שיעבור הזמן תחזור המתנה לנותן מאיליו כל שיחזור ויתננה לו, דאם

בתוך זמן המתנה נתנה לכהן לפדיון בנו אין בנו פדוי, כיון דבשעת הפדיון היתה של חבירו ודבר הגורם לממון לאו כממון דמי, דהא ליתא דלענין ממון חולין אפשר דבנו פדוי בכה"ג, מטעם דכל קנין לזמן אינו אלא שאלה בעלמא וכמ"ש הרא"ש בפ' לולב הגזול [סי' ל'], דאע"ג דקי"ל דאם נתנו ע"מ להחזיר יצא היינו משום דצריך המקבל שיחזור ויתננו לו במתנה וצריך הקנאה, אבל אם אמר לו יהא שלך עד שתצא בו ואח"כ יהיה שלי כבראשונה מאיליו לא יצא, דכל קנין לזמן חשוב שאול ולא יצא יעו"ש, וא"כ ה"ה הכא דאפי' בתוך הזמן שלו הוא דאינו אלא כשאלה בעלמא, וא"כ לא משכחת לה דין זה כי אם בהקדשות, דהקדשות לזמן הוא הקדש גמור, ואמרי' בירושלמי בר"פ האומר בקדושין [ה"א] דהקדש לזמן מועלין בו יעו"ש:

אות פא ס"ק ו

עוד י"ל דהו"מ למימר דולא בהקדשות דקתני מתניתין [נא, א], לאו על הקדשות גמורים דוקא אתא לאשמועינן דהא פשיטא דלאו דידיה נינהו, אלא על מה שנכלל נמי בכלל הקדשות אתא לאשמועינן, והיינו פסולי המוקדשין דקדם הקדשן למומן, דקי"ל דהמקדיש בהמה תמימה ואח"כ נפל בה מום דאחר שתפדה הרי היא כהקדש לכל דבריה, דפטור מן המתנות ומן הבכורה ואסור בגיזה ועבודה ואין לה אלא היתר אכילה כדאמרי' בבכורות (דף י"ד ע"א) ובפרק הזרוע [קל, א], ופשיטא דכיון דאפי' אחר הפדיון הרי היא כהקדש לכל דבריה נכלל בכלל מוקדשים דקתני מתני', ואהא אתא לאשמועינן דבהמה זאת אף דאחר פדיון דידיה היא ויש לו היתר אכילה בה, והו"א דאם פדה את הבן בנו פדוי, מידי דהוה לפודה פטר חמור בפסולי המוקדשין דקדם הקדשן למומם, דאמרי' בבכורות (די"ב ע"א) דאי לאו דכתיב בהו בפסולי המוקדשין כצבי וכאיל ומה צבי ואיל אין פודין אף פסולי המוקדשין אין פודין, מסברא הו"א דפודין מכיון דממונו הוא ויש לו היתר אכילה בה, וקמ"ל מתני' דאין פודין בפסולי המוקדשין בפדיון הבן נמי כדין פ"ח, דבפדיון הבן נמי איכא גילויא דקרא למעט, דהא דרשינן כלל ופרט וכלל ללמוד דמה הפרט מפורש דבר המטלטל וגופו ממון וכו', ומינה נמי י"ל דמה הפרט מפורש בערכך כסף דאינו בפסולי המקודשין, דדין זה לא משכחת לה אלא בבהמה ולא בכסף, אף כל שאינו פסולי המוקדשין: וחקירה זאת יש לחקור נמי בההיא דר"פ מעשר בהמה [נג, ב] הנזכר, דפריך מוקדשים פשיטא לאו דידיה נינהו ומשני דמתני' ר"י הגלילי היא, ולפי האמור הו"מ למימר דאינו נוהג במקודשין דקתני מתני', לאו על מוקדשים גמורים דווקא אתא לאשמועינן, אלא על מה שנכלל נמי בכלל מוקדשים אתא לאשמועינן והיינו פסולי המקודשין, ואהא אתא לאשמועינן דבהמה זאת אף דאחר שפדה אותה דידיה

היא אינו חל שם קדושת מעשר עליה, אף דקי"ל דמעשר חל בין על תם ובין על בע"מ, דיהיה קדש כתיב פרט לזו שכבר היא קדש והיא כקדש לכל דבריה, וכשם שפטורה ממתנות ומבכורה כך פטורה ממעשר:

הן אמת דאמרי' בפ' מעשר בהמה הנז' (דף נ"ה ע"ב) במתני' דאינו חייב במ"ב אלא הנולד לו ברשותו אבל אם לקח מאחרים או ניתן לו מתנה פטור, ומתבאר שם בגמרא [נו, א] דאפי' נולד ברשותו אם מכרו וחזר וקנאו פטור כיון שיצאו מרשותו, שהרי פריך הש"ס שם עלה דתניא איזהו אתנן שנכנס לדיר להתעשר זה שנתנו לה וחזר ולקחו ממנה דהא לקוח הוא ופטור, ומשני דמיירי בשנתן לה באתננה עובר במעי אמו דכיון דחזר ולקחו ונולד ברשותו חייב, אלמא דאם נתנו אחר שנולד אפי' חזר ולקחו לקוח הוא ופטור, וא"כ ה"ה בהקדש דכיון שכבר הקדישו חשיב כמכרו ואף שפדאו אח"כ לא עדיף מחזר וקנאו, וא"כ בלאו טעמא דהוי הקדש פטור דאפילו חולין גמורין בכה"ג פטור:

ואולם אכתי י"ל דהקדש ל"ח כמכירה, דמכירה מעיקרא תורא דראובן והשתא תורא דשמעון מקרי, והרי יצאת מרשותו לגמרי ואין שם הבעלים עליה, משא"כ הקדש דאפי' הקדישה שם הבעלים עליה דאכתי קרבן ראובן מקרי, וכיוצא לזה אמרי' בפ' מרובה [עו, א] גבי הא דתנן גנב והקדיש וטבח, דפריך מ"ל מכרה להדיוט מ"ל מכרו לגבוה, ומשני דשאני הקדש ממכירה מטעם הנז' יעו"ש, ואפשר דה"ה הכא דלענין מעשר נמי הקדש לא הוי כמכירה וכאילו לא יצא מרשותו דמי:

ועוד אפי' אם נאמר דלענין מ"ב הקדש חשיב כמכירה, מטעם דשאני מ"ב דכיון דהוקש מ"ב לבכור בניך דמהיקש זה ילפינן מה בנך דליתיה בלקוח ומתנה אף מעשר כן, ומטעם זה אמרינן דאפי' אם מכרו וחזר ולקחו פטור דמה בנך דא"א שיצא מרשותך במכירה ומתנה דאין אדם יכול למכור וליתן את בנו כן מעשר, וא"כ ה"ה הקדש דדומיא דבנך בעינן ומה בנך דלא יצא מרשותך אפי' בהקדש דאין אדם מקדיש את בנו כן ה"ה מעשר, עכ"ז נוכל לומר דמתני' אתא לאשמועינן לענין פסולי המוקדשים כאמור, ומשכחת לה כשהקדישו בהיותו מחוסר זמן דהיינו בתוך ז' ימים ללידתו ונפל בו מום ופדאו בהיותו מחוסר זמן, דבכה"ג אפי' אם נחשוב הקדש כמכירה ויהא חשיב כמכרו וחזר וקנאו אכתי חייב במעשר, שהרי מתבאר בפ' הנז' דף הנזכר דלדידן דקי"ל דמחוסר זמן אינו נכנס לדיר להתעשר דין לקוח אינו חל על מחוסר זמן, דאפי' אם לקחו אחר שנולד כל שקנאו בהיותו מחוסר זמן חייב במעשר, ואע"ג דמח"ז אינו יכול להקדישו דאפי' לר"ש דאמרי' התם דס"ל דמחוסר זמן נכנס לדיר להתעשר, מתבאר בבכורות (דכ"א ע"ב) דהיינו דוקא מעשר אבל שאר קדשים כו"ע מודו דל"מ מקדיש ליה מח"ז, וכמ"ש

התוספות שם בד"ה אפי' מ"ז וכו', מ"מ היינו דוקא לכתחלה אבל אם עבר והקדישו קדוש, וכמ"ש התוס' בתמורה (די"ט ע"ב) ד"ה אף מחוסר זמן יעו"ש, ולפי"ז שפיר א"ל דנ"מ לאופן הנזכר דאפילו הקדישו מחוסר זמן חל ההקדש בדיעבד. ועוד דאפי' לכתחלה אפשר לומר אופן הנזכר, והוא כשהקדישו קודם שנולד, דקי"ל כר"י בתמורה (ד"י ע"א) דקדושה חל על העוברים, והתוס' שם בד"ה ואזדא ר"י וכו' בסוף הדבור הקשו, דאיך חל קדושה על העוברים דמשמע דאפי' לכתחלה מצי מקדיש ליה כיון דאסור להקדיש מח"ז לכתחלה, ותירצו דקודם שנולד מצי מקדיש ליה ומייתי ליה בבכורות מקרא יעו"ש, וא"כ שפיר א"ל דנ"מ כשהקדישו עובר וכשנולד נפל בו מום ופדאו בהיותו מחוסר זמן: אשר עפי"ז אפשר ליישב דעת הר"מ דבפ"ו מהל' בכורות [ה"ב] פסק כמתני' [נג, א] דמעשר בהמה נוהג בחולין אבל לא במוקדשין, וק"ק דכיון דבגמ' [שם, ב] מוקמינן לה כר"י הגלילי דקדשים קלים ממון בעלים הם, והר"מ נראה דאינו פוסק כר"י הגלילי ממ"ש בפ"ד מהל' מעילה דין ח' וז"ל, המוכר עולתו ושלמיו לא עשה כלום ודין תורה שיחזרו המעות חולין כמו שהיו וכו' ע"כ, ומתבאר מתוך סוגיא דפסחים (דף צ' ע"א) הנז"ל דהא דקתני המוכר שלמיו דלא עשה כלום לא אתיא כר"י הגלילי, דלר"י שלמים הם ממון בעלים ושפיר יכול למכרם יעו"ש, וכיון דפסק הר"מ דאפילו שלמים לא עשה כלום ש"מ דל"פ כר"י הגלילי, ומאחר דלא קי"ל כוותיה למה הוצרך להביא הר"מ דין זה דאינו נוהג במוקדשים, כיון דלדידן דקי"ל דאפי' קדשים קלים לאו ממון בעלים הם פשיטא דאינו נוהג בהם מעשר בהמה כיון דלאו דידיה נינהו: אמנם לפי האמור י"ל דהביא דין דאינו נוהג במוקדשין דנ"מ לפסולי המוקדשין דקדם הקדשם למומם דנכללים בכלל מוקדשים ע"ד האמור לעיל, דאף דאחר פדיון בהיותו מחוסר זמן דידיה הוא וג"כ לא חשיב לקוח כאמור, עכ"ז אינו נוהג דין מעשר בו כיון דבלא"ה הרי הם כהקדש לכל דבריהם. ומאי דבגמרא לא אמרו הכי ליישב מתני', היינו משום דעדיפא להו לומר דרבותא דמתני' הוא ג"כ לענין מוקדשים גמורים ולא לענין פסולי המוקדשין דווקא, מדקתני סתם מוקדשים ולא קתני פסולי המוקדשים בפי'. ועוד דניחא ליה להש"ס לאוקומא כרבי יוסי הגלילי דבהכי אתיא מתני' אפילו כמ"ד דמחוסר זמן נכנס לדיר להתעשר, דלמ"ד הכי הא אמרינן דלקוח אפילו אם לקחו מחוסר זמן פטור, וא"כ בפסולי המוקדשים כיון דאנו אומרים דהקדש חשיב כמכירה אפי' שפדאו בהיותו מחוסר זמן כמכרו וחזר ולקחו דמי ואפילו בחולין כה"ג פטור, אמנם הר"מ דפסק דמחוסר זמן אינו נכנס לדיר להתעשר הביא דין זה דאינו נוהג במוקדשים, ונ"מ לענין

פסולי המקודשים שקדשם ופדאם ע"ד הנזכר. ועיין במ"ש הרב ל"מ בדין זה דמעשר, ולפי מ"ש דיש ראיה ברורה דהרמב"ם אינו פוסק כר"י הגלילי, דבריו צ"ע ודו"ק:

ועוד יל"ע בהך סוגיא דמעשר כאידך חקירה שחקרנו בשמעתין, דכבר כתבנו [לעיל או"ק ה'] דמשמעתא דנדרים (דכ"ט ע"א) מתבאר דאם אמר שור זה עולה שלשים יום כל דאמר לדמי קדושת דמים פקעה, וכתב הר"ן שם דשור זה עולה לדמיו קאמר כגון שהוא בעל מום דאם הוא תם קדיש קדושת הגוף, וא"כ י"ל דאם הקדיש בכה"ג לל' יום אשמועי' מתניתין דמ"ב אינו נוהג במקודשין, דהיינו אם הקדיש לזמן באופן הנזכר דההקדש וגבול הזמן הכל היה בתוך הימים שהוא מחוסר זמן, באופן שעבר גבול זמן ההקדש בהיותו מחוסר זמן, דקמ"ל דאם הפריש למעשר בתוך זמן ההקדש לא חל שם מעשר עליו דדבר הגורם לממון לאו כממון דמי ע"ד האמור, וי"ל ודו"ק, אך בשמעתין קשה אמאי לא משני הכי כאמור:

אות פא ס"ק ז

עוד יל"ע בשמעתין [נא, א] דאמרינן בפ' כל שעה (דל"ה ע"ב) עלה דמתניתין דאין יוצאין במצה של הקדש שלא נפדה, דפריך פשיטא ומשני לעולם דנפדה ומאי לא נפדה שלא נפדה כהלכתו שחללו על הקרקע יעו"ש, וכיוצא לזה אמרינן בפ"ז דברכות [מז, ב] גבי מתניתין דאין מזמנין בהקדש שלא נפדה, דפריך פשיטא ומשני הכי, וכן נמי אמרי' בר"פ י"ח דשבת [קכח, א] עלה דמתני' דאין מפנין הקדש שלא נפדה, ופריך פשיטא ומשני הכי יעו"ש, הרי דבג' מקומות נקט התנא הקדש שלא נפדה דמשמע שלא נפדה כלל והוא פשוט ומוקמינן להו דלאו בהקדש גמור עסקינן, אלא בהקדש שנפדה ולא נפדה כהלכתו דפדאו בקרקע וקמ"ל תנא דהקדש שפדאו בקרקע אנו פדוי, וא"כ ה"נ אמאי הוצרך להגיה מתני' דלא הקדשות באלו קתני, בהיות שאפשר לפרש כדקתני דאפדיון הבן קאי שלא יפדה בהקדשות, ומיירי בהקדש שנפדה בקרקע או בעבדים ושטרות, וקמ"ל נמי תנא הכא כמו שהשמיענו תנא בהנהו מתני' הנז"ל דאינו פדוי בהקדש ומשו"ה אין בנו פדוי. וי"ל דלעולם אין כוונת הש"ס להגיה מתני' ולומר דלא הקדשות באלו קתני, דלעולם דלא בהקדשות קתני וקאי אפדיון הבן דלא יפדה בהקדשות, אלא דכיון דלענין פדיון הבן ליכא שום רבותא, דאם הוא הקדש גמור פשיטא דאין בנו פדוי ואם נתחלל ההקדש פשיטא דבנו פדוי, ועיקר החידוש על הקדשות עצמם הוא דחדית לן תנא דאם פדה את הבן בהקדשות שנפדו באחת מאלו לא יצאו לחולין דהקדש אינו נפדה בקרקע ואחד מאלו, והו"ל כאילו אמר התנא אין פודין הקדשות באלו, כיון דעיקר החידוש על פדיון הקדשות הוא ולא על פדיון הבן ודו"ק:

ועל מאי דתנן [נא, א], כתב לכהן שהוא חייב ליתן ה"ס חייב ליתן לו ובנו אינו פדוי, ואמרי' בגמ' [נא, ב] אמר עולא ד"ת בנו פדוי ומ"ט אמרו אין בנו פדוי גזירה שמא יאמרו פודין בשטר, בענין זה עיין מה שהארכתי בספר תוס' דרבנן באות פ' פדיון הבן [סי' רס"ו] יעו"ש:

אות פא ס"ק ח

ועלה דתנן [נא, א] לפיכך אם רצה הכהן ליתן לו במתנה רשאי, אמרינן בגמ' [נא, ב] תנינא להא דת"ר נתנו לעשרה כהנים בב"א יצא, בזא"ז יצא. ויל"ע בזה דאמרי' בברייתא דאם נתן ה"ס בזאח"ז יצא, דהא נראה דבמידי דאית ביה שיעורא כדין פאה ותרומה דבעינן ששים מדרבנן, ומעשר ראשון דיש לו שיעור מה"ת, בעינן שיתן השיעור בב"א, וה"ה הכא גבי פדיון הבן דיש לו שיעור מן התורה בה"ס, וקי"ל דחמש ולא חצי חמש כדמסקינן לעיל בפרקין [מח, ב] גבי פלוגתא דר"מ ור"י דלכו"ע חמש ולא חצי חמש, ובעינן שיתננו לכהן בב"א. ויש ללמוד דין זה מההיא דאמרינן בירושלמי בריש פאה [פ"א ה"א] גבי מתניתין דאלו דברים שאין להם שיעור וז"ל, הפאה יש לה שיעור מלמטן ואין לה שיעור מלמעלן, אית תני הפאה אין לה שיעור לא למעלה ולא למטה, ופריך מה נפק מבינהון והן חד ששים, מן דמר הפאה יש לה שיעור מלמטן [וכו'] מה שנתן [נתן] חזר והוסיף חייב במעשר עד שעה שישלים, מן דמר אין לו שיעור מלמטה [וכו'] מה שנתן כבר נפטר חזר והוסיף חייב במעשרות ע"כ, והתוס' בפ"ק דחגיגה (דף ו' ע"ב) ד"ה שאין להם שיעור וכו' הביאו הירושלמי הנזכר ופירשוהו באורך, ותכלית היוצא מתוך פירושם הוא דלמ"ד הפאה יש לה שיעור מלמטה ס"ל דאף דמן התורה אין לה שיעור כלל, כיון דמדרבנן יש לה שיעור ששים אם נתן פחות מששים מה שנתן נתן וזכה בו העני ואינו יכול להוציאו מידו אבל לא נפטר מפאה, ומה שנתן חייב במעשר כיון דלא נפטר מפאה, ואפילו חזר והוסיף עד שהשלים השיעור אין לו דין פאה וחייב במעשר עד שיתן מחדש שיעור ששים בב"א, דלא הוי פאה אם לא שישלים בב"א שיעור ששים יעו"ש:

והנה יש להבין לפי פירוש התוס' דכיון דלא יצא ידי פאה עד שיחזור ויתן פאה שלימה, אמאי מה שנתן נתן וזכה העני, הא איהו לא נתן אלא לצאת ידי פאה וכל שלא יצא אדעתא דהכי לא נתן וחשוב הפקר בטעות, ודומה למאי דאמרינן בהגוזל עצים (דף ק"י ע"ב) דאמר אביי התם ש"מ כסף מכפר מחצה דאי לא מכפר הוא מהדר ליורשים מ"ט אדעתא דהכי לא יהיב ליה. ואם נאמר דשאני הכא דכיון דמן התורה יצא ידי פאה וזכה העני אינו יכול להוציאו מידו, הא נמי ליתא דכיון דמדרבנן אינו פאה וחייבוהו במעשר

וה"ה לענין זכות העני אמאי החמירו כ"כ על בעה"ב ולא יפקיעו רבנן זכות העני במה שזכה דקי"ל הפקר ב"ד הפקר. ואין לומר דלא שייך הפקר ב"ד הפקר אלא לעשות שאינו זוכה כזוכה, והיינו כשבא ליד הזוכה שיש כח ביד ב"ד להפקירו ולזכות לאחר במה שבידו אף שמן התורה אינו זוכה, והכא לא שייך הפקר ב"ד הפקר כיון דמה שנתן ביד העני הוא ואם יפקירו ב"ד מה שלקח במה יזכה בעה"ב, דהא ליתא דהא ודאי יש כח ביד ב"ד להפקיר ממון מזה ולזכותו לזה אפילו קודם שבאו לידו, וכמ"ש הרשב"א בחידושיו לגיטין על (דף ל"ו ע"ב) עלה דאמרינן התם מניין שהפקר ב"ד הפקר שנאמר וכל אשר [לא] יבא [וגו'] כעצת השרים וגו' וכ"כ הריב"ש בסי' שצ"ט יעו"ש:

שוב ראיתי להרב דברי אמת בקונטרס [קונטרס ט' סי' ו'] דף צ"ג שהביא דברי הרשב"א והריב"ש, והרב שם כתב שיש מי שסובר דלא כהרשב"א והריב"ש יעו"ש, והתוס' הכא אפשר דאזלי בשיטה זאת ומשו"ה זכה העני במה שבידו. נמצינו למדים מדברי התוס' דמידי שיש בו שיעור אפילו מדרבנן צריך שיתן השיעור בב"א ואם נתנו לחצאין לא יצא, ומכ"ש בדבר שיש לו שיעור מן התורה, ולפי דבריהם למ"ד הכי בירושלמי ה"ה בתרומה דיש לה שיעור ששים מדרבנן, או מעשר דיש לו שיעור מן התורה צריך שיפריש השיעור בב"א, ואם הפריש לחצאין לא חל שם תרומה ומעשר במקצת שהפריש עד שיפריש בב"א. וכ"כ הר"מ בפ"א מהל' מעשר דין ט"ו לענין מעשר ראשון יעו"ש. ולע"ד דחיליה דהר"ם מהירושלמי דפאה הנז"ל, דס"ל להר"ם כפירוש התוס' הנזכר:

וכבר ראיתי להרב מ"ל בפ"א דפאה [מתנ"ע] דין ט"ו שעמד על דברי הר"מ דהל' תרומות [פ"ג ה"ז] והל' מעשר הנזכר וכתב דחיליה מהירושלמי הנזכר, אלא שמ"ש שם שהר"מ מפרש לירושלמי כפירוש הר"ש ז"ל בריש פאה, דס"ל דא"צ ליתן בב"א אלא כל שהשלים אח"כ מה שנתן למפרע נעשה פאה, ודחק עצמו ליישב סברת הר"מ דס"ל דיש לחלק בין פאה לתרומה, דבתרומה אף אם חזר והפריש המקצת האחר מן הכרי אינו נעשה המקצת הראשון תרומה למפרע, דלא מצינו בשום מקום דבר שהוא טבל שתעשה תרומה למפרע עכ"ל, לעד"נ דמלבד דחילוק זה אינו מבואר ופשוט כ"כ, דאטו מי שהפריש ואמר שיהיה תרומה מעכשיו ע"מ כך וכך בהתקיים התנאי אינו תרומה למפרע ואם לא יתקיים התנאי נמצא טבל למפרע, וכ"כ הכא הדבר הזה דמ"ש, יתר ע"כ דאין אנו צריכים לזה דודאי דעת הר"מ בפירוש הירושלמי הוא כדעת התוס': דבר הלמד מדברי הר"מ והתוס' דכל מלתא דיש לו שיעור צריך שישלים השיעור בב"א ואם השלים לחצאין לא יצא, וא"כ הכא לענין פדיון אמאי בזה אח"ז יצא. כיוצא לזה קשה נמי לסברת הר"ם והתוס' מההיא דאמרינן בהגוזל עצים (דף ק"י ע"א), עלה דת"ר האשם

המושב לה' בכסף הכתוב מדבר, מאי נ"מ לאפוקי מדרבא דאמר רבא גזל הגר שהחזירו בלילה לא יצא החזירו לחצאין לא יצא מ"ט אשם קרייה רחמנא, מה קרבן אשם אינו בא בלילה ואינו בא לחצאין אף קרן כן, ונראה פשוט דהחזירו לחצאין היינו שהחזירו בפעמים רבות היום מעט ולמחר מעט דלא יצא עד שיחזירנו בב"א בפעם א' דומיא דאשם, דקי"ל דכל אשמות שבתורה באים בכסף שקלים ואם הוזלו אילים ולא ימצא איל בב' סלעים אין לו תקנה אלא ישהה עד שיוקרו ויביא בב' סלעים כמ"ש הר"מ בפ"ד מהל' פסולי המוקדשין [הכ"ג] יעו"ש, ולא אמרינן דאם הוזלו יביא לחצאין ויביא ב' אילים בב' סלעים דבעינן אשם בב"ס בב"א, וה"ה בקרן דגזל הגר דבעינן דיחזיר בב"א, ולפי סברת הר"מ והתוס' קשה דמשמע דדוקא משום דקרייה רחמנא אשם אם החזירו לחצאין לא יצא, הא לא"ה הו"א דאפילו אם החזירו לחצאין יצא ואמאי כיון דמידי דאית ביה שיעורא צריך ליתן בב"א, א"כ בגזל הגר נמי כיון דחייב להחזיר כל הקרן ואם לא החזירו כולו לא יצא יש לו שיעור מקרי ובעינן שיחזירנו כולו בב"א, ואמאי איצטריך קרא דהאשם:

וראיתי בשיטה מקובצת להרב בצלאל שם וז"ל, ואין אשם לחצאין דהו"ל בעל מום הרמ"ה ז"ל בפריטיו עכ"ל, ולא הבנתי דבריו דלפי הנראה דמפרש הא דהחזירו לחצאין ר"ל שלא החזיר כי אם חצי הגזל, דקאמר דלא יצא בחציו עד שיחזיר כולו דומיא דאשם דאין אשם לחצאין דאם חסר ממנו אבר א' הוי בע"מ ופסול, ומלבד דלישנא דחצאין לא משמע אלא שהחזירו כולו בזא"ז, כדתניא [כריתות ו, ב] גבי קטורת פטמה לחצאין כשרה דאפילו בזה אחר זה, יתר ע"כ דלענין נתן חציו בלבד דלא יצא אין אנו צריכים ללמדו מדקרייה רחמנא אשם, דבלא"ה פשטיה דקרא הוא שיחזיר כולו: ונראה די"ל דההיא דירושלמי דפאה ודין תרומה ומעשר שכתב הר"מ דאמרינן דכל דבר שיש לו שיעור אם הפריש פחות מכשיעור אין במעשיו כלום אפילו שישלים אח"כ, היינו כשהפריש קצת ובדעתו שלא להפריש יותר, ומשו"ה כיון שיש בו שיעור וזה רצה להפריש פחות מכשיעור שלא כדין מעשיו בטלין, אבל אם בדעתו להפריש השאר אלא שרצה להפריש לחצאין מקצת היום ומקצת למחר ש"ד. ותבלין יש לחילוק הזה מההיא דאמרינן בזבחים (דפ"ח ע"א), תנא כלי שרת אין מקדשין אלא שלימים א"ר אסי א"ר יוחנן ל"ש אלא שאין דעתו להוסיף אבל דעתו להוסיף ראשון ראשון קדש ע"כ, הרי דאף דכלי שרת אינן מקדשין אלא עד שיהיה בהם כשיעור שיהא עשרון שלם למנחה, מ"מ היינו דוקא בשאין דעתו להשלים ולהוסיף כשיעור, אבל אם דעתו להוסיף כשיעור ראשון ראשון קדוש ומקדשין לחצאין וה"ה הכא. וכ"כ הרב מ"ל שם בפ"א דהל' פאה

בפשיטות יעו"ש. ומשו"ה גבי פדיון בזאח"ז יצא דמיירי בשדעתו להשלים הה"ס מתחלה אלא דרצה ליתנו לחצאין מחמת שלא היה לו מוכן הה"ס שלימים בידו דבכה"ג ש"ד, וכן ההיא דגזל הגר איצטריך טעמא דקרייה רחמנא אשם לומר, דאפילו כשדעתו להשלים אם החזירו לחצאין לא יצא דומיא דאשם:

איברא דראיתי להתוס' בפ' לולב הגזול (דף ל"ד ע"ב) ד"ה שתהא לקיחה תמה וכו' שכתבו וז"ל, ובהקומץ רבה מסיק דהא דד' מינים שבלולב מעכבי אהדדי ל"ש אלא שאין לו אבל יש לו אין מעכבין, ופי' בה"ג אין מעכבין דלא תימא עד דמגבה להו בהדי הדדי אלא מגבה כל חד וחד לחודיה ש"ד, ודבר תימא הוא לומר כן דכיון דכולן מצוה אחת היא היאך יועילו בזה אח"ז ע"כ. מתבאר מדברי התוספות דס"ל דכל שהוא מצוה א' ל"מ בזה אח"ז אפילו בשדעתו מעיקרא להגביה כל המינין, אלא שרצה ליטול כל חד וחד לחודיה בזה אח"ז, ולפי סברתם קשה מדין פדיון דמצוה א' היא דה"ס מעכבין זא"ז דחמש ולא חצי חמש, ועכ"ז מועיל בזה אח"ז כיון דדעתו מעיקרא להשלים. וכ"כ קשה מההיא דגזל הגר דאמאי איצטריך טעמא דאשם קרייה רחמנא, הא בלא"ה כיון דתשלומי הקרן חייב להשלים כולו ולא מקצתו צריך שיחזירנו כולו בב"א, ואפילו אם בדעתו להשלים מעיקרא לא אצטריך קרא:

וי"ל דשאני גבי פדיון וחזרת גזל הגר דכיון דמצוה זו תלויה בנתינת הממון אפילו בנותן בזה אח"ז חשיב בב"א, דכיון דבעינן שיתן כל השיעור דבלא"ה לא יצא, א"כ קמא קמא שנותן לא קנאו הכהן עד שישלים דכל שלא השלים לא יצא, והוא לא נתנו אלא אדעתיה דכפרה או שיהא בנו פדוי, וחשיב כנתנו בב"א דעד שעה שישלים כל מה שהתחיל ליתן חשיב כפקדון ביד הכהן, ואפילו אם נתאכלו המעות קודם שישלים כיון דכל מה שנתן הוא ע"ד קיום המצוה ואם לא היה משלים היה חייב הכהן להחזיר, נמצא דבשעה שמשלים זוכה הכהן בכל וכבבת אחת חשיב, וכיוצא לזה אמרי' לעיל בפרקין [מט, א] גבי הפודה את בנו בתוך ל' יום דאיפליגו רב ושמואל באם אמר לאחר ל' יום ונתאכלו המעות קודם, דלשמואל אין בנו פדוי כיון דלא דמי לאשה דבידו לקדשה מעכשיו, משא"כ בפדיון דאין בידו לפדותו בתוך ל' יום, הרי דלא איפליגו התם אלא משום דאין בידו לפדותו מעכשיו הא כל שבידו דומיא דקדושי אשה אע"פ שנתאכלו המעות חשיב כנתינה חדשה, ולא הוי כפודה או מקדש במלוה, וה"נ כיון דבידו ליתן הכל משעה ראשונה אף דנתאכלו המעות חשיב כנתינה חדשה ובשעה שמשלים כנותן בב"א חשיב, וזה לא שייך בדין נטילת לולב דכל מין ומין בהגבהתו אזדא ליה ואין כאן בב"א:

והנה ראיתי להתוס' לעיל בפרקין גבי מאי דאמרינן לעיל (דף מ"ח ע"ב) דחמש ולא חצי חמש בד"ה דר"מ וכו' שכתבו וז"ל, ול"ד לחמשה בקר דמסקינן אפילו ה' חצאי בקר אמר רחמנא דתשלומין נינהו וכו', אבל הכא מצות ה' סלעים רמי עליה רחמנא ולא מקיימי פחות מה', אע"פ שיכול לשלם לעשרה כהנים בזה אח"ז לא דמי הכא דלא משתעבד אלא בחצי חמש עכ"ל. צריך להבין דמאי ק"ל להתוס' הא י"ל והוא פשוט דהא דאמרינן ולא חצי חמש היינו בשאינו נותן כי אם חצי חמש, אבל כשנותן חמש אפילו בזה אחר זה ש"ד, ואם נאמר דזהו כוונת התוס' בתירוצם, א"כ אמאי כתבו בלשון הזה דלא דמי הכא דלא משתעבד אלא בחצי חמש, דהכי הול"ל דלא דמי הכא דאינו נותן אלא חצי חמש: לכן נראה דהתוס' הכא הוקשה להם לפי שיטתייהו [בסוכה לד, ב] דכל דבר שהוא מצוה אחת ומעכבין זה את זה אינו מועיל בזה אחר זה, וע"ז הוקשה להו דכיון דאמרינן הכא דחמש ולא חצי חמש דה' סלעים מעכבין זה את זה ומצוה אחת נינהו א"כ אמאי מועיל בזה אחר זה, וע"ז תירצו דמאי דאמרינן הכא חמש ולא חצי חמש היינו לומר דבעינן שישתעבד ויהא מחוייב בחמש, דכל שאינו מחוייב בכולהו חמש לא מחייבינן ליתן אותו מקצת שנתחייב, אבל לעולם דאם חייב מן הדין בחמש ונשתעבד בכולהו חמש אינן מעכבין זה לזה, דאם לא יש לו ליתן כי אם חצי חמש מחמת שהוא עני לא אמרינן שיחמיץ המצוה וימתין עד שיזמין לו הקב"ה ה' סלעים שלימים ויתן הכל בבת אחת, דבחצי חמש נמי מקיים מקצת מצוה ויתן עכשיו זה המקצת שיש בידו, ואם יזכה ישלים ואם לא יזכה להשלים הרי שכר מקצת מצוה בידו, ומשו"ה אמרינן דבזה אחר זה נמי יצא. זה נראה כוונת התוס' מדהוצרכו לומר דהא דאמרינן חמש ולא חצי חמש אינו אלא כשלא נשתעבד כ"א בחצי חמש, אבל בנשתעבד אמרינן אפי' חצי חמש: ולפי האמור יל"ע דאמאי הוצרכו לומר דבנשתעבד בכל אמרינן אפילו חצי חמש לתרץ קושיתם, הא שפיר י"ל דלגבי פדיון שאינו זוכה הכהן בחצי שנתן בתחלה עד שישלים חשיב כאילו נתן בבת אחת כאמור, ונראה דהתוס' פשיטא להו דחמש סלעים אינם מעכבין זה את זה, ואם נתן חצי מקיים מקצת מצוה וכיון שכן קמא קמא דיהיב לכהן קונה אותו הכהן וחשיב כזה אחר זה, דס"ל להתוס' דמקיים מקצת מצוה בנתינת חצי חמש, דהא קי"ל [יומא עד, א] כר"י דחצי שיעור אסור מן התורה לענין איסור, וכדאמרינן כן לענין לאו ה"ה דאמרינן לענין מ"ע, דאם אין לו כ"א פחות מכזית מצה בליל פסח חייב לאכלו כיון דמקיים מקצת מצוה, וה"ה אפילו בפדיון דשיעורו מפורש בתורה דהיינו ה' סלעים דאם נתן חצי חמש מקיים קצת מצוה. ועפי"ז נמי יש ליישב דברי התוס' דחגיגה הנזכר לעיל, דאמרינן דמאי דנתן נתן וזכה העני בו, דאפילו את"ל דס"ל להתוספות כסברת הרשב"א

והריב"ש דאמרי' הפקר ב"ד הפקר אפי' בשלא בא ליד הזוכה, מ"מ הכא כיון דקיים בעה"ב קצת מצות פאה במה שנתן כדין חצי שיעור באיסורין, א"כ כבר זכה בו העני מכיון דכבר קיים מקצת מצוה: והנה כתב רש"י ז"ל בשמעתין [נא, ב] גבי הא דנתנו לעשרה כהנים וכו' וז"ל, בבת אחת שהניח לפני כולם חמש סלעים והלך לו, בזה אחר זה ולכהן אחד הכי תניא בתוספתא ע"כ, ולעד"נ דמפשטא דברייתא דמביא הש"ס משמע הכי, דאם איתא דבב' החלוקות דבבת אחת ובזה אחר זה קאי לנתן לעשרה כהנים, אמאי לא כלל התנא ב' החלוקות כאחד, והול"ל נתנו לעשרה כהנים בין בבת אחת ובין בזה אחר זה יצא, ואמאי הוצרך התנא לעשותם ב' בבות אם לא דחלוקת בזה אח"ז לא קאי אעשרה כהנים כי אם לכהן א' ומשו"ה חלק אותם התנא בב' בבות, ונראה דלפי מ"ש דיש לחלק בין דעתו להשלים לאין דעתו להשלים בנותן בזה אחר זה, אם כן י"ל דדוקא בכהן אחד מהני בזה אחר זה כיון דדעתו להשלים לכהן זה, אבל לעשרה כהנים דוקא בבת אחת מהני אבל בזאח"ז לא מהני, דכיון דמה שנתן לכהן אחד אין דעתו להשלים לו, דאח"כ השלים החמש סלעים לכהנים אחרים, כל דליכא כהן אחד מהם דדעתו להשלים לו החמש, לא חשיב בבת אחת, זה נראה דעת רש"י:

אבל הר"מ בפי"א מהל' בכורים דין ז' כתב וז"ל, נתן חמש סלעים לעשרה כהנים בין בבת אחת בין בזה אחר זה יצא עכ"ל, דמוכח בדבריו דס"ל דחלוקת בזה אח"ז קאי לנתן לעשרה כהנים, וכן נראה דס"ל להתוספות בדברי התוספות הנזכר לעיל בההיא דחמש ולא חצי חמש. ובאמת שפשט הברייתא נראה כדברי רש"י כאמור, ואולם י"ל דהם גורסין כן בברייתא כלשון שכתב הר"מ נתן לעשרה כהנים בין בבת אחת בין בזה אחר זה יצא. וקצת יש להעיר בדברי מהריק"ו בביאורו שם בהלכות בכורים שהביא דברי רש"י שהם שלא כדברי הר"מ וכתב וז"ל, אבל אין נראה כן לדעת רבינו אלא אפי' לעשרה כהנים בזה אחר זה בנו פדוי, וכפשטא דברייתא דמשמע דכולה אעשרה כהנים קאי עכ"ל, ולע"ד אדרבה פשטא דברייתא נראה כסברת רש"י, דאי כסברת הר"מ אמאי חילק התנא דין זה בב' בבות, הול"ל כלשון הר"מ נתן לעשרה כהנים בין בבת אחת בין בזה אחר זה יצא, והמחוור דגירסת הר"מ הכי הוי בברייתא ומשו"ה לא השגיח במשמעות דברי התוספתא שהביא רש"י:

וראיתי להר"ם בפ"א מהל' שקלים דין א' שכתב וז"ל, ואינו נותנו בפעמים רבות היום מעט ולמחר מעט אלא נותנו כולו כאחד בפעם אחת עכ"ל. וצריך להבין מ"ש מפדיון הבן דאפילו בזה אחר זה יצא ובמחצית השקל צריך בבת אחת, דפשט דברי הר"מ לענין מחצית השקל נראה דאפילו בנתן מקצת ודעתו להשלים לא מהני בזה אחר זה ומ"ש

מפדיון, וצ"ל דלכתחלה דוקא קאמר שיתן בב"א למצוה מן המובחר אבל בדיעבד אפשר שיצא בנתינתו לחצאין, א"כ נ"מ לענין דינא דבפדיון נמי היינו דוקא בדיעבד כלשון הברייתא אבל לכתחלה צריך ליתן בב"א:

אות פב ס"ק א

עוד אמרינן בגמרא [נא, ב] עלה דמתני' דתנן לפיכך אם רצה הכהן ליתן לו במתנה רשאי, תנינא להא דת"ר נטלו והחזירו לו יצא, וכך היה מנהגו של ר"ט וכו'. וי"ל דלפי הברייתא מפורש יוצא דבסתם פדיון רשאי הכהן להחזיר לו, ומלישנא דמתני' דקתני לפיכך אם רצה הכהן וכו' נראה דדוקא בכה"ג דכתב לכהן שהוא חייב לו וכו' שחייבוהו רז"ל ליתן ב' פעמים משום גזירה שמא יאמרו פודין בשטרות אמרינן דרשאי הכהן להחזירו, כיון דעיקר נתינת הה' סלעים פעם ב' משום גזרה הוא ולא מן התורה, אבל בסתם פדיון אינו רשאי. ואפשר לומר דבסתם פדיון נמי רשאי אלא דבכה"ג דמתניתין קמ"ל דכיון דנתינה הב' שלא כדין הוא אף אם לא גמר בדעתו ליתן לכהן במתנה גמורה כ"א דעתו דמסתמא יחזיר לו הכהן, ובכה"ג דלא גמר ויהיב לגמרי בסתם פדיון אין בנו פדוי כדאמרינן בעובדא דרבי חנינא דאמר ליה לא גמרת ויהבת לי מדעם ביש עבדת הלכך אין בנו פדוי, עכ"ז בכה"ג דמעיקרא אינו חייב ליתן פעם ב' מן הדין כי אם מפני שלא יאמרו וכו', אפילו לא גמר ויהיב בנו פדוי, דהעיקר הוא מפני הרואים שלא יאמרו פודין בשטרות דכיון דראו שחייבוהו ליתן פעם ב' שוב ליכא למיחש. ומאי דאמרינן תנינא להא דת"ר היינו לומר דממתני' נמי נלמד דין זה, דבסתם פדיון נמי אם החזירו יצא, דאם בסתם פדיון אם החזירו לא יצא, א"כ אף בכה"ג אינו רשאי להחזיר, דכיון דסוגיא דעלמא דלא יחזיר הרואה בנדון זה דמחזיר טועה לומר דבנתינה הראשונה בנו פדוי ויאמרו פודין בשטרות:

והנה בעובדא דר"ח דא"ל לא גמרת ויהבת אין בנו פדוי, פירש"י וז"ל אם אחזירם לך ולשון שני פירש ואפילו אם לא אחזירם לך, ודעת הר"מ בפי"א מה' בכורים [ה"ח] נראה דס"ל כלשון א', שכתב ולא יתן הוא ודעתו להחזיר ואם עשה כן והחזיר לו אין בנו פדוי יעו"ש, ודעת רבינו הרמב"ן והרא"ש [סי' י'] כלשון שני דאפילו אם לא יחזירם אין בנו פדוי:

וראיתי להרב מחנ"א בהלכות זכיה סי' ח' שלמד מדין זה ובפרט לפי פירוש שני שהוא דעת רבינו והרא"ש, וכן הוא דעת הרשב"א [בתשובות ח"א סי' קצ"ח וסי' תשנ"ח], דאע"ג דבשאר מתנות כהונה כתרומה ומעשר וכיוצא כיון דאין לבעלים בהם כי אם טובת הנאה אם תפס הכהן שלא מדעת בעלים אין מוציאין אותם מידו, לא מיבעיא למ"ד טובת

הנאה אינו ממון אלא אפילו למ"ד טובת הנאה ממון אין מוציאין אותם מידו וזכה בה הכהן, אלא דלמ"ד טובת הנאה ממון צריך ליתן לבעלים דמי טובת הנאה, מ"מ היינו דוקא בתרומה ומעשר וכיוצא משום דמשעה שהפרישם נעשה ממון כהן ואין לבעלים בהם אלא טובת הנאה, משא"כ בפדיון הבן דכל כמה שלא באו ליד כהן ממונא דבעלים הוי ואין לכהן זכיה בנכסים של זה, וכיון שכן אם תפס הכהן הה' סלעים לא זכה בהם, דאם איתא דאפילו בפדיון הבן אם תקפו כהן אין מוציאין מידו, א"כ כי לא גמר אבי הבן ליתן מאי הוי הלא כל שבאו ליד כהן כבר זכה בהם ר' חנינא וכי מחזירם אח"כ אינו אלא מתנה שרוצה הוא ליתן, ויותר יקשה ע"ד הרשב"א דס"ל דאפילו לא החזירם ר"ח אין בנו פדוי וכי גרע מתקפו כהן עכ"ד: ולע"ד אף דלסברת הרשב"א ודעמיה ראיה אלימתא היא, מ"מ לסברת הר"מ וללשון א' לרש"י דדוקא החזירו אין כ"כ ראיה, די"ל דנהי דאם תקפו כהן שלא מדעת בעלים זכה כיון דאין לבעלים כ"א טובת הנאה, מ"מ לכתחלה אסור לכהן שיקח שלא מדעת בעלים כיון דאית ליה טובת הנאה כמ"ש הר"מ בפי"ב מהלכות תרומות [הט"ו] יעו"ש, וא"כ ר' חנינא מעולם לא כיון לזכות בו כי אם ע"ד שגמר הנותן בדעתו ומדעת בעלים הוא זוכה, וכל שאיגלאי למפרע דלא גמר ויהיב והחזירו מפני שלא רצה לזכות שלא מדעת בעלים כיון דאית להו טובת הנאה, הרי לא נתקיימה מצות נתינה כלל: ולעיקר דינו של הרב יל"ע מההיא דאמרינן בפ"ק דקדושין [ו, ב] אמר רבא הילך מנה על מנת שתחזירהו לי במכר לא קנה באשה אינה מקודשת בפדיון הבן אין בנו פדוי בתרומה יצא ידי נתינה, ופריך מאי קסבר רבא אי קסבר מתנה ע"מ להחזיר שמה מתנה אפילו כולהו נמי ואי קסבר לא שמה מתנה אפי' תרומה נמי לא ע"כ. ואם איתא לסברת הרב דבפדיון הבן אם תקפו כהן שלא מדעת בעלים מוציאין מידו א"כ מאי קושיא, הא שפיר י"ל דלעולם דס"ל דמתנה ע"מ להחזיר לא שמה מתנה, ושאני תרומה דכיון דמשעה שהפרישה נעשה ממון כהן ואין לבעלים בה אלא טובת הנאה, אפילו שנתנה בתנאי דע"מ להחזיר דלא הויא מתנה מ"מ כיון דביד הכהן לזכות בה לגמרי ויעבור על התנאי ולא יחזירנה דתקפו כהן אין מוציאין מידו, א"כ אפילו אם יקיים התנאי ויחזירנה אינו אלא מתנה שרוצה הוא ליתן לו ושפיר יצא ידי נתינה, משא"כ בפדיון הבן דכל כמה שלא בא ליד כהן ממון בעלים הוא לגמרי, וכל שהתנה ע"מ להחזיר אם לא החזיר גזל הוא בידו ולא קיים מצות נתינה כלל:

איברא דחקירה זאת הוא עפ"י סברת הרב שכתב די"ל דין זה אפילו לסברת הר"מ ופירוש א' דרש"י דס"ל דדוקא החזירו, דאם איתא דתקפו כהן אין מוציאין מידו אפילו אם החזירו אינו אלא כנותן מתנה, אבל לפי האמור דלסברת הר"מ אין ראיה, ה"ה דמטעם

זה י"ל דאין ללמוד מסוגיא זאת היפך דברי הרב, דהא במתנה ע"מ להחזיר אם איתא דלא שמה מתנה אפילו בתרומה נמי אמאי יצא ידי נתינה, כיון דהכהן מסתמא לא כיון לזכות במתנה גמורה כי אם ע"מ להחזיר ומעולם לא כיון לזכות בו שלא מדעת בעלים כדין תקפו כהן, וכשמחזירו ע"ד לקיים תנאו הוא מחזיר ולא כנותן מתנה הוא מחזיר, דמסתמא לא ניחא ליה לזכות שלא מדעת בעלים דטובת הנאה שלהם ואסור לזכות שלא מדעת בעלים. ואפילו את"ל דלא חייש לאיסור זה מ"מ אם מה שמחזיר הוא מפני שטעה בדין וכסבור דאם תקפו כהן מוציאין מידו הרי מעולם לא כיון לזכות זכיה שלא מדעת בעלים. ואין לומר דאמאי לא משני דדין תרומה מיירי בשגילה הכהן בדעתו שכיון לזכות כדין תקפו כהן שלא מדעת בעלים, ועשה כן כדי שיצא הנותן ידי נתינה, משא"כ בפדיון הבן דאפילו אם גילה בדעתו כן לא יצא ידי נתינה כיון דשורת הדין הוא דמוציאין מידו, דהא ליתא דא"כ ליפלוג וליתני בדידה דבתרומה עצמה יש לחלק, דאם לא כיון הכהן לזכות שלא מדעת בעלים דינו כפדיון הבן דלא יצא ואם כיון הכהן יצא, ומדלא חלק בהכי ש"מ דבתרומה בכל גוונא יצא ומ"ש מפדיון הבן, באופן דלפי דרכינו אין ראיה מסוגיא זאת היפך סברת הרב מחנ"א:

ואולם שוב ראיתי די"ל דמ"ש הרב מחנ"א ראיה לדין זה אף מפירוש א' דרש"י דדוקא אם החזירו, טעמו ונימוקו עמו, דהא לפי מה שהיה מנהגו של ר"ח שהיה מחזיר הפדיון כדי להחזיק ביד עושי המצוה למה לא כיון לזכות שלא מדעת בעלים כדין תקפו כהן, דאי משום דאסור לזכות שלא מדעת בעלים דט"ה שלו הא כיון דדעתו לזכות שלא מדעתו כדי שיקיים אבי הבן מצות נתינה ואח"כ יחזירנו לו בתורת מתנה אין כאן איסור כלל, דאדרבא הוא זוכה שלא מדעתו לטובתו כדי שיצא ידי נתינה על ידו ולא יצטרך ליתן לאחר במתנה גמורה, וא"כ אמאי א"ל אין בנו פדוי כיון שבידו היה לתקן שיכוין לזכות אף שלא מדעתו וכשיחזירנו הו"ל כנותן מתנה. ואפשר לומר דאף אם לא יכוין לזכות שלא מדעתו בפירוש זוכה ממילא במה שכיון לזכות מדעת בעלים דכיון לזכות אם לא יזכה מכח מתנת הנותן מדעת בעלים יזכה מכח דיכול לזכות אפי' של"מ בעלים, דה"ז דומה למ"ש הרא"ש בתשו' בכלל ט"ו סי' ב' על גר שציוה ליתן מתנת ש"מ ליתומה וזכה בעד היתומה דאע"ג דהזוכה לא כיון לזכות לה אלא מכח מתנת ש"מ ומתנת ש"מ לא שייך בגר, מ"מ כיון דכיון לזכות לה אם לא יכול לזכות מכח מתנה זכה מן ההפקר כזוכה מן הפקר יעו"ש, ה"ה הכא דאף דלא יזכה מכח מתנת הנותן כיון שלא גמר בדעתו, יזכה מכח תפיסתו:

וא"כ כפי"ז יש ראיה לסתור דינו של הרב מסוגיא דפ"ק דקדושין, דאמאי לא משני הש"ס דה"ט דתרומה משום דאם רוצה הכהן לתפוס אותה ולא לקיים תנאו דע"מ להחזיר רשאי, ומשום איסור ליקח שלא מדעת בעלים ליכא כיון דאדרבא כוונתו לזכות להנאתו לטובתו של הנותן כדי שיצא ידי נתינה ואח"כ יחזיר לו מדעתו ולא יצטרך ליתנם לכהן אחר, ואע"פ שלא כיון הכהן לזכות של"מ בעלים מ"מ כיון דכיון לזכות מדעת בעלים ממילא זוכה בזכיה אף של"מ בעלים דהיינו זכיה בלא קיום התנאי דע"מ להחזיר, אלא דאח"כ מחזיר לו לרצונו בדרך מתנה ומשו"ה יצא ידי נתינה: עוד יל"ע בדברי הרב מחנ"א דלפי שיטתו ה"ה בספק בכור אדם דאם תפס הכהן ה"ס מוציאין מידו, דאפי' לדעת הר"מ דתקפו כהן א"מ היינו בבכור בהמה, וכמ"ש הרב שם, ויל"ע דהא משמעתין דפ"ק דב"מ דתקפו כהן משמע דאפילו בבכור אדם א"מ מידו, דהא אמרינן התם [ו, ב] א"ל רב המנונא מתניתין היא ספק בכורות אחד בכור אדם ואחד בכור בהמה בין טהורים בין טמאים המע"ה, ותני עלה אסורים בגיזה ועבודה, והא הכא דאמר תקפו כהן אין מוציאין מידו דקתני המע"ה וכי לא תקפו אסורים בגיזה ועבודה ע"כ, ואע"פ דדחינן התם לומר דלעולם דמוציאין מידו, מ"מ הר"מ דפסק בפ"ה מה' בכורות [ה"ג] דבכור בהמה אין מוציאין מידו מכח סברת רב המנונא הוא במאי דס"ד, וכיון דבבכור בהמה פסק כן ה"ה בבכור אדם, דהא על בכור אדם נמי קתני המע"ה דמינה דייק דאם תקפו כהן א"מ מידו לגבי בהמה וה"ה לבכור אדם דבחדא מחתא מחתינהו לכל מיני בכור ואכולהו קתני המע"ה. ודוחק לומר דמאי דנקט תנא האי לישנא דהמע"ה סתם, דמשמע דאפילו הבעלים הבאים להוציא מיד כהן עליהם הראיה היינו משום בכור בהמה, אבל בכור אדם לא:

ואין לומר דאפילו נקט תנא הכי משום בכור אדם נמי אין כאן קושיא לסברת הרב ז"ל מהכא, די"ל דמאי דמשמע דאם תקפו כהן א"מ מידו היינו אם תקף הבן עצמו דאין מוציאין מידו עד שיתן ה"ס לפדיונו, דהבן עצמו לכאורה נראה דדינו כפ"ח דאם הוא ספק ותקפו כהן לפ"ח עצמו א"מ מידו, וה"ה בבכור אדם, דהא ליתא דבשלמא בפ"ח אם נתנו לכהן עצמו יצא ידי נתינה כדאמרינן בפ"ק דמכילתין (די"ב ע"ב), אלא דהכהן צריך לפדותו בשה, ומשו"ה אם תקפו כהן א"מ מידו כיון דזכה בו, אבל בכור אדם אם נתנו הבן הבכור עצמו לא מצינו שיצא ידי נתינה, כיון דבכור אדם חולין הוא ולא שייך בו זכיה דלאיזה דבר יזכה הכהן בו אי לעבד אין ב"ח נעשה עבד אי לבן לאו זרעיה הוא וכיון דבתפיסתו לא שייך זכיה בו לא יצא ידי נתינה וכמ"ש מהרא"י בפסקים וכתבים סי' רל"ה יעו"ש, וא"כ ה"ה דאם תפס לא זכה בו ומוציאין מידו, וע"כ אי קאי האי דקתני

המע"ה גם על בכור אדם הוא לומר שאם תפס הכהן הה"ס דזכה וא"מ מידו היפך סברת הרב וא"כ כיון דלענין ספק נקטינן מסוגיא זאת דאם תפס הכהן א"מ מידו לדעת הר"מ אף בבכור אדם, ה"ה דיוצא לנו דבבכור ודאי אם תפס הכהן הה"ס שלא מדעת בעלים אין מוציאין מידו, דה"ס של בן דינו כשאר מתנות כהונה דמשעה שהפרישם לפדיון בנו נעשה ממון כהן ואין לבעלים בהם כ"א ט"ה: ולייישב הא דעובדא דר"ח י"ל דכל דלא זכה הכהן מדעת אבי הבן כי אם שתקפו כהן אפי' דא"מ מידו אין בנו פדוי, דנהי דזכה הכהן אבל מ"מ כיון דהנותן לא גמר בדעתו ליתנם במתנה גמורה לא יצא, דבעינן שהאב שהוא מצווה על מצוה זאת הוא יגמור ליתן מתנה גמורה, דהא ודאי נראה פשוט דאפילו לפי פירש"י דאפילו לא החזירו אין בנו פדוי, היינו כשעדיין עומד במרדו הנותן ומבקש ממנו שיחזיר לו ומעולם לא נתרצה שיזכה הכהן במה שבידו מדעתו, אבל אם נתרצה ונתפייס כשראה שלא החזיר לו וגמר בדעתו שיזכה הכהן מדעתו ורצונו פשיטא דבנו פדוי, דהא ודאי לא חשיב כפודה במלוה בשעה שנתרצה הואיל וכבר היו ביד הכהן, דשאני מלוה דלהוצאה ניתנה ולא לשם פדיון אבל הכא דלשם פדיון נתן וכל שלא גמר בלבו המעות ביד הכהן כפקדון ולא כמלוה, ואפילו אם נתאכלו המעות בינתים ל"ח מלוה מידי דהוה למקדש לאחר ל' יום [קדושין ס, א] דאפילו נתאכלו המעות מקודשת כל שנתנם לשם קדושין ולא לשם מלוה, וה"ה הכא דלשם פדיון נתנם מעיקרא, וא"כ כיון שאם יתרצה עכשיו בנו פדוי, מורין לו כן שאין בנו פדוי אם לא יתרצה, כדי שע"י כך יתרצה ויגמור בלבו שיהיה מתנה גמורה מדעתו, כיון דבלא"ה אינו יכול להוציאם מיד הכהן דתקפו כהן א"מ מידו:

ולפי האמור יוצא לנו דפדיון הבן חשיב כשאר מתנות כהונה דמשעה שהפרישם הוי ממון כהן ואין לבעלים בהם אלא ט"ה, ומשו"ה אם תקפו כהן א"מ מידו כשאר מתנות כהונה, וכבר כתבנו לעיל בפרקין [אות ס"ז או"ק ג'] גבי הא דאמרינן כהן שמת בתוך ל' יום והניח בן חלל וכו' דדעת רש"י והרא"ש סבירא להו הכי והארכנו שם ליתן טעם לדבר יעו"ש. אמנם לדעת התוס' שם נראה דלא ס"ל הכי אלא דפדיון בכור אדם אינו כשאר מתנות כהונה, דאחר הפרשה נמי לאו ממון כהן הוא דמה שהגיע ליד הכהן ממון בעלים הוא כמו שהוא סברת הרב מחנ"א ז"ל. ואם נאמר דהעיקר כסברת הרב מחנ"א אפשר ליישב דעת הר"מ דבפי"א מהל' בכורים השמיט דין זה דקתני מתניתין [נא, א] המפריש פדיון בנו דחייב באחריותו, והדבר תימה איך השמיט דין זה שהוא משנה שלימה, והרב תוי"ט תמה ע"ז והצריכו עיון, ובאמת שהוא דבר תימה: ולפי חומר הענין אפשר ליישב קצת בהניח הנחה היפך מה ששיערנו לעיל בסוגיא הנזכר דכהן שמת

והניח בן חלל, דכתבנו דגם לרבנן דפליגי אר"א ס"ל נמי היקש דבכור בהמה טמאה לבכור אדם, אלא העיקר הוא כפשט הסוגיא דספ"ק דמכילתין [יב, ב] דדוקא לר"א מקיש בכור בהמה טמאה לבכור אדם, אבל רבנן לא מקשי כלל היקש זה לשום דבר כדאמר רבא שם בסוף הסוגיא [יג, א], והנה כי כן י"ל דמאי דהוצרך מתני' לאשמועינן דין זה דפדיון הבן חייב באחריותו ומייתי קרא דיהיה לך לזה, אליבא דר"א מתנייה דמקיש בכור אדם לבכור ב"ט, וא"כ י"ל מהיקש זה דבכור אדם הוא כדין פטר חמור דמשעת הפרשה נעשה ממון כהן והרי הוא כשאר מתנות כהונה, ואע"ג דלר"א אחר האמת גם בפטר חמור אינו פדוי עד שיבא ליד כהן, מ"מ אי לאו דגלי קרא בפ"ח דחייב באחריותו הו"א דפדיון פ"ח משעת הפרשה הוא פדוי כדין מעשר שני, והיינו לומדים פדיון הבן מפדיון פטר חמור בהיקש, וכיון שכן הוה אמינא דפדיון הבן אינו חייב באחריותו כדין שאר מתנות כהונה, דכיון שהפרישם ואבדו אינו חייב באחריותם, ולזה איצטריך תנא לאשמועינן דחייב באחריותו דשאני הכא דגלי קרא, וכיון דלענין פדיון הבן חדית לן קרא דחייב באחריותו כן הדין בפדיון פטר חמור דפטר חמור חוזר ולמד מהיקש מבכור אדם, וזהו דווקא לר"א אבל לרבנן דלית להו היקשא, ולדידהו ודאי דפדיון הבן כיון דאינו דבר מסויים כ"א שעבוד יש לו לכהן על כל נכסיו, ואפילו אחר ההפרשה אכתי ממון בעלים הוא, פשיטא ודאי דחייב באחריותו, דלא עדיף משאר חוב דאם יש לו חוב דחייב לחבירו אפילו הפריש החוב אכתי ברשותיה דלוה קאי לחזרה ולאונסים ואחריותו על הלוה הוא, וה"ה בפדיון הבן ואין הדבר צריך לאומרו, ומכל שכן דלא צריך קרא לזה, ובכוונה השמיט הר"מ דין זה לומר דכיון דקי"ל כרבנן דלית להו היקשא אין הדבר צריך לאומרו, והשמיטו כדי שנלמוד מזה דפדיון הבן אינו כשאר מתנות כהונה דבפדיון הבן אפילו אחר שהפריש אכתי ממון בעלים הוא, ונ"מ דאם תקפו כהן מוציאין מידו כסברת הרב מחנ"א:

אות פב ס"ק ב

והנה הר"מ בפ"י מהלכות בכורים דין ח' כתב וז"ל, המפריש ראשית הגז ואבד חייב באחריותם עד שיתן לכהן, וכתב הרב משנה למלך שם וז"ל, הא דכתב רבינו לעיל גבי מתנות כהונה דאם עבר ואכלן דפטור משום דהוי ממון שאין לו תובעין, שאני התם דהמצוה היא בדבר מיוחד וכיון שנאבד אין כאן אלא חיוב דמים, אבל הכא דאכתי מצי לקיים המצוה לא נפטר מטעם ממון שאין לו תובעים, ולפי זה נראה דאם נאבדה כל הגיזה פטור דהא א"א לקיים המצוה ואין כאן אלא חיוב דמים וממון שאין לו תובעין הוא עכ"ל, וכיוצא לזה כתב רש"ל בפרק ראשית הגז [סי' ו'] ליישב דעת הר"מ יעו"ש. ואין

להקשות דכיון דבפדיון הבן מטעם זה דהמצוה אינה בדבר מיוחד לא הוצרך הרמב"ם להביא דין זה דחייב באחריותם דדבר פשוט הוא, א"כ בראשית הגז דהמצוה היא על כל הגיזה ואינה בתחלת הגיזה בלבד א"כ פשיטא דחייב באחריותו ואמאי הוצרך הרמב"ם לאשמועי' דין זה, דכבר כתב הרמב"ם בפרק עשירי מהלכות בכורים דין ט"ו וז"ל, ראשית הגז מצותה בתחלה ואם הפריש בין באמצע בין בסוף יצא ע"כ, וא"כ כיון דלכתחלה מצותה בתחלה אם הפריש בתחלה אין בידו לחזור בו וליתן באמצע או בסוף לכתחילה, וכיון שכן משעת הפרשה נעשה ממון כהן, משא"כ בפדיון דברשותו הוא לחזרה דאם רוצה להוציא אותם חמש סלעים וליתן אחרים תחתיהם רשאי, ומשו"ה אחר שהפריש חשיב כאילו לא הפריש ומשו"ה פשיטא דחייב באחריותו: ועל דין זה דראשית הגז יל"ע דעלה דתנן בר"פ ראשית הגז [חולין קלה, א] חומר בזרוע ולחיים והקבה מראשית הגז, פריך הש"ס (בדף קל"ו ע"ב) וליתני חומר בראשית הגז שנוהג בטרפות משא"כ במתנות, ומשני הא מני ר"ש היא יעו"ש, ואם איתא אכתי קשה דליתני חומר בראשית הגז דאם הפריש חייב באחריותו משא"כ במתנות דאם אבדו אינו חייב באחריותם, ולפי דברי רש"ל והמ"ל הנזכר אין כאן קושיא כלל, דאין זה חומרא בראשית הגז משא"כ במתנות, דבראשית הגז נמי אם הוא כעין מתנות דכשנאבדו הוא חיוב דמים בעלמא בראשית הגז נמי פטור דאם נאבדה כל הגיזה דאינו אלא חיוב דמים פטור והוא פשוט:

והנה ראיתי להרדב"ז בתשובות החדשות בלשונות הר"מ דף ס"ח ע"ג [ח"ה סי' אלף תקמ"ח], שעמד על דברי הר"מ במ"ש דראשית הגז חייב באחריותו, והעלה שם בתשובה דהצען של דברים כך הם, דכל שמכוין להפקיע עצמו מן מצות מתנות כהונה כגון שאכלן או מכרן או שצבע את הצמר וקנאו בשינוי שוב אינו משלם, שהרי רצה להפקיע עצמו מהמצוה ויכול להפקיע עצמו באחד מהדרכים כאלו כיון שהוא ממון שאין לו תובעין, ואע"פ שעבר שוב אין המצוה מוטלת עליו, אבל היכא שלא רצה להפקיע עצמו מהמצוה אלא שאנסו בית המלך את גורנו בחובו עדיין המצוה מוטלת עליו, והשתא ניחא מ"ש הרב ז"ל דהמפריש ראשית הגז ואבד חייב באחריותו, כיון שהוא לא גילה בדעתו שרוצה להפקיע עצמו מן המצוה עדיין המצוה מוטלת עליו וחייב באחריותן עכ"ל. מפורש יוצא מדברי הרב דאפי' בנאבדה הגיזה כולה חייב באחריותה וכן במתנות כהונה, אף שהמצוה היא בדבר מיוחד ובנאבד אין כאן אלא חיוב דמים, כל שהוא לא גילה בדעתו שרוצה להפקיע עצמו מן המצוה עדיין מוטלת עליו המצוה וחייב:

וקשה שהרי הר"מ פסק בפי"ב מהל' בכורים [ה"ה] כרבנן דהמפריש פדיון פטר חמור ומת אינו חייב באחריותו יעו"ש, ואמאי אפילו במתנות כהונה הזרוע והלחיים והקבה

וכו' דהוי בדבר מיוחד אם נאבדו ולא כיון להפקיע עצמו מן המצוה חייב, כ"ש בפדיון פטר חמור עצמו שאינו על דבר מיוחד כי אם שמכל נכסיו חייב לפדותו, דודאי אם מת השה שהפריש דבהכי לא כיון להפקיע עצמו מהמצוה דחייב באחריותו וחייב ליתן לו שה אחר, ולפי דברי הרב מ"ש בזה שאינו חייב באחריותו. וי"ל דכלל זה לא נאמר אלא במתנות כהונה דכתיב בהם נתינה כמ"ש מרן הכ"מ, דטעמא דראשית הגז דחייב באחריותו משום דכתיב ביה נתינה ראשית גז צאנך תתן לו וסתם נתינה לא חשיבא נתינה עד שיגיע ליד הכהן, משא"כ בפטר חמור דליכא לשון נתינה כלל, ולרבי אליעזר דווקא חייב באחריותו משום דילפינן מבכור אדם דכתיב ביה יהיה לך אך פדה תפדה, אבל לרבנן דלא ילפינן מבכור אדם כיון דלא כתיב נתינה אינו חייב באחריותו:

אות פב ס"ק ג

ויש לחקור בדין זה דמפריש פדיון הבן ונאבד חייב באחריותו, אם הוא דווקא בשלא זיכה ע"י אחר, אבל אם זיכה הפדיון ע"י אחר שיזכה בעד הכהן ונאבד חייב באחריותו או לא. וראיתי להרב מחנ"א בהל' זכיה סי' ל"ג שכתב משם מהרש"ל ז"ל שכתב, שאם אין כהן בעיר שיכול לזכות בה' סלעים ע"י אחר, וכתב הרב על דבריו וז"ל, ולע"ד אין נראה לי כן דכיון דהתורה חייבתו לזה באחריותם עד דמטו ליד כהן נראה דודאי לא מהני זכייתו אלא לענין דלא מצי למיהדר ביה אבל באחריותו קיימי, דלא גרע מהאומר תן מנה לפלוני בעל חובי דאע"ג דאם רצה לחזור אינו חוזר אפ"ה באחריותיה קיימי, וה' סלעים של בן חוב הוא ג"כ, ולפי דעתנו נראה דאם אין כהן בעיר אין תקנה לקיים המצוה בשיזכה לו ע"י אחר דכיון דחייב באחריותם עדיין לא קיים המצוה עכ"ד. ולענ"ד נראה לומר דאף דהתורה חייבתו באחריותם היינו דוקא כשהם עדיין ביד הנותן, דאכתי לאו ממון כהן הוא כלל דאפילו אחר ההפרשה ממון בעלים הוא, דבכה"ג שפיר י"ל דחייב, אבל כשזיכה לכהן ע"י אחר, דמן הדין כבר זכה הכהן וקרינן ביה קרא דיהיה לך אך פדה תפדה דכבר הוא שלו ע"י זכיתו שזוכה לו ע"י אחר פשיטא דאינו חייב, דלא דמי לשולח את חובו שחייב באחריותו שהביא הרב, דהתם שאני דכיון דממון שיש לו תובעין הוא דמלוה תובע ממנו מי נתן לך רשות לשלוח לי החוב ע"י זה, וכל ששלחו שלא ברשותו באחריותיה קיימי, אבל גבי פדיון הבן דממון שאין לו תובעין הוא וכל עוד שלא זיכה לו ע"י אחר אין לו זכיה לכהן זה יותר מאחר, אין לו טענה לומר לא היה רצוני שתשלח לי הפדיון על ידי שליח שלא ברשותי, כי אדרבה זכות הוא לו לכהן שיזכה לו ע"י אחר כדי שיזכה בדבר שלא היה לו זכות, וכל שלא זיכה לו בדבר שכבר היה

מחוייב לו לא שייך טענה זו לחייבו באחריותם, ולכאורה נראה דחילוק זה הוא פשוט וניתן ליאמר:

אות פב ס"ק ד

מתני' [נא, ב] הבכור נוטל פי שנים בנכסי האב ואינו נוטל וכו': ואמרינן בגמרא [נב, א] מ"ט אמר קרא לו משפט הבכורה משפט הבכורה לאיש ואין משפט הבכורה לאשה. וקשה דבספרי פ' כי תצא [כא, יז] דרשו מדרשא אחרת כי הוא ראשית אונו ולא ראשית אונה של אשה ע"כ. שוב ראיתי בפי"נ (דף קי"א ע"ב) דאמרינן וטעמא מאי אמר אביי אמר קרא בכל אשר ימצא לו לו ולא לה, ואימא ה"מ בחור שנשא אלמנה אבל בחור שנשא בתולה הכי נמי דשקיל, ומשני אמר ר"נ בר יצחק אמר קרא ראשית אונו אונו ולא אונה, ופריך ואכתי אימא ה"מ אלמון שנשא בתולה וכו', ומשני אמר רב אמר קרא לו משפט הבכורה משפט הבכורה לאיש ואין משפט הבכורה לאשה ע"כ. הרי מבואר דקרא דראשית אונו דדריש בספרי איצטריך לאלמון שנשא בתולה דאיכא אונה לבד אינו נוטל פי שנים, אבל בחור שנשא בתולה דאיכא אונו ואונה דאינו נוטל פי שנים בנכסי האם הוא מקרא דלו משפט הבכורה. אלא דקצת קשה דמאחר דתנא דספרי נראה דס"ל דמקרא דאונו יש ללמוד לכולהו גווני אפי' בבחור שנשא בתולה מדלא הזכיר דרשא אחרת דלו משפט הבכורה ללמד בחור שנשא בתולה, איך בגמרא בקשו דרשות אחרות: עוד יל"ע במאי דקאמר אביי אמר קרא בכל אשר ימצא לו לו ולא לה, ומסקינן דאיצטריך האי קרא לבחור שנשא אלמנה, דנראה דאחר האמת דרשינן מתיבת לו לו ולא לה דאינו נוטל פי שנים בנכסי האם, דא"כ ברישא דקרא דאמר קרא והיה ביום הנחילו את בניו את אשר יהיה לו, ודרשינן בספרי מלמד שהבן נוטל בראוי כבמוחזק, דדייק מדלא כתיב את אשר יש לו וכתב אשר יהיה לשון עתיד דמשמע אפי' ראוי לבא, ובפ' יש נוחלין (דף ק"ל ע"א) אמרינן דהיינו טעמא דר"י ב"ב דאם אמר על מי שראוי ליורשו דבריו קיימים, דא"ק והיה ביום הנחילו את בניו התורה נתנה רשות לאב להנחיל לכל מי שירצה ע"כ, ואם איתא דמתיבת לו ממעטים לו ולא לה, א"כ בהאי קרא דכתיב את אשר יהיה לו יש למעט דדוקא האיש ולא האשה. דאע"ג דלעיקר ירושת הבן את אמו אי אפשר למעט דהא איכא קרא שהבן יורש את אמו, מ"מ יש למעט דאין הבן נוחל בנכסי אמו בראוי כבמוחזק, וכן שאין רשות ביד האשה להנחיל לכל מי שתרצה מבניה כמו שהוא באיש, ולא מצינו שיש חילוק בין ירושת האב לירושת האם כי אם לענין משפט בכורה ולא לדבר אחר, וע"כ צ"ל דלא ממעטי לומר לו ולא לה וא"כ מ"ש בקרא דאשר ימצא לו דממעטינן לו ולא לה:

עוד יל"ע דאמאי איצטריך הני מיעוטי למעט אשה ממשפט בכורה, הא אע"ג דקי"ל בעלמא דכל התורה כולה אע"פ שנכתבה בלשון זכר, גם הנשים בכלל מדהשוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה מאיש או אשה אשר יעשו וגו', ולכל דינים שבתורה מקרא דאשר תשים לפניהם, ולכל מיתות שבתורה מקרא דוהמית איש או אשה כדאמרי' בפ"ק דקדושין [לה, א], מ"מ היינו דוקא היכא דלא כתיב איש בההוא ענינא אבל היכא דכתיב איש ממעטים אשה וכמ"ש התו' בסוכה (דף כ"ח ע"ב) ד"ה השוה הכתוב וכו' יעו"ש, והכא דכתיב וכי תהיין לאיש שתי נשים ברישא דקרא מהיכא תיתי לומר דאשה נמי בכלל משפט הבכורה לשנצטרך מיעוטים אחרים:

אות פג ס"ק א

מתני' [נא, ב] ואינו נוטל בשבח ולא בראוי כבמוחזק:

ואמרינן בגמרא [נב, א] ואינו נוטל בשבח דכתיב בכל אשר ימצא לו, ואמאי דקתני בסיפא דמתני' וכולם אינם נוטלים בשבח אמרינן בגמרא [נב, ב] לאתויי שבחא דממילא, ונראה דסתם לן תנא הכא כרבנן דפליגי ארבי, וס"ל דאפילו בשבחא דממילא אינו נוטל כדאמרינן בפ' יש נוחלין (דף קכ"ד ע"א), דפליגי רבנן ורבי דלרבי נוטל שבחא דממילא ולרבנן אינו נוטל. ואמרי' התם מ"ט דרבנן א"ק לתת לו פי שנים מתנה קרייה רחמנא, מה מתנה עד דמטיא לידיה אף חלק בכורה עד דמטיא לידיה וכו', ורבי דכתיב לתת לו פי שנים מקיש חלק בכור לחלק פשוט וכו', ורבנן הא כתיב פי שנים ההוא למיתבא ליה אחד מצרא ע"כ, ופי' רשב"ם וז"ל, עד דמטיא לידיה דנותן ואינו יכול ליתנם לאחרים דאין אדם מקנה דשלב"ל עכ"ל, וכן פי' בעליות דר"י, וכן פי' הראב"ד הביא דבריהם בס' אסיפת זקנים וכ"כ הרמ"ה בחי' לבתרא כ"י, וי"מ מה מתנה עד דאתא לידיה דמקבל מתנה אף חלק בכורה עד דמטא לידיה, לפיכך אינו נוטל בשבח נכסים קודם חלוקה ולא אמרינן ארעא דידיה אשבח כמו שאנו אומרים בחלק פשוט, כמו שהביא פי' זה רבינו יונה בעליות וכן פי' הר"ן ז"ל הביא דבריו בס' אסיפת זקנים שם בפ' י"נ גבי הא דאמר רב הונא בכור שמיחה מיחה (בד' קכ"ו ע"א) יעו"ש:

וצריך להבין דלפי פי' רשב"ם ודעימיה א"כ אמאי איצטריך קרא דאשר ימצא לו למעט ראוי, ובפרט למאי דאמרינן לקמן בשמעתין ובפרק י"נ (דף קכ"ד ע"ב) תני רמי ב"ח בשאר ספרי דבי רב בכל אשר ימצא לו פרט לשבח ששבחו נכסים לאחר מיתת אביהם וכ"ש שבח שהשביחו יורשין וכו', דבשלמא לפי' הר"ן ודעימיה הא דרבנן ס"ל דאפי' בשבח דממילא אינו נוטל מקרא דאשר ימצא לו הוא, דמיניה ממעטינן כל דבר שלא זכה בו אביו בחייו ולא היה מצוי אצלו, אלא דאיצטריך קרא דלתת לו לומר דמתנה

קרייה רחמנא דבלא"ה לא הוה ממעט שבח דממילא, דאיכא למימר ארעא דידיה אשבח וזוכה בשבח שלא מכח ירושת אביו, אבל לפי' רשב"ם דעד דמטי לידיה דנותן קאמר אמאי איצטריך קרא דאשר ימצא לו, כיון דמקרא דלתת לו י"ל כל מיני ראוי, דבין אם נפלו לו לאביו נכסים בירושה לאחר מיתה ובין שבח ובין מלוה כיון שלא הגיע ליד אביו בחייו לא היה יכול ליתנם במתנה דאין אדם מקנה דשלב"ל: ונראה דהדבר פשוט דכיון דאיפסיקא הלכתא בפרק י"נ (דף קכ"ו ע"ב) דיש לבכור קודם חלוקה, ואם מכר או נתן חלק בכורה קודם חלוקה מעשיו קיימים, א"כ עכצ"ל דמשעת מיתת אביו זכה הבכור בחלקו, ועל כרחך מאי דאמרינן דיכול לומר איני נוטל ואיני נותן אפילו לרבנן כמ"ש רשב"ם [בדף קכ"ד ע"א] דנפ"ל מדכתיב לתת לו, דממלת לו נמי נשמע דדין מתנה יש לו דעד דאתי ליד מקבל, היינו משום דגלי קרא דלענין שבח אין זוכה הבכור עד שעת חלוקה, דאע"ג דזכה לענין אם מכר או נתן, לענין שבח לא חשיב ליה כזכה לומר ארעיה אשבח, דכיון דלדבר זה דשבח לא זכי עד שעת חלוקה יכול לומר נמי איני נוטל ואיני נותן, אבל בלא"ה כיון דיש לבכור קודם חלוקה לכל הדברים אין סברא לומר דיכול לומר איני נוטל ואיני נותן, ומאי דדרשינן מקרא דלתת לו דאינו נוטל בשבחא דממילא היינו מדקרייה רחמנא מתנה דמה מתנה עד דמטי לידיה דנותן וכו' דחדית לן קרא דכל דבר שלא היה יכול האב ליתנו בתורת מתנה אין הבכור נוטל פי שנים, ומינה יש ללמוד דאין בכור נוטל בשבח כיון דלא היה יכול ליתנו האב, וע"כ איצטריך קרא דלתת לו, דאי מקרא דאשר ימצא לו ל"ש למעט שבחא דממילא דאף דאינו מצוי בשעת מיתת אביו מ"מ הוא אינו נוטל מכח ירושה אלא מכח דארעיה אשבח, דמשעת מיתה זכה בחלקו דיש לבכור קודם חלוקה, והו"א דזוכה הבכור משעת מיתה לכל דבר. והא אין לומר דלישתוק קרא דאשר ימצא לו וכל מיני ראוי ממעטינן מקרא דלתת לו דלכל מיני ראוי אין האב יכול ליתנם במתנה, די"ל דאי לאו קרא דאשר ימצא לו דילפי' מינה כל מיני ראוי גמור, הו"א דקרא דלתת בא למעט ראוי גמור, כגון אם נפלה ירושה לו אחר מיתה או שבח ששבחו היורשים או אפילו מלוה ביד אחרים דכל זה ממעט כיון דאין ביד אביו ליתנם, אבל בשבח דממילא אין למעט די"ל דארעיה אשבח ואינו זוכה מתורת ירושה דיש לבכור קודם חלוקה, לכן איצטריכו תרי קראי ובא זה ולמד ע"ז, דכיון דמקרא דאשר ימצא לו כבר ממעטינן כל מיני ראוי גמור, ע"כ קרא דלתת לו בא למעט אפילו שבחא דממילא:

איברא דאכתי קשה דכיון דקי"ל דיש לבכור קודם חלוקה, נימא דאפילו לענין שבח נמי זכה בחלקו משעת מיתת אביו וארעיה אשבח, וקרא דלתת לו לא בא למעט אלא אם היה

לו מלוה ביד אחרים, דלפי' רשב"ם ודעימיה ע"כ הא דאין הבכור נוטל פי שנים במלוה [ב"ב קכד, ב] היינו משום דלא היה יכול האב ליתנה במתנה, דאפי' מלוה בשטר דקי"ל דנקנה השטר בכתיבה ומסירה היינו מדרבנן, אבל מן התורה אין קנין לשטרות וכמ"ש רבינו יונה בשמעתין הביא דבריו האסיפת זקנים, וכ"כ הרמ"ה בחידושיו כ"י, דטעם מלוה הוא מפני שאינו יכול ליתנה במתנה ונפ"ל מקרא דלתת לו, דאי מקרא דאשר ימצא לו אין למעט מלוה דמצוי לאביו מקרי, וא"כ י"ל דלא איצטריך קרא אלא למלוה אבל בשבח נוטל מטעם דארעיה אשבח כיון דיש לבכור קודם חלוקה. לכן נראה לפי' רשב"ם ודעימיה סוגיא דהכא אתיא כמ"ד אין לבכור קודם חלוקה, דלכל דבר אינו זוכה הבכור עד שעת חלוקה, וא"כ י"ל מקרא דלתת לו פי שנים בין שבח ובין מלוה דשניהם שקולים הם כיון דשניהם כמצווים חשיבי ולא נפקי מקרא דאשר ימצא, ואיצטריך קרא דלתת לו וקרא דאשר ימצא לו ללמד זה ע"ז ע"ד בא זה ולמד ע"ז, דאי לא כתיב אשר ימצא לו הו"א דקרא דלתת דממעט כל דבר שלא היה יכול ליתנו במתנה היינו בכל מיני ראוי גמור, אבל בשבח ומלוה דאינם ראוי גמור לא קפיד קרא, אבל השתא דכתיב אשר ימצא לו למעט ראוי גמור ע"כ קרא דלתת איצטריך למעט שבח ומלוה:

איברא דזה דוחק דאילו היה כתיב קרא דלתת לו לבד כיון דעיקר קרא ממעט כל דבר שאינו ניתן במתנה ולא קפיד על דבר מצוי, מאיזה טעם היינו אומרים דלא מיעט כי אם ראוי גמור כיון דשבח ומלוה נמי אינו ניתן במתנה, וא"כ אמאי איצטריך קרא דאשר ימצא לו. אשר ע"כ נראה דקרא דאשר ימצא איצטריך לדידהו למעט ראוי שהיה אפשר לאביו ליתנו במתנה, וכגון בממון שנתן לו לאביו מתנה דייתיקי, דהיינו שהתנה הנותן מהיום אם לא אחזור בי עד אחר מיתה, ומת אביו המקבל בחיי הנותן ואח"כ מת הנותן ולא חזר בו כל ימי חייו, דבכה"ג זוכה המקבל משעה ראשונה כיון שלא חזר, ואילו היה רוצה אביו המקבל ליתנה במתנה בחייו לאחר מתנתו מתנה, כיון דלמפרע הוא זוכה משעה ראשונה ואיגלאי מילתא דבשעת מתנה שלו היתה, אבל הבכור אינו נוטל בה פי שנים באותם נכסים דממעטינן להו מקרא דאשר ימצא לו, דבכה"ג ראוי הוא כיון דביד הנותן לחזור בו ומפקיע מתנתו, וכל שיש צד שיכול להפקיע זכותו ראוי הוא. וכיוצא לזה כתבו רבינו יונה ז"ל ושאר מפרשים בהדיא [קכה, ב] דנכסי לסבתא ובתרא לירתאי וכו', דאע"ג דהאומר ואחריך לפ' כאומר מעכשיו דמי וכאילו אמר בפירוש מה שתשאר אחריך יקנה פ' מעכשיו, עכ"ז אמרי' דחשיב ראוי אצל הבעל כיון דאי קדים סבתא וזבנא זבינא זביני, וכיון דביד הסבתא שלא לשייר מהנכסים כלל הוי ראוי ואין הבעל נוטל בראוי כבמוחזק, וא"כ ה"ה בנדון זה דכיון דביד הנותן לחזור בו להפקיע

זכותו אם לא חזר בו ראוי מקרי: ודע דלכאורה נראה דלפי פי' רשב"ם ודעימיה יש ללמוד דבנכסים שנתנו לאביו ע"מ שלא יתנם במתנה לאחרים אין הבכור נוטל פי שנים בהם, כיון דלא קרינן בהו לתת לו דהא אין ביד אביו ליתנם במתנה, דאם יעבור על התנאי ויתנם תתבטל המתנה למפרע. דבהכי ניחא לי ההיא דאמרינן בפ' יש נוחלין (דף קכ"ז ע"ב) דפריך התם לרבנן יכיר ל"ל, ומשני בצריך היכרא, ופריך לא יהא אלא אחר אילו בעי למיתב ליה מתנה מי לא יהיב ליה, ומשני ל"צ בנכסים שנפלו לו לאחר מכאן, ופריך ולר"מ דאמר אדם מקנה דשלב"ל יכיר ל"ל, בנכסים שנפלו לו כשהוא גוסס. דלכאורה קשה דתיפוק ליה דאפילו בנכסים שכבר יש לו איצטריך יכיר, וכגון בנכסים שנתנו לו ע"מ שלא יתנם במתנה אפי' לבניו, דבכה"ג ליכא מיגו דהא לא מצי יהיב מתנה, אך לפי האמור א"ש דבכה"ג אין הבכור נוטל פי שנים כיון דאביו ל"מ יהיב מתנה, ולא נ"מ במאי דנאמן האב לומר זה בני בכור לנכסים אלו. אך קשה דא"כ אמאי משני הש"ס דנ"מ לנכסים שנפלו לו כשהוא גוסס, הא כיון דבעודו גוסס לאו בר הקנאה הוא ול"מ יהיב מתנה, א"כ אין הבכור נוטל פי שנים באותם נכסים דלא קרינן בהו לתת לו דעד דמטו ליד האב בשעה שיכול ליתן בעינן, ומאי נ"מ מקרא דיכיר:

וע"כ צ"ל דלא אמרינן דמתנה קריה רחמנא אלא לענין גוף הנכסים, דאם הנכסים מצד עצמם אינם ראוים ליתנם במתנה אינו נוטל פי שנים, אבל כשהנכסים מצד עצמם ראוים ליתנם במתנה אלא דהנותן אינו ראוי ליתן לו אמרינן הכי, דאטו אם היה האב חרש שאין מתנתו מתנה נאמר שאין הבכור שלו נוטל פי שנים, וכן אם היה הבכור קטן למ"ד דאין זכיה לקטן מן התורה אפילו בדעת אחרת מקנה, והא דזכין לקטן נמי ע"י אחר הוי מדרבנן נאמר דבכור זה לא יטול פי שנים, אלא עכצ"ל דלא אמרו דרשא זאת כי אם כשגוף הנכסים אינם ראויים ליתנם, אבל אם מצד הנותן והמקבל א"א ליתן מתנה לית לן בה, ובאמת צריך ליתן טעם דמ"ש כיון דקרא כתיב לתת לו ללמדנו דאם יכול ליתן לו במתנה נוטל פי שנים ואם לאו לא, ואם כן מה לי אם המניעה מצד הנכסים עצמם ומה לי אם המניעה מצד הנותן והמקבל:

אשר ע"כ נראה דלזה איצטריך קרא דאשר ימצא לו לראוי, דאי הוה כתיב קרא דלתת לו לבד היינו ממעטין נמי אפילו נכסים שנמצאו לאביו משעת מיתה, וכגון בנכסים שנפלו לו כשהוא גוסס או שהיה אביו חרש דלאו בני הקנאה נינהו, וכן בנכסים שנתנו לו על מנת שלא יתנם במתנה, כיון דקרא דלתת לו לא קפיד אלא שיהיה ראוי ליתנם במתנה, אבל השתא דכתיב קרא דאשר ימצא לו דגלי לן קרא דקפיד רחמנא לענין פי שנים שיהא דבר מצוי לאביו לאפוקי ראוי, א"כ בקרא דלתת לו נמי אמרי' דאין עיקר

ההקפדה על ענין שיהא ראוי למתנה, אלא עיקר ההקפדה שיהיה מצוי לאביו, ושינה קרא דלתת לו לאשמועינן דאפילו דבר שאינו ראוי גמור כמו שבח ומלוה אינו נוטל. ואם כן נמצא דאפי' בנכסים שנתנו לו לאביו ע"מ שלא יתנם במתנה נוטל פי שנים, וכן כל דבר שהיה מצוי בחיי אביו אף דאינו ניתן במתנה נוטל פי שנים: ואולם אכתי יש לדקדק דלמאי דפריך הש"ס לרבנן, היקשא דפי שנים דמקיש חלק בכורה לחלק פשוט ל"ל, אמאי לא משני דאיצטריך קרא לנכסים שהיו מצויים בחיי אביו אלא שלא היה יכול ליתנם במתנה כאופן הנז"ל, כי היכי דלא לימא דקפיד קרא דלתת לו אפילו בנכסים שהיו מצויים בחיי אביו, דכל שלא היו ראויים ליתנם במתנה אינו נוטל פי שנים, וההיקש איצטריך ללמד דלא ילפינן מקרא דלתת כי אם דוקא דבר שאינו מצוי כל כך בחיי אביו כשבח ומלוה, ואמאי לא אשכח הש"ס לרבנן דאיצטריך היקשא כי אם דוקא ללמד דיהבינן ליה אחד מיצרא:

אות פג ס"ק ב

והנה כבר כתבנו [או"ק א'] דלפי' רשב"ם ודעמיה ה"ט נמי דמלוה דלרבנן אין הבכור נוטל פי שנים במלוה, וז"ל הרמ"ה ז"ל בחי' לבתרא כ"י [פרק יש נוחלין קכה, א אות צ'], וטעמייהו דרבנן גבי מלוה משום דמתנה קריה רחמנא וכו', ומלוה אע"ג דמוחזק הוא כיון דלא הוה קיימא ברשותיה דאבוה בשעת מיתה דלא הוה יכול לאקנויי לכל מאן דבעי לא קרינן ביה לתת לו, ואע"ג דקי"ל ש"מ שאמר הלואתי לפלוני הלואתו לפלוני, ואע"ג דאין ראוי ליורשו התם מדרבנן, אבל מדאורייתא ל"מ מקני באמירה בעלמא אלא למי שראוי ליורשו, ומלוה כיון דלא קיימא ברשותיה וליכא אנפא מדאורייתא לאקנויי למי שאין ראוי ליורשו לא קרינן בה לגבי בכור לתת לו דהא ל"מ יהיב במתנה, ואי משום דמצי יהיב לה למי שראוי ליורשו ההיא ירושה מקריא ולא מתנה דכתיב והיה ביום הנחילו את בניו התורה נתנה רשות לאב להנחיל לכל מי שירצה עכ"ל. מפורש יוצא מדבריו דס"ל דלר"י ב"ב [ב"ב קל, א] דקי"ל כותיה דאם אמר על מי שראוי ליורשו דבריו קיימים מקרא דוהיה ביום הנחילו וכו', ל"ד בנכסים שיכול ליתנם בדרך מתנה אלא אפילו בנכסים שאינו יכול ליתנם בתורת מתנה כגון מלוה ודבר שלב"ל, בתורת ירושה יכול להנחיל למי שראוי ליורשו, דפשיטא דלפי סברת הרמ"ה ז"ל במלוה ה"ה בדבר שלב"ל ושלא ברשותו דמ"ש.: אשר על פי זה מינח ניחא לי ברייתא דספרי [כא, טז] הנז"ל דדרשינן והיה ביום הנחילו וגו' את אשר יהיה לו מלמד שהבן נוטל בראוי כבמוחזק. דלכאורה קשה דאמאי איצטריך קרא דאשר יהיה לו דשינה קרא ולא כתב את אשר יש לו ללמדנו זה, תיפוק ליה דמדגלי קרא גבי בכור דאינו נוטל בראוי כבמוחזק

ש"מ דפשוט נוטל בראוי. אך לפי האמור א"ש דעיקר קרא בא ללמד דהתורה נתנה רשות לאב להנחיל לכל מי שירצה כדכתיב והיה ביום הנחילו וגו', היינו אפילו את אשר יהיה לו דאפילו בראוי לבא יכול להנחיל למי שראוי ליורשו, דכל דבר שבאים הבנים לירש מכח אביהם ממש יכול להנחיל למי שירצה אף דהוי דבר שלב"ל ואינו ניתן במתנה:

איברא דיל"ע ע"ז מההיא דאמרי' בפרק יש נוחלין (דף ק"ל ע"א) דעלה דאמרינן מ"ט דריב"ב אמר קרא והיה ביום הנחילו את בניו, ופריך אמר ליה אביי הא מלא יוכל לבכר נפקא ע"כ, ואם איתא מאי קושיא הא י"ל דאי מקרא דלא יוכל לבכר הו"א דדוקא בדבר שבא לעולם בחיי אביו דומיא דבכור דמשתעי בהכי דהא אינו נוטל בראוי, אבל בדבר שלא בא לעולם כמו שאינו יכול ליתנו במתנה כך אינו יכול להנחילו אפי' למי שראוי ליורשו וי"ל:

ועוד יל"ע ע"ז מסוגיא דפי"נ הנזכר [קכז, ב] גבי ההיא דיכיר לרבנן ל"ל, דמשני דאיצטריך לנכסים שנפלו לו לאחר מכאן, ופריך ולר"מ וכו' ומשני בנכסים שנפלו לו כשהוא גוסס, ואם איתא דלר"י ב"ב אם אמר על מי שראוי ליורשו דבריו קיימים הוא אפילו בנכסים שאינו יכול ליתנו במתנה כדבר שלב"ל, אכתי אמאי לא פריך הש"ס עוד דאפי' בנכסים שנפלו לו כשהוא גוסס לר"י ב"ב אפילו בכה"ג ל"ל יכיר, הא לר"י ב"ב כל שאומר בלשון ירושה למי שראוי ליורשו דבריו קיימים אפילו בכה"ג דל"מ להקנותה בדרך מתנה כיון דבעודו גוסס לאו בר הקנאה הוא, דכל דהוי מדין ירושה אפי' בכה"ג דבריו קיימים. ואף דקא מבעיא לן בפי"נ [קלא, א] אי סברת ר' יוחנן ב"ב הוא אפי' בבריא, מ"מ סברת הרמ"ה בחי' שם דבעיין איפשיט דר"י ב"ב ס"ל הכי אפילו בבריא, אלא דלענין הלכה לא קי"ל כוותיה דר"י ב"ב כי אם בש"מ, אבל ר"י ב"ב עצמו ס"ל דאפי' בבריא. ואע"ג דרשב"ם שם בסוגיא הנזכר גבי מאי דפריך ולר"מ דאמר וכו' כתב, דהיינו דפריך הכי משום דסתמא בר פלוגתיה דרבי יהודה ר"מ הוא וע"כ לשיטתיה דר"מ פריך, דכפי"ז ל"ש לומר דיקשה הש"ס ולר"י ב"ב יכיר ל"ל, דאין זה קושיא די"ל דרבנן דהיינו ר"מ לא ס"ל כר' יוחנן ב"ב אלא ס"ל כרבנן דהתם, מ"מ לשיטת הרמ"ה עצמו קשה, דמתוך דברי הרמ"ה בחי' גבי מאי דפריך הש"ס ולר"מ יכיר ל"ל, נראה דלא ס"ל כפי' רשב"ם, שהרי כתב וז"ל, ומקשינן ולר"מ דאמר אדם מקנה דשלב"ל ולגבי בכור סבירא ליה כרבנן אשתכח דאפילו בנכסים הבאים לאחר מכאן נאמן האב משום מיגו עד כאן לשונו, הרי דסבירא ליה דעיקר הקושיא היא אם נאמר דרבי מאיר ס"ל כרבנן לשיטתיה יכיר למה לי, ולפי זה הוה מצי לאקשויי בסדר זה לרבי יוחנן בן ברוקא, ולר"י בן ברוקא אי סבירא ליה כרבנן יכיר למה לי: תם ונשלם שבח לאל בורא עולם: